BIBLIOTEKA
Z. N. im. Ossolińskich
XVI. F. 4079. II

BIBLIOTEKA
Zakł. Nar. im. Ossolińskich
XVI 4079

5519

IX
Szafa A
Półka 11
Książka 19
11

№ 36.

OPERA
L. ANNAEI SENECAE

ET AD DICENDI FACVLTATEM, ET AD BENE VIVENDVM utiliſſima, per DES. ERASMVM ROTEROD. & Matthæum Fortunatum, ex fide ueterum codicum, tum ex probatis autoribus, poſtremo ſagaci nonnunquã diuinatione, ſic emendata, ut ad genuinam lectionem minimum deſiderare poſſis.

ADIECTA SVNT

Scholia D. Eraſmi Roterodami in bonam partem operis.

Beati Rhenani in Ludum de morte Claudij Cæſaris.

Rodolphi Agricolæ in Declamationes aliquot Commentarioli.

Fernandi Pinciani caſtigationes in uniuerſum opus.

Index rerum & uerborum locuples.

BASILEAE.

66702

CATALOGVS EORVM, QVAE HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Præfatio DES. ERASMI caſtigatoris ad epiſcopum Cracouienſem.

Vita Senecæ per neotericum, ſed incertum autorem.

L. Annei Senecæ ad Ebutium Liberalem Lugdunenſem, De beneficentia lib. VII. pagina 1

De inſtitutione uitæ ad Lucilium Balbum, Siciliæ præſidem lib. XXII epiſtolæ CXXIIII. pag. 76

De diuina prouidentia ad eundem lib. I. pag. 272

De paupertate lib. I. pag. 278

De remedijs fortuitorum ad Gallionem lib. I. pag. 280

De ira ad Nouatum lib. III. pag. 283

De clementia ad Neronem lib. II. pag. 317

De Vita beata ad Gallionem fratrem lib. I. pag. 331

De tranquillitate uitæ ad Serenum lib. II. pag. 346

De breuitate uitæ ad Paulinum lib. I. pag. 366

De conſolatione fratris ad Polybium. pag. 376

De conſolatione ad Martiã liber, de quo docti nonnihil addubitant, nũ Senecæ ſit ob dictionis diſſonantiam. Deinde uidetur non abſolutum. certe facundiſs. ſcriptoris eſt. pag. 384

De conſolatione ad Albinam, ſiue Elbiam matrem lib. I. pag. 397

Naturalium quæſtionum lib. VII. pag. 408

Declamationũ lib. X. complectẽtes per Epitomen argumenta LXXIIII pagina 408

Suaſoriarum & controuerſiarum liber VI. in quibus Declamationes XXXV. pag. 482

De morte Claudij ludus nuper repertus, & elegãtiſs. Beati Rhenani Sleſtenſis commentarijs enarratus. pag. 657

Oratio ad Neronem. pag. 693

FALSO SENECAE TRIBVTA.

De quatuor uirtutibus moralibus lib. I. pag. 684

De moribus lib. I. pag. 687

Epiſtolæ Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam. pag. 691

Mimi Publiani falſo hactenus Senecæ inſcripti, cum alijs aliquot ſententijs. pag. 694

QVAE NON EXTANT.

Intercidit magna pars Declamationum.

Item lib. De terræ motu, quem ipſe citat in naturalibus queſtionibus.

Liber De copia.

Libri complures De ritibus ſacrorum ethnicorum.

XVI. F. 4079

R. D. PETRO EPISCOPO CRACOVIENSI, AC REGNI POLONIAE CANCELLARIO DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

IN ipſo ſtatim huius operis limine Pręſul ampliſſime, fortaſſis ceperit aliquem admiratio, quid acciderit, ut præter morem meum nunc Seneca prodeat, non eiuſdē nomen pręferens, cui fuerat antea dicatus. Quū enim alij quidem pluribus interdum dedicent eundem librum, nōnulli ſingulos eiuſdem operis libros ſingulis nuncupent, quidam appendices adiectas alijs inſcribant, quàm opus inſcripſerant, nos tamen hac in re ſummam præſtitimus conſtantiam hactenus, adeò ut cum olim R. D. Guilhelmo Vuaramo archiepiſcopo Cantuarienſi ſolam Euripidis Hecubam præſentes exhibuiſſemus, abſentes in editione & Iphigeniam aulidenſem adiecerimus. Quantulus autem fuerit Adagiorum libellus initio, quem clariſſimo Baroni Guilhelmo Montioio dedicauimus, pleriqꝫ ſciunt, quanta nunc ſit operis moles, liquet, nihil tamen mutatum eſt de titulo. Certe poteramus in Chiliadibus, aut centurijs facere, quod Celius Rodiginus uir doctus ac pius fecit in ſedecim libris, quibus titulum eſſe uoluit antiquarum lectionum. Ab hac ambitione tantum abſumus, ut complures libellos emiſerimus abſque nuncupatione. Longius etiam ab eorum impudentia, qui idem opus mutata duntaxat præfatione pluribus dicant, eadem, quod aiunt, filia plures ſibi generos adſciſcentes. Aduerſus huiuſmodi exempla, quum in huuc uſque diem perpetuo meum morem obtinuerim, hoc uehementius admirabitur aliquis, quod opus pridem dicatum Thomæ epiſcopo Dunelmenſi, nunc uideat alterius præferre nomē. Hoc ampliſſime præſul, nec caſu, nec temere, ſed conſulto factum eſſe fateor. Siquidem uel hac ratione cunctis teſtatum eſſe uolui, priorem editionem non fuiſſe meam, quanquam plus ſatis fretus amici cuiuſdam promiſſis addideram præfationem. Cantabrigiæ quum nactus eſſem aliquot Senecæ libros manu deſcriptos, adhibito laboris ſocio, totum Senecam percurri uerius quàm perlegi, annotatis in ſpatio marginis quæ uel diuerſa compereram in exemplaribus, uel ipſe ex me addiuinaram. In his erant permulta, quæ uigilantis & eruditi cuiuſpiam diſcuſſionem requirebant. Quum mihi diutius Baſileæ commorari non eſſet commodum, totum hoc negotium amico cuidam, de cuius fide, nec tum quicquam addubitabam, nec non conqueri libet, commiſi. At poſt menſes aliquot Baſileam reuerſus, comperi ſic tractatum opus, ut me uehementer puderet eius editionis. Non hic uulgari more culpam in alium transferam, ſed partiar magis inter eum qui commiſit, & eum qui commiſſum ad ſe recepit. Meum peccatum erat quod oblitus ſapientiſſimi de Caſſita apologi, amicorum operam expectarem in eo negotio quod per me rectius geri & potuit & debuit: illius, quod inexploratis humeris ſuſcepit ſarcinam uiribus maiorem. Quanquam haud ſcio an maior culpæ portio mea ſit, ſiquidem ineptior eſt, qui boui clitellas imponit, quàm bos ipſe qui recipit impoſitas. Sed ciuilius eſt, opinor, utriuſqꝫ culpam ſi non licet excuſare, ſaltem extenuare. Fidem amici perſpectam habebā, de ingenio, doctrina, iudicioqꝫ pro mea erga illū beneuolentia magnificentius ſenſi, quàm pro re: & ille pro mutuo ſuo amore, gratificandi ſtudio, fortaſſis & recuſandi pudore, plus recepit quàm præſtare ualuit. Quod ego peccaui, ſimplicitatis & candoris erat, quod ille, ſedulitatis et obſequij. Cæterum quod ea pars exēplaris quæ crebriores habebat annotatiunculas ſublata eſt, ſic interpretari libet, aut ab illo non eſſe factum, aut charitate noſtri factum, qui maluit ibi parū meminiſſe fidei, quàm de noſtra amicitia periclitari. Sed huic malo malum aliud geminum acceſſit ut intelligas totum illud negotium ſiniſtris auſpicijs fuiſſe geſtum. Curaram

per quendam bibliopolam,ſibi felicem,alijs infeliciſſimum,Senecæ codicem redden dum Epiſcopo cui dicaram hoc laboris.Is ex Anglia reuerſus affirmauit ſe cum fide, quod erat mandatum peregiſſe,Credidi.Quis enim non crederet ſic aſſeueranti? Interim in meis ad Epiſcopum literis iterum atq; iterum faciebam dicati miſſiq; uolumi nis mentionem.Ille qui nihil acceperat,exiſtimabat ſe mihi ludibrio eſſe.Huic ſtoma chum etiã exaſperauit iureconſultus quidã,qui illi erat à conſilijs.Nam indicarat Epi ſcopo locus aliquot,qui tam manifeſtum habebat mendum, ut mirum ſit nec ab ope ris animaduerſum fuiſſe.Tandem quum rediſſem in Angliam, ignarus harum rerũ, comperi Præſulem illum,quem habere ſolebam amiciſſimum mire frigidum,& cauſam expiſcatus ſum. Itaque præter editionis dedecus propemodum etiam amici non uulgaris iacturam feci. Interim ſemper ſtimulauit animum calcar ignominiæ: ut quemadmodum ſolent milites poſt cladem acceptam in proximo conflictu, uirtute dedecus acceptum penſare, ita feliciore recognitione ſarcirem, quod in editione priore commiſſum erat.Quanquam illa quoq;,qualis qualis erat,nõ parũ multa reſti tuit, certe ſpem aliquam oſtendit eruditis huius ſenticeti in uſum frugiferi noualis re purgandi.Itaque melioribus,ni fallor,auibus Senecam in manus recepi, in quo ema culando tantum curæ,tantumq; ſudoris impenſum eſt, ut optimo iure poſſim abdica re priorem illam editionem.Ac ne quid infelicium auſpiciorum hic reſideret,ſed pla nè nouo genio iã aliud prodiret opus,mutata præfatione,tuo nomini auſpicatiſſimo uigilias haſce meas dicare uiſum eſt.Speroq; futurum,ut quemadmodum tu conſilijs, fidelibus iuxta ac prudentibus, Regi Sigiſmundo pacis belliq; artibus iuxta inſtructo, tum florentiſſimo Poloniæ regno, cui uigilantiſſimum præſtas Cancellariũ, cum primis dexter es ac felix , ita nomen tuum Senecæ perfixum, lætum quoddam augurium ſit allaturum ſtudioſis omnibus, quos hactenus miſere torſit, autor lectu quidem digniſſimus,ſed ita tractatus,ut uix uſquam ſe lector poſſit explicare.Nõ hic uerbis attollam,quantum mihi laboris exhauſtum ſit.Scio neminem crediturum,ni ſi priorem editionem cum hac contulerit. Id ſi quis non grauabitur facere, continue fatebitur alium prodiſſe Senecam:non quod nihil reſederit excutiendum, ſed quod innumera portenta,non minus feliciter quàm fortiter ſuſtulerimus,idq; præſidio diuerſorum codicum,inter quos erant aliquot miræ uetuſtatis.Diuinationi nõ temere indulſimus,experimento docti,quàm in tutum non ſit. Et tamen alicubi diuinandũ fuit, nec raro feliciter ceſſit coniectura,niſi me fallunt omnia. Adiuuit in hoc labore nonnihil induſtria Matthæi Fortunati Pannonij, hominis,ut res indicat, exacte docti,diligentis,ſobrij ſaniq; iudicio. Is enim libros naturalium quæſtionum accuratiſſi me recognouit,quod operæ utinam & in cæteris omnibus præſtitiſſet,quem ut in pleriſq; libenter ſequuti ſumus,ita in nonnullis ab eo diſſentimus, præſertim ubi noſtro ſenſui ſuffragabantur exemplaria. Profuit & Rodolphi Agricolæ codex typis excuſus Taruiſij,ante annos quinquaginta,quem is uigilantiſſime uidetur euoluiſſe. Arguebant hoc notulæ manus ipſius, quibus innumera loca correxerat, ſed in multis, ut apparebat,diuinationem,ingenij ſequutus magis quàm exemplaris uetuſti fidem. Incredibile uero quàm multa diuinârit uir ille planè diuinus, non enim poſſum Rodolphi dotes & plurimas,& eximias cõplecti breuius. Eius codicis nobis copiã fecit Hayo Hermannus Phryſius, iuuenis tam felici natus indole, ut unus uideatur idoneus,qui Rodolphicæ laudis ſucceſſionem capeſſat,tantiq; uiri gloriam ſuſtineat,alioqui & patriam habens cum illo communem, & affinitate propinquus. Quin & Sigiſmundus Gelenius, qui iampridem in officina Frobeniana caſtigandi præfecturã gerit,uir citra omnem oſtentationem exquiſite doctus, &, quod in eruditis quoque rarum eſt emunctæ naris exactiq; iudicij,non pauca feliciter deprehendit,quæ nos in multa diſtractos, interdum & defeſſos, fefellerant. Non enim eſt mei ingenij quenquam laude merita fraudare. Vt autem hunc Senecam tam prodigioſe deprauatum haberemus, præter illas uulgares cauſas, incuriam inſcitiamque ſcribarum, temeritatem

ritatem

ritatem ſciolorum, mutantium quicquid non aſſequuntur, ſeorſum duas potiſſimum fuiſſe perſpicio. Prior eſt ipſa Senecæ phraſis, quæ quoniam nuſquam non affectat declamatorias argutias, interdum uſq; ad ænigmatis obſcuritatem, præſertim quum accedat orationis conciſæ parumq; compoſitæ, abruptum, ut facillimus ita periculoſus erat lapſus, uel minus eruditis, uel oſcitantibus, qua de re, mox plura nobis dicentur. Altera quod hunc ſcriptorem priſci Chriſtiani ſibi ſtudio quodam uindicarunt, ac propemodum pro orthodoxo ſunt amplexi, partim ob præceptorum ſanctitatem, quam in huius libris animaduerterũt, partim commendatione libelli, qui continet epiſtolas aliquot ultro citroq; inter Paulum apoſtolum et Senecam miſſas, mendaci quidem titulo, ſed in rebus humanis mirum eſt, quantum interdum habeat momenti, fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbium ſed totius uitæ mortalium multa ſunt inania. Iam quũ ſemper uulgo nihil ſoleat eſſe leuius, quo ſeculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minuſq; ſuſpicioſos, hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec parum acceſſit illi fauoris ex D. Hieronymi commẽdatione, qui Senecam recenſuit in Catalogo ſanctorum, quanquam in eo Catalogo cõmemorantur aliquot nõ admodũ probatę ſanctitatis. Velut Ioſephus profeſſione Iudæus, Tertullianus, Nouatianus, & Donatus hæretici. Ita factum eſt, ut ob religionis amorem faſtiditis ethnicorum literis politioribus, diſciplinis, linguis, & antiquitatis peritia, Senecæ libros & priuatim ſibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent, homines infantes, ac uix ſemigrammatici, tantum aſperſi rudis illius et incõditæ philoſophię, ſomnio uerius quàm cognitione, qui profeſſionem auſpicabãtur ab explicatione quatuor cauſarum, materialis, formalis, efficientis & finalis. Deinde præfati epiſtolam eſſe moralis philoſophiæ, diuidebant eam in duas partes principales, & rurſus harum ſingulas in tres aut quatuor minus principales. His fumis ingreſſi, quum uentum eſſet in medium, ſi qua uox occurriſſet inuſitatior, ſi quod ſchema, ſi qua ad autores non uulgares alluſio, ſi quid gręcitatis, ſi quid ueteris hiſtoriæ, breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis, quũ harum rerum nihil didiciſſent, quibus pene ad oſtentationis uitiũ ſcatet Seneca, neceſſe erat, ut aut mera portenta cõminiſcerentur, aut mutarent ſcripturã. Quid ni? αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾶν, ubi cathedram conſcenderis, & inſcitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo tituloq; magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile, quãtum hic impietatem commiſſam deprehenderim. Eundem locum interim adeo uarie corruptũ, et tam impudenter mutatum offendimus, ut nullum uerbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetuſtis exemplaribus inuenimus, conueniret. Itaq; dum quod ſemel deprauatum eſt, alius ſimili temeritate nititur emendare, rurſum alius atque alius ſubinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, ut nulla iam quamuis eruditi hominis diuinatio poſſit opitulari. Nam quod ſcribarum inſcitia committitur, habet aliqua germanæ ſcripturæ ueſtigia, quæ ſagacibus ingenijs præbent aliquam ueri coniecturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis uoce non æqualiter ad omnium aures perlata uitiata ſunt, locus aliquis relictus eſt eruditorum coniecturæ. Solent enim profeſſores dictare ſcribendum quod erant enarraturi. His non omnes erant æque uicini, et diuerſa eſt nationum pronuntiatio, nec ſemper articulata lingua eſt pronuntianti. Hinc euenit, ut contantius ſcriberetur pro conſtantius, & alea pro area. Similiter notularum uarietas dabat anſam erroris. Attamen illud debemus Chriſtianorum ſtudio, quod cum tot clariſſimi ſcriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte ſuperſit: ſi tamen hoc eſt ſupereſſe. Opinor autem à nobis rem eò deductam, ut ſiquis doctior, felicior & ocioſior, tantam acceſſionem addat huic editioni, quantam nos adiecimus ſuperioribus, ſperem talem fore Senecam, ut minimo cum tedio, maximo cum fructu legi poſſit. Adiecimus annotatiunculas, ſed paucas, nec alibi, quàm ſicubi putarem excludendam deprauationem. Alioqui nullus erat futurus annotationum modus, ſi, quod à Fortunato factum eſt, quicquid eſſet correctum

annotare uoluiſſemus, Et tamen uehementer optarim hunc autorem ſcholijs illuſtratum, ueluti ſtellulis, quibuſdam, quæ deprauatorem temeritatem ſubmouerent. Vitam Senecæ quidam non prorſus indiligens ex Suetonio, Cornelio Tacito, & Hieronymo decerptam literis prodidit, ex cuius libro decerptum eſt, quod hic adiectum uidemus. Cæterum illis non aſſentior, qui certant Senecam facere Chriſtianum Nicodemo ſimilem, qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epiſtolas, quas poſt docebimus à ſtudioſo quopiam fuiſſe confictas, nullum prorſus habent argumentum, niſi quod ſub eodem Cæſare uixerunt Romæ. Sed fingamus Senecam, quo non alius de contemnenda morte ſcripſit unquam, uel ſępius uel fortius, adeo fuiſſe meticuloſum, ut ne inſcriptis quidem extrema ſenecta proditis uſquam ſubindicarit ſuam profeſſionem, tam cautum, ut nihil ſuboluerit Neroni, qui quum illum decreuiſſet è medio tollere, & cauſas commentitias prætexeret, Chriſtianiſſimi crimen non obiecit, illud quo colore defendemus, quod in extremis ſcriptis ſubinde loquitur deos & deas, ſubinde dubitat, num quid hominis ſuperſit à funere? Vt largiamur eſſe fas metu mortis diſſimulare Chriſtianum, impia certe diſſimulatio eſt, quæ pietatem impietate diſſimulat. Aliud eſt ueſte prophana Chriſtum occultare, aliud eſt libris editis pugnare cum Chriſti dogmatibus, & aliud eſt ſilere de Chriſto, aliud illo indigna loqui. Sed quorſum attinet hoc commentum? An ut libros illius Chriſtianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem eſſe lectoris, ut Senecæ libros legat, uelut hominis ignari noſtræ religionis. Etenim ſi legas illum ut paganum, ſcripſit Chriſtiane, Si ut Chriſtianum, ſcripſit paganice. Quum autem in illo ſint plurima, quæ ſegnitiem noſtram poſſint ad uirtutis ſtudium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, ſi cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim ſunt quædam ita dicta geſtáue, ut iuxta Chriſtianam quidem philoſophiam uehementer ſint improbanda, pręſe ferāt tamen miram uirtutis indolem, uelut illud Socratis, hoc unum ſcio, quod nihil ſcio, quum ſit abſurde dictum, tamen exprobrat nobis noſtram arrogantiam. Et Lucretię factum, quum ſit optimo iure deteſtabile, nobis tamen commendat pudicitiæ ſtudium, & hoc efficācius commendat, quod exemplum ab ethnica fœmina profectum ſit. Itaque quod ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, ſi legatur, ut, quemadmodum fuit, paganus. Nā & Chriſtiane dicta uehementius afficient, & ſecus dicta, minus lædent. Alioqui nuſquam magis diſcrepat à Chriſtiana philoſophia, quàm quum ea tractat, quæ nobis ſunt præcipua. Caput enim noſtræ religionis eſt, noſſe deum. At ille commonſtraturus nobis quid ſit deus, Deus, inquit, eſt totum hoc quod uides & non uides, quaſi totus hic mundus ſit ingens animal, cuius corpus ſit oculis conſpicuum, anima lateat, & hoc ſit deus. Iam unus ne ſit deus an plures, uehementer ambigit, & tamen frequenter iterat deos deasq;. Rurſus irridet eos, qui putant in hoc mundo nihil geri, quod hunc deum nō fallat, perinde quaſi culicem ſentiat Elephantus. Iam an anima ſuperſit corpori ſic diſputat, quaſi nihil referat, utrum credas. Alicubi, ut refert Tertullianus, pronuntiat omnia finiri morte, etiam ipſam. Poſtremo quoties incidit in ſapientem illum Stoicum, ſic eum attollit, ut frequenter dijs æquet, nonnunquam et anteponat. Ait ſapientem uniuerſam felicitatem ſuam ſibi uni debere, dijs nihil opus eſſe, immò deos aliquid debere ſapienti. At pietas nobis perſuaſit, etiam paſſerculos & lilia deo curæ eſſe, tum hominem nihil habere ex ſeſe boni, ſed ſummam ſuæ felicitatis debere munificentiæ numinis. Quantum igitur ſit periculi, ſi illa legantur uelut à Chriſtiano prodita. Cæterum quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectúque legendum eſſe Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta æquitate temperans ſuam de illo cenſuram, ut nec perſonæ ſtudio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortaſſis non ab re fuerit, ſi ſtudioſæ iuuentuti paucis indicem, quæ ſint in hoc autore fugienda, quæ ſequenda. Primum habet uoces ſuas, uelut in hoc affectatas, ut diſſi-

milis ſit Ciceroni: quanquam hoc illi cum Quintiliano Plinijſq; commune, & haud ſcio an cum toto illo ſeculo, quod Ciceronis, uelut argenteum aureo ſucceſſit. Huius rei pauca ſubijciam exempla, ut lector ex his conijciat cætera. Pronomine reciproco ſui ſibi ſe, frequenter durius utitur. Tanquã, pene ſemper uſurpat pro uelut, ſiue, ut ſi quando uult exemplum ſubijcere. Aliquoties dicit æque quàm pro ęque atque. Cum gaudet addere ſuperlatiuis, quàm, quod ſciam, nunquam, ut cum maxime, pro quàm maxime. Aduerſus pro erga frequenter uſurpat in bonam partem: ut, gratus aduerſus deos. In hac ſermonis forma, non modo contemnit homines, ſed deos negligit, uix unquam addit coniunctionem, Sed & deos, aut, ſed deos quoq;. Hęc atq; his ſimilia, non reprehendo nec damno, tantum indico non eſſe Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi ſtili uſum, quod in nullo ſcribendi genere non eſſet uerſatus, tribuit ingenium facile & copioſum, tribuit ſtudium & plurimarum rerum cognitionem, fatetur illum abundare multis & præclaris ſententijs, probat libertatẽ in uitijs hominum inſectandis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles eſſe. In ſumma, fatetur in illius libris eſſe multa quæ non ſolum probari debeant, uerum etiam admirationem mereantur. Sed ex aduerſo detrahit illi philoſophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de ſeipſo, quod illi corruperat humanum uitium philautia, qui neuus nonnunquam in doctis ac bonis uiris reperitur, ſed quem abunde multis penſent uirtutibus, nam id ſubindicat quum ait, ſi non omnia ſua amaſſet. Ac mox, uelles, inquit eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Vnde parum æquus iudex Seneca fuiſſe uidetur alienorum ſcriptorum, quod hiſce uerbis ſignificauit. Fabius, Quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam, quos ille non deſtiterat inceſſere, quum diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe, in quibus illi placerent, diffideret. Quod ad phraſim attinet, putat in eo corrupta eſſe pleraq;, quæ hoc plus officiant, quod abundant dulcibus uitijs, nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutiſſimis ſententijs frangat, & alibi, ni fallor, notat in eo conciſum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo deſideraſſe uidetur & Suetonius, in Nerone Claudio ſcribens huncin modum, Liberales diſciplinas omnes ferè puer attigit, ſed à philoſophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariam eſſe, à cognitione ueterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione ſui detineret. At idem in Caligula Senecæ uidetur tribuere lene comptumq; dicendi genus, ita loquens de Cæſare, Lenius comptiusq; ſcribendi genus, adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem commiſſiones meras componere & arenam ſine calce eſſe diceret. Quum Seneca ſit affectibus tragicis uehemẽs, miror quur Suetonio uideatur eſſe lenior, ut ne de ſermonis cultu diſputemus. At his etiam liberius in Senecã deſtomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro duodecimo capite ſecundo. Poſteaquam enim retuliſſet aliorum de Seneca iudicium, quorũ alij cenſerent illius libros prorſus indignos qui legantur, quod eius oratio protrita uideatur ac uulgaris, res atque ſententiæ, aut inepto inaniq; impetu ſint, aut leui quaſiq; dicaci argutia, eruditio uernacula ac plebeia, nihil ex ueterum ſcriptis habens neque gratiæ neque dignitatis: alio paulo æquiores, ſermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum uero cognitionem non adimerent, in uitijs autem morem obiurgandis, ſeueritatem grauitatemq; non inuenuſtam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium de Cicerone multa cum libertate reprehendit, uſq; eò incandeſcens, ut illum appellet nugatorem hominem: moxq; ſubijcit, Sed iam uerborum Senecæ piget, hæc tamen inepti & inſipidi & inſulſi hominis ioca nõ præteribo. Deniq; ſic claudit cenſuram, Dignus ſanè Seneca uideatur lectione ac ſtudio adoleſcentium. Mox ut arguat inter maledicta Senecæ, quæ plura uideri uult quàm benedicta, eſſe quædam quæ probare poſſis, unicam duntaxat profert ſententiam, hanc. Qui refert quantũ habeas, multo illud plus eſt, quod non habeas. Etiã ſi non uidetur hoc Senecæ dictum, ſed Publij mimi, quum ſit uerſus trochaicus te-

trameter catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neq; nihil eſt, neq; uera tamē ſunt omnia.

Aequior in hunc eſt Cornelius Tacitus, qui quum integritatem conſtantiamq; hominis cum cæteris rerum ſcriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit, dicendi genus ad delectationem uerius quàm ad ſeueritatem comparatum, excuſat hoc nomine, quod uir prudens quum perſpiceret ferum adoleſcētis ingenium per philoſophiæ precepta ad uirtutis amorē non poſſe flecti, ſuauioribus amœnioribusq; ſtuduerit illud uel emolliri uel occupare. Hinc factum eſt, ut Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca cōpoſitis ſeſe uenditaret. Inter omnes uirtutes, quas & multas & eximias in Senecæ ſcriptis eſſe fatetur Quintilianus, nulla potior, quàm quod lectorem miris aculeis, ad honeſti ſtudium inflammet, ab humilibus curis ac ſordidis uoluptatibus auocet. Quod quum ſit optimum, quid refert qua phraſi id efficias? quanquam ipſa quoque talis eſt, ut eruditiſſimo ſeculo fuerit inter præcipuos, tantum abeſt ut hiſce temporibus poſſit faſtidiri. Neque tamen nihil habēt ueri quæ doctiſſimi ſcriptores de illo pronunciarunt. Fuit alienorum ingeniorū parum candidus cenſor. Subinde ludit in Græculos, & interdum abſque cauſa: neq; ferè refert ex probatis autoribus, quod non conetur conuellere, quaſi turpe ſit cuiquam omnino aſſentiri. Quoties autem ingeniorū & eloquentiæ cenſuram ſumpſit, quod potiſſimum facit in his libris declamationum, quàm multos inceſſit petulantius, alijs tribuens fatuas ſententias, alijs inſanas, alijs ſtultas, ſalibus plus ſatis dicacibus parumq; dignis uiro graui, ludens in pleroſq;. Quæ res ſpeciem habet animi parum alienæ laudi fauentis, & ſuæ nimium indulgentis. Quanquam hic eſt fermè morbus ac faſtidium eruditorum omniū, ut uix exiſtat aliquis tam abſolutus, ut alteri per omnia ſatisfaciat, niſi longa temporis præſcriptio, ſummota iudicandi libertate religione quadam animos omnium occupauit. Naſonem aliquoties parum amanter, attingit, quod indulſerit ingenio ſuo, uitiaq; ſua diligere maluerit quàm corrigere. Quod iudicium uidetur & Quintiliano placuiſſe, qui putat ex illius Medea colligi poſſe, quantum præſtare potuiſſet, niſi maluiſſet indulgere ingenio ſuo, quàm temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio ſuo in oratione proſa, ac ſerijs argumentis, quàm Ouidius in poëmatibus, plæriſque ludicris. Alicubi diſiderat in illo grauitatem rebus dignam, uelut in deſcriptione diluuij Deucaleonei, aliàs offenditur copia, quod deſinere neſciat. Nonnunquam obijcit quod ſententiam aliquam mutuetur à Portio Latrone, quaſi talem non poſſit ex ſe comminiſci, aut quaſi non poſſit fieri, ut duobus eadem ſententia ueniat in mentem. Nec Virgilio parcit interim, nec Ciceroni, quæ tamen res conducit ſtudijs, ſi fiat æquis iudicijs, ac citra petulantiam. Iam hoc ipſum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum eſt. Inſectatur mores hominum libere ſalſeq;, ſed non ſemper in loco, interdum immodice, tum aliquoties affectatius, hiſq; modis ut non ita multum abſit à ſcurrilitate: quædam uitia ſic deſcribit, dum inſectatur, ut uideatur uidere potius quàm odiſſe, utque doceat magis quàm deteſtetur. Sunt enim quædam eius generis, ut ea depinxiſſe ſit uel docere uel irritare. Qualis eſt obſceniſſimus excurſus in primo libro quæſtionum naturalium, de ſpeculorum uſu. Iam quum declamationum libros ſcribat ad filios ſuos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiſcet quædam, quæ uir uerecundus uix auderet, etiam præfatus honorem auribus, proloqui, nedum pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas uoluptatis aliquid, ſed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio, nec quicquam procliuius quàm in his diſertum eſſe. [redacted] in hoc argumento ſint linguaciſſimi. Quin ubique plurimus uidetur iocorum affectator, etiam in rebus maxime ſerijs, in quibus optarim illum aliquanto longius abeſſe ab ineptia, obſcœnitate, uitióque ſcurrilitatis ac petulantiæ. Eſt omnino liberale quoddam iocandi genus, eſt & perpetua quædam orationis iucunditas

cunditas, quæ uirum bonum non dedeceat, ſi in loco adhibeatur, at in Seneca ſæpe cachinnos ſentias potius quàm riſum. Nec omnino temere eſt, quod de ſententijs illius queritur Fabius, quas nuſquam non affectat. Itaque fit, ut dum omnia per ſententias conatur dicere, quanquam ſunt plurimæ: quibus nihil poſſit eſſe felicius, tamen intercurrant aliquot, duræ, frigidæ, & ineptæ. Idem uſu uenit in captandis epiphonematibus & argutijs, quæ freque͠ter apud hunc in uerbis ſitæ ſunt, potius quàm in rebus, unde neceſſe eſt frigidiores eſſe nonnunquam & obſcuras. Quod genus eſt illud ex prima ſtatim ad Lucilium epiſtola, quædam tempora ſurripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Ac mox, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Qua de re ſuo loco nonnihil dicetur, Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, ſuoq; tractant loco. Nam paſſim agitare affectus adeo non probatum eſt à doctis, ut quidam affectus in totum ſubmouerint, uelut officientes iudicio. At hos Seneca ubiuis & in ipſo ſtatim initio ſtimulat uerius quàm mouet, & in his maxime tragicos, quæ Græci πάθη uocant. Itaque quoties in grandes materias incidit. puta de uniuerſo, de natura deorum, de Stoico ſapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuio, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus ſpontaneis, ueluti ſuum nactus campum uidetur oſtentare grandiloquentiam ſuam, & neſcio quid tragicum ſpirare. Horum uitiorum bonam partem probabilem eſt illi ex palæſtra declamatoria hæſiſſe, in qua pene detriuit ætatem. Nam & Quintilianus fatetur, hoc exercitamenti genus, quum utiliter repertum eſſet ad abſoluendam eloquentiam, tamen neſcio quo pacto factum, ut multum inuexerit corruptelæ. Quum enim illic captaretur applauſus auditorum, ea quiſque curabat adferre, non quæ eſſent optima, ſed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab otioſis ac faſtidioſis, niſi ſententijs argute dictis, ſchematibus & epiphonematibus, & ſiquid eſſet aut nouum aut immodicum, Communia quanquam optima, faſtidiebantur: Nec raro quæ peſſime dicta fuerant, ijs frequentiſſime applaudebatur. Ita diſceſſum eſt ab illo ſimplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, uel hoc nomine quod fide commendatur. Quid autem eſt oratio culta ſine fide, niſi cantio probe modulata? Hinc eſt quod queritur Quintilianus, quoſdam uitia ſua, quibus in declamando aſſueuerant, in forum & ad ſerias actiones detuliſſe, reorum graui periculo, dum patronus mauult cauſam perdere, quàm iocum aut ſchema, nonnunquam cum riſu quoque iudicum & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, uelut hæc quæ diximus, tum fictiones illas palàm falſas, quibus frequenter utitur. Video quid uelis. Poſthac pendebo de uultu tuo. Quanquam Nouatus frontem contraxit. Quin & in perſonis fingendis ac mutandis, interdum ſubtilis eſt, ut hinc etiam obſcuritas oriatur, dubiteſq; nonnunquam an ipſe loquatur, an is, aduerſus quem agit, an aliqua tertia perſona. Non quod hæc non fiant ab alijs, ſed parcius, ſed mollius, ſed magis perſpicue. Multus eſt & in dialogiſmis, dum his aut illis perſonis, ſuum affingit ſermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad uehementiam confert: non quod hoc faciat infeliciter, ſed quod frequentius & declamatorie, hoc eſt, ad uoluptatem magis, quàm ad ſerium uſum cauſæ propoſitæ. Caligulæ Cæſaris iudicium contemni poterat, ut hominis parum integræ mentis, & qui Vergilij ac Titi Liuij ſtatuas conatus ſit è bibliothecis ſubmouere, niſi & Fabius hoc notaſſet, & ipſa res propemodum loqueretur. Deſideres enim fere in huius ſcriptis ordinem & compoſitionem. Habet autem argumentum omne ſuſceptum, initium, progreſſum & finem. Primum enim tractari ſolet quid ſit. Id explicatur diuiſione, cuius partes digeruntur in ordinem, et in quaq; tractanda ordo quidam eſt, dum ea primũ tractantur, quæ proxime attine͠t ad rei ſubſtantiã, deinde ea quæ accidunt, tũ ſi qua cognata ſunt aut cõtraria, mox quæ hinc proficiſcuntur, cõmoda uel incõmoda. Deniq; quibus ra-

tionibus hæc parentur, ſeruentur, augeantur, aut contrà, deuitentur, depellantur, aut minuantur, ut totus liber corporis inſtar ſit, conſtans ex membris decenter collocatis, id quod in Ariſtotele mireris, in Seneca deſideres. Nec enim ſemper proponit ac diuidit, & ſi id fecit, non proſequitur quod propoſuit, ſed ad omnem occaſionem excurrit, mox ſubinde ueluti de nouo orditur. Raro utitur tranſitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert, nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere, eſt ubi oblitus ſui repetit eadem. Quæ res declarat illum, uel ex declamatorijs exercitamentis traxiſſe hoc uitij, uel quod uero propius eſt, non præmeditatum acceſſiſſe ad ſcribendum, nec tam iudicium rationemq; ſequutum, quàm impetum ingenij. Non enim incedit illius oratio, ſed fertur magis, ſalitq; potius quàm ingreditur, id quidem quod ad ſententias attinet. Iam quod pertinet ad uerborum compoſitionem, perparcus eſt in adhibendis coniunctionibus, quæ ſunt uelut orationis nerui. Gaudet enim aſyndetis, quod interdum magis facit ad dictionis uehementiam, ſeu uerius argutiam. Neq; raro contextus ſermonis talis eſt, ut dubites utrò referendũ ſit membrum, ad ſuperioráne an ad ſequentia. Submoleſtum eſt interdum in eodem, diuerſe dicendi ſtudium, ueluti quod M. Tullius illud Platonis, ἕκαστος ἡμῶν οὐκ αὑτῷ μόνον γέγονεν, eleganter reddidit, nemo noſtrum ſibi tantum naſcitur, ne ſimiliter diceret, maluit deterius dicere, Nemo ſibi contigit, quæ uerba, ut ingenue quod ſentio dicam, nunquam intellecturus eram, niſi ex tenore ſermonis coniectaſſem illum æmulari uoluiſſe Platonis ſententiam. Sit ſanè copiæ laus, eadem aliter dicere, quid laudis habet, ut aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in alijs. Notat in quodam uoces aliquot ſordidas, in quibus ſunt ſpongia, laterna, pulegium, acetum, miriſq; ſalibus exagitat, quod quidam inter declamandum quæſierat, quur teſta ſi cadat, frangatur, ſpongia ſi cadat non frangatur, quum ipſe in una epiſtola tot inſulciat uoces ſordidiores, uniuerſam balnei ſupellectilem ac functionem, inibi natis uocabulis explicans. Qui minus autem liceat teſtam appellare teſtam, aut ſpongiam ſpongiam, ſi res poſtulet, quàm ficum uocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias ſophiſticas, & philoſophorum ſubtiles magis quàm neceſſarias quæſtiunculas, & huiuſmodi tricis ſæpe nimium diu moratur lectorem, ſed ita ut facile appareat eſſe uerum, quod notat Quintilianus, illum in philoſophia parum diligenter fuiſſe uerſatum. Eſt enim artificis ſcite illa ridere, quæ non ſine ingenio traduntur à ſophiſtis, & à Socrate facetiſſimè deridentur. Quorſum autem attinet Chryſippeis illis rogatiunculis totas explere paginas, An ſapiens ſapienti poſſit prodeſſe, an ſapienti dari poſſit beneficium à dijs. An uirtutes ſint animalia, An ſingulæ uirtutes ſint ſingula animalia, an unum ſint uniuerſæ. An ſeruare patrem ſit animal. Huiuſmodi nænias, quum frequenter inculcet uſq; ad tædium, tamen ſubinde damnat. Quid autem opus eſt facere quippiam, in hoc ipſum ut factum reprehendas? Quod alicubi quædam ex autoribus perperam refert, ſic excuſat Quintilianus, ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus ſolet quædam inquirenda mandare, Huius generis aliquot loca notata ſunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio quod eſt in Tibullo. Hæc eò commemorantur à nobis, non ut deterreamus lectoris ſtudium, ſed ut maiore cum fructu legatur uir tot eximijs uirtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunquam ſubolebat in illo, ut diximus, declamatoria quædam affectio, & alicubi deſideres ſimplex illud & naturale. Vnde Neronis mater quum filio uellet mouere inuidiam, iactabat imperium Burro & Senecæ commiſſum eſſe, quorum Burrum appellabat uilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam profeſſoriam. Ingenio facili uerſatiliq; fuiſſe colligitur hinc, quod in diuerſis argumentis ſtilum exercuit pari propemodum ſucceſſu quod nec Ciceroni nec Vergilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poëmata, de quibus ſentiens incertum. Nam Tragœdiarum opus eruditi quidam

dam malunt Senecæ filio tribuere, quàm huic, ſunt qui fratri Senecæ adſcribant. Ex prima tragœdia uerſus aliquot refert, Duc me parens ſummiq; dominator poli, &c. Quanquam mihi uidetur opus hoc tragœdiarum non eſſe unius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij, conijcere licet illũ haud quaq; iratis muſis & Apolline uerſatũ in hoc ſtudij genere. Tametſi Fabius exiſtimat eam rem obſtitiſſe Senecæ, quo minus in uno quopiam excelleret, quod in omnibus argumentis uerſaretur. Id enim ſuſpicor eſſe quod ſcribit, Si parum concupiſſet, certe Tacitus declarat hinc illi cõflatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere uideretur. Commemorat Tacitus & orationes eiuſdem, quæ à nobis deſiderantur, niſi forte ſentit has quas habemus conſolatorias, unam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, ſiue ut in alijs reperitur Elbiam, matrem, quas tamen libros dixeris citius quàm orationes. Indicat idem alias quaſdam orationes, uulgo fuiſſe iactatas, Neronis quidem nomine, ſed à Seneca compoſitas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illam, ſed elegantem, planeq; Senecæ phraſim referentem. Vtinam extarent & illa quæ moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter unicum breuem, cui quidam titulum fecerunt ſenſus & rationis, qui an illius ſit neſcio, certe mutilatum habemus, & conſarcinatum. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipſe in naturalibus quæſtionibus indicat ſe iuuenem ſcripſiſſe librum de terræ motu. Edidit opus de ſuperſtitioſis ritibus colentium deos. Nam & Auguſtinus in opere de ciuitate dei, libri ſexti capite quinto, multa hinc recenſet. Epiſtolas cõmemorat cum Fabio Tacitus, quas ſcripſit ad imitationem Platonis, ſed ad unum omnes, uidelicet Lucilium Balbũ Siciliæ præſidem: quod argumentũ ſibi propoſuiſſe uidetur, ut ingenio ſuo indulgeret, Nullum enim liberius. Nam quicquid uel audieris, uel legeris, uel in ſomnis occurrerit, epiſtolæ ſit argumentũ, Deinde licet ordiri unde uelis, tranſire quò uelis, finire quum uelis. Sed interim abeſt illud, quod eſt in aliorũ epiſtolis grauiſſimum, quæ uerè & ex re ſcribuntur, Alioqui poteramus & nos ex prouerbijs ſingulis ſingulas facere epiſtolas. Iam an hoc opus habeamus integrum neſcio, certe uerba Senecæ, quæ multa recenſet Gellius ex uigeſimoſecundo libro epiſtolarum, nuſquam in illius ſcriptis inueniuntur. Et tamen eſt in eo libro quædam epiſtola cuius initium, Quare quibuſdam temporibus, in qua taxat quorundam κακοζηλίαν, & ſtili uitia. Ex hac, ut conijcio, aliquis Ciceroni bene uolens, ſuſtulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porrò Senecæ monumentis, nullum mea ſententia magis ſtudiorum referebat integrum extare, quàm libros declamationum, quos fuiſſe multos declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contuliſſet & ad inueniendum & ad iudicandum. De quo ſuo loco nonnihil dicemus. Vt igitur Seneca ornatiſſime præſul prodiret in publicum, tui potiſſimum nominis felicibus auſpicijs, uideor mihi non omnino ſegniter, nec infeliciter nauaſſe operam. Certe tantum impenſum eſt curæ, quantum ne iuuenis quidem ulla pecuniaria mercede fuerim ſuſcepturus. Non mentitus eſt Naſo, quum ait, & immenſum gloria calcar habet: ſed ipſa recomperi, ignominiam acrius habere calcar. Extimulauit huc nonnihil ornatiſſimus iuuenis Andreas Zebridouius, & ſuis imaginibus, & te patruo dignus, quod intelligerem quantum utilitatis hinc eſſet illius ſtudijs acceſſurum, uel ad recte uiuendi rationem, uel ad dicendi facultatem. Malo doctus poſthac melius meminero Caſſitæ ſapienter monentis, ne quid expectem amicos, quod ipſe rectius præſtare queam, nec excidet uetus prouerbium, quod uetat boui imponi clitellas. Quod ſi tibi uideor prioris editionis dedecus hac editione ſatis eluiſſe, non pœnitet huius operæ, quamuis moleſtæ. Apud ſtudioſos autem plurimum fauoris ac dignitatis

tatis acceſſerit Senecæ, ſi tuo, hoc eſt, doctiſſimi & integerrimi Præſulis iudicio fuerit comprobatus, qui ut his temporibus longe turbulentiſſimis inclyto Poloniæ regi Sigiſmundo, totiq; regno eximium Cancellarium, eccleſiæ præſulem incorruptiſſimum præſtas, ita diſciplinis quoq; liberalibus, quarũ ipſe peritiſſimus es, munificentiſſimum exhibes Mœcenatem. Eoq; precor, ut pulcherrimos tuos conatus Chriſtus Opt. Max. bene fortunare dignetur. Vehementer enim diſcrutiat animum meum iſta fatalis lues, quæ per orbem penè uniuerſum, & principum concordiam, & Chriſtiani populi religionem, & honeſtiſſimas diſciplinas mire uitiauit, adeò ut me ſtudiorum, quibus alioqui nihil eſt dulcius, interdum pigeat. Sed in primis domini clementia, deinde tua tuiq; ſimilium uigilantia ſpero futurum, ut huic pluſq; ferreo ſeculo ſuccedat ætas, ſi non aurea, certe paulo felicior.

Datum Baſileæ, Anno M. D. XXIX.
Menſe Ianuario.

VITA LVCII ANNAEI SENECAE INCERTO AVTORE
nisi quod conſtat illum fuiſſe recentiorem, ut qui ſubinde citat Petrarcham, Boccatium, & alios huiuſmodi. Quiſquis eſt, decerpſit ex Tacito & Suetonio.

CVM permulta ſint, quæ ad mores, uel ad inſtitutionem uitæ, à ſapientiſſimis hominibus pręclare & ſcripta, & pręcepta, quæ nos ad rectam uiuendi rationem facile inflammare, atq; excitare debeant, uel præſtantiſſimorum hominum autoritate, uel clariſſimis exemplis adductos, tamē neſcio quomodo obſurdeſcimus, & in tot tantisq; bonarum artium diſciplinis, nihil proficientes, deſidia quadam dormitamus, neq; id animaduertimus, quanto in honore, & immortali gloria ſemper floruerūt hi, qui ſe totos ad ea ſtudia contulerunt, quibus res ſecundæ ornantur, & a[illegible]ſæ æquo animo feruntur: quales fuerunt hi, qui multa quæ uitam, aut meliore[illegible]erent, aut beatā, non minus copioſe, quàm grauiter conſcripſerunt. Hi uerò cum in altiſſimas rerum cogitationes animum ſuum demitterent, animaduerterentq;, hoc idem et alios ſæpe antea feciſſe, qui ſapientis nomen adepti ſunt, exiſtimarūt neceſſario à ſe quoq; faciendum, ut non prius illa conſtituerent, quàm ab eis fuiſſent hominum mores, atq; urbium conſtituti: qui quum in his elaborârint, quibus perſpectis, atq; cognitis, ex bonis meliores efficerentur, ſiquis ſenſus inferis, ſanè debent id grauiter, moleſteq; ferre, cū intelligant ſe nihil uigilijs ſuis, nihil curis, nihil deniq; cogitationibus tale quicquam pe periſſe, atque conſequutos eſſe, quod ad horum temporum inſtitutionem, diſciplinamq; proficeret. Heu mentes ignaræ, ô uanæ hominum cogitationes. Nihil enim bonū putamus, niſi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortunæ temeritate poſitū eſt & collocatum. Ea uerò, quorum gradibus homines in cœlum aſcendiſſe perhibentur irrita atq; inania putamus. Quo fit, ut quum inde uſque eiuſmodi praua cogitatio per hominum mentes ſerpſerit, res noſtræ ſemper in peius collapſæ ſint. Creuit enim libido, adaucta eſt auaritia, dominatur uoluptas, quæ rationi inimica eſt, & mentis, ut ita dicam, præſtringit oculos, ut quod uerè bonum ſit, nequeat internoſcere, & ſyncera à fucatis diſcernere. Quæ quum ita ſint uiri optimi, illud recte factum cenſeo, & in primis etiam, atq; etiam collaudo, ut ſapientiſſimorum hominū præceptis pareamus, ne ſcriptura cum ipſis uaneſcat autoribus. Multa enim ſunt ipſis acuratiſſime, ornatiſſimeq; conſcripta, atq; illuſtrata, quæ ſi proſequi uoluerimus, & fama, & immortali nos afficient gloria. Quorum Solon & Socrates, & Plato nobiliſſimi philoſophi, principes extiterūt. Multi prætereа alij & ipſi ſapientes habiti, inter quos, hic, de quo uerba ſum facturus, Lucius Annęus Seneca haud immeritò commemorandus eſt. Quum enim omnis philoſophiæ ratio foret à noſtris ueteribus in treis partes diſtributa, naturalem uidelicet ſiue phyſicam, moralem, atque in eam differendi rationem, quam dialecticam uocant, illud certe conſtat, eam quoque partem, quæ de moribus erat, ſummo ingenio & maxima cura Ariſtotelem fuiſſe cōplexum, perfectiſſimeq; de eius partibus diſſeruiſſe. Nam cum illis ſuis Ethicis partem illam, quæ monaſtica dicitur, perfeciſſet, œconomica ſunt ab eo, ſi famæ credere eſt, tanta diligentia conſcripta, ut neque aptius, neque ſanctius à quoquam in rem familiarem præcipi conſcribiq; potuerit. Quo genere philoſophandi nihil mihi uideri ſolet admirabilius, quod in actione magis, quàm in cognitione repoſitum ſit. Nam ſemper hoc animo fui, & mecū ſentire doctiſſimos homines ſæpe intellexi, nullam ex omnibus artibus ac diſciplinis eſſe, quæ ſocietati hominum ad beate uiuendum magis ſit neceſſaria, quàm hæc una, quæ de ratione uiuendi extat. Quū igitur inter eos, qui in primis numerantur, facile omniū princeps in his exiſtat Ariſtoteles, neminē tamen habeo, neq; ex noſtris Latinis, neq; ex Gręcis, quē ad rationē earū actionū, quas à bono uiro expo

ſcimus,

ſcimus, Lucio Senecæ comparem. Vt enim uir ille ſummus Græcorum Ariſtoteles ſummum bonum in uirtute conſtituit, ita hic noſter Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira exhortatione demonſtrauit. Nõ itaq; immeritò dictus, uitæ magiſter ab omnibus noſtræ ætatis hominibus. Quippe qui omnem philoſophiæ fructum in actione cõſtituit, ut ei difficile ſit honeſte uiuere, qui huius adhortationes, ac præcepta non legerit, quorum refertiſſimi ſunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philoſophum non contemnimus? Sed quoniam de huius hominis continentia, integritate, ac ſapientia nunquam ſatis dici poſſet, pauca de eius natione, uita ac genere ſubijciemus. Lucius Anneus Seneca, natione Hiſpanus, genere Cordubẽſis, profeſſione uerò Stoicus, non minus uita cõſpicuus, quàm ſcientia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Aenobarbo, qui cum Romano exercitu miſſus fuerat ad expugnandam ualidiſſimam ciuitatem Hiſpaniæ Cordubam, quæ à Romanorum imperio deſciuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Anneo Gallione, & Lucio Anneo Mela patre Lucani poëtæ, libertate donatus eſt. Hic ſe Romam cum fratribus ac nepote, hortatu Domitij potiſſimum cõtulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus eſt, ut à nonnullis creditum ſit, Claudium imperatorem inde cauſam indignationis, aut in odij Senecam traxiſſe. Proinde Claudius, ſiue ab inuidis hominibus ita impulſus fuerit, ſiue naturæ uitio, Senecam in Corſicam exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quando inquit,

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita uultu, ſorte contentum mea
Alte extuliſti, grauius ut ruerem, edita
Receptus arce, totq; perſpicerem metus?
Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter corſici rupes maris,
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi
Semper uacabat, ſtudia recolenti mea.

Poſteaquam uerò Claudius morte affeciſſet Meſſalinam uxorem propter publicũ eius pellicatũ, ſibi aſſumpſit Agrippinam Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio, Senecæ reſtitutionem impetrauit. Cui Neronis cura cũ eſſet à Claudio, atq; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantum eius potentia, atq; opes creuerunt, ut multorum inuidiam excitarent. Fuit enim cõſul, ac ſenator, & Neronis præceptor, & diu apud eum potentiſſimus, ita ut quamdiu Nero pietatem ſimulauit, & optimi principis officio uiſus fungi, nihil ſine conſilio Senecæ ab imperatore trãſigeretur. Poſtea uerò quàm Pompeiam Sabinam quæſtorio patre natam, equiti Romano antea nuptã, prius occiſo uiro iuſſu eius, duodecimo die poſt diuortium Octauiæ, quam ſub ſterilitatis nomine abdicauit, in matrimonium accepiſſet, creditum eſt ab hac muliere conſpiratum in mortem Senecæ: ſiue quia Neronẽ ſæpe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, cum adhuc uiuente Octauia, ipſam in concubinam haberet: ſiue quia ſciebat non placere Senecæ, quæ cum Nero ne diceret ac faceret. Qua re cognita, ſapientiſſimus uir Seneca ſtatuit à Nerone otiũ, & quietẽ impetrare, & ſe prorſus ab omni procuratione ciuili, & curia abſtinere, quo tutior ſenectus eius foret. Orauit itaq; Neronem, ut omneis fortunas, & opes ſuas reciperet, & honores ſuos ad alterum deferret, fretus accuſatione aduerſæ ualetudinis & ſenectutis ſuæ, quæ indies magis ingraueſcebat. Peruagabatur itaque rura Campaniæ, & alia loca, urbi adiacentia, in qua uelut peregrinatione, bonam, magnamq; partem epiſtolarum ad Lucilium conſcripſit. Reuerſus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomentanum uillam ſuam diuerterat, ad quam Nero miſit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis, cum iam adueſperaſceret, & circumdedit uillam militibus, intrauitq; domum Senecæ, ubi inuenit eum cœnantem cum Paulina uxore, duobusq; amicis, cui Neronis mandata expoſuit, in quibus continebatur, quod uel ſpontaneam ſibi mortẽ cõſciret, uel quod ipſe ſibi cõſtitueret mortis genus

ſubiret,

ſubiret. Cauſa uerò mortis afferebatur, quod Seneca odio Neronis ſe ab urbe abduxerat, neq; amicis ſuis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi conſtantia ſic reſpondit, neq; ſe ab amicis abfuiſſe, neq; quenq; ab ſe deſtitutũ eſſe, aut negligentia, aut deſidia, ſed ſe pluris otium ſuum facere, quàm ullius hominis amicitiam, ſe olim alijs, modò ſibi & contemplationi naturæ uacare: quod autem Neronem odio haberet, ſatis ei perſuaſum eſſe Neronem iſta nõ credere, proinde & de morte & uita eius ita ſtatueret, ut ſibi placuiſſet: ſe nihil habere, cur mortẽ optaret, neq; in morte quicq; mali cognoſcere, cur ipſe uitam deſideraret, ſeq; iam eo perueniſſe, ut neq; pro hac, neq; pro illa uotum ullum dijs aut hominibus faceret. Tunc Syllanus, munita cuſtodibus uilla & domo Senecæ, reuerſus eſt ad Neronem, cui, præſente Pompeia, renunciauit, quæ feciſſet: qua re audita, interrogauit Nero Syllanum, quo uultu ſibi ea à ſe nunciari audiuiſſet, cui reſpondit ſe nullum in Seneca uidiſſe timoris ueſtigium. Remiſit ergo Nero tribunum ad Senecam, ut ea maturaret quæ paulo ante ſibi mandata eſſent. Sed tribunus ueritus in cõſpectũ Senecæ prodire, miſit unũ ex centurionibus ſuis, qui nunciaret extremã neceſſitatis horam, quæ uerba uir ſapientiſſimus, uultu & corde immobili audiuit, iuſſitq; ſibi teſtamẽti tabulas adferri. + Sed ubi neceſſarios omnes & amicos ſuos ægro nimis, & fracto animo mortem eius ferre uidit, conuertit ſe ad eos, & tenens manu tabulas teſtamenti, allocutus eſt eos, & ibi in medio omniũ multum habuit cum eis de uirtute ac ſapientia ſermonem, egitq; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nondum ſatis cumulate pro magnitudine beneuolentiæ eorum in ſe facere potuerit, dixit ſe uelle teſtamento eis legare, quod apud ſe gratioſius & pulchrius erat, quam rem ſi memoria tenerent, ſibi famã laudabilium artium, atq; rerum retinerent. Illud aũt ait eſſe uitæ ſuæ imaginẽ, quo non aliud ſignificare uidebatũ, quàm ut ueſtigia uitæ ſuæ ſequerentur. His dictis conuertit ſe ab amicis ad uxorẽ Paulinam, quæ præter cæteros qui aderant, dolore affecta, neq; corpore, neq; animo conſtabat, quam ſuauiſſimè cõplexus exhortatus, ut hanc mortis iniuriam uili animo perferret, inquiens tẽpus illud iam ueniſſe, quo illa ſanctiſſimæ philoſophiæ ſuæ præcepta iam non diſputando, ſed fortiter faciendo comprobaret, nullaq; alia re meliorẽ poſſe immortalitatem conſequi, quàm ubi mori neceſſe eſſet, nõ ſolum æquo animo, ſed etiam auido complecti. Quare mea Paulina: caue hanc meam mortem amplius, ut contumelioſam defleas, ne uel te nimis amaſſe, uel gloriæ meæ inuidiſſe uidearis. Agens itaq; iam annum ætatis ſuæ prope centeſimum decimumquartum, aut ultra, iuſſit uenas brachiorum incidi, et crurum, ut ſanguis largior egrederetur, qui propter longam ætatem in uenis congelatus exire non poterat. Qua re cum longius mortem ſibi propagari uideret, rogauit Statium medicum, & amicum ſuum, ut ſibi uenenum daret præparatum, quod datum ad cor ex debilitate membrorum tranſire nõ potuit. Fecit itaq; ſibi fieri balneum de conſilio Statij aquarum plus quàm mediocriter calidarum, In quod cũ intraſſet, audita ſunt uerba, licet pauca iam uoce attenuata ſua immortalitate digniſſima. Sentiens deinde mortem appropinquare, quo magis oſtenderet eam ſibi leuiorem eſſe, nec homini timendam: primo uelut ridens ſuos circumſpexit, deinde aquã illam accepit ſanguine mixtam, & ſuper ſe reſperſit, inquiens, Hunc liquorem ſanguine & aqua mixtum Ioui liberatori conſecro, per quem, ut arbitror, uerum deum intelligens, quo dicto paulo poſt migrauit. Funus autem maximo cum honore à ſuis paratum fuit. Compoſuit autem cum in balneo eſſet ſepulchri ſui, ut creditur epitaphium, quod poſtea in marmore inciſum fuit,

Verum id centurio fieri uetuit, lege Tacitum libro 15. Totum locum de morte perturbate nec ſatis bona fide ſcribit.

Senectus incredibilis.

Epitaphium.

Cura, labor, meritum, ſumpti pro munere honores,
  Ite, alias poſthac ſollicitate, animas.
Me procul à uobis deus euocat, illicet actis
  Rebus terrenis, hoſpita terra Vale
Corpus auara tamen ſolennibus accipe ſaxis,
  Namq; animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

De ætate uerò Senecæ poteſt illud conijci, eum ad centeſimũ decimumquartũ annũ

uel

uel ultra potius perueniſſe, quàm citra ſtetiſſe. Dicit enim ſe potuiſſe uiuam uocē Ciceronis audiuiſſe. Veriſimile igitur eſt eum fuiſſe tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cū ea tempora mecum computo, quæ à morte Ciceronis uſq; ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi ſubit, Ciceronem Marci Antonij iuſſu cæſum eſſe circa exordia principatus trium uirorum, ſcilicet Octauij, Antonij, & Lepidi: illud conſtat Octauium annos duodecim imperaſſe cū Antonio, diuiſo tamen imperio. Victo aūt Antonio, ſolus tenuit monarchiam orbis annos quadraginta quatuor, uel circa. Tyberius uerò ſucceſſit Octauio, & regnauit is, annos treis & uiginti. Huic ſucceſſit illa immanis fera C. Caligula. Is imperauit annos treis, menſes decem, & dies octo, poſt quem Claudius imperauit annos quatuor & decem, menſes ſeptē, dies octo & uiginti. Cui truculētiſſima beſtia Nero ſucceſſit, adoptiuus Claudij filius, qui orbē terrarum, ſuo preſſit imperio annos treis & decem, menſes ſeptem, dies nouem & uiginti: quæ tempora ſi conferantur in unum, conſtituent annos centū quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis, biennium anteq; Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, uel propemodum. Nunc reliquum eſt uidere, qua ætate fuiſſet Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cū ſcribat ſe idoneum iam fuiſſe ad audiendum Ciceronis eloquentiam, nō alienum eſt arbitrari eum fuiſſe annorū duodecim, quare conſtet neceſſe eſt, Senecam annos centum quatuor et uiginti ſupergreſſum eſſe. Non ergo mentiens ſum, ſi ad centeſimum & decimum quartum annum dixi Senecam ætate proceſſiſſe. Poſtremo ſunt, qui aſſerant Senecam moralem autorem fuiſſe Tragœdiarum. Franciſcus Petrarcha in quadam epiſtola opus fuiſſe huius Senecæ aperte confirmat. Bocatius uerò negat, cui uir diſertiſſimus Collucius aſſentitur hoc opus aſſcribens fratri Senecæ, de qua quidem re non noſtrum eſt iudicium ferre, quod adhuc ſub iudice lis eſt, ſed utcunq; ſeſe res habeat, nos tamen quod inſtitutum, aggrediamur.

FINIS VITAE.

LVCII ANNEI SENE-
CAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BENE-
FICIIS, LIBER PRIMVS.

INTER multos ac uarios errores temerè incōſulteq; uiuen- CAP.I.
tium nihil propemodum optime Liberalis dixerim nocen
tius, quàm quod beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Se
quitur enim, ut male collocata, male debeantur, de quibus
non redditis, ſero querimur. Iſta enim perierūt, cum daren
tur. Nec mirū eſt inter plurima maximaq; uitia, nullū eſſe
frequētius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus cau
ſis uideo. Prima illa eſt, quod nō eligimus dignos, quibus
tribuamus, ſed nomina facturi, diligenter in patrimoniū † Facere nomen
& uaſa debitoris inquirimus. Semina in ſolū † affectum & aliter; uitam
ſterile nō ſpargimus. Beneficia ſine ullo delectu magis proijcimus quàm damus. Nec aliâs effœtum.
facile dixerim, utrum turpius ſit, inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus hu-
ius crediti eſt ex quo tantum recipiendum ſit quantum ultro defertur, de quo queri
reuera fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem, facultati-
bus, ſed animo. Reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum ſit in ipſis cri- Liberare fidē
men, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoq; eſt. Multos experimur in- Libenter, non
gratos, plures facimus, quia aliâs graues exprobratores exactoresq; ſumus, aliâs leues, erat in uetu-
& quos paulò poſt muneris ſui pœniteat, aliâs queruli & minima momenta calumni- ſtiſſimo codi-
antes, gratiam corrumpimus omnem, num tantum poſtquàm dedimus beneficia, ſed ce.
etiam dum damus. Quis enim noſtrum contentus fuit, aut leuiter rogari, aut ſemel?
Quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, frontem † obduxit, uultum auertit, oc- aliâs adduxit.
cupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & de induſtria non inuenientibus exitum,
occaſionem petendi abſtulit, & uarijs artibus properantes neceſſitates eluſit? In angu
ſto uerò comprehenſus, aut diſtulit, aut timide negauit, aut promiſit, ſed difficulter, ſed
ſubductis ſupercilijs, ſed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo autem libenter
debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus aduerſus eum quiſquam eſſe poteſt, qui
beneficium, aut ſuperbe † iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, ut moleſtia careret, al. abiecit.
dedit? Errat ſiquis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, expectatione tor-
ſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, & ideo non eſt negligenter dandū.
Sibi enim quiſq; debet, quod † à neſciente accepit. Nec tarde quidem, quia quum in o- al. nolente.
mni officio magni æſtimetur dantis uoluntas, qui tarde fecit, diu noluit. Vtiq; nō con-
tumelioſe. Nam cum ita natura comparatum ſit, ut altius iniuriæ, quàm merita deſcen
dant, & illa cito defluant, has tenax memoria cuſtodiat, quid expectat, qui offendit dū
obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis beneficio eius ignoſcit. Non eſt autem
quod tardiores faciat, ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primum (ut dixi)
nos illam augemus, deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effuſa neceſſitate,
ſacrilegi, negligenteſq; eorum deterrent. Vtuntur natura ſua, & cuncta, interq; illa ip-
ſos munerum ſuorum malos interpretes iuuant. Hos ſequamur duces, quantū huma-
na imbecillitas patitur. Demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de re
cipiendo cogitauit, cum daret. At male ceſſit. Et liberi, & coniuges ſpem fefellerunt, ta
men & educamus & ducimus. Adeoq; aduerſus experimēta pertinaces ſumus, ut bel
la uicti, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs
decet, quæ ſi quis non dat quia non recipit, dedit, ut reciperet, bonâq; ingratorū facit
cauſam, quibus turpe eſt non reddere. Scilicet, quàm multi indigni luce ſunt? et tamen
dies oritur. Quàm multi quod nati ſunt queruntur? tamen natura ſobolem nouam gi
gnit, ipſoſq; qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi, & boni propriū
eſt, non fructū beneficiorū ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoq; bonū quærere. Quid ma
gnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet? † Tunc eſt uirtus dare beneficia, non aliter. Nunc.

utiq; reditura, quorum à uiro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeo quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimã facere non debet, ut ſi ſpes mihi præcidatur, gratũ hominẽ reperiendi, malim non recipere beneficia quàm non dare. Quia qui non dat, uitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio, Qui beneficiũ non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.

CAP. II.

Beneficia in uulgus cum largiri inſtitueris,
Perdenda ſunt multa, ut ſemel ponas bene.

In priore uerſu utrũq; reprehendas. Nam nec in uulgus effundẽda ſunt, & nullius rei, minime beneficiorũ, honeſta largitio eſt, quibus ſi detraxeris iudicium, deſinũt eſſe beneficia, in aliud quodlibet incidunt nomẽ. Sequens uerſus mirificus eſt, qui uno bene poſito beneficio, multorum amiſſorũ damna ſolatur. Vide oro te, ne hoc & uerius ſit, & magnitudini bene facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam ſi nullũ bene
2. poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, perdenda ſunt multa. Nullũ perit, quia qui perdit,
al.erogant.3. cõputauerat. Beneficiorũ ſimplex ratio eſt, tantũ † erogatur, ſi reddet aliquid, lucrum
redit, fortaſſe eſt, ſi non † reddet, damnũ non eſt. Ego illud dedi, ut darem. Nemo beneficia in Calen-
legendum. dario ſcribit. Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem appellat. Nunquã illa
Expenſum uir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente. Alioqui formam crediti tranſeunt. Tur-
ferre. pis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunq; priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebũt, quos aut pudor, aut occaſio, aut timiditas aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris dare, opus tuum perage, & partes boni uiri exequère. Alium re, alium fide, alium gratia, aliũ conſilio, aliũ præceptis ſalutaribus adiuua.

CAP. III. Officia etiam feræ ſentiunt. Nec ullum tam immãſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui uertat. Leonũ ora à magiſtris impune tractãtur. Elephantorum feritatem uſq; in ſeruile obſequium demeretur cibus. Adeo, etiam quæ extra intellectum atq; æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus unum beneficium, aduerſus alterum non erit, duorum oblitus eſt, tertium etiam eorum quę exciderunt, memoriam reducet. Is perdidit, qui cito ſe perdidiſſe credidit. At qui inſtat & onerat priora ſequẽtibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. Quocunq; ſe uertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te uideat. Be-
al. ſtringe, neficijs tuis illũ † cinge, quorum quæ uis, quæ'ue proprietas ſit, dicam, ſi prius illa, quę ad rem nõ pertinẽt, tranſilire mihi permiſeris, quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridentes, quare iuuenes, & quare uirgines, ſoluta ac perlucida ueſte. Alij quidem uideri uolunt unam eſſe, quæ det beneficium, alterã quæ accipiat, tertiam, quæ reddat. Alij tria beneficiorum genera, promerentium, reddentium, ſimul & accipientiũ reddentiumq;. Sed utrumlibet ex iſtis iudicauerim, quid iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille conſertis manibus in ſe redeũtium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manũ tranſeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi uſquam interruptus eſt, pulcherrimus, ſi cohæſit, & uices ſeruauit. Ideò ridentes, quia promerentium uultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe & qui dant, & qui accipiũt beneficia. Iuuenes quia non debet beneficiorũ memoria ſeneſcere. Virgines, quia incorrupta ſunt, & ſyncera, & omnibus ſancta, in quibus nihil eſſe alligati decet, nec aſtricti. Solutis itaq; tunicis utuntur, perlucidis autem, quia beneficia conſpici uo-
4. lunt. Sit aliquis uſq; eò Græcis mancipatus, ut hæc dicat neceſſaria, nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit, Aeglen maximam natu appellauerit, mediam Euphroſynen, tertiam Thaliam. Horũ no-
aliter, ad ea. minum interpretationem, & prout cuiq; uiſum eſt conuenire, deflectit, & † ad rationem aliquam conatur perducere, cum Heſiodus puellis ſuis, quod uoluit nomen impoſuerit. Itaq; Homerus uni mutauit, Paſithoam appellauit, & in matrimonium produxit, ut ſcias illas Veſtales non eſſe uirgines. Inueniam alium poetã, apud quem præ-
5. cingitur, & ſpiſſis prodeant. Ergo & Mercurius unà ſtat, non quia beneficia ratio cõmendat, uel oratio, ſed quia pictori ita uiſum eſt. Chryſippus quoq;, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans ueritatem, qui rei agendæ cauſa loquitur,

& uerbis

& uerbis non ultra, quàm ad intellectum ſatis eſt, utitur, totum librum ſuum his ineptijs replet, ita ut de ratione dandi, accipiendi, reddendiq; beneficij, pauca admodum dicat. Nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ † Hecaton ſcribit, treis Chryſippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias eſſe. Aetate autem minores quàm Horas ſed meliuſcula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoq; nomẽ ad rem iudicat pertinere, Eurynomen enim dictam, quia late patentis patrimonij ſit, beneficia diuidere, tanquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi, aut poëtæ uera nomina reddant. Quemadmodũ nomenclatori memoriæ loco audacia eſt, et cuicunq; nomen non poteſt reddere, imponit, ita poëtæ nõ putant ad rem pertinere, uerum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quenq; uocari iubent, quod belle facit ad uerſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliquid in † cenſum detulerũt. Proximus enim poëta ſuũ illas ferre nomen iubet. Hoc ut ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Heſiodum Charis eſt, apud Homerum uerò Muſa.

forte Hecateus. 6 7 8 *aliter ſenſum.*

CAP. IIII.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, ut nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modo nos tuere, ſi quis mihi obiecerit, quod Chryſippũ in ordinem coëgerim, magnũ me Hercule uirum, ſed tamen Græcum, cuius acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur, etiam cum agere aliquid uidetur, pungit, non perforat. † Hoc uerò, quod acumen eſt? De beneficijs dicendũ eſt, & ordinanda res, quæ maxime ſocietatem humanam alligat. Danda lex uitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio † reſtringat, dum temperat. Docendi ſunt libenter accipere, libẽter reddere, & magnum ipſis certamen proponere eos, quibus obligati ſunt re, animo non tantum æquare, ſed uincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam cõſequitur, niſi præceſſit. Hi docendi ſunt nihil imputare, illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem, beneficijs beneficia uincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, ut dicat uerendum eſſe, ne quia Charites Iouis filiæ ſunt, putemus certe paruũ ingerere ſacrilegiũ, ſi tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorq; aduerſus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumq; animi certent, ut qui præſtiterint, obliuiſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ uerò ineptiæ poëtis relinquantur, quibus aures oblectare propoſitum eſt, et dulcẽ fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis uolunt, ſerio loquantur, et magnis uiribus agant, niſi forte exiſtimas leui ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis prohiberi poſſe rem perniciosiſſimam, beneficiorum nouas tabulas.

in ordinem cogere. *aliter, Hic.* *Superfluere* *al. reſtringat.* 9

CAP. V.

Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum nobis eſſe diſcendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam, quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta aũt ſunt meritorũ ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur. Multum intereſt inter materiã beneficij, & beneficium. Itaq; nec aurũ, nec argentum, nec quicquam eorum quæ à proximis accipiuntur, beneficiũ eſt, ſed ipſa † tribuendi uoluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur, poſſideturq;, ſolum notant: contra, illud quod in re charum atq; pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt. Auferre ea nobis, & fortuna, et iniuria poteſt. Beneficium uerò etiam amiſſo eo per quod datũ eſt, durat. Eſt enim recte factũ, quod irritũ nulla uis efficit. Amicum à piratis redemi, hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit, non beneficium, ſed uſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio raptos, uel ex incendio, liberos reddidi. Hos uel morbus, uel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiam ſine illis, quod in illos datum eſt. Omnia itaq;, quæ falſum beneficij nomen uſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe uoluntas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, ut alibi ſit ſpecies rei, alibi ipſa res. Imperator † aliquando torquibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per ſe corona pretioſum? Quid prætexta? Quid faſces? Quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id, quod ſub oculos uenit, ſed bene-

al. tribuentis. *alit. aliquem.*

CAP. VI. neficij ueſtigium & nota. Quid eſt ergo beneficium? Beneuola actio, tribuens gaudium, capiensq; tribuendo, in id quod facit, prona & ſponte ſua parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente. Quia beneficiū non in eo, quod fit, aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis, aut facientis animo. Magnū autem eſſe inter iſta diſcrimen, uel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utiq; bonum eſt. Id autem quod fit, aut datur, nec bonum nec malum eſt. Animus eſt, qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat. Ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec in uictimis quidem, licet opimæ ſint, auroq; præfulgeāt, deorum eſt honos, ſed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaq; boni etiam farre ac fictili religioſi ſunt, mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint.

CAP. VII. Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi uoluntate cōſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accipimus. Id autem falſum eſt. Nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui regum æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, ſed libenter, qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit, qui nō uoluntatem tantum iuuandi habuit, ſed cupiditatem, qui accipere ſe putauit beneficiū, cum daret, qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dediſſet, qui occaſionem qua prodeſſet, & occupauit & quæſiuit. Contrà ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie magna uideantur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt. Multoq; gratius uenit, quod facili, quàm quod plena manu datur: Exiguū eſt quod in me contulit, ſed amplius nō potuit. At hic quod dedit magnum eſt, ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed circumtulit, & placere ei, cui præſtabat, noluit, ambitioni dedit, nō mihi.

Hemiſtichium.

CAP. VIII. Socrati cum multa multi pro ſuis quiſq; facultatibus offerrent: Aeſchines pauper auditor, Nihil, inquit, dignum te, quod dare tibi poſſim, inuenio, & hoc modo pauperem me eſſe ſentio. Itaq; dono tibi quod unum habeo, meipſum. Hoc munus rogo qualecunq; eſt boni conſulas, cogitesq; alios cum multum tibi darent, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates. Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, niſi forte paruo te æſtimas? Habebo itaq; curæ, ut te meliorem tibi reddā quàm accepi. Vicit Aeſchines hoc munere Alcibiadis parem diuitijs animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX. Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias paupertatis. Videtur mihi dixiſſe, Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe uoluiſti. Expediam nihilominus dignum huic uiro munus, et quia de tuo non poſſum, de meo dabo Neq; eſt quod exiſtimes illum uilem ſibi fuiſſe, pretium ſui fecit. Ingenioſus adoleſcens inuenit, quemadmodum Socratē ſibi daret. Non quanta quæq; ſunt, ſed à quali dentur perſpiciendum. Callidus difficilem aditum præbet, immodica cupientibus, ſpesq; improbas nihil ſe adiuturis uerbis fouet. At eius peior eſt opinio, qui lingua aſper, uultu grauis, cum inuidia fortunam ſuam explicauit. Colunt enim deteſtanturq; felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clàm, ſed aperte quidam ludibrio habitis, ſuas alijs permiſere. Ruſticus, inhumanus, ac malèuolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem in ſella proſtare uetuit, & uulgo admiſſis inſpectoribus uehi undiq; perſpicuam, Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec alienæ uxori anulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & ancillariolum uocant. Indecentiſſimum ſponſaliorum genus eſt adulterium, & in conſenſu uidui cœlibatus, nemo uxorem duxit, niſi qui abduxit iam raptam. Agros ſpargere, auariciam recolligere certant. Nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere, ſuam timere. Nullum aliud uereri malum, non parcere iniurijs, perturbare imbecilliores, ui ac metu premere. Nam prouincias ſpoliari, & nummariū tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, non mirum, quando quæ emeris, uendere gentium ius eſt.

Nihil penſi.

CAP. X. Sed longius nos impetus euehit prouocante materia. Itaque ſic finiamus, ne in noſtro ſeculo culpa † ſubſiſtat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur, hoc poſteri noſtri querentur, euerſos eſſe mores, regnare nequitiam, in

al. ſubſidat.

deterius

deterius res humanas, & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntq́;, pau-
lulum duntaxat ultrò aut citrò mota, ut fluctus quos æſtus accedens longius extulit,
recedens interiore littorum ueſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quàm in alia pec
cabitur, abrumpetq́; frenos pudicitia, nunc conuiuiorũ uigebit furor, & fœdiſſimum
patrimoniorum exitium culina, Nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ ſe
ferens animi deformitatem, Nunc in petulantiam & audaciam erumpet, male diſpen-
ſata libertas, Nunc in crudelitatem priuatam, ac publicam ibitur, bellorumq́; ciuilium
inſaniam, qua omne ſanctum, ac ſacrum prophanetur. Habebitur aliquando ebrieta-
ti honor, & plurimum meri cepiſſe uirtus erit. Non expectant uno loco uitia, ſed mo-
bilia & inter ſe + diſſentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturq́;. Cæterum *al. diſsidentia*
idẽ ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, inuitus adij
ciã, & futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, prodito
res. infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo
uix ullum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tanquam maximum crimen, ne ad-
mittas: ignoſce tanquã leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma, Bene-
ficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum, dediſti. Quemadmodum
autem curandum, ut in eos potiſſimũ beneficia conferamus qui grate reſponſuri erũt,
ita quædam, etiam ſi de illis male ſperabitur, faciemus tribuemusq́;, non ſolum ſi iudi-
cabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe, tanquam ſi filios alicui reſtituere potero,
magno periculo liberatos, ſine ullo meo incõmodo, non dubitabo. Dignũ etiam im-
pendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis ueniam. Indignum ſi eripere la
tronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem uocem homini non pigebit emittere.

Sequitur ut dicamus quæ beneficia danda ſint, & quemadmodũ. Primo demus ne *CAP. XI*
ceſſaria, deinde utilia, deinde iucunda + atq́; manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſa *aliter, utiq́;*
rijs. Aliter enim ad animũ peruenit, quod uitam continet, aliter quod exornat, aut in-
ſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facile cariturus eſt, de quo di-
cere licet, Recipere non deſidero, meo cõtentus ſum. interim non reddere tantũ libet
quod acceperis, ſed abijcere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent lo
cum, ſine quibus non poſſumus uiuere, quædam ſecundũ, ſine quibus non debemus,
quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt, hoſtium manibus eri
pi, & tyrãnicæ iræ, & proſcriptione, & alijs periculis, quę uaria et incerta humanã uitã
obſident. Quicquid horũ diſcuſſerimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorẽ inibi
mus gratiã. Subit enim cogitatio quãtis ſint liberati malis, & lenociniũ eſt muneris, an
tecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quenq́; ſeruare, q̃ poſſumus, ut mu
neri noſtro, timor imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus qui- *Proxima ab his*
dem uiuere, ſed ut mors potior ſit, tanquã libertas & pudicitia, & mẽs bona. Poſt hæc
habebimus coniunctione, ac ſanguine, uſuq́;, & cõſuetudine longa, chara, ut liberos,
cõiuges, penates, cæteraq́; quæ uſq́; eò animus ſibi applicuit, ut ab illis quàm à uita di-
uelli grauius exiſtimet. Subſequuntur utilia, quorum uaria & lata materia eſt. Hic erit
pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modũ habendi parata. Hic erit honor & pro- *Superfluens*
ceſſus ad altiora tendentiũ. Nec enim utilius quicquam eſt, quàm ſibi utilem fieri. Iam
cætera ex abundanti ueniunt, delicatos factura. In his ſequemur, ut opportunitate gra *Ex abundanti*
ta ſint, ut non uulgaria, quæq́; aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatẽ habent,
aut quæ etiam ſi natura precioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid ob-
latum maxime uoluptati futurum ſit, quid frequenter occurſurum habenti, ut toties
nobiſcum ſit, quotis cum illo ſit. Vtiq́; cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus,
ut fœminæ aut ſeni arma uenatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudijs ac literis dedito retia.
Aeque ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere uolumus, ſuũ cuiq́; mor-
bum exprobratura mittamus, ſicut ebrioſo uina, & ualetudinario medicamenta. Ma-
ledictum enim incipit eſſe non munus, in quo uitium accipientis agnoſcitur.

Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipue manſura quæremus, ut quam minime
mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, ut quod acceperint, etiam ſi non uident,
cogitent. Ingratis quoq́; memoria cum ipſo munere incurrit, ubi ante oculos eſt, & ob *Incurrit animo*

huiſci ſui non ſinit,ſed autorem ſuum ingerit,& inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus,quia nunquam admonere debemus. Ipſa res euaneſcentem memoriã excitet.Libentius donabo argentum factum,quàm ſignatum. Libentius ſtatuas, quàm ueſtẽ,& quod uſus breuis deleat. Apud paucos poſt remanet gratia. Plures ſunt apud quos non diutius in animo ſunt donata,quàm in uſu.Ergo ſi fieri poteſt,conſumi munus meum nolo.Extet,hæreat amico meo,& † uiuat. Nemo tam ſtultus eſt,ut monendus ſit,ne cui gladiatores aut uenationem iam munere ædito mittat, & ueſtimenta æſtiua bruma,hyberna ſolſtitio. Sic in beneficio ſenſus communis, tempus,locum obſeruet,perſonas,quia momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt ſi id damus, quod quis non habet, quàm cuius copia abundat? Quod diu quærit nec inuenit,quàm quod ubiq; uiſurus eſt? Munera non tam precioſa,quàm rara,& exquiſita ſint,quæ etiam apud diuitem ſui locum faciunt,ſicut gregalia quoq; poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium,delectant,ſi prouenere maturius. Illa quoq; non erunt ſine honore,quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

aliter, conuiuat

Gregalia

CAP. XIII. Alexandro Macedoni,cum uictor orientis,animos ſupra humana tolleret,Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſua donauerunt. Cum riſiſſet Alexander hoc officij genus,unus ex legatis: Nulli,inquit,ciuitatem unquam dedimus alij quàm tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliaq; humanitate proſecutus,cogitauit,non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus,cuius nec naturam, nec modum nouerat. Herculis Liberiq; ueſtigia ſequens,ac ne ibi quidem reſiſtens,ubi illa defecerant,ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus,tanquam cœlum quod mente uaniſſima complectebatur teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim ſimile habebat ueſanus adoleſcẽs,cui pro uirtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi uicit, orbem terrarum tranſiuit,non concupiſcendo, ſed uindicando. Quid uinceret malorum hoſtis,bonorum uindex,terrarum mariſq; pacator? At hic à pueritia latro, gentiumq; uaſtator, tam hoſtiũ pernicies, quàm amicorum,qui ſummum bonum duceret,terrori eſſe cunctis mortalibus,oblitus non ferociſſima tantum,ſed ignauiſſima quoq; animalia timeri,ob uirus malum.

CAP. XIIII. Ad propoſitum nunc reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur,nulli gratum eſt. Nemo ſe ſtabularij,aut cauponis hoſpitem iudicat,nec conuiuam dantis epulum,ubi dici poteſt: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum,et uix bene notum ſibi,& in illum etiam inimicum,ac turpiſſimum hominẽ. Nunquid enim me dignum iudicauit? Morbo ſuo morem geſſit. Quod uoles gratum eſſe, rarum effice. Quis patitur ſibi imputari? Nemo hæc ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem,& frenis arctioribus reprimam. Illa enim,inquantum libet,exeat,ſed eat,non erret. Licet ita largiri,ut unuſquiſq; etiã ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam ſperet ſe propius admiſſum. Dicat, accepi idẽ quod ille,ſed ultro. Accepi quod ille, ſed ego intra breue tempus, cum ille diu meruiſſet. Sunt, qui idem habeant,ſed non eiſdem uerbis datum,non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogaſſet,ego cum rogarer. Ille accepit, ſed facile redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna promittebat. Mihi plus dedit,quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. Quemadmodum meretrix, ita inter multos ſe diuidit, ut nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: Ita qui beneficia ſua amabilia uult eſſe, excogitat, quomodo & multi obligentur,& tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe cæteris præferant. Ego uerò beneficijs non obijciam moras. Quo plura maioraq; fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen iudicium. Neq; enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, forte, ac temere data. Quare ſiquis exiſtimat nos, cum iſta præcipimus, benignitatis fines introrſus referre, & illi minus laxum limitem aperire, næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim uirtutem magis ueneramur, cui magis ſtimulos addimus, quibus uerò tam conuenit hæc adhortatio quàm nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

Reduco

CAP. XV. Quid ergo eſt? cum ſit nulla honeſta uis animi, etiam ſi à recta uoluntate incepit, niſi quam uirtutum modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepiſſe be-

neficium

neficium, & ſupinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, non quod
quilibet caſus & conſilij indigens impetus defert, quod oſtentare libet, & inſcribere
ſibi beneficia tu uocas, quorum autorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt,
quantoq; in partem†interiorem animi nunquam exitura deſcendunt, cum delectant, al: teneriorem
cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis. Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quo- 11
rundam ſe iudicium malle, quàm beneficium, & quorundam beneficium malle, quàm
iudicium, & ſubijciebat exempla, Malo, aiebat, diui Auguſti iudicium. Malo Clau-
dij beneficium. Ego uerò nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius uile iudi-
cium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? Erat, ſed ſicut à
fortuna, quã ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus?
Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia in-
gens ſi non ratione, nec recta uoluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quàm
theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, nec debere.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI in libros Senecæ de beneficijs.

IN CAPVT PRIMVM.

Ne perſpicuis lectorem moremur. Editio prior habebat, Vtuntur natura ſua, & ipſos munerum malos inter- 1
pretes iuuant; quod uidebatur argutius ex codice manu deſcripto reſtituimus. Id ad hunc habet modum, Vtuntur natura ſua, & cuncta, interq; illa, munerum ſuorum malos interpretes iuuant. Sentit enim eſſe deorum naturam, omnibus benefacere. At inter omnia ſunt etiam ingrati. Hoc admonendum erat, ne quis temerè reponeret ueterem lectionem. Cætera quæ mutauimus, dilucidiora ſunt, quàm ut egeant admonitione.

IN CAPVT SECVNDVM.

Nullum perdit. Senſus obſcurior eſt, poteſt enim accipi, Nullum beneficium perit, quia qui putat aliquod pe- 2
riſſe, is computauerat, & iam non erat beneficium. Poteſt & ſic intelligi, Qui perdidit, hoc ipſum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui ſementem facit, non queritur ſe perdere aliquot grana, quum hoc non expectarit, ut omnia prouenirent. Liber manu deſcriptus habebat, Nullum perdit, qui perdi, non computauerat. Atq; huius lectionis erit arguta ſententia, ſi tollas, uerbũ, perdi, Nullum perdit qui non computauerat. Hoc enim perdimus, quod decedit rationi noſtræ. At beneficia non ſupputantur, aut ſi tollas particulam, non. Nullum perdit, qui perdi computauerat, hoc eſt, qui hoc ipſum computauerat quædam peritura, ſed prior ſenſus mihi magis arridet.

Tantum erogatur. Codex manu ſcriptus habebat, erogat. arbitror fuiſſe ſcriptum, erogantur niſi erogatur ac- 3
cipias imperſonaliter, aut niſi ſubaudias beneficium. Nec dubitem affirmare, quamlibet reclamantibus exemplaribus, redit, à Seneca fuiſſe ſcriptum non reddet. Tantum erogatur, ſi redit aliquid, lucrum eſt, ſi non redit, damnum non eſt. Nam fructus propriè redire dicitur, unde & reditus dicti, cenſus annui.

IN TERTIVM.

Græcis mancipatus. Editiones ſuperiores habebant, Gratijs mancipatus, quæ lectio fuerat utcunq; tolerabilis, 4
ſi quemadmodum codex manu deſcriptus habebat, legamus emancipatus, quaſi dicas, alienus à gratijs. Sed arbitror germanam eſſe lectionẽ mancipatus Græcis, ſiue Graijs, pro addictus Græcis, ut quicquid ab illis proditum fuerit miretur. Siquidem hæc ueterum Græcorum commenta ſunt, quæ Seneca contemnit, ſed petulantius quàm pro merito. Quid enim erat hic, quod exiſtimaret tot ſalibus excogitandum, niſi forte totam Poëſin putat irridendam, quæ philoſophiæ dogmata fabularum inuolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum impetum, & carpendi libidinem ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc ſcriptore.

Et ſpiſsis aut phiſsianis prodeant. Sic habebant priores editiones. Aut phiſsianis, è ſpatio marginis ſuſpicor in 5
contextum fuiſſe relatum. quod nimium crebro factum in autoribus comperi. Codex manu deſcriptus habebat ſpiſſatis, quod mihi magis probatur. Alluſit enim ad id quod paulo ante dixerat, de pellucidis tunicis ac ſolutis. Solutis enim opponit præcinctas, & pellucidis ſpiſſatas. Quod enim ſpiſſatum eſt, minimè pellucet. Notat opinor ueſtes quæ pilis extantibus hirſutæ ſunt aut hoc genus, quod nunc uulgo dicunt uiltes, quo lanæ per ſe coactæ ueſtem faciunt, & ſi addatur acetum, ferro reſiſtunt, imò etiam ignibus. Meminit Plinius lib. 8. cap. 48. Vidimus & ipſi pueri, ueſtes floccis, aut pannis multiplicatis ſpiſſatas in uſu fuiſſe. Erant qui haberent phryxianis.

Hecaton. Vide num legendum Hecatæus, quem accepimus magni nominis hiſtoriographum fuiſſe tempori- 6
bus Darij.

Late patentis patrimonij. Superiores editiones habebant. Late patentis matrimonij. Verum id reclamantibus 7
licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca reſpexit ad Eurynomen, quæ à ſpatioſis paſcuis dicta eſt Græcis, quaſi Latine dicas latipaſcuam, Vocem autem Græcam uelut

interpretans Seneca. Late, inquit, patentis. Olim autem diuitiæ potißimum in pecoribus erant, & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

8 *Et cuicunq; nomen non poteſt reddere, imponit. Hic aliquis uelut interpretans adieceerat hæc uerba, aliud loco nominis proprij. Ea uelut adulterina expunximus, maximè quod non habebantur in codice manu deſcripto, & officiunt argutiæ ſenſus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronunciat impoſitum, qui nouum fingit.*

IN QVARTVM.

9 *Putemus certè paruum in genere ſacrilegium. Ita quidem habebat ſuperior editio. Primum, illud extra controuerſiam eſt, locum eſſe mendoſum. Codex manu deſcriptus habebat, Putemus parum ſacrate gererė ſacrilegium ſit, & tam, &c. quæ lectio uidetur etiam deprauatior. Si diuinare licet, fortè ſcriptum erat à Seneca, ut putemus non paruum ingrati, ſiue ingratitudinis ſacrilegium, ſi tam &c. Aut, ut putemus non parum graue ſacrilegium. Aut, ut putemus contra patrem graue ſacrilegium, ſi tam &c. Quæ poſtrema diuinatio mihi potißimum arridet, utpote quæ non multum recedit à ſcripturæ prioris ueſtigijs, & ſenſum habet argutum, certe uertitur in contra, paruum in patrem, ſiue parentem, & ingerere, in grauem, niſi mauis ingeri. Etenim qui uolunt Charitas eſſe filias Iouis, putant graue ſacrilegium etiam in patrem committi, ſi filiabus fiat iniuria.*

IN CAPVT XV.

10 *Veto liberalitatem tecum potiri. Sic habebat prior editio, quam lectionem nemo non uidet eſſe deprauatam. È ueſtigijs tamen uetuſti codicis, reſtituimus nepotari, à nepote dicto uerbo, quemadmodum ab helluone dicimus helluari, à iuuene iuuenari. Sentit autem beneficium non eſſe dandum ei, qui nequiter profuſurus ſit quod dederis.*

11 *Criſpus Paßienſis. Superiores editiones habebant Chryſippus Panſienus. Sed emendauit hunc locum Hermolaus Barbarus, & cum eius caſtigatione conſentiebat codex manu deſcriptus.*

LIBER SECVNDVS, QVEMADMODVM DANDVM SIT BENEFICIVM.

CAP.I.

INſpiciamus Liberalis uirorum optime id, quod ex priore parte adhuc ſupereſt, quemadmodum dandum ſit beneficium, cuius rei expeditiſſimam uideor monſtraturus uiam, ſi ſic demus, quomodo uellemus accipere. Ante omnia libenter, cito, ſine ulla dubitatione. Ingratũ eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit, quod quis ęgre dimittere uiſus eſt, & ſic dare tanquã ſi ſibi raperet. Etiã ſi quid moræ interuenit, euitemus omni modo, ne deliberaſſe uideamur. Proximus eſt aũt neganti, qui dubitauit, nullamq; meretur gratiã. Nam cũ in beneficio iucundiſſima ſit tribuentis uolũtas, qui nolentẽ ſe tribuiſſe, ipſa cunctatione teſtatus eſt, nõ dedit, ſed aduerſus ducentẽ, male †renuit. (1 al. retinuit al. tenuit.) Multi aũt ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facile occurrentia, ubi nulla mora fuit, niſi in accipientis uerecundia. Optimum eſt antecedere deſiderium cuiuſq;, proximũ ſequi. Illud melius, occupare anteq; rogemur, quia cum homini probo ad rogandũ os cõcurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit. Quoniamquidẽ, ut maioribus noſtris grauiſſimis uiris uiſum eſt, nulla res carius conſtat, quàm quæ precibus empta eſt. Vota homines parcius facerent, ſi palàm facienda eſſent. Adeò etiam deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacite malimus & intra nos precari.

CAP. II. *Facere gratiã pro remittere*

Moleſtum uerbum eſt, oneroſum, & demiſſo uultu dicendũ, rogo. Huius facienda eſt gratia amico, & cuicunq;, quẽ amicum ſis promerendo facturus. Properet licet, ſero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideò diuinanda cuiuſque uoluntas, & cũ intellecta eſt, neceſſitate grauiſſima liberanda eſt. Illud beneficium iucundũ uicturumq; in animo ſcias, quod obuiam uenit. Si nõ contingit pręuenire, plura rogãtis uerba intercidamus, ne rogati uideamur, ſed certiores facti ſtatim promittamus, facturoſq; nos etiã anteq; interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus. Quẽadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtiue data remedij locum obtinuit, ita quamuis leue & uulgare beneficium ſit, ſi præſto fuerit, ſi proximam quanq; horam non perdidit, multum ſibi adijcit, gratiamq; pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaq; lætus facit, & induit ſibi animi ſui uultum.

CAP.III.

Ingentia quorundam beneficia, ſilentium aut loquendi tarditas imitata grauitatem, & triſtitiam corrupit, cũ promitterent uultu negan-

negantium. Quanto melius adijcere bona uerba rebus bonis, & prædicatione huma-
na benignaq; commendare quæ præſtes. Vt illum caſtiges, quod tardior in rogando
fuit, adijcias licet familiarem querelam. Iraſcor tibi, quod cum aliquid deſideraſſes nõ
olim ſcire me uoluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quod quenquam adhibuiſti. Ego
uerò gratulor mihi, quod experiri animum noſtrum libuit, poſtea quicquid deſidera-
bis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur. Sic efficies, ut animum tuum plu-
ris ęſtimet, quàm illud quicquid eſt, ad quod petendum uenerat. Tunc eſt ſumma uir-
tus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui diſceſſit, dicet ſibi, magnum hodie lucrum
feci. Malo quod illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad me, de quo loque-
bar alia uia perueniſſet. Huic enim animo, nunquam parem referam gratiam.

At pleriq; ſunt, qui beneficia aſperitate uerborum, & ſupercilio in odiũ adducunt, CAP. IIII.
eo ſermone uſi, ea ſuperbia, ut impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam
ſequuntur moræ. Nihil autem eſt acerbius, quàm ubi quod impetraſti rogandum eſt.
Repræſentanda ſunt beneficia, quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quàm impe-
trare. Hic rogandus eſt, ut admoneat, ille ut† ſumat. Sic unum munus per multorũ te- *Repræſentaré*
ritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet, quia autori detra 2 *pro exhi-*
hit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaq; curæ habebis, ſi grate æſtimari quæ *bere. aliâs con*
præſtabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, per- *ſummet.*
ueniant ſine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Ne-
mo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, ut non tuam minuat.

Nihil æque amarum, quàm diu pendere. Aequiore quidã animo ferunt pręcidi ſpẽ 2
ſuam, quàm trahi. Pleriſq; autem hoc uitium eſt, ambitione praua differẽdi promiſſa, CAP. V.
ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſu-
perbiæ ſuæ longum ſpectaculum, minuſq; ſe iudicãt poſſe, niſi diu multumq; ſingulis 4
quod poſſint oſtendãt. Nihil cõfeſtim, nihil ſemel faciũt. Iniuriæ illorũ præcipites, len-
ta beneficia ſunt. Quare ueriſſimũ exiſtima, quod ille Comicus dixit. Quid tu non in-
telligis, tantũ te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ uoces quas ingenuus *γνώμη*
dolor exprimit. Fac, ſi quid facis. Et nihil eſt tanti, malo mihi iam neges ubi in tædium
adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum expectat. Potes ob id ingratus eſſe?
Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam, & miſericordię genus 5
eſt cito occidere, quia tormentũ ultimum finem ſui ſecum affert, quod antecedit tem-
pus maxima uenturi ſupplicij pars eſt, ita maior eſt muneris gratia quo minus diu pe-
pendit. Eſt enim bonarũ etiã rerũ ſolicita expectatio. Et cum plurima beneficia reme-
dium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt libe-
rare, aut gaudere beneficio ſuo tardius, manus affert. Omnis benignitas properat, &
proprium eſt libenter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit 6
non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus & argumentum amicæ *Extrahere diẽ*
uoluntatis. Tarde uelle, nolentis eſt. In omni negotio Liberalis, non minima por- CAP. VI.
tio eſt, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat, multum celeritas fecit, multum abſtulit
mora. Sicut in telis eadem ferri uis eſt: ſed in infinitum intereſt, utrum excuſſo lacerto
torqueantur, an remiſſa manu effluant. Gladius idem & ſtringit, & transforat, quàm
preſſo articulo uenerit, refert. Idẽ eſt quod datur, ſed intereſt, quomodo detur. Quàm
dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit, ſi dediſſe dum dat
oblitus eſt: nam corripere eum, cui† maximè aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere *al. cũ maximè.*
contumeliam meritis. Itaq; non ſunt exaſperanda beneficia, nec quicquam illis triſte
miſcendum, Etiam ſi quid erit: de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

Fabius Verucoſus beneficium ab homine duro aſpere datum, panem lapidoſum CAP. VII.
uocabat, quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbũ. Tyberius Cæſar rogatus
à nepote M.† Aelio prætorio, ut æri alieno ſuccurreret, edere illum ſibi nomina credi- *aliter, Accio*
torum iuſſit. Hoc non eſt donare, ſed creditores conuocare. Cum edita eſſent, ſcripſit
nepoti, iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui. Adiecta contumelioſa admonitione, effecit, ut ne-
pos nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illũ à creditoribus, ſibi non ob
ligauit. Aliquid Tyberius ſecutus eſt, puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi cõcur

rerent. Iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominū improbas cupiditates, pudore reprimendas.

CAP. VIII.

Beneficiū uerò danti, tota alia ſequenda eſt uia. Omni genere quod des, quo ſit acceptius, adornādum eſt. Hoc uerò non eſt beneficium dare, reprehēdere eſt, ut in tranſitu de hac quoq; parte dicam quid ſentiam. Ne principi quidem ſatis decorū eſt, donare ignominiæ cauſa. Tametſi † inquietudinē Tyberius, nec hoc quidē modo, quo putabat, potuit effugere. Nā aliquot poſtea, qui idem rogarent, inuenti ſunt, quos omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſas, & ita illis certas ſummas dedit. Nō eſt illud liberalitas, cēſura eſt, auxiliū eſt, principale tributū eſt. Beneficiū non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe nō poſſū. Ad iudicē miſſus ſum, ut impetrarē, cauſā dixi.

aliter, inquies Tyberius ne hoc quidē modo quod uitabat potuit.

CAP. IX.

Præcipiunt itaq; omnes autores ſapientiæ, quædā beneficia palam danda, quædam ſecreto. palàm, quæ conſequi glorioſum eſt, ut militaria dona, et honores, & quicquid aliud notitia pulchrius fit. Rurſus quæ nō producūt, nec honeſtiorem faciunt, ſed ſuccurrunt infirmitati, egeſtati, ignominiæ. tacite danda ſunt, ut nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdū & ipſe qui iuuatur fallendus eſt, ut habeat, nec à quo acceperit, ſciat.

CAP. X.

Arceſilaus, ut aiunt, amico pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulanti, ægro autem & ne hoc quidem confitenti, deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios uſus, cū clàm ſuccurrendum iudicaſſet, puluino eius ignoranti ſacculum ſubiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod deſiderabat, inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille neſciet, à quo acceperit? Primum neſciat, ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat, & illius autorem. Deniq; ille neſciet accēpiſſe ſe, ego ſciam me dediſſe. Parum eſt, inquis. Parum, ſi fœnerare cogitas. Sed ſi dare quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. Contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat, ſed uideri benefeciſſe. Volo, inquis, ſciat. Debitorem quæris. Volo utiq; ſciat. Quid ſi illi utilius eſt neſcire, ſi honeſtius, ſi gratius, nō in aliā partem abibis? Volo ut ſciat. Ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Nō nego quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis uoluntate. Sin adiuuari illum, & oportet, & pudet, ſi quod præſtamus, offendit, niſi abſconditur, beneficium in acta non mitto. Quid ni ego illi ſum indicaturus me dediſſe, cum inter prima præcepta, ac maximè neceſſaria ſit, ne unquam exprobrē, imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt. Alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio.

In acta mittere.

CAP. XI.

Libet exclamare, quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit, cum ſuperbiam eius ferre non poſſet, Redde me Cæſari. Quouſq; dices, Ego te ſeruaui, ego te eripui morti? iſtud ſi meo arbitrio memini, uita eſt, ſi tuo mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, ut haberes, quem oſtenderes. Quouſq; me circumducis? quouſq; obliuiſci fortunæ meæ non ſinis? Semel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non eſt inſtandum non eſt memoriæ reuocandum, niſi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidē narrare debemus. Qui dedit beneficiū, taceat, narret qui accepit. Dicetur enim, quod illi ubiq; iactanti beneficium ſuum, Num negabis, inquit, te recepiſſe? & cum reſpondiſſet, quando? ſæpe quidē, inquit, & multis locis, id eſt, quoties & ubicunq; narraſti. Quid opus eſt eloqui? quid alienū occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit, quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratum me iudicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt. Quod adeò non eſt committendum, ut etiā ſi quis coram nobis narrabit, reſpondendum ſit, digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficijs, quæ ego magis uelle me ſcio præſtare, quàm poſſe. Et hæc ipſa nō † uenaliter, nec ea figura, qua quidam reijciunt, quæ magis ad ſe uolunt attrahere. Deinde adijcienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multa cura ſata producūtur ad ſegetem. Nihil in fructum peruenit, quod nō à primo uſq; ad extremum æqualis cultura proſequitur. Eadem beneficiorū eſt conditio. Numquid ulla maiora poſſunt eſſe, quàm quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantia deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem cæterorū beneficiorum conditio eſt, niſi illa adiuueris, perdes. Parū eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si

al. uerniliter

gratos

gratos uis habere quos obligas, non tantū des oportet beneficia, ſed ut ames. Præcipuè ut dixi, parcamus auribus. Admonitio tædiū facit, exprobratio odiū. Nihil æque in beneficio dando uitandū eſt, quàm ſuperbia. Quid opus arrogātia uultus? quid tumore uerborum? Ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio. Res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, ſed inuiſum eſt beneficium, ſuperbe datum. 7

CAP. XII.

Cæſar dedit uitam Pompeio Pœno, ſi dat, qui nõ aufert, deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit ad oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant eum, negant id inſolentiæ cauſa factum, aiunt ſocculum auratum, imò aureum margaritis diſtinctū oſtendere cū uoluiſſe. Ita prorſus, quid hic contumelioſum eſt, ſi uir conſularis aurū, & margaritas oſculatus eſt, & alioquin nullam partē in corpore eius electurus, quam purius oſcularetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Perſica ſeruitute mutaret? Parum iudicauit, ſi ſenator ſenex ſubmiſſis honoribus, in cõſpectu principū ſupplex ſibi, eo more iacuiſſet, quo uicti hoſtes † uictoribus iacuere. Inuenit aliquid infra genua, quò libertatē detruderet. Nõ hoc eſt rēpub. calcare? †Equidē dicit aliquis, Nõ poteſt ad rē pertinere, ſiniſtro pede. Parū enim fœde, furioſeq; inſolēs fuerat, qui de capite cõſularis uiri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet impator pigros ſuos.

al. hoſtibus. aliter. Et quidē litiget, al. licitet.

CAP. XIII.

O ſuperbia magnæ fortunæ. O ſtultiſſimum malum, ut à te nihil accipere iuuat, & omne beneficium in iniuriam conuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecent, quoq; altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es. Oſtendiſq; te non agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quicquid das, corrumpis. Libet itaq; interrogare, quid tantopere te ſupinet, quid uultum, habitumq; oris peruertat, ut malis habere perſonā, quàm faciem. Iucunda ſunt, quæ humana fronte, leni, placidaq; tribuuntur, quæ cum daret mihi ſuperior, non exultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditq; in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam, obſeruauit idoneum tempus, ut in occaſione potius, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo perſuadebimus, ne beneficia inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideò uideri maiora, quia tumultuoſius data ſunt, ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores uideri, Vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium, etiam amanda perducat.

Videtur ægros pedes, dixiſſe pigros. Nam hinc pigri uocem deductam putāt.

CAP. XIIII.

Sunt quædā nocitura impetrantibus, quæ nõ dare, ſed negare beneficiū eſt. Aeſtimabimus itaq; utilitatē potius, q̃ uoluntatem petentiū. Sæpe enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere q̃ pernicioſa ſunt, licet, quia iudiciū interpellat affectus. Sed cū ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui cõſilia fugat, cecidit, deteſtamur pernicioſos malorum munerum autores, ut frigida ægris negamus, & lugentibus, ac ſibi iratis ferrū, aut amantibus, quicquid contra ſe uſurus, ardor petit, ſic ea, quæ nocitura ſunt, impenſe ac ſubmiſſe nonnunq; etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tū initia beneficiorū ſuorū ſpectare, tum etiam exitus decet, et ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant, ſcio hoc illi non profuturum, ſed quid faciā? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit de ſe, nõ de me queretur. Falſum eſt, imò de te, & merito, cum ad mentē bonam redierit, cū†accenſio illa, quæ animū inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eū oderit, à quo in damnū, ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogantiū, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimū opus eſt, etiā inuitos, nolēteſq; ſeruare, ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odiū eſt. Beneficiū demus, quod uſu magis ac magis placeat, quod nunquā in malum uertatur. Pecuniā non dabo, quā numeraturū adulteræ ſciā, ne in ſocietate turpis facti, aut conſilij inueniar. Si potero, reuocabo, ſin minus, nõ iuuabo ſcelus. Siue illū ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit à tutis, nõ committā, ut poſſit quādoq; dicere, Ille amādo me occidit.

forte, acceſſio ut ſit alluſio ad paroxyſmos febrium.

CAP. XV.

Sæpe nihil intereſt inter amicorū munera, & hoſtium†acta. Quicquid illi accidere optant, in id horū intempeſtiua indulgentia impellit, atq; inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentiſſime) ut nihil interſit inter odiū & beneficiū? Nunquam in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. Cum ſumma amicitia ſit, amicū ſibi æquare, utriq; ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam. Succurram perituro, ſed ut ipſe nõ peream, niſi ſi futurus ero magni hominis, aut magnę

al. uota

rei

rei merces. Nullum beneficium dabo quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, imputat, gratiã deſtruit, ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat, ſed exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuiq; facultates ſuæ, uiresq;, ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Aeſtimanda eſt eius perſona, cui damus. Quędam enim minora ſunt, quàm ut exire à magnis uiris debeant, quædam accipiente maiora ſunt. Vtriuſq; itaq; perſonã
al. parum. confer tecum. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue ſit, aut † paucum. Nunquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat.

CAP. XVI. Vrbem cuidam Alexander donabat ueſanus, & qui nihil animo niſi grande concepit. Cũ ille cui donabatur ſeipſum menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicẽs non conuenire fortunæ ſuæ. Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa uox uidetur, & cum regia ſit, eſt ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quenquã decet, Refert quid, cui, quando, quare, ubi, & cætera, ſine quibus facti ratio non cõſtabit. Tumidiſſimum animal, ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habetur per-
Aeque quam s ſonarũ, ac dignitatũ proportio. Et cum ſit ubiq; uirtutis modus, æque peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantũ fortuna ſuſtulerit, ut congiaria tua urbes ſint, quas quãto maioris animi fuit nõ capere quàm ſpargere, eſt tamẽ
CAP. XVII. aliquis minor, quàm ut in ſinũ eius condenda ſit ciuitas. Ab Antigono Cynicus petijt talentũ. Reſpondit plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denariũ. Reſpondit minus eſſe, quàm quod regẽ deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrũ daret. In denario regẽ, in talẽto Cynicũ reſpexit, cum poſſet & denarium tanq; Cynico dare, & talentum tanq; rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos & cõtemnere. Indixiſti pecuniæ odiũ, hoc profeſſus es, hanc perſonam induiſti, agenda eſt. Iniquiſſimũ eſt te pecuniã ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minus ſua cuiq; perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine de pilæ luſu, quã cadere non eſt dubium, aut mittentis ſtudio, aut accipientis. Tunc curſum ſuũ ſeruat, ubi inter manus utriuſq; apte, ab utroq; & iactata & excepta uerſatur. Neceſſe eſt aũt luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt, niſi utriq; perſonæ, dantis & accipientis aptatur, nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus, utcunq; enim uenerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto, non tam rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius & in ipſam eius dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idem faciendum eſt in beneficijs. Quoſdam doceamus, & ſatis iudicemus, ſi conãtur, ſi audent, ſi uolunt. Facimus aũt plerunq; ingratos, & ut ſint, fauemus, tanq; ita demũ magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit, ut malignis curſoribus propoſitũ eſt, colluſorem traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui nõ poteſt, niſi conſentitur, extendi. Multi ſunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præſtiterũt, q; uideri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes ſuæ conſtent, & fauere, ut gratia ſibi referri poſſit, benigne omnia interpretari, gratias agentẽ, non aliter quàm ſi referat audire, præbere ſe facilem, ad hoc, ut quẽ obligauit, etiã exolui uelit? Male audire ſolet fœnerator, ſi acerbe exigit, ęque ſi in recipiendo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficiũ tam recipiendũ eſt, q; non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquàm exigit. Reddi gauiſus eſt, bona fidẽ
CAP. XVIII. quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tantum dant beneficium ſuperbe, ſed etiam accipiunt, quod non eſt committendum, Iam enim tranſeamus ad aliã partem, tractaturi, quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcunq; ex duobus conſtat officium, tantundem ab utroq; exigit. Qualis pater eſſe debeat, cum inſpexeris, ſcies non minus operis illic ſupereſſe ut diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. Sunt aliquæ partes mariti, ſed nõ minores uxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, præſtant, & parem deſiderant regulam, quæ ut ait

Hecaton

Hecaton,difficilis eſt,Omne enim honeſtum in arduo eſt,etiam quod uicinum hone-
ſto eſt.Non enim tantum fieri debet,ſed ratione fieri. Hac duce, per totam uiam eun-
dum eſt. Minima maximaq́;, ex huius conſilio gerenda ſunt, quomodo hæc ſuaſerit,
dandum. Hæc autem hoc primum cenſebit,non ab omnibus accipiendum. A quibus
ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam:ab his quibus dediſſe uideamur. Nam
etiam maiore delectu quærendum eſt, cui debeamus, quàm cui præſtemus. Nam ut
non ſequantur ulla incommoda(ſubſequuntur autem plurima)graue tormentum eſt
debere,cui nolis. Contra iucundiſsimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare
etiam poſt iniuriam poſsis. Illud uerò homini uerecundo & probo miſerrimum eſt, ſi
eum amare oportet,quem non iuuat. Totiens admoneam neceſſe eſt, nō loqui me de
ſapientibus,quos quicquid oportet,iuuat,qui animum in poteſtate habent, & legē ſi-
bi,quam uolunt,dicunt,& quam dixerunt,ſeruant,ſed de imperfectis hominibus ho-
neſtam uitam ſequi uolentibus,quorum affectus ſæpe contumaciter parent.

Itaque eligendus eſt,à quo beneficiū accipiam. Et quidem diligentius quærendus
beneficij quàm pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt,quantum accepi, et ſi red
didi,ſolutus ſum ac liber. At illi plus ſoluendum eſt, & nihilominus etiam relata gra-
tia,cohæremus. Debeo enim,cum reddidi, rurſus incipere, monetq́; amicitia non reci
pere indignum. Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſsimū ius, ex quo amicitia oritur.
Non ſemper inquit,mihi licet dicere,nolo,aliquando beneficium accipiendum eſt,&
inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus,qui munus ſuum faſtidire te, iniuriam iu-
dicaturus eſt. Non accipiam. Eodem loco pone latronem & piratam,quo regem ,ani-
mum latronis,ac piratæ habentem. Quid faciam? Parum dignus eſt,cui debeam. Cum
eligendum dico cui debeas,uim maiorem & metum excipio,quibus adhibitis, electio
perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt,utrum uelis, an non, id apud te ipſe perpen-
des. Si neceſsitas tollit arbitrium,ſcies te non accipere,ſed parere. Nemo in id accipien
do obligatur,quod illi repudiare non licuit. Si uis ſcire,an uelim,effice, ut poſſim nol-
le. Vitam tamen tibi dedit. Non refert quid ſit, quod datur, niſi à uolente uolenti de-
tur. Si ſeruaſti me, non ideò ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit,non *Seruator.*
ideò numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant. Tuber quidam ty- CAP. XIX.
ranni gladio diuiſit, qui ad eum occidendum uenerat. Non ideò illi tyrannus gratias
egit,quod rem,quam medicorum manus reformidauerant, nocendo ſanauit. Vides *Beneficiū tri-*
non eſſe magnū in ipſa re momentum. Quoniam non uidetur dediſſe beneficium qui *buitur fortu-*
malo animo profuit.+ Caſus enim beneficium eſt,hominis iniuria. Leonem in amphi *næ, homo læde*
theatro ſpectauimus, qui unum è beſtiarijs agnitū, cum quondam eius fuiſſet + magi- *re uoluit.*
ſter,protexit ab impetu beſtiarum. Non ergo eſt beneficium + ferre auxilium? Mini- *al. miniſter: al. feræ.*
me,quia nec uoluit facere,nec benefaciendi animo fecit. Quo loco ferā poſui tyrannū
pone. Et hic uitam dedit,& illa,nec hic,nec illa beneficium. Quia non eſt beneficium
accipere,cogi. Non eſt beneficiū debere,cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium
mei,deinde beneficium. Diſputari de Marco Bruto ſolet,an debuerit accipere à di- CAP. XX.
uo Iulio uitam,cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecu-
tus ſit aliâs tractabimus. Mihi enim, cum uir magnus fuerit in alijs, in hac re uidetur
uehementer erraſſe, nec ex inſtitutione ſtoica ſe egiſſe, qui aut regis nomen extimuit
cum optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit, aut ibi ſperauit libertatem futuram,ubi
tam magnum præmium erat,& imperandi,& ſeruiendi, aut exiſtimauit ciuitatem in
priorem formam poſſe reuocari,amiſſis priſtinis moribus,futuramq́; ibi æqualitatem
ciuilis iuris,& ſtaturas ſuo loco leges,ubi uiderat tot milia hominum pugnantia, non
an ſeruirent ſeruitutem. Quanta uerò illum aut rerum naturæ, aut urbis ſuæ tenuit 9
obliuio,qui uno interempto,defuturum credidit alium,qui idem uellet,cum Tarqui-
nius eſſet inuentus poſt tot reges, ferro ac fulminibus occiſos. Sed uitam accipere de-
buit, ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuria 10
uenerat. Non enim ſeruauit is,qui nō interfecit,nec beneficium dedit,ſed miſsionem.

Illud magis uenire in diſputationem poteſt aliquando quid faciendum ſit,captiuo CAP. XXI.
cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & infamis repromittit. Patiar me

BIBL. Z. N. IM. OSSOLINSKICH

ab impuro ſeruari? Seruatus deniq́ꝫ, quam illi gratiam referam? Viuam cum obſcœno? Non uiuam cum redemptore? Quid ergo placeat,dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam,quam pro capite dependam. Accipiam autem tanquàm creditum, non tanquàm beneficium. Soluam illi pecuniam,& ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo,in amicitiã,quæ ſimiles iungit, non deſcendam. Nec ſeruatoris illum
Seruatoris. loco numerabo,ſed fœneratoris,cui ſciam reddendũ quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam,ſed danti nociturum eſt,ideò non accipiam. Quia ille paratus eſt mihi cum incõmodo,aut etiam periculo ſuo prodeſſe, defenſurus eſt me reum, ſed illo patrocinio,regem ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cum ille pro me periclitari uelit,ego,quod facilius eſt,non facio, ut ſine illo pericliter.

Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai, quem ait à filio familias oblatam pecuniam non accepiſſe,ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non recepit? quod maluit non accipere,quàm reddere? Quæ eſt enim alienã rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus
al.Xerxes. eſt,utamur,Græcini Iulij uiri egregij,quem † Cæſar occidit ob hoc unum, quod melior uir erat, quàm eſſe quenquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferentibus ad impenſam ludorum pecunias acciperet, magnam pecuniam à Fabio Perſico miſſam,non accepit. Et obiurgantibus his,qui non æſtimabant mittentẽ, ſed miſſa,quod repudiaſſet,ego,inquit,ab eo beneficium accipiam, à quo propinationem accepturus non ſim? Cunque illi Rebilus conſularis, homo eiuſdem infamiæ maiorẽ ſummã miſiſſet,inſtaretq́ꝫ,ut accipi iuberet,Rogo,inquit,ignoſcas,& à Perſico non accepi.

CAP.XXII Vtrum hoc munera accipere eſt,an ſenatum legere? Cum accipiendum iudicauerimus,hilares accipiamus,profitentes gaudium,& id danti manifeſtum ſit,ut fructum præſentem capiat. Iuſta enim cauſa lætitiæ eſt, lætum amicum uidere, iuſtior feciſſe. Grate ad nos perueniſſe indicemus,effuſis affectibus,quod non ipſo tantum audiẽte,
Penſio ſed ubiq́ꝫ teſtemur. Qui grate beneficium accepit,primam eius penſionem ſoluit.

CAP.XXIII Sunt quidam,qui nolunt niſi ſecreto accipere,teſtem beneficij et conſcium uitant quos ſcias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt muneris ſui, in quantum delectatura eſt, cui datur, ita accipienti adhibenda concio eſt. Quod pudet debere,ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias,& in angulo, & ad aurem. Non eſt iſta uerecundia,ſed inficiandi genus. Ingratus eſt,qui remotis arbitris, agit gratias. Quidam nolunt nomina ſecũ fieri,nec interponi pararios, nec ſignatores
nomina fieri. aduocari,nec chirographum dare. Idem faciunt,qui dant operam,ut beneficiũ in ipſos collatum,quàm ignotiſsimum ſit. Verentur palàm ferre, ut ſua potius uirtute, quàm alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum officijs ſunt, quibus iam ante dignitatem debent,& dum opinionẽ clientiũ timent,grauiorẽ ſubeunt ingratorum.

CA.XXIIII Alij peſsime loquũtur de optime meritis. Tutius eſt quoſdam offendere,quàm demeruiſſe. Argumentũ nihil debentium,odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandũ
al.refricanda eſt,quàm ut memoria nobis meritorũ hæreat,quæ ſubinde † reficienda eſt, quia nec referre poteſt gratiam,niſi qui meminit. Nec delicatè accipiendũ eſt, nec ſubmiſſe & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet cum prima eius uoluptas refrixit? Alius accepit faſtidioſe,tanquàm qui dicat,non mihi opus eſt,ſed quia tam ualde uis,faciam tibi mei poteſtatẽ. Alius ſupine, ut dubium præſtanti relinquat,an ſenſerit. Alius uix labra diduxit,& ingratior,quàm ſi tacuiſſet,fuit. Loquendum pro magnitudine rei impenſius,& illa adijcienda,plures quàm putas,obligaſti. Nemo enim non gaudet beneficium ſuum latius patere. Neſcis quid mihi præſtiteris,ſed ſcire te oportet,quanto plus ſit quàm æſtimas. Statim gratus eſt,qui ſe onerat. Nunquam tibi gratiam referre potero. Illud certè nõ deſinam ubiq́ꝫ

CAP.XXV confiteri, me referre non poſſe. Nullo magis Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia impetranda facilem ſibi reddidit, Furnius, quàm quod cum patri Antonianas partes ſecuto,ueniam impetraſſet,dixit,Hanc unam Cæſar habeo iniuriam tuam, effeciſti ut uiuerem & morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi,quàm nullo modo ſibi ſatisfacere, nec ad ſpem quidem exequendi unquàm beneficij accedere. His atque

eiuſmodi

eiuſmodi uocibus agamus, ut uoluntas non lateat, ſed aperiatur, ut luceat. Verba ceſſent licet, ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, cōſcientia eminebit in uultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de reddendo cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum uelut in certamen curſus compoſitum, & carceribus incluſum, operire debere ſuum tempus, ad quod uelut dato ſigno proſiliat. Et quidem magna illi celeritate opus eſt, magna contentione, ut conſequatur antecedentem. Videndū eſt nunc, quid CA.XXVI.
maxime faciat ingratos. Aut nimius ſui ſuſpectus, & inſitū mortalitati uitiū, ſe, ſuaq; 11
mirandi, aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. Inde eſt, ut omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & inſolutū accipiat, nec ſatis pro ſuo pretio æſtimatū putet. Hoc mihi dedit, ſed quàm ſero, ſed poſt quot labores. Quanto conſequi plura potuiſſem, ſi illum aut illum, aut me colere maluiſſem? Non hoc ſperaueră: In turbā coniectus ſum, tam exiguo dignum me iudicauit, honeſtius præterire fuit.

Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini CA.XXVII.
pauperem facerent (Hic quater milies ſeſtertium ſuum uidit, propriè dixi: Nihil enim amplius quàm uidit) ingenij fuit ſterilis, tanquàm animi. Cum enim eſſet auariſsimus 12
nummos citius emittebat, quàm uerba, tāta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia incremēta ſua diuo Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, ſub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens à ſtudijs ſe abductum. Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoq; diuus Auguſtus præſtiterat, quod illum deriſum, à labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quenquam eſſe gratum. Nunquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Et maiora cupimus, quo maiora uenerunt: Multoq; concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu collocata, ut flāmæ † infinitæ acrior uis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Aequè ambitio non patitur quenquam in ea menſura honorum conquieſcere, qua quondā eius fuit impudens uotum. Nemo agit de tribunatu gratias, ſed quæritur, quod non eſt ad præturam uſq; perductus. Nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. Nec hoc quidem ſatiet, ſi unus eſt ultra ſe. Cupiditas ſe porrigit, & felicitatem ſuā non intelligit, quia non unde uenerit, reſpicit, ſed quò tendat. Omnibus his uehementius, & importunius malum eſt inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præſtitit, ſed illi plus, ſed illi maturius, & deinde nullius cauſam agit, contra omnes ſibi fauet. Quanto eſt C.XXVIII.
ſimplicius, quanto purius, beneficium acceptum augere: Scire neminem tanti ab alio, quāti à ſeipſo æſtimari. Plus accipere debuiſſem, ſed illi facilè nō fuit plus dare. In multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. Boni conſulamus, & animum eius grate excipiendo euocemus, Parum fecit, ſed ſæpius faciet. Illum mihi prætulit, & me multis. Ille non eſt mihi par uirtutibus, nec officijs, ſed habuit ſuam uenerē. Quærēdo non efficiam, ut maioribus dignus ſim, ſed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. Quid ad rem? quàm raro fortuna iudicat? Quotidie querimur malos eſſe felices. Sæpe quæ agellos peſſimi cuiuſq; tranſierat, optimorum uirorum ſegetem grando percuſsit, Fert ſortem ſuam quiſq;, ut in cæteris rebus, ita in amicitijs. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non uellicare malignitas poſſit. Nullū tam anguſtū, quod non bonus interpres extendat. Nunquam deerunt cauſæ querendi, ſi beneficia à deteriore parte ſpectaueris. Vide quàm iniqui ſunt diuinorum munerum æſtimatores. Et quidem profeſsi ſapientiam queruntur, quod non magnitudine corporis CA.XXIX.
æquemus elephantes, uelocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis beluis, decētior damis, † depreſsior urſis, mollior fibris: quod ſagacitate nos nariū canes uincant, quod acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia nandi felicitate. Et cum quædam nec coire quidem in † id natura patiatur, ut uelocitatem corporum & uires pares animalibus habeamus, ex diuerſis ac diſſidentibus bonis, hominem non eſſe compoſitum, iniuriam uocant: et in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt, quod non bona ualetudo, & uirtus inexpugnabilis data ſit, quod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eouſq; impudentiæ prouehantur, ut naturā oderint, quod infra deos ſumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt

al. infinitoi

Se

al. denſior.

forte, idem.

ad contemplationem tot, tantorumq́; beneficiorũ reuerti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt ſecula ſortiri, quod terrenis præfecerũt. Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quicquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto ualentiora animalia ſub iugum miſerimus, quanto uelociora aſſequamur, quàm nihil ſit mortale, non ſub ictu noſtro poſitum. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animum deniq́;, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, ſideribus uelociorem, quorum poſt multa ſecula futuros curſus antecedit. Tantum deniq́; frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta, & quia nihil totum inuenies, quod
Proximus ab hoc. eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æſtimata naturæ indulgentia, confitearis neceſſe eſt, in delitijs te illi fuiſſe. Ita eſt, chariſsimos nos habuerunt dij immortales, habentq́;. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non debuimus.

CA.XXX. *al.dicerem.* Hæc mihi Liberalis neceſſaria credidi, † ut elicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam inter cætera huius deteſtabilis uitij audacia. Cui enim reſpondebit grate, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui uitam accepiſſe ſe à dijs negat, quàm quotidie ab illis petit? Quicunq́; ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſam agit, & deorum, quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſumus. Non eſt, quod quiſquam excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atq́; inopia eruat & dicat, Quid enim faciam, & quomodo, Quando ſuperioribus, dominiſq́; rerum omniũ gratias referam? Referre gratiam facile eſt, ſi auarus es, ſine impendio, ſi iners, ope

CA.XXXI ra. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi uis, cum quolibet paria feciſti, quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis ſtoicæ ſectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui libenter accepit, beneficium reddidiſſe. Nam cum omnia ad † animum referamus, fecit quiſq́;, quantum uoluit. Et cum pietas, fides, iuſticia, omnis deniq́; uirtus intra ſe perfecta ſit, etiam
14 ſi illi manum exerere non licuit, gratus poteſt eſſe homo etiam uoluntate. Quotiens quod propoſuit quis conſequitur, capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? Prodeſſe ei, cui dat ex uoluntate, ſupra eſt, ſi quod uoluit, effecit, peruenitq́; ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit. Tulit, quod petijt. Non enim ſibi inuicem, aliquid reddi uoluit, aut nõ fuit beneficium, ſed negociatio. Bene nauigauit, qui, quem deſtinauit portum, tenuit. Teli iactus certę manus peregit officium, ſi petita percuſsit. Beneficium qui dat, uult excipi grate. Habet quod uoluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. Non fuit hoc beneficium, cuius proprium eſt nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi, quo dabatur, reddidi. Alioquin peſsima optimæ rei conditio eſt. Vt gratus ſim, ad fortunam mittor, Si illa inuita reſpondere nõ poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid potero, & faciam & reddam, & temporum rerumq́; occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficium eſt, niſi & excuſsis manibus eſſe † gratum licet.

Aliâs casum. *Aut pro alio qui.* *al.grato.*

CA.XXXII Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſsimo acciperet, nondum conſummauit officium ſuum. Reſtat enim pars reddendi, Sicut in luſu eſt aliquid pilam ſcite ac diligenter excipere, ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui apte & expedite remiſit, quam acceperat. Exemplum hoc diſsimile eſt. Quare? quia huius rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo. Explicari itaq́; totum decet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, ut oportebat, excepit, ſi per ipſum mora quo minus remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non fecit, poteſt facere, ludus per ſe imperfectus eſt, qui conſummatur uicibus mittendi ac remittendi, Nolo diutius hic refellere, exiſtimemus ita eſſe, deſit aliquid luſui, non luſori. Sic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui pars

alia

alia debetur,non animo. Qui animum parem ſibi nactus eſt,quantum in illo eſt,quod uoluit,effecit. Beneficium mihi dedit,accepi non aliter,quàm ipſe accipi uoluit. C.XXXII.
Iam habet,quod petit,& quod unum petit,ergo gratus ſum. Poſt hæc uſus mei reſtat, & aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reliqua pars eſt, ſed perfecti acceſsio. Facit Phidias ſtatuam. Alius eſt fructus artis,alius † artificij. Artis eſt feciſſe quod uoluit. Artificij feciſſe cũ fructu. Perfecit opus ſuum, etiam ſi non uendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. Vnus conſcientiæ, hunc abſoluto opere percepit. Alter famæ, Tertius utilitatis,quem allatura eſt,aut gratia,aut uenditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conſcientiæ. Hunc percepit, qui quo uoluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt, & famæ, & eorum quæ præſtari inuicem poſſunt. Itaq; cum benigne acceptum eſt,beneficiũ eſt. Qui dedit gratiã quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaq; quod extra beneficium eſt, ipſum quidem bene accipiendo perſolui. Quid ergo? Retulit gratiam,qui nihil fecit? Primum fecit,bono animo bonum obtulit, & quod eſt amicitiæ, ex æquo. Poſt deinde aliter beneficium,aliter creditum ſoluitur. Non eſt quod expectes, ut ſolutionem tibi oſtendam,res inter animos geritur. Quod dico,non uidebitur durum,quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, ſi te commodaueris mihi, & cogitaueris res eſſe magis, quàm uerba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, ſed aliunde commodatis, quia pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & ueli, & carminis, Canem, & uenaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, ut ſingulis ſingula aſſignemus, quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt pericula iuſta contemnens,aut ſcientia periculorum repellendorum,excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem uirum,& ſeruum nequam,quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia uitandi ſumptus ſuperuacuos,aut ars re familiari moderatè utendi: parciſsimum tamen hominem uocamus puſilli animi & contracti, cum infinitum interſit, inter modum & anguſtias. Hæc alia ſunt natura,ſed effecit inopia ſermonis,ut & hunc & illum parcum uocemus,ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrẽs. Sic beneficium,& actio dicitur beneficij,& ipſum quod datur per illam actionem, ut pecunia,domus,prætexta. Vnum † utriq; nomen eſt, uis quidẽ ac poteſtas longe alia.

C.XXXIIII. — *al.artifex:* — *aliàs utiq;*

Itaq; attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat dicere, Illi beneficio quod actio perficit,relata gratia eſt,ſi illud beneuole excipimus,Illud alterũ quod in re continetur,nondũ reddidimus,& uolumus reddere. Voluntati uoluntate ſatisfecimus,rei rem debemus. Itaq; quamuis rettuliſſe illum gratiam dicamus,qui beneficiũ libenter accepit,iubemus tamen aliquid ſimile ei, quod accepit reddere. A conſuetudine quædam, quæ dicimus,abhorrent. Deinde alia uia ad conſuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere ſapientem,tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarũ damnabitur. Negamus rem ſtulti eſſe,& tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit,furti condemnabimus. Inſanire † omnes dicimus,nec tamen omnes curamus elleboro. His ipſis quos uocamus inſanos,ſuffragium,& iuriſdictionem cõmittimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bono animo accepit gratiam retuliſſe, nihilominus illum in ære alieno relinquimus,gratiam relaturum,etiam cum reddiderit. Exhortatio eſt illa,non inficiatio beneficij. Timeamus ne uel intollerabili ſarcina depreſsi deficiamus. Animo bono mihi donata ſunt,& fama defenſa, detractæ ſordes, ſpiritus, & libertas potior ſpiritu,et quomodo referre gratiam potero,quando ille ueniet dies,quo illi animum meum oſtendam? Hic ipſe eſt,quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium amplexare,gaude,non quod accipias,ſed quod reddas,debiturus. Non abibis tam magnæ rei periculum,ut caſus ingratum facere te poſsit. Nullas tibi proponam difficultates,ne deſpondeas animum,ne laborũ,ac longe ſeruitutis expectatione deficias. Non differo te,de præſentibus fiat. Nunquàm eris gratus,niſi ſtatim ſis. Quid ergo facies? Non arma ſumenda ſunt? Et fortaſſe erunt. Non maria emetienda? Fortaſſe etiã uentis minantibus ſolues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, Retuliſti gratiam, non ut ſoluiſſe te putes,ſed ut ſecurior debeas.

C.XXXV. — *15 al. omnes ſcilicet ſtultos* — *Deſpondere animum.*

Libri ſecundi de beneficijs finis.

IN LIBRVM SECVNDVM.

1 Male renuit, Codex manu ſcriptus habebat retinuit. Ducentem dixit, precibus trahentem, & male renuit, qui uictus improbitate rogantis parum conſtanter negat.

CAP. IIII.

2 Ille ut ſumat. Codex manu ſcriptus habebat, conſummet. Quidam enim non totum reddunt quod polliciti ſunt.

3 In eo quod daturus eſt, daturus es, opinor legendum. Agit enim de his per quos datur beneficium, qui dum eius gratiam ad ſe trahunt, gratiam danti debitam minuunt.

CAP. V.

4 Potentiæ ſuæ, longum ſpectaculum. Ex deſcripto codice pro potentiæ repoſui ſuperbiæ, quod ad ſenſum eſt acrius.

5 Potes ob id ingratus eſſe. Codex ſcriptus habebat poteſt ei ob id iam gratus eſſe, fortaſſe poteſt rectè legeris. Sentit, beneficio ſic dato nullam deberi gratiam, itaque ingratus eſſe non poteſt qui accipit.

6 Tardius manus adfert. Varius habebatur hic locus in exemplaribus. Sed in uulgatis diſtinctio uitiarat ſententiam. Ea eſt, ut occidit, qui remedium non adhibet in tempore, ita manus adfert hoc eſt interficit, qui beneficium ſero dat, quo poterat ſeruari cui dandum erat.

CAP XI.

7 Sed inuiſum eſt, prior editio habebat iniuſtum eſt. Sed inuiſum quod ex codice manu ſcripto reſtituimus argutiæ plus ſculum habet. Ingratum eſt quod non delectat, inuiſum eſt, quod odimus.

CAP. XV.

8 Vt coniugia tua urbes ſint. Sic habebant ſuperiores editiones. Atqui licet refragantibus exemplaribus, tamen ſuffragaturis ut ſpero doctis, pro coniugia repoſuimus, congiaria, quæ dicuntur munera principum. Nam uox coniugia nihil facit ad ſenſum.

CAP. XX.

9 Non an ſeruirent ſeruitutem. Non auxiliabantur exemplaria, tamen ipſa res clamitat aliquid deeſſe. Fortaſſe ſic erat, an uiuerent, non, &c, Poteſt & duabus ſyllabis ſuccurri, ſi legas, pugnantia, utri, non an ſeruirent ſeruitutem. Nam & Pompeius & Cæſar pariter ambiebant dominatum, & idem accidit quum Octauius inſtrueretur aduerſum Antonium.

CAP. XXI.

10 Qui unius dandi beneficij iniuria uenerat. Sic habebat uetus editio. Quidam codices habebant intus dandi beneficij. Quidam in eius, ex figuris autem corruptæ ſcripturæ deprehendi legendum, in ius. ut ſit ἐναντίωσις in duabus uocibus ius & iniuria. Cæſar habebat ius dandi uitam, ſed hoc ius per iniuriam uſurparat.

CAP. XXVI.

11 Aut nimium ſui ſuſpectum. Sic habebat ſuperior editio ſed citra controuerſiam mendoſe. Codex manu deſcriptus habebat, ſuſpectos. Hinc germanam lectionem reſtituimus, nimius ſui ſuſpectus, ut ſuſpectus ſit à ſuſpicio, quod eſt admiror, non à ſuſpicor.

CAP. XXVII.

12 Ingenij fuit ſterilis tam puſilli quàm animi. Puſilli non erat in manu deſcripto Codice, & ſenſui ſupereſſe uidetur. ſterilis ingenij dicit, ob tarditatem, ſterilis animi ob ingratitudinem.

CAP. XXIX.

13 Ne coire quidem in id natura patiatur. pro in id ſcribendum arbitror in idem, & hæc uerba pares animalibus non erant in deſcripto Codice, nec uidentur ad ſenſum facere. Sentit enim hic uix natura poſſe coniungi, ut idem animal & uelocitate præcellat & uiribus.

CAP. XXXI.

14 Etiam ſi ille manum exercere noluit. Ad eum modum habebat uetus lectio. Codex manu ſcriptus habebat illi manum exercere non licuit. Nec dubium quin exerere ſit legendum, ſi per fortunam non licuit uirtuti manum exerere tamen prompta uoluntas gratum facit. Codex deſcriptus habebat, homo, pro homini. Vnde ſuſpicor utrāq; uocem fuiſſe poſitam. Gratus poteſt homo etiam homini eſſe uoluntate. Nam nemo dubitat, quin deo ſufficiat bona uolūtas.

CAP. XXXV.

15 Inſanire omnes dicimus. Hic eruditulus aliquis intertexuerat duo uerba ſcilicet ſtultos. Quæ nos ex fide uetuſti Codicis ſuſtulimus, ne quis temerè reponat.

LVCII

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

NON REFERRE beneficijs gratiã, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Ebuti Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati querũtur, cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeoq; in cõtrarium itur, ut quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantum, ſed propter beneficia. Hæc prauitate naturæ accidere quibuſdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum diſputationem ſcio, cum tu illos non ingratos uocares, ſed oblitos: tanquam ea res ingratum excuſet, quæ fecit. An quia hoc accidit alicui, nõ ſit ingratus, cum hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, ut furum, homicidarũ, quorum una culpa eſt, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus eſt qui beneficiũ accepiſſe ſe negat, quod accepit. Ingratus eſt, qui diſſimulat. Ingratus, qui non reddit, ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent, & extat apud illos ueſtigium certe meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum. Et aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſa poſſunt, ſi illos pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas, qualis ſolet ad tempus, etiã in malis pectoribus exurgere, ſi inuitauerit facilis occaſio. Hic nunquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidãt, cæci, qui non uident. Et parentes ſuos nõ amare impietas eſt, non agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in prima parte animi poſitũ eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit obliuio.

CAP. I.

Obſoleſcere.

Deniq; ad reddendam gratiam, & uirtute opus eſt, & tempore, & facultate, & aſpirante fortuna. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præſtat, nullum habet, quo lateat patrocinium. Nunquam enim uoluit gratus eſſe, qui beneficium tam longe proiecit, ut extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodũ quæ in uſu ſunt, & manũ quotidie, tactumq; patiuntur, nunquàm periculum ſitus adeunt, Illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conuerſationẽ, ut ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſa colligunt uetuſtate: ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod ſæpe non reſpexit.

CAP. II.

Præter hanc cauſam, aliæ quoq; ſunt, quæ nobis merita nonnunquam maxime uelant, Prima ac omniũ potiſſima, quod nouis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus, non in id, quod eſt, ſed quod appetitur intenti. Quicquid enim domi eſt, uile eſt. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leue, nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in precio. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & fundatum ab illo ſtatum noſtrũ profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant, ea quæ conſecuti ſumus. Deinde irrumpit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, uti mortalibus mos eſt, ex magnis maiora cupiendi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querentis & mœſti eſt, gratias agere gaudentis. Deinde quia nemo noſtrum nouit, niſi id tempus quod † eum maximè tranſit. Ad præterita rari animum retorquent, Sic ſit, ut præceptores, eorum'que beneficia intercidant, quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adoleſcentiam noſtram collata pereant, quia ipſa nunquam retractatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, ſed tanquam in perdito ponit. Ideo'que caduca memoria eſt futuro imminentium.

CAP. III.

Fundatum.

Cum, ſuſpicor legendum.

CAP. IIII. Hoc loco reddendum eſt Epicuro teſtimonium, qui aſſidue queritur, quod aduerſus præterita ſimus ingrati, quod quæcunque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter uoluptates numeremus, cum certior nulla ſit uoluptas, quàm quæ iam eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta ſunt. Quod præterierit, inter tuta ſepoſitũ eſt. Quomodo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem uitã ſuam tranſtulit? Præſentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ mi nimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP. V. Quemadmodum mi Liberalis quædam res ſemel perceptæ hærent, quædam ut ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (Intercidit enim eorum ſcientia, niſi contineatur) Geometriã dico & ſublimium curſum, & ſiqua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero plurima, & temporibus diuerſa, effluunt. Quia (ut dixi) non ſubinde illa tractamus, nec libenter quid cuiq; debeamus, cognoſcimus. Audi uoces petentium. Nemo non uicturã ſemper in animo ſuo memoriam dixit, nemo non deditum ſe & deuotum profeſſus eſt, & ſi quod alius humilius uerbum, quo ſe oppignoraret, inuenit. Poſt exiguum tempus ijdem illi uerba priora quaſi ſordida, & parum libera euitant, perueniunt deinde eò, quò, ut ego exiſtimo, peſſimus quiſq;, atq; ingratiſſimus peruenit, ut obliuiſcantur. Adeo tamen ingratus eſt, qui oblitus eſt, ut gratus ſit, cui beneficiũ in mentem uenit.

CAP. VI. Hoc tamen inuiſum uitium, an impunitum eſſe debeat, quæritur, & an hæc lex, quæ in ſcholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda ſit, qua ingrati datur actio, quæ ui detur æqua omnibus. Quid ni? cum urbes quoq; urbibus, quæ præſtitere exprobrẽt, & à maioribus collata, à poſteris exigant. Noſtri maiores maximi ſcilicet uiri ab hoſtibus tantum expetierunt beneficia, magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonũ gente, non eſt in ullam data aduerſus ingratum actio. Magnumq; hoc argumentum dandum non fuiſſe, quia aduerſus maleficium omne conſenſimus, & homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum religionum, aliubi atque aliubi diuerſa pœna eſt, ſed ubiq; aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam punitur, ubiq; improbatur. Neque abſoluimus illud, ſed cum difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio, tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad uindices deos mittimus.

CAP. VII. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat: Primum omnium pars optima beneficij perijt, ſi actio, ſicut †certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim ſpecioſiſſimum eſt in illo, quod dedimus uel perdituri, quod totum permiſimus accipiẽtium arbitrio. Si appello, ſi ad iudicem uoco, incipit non beneficiũ eſſe ſed creditum: Deinde cum res honeſtiſſima ſit referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. Non magis laudabit quiſquam gratum hominem, quàm eum, qui depoſitum reddidit, aut quod debebat, † extra iudicem ſoluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius eſt, corrumpimus, gratum hominem, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficiũ non dat, ſed cõmodat: aut in illo qui reddit, non quia uult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res gratum eſſe, niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adijce nunc quod huic uni legi omnia fora uix ſufficient. Quis erit, qui nõ agat, quis, cum quo non agatur? Omnes ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatant. Præterea quæcunq; in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior uidetur conditio cauſæ bonæ, ſi ad iudicem, quàm ad arbitrũ mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos nõ excedat terminos, ponit: huius libera, & nullis aſtricta uinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adijcere, et ſententiam ſuam non prout lex, ut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas, aut miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. Quid ſit enim beneficium non conſtat, deinde quantumcunque ſit refert quàm benigne illud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus eſt, & qui non reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus iudex dimittere tabellam poteſt. Vbi feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum eſt, ubi

Forte, creditæ.

Al. citra iudicium.

eſt,ubi prolatis cautionibus,controuerſia tollitur,ubi inter diſputantes ratio ius dicit. Vbi uerò animi coniectura capienda eſt,ubi id,de quo ſola ſapientia decernit,in controuerſiam incidit, nō poteſt ad hæc ſumi iudex ex turba ſelectorum, quem cenſus in album,& equeſtris hæreditas miſit. *Album iudicũ.*

CAP. VIII.

Itaq; non hæc parum idonea res uiſa eſt, quæ deduceretur ad iudicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuentus eſt: quod nō admiraberis,ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in eiuſmodi † regnum exiſſet. *al. reum egiſſet.* Donauit aliquis magnam pecuniam,ſed diues,ſed non ſenſurus impendium.Donauit alius,ſed toto patrimonio ceſſurus.Summa eadem eſt,beneficium idem non eſt. 2
Etiam nunc adijce.Hic pecuniam pro addicto dependit,ſed cum illam domo protuliſſet.Ille dedit eandem,ſed mutuam ſumpſit,aut rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt,& hunc,qui accepit,ut daret? Tempore quædā magna fiunt,non ſumma.Beneficium eſt donata poſſeſſio,cuius fertilitas laxare poſſit annonam. Beneficiū eſt, unus in fame panis.Beneficium eſt, donare regiones, per quas † multa flumina & *al. magna.*
nauigabilia decurrant. Beneficium eſt,arentibus ſiti, & uix ſpiritum per ſiccas fauces 3
ducentibus monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? Quis expendet? Difficilis eſt ſententia,quæ non rem,ſed uim rei quærit. *al. requirit.* Eadem licet ſint aliter data, non idē pendent.Dedit mihi hic beneficium,ſed non libenter,ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quàm ſolebat,aſpexit, ſed tam tarde dedit,ut plus præſtaturus fuerit,ſi cito negaſſet. Horum quomodo iudex inibit æſtimationem, cum ſermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam deſtruant?

CAP. IX.

Quid quod quædam beneficia uocantur,quia nimis concupiſcuntur:quædam non ſunt ex hac uulgari nota, ſed maiora, etiam ſi minus apparent? Beneficium uocas dediſſe potentis populi ciuitatem,in quatuordecim gradus deduxiſſe,& defendiſſe capitis reum: quid utilia ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remedijs refocillaſſe lugentem? & quod deſiderabat uolentem ſequi, ad uitæ concilium reduxiſſe? Quid aſſediſſe ægro, & cum ualetudo eius ac ſalus momentis conſtaret,excepiſſe idonea cibi tempora,& cadentes uenas uino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis ſimilibus beneficijs iubebit beneficia penſari? Donauit tibi domum, ſed ego tuam ſupra te ruere prædixi.Dedit tibi patrimonium,ſed ego naufrago tabulam.Pugnauit pro te, & uulnera excepit,at ego uitam tibi ſilentio dedi.Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur,paria facere difficile eſt. *Paria facere.*

CAP. X.

Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecuniæ creditæ.Itaq; poteſt,qui non dū reddidit,reddere.Dic enim,intra quod tempus deprehendatur ingratus.Maxima beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc indicimus,ut nunc demus beneficia 4
ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? Vnam omnibus cum diſparia beneficia ſint? Inæqualem, & pro cuiuſq; beneficio maiorem, aut minorem? Age intra pecuniam uerſabitur taxatio,quid quod quædam beneficia uitæ ſunt, & maiora uita? His quæ pronuntiabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua eſt. Par & capitalis? Quid inhumanius,quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus.

CAP. XI.

Quædam,inquit, priuilegia parentibus data ſunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoq; beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli.Sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunā. Non poterat illis dici,quod beneficia dantibus dicitur,Cui des,elige ipſe tecum.Si deceptus es, quære, dignum adiuua.In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet,tota res uoti eſt. Itaque ut æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. *Alea.* Deinde alia cōditio eſt parentum,qui beneficia,quibus dederunt,nihilominus daturi ſunt. Nec eſt periculum, ne dediſſe illos mentiantur. In cæteris quæri debet, non tantum an receperint,ſed an dederint.Horum in confeſſo merita ſunt,& quia utile eſt iuuentuti regi,impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus,ſub quorum cuſtodia contineantur.Deinde omnium parētum unum erat beneficium. Itaq; æſtimari ſemel potuit. Alia diuerſa ſunt & diſſimilia, infinitis inter ſe interuallis diſtantia. Itaq; ſub nullam re-

lam regulam cadere potuerunt, cum æquius eſſet omnia relinqui, quàm omnia æquari.

CAP. XII.

Quædam magno dantibus conſtant, quædam excipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus, quædam amicis data, quædam ignotis. Plus eſt, quãuis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe à beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas acquieſcat. Inuenies rurſus, qui dignitati ſuæ, quàm ſecuritati ſuæ conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet, per quem tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipſe eligo. Beneficiũ ſæpe ab ipſo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficiũ inſcio, & ſi ſciuiſſet non accepturo, impoſitum eſt: non uocabis eum, qui utcunq; acceptum non reddidit?

CAP. XIII.

Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſtea fecit iniuriam. Vtrum uno munere ad patientiam omnium iniuriarum aſtringor, an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuria reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis, utrum plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi tentantem. Tardiores inquit ad beneficia danda facimus non uindicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi è contrario occurrat. Multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hæc ipſi quoque ad danda tardiores. Nemo enim libenter dat inuitis, ſed quicunq; ad benefaciendum bonitate inuitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris, niſi quod uolunt. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter cautum eſt.

CAP. XIIII

Deinde pauciora erunt beneficia, ſed ueriora. Quid autem mali eſt inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtituerunt, ut circumſpectius donaremus, circumſpectius eligeremus eos, in quos merita conferuntur. Etiam atq; etiam cui des conſidera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum reſtituet. Solam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt. Pollues illa, ſi materiam litium feceris. Aequiſsima uox eſt, & ius gentium præ ſe ferens, redde quod debes. Hęc turpiſsima eſt in beneficio, Redde. Quid reddet? Vitam inquam debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem. Reddi maxima quæq; non poſſunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficium mercem facimus. Non eſt incitandus animus ad auariciã, ad querelas, ad diſcordiam, ſua ſponte in iſta fertur. Quantum poſsimus reſiſtamus, & quærenti occaſiones amputemus.

CAP. XV.

Vtinam quidem perſuadere poſſemus, ut pecunias creditas tantum à uolentibus acciperent. Vtinam nulla ſtipulatio emptorem uenditori obligaret: nec pacta conuentaq; impreſsis ſignis cuſtodirentur, fides potius illa ſeruaret, & æquum colẽs animus. Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem quàm ſpectare malunt. Adhibentur ab utraq; parte teſtes. Ille per tabulas plurium nomina interpoſitis pararijs facit. Ille non eſt interrogatione contentus, niſi + rem manu ſua tenuit. *aliâs, reum.* O turpem humani generis fraudis, ac nequitiæ publicæ confeſsionem, anulis noſtris, pluſquàm animis creditur. In quid iſti uiri ornati adhibiti ſunt, in quid imprimunt ſigna? Nempe ne ille neget accepiſſe ſe, quod accepit. Hos incorruptos uiros & uindices ueritatis exiſtimas? At his ipſis ſtatim non aliter pecuniæ committentur. Itaq; non honeſtius erat, à quibuſdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deeſt auariciæ, ut beneficia ſine ſponſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt iuuare, et prodeſſe. Qui dat beneficia, deos imitatur, qui repetit fœneratores. Quid illos dum uindicamus, in turbam ſordidiſsimam redigimus?

CAP. XVI.

Plures inquit ingrati erunt ſi nulla aduerſus ingratum datur actio, Imò pauciores, quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati ſint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccantiũ, et deſinet

eſſe

eſſe probri loco commune maledictum. Nunquid iam ulla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fœminæ, non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos cōputant, & exeunt matrimonij cauſa, nubunt repudij? Tam diu iſtud timebatur quàm diu rarum erat. Quia uerò nulla ſine diuortio acta ſunt, quod ſæpe audiebant, facere didicerunt. Nunquid iam ullus adulterij pudor eſt, poſtquàm eò uentum eſt, ut nulla uirū habeat, niſi ut adulterū irritet? Argumentū eſt deformitatis pudicitia. Quā inuenies tam miſeram, tam ſordidam, ut illi ſatis ſit unum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus, niſi apud aliū geſtata eſt, apud aliū manſit. †Infrunita & antiquata eſt quæ neſciat matrimoniū uocari unum adulterū. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquàm res latius euagata eſt, ita ingratos plures efficies & † auctiores, ſi numerare ſe cœperint. *al. infirmata.* *ἀρχαῖα* *al. audaciores.* CAP. XVII

Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? Quid malignus? Quid auarus? Quid impotens? Quid crudelis? Impunita tu credis eſſe quæ inuiſa ſunt? Aut ullum ſupplicium grauius exiſtimas publico odio? Pœna eſt, quod nō audet ab ullo beneficium accipere, quod non audet ulli dare, quod omnium deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat, quod intellectum optimæ rei ac dulciſsimæ amiſit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculorum, cuius aures morbus obſtruxit, non uocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum omnium deos metuit, urit illū & angit intercepti beneficij conſcientia, deniq; ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quod rei (ut dicebam iucundiſsimæ) fructū non percepit. At quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaq; uoluptate fruitur, & animum eius à quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt utriuſq; uita, cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe inficiator ac fraudulentus ſolet, apud quem non parentum, qui debet honor eſt, non educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ† expetens, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiēs, nec quærēs quomodo, de quo, qua re, ſed quemadmodum plenius uberiusq; reſpondeat, non ſolum parentibus & amicis, ſed humilioribus quoq; perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo beneficiū accepit, exiſtimat non à quo, ſed quid acceperit. *al. expecta.*

CAP. XVIII.

Quanquam quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus domino poſsit. Sunt enim qui ita diſtinguant, quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det. Alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe, filij, uxoris, & earum perſonarum, quas neceſsitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſterium eſſe ſerui, quem conditio ſua eo loco poſuit, ut nihil eorum quæ præſtat, imputet ſuperiori. Præterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus eſt iuris humani. Refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli præcluſa uirtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, ſeruos, reges, & exules. Non eligit domum, nec cenſum, nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnus promitteret ſibi, ſi certam uirtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino, nec regi quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quiſq; teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo quo minus in nomen meriti perueniat neceſsitas obeſt, & patiendi ultima timor, idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquā ſub diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia, ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc uirtutis eſt, adeoq; dominis ſerui beneficia poſſunt dare, ut ipſos ſæpe beneficij ſui fecerint. Non eſt dubium quin ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet, quare ergo non & domino ſuo poſsit?

CAP. XIX.

Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniā illi dederit. Alioqui quotidie dominū ſuū obligat. Peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamē iſta quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtāte ſeruo miniſteria ſunt. Beneficiū ēm id eſt, quod quis dedit, cū illi liceret & nō dare. Seruus aūt

non

non habet negandi poteſtatem. Ita non præſtat, ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Iam ſub iſta lege uincam, et eo perducam ſeruum, ut in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute domini ſui ſine reſpectu dimicantē, & confoſſum uulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis uitalibus fundentē, et ut ille effugiendi tempus habeat, moram ſua morte quærentem, hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquē, ut ſecreta domini prodat, nulla tyrãni pollicitatione corruptũ, nullis territũ minis, nullis cruciatibus uictũ, auertiſſe quantum potuit, ſuſpitiones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei, hunc tu negabis beneficiũ domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit, quo rarius eſt exemplum uirtutis in ſeruis, eoq; gratius quod cum ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſsitas grauis, cõmune ſeruitutis odium, in aliquo domini charitas uicit. Ita non ideò beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt, ſed ideò maius, quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem potuit.

CAP. XX. Errat ſi quis exiſtimat ſeruitutem in totum hominem deſcendere. Pars melior eius excepta eſt, Corpora obnoxia ſunt & aſcripta dominis; mens quidem ſui iuris, quæ adeò libera & uaga eſt, ut ne ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt teneri queat, quo minus impetu ſuo utatur, & ingentia agat & in infinitum comes cœleſtibus exeat, Corpus itaq; eſt quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc † uendit. Interior illa pars mancipio dari non poteſt. Ab hac quicquid uenit, liberum eſt. Non enim aut nos omnia iubere poſſumus, aut in omnia ſerui parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri manus commodabunt.

al. uenit.

CAP. XXI. Quædã ſunt quæ leges nec iubent, nec uetant facere, in his ſeruus materiam beneficij habet. Quàm diu præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet, miniſterium eſt ubi pluſquã quod ſeruo neceſſe eſt, beneficium. Vbi in affectum amici tranſit, deſinit uocari miniſterium. Eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo debeat, ut cibariũ, ueſtiariũ. Nemo hoc dixit beneficiũ. At indulſit, liberalius educauit, artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit beneficiũ eſt. Idemècontrario fit in perſona ſerui. Quicquid eſt quod ſeruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio ſed ex uoluntate præſtatur, beneficiũ eſt, ſi modo tantũ eſt, ut hoc uocari potuerit, quolibet alio præſtante.

CAP. XXII Seruus (ut placet Chryſippo) perpetuus mercenarius eſt. Quemadmodũ ille beneficium dat, ubi plus præſtat quàm quod operis locauit, ſic ſeruus ubi beneuolentia erga dominũ fortunæ ſuæ modũ tranſit, & altius aliquid auſus, quod etiã felicius nato decori eſſet, & ſpē domini anteceſsit, beneficiũ eſt intra domũ inuentũ. An æquũ tibi uidetur, quibus ſi minus debito faciãt, iraſcimur, nõ haberi gratiã, ſi plus debito ſolitoq; fecerint? Vis ſcire quãdo nõ ſit beneficiũ? Vbi dici poteſt, quid ſi nollet? Vbi uerò id præſtat, quod nolle licuit, uoluiſſe laudandũ eſt. Inter ſe contrarium ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à domino iniuriam poteſt accipere. At qui de iniurijs dominorum in ſeruos, qui audiat, poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad uictum neceſſarijs auariciam compeſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? Imò homo ab homine. Deniq; quod in illius poteſtate fuit, fecit. Beneficium domino dedit. Ne à ſeruo acceperis, in tua poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna indigere etiã infimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſsimilia, & quædam inter ſe contraria. Dedit aliquis domino ſuo uitã, dedit mortem; ſeruauit periturum & hoc ſi parum eſt, pereundo ſeruauit. Alius mortem domini adiuuit, alius decepit.

CA. XXIII. Claudius Quadrigarius in † ſecundo et uiceſimo annalium tradit, quod cum obſideretur Drumentum, & iam ad ſummam deſperationem uentũ eſſet, duos ſeruos ad hoſtem transfugiſſe, & operæpretium feciſſe. Deinde urbe capta, paſsim diſcurrente uictore, illos per nota itinera ad domum in qua ſeruierant, præcurriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe, & quærentibus quænam eſſet, dominam & quidem crudeliſsimam ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira † conſideret. Deinde ut ſatiatus miles ad Romanos mores cito redijt, illos quoq; ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrunq; è ueſtigio illa nec indignata eſt ab his ſe uitam accepiſſe, in

aliter 12

al. conſideret à conſido.

quos

quos uitæ neciſq; poteſtatē habuiſſet. Potuit ſibi hoc uel magis gratulari. Aliter enim ſeruata munus notæ & uulgaris clementiæ habuiſſet, ſic ſeruata nobilis fabula, & exemplum duarum urbium fuit. In tanta confuſione captæ ciuitatis, cum ſibi quiſq; conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à uictoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam parricidarum ferentes, quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina occideretur, uideri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede non eſt ſeruilis animi, egregium factum fama ſceleris emiſſe.

† Attenus prætor Marſorum ducebatur ad Romanū imperatorē. Seruus eius gladium militi ipſi, à quo trahebatur eduxit, & primū dominum occidit. Deinde tempus eſt, inquit, me & mihi conſulere, iam dominum manumiſi, atq; ita ſe uno ictu † tranſegit. Da mihi quenquam, qui magnificentius dominum ſeruauerit? *al. Vetenus* *al. traiecit*

CAP. XXIIII

Corfinium Cæſar obſidebat. Tenebatur incluſus Domitius. Imperauit medico, eidemq; ſeruo ſuo, ut ſibi uenenū daret. Cum tergiuerſantem eum uideret, quid cunctaris, inquit, tanq; in tua poteſtate totū iſtud ſit? mortem rogo armatus. Tum ille promiſit, & medicamentū innoxiū bibendū illi dedit, quo cum ſopitus eſſet, acceſſit ad filiū eius. Iube me, inquit, adſeruari, dum ex euentu intelligis, an uenenum patri tuo dederim. Vixit Domitius, & ſeruatus à Cæſare eſt. Prior tamen illum ſeruus ſeruauerat.

CAP. XXV

Bello ciuili proſcriptum dominum ſeruus abſcondit, & cum anulos eius ſibi aptaſſet, ac ueſtem induiſſet, ſpiculatoribus occurrit, nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quanti uiri eſt pro domino eo tempore mori uelle, quo erat rara fides, dominum mori nolle in publica crudelitate: item inueniri in publica perfidia fidelem, cum præmia proditionis ingentia oſtendantur, præmiū fidei, mortem concupiſcere?

CAP. XXVI

Noſtri ſeculi exempla non præteribo. Sub Tyberio Cæſare fuit accuſandi frequens, & penè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantiū. Nihil erat tutum. Omnis ſæuiendi placebat occaſio. Nec iam reorum expectabatur euentus, cum eſſet unus. Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæſaris habens exſculptam, eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc uerba quæſiero, quemadmodū dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum ſimul & Maro ex notis illius temporis ueſtigatoribus notauit. At ſeruus eius cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Maro conuiuas teſtaretur admotam eſſe imaginem obſcœnis, & iam † proſcriptionem componeret, oſtendit in manu ſua ſeruus anulum. Siquis hunc ſeruum uocat, & illum conuiuam uocabit. *aliter, ſubſcriptionem*

CAP. XXVII *Inter cœnam*

Sub diuo Auguſto nondum hominibus uerba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Ruffus uir ordinis ſenatorij inter cœnam optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret, ex ea peregrinatione quam parabat, & adiecerat idem omnes et tauros, & uitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, ſeruus qui cœnanti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnā ebrius dixiſſet. Hortatur eum, ut Cæſarem occupet, atq; ipſe ſe deferat. Vſus conſilio, deſcendenti Cæſari occurrit. Et cum malam mentem habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id ut in ſe & filios ſuos recideret, optauit, & Cæſarem ut ignoſceret ſibi, rediretq; in gratiam ſecum rogauit. Cum dixiſſet ſe Cæſar facere, nemo, inquit, credet te mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaueris, petitq; non faſtidiendam & propitio ſummam, & impetrauit. Cæſar ait, mea cauſa dabo operam, ne unquam tibi iraſcar. Honeſte Cæſar quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adfecit. Quicunq; hoc audiuerit exemplum, neceſſe eſt Cęſarem laudet, ſed cum ſeruum ante laudauerit. Non expectas, ut tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? Nec tamen gratis, Pecuniam pro libertate eius Cæſar numerauit. *ἐνεκάμου quod ad me attinet*

C. XXVIII

Poſt tot exempla non eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat. Quare potius perſona rem minuat, quàm perſonā res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademq; origo. Nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, noti

magis quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parens mundus eſt, ſiue per ſplendidos, ſiue per ſordidos gradus, ad hunc prima cuiuſq; origo perducitur. Non eſt, quod te iſti decipiant, cum maiores ſuos recenſent. Vbicunq; fecit nomen illuſtre, ilico deum fingunt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna: ſiue libertini ante nos habentur, ſiue ſerui, ſiue exterarũ gentiũ homines. Erigite audacter animos, & quicquid in medio ſordidi iacet, tranſilite. Expectat uos in ſummo, magna nobilitas. Quid ſuperbia in tantam uanitatem attollimur, ut beneficia à ſeruis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Seruum tu quenquam uocas libidinis & gulæ ſeruus, & adulteræ imò adulterarum commune mancipium? Seruum uocas quenquam? Quo tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus? Quo te penulati iſti in militũ quidem non uulgarem cultum ſubornati? Quo inquam te iſti efferũt? ad oſtium alicuius hoſtiarij, ad hortos alicuius, ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à ſeruo tuo poſſe dari, cui oſculum alieni ſerui beneficiũ eſt? Quæ eſt tanta animi diſcordia? Eodem tempore ſeruos deſpicis & colis. Imperioſus intra limen atq; impotens, humilis foris, & tam contemptus, quàm contemnis. Neq; enim ulli magis abijciunt animos, quàm qui improbe tollunt. nulliq; ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

CAP. XXIX Dicenda hæc fuerunt ad contundendam inſolentiam hominum ex fortuna pendentium, uindicandumq; ius beneficij dandi à ſeruis, ut à filijs quoq; uindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus ſuis poſſint, quàm acceperint. Illud conceditur, multos filios maiores potentioresq; extitiſſe, quàm parentes ſuos, eoq; illis, meliores fuiſſe. Quod ſi cõſtat, poteſt fieri, ut meliora tribuerint, cum & fortuna illis maior eſſet, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, utiq; minus eſt, quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio uincitur, cuius beneficium eſt ipſum, quod uincit. Primũ quædam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs ſuis maiora ſunt. Nec ideo aliquid non eſt maius eo quod cœpit, quia non potuiſſet in tantum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua, magno gradu tranſit. Semina omnium rerum cauſæ ſunt, & tamen minimæ partes ſunt eorum, quæ gignunt. Aſpice Rhenum, aſpice Euphratem, omnes deniq; inclytos amnes, quid ſunt, ſi illos illic unde effluũt æſtimes? Quicquid eſt quo timentur, quo nominantur, in proceſſu parauerunt. Tolle radicem, nemora non ſurgent, nec tanti montes ueſtientur. Aſpice trabes, ſiue proceritatem æſtimes altiſſimam, ſiue craſſitudinem ſpaciumq; ramorum, latiſſime fuſas, quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamẽtis ſuis templa, & illa urbis mœnia, tantum quæ in firmamentum totius operis iacta ſunt, latent. Idem in cæteris euenit. Principia ſua ſemper ſequẽs magnitudo obruit. Non potuiſſem quicquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet. Sed non ideo quicquid conſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ conſilio ac manu gero, facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis claritatem, quam ciuili ac militari induſtria merui, nunquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officium? At quid intereſt, cum æque ſine patris beneficio, quàm ſine nutricis fomento, non potuerim ad ulteriora procedere?

CAP. XXX Quod ſi initio meo quicquid iam poſſum debeo, cogita non eſſe initiũ mei patrem, ne auum quidem. Semper enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atqui nemo dicitur, plus debere ignotis, & ultra memoriam poſitis maioribus, quàm patri. Plus autem debeo, ſi hoc ipſum quod genuit me pater meus, maioribus ſuis debet. Quicquid præſtiti patri, etiam ſi magnum eſt, infra æſtimationem paterni muneris eſt, quia nõ eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo etiã ſiquis patrem meum ægrum ac moriturum ſanauerit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio eius minus ſit. Non enim genuiſſet me pater, † niſi natus eſſet. Sed uide, ne illud uerius ſit æſtimari, an id quod potuit, & id quod fecit, meum ſit, mearum uirium, meæ uoluntatis. Illud quod natus ſum, per ſe intuere quale ſit, Animaduertis exiguum et incertum, &

al. ni ſanatus

bonſ

boni maliq; cõmunem materiam,ſine dubio primum ad omnia gradum,ſed non ideo maiorem omnibus,quia primum.Seruaui patrem, & ad ſummã prouexi dignitatem, & principem urbis ſuæ feci,nec tantum rebus à me geſtis nobilitaui,ſed ipſi quoq; gerendarum ingentem ac facilem,nec tutam minus,quàm glorioſam dedi materiã. Honores,opes, quicquid humanus ad ſe animus rapit, congeſſi, & cum ſupra omnes ſtarem,infra illũ ſteti.Dic nunc,hoc ipſum,quod iſta potuiſti,patris munus eſt? Reſpondebo tibi,& prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. Sed ſi ad bene uiuendũ minima portio eſt uiuere,& id tribuiſti, quod cum feris mihi, & animalibus quibuſdam minimis,quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt,noli tibi aſſerere,quod non ex tuis beneficijs,ſed etiam ſine tuis oritur.Puta me uitam pro uita reddidiſſe. Sic quoq; munus tuum uici, cum ego dederim ſentienti ſentiens me dare, cum uitam tibi non uoluptatis meæ cauſa,aut per uoluptatẽ dederim,cum tanto maius ſit retinere ſpiritum,q̃ accipere,quanto leuius mori ante mortis metum. Ego uitam dedi ſtatim illa uſuro, tu neſciturо,an uiuerem. Ego uitam dedi,mortem timenti, tu uitam dediſti, ut mori poſſem.Ego uitam tibi dedi conſummatã, perfectam, tu me expertem rationis genuiſti,onus alienum. Vis ſcire quàm non ſit magnum beneficium uitam ſic dare? Si expoſuiſſes,nempe iniuria erat genuiſſe. Quo quidem colligo,minimum eſſe beneficium, patris matriſq; concubitum,niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris,& alijs officijs ratũ faceret.Non eſt bonũ uiuere,ſed bene uiuere. At bene uiuo, ſed potui & male.Ita tamen hoc eſt tuum,quod uiuo.Si uitam imputas mihi per ſe nudam,egentem conſilij,& id ut magnum bonum iactas,cogita te mihi imputare muſcarum ac uermium bonum.Deinde,ut nihil aliud dicam, q̃ bonis artibus me ſtuduiſſe, ut curſum ad rectũ iter uitę dirigerem,ipſo beneficio maius q̃ quod dederas,recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitũ dediſti,ego tibi filiũ,qualem genuiſſe gauderes. CAP. XXXI

Aluit me pater,ſi idem pręſto,plus reddo,quia non tantum aluiſſe,ſed à filio ali gaudet,& maiorem ex animo meo, quàm ex ipſa re percipit uoluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerũt.Quid ſiquis intantum proceſſit, ut aut eloquentia per gentes enoteſceret,aut iuſtitia,aut bellicis rebus,& patri quoq; ingentẽ circumfunderet famam,tenebraſq; natalium ſuorum clara luce diſcuteret, non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum,niſi propter Xenophontem ac Platonem filios noſſet? Sophroniſcum Socrates expirare non patitur.Cæteros enumerare longum eſt, qui † uiuunt ob nullam cauſam aliam, quàm quod illos liberorum eximia uirtus tradidit poſteris. Vtrum maius beneficium dedit M.Agrippæ pater,nec poſt Agrippam quidem notus,an patri dedit Agrippa,nauali corona inſignis, unicum adeptus inter dona militaria decus, qui tot in urbe maxima opera excitauit,quæ & priorem magnificentiam uincerent, & nulla poſtea uincerentur? Vtrum Octauius maius ullum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illum umbra adoptiui patris abſcondit? Quantam accepiſſet uoluptatem, ſi illum poſt debellata arma ciuilia,uidiſſet ſecuræ paci præſidentem,non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credẽs, quoties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum uirũ in domo ſua naſci.Quid nunc cæteros perſequar,quos iam cõſumpſiſſet obliuio,niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet,& adhuc in luce retineret? Deinde non quæramus,num quis filius patri maiora beneficia reddiderit,quàm à patre acceperat,ſed an poſſit aliquis maiora reddere, etiam ſi quæ retuli exempla, nondũ ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum ſupermicant.Capit tamen hoc natura,quod nondum ulla ætas tulit.Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt,plura in unum con geſta ſuperabunt. Seruauit in † bello patrẽ Scipio,& prætexatus in hoſtes equum concitat:parum eſt,quod ut perueniret ad patrem, tot pericula,maximos duces, eum maxime prementia contempſit,tot oppoſitas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tyro per ueteranorum corpora cucurrit,quod annos ſuos tranſiliuit.Adijce ut idem patrem reum defendat,& conſpirationi inimicorum potentium eripiat:ut alterum illi conſulatum,ac tertium alioſq; honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat,ut pauperi raptas,belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus uiris ſpecio-

CA.XXXII

aliter, durant

Supermico

aliter, prælio

C.XXXIII

ſiſſimum, diuitem illum ſpolijs etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parũ eſt, adijce ut prouincias, & extraordinaria imperia continuet, adijce ut dirutis maximis urbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſuſq; uenturi defenſor & conditor, maiorem nobilitatem nobili uiro adijciat. Dic Scipionis † parem, haud dubium eſt, quin generandi uulgare beneficium uicerit eximia pietas & uirtus, ipſi urbi neſcio, utrum maius præſidium afferens, an decus.

aliter, patrem

C.XXXIIII Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantũ uelis extendere beneficia filij, cum paternum munus & ſimplex ſit & facile, nec danti uoluntariũ. Quid neceſſe eſt multis? Dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit. In quo conſortem habet, in quo ſpectauit legem patriam, præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius q̃ eum cui dabat. Quid ſiquis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat, cum uitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quicquid facis, quicquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa tranſcendimus, utiq; eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis ſine illis nemo quicquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcunq; quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. Multum inter prima ac maxima intereſt. Nec ideo prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

CA.XXXV Iam tempus eſt quædam ex noſtra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficiũ dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt uinci. Pater dedit filio uitam, eſt autem aliquid uita melius, ita pater uinci poteſt, quia dedit beneficiũ, quo eſt aliquid melius. Etiamnũ qui dedit alicui uitam, ſi ſemel & iterũ liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficium, quàm dedit. Pater aũt uitam dedit. Poteſt autem ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficiũ accipere, quàm dedit. Qui beneficiũ accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autem indiget uita qui uiuit, quàm qui natus non eſt, ut qui ne indigere quidem omnino poſſit. Maius ergo beneficium accipit pater, ſi uitam à filio accepit, quàm filius à patre, eo quod natus eſt. Patris beneficia uinci à filij beneficijs non poſſunt. Quare? quia uitã accepit à patre, quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc cõmune eſt patri cum omnibus, qui uitã dederunt alicui. Non potuiſſent enim referre gratiã, niſi uitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt, ſolet enim & medicus uitam dare, nec nautæ, ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horũ & aliorũ, qui aliquo modo nobis uitam dederũt, beneficia uinci poſſunt, ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quàm accepi. Pater filio uitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur. Filius patri ſi dedit uitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui uitam accepit, quàm illi dederat.

CA.XXXVI Hæc non deſtruunt parentum uenerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. Natura enim glorioſa uirtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum uincendi ſpe ueneri t. Id ſi patribus idem uolentibus legibuſq; contigerit (quoniam pleraq; ſunt, in quibus noſtro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur ſeipſos filiorum beneficijs impares? Niſi hic ita iudicamus, excuſationem damus liberis, & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes, poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideò uicerunt, quia occupauerunt. Sumite modo animũ, qualem decet, & deficere nolite, ut uincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia uos cohortentur, ac per ueſtigia ſua ire ad uictoriam ſæpe iam partam ex parentibus, iubeant.

C.XXXVII Vicit Aeneas patrẽ, ipſe, cuius infantia leue tutumq; geſtamen, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe urbis ruinas ferens, cum complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici uadentem ſarcina premeret: tulit illum per ignes, & quid non pietas poteſt, pertulit, colendumq; inter conditores Romani

manı imperij poſuit. Vicere Siculi iuuenes, cũ Aetna maiore uiperagitata, in urbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, uexerũt parentes ſuos, diſſediſſe creditum eſt ignes, & utrinq; flamma recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tuto auderent. Vicit Antigonus, qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmiũ belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cum poſſis. Vicit patrem imperioſum quidẽ Manlius, qui cum ante ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis qui patri ſuo dixerat diem uenit, petitoq; tempore quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiti, & bene meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obijciebat, nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatũ ſinu ferrum, et niſi iuras, inquit, te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiã. In tua poteſtate eſt, utro modo pater meus accuſatorem non habeat. Iurauit tribunus, nec fefellit, & cauſam † accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.

Diſſediſſe à diſſido — *al. actionis*

C. XXXVIII

Alia ex alijs exempla ſunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerũt, qui ex infimo ad ſummũ protulerunt, & è plebe aceruoq; ignobili nunquam tacendos ſeculis dederunt. Nulla ui uerborum, nulla ingenij facultate exprimi poteſt, quantũ opus ſit, q; laudabile, quamq; nunquã à memoria hominũ exiturum, poſſe hoc dicere, Parentibus malis parui, ceſſi imperio eorum, ſiue æquum, ſiue iniquũ fuit, obſequentem ſubmiſſumq; me præbui, ad hoc unum contumax fui, ne beneficijs uincerer. Certate obſecro uos, & † feſſi quoq; reſtituite aciem. Felices, qui uicerint. Felices, qui uincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere potuit, neq; enim fas eſt alteri dicere, Patrem meũ beneficijs uici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus ubiq; prædicabit, à filio ſuo ſe beneficijs uictũ? Quid aũt eſt felicius, quam † ibi cedere? Finis.

al. fuſi — *al. ſibi*

IN LIBRVM TERTIVM.

CAPVT SEPTIMVM.

Vbi feciſſe, aut non feciſſe, &c. Non ſum auſus mutare ſcripturam. Arbitror ita diſtinguendum, Vbi feciſſe aut non feciſſe proninciandum eſt, ibi prolatis cautionibus controuerſia tollitur. Vbi uerò inter diſputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda eſt. 1

CAPVT OCTAVVM.

Si in huiuſmodi regnum exiſſet, &c. Vnus codex manu deſcriptus, pro regnum habebat, reum. Vnde conijcio fuiſſe ſcriptum à Seneca, Quiſquis in eiuſmodi reum egiſſet, ut eiuſmodi, ſit neutri generis, & ad cauſas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiã agere reum ingratitudinis, uix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari poteſt, quanto plus difficultatis habiturus eſſet iudex, de utriuſq; animo pronunciaturus. 2

Non idem pendent, aut pendunt legendum eſt, aut pendent erit à pendere futuri temporis uerbum. 3

CAPVT DECIMVM.

An hoc indicimus. Suſpicor fuiſſe ſcriptũ, an hoc interdicemus ne fiãt bene. etc. aut, an hoc indicimus, ut ne fiãt, etc. 4

CAP. DECIMVMQVARTVM.

Redde quod debes, &c. Hic aliquot uerba deerant, incuria ſcribæ prætermiſſa, quæ repoſuimus ex fide duorum uoluminum manu deſcriptorum, quorum cum alterum eſſet in Anglia, alterum Baſileæ, tamen conſentiebant. Et apte quadrant ſententiæ. Hoc admonendum duxi, ne quis ceu temerè adiecta reſecet. 5

CAP. XVIII.

Vt ipſos ſæpe beneficij ſui fecerint. Videnũ legendũ ſit, Vt ipſos ſæpe beneficio ſuos fecerint, aut ſui iuris fecerint. 6

CAP. XXVI.

Et ſeruus eius quo nectebantur inſidiæ, &c. Quum citra cõtrouerſiam ſit eum locum fuiſſe mendoſum, nec ſuffragarentur exemplaria, repoſuimus lectionem, niſi fallimur, germanam. Procliuis lapſus eſt, ab at in et, & fortaſſe ſcriptum erat quo, pro cui. 7

CAP. XXVII.

Iam Moleſta. Maiuſcula corrupit ſenſum, nondum erant periculoſa, quum iam eſſent moleſta, Id indicandum erat, ne quis reponeret ueterem lectionem. 8

CAP. XXVIII.

Vbicunq; fecit nomẽ illuſtre, &c. Hic locus uariabat in exemplaribus, ſed ita ut nihil eſſet, quod poſſes in totũ probare. In quibuſdam aberat qui, qui cum maiores ſuos, Verum id haud ita multum refert ad ſenſum, niſi quod ſermo magis eſt abruptus, id quod Senecæ peculiare eſt. Nonnulli ſic habebant, illo dominium fugiant. Alij, illo deum fugiunt. Rurſus alij dominum fingunt. Ex his diuinare licet fuiſſe ſcriptum, Vbi quenq; nomen fecit illuſtrem, ilico 9

deum fingunt. Nec diſplicet ubicunq;, ſi legas illuſtrem, nec illuſtre diſplicet, ſi ſubaudias aliquis. Niſi forte pro fecit, legendum eſt, ſtetit. Notat illos qui tument nobilitate maiorũ, ac ſibi dij uidentur non homines, reliquosq; faſtidiunt.

CAPVT XXXV.

10 *In initio huius capitis hæc uerba ſuſtulimus, Si quid melius uita eſt, & à patre ſola uita datur, poteſt beneficijs à filio uinci pater. Hoc doctus aliquis aſſcripſerat in margine, Senecæ ſententiam ſuis uerbis explicans. at ſcriba ut ſæpe fit retulit in contextum. Ex fide codicis manu deſcripti quod ſuperaret, reſecuimus, ne quis temerè reponat.*

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER QVARTVS.

CAP. I EX omnibus quæ tractauimus Ebuti Liberalis, poteſt uideri nihil tam neceſſarium, aut magis (ut ait Saluſtius) cum cura dicendum, quàm quod in manibus eſt: An beneficiũ dare, & inuicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint. Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibusq; non placeat uirtus gratuita, quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quicquã habet uenale. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare, quanti uir bonus ſit, cum uirtutem nec lucrum inuitet, nec abſterreat damnũ, adeoq; neminẽ ſpe ac pollicitatione corrũpat, ut cuncta in ſe impendere iubeat, ac ſæpius in ultro tributis ſit? Calcatis utilitatibus ad illã eundũ eſt, quocunq; uocauit, quocunq; miſit, ſine reſpectu rei familiaris, interdũ etiam ſine ulla ſanguinis ſui parſimonia uadendum, nec unquam imperium eius detrectandum. *forte, gratis* Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc † grate fecero? Quod ſi feceris, nihil tibi extra promittitur, ſi quid forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum precium in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia eius conditio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe honeſtum, ſæpe & abunde probatum eſt.

CAP. II In hac parte nobis pugna eſt, cum Epicureorũ delicata & umbratica turba, in conuiuio ſuo philoſophantium, apud quos uirtus uoluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe uidet. Non eſt, inquit, uoluptas ſine uirtute. Sed quare ante uirtutem eſt? De ordine diſputas. Diſputationẽ eſſe oportet de re tota, & de poteſtate eius ambigitur. Non eſt uirtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt, ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare. Tu illam iubes ſignum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego ſine uirtute nego beatam uitam poſſe conſtare. Ipſam uoluptatem, quam ſequor, cui me mancipaui, remota illa, improbo & damno. De hoc uno diſputatur, utrum uirtus ſummi boni cauſa ſit, an ipſa ſummũ bonum. Vt hoc unum quæratur, ordinis tantum exiſtimas mutationem? Iſta uerò confuſio eſt, & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quod poſt uoluptatem ponitur uirtus, ſed quod omnino cum uoluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt, & longiſſime ab illa reſiliens, labori ac dolori familiarior, uirilibus incommodis magis, quàm iſti effœminato bono inſerenda.

CAP. III Hæc mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, uirtutis eſt, & turpiſſimum id cauſa ullius alterius rei dare, quàm ut datum ſit. Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuiq;, non digniſſimo daremus. Nunc uerò diuiti importuno, pauperem præferimus. Non eſt beneficium, quod ad fortunam ſpectat. Preterea, ſi ut prodeſſemus, ſola nos inuitaret utilitas, minime beneficia diſtribuere deberent, qui facillime poſſet, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dij uerò tot munera, quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus fundũt, nõ darent. In omnia enim illis natura ſua ſufficit, plenosq; & tutos, & inuiolabiles præſtat. Nulli ergo beneficiũ dabunt, ſi una dandi cauſa eſt, ſe intueri, ac cõmodum ſuum. Iſtud non eſt beneficiũ, ſed fœnus, circumſpicere, non ubi optime ponas, ſed ubi quæſtuoſiſſime habeas, unde facillime tollas. Quod cum longe à dijs remotum ſit, ſequitur ut liberales ſint. Nam ſi una beneficij dandi cauſa ſit utilitas, nulla autem ex nobis utilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficij cauſa eſt.

IIII Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaq; non dat deus beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, auerſus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas uidetur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, nõ exaudit

precantiũ uoces, & undiq; ſublatis in cœlum manibus uota facientibus, priuata gerit ac publica. Quod profecto nõ fieret, nec in hunc furorẽ omnes profecto mortales con ſenſiſſent alloquendi ſurda numina, & inefficaces deos, niſi noſſent illorum beneficia nunc oblata, nunc orantibus data, magna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu ſuo ſoluentia. Quis eſt itaq; tam miſer, tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnam ge nitus, ut non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos cõplorantes ſortem ſuam & querulos circumſpice, inuenies non ex toto beneficiorum cœleſtium exper tes, neminem eſſe ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parum autẽ id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur. Vt quæ ſequuntur inæquali diſpen ſata menſura tranſeamus, parum dedit natura, cum ſe dedit? Non dat deus benefi- CAP. V. cia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoq; inſtruens copia? Neq; enim neceſſitatibus tantummodo noſtris prouiſum eſt, uſq; in delitias armamur. Tot arbuſta, non uno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot uarie tates ciborum, per totum annum digeſtæ, ut inerti quoq; fortuita terræ alimenta præ berent? Iam animalia omnis generis, alia in ſicco ſolidoq;, alia in humido innaſcentia, alia per ſublime dimiſſa, ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis confer ret. Flumina, hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commercia, uia uaſta, & nauigabili curſu uadentia, ex quibus quædã ſtatis diebus mirabile incre mentum trahunt, ut anhela & feruenti ſubiecta cœlo loca ſubita uis æſtiui torrentis ir riget. Quid medicatorũ torrentiũ uenæ? Quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio? Te Lari maxime, teq; Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

CAP. VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium, immenſa terrarũ late patentium ſpacia negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & ar cam tuam (quoniam id tibi magnum uidetur) impleuerit, beneficium uocabis: tot me talla defodit, tot flumina emiſit in aëra, ſuper quæ decurrunt ſola, aurum uehentia, ar genti, æris, ferri, immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inueſtigandi tibi fa cultatem dedit, ac latentium diuitiarum in ſumma terra ſigna diſpoſuit, negas te acce piſſe beneficiũ? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid reſplendeat, & tectũ nitidius auro, aut coloribus ſparſum, num mediocre munus uocabis? Ingens tibi do micilium, ſine ullo incendij, aut ruinæ metu ſtruxit, in quo uides non tenues cruſtas, & ipſa qua ſecantur lamina graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed to tas, uariæ diſtinctæq; materiæ, cuius tu paruula fruſta miraris, tectum uerò aliter no cte, aliter interdiu fulgens, negas te ullum munus accepiſſe? Et cum iſta quæ habes ma gno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritũ? Vnde iſtã, per quam actus uitæ tuæ diſponis atq; ordinas lucem? Vnde ſanguinem, cuius curſu uitalis continetur calor? Vnde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis ultra ſacietatẽ laceſſentia? Vnde hęc irritamenta iam laſſę uoluptatis? Vnde iſta quies, in qua putreſcis, ac marces? Nõne ſi gratus es, dices, deus nobis hæc ocia fe cit. Namq; erit ille mihi ſemper deus, illius aram Sæpe tener noſtris ab ouilibus im buet agnus. Ille meas errare boues (ut cernis) & ipſum Ludere quæ uellem calamo permiſit agreſti? Ille deus non eſt, qui paucas boues, ſed qui per totum orbem armen ta dimiſit, qui gregibus ubiq; paſſim uagantibus pabulũ præſtat, qui paſcua hybernis æſtiua ſubſtituit, qui non calamo tantum cantare, & agreſte atq; inconditum carmen, ad aliquam† tamen obſeruationem modulari docuit, ſed tot artes, tot uocum uarieta tes, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo cãtus æditurus cõmetus eſt. Neq; enim noſtra iſta quæ inuenimus dixeris, non magis, quàm quod creſcimus, quàm quod ad conſtitutũ tẽpus ſua corpori officia reſpondent. Nunc pueriliũ dentiũ lapſus, nunc ad ſurgentẽ iam ætatẽ, & in robuſtiorẽ gradũ tranſeuntẽ pubertas, & ultimus ille dies fu gienti uitæ terminũ ponens. Inſita ſunt nobis omniũ ætatũ, omniũq; artiũ ſemina, ma giſterq; ex occulto deus, producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præſtat. Non CAP. VII intelligis te, cũ hoc dicis, mutare nomen deo. Quid enim aliud eſt natura, quàm deus, & diuina ratio toti mundo & partibus eius inſerta? Quoties uoles, tibi licet aliter nũc

al. tantum oblectationem.

al. illum. autorem rerũ noſtrarũ compellare,& Iouem,†id eſt, optimũ ac maximũ, rite dices,& tonantẽ & ſtatorẽ:qui nõ (ut hiſtorici tradiderunt) ex eo quod poſt uotũ ſuſceptum, acies Romanorũ fugientiũ ſtetit,ſed quod ſtant beneficio eius omnia,ſtator,ſtatilioq; eſt:hunc eundemq; & fatũ ſi dixeris,nõ mentieris.Nam cũ fatũ nihil aliud ſit quàm ſeries implexa cauſarũ,ille eſt prima omnium cauſa,ex qua cæteræ pendent.Quæcunq; uoles illi nomina propriè aptabis,uim aliquam effectumq; cœleſtem continentia.Tot appellationes eius poſſunt eſſe,quod munera.

CAP. VIII. Hunc & Liberũ patrem,et Herculẽ, ac Mercurium noſtri putãt.Liberũ patrẽ,quia omniũ parens ſit,quod primũ inuenta ſeminũ uis eſt,cõſultura per uoluptatẽ.Herculẽ,quia uis eius inuicta ſit, quũq; laſſata fuerit operibus æditis,in ignẽ receſſura.Mercurium,quia ratio penes illum eſt,numeruſq; & ordo,& ſcientia.Quocunq; te flexeris, ibi illũ uidebis occurrentẽ tibi.Nihil ab illo uacat.Opus ſuum ipſe implet.Ergo nihil agis ingratiſſime mortaliũ, qui te negas deo debere,ſed naturæ.Quia nec natura ſine deo eſt, nec deus ſine natura, ſed idẽ eſt utrũq;,nec diſtat officiũ.Si quod à Seneca accepiſſes,Anneo te diceres debere, uel Lucio,nõ creditorẽ mutares,ſed nomen.Quoniã ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes,ſiue cognomẽ,idẽ tamẽ ille eſſet.Sic nunc naturã uoca fatũ,fortunamq;, omnia eiuſdem dei nomina ſunt, uariè utẽtis ſua poteſtate.Et iuſticia,probitas,prudẽtia,fortitudo,frugalitas unius animi bona ſunt.Quicquid horũ tibi placuit, animus placet.

CAP. IX. Sed ne aliã diſputationem ex obliquo habeã, plurima beneficia ac maxima in nos deus confert ſine ſpe recipiendi.Quoniã nec ille collato eget,nec nos ei quicq; cõferre poſſumus.Ergo beneficiũ per ſe expetenda res eſt,una ſpectatur in eo accipientis utilitas.Ad hanc accedamus ſepoſitis commodis noſtris.Dicis,inquit,diligenter eligendos,quibus beneficia debeamus,quia ne agricolæ quidem ſemina arenis committãt. Noſtram utilitatem in beneficijs dandis ſequimur,quemadmodũ in arãdo ſerendoq;. Neq; enim ſerere per ſe res expetenda eſt.Præterea quæritis beneficium quod non eſſet faciendum,ſi per ſe beneficiũ dare expetenda res eſſet,quocunq; loco,& quocunq; modo daretur,beneficiũ erat.Honeſtum propter nullam aliã cauſam, quàm propter ipſum ſequimur.Tamen etiamſi nihil aliud ſequendum eſt,quærimus quid faciamus, & quãdo,& quemadmodũ,per hęc enĩ cõſtat.Itaq; cũ eligo cui dem beneficiũ,id ago, ut quandoq; beneficiũ ſit.Quia ſi turpi datur,nec honeſtũ eſſe poteſt,nec beneficium.

CAP. X. Depoſitũ reddere per ſe res expetenda eſt,non tamẽ ſemper reddam.Nec quolibet loco,nec quolibet tempore.Aliquando nihil intereſt,utrum inficier,an palàm reddã. Intuebor utilitatẽ eius,cui redditurus ſum,& nociturũ illi depoſitũ negabo.Idem in beneficio faciã.Videbo quando dem,cui dem,quemadmodũ,quare.Nihil enim ſine ratione faciendũ eſt.Non eſt autem beneficiũ,niſi quod ratione datur,quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt.Quàm ſæpe hominũ,donationem ſuam inconſultam obiurgantium,hanc audimus uocem,Mallem perdidiſſe,quàm illi dediſſe.Turpiſſimũ genus dandi eſt inconſulta donatio,multoq; grauius male dediſſe beneficiũ,q̃ non recepiſſe.Aliena enim culpa eſt,quod non recepimus,quod cui daremus nõ elegimus,noſtra.In electione nihil minus, quàm hoc quod exiſtimas ſpectabo, à quo recepturus ſim.Eligo enim eum qui gratus,non qui redditurus ſit.Sæpe autem & non redditurus gratus,ingratus,qui reddidit.Ad animũ tendit æſtimatio mea.Ideò locupletem, ſed indignum præteribo,pauperi uiro bono dabo.Erit enim in ſumma inopia gratus, & cum omnia illi deerunt,ſupererit animus,Non lucrum ex beneficio capto,non uoluptatem,non gloriam,Vni placere contentus,in hoc dabo, ut quod oportet,faciam. Quod oportet autem non eſt ſine electione, quæ qualis futura ſit,interrogas.

CAP. XI. Eligam uirum integrum,ſimplicem,memorem,gratum,alieni abſtinentem,ſui nõ auarum,non tenacem,beneuolum.Hunc uerò cum elegero,licet nihil illi fortuna tribuat,ex quo referre gratiam poſſit,ex ſententia res geſta erit.Si utilitas me & ſordida computatio liberalẽ facit,ſi nulli proſum,niſi ut inuicem ille mihi proſit,non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquaſq; regiones, nõ dabo abſuturo ſemper, non dabo ſic affecto,ut ſpes ei nulla ſit cõualeſcendi,nõ dabo ipſe deficiens.†Nõ enim dabo in tempus recipiendi.Atqui ut ſcias,rem per ſe expetendã eſſe,benefacere, adue

al. Non enim habeo tempus.

nis

nis modo in noſtrum delatis portum,& ſtatim abituris ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur & damus & inſtruimus. Diſcedit ille uix ſatis noto ſalutis autore,& nunquã amplius in conſpectũ noſtrũ reuerſurus, debitores nobis deos delegat, precaturq; ut illi pro ſe gratiã referant. Interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cùm in ipſo uitæ fine conſtituti ſumus,cum teſtamentum ordinamus,nõ beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantũ temporis cõſumitur,quamdiu ſecreto agitur,quantũ et quibus demus? Quid enim intereſt,quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunq; diligẽtius damus,nunq; magis iudicia noſtra torquemus,q; ubi remotis utilitatibus,ſolum ante oculos honeſtũ ſtetit,tamdiu officiorũ mali iudices, quamdiu illa deprauat ſpes ac metus,ac† incertiſſimũ uitium,uoluptas. Vbi mors intercluſit omnia,& ad ferendã ſententiã incorruptũ iudicẽ miſit, quærimus digniſſimos,quibus noſtra tradamus. Nec quicq; cura ſanctiore cõponimus, q; quod ad nos non pertinet.

aliter, inertiſſimum.

CAP. XII.

Et mehercule tunc magna uoluptas ſubit cogitantẽ, hunc ego locupletiorẽ faciã,& huius dignitati adiectis opibus aliquid ſplendoris affundam. Si non damus beneficia, niſi recepturi,inteſtatis moriendũ ſit. Dicitis,inquit, beneficiũ creditũ inſolubile eſſe, creditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cum creditũ dicimus,imagine & tranſlatione utimur. Sic enim & legem ſcimus iuſti iniuſtiq; regulam eſſe,& regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc uerba demonſtrandæ rei cauſa deſcendimus. Cum dico creditum,intelligitur tanquam creditum. Vis ſcire? adijcio inſolubile,cum creditum nullum non ſolui aut poſſit,aut debeat. Adeò beneficium utilitatis cauſa dandum nõ eſt,ut ſæpe,quemadmodum dixi,cum damno ac periculo dandum ſit. Si latronibus circumuentum defendo,ut tuto tranſire permittatur,reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium factionẽ in me conuerto,quas illi detraxero ſordes, ſub accuſatoribus ijſdẽ fortaſſe ſumpturus,cum abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina,ſpondeo pro iudicato,et† ſuſpẽſum amici bonis libellũ deijcio, creditoribus eius me obligaturus,ut poſſim ſeruare proſcriptũ,ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum atq; Tiburtinum emere paratus,ſalubritatis cauſa, & æſtiui ſeceſſus,quoto anno empturus ſit diſputat,cum emerit,tuendum eſt. Eadem in beneficijs ratio eſt. Nam cum interrogaueris,quid reddat,reſpondebo bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi,quid reddat iuſticia, quid innocẽtia, quid magnitudo animi,quid pudicitia,quid temperantia,ſi quicq; præter ipſas petis?

al. ſuſpenſis.

CAP. XIII.

Mundus in quid inceſſum abſoluit? in quid ſol diẽ extendit & cõtrahit? Omnia iſta beneficia ſunt,fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officiũ eſt circumagere rerum ordinẽ,quomodo ſolis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat,& hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio,ita uiri officiũ eſt inter alia,& beneficiũ dare. Quare ergo dat? Ne non det,ne occaſionẽ benefaciẽdi perdat. Vobis uoluptas eſt inertis ocij facere crepuſculum,& ſecuritatẽ ſopitis ſimillimam appetere, & ſub† depreſſa umbra latitare,tenerrimiſq; cogitationibus,quas tranquillitatẽ uocatis,animi marcentis oblectare torporem,& cibis potionibuſq; intra hortorum latebras,corpora ignauia pallẽtia ſaginare: nobis uoluptas eſt dare beneficia uel laborioſa, dũ aliorũ labores leuẽt, uel periculoſa,dũ alios à periculis extrahãt,uel rationes noſtras aggrauatura, dũ aliorũ neceſſitates & anguſtias laxẽt. Quid mea intereſt,an recipiã beneficia? Etiã cum recepero danda ſunt. Beneficiũ eius cõmodũ ſpectat cui præſtatur,nõ noſtrũ. Alioquin nobis illud damus. Itaq; multa quæ ſummam utilitatem alijs afferunt, precio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodeſt,medicus ægris,magno uenalibus, ſed omnes iſti quia ad alienum commodum pro ſuo ueniunt,non obligant eos, quibus proſunt.

aliter, denſa.

CAP. XIIII.

Non eſt beneficium quod in quæſtũ mittitur. Hoc dabo,hoc recipiam, auctio eſt. Non dicam pudicam,quæ amatorem ut incenderet reppulit,quæ aut legem, aut uirũ timuit,ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit,illa dedit. Non immerito in numerũ peccantium refertur,quæ pudicitiam timori præſtitit,nõ ſibi. Eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit,non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus,quæ aut uſui,aut alimento futura nutrimus; beneficium damus arbuſtis quæ colimus,ne ſiccitate,aut immoti & neglecti ſoli duricia laborent. Nemo ad agrum co-

lendum

lendum ex æquo & bono uenit, nec ad ullam rem, cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec ſordida, ſed humana, liberalis cupiens dare etiã cum dederit, & augere nouis ac recentibus uetera, non habens propoſitum, quanto ei qui præſtat bono futura ſit, alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloria, prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis uera beneficij dandi cupido auocat. Ad detrimentum, iniecta manu trahit, & utilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

CAP.XV. Nunquid dubium eſt, quin contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere per ſe uitanda ac fugienda res eſt, ſic beneficium dare per ſe expetendum. Illic turpitudo contra omnia præmia in ſcelus hortantia ualet, ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero neminem non amare beneficia ſua, neminem nõ ita compoſitum animo, ut non libentius eum uideat, in quem multa congeſſit, cui nõ cauſa ſit iterum dandi beneficij, ſemel dediſſe. Quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpe dicentem audias: Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi uitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut cauſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo, ſed quid faciam? Iam illi ſemel, iterumq́ꝫ affui. Non uides ineſſe iſti rei propriam quandam uim, quæ nos beneficia dare cogit? Primũ quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio nõ fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoq́ꝫ nos ad beneficia nõ impellit utilitas, ut & inutilia tueri ac fouere perſeueremus ſola beneficij charitate, cui etiã infeliciter dato, indulgere, tã naturale, q̃ liberis prauis.

CAP.XVI. Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, nõ quia honeſtum eſt, ſed quia utile, quod non eſſe ita, minore opera probandũ eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficiũ dare per ſe rem expetendã eſſe, iiſdem etiam hoc collegimus. Fixum eſt illud, à quo in cætera probationes noſtræ exeunt, honeſtũ ob nullam aliam cauſam, q̃ quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controuerſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtũ ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibiipſi inutilem? Quid autẽ, cum tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui, ingratus eſt, quomodo id fecerit, utrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam utilem rem ſibi & profuturã commiſerit? Puto nequam hominem exiſtimas, cui pœna, non cui curatore opus ſit. Quod nõ accideret, niſi gratum eſſe per ſe expetendũ, honeſtumq́ꝫ eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuam præferunt, et an ſint honeſta interprete egent, hoc expoſitum eſt pulchriusq́ꝫ, quàm ut ſplendor eius dubie ac parũ luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quàm referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII. Ad hoc, dic mihi, quæ cauſa nos perducit? Lucrum, quod qui non cõtemnit, ingratus eſt? Ambitio? Et quæ iactatio eſt ſoluiſſe, quod debebas? Metus nullus ingrato. Huic enim uni rei non poſuimus legem, tanquã ſatis natura cauiſſet, quomodò nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacuum eſt, inquit, in naturæ ius impelli. Quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cum naſcitur trahit, Ita ne ad hoc quidem, ut honeſta per ſe petat. Placet ſuapte natura, adeoq́ꝫ gratioſa uirtus eſt, ut inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt qui non beneficus uideri uelit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotentiſſimè fecit, ſpeciem aliquam induat recti? Velit quoq́ꝫ his uideri beneficiũ dediſſe, quos læſit? Gratias itaq́ꝫ agi ſibi ab his quos afflixere patiuntur, bonosq́ꝫ ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod nõ facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionẽ contrariã quærere, & nequitiam abdere, cuius fructus cõcupiſcitur, ipſa uerò odio, pudoriq́ꝫ eſt, nec quiſq́ꝫ tantũ à naturali lege deſciuit, & hominẽ exuit, ut animi cauſa malus ſit. Dic ergo cuilibet ex iſtis qui rapto uiuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis conſequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui graſſari, & tranſeuntes percutere, quæſtus eſt, potius illa inuenire, quàm eripere. Neminem reperies qui nõ nequitiæ præmijs ſine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod uirtus in omniũ animos lumen ſuum permittit, etiam qui non ſequuntur illam, uident.

Nequitiam ſubinde uocat, maliciã etiam in ſceleribus quibuslibet.

CAP. XVIII. Vt ſcias per ſe expetendum eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum

gratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat, ac diſtrahit,
quàm hoc uitiũ. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quod mutuis iuuamur officijs? Hoc
uno inſtructior uita, contraq; incurſiones ſubitas munitior eſt beneficiorum cõmer-
cio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? Præda animalium & uictimæ, ac belliſſimus & fa-
cillimus ſanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis uirium eſt: quæ-
cunq; uaga naſcebantur, & actura uitam ſegregem, armata ſunt. Hominem imbecilli- *Segrex.*
tas cingit, non unguium uis, non dentium, terribilem cæteris fecit. Nudum & infir-
mum ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium cæteris, ualidiſſimum fa-
cerent, rationem, & ſocietatem. Itaq; qui par eſſe nulli poſſet, ſi ſeduceretur, rerum po- 3
titur, ſocietas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terras gentium in alie 4
næ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum im
petus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit. Hæc fortes
nos facit, quod licet contra fortunam aduocare. Hanc ſocietatem tolle, & unitatem ge *Vnitas.*
neris humani, qua uita ſuſtinetur ſcindes. Tolletur autem, ſi efficies ut ingratus ani-
mus nõ per ſe uitandus ſit, ſed quia aliud illi timendũ eſt. Quàm multi ſunt enim qui-
bus † ingratos eſſe tuto licet? Deniq; ingratum uoco, quiſquis metu gratus eſt. *al. ingratis.*

Deos nemo ſanus timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria. Nec quiſquã amat quos CAP. XIX.
timet. Tu deniq; Epicure deum inermem facis, Omnia illi tela omnem detraxiſti po-
tentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, proieciſti ipſum metum. Hunc igitur ſeptũ
ingenti quidem & inexplicabili muro, diuiſumq; à contactu et à conſpectu mortaliũ,
non habes quare uerearis, nulla illi ne tribuendi, nec nocendi materia eſt. In medio in-
teruallo huius & alterius cœli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas mun-
dorum ſupra ſe circaq; ſe cadentium euitat, non exaudiens uota, nec noſtri curioſus.
Atqui hunc uis uideri colere, non aliter quàm parentem, grato, ut opinor, animo: aut
ſi non uis uideri gratus, quia nullum habes illius beneficium, ſed te atomi, & iſtæ mi-
cæ tuæ forte ac temerè conglobauerunt, cur colis? Propter maieſtatem, inquis, eius exi
miam, ſingularemq; naturam, Vt concedam tibi, nempe hoc facis nulla ſpe, nullo pre-
cio inductus. Eſt aliquid per ſe expetendũ, cuius te ipſa dignitas ducit. Id eſt, honeſtũ.
Quid eſt autem honeſtius, q̃ gratũ eſſe? Huius uirtutis materia tam late patet, q̃ uita.

Sed ineſt, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non ineſt? ſed id CAP. XX.
propter ſe expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis
quoq; illis ac remotis placeat. Prodeſt gratum eſſe, ero tamen gratus etiam ſi nocet.
Qui gratus eſt, quid ſequitur? Vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia cõciliet? Quid
ergo ſiquis ſibi offenſas concitaturus eſt? Siquis intelligit, adeò per hoc ſe nihil conſe-
cuturum, ut multa etiam ex appoſito acquiſitoq; perdenda ſint, non libens in detri-
menta deſcendit. Ingratus eſt, qui in referenda gratia ſecundum datum uidet, qui ſpe-
rat cum reddit. Ingratum uoco, qui ægro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt, cui
de hæreditate, aut de legato uacat cogitare. Faciat licet omnia quæ facere bonus ami-
cus & memor officij debet, ſi animo eius obuerſatur ſpes, ſi lucri captator eſt, & ha-
mum iacit, ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lapſa morbo pecora, & caſura
è proximo ſpeculantur, ita hic imminet morti, & circa cadauer uolat. Gratus animus
ipſa uirtute propoſiti ſui capitur.

Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum utilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati homi- CAP. XXI.
nis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortaſſe oſtentare
ſe poteſt, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit
beneficium, bono dedit. Hic intra conſcientiam occluſus eſt. Quæ illi contingere po-
teſt utilitas ex affectu latenti? Atq; hic etiam ſi ultra facere nil poteſt, gratus eſt, Amat,
debet, referre gratiam cupit. Quicquid ultra deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt e-
tiam cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt, Nec minus canendi peri-
tus, cuius uocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam,
poſt hoc aliquid ſupereſt, non ut gratus, ſed ut ſolutus ſim. Sæpe enim et qui gratiã re-
tulit, ingratus eſt, & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum uirtutum, ita hu
ius ad animum tota æſtimatio redit. Hic ſi in officio eſt, quicquid defuit, fortuna pec-
cat.

cat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, uel etiam alligatis, quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſumatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quo minus ſe utatur, Ita gratus eſt, etiã qui uult tantum nec habet huius uoluntatis ſuæ ullum alium, quàm ſe teſtem. Imò amplius adijciam. Eſt aliquando gratus, etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpres opinio in contrarium tradidit. Hic quid aliud ſequitur, quàm ipſam cõſcientiam, quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contrà ſentientium aſpexit, non numerat ſuffragia, ſed una ſententia uincit? Si uerò bonã fidem perfidiæ ſupplicijs affici uidet, non deſcendit è faſtigio,

CAP. XXII. ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit. Habeo, inquit, quod uolui, quod petij. Non pœnitet nec pœnitebit, nec ulla iniquitate me eò fortuna perducet, ut hanc uocẽ audiam, Quid mihi uolui? quid mihi nunc prodeſt bona uolũtas? Prodeſt & in eculeo, prodeſt & in igne, qui ſi ſingulis membris admoueatur, & paulatim uiuũ corpus circumeat, licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictũ iam, reducatur. Quid eſt quare grati uelimus eſſe, cum morimur, quare ſingulorum perpendamus officia, quare id agamus in omnẽ uitam noſtram memoria decernente, ne cuius officij uideamur obliti. Nihil iam ſupereſt, quò ſpes porrigatur, in illo tamen cardine poſiti, abire è rebus humanis quàm gratiſſimi uolumus. Eſt uidelicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potẽtia, cuius pulchritudo ani-

aliter, ul mos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris † ſui rapit. At multa

s hinc cõmoda oriuntur. Et tutior eſt uita melioribus, atq; ſecundum bonorũ iudicium etiam ſecurior, quã innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantũ bonum miſerum, & anceps & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam uirtutem quæ ſæpe tuto ac facili datur, etiam per ſaxa, & rupes, &

CAP. XXIII. feris ac ſerpentibus obſeſſum iter, fueris iturus. Non ideò per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extra quoq; emolumenti adhæret. Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentitijs comitata ſunt dotibus, ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani generis domiciliũ, circuitus ſolis ac lunæ uicibus ſuis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis triſtitia frangatur, alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur maturitas frugum? quin ad huius curſum fœcunditas humana reſpondeat, quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo, hæc menſem minoribus ſphæræ ſpatijs flectens? Vt tamen detrahas iſta, non erat ipſe ſol, idoneum oculis ſpectaculum, dignusq; adorari, ſi tantum præteriret? Non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi ocioſum ſydus tranſcurreret? Ipſe mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? Quis ſibi illa tunc cũ miratur prodeſſe cogitat? Aſpice iſta tanto ſuperne cœtu labentia, quemadmodum uelocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis, atq; immoti operis abſcondant. Quan

6 tum iſta nocte, quam tu in numerũ ac diſcrimen demũ obſeruas, agitur? Quanta rerũ turba ſub hoc ſilentio euoluitur? quantam fatorum ſeriem certus limes adducit? Iſta quæ tu non aliter, quàm in decorem ſparſa cõſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cætera hærere. Paucorum motus comprehendimus, innumerabiles uerò, longiusq; à conſpectu noſtro ſeducti dij, cedunt, redeuntq;. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, pleriq; obſcuro gradu pergũt, & per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tantæ molis aſpectu, etiam ſi te nõ regat, non

CAP. XXIIII. cuſtodiat, non foueat, generetq;, ac ſpiritu ſuo riget? Quemadmodum hæc cum primum uſum habeant, & neceſſaria uitaliaq; ſint, maieſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præſtat, ſed non uult ob hoc diligi, amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur. Gratus eſt quia expedit, ergo & quantum expedit. Nõ recipit ſordidum uirtus amatorem. Soluto ad illam ſinu ueniendũ eſt. Ingratus hoc cogitat, Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſas, timeo periculum, uereor offen-

ſam,

ſam, Faciam potius, quod expedit. Non poteſt eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Vt diuerſa illorũ opera, ita † inter diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus eſt, quamuis non expediat, quia oportet. al.inter ſe

Propoſitum eſt nobis ſecundum rerum naturam uiuere, & deorum exemplũ ſequi. Dij autem quodcunq; faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur, niſi forte exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras fructibus impleant, quàm oportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis, ſolum molliant, uenasq; fontium arctes redintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine ullo ad ipſos perueniente commodo faciunt. Hæc quoq; noſtra ratio, ſi ab exemplari ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas conducta ueniat. Pudeat ullum uenale eſſe beneficium. Gratuitos habemus deos. Si deos † quidem imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria. CAP. XXV. al.inquit.

Hoc loco interrogant, an uir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratũ eſſe. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex conſtitutione ſtoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia ſtultus eſt. Qui ſtultus, etiam malus eſt, qui malus eſt, nullo uitio caret. Ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos, malignos; non quia iſta omnia ſingulis magna & nota uitia ſint, ſed quia eſſe poſsint, & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, † quia uulgo dicitur, in hoc uitium natura pronus & propenſus. Illi ingrato qui hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus. Nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato qui beneficiorum defraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, nõ magis dabit beneficium, quàm captatori. Quis coctori pecuniam credet, aut depoſitum committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt, & ob hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & uniuerſa uitia circumſtant. Dicitur timidus propriè natura, etiã ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia uitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinatur. CAP. XXVI aliter, qui à Coctorem dixiße uidetur pro decoctore

Itaq; errant illi, qui interrogant Stoicos, Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mutius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia uitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdã ſingula eminẽt, ſed malũ ac ſtultum nullo uitio uacare, nec audacẽ quidẽ timoris abſoluimus, nec prodigũ quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideò tamen omnes homines aciẽ habent Lynceo ſimilem, ſic qui ſtultus eſt, tam acria & concitata habet omnia, quàm quidam quædam. Omnia in omnibus uitia ſunt, ſed non omnia in ſingulis extant. Hunc natura ad auaritiã impellit, hic libidini, hic uino deditus eſt, aut ſi nondũ deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores ſui ferant. Itaq; ut ad propoſitũ reuertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt. Habet enim omnia nequitiæ ſemina. Tamen propriè ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficiũ nõ dabo. Quomodo male filiæ conſulit, qui illam cõtumelioſo & ſæpe repudiato collocauit, quomodo malus paterfamiliâs habebitur, qui negociorum geſtorũ damnato, patrimonij ſui curã mandauerit, quomodo dementiſsime teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem, ſic peſsime beneficia dare dicetur, quicunq; ingratos eligit, in quos peritura conferat. CA. XXVII. Timoris abſoluere. Damnari nego.geſ. C. XXVIII

Dij quoq;, inquit, multa ingratis tribuũt, ſed illa bonis parauerant. Contingũt autem etiam malis, quia ſeparari nõ poſſunt, Sanctius eſt autem prodeſſe etiã malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hyemis æſtatisq; curſus, & media ueris, autumniq; tempora, imbres, & fontium hauſtus, uentorũ ſtatos flatus pro uniuerſis inuenerunt, excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum publicum tam fur quàm periurus et adulter accipiunt, & ſine delectu morũ quiſquis ciuis eſt; cũ aliquid eſt, quod tanq;

ciui,non tanquã bono datur,ex æquo boni ac mali ſerunt. Deus quoq; quædã in uniuerſum humano generi dedit,à quibus excluditur nemo. Nec em̃ poterat fieri, ut uentus bonis uiris ſecundus eſſet,contrarius malis. Commune aũt bonũ erat patere commercium maris,& regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumq; rura deflucrent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis q̃ malis cõduntur urbes. Monumenta ingeniorũ,& ad indignos peruentura publicauit æditio. Medicina et ſceleratis opem miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutariũ nemo ſuppreſsit,ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem,quæ ſeparatim tanquã digno dantur,non his quæ promiſcuè turbã admittunt. Multum enim refert, utrum aliquẽ non excludas,an eligas. Ius fori omnibus dicitur,pace etiã homicidæ fruuntur,ſua repetunt,etiã qui aliena rapuerunt. Percuſſores & domi ferrũ exercentes murus ab hoſte defendit. Legum præſidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, niſi uniuerſis darẽtur. Nõ eſt itaq; quod de iſtis diſputes,ad quæ publice inuitati ſumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat,ei quem ingratũ ſciam, non dabo.

CA.XXIX. Ergo, inquit,nec conſilium deliberanti dabis ingrato,nec aquam haurire permittes,nec uiam erranti monſtrabis ingrato? An hæc quidem facies,ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud,certè tentabo diſtinguere. Beneficium eſt opera utilis, ſed non omnis opera utilis beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, ut beneficij nomen nõ occupent. *Coire* Duæ res coire debent,quæ beneficium efficiant. Primũ rei magnitudo. Quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram. Quis beneficiũ dixit,quadram panis, aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem? Interdum iſta plus proſunt quàm maxima. Sed tamen uilitas ſua illis, etiam ubi temporis neceſsitate facta ſunt neceſſaria,detrahit pretium. Deinde quod potentiſsimum eſt oportet accedat, ut eius cauſa faciam, ad quem uolebam peruenire beneficium dignumq; eum iudicem,et libens id tribuam,percipiẽsq; ex munere meo gaudiũ. Quorum nihil eſt in iſtis,de quibus loquebamur. Non enim tanquã dignis illa tribuimus, ſed negligenter tanquam parua,& non homini damus,ſed humanitati.

CA.XXX. Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum:ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſsimos nobilitas induſtrijs,ſed nouis prætulit. Non ſine ratione ſacra eſt magnarum uirtutum memoria,et etiam plures bonos iuuat,ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. Ciceronem filium quæ res conſulem fecit,niſi pater? Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? Quæ Sextum Pompeium,aliosq; Pompeios,niſi unius uiri magnitudo? tanta quidẽ, ut ſatis alte omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Perſicum, cuius oſculum etiam impediret uiri uota boni,ſacerdotem non in uno collegio fecit,niſi Verrucoſi,& Allobrogici,& illi trecenti qui hoſtium incurſioni pro repub. unam domum obiecerant? Hæc debemus uirtutibus,ut non præſentes ſolum illas, ſed etiã ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt ut non in unam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent, ita & nos non una ætate grati ſumus. Hic magnos uiros genuit,dignus eſt beneficijs,qualiſcũq; eſt,dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus eſt,qualiſcunq; eſt, ſub umbra ſuorũ lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur,ita inertes maiorum ſuorum luce reſplendeant.

CA.XXXI. Excuſare hoc loco mi Liberalis deos uolo. Interdum enim ſolemus dicere,quid ſibi uoluit prouidentia,quæ Arrhideũ regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum eſt,& fratri. Quare † Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſanguinis auidiſsimũ,quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat,quàm ſi ore excepturus eſſet? Quid ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri eius Germanico datum, da-
aliàs, Caligulam Cæſarem.
8 tum auo, proauoq; & ante hos alijs nõ minus claris uiris, etiam ſi priuati pareſq; alijs uitam exegerunt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Coſ. faceres, ignorabas ancil-
9 larum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare. Nunquid enim ipſe diſsimulabat? Nunquid purus uideri uolebat? Referam hoc dictum eius in ſe,quod circumferri memini,et ipſo præſente laudari. Pollioni Annio iacẽti,obſcœno uerbo uſus,dixerat

ſe facturum

ſe facturũ id quod pati malebat,& cũ Pollionis attractiorem uidiſſet frontẽ, quicquid
inquit,mali dixi,mihi & capiti meo.Hoc dictum ſuum ipſe narrabat, Hominem tam
palàm obſcœnũ,ad faſces,& ad tribunal admiſiſti? Nempe dum ueterem illum Scau-
rus ſenatus principem cogitaſſet,indigne fert ſobolem eius iacere. CA.XXXII.

Deos ueriſimile eſt,ut alios indulgentius tractent, propter parentes auosꝙ, alios 10
propter futuram nepotũ pronepotumꝙ,ac longe ſequentiũ † poſterã indolem. Nota al. poſterorũ.
eſt enim illis operis ſui ſeries,omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia in
aperto ſemper eſt,nobis ex abdito ſubit.Et quæ repẽtina putamus,illis prouiſa ueniũt
ac familiaria.Sint hi reges,quia maiores eorum nõ fuerunt, quia pro ſummo imperio
habuerunt iuſticiam,abſtinentiã,quia non rempub.ſibi,ſed ſe reipub.dicauerunt.Re-
gnent hi,quia uir bonus quidã proauus eorum fuit. Animũ ſupra fortunã geſsit, qui
in diſſenſione ciuili,quoniam ita expediebat reipub. uinci quàm uincere maluit. Re-
ferre illi gratiã tam longo ſpacio non potuit.In illius reſpectum,iſte populo præſideat,
nõ quia ſcit aut poteſt,ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt, aſpectu
fœdus,& ornamenta ſua traducturus. Iam me homines accuſabunt, cæcum & teme-
rariũ dicent,neſcientẽ quo loco, quæ ſummis ac excellentiſsimis debentur,ponã. At
ego ſcio,aliò me iſtud dare,aliò olim debitũ ſoluere. Vnde iſti norunt illum gloriæ ſe
quentis fugaciſsimũ,eo uultu ad pericula euntẽ,quo alij ex periculo redeunt,nunquã
bonũ ſuum à publico diſtinguentẽ? Vbi,inquis,iſte,aut quis eſt? Vnde uos ſcitis? A-
pud me iſtæ expenſorũ acceptorumꝙ rationes diſpunguntur. Ego quid cui debeam aliter, rei pri-
ſcio,alijs poſt longam diem repono,alijs in anteceſſum,aut prout occaſio, & † reipub. 11 uatæ
meæ facultas tulit. C.XXXIII. Ingrato ego aliquando quædam, ſed nõ propter ipſum da-
bo.Quid ſi,inquit,neſcis,utrũ gratus ſit an ingratus? Expectabis donec ſcias, an dan-
di beneficij tempus non amittes? Expectare longum eſt.Nam (ut Plato ait) Difficilis
humani animi coniectura eſt. Non expectare temerarium eſt, Huic reſpondebimus,
nunquam expectare nos certiſsimã rerum comprehenſionem,quoniã in arduo eſt ue
ri exploratio,ſed eà ire,quà ducit ueri ſimilitudo.Omne hac uia procedit officium.Sic
ſerimus,ſic nauigamus,ſic militamus,ſic uxores ducimus,ſic liberos tollimus, cum o-
mnium incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene ſperandum eſſe credi-
mus.Quis enim pollicetur ſerenti prouentum,nauiganti portum, militanti uictoriã,
marito pudicam uxorem,patri pios liberos? Sequimur quà ratio,non quà ueritas tra-
hit.Expecta,ut niſi bene ceſſura non facias,& niſi comperta ueritate nihil moueris,re-
licto omni actu uita conſiſtit. Dum ueri ſimilia me in hoc aut in illud impellant, non
uerebor beneficium dare ei quem ueriſimile erit gratum eſſe. C.XXXIIII.

Multa,inquit,interuenient propter quæ et malus pro bono ſurrepat,et bonus prò
malo diſpliceat. Fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus.Quis negat? Sed
nihil aliud inuenio,per quod cogitationẽ regam. His ueritas mihi ueſtigijs ſequenda
eſt.Certiora non habeo.Hæc ut quàm diligentiſsime æſtimem operam dabo,nec cito
illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere, ut telum meum in commilitonẽ ma-
nus dirigat,aliquo errore decepta, & hoſti tanquã meo parcam. Sed hoc & raro acci-
det,& non uitio meo, cuius propoſitum eſt hoſtem ferire,ciuem defendere. Si ſciam
ingratum eſſe,non dabo beneficium. At obrepſit, at impoſuit. Nulla hic culpa tribu-
entis eſt,quia tanquam grato dedi,Si promiſeris, inquit,te daturũ beneficium, & po-
ſtea ingratum eſſe ſcieris,dabis an non? Si facis ſciens,peccas, das enim cui non debes
dare:Si negas,& hoc modo peccas,quia non das ei,cui promiſiſti. Conſcientia noſtra
hoc loco titubat,& illud ſuperbum promiſſum,nunquam ſapientẽ facti ſui pœnitere,
nec unquam emendare quod fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens con-
ſilium,omnibus his manentibus quæ erant,cum ſumeret.Ideò nunquam illum pœni-
tentia ſubijt,quia nihil melius illo tempore fieri potuit,quàm quod factũ eſt, nihil me
lius conſtitui,quàm quod cõſtitutum eſt. Cæterum ad omnia cum exceptione uenit,
ſi nihil inciderit quod impediat:ideò omnia illi ſuccedere dicimus,& nihil contra opi-
nionem accidere,quia præſumit animo poſſe aliquid interuenire,quod deſtinata pro-
hibeat.Imprudentium iſta fiducia eſt,fortunam ſibi ſpondere. Sapiens autem utranꝙ

partem eius cogitat. Scit quantũ liceat errori, quàm incerta ſint humana, quàm multa
forte, aggreditur. conſilijs obſtent. Ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, cõſilijs cer
tis incertos euentus. Exceptio autem, ſine qua nihil deſtinat, nihil† ingreditur, & hic il
CA.XXXV lum tuetur, Promiſi beneficium, niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare.
Quid enim ſi quod illi pollicitus ſum, patria ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id
quiſquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram. Promiſi tibi filiam
in matrimonium, poſtea peregrinus apparuiſti. Nõ eſt mihi cum extraneo connubiũ.
Eadem res me defendit, quæ uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen au-
diam, ſi cũ omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum.
forte, meam fidem. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro cõſulendi, &† me fide liberat.
Promiſi aduocationem, poſtea apparuit per illam cauſam præiudicium in patrẽ meum
In rem præſentem. quæri. Promiſi me peregre unà exiturũ, ſed iter infeſtari latrocinijs nunciatur. In rem
12 præſentem uenturus fui, ſed æger filius, & puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debent ea
dem quæ fuerunt cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Quæ autem maior
fieri mutatio poteſt, quàm ſi te malum uirum & ingratum comperi? Quod tanquam
digno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoq; cauſam habebo deceptus.

C.XXXVI. Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur. Dabit mihi conſilium promiſſæ rei
modus. Si exiguum eſt, dabo, non quia dignus es, ſed quia promiſi. Nec tanquam mu
Ignarium pyriten dixit. nus dabo, ſed uerba mea redimam, & aurem mihi peruellam. Damno caſtigabo pro-
mittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut poſtea conſideratius loquaris, quod di-
al. linguarium cere ſolemus, † Ignarium dabo. Si maius erit, nõ committam (quemadmodum Mecœ
forte, inter ſeſe nas ait) ut ſextertio centies obiurgatus ſim. † Intereſſe enim utrunq; cõparabo. Eſt ali-
quid in eo quod promiſeris perſeuerare, eſt rurſus multum in eo, ne indigno benefici-
um des. Hoc tamen quantum eſt attendendum. Si leue, conniueamus. Si uerò magno
mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare negauerim, q̃
13 ſemper, quare dederim. Totũ, inquã, in eo eſt, quanti promiſsi mei uerba taxentur. Nõ
14 tantũ quod temerè promiſi retinebo, ſed quod nõ recte dedi repetam. Demens eſt qui
C.XXXVII. præſtat errori. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortẽ, cuius
in multis expeditionibus utilem expertus operam, ſubinde ex præda aliquid illi uirtu-
tis cauſa donauerat, & hominem uenalis animæ crebris autoramentis accẽdebat. Hic
naufragus in poſſeſsiones cuiuſdam Macedonis expulſus eſt. Quod ut Macedoni illi
nunciatum eſt, accurrit, ſpiritum eius recollegit, in uillam illam ſuam tranſtulit, lectu-
lo ſuo ceſsit, affectum ſemianimemq; recreauit, diebus triginta impenſa ſua curauit, re
fecit, uiatico inſtruxit, ſubinde dicentem, Gratiam tibi referam, uidere tantũ mihi Im-
peratorem meum contingat. Narrauit Philippo naufragium ſuum, auxilium tacuit,
& protinus petijt, ut ſibi prædia cuiuſdam donaret. Ille quidẽ erat hoſpes eius, is ipſe,
à quo receptus, à quo ſanatus. Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis
donant. Non ſufficit homo iuſtus tot armatis cupiditatibus. Non poteſt quiſq; eodem
tempore, & bonum uirum, et bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominũ inſa
tiabilia ſatiabuntur? Quid habebunt, ſi ſuũ quiſq; habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit,
cum illum induci in bona quæ petebat iuſsit. Expulſis bonis ſuis ille, non ut ruſticus
iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipſe donatus eſſet, ſed Philippo epiſtolã
ſtrictam, ac liberam ſcripſit: qua accepta ita exarſit, ut ſtatim Pauſaniæ mandaret, ut
bona priori domino reſtitueret. Cæterum improbiſsimo militi, ingratiſsimo hoſpiti,
auidiſsimo naufrago, ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus qui-
dem fuit, cui nõ inſcriberentur illæ literæ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuũ nudo
& naufrago ſimilẽ in id in quo iacuerat ipſe littus expulerat. Sed uidebimus quis mo-
al. propter dus pœnæ ſeruandus fuerit. Auferendum utiq; fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat.
quod Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiſerat, † pro quo nemo miſereri miſe-
C.XXXVIII ricors poſſet? Dabit tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi non debet, etiam ſi in-
iuriam facturus, etiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi uno facto præcluſurus eſt naufra-
gijs littora? Non eſt leuitas à cognito & damnato errore diſcedere, & ingenue faten-
dum eſt. Aliud putaui, deceptus ſum. Hæc uerò ſuperbiæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt,
quod

quod ſemel dixi, qualecunq; eſt, fixum ratumq́ ſit. Non eſt turpe cum re mutare conſilium. Age ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum littorum reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te literas iſtas oculis inſcribēdas, duriſsima fronte circumferre. Oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. Præbe in facie tua legendum iſtud decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio ſic erit rata, quàm ſi illam in æs incidiſſem.

Quare ergo, inquit, Zeno noſter, cum quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & ipſe illum parum idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere, quia promiſerat? Primum alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam male creditæ exactio eſt. Et appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, portionem feram: beneficium & totum perit, et ſtatim. Præterea hoc mali uiri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt, illud (quod dici ſolet) in morbo conſuſumat, fuit tanti non reuocare promiſſum ſuum. Ad cœnam quia promiſi ibo, etiam ſi frigus erit, non quidem ſi niues cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamuis non concoxerim, ſed non ſi febricitauero. Sponſum deſcendam quia promiſi, ſed non ſi ſpondere in incertum iubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo. Si hæc ita erunt, effice, ut idem ſtatus ſit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? Eadem mihi omnia pręſta, & idem ſum. Vadimonium promittimus, tamen deſeritur. Non in omnes datur actio. Deſerentem uis maior excuſat. C.XXXIX. 15 *Febricitare.*

Idem etiam illa in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referenda ſit gratia, & an beneficium † utiq; reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo, cæterū aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam? Vtiq́ cum quidam recipere beneficium iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde alijs beneficijs onerent? Quid amplius in horum perſonam poſſum quàm uelle? Nec enim ideò beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quàm dabitur, & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi, nempe cum occaſionem haberet, cum facultatem. Vtrum bonus uir eſt, an malus? Apud bonū uirum, bonam cauſam habeo, apud malum non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, ut referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiue remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. Reijciendi genus eſt protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſsim, quando plus mihi detracturus ero, quàm illi collaturus, ſi ille non erit ſenſurus ullam acceſsionem recepto eo, quo reddito mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat utiq; reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et ut breuiter dicam, qui nimis cito cupit ſoluere, inuitus debet, qui inuitus debet, ingratus eſt.

CAP. XL. *forte ubiq; vetuſtimus habebat utile.* 16

Quarti libri de beneficijs finis.

CAPVT IIII.

Prædicantium uota,&c. Quidam codex habebat, peccantium, duo, uoces pro uota, nec dubium, quin præcanti
1 *um ſit legendum, quod habebat codex uetuſtiſsimus. Sed adhuc uidetur una dictiuncula deeſſe, ſors, aut fortuna. Vti hunc in modum legamus, Vota facientibus, fortuna, priuata gerit, ac publica. Quanquam omiſſa hac uoce tolerabilis eſt lectio, ſi pro geri, legamus gerit, ut in hominis perſonam transferatur, mundi gubernatio. Nam Seneca multus eſt, in mutandis perſonis, interim durus ac ſubitus, et hinc interdum obſcurior. In uetuſtiſſimo codice, in ſpacio quod uerſus dirimit, aſſcriptum erat, ſed eadem manu, non attendit, non gerit, ita, publica priuataq́; non attendit.*

CAPVT IX.

2 *Arenis committant. Hic quidam adiecerat, pro fructu eſt, quod à ſpacio in contextum translatum conſtat. Alius adiecerat, quod ſi uerum eſt, noſtram &c. Hunc fefellit mutata perſona. Non enim hæc dicuntur à Seneca, ſed ab eo qui putat in beneficio conferendo ſpectandam utilitatem.*

CAPVT XVIII.

3 *Illum obnoxio quolibet ualidus, &c. Vnus codex manu ſcriptus habebat, cæteris obnoxium, alter non habebat quolibet: hinc germanam ſcripturam coniectauimus, illum cæteris obnoxium, ualidiſſimum facerent. Sentit enim hominem ut inermem, cæteris omnibus expoſitum iniurijs, ſola ratione & ſocietate tutum eſſe.*

Si ſeduceretur, rerum potitur. Hæc duo uerba, rerum potitur, deſiderabantur, ea reſtituimus ex fide duorũ ex-
4 *emplariorum, quorum alterum miſit Anglia, alterum ſuppeditauit Baſilea, ne quis ſuſpicetur à nobis adiecta.*

CAPVT XXII.

Ac multa hinc commoda oriuntur, et tutior eſt uita melioribus, amatq́;, & ſecundum bonorum iudicium, ætasq́;
5 *ſecurior. Sic habebat æditio prior, quam nemo dubitat eſſe mendoſam. Itaq; quum non ſuffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita reſtituimus. At multa hinc commoda oriuntur: & tutior eſt uita melioribus, atq; ſecundum bonorum iudicium, etiam ſecurior. At, enim conuenit obijcienti ex aduerſo. Et tutior, eſt reſpondentis idẽ accidere in omni genere uirtutis. Securior autem refertur ad, tutior. Poteſt enim eſſe tuta uita quæ non ſit ſecura. Porrò boni magis ſpectant ſecurum quàm tutum, eo ſpectat quod addit, ſecundum bonorum iudicium. Securitas enim non naſcitur niſi ex bona conſcientia.*

CAP. XXIII.

6 *Quantum iſta nocte, quantum in numerum ac diſcrimen demum obſeruas. Igitur quanta &c. Sic habebat ſuperior æditio, Omnes codices deſcripti, pro igitur habebant agitur, & recte, dierum pro demum non recte. Reſtituimus hunc in modum, Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen demum obſeruas, agitur? Quanta rerum &c. Demum dixit pro tantum. Senſus eſt, Tu tantum obſeruas numerum ac diſcrimen ſtellarum noctu lucentium, quid agant non attendis.*

CAP. XXVIII.

7 *Rex honores dignis dat, donatio imperatoris eſt, congiarium & indignis &c. Aliquis expoſuit congiarium, donatio eſt imperatoris. Ea uerba è ſpacio translata ſunt in textum. Nos ex fide ueterum exemplariorũ reſecuimus.*

CAP. XXXI

Scaurum heroa. Vetuſtiſſimi codices habebant, Cos. pro conſulem, uocem heroa ut notham ſuſtulimus.
8 *Ore illum hiante expectare. Refragantibus licet exemplaribus repoſuimus, exceptare.*

9
CAP. XXXII.

Deos ueriſimile eſt. Conſentiebant exemplaria. At ſermo eſt imperfectus, ni repetas ex ſuperioribus, cogitare,
10 *aut indigne ferre.*

Rationes diſponuntur. Codex manu deſcriptus, & alter uetuſtiſſimus habebat diſpunguntur. Loquitur enim
11 *de ſoluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, rei priuatæ meæ quàm reipublicæ. Iam enim ad hominis perſonam redijt.*

CAP. XXXV.

Vt promittentis fidem teneam. In uetuſtiſſimis exemplaribus erat, teneas. Dicitur autem ab eo qui promiſit, ad
12 *illũ cui promiſſio facta eſt. Ille tenet fidẽ tuã, qui te habet obligatũ.*

CA. XXXVI.

Quando promiſi mea. Hoc habebat ſuperior æditio. Vnum exemplar habebat promiſſi. Longobardicum uetuſtiſſimum, quanti promiſſi mei, quæ germana eſt lectio.
13 *Non tantum quod temerè promiſi. &c. Vnus codex habebat, Si magnum eſt, non tantum quod temerè, &c.*

CAP. XXXIX.

14 *Ad ſponſum deſcendam. Sic habebant exemplaria cætera, Vnum miræ uetuſtatis, Longobardicis literis ſcrip-*
15 *tum habebat, Sponſum deſcendam, id eſt, deſcendam ad ſponſionem.*

CAP. XL.

16 *Refert utrum bonus &c. In duobus peruetuſtis exemplaribus non erat refert, nec congruit huic loco, alioqui dicendum erat, utrum ſit.*

Reijciendi ſunt pignus eſt, &c. Conſentiunt cæteri codices in mendo, ſed Longobardicus ſubuenit, in quo erat,
17 *Reijciendi genus eſt &c. Et mox pro acceſſurum erit, habebat abſceſſurum. Id moneo ne quis ut à nobis diuinatum contemnat.*

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER QVINTVS,

IN prioribus libris uidebar conſummaſſe propoſitū, cum tractaſſem quemadmodū dandum eſſet beneficiū, & quemadmodū accipiendum. Hij enim ſunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, nō ſeruio materiæ, ſed indulgeo, quæ quò ducit ſequendum eſt, nō quò inuitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animū, magis non ſuperuacuū quàm neceſſariū. Verū quia ita uis, perſeueremus, peractis quæ rem cōtinebant, ſcrutari etiā ea, quæ ſunt his cōnexa, uerū non cohærentia, quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæprecium, nec tamen perdit operam. Tibi autē hominum natura optimo, & ad beneficia propenſo Liberalis Ebuti, nulla eorū laudatio ſatisfacit. Neminem unq; uidi tam benignū, etiam leuiſſimorum officiorū æſtimatorē. Iam bonitas tua eo uſq; prolapſa eſt, ut tibi dari putes beneficiū, quod ulli datur. Paratus es, ne quem beneficij pœniteat, pro ingratis dependere, Ipſe uſq; eò abes ab omni iactatione, uſq; eò ſtatim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem confers, uelis uideri non præſtare, ſed reddere. Ideoq; plenius ad te ſic data reuertuntur. Nam ferè ſequuntur beneficia non repoſcentē, et ut gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te uerò non eſt mora, quò minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, nec recuſabis conferre alia, & ſuppreſſis diſſimulatisq; plura ac maiora adijcere. Propoſitū optimi uiri, & ingentis animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, ſi illa concito odiſſe properaueris. CAP. I. Vſq; eò.

Illud utiq; unice tibi placet, uelut magnifice dictū, Turpe eſt beneficijs uinci, quod an ſit uerū, non immerito quæri ſolet, longeq; aliud eſt, quàm mente concipis. Nunquam enim in rerum honeſtarū certamine ſuperari turpe eſt, dūmodo arma non projjcias, & uictus quoq; uelis uincere. Nō omnes ad bonum propoſitū eaſdem afferunt uires, eaſdem facultates, eādem fortunā, quæ optimorum quoq; conſiliorū duntaxat exitus temperat. Voluntas ipſa rectum petens laudanda eſt, etiam ſi illam alius gradu ueloclori anteceſſit: nō ut in certaminibus ad ſpectaculum æditis meliorem palma declarat, quanquam in illis quoq; ſæpe deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod uterq; à ſua parte eſſe quàm pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quātum conatus eſt, fortuna permiſit, alter autem uoluntate par eſt, etiā ſi minora quàm accepit reddidit, aut omnia non reddidit, ſed uult reddere ex toto, in hoc intentus eſt animo, non magis uictus eſt, tanquā qui in armis moritur, quem occidere facilius hoſtis potuit, quàm auertere. Quod turpe exiſtimas, id accidere uiro bono non poteſt, ut uincatur. Nunquam enim ſuccumbet, nunquam renunciabit, ad ultimum uſq; diem uitæ ſtabit paratus, & in hac ſtatione morietur, magna ſe accepiſſe præ ſe ferens, paria uoluiſſe. CAP. II.

Lacedæmonij uetant ſuos pancratio aut ceſtu decernere, ubi inferiorem oſtēdit uicti confeſſio. Curſor metam prior contingit, uelocitate illum, non animo anteceſſit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos magno æſtimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorē facit non iudex, non per ſe ipſe exitus, ſed uox cedētis, & tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus ſuis cuſtodiunt, uirtus ac bona uoluntas omnibus præſtat, ne unquam uincantur, quoniamquidem etiam inter ſuperantia animus inuictus eſt. Ideò nemo CCC. Fabios uictos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non uictus, & quiſquis alius ſæuientis fortunæ ui ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficijs idem eſt. Plura aliquis accepit, maiora, frequentiora, non tamen uictus eſt. Beneficia fortaſſe beneficijs uicta ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes. Si dantem et accipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimādi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis uulneribus cōfoſſus eſt, alter leuiter quidem ſaucius pares exiſſe dicantur, quamuis alter uideatur inferior. CAP. III.

CAP. IIII. Ergo nemo uinci poteſt beneficijs. Scit debere, ſi uult referre, ſi quod rebus non poteſt, animo æquat. Hic quamdiu in hoc permanet, quamdiu tenet uolũtatem, gratum animũ ſignis approbat. Quid intereſt ab utra parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere poſſum. Tecum ſtat fortuna, mecũ bona uoluntas. Tamen tam par tibi ſum, quàm multis armatiſſimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq; beneficijs uincitur, quia tam gratus eſt quiſq;, quàm uoluit. Nam ſi turpe eſt beneficijs uinci, non oportet à præpotentibus uiris accipere beneficiũ, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus, quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum conſenſum miniſteriumq; conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupiditatem, qui uix ullis humanis deſiderijs continguntur, quibus nihil poteſt præſtare fortuna. Neceſſe eſt à Socrate uincar beneficijs. Neceſſe eſt à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regijs opibus. Nónne ille tũc merito & ſibi & cæteris quibus ad diſpiciendam ueritatem non erat obfuſa caligo, ſupra eum eminere uiſus eſt, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexãdro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm quod ille poſſet dare.

CAP. V. Non eſt turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis ſum, ſi cum inuulnerabili me hoſte cõmittis, nec ideo ignis minus urere poteſt, ſi in materiã incidit inuiolabilem flammis, nec ideo ferrum ſecandi uim perdidit, ſi non recipiens ictũ lapis ſolidus, inuictęq; aduerſus dura naturæ diuidendus eſt. Idem tibi de homine grato reſpondeo. Non turpiter uincitur beneficijs, ſi ab his obligatus eſt, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum redituris ad ſe beneficijs clauſit. A parentibus ferè uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, quamdiu graues iudicamus, & quamdiu beneficia illorũ non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabãtur, admonitiones, ſe ueritatem, & inconſultæ adoleſcentiæ diligentem cuſtodiã, rapiuntur à nobis. Paucos uſq; ad uerum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas. Cæteri liberos onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe uinci beneficijs à parente. Quid ni non ſit turpe, cũ à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares & impares ſumus. Pares animo, quem ſolum illi exigũt, quem nos ſolum promittimus: impares fortuna, quæ ſicui obſtitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanquam uicto erubeſcendum eſt. Non eſt turpe non aſſequi, dummodo ſequaris. Sæpe neceſſe eſt ante alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia nõ reddituri debebimus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus, ſed interueniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. Nos tamen nec uincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtra poteſtate.

CAP. VI. Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficijs uictum. Non eſt quod nimius animis Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, et nationes diſtrictas ſine exercitu ſuſpiciat, ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum, à Thraciæ angulo porrectum uſque ad littus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo uictus eſt. Quid ni uictus ſit illo die, quo homo ſupra menſurã humanæ ſuperbiæ tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicquam poſſet, nec eripere? Archelaus rex Socratem rogauit, ut ad ſe ueniret; dixiſſe Socrates traditur, Nolle ſe ad eum uenire à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non poſſet. Primum in ipſius poteſtate erat non accipere. Deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat quod utiq; ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum, Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem uitæ ac mortis peritum, utriuſq; fines tenentem? Si regem in luce media errantem ad rerum naturam admiſiſſet, uſque eò eius ignarum, ut quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduerſis

moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animũ habere iuſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorũ ſyderum coitus, cum luna humiliore currens uia, infra ipſum ſolem, orbem ſuũ poſuit, & illum obiectu ſui abſcõdit: quæ modo partes eius exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit: modo plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit: modo excluſit totius aſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terrasq; media ſucceſſit. Sed iam iſta ſydera, huc & illò diducet uelocitas ſua, iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſecula, diſpoſitosq; ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam iſtam uelut nubem relinquet, iam exolutus impedimentis, lucem ſuam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non poſſet? Si illum † docuiſſet regnare, parum ſcilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi ullum dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor omnium, maxime potentium, maluit illi † uafre negare, quàm contumaciter ac ſuperbe. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis, negaſſet, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari uolentem. Nihil ad rem pertinet utrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo utranq; ponit repulſam. Et ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quàm non timeri. Vis ſcire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariam ſeruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

al. uetuiſſet.

al. naſute, al. manſuete.

CAP. VII.

Satis (ut exiſtimo) hanc partem tractauimus, an turpe eſſet beneficijs uinci, quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibijpſis beneficium dare, manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo uinci. Atqui apud Stoicos quoſdam, & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare, an debeat referre ſibi gratiam: quod ut uideretur quærẽdum, illa fecerunt, Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo quæri poſſum alio quàm de me: Ego mihi iraſcor, & ego à me pœnas exigam, & odi me. Multa præterea huiuſmodi, per quæ unuſquiſq; de ſe tanquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum, quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præter ea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia uocarentur, quare ſi in me contuli non ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem, quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus, quod non minus turpe eſt, quàm in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quàm ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, et aliena ſubſequens uerba, paratus ad falſa laudator: non minus placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, & ut ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantum cum foris peccant inuiſa ſunt, ſed cum in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras impatientesq; alieni arbitrij regere, quàm animum ſuum continere & tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit, quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit. M. Cato ait, Quod tibi deerit, à teipſo mutuare. Quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos diuidit. Dicere ſolemus. Sine tu, loquar mecum, & ego mihi aurem peruellam. Quæ ſi uera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere, quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare, quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficium contraria ſunt. Si de aliquo dicimus, iniuriam ſibi fecit: poterimus dicere, & beneficium ſibi dedit. Natura ſibi dedit. Natura prius eſt, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. Debitor non eſt ſine creditore, non magis quàm maritus ſine uxore, aut ſine filio pater.

αὐτοκόλαξ.

Aurẽ uellere.

CAP. VIII.

Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat. Non eſt dare, nec recipere, in dexteram manum de ſiniſtra transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuum moueat & transferat, quomodo nemo quamuis pro ſe dixerit, affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tanquam patrono ponit, quomodo ſi æger cum cura ſua conualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negocio, etiam cum aliquis probe fecerit, non tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, cui referat. Vt concedam aliquem dare ſibi

beneficium,

Domi. luſorum nomē. beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) uerſura fit, & uelut luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quàm qui accipit, ſed unus atq; idem. Hoc uerbum debere, non habet niſi inter duos locum. Quomodo ergo in uno cōſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila, nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocunq; ierint, in idem reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri, cum illum in multa mutaueris, unus eſt. Cæcidit ſe, iniuriarum cum quo agat, non habet. Alligauit & clauſit, de ui non tenetur. Beneficium ſibi dedit, protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam poteſt, quod quò excedat non habet, ſed eodem reuoluitur, unde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum, huic propoſitæ quæſtioni? Dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficiū, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te eſt, antequam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

CAP. IX. Beneficium inquit, ſibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad charitatem ſui compoſitus eſt, unde illi ſumma cura eſt nocitura uitādi, profutura appetendi. Itaq; nec liberalis eſt, qui ſibi donat, nec clemēs, qui ſibi ignoſcit, nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod alijs præſtare liberalitas eſt, clemētia, miſericordia, ſibi prҿſtare natura eſt. Beneficium res uoluntaria eſt, at prodeſſe ſibi neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis unquā laudatus eſt, quod ſibiipſi fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium. Nemo ſibi donat, nō magis quàm credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat. + Inuenire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quando ergo gratiam referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam referret, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poteris utrum det ſibi beneficiū an reddat, cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficiū mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo? + Deinde ut primū illud concedam dare nos beneficium nobis, quod ſequitur non concedam. Nam etiam ſi damus nō debemus. Quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine ulla mora recipimus. Dat nemo niſi alteri. Debet nemo niſi alteri. Reddit nemo niſi alteri. Id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

al. Inire. (margin)

al. Demum. (margin)

CAP. X. Beneficium eſt præſtitiſſe aliquid utiliter. Verbū autem præſtitiſſe ad alios ſpectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uendidiſſe ſibi ſe dicet? quia uenditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſq; ſui in alium tranſlatio. Atqui quemadmodum uendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt beneficium, nemo ſibi dedit, quia nemo dat ſibi aliquid. Duo contraria in uno coëunt, ut idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. Quid ni? cum ex diuerſo iſta uerba poſita ſunt. Atqui ſi quis ſibi beneficiū dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Pauloante dicebam quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, ut tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum alterius. Nemo

CAP. XI. eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. Quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur, quod iungitur, ſine altero non eſt. Sic & quod datur, ſine altero non eſt, & beneficium ſine altero nō eſt. Idem ipſo uocabulo apparet, in quo hoc continetur benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit, non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. Quid, cum inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant? Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ uirtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

Venio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impēdere, ſicut qui ſoluit

qui ſoluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio ultro citroq; ire debent. Intra unum hominem non eſt uiciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid. Qui ſibi gratiā refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam refert, ſibi prodeſt. Et quis unquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocietatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut factum noſtrum comprobemus, gratias agentium uerbis abutimur. Beneficium eſt, quod poteſt, & cum datum eſt, non reddi. Qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit. Ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quod alteri ut aliquis prodeſſet, utilitatis interim ſuæ oblitus eſt, quod alteri dedit ablaturus ſibi. Hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, ut dicat, Hic homo colendus eſt, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſa dat, ſed eius cui dat. Is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſa dat. Non eſt ergo beneficium.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abeſſe ab eo, qui operæpreciū facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam, hoc uerius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero, à quibus cum euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quàm ut eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operoſe ſoluere, quos ipſe ut ſolueres feceris? Sed quemadmodū quædam in oblectamentum ac iocum, ſic alligantur, ut eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille, qui implicuit ſine ullo negocio ſeparat, quia commiſſuras eorū & moras nouit, nihilominus illa habent aliquam uoluptatem: tentant enim acumen animorum, & intentionem excitant: Ita hæc quæ uidentur callida & inſidioſa, ſecuritatē, torporem, ac ſegniciem, ingenijs auferunt, quibus modo campus in quo uagentur, ſternendus eſt, modo † crebri aliquid & confragoſi obijciendum, per quod erepant, et ſollicite ueſtigium faciāt. Dicitur nemo ingratus eſſe. Id ſic colligitur, Beneficiū eſt, quod prodeſt, prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus, itaq; nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt, ergo nec beneficio, quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidē debet. Et ideo non fit ingratus. Etiamnum, ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod ſi eſt, nec bonus quiſquā ingratus eſt, nec malus. Ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. Id peruenire ad malum non poteſt. Deſinit enim malus eſſe, ſi ad illum uirtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficiū poteſt, quia bona malaq; diſſentiunt, nec in unum eunt. Ideò nemo illi prodeſt, quia quicquid ad illum peruenit, id prauo uſu corrumpitur. Quemadmodum ſtomachus morbo uitiatus, & colligens bilem, quoſcunq; accepit cibos mutat, & omne alimentū in cauſam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaq; opulentiſſimiſq; plurimum æſtus ſubeſt, minuſq; ſe inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit, imò nihil quod nō noceat. Quæcunq; enim illis contigerunt, in naturam ſuam uertunt, & † extra ſpecioſa profuturaq; ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt, Ideò nec beneficium dare poſſunt, quoniam nemo poteſt, quod non habet dare, hic benefaciendi uoluntate caret.

Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficijs ſimilia ſint, quibus non redditis ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona à ſtulto ac malo ſubmouentur. Ad hæc admittitur, quæ accipere poteſt, & debet

CAP. XII.

aliter, rectè.

forte, ex ſ...

CAP. XIII.

debet reddere, & ſi non reddit, ingratus eſt. Non hoc ex noſtra conſtitutione tantum.

Longe lateq;. Peripatetici quoq;, qui felicitatis humanæ longe lateq; terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaq; beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem, cõmoda tamen illa eſſe, & expetenda non negamus. Hæc & uiro bono dare malus poteſt, & accipere à bono, ut pecuniam, ueſtem, honores, & uitam. Quæ ſi nõ reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam
3 etiam ſi uera non ſint, propter ſimilitudinem eodem uocabulo comprehenſa ſunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, ſed ad literas altiores non perductum. Sic qui male ueſtitum & pannoſum uidit, nudum ſe uidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt, habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tanquam beneficia, ſic et ille tanquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita qui uiri boni ſpem fefellit, tam ingratus eſt, quàm ueneficus, qui ſaporem cum uenenum crederet, miſcuit.

CAP. XIIII.

Cleanthes uehementius ait, Licet, inquit, beneficiũ non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt, quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atq; interficiendi uoluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit beneficium non erat, ſed uocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo uſq; ad eos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt quiſquam, cum malo dari beneficiũ non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos ſunt, † cui tamen & ſi malus eſt, ipſe quoq; in ſimili materia gratus eſſe debebit, & illa qualiacunq; ſunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod uſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

Nequitia pro malicia.

4 *al. quorũ ſi malis copia eſt.*

CAP. XV.

al. Ad uos non pertinet, in alios queritur.

Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemq; materiam deduci magnitudo nominis clari debeat. Ad nos nõ pertinet, ſed ad alios ſpectat. Verum uos ad ſpeciem ueri componite animum, & dum honeſtum dicitis, quicquid eſt id, quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (ut dicimus) omnes ſtulti mali ſunt: Qui autem habet uitium unum, habet omnia, Omnes autem ſtulti & mali ſunt, Omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non undiq; humano generi conuitium fit? non publica querela eſt beneficia periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non inuicem peſſime mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes, pro peſſimo prauoq; numerãtium, quicquid citra recti formulam cecidit, Ecce neſcio quæ nam non ex philoſophorum domo clamat, ex medio conuentu, populos genteſq; damnatura uox mittitur, Non hoſpes ab hoſpite tutus, Non ſocer à genero, fratrum quoq; gratia rara eſt. Imminet exitio uir cõiugis, illa mariti. Hoc iam amplius eſt. Beneficia in ſcelus uerſa ſunt, & ſanguini eorũ non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac uenenis beneficia ſequimur. Ipſi patriæ manus afferre, & faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicã ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam conuertuntur, & imperatoria concio eſt, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. Aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbẽ iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſq; exercitum uictorem reducentibus curia extra muros præberetur, nũc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, urbem ſubrectis intrate uexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille uictor, pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, aquilas ſuas horreat.

CAP. XVI.

Ingratus eſt Coriolanus, ſero & poſt ſceleris pœnitentiam pius, poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina, parum eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi Allobrogum in illam cohortes immiſerit, tranſalpes accitus hoſtis, uetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatũ à caliga perductus, qui niſi cymbricis

bricis cædibus omnia funera æquauerit, niſi ciuilis exilij, & trucidationis non tantum dederit ſignum, ſed ipſe ſignum fuerit, parum mutatam, ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remedijs quàm pericula erant, ſanauit. Qui cum à Præneſtina arce uſq; ad Collinam portã per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia ædidit in urbe prælia, alias cædes: legiones duas, quod crudele eſt, poſt uictoriam, quod nefas, poſt fidem, in angulum congeſtas contrucidauit, et proſcriptionem commentus eſt, Dij magni, ut qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem, & pecuniam, tantum non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius, qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, ut in poſſeſſionem eius alios quoq; induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dũ extraordinaria cõcupiſcit imperia, dum prouincias ut eligat, diſtribuit, dum ita triumuiris R. P. diuidit, ut tamen in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit Rem P. ut ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio ſeruitutis: Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac uictor, à Gallia Germaniaq; bellum in urbem circumegit, & ille plebicula, ille popularis, caſtra in circo flaminio poſuit, propius quàm Porſennæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatem quæ uictoriæ, quod dicere ſolebat, præſtitit, neminem occidit, niſi armatum. Quid ergo eſt? Cæteri arma cruentius exercuerunt, ſatiati tamen aliquando abiecerunt. Hic gladium cito cõdidit, nunquam poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem iure cæſum pronunciauit, interfectoresq; eius, in prouincias & imperia dimiſit: patriam uerò proſcriptionibus, incurſionibus, bellis, laceratam, poſt tot mala deſtinauit, ne Romanis quidem regibus, ut quæ, Achcis, Rhodijs, & pleriſq; urbibus claris, ius integrum, libertatemq; cum immunitate reddiderat, ipſa tributum ſpadonibus penderet. *Tantum non*

CAP. XVII

Deficiet dies enumerantem ingratos uſq; in ultima patriæ exitia. Aeque immẽſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit, quamq; non minus ſæpe peccauerit, quàm in ipſam peccatum eſt. Camillum in exilium miſit, Scipionem dimiſit, exulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid uictor Catilina feciſſet. Rutilius innocentiæ precium tulit, in Aſia latere. Catoni populus Romanus præturam negauit, conſulatũ pernegauit. Ingrati publice ſumus. Se quiſq; interroget. Nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, ut omnes querantur, niſi querendũ eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt tantum? Et cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui uidentur audaces. Adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. Ignoſce illis, omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, quàm ingrata ſit uide iuuentus. Quis non patri ſuo ſupremum diem, ut innocens ſit, optat? ut moderatus, expectat? ut pius, cogitat? Quotus quiſq; uxoris optimæ mortẽ timet, ut non computet? Cui rogo litigatori defenſo, tã magni beneficij ultra res proximas memoria durauit? Illud in cõfeſſo eſt: Quis ſine querela moritur? Quis extremo die dicere audet,

Vixi & quem dederat curſum fortuna peregi?

Quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentũ † præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita nõ eſſe ſummum bonum in tempore. Quantumcunq; eſt, boni conſule. Vt prolongetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem, quoniam mora non fit beatior uita, ſed longior. Quanto ſatius eſt gratum aduerſus perceptas uoluptates, non aliorũ annos computare, ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignũ iudicauit deus. Hoc ſatis eſt, Potuit plus, ſed hoc quoq; beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt, grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt. *al. præterito* *Prolongo* *aduerſus, in bonã partem*

CAP. XVIII

In infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & noſtris. Itaq; pone aliquem finem. Qui filio beneficiũ dat, ut dicis, & patri eius dat. Primum de quo quæro, Deinde illud utiq; mihi determinari uolo, ſi & patri beneficium datur, nunquid & fratri? nunquid et patruo? nunquid auo? nunquid uxori, & ſocero? Dic mihi, ubi debeam deſinere, quouſq; perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum *Determinare*

tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtrinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium nõ dabo? Si ſeruum tuum ſeruauero, tibi imputabo, Si filium tuum ſeruauero, non habebis beneficium meum?

C.AP.XIX Diſsimilia ponis exempla, quia qui agrum meum colit, agro beneficiũ non dat, ſed mihi: & qui domum meã quo minus ruat, fulcit, præſtat mihi. Ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri uult. Idem de ſeruo dicam, mei mãcipij res eſt, mihi ſeruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. Itaq; ille accipit, ego beneficio lætor. Contingor, nõ obligor. Velim tamen, tu qui debere te nõ putas, reſpondeas mihi, Filij bona ualetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? Felicior futurus eſt, ſi ſaluum habuerit filium, infelicior ſi amiſerit. Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit. Quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos uſq; permanant. Ab eo autem exigi quicquam debet, in quem confertur, ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quãuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium eſt, cuius cõmodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum eſt transferatur, ſed ubi primo collocetur. A reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo oro te? non dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periſſet uicturus non fui? Pro eius uita beneficium non debes, cuius uitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum ſeruaui, ad genua procumbis, dijs uota ſoluis, tanquam ipſe ſeruatus. Ille uoces † exeunt tibi. Nihil mea intereſt, an me ſeruaueris, duos ſeruaſti, imò me magis. Quare iſta dicis, ſi non accipis beneficium? Quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ego debuero, Quia et ſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio, nõ quia ſum, ſed quia uolo me offerre tibi debitorem uoluntariũ. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius uoluptas, ſumma utilitas, & orbitatis grauiſſimũ uulnus effugi. Non quæritur nunc an profueris mihi, ſed an beneficium dederis, Prodeſt enim & animal, & lapis, & herba, nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, niſi à uolente. Tu autem non uis patri, ſed filio dare, & interim ne noſti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficium non dedi, filium eius ſeruando, cõtra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui. Et quid, quod aliquando euenit, ut patrem oderis, filium ſerues, beneficium ei uideberis dediſſe, cui tunc inimiciſſimus eras, cum dares? Sed ut dialogorũ altercatione ſepoſita, tanquam iuriſconſultus reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis, beneficiũ ei dedit, cui datum uoluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium, ſic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam ſi fruitur, Si tamen occaſionẽ habuerit, uolet & ipſe præſtare aliquid, non tanquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tanquam incipiendi cauſam. Repeti à patre beneficium non debet. Siquid pro hoc benigne facit, iuſtus, non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt, ſi patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit ſtare? Sorites enim ille inexplicabilis ſubit, cui difficile eſt modũ imponere, quia paulatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri, Fratres duo diſſidẽt, ſi alterum ſeruo, an dem beneficium ei, qui fratrem inuiſum non periſſe moleſte laturus eſt. Non eſt dubium, quin beneficiũ ſit, etiam inuito prodeſſe, ſicut nõ dedit beneficiũ, qui inuitus profuit.

Conſentiebant Codices manu ſcripti, ſed arbitror ita legendum Ab eo tibi & ab ipſo capite repetitio eſt. Forte exciderũt

CAP.XX Beneficium, inquit, uocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodum ſecare & urere ut ſanes, & uinculis coercere. Non eſt ſpectandum an doleat aliquis beneficio accepto, ſed an gaudere debeat. Non eſt malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium odit & accepit, ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, ut prodeſſet dedit, nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium uerte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non eſt beneficium, quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. Video. Prodeſt aliqua res, & ideo beneficium eſt; Nocet, & ideo non eſt beneficium. Ecce, quod

nec proſit, nec noceat, dabo, & tamen beneficium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni, corpus eius ſepeliui, nec illi profui (Quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc cõmodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit, officio ſolẽni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri eius, quod ipſe præſtare uoluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamẽ ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, ut quodlibet cadauer abſconderem: ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui. At ſi terram ignoto mortuo inieci, nullum in hoc habeo huius officij debitorem, in publicũ humanus. Dicit aliquis, quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant eſſe repetendum, & has cauſas afferunt. Indignus etiam repetenti non reddet, dignus etiam per ſe referet. Præterea ſi bono uiro dediſti expecta ne iniuriã illi facias appellando, tanquam non fuiſſet ſua ſponte redditutus. Si malo uiro dediſti, flerem, Beneficium uerbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea lex quod nõ iuſſit repeti, uetuit. Verba ſunt iſta, quàm diu me nihil urget, quamdiu fortuna nihil cogit, petam potius beneficiũ quàm repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculũ uxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne eſſet mihi auxilio hominis ingrati. Nouiſſime recipiendi beneficij neceſſitas, repetendi uerecundiam uincet. Deinde cum bono uiro beneficium do, ſic do, tanquam nunquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, uetuit. Multa legem non habent, nec actionem. CAP. XXI Atqui conſuetudo uitæ humanæ lege omni ualentior dat aditum. Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus alligat? Nulla. Quærar tamen cum eo, qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſeruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. Non enim exigo, ſed repeto, & ne repeto quidem, ſed admoneo. Nam ultima quoq; neceſſitas in hoc aget, ut ad eum ueniam, cum quo diu mihi luctandum ſit. Quis tam ingratus eſt, ut illi non ſit ſatis admoneri? Eum tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fœnerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt, niſi quod pereat: ſic ergo quoſdam ingratos palàm ac pertinaciter præteribo, nec ab ullo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus.

Queror cum illo

Multi ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre, qui nec tam boni ſunt quàm grati, nec tam mali quàm ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt. Ignoſce, non mehercule ſciui hoc te deſiderare, alioquin ultro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes, memini quid mihi præſtiteris. Hos ego quare dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcunq; potuero, peccare prohibeo, multomagis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimum peccet: alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed quàm potero molliſſime, ut poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, et petam beneficium, ipſe me repetere intelliget, Aliquando utar uerbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero poſſe. Nam deploratum propter hoc quoq; non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod ſi admonitionis quoq; ſugillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam uerò ſanabiles, & qui fieri boni poſſint, ſi quid illos remorderet, perire patiemur admonitione ſublata, qua & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit.

CAP. XXII
Lenta nomina

Quidam ut expergiſcantur non feriendi, ſed cõmouendi ſunt. Eodem modo quorundam ad ferendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. Hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam uertere. Iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, ut ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? Quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia uocatus, occaſionem non obſeruaui? Oſtende mihi quid poſſim, quid uelis. Quare deſperas, antequam tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vnde ſcis

CAP. XXIII
Peruellere

nolim, an ignorē,an animus, an facultas deſit mihi? Experire. Admonebo ergo,non
amare,non palàm,ſine conuitio,ſic,ut ſe rediſſe in memoriam,non reduci putet.
C.XXIIII Cauſam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior aduer-
ſus uicinos ſuos,& cauſa premebatur. Meminiſti,inquit, imperator in Hiſpania talū
te torſiſſe circa Sucronem? cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet, Meminiſti quidem ſub
quadam arbore minimū umbræ ſpargente, cum uelles reſidere feruentiſſimo ſole, &
eſſet aſperrimus locus,in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor eruperat, quendā ex
cōmilitonibus penulā ſuam ſubſtrauiſſe,Cum dixiſſet Cæſar, quid ni meminerim? &
quidem ſiti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximū non poteram repere ma-
nibus uolebam,niſi commilito, homo fortis ac ſtrennuus, aquam mihi in galea ſua at-
tuliſſet, Potes, inquit, imperator agnoſcere illum hominem, aut illam galeam?Cæſar
ait,ſe non poſſe galeam agnoſcere,hominem pulchre poſſe,& adiecit,puto ob hoc ira
tus,quod ſe à cognitione media ad ueterem fabulam abduceret,tu utiq; ille nō es.Me-
rito,inquit,Cæſar me non agnoſcis, nam cum hoc factum eſt, integer eram,poſtea ad
al.lecta Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt,et in capite † eiecta oſſa.Nam galeam illam ſi
In uetuſtiſſimo uideres,agnoſceres.Machæra enim † Iſponia diuiſa eſt. Vetuit illi exhiberi negōcium
langobardico Cæſar,& agellos in quibus uicinalis uia,cauſa rixæ ac litiū fuerat,militi ſuo donauit.
erat Hiſpana Quid ergo? non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudo
CAP. XXV rerum confuderat,quem fortuna ingens exercitus diſponentem,nō patiebatur ſingu-
lis militibus occurrere?Non eſt hoc repetere beneficium,ſed reſumere bono loco po-
ſitum & paratum. Ad hoc tamen ut reſumatur,manus porrigenda eſt,Repetam itaq;,
quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſa, à quo repetā. Tyberius Cæſar in-
ter initia dicenti cuidam,meminiſti,antequā plures notas familiaritatis ueteris profer-
6 ret,non memini,inquit,quid fuerim. Ab hoc quàm diu non eſſet repetendum benefi-
cium?optanda erat obliuio. Auerſabatur omnium amicorum & æqualium noticiam,
& illam ſolam præſentem fortunam ſuam aſpici, illam ſolam cogitari, ac narrari uole-
bat,Inquiſitorem habebat ueterem amicum. Magis tempeſtiue repetendum eſt bene-
ficium,quàm petendum. Adhibenda uerborum moderatio,ut nec ingratus poſſit diſ-
ſimulare. Tacendum & expectandum,ſi inter ſapientes uiueremus,& tamen ſapienti
bus quoq; indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarū ſtatus poſceret. Deos quorum
noticiā nulla res effugit,rogamus,& illos uota non exorant,ſed admonēt. Dijs quoq;
inquam Homericus ille ſacerdos allegat officia,et aras religioſe cultas,quos obſequen
7 tes faciat,& parent. Moneri uelle ac poſſe, ſecunda uirtus eſt. Huc illuc frænis leniter
motis flectendus eſt animus,paucis ſui rector optimus,proximi ſunt,qui admoniti in
uiam redeunt. His non eſt dux detrahendus, Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine uiſu,
al. quam † quos lumen à Dijs immiſſum ad miniſteria ſua uocat. Inſtrumenta ceſſant,niſi illa in
opus ſuum artifex mouerit,Ineſt interim animis uoluntas bona,ſed torpet modo deli-
Opinor legen- tijs,ac ſitu,modo officij inſcitia,Hanc utilem facere debemus,nec irati relinquere † in-
dum in uitio uito, ſed ut magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ la-
8 bentis. Quæ quemadmodū ſubiecto uno aut altero uerbo, ad contextum reddendæ
orationis adducta eſt,ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

Libri quinti Senecæ de beneficijs finis.

IN LIBRVM QVINTVM.
CAPVT XII.

1 *In rerum natura eſt nemo. Et hoc inane. Conſentiebant quidem exemplaria. At ego doctis opinor approbaturis, non dubitaui reponere. Ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane, id eſt nihil aliud quàm inane nomen,*

2 *Quoſcunq; accepit cibos mittit. Conſentiebāt in mendo codices. Solus Longobardicus habebat, mutat, & recte.*

CAP. XIII.

3 *Sic paropſidem, & argenteam et auream dicimus. Tres uetuſti codices habebant pyxidem. πυξὶς enim græcis à πύξος dicitur, quod ex buxo fierent. Vnde falſo pyxidem argenteam auream ue diximus.*

CAP. XIIII.

4 *Cui tamen & ſi malus eſt, ipſe quoq; &c. Duo uetuſtiſſimi codices habebāt, quorū ſi malis copia eſt, ipſe quoq; &c. Mihi*

&c. Mihi uidetur deeſſe uocula, quæ apud illos bona ſunt, niſi forte reddidit græcam figuram, τὰ παρ᾽ αὐτῶν, quod mox explicauit, quorum illis copia eſt. quæ uerba dubito num ab interprete ſint adiecta, & hinc uariatam ſcripturam.

CAP. XX.

Si malo uiro dediſti, flere, Beneficiũ ueto, ne corrumpas. &c. In uetuſtißimo codice, & altero, pro flere erat, flectere: in londobardico, pro ueto, uerbo diuino fuiſſe ſcriptum, Si malo uiro dediſti, plectere. Beneficiũ uerò, ſiue uerbo ne corrũpas, Hoc eſt da pœnas, qui male collocaris, nec ideo beneficio cõmutes nomen, Aut ita. Beneficiũ malo uiro dediſti, flere, ut re referatur ad uerbo, Re ſis triſtis nõ mutato rei nomine. Aut fle, rem, nomen rei ne corruperis. 5

CAP. XXV.

Ab hoc quàm diu non eſſet repetendum. &c. pro quandiu longobardicus codex habebat, quid ni Opinor legendum, Ab hoc quidem non eſſet repetendum beneficium. Optanda erat obliuio. Nec diſplicet ſi ni, uertas in ne. quid, ne eſſet repetendum beneficium, optanda erat obliuio. 6

Quos obſequentes facit & parce moneri uelle ac poſſe. Sic habebant ſuperiores æditiones, Longobardicus habebat, faciet pro facit, & parere, pro parce. Vnde coniicio ſic legendum, quo obſequentes faciat & parent. Moneri uelle. &c. Impetrauit enim ſacrificus quæ petebat. 7

Sed ut, magiſtri patienter ferre, offenſationes puerorum diſcentium memoriæ labentis. &c. Ita ferebat uetus æditio conſentientibus exemplaribus manu ſcriptis. Nos ordinem inuerſum ſic reſtituimus, ſed ut magiſtri puerorum diſcentium patienter ferunt, ſiue ferre, offenſationes memoriæ labentis, quæ quemadmodum. &c. 8

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER SEXTVS.

Quædam Liberalis uirorum optime exercẽdi tantum ingenij cauſa CAP. I
quæruntur, & ſemper extra uitam iacent, quædam & dum quærun
tur, oblectamento ſunt, & quæſita uſui. Omnium tibi copiam faci-
am. Tu illa utcunq; tibi uiſum erit, aut peragi iubeto, aut ad expli-
candum ludorum ordinem induci. His quoq; ſi abire protinus iuſſe
ris, nonnihil actum erit. Nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt,
prodeſt cognoſcere. Ex uultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit Capite agere
mihi, alia detinebo diutius, alia expellam, & capite agam. An beneficium eripi CAP. II
poſſit, quæſitũ eſt. Quidam negant poſſe. Non enim res eſt, ſed actio, quomodo aliud
eſt munus, aliud ipſa donatio, aliud qui nauigat, aliud ipſa nauigatio. Et quamuis æger
non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus. Ita aliud eſt beneficiũ ipſum,
aliud quod ad unumquemq; noſtrũ beneficio peruenit. Illud incorporale eſt, irritum
non fit, Materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaq; cum eripis, ipſa
rerum natura reuocare quod dedit, non poteſt. Beneficia ſua interrumpit, non reſcin-
dit. Qui moritur, tamen uixit, qui amiſit oculos, tamen uidit. Quæ ad nos peruenerũt,
ne ſint, effici poteſt, ne fuerint, non poteſt. Pars autem beneficij & quidem certiſſima
eſt, quæ fuit. Nonnunquam uſu beneficij longiore prohibemur, beneficium quidem
ipſum nõ eraditur. Licet omnes in hoc uires ſuas natura aduocet, retro illi agere ſe nõ
licet. Poteſt eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid eſt, in quo hæſit bene
ficij nomen. Ipſum uerò ſtabile & immotum eſt. Nulla uis efficiet, ne hic dederit, ne il-
le acceperit. Egregie mihi uidetur M. Antonius apud Rapirium poëtam, cùm CAP. III
fortunã ſuam tranſeuntem aliò uideat, & ſibi nihil relictũ, præter ius mortis, id quoq;,
ſi cito occupauerit, exclamare Hoc habeo quodcunq; dedi. O quantũ habere po-
tuit, ſi uoluiſſet. Hæ ſunt diuitiæ certæ, in quacunq; ſortis humanæ leuitate, uno loco
permanſuræ, quæ quo maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tan-
quam tuo parcis? Procurator es: Omnia iſta quæ uos tumidos, & ſupra humana ela-
tos, obliuiſci cogunt ueſtræ fragilitatis, quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati, quæ ex
alieno ſanguine rapta, ueſtro defenditis, propter quæ claſſes cruentaturas maria dedu-
citis, propter quæ quaſſatis urbes, ignari, quantum telorum in aduerſos fortuna com-
paret, propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegij fœderibus, inter cõtenden
tes duos terrarum orbis eliſus eſt, non ſunt ueſtra, in depoſiti cauſa ſunt, iam iamq; ad
ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtes illa, aut hoſtilis animi ſucceſſor inuadet.
Quæris, quomodo illa tua facias? dono dando. Conſule ergo rebus tuis, & certam
tibi earum atque inexpugnabilem poſſeſſionem para, honeſtiores illas non ſolum,
ſed tutiores facturus; illud quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas, quandiu

 poſſides,

poſſides, ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt, cũ donaſti, beneficium eſt.

CAP. IIII Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus, ergo ereptum eſt? Multa ſunt propter quæ beneficium dare deſinimus, non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit, ſed uxorem meam per uim ſtupro uiolauit. Non abſtulit beneficium, ſed opponẽdo illi parem iniuriam ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quàm ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, ſed ulciſcendi quærendiq; libertas fit, ubi in comparatione beneficij præponderauit iniuria: ita non aufertur beneficium, ſed uincitur. Quid? non tam duri, quidam etiam ſcelerati patres ſunt, ut illos auerſari & euitare, ius faſq; ſit? Nunquid ergo illi abſtulerunt, quæ dederãt? Minime, ſed impietas ſequentium temporum commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed beneficij gratia, & efficitur, nónne habeam, ſed ne debeam. Tanquam pecuniã aliquis mihi credidit, ſed domum meam incendit, penſatum eſt creditum damno, nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic, quia aliquid benigne aduerſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſtea multa ſuperbe, contumelioſe, crudeliter, eo loco me poſuit, ut perinde liber aduerſus eum eſſem, quaſi non accepiſſem. Vim beneficijs ſuis attulit. Colonum ſuum non tenet, quamuis tabellis manẽtibus, qui ſegetem eius proculcauit, qui ſuccidit arbuſta, nõ quia recepit, q̃d pepigerat, ſed quia ne reciperet efficit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, ubi plus ex alia cauſa abſtulit, † quàm credito petit. Nõ tantũ inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui dicat, pecuniã crediſiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti, argentum quod non emeras poſſides, æſtimatione facta debitor diſcede, qui creditor ueneras. Inter beneficia quoq; & iniurias ratio confert. Sæpe etiam beneficiũ manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pœnitentia, ſi miſerũ ſe dixit, quod dediſſet, ſi cum daret ſuſpirauit, uultũ obduxit, perdere ſe credidit non donare, ſi ſua cauſa, aut certe non mea dedit, ſi non deſijt inſultare, gloriari, & ubiq; iactare, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaq; beneficium, quamuis non debeatur. Sicuti quędam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, ſed non exiguntur.

al. beneficium

alias, quàm quod eſt credi ti

CAP. V Dediſti beneficium, iniuriam poſtea feciſti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ ultio. Nec ego illi gratiã debeo, nec ille mihi pœnam. Alter ab altero abſoluitur. Cum dicimus, beneficium illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro illo reddere. Eſt enim rem pro re dare. Quid ni? cum omnis ſolutio non idem reddat, ſed tantundem? Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, ſed delegatione, & uerbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere, perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt qui hæreditatem negant uſucapi poſſe, ſed ea quę in hęreditate ſunt, tanquã quicquam aliud ſit hæreditas, quam ea quæ in hæreditate ſunt: illud mihi potius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & poſtea fecit iniuriam, utrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus uindicare, ac ueluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterũ alteri contribuere, & nihil negocij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria? Illud enim uideo in hoc foro fieri, quid in ueſtra ſchola iuris ſit, uos ſciatis. Separãtur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. Confunditur formula, ſiqui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſtea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti.

CAP. VI Quæ propoſuiſti mi Liberalis exempla, certis legibus cõtinentur, quas neceſſe eſt ſequi, lex legi nõ miſcetur. Vtraq; ſua uia habet actionẽ propriã, tam mehercule quàm depoſitum, quàm furtum. Beneficium nulli legi ſubiectũ eſt, me arbitro utitur: licet me comparare inter ſe quantũ profuerit mihi quiſq;, aut quantum nocuerit, tum pronunciare, utrũ plus debeatur nihil, an debeã. In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis, eundẽ eſt, quà ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt, ego itaq; iudico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodẽ tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere, quod natura non recipit. Potius comparatione facta, inter ſe beneficij & iniuriæ, uidebo an etiam ultro

Inter ſe

debeatur.

debeatur. Quomodò ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſuperne imprimat uerſus, priores literas non tollit, ſed abſcondit, ſic beneficium ſuperueniens, iniuriam apparere non patitur.

CAP. VII.

Vultus tuus, cui regendũ me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontẽ, quaſi longius exeam, Videris mihi dicere, quo tandẽ mihi dexter abis? huc dirige curſum littus ama. Non poſſum magis. Itaq; ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illo tranſeamus, an ei debeatur aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe cõfuſior, ut diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtẽderet utrũq; quæri, an ei deberemus, qui nobis dũ nõ uult, ꝓfuit, & an ei, qui dũ neſcit. Nã ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos nõ obliget, manifeſtius eſt, ꝙ ut ulla in hoc uerba impendẽda ſint; Et hæc quæſtio facile expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi totiẽs illò cogitationẽ noſtrã cõuerterimus, Beneficiũ nullũ eſt, niſi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaq; nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiãtur, & ad ſubuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant, nec quiſquam Nilo beneficiũ debere ſe iudicat, nõ magis quàm odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeq; receſſit: nec uentus beneficiũ dat, licet lenis & ſecũdus aſpiret, nec utilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficiũ mihi daturus eſt, debet nõ tãtũ prodeſſe, ſed uelle. Ideò nec mutis animalibus quicquã debetur, Et quam multos è periculo uelocitas equi rapuit? nec arboribus, Et quàm multos æſtu laborantes, ramorũ opacitas texit? Quid aũt intereſt, utrũ mihi qui neſcit, profuerit, an qui ſcire non potuit, cum utriq; uelle defuerit? Quid autẽ intereſt utrum me iubeas naui, aut uehiculo, aut lanceæ debere beneficium, an ei qui æque quàm iſta propoſitũ benefaciendi nullum habeat, ſed profuit caſu?

Notat hoc Quntilianus quod ex conſuetudine ſcholæ declamatoriæ, fingimus manifeſlo falſa facit hoc & aliàs frequenter Seneca.

CAP. VIII.

Beneficiũ aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideò remedia ſunt, & in flumẽ alicui cecidiſſe frigore magno, cauſa ſanitatis fuit: quomodo quorundã flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repẽtinus animũ in aliã curã auertendo ſuſpectas horas fefellit, nec ideò quicq; horũ etiã ſi ſaluti fuit, ſalutare eſt: ſic quidã nobis proſunt dum nolunt, imò, quia nolunt, non tamẽ ideò illis beneficiũ debemus. Quid ſi perniicioſa illorũ conſilia fortuna deflexit in melius, an exiſtimas me debere ei quicq;, cuius manus cũ me peteret, percuſſit hoſtẽ meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpe hoſtis dũ aperte peierat, etiã ueris teſtibus abrogauit fidẽ, & reũ uelut factione circumuentum miſerabilẽ reddidit. Quoſdã ipſa quæ premebat potẽtia eripuit, & iudices quẽ dãnaturi erant cauſa, damnare gratia noluerunt. Nõ tamẽ hi beneficiũ dederunt, quãuis profuerint. Quia telum quò miſſum ſit, nõ quò peruenerit, quæritur. Et beneficiũ ab iniuria diſtinguit, nõ euẽtus, ſed animus. Aduerſarius meus dũ cõtraria dicit, & iudicẽ ſuperbia offendit, & unum teſtẽ temere dimittit, cauſam meã erexit. Non quæro an pro me errauerit, quia contra me uoluit.

CAP. IX.

Nempe ut gratus ſim, uelle debeo idem facere quod ille, ut beneficiũ daret, uelle debuit. Nã quid eſt iniquius homine, qui eũ odit, à quò in turba calcatus, aut reſperſus, aut quò nollet impulſus eſt? At quid eſt aliud, qđ illum quærelæ eximat, cum in re ſit iniuria, ꝙ neſciſſe quid faceret. Eadẽ res efficit, ne hic beneficiũ dederit, ne ille iniuriã fecerit. Et amicũ & inimicũ uoluntas facit. Quàm multos militiæ morbus eripuit, quoſdã ne ad ruinã domus ſuæ occurrerent, inimicus uadimonio tenuit, ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamẽ beneficiũ debemus, quoniam extra ſenſum officij caſus eſt, nec inimico cuius nos lis† exercuit, dum uexat ac detinet. Nõ eſt beneficiũ, niſi quod à bona uoluntate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, q dedit. Profuit aliquis mihi dũ neſcit, nihil illi debeo. Profuit cũ uellet nocere, imitabor ipſum?

al. ſeruauit

CAP. X.

Ad primũ illud reuertamur, ut gratiã referã aliquid facere me uis, ipſe ut beneficiũ mihi daret nihil fecit, Vt ad alterũ tranſeamus, uis me huic gratiã referre, ut quod à nolente accepi, uolẽs reddã. Nã quid de tertio loquar qui ab iniuria in beneficiũ delapſus eſt? Vt beneficiũ tibi debeã, parũ eſt uoluiſſe te dare, ut debeã, non ſatis eſt, uoluiſſe. Beneficiũ enim uoluntas nuda non efficit, ſed quod beneficiũ nõ eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ uoluntati fortuna deeſſet, id æque beneficium nõ eſt, niſi fortunã uoluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe.

CAP. XI.

Cleanthes exẽplo eiuſ-

modi utitur, ad quærendum, inquit, & accerſendũ ex academia Platonẽ, duos pueros
miſi. Alter totam porticũ perſcrutatus eſt, alia quoq; loca in quibus illũ inueniri poſſe
ſperabat, percurrit, & domum non minus laſſus quàm irritus redijt. Alter apud proxi
3 mũ circulatorẽ reſedit, & cũ uagus atq; erro uernaculis congregatur & ludit, tranſeun
In ſe. tem Platonẽ, quem non quæſierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerũ, qui quan
tũ in ſe erat, quod iuſſus eſt fecit, hunc feliciter inertẽ caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ
apud nos ponit officium, cuius uide quæ conditio ſit, ut me debito obſtringat. Parum
eſt illi uelle niſi profuit, parũ eſt profuiſſe, niſi uoluit. Puta enim aliquem donare uo-
luiſſe, nec donaſſe, animũ quidem eius habeo, ſed beneficiũ non habeo, quod conſum
mat, & res & animus. Quemadmodũ ei qui uoluit mihi pecuniam credere, ſed nõ cre-
didit, nihil debeo, ita ei qui uoluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidẽ
ero, ſed non obligatus. Et uolo illi aliquid præſtare, nam & ille uoluit mihi. Cæterũ ſi
benigniore fortuna uſus præſtitero, beneficiũ dedero, non gratiam retulero. Ille mihi
CAP. XII. gratiam debebit referre, huic initiũ à me fiet† gratiæ. Intelligo iam quid uelis quæ-
al. numerantur, opinor legendum numerandæ uel nũmerandi. rere. Non opus te dicere, uultus tuus loquitur. Si quis ſua cauſa nobis profuit, ei ne, in-
quis, debetur aliquid? Hoc enim ſæpe te conquerentem audio, quod quædam homi-
nes ſibi præſtant, alijs imputant. Dicam mi Liberalis, ſed prius hanc quæſtiunculam
diuidam, & rem æquam ab iniqua ſeparabo. Multũ enim intereſt utrũ aliquis benefi-
cium nobis det ſua cauſa, an noſtra, an ſua & noſtra. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & no-
bis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt, eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hy
bernum & æſtiuũ pabulum proſpicit, eo loco quo qui captiuos ſuos ut cõmodius ue-
neant, paſcit, & opimos boues ſaginat ac defricat, quo laniſta, qui familiam ſuam ſum-
ma cura exercet atq; ornat. Multũ (ut ait Cleanthes) à beneficio diſtat negociatio.

CAP. XIII. Rurſus non ſum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cũ mihi utilis eſſet, fuit & ſibi.
Nõ enim exigo, ut ſine reſpectu ſui mihi conſulat, imò etiã opto ut beneficiũ mihi da-
tũ, uel magis danti profuerit, dummodo id qui dabat duos intuens dederit, et inter me
ſeq; diuiſerit, licet id ipſe ex maiore parte poſſideat. Si modo me in cõſortiũ admiſit, ſi
duos cogitauit, ingratus ſum, non ſolum iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod
proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non uocare beneficiũ, niſi quod dantẽ aliquo
incõmodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat ſua cauſa, reſpõdebo. Quare potius
te mihi profuiſſe dices, q̃ me tibi? Puta, inquit, aliter fieri nõ poſſe me magiſtratum, q; ſi
decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero, nihil debebis mihi, cũ
te ſeruitute ac uinculis liberauero? Atqui mea id cauſa faciam. Aduerſus hoc reſponde
bo. Aliquid iſtius tua cauſa facis, aliquid mea. Tua, quòd redimis me, tibi enim ad uti-
litatem tuam ſatis eſt, quoslibet redemiſſe. Itaq; debeo, non quod redimis me ſed quòd
eligis, poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod utilitatem rei parti-
ris mecum, & me in beneficiũ recipis, duobus profuturum. Præfers me alijs, hoc totũ
mea cauſa facis. Itaq; ſi prætorẽ te factura eſſet decem captiuorũ redemptio, decem aũt
ſoli captiui eſſemus, nemo quicq; tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod cui-
quam imputares, à tua utilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficij interpres, nec
CAP. XIIII. deſidero illud mihi tantum dari ſed & tibi. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem no-
mina ueſtra conijci iuſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes
mihi? imò deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc dicam. Aliquid mea cauſa facis, quod
me ad fortunã redemptionis admittis quod nomen meum exit ſorti debeo, quod exi-
re potuit, tibi. Aditũ mihi ad beneficiũ tuũ dediſti, cuius maiorẽ partẽ fortunæ debeo,
ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorũ mercen
nariũ beneficiũ eſt, quod qui dat, non cõputat cui ſed quanti daturus ſit, quod undiq;
in ſe conuerſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentũ, uiuere non poſſum niſi emero, ſed
non debeo uitam, quia emi. Nec quàm neceſſariũ fuerit, æſtimo, ſine quo uicturus nõ
fui, ſed quàm ingratũ, quod nõ habuiſſem, niſi emiſſem, in quo inuehendo mercator
nõ cogitauit, quãtũ auxilij allaturus eſſet mihi, ſed quãtũ lucri ſibi, quod emi nõ debeo.

CAP. XV. Iſto modo, inquit, ne medico quidẽ debere te, niſi mercedulã dices, nec præceptori,
quia aliquid numeraueris. Atqui omniũ horũ apud nos magna charitas, magna reue-
rentia

rentia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quàm emuntur. Emis à me-
dico rem inæſtimabilem, uitam ac ualetudinem bonam, à bonarum artium præcepto-
re ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaq; his non rei precium, ſed operæ, ſoluitur, quod
deſeruiunt, quod à rebus ſuis auocati nobis uacant. Mercedem non meriti, ſed occu-
pationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt uerius, quod ſtatim ponam, ſi prius quo-
modo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, pluris ſunt quàm uenierunt, & CAP. XVI.
ob hoc aliquid mihi extra pro illis quãuis empta ſint, debes. Primũ quid intereſt quan-
ti ſint, cum de precio inter ementem & uendentem conuenerit? Deinde non uenijt il-
lud ſuo precio, ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm uenijt, ſed pluris uenire nõ potuit. Pre-
cium autem cuiuſq; rei pro tempore eſt. Cum bene iſta laudaueris, tanti ſunt, quanto
pluris uenire non poſſunt. Præterea nihil uenditori debet, qui bene emit. Deinde etiã
ſi pluris iſta ſunt, non tamen ullum iſtic tuum munus eſt, ut nõ ex uſu effectuúe, ſed ex
cõſuetudine, & annona æſtimetur. Quod tu preciũ ponis traijcienti maria, & per me-
dios fluctus, cũ è terræ conſpectu receſſit, certam ſecanti uiam, & proſpicienti futuras
tẽpeſtates, & ſecuris omnibus iubenti ſubito uela ſtringi, armamenta demitti, paratos
ad incurſum procellæ, & repentinum impetum ſtare? Huic tamen tantæ rei premium
uectura perſoluit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectũ, in frigore
balneum, aut ignem? Scio tamen quanti iſta conſecuturus diuerſoriũ ſubeam. Quan- aliàs, fulſit
tum nobis præſtat, qui labentem domum † ſuſcipit, & agentem ex imo rimas, inſulam
incredibili arte ſuſpendit. Certo tamẽ & leui precio fultura cõducitur. Murus nos ab
hoſtibus tutos, & à ſubitis latronũ incurſionibus præſtat. Notũ eſt tamen, illas turres
pro ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diẽ mereat.

Infinitum erit, ſi latius exempla cõquiram, quibus appareat, paruo magna cõſtare. CAP. XVI.
Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos mer
cede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte
quàm uendunt, obligant, ſed benigna & familiari uoluntate. Itaq; medico qui nihil
amplius quàm manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, ſine ullo affe-
ctu facienda uitandaúe præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicũ
uidit, ſed tanquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur uenerer, ſi me
in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propria & peculiari cura, ſi nun
quam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quæ ſciebat, nõ didici, ſed
excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non quia pluris eſt quod uendide
rũt quàm emimus, ſed quia nobiſipſis aliquid pręſtiterũt. Ille plus impendit, quàm me
dico neceſſe eſt. Pro me nõ pro fama artis extimuit. Nõ fuit cõtentus remedia mõſtra-
re, ſed admouit. Interea ſollicitus aſſedit, ad ſuſpecta tempora occurrit. Nullũ miniſte-
rium oneri illi, nullum faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus audiuit. In turba mul
torum inuocantium, ego illi potiſſima curatio fui. Tantum alijs uacauit, quantũ mea
ualetudo permiſerat. Huic ego nõ tanquam medico, ſed tanq; amico obligatus ſum.
Alter rurſus in docẽdo, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ præcipientibus in
cõmune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonã indolem erexit, & mo-
do laudibus fecit animũ, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium la 4
tens & pigrũ iniecta (ut ita dicam) manu extraxit, nec quæ ſciebat, maligne diſpen-
ſauit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupit ſi poſſet uniuerſa transfundere. Ingratus
ſum, niſi illũ inter gratiſſimas neceſſitudines diligo. Sordidiſſimorũ quoq; artificio- CAP. XVII.
rũ inſtitutoribus ſupra conſtitutũ aliquid adiecimus, ſi nobis opera illorũ enixior uiſa
eſt, & gubernatori, & opifici uiliſſimæ mercis, & in diẽ ſe locãti corollariũ aſperſimus.
In optimis uerò artibus quæ uitã aut cõſeruãt, aut excolũt, qui nihil ſe plus exiſtimat
debere q̃ pepigit, ingratus eſt, Adijce quod talium ſtudiorũ traditio miſcet animos.
hoc cũ factũ eſt tam medico quàm præceptori preciũ operæ ſoluitur, animi debetur.

Plato cum flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quicquam portitor exegiſſet, hono- CAP. XVIII.
ri hoc ſuo datum credens, dixit poſitum illi eſſe apud Platonẽ officium. Deinde pau-
lo poſt, cum alium atq; aliũ gratis eadem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud
Platonem poſitum officium. Nam ut tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes

non

non tantum mihi præſtare, ſed tanquam mihi. Non potes ob id quenquam appellare, quod ſpargis in populum. Quid ergo? Nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab uno, niſi cum omnibus ſoluam, quod cum omnibus debeo.

CAP. XIX. Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padũ tulit? Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſa, aut utiq; nõ mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare, ſed aut R.P. aut uiciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat, & pro hoc aliud quoddam cõmodũ expectat, quam quod à ſingulis recepturus eſt. † Quid ergo, inquit, ſi princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, ſi immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine debebunt? Quid ni debeant?
5 Debebunt autem non tanquam proprium beneficium, ſed tanq; publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationẽ mei. Illo tempore, quo uniuerſis proderat, noluit mihi propriè ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi nõ ſubſtituit, cũ facturus eſſet, quod fecit? Primum, cũ cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe. Eram enim Gallus, & me etiam ſi nõ mea, publica tamen
6 nota comprehendit. Deinde ego quoq; illi non tanq; proprium debebo, ſed cõmune, unus è populo, non tanq; pro me ſoluam, ſed tanq; pro patria cõferã.

CAP. XX. *Profiteri æs alienum.* Si quis patriæ meæ pecuniam credat, nõ dicam me illius debitorẽ, nec ex hoc æs alienũ profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exoluendum tamẽ hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris quod uniuerſis datur, debitorem me nego: quia dedit quidem, ſed non propter me, & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam, quia ad me quoq; circuitu longo peruenit. Propter me factũ debet eſſe quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ, nec Soli quicquam debes. Non enim propter te mouentur. Sed cũ in hoc moueantur, ut uniuerſa cõſeruent, & pro me mouentur, Vniuerſorũ enim pars ſum. Adijce nunc, quod noſtra & horũ cõditio diſſimilis eſt. Nã qui mihi prodeſt, ut per me proſit & ſibi, nõ dedit beneficiũ, quia me inſtrumentum utilitatis fecit. Sol autẽ & luna etiã ſi nobis proſunt ſua cauſa, nõ in hoc tamẽ proſunt, ut per nos proſint ſibi. Quid enim nos illis cõferre poſſumus?

CAP. XXI. Sciam, inquit, ſolem ac lunã nobis uelle prodeſſe, ſi nolle potuerint, illis autẽ nõ licet nõ moueri. Ad ſummam, cõſiſtant, & opus ſuũ intermittant. Hoc uide quot modis refellatur. Non ideò minus uult, qui non poteſt nolle, Ergo magnum argumentum eſt firmæ uoluntatis, ne mutare quidem poſſe. Vir bonus non poteſt non facere, quod facit, non enim erit bonus, niſi fecerit. Ergo nec bonus uir beneficium dat, quia facit quod debet, non poteſt autem non facere quod debet. Præterea multum intereſt, utrum dicas, non poteſt hoc non facere, quia cogitur, an non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi uelle ob hoc, quia nihil habet melius quod uelit, ipſe ſe cogit. Itaq; quod tanquam coacto nõ deberem, tanquam cogenti debeo. Deſinant inquit uelle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, ut eã neget uoluntatem eſſe, cui non eſt periculum deſinendi uertendiq; ſe in cõtrariũ: cum ex diuerſo nemo æque uideri debeat uelle, quàm cuius uoluntas uſq; eo certa eſt, ut æterna ſit? An ſi is quoq; uult, qui poteſt ſtatim nolle, is non uidebitur uelle, in cuius naturã non cadit nolle?

CAP. XXII. Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, omnia iſta ingentibus interuallis diducta, & in cuſtodiam uniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant, ſubita cõfuſione rerũ ſydera ſyderibus incurrãt, & rupta rerũ cõcordia in ruinam diuina labantur, cõtextusq; uelocitatis citatiſſimæ, inter tot ſecula promiſſas uices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntq; oportunis libramentis, mundũ ex æquo temperantia, repentino cõcrementur incendio, & ex tanta uarietate ſoluantur, atq; eant in unũ omnia. Ignis cuncta poſſideat, quẽ deinde pigra nox occupet, & profunda uorago tot deos ſorbeat. Sit tanti ut tu coarguaris. Iſta tibi concedere poſſunt etiam inuito, euntq; iſta tua cauſa, etiam ſi maior illis alia, ac prior cauſa eſt.

CAP. XXIII. *In legem.* Adijce nunc, quod non externa cogunt deos, ſed ſua illis in legem æterna uoluntas eſt, ſtatuerunt quæ non mutarent. Itaq; nõ poſſunt uideri facturi aliquid, quamuis nolint. Quia quicquid deſinere non poſſunt, perſeuerare uoluerunt. Nec unquam primi conſilij deos pœnitet. Sine dubio ſtare illis, & deſciſcere in cõtrariũ non licet. Sed

non

non ideò, quia uis ſua illos in propoſito tenet, in imbecillitate permanent, ſed quia nõ licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa conſtitutione, cũ uniuerſa diſponerent, etiam noſtra uiderunt, rationẽq; hominis habuerunt. Itaq; non poſſunt uideri ſua tantum cauſa decurrere, & explicare opus ſuũ, quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & ſoli, & lunæ, & cæteris cæleſtibus beneficium, quia etiã ſi potiora illis ſunt, in quę oriuntur, nos tamẽ in maiora † ituri iuuant. Adijce quod deſtinato iuuant. Ideoq; obligati ſumus, qui non in beneficium ignorãtium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt, & quanquam maius illis propoſitum ſit maiorq; actus ſui fructus, quàm ſeruare mortalia, tamen in noſtras quoq; utilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, ut appareat curam noſtri non inter ultima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem, & multi non ut gignerent coierant. Dij non poſſunt uideri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cum omnibus alimenta, protinus † & alia prouiderint, nec eos per negligentiam genuere, quibus tã multa genuerant. Cogitauit enim nos ante natura quàm fecit. Nec tam leue opus ſumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quàm non intra homines tantum, humani imperij conditio ſit. Vide in quantũ corporibus uagari liceat, quæ coercuit fine terrarum, ſed omnem in partem ſui miſit. Vide animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut nouerint deos, aut quærant, & mente in altum data diuina comitentur. Scias non eſſe hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarũ natura nihil habet, quo magis glorietur, aut certe cui glorietur. Quantus iſte furor eſt, controuerſiam dijs muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus, quibus gratia referri ſine impendio non poteſt? Quis negat ab his accepiſſe ſe, à quibus quum maximè accepit, qui & ſemper daturi ſunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruerſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam inficianti benignus eſt, & continuationem ipſam ſeriemq; beneficij argumentum uocare neceſſario dantis? Nolo, ſibi habeat, quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi uoces his aſtrue. Non ideò de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiusq; beneficiorũ, uel hoc maximũ, quod etiam querenti daturus eſt.

[margin: † aliàs inuitant; aliàs ex deſtinato. Sui. — al. & exilia.]

CAP. XXIIII

Non uides quemadmodum teneram liberorum infantiam, parentes ad ſalubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fouẽt, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura conſtringunt, & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad ultimum † audacem iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, ſi parum ſequitur, coaptant, & applicant. Adoleſcentibus quoq;, ac iam potentibus ſui, ſi remedia, metu aut intemperantia reijciunt, uis adhibetur, ac ſeruitus. Itaq; beneficiorum maxima ſunt quæ à parentibus accipimus, dum aut neſcimus, aut nolumus.

[margin: Audacem non erat in libro manu ſcripto erat tamen in langobardico]

CAP. XXV.

His ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuerſo nimis grati, qui aliquid incommodi precari ſolent, his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant, & pia uoluntate, quæritur, quorum animus ſimilis eſt, prauo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ optant exilium, ut deſertam, fugientemq; comitentur. Optant inopiam, ut magis deſideranti donent: optant morbum, ut aſſideant. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Ferè idem itaq; exitus eſt odij & amoris inſani. Tale quiddã & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuria ueniunt: cũ † ſanctius ſit uel ceſſare, quàm per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à Dijs tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, ut gratior ars † ſua periculo fiat? Quid ſi imperator deos oret, ut magna uis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu cõpleat, & uallũ trepidante exercitu conuellat, & in ipſis portis, infeſta ſigna conſtituat, quo maiore cum gloria rebus lapſis, profligatisq; ſuccurrat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili uia ducunt, qui deos contra eum aduocãt, cui ipſi affuturi ſunt, & ante illos ſterni, quàm erigi uolunt. Inhumana iſta & peruerſe grati animi natura eſt, contra eum optare, cui honeſte deeſſe non poſſis.

[margin: Vouent pro optant. εὔχονται — aliàs ſatius; aliàs ſuo]

CAP. XXVI.

Non nocet illi uotum meum, inquit, quia ſimul opto & periculum & remedium. Hoc

Hoc dicis nonnihil te peccare, ſed minus quàm ſi ſine remedio periculum optares.
Nequitia eſt, ut extrahas mergere, euertere ut ſuſcites, ut emittas includere. Non eſt
beneficium iniuriæ finis, nec unquam id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe qui detra-
xit, intulerat. Nō uulneres me malo, quàm ſanes. Potes inire gratiam, ſi quia uulnera-
tus ſum ſanas, non ſi uulneras, ut ſanandus ſim. Nunquam cicatrix niſi collata uulneri
placuit, quod ita coiſſe gaudemus, ut non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cuius nul-
lum beneficium haberes, inhumanum erat uotū, quanto inhumanius ei optes, cui be-
CAP. XXVII. neficiū debes? Simul, inquit, ut poſſem ferre illi opem precor. Primum ut te in me-
dia parte uoti tui occupem, iam ingratus es, Nondū audio quid illi uelis præſtare, ſcio
quid illū uelis pati. Solicitudinē illi & metū, & maius aliquod imprecaris malū, ut ope
indigeat, Hoc contra illum eſt. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te eſt, non ſuccur-
rere uis illi, ſed ſoluere. Qui ſic properat, ipſum ſolui uult non ſoluere. Ita quod unum
in uoto tuo honeſtum uideri poterat, turpe & ingratum eſt, nolle debere, Optas enim
non ut tu facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed ut ille neceſſitatē implorandæ. Su-
periorem te facis, & quod nefas eſt, benemeritū ad pedes tuos mittis. Quāto ſatius eſt
honeſta uoluntate debere, quàm per malam rationem ſoluere? Si inficiareris quod accepe-
ris minus peccares, nihil enim niſi quod dederat, amitteret. Nūc uis illū ſubijci tibi ia-
ctura rerū ſuarum, et ſtatus mutatione in id deuocari, ut infra beneficia ſua iaceat. Gra
tum te reputabo, corā eo cui prodeſſe uis, opta. Votum tu iſtud uocas, quod inter gra-
tum & inimicum poteſt diuidi, quod nō dubites aduerſariū & hoſtem feciſſe, ſi extre-
ma taceantur. Hoſtes quoque optauerunt capere quaſdā urbes, ut ſeruarent, & uincere
quoſdam, ut ignoſcerent. Nec ideò non hoſtilia uota, in quibus quod mitiſſimum eſt,
poſt crudelitatē uenit. Denique qualia eſſe iudicas uota, quæ nemo tibi minus uolet, quàm
is pro quo fiunt ſuccedere. Peſſime cū eo agis, cui uis à dijs noceri à te ſuccurri, inique
cū ipſis dijs. Illis enim duriſſimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu proſis, dij noce-
bunt. Si accuſatorē ſubmitteres, quem deinde remoueres, ſi aliqua illū lite implicares,
Subinde, pro quā ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret. Quid intereſt, utrū iſtud fraude
mox. tentetur an uoto? Niſi quod potētiores illi aduerſarios quæris. Nō eſt quod dicas, quā
enim illi iniuriam facio? Votum tuū aut ſuperuacuum eſt, aut iniurioſum, imò iniu-
rioſum, etiā ſi irritū. Quicquid nō efficis, dei munus eſt, iniuria uerò, quicquid optas.
CAP. XXVIII Sat eſt, Tibi nō aliter debemus iraſci, quàm ſi profeceris. Si uota, inquit, ualuiſſent, & in
hoc ualuiſſent, ut tutus eſſes. Primū certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio.
Deinde utrunque certum puta, quod nocet, prius eſt. Præterea tu conditionem uoti tui
noſti, me tempeſtas occupauit, portus ac præſidij dubium. Quantū exiſtimas tormen-
tum, etiam ſi accepero, eguiſſe? etiam ſi ſeruatus fuero, trepidaſſe? etiā ſi abſolutus fue-
ro, cauſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, ut non gratior ſit ſolida & incon
cuſſa ſecuritas. Opta ut reddere mihi beneficiū poſſis, cum opus erit, nō ut opus ſit. Si
eſſet in tua poteſtate quod optas, ipſe feciſſes.
CAP. XXIX. Quanto hoc honeſtius uotū eſt, opto
in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia diſtribuat, nunquam deſideret. Sequatur illū ma-
teria, qua tam benigne utatur largiendo iuuandoque, ut nunquam illi ſit dandorum be-
neficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanitatem,
ad miſericordiam & clementiam, iritet ac prouocet turba gratorum, ſed quos illi & ha
bere cōtingat, nec experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit, ipſi nemo placandus.
Tam æquali in eum fortuna indulgentia perſeueret, ut nemo in illum poſſit eſſe, niſi
conſcientia gratus. Quanto hæc iuſtiora uota ſunt, quæ te in nullam occaſionem diffe
runt, ſed gratum ſtatim faciunt. Quid enim prohibet referre gratiam proſperis rebus?
Quammulta ſunt, per quæ quicquid debemus, reddere etiā felicibus poſſumus. Fide-
Conuerſatio. le conſilium, aſſidua conuerſatio, ſermo comis, & ſine adulatione iucundus, aures ſi
9 deliberare uelit, diligentes, tutæ, ſecretæ, conuictus familiaritas. Neminem tam alte ſe-
cunda poſuerunt, ut non illi eo magis amicus deſit, quia nihil abſit.

CAP. XXX. Iſta triſtis & omni uoto ſubmouenda occaſio, ac procul repellenda. Vt gratus eſſe
poſſis, iratis Dijs opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum
eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerem, uincula, ſordes, ſeruitutē,
bellum,

bellum, egeſtatem. Hæc ſunt occaſiones tui uoti, ſiquis † tecum traxit per iſta dimitti-
tur. Quin potius cum potentem eſſe uis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim
(ut dixi) uetat te referre, etiam ſumma felicitate præditis gratiam, cuius plena tibi oc-
curret & uaria materia? Quid? tu neſcis debitum etiam locupletibus ſolui. Ne te in-
uitum diſtringam: Omnia ſane excluſerit opulenta felicitas, monſtrabo tibi, cuius rei
inopia laborant magna faſtigia, quid omnia poſſidentibus, deſit. Scilicet ille, qui ue-
rum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaq; conſuetudine pro rectis
blanda audiendi, ad ignorantiam ueri perductum, uindicet à conſenſu concentúque
falſorum. Non uides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides
in obſequium ſeruile ſubmiſſa, dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet, diſſuadetq;,
ſed adulandi certamen eſt, & unum amicorũ omnium officium, una cõtentio, quibus
blandiſſime fallat? Ignorauere uires ſuas, & dum ſe tam magnos quàm audiunt cre-
dunt, attraxere ſuperuacua, & in diſcrimen rerum omnium peruentura bella, utilem
& neceſſariam rupere concordiam: ſecuti iram, quàm nemo reuocabat, multorũ ſan-
guinem hauſerunt, fuſuri nouiſſime ſuum, dum uindicant inexplorata pro certis, fle-
ctiq; non minus exiſtimant turpe quàm uinci, & perpetua credunt, quæ in ſummum
perducta maxime nutant. Ingentia ſuper ſe caſura regna fregerunt, nec intellexerunt 10
in illa ſcena & uanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipſos nihil
non aduerſi expectare debuiſſe, ex quo nihil ueri audire potuerunt.

al. tecum contraxit. forte legendum te cõtraxit.

CA. XXXI.

Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumq; quàm caducis con-
fideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncios belli, & ad primam ad-
uentus famam, terga uerſuros. Alius nihil eſſe dubij, quin illa mole non uinci ſolum
Græcia, ſed obrui poſſet: magis uerendum, ne uacuas deſertasq; urbes inuenirent,
& profugis hoſtibus uaſtæ ſolitudines relinquerentur, non habituris, ubi tantas uires
exercere poſſent. Alius illi uix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſsibus maria,
militi caſtra, explicandis equeſtribus copijs campeſtria, uix patere cœlum ſagittis ad e-
mittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa undique iactarentur, quæ ho-
minem nimia æſtimatione ſui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius ſo-
lus dixit, ipſam illam qua ſibi placeret multitudinem indigeſtam & grauem, metuen-
dam eſſe ducenti; non enim uires, ſed pondus habere, immodica nunquam regi poſſe,
nec diu durare, quicquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones ob-
iecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium milia trecenti morabuntur, hæ-
rebunt in ueſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus obſtru-
ent. Tota illos Aſia non mouebit loco. Tantas minas belli, & penè totius generis hu-
mani ruentis impetum, pauciſſimi ſubſtinebunt. Cum te mutatis legibus ſuis natura
tranſmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cum computaueris quanti
Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cum ſcieris poſſe retineri.
Cedent quidem tibi pluribus locis uelut torrentis modo ablati, cuius cum magno ter-
rore, prima uis defluit; Deinde hinc atq; illinc coorientur, & tuis te uiribus prement.
Verum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatum eſſe, quàm qui recipi ab his regio-
nibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt. Ob hoc ipſum te
Græcia uincet, quia non capit. Uti toto te non potes. Præterea, quæ una rebus ſa-
lus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec
fulcire ac firmare labentia. Multo ante uinceris, quàm uictum eſſe te ſentias. Cæte-
rum non eſt, quod exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus
eius duci quoq; ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſsit, cui naſci-
tur in perniciem, ut alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſua cauſa. Acciderunt quæ De
maratus prædixerat, diuina atq; humana impellentem, & † mutantem quicquid obſti-
terat, trecenti ſtare iuſſerunt: ſtratusq; per totam Græciam paſsim Xerxes intellexit,
quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaq; Xerxes pudore quàm damno miſerior, De-
marato gratias egit, quod ſolus ſibi uerum dixiſſet, & permiſit petere quod uellet: pe-
tit ille, ut Sardis maximam Aſiæ ciuitatem curru uectus intraret, rectam capite tiarã ge-
rens; id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præmio antequam peteret, ſed quàm miſe-

Commiſſas dixit adeo anguſtas, ut ſe inuicem cõtingãt.

forte, minitantem.

f rabilis

Sibi, id eſt ſuo commodo. rabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, niſi qui non dicebat ſibi.

al. ultra. CA. XXXII. Diuus Auguſtus filiam † intra pudicitiæ maledictum impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emiſit, Admiſſos gregatim adulteros, pererratã nocturnis comeſſationibus ciuitatẽ, forum ipſum ac roſtra, ex quibus pater legem de adulterijs tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, quotidianum ad Marſiam concurſum, cum ex adultera in quæſtuariam uerſa, ius omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret. Hæc tam uindicanda principi quàm tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiã ad uindicantem redit) parum potens iræ, publicauerat. Deinde cum interpoſito tempore in locum iræ ſubijſſet uerecundia, gemens, quod non illa ſilentio preſsiſſet, quæ tãdiu neſcierat, donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclamauit, Horũ mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa, aùt Mecœnas uixiſſet. Adeo tot habenti milia hominum duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones, & protinus ſcriptæ. Fracta claſsis, & intra paucos dies natauit noua. Sæuitum eſt in opera publica ignibus, ſurrexerunt meliora conſumptis. Tota uita, Agrippæ & Mecœnatis uacauit locus. Quid putem, defuiſſe ſimiles qui aſſumerentur, an ipſius uitium fuiſſe, qui maluit quæri, quàm quærere? Non eſt quod exiſtimemus Agrippam & Mecœnatem ſolitos illi uera dicere, qui ſi uixiſſent, inter diſsimulantes fuiſſent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentium contumeliã amiſſa laudare, & his uirtutem dare uera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non eſt.

C. XXXIII. Sed ut me ad propoſitum reducam, uides quàm facile ſit, gratiã referre felicibus, & in ſumma humanarum opum poſitis: dic illis non quod uolunt audire, ſed quod audiſſe ſemper uolent. Plenas aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da conſilium utile. Quæris quid felici præſtare poſsis? Effice, ne felicitati ſuæ credat, ut ſciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, ſi illi ſtultam fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisq; mobilia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm ueniunt, nec his portionibus, quibus ad ſummã per uentum eſt, retrò iri, ſæpe inter fortunam maximam & ultimam nihil intereſſe. Neſcis quantum ſit precium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantum, ſed ſeculis raram, quæ non aliubi magis deeſt, quàm ubi creditur abũdare. Quid? iſtos tu libros, quos uix nomenclatorum complectitur, aut memoria, aut manus, amicorũ exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas admiſsiones digeruntur. Conſuetudo iſta uetus eſt regibus, regesq; ſimulantibus, populum amicorum deſcribere. Eſt proprium ſuperbiæ, magno æſtimare introitum ac tactum ſui liminis, pro honore dare, ut

Suo. oſtio ſuo propius aſsideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt.

C. XXXIIII. Apud nos primi omnium Graccus, & mox Liuius Druſus inſtituerut ſegregare turbam ſuam, & alios in ſecretum recipere, alios cum pluribus alios uniuerſos habuerunt. Itaq; iſti amicos, primos habuerunt & ſecundos, nunquam ueros. Amicum uocas, cuius diſponitur ſalutatio, aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fores maligne apertas non intrat, ſed illabitur? Huic peruenire uſq; ad diſtringendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum & promiſcuum ignotis, Aue, non niſi ſuo ordine emittitur? Ad quencunq; itaq; iſtorum ueneris, quorum ſalutatio urbem concutit, ſcito, etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequentia uicos, & commeantium in utranq; partem cateruis itinera compreſſa, tamen uenire te in locũ hominibus plenum amicis uacuum. In pectore amicus, non in atrio quæritur. Illò recipiendus eſt, illic retinendus eſt, & in ſenſus recondendus. Hoc doce gratus es. Male de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto, ſi rebus tutis ſuperuacuus. Quemadmodum te & in dubijs & in aduerſis, & in lætis ſapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduerſa fortiter, læta moderate: ita in omnia utilem te amico exhibere potes, aduerſa eius ſi nec deſerueris, nec optaueris. Multa nihilominus, ut non optes, in tanta uarietate quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarum partem ipſe ferat, quamuis pro illo uideatur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſsitatem, quam adiutorio ſuo fideq; diſcutiat, quod eſt ingrati, ſe

ti, ſe illi præfert, & tanti exiſtimat illum miſerum eſſe, ut ipſe gratus ſit, & ob hoc ipſum ingratus eſt. Exonerare enim ſe uult, & graui ſarcina liberare. Multum intereſt, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium, an ut ne debeas. Qui reddere uult, illius ſe commodo aptauit, & idoneum illi uenire tempus uolet. Qui nihil aliud quàm ipſe liberari uult, quacunq; ad hoc cupiet peruenire, quod eſt peſsimæ uoluntatis. Iſta, inquis, nimia feſtinatio ingrati eſt? id apertius exprimere C. XXXV.
non poſſum, quàm ſi repetiuero quod dixi, non uis reddere acceptum beneficium, ſed effugere. Hoc dicere uideris. Quando iſto carebo? Quocunque modo mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares ut illi ſolueres de ſuo, multum abeſſe uidere- Suo.
ris à grato, hoc quod optas iniquius eſt. Execraris enim illum, & caput ſanctum tibi dira imprecatione defigis. Nemo, ut exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, ſi captiuitatem, ſi famem, ac metum imprecareris. At quid intereſt, utrum uox iſta tua ſit, an uoti tui? Sanus aliquid horum opta. I nunc & hoc eſſe gra- 12 13
tum puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non uſq; in odium, ſed tantum ad inficiationem beneficij perueniret. Quis pium dicet Aeneam, ſi patriam C.XXXVI.
capi uoluerit, ut captiuitate patrem eripiat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exempla mõſtrarent, ſi optauerunt ut Aetna immenſa ignium ui ſupra ſolitum ardens, 14
daretur ipſis occaſio exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi punicum bellum ut finiret, perſeuerare maluit. Nihil Decijs, quod morte patriam ſeruauerunt, ſi prius optauerant, ut deuotioni fortiſsimæ locum, ultima rerum neceſsitas faceret. Grauiſsima infamia eſt medici, opus quærere Multi quos auxerant morbos, & reuocauerant, ut maiore gloria ſanaret, non potuerunt diſcutere, aut cum magna miſerorum uexatione uicerunt.

Calliſtratum aiunt, ita certe Hecaton autor eſt, cum in exilium iret, in quod mul- C. XXXVII.
tos ſimul cum illo ſeditioſa ciuitas, & intemperanter libera expulerat, optante quodã, ut Athenienſibus neceſsitas reſtituendi exules eſſet, abominatum talem reditum. Rutilius noſter animoſius. Cum enim quidam illum conſolaretur, et diceret inſtare arma ciuilia, breui futurum, ut omnes exules reuerterentur, quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi peiorem reditum, quàm exitum optares? Malo, ut patria in exilio meo erubeſcat, 15
quàm reditum mœreat. Non eſt iſtud exilium, cuius neminem non magis quàm dam- 16
natum pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia ſatius erat duos iniquo malo affici, quàm omnes publico, Ita non ſeruat grati hominis affectum, qui bene de ſe merẽtem difficultatibus uult opprimi, quas ipſe ſubmoueat, qui etiam ſi bene cogitat, male precatur. Ne in patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium extinxiſſe quod In gloriam.
feceris. In quibuſdam ciuitatibus impium uotum, ſceleris uicem tenuit.

Demades Athenis eum qui neceſſaria funeribus uenditabat, dãnauit, cum probaſ- C.XXXVIII
ſet magnum lucrum optaſſe, quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet, an merito damnatus ſit? Fortaſſe optauit, non ut multis uenderet, ſed ut chare, ut paruo ſibi conſtarent quæ uenditurus eſſet. Cum conſtet negociatio ex empto & uendito, quare uotum eius in unam partem trahis, cum lucrum ex utraq; ſit? Præterea omnes licet, qui in iſta negociatione ſunt, damnes, omnes enim idem uolũt, idem intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno, commodo lucrum? Miles bellum optat, in gloriam. Agricolam annonæ charitas erigit. Eloquentiæ exceptat preciũ litium numerus. Medicis grauis annus in quæſtu eſt. 17
Inſtitores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempeſtate, nullo igne lædantur tecta, iacebit opera fabrilis. Vnius uotum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu Aruntium & Aterium, & cæteros qui captandorum teſtamentorum artem profeſsi ſunt, non putas eadem habere quæ deſignatores & libitinarios uota? Illi quorum mortes optent, neſciunt, hi familiariſsimum quenq;, ex quo propter amicitiam rei plurimum eſt, mori cupiũt. Illorum damno nemo uiuit, hos quiſquis differt exhaurit. Optant ergo non tantũ ut accipiant, quod turpi ſeruitute meruerunt, ſed etiã ut tributo graui liberentur. Non eſt itaq; dubium, quin hi magis quod damnatum eſt

in uno optent,quibus quiſquis morte profuturus eſt,uita nocet. Omnium tamen iſto
rum uota ſunt impunita. Deniq; ſe quiſq; conſulat,& in ſecretum pectoris ſui recedat,
18 & inſpiciat quid tacitus optauerit. Quàm multa ſunt uota, quæ etiam ſibi fateri pudet,
C. XXXIX. quàm pauca quæ facere coram teſte poſsimus. Sed non quicquid reprehen
dendum,etiam damnandum eſt, ſicut hoc uotum amici, quod in manibus eſt, male u-
tentis bona uoluntate,& in id incidentis, quod euitat. Nam dum gratum animum fe-
ſtinat oſtendere,ingratus eſt. Hic,ait,in poteſtatem meam recidat,gratiam meam deſi-
deret,ſine me ſaluus,honeſtus,tutus eſſe non poſsit. Tam miſer ſit,ut illi beneficij loco
al. Hinc Dij cir ſit quicquid redditur. † Hæc dijs audientibus? Circumuenient illum domeſticæ inſi-
cũueniãt illinc diæ,quas ego poſsim ſolus opprimere. Inſtet potens inimicus & grauis, infeſta turba,
19 nec inermis, creditor urgeat & accuſator. Vide quàm ſis æquus,horum op-
CAP. XL. tares nihil,ſi tibi beneficiũ non dediſſet. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, peſ-
ſima pro optimis referendo,hoc certe delinquis,quod non expectas ſuum cuiuſq; rei
tempus,quod æque peccat,qui non ſequitur,quàm qui antecedit. Quomodo nõ ſem-
per beneficium recipiendum eſt, ſic non utiq; reddendũ. Si mihi non deſideranti red-
deres,ingratus eſſes,quãto ingratior es,qui deſiderare me cogis? Expecta. Quare ſub-
ſidere apud te munus meũ non uis? Quare obligatum moleſte fers? Quare quaſi cum
acerbo fœneratore reſignare rationem parem properas? Quid mihi negociũ quæris?
CAP. XLI. Quid in me deos immittis? Quomodo exigeres,qui ſic reddis? Ante om-
Manu facere. nia ergo Liberalis hoc diſcamus,beneficia ſecure debere,& occaſiones reddendorum
obſeruare, non manu facere. Hanc ipſam cupiditatem primo quoq; tempore liberan-
di ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet, &
quod apud ſe non uult eſſe,onus iudicat eſſe non munus. Quanto melius ac iuſtius in
promptu habere merita amicorum, & offerre non ingerere, nec obæratum ſe iudica-
re? Quoniam beneficium commune uinculum eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, nihil
moror,quò minus tuum reuertatur, opto hilaris accipias, ſi neceſsitas alterutri noſtrũ
imminet,fatoq; quodam datum eſt,ut aut tu cogaris beneficium recipere,aut ego acci-
pere,det potius qui ſolet. Ego paratus ſum,nulla mora inter nos eſt,oſtendam hunc a-
CAP. XLII. nimum,cum primum tempus aduenerit. Interim dij teſtes ſunt. Soleo mihi
Liberalis notare hunc in te affectum, & quaſi manu prendere, uerentis & æſtuantis,
ne in ullo officio ſis tardior. Nec decet gratum animum ſollicitudo contra ſummam fi
duciam ſui,& ex conſcientia ueri amoris dimiſſa eſt omnis anxietas. Tam conuicium
eſt recipere quod non debes,quàm non dare quod debes. Hoc beneficij primum dati
ſit ius,ut recipiendi tẽpus eligat qui dedit. At uereor ne homines de me ſecius loquan-
tur. Male agit,qui famæ,non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes, illũ
al. nõ potes: ſed quẽ † potes. Quid ergo ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper debebo? debebis, ſed pa-
neutrũ placet. làm debebis,ſed libenter debebis,ſed cum magna uoluptate apud te depoſitum intue-
20 beris. Pœnitet accepti beneficij,quem nõdum redditi piget. Quare qui tibi dignus ui-
CAP. XLIII. ſus eſt,à quo acciperes,indignus uideatur,cui diu debeas? In magnis errori-
bus ſunt,qui ingentis animi credunt proferre dona, plurium ſinum ac domum reple-
re,cum iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt quan-
to maius ac difficilius interim ſit capere quàm fundere. Nam ut nihil alteri detraham,
quoniam utrũq; ubi uirtute fit, par eſt, non minoris eſt animi beneficiũ debere, quàm
dare. Eo quidem operoſius hoc quàm illud, quo maiore diligentia cuſtodiuntur acce-
pta quàm dantur. Ideo non eſt trepidandum,quàm cito reponamus, nec procurãdum
intempeſtiue: quia æquè delinquit,qui ad referendam gratiã ſuo tempore ceſſat,quàm
qui alieno properat. Poſitum eſt illi apud me,nec illius nomine, nec meo timeo. Bene
illi cautum eſt. Nõ poteſt hoc beneficiũ perdere, niſi mecum, imò ne mecum quidem.
Egi illi gratias,id eſt,retuli. Qui nimis de beneficio reddẽdo cogitat, nimis cogitare al-
terum de recipiendo putat. Præſtat eſſe in utrunq; facilẽ: ſi uult recipere beneficiũ,refe
ramus reddamusq; læti: illud apud nos cuſtodiri mauult,quid theſaurũ eius eripimus?
quid cuſtodiam recuſamus? Dignus eſt cui utrum uolet,liceat. Opinionem quidem et
famam eo loco habeamus,tanquam non ducere,ſed ſequi debeat.

In librum

IN LIBRVM SEXTVM. CAP. IX.

*Vt beneficium daret,debuit.*Longobardicus habebat, *dare debuit.*Suſpicor deeſſe uerbum. *Vt beneficium da- 1
ret,uelle debuit.*

CAP. X.

*Sed quod beneficium non eſſet.*Conſentiebant tres diuerſi codices,et in his Longobardicus, quanquã mihi,*non*, 2
quæ uox in prioribus æditionibus non erat , uidetur ſupereſſe. Sic enim ratiocinatur Seneca. Si in beneficio tantum
poteſt uoluntas, ut debeamus ei, cuius promptiſſimæ iuuandi uoluntati fortuna defuit, è contrario beneficium illi
non debebimus,cui ſuppetijt fortuna,ſed uoluntas non anteceſſit.

CAPVT XI.

*Cum uagus atq; erroneus.*Ita uetus æditio.Longobardicus habebat, *atq; error*:unde conijcio, *erro* fuiſſe ſcrip- 3
tum,quod librarius errore uertit in *erroneum*. Mox in Baſilienſi codice repperi, *erro* ſcriptum.
Modo laudibus affecit animum. Longobardicus habebat, *fecit animum*, hoc eſt,animauit ad ſtudia. Et elegans 4
eſt facere animos.

CAPVT.XIX.

*Sed tanquam Ro.po. partem.*Sic uetus æditio, in nonnullis erat, *publice partum*. Longobardicus habebat ger- 5
manam ſcripturam,*publici partem*.
Sed commune munus ex populo. Ita ſuperiores æditiones, & conſentiebat Longobardicus. Nos tamen non ue- 6
riti ſumus reponere,*unus è populo*:retulit enim illud Græcum, εἷς τῶν πολλῶν.

CAPVT XXIII.

Sed non ideò quia uis ſua illos &c. Longobardicus habet, *ſed non aliud,quàm quia uis ſua illos in propoſito te- 7
net,nec in imbecillitate permanent.*Senſus fere conſentit.
In maiora ituros iuuant,Longobardicus habebat,*in maiora ituri*,ut referatur ad ſolem & lunam. 8

CAPVT XXIX.

*Aut res ſi deliberare uelit,diligentes,tu te ſic credere.*Sic habebant ſuperiores æditiones,nec ſuffragabatur co- 9
dex Longobardicus.Nos,ut ſpero,feliciter germanam ſcripturam repoſuimus,*aures ſi deliberare uelit, diligentes,
tutæ,ſecretæ.* Diligentes ut attendant,tutæ ne prodant,ſecretæ ne ſpargant in uulgus.

CAPVT XXX.

Ingentia ſuper ſe ac ſua regna fregerunt. Ita uetus æditio : Nonnulli pro *ac ſua*,habebant *ac ſuos*. Neutra lectio 10
uacat mendo,nec dubium eſt,quin ſcriba,pro *caſura*,ſcripſerit *ac ſua*.

CAPVT XXXII.

*Intra impudicitiæ maledictum.*Longobardicus habebat, *ultra*, uerum ut *intra* legamus faciunt quæ ſequuntur,
in publicum emiſit.Quanquam ſi legas *ultra*,ſenſus eſt tolerabilis,non ſolum laborabat infamia,ſed in propatulo res 11
erat. Mox. *Narrauit noua*,alij *nectauit*,Longobardicus *notauit*. *Natauit* haud dubie legendum.

CAPVT XXXIIII.

Prior æditio ſic habebat , *Hunc peruenire uſq; ad diſtribuendam libertatem licet , cuius uulgare & publicum
uerbum & promiſcuum? Ignotus non niſi ſuo ordine emittitur.* Ex hoc ſermone cuius & ordo deprauatus erat, &
uerba,nihil omnino ſenſus poterat elici . Exemplar peruetuſtum hactenus opitulabatur , ut certis ueſtigijs germa-
nam lectionem deprehenderimus. Pro *hunc*, habebat *huic*, poſt *ignotus*, habebat, *habe*. Iam nationibus quibuſdam
peculiare eſt, pro *b*, ſonare *u* conſonantem , & germanicum eſt, aſpirare nonnunquam & tenues, ita factum eſt, ut
pro *aue*, ſcriptum ſit *habe*. Ad hunc itaq; modum ſynceram ſcripturam repoſuimus. *Huic peruenire uſq; ad diſtrin-
gendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum , & promiſcuum ignotis, Aue, non niſi ſuo ordine e-
mittitur?* Diſtringere libertatem dixit,pro expromere,quemadmodum diſtringimus gladium. Amicitiæ proprium
eſt, liberas inuicem uoces emittere. Quando autem amicus ille ſalutator audebit libertatem hanc exerere in amicũ,
cui non licet uerbum, *Aue*,quod uulgo ignotus dicit ignoto,niſi ſuo ordine emittere.

CAPVT XXXV.

*Vtrum uox iſta ſit uoti tui.Sanius alquid horum opta.*Ita ſuperior æditio, nec ſuffragabantur exemplaria. Itaq;
diuinauimus fuiſſe ſcriptum,*utrum uox iſta tua ſit, an uoti tui? Sanus aliquid horum opta.*Senſus eſt, fortaſſe non im 12
precaris talia amico,ſed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi.Hinc conjecta,quàm immaniter optes
amico. *Sciui nunc.*alij,*Sum nunc.* Alij,*Si in nunc*. Arbitror legendum, *I nunc*.

CAPVT XXXVI.

Immenſa ignium ui. Codices aliquot manu deſcripti habebant *inſuper*,Ex,ui,fecerant,in,ex,ſupra, ſuper. Co- 13
dex uetuſtiſſimus habebat ſic, *Quis Siculos iuuenes,ut bona liberis exempla,monſtrabit,ſi optauerint ut Aetna im- 14
menſam ignium uim,ſupra ſolitum ardens & incenſa,præcipitet,datura ipſis occaſionem,&c.*

CAPVT XXXVII.

Quàm reditum meum mœreat:pro *mœreat* Longobardicus habebat,*hæreat*.Fortaſſis ſcriptum erat *horreat*.
*Quemadmodum illi.*Hic aliquis enarrator adiecerat,ſ.Calliſtratus & Rutilius:In Longobardico non erant. 15

CAPVT XXXVIII. 16

Eloquentiæ precium exoptat litiũ numerus. Quoniam hinc nullus exiſtit ſenſus, uerteram *exoptat* in *exceptat*,
idq; poſt comperi in codice Longobardico. 17

18 *In ſecreta pectoris ſui reddat. alius redeat. Non dubito quin legendum ſit recedat.*

CAPVT XXXIX.

19 *Hinc dij circumueniant. Longobardicus habebat, Hæc dijs audientibus? Circumueniant illum.*

CAPVT. XLII.

20 *Illum quem potes. alius habebat, quem non potes. Cum nihil ſuffragentur exemplaria, legendum arbitror, duo iſtius rei iudices habes, te quem non potes fallere, illum quem potes.*

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

CAP. I.

BOnum mi Liberalis habeas animum, In manibus terræ. Non hic te carmine longo, atq; per ambages & longa exorſa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhauſta materia circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quicquid ſupereſt, cum tibi ſuperfuerit. Si uoluiſſem lenocinari mihi, debuit paulatim opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quicquid maxime neceſſarium erat in primum ſtatum congeſsi, nunc ſiquid effugit, recolligo. Nec mehercule ſi me interrogas nimis ad rem exiſtimo pertinere, ubi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cætera, non in remedium animi, ſed in exercitationẽ ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, uir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet: plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in uſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexuſq; perdidicit, quorum uſus ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in uno ſe, aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus ſpectat. Nec enim refert quàm multa ſciat, ſi ſcit quantum uictoriæ ſatis eſt; Sic in hoc ſtudio multa delectant, pauca uincunt. Licet neſcias, quæ ratio oceanum effundat ac reuocet, quare ſeptimus quiſque annus ætati ſignum imprimat, quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet portionem ſuam, ſed ultima in anguſtias coëant, & columnarum nouiſsime interualla iungantur: quid ſit quod geminorum conceptum ſeparet, partum iungat, utrum unus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint, Cur pariter natis fata diuerſa ſint, maximiſq; rerum ſpacijs diſtent, quorum inter ortus minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ quæri poſſumus, quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic unus inuentæ fructus eſt, inueniſſe. Quicquid nos meliores beatoſq; facturum eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit & poſuit, nec auida ſpe infinita complectitur, ſed didicit à ſe petere diuitias, ſi deorum hominumq; formidinẽ eiecit, & ſcit non multum eſſe ab homine timendum, à deo nihil, ſi contemptor omnium, quibus torquetur uita, dum ornatur, eò perductus eſt, ut illi liqueat mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem, Si animum uirtuti conſecrauit, & quacunq; uocat illa, planum putat, Si ſociale animal eſt, & in commune genitus mundum ut unam domum ſpectat, & conſcientiam ſuam dijs aperuit, ſemperq; tanquam in publico uiuit, ſe magis ueritus quàm alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit, conſummauit ſcientiam utilem atque neceſſariam, Reliqua oblectamenta ocij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum non robur ingenijs afferentia.

CAP. II. *Vtraq; manu tenere.*

Hæc Demetrius noſter, utraq; manu tenere proficientem iubet, nec uſquam dimittere, imò affigere, & partem ſui facere, eoq; quotidiana meditatione perduci, ut ſua ſponte occurrant ſalutaria, & ubiq; ac ſtatim deſiderata præſto ſint, & ſine mora ulla ueniat, illa turpis honeſtiq; diſtinctio, ſciatq; nec malum eſſe ullum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hæc regula uitæ opera diſtribuat, ad hanc legem & agat cuncta & exigat, Miſerrimóſque mortalium iudicet, in quantiſcunque opibus

bus refulgebunt, uentri ac libidini deditos, quorum animus inerti ocio torpet. Dicat ipſe ſibi, Voluptas fragilis & breuis, faſtidit obiecta, quo auidius hauſta eſt, citius in contrarium recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt, pœniteat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis dijs proximi deceat. Res humilis, membrorum turpium ac uiliũ miniſterio ueniens, exitu fœda. Illa eſt uoluptas & homine & uiro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarũ tutiſsima eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea quã hominũ inter ſe rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto uenit, ubi de dijs famæ creditum eſt, uitijsq; illos noſtris æſtimauimus. Hanc uoluptatem æqualem, intrepidam, nunq; ſenſuram ſui tedium percipit, hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicam, diuini iuris atq; humani peritus, de præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. Nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaq; curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat aut cupit, nec ſe mittit in dubiũ, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum, omnia illius ſunt. Non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt, cui quanquã in littore maris rubri ſteterat plus deerat, q̃ quà uenerat. Illius ne ea quidẽ erant, quę tenebat, aut uicerat, cũ in Oceano Oneſicritus præfectus claſsibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopẽ eſſe, qui extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundũ, inexploratum, & immenſum auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deeſt, quantum cupit.

Subinde pro mox.

1

CAP. III.

Nec hoc Alexandri tantum uitium fuit, quem per Liberi Herculisq; ueſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe, quẽ inuenies, cui modum imperij ſatietas fecerit qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. Quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur. Nec intereſt quantũ in id quod inexplebile eſt congeras. Vnus eſt ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trans maria legatos, nec metanda in ripis hoſtilibus caſtra nõ oportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex ædito, tranquilloq; tutela eſt, ita hic officia ſua, quamuis latiſsime pateãt, ſine tumultu obit. Et omne humanum genus, potentiſsimus eius optimusq; infra ſe uidet. Derideas licet, Ingentis ſpiritus res eſt, cum orientem occidẽtemq; luſtraueris animo, quo etiam remota, & ſolitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiã rerum, quas natura beatiſsime fundit aſpexeris, emittere hanc dei uocem, Hæc omnia mea ſunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil eſt extra omnia.

CAP. IIII.

Hoc ipſum, inquis, uolui, teneo te, uolo uidere, quomodo ex his laqueis, in quos tua ſponte decidiſti explicieris. Dic mihi, quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? Nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti, cui quicquid datur, de ſuo datur. Atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autẽ me ſcito, & de amicis interrogare, Omnia dicitis illis eſſe communia, ergo nemo quicquam amico donare poteſt, donat enim illi communia. Nihil prohibet aliquid eſſe, & eius qui poſsidet, & eius cui datũ & aſsignatũ eſt. Sic omnia ſapientis eſſe dico, ut nihilo minus proprium quiſq; in rem ſuam dominium habeat. Iure ciuili omnia regis ſunt. Et tamen illa quorum ad regem pertinet uniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & unaquæq; res habet poſſeſſorem ſuũ. Itaque dare regi, & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus, nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum uocamus, quos deinde inter ſe uicini priuata terminatione diſtinguunt, & totus ager aut ullius reipub. eſt, pars deinde ſuo domino quæq; cenſetur. Ideoq; donare agros noſtros reipub. poſſumus, quãuis illius eſſe dicantur. Quia aliter illius ſunt, aliter mei. Nunquid dubium eſt, quin ſeruus cum peculio, domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideò nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit. Nec ideò non eſt munus, cum uolens dedit,

De ſuo

De ſuo

2

quia potuit eripi, etiam ſi noluiſſet. Quemadmodũ probemus omnia, nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter duos conuenit, illud quod quęritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia aduerſus eum ſuperſit, cuius uniuerſa eſſe contendimus. Omnia patris ſunt, quæ in liberorum manu ſunt. Quis tamen neſcit donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt, tamen dijs poſuimus donum, & ſtipem iecimus. Nõ ideò quod habeo, meum non eſt, ſi meum tuum eſt? Poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is inquis, cuius proſtitutæ ſunt, leno eſt. Omnia autem ſapientis ſunt: inter omnia autem & proſtitutæ ſunt, ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. Leno autem eſt, cuius proſtitutæ ſunt, ergo ſapiens eſt leno. Sic illum uetant emere. Dicunt enim, nemo rem ſuam emit, omnia autem ſapientis ſunt, ergo ſapiens nihil emit. Sic uetant & mutuum ſumere, quia nemo uſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ cauillantur, cum pulcherrime quid à nobis dicatur, intelligant.

CAP. V. Enimuero ſic omnia ſapientis eſſe dico, ut nihilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat. Quemadmodũ ſub optimo rege, omnia rex imperio poſsidet: ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei ueniet. Interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei, cuius eſt totum, poſſe donari. Conduxi domum à te.† Inde aliquid tuum aliquid meum. Res tua eſt, uſus rei tuæ meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in poſſeſsione naſcãtur. Et ſi annona carior fuerit aut fames. Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum, in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanquam ſis dominus intrabis, nec ſeruum tuum, mercenarium meum abduces, et abs te reddam ſi conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in uehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, ut aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat.

al. in hac

CAP. VI. In omnibus iſtis quæ modo retuli, uterq; eiuſdem rei dominus eſt. Quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter uſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis. Eoſdem Dorus librarius ſuos uocat, & utrunq; uerum eſt. Alter illos tanquam autor ſibi, alter tanquam emptor aſſerit. At recte utriuſq; dicuntur eſſe. Vtriuſq; enim ſunt, ſed non eodem modo. Sic poteſt Titus Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod uiritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta† cõſcientia poſsideat, ſingularũ autem rerũ in unumquẽq; proprietas ſit ſparſa, & accipere munus, & debere, emere, & cõducere poteſt. Cæſar omnia habet, fiſcus eius priuata tantum ac ſua, & uniuerſa in imperio eius ſunt, in patrimonio propria. Quid eius ſit, quid nõ ſit, ſine diminutione imperij quæritur. Nam id quoq; quod tanq; alienũ abiudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens uniuerſa animo poſsidet, iure ac dominio ſua.

Pro conſcientia opinor legendum; communia, Huic enim opponitur ſingularũ.

CAP. VII. Bion modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit, modo neminẽ. Cum omẽs de ſaxo deiecturus eſt, dicit, Quiſquis id quod deorũ eſt ſuſtulit & conſumpſit, atq; in uſum ſuum uertit, ſacrilegus eſt. Omnia autem deorum ſunt. Quod quiſq; ergo tollit, deorum tollit quorũ omnia ſunt, Ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitoliũ iubet, dicit nullum ſacrilegiũ eſſe. Quia quicquid ſublatum eſt, ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hic reſpondetur, Omnia quidem deorum eſſe, ſed non omnia dijs dicata. In his obſeruari ſacrilegium, quæ religio numini aſcripſit. Sic & totũ mundum deorum eſſe immortaliũ templum, ſolum quidẽ amplitudine illorũ ac magnificentia dignum: tamen à ſacris prophana diſcerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen phani impoſitum eſt, quæ ſub cœlo & conſpectu ſyderum licent. Iniuriam ſacrilegus deo quidem non poteſt facere, quem extra ictum ſua diuinitas poſuit, ſed tamen punitur, quia tanq; deo fecit. Opinio illum noſtra ac ſua obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus uidetur, qui aliquid aufert ſacri, & ſi quocunq; tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi, ſic & ſapienti furtũ poteſt fieri. Aufertur enim illi non ex his, quæ uniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ uiritim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſsionem agnoſcet, hanc nolet habere, ſi poterit: Emittitq; illam uocem, quam Romanus imperator emiſit cum illi ob uirtutem & bene geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die

circuire

circuire potuiſſet. Non eſt, inquit, uobis eo opus ciue, cui plus opus ſit, quàm uni ciui. Quanto maioris uiri putas, reſpuiſſe hoc munus, quàm meruiſſe. Multi enim imperatores, fines alijs abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit. † Credo cum animum ſapientis intuemur potentem omnium, & per uniuerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus; quum ad hoc ius quotidianum, ſi ita res tulerit, capite cenſebitur, multum intereſt poſſeſſio eius animo ac magnitudine æſtimetur, an cenſu. Hęc uniuerſa habere, de quibus loqueris abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonem, & cæteros magnos quidem uiros, maiores tamen, quia in laudem uetuſtorũ inuidia non obſtat. Paulò ante Demetriũ retuli, quem mihi uidetur rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, ut oſtenderet nec illũ à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi poſſe. Virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæq́ in his quæ propoſuit conſtantiæ. Eloquentiæ † quoq́ eius, quæ res fortiſſimas deceat, non concinnatæ, nec in uerba ſollicitæ, ſed ingenti animo prout impetus tulit res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin prouidentia, & talem uitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſeculo noſtro, aut conuicium deeſſet. Demetrio ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas uelit tradere ſub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturum dicturumq́, Ego uerò me ad iſtud inextricabile pondus nõ alligo, nec in illam fecem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorũ omnium mala, quę nec daturus quidẽ acciperem, quoniam multa uideo, quæ me donare non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gentium oculos, regumq́ perſtringunt. Volo intueri precia ſanguinis animarumq́ ueſtrarum. Prima mihi luxuriæ ſpolia propone, ſiue illa uis per ordinem expandere, ſiue (ut eſt melius) in unum aceruum dare. Video elaboratã ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinẽ, & fœdiſſimorũ pigerrimorumq́ animalium teſtas, ingentibus precijs emptas, in quibus ipſa illa, quæ placet uarietas † ſubditis medicamentis, in ſimilitudinẽ ueri coloratur. Video iſtic menſas, & æſtimatũ lignum ſenatoris cenſu, eo precioſius, quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torſit. Video iſtic cryſtallina, quorũ accendit fragilitas preciũ. Omniũ enim rerũ uoluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet periculo, creſcit. Video murrhina pocula, parũ ſcilicet luxuria magno fuerit, niſi quod uomant capacibus gẽmis inter ſe propinarent. Video uniones, non ſingulos ſingulis auribus cõparatos, iã enim exercitatæ aures oneri ferẽdo ſunt. Iungũtur inter ſe, & inſuper alij binis † ſupponũtur. Non ſatis muliebris inſania uiros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia, auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas ueſtes, ſi ueſtes uocãdæ ſunt, in quibus nihil eſt, quo defendi, aut corpus aut deniq́ pudor poſſit. Quibus ſumptis, mulier parũ liquido nudã ſe nõ eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad cõmercium gentibus accerſuntur, ut matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo quàm in publico oſtendant.

CAP. VIII — Ergo

al. uero

CAP. IX

forte, ſublitis

s

al. ſuperponuntur

Quid agis auaricia, quot rerum charitate aurum tuum uictum eſt? Omnia iſta quæ retuli, in maiore honore precioq́ ſunt. Nunc uolo tuas opes recognoſcere, Laminas utriuſq́ materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quæ quicquid utile futurum nobis erat protulit, iſta defodit, & merſit, & ut noxijs rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrũ ex hiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentũ, ne aut inſtrumentũ in cædes mutuas deeſſet, aut precium. Et tamen adhuc iſta aliquã materiam habent, eſt in quo errorẽ oculorum animus ſubſequi poſſit. Video iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones uacua habendi ſimulacra, umbra quædam auariciæ laborantis, per quæ decipiant animum inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? Quid fœnus & kalendarium, & uſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura queri, quod aurum argentumq́, non interius abſconderit, quod non illis maius quàm quod detrahi poſſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ tabulæ, quid computationes, & uenale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ? Voluntaria mala ex cõſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubijci oculis, quod teneri manu poſſit, inanis auaritiæ ſomnia, O miſerũ, ſi quẽ delectat ſui patrimonij liber magnus, & uaſta ſpacia terrarũ colenda per uinctos, & immenſi greges pecorũ per prouincias ac regna paſcendi, & familia

CAP. X

& familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata laxitatē urbiū magnarū uincentia. Cum bene iſta per quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit circūſpexerit, ſuperbūq; ſe fecerit, ſi quicquid habet, ei quod cupit cōparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis diuitijs meis redde. Ego regnū ſapientiæ noui magnū, ſecurū. Ego ſic omnia habeo, ut omnium ſint.

CAP. XI. Itaq; cum Cæſar illi ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignā quidem ſummā iudicans, qua non accepta gloriaretur. Dij deæq; quàm pauxillo illum animū, aut honorare uoluit, aut corrumpere. Reddendum egregio uiro teſtimonium eſt. Ingentem rem ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si tentare, inquit, me conſtituerat, toto illi fui experiendus imperio.

CAP. XII. Sapienti ergo donari aliquid poteſt, etiamſi ſapientis omnia ſunt. Aeque nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Nō em̄ mihi ſic cum amico cōmunia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, ut pars mea ſit, pars illius, ſed quomodo patri matriq; cōmunes liberi ſunt, quibus cū duo ſint, non ſinguli ſingulos habent, ſed ſinguli binos. Primum omniū iam efficiā, ut quiſquis eſt iſte, qui me in ſocietatē uocat, ſciat ſe nihil mecū habere cōmune. Quare? quia hoc conſortiū ſolū inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. Cæteri non magis amici ſunt, q̄ ſocij. Deinde pluribus modis cōmunia ſunt. Equeſtria omniū equitū Romanorū ſunt. In illis tantū locus meus fit proprius, quē occupaui. Hoc ſi cui ceſſi, quāuis illi cōmuni re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe uideor. Quædā quorundā ſub certa conditione ſunt. Habeo in equeſtribus locū, nō ut uendam, nō ut locem, nō ut habitem, in hoc tantū ut ſpectem. Præterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtri locum: ſed cum in theatrū ueni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure habeo locū illic, quia ſedere eſt mihi liberū, et nō habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus commune eſt nobis, ſed illius proprium eſt, qui tenet. Vti hoc nolente non poſſum. Derides me, inquis? Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi uendere? Non licet. Nam nec equeſtria, & tamen communia tibi cum cæteris equeſtribus ſunt. Non eſt argumentum ideò aliquid tuū non eſſe, quia uendere nō potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub lege certa tuum eſt. Accepi, ſed certe non minus habes.

CAP. XIII. Ne te traham longius. Beneficiū maius eſſe nō poteſt, ea per quæ beneficiū datur, poſſunt eſſe maiora & plura in quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quēadmodū amantes ſolent, quorū plura oſcula, & cōplexus arctiores nō augent amorē, ſed exercent. Hæc quoq; quæ uenit quæſtio profligata eſt in prioribus. Itaq; breuiter perſtringetur. Poſſunt em̄ in hanc quæ data ſunt alijs argumenta transferri. Quæritur an qui omnia fecit, ut beneficiū redderet, reddiderit. Vt ſcias inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non eſſe id factum, cuius faciendi occaſionem nō habuit: & creditori ſuo pecuniam nō ſoluit is, qui ut ſolueret ubiq; quæſiuit, nec inuenit. Quædā eius conditionis ſunt, ut effectū pręſtare debeant, quibuſdam pro effectu eſt omnia attentaſſe, ut efficerent. Si omnia fecit ut ſanaret, peregit medicus partes ſuas. Etiam damnato reo oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni arte uſus eſt. Laus imperatori etiam uicto, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, ut beneficium redderet, Obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quo ueram amicitiam experiretur, Locupleti donare non potuit, ſano aſsidere, felici ſuccurrere. Gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Præterea huic intentus ſemper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multū curæ, multū ſedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui cito referre gratiā contigit.

CAP. XIIII Debitoris exemplū diſsimile eſt, cui parū eſt pecuniā quæſiſſe, niſi ſoluit. Illic em̄ ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullū diem gratis occidere patiatur: hic benigniſſimus, qui te, cum curſantem & ſollicitum atq; anxium uiderit, dicat, Mitte hanc de pectore curam. Deſine tibi moleſtus inſtare. Omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, ſi me quicq; amplius deſiderare iudicas. Pleniſsime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit mihi, reddidiſſe beneficium diceres illum, ſi gratiā retuliſſet? Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij,

ſine

ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares, illum gratiam retuliſſe? At hic diebus nocti busq; ſe laſſauit, & omnibus alijs renunciauit officijs, huic uni imminens, & operatus, ne qua ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ ab iecit, & hic qui nunquam ab illa receſsit? Iniquus es, ſi rem à me exigis, cum uideas animum non defuiſſe. Ad ſummam, puta cum captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris oppoſitis nauigaſſe hyeme tam ſæua, per infeſta latrocinijs littora, emenſum quicquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare; peragratis omnibus ſolitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retuliſſe? etiam ſi in illa nauigatione pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui, ipſe incidi, negabis me retuliſſe gratiam? At me hercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hoſtili ara relicta inſtar occiſi Porſennæ fuit, Et ſemper contra fortunam luctata uirtus etiam citra effectum propoſiti operis enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm is quem ſine ullo ſudore, gratum prima fecit occaſio.

Pro operatus forte legendũ operoſus, aut obſeruans

Inſtar.

CAP. XV.

Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, uoluntatẽ & rem. Tu quoq; illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit uoluntatẽ ocioſam. Huic uere debes, qui & uult, & conatur, et nihil intentatum reliquit, ſed non potes dicere, utrunq; enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde non ſemper numero numerus æquandus eſt. Aliquando una res pro duabus ualet. Itaq; in locum rei ſuccedit tam propenſa uoluntas, et cupida reddendi. Quod ſi animus ſine re ad referendam gratiam non ualet, nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos uoluntas ſola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoq;, cui referre gratiam debeo, nil aliud præſtare poſſum, quid eſt quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI.

Quid tamen ſentiam quæris, & uis ſignare reſponſum. Hic beneficium recepiſſe ſe iudicet, ille ſe ſciat nõ reddidiſſe. Hic illum dimittat, ille ſe teneat. Hic dicat, habeo, ille reſpondeat, non habeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicũ. Præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſsint, & ſub quibus inficiationem ſuam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, ut non intelligerent iniquiſsimum eſſe eodem loco haberi eum, qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine, aut alea abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? Nullam excuſationem receperunt, ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat à paucis etiã iuſtam excuſationem non accipi, quàm ob omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti ut redderes. Hoc illi ſatis, tibi parũ. Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulã operam tranſire pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei, qui uoluntatẽ bonam inſolutũ accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec teſteris: occaſiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit; illi quia malus, huic quia non malus. Ideoq; non eſt quod ad te hanc quæſtionẽ iudices pertinere: an quod beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit eſſe ſapiens, & in malum uerſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes, & etiã malo redderes creditum, quid eſt, cur non & beneficiũ? Quia mutatus eſt ille, te mutat? Quid ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes, cum plus ſemper imbecillo amico debeamus? Et hic æger eſt animo, adiuuetur, feratur. Stultitia morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo. Duo ſunt beneficia. Vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti nõ poteſt, hoc eſt † abſolutum & uerum beneficium. Alterum uulgare, plebeium, cuius inter nos & imperitos cõmercium eſt. De hoc nõ eſt dubium, quin illi qualiſcunq; eſt debeam reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelera leges ſuas. Melius iſtos iudex, quàm ingratus emendat. Nemo te malum quia eſt, faciat. Malo beneficium proijciam, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

In ſolutum

CAP. XVII.

aliter, ſolidum

De altero beneficij genere dubitatur, quod ſi accipere nõ potui niſi ſapiens, nec reddere

CAP. XVIII.

dere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere, ille non poteſt recipere. Nõ eſt iam huius rei capax. Scientiam utendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? Stultum eſt dare alicui, quod accipere non poſsit. Vt reſpondere ab ultimo incipiam, Non dabo illi, quod accipere non poterit, reddam etiam ſi accipere non pote-

CAP. XIX. rit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem, liberari tantum ſi reddo poſſum. Ille uti illo non poterit, uiderit, penes illũ erit culpa, nõ penes me. Reddere, eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui uinũ debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidiſſe te dices, aut reddere uoles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cuius eſt, uolenti dare. Hoc unũ mihi præſtandũ eſt, Vt quidem habeat, quod à me accepit, iam ulterioris eſt curæ. Non tutelam illi, ſed fidem debeo, multoq; ſatius eſt illum nõ habere, quàm me nõ reddere. Et creditori ſtatim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam ſi mihi adulteram cui numerem delegauerit, ſoluam: et ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt, nõ ſeruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. Cæterũ licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cum expediet: malo, cum petet. Tale, inquit, beneficiũ, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti e-

4 nim à ſapiente, ſtulto reddis. Non. Reddo illi, quale nunc poteſt accipere, nec per me fit deterius, ſed per illum. Id quod accepi reddam. Cui ſi ad ſapientiã redierit, reddam

al. dũ in malis. quale accepi, † dum malus eſt, reddã quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollodorus, aut Phalaris, & huic beneficiũ quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantã, natura non patitur. Nam in peſsima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiã in malo ueſtigia boni teneat. Nunq; in tantũ uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, q; ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in ſyluas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantũq; à placidiſsimis abſunt, quantũ à ueris feris & nunq; humanã manum paſsis. Nemo in ſummam nequiciam incidit, qui unq; hæſit ſapientiæ. Altius infectus eſt, q; ut ex toto elui, & tranſire in colorẽ aliũ poſsit. Deinde interrogo, utrũ iſte ferus ſit animo tantũ, an & in perniciẽ publicã excurrat? Propoſuiſti eñ mihi Apolodorũ & Phalarim tyrannũ, quorũ ſi naturã habet, intra ſe malus, quid ni ego iſti beneficiũ ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si uerò ſanguine humano nõ tantum gaudet & paſcitur, ſed & ſupplicijs omniũ ætatum crudelitatẽ inſatiabilem exercet, nec ira, ſed auiditate quadã ſæuiendi furit, ſi in ora parentũ filios iugulat, ſi non contentus ſimplici morte, diſtorquet, nec urit ſolum perituros, ſed excoquit, ſi ars eius eſt cruor, & ſemper recenti madet, parum eſt huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidẽ mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret, quicquid meruerat perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. Si non patriã meam impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à mea gente ſuam exagitat, abſcidit nihilominus illum tanta prauitas animi, etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij ratio eſt

CAP. XX. quod humano generi, quàm quod uni homini debeo. Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum bona ſint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas eſſet effecerit, illum mihi ſeruandum modum credam, ut ſi beneficium illi meum, neq; uires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, ita autẽ erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſsit, reddam. Seruabo filium eius infantẽ. Quid hoc beneficiũ obeſt, cuiquam eorũ quos crudelitas eius lacerat? Pecuniã quæ ſatellitẽ ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & ueſtes deſiderauit, nihil oberit cuiq; id, quo luxuria eius inſtruitur: militem & arma non ſuggerã. Si pro magno petet munere artifices ſcenæ, & ſcorta, & quæ feritatẽ eius

forte, æratas. emolliant, libens offeram. Cui triremes & † cæratas non mitterẽ, luſorias & cubiculatas, et alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, eadem manu qua beneficium omnibus dabo, illi reddam, quanq; ingenijs talibus uitæ exitus remedium eſt. Optimum eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus

eſt

eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portēti loco habita fuit, ut hiatus terræ, & de ca
uernis maris igniū eruptio. Itaq; ab illa recedamus. De his loquamur, quæ deteſtamur
ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem ſingu
li timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiā eius prodeſſe,
quod in me non eſt, redeat domū bonus an malus. Quàm diligenter iſtud excuterem,
ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit. Pythagoricus quidam CAP. XXI
emerat à ſutore phecaſſia, rem magnam, nō præſentibus nummis. Poſt aliquot dies
uenit ad tabernam redditurus, & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid per-
dis operam tuam? ſutor ille quem quæris elatus cōbuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe mo
leſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus: ubi minime, qui ſcis futurum, ut rena-
ſcatur, Iocatus in pythagoricū. At philoſophus noſter treis aut quatuor denarios (non
inuita manu) domum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc
ſuam non reddendi tacitam † uoluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit al. uoluntatem
ad eandem tabernā, & ait, Ille tibi uiuit, tu redde, quod debes. Deinde per † cloſtrium, al. cloſtrum
qua ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, pœnas à
ſe exigens improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret. Quod debes, quære cui red CAP. XXII
das. Et ſi nemo poſſet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde et
accuſa, non oblitus, quemadmodum inter nos officia diuiſa ſunt. Illi obliuio imperata
eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſiquis exiſtimat cum dicimus eum qui
beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim hone-
ſtiſſimæ. Quædam † præcipimus ultra modum, ut aduerſum ſuum redeant. Cum dici aliter, ideò
mus, meminiſſe non debet, hoc uolumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, petimus
nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hyperbolæ
Hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis com
mittunt: Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit,
iuſſimus, & plus imperando quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

Quoties parum fiduciæ eſt in his, quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſa CAP. XXIII.
tis eſt, ut præſtetur quantū ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum men
dacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, Qui candore niues anteirent, curſibus auras, quod
non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit His im-
mobilior ſcopulis, uiolentior amne, hoc quidem ſe perſuaſurū putauit, aliquem tam
immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum au-
det, ſed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui bennficium
dedit, obliuiſcatur, hoc dicimus, ſimilis ſit oblito. Memoria eius non appareat, nec in-
currat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tolli-
mus: ſæpe enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſio
nem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas nō detegam, quare neſciſſe ſe, aut
mentiatur, aut doleat? Interueniat aliquando admonitio, ſed uerecunda, quæ non po-
ſcat, nec in ius uocet. Socrates amicis audientibus, emiſſem, inquit, palliū, ſi num- CAP. XXIIII
mos haberem. Neminem popoſcit, omnes admonuit, à quo acciperet, ambitus fuit. 5
Quid ni eſſet? Quantum enim erat quod Socrates accipiebat? Aut multū erat, † eme- al. eum fuiſſe
ruiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare mollius potuit. Emiſſem, inquit, 6
pallium, ſi nūmos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſero dat. Iam Socrati de-
fuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus, non ut nunquā fiat, ſed ut parce.

Ariſtippus aliquādo delectatus unguento, Male, inquit, iſtis effœminatis eueniat, CAP. XXV
qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum eſt, male iſtis improbis, & impor-
tunis beneficiorū ſuorum quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem
inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repe- 7
tam, à quo petiſſem, qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunq;
ne querēs quidem, dicam, Eiectum littore egentem Excepi, & regni demens in par
te locaui? Non eſt iſta admonitio, imò conuitium eſt. Hoc eſt, in odium beneficia per- Legendū ar-
ducere. Hoc eſt, efficere, ut ingratū eſſe, aut liceat, aut iuuet. Satis, abundeq; eſt † ſub- bitror, ſubmiſ
miſſis & familiaribus uerbis, memoriā reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut ſe familiaribus

tibi quicquam Dulce meum. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectũ littore egen
CAP.XXVI tem excepiſti. Sed nihil, inquit, profecimus, diſſimulat, oblitus eſt. Quid facere debeam? Quæris, rem maxime neceſſariam, & in qua hanc materiã conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint, placido animo, mãſueto, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tamen dediſſe delectet. Nunquam in has uoces iniuria impellat, Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt, quod indigneris tanquam aliquid noui acciderit, magis mirari debes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigricia, alium occupatio. Aſpice quemadmodum immenſæ hominũ cupiditates hient ſemper & poſcant. Non mirabe ris ibi neminem reddere, ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ uoluntatis ac ſolidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomi ni ſeruit, alius † lucroſus eſt, cuius ſummam non uinces: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusq; perpetuos. Adijce æſtimationẽ ſui nimiam & tumorem, ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciã in peruerſa nitentiũ, quid leuitatem ſemper aliquo tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium daturus timor, & mille errores, quibus uoluimur. Audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorũ, & publicum malum incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, quæ cõſequi poſſe ſpes non fuit.

al. lucri totus

CAP.XXVII Inter affectus inquietiſſimos, rem quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi uitæ noſtræ uera imago ſuccurret, uideberis tibi uidere, captæ maximæ ciuitatis faciẽ, in qua omiſſo pudoris, rectiq; reſpectu, uires in conſilio ſunt, uelut ſigno ad permiſcẽda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur. Soluta legibus ſcelera ſunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, ullum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic ſacra rapit, hic effringit, hic tranſilit, hic non cõtentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrũ ruina uenit. Hic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruenta manu portat. Nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes reuerentem. Si indignaris ingratos eſſe, indignare luxurioſos, indignare auaros indignare impudicos, indignare ægros, deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue uitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet. Sed uſq; eò uulgare eſt, ut illud nec qui queritur quidẽ effugerit.

C.XXVIII Cogita tecum, an quibuſcunq; debuiſti, gratiam retuleris, an nullum unquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur? Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiã elapſa, quæ in iuuenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutem. Quædam perdidimus, quædam proiecimus, quædam è conſpectu noſtro paulatim exierunt: A quibuſdam oculos auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. Neceſſe eſt quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, ut minima apud te nutricis eſſet autoritas, quia beneficiũ eius longius ætas ſequẽs poſuit. Sic factum eſt, ut præceptoris tibi non eſſet ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa conſularia occupato comitia, aut ſacerdotiorum candidato, quæſturæ ſuffragator excideret. Fortaſſe uitium, de quo quereris, ſi te diligẽter excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publico iraſceris crimini, ſtulte tuo. Vt abſoluaris, ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, utiq; peiorem exprobrãdo. Non eſt, quod frontem eius indures, ſine, ſiquid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe dubiam uerecundiam uox conuiciantis clarior rupit. Nemo id eſſe quod etiam uidetur, timet. Deprehenſus pudor amittitur.

C.XXIX Perdidi beneficiũ. Nunquid quæ conſecrauimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficiũ eſt, etiam ſi male reſpondit, bene collocatũ. Non eſt ille, qualem ſperauimus. Simus quales fuimus nos, ei diſſimiles. Damnũ non tunc factũ apparuit. Ingratus nõ ſine noſtro pudore protrahitur, quoniamquidẽ querela amiſſi beneficij, nõ

bene

bene dati ſignum eſt. Quantũ poſſumus, cauſam eius apud nos agamus, fortaſſe nõ potuit, fortaſſe ignorauit, fortaſſe facturus eſt. Quędã nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fouit. Idẽ nobis faciendũ eſt. Nutriamus fidẽ lãguidã.

Perdidi beneficium. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora; perdidiſti, ſed cum dares. Nunc palàm factum eſt. Etiam in his quæ uidentur in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter uitia tractanda ſunt. Sæpe quod explicauit mora, pertinacia trahentis abruptũ eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico dubio fiat, non dubius inimicus, & patrociniũ ſibi noſtra infamia quærat? Nec deſit qui dicat; Neſcio quid eſt, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem querendo, etiam ſi non inquinauit, aſperſit. Nec quiſquam fingere contentus eſt leuia, cum magnitudine mendacij fidem quærat. CAP. XXX γνώμη.

Quanto illa melior uia, quã ſeruatur illi † ſpes amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatẽ uelit, etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas, Nec quiſquã tam duri, infeſtiq́ aduerſus diligenda animi eſt, ut etiã † uitiatus bonos non amet, quibus hoc quoq́ cœpit debere, quod impune non ſoluit. Ad illa itaq́ cogitationes tuas flecte. Nõ eſt mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dij omnium rerum optimi autores, qui beneficia ignorãti dare incipiunt, ingratis perſeuerãt. Alius illis obijcit negligentiam noſtri, alius iniquitatem, alios illos extra mundũ ſuum proijcit, & ignauos, hebeteſq́ ſine luce, ſine ullo opere deſtituit. Alius ſolem cui debemus, quod inter laborem quieteniq́ tempus diuiſimus, quod nõ tenebris immerſi confuſionẽ æternæ noctis effugimus, quod annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percoquit fructus, ſaxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quàm deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentũ, qui maledictis ſuorum infantiũ arrident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorũ autore dubitãtibus, ſed æquali tenore bona ſua per gentes, populoſq́ diſtribuũt, unam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hyemes, æſtateſq́ interuentu lenioris ſpiritus molliũt, errorem labentium animarũ placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiam ſi multa in irritũ data ſint. Demus nihilominus alijs, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ad excitandas domos ruina deterruit, & cũ penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc area ponimus, & urbes † hauſtas ſæpius eodem ſolo cõdimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra, mariq́ humana opera ceſſarent, niſi male euentia iterum tentare libuiſſet. CAP. XXXI al. ſpecies al. iniuriatus

Ingratus eſt: Non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi. Ego beneficio meo cum darem uſus ſum. Nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab alijs recipiã. Sed huic ipſi beneficiũ dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuq́ ſterilitatem ſoli uincam. Perit mihi beneficium, iſte omnibus. Non eſt magni animi beneficium dare & perdere, hoc eſt magni animi, perdere & dare. C. XXXII

Libri ultimi de beneficijs finis.

IN LIBRVM SEPTIMVM. CAP. II.

Cui quando in littore maris rubri ſteterat, plus deerat quàm acquiſierat. Argutius eſt quod habebat codex Longobardicus, *Cui quanquam in littore rubri maris ſteterat, plus deerat, quàm quà uenerat.* 1

CAP. IIII.

Vt totus ager aut ullius reipub. eſt pars. Non ſuffragantibus exemplaribus legendum arbitror, *huius aut illius.* 2

CAP. IX.

Parum ſcilicet luxuria, magno fuerit, nomina capacibus gemmis inter ſe pronunciaret. Ità uetus æditio. Pro *nomina* uetuſti codices habebant, quod *uomant*. Egò pro, *pronunciaret*, repoſui *propinaret*: & fortaſſe, pro *fuerit* legendum *furit*. 3

CAP. XIX.

Non reddo illi quale nunc poteſt accipere. Diſtinctio torſit me, legendum, *Non, Reddo &c.* Vt non, ſit improbantis argumentum, quaſi dicat, non eſt ita, Imò reddo quale poteſt accipere. 4

A quo acciperet ambiguus fuit. Longobardicus codex habebat, *ambitus fuit*, & recte, ſentit enim Socratis amicos inter ſe contendiſſe quis daret. 5

CAP. XXIIII.

6 *Nónne multum erat eum meruiſſe à quo &c. Sic prior æditio. Longobardicus habebat eum fuiſſe. quæ lectio non eſt abſurda, hoc eſt, talem eſſe uirum, ut Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioqui probabile eſt, emeruiſſe, uerſum, in eum meruiſſe.*

CAP. XXV.

7 *A quo petiſſem alternis. Beneficio loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Ita ſuperior æditio. Longobardicus ſic habet, à quo petiſſem, qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere.*

CAPVT XXXI.

8 *Vt etiam uitiatus. Alij habebant iniuriatus. Longobardicus iniuriam. Vnde ſuſpicor fuiſſe ſcriptum, iniuriam paſſus, ſiue poſt iniuriam.*

AD LECTOREM DE OPERE EPIST. SENECAE.

Nolim te fugiat amice lector, in codicibus manu deſcriptis, opus epiſtolarum non eſſe diſtinctum libris, uerũ id ſtudioſus aliquis repperit, qui & argumentula præfixit ſingulis epiſtolis, & numerũ: quanquã ne numerus quidem conuenit in codicibus manu deſcriptis, nec idem in omnibus eſt epiſtolarum ordo, & alicubi unicam epiſtolam reperias diſſectam in duas: in cuiuſdam medio deerant duæ epiſtolæ, quod ex fide ueterum exemplariorum reſtituimus. Cætera nõ magnopere pertinent ad rem, niſi quod epiſtolarum numerus cõmodus erit, aliquid uolentibus inuenire.

In hac prima epiſtola nodus eſt, qui plurimos eruditos mire torſit, præſertim apud Italos. Quidam aliud agentibus interpretati ſunt, inconſtantibus, rurſus quidam: aliorum negocia agentibus, alij, negocijs aliorum intentis, alij, non uiuentibus ſuo more, alij, pro rebus nihili laborantibus, alij hypocritis, qui aliud agunt, aliud præ ſe ferunt. Alij, uacantibus uicijs, quæ ſunt aliud à philoſophia, alij, peccantibus malicioſe, alij, uitam alienam non ſuam notantibus, alij nunquam agentibus actum uiuendi ſecundum ſapientiam, alij, tractantibus aliena à conſideratione mortis, alij, aliud quàm requirat uita rationalis, alij, peccantibus, quia unum peccatum eſt cauſa alterius, alij, in philoſophia nihil proficientibus, alij nullo modo philoſophantibus, alij, uicioſe agentibus, alij intentis ad bona externa, alij, uiuentibus beſtialiter. Quàm eſt fœcunda inſcitia. Atq; hæc quæſtio magnis uoluminibus agitata eſt. Quidam inuerterant ſermonis ordinem, maxima male agentibus, magna nihil agentibus, ſed inepte. Debet enim oratio gradibus creſcere magna, maxima, tota. Magna perit male agentibus, qui ſic philoſophantur, ut ſubinde relabantur ad uicia, maxima nihil agentibus, qui friuolis philoſophorum argutijs conſumunt bonam ætatis partem. Nihil enim agere dicitur qui friuolis occupatur. Notum eſt illud Catonis, Satius eſt ocioſum eſſe quàm nihil agere. Aliud agere dicuntur qui non ſunt attenti. Quoſdam enim ſic obruunt humana negocia, ut ne cogitent quidem de uera felicitate. His nimirum tota perit uita. Vide quanta ſit infelicitas bonos autores in eorum manus incidere, qui bonarum literarũ rudes ſunt. Hunc ſcriptorem partim præceptorum ac ſententiarum ſanctimonia partim epiſtolæ quæ ferũtur huius ad Paulum, & Pauli ad hunc, deniq; diui Hieronymi teſtimonium adeò commendauit, ut olim & à theologis ac monachis legeretur. Vtinam & intellectus fuiſſet, non paßim nunc torqueremur deprauatis locis. Nec uſquam maior eſt deprauatio, quàm ubi incidit aliquid retruſioris eruditionis. Et homines tam illiterati ut ne legere quidem Senecam potuerint, prolixis & immanibus commentarijs illum onerauerunt.

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCILIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO.

Epiſtola prima de colligenda & ſiſtenda fuga temporis, & non eſſe pauperem, cui etiam modicum ſatis eſt.

1 ITa fac mi Lucili, uindica te tibi, & tẽpus quod adhuc, aut auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi hoc ſic eſſe ut ſcribo, quædam tempora, † eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam † fit, & ſi uolueris attendere, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agẽtibus.

al. ſurripiuntur

al. uenit

2 Quem mihi dabis, qui aliquod preciũ tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem proſpicimus, magna pars eius iam præterijt, quicquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo mi Lucili quod facere te ſcribis, omnes horas cõplectere, ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur, uita trãſcurrit.

aliena excepto tempore

3 Omnia mi Lucili aliena ſunt, tempus tantum noſtrum eſt. In huius rei nimis fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua expellit quemcunq; uult: & tanta ſtulticia mortalium eſt, ut quæ minima & uiliſſima ſunt, certe reparabilia, imputari ſibi cum periere patiantur, nemo ſe iudicet quicq; debere, qui tempus accepit; cum interim hoc unum eſt, quod nec gratus quidem poteſt reddere,

teſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciã, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenue, quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit. Ratio mihi cõſtat impenſæ. Non poſſum dicere me nihil perdere, ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum dicam cauſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſq;, non ſuo uitio ad inopiam redactis, omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid eſt? Non puto pauperem, cui quantulumcunq; ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut uiſum eſt noſtris maioribus, Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

δειλὴ δ' ἐπὶ πυθμένι φειδώ

EPIST. II. De mutatione locorum, & multiplicium uoluminum lectione uitanda, & de commendatione paupertatis ſi læta ſit.

EX his quæ mihi ſcribis, ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio, non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi iactatio iſta eſt. Primum argumentum bene compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem uide, ne iſta lectio multorum autorum & omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum & inſtabile. Certis ingenijs immorari & innutriri oportet, ſi uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt qui ubiq; eſt. In peregrinatione uitam ã gentibus hoc euenit, ut multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt ijs qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properanter tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æque ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio, non uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non cõualeſcit planta quæ ſæpius transfertur, nihil tam utile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorũ multitudo. Itaq; cum legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare, quæ ubi uaria ſunt & diuerſa, coinquinant non alunt. Probatos itaq; ſemper lege, & ſi quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilij compara, nec minus aduerſus cæteras peſtes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipſe quoq; facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum, hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. Soleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tanquam transfuga, ſed tanquam explorator. Honeſta inquit, res eſt, læta paupertas. Illa uerò nõ eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt: non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus quæris? Primus habere quod neceſſe eſt, proximus quod ſat eſt. Vale.

ἐντρέφεσθαι

EPIST. III. De modo eligendi & colendi amicum, & quod tam uitium eſt omnibus credere quàm nulli, ſicut uel ſemper inquietum eſſe, uel ſemper quieſcere.

EPiſtolas ad me perferendas tradidiſti, ut ſcribis amico tuo. Deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non ſoleas, nec ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum dixiſti amicum & negaſti. Itaq; ſic priore illo uerbo quaſi publico uſus es, & ſic illum amicũ uocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos uiros dicimus, quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantundem credis quantum tibi, uehementer erras, & non ſatis noſti uim ueræ amicitiæ. Errat & ille qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, et bonis ſuis obſeſſus, quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt. Tu uerò omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti uerò præpoſtere officia permiſcent, qui contra præcepta Theophraſti, cum amauerint iudicant, & non amãt cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere quàm tecum. Tu quidẽ ita uiuẽ ut nihil tibi cõmittas, niſi quod

Toto pectore.

cōmittere etiam inimico tuo poſſis: ſed quia interueniunt quædā, quæ cōſuetudo fecit
arcana, cū amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelē ſi putaueris, faci
es. Nā multi fallere docuerunt, dū timent falli, & illi ius peccandi ſuſpicando fecerunt.
Quid eſt ergo, quare uerba corā amico meo retraham? Quid eſt, quare me corā illo nō
putem ſolum? Quidā quæ tantū amicis cōmittenda ſunt, obuijs narrant, & in quasli-
bet aures, quicquid illos urit, exonerant: quidā rurſus etiam chariſſimorum conſcien-
tiam reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidē credituri, interius premunt omne ſecre-
tum. Neutrum faciendū eſt. Vtrumq; enim uitiū eſt, & omnibus credere, & nulli: ſed
alterum honeſtius dixerim uitiū, alterū tutius. Sic utroſq; reprehendas, & eos qui ſem-
per inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt. Nā illa tumultu gaudens, non eſt indu-
ſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnē mole
ſtiā iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaq; hoc quod apud Pomponiū legi, animo tuo
mandabitur: quidā adeo in latebras refugerunt, ut putēt in turbido eſſe, quicquid in lu
ce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcēti agendum, & agenti quieſcendū eſt. Cum
rerum natura delibera, illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem. Vale.

EPIST. IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum,
quod magnæ diuitiæ ſunt, ſecundum naturam com-
poſita paupertas.

PErſeuera ut cœpiſti, & quantum potes propera, quo diutius frui emendato animo
& compoſito poſſis. Frueris quidē etiam dum componis, etiam dum emendas, a-
lia tamen illa uoluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe pu
ræ & ſplendidæ. Tenes utiq; memoria, quantum ſenſeris gaudiū, cum prætexta poſi-
ta, ſumpſiſti uirilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilē ani
mum depoſueris, & te in uirum philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia
in nobis, ſed, quod eſt grauius, puerilitas remanet, & hoc quidē peius eſt, quod autori-
4 tatē habemus ſenum, uitia puerorum, nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi leuia,
hi falſa formidant, nos utraq;. Proſpice modo & intelliges, quædā ideo minus timen-
da, quia multum metus afferunt. Nullum magnū malum, quod extremum eſt. Mors
Animus, anima ad te uenit, timenda erat ſi tecum eſſe poſſet. Neceſſe eſt, aut nō perueniat, aut pertran-
ſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non uides ꝙ ex
friuolis cauſis cōtemnatur. Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius ſe præcipita
uit à tecto, ne dominum ſtomachantem diutius audiret, alius ne reduceretur è fuga, fer
rum adegit in uiſcera. Non putas uirtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formi-
do? Nulli poteſt ſecura uita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter ma
gna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, ut poſſis æquo animo ui
tam relinquere, quàm multi ſic cōplectuntur & tenent, quomodo qui à torrente rapi
untur in ſpinas & aſpera. Pleriq; inter mortis metū, & uitæ tormēta miſeri fluctuāt, &
uiuere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaq; tibi iucundā uitam, omnē pro illa ſolicitudi
nē deponēdo. Nullū bonum iuuat habentē, niſi ad cuius amiſſionē præparatus eſt ani
mus. Nullius autē rei facilior amiſſio eſt, ꝙ quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo ad-
uerſus omnia quæ accidere poſſunt etiā potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pom
pei capite pupillus & ſpado tulere ſententiā. De Craſſo crudelis & inſolens Parthus.
al. permiſerat. Caius Cæſar iuſſit Lepidum Decio tribuno præbere ceruicem, ipſe Chæreæ præſtitit.
Neminem eò fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur quantum † promiſerit.
Noli huic tranquillitati confidere, momento mare euertitur, eodē die ubi luſerunt na-
uigia ſorbentur. Cogita poſſe & latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium,
ut poteſtas maior abſit. Nemo non ſeruus habet in te uitæ neciſq; arbitrium. Ita dico,
quiſquis uitā ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. Recognoſce exemplum eorum qui
domeſticis inſidijs perierunt, aut aperta ui, aut dolo, & intelliges, non pauciores ſeruo
rum ira cecidiſſe quàm regum. Quid ad te itaq;, ꝙ potens ſit quem times, cum id pro-
pter quod times, nemo non poſſit? Aut ſi forte in manus hoſtium incideris, uictor te
duci iubebit. Eo nempe momento quo duceris, quid teipſe decipis, & hoc nunc pri-
mum, quod olim patiebaris intelligis? Ita dico, ex quo natus es duceris. Hæc & huiuſ-
modi

modi uerſanda in animo ſunt, ſi uolumus illam ultimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoq; ex alienis hortulis ſumptum eſt. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit. Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimq; depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam humanitatem pati, Non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt, quod natura deſiderat, & appoſitum. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſat eſt. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt.

EPIST. V. De uitanda hypocriſi, & nimia uitæ diſtrictione.

QVod pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc unũ agis, ut te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo, nec tantum hortor, ut perſeueres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiũt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia ſint. Aſperum incultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, et cubile humi poſitum, & quicquid aliud ambitionem peruerſa uia ſequitur, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſte tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominũ conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint, frons noſtra populo conueniat. Non ſplendeat toga, nec ſordeat quidem. Non habeamus argentũ in quo ſolidi auri celatura† deſcenderit, ſed non putemus frugalitatis indicium auro argẽtoq; caruiſſe. Id agamus, ut meliorem uitam ſequamur quàm uulgus, non ut contrariam. *al. diſſederit* Alioqui quos emendari uolumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoq; efficimus, ut nihil imitari uelint noſtri, dum timent, ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſenſum communem, humanitatem & congregationem, à qua profeſſionis diſſimilitudo ſeparabit. Videamus, ne iſta per quæ admirationem parare 5 uolumus, ridicula & odioſa fiant. Nempe propoſitum noſtrum eſt ſecundũ naturam uiuere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe mundicias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantum uilibus uti, ſed tetris & horridis. Quemadmodum delicatas res deſiderare luxuriæ eſt, ita uſitatas & non magno parabiles fugere, dementię eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam. Poteſt autem eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet, Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suſpiciant omnes uitam noſtram, ſed agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ cæteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimum. Diſſimiles eſſe nos uul- 6 gus† ſciat, qui inſpexerit propius, qui domum intrauerit, nos potius miretur q̃ ſuppel *al. ſentia[t]* lectilem noſtram. Magnus ille eſt qui fictilibus ſic utitur quemadmodum argẽto, nec *forte, ne[...]* ille minor eſt qui ſic argento utitur, quemadmodũ fictilibus. Infirmi animi eſt pati nõ poſſe diuitias. Sed ut huius quoq; diei lucellum tecum communicem, apud Catonem noſtrum inueni cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Deſines, in- *al. Hecatonem* quit, timere, ſi ſperare deſieris. Dices quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? Ita eſt mi Lucili, cum uideantur diſſidere, cõiuncta ſunt. Quemadmodũ eadẽ cathena, & cuſtodem & militẽ copulat, ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. Vtrũq; pendẽtis animi eſt, utrũq; futuri expectatione ſolliciti. Maxima aũt utriuſq; cauſa eſt, quod non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaq; prouidentia maximũ bonum cõditionis humanæ in malum uerſa eſt. Feræ pericula quæ uident fugiunt, cum effugere, ſecuræ ſunt. Nos & uenturo torquemur, et præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. Timoris enim tormentũ memoria reducit, ꝓuidẽtia anticipat. Nemo tantũ præſentibus miſer eſt. Vale.

EPIST. VI. De malo ſpei & timoris, & de efficacia exemplaris doctrinæ.

INtelligo Lucili, nõ emendari me tantũ, ſed transfigurari, nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandũ ſit. Quid ni multa habeã quæ debeãt corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipſum argumẽtũ eſt in melius tranſlati animi,

quod uitia ſua, quæ adhuc ignorabat, uidet. Quibuſdam ægris gratulatio fit, cũ ſeipſos ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaq; tecum communicare, tam ſubitam mei mutationem, tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, illius ueræ, quam nõ ſpes, non timor, nõ utilitatis ſuæ cura diuellit, illius cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo qui non amico, ſed amicitia caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cùm animos in ſocietatem honeſta cupiendi par uoluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere cõmunia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo nõ potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies uideam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tanta efficacia expertus es. Ego uerò cupio in te omnia tranſfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſum. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut illam incluſam teneam, nec enunciẽ, reijciam. Nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaq; ipſos tibi libros, & ne multũ operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, ut ad ipſa protinus quæ probo & miror, acce-
Viua uox. das. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus, q̃ oratio proderit. In rem præſentẽ uenias oportet. Primũ quia homines amplius oculis quàm auribus credunt, deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. Vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſer-
Ex Socrate natæ ſunt uariæ ſectæ. uauit illum, an ex formula ſua uiueret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba, plus ex moribus quàm ex uerbis Socratis traxit. Metrodorum, & Erymachum, & Poliænum, magnos uiros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum, ut proficias, ſed ut proſis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim, quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me apud Hecatonẽ delectauerit dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit, qui nunquam erit ſolus, ſcito hunc amicum omnibus eſſe. Vale.

EPIST. VII. De fugiendo turbæ conſortio.

QVid tibi uitandum præcipuè exiſtimẽ quæris? Turbã. Nondum illi te tutò committeris. Ego certe cõfiteor imbecillitatẽ meã. Nunq; mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod compoſui turbatur, aliquid ex his quæ fugaui redijt. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas uſq; adeò affecit, ut nunquã ſine offenſa proferantur, hoc accidit nobis, quorũ animi ex lõgo morbo inficiuntur. Inimica eſt multorum cõ-
al. commendat uerſatio. Nemo non aliquod nobis uitium, aut † commodat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtiq; quo maior eſt populus cui cõmiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil uerò eſt tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imò uerò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus ſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quicquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis mera homicidia ſunt, nihil ha-
7 bent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtra manum mit-
al. paribus ut in expeditione non erat in uetuſto codice. tunt. Hoc pleriq; ordinarijs † partibus & poſtulaticijs, ut in expeditione, præferunt. Quid ni præferant? non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia iſta mortes meræ ſunt. Mane leonibus & urſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur. Interfectores interfectis iubentur obijci, & uictorem in aliam detinent cædem, exitus pugnantiũ mors eſt, ferro & igne res geritur. Hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem, quia occidit ille meruit, ut hoc pateretur, tu quid meruiſti miſer, ut hoc ſpectes? Occide, ure, uerbera. Quare tam timide incurrit in ferrũ? quare parum audacter
Plagis, pro retibus. occidit? quare parũ libenter moritur? Plagis aguntur in uulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum, interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parum tenax recti.

Facile

Facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni & Lelio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet, adeò nemo noſtrum qui maximè concinnamus ingenium, ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium poteſt. Vnum exemplũ aut luxuriæ, aut auariciæ, multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatẽ irritat, malignus comes, quamuis candido & ſimplici, rubiginẽ ſuam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Vtrunq; autem deuitãdum eſt, ne uel ſimilis malis fias, quia multi ſunt, neúe inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes, cum his uerſare, qui te meliorem facturi ſunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent diſcunt. Nõ eſt quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, ut recitare iſtis uelis, aut diſputare, quod facere te uellem, ſi haberes iſti populo idoneam†mentem. Nemo eſt qui al. mercem. intelligere te poſſit. Aliquis, fortaſſe unus aut alter incidet, & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituendusq; ad intellectũ tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregiè dicta circa eundem ferè ſenſum tria, ex quibus unum hæc epiſtola in debitũ ſoluet, duo in anteceſſum accipe. Democritus ait, Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro uno. Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de autore) cum quæreretur ab illo, quò tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruẽturæ, ſatis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt unus, ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium. 8 Epicurus cum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet, Hæc inquit, ego nõ multis, ſed tibi, ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta mi Lucili condenda in animum ſunt, ut contemnas uoluptatem ex plurium aſſenſione uenientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quẽ multi intelligunt, introrſus bona tua ſpectent. Vale.

EPIST. VIII. De indulgentia corporis proprij, & turba hominum, & quod bona fortunæ ſunt fugienda philoſophanti, conſcientia ſua contento, propter ueram libertatem acquirendã ex ſeruitute animi impendẽda philoſophiæ, diſcendæ et operandæ.

TV me, inquis, uitare turbam iubes, ſecedere & conſcientia eſſe contentum: ubi illa præcepta ueſtra, quæ imperant in actu mori? Quod ego tibi uideor interim ſuadere, in hoc me recõdidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſem. Nullus mihi per ocium dies exit, partem noctium ſtudijs uendico, nõ uaco ſomno, ſed ſuccũbo, & oculos uigilia fatigatos, cadenteſq; in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed etiã à rebus, & primum à rebus meis. Poſterorum negocium ago. Illis aliqua quæ poſſint prodeſſe conſcribo, ſalutares admonitiones, uelut medicamentorum utilium compoſitiones literis mando, eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus, quæ etiã ſi perſonata nõ ſunt, ſerpere deſierũt. Rectũ iter quod ſero cognoui et laſſus errãdo, alijs monſtro. Clamo, uitate quæcũq; uulgo placent, quæ caſus attribuit ad omne fortuitũ bonũ, ſuſpicioſi pauidiq; ſubſiſtite. Et fera & piſcis ſpe aliqua oblectãte decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrũ tutã agere uitam uolet, quantum plurimum poteſt, iſta uiſcata beneficia deuitet, in quibus hoc quoq; miſerrimi fallimur, quod habere nos putamus, hæremus. In prçcipitia curſus iſte deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cũ cœperit tranſuer- 9 ſos agere felicitas. Aut rectis ſaltem, aut temet fruere. Qui hoc faciunt non euertit for ἐχόμεθα. tuna, ſed cernuat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrẽ formã uitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantũ bonæ ualetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt ne animo male pareat, cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, ueſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc utrũ ceſpes erexerit, an uarius lapis gentis alienæ, nihil intereſt. Scitote hominẽ tam bene culmo q̃ auro tegi. Contemne omnia quæ ſuperuacuus labor uelut ornamentũ ad decus ponit. Cogita in te præter animum nihil eſſe mirabile, cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecũ, ſi hoc cũ poſteris loquor, non uideor tibi plus prodeſſe, quàm cũ ad uadimoniũ aduocatus deſcenderẽ, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem, aut in ſenatu candidato uocem & manũ

commo-

commodarẽ. Mihi crede, qui nihil agere uidentur maiora agunt, humana diuinaq; tractant. Sed iam finis faciendus eſt, et aliquid, ut inſtitui, pro hac epiſtola dependendum: id de meo non fiet, adhuc Epicurum complicamus, cuius hanc uocem hodierno die legi, Philoſophiæ ſeruias oportet, ut tibi contingat uera libertas, non differatur in diem. Qui ſe illi ſubiecit & tradidit, ſtatim circumagitur: hoc enim ipſum philoſophiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quàm noſtrorum? quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri uoces putes eſſe non publicas? Quàm multi poëtæ dicunt, quæ à philoſophis, aut dicenda aut dicta ſunt. Non attingam Tragicos aut togatas noſtras. Habent enim hæ quoq; aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quantũ diſertiſſimorũ uerſuũ inter mimos iacet, quàm multa Publij, nõ excalceatis, ſed cothurnatis dicenda ſunt? Vnũ eius uerſum qui ad philoſophiã pertinet, & ad hanc partẽ quę modo fuit in manibus, referã, quo negat fortuita in noſtro habenda. Alienũ eſt omne quicquid optando uenit. Hunc uerſum à te dici non paulò melius, ſed aſtrictius memini. Non eſt tuũ, fortuna quod fecit tuum. Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo, Dari bonum quod potuit, auferri poteſt, Hoc non imputo in ſolutum, de tuo tibi. Vale.

EPIST. IX. Quod ſapiens ſeipſo contentus eſt ad beate uiuendum, non ad uiuendum ſimpliciter.

AN merito reprehendat in quadã epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico nõ indigere, deſideras ſcire. Hoc obijcitur Stilboni ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum uiſum eſt animus impatiẽs.
ἀπαθὴς In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν uno uerbo cito uoluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim cõtrarium ei quod ſignificare uolumus, intelligi. Nos enim eum uolumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum, accipietur is qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut inuulnerabilẽ animũ dicere, aut animũ extra omnẽ patientiã poſitũ. Hoc inter nos & illos intereſt, Noſter ſapiens uincit quidẽ incõmodum omne, ſed ſentit, illorũ nec ſentit quidẽ. Illud nobis cum illis cõmune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum, ſed tamen amicum habere uult, & uicinũ, & contubernalẽ, quamuis ſibijpſe ſufficiat. Vide quàm ſit ſe cõtentus, aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manũ, aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſu excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient, & erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quàm in integro fuit. Sed quæ ſibi deſunt num deſiderat? Non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe cõtentus eſt, non ut uelit eſſe ſine amico, ſed ut poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt, amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidẽ nunq; erit, in ſua poteſtate habet quàm cito reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet, Sic hic faciendarũ amicitiarum artifex, ſubſtituet & alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum cito facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum conuenerit, ut ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus. Hecaton ait, Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius ueneficę carmine. Si uis amari, ama. Habes autẽ non tantum amicitiæ uſum ueteris & certe magnam uoluptatem, ſed etiam initium & cõparationem nouæ. Quod intereſt inter metentẽ agricolã, & ſerentem, hoc inter eum qui parauit amicũ, & qui parat. Attalus philoſophus
10 dicere ſolebat, Iucundius eſſe amicũ facere quàm habere, quomodo artifici iucundius eſt pingere quàm pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentũ habet in ipſa occupatione. Nõ æque delectatur qui ab opere perfecto remouit manũ. Iam fructu artis ſuæ fruitur, ipſa fruebatur arte cum pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorũ, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum uult, ſi ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus iaceat, non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, ut habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in uincula cõiecto uel inopi. Sed habeat aliquẽ cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſe circumuentũ hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam uenit, male cogitat, quemadmodũ cœpit ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus uincula laturum opem, cum primum crepuerit cathena diſcedet.

det. Hæ ſunt amicitiæ, quas temporarias populus appellat. Qui cauſa utilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. †Hac re florentes amicorum turba circumſedet, circa euerſos ingens ſolitudo eſt, & inde amici fugiunt, ubi probantur, hac re iſta tot nefaria exempla ſunt aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt ut initia inter ſe, & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit, placebit ei aliquod precium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet preciũ præter illam. In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori poſſim, ut habeã quẽ in exilium ſequar, cuius me morti opponã & impendã. Iſta quã tu deſcribis negociatio eſt, non amicitia, quæ ad cõmodum accedit, quæ quid conſecutura ſit ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ affectus amantium. Poſſis dicere illam eſſe inſanã amicitiam. Nunquid ergo quiſquam amat lucri cauſa? nunquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatẽ formæ, non ſine ſpe mutuæ charitatis accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda: nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo cõtentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam non lucro captus, nec uarietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc mi Lucili perperam plerią; interpretantur. Sapientem undiq; ſubmouent, & intra cutem ſuã cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus uox iſta promittat, ſe contentus eſt ſapiens ad beate uiuendũ, non ad uiuendũ. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt, ad illud tantum animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoq; diſtinctionẽ indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe. Contra, Stulto nulla re opus eſt, nulla enim re ſcit uti, ſed omnibus eget. Sapiẽti & manibus et oculis, & multis ad quotidianũ uſum neceſſarijs opus eſt, ſed eget nulla re, egere enim neceſſitatis eſt. Nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamuis ſeipſo cõtentus ſit, amicis illi opus eſt, hos cupit habere quàm plurimos, non ut beate uiuat, uiuet enim etiam ſine amicis beate. Summũ bonum extrinſecus inſtrumẽta nõ quærit, domi colitur, ex ſe totum eſt, incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt uita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, uel in aliqua gente aliena deſtitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in deſertũ littus eiectus? qualis eſt Iouis cum reſoluto mundo, & dijs in unum confuſis, pauliſper ceſſante natura acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus, tale quiddã ſapiens facit. In ſe recõditur, ſecũ eſt, quãdiu quidẽ illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe cõtentus eſt: & ducit uxorẽ, ſe contentus, & liberos tollit, ſe contentus, & tamen non uiuet, ſi fuerit ſine homine uicturus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas ſua, ſed naturalis iritatio. Nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominẽ homini natura cõciliat, ſic ineſt huic quoq; rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus, cum illos ſibi comparet, ſæpe præferat, omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilbon ille dixit, Stilbon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interrogãti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, nunquid perdidiſſet, omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce uir fortis ac ſtrennuus, ipſam hoſtis ſui uictoriam uicit. Nihil, inquit, perdidi, dubitare illum coëgit, an uiciſſet, Omnia mea mecum ſunt. Iuſticia, uirtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes, ſine noxa corporum tranſeunt, quanto hic mirabilior uir qui per ferrũ & ruinas & ignes, illeſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, q̃; unum uirum uincere. Hæc uox illi eſt communis cum Stoico, æque & hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa uerba iactare, & ipſe Stilbonis obiurgator Epicurus, ſimilem illi uocẽ emiſit, quam tu boni conſule, etiã ſi hũc

Hac re, pro ideò.

Intra cutem.

πολιορκητὴς Vrbium obſeſſor.

diem

diem iam expunxi. Si cui, inquit, ſua bona non uidentur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamē miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari uidetur. Id enim agendum, ut non uerbis ſeruiamus, ſed ſenſibus, Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies, Non eſt beatus eſſe ſe qui non putat. Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi uidetur malus? Quid ergo, inquis? ſi beatum ſe dixerit, ille turpiter diues, & ille multorū dominus, ſed plurium ſeruus, beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat refert, nec quid uno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi ſapienti ſua non placent, omnis ſtulticia laborat faſtidio ſui. Vale.

EPIST. X. De ſolitudine uitanda prudentibus, & de ſynceritate orandi deum.

SIc eſt, non muto ſententiam, fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unū. Non habeo cum quo te cōmunicatum uelim, & uide quò iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipſius Stilbonis auditor, cuius mentionē priori epiſtola feci, cum uidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem, interrogauit, quid illic ſolus faceret. Mecum, inquit, loquor: cui Crates, Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemq́ꝫ cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine male utatur. Nemo eſt ex imprudentibus qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant, tunc aut alijs, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant, tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat† expo nit, tunc audaciam acuit, libidinem iritat, iracundiam inſtigat. Deniqꝫ quod unum ſolitudo habet commodum, nihil ulli committere, nō timere indicem, perijt ſtulto. Ipſe ſe prodit. Vide itaqꝫ quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi, ſpes enim incerti boni nomen eſt. Non inuenio cum quo te malim eſſe, quàm tecum. Repeto memoria, quàm magno animo quædam uerba proieceris, quàm roboris plena. Gratulatus ſum protinus mihi, & dixi, non à ſummis labris iſta uenerunt, habent hæ uoces fundamentum, iſte homo non eſt unus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic uiue. Vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum ueterum licet dijs gratiam facias, alia de integro ſuſcipe, roga bonam mentem, bonā ualetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta uota ſæpe facias? Audacter deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, Verum eſt quod apud Athenodorum inueni. Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eò perueneris, ut nihil deum roges, niſi quod rogare poſſis palàm. Nunc enim quanta dementia eſt hominum. Turpiſſima uota dijs inſuſurrant, ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit, ſic uiue cum hominibus tanquam deus uideat, ſic loquere cum deo, tanquam homines audiant. Vale.

† forte expromit.

εἷς τῶν πολλῶν.

EPIST. XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate, & de imaginaria boni uiri præſentia.

LOcutus eſt mecum amicus tuus bonæ indolis, in quo quantū eſſet animi, quantū ingenij, quantū iam etiam profectus, ſermo primus oſtēdit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Vbi ſe colligebat uerecundia, bonum in adoleſcente ſignum, uix potuit excutere, adeò illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmauerit, & omnibus uitijs exuerit, ſapientem quoqꝫ ſequetur. Nulla enim ſapientia, naturalia corporis aut animi uitia ponuntur, quicquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non uincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter q̃ fatigatis & æſtuantibus ſolet, quibuſdā tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec uſus unquam excutit, ſed natura uim ſuam exercet, & illos uitij ſui, etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoqꝫ uiris, ſubitus offunditur. Magis quidē in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, et tenera frons, nihilominus ueteranos & ſenes tangit. Quidam nunquam magis quàm cum erubue-

rint

rint timendi ſunt, quaſi omnem uerecundiã effuderint. Sylla tunc erat uiolentiſsimus, cum faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquam non coram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus. Fabianũ cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini, & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei, quæ inexercitatos, & ſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeũtis. Hæc ut dixi, nulla ſapientia abigit, alioquin haberet rerũ naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet uitia. Quæcunq; attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cum multũ ſe diuq; animus compoſuerit, hærebũt, nihil horum uitiari poteſt, nõ magis, quàm acceſsi. Artifices ſcenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur uerecũdiam, deijciunt enim uultum, uerba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimũt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit, ſui iuris ſunt, iniuſſa ueniunt, iniuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit. Accipe & quidem utilem & ſalutarẽ, quam te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tanquam illo ſpectante uiuamus, & omnia tanquam illo uidente faciamus. Hoc mi Lucili Epicurus præcepit, cuſtodem nobis & pædagogum dedit, nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſsiſtat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius autoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantum, ſed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui ſic aliquem uereri poteſt, ut ad memoriam quoq; eius ſe componat, atq; ordinet. Qui ſic aliquem uereri poteſt, cito erit uerendus. Elige itaq; Catonem, ſi hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remiſsioris animi uirum Lælium, elige eum cuius tibi placuit et uita, & oratio, & ipſius animum ante te ferens & uultus, illum ſemper tibi oſtende, uel cuſtodem, uel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi erigant. Niſi ad regulam, praua non corriges. Vale.

EPIST. XII. De bono ſenectutis, & commendatione ſeu excuſatione ipſius & quod in neceſsitate uiuere nulla neceſsitas eſt.

QVocunq; me uerto, argumenta ſenectutis meæ uideo. Veneram in ſuburbanũ meũ, & querebar de impenſis ædificij dilabẽtis, Ait uillicus nõ eſſe negligẽtiæ ſuæ uitium, omnia ſe facere, ſed uillam ueterem eſſe. Hæc uilla inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi tam putrida ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquã, has platanos negligi, nullas habent frondes, quàm nodoſi ſunt, & retorridi rami, quàm triſtes & ſqualidi trunci. Hoc non accideret, ſiquis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat per genium meum ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curã ſuam, ſed illas uetulas eſſe, quod inter nos fit. Ego illas poſueram, ego illarũ primum uideram folium. Conuerſus ad ianuam, quis eſt, inquã, iſte decrepitus, & merito ad oſtiũ admotus, foras enim ſpectat? Vnde iſtum nactus es? quid te delectauit alienum mortuum tollere? At ille non cognoſcis me, inquit? Ego ſum Felicio cui ſolebas ſigillaria afferre, ego ſum Philoſiti uillici filius delitiolum tuum † Perfecte, inquam, iſte delirat uetulus, etiam delitiolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri, dentes illi cum maxime cadũt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus mea, quocunq; auerteram apparuit. Complectamur illam & amemus, Plena eſt uoluptatis ſi illa ſcias uti, gratiſsima ſunt poma cum fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor eſt, deditos uino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quę ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſsimũ hominis uoluptas habet, in finem ſui differt. Iucundiſsima eſt ætas deuexa iam, non † tantũ præceps, & illam quoq; in extrema † regula ſtantem, iudico habere ſuas uoluptates, aut hoc ipſum ſuccedit in locum uoluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe. Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere, Primũ iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe quàm ſeni, Non enim citamur ex cenſu. Deinde nemo tam ſenex eſt, ut non improbe unum diem ſperet. Vnus autem dies gradus eſt uitæ, tota ætas partibus conſtat & orbes ha-

al. ſigillaritia.
al. perfecto.

Summam manum imponit.
al. tamen.
al. tegula.

bet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis qui omnes complectatur & cingat; hic pertinet à natali ad diem extremum. Eſt alter qui annos adoleſcentiæ excludit. Eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo aſtringit. Eſt deinde per ſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione uita componitur. Menſis arctiore præcingitur †cingulo. anguſtiſsimum habet dies gyrum, ſed & hic ab initio ad exitum uenit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus cui cognomen Scotinon fecit, orationis obſcuritas, unus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit, dixit enim parem eſſe horis, nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt uigintiquatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe, quia nox habet quod dies perdidit. Alius, ait, parem eſſe unum diem omnibus ſimilitudine, nihil enim habet longiſsimi temporis ſpaciũ, quod non in uno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi uices. Planeta facit iſta, non aliàs cõtractior: aliàs productior dies. Itaq; ſic ordinandus eſt dies omnis, tanquam cogat agmen & conſumet atq; expleat uitam. Pacuuius qui Syriam uſu ſuam fecit, cum uino & illis funereis epulis ſe ſepeliſſet, quaſi ſibi parentauerit, ſic in cubiculum ferebatur à cœna, ut inter † plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur βεβίωκε βεβίωκε, nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala cõſcientia faciebat, nos †in bona faciamus, & in ſomnũ ituri, læti, hilareſq; dicamus, Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi. Craſtinum ſi adiecerit deus, læti recipiamus. Ille beatiſsimus eſt, & ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum ſine ſollicitudine expectat. Quiſquis dixit uixi, quotidie ad lucrũ ſurgit. Sed iam debeo epiſtolã cludere. Sic, inquis, ſine ullo ad me peculio ueniet? Noli timere, aliquid ſecum feret, quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac uoce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum eſt in neceſsitate uiuere, ſed in neceſsitate uiuere neceſsitas nulla eſt. Quid ni nulla, ſi patent undiq; ad libertatem uiæ multæ, breues, faciles? Agamus deo gratias, quod nemo in uita teneri poteſt. Calcare ipſas neceſsitates licet. Epicurus, inquis, dixit, quid tibi cum alieno? Quod uerum eſt, meũ eſt. Perſeuerabo Epicurum tibi ingerere, ut iſti qui in uerba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt eſſe communia. Vale.

IN EPISTOLAM PRIMAM LIBRI I.

1 *Eripiuntur. eripiuntur quæ ui tolluntur: ſubducuntur quæ clam. Pro eripiuntur, quidam codices habebant, ſurripiuntur.*

2 *Quod mortem proſpicimus. Proſpicimus uentura & quæ procul abſunt. At mors iam magna ex parte à tergo eſt. Aliquis non intelligens argutiam, addidit, non proſpicimus.*

3 *Ex qua expellitur quicunq; uult. Argutius eſt quod habebat codex uetuſtus, ex qua expellit quencunq; uult. Natura miſit in hanc poſſeſsionem, ſed hac lege ut ſit exeundum quandocunq; uult ipſa.*

EPIST. IIII.

4 *Nullum magnum. Aut nullum uſurpauit pro nihil, aut deeſt malum. Nullum magnum malum.*

EPIST. V.

5 *A qua profeſsione nos diſsimilitudo ſeparabit, Non dubium quin legendum ſit, profeſsionis diſsimilitudo, A qua congregatione, diſsimilitudo profeſsionis ſeparabit. Vult enim nos intus habere philoſophiam, non profiteri. Quod hic præcipit de philoſophis, mire quadrat in monachos.*

6 *Sed non agnoſcant. Argutius eſt quod habebat codex uetuſtus, ſed agnoſcant. Suſpicimus etiam aliena, ſed agnoſcimus noſtra, quæ & ipſi præſtare queamus.*

EPIST. VII.

7 *Ordinarijs partibus. Quidam habebant patribus: paribus legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorũ. Hæc autem uerba, ut in expeditione, uidentur adiecta ab enarratore quopiam.*

8 *Egregie hoc tertium, Ambigua diſtinctio, Egregie hoc tertium, ut intelligas et nullum ſufficere ſapienti. Aut ut hoc tertium dixerit Epicurus.*

EPIST. VIII.

9 *Quod habere nos putamus, hæremus, Pro habere quidam habebant, abire, ſed mendoſe, Seneca alluſit ad græcas uoces, ἔχομεν eſt habemus, ἐχόμεθα, hæremus.*

EPIST. IX.

10 *Attalus, quidam habebant. At Thales, ſed deprauate. Nam Attalum frequenter citat aliàs.*

LVCII

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA XIII. De utilitate exercitationis contra aduerſa, de remedijs contra mala fortuita, & quod ſtultitia ſemper incipit uiuere.

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio, nam etiam antequam inſtruerem te præceptis ſalutaribus et dura uincentibus, ſatis aduerſus fortunã placebas tibi, & multo magis poſtquam cum illa conſeruiſti manum, uiresq; expertus es tuas, quæ nunquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cũ multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquãdo uerò & propius acceſſerint. Sic uerus ille animus, & in alienum non uenturus arbitriũ probatur. Hæc eius obruſſa eſt, Non poteſt Athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunquam ſuggillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo ut ſimilitudinẽ iſtam proſequar, ſæpe iam fortuna ſupra te fuit, nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſilijſti et acrior conſtitiſti. Multum enim adijcit ſibi uirtus laceſsita. Tamen ſi tibi uidetur, accipe à me auxilia, quibus munire te poſsis. Plura ſunt Lucili quæ nos terrent, quàm quæ premunt, & ſæpius opinione quàm re laboramus. Nõ loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſsiore. Nos enim dicimus omnia iſta quæ gemitus mugitusq; exprimunt, leuia eſſe & contemnenda. Omittamus hæc magna uerba, ſed, dij boni, uera. Illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus, cum illa quæ uelut imminentia expauiſti, fortaſſe nunquam uentura ſint, certe nunquam uenerint. Quædam ergo nos magis torquent quàm debeant, quædam ante torquent quàm debeant, quædã torquent cum omnino non debeant. Aut augemus dolorẽ, aut fingimus, aut † præcipimus. Primum id, quia res in controuerſia eſt, & litem conteſtatã habemus in præſentia differatur. Quod ergo leue dixero, tu grauiſsimum eſſe contendes, Scio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea uidebimus, utrum iſta ſuis uiribus ualeant, an imbecillitate noſtra. Illud præſta mihi, ut quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites, & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti, quid eſt, quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagiũ quoq; mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſsit? Eſt aliquid iſtic mali, an res iſta magis infamis eſt quàm mala? Ipſe te interroga, Nunquid ſine cauſa crucior, & mœreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, ſi uana ſint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam? Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut utriſq;. De præſentibus facile eſt iudicium, ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec ullus ex iniuria dolor eſt, uidebimus quid futurum eſt, hodie nihil negocij habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice an certa argumenta ſint uenturi mali. Plærunq; enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum ſolet fama, multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt mi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, ſed trepidamus, & ſic uertimus terga quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine autore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum ſuum habent, quicquid ex incerto uenit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaq; tam pernicioſi, tam irreuocabiles quàm lymphatici metus ſunt. Cæteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaq; rem diligenter. Veriſimile eſt aliquid futurum mali. Non ſtatim uerum eſt. Quàm multa non expectata uenerunt, quàm multa expectata nuſquam comparuerunt. Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? Satis cito dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promittere. Quid faciet lucri tempus? Multa interuenient, quibus uicinum periculum uel prope admotũ, aut

Margin notes: † *id eſt, occupamus.* — *forte, panici*

ſubſiſtat,aut deſinat,aut in alienũ caput tranſeat, Incẽdium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit, aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt,aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatẽ,fortaſſe erit,fortaſſe non erit, interim nõ eſt,meliora propone. Nonnunq̃ nullis apparentibus ſignis,quæ mali aliquid prænunciẽt,animus ſibi falſas imagines fingit,aut uerbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius,aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit,ſed quantũ liceat irato. Nulla autem cauſa uitæ eſt, nullus miſeriarum modus,ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit,hic robore animi,euidentem quoq; metum reſpue. Si minus, uitio uitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certũ eſt ex his quæ timentur, ut non certius ſit, & formidata ſubſidere,& ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina, & quoties incerta erunt omnia,tibi faue,crede quod mauis: ſi plures habebit ſententias metus,nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo uolue, maiorem partem mortaliũ cum illic nec ſit quicquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi cum cœperit impelli,nec timorem ſuum redigit ad uerum: Nemo dicit uanus autor eſt,aut finxit,aut credidit. Damus nos referentibus,expaueſcimus dubia pro certis,non ſeruamus modum rerum,ſtatim in timorem uenit ſcrupulus. Pudet me ſic tecũ loqui, & tam leuibus te remedijs reuocillare. Alius dicat, fortaſſe hoc non ueniet, Tu dic, quid porrò ſi ueniet? Videbimus utrum ueniet,fortaſſe pro me ueniet,& mors iſtam uitam honeſtabit. Cicuta magnum Socratem confecit. Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quàm exhortatione opus ſit. Nõ in diuerſum te à natura tua ducimus,natus es ad iſta, quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge & exorna. Sed iam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignũ ſuum impreſſero,id eſt,aliquam magnificã uocem perferendam ad te mandauero. Inter cætera mala,hoc quoq; habet ſtultitia,ſemper incipit uiuere. Cõſidera quid uox iſta ſignificet Lucili uirorum optime, & intelliges quàm fœda ſit hominũ leuitas, quotidie noua uitæ fundamenta ponentium,nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circunſpice tecum ſingulos,occurrunt tibi ſenes qui ſe quàm maxime ad ambitionem,ad peregrinationes,ad negociandum parent. Quid eſt autem turpius quàm ſenex uiuere incipiens. Non adijcerem autorem huic uoci,niſi eſſet ſecretior,nec inter uulgata Epicuri dicta,quæ mihi & laudare,& adoptare permiſi. Vale.

EPIST. XIIII. Vt non ſeruiatur corpori,& qualiter uitanda ſit nocitura potentia,& quod is maxime diuitijs fruitur, qui non indiget diuitijs.

FAteor inſitam eſſe nobis corporis noſtri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelam,non nego indulgendum illi,ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit,qui pro illo nimiũ timet,qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus uiuere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat,ſollicitudinibus onerat,contumelijs obijcit,Honeſtũ ei uile eſt,cui corpus nimis charũ eſt. Agatur eius diligẽtiſſime cura,ita tamen ut cũ exiget ratio,cum dignitas,cum fides,mittendũ in ignem ſit. Nihilominus quantũ poſſumus euitemus incõmoda quæq;,non tantũ pericula,& in tutum nos reducamus,excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli, quorũ tria,ni fallor,genera ſunt. Timetur inopia,timẽtur morbi,timentur quæ per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit,q̃ quod ex aliena potentia impendet, Magno eñ ſtrepitu & tumultu uenit, Naturalia mala quæ retuli inopiæ atq; morbi,ſilentio ſubeũt,nec oculis,nec auribus quicq̃ terroris incutiunt. Ingens alterius mali pompa eſt,ferrum circa ſe & ignes habet,& catenas,& turbam ferarum,quam in uiſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces,& eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem,qui per os emergat ſtipitem,& diſtracta in diuerſum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextam, quicquid aliud præter hæc,cõmenta ſæuitia eſt. Non eſt itaq; mirum,ſi maximus huius rei timor eſt,cuius & uarietas magna,et apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodũ plus

agit

agit tortor,quo plura inſtrumẽta doloris expoſuit(Specie enim uincuntur,qui patien tia reſtitiſſent)ita ex his,quæ animos noſtros ſubigũt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendãt.Illæ peſtes non minus graues ſunt,famem dico & ſitim,& præcordiorũ ſupparationes,& febrẽ uiſcera ipſa torrentem,ſed latent.Nihil habent quod intentent,quod prȩferant. Hȩc ut magna bella,aſpectu paratuq; uicerũt.Demus itaq; operã,abſtineamus offenſis.Interdũ populus eſt,quẽ timere debeamus,interdũ ſi ea ci uitatis diſciplina eſt,ut plurima per ſenatũ tranſigũtur,gratioſi timeantur in eo uiri interdũ ſinguli,quibus poteſtas populi & in populũ data eſt.Hos omnes amicos habere operoſum eſt,ſatis eſt inimicos nõ habere.Itaq; ſapiẽs nunq; potentiũ iras prouocabit, imò declinabit,non aliter quàm in nauigando procellã.Cum peteres Siciliã, traieciſti fretũ,temerarius gubernator cõtempſit auſtri minas, Ille eſt enim, qui Siculũ pelagus, interdũ etiam plus quàm timere debeamus,exaſperet,& in uertices cogat, Nõ ſiniſtrũ petit littus,ſed id,quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorũ rogat,quis æſtus ſit,quȩ ſigna dent nubes,& longe ab illa regione uerticibus infa mi curſum tenet.Idem facit ſapiẽs, nociturã potentiã uitat, hoc primũ cauens, ne uitare uideatur.Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt,non ex profeſſo eam petere.Non eſt no ſtræ profeſsionis uulgi fauores appetere,quia quæ quis fugit,damnat. Circũſpiciendũ nobis eſt ergo,quomodo à uulgo tuti eſſe poſsimus,Primũ nihil inde concupiſcamus, rixa eſt inter cõpetitores:deinde nihil habeamus,quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſsit.Quàm minimũ ſit in corpore tuo ſpoliorũ. Nemo ad humanũ ſan guinem propter ipſum uenit, aut admodũ pauci, plures cõputant quàm oderint. Nudum latro trãſmittit,etiã in obſeſſa uia pauperi pax eſt.Tria deinde ex præcepto ueteri præſtanda ſunt,ut uitentur,Odium inuidia,cõtemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit.Difficile enim temperamentũ eſt,uerendumq;, ne in cõtemptum nos inuidia & timor transferãt,ne dum calcari nolumus,uideamur poſſe calcari,Multis timendi attulit cauſas,|timeri poſſe. Vndiq; nos reducamus, non minus cõtemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiã ergo confugiendũ eſt.Hæ literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos,inſularũ loco ſunt. Nam forenſis eloquẽtia, & quæcunq; alia populum mouent,aduerſariũ habent:hæc quieta,& ſui negocij,contemni non po teſt,cui ab omnibus artibus,etiam apud peſsimos honor eſt.Nunq; in tantum cõualeſcit nequitia,nunquam ſic contra uirtutes cõiurabitur,ut non philoſophiæ nomen ue nerabile & ſacrũ maneat.Cæterũ philoſophia ipſa tranquille modeſteq; tractanda eſt. Quid ergo inquis? Videtur tibi M. Cato modeſte philoſophari,qui bellum ciuile ſen tentia ſua reprimit,qui furentium principum armis,medius interuenit,qui alius Pom peium offendentibus,alij Cæſarem,ſimul laceſsit duos? Poteſt aliquis diſputare,an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica.Quid tibi uis M. Cato? iam non agitur de libertate,Olim peſſundata eſt.Quæritur,utrum Cæſar,an Pompeius poſsideat rem publicam.Quid tibi cum iſta contentione? Nullæ partes tuæ ſunt,dominus eligitur. Quid tum? alter uincere poteſt,melior uincere nõ poteſt.Non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit,melior qui uicerit. Vltimas partes attigi Catonis, ſed ne priores quidẽ anni fuerunt,qui ſapientem in illam rapinam reipub.admitterent.Quid aliud quàm uociferatus eſt Cato,& miſit iratas uoces,cũ modo per populi leuatus manus & obrutus ſpu tis,& portandus extra forum traheretur,modo è ſenatu in carcerẽ duceretur? Sed poſtea uidebimus,an ſapienti opera perdenda ſit.Interim ad hos te Stoicos uoco,qui à re publica excluſi,ſeceſſerunt ad colendam uitam & humano generi iura condenda,ſine ulla potentioris offenſa.Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe uitæ nouitate conuertet,Quid ergo? Vtique erit tutus,qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum,quàm homini temperanti bonam ualetudinẽ, & tamen facit temperantia bonam ualetudinẽ.Perit aliqua nauis in portu,ſed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculũ paratius foret,multa agenti,molientiq;, cui ne ocium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes, quis negat? Nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt. Deniq; initium omnium rerum ſapiens,non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt,de e-

Philoſophia laus.

uentu fortuna iudicat, cui de me ſententiam non do. At aliquid uexationis affert, ali-
alias Nam. quid aduerſi,† non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manũ
porrigis, aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodũ u-
ſus fructuſq; eius tibi eſſe gratior poſsit. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime diuitijs
indiget. Aede, inquis, autorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitũ eſt aliena lau-
dare, Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixe
rit? Omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo autẽ ſolicito bono fruitur.
Adijcere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat, oblitus eſt uſus, rationes acci-
pit, forum conterit, kalendarium uerſat, fit ex domino procurator. Vale.

EPIST. XV. De non ſaginando uel impinguando corpore, & de ipſius exer-
citatione, & uocis moderatione, & quare uita ſtulti ingrata ſit.

MOs antiquis fuit, uſq; ad meam ſeruatus ætatem, primis epiſtolę uerbis adijcere,
Si uales, bene eſt, ego ualeo. Recte & nos dicimus, Si philoſopharis, bene eſt.
Valere enim hoc demum eſt. Sine hoc, æger eſt animus. Corpus quoq; etiã ſi magnas
habet uires, non aliter quàm furioſi aut phrenetici ualidum eſt. Ergo hanc ualetudinẽ
præcipue cura, deinde & illam ſecundam, quæ non magno tibi cõſtabit, ſi uolueris be-
ne ualere. Stulta eſt enim mi Lucili, & minime cõueniens literato uiro, occupatio ex-
ercendi lacertos, et dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter ſagina ceſ-
ſerit, & tori creuerint, nec uires unquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce
al. læditur. nunc, quod maiore corporis ſarcina animus † eliditur, & minus agilis eſt. Itaq; quan-
tum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. Multa ſequuntur incom
moda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, &
inhabilem intentioni ac ſtudijs acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, ſubtilitas a-
nimi impeditur. Accedunt peſsimæ notæ mancipia in magiſterium recepta, homines
inter oleũ & uinum occupati, quibus ad uotum dies eſt actus, ſi bene deſudauerunt,
ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingeſſerunt.
Bibere & ſudare, uita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus
& ſine mora laxent, & tempori parcant, cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus, &
cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, uel ille qui corpus in altum leuat, uel ille
qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicam, ſaliaris, aut ut contumelioſius dicam, fulloni-
us. Quodlibet ex his elige, uſu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore ad animũ,
illum diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem, nõ
frigus, non æſtus impediet, nec ſenectus quidem. Id bonũ cura, quod uetuſtate fit me-
lius. Neq; ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. Dandũ eſt aliquod in
teruallũ animo, ita tamen ut non reſoluatur, ſed ut remittatur. Geſtatio & corpus con
cutit, & ſtudio nõ officit, poſsis legere, poſsis dictare, poſsis loqui, poſsis audire, quo-
rum nihil nec ambulatio quidẽ uetat fieri. Nec tu intenſionẽ uocis cõtempſeris, quam
ueto te per gradus, & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod ſi uelis dein-
de quemadmodum ambules diſcere, admittes iſtos, quos noua artificia docuit fames;
erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſeruet, & in tantum procedet, in-
quãtum eius audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus
& à ſumma contentione uox tua incipiet? Vſq; adeò naturale eſt, paulatim incitari, ut
litigantes quoq; à ſermone incipiant, ad uociferationem tranſeant. Nemo ſtatim Qui-
ritum fidem implorat. Ergo utcunq; tibi impetus animi ſuaſerit, modo uehementius
al. uicinis. fac † in ciues conuitium, modo lentius, prout uox quoq; te hortabitur & latus, mode-
4 ſta. Cum receperis illam reuocariſq;, deſcendat, non decidat, moderatoris ſui tempe-
ramentum habeat, nec indocto & ruſtico more deſæuiat. Non enim id agitur, ut exer-
al. & minus ceatur uox, ſed ut exerceat. Detraxit tibi non puſillum negocium mercedula, & † mu
gratus. nus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptũ. Stulti uita ingrata eſt, tre
5 pida eſt, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſupra. Quam tu nunc
uitam dici exiſtimas ſtultam? Babæ & Ixionis? Non ita eſt, noſtra dicitur, quos cæca cu
piditas in nocitura, certe nunquam ſatiatura præcipitat, quibus ſiquid ſatis eſſe poſſet,
fuiſſet, qui non cogitamus quàm iucundũ ſit nihil poſcere, quàm magnificũ ſit plenũ
eſſe, nec

eſſe,nec ex fortuna pendere. Subinde itaq; Lucili quàm multa ſis conſecutus,recorda-
re. Cum aſpexeris quot te antecedant,cogita quot ſequantur. Si uis gratus eſſe aduer-
ſus deos,& aduerſus uitã tuam,cogita ꝙ multos anteceſſeris. Quid tibi cũ cæteris? Te-
ipſum ipſe anteceſsiſti,finem cõſtitue,quem tranſire ne poſsis quidẽ ſi uelis, diſcedant
aliquando iſta inſidioſa bona,et ſperantibus meliora ꝙ aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſo
lidi,aliquando & implerent. Nunc haurientiũ ſitim concitant,& inuitant ſpecioſi ap-
paratus, et quod futuri temporis incerta ſors uoluit. Quare potius à fortuna impetrẽ,
ut det, quàm à me,ne petam? Quare autem petam oblitus fragilitatis humanæ? Conge
ram,inquit,laborem? Ecce hic ultimus dies,ut non ſit,propè ab ultimo eſt. Vale.

EPIST. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philoſophiæ robore ſolidatur & qui quo ad naturã uiuit,nunꝙ pauper,qui quo ad opinionẽ nunꝙ diues erit.

Liquere tibi hoc ſcio Lucili, neminem poſſe beate uiuere, ne tolerabiliter quidem
ſine ſapientiæ ſtudio,& beatam uitam perfecta ſapientia effici, cæterum tolerabi- 6
lem etiam inchoata. Sed hoc quod liquet firmandũ, & altius quotidiana meditatione
figendum eſt. Plus operis eſt in eo ut propoſita cuſtodias, quàm ut honeſta proponas.
Perſeuerandũ eſt,& aſsiduo ſtudio robur addendũ, donec bona mens ſit, quod bona
uoluntas eſt. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis haud affirmatis, nec tamẽ longis intel- 7
ligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis unde ueniant ſcio,non ſunt ficta nec colorata.
Dicam tamen ſententiam,quod iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoꝗ
idem facias uolo. Non eſt quod tibi cito & facile credas. Excute te,& uarie ſcrutare,&
obſerua. Illud ante omnia uide,utrũ in philoſophia,an in ipſa uita profeceris. Non eſt
philoſophia populare artificium,nec oſtentationi paratum. Nõ in uerbis,ſed in rebus
eſt. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione cõſumatur dies,ut dematur ocio nau
ſea. Animum format & fabricat,uitam diſponit,actiones regit,agẽda & omittenda de
monſtrat,ſed ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuãtium dirigit curſum, ſine hac
nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis,quæ conſilium exigũt, quod
ab hac petendum eſt. Dicet aliquis, Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? quid
prodeſt,ſi deus rector eſt? quid prodeſt,ſi caſus imperat? Nam & mutari certa nõ poſ-
ſunt,& nihil præparari poteſt aduerſus incerta, ſi aut conſiliũ meum deus occupauit,
decreuitꝗ quid facerẽ,aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quicquid eſt ex his Lu-
cili,uel ſi omnia hæc ſunt,philoſophandum eſt, ſiue nos inexorabili lege fata conſtrin-
gunt,ſiue arbiter deus uniuerſi cuncta diſponit,ſiue caſus res humanas ſine ordine im
pellit & iactat,philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libenter parea-
mus,ut fortunæ contumaciter reſiſtamus,hæc docebit ut deum ſequaris, feras caſum.
Sed non eſt nunc in hanc diſputationẽ tranſeundum,quid ſit iuris noſtri,ſi prouiden-
tia in imperio eſt,aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit,aut ſi repentina,aut ſubita domi-
nantur. Illò nunc reuertor,ut te moneam & exhorter,ne patiaris animi tui impetũ de-
labi & refrigeſcere. Conſtitue illum & contine,ut habitus animi fiat quod eſt impetus.
Iam ab initio,ſi bene te noui,circũſpicies quid hæc epiſtola munuſculi attulerit, excu-
te illam & inuenies. Non eſt quod mireris animũ meũ, adhuc de alieno liberalis ſum. *De alieno liberalis ſum.*
Quare aũt alienum dixi? quicquid bene dictum eſt ab ullo,meũ eſt. Sic quoꝗ quod ab
Epicuro dictũ eſt. Si ad naturam uiues,nunꝙ eris pauper, Si ad opiniones, nunꝙ eris
diues. Exiguũ natura deſiderat,opinio immenſum. Cõgeratur in te quicquid multi lo
cupletes poſſederũt,ultra priuatũ pecuniæ modũ fortuna te prouehat,auro tegat,pur-
pura ueſtiat,& eo delitiarũ opumꝗ perducat, ut terrã marmoribus abſcondas,& non
tantũ habere tibi liceat,ſed calcare diuitias. Accedãt ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars
ulla luxuriæ elaborauit,maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt, ex
falſa opinione naſcentia,ubi deſinant,nõ habent,nullius enim terminus falſo eſt. Via
eunti aliquid extremum eſt,error immenſus eſt. Retrahe te à uanis, & cum uoles ſcire
quod petis,utrum naturalem habeat,an cæcam cupiditatẽ, conſidera an poſsit alicubi
cõſiſtere. Si longe progreſſo,ſemper aliqd lõgius reſtat,ſcito id naturale nõ eſſe. Vale.

EPISTOLA XVII. Quomodo ad philoſophiam tendenti paupertas expediat.

PRoijce omnia iſta, ſi ſapis, imò ut ſapias, & ad bonam mentem magno curſu ac to-
tis uiribus tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis,
me res familiaris, ſic illam diſponere uolo, ut ſufficere nihil agenti poſsit, ne aut pauper
tas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiam eius de
quo cogitas boni noſſe, & ſummam quidem rei peruides quantũ philoſophia proſit,
partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis, nec dum ſcis quantũ ubiq; nos adiuuet,
quemadmodũ & in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opituletur, & in minima de-
ſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſiliũ, ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nem
pe hoc quæris, & hoc iſta dilatione uis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit, Quid ſi
appetenda eſt? Multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ, paupertas expedita eſt,
ſecura eſt. Cum claſsicum cecinit, ſcit non ſe peti, cum aliqua conclamatio eſt, quomo-
do exeat, non quid efferat, quærit. Aut ſi nauigandum eſt, nõ perſtrepunt portus, nec
unius comitatu inquieta ſunt littora, non circũſtat illum turba ſeruorũ, ad quos paſcen
dos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas, facile eſt paſcere paucos uentres,
& bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, ma-
gno faſtidiũ, Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo?
quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si uis uacare
animo, aut pauper ſis, oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſi-
ne frugalitatis cura, frugalitas aũt paupertas uoluntaria eſt. Tolle itaq; iſtas excuſatio-
nes, quantum ſat eſt nondum habeo, ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totũ phi
loſophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum eſt, quod tu differs, & poſt cæ-
tera paras. Ab hoc incipiendum eſt. Parare inquis, unde uiuam uolo. Simul & parare
diſce. Siquid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Non eſt quod paupertas nos à
philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem, toleranda eſt enim ad hoc properantibus uel
fames, quam toleraûere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patiẽtiæ pr
mium, quàm in arbitrium non cadere uictoris? quanto hoc maius eſt quo promittitur
perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor? Et quidem uel eſurienti ad iſta
ueniendum eſt. Perpeſsi ſunt exercitus inopiam omniũ rerum, uixerunt herbarũ radi
cibus, et dictu fœdam tulerunt famẽ. Hæc omnia paſsi ſunt pro regno (quo magis mi-
reris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ, ut animũ furoribus liberet? Nõ eſt er-
go prius acquirendum. Licet ad philoſophiã etiam ſine uiatico peruenire. Ita eſt, cum
omnia habueris, tunc & ſapientiam habere uoles. Hæc erit ultimum uitæ inſtrumen-
tum, & (ut ita dicam) additamentũ. Tu uerò ſiue aliquid habes, iam philoſophare. Vn
de enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc prius quære, quàm quicquam. At ne
ceſſaria deerunt. Primũ deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit. Naturæ aũt
ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſsitates ultimę inciderint, iam dudum exiliet è uita,
& moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si uerò exiguũ fuerit & anguſtũ, quo poſsit uita produci,
id boni cõſulet, nec ultra neceſſaria ſollicitus aut anxius, uentri & ſcapulis ſuũ reddet,
& occupationes diuitũ concurſationesq; ad diuitias euntium, ſecurus lætusq; ridebit,
ac dicet, quid in longum ipſe te differs? expectabis ne fœnoris quæſtum, aut ex merce-
de compendium, aut tabulas beati ſenis, cum fieri poſsis ſtatim diues? Repræſentat o-
pes ſapientia, quas cuicunq; fecit ſuperuacuas, dedit. Hęc ad alios pertinent, tu locuple
tibus propior es. Sacculum muta, nimis habes. Id eſt, omni ſacculo quod ſat eſt. Pote-
ram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te male inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt
quiſquam ſalutare ſine munere, tibi uale dicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicu-
ro mutuum ſumam. Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.
Non hoc miror. Non eſt enim in rebus uitium, ſed in ipſo animo. Illud quoq; quod
paupertatem nobis grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil diſ-
fert, utrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces, quocunq; illum tranſtuleris,
morbũ ſuum ſecum transferet, ſic nihil refert, utrum animus æger in diuitijs, an in pau
pertate ponatur, malum ſuum, illum ſequitur. Vale.

EPISTOLA XVIII. Quod ſine luxuria dies feſtus agi debet, & de pauperta-
te ultro petenda, & qualiter immodica ira gignit inſaniam

December

DEcember eſt menſis, quo maxime ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publice datum eſt,
ingenti apparatu ſonant omnia, tanquã quicq; inter Saturnalia † non interſit, et *forte, nunc.*
dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, ut non uideatur mihi erraſſe, qui dixit, o-
lim menſem decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum confer
rem, quid exiſtimares eſſe faciendum, utrũ nihil ex quotidiana conſuetudine mouen-
dum, an ne diſsidere uideremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandũ & exuen
dum togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, uo
luptatis cauſa ac feſtorum dierum ueſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus
functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pileatæ turbæ uoluiſſes, nec per omnia diſsimi-
les; niſi forte his maxime diebus animo imperãdum eſt, ut tunc uoluptatibus ſolus ab-
ſtineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſsimum argumentum firmitatis ſuæ
capit, ſi ad blanda et in luxuriam trahentia, nec it, nec adducitur. Hoc multo fortius eſt
ebrio ac uomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe. Illud temperantius non excerpere
ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus, & eadem, ſed non eodem modo facere. Licet e-
nim ſine luxuria agere feſtum diem. Cæterũ adeò mihi placet tentare animi tui firmita
tem, ut ex præcepto magnorum uirorum tibi quoq; præcipiam. Interponas aliquot
dies, quibus cõtentus minimo ac uiliſsimo cibo, dura atq; horrida ueſte, dicas tibi, hoc
eſt quod timebatur. In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & cõtra iniurias
fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine ullo hoſte, uallũ
iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſsit. Quẽ in ipſa re trepida
re nolueris, ante rem exerceas. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus mẽſibus paupertatẽ imi-
tati propè ad inopiam acceſſerunt, ne unq; expaueſcerent, quod ſæpe didiciſſent. Non
eſt nunc quod exiſtimes me dicere, ut te admoueas ad cœnas & pauperũ cellas, & quic
quid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarũ tædio ludit. Grabatus ille ferus ſit, & ſagum
& panis durus ac ſordidus. Hoc triduo, & quadriduo fer, interdũ pluribus diebus, ut
non luſus ſit, ſed experimentũ. Tunc mihi crede Lucili exultabis, diſpondio ſatur, &
intelliges ad ſaturitatẽ non opus eſſe fortuna, hoc enim quod neceſsitati ſat eſt, debet
etiam irata. Nõ eſt tamẽ quare tu multum tibi facere uidearis, facies enim quod multa
milia ſeruorũ, multa milia pauperũ faciũt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coa-
ctus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quã aliquãdo experiri. Exerceamur ad pau-
lulũ, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius di
uites erimus, ſi ſcierimus quàm nõ ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille ma-
giſter uoluptatis Epicurus, quibus maligne famẽ extingueret, uiſurus an aliquid deeſ-
ſet ex plena & cõſummata uoluptate, uel quantũ deeſſet, & an dignũ, quod quis mag-
no labore penſaret: hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit Carino, de magiſtratu ad
Poliẹnũ. Et quidẽ gloriaẽ, nõ toto aſſe paſci Metrodorũ, qui nondũ tantũ pfecerit. To
to in hoc tu uictu ſaturitatẽ putas eſſe? Et uoluptas eſt. Voluptas aũt nõ illa leuis & fu
gax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Nõ enim iucũda res eſt aqua et polenta,
aut fruſtũ hordeacei panis, ſed ſuma uoluptas eſt, poſſe capere etiã ex his uoluptatẽ, &
ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſsit. Liberiora ſunt alimen-
ta carceris, ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte qui occiſurus eſt, paſcit.
Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema qui-
dem decretis, timendum ſit, hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo mi Lucili,
ſequi horũ cõſuetudinẽ, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoq;
te facias familiarem. Incipe cum paupere habere commercium. Aude hoſpes contem-
nere opes, & te quoq; dignũ, Finge deo. Nemo alius eſt deo dignus, quàm qui opes cõ
tempſit, quarũ poſſeſsione tibi nõ interdico, ſed efficere uolo, ut illas intrepide poſside
as: quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beate uicturũ perſuaſeris tibi, ſi il-
las tanquã exituras ſemper aſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolã cõplicare. Prius, in-
quis, redde quod debes. Delegabo te ad Epicurũ, ab illo fiet numeratio. Immodica ira
gignit inſaniã. Hoc quàm uerũ ſit, neceſſe eſt ſcias, cũ habueris ſeruũ & inimicũ. In om
nes perſonas hic exardeſcit affectus, tam ex amore naſcitur, quàm ex odio, nõ minus
inter ſeria, quàm inter luſus & iocos. Nec intereſt ex quàm magna cauſa naſcatur,

ſed in

ſed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus,ſed quò incidat. Nam etiam maximũ ſolida non receperunt,rurſus arida & corripi facilia ſcintillã quoque fouent uſq; in incendium. Ita eſt mi Lucili,ingentis iræ exitus,furor eſt: et ideò ira uitanda eſt,non moderationis cauſa,ſed ſanitatis. Vale.

EPISTOLA XIX. De ſeceſſu in ocium, & de perplexitate concathenantium, ſeu cupiditate uitanda, & de cœna cum amico habenda.

EXulto quotiẽs epiſtolas tuas accipio,implent enim me bona ſpe, iam non promittunt de te,ſed ſpondent. Ita facoro atq; obſecro,quid enim habeo melius,quod amicũ rogem,quàm quod pro ipſo rogaturus ſum? Si potes,ſubduc te iſtis occupationibus,ſi minus,eripe. Satis multũ temporis ſparſimus,incipiamus in ſenectute uaſa colligere. Nunquid inuidioſum eſt? in freto uiximus,moriamur in portu. Neq; ego ſuaſerim tibi nomen ex ocio petere, quod nec iactare debes, nec abſcondere. Nunq; enim uſq; eo te abigã generis humani furore damnato,ut latebrã tibi aliquam parari,& obliuionẽ uelim. Id age,ut ocium tuũ non emineat,ſed appareat. Deinde uidebunt de iſto quibus integra ſunt & propria conſilia, an uelint uitam per obſcurũ tranſmittere, tibi liberũ nõ eſt. In medium te protulit ingenij uigor,ſcriptorũ elegantia,claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuaſit,ut licet in extrema mergaris,ac penitus condaris,tamẽ priora te monſtrabũt,tenebras habere nõ potes. Sequetur priſtinę lucis multũ,quocũq; fugeris, Quietẽ potes uendicare,ſine ullius odio,ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques,quod inuitus relictum à te poſsis cogitare? clientes? quorum nemo teipſum ſequitur,ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc præda. Mutabũt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limẽ ſalutator? nõ poteſt paruo res magna cõſtare. Aeſtima utrũ te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinã tibi quidẽ ſeneſcere cõtigiſſet intra natalũ tuorũ modũ,nec te in altũ fortuna miſiſſet. Tulit te longe à conſpectu uitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quicquid ab iſtis promittitur. Maiora deinde officia te excipient,& ex alijs alia. Quis exitus erit? quid expectas donec deſinas habere quod cupias? Nunq; erit tempus. Qualẽ dicimus eſſe ſeriẽ cauſarũ,ex quibus nectitur fatũ,talẽ dicimus eſſe cupiditatũ. Altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es uitã, quæ nunquã tibi miſeriarũ terminũ, ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicẽ iugo,ſemel illã incidi, quàm ſemper premi ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris,minora erunt omnia,& affatim implebunt. At nũc plurima & undiq; ingeſta nõ ſatiant. Vtrum aũt mauis ex inopia ſaturitatẽ, an in copia famẽ? Et auida felicitas,eſt alienæ auiditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit ipſe alijs non eris. Quomodo,inquis, exibo? utcũq;. Cogita quàm multa temere pro pecunia,quàm multa laborioſe pro honore tentaueris. Aliquid & pro ocio audendũ eſt,aut in iſta ſollicitudine procurationũ, & deinde urbanorũ officiorũ ſeneſcendũ in tumultu,ac ſemper nouis fluctibus,quos effugere nulla modeſtia,nulla uitæ quiete cõtingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere uelis? fortuna tua nõ uult. Quid ſi illi etiã nunc permiſeris creſcere? quantũ ad ſucceſſum acceſſerit,accedet,& metus: uolo tibi hoc loco referre dictũ Mecœnatis. Vera in ipſo eculeo docuit. Ipſa enim altitudo attonat ſumã. Si quæris,in quo libro dixerit,in eo qui Prometheus inſcribitur, hoc uoluit dicere,attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti ulla potentia, ut ſit tibi tam ebrius ſermo? Ingenioſus uir ille fuit, magnum exemplũ Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum eneruaſſet felicitas, imò caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahas uela,niſi (quod ille ſero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecœnatis ſententia parem facere rationem,ſed mouebis mihi controuerſiam ſi te noui,nec uoles quod debeo in Aſpero & Probo accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro uerſura facienda eſt. *Verſura facienda eſt.* Ante,inquit,circunſpiciendũ eſt,cum quibus edas & bibas,quàm quid edas & bibas. Nam ſine amico uiſceratio,leonis ac lupi uita eſt. Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris,alioquin habebis conuiuas,quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malũ occupatus homo,& bonis ſuis obſeſſus, quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt,quod beneficia ſua efficatia iudicat, ad cõciliandos † amicos, cum quidã, quo *al. animos.* plus

plus debent,magis oderint.Leue æs alienum debitorem facit,graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant,ſi accepturos licuit eligere, ſi collocata, non ſparſa ſunt.Itaq; dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum utere,ut magis ad rem exiſtimes pertinere,quis,quàm quid acceperit. Vale.

IN LIBRVM SECVNDVM EPIST. XIII.

Hinc & illinc,apparauerint:alij aliud habebant,legendum apparuerint,ut opponatur illi,propius acceſſerint, Apparent & quæ procul abſint. 1

Hæc eius probatio obſtruſa eſt.In alijs aliud erat æquè deprauatum. Vetuſtus codex habebat,Hæc eius obruſſa eſt,Obruſſam aliquis interpretatus eſt,probatio,& hanc uocem infulſerunt in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum.Fortè ſcriptum erat,obruſſatio,pro probatio.Cuius linguæ uox ſit obryzum,ambigitur. 2

EPIST. XIIII.

Alter uincere poteſt,&c.Hic locus mire uariabat in exemplaribus.Vetuſtus codex habebat,Alter uincat,poteſt melior uincere,non poteſt non peior eſſe qui uicerit.Alius,Poteſt melior uincere, non poteſt peior eſſe qui uicerit. Vetus lectio mihi magis arridet. Alter uincere poteſt,melior non poteſt: reliqua uidentur adiecta ab interprete. Nempe hæc.Non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit.In hoc eſt argutia ſententiæ, Non refert uter uincat,quum ambo ſint æque mali,Alter uincere poteſt,quia duo ſunt,melior non poteſt,quia neuter uir bonus. 3

EPIST. XV.

Pro ut uox quoq; te hortabitur in id ualebit.In alijs erat,in id latus modeſta:In alijs,aliud.Nihil horum placet. Conijcio fuiſſe ſcriptum,pro ut uox quoq; te hortabitur & latus,modeſta,ſiue moderata,niſi mauis,moleſta.Imperitus quiſpiam qui ſuſpicatus eſt lateris mentionem abſurde fieri,ubi de pronunciando agitur,corrupit ſcripturam. 4

Habe & Ixionis. Vide num legendum ſit.Babys & Ixionis,ut intelligas Babym Marſiæ fratrẽ,qui ipſum Apollinem ad canendi certamen euocauit,& Ixionem qui nubem pro Iunone conſtuprauit.Scholium indicauit, Babam & Ixionem,fuiſſe duos Senecæ temporibus,notæ fatuitatis homines,cui quantum tribuendum ſit neſcio. 5

EPIST. XVI.

Cæterum tolerabilem,etiam inchoata. Hunc locum non ſcriba quilibet, ſed eruditulus aliquis deprauarat. Sic enim mutarat ſcripturam,cæterum nec tolerabilem,ſine ipſa etiam inchoari.quum Seneca ſenſerit,à ſapientia perfecta præſtari beatam uitam,ab inchoata,hoc eſt imperfecta,tolerabilem. 6

Itaq; tibi quod apud me pluribus uerbis haud affirmatis,nec tamen longis intelligo te multum profeciſſe,Quidam codices pro tamen,habebant tam,pro haud,aut, Videntur aliquot uoces deeſſe.Itaq; tibi apud me pluribus uerbis opus non eſt,aut affirmatis,aut tam longis. 7

EPIST. XVII.

Non eſt nunc quod exiſtimes me dicere te,admoueas cœnas, &c.Sic prior æditio. Alius, me dicere admoneas, Alius ut te moneam: Si expugnas te,& reponas,ut tolerabilis erit ſenſus,ut admoueas,&c. Item pro grabatus ferus quidam habebant,uerus,forte ſerus legendum,ut commendet uigiliam. 8

EPIST. XIX.

In aſpero & probo accipere. Conſidera lector utrum malis Aſperum & Probum grammaticos accipere, an addere uoculam,niſi in aſpero & probo, ut ſit alluſio ad monetam, Nummus probus eſt, qui non peccat in materia: aſper quum nondum eſt detritus uſu,ſiquidem moneta recens aſperitatem habet. Videntur eſſe uerba forenſia, ſiue iureconſultorum,nec uoles quod debeo,niſi in aſpero & probo accipere. 9

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER TERTIVS.

EPISTOLA XX. De concordia doctrinæ cum uita,& de inæqualitate uitanda,& de paupertatis beneficio,& quod magnus eſt,qui in diuitijs pauper eſt,ſed ſecurior qui caret eis.

SI uales & te dignũ putas,qui aliquando fias tuus,gaudeo. Mea enim gloria erit,ſi te iſthinc ubi ſine ſpe exeũdi fluctuaris,extraxero.Illud aũt mi Lucili te rogo atq; hortor,ut philoſophiam in præcordia ima demittas,et experimentũ tui profectus capias,nõ oratione nec ſcripto,ſed animi firmitate,& cupiditatũ diminutione,uerba rebus proba. Aliud propoſitũ eſt declamantibus & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & ocioſorũ aures diſputatione uaria,aut uolubili detinent.Facere docet philoſophia, non dicere, & hoc exigit,ut ad legem ſuam quiſq; uiuat, ne orationi uita diſſentiat,ut ipſa inter ſe uita unius, ſine omnium actionũ diſſenſione, coloris ſit.

Maximum

Maximū hoc eſt & officium ſapientiæ & indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipſe ubiq; par ſibi idēq; ſit. Quis hoc præſtabit? Pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc, nec dico ſapientē ſemper uno iturū gradu, ſed una uia. Obſerua itaq; nūquid ueſtis tua domusq; diſſentiant, Nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidos, Nūquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſe. Vnā ſemel ad quā uiuas regulā prende, & ad hanc omnē uitam tuā exæqua. Quidā ſe domi contrahunt, dilatant, foris et extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum uacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum, Etiamnū dicam unde ſit iſta inconſtantia, et diſsimilitudo rerū conſiliorūq;. Nemo proponit ſibi quid uelit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed trāſilit, nec tantū mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac dānauit, reuoluitur. Itaq; ut relinquam definitiones ſapiētiæ ueteres & totū complectar humanæ uitæ modū, hoc poſſum cōtentus eſſe. Quid eſt ſapientia? Semper idē uelle atq; idem nolle. Licet illā exceptiunculā non adijciā, ut rectū ſit quod uelis, nō poteſt cuiq; ſemper idē placere, niſi rectū. Neſciūt ergo homines quid uelint, niſi illo momento, quo uolunt. In totū nulli uelle aut nolle decretū eſt. Variatur quotidie iudiciū, & in contrarium uertitur, atq; pleriſq; agitur uita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti, & fortaſſe perduceris, aut ad ſummū, aut eò quod ſummū nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiariū? Turba iſta cū à te paſci deſierit ipſa ſe paſcet, aut quod tu beneficio tuo nō potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa ueros certosq; amicos retinebit, diſcedit quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autē uel ob hoc unum amanda paupertas, quod à quibus ameris oſtendet? O quādo ille ueniet dies, quo nemo in honorē tuū mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tēdant, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remiſſurus, ut contentus ſis temetipſo, & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere nō poſsis, idq; ut libentius facias, ad hoc pertinebit tributū epiſtolæ huius, quod ſtatim cōferā. Inuideas licet, etiā nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificētior (mihi crede) ſermo tuus in grabato uidebitur & in panno, non enim dicentur tantū illa, ſed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noſter cū illum, inquit, uidi
1 nudū quāto minus ꝗ in ſtramētis incubātem, non præceptor ueri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? Nō licet diuitias in ſinu poſitas contēnere? quid ni liceat? Et ille ingentis animi eſt, qui illas circūfuſas ſibi multū diuq; miratus, quod ad ſe uenerint, ridet, ſuasq; audit magis eſſe ꝗ ſentit. Multū eſt nō corrūpi diuitiarū cōtubernio. Magnus eſt ille, qui in diuitijs pauper eſt, ſed ſecurior, qui caret diuitijs. Neſcio, inquis, quomodo iſte pauper
2 tatē laturus eſt, ſi in illā inciderit. Nec ego Epicuri angelus, ſi pauper iſte cōtempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaq; in utroq; mens æſtimanda eſt, inſpiciendūq; an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumentū eſt bonæ uolūtatis grabatus, aut pānus, niſi apparuit aliquē illa nō neceſsitate pati ſed malle. Cęterū magnæ indolis eſt, ad iſta nō properare tanq; ad meliora, ſed præparare tanquā ad facilia. Et ſunt Lucili facilia, cū uerò multo ante meditatus acceſſeris, iucūda quoq;. Ineſt illis, ſine qua nihil eſt iucundū, ſecuritas. Neceſſariū ergo iudico id, quod tibi ſcripſi magnos uiros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram, quod eo magis faciendū eſt, quo delitijs permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus ſomno, & uellicādus eſt animus admonenduſq; naturā nobis minimū conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues, quiſquis exit in lucē, iuſſus eſt lacte & panno eſſe cōtentus. Ab his initijs nos regna nō capiūt. Vale.

EPISTOLA XXI. Quod tendentē ad philoſophiā impedit mundanæ felicitatis falſa æſtimatio. Et quod ſolū ſtudioſum ingeniū facit aliquē clarū. Et in omni quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendū eſt.

CVm iſtis negocium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? Maximum negocium tecum habes, tu tibi moleſtus es. Quid uelis neſcis, melius probas honeſta, quàm ſequeris. Vides ubi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autē quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es, & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius uitæ, à qua receſſurus es, fulgor, tanquàm in ſordida & obſcura caſurum. Erras

Lucili,

Lucili, ex hac uita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat, ac ſuam, ille niteat alieno, hoc inter hanc uitã & illã. Hęc quia fulgore extrinſecus ueniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim umbrã faciet quiſquis obſtiterit, illa uerò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarũ & nobilẽ efficient. Exemplũ Epicuri referam, cũ Idomeneo ſcriberet, & illum à uita † ſpecioſa, ad fidelem ſtabilemq; gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ miniſtrũ, & magna tractantem. Si gloria, inquit, tangeris, notiorẽ te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus eſt? Quis Idomenea noſſet niſi Epicurus illũ ſuis literis incidiſſet? Omnes illos † megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomẽ Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinũt, nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tyberius progener, & Druſus Cæſar pronepos, inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illũ applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis ueniet, pauca ingenia caput exerent, & in idẽ quandoq; ſilentium obitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu uindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto Lucili. Habeo apud poſteros gratiã, poſſum mecũ duratura nomina educere. Vergilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & pręſtat. Fortunati ambo ſiquid mea carmina poſſunt, Nulla dies unquam memori uos eximet æuo, Dum domus Aeneæ capitoli immobile ſaxum Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit. Quoſcunq; in medium fortuna protulit, quicunq; membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia uiguit, domus frequẽtata eſt, dum ipſi ſteterũt, poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorũ creſcit dignatio, nec ipſis tantum honor habetur, ſed quicquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam uenerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem nõ publica, nec ancipiti uia faciat. Si uis, inquit, Pythoclea diuitem facere, nõ pecuniæ adijciendũ, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quàm ut interpretanda ſit, & diſertior quàm ut adiuuanda. Hoc unum te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de diuitijs dictũ, quocunq; tranſtuleris, idem poterit. Si uis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythoclea eſſe in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adijciendũ eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythoclea ſenem facere, & implere uitam, non annis adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendũ eſt. Has uoces non eſt quod Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoq; exiſtimo. Cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiam, & ſequor. Pro eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut iſti qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui uelamentum ipſos ſuorum uitiorum habituros exiſtimant, probent, quocunq; ierint honeſte eſſe uiuendum. Cum adierint hos hortulos & audierint inſcriptum hortulis, hoſpes hic bene manebis, hic ſummũ bonum uoluptas eſt, paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoq; large adminiſtrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non iritãt, inquit, hi hortuli famem, ſed extinguunt, nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali et gratuito remedio ſedant. In hac uoluptate conſenui. De his tecum deſiderijs loquor, quæ conſolationẽ non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid ut deficiant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc unum commonefaciam, iſta uoluptas naturalis eſt, non neceſſaria, huic nihil debes. Si quid impendis, uoluntarium eſt. Venter præcepta non audit, poſcit, appellat. Non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur, ſi modo das illi quod debes, non quod potes. Vale.

al. uia

al. magiſtanas.

EPIST. XXII. Quod occupationes conſilio relinquendæ ſunt, nõ præcipitanter fugiendæ, & de uaria quiete locorũ, & quod homines priores moriuntur ꝙ naſcantur.

IAm intelligis educendum eſſe te, ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis, ſed quomodo id conſequi poſſis quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere, uena † tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid aduerſarij uultus, ali-

al. tentanda

Gladiator in arena conſilium capit.

quid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat in uniuerſum, & mandari poteſt & ſcribi. Tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiam poſteris datur. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit, cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantū præſentis, ſed uigilantis eſt occaſionem obſeruare properantem. Itaq; hanc circumſpice, hanc ſi uideris, prende, & toto impetu, totis uiribus id age, ut te iſtis officijs exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta uita tibi, aut è uita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundū uia, ut quod male implicuiſti, ſoluas potius quàm abrumpas, dummodo ſi alia ſoluendi ratio non erit, uel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, ut malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere. Interim, quod primū eſt, impedire te noli, contentus eſto negocijs, in quæ deſcendiſti, uel, quod uideri poteſt maius, incidiſti. Non eſt quod ad ulteriora nitaris, aut perdas excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt, Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt felicitatē curſu ſequi, eſt aliquid, etiam ſi non repugnare ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium non uenio tantum, ſed aduoco, & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo deferre, ſi quid delibero? Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur, quem rogat, ut quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua uis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubijcit, nihil eſſe tentandū, niſi cum apte poterit, tempeſtiueq; tentari. Sed cum illud tempus diu captatum uenerit, exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem uetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum, ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris, non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infamet, cautiores quàm fortiores ſunt. Expectas forſitan, ut tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri, luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt uir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit, uerum ubi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate, dicentur tibi iſta, ſi operæprecium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignū bono uiro faciendum patiendúmue erit, alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negocijs erit negocij cauſa. Ne illud quidem quod exiſtimas eum facturum faciet, ut ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum uiderit grauia, in quibus uolutatur, incerta, ancipitia, referet pedem, nec uertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autē mi Lucili occupationes euadere, ſi occupationū præmia contempſeris. Illa ſunt quę nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas ſpes relinquam? Ab ipſa meſſe diſcedā? Nudum erit latus? Incōmitata lectica? Atriū uacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarū amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur. Id eſt, ſi uerum affectū eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos qui quæ cupiere deplorant, & de earū rerum loquuntur fuga, quibus carere nō poſſunt. Videbis uoluntariā eſſe illis in eo moram, quod ægre ferre ipſos & miſere, loquuntur. Ita eſt mi Lucili, paucos ſeruitus, plures ſeruitutem tenent. Sed deponere illā in animo eſt, & libertas bona fide placuit, in hoc autem unum aduocationem petis, ut ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere contingat, quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & uera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, ut circunſpicias, quantum feras tecum, & q; magna pecunia inſtruas ociū, nunq; exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorē uitā propicijs dijs, ſed non ſic, quo modo iſtis propicij ſunt, quibus bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerunt, ad hoc unū excuſati, quod iſta quæ urunt, quæ excruciāt, optantibus data ſunt. Iam imprimebā epiſtolæ ſignum, reſoluenda eſt, ut cum ſolenni ad te munuſculo ueniat, & aliquam magnficam uocem ſecum ferat, & ecce occurrit mihi neſcio utrum uerior, an eloquentior, cuius inquis? Epicuri. Adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit è uita tanquā modo intrauerit. Quemcunq; uis occupa, adoleſcentē, ſenem, medium, inuenies, æque timidum mortis, æque inſcium uitæ, nemo quicquā habet facti. In futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta uoce delectat, quàm quod exprobratur ſenibus infantis. Nemo

tia.Nemo,inquit,aliter, quàm quomodo natus eſt,exit è uita. Falſum eſt,peiores morimur quàm naſcimur?Noſtrum iſtud non naturæ uitium eſt.Illa de nobis cōqueri debet,& dicere,quid hoc eſt?Sine cupiditatibus uos genui, ſine timoribus,ſine ſuperſtitione,ſine perfidia,cæteriſq; peſtibus,quales intraſtis,tales exite.Percepit ſapientiam, ſiquis tam ſecurus moritur,quàm naſcitur.Nunc uerò trepidamus,cum periculum acceſſit,non animus nobis,non color conſtat, lachrymæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſa autem hæc eſt, quod inanes omnium bonorū ſumus, uitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla ſubſedit,tranſmiſſa eſt & effluxit.Nemo quàm bene uiuat,ſed quandiu curat, cum omnibus poſſit contingere,ut bene uiuant,ut diu nulli. Vale.

EPIST. XXIII. De ſolido & inani gaudio, & de malo uitæ principio.

PVtas me tibi ſcripturum, quàm humane nobiſcum hyems egerit, quæ & remiſſa fuit,& breuis,quàm malignum uer ſit,quàm præpoſterum frigus,& alias ineptias uerba quærentiū.Ego uero aliquid quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit,ſcribam.Quid autem id erit,niſi ut te exhorter ad bonam mentem?Huius fundamentū quod ſit, quæris,ne gaudeas uanis. Fundamentum hoc eſſe dixi, etiam culmen eſt. Ad ſumma peruenit,qui ſcit quo gaudeat,qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit.Solicitus eſt,& incertus ſui,quem ſpes aliqua proritat,licet ad manum ſit,licet non ex difficili petatur,licet illum nunquam ſperata deceperint.Hoc ante omnia fac mi Lucili,diſce gaudere. Exiſtimas me nūc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes dulciſſima oblectamenta deuitandas exiſtimo,Imò contra,nolo tibi unquam deeſſe lætitiam. Volo illam tibi domi naſci.Naſcitur,ſi modo intra teipſum ſit.Cæteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt, niſi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede,res ſeuera eſt uerum gaudium. An tu exiſtimas quenquam ſoluto uultu,et ut iſti delicati loquuntur,hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? uoluptates tenere ſub freno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe uerſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te uolo. Nunq; deficiet,cum ſemel unde petatur inueneris. Leuium metallorū fructus in ſummo eſt,illa opulentiſſima ſunt,quorū in alto latet uena,aſſidue plenius reſponſura fodienti.Hæc quibus delectatur uulgus,tenuem habent ac † perfuſoriam uoluptatem, & quodcunq; † inuenticiū gaudium eſt,fundamento caret.Hoc de quo loquor,ad quod te conor perducere ſolidum eſt,& quod plus pateat introrſus.Fac oro te Lucili chariſſime,quod unum poteſt te præſtare felicem, diſijce & conculca iſta, quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio, ad uerum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt aūt de hoc tuo? Te ipſo & tui optima parte. Corpuſculū quoq; etiam ſic nihil fieri ſine illo poteſt,magis neceſſariam rem crede,quàm magnam. Vanas ſuggerit uoluptates,breues,pœnitendas,ac niſi magna moderatione temperentur,in contrarium abituras.Ita dico,in præcipiti uoluptas,ad dolorem uergit,niſi modū teneat. Modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonū eſſe credideris. Veri boni auiditas tuta eſt. Quid ſit iſtud interrogas,aut unde ſubeat?dicam. Ex bona cōſcientia,ex honeſtis conſilijs,ex rectis actionibus,ex contemptu fortuitorum, ex placido uitæ, & continuo tenore unam prementis uiam. Nam illi qui ex alijs propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur,quomodo habere quicquam certum manſurúmue poſſunt, ſuſpenſi & uagi? Pauci ſunt qui conſilio ſe ſuaq; diſponāt, cæteri eorum more † qui fluminibus innatant,non eunt,ſed feruntur. Ex quibus alios leuior unda detinuit,ac mollius uexit, alios uehementior rapuit, alios proximæ ripæ, curſu langueſcente depoſuit,alios torrens impetus deiecit in mare, Ideo conſtituendū eſt quid uelimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim uocem tibi Epicuri tui reddere,& hanc epiſtolam liberare.Moleſtum eſt ſemper uitam inchoare,aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi,male uiuunt,qui ſemper uiuere incipiūt. Quare,inquis? deſiderat enim explanationem iſta uox. Quia ſemper illis imperfecta uita eſt, Non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit

al. perfunctoriam.

al. inuectitium

al. quæ

uiuere. Id agendum eſt, ut ſatis uixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cum maxime uitam. Non eſt quod exiſtimes paucos eſſe hos, propemodum omnes ſunt. Quidam uiuere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt: ſi hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris, Quidam ante uiuere deſierunt, quàm inciperent. Vale.

EPIST. XXIIII. De præmeditatione futurorum periculorum, & de non timenda morte, & de non inconſulte animum inclinando.

SOlicitum te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurum, ut meliora tibiipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis cito patienda cum uenerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultũ, quia quandoq; ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum. Sed ego alia te ad ſecuritatem uia ducam. Si uis omnem ſolicitudinem exuere, quicquid uereris ne eueniat, euenturum utiq; propone, & quodcunq; illud eſt malum tecum ipſe metire, ac timorem tuum taxa: intelliges profecto aut non magnum, aut non longum eſſe quod metuis, nec diu exempla quibus confirmeris, colligenda ſunt. Omnis illa ætas tulit. In quacunq; partem rerum, uel ciuilium, uel externarum memoriam miſeris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi ſi damnaris poteſt durius, ꝗ ut mittaris in exilium? ut ducaris in carcerem? nunquid ultra quicquam corpori timendum eſt, ꝗ ut uratur? quàm ut pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quod male iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. Alter ut rediret Reipub. præſtitit, alter reditũ ſuum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cum eſſent qui promitterent fugam) noluit, remanſitq;, ut duarum rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mutius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt uri, quanto acerbius, ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis præceptis contra mortẽ, aut dolorem ſubornatum, militare tantum robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem: ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante remouit nudis oſſibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula uirtus, quàm crudelitas ad irrogãda. Facilius Porſenna Mutio ignouit, quod uoluerat occidere, quàm ſibi Mutius quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. Iam mihi cum ad contemnendam mortem uentum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librũ legentem, poſito ad caput gladio: duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum ut uellet mori, alterum ut poſſet. Compoſitis ergo rebus, utcunq; componi fractæ atq; ultimæ poterant, id agendum exiſtimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret, & ſtricto gladio, quem uſq; in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat, Nihil, inquit, egiſti fortuna omnibus conatibus meis obſtando, nõ pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui, nec agebam tanta pertinacia, ut liber, ſed ut inter liberos uiuerem, nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori uulnus, quo obligato à medicis, cum minus ſanguinis haberet, minus uirium, animi idem, iam non tantum Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in uulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremq; omnis potentiæ ſpiritũ non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, ut ingenium exerceam, ſed ut te aduerſus id quod maxime terribile uidetur, exhorter. Facilius autẽ exhortabor, ſi oſtendero non tantum fortes uiros hoc momentũ efflandæ animæ contempſiſſe, ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum: ſicut illum Cn. Pompeij ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam uento relatus, cum teneri nauem ſuam uideret ab hoſtibus, ferro ſe tranſuerberauit, & quærentibus ubi Imperator eſſet, Imperator, inquit, bene ſe habet. Vox hæc, illũ parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginẽ uincere, ſed amplius mortem, Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter

debebat

debebat Imperator, et quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſeculis contemptores mortis (qui ſunt plurimi) colligo. Reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac delicijs querimur. Omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderũt. Mihi crede Lucili, adeo mortis timenda non eſt, ut beneficio eius nihil anteferendum. Securus itaq; inimici minas audi, & quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſam ualent, & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, † compara. Illud autem ante omnia memento, demere rebus tumultũ, ac uidere quid in quaq; re ſit, ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod uides accidere pueris, hoc nobis quoq; maiuſculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos uident, expaueſcunt. Non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios et ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas, mors eſt, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu ſingulis articulis, ſingula machinamenta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta quæ nos obſtupefaciunt, iube cõticeſcere gemitus & exclamationes, & uocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt quẽ podagricus ille cõtemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt ſi ferre poſſum, breuis eſt ſi ferre non poſſum. Hæc in animo uoluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti, ſed an uere audieris, an uere dixeris, effectu proba. Hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obijci ſolet, uerba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exilium, nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſed ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, ut animũ tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit uigoris cum exurgendum erit. Abduc illum à priuata cauſa ad publicam, dic mortale tibi, & fragile corpuſculũ eſſe, cui non ex iniuria tantum, aut ex potentioribus uiribus denũciabitur dolor, ſed ipſæ uoluptates in tormenta uertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremq;, libidines, pedum, manuũ, articulorũ omnium deprauationes. Pauper uiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc ſolutus ſum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus aſtrinxit: Moriar? Hoc dicis, deſinã ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam, uanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rota uolui, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec ullius uiſcera, & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, ut Cerberum timeat, & tenebras, & laruarum habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut cõſumit, aut exuit, Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat, bona pariter malaq; ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum uerſum, ſi prius admonuero, ut te iudices non alijs ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire, quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquãdo tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars uitæ, & tũc quoq; cum creſcimus, uita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiã: uſq; ad heſternum, quicquid tranſijt temporis, perit, Hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodũ clepſydra, non extremum ſtillicidiũ exhaurit, ſed quicquid ante defluxit, ſic ultima hora qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu uenimus. Hæc cum deſcripſiſſes quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamẽ acrior, quàm ubi ueritati commodas uerba, dixiſti, Mors non ultima uenit, ſed quæ rapit ultima mors eſt. Malo te legas, quàm epiſtolam meam. Apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam, Video quò ſpectes. Quæris quid huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum utile. Ex hac ipſa

al. prepara

4

materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiſcunt, quàm eos qui timent, & ait: Ridiculum eſt currere ad mortem tædio uitæ, cum genere uitæ, ut currendum eſſet ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit, Quid tam ridiculũ, quàm appetere mortem, cum uitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adijcias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominũ imprudentiam eſſe imò dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, confirmabis animũ, uel ad mortis, uel ad uitæ patientiam. At in utrunq; emonendi, ac firmandi ſumus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus: etiã cum ratio ſuadet finire, ſed non temerè, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è uita, ſed exire. Et ante omnia ille quoq; uitetur affectus, qui multos occupauit, libido ſcilicet moriendi. Eſt enim mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio, quæ ſępe generoſos atq; acerrimæ indolis uiros corripit, ſæpe ignauos iacentesq;. Illi cõtemnunt uitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi uiuendiq; ſatietas, & uitæ non odium, ſed faſtidium, in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus, quouſq; eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia, fugiunt ac ſequuntur: diem nox premit, dies noctem, æſtas in autumnum deſinit, autumno hyems inſtat, quę uere compeſcitur. Omnia tranſeunt, ut reuertantur, Nihil noui uideo, nihil noui facio. Fit aliquãdo & huius rei nauſea. Multi ſunt, qui non acerbum iudicent uiuere, ſed ſuperuacuum. Vale.

Eiuſdem notæ.

EPIST. XXV. De corrigendis & non inueterandis uitijs. Et de imaginaria boni uiri pręſentia.

QVod ad duos amicos noſtros pertinet, diuerſa uia eundum eſt. Alterius enim uitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota, non amo illum, niſi offendo. Quid ergo, inquis? Quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilẽ, non poteſt reformari, tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio, malo ſucceſſum mihi, quàm fidẽ deeſſe: nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa inuitos & facere coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubeſcit: nutriendus eſt hic pudor, qui quãdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto, ne in deſperationẽ ſui ueniat: nec ullum tempus aggrediendi melius fuit, q̃ hoc dum interquieſcit, dum emẽdato ſimilis eſt. Alijs hæc intermiſſio eius impoſuit, mihi uerba non dat, expecto cum magno fœnore uitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies, & utrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quę habemus neceſſariũ eſt, ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ paratæ ſint. Aut gratuitũ eſt quo egemus, aut uile. Panem & aquam natura deſiderat, nemo ad hæc pauper eſt, intra quæ quiſquis deſiderium ſuum clauſit, cum ipſo Ioue de felicitate cõtendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epiſtolæ inuoluã. Sic fac, inquit, omnia tanquam ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidẽ longe magnificentius eſt, ſic uiuere tanq; ſub alicuius boni uiri, ac ſemper præſentis oculis. Sed ego etiã hoc contentus ſum, ut ſic facias quæcunq; facies, tanq; ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cũ iam profeceris tantũ, ut ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogũ. Interim te aliquorũ autoirtate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu, perditi quoq; homines uitia ſupprimerent, dum te efficis eum cũ quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiã tibi permittere, quod idem ſuadet Epicurus, Tunc precipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet, dum tibi tutũ non ſit à te recedere. Circumſpice ſingulos. Nemo eſt cui non ſatius ſit, cum quolibet eſſe quàm ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cũ eſſe cogeris in turba, ſi bonus uir, ſi quietus, ſi temperans uis eſſe, alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo uiro propius es. Vale.

Sarcinas contrahe.

Epiſt.

EPIST. XXVI. De non accuſando defectum naturæ, & qualiter boni uiri meritum mors excutiat, & quod egregium ſit mortem diſcere.

MOdo dicebam tibi in conſpectu eſſe me ſenectutis, iam uereor ne ſenectutẽ poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori uocabulum conuenit, quoniã quidẽ ſenectus laſſæ ætatis nõ fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non ſentio in animo ætatis iniuriam, cum ſentiam in corpore tantum uitia, & uitiorũ miniſteria ſenuerunt. Viget animus & gaudet, non multum ſibi eſſe cum corpore, magnam partem oneris ſui depoſuit, exultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. Hunc ait eſſe florem ſuũ. Credamus illi, bono ſuo utatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere quid ex hac tranquillitate ac modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: et diligenter excutere quæ non poſſim facere, quæ nolim, proſit ne habituro aliquid ſi quicquid nolim, quicquid nõ poſſim, nõ poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quicquid debet deſinere defecit. Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, & ut propriè dicam liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus. Carpimur, ſinguli dies aliquid ſubtrahunt uiribus. Et quis exitus eſt melior quàm in finem ſuum natura ſoluente dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus, & è uita repentinus exceſſus, ſed quia lenis hæc uia eſt, ſubduci. Ego certe uelut appropinquet experimentũ, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obſeruo & alloquor. Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus, aut uerbis exhibuimus, leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſq; inuoluta lenocinijs. Quod profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaq; componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me pronunciaturus ſum, utrum loquar fortia an ſentiam, nunquid ſimulatio fuerit & mimus quicquid contra fortunam iactaui uerborum cõtumacium. Remoue exiſtimationem hominum, dubia ſemper eſt, & in partem utramq; diuiditur. Remoue ſtudia, totã uitam tracta, mors de te pronunciatura eſt. Ita dico, diſputationes & literata colloquia, & ex præceptis ſapientium uerba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt uerum robur animi. Eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, ſed tecum quoq; me locutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum eſt quo te loco mors expectet. Itaq; tu illam omni loco expecta. Finire iam uolebam, & manus ſpectabat ad clauſulam, ſed conficienda ſunt ſacra, & huic epiſtolæ uiaticum dandum eſt. Putas me non dicere, unde ſumpturus ſum mutuũ. Scis cuius arca utar. Expecta me puſillum & de domo fiet numeratio, interim cõmodabit Epicurus, qui ait, Meditare utrũ cõmodius ſit, uel mortem tranſire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt mortem condiſcere. Superuacuũ forſitan putas id diſcere quo ſemel utendũ eſt. Hoc eſt ipſum quare meditari debeamus. Semper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, ſeruire dedidicit. Supra omnem potentiam eſt, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? Liberũ oſtiũ habet. Vna eſt cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut nõ eſt abijciendus, ita minuendus eſt: ut ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoq; faciendum eſt, ſtatim facere. Vale.

EPIST. XXVII. De uoluptatis nocumento, & uirtutis gaudio, ad quod per externũ adiutoriũ non uenitur, & quod nunq; nimis dicitur, quod non ſatis diſcitur.

TV me, inquis, mones, iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti, ideò aliorũ emendationi uacas. Non ſum tam improbus, ut curationes æger ob eam, ſed tanquam in eodem ualetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia cõmunico. Sic itaq; me audi tanquam mecum loquar, in ſecretum te meũ admitto, & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihiipſe, numera annos tuos, & pudebit eadẽ uelle, quę uolueras puer, eadem parare. Hoc deniq; tibi circa diem mortis præſta, moriantur ante te uitia. Dimitte iſtas uoluptates turbidas, magno leuandas. Non uenturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fierent,

rent,ſolicitudo non cum ipſis abijt,ita improbarum uoluptatum,etiam poſt ipſas pœnitentia eſt.Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, etiam ſi non nocent fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice, nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit.Sola uirtus præſtat gaudium perpetuum,ſecurũ,etiam ſi quid obſtat,nubium modo interuenit,quæ infra feruntur,nec unquam diem uincunt.Quando ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidem ceſſatur adhuc,ſed feſtinatur. Multum reſtat operis in quod ipſe neceſſe eſt uigiles,ipſe laborem tuum impendas,ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Clauiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nunquam uidi hominem beatũ indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyſſis excideret,modo Achillis,modo Priami,quos tam bene nouerat,ꝙ pædagogos noſtros nouimus. Nemo uetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit,tam perperam, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus eruditus uolebat uideri. Hanc itaqꝫ compendiariam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos,unum qui Homerum teneret,alterum qui Heſiodum. Nouem præterea Lyricis,ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. Non inuenerat,faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt,cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos,à quibus ſubinde cum peteret uerſus, quos referret, ſæpe in medio uerſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorũ diuitum adroſor, & quod ſequitur arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt,deriſor, ut Grammaticos haberet analectos. Cum dixiſſet Sabinus centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos, minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret ſe ſcire,quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit,ut luctaretur,hominem ægrum,pallidum,gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet,& quomodo poſſum? uix uiuo, Noli,obſecro,inquit, iſtud dicere, Non uides quàm multos ſeruos ualentiſſimos habeas? Bona mens nec commodatur nec emitur, & puto ſi uenalis eſſet, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & uale. Diuitiæ ſunt,ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus aliter atqꝫ aliter. Sed nunquam nimis dicitur,quod nunquã ſatis diſcitur, Quibuſdam remedia monſtranda,quibuſdam inculcanda ſunt. Vale.

Clauiſius. Sabinus.

6

EPIST. XXVIII. Quod non loci,ſed animi mutatione triſticia tollitur,& de non prouocando diſcrimine, & quod initium ſit ſalutis notitia peccati.

HOc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam, quod peregrinatione tam longa,& tot locorũ uarietatibus,non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemqꝫ mentis. Animum debes mutare,non cœlũ. Licet uaſtum traieceris mare,licet(ut ait Virgilius noſter) Terræqꝫ urbeſqꝫ recedant, ſequentur te quocunqꝫ perueneris,uitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait, quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te eadem cauſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt? Quid cognitio urbium,aut locorum? In irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis, Onus animi deponendũ eſt. Non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitũ tuum cogita, qualem Virgilius noſter uatis inducit,iam concitatæ & inſtigatæ,multũqꝫ habentis in ſe ſpiritus,non ſui. Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe deum. Vadis huc & illuc, ut excutias inſidens pondus,quod ipſa iactatione incõmodius fit,ſicut in naui onera immota minus urgent,inæqualiter conuoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis contra te facis,& motu ipſo noces tibi. Aegrum enim cõcutis. At cum iſtud exemeris malum,omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit,in quolibet barbariæ angulo colloceris,hoſpitalis tibi illa qualiſcunqꝫ ſedes erit. Magis quis† ueneris, quàm quò intereſt, & ideò nulli loco addicere debemus animũ. Cum hac perſuaſione uiuendum eſt, non ſum uni angulo natus, patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi,non admirareris, nil adiuuari te regionum uarietatibus, in quas ſubinde priorum tedio migras. Prima enim quæqꝫ placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas,

al.ueneris

cum

cum illud quod quæris, bene uiuere, omni loco poſitum ſit. Nunquid tam turbidum fieri poteſt ꝙ forũ? Ibi quoq; licet quiete uiuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoq; & uiciniam fori procul fugiam. Nam ut loca grauia, etiam firmiſſimam ualetudinem tentant, ita bonæ quoq; menti, nec dum adhuc perfectæ, & conualeſcenti ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes uitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, nõ eliget, & mallet in pace eſſe quàm in pugna. Non enim multum prodeſt uitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt quot domini ſint? Seruitus una eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portoriũ ſoluero. Initiũ eſt ſalutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe uidetur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non uult. Depræhendas te oportet, anteꝗ emendes. Quidam uitijs gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua uirtutũ loco numerant? Ideò quantum potes teipſum coargue, inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouiſſime deprecatoris: aliquando te offende. Vale.

IN EPIST. LIBRVM TERTIVM.

EPISTOLA XX.

Aliter audio quæ dicit Demetrius *noſter, cum illum uidi nudum, quanto minus quàm in ſtramentis incubantẽ. Ita prior æditio. Alius codex habebat. Ego certe aliter audio quod dicit* Demetrius *noſter, cum illum uidi nudum.* 1
Alius cum in ſtramentis uilibus incubantem. Neutra caret ſcrupulo.

Neſcio quo modo iſte paupertatem laturus eſt, ſi in illam inciderit. Nec *ſcio ego* Epicuri *angelus. Alius habebat.* Nec *ego* Epicuri *angelus. Alius pro angelus habebat, angulus.* 2

EPIST. XXI.

Omnes *illos magiſtratus & ſatrapas.* Ex *uetuſtiſsimo codice repoſui, Megiſtanas: nam hoc uerbo uſus eſt Suetonius, nos magnates ſiue primates dicimus.* 3

EPIST. XXIIII.

Abduc illũ à prima cauſa. Sic habebat prior æditio. Et haud ſcio an ſcripſerit, priua cauſa, pro priuata, quam uocem lector non agnoſcens uerterit in primam. 4

EPIST. XXVII.

In eodem ualetudinario iaceam. Valetudinarium dixit, quod Græci νοσοκομεῖον.

Vt Grammaticos haberet analectos. Quidam habebat analetas, alius analectas, quod magis arridet, ut intelligas eos, qui minutiſsima quæq; colligunt ex autoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiæ decidentes è conuiuio. 5 6

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM LIBER QVARTVS.

EPIST. XXIX. Quod licet non omnes monendi ſint, tamen, quidam etiam contradicentes uel illudentes docendi ſint, & quod ſapiens malit ſibi placere ꝙ populo.

De Marcellino noſtro quæris, & uis ſcire quid agat. Raro ad nos uenit, nulla alia ex cauſa ꝙ quia audire uerũ timet, à quo periculo iam abeſt, nulli enim niſi audituro dicendũ eſt. Ideò de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiſcua uſi ſunt, & quoſq; obuios monuerũt, dubitari ſolet an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut natura morboue mutos? Quare, inquis, uerbis parcant? Gratuita ſunt. Nõ poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quẽ ammoneo. Illud ſcio, alicui me profuturũ, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus, nõ poteſt fieri, ut nõ aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc mi Lucili non exiſtimo faciendũ magno uiro, diluitur eius autoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius nõ aliquando ferire debet, ſed aliquãdo deerrare. Nõ eſt ars, quæ ad effectũ caſu uenit. Sapientia ars eſt, certũ petat, eligat profecturos, ab his quos deſperauit, recedat, nõ tamẽ cito relinquat, & in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinũ noſtrũ ego nõdũ deſpero, etiamnũ ſeruari poteſt, ſed ſi cito illi manus porrigiẽ. Eſt quidẽ periculũ ne porrigentẽ trahat, magna in illo ingenij uis eſt, ſed iam tendẽtis in prauũ. Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet qđ ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſũ euocare lugẽtibus poſſunt, & in ſe primũ, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obijciet

philoſophis congiaria,amicas,gulam.Oſtendet mihi aliũ in adulterio, aliũ in popina,
1 alium in aula:oſtendet mihi lepidũ philoſophũ Ariſtonẽ,qui in geſtatione diſſerebat,
hoc enim ad edendas operas tempus acceperat.De cuius ſecta cũ quæreretur Scaurus,
ait,utiq; peripateticus nõ eſt. De eodem cũ cõſuleretur Iulius Græcinus uir egregius,
quid ſentiret,non poſſum,inquit,tibi dicere. Neſcio enim quid de gradu faciat, tanq;
de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiã honeſtius negle-
xiſſent,quã uendunt,in faciẽ ingeret. Cõſtitui tamen cõtumelias perpeti. Moueat ille
mihi riſum,ego fortaſſe illi lachrymas mouebo,aut ſi ridere perſeuerabit,gaudeo tanq;
2 in malis, quod illud genus inſaniæ euitare cõtigerit. Sed nõ eſt illa hilaritas longa,ob-
ſerua,uidebis eoſdẽ intra exiguũ tẽpus acerrime ridere,& acerrime rudere. Propoſitũ
3 eſt aggredi illũ,& oſtendere quanto pluris fuerit, quũ multis minoris uideretur. Vitia
eius etiam ſi nõ excidero inhibebo,nõ deſinent,ſed intermittentur, fortaſſe aũt & deſi
nent,ſi intermittendi conſuetudinẽ fecerint.Non eſt hoc ipſum faſtidiendũ,quoniam
quidẽ grauiter affectis,ſanitatis loco eſt bona remiſſio.Dũ me illi paro, tu interim qui
potes,qui intelligis,unde quò euaſeris,& ex eo ſuſpicaris, quouſq; ſis euaſurus, cõpo-
ne mores tuos,attolle animũ,aduerſus formidata conſiſte,numerare eos noli, qui tibi
metũ faciunt.Nónne uideatur ſtultus,ſi quis multitudinẽ timeat eo loco, per quẽ tran
ſitus ſingulis eſt? Aeque ad tuam mortẽ multis aditus non eſt, licet illam multi minen-
tur.Sic iſtud natura diſpoſuit.Spiritũ tibi tam unus eripiet,quàm unus dedit.Si pudo-
rem haberes,ultimã mihi penſionem remiſiſſes.Sed ne ego quidẽ me ſordide geram,
in fœnore æris alieni,& tibi quod debeo impingam.Nunquam uolui populo placere.
Nam quæ ego ſcio, non probat populus, quæ probat populus ego neſcio. Quis hoc,
inquis? tanq; neſcias cui imperem.Epicurus.Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo
cõclamabunt Peripatetici, Academici,Stoici,Cynici. Quis enim placere poteſt popu-
lo,cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quæritur,ſimilem te illis facias opor
tet.Non probabunt,niſi agnouerint. Multo aũt ad rem magis pertinet,qualis tibi ui-
dearis,quàm qualis alijs.Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt.Quid
ergo illa laudata,& omnibus præferenda artibus rebusq;,philoſophia præſtabit? ſcili-
cet ut malis tibi placere, quàm populo, ut æſtimes iudicia, non numeres, ut ſine metu
deorum hominumq; uiuas,ut aut uincas mala aut finias. Cæterũ ſi te uidero celebrem
ſecundis uocibus uulgi,ſi intrante te clamor,plauſus,& pantomimica ornamenta ob-
ſtrepuerint, ſi tota ciuitate te fœminæ pueriq; laudauerint, quid ni ego tui miſerear,
cum ſciam quæ uia ad iſtum fauorem ferat? Vale.

EPIST. XXX. Quod nihil habet de ſpe uitæ, quem ſenectus ducit ad mortem, & quod mors timenda non ſit uarias ob cauſas.

BAſſum Aufidiũ uirũ optimum uidi quaſſum,ætati obluctantẽ. Sed iam plus illũ
degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & uniuerſo pondere incu-
buit.Scis illum ſemper infirmi corporis & exucci fuiſſe,diu illud cõtinuit, & ut uerius
dicam,concinnauit,ſubito deficit.Quemadmodũ in naue quæ ſentinam trahit,uni ri-
mæ aut alteri obſiſtitur, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt
nauigio dehiſcenti:ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri po-
al. diducitur. teſt,ubi tanquam in putri ædificio omnis iunctura† dilabitur, & dũ alia excipitur, alia
diſcinditur,circũſpiciendũ eſt quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt,
hoc philoſophia præſtat,in quocunq; corporis habitu fortẽ,in conſpectu mortis, hila-
rem,lætũq;,nec deficientẽ quamuis deficiat.Magnus gubernator & ſciſſo nauigat ue-
4 lo,& ſi exarmauit,tamen reliquias nauigij aptat ad curſum.Hoc facit Baſſus noſter,&
eo animo uultuq; finem ſuum ſpectat,quo alienum ſpectare nimis ſecuri eſſe putares.
Magna res eſt hæc Lucili,& diu diſcenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, æquo
animo abire. Alia genera mortis,ſpei mixta ſunt.Deſinit morbus,incendiũ extingui-
tur,ruina quos uidebatur oppreſſura depoſuit,mare quos hauſerat,eadẽ ui qua ſorbe
bat,eiecit incolumes,Gladiũ miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit. Nil habet quod
ſperet quem ſenectus ducit ad mortẽ.Huic uni intercedi nõ poteſt. Nullo genere ho-
mines mollius moriuntur,ſed nec diutius.Baſſus noſter uidebatur mihi proſequi ſe &
compo-

cōponere & uiuere tanquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre†decidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulo, ut nobis perſuadeat, ſi quid incommodi, aut metus in hoc negocio eſt, morientis uicium eſſe non mortis, nec magis in ipſa quicquam eſſe moleſtiæ quàm poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod nō eſt paſſurus, quàm qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, ut per quam fit, ut nihil ſentiatur, ea ſentiatur. Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, ut ſit extra omnem malorum metū. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicenda, ſed neque cū legerem æque mihi profuerunt, neque cū audirem his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic uerò plurimū autoritatis habuit, cum loqueretur de morte uicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animū dedit, non uitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, utique uentura, deſiderat lentam animi firmitatem, quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiente prēſtari. Libentiſſimè itaque illū audiebā quaſi ferentē de morte ſententiam, & qualis eſſet eius natura, uelut propius inſpectæ indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus, acceſſus mortis quā perturbationem afferat. Optimè hij tibi dicent qui ſecundū illam ſteterūt, qui uenientem & uiderunt & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is, ait, tam ſtultū eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiā ſequitur, ita mors ſenectutē. Viuere noluit, qui mori non uult. Vita enim cū exceptione mortis†data eſt, ad hanc itur, quam ideò timere dementis eſt, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatē habet æquā & inuictam. Quis queri poteſt in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? Prima enim pars æquitatis eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuū eſt naturæ cauſam agere, quæ non aliam uoluit legem noſtram eſſe quàm ſuam. Quicquid cōpoſuit, reſoluit, & quicquid reſoluit componit iterū. Iā uerò ſi cui cōtigit ut illū ſenectus leniter emitteret, nō repente auulſum uitæ, ſed minutatim ſubductum, nónne ille gratias agere dijs omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt? Vides quoſdā optantes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet uita. Neſcio utros exiſtimem maiorem nobis animū dare, qui depoſcūt mortem, an qui hilares eam†quietique operiuntur: quoniam illud ex rabie interdū ac repentina indignatione fit, hæc ex iudicio certa tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem uenientē nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu cōpoſuerat. Fateor ergo ad hominē mihi charū, ex pluribus me cauſis frequentius ueniſſe, ut ſcirem an illū toties eundem inuenirem, nunquid cū corporis uiribus minueretur animi uigor, qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorū lætitia, cum ſeptimo ſpacio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primū ſperare ſe nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu, ſi tamen eſſet, haberet aliquantulum in ipſa breuitate ſolatij. Nullum enim dolorē longum eſſe qui magnus eſt. Cæterū ſuccurſurū ſibi etiam in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem, ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna ui diſtraheretur à corpore. Ignis qui ualentē materiam occupauit, aqua & interdū ruina extinguendus eſt. Ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc mi Lucili audio non tanquam noua, ſed tanquam in rem prēſentem perductus. Quid ergo? nō multos ſpectaui abrumpentes uitā? imò uerò uidi, Sed plus momenti apud me habent, qui ad mortē ueniunt ſine odio uitæ, & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidē aiebat tormentū, noſtra nos ſentire opera, quod tūc trepidamus cū propè à nobis eſſe credimus mortē. A quo enim propè non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cū aliqua cauſa moriendi uidetur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ nō timentur. Hoſtis alicui mortē minabatur, hāc cruditas occupauit. Si diſtinguere uoluerimus cauſas metus noſtri, inueniemus alias uideri. Non mortē timemus, ſed cogitationē mortis, ab ipſa enim ſemper tantundē abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper

al. deſiderium.
al. donata
5
al. lætique
6
7

ſemper timenda eſt. Quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed uereri debeo, ne tam longas epiſtolas peius quàm mortem oderis, itaqꝫ finem faciam, Tu tamen mortem ut nunqꝫ timeas, ſemper cogita. Vale.

EPIST. XXXI. De aſſentatione ſeu adulatione uitanda, & de contemptu laboris, & excellentia uirtutis & animi.

AGnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. Sequere illum impetum animi, quo ad optima quæqꝫ calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero maiorem melioremqꝫ te fieri quàm moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. Tantum effice quantũ conatus es, & illa quæ tecum in animo tuliſti tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures, quibus ceram parum eſt obdere. Firmiori ſpiſſamento opus eſt, quàm uſum in ſocijs Vlyſſem ferũt. Illa uox quæ timebatur erat blanda, non tamen publica. At hæc quæ timenda eſt, non ex uno ſcopulo, ſed ex omni parte terrarum circumſonat. Præteruehere itaqꝫ non unum locum inſidioſa uoluptate ſuſpectum, ſed omnes urbes, ſurdũ te amantiſſimis præſta. Bono animo male precantur. Et ſi uis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona quæ in te iſti uolunt congeri, unum bonum eſt, quod beatæ uitæ cauſa, & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neqꝫ bona ſunt, neqꝫ mala. Fieri enim non poteſt, ut una res modo mala ſit, modo bona, modo leuis & perferẽda, modo expaueſcen-
8 da. Labor bonum non eſt. Quid ergo eſt bonum? Laboris cõtemptio. Itaqꝫ inuanum operoſos culpauerim, rurſus ad honeſta nitentes quanto magis incubuerint, minusqꝫ ſibi uicia reſpirare permiſerint, admirabor & clamabo, tanto melior ſurge, & reſpira, & cliuum iſtum (uno ſi potes ſpiritu) exupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo ueteri uoto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi uelis, quid optes, & in totũ iam per maxima acto uiro turpe eſt, & nunc deos fatigare. Quid
9 uotis opus eſt? Fac te ipſe felicẽ, facies aũt, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt uirtus, turpia, quibus malicia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt, nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia uirtutis & maliciæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atqꝫ artifex pro tempore quæqꝫ repellet aut eliget. Sed nec quæ nec repellit timet, nec miratur quæ eligit, ſi modo magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi ueto, laborem ſi non recuſes, parum eſt poſſe. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? In quem humiles cauſæ uocauerint, non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: quid ceſſas? Non eſt uiri timere ſudorem. Huic & illud accedat, ut perfecta uirtus ſit æqualitas, ac tenor uitæ per omnia conſonans ſibi, quod non poteſt eſſe niſi rerum ſcientia contingat & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum, quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius nõ ſupplex. Quomodo, inquis, iſtò peruenitur?
10 Non per Apenninum Graiumúe montem, nec per deſerta Candauiæ, nec Sirtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundæ ſunt, quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ precio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par deo ſurges, Parem autem deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia. Nemo nouit deum, multi de illo male exiſtimant & impune. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantiũ.
al. beatum Deus ille maximus potentiſſimusqꝫ ipſe uehit omnia. Ne forma quidem, & uires† bonum te facere poſſunt, nihil horum non patitur uetuſtatem. Quærendũ eſt ergo quod non fiat indies deterius, cui non poſſit obſtari, quo nõ melius poſſit optari. Quid hoc eſt? animus ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud uoces hunc, quàm deum in humano corpore hoſpitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinũ, quàm in ſeruum poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus?

Nomina

Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cœlū, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoq; dignū finge Deo: finges aūt, non auro, non argento. Non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos cum propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII. Commendat ſeceſſum à turba, & ammonet huius uitæ curſum percurrendum eſſe.

INquiro à te & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione ueniunt, quid agas, ubi, & ii
cum quibus moreris. Verba dare non potes tecū ſum. Sic uiue tanq; quid facias auditurus ſim, imò tanq; uiſurus. Quæris quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? Quod nihil audio, quod pleriq; ex his quos interrogo neſciūt, quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari cum diſsimilibus, & diuerſa cupientibus: habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumq; in propoſito etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multū aūt nocet, & qui moratur, utiq; in tanta breuitate uitæ, quam breuiorē inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atq; aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili chariſsime & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere ueſtigia. Fit hoc, premeris, accelera, & euade, perduc te in tutū, & ſubinde cōſidera, quàm pulchra res ſit conſummare uitam ante mortem, deinde expectare ſecurū reliquā temporis ſui partem, nihil ſibi in poſſeſsione beatæ uitæ poſitū, quæ beatior non fit, ſi longior. O quando uidebis illud tempus? quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſq; eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate. Vis ſcire quid ſit quod faciat homines auidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optauerūt itaq; tibi alia parentes tui, ſed ego tibi contrà, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. Quicquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, ut uagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: ut placeat ſibi, & intellectis ueris bonis quæ ſimul intellecta ſunt, poſsidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demū neceſsitates ſupergreſſus eſt, & exautoratus ac liber, qui uiuit uita peracta. Vale.

Simul prō ſimul ac.

EPIST. XXXIII. Quomodo omnia philoſophiæ uerba pondus habent, & quàm turpe ſit ſemper ex commentario ſapere.

DEſideras his quoq; epiſtolis ſicut prioribus, aſcribi aliquas uoces noſtrorū procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati, totus contextus illorū uirilis eſt. Inæqualitatem ſcias eſſe, ubi quæ eminent notabilia ſunt. Non eſt admirationi una arbor, ubi in eandem altitudinē tota ſylua ſurrexit. Eiuſmodi uocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaq; nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes, publicæ ſunt, & maxime noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interim interueniūt, quia inſperatæ, quia mirū eſt aliquid fortiter dici ab homine mollicíem profeſſo. Ita enim pleriq; iudicant. Apud me uerò Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellū prompta mens, tam in Perſas quàm in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta & repetita. Continuū eſt apud noſtros, quicquid apud alios excerpitur. Nō habemus itaq; iſta odorifera, nec emptorē decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus unde uelint ſumere exemplaria. Putas nos uelle ſingulares ſententias ex turba ſeparare? Cui illas aſsignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſsidonio? Nō ſumus ſub rege, ſibi quiſq; ſe uendicat: apud iſtos quicquid dicit Hermacus, quicquid Metrodorus, ad unū refertur. Omnia quæ quiſq; in illo contubernio locutus eſt, unius ductu & auſpicijs dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, ex tanta rerū æqualiū copia, licet tentemus aliquid educere. Pauperis eſt numerare pecus. Quocunq; miſeris oculum, id tibi occurret quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum uirorum. Tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, et per liniamenta ſua ingenij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine cōſideres. Non eſt formoſa mulier, cuius crus laudatur aut brachiū, ſed illa cuius

uniuerſa facies admiratione ſingulis partibus abſtulit. Si tamē exegeris, nō tam † men
aliter, modice dice tecū agam, ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſsim iacentiū. Sumēda
Plena manu. erūt non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe cōnexa ſunt.
Nec dubito quin multū conferant, rudibus adhuc & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias uocant, quia complecti eas puerilis animus poteſt, qui plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſsimis & pauciſsimis uocibus, & memoria ſtare. Sibi iā innitatur, dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutē ex cōmentario ſapere. Hoc Zenon dixit. Tu quid? Hoc Cleanthes, tu quid? quouſq; ſub alio moueris? Et impera & dic, quod memoriæ tradatur, aliquid & de tuo profer. Omnes itaq; iſtos nunq; autores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriā in alienis exercuerunt. Aliud eſt meminiſſe, aliud ſcire. Meminiſſe eſt rem cōmiſſam memoriæ cuſtodire. At contrà ſcire, eſt & ſua facere quenq;, nec ab exemplari pendere, & toties ad magiſtrū reſpicere, hoc dicit Zenon, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te & librū quouſq; diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam quod legere poſſum? Multum, inquit,
Viua uox. uiua uox facit. Non quidem hæc quæ alienis uerbis commendatur, & actuarij uice fungitur. Adijce nunc, quod iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſciuit, deinde in ea re ſequuntur quæ adhuc quæritur. Nūquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui aliud ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorū ueſtigia?
12 Ego uerò utar uia ueteri, ſed ſi priorem planioremq; inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus ueritas, nondum eſt occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum eſt. Vale.

EPIST. XXXIIII. Quomodo magiſtrum delectat profectus diſcipuli, & quod magna pars bonitatis eſt uelle fieri bonum.

CReſco, & exulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis et ſcribis intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agri-
13 colam arbor ad fructum producta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit uoluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur, quàm ut adoleſcentiam illius ſuam iudicet, quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerūt, adulta ſubito uident? Aſſero te mihi, meū opus es. Ego cum uidiſſem indolem tuam, inieci manū, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui,
Currentem & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicē hortantē. Quid aliud, inquis,
hortor. adhuc uolo? In hoc plurimū eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidiū occupare dicuntur, ita res animo conſtat. Itaq; pars magna bonitatis eſt, uelle fieri bonū. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla uis, nulla neceſsitas poſsit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris ut omnia facta dictaq; tua inter ſe congruant, ac reſpondeant ſibi & una forma percuſſa ſint. Non eſt huius animus in recto, cuius acta diſcordant. Vale.

EPIST. XXXV. De differentia amicitiæ, & amoris, & animi conſtantis.

CVm te tam obnixe rogo ut ſtudeas, meū negociū ago, habere amicū uolo, quod contingere mihi (niſi pergas excolere te ut cœpiſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſsimilia. Qui amicus eſt, amat, qui amat, non utiq; amicus eſt. Itaq; amicitia ſemper prodeſt. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo dum mihi proficis, nec iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quicquid ætati meæ uigoris abſceſsit, id ad me ex tua, quan quā non multū abeſt, redíturū. Si tamen re quoq; ipſa lætus eſſe uolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiam abſentibus gaudiū, ſed id leue et euanidū. Conſpectus, et præſentia, & cōuerſatio aliquid habet uiuæ uoluptatis, utiq; ſi non tantum quem uelis, ſed qualem uelis uideas. Affer itaq; te mihi ingens munus, & quo magis inſtes, cogita me

ſenem eſſe, te mortale. Propterea ad me, ſed ad te prius profice, & ante omnia hoc cura, 14
ut conſtes tibi. Quoties experiri uoles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem uelis ho
die quæ heri. Mutatio uoluntatis indicat animum natare alibi, atq; alibi apparere,
prout tulit uentus. Non uagatur quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti † perfecte al.perfecto
cõtingit, aliquatenus & proficienti prouectoq;. Quid ergo intereſt? Hic cõmouetur
quidem non tamen tranſit, ſed ſito loco nutat, ille nec cõmouetur quidem. Vale.

EPIST. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio ſit contemptus mortis.

AMicum tuum hortare, ut iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram & ociũ petierit, quod dignitatẽ ſuam deſtituerit, & cum plus con ſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quàm utiliter negociũ ſuum geſſerit, quoti die illis oſtentet. Hi quibus inuidetur, non deſinent trãſire. Alij elidentur, alij cadent. Res eſt inquieta felicitas. Ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non uno genere. Alios in aliud irritat, hos in potentiam, illos in luxuriam, hos inflat, illos mollit & totos reſoluit. At bene aliquis illam fert, ſic quomodo uinum. Itaq; non eſt quod tibi iſti perſuadeant eum eſſe felicem, qui à multis obſidetur. Sic ad illũ quemadmodũ ad lacũ concurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatoriũ et inertem uocant. Scis quoſdam peruerſe lo qui, & ſignare cõtraria, felicem uocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidẽ curo quod quibuſdã nimis horridi animi uidetur & tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonũ quod recens durũ & aſperũ uiſum eſt, non pati ætatẽ quod in dolio placuit. † Sin cum triſtẽ appellent & al.Sine inimicũ proceſsibus ſuis, bene ſe dabit in uetuſtate ipſa triſticia, perſeueret modo cole re uirtutẽ, † perhibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus al.perbibere tingendus eſt animus. Hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit di al.prendere ſcendum? Minime. Sed quemadmodũ omnibus annis, ſtudere honeſtũ eſt, ita non o mnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt elemẽtarius ſenex. Iuueni parandũ, ſeni uten dum eſt. Facies ergo rem utiliſsimam tibi, ſi illum quàm optimũ feceris. Hæc aiunt be neficia eſſe expetenda tribuendaq; nõ dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quàm accipere. Deniq; nihil illi iam liberum eſt. Spopondit. Minus autem turpe eſt credito ri, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendũ, opus eſt negocianti na uigatione proſpera, agrum colenti ubertate eius quam colit terræ, & cœli fauore. Ille quod debet ſola poteſt uoluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos di ſponat, ut quàm tranquilliſsimus ille animus ad perfectum ueniat, qui nec ablatum ſi bi quicquam ſentit, nec adiectũ, ſed in eodem habitu eſt, quocunq; res cadunt. Cui ſiue aggeruntur uulgaria bona, ſupra res ſuas eminet, ſiue aliquid ex iſtis uel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcũ infans ſtatim tenderet. Si in Ger mania, protinus puer tenerum haſtile uibraret. Si auorũ noſtrorũ temporibus fuiſſet, equitare & hoſtẽ cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſua det & imperat. Quid ergo? huic meditandum eſt, quod aduerſus omnia tela, quod ad uerſus omne hoſtium genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe ali quid terribile, ut et animos noſtros (quos in amorem ſui natura formauit) offendat, ne mo dubitat: nec neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam uolun tario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationẽ ſui. Nemo diſcit, ut ſi neceſſe fue rit, æquo animo in roſa iaceat, ſed in hoc duratur, ut tormentis non ſubmittat fidem, ut ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius pro uallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat, quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod amminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid cuius ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeũt, & in rerum naturã, ex qua prodierunt ac mox proceſſura ſunt reconduntur, conſumi: deſinunt iſta non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit ui tam non eripit: ueniet iterũ qui nos in lucem reponat dies, quam multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quæ uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerum in ſe remeantiũ, uidebis

in hoc mūdo nihil extingui,ſed uicibus deſcendere ac reſurgere. Aeſtas abit, ſed alter annus illam adducit:hyems cecidit,referent illam ſui menſes. Solem nox obruit,ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarū iſte diſcurſus quicquid præterierit repetit, pars cœli leuatur aſsidue,pars mergitur. Deniq; finem faciam,ſi hoc unum adiecero,nec infantes, nec pueros,nec mente lapſos, timere mortem. Et eſſe turpiſsimum ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat,ad quam ſtulticia perducit. Vale.

EPIST. XXXVII. De duplice magnanimitate,& quomodo ad ueram libertatem philoſophia perducat.

QVod maximū uinculum eſt ad bonam mentem,promiſiſti uirum bonū. Sacramento ligatus es. Deridebit ſi quis tibi dixerit, mollē eſſe militiā & facilē. Nolo te decipi. Eadē honeſtiſsimi huius & illius turpiſsimi,autoramenti uerba ſunt,uri,uinciri,ferroq; necari. Ab illis qui manus arenæ locant,& edunt ac bibūt, quæ per ſanguinem reddant,cauetur ut iſta uel inuiti patiantur,à te,ut uolens libensq; patiaris. Illis licet arma ſubmittere,miſericordiā populi tentare. Tu neq; ſubmittes, nec uitā rogabis. Recto tibi inuictoq; moriendū eſt. Quid porro prodeſt paucos dies, aut annos lucriſacere? Sine miſſione naſcimur. Quomodo ergo,inquis,me expediā? Effugere nō potes neceſsitates, potes uincere. Fiat uia, & hanc tibi uiā dabit philoſophia:ad hanc te confer,ſi uis ſaluus eſſe,ſi ſecurus,ſi beatus. Deniq; ſi uis eſſe(quod eſt maximū)liber. Hoc cōtingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtulticia abiecta,ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſsimis ſubiecta. Hos tam graues dominos, interdū alternis uicibus imperantes,interdum pariter,dimittit à te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. Vna ad hāc fert uia,& quidē recta. Non aberrabis,uade certo gradu. Si uis tibi omnia ſubijcere,te ſubijce rationi,multos reges,ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces quid,& quemadmodū aggredi debeas,non incides rebus. Neminem mihi dabis,qui ſciat quomodo quod uult cœperit uelle. Non cōſilio adductus ullo,ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit,quàm nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri, & ſubito in medio turbine rerum ſtupentem quærere,huc ego quemadmodum ueni? Vale.

EPIST. XXXVIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati ſermonis.

MErito exigis ut hoc inter nos epiſtolarū commercium frequentemus. Plurimū proficit ſermo,qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ & effuſæ audiente populo,plus habent ſtrepitus,minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt. Cōſilium nemo clare dat. Aliquando utendum eſt & illis (ut ita dicam) concionibus,ubi qui dubitat,impellendus eſt. Vbi uerò non hoc agendum eſt,ut uelit diſcere,ſed ut diſcat,ad hæc ſubmiſsiora uerba ueniendum eſt. Facilius intrant,ſed hærent, Nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt, quod quamuis ſit exiguum,cum occupauit idoneum locum,uires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idē facit ratio,non late patet,ſi aſpicias,in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur, ſed ſi illa animus bene exceperit, conualeſcunt & exurgunt. Eadem eſt,inquam,præceptorum conditio quæ ſeminum. Multum efficiunt,& ſi anguſta ſunt, tantum,ut dixi,idonea mens rapiat illa,& in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit,& plus reddet,quàm acceperit. Vale.

EPIST. XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij,& quod ſit proprium generoſi animi ad excelſa citari, & quatinus ſuperfluitas noceat.

COmmentarios quos deſideras diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego uerò componam,ſed uide ne plus profectura ſit oratio ordinaria,quam hæc quæ nunc uulgo breuiariū dicitur. Olim cum latine loqueremur,ſummariū uocabatur. Illa res diſcēti magis neceſſaria eſt,hæc ſcienti. Illa enim docet,hæc ammonet. Sed utriuſq; rei tibi copiam faciam. Tu à me non eſt quod illum aut illum exigas. Qui † notorem dat,ignotus eſt. Scribam ergo quod uis,ſed meo more, Interim multos habes,quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum. Hęc ipſa res expergiſci te coget. Si uideris quàm multi tibi laborauerint, concupiſces & ipſe ex illis unus eſſe. Habet enim hoc in ſe generoſus animus,quod concitatur ad honeſta, Neminem excelſi ingenij uirum humilia delectant & ſordida, magnarum rerum ſpecies ad ſe uocat

al. uocatorem.

ſe uocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non
poteſt, non magis quàm quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actu-
oſior, quo uehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet ſe
extra ius ditionemq; fortunæ, Secunda temperabit, aduerſa comminuet, & alijs admi-
randa deſpiciet. Magni animi eſt magna cõtemnere, ac mediocria malle, quàm nimia.
Illa enim utilia uitaliaq; ſunt, at hæc eo quo ſuperfluunt nocent, Sic ſegetem nimia ſter
nit ubertas, ſic rami onere franguntur, Sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcun-
ditas. Idem animis quoq; euenit, quos immoderata felicitas rumpit, qua non tantũ in
aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam † uertuntur. Quis hoſtis in quenquam tam contũ al. utuntur.
melioſus fuit, quàm in quoſdam uoluptates ſuæ ſunt, quorum impotentiæ atq; inſanæ
libidini ob hoc unum poſsis ignoſcere, quod quæ fecere patiuntur? Nec immerito hic
illos furor uexat. Neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem mo-
dum trãſilijt. Ille enim habet ſuum finem, inania & ex libidine orta ſine termino ſunt.
Neceſſaria metitur utilitas, ſuperuacua quo redigis? Voluptatibus utiq; ſe immergũt,
quibus in cõſuetudinem adductis carere non poſſunt, & ob hoc miſerrimi ſunt, quod
eò peruenerunt, ut illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. Seruiunt utiq; uo
luptatibus ſuis non fruuntur, & mala ſua (quod malorum ultimum eſt) amant. Tunc al. itaq;
autem conſummata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiã placent: &
deſinit eſſe remedio locus, ubi quæ fuerant uitia, mores ſunt. Vale.

EPIST. XL. Docet pronunciationem moderandam, & exemplo
maxime Ciceronis iubet eſſe tardiloquum.

QVod frequenter mihi ſcribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi o-
ſtendis. Nunq; epiſtolã tuam accipio, ut non protinus unà ſimus, Si imagines
nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant & deſiderium
abſentiæ, falſo atque inani ſolatio leuant: quanto iocundiores ſunt literæ, quæ uera a-
mici abſentis ueſtigia, ueras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſsimum
eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat agnoſcere. Audiſſe te ſcribis Serapio-
nem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu uerba conuoluere, quæ
non effundit unà, ſed premit & urget. Plura enim ueniunt, quàm quibus uox unà
ſufficiat: hoc non probo in philoſopho, cuius pronunciatio quoque ſicut uita debet
eſſe compoſita. Nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque o-
ratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſsione in morem niuis ſuperueni-
ens, oratori data eſt, & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe ut iſtam uim dicen-
di rapidam, atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti iudices quàm agenti rem ma-
gnam ac ſeriam, docentiq;. Aeque ſtillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat au-
res, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas minus intentum auditorem ha-
bet, tedio interruptæ tarditatis. Facilius tamen inſidit quod expectatur, quàm quod
præteruolat. Denique tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur. Non traditur
quod fugit. Adijce nunc quod quæ ueritati operam dat oratio, incompoſita debet eſ-
ſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconſultas
aures impetu rapere, tractandam ſe non præbet, aufertur. Quomodo autem regere
poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio quæ ſanandis mentibus adhibe-
tur, deſcendere in nos debet? Remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præ-
terea habet inanitatis & uani, plus ſonat quàm ualet. Lenienda ſunt quæ me exterrẽt,
compeſcenda quæ iritant, diſcutienda quæ fallunt, Inhibenda luxuria, corripienda
auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? Quis medicus ægros in tranſitu curat?
Quid quod ne uoluptatem quidem ullam habet, talis uerborum ſine delectu ruenti-
um ſtrepitus? Sed ut pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt, ſic i-
ſtos qui uerba exercuerunt abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid i-
mitari uelit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & † immiſſa eſt,
nec poteſt reprimi? Quemadmodum per procliue currentium, non ubi uiſum eſt gra- forte: admiſſa
dus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit ac longius quàm uoluit effertur: ſic
iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ, quæ ponere

debet uerba non proijcere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni? ſed ſalua dignitate morum, quam uiolenta iſta & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perennis ſit nuda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi uelocitatem, irreuocabilem, ac ſine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impetus ſui, tantum feſtinet, atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facies, ſi non uideris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum quærunt, & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt,
15 uel iuxta Publium Vinicium dicere, qui cum quæreretur quomodo Publius Vinicius diceret, Aſellius ait, tractim. Nam Geminus Varius ait, quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio, tria uerba non poteſt iungere. Quid ni malis tu ſic dicere quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus interuenerit, qui illi ſingula uerba uellenti, tanquam dictaret non diceret, ait, Dic uel nunquam dicas. Namque † Echeri curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homine ſano uolo. Nunquã dubitauit, nunquam intermiſit, ſemel incipiebat, ſemel deſinebat, quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum ſcribimus interpungere conſueuimus. Cicero quoque noſter (à quo Romana eloquentia exiluit) gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circũſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus uir egregius & uita & ſcientia, & (quod poſt iſta eſt) eloquentia quoque, diſputabat expedite magis, quàm concitate, ut poſſes dicere facilitatem eſſe illam non celeritatem. Hanc ego in uiro ſapiente recipio, nõ exigo, ut oratio eius ſine impedimento exeat, proferatur tamen malo, quàm profluat. Eo aute magis te deterreo ab iſto morbo, quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm ſi te pudere deſierit. Perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret quæ reprehendere uelis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalua uerecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & à rebus ſtudium transferendum eſt ad uerba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. Nam quemadmodum ſapienti uiro inceſſus modeſtior conuenit, ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit, tardiloquum te eſſe iubeo. Vale.

aliàs Aterij — *Perfrices frontem*

EPIST. XLI. Quomodo in uno quoque bonorum uirorum deus habitat, & quod homo laudandus eſt, pro his quæ habet intus.

FAcis rem optimam, & tibi ſalutarẽ, ſi (ut ſcribis) perſeueras ire ad bonam mentem & quàm ſtultum eſt optare, cum poſſis à te impetrare? Non ſunt ad cœlum eleuandæ manus, nec exorãdus ædituus, ut nos ad aures ſimulachri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat. Prope eſt à te deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorũ bonorumque noſtrorũ obſeruator & cuſtos, hic prout à nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus uir ſine deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam niſi ab illo adiutus exurgere? Ille dat conſilia magnifica, & † recta. In unoquoque uirorum bonorum quis deus, incertũ eſt, habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetuſtis arboribus, & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & cõſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens, illa proceritas ſyluæ, & ſecretũ loci & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atque cõtinuæ, fidem tibi numinis facit. Et ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſis in tantã laxitatem excauatus, animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur, ſubita ex abdito uaſti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calentium fontes, & ſtagna quædam, uel opacitas, uel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominẽ uideris interritũ periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in medijs tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines uidentem, ex æquo deos, non ſubibit te ueneratio eius? Non dices, iſta res maior eſt altiorque, quàm ut credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit, animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntẽ, quicquid timemus optamusque ridentem, cœleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine

al. erecta

adminiculo

adminiculo numinis ſtare. Itaq; maiore ſui parte illic eſt unde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus ut propius quidem diuina noſſemus, cõuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc ſpectat ac nititur, noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic animus? qui nullo bono niſi ſuo nitet. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in aliũ protinus trãsferri poſsint? Non faciũt meliorẽ equũ aurei freni. Aliter leo 16
aurata iuba nitet, dum contrectatur, et ad patientiã recipiendi ornamenta cogitur fatigatus, aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualẽ illũ eſſe natura uoluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, nõ ſine timore aſpici, præfertur illi lãguitudo, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitẽ laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorũ quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferret uitẽ, cui aureæ uuæ, aurea folia dependent? Propria uirtus eſt in uite fertilitas. In homine quoq; id laudandũ eſt, quod ipſius eſt. Familiam pulchrã habet, & domum pulchrã, multum ſerit, multum fœnerat, nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari. Quod propriũ eſt hominis, quæris quid ſit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. Cõſummatur itaq; eius bonũ, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam, ſecundum naturam ſuam uiuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

EPIST. XLII. Vota eorum qui de potentibus male æſtimant, & de remedio contra damna bonorum fortuitorum.

IAm tibi iſte perſuaſit, ſe uirum bonũ eſſe. Atqui uir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc uirum bonũ dicam, huius ſecundæ notæ. Nam ille alter fortaſſe tãquam phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur, nec eſt mirum ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbã naſcentia, ſæpe fortuna producit, eximia uerò, ipſa raritate commendat. Sed iſte multũ adhuc abeſt ab eo quod profitetur, 17
& ſi ſciret quid eſſet uir bonus, nondum ſe eſſe crederet, fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiã mali faciunt, nec ulla maior pœna nequitiæ eſt, quàm quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos, qui ſubita & magna potentia inſolẽter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorũ quia imbecillia ſunt, latent uitia, non minus auſura cum illis uires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiã peſtifera tractatur, dũ riget frigore. Nõ deſunt tunc illi uenena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria peſsimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem uelle eos cognoſces, da poſſe quantum uolunt. Meminiſti cum quendam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, uolaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum, pluma tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non uidebat ſe per aliorum pericula in ſuum ruere, non cogitabat quàm oneroſa eſſent quæ petebat, etiam ſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaq; in his quæ affectamus, atq; labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quędam ſuperuacua ſunt, quædã tanti non ſunt. Sed hæc non peruidemus, & gratuita nobis uidentur, quæ chariſsime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniã ſoluimus, ea gratuita uocamus, pro quibus noſipſos impẽdimus: quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſum'ue prædiũ, ad ea parati ſumus peruenire cum ſolicitudine, cum periculo, cũ iactura pudoris, & libertatis & temporis. Adeo nihil eſt cuiq; ſe uilius. Idem itaq; in omnibus cõſilijs rebusq; faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſsimus, uideamus hoc quod concupiſcimus quanti deferatur. Sæpe maximum precium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaq;, libertatem nobis extorſerunt. Noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc

ergo tecum ipſe uerſa, non ſolum ubi de incremento agetur, ſed etiam de iactura. Hoc periturum eſt. Nempe aduenticium fuit, tam facile ſine iſto uiues quàm uixiſti. Si diu illud habuiſti, perdidiſti poſtquam ſatiatus es. Si non diu, perdis antequã aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis, nempe & moleſtiam; gratiã minorem, nempe & inuidiam. Circumſpice iſta quæ nos agunt in inſaniam, quæ cũ plurimis lachrymis amittimus. Scies non damnũ in his moleſtũ eſſe, ſed opinionẽ damni. Nemo illa periſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. Sed quoto cuiquam habere ſe contigit? Vale

EPIST. XLIII. Quomodo comparationis modus ferè omnia magna facit, & minima, & quod praua uita quærit abſcondi à publico ſenſu.

Quomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimũ rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, ut poſsim excitare rumorẽ? Non eſt quod te ad hunc locũ reſpiciens metiaris, ad iſtũ reſpice, in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnũ eſt illic ubi eminet. Nam magnitudo †habet certũ modũ, cõparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt. Gubernaculũ quod naui alteri magnũ, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia, licet cõtemnas ipſe te, magnus es. Quid agas, quemadmodũ cœnes, quemadmodũ dormias, quæritur, ſcitur. Eo tibi diligentius uiuendum eſt. Tunc felicẽ te eſſe iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abſcondent, quos plerunque circũdatos nobis iudicamus, nõ ut tutiu uiuamus, ſed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros, uix quenquã inuenies, qui poſſit aperto oſtio uiuere. Ianitores conſcientia noſtra, nõ ſuperbia oppoſuit. Sic uiuimus, ut deprehendi ſit, ſubito aſpici. Quid aũt prodeſt recondere ſe, & oculos hominum auresque uitare? bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant. Si turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem. Vale.

aliâs nõ habet

EPIST. XLIIII. Quod quilibet poteſt fieri uere nobilis, ſi uelit. Et quod multi errant in optando uitam beatam.

ITerum tu mihi te puſillum facis, et dicis, malignius tecum egiſſe naturam pri s dein de fortunam, cum poſsis te eximere uulgo, & ad felicitatem hominum maximam emergere. Siquid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam origenem reuocentur, à dijs ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinẽ tua te perduxit †induſtria. At me hercules multis quatuordecim gradus ſunt clauſi. Non omnes curia admittit. Caſtra quoque quos ad laborẽ & periculũ recipiunt, faſtidioſe legũt. Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc ſumus nobiles. Nec reijcit quẽpiam philoſophia, nec eligit, omnibus lucet. Patricius Socrates nõ fuit Cleanthes aquã traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philoſophia ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt, nullius non origo ultra memoriã iacet. Plato ait, Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundũ, neminẽ nõ ſeruũ ex regibus. Omnia iſta longa uarietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna uerſauit. Quis ergo generoſus? Ad uirtutem bene à natura compoſitus. Hoc unum eſt intuendũ. Alioqui ſi ad uetera te reuocas, nemo nõ inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu uſque in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem, atrium plenũ fumoſis imaginibus. Nemo in noſtrã gloriã uixit, nec quod ante nos fuit noſtrũ eſt. Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanũ, ſed libertinum, potes hoc conſequi, ut ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo inquis? Si mala bonaque nõ populo autore diſtinxeris. Intuendum eſt, nõ unde ueniant, ſed quo eant. Si quid eſt quod beatã uitam poteſt facere, id bonũ eſt ſuo iure, deprauari enim in malũ non poteſt. Quid eſt ergo in quo erratur? Cum omnes beatam uitã optant, quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum ſumma beatæ uitæ ſit ſolida tranquillitas, & eius incõcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligunt cauſas, & per inſidioſum iter uitæ

al. cura

Surſum deorſum.

non

non tantum ferunt ſarcinas,ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt,& quo plus operæ impendunt,hoc ſe magis impediunt,& feruntur retro,quod euenit in labyrintho properantibus,ipſa illos uelocitas implicat. Vale.

IN EPIST. LIB QVARTVM ET QVINTVM

EPISTOLA XXIX.

Oſtendet mihi lepid. phil. Quidam habebat Marci Lepidi philoſophū, ſed altera mihi magis probatur. 1

Quidam ſic habebat,quod illi genus inſaniæ hilare contigerit. Nec dubium quin hæc germana ſit lectio. Eam lectionem Rodulphus Agricola ſua manu notârat. 2

Acerrime ridere, & accerrime tabere. Pro tabere quidam habebant,rabere, quidam rubere, quidam rabire. 3
Pro rubere puto ſcribendum rudere. Luſit enim Seneca uocum affinitate,quæ eſt in ridere et rudere. Rident qui gaudent,rudunt irati. Vnde illud Perſij: Pecuaria rudere dicas.

Quidam habebat annotatū, & ſi exarmauerit eum tempeſtas. Alioquin uidetur exarmare poſitū neutraliter. 4
Nónne,alius,næ. & ſane elegantius. 5
Quidam habebat,iratus morti. 6

EPISTOLA XXX.

Inueniemus aliàs uideri. Conſentiebant exemplaria. Videtur aliquid deeſſe,niſi hoc ſentit, diſcrimen non eſſe in 7
re,ſed in opinione. Quidam habebat alias eſſe alias uideri.

EPIST. XXXI.

Quanto magis incubuerint,minusq; ſibi uinci ac ſtrigare permiſerint. Ita prior æditio. Alius ſic habebat, magis 8
incubuerint,minuſq; ſibi uicia conſurgere permiſerint. Quæ lectio placet,niſi quod obſtrepit pronomē,ſibi,pro ipſi poſitum. Quod tamen Seneca frequenter, durius uſurpat. Variabat & aliter in alijs ſcripturis, ſed nihil ſatis fecit.

Quidam habebant pro ſtrigare reſtrigare,opinor fuiſſe ſcriptum reſpirare. Nam mox acclamat,reſpira. 9

Pro iam per maxima,Rodulphus diuinauit,impar maximo. Id ſi recipimus,ita legendū eſt,et in totū impar maximo uiro optio eſt,turpe etiā nū deos fatigare. Prior lectio mihi magis arridet,niſi quod pro et nūc legēdū eſt etiā nū.

Graium montem. Graias alpes indicat. Quidam ſcholiaſtes hic aſcripſerat, Graium,id eſt, Græcum & adiecit
montem Olympum ſignificari. 10

Inquiro in te. rectius habebatur,quàm à te.

Pro priorem quidam habebat apertiorem. Forte potiorem,aut proniorem erat initio ſcriptum. 11

Perducta rectius. 12

Propterea ad me,&c. Codex quidam ita legebat: Propera ad me,ſed ad te prius,profice & ante,&c. 13

EPISTOLA XL. 14

Publium Vinicium dicere. Quidam habebant diſcere,ſed diſpicet. Videtur deeße præpoſitio,iuxta:niſi forte ſic locutus eſt Seneca,Publium dicere,quemadmodum Vergilius dixit,uox non ſonat hominem. Deindeq; itaq; ſupereſt. 15

EPISTOLA. XLI.

Aliter leo aurata iuba innititur. Ita prior æditio: In alijs erat innititur, in alijs dimittitur. Forte legendum erat nitet. Agit enim de decore natiuo. 16

Ipſa raritate cōmendat. Aut legendū eſt cōmendantur, aut quod in quodam repperimus. Ipſa ſe raritate cōmendāt.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIB. VI. 17

EPIST. XLV. De modo eligendi commentarios,de acie ingenij,non in uerbis,ſed in rebus exercenda,et quis ſit uerè beatus.

LIbrorū iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert ꝙ multos,ſed quàm bonos habeas. Lectio certa prodeſt, uaria delectat. Qui quò deſtinauit, peruenire uult, unam ſequatur uiam, non per multas uagetur. Non ire iſtud,ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis conſilium mihi quàm libros dares. Ego uerò quoſcunque habeo mittere paratus ſum,& totum horreum excutere, me quoq; iſto ſi poſſem, transferrem, & niſi mature te finem officij ſperarem † impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi; nec me Charybdis,et Scylla,& fabuloſum iſtud fretū deterrere potuiſſet. Transnataſſem iſta,nō ſolū traieciſſem, dūmodo te cōplecti poſſem, & præſens æſtimare quantū animo creuiſſes. Cæterum quod libros meos tibi mitti deſideras,non magis ideò me diſertum puto,quàm formoſum putarē, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe non iudicij, & ſi modo iudicij eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcunq; ſunt, tu illos ſic lege tanꝙ uerum quæram adhuc,non ſciam,& contumaciter quæram. Nō enim me cuiquā mancipaui,nullius nomen fero: multum magnorum uirorum iudicio credo,aliquid & meo uendico: Nam illi quoq; non inuenta,ſed quærenda nobis reliquerunt, & inueniſſent forſitan

† al. impleturū.

neceſſaria

neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit, & capitoſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercēt. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem uerbis alligamus, deinde diſſoluimus, ac tantū nobis uacat, iam uiuere, iam mori ſcimus. Tota illò mente pergendum eſt, ubi prouideri debet, ne res nos nō uerba decipiant. Quid mihi uocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo unquam niſi† qui diſputat captus eſt? Res fallunt, illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus contra id quod optauimus, pugnant uota noſtra cum uotis, conſilia cum conſilijs. Adulatio quàm ſimilis eſt amicitiæ? Non imitantur tantum illam, ſed uincit & præterit, apertis ac propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodū hanc ſimilitudinem dinoſcere poſſim: uenit ad me pro amico blandus inimicus, uicia nobis ſub uirtutum nomine obrepūt. Temeritas ſub titulo fortitudinis latet. Moderatio uocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Cæterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet, nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſsima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo præſtigiatorū acetabula & calculi, in quibus me fallacia ipſa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligam, perdidi uſum. Idem de iſtis captionibus dico, quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuuant. Si uis utiq; uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum eum non eſſe, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, ſed illum cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, et mirabilia calcantem. Qui neminem uidet, cum quo ſe commutatum uelit, Qui hominem ea ſola parte æſtimat, qua homo eſt, Qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic uiuit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicij, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum ui maxima intorſit, pungit, non uulnerat, & hoc raro. Nam cætera eius tela (quibus genus humanum debellatur) grandinis more diſſultant, quæ incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. Quid me detines in eo, quē tu ipſe pſeudomenon appellas, de quo tantum librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coargue, hanc ad uerum (ſi acutus es) redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt, etiā quæ nō eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, ut poſſit fortunatū beatumq; præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. At proijcimus bonū, ſi hoc nomē pani aut polentæ damus, et cæteris ſine quibus uita non ducitur. Quod bonum eſt, utiq; neceſſarium eſt, quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt, quoniam quædā neceſſaria ſunt, eadē uiliſsima. Nemo uſq; eò dignitatem boni ignorat, ut illud ad hæc in diem utilia demittat. Quid ergo? non eò potius curā transferes, ut oſtendas omnibus magno temporis impendio quæri ſuperuacua, & multos tranſiſſe uitā, dum uitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, & cōſidera uniuerſos, nullius nō uita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? Infinitum, nō enim uiuunt, ſed uicturi ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos uita præcurreret: nūc uerò cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modū excedam, quæ nō debet ſiniſtram manū legentis implere, in aliū diē hanc litem cū dialecticis differam, nimiū ſubtilibus, & hoc ſolū curantibus, nō & hoc. Vale.

al. dum

i. mentientem

EPIST. XLVI. Laudat uoluminis ſibi miſſi dulcedinem, ubi docet, quod in dictando fertilis eligenda eſt materia.

Librum tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum deguſtare uolui. Deinde blanditus eſt ipſe, ut procederē longius, qui quàm diſertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uiſus eſt, cum eſſet, nec mei, nec tui tēporis, ſed qui primo aſpectu, aut Titi Liuij, aut Epicuri poſſet uideri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhauſi totum. Non tantū delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit, quid animi dicerem, quid impetus, ſi inter-

ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio uirilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis erectus es, hoc te uolo tenere, ſic ire. Fecit aliquid et materia. Ideò eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingeniũ, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractauero, nunc uerò parum mihi ſedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod uerearis, uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe mentiatur, niſi quod etiam ubi cauſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſa. Vale.

EPIST. XLVII. De familiaritate habenda cum ſeruis, & ipſos diligendos eſſe.

Libenter ex his qui ad te ueniũt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis uiuere: hoc prudentiã tuam, hoc eruditionẽ decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò contubernales. Serui ſunt? imò humiles amici. Serui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantundem in utroſq; licere fortunæ. Itaq; rideo iſtos, qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare. Quare? niſi quia ſuperbiſſima cõſuetudo† cœnantẽ dominum ſtantiũ ſeruorũ turba circumdedit? Eſt ille, plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentũ uentrẽ, ac deſuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia egerat ꝙ ingeſsit. At infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidẽ, ut loquantur, licet: uirga murmur omne cõpeſcitur: et ne fortuita quidem uerberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamenta, ſingultus: magno malo ulla uoce interpellatum ſilentium luitur, nocte tota ieiuni, mutiq; perſtant. Sic fit ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illis quibus nõ tantũ corã dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorũ os nõ conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens, in caput ſuũ auertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur, Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tanq̃ hominibus quidem, ſed tanq̃ iumentis abutimur: qui cũ ad cœnandũ diſcumbimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulentorũ ſubditus colligit, alius precioſas aues ſcindit per pectus & clunes certis ductibus circũferens erudita manu fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decenter ſecet, niſi quod miſerior eſt, qui hoc uoluptatis cauſa docet, quàm qui neceſſitatis diſcit. Alius uini miniſter in muliebrem modũ ornatus, cũ ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. Iamq; militaris habitus glaber † reſtrictis pilis, aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatẽ domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo uir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum † cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix & expectat, quos adulatio, & intẽperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in craſtinũ. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cũ his cœnare nõ ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionẽ putat, ad eandem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calixti dominum ſuum uidi, & eum qui illi impegerat titulũ, qui inter ridicula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus. Ille in primam decuriam deiectus, in qua uocem præco experitur, & ipſe illum inuicẽ † apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſua dignum. Dominus Calixtũ uendidit, ſed domino quammulta Calixtus. Vis tu cogitare iſtum, quem ſeruum tuum uocas, ex hiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè ſpirare, æquè uiuere, æquè mori? Tu tam illum ingenuũ uidere potes, quàm ille te ſeruum. Mariana clade quàm multos ſplendidiſſime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit, alium ex illis paſtorẽ, aliũ cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſeruorum diſputare, in quo ſuperbiſsimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt, Sic cum inferiore uiuas, quemadmodũ tecum ſuperiorem uelis uiuere. Quoties in mentem uenerit, quantum tibi in ſeruũ liceat, ueniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominũ. Bona ætas eſt

forſitan

al. cœnanti domino.

Quot ſeruos habemus, totidẽ habemus hoſtes.

al. retritis

aliter, cura

forte, ablegauit.

forſitan habebis. Neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœperit, qua Crœſus, qua Darij ma-
3 ter, qua Plato, qua Diogenes? Viue cum ſeruo clementer. In iter quoq; & in ſermonē
admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus deli-
catorum, Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdē deprehendā, alienorum
ſeruorum oſculantes manū. Ne illud quidem uidetis, quam omnē inuidiam maiores
noſtri dominis, omnem contumeliā ſeruis detraxerint? Dominū patremfamiliæ appel
lauerunt, ſeruos (quod etiā in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtū,
non quo ſolū cum ſeruis domini ueſcerentur, ſed quo utiq; honores illis in domo ge-
rere, ius dicere permiſerunt, & domū puſillam rempublicā eſſe iudicauerunt. Quid er-
go? Omnes ſeruos admouebo menſæ meæ? Non magis ꝗ omnes liberos. Erras, ſi exi-
ſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum, ut puta illum mulionē, & illū
bubulcum. Non miniſterijs illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſq; dat mores, mini-
ſteria caſus aſsignat. Quidam cœnēt tecū, quia digni ſunt, quidā ut ſint. Si quid enim
in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt
mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras, ſi diligenter attenderis, &
domi inuenies. Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice. Tenta & experire. Quemadmo
dum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frenos: ſic
ſtultiſsimus eſt, qui hominem aut ex ueſte, aut ex conditione, quæ ueſtis modo nobis
4 circumdata eſt, æſtimat. Seruus eſt, ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt, hoc illi non no-
cebit. Oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit, alius auariciæ, alius ambitioni, omnes
timori. Dabo conſularem aniculæ ſeruientem. Dabo ancillulę diuitem. Oſtendam no
biliſsimos iuuenes mancipia Pantomimorū, nulla ſeruitus turpior eſt, quàm uolunta-
ria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſeruis tuis hilarem te præ-
Vocare ad pileum.
ſtes, & non ſuperbe ſuperiorem. Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis
me uocare ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deijcere, quod dixi, colant po
tius dominum, quàm timeant. Itaq;, inquit, prorſus colant tanꝗ clientes, tanquam ſalu
tatores. Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſſe quod deo ſatis eſt, qui co-
litur et amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſsime ergo te facere iudico
quod timeri à ſeruis tuis nō uis, quod uerborum caſtigatione uteris. Verberibus mul-
5 ta admonentur, non quicquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt uenire de-
liciæ, ut quicquid non ex uoluntate reſpondit, iram prouocet. Regum nobis indui-
mus animos. Nam illi quoq; obliti, & uirium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic exar-
deſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint, à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ
magnitudo tutiſsimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi captant,
quærendo acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te me morari nolo. Non eſt enim
tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cætera boni mores, placent ſibi & perma-
nent: leuis eſt malicia, ſæpe mutatur non in melius, ſed in aliud. Vale.

EPIST. XLVIII. Longiore mora opus eſſe in ſolutione quàm propo-
ſitione quæſtionis, & quod amicitia omnia communicat.

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longā, quàm ipſum iter fuit, poſtea
reſcribam, Seducere me debeo, & quid ſuadeam circumſpicere. Nam tu quoq;,
qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti, quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cū lon
giore mora opus ſit, ut ſoluas quæſtionē, ꝗ ut proponas? Vtiq; cū aliud tibi expediat,
aliud mihi, iterū ego tanꝗ Epicureus loquor. Mihi uerò id expedit, quod tibi, aut non
ſum amicus, niſi quicquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Cōſortium rerū omnium
inter nos facit amicitia, nec ſecundi quicquam ſingulis eſt, nec aduerſi. In commune ui
uitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad utilita
tes ſuas conuertit. Alteri uiuas oportet, ſi uis tibi uiuere. Hæc ſocietas diligenter et ſan
cte obſeruanda eſt, quæ nos omnes hominibus miſcet, & indicat aliquod eſſe cōmune
ius generis humani, plurimum ad illam quoq; (de qua loquebar) interiorē ſocietatem
amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa
cum homine. Hoc Lucili uirorum optime mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid
amico præſtare debeā, quid homini, quàm quot modis amicus dicatur, et homo quàm

multa

multa ſignificet in diuerſum. Ecce ſapientia & ſtulticia diſſident, cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico eſt. Huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi uerba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes uaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à uero naſcens mendacium adſtruxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me, quod in re tam ſeria ſenes ludimus. Vale.

EPIST. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum ægeſtate pueriſibus ſophiſmatibus indulgent.

MVs ſyllaba eſt, mus autem caſeum rodit, ſyllaba ergo caſeū rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere, quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet quod in commodum? Sine dubio uerendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa collectio, Mus ſyllaba eſt, Syllaba autem caſeum non rodit, mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias, in hoc ſupercilia ſubduximus, in hoc barbā demiſimus, hoc eſt, quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire quod philoſophia promittat generi humano conſilium? Alium mors uocat, alium paupertas urit, alium diuitiæ, uel alienæ torquēt, uel ſuæ. Ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit, hunc homines male habent, illum dij. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es. Quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es pereuntium pœnis. Omnes undiq; ad te manus tendunt, perditæ uitæ, perituræq; auxilium aliquod implorant, in te ſpes opesq; ſunt. Rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas, ut diſiectis & errantibus clarum ueritatis lumē oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum, quàm faciles † leges poſuerit, quàm iucunda ſit uita, quàm expedita illas ſequentibus, quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderūt. Si prius docueris, † quæ partem eorum leuatura ſint. Quid iſtorū cupiditates demit, quid temperat? Vtinam tantum prodeſſent, quantum nocent. Hoc tibi cum uoles manifeſtiſſimum faciam, & cōminui et debilitari generoſam indolem in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur, per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſq; etiam ab album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quàm ut formula cecidiſſe uideatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti effecturos uos, ut non magis auri fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos, ut ingenti conſtantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent calcem, ad Grāmaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, ut me parē deo faciat, ad hoc inuitatus ſum, ad hoc ueni, fidem præſta, quantum potes. Ergo mi Lucili reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parce iam diſpenſandum erat, ut ſufficeret neceſſarijs. Nunc quæ dementia eſt ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate? Vale.

(margin: 6 — beside "triſtes docemus"; 7 — beside "ludis, timet"; al. neceſſitates — beside "quàm faciles † leges"; al. quàm — beside "docueris, †"; 8 — beside "perat? Vtinam")

EPIST. L. De uelocitate temporis, non in quæſtionibus puerilibus expendenda, ſed exhortatione uirtutis redimenda.

EST quidem mi Lucili ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur, tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant: ſicut dolorem lugentiū, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli familiaris amiſſio, aut ueſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conſpectum incredibile eſt, quàm recens deſideriū tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime à te diſcedo, uideo lachrymas conbibentem, & affectibus tuis inter ipſam coërtionem exeuntibus † nobis, ſatis reſiſtentem. Modo amiſiſſe te uideor (margin: al. nouis)

deor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis. Modo apud Socionem philoſophum puer ſedi, modo cauſas agere cœpi, modo deſij uelle agere, modo deſij poſſe. Infinita eſt uelocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit, adeo præcipitis fugæ tranſitus leuis eſt. Cauſam huius rei quæris? quicquid temporis tranſijt, eodem loco eſt, pariter aſpicitur, una iacet, omnia inde in profundum cadunt, & alioquin nō poſſunt longa interualla eſſe in ea re, quæ tota † uix eſt, Punctum eſt quod uiuimus, & adhuc puncto minus, ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpacij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto quot gradus poſuit. Modo te proſecutus ſum, & tamen hoc modo, ætatis noſtræ portio eſt, cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam uelox tempus uideri. Nunc incredibilis curſus apparet, ſiue quia admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidē poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. Illi ex profeſſo laſciuiunt, hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant: nec ego nego proſpicienda iſta, ſed proſpicienda tantum, & à limine ſalutanda, in hoc unum, ne uerba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quàm ſoluere? Securi eſt & ex cōmodo migrantis minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & mouere ſe iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas quicquid pax ocioſa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia conſectari, & uafriciam in illis meam experiri. Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis Ferrum acuant portis. Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito uiderer, ſi cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæq; congererent, cum iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis expectaret, aut poſceret, cum hoſtilia in portis tela uibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret, ſederem ocioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: quod non perdidiſti habes, cornua autem non perdidiſti, cornua ergo habes, aliaq; ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi uidear, ſi iſtis impendero operam. Et nunc obſideor, tunc tamen periculum mihi obſeſſo externū immineret, murus me

9 ab hoſte ſecerneret. Nunc mortifera mecum ſunt. Nunc uaco ad iſtas ineptias. Ingens negocium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit uita, aduerſus hæc me doce, aliquid affer, ne mortem fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia de æquanimitate, aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa, doce non eſſe poſitum bonum uitæ in ſpacio eius, ſed in uſu, poſſe fieri, imò ſæpe fieri, ut qui diu uixit, parū uixerit. Dic mihi dormituro, potes non expergiſci, dic experrecto, potes non dormire amplius. Dic exeunti, potes non reuerti. Dic redeunti, potes non exire. Erras ſi in nauigatione tantum exiſtimas minimum eſſe, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenue interuallū eſt. Non ubiq; ſe mors tam prope oſtendit, ubiq; tam prope eſt. Has tenebras diſcute, & facilius ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſticia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia utraq;, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac, cui ſui cura. Si me uolueris per deuia ducere, facilius ad id quò tendo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideoq; illam implicare non oportet, nec enim quicquam minus conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna. Vale.

[margin: al. breuis]

[margin: Veritatis ſimplex oratio.]

EPIST. LI. De falſa excuſatione peccantium, & qualiter poſſit prauitas etiam indurata corrigi, & quod uirtutes ſunt quaſi bona naturalia.

EPiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quàm miſeras, ſuperuacuum itaq; putaui ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit, & tamen ſpero te ſic iam uiuere, ut ubicunq; eris, ſciam quid agas. Quid enim

aliud

aliud agas, quàm ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex † erroribus ponas, *al. terroribus*
ut intelligas tua uitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus aſcri-
bimus. At illa quocunque tranſierimus ſecutura ſunt. Harpaſten uxoris meæ fatuã, ſcis
hæreditarium onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim † auariſſimus ab iſtis prodigijs *al. alieniſſ.*
ſum, ſi quando fatuo delectari uolo, non eſt mihi longe quærendus, me rideo. Hæc fa-
tua ſubito deſijt uidere. Incredibilẽ tibi narro rem, ſed ueram, neſcit eſſe ſe cæcam, ſub
inde pædagogũ ſuum rogat, ut migret, ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa
ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo ſe auarũ eſſe intelligit, nemo cu-
pidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos ſine duce erramus, & dicimus, non ego am-
bitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt uiuere. Nõ ego ſumptuoſus, ſed urbs ipſa
magnas impẽſas exigit. Non eſt meum uitium quod iracundus ſum, quod nondũ con
ſtitui certum genus uitæ, adoleſcẽtia hæc facit. Quid nos decipimus? Non eſt extrinſe-
cus malum noſtrum, intra nos eſt, in uiſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanita-
tem peruenimus, quia nos ægrotare neſcimus, Si † ſcrutari cœperimus, quãdo tot mor *al. curari*
bos, tantaſue † ægritudines diſcutiemus? Nunc uero nec quærimus quidem medicũ, *al. res*
qui minus negocij haberet, ſi adhiberetur ad recens uitium. Sequerentur teneri & ru-
des animi, recta monſtrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illa
defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentẽ. At me hercules, turpe eſt magiſtrũ huius
rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere, laboran-
dum eſt, & (ut uerũ dicam) ne labor quidẽ magnus eſt, ſi modo (ut dixi) ante animũ no
ſtrũ formare incipimus, & recorrigere, quàm indureſcat prauitas eius, ſed nec indurata de
ſpero: Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligẽs cura. Robora
in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ, in
id finguntur, quod uſus noſter exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibi-
lis, & omni humore obſequentior? Quid enim aliud eſt animus, quàm quodam modo ſe
habens ſpiritus? Vides aũt tanto ſpiritũ eſſe faciliorem omni alia materia, quanto tenui
or eſt. Illud mi Lucili non eſt quod te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod
malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminẽ ante bona mens
uenit, quàm mala. Omnes præoccupati ſumus, uirtutes diſcere, uitia dediſcere, ſed eo maio
re animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quo ſemel traditi boni perpetua
poſſeſſio eſt. Non dediſcitur uirtus. Contraria enim mala in alieno hærent. Ideo expel-
li & † extirpari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum ueniũt: uirtus ſecundũ na *al. exturbari*
turã eſt, uitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum uirtutes † retentæ exire non *al. recte, aut*
poſſunt, faciliſque earum tutela eſt, ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum *receptæ.*
imbecillæ mẽtis atque ægræ eſt formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, ut incipiat.
Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remedi
orum poſt ſanitatem uoluptas eſt, philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt. Vale.

LIBRI SEXTI.

EPIST. XLVI.

Dulce illud & loco lene. In quibuſdam erat leue. Loco dixit pro in tempore: Interueniebat lenitas, ſed in loco. 1

EPIST. XLVII.

Fruſtra excutit. Alius habebat in fruſta, alius fruſta, omiſſa præpoſitione. Opinor legendum, erudita manu fru- 2
ſta excutit, quod & hodie faciunt aulicorum miniſtri in quadris panarijs.

Mus ſyllaba eſt. Hæc pars eſt epiſtolæ ſuperioris. Erroris cauſam fuiſſe ſuſpicor, quod doctus aliquis annotarat argumentum loci. Notat eos qui in tanta, &c. & ideò putauit eſſe initium nouæ epiſtolæ.

In iter, quidam habebat, comiter, & placet, quamque altera quoque tolerabilis. 3

Sic erat in quodam, Seruus eſt, hoc illi, alijs non nocebit. ſed non admodum placet. 4

Sic legebatur in quodam, non quod nos offendant quod lædant, ſed ad. &c. 5

Rectius ita ſcriptum erat in quodam, uis ſcire quid philoſophia promittat generi humano? Conſilium. 6

EPIST. XLIX.

Succurre, quid quod laqueati reſpondent in pœnis. In alijs erat, Quiſquis eloquentior es in pœnis: quicquid la- 7
*queati reſpondentium pœnis. Vnus codex Anglicus habebat, quiſquis eloquentior es pereuntium pœnis, quod ſequu
ti ſumus: non quod per omnia ſatisfaciat, ſed quod minimum diſpliceat. Si pro reſpondent legas: deſpondent, pro de-
ſperant, tolerabilis erit lectio.*

8 *Rectius habebatur in quodam, Vtinam tantum non prodeſſent. Nocent. uim enim coniunctionum ſupplet pronunciatio: poſt ſilentium acutiore uoce accinitur, nocent.*

9 *Pro Nunc uaco, rectius erat Non uaco. Quanquam alterius lectionis idem eſt ſenſus, ſi legatur per interrogationem.*

EPIST. L.

10 *Ipſe enim auariſſimus ab iſtis prodigijs ſumpſi. Conſentiebant exemplaria: Suſpicor tamen legendum, Ipſe enim alieniſſimus ab iſtis prodigijs ſum. Rodolphus notaret, auerſiſſimus, & placet.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. LII. Amœnas regiones uitandas eſſe rationibus, & exemplis docet.

QVomodo quiſqꝫ poteſt mi Lucili? tu iſtic habes Aetnam, & illũ nobi
liſſimũ Siciliæ montẽ, quẽ quare dixerit Meſſala unicũ, ſiue Valgius
(apud utrũqꝫ enim legi) nõ reperio, cũ plurima loca euomãt ignem,
non tantũ ædita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altiſſi-
mũ effertur, ſed etiã iacentia. Nos utcunqꝫ poſſumus, cõtenti ſumus
Baijs, quas poſtero die, quã attigerã, reliqui, locũ ob hoc deuitandũ,
cũ habeat quaſdã naturales dotes, quia ſibi illũ celebrandũ luxuria deſumpſit. Quid er
go? ulli loco indicendũ eſt odium? minime. Sed quemadmodũ aliqua ueſtis ſapienti ac
probo uiro magis cõuenit ꝙ alia, nec ullũ colorẽ ille odit, ſed aliquẽ putat parũ aptum
eſſe frugalitatẽ profeſſo: ſic regio quoqꝫ eſt, quã ſapiens uir, aut ad ſapientiã tendens de-
clinet, tanꝙ alienam bonis moribus. Itaqꝫ de ſeceſſu cogitans, nunꝙ Canopũ elidet,
quamuis neminẽ Canopus eſſe frugi uetet. Ne Baias quidẽ. Diuerſoriũ uitiorũ eſſe cœ
perũt. Illic ſibi plurimũ luxuria permittit, Illic tanꝙ aliqua licẽtia debeatur loco, magis
ſoluitur. Non tantũ corpori, ſed etiã moribus ſalubrem locũ eligere debemus. Quem-
admodũ inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidẽ. Videre ebrios per
littora errantes, & comeſſationes nauigantiũ, & ſymphoniarũ cantibus perſtrepentes
lacus, & alia quæ uelut ſoluta legibus luxuria, non tantũ peccat, ſed publicat, quid ne-
ceſſe eſt? Id agere debemus, ut iritamenta uitiorũ ꝙ longiſſime profugiamus. Induran
dus eſt animus, & à blandimẽtis uoluptatũ procul abſtrahendus. Vina Hannibalẽ hy-
berna ſoluerunt, & indomitũ illum niuibus atqꝫ Alpibus uirũ eneruauerunt fomenta
Campaniæ. Armis uicit, uitijs uictus eſt. Nobis quoqꝫ militandũ eſt, & quidẽ genere
militiæ, quo nunꝙ quies, nunquã ocium datur. Debellandæ ſunt in primis uoluptates
quæ (ut uides) ſæua quoqꝫ ad ſe ingenia rapuerũt. Si quis ſibi propoſuerit, quantũ ope
ris aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendũ. Quid mihi cũ iſtis calen
tibus ſtagnis? quid cũ ſudatorijs, in quæ ſiccus uapor corpora exhauſturus includitur?
Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto cur
ſu rerũ, omiſſoqꝫ bello, fouendis corporibus operã daremus, nemo non intempeſtiuã
deſidiã, uictori quoqꝫ nedũ uincenti periculoſam, merito repræhẽderet. Minus nobis
ꝙ illis punica ſigna ſequentibus licet. Plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam
perſeuerantibus, fortuna mecũ bella gerit. Non ſum imperata facturus. Iugũ non reci-
pio, imò (quod maiore uirtute faciendũ eſt) excutio. † Non eſt emolliendus animus. Si
uoluptati ceſſero, cedendũ eſt dolori, cedendũ labori, cedendũ eſt paupertati. Idem ſibi
in me iuris eſſe uolet, & ambitio, & ira. Inter tot affectus diſtrahar, imò diſcerpar, liber-
tas propoſita eſt, ad hoc præmiũ laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? Nulli rei ſeruire,
nulli neceſſitati, nullis caſibus, fortunã in æquũ deducere, quo die intellexero illã plus
poſſe, nil poterit. Ego illã feram, cũ in manu mors ſit? His cogitationibus intentũ, loca
ſeria ſanctaqꝫ eligere oportet. Effœminat animos amœnitas, † Amœna ſine dubio ali-
quid ad corrumpendũ uigorẽ poteſt regio. Quamlibet uiã iumenta patiuntur, quorũ
1 durata in aſpero ungula eſt, In molli paluſtriqꝫ paſcuo ſaginata cito ſubterũtur. Et for-
tior miles ex confragoſo uenit. Segnis eſt urbanus & uerna. Nullũ laborẽ recuſant ma
nus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & niti-
dus. Seuerior loci diſciplina firmat ingeniũ, aptumqꝫ magnis conatibus reddit. Liter-
ni honeſtius Scipio ꝙ Baijs exulabat. Ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi
2 quoqꝫ ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, &
Cn. Pompeius, & Cæſar extruxerunt quidem uillas in regione Baiana, ſed illas impo-

al. non eſt emoti iudicij animus.

al. Inimica nec dubie.

ſuerunt

fuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late
longeq; ſubiecta. Aſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt lo
cis, & qualia, ſcias non uillas eſſe, ſed caſtra. Habitaturũ tu putas unquam fuiſſe in Vti
ca Catonem, ut prǽternauigantes adulteras dinumeraret, & aſpiceret, tot genera cym
barum uarijs coloribus picta, & † fluctuantem toto lacu roſam, ut audiret canentium al.fluitantem
nocturna † conuiuia, nõne manere ille intra uallum maluiſſet, quàm ibi unam noctem al. conuicia
anxius ipſe duxiſſet? Quid ni malit quiſquis uir eſt, ſomnum ſuum claſſico quàm ſym-
phonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baijs litigauimus, nunq; ſatis cũ uitijs, quæ oro te mi
Lucili perſequere, ſine modo, ſine fine, nam illis quoq; nec finis eſt nec modus. Proij-
ce quęcunq; cor tuum laniant, quæ ſi aliter extrahi nequirẽt, cor ipſum cum illis reuel-
lendum erat. Voluptates pręcipue exturba, & inuiſiſſimas habe latronum more quos
Philiſtas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectuntur, ut ſtrangulent. Vale.

EPIST. LIII. De tribus hominum generibus ad philoſophiam uenien-
tium, & quis in hac uita ſit eligendus adiutor.

QVid eſt hoc Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò unde recedere cu-
pimus, impellit? quid colluctatur cũ animo noſtro, nec permittit nobis quicq;
ſemel uelle? fluctuamus inter uaria conſilia, nihil libere uolumus, nihil abſolute, nihil
ſemper. Stulticia, inquis, eſt, cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo nos, aut
quãdo nos ab illa reuellemus? Nemo per ſe ſatis ualet, ut emergat, oportet manum ali-
quis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad ueritatẽ ſine ullius adiutorio
exiſſe, feciſſe ſibi ipſos uiam, Hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos
protulerunt; quoſdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſe
cuturos, Ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoq;, ſed ſecundæ ſortis inge-
nium. Nos ex illa prima nota non ſumus, bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam
recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus
poteſt, & hoc multum eſt, uelle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus homi-
num, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compelliq; poſſunt,
quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, & ut ita dicam, coactore. Hic tertius co
lor eſt. Si quæris huius exemplar, Hermacum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaq; alteri ma-
gis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eundem finem uterq; perue-
nerit, tamen maior eſt laus idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædifi-
cia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa atq; magnifica, alterum puram aream acce-
pit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta laſſauerunt, in mollem ac fluidam 4
demiſſa humum, multumq; laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Appa
ret in altero, quicquid factum eſt, alterius magna pars & difficilior latet. Quędam inge
nia facilia & expedita, quædam manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis
ſuis occupanda. Itaq; ego illũ feliciorem dixerim, qui nihil negocij ſecũ habuit. Hunc
quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ uicit, & ad ſapientiam ſe
non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum † negocium nobis datum ſcias, al. ingenium
ſcilicet imus per obſtantia. Itaq; pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem
inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacant, Ad-
iuuare nos poſſunt non tantum qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex hijs autem qui ſunt eli-
gamus non eos, qui uerba magna celeritate præcipitant & communes locos uoluunt
& in priuato circulantur: ſed eos qui uitam docent, qui cum dixerint quid faciendum
ſit, probant faciendo, qui docent quid uitandũ ſit, nec unquam in eo quod fugiendum
dixerint, deprǽhenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum uideris
quàm cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoq; audire, quibus cõſuetudo eſt
admittere populum ac diſſerere, ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt ut melio-
res fiant, faciantq; meliores, ſi non ambitionis hoc cauſa exercent. Quid enim turpius
philoſophia captante clamores? Nunquid æger laudat medicum ſecantem? Tacete, fa-
uete & prębete uos curationi. Etiamſi exclamaueritis, non aliter audiam, quàm ſi ad ta
ctum uitiorum ueſtrorum ingemiſcatis. Teſtari uultis attendere uos moueriq; rerum
magnitudine, ſanè liceat; ut quidem iudicetis & feratis de meliore ſuffragium, quid ni

non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. Nunquid ergo exiſtimas ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem demẽtia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris quod ab hominibus ijs laudaris, quos non potes ipſe laudare? Differebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantiũ, ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter orationis elapſæ. Interſit aliquid inter clamorem theatri & ſcholæ. Eſt aliqua & laudandi licẽtia. Omnia rerum omnium ſi obſeruentur indicia ſunt, & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, ut unum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum uultus habitusque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit ſcies ſi, quemadmodum laudetur aſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho manus auditor intentat, & ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. Non laudatur ille nunc ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ uoces illis artibus, quæ propoſitũ habent placere populo, philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus ſequi impetum animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad uerba compoſita. Alioquin nocet illis eloquentia, ſi non rerũ cupiditatem facit ſed ſui. Differam hoc in præſenti. Deſiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo differendũ, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium poſtquam proſtituta eſt, ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIIII. De tempeſtate & nauſea, quam paſſus eſt in mari, ſummittens differentiam inter corporalia & ſpiritalia.

QVid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt ut nauigarẽ? Solui mari languido, erat ſine dubio cœlũ graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam aut in uentum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca milia à Parthenope tua uſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio impendente cœlo. Itaque quo celerius euaderem protinus per altum ad Neſida direxi, præciſurus omnes ſinus. Cum iam eò proceſſiſſem ut mea nihil intereſſet, utrum irem an redirem, primum æqualitas illa quæ me corruperat perijt. Nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare ut me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille aſpera eſſe & importuoſa, nec quicquam ſe æque in tempeſtate timere quàm terram. Peius autem † ferebar, quàm ut periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me ſegnis hæc & ſine exitu torquebat, quæ bilem mouet nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum uellet nollet coëgi ut peteret littus. Cuius ut uiciniam attigimus, non expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat Obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: ſed memor artificij mei ueteris, frigidæ cultor, mitto me in mare quomodo pſychrolutã decet gauſapatus. Quę putas me paſſum, dum per aſpera † eripior, dum uiam quęro, dum facio? Intellexit non immerito nautis terrã timeri. Incredibilia ſunt quæ tulerim cum me ferre non poſſem. Illud ſcito Vlyſſem nõ fuiſſe tam irato mari natum, ut ubique naufragia faceret. Nauſeator erat. Et ego quocunque nauigare debuero, uiceſimo anno perueniã.

(margin: al. uexabar; al. crepo)

5 Vt primum ſtomachum, quem ſcis non cum maris nauſea effugere, collegi, ut corpus unctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos uitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eo magis latent quo maiora ſunt. Leuis † ſaltem motiuncula decipit, ſed cum creuerit &

(margin: al. aliquem)

6 uera febris exarſerit, etiam duro & perpeſſitio confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talũ extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen,

7 qui ut talaria cœperit intendere, & utroſque dextros pedes fecerit, neceſſe eſt podagrã fateri. Contra euenit in ijs morbis, quibus afficiuntur animi, quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris Lucili chariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecun

ties ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat. Grauis ſomnus etiam ſomnia extinguit, animumq́; altius mergit, q̃ ut uti ullo intellectu ſinat. Quare uitia ſua nemo cõfitetur? Quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare uigilantis eſt, & uitia ſua confiteri ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo ut errores noſtros coarguere poſſimus. Sola aũt nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica, dignus illa es, illa te digna eſt. Ite in complexum, alter alterius, omnibus alijs te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent, nec quenq́; tanti putares, cui aduocatus in cauſam deſcenderes. Toto animo id ageres, ut quàm primũ morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idẽ facies? Omnia impedimenta dimitte & uaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnũ ſuum, dat tempus non accipit. Non eſt res ſubciſiua. Ordinaria eſt, domina eſt, adeſt et iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti, eo, inquit, propoſito ueni in Aſiam, ut non id acciperem quod dediſſetis, ſed ut id haberetis quod reliquiſſem. Idem philoſophia rebus omnibus, non ſum id tempus acceptura, quod uobis ſuperfuerit: ſed id habebitis quod ipſa redegero erogaueroq́;. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole, ingens interuallum inter te & cæteros fiat. Omnes mortales multos antecedes, non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos† interim futurum ſit quæris? Diutius erunt. At me hercule magni artificis eſt clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum deo omnis ætas patet. Eſt aliquid quo ſapiens antecedat deum. Ille naturæ beneficio non timet, ſuo ſapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem dei. Incredibilis uis philoſophiæ eſt ad omnem fortuitam uim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet, munita eſt ſolidaq́;: quædam defatigat, & uelut leuia tela laxo ſinu eludit: quædam diſcutit, & in eum uſq́; qui miſerat reſpuit. Vale.

† *al. interfuturum.*

EPIST. LV. De morbo ſuſpirij uel anhelitus, ubi mirabile documentum de morte ſubiungit, & q́ ſapiens de uita exit, non eijcitur.

LOngum mihi comitatum dederat, mala ualetudo, repente me inuaſit. Quo genere inquis? prorſus merito interrogas, adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum, quem quare græco nomine appellem neſcio. Satis enim apte dici ſuſpirium poteſt. Breuis aũt ualde & procellæ ſimilis impetus eſt, intra horã ferè deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me tranſierũt. Nullũ mihi uidetur moleſtius. Quid ni? Aliud enim quicquid eſt ægrotare eſt, hoc eſt animam agere. Itaq́; medici hanc meditationem mortis uocant. Facit aliquando ſpiritus ille, q̃d ſæpe conatus eſt. Hilarẽ me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? Si hoc fine quaſi bona ualetudine delector, tã ridicule facio, q̃ ille quiſquis ſe uiciſſe putat cum uadimonium diſtulit. Ego uerò & in ipſa ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt, inquã, tam ſæpe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? Anteqú; naſcerer. Mors eſt nõ eſſe. Id quale ſit iam ſcio, hoc erit poſt me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt & fuiſſe anteq́; prodiremus in lucem. Atqui nullam ſenſimus tunc uexationem. Rogo nõ ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt, q̃ antequam accenderetur? Nos quoq́; & accendimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtrunq́; uerò alta ſecuritas eſt. In hoc enim mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi, quum illa & præceſſerit & ſecutura ſit. Quicquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas, cum utriuſq́; rei hic ſit effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam uerbis locus nõ aderat) alloqui me† deſij: deinde paulatim ſuſpiriũ illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt ac remanſit. Nec adhuc quamuis deſierit ex natura fluit ſpiritus. Sentio hæſitationem quandam & eius moram. Quomodo uolet, dũ modo nõ ex animo ſuſpirem: hoc tibi de me recipe, non trepidabo ad extrema, iã præparatus ſum, nihil cogito de die toto. Illũ lauda & imitare, quẽ non piget mori, cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus eſt, cum eijciaris exire? ta-

† *al. non deſ.*

men eſt & hic uirtus. Eijcior quidem, ſed tanquam excam. Et ideò nunquam eijcitur ſapiens, quia eijci eſt inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens, neceſſitatem effugit, quia uult quod ipſa coactura eſt. Vale.

EPIST. LVI. De uilla Vaciæ, & eius diſpoſitione, & de ignaui uitio uitando, & quod ſolus ſapiens nulla re ſollicitus ſcit ſibi uiuere.

A Geſtatione cum maximè uenio, non minus fatigatus, q̃ ſi tantum ambulaſſem, quantũ ſedi: labor eſt enim diu ferri, ac neſcio an eo maior, quia cõtra naturã eſt, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitatem nobis induxere delitiæ, & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, ut ſiue bilis inſederat faucibus diſcuteretur, ſiue ipſe ex aliqua cauſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illũ iactatio, quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutius uehi perſeueraui, inuitãte ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciæ uillam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, uelut anguſtũ iter clauditur. Erat enim à recenti tempeſtate maris ſpiſſius. Fluctus autẽ illud (ut ſcis) frequens & cõcitatus exæquat, longior tranquillitas ſoluit, cum arenis quæ humore alligantur ſuccus abſceſſit. Ex cõſuetudine tamen mea circunſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe, & direxi oculos in uillam, quæ aliquando Vaciæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quàm ocio notus, cõſenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitiæ Aſinij Galli, quoties Seiani odiũ, deinde amor merſerat (æque enim offendiſſe illũ, q̃ amaſſe periculoſum fuit) exclamabant homines, O Vacia ſolus ſcis uiuere. At ille latere ſciebat, non uiuere. Multum autem intereſt, utrum uita tua ocioſa ſit, an ignaua. Nunq̃ aliter hanc uillam Vacia uiuo prӕteribam, q̃ ut dicerẽ, Vacia hic ſitus eſt. Sed adeò mi Lucili philoſophia ſacrum quiddam eſt, & uenerabile, ut etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Ocioſum enim hominem ſeductũ exiſtimat uulgus & ſecurum, & ſe contentum, ſibiq́ uiuentem, quorum nihil ulli contingere, niſi ſapienti poteſt. Ille quidẽ nulla re ſollicitus ſcit ſibi uiuere. Ille enim (quod eſt primum) ſcit uiuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatũ ſuarũ infelicitas relegauit, qui alios feliciores uidere non potuit, qui uelut timidum atq; iners animal metu obliuit, ille ſibi non uiuit, ſed (quod eſt turpiſſimũ) uentri, ſomno, libidini. Non continuo ſibi uiuit, qui nemini. Adeò tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, ut habeat autoritatem inertia quoq; pertinax. De ipſa uilla nihil poſſum tibi certi ſcribere, frontem enim eius tantum noui, & expoſita, quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio, †paries manufactus, quarum altera ſolem non recipit, & altera uſq; in occidentem tenet. Prata bona, medius riuus & à mari & ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauriatur) ſufficiens. Sed illi cũ mare patet, parcitur: cũ tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt cõmodiſſimũ in uilla, quod Baias trans parietem habet, incõmodis illarũ caret, uoluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui, † nunc eſſe illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illũ adeò excipit, ut Baias neget. Non ſtulte uidetur elegiſſe hũc locũ Vacia, in quẽ ociũ ſuũ pigrũ iam & ſenile conferret. Sed non multũ ad tranquillitatẽ locus confert, animus eſt, qui ſibi cõmendat omnia. Vidi ego in uilla hilari & amœna mœſtos, uidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideò parum bene cõpoſitũ eſſe te, q̃ in Campania nõ es. quare aũt nõ es? huc uſq; cogitationes tuas mitte. Cõuerſari cũ amicis abſentibus licet, & quidẽ quoties uelis, quãdiu uelis, magis hac uoluptate, quæ maxima eſt fruimur, dũ abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit, & quia aliquando una loquimur, ambulamus, cõſedimus, cũ diducti ſumus, nihil de his quos modo uidimus, cogitamus: & ideò æquo animo ferre debemus abſentiã, quia nemo non multũ etiam præſentibus abeſt. Pone hic primũ noctes ſeparatas. Deinde occupationes utrinq; diuerſas, deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones, uidebis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. Hic aũt nunq̃ abeſt, quemcunq; uult, †quotidie uidet. Itaq; mecum ſtude, mecum cœna, mecum ambula. In anguſto uiueremus, ſi quicq̃ eſſet cogitationibus clauſum.

al. pares manu facta.

al. eſſe illam totius amœnitatis credo.

al. cogitat

Video

Video te mi Lucili, cum maxime audio, adeò tecũ ſum ut dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere. Vale.

EPIST. LVII. Notat tumultuoſam balneorum luxuriam, & quod omnia uitia animi in aperto leuiora ſunt.

PEream, ſi eſt tam neceſſarium quàm uidetur ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce ua-
rius clamor undiq; me circumſonat, ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc
tibi omnia genera uocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cum fortiores exer-
centur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitãtur,
gemitus audio, quoties †recentem ſpiritum remiſerunt, ſibilos & acerbiſſimas reſpira- al. retentum.
tiones: cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi, audio cre
pitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonũ mutat.
Si uerò pellicrepus ſuperuenerit, & numerare cœperit pilos, actum eſt. Adijce nunc 9
Sordalum, & furem deprehenſum, & illum cui uox ſua in balneo placet. Adijce nunc 10
eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum, ſi al. ſcordulum.
nihil aliud, rectæ uoces ſunt, †alipidum cogita, tenuem & ſtridulam uocem, quo ſit no 11
tabilior, ſubinde exprimentem, nec unquam tacentem, niſi dum uellit alas, & aliũ pro al. alipilum.
ſe clamare cogit. Iam libarij uarias exclamationes, & botularium, & cruſtularium, & 12
omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam & inſignita modulatione uenden- 13
tes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter tot clamores, tam uarios, tam diſ-
ſonos, conſtat, cum Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At
me hercules, ego iſtum fremitũ non magis curo, ꝗ fluctum aut deiectũ aquæ. Quãuis
audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſam, urbem ſuam transferendi, quia frago-
rem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, ꝗ crepitus. Illa
enim animum abducit, hic tantum aures implet ac uerberat. In his quæ me ſine auoca-
tione circũſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ſerrarium
uicinũ, aut hunc qui ad metam ſudãtem tabulas experitur & tibias, nec cantat, ſed ex-
clamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde ꝗ qui continuatur.
Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, ut audire uel pauſarium poſſim, uoce acerbiſſima 14
remigibus modos dantem. Animum non cogo ſibi intentũ eſſe, nec auocari ad exter-
na: omnia licet foris reſonent, dũ intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cu
piditas & timor, dum auaricia luxuriaq; nõ diſſideant, nec altera alterã uexet. Nã quid
prodeſt totius regionis ſilentiũ, ſi affectus fremunt? Omnia noctis erant tacita compo-
ſita quiete. Falſum eſt, nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. Nox exhibet
moleſtiam, nõ tollit, & ſollicitudines mutat. Nam dormientium quoq; inſomnia tam
turbulenta ſunt, ꝗ dies. Illa tranquillitas uera eſt, in quã bona mens explicatur. Aſpice
illũ cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur, cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis
ſeruorum turba conticuit, & ſuſpenſum, accedentium propius, ueſtigiũ ponitur. Huc
nempe uerſatur atq; illuc, ſomnũ inter ægritudines leuẽ captãs, quæ nõ audit, audiſſe
ſe queritur. Quid in cauſa putas eſſe? animus illi obſtrepit, hic placandus eſt, huius cõ-
peſcenda eſt ſeditio, quem nõ eſt quod exiſtimes placidũ, ſi iacet corpus. Interdũ quies
inquieta eſt. Et ideò ad rerum actus exercitandi ac tractatione bonarum artium occu-
pandi ſumus, quoties nos male habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum
male parere militem uident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent.
Nunq; uacat laſciuire diſtrictis, nihilq; tam certũ eſt, ꝗ ocij uitia negocio diſcuti. Sæpe
uidemur tedio rerum ciuilium, & infelicis atq; ingratæ ſtationis pœnitentia ſeceſſiſſe,
tamen in illa latebra, in quam nos timor et laſſitudo coniecit, interdum recrudeſcit am
bitio. Non enim exciſa deſijt, ſed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum ſibi cedenti-
bus. Idem de luxuria dico, quæ uidetur aliquando ceſſiſſe, deinde frugalitatẽ profeſſos
ſollicitat, atq; in media parſimonia uoluptates non dãnatas, ſed relictas petit, & quidẽ
eo uehemẽtius, quo occultius. Omnia enim uitia in aperto leuiora ſunt, morbi quoq;
tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac uim ſuam proferunt. Et aua
riciam itaq; & ambitionem & cætera mala mentis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias
eſſe, cũ ſimulata ſanitate ſubſidunt. Ocioſi uidemur, & non ſumus. Nã ſi bona fide ſu-

mus,

mus,ſi receptui cecinimus,ſi ſpecioſa contempſimus,ut paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit,nullus hominũ auiumq́ concentus interrumpet cogitationes bonas,ſolidasq́ & iam certas.Leue illud ingenium,nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad uocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & habet aliquid concepti pauoris,quod illum curioſum facit, ut ait Virgilius noſter, Et me quem dudum non ulla iniecta mouebant Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis Suſpenſum, & pariter comitiq́ oneriq́ timentẽ. Prior
15 ille ſapiens eſt, quem non tela uibrantia, non arietata in arma agminis denſi, nõ urbis impulſæ fragor, territat. Hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcens,quem una quælibet uox pro fremitu accepta deiecit,quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinę faciunt. Quemcunq́ ex iſtis felicibus elegeris, multa trahẽtibus,multa portantibus, uidebis illum comitiq́ oneriq́ timentem. Tunc ergo te ſcito eſſe cõpoſitum,cũ ad te nullus clamor pertinebit,cũ te nulla uox tibi excu-
al. uana. tiet,non ſi blandietur,non ſi minabitur,non ſi inani ſono † uaria circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, & carere conuicio? fateor, Itaq́ ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exercere me uolens. Quid neceſſe eſt diutius torqueri, cũ tam facile remedium Vlyſſes ſocijs etiam aduerſus Sirenas inuenerit. Vale.

EPIST. LVIII. De reditu ſuo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod non timor, ſed horror cadit in ſapientem, & quod anima hominis corporis anguſtijs teneri non poteſt.

CVm Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne iterũ nauem experirer,Et tantum luti tota uia fuit,ut poſſem uideri nihilominus naui-
al. Haphe. gaſſe. Totũ athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. A ceromate nos † aphe excepit in Cypta Neapolitana. Nihil illo carcere lõgius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non ut nos per tenebras uideamus, ſed ut ipſas. Cæterum etiam ſi locus haberet lucẽ,puluis auferret, in aperto quoq́ res grauis & moleſta: quid illic, ubi in ſe uolutatur, & cum ſine ullo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus incitatus eſt recidit. Duo incõmoda inter ſe contraria ſimul pertulimus,quia eadem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas,quod cogitarem dedit. Senſi quendam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat, Non de me nunc tecum loquor, qui multũ ab homine tolerabili, nedũ à perfecto abſum, ſed de illo in quem ius fortuna perdidit, huius quoq́ ferietur animus,mutabitur color. Quædam enim ſunt mi Lucili, quæ nulla uirtus effugere poteſt, ammonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaq́ & uultũ adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit,ſi uaſtã altitudinẽ in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Nõ eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum uidere non poſſunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad ueteris, & purulenti tractationẽ inſpectionemq́ ſuccidunt & liquuntur animo, alij gladium facilius recipiunt, qua uident. Senſi ergo (ut dicebam) quandam nõ quidem perturbationẽ, ſed mutationẽ. Rurſus ad primũ conſpectũ redditæ lucis, alacritas incogitata redijt & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, q́ inepte quædam magis ac minus timeremus, cũ omniũ idem finis eſſet.
16 Quid enim intereſt utrũ ſupra aliquẽ uigiliariũ ruat, an mons, aut turris? Nil inuenies. Erunt tamẽ qui hanc ruinã magis timeant, q́uis utraq́ mortifera æque ſint. Adeò nõ effectus, ſed efficientiam timor ſpectat. Nunc me putas de ſtoicis dicere, qui exiſtimãt animam hominis magno pondere extriti permanere non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego uerò non facio. Qui hoc dicunt uidentur mihi errare. Quemadmodũ flamma non poteſt opprimi, nã circa id diffugit, quo urgetur, quemadmodũ aër uerbere aut ictu nõ lædit, nec ſcinditur quidẽ, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ per ipſa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini
al. percucurrit etiam cum latiſſimè † percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus, ſic animo qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaq́ de illo quærendum eſt, an poſſit

poſſit immortalis eſſe. Hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo gen:re poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quicquam noxium æterno eſt. Vale.

LIBRI SEPTIMI.

Rectius habebatur. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid &c. 1

Ad quos primos fortuna publica reipublicæ opes &c. ſed altera lectio magis probatur. Item in media epiſtola, ſcribe Hermachum, *ſiue* Hermarchum. 2

EPIST. LIII.

In huius epiſtolæ medio, deerat huius epiſtolæ finis, tum aliæ duæ integræ, quarum poſterioris finis erat. Quid enim refert, &c. 3

Pro laſſauerunt, erat ſapabunda, quod Rodolphus *annotarat, lapſabunda. Nam laſſauerunt ſine dubio uox eſt ſuppoſititia.* 4

Rectius erat, non cum mari nauſeam effugere. 5

Pro accepit, excipit, pro quo Rodolphus *notarat, exprimit. Ac mihi ſanè probatur.* 6

Pro talaria, erat calcaria, pro ferierit, fecit. Nam *grammaticorum filij negant ferio habere præteriti uocem. Podagra uerò ioco dicitur utrunq; pedem fecisſe dextrum, quod ſic æquaſſet, ut nihil intereſſet.* 7

Pro *Idem erat Itidẽ ab* Agricola *annotatũ. Primũ erat, id eſt, uer. proxime ſequenti erat, quod ipſa erogauero.* 8

EPISTOLA LVII.

Si uerò pelicrepus ſuperuenerit. Quidam habebat pellicrepus. Cœlius Rhodiginus *putat legendum eſſe pilicrepus, & quod adfert probabile eſt. Annotationem apud illum reperies lib. 16. cap. 47. Neq; enim eſt quiſquam ſua laude fraudandus, & nobis hæc obiter agentibus ſat eſt indicaſſe locum, Mox pro pilos, putat legendum pilas, Nam à pila dictum exiſtimat pilicrepus non à pilo.* 9

Sordalus. Scholium quoddam indicabat ſordalum dici qui ſordes efferret è balneo, aut qui ſordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum ſit neſcio, Omnino ſignificat aliquẽ moleſtum lauantibus, quandoquidem mox adijcit furem deprehenſum. Forte balneari uerbo ſcordalus dicebatur, qui oleret alliũ, quaſi ſcorodalus. Sic uſurpare uidetur epiſtola 84. quanquam Græcis σκὼρ ſonat ſtercus. Sed probabilius eſt, ut mutata literula legamus ſcordylum ſiue ſcordulam, ut cõuiciũ ſit in hominẽ ingrati odoris poſteaquam incaluit, quod accidit piſci ſcordulo. 10

Alipedum, Cœlius *contendit legendum alipilum, inde ductum quod uellat pilos alarum. Reperies eodem loco quem mox indicaui.* 11

Iam librare. Sic habebant quidam, alij liberi, alij aliud, ſed probabilius eſt quod diuinat Cœlius, *Libarij, pro his qui liba uendunt: quemadmodũ & botularium dixit, qui botulos, id eſt farciminis genus, uendebat: & cruſtularium qui cruſtula uendebat.* 12

Suam quadam & inſignita modulatione uendentes, Sic prior æditio, In alijs erat. Suam quandã inſignita mod. uen. Non dubito quin legendum ſit, Sua quadam & inſignita. Agnoſcunt qui Lutetiæ uiuunt, ex uoce, quid quis habeat uenale, quum innumeræ ſint uoces. 13

Pauſarium, ipſe interpretatur, qui uoce temperat impetum remigantium. Notatum eſt ab eruditis, & hoc in Seneca, *quod à uocabulis ſordidioribus interdum non abſtinuerit. Quo de genere uidentur ex his eſſe quædam.* 14

Commodius erat, agitata inter ſe arma. 15

Aut turris, non erat. Et hæ duæ uoces officiunt ſenſui. mox pro æque ſint. rectius erat æque ſit. Mox proximo pro efficientiam, melius erat, efficientia, hoc eſt ea quæ adferunt exitium. 16

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER OCTAVVS.

EPIST. LIX. De multiplici diuiſione rerum ubi exemplo Platonis oſtendit qualiter parſimonia ad ſenectutem ducat.

QVANTA uerborũ nobis paupertas, imò egeſtas ſit, nunq̃ magis q̃ hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cũ forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent, quædam uerò cũ habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis aũt ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem græci Oeſtrum uocant pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, Aſylum noſtri uocabant, hoc Vergilio licet credas. Est lucum Silari iuxta ilicibusq; uirentem Plurimus Alburnum uolitans, cui nomen aſylo Romanum eſt, œſtrum Græci uertere uocantes, Aſper acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis Diffugiunt armenta. Puto intelligi iſtud uerbum interiſſe, Ne te longe differam, quædam ſimplicia in uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi. Stupet ipſe Latinus, Ingentis genitos

diuerſis partibus orbis Inter ſe coijſſe uiros,& cernere ferro,quod nunc decernere dicimus.Simplicis illius uerbi uſus amiſſus eſt.Dicebant antiqui ſi iuſſo,id eſt,ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas,ſed fideli Vergilio. Cætera qua iuſſo mecum manus inferat arma.Non id ago nunc hac diligentia, ut oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim, ſed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Actium uerborum,ſitus occupauerit,cum apud hũc quoq; qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint.Quid,inquis,ſibi iſta uult præparatio? quò ſpectat? Non celabo te,cupio ſi fieri poteſt propitijs auribus tuis,quid ſentiam dicere.Sin minus,dicam & iraris. Ciceronem autorem huius uerbi habeo,puto locupletem.Si recentiorem quæris,Fabianũ diſertum & †eloquentem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet mi Lucili? quomodo dicetur ὀυσία,res neceſſaria natura,continens fundamentum omnium? Rogo itaq; permittas mihi hoc uerbo uti,nihilominus dabo operam, ut ius à te datum parciſſimè exerceam,fortaſſe contentus ero mihi licere.Quid proderit facilitas tua,cũ ecce id nullo modo latine exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ cõuitium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris unã ſyllabam eſſe quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit quæris? τὸ ὄν. Duri tibi uideor ingenij,in medio poſitam poſſe ſic transferri,ut dicam,quod eſt.Sed multum intereſſe uideo,cogor uerbum pro uocabulo ponere.Sed id ſi neceſſe eſt ponam, quod eſt. Sex modis hoc à Platone dici amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicauero,eſſe aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus,ex quo cæteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt,à quo naſcatur omnis diuiſio,quo uniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autẽ ſi cœperimus ſingula † recolligere. Sic enim perducemur ad primum.Homo ſpecies eſt ut Ariſtoteles ait. Equus ſpecies eſt,canis eſt ſpecies,ergo cõmune aliquod quærendum eſt his omnibus uinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horũ,quæ modo retuli,hominis,equi,canis,animal.Sed ſunt quædam quæ animam habent nec ſunt animalia. Placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus.Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum,quia & animalia in hac forma ſunt & ſata. Quædam anima carent, ut ſaxa. Itaq; aliquid erit animantibus antiquius ſcilicet corpus:hoc ſi diuidam, ut dicam corpora omnia, aut animata eſſe, aut inanimata. Etiam nũc eſt aliquid ſuperius,quàm corpus.Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia.Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? Illud cui nomen modo parũ proprium impoſuimus,quod eſt.Sic enim in ſpecies ſecabitur,ut dicamus,quod eſt,aut corporale eſt,aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, & (ut ita dicam) generale. Cætera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos,Colorũ, albos,nigros,flauos:habet ſingulos,Catonem, Ciceronẽ, Lucretium. Itaq; quia multa continet,in genus cadit:quia ſub alio eſt,in ſpeciem. Illud genus quod eſt generale, ſupra ſe nihil habet.Initium rerum eſt,omnia ſub illo ſunt.Stoici uolunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale, de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primum poni docuero,cũ ſit rerũ omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, ut ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertiũ eſt. Corpus quomodo diuido? ut dicã,aut animantia ſunt,aut inanimata. Rurſus animantia quemadmodum diuido? ut dicam quædam animum habent,quædam tantum animam: aut ſic,quædam impetum habent,incedunt,tranſeunt,quædam ſolo affixa,radicibus aluntur & creſcũt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt,aut immortalia. Primũ genus Stoicis quibuſdam uidetur, ſed quare uideatur ſubijciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt,quædam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tanq; Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi reuertor,quomodo quæcunq; ſunt in ſex modos Plato partiatur. Primũ illud quod eſt, nec uiſu nec tactu, nec ullo ſenſum comprehenditur. Cogitabile eſt, quod generaliter eſt, tanquam homo generalis ſub

oculos

al.elegantem

al.retro legere.

Genus & species accipit largo more.

oculos non uenit, ſed ſpecialis uenit, ut Cicero & Cato. Animal non uidetur, ſed cogitatur; uidetur autem ſpecies eius equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt ponit Plato, quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe, ut poëta communiter dicitur, omnibus enim uerſus facientibus hoc nomen eſt, ſed iam apud Græcos in unius notam ceſsit. Homerum intelligas cum audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum quæ proprie ſunt, innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt interrogas? proprie Plato Ideas uocat, & ex quibus omnia quæ ſunt fiunt, & ad quas cuncta formantur? Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe uideatur audi, Idea eſt eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturæ tuæ habeo, ex quo capit aliquem habitum mens noſtra, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies à qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum; ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habebit εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος attendas oportet, & Platoni imputes non mihi hanc rerum difficultatem. *Idos.* Nulla eſt aũt ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cũ reddere Vergiliũ coloribus uellet, ipſum intuebat, Idea erat Vergilij facies futuri operis exemplar, ex hac quod artifex trahit & operi ſuo impoſuit εἶδος eſt. Quid interſit quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta & operi impoſita. Alteram artifex imitatur, alterã facit. Habet aliquam faciem ſtatua, hæc eſt idos. Habet aliquam faciem exemplar ipſum quod intuens opifex, ſtatuam figurauit, hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem, Idos in opere eſt, Idea extra opus, nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum quæ cõmuniter ſunt, hæc incipiunt ad nos pertinere, hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorũ eſt quæ quaſi ſunt: tanquam inane, tanquam tempus. Quæcunque uidemus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat. Fluunt enim & aſsidua diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. Nemo eſt mane, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminũ more, quicquid uides currit cum tempore. Nihil ex his quæ uidemus manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus. In idem flumen bis deſcendimus, & nõ deſcendimus. Manet enim idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. Sed nos quoque non minus uelox curſus præteruehit, & ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſsimã, corpus, timemusque nequãdo moriamur, cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia cauſis, Mundus quoque æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet, quàm habuit, ordinẽ mutat. Quid inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intentos, ac fatigatos, remittit atque auocat, & (ut dici ſolet) paſcit, ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere, ſed ipſa oblectamẽta opera ſint, ex hijs quoque ſi obſeruaueris † inuenies, quod *al. ſumes.* poſsit fieri ſalutare. Hoc ego mi Lucili ſoleo facere ex omni uacatione (etiam ſi à philoſophia longiſsime auerſa eſt) eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de iſtis capiam quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? Quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? Quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? uel hoc ipſum quod omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex hijs eſſe quæ uere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt, nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt, & nos tamen cupimus tan quam ſemper futura, ac ſemper habituri, imbecilli fluidique per interualla cõſtituimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna ſunt, miremur in ſublime uolitantes rerum omnium formas, deumque inter illa uerſantem, & hoc prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibeat) defendat à morte, hac ratione

uitium corporis uincat. Manent enim cuncta nō quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conſeruat artifex, fragilitatē materiæ ui ſua uincens. Contemnamus omnia quæ adeo precioſa non ſunt, ut an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quàm nos ſumus, prouidentia periculis eximit, poteſt tamen aliquatenus noſtra quoque prouidentia longiorem prorogare huic corpuſculo moram, ſi uoluptates quibus pars maior perit potuerimus regere & coërcere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus ualidum ac forte ſortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat, ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt uiribus, parſimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſis. Nam hoc ſcis puto Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod natali ſuo deceſsit, & annum unum atq; octogeſimū impleuit ſine ulla deductione. Ideo Magi qui forte Athenis erant immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſsimum numerum quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma & ſacrificiū remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutē, quam ut non puto concupiſcendā, ita ne recuſandam quidem. Iucundū eſt eſſe ſecum quàm diutiſsime, cum quis ſe dignum quo frueretur effecit. Itaq; de iſto feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non operiri, ſed manu facere. Prope eſt à timente, qui fatum ſegnis expectat, ſicut ille ultra modū deditus uino eſt, qui amphoram exiccat, & fecem quoq; exorbet. De hoc tamen quæramus, pars ſumma uitæ, utrum fex uitæ hæc ſit, an liquidiſsimum ac puriſsimum quiddam, ſi modo mens ſine iniuria eſt, & integri ſenſus animum iuuant, nec defectū & præmortuū corpus eſt. Plurimum enim refert uitam aliquis extendat an mortem. At ſi inutile miniſterijs eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paulò anteq; debet faciendum eſt, ne cum fieri debeat facere non poſsis: & cum maius periculū ſit male uiuendi, quàm cito moriendi, ſtultus eſt qui nō exigua temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſsima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. Multis iners uita ſine uſu iacuit ſui, Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidiſſe, quāuis finiendæ? Noli me inuitus audire tanq; ad te iam pertineat iſta ſententia, ſed quid dicā æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſeruabit, Totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius cōuellere, ſi mihi non uitam reliquerit, ſed animam, proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam duntaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferā mihi manus propter dolorem, ſic mori, uinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum, exibo, non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt, ad omne propter quod uiuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſa uiuit. Sed in longum exeo. Eſt præterea materia quæ ducere diem poſsit. Et quomodo finem uitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo, quod libentius quàm † mortis moras lecturus es. Vale.

aliter, mortes meas

1 EPIST. XL. De uero & inani gaudio. Et quomodo ſapientem oporteat in periculo huius uitæ ſemper eſſe uirtutibus communitum.

MAgnam ex epiſtola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis publicis, nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe uoluptatem credimus, Sit ſanè, ponere tamen illam ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem affe-
2 ctionem. Scio, inquam, & uoluptatem (ſi ad noſtrum aluum uerba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis uiribusq; fidentis: uulgo tamen ſic loquimur, ut dicamus magnum gaudium nos ex illius cōſulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu uxoris percepiſſe, quæ adeo non ſunt gaudia, ut ſæpe initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt non deſinere, nec in contraria uerti. Itaq; cum dicat Vergilius noſter, Et mala mentis gaudia, diſerte quidem dicit, ſed parum proprie: nullum enim malum gaudiū eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod uoluit expreſsit: ſignificauit enim homines malo ſuo lætos: tamen ego

non im-

non immerito dixeram, cœpiſſe me magnam ex epiſtola tua uoluptatem. Quamuis enim ex iſta cauſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, uoluptatem uoco, opinione falſi boni, immoderatam & immodicã. Sed ad propoſitũ reuertar, audi qui me in epiſtola tua delectauerit: habes uerba in poteſtate, nõ effert te oratio, nec longius quàm deſtinaſti trahit. Multi ſunt qui ad id quod non propoſuerãt ſcribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur: quod tibi non euenit, preſſa ſunt omnia & rei aptata. Loqueris quantum uis, & plus ſignificas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt, apparet animum quoq; nil habere ſuper uacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborũ, ut non temerarias, ita non indecoras, † ita quæ periculũ ſui fecerint. Inuenio imagines, quibus ſi quis nos uti uetat, al. nec & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminẽ mihi uidetur ex antiquis legiſſe, apud quos nondũ captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter & demonſtrandæ rei cauſa eloquebantur, parabolis referti ſunt, quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſa qua poëtis, ſed ut imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & ut diſcentem & audientẽ in rem præſentem adducant. Sextiũ cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis, Romanis moribus philoſophantem, mouit me imago ab illo poſita, ire quadrato agmine exercitum, ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratũ. Idẽ, inquit, ſapiens facere debet, omnes uirtutes ſuas undiq; expandat, ut ubicunq; infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ ut ſignum ab uno datũ, peditem ſimul equitemq; percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſa, tutiſsimumq; illis iter, quod ſuſpectiſsimum fuit. Nil ſtulticia pacatũ habet. Tam ſuperne illi metus eſt, quàm infra. Vtrunq; trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet, imparata eſt, & ipſis terretur auxilijs. Sapiens autem ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetũ faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa: nos multa alligant, multa debilitãt, diu in iſtis uicijs iacuimus, elui difficile eſt. Non enim inquinati ſumus ſed infecti, ne ab alia imagine ad aliã tranſeamus. Hoc quęram quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtulticia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ à ſapiẽtibus uiris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterq; tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis quantum ſatis eſt, aduerſus uitia diſcere, qui quantũ à uitijs uacat, diſcit? Nemo noſtrũ in altum deſcendit, ſumma tantum decerpſimus, & exiguũ temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeq; occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, ſi inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore cõgeſſit, tanquam debitum prẽdimus, optimos nos eſſe, ſapientiſsimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpe multa mentiri. Adeò quoq; indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitiſsimum ille ſe in ipſis ſupplicijs audit, in rapinis liberaliſsimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſsimum. Sequitur itaq;, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cũ iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidem ſatis notas, bello uaſtaret, in obſidione cuiuſdam urbis dum circuit muros, & dum imbecilliſsima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſtitit in re, & incepta agere perſeuerauit. Deinde cum repreſſo ſanguine ſicci uulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, omnes, inquit, iurant me Iouis eſſe filium, ſed uulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus, cum pro ſua quenq; portione adulatio infatuat, dicamus, uos quidem me dicitis prudentem eſſe. Ego autem uideo quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem, ne hoc quidẽ intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus, quãtum capiam adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem. Sapiens ille eſt qui plenus gau-

dio hilaris & placidus, inconcuſſus cum dijs ex pari uiuit. **Nunc ipſe te conſule, ſi nun**quam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſolicitat, ſi per dies noctesq; par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt, perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis uoluptates, & undiq; et omnes, ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantũ ex gaudio deeſſe: ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc uenturum eſſe te ſperas. Inter honores idem gaudium, inter ſolicitudines quæris? Iſta quæ ſic petis tanquam datura læticiam ac uoluptatem, cauſæ dolorum ſunt. Omnes inquã, illi tendunt ad gaudiũ, ſed unde ſtabile magnumq; conſequantur ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfuſa clientium turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorũ liberalium uana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiũt, ſicut ebrietas quæ unius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tedio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſollicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectũ, hanc gaudij qualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunam. Semper illic ſerenum eſt. Habes ergo quare uelis ſapiens eſſe, quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex uirtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo inquis? ſtulti ac mali non gaudent? Non magis quàm prædam nacti leones. Cum fatigauerunt ſe uino & libidinibus, cum illos nox inter † uitia defecit, cum uoluptates anguſto corpori ultra quàm capiebat ingeſtæ † ſuppurare cœperũt, tunc exclamant miſeri Vergilianum uerſum illum. Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem Egerimus. Noſti eos totam luxuriari noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam agunt. Illud gaudium (quod deos deorumq; æmulos ſequitur) non interrumpitur non deſinit, deſineret, ſi ſumptũ eſſet aliunde. Sed quia nõ eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni eſt. Quod non dedit fortuna, non eripit. Vale.

al. uina
al. ſuperare.

EPIST. LXI. Quod à parentibus filijs ſuperfluitas ambitioſa optatur. Et de continentia.

al. etiam num

O Veror, litigo, iraſcor. † Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nondum intelligis quantũ mali optauerint. O quam inimica nobis ſunt uota noſtrorum, eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Exaudiunt dij quoq; noſtram pro nobis uocem gratuitam. Quouſq; poſcemus aliquid deos, quaſi ita nondum ipſi alere nos poſsimus? Quam diu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu unius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari, ſubuehent? Taurus paucißimorum iugerum paſcuis impletur, una ſylua elephantis pluribus ſufficit, homo & terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut uaſtißimorum edacißimorumq; animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantulum eſt enim quod naturæ datur. Paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (ut ait Saluſtius) uentri obedientes, animalium loco numeremus non hominũ, quoſdam uerò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is,† qui ſe utitur. Qui uerò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, quomodo in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt. Vale.

al. qui multis uſui eſt.

EPIST. LXII. Quomodo ſapiens ſemper debet habere animum paratum ad mortem.

DEſinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago ſenex, eadem uelle, quæ puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere ueteribus malis finem. Id ago, ut mihi in ſtar totius uitæ, ſit dies. Nec me hercules tanquam ultimum rapio, ſed ſic illum aſpicio, tanquam eſſe uel ultimus poſsit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam maxime ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor uita, quia quàm diu futurum hoc ſit, non † minus pendo? Ante ſenectutem curaui, ut bene uiuerem, in ſenectute, ut bene moriar. Bene

forte nimis.

autem

autem mori eſt libēter mori. Da operam, ne quid unquam inuitus facias, quicquid neceſſe futurum eſt. Repugnanti non uolenti neceſsitas eſt, in uolente neceſsitas non eſt. Ita dico, qui imperia libēs excipit, partem acerbiſsimam ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt, ſed qui inuitus facit. Itaq; ſic animum componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus, ante ad mortem quam ad uitam præparādi ſumus. Satis inſtructa uita eſt, ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid uidetur, et ſemper uidebitur. Vt ſatis uixerimus, nec anni nec dies faciunt, ſed animus. Vixi Lucili chariſsime quantum ſatis erat, mortem plenus expecto.

EPIST. LXIII. De ſimulata & affectata occupatione. Et quod breuiſſima ad diuitias per diuitiarum contemptum uia eſt.

MEntiūtur qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negociorum uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco mi Lucili uaco, & ubicunque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo, nec conſector perdendi temporis cauſas, & quocunq; conſtiti loco ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare uerſo. Cum me amicis dedi, nō tamen mihi abduco, nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſa ex officio nata, ſed cum optimo quoq; ſum, ad illos in quocunque loco, in quocunq; ſeculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? uidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt, omnia habere nemo poteſt. Breuiſsima ad diuitias per contemptum diuitiarum uia eſt. Demetrius autem noſter ſic uiuit, non tanquam contempſerit omnia, ſed tanquam alijs habenda permiſerit.

EPIST. LXIIII. Conſolatio de amico defuncto.

MOleſte fers deceſsiſſe Flaccum amicum tuum, plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multū ſupra fortunā elato? Illum quoq; iſta res uellicabit, ſed tātum uellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt prolapſis ad lachrymas, ſi non nimie decurrerunt, ſi ipſi illas repreſsimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. Lachrymandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem uideor ponere, cum poëtarum Græcorum maximus ius flendi dederit in unum duntaxat diem, cum dixerit etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? per lachrymas argumenta deſiderij quærimus, & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtulticiam. Eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Nō differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidunt. Cum primum te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoq; elabitur, eoq; citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormēto cogitaturus eſt. Sic tamen illud fieri neceſſe eſt, ut cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoq; morſus habet ſuam uoluptatem. Nam ut dicere ſolebat Attalus noſter, Sic amicorum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo in uino nimis ueteri ipſa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera: cum uero interuenit ſpacium, omne quod angebat extinguitur, et pura ad nos uoluptas uenit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placēta frui eſt, eorū qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam iuuat. Quis autē negauerit hæc acria quoq; & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachū excitare? Ego non idem ſentio, mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt: habui enim illos tanq; amiſſurus, amiſi tanq; habeam. Fac ergo mi Lucili quod tuam æquitatem decet. Deſine beneficiū naturæ male interpretari, abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſsit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri,

quàm ſæpe eodem morantes loco nõ uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidiſſe in uiuis. Feras autem hos, qui cum negligentiſsime amicos habeant, miſerrime lugent, nec amant quenquam, niſi quum perdiderint. Ideóque tunc effuſius mœrent. Quia uerentur ne dubium ſit an amauerint, ſera indicia affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur et exiſtimamus, quia parum ualent in unius elati ſolatium: ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus. Illa unum abſtulit, nos quenquam nõ fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plus quàm unum amare non potuit. Si quis diſpoliatus, amiſſa unica tunica, cõplorare ſe malit, quàm circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, non'ne tibi uideatur ſtultiſsimus? Quẽ amabas extuliſti, quære quem ames. Satius eſt amicum reparare quàm flere. Scio pertritũ iam hoc eſſe quod adiecturus ſum, non tamen ideo prætermittam, quia ab hominibus dictum eſt, finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore inuenit. Turpiſsimũ autem eſt in homine prudẽte, remedium mœroris, laſsitudo mœrendi. Malo relinquas dolorẽ quàm ab illo relinquaris, & quamprimum id facere deſiſte, quod ſi etiam uoles, diu facere nõ poteris. Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores, non ut tamdiu lugerent, ſed ne diutius: uiris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, uix retractis à rogo, uix à cadauere reuulſis, cui lachrymæ in totum menſem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quàm dolor: qui recens, conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit, inueteratus uero deridetur: nec immerito, aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui Anneum Serenum chariſsimũ mihi tam immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla ſim eorum quos dolor uicit: hodie tamen factum meum damno, et intelligo maximam mihi cauſam ſic lugendi fuiſſe, quod nunquã cogitaueram mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem, tanquam ordinem fata ſeruarent. Itaque aſsidue cogitemus, tam de noſtra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui, minor eſt Serenus meus, quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt: quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſsit: nunc cogito omnia et mortalia eſſe, & incerta: lege mortali hodie fieri poteſt, quicquid unquam poteſt. Cogitemus ergo Lucili chariſsime cito nos eò peruẽturos, quò illum perueniſſe mœremus. Et fortaſſe (ſi modo ſapientium uera fama eſt, recipitq́ nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt. Vale.

EPIST. LXV. De efficacia ſermonis boni uiri, & de augenda doctrina priorum, & eorum ueneratione.

FVisti heri nobiſcum. Poteſt queri, ſi heri tantum: ideo adieci nobiſcum, mecum enim ſemper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret, nõ hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere uigiles ſolet, ſed hic modicus qui hoſpites ueniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in conuiuio, nullam rem uſq; ad exitum adducens, ſed aliunde aliò tranſiliens: lectus eſt deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (ſi quid mihi credis) uiri, & (licet negent) Stoici. Quantum in illo, dij boni, uigoris eſt, quantum animi? hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quorundam ſcripta clarum habent tantum nomen, cætera exanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextiũ, dices, uiuit, uiget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunq; poſitione mentis ſim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare, Quid ceſſas fortuna, congredere, paratum uides. Illius animũ induo, qui quærit ubi ſe experiatur, ubi uirtutem ſuam oſtendat, Spumantemq́ dari pecora inter inertia uotis, Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonẽ, libet aliquid habere quod uincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoq; egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ uitæ magnitudinem, & deſperationẽ eius nõ faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed uolenti penetrabilem: hoc quidem uirtus tibi ipſa præſtabit, ut illam admireris, & tamen ſperes: mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. Non aliter illam intueor obſtupefactus, quàm ipſum interim mun-

dum,

dum, quem ſæpe tanquam ſpectator nouus uideo. Veneror itaque inuenta ſapientię, inuentoresque adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ, faciamus ampliora quæ accepimus, maior iſta hæreditas à me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit, nec ulli nato poſt mille ſecula præcludetur occaſio aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam ſi omnia à ueteribus inuenta ſunt, hoc ſemper nouum erit, uſus, & inuentorum ab alijs ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. Non opus eſt mihi alia quærere, ſed hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum craſsitudo tenuatur, hoc uis ſubita & humor auertitur, hoc acuitur uiſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis, quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multũ egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerũt. Suſpiciendi tamen ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet faciam, equo deſiliam, caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrunque, & Lælium ſapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego uerò illos ueneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo. Vale.

EPIST. LXVI. De numero cauſarum mundi ſecundum uarias ſententias, & quod humanus animus non hæc, ſed diuina perſpectare debet.

HEſternum diem diuiſi cum mala ualetudine, antemeridianum illa ſibi uendicauit, poſtmeridianum mihi ceſsit. Itaque lectione primum tentaui animum. Deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere: aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quàm ſoleo, dum cum materia difficili contendo, & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrent, & tanquam ægrum intemperantem coercerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit, ex quo eam partem ad te perferã, quæ in lite eſt, te arbitrum adduximus, plus negocij habes, quàm exiſtimas. Triplex cauſa eſt, dicunt, ut ſcis Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant, cauſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſa autem id eſt ratio, materiam format, & quocunque uult uerſat, ex illa uaria opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deniq; à quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ, itaque quod de uniuerſo dicebam, ad hæc transfer quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit quæ pateretur artificium, & artificẽ qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſa artifex. Eadem conditio rerum omnium eſt, ex eo conſtat quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſam eſſe, id quod facit. Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici, Prima, inquit, cauſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuique operi imponitur, tanquam ſtatuæ. Nam hanc Ariſtoteles idos uocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes prima ſtatuæ cauſa eſt, nunquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex eo quo funderetur, duceretur ue. Secunda cauſa artifex eſt, non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſsiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt forma, neque enim ſtatua iſta Doriphoros aut Diadumenos uocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt faciendi propoſitum, nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi uenditurus fabricauit, uel gloria, ſi laborauit in nomen, uel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſa eſt propter quam fit. An non putas inter cauſas facti operis numerandum, quo remoto factum nõ eſſet? His quintam Plato adijcit exemplar, quam ipſe Ideam uocat, hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos: an intus, quod ibi ipſe concepit & poſuit.

Cauſæ ſunt quatuor.

poſuit.Hæc exemplaria rerũ omniũ deus intra ſe habet,numeroſq; uniuerſorum quæ agẽda ſunt,& modos mẽte cõplexus eſt,plenus his figuris eſt,quas Plato Ideas appellat,immortales,immutabiles,infatigabiles.Itaq; homines quidẽ pereunt, ipſa autẽ humanitas ad quã homo effingitur,permanet,& hominibus laborantibus,intereũtibus, illa nil patitur.Quinq; ergo cauſæ ſunt,ut Plato dicit.Id ex quo,id à quo, id in quo, id ad quod,id propter quod.Nouiſsime id quod ex his eſt; tanquã in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus)Id ex quo,æs eſt,Id à quo artifex eſt, Id in quo,forma eſt, quæ aptatur illi,Id ad quod,exemplar eſt quod imitatur is qui facit,Id propter quod, facientis propoſitum eſt.Id quod ex iſtis eſt,ipſa ſtatua.Hæc omnia mũdus quoq; (ut ait Plato) habet.Faciens hic deus eſt:ex quo fit,hæc materia eſt:forma hæc eſt habitus,et ordo mundi quem uidemus. Exemplar ſcilicet ad quod deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimi fecit:propoſitum propter quod fecit.Quæris quid ſit propoſitũ deo? Bonitas, Ita certè Plato ait,quæ deo faciendi mundum cauſa fuit?bonus eſt, bona fecit, bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt.Fecit itaq; quamoptimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam,& pronuncia, quis tibi ueriſimillimum uideatur dicere, non quis uerum dicat. Id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa ueritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur,turba cauſarum,aut nimium multa,aut nimiũ pauca comprehendit.Nam ſi quocunq; remoto quid effici non poteſt,id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt: ponant inter cauſas tempus,nil ſine tempore poteſt fieri, ponant locũ, ſi nõ fuerit ubi fiat aliquid,ne fiet quidem:ponant motũ,nil ſine hoc nec fit nec perit, nulla ſine motu ars,nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primã & generalem cauſam quærimus, hæc ſimplex eſſe debet.Nam & materia ſimplex eſt.Quærimus quid ſit cauſa,Ratio faciens,id eſt deus.Ita enim quæ nunc retuli,nõ ſunt multæ & ſingulæ cauſæ,ſed ex una pendẽt, ex ea quæ facit.Formam dicis cauſam eſſe, hanc imponit artifex operi, pars cauſæ eſt, non cauſa, Exemplar quoq; non eſt cauſa, ſed inſtrumentũ cauſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici,quomodo ſcalprum,quomodo lima,ſine his procedere ars non poteſt,non partes tamen hæc artis,aut cauſæ ſunt.Propoſitum,inquit,artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit,cauſa eſt;ut ſit cauſa, non eſt efficiens cauſa,ſed ſuperueniens.Hæ autem innumerabiles ſunt, nos de cauſa quærimus generali. Illud uerò non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt,totum mundum et conſummatum opus cauſam eſſe, multum enim intereſt inter opus & cauſam operis. Aut fer ſententiã,aut(quod facilius in eiuſmodi rebus eſt)nega tibi liquere,et nos reuerti iube.Quid te,inquis,delectat tempus inter iſta conterere,quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatẽ abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto,quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor. Deinde hunc mundũ,Ne hoc quidem tempus (ut exiſtimas) perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatẽ inutilem diſtrahantur, attollunt & leuant animum,qui graui ſarcina preſſus,explicari cupit, & reuerti ad illa quorũ fuit.Nam corpus hoc animi pondus ac pœna eſt,premente illo urgetur, in uinculis eſt niſi acceſſit philoſophia, & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina.Hæc libertas eius eſt,hæc euagatio, ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur,& cœlo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione quæ oculos defatigat,ſi malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt,& in aliqua regione ad populi ocium dedicata oculos libera luce delectant; ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt apertum petit,& in rerũ naturæ contemplatione requieſcit.Sapiens aſſectatorq; ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo,ſed optima ſui parte abeſt,& cogitationes ſuas ad ſublimia intendit,& uelut ſacramento ligatus,hoc quod uiuit ſtipendium putat,& ita formatus eſt,ut illi nec amor uitæ nec odium ſit,patiturq; mortalia, quãuis ſciat ampliora ſupereſſe.Interdices mihi inſpectionem rerũ naturæ,ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram quæ ſint initia uniuerſorum,quis rerum formator,quis omnia al.imo. in † uno merſa, & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram quis ſit artifex al.ui una huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem uenerit, quis ſparſa collegerit,confuſa diſtinxerit, † nimia deformitate latentibus faciẽ diuiſerit; unde lux

tanta

tanta fundatur, ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta nō quæram? ego neſciā unde deſcēderim? ſemel hæc mihi uidenda ſint, an ſæpe naſcēdū? quo hinc iturus ſim? quę ſedes expectat animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cœlo intereſſe, id eſt iubes me uiuere capite demiſſo? Maior ſum & ad maiora genitus, quàm ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter aſpicio quàm uinculum libertati meæ circundatum. Hoc itaq; oppono fortunæ, in quo reſiſtat, nec per illud ad me ullū tranſire uulnus ſino. Quicquid in me poteſt iniuriā pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat, nunquam me caro iſta compellet ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorē huius corpuſculi mentiar. Cum uiſum fuerit diſtrahā cum illo ſocietatē, & nunc cū hæremus, non erimus æquis partibus ſocij, animus ad ſe omne ius ducet. Contēptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum reuertar, huic libertati multum cōferet, & illa de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe uniuerſa ex materia & ex deo conſtant. Deus iſta temperat quæ circumfuſa rectorē ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt deus, quàm materia patiens dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id in nobis corpus eſt, Seruiant ergo deteriora melioribus, fortes ſimus aduerſus fortuita, non contremiſcamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus: nec deſinere timeo, idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire, quia nuſq; tam anguſte ero. Vale.

IN LIB. OCTAVVM ANNOT.

Pro moras, habebat conſulta, an recte uide. 1

Pro, ad noſtrum aluum, Rodulphus *legendum putat, ad noſtrum album, ut intelligas ad iudicium* Stoicorum. Et 2
magnopere placet Rodulphi *ſententia.*

Pro eadem uelle, erat. ne eadem uelle uidear. Indidem uer. 5. *pro maxime, cum maxime.* 3

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPIST. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantum unum bonum abſolutum eſſe, ſcilicet uirtutem incapacem augmenti uel decrementi, ex qua bona ſunt paria.

Laranū condiſcipulū meū uidi poſt multos annos, non puto expectas ut adijciā ſenē, ſed mehercules uiridē animo ac uigentē, & cū corpuſculo ſuo colluctantē. Iniquè ē̄m ſe natura geſſit, et talem animū male collocauit: aut fortaſſe uoluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingeniū fortiſsimū ac beatiſsimū ſub qualibet cute latere. Vicit tamē omnia impedimēta, et ad cętera cōtemnēda à cōtemptu ſui uenit. Errare mihi uiſus eſt qui dixit: Gratior eſt pulchro ueniens è corpore uirtus. Nullo ē̄m honeſtamēto eget, ipſa et magnū ſui decus eſt, et corpus ſuū cōſecrat. Certè Claranū noſtrū cœpi intueri, formoſus mihi uidetur, et tā rectus corpore q̄ eſt animo. Poteſt ex caſa uir magnus exire, poteſt et ex deformi humiliq; corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdā itaq; uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet uirtutē omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos ædere animos, feciſſet, nunc quod amplius eſt facit: quoſdā enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrūpentes obſtantia. Claranus mihi uidetur in exemplar æditus, ut ſcire poſſemus nō deformitate corporis fœdari animū, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis aūt paucíſsimos unà ſecerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram et ad te permittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint tria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt? Quædam (ut noſtris uidetur) prima bona ſunt, tanquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda in materia infelici expreſſa, tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis, hæc ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia, tanquam modeſtus inceſſus & compoſitus, ac probus uultus, & conueniens prudenti uiro geſtus. Quomodo iſta † inter ſe tria eſſe poſſint, cum alia optanda ſint, alia auerſanda? Si uolumus iſta diſtinguere, ad primū reuertamur, & cōſideremus *al. utraq; bona*
id quale

id quale ſit: Animus intuẽs uera,peritus fugiendorũ ac petendorũ,nõ ex opinione ſed ex natura precia rebus imponẽs,toti ſe inſerens mundo, et in omnes eius actus contẽplationẽ ſuam mittens,cogitationibus actionibusq; intentus, ex æquo magnus ac uehemens,aſperis blandisq; pariter inuictus,neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntq;, eminens, pulcherrimus cum decore, cum uiribus ſanus ac ſiccus,imperturbatus,intrepidus,quem nulla uis frangat,quem nec attollant fortuita nec deprimant. Talis animi uirtus eſt,hæc eius facies, ſi ſub unum ueniat aſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Cæterum multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro uitæ uarietate & pro actionibus explicantur, nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt; nec uirtuti ire retro licet: ſed in alias atq; alias qualitates conuertitur: ad rerum quas actura eſt habitum figurata, quicquid attingit, in ſimilitudinem ſui adducit & cingit: actiones, amicitias, interdum domus totas, quas intrauit diſpoſuitq;,condecorat:quicquid tractauit,id amabile,conſpicuum,mirabile facit. Itaq; uis eius & magnitudo ultra non poteſt ſurgere,quando incrementũ maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto,non magis quàm uerius uero,quàm temperato temperatius: omnis in modo eſt uirtus,modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quò procedat,non magis quàm fiducia,aut ueritas,aut fides, Quid accedere perfecto poteſt? Nihil. Aut perfectum non erat,cui acceſſit. Ergo ne uirtuti quidem, cui ſi quid adijci poteſt,defuit. Honeſtum quoq; nullam acceſſionem recipit, honeſtum eſt enim propter quod illa quæ retuli. Quid porro decorum,& iuſtum,& legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas,certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe imperfectæ rei ſignũ eſt, bonum omne in eaſdem cadit leges,iuncta eſt priuata & publica utilitas, tam me hercules,quàm inſeparabile eſt,laudandũ petendumq;. Ergo uirtutes inter ſe pares ſunt, & opera uirtutum,et omnes homines quibus illa contigere. Satorum uerò animaliũq; uirtutes,cum mortales ſint,fragiles quoq; caducæq;,& incertæ,exiliunt reſiduntq;, & ideo non eodẽ precio æſtimantur,quia una inducitur humanis uirtutibus regula, una enim eſt ratio recta ſimplexq;. Nihil eſt diuino diuinius, cœleſti cœleſtius. Mortalia minuuntur, cadunt, deteruntur,creſcunt,exhauriũtur,implentur. Itaq; illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt. Diuinorum una natura eſt. Ratio autẽ nihil aliud eſt, quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autẽ bonum ſine ratione eſt,bonum omne diuinũ eſt. Nullum porro inter diuina diſcrimẽ eſt,ergo nec inter bona. Paria itaq; ſunt,& gaudium,& fortis atq; obſtinata tormentorum perpeſſio. In utroq; enim eadem eſt animi magnitudo,ſed in altero remiſſa & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid tu non putas, parem eſſe uirtutem eius qui fortiter hoſtiũ mœnia expugnat,& eius qui obſidionẽ patientiſsime ſuſtinet? Et magnus Scipio qui Numantiam claudit & comprimit, cogitq; inuictas manus in exitiũ ipſas ſui uerti: & magnus ille obſeſſorũ animus,qui ſcit non eſſe clauſum,cui mors aperta eſt,& in complexu libertatis expirat. Aeque reliqua quoq; inter ſe paria ſunt,tranquillitas, ſimplicitas,libertas,conſtantia,æquanimitas,tolerantia,omnibus enim iſtis una uirtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilẽ præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gaudiũ, & dolorem inflexibilemq; patientiam? Nihil,quantũ ad ipſas uirtutes: plurimũ quantum ad illa,in quibus uirtus utraq; oſtenditur. In altero nanq; naturalis animi remiſſio ac laxitas,in altero contra naturam dolor. Itaq; media ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in utraq; par eſt. Virtutem materia non mutat, nec peiorẽ facit dura & difficilis,nec meliorẽ hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona utraq;, quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus: duo uerò quibus nihil fieri melius poteſt,paria ſunt. Nam ſi quæ extra uirtutem poſita ſunt,aut minuere illam,aut augere poſſunt, deſinit unum bonũ eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc cõceſſeris,omne honeſtũ perit. Quare? dicã, quia nihil honeſtũ eſt, quod ab inuito,quod à coacto fit. Omne honeſtũ uoluntariũ eſt. Admiſce illi pigriciã, querelã, tergiuerſationem,metũ,quod habet in ſe optimum perdidit,ſibi placere. Nõ poteſt honeſtum eſſe,quod non eſt liberum. Nam quod timet,ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt,tranquillum eſt. Si recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat,perturbationem recipit,

al. tingit.

recipit, & in magna diſcordia uolutatur. Hinc enim ſpecies recti uocat, illinc ſuſpicio
mali retrahit. Itaq; qui honeſte aliquid facturus eſt, quicquid opponitur, id etiamſi in-
commodum putat, malum non putat, uelut libens faciat. Omne honeſtum iniuſſum,
incoactumq; eſt, ſyncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſpõderi
poſsit, hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrũ aliquis in gaudio ſit, an in ecu
leo iaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, Sapientẽ
ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturũ, dulce eſt, & ad me nil pertinet. Quid mi
raris, ſi ego paria bona dico, alterius in gaudio poſiti, alterius inter tormenta fortiſsime
ſtantis, cũ (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri. Et hic reſpondeo
plurimũ intereſſe inter gaudiũ & dolorem. Si quæratur electio, alterũ petam, alterum
uitabo. Illud ſecundũ naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter
ſe diſſident ſpacio. Cum uerò ad uirtutẽ uentum eſt, utraq; par eſt, & quæ per læta pro-
cedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentũ uexatio & dolor, & quicquid aliud
incommodi eſt, uirtute enim obruitur. Quemadmodum † minuta lumina claritas ſolis
obſcurat, ſic dolores, moleſtias, iniurias, uirtus magnitudine ſua elidit, atq; opprimit; al. minora
& quocunq; affulſit, ibi quicquid ſine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam por-
tionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderint, q̃ in mari nimbus. Hoc ſcias
ita eſſe ad omne pulchrum, uir bonus ſine ulla cunctatione percurret, ſtet illic licet car-
nifex, ſtet tortor atq; ignis, perſeuerabit, nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit aſpi-
ciet, & ſe honeſtæ rei tanquam bono uiro credet, utilem illam ſibi iudicabit, tutam, pro
ſperam. Eundem ergo locũ habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atq; aſpera, quem
uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum, di-
uitijs abundantem, ex altera nihil habentẽ, ſed in ſe omnia, uterq; æquè bonus uir erit,
etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem (ut dixi) in rebus iudiciũ eſt, quod in hominibus.
Aequè laudabilis eſt uirtus in corpore ualido ac libero poſita, quàm in morbido ac uin
cto. Ergo tuam quoq; uirtutem non magis laudabis, ſi corpus illæſum tibi & integrum
fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex ſeruorum
habitu dominũ æſtimare. Omnia enim iſta in quæ dominũ caſus exercet, ſeruilia ſunt;
pecunia & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſsiones incertæ. Illa rur
ſus libera & inuicta opera uirtutis, quæ non ideò magis appetenda ſunt, ſi benignius à
fortuna tractantur, nec minus ſi aliqua rerum iniquitate premũtur. Quod amicitia in
hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non puto magis amares uirum bonum locu
pletem, quàm pauperem, nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem & languidi cor
poris. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quàm diſtractam &
operoſam: & ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æquè bonis uiris nitidum & unctum,
quàm puluerulentum et horrentẽ. Deinde hucuſq; peruenies, ut magis diligas integrũ
omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paulatim faſtidiũ tuum illo
uſq; procedet ut ex duobus æquè iuſtis ac prudentibus comatum & criſpulũ malis, q̃
recaluaſtrum. Vbi par eſt in utroq; uirtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas.
Omnia enim alia, non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquã cenſurã inter
ſuos agit, ut filium ſanum quàm ægrum magis diligat? procerumúe & excelſum, quàm
breuem aut modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter
omnium ſternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlyſſes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic pro-
perat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim pa
triam (quia magna eſt) amat, ſed quia ſua. Quorſus hæc pertinent? ut ſcias uirtutem o-
mnia opera ſua, uelut fœtus ſuos ijſdem oculis intueri, æquè indulgere omnibus et qui
dem impenſius, laborantibus. Quoniã quidem etiã parentũ amor, magis in ea quorũ
miſeretur inclinat. Virtus quoq; opera ſua quæ uidet affici & premi non magis amat,
ſed parentũ bonorum more, magis cõplectitur ac fouet. Quare non eſt ullum bonũ al-
tero maius? quia nõ eſt quicq̃ apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes di-
cere, hoc magis par eſt alicui quàm illud, ergo nec honeſto honeſtius quicq̃ eſt. Quod
ſi par omniũ uirtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo
eſt, moderate gaudere, & moderate dolere. Lætitia illa non uicit hanc animi firmitatẽ

ſub

ſub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia ſunt, hęc mirabilia, utraq; nihilominus paria, quia quicquid incõmodi eſt, uelamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia iudicat, ab ipſis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona uera idẽ pendent, idẽ patent, falſa multũ habent uani. Itaq; ſpecioſa & magna contra uiſentibus, cum ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt mi Lucili quicquid uera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitq;, ſemper futurum in excelſo. Illa quæ temerè laudantur, & uulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tanquam mala, inijciunt formidinẽ mentibus, et illas non aliter q̃ animalia ſpecies periculi agitãt. Vtraq; res ergo ſine cauſa animũ & diffundit & mordet, nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt, ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. Nõ enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectũ recto, ergo et uirtus nõ aliud q̃ recta ratio. Omnes uirtutes rationes ſunt. Rationes ſunt, ſi rectæ ſunt. Si rectæ ſunt, et pares ſunt. Qualis ratio eſt tales et actiones ſunt, ergo om̃es pares ſunt. Nam cũ ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares aũt actiones inter ſe eſſe dico, quia rectæ ſunt & honeſtæ. Cæterũ magna habebũt diſcrimina, uariante materia, quæ modo latior eſt, modo anguſtior, modo illuſtris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt, tanquã
1 uiri boni, omnes pares ſunt, qui boni ſunt, ſed habent differentias ætatis, alius ſenior, alius iunior. Habent corporis, alius formoſus, alius deformis eſt. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper eſt, Ille gratioſus, potens, urbibus notus & populis: ignotus hic pleriſq; & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus nõ iudicat, quid utile ſit, quid inutile ignorat. Nõ poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt, nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor, quid ſit cõſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſq; contexitur, & unitas uitæ in perfectũ itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neq; bona ſunt neq; mala, acceſsiones minimas ac leuiſſimas iudicat, omne illi bonum in animo eſt. Cæterum bona quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito uenit, tanquam uictoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis, tanquam æquo animo pati morbum magnum, exilium: Quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt, quàm contra naturam, tanquam prudenter ambulare, compoſitè ſedere. Non enim minus ſecundum naturã eſt ſedere, quàm aut ſtare aut ambulare. Duo illa ſuperiora bona diuerſa ſunt. Prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonũ eſt? Minime. Sed illud aliquando cõtra naturam eſt, in quo bonum illud exiſtit: uulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere, & aduerſa ualetudine affligi, contra naturam eſt, ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et ut quod uolo exprimã breuiter, materia boni aliquãdo contra naturam, at bonum nunquam: quoniam bonum ſine ratione nullum eſt, ſequitur autem ratio naturam. Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ uoluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit nunquam laceſſita, quàm multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa ualetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum ui quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiẽdos cruciatus uulnerum aut ignium? Minime, illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt, æſtimantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum propoſitum eſt, cõſentire naturę. Hoc contingere in omnibus par eſt. Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, nõ poteſt dici, ille magis aſſentitur quàm ille, ab omnibus in eandem ſententiã itur. Idem de uirtutibus dico, omnes naturæ aſſentiũtur. Idem de bonis dico, omnia naturæ aſſentiũtur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm proſpicere uitam. Omnes hi æquè fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius uitam paſſa eſt procedere, aliorũ in medio flore pręcidit, aliorũ interrupit

principia

principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus extinxit. His oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior dici, aliquorum poteſt peior exitus, mors quidem omniū par eſt: per quę uenit, diuerſa ſunt, id in quod deſinunt, unum eſt: mors nulla maior aut minor eſt, habet enim eundem in omnibus modum, finiſſe uitam. Idem tibi de bonis dico, hoc bonum inter meras uoluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba, illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc uiolentiam domuit, utrunq; æque bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt, bona ſunt, laudanda ſunt, uirtutem rationemq; comitantur, uirtus æquat inter ſe, quicquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris, apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummū illud beatumq; componitur, ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. Quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret, quid ad hanc accedere indolentiā poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt, quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cœli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſynceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumq; curantis, & bonum ſuum ex utroq; nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam uoti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si quæ extra blandimēta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed (ut ita dicam) condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi, ut corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorū contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat, tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malæ ualetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem, in qua Epicurus fuit illo ſummo ac † fortiſſimo die ſuo: ait enim ſe ueſicæ & exulcerati uentris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia, eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem: beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles nō experiri, ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ uitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema uoce gratias egit. Permitte mihi mi Lucili, uirorū optime, aliquid audacius dicere, ſi ulla bona maiora eſſe alijs poſſunt, hęc ego quæ triſtia uidentur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim † perſtrinxiſſe difficilia, q; læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, ut aliquis felicitatem bene, & ut calamitatem fortiter, ferat. Aeque fortis eſſe poteſt, qui pro uallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit? Macte uirtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus, dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego non dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mutij, quàm cuiuslibet fortiſſimi ſaluam. Stetit hoſtium flammarumq; cōtemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tantoq; maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu uixiſſe, quàm armata? Quid ergo, inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optē ut male laxandos articulos exoletis meis porrigā, ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex uiro uerſus, digitulos meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manum tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

al. fortunatiſſimo

al. perſtringere

EPIST. LXVIII. Quomodo omne bonum eſt optabile.

VT à communibus initium faciam, Ver aperire ſe cœpit, ſed iam inclinatū in æſtatē, quo tempore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides eſt, ſæpe enim in hyemem reuo

mem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondum me committo frigido ueri,† adhuc uigor eſt eius in frigore. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt mi Lucili, iam ætas mea cōtenta eſt ſuo frigore, uix media regelatur æſtate. Itaq; maior pars in ueſtimētis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. Si quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi uideor, et ſic afficior animo, tanquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaq; & de hoc quod quæris, quaſi colloquor tecum quale ſit, unà ſcrutabimur. Quæris an omne bonū optabile ſit: ſi bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autem uideo ex iſtis uoto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine uotum ſoluiſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut eculeo longior factus. Diſtingue mi Lucili iſta, & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe à me uelim, ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeſte, animoſe geram optabo. Quidni ego malim non incidere bellum, ſed ſi inciderit, ut uulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas affert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam, ſed ſi ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effœminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed uirtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant omnium † noſtrorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillū, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, ut aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi uirtus optabilis eſt, nullum autem ſine uirtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam ſi tormentorum fortis patientia optabilis † eſt. Etiamnum interrogo, nōne fortitudo optabilis eſt? Atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius maximeq; mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire uulneribus. Interdum tela ne uitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt, & tormenta patienter ferre optabile eſt, nec tamen ideo ſolummodo ferre tormenta optabile eſt. Hoc enim, fortitudinis pars eſt. Sed ſepara iſta (ut dixi) nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt uirtus, quis tamen unquam hoc ſibi optabit? Quædā uota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum uno uoto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi uitam honeſtam, uita autem honeſta actionibus uarijs conſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua uulnus, Rutilij exilium, calix uenenatus, qui Socratem tranſtulit è carcere in cœlum. Ita cum optaui mihi uitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdū honeſta nō poteſt eſſe. O terq; quaterq; beati, Quis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis Contigit oppetere. Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Repub. deuouit, et in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ uirtutis æmulus, conceptis ſolennibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortaſſe cum una in promptu ſit, & maxime appareat patientia. Cæterum illic eſt fortitudo, cuius patientia & perpeſſio, et tolerantia rami ſunt. Illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium, quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. Illic eſt cōſtantia, quæ deijci loco non poteſt, & propoſitum nulla ui extorquente dimittit, Illic eſt indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeſte fit, una uirtus facit, ſed ex conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus uirtutibus cōprobatur, etiam ſi ab una fieri uidetur, optabile eſt. Quid tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes uoluptates, ſunt quædam uota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, ut ad Pœnos perueniret? Indue magni uiri animū, & ab opinionibus uulgi ſecede paulisper, cape quantam debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpe

al. adhuc rigorem eius infringo.

al. aſperorum

al. non eſt, etiamnum

mæ ſpeciem,quæ nobis non ſertis,ſed ſudore & ſanguine colenda eſt:aſpice Marcum Catonem,ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & uulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es,uellem quæ uelles,& moleſte fero,an feli- 4
citer,quod agis?Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit,qui uitam ſecuram, & ſine ullis fortunæ incurſionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites,cuius denuntiatione & incurſu firmitatē animi tui tentes,ſed in ocio *Mortuum mare uita ſecura eſt.*
inconcuſſo iacere non eſt tranquillitas,malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat,Ma 5
lo me fortuna in caſtris ſuis quàm in delitijs habeat:torqueor, ſed fortiter,bene eſt: occidor,ſed fortiter,bene eſt. Audi Epicurum,dicet & dulce eſt. Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquā molle nomen imponam. Vror,ſed inuictus. Quid ni optabile ſit,non quod urit me ignis,ſed quod non uincit?Nihil eſt uirtute præſtantius,nihil pulchrius, & bonum eſt,& optabile, quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

EPIST. LXIX. Quomodo ſit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

CONſilio tuo accedo,abſconde te in ocio,ſed & ipſum ocium abſconde. Hoc te facturum Stoicorum etiamſi non præcepto,ad exemplum licet ſcias,ſed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles,approbabis. Nec ad omnem Rempub. mittimus, nec ſemper,nec ſine ullo fine. Præterea cum ſapienti Rempub. ipſo dignam dedimus, id eſt,mundum,non eſt extra Rempub. etiam ſi receſſerit,imò fortaſſe relicto uno angulo,in maiora atq; ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit, cum ſellam aut tribunal aſcenderit,quàm humili loco ſederit. Depono hoc apud te, nunquam plus agere ſapientem, quàm cum in conſpectum eius diuina atq; humana uenerunt. Nunc ad illud reuertor,quod ſuadere tibi cœperam, ut ocium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam. Atq; etiam aliud propoſito tuo nomen impone,ualetudinem, & imbecillitatem, uocato deſidiam, Gloriari ocio, iners ambitio eſt. Animalia quædam ne inueniri poſſint,ueſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt. Idem tibi faciendum eſt,alioquin non deerunt qui perſequantur: multi aperta tranſeunt,condita et obſtruſa rimantur,furem ſignata ſolicitāt. Vile uidetur quicquid patet,aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſq;,in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaq; eſt, non iactare ocium ſuum. Iactandi autem genus eſt, nimis latere,& à conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit,ille Neapoli incluſus eſt, ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Cōuocat turbam,quiſquis ocio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris,nō eſt agendum hoc,ut de te homines loquantur,ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de alijs libentiſſime faciunt,de te apud te male exiſtima. Aſſueſce & dicere uerum, & audire. Id autem maxime tracta,quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſq; ſui corporis uitia. Itaq; alius uomitu leuat ſtomachum,alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut uino aut balneo abſtinent, in cætera negligentes,huic,à quo ſæpe infeſtantur, occurrūt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes,quibus adhibēda curatio eſt. Quid in ocio facio? ulcus meū curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidū, liuidam manū, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi uno loco iacere,& fouere morbū meum. Maius malum eſt hoc,quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore tuo collectio & uomica eſt. Nolo laudes,nolo dicas, O magnum uirum, contempſit omnia,& damnatis humanæ uitæ furoribus fugit. Nihil damnaui niſi me, non eſt quod proficiendi cauſa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij ſperas. Non medicus,ſed æger hic habitat. Malo illa cum diſceſſeris dicas, Ego iſtum beatum hominem putabam & eruditum,erexeram aures,deſtitutus ſum, nihil uidi, nihil audiui quod concupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis,ſi hoc loqueris,aliquid profectū eſt. Malo ignoſcas ocio meo,quàm inuideas. Ocium,inquis,Seneca mihi commendas? ad Epicureas uoces dilaberis. Ocium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in literam ſenes orbos, plurimum in foro poſſe,inuidioſa potentia ac breuis eſt,&(ſi uerum æſtimes)ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. Ille ſtipendijs militaribus & quæſita per hoc dignitate. Ille cli-

entum turba: tanti eſt ab hominibus uinci, dũ à me fortuna uincatur, cuius turbæ par eſſe non poſſum, plus habeo gratiæ. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi, utinã de uita beata non in conſpectu mortis ageremus, ſed nunc quoq; non moremur. Multa enim quæ ſuperuacua eſſe & inimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent qui ſerius exeunt, & uolunt tempus celeritate reparare, calcar addamus; hęc ætas optime facit ad hęc ſtudia. Iam diſputauit, iam uitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſauit, non multum ſupereſt ut extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes ullam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, uenit. Hoc eſt breuis huius boni tempus, quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit, annis † peruenit. Vale.

al. preuenitur

EPIST. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda, & redimenda breuitate temporis.

MVtare te loca, & in alium de alio tranſilire nolo. Primum, quia tam frequens migratio inſtabilis animi eſt, coaleſcere ocio non poteſt, niſi deſinat circumſpicere & errare. Vt animũ poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte, deinde plurimum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non eſt quies, & uitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos, ſine aures aſſueſcere ſanioribus uerbis, quoties proceſſeris in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent: quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quàm amor recrudeſcit. Ita qui deponere uult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus, quocunq; ſe uerterit, precium aliquod pręſens occupationis ſuæ inueniet. Nullum ſine autoramẽto malum eſt. Auaricia pecuniam promittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiã, & quicquid potentia poteſt. Mercede te uicia ſolicitant, hic tibi gratis uiuendum eſt. Vix effici toto ſeculo poteſt, ut uitia tam longa licentia tumida ſubigantur, et iugum accipiant, ne dum, ſi tam breue tempus per interualla diſcindimus. Vnam quamlibet rem uix ad perfectum adducit aſſidua uigilia & intentio. Si me quidem uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, acceſſas. Intereſt nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſq; uerbum falſum eſſe ipſe tibi perſuade, Bella res eſt mori ſua morte. Illud præterea tecum licet cogites, Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum eſt. Vale.

IN LIBRVM NONVM ANNOTAT.

1 *Erat, quia boni ſunt. Scribendum arbitror, qua boni ſunt, ut qua ſit pro quatenus.*

2 *Pro male laxandos,* Rodolphus *notarat, malacizandos.* Et *placet uehementer.*

3 *Optabilem rem putas mortem?*

4 *Nollem quæ uelles.*

5 *Quod nos diuinauimus de malicia, idem annotarat* Rodolphus, *addens Cæſarem in commentarijs belli gallici, hac uoce notare ſegnem & immotum maris torporem.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS.

EPIST. LXXI. Quomodo immaturæ mortis ſtultis quærela ſit, & quando ſera mors præoccupanda ſit, & quando differenda.

POſt longum interuallum Pompeios tuos uidi, in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum, quicquid illic iuuenis feceram, uidebar mihi facere adhuc poſſe, & paulò ante feciſſe. Prænauigauimus Lucili uitam, & quemadmodum Vergilius noſter ait, in mari Terræq; urbeſq; recedunt, ſic, curſu rapidiſſimi temporis primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quicquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium in utriuſq; confinio poſitum, Deinde ipſius ſenectutis optimos annos. Nouiſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum

eſſe illum

eſſe illum putamus? Clementiſſimus portus eſt, aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quàm qui cito nauigauit. Alium enim, ut ſcis, uenti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant, alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta, alios uita uelociſſime adduxit, quò ueniendum erat etiam cunctantibus, alios macerauit & coxit, quæ, ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim uiuere bonum eſt, ſed bene uiuere. Itaq; ſapiens uiuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit ubi uicturus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat ſemper qualis uita, non quanta ſit. Sed ſi multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, nunquid illo deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat, tardius fiat an citius. Non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori uel tardius, ad rem non pertinet: bene mori aut male, ad rem pertinet: bene autem mori eſt effugere male uiuendi periculum. Itaq; effœminatiſſimam uocem illius Rhodij exiſtimo, qui cum in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tanquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo, Omnia, inquit, homini dum uiuit ſperāda ſunt. Vt ſit hoc uerū, non omni precio uita emēda eſt. Quædā licet magna, licet certa ſint, tamē ad illa turpi infirmitatis confeſſione non ueniam. Ego cogitem in eo qui uiuit omnia poſſe fortunam, potius quàm cogitem in eo qui ſcit mori nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stulticia eſt timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta, quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum inuides carnifici tuo an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire uitam, & inedia potius quàm ueneno mori, triginta tamen dies in carcere & in expectatione mortis exegit: non hoc animo tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed ut præberet ſe legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius quàm mortem contemnere, uenenum timere? Scribonia grauis fœmina, amita Druſij Libonis fuit, adoleſcentis tam ſolidi, quàm nobilis, maiora ſperantis, quàm illo ſeculo quiſquam ſperare poterat. At ipſe cum æger à ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſanè frequentibus obſequijs, omnes enim neceſſarij deſeruerant impie, iam non reum ſed funus, habere cœpit conſilium, utrum conſciſceret mortem, an expectaret. Cui Scribonia, Quid te, inquit, delectat alienū negociū agere? Nō perſuaſit illi. Manus ſibi attulit, nec ſine cauſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi uiuit, alienum negocium agit. Non poſſis itaq; de re in uniuerſum pronūciare, cum mortem uis externa denunciat, occupanda ſit an expectanda. Multa enim ſunt, quæ in utramq; partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic inijcienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem utiq; qua ſum exiturus è uita meliorem. Præterea quemadmodum non utiq; melior eſt longior uita, ſic peior utiq; mors longior. In nulla re magis, quàm in morte morem animo gerere debemus. Exeat quà impetum cepit, ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem uenas occupantem, pergat, & uincula ſeruitutis abrumpat. Vitā & alijs approbare quiſq; debet, mortem ſibi, optima eſt quæ placet. Stulte hæc cogitantur, Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare, id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet? Hoc unum intuere, ut te fortunæ quàm celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Inuenies etiam profeſſos ſapientiā, qui uim afferendam uitæ ſuæ negent, & nephas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, nō uidet ſe libertatis uiam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, quàm quod unum introitū nobis ad uitam dedit, exitus multos. Ego expectem uel morbi crudelitatem, uel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt unum cur de uita non poſſimus queri, neminem tenet. Bono lo-

co res humanæ ſunt,quod nemo niſi uitio ſuo miſer eſt.Placet,uiue,ſi non placet,licet eò reuerti unde ueniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti,ad extenuandū corpus uena percutitur. Non opus eſt uaſto uulnere diuidere præcordia,ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem uia,& puncto ſecuritas conſtat.Quid ergo eſt,quod nos facit pigros inerteſq;? Nemo noſtrum cogitat, quandoq; ſibi ex hoc domicilio exeundum.Sic ueteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo,etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? Tanquam migraturus habita,pro pone tibi quandoq; hoc contubernio carendum,fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis ueniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercent fortaſſe in ſuperuacuum: aduerſus paupertatem præparatus eſt animus,permanſere diuitiæ: ad contemptū nos doloris armauimus, nunquam à nobis exiget huius uirtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis: ut fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis, omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit:huius unius rei uſum qui exigat dies,ueniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum uiris hoc robur fuiſſe,quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent:non eſt quod iudices,hoc fieri niſi à Catone non poſſe,qui quam ferro nō emiſerat animam, manu extraxit:cum uiliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint,cumq; commodo mori non licuiſſet,nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere,obuia quæq; rapuerunt, & quæ natura non erant noxia,ui ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum unus è Germanis cum ad matutina ſpectacula pararetur,ſeceſſit ad exonerandum corpus,nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obſcœna adhærēte ſpongia poſitum eſt,totum in gulam farſit, & in præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere,ita prorſus,parum munde & parum decenter. Quid eſt ſtultius quàm faſtidioſe mori? O uirum fortem, ò dignum, cui fati daretur electio: quàm fortiter ille gladio uſus eſſet, quàm animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſæ rupis immiſiſſet? Vndiq; deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet,& telum,ut ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe,quàm uelle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cuiq; uiſum erit,dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis uti, perſeuerabo: plus enim à ſe quiſq; exiget, ſi uiderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe contemni: Catones,Scipioneſq;,& alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus. Iam ego iſtam uirtutē habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cum adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculū miſſus, tanquam ſomno premente nutaret,caput uſq; eò demiſit,donec radijs inſereret,& tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit,donec ceruicem circumactu rotæ frangeret: eodem uehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua,circumſpiciat exitum mollem. Cui ad manū plura ſunt,per quæ ſeſe aſſerat,is delectum agat, & quà potiſſimum liberetur,conſideret. Cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamq; pro optima arripiat,ſit licet inaudita,ſit noua. Non deerit ad mortem ingeniū,cui nō defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoq; mancipia,ubi illis ſtimulos adegit dolor,excitētur,& intentiſſimas cuſtodias fallant. Ille uir magnus eſt,qui mortem ſibi non tantum imperauit,ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secūdo Naumachiæ ſpectaculo unus è barbaris lanceam,quam in aduerſarios acceperat,totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit,non omne tormentum,omne ludibrium iam dudum effugio? Quare ego mortem armatus expecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi, noxioſiq; habent, non habebūt illi,quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio,& magiſtra rerum omniū ratio? Illa nos docet fati uarios eſſe acceſſus,finem eundem. Nihil autem intereſſe,unde incipiat quod uenit. Eadem illa ratio monet,ut ſi licet, moriaris ſine dolore. Sin autē non poteſt,fac quemadmodū potes, & quicquid obuenerit ad uim afferendā tibi,inua-

tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto uiuere, at contra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPIST. LXXII. De conſilio ex ſumma uitæ captando. Et quomodo mors honeſta res ſit. Et de animi fortitudine.

SVbinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus uaſto nos mari diuidi: cum magna pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, ut de quibuſdã rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur, res noſtræ feruntur, imò uoluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet, & hoc quoq; tardum eſt nimis, ſub manu, quod aiunt, naſcatur. Quemadmodum aũt inueniatur oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum uoles ſcire, ad ſummũ bonum, & propoſitum totius uitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quicquid agimus: non diſponet ſingula, niſi cui iam uitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam cõſtet quid uelit pingere. Ideò peccamus, quia de partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille qui ſagittam uult mittere, & tunc dirigere, & moderari manu telum. Errãt conſilia noſtra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portũ petat, nullus ſuus uentus eſt. Neceſſe eſt multum in uita noſtra caſus poſſit, quia uiuimus caſu. Quibuſdam autem euenit ut quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus, ita plerunq; finem ſummi boni ignoramus appoſitum, nec multis uerbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colligis, digito (ut ita dicam) demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum poſſis dicere ſummum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, unum bonum eſt, quod honeſtum eſt. Cætera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & uirtutem adamaueris (amare enim parum eſt) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunq; alijs uidebitur, fauſtum felixq; erit, & torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior, & ægrotare ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia deniq; quæ cæteris uidentur mala, & manſueſcent, & in bonũ abibunt, ſi ſuper illa eminueris: hoc liqueat nihil eſſe bonum, niſi honeſtum, & omnia incommoda ſuo iure bona uocabuntur, quæ modo uirtus honeſtauerit. Multis uidemur maiora promittere, quàm recipit humana conditio: non immerito, ad corpus enim reſpiciunt: reuertantur ad animum, iam hominẽ deo metientur. Erige te Lucili uirorũ optime, & relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas uocant, qui animum minuta docendo dimittunt & conterunt, fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt, ut philoſophia potius difficilis quàm magna uideatur. Socrates, qui totam philoſophiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaq; diſtinguere, Sequere, inquit, illos, ſi quid apud te habeo autoritatis, ut ſis beatus, & te alicui ſtultum uideri ſine: quiſquis uolet tibi cõtumeliam facere, faciat & iniuriam, tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit uirtus. Si uis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bona uir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui omnia bona exęquauerit, quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis & repulſam? Nihil intereſt utrũ Pharſalica acie Cato uincatur, an uincat? Hoc eius bonũ, quo uictis partibus non poteſt uinci, par erat illi bono, quo uictor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par ſit? eadẽ enim uirtute & mala fortuna uincitur, & ordinatur bona, uirtus autem nõ poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſaturæ eſt. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, ſed illud pulcherrimum reipublicæ prætextum optimates, & prima acies Pompeianarũ partium ſenatus ferens arma uno prælio profligabuntur, & tam magni ruina imperij, in totum diſſiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet, ne hoc quidem miſeræ reipublicæ continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant, Iubam in regno ſuo, non locorũ noticia adiuuet, non popularium pro rege ſuo uirtus obſtinatiſſima, Vticenſium quoq; fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat, olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamẽ. Et hoc numera inter repulſas Catonis, tam magno animo feret aliquid ſibi ad uictoriam, quàm ad præturam

Sub manu naſci.

Digito demonſtrare.

obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt luſit, qua nocte periturus fuit, legit. Eodē loco habuit,
prætura & uita excedere: omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni
ille mutationem reipublicæ forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis pe
riculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerum omniū cōtextus, quam-
uis deo agente ducatur. Non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu ali-
quis dies deijciet. Certis eunt cuncta tēporibus, naſci debent, creſcere, extingui. Quæ-
cunque uides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſimus, ueluti ſolidiſ-
ſimis, carpentur ac deſinent. Nulli nō ſenectus ſua eſt, Inæqualibus iſta ſpacijs eodem
natura demittit: quicquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſoluetur. Nobis ſolui perire
eſt. Proxima enim intuemur, ad ulteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpo-
ri addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in
uitam mortemque per uices ire, & compoſita diſſolui, diſſoluta componi, In hoc opere
æternam artem cuncta temperantis dei uerti. Itaque Cato cum æuum animo percurre-
rit, dicet: Omne humanū genus eſt, quodque eſt, quodque erit, morte damnatū eſt, omnes
quæ uſquam rerum potiuntur urbes, quæque alienorum imperiorum magna ſunt & de
cora, ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exitij genere tollentur: alias deſtruent
bella, alias deſidia, paxque ad inertiam uerſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res lu
xus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubi-
tam cauernā cōſidentis ſoli lapſus †abducet, Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleā, forte, abdet.
ſi exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus deo pareat, & quicquid
lex uniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur: aut in meliorē emittitur uitam, lucidius
tranquilliusque inter diuina manſurus, aut certe ſine ullo futurus incommodo, naturæ
ſuæ remiſcebitur & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum ho-
neſta uita, quàm mors honeſta, quoniam non intenditur uirtus. Idem eſſe dicebat So-
crates ueritatem & uirtutem, quomodo illa non creſcit, ſic nec uirtus quidem. Habet
numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propo-
ſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. Nam ſi hanc inæqualitatem receperis, ut for
titer torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiā in malis, & infelicē Socra-
tem dices in carcere, infelicē Catonē uulnera ſua animoſius quàm fecerat, retractantē.
Calamitoſiſſimum omnium Regulum fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentē.
Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. Negant enim illum eſſe
beatum, ſed tamen negāt miſerum. Academici ueteres beatum quidem eſſe etiam in-
ter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum, quod nullo modo po
teſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra
ſe gradum non habet: ſi modo illi uirtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet
etiam comminuto corpore incolumis, manet autem. Virtutem enim intelligo animo
ſam & excelſam, quam incitat, quicquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt
generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, ut omnia
fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet & tradet, perſuadebit unum bonum
eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quàm regula, qua
rectū probari ſolet. Quam ſi flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem
ergo de uirtute dicemus, & hæc recta eſt. Flexuram non recipit, rigidari quidem, am-
plius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa
non poteſt fieri, nec quæ illa quidem fiunt, alia alijs rectiora ſunt. Huic enim neceſſe
eſt reſpondeant, ita paria ſunt. Quid ergo inquis? iacere in conuiuio & torqueri, paria
ſunt? Hoc mirum uidetur tibi? Illud licet magis admireris, Iacere in conuiuio malum
eſt, torqueri in eculeo bonum eſt, ſi illud turpiter, hoc honeſte fit: bona iſta aut mala
non efficit materia, ſed uirtus. Hæc ubicunque apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac
precij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex
ſuo, quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudi-
cantis, quod dicam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum uehi-
tur inuictus animo. Non putant enim fieri, quicquid facere non poſſunt, ex infirmita-
te ſua de uirtute ferunt ſentētiam. Quid miraris, ſi uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat?

aliquando

aliquando etiam libet? Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrij, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hęc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atq; intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentũ ſit uino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt, alioqui uidebitur illarũ uitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curui præfractiq; uiſentibus reddunt. Non tantũ quid uideas, ſed quemadmodũ refert. Animus noſter ad uera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptũ & ingenio uegetum, dicit fortunatiorem ſibi uideri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam extat. Non mirum eſt in tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi ſtare, ubi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in alijs quæ aduerſa appellamus mali? ut opinor ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere, quorum nihil ſapienti uiro poteſt euenire. Stat rectus, ſub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quicquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur, uires ſuas nouit, ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente ſubmoueo. Memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis uolutatio eſt, cum uerò perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaq; inchoatus ad ſumma procedens, cultorq; uirtutis, etiam ſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit & remittet aliquid ex intentione mentis; nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc uerſatur in lubrico: beatus uerò & uirtutis exactæ tũc ſe maxime amat, cum fortiſſime expertus eſt: & metuenda cæteris, ſi alicuius honeſti officij precia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoq; audire mauult, tanto melior quàm felicior. Venio nunc illò quo me uocat expectatio tua; ne extra rerum naturam uagari uirtus noſtra uideatur, & tremet ſapiens & dolebit, & expalleſcet, hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis, ubi illud malum uerum eſt? illic ſcilicet ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortunam, at multi profeſſi ſapientiam leuiſſimis nonnunquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrũ uitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nõdum perſuadeo: etiam ſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes caſus procurrerem. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta, non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cũ accepere, protinus præſtant, hæc niſi alte deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Cito hoc poteſt tradi & pauciſſimis uerbis, unum bonum eſſe uirtutem. Nullum certe ſine uirtute, & ipſam uirtutem in parte noſtri meliore, id eſt rationali poſitam. Quid erit hæc uirtus? iudicium uerum & immotum, ab hoc enim impetus ueniet mentis, ab hoc omnis ſpecies quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio cõſentaneum erit, omnia quæ uirtute cõtracta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporũ autem bona, corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His precium quidem erit aliquod, cęterum dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectãtibus magna diſcrimina eſſe fateamur neceſſe eſt: alius iam intantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter, cedunt enim nimio ſplendore præſtricti: alius intantum, ut poſſit cum illa conferre uultum, ſi iam peruenit ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modo prodeant, modo ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint, ſi quicquã ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retro eundũ eſt. Nemo profectũ ibi inuenit, ubi reliquerat. Inſtemus itaq; & perſeueremus, pluſq; profi-

profligauimus reſtat, ſed magna pars eſt profectus, uelle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum, uolo, & tota mente uolo, te quoq; inſtinctũ eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu uideo. Properemus, ita demum uita beneficium erit, alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda uerſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit. Non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget cõtemnere utramq; fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc uocem emittere? uici. Quem uicerim quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſiquid ultra Dacas bellicoſum iacet, ſed auariciam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale.

EPIST. LXXIII. Quod excluſis occupationibus continuato ſtudio philoſophandum ſit, & quod ſolius ſapientis ſit perpetuum gaudium.

al. ediſcerem. QVod quæris à me, liquebat mihi, ſi rem† edicerẽ per ſe, ſed diu nõ retẽtauit memoriã meã. Itaq; nõ facile me ſequitur: quod euenit libris, ſitu cohærẽtibus hoc euenisse mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcunq; apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debẽt, ut parata ſint quoties uſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus, multũ enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cũ primũ longiorẽ eodem loco ſperauero morã, tunc in manus ſumã. Quædam enim ſunt, quæ poſſes & † incedendo ſcribere: quædam lectum, & ocium, & ſecretum, deſiderãt: nihilominus his quoq; occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis, nunquam enim non ſuccedent occupationes nouæ, ſerimus illas: itaq; ex una exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam, & ſi hanc rem moleſtam cõpoſuero, ſtudio me dabo. Non cum uacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi à pueritia uſq; ad lõgiſſimos humani æui terminos uita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an intermittas. Non enim ubi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, uſq; ad initia ſua recurrit, quod à cõtinuatione ſua diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus, nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. Tempus quidẽ nullũ eſt parum idoneum ſtudio ſalutari, atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat, non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atq; alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia. Sapientis uerò contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna, ſemper & ubiq; tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domeſtica illi felicitas eſt, exiret ex animo, ſi intraret: ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis interuenit, ſed id leue, & quod ſummã cutem ſtringat. Aliquo, inquam, in

al. afflatur max. eius bon. commodo† afflatur maximus is, illud bonũ eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, uelut in corpore interdum robuſto ſolidoq; eruptiones quędam puſtularum & ulcuſcula, nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter conſummatæ ſapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter ſanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco, eſt leuior acceſſio. Hic niſi attendit ſubinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona ualetudo eſt, quam medicus etiam ſi reddidit, nõ præſtat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat excitatur, ſemel in totum ſanatur. Dicã quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia uota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturq;, nullũ in beata uita habere mometum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt. Cui quid abſcedere non poteſt, id imperpetuum eſt, cuius perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus uulgus inhiat, ultro citroq; fluunt. Nihil dat fortuna mancipio, ſed hæc quoq; fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miſcuit, hæc eſt etiam quæ æterna cõmendet, quorum auidus uſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine uti, Vidiſti aliquãdo canẽ, miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantẽ? quicquid excepit protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id ſine ulla uoluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attoniti. Hoc ſapienti nõ euenit, plenus eſt, etiam ſi quid obuenit,

uenit, ſecure excipit, ac reponit, lætitia fruitur maxima, cõtinua, ſua. Habet aliquis bonam uoluntatem, habet profectũ, ſed cui multum deſit à ſummo, hic deprimitur alternis & extollitur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram. †Impeditis ac rudibus nullus præcipitationis finis eſt, In Epicureum illud chaos decidunt, inane ſine termino eſt. Adhuc eſt genus tertium eorum, qui ſapientiæ alludunt, quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen & (ut ita dicam) ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem, nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imosq; diſcrimina, cum medios quoq; ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere, excludendæ ſunt, ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principijs illarum obſtemus, melius non incipient quàm deſinent. Vale. al. imperitis.

EPIST. LXXIIII. Quod nulli debent eſſe gratiores principibus quàm philoſophiæ ſtudentes, & de excellentiſſima boni uiri potentia.

ERrare mihi uidentur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, contumaces eſſe, ac refractarios, & cõtemptores magiſtratuum, ac regum, eorumúe per quos publica adminiſtrantur. Econtrario enim nulli aduerſus illos gratiores ſunt, nec immerito. Nullis enim plus præſtant, q̃ quibus frui tranquillo ocio licet, Itaq; hi quibus ad propoſitũ bene uiuendi aditũ confert ſecuritas publica, neceſſe eſt autorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquieti, & in medio poſiti, qui multa principibus debent, ſed multa & imputant: quibus nunquam tam plene occurrere ulla liberalitas poteſt, ut cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implẽtur exatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. Nec ullum habet malum cupiditas maius, quàm quod ingrata eſt. Adijce nunc quod nemo eorum qui in Repub. uerſantur, quos uincat, ſed à quibus uincatur, aſpicit: & illis non tam iucundum eſt multos poſt ſe uidere, quàm graue aliquem ante ſe. Habet hoc uitium omnis ambitio, nõ reſpicit: nec ambitio tantum inſtabilis eſt, uerum cupiditas omnis, quia incipit ſemper à fine. At ille uir ſyncerus ac purus, qui relinquit & curiam, & forum, & omnem adminiſtrationem Reipub. ut ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſolumq; illis gratuitum teſtimoniũ reddit, & magnam rem neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos ueneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis in uijs exit, ſic† & his ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verũ alios quoq; rex uiribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat ex his qui eadem tranquillitate uſi ſunt, qui plura & precioſiora illo mari uexit, animoſius à mercatore quàm à uectore ſoluitur uotum, & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quàm qui uiliſſima quæq; & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos peruenit, qui illa bene utuntur. Multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illã ebrietati aut libidini impendunt, aut alijs uitijs, quæ uel bello rumpenda ſunt, niſi forte tam iniquum putas eſſe ſapientem, ut nihil uiritim ſe debere pro communibus bonis iudicet? Soli lunæq; plurimum debeo, & non uni mihi oriuntur: anno temperantiq; annũ deo priuatim obligatus ſum, quamuis non in meum honorem deſcripta ſint, & ſtulta auaricia mortalium poſſeſſionem proprietatemq; diſcernit, nec quicquã ſuum credit eſſe, quod publicum eſt? At ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quàm cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione cõmune eſt, Adijce nunc quod magna & uera bona, non ſic diuiduntur, ut exiguum in ſingulos cadat, ad unumquemq; tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt. Epulum & uiſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax et libertas, tam omnium tota, quàm ſingulorum ſunt. Cogitat itaq; ſapiens per quem ſibi horum uſus fructuſq; contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas uigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum, publica neceſſitas uocet, agitq; gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia,

al. inuitis exit. Red.

al. & hos.

præcipue

precipue bene debere, beneficia bene ſoluere. Interdum autem ſolutio, eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentia contingit illi pingue ocium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies. O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit. Nanq; erit ille mihi ſemper deus. Si illa quoq; ocia multum autori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt, Ille meas errare boues (ut cernis) & ipſum Ludere quæ uellem, calamo permiſit agreſti, quanti æſtimamus hoc ocium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico Lucili, & te in cœlum compendiario uoco. Solebat Sextius dicere Iouem plus nõ poſſe quàm bonum uirum. Plura Iupiter habet quæ præſtet hominibus, ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior: non magis quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris cui maius ſpecioſiusq; nauigium eſt. Iupiter quo antecedit uirum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod uirtutes eius ſpacio breuiore claudun tur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus eſt: ſic deus non uincit ſapientem felicitate, etiam ſi uincit ætate. Non eſt uirtus maior quæ longior. Iupiter omnia habet, ſed nempe alijs tradidit habenda. Ad ipſum hic unus uſus pertinet, quod utendi etiam omnibus cauſa eſt. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet, contemnitq; quàm Iupiter, & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter uti illis non poteſt, ſapiens non uult. Credamus itaq; Sextio monſtranti pulcherrimum iter & clamanti, hac itur ad aſtra, hac ſecundum frugalitatem, hac ſecundum temperantiam, hac ſecundum fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi, admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? deus ad homines uenit, imò (quod propius eſt) in homines uenit. Nulla ſine deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt, quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt, ſurgunt, Si malus, non aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPIST. LXXV. De inani metu, & ex quibus cauſis oriatur, & quibus purgetur remedijs, & quod ea quæ uulgus probat, bona non ſunt.

EPiſtola tua delectauit me, & marcentem excitauit, memoriam quoq; meam (quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt) euocauit. Quid ni tu mi Lucili maximum putes inſtrumentũ beatæ uitæ hanc perſuaſionem, unum bonũ eſſe quod honeſtum eſt? Qui omne bonũ honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ uenit poteſtatem, alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mœſtus, hic ſolicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari, illum ſuæ, Nõ deerit, quem repulſa diſtorqueat, erunt quos honor ipſe uexet. Illa uerò maxima eſt ex omni mortalium populorum turba, miſerorum, quam expectatio mortis exagitat undiq; impendens. Nihil enim eſt, unde non ſubeat. Itaq; ut in hoſtili regione uerſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitũ circumagẽda ceruix, niſi hic timor è pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordijs uiuitur. Occurrent acti in exilium, & euoluti bonis, occurrent (quod genus egeſtatis grauiſſimũ eſt) in diuitijs inopes, occurrent naufragi, ſimiliaue naufragijs paſſi, quos aut popularis ira, aut inuidia, pernicioſum optimis telum, inopinantes ſecurosq; diſiecit, procellę more, quæ in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere, aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam uicina tremuerunt. Nam ut illic quiſquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam uim accidentibus unum calamitas opprimit, cæteros metus, paremq; paſſis triſtitiam facit, pati poſſe, Omnium animos mala aliena ac repentina ſolicitant: quemadmodum aues etiam inanis fundæ ſonus territat, ita nos non ad ictum tantũ exagitamur, ſed ad crepitum. Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. Non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. Inter ſuſpecta male uiuitur. Quiſquis ſe multũ fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hæc uia eſt ad tuta uadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut ullum præter illam bonum,

bonum,ad hæc quæ à fortuna ſparguntur ſinum expandit,et ſolicitus miſsilia eius ex-
pectat.Hanc imaginem animo tuo propone,Ludos facere fortunam, & in hunc mor-
talium cœtum honores,diuitias, gratiam excutere:quorum alia inter diripientium ma
nus ſciſſa ſunt,alia infida ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorum in quos deue
nerant prenſa:ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt,quædam quia nimis ca-
ptabantur amiſſa,& dum auide rapiuntur,expulſa ſunt.Nulli uerò etiam cui rapina fe
liciter ceſsit,gaudium rapti durauit in poſterum. Itaq; prudentiſsimus quiſq; cum pri-
mum induci uidet munuſcula,à theatro fugit,& ſcit magno parua conſtare.Nemo ma
num conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit. Circa præmium rixa eſt. Idem in
his euenit,quæ fortuna deſuper iactat. Aeſtuamus miſeri,diſtringimur,multas habere
cupimus manus:modo in illam reſpicimus,nimis tarde nobis mitti uidentur,quæ cupi
ditates noſtras iritant,ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadenti-
bus cupimus,gaudemus ſi quid inuaſimus, † aliquos ſpes uana deluſit, uilem prædam — *al. inuidentq; alij quos. 4*
magno aliquo incommodo luimus,aut inde fallimur. Secedamus itaq; ab iſtis ludis,&
demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant.
Quicunq; beatum eſſe ſe cōſtituit, unum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam
ſi ullum aliud exiſtimat,primum male de prouidentia iudicat,quia multa incommoda
iuſtis uiris accidũt, & quia quicquid nobis dedit breue eſt & exiguũ, ſi cōpares mundi
totius æuo,Ex hac deploratione naſcitur, ut ingrati diuinorũ interpretes ſimus. Que-
rimur,quod non ſemper,& quod pauca nobis,& incerta,& abitura,contingant.Inde
eſt quod nec uiuere,nec mori uolumus,† & uitæ nos odiũ tenet,timor mortis.†Nutat — *al. mus. Vitæ nos*
omne conſilium,nec implere nos ulla felicitas poteſt. Cauſa autem eſt, quod non per-
uenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, ubi neceſſe eſt reſiſtat uoluntas — *al. natat*
noſtra, quia ultra ſummum non eſt locus. Quæris quare uirtus nullo egeat? præſenti-
bus gaudet,non concupiſcit abſentia.Nihil non illi magnum eſt,quia ſatis. Ab hoc di-
ſcede iudicio, non pietas conſtabit, non fides:multa utranq; præſtare cupienti patien-
da ſunt, ex his quæ mala appellantur, multa impendenda ſunt, ex his quibus indulge-
mus tanquam bonis. Perit fortitudo,quæ periculum facere debet ſui,perit magnanimi
tas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia uelut minuta contempſerit, quæ † proximis — *al. pro maximis*
uulgus optat:perit gratia & relatio gratiæ. Aeſtimatur labor ſi quicquam precioſius ſi
de nouimus,ſi non optima ſpectamus.Sed ut illa præterea,aut iſta bona non ſunt quæ
uocantur,aut homo felicior deo eſt.Quoniamquidem quæ parata nobis ſunt, non ha-
bet in uſu deus:nec enim libido ad illum, nec epularum lauticia, nec opes, nec quicq;
ex his hominem ineſcantibus,& uili uoluptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredi-
bile eſt bona deo deeſſe, aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe, quæ deo de-
ſunt. Adijce quod multa quæ bona uideri uolunt, animalibus quàm homini pleniora
contingunt. Illa cibo auidius utuntur, Venere non æque fatigantur. Virium illis ma-
ior eſt, & æquabilior firmitas. Sequitur ut multo feliciora ſint homine. Nam ſine ne-
quitia,ſine fraudibus degunt: fruuntur uoluptatibus,quas & magis capiunt, & ex fa-
cili ſine ullo pudoris, aut pœnitentiæ metu. Cōſideratu itaq; an id bonum uocandum
ſit, quo deus ab homine uincitur. Summum bonum in animo conſtituamus, obſole-
ſcit ſi ab optima noſtri parte ad peſsima tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui agiliores
ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa
ſunt uera quæ ratio dat, ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere
quidem aut minui. Cætera opinione bona ſunt, & nomen quidem habent commune
cum ueris,proprietas in illis boni non eſt. Itaq; commoda uocentur, & (ut noſtra lin-
gua loquar) producta: cæterum ſciamus mancipia noſtra eſſe non partes, & ſint apud
nos,ſed ita,ut meminerimus extra nos eſſe.Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubiecta & hu
milia numerentur,propter quæ nemo ſe attollere debeat. Quid enim ſtultius,quàm a-
liquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant,
ſi abducantur, ſine ulla noſtri laceratione diſcedãt. Vtamur illis, non gloriemur, & u-
tamur parce,tanquã depoſitis apud nos,et abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit,
nõ diu tenuit. Ipſa enim felicitas ſe niſi temperatur premit: ſi fugaciſsimis bonis credi-

al.ut non dit, cito deſeritur, et ut deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: cæteri cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipſa, quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam imponat: quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat atq; urget, nec unquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. al.quarum Hoc multarum tibi urbium oſtendet euentus, † quæ in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quicquid uirtute erat partum, intemperantia corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus. Nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt. Intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum ſcire deſideras? Nihil indignetur ſibi accidere, ſciatq; illa ipſa quibus lædi uidetur, ad conuerſationem uniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiúq; conſummant. Placeat homini, quicquid deo placuit, ob hoc ſeipſum ſuaq; miretur, quod nõ poteſt uinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua ualentius nihil eſt, caſum doloremq; & iniuriam ſubigit. Ama rationem, huius te amor cõtra duriſsima armabit. Catulorum amor in uenabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus pręſtat indomitas. Iuuenilia nonnunq; ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri quàm ignium miſit. Species quoſdam atq; umbra uirtutis in mortem uoluntariã trudit. Quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto uehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullum eſſe aliud honeſto bonum. al.munitio Non faciet uos hæc † mutatio tutos à fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos: horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri, perturbabit uos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam. Deinde tunc adijciam quid præterea reſpõdendum putem. Alia conditio eſt in his quæ ablata in locũ ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt, tanq; bona ualetudo uiciata in malam transfertur, acies oculorum extincta, cœcitate nos afficit. Non tantum uelocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit, hoc non eſt periculum in his quæ pauloante retulimus. Quare ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda, nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum illis aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonũ autem uno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura nõ patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentesq; uoto patris liberi, eſt quod illorũ expleat locum. Quod ſi quæris, quid illos quoq; bonos fecerat, uirtus. Hæc nihil uacare patitur loci, totũ animum tenet, deſiderium omnium tollit, ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum uis et origo in ipſa eſt. Quid refert an aqua decurrens intercipiatur atq; abeat, ſi fons ex quo fluxerat al.uirum. ſaluus eſt? Non dices † uitam iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſsis, nec ordinatiorem, forte collaudatio. nec prudentiorem, nec honeſtiorem, ergo nec meliorem quidem. Nõ facit † collectio amici ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio, ergo nec beatiorem aut miſeriorẽ, quamdiu uirtus ſalua fuerit non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? Non eſt beatior & amicorum et liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur, in ſuo modo permanet: utcunq; fortuna ſe geſsit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue circa ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpacium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt puluerem ſolueris, in eadem uterq; forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, quàm contrahi poteſt. Honeſtam uitam ex centum annorum numero inquantum uoles corripe, & in unũ diem coge, æque honeſta eſt: modo latius uirtus funditur, regna, urbes, prouincias, tẽperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; diſpenſat officia: modo arto fine circundatur paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico et ſpacioſo iure in anguſtias domus uel anguli coit. Aeque magna eſt, etiam ſi in ſe receſsit, undiq; excluſa. Nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudẽtiæ, indeclinabilis

clinabilis iuſtitiæ,ergo æque beata eſt.beatū enim illud in uno loco poſitum eſt,in ipſa
mente,ſtabile,grande,tranquillum, quod ſine ſcientia diuinorum humanorumq́ non
poteſt effici.Sequitur illud quod me reſponſurum eſſe dicebam.Non affligitur ſapiens
liberorū amiſsione,non amicorum,eodem enim animo fert illorū mortem, quo ſuam
expectat.Non magis hanc timet,quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat;
omnia opera eius cum ipſa concordant,& congruunt.Hæc concordia perit,ſi animus
quem excelſum oportet eſſe,luctu aut deſiderio ſubmittitur.Inhoneſta eſt omnis trepi
datio & ſolicitudo,& nullo actu pigritia.Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt,
interritum eſt,in procinctu ſtat.Quid ergo? nō aliquid perturbationi ſimile patietur?
non & color eius mutabitur,& uultus eius agitabitur,& artus refrigeſcēt?& quicquid
aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur. Fateor,
ſed permanebit illi perſuaſio eadem, nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod
mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim
ſtultitiæ proprium quis non dixerit,ignaue & cōtumaciter facere quæ facit,& aliò cor
pus impellere,aliò animum,diſtrahiq́ inter diuerſiſsimos motus.Iam propter illa ipſa
quibus extollit ſe miraturq́,contempta eſt,& ne illa quidem quibus gloriatur libenter
facit. Si uero aliquod timetur malum, eo perinde dum expectatur quaſi ueniſſet urge-
tur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus
futuri languoris ſigna præcurrunt, quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine laborē
ullo laſsitudo & oſcitatio,& horror membra percurrēs:ſic infirmus animus multo an-
tequam opprimatur malis quatitur.Præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid demē-
tius autem quàm angi futuris,nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, &
admouere,quas optimū eſt differre,ſi diſcutere non poſsis? Vis ſcire,futuro neminem
debere torqueri? quicunq́ audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſup-
plicia,non perturbatur,niſi ſi medium ſpatium tranſilierit,& ſe in illam ſeculo poſt fu-
turam ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit ut animos libenter ægros & captan-
tes cauſas doloris,uetera atq́ obliterata contriſtent:& quæ præterierunt,& quæ futu-
ra ſunt,abſunt,neutra ſentiamus.Non eſt autem,niſi ex eo quod ſentias,dolor.

EPIST. LXXVI. Quòd uerba philoſophi,nec accurata debent eſſe,nec arida,& de tribus generibus in philoſophia proficientium.

Minus tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. Quis enim accurate loquitur,
niſi qui uult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet,ſi unà ſederemus,aut ambu-
laremus,illaboratus & facilis:tales eſſe epiſtolas meas uolo, quæ nihil habeant accerſi-
tum,nec fictum.Si fieri poſſet,quid ſentiā, oſtendere quàm loqui mallem. Etiam ſi di-
ſputarem,nec ſupploderem pedem,nec manum iactarē,nec attollerem uocem,ſed iſta
oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem,
nec abieciſſem:hoc unum plane tibi approbare uellem,omnia me illa ſentire quæ dice
rem,nec tantum ſentire,ſed amare. Aliter homines amicā,aliter liberos oſculantur,ta-
men in hoc quoq́ amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Nō me her
cules ieiuna eſſe & arida uolo,quæ de rebus tam magnis dicentur.Neq́ enim philoſo-
phia ingenio renunciat,multū tamen operis impendi uerbis non oportet.Hæc ſit pro-
poſiti noſtri ſumma,quod ſentimus loquamur,quod loquimur ſentiamus.Concordet
ſermo cum uita.Ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cum uideas illū, & cum audias,
idem eſt. Videbimus qualis ſit,quantus ſit, an unus ſit.Non delectet uerba noſtra, ſed
proſint.Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt,ſi aut parata eſt, aut paruō
conſtat,aſsit,& res pulcherrimas proſequatur. Sit talis,ut res potius quàm ſe oſtendat.
Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negocium agitur. Non quærit æger
medicum eloquentem, ſed ſanantem:ſed ſi ita competit, ut idem ille qui ſanare poteſt,
compte de his quæ facienda ſunt diſſerat,boni conſulet:non tamen erit,quare gratule-
tur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. Hoc enim tale eſt, quale ſi peritus
gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? Quid oblectas? Aliud agi-
tur, Vrendus,ſecandus,abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es,curare debes morbum
ueterem,grauem,publicum. Tantum negocij habes,quantum in peſtilentia medicus.

Circa uerba occupatus es? Iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita ut excidere non poſsint? quando illa experieris? Non enim ut cætera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt. In opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur, inter ipſos quoq; proficientes ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (ut quibuſdam placet) diuiduntur: primi ſunt, qui ſapientiã nõdum habent, ſed iam in uicinia eius conſtiterunt, tamen etiam quod prope eſt, † ex hora eſt. Qui ſint hi quæris? qui omnes iam affectus, ac uitia poſuerunt, quæ erant complectenda didicerunt. Sed illis adhuc inexperta fiducia eſt, bonum ſuum nondum in uſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, decidere non poſſunt. Iam ibi ſunt unde non eſt retro lapſus, ſed hoc illis de ſe nondũ liquet, & quod in quadã epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidã hoc proficientiũ genus, de quo locutus ſum ita complectuntur, ut illos dicant iam effugiſſe morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare, quia nemo ſit extra periculum maliciæ, niſi qui totam eam excuſſit, Nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe iam dixi. Nunc quoq; te admonebo. Morbi ſunt inueterata uitia, & dura, ut auaricia, ut ambitio nimia, poſtquam hæc animum implicuerũt, & perpetua eius mala eſſe cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tanquam ualde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt: uel ſi mauis ita finiamus, Nimis imminere leuiter petendis, uel ex toto non petendis, aut in magno precio habere in aliquo habenda, uel in nullo. Affectus ſunt motus animi, improbabiles, ſubiti & concitati, qui frequentes neglectiq; fecere morbum: ſicut diſtillatio una, nec adhuc in morem adducta tuſsim facit, aſsidua et uetus ptyſim. Itaq; qui plurimum profecere, extra morbos ſunt, affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secũdum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita, non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſsio, poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna uitia eſt, ſed non extra omnia. Effugit auaritiam, ſed iram adhuc ſentit. Iam nõ ſollicitatur libidine, ſed habet etiamnum ambitionem: iam non concupiſcit, ſed adhuc timet: & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit, mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus, bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaq; et aſsidua intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita quantum circa te uideas malorum, aſpice quàm nullum ſit nephas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimq; peccetur, intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſsimos non ſumus. Ego uerò, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quàm promiſerim: præoccupati ſumus, ad uirtutem contendimus, inter uitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus quantum uacat. At quàm grande præmium nos expectat, ſi occupationes noſtras & mala tenaciſsima abrumpimus. Non cupiditas nos, nõ timor pellet, inagitati terroribus, incorrupti uoluptatibus, nec mortem horrebimus nec deos: ſciemus mortem malũ non eſſe, deos malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur. Optima & noxa carentia expectant nos, ſi ex hac aliquando fece in illud euadimus ſublime & excelſum. Tranquillitas animi eſt, expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris quæ ſit iſta? non homines timere, non deos, nec turpia uelle, nec nimia, in ſeipſum habere maximã poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri. Vale.

al. extra eſt.

EPIST. LXXVII. Quod etiam in ſenectute diſcendum eſt, & quod proprium & uerum hominis bonum eſt ratio tantum uel uirtus.

IN imicitias mihi denuntias, ſi quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vide quàm ſimpliciter tecum uiuam, hoc quoq; tibi committam. Philoſophũ audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octaua diſputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid autem ſtultius eſt, quàm quia diu non didiceris,

diceris, non diſcere? quid ergo? idem faciam quod troſſuli & iuuenes? Bene mecum agitur ſi hoc unum ſenectutem meam decet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit, in† hoc ſeneſcamus,† ut iuuenes ſequamur, In theatrum ſenex ibo, & in circũ deferar, & nullum par ſine me depugnabit, ad philoſophũ ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quàm diu neſcias, & ſi prouerbio credimus, quàm diu uiuas. Nec ulli hoc rei magis conuenit, quàm huic, tam diu diſcendum eſt quemadmodum uiuas, quàm diu uiuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? Etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani, quoties ſcholam intraui, præter ipſum theatrũ Neapolitanorum (ut ſcis) tranſeundum eſt † metronactis petenti domum. Illud quidem factum eſt, & hoc ingenti ſtudio, † quis ſit? Pitaules bonus iudicatur. Habet tibicen quoque græcus & præco concurſum: at in illo loco in quo uir bonus diſcitur, pauciſsimi ſedent, & hij pleriſq; uidentur nihil boni negocij habere quod agant, inepti & inertes uocantur. Mihi contingat iſte deriſus. Aequo animo audienda ſunt imperitorum conuitia, & ad honeſta uadenti, contemnendus eſt iſte contemptus. Perge Lucili & propera, ne tibi accidat quod mihi, ut ſenex diſcas, imo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere uix ſenex poſsis. Quantũ, inquis, proficiam? quantũ tentaueris. Quid expectas? Nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia ueniet ultro, honor affertur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi, uirtus in te non incidet, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur; ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum eſt bonum quod honeſtum, In illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quæcunq; famæ placent. Quare hoc unum ſit bonum, quod honeſtum, dicam, quoniam me parum executum priore epiſtola iudicas, magiſq; hãc rem tibi laudatam quàm probatam putas: & ut in arctum quæ dicta ſunt, contraham, Omnia ſuo bono cõſtant, uitem fertilitas commendat, & ſapor uinum, uelocitas ceruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint quæris, quorũ hic unus eſt uſus ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt ſi inueſtigare debet feras, curſus, ſi conſequi, audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoq; optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio, hac antecedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt, cætera illi cum animalibus ſatiſq; cõmunia ſunt. Valet, & leones, formoſus eſt, & pauones, uelox eſt, & equi, non dico, in his omnibus uincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet, & arbores: habet impetũ, & motũ uoluntarium, & beſtiæ & uermes: habet uocem, ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorẽ tauri, dulciorẽ, mobilioremq; luſciniæ. Quid in homine propriũ? Ratio, hæc recta & conſummata, felicitatẽ hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cum bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit: hæc ratio perfecta, uirtus uocatur, eademq; honeſtũ eſt. Id itaq; unum bonum eſt in homine, quod unum hominis eſt. Nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio, hæc erit unum eius bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur, ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumq; eſt, quo & probatur, & improbatur. Nõ dubitas an hoc ſit bonum, dubitas an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, ualetudinẽ, diuitias, imagines multas, frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit, improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorũ quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum proauorumq; ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit, probabis illum. Ergo eſt unum bonum hominis, quod qui habet, etiam ſi alijs deſtituitur, laudandus eſt: quod qui non habet in omnium aliorũ copia damnatur ac reijcitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ precioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore celata eſt, ne quæ fiſcis ac opibus regijs preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendũ incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, uelox, & non ſentiens uentum. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui uagina gemmis diſtinguitur, ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Re-

al. hac a.. hanc iuniores ſeq.

παροιμία

al. necronactis

ſ 6

rus. Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur, Eo quodque laudatur cui
comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoq; nihil ad rem pertinet quan
tum aret, quantũ fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm precioſo incũbat lecto, quàm
perlucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta
eſt, & ad naturæ ſuæ uoluntatem accommodata. Hæc uocatur uirtus, hoc eſt honeſtũ
& unicum hominis bonũ. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta
beatum facit. Hoc autem unũ hominis bonũ eſt, quo uno beatus efficitur. Dicimus &
illa bona eſſe, quæ à uirtute profecta contractaq; ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo
unũ ipſa bonũ eſt, quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonũ eſt, quicquid illum
confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: ualidiorem autem animum, & excelſiorem,
& ampliorẽ, facit uirtus: nam cætera quæ cupiditates noſtras iritant, deprimunt quoq;
animum & labefaciunt, & cum uidentur attollere inflant, ac multa uanitate deludunt,
Ergo unum id bonũ eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius uitæ ho-
neſti ac turpis reſpectu temperantur; ad hæc faciendi & non faciendi ratio dirigitur.
Quid ſit hoc dicam, Vir bonus quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi la-
borioſum erit, faciet, etiamſi damnoſum erit, faciet, etiam ſi periculoſum erit. Rurſus
quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi uoluptatẽ, etiam ſi poten-
tiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtũ
utiq; ſecuturus eſt, turpe utiq; uitaturus, & in om̃i actu uitæ ſpectaturus hæc duo, nullũ
aliud bonum quàm honeſtũ, nec aliud malum quàm turpe. Si una indeprauata uirtus
eſt, & ſola permanet tenoris ſui, unum eſt bonum uirtus, cui iam accidere ut non ſit bo
num non poteſt, mutationis periculũ effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapien-
tia in ſtultitiã non reuoluitur. Dixi ſi forte meminiſti, cõcupita uulgo & formidata in-
conſulto impetu, pleroſq; calcaſſe: inuentus eſt qui flammis imponeret manum, cuius
riſum nõ interrumperet tortor, qui in funere liberorum lachrymam non mitteret, qui
morti intrepidus occurreret: amor, ira, cupiditas pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc
poteſt breuis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata, quanto magis uirtus, quæ non
ex impetu, nec ſubito ſed ęqualiter ualet, cui perpetuũ robur eſt: Sequitur, ut quæ ab in
conſultis ſæpe contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum
ergo bonum ipſa uirtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cum ma
gno utriuſq; contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter ho-
neſtum, nulla non uirtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe
reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua uirtutes ſunt, & ueritati, quæ ſine rati-
one non eſt. Quæcunq; autem opinio ueritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum cõce
das neceſſe eſt ſummæ pietatis erga deos eſſe. Itaq; quicquid illi acciderit, æquo animo
ſuſtinebit. Sciet enim id accidiſſe lege diuina, qua uniuerſa procedũt. Quod ſi eſt, unũ
illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parêre dijs, nec excãdeſce-
re ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere impera
ta. Si ullum aliud eſt bonum quàm honeſtum, ſequetur nos auiditas uitæ, auiditas re-
rum uitam inſtruentium, quod eſt intolerabile, infinitũ, uagum, Solum ergo bonum
eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus hominum futuram feliciorem uitam quàm deo
rum, ſi ea bona ſunt quorum nullus dijs uſus eſt, tanquam pecunia & honores. Adijce
nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm
eſt dum uerſatur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt quibus per corpora utimur, emiſ-
ſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis & in uniuerſum datis, clauſas
& obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm
mutis animalibus, & muta animalia beatam uitam actura, quod fieri nullo modo po-
teſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt, quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud
bonum quàm honeſtum. Hæc quamuis latius executus eſſem priore epiſtola, conſtrin
xi & breuiter percurri. Nunquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, niſi animum
alleues, & teipſum interroges: ſi res exegerit, ut pro patria moriaris, & ſalutem omniũ
ciuium tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantũ patienter, ſed etiam liben-
ter, Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide
quanta

quanta uis honeſti ſit. Pro Rep. morieris, etiam ſi ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris tibi eſſe faciendum. Interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumq; rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & uir fortis & iuſtus cũ mortis ſuæ precia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma uoluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoq; cui etiã hoc gaudiũ eripitur, quod tractatio operis maximũ & ultimum præſtat, nihil cunctatus diſiliet in mortem, facere recte, pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic, factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum gratę exiſtimatio ciuium reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt, ego ipſum contemplor, hoc eſſe honeſtũ ſcio. Itaq; quocũq; ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unũ bonũ eſt, quod non tantũ perfectus animus, ſed generoſus quoq; & indolis bonæ ſentit, cætera leuia ſunt, mutabilia. Itaq; ſolicite poſsidentur, etiã ſi fauente fortuna in unũ cõgeſta ſunt, dominis ſuis† incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & †illudũt. Nemo ex iſtis quos purpuratos uides felix eſt, nũ magis quàm ex illis quibus ſceptrum & chlamydem in ſcena fabulæ aſsignant: cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorũ quos diuitiæ honoreſq; in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus uidetur? Cũ baſi illũ ſua metiris: paruus pumilio, licet in monte cõſtiterit, Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore, ſic nobis imponitur, quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adijcimus illi & ea quibus adornatus eſt. Atqui cum uoles ueram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice: ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus ipſum exuat: animum intuere qualis quantuſq; ſit, alieno an ſuo magnus: ſi erectis oculis gladios micantes uidet, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe, utrum anima per os an per iugulum exeat, beatum uoca. Si cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu ueniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi uincula & exilia, & uanas humanarũ formidines mentium, ſecurus audit, & dicit, Non ulla laborũ O uirgo noua mi facies inopina ue ſurgit, Omnia præcepi atq; animo mecũ ipſe peregi. Tu hodie iſta denũtias, ego ſemper denuntiaui mihi hominem paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus uenit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis uidetur noua rerum & inopinata facies. Magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cum aſſueuere, patiũtur, Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando uoces imperitorum dicentium: Sciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit ſibi omnia reſtare, quicquid factum eſt, dicit, ſciebam. Vale.

al. incubant.
al. elidunt.
Simul propoſt quam.

IN LIB. DECIMVM ANNOT.

EPISTOLA. LXXII.

1 *Scit ſe eſſe natum oneri ferendo. Ita uetus æditio. In priſcis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, eſſe oneri ferendo, quemadmodum dicimus, eſt ſoluendo.*

EPISTOLA LXXIII.

2 *Quæ poßis & inciſe ſcribere. In alijs erat, incedendo ſcribere, forte ſcriptum erat, inceßim ſcribere, quemadmodum dicimus curſim, niſi inciſe dicitur ſcribi, quod ex interuallo ſcribitur.*

EPISTOLA LXXIIII.

3 *Vſus fructuſq;. Verba iureconſultorum ſunt, quæ illi ſolent abſque coniunctione proferre. Vſus fructus, uti frui, nec aliter arbitror fuiſſe ſcriptum à Seneca.*

EPISTOLA LXXV.

4 *Aliquos ſpes uana deluſit, pro aliquos, alij quos, nonnulli codices habebant, inuidentq; alij quos ſpes, &c.*

EPISTOLA LXXVII.

5 *Quis ſit? Pitaules. In alijs erat, quid ſit? Nam ſubaudiendũ eſt quæris. Non enim quæritur quis homo ſit, ſed quid rei, cuius gratia factus ſit concurſus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus quis eſt, ſed quid eſt? & reſpondetur muſicus eſt.*

6 *Pitaules. In alijs erat, Pytholaus, forte legendum, Phyſaules, ab inflandis tibijs.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VNDDECIMVS.

EPIST. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte non eſſe curandum.

alias pyris.

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent, & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum, tabellarias uocant. Gratus illarum Campaniæ aſpectus eſt. Omnis in † pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere uelorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat curſum, quàm ſumma pars ueli: illinc maxime nauis urgetur. Itaqꝫ quoties uentus increbuit, maiorqꝫ eſt quàm expedit, antemna ſubmittitur. Minus habet uirium flatus ex humili. Cum intrauêre Capreas & promontorium, ex quo Alta procelloſo ſpeculatur uertice Pallas, cæteræ uelo iubentur eſſe contentæ, ſupparum Alexandrinarum inſigne indicium eſt. In hoc omnium diſcurſu properantiũ ad littus, magnam ex pigritia mea ſenſi uoluptatem, quod epiſtolas meorũ accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquã mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum. Nunc uerò multo magis, quia quantulumcunqꝫ haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet uiatici, quàm uiæ, præſertim cum eam uiam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris. Vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicunqꝫ deſines, ſi bene deſinis, tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſis. Nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adoleſcẽs quietus & cito ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte: conuocauit complures amicos: unuſquiſqꝫ aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus homo egregius, & ut uerbis illũ quibus laudari dignus eſt laudẽ, uir fortis ac ſtrenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli mi Marcelline torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non eſt res magna uiuere, omnes ſerui tui uiuunt, omnia animalia, Magnum eſt honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita quàm diu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido. Per hunc circulum curritur. Mori uelle non tantũ prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum eſſet, an mors domini uoluntaria fuiſſet, alioquin tam mali exempli eſſet prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit non eſſe inhumanũ, quemadmodũ cœna peracta reliquiæ circumſtantibus diuiduntur: ſic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaqꝫ ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos ultro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine. Triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculum iuſſit. Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa paulatim defecit, ut aiebat, non ſine quadam uoluptate, quam afferre ſolet leuis diſſolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi non ingratam tibi, exitum enim amici tui cognoſces, nõ difficilem nec miſerum. Quamuis enim mortem ſibi cõſciuerit, tamen molliſsime exceſſit, & uitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat ſibi quandoque moriendum, tamen cum propè acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nónne tibi uidebitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? Aequè ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non uiuet. Hæc paria ſunt, non eris, nec fuiſti. Vtrunqꝫ tempus alienum eſt. In hoc punctum cõiectus es, quod ut extendas, quouſqꝫ

extendes

extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. Deſine fata deûm flecti ſperare precando, rata & fixa ſunt, atq; magna & æterna neceſsitate ducũtur. Eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouũ eſt? ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta et nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, eſſes, ſi multa milia tibi commorerentur. Atqui multa milia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam uarijs generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando perueturum ad id, ad quod ſemper ibas? Nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum uirorum me tibi iudicas relaturum? Puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, non ſeruiam, ſua illa dorica lingua, & uerbis fidem impoſuit. Vt primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio, afferre enim uas obſcœnum iubebatur, illiſum parieti caput rupit. Tam propè libertas eſt, & ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quàm per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, ut dicas, non ſeruio? Infelix, ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis uitæ. Nam uita, ſi moriendi uirtus abeſt, ſeruitus eſt. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipſas quæ te morãtur ac retinẽt, cõſumpſiſti, nulla tibi noua eſt, nulla non iam odioſa ipſa ſatietate: quis ſit uini, quis mulſi, ſapor ſcis, nihil intereſt, centum per ueſicam tuam an mille amphoræ tranſeant, ſaccus eſt. Quid ſapiet oſtreum, quid mullus optime noſti, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit. At qui hæc ſunt à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? † Amicos & patriam? Tanti enim illam putas, ut tardius cœnes, ſolemq; ſi poſſes, extingueres? Quid enim unquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellũ, in quo nihil reliquiſti. Mortẽ times, at quomodo illam media oblectatione contemnis? Viuere uis, ſcis enim, mori times. Quid porrò iſta uita non mors eſt? Cæſar, cum illum tranſeuntem per latinam uiam, unus ex cuſtodiarum agmine demiſſa uſq; in pectus uetere barba, rogaret mortem, nunc enim, inquit, uiuis? Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura mors eſt. Mori times? nunc enim uiuis? Sed ego (inquit) uiuere uolo, qui multa honeſte facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter, & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis unum eſſe ex uitæ officijs & mori? Nullum officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas explere finitur. Nulla uita eſt non breuis. Nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & Statiliæ breuis eſt, quæ inſcribi monumento ſuo iuſsit, annis ſe nonaginta nouem uixiſſe. Vides aliquam gloriari ſenectute longa, quis illam ferre potuiſſet, ſi cõtigiſſet centeſsimum implere? Quomodo fabula, ſic uita, non quamdiu, ſed quàm bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet quo loco deſinas, quocunq; uoles, deſine tantum bonam clauſulam impone. Vale.

aliàs, amicus es patriæ.

Vide Plinium. lib. 7. cap. 84.

EPIST. LXXIX. Quod multum ad bonam ualitudinem amicorum præſentia & mollis exercitatio proſunt. De tribus incommodis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus ualitudinis, quod inter initia contẽpſi. Poterat adhuc adoleſcẽtia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, ut ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cœpi abrumpendæ uitæ, patris mei indulgentiſsimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaque imperaui mihi ut uiuerem, aliquando enim & uiuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio dicam: ſi prius hoc dixerim, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ uim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia, & quicquid animũ erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtro ſaluti fuerunt, philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod

conualui

conualui:illi uitam debeo,& nihil illi minus debeo. Multum mihi ad bonam contule-runt ualitudinem amici,quorum adhortationibus,uigilijs,ſermonibus,alleuabar. Nihil æquè Lucili uirorũ optime ægrũ reficit atq; adiuuat, quàm amicorũ affectus, nihil æquè expectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem,mori:putabam inquam,me uicturum,nõ cum illis,ſed per illos:nõ effundere ſpiritum mihi uidebar,ſed trahere. Hæc mihi dederũt uoluntatẽ† adiuuandi me,& patiendi omne tormentũ:alioqui miſerrimũ eſt,cũ animũ moriendi proieceris, nõ habere uiuendi. Adhæc ergo remedia te cõfer,medicus tibi quantũ ambules,quantum exercearis,mõſtrabit,Ne indulgeas ocio,ad quod uergit iners ualetudo, ut legas clarius,& ſpiritũ,cuius iter et receptaculũ laborat,exerceas:ut nauiges,et uiſcera molli iactatione cõcutias:quibus cibis utaris:uinũ quãdo uiriũ cauſa aduoces,quando intermittas,ne irritet,& exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio,quod nõ tantũ huius morbi,ſed totius uitæ remediũ eſt. Contemne mortẽ. Nihil triſte eſt,cũ huius metũ effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt,metus mortis, dolor corporis, intermiſsio uoluptatũ. De morte ſatis dictũ eſt,hoc unũ dicã,nõ morbi hunc eſſe ſed naturæ metũ: multorũ mortẽ diſtulit morbus,& ſaluti illis fuit,uideri perire. Morieris nõ quia ægrotas, ſed quia uiuis. Iſta te res & ſanatum manet:cũ cõualueris, nõ mortẽ ſed ualitudinẽ effugies. Ad illud nunc proprium incõmodum reuertamur, magnos cruciatus habet morbus,ſed hos tollerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt ualde dolere,et diu: ſic nos amantiſsima noſtri natura diſpoſuit, ut dolorẽ aut tollerabilẽ aut breuem faceret. Maximi dolores cõſiſtũt in macerrimis corporis partibus. Nerui,articuliq;, & quicquid aliud exile eſt,acerrime ſæuit, cum in arcto uitia conceperit. Sed cito hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt, ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius, uim ſuam qua uiget admonetq; nos,perdit:ſiue quia corruptus humor cum deſijt habere quò cõfluat,ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra & omnis uertebrarum dolor,neruorumq; interquieſcit, cum illa quæ torquebat hebetauit:omnium iſtorũ prima uerminatio uexat,impetus mora extinguitur, & finis dolendi eſt obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, auriũ dolor ob hoc ipſum acutiſsimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur. Non minus me hercule quàm capitis ipſius, ſed quo incitatior eſt,eo citius in alienationem ſtuporemq; conuertitur. Hoc itaq; ſolatiũ uaſti doloris eſt,quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire,ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt quod imperitos in uexatione corporis male habet,non aſſueuerunt animo eſſe cõtenti,multum illis cum corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animum deducit à corpore,& multũ cum meliore & diuina parte uerſatur, cum hac querula ac fragili quantum neceſſe eſt,Sed moleſtũ eſt,inquis, carere aſſuetis uoluptatibus, abſtinere cibo, ſitire,eſurire. Hæc prima abſtinentia grauia ſunt, deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per ſe quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus, inde quibus fuit auiditas cibi,odiũ eſt,deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo,quod cupere deſieris. Adijce,quod nullus nõ intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adijce,quod licet & cauere uenturum,& obſiſtere imminenti remedijs. Nullus enim nõ ſigna præmittit, utiq; qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora,& te querelis onerare:leuis dolor eſt,ſi nihil illi opinio adiecerit. Cõtra ſi exhortari te cœperis ac dicere,nihil eſt,aut certe exiguum eſt,duremus,iam deſinet,leuem illum, dum putas,facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt,non ambitio tantum,ad illam reſpicit,& luxuria & auaritia. Ad opinionẽ dolemus,tã miſer eſt quiſq;, ꝗ̃ credidit. Detrahendas præteritorũ dolorum cõqueſtiones puto,& illa uerba, nulli unq̃ fuit peius, quos cruciatus,quanta mala pertuli? Nemo me reſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus? In eculeum impoſiti nõ ſic diſtrahuntur. Etiam ſi ſunt uera iſta,tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare,et miſerũ eſſe,quia fueris? Quid quod nemo nõ multum malis ſuis adiecit,& ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit,retuliſſe iucundum eſt. Naturale eſt mali ſui fine gaudere.

Circumci-

al. ad uiuendũ.

Circũcidenda ergo duo ſunt,& futuri timor,& ueteris incõmodi memoria:hoc ad me
iam non pertinet,illud nondũ.In ipſis poſitus difficultatibus dicat,Forſan & hæc olim
meminiſſe iuuabit. Toto contra illum pugnet animo, uincetur ſi ceſſerit, uincet ſi ſe
contra dolorem ſuum intenderit.Nunc hoc pleriq; faciunt,attrahunt in ſe ruinam,cui
obſtandum eſt. Iſtud quod premit,quod impendet,quod urget, ſi ſubducere te cœpe-
ris,ſequetur & grauius incumbet:ſi contra ſteteris & obniti uolueris,repelletur. Ath-
letæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne
tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant iſta patiuntur,ſed ut pugnẽt,
exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoq; euincamus omnia, quorum præmiũ non
corona,nec palma eſt,nec tubicẽ prædicationi nominis noſtri ſilentiũ faciens, ſed uir-
tus & firmitas animi & pax in cæterũ parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata for-
tuna eſt.Dolorẽ grauẽ ſentio.Quid ni ſentias?ſi illũ muliebriter tuleris. Quemadmo-
dum pernicioſior eſt hoſtis fugientibus,ſic omne fortuitũ incommodũ magis inſtat ce
denti & auerſo.Sed graue eſt.quid? nos ad hoc fortes ſumus ut leuia portemus? Vtrũ
uis longũ eſſe morbũ, an concitatum & breuẽ? Si longus eſt habet intercapedinẽ, dat
refectioni locum,multũ temporis donat,neceſſe eſt ut exurgat & deficiat. Breuis mor
bus ac præceps alterutrũ faciet,aut extinguetur, aut extinguet. Quid aũt intereſt non
ſit,aut non ſim?In utroq; finis dolendi eſt.Illud quoq; proderit,ad alias cogitationes a-
uertere animum,& à dolore diſcedere. Cogita quid honeſte, quid fortiter feceris, bo-
nas partes tecum ipſe tracta,memoriam in ea,quæ maxime miratus es,ſparge, tunc ti-
bi fortiſsimus quiſq; & uictor doloris occurrat. Ille qui dum uarices exſecandas præ-
beret,legere librũ perſeuerauit.Ille qui non deſijt ridere,cũ hoc ipſum mirati tortores
omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur,Non uincetur dolor ratione, qui uictus
eſt riſu?Quicquid uis nunc licet dicas,diſtillationes & uim continuæ tuſſis egerentem
uiſcerum partes,& febrem præcordia ipſa torrentem,& ſitim,& artus in diuerſum ar-
ticulis exeuntibus tortos:plus eſt flamma,& eculeus,& lamina, & uulneribus ipſis in
tumeſcentibus, quod illa renouaret & altius urgeret impreſſum, inter hæc tamen ali-
quis non gemuit:parum eſt,non rogauit,parum eſt,non reſpondit:parum eſt, riſit,&
quidem ex animo:uis tu poſt hoc dolorem deridere?ſed nihil, inquit, agere ſinit mor-
bus,qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum ualitudo tenet†nõ animum.Itaq; al.non & an.
curſoris morantur pedes,ſutoris ac fabri manus impediet.Si animus tibi eſſe in uſu ſo-
let,ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porrò nihil agere te
credis,ſi temperans æger ſis?Oſtendes morbum poſſe ſuperari,uel certe ſuſtineri.Eſt,
mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta
alacris animi indomitiq; terroribus, & in ueſtimentis uir fortis apparet. Habes quod
agas,bene luctare cum morbo,ſi nihil te coëgerit,ſi nihil exorauerit,inſigne prodis ex
emplum. O quàm magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri. Ipſe te ſpecta, ipſe
te lauda.Pręterea duo ſunt genera uoluptatum,corporales morbus inhibet,nõ tamen
tollit, imò (ſi uerum æſtimes) incitat, magis iuuat bibere ſitientem, gratior eſt eſuri-
enti cibus.Quicquid ex abſtinentia contigit,auidius excipitur. Illas uerò animi uolu-
ptates,quæ maiores certioreſq; ſunt,nemo medicus ægro negat,has quiſquis ſequitur
& bene intelligit,omnia ſenſuum blandimenta contemnit.O infelicem ægrum, qua-
re?quia non uino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ quam capaci ſcypho
miſcuit, renouat fracta inſuper glacie, quia non oſtrea illi lucrina in ipſa menſa aperi-
untur,quia non circa cœnationem eius tumultus cocorum eſt, ipſos cum obſonijs fo-
cos transferentium,hoc enim iam luxuria commenta eſt.Ne quis intepeſcat cibus, ne
quid palato iam calloſo parũ ferueat,cœnam culina proſequitur. O infelicem ægrum,
edet quantum concoquat,non iacebit in conſpectu aper, ut uilis caro, à menſa relega-
tus,nec in repoſitorio eius pectora auium(totas enim uidere faſtidium eſt)cõgeſta pe-
nentur. Quid tibi mali factum eſt? Cœnabis tanquam æger, imò aliquando tanquam
ſanus.Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quicquid a-
liud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluentibus magiſq; animo quàm corpore
morbidis,tantum mortem deſinamus horrere.Deſinemus autem,ſi fines bonorum ac
malorum

malorum cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res, uarias, magnas, diuinas percenſentem, in odiū illam ſui adducere ſolet iners ocium. Rerum naturam peragenti nunquā in faſtidium ueritas ueniet, falſa ſatiabunt. Rurſus ſi mors accedit & uocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longiſſime fructus eſt. Cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere: hijs neceſſe eſt uideri omnem uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. Hijs te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris uacando: ueniet aliquod tempus quod nos iterū iungat ac miſceat, quantumlibet ſit illud, longum faciet ſcientia utendi. Nam ut Poſſidonius ait, unus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longiſsima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquam quicquid poteſt facere, facturū ſit. Quicquid expectatum eſt diu, leuius accedit. Vale.

EPIST. LXXX. De Scylla & Charybdi & Aetna. Aequale in omnibus eſſe quod beatum facit.

EXpecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices circumitus Siciliæ totius, quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem †nō terribile nauigantibus optime ſcio. Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſeruaueris (dignū eſt autem ut obſerues) fac nos certiores, utrū uno tantum uento agatur in uortices, an omnis tempeſtas atq; mare illud contorqueat: & an uerum ſit quicquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa milia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoq; aſcendas, quam conſumi & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigantibus ſoleat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſcendit, ſed quia ignis euanuit, et minus uehemens ac largus effertur, ob eandem cauſam fumo quoque per diem ſegnior. Neutrum autem incredibile eſt, nec montē qui deuoretur quotidie minui, nec ignem manere eundem, quia nō ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna ualle cōceptus exæſtuat, & alijs paſcitur, in ipſo monte non alimentum habet, ſed uiam. In Lycia regio notiſsima eſt, Hepheſtion incolæ uocant, foratū pluribus locis ſolum, quod ſine ullo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantum ui remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit, adeo tutæ ſunt ab igne uicino. Non eſt autem quod iſtam curam imputes mihi, morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam deſcribas in tuo carmine, † & hunc ſolennem omnibus Poëtis locū attingas, quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerū quidem Cornelium uterq; deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit, & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi uidentur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, utrum ad conſumptam materiā, an ad ſubactam accedas, Creſcit indies, & inuenturis inuenta non obſtant. Præterea cōditio optima eſt ultimi. Parata uerba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent, nec illis manus inijcit tanquam alienis. Sunt enim publica, Iuriſconſulti negant quicquā publicum uſu capi. Aut ego te non noui, aut Aetna tibi ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus em̄ ſperare modeſtia tibi tua non permittit, quę tanta in te eſt, ut uidearis mihi retractaturus ingenij tui uires, ſi uincendi periculū ſit, tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cætera hoc habet boni ſapientia. Nemo ab altero poteſt uinci, niſi dum aſcenditur, dum ad ſummum perueneris, paria ſunt. Non eſt incremento locus, ſtatur. Num quid ſol magnitudini ſuæ adijcit? Num quid luna ultra quàm ſolet procedit? Maria non creſcunt, mundus eundem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuere non poſſunt. Quicunq; fuerint ſapientes, pares erunt & æquales, habebit unuſquiſq; ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior. Illud de quo

nō uidetur redundare

aliâs ne.

quo agitur quod beatum facit,æquale eſt in omnibus. An Aetna tua poſſit ſublabi & in ſe ruere,an hoc excelſum cacumen & conſpicuũ per uaſti maris ſpacia detrahat aſſidua uis ignium,neſcio:uirtutem, non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc una maieſtas deprimi neſcit, nec proferri ultra, nec referri poteſt. Sic huius,ut cœleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere, iam multum operis effectum eſt, imò ſi uerum fateri uolo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur,qui ſuſpicentur diem,quibus ſol per caliginẽ ſplendet,licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras,adhuc non fruitur bono lucis. Tũc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi,cum emiſſus his tenebris,in quibus uolutatur,non tenui uiſu clara proſpexerit,ſed totum diem admiſerit,& redditus cœlo ſuo fuerit,cum receperit locum,quem occupauit ſorte naſcendi.Surſum uocãt illum initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exoluatur,cum uitia diſiecerit,purusq́; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere Lucili chariſſime, in hoc ire impetu toto,licet pauci ſciant,licet nemo † uiuat.Gloria umbra uirtutis eſt,etiam inuitos comitabitur.Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit,aliquando ſequitur uel à tergo eſt,ita gloria aliquando ante nos eſt, uiſendamq́; ſe præbet, aliquando in auerſo eſt,maiorq́; quo ſerior,ubi inuidia receſſit. Quandiu uidebatur furere Democritus? uix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit,reſpuit, nec intellexit,niſi cum perdidit. Rutilij innocentia ac uirtus lateret,niſi accepiſſet iniuriam: dum uiolatur,effulſit. Nunquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exilium ſuum complexus eſt? De his loquor,quos illuſtrauit fortuna,dum uexat. Quàm multorum profectus in noticiam euaſere poſt ipſos? quàm multos fama non excepit,ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoq́; imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaq́; iã annis Metrodoro ſuo ſuperſtes,in quadam epiſtola,cum amicitiam ſuam † & Metrodori grata commemoratione ceciniſſet,hoc nouiſſime adiecit, nihil ſibi & Metrodoro inter bona tãta nocuiſſe,quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolũ habuiſſet,ſed penè inauditos. Nunquid ergo non poſteaquam eſſe deſierat,inuentus eſt? Nunquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoq́; in quadam epiſtola confitetur,ſe & Epicurum non ſatis † emicuiſſe,ſed poſt ſe & Epicurum, magnũ paratumq́; nomen habituros,qui uoluiſſent per eadem ire ueſtigia. Nulla uirtus latet, & latuiſſe,non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam & ſeculi ſui malignitate compreſſam dies publicet.Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum milia, multa populorum ſuperuenient. Ad illa reſpice, etiã ſi omnibus tecum uiuentibus ſilentiũ liuor indixerit, uenient qui ſine offenſa, ſine gratia iudicent.Si quod eſt precium uirtutis ex fama,nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo,tamen etiam non ſentientes colet ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mortuo retulit gratiam, ſi modo illam bona ſecutus eſt fide,ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit,ſiue ex denunciato uidebatur, ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies, ueritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt,nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium,perlucet,ſi diligenter inſpexeris. Vale.

al. uideat

forte cum

al. enituiſſe

EPIST. LXXXI. De exercendo in philoſophia ingenio. Et quod uera libertas excuſſo mortis metu, & paupertatis acquiritur.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit,quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde hoſtium, non alleuabatur uelum,licebit † uno uadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti uiam. Non ergo ſequor priores? facio, ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis,ſed aſſentior. Magnum tamen uerbum dixi,qui mihi ſilentiũ promittebam,& ſine interpellatore ſecretum. Ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei contentionem transfert. Cogito mecum quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci, quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat cõcurſus,quanta ſit circa artes bonas ſolitu

Vide num legendum ſit uni

nas ſolitudo, quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſq; miramur. Illud maxime reuoluo mecum, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimũ in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, ut fortunæ ictus inuictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat. Animus ex ſe creſcit, ſeipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa deniq; opera, tibi cõtinget uirtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quicquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt ut ſis bonus? uelle. Quid autem melius potes uelle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoq; conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur, peculium ſuum, quod comparauerunt uentre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupiſces quanticunq; ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaq; in tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerũt habent, nec qui uendiderũt. Tibi des oportet iſtud bonũ, à te petas. Libera te primum metu mortis, illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si uis ſcire quàm nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & diuitum uultus. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla ſollicitudo in alto eſt, etiam ſi qua incidit cura, uelut nubes leuis tranſit: horum qui felices uocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palàm eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sępius hoc exemplo mihi utendum eſt, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humanæ uitæ mimus, qui nobis partes, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena † latius incedit, & hæc reſupinus dicit, *al. elatus*

Impero Argis, regna mihi liquit Pelops,
Qua ponto ab Helles atq; ab Ionio mari

Vrgetur Iſthmos, ſeruus eſt, quinq; modios accepit, & quinq; denarios. Ille qui ſuperbus atq; impotens, & fiducia uirium tumidus, ait,

al. centunculo Quod niſi quieris Menelae hac dextra occides, diurnum accipit, in † cœnaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominũ, ſupraq; turbam delicatos lectica ſuſpendit. Omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi diſpoliaueris. Equum empturus ſolui iubes ſtratum, detrahis ueſtimenta uenalibus, ne qua uitia corporis lateant, hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt, Itaq; ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt, ſiue crus alligatum, ſiue brachium aſpiceres, nudari iuberes & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæ ue regem inſigni capitis decorum, ſi uis illum æſtimare, totumq; ſcire qualis ſit, faſciam ſolue, multum mali ſub illa latet. Quod de alijs loquor, ſi perpendere te uoles, ſepone pecuniã, domum, dignitatem, intus teipſe conſidera. † Nunc qualis ſis alijs credis. Vale.

aliter, non qua lis ſis, alijs cre= dens

EPIST. LXXXII. Quod propter ingratitudinem non eſt à beneficio ceſſandum. De compenſatione iniuriæ & beneficij, quod nemo ſcit referre gratiam, niſi ſapiens.

QVereris incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculũ uitare uolueris, nõ dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt? Non reſpondeant potius, quàm nõ dentur. Et poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quicquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, unius anni reſtituit ubertas. Eſt tanti ut gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manũ, ut non ſæpe fallatur. Aberrent, ut aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur, fœneratorem non fugat à foro coactor. Cito inerti ocio uita torpebit, ſi relinquendum eſt quicquid offendit. Te uero benigniorẽ hæc ipſa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus eſt, id, ut aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in his libris locuti ſumus, qui de Beneficijs inſcribũtur. Illud magis quærendum uidetur, quod non ſatis (ut exiſtimo) explicatum eſt, an is qui profuit

fuit

fuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit. Adijce ſi uis & illud,
multo plus poſtea nocuit, quàm ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſenten-
tiam quæris, alterũ ab altero abſoluetur, & dicet, quãuis iniuriæ præponderent, tamen
beneficijs donetur, cũ quod ex iniuria ſupereſt plus nocuit, ſed prius profuit. Itaq; ha-
beatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm ut admoneri debeas, quęren
dum eſſe quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit, quoniã animo & beneficia
& iniuriæ conſtant. Nolui beneficiũ dare, uictus ſum aut uerecundia, aut inſtantis per
tinacia, aut ſpe. Eo animo quidq; debetur, quo datur, nec quantum ſit, ſed à quali pro-
fectum uoluntate perpenditur. Nunc cõiectura tollatur. Et illud beneficiũ fuit & hoc
quod modũ beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus utroſq; calculos ſic ponit,
ut ſe ipſe circũſcribat, beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex (quem
eſſe me malo) iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certe, inquã, iuſtitiæ cõ
uenit, ſuum cuiq; reddere, beneficio gratiam, iniurię talionem, aut certe malã gratiam.
Verum erit iſtud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficiũ dederit. Nam ſi idem eſt,
beneficio uis iniuriæ extinguitur. Nam cui etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oporte-
bat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quàm uenia debetur. Non pono utriq; par pre
cium, pluris æſtimo beneficiũ q; iniuriam. Non omnes grati ſciũt debere beneficium.
Poteſt etiã imprudẽs, & rudis, & unus è turba, utiq; dum † prope ſibi eſt, reddere bene-
ficiũ, † & penſare ab accepto, ignorat aũt quantũ pro re debeat. Vni ſapiẽti notum eſt,
quanti res quæq; taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modo, ſtultus etiã ſi bonæ uo-
luntatis eſt, aut minus q; debeat, aut tempore, aut quo non debeat loco, reddit, id quod
referendũ eſt, effundit atq; abijcit. Mira in quibuſdam rebus uerborũ proprietas eſt, &
conſuetudo ſermonis antiqui, quædã efficaciſſimis & officia docentibus notis ſignat.
Sic certe ſolemus loqui. Ille illi gratiã retulit. Referre eſt ultro quod debeas afferre. Nõ
dicimus, gratiã reddidit. Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui ubili-
bet, & qui per aliũ. Non dicimus, repoſuit beneficiũ, aut ſoluit, nullũ enim nobis pla-
cuit, quod æri alieno conuenit uerbum. Referre eſt, ad eum à quo acceperis, rem ferre.
Hæc uox ſignificat uoluntariã relationẽ. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia
examinabit ſecũ, quantũ acceperit, à quo, quando, ubi, quemadmodũ. Itaq; negamus
quenq; ſcire gratiã referre, niſi ſapientẽ. Non magis q; beneficiũ dare quiſquã ſcit, niſi
ſapiens, hic ſcilicet qui magis dato gaudet, q; alius accepto. Hoc aliquis inter illa nume
rat, quæ uidemur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci uocãt; & ait, Nemo ergo
ſcit præter ſapientẽ referre gratiã? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſq;
ſcit alius? nec cũ emit aliquã rem, preciũ uẽditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia,
ſcito idem dicere Epicurũ. Metrodorus certe ait, ſolũ ſapientẽ referre gratiã ſcire. De-
inde idem admiratur, cũ dicimus, ſolus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt. At-
qui & amoris & amicitiæ pars eſt referre gratiã, imò hoc magis uulgare eſt, & in plures
cadit, q; uera amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus, fidẽ niſi in ſapiente non
eſſe, tanq; non ipſe idem dicat. An tibi uidetur fidẽ habere, qui referre gratiã neſcit? De
ſinant itaq; infamare nos tanquã incredibilia iactantes, & ſciant apud ſapientẽ eſſe ipſa
honeſta, apud uulgum ſimulacra rerum honeſtarũ & effigies. Nemo referre gratiã ſcit,
niſi ſapiens. Stultus quoq; utcunq; ſcit, & quemadmodũ poteſt referat, ſcientia illi po-
tius q; uolũtas deſit, uelle non diſcitur. Sapiens intra ſe omnia cõparabit. Maius enim
aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco cauſa. Sæpe enim hoc non potuere diui
tiæ in domũ infuſæ, quod oportune dati mille denarij. Multũ enim intereſt, donaue-
ris, an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exi-
guum eſt: quod ſequitur ex eo, magnũ. Quãtum aũt exiſtimas intereſſe, utrum aliquis
† quod dederat, receperit, uel quod præſtauit, ſumpſerit, an beneficiũ acceperit, ut da-
ret? Sed ne in eadem quæ ſatis ſcrutati ſumus reuoluamur, in hac cõparatione beneficij
& iniuriæ uir bonus iudicabit quidẽ quod erit æquiſſimũ, ſed beneficio fauebit, in hãc
erit partem procliuior. Plurimũ autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiuſmo
di. Dediſti mihi beneficiũ in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti mihi filium, ſed pa-
trem abſtuliſti. Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio proſequetur. Et ſi id pu

Vide num legendum ſit probæ fidei

Hæc in quibuſdam nõ adduntur

al. & niſi fallor uere, de rata quod præſtaret, ſumpſerit

ſillum erit quod interſit,diſſimulabit:etiam ſi multum fuerit,ſed ſi id donari ſalua pieta te ac fide poterit, remittet,id eſt,ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt: facilis erit in cõmutando,patietur plus imputari ſibi, inuitus beneficiũ per compenſationem iniuriæ ſoluet:in hanc partem inclinabit,huc uerget,ut cupiat debere gratiã,cupiat referre. Errat enim ſi quis beneficiũ libentius accipit quàm reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit quàm qui mutuatur,tãto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat,quàm qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque fallũtur ingrati, quod creditori quidem præter ſortem extra ordinem numerant,beneficiorũ aũt uſum eſſe gratuitũ putant:& illa creſcunt mora, tantoque plus ſoluendũ eſt,quãto tardius. Ingratus eſt,qui beneficiũ reddit ſine uſura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio,cũ conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt,ut quàm gratiſſimi ſimus. Noſtrum enim in hoc bonũ,quemadmodũ iuſtitia,non eſt, ut uulgo creditur, ad alios pertinẽs, maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico,quo uolet adiuuare adiutus,protegere defenſus,quod bonum exemplum circuitu ad facientẽ reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in autores,nec ulla miſeratio contigit his,qui patiuntur iniurias,quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod uirtutum omniũ precium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmiũ, recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum,non ut alius mihi libentius præſtet priori iritatus exemplo, ſed ut rem iucundiſſimam ac pulcherrimã faciam. Gratus ſum, non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc ut ſcias ita eſſe,ſi gratũ eſſe nõ licebit,niſi ut uidear ingratus,ſi reddere beneficiũ non aliter quàm per ſpeciem iniuriæ potero, æquiſſimo animo ad honeſtũ conſilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi uidetur pluris æſtimare uirtutẽ, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni uiri famã perdidit,ne conſcientiã perderet. Itaque,ut dixi,maiore tuo quàm alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res cõtigit, recipere quod dederat: tibi magna & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratũ fuiſſe. Nam ſi malicia miſeros facit,uirtus beatos, gratum aũt eſſe uirtus eſt,rem uſitatã reddidiſti,inæſtimabilem conſecutus es,conſcientiã grati,quæ niſi in animũ diuinum,fortunatumque non peruenit. In contrariũ autem huic affectum ſumma infelicitas urget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit,non differo illũ,ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe uitemus,nõ aliena cauſa,ſed noſtra. Minimũ ex nequitia leuiſſimumque ad alios redundat, quod peſſimũ ex illa eſt,&(ut ita dicam)ſpiſſiſſimũ,domi remanet,& premit habentẽ: quemadmodũ Attalus noſter dicere ſolebat, Malicia ipſa maximã partem ueneni ſui bibit. Illud autem uenenũ quod ſerpentes in alienam perniciem proferũt, ſine ſua continent,nõ eſt huic ſimile,hoc habentibus peſſimũ eſt. Torquet ingratus ſe & macerat, odit quæ accepit,quia redditurus eſt,& extenuat,iniurias uero dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius,cui beneficia excidũt, hærent iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficiũ,ac ſibi ipſa cõmendat,& ſe aſſidua eius cõmemoratione delectat. Malis una uoluptas eſt,& hæc breuis,dum accipiũt beneficia, ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illũ accipere, ſed accepiſſe delectat,quod immortale eſt & aſſiduũ. Illa contemnit, quibus læſus eſt, nec obliuiſcitur per negligentiam,ſed uolens. Non uertit omnia in peius, ſed nec quærit cui imputet caſum,& peccata hominũ ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba,nec uultus:quicquid accidit,benigne interpretãdo leuat:nec offenſæ potius,quàm beneficij meminit,quantum poteſt in priore ac meliore ſe memoria detinet: nec mutat animum aduerſus bene meritos,niſi multum malefacta præcedant,& manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt:tunc quoque in hoc duntaxat, ut talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus ſententijs paribus abſoluitur, & ſemper quicquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis,ubi paria maleficijs merita ſunt,deſinet quidem debere,ſed non deſinet uelle debere:& hoc facit quod qui poſt tabulas accepto quidẽ præſtauerant uſurã,uel hi remittunt,uel tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt,niſi contempſerit iſta,propter quæ uulgus inſanit. Si referre uis gratiam, & in exilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas,&

ipſa

ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigníſq; obijcienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil charius æſtimamus, quàm beneficiũ, quamdiu petimus: nihil uilius, cum acceperimus. Quæris quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus nõ quid impetratum, ſed quid petendum ſit. Abſtrahunt à recto, diuitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinione noſtra chara ſunt, precio ſuo uilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandũ eſt. Nihil habent iſta magnificũ, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt laudantur, ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, ſic & hoc populo † demus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc urbes, omnes etiã *al. credamus* ex barbaris regionibus gentes, conclamabunt. In hoc bonis maliſq; conueniet. Erunt qui uoluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximũ malum dicant, erunt qui ne malũ quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummũ bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo uitæ repertas, nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna nõ inuenit. In tanta iudiciorũ diuerſitate, referendã bene merentibus gratiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore affirmabunt: in hoc tã diſcors turba conſentiet, *Vno ore* cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima cauſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eò perductus eſt furor, ut † pernicioſiſſima res ſit, benefi *aliter, pericu-* cia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non uult eſſe cui *loſiſsima* reddat. Tibi habe quod accepiſti, non repeto, non exigo, profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium pernicioſius, quàm me beneficij uiolati pudere. Vale.

EPIST. LXXXIII. De inerti quiete uel ocio, & de morte, quod licet ſpeciẽ habeat mali, non tamen eſt malum, neq; bonum.

DEſij iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorẽ. In tuto pars tui melior eſt, poteſt fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, nõ timeo ne tu facias tibi. I, qua cœpiſti, & in iſto te uitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi *μανοίμην ἂν* eſſe malo, quàm molliter. Nunc ſic excipe quemadmodum à populo ſolet dici, dure, *μᾶλλον ἢ ἡ* aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorundã uitam laudari, quibus inuidetur. Mol *δοίμην.* liter uiuit, hoc dicunt mollis eſt. Paulatim enim effœminatur animus, atq; in ſimilitu- *Epictetus* dinem ocij ſui & pigriciæ, in qua iacet, ſoluitur. Quid ergò? uiro non uel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui uitam ſuam facere ſimilem. Multũ inter eſt inter ociũ, & conditiuũ. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt uel ſic iacere, quàm & iſtis officiorum uorticibus uolutari? Vtraq; res deteſtabilis eſt, & contractio, & torpor. Puto æque qui in odoribus iacet, mortuus eſt, quàm qui rapitur unco. Ocium ſine literis mors eſt, & hominis uiui ſepultura. Quid deniq; prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? Quæ tam emunita & in altum ſubducta uitæ quies, quam non dolor territet? Quocunq; te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeũt nos, quæ aut fallant, aut urgeant. Multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. Inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua uendicat, infra illũ omne telum cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaq; quantum poſſumus, ab illa reſiliamus, quod ſola præſtabit ſui naturæq; cognitio. Sciat quò iturus ſit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum ſit, quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatũ manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe, ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna uerba excidunt, cum tortor popoſcit manũ, cum mors propius acceſſit, poſſis illi dicere, facile prouocabas mala abſentia. Ecce dolor, quem tolerabilẽ eſſe dicebas: hæc mors, contra quam multa animoſe locutus es, ſonant flagella, gladius micat. Nunc animis opus Aenea, nunc pe

ctore firmo. Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio, ſi non uerba exercueris, ſed animum, ſi contra mortem te præperaueris, aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim Lucili uirorum optime ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamuis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione utitur. Nullum malū glorioſum eſt, mors autem glorioſa eſt, mors ergo non eſt malum, Profeciſti, liberatus ſum metu. Poſt hęc non dubitabo porrigere ceruicem. Nō uis ſeuerius loqui,† ſed morituro riſum mouere. Non me hercule facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit, mortis metum extinguere, an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quod mortem inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Gręci uocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt, Mors autem glorioſum eſt, ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio uides ubi obrepat, mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cum dicit, indifferens nihil glorioſum eſt, concedo tibi, ita ut dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa indifferentia: indifferentia autem eſſe dico, nec bona nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatē, exilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit nec incuruat. Laudatur non exiliū, ſed qui hoc non doluit. Laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coēgit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animū, quàm conturbauit. Omnia iſta per ſe nō ſunt honeſta, nec glorioſa, ſed quicquid uirtus ex illis adiīt, tractauitq́;, honeſtū & glorioſum facit, illa in medio poſita ſunt. Intereſt, utrū malicia illi an uirtus manū admouerit. Mors enim illa quę in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandū uentrem ſeceſſit, & euocatus ad mortē, iuſſusq́; prębere ceruicem, Præbebo, inquit, ita uiuā. Quæ dementia eſt fugere, cum retroire non poſſis. Præbebo, inquit, ita uiuā, penè adiecit uel ſub Antonio. O hominē dignū, qui uitæ dederetur. Sed, ut cœperā dicere, ut des ipſam mortem nec malū eſſe nec bonū, Cato illa honeſtiſſime uſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, uirtute addita ſumit. Cubiculum lucidū dicimus, hoc idem obſcuriſſimū eſt nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ à nobis indifferētia ac media dicuntur, diuitiīs, uiribus, formæ, honoribus, regno, & cōtra morti, exilio, malæ ualetudini, doloribus, quæq́; alia aut minus aut magis pertimuimus, aut malicia, aut uirtus dat boni uel mali nomē. Maſſa per ſe nec calida nec frigida eſt. In fornacē cōiecta concaluit. In aquā remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtū eſt. Id eſt, uirtus & animus † extrema cōtemnēs. Eſt & horū Lucili quæ appellamus media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo utrū capillos pares habeas. Mors inter illa eſt, quæ mala quidē non ſunt, tamen habent mali ſpeciē. Sui amor eſt, & parmanendi cōſeruandiq́; ſe inſita uoluntas, atq; aſpernatio diſſolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerū copia educere. Illa quoq; res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus, illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarū metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaq; etiā ſi indifferens mors eſt, non tamen inter ea eſt, quæ facile negligi poſſint. Magna exercitatione durandus eſt animus, ut conſpectū eius acceſſumq́; patiatur, mors cōtemni debet, magis quàm ſolet, multa enim de illa credimus. Multorū ingeniīs certatum eſt ad augendam eius infamiā. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens ianitor orci Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento, Aeternū latrans exangues terreat umbras. Sed etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe, nec quicquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. Aeque enim timent, ne apud inferos ſint, quàm ne nuſquam. His † aduerſantibus quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad uirtutem exurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exurget, ſi putabit indifferēs eſſe. Non recipit rerū natura, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat, pigre ueniet & cunctanter. Non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergi-

al. nec

Vide num legendum ſit externa

al. obuerſantibus

& tergiuerſante fit. Nihil facit uirtus, quia neceſſe eſt. Adijce nunc quod nihil honeſte fit, niſi cui totus animus incubuit atq; affuit, cui nulla parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut ſpe bonorũ, ad quæ peruenire tanti ſit deuorata unius mali patiẽtia. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fugiat. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit, non timet quod facit. Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito, Quàm tua te fortuna ſinet. Non ibis audacior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt, aliquem hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. Trudetur in id, quod inuadendum eſt. Noſtri quidem uideri uolunt Zenonis interrogationem ueram eſſe, fallacẽ autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificij ueternoſiſſimi nodos, totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionẽ perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro ueritate ſimplicius agendum eſt, contra metum fortius. Hæc ipſa quæ uoluuntur ab illis, ſoluere malim et expendere, ut perſuadeam, non ut imponã. In aciẽ educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reipub. bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermopilarum anguſtijs poſitos, nec uictoriam ſperant, nec reditum. Ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? & uita potius quàm loco cedant? Dices quod malum eſt, glorioſum non eſt. Mors glorioſa eſt, mors ergo non malum. O efficacem contionem. Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & † ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? Sic, inquit, cõmilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, nõ elapſus eſt manibus. Alacres illi & ad prandium proceſſerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt. Ire commilitones illò neceſſe eſt, unde redire non eſt neceſſe. Vides quàm ſimplex & imperioſa uirtus ſit. Quem mortaliũ circumſcriptiones noſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animũ, qui nunquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quàm cum aliquid grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non eſſe? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euincis? Quod auxiliũ inuenis? Quid dicis imbecillitati humanæ? Quid dicis, quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij uiribus obnixam cõtra te perſuaſionem humani generis auertis? Verba mihi captioſa cõponis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis, magna portenta feriuntur. Serpentem illum in Africa ſæuum, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſq; petierunt, ne python quidem uulnerabilis erat: cum ingens magnitudo pro uaſtitate corporis ſolidi, ferrum & quicquid humanæ torſerant manus, reijceret, molaribus demum fracta ſaxis eſt, & aduerſus mortẽ tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta ſunt iſta, quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta. Quædã inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit. Vale.

Vide num legendũ ſit alioqui.

al. ſtatim.

LIBER EPISTOLARVM XI.

EPISTOLA LXXVIII.

Tam mali exempli eſſet occidere dominum quàm prohibere. Non dubium eſt quin ordo ſit inuerſus. *Senſus enim hunc poſtulat, tam mali exempli eſſet prohibere dominũ quàm occidere.* Nimirum *ſi conſtaret dominum nolle uiuere, iuxta illud* Flacci: *Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti.*

Epiſtola LXXX. cuius initium, Expecto.

Nam Scyllam &c. negatio uidetur redundare, & quidem terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc ſcire Senecam, Scyllam reſpondere fabulis, de Charybdi dubitare, Alioqui, hæc uox, & quidem , augere ſolet non excipere aut imminuere. Quidam codex habebat, Nam Scyllam quidem ſaxum eſſe, & quidem non terribile. na. Vnde dubito num forte ſcriptum fuerit, Scyllam quidem ſaxum eſſe, ſed equiti terribile, non nauigantibus, ut intelligas hactenus Scyllam reſpondere fabulis.

EX EADEM.

Nec ignem non manere eundem. Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam utriuſq; lectionis idem eſt ſenſus. Quale eſt illud Maronis,

Nec tales tangere curas.

EX EADEM.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam &c. Variabat lectio, ſed nihil arridebat. Si cui diſplicet uulgata, perpendat num ita legi poßit, Morbo enim tuo daturus, etiā ſi nemo, ut hic per apoſiopeſin ſubaudias, roget, Mox. Quid? Mandem tibi, ut dum Aetnam deſcribis in tuo carmine, & hunc ſolennem, &c. Sentit enim illū more poëtarū nō omiſſurū in deſcriptione locū quē libenter tractent, qui facile ſpēldeſcit.

In fine poſtremæ epiſtolæ, Nephyton quidem, hæc uerba, non congruunt ſententiæ, legendum uidetur, ne pilo quidem, aut ne pilis quidem, ut intelligas poſt ſagittas & fundas adhibita pila.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DVODECIMVS.

EPIST. LXXXIIII. De ſtatu ſenectutis, & de frugali conuerſatione ſua. Et de ebrietate, primum aliorum, deinde ſuam ponens ſententiam.

Singulos dies tibi meos, & quidem totos indicare iubes. Bene de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe uiuendum eſt, tanquam in conſpectu uiuamus, ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimū inſpicere poſſit, & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretū? Nihil deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, nō tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libēter tibi ſcribam: obſeruabo me protinus, & (quod eſt utiliſſimum) diem mecum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo uitā ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui cōſilium futuri ex præterito uenit. Hodiernus dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit, totus inter ſtratum lectionemq; diuiſus eſt. Minimū exercitationi corporis datum, & hoc nomine ago gratias ſenectuti, non magno mihi conſtat, cū me moui, laſſus ſum. Hic autem eſt exercitationis, etiam fortiſſimis, finis. Progymnaſios meos quæris, unus mihi ſufficit, Earinus, puer (ut ſcis) amabilis, ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait nos eandem Criſin habere, quia utriq; dentes cadunt: ſed iam uix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallū fit, inter duos itinere diuerſo euntes: eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo, nec ignoras quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus ſum, iam enim ætas noſtra nō deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit quæris? Quod raro curſoribus euenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis q̄ exercitatione in frigidā deſcendi. Hoc apud me uocatur parum calda. Ille tantus Pſychrolutes, qui calendis Ianuarijs † Euripum ſalutabam, qui anno nouo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in uirginem deſilire, primum ad Tyberim transtuli caſtra, deinde ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, et omnia bona fide fiunt, ſol temperat, non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandium, poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimum. Conſuetudinem meam noſti. Breuiſſimo ſomno utor, & quaſi interuigilo, ſatis eſt mihi uigilare deſijſſe. Aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor, ſubita aliqua & immenſa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem: fremitum patientiſſime fero, multæ uoces & in unum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut uento ſyluam uerberante, & cæteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi uoluerint prudentiſſimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuiſſimas & perplexas fecerint, quæ ut ſint ueræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, uirum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit, uiro autem bono committit,

[Margin: Deus cogitationes] [Margin: 1] [Margin: al. in Euripum ſaltabam.]

tit,ergo uir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili de
rideatur attende. Satis enim eſt unam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum
ſermonem committit,uiro autem bono committit, ergo uir bonus non dormit. Quo
uno modo poteſt. Poſſidonius Zenonis noſtri cauſam agi, ſed ne ſic quidem (ut exi-
ſtimo) agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici, Altero cũ aliquis uino grauis
eſt, & impos ſui. Altero ſi ſoleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio eſt. Hunc à Ze-
none dici, qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum ar-
cana, quæ per uinum eloqui poſſet,quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio com
plectitur eum, qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe con-
cedes inter ebrium & ebrioſum. Poteſt & qui ebrius eſt tunc primum eſſe, nec habere
hoc uitium, & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaq; id intelligo quod ſigni
ficari uerbo iſto ſolet,præſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & uer-
ba examinante. Adijce nunc,quod ſi hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit,
ambiguitate uerbi quæſiuit locum fraudi,quod faciendum non eſt, ubi ueritas quæri-
tur. Sed ſane ſi hoc ſenſerit, quod ſequitur, falſum eſt,ei qui ſoleat ebrius fieri,nõ com-
mitti ſermonem ſecretũ. Cogita enim quàm multis militibus,nõ ſemper ſobrijs, & im
perator, & tribunus, & cẽturio,tacenda mandauerint. De illa Caij Cæſaris cæde,illius
dico qui ſuperato Pompeio rempublicã tenuit, tam creditũ eſt illi Cymbro quàm C. Caſ-
ſio. Caſſius tota uita aquam bibit. Tullius Cymber & nimius erat in uino & † ſcorda- al.ſcordulus
lus,in hanc rem locutus eſt ipſe. Ego,inquit,quenquam feram, qui uinũ ferre nõ poſ- al.ſcordalijs
ſum? ſibi quiſq; nunc nominet eos,quibus ſcit & uinum male credi, & ſermonem be-
ne. Vnum tamẽ exemplum, quod occurrit mihi referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt
enim uita exemplis illuſtribus. Non ſemper confugiamus ad uetera. L. Piſo urbis cu-
ſtos ebrius ex quo ſemel factus fuit,maiorem partem noctis in cõuiuio exigebat, uſq;
in horam ſextam ferè dormiebat, hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuũ (quo
tutela urbis continebatur) diligẽtiſſimè adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit
ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tyberius pro-
ficiſcens in Campaniam,cũ multa in urbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa, puto quia
illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit urbis præfectum, uirũ grauem,
moderatum,ſed merſum uino, & madentem adeò, ut ex ſenatu aliquando (in quem è
conuiuio uenerat)oppreſſus inexcitabili ſomno,tolleretur. Huic tamẽ Tyberius mul
ta ſua manu ſcripſit,quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat: nullũ Coſ-
ſo aut priuatum ſecretum,aut publicum elapſum eſt. Itaq; declamationes iſtas de me-
dio remoueamus, Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate deuictus. Quemadmo-
dum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet,in ſummam partem uis
caloris eiectat:ſic uino exæſtuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur & prodit
in mediũ. Onerati mero quemadmodũ non cõtinent cibũ uino redundante,ita ne ſe-
cretum quidẽ,quod ſuum alienumq; eſt,pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat,ita
& illud ſolet,ut cũ his quos ſciamus libẽtius bibere, de rebus neceſſarijs deliberemus.
Falſum eſt ergo hoc,quod patrocinij loco ponitur,ei qui ſoleat ebrius fieri non dari ta
citum. Quãto ſatius eſt aperte accuſare ebrietatem, & uitia eius exponere, quæ etiam
tolerabilis homo uitauerit, nedũ perfectus ac ſapiẽs, cui ſatis eſt ſitim extinguere, qui
etiam ſi quando orta eſt hilaritas,aliena cœna producta longius, tamẽ citra ebrietatem
reſiſtit. Nã de illo uidebimus,an ſapientis animus nimio uino turbetur, & faciat ebrijs
ſolita. Interim ſi hoc colligere uis,uirum bonum non debere ebrium fieri,cur ſyllogiſ-
mis agis? dic quàm turpe ſit plus ſibi ingerere quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe
menſuram,quàm multa ebrij faciant,quibus ſobrij erubeſcant, Nihil aliud eſſe ebrieta
tem,quàm uoluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrium habitũ, nun- Ebrietas uo-
quid de furore dubitabis? Nunc quoq; nõ eſt minor,ſed breuior. Refer Alexandri Ma lũtaria eſt in-
cedonis exemplum,qui Clitum chariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfo- ſania.
dit, & intellecto facinore, mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas, & incendit,
& detegit, obſtantem malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore
peccandi quàm bona uoluntate,prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia uis
uini,

uini, quicquid male latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, ſed protrahit: tunc libidinoſus ne cubiculum quidem expectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tũc petulans non linguam, non manum cõtinet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illam ignorationẽ ſui, dubia & parũ explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domũ: ſtomachi tormenta, cum efferueſcit merum, ac uiſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen utcunq; tolerabile eſt, dum illi uis ſua eſt. Quid cum ſomno uiciatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ædiderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicoſasq; hoſtibus tradidit, Hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit, hæc contumaciſſimos & iugum recuſantes in alienum egit arbitrium, hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prelia, tot hyemes, per quas uicta temporum locorumq; difficultate tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi et ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus †condidit. Quæ gloria eſt capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac uomitantes recuſauerint, cum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, & nemo tam uini capax fuerit, uinceris à dolio. Marcum Antonium, magnum uirũ & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit quàm ebrietas? Nec minor uino Cleopatræ amor. Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxusq; regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum uino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, ſi ſobrius faceret, quanto intolerabilius quod hæc ipſa in ebrietate faciebat? Ferè uinolentiam crudelitas ſequitur, † uallatur enim exaſperaturq; ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi etiam ad minimã radij ſolis offenſionem, ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum ſæpe apud ſe non ſunt, conſuetudine inſaniæ durata uitia, uino concepta, etiam ſine illo ualent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende, rebus, non uerbis, quod facilimum eſt. Proba iſtas, quæ uoluptates uocantur, ubi tranſcẽderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapientem multo uino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit, licet colligas, nec ueneno potato moriturũ, nec opio ſumpto dormiturũ, nec Elleboro accepto quicquid in uiſceribus hærebit, eiecturum deiecturumq;. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat, quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium? Vale.

al. perdidit

al. uillatur

al. uiolatur

EPIST. LXXXV. De alternitate lectionis & ſtili, & quomodo aliorum dicta per transformationem noſtra facere debemus.

ITinera iſta quæ ſegnitiem mihi excutiunt, & ualetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudijs. Quare ualetudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentem corporis literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studio quare proſint, indicabo. A lectionibus receſſi. Sunt autem (ut exiſtimo) neceſſariæ. Primum ne ſim me uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & ſtudio fatigatũ, nõ ſine ſtudio tamẽ, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantũ legere debemus. Altera res contriſtabit, & uires exhauriet, de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo cõmutandum eſt, & alterũ altero temperandũ, ut quicquid lectione collectũ eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, diſponũt, ac per fauos digerũt: & (ut Vergilius noſter ait) liquẽtia mella Stipant, & dulci diſtẽdunt nectare cellas. De illis nõ ſatis cõſtat, utrum ſuccũ ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerũt, in hunc ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutent. Quibuſdã enim placet, nõ faciẽdi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligẽdi. Aiũt inueniri apud Indos mel in arundinũ folijs, quod aut

ros illius cœli, aut ipſius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoq; herbis uim eandem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni, quã perſequatur & cõtrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem uerti, quæ ex tenerrimis uirentium florentiumq; decerpſerint, nõ ſine quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unũ diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur abducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quæcũq; ex diuerſa lectione cõgeſſimus, ſeparare, melius enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibita ingenij noſtri † cura & facultate, in unũ ſaporẽ uaria illa libamenta cõfundere: ut etiã ſi apparue- *al. aura*
rit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe q̃ unde ſumptũ eſt appareat: quod in corpore noſtro uidemus, ſine ulla opera noſtra facere naturã. Alimẽta quæ accepimus quãdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt. At cũ ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in uires & in ſanguinẽ tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia præſtemus, ut quæcunq; hauſimus, nõ patiamur integra eſſe, nec aliena ſint, ſed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, ut unũ quiddam fiat ex multis, ſicut unus numerus fit ex ſingulis, cũ minores ſummas & diſſidentes cõputatio una comprehendit. Hoc faciat animus noſter. Omnia quibus eſt adiutus abſcondat, ipſum tantum oſtendat, quod effecit: etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quàm admiratio tibi altius fixerit, ſimilem eſſe te uolo quomodo filium, nõ quomodo imaginem. Imago res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationẽ? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidẽ poſſe, ſi magni uiri: nec enim omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit, formã ſuam impreſſit, † ut unitatẽ cũ *al. ut in unitatẽ illã cõpetãt.*
illa petant. Non uides quàm multorum uocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur: aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris fœminæ, interponuntur tibiæ, ſingulorum illic latent uoces, omniũ apparent. De choro dico, quem ueteres philoſophi nouerant. In comeſſationibus noſtris plus cantorũ eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit, cum omneis uias ordo canentium impleuit, & cauea uenatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; cõſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum uolo, ut multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarũ ætatum exempla, ſed in unum cõſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione, ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente: hanc ſi audire uolueris, dicet tibi: Relinque iſta, iamdudum ad quæ diſcurritur. Relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. Relinque corporis atq; animi uoluptates, molliunt & eneruant. Relinque ambitum, tumida res eſt, uana, uentoſa, nullum habet terminũ: tam ſolicita eſt, ne quẽ ante ſe uideat, q̃ ne ſe poſt aliũ: laborat inuidia, & quidẽ duplici. Vides autẽ quàm miſer ſit, ſi is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentiũ domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantiũ, limina? multũ habent contumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Præteri iſtos gradus diuitũ, & magno aggeſtu ſuſpenſa ueſtibula. Non in prærupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimasq; res & ſimul ampliſſimas pete. Quęcũq; uidentur eminere in rebus humanis, quãuis puſilla ſint, & cõparatione humillimorũ extẽt, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigiũ dignitatis uia eſt. At ſi conſcendere hunc uerticẽ libet, cui ſe fortuna ſubmiſit, omnia quidem ſub te quę pro excelſiſſimis habentur, aſpicies, ſed tamen uenies ad ſumma per planum. Vale.

EPIST. LXXXVI. De affectibus animi, quos ſecundum Peripateticos dicit ſapientem temperare poſſe, non uitare. Et de beatæ uitæ perfectione.

PEperceram tibi, & quicquid nodoſi adhuc ſupererat, præterierã, contentus quaſi guſtum tibi dare, eorum quæ à noſtris dicuntur, ut probetur uirtus, ad explendam beatã uitam ſola ſatis efficax. Iubes me quicquid eſt interrogationũ aut noſtrarum, aut † ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehẽdere, quod ſi facere uoluero, non *al. traductione noſtra.*
erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem deſcendere, pro dijs hominibusq; ſuſceptã, ſubula armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt. Qui temperans eſt, & conſtans. Qui conſtans eſt, & imperturbatus

turbatus eſt. Qui imperturbatus eſt,ſine triſtitia eſt. Qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt, Ergo prudens beatus eſt,& prudentia ad beatā uitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent,ut imperturbatum,& conſtantem,& ſine triſticia,ſic interpretentur,tanquam imperturbatus dicatur,qui raro perturbatur & modice,nō qui nunquam. Item ſine triſticia eum dici aiunt,qui nō eſt obnoxius triſticiæ, nec frequens, nimiusúe in hoc uitio. Illud enim,humanam naturam negare, alicuius animum immunē eſſe triſticia. Sapientē non uinci mœrore, cæterum tangi, & cætera in hunc modū ſectæ ſuæ reſpondentia. Non his tollunt affectus,ſed temperant. Quantulum autem ſapienti damus,ſi imbecillimis fortior eſt,& mœſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior,& humillimis maior. Quid ſi miretur uelocitatem ſuam laudās ad claudos debilesq́ reſpiciens? Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas, Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti, Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas. Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quod ſi ſanum uoces,leuiter febricitan-
4 tem,non eſt bona ualitudo,mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur,quomodo apyrina dicuntur,non quibus nulla ineſt duricia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono uiro intelligo,ſed uacationem,nulla debent eſſe non parua. Nam ſi ulla ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti,impar illis erit ratio,& uelut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi non unum,ſed uniuerſum affectuum cœtum relinquis,cum quo colluctetur: ſed omnis plus poteſt, quamuis mediocrium turba, quàm poſſet unius magni uiolentia. Habet pecuniæ cupiditatem,ſed modicam: habet ambitionem, ſed non cōcitatam: habet iracundiam,ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus uagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur,qui unum uitium integrum haberet,quàm cum eo qui leuiora quidem,ſed omnia. Deinde nihil intereſt quàm magnus ſit affectus: quantuſcunq; eſt, parere neſcit,conſiliū non accipit: quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite, natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur,non audiunt affectus quantulicunq; ſint. Tigres,leonesq́ nunq̄ feritatem exuunt,aliquando ſubmittūt, & cum minime expectaueris,exaſperatur toruitas mitigata. Nunquam bona fide uitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit,ne incipient quidem affectus: ſi inuita ratione cœperint,inuita perſeuerabunt. Facilius eſt enim initia illorum prohibere, quàm impetum regere. Falſa eſt utiq; iſta mediocritas & inutilis,eodemq́ loco habenda,quo ſi quis diceret modice inſaniendum,modice ægrotandum. Sola uirtus habet: non recipiunt animi mala temperamentum,facilius ſuſtuleris illa,quàm rexeris. Nunquid dubium eſt, quin uitia mentis humanæ inueterata & dura (quæ morbos uocamus) immoderata ſint,ut auaricia,ut crudelitas,ut impotentia,ut impietas? ergo immoderati ſunt & affectus,ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiæ, timori, cupiditati, cæteriſq; moribus prauis,non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus iritantur. Itaq; creſcunt prout magnas habuerint minoresúe cauſas,quibus cōcitentur: maior erit timor,ſi plus quo exterreatur,aut propius,aſpexerit: acrior cupiditas,quo illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus,ne illud quidem eſt quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſis ſuis creſcēt, tantiq; erunt,quanti fient. Adijce nunc, quod iſta quantumuis exigua ſint, in maius excedunt. Nunquam pernitioſa ſeruant modum. Quamuis leuia initia morborū,ſerpunt,& ægra corpora minima interdum mergit acceſſio. Illud uerò cuius dementiæ eſt,credere,quarum rerum extra noſtrū arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrij terminos. Quomodo ad id finiendum ſatis ualeo,ad quod prohibendum parum ualui,cum facilius ſit excludere,quàm admiſſa comprimere? Quidam ita diſtinxerunt,ut dicerent,temperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt,euentu non eſt: nam quantum ad habitum mentis ſuæ,nō perturbatur, nec cōtriſtatur, nec timet, ſed multæ extrinſecus cauſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant,

afferant, Tale eſt quod uolunt dicere, Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, uitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, uſu frequenti timor tranſit in uitium, & ira in animum admiſſa, habitũ illum ira carentis animi retexit. Præterea ſi non contemnit uenientes extrinſecus cauſas, & aliquid timet, cum fortiter eundũ erit aduerſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cũctanter exibit & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſitas mentis. Illud præterea iudico obſeruãdum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, unum bonum eſſe quod honeſtũ per ſe, rurſus ad uitam beatam ſatis eſſe uirtutẽ. Si unum bonũ eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beate uiuendum ſufficere uirtutẽ, è contrario non remittetur, ſi beatum ſola uirtus facit, unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum uel ſola uirtute fieri poſſe, non tamen unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Epicurus quoq; iudicat cum uirtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam uirtutem non ſatis eſſe ad beatam uitam, quia beatũ efficiat uoluptas, quæ ex uirtute eſt, non ipſa uirtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat nũquam uirtutem eſſe ſine uoluptate: ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atq; inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecũ uoluptatem, ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum uel ſola uirtute, non futurum autem perfecte beatum, quod quemadmodum fieri poſsit, non reperio. Beata enim uita bonũ in ſe perfectum habet inexuperabile, quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorũ uita nihil habet maius aut melius, beata autem uita diuina eſt, nihil habet, in quod amplius poſsit attolli. Præterea ſi beata uita nullius eſt indigens, omnis beata uita perfecta eſt, eademq; eſt, & beata, & beatiſsima. Nunquid dubitas quin beata uita ſummũ bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidẽ uita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies, cum ſummum bonum intelligam quod ſupra ſe gradum nõ habet. Si eſt aliquis minus beatus quàm alius, ſequitur, ut hic alterius uitam beatioris magis concupiſcat, quàm ſuam, beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quàm quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imò qui debet? Dicam quid ſit, ex quo ueniat hic error. Neſciunt beatam uitam unam eſſe. In optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque in æquo eſt longa & breuis, diffuſa & anguſtior, in multa loca, multasq; partes diſtributa, & in unum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſura & partibus, id illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata uita eximium? quod plena eſt, finis. Vt puta, edendi bibendiq; ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus, quid refert? uterque iam ſatur eſt. Hic plus bibit, ille minus, quid refert? uterque non ſitit. Hic pluribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil intereſt, ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non eſt beatus, non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem & controuerſam pro confeſſa † iudicare, cum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo, inquit, fortis imminentia mala non timebit? Iſtud dementis alienatiq; , non fortis eſt. Ille uerò, inquit, moderatiſsime timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, ut illis uirtutum loco ſint minora uitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malicia, ſed leuiore uexatur. At enim dementem puto qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt, ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & unam tantum turpitudinem malum iudicat, debebit ſecure pericula aſpicere, & alijs timenda contemnere: aut ſi ſtulti & amentis eſt mala non timere, quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Vt uobis, inquit, uidetur, præbebit ſe periculis fortis. Minime. Non timebit

al. uindicare

illa, ſed uitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo (inquis) mortem, uincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non, ſcit enim illa non eſſe mala, ſed uideri, omnia iſta humanæ uitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, uerbera, cathenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, uel per morbum, uel per iniuriã, & quicquid aliud attuleris inter lymphaticos metus numera. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtra ſponte ueniendũ eſt? Quæris quid ſit malũ? Cedere his quæ mala uocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid cõueniret forti uiro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim incõſulta temeritas, nec periculorũ amor, nec formidabiliũ appetitio. Scientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit: diligẽtiſsima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſsima eorũ, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus uiri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi uiſcera ſua in ſinu ſuo uidit, ſi ex interuallo quo magis tormenta ſentiat repetitur, & per ſiccata uiſcera, recens dimittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? Iſte uero dolet, Senſum enim hominis nulla exuit uirtus: ſed non timet, inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris quis tunc animus illi ſit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet, quod nocet deteriorem facit. Dolor & paupertas deteriorem non faciunt, ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur, non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent, Deteriorem fieri gubernatorẽ tempeſtate ac procella, quia nõ poſsit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri: quibus Peripateticus, Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit: uirtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſsimilis eſſet gubernatoris conditio & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in uita agenda, non utiq; quod tentat efficere, ſed omnia recta facere. Gubernatori propoſitum eſt utiq; nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt, præſtare debent, quod promittunt. Sapientia domina rectrixq; eſt. Artes ſeruiunt uitæ, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed † utilem operam, & nauis regendæ ſcientiam: hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauem, niſi rectam, arti ſatisfecit: tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo, inquis, non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum uetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet & exarmat? Non tanquam gubernatori, ſed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut oſtendat. Tranquillo enim, ut aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt, non rectori eius, qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator, Alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt nauem, qua ipſe quoq; uector eſt, Alteram propriam, qua gubernator eſt, Tempeſtas tanquam uectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienũ bonum eſt, ad eos quos uehit pertinet, quo modo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum eſt, & eorũ cum quibus uiuit, & proprium ipſius. Itaq; gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium alijs promiſſum tempeſtate impeditur, Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab alijs tempeſtatibus uitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu, tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit, tũc ipſius ſapientiæ negocium agit, quam diximus & alienũ bonum eſſe, & ſuum. Præterea ne alijs quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illũ aliquæ neceſsitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas, per totam uitam opus eius extẽditur, Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſq; caſus aptus eſt, bonorum rector eſt, malorum

[Marginal notes: al. fidelem — εὖ ἴσθι Ποσειδᾶν ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν καταδύσω. — παροιμία]

malorum uictor. Sic, inquam, ſe exercuit, ut uirtutem tam in ſecundis quàm in aduerſis exhiberet, nec materiã eius, ſed ipſam intueretur. Itaq; nec paupertas illum, nec dolor, nec quicq; aliud, quod imperitos auertit et præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tãtum Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc uiliorem materiã obtuliſſet, feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens uirtutem ſi licebit in diuitijs explicabit, ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria: ſi minus, in exilio: ſi poterit, imperator: ſi minus, miles: ſi poterit, integer: ſi minus, debilis: quamcunq; fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſsima animalia, & ad occurſum expauefacientia hominem, † cogant pati iugum: nec aſperitatem excuſsiſſe contenti, uſq; al. docent
in cõtubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos. Elephantem minimus & Aethiops iubet ſubſidere in genua, ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exilium, ubiq; horrenda, cum ad hunc peruenere, manſueta ſunt. Vale.

IN LIBRVM XII.

EPISTOLA. LXXXIIII.

Hieran fecimus. Apparet uehementiſsimum ac laborioſiſsimum curſum fuiſſe dictum, ἱερὰν, ut ſubaudias δρόμον: quemadmodum & nautæ dicunt, ſacram ancoram, & medici ſacram doſim ἱερὰν πικρὰν. 1

Et ſcordalus. De hac uoce dictum eſt epiſtola 57. 2

Nec ſopore ſumpto dormiturum: Ex exemplari feliciore repoſuimus, opio. Opium enim copioſius ſumptum letalem adfert ſomnum.

EPIST. LXXV.

Locus eſt deprauatus, nec ſubueniebant exemplaria. Interim lectionem utcunq; tibicine fulciemus, donec quod certum eſt enterſerit. Opinor inuerſum ordinem, atq; ita legendum, Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni uiri: ut hic ex ſuperioribus repetas argumentationem & ſententias. Deinde ſequatur. Nec enim ex omnibus uelut exemplaria traxit, ex quo formam ſuam impreſſit, ut in unitatem illa competant. Senſus hic eſt, Si magni uiri orationem imiteris, nõ agnoſci, cuius ſit ſententia, quum ille non collegerit ex quibuslibet, poſteaquam illis impreſſit ſuam formam, ut competant in unitatem. Verum uideo tolerabilem lectionem, ſi pro ex quo, legas, nec enim omnibus, quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit, &c. Rurſus ſi legas traxerit pro traxit, ut ſit ſenſus, Non omnibus impreſſit formam, quæ ex quo traxerit, hoc eſt, non addidit notam, qua liqueat quid ex quo traxerit. Et quare non impreſſit formam? ut illa competant in unitatem. In quodam exemplari pro traxit erat ſtruxit, tum Ennij nomen erat additum. Magni uiri Ennij. 3

EPISTOLA LXXXVI.

Quomodo aprina dicuntur, &c. Repoſuimus apyrina, qua uoce uſus eſt Plinius libro 23. cap. 6. 4

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPIST. LXXXVII. Exemplo Scipionis utens, notat balneorum luxuriam, ſubijciens de ſationibus & inſationibus quædam oblectabilia ſeneſcenti.

IN ipſa Scipionis Africani uilla iacẽs hæc tibi ſcribo, adoratis manibus eius & † ara, quam ſepulchrum eſſe tanti uiri ſuſpicor: ani- al. arca.
mam quidem eius in cœlum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (Hos enim et Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiam eius moderationẽ pietatemq;, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriã, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil inſtitutis, æquũ inter omnes ciues ius ſit, utere ſine me beneficio meo patria, cauſa tibi libertatis fui, ero et argumentũ. Exeo, ſi plus, quàm tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi? in exilium uoluntarium ſeceſsit, & ciuitatem exonerauit. Eò perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaq; dedit locum legibus, et ſe Liternum recepit, tam ſuum exilium Reipub. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi uillam ſtructam lapide quadrato, murum circundatũ ſyluæ, turres quoq; in propugnaculum uillæ utrinq; ſubrectas. Ciſternam ædificijs ac uiridibus ſubditã, quæ ſufficere in uſum uel exercitus poſſet. Balneolũ anguſtũ, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. Non uidebatur maioribus noſtris cali-

dum,niſi obſcurum. Magna ergo me uoluptas ſubit contemplantem mores Scipionis
ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantū ſemel
capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramq;
(ut mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum paui
mentū tam uile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi uidetur
ac ſordidus, niſi parietes magnis & precioſis orbibus refulſerint, niſi Alexādrina mar-
mora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis undiq; operoſa & in picturæ modū ua-
riata circumlitio prætexatur, niſi uitro condatur camera, niſi Thaſius lapis, quondam
rarū in aliquo ſpectaculū templo, piſcinas noſtras circūdederit, in quas multa ſudatio-
al. epiſtomia ne corpora exinanita demittimus, niſi aquam argentea † epitomia fuderint. Et adhuc
1 plebeias fiſtulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantū ſtatua-
rum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum im-
penſæ cauſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò delitiarū per-
uenimus, ut niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt ri-
mæ, magis quàm feneſtræ, muro lapideo exſectæ, ut ſine iniuria munimenti, lumen ad
forte, aperta mitterent. At nunc blactaria uocant balnea, ſi qua non ita † aptata ſunt, ut totius diei
ſolem feneſtris ampliſsimis recipiant, niſi & lauantur ſimul & colorantur, niſi ex ſolio
agros & maria proſpiciunt. Itaq; quæ concurſum & admirationem habuerāt cum de-
dicarentur, hæc in antiquorum numerum reijciuntur, cum aliquid noui luxuria com-
menta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erāt balnea, nec ullo cultu exornata.
aliter, qua- Cur enim ornaretur res † quadratoria, & in uſum non in oblectamenta reperta? Non
drantaria ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper uelut ex calido fonte currebat, nec referre cre-
debant in quam perlucida ſordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea
intrare obſcura, & gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabi
um Maximum, aut ex Cornelijs aliquem manu ſua temperaſſe. Nam hoc quoq; nobi-
liſsimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigen-
diq; munditias, & utilem ac ſalubrem temperaturam, non hāc quæ nuper inuenta eſt,
al. inuitum ſimilis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, † uiuum lauari
al. algeat oporteat. Nihil mihi uidetur iam intereſſe, † ardeat balneum an caleat. Quantæ nunc
aliqui ruſticitatis damnāt Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus
diem admiſerat, quod non in multa luce decoquebatur, & ſpectabat, ut in balneo con-
coqueret? O hominem calamitoſum, neſcit uiuere. Non pacata aqua lauabatur, ſed ſæ-
pe turbida, & cum plueret uehementius, penè lutulenta. Nec multum eius intererat an
ſic lauaretur, ueniebat enim, ut ſudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc
quorundam futuras uoces credis? non inuideo Scipioni, uere in exilio uixit, qui ſic la-
uabatur. Imò ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, ut aiunt qui priſcos mores urbis
tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerāt:
cæterum toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſsimos fuiſ-
2 ſe. Quid putas? Illo diſſoluiſſe militiæ laborem decebat uirum. Poſtquam munda bal-
nea inuenta ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem, & nimijs notabilem delicijs
Horatius Flaccus quid ait? Paſtillos Ruſillus olet. Dares nunc Ruccillū, proinde eſ-
ſet ac ſi hircum oleret, et Gorgonij loco eſſet, quem idem Horatius Ruccillo oppoſuit.
Parum eſt ſumere unguentū, ni bis die terq; renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid
quod odore tanquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia uidebuntur, uillæ im-
putabis, in qua didici ab Aegialo diligētiſsimo patrefamiliæ (Is enim nunc huius agri
poſſeſſor eſt) quamuis uetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere ne-
ceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod uidi hoc dico, illud ar-
buſtum trimum & quadrimum haud faſtidiendi fructus autumo. Depone, te quoque
proteget illa quæ Tarda uenit ſeris factura nepotibus umbrā, ut ait Vergilius noſter:
qui non quid ueriſsime, ſed quid decentiſsime diceretur, aſpexit, nec agricolas docere
uoluit, ſed legentes delectare. Nam (ut omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi ne-
ceſſe fuit deprehendere, aſcribam, Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoq; medica putres
Accipiunt ſulci, & milio uenit annua cura. Annuo tempore iſta ponenda ſunt, &

an utriuſq;

an utriuſq; terna ſit ſatio,hinc æſtimes licet.Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo,iam procliuus in Iulium.Eodem die uidi fabam metentes,milium ſerentes. Ad oliuetũ reuertor,quod uidi duobus modis diſpoſitum.Magnarum arborum truncos circumciſis ramis,& ad unum redactis pedem,cum rapo ſuo tranſtulit,amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantum,ſed calcauit & preſſit.Negat quicq; eſſe hac(ut ait) † poſitione efficatius:uidelicet frigus excludit, & uentum, minus præterea mouetur: et ob hoc naſcentes radices prodire patitur,ac ſolum apprehendere,quas neceſſe eſt teneras adhuc,& precario hęrentes,leuis quoq; reuellat agitatio,parũ aũt arboris anteq; obruat radix,ex omni enim materia quæ nudata eſt(ut ait)exeunt radices nouæ.Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes, ſtatim enim ab imo ueſtietur, nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes,nec corticis duri,quales eſſe nouellarum arborum ſolent,eodem genere depoſuit.Hi paulo tardius ſurgunt ſed cum tanquam à planta proceſſerint,nihil habent in ſe horridum,nec triſte. Illud etiam nunc uidi,uitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri:huius capillamenta quoq;(ſi fieri poteſt)colligenda ſunt,deinde liberalius ſternenda uitis, ut etiam ex corpore radicescat.Et uidi non tantum menſe Februario poſitas,ſed & iam Martio exacto tenent; & complexæ ſunt non ſuas ulmos.Omnes autem iſtas arbores,quæ(ut ita dicam)grãdis copiæ ſunt,ait aqua adiuuandas ciſternina:quæ ſi prodeſt,habemus pluuiam in nõſtra poteſtate. Plura te docere non cogito, ne quemadmodum Aegialus noſter me ſibi aduerſarium parauit,ſic ego parem te mihi. Vale.

al. ſpiſſatione

EPIST. LXXXVIII. Exemplo ſui & Catonis ad frugalitatem hortatur, annectens contra Peripateticos diſputationem de fortuitis.

NAufragium antequàm nauim aſcenderem feci:quomodo acciderit,non adijcio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm prima facie uidetur,cum uolueris approbabo,imò etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm cum facili iudicio poſſemus † deponere,quæ ſi quando neceſsitas abſtulit,non ſentimus ablata.Cum pauciſsimis ſeruis,quos unum capere uehiculum potuit,ſine ullis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur,ego & Maximus meus biduũ iam beatiſsimum agimus.Culcitra in terra iacet,ego in culcitra.Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit,paratum fuit non magis hòra,nuſquam ſine caricis,nuſquam ſine pugillaribus.Illæ ſi panem habeo,pro pulmentario ſunt:ſi non,pro pane: quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquam maior eſt, quàm ubi aliena ſepoſuit, & fecit ſibi pacem,nihil timendo, fecit ſibi diuitias,nihil concupiſcendo.Vehiculum in quod impoſitus ſum,ruſticum eſt.Mulæ uiuere ſe ambulando teſtantur,mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, ut hoc uehiculum uelim uideri meum.Durat adhuc peruerſa recti uerecundia:quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumentum eſt,iſta quæ probo,quæ laudo, nondum habere certam † ſedem & immobilem. Qui ſordido uehiculo erubeſcit, precioſo gloriabitur. Parum adhuc profeci,nondum audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nunc curo opiniones uiatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda uox erat:inſanitis,erratis,ſtupetis ad ſuperuacua,neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium uentum eſt, diligentiſſimi computatores,ſic rationem ponitis ſingulorũ, quibus aut pecuniã crediturí eſtis, aut beneficia, Nam hæc quoq; iam expenſa fertis, Late poſſidet, ſed multum debet:habet domum formoſam; ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producit,ſed nominibus non reſpondet.Si creditoribus ſoluerit,nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoq; facere debebitis, excutere quantum proprij quiſq; habeat. Diuitem illum putas,quia aurea ſuppellex etiam in uia eum ſequitur, quia in omnibus prouincijs arat,quia magnus calendarij liber uoluitur,quia tantum ſuburbani agri poſſidet,quantũ inuidioſe

al. contemnere

aliter, fidem

in deſertis Apuliæ poſsideret: & cũ omnia dixeris pauper eſt, quare? quia debet. quantum inquis? omnia, niſi forte † iudices intereſſe, utrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuũ ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ unius omnes coloris? Quid iſta uehicula celata? Inſtrati oſtro alipedes, pictiſq; tapetis, Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent Tecti auro, fuluũ mandunt ſub dentibus aurũ. Iſta nec dominũ meliorẽ poſſunt facere, nec mulã. M. Cato Cenſorius (quem tam neceſſariũ Romano populo hercule profuit naſci quàm Scipionem. Alter enim cũ hoſtibus noſtris bellũ, alter cum moribus geſsit) cantherio uehebatur, & hippoperis quidẽ impoſitis, ut ſecum utilia portaret. O quàm cuperẽ illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in uia diuitibus, curſores & Numidas & multum ante ſe pulueris agentem. Hic ſine dubio cultior, comitatiorq; quàm M. Cato uideretur, hic inter illos apparatus delicatus, qui cum maxime dubitat, utrum ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantũ erat ſeculi decus imperatorẽ triumphalem Cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, uno caballo eſſe contentũ, & ne toto quidem. Partem enim ſarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis & aſturconibus & tolutarijs præferres unicum illum equum ab ipſo Catone defrictum? Video non futurũ finem in iſta materia ullum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaq; cõticeſcam, quantum ad iſta, quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nũc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc uolo paucìſsimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentes, quam ſatisfacere uitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt bonos facit. Nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit muſicum. Fortuita bonum non faciunt, ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, ut quod primum proponimus falſum eſſe dicant. Ab eo, inquit, quod eſt bonum non utique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad uſus canendi, nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus, non intelligitis quomodo poſuerimus quod bonum eſt muſico. Nõ enim id dicimus quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem uenis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id utique muſicum faciet. Etiamnum facere his me planius uolo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur, altero quo effectus muſici adiuuatur, altero quo ars ad effectũ pertinet. Inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis, uti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine, idem enim bonum & hominis & uitæ. Quod contemptiſsimo cuique contingere ac turpiſsimo poteſt, bonum non eſt. Opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt, ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, uidemus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra chara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala uocantur, nec cupit nimis, nec expaueſcit. Chelidonius ex Cleopatræ mollibus patrimonium grande poſſedit, nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, in cuius ore fœminæ purgabantur, & multorum hæres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam conſpurcauit, quæ ſic in quoſdam homines quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſupra iſta conſiſtit, ſuo ære cenſetur, nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit ſibi ac ſuis, admirationem talium rerum. Qui non eſt uir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe, poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam me hercules quàm coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet talis eſt. Fiſcus tanti eſt quantum habet, imò in acceſsione eius uenit quod habet. Quis pleno ſacculo ullum precium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem uenit magnorum dominis patrimoniorum, acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt, quod contemptiſsimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaq; indolentiam nunquã bonum dicam, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietẽ quidem,

† al. tu dices

quidem,& moleſtia uacare,bonum dicam. Quid eſt ocioſius uerme? Quæris quæ res
ſapientem faciat? quæ deum. Des oportet illi aliquid diuinum,aliquid cœleſte, magni-
ficum. Non in omnes bonum cadit,nec quemlibet poſſeſſorē patitur. Vide quid quæ-
que ferat regio,& quid quæq; recuſet. Hic ſegetes, illic ueniunt felicius uuæ, Ar-
borei fœtus alibi, atq; iniuſſa uireſcunt Gramina, nónne uides croceos ut Tmolus
odores, India mittit ebur, molles ſua thura Sabei? At Chalybes nudi ferrum.
Iſta in regiones deſcripta ſunt,ut neceſſariū mortalibus eſſet inter ipſos commercium,
ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonū habet,& ipſum ſuā habet
ſedem,non naſcitur ubi ebur,nec ubi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus quæris? Ani-
mus,hic niſi purus ac ſanctus eſt,deum non capit. Bonū ex malo non fit,diuitiæ fiunt
fiunt autem ex auaricia,diuitiæ ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, uerū, bonum
ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaq; malum quidem
eſt ſacrilegiū & furtum, ſed ideò quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrum,
ſed cum metu,ſolicitudine,tormentis,& corporis et animi. Quiſquis hoc dicit,neceſſe
eſt ut recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit,ita bonum quoq; ex
aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit:quo quid fieri portentuoſius poteſt, quàm ſa-
crilegium,furtū,& adulteriū inter bona haberi? Prorſus perſuaſimus, quam multi fur-
to non erubeſcunt, q; multi adulterio gloriantur. Nam ſacrilegia minuta puniuntur,
magna in triumphis feruntur. Adijce nunc,quod ſacrilegiū ſi omnino ex aliqua parte
bonum eſt,etiā honeſtū erit,& recte factum uocabitur,noſtra enim actio eſt,quod nul
lius mortaliū cogitatio recipit:ergo bona naſci ex malo nō poſſunt, Nam ſi,ut dicitis,
ob hoc unum ſacrilegium malū eſt, quia multū mali affert, ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi
ſecuritatē ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximū ſcelerū ſuppliciū in ipſis
eſt. Erras,inquā,ſi illa ad carnificē,aut ad carcerem differs, ſtatim puniuntur cum facta
ſunt,imò dum fiunt. Nō naſcitur itaq; ex malo bonū,nō magis quàm ficus ex olea:ad
ſemen nata reſpondent, bona degenerare non poſſunt, Quemadmodū ex turpi hone
ſtum nō naſcitur,ita ne ex malo quidem bonū,nam idem eſt honeſtū & bonū. Quidā
ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniā bonum eſſe undecunq; ſum-
ptam,nō tamē ideò ex ſacrilegio pecunia eſt,etiā ſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intel-
lige. In eadē urna & aurū eſt & uipera. Si aurū ex urna ſuſtuleris, quia illic & uipera
eſt,non ideò mihi urna aurū dat,quia uiperā habet,ſed aurum dat cum & uiperam ha-
beat. Eodē modo ex ſacrilegio lucrū fit, nō quia turpe & ſceleratum eſt ſacrilegiū, ſed
quia lucrum habet:quemadmodum in illa urna uipera malum eſt, nō aurū quod cum
uipera iacet,ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus,nō lucrum. Quibus opponitur, diſſimil-
lima enim utriuſq; rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine uipera tollere, illic lucrum
ſine ſacrilegio facere non poſſum;lucrū iſtud non eſt appoſitū ſceleri, ſed immixtum.
Quod dum cōſequi uolumus, in multa mala incidimus, id bonum non eſt, Dum diui
tias conſequi uolumus in multa mala incidimus,ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas
inquit,ſignificationes habet propoſitio noſtra,unā dum diuitias conſequi uolumus,in
multa nos mala incidere. In multa autē mala incidimus,& dum uirtutē conſequi uolu
mus. Aliquis dum nauigat ſtudij cauſa,naufragium fecit, aliquis captus eſt. Altera ſi-
gnificatio talis eſt:per quod in mala incidimus,id bonū non eſt. Huic propoſitioni nō
erit cōſequens,per diuitias nos,aut per uoluptates in mala incidere; aut ſi per diuitias
in multa mala incidimus,non tantū bonum diuitię non ſunt,ſed malum ſunt. Vos aūt
illas dicitis,tantū bonum non eſſe. Præterea,inquit, conceditis diuitias habere aliquid
uſus. Inter cōmoda illas numeratis. Atqui eadē ratione ne cōmodum quidem erūt:per
illas enim multa nobis incōmoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent, Erratis, qui
incōmoda diuitijs imputatis. Illæ neminem lædunt, & ſua cuiq; nocet ſtultitia,aut alie
na nequitia. Sic quemadmodū gladius qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Nō
ideò diuitiæ tibi nocent,ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius(ut ego exiſtimo)
melius,qui ait diuitias eſſe cauſam malorum,non quia ipſæ faciant aliquid,ſed quia fa-
cturos iritant. Alia eſt enim cauſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat,alia præ-
cedens,hanc præcedentem cauſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiā pariunt,

inuidiam contrahunt, & uſq; eò mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiã nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet, pura ſunt, nõ corrumpunt animos, nõ ſolicitant, extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinẽ animi dant, diuitiæ inſolentiã. Nihil autẽ aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſæ. Iſto modo, inquis, etiã malum ſunt diuitiæ, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (ut dixi) haberent efficientem cauſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt ueriſimilem, ac pleriſq; credibilem. Habet uirtus quoq; præcedentem cauſam ad inuidiam, multis enim propter ſapientiã, multis propter iuſtitiã inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſam habet, nec ueriſimilem. Contra enim ueriſimilior illa ſpecies hominum animis obijcitur à uirtute, quæ illos in amorem & admirationem uocet. Poſidonius ſic interrogandum ait, quæ neq; magnitudinẽ animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem & bona ualetudo, & ſimilia his, nihil horũ faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationẽ magis etiamnum hoc modo intendit, Quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatẽ, contra autem inſolentiã, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt, à fortuitis autem in hæc impellimur, ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne cõmoda quidem iſta erunt. Alia eſt cõmodorum conditio, alia bonorum. Cõmodum eſt quod plus uſus habet quàm moleſtiæ. Bonum ſyncerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt, ſed quod tantũ prodeſt. Propterea cõmodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaq; poteſt ei eſſe incommodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore ſui parte æſtimatum, bonũ ad unũ ſapientem pertinet. Inuiolatum eſſe oportet, bonum animum habere. Vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit, ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt, ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt, Peripatetici & fingunt illam & ſoluunt. Ait autẽ Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, uel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt στέρησιν, cum dicunt, non quod habeat dicitur, ſed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri poteſt, diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter, inquit, quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt nõ quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod uolo exprimerẽ, ſi latinum uerbũ eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſsignat. Ego non uideo quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſsio. De iſto uidebimus, ſi quando ualde uacabit, quæ ſit diuitiarũ, quæ paupertatis ſubſtantia. Sed tunc quoq; conſiderabimus, nunquid ſatius ſit paupertatẽ permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quàm litigare de uerbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem uocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur, his interrogationibus ſuaſuri aut diſuaſuri ſumus? his effecturi ut populus Romanus paupertatem, fundamentum, & cauſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud uictos repeririſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem ſanctiſſimam temperantiſsimamq; irrupiſſe? nimis luxurioſe oſtentari gentium ſpolia, quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi poſſe. Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus non ſircumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur, ſi minus, apertius. Vale.

Commodum.
Bonum.

EPIST. LXXXIX. De liberalibus artibus, ubi docet de ſingulis quod animum ad uirtutem non perducunt, ſed tantum præparant.

DE liberalibus ſtudijs quid ſentiam ſcire deſideras. Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus utilia, ſi præparẽt ingenium, nõ detineant. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt: rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint uides, quia homine libero digna ſunt: cæterum unum ſtudium uerè liberale eſt, quod liberum facit, hoc eſt ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum, cætera puſilla & puerilia ſunt.

Non reperiebatur inter epiſtolas in quibuſdã exẽplaribus, ſed ſeparatim, quanq̃

ſunt. An tu quicquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſsimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudijs quærendum iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis uerſatur, & ſi latius euagari uult, circa hiſtorias. Iam ut longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiam ſternit? Syllabarũ enarratio, & uerborum diligentia, & fabularum memoria, & uerſuũ lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam tranſeamus, & ad muſicam, nihil apud illas inuenies, quod uetet timere, uetet cupere. Quiſquis hæc ignorat, alia fruſtra ſcit. Videndum utrum doceant iſti uirtutem an non: ſi non docent nec tradunt quidem: ſi docent philoſophi ſunt. Vis ſcire quàm non ad docendum uirtutem conſederint? aſpice quàm diſsimilia inter ſe omniũ ſtudia ſint. Atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerũ philoſophũ fuiſſe perſuadent, cum his ipſis quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt, uirtutem ſolam probantem, et uoluptates refugientem, et ab honeſto ne immortalitatis quidẽ precio recedentẽ: modo Epicureum, laudantẽ ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusq; uitam exigentis: modo Peripateticũ, bonorum tria genera inducentem: modo Academicum incerta omnia dicẽtem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt. Iſta enim inter ſe diſsident. Demus illis Homerũ philoſophũ fuiſſe, Nempe ſapiens factus eſt, anteq; carmina ulla cognoſceret: ergo illa diſcamus, quæ Homerum fecère ſapientem. Hoc quidem me quęrere, utrũ maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, nõ magis ad rem pertinet, q; ſcire, an maior Hecuba fuerit, q; Helena, et quare tam male tulerit ætatem. Quid inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem exiſtimas pertinere? Quæris Vlyſſes ubi errauerit potius, quàm efficias ne nos ſemper erremus? Non uacat audire utrum inter Italiam & Siciliam iactatus ſit, an extra notum nobis orbem: neq; enĩ potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyſſis mala impellit: non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, et humano cruore gaudentia, hinc inſidioſa blandimenta aurium, hinc naufragia & tot uarietates malorum. Hoc me doce quomodo patriam amẽ, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honeſta uel naufragus nauigẽ. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit, an uerba ſeculo ſuo dederit, an Vlyſſem illum eſſe quẽ uidebat, antequàm ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum, in corpore, an in animo poſita ſit. Ad Muſicã tranſeo, doces me quomodo inter ſe acutæ ac graues uoces conſonent, quomodo †numerorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles, monſtra potius quomodo inter aduerſa non emittam flebilem uocem. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat quomodo metiar quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me Arithmetica, & auariciæ cõmodare digitos, potius doceat nihil ad rem pertinere iſtas computationes, non eſſe feliciorem, cuius patrimonium tabularios laſſat, imò q; ſuperuacua poſsideat, qui infelicißimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis, at ego diſcere uolo quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerit expedire potes? Non dominus iſtò, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? Si bene tecũ agitur, hæredis. Negant iuriſconſulti quicquã uſu capi, quod publicum eſt. Publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem ſcis rotunda metiri in quadratũ redigis quamcũq; acceperis formã, interualla ſyderum dicis, nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animũ, dic quàm magnus ſit, dic quàm puſillus ſit, Scis quæ recta ſit linea, quid tibi prodeſt, ſi quid in uita rectũ ſit ignoras?

apparet epiſtolam fuiſſe, uel ex hoc, quod neminẽ alium nominat, ad quẽ ſcribat.

al. neruorum.

ſit ignoras? Venio nunc ad illum qui cœleſtium noticia gloriatur, Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Hoc ſcire quid proderit? ut ſolicitus ſim, cũ Saturnus & Mars ex cõtrario ſtabunt, aut cũ Mercurius ueſpertinũ faciet occaſum uidente Saturno, Potius hoc diſcam, ubicunq; ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorũ, & ineuitabilis curſus. Per ſtatas uices remeãt. Effectus rerũ omniũ aut mouent aut notant. Sed ſiue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei noticia proficiet? ſiue ſignificãt, quid refert prouidere quod effugere nõ poſſis? Scias iſta neſcias, fient. Si uerò ſolã ad rapidũ ſtellasq; ſequentes Ordine reſpicias, nunq; te craſtina fallet Hora, nec inſidijs noctis capiêre ſerenæ. Satis abundeq; prouiſum eſt, ut ab inſidijs tutus eſſem. Nunquid me craſtina non fallit hora? fallit enim quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit neſcio, quid fieri poſſit ſcio. Ex hoc nihil deſperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora ſi parcit, ſed nec ſic quidẽ fallit. Nam quemadmodũ ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non utiq; caſura. Vtiq; ſecunda expecto, malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt, nõ ad præſcriptũ euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberaliũ artiũ pictores recipiã, non magis, quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ miniſtros. Aequè luctatores & totam oleo ac luto conſtantẽ ſcientiam, expello ex hijs ſtudijs liberalibus: aut & unguentarios recipiam, et cocos, & cæteros uoluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim oro te liberale habent, iſti ieiuni uomitores, quorũ corpora in ſagina, animi in macie & ueterno ſunt? An liberale ſtudiũ iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudẽ torquere, equũ agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebãt, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ, nec illæ docent, alunt ue uirtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos uincere luctatione uel ceſtu, ab iracundia uinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multũ, ad uirtutem nihil. Nam & hæ uiles ex profeſſo artes quæ manu conſtant, ad inſtrumenta uitæ plurimum conferunt, tamen ad uirtutẽ non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia uirtutẽ dare poſſunt, ſed quia animũ ad accipiendã uirtutẽ præparant. Quemadmodũ prima illa, ut antiqui uocabant, literatura, per quam pueris elemẽta tradũtur, nõ docet liberales artes, ſed mox percipiendis locũ parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad uirtutẽ, ſed expediũt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artiũ genera. Sunt uulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificũ, quæ manu cõſtant, et ad inſtruendã uitã occupatæ ſint, in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad uoluptatẽ oculorũ atq; auriũ tendũt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitãt, et tabulata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato uoluptates, aut dehiſcentibus quæ cohærebãt, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coeũtibus, aut his quæ eminebant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorũ feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſas non nouêre) mirantiũ. Pueriles ſunt & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐλευθερίας Græci, noſtri liberales uocãt. Solæ autem liberales ſunt, imò (ut dicam uerius) liberæ, quibus curæ uirtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis: ſic & hic quoq; liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia uendicat. Cum uentum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quã adiuuat pars eſt? Multa adiuuãt nos, nec ideò partes noſtræ ſunt, imò ſi partes eſſent, nõ adiuuarẽt. Cibus adiutoriũ corporis, nec tamen pars eſt. Aliqd nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea utraq; fines ſuos habet. Sapiens eñ cauſas naturaliũ et quærit et nouit, quorũ numeros mẽſurasq; geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione conſtẽt cœleſtia, quæ illis ſit uis, quæ natura, ſapiẽs ſit: curſus et recurſus, et obſeruationes, per quas deſcendũt et alleuãtur ac ſpeciẽ interdũ ſtantiũ præbent, cum cœleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens. Illud tibi geometer poteſt dicere,

quantum

quantũ abeſſe debeat corpus ab imagine, et qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnũ eſſe ſolẽ philoſophus probabit: quãtus ſit, mathematicus, qui uſu quodã & exercitatione procedit, ſed ut procedat, impetranda illi quædã principia ſunt. Non eſt aũt ars ſui iuris, cui precariũ fundamentũ eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus à ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ędificat, aliena accipit principia, quorũ beneficio ad ulteriora perueniat: ſi per ſe iret ad uerũ, ſi totius mũdi naturã poſſet cõprehendere, dicerem multũ collaturã mentibus noſtris, quæ tractatu cœleſtium creſcunt, trahuntq; aliud ex alio. Vna re cõſummatur animus, ſciẽtia bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit, ſingulas habet circumire uirtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt, terribilia, & ſub iugum libertatẽ noſtram mittentia, deſpicit, prouocat frangit. Nunquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimũ humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, nõ prodã, ſed quo magis ſecreta quæret dolor, hoc illa altius condent. Numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia uoluptatibus imperat, alias odit atq; abigit, alias diſpenſat, et ad ſanũ modũ redigit, nec unq; ad illas propter ipſas uenit. Scit optimũ eſſe modũ cupitorũ, nõ quantũ uelis, ſed quantũ debeas ſumere. Humanitas uetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, uetat auarũ, uerbis, rebus, affectibus comẽ ſe facilemq; omnibus præſtat: nullũ alienum malũ putat, bonum autẽ ſuum ideò maxime, quod alicui bono futurũ eſt, amat. Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? nõ magis quàm ſimplicitatẽ, ac modeſtiam, ac frugalitatem, ac parſimoniã: nõ magis quàm clementiã, quæ alieno ſanguini tanquã ſuo parcit, & ſcit homini, nõ eſſe homine prodige utendũ. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudijs ad uirtutẽ nõ perueniri, quemadmodũ negatis illa nihil cõferre uirtuti? quia nec ſine cibo ad uirtutẽ peruenitur, cibus tamen ad uirtutem nõ pertinet. Ligna nihil naui cõferunt quamuis nõ fiat nauis ſine lignis. Non eſt inquã, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiã illud dici, ſine liberalibus ſtudijs ueniri ad ſapientiã poſſe, quãuis etiã uirtus diſcenda ſit, tamen nõ per hæc diſcitur. Quid eſt autẽ quare exiſtimẽ non futurũ ſapientẽ eum, qui literas neſcit, cũ ſapientia nõ ſit in literis? Res tradit, non uerba, & neſcio an certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & † ſpacioſa res eſt ſapientia, uacuo illi loco opus eſt, de diuinis humaniſq; dicendũ eſt, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tẽpore, de quo uno uide q; multa quærũtur. Primũ an per ſe ſit aliquid, deinde an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cũ mundo cœpit, an & ante mundũ quia fuerit aliquid, fuerit & tẽpus? Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tantũ: unde ſit, qualis ſit, quãdo eſſe incipiat, quã diu ſit: an aliunde aliò tranſeat, & domiciliũ mutet, ad alias animaliũ formas aliaſq; cõiectus, an non amplius q; ſemel ſeruiat, & emiſſus uagetur in toto: utrum corpus ſit an nõ ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit, quomodo libertate ſua uſurus, cum ex hac effugerit cauea, an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, an de corpore abductus in ſublime ſeceſſit? Quamcunq; partẽ rerum humanarũ diuinarũq; comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, ut habere poſſint liberum hoſpitiũ, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias uirtus. Laxum ſpatium res magna deſiderat. Expellantur omnia, totum pectus illi uacet. At enim delectat artium notitia multarũ. Tantũ itaq; ex illis retineamus, quantũ eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendũ qui ſuperuacua uſu ſibi comparat, & precioſarũ rerum pompã in domo explicat: non putas eum, qui occupatus eſt in ſuperuacua literarum ſupellectile, plus ſcire uelle q; ſit ſatis? Intemperantiæ genus eſt. Quid quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, uerboſos, intẽpeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideò nõ diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit, miſer erat ſi tã multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quęritur, in his de Aeneæ matre uera: in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior uixerit, in his an Sappho publica fuerit: et alia quę erãt, dediſcẽda, ſi ſcires. I nũc et longã eſſe uitã nega. Sed ad noſtros

al. ſpecioſa.

Didymus quatuor millia librorũ ſcripſit.

quoq;

quoq; cũ perueneris, oſtendã multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporũ
magna alienarum auriũ moleſtia, laudatio hæc conſtat, O hominẽ literatũ. Simus hoc
titulo ruſticiore contenti, O uirum bonum. Ita ne eſt? annales euoluã omnium gentiũ
& quis prima carmina ſcripſerit quæram? quantum temporis inter Orphea interſit &
Homerum, cum faſtos non habeã, computabo, & Ariſtarchi notas, quibus aliena car-
al. & quid ignorem? hoc ſciam. mina compunxit recognoſcam, & ætatem in ſyllabis conteram? Ita ne in Geometriæ
puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit, Tempori parce, hæc
ſciã, & quid ignorem? Appion grãmaticus qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Græ
cia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat, Homerum utraq;
materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade, principium adiecisse operi ſuo, quo bellũ
Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in pri-
mo uerſu poſuiſſet ex induſtria, librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat
oportet, qui multa uult ſcire. Noli cogitare quantum temporis tibi auferat mala uali-
tudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio
quotidiana, quantum ſomnus, metire ætatem tuam, tam multa non capit, de liberali-
bus ſtudijs loquor. Philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab uſu receden-
tis. Ipſi quoq; ad ſyllabarum diſtinctiones & coniunctionum ac præpoſitionum pro-
prietates deſcenderunt, & inuidere grammaticis, & inuidere geometris. Quicquid in
illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, ut diligentius
ſciant loqui, quàm uiuere. Audi quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta
ueritati ſit. Protagoras ait, de omni re in utramq; partem diſputari poſſe, ex æquo, &
de hac ipſa, an omnis res in utramq; partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his
quæ uidentur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe. Parmenides ait, Ex his quæ uiden-
al. ab uno diuerſum. tur nihil eſſe † in uniuerſo, Zenon Eleates, omnia negotia de negocio deiecit, ait, nihil
eſſe. Circa eadem ferè Pyrronij uerſantur & Megarici, & Cretici, et Academici, qui no
uam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum
liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem om-
nis ſcientiæ eripiunt. Satius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen
per quod acies dirigatur ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil
in rerum natura eſt, niſi dubium. Si Nauſiphani, hoc unum certum eſt, nihil eſſe certi.
Si Parmenidi, nihil eſt præter unum. Si Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos ſu-
mus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura umbra eſt,
aut inanis aut fallax. Non facile dixerim utrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire uo
luerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire. Vale.

IN LIBRVM XIII.

EPISTOLA LXXXVII.

1 *Argentea epitomia. Cælius Rhodiginus legendum putat, epiſtomia. Quidam codex, ſed parum bonæ fidei habe bat epitoma.*

2 *Quid putas illo ſoluiſſe maliciã labore uirũ. Sic habebat prior æditio. Britannicũ exemplar ſubuenit. Quid putas? illo ſoluiſſe militiæ laborẽ decebat uirũ.* EPIST. LXXXIX.

3 *Et quid ignorem? hoc ſciam. In alijs eſt, hæc ſciam & quid ignorem? Si addatur ſi, commodior erit lectio. Hæc ſciam, & quid ſi ignorem?*

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. XIIII.

EPIST. XC. De utilitate diuiſionis philoſophiæ. De differentia inter ſapientiam & philoſophiam, & conteſtatione utriuſq;. Et de philoſophiæ partibus.

REm utilem deſideras, & ad ſapientiam properanti utiq; neceſſariam
diuidi philoſophiam, & ingens corpus eius in membra diſponi. Faci
lius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinã quem
admodum uniuerſi mundi facies in conſpectum uenit, ita philoſo-
phia tota nobis poſsit occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum.
Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis
his quæ nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non
poteſt, & ſic à nobis aſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur, Sapientis
quidem

quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam uelociter obit, quàm cœlum acies noſtra. Nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum uiſus in proximo deficit, ſingula quæcꝫ oſtendi facilius poſſunt, uniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiã in partes non in fruſta diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, utile eſt. Nam compræhendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoſcitur ſi diſceſſit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles eſſe & paruas non oportet. Idem enim uitij habet nimia, quod nulla diuiſio. Simile confuſo eſt, quicquid uſcꝫ in puluerem ſectum eſt. Primum itacꝫ ſicut uidetur tibi, dicam inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ. Philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quò illa peruenit. Philoſophia unde dicta ſit apparet, ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, ut dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita, Sapientia eſt noſſe diuina & humana, & horũ cauſas. Superuacua mihi uidetur hæc adiectio, quia cauſæ diuinorum humanorumcꝫ partes ſunt. Philoſophiam quocꝫ fuerunt, qui aliter atcꝫ aliter definirent. Alij ſtudium illam uirtutis eſſe dixerunt, alij ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiã intereſſe. Necꝫ enim fieri poteſt, ut idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur, ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium eſt. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia eſt quam Græci σοφίαν uocant. Hoc uerbo quocꝫ Romani utebantur, ſicut philoſophia nunc quocꝫ utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni monumento titulus. Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege. Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium uirtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine uirtute eſt, nec ſine philoſophia uirtus eſt. Philoſophia ſtudium uirtutis eſt, ſed per ipſam uirtutem. Nec iuſtus homo eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec uirtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his, qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad urbes perducunt, extra ipſam ſunt: ſed ad uirtutem uenitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia uirtuscꝫ. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt, & maximi, & plurimi autores. Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, Secunda rerum naturam ſcrutatur, Tertia proprietates uerborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro uero falſa ſurrepant. Cæterum inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem, quia quandam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν uocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus uitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali † reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atcꝫ moralem, rationalem remouerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie ueri latentia coarguere, ipſi quocꝫ locum quem de iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt. Sed eam acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimãt. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerũt, & cõtenti fuerũt moralibus. Sed hi quocꝫ quæ remouent, aliter inducunt. In quincꝫ enim partes moralia diuidunt, ut una ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſis, quinta de argumentis. Cauſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali. Actiones ex morali. Ariſton Chius non tantum ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalẽ, ſed etiam contrarias. Moralem quocꝫ quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam cum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi, tanquam quicquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cum tripartita ſit philoſophia, moralem eius partem primũ incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit, ut prima eſſet inſpectio ſuũ cuicꝫ diſtribuens, & æſtimans quanto

Sapientia

Philoſophia

Tres ſunt partes philoſophiæ

al. non reperitur

r quidcꝫ

quidq; dignum ſit, maxime utilis. Quid enim eſt tam neceſſarium, quàm precia rebus imponere, Secunda de impetu, Tertia de actionibus. Primum enim eſt, ut quantum quidq; ſit, iudices. Secundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumq;. Tertium, ut inter impetũ tuum, actionemq; conueniat, ut in omnibus iſtis tibiipſi conſentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cętera. Quid enim prodeſt intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidq;, & ubi, & quemadmodum agi debeat. Aliud eſt enim dignitates & precia rerum noſſe, aliud articulos, aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, nõ ruere. Tunc ergo uita ſibi concors eſt, ubi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiuſq; concipitur, perinde remiſſus acriorq;, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur, Corporalia, & incorporalia. Vtraq; diuiduntur in ſuos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa, Ipſe elementis locus, ut quidam putãt, ſimplex eſt: ut quidam, in materiam & cauſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt ut rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio, aut continua eſt,
d.diſciſſa aut inter reſpondentem & interrogantem † diffiſſa. Hanc ἀναλυτικὴν, illam τοπικὴν placuit uocari. Hæc uerba curat, & ſenſus & ordinem: ἀναλιτικὴ in duas partes diuiditur. In uerba, & ſignificationes, id eſt, in res, quæ dicuntur & uocabula, quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur utriuſq; diuiſio. Itaq; in eo loco finem faciam, Et ſumma ſequar faſtigia rerum. Alioqui ſi uoluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. Hæc Lucili uirorum optime, quo minus legas non deterreo, dummodo quicquid le-
d.uitæ geris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia † in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas, publicasq;, quantum potes uexa: & iſtis dicentibus, quouſq; eadem? reſponde, Ego debeo dicere, quouſq; eadem peccabitis? Remedia ante uultis, quàm uitia deſinere. Ego uero eo magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad uos non blanda uox ueniet, & quia uerum ſinguli audire non uultis, publice audite. Quouſq; fines poſſeſſionum propagabitis? Ager uni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt, Quouſque arationes ueſtras porrigetis, ne prouinciarum quidem ſtatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumq; gentium termini, uſq; ad hoſtium à fonte, ueſtri ſunt. Hoc quoq; parum eſt, niſi latifundiis ueſtris maria cinxiſtis, niſi trans Adrianum, & Ionium, Aegæumq; ueſter uillicus regnet. Niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter uiliſſima rerum numerentur. Quam uultis late poſſidere? Sit fundus, quod aliquando imperium uocabatur. Facite ueſtrum quicquid poteſtis, dum plus ſit alieni. Nunc uobiſcum loquor, quorum æque ſpacioſe luxuria, quàm illorum auaricia diffunditur. Vobis dico, quouſq; nullus erit lacus, cui non uillarum ueſtrarum faſtigia immineant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia ueſtra prætexant? Vbicunq; ſcatebunt aquarum calentium uenæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem ſinum littus curuabitur, uos protinus fundamenta iacietis, non contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta ueſtra reſplendeant, alicubi impoſita montibus, in uaſtum terrarum mariſq; proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? In uno iacetis. Non eſt ueſtrum, ubicunq; non eſtis. Ad uos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uariis generibus cum magno labore perſequitur. Nullis animalibus, niſi ex faſtidio pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo uoluptatibus ore libatis? Quantulum ex iſta fera periculoſe capta dominus crudus, ac nauſeans guſtat? Quantulum ex tot conchyliis, tam longe aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis uos maiorem famem habere, quàm

bere, quàm uentrem. Hæc alijs dic, ut dum dicis, audias ipſe. Scribe, ut dum ſcripſeris legas, omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, nõ ut plus alijs ſcias, ſed ut melius. Vale.

EPIST. XCI. De philoſophia, quod non ſit res beneficiaria, & de aureo primo ſeculo, & hoc luxurioſo. Contra Poſidonium diſputat, artes mechanicas à philoſophia minime inuentas, & quod illius rudis ſeculi homines non ſapientes, ſed ſapientibus ſimiles erant.

QVis dubitare mi Lucili poteſt, quin deorum immortaliũ munus ſit, quod uiuimus; philoſophiæ autem, quod bene uiuimus. Itaq; tanto plus nos debere huic, quàm Dijs, quanto maius beneficium eſt bona uita, quàm uita? Pro certo deberetur, ni ſi ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent, cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatẽ omnibus. Nam ſi hanc quoq; bonum uulgare feciſſent, & prudentes naſceremur, & ſapientia quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa precioſum atq; magnificum eſt, quod non obuenit, quod illam ſibi quiſq; debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria res eſſet. Huius opus unum eſt, de diuinis humaniſq; uerum inuenire: ab hac nũquam recedit, iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum conſertarum, et inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium eſſe, & inter homines conſortium, quod aliquandiu inuiolatum manſit, antequam ſocietatem auaricia diſtraxit, & paupertatis cauſa etiã his quos fecit locupletiſſimos fuit. Deſierant enim omnia poſſidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, quiq; ex his geniti, naturã incorrupti ſequebantur, eandem habebant, & ducem, & legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus, aut maxima corpora præſunt, aut uehemẽtiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris cæteros mares uicit. Elephantorũ gregem excelſiſſimus ducit. Inter homines pro ſummo eſt optimus, Animo itaq; † rector eligebatur. Ideoq; ſumma felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantũ uult poteſt, qui ſe niſi quod debet, non putat † eſſe. Illo ergo ſeculo quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à ualidioribus tuebantur. Suadebant, diſſuadebantq;, & utilia atq; inutilia monſtrabãt. Horũ prudentia, nequid deeſſet ſuis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficẽtia augebat, ornabatq; ſubiectos. Officium erat imperare, nõ regnum. Nemo quantũ poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam, aut animus in iniuriã, aut cauſa, cum bene imperanti bene pareretur, nihilq; rex maius minari male parẽtibus poſſet, quàm ut † abirent è regno. Sed poſtquam ſurrepentibus uitijs, in tyrãnidem regna uerſa ſunt, opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientia notus. Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero † accenſuiſſet octauum. Zaleuci leges Charondæq; laudantur. Hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagorę tacito illo ſanctoq; ſeceſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior, Artes quidem à philoſophia inuentas, quibus in quotidiano uſu uita utitur, non conceſſerim, nec illi fabricæ aſſeram gloriam. Illa, inquit, ſparſos & caſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego uero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & urbes urbium prementium, quàm uiuaria piſcium in hoc clauſa, ut tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram, & quicquid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hęc cum tanto habitantium periculo imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte, & ſine difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum? Mihi crede, felix illum ſeculum ante architectones fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, cer

al. rectoq;

al. poſſe

al. abiret

al. acceßiſſet octauum

ta manu trabem ſcindere. Nam pr.mi cuneis ſcindebant fiſſile lignum. Nō enim tecta cœnationum, epulas receptura parabātur, nec in hunc uſum pinus aut abies deferebatur longo uehiculorū ordine, uicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ utrinq; ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere, ſed ſecuri. Culmus liberos texit, ſub marmore atq; auro ſeruitus habitat. In illo quoq; diſſentio à Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus uiris iudicat. Iſto enim modo dicat licet, ſapientes fuiſſe, per quos, Tunc laqueis captare feras, & uallere uiſco Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus. Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. In hoc quoq; diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt, cum incendio ſyluarum aduſta tellus, in ſummo uenas iacentes liquefactas fudiſſet. Ipſa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi uidetur, quàm Poſidonio. Vtrum malleus in uſu eſſe prius an forcipes cœperunt. Vtraq; inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti non magni, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & animo humum ſpectante quærendum eſt. Sapiens facilis uictu fuit. Quid ni, cum hoc quoq; ſeculo eſſe quàm expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi uidetur, qui ſerram commentus eſt: an ille qui cum uidiſſet puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemplum è perula calicem, hac obiurgatione ſui: quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie utrum tandem ſapientiorē putas, qui inuenit quemadmodum

al. orcum

in immenſam altitudinem † crocum latentibus fiſtulis exprimat, qui Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat, uerſatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut ſubinde alia facies atq; alia ſuccedat, & toties tecta quoties fercula mutētur: an eum, qui & alijs & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos ueſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quæ terra poſuit in ſummo? Quæ ſi audire humanum genus uoluerit, tam ſuperuacuum ſciet ſibi cocū eſſe, quàm militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura cōſtant neceſſaria, in delitijs laboratur etiā. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam: illa noluit eſſe diſtrictos, ad quæcunq; nos cogebat, inſtruxit. Frigus intollerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore ſatis, abundeq; defendere queūt? Non corticibus arborum, pleræq; gentes tegunt corpora? Non auium plumæ in uſum ueſtis conſeruntur? Non hodieq; magna Scytharum pars, tergis uulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia uentis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui umbra craſſiore propellere. Quid ergo? Nō uetuſtas multa abdidit loca, quæ uel iniuria temporis, uel alio quolibet caſu excauata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? Non quamlibet uirgeam cratem, texuerunt manu, & uili obliuerunt luto, deinde ſtipula alijsq; ſylueſtribus operuere faſtigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hyemem

al. tranſegere

† tranſiere ſecuri? Quid ergo? Non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus alijs animalibus facilem actum uitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil ægre quærendum, ut poſſit uita produci. Ad parata nati ſumus, nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaq; & fomenta corporum & cibi, & quæ nunc ingens negociū facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium prout poſtulabat neceſſitas erat,

al. ſpecioſa

nos iſta † precioſa, nos mira, nos magnis multiſq; conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſeculis creſcit, & ingenio adiuuat uitia. Primo ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſime corpori animum addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negocium gerunt?

cui omnia olim tanquam ſeruo præſtabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaq; hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molleſq; cantus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens. Iam ruſticitatis & miſeriæ eſt, uelle quantum ſat eſt. Incredibile eſt mi Lucili, quàm facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abducat à uero. Ecce Poſidonius, ut mea fert opinio, unus ex his qui plurimũ philoſophiæ contulerunt, dum uult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoq; ducantur: deinde quemadmodũ tela ſuſpenſis ponderibus, rectum ſtamen extendat, quemadmodum ſubtegmen inſertum, quod duriciam utrinq; comprimentis tramæ remolliat, ſeparata coire cogantur, & iungi, textricum quoq; artem à ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo, Inſeritur mediũ radijs ſubtegmen acutis. Quod lato pariunt inſecti pectine dentes. Quid ſi contigiſſet illi uidere has noſtri temporis telas, in quibus ueſtis nihil celatura cõficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum aratro ſolum, & † inter aratrum, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus: tunc ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoq; opus ait eſſe ſapientium, tanquam non nunc quoq; plurima cultores agrorũ noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eoſdem dentes lingua refertur. Tunc uero ſaliuæ miſcetur, ut facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum peruenit in uentrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde utriuſq; attritu grana franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitq; panem, quem primo cinis calidus, & feruẽs teſta præcoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit, quin ſutrinum quoq; inuentum à ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim nõ ſapientis inuenta ſunt, tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibuſq; maria tranſimus, aptatis ad excipiendum uentorum impetum uelis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in utrunq; momento uelocitatẽ ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit, ſed minora, quàm ut ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imò non alijs excogitata iſta ſunt, quàm à quibus hodieq; curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus, ut ſpeculariorum uſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen, ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circunfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgẽt? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid uerborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt. Sapientia altius ſedet, nec manus edocet, animorũ magiſtra eſt. Vis ſcire quid illa eruerit, quid ne effecerit? Non † decoros corporis motus, nec uarios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu formatur in uocem: non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam uocat. Non eſt inquam inſtrumentorũ ad uſus neceſſarios opifex. Quid illi tam paruula aſſignas? Artificem uides uitæ, alios quidem artes ſub dominio habet. Nam cui uita, illi uitæ quoq; ornamenta ſeruiunt. Cæterum ad beatum ſtatum tendit, illò ducit, illò uias aperit. Quę ſint mala, quæ uideantur, oſtendit, uanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam uerò & ex inani † ſpecioſam reprimit, nec igno-

forte. iterum quoniã eadem terra tranſuerſim proſcinditur

al. dedecores

al. ſpacioſam

4 rari ſinit inter magna quid interſit & tumida, totius naturæ noticiā, ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qualesq́ꝫ, declarat, quid inferi, quid lares & genij. Quid in ſecundā † numinum formam animæ perpetuæ, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid uelint. Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur, cuius uera ſimulachra, uerasq́ꝫ facies cernēdas mentibus protulit. Nam ad ſpectacula tam magna hebes uiſus eſt: ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & uim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tum de animo cœpit inquirere unde eſſet, ubi, quamdiu, in quot † membris diuiſus? Deinde à corporibus ſe ad incorporalia tranſtulit, ueritatemq́ꝫ & argumenta eius excuſſit. Poſt hæc, quemadmodū diſcernerentur uitæ ac necis ambigua. In utraq́ꝫ enim falſa ueris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, ut Poſidonio uidetur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non uenit. Nihil enim dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo uſu iudicaturus, ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu uaſa formantur, Demum quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult uideri uerſus falſos eſſe quàm fabulā. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe autorē contendo, & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuenit, ſed non tanquam ſapiens; ſicut multa ſapientes faciūt, quia homines ſunt, non quia ſapientes. Puta uelociſſimum eſſe ſapientem, qui curſu omnes anteibit, quà uelox eſt, non quà ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem uitriarium oſtendere, qui ſpiritu uitrum in habitus plurimos format, qui uix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt poſtquā ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicem, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorū medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum & pontes & portas fuiſſe, quarū ferè ſumma curuantur. Excidit porrò uobis eundem Democritum inueniſſe, quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum conuerteretur, qua hodieq́ꝫ coctura inuenti lapides † coctiles colorātur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non quia ſapiens erat inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æque fieri uidemus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inueſtigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum ueram naturam, quam non ut cætera animalia oculis ſecutus eſt tardis ad diuina. Deinde uitæ legem, quam ad uniuerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quāti quicq́ꝫ eſſet uera æſtimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentiæ uoluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimū eſſe, cui felicitate non opus eſt, potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos, quæ uirtutem donauit uoluptati: ſed illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleri poteſt, cuius hoc precium eſt, non poſſe precio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſeculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo uſu diſcebant utilia, non credo, ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiſcue utenda, antequam auaricia atq́ꝫ luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcucurrere, nō erant illi ſapientes uiri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis, nec ſicui permittat deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos nulli ſubigebant arua coloni, Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum Fas erat, in medium quærebant, ipſaq́ꝫ tellus, Omnia liberius, nullo poſcente ferebat. Quid hominum illo genere felicius? In cōmune rerum natura fruebatur, ſufficiebat illa ut parens in tutelam omnium, hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaricia, & dum ſeducere aliquid cupit, atq́ꝫ in ſuum uertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaq́ꝫ uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, uicinum uel precio pellat † æris uel iniuria, licet in prouinciarum

forte, hominū

al. membra

al. adhoc utiles

forte, aruis

unciarum ſpacium rura dilatet, & poſſeſſionem uocet, per ſua longam peregrinationem, nulla nos finium propagatio eò reducet, unde diſceſſimus. Cũ omnia fecerimus, multum habebimus, uniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in uſus populorum non diripentium larga. Quicquid natura protulerat, id non minus inueniſſe quàm inuentũ monſtrare alteri uoluptas erat, nec aut ulli ſupereſſe poterat, aut deeſſe, inter concordes diuidebatur. Nondũ ualentior, impoſuerat infirmiori manum, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoq; excluſerat. Par erat alterius ac ſui cura. Arma ceſſabant incruentæq; humano ſanguine manus, odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hyemis aut imbris, uili receptaculo tuti ſub fronde uiuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Solicitudo nos in noſtra purpura uerſat, & acerrimis excitat ſtimulis, mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant celata laquearia, ſed in aperto iacentes ſydera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens: tam inter diem illis quàm noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri ſigna, ex media cœli parte uergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret uagari inter tam late ſparſa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis ſonum, & inter picturas ueſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuiq; non opere, nec fiſtula, nec ullo coacto itinere obſolefacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecundũ naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem. Nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis uita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt, non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus uiros, & (ut ita dicam) à dijs recentes. Neq; enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effœtus ædiderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura uirtutem. Ars eſt bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant, parcebantq; adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus, occideret. Nondum ueſtis illis erat picta, nondũ texebatur aurũ, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerũ innocentes erant. Multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, aut neſciat. Deerat illis iuſticia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat ſimilia quædam rudis uita. Virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur, & in optimis quoq; anteq; erudias, uirtutis materia, non uirtus eſt. Vale.

EPIST. XCII. Quomodo ad omne quod euenire poteſt firmandus eſt animus. Et quod omnia mortalium mortalitate damnata ſunt. Vbi non indignatione, ſed æquanimitate opus eſt contra fatum.

Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, ut firmitatem animi ſui quærat, quam uidelicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit. Hoc uerò tam inopinatum malum, & pene inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium uexauit, nullam abſtulit. Nam etiã ubi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit, & quamuis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoq; uix unquam tam grauis & pernicioſus fuit motus, ut tota oppida euerteret. Nunquam deniq; tam infeſtum ulli exarſit incendium, ut nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent, una nox ſtrauit, et in tanta pace quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia quæritur. Omnibus fortuna quos

nedum, pro non modo

publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit. Nulla res magna, non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpacium, In hac una nox interfuit inter urbem maximam & nullam. Denique diutius illam tibi periſſe, quàm perijt, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, aduerſus ſua firmum & erectum, nec ſine cauſa concuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quiſquam mortalium non magis quod etiam miratus eſt, doluit. Ideò nihil nobis improuiſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus, cogitandumque non quicquid ſolet, ſed quicquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum uoluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidúe difficile eſt? Non una uia ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis contenta uiribus, inuenit pericula ſine autore: nullum tempus exceptum eſt, in ipſis uoluptatibus cauſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt. Ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates hyberniſque maiores agitur æſtiua tranquillitas, ſine hoſte patimur hoſtilia, & cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, ualidiſſimos ptyſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus, Eligit aliquid noui, caſus, per quod uelut oblitis uires ſuas ingerat. Quicquid longa ſeries multis laboribus, multa dei indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentumque temporis, euertendis imperijs ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum, ſi tanta celeritate repararentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum, nihil priuatim, nihil publice ſtabile eſt, tam hominum quàm urbium fata uoluuntur. Inter placidiſſima terror exiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſis, mala unde minimè expectabantur erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quotaquæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea, quæ poſſunt euenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt hoc ipſum, in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos fortis humanæ conditio ponatur, nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimum poteſt euenire præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis uelut nouis obſtupefieri. In plenũ cogitanda fortuna eſt. Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties uaſtauit hæc clades? Quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarum urbium interitus, & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Cõſurgamus itaque aduerſus fortuita, & quicquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus & inſerta erat, & excepta, uni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, ueſtigia quoque tempus eradet. Nõ uides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum urbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quicquam extet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita uertit dies, Iuga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant. Vaſtauit ignis colles, per quos elucebat, eroſit & quondam altiſſimos uertices ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, ad humilem harenam deduxit. Ipſius naturæ opera uexantur, & ideò æquo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia extant, omnibus exitus manet, ſiue interna ui flatuque præcluſa uiolenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint, ſiue torrentium in abdito uaſtior obſtãtia effregerit, ſiue flammarum uiolentia compaginem ſoli ruperit, ſiue uetuſtas, à qua nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim, ſiue grauitas cœli egeſſerit populos, et ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum uias longum eſt. Hoc unum ſcio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt, inter peritura uiuimus. Hæc ergo atque eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam

quodam patriæ ſuæ amore flagranti, quæ fortaſſe conſumpta eſt, ut in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, ut altius ſurgerent, & in alias imagines. Felicitatis urbis inimicus aiebat, Romæ ſibi incendia ob hoc unũ dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura quàm arſiſſent. In hac quoq; urbe uerisimile eſt certaturos omnes eſſe, ut maiora certioraq; quàm amiſere reſtituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auſpicijs in æuum longius condita. Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpacium humanæ pertulit ſenectutis. Itaq; formetur animus ad intellectum, patientiamq; ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes, aduerſus urbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum dedignandum eſt. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuitur. Placet? pare: non placet? quacunq; uis exi. Indignare, ſi quid in te iniquè propriè conſtitutum eſt. Sed ſi hęc imos ſummosq; neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quę uiam diſparia prætexunt. Aequat omnes cinis, impares naſcimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico. Tam Ardea capta, quàm Roma capta eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi uerò ad finem mortalium uentum eſt, diſcede, inquit, ambitio, omnium quæ terram premunt, † ſeruus miles eſto. Ad omnia patienda pares ſumus. Nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonũ rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. Quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa, quæ tradebantur, ſubtilia & diligenti intentione diſcenda, nõ quæ percipere poſſet ueſanus homo, & trans oceanum cogitationes ſuas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor, inquit, Iſta omnibus eadem ſunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Iſta de quibus quæris, omnibus eadẽ ſunt, nulli dari faciliora poſſunt, ſed quiſquis uolet, ſibijpſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotos, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis qui te circumſtrepunt credas, Nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durũ. Ex conſenſu iſtis metus eſt. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem ſtultius homine uerba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, eodem loco ſibi eſſe uoces imperitorum, quo uentre redditos crepitus, Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt uereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodũ famam extimuiſtis ſine cauſa, ſic & illa, quæ nunquam timeretis, niſi fama uiciſſet. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hæc apud nos noceat: & hoc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant expertus eſt. Interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis quàm multis utilis ſit, quàm multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſupplicijs, tedio. Non ſumus in ullius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit. Vale.

† forte, ſimilis.

EPIST. XCIII. Diſputatio cõtra dicentes ſolam uirtutem non facere beatum ſine externis commodis. Vel facere quidem beatum, ſed non beatiſſimum. Vbi tradit hæc fortuita, nec bona eſſe nec mala. Et nec beatum facere, nec miſerum. Et de excellentia animi.

PVto inter me teq; conueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo eſſe partes mixtas, per quas mouemur alimurq;, propter ipſum principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale eſt, & rationale. Illud huic ſeruit. Hoc unum eſt, quod aliò non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoq; diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt. Et hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur ut de illo quoq; cõueniat, in hoc uno poſitam eſſe beatam uitam, ut in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſub-

mittit animum, ſtat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, ſeruata ſeruat. Id autē
unum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res mi-
norē facit, tenet ſumma, & ne ulli quidem niſi ſibi, innixus. Nā qui aliquo auxilio ſu-
ſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum ualere non noſtra. Quis
autem uult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt bea-
ta uita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit con-
ſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi ueritas tota perfecta eſt,
ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia uoluntas, aut benigna,
intenta rationi, nec unquā ab iſta recedens, amabilis ſimul mirabilisq;. Deniq; ut bre-
uiter tibi formulam ſcribam, Talis animus ſapientis eſſe uiri debet, qualis deū deceat.
Quid poteſt deſiderare, is cui omnia honeſta contingant? Nam ſi poſſunt aliquid non
honeſta conferre ad optimum ſtatum, in his erit beata uita, ſine quibus nō eſt. Et quid
ſtultius, turpiusúe, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam
tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plenum ſit fortuitis repugnan-
tibus. Antipater quoq; inter magnos ſectæ huius autores, aliquid ſe tribuere dicit ex-
ternis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi ali
quis igniculus alluxerit? Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentū?
Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt, aut quietem adijci uelis, quam πανσολὴμ
5 uocant Græci, aut uoluptatem, Horum alterum utcūq; recipi poteſt. Vacat enim ani-
mus moleſtia, liber ad conſpectum uniuerſi, nihilq; illum auocat à contemplatione na
turæ. Alterum illud, uoluptas, bonum pecoris eſt. Adijcimus rationali irrationale, ho-
6 neſto inhoneſtum. Magno uitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere,
bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu non dico inter uiros numeras, ſed inter
homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex
hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs ſecūdo, mutis aggregetur animal pabu-
lo lætum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam,
impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, uoluptatibus
deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem uiro, reli-
querunt. Hanc neceſſariam beatę uitæ putauerunt, inermem & abiectam. Huic ratio-
nem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & igno-
bile. Præterea mixtum, portentuoſumq;, & ex diuerſis animaliū congruentibus mem
bris. Nam, ut ait Virgilius noſter in Scylla, Prima hominis facies & pulchro pectore
uirgo Pubetenus, poſtrema immani corpore piſtrix, Delphinum caudas utero com
miſſa luporum. Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, uelocia, at iſti
ſapientiam ex quibuſdam compoſuere portentis. Prima hominis pars eſt ipſa uirtus.
Huic committitur inutilis caro, & fluida & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Po
ſidonius. Virtus illa diuina, in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus ueneran
dis atq; cœleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcunque alta quies nihil
quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat. Voluptas ultro diſſoluit,
& omne robur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum. For
tiſſimæ rei inertiſſima aſtruitur, ſeueriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperās uſq;
al. ingeſta. ad †indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi uirtutē nihil impeditura ſit bona ualitudo, & quies
& dolorum uacatio, nónne petes illas? Quid ni petam? Non quia bona ſunt, ſed
quia ſecundum naturam ſunt, & quia bono à me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis
tunc bonum? hoc unum, bene elegi. Nam cum ueſtem qualem decet ſumo, cum am-
bulo ut oportet, cum cœno quemadmodum debeo, non cœna, aut ambulatio, aut ue-
ſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruantis in quaq; re rationi conuenien-
tem modum. Etiam nunc adijciam, Mundæ ueſtis electio appetenda eſt homini. Na-
tura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe mun-
da ueſtis, ſed mundæ ueſtis electio, quia non in re bonum eſt, ſed in electione, Quia
actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de ueſte dixi, idem de
corpore me exiſtima dicere. Nam hoc quoq; natura, ut quandam ueſtem animo cir-
cumdedit, uelamentum eius eſt. Quis autem unquam ueſtimenta æſtimauit arcula?
Nec

Nec bonum, nec malum uagina gladium facit. Ego de corpore quoq; idem tibi reſpon
deo. Sumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem, & uires. Bonũ autem futu
rum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus. Summum
enim bonum non ſequitur, niſi illi et naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer qui
dem eſſe, qui uirtutem habet, non poteſt. Beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus
bonis deſtituitur, ut ualitudine & membrorum integritate. Quod incredibilius uide-
tur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, etiam
beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt uirtus efficere, ne mi-
ſer aliquis ſit, facilius efficiet, ut beatiſſimus ſit. Minus enim interualli à beato ad bea-
tiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantum ualet, ut †exceptum ca- *al. ereptum.*
lamitatibus inter beatos locet, nõ poteſt adijcere quod ſupereſt, ut beatiſſimum faciat?
In ſummo deficit cliuo? Commoda ſunt in uita & incommoda, utraq; extra nos. Si
non eſt miſer uir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis, quomodo non
beatiſſimus, ſi aliquibus cõmodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum
onere uſq; ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur à bea
tiſſimo. Sed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis miſer.
†Aut poteſt illi eripi bonũ ſuũ, ſi poteſt minui. Paulò ante dicebã, igniculum nihil cõ- *àliàs. An non*
ferre lumini ſolis. Claritate enim eius quicquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædã, *poteſt.*
inquit, ſoli quoq; obſtant. At ſolis uis & lux integra eſt, etiã inter oppoſita: & quãuis
aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius aſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur.
Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam mul-
tum intereſt, utrũ aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo uirtuti oppoſita
nihil detrahunt. Non eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æque apparet ac
nitet, ſibi eadẽ eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto uim ſuam exercet. Hoc itaq; aduer
ſus uirtutẽ poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolẽ poteſt nebu-
la. Inuenitur qui dicat ſapientem corpore parum proſpero uſum, nec miſerũ eſſe, nec
beatũ. Hic quoq; fallitur. Exæquat enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit ho-
neſtis quantũ honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, q̃ cõparare
ueneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, pruden
tia. E contrario uilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora uiliſſimis, crus ſolidum, & la-
certus, & dentes, & horũ ſanitas, firmitasq;. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtũ eſt,
nec miſer habebitur, nec beatus, ſed medio relinquetur, uita quoq; eius nec appetenda
erit, nec fugienda. Quid autẽ tam abſurdum, q̃ ſapientis uitam appetendam non eſſe?
Aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam uitam, nec appetendam, nec fugiendã?
Deinde ſi damna corporis miſerum nõ faciunt, beatũ eſſe patiuntur. Nam quibus po-
tentia non eſt in peiorem tranſeundi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Fri-
gidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. Inter utrunq; tepidum eſt, Sic aliquis bea
tus eſt, aliquis miſer, aliquis nec miſer nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam ima-
ginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum, ſi plus calidi affude-
ro, fiet nouiſſimè calidũ. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcunq; ad miſerias ad
iecero, miſer non erit, quemadmodũ dicitis, Ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde tra-
do tibi hominem, nec miſerũ, nec beatũ. Huic adijcio cæcitatem, nõ fit miſer. Adijcio
debilitatem, non fit miſer. Adijcio dolores cõtinuos & graues, miſer non fit. Quẽ tam
multa mala in miſeram uitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non
poteſt, ut dicitis, ſapiens ex beato, in miſerum decidere, nõ poteſt in non beatũ. Quare
enim qui illa cœpit, alicubi ſubſiſtat? Quæ res non patitur illum ad imũ deuolui, reti-
net in ſummo. Quid ni, nõ poſſit beata uita reſcindi? Nec remitti quidẽ poteſt, & ideò
uirtus ad illam per ſeipſa ſatis eſt. Quid ergo, inquit, ſapiens nõ eſt beatior qui diutius
uixerit, quem nullus auocauit dolor, q̃ ille qui cũ mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Re-
ſponde mihi, Nunquid & melior eſt, & honeſtior? Si hæc non ſunt, nec beatior quidẽ
eſt. Rectius uiuat, oportet, ut beatius uiuat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem.
Non intenditur uirtus, ergo ne beata quidem uita, quæ ex uirtute eſt. Virtus enim tan
tum bonum eſt, ut iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem,

&

& corporum uarias offenſiones. Nam uoluptas nō eſt digna ad quam reſpiciat. Quid eſt in uirtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies ſuos computare, in quantolibet tempore bona æterna conſumat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & ſupra humanam naturam excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtra imbecillitate metimur, & uitijs noſtris nomen uirtutis imponimus. Quid porrò non æque incredibile uidetur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, beatus ſum? Atqui hæc uox in ipſa officina uoluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, hunc et ultimum diem ago Epicurus, cum illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoq; reperiantur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoq; degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatū. Atqui hoc quoq; incredibile eſt, imò incredibilius. Non uideo enim quomodo in infimum agatur, è faſtigio ſuo deiecta uirtus. Aut beatū præſtare debet, aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, immortalibus ſolis, & uirtus & beata uita contingit, Nobis umbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. Accedimus ad illa, nō peruenimus. Ratio uerò dijs hominibusq; communis eſt. Hæc in illis cōſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos uitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus eſt, ut aliquis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atq; aurium ſenſum, bonam ualetudinem, & non fœdum aſpectum corporis, & habitu manente ſuo, ætatis præterea longius ſpacium. Per hanc poteſt nō pœnitenda agitare, ut imperfecto uiro. Huic, malitiæ uis quędam ineſt, quia animum habet mobilem, ad praua. Ille agit carens malitia,
7 & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur. Cuicunq; autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt. Sed ſi cui uirtus animusq; in corpore præſens, hic deos æquat, illò tendit originis ſui memor. Nemo improbe eò conatur aſcendere, unde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui dei pars eſt? Totum hoc quo continemur, & unum eſt, & deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus, perfertur illò, ſi uitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorū habitus erigitur, & ſpectat in cœlum, ita animus, cui inquantum uult, licet porrigi: in hoc à natura rerum formatus eſt, ut paria dijs uelit, & ſic utatur ſuis uiribus, ac ſe in ſpacium ſuum extendat. Nam ſi aliena ui ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cœlum. Redit, cū hoc iter ad quod natus eſt, uadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumq;, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non hoc æſtimat ſplendore, quo imperitorum uerberant oculos, & auerterunt à cœlo, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquā, alibi poſitas eſſe diuitias quàm quò congeruntur, animū impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, ut ſuarum poſſeſſionum orientis occidentisq; terminus fiat, deorumq; ritu cuncta poſſideat, cum opibus ſuis diuites ſuperne deſpiciat, quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quàm triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoq;, uelut oneris neceſſarij, nō amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumq; eſt. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno proſilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, ꝙ ſecundas ad æditum infantem, Vtrū proiectum aues differant, an conſumatur canibus data præda marinis, quid ad illum? Qui tunc quoq; cum inter homines eſt, nullas minas timet, ullas ne timebit poſt mortem minas eorum, quibus uſq; ad mortem timeri parum eſt? Non cōteret, inquit, me, nec uncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda uiſuris. Neminem de ſupremo officio rogo. Nulli reliquias meas cōmendo, ne quis inſepultus eſſet, rerū

natura

natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſerte Mœcenas ait, Nec tumulum curo, ſepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixiſſe. Habuit enim ingeniũ & grande & uirile, niſi illud ipſe diſcinxiſſet. Vale.

EPIST. XCIIII. De breuiori uita non curandum. Et quod ampliſſimum uitæ ſpacium eſt uſq; ad ſapientiam uiuere.

IN epiſtola qua de morte Metronactis philoſophi querebaris, tanquam & potuiſſet diutius uiuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui, quæ tibi in omni perſona, in omni negocio ſupereſt, in una re deeſt, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines, aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio curſu raptus eſt? Quare ille non rapitur? Quare ſenectutem & ſibi & alijs grauem extendit? Vtrum obſecro te æquius iudicas, te naturæ, an tibi parêre naturam? Quid autem intereſt, quàm cito exeas, dum utiq; exeundum eſt? Non ut diu uiuamus curandum eſt, ſed ut ſatis. Nam ut diu uiuas, fato opus eſt, ut ſatis, animo. Longa eſt uita, ſi plena eſt. Impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? Non uixit iſte, ſed in uita moratus eſt, nec ſero mortuus, ſed diu. Octoginta annis uixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt uiridis, ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus eſt. In nulla parte ceſſauit, licet eius ætas imperfecta ſit, uita perfecta eſt. Octoginta annis uixit, imò octoginta annis fuit; niſi forte ſic uixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores uiuere. Obſecro te mi Lucili hoc agamus, ut quemadmodum precioſa rerum, ſic uita noſtra, non pateat multũ, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire quid inter hunc interſit uegetũ contemptoremq; fortunæ, functum omnibus uitæ humanæ ſtipendijs, atq; in ſummum bonum eius euectum, & illum cui multi anni tranſmiſsi ſunt? Alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perijt. Laudemus itaq;, et in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcũq; temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim ueram lucem, non fuit unus è multis, & uixit, & uiguit. Aliquando ſereno uſus eſt, aliquando, ut ſolet, ualidi ſyderis fulgor, per nubila emicuit. Quid quæris quãdiu uixerit. Vixit, ad poſteros uſq; tranſilijt, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim, nihil tamen ad beatam uitam defuiſſe dicam, ſi ſpatiũ eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui, quem ultimum mihi ſpes auida promiſerat, ſed nullum non tanquam ultimum aſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? An inter iuniores adhuc cenſear? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus, ſic & in minore tẽporis modo poteſt eſſe uita perfecta. Aetas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienũ eſt, quamdiu uero uir bonus ſim, meum eſt. Hoc à me exige, ne uelut per tenebras æuum ignobile emetiar, ut agam uitam, ut non prætereuehar. Quæris quod ſit ampliſsimum uitæ ſpatium? Vſq; ad ſapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit, attingit non longiſsimum finem, ſed maximum. Ille uero glorietur audacter, & dijs agat gratias, interq; eos ſibi, & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit, meliorem illi uitam reddidit quàm acceperit. Exemplar boni uiri poſuit, qualis quantusq; eſſet oſtendit. Siquid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſq; uiuimus omnium rerum † cogitatione functi ſumus. Scimus ad quid principalis natura ſe attollat, quemadmodũ ordinet mundum, per quas uices annum reuocet. Quemadmodum omnia quæ uſquam erant cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus ſydera impetu ſuo uadere, præter terram nihil ſtare, cætera continua uelocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat. Quare tardior uelociorem poſt ſe relinquat. Quomodo lumen accipiat, aut perdat, quæ cauſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, ubi iſta propius aſpicias. † Nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patêre mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, etiam inter illos fui, animumq; illò meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æque magnnm animum habeo, etiã ſi nuſquã tranſiturus accedo. Non tam multis uixit annis, quàm potuit. Et paucorum uerſuum liber eſt, & quidem laudandus atq; utilis. Annales Tamuſij ſcis quàm

al. cognitione

al. Nunc

s †non

al. non deſidero, etſi ſint qui uocentur: ſeu potius iocētur.

† non decori ſint, & qui uocentur. Hæc eſt uita quorūdam longa, & quod Tamuſij ſequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quàm cum qui medio occiditur. Nunquid aliquem eſſe tam cupidū uitæ putas, ut iugulari in ſpoliario, quàm in arena malit. Nō maiore ſpatio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, conſequitur occiſum. Minimū eſt, de quo ſolicitiſsime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu uites, quod euitare non poſsis. Vale.

EPIST. XCV. Vtrum pars philoſophiæ ſuperfluat diſputatio & ſolutio, & de annotatione contra malum popularis opinionis.

EAm partem philoſophiæ, quæ dat propria cuiq; perſonæ præcepta, nec in uniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus uxorē, patri, quomodo educet liberos, domino quomodo ſeruos regat, quidam ſolam receperant, cæteras quaſi extra noſtram utilitatem uagantes reliquerant, tanquam quis poſſet de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius uitæ complexus eſt. Sed Ariſton Stoicus è contrario hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus uſq;. At illam habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipſaq; decreta philoſophiæ, conſtitutionemq; eſſe ſummi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaq; re faciendum ſit, ſibijpſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc uim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocunq; illa uult utitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcunq; uoluerit. Sic qui ſe ad totam uitam inſtruxit, nō deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum uxore aut cum filio uiueret, ſed quomodo bene uiueret. In hoc eſt, & quomodo cum uxore ac liberis uiuat. Cleanthes utilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem, niſi ab uniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur. Vtrum utilis an inutilis ſit, & an ſolus uirum bonum poſsit efficere, id eſt, utrum ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hanc partem uideri uolunt ſuperuacuam, hoc aiunt. Siquid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit, Sic ambulabis, illò manum porrigēs. Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit, ſic uiues cum patre, ſic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illud, quod ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi ut agat diuitem monſtras. Hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tanquam ſatur faciat. Fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitijs dicam, ipſa remouenda ſunt, nō præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris, nec auarus quomodo utendum pecunia ſit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, ut ſciat pecuniam, nec bonum nec malum eſſe. Oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias, ut quicquid publice expauimus, ſciat non eſſe timendum, quàm fama circumfert, nec dolorē quoq; nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi, quicquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt, nec qui extenditur magnus eſſe, nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſsitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam eſſe, non quæ ſecundum uoluptatem eſt, ſed ſecundū naturam, cum uirtutem unicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam ualetudinem, uires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam nec malis, monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: ſic incede, ſic cœna: hoc uiro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſſime monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſsimus diſputat. Si ludum literarum intraueris, ſcies iſta, quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant, in puerili eſſe præſcripto.

Vtrum

Vtrum manifeſta demum an dubia præcipies? Non deſiderant manifeſta monitores;
præcipienti dubia non creditur. Superuacuum eſt ergo præcipere. Id adeò ſic diſce, Si
iam mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuãdum erit. Si pro-
baturus es, illa per quæ probas plus ualent, ſatisq; per ſe ſunt. Sic amico utere, ſic ciue,
ſic ſocio. Quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſticia tradit. Illic inuenio
æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci. Non
eſſe iuſtum, cui quicquam in hac uirtute placet, præter ipſam. Hæc cum perſuaſi mihi
& † perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcien- Al. perbibui
ti ſuperuacuum eſt, neſcienti parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi præci-
piatur, ſed etiam quare. Vtrum, inquam, ueras opiniones habẽti de bonis maliſq;, ſunt
neceſſaria, an non habenti? Qui non habet, nihil à te adiuuabitur, aures eius contraria
monitionibus tuis fama poſſedit. Qui habet exactũ iudicium de fugiendis petendiſq;
ſcit ſibi faciendum, ſcit etiam te tacente. Tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri po
teſt. Duo ſunt propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus mali-
cia contracta: aut etiã ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & cito ſpecie quò
non oportet trahente, corrumpitur. Itaq; debemus, aut curare mentem ægram & ui-
tijs liberare: aut uagantem quidem, ſed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrunq; de-
creta philoſophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea ſi præcep-
ta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus fœneranti, a-
lia colenti agrum, alia negocianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferio-
res amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uir-
ginem duxit, quomodo cum ea, quæ alicuius matrimonium experta eſt, quemadmo-
dum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcri-
minis, inter ſterilem & fœcundam, inter prouectiorem et puellam, inter matrem et nõ
uercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus. Atqui ſingulæ propria exigunt.
Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quod ſapientis
præcepta finita eſſe debent, & certa: ſiqua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt. Sa-
pientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt, quia quod
paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt. Sapientia autem omnes tenet. Inter
inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur nihil intereſt, niſi quod hæc morbo
laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſas furoris traxit ex ualetudine; altera animi
mala ualetudo eſt. Siquis furioſo pręcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo pro-
cedere, quomodo in publico ſe gerere; quomodo in priuato, erit ipſo quem monebit
inſanior. Si bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſa remouenda. Idem in hoc alio a-
nimi furore faciendum eſt, ipſe diſcuti debet, alioquin abibunt in uanum monentium
uerba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum aduerſus
illud quod ait, ſiquid obſtat oculo, & impedit uiſum, debere remoueri, Fateor huic nõ
eſſe opus præceptis ad uiuendum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi
moram effugiat. Natura enim uidemus, cui uſum ſui reddit, qui remouet obſtantia.
Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio
eſt, is non protinus cum uiſum recepit, alijs quoq; poteſt reddere. Malicia liberatur, &
liberatis non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: ut colorum proprietates o-
culus intelligat, à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. Multis contra præce-
ptis eget animus, ut uideat quid agendum ſit in uita. Quanquam oculos quoq; ægros
medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quod protinus imbecil-
lam aciem committas improbo lumini, à tenebris primo ad umbroſa procede, deinde
plus aude, & paulatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt cibum ſtudeas;
non eſt quod plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & uim frigoris in os oc-
currentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Adijcit
remedijs medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccandi. Hunc nobis præcepta
non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo per ſe ef-
ficacia præcepta non eſſe ad auertendam prauam animi perſuaſionem, ſed non ideo;
ne alijs quidem adiecta proficiũt. Primũ memoriã renouant. Deinde quæ in uniuerſo

confuſius uidebantur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes. Atqui nõ ſunt ſuperuacuæ. Ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tãquam ſanus debeat, cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſaniq́ue quædam communia, de quibus admonendi ſunt, tanq́ue ne auide cibos appetant, ut laſsitudinem uitent. Habent quædã præcepta communia pauper et diues. Sana, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas utriuſq; conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam, aliud uti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari uſum. Tolle, inquit, errores, ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. Puta enim auaritiam relaxatam, puta aſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditum calcar, etiam remotis uitijs, quid & quemadmodũ debeamus facere diſcendũ eſt. Nihil, inquit, efficiẽt monitiones admotæ grauibus uitijs. Ne medicina quidem morbos inſanabiles uincit, tamen adhibetur alijs in remedium, alijs in leuamẽtum. Ne ipſa quidem uniuerſæ philoſophiæ uis, licet tota in hoc uires ſuas aduocet, duram iam & ueterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia nõ omnia. Quid prodeſt inquit, aperta monſtrare? Plurimũ. Interdum enim ſcimus, nec attendimus. Nõ docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraq; ante oculos poſita tranſimus. Admonere genus adhortãdi eſt. Sæpe animus etiam aperta diſsimulat. Ingerenda eſt itaq; illi noticia rerum notiſsimarũ. Illa hoc loco in Vatiniũ Calui repetenda ſententia eſt. Factum eſſe ambitum ſcitis, & hoc uos ſcire omnes ſciunt. Scis amicitias ſancte colendas eſſe, ſed non facis. Scis improbũ eſſe, qui ab uxore pudicitiã exigit, ipſe alienarum corruptor uxorum. Scis ut illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice, & non facis. Itaq; ſubinde reducendus es ad memoriam. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcunq; ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe uerſari, non ut tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adijce nunc quod aperta quoq; apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis. Ergo illæ, non præcepta proficient. Quid quod, etiam ſine probationibus, ipſa monentis autoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſcõſultorum ualent reſponſa, etiam ſi ratio non redditur. Præterea ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent ponderis, utiq; ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana, Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt, Quod non opus eſt, aſſe charum eſt. Qualia ſunt illa, aut reddita oraculo, aut ſimilia. Tẽpori parce, Te noſce. Nunquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit uerſus? Iniuriarũ remedium eſt obliuio. Audentes fortuna iuuat. Piger ſibi ipſe obſtat, Aduocatum iſta non quærunt, affectus ipſos tangunt, & natura uim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quàm ſcintilla flatu leui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur uirtus cum tacta eſt & impulſa. Præterea quædam ſunt quidem in animo, ſed parũ prompta, quæ incipiũt in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſparſa, quæ cõtrahere inexercitata mens non poteſt. Itaq; in unum conferenda ſunt, & iungenda, ut plus ualeant, animũ quoq; magis alleuent. Aut ſi præcepta nihil adiuuant, omnis inſtitutio tollenda eſt. Ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non uident aliud ingenium eſſe hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis. Vtiq; alius alio ingenioſior eſt. Ingenij uis præceptis alitur & creſcit, nouasq; perſuaſiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitijs obligatum? Hoc ſcilicet, ut liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis eſt, ſed obſcurata & oppreſſa. Sic quoq; tentat reſurgere, & contra praua nititur. Nacta uerò præſidium, & adiuta præceptis, conualeſcit, ſi tamen illam diutina peſtis, non infecit, nec enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ toto impetu ſuo cõnixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ & præcepta, niſi quod illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia? Vtraq; res præcipit, ſed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo monetur. Minime, Nam hic quoq;

Quod nõ opus eſt, aſſe charũ eſt.

quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet, ſed ad hæc non ſatis proſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inueniendi, quid quæq; res exigat. Habemus interdum compoſitum animum, ſed reſidem & inexercitatum ad inueniendum officiorum uiam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis, in locum autem earum ueras repone; & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed non iſta tantum. Nam quamuis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint, nihilominus habent præcepta partes ſuas, & prudentia, & iuſtitia officijs conſtant, officia præceptis diſponuntur. Præterea ipſum de bonis malisq; iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt, nec illa poſſunt præcedere, ut non hæc ſequantur, etſi hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. Nam de maximis ac neceſſarijs rebus non ſunt infinita. Tenues autem differẽtias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoq; dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniã, ergo nec maliciam quidem. Diſsimile eſt. Nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt. Si falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur conſpectus rerum agendarum: ut ſequatur, tamen admonitio, corroborabit rectam de bonis malisq; ſententiam. Illud quoq; falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant, & denunciatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud ſunt quàm minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur. At hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent, præcepta in officiũ adhortantur. His adijce, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio, pro eo quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, uelut emiſſa diuinitus uox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cũ prologo. Mone, dic quid me uelis feciſſe. Nõ diſco; ſed pareo. Proficiunt itaq;, malis moribus uti uidebis ciuitates uſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem, nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt. Quid autem philoſophia niſi uitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges, non ideo ſequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſionesq;, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt, per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animos honeſta induit, dubiosq; & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum uirorum conuerſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora, & uim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aſpici frequenter. Occurſus meherc ule ipſe ſapientium iuuat, & eſt aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam, ut ait Phœdon, animalia cum mordent non ſentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum uis eſt: tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione uirorum ſapientium eueniet, non deprehendes quemadmodum aut quando tibi proſit, profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? Aeque præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumq; ſimulacra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autem negauit feriri quibuſdam præceptis efficaciter, etiam imperitiſsimos, uelut his breuiſsimis uocibus; ſed multum habentibus põderis? Nihil nimis. Auarus animus nullo ſatiatur lucro. Ab alio expectes, alteri quod feceris. Hæc cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare, quare: adeo etiam ſine ratione ipſa ueritas ducit. Si reuerẽtia frænat animos, aut uitia compeſcit, cur non admonitio idem poſsit? Si imponit pudorem caſtigatio, cur admonitio non faciat? etiam ſi nudus præceptis utimur? Illa uerò efficacior eſt & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quæ præcipit, quæ adijcit, quare quicq;

ut pro quamuis

faciendum ſit, & quis facientem obedientemq́ præceptis fructus expectet. Si imperio, & admonitione proficitur. Atqui proficitur imperio, ergo & admonitione. In duas partes uirtus diuiditur, in contemplationem ueri, & actionem. Contemplationem inſtitutio tradit, actionẽ admonitio. Virtutẽ & exercet, & oſtẽdit recta actio. Acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet, & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio uirtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides ueri, & fiducia. Vtraq́ admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum eſt, magnos animus ſpiritus cõcipit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non eſt ſuperuacua. Marcus Agrippa uir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potentesq́ fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententiæ, Nam concordia paruæ res creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum optimũ factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptæ formant eum, cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententijs conſtat, idem poſsit? Pars uirtutis diſciplina conſtat, pars exercitatione. Et diſcas oportet, & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantum ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiam præcepta, quæ affectus noſtros uelut edicto coercent & obligant. Philoſophia, inquit, diuiditur in hæc, ſcientiam & habitum animi. Nam qui didicit, & faciẽda ac uitanda percipit, nondũ ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit animus eius transfiguratus eſt. Tertia pars iſta præcipiendi ex utroq́ eſt, & ex decretis & ex habitu. Itaq́ ſuperuacua eſt ad implendam uirtutem, cum duo iſta ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſuperuacua eſt, nam hæc quoq́ ex utroq́ eſt, & exhortatio & ſuaſio & ipſa argumentatio. Nã & hæc ab habitu animi compoſiti ualidiq́ proficiſcitur. Sed quamuis iſta ex habitu animi ueniãt, optimus animi habitus, & ex his eſt & ex illis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti uiri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc aũt tarde peruenitur. Interim etiam imperfecto ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis uia. Hãc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapiẽtia, quæ iam eò perduxit animum, ut moueri nequeat, niſi in rectũ, Imbecillioribus quidem ingenijs neceſſariũ eſt aliquem præire: Hoc uitabis, hoc facies. Præterea ſi expectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit, interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo poſsit ſe eſſe contentus. Regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per literarum ſimulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur propoſita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciẽdum ſapientem ſola ſufficiat? Huic quæſtioni ſuum diem dabimus. Interim omiſsis argumẽtis, nõne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures noſtras uox impune profertur. Nocent qui optant, nocent qui execrantur. Nam & horũ imprecatio falſos nobis metus inſerit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum poſſimus felicitatẽ domo promere. Non licet inquã, ire recta uia. Trahunt in prauũ parentes, trahũt ſerui. Nemo errat uni, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitq́ inuicem. Et ideo in ſingulis uitia populorum ſunt, quia illa populus dedit: dum facit quiſq́ peiorẽ, factus eſt. Didicit deteriora, deinde docuit, effectaq́ eſt ingens illa nequitia, congeſto in unum, quod cuiq́ peſsimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aures ſubinde peruellat, abigatq́ rumores, et reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas nobiſcum uitia naſci, ſuperuenerunt, ingeſta ſunt. Itaq́ monitionibus crebri, opiniones quæ nos circumſonãt, compeſcamus, Nulli nos uitio natura cõciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidem quod auaritiam noſtram irritaret poſuit in aperto. Pedibus aurum & argentum ſubiecit, calcandumq́ ac premendũ dedit, & quicquid eſt, propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus noſtros erexit in cœlum, & quicquid magnificũ mirumq́ fecerat, uideri à ſuſpicientibus uoluit: ortus occaſusq́, & properantis mundi uolubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cœleſtia: tardos ſyderum inceſſus, ſi compares toti, citatiſsimos, ſi cogites, quanta

tes,quanta ſpatia nunquã intermiſſa uelocitate circumeant? defectus ſolis & lunæ inuicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu,ſiue per ordinem ſubeunt, ſiue ſubditis cauſis mota proſiliunt, ut nocturni ignium tractus, & ſine ullo ictu ſonituq; fulgores cœli ſatiſcentis,columnæq; ac trabes,& uaria ſimulacra flammarũ. Hæc ſupra nos natura diſponit, Aurũ quidem et argentum,et propter iſta nunquam pacem agens ferrũ quaſi male nobis committerentur,abſcondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & cauſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum põdere eruimus. Nos fortunæ mala noſtra tradidimus,nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarũ. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? Nihil eſt iſtis quamdiu merſa et inuoluta cœno ſuo iacẽt,fœdius,nihil obſcurius: quid ni? quando per longiſsimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt,& à fece ſua ſeparantur,informius. Deniq; ipſos opifices intuere, per quorũ manus ſterile terræ genus, & informe perpurgatur, uidebis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos quàm corpora,& in poſſeſſore eorum quàm in artifice plus eſt ſordium. Neceſſarium itaq; eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis,eq; tanto fremitu,tumultuq; falſorum,unam deniq; audire uocem. Quæ erit illa uox? Ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exurdato, ſalubria inſuſurret uerba:quæ dicat,Non eſt quod inuideas iſtis,quos magnos felicesq; populus uocat,Non eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum et ſanitatẽ,plauſus excutiat. Non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidiũ faciat ille,ſub illis faſcibus,purpura cultus. Nõ eſt quod feliciorem eum iudices,cui ſubmouetur,quàm quem lictor ſemita deijcit. Si uis exercere,tibi utile,nulli autem graue,imperiũ,ſubmoue uitia. Multi inueniuntur,qui ignem inferant urbibus,qui inexpugnabilia ſeculis,& per aliquot ætates tuta proſternant,qui æquum arcibus aggerem attollant,et muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent:multi ſunt,qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graues inſtent,& ad mare magnum perfuſi cæde gentium ueniant:ſed hi quoq; ut uincerent hoſtem,cupiditate uicti ſunt. Nemo illis uenientibus reſiſtit, ſed nec ipſi ambitioni,crudelitatiq; reſtiterant. Tunc cum agere uiſi ſunt alios,agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi,& ad ignota mittebat. An tu putas ſanum qui à Græciæ primum cladibus,in qua eruditus eſt,incepit, qui quod cuiq; optimũ eſt eripuit? Lacedæmoniam ſeruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum ſtrage,quas aut uicerat Philippus,aut emerat,& alias alio loco proijcit,& toto orbe arma circumfert; nec ſubſiſtit unquam laſſa crudelitas immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames mordẽt. Iam in unum regnũ multa regna coniecit, Iam Græci Perſæq; eundem timent,iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: idem tamen ultra Oceanum ſolemq; indignatur ab Herculis Liberiq; ueſtigijs uictoriam flectere. Ipſi naturæ uim parat. Non ille ire uult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera,quibus eundi finis eſt,iacuiſſe. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire bella aut domeſtica,uirtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amore magnitudinis falſæ,modo in Hiſpaniam & Sertoriana arma,modo ad colligendos piratas ac maria pacanda uadebat. Hæ prætexebantur cauſæ,ad continuãdam potentiam. Quid illum in Africam? quid in ſeptentrionem? quid in Mithridatem & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita ſcilicet cupido creſcendi, cum ſibi uni parum magnus uideretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata pariter ac publica immiſit? gloria & ambitio,& nullus ſupra cæteros eminendi modus. Vnum ante ſe ferre non potuit, cum R.P. ſupra ſe duos ferret. Quid tu C. Marium ſemel conſulem (unum enim conſulatũ accepit,cæteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſq; cõcideret, cum Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur,tot pericula putas appetiſse,uirtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cum omnia cõcuterent,concutiebantur turbinũ more,qui rapta conuoluunt,& ob hæc maiore impetu incurrunt,quia nullum illis ſui regnum eſt. *al. regimen.* Ideoq; cum multis fuerunt mali,peſtiferam illam uim, qua pleriſque nocuerunt, ipſi quoq; ſentiunt. Non eſt quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla quæ oculis atq; auribus noſtris ingeruntur, retexẽda ſunt,

& plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum uirtus, quæ mendacia contra uerum placentia extirpet, quæ nos à populo cui nimis credimus ſeparet, ac ſynceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui unde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxia procul abegiſſe. Hoc ut eſſe uerum ſcias, aſpice, quanto aliter unuſquiſq; populo uiuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura; ſed ubi teſtis ac ſpectator abceſsit, uitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici, fructus eſt. Quis eam quã nulli oſtenderet, induit purpuram? Quis poſuit ſecretam in auro dapem? Quis ſub alicuius umbra ruſticæ arboris poſitus, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, nec paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum uitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaq; iritamentum eſt omnium in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ut non oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia ſcenam deſiderant. Sanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio urbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & uſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, ocium ipſe ſuſpiciat traditum literis, & animum ab externis ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione uulgi beatos, in illo inuidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longeq; aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab alijs habetur. Nam quæ alijs uidentur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim uarios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ illos graues alijs reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant ocium lene & ſui iuris, odio eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus, quæritur: tunc demum uideas philoſophantis metus, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint, bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt. Vale.

IN LIBRVM XIIII.

EPIST. XC.

Arma agetis introrſus. Sic habebat prior æditio, conſentientibus pleriſq; exemplaribus. Vnus codex manu de-
1 *ſcriptus habebat, marinam, unde conijcio legendum, maria introrſus agetis, ut conueniat cum illo Maronis, Iulia*
qua ponto longe ſonat unda refuſo. Item cum illo Flacci, Marisq; Baijs obſtrepentis urges Summouere littora, Parum locuples continente ripa. Alioqui legi poterat, arua. Sic enim ædificabant in littore, ut aruorum ſpacium redderent anguſtius amplitudine ædificiorum. Nam mox ſequitur apud Horatium:
Quid quod uſq; proximos Reuellis agri terminos? &c. Lib. 2. Odæ 18.
2 *Artaui & Alluci leges, choronidæq; Mire uariabant in his nominibus exemplaria, pro artauus quidam habebant, octauum, ut referas ad ſeptem Græciæ ſapientes: Alius acceßiſſet octauus, pro accenſuiſſet. Nec dubitandũ quin pro Alluci legendum ſit Zaleuci: nam hunc coniungit cum Charonda Valerius Maximus lib. 6. cap. 5.*
Illa, inquit, ſparſos è caſis, aut aliqua rupe, &c. Ita prior æditio. In alijs pro caſis erat caucaſis, in quodam cauſa-
3 *lis: Conijcio fuiſſe ſcriptum caſulis, & tectos pro lectos. Illa, inquit, ſparſos, & caſulis tectos, aut aliqua rupe, &c. Hoc tantiſper tibicinis uice ſuppoſitum eſto, donec germana lectio comperiatur.*
Quid in ſecundam nominum formam animæ perpetuæ. Sic magno conſenſu habebant exemplaria Sic pro nomi-
4 *num legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio, ut intelligas animas perpetuas in ſecundam hominum formam. Perit enim forma corporis, ſed manet ea quæ potior eſt, aut alia datur priore melior. Sed uero propius eſt, fuiſſe ſcriptum, numinum formam: Numinum enim eſt immortalitas, animæ ſecundam habent formam, quod eſſe quidem cœperunt, ſed non deſinunt eſſe. Mollior erit ſermo, ſi ſublata præpoſitione legas, ſecundam numinum formam perpetuæ id eſt, more numinum*

EPIST. XCIII.

Quam doſinam uocant Græci. Ex ueſtigijs nihil certi potuit deprehendi, niſi quod σχολὴν, aut παυσολὴν
5 *ſcriptum arbitror.*
Magno uitam facit. Videtur deeſſe uerbum, magno puſillum. Vitam, &c. Tamen erit lectio tolerabilis, ſi ma-
6 *gno recipias pro ſapiente, & addas interrogationis notulam.*
Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malicia, & ea agitata abeſt. De bono, &c. Sic habebat
7 *prior æditio. Quidam codices pro at, habebant ad, & pro agitata cogitata. Ex diuinatione repoſuimus, huic, maliciæ uis quædam ineſt, quia, ſiue qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc, & cætera.*

EPISTOLA XCIIII.

Tamuſij. Quidam habebant Tamaſij. Catullus iocatur in quendam Voluſium, Annales Voluſi cacata charta. hinc illud, & qui uocentur. Quàm non decori ſint, et qui uocentur. Quidam codex ſic habebat, Annales Tamuſij ſcis quàm non deſidero, etſi ſint qui uocentur. Tolerabilis erat lectio, ſi pro uocentur legas iocentur: ut accipiamus aliquos iocos ſparſiſſe, quod his Seneca delectaretur.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. XV.

EPIST. XCVI. Non eſſe petendum quod impetrare nolueris. De differentia inter decreta & præcepta. Et quod ad conſumandam ſapientiam neutra ualent ſine altero, & ſecundum Poſidonium alia quædam addit neceſſaria, & aliqua contra medicos.

PEtis à me, ut id quod in diem ſuum dixeram debere differri, repræſentem & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν uocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſumandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negauero, Eo magis promitto, & uerbum publicum perire non patior, Poſtea noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue uernilitas, punienda eſt promittēdi facilitate. Multa uideri uolumus uelle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriā ingentem attulit, minutiſsime ſcriptam, arctiſsime plicatam, & magna parte perlecta; deſinam, inquit, ſi uultis. Acclamatur, recita, recita, ab his qui illum obmuteſcere ilico cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerum ne dijs quidem dicimus, ſed dij, aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me omiſſa miſericordia, uindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam, quam tu ſi inuitus leges, dicito, Ego mihi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet, inter illos quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, male habent, inter illos quos honores, nulla non arte atq; opera petiti diſcrutiant, & cæteros malorum ſuorum compotes. Sed ut omiſſo principio, rem ipſam aggrediar. Beata, inquiunt, uita conſtat ex actionibus rectis ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatam uitam præcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt. Aliquando fruſtra admouentur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Deinde etiam ſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exequi numeros, ut ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter, ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis uenit, ad beatam uitam pręcepta abunde ſunt. Atq; illud ergo hic his reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum pręceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia. Nam & hæc ars uitæ eſt, Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, ſic moue gubernaculum, ſic uela ſubmitte, ſic ſecundo uento utere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemq; tibi uendica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant. Ergo ne hoc idem poterunt artifices uiuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta uitæ occupatæ ſunt, non circa totam uitam, Itaq; multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hęc quæ artem uitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, uetari poteſt. Diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſsimilis ſit aliarum artium conditio, & huius? In illis excuſatius eſt uoluntate peccare, quàm caſu, in hac maxime culpa eſt ſponte delinquere. Quod dico tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum ſi ſciens facit, erubeſcit ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte uiuendi, turpior uolentium culpa eſt. Adijce nunc quod artes quoq; pleræq;, imò ex omnibus liberaliſsimæ habent decreta ſua, nō tantum præcepta, ſicut medicina. Itaq; alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci uocant δόγματα, nobis uel decreta licet appellare, uel ſcita, uel placita, quæ in geometria & in aſtronomia inuenies, Philoſophia autē & contemplatiua

templatiua eſt & actiua. Spectat, ſimulq; agit. Erras enim ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere, altius ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra cõtubernium mortale contineo, ſuadere uobis, ac diſſuadere cõtenta. Magna me uocãt, ſupraq; uos poſita. Nam tibi de ſumma cœli ratione deûmq; Diſſerere incipiam, & rerũ primordia pandã Vnde omnis natura creat res, haurit, alitq; Quæq; eadẽ rurſus natura perempta reſoluat, ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cum contemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid quod facienda quoq; nemo rite obibit, niſi is, cui ratio erit tradita, quæ in quaq; re omnes officiorum numeros exequi poſſit? Quos non ſeruabit, qui in re præcepta acceperit, nõ† in nomine. Imbecilla ſunt per ſe, ut ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemq; tueantur, quæ totam uitam, totamq; rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent, illa & horum cauſæ ſunt & † omnium. Antiqua inquit, ſapientia nihil aliud quàm facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uiri. Poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam uerſa eſt, docemurq; diſputare, non uiuere. Fuit ſine dubio, ut dicitis, uetus illa ſapientia, cum maxime naſcens rudis, non minus quàm ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantum nequitia ſurrexerat, ne tam late ſe ſparſerat. Poterant uitijs ſimplicibus, obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto ualentiora ſunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negocij habuiſſe, firmis adhuc, ſolidiſq; corporibus, et facili cibo, nec per artem, uoluptatẽq; corrupto. Qui poſtquã cœpit, nõ ad tollendam, ſed ad iritandam famem quæri, & inuentæ ſunt mille conditúræ, quibus auiditas excitaretur, quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorum uino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio. Inde in totam cutẽ humor admiſſus, diſtentuſq; uenter, dum male aſſueſcit plus capere, quàm poterat. Inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor uultus, tabeſq; in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentiũ torpor, aut palpitatio corporũ ſine intermiſſione uibrantiũ: Quid capitis uertigenes dicã? Quid oculorũ auriumq; tormenta, & cerebri æſtuantis uerminationes, & omĩa per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febriũ genera, aliarũ impetu ſubeuntiũ, aliarũ tenui peſte repentiũ, aliarũ cum horrore & multa membrorũ quaſſatione uenientiũ? Quid alios referã innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erãt ab iſtis malis, qui nondũ ſe delitijs ſoluerant, qui ſibi imperabãt, ſibi miniſtrabãt. Corpora opere ac uero labore durabãt, aut curſu defatigati, aut uenatu, aut tellure uerſata: excipiebat illos cibos, qui niſi eſurientibus placere nõ poterat. Itaq; nihil opus erat, tã magna medicorũ ſuppellectile, nec tot ferramentis atq; pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſa ualetudo, multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quantũ rerum per unã gulam tranſiturarũ permiſceat luxuria, terrarũ mariſq; uaſtatrix. Neceſſe eſt itaq; inter ſe tam diuerſa diſſideant, & hauſta male digerãtur, alijs aliò nitentibus. Nec mirũ, quod incõſtans uariuſq; ex diſcordi cibo morbus eſt, & illa ex contrarijs naturæ partibus in eundẽ cõpulſa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, q̃ uiuimus. Maximus ille medicorũ & huiuſmodi ſcientiæ cõditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura, ſed uita eſt. Nam cum uirorum licentiã æquauerint, corporum quoq; uirilium uitia æquauerunt. Nõ minus peruigilant, nõ minus potãt, & oleo & mero uiros prouocãt. Aeque inuitis ingeſta uiſceribus per os reddunt, & uinum omne uomitu remittunt: æque niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine uerò, nec maribus quidem cedũt, pati natæ. Dij illas deæq; male perdant, adeò peruerſum commentæ genus impudicitiæ ui-

al. in omnem uitam

al. rationum

tiæ uiros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæq; ſint? Beneficium ſexus ſui uitijs perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis uirilibus. Et antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, & uino fulcire uenas cadentes, neſciebant ſanguinem emittere, & diutinam ægrotationē balneo ſudoribusq; laxare, neſciebant crurum uincula, brachiorumq; latentem uim, & in medio ſedentem, ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſsima. Nunc uerò quàm longe proceſſerunt mala ualetudinis? Has uſuras uoluptatum pendimus, ultra modum faſq; concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos non miraberis, coquos numera. Ceſſat omne ſtudiū, & liberalia profeſſi, ſine ulla frequentia, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis ſolitudo eſt. At quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotū focos iuuentus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges, quos poſt tranſacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloreſq; deſcripta, ut eadem omnibus leuitas ſit, eadem prima menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorū, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorū, per quos ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur. Dij boni quantum hominum unus uenter exercet. Quid tu illos boletos, uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam ſi præſentanei nō fuerant? Quid tu illā æſtiuam niuē non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa oſtrea inertiſsimā carnem, cœno ſaginatā, nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre? Quid illud Soſiorū garū, precioſam malorum piſcium ſaniem, non credis urere ſalſa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxa, in ipſis uiſceribus extingui? Quàm fœdi atq; peſtilentes ructus ſunt, quantū faſtidium ſui exalantibus crapula uentrem. Scias putreſcere ſumpta, non coqui. Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilē patinam, in quam quicquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuū, popina cōgeſſerat: ueneriæ ſpondyliq;, & oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, interueniētibus diſtinguebantur echinis, torti diſtracti ſine ullis oſſibus mulli conſtrauerunt. Piget eſſe ſingula, coguntur in unum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſaturo in uentre. Expecto iam ut manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atq; oſſa, & dentiū opera coquū fungi. Graue eſt luxuriari per ſingula, omnia ſemel & in eundē saporē uerſa ponantur. Quare ego ad unam rem manū porrigam? Plura ueniunt ſimul. Multorū ferculorum ornamenta coēant et cohæreant. Sciant protinus hi qui iactationē ex iſtis peti & gloriā aiebant, non oſtendi iſta, ſed cōſcientiæ dari. Pariter ſint quæ diſponi ſolent, iure uno perfuſa. Nihil interſit, Oſtrea echinis, ſpondyli perturbati nullis cōcoctiq; ponantur. Nō eſſet confuſior uomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diuerſi, multiformes, aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit, multis generibus, multis obſeruationibus. Idē de philoſophia dico, Fuit aliquādo ſimplicior, inter minora peccantes, & leui quoq; cura medicabiles. Aduerſus tantā morū euerſionē, omnia conanda. Et utinam ſic deniq; lues iſta uinceretur. Non priuatim ſolū, ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes. Quid bella, & occiſarū gentiū glorioſum ſcelus? Non auaricia, nō crudelitas modum nouit, & iſta quādiu furtim & à ſingulis fiunt, minuſq; noxia, minuſq; mōſtruoſa ſunt. Ex ſenatuſconſultis plebiſq; ſcitis ſęua exercentur, & publice iubētur uetita. Priuatim quæ commiſſa capite luerent, tamen quia †paludati fecēre, laudamus. [al. palàm.] Nō pudet hominis mitiſsimum genus gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaq; liberis tradere, cū inter ſe etiā mutis ac feris pax ſit. Aduerſus tam potentē explicitūq; late furorem, operoſior philoſophia facta eſt, et tantū ſibi uiriū ſumpſit, quantū his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum; non erat animus ad frugalitatem magna ui reducendus, à quo paululum diſceſſerat. Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra. Voluptas ex omni quæritur. Nullum intra ſe manet uitiū. In auariciam præceps luxuria eſt, honeſtatis obliuio inuaſit.

inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet precium. Homo, ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaq; uulnera nefas erat, is iam nudus inermisq; producitur, ſatisq; ſpectaculi in homine mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito uehementius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat: decretis agendum eſt, ut reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt ualere, per ſe inefficaces ſunt. Si uolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur auellere, diſcant quid malum, quid bonum ſit. Sciant omnia præter uirtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ uinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas: tunc deinde facile cætera exiguntur mandanturq; ad iuſiurandum adactis: ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere, prima fundamenta iacienda ſunt, & inſinuanda uirtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur, hanc ament, cum hac uiuere uelint, ſine hac nolint. Quid ergo? Non quidam ſine inſtructione ſubtili euaſerunt probi, magnosq; profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantũ præceptis obſequuntur? Fateor, ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam ut dij immortales nullam didicere uirtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent perueniunt ſine longo magiſterio, & honeſta complexi ſunt cum primum audierunt. Vnde iſta tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſsis diu, rubigo animorũ effricanda eſt. Cæterũ ut illos in bonum pronos, citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, malisq; opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placida tradiderit, quæ q; ſit neceſſaria ſcilicet uideas. Quædã inſident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſident, dicas licet, hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus, tentantem auaricia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe, diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe ad extremũ uſq; ſudorem, ſed deliciæ uetabunt. Sciet in uxorem grauiſsimũ eſſe genus iniuriæ, habere pellicem, ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis: non magis, q; proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiusq; admouiſſe, niſi uſuræ manus expediuntur: ut ad præcepta quæ damus, poſſit animus ſoluendus ire. Putemus aliquem facere quod oportet, non faciet aſſidue, nõ faciet æqualiter, neſcit enim quare faciat. Aliqua uel caſu uel exercitatione exhibebit recta: ſed non erit in manu regula, ad quã exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Nõ promittet ſe talẽ in perpetuũ, qui caſu bonus eſt. Deinde præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, ut quod oportet facias, nõ præſtabunt, quemadmodũ oportet, & ſi hoc nõ præſtant, ad uirtutẽ nõ perducũt. Faciet ergo quod oportet monitus, Cõcedo, Sed id parũ eſt, quoniã quidem nõ in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum cõſumente? Quid tam dignũ cenſoria nota, ſi quis (ut iſti ganeones loquũtur) ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & toties tamen ſeſtertio adiiciales cœnæ frugaliſſimis uiris cõſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionẽ effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſolẽnis eſt. Mullum ingentis formæ (quare aũt nõ pondus adiicio & aliorũ gulam irito? quatuor pondo & ad ſelibrã fuiſſe aiebant) Tyberius Cæſar miſſum ſibi, cũ in macellũ deferri & uenire iuſſiſſet: Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum, aut Apitius emerit, aut Publius Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. Licitati ſunt. Vicit Octauius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinq; ſeſtertijs emiſſet piſcem quem Cæſar uendiderat, ne Apitius quidẽ emerat. Numerare tantũ Octauio fuit turpe. Nam ille qui emerat, ut Tyberio mitteret (quanquã illum quoq; reprehenderim) admiratus eſt rem, qua putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet, probamus. At hoc ſi hæreditatis cauſa facit, Vultur eſt, cadauer expectat. Eadem aut turpia ſunt, aut honeſta. Refert quare, aut quemadmodũ fiant. Omnia autem honeſte fient, ſi honeſto nos addixerimus, idq; unum in rebus humanis bonũ iudicauerimus,

Vultur eſt, cadauer expectat.

quæq;

quæq; ex eo ſunt, ſemper bona ſunt, cætera in diem bona ſunt. Ergo infigi debet per-
ſuaſio ad totam pertinens uitam. Hoc eſt quod decretum uoco. Qualis hæc perſuaſio
fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis uita
erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parũ eſt. Marcus Brutus in eo libro, quem
περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus, hæc *Id eſt, de officio*
nemo faciet quemadmodum debet niſi habuerit, quo perferat. Proponamus oportet
finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumq; reſpi
ciat, ueluti nauigantibus ad aliquod ſydus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito
uaga eſt. Quod ſi utiq; proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud puto
concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo
producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis, niſi eximantur quæ reprendũt ani- s 4
mos ac detinent, & † prçconari totos uetant. Quomodo ſint dij colendi, ſolet præcipi. *al. percontari.*
Accendere aliquem lucernas ſabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine dij egent, et
ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, &
foribus aſſidere templorum: humana ambitio, iſtis officijs capitur, deum colit, qui no-
uit. Vetemus lintea & ſtrigiles Ioui ferri, & ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit mi-
niſtros deus. Quid ni? ipſe humano generi miniſtrat. Vbiq; et omnibus prçſto eſt. Au
diat licet, quemadmodum ſeruire in ſacrificijs debeat, quàm procul reſilire à moleſtis
ſuperſtitionibus, nunquam ſatis perfectum erit, niſi qualem debet deum mente cõce-
perit, omnia habentem, omnia tribuentẽ, beneficia gratis dantem. Quæ cauſa eſt dijs
benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere uelle uel poſſe: nec accipere iniu-
riam queunt, nec facere. Lædere etenim lædiq; coniunctum eſt, Summa illa ac pulcher
rima omniũ natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidẽ fecit. Primus eſt deo-
rũ cultus, deos credere, Deinde reddere illis maieſtatẽ ſuã, reddere bonitatẽ, ſine qua
nulla maieſtas eſt. Scire illos eſſe qui prçſident mũdo, qui uniuerſa ut ſua tẽperant, qui
humani generis tutelam gerunt, interdũ curioſi ſingulorum. Hi nec dant malũ, nec ha
bent. Cæterum caſtigant quoſdam & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquãdo ſpe bo-
ni puniunt. Vis deos propitiare? Bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt.
Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit utendũ. Quid agimus? quæ damus præ-
cepta? Vt parcatur ſanguini humano? Quantulum eſt ei non nocere, cui debeas pro-
deſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Prçcipiemus ut naufrago
manũ porrigat, erranti ut uiam monſtret, cum eſuriente panem ſuum diuidat? Quan-
do omnia quæ præſtanda ſunt ac uitanda, dicam, cum poſſim breuiter, hanc illi formu-
lam humani officij tradere? Omne hoc quod uides, quo diuina atq; humana concluſa
ſunt, unum eſt, membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit, cum ex
iiſdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit.
Illa æquum iuſtumq; compoſuit. Ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere quàm læ-
di. Ex illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus. Iſti uerſus & in pectore & ore ſint,
Homo ſum, humani nihil à me alienum puto. Habeamus in commune, quod nati ſu-
mus. Societas noſtra lapidũ fornicationi ſimillima eſt, quæ caſura, niſi inuicem obſta-
rent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos hominesq;, diſpiciamus quomodo rebus ſit uten-
dum. In ſuperuacuum præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaq; re
habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de pa
tria, de exilio. Aeſtimemus ſingula, fama remota, & quæramus quid ſint, non quid uo
centur. Ad uirtutes tranſeamus: præcipiet aliquis, ut prudentiam magni æſtimemus,
ut fortitudinem complectamur, temperantiam amemus, iuſtitiam, ſi fieri poteſt, pro-
pius etiã quàm cæteras nobis applicemus, Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit uir-
tus, Vna ſit, an plures, ſeparatæ, an annexæ. An qui unã habet, & cæteras habeat, quo-
modo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod eius initium,
quis uſus ſit, non magis quàm pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt,
nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent uitam. Virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui,
diſcendum de ipſa eſt, ut in ipſa uoluntas diſcatur. Actio recta non erit, niſi recta fuerit
uoluntas. Ab hac enim eſt actio. Rurſus uoluntas non erit recta, niſi habitus animi re-

ctus fuerit. Ab hoc enim eſt uoluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo, niſi to
tius uitæ leges perceperit, & quid de quoq; iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad uerum
redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumq; iudiciũ adeptis. Cæ-
teri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaq; alternis fluctuantur.
Cauſa iusq; iactationis eſt, quod nihil liquet, in certiſſimo regimine utentibus, fama. Si
uis eadem ſemper uelle, uera oportet uelis. Ad uerũ ſine decretis non peruenitur, con-
tinent uitam, & bonam & malam, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia. Vir-
tutes uſusq; uirtutum, rerum cõmodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, ualetudo,
al. quanti uires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, Scire licet † quan
quicq; tum cuiq; in cenſum deferendũ ſit, Falleris enim, & pluris quædam quàm ſunt, putas,
Adeoq; falleris, ut quæ maxima inter nos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, ſeſtertio
nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcis, niſi conſtitutionẽ ipſam, qua iſta inter ſe æſtiman
tur, inſpexeris. Quemadmodum folia uirere per ſe non poſſunt, ramum deſiderãt, cui
inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent, infigi uolunt
ſectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo cõfirmari illa quo tollun
tur. Quid enim dicunt, pręceptis ſatis uitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ,
id eſt, dogmata? Atqui hoc ipſum quod dicũt decretum eſt, tam hercule, quàm ſi nunc
ego dicerem recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis & decretis, in hæc ſola ſtudium
conferendum, hoc ipſo quo negarem curanda eſſe præcepta, pręciperem. Quædam ad
monitionem philoſophiæ deſiderant, quædam probationem. Et quidem multa, quia
inuoluta ſunt, uix ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes
neceſſariæ ſunt, & decreta, quæ ueritatem argumentis colligunt. Quędam aperta ſunt,
quædam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprænhendũtur, quæ memoria. Obſcura, quæ
extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis. Maior eius pars pulchriorq; in
occultis eſt. Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt, neceſſaria er
go decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum
perſuaſio, ſine qua omnia in animo natant. Neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant ani
mis inflexibile iudicium. Deniq; cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat lo
co quo ſe, ut ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc mo-
deretur odiũ, adijcimus iuſtum & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumq; decretorum
noſtrorum continet ratio. Ergo hęc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed utraq; iun
gamus. Namq; & ſine radice inutiles rami ſunt, & ipſæ radices his quę genuere adiu-
uantur. Quantum utilitatis manus habeat, neſcire nulli licet. Aperte iuuant, cor, illud
quo manus iuuant, ex quo impetum ſumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præ
ceptis poſſum, aperta ſunt, decreta uerò ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum
tantum initiati ſciunt, ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptisq; oſtenduntur in
ſacro. At præcepta & alia huiuſmodi, prophanis quoq; nota ſunt. Poſidonius non tan
tum præceptionẽ (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & con
ſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adijcit cauſarũ inquiſitionem
& etymologiam, quam cur ita dicere non audeamus, cum Grammatici cuſtodes latini
ſermonis ſuo iure ita appellent, non uideo. Ait utilem futuram eſſe deſcriptionem cu-
iuſq; uirtutis. Hanc Poſidonius etymologiam uocat. Quidam χαρακτηρισμὸν appellãt,
ſigna cuiuſq; uirtutis & uitij ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminen-
tur. Hæc res eandem uim habet quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit. Illa facies, ſi
uoles temperãs eſſe. Qui deſcribit, ait, temperãs eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæ
ris quid interſit? Alter præcepta uirtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, & (ut
publicanorum utar uerbo) εἰκονισμοὺς, ex uſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda,
inuenietur imitator. Putas utile tibi dari argumẽta, per quæ intelligas nobilẽ equum,
ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc utilius eſt, excellentis
animi notas noſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur? Continuo pecoris genero-
ſi pullus in aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. Primus inire uiam, & flu-
uios tentare minaces Audet, & ignoto ſeſe committere ponto. Nec uanos horret ſtre-
pitus, illi ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis aluus, obeſaq; terga, Luxuriatq; toris

animoſum

animoſum pectus anheli, tum ſiqua ſonitum procul arma dedere, Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus, Collectumq́ premens uoluit ſub naribus ignem. Dum aliud agit, Vergilius noſter deſcribit uirum fortem. Ego certe nō aliam imaginem magno uiro dederim, ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incedens, admotus iam exercitus alpibus, ciuiliq́ſe bello ferens obuium, non alium illi aſſignauerim uultū, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumq́ ſe ſuſtulit, & alijs Cæſarianas opes, alijs Pompeianas fouentibus, utrumq́ prouocauit, oſtenditq́ aliquas eſſe R.P. partes. Nam parum eſt in Catone dicere, nec uanos horret ſtrepitus. Quid ni, cum ueros uicinosq́ non horreat? Cum contra decē legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & Rempub. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quantum in illo uigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe unum eſſe, de cuius ſtatu non agatur. Non enim quæri debet, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiatorumq́ contemptus. Libet admirantem inuictam conſtantiam uiri, inter publicas ruinas non labētis, dicere, Luxuriatq́ toris animoſum pectus. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni uiri dicere, formamq́ eorum & lineamenta deducere, ſed quales fuerint, narrare, & exponere Catonis illud ultimum ac fortiſſimum uulnus, per quod libertas amiſit animam, Lælij ſapientiā, & cum ſuo Scipione cōcordiam, Alterius Catonis domi foriſq́ egregia facta, Tuberonis ligneos lectos cum in publicum ſternerentur, hædinasq́ pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuijs uaſa fictilia: quid aliud? paupertatem in capitolio conſecrare. Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ quid illa ſit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus multorū ſuppellectilem ſpectauit, unius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumq́ fractum eſt, & in milites conflatum, At omnibus ſeculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

IN LIBRVM XV. EPIST. XCVI.

Veneriæ ſpondyliq́;. Quid ſibi uelit illa uox ueneriæ, nondum quiui depræhendere, non ſuffragantibus exemplaribus, quæ ferè conſentiunt. Viuerras in delicijs fuiſſe non legi, & hic piſcium tantum fit mentio. An murenæ legendum ſit neſcio. Ariſtoteles inter genera piſcium refert ſphyrænam. Theodorus uertit malleolum, fieri poteſt, ut hæc uox ignota deprauata fuerit in ueneriam, aut aliam huic ſimilem. Nam uarie habetur. 1

Echinis totam diſtractiq; ſine ullis oßibus nulli conſtrauerunt. Piget eſſe picta, ſingula coquuntur in urna ſaporis. Sic habebat æditio prior. Aliud exemplar habebat, Echini torti diſtractiq; ſine ullis oßibus multis contraxerunt pituitam. Aliud conſentiebat, niſi quod pro multis habebat mulli. In alijs alia atq; alia erat lectio, ſed nulla quam totam probares. Itaq; diuinandum eſt, quod in eruditis autoribus, nimiū crebro accidit. Vide num ſic legendum, Spondyliq; & oſtrea, eatenus circumciſa qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echinis. Totam diſtracti ſine ullis oßibus mulli conſtrauerant. Piget eſſe ſingula, coguntur in unum ſapores, ut piget eſſe, ſit pro piget comedere. Vox, picta, uidetur ſupereſſe. Enarrator quiſpiam ſupra ſingula adiecerat dicta, id alius uertit in picta, aut ſi quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Exiſtimo me propemodum totam lectionem diuinaſſe. 2

Quæ rependunt. Alij, quæ impediunt: reprendunt pro reuocant legendum cenſeo. 3

Et præconari totos uetent. Arbitror legendum, perconari pro perficere ſiue pertendere. 4

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. DECIMVS SEXTVS.

EPIST. XCVII. Aſſentiendum eſſe fatorum decretis.

TAntum tu indignaris aliquid, aut quereris, & non intelligis nihil eſſe in iſtis mali, niſi in hoc unū, q̄d indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto uiro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura, quod putet miſerum. Non ferā me, quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati eſt. Familia decubuit, fœnus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerunt. Solet fieri, hoc parum eſt, debuit fieri, decernuntur iſta, non accidunt. Siquid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in omnibus quæ aduerſa uidentur & dura, ſic formatus ſum. Non pareo deo,

ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil unquam mihi incidet
quod triſtis excipiam, quod malo uultu, nullum tributum inuitus conſeram. Omnia
autē ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa uitæ ſunt. Horū mi Lucili, nec ſpe-
raueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit, Epulæ uero erunt pa-
rum dulces, detrimenta continua, propius accedam, de capite timuiſti. Quid tu neſcie-
bas hæc te optare, cū optares ſenectutem? Omnia iſta in longa uita ſunt, quomodo in
longa uia ſunt, & puluis, & lutum, & pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamen incom
modis omnibus. Tam effœminata uox uirū dedecet. Videris quemadmodū hoc uotū
meum excipias. Ego illud magno animo, non tantū bono facio. Neq; dij, neq; deæ fa-
ciant, ut te fortuna in delitijs habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatē tibi deus faciat,
utrū uelis uiuere in macello, an in caſtris. Atqui uiuere mi Lucili militare eſt. Itaq; hi
qui iactantur, & per operoſa atq; ardua ſurſum atq; deorſum eunt, & expeditiones pe
riculoſiſſimas obeūt, fortes uiri ſunt, primoresq; caſtrorū. Iſti quos publica quies, alijs
al. turtillæ laborantibus molliter habet, † turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſa. Vale.

EPIST. XCVIII. Vitia hominum eſſe, non temporum. Et quod praua conſue-
tudo lætam inuerecundiam induxerit criminibus, quæ ſecundum
naturam conſcientiæ tuta eſſe non poſſunt.

ERras mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſeculi eſſe uitium, luxuriam & negligentiam bo
ni moris, & alia quæ obijcit ſuis quiſq; temporibus. Hominum ſunt iſta, non tem
porum. Nulla ætas uacauit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſq; ſeculi incipias, pu-
det dicere, Nunquam apertius quàm corā Catone peccatū eſt. Credat aliquis pecuniā
eſſe uerſatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulteriū, quod cum Cæſa-
ris uxore in aperto cōmiſerat, uiolatis religionibus eius ſacrificij, quod pro populo fie
ri dicitur, ſic ſubmotis extra cōſpectum omnibus uiris, ut picturæ quoq; maſculorum
animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt, & quod hac etiamnum pa
ctione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarū & adoleſcentulorum nobilium ſalarij lo-
co exacta ſunt. Minus crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt. Adulterij reus adulte
ria diuiſit, nec ante fuit de ſalute ſecurus quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in
eo iudicio facta ſunt, in quo (ſi nihil aliud) Cato teſtimoniū dixerat: ipſa ponam uerba
Ciceronis, quia res fidem excedit. Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit, Iam uero
forte, ſenato- ò dij boni rem perditam, etiam noctes † ſcortorum mulierum atq; adoleſcentulorum
riarum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non ua
cat de precio quæri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius uxorem? Dabo illam.
Vis diuitis? huius quoq; tibi præſtabo concubitum. Adulterium ubi feceris, damna.
al. comperen- Illa formoſa quam deſideras ueniet, illius tibi noctē promitto, nec differo. Intra † com-
dinationem parandi rationem fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quàm facere.
forte, citra Hoc uero matribus familię denuntiare eſt. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierant præ
pro intra ſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſariū, & impetrauerāt. Itaq; eleganter illis
Catulus, abſoluto reo, quid uos, inquit, præſidiū à nobis petebatis? An ne nummi uo-
bis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudiciū adulter, in iudicio le-
no, qui damnationē peius effugit, quàm meruit. Quicquam fuiſſe corruptius illis mo-
ribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non iudicijs poterat? quibus in ea ipſa
quæſtione quæ extra ordinem ſenatuſcōſulto exercebatur, plus quàm quærebatur ad-
miſſum eſt? Quærebatur an poſt adulteriū aliquis poſſet tutus eſſe, apparuit ſine adul-
terio tutū eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeiū & Cæſarem, inter Ciceronē Catonemq;
cōmiſſum eſt. Catonem inquam illū, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi po-
1 ſtulare florales iocos, nudandarū meretricū. Si credis ſpectaſſe tunc ſeuerius homines
quàm iudicaſſe, & fieri facta iſta ex licentia urbiū, aliquando diſciplina metuq;, nunq;
ſponte conſidet. Non eſt itaq; quod credas, nunc plurimū libidini permiſſum eſſe, legi
bus minimū. Longe enim frugalior hæc iuuentus, quàm illa eſt, cum reus adulterium
apud iudices negaret, iudices apud eum confiterentur, cum ſtuprum cōmitteretur rei
iudicandæ cauſa, cum Clodius iiſdem uitijs gratioſus quibus nocens, conciliaturas ex-
erceret in ipſa cauſæ dictione: credat hoc quiſquam? qui damnabatur uni adulterio, ab-
ſolutus

ſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones fert. Ad deteriora faciles ſumus, quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe, & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit, non pronum iter eſt tantum ad uitia, ſed præceps. Et, quod pleroſq; inemendabiles facit, omniũ aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntq;, dum errantem uitæ peccata delectant. Nõ gaudet nauigio gubernator euerſo, nõ gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit, At cõtra omnibus crimen ſuũ uoluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod iritatus eſt ipſa difficultate, lætatur ille circumſcriptione furti. Quod non tam illi culpa, quàm culpæ fortuna diſplicuit, id praua conſuetudine euenit. Alioqui ut ſcias ſubeſſe animis, etiam in peſſima adductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi, omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum utuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire uult & conſpici, Ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaq; ab Epicuro dictum puto, Poteſt nocenti contingere ut lateat, latendi fides non poteſt, Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe iudicas ſenſum, Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi facultatem habent, fiduciam non habent. Ita eſt, tuta ſcelera eſſe, ſecura nõ poſſunt. Hoc ergo repugnare ſectæ noſtrę ſi ſic expediatur, non iudico. Quare? quia prima illa & maxima peccantiũ eſt pœna, peccaſſe. Nec ullum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac uindicet, impunitũ eſt, quoniam ſceleris in ſcelere ſuppliciũ eſt. Sed nihilominus & hęc & illa ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur, timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiã liberem? Quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquã? Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil iuſtum eſſe natura, & crimina uitanda eſſe, quia uitari metus non poſſit. Hic cõſentiamus, mala facinora conſcientia flagellari, & plurimũ illi tormentorũ eſſe, eo quod perpetua illam ſolicitudo urget, ac uerberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentũ Epicuri eſt, natura nos à ſcelere abhorrere, quod nulli non etiã inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos cõſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Propriũ autem eſt nocentiũ trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & iudicẽ effugiunt, & ſcripta ſupplicia, niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & in locum † patientiæ timor cederet. Vale. *al. pœnitentiæ*

EPIST. XCIX. Qualiter aduerſus fortunæ duritiam componendus eſt animus.

NVnquam crediderís felicem quenquam ex felicitate ſuſpenſum. Fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt, exibit gaudiũ quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumq;, & creſcit, & ad extremum uſq; proſequitur. Cætera quorum admiratio eſt uulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non uſui ac uoluptati eſſe poſſunt? Quis negat? Sed ita, ſi illa ex nobis pendent, nõ ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens iſta, ſe quoq; habet, nec in rerum ſuarũ poteſtate eſt. Errant enim mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorũ, & initia rerum apud nos in malum bonumue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt, in utranq; partem ipſe res ſuas ducit, beatæq; ac miſeræ uitæ ſibi cauſa eſt. Malus animus omnia in malũ uertit, etiam quæ cum ſpecie optimi uenerãt. Rectus atq; integer corrigit praua fortunæ, & dura atq; aſpera, ferendi ſcientia mollit, idemq; & ſecunda grate excipit modeſteq;, & aduerſa conſtanter atq; fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra uires ſuas tentet, non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare uolueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito, & ſenties hoc & confiteberis, nil ex his optabilibus & charis, utile eſſe, niſi te contra leuitatem caſus, rerumq; caſum ſequentium, inſtruxeris, niſi illud frequenter & ſine querela inter ſingula damna dixeris, Dijs aliter uiſum eſt. Imò mehercule (ut carnem fortius ac iuſtius repetam) quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito quoties aliquid aliter quàm cogi-

tabas euenerit, Dij melius. Sic compoſito nihil accidet: ſic autem componetur, ſi quid
humanarum rerum uarietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & liberos coniu-
gem atq; patrimoniũ, ſic habuerit, tanquam non utiq; ſemper habiturus, & tanquam
non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius,
& ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, ut ea quibus delectatur, ad extremũ uſq; perma
neant. Nullo enim tempore conquieſcet, et expectatione futuri, præſentia, quibus frui
poterat, amittet. In æquo eſt autem dolor amiſſæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo prę
cipio tibi negligentiam. Quin uero metuenda declina, & quicquid cõſilio proſpici po
teſt, proſpice. Quodcunq; læſurum eſt, multo antequam accidat, ſpeculare et auerte. In
hoc ipſum tibi plurimũ conferet fiducia, & ad tolerandum omne obfirmata mens. Po-
teſt fortunam cauere, qui poteſt ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec
miſerius nec ſtultius, quàm ſemper timere. Quæ iſta dementia eſt malum ſuum antecẽ
al. Satageos, dere? Deniq; ut breuiter includam, quod ſentio, & iſtos † ſacagios, ac ſibi moleſtos de-
à ſatagendo: ſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſerijs, quàm ſunt ante illas. Plus dolet quàm
ſicut abigeos neceſſe eſt. Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non expectat. Intempe
rantia fingit ſibi perpetuam felicitatem ſuam, fingit ſibi creſcere debere quæcunq; con
tigerunt, non tantũ durare, & oblitus fati quo humana iactantur, ſibi uni fortuitorum
conſtantiã ſpondet. Egregie itaq; uidetur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua
ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur. Mortale eſt omnium mortalium bo-
num, de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud uerum bonum non mori-
tur, certum eſt ſempiternumq́; ſapientia & uirtus, hoc unum contingit immortale mor
forte, trudant talibus. Cæterum tam improbi ſunt, tamq́; obliti quò eant, quò illos ſinguli dies † tur-
bent, ut mirentur aliquid ipſos amittere, amiſſuri uno die omnia. Quicquid eſt, cui do
minus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt. Nihil firmũ infirmo, nihil fragili ęternum
& inuictum eſt, tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum ſi intelligimus, ſola-
tium eſt, æquo animo perdere, quod periturũ eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones
auxilij inuenimus? Hoc, ut memoria teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere
patiamur, quem ex illis percepimus. Habere eripitur, habuiſſe nunquam. Peringratus
eſt, qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, uſum fructumq́;
apud nos relinquit, quem nos iniquitate deſiderij perdidimus. Dic tibi, ex iſtis quæ ter
ribilia uidentur, nihil eſt inuictũ. Singula uicere iam multi, ignem mutius, crucem Re-
gulus, uenenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato. Et nos uin-
camus aliquid. Rurſus iſta, quæ ut ſpecioſa & felicia trahũt uulgũ, à multis & ſæpe con
tempta ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit, Tubero paupertatẽ
& ſe dignam & capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna uſus, oſtendit debe
re his hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnũ uterentur. Honores repulit pater
Sextius, qui ita natus ut R.P. deberet capeſſere, latum clauum diuo Iulio dante, non re
cipit. Intelligebat enim quod dari poſſet, & eripi. Nos quoq; aliquid ex his faciamus
animoſe, ſimus inter exempla. Quare deficimus? Quare deſperamus? Quicquid fieri
potuit, poteſt. Nos modo purgemus animũ, ſequamurq́; naturam, à qua aberranti cu-
piendũ timendumq́; eſt, & fortuitis ſeruiendũ. Licet reuerti in uiam, licet in integrum
reſtitui. Reſtituamur, ut poſſimus dolores, quocunq; modo corpus inuaſerint, perfer-
re, & fortunæ dicere, Cum uiro tibi negocium eſt, Quære quem uincas. His ſermoni-
bus, & his ſimilibus, lenitur iſta uis ulceris, quã opto mehercules mitigari, et aut ſanari,
aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de iſto ſum, de noſtro damno agitur, qui-
bus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe uitæ plenus eſt, cui adijci nihil deſiderat ſua cau
ſa, ſed eorum, quibus utilis eſt. Liberaliter facit quod uiuit. Alius iam hos cruciatus fi-
niſſet: hic tam turpe putat mortẽ fugere, quàm ad mortem confugere. Quid ergo? non
ne ſuadebit, & exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo uti poterit? ſi nihil aliud quàm do
lori operam dabit? Hoc eſt mi Lucili, philoſophiam in opere diſcere, & ad uerum exer
ceri, Videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem, cum
illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, à faciente diſcendũ eſt. Adhuc argumen-
tis actum eſt, an poſſit aliquid dolori reſiſtere, an mors, magnos quoq; animos admota

ſubmittere

ſubmittere. Quid opus eſt uerbis? In rem præſentem eamus, nec mors illum contra do
lorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrunq; ſibi fidit: nec ſpe mor
tis patienter dolet, nec tedio doloris, libenter moritur: hunc fert, illã expectat. Vale.

EPIST. C. Conſolatio amici, de filij morte. Et quod luctus
non uoluptate, ſed ratione ſanandus eſt.

EPiſtolam quam ſcripſi Marullo, cum filium paruulum amiſiſſet, & diceretur mol
liter ferre, miſi tibi. In qua non ſum morem ſolitũ ſecutus, nec putaui leuiter illum
debere tractari, cum obiurgatione eſſet, quàm conſolatione dignior. Afflicto enim &
magnum uulnus male ferenti, pauliſper cedendum eſt. Exatiet ſe aut certe primum im
petum effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerũt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdã
etiam lachrymarũ ineptias eſſe. Solatia expectas, conuitia accipe. Tam molliter tu fers
mortem filij, quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei paruulus,
puſillum temporis perijt, cauſas doloris conquirimus, & de futura etiam inique queri
uolumus, quaſi non ſit iuſtas querendi cauſas præbitura. At mehercule, ſatis mihi iam
uidebaris animi habere etiam aduerſus ſolida mala, nedum ad iſtas umbras malorum,
quibus ingemiſcũt homines amoris cauſa, quod damnorum omnium maximum eſt.
Si amicũ perdidiſſes, danda opera erat, ut magis gauderes, quod habueras, quàm mœ
reres, quod amiſeras. Sed pleriq; non computant quanta perceperint, quantúmue ga
uiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſuperuacuus tantum, ſed ingra
tus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum, perit opera. Tot annis, tanta coniunctione
uitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate nihil actum eſt. Cum amico effers amicitiam, et
quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos ama
uimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrũ eſt quod præterijt tempus,
nec quicquam eſt loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduerſus percepta ſpe futuri ſu
mus, quaſi non quod futurũ eſt, ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in pręterita tranſiturum
ſit. Anguſte fructus rerũ determinat, qui tantũ præſentibus lætus eſt. Et futura & præ
terita delectant. Hæc expectatione, illa memoria: ſed alterũ pendet, & non fieri poteſt,
alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt certiſſimo excidere? Acquieſcamus
his, quæ iam hauſimus, ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente
quicquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorũ, qui liberos iuuenes ſine lachry
mis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, &
ſtatim aliud egerint, nec immerito. Nam primum ſuperuacuũ eſt dolere, ſi nihil dolen
do proficias. Deinde iniquum eſt queri de eo, quod uni accidit, & omnibus reſtat. De
inde deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, ubi minimũ intereſt, inter amiſſum & deſiderantẽ.
Eo ita æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celerita
tem rapidiſſimi temporis, cogita breuitatẽ huius ſpacij, per quod citatiſſimi currimus.
Obſerua hunc comitatũ generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis diſtin
ctum, etiam ubi maxima uidentur. Quem putas perijſſe, pręmiſſus eſt. Quid autem de
mentius, q̃ cum idẽ tibi iter emetiendũ ſit, flere eũ, qui anteceſſit? Flet aliquis factum,
quod non ignorauit futurũ, aut ſi mortem in homine nõ cogitauit, ſibi impoſuit. Flet
aliquis factum, quod aiebat non poſſe fieri. Quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe,
queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit, cui naſci contigit, mori re
ſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ulti
mum iacet, uarium & incertum eſt. Si moleſtias æſtimas, etiam puero longum, ſi uelo
citatem, etiam ſeni anguſtũ. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius.
Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna, & in tanta uolutatione
rerum humanarum, nil cuiquam niſi mors, certum. Tamen de eo querũtur omnes, in
quo uno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondũ dico melius agi cum eo, qui uita de
fungitur. Ad eũ tranſeamus qui cõſenuit, quantulo uincit infantẽ? Propone profundi
temporis uaſtitatẽ, & uniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatẽ uocamus huma
nam, cõpara † immẽſo, uidebis quàm exiguũ ſit quod optamus, quod extendimus. Ex al. uniuerſo
hoc quantũ lachrymæ, quantũ ſolicitudines occupant, quantũ mors, anteq; ueniat op
tata, quantũ ualetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni. Di

midium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intelliges etiam in lon-
giſſima uita, minimũ eſſe quod uiuitur. Sed quis tibi cõcedit, non melius ſe habere eũ,
cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinẽ peractũ eſt iter? Vita nec bonum nec malum
eſt, boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleã in damnũ certius. Potuit eua-
dere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari, ſed (quod iuſtius ti-
metur) potuit fieri pluribus ſimilis. Aſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domi-
bus in arenã luxuria proiecit, aſpice illos, qui ſuã alienamq; libidinẽ exercent mutuo
impudici, quorũ nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit, plus
timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Nõ debes itaq; cauſas doloris accerſere,
nec leuia incõmoda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas. Non tam
male de te iudico, ut tibi aduerſus hæc totam putem uirtutẽ aduocandam. Non eſt do-
lor iſte, ſed morſus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia proficit, ſi
puerũ nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti deſideras. Quid? nunc ego du-
riciam ſuadeo, & in funere ipſo erigere uultum uolo, & animum ne contrahi quidem
patior? Minime. Inhumanitas eſt iſta, nõ uirtus, funera ſuorum hiſdem oculis, quibus
ipſos uidere, nec commoueri ad primam familiariũ diuiſionem. Puta autem me uetare
quædam, quæ non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ, & animum
profuſæ leuant. Quid ergo eſt? Permittamus illis cadere, nõ imperemus. Fluant quan
tum affectus eiecerit, nõ quantum poſcet imitatio. Nihil uerò mœrori adijciamus, nec
illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor.
Quotus quiſq; ſibi triſtis eſt? Clarius cum audiuntur gemunt, et taciti quietiq; dum ſe-
cretum eſt, cum aliquos uiderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti ſuo manus in-
gerunt, quod potuerant facere nullo prohibẽte liberius, tunc mortem comprecantur
ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos ut in alijs re-
bus, ita in hac quoq; hoc uitium, ad plurium exempla cõponi, nec quid oporteat, ſed
quid ſoleat aſpicere. A natura diſcedimus, populo nos damus, nullius rei bono autori,
& in hac re, ſicut in omnibus inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo, im
pium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum, effœmina-
tum ait & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocanda ſunt. Stultius uerò nihil eſt,
quàm famam captare triſticiæ, et lachrymas approbare, quas iudico ſapienti uiro, alias
2 permiſſas cadere, alias ui ſua latas. Dicam quid interſit: cum primũ nos nuncius acer-
bi funeris perculit, cum tenemus corpus è cõplexu noſtro in ignẽ tranſiturum, lachry-
mas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodũ to-
tum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorẽ perpremit & expellit. Hæ
lachrymæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt quibus exitum damus,
cum memoria eorum, quos amiſimus, tractatur, & ineſt quiddam dulce triſticiæ, cum
occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi ue
lut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non eſt itaq;, quod lachry-
mas propter circũſtantes aſſidẽteſq; aut cõtineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt
unq; tam turpiter, q̃ finguntur. Eant ſua ſponte. Ire autem poſſunt placidis atq; cõpo-
ſitis. Sæpe ſalua ſapientis autoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec huma-
nitas, nec dignitas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi grauitate ſeruata. Vidi ego
in funere ſuorum uerendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium
ſcena. Nihil erat, niſi quod ueris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor, hic
ſapienti ſeruandus eſt, & quemadmodum in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid
ſat eſt. Imprudentium ut gaudia, ſic dolores exundauere. Aequo animo excipe ne-
ceſſaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quàm multi cum maximè funus lo-
3 catur, quàm multi uitalia eruuntur, quàm multi poſt luctum tuum lugent? Quoties
cogitaueris puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortu
na non utiq; perducit ad ſenectutem, unde uiſum eſt dimittit. Cæterũ de illo frequen-
ter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te ſæpius reuertetur,
ſi erit ſine acerbitate uentura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur, nedum triſticiæ.
Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras,

ſæpius

ſæpius repete:potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum,ac memoriam cum corporibus efferre,& effuſiſſime flere,meminiſſe parciſſimè,inhumani animi eſt,Sic aues,ſic feræ ſuos diligunt, quarum concitatus eſt amor,& penè rapidus, ſed cum amiſſis totus extinguitur. Hoc prudentem uirum non decet. Meminiſſe perſeueret,lugere deſinat.Illud nullo modo probo,quod ait Metrodorus,eſſe aliquam cognatam triſtitiæ uoluptatem,hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore.Ipſa Metrodori uerba ſubſcripſi.De quibus non dubito,quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius,quàm captare in ipſo luctu uoluptatē, imò per luctum et inter lachrymas quoq; quod iuuet quærere?Hi ſunt qui nobis obijciunt 4 nimium rigorem,et infamant præcepta noſtra duricia,quod dicamus dolorem aut admittendum non eſſe,aut cito expellendum. Vtrum tandem eſt, aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an uoluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honeſtum eſt. Cum aliquid lachrymarum affectus effuderit,& (ut ita dicam) deſpumauerit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis,miſcendam ipſi dolori uoluptatem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus expirat,ceſſare pateris uoluptatem, ſed ipſum uis titillare mœrorem. Vtrum honeſtius dolor animo ſubmouetur, an uoluptas ad dolorem quoq; admittitur? dico admittitur?captatur,& quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, uoluptas cognata triſticiæ. Illud nobis licet dicere,uobis quidem non licet. Vnum bonum noſtis uoluptatem, unum malum dolorem. Quę poteſt inter bonum et malum eſſe cognatio?Sed puta eſſe, nunc potiſſimum eruitur, & ipſum dolorem ſcrutamur, an aliquid habeat iucundum circa ſe & uoluptarium. Quædam remedia alijs partibus corporis ſalutaria,uelut fœda & indecora adhiberi alijs nequeunt,& quod alibi prodeſſet ſine damno uerecundiæ, id fit inhoneſtum loco uulneris. Non te pudet luctum uoluptate ſanare? Seuerius iſta plaga ſananda eſt. Illud potius admone, nullum mali ſenſum ad eum qui perit,peruenire. Nam ſi peruenit,non perijt. Nulla,inquam, eum res lædit, qui nullus eſt, Viuit, ſi læditur. Vtrum putas illi male eſſe,quod nullus eſt,an quod eſt adhuc aliquis?Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe,quod non eſt. Quis enim nullius ſenſus eſt?Nec ex eo,quod eſt. Effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoq; dicamus ei qui deflet ac deſiderat in ætate prima raptum, Omnes quantum ad breuitatem æui,ſi uniuerſo compares,& iuuenes et ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate uenit,quàm quod minimum eſſe quis dixerit, quoniamquidem minimum aliqua pars eſt. Hoc quod uiuimus proximum nihilo eſt, & tamen ob dementiam noſtram late diſponitur. Hæc tibi ſcripſi,non tanquam expectaturus eſſes remedium à me tam ſerum:liquet enim mihi te locutum tecum,quicquid lecturus es: ſed ut caſtigarem illam exiguam moram,qua à te receſſiſti,et in reliquum exhortarer contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tanquam poſſent uenire, ſed tanquam utiq; eſſent uentura,proſpiceres. Vale.

EPIST. CI. Quod philoſophi oratio magis debet eſſe ſimplex, plana, quàm compoſita, uel ſolicita.

FAbiani Papyrij libros qui inſcribuntur ciuiliū, legiſſe te cupidiſſimè ſcribis,& nō reſpondiſſe expectationi tuæ.Deinde oblitus de philoſopho agi, compoſitionem eius accuſas. Puto eſſe quod dicis, & effundi uerba, non fingi. Primum habet iſta res ſuam gratiam,& eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multū enim intereſſe exiſtimo,utrum exciderit,an fluxerit. Nunc in hoc quoq; quod dicturus ſum,ingens differentia eſt. Fabianus mihi non effundere uidetur orationē, ſed fundere. Adeò larga eſt,& ſine perturbatione,non ſine curſu tamen ueniens:illud planè fatetur et præfert, non eſſe tractatam,nec diu tortam,ſed ita,ut eius eſſe credamus. Mores ille non uerba cōpoſuit,& animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea ipſo dicente non uacaſſet tibi partes intueri. Adeò te ſumma rapuiſſet,& ferè quæ impetu placent, minus præſtant ad manū relata. Sed illud quoq; multum eſt,primo aſpectum oculorū occupaſſe,etiam ſi contemplatio diligens inuentura eſt, quod arguat. Si me interrogas, maior ille eſt

qui

qui iudicium abſtulit, quàm qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe, ſcio audacius ſibi de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, ubi periculum ſui faciet, qui timet uerba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus. Itaq; nihil inuenies ſordidum. Electa uerba ſunt, nõ captata, nec huius ſeculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa, ſplendida tamen: quamuis ſumantur è medio, ſenſus honeſtos & magnificos habent, nõ coactos in ſententia, ſed

al. latius †altius ductos. Videbimus quod parum reciſum ſit, quod parum ſtructum, quod non huius recentis politurę. Cũ circumſpexeris omnia, nullas uidebis anguſtias inaneis. Deſit ſanè uarietas marmorum, & conciſura aquarum à cuniculis interfluentium, &

5 pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici miſcet, quod dici ſolet, domus recta eſt. Adijce nunc quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam uolunt eſſe ex horrido comptam, quidam uſq; eò aſpera gaudent, ut etiam quæ mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad expectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. Compoſitio eius una eſt, pedem ſeruat, curata, lenta & ſine infamia mollis. At contra Pollionis Aſinij ſalebroſa & exiliens, & ubi minimè expectes, relictura. Deniq; apud Ciceronem omnia deſinunt, apud Pollionem cadunt, exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, et ad unum exemplar aſtricta ſunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. Sunt enim tenore quieto, compoſitoq; formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius uigor. Stimuli quoq; quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum. Sed totum corpus uide, quamuis non ſit comptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronẽ, cuius libri ad philoſophiam pertinentes, penè totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam, ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium

forte, ſed ut reſpondeam. Pollionem, Cedam, † & reſpondeamus, in re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ, & ex profeſſo philòſophiam continentes libros. Huic quoq; dabo locum. Vide tamen quàm multos antecedat, qui à tribus uincitur, & tribus eloquentiſſimis.

1 bus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. Non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit, non eſt uiolenta nec torrens, quamuis effuſa ſit, non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideras, inquis, contra uitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoriæ acre, tragicæ grande, comicæ exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, uerbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit, eloquentiam uelut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fateor, exibunt multa, nec ferient, & interdum ocioſa præterlabetur oratio. Sed multum erit in omnibus locis, & ingens ſine tedio ſpacium. Deniq; illud præſtabit, ut liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, ut tu ſcires quid illi placeret, non ut ille placeret tibi. Ad profectũ omnia tendunt, & ad bonam mentem, nõ quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius nõ dubito, etiam ſi magis reminiſcor quàm teneo, hæretq; mihi color eorum, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, ut ſolet, ex uetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi uidebantur, non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui uocarent, ſine deſperatione uincendi. Quæ mihi adhortatio uidetur efficaciſſima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem non fecit, ſpem abſtulit. Cæterum uerbis abundabat ſine commendatione partium ſingularum, in uniuerſum magnificus. Vale.

IN LIBRVM XVI. EPIST. XCVIII.

1 *Seuerius homines ſpectaſſe iudicaſſe, etſi fieri facta iſta ex licentia urbium, aliquando diſciplina metuq;, nunquam ſponte conſidet. Sic prior æditio. Alius ſic, iudicaſſe, & fient, & facta ſunt, & licentia urbium, Alius & facta iſta ſibi ex licentia. Ex his ueſtigijs conijcio legendum. Si credis ſeuerius ſpectaſſe tunc homines quàm iudicaſſe, & fient quæ facta ſunt. Si ex licentia urbium, aliquando diſciplina metuq;, nunquam ſponte conſident, ſiue concident. Mox pro permiſiſſe legendum, permiſſum eſſe.*

EPISTOLA

EPISTOLA C.

Alias permiſſas cadere, alias uiſu allatas. Alibi pro uiſu erat uſu. Non dubium quin legendum ſit, ui ſua latas: quod in quodam exemplari reperi, licet mendoſe ſcriptum. 2

Quàm multis uitalia emuntur. Sic prior, in alijs erat emittunt: eruuntur opinor legendum. Senſit enim de cadaueribus, quibus eximuntur uitalia, ut poßint condiri. 3

Metrodori uerba ſubſcribam, In duobus exemplaribus comperi ueſtigia Græcorum elementorum, ſed adeò deprauata, ut ex his nihil potuerit conijci dignum memoratu. 4

EPISTOLA CI.

Conciſura aquarũ à cuniculis interfluentiũ, & pauperis cella. Quidã habebant à cubiculis, quod erat tolerabile, ſi tollas à præpoſitionẽ: Sed pauperis cõſtat uocẽ eſſe ſuppoſititiam, nec adhuc queo diuinare, quid ſit reponendum. 5

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER XVII.

EPIST. CII. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem uitam ſupplicio uel turpitudine paciſcuntur.

OMnis dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principiũ uelit, quæris? Senecionem Cornelium equitem Romanũ ſplendidum & officioſum noueras; ex tenui principio ſeipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cætera. Facilius enim creſcit dignitas, quàm incipit. Pecunia quoq; circa paupertatem plurimũ amorem habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia, quarum uel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonij quàm corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane uidiſſet, cum per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, uſq; in noctem aſſediſſet, cum hilaris cœnaſſet, genere ualetudinis præcipiti arreptus, angina, uix compreſſum artatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas poſtquam omnibus erat ſani ac ualentis officijs functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoq;, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat, in ipſo actu bene cedentium rerũ, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt, Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine uites, quàm ſtultum eſt ætatem diſponere, nec craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt ſpes longas inchoantiũ. Emã, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenã ſenectutẽ in ocium referã. Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſq; de futuro debet promittere. Id quoq; quod tenetur, per manus exit, & ipſam quã premimus horã caſus incidit. Voluitur tempus rata quidẽ lege, ſed per obſcurũ. Quid aũt ad me, an naturæ certũ ſit, quod mihi incertũ eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriã reditus proponimus, militiam, & caſtrenſiũ laborũ tarda manu precia, procurationes, officiorũq; per officia proceſſus, cũ interim ad latus mors eſt, quæ quoniam nunq; cogitatur, niſi aliena, nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, nõ diutius, q̃ dũ miramur hæſura. Quid autem eſt ſtultius, q̃ mirari id ullo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorũ neceſſitas fixit, ſed nemo ſcit noſtrum, q̃ propè uerſetur terminus. Sic itaq; formemus animum, tanquam ad extremũ uentum ſit. Nihil differamus. Quotidie cum uita paria faciamus. Maximum uitæ uitium eſt, quod imperfecta ſemper eſt, quod etiã aliquid ex illa differtur. Qui quotidie uitæ ſuæ ſummam manũ impoſuit, non indiget tempore. Ex hac aũt indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animũ. Nihil eſt miſerius dubitatione uehementer irruentium, quorſum euadant. Quantũ ſit illud quod reſtat, aut quale, collecta mẽs inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem? Vno, ſi uita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi uerò, quicquid mihi debui redditũ eſt, ubi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſeculũ, quicquid deinceps dierũ rerumq; uenturũ eſt, ex alto

Summam manum imponere

proſpicit,

proſpicit,& cum multo riſu ſeriem temporũ cogitat. Quid enim uarietas mobilitasꝗ caſuũ perturbabit,ſi certus ſis aduerſus incerta? Ideò mi Lucili propera uiuere, & ſingulos dies,ſingulas uitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui uita ſua quotidie fuit tota,ſecurus eſt. In ſpe uiuentibus,proximum quodꝗ tempus elabitur,ſubitꝗ auiditas, & miſerrimum atꝗ miſerrima omnia efficiet metus mortis. Inde illud Mecœnatis turpiſſimum uotum,quod & debilitatem non recuſat,& deformitatem,& nouiſſimè acutam crucem,dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur. Debilem facito manu,debilem pede,coxa tuber,aſtrue giberum,lubricos quate dentes,uita dum ſupereſt,bene eſt. Hanc mihi,uel acutam ſi ſubdas crucem,ſuſtineo. Quod miſerrimum erat, ſi inciſiſſet,optatur,& tanquam uita petitur,ſupplicij mora. Contemptiſſimum putarem,ſi uiuere uellet uſꝗ ad crucem. Tu uerò,inquit,me debilites licet,dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat:deprаues licet,dũ monſtruoſo & diſtorto,temporis aliquid accedat:ſuffigas licet, & acutam ſenſuro crucem ſubdas, eſt tanti uulnus ſuum premere,& patibulo pendere deſtrictum,dum differat id quod eſt in malis optimũ, ſupplicij finem,eſt tanti habere animam,ut agam. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi uult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unꝗ recitaſſe Vergilium, Vſqueadeò ne mori miſerum eſt? Optat ultima malorũ,& quæ pati grauiſſimũ eſt extendi ac ſuſtineri cupit,qua mercede? ſcilicet uitæ longioris. Quid aũt huius uiuere eſt? Diu mori. Inuenitur aliquis,qui malit inter ſupplicia tabeſcere & perire membratim,& toties per ſtillicidia amittere animam,ꝗ ſemel exhalare. Inuenitur qui uelit adactus ad illud infelix lignum iam debilis,iam prauus,& in fœdum ſcapularũ ac pectoris tuber eliſus,cui multæ moriendi cauſæ etiam citra crucem fuerant,trahere animam tot tormẽta tracturam. Nega nunc magnũ beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt,etiam amicũ prodere,ut diutius uiuant, & liberos ad ſtuprũ manu ſua tradere,ut contingat lucem uidere, tot cõſciam ſcelerum. Excutienda uitæ cupido eſt, diſcendumꝗ nihil intereſſe,quando patiaris, quod quandoꝗ patiendum eſt, Quàm bene uiuas referre,non quamdiu,Sæpe autem in hoc eſſe bene,ne diu. Vale.

EPIST. CIII. Cauillatoriam ponit de claritate poſt mortem diſputationem. Deinde philoſophice de eadem differit claritate.

QVomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium uidenti qui excitat:aufert enim uoluptatem etiam ſi falſam,effectũ tamen ueri habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam,reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iterum, ſi licuiſſet,ulterius iuuabat de æternitate animarum quærere, Imò mehercule credere. Credebam enim me facilem opinionibus magnorum uirorum, rem gratiſſimam promittentium magis quàm probantium. Dabam me ſpei tantæ. Iam eram faſtidio mihi,iam reliquias ætatis infractæ contemnebam,in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis æui tranſiturum; cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellũ ſomnium perdidi,quod repetam,ſi te dimiſero,& redimam. Negas me epiſtola prima,totam quæſtionem explicuiſſe,in qua probare conabar id,quod noſtris placet, claritatẽ, quæ poſt mortem cõtingit,bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe,quod opponitur nobis. Nullum,inquiunt,bonũ ex diſtantibus. Hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas mi Lucili,eiuſdem quæſtionis eſt,loci alterius,& ideò non hoc tantum,ſed alia quoꝗ eodem pertinentia diſtuleram. Quædam enim,ut ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt. Itaꝗ illam partem rectam & ad mores pertinentem tractaui, Nunquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum,ultra extremũ diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum,nihilꝗ ſit eius,qui nullus eſt, An ex eo quodcũꝗ erit,ſenſuri ſimus, antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hęc autem omnia ad mores ſpectant. Itaꝗ ſuo loco ſita ſunt. At quæ à dialecticis cõtra hanc opinionem dicuntur,ſegreganda fuerunt, & ideò ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar,deinde ſingulis occurram,niſi aliquid præcidero,intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt,quod præcidere uelim? Quædam continua eſſe corpora, ut hominem; quædam compoſita, ut nauem, domum, omnia deniꝗ quorum diuerſæ partes iunctura

iunctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc præcidere uelim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. Vno enim ſpiritu unum bonum contineri ac regi debet, unum eſſe unius boni principale. Hoc ſi quando deſideraueris, per ſe probatur. Interim ponendum fuit quia in noſtra tela mittuntur. Dicis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe. Claritas autem iſta; bonorum uirorum ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt unius ſermo, nec infamia unius mala exiſtimatio, ſic nec claritas, uni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes uiri debent, ut claritas ſit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur, id eſt, diſtantium, ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt, à bonis bono reddita, laus oratio, oratio uox eſt aliquid ſignificans. Vox eſt autem licet uirorum ſit bonorum. Neq; enim quicquid uir bonus facit bonum eſt. Nam & plaudit & ſibilat, ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutamentum aut tuſsim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honeſta actio eſt, ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt; non noſtrum qui laudamur. At qui hoc quærebatur, Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars utraq; ſententias habet. Deinde claritas deſiderat multa ſuffragia, poteſt & unius boni uiri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus unus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit unius hominis exiſtimatio, & infamia unius malignus ſermo? Gloriam quoq; inquit, latius fuſam intelligo. Conſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? Quia ſi de me bene uir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirent. Omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentient. Pars illis idemq; iudicium eſt, æque uero inſiſtitur ab his, qui diſsidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant, quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam et famam nõ eſt ſatis unius opinio. Illic enim poteſt unius ſententia quod omnium, quia omnium ſi prorogetur, una erit. Hic diuerſa diſsimilium iudicia ſunt, diſsimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam unam omnium eſſe? Non eſt unius una ſententia. Illi placet uerum. Veritatis una uis, una facies eſt. Apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Nunquam autem falſis conſtantia eſt. Variantur, & diſsident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm uox eſt. Vox autem bonum non eſt. Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis reddi, iam non ad uocem referunt, ſed ad ſententiam. Licet enim uir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & uocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non uerba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum uirum apud ſe laudantis. Deinde, ut dixi, ad animum refertur laus, non ad uerba, quæ conceptam laudem egerunt, & in noticiam plurium emittunt. Laudat qui laudandum eſſe iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificũ eſſe laudari à laudato uiro, laude digno ait. Et cum æque antiquus poëta ait, Laus † alit artes, non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æque, & eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum uitiauit, quàm popularis aſſenſio. Fama utiq; uocem deſiderat, claritas non: poteſt enim citra uocem contingere, contenta iudicio: plena eſt, non tantum inter tacenteis, ſed etiam inter reclamanteis. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam, Gloria multorum iudicijs cõſtat; claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis reddita; utrum laudati an laudantis? Vtriuſq;: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe uirtutũ interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt, quod grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, ut aliorum bonum, meum iudicem, utiq; eorum quibus ipſe ſum boni cauſa. Eſt

à

al. alterius
al. à literis

iſtud laudantium bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem uirtutis actio bonum
eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque utriuſq; bonum eſt,
merito laudari: tam mehercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſe-
cundum quem iudicatum eſt. Nunquid dubitas quin iuſtitia, & habentis bonum ſit,
& an bonum ſit eius, cui debitum ſoluit? Merentem laudare iuſtitia eſt, igitur utriuſq;
bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abunde reſpondebimus. Sed nõ debuit hoc nobis eſſe
propoſitum arguta diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua maieſtate de-
trahere. Quanto ſatius eſt ire aperta uia & recta, quàm ſibijpſi flexus diſponere, quos
cum magna moleſtia debeas relegere. Neq; enim quicquam aliud iſtæ diſputationes
ſunt, quàm inter ſe perite captantium luſus. Dic potius, quàm naturale ſit in immen-
ſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus, nullos ſi-
a bi poni niſi communes, & cum deo terminos patitur. Primum humilem non accipit
patriam, Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius oculis læ-
tius uectis ſolum. Illi patria eſt, quodcunque ſuperne uniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc
omne conuexũ, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina ſe-
cernens iam cõiungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant: deinde
actam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, ante me ſunt. Nullũ ſeculum magnis
ingenijs cluſum eſt, nullum non cogitationi paruum tempus. Cum uenerit dies ille,
qui mixtum hoc diuini humaniq; ſecernat tempus, hic ubi inueni, relinquam, ipſe me
diei reddam, nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoq; detineor per has mortalis æui
4 moras. Illi meliori uitæ, longioriq; præluditur. Quemadmodum nouem menſibus
nos tenet maternus uterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco, in quem uidemur emitti,
iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpacium, quod ab infantia
patet in ſenectutem, in aliũ naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expectat, alius
rerum ſtatus. Nondum cœlum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus
horam illam decretoriam proſpice. Non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid cir
ca te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Excutit re
deuntẽ natura, ſicut intrantẽ. Non licet plus afferre, quàm intuleris. Imò etiam ex eo,
quod uitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahentur tibi hæc circumiecta, no-
uiſsimum uelamentum tui cutis, detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrensq; per
totum, detrahentur oſſa neruiq; firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte quem
tanquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. Quid cunctaris,
tanquam non prius quoq; relicto, in quo latebas corpore, exiteris? Hæres & relucta-
ris, tum quoq; magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras, & hoc ipſum flere, na-
ſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci, rudis & imperitus omnium ueneras, ex materno
rum uiſcerum calido molliq; fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Demum offen-
dit duræ manus tactus, tenerq; adhuc & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota.
Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra
iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur,
abolebitur. Quid contriſtaris? Ita ſolet fieri. Pereunt ſæpe uelamenta naſcentiũ. Quid
iſta ſic diligis, quaſi tua? Iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio
fœdi, atq; olidi uentris educat. Hinc nunc quoq; tu quantum potes ſubuola: quæ niſi
etiam neceſſarijs cohærebunt, alienus iam hinc, altius aliquid, ſublimiuſq; meditare.
Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo & lux undiq; clara
percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſyderibus inter ſe lumen miſcen
tibus. Nulla ſerenum umbra turbabit, æqualiter ſplendebit omni cœli latus. Dies &
nox, aëris infimi uices ſunt. Tunc in tenebris uixiſſe dices, cum totam lucem & totus
aſpexeris, quam nunc per anguſtiſsimas oculorum uias obſcure intueris, & tamen ad-
miraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam ſuo loco uideris? Hæc
cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos om-
nium rerum eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æterni-
tatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tu-
ba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat, ſi is quoq; qui
tamdiu

tam diu animū iudicat manere, quamdiu retinetur corporis uinculo; ſolutum totum ſpargi, id agit, ut etiam poſt mortem utilis eſſe poſsit? Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen Multa uiri uirtus animo; multusq; recurſat Gentis honos. Cogita quantum nobis exempla bona proſint, ſcies magnorum uirorum non minus præſentia eſſe utilem memoriam. Vale.

EPIST. CIIII. De pernitie inſidiarum quæ ſunt ex homine, de hominis officio, Et quomodo philoſophia utendum ſit.

QVid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incidentium dico ruinam. Aliqua nobis incidunt, non inſidiantur. Illa potius uide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant: pares ſunt caſus etiam ſi graues, naufragium facere, uehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat. Crepant ædificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium. Subita eſt ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras ſi iſtorū tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum, niſi quod illarum pernicioſior eſt primus incurſus, quos tranſire non quærunt. Nunquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas miſit. Hæ autem fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit, ut cogites, quid ſit hominis officium. Alterum intuere ne lædaris, alterum ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis, & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid conſequeris? Non, ne noceant, ſed ne fallant. Quantum autem potes in philoſophiam ſecede, illa te ſinu ſuo proteget. In huius ſacrario eris, aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe ſenes, ut eodem ambulantes. Quid autem ipſam philoſophiam? non debebis iactare. Multis fuit periculi cauſa inſolenter tractata, & cōtumaciter uitia tibi detrahat, non alij exprobret, non abhorreat à publicis moribus, nec ita agat, ut quicquid non facit, damnare uideatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

IN LIBRVM XVII.

EPISTOLA. CIII.

Niſi aliud prædixero. Reclamantibus licet exemplaribus lego præcidero, quemadmodum & in his quæ ſequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam, quam interdum non licet explicare, niſi quædam prius amputaris. 1

In noſtra tela mittuntur, Non ſuffragabantur exemplaria, non dubito tamen quin legendum ſit, cui noſtra tela innitatur. Sentit enim aſſumendum aliquid per ſe notum, ad fulturam argumentationis, quemadmodum telæ ſubſternitur ſtamen. 2

Aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius oculis lætius uectis. Solum illi patria eſt, quodcunque ſuprema & uniuerſa circuitu ſuo cingitur. Non multum ſuffragabantur exemplaria: propemodum tamen conijcio legendum, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius oculis latius uectis ſolum. Illi patria eſt, quodcunq; ſuperne uniuerſa circuitu ſuo cingit, hoc omne conuexum intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër, &c. Hoc tantiſper ualeat, donec aliquid certius dabunt uetuſti codices. Videntur admixte hemiſtichia iambicorum. 3

Et in aperto durare, ſuper hoc ſpacium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium maturæ ſumimus partū. Sic prior æditio. In nonnullis ſubuenerunt exemplaria, ſuper & maturæ, nos felici ut opinor, cōiectura, mutauimus, legentes hunc in modum. Sic per hoc ſpacium quod ab infantia, &c. in alium naturæ ſumimur partum. Sic peruertrant in ſuper: ſic reſpondet ad quemadmodum quod præceſsit. 4

EPISTOLA CIII.

Laus alterius. in alijs laus à literis. Ipſe ſermonis tenor docet legendum. Laus alit artes. Eſt enim clauſula carminis heroici. Id imitatus Cic. honos alit artes, Item Ouidius. Laudataq; uirtus Creſcit.

EPISTOLA CIIII.

Illa te uiſu ſuo proteget. In alijs erat, niſi, legendum opinor in ſinu ſuo, ſiue ſinu ſuo.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS OCTAVVS.

EPIST. CV. Qualiter ſeceſsio in ocium uel peregrinatio non proſit, ſed noceat ſine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani ſpiritus, quē non laborem uel mortem timere exemplo Sacratis & Catonis inſinuat.

IN Nomentanum meum fugi, quid putas? urbem? imò febrem, & quidem ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq; parari uehiculum iuſsi, Paulina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat motis uenis, ſed incertis et naturalem turbantibus modũ. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cum in Achaia febrē habere cœpiſſet, protinus nauem aſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi ualitudinem meam commendat. Nam cum ſcias ſpiritum illius in meo uerti, incipio ut illi conſulam mihi conſulere, & iam quum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaq; quoniam ego ab illa non impetro ut me fortius amet, impetrat illa, ut me diligētius amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus, & interdum etiam ſi premunt cauſæ, ſpiritus in honorem ſuorum uel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt, cum bono uiro uiuendum ſit, non quamdiu iuuat, ſed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in uita commoretur, qui perſeuerat mori, delicatus eſt. Hoc quoq; imperet ſibi animus, ubi utilitas ſuorum exigit, nec tãtum ſibi uelit mori, ſed ſi cœpit intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt, aliena cauſa ad uitam reuerti, quod magni uiri ſæpe fecerunt, Sed hoc quoq; ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & uitæ uſus animoſior, attentius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, utile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quàm uxori tam charum eſſe, ut propter hoc tibi charior fias? Poteſt itaq; Paulina mea non tantum ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primum grauitatem urbis exceſsi, & illum odorem culinarum fumantiũ, quæ in ora quicquid peſtiferi uaporis obruerit, cum puluere effundunt, protinus mutatam ualetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum putas uiribus, poſtquam uineas attigi? In paſcuum emiſſus, cibum meum inuaſi, Repetiui ergo iam me, non permanſit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus medijs ſi uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & ocium captat, ubiq; quo ſtringatur inueniet. Nam Socratem querenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt, Non immerito hoc tibi euenit, Tecum enim peregrinabaris. O quàm bene cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent. Nunc primum ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traijcere, & urbes mutare? Si uis iſta quibus urgeris effugere non alibi ſis oportet, ſed alius. Putes ueniſſe te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet quos illa mores habeat? Tuos afferes, Diuitias iudicabis bonum? Torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimũ) falſa. Quamuis enim multum poſsideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi uideris defici, quanto uinceris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus, ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te uideatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem, cum illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt timeri? Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpitiones, Vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit euaſiſſe tot urbes argolicas, medioſq; fugam tenuiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, cõſternata ſemel mente, quæ ubi cõſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiã ad tutelã ſalutis tuæ inhabilis es. Nõ eñ uitat, ſed fugit, magis aũt periculis patemus auerſi. Grauiſsimũ iudicabis malũ, aliquē ex his quos amabis amittere, cũ interim hoc tam ineptũ erit ꝙ flere, quod arboribus amœnis & domũ tuam ornantibus decidant folia?

Quicquid

Quicquid te delectat æque uiget, ut uideras dum uiueret. Vtinā. Alium alio die caſus excutiet. Sed quemadmodū frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur, ſic iſtorum quos amas, quosq́ꝫ oblectamenta uitæ putas eſſe damnū, quia reparantur, etiam ſi non renaſcuntur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat, ſed in alijs rapina facilius apparet, hic latet, quia nō ex aperto fit. Alij auferuntur, at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis ab his, nec remedia uulneribus oppones, ſed ipſe tibi ſeres ſolicitudinum cauſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſatis alterum alteri miſceas, nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non uoluptates illa temperauit, non cupiditates refrenauit, non iras repreſsit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq́ꝫ animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſsit errorem, ſed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Cæterum inconſtantiam mentis, quæ maxime ægra eſt, laceſsit, mobiliorem leuioremq́ꝫ reddidit ipſa iactatio. Itaq́ꝫ qui petierant cupidiſsime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiusq́ꝫ quàm uenerant abeunt. Peregrinatio noticiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtēdet, inuſitata ſpacia camporum, & irriguas perrennibus aquis ualles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam, ſiue ut Nilus æſtiuo incremēto tumet, ſiue ut Tigris eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu integræ magnitudini redditur, ſiue ut Mæander poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, et ſæpe in uicinum alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat flectitur: cæterum neq́ꝫ meliorem faciet, neq́ꝫ ſaniorem. Inter ſtudia uerſandum eſt, & inter autores ſapientiæ, ut quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus, ex miſerrima ſeruitute in libertatē aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit, non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus. Peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur, longius abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaq́ꝫ ubiq́ꝫ te premunt, & paribus incommodis urunt. Medicina ergo, non regio quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum, non uehiculum nauemq́ꝫ conſcendit, ſed aduocat medicum ut fracta pars iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractū & extortum credis locorum mutatione poſſe ſanari? Maius eſt iſtud malum, quàm ut geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum enim mihi crede iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat. Aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta urgebunt mala, macerabuntq́ꝫ per terras ac maria uagum, quamdiu malorum geſtaris cauſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & emenda deſideria, intra ſaltem modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si uis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hęrebit tibi auaricia, quamdiu auaro ſordidoq́ꝫ conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis. Nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones. Incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si uelis uitijs exui, longe à uitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. Cum Catonibus uiue, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi conuiuere etiā Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone uerſare. Alter te docebit mori ſi neceſſe erit, alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumq́ꝫ noticiam. Hi uidebuntur in opere eſſe, nec tantum ſcire loqui, & in oblectationem audiētium uerba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius uitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere. Stare fidenter ad portum, tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimes nos natura produxit, & ut quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritū, quærentem ubi honeſtiſsime, non ubi tutiſsime uiuat, ſimil-

limum mundo, quem quantũ mortalibus paſsibus licet, ſequitur æmulaturq́;. Profert ſe, laudari et aſpici credit. Omnium eſt, ſupra omnia eſt. Itaq; nulli ſe rei ſubmittit, nihil illi uidetur graue, nihil quod uirum incuruet. Terribiles uiſu formæ, lethumq́; laboſq́;. Minime quidem, ſi rectis oculis intueri illa poſsis, & tenebras perrũpere. Multa per noctem habita terrori, dies uertit ad riſum. Terribiles uiſu formæ lethumq́; laboſq́;. Egregie Virgilius noſter. Iure dixit terribiles eſſe, ſed uiſu, id eſt, uideri nõ eſſe. Quid, inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama uulgauit? Quid eſt obſecro te Lucilli cur timeat laborem uir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti qui non putant fieri poſſe, quicquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis melius exiſtimo, ipſi quoque hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Deniq; quem unquam iſta deſtituere tentantem, cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus, ſed quia nõ audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplũ deſideratis, accipite Socratem † perpetitium ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant, & labores, quos militares quoq; pertulit, quibus ille domuit exercitus, ſiue uxorem eius moribus feram, lingua petulantem, ſiue liberos indociles, & matri quàm patri ſimiliores. Sic ferè, aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt, poſt finita arma triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus pleriq; inimici erant. Nouiſsima damnatio eſt ſub grauiſsimis hominibus impleta, obiecta eſt & religionum uiolatio, & iuuentutis corruptela, quã immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt. Poſt hæc carcer, & uenenum, uſq; eo animum Socratis non mouerant, ut ne uultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, uſq; ad extremum, non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem uidit, æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc Marcum Catonem recentiorẽ, cum quo et infeſtius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obſtitiſſet, nouiſsime & in morte, oſtendit tamen uirũ fortẽ poſſe inuita fortuna uiuere, inuita mori. Tota illi ætas, aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente, iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in ſeruitute uixiſſe, niſi forte Cn. Pompeium & Cæſarem & Craſſum putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. uidit, eundem ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, deniq; in illa Reip. trepidatione: cum illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſsimis ſubnixus, totis externarum gentium præſidijs: hinc Cn. Pompeius ſatis unus aduerſus omnia. Cum alij ad Cæſarem inclinarent, alij ad Ponpeium, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illinc plebem, et omnem erectum ad res nouas uulgum: hinc optimates & equeſtrem ordinem, quicquid erat in ciuitate ſancti & † lecti: duos in medio relictos, R.P. & Catonem. Miraberis, inquã, cum animaduerteris Atridẽ, Priamumq́; & ſæuum ambobus Achillem. Vtrumq; enim improbat utrumq; exarmat. Hanc fert de utroq; ſententiam. Ait ſe, ſi Cæſar uicerit moriturum, ſi Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ſibi & uicto & uictori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterãt? Perijt itaq; ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati, per medias Aphricæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim, & in collibus arentibus, ſine ullis impedimentis uicti exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, nouiſsimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni. Eodem quo repulſus eſt die, in comitio pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum, & Pompeiũ & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi ut alterũ demereretur, ſimul prouocauit. Vides tam mortẽ poſſe contemni quàm exilium, & exilium ſibi indixit, & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaq; aduerſus iſta tantum habere animi, libeat modo ſubducere iugo collum. In primis autem reſpuendæ ſunt uoluptates, eneruant, & effœminant, & multum petunt, multum autem à fortuna petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes, auctoramenta ſunt ſeruitutum. Aurum et argentum,

al. perpeßitiũ.

al. docti.

tum & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt. Vale.

EPIST. C.VI. Quatuor eſſe quæ hominem in perniciem hominis inſtigant, & quomodo ſingulorum eorum uitetur incōmodum. Et quod magna pars ſecuritatis eſt nihil inique facere

QVæ obſeruanda tibi ſint, ut tutior uiuas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta, quomodo ſi tibi præciperem, qua ratione bonam ualetudinem in Ardeatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent, inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leuiſſimum eſt cōtemptus, ut multi in illo remedij cauſa delituerint. Quem quis contemnit, non calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligēter nocet. Etiam in acie iacens præteritur, cum ſtante pugnatur. Spem improborū uitabis, ſi nihil habueris, quod cupiditatem alienam & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic uerò inuidiā effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua nō iactaueris, ſi ſcieris, in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic uitabis, neminē laceſſendo aut gratificando, à quo te ſenſus cōmunis tuebitur, fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas, cum te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua et facilis ſit et certa. Timeri aūt tam domi moleſtū eſt, quàm foris, tā à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis uirium eſt. Adijce nunc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt, cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit, qui contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incommodum, & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt, quibus applicari expediet, non implicari, ne pluris remediū, quàm periculū cōſtet. Nihil tamē æquè proderit, quàm quieſcere, et minimū cum alijs loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, qui irrepit & blanditur, et nō aliter quàm ebrietas, aut amor, ſecreta producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audierit loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit autorem. Habet unuſquiſq; aliquem cui tantū credidit, quantū ipſi creditum eſt: ut garrulitatem ſuam cuſtodiat, & cōtentus ſit unius auribus, populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam uitam & perturbatam impotentes agunt, tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conſcientia, aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis expectat: quiſquis autem meruit, expectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. Putat enim ſe etiam ſi nō deprehenditur poſſe deprehendi; & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi† oblitteratum uidetur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam. Vale.

In ſinu gaudere.

al. ſolute oblitteratum.

EPIST. C.VII. Quod affectus animi ſint corpora captioſe diſputat, quam diſputationem è ueſtigio damnat.

TArdius reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum, hanc excuſationem caue audias. Vaco, & omnes qui uolunt uacant. Neminem res ſequuntur, ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem ei de quo quærebas? Veniebat in cōtextum operis mei, ſcis enim me moralem philoſophiam uelle complecti, et omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaq; dubitaui utrum differrē te, an donec ſuus iſti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: Humanius uiſum eſt tam longe uenientem, non detinere. Itaq; & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, nō quærenti tibi ultro mittam. Quæ ſint hæc interrogas? Quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an corpus bonū ſit. Bonū prodeſt, Facit enim. Quod facit corpus eſt. Bonum, agitat animū, & quodammodo format & continet. Quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt, corpora

ergo ſunt, & quæ animi ſunt. Nam & hic corpus eſt. Bonũ hominis neceſſe eſt corpus ſit; cum ipſe ſit corporalis: mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ ualitudinẽ eius uel cuſtodiunt uel reſtituunt corpora ſunt. Ergo & corpus eſt bonum eius. Non puto te dubitaturum an affectus corpora ſint, ut aliud quoq; de quo non quæris inſulciam: tanquam ira, amor, triſticia: ſi dubitas, uide an uultum nobis mutent, an frontem aſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugientem ſanguinem. Quid ergo tam manifeſtas corporis notas credis imprimi niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt & morbi animorum, & auaricia, crudelitas, indurata uitia, & in ſtatum inemendabilem adducta, ergo & malicia, & ſpecies omnis malignitatis, inuidia, ſuperbia. Ergo & bona, primum quia contraria iſtis ſunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præſtabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modeſtiam & quietem reuerentia? Quantam ſerenitatem lætícia? Quantum rigorem ſeueritas? Quantam remiſſionem ueritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumq; corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli uirtutes, bonæ ſunt, & quicquid ex illis eſt. Nunquid eſt dubium an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit? Tangere enim & tangi, niſi corpus nulla poteſt res ut ait Lucretius. Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent, ergo corpora ſunt. Etiamnum cui tanta uis eſt, ut impellat & † cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo? non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrenat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non triſticia adducit? Deniq; quicquid facimus, aut maliciæ, aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus ſit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis bonum eſt, itaq; corporale eſt. Quoniam ut uoluiſti morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te uideo. Laterunculis ludimus, in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. Non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt ſapere, imò ſimplicior. Paucis opus eſt ad mentem bonam uti literis, Sed nos ut cætera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic literarum quoq; intemperantia laboramus. Non uitæ, ſed ſcholæ diſcimus. Vale.

aliter, concitet

EPIST. C.VIII. Quæ patienda ſunt ambulanti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatio leuiſsima facit eſſe grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatum, æquanimiter ferenda ſunt.

VBi illa prudentia tua? Vbi in deſpiciendis rebus ſubtilitas? Vbi magnitudo? Tam puſilla tangunt, ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt? † Si amici deciperent. Habeant enim ſanè nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit & uocentur, quo turpius, non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi qui & operam tuam conterebant, & te alijs moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quàm queri, quod ſpargaris in publico aut inquineris luto. Eadem uitæ conditio eſt, quæ balnei. Turbæ itineris quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res uiuere. Longam uiam ingreſſus es, et labaris oportet, et arietes et cadas, & laſſeris, & exclames. O mors, id † mentiaris, Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſus emetiendum eſt cõfragoſum hoc iter. Mori uult, præparetur animus contra omnia. Sciat ſe ueniſſe, tonat ubi fulmẽ. Sciat ſe ueniſſe, ubi luctus & ultrices poſuêre cubilia curæ, Pallentesq; habitãt morbi triſtisq; ſenectus. In hoc contubernio uita degenda eſt. Effugere iſta non potes, cõtemnere potes. Contemnes autẽ, ſi ſæpe cogitaueris & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu cõpoſuerat, acceſſit, & duris quoq; ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leuiſsima expauit. Id agendum eſt ne quid nobis inopinatũ ſit. Et quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, ut nulli ſis malo tyro. Serui te reliquerũt, Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderũt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & uaria ſunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt, quædam uibrant, & cũ maxime

aliter, Quid ſi

al. metiaris

xime ueniunt, quædam in alios peruentura nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus, Quę ideo nulli querēda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico, paria ſunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius eſt, non quo omnes uſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendū eſt, Aeſtas calores refert, æſtuandum eſt, Intemperies cœli ualitudinem tentat, ægrotandum eſt, Et fera nobis lo co occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Alium aqua, aliū ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus. Id poſſumus, magnum ſumere animum, & uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt. Turbantur maria cum quieuerunt. Flant inuicem uenti. Nocte dies ſequitur. Pars cœli conſurgit, pars mergitur. Cōtrarijs rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat, & quæcunq; fiunt, debuiſſe fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis, & deum quo auctore cuncta proueniūt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atq; alacres excipiamus imperia, nec †deſinamus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quicquid patimur intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quem Cleanthes noſter uerſibus diſſertiſsimis alloquitur, quos mihi in noſtrū ſermonem mutare permittitur Ciceronis uiri diſſertiſsimi exemplo, Si placuerint, boni conſules. Si diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum. Duc me parens celſiq; domitor poli, Quocunq; placuit, nulla parendi mora eſt, Aſſum impiger, Fac nolle, comitabor gemens Maluſq; patiar quod pati licuit bono. Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. Sic uiuamus, ſic loquamur, paratos nos inueniat atq; impigros fatum, Hic eſt magnus animus, qui ſe deo tradidit. At contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mauult deos, quàm ſe. Vale.

† Aliter deſeramus.

IN LIB. XVIII. EPIST. C. V.

Quicquid te delectat æquè uidet, ut uideris, dum uiueret, Alij aliud habebāt, ſed in totum non placuit. Vide num ſic legendum, Quicquid te delectat, æque uiget, ut uideras, dum uireret. Vtinam uidetur adiectū. Sentit enim nobis uirere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum. 1

EPIST. C. VI.

Bona ualetudo motu erroris. Quidam habebant ſine metu, unus habebat, quomodo bonam ualetudinem tuearis ſine metu erroris. Sed apparebat à ſtudioſo quopiā mutatam ſcripturā. Forte legendū, inardeat ſine metu horroris. 2

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XIX.

EPIST. C. IX. De moderanda cupiditate diſcendi, & quanti profectus ſit ſapientem ſæpius audire, et quod maiori impetu iuuenes ad philoſophiam quàm ſenes accedimus, ubi notat eos qui dicunt decus philoſophiæ eſſe diſputare non uiuere.

ID DE quo quæris, ex his eſt quæ ſcire, tantum eò, ut ſcias pertinet. Sed nihilominus, quia pertinet, properas nec uis expectare libros quos cum maxime ordine continentes totam moralem philoſophiæ partem ſtatim expediam. Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi qua flagrare te uideo, digerenda ſit ne ipſa impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec auide inuadenda uniuerſa, per partes peruenitur ad totum. Aptari onus uiribus debet, nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum uis, ſed quantum capis hauriendum eſt: bonum tantum habe animum, capies, quantum uoles. Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini cum ſcholam eius obſideremus, & primi ueniremus, & nouiſſimi exiremus, Ambulantem quoq; illum ad aliquas diſputationes euocaremus, nō tantum paratum diſcentibus, ſed obuium. Idem, inquit, & docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum, ut ille prodeſſe uelit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas uenit, quotidie ſecum aliquid boni ferat, aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. Ea enim philoſophiæ

loſophiæ uis eſt, ut non ſolum ſtudentes, ſed etiam conuerſantes iuuet. Qui in ſolem
uenit, licet non in hoc uenerit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna reſederunt &
paulò diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt. Et qui apud philoſophum
fuerũt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiã negligentibus. Attende quid
dicã, negligentibus, nõ repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quoſdam qui mul-
tis apud philoſophiam annis perſederint, et ne colorem quidem duxerint? Quid ni no
uerim? Pertinaciſsimos quidem & aſſiduos, quos ego non diſcipulos philoſophorum
ſed inquilinos uoco. Quidam ueniunt ut audiant, non ut diſcant, ſicut in theatrum uo
luptatis cauſa ad delectandas aures, oratione uel uoce uel fabulis ducimur. Magnam
hanc auditorum partem uidebis, cui philoſophi ſchola diuerſorium ocij ſit. Non id a-
gunt ut aliqua illò uitia deponant, ut aliquam legem uitæ accipiant, ad quam mores
ſuos exigant, ſed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugilla
ribus ueniunt, non ut res excipiant, ſed uerba, quæ tam ſine profectu alieno diſcant,
quàm ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas uoces excitantur, & tranſeunt in affe-
ctum dicentium, alacres, uultu & animo, nec aliter concitantur quàm Phrygij ſolent ti
bicinis ſono ſemiuiri & ex imperio furentes. Rapit illos inſtigatq́; rerum pulchritudo
non uerborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid con
tra fortunam contumaciter, iuuat, protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi, & ſunt
quales iubentur, ſi illi animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus
populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem domum
perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare, ad cupiditatem recti. Omnibus e-
nim natura fundamenta dedit ſemenq́; uirtutum, omnes ad omnia iſta nati ſumus.
Cum iritator acceſſit, tunc illa animi bona uelut ſoluta excitantur. Non uides quem-
admodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt, quæ publice agnoſcimus, &
conſenſu uera eſſe teſtamur, Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nullum
auarus bonus eſt, in ſe peſſimus. Ad hos uerſus ille ſordidiſſimus plaudit, & uicijs
ſuis fieri conuitium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philoſopho iſta
dicuntur cum ſalutaribus præceptis uerſus inſeruntur, efficatius eadem illa demiſſuri
in animum imperitorum? Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodũ ſpiritus noſter
clariorem ſonũ reddit, cũ illum tuba per longi canalis anguſtias tractũ, patenti ore no-
1 uiſſime exitu effudit, ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit, Eadem
negligentius audiuntur, minusq́; percutiunt, quàmdiu ſoluta oratione dicũtur, ubi ac
ceſſere numeri, & egregiũ ſenſum aſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia uelut la-
certo excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſsimis ora-
tionibus hoc præcipitur, ut homines in animo non in patrimonio putent eſſe diuitias.
Eum eſſe locupletem, qui paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit. Magis
tamen feriuntur animi, cum carmine eiuſmodi dicta ſunt Is minimo eget mortalis,
qui minimum cupit. Quod uult habet, qui uelle quod ſatis eſt poteſt. Cum hæc atq;
eiuſmodi audimus, ad confeſsionẽ ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt,
admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi uideris
urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus,
et cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. Cum profeciſſe te
uideris, & animos audientium affeceris, inſta uehementius. Veriſimile non eſt quantũ
proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium uerſa. Facillime
enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectiq́; amorem. Adhuc docibilibus leui-
terq́; corruptis, inijcit manũ ueritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certe cũ At-
talum audirem, in uitia, in errores, in mala uitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum gene-
ris humani, & illum ſublimem altioremq́; humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſſe
dicebat, ſed plus quàm regnare mihi uidebatur, cui liceret cenſuram agere regnanti-
um. Cum uerò commendare paupertatẽ cœperat, & oſtendere, quod quicquid uſum
excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti, ſæpe exire è ſchola pauperi li-
buit. Cum cœperat uoluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriã men-
ſam, puram mentem, non tantum ab illicitis uoluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis, libe-

bat

bat circumſcribere gulam et uentrem. Inde mihi quædam permanſere Lucili. Magno enim in omnia impetu ueneram, deinde ad ciuitatis uitã reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſq; in omnem uitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt ad edendum ſaturos cogentia, quod gratiſsimum eſt edacibus, & ſe ultra quàm capiunt farcientibus, facile decenſura, facile reditura. Inde in omnem uitam unguento abſtinemus, quem obtinemus odor in corpore eſt. Nullo inde uino calet ſtomachus. Inde in omnem uitam balneũ fugimus. Decoquere corpus atq; exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumq; credimus. Cætera proiecta redierũt. Ita tamẽ, ut quorũ abſtinentiã interrupi, modo ſeruem, & quidã abſtinentiæ proximiorẽ, neſcio an difficiliorem, quoniam quædam abſcinduntur facilius animo quã temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere quàm tum maiori impetu ad philoſophiã iuuenis accesserim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis utriq; cauſa erat, ſed utriq; magnifica. Hic homini ſatis alimentorũ citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, ubi in uoluptatem eſſet adducta laceratio. Adijciebat contrahendam materiam eſſe luxuriæ. Colligebat bonæ ualetudini contraria eſſe alimenta uaria, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, et aliorũ cõmercium in alias atq; alias formas tranſeuntiũ. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum uices, & quando pererratis pluribus domicilijs, in hominem reuertatur. interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum poſsint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſuúe uiolare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cũ expoſuiſſet Socion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quã dicimus eſſe mortẽ? Nõ credis in his pecudibus feriſúe aut aqua merſis illum quondam hominis animũ morari? Non credis nihil perire in hoc mũdo, ſed mutare regionẽ? Nec tantũ cœleſtia per certos circuitus uerti ſed animalia quoq; per uices ire, & animos per orbẽ agi? Magni iſta crediderunt uiri. Itaq; iudiciũ quidem tuũ ſuſtine. Cæterũ omnia tibi in integro ſerua. Si uera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. Quod iſtic crudelitatibus tuis damnũ eſt? Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. Agitatiorem mihi animũ eſſe credebam, nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quomodo deſierim. In Tyberij Cæſaris principatum iuuẽtæ tempus inciderat, alienigenarum gentium ſacra mouebantur. Sed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur, quorundã animalium abſtinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniã timebat, ſed philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij, nec difficulter mihi ut inciperem melius cœnare peſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori. Tali utor etiam ſenex, in qua ueſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, ut probarem tibi quàm uehementes haberẽt tyrunculi impetus primos ad optima queq;, ſiquis exhortaretur illos, ſi quis impenderet. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent diſputare nõ uiuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaq; quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet: quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Vergilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium, Fugit irreparabile tempus. Vigilandũ eſt, niſi properamus, relinquimur. Agit nos agiturq; uelox dies, inſcij rapimur. Omnia in futurum diſponimus, et inter præcipitia lenti ſumus. Sed ut obſeruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo illã, fugit. Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui Prima fugit, ſubeunt morbi triſtiſq; ſenectus, Et labor & duræ rapit inclementia mortis. Ille qui ad philoſophiã ſpectat, hæc eadem quò debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimũ eſt, & optimos quoſq; primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, ut uelocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare?

Meliora

Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſynceriſsimum effluit, grauiſſimum quodq; turbidumq; ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod eſt optimum primum eſt. Id exhauriri in alijs potius patimur, ut nobis fecem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tanquam miſſum oraculo placeat. Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui Prima fugit. Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? Quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt ſegnius, & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & obmiſsis ad quæ diuertimur, in rem unam laboremus, nec hanc temporis perniciſsimi celeritatem, quam retinere non poſſimus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tanquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. Quod fugit occupandũ eſt: hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit. Ideò optimum quemq; primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Vergilium ſemper unà ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immerito. Senectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam uocat. Subeunt morbi triſtisq; ſenectus. Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quenque ſtudijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum
4 Ciceronis librum de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus, alius alio curã ſuã mittit. Philoſophus admiratur contra iuſticiã dici tam multa potuiſſe. Cum ad hanc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Anci parter Marcius Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorẽ dicimus, & in hiſtorijs ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrũ populi uocatũ. Hodieq; id extat in auguralibus libris, et teſtimoniũ eſt, quod qui ab illo nominatur, magiſter equitũ eſt. Aeque notat Romulũ periſſe ſolis defectione. Prouocationẽ ad populũ etiã à regibus fuiſſe. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Feneſtella eoſdem libros cũ grãmaticis explicuit. Primũ uerba expreſſa, ab ſe, dici ab Cicerone. Idem reipſa in commentarium refert, nec minus ſeſe, idem ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea quæ conſuetudo ſeculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati, hanc quam nunc in circo cretam uocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde inanes colligit uerſus, et in primis illos de Africano ſcriptos: cui nemo ciuis neq; hoſtis, qui uult pro factis reddere operæprecium poteſt. Ex eo ſe ait intelligere: apud antiquos non tantum auxilium ſignificaſſe †operam, ait, opera eius in neminem potuiſſe. Scipionem neq; ciuẽ, neq; hoſtem reddere operæprecium. Felicem deinde ſe putat, quod inuenerit, unde uiſum ſit Vergilio dicere, Quem ſuper ingens porta tonat cœli. Ennius hoc ait, Homero ſe ſurripuiſſe, Ennio Vergilius. Eſſe enim apud Ciceronem in his ipſis de R. P. hoc Epigramma. Si fas eſt plagas cœleſtum aſcendere cuiquam, Mi ſoli cœli maxima porta patet. Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum delabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionemq; ad propoſitum beatę uitæ trahendam, non ut uerba priſca aut ficta captemus, & translationes improbas figuraſq; dicendi, ſed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animoſas, quæ mox in rem tranſferantur. Sic iſta diſcamus, ut quæ fuerunt uerba, ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam uelut aliquod artificium uenale didicerunt, qui aliter uiuunt, quàm uiuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circũferunt, nulli non uitio quod inſequuntur obnoxij. Nõ magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandũ cum ipſo mari, eripienda ſunt uento uela. Quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempeſtate iactari, quàm ullam ratem? Non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant,

Vide num ita legendum ſit, ſed opera, cum ait neminem potuiſſe Scipioni neq; ciuem neq; hoſtẽ reddere operæ= precium.

aliena

alienа ſunt. Dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen, non tantum Attalus. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo. Faciant quæ dixerint. Quoniam quæ uolueram ad te perferri iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam, ne ad rem ſpinoſam & auribus erectis curioſiſq; audiendam, laſſus accedas. Vale.

EPIST. CX. Multis argumentis oſtendit ſapientem ſapienti prodeſſe.

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptũ. Quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummũ bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni, exercent enim uirtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent, deſiderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, uſus exercet. Muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapiẽti, agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid ſapiẽs ſapienti proderit? Impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. Pręter hæc, aliquis ſuas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Sẽper enim etiam ſapiẽti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, uoluptates laudando. Et tunc maxime laborant mali, ubi plurimũ uitia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet utriuſq; lætitia. Præterea quarundã illi rerum noticiam tradet. Non enim omnia ſapiens ſcit, etiam ſi ſciret, breuiores uias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circunfertur. Proderit ſapienti ſapiens, non ſcilicet tantum ſuis uiribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiã relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propria uelocitate, ſed nihilominus adiuuat, etiam qui currentẽ hortatur. Non prodeſt tantum ſapiens ſapienti, ſed ſibijpſi. Hoc ſcias, Detrahe illi uim propriam, & ille nihil agit. Vno modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſſe debet, ita aptatus lingua palatoq; eſt ad huiuſmodi guſtum, ut ille tali ſapore nõ capiatur ſed offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio uel amarum uideatur. Oportet utrunq; talẽ eſſe ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profuturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuũ eſt; & in ſummum producto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Nunquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt uti, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiẽs. Satis enim uitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Ad hæc reſpondeo. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, ut ſummum teneat. Sed ipſe ſe, inquit, calor continet. Primum multum intereſt inter iſta quæ comparas. Calor enim unus eſt, prodeſſe uarium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris ut caleat. Sapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus uirtutes ſuas cõmunicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe uirtutibus amicitia eſt. Itaq; prodeſt, qui uirtutes alicuius partes ſui amat, amandaſq; inuicem præſtat. Similia delectãt, utiq; ubi honeſta ſunt, & probare, ac probari ſciunt. Etiamnum ſapientis animum perite mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt, ſic ut moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntnr, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in uſus uitæ chara aut neceſſaria. In his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturã mouere uirtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoq; qui proderit bono fiet. Neceſſe eſt enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorũ efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapiẽtes poſſunt. Inuenire enim ſapientem ſapienti per ſe res petenda eſt, quia natura bonum omne charum eſt bono, & ſic quiſq; conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt ex hac quæſtione, argumenti cauſa in alteram tranſeam. Quæritur enim an deliberaturus ſit ſapiens, an in conſilium aliquem aduocaturus, quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica uenitur, & (ut ita dicã) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno

conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti. Suadebit enim, ſed in illis quoq; magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honeſta tractando, & animo cogitationes miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioq; lætari. Nam ſi hoc fecerimus ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſenſu ualet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitq;, qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negocio uidere. Vitio hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibusq; diſpectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe diligentius uident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumq; eſt, idem uelle atq; idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quanquam in ordine rerũ erat quas moralis philoſophiæ uoluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere, In iſtis nos nihil aliud quàm † animum exercere. (al. acumen) Toties enim illo reuertor. Quid iſta me res iuuat? Fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri uacat. Adhuc medico (s) mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? Magna promiſiſti, exigua uideo. Dicebas intrepidum fore, etiam ſi contra me gladij micarent, etiam ſi mucro tangeret iugulum, Dicebas ſecurum fore, etiam ſi circa me flagrarent incendia, etiam ſi ſubitus turbo totam nauem meam mari raperet, Hanc mihi præſta interim uoluptatem, ut gloriam contemnam, poſtea docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere. Nunc doce, quod neceſſe eſt. Vale.

EPIST. CXI. Non optandos eſſe deos infeſtos malis. Et quomodo per retractatam ſæpius philoſophiã, noticia boni & mali, neceſſarij & ſuperuacui poſſit haberi. Et quod turpe eſt etiam in aqua & polenta ponere beatam uitam.

EX Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc eſt propitios deos omnes, quos habet placatos & fauentes, quiſquis ſibi ſe propitiauit. Sepone in præſentia, quæ quibuſdam placent. Vnicuiq; noſtrũ pædagogum dari deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex horum numero quos Ouidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponas uolo, ut memineris maiores noſtros, qui crediderunt hos, Stoicos fuiſſe. Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Poſtea uidebimus an tantum dijs uacet, ut priuatorum negocia procurarent. Interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus, ſiue neglecti & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quicquã grauius, quàm ſi imprecatus fueris, ut ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam quem dignum pœna putaueris, optes, ut infeſtos deos habeat: Habet, inquam, etiam ſi uidetur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid uocentur, & ſcies plura mala cõtingere nobis, quàm accidere. Quoties enim calamitas felicitatis eſt cauſa, & uitium fuit, quod calamitas uocabatur. Quoties magna gratulatione excepta res gradũ ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit, etiamnum tanquam ibi adhuc ſtaret, unde tuto caderet, ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quicquam, ſi exitum ſpectes, ultra quem natura neminem deijcit. Propè eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud, unde felix eijcitur, & illud unde felix emittitur. Nos utraq; extendimus, & lõga ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana conditione metire, ſimul & quod gaudes, & quod times cõtrahe. Eſt autem tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum aſtringo? Non eſt quod quicquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo noſtrum quid ueri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui noſſe. Itaq; res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere, iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorũ confuſio, qualis Lucretio uiſa eſt. Nam ueluti pueri

trepidant

trepidant,atq; omnia cæcis, In tenebris metuunt, ita nos in luce timemus. Quid ergo?
Non omni puero ſtultiores ſumus,qui in luce timemus? Sed falſum eſt Lucreti,non ti
memus in luce, omnia nobis fecimus tenebras, nihil uidemus, nec quid noceat, nec
quid expediat,tota uita incurſitamus,nec ob hoc reſiſtimus,aut circunſpectius pedem
ponimus. Vides autem quàm ſit furioſa res,in tenebris impetus. At mehercule id agi-
mus,ut longius reuocādi ſimus, & cum ignoremus quò feramur, uelociter tamen illò
quò intendimus ire perſeueramus. Sed luceſcere,ſi uelimus,poteſt. Vno autem modo
poteſt,ſiquis hanc humanorum diuinorumq; noticiam acceperit, ſi illa ſe nō perfude-
rit,ſed infecerit,ſi eadem quamuis ſciat,retractauerit, & ad ſe ſæpe retulerit, ſi quæſie-
rit quæ ſint bona,quæ ſint mala, quibus hoc ſit falſo nomen aſcriptum: ſi quæſierit de
honeſtis, de turpibus, de prouidentia: nec inter hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur.
Proſpicere & ultra mundum libet,quò feratur,unde ſurrexerit,in quem exitum tanta
rerum uelocitas properet. Ab hac diuina cōtemplatione abductum animum in ſordi-
da & humilia pertraximus,ut auariciæ ſeruiret,ut relicto mūdo terminiſq; eius & † do forte,diuis
minis cuncta uerſantibus,terrā rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non
contentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat,deus & parens noſter in proxi
mo poſuit. Non expectauit inquiſitionem noſtram, & ultro dedit,nocitura altiſſime
preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. Ea quibus periremus,nolente rerum natu-
ra & abſcondente,protulimus. Addiximus animum uoluptati, cui indulgere initium
omnium malorū eſt. Tradidimus ambitioni & famæ,cæteris æque uanis & inanibus.
Quid ergo nunc te hortor ut facias? Nihil noui,nec enim nouis malis remedia querun
tur. Sed hoc primum,ut tecum ipſe diſpicias,quid ſit neceſſarium,quid ſuperuacuum.
Neceſſaria tibi ubiq; occurrent, ſuperuacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt.
Non eſt autem quod te nimis laudes,ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſup-
pellectilem. Quæ eſt enim uirtus ſuperuacua cōtemnere? Tunc te admirare,cum con-
tempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis,quod uiuere ſine † recto apparatu potes, al.regio
quod non deſideras miliarios apros,nec linguas phœnicopterorum & alia portenta lu
xuriæ,iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te ad
mirabor,ſi contempſeris etiam ſordidum panem,ſi tibi perſuaſeris herbas,ubi neceſſe
eſt, non pecori tantum, ſed homini naſci, ſi ſcieris cacumina arborum explementum
eſſe uentris,in quem ſi precioſa congerimus,tanquam recepta ſeruantem,ſine faſtidio
implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet,quid accipiat,perditurus quicquid accepe-
rit? Delectant te diſpoſita, quæ terra mariq; capiuntur? Alia ergo gratiora, ſi recentia
perferuntur ad menſam, alia ſi diu paſta & coacta pingueſcere fluunt, ac uix ſaginam
continent ſuam. Delectat te,nitor horum arte quæſitus. At mehercule iſta ſolicite ſcru
tata,uarieq; condita,cum ſubierint uentrem, una atq; eadem fœtiditas occupauit. Vis
ciborum uoluptatem contemnere? Exitum ſpecta. Attalum memini cum magna ad-
miratione omnium hæc dicere. Diu mihi,inquit,impoſuere diuitiæ. Stupebam ubi ali
quid ex illis alio atq; alio loco fulſerat. Exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ
oſtenderentur: ſed in quodam apparatu uidi totas opes urbis cælatas ex auro & argen
to, & his quæ precium auri argentiq; uicerunt, exquiſitos colores, & ueſtes ultra non
tantum noſtrum,ſed ultra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum proſpicuos cultu
atq; forma greges,hinc fœminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperij
fortuna protulerat. Quid hoc eſt,inquam, aliud quàm iritare cupiditates hominū per
ſe incitatas? Quid ſibi uult iſta pecuniæ pompa? Ad diſcendam auariciam cōuenimus.
At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero,quàm attulerā. Contempſi diuitias,non
quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſti ne, quàm intra paucas horas, ille ordo
quamuis lentus diſpoſituſq; tranſierit? Hoc totam uitam noſtram occupauit,quod to
tum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoq;. Tam ſuperuacuæ mihi uiſæ ſunt
habentibus,quàm fuerunt ſpectantibus. Hoc itaq; ipſe mihi dico, quoties tale aliquid
præſtrinxerit oculos meos,quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorum,
lectica formoſis impoſita † coloribus. Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtēdun al. calonibus
tur iſtæ res,non poſſidentur, & dum placent,tranſeūt. Ad ueras potius te conuerte di-

uitias, diſce paruo eſſe contentus, & illam uocem magnus atq; animoſus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate cõtrouerſiam faciamus. Faciamus oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt beatam uitam in auro & argento reponere, æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris quod ſit remediũ inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid intereſt magna ſint an exigua, quæ ſeruire te cogunt? Quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitriũ cadit. Liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt, nihil deſideres, oportet, ſi uis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hęc nobis Attalus dixit, natura dixit omnibus. Quæ ſi uoles frequenter cogitare, id ages, ut ſis felix, non ut uidearis, & ut tibi uidearis, non alijs.

EPIST. CXII. De uera philoſophi magnitudine, quam ſophiſmata, id eſt, cauillationes præſtare non poſſunt.

QVid uocentur latine ſophiſmata quæſiſti à me. Multi tentauerũt illis nomẽ imponere, nullũ hæſit: uidelicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in uſu erat, nomini quoq; repugnatum eſt. Aptiſſimum tamẽ uidetur mihi, quo Cicero uſus eſt. Cauillationes uocat, quibus quiſq; ſe tradidit, quæſtiunculas quidem uafras, Cæterum ad uitam nihil proficit, neq; fortior fit, neq; temperantior, neq; elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum acceſſeris, tunc manifeſtũ fit, quod in arduo ſumma ſint. Talis eſt mi Lucili uerus, & rebus, non artificijs philoſophus. In ædito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioresq; quàm ſunt uideri uolunt. Contentus eſt magnitudine ſua. Quid ni contentus ſit eo uſq; creuiſſe, quò manum fortuna non porrigit? Ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecũdo curſu uita procedit, ſiue fluctuatur, & per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiã cauillationes iſtæ, de quibus paulò ante loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit, & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc, cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tentant, morantur, cum tanta rerum moles uocet, cum uix tota uita ſufficiat, ut hoc unum diſcas, uitam contemnere. Quid regere inquis? Secundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat. Vale.

EPIST. CXIII. Vtens exeſæ uitis exemplo oſtendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

CVpio mehercule amicum tuum formari, ut deſideras, & inſtitui, ſed ualde durus capitur, imò potius, quod eſt moleſtius ualde mollis capitur, & conſuetudine mala ac diutina fractus: Volo tibi ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem uitis patitur, ſi uetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſq;, aut non recipiet ſurculum aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius † naturamq; tranſibit. Itaq; ſolemus ſupra terram præcidere, ut ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet uires. Indulſit uitijs, ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. Nõ dico illum mentiri tibi, putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamẽ redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi uita ſua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam ſuam & amant ſimul & oderunt. Tunc itaq; de illo feramus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

al. uitamq;

IN LIBRVM XIX. EPIST. CIX.

1 *Nouiſsime exitu effudit. Opinor fuiſſe ſcriptum extudit, id aliquis interpretatus eſt, effudit, mox pro extudit remanſit, exitu.*

2 *Nullo inde uicio caremus ſtomachi. Ita prior æditio. In alijs erat, non luxum dat uino carens ſtomachus: in alijs non luſum dat. Arbitror legendum, nullo inde uino calet ſtomachus.*

Sed

Sed in quo cognatus aliquid ſpiritus hoſtis paratur. Sic prior æditio. Variabant codices, ſed nuſquam aberat ali= 3
quid mendi. Non dubium eſt quin legendum ſit, Cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur: pro ſed, fortaſſe legendum
ſcilicet, niſi mauis eam uocem expungere.

Cum Ciceronis librum. Videtur deeſſe legunt, aut ſimile uerbum, præter ea quæ mutauimus. Ni faciendo pla= 4
gas cœleſtum &c. Sic habebat ſuperior æditio, repoſuimus ex diuinatione, ſi fas eſt plagas cœleſtium aſcendere cui=
quam. Forte legendum, ſi fas cædendo cœlum conſcendere cuiquam eſt, ut ex faciendo fiat, fas cædendo.

EPISTOLA CX.

Exige uide. Quidam habebant, exigua uideo. Forte legendum exibe, uide. Exhibentur enim promiſſa. 5

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. VICESIMVS.

EPIST. CXIIII. Dialectice diſputat per multa inconuenientia uirtutes non eſſe animalia. De morali fortitudine, iuſticia, doctrinam inferens.

DEſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiã de hac quæſtione iactata apud noſtros. An iuſticia, an fortitudo, prudẽtia, cæteræq; uirtutes animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus Lucili chariſſime, ut exercere ingenium inter irrita uideremur, & diſputationibus nihil profuturis ocium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris uideatur exponam. Sed me in alia ſententia profiteor. Puto quædam eſſe, quæ dec nt phecaſiatũ, palliatumq;. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe, cum ipſe efficiat, ut ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt quàm animus, quodammodo ſe habens, ergo animal eſt. Deinde uirtus agit aliquid. Agi autem nihil ſine impetu poteſt. Si impetum habet qui nulli eſt, niſi animali, animal eſt. Si animal eſt, inquit, uirtus, habet ipſam uirtutẽ. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per uirtutem gerit, ſic uirtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæq; mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium milia habitent in his anguſtijs pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquæq; res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia, ſingulas debent habere ſubſtantias. Iſta omnia unum animum habent. Itaq; ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, nõ tamen duos eſſe dices nos? Quare? quia ſeparatim eſſe debẽt. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, ut duo ſint. Quicquid in unum multiplex eſt, ſub unam cadit naturam, itaq; unum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. Quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cum per ſe ſtabit. Vbi uerò alterius membrum erit, non poterit uideri aliud. Quare? Dicam, quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutũ. Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum. Non enim tantum uirtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur. Sed oppoſita quoq; illis uitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltra res iſta procedet, omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erũt, quod nullo modo recipiendũ eſt. Non enim quicquid ab homine fit, homo eſt. Iuſticia quid eſt, inquit? Animus quodammodo ſe habẽs. Itaq; ſi animus animal eſt, & iuſticia. Minime. Hæc enim habitus animi eſt, & quædam uis. Idem animus in uarias figuras cõuertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit, nec illud quod fit ab animo animal eſt. Iuſticia animal eſt, fortitudo, ſic cæteræ uirtutes. Vtrum deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere uirtutes non poſſunt, ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo uerſantur. Non ſunt, inquit, multa, quia ex uno religata ſunt, & partes unius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum unumquodq; per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput. Cæterum ipſa unum animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe animal dixit, aut draconem. Hæ partes erãt eius, partes eius non ſunt animalia. Quid eſt quo colligas iuſticiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid & pro-

deſt, impetum habet, quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet, ſuum autem nō habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, hoc eſt, idem quod cœpit, homo donec moriatur homo eſt. Equus, canis, tranſire in aliud non poteſt. Iuſticia, id eſt, animus quodam modo ſe habens, animal eſt. Credamus, deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodā modo ſe habēs. Quis animus? Ille qui modo in iuſticia erat, tenetur in priore animali, in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi, in quo primum eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea unus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minus plurium. Si iuſticia, fortitudo temperātia, cæteræq; uirtutes animalia ſunt, quomodo unum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt unum corpus plurium animaliū eſſe, hoc & ipſi fatentur. Iuſticię quod eſt corpus? Animus. Fortitudinis quod eſt corpus? Idē animus. Atqui unum corpus eſſe duorum animaliū non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſticiæ habitum induit, & fortitudinis & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſticia eſſet, fortitudo nō eſſet, quo tempore fortitudo eſſet, temperātia non eſſet. Nunc uero omnes uirtutes ſimul ſunt. Iſta quomodo erunt ſingula animalia, cum unus animus ſit, qui plus quàm unum animal non poteſt facere? Deniq; nullum animal pars eſt alterius animalis. Iuſticia autem pars eſt animi, non eſt ergo animal. Videor mihi in rę confeſſa perdere operam. Magis enim indignandum de iſto, quàm diſputandum eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circunſpice omniū corpora, nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. Inter cætera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoq; exiſtimo, & quod in tanta copia rerum, nunquam in idem incidit, etiam quæ ſimilia uidentur, cum contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſua proprietate ſignatum: tot animalia, nulli ſimilitudo cum altero conuenit. Vtiq; aliquid intereſt. Exegit à ſe, ut quæ alia erant, & diſſimilia eſſent & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares ſunt, ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, ut homines, ut dij: aut irrationalia, ut pecora. Virtutes quoq; rationales ſunt, atqui nec homines ſunt, nec dij, ergo nō ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicuius rei irritatū eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio cōfirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam: oportet me ſedere, tunc demū ſedeo: hæc aſſenſio in uirtute non eſt. Puta enim prudentiam eſſe, quomodo aſſentietur? Oportet me ambulare, hoc natura non pręcipit: prudentia enim ei, cuius eſt proſpicit, non ſibi. Nā nec ambulare poteſt, nec ſedere, ergo aſſenſionem non habet. Quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale aūt non eſt, ergo nec animal. Si uirtus animal eſt, uirtus autem bonum eſt, omne bonū animal eſt. Hoc noſtri fatentur: Patrem ſeruare bonum eſt, & ſententiam prudenter in ſenatu dicere bonū eſt, & iuſte decernere bonū eſt. Ergo & patrem ſeruare animal eſt, & prudenter dicere animal eſt. Eouſq; res excedet, ut riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere & cœnare bonum eſt, ita & tacere & cœnare animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinā, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptijs facere. Iuſticia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit. Ergo iuſticia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò, non interrogabo illos, quam figurā habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundā illis, qualem deo, dederint formam, quæram, an & auaritia, & luxuria, & clementia æque rotūdæ ſunt: ſunt enim & ipſa animalia. Si has quoq; rotundauerint, etiā num interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne. confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant ambulationem eſſe animal, & quidem rotundū. Ne putes aūt primum ex noſtris, non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe, inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritū eſſe à principali uſq; in pedes permiſſum, Chryſippus ipſum principale quod eſt. Ergo cur non ipſius Chryſippi exēplo ſibi quiſq; ſe uindicet, & iſta tot animalia, quot mūdus ipſe non poteſt capere derideat? Nō ſunt, inquit, uirtutes multa animalia, et tamē animalia ſunt.

Nam

Nam quemadmodũ aliquis & poëta eſt & orator, & tamen unus: ſic uirtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus, & iuſtus, & prudens, & fortis. At ſingulæ uirtutes quodam modo ſe habent. Sublata eſt quæſtio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor animũ animal eſſe, poſtea uiſurus quam de iſta re ſentẽtiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & omnia uerba erunt animalia, & omnes uerſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt, bonũ aũt omne animal eſt, Sermo ergo animal eſt. Prudens uerſus bonũ eſt, bonũ aũt omne animal eſt, Verſus ergo animal eſt. Itaq; Arma uirumq; cano, animal eſt, quod non poſſunt rotundum dicere, cum ſex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur, diſſilio riſu: cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptans illis facies, tanquam pictor aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſupercilijs, fronte rugoſa. Non poſſunt hoc loco dicere illud Cæcilianum, O triſtes ineptias. ridiculæ ſunt. Quin itaq; potius aliquid utile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad uirtutes uenire poſſimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me nõ an fortitudo animal ſit, ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi cõtra fortuita cõualuit, & omnes caſus anteq; exciperet meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? Munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac uitæ obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis uiribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiam referre uolo. Non eſt quod unq; fortunæ armis putes eſſe te tutum. Tuis pugna cõtra ipſam fortunam nõ armatus. Itaq; contra hoſtes inſtructi, cõtra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentiũ uſq; in Oceanum extendit oriens, uaſtabat, fugabatq;. Sed ipſe modo occiſo amico, modo amiſſo iacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſiderium ſuũ mœrens, uictor tot regum atq; populorũ, iræ triſticiæq; ſuccubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in poteſtate quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt permittere, feliciſſimosq; ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungũt, ignari quod ſit illud ingens † paruumq; regnũ. Imperare ſibi, maximũ imperium eſt. Doceat me quàm ſacra res ſit iuſticia, alienum bonũ ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi uſum ſui. Nihil ſit illi, cũ ambitione famaq;, ſibi placeat. Hæc ante omnia ſibi quiſq; perſuadeat, Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt, adhuc illud perſuadeat ſibi, ut in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio priuatis commodis, quàm longiſſimè auerſa ſit. Nõ eſt quod ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium, maius iniuſto eſt. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quammulti æquitatem tuam nouerint. Qui uirtutem ſuam publicari uult, non uirtuti laborat, ſed gloriæ. Non uis eſſe iuſtus ſine gloria. At mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat. Vale.

† al. par cœlis

EPIST. CXV. De multiplici uarietate uitioſæ orationis. Et pro qualitate animi dicentis, eius informatur oratio. Vbi contra luxuriam ſuccincte declinat.

QVare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris, & quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta ſit, ut aliquãdo inflata explicatio uigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta? Quare aliàs ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint, aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendũ eſt, quàm audiendũ? Quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure uteretur inuerecũde? Hoc quod audire uulgo ſoles, quod apud Græcos in prouerbiũ ceſſit, talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmodum autem uniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delitias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia, ſi modo non in uno, aut in altero fuit, ſi approbata eſt & recepta. Nõ poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoq; ſiccum ac ſobrium eſt. Illo uitiato, hoc quoq; afflatur. Nõ uides ſi animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? ſi ille effœminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollicíem, ſi ille acer eſt † & uelox, concitari gradum. Si furit, aut

† al. ferox

(quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motũ, nec ire, ſed ferri. Quan
to hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? Ab illo fin-
gitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecœnas uixerit notius eſt, quàm ut nar
rari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit uide-
rit, quàm uitia ſua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æque ſoluta eſt, quàm
ipſe diſcinctus? Non tã inſignita illius uerba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm
domus, quàm uxor, Magni ingenij uir fuerat, ſi illud egiſſet uia rectiore, ſi non uitaſſet
intelligi, ſi non etiam in oratione difflueret. Videbis itaq; eloquentiam ebrij hominis
inuolutam, & errantẽ, & licentiæ plenam. Mecœnas in cultu ſuo. Quid turpius amne,
3 ſyluiſq; ripa comantibus? Vide ut alueũ lyntribus aret, uerſoq; uado remittat hortos.
al. cinno Quid ſi quis fœminę† cirro criſpat, & labris columbatur, Incipitq; ſuſpirans, ut ceruí-
forte ſua ui= ce laſſa† ſanantur, ne mori tyranni, irremediabilis factio rimatur, epulis, †lagænaq; ten
uatur tant domos, & ſæpe mortem exigunt. Genium feſto uix ſuo teſtem, tenuiſue cærei fila
al. laganaq; & crepacem molam. Focum mater aut uxor inueſtiunt. Non ſtatim hæc cum legeris
hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit? Nam etiã cum
abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in
tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio uelaretur caput, ex-
al. mimo cluſis utrinq; auribus, nõ aliter quàm in† nummo diuites fugitiui ſolent? Hũc eſſe, cui
tunc maximè ciuilibus bellis ſtrepentibus & ſolicita urbe & armata, comitatus hic fue
rit in publico, ſpadones duo, magis tamen uiri quàm ipſe? Hunc eſſe, qui uxorem mi-
lies duxit, cũ unã habuerit? Hæc uerba tam improbe ſtructa, tum tam negligenter ab-
al. extra iecta, tam† contra conſuetudinẽ omniũ poſita, oſtendunt mores quoq; non minus no
uos & prauos & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis, pepercit
gladio, ſanguine abſtinuit, nec ulla alia re, quid poſſet, quàm licentia oſtendit. Hanc ip
ſam laudẽ ſuã corrupit, iſtis orationis portẽtuoſiſſimæ delitijs. Apparet enim mollem
fuiſſe nõ mitem. Hoc iſtæ ambages cõpoſitionis, hoc uerba tranſuerſa, hoc ſenſus mihi
magni quidem ſæpe, ſed eneruati dum exeunt, cuiuis manifeſtũ facient, motũ illi feli-
citate nimia caput, quod uitiũ hominis eſſe, interdũ temporis ſolet. Vbi luxuriam latę
felicitas fudit, luxus primũ corporum eſſe diligentior incepit. Deinde ſuppellectili la-
boratur, deinde in ipſas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut pa
rietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uarientur auro, ut lacunari-
bus pauimentorum reſpondeat nitor: deinde ad cœnas lauticia transfertur, & illic cõ-
mendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur, ut ea quæ cludere ſo-
lent, cœna prima ponantur, ut quæ aduenientibus dabãtur, exeuntibus dentur. Cum
aſſueuit animus faſtidire, quæ ex more ſunt, & illi & pro ſordidis ſolita ſunt, etiam in
oratione quod nouũ eſt quærit: & modo antiqua uerba, atq; exoleta reuocat, & pro-
fert, modo fingit, & ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu habe-
tur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hoc gratiam ſperent,
ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit. Sunt qui illos detineant, &
porrigant. Sunt qui non uſq; ad uitium accedant, Neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid
grande tentanti, ſed qui ipſum uitium amet. Itaq; ubicunq; uideris orationem corru-
ptam placere, ibi mores quoq; à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo conui-
uiorum luxuria, quomodo ueſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia
(ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoq;, à quibus uerba exeunt procidiſſe. Mi-
rari quidem non debes, corrupta excipi, non tantũ à corona ſordidiore, ſed ab hac tur-
ba quoq; cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudicijs diſtant. Hoc magis mirari po-
tes, quod non tantũ uitioſa, ſed & uitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt. Nul-
lum ſine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcunq; uis magni nominis uirum, di-
cam quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos enim dabo,
quibus uitia non nocuerint, quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ fa-
mæ, & inter miranda propoſitos, quos ſiquis corrigit, delet. Sic enim uitia uirtutibus
immixta ſunt, ut illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam
nõ habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu ſtetit, uerſat. Multi

ex

ex alieno ſeculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Graccus illis & Craſſus & Curio nimis culti & recentes ſunt. Ad Appium & uſq; ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & uſitatum uolunt, in ſordes incidunt. Vtrũq; diuerſo genere corruptũ eſt, tam mehercules, quàm ſi nollent ſplendidis uti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria atq; in uſu poſita uitare, tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidẽ uellit. Ad compoſitionem tranſeamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfractam & aſperam probant, diſturbant de induſtria, ſiquid placidius effluxit, nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam, uirilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundam non eſt compoſitio, modulatio eſt, adeò † plauditur. *al. blanditur* Quid de illa loquar, in qua uerba differuntur? & diu expectata uix ad clauſulas redduntur? Quid illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemq; reſpondens. Non tantum in genere ſententiarum uitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt, & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet, ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in uanũ exeunt, & ſine affectu, nihil amplius quàm ſonant. Hæc uitia unus aliquis inducit, ſub quo tũc eloquentia eſt. Cæteri imitantur, & alter alteri, tradunt. Sic Saluſtio uigente, amputatæ ſententiæ, & uerba ante expectatũ cadẽtia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir rarę frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Saluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Saluſtiũ, exercitũ argento fecit, id eſt, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit. Poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodã loco, fugam noſtris facere. Alio loco Hiero rex Syracuſanorum, bellum fecit. Et alio loco, quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere. Guſtum tibi dare uolui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Saluſtiũ rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè cõtinua, nec ſine cauſa: ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, ubi alicui uitium pro exemplo eſt. Dixit Saluſtius aquis hiemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hyemauit tempeſtas. Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annũ fuiſſe, ait, Totus hyemauit annus. Et alio loco, Inde ſexaginta onerarias leues, præter militẽ & neceſſarios nautarũ, hyemante Aquilone miſit. Non deſinit omnibus locis hoc uerbum infulcire. Quodam loco Saluſtius dicit, Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit, quominus primo ſtatim libro poneret, ingentes eſſe famas de Regulo. Hæc ergo & huiuſmodi uitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis, iracunda oratio eſt. Commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod uides iſtos ſequi, qui aut uellunt barbam, aut inter uellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſeruata & ſubmiſſa cætera parte: qui lacernas coloris improbi ſumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquã, quod hominum oculis tranſilire liceat. Iritant illos, & in ſe aduertunt. Volunt uel reprehendi, dum conſpici. Talis eſt oratio Mecœnatis omniumq; aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes, uolenteſq;. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat, quàm mens ceſſit oneri, & inclinata uel prodita eſt: ita iſta oratio, quid aliud quàm ebrietas? Nulli moleſta eſt, niſi animus labatur. Ideò ille curetur, ab illo ſenſus, ab illo uerba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, uultus, inceſſus. Illo ſano ac ualente, oratio quoq; robuſta, fortis, uirilis eſt. Si ille procubuit, & cætera ſequuntur ruinam. Rege incolumi, mens omnibus una eſt, Amiſſo rupere fidem. Rex noſter eſt animus. Hoc incolumi, cætera manent in officio, parent & obtemperant. Cum ille paulum uacillauit, ſimul dubitant. Cum uerò ceſſit uoluptati, artes quoq; eius, actuſq; marcent, & omnis ex languido † fluxoq; conatus eſt. *al. fluidoq;* Quoniam hac ſimilitudine uſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus. Rex, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi cõmiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordidũ. Vbi uerò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantq;, qui initio quidẽ gaudẽt, ut ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt haurire, contre-

ctat. Cum uerò magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruosq; deſcendere delitiæ, conſpectum eorum, quibus ſe nimia auiditate inutilem reddidit, lætus pro ſuis uoluptatibus habet ſpectaculum alienarũ, ſubminiſtrator libidinum, teſtisq;, quarum ſibi uſum ingerendo abſtulit: nec illi tam gratum eſt abundare iucũdis, quàm acerbum quod non omnem illum apparatũ per gulam uentremq; tranſmittit, nõ cum omni exoletorum fœminarumq; turba conuolutatur, mœretq; quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs, ceſſat. Nũquid enim mi Lucili hic furor eſt, quod nemo noſtrum mortalem ſe cogitat? quod nemo imbecillum? imò quod nemo noſtrũ unum eſſe ſe cogitat? Aſpice culinas noſtras, & cõcurſantes inter tot ignes coquos noſtros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aſpice † ueteraria noſtra, & plena multorum ſeculorum uindemijs horrea. Vnũ putas uideri uentrem, cui tot conſulum, regionumq; uina cluduntur? Aſpice quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arent, fodiant. Vnum putas uideri uentrem, cui & in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sani erimus, & modica cõcupiſcemus, ſi unuſquiſq; ſe numeret, metiatur ſimul corpus, ſciatq;, nec multum capere, nec diu poſſe. Nihil tam æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, et huius incerti. Quicquid facies, reſpice ad mortem. Vale.

al. uentaria, fortaßis, uinaria.

IN LIBRVM XX. EPIST. CXIIII.

1 *Ingens parumq; regnum. Sic æditio ſuperior. In alijs erat, par cœlis regnum, quod ab erudituló quodam ſubmiſſum apparet, In alijs parq; regi regnum. In alijs aliud, οὐδὲν ὑγιὲς. Tolerabilis erit lectio, Ingens paruumq; regnum. Paruum quia unius in unum, ingens quia difficile ac præclarum.*

2 *Perſuadeat ſibi me in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iubentur. In alijs erat iubet, Si me uertas in ut, ac mox ur in ut, erit commoda lectio. Adhuc illud perſuadeat ſibi ut in hanc pulcherrimam uirtutem, ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio &c.*

EPISTOLA CXV.

3 *Quid ſi fœminæ cirro criſpat. Hic locus abſq; codicum auxilio reſtitui non poteſt, Itaq; nolui me torquere ſudore infrugifero, quandoquidem parum opis adferebant exemplaria.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER XXI.

EPIST. CXVI. Quod ſapientem non decet orationis ſolicita concinnitas. De pulchritudine animi. Et quod omnium hic non ſolida, ſed bracteata & ficta felicitas eſt.

NImis anxium eſſe te circa uerba & compoſitionem mi Lucili nolo. Habeo maiora quæ cures, quàm quæ ſcribas. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non ut ſcribas, ſed ut ſentias, ut illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & ueluti ſignes. Cuiuſcunq; orationem uideris ſolicitam & politam, ſcito animum quoq; non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille, remiſſius loquitur, & ſecurius. Quæcunq; dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capſula tortos, nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio cultus animi eſt, ſi circũtunſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoq; non eſſe ſyncerũ, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentũ uirile cõcinnitas. Si nobis animũ boni uiri liceret inſpicere, O q; pulchrã faciẽ, q; ſanctã, q; ex magnifico placidoq; fulgentem, uideremus, hinc iuſticia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaq; lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasq;, & quod credas in homine rarũ, humanitatis bonũ, ſplendorẽq; illi ſuũ affunderent. Tunc prouidentia, cum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantũ dij boni decoris illi, quantũ ponderis, grauitatisq; adderent, quanta eſſet cũ gratia autoritas? Nemo illũ amabilem, qui non ſimul uenerabilem diceret, Siquis uiderit hanc faciem altiorem fulgentioremq;, q; cerni inter humana cõſueuit, nónne uelut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & ut fas ſit uidiſſe, tacitus precetur? Tamen euocante ipſum uultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet; & diu contemplatus multũ extantem, ſupraq;

aliter, tunc

ſupraq; menſurã ſolitorũ inter nos aſpici, elatam oculis, mite quiddam, ſed nihilominus uiuido igni flagrãtibus, Tunc demum illam Vergilij noſtri uocem uerens atq; attonitus emittat. O quàm te memorẽ uirgo, namq; haud tibi uultus Mortalis, nec uox hominem ſonat. Sis felix noſtrumq; leues quæcunq; laborem. Aderit, leuabitq; ſi colere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus cõtrucidatis, nec auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, ſi nobis illam uidere cõtingeret. Nunc enim multa obſigillant, & aciem noſtram, aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcure retinent. Sed quemadmodum uiſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet & repurgari, ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis uoluerimus, poterimus perſpicere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſita, et humilitate, & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æque maliciam & erumnoſi animi ueternum perſpiciemus, quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat, et intuentem, hinc honorum, illinc magnarũ poteſtatũ falſa lux uerberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrũ in precio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, ut Ariſton ait, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, chari..s inepti. Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes uarietatis delectant: nos ingentiũ maculæ columnarum: ſiue ex Aegyptijs arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticũ aliquã uel capacẽ populi cœnationẽ ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos, cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur, omnium iſtorũ quos incedere altos uides, bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces ſub iſta tenui mẽbrana dignitatis, quantũ mali iaceat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, quæ magiſtratus, & iudices facit. Pecunia ex quo in honore eſſe cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresq; & uenales inuicẽ facti quærimus, non quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad miſericordiam impij. Et honeſta quamdiu ſpes ineſt, ſequimur, in contrariũ tranſituri, ſi plus ſcelerata promitterent. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infuſa cupiditas, altius ſedit, creuitq; nobiſcũ. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc dijs uelut rerũ humanarũ maximũ, cum grati uideri uolunt, conſecrant. Deniq; eò mores redacti ſunt, ut paupertas maledicto probroq; ſit, cõtempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedũt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ uelut unicum uitæ decus ornamentũq; laudantur. Nihil illis melius nec dare uidetur Dij immortales poſſe, nec habere. Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis, Clara micante auro, Eiuſdẽ currum aſpice. Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ Curuatura rotæ, radiorũ argenteus ordo. Deniq; quod optimum uideri uolunt, ſeculum aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalute opinionem bonam mutant.

Sine me uocari peßimum ut diues uocer,
An diues, an bonus nemo, omnes quærimus,
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant.
Vbiq; tanti quiſq;, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quiſquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non uoluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſiquid Veneris in uultu micat,
Merito illa amores cœlitum, atq; hominum mouet!

Quoniam Homerus uocat, χρυσῆν ἀφροδίτην.

Cum

Cum hi nouiſſimi uerſus in Tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eijciendum, & actorem, & carmen cōſurrexit uno impetu, donec Euripides in mediū ipſe proſiluit petens, ut ſpectarent, uiderentq́, quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellorophontes, quas in ſua quiſq́ dat. Nulla enim auaricia ſine pœna eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarū. O quantū lachrymarū, ò quantū laborum exigit, q̄ miſera deſideratis, q̄ miſera partis eſt. Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemq́ diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, q̄ quæritur. Quantū damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora uidentur. Deniq́ ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid nō acquiritur, damnū eſt. At felicē illū homines & diuitem uocant, & conſequi optant, quantū ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? Tu ullos eſſe conditionis peioris exiſtimas, quam qui habet & miſeriā & inuidiā? Vtinam honores petituri, cum ambitioſis, utinam qui diuitias optaturi eſſent, cum diuitibus deliberarent, & ſummū adeptis dignitatis ſtatum, profecto uota mutaſſent, cū interim illi noua ſuſpiciunt, cum priora damnauerint. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiam ſi curſu uenit, ſatis faciat. Queruntur & de conſilijs, & de proceſſibus ſuis, maluntq́ ſemper, quæ reliquerunt. Itaq́ hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidē nihil maius exiſtimo, Nunq́ te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidā felicitatē, quā tempeſtas nulla cōcutiat, non perducent te apte uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, & opinionū ſuarum ſecurus, & ob ipſa quæ alijs diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum uita æſtimet, & tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

EPIST. CXVII. Potius eſſe nullos quàm modicos habere affectus, contra Peripateticos diſputat.

VTrum ſatius ſit modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego nō uideo quomodo ſalubris eſſe, aut utilis poſſit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quæ tibi non uis negari eripio, facilem me, indulgentemq́ præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut uitæ neceſſarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detraham uitium. Nam cum tibi cupere interdixero, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore cōſilio, ut uoluptates illas magis ſentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, ut deſiderio amici torquear datus lachrymis tam iuſte cadentibus, naturale eſt opinionibus hominum tangi, & aduerſis cōtriſtari. Quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum enim uitiū ſine patrocinio, nulli non uitiū eſt uerecundū & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut deſinat, ſi incipere permiſeris, Imbecilliſq́ primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & uires dum procedit parat, excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quaſi naturali fluere principio? Curam nobis noſtri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulſeris, uitium eſt. Voluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit, ut non illam peteremus, ſed ut ea ſine quibus non poſſumus uiuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio. Si ſuo ueniat iure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, ſed illud aliquatenus lōge producitur, nec ubi uis, accipit finem. Sapienti non ſolicite cuſtodire ſe tutū eſt, & lachrymas ſuas & uoluptates ubi uolet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panætius reſpōdiſſe adulеſcentulo cuidam quærēti, An ſapiens amaturus eſſet. De ſapiente, inquit, uidebimus, mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longe abſumus, non eſt committendū ut incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, uilem ſibi. Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur, ſiue contēpſit, ſuperbia accendimur. Aeque facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaq́ conſcij nobis imbecillitatis noſtræ quieſcamus. Nec uino infirmum animum cōmittamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Panetius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos à lubrico recedamus.

In ſicco quoq; parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos uoce, Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homuntiones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum. Cõcupiſcemus, ſed temperate. Iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? Quia nos poſſe non credimus. Imò mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo utamur, ſi uires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur. Vale.

EPIST. CXVIII. Argumentatur contra profeſſores ſuos ſapere bonum eſſe. Deinde huius diſputationis uelut pœnitens docet inſtrumenta uirtutum non talia argumenta tractanda.

MVltum mihi tibiq; negocium concinnabis, & dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſalua gratia, nec conſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris an uerum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primũ exponam, quid Stoicis uideatur. Deinde tunc dicere ſententiã audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus, quia quod bonum eſt facit. Quicquid facit, corpus eſt, quod bonum eſt, prodeſt, faciat autem aliquid oportet, ut proſit, ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt. Sequitur, ut neceſſe ſit illam corporalem quoq; dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt et accidens alteri, id eſt, ſapientiæ, itaq; nec facit quicquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonum ſapere, dicimus referentes ad id, ex quo pẽdet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab alijs reſpondeatur, audi anteq; ego incipio ſecedere, & in aliam partem conſidere. Iſto modo, inquiũt, nec beate uiuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt beatam uitam bonum eſſe, & beate uiuere bonum non eſſe. Etiamnũ quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? Ergo expetenda res eſt ſapere, ſi expetenda res eſt, bona eſt. Coguntur noſtri uerba torquere, & unam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ergo illam ſi pateris adiungam. Expetendum eſt, inquit, quod bonum eſt, expetibile quod nobis contingit. Cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tanq; bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere, quia iam primò uinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum. Apud nos ueritatis argumentũ eſt, aliquid omnibus uideri: tanq; deos eſſe, inter alia hinc colligimus, quod omnibus de dijs opinio inſita eſt, nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges, moreſq; proiecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione. Neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam quod uicti ſolent, ut prouocem ad populum. Noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, utrũ extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quàm ille cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt. Quod tangit corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acceſſerat receſsit. Quod receſsit, motum habet, quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere, nec aliud calorem, aliud calere, nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si ualetudo indifferens eſt, & ualere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt, & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt, & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt, & turpem eſſe malum eſt. Tam me hercules quàm ſi lippitudo malũ eſt, & lippire malum eſt. Hoc ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiẽs eſt, ſapit. Adeò non poteſt dubitari, an quale iſtud ſit, tale hoc ſit, ut quibuſdam utrũq; unũ uideatur atq; idẽ. Sed illud libẽter quæſierim, Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit. Bonum negant eſſe, malum utiq; non eſt, ſequitur medium ſit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteſt, tanquàm pecunia, forma, nobilitas. Hoc ut ſapiat, contin-

gere niſi bono non poteſt, ergo indifferens non eſt. Atqui ne malũ quidem eſt, quod contingere malo non poteſt, ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt, ſapere nõ niſi bonus habet, ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod uocas ſapere, utrum facit ſapientiã, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, utroq; modo corpus eſt. Nam & quod fit, & quod facit, corpus eſt: ſi corpus eſt, bonum eſt. Vnum enim deerat illi, quo minus bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in utrolibet eorum & alterum ſit. Nunquid enim quenq; exiſtimas ſapere, niſi quia ſapientiam habet? Nunquid quenq; qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici ueteres iſta diſtinguunt, ab illis diuiſio uſq; ad Stoicos uenit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud eſt agrũ habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem, non ad agrũ pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedas duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habitu ſapientiam habet qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, uel ad ſummum optimumq; perducta. Ars enim uitæ eſt. Sapere quid eſt? Non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt mens bona, alterũ quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporũ, tanquam hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tanquam, uideo Catonem ambulantem, hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod uideo, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus, inquit, eſt quod nũc loquor, ſed enunciatiuũ quiddam de corpore, quod alij effatum uocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum dicimus ſapientiã, incorporale quiddam intelligimus. Cum dicimus ſapit, de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, utrum illum dicas, an de illo. Putemus in præſentia iſta duo eſſe, non enim quid mihi uideatur, pronũcio: quid prohibet, quo minus aliud quidem, ſed nihilominus bonum? Dicebas paulo ante aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur. Illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur eiuſdem naturæ ſunt utraq;, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet, hic in eodẽ eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſsidetur, ſapientia natura: ille abalienari poteſt, & alteri tradi, hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaq; quod compares inter ſe diſsimilia. Cœperã dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen utraq; bona, Et ſapientiam, & ſapientiam habere, duo eſſe, & utrumq; bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quominus & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam, nihil obſtat ergo quominus & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc uolo ſapiens eſſe, ut ſapiam. Quid ergo? Non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonum eſt? Vos certe dicitis ſapientiam ſi ſine uſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt uſus ſapientiæ? Sapere, hoc eſt in illa precioſiſsimum, quo detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt, adeo quidem ut illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt, ſapere uſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt uſus eius bonum non eſſe, quæ ſine uſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda? Fateris. Interrogo, an uſus ſapientiæ ſit expetendus? Fateris. Negas enim te illam recepturum, ſi uti ea prohibearis. Quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere ſapientiæ uſus eſt, quomodo eloquentiæ loqui, quomodo oculorum uidere. Ergo ſapere ſapientiæ uſus eſt, Vſus autem ſapientiæ expetendus eſt. Sapere ergo expetendum eſt. Si expetendũ eſt, bonum eſt. Olim meipſum damno, qui illos imitor dum accuſo, & uerba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malũ eſt, & æſtuare malum ſit? Si algor malum eſt, malum ſit algere. Si uita bonum eſt, & uiuere bonum eſt. Omnia iſta circa ſapientiam ſunt, non in ipſa ſapientia ſunt. At nobis in ipſa commorandum eſt, etiam ſiquid euagari libet, amplos habet illa ſpacioſosq; ſeceſſus. De deorum natura quæramus, de ſyderum elementis, de his tam uarijs ſtellarũ diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animiſq; illinc impetus ueniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilq; in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis uolutetur. Iſta iam à formatione morum

tione morum receſſerunt, ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc uero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas exacuunt, ſed extenuant. Obſecro uos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribúſque debitam, in re neſcio an falſa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? Quid mihi profuturum eſt ſcire, † aliud bonum eſſe? Temere me geram, ſubibo huius uoti aleam. Tibi ſapientia, mihi ſapere contingat, Pares erimus. Potius id age, ut mihi uiam monſtres, qua ad iſta perueniam. Dic mihi quid uitare debeam, quid appetere, quibus animum labentem ſtudijs firmem, quemadmodum quæ me ex tranuerſo ferunt aguntq; procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim, quomodo iſtas calamitates remoueam, quæ ad me irruperunt, quomodo illas ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram erumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo ultimum et neceſſarium uitæ terminum non expectem, ſed ipſe mecum quò uiſum erit, profugiam. Nihil mihi uidetur turpius, quàm optare mortem. Nam ſi uis uiuere, quid optas mori? ſiue non uis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam ut quandoq; moriaris, etiam inuito poſitum eſt: ut cum uoles, in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſsimum his diebus principium diſerti mehercules uiri legi. Itaq; inquit, quamprimum moriar. Homo demens, optas rem tuam, itaq; quamprimum moriar. Fortaſſe inter has uoces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? Nemo te tenet, euade quà uiſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus hic mundus adminiſtratur. Aqua, terra, ſpiritus. Omnia iſta tam cauſa uiuendi ſunt, quàm uiæ mortis. Itaq; quamprimum moriar. Quamprimũ iſtud quod eſſe uis? quem illi diem ponis? Citius fieri quàm optas poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt uerba, & † hac deteſtatione miſeriam deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitã roga & ſalutem. Si mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere: Hæc mi Lucili tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem uaniſsimã agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna impoſuit, nondum illas ſoluiſti. Iam cauillaris. Quàm ſultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis uentilare. Remoue iſta luxuriæ arma, decretorijs opus eſt. Dic qua ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet, hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic ſit. Negemus ſapere, ut hoc totum ſtudium derideatur, tanquam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit ſapientia? Quid enim dubium eſt oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia uiribus aut ullo robore intelligat? Aegro interim nihil uentura ſanitas prodeſt, non magis quàm currentem luctantemq;, poſt multos ſecuturum ſenſus ocium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurũ eſt, quia futurũ eſt? Nam quod bonum eſt, utiq; prodeſt, niſi præſentia prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt utiq;, ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiẽs, hoc bonum erit cum fuero, interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo oro te quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis uis probari, non eſſe aliquid quàm ſi dixero, futurum eſt? Nondũ enim ueniſſe apparet, quod uenit. Ver ſecuturum eſt. Scio nunc hyemem eſſe. Aeſtas ſecutura eſt, ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam ſpero, ſed interim non ſapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurũ eſt, ut ſapiam, ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. Non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coëunt, nec apud eundem ſunt unà bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſsimas nugas, et ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus acceſſit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendiũ domus ſuæ currit, tabulam laterunculariã perſpicit, ut ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq; nũciantur, & incendium domus, & periculum liberorũ, & obſidiũ patriæ, & bonorum direptio. Adijce iſtis naufragiũ, motusq; terrarũ, & quicquid aliud timeri poteſt. Inter

i aliter, illud

ἄγετοι φύγετοι

al. hac deſtinatione miſericordiam captantis.

iſta diſtrictus rebus nihil aliud quàm animũ oblectantibus uacas. Quid inter ſapientiã & ſapere interſit inquiris? Nodos nectis ac ſoluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignũ ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & unde quàm multa etiã diligentiſsimis pereant. Aliud ualitudo ſua cuiq; abſtulit, aliud ſuorũ, aliud neceſſaria negocia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiſcũ diuidit ſomnus, & hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partẽ mittere in uanũ? Adijce nunc, quod aſſueſcit animus delectare potius quàm ſanare, & philoſophiam oblectamentũ facere cum remediũ ſit. Inter ſapientiam et ſapere quid interſit neſcio. Scio mea nõ intereſſe ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit didicero, cur potius inter uocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera. Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. Poſſum autem ſuperior eſſe, ſi † dixero omne quod diſco. Vale.

al. fecero

EPIST. CXIX. Præmittens de mundanorum ſolicitudine, & ſapientis ſecuritate. Et quid ſit bonum. Et quæ honeſti & boni differentia.

EXigis à me frequentiores epiſtolas. Rationes cõferamus, ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, ut tua priora eſſent, ut ſcriberes, ego reſcriberẽ. Sed non ero difficilis, bene credi tibi ſcio, itaq; in anteceſſum dabo. Nec faciam quod Cicero uir diſertiſsimus facere Atticum iubet, ut etiam ſi rem nullam habebit, quod in buccam uenerit ſcribat. Nunq̃ poteſt deeſſe quod ſcribam, ut omnia illa quæ Ciceronis implent epiſtolas tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis uiribus pugnet: quis conſulatum fiducia Cæſaris, quis Pompei, quis aperte petat: quàm durus ſit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinquis, nummus moueri non poſsit. Sua ſatius eſt mala quàm aliena tractare, ſe excutere & uidere, quàm multarum rerum cãdidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt mi Lucili egregiũ, hoc ſecurũ ac liberũ, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundum tribubus uocatis, cum candidati in templis ſuis pendant, & alius nummos pronunciet, alius per ſequeſtrem agat, alius eorum manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt, omnes attoniti uocem præconis expectãt, ſtare ocioſum, & ſpectare illas nundinas nec ementem quicq̃, nec uendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui nõ prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, ſed magna illa, in quibus alij honores anniuerſarios petunt, alij perpetuas poteſtates, alij bellorũ euentus proſperos triũphosq̃ alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij ſalutem ſuam ſuorumq̃. Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere, nihil mihi tecũ fortuna, non facio me tibi copiam. Scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri. Nihil rogo. Hoc eſt priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integrã ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimiũ uidebatur? Non eſt, ut æſtimant homines, auida felicitas, ſed puſilla. Itaq; neminẽ ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longe ab illis iaces. Ei uero qui ad illa peruenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit aſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem male habet ignorantia ueri, tanquam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quàm ſperauerint, adepti ac multa paſsi uident, maiorq̃ pars miratur ex interuallo fallẽtia, & uulgo bona pro magnis ſunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quæramus quid ſit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud aliter expreſsit. Quidam ita finiũt, Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe uocat. Huic ſtatim opponitur. Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciẽ? Scis quàm multa mala blanda ſint. Verum & ueriſimile, inter ſe differunt. Itaq; quod bonum eſt, uero iungitur, non eſt enim bonum, niſi uerum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicere facit, ueriſimile eſt, ſurripit, ſolicitat, attrahit. Quidam ita finierunt. Bonũ eſt, quod ad petitionem ſui mouet, uel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem opponitur. Multa enim impetum animi mouent, quæ petantur petentium malo. Melius illi, qui ſic finierunt, Bonum eſt quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet: & ita

demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendũ. Iam & honeſtum eſt; hoc enim perfecte eſt petendum, Locus ipſe me admonet, ut quid interſit inter bonũ honeſtumq; dicã. Aliquid inter ſe habet mixtũ & inſeparabile, nec poteſt bonũ eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt, & honeſtum utiq; bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonũ, quo beata uita completur, cuius contactu alia quoq; bona fiunt. Quod dico tale eſt. Sunt quædam neq; bona, neq; mala, tãquam militia, legatio, iuriſdictio. Hæc cum honeſte miniſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit. Quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit, Hanc quidam finitionem reddiderunt. Bonum eſt quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam, quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt, ſed tam puſilla ſunt, ut non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt contemnenda. Nullum enim minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt. Cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? Si perfecte ſecũdum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt ſecundum naturam eſſe. Hæc eius proprietas. Fatêris & alia ſecundum naturam quidem eſſe, ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cum hæc non ſint; quomodo ad illam proprietatem peruenit, cum utriq; præcipuum illud cõmune ſit, ſecundum naturã eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc nouũ eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes, alia eius proprietas fit. Ille irrationabilis eſt, hic rationabilis. Quædã incremento non tantũ in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrũ lagenam an doliũ impleas uino, nihil refert, in utroq; proprietas uini eſt. Et exiguũ mellis pondus, & magnũ, ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. In iſtis enim eadẽ qualitas eſt, quamuis augeantur, manent. Quædã amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædã poſt multa incrementa, ultima demũ uertit adiectio, et nouã illis, aliamq; quàm in qua fuerũt conditionẽ imprimit. Vnus lapis facit fornicẽ. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo uinxit. Sũma adiectio quare plurimũ facit, uel exigua? quia nõ auget, ſed implet. Quædã proceſſu priorẽ exuũt formã, & in nouã trãſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinẽ eius ſequendo laſſatus eſt, infinitũ cœpit uocari quod longe aliud factũ eſt quàm fuit; cum magnũ uideretur. Sed finitũ eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus; nouiſſime creſcente ad difficultatẽ inſecabile inuentũ eſt. Sic ab eodẽ quod uix et ægrè mouebatur, proceſſimus ad immobile. Eadem ratione aliquid ſecũdum naturam fuit, hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit. Vale.

EPIST. CXX. De parſimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ, & quod nunquam parum eſt, quod ſat eſt.

QVoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in commune, ipſe mihi dicõ. Quid ſit quod inuenerim quæris? Sinum laxa, merum lucrũ eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrime poſſis, quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias compendiario ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negociari poſſis. Aes alienũ facias oportet, ſed nolo per interceſſorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratũ tibi creditorem dabo, Catonianũ illud, à te mutuum ſumes. Quantulumcunq; eſt, ſatis erit, ſi quicquid deerit, id à nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili intereſt, utrũ non deſideres, an habeas. Summa res in utroq; eſt eadem, Non torqueberis: nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges; Contumax eſt, non poteſt uinci, ſuum poſcit: ſed ut quicquid naturã excedit, ſcias precarium eſſe non neceſſarium, Eſurio, edẽdum eſt. Vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem nõ delectari uult, ſed impleri. Sitio, Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum iubet, ſitim extingui. Vtrum ſit aureum poculum an cryſtallinum, an † uitreum, an tyburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua deuites. Fames me appellat, ad proxima quæq; tendatur manus.

al. mirrhinum

datur manus. Ipſa mihi commendabit, quodcunq; comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. Quid ſit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum, Sapiens diuitiarum naturalium eſt quæſtor acerrimus. Inanima, inquis, lance numeras. Quid eſt illud inane? Nam ego parauceram fiſcos, Circumſpiciebã in quod me mare negociaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerſerem merces? Decipere eſt illud, docere paupertatem, cum diuitias promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multum an ſatis? Qui multum habet, plus cupit, quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecuturus eſt, quod nunquam † diuitijs contingit, finem.

forte, diuiti

An has ideo nõ putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? Quia propter illas nulli uenenum filius, nulli uxor impegit? Quia in bello tutæ ſunt? Quia in pace ocioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit? Plus Iupiter non habet. Nunquam parum eſt quod ſatis eſt. † Nunquam ſatis eſt, quod multum. Poſt Dariũ & Indos pauper eſt Alexander Macedo, quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, & (ut ita dicam) mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum unicuiq; cum proceſsit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, tanto ſine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis. Neminem pecunia diuitem fecit, imò contra, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſsit. Quęris quæ ſit huius rei cauſa? Plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem uoles mihi ex his, quorum nomina cum Crœſo Licinioq; numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quicquid habet, & quicquid ſperat, ſimul computet. Iſte, ſi mihi credis, pauper eſt: ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed ut ſcias quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coãrtare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu uocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoq; eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat, ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomẽ inuaſit occupata paupertas, ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere ſolemus, febris illum tenet. Eodem modo dicendum eſt, diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc quod nemo monetur ſatis, ut omnia naturalibus deſiderijs metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere uitia deſiderijs noli. Quæris quali menſa, quali argento, quàm paribus miniſterijs & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibum natura deſiderat. Num tibi cum fauces urit ſitis, aurea quæris Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter Pauonẽ rhombumq;? Ambitioſa non eſt fames, contenta deſinere eſt. Quò deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. Quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoq; eſuriat, quemadmodum non impleat uentrem, ſed farciat, quemadmodum ſitim in prima potione ſedatam reuocet. Egregie itaq; Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod † neceſsitas faſtidium excuſsit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parum decens, illud parum laudatum oculos meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis uiuendi iura deſcripſit, ut ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt & in promptu, delitijs omnia miſere ac ſolicite † operantur. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quàm quia quicquid ex neceſsitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur. Vale.

al. Nunquã ſatis nõ eſt, quod multum eſt

al. neceſsitati

al. cõparatur

IN LIB. XXI. EPIST. C.XVIII.

Quid mihi profuturum eſt ſcire aliud bonum eſſe? Temerè me geram, ſubito huius uoti aleam, tibi ſapientiam mihi ſapere contingat. Si circumflectas penultimam in ſubito, & pro ſapientiam legas ſapientia, ut erat in quibuſdam, probè habet lectio: quanquam malim ſubibo quàm ſubito, quia præceßit, temerè me geram.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. XXII.

EPIST. C.XXI. Quomodo ad nos boni honeſtiq; noticia peruenerit, ubi notat eos qui aſsidue ſuum ſtatum uariant.

EPiſtola tua per plures quæſtiunculas uagata eſt, ſed in una conſiſtit, & hanc expediri deſiderat, Quomodo ad nos boni honeſtiq; noticia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, apud nos tantum diuiſa. Quid ſit hoc dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod utile eſt. Itaque hoc & diuitijs, & equo & uino, & calceo nomen imponunt. Tanta fit apud illos boni uilitas, & adeò uſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officij conſtat, tanquam pie curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamq; ſententiam. Iſta duo quidem facimus, ſed ex uno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, utique bonum. Superuacuum iudico adijcere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cum ſæpe dixerim: hoc unum dicam, Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti poteſt. Vides autem diuitijs nobilitate, uiribus, quammulti male utantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici, Quomodo ad nos prima boni honeſtiq; noticia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit. Semina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in noticiam incidiſſe: quod eſt incredibile, uirtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis uidetur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio. Per analogiam noſtri intellectum & honeſtum & bonum iudicant. Hoc uerbum cum latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, ſed tanquam uſitato. Quæ ſit hæc analogia dicā. Noueramus corporis ſanitatem, ex hac collegimus eſſe aliquā & animi. Noueramus corporis uires, ex his collegimus eſſe, & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerat, hæc cœpimus tanquam perfecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorq; celabat. Hæc diſsimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam ultra rectum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiuſq; regno iudicauit, regias opes poſſe cōtemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenū ſe regi daturū, monuit Pyrrhum, caueret inſidias: eiuſdē animi fuit, auro non uinci, ueneno non uincere. Admirati ſumus ingentem uirum, quem non regis, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentē, qui aliquod eſſe crederet, etiā in hoſtes nefas, qui in ſumma paupertate qua ſibi decus fecerat, nō aliter refugit diuitias quàm uenenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium nō poſſe corrumpi. Oratius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimiq; à tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferetur iuſsit, & tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingenti ruina tigna ſonuerūt. Poſtq; reſpexit, et extra periculū eſſe patriā periculo ſuo, ſenſit, ueniat ſiquis uult, inquit, ſic euntē ſequi, deditq; ſe in præceps: et nō minus ſolicitus in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quàm ut ſaluus exiret, retento armorū uictriciū decore, tam tutus redijt, quàm ſi ſponte ueniſſet. Hæc et huiuſmodi facta imaginē nobis oſtendere uirtutis. Adijciā quod mirū fortaſſe uideatur. Mala interdū ſpeciē honeſti obtulerūt, & optimū ex contrario nituit. Sunt enim, ut ſcis, uirtutibus uitia cōfinia, & perditis quoq; ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalē, cum plurimum interſit, utrū quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi, inquā, ſunt Lucili, qui nō donat, ſed proijciunt. Non uoco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratū. Imitatur negligentia facilitatē, temeritas, fortitudinē. Hæc nos ſimilitudo coēgit attendere, et di-

ſtinguere ſpecie quidem uicina, re aūt plurimum inter ſe diſsidentia: dum obſeruamus eos quos inſignes egregiū opus fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquā generoſo animo feciſſet, et magno impetu. Sed ſemel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum, animoſe paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factū laudauimus, contempſimus uirum. Alium uidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſancte ac religioſe adminiſtrantē, nō deeſſe ei et in his quæ toleranda erant patientiā, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendū eſſet, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, et laſsitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper & in omni actu par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed more eò perductus, ut non tantum recte facere poſſet, ſed niſi recte facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe uirtutē, hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda diſtribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiā, iuſticiā, & ſuum cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum cōcordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata uita, ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Nunquā uir ille perfectus adeptusq; uirtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidētia triſtis excepit, ciuē eſſe ſe uniuerſi & militem credēs, labores uelut imperatos ſubijt. Quicquid inciderat, nō tanquam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum: ſed quaſi delegatum ſibi hoc qualecunq; eſt, inquit, meum eſt, aſperum eſt, durū eſt, in ipſo nauemus operam. Neceſſario itaq; magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectū ſui, & nō aliter quàm in tenebris lumen effulſit, auertitq; in ſe omniū animos, cum eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſq; rebus pariter æquus. Habebat perfectum animū, ad ſummā ſui adductus, ſupra quā nihil eſt niſi mens dei, ex qua pars et in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinū eſt, quàm ubi mortalitatē ſuam cogitat, & ſcit in hoc natū hominem, ut uita defungeretur: nec domū eſſe hoc corpus, ſed hoſpitiū, & breue hoſpitium, quod relinquendū eſt, ubi te grauem eſſe hoſpitem uideas. Maximū inquam mi Lucili argumentum eſt animi ab altiori uenientis ſede, ſi hæc in quibus uerſatur humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus quàm multa nos incommoda exagitent, quàm male nobis conueniat hoc corpus. Nūc de uētre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Aliàs nerui nos, aliàs pedes uexant. Nunc deiectio, nunc diſtillatio. Aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt. Hinc atq; illinc tentamur, et expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitātibus. At nos corpus tam turpe ſortiti, nihilominus alterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, imò morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo ſtamus, & illò unde nobis cadendum hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit. Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit, & pars eius magna iam facta eſt. Nam quod uiximus tempus eo loco eſt, quo erat anteq; uiximus. Erramus autem, qui ultimum timemus diē, cum tantundem in mortē ſinguli conferant. Non ille gradus laſsitudinē facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, nō corripit. Ideò magnus animus cōſcius ſibi melioris naturæ, dat quidē operam, ut in hac ſtatione, qua poſitus eſt, honeſte ſe atq; induſtrie gerat. Cæterū nihil horum quæ circa ipſum ſunt ſuum iudicat, ſed ut cōmodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius uideremus conſtantiæ, quid ni ſubiret nos ſpecies nō uſitatæ indolis? Vtiq; ſi hanc, ut dixi, magnitudinem ueram eſſe oſtendebat. Qualitatis ueræ tenor permanet, falſa nō durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt. Et modo parum illis ſeuerus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uili Tubero. Modo Lucium Craſſum diuitijs, Apicium cœnis, Mecœnatē delitijs prouocāt. Maximum indicium eſt malæ mētis, fluctuatio, & inter ſimulationem uirtutis,

amoremq;

amoremq́ʒ utiliũ,aſſidua iactatio, Is habebat ſæpe ducẽtos, Sæpe decem ſeruos:mo-
do reges atq́ʒ tetrarchas. Omnia magna loquẽs:modo ſit mihi menſa tripes,& Con-
cha ſalis puri, toga quæ defendere frigus. Quãuis craſſa, queat:decies centena dediſ-
ſes Huic parco paucis contento,quinq́ʒ diebus Nil erat in loculis. Omnes iſti tales
ſunt,qualẽ hunc deſcribit Horatius Flaccus,nunq́ʒ eundem,nec ſimilem quidem ſibi.
Adeò in diuerſum aberrat. Multos dixi,propè eſt ut omnes ſint. Nemo non quotidie,
& cõſilium mutat,& uotum:modo uxorẽ uult habere,modo amicam:modo regnare
uult,modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modo dilatat ſe uſq́ʒ ad inuidiam, mo-
do ſubſidit & contrahitur infra humilitatem uerè iacentium: modo pecuniam ſpargit,
nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens,alius prodit atq́ʒ alius, &(quo
turpius nihil iudico)impar ſibi eſt. Magnam rem puta unum hominem agere. Præter
ſapientem autem nemo unum agit. Cæteri multiformes ſumus, modo frugi tibi uide-
bimur & graues,modo prodigi & uani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam
ei ſumimus,quam exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualem inſtitueris præſtare te, ta-
lem uſq́ʒ ad exitum ſerues. Effice ut poſsis laudari,ſi minus,ut agnoſci. De aliquo, quẽ
uidiſti heri,merito dici poteſt,hic quis eſt? Tanta mutatio eſt. Vale.

EPIST. C.XXII. Quomodo omnibus animalibus ſit conſtitutionis ſuæ tempus, & ex omnibus conſtitutionibus ſuis ſenſus eſt,& quid ſit conſtitutio.

Litigabis ego uideo,cum tibi hodiernam quæſtiunculam,in qua ſatis diu hæſimus,
expoſuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare ſoles. Hoc quid ad mores?
Sed ad exclamandum. Tibi primum alios opponam,cum quibus litiges,Poſidonium
& Archidemum. Hi iudicium accipient,deinde dicam. Non quicquid morale eſt, bo-
nos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet,aliud ad exercendum, aliud ad
ueſtiendum,aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem
pertinent,etiam ſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Qui
dam illos corrigunt & ordinant,quidam naturam eorum et origenem ſcrutantur:cum
quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus cæteris,
longe me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint,
niſi quid homini ſit optimum inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum
intelliges,quid faciendum tibi, quid uitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ de-
beas. Ego,inquis,uolo diſcere,quomodo minus cupiã,minus timeam. Superſtitionẽ
mihi excute,doce leue eſſe uanumq́ʒ, hoc quod felicitas dicitur, unam illi ſyllabam fa-
cillime accedere. Deſiderio tuo ſatis faciam,& uirtutes exhortabor,& uitia conuerbe-
rabo,licet aliquis nimium immoderatumq́ʒ in hac parte me iudicet,nõ deſiſtam perſe
qui nequitiã & affectus efferatiſsimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorẽ compe-
ſcere,& uotis obſtrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus,& ex gratu-
latione natũ ſit,quicquid obloquimur? Interim permitte mihi ea,quę paulo remotiora
uidentur,excutere. Quærebamus an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſen
ſus. Senſus aũt eſſe ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent,
nõ aliter quàm in hoc erudita. Nulli nõ partium ſuarũ agilitas eſt. Artifex inſtrumenta
ſua tractat ex facili. Rector nauis ſcit gubernaculũ flectere. Pictor colores quos ad red
dendam ſimilitudinẽ multos uarioſq́ʒ ante ſe poſuit,celerrime denotat, & inter ceram
opuſq́ʒ facili uultu ac manu commeat. Sic animal in omnem uſum ſui mobile. Mirari
ſolemus ſcenæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & affectuum parata
illorum eſt manus, & uerborũ uelocitatẽ geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat,his
natura. Nemo ægre molitur actus ſuos, nemo in uſu ſui hæſit. Ad hoc edita protinus
faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt,inſtituta naſcũtur. Ideò,inquit,partes ſuas anima-
lia apte mouebunt, quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſint. Ita ut uos dicitis, co-
guntur,metuſq́ʒ illa in rectum,non uoluntas mouet,quod eſt falſum. Tarda enim ſunt
quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas ſpontaneus motus eſt. Adeo autem nõ adigit il-
la ad hoc doloris timor,ut in naturalem motũ etiã dolore prohibente nitantur. Sic in-
fans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit,ſimul tentare uires ſuas cœpit, cadit, & cũ
fletu toties reſurgit,donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit exercuit. Animalia

quædam

quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, do
nec ad locum reponantur. Nullum tormētum ſentit ſupina teſtudo: Inquieta eſt tamē
deſiderio naturalis ſtatus, nec ante deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes cōſtitit. Ergo
omnibus cōſtitutionibus ſuus ſenſus eſt, & inde membrorum tam expedita tractatio:
nec ullum maius indicium habemus, cum hac illa ad uiuendum uenire noticia, quàm
quod nullum animal ad uſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, ut uos dicitis princi-
pale animi, quodam modo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, &
nobis quoq; uix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica na
ſci oporteret, ut iſtam finitionem magnæ parti hominū togatorum obſcurā intelligāt.
Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi di
cerem: Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaq; infans
ille quid ſit conſtitutio, non nouit, conſtitutionē ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit,
animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionē ſuam craſſe intelligit, & ſummatim,
& obſcure. Nos quoq; animū habere nos ſcimus, quid ſit animus, ubi ſit, qualis ſit, &
unde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius
ignoremus ac ſedē: talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim
id ſentiat, per quod animalia quoq; ſentiunt. Neceſſe eſt ſenſum eius habeāt, cui parēt
à quo reguntur. Nemo nō ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat,
quid ſit illud, ignorat. Et quod ſibi eſſe ſcit, quid ſit, aut unde ſit, neſcit. Sicut infantibus
ſic quoq; animalibus principalis partis ſuæ ſenſus eſt, nō ſatis dilucidus, nō expreſſus.
Dicitis, inquit, omne animal primum conſtitutioni ſuæ conciliari, hominis autē con-
ſtitutionē rationalem eſſe, & ideò conciliari hominem ſibi, nō tanq; animali, ſed tanq;
rationali. Ea enim parte ſibi charus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans cō
ciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondum ſit? Vnicuiq; ætati ſua cō
ſtitutio eſt. Alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur in
qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt. Huic cōſtitutioni ſuę conciliatur. Enati ſunt dentes,
huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba quæ in ſegetem frugemq; uētura eſt,
aliam conſtitutionē habet tenera & uix eminens ſulco: aliam cum conualuit & molli
quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum conſtitit: aliam cum flaueſcit, & ad aream ſpe-
ctat & ſpica eius induruit, in quam conſtitutionem cum uenit, eam tuetur, in eam com
ponitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcētis, ſenis. Ego tamen idem ſum, qui & in-
fans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atq; alia cuique conſtitutio ſit, conci-
liatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenē, aut ſenem, ſed
me natura cōmendat. Ergo infans ei cōſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt,
non quæ futura iuueni eſt. Neq; enim ſi aliquid illi maius in quod tranſeat reſtat, non
hoc quoq; in quo naſcitur ſecundum naturam eſt. Primum ſibijpſi cōciliatur animal,
debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatē peto, Cui? Mihi. Ergo mei
curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me: ergo mei curā ago. Si omnia propter
curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hęc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur,
ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, nō abijcit. Et quia tutela certiſsima ex pro-
ximo eſt, ſibi quiſq; commiſſus eſt. Itaq; ut in prioribus epiſtolis dixi, tenera quoq; ani
malia è materno utero uel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtū ipſis, protinus norunt,
& mortifera deuitant: umbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus
rapto uiuentibus. Nullum animal ad uitā prodit ſine metu mortis. Quemadmodū, in-
quit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris, aut mortiferæ rei poteſt? Primum
quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum ex
eo apparet, quod nihil amplius ſi intellexerint, faciāt. Quid eſt quare pauonem, quare
anſerē gallina non refugiat, quū tanto minorem & ne notū quidē ſibi accipitrē? Qua-
re pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, nō
experimento collectam. Nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde ne hoc caſu
exiſtimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec unquam obliuiſcuntur. Huius tu-
telæ & diligentiæ æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea non fiunt timidiora ui-
uendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore
ſalutis

ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & uariũ, quod uſus docet. Quicquid natura tradit, et æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal pernicioſa intelligere conatur. Sentit ſe carne conſtare. Itaq; ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo uri quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilẽ. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim cõciliatur ſaluti ſuæ quicq;, & quæ iuuant, illa petit, læſura formidat. Naturales à cõtrarijs aſpernationes ſunt, ſine ulla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine conſilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diurni laboris obeundi cõcordia? Non uides quàm nulli mortalium imitabilis ſit illa araneæ textura? Quanti operis ſit fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia in quorum precium illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt et inæquale, quicquid ars tradit, æquo uenit quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis quàm tutelam ſui, & eius peritiam tradidit. Ideoq; etiam ſimul incipiunt, & diſcere & uiuere. Nec eſt mirum cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & charitate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni uellent. Nec hoc per ſe profuturum erat, ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes uilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoq; & brutis quamuis in cætera torpeant, ad uiuendum ſolertia eſt. Videbis quæ alijs inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe. Vale.

EPIST. C.XXIII. De his qui officia lucis noctiſq; peruertunt. Et quod naturam ſequentibus omnia facilia ſunt & expedita.

DEtrimentũ iam dies ſenſit, reſiliuit aliquantulum, ita tamen, ut liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo (ut ita dicã) die ſurgat officioſior, meliorq;, quàm ſi quis illum expectat, & lucem primã exuit. Turpis qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius uigilia in medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſq; peruertunt, nec ante diducũt oculos heſterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) ſedibus noſtris ſubditos è contrario poſuit. Noſq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis, Illis ſera rubens accendit lumina ueſper. Talis horum contraria omnibus non regio ſed uita eſt. Sunt quidem in eadem urbe antipodes, qui, ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam ſolem uiderunt, nec occidentem. Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum uiuendum ſit, qui neſciunt quando. Et hi mortem timent, in quam ſe uiui condiderũt, tam infauſti homines, quàm nocturnæ aues ſunt. Licet in uino unguentoq; tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula diſcoctis, totum peruerſum uigiliæ tempus deducant, nõ conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. Mortuis certè interdiu parentantur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus uitam. Huius & officium & argumentum actus eſt. Circumſcribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuijs comparantur, ut immotæ facile pingueſcant, in obſcuro continentur. Ita ſine ulla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & ſuperbam umbram iners ſagina ſuccreſcit. At iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt, fœda uiſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus color eſt, languidi, & † euanidi albent, & in uiuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimũ in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo eſt. Ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarum cauſa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deſerunt, hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis, nec tantum diſcedere à recto, ſed quamlongiſſime abire. Deinde etiam iſti è contrario non uidentur tibi contra naturam uiuere? Ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt inanibus uenis, & ad cibum ebrij tranſeunt. Atque frequens hoc adoleſcentium uitium eſt. Qui uires excolunt, in ipſo penè balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant, ut ſudorem quem mouerunt potionibus crebris ac fer-

al. marcidi.

ac feruentibus, ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cœnam bibere uulgare eſt. Hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt, & ueræ uoluptatis ignari. Merum illud delectat, nō quod innatat cibo, quod bibere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cum fœminis ueſtem? Non uiuunt contra naturam, qui ſpectant, ut pueritia ſplendeat tempore alieno Quid fieri crudelius, uel miſerius poteſt? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati poſſit, & cum illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiſcunt roſam? fomentoq; aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt, quorum ſyluæ in tectis domuum ac faſtigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicate natare ipſi ſibi uidentur, ubi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem uelle, nouiſsime in totū ab illa deſciſcunt. Lucet, ſomni tempus, quies eſt, nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit, tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus. Res ſordida eſt, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur † propius nobis, ac peculiare mane fiat. Iſti mihi uero defunctorum loco ſunt. Quantulum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Atylium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tyberius paupertatem confitenti, ſero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poëta & amicitia Tyberij notus & frigere. Ortus & occaſus libentiſſime inſerebat. Itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait, Nunquam liberalius poſſum agere. Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum. Cum hos uerſus recitaſſet:

al. proprium.

Incipit ardentes phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis redit uſa cibos immittere nidis,
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat,

Varus eques Romanus uicini comes, cœnarum bonarū aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum ſubinde recitaſſet,

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris Incipit,

Idem Varus inquit: Quid dicit? Iam nox eſt, ibo & Butam ſalutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrariū circumacta, quā ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſa aūt eſt ita uiuendi quibuſdā, nō quia aliquid exiſtimēt noctē ipſam habere iucūdius ſed quia nihil iuuat obuiū, & grauis malę cōſcientiæ lux eſt: et omnia cōcupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitū. Præterea luxurioſi uitā ſuam eſſe in ſermonibus, dum uiuunt, uolunt. Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operā. Itaq; aliquoties faciunt quod excitet famam. Multi bona comedūt, multi amicas habent. Vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia nō inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus, erat autem fabulator elegantiſſimus, habitaſſe ſe ſupra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarū. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorum ſonos. Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam ſextam noctis calamorem concitatum. Quæro quid ſit? Dicitur uocem exercere. Quero circa octauam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarum? uelle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur. Pueri uocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minime. Valde enim frugaliter uiuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaq; crebro dicentibus illum quibuſdam auarum et ſordidum: Vos, inquit illum & lychnobiū dicetis. Non debes admirari ſi tantas inuenis uitiorū proprietates,

uaria ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantūuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam ſequentium. Faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent, His diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſa tamen præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à cæteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarum, mundicijs uehiculorum, ſic uolunt ſeparare etiam temporum diſpoſitiones: nolunt ſolita peccare, quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui ut ita dicam, recto uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandū. Illam ſequentibus omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus non alia uita eſt, quàm contra aquam remigantibus. Vale.

EPIST. CXXIIII. De abſtinentia & temperantia eſus, & de adulatione uitanda & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

ITinere confectus incōmodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni, Nihil habeo paratum niſi me. Itaqꝫ in lecto laſſitudinem pono, hanc coqui ac piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit graue, quod leuiter excipias, Quod indignandum nihil, niſi ipſe indignãdo aſtruas. Non habet panem meus piſtor, ſed habet uillicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus, Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum quàm illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis, à dijs optantem prohibent, & occurrunt. Quicquid uult habere nemo poteſt, illud poteſt, nolle quod non habet, rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis eſt, bene moratus uenter, & contumeliæ patiens. Aeſtimari non poteſt, quantam uoluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibijpſa acquieſcit. Non unctiones, nō balneum, non ullum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor cōtraxit, quies tollit. hæc qualiſcunqꝫ cœna Diali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubito. Hoc enim eſt ſimplicius & uerius. Nam ubi ſe præparauit & indixit ſibi patientiam, non æque apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumēta quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſtiam, ſed placidus aſpexit, ſi non excanduit, non litigauit, ſed quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando ſuppleuit, & cogitauit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent non intelleximus, niſi cum deeſſe cœperūt. Vtebamur illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud pleroſqꝫ ſunt. Inter cauſas malorum noſtrorum eſt quod uiuimus ad exempla, nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod ſi pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen curſorum antecedat. Turpe eſt nullos eſſe, qui occurrentes uia deijciant, ut qui honeſtum hominem uenire magno puluere oſtendant. Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrina & cęlata magnorum artificum manu, portent. Turpe eſt uideri eas te habere ſarcinas totas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium pædagia oblita facie uehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe eſt neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo uitandus eſt. Hi ſunt, qui uitia tradent, & aliò aliunde transferent. Peſſimum genus horum hominū uidebatur, qui uerba geſtarent. Sunt quidam qui uitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. Nam etiam ſi non ſtatim proficit, ſemina in animo relinquit, ſequiturqꝫ nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturū poſtea malum. Quemadmodū qui audierunt ſymphoniam ferunt ſecum in auribus modulationem, illa ad dulcedinem cantumqꝫ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi, Sic adulatorum & praua laudantium ſermo diutius hæret & quàm auditur, nec facile eſt animo dulcem ſonum excutere, proſequitur & du

rat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæq; ſunt, plus audent. Inde adhæc perueniuntur uerba. Virtus, & philoſophia & iuſticia, uerborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt bonæ uitæ, facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt uiuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit, dubitamus. Quid iuuat ſapere,
8 re, & ætati non ſemper uoluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit ingerere frugalitatem, ultro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere, Non amicam habes, nō puerum, qui amicæ moueat inuidiam. Quotidie ſobrius prodis, ſic cœnas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Nō eſt iſtud uiuere, ſed alienæ uitæ intereſſe. Quanta dementia eſt hęredi ſuo procurare, et ſibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tua morte quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſupercilioſos alienæ uitæ cenſores ſiue hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris. Nec dubitaueris bonam uitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ uoces nō aliter fugiendæ ſunt, quàm illæ quas Vlyſſes niſi alligatus prætereuehi noluit. Idem poſſunt, abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à uirtutibus, & in turpem uitam ac miſerā, ubi turpius illidunt. Quanto ſatius eſt rectum ſequi limitem, & eò ſe perducere, ut ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, cętera blanda & arridentia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, uictus aſtrictior. Debemus itaq; exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduerſus petentia concitemur. Non uides quàm diuerſus ſit aſcendentium habitus & deſcendentium? Qui per pronum eunt, reſupinant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare, ſi aſcendas, retro abducere, cum uitio Lucili conſentire eſt. In uoluptates deſcenditur, In res aſperas & duras ſubeundum eſt. Hic impellamus, corpora illic refrenemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, Eos tantum perniciosos eſſe auribus noſtris, qui uoluptatem laudant, qui dolores, metus per ſe formidabiles res incutiūt. Illos quoq; nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectę hortantur ad uitia. Hoc enim iactant, ſolum ſapientem & doctum eſſe amatorem, ſolus apte ad hanc artem æque combibendi & cōuiuendi ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus ad quam uſq; ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc græcæ conſuetudini data ſint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo eſt caſu bonus, diſcēda uirtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quàm minima & contemptiſſima aduolat. Gloria uanum & uolatile quiddam eſt, auraq; mobilius. Paupertas nulli malum eſt niſi repugnanti. Mors malum non eſt.
al. ius æquum Quid quæris? Sola † in æquo eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet, quos colit uiolat. Quid enim intereſt, utrum deos neges, an infames? Hęc diſcenda, imò ediſcenda ſunt, nō debes excuſationes uitio philoſophiæ ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur. Vale.

EPIST. CXXV. Quod bonum non ſenſu, ſed intellectu compræhenditur. Et quod bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio.

POſſum multa tibi ueterum præcepta referre, Ni refugis tenuiſq; piget cognoſcere curas. Non refugis autē, nec ulla te ſubtilitas abigit Non eſt elegantiæ tuæ tam magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi ſumma ſubtilitate nihil agitur, quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, utrum ſenſu an intellectu cōpræhendatur bonum. Huic adiunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicunq; uoluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile iudicant bonum, nos contrà intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam uoluntatem reijceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem uolentes ſubiremus, nullus enim non offendit ſenſum, Præterea non eſſent digni repręhenſione, quibus nimiū uoluptas placet, quibuſq; ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos & cōtemnimus illos qui nihil uiriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant,

ſi ſenſibus

ſi ſenſibus,id eſt iudicibus boni ac mali,parent?His enim tradidiſtis appetitionis & fu-
gæ arbitrium, Sed uidelicet ratio iſti rei præpoſita eſt,quemadmodum debeat de uita,
quemadmodū de uirtute,de honeſto,ſic & de bono maloq; conſtitui. Nam apud iſtos
uiliſſimæ parti datur de meliore ſententia,ut de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res
& hebes,& in homine quàm in alijs animalibus tardior. Quod ſi quis uellet non ocu-
lis,ſed tactu minuta diſcernere, ſubtilior ad hoc nulla acies quàm oculorū & intentior
daretur,bonum malumq; dignoſcere:uides in quanta ignorantia ueritatis uerſetur, &
quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloq; iudicat
tactus. Quemadmodū,inquit, omnis ſciētia atq; ars aliquid debet habere manifeſtum
ſenſuq; comprehenſum,ex quo oriatur & creſcat:ſic beata uita fundamentū et initium
à manifeſtis ducit,& eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe uos à manifeſtis beatam uitam
ſui initiū capere dicitis. Dicimus beate eſſe,quæ ſecūdū naturā ſunt. Quid aūt ſecundū
naturam ſit,palàm & protinus apparet,Sicut quid ſit integrum,quod contingit proti-
nus nato,nō dico bonum,ſed initium boni. Tu ſummū bonum uoluptatem infantiæ
donas, ut inde incipiat naſcens, quò conſummatus homo peruenit. Cacumen radicis
loco ponis.Siquis diceret illum in materno utero † iacentem ſexus quoq; incerti,tene- *al. latentem*
rum,& imperfectū,& informē,iā in aliquo bono eſſe, aperte uideretur errare. Atqui *uixq; inceptū*
quantulū intereſt inter eum qui cū maxime uitā accipit, & illū qui maternorū uiſcerū
latens onus eſt? Vterq; quantū ad intellectū boni ac mali æque maturus eſt,& non ma
gis infans ad hoc boni capax eſt, quàm arbor, aut mutū aliquod animal. Quare autem
bonū in arbore animaliq; muto non eſt?quia nec ratio,ob hoc infantiæ quoq; non eſt,
nam & huic deeſt, Tunc ad bonū perueniet, cum ad rationem peruenerit.Eſt aliquod
irrationale animal.Eſt aliquod nondū rationale.Eſt rationale ſed imperfectū.In nullo
horū bonum,ratio illud ſecū affert. Quid ergo inter iſta quæ rettuli diſtat? Num quod
erit bonū in eo quod irrationabile eſt? In eo quod nondū rationale eſt, tunc eſſe bonū
non poteſt,ſed imperfectū iam poſt eſſe bonū,ſed non eſt.Ita dico Lucili,bonū non in
quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur, & tantū abeſt ab infantia,quantū
à primo ultimū,quantū ab initio perfectū,ergo nec in tenero modo coaleſcente corpu
ſculo eſt.Quid ni nō ſit?Non magis quàm in ſemine hoc. Si dicas,aliquod arboris,aut
ſati bonum nouimus,hoc nō eſt in prima fronde, quæ emiſſa cum maxime † ſolū rum- *al. ſemen*
pit.Eſt aliquod bonum tritici,hoc nondū eſt in herba latente,nec cum folliculo ſe exe-
rit ſpica mollis,ſed cum frumentū æſtas & debita maturitas coxit.Quemadmodū om-
nis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert,ita hominis bonū non eſt in ho
mine,niſi cum in illo ratio perfecta eſt.Quod aūt hoc bonum,dicam.Liber animus eſt
ac rectus,alia ſubijciens ſibi,ſe nulli.Hoc bonum adeo non recipit infantia,ut pueritia
non ſperet,aduleſcētia improbe ſperet.Bene agitur cū ſenectute,ut illuc longo ſtudio,
intentoq; peruenit.Si hoc & bonū,& intelligibile eſt, Dixiſti, inquit,aliquod bonum
eſſe arboris,aliquod herbæ.Poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in
arboribus, nec in mutis animalibus eſt, hoc quod in illis bonum eſt,prædicatione bo-
num dicitur.Quod eſt, inquis? hoc quod ſecundum naturā cuiuſq; eſt.Bonum autem
cadere in mutū animal nullo modo poteſt.Felicioris melioriſq; naturæ eſt,niſi ubi ra-
tioni locus eſt,bonum non eſt.Quatuor hæ naturæ ſunt,arboris,animalis,hominis,&
dei.Hæc duo quæ irrationalia ſunt,eandem naturam habent.Illa diuerſa ſunt,quod al
terum immortale,alterum mortale eſt.Ex his ergo unius bonū natura perficit,dei ſcili
cet:alterius cura,hominis.Cætera tamen in ſua natura perfecta ſunt,non uere perfecta
à quibus abeſt ratio.Hoc enim demum perfectum eſt, quod ſecundum uniuerſam na-
turam perfectum eſt.Vniuerſa autem natura rationalis eſt, cætera poſſunt in ſuo gene
re perfecta eſſe.In quo non poteſt beata uita eſſe, nec id poteſt quo beata uita efficitur,
Beata aūt uita bonis efficitur.In muto animali beata uita nō efficitur. In muto animali
bonū non eſt. Mutū animal ſenſu compræhendit præſentia,præteritorū reminiſcitur,
cum id incidit quo ſenſus admonetur : tanquā equus reminiſcitur uiæ cum ad initium
eius admotus eſt.In ſtabulo quidē nullius uiæ,quamuis ſepe calcatę,memoria eſt.Ter
tium uerò tempus, id eſt futurū,ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum

uideri perfecta natura, quibus uſus perfecti temporis nō eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat, præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breuiſſimū eſt in tranſcurſu datū, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec unquam reuocatur, niſi præſentiū occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonū & imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur ſecūdum naturā, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Nunquā autem aut inordinatū eſt bonum, aut turbidū. Quid ergo, inquis, Muta animalia perturbate & indiſpoſite mouentur? Dicerē illa perturbate & indiſpoſite moueri, ſi natura illorū ordinem caperet. Nunc mouētur ſecundū naturam ſuam. Perturbatū enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatū poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurū. Nulli uitiū eſt, niſi cui uirtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectū, ſed quale, nec bonum abſolute, nec uirtus, nec perfectū. Hæc enim rationabilibus ſolis contingunt, quibus datū eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodū. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat iſta diſputatio quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturum occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe poſſum magis, quàm ſi tibi bonū tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum deo pono. Quid inquam, uires corporis alis & exerces? Pecudibus iſtas maiores feriſq; natura cōceſſit. Quid excolis formā? Cum omnia feceris, à multis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligētia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uinxeris, uel ut Scythæ ſolent, ſparſeris, in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepuſculo non eris. Vis tu relictis in quibus uinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens rationalis animalis. Quod ergo in te bonum eſt? Perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem euoca, inquantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cum tibi gaudiū omne naſcetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, nō dico quod malis, ſed quod uelis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum eſſe iam ſentias. Tunc habebis tuum bonum, cum intelliges infeliciſſimos eſſe felices. Vale.

Libri uiceſimiſecundi & ultimi epiſtolarum finis.

IN LIBRVM XXII. EPIST. CXXII.

1 *Satiant peritos. In alijs erat ſatiat. Reſtituimus ordinem ſermonis, & præter exemplarium autoritatem, pro ſatiat, repoſuimus ſcenæ.*

EPISTOLA CXXIIII.

2 *À nobis optantem prohibent. in alijs erat à diebus, legendum arbitror à dijs. Quanquam abeſſe uidetur pronomen quæ, quæ à dijs. In alijs erat, inſtructis nobis optatum prohibent & occurrunt.*

3 *Dubitamus quod iuuat ſapere, & ætati non ſemper uoluptates decepturæ, Interim dum poteſt, dum poſcit ingerere frugalitatem, eo ut mortem præcurrere, & quicquid illi ablatura eſt, iam ſibi interire. Quum non ſuffragarentur exemplaria, diuinandum erat. Vide num hæc placeat lectio. Dubitamus. Quid iuuat ſapere, & ætati non ſemper uoluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit, ingerere frugalitatē, ultro mortem præcurrere, et quicquid illa ablatura eſt, ſibi interdicere?*

EPISTOLA CXXV.

4 *Sexus quoq; inceptum. Sic prior æditio, alius habebat, Sexus quoq; incerti, alius, Sexuq́; conceptum. legendum arbitror, uixq́; inceptum.*

APPENDIX ANNOTATIONVM IN EPISTOLAS SENECAE

Eraſmus Roterodamus Lectori.

QVum epiſtolarum opus iam aliqua ex parte eſſet excuſum, allatum eſt exemplar è Brabantia, ex cuius collatione ſi qua prius fefellerant reſtituimus. Ea quoniam in contextum inſeri non poterant, hac appendice ſubiecimus: notauimus obiter & illa quæ operarum incuria committi ſolent, præſertim ſi quid uideretur alicuius momenti.

In librum epiſtolarum primum.

Pagina 78. Verſu. 8. pro Decio Tribuno, quidam codex habebat, Dextro tribuno.

Verſu.16. pro Aut ſi forte, At ſi forte. Et uer. proximo, Quid te ipſe, ut ſeparetur à ſuperioribus: & duceris prius, penultima circunflexa ſcribendum arbitror, poſterius prima acuta duceris.

Verſ. à fine epiſtolæ 3. pag. 79. Codex unus habet, appoſitum paruo conſtat. Qua adiectiuncula non erat opus, ſi ſcriptum eſſet expoſitum.

Verſu à fine paginæ 79. penultimo, pro uulgus ſciat, quidam habebant uulgo ſciat, ut adhæreat quod ſequitur, qui inſpexerit propius.

Pag. 80. epiſt. 6. uer. ab initio epiſt. 12. pro tanta efficacia expertus es, erat tantæ efficaciæ. Recte erat, tam efficacia. Hinc uer. 5. in fine uerſus, dele ut, redundans.

Ver. à fine epiſt. 5. pro Erymachũ & Poliænum, erat Hermachum & Polyænum. Hermachi & Polyæni, quibus Epicurus moriens ſuos hortos & ſcholæ ſucceſſionem delegauit, meminit Diogenes Laërtius in uita Epicuri.

Pag. 82. uer. 18. pro Epicurum complicamus, rectius erat cõpilamus. Sentit enim ſe ſuffurari ex Epicuro quæ tradit.

Pag. 83. uerſ. 2. lege certæ, Item uer. 23. rectius erat, præter ipſam.

Pag. 84. uerſ. 4. commodius erat, Vbi ſe colligebat, uerecundiam bonum &c.

Verſ. à fine epiſt. 7. pag. 85. pro qui non actus, erat, qui non præſens. Vtraq; lectio probabilis, argutior tamen uidetur hæc, ut cogitatus participium ſit non nomen.

IN LIBRVM II.

Pag. 87. uer. à fine 9. Quod ego. Item uer. 29. epiſt. 13. quod non eſt, malum facio. Diſtinctio commodior eſt.

Pag. 89. uer. 17. Non noſtræ profeſſionis uulgi fauores appetere: Hæc uerba non habebantur in exemplari quodam. Et uidentur adiecta uel ab interprete, uel ab annotatore, quanquam inepte. Neq; enim hoc ſentit nõ eſſe expetendum uulgi fauore, ſed philoſopho diſſimulandum, quod amore quietis fugiat principum commercium, quoniam ſi præ ſe ferat affectum ſuum, hoc ipſo damnat principum conſuetudinem, quod profitetur ſe fugere.

Verſ. 22. epiſt. 14. quam oderint, alias oderũt. hoc ad ſenſum minimum refert, oderunt tamen commodius eſt. Sentit enim plures, ſupputatis emolumẽtis accedere ad homicidium, quàm odio gratuito. Ab hinc uer. 4. Rectius erat, ne in contemptum nos, inuidiæ timor transferat. Sentit enim fieri, ut dum præ nobis ferimus, quod contemnimus inuidiam, incidamus in aliud malum, ut contemnamur. Magnis enim inuidemus, abiectos contemnimus. Timere autem humilis eſt animi.

Pag. 90. Deniq; initium omnium rerum. In quibuſdam rectius erat, conſilium omnium rerum quanquam utraq; lectio proba.

Pag. 91. uer. à fine epiſt. 3. diſtinctio mendoſa eſt. Cõmodior erit, ſi deleta coniunctione et, ita legas. Quod futuri temporis incerta ſors uoluit, quare potius à fortuna impetrẽ, ut det, quàm à me, ne petam? Voluit autem diſſyllabũ eſt.

Pag. 91. uerſ. ab imo 9. operarum lapſus eſt, quod iteratur etiam.

Pag. 92. uerſ. à principio epiſtolæ 2. non interſit. non. aberat in quibuſdam, & redundat ſententiæ.

Verſ. ab imo 18. pag. 93. quod exiſtimes me dicere, ut te admoueas. &c. non diſplicebat quod quidam habebat, quod exiſtimes me ducere te ad modicas cœnas. &c.

Verſu 27. pro ad paululum, haud dubium quin legendum ſit, ad palum: quod ſolent tyrones præludentes ad pugnam. Et aliquanto poſt, dipondio melius quàm diſpondio.

Verſ. ab hinc 5. Vitiata eſt diſtinctio, quam ita reſtitue. Et quidem gloriatur non toto eſſe paſci. Metrodorum qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc. &c. Et paulò ante, ſcribe, Polyænum.

Ver. ab hinc 3. Non enim iucunda res, Aliâs horrida res. Prior argutior eſt lectio. Ipſa res per ſe non eſt iucunda, ſed animi ſic inſtituti ſumma uoluptas eſt.

IN LIBRVM III.

Pag. 96. uer. ab initio epiſtolæ 14. Librariorum incuria, ſordidos eſt, pro, ſordidus.

Ver. 29. epiſt. 13. lege diſcedet, quanquam utraq; lectio tolerabilis.

Pag. 96. uer. 2. adde his quæ notauimus in hunc locum, in quodam, pro angelus eſſe æmulus. Minutius eſt, quod in fine huius epiſtolæ Pithoclea ſcriptũ repperi, pro Pythoclea. Nã interpretãda, pro interpretãda lapſus eſt operarũ.

IN LIBRVM DE BENEFICIIS PRIMVM
annotatiuncularum appendix.

In cap. 1. uer. 2. nocentius non erat in uetuſtiſſimo codice, doctus aliquis ſuppleſſe uidetur: ſed non minus quadrabat, turpius, quod repoſuerat Agricola noſter.

Ver. 13. de quo queri. Rodolphus recte annotauit, decoquere. Nam & uetuſtiſſimus codex habebat decoquere. Siquidem decoxiſſe dicuntur, qui ſoluendo non ſunt. Et paulò ante pro deſertur, habebãt quidã refertur. Ac paulò poſt, pro, gratiam corrumpimus, quidam codex habebat, ita gratiam corrumpimus, ut ita ſit pro itaq;.

Ver. ab imo. 13. pro neceſſitate, Rodolphus annotarat, liberalitate. Certe uox neceſſitate, non congruit ſenſui.

Cap. 2. uer. ab imo cap. 3. pro, aut timiditas, uetus codex habebat inuitatio: alius habebat tumultuatio, pro quo Rodolphus annotarat, cumulatio, quod probo, quanquam imitatio tolerabilis erat lectio. Nam uetuſtiſſimum habebat timidatio. Fit autem interdum aliquis gratus, uel ob hoc ipſum, quod beneficijs obruitur.

Cap. 4. uer. 13. putemus certe paruum ingerere ſacril. Rodolphus annotaſſe uidetur, patratum ingens ſacrilegium. Vetuſtiſſimus codex habebat, parum ſe grate gerere, ſacrilegium ſit, quam arbitror germanam eſſe ſcripturam,

Cap.9.uer.14.Pro,Indecentiſsimum ſponſaliorum genus. Agricola recte notarat,legendum:Decentiſsimum:loquitur enim,non de re,ſed de peruerſa hominum opinione.

Eodem ſuperius uer.5. ante hæc uerba,Non quanta quæq; ſunt,Agricola putat multa deſiderari in omnibus exemplaribus. Item uer.13. pro, alienæ uxori anulum, ille legit æmulum:nec abhorrebat ab hac lectione uetuſtiſsimi codicis ueſtigia.

Eodem uer.16. iam raptam. Agros ſpargere,uetuſtiſsimus codex habebat locum hunc uetuſtá manu correctum in hunc modum.Iam rapta ſpargere,ſparſa rapaci auaricia recolligere,ut iam ſit initium nouæ ſententiæ.

Cap.11.uer.11.Recipere non deſidero,Rodolphus annotarat, Recipe,non deſidero. Vtraq; lectio probe habet.

Cap.12.uer.7.Quod uſus breuis deleat. Dederat habebat exemplar antiquiſsimum.Rodolphus recte notauit,deterat. Annotarat & ordinem, tempus, locum, perſonas obſeruet. Vetuſtus habebat,& perſonas,ſed aſcripta ſupra uerſum coniunctione.

Cap.13.uer.12. Rodolphus mea ſententia, recte uertit ordinem duarum ſyllabarum,quàm hoſtium tam amicorum.

Cap.14.uer.6. Quis patitur ſibi imputari?Senſus requirit aliquod uerbum,Rodolphus addiderat communia.

Ver.12.Non eadem comitare.In æditione quam habuit Rodulphus Agricola,bis erat, non eadem,unde coniecit legendum,non eadem fronte, non eadem comitate.

Ver.13.Et liberorum orbitas, Vetuſtum exemplar habebatur,libera orbitas.Sentit enim de libertate condendi teſtamenti,quæ non eſt parenti liberorum. Mox pró excogitat,erat,cogitet.

Cap.15.uer.2.quam uirtutum modus fecit.Rodolphus mauult uirtutem. Ac ſimile quiddam habebat annotatum uetuſtiſsimus codex. Mox nepotari, quod prius diuinaueramus repperimus expreſſe ſcriptum,in uetuſto codice,manu deſcripto. Item uer.4.quod oſtentare libet,Rodolphus recte adiecit,ſed quod.

Eodem uer.pro quilibet caſus, Vetuſtum exemplar habebat annotatum,liber caſus.

IN LIBRVM BENEFICIORVM II.

Cap.1.uer.6.ſi ſibi raperet,Quidam habebant eriperetur.Rodolphus mauult præriperetur,ac mox,Nullamq; meretur gratiam,rectius erat in uetuſto codice,nullamq; inijt gratiam.

Cap.7.uer.1.& 3.ſcribe Verrucoſus.Ac mox pro Aelio,uetuſtus codex habebat,Aellio,dictione tetraſyllaba.

Cap.10.uer.14.Quid ni ego illi ſum indicaturus. Ex uetuſto codice ita rectius legi collegimus,Quid ni? Ego illi non (ſum &c.

Cap.13.uer.1. pro,& omne,uetus habebat,ut meo iudicio rectius.

Cap.18.uer.32.Nemo in id accipiendo.Rodulphus pro,in,recte mutauit enim.

Cap.20.uer.9.non an ſeruirent ſeruitutem. Quidam pro ſeruitutem habebant ſeruituri: Alij ſeducti. Ex his ueſtigijs facile colligitur,pro ſeruitutem,legendũ, ſed utri: Atq; ita notarat Rodulphus.

Cap.24.uer.16.quibus iam ante dignitatem debent. Rodulphi codex habebat, quibus iam aut ſalutem aut dignitatem debent. Ac mox pro, clientium, uetuſtus codex melius habebat debentium. Prior tamen lectio uidetur argutior: officijs enim deuincti fiunt clientes.

Cap.27.uer.13.qua quondam fuit.Rodulphus recte legit, quæ quondam fuit.

IN LIBRVM BENEFICIORVM III.

Cap.4.uer.2.non in memoriam reducamus.In uetuſtiſsimo codice aberant hæc uerba in memoriam. Videntur adiecta ab enarratore.Id ipſa ſermonis ſtructura ſatis arguit. Porrò Seneca & aliâs gaudet hoc uerbo uti,pro renouare,ſiue repetere,ſine ulla adiectione. Mox quod præterierit melius in uetuſto exemplari. quod præterijt,Rurſum mox, Vitam ſuam tranſtulit Agricola mauult,tranſilit. Mox, præſentium uel intuitus, at præteritorum memoria &c.habebat exemplar uetuſtiſsimum.

Cap.5.uer.8.Et ſi quod alius humilius, aliud habet uetus.

Cap.6.uer.6. Non eſt in ullam,lege in ulla.

Cap.7.uer.3.hoc enim ſpecioſiſsimum eſt in illo aberat in uetuſto codice.

Cap.10.uer.4.lege,conſcientiam latent.

Cap.17.uer 15.pro de quo quare, Vetuſtiſsimus codex habebat,decoquat, nec dubiũ quin hæc ſit germana ſcriptura.In fine huius capitis,exiſtimat,pro,æſtimat,operarum incuria poſitum eſt.

Cap.18.uer.16.paria in illos licent. Melius habebat codex uetus. paria illis licent.

Cap.23.uer.18.Attenus prætor,Rodulphus mauult, Atteius.

Cap.26.uer.4.omnis ſeruiendi placebat occaſio. Melius Agricola ſæuiendi.

Cap.28.uer.8. ubicunq; fecit nomen illuſtre,Rodulphus pro fecit,non male diuinat, fulſit.

Cap.29.uer.5. eoq; illis meliores. Vetus codex habebat, æque & illud,meliores.

Aſpice rhenum uer.12.uetus codex habebat,Henum.

Aſpice trabes &c.uer.15. pro altiſsimam,uetus codex rectius habebat,altiſsimas ut reſpondeat illi quod ſequitur,la(tiſsime fuſas.

Cap.32.uer.1. non tantũ aluiſſe,Rectius Agricola ali ſe.Nec abhorrebant ueſtigia uetuſti codicis,in quo erat aliſſe. alius addiderat u, ut fieret aluiſſe.

Deinde non quæramus uer.13. melius in uetuſto, non quærimus.

Cap.33.uer.3.eum maxime prementia. Vetuſtum exemplar rectius habebat,cum maxime.Sic enim ſolet Seneca loqui,pro quàm maxime.

Aliquanto poſt, pro continuet, Rodulphus mauult, concinnet.
Cap. 36. uer. 4. uolentibus legibusq;. Vetuſtus habebat lætisq;.
Cap. 38. uer. 1. pro exempla ſunt, Rodulphus maluit, ſubeunt.

IN LIBRVM BENEFICIORVM IIII.

Cap. 2. uer. 4. De ordine diſputas. De re tota, & de poteſtate eius ambigitur. Tolerabilis erat hæc lectio. Ex uarietate ſcripturæ colligit Rodulphus ita legendum, De ordine putas diſputationem eſſe. De re tota, &c.
Cap. 4. uer. 4. uota facientibus Rodulphus mauult facientis. commodius erat, facientium.
Cap. 5. uer. 9. Campos ingentia, uide num melius, tingentia, pro irrigantia.
Via uaſta & nauigabili. Exemplar uetuſtiſſimum habebat, uaſto & nauigabili curſu. Iam quoniam uia uidebatur ocioſum, Rodulphus adiecit uoculam, longa uia. Opinor fuiſſe ſcriptum, Præbitura commercijs uiam, uaſto, &c.
Cap. 8. uer. 2. quod primum inuenta, quod ab eo primum inuenta, melius habebat uetuſtum exemplar.
Nec diſtat officium, uetuſtus habebat, differt officium, ſed nō placet. Mox, Sic nunc naturam uoca. Rodulphus recte, Sic hunc. ut ſubaudias, deum.
Cap. 9. uer. 7. Præterea quæritis cui detis beneficium. Sic uetuſtus codex.
Cap. 13. uer. 6. facere crepuſculum, In uetuſtiſſimo codice erat corpuſculum, et pro facere, ſubnotatum erat, farcire. Mox pro ſopitis, Rodulphus mauult ſoporis.
Cap. 18. uer. 1. lege expetendam.
Vaga naſcebantur, Melius in uetuſto, naſcuntur.
Cap. 21. uer. 17. in contrarium tradidit. melius in uetuſto, trāducit.
Cap. 22. uer. 16. quæ ſæpe tuto ac facili datur. Melius in uetuſto, quæ ſæpe è tuto ac facili aditur.
Cap. 23. uer. 19. cedunt redeuntq;. Rectius in uetuſto, eunt redeuntq;.
Cap. 29. uer. 9. quod potentiſſimum, rectius in eodem, potiſſimum.
Cap. 30. uer. 8. Cuius oſculū etiam impediret uiri uota boni. Rodulphus diuinat, impenderet uiro notam bono. Hoc tolerabilius eſſet, ſi pro impenderet, haberetur, impingeret. Sed prior lectio mihi uidetur argutior. Ad uota enim dijs facienda puri debebant accedere. Tametſi compoſitio uerborum durior eſt in utraq; lectione.
Cap. eodem. uer. 11. Quomodo ille. melius illi, & mox, ipſos rectius quàm ipſas.
Cap. 34. uer. 16. cum exceptione uenit. Aliàs, ueniet.
Cap. 36. uer. 12. qui præſtat errori. Rodulphus legit, fidem præſtat errori, atq; ita ſanè ſcriptum habebat exemplar uetuſtiſſimum, manu deſcriptum, Ibidem. ut bono priori domino, bona legendum.
Cap. 39. uer. 5. pro portionem feram, Rodulphi codex habebat, poſſeſſionem feram. At non ſatis probatur.

IN LIBRVM V.

Cap. 1. uer. 9. Tibi autem hominum, lege, homini.
Cap. 2. uer. 4. & uictus quoq; uelis cedere. Melius, nolis.
Non magis uictus eſt, tanquam. ſi pro tanquam legas, quàm, tolerabilis eſt lectio. atq; ea ferebatur in uetuſtiſſimo codice, licet aliud diuinauerit Agricola.
Cap. 7. uer. 25. Natura ſibi dedit. Rodulphus refragantibus exemplaribus, mutauit, Nemo ſibi debet.
Cap. 16. uer. 19. ut ſaluus eſſe non poſſet, ſalua legit Agricola.
Cap. 22. uer. 7. lege peccare prohibebo.
Cap. 25. uer. 15 quos obſequentes. melius, quo obſequentes.

IN LIBRVM VI.

Cap. 6. uer. 5. Vtrum plus debeatur nihil. pro nihil lege, mihi.
Cap. 8. Sæpe hoſtis. uer. 3. Rodulphus mauult, teſtis. Ac mox pro cauſa & gratia, in quibuſdam melius erat, cauſæ & gratiæ.
Cap. 14. uer. 3. ſtatim initio. Si nomina ueſtra, noſtra melius habebat uetus codex.
Cap. 17. uer. 2. artificiorum inſtitutoribus. Rodulphus mauult inſtitoribus.
Cap. 18. uer. 1. Platon cum flumen. Codex Rodulphi habebat Platoni, At non probatur.
Cap. 20. uer. 11. lege, quia me inſtrumentum utilitatis ſuæ fecit.
Cap. 23. uer. 27. quum maxime. Alij quammaxima. Maxima probo, cæterum Senecæ familiare eſt, ſuperlatiuis præponere, cum ſiue quum.
Cap. 25. uer. 12. & uali trepidante. lege, uallum trepidante.
Cap. 33. uer. 5. ſi illi ſtultam. Vetuſtiſſ. ſi illi ſemel ſtultam.
Mox pro, ad ſummam. lege ad ſumma.
Cap. 37. uer. 6. in exilio meo Melius omiſſa præpoſitione exilio meo.
Cap. 42 uer. 1. ſtatim initio. lege, Soleo mi Liberalis. Mox contra ſummam fiduciam ſui. Rodulphus mauult, contra ſumma fiducia ſui. & conſentiebat codex ille uetuſtus. Contra uſurpauit pro imo.

IN LIBRVM VII.

In primo ſtatim uerſu. Quidam habebant, habeas animum uolo.

Cap.2.uer.5.Hæc regula uitæ. Melius in alijs, Hac regulā uitæ. Item ambitus concutit.In alijs, ambitus non concutiet.At non placet ſicut nec cætera quæ hic diuinat Agricola.

Cap.4.uer.19.Quemadmodum probemus.Rodulphus,Quin age dum. Vide an placeat.

Et aliquanto poſt.Is inquis cuius.Commodius eſt in quibuſdam,inquit.

Cap.7.uer.1.Bion,aliàs,Dion.

Cap.10.uer.9. Vmbra quædam auariciæ.In alijs,umbra quadam.

Cap.15.uer.15.ſed non potes dicere.Alij efficere.Forte,poteſt legendum pro potes.imò ſic habebat codex Agricolæ:Conſentiebat & uetus ille,niſi quod quidam t,uirgula diſpunxerat.

Cap.16.uer.1.Quid tamen ſentiam quæris. Commodior erat uetuſti codicis lectio. Si tamē quid ſentiam quæris,& uis ſignare reſponſum,hic beneficium,&c.

Mox non habeo. In alijs, non debeo. Arbitror legendum non habes,ſiue non debes.In uetuſto codice, raſor aliquis deletis prioribus,repoſuerat,ille reſpondeat,habeo.

Inferius,quia mutatus eſt ille,te mutat?In uetuſto rectius, te mutas?

Cap.19. uer. 26. Apollodorum & Phalarim.Codex Agricolæ habebat, pro halantum & Titanum. Ex priore fecerat,Halantum.nec abhorrebant ueſtigia uetuſti codicis,etiam ſi quiſpiam fecerat ex phalanto Phalarim.

Cap.23.uer.3.pro,itq;,lege itaq;. Ac mox,hoc quidem ſe perſuaſurum putauit. Rodulphus addidit negandi particulam,ne hoc quidem,&c.

Cap.27.uer. 11. pro inter rapientes reuerentem.In uetuſto ſcriptum erat, referentem.

Cap.31 uer. 5.ignoranti dare. Rodulphus legit, ignorantibus,ut reſpondeat ad id quod ſequitur,gratis.

Verſu penultimo,Cap.32.Perit mihi beneficium.Rectius in uetuſto perijt.

LVCII ANNEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT LIBER VNVS.

al.mundum regeret.

aliter cauſam deorū agam

QVAESISTI à me Lucili,quid ita ſi diuina prouidentia† mundus ageretur, multa bonis uiris accedirent mala. Hoc cōmodius in cōtextu operis redderetur, cū præeſſe uniuerſis prouidentiam probaremus, & intereſſe nobis deū. Sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & unam cōtradictionē manente lite integra ſoluere,faciam rem non difficilem † cauſam deorū agenti. Superuacuū eſt in præſentia oſtendere,non ſine aliquo cuſtode tantū opus ſtare,nec hunc ſyderū certū curſum & diſcurſum fortuiti impetus eſſe,& quæ caſus incitat ſæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffenſam uelocitatē procedere æternæ legis imperio, tantū rerū terra mariq; geſtantem, tantū clariſſimorū luminū ex diſpoſitione lucentiū:non eſſe materiæ errantis hunc ordinem,neq; quæ temerè coierunt,tanta arte pendere,ut terrarū grauiſſimū pondus ſedeat immotū & circa ſe properantis cœli fugam ſpectet, ut infuſa uallibus maria molliant terras,nec ullū incrementū fluminū ſentiant,ut ex minimis ſeminibus naſcantur ingentia.Nec illa quidē quæ uidentur confuſa & incerta,pluuias dico nubesq;, & eliſorū fulminū ictus, & incendia ruptis montiū uerticibus effuſa,tremores labantis ſoli, & alia quæ tumultuoſa pars rerū circa terras mouet,ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidūt:ſed & illa cauſas habent nō minus,quàm quæ alienis locis conſpecta miracula ſunt,ut in medijs fluctibus calentes aquæ,& noua inſularū in uaſto exilientiū mari ſpacia.Iam uerò ſi quis obſeruauerit nudari littora pelago in ſe recedente,eadēq; intra exiguū tēpus operiri,credet† certa quadā uolutatione modo cōtrahi undas, & introrſum

aliter cæca

agi,modo erumpere,& magno curſu repetere ſedē ſuā:cū illæ interim portionibus creſcunt,& ad horā ac diē ſubeunt ampliores minoresq;, prout illas lunare ſydus elicuit, ad cuius arbitriū oceanus exundat:ſuo iſta tempori reſeruētur.Eo quidē magis, quod tu non dubitas de prouidentia, ſed quereris,in gratiā te reducā cū dijs. Aduerſus optimos optimus ſis,neq; enim natura patitur, ut unq; bona bonis noceant. Inter bonos uiros ac deū amicitia eſt,cōciliante uirtute, Amicitia dico,imò etiā neceſſitudo & ſimilitudo,quoniam quidē bonus,tempore tantū à deo differt,diſcipulus eius æmulatorq; & uera progenies,quem parens ille magnificus,uirtutū non lenis exactor,ſicut ſeueri patres,durius educat.Itaq; cū uideris bonos uiros acceptosq; dijs,laborare,ſudare,per arduū cōſcendere,malos aūt laſciuire,& uoluptatibus fluere,cogita filiorū nos modeſtia delectari,uernularū licētia,Illos diſciplina triſtiori cōtineri, horū ali audaciā. Idem tibi de deo liqueat.Bonū uirū in delitijs nō habet, Experiť, indurat, ſibi illū præparat.

De

De ſuſtinendo impetum aduerſitatis.

QVare multa bonis uiris aduerſa eueniunt? Nihil accidere bono uiro mali poteſt. Non miſcentur cõtraria, Quemadmodum tot amnes, tantum ſuperne deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant ſaporem maris, neq; remittunt quidem, Ita aduerſarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Manet in ſtatu, & quicquid euenit, in ſuũ colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non ſentit illa, ſed uincit, & alioquin quietus placidusq; cõtra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa, exercitationes putat. Quis aũt uir, modo erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti, & ad officia cũ periculo promptus? Cui non induſtrio ocium pœna eſt? Athletas uidemus, quibus uiriũ cura eſt, cũ fortiſſimis quibuſcunq; cõfligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipſos uiribus utantur, cædi uexariq; patiuntur, & ſi non inueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obijciuntur. Marcet ſine aduerſario uirtus. Tunc apparet quanta ſit, quantum ualeat, polleatq;, cũ quid poſſit patientia, oſtendit. Scias licet idem uiris bonis eſſe faciendum, ut dura ac difficilia nõ formident, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni cõſulant, in bonũ uertant. Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari iubẽt liberos ad ſtudia obeunda mature, feriatis quoq; diebus non patiuntur eſſe ocioſos, & ſudorem illis, & interdum lachrymas excutiunt. At matres fouere in ſinu, continere in umbra uolunt. Nunq; flere, nunq; cõtriſtari, nunq; laborare. Paternũ deus habet aduerſus bonos uiros animũ, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerũ colligant robur. Languent per inertiam ſaginata, nec labore tantũ, ſed mole, & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert ullũ ictũ illæſa felicitas. At ubi aſſidua fuit cũ incõmodis ſuis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, ſed etiam ſi ſucciderit, de genu pugnat. Miraris tu, ſi deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos atq; excellentiſſimos uult, fortunã illis cũ qua exerceantur aſſignat? Ego uerò non miror, ſi aliquando impetũ capiunt. Spectant dij magnos uiros colluctantes cũ aliqua calamitate. Nobis interdũ uoluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram uenabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit, tantoq; ſpectaculũ eſt gratius, quanto id †honeſtius fecit. Non ſunt iſta quæ poſſunt deorũ in ſe uultũ cõuertere, ſed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis. Ecce ſpectaculũ dignũ, ad quod reſpiciat intentus operi ſuo deus. Ecce par deo dignũ, uir fortis cũ mala fortuna cõpoſitus, utiq; ſi & prouocauit. Non uideo inquam quid habeat in terris Iuppiter pulchrius, ſi cõuertere animum uelit, quàm ut ſpectet Catonem, iam partibus non ſemel fractis ſtantem, nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in unius cõditionẽ cõceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus maria, & Cæſarianus portas miles obſideat, Cato quà exeat habet. Vna manus latam libertatem noſtram faciet. Ferrũ iſtud in ciuili bello purũ & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatẽ quam patriæ non potuit dare, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentq; alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia fati conuentio, ſed quæ non deceat magnitudinẽ noſtram. Tam turpe eſt Catoni mortem ab ullo petere, quàm uitã. Liquet mihi, cũ magno ſpectaſſe gaudio deos, quũ iam ille uir acerrimus ſui uindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam, cũ etiam ſtudia nocte ultima tractat, cũ gladium ſacro pectori infigit, cũ uiſcera ſpargit & illam ſanctiſſimam animam indignamq; quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certũ & inefficax uulnus, non fuit dijs immortalibus ſatis ſpectare Catonem ſemel, retenta ac reuocata uirtus eſt, ut in difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors †initur, quàm repetitur. Quid ni libenter ſpectarent alumnum ſuum tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos conſecrat, quorum exitum etiam qui timent, laudant.

al. honeſtior

al. inuitatur

SEd iam procedẽte oratione oſtendã, quàm nõ ſint quæ uidentur mala: nũc illud dico, iſta quæ tu uocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primũ pro ipſis eſſe, quibus accidunt, deinde pro uniuerſis, quorũ maior dijs cura eſt, quàm ſingulorum. Poſt

hæc

hæc uolentibus accidere, eos dignos malo eſſe,ſi nolint. His adijciã,fato iſta ſic eſſe,re-
cte eadẽ lege his euenire qua ſunt boni:perſuadebo deinde tibi,ne unq̃ boni uiri miſe
rearis. poteſt enim miſer dici,nõ poteſt eſſe. Difficillimũ ex omnibus quæ propoſui ui
detur,pro ipſis eſſe quibus eueniunt,iſta quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt,in-
quit,in exiliũ proijci,in egeſtatẽ deduci,liberos,cõiugẽ efferre,ignominia affici,debili
tari? Si miraris,hoc pro aliquo eſſe,miraberis quoſdã ferro & igne curari,nec minus fa
me ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecũ,remedij cauſa quibuſdã & radi oſſa,& lædi & extrahi
uenas,& quædã amputari mẽbra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non pote-
rant,hoc utiq; patieris probari tibi,quædã incõmoda pro his eſſe,quibus accidũt: tam
mehercules q̃ quædã quæ laudãtur,atq; appetũtur cõtra eos eſſe, quos delectauerunt,
ſimillima cruditatibus,ebrietatibuſq;,& cæteris quæ necãt per uoluptatẽ. Inter multa
magnifica Demetrij noſtri & hæc uox eſt,à qua recẽs ſum,ſonat adhuc & uibrat in au-
ribus meis, Nihil,inquit, mihi uidetur infelicius eo,cui nihil unq̃ aliquid euenit aduer
ſi. Nõ licuit enim illi ſe experiri,ubi ex uoto illi fluxerũt omnia,uel ante uotũ: male ta-
men de illo dij iudicauerũt,Indignus uiſus eſt,à quo uinceretur aliquãdo fortuna,quæ
ignauiſſimũ quẽq; refugit,quaſi dicat: Quid ego iſtũ aduerſariũ mihi aſſumã? ſtatim ar
ma ſubmittet. Nõ opus eſt in illũ tota potẽtia mea,leui cõminatione pelletur. Non po-
teſt ſuſtinere uultũ meũ. Alius circũſpiciatur,cũ quo cõferre poſſimus manũ,pudet cõ
gredi cũ homine uinci parato. Ignominiã iudicat gladiator cũ inferiore cõponi, & ſcit
eũ ſine gloria uinci,qui ſine periculo uincitur. Idem facit fortuna,fortiſſimos ſibi pares
quærit,quoſdã faſtidio tranſit, Cõtumaciſſimũ quenq; & rectiſſimũ aggreditur,aduer
ſus quem ſuam uim intendat. Ignemq; experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio,
exiliũ in Rutilio,tormenta in Regulo,uenenũ in Socrate,mortem in Catone. Magnũ
exemplum,niſi mala fortuna,non inuenit, Infelix eſt Mutius, quod dextera ignes ho-
ſtium premit? & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quod Regem quẽ armata manu nõ
potuit,exuſta fugat? Quid ergo,felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix
eſt Fabricius,quod rus ſuum,quantum à rep. uacauit, fodit? quod bellum tam cũ Pyr-
rho,quàm cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipſas radices, & herbas, quas
in agro triumphalis ſenex euulſit? Quid ergo,felicior eſſet,ſi in uentrem ſuum longin
qui littoris piſces,& peregrina aucupia congereret? Si conchylijs ſuperi atq; inferi ma
ris,pigriciam ſtomachi nauſeantis erigeret? Si ingenti pomorum ſtrue cingeret, pri-
mæ formæ feras captas multa cæde uenantium. Infelix eſt Rutilius, quod qui illum
damnauerunt, cauſam dicent omnibus ſeculis: quod æquiore animo paſſus eſt ſe pa-
triæ eripi,quàm ſibi exilium: quod Syllæ dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus
non tantum retro ceſſit, ſed longius fugit? Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ de-
prehendit felicitas tua. Videant largum in foro ſanguinem, & ſupra ſeruilianum la-
cum (Id enim proſcriptionis ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſsim uagantes per
urbem percuſſorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco poſt fi-
dem,imò per ipſam fidem trucidata. Videant iſta, qui exulare non poſſunt. Quid er-
go,felix eſt Lucius Sylla, quod illi deſcendenti ad forum gladio ſubmouetur,quod ca
pita cõſularium uirorum patitur oſtendi, & precium cædis per quæſtorem ac tabulas
publicas numerat. Et hæc omnia facit ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad
Regulum,quid illi fortuna nocuit? quod illum documentum fidei,documentũ patien
tiæ fecit? Figunt cutem claui, & quocunq; fatigatum corpus reclinauit,uulneri incum
bit,& in perpetuam uigiliam ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti,tanto plus
erit gloriæ. Vis ſcire,quàm nõ pœniteat hoc precio æſtimaſſe uirtutẽ? Refice tu illũ,&
mitte in ſenatum, eandem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas,
cui amoribus anxio,& moroſæ uxoris quotidiana repudia deflenti, ſomnus per ſym-
phoniarũ cantũ ex longinquo lene reſonantiũ quæritur? Mero ſe licet ſopiat,& aqua-
rum fragoribus auocet,& mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in
pluma,quàm ille in cruce. Sed illi ſolatium eſt pro honeſto dura tolerare, & ad cauſam
à patientia reſpicit: hunc uoluptatibus marcidum,& felicitate nimia laborantem, ma-
gis his quæ patitur uexat cauſa patiendi. Non uſq; eò in poſſeſſionem generis humani
uitia

uitia uenerunt, ut dubium ſit, an electione fati data, plures Reguli naſci quàm Mecœnates uelint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatem ſe quàm Regulum naſci maluiſſe, idem iſte, taceat licet, naſci ſe Terentiam maluit. Male tu natum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam non aliter quàm medicamentũ immortalitatis eduxit, & de morte diſputauit uſq; ad ipſam? Male cum illo actum eſt? Congelatus eſt ſanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor conſtitit. Quanto magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus gemma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exectæ uirilitatis aut dubiæ, ſuſpenſam auro niuem diluit. Hi quicquid biberint uomitu† remittunt triſtes, & bilem ſuam reguſtantes. At ille uenenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt, ſuamq; illi felicitatem contigiſſe conſenſus hominum fatebitur. Quem ſibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graues ſunt. Opponatur ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo. Graue eſt à deterioribus honore anteiri, Vatinio poſtferatur. Graue eſt ciuilibus bellis intereſſe, toto terrarum orbe pro cauſa bona tam feliciter quàm pertinaciter militet. Graue eſt ſibi manus afferre, faciat. Quid per hoc conſequar? ut omnes ſciant non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

aliter rementiuntur.

De proſperitate.

PRoſpera in plebem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresq; mortalium ſub iugum mittere, propriũ magni uiri eſt. Semper uerò eſſe felicem, & ſine morſu animi uelle trãſire uitam, ignorare eſt rerũ naturæ alteram partem. Magnus es uir, ſed unde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ uirtutis? Deſcẽdiſti ad olympia, ſed nemo præter te: uictoriam non habes, olympiam coronam habes. Non gratulor tanq; uiro forti, ſed tanq; cõſulatũ præturamúe adepto, honore auctus es. Idẽ dicere & bono uiro poſſum, ſi illi nullam occaſionẽ difficilior caſus dedit, in qua unam uim ſui animi oſtenderet. Miſerũ te iudico, quod non fuiſti miſer, tranſiſti ſine aduerſario uitam. Nemo ſciet, quid potueris, nec tu quidẽ ipſe. Opus eſt enim ad noticiam ſui experimento, quid quidẽ quiſq; poſſet, niſi tentando non didicit. Itaq; quidã ultro ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occaſionem per quam eniteſcerent, quæſierunt. Gaudent, inquam, magni uiri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm fortes milites belli triumpho. Ego Mirmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentẽ. Quam bella, inquit, ætas perit, Auida eſt periculi uirtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat, quoniã & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares uiri gloriantur uulneribus, læti fluentem meliore caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur, qui ſaucius redit. Ipſis inquam deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiã præbet aliquid animoſe fortiterq; faciendi. Ad quam rem opus eſt aliqua rerũ difficultate. Gubernatorẽ in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantũ aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitijs diffluis? Vnde poſſum ſcire, quantũ aduerſus ignominiam & infamiam, odiũq; populare cõſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis, ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadã mentiũ pronus, fauor ſequitur? Vnde ſcio, quàm æquo animo laturus ſis orbitatẽ filiorũ, ſi quoſcunq; ſuſtuliſti uides? Audiui te, cũ alios conſolareris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere uetuiſſes. Nolite obſecro uos expaueſcere iſta, quæ dij immortales uelut ſtimulos admouent animis. Calamitas uirtutis occaſio eſt. Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt, quos uelut in mari lento tranquillitas itineris detinet. Quicquid illis inciderit, nouũ ueniet. Magis urgent ſæua inexpertos. Graue eſt nõ aſſuetis ferre ceruicibus iugũ. Ad ſuſpicionẽ uulneris tyro palleſcit, audacter ueteranus cruorẽ ſuũ ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe uiciſſe poſt ſanguinẽ. Hos itaq; deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. Eos aũt quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis ſeruat. Erratis enim ſi quẽ iudicatis exceptũ. Sed ueniet ad illũ diu felicẽ ſua portio. Quiſquis uidetur dimiſſus eſſe, dilatus eſt. Quare deus optimũ quemq; aut mala ualetudine, aut luctu, aut incõmodis afficit? Quare in caſtris quoq; periculoſa fortiſſimis imperãtur? dux lectiſsimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantĩ inſidijs,

aut

aut explorent iter, aut præſidium loco deijciant? Nemo eorum qui exeunt dicit, male
de me imperator meruit, ſed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubentur pati, timi-
dis ignauisq; flebilia: digni uiſi ſumus deo, in quibus experiretur, quantũ humana na-
al.madeſcunt tura poſſet pati. Fugite delitias, fugite eneruatam felicitatem, qua animi † marceſcunt,
& niſi aliquid interuenit quod humanæ ſortis admoneat, uelut perpetua ebrietate ſo-
piti. Quem ſpecularia ſemper à flatu uindicârunt, cuius pedes inter fomenta ſubinde
mutata tepuerunt, cuius cœnationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor tempe-
rauit, hunc leuis aura non ſine periculo ſtringit. Cum omnia quæ exceſſerint modum
noceant, periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrum, in uarias men-
tem imagines euocat, multum inter falſum ac uerum mediæ caliginis fundit. Quid ni
al.aduocante id ſatius ſit, perpetuam infelicitatem † quæ aduocat ad uirtutem, ſuſtinere, quàm infini-
uirtute tis atq; immodicis bonis rumpi? Leuior ieiunio mors eſt, cruditate † diſſiliunt. Hanc
al.diſſilit itaq; rationẽ dij ſequuntur in bonis uiris, quam in diſcipulis ſuis præceptores, qui plus
laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedæmo-
nijs liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem publice uerberibus admotis?
Ipſi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemi-
animes rogant, perſeuerent uulnera præbere uulneribus. Quid mirum, ſi dure gene-
roſos ſpiritus deus tentat? Nunq; uirtutis molle documentum eſt. Verberat nos & la-
cerat fortuna. Patimur. Non eſt ſæuitia, certamen eſt, quo ſæpius adierimus, fortiores
erimus. Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens uſus agitauit. Præbendi fortunæ
ſumus, ut contra illam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. Contemptũ pe-
riculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nautica corpora ferendo mari dura,
Agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti ualent. Agilia ſunt mem-
bra curſoribus. Id in quoq; ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malo
rum potentiam, animus patientia peruenit, quæ quid in nobis efficere poſſit ſcies, ſi a-
ſpexeris quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes con-
ſidera gentes, in quibus Romana pax deſinit, Germanos dico, & quicquid circa Iſtrũ
uagarum gentium occurſat. Perpetua illos hyems, triſte cœlũ premit, maligne ſolum
ſterile ſuſtentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna per-
ſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi uidentur? Nihil miſerũ eſt, quod in na-
turam conſuetudo perduxit. Paulatim enim uoluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperũt.
Nulla illis domicilia, nullæq; ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo in diem poſuit. Vilis, & hic
quærendus manu uictus, horrenda iniquitas cœli, intecta corpora, hoc quod tibi cala-
mitas uidetur, tot gentium uita eſt. Quid miraris bonos uiros, ut cõfirmentur cõcuti?
Non eſt arbor ſolida nec fortis, niſi in quam frequens uentus incurſat, ipſa enim uexa
tione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt, quæ in aprica ualle creuerũt.
Pro ipſis ergo bonis uiris eſt, ut eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa uerſa-
ri, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti.

ADijce nunc, quod pro omnibus eſt optimum, quemq; (ut ita dicam) militare, &
edere operas. Hoc eſt propoſitum deo, ſapienti uiro oſtendere, hæc quæ uulgus
appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala. Apparebunt autem bona eſſe, ſi illa
non niſi bonis uiris tribuerit, & mala eſſe, ſi malis tantum irrogauerit. Deteſtabilis erit
cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaq; careant luce Appius &
Metellus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaq; habeat illas & Ellius leno, ut homines pecu
niam cum in templis conſecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis poteſt
deus concupita traducere, quàm ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At ini-
quum eſt, bonum uirum debilitari, aut confringi, aut alligari, malos integris corpori-
bus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porrò, non eſt iniquum, fortes uiros arma ſu-
mere, & in caſtris pernoctare, & pro uallo obligatis ſtare uulneribus: interim in urbe
ſecuros eſſe, præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porrò, non eſt iniquum nobi-
liſſimas uirgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui?
al.conſulitur Labor optimos citat. Senatus per totum diem † conſultat ſæpe, cum illo tempore uiliſ-
ſimus quiſq;, aut in campo otium ſuum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in
aliquo

aliquo circulo terat. Idem in hac re magna publica fit, boni uiri laborant, impendiuntur, uolentes quidem, non trahuntur à fortuna, ſed ſequuntur illam, & æquo gradu, ſi ſciſſent, anteceſsiſſent. Hanc quoque animoſam Demetrij fortiſsimi uiri uocem audiſſe me memini. Hoc unum, inquit, dij immortales, de uobis, queri poſſum, quod nõ ante mihi uoluntatem ueſtram notam feciſtis. Prior enim ad iſta ueniſſem, ad quæ nũc uocatus aſſum. Vultis liberos ſumere, illos uobis ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite. Non magnam rem promitto, cito totum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod dediſtis. A uolente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis, ſed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec ſeruio deo, ſed aſſentio, Eo quidem magis, quod ſcio omnia certa, & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum cuiq; temporis reſtet, prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſa pendet ex cauſa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum eſt, quia non (ut putamus) incidunt cuncta, ſed ueniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate ſingulorũ uita diſtingui, ſumma in unum uenit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati ſumus. Vtatur ut uult, ſuis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni uiri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt cum uniuerſo rapi. Quid eſt quod nos ſic uiuere, ſic mori iuſsit? Eadem neceſsitas & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus uehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidẽ fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſsit. Quare tamen deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, ut bonis uiris paupertatem, uulnera, & acerba funera aſcriberet? Non poteſt artifex mutare materiam. Hæc paſſa eſt, Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent, indiuidua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in uigiliam ſomno ſimillimam, inertibus nectuntur elementis: ut efficiatur uir, cum cura dicendus, fortiore fato opus eſt. Non erit illi planũ iter, ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus eſt curſus. Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes uiros. Vide quàm alte ſe extendere debeat uirtus. Scies illi non per ſecura uadendum eſſe. Ardua prima uia eſt, & qua uix mane recẽtes Enituntur equi, medio eſt altiſsima cœlo, Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpe uidere Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia eſt, & eget moderamine certo. Tunc etiam quæ me ſubiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis ſolet ipſa uereri. Hæc cum audiſſet ille generoſus adoleſcens, Placet, inquit, uia, Aſcendo. Eſt tanti per iſta ire caſuro. Non deſinit animum metu territare, Vtq; uiam teneas, nulloq; errore traharis, Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri, Hæmonioſq; arcus, uiolentiq; ora leonis. Poſt hæc ait, Finge datos currus. His quibus deterreri me putas, incitor. Libet illic ſtare, ubi ipſe ſol trepidat, humilis & inertis eſt tuta ſecare, per alta uirtus it.

Quare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipſos tuetur ac uendicat. Nunquid hæc quoq; à deo aliquis exigit, ut bonorum uirorum etiam ſarcinas ſeruet? Remittunt ipſi hanc deo curam, externa cõtemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult ſibi accidere? Filios amittũt uiri boni. Quid ni, cum aliquando & occidant? In exilium mittuntur. Quid ni, cum aliquando ipſi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquando ipſi ſibi manus afferant? qui etiam quædam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Nati ſunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri poſsitis uos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circumdedi, & animos inanes, uelut longo fallaciq; ſomnio luſi. Auro illos argento, & ebore adornaui, intus boni nihil eſt. Iſti quos pro felici-

al. cernuntur bus aſpicitis, ſi nõ quà † occurrunt, ſed qua latent uideritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſyncera felicitas, cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt; cum aliquid inciderit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac ueræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa manſura, quanto magis uerſaueritis, & undique inſpexeritis, meliora maioraq;. Permiſi uobis, metuenda cõtemnere, cupienda faſtidire. Non fulgetis extrinſecus, Bona ueſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mundus exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſuit bonum. Non egere felicitate, felicitas ueſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu, quia non poteram uos iſtis ſubducere, animos ueſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc eſt, quo deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum eſt, uos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper uiuit, quàm natus eſt. Contemnite dolorem, quia aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite fortunam, Nullũ illi telum quo feriret animum, dedi. Ante omnia curaui, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare non uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas eſſe uobis neceſſarias uolui nihil feci facilius, quàm mori. Prono animam loco poſui, trahitur. Attendite modo, & uidebitis quàm breuis ad libertatem, & quàm expedita ducat uia. Non tam longas in exitu uobis quàm intrantibus moras poſui, alioqui magnum in uos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tarde moreretur, quàm naſcitur. Omne tempus, omnis uos locus doceat, quàm facile ſit renunciare naturæ, & munus ſuum illi impingere. Inter ipſa altaria & ſolennes ſacrificantium ritus, dum optatur uita, mortem condiſcite, corpora opima taurorum exiguo cõcidunt uulnere, & magnarũ uirium animalia humanæ manus ictus impulit, tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumq; committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec utique ferro eruendus eſt. Non ſunt uulnere impreſſo ſcrutanda præcordia. In proximo mors eſt. Non certum
al. pronum ad hos ictus deſtinaui locum, quacunq; ui † peruium eſt. Ipſum illud quod uocatur mori quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt, quàm ut ſentiri tanta uelocitas poſsit, ſiue fauces nodus eliſit, ſiue ſpiramentum aqua præcluſit, ſiue corpus lapſum ſubiacentis ſoli duricia comminuit, ſiue hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit, quicquid eſt properat. Ecquid erubeſcitis? Quod tam cito fit, timetis diu?

Libri de diuina prouidentia finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCEIVM DE paupertate liber unus: continens ſententias è Senecæ ſcriptis concinnatas in morem centonis.

HOneſta, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa uero iam paupertas eſt, ſi eſt læta. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat aut fœneretur, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit modus diuitiarum, quæris. Primo habere quod neceſſe eſt, Secũdo quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura uita contingere, qui de re producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſsionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ ſcis, quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Non eſt neceſſe ſuperbis aſsidere liminibus, non eſt neceſſe maria tempeſtate, nec caſtra ſequi, facile eſt quod natura deſiderat & appoſitum. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam terũt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manũ eſt quod ſatis eſt. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Modus quidem honeſtæ continentiæ, ſi alicui ſua non uidentur ampliſsima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſsimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Nihil humanius, quàm quod cum magno emolumento inſidiantis,

eripi nihil

eripi nihil poteſt. Quamminimũ in corpore tuo ſit ſpoliorum, Nemo ad humanũ ſanguinem uenit propter ipſum, uel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit, etiam in obſeſſa pauperi uia pax eſt. Is maxime diuitijs affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes poſſederunt, ſi ultra priuatũ pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura ueſtiat, eò delitiarũ opumq; perducat, ut terram marmoribus abſcondas, non tantũ liceat habere, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ, auro & argẽto elaborauit, maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant non erit. Nullus enim terminus falſo eſt, ueritati aliquid extremum eſt. Error immenſus eſt. Retrahe te ergo à uanis, & cum uoles ſcire an naturalem, an uanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita eſt, cum ſecura eſt. Cum claſsicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquò conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum nauigandum eſt, non ſtrepitu portus, non unius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas, Facile eſt paſcere paucos uentres, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui licet habeat diuitias, eas tamen ut tangentes habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si uis uacare animo, ut pauper ſis optes, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria eſt. Perpeſsi ſunt multi inopiã hominũ, reges, uixerunt Barbari radicibus, & dictu fœdam tulerunt famẽ. Hæc omnia paſsi ſunt pro regno, quo magis mirêris alieno. Rebus in aduerſis facile eſt contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miſer eſſe poteſt. Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ, ut animũ à furoribus liberet? Multis diuitias paraſſe, non finis miſeriarũ fuit, ſed mutatio. Non in rebus uitium, ſed in animo ipſo eſt. Iſtud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodũ nihil refert utrum ægrum in lecto ligneo, aut in aureo colloces, quocũq; illum tranſtuleris morbũ ſuum ſecum affert, ſic nihil refert utrũ æger animus in diuitijs uel in paupertate ſit. Malum ſuum illum ſequitur, ad ſecuritatẽ nõ eſt opus fortuna, licet irata. Quiduis eñ neceſsitati ſatis eſt. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Serius diuites erimus, ſi ſciemus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere cõmerciũ. Aude opes contemnere, & te quoq; dignũ finge deo. Nemo alius dignus deo eſt, niſi qui opes cõtempſit. Quare poſſeſsiones tibi non interdico, ſed efficere uolo, ut illas intrepide poſsideas. Quod uno cõſequeris modo, ſi te etiam ſine illis bene uicturũ ſperaueris, & id tibi perſuaſeris, illas tanquam exituras, amplecti ſemper. Diſcedat quiſquis non te, ſed aliũ diuitẽ ſequebatur. Ad hoc unum eſt amanda paupertas, quod à quibus amêris, oſtendat, Multũ eſt nõ corrumpi diuitiarũ contubernio. Magnus ille eſt, qui in diuitijs pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucem, uiſus eſt pane & lacte eſſe cõtentus. Ab his initijs regna nos capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hęc pauper eſt. Item ſiquis deſiderium ſuum clauſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Diuitiæ ſunt magnæ, ad legem naturæ compoſita paupertas. Res inquieta felicitas eſt, ipſa ſe exagitat, mouet cerebrũ, nõ in uno graue. Alios in alium irritat, alios in potentiam, illos inflat, alios mollit. Si uis ſcire quod nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe multum pauperes & diuites. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla ſolicitudine concutitur, in alto eſt. Cura uelut nubes leuis tranſit. Horum, qui felices uocantur, hilaritas ficta eſt: hic enim grauis & ſub purpura lucet, non palam triſticia eſt, eo quidem grauior, quod interdum non licet palam eſſe miſeros, ſed inter erumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt latere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cætera, quæ opinione hominũ chara ſunt, pretio ſuo uilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerũ natura deliberandũ eſt. Nihil habent iſta magnificũ, quod

mentes noſtras in ſe trahat,præter hoc quod mirari illa conſueuimus? Non enim quia cõcupiſcenda illa laudantur,ſed quia laudanda ſunt,concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſam habent diuitiæ. Inflant animos, ſuperbiam & arrogantiã pariunt, inuidiã trahunt,eo uſqꝫ mentem alienant,ut fama pecuniæ nos etiã nocitura delectet. Bona omnia culpa carere decet,pura ſunt hæc,non corrumpunt animos,non ſolicitant,extollunt quidem animos & delectant,ſed ſine timore. Quæ bona ſunt,fiduciam faciunt,diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt,magnitudinem animi dant,diuitiæ inſolentiam.

Libri de paupertate finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD GALIONEM DE REmedijs fortuitorum. Eſt oratio per dialogum ſenſus & rationis.

LIcet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrēt, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui, quod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi uidetur, à morte. Ab ultimo, inquis,imò à maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremit, nec immerito tibi uidetur hoc facere. Cæteri timores habent aliquē poſt ſe locum, mors omnia abcidit. Alia nos torquent, mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus ad hanc exitus ſpectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent, Quicquid aliud extimeſcimus,habet aut remedium, aut ſolatiũ. Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palam mortem minetur,omnes terriculas eius deludas.

Morieris,Iſta hominis natura eſt nõ pœna. Morieris,Hac conditione intraui ut exirem. Morieris,Gentiũ ius eſt,quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio eſt uita. Multa cum deambulaueris,demũ redeundum eſt. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni,hoc ago,huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc uerba iuraui. Morieris,Stultum eſt timere,quod uitare nõ poſsis. Iſtud non effugit,etiam qui diſtulit. Morieris,Nec primus,nec ultimus,Multi me anteceſſerunt,omnes ſequentur. Morieris, Hic eſt humani officij finis. Quis ſenex exautorari moleſte tulit? Quò tranſit orbis,ego tranſibo. Quid ergo? neſcio me eſſe animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit,& deſinit. Morieris,Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Alienum nihil noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, de quo queri non poſſum. Morieris,Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt utrum cæſim moriar,an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert quàm multa ſint uulnera? Non poteſt amplius quàm unum eſſe mortiferum.

Peregre morieris, Vndecunque ad inferos una uia eſt. Peregre morieris, Ego quod debeo,ſoluere paratus ſum. Videat fœnerator ubi me appellet. Peregre morieris, Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris,Non eſt grauior foris quàm domi ſomnus, Peregre morieris,Hoc eſt,in patriam ſine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimum eſt antequam optes mori. Iuuenis morieris. Hoc unum eſt quod æquè tam ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet. Nõ citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſsitas ducit. Optimum eſt mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunqꝫ ad extremũ fati ſui uenit,ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas,ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris,Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna,ſi nulli alij, certe uel ſenectuti. Iuuenis morieris, Non refert quot annos habeam, ſed quot acceperim: ſi plus uiuere non poſſum,hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam,quàm illud Maronis, Facilis iactura ſepulchri. Si nihil ſentio,nõ pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis. Cœlo tegitur,qui non habet urnam Quid intereſt ignis me an fera cõſumat, an tēpus omniũ ſepultura. Iſtud non ſentienti ſuperua-

ſuperuacuũ eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis, At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla eſt ſepultura, non ſepelimur, ſed proijcimur. Non ſepelieris, Quid † inter tutiſsima trepidas? Vltra pœnarũ omniũ terminũ iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſa, ſed uiuorum inuenta eſt ſepultura: ut corpora & uiſu, et odore fœda amouerentur, alios terra obruit, alios flãma conſumpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit, Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus. al. in re

Aegroto, uenit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo uirtus. Aegroto. Non poteſt iſtud toto ſeculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper una eſſe nõ poſſumus. Cum morbo mihi res eſt, aut uincetur, aut uincet.

Male de te opinantur homines. Sed mali. Mouerer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lelius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones, Iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere laudari eſt. Non poteſt ullam autoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt male de te loquitur. Male de te loquuntur. Mouerer, ſi iudicio hoc facerent, nunc morbo faciũt, Non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui, qui faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exulabis, Erras, cum omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium una eſt. Extra hanc nemo † proficiſci poteſt. Exulabis, Nõ patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunq; terram uenio, in meam uenio. Nulla terra exilium eſt, ſed altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicunq; bene eſt. Illud autẽ per quod bene eſt, in homine, nõ in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quid ſit illi fortuna. Si enim ſapiẽs eſt, peregrinatur. Si ſtultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis. al. proijci

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus. Leuis enim eſt patientia. Si grauis eſt, feramus. Non leuis eſt gloria. Dolor clamorẽ exprimit, dũ ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor, imò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis eſt, imò tu grauior paupertati. Non in paupertate uitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. Pecora in diem uiuunt, feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit. Accepit ille grandem pecuniam, abſque dubio ſuperbiam accepit.

Non ſum potens. Gaude, quia impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominum illum iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ æſtimas pecuniæ loculus eſt. Multum habet. Vtrum auarus, aut prodigus eſt? Si auarus, nõ habet. Si prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prędam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi, fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi, ſed habuiſti. Pecuniam perdidi, ſed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi, O te felicem, ſi cum illa auaritiam perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen utcunq; felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam: & illa quidem quam multos. Eris nũc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas, remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas quod opibus excuſſus es. Tuo uitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. non tam moleſte ferres, ſi tãquam perditurus habuiſſes. Perdidiſti pecuniam, nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas uoluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus uia inciſa eſt, quammultis rebus carebis, quas ne uideres, uel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant,

huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic urbem, & mala omnia. Certe irritamenta ſunt uitiorum, ducesq́ ſcelerum.

Amiſiſti liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi infelicem uoces arborem, à qua ſtante ipſa, cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictũ uulneris poſitus eſt. Ducũtur ex plebeia domo immatura funera, ducũtur & ex regia. Non eſt idẽ ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſq; uenit, emittitur. Quid inde eſt quod indigneris? Quid cõtra expectationẽ tuã euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierũt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quàm tui, apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, nõ abſtulit. Naufragium feci. Cogita nõ quid perdideris, ſed quod euaſeris. Nudus exij. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti unà cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidijs uia. Noli cõqueri quod incideris, uerũ gaude quod euaſeris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduerſus feras munimẽta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes, ſic aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut cõpeſcas, aut quod optimum eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quod amicos non habeas.

Amicum perdidi, iam enim te habuiſſe certum eſt. Amicum perdidi. Alium quære, & ibi eum quæras, ubi inuenire poſsis. Quære inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur, quære aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe ſi unum, erubeſce ſi unicum: quid tu in tanta tempeſtate ad unam ancoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Verum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. Si feceras, bene ſpera. Res perijt, ſaluus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quammultæ diu cuſtoditam perdidere. Decus? Quammultæ inter probatas matronalis ordinis eſſe cœperunt, poſtea inter exempla †naturarum. Delectabat te fides eius? Quammultas ex optimis coniugibus peſsimas uidemus, ex diligentiſſimis ſolutiſsimas. Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quàm fœminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium rixas. Quammultæ quos in adoleſcentia amauerunt in communi reliquere ſenectute, quoties anile diuortium riſimus, quàm multarum notus amor odio notiore mutatus eſt. Sed hæc & fuit bona & fuiſſet, ſi uixiſſet. Mors effecit, ut affirmare ſine periculo poſſis, Bonam uxorem amiſi. Inuenies ſi nihil quæris, niſi bonam, dummodo ne imagines, proauosq́ reſpexeris, nec patrimonium cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla uanitate tumentem. Non multum abeſt à contemptu uiri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam uitijs. Non cuius auriculis utrinq; bina patrimonia dependent. Non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quàm in ueſte, quàm in patente ſella circumlatam per urbem populus ab omni parte æquè ut maritus inſpexerit, cuius ſarcinis domus non ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici corruptores. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem uocare iacturam. Hoc unum deeſt utrum illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & uirum. Amiſi uxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduenticium bonum eſt, Non eſt inter illa quæ ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſsit melior.

al. mutatarum forte notatarũ

Mors, exilium, luctus, dolor, nõ ſunt ſupplicia, ſed tributa uiuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui alijs uidetur, ſed qui ſibi. Videas aũt quàm domi ſit iſta felicitas rara. Vicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid, trahitq́ ex ea.

De remedijs fortuitorum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER PRIMVS.

EXegiſti à me Nouate, ut ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri, nec immerito mihi uidere hunc præcipue affectum pertimuiſſe, maxime ex omnibus tetrum ac rabidum. Cæteris enim aliquid quieti, placidiq́; ineſt, hic totus concitatus & in impetu eſt, doloris armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minime humana fruens cupiditate, dum alteri noceat, ſui negligens, in ipſa irruens tela, & ultionis † ſecum multa tractare auidus. Quidam itaque è ſapientibus uiris iram dixerunt breuem inſaniam: æque enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinũ immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſilijsq́; præcluſa, uanis agitata cauſis, ad conſpectum æqui ueriq́; inhabilis, ruinis ſimilima, quæ ſuper id quod oppreſſere franguntur. Vt autem ſcias inſanos eſſe, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam ut furentiũ certa indicia ſunt, audax & minax uultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color uerſus, crebra & uehementius acta ſuſpiria, ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugitusq́;, & parum explanatis uocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasq́; iræ minas agens, fœda uiſu & horrenda facies deprauantium ſe, atq; intumeſcentium. Neſcias: utrum magis deteſtabile uitium ſit, an deforme. Cætera licet abſcondere, & in abdito alere, Ira ſe profert, & in faciem exit, quantoq; maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non uides, ut omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, præcurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumq́; egrediantur habitum & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in uacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur, leones fremunt, inflantur iritatis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamq́; pernicioſum natura, ut non appareat in illo, ſi ira inuaſit, nouæ feritatis acceſſio. Nec ignoro cæteros quoq; affectus uix occultari, libidinem, metumq́; & audaciam, dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in uultu. Quid ergo intereſt? Quod alij affectus apparent, hic eminet.

CAP. II

Iam uerò ſi effectus eius damnaq́; intueri uelis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac uenena, & reorum mutuas ſordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub ciuili haſta capita uenalia, et ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſsimarum ciuitatum fundamenta uix notabilia, has ira deiecit. Aſpice ſolitudines per multa milia ſine habitatione deſertas, has ira exhauſit. Aſpice tot memoriȩ proditos duces, mali exempla fati. Alium ira in cubili ſuo confodit: alium inter ſacra menſæ ira percuſſit, aliũ inter leges celebrisq́; ſpectaculum fori lancinauit: alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit: alium ſeruili manu, regalem aperire iugulum: alium in cruces membra diffindere. Adhuc ſingulorum ſupplicia narro, Quin tibi ſi libuerit, relictis in quos ira uiritim exarſit, aſpice cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam, totos populos capitis damna paſſos, tanquam aut curam noſtram deſerentibus, aut autoritatem contemnentibus. Quid de gladiatoribus? Quare populus iraſcitur, & tam inique, ut iniuriam putet, quod non libenter pereunt, cõtemni ſe iudicat, & uultu, geſtu, ardore, deſpectatore in aduerſarium uertitur? Quod quidem tamen non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram uerberari uolunt, & ſæpe neſciunt quid eſt, cui iraſcantur, ſed tantũ iraſcuntur ſine cauſa & ſine iniuria, non tamen ſine aliqua iniuriæ ſpecie nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantiũ lachrymis placantur, & falſa ultione falſus dolor tollitur.

CAP. III

Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt. Vt ſcias iram non tantum ex

A 4 iniuria

† forte, ſecũ mulctā retractare auidus

iniuria naſci, uerum etiã iraſci nos læſuris. Sed ipſa cogitatione nos lædunt, et iniuriã qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias inquit, non eſſe iram pœnæ cupiditatem, infirmiſsimi, ſæpe potentiſsimis iraſcuntur, nec pœnam cõcupiſcunt, quam nõ ſperant. Primũ diximus, iram cupiditatẽ eſſe pœnæ exigendæ, nõ facultatem. Concupiſcũt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt, qui pœnam uel ſummi hominis ſperare non poſsit. Ad nocendũ potentes ſumus. Ariſtotelis finitio nõ multum à noſtra abeſt, ait enim, Iram eſſe cupiditatẽ doloris reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit exequi longũ eſt: contra utramq; dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ doloriſue alieni cauſa. Nam etiam ſi hoc efficiunt, nõ hoc petũt. Sed dicendum eſt feras ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi ubi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum. Iram quidem non magis quàm luxuriam, uel iniuriã. Et in quaſdam uoluptates intemperãtiores homines ſunt. Nõ eſt quod credas illi qui dicit, Non aper iraſci meminit, non fidere curſu Cerua, nec armentis incurrere fortibus urſi. Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidẽ nõ magis ſciũt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carẽt, habent aũt ſimiles illis quoſdã impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, & odiũ eſſet: ſi amicitia, & ſimultas: ſi diſſentio, & cõcordia: quorũ aliqua in illis quoq; extãt ueſtigia, cæterũ humanorum pectorũ propria bona malaq; ſunt. Nulli niſi homini cõceſſa prudentia eſt, prouidentia, diligẽtia, †cognitio, nec tantũ uirtutibus humanis animalia, ſed etiã uitijs prohibita ſunt. Tota illorũ ut extra, ita intra forma humanæ diſsimilis eſt. Regiũ enim illud et principale aliter dicunt: ut uox eſt quidẽ, ſed non explanabilis & perturbata, & inefficax: ut lingua, ſed deuincta, nec in motus uarios ſoluta: ita ipſum principale, parũ ſubtile, parũ exactũ.

al. cogitatio

CAP. IIII

Capit ergo uiſus ſpeciesq; rerũ, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas et cõfuſas. Ex eo procurſus illarũ tumultusq; uehementes ſunt, metus aũt ſolicitudinesq;, & triſtitia, & ira non ſunt, ſed his quædã ſimilia. Ideò cito cadunt & mutantur in cõtrarium, & cum acerrime ſæuierunt, expauerunt q; paſcuntur, & ex fremitu decurſuq; ueſano ſtatim quies ſoporq; ſequitur. Quid eſſet ira: ſatis explicatũ eſt, quo diſtet ab iracũdia apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: Iracundus nõ poteſt aliquando iratus non eſſe. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguũt, quia apud nos uocabula ſua non habent, præteribo: etiam ſi amarum nos, acerbumq; dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficile, aſperũ, quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter has moroſum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædã enim ſunt iræ, quæ intra clamorẽ concidãt, quædã nõ minus pertinaces, quàm frequentes: quædam ſæuæ manent, uerbis parciores, quædam in uerborum dictorũq; amaritudinem effuſæ: quædam ultra querelas & auerſationes nõ exeunt, quædã altæ grauesq; ſunt, & introrſus uerſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. Quid eſſet ira, quæſitum eſt. An in ullũ aliud animal, quàm in hominẽ caderet, quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpecies eſſent.

CAP. V.

Nunc quæramus, an ira ſecundum naturã ſit, & an utilis, atq; ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit, manifeſtũ erit, ſi hominem inſpexerimus, quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt, Ira in exitium. Ille congregari uult, illa diſcedere, hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam chariſsimos petere. Hic aliorum incommodis uel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo ſecum deducat alium parata deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui optimo eius operi & cõmendatiſsimo, hoc ferum ac pernicioſum uitium aſsignat? Ira, ut diximus, auida pœnæ eſt, cuius cupidinẽ ineſſe pacatiſsimo hominis pectori minime ſecundum eius naturam eſt. Beneficijs autẽ humana uita conſtat et cõcordia, nec terrore, ſed mutuo amore in †fructũ auxiliũq; cõmune conſtringitur. Quid ergo? non aliquãdo caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni, ſed hæc ſyncera cũ ratione. Non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocẽdi. Queadmodũ quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, et adactis cuneis nõ ut frãgamus, ſed ut explicemus, elidimus: ſic ingenia uitio praua, dolore corporis

al. fœdus

corporis animiſq; corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus uitijs tentat, nõ multum ex quotidiana cõſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac ualetudinẽ tantũ mutata uitæ diſpoſitione firmare: proximũ eſt, ut modus proficiat: ſi modus & ordo nõ proficit, ſubducit aliqua & circumcidit: ſi ne adhuc quidem reſpondet, interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. Si fruſtra molliora ceſſerunt, ferit uenam, membriſq;, ſi adhęrentia nocent, et morbum diffundũt, manus affert, nec † ulla dura uidetur curatio, cuius eſt ſalutaris effectus: Ita legum præſidem, ciuitatiſq; rectorem decet, quàmdiu poteſt, uerbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda ſuadeat, cupiditatemq; honeſti & æqui conciliet animis, faciatq; uitiorum odium, pretium uirtutis: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobret, nouiſsime ad pœnas, & has adhuc leues: & reuocabiles decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, niſi † quenquam perire, etiam pereuntis interſit. Hoc uno medentibus erit diſsimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant: hic damnato cum dedecore & traductione uitam exigit: non, quia delectetur illius pœna (Procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed ut documentum omnium ſit, & qui alicui noluerunt prodeſſe, morte certe eorum reſpublica utatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens, Ideò nec ira quidem ſecundum naturam hominis, quæ pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non lædit, pœna lædit: bono ergo pœna non cõuenit: ob hoc nec ira, quia pœna iræ conuenit. Si uir bonus pœna non gaudet, non gaudebit, nec in eo quidem affectu, cui pœna uoluptati eſt, ergo non eſt naturalis ira. Nunquid quãuis, nõ ſit naturalis ira aſſumenda eſt, quia utilis ſæpe fuit? Extollit animos & incitat, nec quicquã ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit, niſi hinc flamma ſubdita eſt, & hinc ſtimulus peragitauit, miſitq; in pericula audaces. Optimum itaq; quidã putant temperare iram, non tollere, coq; detracto quod exundat, ad ſalutarẽ modum cogere. Id uerò retinere, ſine quo languebit actio, & uis, ac uigor, animi reſoluetur. Primum facilius eſt excludere pernicioſa quàm regere, & non admittere, quàm admiſſa moderari. Nam cũ ſe in poſſeſsione poſuerunt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minuiue patiuntur. Deinde ratio ipſa, cui freni traduntur, tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus. Si miſcuit ſe illis & inquinauit, non poteſt cõtinere, quos ſubmouere potuiſſet. Cõmota enim ſemel et excuſſa mens, ei ſeruit, quo impellitur. Quarundã rerũ initia in noſtra poteſtate ſunt, ulteriora nos ſua ui rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morariue deiecta potuerunt, ſed conſiliũ omne & pœnitentiã irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò nõ peruenire, quò non ire licuiſſet: ita animus ſi in iram, amorem, aliosq; ſe proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, etiam uitiorum natura procliuis. Optimum eſt primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſq; repugnare † ſenſibus, & dare operam ne incidamus in iram: nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſalutẽ recurſus eſt. Quoniã nihil rationis eſt, ubi ſemel affectus eſt inductus, iusq; illi aliquod uoluntate noſtra datũ eſt. Faciet de cætero quantum uolet, non quantũ permiſeris. In confinibus hoſtis arcẽdus eſt. Nam cum intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis nõ accipit. Neq; enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, ut illos nõ patiatur ultra quàm oportet procedere, ſed etiam affectum ipſum imitatur. Ideoq; non poteſt utilem illam uim & ſalutarẽ † perditã iam infirmatamq; reuocare. Non enim, ut dixi, ſe paratas iſta ſedes ſuas diductasq; habent, affectus & ratio, peiusq; in melius mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa uitijs reſurget, quæ iræ ceſſit? Aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in quã peiorũ mixtura præualuit? Sed quidam, inquit, in ira ſe continent. Vtrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quæ ira dictat, an aliquid? Si nihil faciũt, apparet nõ eſſe ad actiones rerũ neceſſariarum iram, quam uos quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Deniq; interrogo, ualentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si ualentior, quomodo illi modũ ratio poterit imponere, cum parere niſi imbecilliora

non

al. illi

forte, quem

CAP. VI

CAP. VII

CAP. VIII

al. feminibus

al. proditam

non ſoleant? Si infirmior eſt, ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxiliũ.

CAP. IX. At irati quidam conſtant ſibi & ſe continent. Quomodo? cum iam ira euaneſcit, & ſua ſponte decedit, nõ cũ in ipſo feruore eſt, tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in ira quoq; & demittunt incolumes intactosq; quos oderunt, & à nocendo abſtinent? faciũt. Quomodo? cũ affectus repercuſsit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, nõ rationis beneficio quieuit, ſed affectuũ infida et mala pace. Deniq; nihil habet utile, nec acuit animũ ad res bellicas. Nunquam enim uirtus uitio adiuuanda eſt, ſe cõtenta. Quoties impetui eſt locus, non iraſcitur, ſed exurgit, & in quantũ putauit opus eſſe concitatur remittiturq;: nõ aliter quàm quæ tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueãtur. Ira, inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Vtendum autem illa eſt, nõ ut duce, ſed de milite, quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, et ſequitur, quà ducitur, iam non eſt ira, cui propriũ eſt contumacia. Si uerò repugnat, & non ubi iuſſa eſt quieſcit, ſed libidine ferociaq; prouehitur, tam inutilis animi miniſter eſt, quà miles, qui ſignũ receptui datũ negligit. Itaq; ſi modũ adhiberi ſibi patitur, alio nomine appellãda eſt. Deſinit ira eſſe, quam effrenatam indomitamq; intelligo. Si nõ patitur perniciosa eſt nec inter auxilia numeranda, Ita aut ira nõ eſt, aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnã exigit, nõ ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet, non eſt annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui ſcit parere cõſilio. Affectus quidẽ tam mali miniſtri, quàm duces ſunt. Ideò nunquã aſſumet ratio in adiutoriũ improuidos & uiolẽtos impetus, apud quos nihil ipſa autoritatis habeat, quos nunquam comprimere poſſit, niſi pares illis ſimilesq; oppoſuerit, ut iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem.

CAP. X Abſit hoc à uirtute malum, ut unquam ratio ad uitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele otium capere, quatiatur neceſſe eſt, fluctueturq; qui malis ſuis tutus eſt, qui fortis eſſe niſi iraſcitur non poteſt, induſtrius niſi cupit, quietus niſi timet, in tyrannide illi uiuendum eſt, in alicuius affectus uenientis ſeruitutem. Nõ pudet uirtutes in clientelam uitiorũ demittere? deinde deſinit quicquã ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, & incipit par illi ſimiliſq; eſſe. Quid enim intereſt, ſi æquè affectus incõſulta res eſt ſine ratione, quàm ratio ſine affectu inefficax? Par utrunq; eſt, ubi eſſe alterum ſine altero non poteſt. Quis autem ſuſtineat affectũ exæquari rationi? Ita, inquit, utilis affectus eſt, ſi modicus eſt. Imò ſi natura utilis eſt. Sed ſi patiens imperij rationiſq; eſt, hoc duntaxat moderatione conſequatur, ut quo minor fuerit minus noceat.

CAP. XI Ergo modicus affectus nihil aliud quàm malũ modicũ eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. Nuſquam minus, ubi nõ effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud quod Barbaros tanto robuſtiores, tanto patientiores laborum cõminuat, niſi ira infeſtiſsima ſibi? Gladiatores quoq; ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas uenatorem iraſci feris? an qui uenientes excipit, & effugientes perſequitur? Omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonicorum tot milia ſuperfuſa alpibus ita ſuſtulit, ut tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis ira pro uirtute, quæ ut aliquando perculit ſtrauitq; omnia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturq;, quorũ una illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte nõ tegumenta corporum prouiſa ſunt, nõ ſuffragia aduerſus †perpetem cœli rigorẽ. (al. perpetuum) Hos tamen Hiſpani Galliq;, & Aſiæ Syriæq; molles bello uiri, antequam legio uiſatur cædunt, ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiã. Agedum illis corporibus illis animis delitias, luxum, opes ignorantibus, da rationẽ, da diſciplinam, ut nihil amplius dicam, neceſſe erit nobis certè mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectu imperij uires recreauit, quàm quod cũctari & trahere & morari ſciuit, quæ omnes irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, Si Fabius tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & extimatis uiribus, ex quibus iam perire nihil ſine uniuerſo poterat, dolorẽ ultionemq; ſepoſuit,

in unam

in unam utilitatem, & occaſioni intentus, iram ante uicit, quàm Hannibalẽ. Quid Scipio? nõne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusq; quibus iraſcendũ erat, bellum in Africam tranſtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ ſegnitiæq; malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiã multũ diuq; ſedit, et hunc ſuũ publicumq; dolorẽ æquo animo tulit, diutius Numantiã quàm Carthaginẽ uinci? Quã dum circũuallat et includit hoſtẽ, eò cõpulit, ut ferro ipſi ſuo caderẽt.

CAP. XII.

Non eſt itaq; utilis, nec in prælijs quidẽ aut in bellis ira. In temeritatẽ enĩ prona eſt, et pericula dũ inferre uult, nõ cauet. Illa certiſsima eſt uirtus, quæ ſe diu multũq; circumſpexit et †rexit, & ex lento ac deſtinato prouexit. *al. texit.* Quid ergo? uir bonus iraſcitur, inquit, ſi cædi patrem ſuum uiderit ſi rapi matrem? Nõ iraſcetur, ſed uindicabit, ſed tuebitur. Quid aũt times, ne parum illi magnus ſtimulus etiã ſine ira pietas ſit? Aut dic eodem modo, Quid ergo cum uiderit ſecari patrẽ ſuũ, filiumúe, uir bonus nõ flebit, nec liquetur animo, quæ accidere fœminis uidemus, quoties illas leui, periculi ſuſpicio perculit? Officia ſua uir bonus exequitur inconfuſus, intrepidus, et ſic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignũ. Pater cædetur, defendam; cæſus eſt, exequar quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiã præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronã uenis, quia unuſquiſq; in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur. Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iuſtum quiſq; affectum iudicat, quẽ agnoſcit. Iraſcuntur boni uiri pro ſuorũ iniurijs, ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi uitrũ fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt? Nõ pietas illam iram, ſed infirmitas mouet, ſicut pueri, qui tam parentibus amiſsis flebunt, quàm nucibus. Iraſci pro ſuis non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumq;, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente, uolentem, iudicantem, prouidentem, nõ impulſum & rapidum. Nullus enim affectus uindicandi cupidior eſt, quàm ira, & ob id ipſum ad uindicandum inhabilis, prærabidus & amens; & omnis ferè cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat, opponitur. Itaq; nec in pace, nec in bello unquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit, in armis uerò obliuiſcitur mortem eſſe communem, uenitq; in alienam poteſtatem, dum in ſua non eſt. Deinde non ideò uitia in uſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædã genera ualetudinis leuant, nec ideò non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominãdum remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo: ſimili modo ira etiam ſi aliquando ut uenenum, & præcipitatio, et naufragium, ex inopinato profuit, non ideò ſalutaris omnino iudicanda eſt: ſæpe enim ſaluti fuẽre peſtifera. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo maiora eò meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorẽ futurã, ſiquid detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliqua parte diminui.

CAP. XIII.

Ergo et ira quo maior, hoc melior. Quis enim ullius boni acceſsionem recuſauerit? Atqui augeri illam inutile eſt, ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt, quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces, multiq; meliores ad ferrum fuẽre male ſobrij. Iſto modo dic & phreneſim, atq; inſaniam uiribus neceſſariam, quia ſæpe ualidiorẽ furor reddit. Quid? non aliquoties metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſsimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaq; eiuſmodi fœda & caduca iritamenta ſunt, nec uirtutem inſtruunt, quæ nihil uitijs eget, ſed ſegnem aliquando animum et ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira non fuiſſet. Ira in adiutorium uirtutis nõ uenit, ſed in uicem. Quid? quod ſi bonum eſſet ira, perfectiſsimum quemq; ſequeretur. Atqui iracundiſsimi infantes, ſenesq; et ægri ſunt, & inualidum omne natura eſt querulum.

CAP. XIIII

Non poteſt, inquit Theophraſtus fieri, ut bonus uir non iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſq;, hoc iracundior erit. Vide ne contra placidior, ſolutusq; affectibus, & cui nemo odio ſit. Peccantes uerò quid habet cur oderit, cum error illos in huiuſmodi delicta compellat? Non eſt autem prudentis errantes odiſſe, alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quammulta contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, ueniam deſiderent. Iam iraſcetur etiã ſibi. Neq; enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliena cauſam ſententiam fert. Nemo, inquã,

inuenitur,

inuenitur,qui ſe poſsit abſoluere,& innocentem quiſq; ſe dicit,reſpiciens teſtem,non conſcientiam. Quanto humanius mitem & paternum animum pręſtare peccantibus. & illos nō perſequi,ſed reuocare. Errantes per agros, ignorantes uiæ melius eſt ad rectum iter admouere, quàm expellere. Corrigendus eſt qui peccat, & admonitione,& ui,& molliter,& aſpere,meliorq; tam ſibi quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione, CAP. XV. ſed ſine ira. Quis enim cui medetur,iraſcitur? At corrigi nequeunt,nihilq; in illis †le al. lenti. ue,aut ſpei bonæ capax eſt. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora quæ contingunt,& quo uno modo poſſunt, deſinant eſſe mali, ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maximè proſum, cum illum ſibi eripio? Nunquis membra ſua odit,tunc cum abſcindit? Non eſt illa ira,ſed miſera curatio. Rabidos effligimus canes,trucem atq; immanſuetum bouem cædimus,et morbidis pecoribus,ne gregē polluant,ferrum demittimus,portentuoſos fœtus extrahimus. Nō ira, ſed ratio eſt,à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm iraſci punientem decet, cum eo magis ad emendationem pœna proficiat ſi iudicio lata eſt. Inde eſt,quod Socrates ſeruo ait; Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem ſerui in tempus ſanius diſtulit, in illo tempore ſe admonuit. Cuius erit temperatus affectus,cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coërtionem errantium, ſceleratorumq; irato caſtigatore non opus eſt. Nam cū CAP. XVI. ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere, peccantem. Quid ergo? non iraſcar latroni? quid ergo,non iraſcar uenefico? Non. Neq; enim mihi iraſcor, cum ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus,remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte uerſaris errorum, nec grauiter laberis, ſed frequenter. Obiurgatio te primum ſecreta, deinde publicata emendare tentabit. Tu longius iam proceſſiſti,quàm ut poſſis uerbis ſanari. Ignominia contineberis, cum tibi fortius aliquid & quod ſentias inurendū eſt. in exiliū & loca ignota mitteris. In te duriora remedia,iam ſolida nequitia deſiderat,& uincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus, & ſceleribus ſcelera cōtexens;& iam non cauſis,quæ nunquam malo defuturæ ſunt,impelleris,ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum cauſa,peccare. Perbibiſti nequitiam, & ita uiſceribus immiſcuiſti,ut niſi cum ipſis exire non poſſit. Olim miſer mori quæris,bene de te merebimur. Auferemus tibi iſtā qua uexaris,inſaniā,& perpetua alienaq; à uoluptate ſupplicia. Id,quod unum bonum tibi ſupereſt,repenſentabimus mortem. Quare iraſcar,cui cum maximè proſum? Interim optimū genus miſericordiæ eſt,occidere. Si intraſſem ualetudinarium exercitatus & ſciens,ut domum diuitis, non idem imperaſſem omnibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo, & ciuitati curandæ adhibitus ſum,pro cuiuſq; morbo medicina quæratur. Hunc ſanet uerecundia,hunc peregrinatio,hunc dolor,hunc egeſtas,hunc ferrum. Itaque etſi peruerſa induenda magiſtratui ueſtis,& conuocanda claſsico concio eſt, procedam in tribunal, non furens, nec infeſtus,ſed uultu legis,& illa ſolennia uerba, leni magis grauiq; quàm rabida uoce concipiam, & agi iubebo non iratus,ſed ſeuerus. Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam inſuam culleo, & cum mittam in ſuppliciū militare, & cum Tarpeiæ proditorem,hoſtemúe publicum imponam, ſine ira, eo uultu animoq; ero,quo ſerpentes & animalia uenenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum? Quid enim uidetur lex iraſci his quos non nouit,non uidit, quos non futuros ſperat? Illius itaq; ſumendus eſt animus,quæ nō iraſcitur ſed conſtituit. Nam ſi bono uiro ob mala facinora iraſci conuenit,& ob ſecundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim eſt indignius,quàm florere quoſdā,et eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidia uidebit,quàm ſcelera ſine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo, non cum eiuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritq; ſolito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam, tenuemq; motum. Nam (ut dixit Zenon) in ſapiētis quoq; animo,etiam cum uulnus ſanatum eſt, cicatrix manet. Sentiet itaq; ſuſpirationes quaſdam, & umbras affectuum,ipſis quidē carebit. Ariſtoteles ait,affectus quoſdam, ſiquis illis bene utatur, pro armis eſſe. Quod uerum foret, ſi uelut bellica inſtrumenta ſumi,deponiq; poſſent,induentis arbitrio. Hæc arma quæ

Ariſtoteles

Ariſtoteles uirtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil alijs inſtrumentis opus eſt. Satis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominũ remitti poſſet. Non ad prouidendũ tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quàm hoc ab iracundia petere præſidium, rem ſtabilem ab incerta fidelem ab infida, ſanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoq; in quibus ſolis opera iracundiæ uidetur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum iudicauit aliquid faciendum, in eo perſeuerat, Nihil enim melius inuẽtura eſt ſeipſa, quo mutetur. Ideo ſtat ſemel † conſtans. *al. conſtitutis* Iram ſæpe miſericordia retro egit. Habet enim non ſolum inſolidũ robur, ſed tantũ tumorem, uiolentiſq; principijs utitur: non aliter quàm qui à terra uenti ſurgunt, & fluminibus paludibuſq; excepti, ſine pertinacia uehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde deſinit ante tempus fatigata, & quæ nihil aliud quàm crudelitatem, ac noua genera pœnarũ uerſauerat, cum animumaduertendũ eſt, ira iam fracta, leuiſq; eſt. Affectus cito cadit, æqualis eſt ratio. Cæterum etiam ubi perſeuerauerit ira, nonnunquam ſi plures ſunt, qui perire meruerunt, poſt duorum triũmue ſanguinem, occidere deſinit. Primi eius ictus acres ſunt, ſicut ſerpentiũ uenena à cubili repentium nocent, innoxij dentes ſunt, cum illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria cõmiſerant, & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus eſt, & † intantum inæqualis eſt, *forte, in totum* modo ultra quem oportet, excurrit, modo citius debito reſiſtit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire nõ uult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuaſit, & eripi ſibi iudicium ſuum, etiam ſi paruum eſt, non ſinit. Ratio utriq; parti locum dat & tempus. Deinde aduocationem etiam ſibi petit, ut excutiendæ ueritati ſpatiũ habeat, Ira feſtinat. Ratio id iudicari uult, quod æquum eſt: ira id æquum uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpectat. Ira uanis & extra cauſam obuerſantibus commouetur. Vultus illam ſecurior, uox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitioſior, fauor popularis exaſperat. Sæpe infeſta patrono reum damnat, etiam ſi ingeritur oculis ueritas, amat & tuetur errorem, coargui non uult, & in male cœptis, honeſtior illi pertinacia uidetur, quàm pœnitentia. Cn. Piſo fuit memoria noſtra, uir à multis uitijs integer, ſed prauus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus duci iuſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit: damnatus extra uallum deductus eſt, & iam ceruicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus uidebatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladium ſpiculatorem iubet, damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam, Nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio caſtrorum commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci utrunq;, & eum militem, qui non occidit, & eum qui non perierat. Quid ergo indignius? Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adiecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci iuſſit. Cõſtituti ſunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiã. O quàm ſolers eſt iracũdia ad † fugiendas cauſas furoris. *al. fingendas* Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es, te quia cauſa damnationis cõmilitoni fuiſti, te quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non uult regi. Iraſcitur ueritati ipſi, ſi contra uoluntatem ſuam apparuerit: clamore & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit inſequitur, adiectis conuicijs, maledictiſq;. Hoc non facit ratio, ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaq;, totas domos funditus tollit, & familias Reipub. peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati nomina extirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicq; indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus eſſe debet, in ſtatu uultus, cum magna pronunciat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum uelis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille uidiſſet deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua ueſtimenta ſcindentẽ, quia tardius ſcindebãtur aliena?

Quid opus eſt mẽſam euertere? Quid pocula affligere? Quid ſe in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur, pectusq́ʒ percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quàm uult, erumpit, in ſe reuertitur? Tenetur itaqʒ à proximis, & rogatur, ut ipſe ſibi placetur, quorũ nil facit quiſquis uacuus ira, meritam cuiqʒ pœnam iniungit. Dimittit ſępe eum, cuius peccatum deprehẽdit, ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur, ſi intelligit non ex alto uenire nequitiam, ſed ſummo (quod aiũt) animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipiẽtibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera leuius, quàm minora compeſcet: ſi illa lapſu non crudelitate commiſſa ſunt, his ineſt latens, & operta & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo malo afficiet, ſi alter per negligentiã admiſit, alter curauit ut noceus eſſet. Hoc ſemper in omni animaduerſione ſeruabit, ut ſciat alteram adhiberi, ut emendet malos, alteram, ut tollat. In utroqʒ non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita nõ poſſunt, futura prohibentur: & quos nolet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palàm recidet, non tantum ut pereant ipſi, ſed ut alios pereundo deterreant. Hæc cuiqʒ expendenda, æſtimandaq́ʒ ſunt. Vides quantum debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem uitæ neciſq́ʒ. Male irato ferrum cõmittitur. Ne illud quidem iudicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt: nec corporibus copia uitioſi humoris intenſis, morbus incrementũ eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos uæcors ira animus, ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt, cęterũ nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quę ſine fundamentis creuere. Non habent ira cui inſiſtat, non ex firmo manſuroq́ʒ oritur, ſed uentoſa & inanis eſt, tantumq́ʒ abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate triſtitia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum & ſuperbum. Iracundia nihil amplum, decorumq́ʒ molitur. Contra mihi uidetur uentoſi & infelicis animi imbecillitas ſibi conſcij indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuiſſimos gemunt, ita ira muliebre maxime & puerile uitium eſt. At incidit & in uiros. Nam uiris quoqʒ puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? Non aliquæ uoces ab iratis emittuntur, quæ magno uideantur animo, ueram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda, Oderint, dum metuant. Syllano ſcias ſeculo ſcriptam. Neſcio utrũ ſibi peius optauerit, ut odio eſſet, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurũ, ut execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adijcit? Dij illi malefaciãt, adeo repperit dignum odio remediũ. Oderint. Quid, dum pareant? non. dum probẽt? non. Quid ergo? dum timeant? ſic nec amari quidem uellem. Magno hoc dictũ ſpiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Nõ eſt quod credas iraſcentiũ uerbis, quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quod exiſtimes uerum eſſe, quod apud diſertiſſimum uirum Liuium dicitur: Vir ingenij magni magis quàm boni. Non poteſt illud ſeparari, etiam bonum erit, aut nec magnũ, quia magnitudinẽ animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imò parem firmamq́ʒ, qualis ineſſe malis ingenijs non poteſt. Terribilia enim eſſe & tumultuoſa & exitioſa poſſunt, magnitudinẽ quidem, cuius firmamentũ roburq́ʒ bonitas eſt, non habebunt. Cæterũ ſermone, conatu, & omni extra paratu faciẽt magnitudinis fidẽ. Eloquentur aliquid quod tu magni putes, ſicut C. Cæſar, qui iratus cœlo quod obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quàm ſpectabat, quodq́ʒ comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus parũ certis, ad pugnã uocauit Iouẽ, & quidẽ ſine intermiſſione, Homericũ illũ exclamans uerſum, ζεῦ πάτερ ἦτις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος. Quanta demẽtia fuit. Putauit aut ſibi noceri, ne à Ioue quidẽ poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parũ momenti hanc eius uocem ad incitandũ coniuratorũ animos addidiſſe. Vltimæ enim patiẽtiæ uiſum eſt eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidetur quidẽ uehemens, deos hominesq́ʒ deſpiciens, magnũ, nihil nobile eſt: aut ſi uidetur alicui magnũ animum ira producere, uideatur & luxuria. Ebore ſuſtineri uult, purpura ueſtiri, auro tegi, terras trãsferre, ma

ria concludere, flumina præcipitare, nemora ſuſpendere. Videatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argētiq; incubat, & prouinciarū nominibus agros colit, & ſub ſingulis uillicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. Tranſnatat freta, puerorū greges caſtrat, ſub gladium mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non eſt contenta honoribus annuis, ſi fieri poteſt, uno nomine occupare faſtos uult, per omnē orbē titulos diſponere. Omnia iſta nō refert, inquantū procedāt extendātq; ſe, anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa uirtus eſt. Nec quicquā magnū eſt, niſi quod ſimul & placidū.

Primi libri de ira, finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

PRimus liber Nouate benigniorem habuit materiam. Facilis enim in procliuia uitiorum decurſus eſt. Nunc ad exiliora ueniendū eſt. Quærimus enim, utrum ira iudicio aut impetu incipiat, id eſt, utrum ſua ſponte moueatur, an quemadmodum pleraq;, quæ intra nos inſcijs nobis oriuntur. Debet autem in hoc ſe demittere diſputatio, ut ad illa quoq; altiora poſſit exurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, nerui & articuli firmamenta totius, & alia minime ſpecioſa uiſu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aſpectumq; decor eſt: poſt hęc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfecto iam corpore effunditur. Iram quin ſpecies oblatæ iniuriæ moueat, non eſt dubium: ſed utrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedēte animo excurrat, an illo aſſentiēte moueatur, quærimus. Nobis placet nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionem eius concupiſcere, & utrunq; coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & uindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine uoluntate noſtra concitatur. Ille ſimplex eſt, hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnauit, ulciſcitur, hæc non poſſunt fieri, niſi animus, qui tangebatur aſſenſus eſt.

CAP. II.

Quorſus, inquis, hoc nunc pertinet? ut ſciamus quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non uoluntate noſtra fiunt, inuicti & ineuitabiles ſunt, ut horror frigida aſperſis, ad quoſdam ictus † aſpernatio, ad peiores nuncios ſubriguntur pili, & rubor ad improba uerba ſubfunditur, ſequiturq; uertigo prę rupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla quo minus fiant, ratio perſuadet. Ira præceptis fugatur. Eſt enim uoluntarium animi uitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eueniunt, ideoq; etiam ſapientiſſimis accidūt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcenæ ſpectacula, & lectiones rerum uetuſtarum, ſępe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, uidemur iraſci. Quis non contra Marij arma, & contra Syllæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipſi puero, non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat. Martius quoq; ille tubarum ſonus, mouet mentes, & atrox pictura, & iuſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt quod arridemus arridentibus, & contriſtat nos turba mœrentium, & efferueſcimus ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quàm triſtitia eſt, quæ ad conſpectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Annibale poſt Cannas mœnia circumſidente, lectoris percutit animos: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri uolentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures tuba ſuſcitat, equoſq; caſtrenſes erigit crepitus armorū. Alexandrum ait, Zenophanto canente manum ad arma miſiſſe.

† *forte, conſternatio.*

CAP. III.

Nihil ex his quæ animū fortuito impellunt affectus uocari debet. Iſta (ut ita dicam) patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moueri, ſed permittere ſe illis, & hunc fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem & lachrymas procidentis, & irritationem humoris obſcœni, altumue ſuſpiriū, & oculos ſubito acriores, aut quid his ſimile, iudiciū affectus, animiq; ſignum putat, fallitur,

nec intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaq; & fortiſſimus plerunq; uir, dum armatur expalluit, & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululum genua tremuerunt, & magno imperatori antequam inter ſe acies arietarent, cor exiluit, & Oratori eloquentiſſimo dum ad dicendum componitur, ſumma riguerunt. Ira non moueri tantum, ſed excurrere debet. Eſt enim impetus. Nunquam autem impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neq; enim fieri poteſt, ut de ultione & pœna agatur animo neſciēte. Putauit ſe aliquis læſum, uoluit ulciſci, diſſuadente aliqua cauſa ſtatim reſedit. Hanc iram non uoco, ſed motum animi rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt quàm ipſa iniuriæ ſpecies, ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem iniuriæ non tantum accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi ad ultionem, uoluntatis iudicio, pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo an putes aliquid

CAP.IIII ſine aſſenſu mentis, aut peti poſſe, aut caueri. Et ut ſcias quemadmodum incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur, eſt primus motus non uoluntarius quaſi præpara-

al.cōminatio tio affectus & quædam † cōmutatio. Alter cum uoluntate non contumaci, tanquam oporteat me uindicari, cum læſus ſim, aut oporteat hunc pœnas dare, cum ſcelus fecerit. Tertius motus eſt iam impotens, qui non ſi oportet, ulciſci uult, ſed utiq;, qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione nō poſſumus, ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oſcitatio aliena ſolicitet, nec oculi ad intentationem ſubitam digitorum comprimantur. Iſta non poteſt ratio uincere, conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille motus qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum eſt, Hi qui uulgo ſæuiūt, & ſanguine humano gaudent an iraſcantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec

CAP.V accepiſſe ipſos exiſtimant, qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira, ſed ueritas. Non enim quia accepit iniuriam, nocet, ſed parata eſt dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera lacerationesq; in ultionem petuntur, ſed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huiuſmodi mali ab ira eſt, quæ ubi frequenti exercitatione, & ſatietate in obliuionem clementiæ uenit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouiſſime in crudelitatem tranſit. Rident itaq; gaudentq;, & uoluptate multa perfruuntur, plurimumq; ab iratorum uultu abſunt, per otium ſæui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cum foſſam ſanguine humano plenam uidiſſet, O formoſum ſpectaculum. Quāto pulchrius illi uiſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumq; compleſſet. Quid mirum, ſi hoc maxime ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per uiginti annos ſecunda, dabitq; oculis tuis gratum ubiq; ſpectaculum. Videbis iſtud & circa Traſimenum & circa Cannas, & nouiſſime circa Carthaginem tuam. Voleſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ cū CCC. una die ſecuri percuſſiſſet, incedens intra cadauera uultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumq; feciſſet, græce proclamauit, O rem regiam. Quis hæc rex feciſſet? Non fuit hæc ira, ſed maius malum & inſanabile.

Quibus uirtus eſt ira.

CAP.VI VIrtus, inquit, ut honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur uirtutem & humilem & magnam eſſe debere? Atqui hæc dicit, qui illam extolli uult & deprimi, Quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaq; eſt ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt, nec unquam committet uirtus, ut uitia dum compeſcuit imitetur ipſa, Iram caſtigandā habet, quę nihilo melior eſt, ſępe etiam peior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætariq; proprium & naturale uirtutis eſt, Iraſci non ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracundiæ triſtitia comes eſt, & in homine omnis ira uel poſt pœnitentiam, uel poſt repulſam reuoluitur. Et ſi ſapientis eſt peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus, & ſæpe iraſcetur: ſequitur, ut non tantum iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem in animo ſapientis locum habere credimus, quid eſt quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus enim eſſe non poteſt, ſi profecto cuiquam iraſcendū eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus: aut iracundiſſimus ſi toties

excanduerit

excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius quàm ſapientis affectũ ex aliena pendere nequitia? Deſinet Socrates poſſe eundem uultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & concitari contriſtariq́; ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. Omnis illi per iracundiam mœroremq́; uita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbãda uideat? Quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auaroſq́;, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices incedendum erit. Nuſquam oculi eius flectentur, ut nõ quod indignentur, inueniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſa poſcet, exegerit. Hęc tot milia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatis fuit. Alius cum matre conſiſtit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifeſtior reus eſt: & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur, & corona pro mala cauſa, bona patroni uoce corrupta. Quid ſingula proſequor? cum uideris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentiæ plena, & illum circum in quo maximam ſui partem populus oſtendit, hoc ſcito, iſtic tantundem eſſe uitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos togatos uides, nulla pax eſt, alter in alterius exitium leui compendio ducitur.

CAP. VIII

Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contẽnunt: maiore grauantur, minori graues ſunt: diuerſis ſtimulantur cupiditatibus, omnia perdita ob leuem uoluptatem prædamq́; cupiũt. Non alia quàm in ludo gladiatorio uita eſt, cum iiſdem uiuentiũ pugnantiumq́;. Ferarum iſte conuentus eſt, niſi quod illæ inter ſe placidæ ſunt, morſuq́; ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. Nunquam iraſci deſinet, ſemel ſi ſapiens cœperit, omnia ſceleribus ac uitijs plena ſunt. Plus committitur quàm quod poſſit coërtione ſanari. Certatur ingenti quidem nequitiæ certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisq́; reſpectu, quocunq́; uiſum eſt, libido ſe impingit, nec furtiua iam ſcelera ſunt, præter oculos eunt. Adeoq́; in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, ſed nulla ſit. Nunquid enim ſinguli aut pauci rupere legem? undiq́; uelut ſigno dato, ad fas nefasq́; miſcendum coorti ſunt. Non hoſpes ab hoſpite tutus. Non ſocer à genero, fratrum quoq́; gratia rara eſt. Imminet exitio uir coniugis, illi mariti. Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ. Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra ex una parte contraria, & parentum liberorumq́; ſacramenta diuerſa, ſubiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infeſtorum equitum ad conquirendas proſcriptorum latebras circumuolitantia, & uiolatos fontes uenenis, & peſtilentiam manu factam, & præductã obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas urbes concremantia, dominationesq́; funeſtas, & regnorum publicorumq́; exitiorum clandeſtina conſilia, & pro gloria habita, quæ quandiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt. Raptus ac ſtupra, & ne hoc quidem libidini exceptum.

CAP. IX

Adijce nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, et in prædam ualidioris quicquid non reſiſtebat adductum, circunſcriptiones, furta, fraudes, infitiationes, quibus trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci uis ſapientem, quantũ ſcelerum indignitas exigit, non iraſcendũ illi, ſed inſaniendum eſt. Illud potius cogitabis non eſſe iraſcendum erroribus. Quid enim ſi quis iraſcitur, in tenebris parum ueſtigia certa ponentibus? Quid enim ſi quis ſurdis imperia non exaudientibus? Quid ſi pueris, quod neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium iocos ſpectent? Quid ſi illis iraſci uelis, uel qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorũ amor. Ne ſingulis iraſcaris, uniuerſis ignoſcendum & indulgendũ eſt, generi humano uenia tribuẽda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibusq́; quod peccant, iraſcere infantibus, quod peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum diſcrimina? Maior eſt excuſatio & iuſtior, hominem eſſe quàm puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quàm corporis morbis, non quidem obtuſa nec tarda, ſed acumine noſtro male

utentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quiſque ſequitur priores male iter ingreſſos.
CAP.X Quid ni habeant excuſationē, cum publica uia errauerint? In ſingulos ſeueritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria uenia eſt, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quàm eſt iniquū & periculoſum iraſci publico uitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa ſe male uiuentium, imò male pereuntium uiderat, flebat, miſerebatur omnium, qui ſibi læti felicesq; occurrebant, miti animo, ſed nimis imbecillo, & ipſe inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam ſine riſu in publico fuiſſe. Adeo nihil illi uidebatur ſerium eorum quæ ſerio gerebantur. Vbi iſti hiccine locus eſt. Aut ridenda omnia aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminē naſci ſapientem, ſed fieri. Scit pauciſſimos omni æuo ſapientes euadere, quia conditionem humanę uitæ perſpectam habet. Nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari uelit non in ſyluestribus dumis poma pendere? quid ſi miretur ſpineta ſentesq;, non utili aliqua fruge compleri? Nemo iraſcitur, ubi uitiū natura defendit. Placidus itaq; ſapiēs & æquus erroribus, non hoſtis ſed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Omnia iſta tā propitius aſpiciet, quàm ægros ſuos medicus. Nunquid ille, cuius nauigium multam, undiq; laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſiq; nauigio iraſcitur? Occurrit potius, & aliam excludit undam, deinde aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto ſentinā ducentibus labore continuo reſiſtit, nec ideo intermittit, quia quantum exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt contra mala continua & fœcunda, non ut deſinant, ſed ne uincant.

Vtilitates iræ.

CAP.XI VTilis eſt, inquit, ira, quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira ſi quantum minatur ualet, ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inuiſa eſt. Periculoſius eſt autem timeri quàm deſpici. Si uerò ſine uiribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. Quid enim eſt iracundia in ſuperuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam quia terribiliora, potiora ſunt, nec hoc ſapienti dici uelim, quod feræ quoq; telum, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus malum? Nunquid ideo quicquam in iſtis boni eſt? aut contra omnia deſpecta, & fœda, & turpia ipſo quo timentur ſunt? Ira per ſe deformis eſt, & minime metuēda. At timetur à pluribus ſicut deformis perſona ab infantibus. Quid quod ſemper in autores redundat timor, nec † quiſquā metuitur ipſe ſecurus? Occurrat hoc ſolo tibi Laberianus ille *al. quiſpiam* uerſus, qui medio ciuili bello in theatro ductus, totum in ſe populū non aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet uox publici affectus. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Ita natura conſtituit, ut quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non uacet. Leoni, inquam, pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora. Acerrimas feras umbra, uox, & odor inſolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat
CAP.XII quiſquam ſapiens timeri. Nec ideo iram magnum quiddam putes, quia formidandum eſt: quoniamquidem etiam cōtemptiſſima timentur uenena, & oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis diſtincta contineat, & ad inſidias agat ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim uana terrori ſunt. Curriculi motusq; rotarum uerſata facies, leonem redegit in caueam. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Non ipſa in ſe quicquā habet firmum aut forte, ſed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi uelis iram tollere. Neutrum autem poteſt fieri. Primum poteſt aliquis non algere, quāuis ex rerū natura hyems ſit, et non æſtuare, quamuis menſes æſtiui ſint. Aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum utriuſq; peruincit. Deinde uerte iſtud. Neceſſe eſt prius uirtutē ex animo tollas, quàm iracundiam recipias, quoniam cum uirtutibus uitia non coēūt. Nec magis quiſquam eodem tempore, & iratus poteſt eſſe, & uir bonus, quàm æger et ſanus. Nō poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduū, quod nō humana mens uincat, & in familiaritatem perducat

perducat aſſidua meditatio: nulliq; ſunt tam feri & ſui iuris affectus, ut non diſciplina
perdomentur. Quodcunq; ſibi imperauit animus obtinuit. Quidã ne unquã riderent
cõſecuti ſunt. Vino quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corpori-
bus. Alius contentus breui ſomno, uigiliã indefatigabilẽ extendit. Didicerunt tenuiſ-
ſimis & aduerſis funibus currere, & ingentia uixq; humanis toleranda uiribus onera
portare, & in immenſam altitudinem mergi, ac ſine ulla reſpirandi uice perpeti maria.

Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditq; CAP.XIII.
nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patientiã indiceret. Iſtis quos paulò ante retuli,
aut nulla cauſa pertinacis ſtudij, aut indigna merces fuit. Quid enim magnificum con-
ſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſup-
ponere? qui ſomno non ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad
finem operis non magno autoramento labor peruenit: nos non aduocabimus patien
tiam, quos tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum
eſt effugere maximũ malum iram, & cum illa rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorem
& alios comites affectus eius? Non eſt quod in patrociniũ nobis quæramus, etiam ex-
cuſatam licentiam, dicentes, aut utile eſſe, aut ineuitabile. Cui enim tandem uitio aduo
catus defuit? non eſt quod dicas excidi nõ poſſe. Sanabilibus ægrotamus malis, ipſaq;
nos in rectum genitos natura, ſi emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibuſdã uiſum eſt,
arduũ in uirtutes, et aſperum iter eſt, plano adeuntur. Non uanę nobis autor rei uenit.
Facilis eſt ad beatam uitam uia, inite modo bonis auſpicijs, ipſiſq; dijs bene iuuãtibus.
Multo difficilius eſt facere iſta quæ facitis. Quid enim quiete otioſius animi? Quid ira
laborioſius? Quid clementia remiſſius? Quid crudelitate negotioſius? Vacat pudici-
tia, libido occupatiſſima eſt. Omnium deniq; uirtutum tutela facilior eſt, uitia magno
coluntur. Debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt eſſe minuendã.
Tota dimittatur, nihil profutura eſt, ſine illa facilius, rectiusq; ſcelera tollentur, mali pu
nientur, & tranſducentur in melius.

Omnia quæ debet ſapiens, ſine ullius malæ rei CAP.XIIII.
miniſterio efficiet, nihilq; admiſcebit, cuius cauſa domum ſolicitius obſeruet. Nunq;
itaq; iracundia admittenda eſt, aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi con-
citandi ſunt, ſicut tarde conſurgentes ad curſum equos ſtimulis† facibusq; ſubditis ex- al. calcibusq;
citamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci
quidem non magis utile eſt, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt
cauſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maximè illi opponendæ manus ſunt, nec eſt diffi-
cile uincere animum, cum Athletæ quoq; in uiliſſima ſui parte occupati, tamen ictus
doloresq; patiantur, ut uires cædentis exhauriant, nec cum ira ſuadet, feriunt, ſed cum
occaſio. Pyrrhum maximũ præceptorem certaminis gymnici, ſolitum aiunt his quos
exercebat præcipere, ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem, & quà noceat, tantum
aſpicit. Sæpe itaq; ratio patientiam ſuadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis
potuimus, in maiora deuoluimur. Quoſdam unius uerbi contumelia, non æquo ani-
mo lata, in exilium proiecit, et qui leuem iniuriam ſilentio ferre noluerant, grauiſſimis
malis obruti ſunt, indignatiq; aliquid ex pleniſſima libertate diminui, ſeruile in ſeſe at-
traxerũt iugum.

Vt ſcias, inquit, an ira habeat in ſe generoſi aliquid, liberas uidebis CAP.XV.
gentes, quæ iracundiſſimæ ſunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora
ſolidaq; natura ingenia, antequã diſciplina molliantur, prona in iram ſunt. Quædam
non niſi melioribus innaſcũtur ingenijs: ſicut ualida arbuſta & læta, quamuis negle-
cta tellus creat, & alia fœcundi ſoli ſylua eſt. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam
ferunt, nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida: ſed imperfectus ille uigor eſt, ut
omnibus quæ ſine arte ipſius tantum naturæ bono exurgũt: ſed niſi cito domita ſunt,
quæ fortitudini apta erant, audaciæ, temeritatiq; conſueſcunt. Quid non mitioribus
animis uitia leuiora coniuncta ſunt? ut miſericordia, amor, & uerecundia. Itaq; tibi
ſæpe bonam indolem in malis quoq; tuis oſtendam, ſed non ideò uitia non ſunt, ſi na-
turæ melioris indicia ſunt. Deinde omnes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum, lupo-
rumq; ritu, ut ſeruire non poſſunt, ita nec imperare. Non enim humani uim ingenij,
ſed feri & intractabilis habent. Nemo autem regere poteſt, niſi qui & regi.

Fere itaq; CAP.XVI.

imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cœlo utuntur. In frigora ſeptentrionemq; uergentibus immanſueta ingenia ſunt, ut ait poëta, Suoq; ſimillima cœlo. Animalia, inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat qui ea in exemplũ hominis adduxit, quibus pro ratione eſt impetus, homini pro impetu, ratio eſt. Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos: accipitrẽ impetus, columbã fuga. Quid, quod ne illud quidem uerum eſt, optima animalia eſſe iracundiſſima, Feras ne putem, quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorũ frenos ſequentiũ. Quid autem, cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, deniq; deum, quem ex omnibus animalibus ut ſolus imitetur, ſolus intelligit? Simpliciſſimi, inquit, omniũ habentur iracundi. Fraudulentis enim & uerſutis cõparantur, & ſimplices uidẽtur, quia expoſiti ſunt, quos quidem nõ ſimplices dixerim, ſed incautos. Stultis, luxurioſis, nepotibuſq; hoc nomen imponimus, & omnibus uitijs parum callidis.

CAP. XVII. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Imò imitatus iratũ. Nam & hiſtriones in pronuntiando non irati populũ mouent, ſed iratum bene agentes: & apud iudices itaq; & in concione, & ubicunq; alieni animi ad noſtrũ arbitriũ agendi ſunt, modo iram, modo metum, modo miſericordiam, ut alijs incutiamus, ipſi ſimulabimus, & ſæpe id quod ueri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuũ. Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret. Verum eſt, ſi nihil habet ira ualentius. Nec latronem oportet eſſe, nec prædonem, nec miſericordem, nec crudelem. illius nimis mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens, & ad res fortius agendas non iram, ſed uim adhibeat.

De remedijs iræ.

CAP. XVIII. QVoniam quæ de ira quæruntur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autẽ, ut opinor, ſunt, ſcilicet ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda ualetudine, alia de reſtituenda præcepta ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, ut uincamus. Quædam ad uniuerſam uitam pertinentia præcipientur, ea in educationẽ, & in ſequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumq; profuturã deſiderat. Facile eſt enim teneros adhuc animos cõponere, Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiſcum creuerũt. Opportuniſſima ad iracũdiam feruidi animi natura eſt. Nam cum elementa ſint quatuor, ignis, aqua, aër, & terra, poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, atq; humida. Et locorũ itaq;, & animalium, & corporũ, & morum uarietates mixtura elementorum facit: & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicuius elementi maior uis abundauit. Inde quaſdam humidas uocamus aridaſq; regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominũ diſcrimina ſunt.

CAP. XIX. Refert quantum quiſq; humidi in ſe calidiq; contineat. Cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos feruida animi natura faciet. Eſt enim actuoſus & pertinax ignis. Frigida mixtura frigidos facit. Pigrum eſt enim contractumq; frigus. Volunt itaq; quidam ex noſtris iram in pectore moueri efferueſcente circa cor ſanguine. Cauſa cur hic potiſſimum aſſignetur iræ locus, non alia eſt, quàm quod in toto corpore calidiſſimũ pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira, quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaq; puerorum fœminarumq; iræ acres magis quàm graues ſunt, leuioreſq; dum incipiunt. Siccis ætatibus uehemens robuſtaq; ira eſt, ſed ſine incremento, non multum ſibi adijciens, quia inclinaturũ calorem frigus inſequetur. Senes difficiles & queruli ſunt, ut ægri & cõualeſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eadem cauſa ſunt ſiti fameq; rabidi, & quibus exangue corpus eſt, maligneq; alitur & deficit. Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cuiuſq; natura.

CAP. XX. Quidam ebrij efferueſcunt, quidam faucij. Neq; ulla alia cauſa eſt, cur iracũdiſſimi ſint flaui rubenteſq;, quibus talis natura† calor eſt, qualis fieri cæteris intra iram ſolet. Mobilis enim illis agitatuſq; ſanguis eſt. Sed quemadmodum natura quoſdam procliuos in iram facit, ita multæ incidunt cauſæ, quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios labor, & cõtinua peruigilia, nocteſq; ſolicitæ, & deſideria, amoreſq;: & quicquid aliud

forte, color.

aliud aut corpori nocuit,aut animo,ægram mentem in quærelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæq; ſunt,plurimumq; poteſt cõſuetudo, quæ ſi grauis eſt,†aliud uitium alit. Naturam quidem mutare difficile eſt, nec licet ſemel mixta naſcentium elementa conuertere. Sed in hoc noſcere profuit,ut calentibus ingenijs ſubtrahatur uinũ,quod pueris Plato negandũ putat,& ignem uetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. Diſtendentur enim corpora,& animi cum corpore tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinem exerceat,ut minuatur,& non ut conſumatur calor, nimiusq; ille feruor deſpumet. Luſus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & temperat. Humidioribus,ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculum,ſed maiora uitia metuenda ſunt,pauor,difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones. Mollienda itaq; fouendaq; talia ingenia,& in lætitiam euocanda ſunt. Et quia alijs contra iram,alijs cõtra triſtitiam remedijs utendum eſt,nec diſſimilibus tantum iſta,ſed cõtrarijs curanda ſunt, ſemper ei occurremus,quod increuerit. Plurimum,inquam,proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt,quia dare debemus operã, ne aut iram in illis nutriamus,aut indolem retundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrunq; enim & quod extollendũ, & quod deprimendũ eſt, ſimilibus alitur. Facile autem etiam attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus, ſeruitute cõminuitur. Aſſurgit, ſi laudatur,& in ſpem ſui bonam adducitur. Sed eadem iſta inſolentiam & iracũdiam generant. Sic itaq; inter utrumq; regendus eſt, ut modo frenis utatur, modo ſtimulis, nihil humile,nihil ſeruile patiatur. Nunq; illi neceſſe ſit rogare † ſimpliciter,nec proſit rogaſſe, potius cauſæ ſuæ & prioribus factis & bonis in futurum promiſſis donetur. In certaminibus æqualiũ nec uinci illum patiamur,nec iraſci. Demus operam,ut familiaris ſit his,cum quibus contendere ſolet, ut in certamine aſſueſcat non nocere uelle, ſed uincere. Quoties ſuperauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli non geſtire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam uerò otiumq; non reſoluemus, & procul à contactu delitiarũ retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos quàm educatio mollis & blanda. Ideò unicis quo plus indulgetur, pupilliſq; quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis,cui nihil unquam negatum eſt,cui lachrymas ſolicita ſemper mater abſterſit,cui de pædagogo ſatisfactũ eſt. Non uides, ut maiorem quamq; fortunã maior ira comitetur? In diuitibus nobilibuſq; & magiſtratibus præcipuè apparet,cum quicquid leue & inane in animo erat,ſecunda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit,ubi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. Tibi enim ille reſpondeat,nõ pro faſtigio te tuo metiris,ipſe te projcis,&alia quibus uix ſanæ & ab initio bene fundatæ mentes reſtiterunt. Longe itaq; ab aſſentatione pueritia remouenda eſt. Audiat uerum,& timeat,interim uereatur, ſemper maioribus aſſurgat. Nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat,quieto offeratur,&diuitias parentum in conſpectu habeat,non in uſu. Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem,præceptores pædagogoſq; pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerũ eſt, & in eorum ſimilitudinẽ creſcit: Nutricum & pædagogorũ retulere mox in adoleſcentia mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, uociferantẽ uideret patrem, Nunquam,inquit, hoc apud Platonem uidi. Non dubito quin citius patrem quàm Platonem imitatus ſit. Tenuis ante omnia ſit uictus, & non pretioſa ueſtis, & ſimilis cultus cum æqualibus. Non iraſcetur aliquem ſibi cõparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinẽt, In nobis quidem ſors naſcendi & educatio,nec uitij locum,nec iam præcepti habet. Sequẽtia ordinanda ſunt. Contra primas itaq; cauſas pugnare debemus. Cauſa autẽ iracundiæ, opinio iniuriæ eſt, cui nõ facile credendũ eſt, nec apertis quidem manifeſtiſq; ſtatim accedendum eſt. Quædã enim falſa,ueri ſpeciem ferũt. Dandum ſemper eſt tempus. Veritatẽ enim dies aperit. Ne ſint aures criminãtibus faciles. Hoc humanæ naturæ uitium ſuſpectum, notumq; nobis ſit,quod quæ inuiti audimus,libenter credimus,& anteq; iudicemus,iraſcimur. Quid quod non criminationibus tantum, ſed ſuſpitionibus impellimur,& ex uultu riſuq; alieno peiora interpretari,innocẽtibus iraſcimur? Itaq; agenda

forte,altius

CAP.XXI.

al.ſimiliter nec

CA.XXII.

CAP.XXIII.

agenda eſt cõtra ſe cauſa abſentis,& in ſuſpenſo ira retinẽda. Poteſt enim pœna dilata exigi,non poteſt exacta reuocari.Notus eſt ille tyrannicida, qui imperfecto opere cõprehenſus,& ab ipſo tortus,ut conſcios indicaret,circumſtantes amicos tyranni nominauit,quibus quàm maximè charam ſalutẽ eius ſciebat.Et cũ ille ſingulos,ut nominati fuerant occidi iuſſiſſet, interrogauit ecquis ſupereſſet? Tu inquit, ſolus, neminẽ enim alium cui charus eſſes reliqui. Effecit ira ut tyrannus tyrãnicidæ manus accõmodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quanto animoſius Alexander, qui cũ legiſſet epiſtolam matris,qua admonebatur,ut à ueneno Philippi medici caueret, acceptã potionẽ non ueritus bibit,Plus ſibi de amico ſuo credidit. Dignus fuit qui innocentẽ haberet,dignus qui faceret.Hoc ergo magis in Alexãdro laudo,quia nemo tam obnoxius iræ fuit.Quo maior aũt moderatio in regibus,hoc laudanda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar,ille qui uictoria ciuile clementiſſimè uſus eſt.Cum† ſententiã deprehẽdiſſet epiſtolarũ ad Pompeium miſſarũ,ab his qui uidebãtur aut in diuerſis,aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit; quamuis enim moderate ſoleret iraſci, maluit tamen non poſſe. Gratiſſimũ putant genus ueniæ,neſcire quid quiſq; peccaſſet.Plurimũ mali credulitas facit.Sæpe ne audiendum quidẽ eſt, quoniã in quibuſdã rebus ſatius eſt decipi quàm diffidere. Tollenda ex animo ſuſpicio & cõiectura,fallaciſſima iritamẽta.Ille me parũ humane ſalutauit,Ille oſculo meo non adhæſit,ille inchoatũ ſermonẽ cito abrupit, ille ad cœnã non uocauit.Illius uultus auerſior uiſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio. Simplicitate opus eſt, & benigna rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret,manifeſtumq; erit,credamus.Et quoties ſuſpicio noſtra uana apparuerit,obiurgemus credulitatẽ.Hæc enim caſtigatio conſuetudinẽ efficiet non facile credendi.

forte, ſarcinam aut ſcrinia.

CAP. XXIIII.

CAP. XXV.

Vnde illud ſequitur,ut minimis ſordidiſq; rebus non exacerbemur. Parum agilis eſt puer,aut tepidior aqua potui erogata,aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari inſania eſt,ut ægre & infelicis ualetudinis eſt, quem leuis aura contraxit,affecti oculi,quos candida ueſtis obturbat,diſſolutus delitijs,cuius latus alieno labore condoluit.Miridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarũ ciuitate, qui cum uidiſſet fodientem,& altius raſtrum alleuantem,laſſum ſe fieri queſtus, uetuit illud opus in conſpectu ſuo facere:bilẽ habere ſæpius queſtus eſt, quod folijs roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum ſimul & corpus uoluptates corrupere, nihil tolerabile uidetur, non quia dura,ſed quia molles patimur.Quid enim eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum,aut muſca parum carioſe fugata nos in rabiem agat,aut obuerſatus canis, aut clauis negligentis ſerui manibus elapſa.Feret iſte æquo animo ciuile conuitium, & ingeſta in concione curiaúe maledicta,cuius aures tracti ſubſellij ſtridor offendit?Perpetietur hic famem,& æſtiuæ expeditionis ſitim,qui puero male diluenti niuem, iraſcitur?

CAP. XXVI.

Nulla itaq; res magis iracundiam alit,quàm luxuria.Intemperans & impatiens durecontractandus animus eſt,ut ictum non ſentiat,niſi grauem.Iraſcimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus,aut his à quibus iniuriam accipere potuimus.Ex prioribus quædam ſine conſenſu ſunt,ut librum quem minutioribus literis ſcriptum ſæpe proiecimus,& mendoſum lacerauimus,ut ueſtimenta quæ quia diſplicebant ſcidimus.His iraſci quàm ſtultũ eſt,quæ iram noſtram nec meruerunt,nec ſentiunt. Sed nos offendunt uidelicet qui illa fecerunt.Primum ſæpe antequam hoc apud nos diſtinguamus,iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſtas afferent. Alius non potuit melius facere quàm fecerit,nec ad tuam cõtumeliam parum didicit. Alius non in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimum quid eſt dementius, quàm bilem in homines collectam,in res effundere.Atqui ut his iraſci dementis eſt, quæ anima carent,ſic & mutis animalibus,quia nulla iniuria niſi à cõſilio profecta.Nocere itaq; nobis poſſunt,ut ferrum aut lapis,iniuriam quidem facere non poſſunt. Atqui cõtemni ſe quidam putant,ubi equi ijdem obſequẽtes alteri equiti, alteri contumaces ſint,tanquam iudicio,non cõſuetudine,& arte tractandi,quædam quibuſdã ſubiectiora ſint.

CA. XXVII.

Atqui ut his iraſci ſtultum eſt,ita pueris & non multũ à puerorum prudentia diſtantibus.Omnia enim iſta peccata apud æquum iudicem pro innocentia habent imprudentiã. Quædã ſunt quæ nocere nõ poſſunt, nullamq; uim niſi beneficã & ſalutarem

habent

habent, Vt dij immortales, qui nec uolunt obeſſe, nec poſſunt. Natura enim illis mitis
& placida eſt, tam longe remota ab aliena iniuria quàm à ſua. Dementes itaq; & ignari
ueritatis illis imputant ſæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hyemis, cum
interim nihil horũ quæ nobis nocent proſuntq́; ad nos proprie dirigantur. Non enim
nos cauſa mundo ſumus hyemem æſtatemq́; referendi, ſuas iſta leges habent, quibus
diuina exercentur. Nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis uidemur propter quos tanta
moueantur. Nihil ergo horũ in noſtram iniuriam fit, imò cõtra, nihil non ad ſalutem.
Quædam eſſe diximus, quæ nocere nõ poſſunt, quædã quæ nolunt. In his erunt boni
magiſtratus parentesq́;, & præceptores, & iudices: quorũ caſtigatio ſic accipienda eſt,
quo modo ſcalpellũ & abſtinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti ſumus pœ
na. Succurrat non tantũ quid patiamur, ſed quid fecerimus, in conſiliũ de uita noſtra
mittamur. Si uerum ipſi dicere nobis uoluerimus, pluris litem noſtram æſtimabimus.
Si uolumus æqui omnium rerũ iudices eſſe, hoc primũ nobis ſuadeamus, Neminem
noſtrum eſſe ſine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur, nihil peccaui, nihil feci,
imò nihil fateris. Indignamur aliqua admonitiõe, aut coërtione nos caſtigatos, cũ illo
ipſo tempore peccemus, quo adijcimus malefactis arrogantiam & cõtumaciam. Quis
eſt iſte qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita ſit, quàm anguſta in-
nocentia eſt, ad legem bonum eſſe? Quanto latius officiorũ patet, quàm iuris regula.
Quammulta pietas, humanitas, liberalitas, iuſticia, fides exigunt? Quæ omnia extra
publicas tabulas ſunt. Sed ne ad illam quidem arctiſſimam innocentiæ formulam præ-
ſtare non poſſumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, alijs fauimus. In CA.XXVIII.
quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes æquiores ſimus de-
linquentibus, cedamus obiurgantibus, utiq; nobis ne iraſcamur. Cui enim non, ſi no-
bis quoq;? Minime dijs. Non enim illorũ ſed lege mortalitatis patimur, quicquid in-
commodi accidit. At morbi doloresq́; incurrunt. Vtiq; aliquò fugiendum eſt, domici
lium putre ſortitis. Dicetur aliquis male de te locutus, cogita an prior feceris, cogita de
quàm multis loquaris. Cogitemus, inquã, alios non facere iniuriã, ſed reponere. Alios
per nos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: & eos qui uolentes ſcientesq́; fa-
ciunt, ex iniuria noſtra non ipſam iniuriam petere. Aut dulcedine urbanitatis prola-
pſus eſt: aut fecit aliquid, non ut nobis obeſſet, ſed quia conſequi ipſe non poterat, niſi
nos repuliſſet. Sæpe adulatio, dũ blanditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit quotiens
ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quàm multis officijs ſuis fortuna ſpeciem iniuriæ
induerit, quàm multos poſt odium amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci, utiq; ſi ſibi
tacitus ad ſingula quibus offenditur dixerit. Is qui nullius non uxorem concupiſcit, &
ſatis iuſtas cauſas putat amandi, quod aliena eſt, idem uxorem ſuam aſpici non uult: &
fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe periurus: & litem
ſibi inferri ægerrimè calumniator patitur. Pudicitiam ſeruorum ſuorum attentari non
uult, qui nõ pepercit ſuæ. Aliena uitia in oculis habemus, à tergo noſtra ſunt. Inde eſt,
quod tempeſtiua filij conuiuia pater deterior filio caſtigat. Nihil alienæ luxuriæ igno-
ſcit, qui nihil ſuæ negauit, & homicidæ tyrannus iraſcitur, & punit furta ſacrilegus.
Magna pars hominum eſt quæ non peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos mo-
deratiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos. Nunquid & ipſi aliquid tale cõmiſi- *Forte. Nec ab*
mus? Nunquid ſic errauimus? Expedit ne nobis iſta damnare? Maximum remedium *illa pete initio,*
eſt iræ, mora. †Hæc ab illo pœnæ initio non ut ignoſcat, ſed ut iudicet, deſinet, ſi expe- *ut ignoſcat.*
ctat: nec uniuerſam illã tẽtabis tollere, graues habet impetus primos, tota uincetur, dũ CAP.XXIX.
partibus carpitur. Ex his quæ nos offendunt, alia renũciantur nobis, alia ipſi audimus
aut uidemus. His quæ narrata ſunt, nõ debemus cito credere. Multi ementiũtur ut de-
cipiãt, multi quia decepti ſunt. Alius criminatione gratiã captat, & fingit iniuriã, ut ui-
deatur doluiſſe factã. Eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere uelit.
Eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, & ex longinquo tutoq́; ſpeculetur, quos col
liſit. De paruula ſumma iudicaturo, tibi res ſine teſte probaretur, teſtis ſine iure iuran-
do nõ ualeret, utriq; parti dares actionem, dares tẽpus, nec ſemel audires. Magis enim
ueritas elucet, quo ſæpius ad manũ uenerit. Amicũ cõdemnas de præſentibus anteq̃
audias,

audias,anteꝗ interroges. Illi anteꝗ aut accuſatorem ſuum noſſe liceat aut crimen,ira-
ſceris. Iam uerũ,iamꝗ quid utrinq; diceretur audiſti. Hic ipſe qui ad te detulit deſinet
dicere,ſi probare debuerit. Non eſt,inquit, quod me protrahas. Ego productus nega-
bo. Alioquin nunꝗ tibi dicam. Eodem tempore & inſtigat,& ipſe ſe certamini & pu-
gnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clam nõ uult,penè nõ dicit. Quid eſt iniquius quàm
CAP.XXX. ſecreto credere,palàm iraſci? Quorundã ipſi teſtes ſumus. In his naturam excutiemus
uoluntatemꝗ facientium,Puer eſt,ætati donetur, neſcit an peccet. Pater eſt, aut tantũ
profuit,ut illi donanda iniuria eius ſit,aut fortaſſis ipſum hoc meritum eius eſt,quo of-
fendimur. Mulier eſt,errat. Iuſſus eſt,neceſſitati,quis niſi iniquus ſuccenſet? Læſus eſt.
Non eſt iniuria pati quod prior feceris. Iudex eſt,plus illius credas ſentẽtiæ,quàm tuæ.
Rex eſt,ſi nocentem punit,cede iuſticiæ,ſi innocentem cede fortunæ. Mutum animal
eſt,aut ſimile muto, imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt aut calamitas, leuius tranſi-
liet ſuſtinentem. Deus eſt,tam perdis operam cum illi iraſceris,quàm cum illum alteri
precaris iratum. Bonus uir eſt,qui iniuriam fecit,noli credere,Malus noli mirari. Da-
bit pœnas alteri quas debet tibi, & iam ſibi dedit, qui peccauit. Duo ſunt, ut dixi, quæ
iracundiam concitant. Primum ſi iniuriam uidemur accepiſſe, de hoc ſatis dictum eſt.
Deinde ſi inique accepiſſe, de hoc dicendum eſt, Iniqua quædam iudicant homines,
quia pati non debuerint, quædam quæ non ſperauerint,indigna putauimus quæ ino-
pinata ſunt. Itaꝗ maximè cõmouent, quæ contra ſpem expectationemꝗ euenerunt.
Nec aliud eſt quare in domeſticis minima offendant, in amicis iniuriam uocemus ne-
CAP.XXXI. gligentiam. Quomodo ergo,inquit,inimicorũ nos iniuriæ mouent? quia nõ expecta-
uimus illas,aut certe non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius, inuiolatos nos etiam
inimicis iudicamus eſſe debere. Regis quiſꝗ intra ſe animum habet, ut licentiam ſibi
dari uelit,in ſe nolit alteri. Aut ignorantia nos itaꝗ,aut inſolẽtia iracundos facit. Igno
rantia. Quid enim mirum eſt malos mala facinora ædere? Quid noui eſt, ſi inimicus
nocet,amicus offendit,filius labitur, ſeruus peccat? Turpiſſimam aiebat Fabius impe-
ratori excuſationem eſſe,non putaui. Ego turpiſſimam homini puto. Omnia puta. Ex
pecta & in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos ami
cos,fert ingratos,fert cupidos,fert impios. Cum de moribus unius iudicabis,de publi-
cis cogita. Vbi maximè gaudebis, maximè metues. Vbi tranquilla tibi omnia uiden-
tur,ibi nocitura non deſunt,ſed quieſcunt. Semper futurũ aliquid quod te offendat e-
xiſtima. Gubernator nunꝗ ita totos ſinus explicuit ſecurus,ut non expedite ad cõtra-
hendũ armamenta diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdã eſſe & execrabilem uim
nocendi, & alieniſſimam homini,cuius beneficio etiam ſæua manſueſcunt. Aſpice e-
lephantorum iugo colla ſubmiſſa, taurorum pueris pariter ac fœminis perſultantibus
terga impune calcata, & repentes inter pocula ſinusꝗ innoxio lapſu dracones, & in-
tra domum urſorum leonumꝗ ora placida tractantibus adulantibusꝗ. Non ergo fe-
ras pudebit cũ animalibus permutaſſe mentes? Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quo-
que,Nam hic pars patriæ eſt,Sanctæ partes ſunt, ſi uniuerſum uenerabile eſt: ergo &
homini, Nam hic in maiore tibi urbe ciuis eſt. Quid ſi nocere uelint manus pedibus?
manibus oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt,quia ſingula ſeruari totius in-
tereſt: ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum geniti ſumus. Salua aũt eſſe ſocie-
tas niſi amore & cuſtodia partiũ nõ poteſt. Ne uiperas quidẽ & natrices,& ſi qua mor
ſu aut ictu noceant,effugeremus,ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne
nobis alijſué periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, ſed
ne peccet. Nec unꝗ ad præteritum,ſed ad futurũ pœna referetur. Non enim iraſcitur,
ſed cauet. Nam ſi puniendum eſt,cuicunꝗ prauum maleficumꝗ ingenium eſt, pœna
CA. XXXII. neminem excipiet. At enim ira habet aliquam uoluptatem, & dulce eſt dolorem red-
dere. Minime: Non enim ut in beneficijs honeſtũ eſt merita meritis repenſare, ita iniu
rias iniurijs. Illic uinci turpe eſt,hic uincere. Inhumanum uerbum eſt, & quidem pro
iuſto receptum,ultio & talio,non multum differt niſi ordine. Qui dolorem regerit tan
tum excuſatius peccat. M. Catonem in balneo quidã percuſſit imprudens. Quis enim
illi ſciens faceret iniuriam? Poſtea ſatisfacienti Cato non memini, inquit, percuſſum
me

me. Melius putauit, non agnoſcere quàm uindicare. Nihil, inquis, illi poſt tantam petulantiam mali factum eſt? Imò multum boni, cœpit Catonem noſſe. Magni animi eſt iniurias deſpicere. Vltionis contumelioſiſsimũ genus eſt, non eſſe uiſum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leues iniurias altius ſibi demiſere dũ uindicant. Ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ latratus minutorum canun ſecurus † exaudit. Minus, inquit, contemnemur, ſi uindicauerimus iniuriam, ſi tanquam ad remedium ſine ira ueniamus, non quaſi dulce ſit uindicari, ſed quaſi utile. al. obaudit

De diſsimulanda iniuria.

CA. XXXIII

SAepe autem ſatius fuit diſsimulare quàm ulciſci, Potentiorum iniuriæ hilari uultu non patienter tantum ferendæ ſunt. Facient iterũ, ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſsimũ animi magna fortuna inſolentes, quos læſerũt & oderunt. Notiſsima uox eſt eius, qui in cultu regũ conſenuerat. Cum illũ quidã interrogaret, quomodo rariſsimã rem in aula cõſecutus eſſet, ſenectutẽ, Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo de ipſis. Sępe adeo iniuriã uindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filiũ cum in cuſtodia habuiſſet, immundicijs eius, & incultioribus capillis offenſus, rogante patre, ut ſalutẽ ſibi filij concederet, quaſi de ſupplicio eius admonitus, ad mortẽ duci protinus iuſsit. Ne tamẽ omnia inhumane faceret aduerſum patrẽ, ad cœnã illum inuitauit eo die. Venit Paſtor nihil uultu exprobrãte. Propinauit illi Cęſar heminã uini, et poſuit illi cuſtodẽ, perdurauit miſer, nõ aliter quàm ſi filij ſanguinẽ biberet. Vnguentũ et coronas miſit, & obſeruare iuſsit an ſumeret. Sumpſit eo die, quo filiũ extulerat, imò quo non extulerat. Iacebat cõuiua centeſimus, & potiones uix honeſtas natalibus liberorũ podagricus ſenex hauriebat, cum interim non lachrymas emiſit, nec dolorẽ aliquo ſigno erũpere paſſus eſt. Cœnauit tanꝗ pro filio exoraſſet. Quæris quare? Habebat alterũ. Quid ille Priamus? nõ diſſimulauit irã, & regis genua cõplexus eſt? Funeſtã perfuſamq; cruore filij manũ, ad os ſuũ retulit, & cœnauit, ſed tamen ſine unguento, ſine coronis & illũ hoſtis ſæuiſsimus multis ſolatijs, ut cibũ caperet hortatus eſt, non ut pocula ingentia ſuper caput poſito cuſtode ſiccaret. Contempſiſſet romanũ patrẽ, ſi ſibi timuiſſet, nunc irã compeſcuit pietas. Dignus fuit cui permitteret à conuiuio, ad oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit, benignus interim & comis adoleſcens propinationibus ſenem crebris, ut cura leniretur, laceſſebat, Cõtra ille ſe lætũ & oblitũ quid eo eſſet actũ die † prædixit. al. præſtitit

C. XXXIIII

Perierat alter filius ſi carnifici conuiua non placuiſſet. Ergo ira abſtinendũ eſt ſiue par eſt qui laceſſendus eſt, ſiue ſuperior, ſiue inferior. Nam cum pare cõtendere, anceps eſt, cum ſuperiore furioſum, cum inferiore ſordidũ. Puſilli hominis & miſeri eſt repetere mordentẽ, ut mures & formicæ, ad quas ſi manũ admoueris, ora conuertunt. Imbecilla ſe lædi putant, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus, quod aliquando nobis profuit ille, cui iraſcimur, et meritis offenſam redemerit. Illud quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementiæ fama, et quàm multos uenia amicos utiles fecerit. Ne iraſcamur inimicorũ & hoſtiũ liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à R. P. liberos proſcriptorũ ſubmouit. Nihil eſt iniquius quàm aliquẽ hæredẽ paterni odij fieri. Cogitemus quotiens ad ignoſcendũ difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quàm ſæpe ueniã qui negauit, petit, quàm ſępe his pedibus eius aduolutus eſt, quem à ſuis reppulit. Quid eſt glorioſius quàm irã amicitia mutare? Quos Po. Ro. feliciores habet ſocios fidelioresq́;, quàm quos habuit pertinaciſsimos hoſtes? Quod hodie eſſet imperiũ, niſi ſalubris prouidentia uictos permiſcuiſſet uictoribus? Iraſcet aliquis, Tu contra, beneficijs prouoca. Cadit ſtatim ſimultas ab altera parte deſerta, niſi pariter non pugnat. ſed ſi utrinq; certabit ira, cõcurritur: ille eſt melior, qui prior pedem retulit, uictus eſt qui uicit. Percuſsit te, Recede. Referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationẽ non poteris reuelli cũ uoles. Nunꝗ uelit quiſq; tam grauiter hoſtem ferire, ut relinquat manũ in uulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſsit. At qui tale ira telum eſt, uix retrahatur. Arma nobis expedita proſpicimus, gladium commodũ & habilem: nõ uitabimus impetus animi his graues magis, furioſos & irreuocabiles? Ea demum uelocitas placet, quæ ubi iuſſa eſt, CA. XXXV.

ueſtigiũ ſiſtit, nec ultra deſtinata procurrit, & quæ flecti & à curſu ad gradũ reduci poteſt. Aegros ſcimus neruos eſſe, ubi inuitis nobis mouentur. Senex aut infirmi corporis eſt, qui cum ambulare uult, currit. Animi motus eos putemus ſaniſsimos ualidiſsimoſq;, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſuo ferentur. Nihil tam æque profuit, quàm primum intueri deformitatē rei, deinde periculũ. Non eſt ullius affectus facies turbatior, pulcherrima ora fœdauit, toruos uultus ex tranquilliſsimis reddit. Linquit decor omnis iratos, etiamſi amictus illius compoſitus ſit ad legem, retrahet ueſtem, omnemq; curam ſui effundet. Si capillorũ natura uel arte iacentiũ non informis eſt habitus, cum animo inhorreſcunt, & tumeſcunt uenæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida uocis
al. trepidi eruptio colla diſtendit. Tũc artus † turbidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualē intra putas eſſe animũ, cuius extra imago tam fœda eſt? Quãto illi intra pectus terribilior uultus, acrior ſpiritus eſt, inteſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtiũ uel ferarũ cæde madentiũ, aut ad cædē euntiũ aſpectus, qualia poëtæ inferna monſtra finxere, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu, quales ad bella excitanda, diſcordiamq; in populos diuidendã, pacemq; lacerandã deterrimę inferũ exeũt Furiæ: talē nobis irã figuremus, flãma lumina ardētia ſibilo mugituq; & gemitu & ſtridore, & ſiqua his inuiſior uox eſt, perſtrepentē, tela manu utraq; quatientē: neq; enim illi tegere ſe, cura eſt: toruã, cruentãq; & cicatricoſam, & uerberibus ſuis liuidã inceſſu ueſano effuſam, multa caligine incurſitantē, uaſtantē, fugantemq;: & omniũ odio laborantem, ſui maxime: ſi aliter nocere nõ poſsit, terras, maria, cœlũ ruere cupientē, infeſtã pariter, inuiſamq;. Vel ſi uidetur, qualis apud uates noſtros eſt, Sanguineũ quatiens dextra læuaq; flagellũ. Aut ſciſſa gaudens uadit diſcordia palla, aut ſiqua magis dira facies exco-
CA. XXXVI gitari diri affectus poteſt. Quibuſdam, ut ait Seſtius, iratis profuit aſpexiſſe ſpeculum, perturbauit illos tanta mutatio ſui, uelut in rem præſentē adducti non agnouerunt ſe: & quantulum ex uera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtendi, & ſi in ulla materia perlucere poſſet, intuentes nos confunderet, ater maculoſuſq;, æſtuãs, & diſtortus, & tumidus. Nũc quoq; tanta deformitas eius eſt, per oſſa carneſq;, & tot impedimenta effluentis. Quid ſi nudus oſtenderetur ſpeculo, qui neminē deterritũ ab ira credit? Quid ergo? qui ad ſpeculũ uenerat, ut ſe mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla eſt formoſior effigies, quàm atrox & horrida, qualeſq; eſſe, etiã uideri uolunt. Magis illud uidendũ eſt, quàm multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupere uenas, & ſanguinem ſupra uires elatus clamor egeſsit, & luminum ſuffudit aciem, in oculos uehementius humor egeſtus, & in morbos ægri recidere, nulla celerior ad inſaniam uia eſt. Multi itaq; continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem unquã receperunt. Aiacem in mortem egit furor, in furorē ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinã domui imprecantur, & iraſci ſe negant, non minus quàm inſanire, furioſi. Amiciſsimis hoſtes, uitandiq; chariſsimis. Legum niſi qua nocent immemores, ad minima mobiles. Non ſermone, nõ officio adiri faciles. Omnia per uim gerũt gladijs & pugnare parati, & incũbere. Maximũ enim malũ illos cepit, & omnia exuperãs uitia. Alia paulatim intrant. Repentina et uniuerſa uis eius eſt, omnes deniq;
C. XXXVII alios affectus ſibi ſubijcit. Amorem ardentiſsimũ uincit. Transfoderunt itaq; armata corpora, & in eorũ quos occiderãt iacuere complexibus. Auaritiam duriſsimũ malũ, minimumq; flexibile ira calcauit, adacta opes ſuas ſpargere, & domui, rebuſq; in unũ collatis inijcere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata ira proiecit inſignia, honoremq; delatum reppulit? Nullus affectus eſt, in quem non ira dominetur.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

CAP. I QVod maxime deſideraſti Nouate nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe refrenare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteq; faciendum eſt, ubi minor uis mali patitur: aliquando ex occulto, ubi nimiũ ardet, omniq; impedimento exaſperatur & creſcit. Refert quantas uires quamq; integras habeat. Vtrum ne uerberanda & agenda ſit, an cedere ei debeamus: dum tempeſtas prima deſæuit,

deſæuit, ne remedia ipſa ſecum ferat, Conſilium pro moribus cuiuſq; capiendum erit.
Quoſdam enim preces uincunt, quidam inſultant, inſtantq; ſubmiſsis. Quoſdã terren
do placabimus, Alios obiurgatio, alios confeſsio, alios pudor cœpto deiecit. Alios mo
ra lentũ præcipitis mali remediũ, ad quod nouiſsime deſcendendũ eſt. Cæteri enim af-
fectus dilationẽ recipiũt, & curari tardius poſſunt. Hæc incitata, & ſeipſam rapiẽs uio-
lentia, nõ paulatim procedit, ſed dum incipit, tota eſt. Nec aliorũ more uitiorũ ſolicitat
animos, ſed abducit, & impotentes ſui, cupidosq; uel communis mali, exagitat. Nec in
ea tantũ, in quæ deſtinauit, ſed in occurrentia obiter furit. Cætera uitia impellunt ani-
mos, ira præcipitat. Cæteris etiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, at certe affe-
ctibus ipſis licet ſtare: hæc nõ ſecus quàm fulmina procellæq;, & ſi qua alia irreuocabi-
lia ſunt, quia nõ eunt, ſed cadũt, uim ſuã magis ac magis tẽdit. Alia uitia à ratione, hæc
à ſanitate deſciſcit. Alia acceſſus lenes habent, & incrementa fallentia, in ira deiectus a-
nimorũ eſt. Nulla itaq; reſurget magis attonita, & in uires ſuas prona, & ſiue ſucceſsit
ſuperba, ſiue fruſtratur inſana, ne repulſa quidem in tediũ acta, ubi aduerſariũ fortuna
ſubduxit, in ſeipſam morſus ſuos uertit. Non refert quantum ſit, ex quo ſurrexit. Ex CAP. II
leuiſsimis enim in maxima euadit, Nullã tranſit ætatem, Nullũ hominũ genus excipit.
Quædã gentes beneficio egeſtatis non nouere luxuriã, Quædã quia exercitæ & uagæ
ſunt, effugere pigritiam. Quibus incultus mos, agreſtisq; uita eſt, circunſcriptio ignota
eſt, & fraus et quodcũq; in foro malum naſcitur, Nulla gens eſt, quam non ira inſtiget,
tam inter Graios quàm barbaros potens. Non minus pernitioſa leges metuentibus,
quàm quibus iura diſtinguit modus uiriũ. Deniq; cætera ſingulos corripiũt, hic unus
affectus eſt, qui interdũ publice cõcipit. Nunq; uniuerſus populus fœminæ amore fla-
grauit. Nec in pecuniã aut lucrũ tota ciuitas ſpẽ ſuã miſit. Ambitio uiritim ſingulos oc
cupat, Impotentia non eſt malũ publicũ. Sæpe in iram uno agmine itum eſt, uiri, fœmi
næ, ſenes, pueri, principes, uulgusq; conſenſere, & tota multitudo paucisſimis uerbis
concitata, ipſum concitatorem anteceſsit. Ad arma protinus, ignesq; diſcurſum eſt, &
indicta finitimis bella, aut geſta cum ciuibus, Totæ cũ ſtirpe omni crematæ domus, &
modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, iram ſuæ concionis excepit, in Im
peratorem ſuum legiones pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus, publicũ con
ſiliũ, ſenatus, non expectatis delectibus, nec nominato Imperatore, ſubitos iræ ſuæ du
ces legit: ac per tecta urbis, nobiles conſectatus uiros, ſuppliciũ manu ſumpſit. Viola-
uit legationes rupto iure gentium, rabiesq; infanda ciuitatem tulit, nec datum tempus
quo reſideret tumor publicus, ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario
milite. Sine more, ſine auſpicijs populus ductu iræ ſuæ egreſſus, fortuita raptaq; pro ar
mis geſsit. Deinde magna clade temeritatẽ audacis iræ luit. Hic barbaris forte ruen- CAP. III
tibus in bella exitus eſt, cum mobiles animos ſpecies iniuriæ perculit, aguntur ſtatim,
& quà dolor traxit, ruinæ modo regionibus incidunt incõpoſiti, interriti, incauti, peri
cula appetentes ſua, gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore urgere, & per ſuum
uulnus exire. Non eſt inquis dubium quin magna iſta & peſtifera ſit uis. Ideo quemad
modum ſanari debeat mõſtra, Atqui, ut in prioribus libris dixi, ſtat Ariſtoteles defen-
ſor iræ, & uetat illam nobis execari, Calcar ait eſſe uirtutis, Hac erepta, inermem ani-
mum & ad conatus magnos pigrum, inertemq; fieri. Neceſſarium eſt itaq; fœditatem
eius, ac feritatem coãrguere, & ante oculos ponere quantum monſtri ſit homo in ho-
minẽ furens, quantoq; impetu ruat, nõ ſine pernicie ſua pernitioſus, & ea deprimens,
quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hũc aliquis uocat, qui
uelut tempeſtate correptus non it, ſed agitur, & furenti malo ſeruit? nec mandat ultio-
nem ſuam, ſed ipſe eius exactor, animo ſimul ac manu ſæuit, chariſsimorum, eorumq;
quos mox amiſſos fleturus eſt carnifex? Hũc aliquis affectũ uirtuti, adiutorẽ comitẽq;
dat, conſilia ſine quibus uirtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ ſiniſtræq; ſunt uires,
& in malum ſuum ualidæ, in quas ægrũ morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo quod
me putes tempus in ſuperuacuis conſumere, quod irã, quaſi dubiæ apud homines opi
nionis, ſic infamẽ: cũ aliquis ſit, & quidẽ de illuſtribus philoſophis, qui illi indicat ope-
ras, & tanquam utilem ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prælia, in actus rerum, ad omne

quodcunq; calore aliquo gerendum eſt, uocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies eius effrenata & attonita: apparatusq; illi reddendus eſt ſuus, eculeus & fidiculæ, & ergaſtula, & cruces, & circumdati defoſſis corporibus ignes, & cadauera quoq; trahens uncus, uaria uinculorum genera, uaria pœnarum, lacerationes membrorum, inſcriptiones frontis, & beſtiarum immaniũ cauernæ. Inter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atq; horridum ſtridens, omnibus per quæ furit deterior. Vt de cæteris dubium ſit, nulli certe affectui peior eſt uultus, quem in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, et nunc ſubito retrorſum ſanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu uerſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, uenis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nũc CAP. IIII. in uno obtutu defixis & hærentibus. Adijce nunc dentium inter ſe arietatorum, & aliquẽ eſſe cupientiũ, non alium ſonum, quàm eſt apris, tela ſua attritu acuentibus. Adijce articulorum crepitũ, cum ſe ipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, inſtabile corpus, incerta uerba ſubitis exclamationibus, trementia labra, interdumq; compreſſa, & dirum quiddam exibilantia. Ferarum, mehercules, ſiue illas fames exagitat, uel infixum uiſceribus ferrum, minus tetra facies eſt, etiam cum uenatorẽ ſuum ſemianimes morſu ultimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati animi uerba ſunt: nónne reuocare ſe quiſq; ab ire uolet, cum intellexerit illam à ſuo primum malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram ſumma potentia exercent, & argumentum uirium exiſtimant, et in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quàm non ſit potens, imò nec liber quidem dici poſſit, iræ ſuæ captus? Non uis admoneam, quo diligentior quiſq; ſit, ut ipſe ſe circumſpiciat, alia animi mala ad peſſimos quoſq; pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus, & in alia ſanis, irrepere: adeo ut quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & uulgo credatur facil- CAP. V limus quiſq; huic obnoxius? Quorſus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo ſe iudicet tutum ab illa, cum lentos quoque natura & placidos in ſæuitiam ac uiolentiam euocet. Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil poteſt firmitas corporis, & diligens ualetudinis cura, Promiſcue enim imbecilla robuſtaq; inuadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum eſt quàm compoſitis & remiſsis, quibus eo turpior ac periculoſior eſt, quo plus in illis mutat. Sed cum primum ſit non iraſci, ſecundum retinere, tertium alienæ iræ mederi, dicam primũ quemadmodũ in iram non incidamus, Deinde quemadmodum ab illa liberemur. Nouiſsime quemadmodum iraſcentem retineamus placemusq;, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur præſtabimus, ſi omnia uitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos, damnanda: perſcrutanda eius mala, & in medium protrahenda ſunt: ut qualis ſit, appareat, comparanda cum peſsimis eſt. Auaricia acquirit & contrahit, quo aliquis melior utatur, Ira incendit. Paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo, quàm id erat propter quod iraſcebatur, amiſit. Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Potior eſt, inquam, luxuria, quoniam illa ſua uoluptate fruitur, hæc alieno dolore uincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri uolunt, hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non poteſt expectare fortunam. Nocere ei quem odit, non noceri uult. Nihil eſt ſimultatibus grauius, has ira conciliat, Nihil eſt bello funeſtius, In hoc potentium ira prorumpit. Cæterum etiam illa plebeia ira et priuata, inerme, & ſine uiribus bellum eſt. Præterea ira, ut ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt damna, inſidias, perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinem, dat pœnas dum exigit. Naturam hominis uitiat: illa in amorẽ hortatur, hæc in odium. Illa prodeſſe iubet, hæc nocere. Adijce, quod cũ indignatio à nimio ſui ſuſpectu ueniat, & animoſa uideatur, puſilla eſt & anguſta. Nemo enim non eo à quo ſe contemptum iudicat, minor eſt. At ille ingens animus & uerus æſtimator ſui, non uindicat iniuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, cum dolore cædentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius, uelut nulli

penetra-

penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliasq; reſpuere. Vltio, doloris cõfeſsio eſt. Non eſt magnus animus, quem incurrit iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læſit. Si imbecillior, parce illi. Si potentior, tibi.

CAP. VI

Nullum eſt argumentum magnitudinis certius, quàm nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere. Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempeſtatem impellitur, nec uerſatur in turbinem, omni tumultu caret, inferiora fulminantur. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſtatione tranquilla collocatus, intra ſe premens, quibus ira contrahitur, modeſtus & uenerabilis eſt & dipoſitus, quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens non primam reiecit uerecundiam? Quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in ſe uerecundi habuit, abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo conſtitit incitato? Quis linguæ temperauit? Quis ullam partem corporis tenuit? Quis ſe tegere potuit. In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo monſtratur tranquillitas, ſi neq; priuatim, neq; publice multa, aut maiora uiribus noſtris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa diſcurrenti negocia dies tranſit, ut non aut ex homine, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animũ in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi retineri, alicubi reſpergi: ita in hoc uitæ actu diſsipato & uago multa impedimenta, multæ querelæ incidũt. Alius ſpem noſtrã fefellit, alius diſtulit, alius intercepit. Non ex deſtinato propoſita fluxerũt. Nulli fortuna tã dedita eſt, ut multa tentanti ubiq; reſpondeat. Sequitur ergo, ut is cui cõtra quàm propoſuerat, aliqua ceſſerũt, impatiens hominũ rerumq; ſit. Ex leuiſsimis cauſis iraſcitur, nũc perſonæ, nunc negocio, nũc loco, nunc fortunæ, nũc ſibi. Itaq; ut quietus poſſit eſſe animus, non eſt iactandus, nec multarum, ut dixi, rerũ actu fatigandus, nec magnarũ ſupraq; uires appetitarũ. Facile eſt leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem trãsferre ſine lapſu. Atqui alienis in nos manibus impoſita, ægre ſuſtinemus, uicti in proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri uacillamus.

CAP. VII

Idem accidere in rebus ciuilibus ac domeſticis, ſcias. Negocia expedita & habilia ſequuntur actorem: ingentia, & ſupra menſuram agentis, nec dant ſe facile, & ſi occupata ſunt, premunt atq; adducunt adminiſtrantem, qui non quæ facilia ſunt, aggreditur, ſed uult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. Quotiẽs aliquid conaberis, te ſimul & ea quæ paras, quibusq; parâris, ipſe metire, Faciet enim te aſperũ pœnitentia operis infecti. Hoc intereſt, utrum quis feruidi ſit ingenij, an frigidi, aut humilis. Generoſo repulſa irã exprimet, languido inertiq; triſtitiam. Ergo actiones noſtræ nec paruæ ſint, nec audaces, nec improbæ. In uicinum ſpes exeat. Nihil conemur, quod mox adepti quoq; ſucceſſiſſe miremur. Demus operam, ne accipiamus iniuriã quam ferre neſcimus. Cum placidiſsimo & facillimo & minime † obnoxio, moroſoq; uiuendum eſt. Sumũtur à conuerſantibus mores. Et ut quædam in contactos è corpore uitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus cõuictores in amorem uini traxit: Impudicorũ cœtus fortemq;, & ſi liceat uirũ, emollit. Auaricia in proximos uirus ſuum tranſtulit. Eadem ex diuerſo ratio uirtutum eſt, ut omne quod ſecum habent, mitigent. Nec tam ualetudini profuit utilis regio & ſalubrius cœlũ, quàm animis parũ firmis in turba meliorum uerſari. Quæ res quantum poſsit, intelliges, ſi uideris feras quoq; cõuictu noſtro manſueſcere, nulliq; immani beſtiæ uim ſuã permanere, ſi hominis contuberniũ diu paſſa eſt. Retunditur omnis aſperitas, paulatimq; inter placida dediſcitur.

† al. obnixo

CAP. VIII

Accedit huc, quod non tantũ exemplo melior fit, qui cũ quietis hominibus uiuit, ſed quod cauſas iraſcendi non inuenit, nec uitium ſuum exercet. Fugere itaq; debebit omneis quos irritaturos iracundiã ſciet. Qui ſunt, inquit, iſti? Multi ex uarijs cauſis idem facturi. Offendet te ſuperbus cõtemptu, diues cõtumelia, petulãs iniuria, liuidus malignitate, pugnax cõtentione, uentoſus & mendax uanitate. Non feras à ſuſpicioſo timeri, à pertinace uinci, à delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles, moderatos, qui iram tuã nec euocent, & ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſsi & humani, et dulces, non tamen uſq; in adulationem. Nam iracũdos nimia aſſentatio offendit. Erat certe amicus noſter, uir bonus, ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri quàm maledicere. Cęlium

oratorem fuiſſe iracundiſsimum conſtat. Cum quo, ut aiunt, cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens, ſed difficile erat illi in crapulam coniecto rixam eius cum quo edebat effugere. Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere. Non tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamauit, Dic aliquid contra, ut duo ſimus. Sed ille quoq; quod non iraſceretur iratus, cito ſine aduerſario deſijt. Eligamus ergo uel hos potius, ſi conſcij nobis iracundiæ ſumus, qui uultũ noſtrũ ac ſermonẽ ſequantur, Facient quidem nos delicatos, et in malam conſuetudinẽ inducent, nihil contra uoluntatem audiendi, ſed proderit uitio ſuo interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomiti natura, blandientem feret. Nihil aſperum tetrumq; palpanti eſt. Quotiens diſputatio longior & pugnacior erit, in prima reſiſtamus antequam robur accipiat. Alit ſeipſam contentio, & dimiſſos altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quàm abducere.

CAP. IX

Studia quoque grauiora iracundis obmittenda ſunt, aut certe citra laſsitudinem exercenda, & animus non inter plura uerſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & hiſtoria fabulis detineat, mollius delicatiusq; tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat lituos & tubas concitamenta eſſe, ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſoluatur? Confuſis oculis proſunt uirentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtringitur, ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium, æque cauere laſsitudinem corporis. Conſumit enim quicquid in nobis mite placidumq; eſt, & acria cõcitantur. Ideo quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res agendas maioris negocij, bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio: ſiue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumq; eius, uenis laborantibus, ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatum & infirmũ incumbit animo. Certe ob eandem cauſam iracundiores ſunt ualetudine aut ætate feſsi. Fames quoq; & ſitis ex eiſdem cauſis uitanda eſt, exaſperat enim & incendit animos.

CAP. X

Vetus dictum eſt, A laſſo rixã quæri. Aeque autem & ab eſuriente, & à ſitiente & ab omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpitionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quoſdam ſalutatio, epiſtola, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nunquam ſine querela ægra tanguntur, Optimum eſt itaque ad primum mali ſenſum mederi ſibi, tum uerbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem affectus ſuos cum primum oriuntur reprehendere. Morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluuiæ ante ipſas, notæ ueniũt, ita iræ amoris omniumq; iſtarum procellarum animos uexantium ſunt quædam prænuncia. Qui comitiali uitio ſolent corripi, iam aduentare ualitudinem intelligunt, ſi calor ſumma deſeruit, & incertum lumen neruorumq; trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur caputq; uerſatur. Solitis itaq; remedijs incipientem caſum occupant, & odore guſtuq; quicquid eſt quod alienat animos repellitur, aut fomentis contra frigus rigoremq; pugnatur: aut ſi parum medicina profecit uitauerunt turbam & ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuum noſſe, & uires eius antequam ſpatientur opprimere. Videamus quid ſit quod nos maxime concitet. Alium uerborum, alium rerum contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati ſuæ, hic formæ ſuæ parci. Ille elegantiſsimus haberi cupit, ille doctiſsimus. Hic ſuperbiæ impatiens eſt, hic cõtumaciæ. Illæ ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur, hic intra domum ſæuus eſt, foris mitis. Ille rogari, inuidiam iudicat, hic non rogari, contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

CAP. XI

Scire itaque oportet quid in te imbecillum ſit, ut id maxime protegas. Non expedit omnia uidere, omnia audire, multæ nos iniuriæ tranſeant, ex quibus pleraſq; non accipit, qui neſcit. Non uis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiã ſi ſecreto habiti ſint, euerrit, ſeipſe inquietat. Quędam interpretatio eò producit, ut uideantur iniuriæ. Itaq; alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circunſcribenda multis modis ira eſt. Pleraque in luſum iocumq; uertantur.

Feſtiuus iocus Socratis.

Socratẽ aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm moleſtum eſſe, quod neſcirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum

admodum facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec uideo quare difficilis
ſit moderatio, cum ſciam tyrannos quoqꝫ tumida & fortunata licentia, ingenitam fami
liaremqꝫ ſibi ſæuitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certe Athenienſium tyrannum memo-
riæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent qui
uellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent, placido animo
tuliſſe, & hoc iritantibus reſpondiſſe, non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſi quis obliga-
tis oculis in ſe incurriſſet. Magna pars querelas manu fecit, aut falſa ſuſpicando, aut le-
uia aggrauando. Sæpe ad nos ira uenit, ſæpius nos ad illam, quæ nunquam acceſſen CAP. XII
da eſt, etiam cum incidit reijciatur. Nemo dicit ſibi, hoc propter quod iraſcor, aut feci,
aut feciſſe potui. Nemo animum facientis, ſed ipſum æſtimat factum. Atqui ille intuen
dus eſt, an uoluerit, an inciderit: coactus ſit, an deceptus: odium ſecutus ſit, an præmi-
um, ſibi morem geſſerit, an manum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas fa-
cit, aliquid fortuna, ut ferre, aut pati, aut humanũ, aut humile ſit. Eo loco nos conſtitua
mus, quo ille eſt cui iraſcimur. Nunc facit iracũdos iniqua noſtri æſtimatio, & quæ face
re uellemus, pati nolumus. Nemo ſe differt. Atqui maximũ remediũ iræ, dilatio eſt: ut
primus eius feruor relangueſcat, et caligo quę premit mentẽ, aut reſidat, aut minus den
ſa ſit. Quædã ex his quæ te præcipitẽ ferebant, hora nõ tantũ dies molliet, quædam ex
toto euaneſcent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iudiciũ non eſſe iram. Quic-
quid uoles quale ſit ſcire, tempori trade: Nihil diligenter in†ductu cernitur. Nõ potuit
impetrare Plato à ſe tempus cũ ſeruo ſuo iraſceretur, ſed ponere illum ſtatim tunicam,
& præbere ſcapulas uerberibus iuſsit, ſua manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit
iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſori ſimilis. Inter
rogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret, Exigo, inquit, pœnas ab
homine iracundo: uelut ſtupens, geſtum illum ſæuituro deformẽ, ſapienti uiro ſerua-
bat, oblitus iam ſerui, quia aliũ quem potius caſtigaret inuenerat. Itaqꝫ abſtulit ſibi in
ſuos poteſtatẽ, & ob peccatũ quoddam commotior, Tu, inquit, Speuſippe ſeruulũ iſtũ
uerberibus obiurga, nam ego iraſcor: ob hoc nõ cecidi propter quod alius cecidiſſet.
Iraſcor, inquit, plus faciam quàm oportet. Libentius faciam. Non ſit iſte ſeruus in eius
poteſtate, qui in ſua non eſt. Aliquis uult irato committi ultionem, cum Plato ſibijpſe
imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat dum iraſceris. Quare? quia uis omnia licere.
Pugna tecum ipſe. Si iram uincere non potes, illa te incipit uincere. Si abſconditur, ſi
illi exitus non datur, ſigna eius obruamus, & illam quantum fieri poteſt, occultam ſe-
cretamqꝫ teneamus. Cum magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit exilire & incendere CAP. XIII
oculos, & mutare faciẽ, ſed ſi eminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pecto-
ris receſſu recondatur, feraturqꝫ nõ ferat. Imò in cõtrariũ omnia eius indicia flectamus.
Vultus remittatur, Vox lenior ſit, Gradus lentior, Paulatim cum exterioribus interio
ra formantur. In Socrate iræ ſignum erat uocem ſubmittere, loqui parcius, Apparebat
tunc illum ſibi obſtare, Deprehendebatur itaqꝫ à familiaribus & coarguebatur. Nec
illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram ſuam multi intel-
ligerent, nemo ſentiret? Senſiſſet autem, niſi ius amicis obiurgandi ſe dediſſet, ſicut
ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanto magis hoc nobis faciendum eſt. Rogemus ami-
ciſſimum quemqꝫ, ut tunc maxime aduerſus nos libertate utatur, cum minime illam pa
ti poterimus, nec aſſentiatur iræ noſtræ, cõtra nos potens malum & apud nos gratio-
ſum, dum cõſpicimus, dũ uoſtri ſumus, aduocemus. Qui uinũ male ferunt, & ebrieta-
tis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, ut è conuiuio auferantur.
Intemperantiã in morbo ſuã experti, parere ſibi in aduerſa ualetudine uetant. Opti- CAP. XIIII
mum eſt notis uitijs impedimenta proſpicere, & ante omnia ita componere animum,
ut & grauiſsimis rebus ſubitiſqꝫ concuſſus iram aut non ſentiat, aut magnitudinẽ ino
pinatæ iniuriæ exortã in aluum retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri poſſe
apparebit, ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero, ex quibus utrumqꝫ diſcere li-
cet, quantũ mali habeat ira, ubi hominũ præpotentum poteſtate tota utitur, quantum
ſibi imperare poſsit, ubi metu maiore compreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditum
uino, Traxhexaupes unus ex chariſsimis monebat, ut parcius biberet, turpem eſſe

dicens ebrietatem in rege, quē oculi omnium, aureſq; ſequerentur. Ad hoc ille ut ſcias
inquit, quemadmodū nunquam excidam mihi, approbabo iam, et oculos poſt uinum
in officio eſſe & manus. Bibit deinde liberalius quàm aliàs capacioribus cyphis, & iam
grauis, et uinolentus, ac uiolentus obiurgatoris ſui filiū procedere ultra limē iubet, alle
uataq; ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, et ipſum cor adoleſcentis
(id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoq; pectore hærens in ipſo ſpiculū oſtendit, ac re-
ſpiciens patrē an ſatis certā haberet manū, interrogauit. At ille negauit Apollinem po
tuiſſe certius dimittere. Dij illum male perdant, animo magis quàm conditione manci
pium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditia
rum putauit, pectus filij in duas partes diductum, et cor ſub uulnere palpitans. Contro
uerſiam illi facere de gloria debuit, et reuocare iactum, ut regi liberet in ipſo patre cer-
tiorem manum oſtendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omniū ſuorum
arcus uertantur. Cum execrati fuerimus illum conuiuia ſupplicijs funeribusq; ſoluen-
tem, tamen ſceleratius telum illud laudatum eſt, quàm miſſum. Videmus quomodo ſe
pater gerere debuerit, ſtans ſuper cadauer filij ſui, & idemq; illam cuius & teſtis fuerat
& cauſa. Id de quo nunc agitur, apparet, iram ſupprimi poſſe. Non maledixit regi, nul
lum emiſit ne calamitoſi quidē uerbū, cum æque cor ſuū quàm filij trāſfixum uideret.
Poteſt dici merito deuoraſſe uerba. Nam ſi quid tanq; iratus dixiſſet, nihil tanquā pater
facere potuiſſet. Poteſt, inquā, uideri ſapientius ſe in illo caſu geſsiſſe quàm cū de potan
di modo præciperet, quē ſatis erat uinum quàm ſanguinē bibere, cuius manus poculis
occupari pax erat. Acceſsit itaq; ad numerum eorum, qui magnis cladibus oſtenderūt,
CAP. XV. quanti conſtarent regum amicis bona conſilia. Non dubito quin Harpalus quoque
tale aliquid regi ſuo Perſarum ſuaſerit, quo offenſus, liberos illi epulandos appoſuit,
& ſubinde quæſijt, an placeret cōditura. Deinde ut ſatis illum plenum malis ſuis uidit,
afferri capita illorum iuſſit, & quomodo eſſet acceptus interrogauit. Nō defuerunt mi-
ſero uerba, non os concurrit. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda eſt. Quid hac
adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non ueto patrem damnare Regis ſui
factum, non ueto quærere dignam tam truci portento pœnam, ſed hoc interim intelli-
go, poſſe etiam exigentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad uerba contraria ſibi
cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrenatio, utiq; hoc ſortitis uitæ genus, & ad regiam
adhibitis menſam. Sic editur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur. Funeribus ſuis ar-
ridendum eſt. An tanti ſit uita, uidebimus. Alia iſta quæſtio eſt. Non cōſolabimur tam
triſte ergaſtulum, nō adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſer-
uitute apertā libertati uiam. Si æger animus, & ſuo uitio miſer eſt, huic miſerias finire
ſecum, licet. Dicam & illi, qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorū petentem, &
illi cuius dominus liberorum uiſceribus patres ſaturat, quid gemis demens, quid expe
ctas ut te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ uindicet, aut rex à longinquo potēs
aduolet. Quocunq; reſpexeris, ibi malorum finis eſt. Vides illum præcipitem locum?
illac ad libertatem deſcenditur. Vides illud mare, uides illud flumen, illum puteū? Li-
bertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, breuē, horridam, infelicem? pendet in-
de libertas. Vides iugulū tuum, guttur tuū, cor tuum, effugia ſeruitutis ſunt. Nimis mi
hi operoſos exitus monſtras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod ſit
ad libertatē iter? Quælibet in corpore tuto uena. Quamdiu quidem nihil tam into-
CAP. XVI lerabile nobis uidetur, ut nos expellat è uita, iram in quocunq; erimus ſtatu, remouea-
mus. Pernicioſa eſt ſeruientibus. Omnis enim indignatio in tormētum ſuum proficit,
& imperia grauiora ſentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum iactat aſtrin
git, ſic aues uiſcū dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nulli tam ar-
tum eſt iugū, quod non minus lædat ducentē, quàm repugnantē. Vnū eſt leuamentū
malorum ingentiū, pati, & neceſsitatibus ſuis obſequi: ſed cum utilis ſit ſeruientibus
affectuū ſuorum, & huius præcipue rabidi atq; effrenis continentia, utilior eſt regibus.
Perierunt omnia ubi quantum ſuadet ira, fortuna permittit, nec diu poteſt quæ mul-
torum malo exercetur potentia ſtare. Periclitantur enim ubi eos qui ſeparatim gemūt
cōmunis metus iunxit. Pleroſq; itaq; modo ſinguli mactauerunt, modo uniuerſi, cum
illos

illos conferre in unum iras publicus dolor coëgiſſet. Atqui pleriq; ſic irã quaſi inſigne regium exercuerunt. Sic Darius, qui primus poſt ablatum Magorum imperium, Perſas & magnam partem orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixiſſet orientẽ cingentibus, rogatus ab Oraborto nobili ſene, ut ex tribus liberis, unum in ſolatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: pluſq; rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurũ, & otioſos in cõſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet.

CAP. XVII

At quanto Xerxes facilior, qui Pithio quinq; filiorum patri unius uacationẽ petenti, quem uellet eligere permiſit: deinde quem elegerat in partes duas diſtractum ab utroq; uiæ latere poſuit, & hac uictima luſtrauit exercitum. Habuit itaq; quẽ debuit exitum, uictus & late longeq; fuſus, ac ſtratam ubiq; ruinam ſuã cernens, medius inter ſuorum cadauera inceſsit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus literarũ cultus imbuerat. Dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum qui Clitum chariſsimũ ſibi & unà educatũ, inter epulas transfodit manu ſua, parũ adulantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Perſicã ſeruitutẽ tranſeuntẽ. Nam Lyſimachum æque familiarem ſibi, leoni obiecit. Nũquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam Teleſphorum Rhodium amicum ſuum undiq; decurtatum, cum aures illi naſumq; abſcidiſſet, in cauea uelut nouum animal aliquod & inuſitatũ diu pauit, cum oris detruncati mutilatiq; deformitas humanã faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſquallor & illuuies corporis in ſtercore ſuo deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſq;, quas in uſum pedũ anguſtiæ loci cogebant. Lateribus uerò attritu exulceratis, nõ minus fœda quàm terribilis erat forma eius uiſentibus. Factuſq; pœna ſua monſtrũ miſericordiam quoq; amiſerat, tamẽ cum diſsimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſsimilior erat qui faciebat.

CAP. XVIII

Vtinam iſta ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum alijs aduenticijs uitijs, ſuppliciorũ irarũq; barbariæ tranſiſſent. M. Mario, cui uicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure & uino R.P. ſupplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit, et quaſi totiens occideret, quotiẽs uulnerabat, paulatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij miniſter? Quis niſi Catilina, iam omne facinus in Mario exercens? ſic illum ante buſtum Quinti Catuli carpebat, grauiſsimus mitiſsimi uiri cineribus, ſupra quos uir mali exempli, popularis tamen, & non tam immerito quàm nimis amatus, per ſtillicidia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina, qui faceret. Sed indigna R.P. quæ in corpus ſuum pariter & hoſtiũ & iudicium gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? Modo C. Cæſar Sextũ Papiniũ, cui pater erat conſularis, Bethenum Baſſum quęſtorem ſuum procuratoris ſui filiũ, alioſq; et equites Romanos & ſenatores uno die flagellis cecidit, torſit, non quæſtionis, ſed animi cauſa. Deinde adeò impatiẽs fuit differendæ uoluptatis, quam ingentem crudelitas ſine dilatione poſcebat, ut in Cirrha maternorum hortorum, quæ porticum à ripa ſeparat inambulans, quoſdam ex illis cũ matronis atq; alijs ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculũ, aut priuatũ, aut publicũ una nox minabatur? quantulũ fuit lucem expectare? Deniq; ne ſenatores populi Romani ſolcatus occideret.

aliter ipſo loco

CAP. XIX

Quàm fuerit crudelitas eius ſuperba, ad rem pertinet ſcire, quanq; aberrare aliquãdo poſſumus uideri, et in deuiũ exire, ſed hoc ipſum pars erit iræ ſuper ſolita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores, ipſe effecit, ut dici poſſet, ſolet fieri. Torſerat per omnia quæ in rerũ natura triſtiſsima ſunt, fidiculis, tabularibus, eculeo, igne, uultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur, magnam rem, ſi tres ſenatores quaſi nequã mancipia inter ueſperã et flãmas diuiſit, homo qui de toto ſenatu trucidando cogitabat, qui optabat ut populus Romanus unam ceruicẽ haberet, ut ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in unũ ictũ & unũ diem cogeret. Quid tam inauditũ, quàm nocturnũ ſuppliciũ? Cũ latrocin iũ tenebris abſcõdi ſoleat, animaduerſiones quo notiores ſunt, plus ad exemplũ emendationẽq; proficiũt. Et hoc loco reſpondebitur mihi, quod tantopere admiraris, iſti beluæ quotidianũ eſt, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat. Nemo certè inuenietur alius, qui imperauerit ſilentiũ his in quos animaduerti uolebat. Iubebat os inſerta ſpongia includi, ne uocis emittendæ

haberent

haberent facultatem. Cui unquam morituro nõ eſt relictum, quo gemeret? timuit ne
quam liberiorem uocem extremus dolor mitteret, nequid quod nollet audiret. Scie-
bat autem innumerabilia eſſe, quę obijcere illi nemo niſi periturus auderet. Cum ſpon
giæ non inuenirentur, ſcindi ueſtimenta miſerorum et in os farcire pannos imperauit.
Quæ iſta ſæuitia eſt? Liceat ultimum ſpiritum trahere. Da exituræ animæ locum, lice-
CAP. XX ar, animum non per uulnus emittere. Adijcere his longum eſt, quos patres occiſorũ
aliter adhuc eadem nocte, dimiſsis per domos centurionibus confecit, †homo miſericors, luctu li-
homo. berauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere, quæ nõ tan-
tum in unum furit, ſed gentes totas lancinat, ſed urbes, ſed flumina exuta ab omni ſen-
ſu doloris conuerberat. Sicut rex Perſarum, totius populi nares recidit in Syria: inde
Rhinocolura loci nomen eſt. Peperciſſe illum iudicas, quod non tota capita præcidit,
Nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſsi forent Aethiopes, qui ob lon-
giſsimum uitæ ſpacium Macrobij appellantur. In hos enim quia non ſupinis manibus
exceperant ſeruitutem, miſsisqꝫ legatis libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa re
ges uocant, Cambyſes fremebat, et non prouiſis cõmeatibus, nõ exploratis itineribus
per inuia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: cui inter primum iter de-
forte, ueſtigio erant neceſſaria, nec quicqꝫ ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoqꝫ† ignota regio.
Suſtinebant famẽ, primo tenerrima frondiũ, et cacumina arborũ, tum coria igne molli
ta, & quicquid neceſsitas cibũ fecerat. Poſtqꝫ inter harenas radices quoqꝫ & herbæ de-
fecerant, apparuitqꝫ inops etiam animaliũ ſolitudo, decimũ quenqꝫ ſortiti, alimentum
habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus
amiſiſſet, partem comediſſet, donec timuit, ne et ipſe uocaretur ad ſortem, tum demum
ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epula-
rum camelis uehebantur, cum ſortirentur milites eius, quis male periret, quis peius ui-
CAP. XXI ueret. Hic iratus fuit genti, et ignotæ et immeritæ, ſenſuræ tamen, Cyrus fluuio. Nã
cum Babyloniam oppugnaturus feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta in oc-
caſionibus ſunt, Gyndem late fuſum amnem nando tranſire tentauit, quod uix tutum
eſt, & cum ſenſit æſtatem & ad minimum deductus eſt. Ibi unus ex his equis, qui tra-
here regium currũ alibi ſolebant, abreptus uehementer cõmouit regẽ. Iurauit itaqꝫ am
nem illum regis commeatus auferentem, eò ſe redacturum, ut tranſiri calcariqꝫ etiam
à fœminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatũ, & tamdiu aſſedit ope-
forte, canalicu ri, donec C. & lxxx, † cuniculis diuiſum alueum in ccc. et lx. riuos diſpergeret, & ſiccũ
lis relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Perijt itaqꝫ tempus, & magna in magnis re-
bus actura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi impa-
CAP. XXII ratos, dum ille bellum indictum hoſti cũ flumine gerit. Hic furor (Quid enim aliud
C. *Cæſar.* uoces?) Romanos quoqꝫ contigit. C. enim Cæſar uillam Herculanenſi pulcherrimam,
quia mater ſua aliquando in illa cuſtodita erat, diruit, fecitqꝫ eius per hoc notabilẽ fortu
nã. Stantẽ enim prænauigabamus, nunc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda
ſunt exempla quæ uites, quàm illa è cõtrario, quæ ſequaris moderata, lenia, quibus nec
ad iraſcendum cauſa defuit, nec ad ulciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit An-
tigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui incumbentes Regio tabernaculo fa-
ciebant, quod homines & periculoſiſsime et libentiſsime faciunt, de Rege ſuo male ex
iſtimant. Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentem & audientem pau-
lum intereſſet, quem ille leuiter commouit, & longius, inquit, diſcedite, ne uos rex au-
diat. Idem quadam nocte cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala im-
precantes Regi, qui ipſos in illud iter & inextricabile lutum deduxiſſet, acceſſit ad eos
qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur explicuiſſet, nunc,
inquit, maledicite Antigono, cuius uitio in has miſerias incidiſtis. Ei autem bene opta
te, qui uos ex hac uoragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtiũ ſuorũ maledicta quàm
ciuium tulit. Itaqꝫ cum in paruulo quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiducia lo-
ci contemnentes hoſtem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, et nunc ſtaturã
humilẽ, nunc colliſum naſum deriderẽt, gaudeo inquit, et aliquid boni ſpero, in caſtris
meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fames domuiſſet, captis ſicut mos eſt, ut eos qui

militię

militiæ utiles erant, in cohortes deſcriberet, cæteros præconio ſubijceret, id quoq; ſe ne-
gauit facturum fuiſſe, niſi expediret his dominum habere, qui tam malam haberẽt lin-
guam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex
duobus amicis quos paulo ante retuli, alterũ feræ obiecit, alterũ ſibi. Ex his duobus ta-
men, qui leoni obiectus eſt, uixit. Non habuit hoc auitum ille uitium, ne paternum CA. XXIII
quidem. Nam ſi qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens in-
ſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes ob nimiam & pro-
cacem linguã appellatus, inter alios Atheniẽſium legatos uenerat. Audita benigne le-
gatione Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gra-
tum? Excepit Demochares, te, inquit, ſuſpendere. Indignatio circumſtantium ad tam
inhumanum reſponſum exorta eſt, quos Philippus conticeſcere iuſsit, & Therſitem
illum ſaluum, incolumemq; dimittere. At uos cæteri legati, inquit, nunciate Athenien-
ſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quàm qui impune dicta audiũt. Multa &
Diuus Auguſtus digna memoria fecit dixitq;, quibus appareat illi iram non imperaſ-
ſe. Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in uxorem eius, & in *Timagines*
totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur, & in ore
hominum eſt temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, ut moderatius lingua u-
teretur, perſeueranti, domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pollio-
nis Aſinij conſenuit, ac tota ciuitate dilectus eſt. Nullum illi limen præcluſa Cæſaris do-
mus abſtulit: hiſtorias quas poſtea ſcripſerat, recitauit, & combuſsit, & libros acta Cæ-
ſaris Auguſti continentes in ignem poſuit. Inimicitias geſsit cum Cæſare Auguſto, ne-
mo amicitiam eius extimuit, nemo quaſi fulguris ictum refugit. Fuit qui præberet tam
alte cadenti ſinum. Tulit hoc, ut dixi, Cæſar patiẽter, ne eo quidem motus, quod laudi-
bus ſuis, rebuſq; geſtis manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt,
hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, θηριοτροφεῖς. Paranti, demus excuſationem, obſtitit:
fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret, ſi iubes Cæſar, ſtatim illi domum
meam interdicam, hoc me, inquit, putas facturũ, cum ego uos in gratiam reduxerim?
Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus, nec ullam habuerat cauſam deſinendi
quàm quod Cæſar cœperat. Dicat itaq; quiſq; ſibi quoties laceſsitur, Nũquid poten- CA. XXIIII.
tior ſum Philippo? Illi tamen impune maledictũ eſt. Nunquid in domo mea plus poſ-
ſum, quàm toto orbe terrarũ diuus Auguſtus potuit? Ille tamen contentus fuit, à cõui-
tiatore ſuo ſecedere. Quid eſt? quare ego ſerui mei †hilarius reſponſum & contumacio- *al. liberius*
rem uultũ, & non peruenientem uſq; ad me murmurationẽ, flagellis & cõpedibus ex-
piem? Quis ſum, cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus, ego non igno-
ſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus, extraneũ
libertas, domeſticum familiaritas. Nunc primum offendit, cogitemus quamdiu placue-
rit. Sæpe & alias offendit, feramus quod diu tulimus. Amicus eſt, fecit quod noluit. Ini-
micus eſt, fecit quod debuit. Prudentiori credamus, ſtultiori remittamus. Pro quocũq;
illud reſpondeamus nobis, ſapientiſsimos quoque uiros multa delinquere, neminem
eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibiipſi excidat, Neminẽ tam
maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum caſus impingat, Neminẽ
tam timidum offenſarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo homini pu- CAP.XXV.
ſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum uirorum titubare, fortunam & æquiore
animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiã ex regia duci: ſic animo æ-
quiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicũq; uenit in mentem, nullam eſſe
tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam prudentiſsimi peccãt,
cuius non error bonam cauſam habet? Reſpiciamus quoties adoleſcentia noſtra in of-
ficio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in uino parum temperans. Si
iratus eſt, demus illi ſpaciũ, quo deſpicere quid fecerit, poſsit. Seipſe caſtigabit. Deniq;
dabit pœnas. Non eſt quod cum illo paria faciamus. Illud nõ uenit in dubium, quin ſe
exemerit turbæ, & altius ſteterit quiſquis deſpexit laceſſentes. Proprium eſt magnitu-
dinis ueræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratũ canum lenta reſpexit.
Sic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, incõcuſſus iniuria per-
ſtitit,

ſtitit, qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet quodam amplexu ſummũ bonum. Nec homini tantũ, ſed ipſi fortunæ reſpondet: omnia licet facias, minor es, quàm ut ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui uitam regendã dedi. Plus mihi nocitura eſt ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus eſt, iſta quouſq; me latura ſit, incertũ eſt.

CAP. XXVI Non poſſum, inquis, pati. Graue eſt iniuriam ſuſtinere. Mentiris. Quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui poteſt iram? Adijce nunc, quod id agis ut iram feras & iniuriã. Quare fers ægri rabiem, et phrenetici uerba? puerorũ proteruas manus? Nempe quia uidentur neſcire, quid faciunt. Quid intereſt, quo quiſq; uitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrociniũ eſt. quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen nõ erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquã grauius afficitur, quàm qui ad ſupplicium pœnitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, ut omniũ accidentium æqui iudices ſimus. Iniquus autem, qui commune uitiũ ſingulis obiecit. Non eſt Aethiopis inter ſuos inſignitus color, nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos. Vtrumq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. Et iſta quæ retuli, unius regionis atq; anguli conſuetudo defendit. Vide nunc quanto in his iuſtior uenia ſit, quæ per totum genus humanum uulgata ſunt. Omnes inconſulti et improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid leuioribus uerbis hulcus publicũ abſcõdo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaq; in alio reprehenditur, id unuſquiſq; in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Peſtilentia eſt. Placidiores itaq; inuicem ſimus. Mali inter malos uiuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit, ego illi nondum. Sed iam aliqua fortaſſe læſiſti. Sed lædes.

CA. XXVII Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inſpice mentis tuæ habitum, etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam, quàm ulciſci. Multum temporis ultio abſumit. Multis ſe iniurijs obijcit, dum una dolet. Diutius iraſcimur omnes quàm lędimur. Quanto melius eſt abire in uniuerſum, nec uitia uitijs componere. Numquis ſatis conſtare ſibi uideatur, ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quàm iniquus eſt, apud quem hominem eſſe ad impetrandam ueniã nocet. Deinde ſi cætera animalia hoc iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent, eo loco tibi ſit, quiſquis cõſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habet, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem mentis? Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit, iterum nõ faciam. Et iſte peccabit, et in iſtum alius, et tota uita inter errores ſuos uolutabitur. Manſuete immanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſime & in ira dicetur. Vtrum aliquando deſines, an nunq;? Si aliquãdo, ſatius eſt iram relinquere, quàm ab ira relinqui. An ſemper hæc cogitatio durabit? Vides quàm impacatã tibi denuncias uitã, Qualis erit ſemper ira tumẽtis?

CA. XXVIII Adijce nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſua ſpõte ira diſcedet, & uires illi dies ſubtrahet. Quãto ſatius eſt à te illã uinci quàm ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis parentibus, deinde liberis, notis: deinde ignotis. Vbi enim cauſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſsit. Hinc te illò furor rapiet, & illinc aliò, & nouis ſubinde iritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quàm bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc ſatius erat amicos parare, inimicos mitigare, Rempub. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operã, quàm circumſpicere quid alicui poſſis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uulnus infligas, cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes? Victum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum, ſæpe nimia uis cædentis, aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ eſt nacta materiam. Adijce nunc, quod nihil tam imbecille natum eſt, ut ſine elidentis periculo pereat. Imbecillos ualentiſſimis, aliàs dolor, aliàs caſus exæquat. Quid quod pleraq; eorum propter quæ iraſcimur, offendunt nos, magis quàm lædunt. Multum autem

autem intereſt, utrum aliquis uoluptati meæ obſtet, an deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum ſpem noſtram præcidat, an differat: utrum cōtra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam uero non tantum iuſtas cauſas ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patruū, alius amicum. His tamen non ignoſcimus id facientibus, quod niſi facerent, improbaremus, Imò quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exiſtimamus, de faciente male. At mehercule uir magnus ac iuſtus, fortiſſimū quēq; CA. XXIX
ex hoſtibus ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem ſibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe eſt odiſſe quem laudes, quanto uerò turpius ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt. Si captiuus in ſeruitutem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex ocio piger equum uehiculumq; domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas uigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſeruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Diſtinguamus utrum aliquis non poſſit, an nolit. Multos abſoluemus, ſi cœperimus ante iudicare quàm iraſci. Nunc autem primum impetū ſequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint, perſeueramus, ne uideamur cœpiſſe ſine cauſa: & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quaſi argumentum ſit iuſte iraſcēdi, grauiter iraſci. Quanto melius eſt initia ipſa perſpicere, quàm leuia ſint, quàm innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idē in homine deprehēdes.

Friuolis turbamur & inanibus. Tantū color rubicundus excitat, ad umbram aſpis CA. XXX
exurgit. Vrſos leonesq; mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur ad minima. Idem inquietis & ſtolidis ingenijs euenit, rerum ſuſpitione feriuntur. Adeo quidem ut interdū iniurias uocent modica beneficia, in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Chariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis prĉſtiterint, quàm mente cōcipimus, quàm quæ alij tulerint, cum utriuſq; rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit, noſtra nos ſine cōparatione delectent. Nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui, ſed fortaſſe plus ſperaui quàm debui. Hæc pars maxime metuenda eſt. Hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæq; inuaſuræ. Diuū Iuliū plures amici confecerunt quàm inimici, quorum non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidē ille, neq; enim quiſquam liberalius uictoria uſus eſt, ex qua nihil ſibi uindicauit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſiderijs poſſet, cum tantum omnes cōcupiſcerent, quantū poterat unus? Vidit itaq; ſtrictis circa ſellam ſuam gladijs commilitones ſuos, Cimbrum Tullium acerrimum paulò ante ſuarum partium defenſorem, aliosq; poſt Pompeium demum Pompeianos. Hæc res ſua in reges arma con- CA. XXXI
uertit, fidiſſimosq; eò compulit, ut de morte eorum cogitarēt, pro quibus & ante quos mori uotum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti ſua placent: Inde dijs quoq; iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, obliti quantū ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam, ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces, ſed nō fecit ordinariū conſulem. A me numerari uoluit annum, ſed deeſt mihi ad ſacerdotium, Cooptatus in collegium ſum, ſed cur in unum? Conſummauit dignitatem meam, ſed patrimonio nihil contulit: & dedit mihi, quæ debebat alicui dare, de ſuo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepiſti. Reliqua expecta, & nōdum plenum te eſſe gaude. Inter uoluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes uiciſti, primum te eſſe in animo amici tui lætare. Multi te uincunt. Conſidera quanto antecedas plures quàm ſequaris. Quid ſi in te maximum uitiū quæris. Falſas rationes cōfi- CA. XXXII
cis, data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat, Quibuſdā timeamus iraſci, quibuſdam uereamur, quibuſdam faſtidiamus. Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerrimus, quod properamus uerberare ſtatim, crura protinus frangere. Non peribit poteſtas iſta, ſi differetur: ſine id tempus ueniat, quo ipſi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa abierit, tunc ui

debimus quanti ſit iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum ueni-
mus, ad capitalia ſupplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, caſtigandam fla
gris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quæ lædi uidea
mur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego uero nihil magis ſuaſerim, quàm ſumere ingen-
tem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, uidere quàm hu
milia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificũ cogitat reſpicienda. Circa
pecuniam plurimũ uociferationis eſt, hæc fora defatigat, patres liberosq́; cõmittit, ue-
nena miſcet, gladios tam percuſſoribus quàm legionibus tradit. Hæc eſt ſanguine no-
ſtro delibuta. Propter hanc uxorem maritorumq́; noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia
magiſtratuum premit turba: Reges ſæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo ſeculorum la-
C.XXXIII bore conſtructas euertũt, ut aurum argentumq́; in cinere urbium ſcrutentur. Libet
intueri fiſcos in angulo iacentes. Hi ſunt propter quos oculi clamore exprimũtur. Fre
mitu iudiciorum baſilicæ reſonant, euocati qui longinquis regionibus iudices ſedeãt,
iudicaturi, utrius iuſtior auaricia eſt. Quid ſi non propter fiſcum quidem, ſed pugnum
æris, aut imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine hærede moriturus ſtomacho dirum
pitur? Quid ſi propter uſuram aut milleſimam, ualetudinarius fœnerator diſtortis pe-
dibus, & manibus ad comparendum non relictis, clamat, ac per uadimonia aſſes ſuos
in ipſius morbi acceſſionibus uindicat. Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum
maxime deprimimus, pecuniam proferas, ſi in medium proijcias, quicquid theſauri te-
gunt, auaritia iterum ſub terras referente quæ male egeſſerat, omnem iſtam cõgeriem
dignam non putem quę frontem uiri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt,
C.XXXIIII quæ nobis lachrymas educunt? Cedò nunc perſequere cætera, cibos, potiones, ho-
rumq́; cauſa paratam ambitionem, munditias, uerbera, contumelias, & motus corpo-
rum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, in
terpretationes malignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturę numere
tur ſermo homini datus. Crede mihi leuia ſunt, propter quę nõ leuiter excandeſcimus,
qualia quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his quæ tam triſtes agimus
ſæuum eſt, nihil magnum. Inde, inquam, uobis ira & inſania eſt, quod exigua magna
exiſtimatis. Auferre hic mihi hæreditatem uoluit, hic me diu ſpe ſuprema captatum cri
minatus eſt, hic ſcortum meum concupiuit. Quod uinculum amoris eſſe debebat, ſedi-
CA. XXXV tionis atq; odij cauſa eſt, idem uelle. Iter anguſtum, rixas tranſeuntium concitat, dif-
fuſa & late patens uia ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis quia exigua ſunt,
nec poſſunt ad alterũ, niſi alteri erepta, transferri, eadem affectantibus pugnam & iur-
gia excitant. Reſpondiſſe tibi indignaris, libertumq́; & uxorem, & clientem: Deinde
idem de Rep. libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit inter
rogatus, contumaciam uocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino, inquis.
Imò coram patrefamiliâs. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna
petis, quod ſerui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentiũ ſoli-
tudinis. In hoc habes aures, ut non niſi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta
cõpoſitaq́; accipiant? Et riſum audias oportet, & fletũ, & blanditias, & lites, & proſpe-
ra, & triſtia, & hominum uoces, & fremitus animaliũ, latratusq́;. Quid miſer expaue-
ſcis, & ad clamorem ſerui, & ad tinnitũ æris, aut ianuæ impulſum? cum tam delicatus
fueris, tonitrua audienda ſunt. Quod de auribus dictum, transferãt ad oculos, qui non
minus faſtidio laborant ſi male inſtituti ſunt, macula offenduntur & ſordibus, & argen
to parum ſplendido, et ſtagno non ad ſolẽ perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt
forte, uenis niſi uarium ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam† neuis,
qui nolunt domi niſi auro precioſa calcare, æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſasq́;
ſemitas ſpectant, & maiorem partem occurrentiũ ſqualidam, parietes inſularum exe-
C.XXXVI ſos, ruinoſos, inæquales. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, do
mi moueat, quàm opinio illic æqua & patiẽs, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus
perducendi ſunt ad firmitatem. Natura patientes ſunt, ſi animus illos deſinat corrũpe-
re, qui quotidie ad rationem reddendã uocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſum-
mato die cum ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum, quod
hodie

hodie malum tuum ſanaſti? cui uitio obſtitiſti? qua parte melior es? Deſinet ira, & erit
moderatior, quæ ſciet ſibi quotidie ad iudicem eſſe ueniendum. Quid ergo pulchrius
hac conſuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui
ſequitur, quàm tranquillus altus ac liber, cum aut laudatus eſt animus, aut admonitus,
& ſpeculator ſui cenſorq; ſecretus cognoſcet de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, &
quotidie apud me cauſam dico. Cum ſublatũ è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor,
moris iam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil
mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quicquã ex erroribus meis timeam cum
poſſum dicere, Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pu-
gnacius locutus es. Noli poſtea congredi cum imperitis. Nolũt diſcere, qui nunquam
didicerunt illũ liberius admonuiſti quàm debebas, itaq; non emendaſti, ſed offendiſti.
De cætero uide, non tantum an uerum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, ueri patiẽs
ſit. Admoneri bonus gaudes, peſſimus quiſq; correptorẽ aſperrime patitur. In con C.XXXVII
uiuio quorundã te ſales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt: uitare uulgare con
uictus memento, ſolutior eſt poſt uinum licentia, quia nunc ne ſobrijs quidem pudor
eſt. Iratum uidiſti amicum tuum hoſtiario cauſidici alicuius, aut † uidiſti quod intran- *al. audiſti*
tem ſubmouerat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo cathena
rio cani, & hic cum multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit. Recede longius & ride.
Nunc iſte aliquẽ ſe putat, quod cuſtodit litigatorũ turba limen obſeſſum. Nunc ille qui
intra iacet, felix fortunatusq; eſt, & beati hominis ac potentis iudicat indicium, diffici-
lem ianuam, neſcit duriſſimum eſſe hoſtiũ carceris. Præſume animo multa eſſe tibi pa-
tienda. Nunquis ſe hyeme algere miratur? Nunquis in mari nauſeare, in uia concuti?
Fortis eſt animus, ad quæ præparatus uenit. Minus honorato loco poſitus, iraſci cœ-
piſti cõuiuatori, uocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt quam lecti
premas partem? Honeſtiorem te aut turpiorem poteſt facere puluinum? Non æquis
quendam oculis uidiſti, quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hanc legem? Er-
go te Ennius quo non delectaris odiſſet, & Hortenſius ſimultates tibi indiceret, & Ci-
cero ſi derideres carmina eius, inimicus eſſet? Vis tu æquo animo pati cãdidatus ſuf- C. XXXVIII
fragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quàm Diogeni philoſopho *Diogenis*
ſtoico? Cui de ira cum maxime diſſerenti adoleſcẽs proteruus inſpuit, tulit hoc leuiter *patientia*
ac ſapienter. Non quidem, inquit, iraſcor, ſed dubito tamen an iraſci oporteat. Cato ui
detur melius, cui cum cauſam agenti in frontem mediam, quantũ poterat attracta pin-
gui ſaliua, inſpuiſſet Lentulus, ille patrum noſtrorum memoria factioſus & impotens,
abſterſit faciem, & affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te negant os habe-
re. Contigit iam nobis Nouate bene componere animũ, ſi aut non ſentit iracundiam,
aut ſuperior eſt. Videamus quomodo alienã iram leniamus, nec enim ſani eſſe tan- C. XXXIX
tum uolumus, ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt &
amens: dabimus illi ſpacium, remedia in remiſſionibus proſunt: nec oculos tumentes
tentabimus, uim rigentẽ mouendo incitaturi, nec cætera uitia dum feruent. Initia mor
borum, quies curat. Quantulum, inquis, prodeſt remediũ tuum, ſi ſua ſponte deſinen-
tem irã placat? Primũ ut citius deſinat efficit, deinde cuſtodiet ne recidat: ipſum quoq;
impetum quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia ultionis inſtrumenta. Si-
mulabit iram, ut tanquam adiutor et doloris comes plus autoritatis in conſilijs habeat:
moras nectet, & dum maiorem quærit pœnam, præſentem differet. Omni arte requi-
em furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui non reſiſtit, incutiet, aut me-
tum. Si infirmior, ſermones inferet uel gratos, uel nouos, et cupiditate cognoſcẽdi auo
cabit. Medicũ aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet, dum tumen
tem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puel-
la remedio palam admoto, eadem quia nõ expectauit, dolorem tulit. Quædam non CAP. XL
niſi decepta ſanãtur. Alteri dices, Vide ne inimicis iracundia tua uoluptati ſit. Alteri,
Vide ne magnitudo animi tui creditumq; apud pleroſq; robur cadat. Indignor meher
cule, & non inuenio dolendi modum, ſed tempus expectandum eſt, dabit pœnas. Ser
ua iſtud in animo tuo, cum potueris & pro mora reddes. Caſtigare uero iraſcentem, &

ultro obuiam ire ei, incitare eſt. Varie aggredieris blandeꝗ, niſi forte tanta perſona e-
ris,ut poſſis iram comminuere, quemadmodum fecit diuus Auguſtus: cum cœnaret
apud Atedium Pollionem, fregerat unus cryſtallinum ex ſeruis:ad mortem rapi eum
Atedius iuſſit,nec uulgari quidem periturum morte: murenis obijci iubebatur, quas
ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ cauſa facere? ſæuitia
erat. Euaſit è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pedes, nihil aliud petiturus, quàm
ut aliter periret,nec eſca fieret. Motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem
dimitti, & cryſtallina ante omnia coram ſe frangi iuſſit, compleriꝗ piſcinam. Fuit Cæ
ſari ſic caſtigandus amicus, bene uſus eſt uiribus ſuis. E conuiuio rapi homines impe-
ras, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus eſt, uiſcera hominis diſtrahen-
CAP. XLI tur? Tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæſar eſt? Sic inſtandum
potentiæ eſt, ubi iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, male tractabilem, ac talem dun-
taxat, qualem modo retuli. Feram immanem, ſanguinariam, quæ iam inſanabilis eſt,
niſi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit præceptorū ſalutarium
aſſidua meditatio, actusꝗ rerum boni, & intenta mens ad unius honeſti cupiditatem.
Conſcientiæ ſatisfaciat, nil in famam laboremus, ſequatur uel mala de bene meritis. At
uulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt, placidi pro inertibus habētur. Pri-
mo forſitan aſpectu, ſed ſimul ac æqualitas uitæ fidem facit, non ſegniciem illam animi
eſſe ſed pacē, ueneratur idem illos populus, colitꝗ. Nihil ergo habet in ſe utile teter ille
& hoſtilis affectus. At omnia è contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus
inquinauit manus, membra liberorū diſperſit. Nihil uacuum reliquit à ſcelere, non glo
CAP. XLII riæ memor, non infamiæ metuēs, inemendabilis cum ex ira in odium obcaluit. Ca-
reamus hoc malo, purgemusꝗ mentem, et extirpemus radicitus ea uitia, quę quamuis
tenuia undecunꝗ hæſerint, renaſcentur, & iram non temperemus, ſed ex toto remo-
ueamus. Quod enim malæ rei temperamentū eſt? Poterimus autē, adnitamur modo.
Nec ulla res magis proderit, ꝗ̃ cogitatio mortalitatis. Sibi quiſꝗ ut alteri dicat: Quid
iuuat tanquam in æternū genitos iras indicere, & breuiſſimā ætatem diſſipare? Quid
iuuat dies, quos in uoluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tormen
tumꝗ transferre? Non capiunt res iſtæ iacturam, nec tempus uacat perdere. Quid rui-
mus in pugnam? Quid certamina nobis accerſimus? Quid imbecillitatis obliti, ingen
tia odia ſuſcipimus, & ad frangendū fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas
implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis uetabit geri. Iam par acer
rimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & uitam ſeditioſi cōturbamus? Stat
ſuper caput fatū, & pereunti dies imputat, propiusꝗ ac propius accedit. Iſtud tempus
quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt. Quin potius uitā breuē colligis,
CAP. XLIII placidamꝗ & tibi & cæteris præſtas? Quin potius amabilem te, dum uiuis omnibus,
deſiderabilem cum exceſſeris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecū agentem detra-
here cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptū, ſed ſuperio
bus acidum ac moleſtū exterrere uiribus tuis tentas? Quid ſeruo? quid domino? quid
regi? quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paulum. Venit ecce mors, quæ nos pares faciat.
Videre ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula, tauri & urſi pugnam inter ſe colli-
gatorum, quos cum alter alterū uexârit, ſuus cōfector ſpectat. Idem facimus: Aliquem
nobiſcū alligatū laceſſimus, cum uicto uictoriꝗ finis æque maturus immineat. Quieti
potius pacatiꝗ, quantulumcunꝗ ſupereſt, exigamus, nulli cadauer noſtrū iaceat inui-
ſum. Sæpe rixam conclamatū in uicino incendium ſoluit, & interuētus feræ, latronem
uiatoremꝗ diducit. Colluctari cum minoribus malis nō uacat, ubi metus maior appa-
ruit. Quid nobis cum dimicatione et inſidijs? Nunquid amplius iſti cui iraſceris quàm
mortem optas? Etiam te quieſcēte morietur, perdis operam. Facere uis, quod futurum
eſt. Nolo, inquis, utiꝗ occidere, ſed exilio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis
ignoſco ei, qui uulnus inimici, quàm qui punctiunculā concupiſcit: hic enim non tan
tum mali animi eſt, ſed puſilli: ſiue de ultimis ſupplicijs cogitas, ſiue de leuioribus,
quantulum eſt temporis, quo aut ille pœna ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex
aliena percipias? Iam ipſum ſpiritū expuimus, interim dum trahimus. Dum inter ho-
mines

mines ſumus, colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo ſimus, detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum reſpicimus (quod aiunt) uerſamusq́ nos, immortalitas aderit.

Tertij & ultimi libri de ira, finis.

IN LIBRVM DE IRA PRIMVM.

Cap. 2. Venena & eorum mutuas ſordes. Rodolphus recte annotarat, & reorum mutuas ſordes, ſentit enim mutuas accuſationes. Nam olim rei ſorditati ueniebant in iudicium.

CAPVT III. IN FINE.

Regimen eſt illud. Sic prior æditio. Agricola recte annotauit regium illud & principale, τὸ ἡγεμονικόν.

Cap. 6. initio, lege, hic damnatum cum dedecore & traductione uita exigit.

CAPVT VIII.

Sed affectus & ratio, peiusq; in melius animi mutatio eſt. Sic habebant priores æditiones. Rodolphus tollit, ſed, id ſuſpicor fuiſſe ſcilicet, ab explanatore additum: deinde legit, quæ in melius mutatio eſt. Ex his conijcio fuiſſe ſcriptum, affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio eſt.

CAPVT IX.

Si non patitur. Arbitror legendum, ſi non paret, hoc eſt, obtemperat.

IN LIBRVM II. CAP. V.

Quid ergo origo huiuſmodi mali, inbibita eſt, aliter, ab ira eſt. Ita prior æditio. Legendũ arbitror, Imbibita eſt natura, quæ &c. Siue, indita eſt natura.

CAP. X.

Vbi iſti hiccine locus eſt? Alius habebat, uni iſti hoccine iocus eſt? Rodolphus addiuinarat uni iſti hoc omne iocus eſt. Forte melius, ubi hic iræ locus eſt? Nam ſequitur, Aut ridenda omnia aut flenda ſunt. Nuſquam igitur iræ locus.

CAPVT XI.

Nec hoc ſapientis dici uelim, quod ferè quoq; telum timeri. Sic noſtra prior. Quidam habebat, ne hoc ſapienti malim, quod ferè quoq; ſapientis telum eſt timeri. Rodolphus annotarat. Nec hoc ſerpentem malim, quod ferè ſapientis quoq; telum eſt timeri. Noſtra minori negocio reſtituetur, addita literula, nec hoc ſapientis dici uelim, quod feræ quoq; telum eſt, timeri. Sentit enim feras terrore tutas eſſe, quod negat conuenire ſapienti.

CAPVT XXIII.

Rogauit pro antiquis, & quis ſupereſſet. Ita prior æditio. Rodolphus diuinauit, proin, & quis ſupereſſet. Simplicior diuinatio eſt, rogauit porrò an quis, ſiue nunquis, & quis ſupereſſet. Aut, rogauit è propinquis, & quis ſuper eſſet? Sed interim occurrit quod uero propius eſt. Enarrator huic uoci ecquis, interpretans adiecit, pro, an quis. ex eo factum eſt, pro antiquis.

CAP. XXVI.

Quæ nullam iniuriam à conſilio profectam faciunt. Sic prior æditio. Altera, quæ nullam iniuriam ſi à conſilio profectam. Rodolphus addiuinauit, quia nullam iniuriam niſi à conſilio profectam intelligo. Simplicius erat, quia nulla eſt iniuria, niſi à conſilio profecta.

IN LIBRVM III.

Cap. 12. Si nihil erit petita aduocatio. Rodolphus mea ſententia recte annotarat, pro, nihil, in hoc.

CAPVT XXXIII.

Quid ſi in te maximum uitium quæris. Ita prior æditio. Alius, quod ſitiente maximũ uicium quæris. Rodolphus annotarat. Quid inficiantis maximum uicium quæris? Rectius, quod in inficiante maximum uitium quereris &c.

CAPVT XXXIIII.

Hic me dum ſpe ſuprema captus eſt criminatur. Sic prior æditio. Quædam habebat, hic me diu ſpem ſupremam captatus, tum criminatus eſt. Rodolphus annotarat, Hic me diu ſpe ſuprema captatum, criminatus eſt, & probatur coniectura.

CAPVT XXXVIII.

Aut pudorem illi cui non reſiſtit incutiet. Rodolphus ſuſtulerat negationem. Bene habet lectio, ſi ſit cui non reſiſtat, ut intelligas uehementem.

LVCII ANNEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS.

SCribere de clementia Nero Cæſar inſtitui, ut quodammodo ſpeculi uice fungerer, & te tibi oſtenderem, peruenturũ ad uoluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte factorum uerus fructus ſit feciſſe, nec ullum uirtutum precium dignum illis extra ipſas ſit, iuuat tamen inſpicere & circuire bonam conſcientiã, tum immittere oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſeditioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamq́ pariter exultaturam, ſi hoc iugum fregerit, † ita loqui ſecum, Ego ex omnibus mortalibus placui, electusq́ ſum, qui in terris deorũ uice fungerer, ego uitæ necisq́ gentibus arbiter, qualem quiſq́ ſortem, *al. ita ergo loquetur*

 ſtatumq́

ſtatumq; habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuiq; mortalium fortuna datum uelit
meo ore pronunciat. Ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſas, populi, urbesq; concipiunt.
Nulla pars uſquam niſi uolente propicioq; me, floret. Hæc tot milia gladiorum quæ
pars mea cõprimit, ad nutum meum ſtringẽtur: quas nationes funditus exſcindi, quas
tranſportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mãcipia fieri, quorumq;
capiti regium circundari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea iuriſdi-
ctio eſt. In hac tanta facultate rerum, nõ ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuue-
A. contumacia nilis impetus, non temeritas hominũ & † contumelia, quæ ſępe tranquilliſſimis quoq;
pectoribus patientiam extorſit, non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ, dira ſed fre
quens magnis imperijs gloria. Conditũ, imò conſtrictum apud me ferrũ eſt. Summa
parſimonia etiam uiliſſimi ſanguinis. Nemo nõ, cui alia deſint, hominis nomine apud
A. procinctus me gratioſus eſt, ſeueritatem abditam, clementiã in † promptu habeo. Sic me cuſtodia
tanquã legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim.
Alterius ætate prima motus ſum, alterius ultima. Alium dignitati donaui, alium humi
litati. Quoties nullam inuenerã miſericordię cauſam, mihi peperci. Hodie dijs immor
talibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanũ paratus ſum. Potes hoc
Cæſar prædicare audacter, omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neq; ui, neq; clam
Reipub. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc principum conceſſam concupi-
ſti, innocentiam. Non perdis operam, nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut mali-
gnos æſtimatores nacta eſt. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tã cha-
rus unquã fuit, quàm tu populo Romano, magnum longumq; eius bonũ. Sed ingens
tibi onus impoſuiſti. Nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris prima tempo
ra loquitur, nec quod te imitari uelit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad gu
ſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus
ſumpta. Nemo enim poteſt perſonam diu ferre. Ficta cito in naturam ſuam recidunt,
quibus ueritas ſubeſt, quæq;(ut ita dicam) ex ſolido enaſcũtur, tempore ipſo in maius
meliusq; procedũt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertũ eſſet quò
ſe ſtatim nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto ſunt. Nec enim periculum eſt,
ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas, nec tam temperatæ
cupiditates ſunt unquam, ut in eo quod cõtigit, deſinant. Gradus à magnis ad maiora
fit, & ſpes improbiſſimas cõplectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciui-
bus tuis, & hæc confeſſio exprimitur, eſſe ſe felices, & illa, nihil iam his accedere bonis
poſſe, niſi ut perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionẽ, qua nulla in homi-
ne tardior eſt: ſecuritas alta, affluens, Ius ſupra omnem iniuriam poſitum. Obuerſatur
oculis lætiſſima forma Reipub. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi pereundi li-
centia. Præcipue tamen æqualis, ad maximos imosq; peruenit clementiæ tuæ admira-
tio. Cætera enim bona proportione fortunæ ſuæ quiſq; ſentit, aut expectat maiora mi
noraq;, ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam, cui tam ualde innocentia
ſua placeat, ut non ſtare in conſpectu clementiã paratam humanis erroribus gaudeat.

CAP. II Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemq; putent ſuſtineri, quoniam
niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc uirtus inter innocentes ceſſat. Sed primum
omnium ſicut medicinæ apud ægros uſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam
quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in
perſona quoq; innocentiũ locum, quia interim fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ
tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe uirtuti, quoniamquidem conditione temporum
incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. Adijce quod magna pars hominũ eſt,
quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen uulgo ignoſcere decet. Nam ubi di
ſcrimen inter malos bonosq; ſublatum eſt, cõfuſio ſequitur & uitiorum eruptio. Itaq;
adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec pro
miſcuam habere ac uulgarem clementiam oportet, nec abſciſam. Nam tam omnibus
ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Modum tenere debemus, ſed quia difficile eſt tem
peramentum, quicquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet.
Sed hæc ſuo loco melius dicentur.

Nunc

Nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumiſſionis. CAP.III.
Secunda quæ naturam clementiæ habitumq́ demonſtret. Nam cum ſint uitia quædam uirtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc uirtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & uſu ſuam faciat. Nullam uerò ex omnibus uirtutibus magis homini conuenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt, nō ſolum inter nos, qui hominem ſociale animal, cōmuni bono gentiū uideri uolumus, ſed etiā inter illos qui hominem uoluptati donant, quorum omnia dicta factaq́ ad utilitatem ſuam ſpectant. Nam ſi quietem petit & ocium, hanc uirtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacē amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis quàm regem aut principē decet. Ita enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæq́ ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera uis eſt, ualere ad nocendum. Illius demū magnitudo ſtabilis fundataq́ eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciūt, cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atq́ uniuerſorum quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſiliret, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſydus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, et ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubijs muniūt, latera obiecti circumfuſiq́ defendunt, incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibusq́ conſenſus, ſic protegendi amandiq́ reges, & ſe ſuaq́ iactandi, quocunq́ deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc uilitas ſui eſt, aut demētia, pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit, & cum hoc tanto maius tantoq́ ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi, negociū illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus, cum ille imperauit, ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſa ſcrutamur, ſiue ambitioſus, iamdudū dexterā flammis obiecimus, aut uoluntarie ſubſiluimus, Sic hæc immenſa multitudo, unius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura uiribus ſuis, niſi cōſilio ſuſtineretur.

Suam itaq́ incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciē deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduerſa uulneribus pectora ferunt, ne imperatoris ſui ſigna uertantur. Ille eſt enim uinculū, per quod Reſpub. cohæret, ille ſpiritus utilis quē hæc tot milia trahunt, nihil ipſa per ſe futura, niſi onus et præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur Rege incolumi mens omnibus una, Amiſſo rupere fidem. Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit hic populus, quamdiu ſciet ferre frenos, quos ſi quando abruperit, uel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas diſſiliet: idemq́ huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideò principes regeſq́, & quocūq́ alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra priuatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica priuatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoq́ charior ſit, in quem ſe Reſpub. conuertit. Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, ut deduci alterum non poſſet ſine utriuſq́ pernicie. Nam ut illi uiribus opus eſt, ita & huic capite. CAP.IIII.

Longius uidetur receſſiſſe à propoſito oratio mea. At mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur, animus Reipub. tu es, illa corpus tuum, uides ut puto quàm neceſſaria clementia ſit. Tibi enim parcis, cū uideris alteri parcere. Parcendum itaq́ eſt etiam improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languētibus. Et ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendū eſt, ne ultra quàm neceſſe ſit incidat. Eſt ergo, ut dicebam, clemētia omnibus quidē hominibus ſecundū naturā, maximè tamē decora imperatoribus, quanto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoq́ in maiore materia apparet. Quantulū enim nocet priuata crudelitas, Principū ſæuitia bellū eſt. Cum autē uirtutibus inter ſe ſit cōcordia, nec ulla altera melior aut honeſtior ſit, quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalē, CAP.V.

etiam illũ infra quẽ nihil eſt. Quid enim maius, aut fortius, quàm malã fortunã retundere? Hæc tamẽ magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliusq́ in tribunali quàm in plano cõſpicitur. Clementia in quãcunq; domũ peruenerit, eam felicẽ tranquillamq́ præſtabit. Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt memorabilius, quàm cũ cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſentẽtiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quẽ nemo interrogaturus eſt, imò ſi uehementius excanduit, nec deprecaturus eſt quidem, ipſum ſibi manum inijcere, & poteſtate ſua in melius placidiusq́ uti, hoc ipſum cogitantem, Occidere contra legem nemo non poteſt, ſeruare nemo præter me. Magnam fortunam magnus animus decet, qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoq; infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidũ eſſe tranquillũq́, & iniurias atq; offenſiones ſemper deſpicere. Muliebre eſt furere in ira. Ferarum uerò nec generoſarũ quidem, præmordere & urgere proiectos. Elephantes leonesq́ tranſeunt, quẽ impulerunt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua, nec inexorabilis ira. Non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat. At ſi dat uitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquã niſi inferiori datur. Seruare propriũ eſt excellẽtis fortunæ, quæ nunq; magis ſuſpici debet, quàm cũ illi contingit idẽ poſſe quod dijs, quorũ beneficio in lucem ædimur tam boni quàm mali. Deorũ itaq; ſibi animũ aſſerens princeps, alios ex ciuibus ſuis, quia utiles boniq́ ſunt, libens uideat, alios in numerũ relinquat: quoſdã eſſe gaudeat, quoſdam patiatur.

CAP. VII. Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione deflues eliditur, quoties aliquid obſtitit, quod curſum eius uelut torrentis rapidi moraretur, In qua tribus eodem tempore theatris uiæ poſtulantur, in qua conſumitur, quicquid terris omnibus aratur, quanta ſolitudo & uaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi quẽ iudex ſeuerus abſoluerit. Quotus quiſq; ex quæſtoribus eſt, qui non ea ipſa lege teneatur qua quæritur? Quotus quiſq; accuſator uacat culpa? Et neſcio an nemo ad dandam ueniam difficilior eſt, quàm qui illam petere ſæpius meruit. Peccauimus omnes, Alij grauia, alia leuiora, alij ex deſtinato, alij forte impulſi, aut aliena nequitia ablati, alij in bonis conſilijs parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, ſed uſq; ad extremum æui delinquimus. Etiam ſi quis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.

CAP. VII. Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi conſtituam, ad quod formetur, ut ſe talem eſſe ciuibus quales ſibi deos uelit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atq; erroribus numina, expedit uſq; ad ultimam infeſta perniciem? Et quis regum erit tutus, cuius non membra aruſpices colligant? Quod ſi dij placabiles ſunt, & æque delicta potentiũ non ſtatim fulminibus perſequuntur, quanto æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium, & cogitare utrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorq́; ſit ſereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atq; illinc micant. Atqui non alia facies eſt quieti moderatiq́ imperij, quàm ſereni cœli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisq́ obſcurum eſt inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaueſcentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcuſſo. Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe uindicantibus. Poſſunt enim lædi, dolorq́ eorum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retuliſſe lædentibus gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili eſt, is omiſſa ea, certam laudem manſuetudinis cõſequitur. Humili loco poſitis exerere manũ, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere liberius eſt. Leues inter paria ictus ſunt. Regi uociferatio quoq;, uerborumq́ intemperantia non ex maieſtate eſt.

CAP. VIII. Graue putas eripi loquendi arbitriũ regibus, quod humillimi habent. Iſta quidem ſeruitus eſt, nõ imperiũ. Quid tu nõ experiris iſtud nobis eſſe, non tibi ſeruitutẽ? Alia conditio eſt eorum, qui in turba quam non excedunt latent, quorum & uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habent. Veſtra facta dictaq́ rumor excipit, & ideò

ideò nullis magis cauendum eſt, qualem famam habeant, quàm qui qualemcunq; meruerint, magnam habituri ſunt. Quàmmulta tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent. Poſſum in qualibet parte urbis ſolus incedere ſine timore, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuendũ eſt. Aberrare à fortuna tua nõn potes, obſidet te, & quocunq; deſcendis, magno apparatu ſequitur. Et hæc ſummæ magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri minorem, ſed cum dijs tibi communis iſta neceſſitas eſt. Nam illos quoq; cœlum alligatos tenet, nec magis illis deſcendere datum eſt, quàm tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet, tibi non magis quàm ſoli latere contingit. Multa contra te lux eſt, omnium in iſtam conuerſi oculi ſunt. Prodire te putes, oriris: loqui non potes, niſi ut uocem tuam quæ ubiq; ſunt gentes excipiant. Iraſci non potes, niſi ut omnia premantur. Sic neminem potes affligere, niſi ut quicquid circa fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu: ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrent latius, quàm nocent, non ſine cauſa. Non enim quantum fecerit, ſed quantum facturus ſit cogitatur, in eo qui omnia poteſt. Adijce nunc, quod priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores, acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequens uindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat, uoluntas oportet ante ſæuiendi, quàm cauſa deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera ut denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberiq; eorum qui interfecti ſunt, & propinqui & amici in locum ſingulorum ſuccedunt. Hoc quàm uerum ſit, admonere te exemplo domeſtico uolo.

Diuus Auguſtus fuit mitis princeps, ſi quis illũ à principatu ſuo æſtimare incipiat: in communi quidem Repub. gladium mouit, cum hoc ætatis eſſet, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones in ſinu amicorum abſconderat, iam inſidijs M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega proſcriptoris: ſed cũ annum quadrageſimum tranſiſſet, et in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, L. Cinnam ſtolidi ingenij uirũ inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & ubi & quãdo, & quemadmodũ aggredi uellet. Vnus ex cõſcijs deferebat. Conſtituit ſe ab eo uindicare. Conſilium amicorum aduocari iuſſit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adoleſcentẽ nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompei nepotem damnandũ. Iam unũ hominem occidere non poterat, cum M. Antonius proſcriptionis edictum inter cœnam dictaret. Gemens ſubinde uoces emittebas uarias, & inter ſe contrarias. Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitũ caput, tot naualibus, tot pedeſtribus prælijs incolume, poſtquam terra mariq; pax parta eſt, non occidere conſtituat, ſed immolare? Nam ſacrificantẽ placuerat adoriri. Rurſus ſilẽtio interpoſito, maiore multo uoce ſibi, quàm Cinnæ iraſcebatur. Quid uiuis, ſi perire te tam multorum intereſt? Quis finis erit ſuppliciorum? Quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcẽtulis expoſitũ caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti uita, ſi ut ego non peream, tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illũ Liuia uxor. Et admittis, inquit, muliebre conſiliũ? Fac quod medici ſolent, qui ubi uſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti, Saluidenum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Murena, Murenam Cœpio, Cœpionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum auſos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ, deprehenſus eſt. Iam nocere tibi nõ poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi, quod aduocatum inuenerat, uxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in conſiliũ rogauerat, imperauit, & Cinnã unũ ad ſe accerſit, dimiſſiſq; omnibus egreſſus eſt è cubiculo. Cum alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet, Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentẽ interpelles, ne meo ſermone medio proclames, dabitur tibi loquendi liberũ tempus. Ego te Cinna cum in hoſtium caſtris inueniſſem, nõ factum tantum mihi inimicũ, ſed natum ſeruaui, patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es, & tam diues, ut

CAP. IX.

uicto

uicto uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis cõpluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cũ ſic de te meruerim, occidere me cõſtituiſti. Cum ad hanc uocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam, Non præſtas, inquit, fidem Cinna, conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras: adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet ferrum. Et cum defixum uideret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientia tacentem, Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? Male mehercule cum Repub. agitur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. Domum tueri tuam nõ potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio ſuperatus es. Adeó nihil facilius potes, quàm contra Cæſarẽ aduocare? Cedò ſi ſpes tuas ſolus impedio, Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Coſſi, & Seruilij ferent, tantumq́; agmen nobiliũ nõ inania nomina præferentium, ſed eorum, qui imaginibus ſui decori ſint? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem uoluminis occupem: diutius enim quàm duabus horis locutum eſſe conſtat, cum hanc pœnam, qua ſola erat contentus futurus, extenderet, Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Cõtendamus utrum ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas? Poſt hæc detulit ultro conſulatum, queſtus, quod non auderet petere. Amiciſſimum fideliſſimumq́; habuit, hæres ſolus fuit illi. Nullis amplius inſidijs ab ullo petitus eſt.

CAP. X. Ignouit abauus tuus uictis. Nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? Saluſtium, & Cocceios, & Duellios, & totã cohortẽ primã interioris admiſſionis, ex aduerſariorũ caſtris cõſcripſit. Nam Domicios, Meſſalas, Aſinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidũ quamdiu mori paſſus non eſt. Per multos annos tulit ornamenta principis retinentẽ. Eius pontificatum maximum, non niſi mortuo illo transferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illum honorẽ uocari, quàm ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatemq́; perduxit, hæc gratum ac fauorabilem reddidit, quamuis nondum ſubactis Reipub. ceruicibus manũ impoſuiſſet. Hæc hodieq́; præſtat illi famam, quæ uix uiuis principibus ſeruit. Deum eſſe non tanq́; iuſſi credimus bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen fatemur: ob nullam aliã cauſam, quàm quod contumelias quoq́; ſuas, quæ acerbiores principibus ſolent eſſe, quàm iniuriæ, nulla credulitate exequebatur: quod probroſis in ſe dictis arriſit, quod dare illum pœnas apparebat, cũ exigeret: quod quoſcunq́; ob adulterium† familiæ ſuæ damnauerat, adeò non† occidit, ut dimiſſis quo tutiores eſſent diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cum ſcias multos futuros, qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificantur, non dare tantum ſalutem, ſed præſtare.

ſorte, filiæ
al. odit

CAP. XI. Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis uergentibus. In adoleſcentia caluit. Arſit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilũ annorũ deduxerit ſenectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemẽs, nempe poſt mare Acciacum Romano cruore infectũ, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas, nempe poſt Peruſinas aras & proſcriptiones. Ego uerò clementiam non uoco laſſam crudelitatẽ. Hæc eſt Cæſar clementia uera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentia cœpit. Nullam habere maculam, nunquam ciuilem ſanguinẽ fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, uerιſſima animi temperantia, & humani generis† cõprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum principũ exemplis corruptis, quantum in ciues ſuos liceat experiendo tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti Cæſar ciuitatẽ incruentã, & hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe: quo maius eſt mirabiliusq́;, quod nulli unq́; citius gladius commiſſus eſt. Clementia ergo non tantũ honeſtiores, ſed tutiores præſtat, ornamentumq́; imperiorũ eſt ſimul & certiſſima ſalus: cũ reges conſenuerint, liberisq́; ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorũ execrabilis, ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannum & regem? Species enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quod tyranni in uoluptate ſæuiũt, Reges nõ niſi ex cauſa ac neceſſitate.

ſorte, incomprehenſibilis

CAP. XII. Quid ergo, non reges quoq́; occidere ſolent? Sed quoties id fieri publica utilitas perſua-

perſuadet. Tyrannis ſæuitia cordi eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure meritoq; præferri multis regibus poteſt. Et L. Syllã appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? Deſcenderit licet e dictatura ſua, & ſe togæ reddiderit, quis tamen unquã tyrannus tam auide humanum ſanguinem bibit, quàm ille qui ſeptem milia ciuium Romanorum contrucidari iuſſit? Et cum in uicino ad ædem Bellonæ ſedens exaudiſſet cõclamationem, tot milium ſub gladio gementiũ, exterrito ſenatu, hoc agamus, inquit, P. C. Seditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur. Hic non eſt mentitus, pauci Syllæ uidebantur. Sed mox de Sylla conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcẽdum ſit, Vtiq; ſi in hoſtile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti tranſierint. Interim hoc quod dicebam clementia efficit, ut magnum inter regem tyrannumq; diſcrimen ſit, uterq; licet non minus armis ualletur: ſed alter arma habet, quibus in munimẽtum pacis utitur, alter ut magno timore, magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe cõmiſit, ſecurus aſpicit. Contrarijs in contraria agitur. Nam ut inuiſus ſit, quia timetur, timeri uult, quia inuiſus eſt, & illo execrabili uerſu, qui multos dedit præcipites, utitur. Oderint dum metuant. Ignarus quanta rabies oriatur, ubi ſupra modũ odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos, aſſiduus uerò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri ſuadet. Sic feras lineis & pinna concluſas cõtine, eaſdem à tergo eques telis inceſſat, tentabunt fugã per ipſa quæ fugerant, proculcabuntq; formidinem. Acerrima uirtus eſt, quam ultima neceſſitas extundit: relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoq; plus ſpei quàm periculorum oſtentet. Alioquin ubi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloq; regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad communem ſalutem utatur. Glorioſusq; miles, publicæ enim ſecuritati dare operam uidetur, omnem laborem libẽs patitur, ut parentis cuſtos. At illum acerbũ & ſanguinarium neceſſe eſt grauentur ſtipatores ſui.

Non poteſt habere quiſquam fidæ ac bonæ uoluntatis miniſtros, quibus in tormentis & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quàm beſtijs homines obiectat, omnibus reis noxior ac ſolicitior, ut qui homines deosq; teſtes ac uindices facinorũ timeat, eò perductus ut nõ liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera uel peſſimum habet crudelitas, Perſeuerandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. Quid autem eo infelicius, cui iam eſſe malum neceſſe eſt? O miſerabilem illum, ſibi certe: nam cæteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiã exercuit, qui ſuſpecta ſibi cũcta reddidit, tam externa quàm domeſtica, cum arma metuat, ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumſpexit quæq; fecit, quæq; facturus eſt, & conſcientiã ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit, ſæpe mortem timet, ſæpius optat, inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. E cõtrario is cui curæ ſunt uniuerſa, quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipub. partem tanquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam ſi ex uſu eſt animaduertere, oſtendens quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt, Qui potentiam ſuam placide ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens. Felix abunde ſibi uiſus, ſi fortunam ſuam publicauerit, ſermone affabilis, acceſſuq; facilis, uultu qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis deſiderijs propenſus, & iniquis acerbus, qui à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines ſecreto loquuntur, quæ palàm. Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur. Bene ſe meriturum de liberis ſuis quiſq; non dubitat, quibus tale ſeculũ oſtenderit. Hic princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidijs eget, arma ornamenti cauſa habet. CAP. XIII.

Quod ergo officium eius eſt? Quod bonorũ parentum, qui obiurgare liberos nonnunquam blande, nonnunquã minaciter ſolent, Aliquando admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis ſanus filium à prima offenſa exheredat. Niſi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, niſi plus eſt quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium ſtilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam poſitam reuocet: ſimul deplorata eſt, ultima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda CAP. XIIII.

peruenit,niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti,etiam principi faciendũ eſt, quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data ſunt. Magnos & Felices & Auguſtos diximus, & ambitioſæ maieſtati quicquid potuimus titulorũ congeſſimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellamus,ut ſciret datam ſibi poteſtatem patriã,quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaq; poſt illos reponens. Tarde ſibi pater membra ſua abſcidat, etiam cum abſciderit,reponere cupiat,& in abſcidendo gemat,cunctatus multũ diuq;. Prope enim eſt ut libẽter damnet,qui cito. Prope ut inique puniat, qui nimis. †Erixonem equitem Romanum,memoria noſtra,quia filium ſuum flagellis occiderat,populus in foro graphijs confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris autoritas infeſtis tam patrũ quàm filiorum manibus eripuit.

al. Trixonem. al.Buxonem.

CAP.XV. Tarium qui filium deprehenſum in parricidio exilio damnauit, cauſa cognita, nemo non ſuſpexit, quod contentus exilio, & exilio delegato Maſſiliæ parricidam continuit,&annua illi præſtitit,quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit,ut in qua ciuitate nunq; deeſt patronus peioribus, nemo dubitaret,quin reus merito damnatus eſſet, quem is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe nõ poterat. Hoc ipſo exemplo dabo,quem compares bono patri bonum principem. Cogniturus de filio Tarius,aduocauit in conſilium Cæſarem Auguſtum. Venit in priuatos penates,aſſedit,pars alieni conſilij fuit. Non dixit,imò in meã domũ ueniat. Quod ſi factum eſſet,Cæſaris futura erat cognitio,non patris. Audita cauſa,excuſſisq; omnibus,& his quę adoleſcens pro ſe dixerat,& his quibus arguebatur,petit,ut ſententiam ſuam quiſq; ſcriberet,ne ea omniũ fieret,quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſq; aperirentur codicilli,iurauit ſe Tarij hominis locupletis hæreditatẽ non aditurũ. Dicet aliquis, puſillo animo,timuit, ne uideretur locum ſpei ſuæ aperire uelle filij damnatione. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona conſcientia, Principes multa debent etiam famæ dare. Iurauit ſe non aditurum hæreditatem. Tarius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, ſed Cæſar libertatem ſententiæ ſuæ redemit:& poſtq; approbauit gratuitam eſſe ſeueritatem ſuam,quod principi ſemper curandum eſt,dixit relegandum quò patri uideretur. Non culeũ,non ſerpentes,non carcerem decreuit,memor nõ de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentũ eſſe debere patrem dixit,in filio adoleſcentulo impulſo in id ſcelus,in quo ſe quod proximum erat ab innocentia, timide geſſiſſet,debere illũ ab urbe & à parentis oculis ſubmoueri.

CAP.XVI. O dignum, quem in conſilium patres aduocarent. O dignum,quem cohæredem innocentibus liberis ſcriberent. Hæc clementia principem decet, ut quocunq; uenerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis ſit,ut illum perire non ſentiat,qualiſcunq; pars imperij eſt. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt unum imperandi genus, Imperat princeps ciuibus ſuis,pater liberis,præceptor diſcentibus, tribunus uel centurio militibus. Nónne peſſimus pater uidebitur, qui aſſiduis plagis liberos etiam ex leuiſſimis cauſis compeſceret? Vter autem præceptor liberalibus ſtudijs dignior,qui excarnificat diſcipulos,ſi memoria illis non cõſtiterit,aut ſi parum agilis in legendo oculus hæſerit: an qui monitionibus & uerecundia emendare ac docere malit? Tribunũ centurionemq; da ſæuum,deſertores faciet,quibus tamen ignoſcitur. Nunquid nam æquum eſt, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris uerberibus exterret,domandi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & cõtumax,niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit uenator, qui inſtituit catulos ueſtigia ſequi,quiq; iam exercitatis utitur ad excitandas uel perſequendas feras, Nec crebro illis minatur:contundet enim animos,& quicquid eſt indolis comminuetur trepidatione degeneri:nec licentiam uagandi errandiq; paſſim concedit. Adijcias his licet,tardiora agentes iumenta,quę cum ad contumelias & miſerias nata ſint, nimia ſæuitia coguntur iugum detrectare.

CAP.XVII. Nullum animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandum quàm homo. Nulli magis parcendũ. Quid enim ſtultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima aũt conditione hominẽ eſſe. Morbis medemur, nec iraſcimur. Atqui et hic morbus eſt animi,

mollem

mollem medicinam deſiderat, ipſumq; medentem minime infeſtum ægro. Mali medi
ci eſt deſperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus eſt, facere debebit, cui tra
dita ſalus omnium eſt, non cito ſpem proijcere, nec mortifera ſigna pronunciare. Lu-
ctetur cum uitijs, reſiſtat, Alijs morbum ſuum exprobret, quoſdam morbi curatione
decipiat, citius meliusq; ſanaturus remedijs fallentibus. Agat princeps curam, non
tantũ ſalutis, ſed etiam honeſtæ cicatricis. Nulli regi gloria eſt ex ſæua animaduerſio-
ne. Quis enim dubitat poſſe? At contra maxima, ſi uim ſuam continet, ſi multos iræ a-
lienæ eripuit, neminem ſuæ impendit. Seruis imperare moderate laus eſt, & in man- CAP. XVIII
cipio cogitandum eſt, non quantum illud impune pati poſsit, ſed quantum tibi per-
mittat æqui boniq; natura, quæ parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet. Quan-
to iuſtius his iubet, tanto iuſtius hominibus liberis, ingenuis, honeſtis, non ut manci-
cipijs abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorumq; tibi non tradita ſeruitus, ſed tute-
la. Seruis ad ſtatuã licet confugere, cum in ſeruum omnia liceant. Eſt aliquid quod in
in homine licere commune ius animantium uetet. Quis non Vedium Pollionem pe-
ius oderat, quàm ſerui ſui, quod murenas ſanguine humano ſaginabat, & eos qui ſe ali
quid offenderant in uiuarium quid aliud quàm ſerpentibus obijci iubebat. O hominẽ
mille mortibus dignum, ſiue deuorandos ſeruos obijciebat murenis quas eſurus erat,
ſiue in hoc tantum illas alebat, ut ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciui
tate commonſtrantur, inuiſiq; & deteſtabiles ſunt: ita regum & iniuria latius patet &
infamia, atq; odium ſeculis traditur. Quanto autem non naſci melius fuit quàm nume
rari inter publico malo natos. Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis de- CAP. XIX
corum regenti ſit quàm clementia, quocunq; modo is, & quocũq; iure præpoſitus cæ-
teris erit. Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiusq; fatebimur, quo in maiori præ-
ſtabitur poteſtate, quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Na
tura enim commenta eſt regem, quod & ex alijs animalibus licet cognoſcere, & ex api
bus, quarum regi ampliſsimũ cubile eſt medioq; ac tutiſsimo loco. Præterea onere ua-
cat, exactor alienorum operum, & amiſſo rege, totum dilabitur examen. Nec unquã
plus unum patiuntur, melioremq; pugna quærunt, Præterea inſignis regi forma eſt,
diſsimilisq; cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime diſtinguitur:
iracundiſsimæ, ac pro corporis captu pugnaciſsimæ ſunt apes, & aculeos in uulnere
relinquunt, Rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura, nec ſæuũ eſſe, nec ultionem
magno conſtaturam petere, telumq; detraxit, & iram eius inermẽ reliquit. Exemplar
hoc magnis regibus ingens. Eſt enim illi mos exerere ſe in paruis, & ingentium rerum
documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tan-
to hominum moderatior eſſe animus debeat, quanto uehementius nocet. Vtinã qui-
dem eadem homini lex eſſet, & ira cum telo ſuo frangeretur, nec ſæpius liceret nocere
quàm ſemel, nec alienis uiribus exercere odia. Facile enim laſſaretur furor, ſi per ſe ſibi
ſatisfaceret, & ſi mortis periculo uim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus
tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt timeat, quantum timeri uoluit, & manus omnium
obſeruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti ſe iudicet, nullumq; momen-
tum immune habeat. Hanc aliquis ægrã uitã ſuſtinet, cum liceat innoxiũ alijs, ob hoc
ſecurũ ſalutarem potentiam eius, lætis omnibus, tractare? Errat enim ſiquis exiſtimat
tutum eſſe ibi regem, ubi nihil à rege tutũ eſt. Sed ſecuritas ſecuritate mutua paciſcen-
da eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec in aſcenſum arduos colles emu
nire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribusq; ſepire. Saluum
regem in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt inexpugnabile munimentum, amor
ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm uiuere optantibus cunctis, & uota non ſub cuſtode
nuncupantibus. Si paulum ualitudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed me-
tum? Nihil eſſe cuiquam tam precioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commuta-
tum uelit? Omne illi quod contingit, ſibi quoq; euenire deputet. In hoc aſsiduis boni
tatis argumentis probauit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe reipublicæ. Quis huic audeat
ſtruere aliquod periculum? Quis ab hoc non ſi poſsit fortunam quoq; auertere uelit,
ſub quo iuſticia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas, florent, ſub quo opulenta ciuitas, co-

pia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuentur, quàm ſi
Dij immortales poteſtatem uiſendi ſui faciãt, intueamur uenerantes colenteſq;. Quid
autem, non proximum illis locum tenet, is qui ſe ex deorum natura gerit, beneficus ac
largus, & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet, Maximum ita haberi, ut
CAP. XX. optimus ſimul habeatur. Duabus de cauſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe uindicat,
aut alium. Prius de ipſa parte diſſeram, quæ ipſum contingit. Difficilius eſt enim mode
rari, ubi dolori debetur ultio, quàm ubi exemplo. Superuacuum eſt hoc loco admone
re, ne facile credat, ut uerum excutiat, ut innocentiæ faueat, ut appareat, nõ minus rem
agi rei periclitantis, quàm iudicis. Hoc autem ad iuſticiam, non ad clementiam perti-
net. Nunc illum hortamur, ut manifeſte læſus, animum in poteſtate habeat, & pœnam
ſi tuto poterit, donet, ſin minus, temperet, longeq; ſit in ſuis, quàm in alienis exorabili-
or iniurijs. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed
ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem uocabo, non in alieno dolore fa-
cilẽ, ſed eum qui cũ ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit, qui intelligit magni animi eſ-
ſe iniurias in ſumma potentia pati, nec quicquã eſſe glorioſius principe impune læſo.

CAP. XXI. Vltio duas res præſtare ſolet, aut ſolatiũ affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquũ
ſecuritatem. Principis maior eſt fortuna, quàm ut tali ſolatio egeat, manifeſtiorq; uis,
quàm ut alieno malo opinionem ſibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus
petitus uiolatuſq; eſt. Nam ſi, quos pares aliquando habuit, infra ſe uidet, ſatis uindica-
tus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpens, & ſagitta. Seruauit quidem nemo, niſi ma-
ior eo quem ſeruauit. Vti itaq; animoſe debet tanto munere deorũ, dandi auferendiq;
uitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando ſuo faſtigio obſtitiſſe, hoc arbitriũ
adeptus, ultionem impleuit, perfecitq; quantum ueræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim
uitam qui debet, & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite ſuo re
giamq; ſententiam expectauit, in ſeruatoris ſui gloriam uiuet, pluſq; nomini eius con
feret incolumis, quàm ſi ex oculis ablatus eſſet? Aſsiduum enim ſpectaculũ alienæ uir-
tutis eſt, in triumpho cito tranſiſſet. Si uerò regnũ quoq; ſuum tuto relinqui apud eum
potuit, reponiq; eò unde deciderat, ingenti incremento ſurgit laus eius, qui contentus
fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam ſumere. Hoc eſt etiam ex uictoria ſua triumpha
re, teſtariq; nihil ſe quod dignum eſſet uictoria apud uictos inueniſſe? Cum ciuibus &
ignotis atq; humilibus eò moderatius agendum eſt, quò minoris eſt afflixiſſe eos. Qui-
buſdam libenter parcas, à quibuſdam te uindicare faſtidias, & non aliter quàm ab ani-
malibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt. At in his qui in
ore ciuitatis ſeruati punitiq; erunt, occaſione notæ clementiæ utendum eſt.

CA. XXII. Tranſeamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ
princeps quoq; ſequi debet: aut ut eum quem punit, emendet, aut ut pœna eius cæte-
ros meliores reddat, aut ſublatis malis ſecuriores cæteri uiuant. Ipſos facilius emenda-
bis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati
perditæ parcit. Impunitatis genus eſt, iam non habere pœna locũ. Ciuitatis autem mo-
res, magis corrigit parcitas animaduerſionum. Facit enim conſuetudinem peccandi
multitudo peccantium. Et minus grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat, et ſe-
ueritas, quod maximum remedium habet, aſsiduitate amittit autoritatem. Conſtituit
bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tanq̃
probet, ſed tanquam inuitus cum magno tormento ad caſtigandum ueniat. Verecun-
diam peccandi facit ipſa clementia regentis. Grauior multo pœna uidetur, quæ à miti
uiro conſtituitur. Præterea uidebis ea ſæpe committi, quæ ſæpe uindicantur.

CA. XXIIII Pater tuus plures intra quinquennium culeo inſuit, quàm omnibus ſeculis inſutos
accepimus. Multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu ſine le-
ge crimen fuit. Summa enim prudentia altiſsimi uiri, & rerum naturæ peritiſsimi ma-
luerunt, uelut incredibile ſcelus, et ultra audaciam poſitum præterire, quàm dum uin-
dicant, oſtendere poſſe fieri. Itaq; parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna
monſtrauit. Peſsimo loco pietas fuit, poſtquam ſæpius culeos uidimus, quàm cruces.
In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur

uelut

uelut publico bono. Putet ſe innocentem eſſe ciuitas, erit. Magis iraſcitur à communi frugalitate deciſcentibus, ſi paucos eos eſſe uiderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſint.

Indicta eſt aliquando à ſenatu ſententia, ut ſeruos à liberis cultus diſtingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur. Cito apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Nõ minus principi turpia ſunt multa ſupplicia, quàm medico multa funera. Remiſsius imperanti, melius paretur. Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atq; arduum nitens, ſequiturq; facilius quàm ducatur. Et ut generoſi atque nobiles equi, melius facili freno reguntur, ita clementiam uoluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. Plus itaque hac uia proficitur. Crudelitas minime humanum malum eſt, indignũ tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in ſyluestre animal tranſire. Quid enim intereſt oro te Alexander, leoni Lyſimachum obijcias, an ipſe laceres dentibus tuis? Tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius ungues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem. Non exigimus à te, ut manus iſta, exitium familiarium certiſsimum, ulli ſalutaris ſit. Vt iſte animus ferox, inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemq; ſatietur. Clementia uocatur, ſi ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare uel maxime abominanda ſit ſæuitia, quod excedit fines, primũ ſolitos, deinde humanos. Noua ſupplicia conquirit, ingenium aduocat, inſtrumẽta excogitat, per quæ uarietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille diri animi morbus ad inſaniam peruenit ultimã, cum crudelitas uerſa eſt in uoluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirũ à tergo ſequitur euerſio. Odio, ueneno, gladijs, tam multis periculis petitur, quàm multorum ipſe periculum eſt, priuatiſq; nonnunquam conſilijs, aliàs uerò conſternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata pernicies non totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publice conſequuntur: ubi aliqua ſolitam menſuram tranſit, & in monſtrum excreuit, ubi fontes potu infecit, & ſi afflauit, deurit, obteritq; quacunque inceſsit, baliſtis petitur. Poſſunt uerba dare, & euadere puſilla mala, ingentibus obuiam itur. Sic unus æger, nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga eſt, & dijs ipſis manus intenduntur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerunt. At incendium uaſtum, & multas iam domos depaſtum, parte urbis obruitur. CAP. XXV

CA. XXIIII

Crudelitatem priuatorum quoque ſeruiles manus ſub certo crucis periculo ultæ ſunt: Tyrannorum gentes populiq;, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excindere aggreſsi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamq; & impietatem, & feritatem, et quicquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? Non diu apparet nequitia, nec quantum uidetur, peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem, quale eius regnum eſt? Non aliud quàm captarum urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœſta, trepida, & confuſa. Voluptates ipſæ timentur. Non cõuiuia ſecura ineunt, in quibus lingua ſolicite etiam ebrijs cuſtodienda eſt. Non ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparantur licet, inquit, magna impenſa, & regijs opibus, & artificum exquiſitis nominibus, quem tamen è ludo in carcerem ire iuuet? Quod iſtud dij boni malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocunq; uentum eſt multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare. Quæ alia uita eſſet, ſi leones urſiq; regnarent? Si ſerpentibus in nos, ac noxioſiſsimo cuiq; animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata abſtinent ſuis, & tuta eſt inter feras ſimilitudo morum. Apud homines tamen nec à neceſſarijs quidem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaq; in æquo habet, quo poſsit exercitatior à ſingulorum deinde cædibus, in exitia gentium ſerpere, & inijcere tectis ignem: aratrũ uetuſtis urbibus inducere, potentiam putat, et unum CA. XXVI

occidi aut alterum, parum imperatorium credit: niſi eodem tempore grex miſerorum ſubiectus ſtetit, crudelitatem ſuam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad uitam ab ipſa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis faſtigio dignius pulchriusq́; eſt, quàm illa corona ob ciues ſeruatos. Non hoſtilia arma detracta uictis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non parta bello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publice ſeruare, multos autem occidere & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt,

IN LIBRVM DE CLEMENTIA.

Cap.8.ſtatim in principio. Quid tu non experieris iſtud nobis eſſe ibi ſeruitutem. Ita prior æditio. Rodolphus annotarat. Quid iſtud non experiris iſtud non eſſe tibi ſeruitutem.

Cap. 9. Seruatum ſeruaui. In alijs erat, ſed natum, ut referatur ad factum, erat enim in hoſtium caſtris natus, aut hoſtium filius.

Cap.10. Cohortem primam admiſſionis ex &c. In quadam æditione erat, uiris admiſſionis: pro quo Rodolphus annotarat, interioris admiſſionis.

Cap.11. Comprehenſibilis amor. Rodolphus legit, incomprehenſibilis. Tolerabilis erat prior lectio, ſi comprehenſibilis accipiatur actiue.

Cap.12. Sic feras lineas & pinna concluſas contineas, telis inceſſi &c. In uetuſtiſſimo, licet deprauate ſcripto, ſic habebatur, Sic feras lineas & pinnæ cluſas, contine, eaſdem à tergo eques telis inceſſat &c. Rodolphus pauculis ſyllabis in ſuo codice mutatis, legit hunc in modum, Sic feras lineas & pinna concluſas contineas, iubeasq́; telis inceſſi, tentabunt fugam, per ipſa quæ fugerant. Quanquam coniunctio, q;, mihi uidetur redundare: quin & illud contineas, uidetur ſuppoſititiũ: ſatis erat, ſi iubeas telis inceſſi.

Cap.13. Omnibus rebus noxior. Rodolphus legit, reis noxior, uetuſtiſſimus habebat, rerum noxior.

Cap.14. tradi ſibi pater membra ſua abſcindat. Rodolphus legit, tarde ſibi pater membra ſua abſcindat. Sentit principi bono omnia facienda, priuſquam ueniat ad extrema ſupplicia, eo quod omnes ſubditos pro ſuis membris ducat.

Cap.19. Eſt enim illi mos exercere ſe in paruis. Rodolphus mutarat illis, ſed perperam: pronomen enim refert naturam non reges, & exerere pro exercere legendum cenſeo. Rurſus commodior erit lectio, ingenium rerum documenta, per minimas agere.

Immune amet. Hunc locum uarie deprauatum hoc pacto reſtituimus, nullumq́; momentum immune à metu habeat, Hanc aliquis ægram uitam ſuſtinet, cum liceat innoxium alijs, ob hoc ſecurum, ſalutarem potentiam eius, lætis omnibus tractare: Siquidem ante habebatur, immune amet habeat, pro à metu habeat. Suſpicor, & alijs mutatum fuiſſe. pro atq;. deinde eius pronomen uidetur redundare.

Omne illo cui contingit, ſibi quoque uiuere debeat. Ita prior æditio. Lectionem eſſe mendoſam nullus ambigit, Rodolphus ita reſtituit, Omne illi quod contingit, ſibi quoq; euenire debeat. Commodior erat, omne quod illi contingit, ſibi quoq; euenire deputet?

Cap.20. Vt appareat, ut non minorem magis rem periclitantis quàm iudicis ſciat. Rodolphus ita diuinat, ut non minorem agi rem periclitantis &c. Mihi uideor germanam ſcripturam deprehendiſſe, ſi unam uocem expungamus, ut appareat non minus agi rem periclitantis quàm iudicis. Aut ſi non placet tolli, uerbum ſciat, ut mutandum erit, in quod, ut appareat, quod non minorem &c. Quanquam non ſatis arridet uox, minorem: ſuſpicor fuiſſe ſcriptũ, non minus rem agi rei periclitantis. Ex, minus rem agi rei, mutarunt, minorem magis, rem.

Cap. 25. Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur, Nihil eſt quod Rodolphus diuinat hoc loco. Non dubium eſt quin legendum ſit, clementia uocatur, ſi ad occidendum &c. Inde quidam codices habebant, inuocatur, in, ſi, obſcurato iota, & mox ſ. ſubmota, r, adiuncta præcedenti dictioni. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obijciunt beſtijs, iuxta illud Maronis,

Si pereo, manibus hominum periſſe iuuabit.

Cap.26. Licet inquit. Hunc locum non uno modo deprauatum, feliciter reſtituit Rodolphus. Apparentur licet, inquit, magna impenſa, & regijs opibus, & artificum nominibus, quem tamen è ludo ire in carcerem iuuet?

Quo poſſint exercitatiora ſingulorum deinde cædibus in exitia gentium ſerpere. Sic prior æditio. Rodolphus cum idem inueniret in ſuo codice, diuinarat hunc in modum, quo poſſit exercitatior à ſingulorum deinde cædibus. Hactenus recte niſi quod duarum uocum ordo uidetur inuertendus, à ſingulorum cædibus, deinde in, &c. At in his quæ ſequuntur non recte, à patrum uetuſtis urbibus inducere. Legit enim, apertum uetuſtis urbibus incendium inducere, cum uetuſtiſſimus codex haberet, aratrum inducere, quod fieri ſolet urbibus ſolo æquatis.

LVCII ANNEI SENECAE DE CLEMENTIA AD NERONEM LIBER SECVNDVS.

VT de clementia ſcriberem Nero Cęſar, una me uox tua, maxime com CAP. I
pulit, quam ego non ſine admiratione, & cum diceretur, audiſſe me-
mini, & deinde alijs narraſſe. Vocem generoſam, magni animi ma-
gnæ lenitatis, quæ non compoſita, nec alienis auribus data, ſubito
crepuit, & bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium
adduxit. Animaduerſurus in latrones duos Burrus præfectus tuus,
uir egregius & tibi principi notus, exigebat à te, ſcriberes, in quos, &
ex qua cauſa animaduerti uelles. Hoc ſæpe dilatum, ut aliquando fie-
ret, inſtabat. Inuitus inuito cum charta protuliſſet traderetq́;, exclamaſti, uellem neſci-
rem literas. O dignam uocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperi-
um colunt, quæq́; iuxta iacent dubiæ libertatis, quæq́; ſe contra uiribus aut animis at-
tollunt. O uocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius uerba prin
cipes regesq́; iuramentũ faciant. O uocem publica generis humani innocẽtia dignam,
cui redderetur antiquum illud ſeculum. Nunc profecto conſentire decebat ad æquum
bonumq́;, expulſa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur, pietatem, inte-
gritatem cum fide ac modeſtia ſurgere, & uitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac
puro ſeculo dare locum. Futurum hoc Cæſar ex magna parte ſperare & confiteri li- CAP. II
bet. Tradetur iſta animi tui manſuetudo, diffundeturq́; paulatim per omne imperij cor
pus, & cũcta in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde omnia
uegeta ſunt atq́; erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorum uiget aut marceſsit.
Et erunt ciues, erunt ſocij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuerten-
tur. Parcetur ubiq́; manibus tuis. Diutius me morari hic patêre, non ut blandiar auri-
bus tuis, nec enim mihi hic mos eſt. Maluerim ueris offendere, quàm placere adulãdo.
Quid ergo eſt propter quod bene factis dictisq́; tuis, quàm familiariſsimum eſſe te cu-
pio? ut quod nunc natura & impetus eſt, fiat iudicium. Illud mecum cõſidero, multas
uoces magnas, ſed deteſtabiles in uitam humanam perueniſſe, celebresq́; uulgo ferri,
ut illam, oderint, dum metuant. Cui Græcus uerſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo terrã mi- ἐμοῦ θανόντος
ſceri ignibus iubet, & alia huius notæ. At neſcio quomodo ingenia immania & inuiſa γαῖα μιχθή-
materia ſecundiori expreſſerunt ſenſus uehementes & concitatos. Nullam adhuc uo- τω πυρί.
cem audiui ex bono leniq́; animoſam. Quid ergo eſt? Vt raro, inuitus, & cum magna
cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementię CAP. III
nomen aliquando, & in contrariũ aliquãdo abducat, uideamus quid ſit clementia, qua
lisq́; ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi,
uel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Plura proponere eſt
tutius, ne una definitio parũ rem cõprehendat, et, ut ita dicã, formula excidat. Itaq́; dici
poteſt & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones
inueniet, quamuis maxime ad uerũ accedat. Si dixerimus clementiam eſſe moderatio-
nem aliquid ex merita ac debita pœna remittentẽ, reclamabitur, nullam uirtutem cui-
quam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiã eſſe, quæ ſe flectit
citra id, quod merito cõſtitui poſſet. Huic contrariã imperiti putant ſeueritatẽ, ſed nul-
la uirtus uirtuti cõtraria eſt. Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil CAP. IIII
aliud eſt, quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas,
crudeles tamen ſunt, tanq́; qui ignotos homines & obuios non in compendiũ, ſed oc-
cidendi cauſa occidunt. Nec interficere contenti ſæuiunt, ut Buſiris ille & Procruſtes,
& piratæ, qui captos uerberant, & in ignem uiuos imponunt. Hęc crudelitas quidem,
ſed quia nec ultionẽ ſequitur, non enim læſa eſt, nec peccato alicui iraſcitur, nullũ enim
anteceſsit crimẽ, extra definitionẽ noſtrã cadit, quæ finitio cõtinebat in exigendis pœ-
nis intemperantiã animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatẽ, cui
uoluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſaniam uocare, nam uaria ſunt genera eius, et nullum
certius quàm quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles uo
cabo, qui puniendi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt

non quidem in homines innocẽtes,ſed ſuper humanũ ac probabilem modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem, & ita finire,ut ſit crudelitas inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe, nam ſeueritatem illi conuenire certum eſt. Ad rem pertinet quærere hoc loco quid ſit miſericordia. Pleriq; enim ut uirtutem eam laudant, & bonum hominem uocant miſericordem. Hæc autem uitium animi eſt. Vtraq; circa ſeueritatem,circaq; clementiam poſita ſunt,quæ uitare debemus, ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, ſed par error eſt à uero recedentium.

CAP. V Ergo quemadmodũ religio deos colit, ſuperſtitio uiolat, ita clementiam manſuetudinemq; omnes boni præſtabunt,miſericordiam autem uitabunt. Eſt enim uitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaq; peſsimo cuiq; familiariſsima eſt. Anus & mulierculæ ſunt,quæ lachrymis nocentiſsimorum mouentur,quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia nõ cauſam, ſed fortunã ſpectat,clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tãquam nimis duram, & minime principibus regibusq; bonum daturam conſilium. Obijcitur enim illi,quod ſapientem negat miſereri,negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. Videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus,ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt,quid in hac ſcientia,quæ dediſcere humanitatem iubet, portumq; aduerſus fortunam certiſsimũ mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorq; eſt,nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut propoſitũ ſit uſui eſſe aut auxilio,nec ſibi tantum,ſed uniuerſis ſingulisq; conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarũ miſeriarum ſpeciem, aut triſtia ex alienis malis concepta,quæ accidere immerentibus credit. Aegritudo autem in ſapientem uirum non cadit. Serena enim eius mens eſt,nec quicquam incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æque hominem, quàm magnus animus decet. Non poteſt aũt magnus eſſe idem,ſi metus & mœror contundit,ſi mentem obducit, & contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit,& ante ſe franget. Eandem ſemper faciem ſeruabit placidam et inconcuſſam,quod facere nõ poſſet,ſi triſticiam reciperet. Adijce quod ſapiens prouidus eſt, & in expedito conſilium habet. Nunquam autem liquidũ ſyncerumq; ex turbido uenit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, utilia excogitanda, periculoſa uitanda, æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeria animi facit cætera omnia, quæ qui miſerentur.

CAP. VI Volo facere libens,quæ alius animo faciet. Succurret alienis lachrymis,non accedet: dabit manum naufrago,exuli hoſpitiũ,egenti ſtipem, non hanc contumelioſam,qua pars maior horum,qui ſe miſericordes uideri uolunt, abijcit & faſtidit quos adiuuat,contingitq; ab his timet: ſed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filiũ,& cathenas ſolui iubebit,& ludo eximet,et cadauer etiã noxiũ ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente,uultu ſuo. Ergo nõ miſerebitur ſapiens,ſed ſuccurret,ſed proderit,in cõmune auxiliũ natus,ac publicũ bonũ,ex quo dabit cuiq; partẽ: etiã ad calamitoſos pro portione,improbandos,& emendandos, bonitatẽ ſuam permittet. Afflictis uerò & fortius laborãtibus multo libentius ſubueniet. Quotiens poterit fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius utetur, aut uiribus, quàm ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deijciet, nec animum: Cæterum omnibus dignis proderit, & deorum more calamitoſos propicius reſpiciet. Miſericordia uicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid, trahitq; ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule, quàm morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia uitium eſt animorum, nimis miſeriæ fauentium, quam ſiquis à ſapiente exigit, prope eſt, ut lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoſcet uacuus? Conſtituamus nunc quoque quid ſit uenia, ut ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt.

CAP. VII Ego ut breuiter tanquam in alieno iudicio dicam, ei ignoſcitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaq;

bet. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat, ſed illud quod ex uenia conſequi uis, honeſtiore tibi uia tribuit. Parcit enim ſapiens, cõſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcet, quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe quod fieri debuit obmiſiſſe. Aliquem uerbis tantum admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem inuidia criminis manifeſte laborantẽ, iubebit incolumem eſſe, quia deceptus eſt, quia per uinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando etiam laudatos ſi honeſtis cauſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia non ueniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia liberum arbitrium habet, non ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. Et abſoluere illi licet, & quanti uult æſtimare litem. Nihil ex his facit tanquam iuſto minus fecerit, ſed tanquam id quod cõſtituit iuſtiſsimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas punienda non punire. Venia debitæ pœnæ remiſsio eſt. Clementia hoc primum pręſtat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronunciet. Plenior eſt ergo quàm uenia, et honeſtior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui nõ tantum rectas proceraſq; arbores colunt, ſed illis quoq; quas aliqua deprauauit cauſa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant. Quaſdam infirmas uitio loci, nutriunt. Quibuſdam aliena umbra laborantibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc uidebit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, donec in rectum praua flectantur.

IN LIBRVM SECVNDVM.

Secundus hic liber non uidetur eſſe pars operis ſuperioris, ſed initium alterius: nec apparet eſſe perfectum, niſi quod in Seneca docti deſiderant ordinem & connexionem.

Cap. 2. A capite bona ualetudo, ea tranſibit in omnes, uegetata ſunt atq; erecta, aut languore demiſſa prout animus eorũ uiuit aut marceſcit. Ita prior æditio. Rodol. nihil mutat, niſi quod pro uegetata legit, uegeta idq; recte. Cæterũ locus hic obſcurus eſt adiectione uerborum aliquot. Primũ hæc uerba, ea tranſibit, non erant in uetuſto codice: quanquã totũ hoc, à capite bona ualetudo in omnes, ſatis apparet eſſe annotationem ſtudioſi cuiuſpiam, quin & formabuntur uerbum adiecticium uidetur. His igitur ſublatis pulchre conſtabit lectio hunc in modum: & cuncta in ſimilitudinem tui, uegeta ſunt atq; erecta, aut languore demiſsa, prout animus eorum uiget aut marcet. Aut ſi non placet tantum uerborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occaſionem unus codex dedit: & cuncti in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde omnia uegeta ſunt atque erecta, & cætera, ut in omnes, quod habebat etiam uetuſtiſsimus codex, uertas in, inde omnia.

Quid ergo eſt, ut raro, inuitus, et cum magna cunctatione cum multis dilationibus. Hic uetuſtiſsimum exemplar cum Britanico conſentiens, plus habebat uerborum, hunc in modum, Cum magna cunctatione ita aliquando ſcribas neceſſe eſt, iſtud quod tibi in odium literas adduxit, ſed ſicut facis cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Quanquam nec hæc uerba uidentur carere mendo, nec admodum quadrant ſenſui.

Cap. 4. Hanc clementia repellit longius ſtare à ſe: nam ſeueritatem illi conuenire adeſſe certum eſt. Pertinet quærere. Ita prior æditio, haud dubium quin deprauate. Nec uſquam erat ſyncera ſcriptura: pauculis immutatis reſtituetur. Hanc clementia repellit longius à ſe. Nam ſeueritatem illi conuenire certum eſt. Ad rem pertinet &c. Nam pro adeſse in quibuſdã erat, ad rem, et in uetuſtiſsimo nõ erat, certũ eſt, ut legendũ ſuſpicer. Nã cũ ſeueritate illi cõuenit.

Cap. 6. Ira uitium eſt animorum, uirtus miſeria patientium. Ita prior æditio, nimirũ deprauate. Vetuſtiſsimus ſic, Miſericordia uitium eſt animorum, nimis miſeria pauentiũ. Rodolphus ita diuinat, Ira uitium eſt animorũ, uicinæ miſeriæ patentium. Legendum arbitror, Miſericordia uicium eſt animorum nimis miſeriæ fauentium.

LVCII ANNEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM, LIB. VNVS.

Viuere Gallio frater omnes beate uolunt, ſed ad peruidendum quid ſit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Adeoq; non eſt facile conſequi beatam uitam, ut ab ea quiſq; eo longius recedat quo ad illam concitatius fertur. Si uia lapſus eſt, quæ in contrarium ducit, ipſa uelocitas maioris interualli cauſa fit. Proponendum eſt itaq; primum, quid ſit quod appetamus, Tunc circumſpiciendum eſt, quà contendere illò celerrime poſsimus, intellecturi in ipſo itinere, ſi modo rectum erit quantum quotidie proficiamus, quantoq; propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas CAP. I

naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim uagamur, non ducem ſecuti, ſed fremi-
tum & clamorem diſſonum in diuerſa uocantium, conteritur uita inter errores, breuis
etiamſi dies noctesq; bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quò tendamus,
& quà, non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea, in quæ procedimus. Quoniam-
quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio eſt. In illis com-
prehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At hic tritiſsima
quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quàm
ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes non quò eundum eſt,
ſed quò itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quod ad rumorem
componimur, optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quodq; exempla pro
bonis multa ſunt, nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem uiuimus. Inde iſta tanta coa-
ceruatio aliorum ſupra alios ruentium. Quod in ſtrage hominum magna euenit, cum
ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit ut non alium in ſe attrahat, primi exitio ſequen-
tibus ſunt. Hoc in omni uita accidere uideas licet, nemo ſibi tantum errat, ſed alieni er-
roris cauſa & autor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus, & dum unuſquiſq; ma-
uult credere quàm iudicare, nunquam de uita iudicatur, ſemper creditur. Verſatq; nos
& præcipitat traditus per manus error, alienisq; perimus exemplis. Sanabimur, ſi mo-
do ſeparemur à cœtu. Nunc uerò ſtat contra rationem defenſor mali ſui populus. Itaq;
idem euenit quod in comitijs, in quibus eos factos prætores idem qui fecere mirantur,
cum ſe mobilis fauor circumegit. Eadem probamus, eadem reprehẽdimus. Hic exitus
eſt omnis iudicij, in quo lis ſecundum plures datur. Cum de beata uita agitur, nõ eſt
CAP. II quod mihi illud diſceſsionũ more reſpondeas, Hæc pars maior eſſe uidetur. Ideò enim
peior eſt. Non tam bene cum rebus humanis geritur, ut meliora pluribus placeant. Ar-
gumentum peſsimi turba eſt. Quæramus quid optime factũ ſit, non quid uſitatiſsimũ:
& quid nos in poſſeſsione felicitatis æternæ conſtituat, non quid uulgo ueritatis peſsi-
mo interpreti probatum ſit. Vulgus autem tam chlamydatos quàm coronatos uoco.
Non enim colorem ueſtium quibus prætexta corpora ſunt aſpicio. oculis de homine
non credo. Habeo melius certiusq; lumen, quo à falſis uera dijudicem. Animi bonum
animus inueniat. Hic ſi unquã illi reſpirare et recedere in ſe uacauerit, O quàm ſibi ipſe
uerum, tortus, à ſe, fatebitur, ac dicet, Quicquid feci adhuc infectum eſſe mallem. Quic-
quid dixi cum recogito, in multis uideo. Quicquid optaui, inimicorum execrationem
puto. Quicquid timui, dij boni, quanto leuius fuit, quàm quod cõcupiui. Cum multis
amicitias geſsi, & in gratiam ex odio (ſi modo ulla inter malos gratia eſt) redij, mihi ipſi
nondũ amicus ſum. Omnẽ operam dedi, ut me multitudini educerẽ, & †aliquã dotem
aliquãdo rem. notabilem facerem. Quid aliud quàm telis me oppoſui, & maliuolentiæ quod morde-
ret oſtendi? Vides tu iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ
adulantur, qui potentiã extollunt? Omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo eſt) eſſe
poſſunt. Quàm magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus eſt.

CAP. III Quin potius quæro aliquid uſu bonum quod ſentiam, nõ quod oſtendam. Iſta quæ
ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, foris nitent, introrſus
miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpecie bonum, ſed ſolidũ & æquabile, et à ſecre-
tiore parte formoſius. Hoc eruamus. Nec longe poſitum eſt, inuenietur. Scire tantum
opus eſt, quo manum porrigas. Nunc uelut in tenebris uicina tranſimus, offenſantes
in ipſa quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones
præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe. No-
ſtram uerò cum dico, non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus. Eſt & mi-
hi cenſendi ius. Itaq; aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam diuidere. Fortaſſe &
poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quę priores decreuerint, et dicam, Hoc am-
plius cenſeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ aſſentior. Ab
illa non deerrare, & ad illius legem exemplumq; formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo
uita conueniens naturæ ſuæ, quæ non aliter contingere poteſt, quàm ſi primum ſana
mens eſt, & in perpetua poſſeſsione ſanitatis ſuæ. Deinde ſi fortis ac uehemens, tum
pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiumq; ad id curioſa,

non

non anxie tamen, illarum rerum quæ uitam inſtruunt diligens, ſine admiratione cu-
iuſcunque uſura fortunæ muneribus, non ſeruitura. Intelligis etiam ſi non adijciam,
ſequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depulſis his quæ aut iritant nos, aut terri
tant. Nam pro uoluptatibus & pro illis quæ parua aut fragilia ſunt, & in ipſis flagitijs
noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquabile, et pax cum concordia animi,
& magnitudo cum manſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt. Poteſt ali- CAP. IIII.
ter quoq; definiri bonum noſtrum, id eſt, eadem ſententia nõ ijſdem comprehendi uer
bis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum coar-
tatur, et aut in cornua, ſinuata media parte, curuatur, aut recta frõte explicatur, Vis illi,
utcunq; ordinatus eſt, eadem eſt, & uoluntas pro eiſdem partibus ſtandi, Ita definitio
ſummi boni aliàs diffundi poteſt & porrigi, aliàs colligi, & in ſe cogi. Idem utiq; erit ſi
dixero, Summum bonum eſt animus fortuita deſpiciens, uirtute lætus: aut inuicta uis
animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuerſantium cura,
Libet itaque definire, ut beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum ma-
lumq; ſit, niſi bonus malusq; animus. Honeſti cultor, uirtute contentus, quem non ex
tollunt fortuita nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod ſibijpſi dare poteſt,
nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum contemptio. Licet, ſi euagari uelis, idem
in aliam atque aliam faciem, ſalua & integra poteſtate, transferre. Quid enim prohi-
bet nos beatum dicere liberum animum, & erectum, & interritum ac ſtabilem, extra
metum, extra cupiditatem poſitum? Cui unum bonum ſit honeſtas, unum malum tur
pitudo? Cætera uilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ uitæ, nec adijciens,
ſine auctu ac detrimento ſummi boni ueniens ac recedens. Hunc ita fundatũ neceſſe
eſt, uelit nolit, ſequatur hilaritas continua, & læticia alta, atque ex alto ueniens, ut quæ
ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat. Quid ni iſta penſet bene cum minutis &
friuolis, & non perſeuerantibus corpuſculi motibus? Quo die infra uoluptatem fue-
rit, & infra dolorem erit. Vides autem quàm malam & noxiam ſeruitutem ſeruitu- CAP. V.
rus ſit, quẽ uoluptates doloresq;, incertiſsima dominia impotentiſsimaq;, alternis poſ-
ſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt. Hanc non alia res tribuit, quàm fortunæ
negligentia. Tum illud oritur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, &
ſublimitas, expulſisq; terroribus ex cognitione ueri gaudium grande et immotum, co
mitasq; & diffuſio animi, quibus delectabitur non ut bonis, ſed ut ex bono ſuo ortis.
Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio
rationis. Quoniam & ſaxa timore & triſticia carent, nec minus pecudes, non ideo ta-
men quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone
homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & igno-
ratio ſui. Nihil intereſt, inter hos & illa. Quoniam illis nulla ratio eſt, his praua, & ma-
lo ſuo, atque in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra ueritatem pro-
iectus. Beata ergo uita eſt in recto certoq; iudicio ſtabilita & immutabilis. Tunc enim
pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam uel-
licationes effugerit, ſtatura ſemper ubi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata et infeſtante
fortuna uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circumfundatur undi-
que, per omnes uias influat, animumq; blandimentis ſuis leniat, aliaq; ex alijs admo-
ueat, quibus totas quoq; partes noſtri ſolicitet, quis mortalium cui ullum ſupereſt ho-
minis ueſtigiũ, per diem noctẽq; titillari uelit, et deſerto animo, corpori operam dare?
Sed & animus quoq;, inquit, uoluptates habebit ſuas. Habeat ſanè ſedeatq; luxuriæ CAP. VI.
& uoluptatũ arbiter, impleat ſe omnibus eis, quæ oblectare ſenſus ſolent, Deinde præ
terita reſpiciat, & exoletarum uoluptatum memor exultet prioribus, futurisq; iam im
mineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſagina iacet cogitationes ad fu-
tura præmittat, hoc mihi uidetur miſerior, quoniam mala pro bonis amplecti demẽtia
eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt; nec ſanus, cui offutura pro optimis appetun
tur. Beatus eſt ergo iudicij rectus. Beatus eſt præſentibus, qualiacunque ſunt, conten
tus, amicusq; rebus ſuis. Beatus is cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commen-
dat. Vide autẽ & in illis qui ſummum bonum uoluptatem dixerunt, quàm turpi illud
loco

loco poſuerint. Itaq; negant poſſe uoluptatem et à uirtute deduci, et aiunt, nec honeſte
quenquam uiuere ut non iucunde, nec iucunde ut nō honeſte quoq;. Non uideo quo-
modo iſta diuerſa in eandem copulam conijciantur. Quid eſt oro uos, cur ſeparari uo-
luptas à uirtute non poſſit? uidelicet quod omne bonis ex uirtute principiū eſt. Ex hu-
ius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſ-
ſent, non uideremus quædam iucunda, ſed non honeſta, quædā uerò honeſtiſsima, ſed
CAP. VII. aſpera & per dolores exigenda. Adijce nunc, quod uoluptas etiam ad uitā turpiſsi-
mam uenit. At uirtus malam uitā non admittit. Et infelices quidam nō ſine uoluptate,
imò ab ipſa uoluptate ſunt, quod non eueniret ſi uirtuti ſe uoluptas immiſcuiſſet, qua
uirtus ſæpe caret, nunq; indiget. Quid diſsimilia imò diuerſa componitis. Altū quid-
dam eſt uirtus, excelſum, & regale, inuictū, infatigabile. Voluptas, humile, ſeruile, im-
becillum, caducum, cuius ſtatio ac domicilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in
templo inuenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, callo-
ſas habentem manus, Voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantē, Circa bal-
nea ac ſudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero atq; unguento ma-
dentem, pallidam ac fucatam, & medicamentis pollutam. Summū bonum immortale
eſt, neſcit exire, nec ſatietatem habet nec pœnitentiam. Nunquā recta mens uritur, nec
ſibi odio eſt, nec quicquam mutauit, quia ſemper ſecuta eſt optima. At uoluptas, tunc
cum maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet, itaq; cito implet, & tædio
eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id unquā certum eſt, cuius in motu natura
eſt. Ita nō poteſt quidem ulla eius eſſe ſubſtantia, quod uenit tranſitu celerrime in ipſo
uſu ſui periturum. Eò enim peruenit, ubi deſinit, & dum incipit, ſpectat ad finem.
CAP. VIII. Quid quod tam bonis quàm malis uoluptas ineſt. Nec minus turpes dedecus, quàm
honeſtos egregia delectant. Ideoq; præceperunt ueteres optimam ſequi uitam, non iu-
cundiſsimā, ut rectæ ac bonæ uoluntatis non dux, ſed comes uoluptas ſit. Natura enim
duce utendum eſt. Hanc ratio obſeruat, hanc conſulit. Idem eſt ergo beate uiuere, & ſe-
cundum naturam. Hoc quid ſit, iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturæ cōſerua-
bimus diligenter & impauide, tanquam in diem data et fugacia, ſi nō ſubierimus eorū
ſeruitutem, nec nos aliena poſſederint, ſi corpori grata & aduenticia eo nobis loco fue-
rint, quo ſunt in caſtris auxilia & armatura leuis. Seruiant iſta, non imperent, Ita demū
utilia ſunt mēti. Incorruptus uir ſit externis et inſuperabilis, miratorq; ſui, tantū fidens
animo, atq; in utrumq; paratus artifex uitæ. Fiducia eius non ſine ſcientia ſit, non ſine
conſtantia. Maneant illi ſemel placita, nec ulla in decretis eius litura ſit. Intelligitur, etiā
ſi non adiecero, compoſitum ordinatumq; fore talem uirū, & in his quæ aget cum co-
mitate magnificum. erit uera ratio ſenſibus inſita, & capiens inde principia. Nec enim
habet aliud unde conetur, aut unde ad uerum, impetū capiat, & in ſe reuertatur. Nam
mundus quoq; cuncta complectens, rectorq; uniuerſi deus, in exteriora quidē tendit
& redit. Idem noſtra mens faciat, cum ſecuta ſenſus ſuos per illos ſe ad externa porre-
xit, & illorum & ſui potens ſit. Hoc modo una efficietur uis ac poteſtas concors ſibi, &
ratio illa certa naſcetur, nō diffidens, nec hæſitans in opinionibus cōprehenſionibuſq;
nec in ſua perſuaſione. Quæ cum ſe diſponit, & partibus ſuis conſenſit, et, ut ita dicam
concinit, ſummū bonū tetigit. Nihil enim praui, nihil ſubiti ſupereſt, nihil in quo arie-
CAP. IX tet aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo. Nihilq; inopinatum faciet: ſed quicquid
aget, in bonum exibit, facile & parate, & ſine tergiuerſatione agentis. Nam pigritia &
hæſitatio pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis ſum-
mum bonum eſſe animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, ubi conſenſus
atq; unitas erit, diſsident uitia. Sed tu quoq;, inquis, uirtutem, non ob aliud colis, quàm
quia aliquam ex illa ſperas uoluptatem. Primum non ſi uoluptatem præſtatura uirtus
eſt, ideò propter hanc petitur. Non enim hanc præſtat, ſed nec huic laborat. Sed labor
eius quamuis aliud petat, hoc quoq; aſſequetur. Sicut in aruo quod ſegeti proſciſſum
eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ quamuis delectet oculos, tan-
tum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſuperuenit, Sic uoluptas
non eſt merces, nec cauſa uirtutis, ſed acceſſio. Nec quia delectat placet, ſed quia placet
delectat.

delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimæ mentis, quæ cum ſinum impleuit, et finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonum, nec quicꝗ amplius deſiderat. Nihil eſt extra totum, non magis, quàm ultra finem. Itaqꝫ erras cum interrogas quid ſit illud propter quod uirtutē petā. Quæris eñ aliquid ſupra ſummū. Interrogas quid petam extra uirtutem ipſam. Nihil enim habet melius, ipſa preciū ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cum tibi dicam ſummū bonum eſt, infrangibilis animi rigor, & prouidentia, ſubtilitas, ſanitas, & libertas, concordia, & decor: aliquid etiamnum exigis maius ad quod iſta referantur? Quid mihi uoluptatem nominas? Hominis bonum quæro non uentris, qui pecudibus ac beluis laxior eſt.

CAP.X

Diſſimulas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quemꝗ poſſe iucunde uiuere, niſi ſimul & honeſte uiuat. Quod non poteſt mutis cōtingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clare, inquam, ac palàm teſtor hanc uitam, quam ego iucundam uoco, non ſine adiecta uirtute contingere. At quis ignorat pleniſsimos eſſe uoluptatibus ueſtris ſtultiſsimos, & nequitiam abundare iucundis, animumqꝫ ipſum nō tantum genera uoluptatis praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui, tumoremqꝫ elatum ſupra cæteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum. Delitias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſis exultationem, iam dicacitatem & loquacitatem, ac ſuperbiam contumelijs gaudentem, deſidiam, diſſolutionemqꝫ ſegnis animi indormientis ſibi. Hæc omnia uirtus diſcutit, & aurem peruellit, & uoluptates æſtimat, antequam admittat: ne quas probauit, magni pendit, utiqꝫ enim admittit, nec uſu earum, ſed temperantia læta eſt. Temperantia autem cum uoluptates minuat, ſummi boni iniuria eſt. Tu uoluptatem complecteris, ego compeſco. Tu uoluptate frueris, ego utor. Tu illam ſummum bonum putas, ego nec bonum. Tu omnia uoluptatis cauſa facis, ego nihil. Cum dico me nihil uoluptatis cauſa facere, de illo loquor ſapiente, cui ſoli concedis uoluptatem.

CAP.XI

Non uoco autem ſapientem ſupra quem quicquam eſt, nedum uoluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam uitam circumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & acerrimorum hoſtium, tam molli aduerſario uictus? Quicquid uoluptas ſuaſerit, faciet. Age, non uides quàm multa ſuaſura ſit? Nihil inquis, poterit ſuadere turpiter, quia adiuncta uirtuti eſt. Non tu uides iterū quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, ut bonum ſit? Virtus autem quomodo uoluptatem reget, quam ſequitur, cum ſequi parentis ſit, regere imperantis? A tergo ponitis, quod imperat. Egregiū autē uirtutis apud uos officium, uoluptates præſtare. Sed uidebimus an apud quos tam contumelioſe tractata uirtus eſt, adhuc uirtus ſit, quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi loco ceſsit. Interim de quo agitur, multos oſtendam uoluptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia munera ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Aſpice Nomentanum & Apicium, terrarum ac maris (ut iſti uocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcentes omnium generum animalia. Vide hos eoſdem è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam, aures uocum ſono, ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuū delectantes: mollibus lenibusqꝫ fomentis, totum laceſſitur eorum corpus. Et ne nares interim ceſſent, odoribus uarijs inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur. Hos eſſe in uoluptatibus dices, nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent.

CAP.XII

Male, inquit, illis erit, quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter ſe contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita eſſe cōcedo. Sed nihilominus illi ipſi ſtulti, et inæquales, & ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt uoluptates, ut fatendum ſit, tam longinquum illos ab omni moleſtia abeſſe, quàm à bona mente, & (quod pleriſqꝫ contingit) hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contra ſapientiū remiſſæ uoluptates et modeſtæ, ac penè languidæ ſunt compreſſæqꝫ, & uix notabiles: ut quæ neqꝫ accerſitæ ueniant, nec quamuis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neqꝫ ullo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent enim illas & interponunt uitæ, ut ludum iocumqꝫ inter ſeria. Deſinãt ergo inconuenientia iungere, & uirtuti uoluptatem implicare, per quod uitium peſſimis quibuſqꝫ adulantur. Ille effuſus in uoluptates, ac uagabundus ſemper atqꝫ ebrius,

quia

quia ſcit ſe cum uoluptate uiuere, credit & cum uirtute: audit enim uoluptatem à uir-
tute ſeparari non poſſe. Deinde uitijs ſuis ſapientiam inſcribit, & abſcondenda profi-
tetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed uitijs dediti luxuriam ſuam in philo
ſophiæ ſinu abſconderunt, & eò concurrunt, ubi audiant laudari uoluptatem. Nec æ-
ſtimabitur uoluptas illa Epicuri, Ita mehercules enim ſentio, quum ſobria ac ſicca ſit:
ſed ad nomen ipſum aduolant, quærentes libidinibus ſuis patrocinium aliquod ac ue-
lamentum. Itaq; quod unum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi uerecundi
CAP. XIII am. Laudant etenim ea quibus erubeſcant, et uitio gloriantur: Ideoq; ne reſurgere qui
dem adoleſcentiæ licet, cum honeſtus turpi deſidiæ titulus acceſsit. Hoc eſt cur iſta
uoluptatis laudatio pernicioſa ſit, quia honeſta præcepta intra latent, quod corrumpit
apparet. Mea quidem iſta ſententia eſt (inuitis hæc noſtris popularibus dicam) ſancta
Epicurũ & recta præcipere, & ſi propius acceſſeris, triſtia. Voluptas enim illa ad pro-
num & exile reuocatur: Et quã nos uirtuti legem dicimus, eam ille dicit uoluptati. Iu-
bet illam parere naturæ. Parum eſt autẽ luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt?
Ille quiſquis deſidioſum ocium, & gulæ ac libidinis uices felicitatem uocat, bonum ma
læ rei quærit autorem: & dum ille uenit blando nomine inductus, ſequitur uoluptatẽ,
non quam audit, ſed quam attulit, & uitia ſua cum cœpit putare ſimilia præceptis, in-
dulget illis, non timide nec obſcure luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaq; non dico
quod pleriq; noſtrorum, ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe, Sed illud dico, ma
le audit, Infamis eſt, & immerito. Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius admiſſus
erit. Frons ipſa dat locum fabulæ, & ad malam ſpem iritat. Hoc tale eſt, quale uir fortis
ſtola indutus. Conſtante tibi pudicitia uirtus ſalua eſt. Nulli corpus tuum impudicitiæ
uacat, ſed in manu tympanum eſt. Titulus itaq; honeſtus eligatur, et inſcriptio ipſa ex-
citans animum ad ea repellenda quæ non ſtatim uenerint uitia. Quiſquis ad uirtutem
acceſsit, dedit generoſæ indolis ſpem. Qui uoluptatem ſequitur, uidetur eneruis, fra-
al. ui ctus, degenerans † uir, peruenturus in turpia, niſi aliquis diſtinxerit illi uoluptates, ut
ſciat quæ ex eis intra naturale deſideriũ reſiſtant, quæ in præceps ferantur, infinitæq;
ſint, & quo magis implentur eo magis inexplebiles. Agedũ uirtus antecedat, tutũ erit
omne ueſtigium: & uoluptas nocet nimia, in uirtute nõ eſt uerendũ, ne quid nimiũ ſit,
CAP. XIIII quia in ipſa eſt modus. Non eſt bonũ quod magnitudine laborat ſua. Rationabilẽ
porrò ſortitis naturam, quę melius res, quàm ratio proponitur, et ſi placet illa iunctura
ſi hoc placet, ſcilicet ad beatam uitam ire comitatũ, uirtus antecedat, comitetur uolup-
tas, & circa corpus, ut umbra uerſetur. Virtutem quidam excellentiſsimam omnium,
uoluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capientis eſt. Prima uirtus ſit, hæc
ferat ſigna. Habebimus nihilominus uoluptatem, ſi domini eius & temperatores eri-
mus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui uoluptati tradidere principia, utroq;
caruere. Virtutem enim amittunt. Cæterum non ipſi uoluptatem, ſed ipſos uoluptas
habet, cuius aut inopia torquentur, aut copia ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſerũtur ab illa,
miſeriores ſi obruuntur. Sicut deprehenſi mari Syrtico, modo in ſicco relinquuntur,
modo torrente unda fluctuantur. Euenit autem hoc nimia intemperantia, et amore cę
co rei. Nam mala pro bonis petenti periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cum labore peri-
culoq; uenamur, & captarum quoq; illarum ſollicita poſſeſsio eſt, ſæpe enim laniant
dominos: ita habentis magnæ uoluptates in magnum malum euaſere, captæq; cepe-
re. Quæ quo plures maioreſq; ſunt, eo ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem felicem
uulgus appellat. Permanere licet in hac etiamnum huius rei imagine: quemadmodum
qui beſtiarum cubicula indagat, & laqueo captare feras magno æſtimat, & magnos
canibus circundare ſaltus, ut illarum ueſtigia premat, potiora deſerit, multiſq; officijs
renunciat: ita qui ſectatur uoluptatem, omnia poſtponit: & primam libertatem negli-
CAP. XV. git, ac pro uẽtre dependit, nec uoluptates ſibi emit, ſed ſe uoluptatibus uendit. Quid
tamen, inquit, prohibet in unum uirtutem uoluptatemq; confundi, & ita effici ſum-
mum bonum, ut idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſ-
ſe niſi honeſtum & iucundum ſit. Nec ſummum bonum habebit ſynceritatem ſuam,
ſi aliquid in ſe uiderit diſſimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex uirtute oritur,
quamuis

quamuis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt, non magis quàm lætitiæ tranquilli-
tas, quamuis ex pulcherrimis cauſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia
ſummum bonum, non cõſummantia. Qui uerò uoluptatis uirtutiſq; ſocietatem facit,
& ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris eſt † uetat: li- *forte eneruat*
bertatemq; illam uoluptas iſta demum, ſi nihil ſe precioſius nouit, inuitam ſub iugum
mittit. Namq; (quod maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna. Sequitur uita
anxia, ſuſpicioſa, trepida, † caſum pariens, temporum ſuſpenſa momenta. Non das uir- *al. caſuum impatiens.*
tuti fundamentũ graue, immobile, ſed iubes illam in loco uolubili ſtare. Quid autem
tam uolubile eſt, quàm fortuitorũ expectatio, & corporis rerumq; corpus afficientium
uarietas? Quomodo hic poteſt deo parere, & quicquid euenit bono animo excipere,
nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi ad uoluptatũ dolorumq; pun
ctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidẽ bonus tutor aut uindex eſt, nec amicorum
propugnator, ſi ad uoluptates uerget. Illò ergo ſummum bonum aſcendat, unde nulla
ui detrahitur, quò neq; dolori, neq; ſpei, neq; timori ſit aditus, nec ulli rei quæ deterius
ſummi boni ius faciat. Aſcendere autem illò ſola uirtus poteſt. Illius gradu cliuus iſte
frangendus eſt. Illa uirtus fortiter ſtabit, & quicquid euenerit feret, non patiẽs tantum,
ſed etiam uolens, Omnemq; temporum difficultatem ſciet legem eſſe naturæ. Et ut bo
nus miles feret uulnera, enumerabit cicatrices, & tranſuerberatus telis, moriens ama-
bit eum, pro quo cadet, Imperatorem, Habebit in animo illud uetus præceptũ: deum
ſequere. Quiſquis autem cogitur, queritur, & plorat, & gemit, imperata facere ui cogi
tur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilominus. Quæ autem demẽtia eſt potius trahi quàm *Deum ſequere*
ſequi? Tam mehercule, quàm ſtultitia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quod ali-
quid tibi incidit durius, aut æque mirari, uel indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt
quàm malis. Morbos dico, funera, debilitates, & cætera ex tranſuerſo in uitam huma-
nam incurrentia. Quicquid ex uniuerſa conſtitutione patiendum eſt, magno niſu eri-
piatur animo. Ad hoc ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia, nec perturbari his
quæ uitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus, deo parere libertas eſt.

Ergo in uirtute poſita eſt uera felicitas. Quid hæc tibi uirtus ſuadebit? Ne quid aut *CAP. XVI.*
bonum, aut malum exiſtimes, quod nec uirtute, nec malicia contingeret. Deinde ut
ſis immobilis contra malum ex bono, ut quà fas eſt, deum effingas. Quid tibi pro hac
expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris, nullo indigebis, li-
ber eris, tutus, indemnis, nihil fruſtra tentabis, nihil prohiberis. Omnia tibi ex ſenten-
tia cedent. Nihil aduerſum accidet. Nihil contra opinionem ac uoluntatem. Quid er-
go? uirtus ad uiuendum beatæ ſufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni ſufficiat? imò ſu-
perfluit, Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus
opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam ſi multum
proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti,
dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo intereſt? Quod alij
alligati ſunt, alij aſtricti, alij diſtricti quoq;. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe al-
tius extulit, laxam cathenam trahit, nondũ liber, iam tamen pro libero. Si quis itaq; *CAP. XVII*
ex iſtis qui philoſophiam conlatrant, quod ſolent dixerit, quare ergo tu fortius loque-
ris quàm uiuis? Quare ſuperiori uerba ſummittis, & pecuniam neceſſarium tibi inſtru
mentum exiſtimas, & damno moueris, & lachrymas, audita coniugis aut amici mor-
te, demittis, & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare cultius rus ti-
bi eſt quàm naturalis uſus deſiderat? Cur non ad præſcriptum tuum cœnas? Cur tibi
nitidior ſuppellex eſt? Cur apud te uinum ætate tua uetuſtius bibitur? Cur autem do-
mus diſponitur? Cur arbores præter umbram nihil daturæ conſeruntur? Quare uxor
tua locupletis domus cenſum auribus gerit? Quare † pædagogus precioſa ueſte ſuccin *al. pædagium*
gitur? Quare ars eſt apud te miniſtrare, nec temere & ut libet collocatur argentum, ſed
perite ſeruatur, & aliquis eſt ſcindendi obſonij magiſter? Adijce ſi uis, cur trans mare
poſſides? Cur plura quàm noſti poſſides? Turpiter, aut tam negligens es, ut non noue-
ris pauculos ſeruos, aut tam luxurioſus, ut plures habeas, quàm quorum noticiæ me-
moria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuitia, & plura mihi quàm putas obijciam.

F Nunc

Nunc hoc reſpondeo tibi, non tanquam ſapiens, ſed ſolum ut maleuolentiã tuam paſcam. Nec erro, Exigo itaq; à me ut non optimis par ſim, ſed ut malis melior. Hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex uitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem, delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono, cõtentus ſi rarius accedit, & ſi minus fera minatur. Veſtris quidem pedibus comparatus debilis curſor ſum.

CAP. XVIII Hæc pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium ſum, ſed pro illo, cui aliquid † apti eſt. Aliter, inquit, loqueris, Aliter uiuis. Hoc per malignißima capita, & optimo cuiq; inimicißima, Platoni obiectũ eſt, obiectum Epicuro, obiectũ Zenoni, Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi uixerunt, ſed quemadmodum ipſis uiuendum eſſet. De uirtute nõ de me loquor. Et cum uitijs conuitiũ facio, in primis meis facio, cum potuero, uiuã quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo ueneno tincta deterrebit ab optimis. Nec uirtus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, uos necatis, me impediet, quo minus perſeuerem laudare uitam, non quam ago, ſed quam agendam ſcio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet ut quicquam maleuolentiæ inuiolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit nec Cato? Cur & aliquis nõ iſtis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper eſt? O uirum acerrimũ & contra omnia naturæ deſideria pugnantem, hoc pauperiorem quàm cæteros cynicos, quod cum ſibi interdixerit habere, interdixit & poſcere. Negãt ſatis egere. Vides enim, non uirtutis ſcientiam, ſed egeſtatis profeſſus eſt.

†al. acti

CAP. XIX Diodorum Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies, finem uitæ ſuæ manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulam præcidit. Alij dementiam uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimonium præcedentis uitæ, laudabilisq; eius ætatis in portu, & ad ancoram uitæ actæ quiete, dicit quod uos inuiti audiſtis, quaſi uobis quoq; faciendũ ſit, Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte diſputatis, & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem uirorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim uobis neminem uideri bonũ, quaſi aliena uirtus exprobratio delictorum ueſtrorum ſit. Inuidi ſplendida cum ſordibus ueſtris confertis, nec intelligitis quanto id ueſtro detrimẽto audeatis. Nam ſi illi qui uirtutẽ ſequuntur, auari, libidinoſi, ambitioſiq; ſunt, quid uos eſtis, quibus ipſum nomẽ uirtutis odio eſt? Quid mirum? cum loquãtur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia, cum refigere ſe crucibus conentur, in quas unuſquiſq; ueſtrum clauos ſuos ipſe adijcit, ad ſupplicium tamen acti ſtipitibus ſingulis pendent. Hi qui in ſeipſos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur, & maledici, in alienam contumeliam uenuſti ſunt. Crederem illis hoc uacare, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerent?

CAP. XX Non præſtant philoſophi quæ loquuntur, multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? Interim non eſt, quod contemnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam citra effectũ laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt in altum? Ardui aggreſſus ad uirtutes ſuſpice, etiam ſi decidunt magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicere non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ uires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quàm etiam ingenti animo adornatis effici poſſint. Quis ſibi propoſuit hæc? Ego mortem eodem uultu audiam, quo iubebo & uidebo. Ego laboribus quanticunq; illi erunt parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias & præſentes & abſentes æque contemnam, nec ſi aliubi iacebunt triſtior, nec ſi circa me fulgebunt † animo ducor. Ego fortunam nec uenientem ſentiam nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas uidebo, meas tanquam omnium. Ego ſic uiuam, quaſi ſciam alijs me natum, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negocium meum agere potuit? unum me donauit omnibus, uni mihi omnes. Quicquid habebo, nec ſordide cuſtodiã, nec prodige ſpargam. Nihil magis poſſidere me credam, quàm bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec ulla niſi accipientis æſtimatione perpendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus

†al. animoſior

gnus accipiet. Nihil opinionis cauſa, omnia conſcientiæ faciam, populo ſpectante fieri
credam, quicquid me cōſcio faciam. Edendi erit bibendiq; finis deſideria naturæ reſtin
guere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis,
exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum
ſciam, & præſides deos, ſupra me, circaq; me ſtare, factorū dictorumq; cenſores. Quan
docunq; autem natura ſpiritū repetet, aut ratio dimittet, teſtatus exibo, bonam me con
ſcientiam amaſſe, bona ſtudia, nullius per me libertatem diminutam, à nemine meam.

Qui hoc facere proponet, uolet, tentabit, ad deos iter faciet, hoc ille etiam ſi non te- CAP. XXI.
nuerit, magnis tamen excidit cauſis. Vos quidem qui uirtutē cultoremq; eius odiſtis,
nihil noui facitis. Nam & ſolem lumina ægra formidant, & auerſantur † diem ſplendi *al. eundem*
dum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim pe
tunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bo-
norum exercere conuitio. Inſtate, commordete, citius multo frangetis dentes, quàm
imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam diues uitam agit? Quare opes
contemnendas dicit, & habet: uitam contemnendam putat, & tamen uiuit? Valetudi-
nem contemnendā, & tamen illam diligentiſſimè tuetur, atq; optimam mauult? Et exi
lium nomen uanū putat, & ait, quid eſt enim mali mutare regiones, & tamen ſeneſcit
in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil intereſſe iudicat, tamen ſi nihil pro-
hibet, extendit ætatem, & in multa ſenectute placidus uiuit: Ait iſta debere contemni,
non ne habeat, ſed ne ſolicitus habeat. Non abiget illa à ſe, ſed abeuntia ſecurus proſe-
quetur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet quàm ibi, unde ſine querela red-
dentis receptura eſt? Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & ſeculum
illud in quo cenſorium crimen erat, paucæ argenti armillæ, poſſidebat ipſe quadragies
ſeſtertium, minus ſine dubio quàm Craſſus, plus quàm cenſorius Cato, Maiore ſpatio
ſi comparentur proauum uicerat quàm à Craſſo uinceretur. Et ſi maiores illi obueniſ-
ſent opes, non ſpreuiſſet. Nec enim ſe ſapiens indignum ullis muneribus fortuitis pu-
tat. Non amat diuitias, ſed mauult. Non in animum illam gazam, ſed in domum reci-
pit. Nec reſpuit poſſeſſas diuitias, ſed contemnit, & maiorem uirtutis ſuæ materiā ſub-
miniſtrari uult. Quid autem dubij eſt, quin maior materia ſapienti uiro ſit animum CAP. XXII.
explicādi ſuum in diuitijs quàm in paupertate, cum in hac unum genus uirtuti ſit, non
inclinari, nec deprimi, in diuitijs & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & diſpoſi
tio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non contemnet ſe ſapiens, etiam ſi
fuerit minimæ ſtaturæ, eſſe tamen ſe procerum uellet, & exilis corpore ac amiſſo ocu-
lo ualebit, mallet tamen ſibi corporis eſſe robur. Et hæc ita, ut ſciat eſſe aliud in ſe ualen-
tius, malam ualetudinē tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiam ſi in ſummam
rei parua ſunt, ut & ſubduci ſine ruina principalis boni poſſint, adijciūt tamen aliquid
ad perpetuam lætitiam, & ex uirtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhila-
rant, ut nauigantem ſecundus & ferens uentus, ut dies bonus, & in pruina ac frigore
apricus locus. Quis porrò ſapientium noſtrorum dico, quibus unum eſt bonum uir-
tus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in ſe aliquid precij, & alia alijs
eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibuſdam multum. Ne er-
res itaq;, inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud
te locum habeant, quem apud me? Vis ſcire quod non habeant eundem locum? Mihi
diuitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemetipſas: tu ſtupebis, & uideberis tibi ſine te
relictus, ſi illæ à te receſſerint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebūt, Apud te ſum
mum. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es.

Deſine ergo philoſophis pecuniam interdicere. Nemo ſapientem paupertate dam- C. XXIII
nauit. Habebit philoſophus amplas opes, ſed nulli detractas, nec alieno ſanguine cru-
entas, ſine cuiuſquam iniuria partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit
exitus, quàm introitus, quibus nemo ingemiſcat niſi malignus. Inquantum uis exag-
gera illas, honeſtæ ſunt, in quibus cum multa ſint quæ quiſq; ſua dicere uelit, nihil eſt
quod quiſquam ſuum poſſit dicere. Ille uerò fortunæ benignitatem à ſe non ſubmoue-
bit, & patrimonio per honeſta quæſito, nec gloriabitur nec erubeſcet. Habebit tamen

etiam quo glorietur, ſi aperta domo & admiſſa in res ſuas ciuitate poterit dicere, quod quiſq; agnouerit, tollat. O magnum uirum optime diuitem, ſi poſt hanc uocem tantundem habuerit: ita dico, ſi tuto & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit, Si nihil quiſquam apud illum inuenerit quò manus inijciat, audacter & propalam erit diues. Sic ſapiens nullum denarium intra limen ſuum admittat male intrantē, Idem magnas opes munus fortunæ fructumq; uirtutis non repudiabit, nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonum locum inuideat? ueniant, hoſpitentur. Nec iactabit illas, nec abſcondet. Alterum infruniti animi eſt, alterum timidi, & puſilli uelut magnum bonum intra ſinum continentis, nec, ut dixi, eijciet illas è domo. Quid enim dicet? utrum ne inutiles eſtis, An ego uti diuitijs neſcio? Quemadmodum qui pedibus ſuis poterit iter conficere, aſcendere tamen uehiculum malet, ſi pauper ſi poterit eſſe diues uolet, & habebit utiq; opes, ſed tanquam leues & auolaturas, nec ulli alij, nec ſibi graues eſſe patietur. Quid donabit? erexiſtis aures. Quid expeditis ſinū? Donabit, aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum ſummo conſilio, digniſſimos eliget, ut qui meminerit tam expenſorum quàm acceptorum rationem eſſe reddendam. Donabit ex recta & probabili cauſa. Nam inter turpes iacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat.

CA. XXIIII Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare. Plurimū iſta res habet difficultatis, ſi modo conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc promereor, illi credo. Huic ſuccurro, huic miſereor. Illum inſtruo, dignum quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibuſdam non dabo quamuis deſit, quia etiam ſi dedero, erit defecturum. Quibuſdam offeram. Quibuſdam etiam inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens, nunquā magis nomina facio, quàm cum dono. Quid tu, inquis, recepturus donas? imò non perditurus. Eo loco ſit donatio, unde repeti non debeat, reddi poſſit, Beneficium collocetur quemadmodū theſaurus alte obrutus, quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid domus ipſa diuitis uiri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos uocat? Hominibus prodeſſe natura iubet, ſerui liberiúe ſint hi, ingenui an libertini, iuſtæ libertatis, an inter amicos datæ, quid refert, ubicunq; homo eſt, ibi beneficio locus. Poteſt itaq; pecuniam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere, quæ non quia liberis debetur, ſed quia à libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem, nec unquam in turpes indignoſq; impingitur, nec unquam ita defatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quod perperam exaudiatis, quæ honeſte, fortiter, animoſe, à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur. Et hoc primum attendite, Aliud eſt ſtudioſus ſapientiæ, aliud iam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet, optime loquor, ſed adhuc inter mala uolutor plurima. Non eſt, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo: ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, ut dictis facta reſpondeant. Aſſecutus uero humani boni ſummam aliter tecum aget, & dicet, primum non eſt, quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. Mihi iam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam & quanti quemq; æſtimem. Diuitias nego bonum eſſe, nam ſi eſſent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos deprehenditur, dici bonum nō poteſt. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas eſſe, & utiles, & magna commoda uitæ conferentes fateor.

CAP. XXV Quid ergo eſt, quare illas non in bonis numerem? Et quid in illis præſtem aliud, quàm uos, quoniam inter utroſq; conuenit habendas, audite. Pone in opulentiſſima me domo, pone aurum argentumq; in promiſcuo uſu ſit. Non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In ſublicium pontem me transfer, & inter egentes abige, non ideo tamen me deſpiciam, quod in illorum numero cōſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt. Quid enim ad rem, an fruſtum panis deſit, cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quàm putentem. Pone in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorem credam, quod mihi molle erit amiculum, quod purpura conuiuis meis ſubſternetur. Ni-

hilo

hilo miſerior ero, ſi lapſa ceruix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi ſuper circenſe to-
mentum, per ſuturas ueteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? Malo quid mi-
hi animi ſit oſtendere, prætextatus & candidatus, quàm nudis ſcapulis. Vt ſententiæ
omnes mihi ex uoto cedant, nouæ gratulationes prioribus ſubtexantur, non ob hoc
mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis, hinc illinc percutia-
tur animus, damno, luctu, incurſionibus uarijs, nulla hora ſine querela ſit, non ideo
me dicam inter miſerrima miſerum, non ideo aliquem execrabor diem, prouiſum eſt
enim à me, ne quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt. Malo gaudia temperare, quàm
dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorem uniuerſarum gen-
tium. Delicatus ille Liberi currus triumphantem uſque ad Thebas à ſolis ortu uehat.
Iura reges Perſarum petant. Me hominem maxime cogitabo, cum dijs undique con-
ſultabo. Huic tam ſublimi faſtigio coniunge protinus præcipitem mutationem, in
alienum imponar ferculum, exornaturus uictoris ſuperbi ac feri pompam, non humi
lior ſub alieno curru agar, quàm in meo ſteteram. Quid ergo eſt? uincere tamen, quàm
capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam, ſed ex illo ſi dabitur electio, meliora
ſumam. Quicquid ad me uenerit, bonum fiet, ſed malo faciliora ac iucundiora ue-
niant, & minus uexatura tractantem. Non eſt enim quod æſtimes ullam eſſe ſine labo-
re uirtutem, Sed quædam uirtutes ſtimulis, quædam frenis egent. Quemadmodum
corpus in procliuo retineri debet, in ardua impelli, ita quædam uirtutes in procliui
ſunt, quædam cliuum ſubeunt. An dubium ſit, quin aſcendat, nitatur, obluctetur,
patientia, fortitudo, perſeuerantia, & quæcunque alia duris oppoſita uirtus eſt, & for
tunam ſubigit? Quid ergo? non æque manifeſtum eſt per deuexum ire, liberalitatem,
temperantiam, manſuetudinem? In his continemus animum ne prolabatur. In illis ex-
hortamur, incitamusq;. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ impugna
tæ fiunt fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & pon-
dus ſuum ſuſtinent. Cum hoc ita diuiſum ſit, malo has in uſu mihi eſſe, quæ exercen CAP. XXVI.
dæ tranquillius ſint, quàm eas quarum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non
ego, inquit ſapiens, aliter uiuo quàm loquor, ſed uos aliter audiſtis. Sonus tantummo
do uerborum ad aures ueſtras peruenit, quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo in-
ter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi uterque habere uolumus plurimum? Diui-
tiæ apud ſapientem uirum in ſeruitute ſunt, apud ſtultum in imperio. Sapiens diuitijs
nihil permittit, uobis diuitiæ omnia. Vos tanquam aliquis uobis æternam poſſeſſio-
nem earum promiſerit, aſſueſcitis illis & hæretis: ſapiens tunc paupertatem præcipue
meditatur, cum in medijs diuitijs conſtitit. Nunquam imperator ita paci credit, ut
non ſe præparet bello, quod etiam ſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formo-
ſa, tanquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolentes, uos opes tanquam periculum o-
mne tranſcenderint, maioresq; ſint quàm quibus conſumendis ſatis uirium habeat
fortuna, obſtupefaciunt. Ocioſi diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum: ſi-
cut barbari plerunque incluſi, & ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium
ſpectant, nec quò illa pertingant, quæ ex longinquo inſtruuntur intelligunt. Idem
uobis euenit, Marcetis in ueſtris rebus, nec cogitatis quot caſus undique immineant,
iamiamq; precioſa ſpolia laturi. Sapienti quiſquis abſtulerit diuitias, omnia illi ſua re-
linquet. Viuit enim præſentibus lætus, futuri ſecurus, Nihil magis Socrates, inquit,
aut aliquis alius, cui idem ius aduerſus humana atq; eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi,
quàm ne ad opiniones ueſtras actum uitæ meæ flecterem. Solita conferte undique
uerba, non conuitiari uos putabo, ſed uagire uelut infantes miſerrimos, Hæc dicet
ille cui ſapientia contigit, quem animus uitiorum immunis increpare alios, non quia
odit, ſed in remedium, iubet. Adijciet his illa, æſtimatio me ueſtra non meo nomine,
ſed ueſtro mouet, Quia calamitas eſt odiſſe, & laceſſere uirtutem, bonæ ſpei euiratio
eſt. Nullam mihi iniuriam facitis, ſed ne dijs quidem hi qui aras euertunt, ſed ma-
lum propoſitum apparet, malumq; conſilium, etiam ubi nocere non potuit. Sic ue-
ſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poëta-
rum, quorum alius illi alas impoſuit, alius cornua, alius adulterum illum induxit &

abnoctantem: alius ſæuum in deos, alius iniquum in homines, Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem. Alius parricidam, & regni alieni paterniq; expugnatorem. Quibus nihil aliud actum eſt, quàm ut pudor hominibus peccandi demeretur, ſi talem credidiſſent. Sed quanquã iſta me nihil lædant, ueſtra tamen uos moneo cauſa, ſuſpicite uirtutem. Credite his, qui illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos, & quod in dies maius appareat, ſequi clamant. Et ipſam ut deos, & profeſſores eius ut antiſtites colite, & quotiens mentio ſacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plerique exiſtimant, à fauore trahitur, ſed imperatur ſilentium ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla uoce mala obſtrepente.

Fauete linguis

CAP. XXVII

Quod multo magis neceſſarium eſt imperari uobis, ut quotiens aliquid ex illo profertur oraculo, intenti & compreſſa uoce audiatis. Cum ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atq; humeros ſuſpenſa manu cruentat, cum aliqua genibus per uiam repens ululat, laurumq; linteatus ſenex, & medio lucernam die proferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis, & diuinum eſſe eum, inuicem mutuum alentes ſtuporem affirmatis: ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omniq; honeſtiorem curia reddidit, proclamat, Quis iſte furor? quæ iſta inimica dijs hominibusq; natura, infamare uirtutes, & malignis ſermonibus ſancta uiolare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minus, tranſite. Quod ſi uobis exercere tetram iſtam licentiam placet, alter in alterum incurſate. Nam cum in cœlum inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando Ariſtophani materiam iocorum, tota illa comicorum poëtarum manus in me uenenatos ſales ſuos effudit. Illuſtrata eſt † manus mea, per ea ipſa, per quæ petebatur. *al. mens* Produci enim illi & tentari expedit, nec ulli magis intelligunt quanta ſit, quàm qui uires eius laceſſendo ſenſerunt. Duritia ſilicis nulli magis quàm ferientibus nota eſt. Præbeo me nõ aliter quàm rupes aliqua in uadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt undecunq; moti ſunt uerberare, nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt Aſſilite facite impetum, ferendo uos uincam. In ea quæ firma & inſuperabilia ſunt quicquid incurrit, malo ſuo uim ſuam exercet. Proinde quærite aliquem mollem cedentemq; materiam, in quam tela ueſtra figantur. Vobis autẽ uacat aliena ſcrutari mala, & ſententias ferre de quoquam? Quare hic Philoſophus latius habitat? Quare hic lautius cœnat? Papulas obſeruatis alienas, obſiti plurimis ulceribus. Hoc tale eſt, quale ſiquis pulcherrimorum corporum neuos, aut uerrucas derideat, quem † uera ſcabies depaſcitur. *al. fera* Obijcite Platoni, quod petierit pecuniam, Ariſtoteli quod acceperit, Democrito quod neglexerit, Epicuro, quod conſumpſerit, mihi ipſi Alcibiadem & Phædrum obiectate. O uos uſu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia noſtra contigerit. Quin potius mala ueſtra circunſpicitis, quæ uos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in uiſceribus ipſis ardentia? Nõ eo loco res humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum ueſtrum parum noſtis, ut uobis tantum ocij ſuperſit, ut in probra meliorum agitare linguam uacet.

CA. XXVIII

Hæc uos non intelligitis, & alienum fortunæ ueſtræ uultum geritis, ſicut plurimi quibus in circo aut in theatro deſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens, uideo quæ tempeſtates, aut immineant uobis paulo tardius rupturæ nymbum ſuum, aut tam uicinæ, aut uos ac ueſtra rapturæ ſint, ſi propius acceſſerint. Quid porrò, nónne nunc quoq; (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos ueſtros rotat, & inuoluit fugientes, petentesq; eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nunc in infima alliſos rapit? Cur nobis magno cõſenſu uitia commendant? Licet nihil aliud quàm quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen primo in ſeipſum ſecedere. Meliores erimus ſinguli. Quid quod ſecedere ad optimos uiros, & aliquod exemplum eligere, ad quod uitam dirigamus licet? Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, ubi nemo interuenerit, qui iudiciũ adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc poteſt æquali uitam & uno tenore producere, quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cætera mala illud peſſimum eſt, quod uitia ipſa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis cõtingit, permanere in malo, iam familiari. Aliud

ex alio placet, uexatq́ꝫ nos. Hoc quoq́ꝫ quod iudicia noſtra non tantum praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudq́ꝫ ex alio comprehendimus, petita relinquimus, relicta repetimus, alternæ inter cupiditatem noſtram, & pœnitentiam uices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimum nobis uidetur, quod petitores laudatoresq́ꝫ multos habet, non id quod laudandũ petendumq́ꝫ eſt. Nec uiam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba ueſtigiorũ, in quibus nulla ſunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Seneca? deſeris partes. Certe Stoici noſtri dicunt, Vſq́ꝫ ad ultimum uitæ finem in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu, Nos ſumus, qui nullis annis uacationes damus, & quod ait ille uir diſertiſſimus, Caniciem galea premimus. Nos ſumus, apud quos uſq́ꝫ eo nihil ante mortem ocioſum eſt, ut ſi res patitur, non ſit ipſa mors ocioſa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipſis Zenonis principijs loqueris? Quin tu bene nauiter, ſi partium piget, transfugis potius quàm prodis? Hæc tibi in præſentia reſpondebo, Nunquid uis amplius, quàm ut me ſimilem ducibus noſtris præſtem? Quid ergo eſt; non quò miſerint me illi, ſed quò duxerint, ibo. Nunc probo tibi non deſciſcere me à præceptis Stoicorum. Nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerunt; & tamen excuſatiſſimis eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum ut poſſit aliquis, uel à prima ætate contemplationi uirtutis totum ſe tradere, rationem uiuendi quærere, atq́ꝫ exercere ſecreto. Deinde, ut poſſit hoc aliquis, emeritis iam ſtipendijs, profligatæ ætatis iure optimo facere, & alios actus animos referre, uirginum ueſtalium more, quę annis inter officia diuiſis diſcunt facere ſacra, & cum didicerunt docent. Hæc Stoicis quoq́ꝫ placere oſtendam, non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippiue committere, ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam, quam ſi quis ſemper unius ſequitur, non id uitæ, ſed factionis eſt. Vtinam quidem iam † tenentur omnia, & inoperta con feſtim ueritas eſſet, nihilq́ꝫ ex decretis mutaremus. Nunc ueritatem cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſident ſectæ Epicureorũ & Stoicorum, ſed utraq́ꝫ ad ocium diuerſa uia mittit. Epicurus ait, Non accedet R. P. ſapiens, niſi ſi quid interuenerit. Zenon ait, Accedet ad R. P. niſi ſi quid impedierit. Alter ocium ex propoſito petit, alter ex cauſa. Cauſa autem late illa patet, ſi R. P. corruptior eſt, quàm ut adiuuari poſſit, ſi occupata eſt malis, non nitetur ſapiens inſuper uacuum, nec ſe nihil profuturis impendet, ſi parum habebit autoritatis aut uiriũ. Nec illum erit admiſſura R. P. ſi ualetudo illum impediet, quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare, Quomodo nomen in militiam non daret debilis, ſic ad uitam quam inhabilem ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam ullas experiatur tempeſtates, in tuto ſubſiſtere, & protinus commendare ſe bonis artibus, & illud beatum ocium exigere, uirtutum cultor, quæ exerceri etiam quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut proſit hominibus, ſi fieri poteſt multis, ſi minus paucis, ſi minus, proximis, ſi minus, ſibi. Nam cũ ſe utilem cæteris efficit, cõmune agit negotium. Quoniam qui ſe deteriorẽ facit, non ſibi tantũmodo nocet, ſed etiã omnibus eis, quibus melior illis prodeſſe potuiſſet. Sed ſi quis bene de ſe meretur, hoc ipſo alijs prodeſt, quod illis profuturum parat. Duas R. P. animo complectamur, Alteram magnam, & uere publicam, qua dij atq́ꝫ homines continentur, in qua non ad hunc angelum reſpicimus, aut illum, ſed terminos ciuitatis noſtrę cum ſole metimur, Alteram cui nos aſſcripſit cõditio naſcendi. Hæc aũt Athenienſiũ erit, aut Carthagi nenſiũ erit, aut alterius alicuius, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodẽ tempore utriq́ꝫ R. P. dant operã maiori minoriq́ꝫ, quidam tantũ minori, quidã tantũ maiori. Huic maiori R. P. & in ocio deſeruire poſſumus, imò uero neſcio an in ocio melius: ut quæramus quid ſit uirtus, una pluresuè ſint, Natura an ars bonos uiros faciat. Vnum ſit hoc, quod maria terrasq́ꝫ, & mari ac terris inſerta complectitur, an multa deus corpora eiuſmodi ſparſerit. Cõtinua ſit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignũtur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit. Deus ſedens opus ſuũ ſpectet, an tractet. Vtrũ ne extrinſecus illi circũfuſus ſit, an toti inditus. Immobilis

CAP. XXIX.

CAP. XXX.

al. oſtenderentur.

CAP. XXXI.

ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contemplatur, quid deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Solemus dicere ſummum bonum eſſe ſecundum naturam uiuere. Natura ad utrumq; genuit, & contemplationi rerum & actioni. Nunc probemus, quod prius diximus.

CA. XXXII. Quid porrò, hoc non erit probatum, ſi ſe unuſquiſq; conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quàm ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ una mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumq;. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit, & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida & non uno genere formoſa ſolitudini oſtẽderet. Vt ſcias illam ſpectari uoluiſſe, nõ tantũ aſpici, uide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte cõſtituit, & cõſpectum omnium nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, ſed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu ſydera in occaſum labentia proſequi poſſet, & uultũ ſuũ circumferre cum toto corpore, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde ſena per diem, ſena per noctem, ſigna prolucent. Nullam non partẽ ſui explicuit, ut per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam cæterorũ: nec enim omnia, nec tanta uiſimus, quanta ſunt, ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando uiam, & fundamenta ueri iacit, ut inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat antiquius. unde iſta ſidera exierint, quis fuerit uniuerſi ſtatus anteqũ ſingula in partes diſcederent, quæ ratio merſa & confuſa diduxerit, Quis loca rebus aſſignauerit, ſuapte natura grauia deſcenderint, euolauerint leuia, an propter ipſum pondus corporum altior aliqua uis legem ſingulis dixerit: an illud uerum ſit, quod † à me probatur, homines diuini ſpiritus eſſe partem, ac ueluti ſcintillas quaſdam ſacrorũ in terras deſiluiſſe, atq; ex alieno loco exiſſe. Cogitatio noſtra cœli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor quod ultra mundum iacet, utrum ne profunda uaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis claudatur: qualis ſit habitus excluſis, informia, & confuſa ſint, an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint: huic cohæreant mundo, an longe ab hoc ſeceſſerint, & in uacuo uolutentur: indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumq; eſt, an continua eorum materia ſit, & per totũ mutabilis. Vtrũ contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent. Ad hæc quærenda natus, æſtima quod nõ multũ acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi uendicat: cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſime ſeruet, & uſq; in ultimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quicq; illi ex eo quod natura cõſtituit, fortuna cõcutiat, tamen homo ad immortaliũ cognitionẽ nimis mortalis eſt. Ego ſecundũ naturam uiuo, ſi totũ me illi dedi, ſi illius admirator cultorq; ſum. Natura aũt utrumq; facere me uoluit, & agere, & contemplationi uacare. Vtrumq; facio, quoniam ne cõtemplatio quidẽ ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad hãc uoluptatis cauſa acceſſerit, nihil aliud ex illa petẽs, quàm aſſiduã cõtemplationem, quæ ſine exitu eſt. Eſt enim dulcis, & habet illecebras ſuas. Aduerſus hoc tibi reſpondeo, æque refert, quo animo ciuilem agas uitam, an ut ſemper inquietus ſis, nec unquã ſumas illud tempus, quo ab humanis ad diuina reſpicias. Quomodo res appetere ſine ullo uirtutũ amore, & ſine cultu ingenij, ac nudas ædere operas, minime probabile eſt (miſceri enim inter ſe iſta, & † cõſiderari debent) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in ocium ſine actu proiecta uirtus, nunq; id quod didicit oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantum quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata ſunt, ad uerum perducere? Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt, ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad ocium ſapiens ſecedit? Vt ſciat ſecum quoq; ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certe ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe quàm ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges

[margin: † al. maxime]
[margin: † al. conferri]

leges tuliſſent, quas non uni ciuitati, ſed toti humano generi tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale ociũ non conuenit bono uiro, per quod futura ſecula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium gentiũ homines quicunq; erunt? Ad ſummam quæro, an ex præceptis ſuis uixerint Cleanthes & Chryſippus & Zenon. Non dubie reſpondebis, ſic illos uixiſſe, quemadmodũ dixerant eſſe uiuendũ. Atqui nemo illorũ R.P. adminiſtrauit. Non fuit, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet, ſed ijdem nihilominus non ſegnem egere uitam. Inuenerunt quemadmodũ plus quies illorũ hominibus prodeſſet, quàm aliorũ diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multũ egiſſe uiſi ſunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea tria genera ſunt uitæ, inter quæ quid ſit optimũ quæri ſolet. Vnum uoluptati uacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum depoſita contentione, depoſitoq; odio, quod implacabile diuerſa ſequentibus indiximus, uideamus an hæc omnia ad idem ſub alio atq; alio titulo perueniunt. Nec ille qui uoluptatẽ probat, ſine contemplatione eſt, nec ille qui ſe contẽplationi inſeruit, ſine uoluptate eſt, nec ille cuius uita actionibus deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt, utrũ aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sanè grande diſcrimen. Tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur, nec is ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male exiſtimare conſenſimus, uoluptatem inertem probat, ſed eam, quæ actione efficit firmos. Ita & hæc ipſa uoluptaria ſecta in actu eſt. Quid ni in actu eſt, quum ipſe dicat Epicurus aliquando ſe receſſurum à uoluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut uoluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quò pertinet hoc dicere? Vt appareat contemplationem placere omnibus. Alij petunt illam, nobis ſtatio eſt, non portus hæc. Adijce nunc huc, quod è lege Chryſippi uiuere ocioſo licet. Non dico ut ocium patiatur, ſed ut eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet R. P. acceſſurũ. Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad ocium ueniat, utrũ quia R.P. illi deeſt, an quia ipſe R.P. Si omnibus defutura R.P. eſt, ſemper autem deerit faſtidioſe quærentibus, interrogo ad quam R.P. ſapiens acceſſurus ſit. Ad Athenienſiũ, in qua Socrates damnatur, Ariſtoteles ne damnaretur fugit? in qua opprimit inuidia uirtutes? Negabis mihi acceſſurum in hanc R.P. ſapientem. Ad Carthaginenſium ergo R.P. ſapiens accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuiq; infeſta libertas eſt, Summa æqui ac boni uilitas, aduerſus hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus ſuos hoſtilitas? Et hanc fugiet. Si perceſere ſingulas uoluero, nullam inuenero, quę ſapientem, aut quam ſapiens pati poſſit. Quod ſi nõ inuenitur illa R.P. quam nobis fingimus, incipit omnibus eſſe ocium neceſſarium, quia quod unum præferri poterat ocio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimũ eſſe nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint quæ rectorem in contrarium rapiant, puto hic me uetat nauem ſoluere, quum laudet nauigationem.

Libri de uita beata finis.

IN LIBRVM DE BEATA VITA.

Cap. 2. *Non eſt quod mihi illud diſſenſionum more reſpondeas. Hæc pars maior eſſe uidetur.* Rodolphus recte notarat, *diſceſſionem.* Indicat enim conſultationis genus, quo pedibus itur in ſententiam, Et in hoc numerantur ſuffragia, non expenduntur.

Cap. 3. *tum pulcherrima & patiens.* Rodolphi codex habebat *patiens anxij,* hoc quid ſibi uelit neſcio, niſi forte pro *anxij,* ſcriptum erat *auxilij.*

Cap. 13. *Vix peruenturus in turpia.* Quoddam exemplar habebat, *uir.* Prior lectio uidetur argutior.

Cap. 15. *In regno libertas non eſt, In regno nati ſumus.* Aeditio Teruiſiana non habebat, *in regno libertas non eſt.* Sed ea uerba ſunt annotatoris.

Cap. 20. *Nam quidem ſi & patria &c.* Quidem uidetur redundare.

Cap. 21. *Nec ſordidum crimen erat, paruæ &c.* Quidam habebat, *neceſſarium crimen.* Rodolphus non male coniectat, *cenſorium crimen erat.*

Cap. 25. *Nihilo miſerior ero.* Ante hæc uerba Rodolphi codex habebat, *Malem magnam meam.* Ipſe legit *malo ſtragulam meam.* Videntur immiſsicia.

Omnes mihi ex uoto decidant. Rodolphi codex habebat. *Aut ſententias omnes mihi ex uoto decidant. Ipſe correxit, ut ſententiæ omnes mihi ex uoto cedant.*

Cap. 28. *Admonitio nota ſit. Hæc uerba nihil faciunt ad ſenſum. Suſpicor ab annotatore adiecta, admonitio notabilis. Itaq; diſpunximus.*

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

INquirenti mihi in me, quædam uitia apparebant Serene in aperto
poſita, quæ manu præciderem, quædam obſcuriora & in receſſu,
quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia: quæ uel mole-
ſtiſſima dixerim, ut hoſtes uagos, & ex occaſionibus aſſilientes, per
quos neutrum licet, nec tanq̃ in bello paratũ eſſe, nec tanquam in
pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo.
(Quare enim non uerum ut medico fatear) me, nec bona fide libe-
ratum his quæ timebam & oderam, nec rurſus obnoxium. In ſtatu ut non peſſimo, ita
maxime querulo & moroſo poſitus ſum. Nec ægroto, nec ualeo. Non eſt quod dicas,
omnium uirtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accede-
re. Non ignoro etiam quæ in ſpeciem laborant, dignitatem dico et eloquentię famam,
& quicquid ad alienum ſuffragium uenit, mora conualeſcere. Et quæ ueras uires pa-
rant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, expectant annos, donec pau-
latim colorem diuturnitas ducat. Sed ego uereor, ne conſuetudo quæ rebus affert con
ſtantiam, hoc uitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa conuer-
ſatio amorem inducit. Hæc animi inter utrunq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad pra-
ua uergentis infirmitas qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum, quàm per partes oſten-
dere. Dicam quæ accidant mihi, tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus amor
parſimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compoſitum, non ex arcula pro
lata ueſtis, non ponderibus, aut mille tormentis ſplendere cogentibus expreſſa, ſed do
meſtica, & uilis, nec ſeruata, nec ſumẽda ſollicite. Placet cibus, quem nec parent fami-
liæ, nec ſpectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus,
al. ubilibet ſed parabilis faciliſq;, nihil habeat accerſiti precio, ſed † habilibus non defuturus, nec
patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet miniſter incultus
& rudis uernula, argentum graue ruſtici patris, ſine ullo opere & nomine artificis: &
menſa non uarietate macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum
ſucceſſiones ciuitati nota, ſed in uſum poſita, quæ nullius conuiuæ oculos, nec uolup-
tate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene iſta placuerunt, præſtringit animum ap
al. priuatum paratus alicuius pædagij, diligentius quàm iam intra † latus ueſtita & auro culta man-
cipia, & agmen ſeruorum nitentium. Iam domus etiam quæ calcatur precioſa, & diui-
tijs per omnes angulos diſſipatis, tecta ipſa fulgẽtia, & aſſentator comeſq; patrimonio
rum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa
conuiuia, quid epulas loquar, ſcena ſua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis
ſitu uenientem, multo ſplendore luxuria & undiq; circumſonuit. Paulũ titubat acies,
facilius aduerſus illam animũ quàm oculos attollo. Recedo itaq; nõ peior, ſed triſtior.
al. cum Nec inter illa friuola mea † tam altus incedo, tantuſq; morſus ſubit, & dubitatio num-
quid illa meliora ſint, nihil horum me mutat, nihil tamen non cõcutit. Placet uim præ-
ceptorum ſequi, & in mediam ire Rempub. Placet honores faſceſq;, non purpura aut
aureis uirgis adductum capeſſere, ſed ut amicis propinquiſué, & omnibus ciuibus, o-
mnibus deinde mortalibus paratior, utiliorq; ſim. Promptus compoſitus, ſequor Ze-
nonem, Cleanthem, Chryſippum, quorum tamẽ nemo ad Rempub. acceſſit, & nemo
al. miſit non † omiſit. Ad quam cum animum inſolitũ arietari permiſi, ubi aliquid occurrit, aut
indignum (ut in omni uita humana multa ſunt) aut parum ex facili fluens, aut multũ
temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, ad ociũ conuertor: & quemadmo-
dum pecoribus fatigatis quoq; uelocior domum gradus eſt, placet intra parietes ſuos
uitã coërcere. Nemo ullum auferat diem, nihil dignũ tanto impendio redditurus, ſibi-
ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicẽ ſpectet. Amet expers
publicæ

publicæ priuatæq; curæ tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animũ, aculeos ſubdiderũt exempla nobilia, proſilire libet in forũ, cõmodare alteri uocem, alteri operam, etſi nihil profuturam, tamẽ conaturã prodeſſe, alterius coërcere in foro ſuperbiã, male ſecundis rebus elati. In ſtudijs puto mehercule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſa loqui, cæterum uerba rebus permittere, ut quà duxerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſeculis duratura componere? Vis tu †non id agere, ne te poſteri taceant? Morti natus es, minus moleſtiarum habet funus tacitum. Itaq; occupandi temporis cauſa in uſum tuum, non in præconiũ aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. Minore labore opus eſt ſtudentibus in diem. Rurſus ubi ſe animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſus in uerba eſt, altiusq; ut ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatẽ rerũ exit oratio, oblitus tum lenis preſſiorisq; iudicij ſublimis feror, & ore non tantũ meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas, cum ne paulatim defluam uereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit, quàm quod prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudicio fauor officit. Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe perueniſſe, niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam apertis oculis tranſiliſſent. Non eſt enim quod magis aliena iudices adulatione perire, quàm noſtra. Quis ſibi uerũ dicere auſus eſt? Quis non inter †adulantium, blandientiumq; poſitus greges, plurimum tamen ſibiipſe aſſentatus eſt? Rogo itaq; ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationẽ meam ſiſtas, dignũ putes me, qui tibi tranquillitatem debeam, non eſſe periculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentis ſcio. Vt uera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam, non tempeſtate uexor, ſed nauſea. Detrahe ergo quicquid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

al. nunc

al. laudantium

De ſtabilitate mundi.

CAP. II.

QVæro mehercule iamdudum Serene ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. Nec ullius propius admoneor exemplo, quàm eorum, qui ex longa & graui ualetudine expliciti, motiunculis, leuibusq; interim offenſis perſtringuntur, & cũ reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamẽ inquietantur, medicisq; iam ſani manũ porrigunt, & omnem calorem corporis ſui calumniantur. Horum Serene nõ parum eſt corpus ſanum, ſed ſanitati parum aſſueuit. Sic eſt quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus qui ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaq; non illis durioribus, quæ etiã tranſcurrimus, ut alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes grauis, ſed illud quod ultimũ uenit, ut fidẽ tibi habeas, & recta ire uia te credas, nihil auocatus tranſuerſis multorum ueſtigijs paſſim diſcurrentiũ, & quorundam circa ipſam errantiũ uiam. Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, deoq; uicinum, non concuti. Hanc ſtabilem animi ſedem, Græci εὐθυμίαν uocant, de qua Democriti uolumen egregiũ eſt. Ego eam tranquillitatem uoco, nec enim imitari & transferre uerba ad illorum formam neceſſe eſt. Res ipſa de qua agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græcæ uim debet habere, non faciem. Ergo quærimus quomodo animus ſemper æqualis, ſecundoq; curſu eat, propiciusq; ſibi ſit, & ſua lætus aſpiciat, & hoc gaudium nõ interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, nec attollens ſe unquam, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hãc perueniri poſſit, in uniuerſum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahendum eſt, ex quo cognoſcet quiſq; partem ſuam. Simul tu intelliges quanto minus negocij habeas cum faſtidio tui, quàm hi quos ad profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub ingenti titulo laborantes, in ſua ſimulatione pudor magis quàm uoluntas tenet. Omnes in eadem cauſa ſunt, & hi qui leuitate uexantur, ac tedio, aſſiduaq; mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet, quod reliquerunt, & illi qui marcent & oſcitãt. Adijce illos, qui non aliter quàm quibus difficilis ſomnus, uerſant ſe, & hoc atq; illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inueniant: ſtatum uitæ ſuæ formando ſubinde, in eo nouiſſime manent, in quo illos non mutandi odium, ſed ſenectus ad nouandum pigra deprehendit. Adijce & illos, qui non incõſtantiæ uitio parũ leues ſunt, ſed inertia. Viuũt, nõ quomodo uolũt, ſed quomodo cœperũt. Innumerabiles deinde

propric-

proprietates ſunt,ſed unus effectus uitij, diſplicere ſibi:hoc oritur ab intemperantia animi,& cupiditatibus timidis,aut parum proſperis,ubi aut non audent, quantum cōcupiſcunt,aut non conſequuntur,& in ſpem toti prominent,ſemper inſtabiles mobilesq; ſunt. Quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad uota ſua. Omni uita pendent,& inhoneſta ſe ac difficilia docent, coguntq;,& ubi ſine præmio labor eſt,torquet illos irritum dedecus et dolent ſe praua fruſtra uoluiſſe. Tunc illos et pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor,ſurrepitq; illa iactatio animi,non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare,nec obſequi poſſunt,& cunctatio uitæ, parum ſe explicātis, & inter deſtituta uota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt, ubi odio infelicitatis operoſæ ad ocium profugerunt,ad ſecreta ſtudia: quæ pati non poteſt animus ad ciuilia erectus,agendiq; cupidus, & natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorū habens: ideoq; detractis oblectationibus,quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbent,domum,ſolitudinem,parietes non fert,inuitus aſpicit ſe,ſibi relictus. Hinc illud eſt tedium,& diſplicentia ſui,& nuſquam reſidentis animi uolutatio, & ocij ſui triſtis atq; ægra patientia, utiq; ubi cauſas fateri pudet, tormenta introrſus egit uerecundia, in anguſto incluſæ cupiditates ſine exitu ſeipſas ſtrangulant. Inde mœror marcorq; & ille fluctus mentis incertæ,quam inchoata habent ſuſpenſam,deplorata, triſtem, Inde ille affectus ocium ſuum deteſtantium, quærentiumq; nihil ipſos habere,quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima inuidia. Alit enim liuorē infelix inertia, & omnes deſtrui cupiunt,quia ſe non potuerunt prouehere. Et ex hac animaduerſione alienorum proceſſuum,& ſuorū deſperatione,obiraſcens fortunæ animus,& de ſeculo querens,& in angulos ſe retrahens,& pœnæ incubans ſuæ,dum tædet ſui pigetq;. Natura enim humanus animus agilis eſt,& pronus ad motus, Grata omnis illi excitādi ſe,†abſtrahendiq; materia eſt, gratior quibuſdam peſſimis ingenijs, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt,& tactu gaudēt,& fœdam corporum ſcabiem delectat,quicquid exaſperat:non aliter dixerim his mentibus,in quas cupiditates uelut mala ulcera erumpunt, uoluptati eſſe laborem uexationemq;. Sunt enim quædam quæ corpus quoq; noſtrum cū quodam dolore delectant, ut uerſare ſe & mutare nondum feſſum latus,& alio atq; alio poſitum uentilari. Qualis ille Homericus Achilles eſt,modo pronus, modo ſupinus, in uarios habitus ſeipſe componens. Quod proprium ægri eſt,nihil diu pati,& mutationibus ut remedijs uti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur uagæ,& littora pererrantur, & modo mari ſe,modo terra experitur,ſemper præſentibus infeſta leuitas. Nunc Campaniā petamus, iam delicata faſtidio ſint, inculta uideantur. Brutios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamē inter deſerta amœni requiratur,in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſqualore releuentur. Tarentum petatur, laudatusq; portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta uel antiquæ ſatis opulenta turbæ. Iam flectamus curſum ad urbem, nimis diu à plauſu & fragore aures uacauerunt. Iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur. Vt ait Lucretius, hoc ſe quiſq; modo ſemper fugit. Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & urget grauiſſimus comes. Omnes itaq; ſcire debemus,non locorum uitium eſſe quo laboramus,ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes,nec uoluptatis,nec noſtræ,nec ullius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortem quod propoſita ſæpe mutando,in eadem reuoluebantur, & nō reliquerant nouitati locū. Faſtidio illis eſſe cœpit uita & ipſe mundus,& ſubit illud rabidarū delitiarum,quouſq; eadem?

al. attollendiq;

De exercitatione animi.

ADuerſus hoc tedium quo auxilio putem utendum,quæris. Optimum erat(ut ait Athenodorus)actione rerum & Reipub.tractatione, & officijs ciuilibus ſe detinere. Nam ut quidam ſole & exercitatione curam corporis educunt, Athletisq; utiliſſimum eſt,lacertos ſuos,roburq; cui ſe uendicauerunt,maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium tutamen parantibus, in opere eſſe longe pulcherrimum eſt. Nam cum utilem ſe efficere ciuibus mortalibusq; propoſitū habeat, ſimul & exercetur & proficit,qui in medijs ſe officijs poſuit,communia priuataq; pro facultate

tate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta ſimplicitas eſt, & plus ſuturum ſemper eſt quod obſtet, quàm quod ſuccedat, à foro quidem & publico recedendum eſt, ſed habet, ubi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus. Nec ut leonum animaliumq; impetus, caueis coërcetur, ſic hominum quorum maxime in ſeductu actiones ſunt, ita tamen delituerit, ut ubicunq; ocium ſuum abſconderit, prodeſſe uelit ſingulis & uniuerſis, ingenio, uoce, conſilio. Nec enim is ſolus Reipub. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloq; cenſet, ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, uirtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriàq; curſum ruentes prenſat ac retrahit, &, ſi nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negocium agit. An ille plus præſtat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeuntibus aſſeſſoribus uerba pronunciat, quàm qui docet quid ſit iuſticia, quid pietas, quid ſapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorũ intellectus, quantum bonum ſit bona conſcientia. Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officijs, non deſerueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & cornu dextrum læuumq; defendit, ſed qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non ocioſa tamẽ fungitur, uigiliasq; ſeruat, & armamentario præeſt. Quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, in numerum ſtipendiorum ueniunt. Si te ad ſtudia reuocaueris, omne uitæ faſtidium effugeris, nec noctem fieri optabis tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs ſuperuacuus, multos in amicitiam attrahes, affluetq; ad te optimus quiſq;. Nunquam enim quamuis obſcura uirtus latet, ſed mittit ſui ſigna. Quiſquis dignus fuerit, ueſtigijs illam colliget. Nam ſi omnem conuerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, uiuimusq; in nos tantum conuerſi, ſequitur hanc ſolitudinem omni ſtudio carentem inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas cõtra difficultates locorum educere, & male diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit. Alij parce illo utimur, alij prodige: alij ſic impendimus, ut poſſimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius eſt, quàm grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu uixiſſe, præter ætatem. Mihi chariſsime Serene nimis uidetur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando cedendum, ſed ſenſim relato gradu, & ſaluis ſignis, ſalua militari dignitate. Sanctiores tutioresq; ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti faciendum, ſtudioſoq; uirtutis, ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non ſtatim auerſus inermiſq; fugiat, latebras quærens, quaſi ullus locus ſit, quò non poſſit fortuna perſequi. Sed parcius ſe inſerat officijs, & cum delectu inueniat aliquid, in quo utilis ciuitati ſit. Militare non licet, honores ſpectet: priuato uiuendum eſt, ſit orator: ſilentium indictum eſt, tacita aduocatione ciues iuuet: periculoſum etiam ingreſſu forum eſt, in domibus, ſpectaculis, in conuiuijs, bonum contubernalem, amicũ fidelem, temperãtem conuiuam agat. Officia ſi ciuis amiſerit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos non unius urbis mœnibus clusimus, ſed in totius orbis cõmercium emiſimus. Patriamq; nobis mundum profeſsi ſumus, ut liceret latiorem uirtuti campũ dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitijs, reſpice poſt te, quantum latiſsimarum regionum pateat, quantum populorum. Nunq; tibi ita magna pars obſtruetur, ut nõ maior relinquatur. Sed uide ne totum iſtud uitium tuum ſit. Non uis enim niſi conſul, aut prytanes, aut ceryx, aut ſufes adminiſtrare Rempub. Quid ſi militare nolis, niſi imperator aut tribunus? etiam ſi alij primam frontẽ tenebunt, te ſors inter gregarios poſuit, inde uoce, adhortatione, exemplo, animo, milita. Præciſis quoq; manibus, ille in prælio inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantum & clamore iuuat. Tale quiddam facies, ſi à prima te Reipub. parte fortuna ſubmouerit, ſtes tamen, clamore iuues: ſi quis fauces oppreſsit, ſtes tamen, & ſilentio iuues. Nunquam inutilis eſt opera ciuis boni. Auditu enim, uiſu, uultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuq; ipſo prodeſt. Vt ſalutaria, quæ citra guſtum tactumq; odore proficiunt, ita uirtus utilitatẽ etiam ex longinquo & latens fundit, ſiue potitur &

Sufes cõſul, lingua Pœnorũ.

fruitur ſuo iure,ſiue precarios habet acceſſus,cogiturq; uela cõtrahere,ſiue ocioſa mutaq; eſt,& anguſto circumſcripta,ſiue adaperta,in quocunq; habitu eſt,proſit. Quid tu parum utile putas exemplũ bene quieſcentis? Longe itaq; optimũ miſcere ociũ rebus, quotiens actuoſa uita impedimentis fortuitis,aut ciuitatis cõditione prohibetur. Nunquam enim uſq; eo intercluſa ſint omnia, ut nulli actioni locus honeſtæ ſit. Nunquid potes inuenire urbem miſeriorem,quàm Athenienſium fuit,cum illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos ciues,optimum quemq; occiderant. Nec finem ideo faciebat,ſed iritabat ſeipſam ſæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos religioſiſsimum iudicium,in qua ſenatus,populuſq; ſenatui ſimilis coibat, quotidie carnificum triſte collegiũ,& infelix curia tyrannis anguſta. Poterat ne illa ciuitas conquieſcere,in qua tot tyranni,quot ſatellites erãt? Ne ſpes quidẽ ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri,nec ulli remedio locus apparebat,contra tantam uim malorum. Vnde enim miſeræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat,& lugentes patres cõſolabatur, & deſperantes de Repub. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas mœrentibus exprobrabat ſeram periculoſæ auariciæ pœnitentiam,& imitari uolentibus magnum circumferebat exemplar,cũ intra triginta dominos liber incederet. Hũc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderũt,& qui tutò inſultauerat agmini tyrannorũ,eius libertatẽ libertas nõ tulit,ut ſcias & in afflicta Repub. eſſe occaſionẽ ſapienti uiro ad ſe proferendum, & in florenti ac beata,pecuniã,inuidiã,mille alia uitia inermia regnare. Vtcũq; ergo ſe Reſpub. dabit,utcunq; fortuna permittet,ita aut explicabimus nos,aut cõtrahemus. Vtiq; mouebimus,nec alligati metu torpebimus. Imò ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminentibus,armis & cathenis circũfrementibus non alliſerit uirtutẽ,nec abſconderit. Non enim debet ſeruantem ſe obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, malle eſſe ſe mortuũ,quàm non uiuere. Vltimum malorum eſt, ex uiuorum numero exire antequam moriaris,ſed faciendum erit,ſi in Reipub. tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uendices, nec aliter quàm periculoſa nauigatione ſubmerſus portũ petas,nec expectes donec res te dimittant,ſed ab ipſis teipſe diſiungas.

CAP. IIII

Inſpicere autem debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negocia, deinde eos quorum cauſa,aut cum quibus. Ante omnia neceſſe eſt ſeipſum æſtimare. Quia ferè plus nobis uidemur poſſe quàm poſsimus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperauit, quàm ferre poſsit:alius infirmũ corpus laborioſo oppreſsit officio. Quorundã parũ idonea eſt uerecundia rebus ciuilibus,quæ firmam frontem deſiderant,quorundã contumacia non facit ad aulam. Quidã non habent iram in poteſtate,& illos ad temeraria uerba quælibet indignatio effert. Quidam urbanitatem neſciunt cõtinere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his utilior negocio quies eſt. Ferox impatienſq; natura iritamenta nocitura libertati euitet.

CAP. V
de actione

Aeſtimanda ſunt deinde ipſa quæ aggredimur,& uires noſtræ cum rebus quas tentaturi ſumus cõparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe uiriũ in † actore, quàm in pondere. Neceſſe eſt ut opprimant onera,quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea nõ tam magna ſunt negocia,quàm fœcunda,multumq; negociorũ ferunt. Et hæc fugienda ſunt,ex quibus noua occupatio multiplexq; naſcetur. Nec accedendum eò, unde liber regreſſus nõ ſit. His admouenda manus eſt, quorũ finẽ,aut facere, aut ſperare poſſis. Certe relinquenda quæ latius actu procedunt,nec ubi propoſueris deſinunt.

CAP. VI

Hominũ quoq; delectus habendus eſt,an digni ſint, quibus partem uitæ noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam ultro officia noſtra nobis imputant. Athenodorus ait,ne ad cœnam quidem ſe iturum ad eum,qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis,multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officijs paria in menſa faciunt,qui fercula pro congiarijs numerant,quaſi in alienũ honorem intemperantes ſint, deinde illi ſint teſtes ſpectatoreſq;. Non delectabit popina ſecreta. Conſiderandum eſt,utrum natura tua agendis rebus, an ocio,ſtudio, contemplationiq; aptior ſit,& eò inclinandum,quò te uis ingenij defert. Iſocrates Ephorũ iniecta manu à foro ſubduxit,utiliorem componendis monimentis hiſtoriarum ratus. Mala enim reſpondent coacta ingenia,reluctante natura irritus labor eſt.

De his

De his quæ animum delectant, & de commodis amicitiæ, & quod amicus cupiditate uacuus eligatur.

CAP. VII

NIhil tamen æque oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis. Quantum bonum eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorum cõſcientiam minus quàm tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſticiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet uacuos, quantum fieri poterit à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, et in proximum quemq; tranſiliunt, & cõtactu nocent. Itaq; ut in peſtilentia cauendum eſt, ne corruptis iã corporibus, & morbo flagrantibus aſsideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipſo in proximo laborabimus: ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, ut quamminime inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris ſana miſcere, nec hoc præceperim tibi, ut neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. Vbi enim iſtud inuenies, quod tot ſeculis quærimus? Pro optimo eſt minime malus. Vix tibi eſſet facultas delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres, aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ pleroſque dignos tulit, qui Catonis ſeculo naſcerentur, ſicut multos peiores, quàm unquam aliàs maximorumq; molitores ſcelerum. Vtraque enim turba opus erat, ut Cato poſſet intelligi, habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret, & malos in quibus uim ſuam experiretur. Nunc uero in tanta bonorum egeſtate minus faſtidioſa fiat electio. Præcipue tamen uitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens.

De mutatione animi.

CAP. VIII

TRanſeamus ad patrimonia, maximam humanarum erumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur compares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumq; patientiam, cum ijs quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum eſt, quanto leuior dolor ſit non habere quàm perdere, & intelligemus paupertatem eo minorem tormentorum, quo minorem damnorum eſſe materiam. Erras enim ſi putas animoſius detrimenta diuites ferre. Maximis minimiſq; corporibus par eſt dolor uulneris. Bion eleganter ait, Non minus moleſtum eſſe caluis quàm comatis pilos uelli. Idem ſcias licet de pauperibus locupletibuſq;, par illis eſſe tormentum. Vtrique enim pecunia ſua adhæſit, nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, ut dixi, faciliuſq; non acquirere, quàm amittere. Ideoq; lætiores uidebis quos nunquam fortuna reſpexit, quàm quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, uir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem uoca, & quod uoles ignominioſum ſecuritati nomen impone. Putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter auaros, circumſcriptores, latrones, plagiarios, unum eſſe, cui noceri non poſsit. Siquis de felicitate Diogenis dubitat, poteſt ipſe dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parum beate degant, quod illis non prædia, nec horti ſint, nec alieno colono rura precioſa, nec grande in foro fœnus. Non pudet, quiſquis diuitijs adſtupes? Reſpice agedum mundum, Nudos uidebis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hũc tu pauperem putas, an dijs immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum uocas, quem nõ puduit locupletiorem eſſe Pompeio? Numerus illi quotidie ſeruorum, uelut imperatori exercitus, referebatur, cui iamdudum diuitiæ eſſe debuerant, duo uicarij et cella laxior. At Diogeni ſeruus unicus fugit, nec eum reducere cum monſtraretur, tanti putauit. Turpe eſt, inquit, Manen ſine Diogene poſſe uiuere, Diogenem iam ſine Mane non poſſe. Videtur mihi dixiſſe, Age tuum negocium fortuna, nihil apud Diogenem tui eſt. Fugit mihi ſeruus, imò liber abiit. Familia ueſtiarium petit uictumq;. Tot uentres auidiſsimorum animalium tuendi ſunt. Emenda ueſtis, & cuſtodiendæ rapaciſsimæ manus, & flentium deteſtantiumq; miniſterijs utendum. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, niſi quod facillime negat ſibi. Sed quoniam nõ eſt tantum roboris

nobis, anguſtanda certe ſunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora puſilla, quæ in arma ſua contrahi poſſunt, quàm quæ ſuperfunduntur, & undique magnitudo ſua uulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit.

De uana gloria remouenda.

CAP. IX PLacebit autẽ nobis menſura, ſi prius parſimonia placuerit, ſine qua nec ullæ opes ſufficiunt, nec ullæ non ſatis patent, præſertim cum in uicino remediũ ſit, & poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe, aduocata frugalitate, conuertere. Aſſueſcamus à nobis remouere pompam, & uſu rerum ornamẽta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim libidoꝗ; qua neceſſe eſt effluat. Diſcamus membris noſtris inuitis cultũ uictumꝗ; non ad noua exempla componere, ſed ut maiorum ſuadent mores. Diſcamus cõtinentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aſpicere, frugalitatem colere, etiamſi nos pudebit deſiderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere, ſpes effrenatas, & animum in futura eminentẽ uelut ſub uinculis habere, id agere, ut diuitias à nobis potius quàm à fortuna petamus. Non poteſt, inquam, tanta uarietas & iniquitas caſuum ita depelli, ut non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in artum res ſunt, ut tela in uanum cadant, ideoꝗ; exilia interdum calamitateſꝗ; in remedium ceſſere, & leuioribus incommodis grauiora ſanata ſunt, ubi parum audit præcepta animus, nec curari mollius poteſt. Quid ni, durius enim conſulitur, & ſi paupertas & ignominioſa rerum euerſio adhibetur, malo malũ opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe ſine populo, & ſeruis paucioribus ſeruiri, et ueſtes parare in quod inuentæ ſunt, habitare cõtractius. Non in curſu tantum circiꝗ; certamine, ſed in ſpacijs uitæ interius flectendum eſt. Studiorum quoꝗ;, quæ liberaliſsima impenſa eſt, tamdiu rationem habet, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit, multoꝗ; ſatius eſt paucis te autoribus tradere, quàm errare per multos. Quadraginta milia librorum Alexãdriæ arſerũt, pulcherrimũ regiæ opulentiæ monimentum, alius laudauerit, ſicut Liuius, qui elegantiæ regum curæꝗ; egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imò ne ſtudioſa quidem, quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut pleriſꝗ; ignaris etiam ſeruilium literarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaꝗ; librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos impenſas quàm in Corinthia pictaſꝗ; tabulas effuderim. Vitioſum eſt ubique quod nimium eſt. Quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti, quàm opera conquirenti, aut ignotorum autorũ aut improbatorũ, & inter tot milia librorũ oſcitanti, cui uoluminũ ſuorũ frontes maxime placent, tituliꝗ;? Apud deſidioſiſsimos ergo uidebis quicquid orationũ hiſtoriarũꝗ; eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoꝗ;, ut neceſſariũ domus ornamentũ expolitur. Ignoſcerem plane, ſi e ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.

De aduerſitate ferenda.

CAP. X AT in aliquod genus uitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti uel publica fortuna, uel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſsis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primo ægre ferre onera, & impedimenta crurium, deinde ubi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſsitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remiſsiones, & uoluptatem, ſi uolueris malam putare uitam potius quàm inuidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quàm cum ſciret quibus erumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudine inuenit, cito in familiaritatem grauiſsima adducens. Nemo duraret ſi rerum aduerſarum eandem uim aſsiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati ſumus. Aliorum aurea cathena eſt, aliorum laxa, aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia uniuerſos circumdedit, alligatiꝗ; ſunt etiam qui alligaue-

alligauerunt. Niſi tu forte leuiorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores, alium opes uinciunt. Quoſdā nobilitas, quoſdā humilitas prēmit, quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, quibuſdā ſua, quoſdā exilia uno loco tenent, quoſdā ſacerdotia. Omnis uita ſeruitiū eſt. Aſſueſcendum itaq; conditioni ſuæ, et quamminimum de illa querendum, & quicquid habet circa ſe commodi, apprehēdendū eſt. Nihil tam acerbū eſt, eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſępe areæ in multos uſus deſcribentis arte patuere, & quamuis anguſtum pedem diſpoſitio fecit † habitaculū. Adhibe rationem difficultatibus, poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & grauia † rite ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in uicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, prope poſita, ſpeiq; noſtræ alludentia ſequamur. Sed ſciamus omnia æque leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter uana. Nec inuideamus altius ſtantibus. Quæ excelſa uidebantur, prærupta ſunt? Illi rurſus quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt, ſuperbiā detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunā ſuam quamaxime potuerunt in planum deferēdo. Multi quidē ſunt, quibus neceſſario hærendū ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, niſi cadendo deſcendere, Sed hoc ipſum teſtentur maximū onus ſuū eſſe, quod alijs graues eſſe cogantur, nec ſubleuatos ſe, ſed ſuffixos, iuſticia, manſuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad ſecundos caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tam æque hos ab his animi fluctibus uendicauerit, quam ſemper aliquem incrementis terminum figere, nec fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ſeipſos quidem ultro citra extrema hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, & finitæ non in immenſum incertumq; producent.

al. habitabilē

al. ſcite

CAP. XI

imperfectos

Ad † imperitos & mediocres, & male ſanos hic meus ſermo pertinet, non ad ſapientem. Huic non timide, nec pedetentim ambulandum eſt. Tanta enim fiducia ſui eſt, ut obuiam fortunæ ire non dubitet, nec unquam loco ulli ceſſurus ſit, nec habet ubi illam timeat, quia non mancipia tantum poſſeſsionesq; & dignitatem, ſed corpus quoq; ſuum & oculos, & quicquid eſt chariorem uitam facturum, ſeq; ipſum inter precaria numerat, uiuitq; ut commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſticia redditurus. Nec ideo eſt uilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe, ſed omnia tam diligenter faciet, tam circumſpecte, quàm religioſus homo ſanctusq; ſolet intueri fidei commiſſa. Quandocunque autem reddere iubebitur, nō queretur cum fortuna, ſed dicet, gratias ago pro eo quod poſſedi, habuiq;. Magna quidem res tuas mercede colui, ſed quia imperas, illas do, cedo gratus libensq;. Siquid habere me tu uolueris, etiam nunc ſeruabo, ſi aliud placet, ego uero faciam. Signatumq; argentum, domum, familiamq; meam reddo, reſtituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus, Recipe animo meliore quàm dediſti, non tergiuerſor nec refugio, paratum habes à uolente, quod non ſentienti dediſti, Aufer. Reuerti unde ueneris, quid graue eſt? Male uiuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaq; primum rei precium detrahendum eſt, & ſpiritus inter ſeruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuiſos habemus, ſi omni modo uitam impetrare cupiunt, fauemus ſi contemptum eius præ ſe ferunt. Idem euenire nobis ſcias; Sępe enim cauſa moriēdi eſt timide mori, fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quo, inquit, te reſeruem malum et trepidum animal? eo magis cōuulneraberis & confodieris, quia neſcis præbere iugulum. Viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non ſubducta ceruice, nec manibus oppoſitis, ſed animoſe recipis. Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine uiuo faciet. At qui ſcit hoc ſibi cum conciperetur ſtatim condictum, uiuet ad formulam, & ſimul illud quoq; eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quæ eueniunt ſubitum ſit. Quicquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo, malorum omnium impetus molliet, qui ad præparatos expectantesq; nihil afferūt noui, ſecuris & beata tantum ſpectantibus graues eueniunt. Morbus et captiuitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quàm tumultuoſum me cōtubernium natura duxiſſet. Totiens in uicinia mea conclamatum eſt, totiens prope limen immaturas exequias fax cereusq; preſsit. Sæpe altius ruentis ædificij fragor ſonuit. Multos

ex his, quorum forum, curia, ſermo, metum contraxerat, nox abſtulit, & uinctas ad ſodalitiũ manus copulatas intercidit. Miror aliquando ad me pericula acceſsiſſe, quæ circa me ſemper errauerũt? Magna pars hominũ eſt, quæ nauigatura de tempeſtate nõ cogitat. Nunc̨ me in bona re, mali pudebit autoris. Publius tragicis comicisq; uehementior ingenijs quotiens mimicas ineptias, & uerba ad ſummã caueã ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum ſiparijs fortiora, & hoc ait, Cuiuis poteſt accidere quod cuiquam poteſt. Hoc ſiquis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia eſt, ſic aſpexerit, tanquam illis liberum & ad ſe iter ſit, multo ante ſe armabit, quàm petatur. Sero animus ad periculorum patientiam poſt pericula inſtruitur. Non putaui hoc futurum, nunquam hoc euenturum crediſsiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt diuitiæ quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cuius non prætextam & augurale, & lora † patricia, & ſordes comitentur, & exportatio, notæ & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum eſt, cui non parata ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis iſta interuallis diuiſa, ſed horæ momentum intereſt inter ſolum, & aulam ingenuam. Scito ergo omnem conditionem uerſabilem eſſe, et quicquid in ullum incurrit, poſſe in te quoque incurrere. Locuples es, nũquid ditior Pompeio? cui cum Granius, uetus cognatus, hoſpes nouus, aperuiſſet Cæſaris domum ut ſuam clauderet, defuit panis & aqua: cum tot flumina poſsideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicauit ſtillicidia, fame ac ſiti perijt, in palatio cognata, dum illi hæres publicum funus eſurienti locat. Honoribus ſummis functus es. Nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam uniuerſis, quàm Seianus? Quo die illum ſenatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit: in quem quicquid congeri poterat, dij hominesq; cõtulerant, ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex traheret. Rex es, non ad Crœſum te mittam, qui in rogum ſuum deſcendit iuſſus, & extingui uidit, factus non regno tantum, ſed etiam morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quàm timuerat, ſpectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias uidimus. Alter in exilium miſſus eſt: alter ut meliore fide † mitteretur optabat. In tanta rerum ſurſum ac deorſum euntium uerſatione, ſi non quicquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te uires rebus aduerſis, quas infregit, quiſquis prior uidit. Proximum ab his erit, ne aut in ſuperuacuis, aut ex ſuperuacuo laboremus: id eſt, ne aut quæ non poſſumus conſequi concupiſcamus: aut adepti, cupiditatum uanitatem noſtrarum ſero poſt multũ pudorẽ intelligamus. Id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his triſticia ſequitur, ſi aut non ſucceſsit, aut ſucceſſus pudet.

er primitia

al. uteretur

De uagationibus contra propoſitum.

CAP. XII

Circumcidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negocijs offerunt, ſemper aliquid agentibus ſimiles. Horum etſi aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu? quid cogitas? Reſpondebit tibi, Non mehercule ſcio, ſed aliquos uidebo, aliquid agã. Sine propoſito uagantur quærentes negocia, nec quæ deſtinauerunt agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis uanusq; curſus eſt, qualis formicis per arbuſta repentibus, quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes agũtur. His pleriq; ſimilem uitam agunt, quorum nõ immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quaſi ad incendium currentium miſereberis, uſq; eo impellunt obuios, & ſe alioſq; præcipitant. Cum interim concurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, aut iudicium ſæpe litigantis, aut ad ſponſalia ſæpe nubentis, & lecticã aſſectati, quibuſdam locis & ipſi tulerint, deinde domũ cum ſuperuacua redeuntes laſsitudine, iurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, ubi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa ueſtigia. Omnis itaq; labor aliquò referatur, aliquò reſpiciat. Nõ induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerũ imagines agitant. Nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius uanitatem capta mens nõ coarguit. Eodem modo unumquemq; ex his qui ad augendum turbã exeunt, inanes & leues etiã cauſæ per urbem circumducunt, nihilq; habentem in quo laboret lux orta expellit: & cum

multorum fruſtra líminibus illiſus nomenclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi quàm ſe conuenit. Ex hoc malo depẽdet illud† temeraríũ uitium, auſcultatio, & publicorũ ſecretorũq́ inquiſitio, & multarũ rerum ſcientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutũ puto Democritum ita cœpiſſe, Qui tranquille uolet uiuere, nec priuatim agat multa, nec publice ad ſuperuacua ſe ferat. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim & publice non tantũ multa, ſed innumerabilia agenda ſunt. Vbi uerò nullum officiũ ſolẽne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

al. teterrimum

CAP. XIII

De uarietate fortunæ.

NAm quí multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit, quàm tutiſsimum eſt raro experiri, cæterum ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſi quid inciderit, & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit, & negociatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus. Nec illi omnia ut uoluit cedunt, ſed ut cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem leuius ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non utiq́ promiſeris.

CAP. XIIII

De minatione mortis.

FAciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus, tranſeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit, nec mutationes aut conſilij aut ſtatus pertimeſcamus, dummodo nos leuitas inimiciſsimum quieti uitium non excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet, & leuitas multo grauior, nuſquam ſe continens. Vtrumq́ infeſtum eſt tranquillitati, et nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtiq́ animus ab omnibus externis in ſe reuocandus eſt, ſibi cõfidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat, recedat quantum poteſt ab alienis, et ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam aduerſa benigne interpretetur. Nunciato naufragio, Zeno noſter cum omnia ſua audiret ſubmerſa, Iubet, inquit, me fortuna expeditius philoſophari. Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem inſepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas, hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt: nam quod ad ſepulturam pertinet, ò te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra terram an infra putreſcam. Canius Iulius uir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obſtat, quod noſtro ſeculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti, falleris, ille dixit, Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris, ducit te iuſsi. Gratias, inquit, ago optime princeps. Quid ſenſerit dubito. Multa enim occurrunt mihi. Cõtumelioſus eſſe uoluit, et oſtendere quanta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid eſt, magno animo reſpondit. Dicit aliquis, Potuit poſt hæc iubere illum Caius uiuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperijs fides. Credis ne illum decem medios uſq́ ad ſupplicium dies ſine ulla ſolicitudine exegiſſe? Veriſimile non eſt, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit, quàm in tranquillo fuerit. Ludebat laterunculis, cum centurio agmen periturum trahens, & illum quoq́ citari iuberet. Vocatus numerauit calculos, & ſodali ſuo uide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te uiciſſe. Tum annuens centurioni, teſtis, inquit, eris, uno me antecedere. Luſiſſe tu Caniũ illa † tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici talem amiſſuri uirum. Quid mœſti, inquit, eſtis uos? Quæritis an immortales animæ ſint. Ego iam ſciam, nec deſijt in ipſo ueritatem fine ſcrutari, & ex† morte ſua quæſtionem habere. Proſequebatur illum philoſophus ſuus, iam non procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum, inquit, Quid Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare, inquit Canius, propoſui illo uelociſsimo momento, an ſenſurus ſit animus exire ſe, promiſitq́ ſiquid exploraſſet circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas, Ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum ueri uocat, qui in ultimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percunctatur, nec uſque ad mortem, ſed etiam aliquid in ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus, ſed non raptim

al. talia

al. more ſuo.

relinquetur magnus uir, & cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam cla-
riſsimum caput, Caianæ cladis magna portio.

CAP. XV Sed nihil prodeſt priuatæ triſticiæ cauſas abiecíſſe. Occupat enim nonnunquam o-
dium generis humani, & circumcurrit tot ſcelerum felicium turba, cum cogitaueris,
al. ſimplicitas. quàm ſit rara† integritas, quàm ignota innocentia, ut uix unquã eſt, niſi cum expedit fi-
des, ſed libidinis lucra damnaq́; pariter inuiſa, & ambitio uſq; eo iam ſe ſuis non conti-
nens terminis, ut per turpitudinẽ ſplendeat. Agitur animus in noctem, & uelut euer-
ſis uirtutibus quas non ſperare licet, non habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc
itaq; flectendi ſumus, ut omnia uulgi uitia non inuiſa nobis, ſed ridicula uideantur, &
Democritum potius imitemur quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum pro-
ceſſerat, flebat, ille ridebat. Huic omnia quæ agimus miſeriæ, illi ineptiæ uidebantur.
Eleuanda ergo omnia, et facili animo ferenda. Humanius eſt deridere uitam, quàm de-
plorare. Adijce, quod de humano quoq; genere melius meretur qui ridet illud, quàm
qui luget. Ille & ſpei bonæ aliquid relinquit, hic aũt ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe de-
ſperat: & uniuerſa cõtemplatus, maioris animi eſt, qui riſum nõ tenet, quàm qui lachry-
mas, quando leuiſsimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, ne
ſeriũ quidẽ ex tanto apparatu putat. Singula propter quæ læti ac triſtes ſumus ſibi quiſ-
que proponat, & ſciat uerũ eſſe, quod Bion dixit, Omnia hominũ negocia ſimilia nu-
ptijs eſſe, nec uitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe, quàm conceptus inchoa-
tos. Sed ſatius eſt publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in riſum, nec
in lachrymas excidere. Nam alienis malis torqueri æterna miſeria eſt. Alienis delectari
malis, uoluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, quia aliquis filium ſuum
efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tan-
tum des, quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Pleriq; enim lachrymas fundunt
ut oſtendant, & toties ſiccos oculos habent, quoties ſpectator defuit, turpe iudicantes
non flere, cum omnes faciant. Adeò penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione
pendere, ut in ſimulatione etiam ſimpliciſsima dolor eueniat. Sequitur pars quæ ſolet
nõ immerito contriſtari, & in ſolicitudinẽ deduci, ubi bonorũ exitus mali ſunt, ubi So-
crates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio uiuere, Pompeius & Cicero cliẽtibus
ſuis præbere ceruicem, Cato ille uirtutũ uiua imago incumbens gladio, ſimul de ſe ac
al. ſatis facit de Repub. palàm † facere. Neceſſe eſt queri tam iniqua præmia fortunã perſoluere. Et
quid ſibi quiſq; nunc ſperet, cum uideat peſsima optimos pati? Quid ergo eſt? Vide
quomodo quiſq; illorum tulerit, & ſi fortes fuerunt, ipſorum animos deſidera, ſi mulie-
briter & ignaue perire, nihil perijt. Aut digni ſunt, quorum deſiderio uirtus tibi pla-
ceat, aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius, quàm ſi maximi
uiri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignũ laudibus & dicamus,
Tanto fortior, tanto felicior, hominis effugiſti caſus, liuorem, morbum, exiſti, ex cuſto-
dia, nõ tu dignus mala fortuna, Dijs uiſus es indignus in quẽ iam aliquid fortuna poſ-
ſet. Subducentibus uerò ſe, et in ipſa morte ad uitam reſpectantibus, manus iniiciendę
ſunt. Neminẽ flebo lætum, neminẽ flentem. Ille lachrymas meas ipſe abſterſit, hic ſuis
lachrymis efficit, ne ullis dignus ſit. Ergo Herculem fleã, quod uiuus uritur, aut Regu-
lum, quod tot clauis configitur, aut Catonẽ, quod uulnera ſua fortiter tulerit? Omnes
iſti leui temporis impenſa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatẽ mo-
riendo uenerunt. Eſt & illa ſollicitudinum nõ mediocris materia, ſi te anxie cõponas,
nec ullis ſimpliciter oſtendas, qualis multorũ uita eſt ficta, & oſtentationi parata. Tor-
quet enim aſſidua obſeruatio ſui, et deprehendi aliter quàm ſolet metuit. Nec unquam
cura ſoluimur, ubi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidũt,
quæ inuitos denudent, & ut bene cedat tanta ſui diligentia, nõ tamen iucunda uita, aut
ſecura eſt, ſemper ſub perſona uiuentium. At illa quantum haberet uoluptatis ſyncera
al. obtendens & per ſe ornata ſimplicitas, nihil† obdens moribus ſuis. Subit tamen & hæc uita cõtem-
ptus periculum, ſi omnia omnibus patent. Sunt enim qui faſtidiant quicquid propius
adierunt. Sed nec uirtuti periculum eſt, ne admota oculis reuileſcat, & ſatius eſt ſimpli-
citate contemni, quàm perpetua ſimulatione torqueri. Modũ tamen rei adhibeamus,
multum

multum intereſt, an ſimpliciter uiuas, an negligenter. Multum in ſe recedendum eſt. Conuerſatio enim diſsimilium, bene compoſita diſturbat, & renouat affectus, et quicquid imbecillum in animo nec perduratum eſt, exulcerat. Miſcenda tamē iſta, et alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominū deſiderium, hæc noſtri, & erit altera alterius remedium. Odium turbę ſanabit ſolitudo, tedium ſolitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. Cum pueris Socrates ludere non erubeſcebat, & Cato uino laxabat animum curis publicis fatigatum, & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter ſe infringens, ut nunc mos eſt, etiam inceſſu ipſo ultra muliebrē mollíciem fluentibus, ſed ut illi antiqui uiri ſolebāt inter luſum ac feſta tempora uirilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis, meliores acrioresq; requieti ſurgent. At fertilibus agris non eſt imperandū: cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. Vires recipient paulum reſoluti & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hæbetatio quædam & languor. Nec ad tanta hominū cupiditas tenderet, niſi naturalem quandam uoluptatem haberet luſus iocusq;, quorū frequens uſus omne animis pondus, omnemq; uim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt. Hunc tamen ſi per diem noctemq; continues, mors erit. Multū intereſt, remittas aliquid an ſoluas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, ut dixi, uiri quidam ſibi menſtruas certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter ocium et curas diuidebant. Qualem Pollionem Aſinium oratorem magnum meminimus, quem nulla†hora ultra decimam retinuit. Ne epiſtolas quidem poſt eam horam legebat, ne quid nouæ curæ naſceretur, ſed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat. Quidem medio die†interuixerūt, & in poſtmeridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. Maiores quoque noſtri nouam relationem poſt horam decimam in ſenatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo, dandumq; ſubinde ocium, quod alimenti ac uirium loco ſit, & inambulationibus apertis uagandum, ut cœlo libero & multo ſpiritu augeat attollatq; ſe animus. Aliquando uectatio iterq;, & mutata regio uigorem dabunt, conuictusq; & liberalior potio: nonnunq; & uſq; ad ebrietatem ueniendum, non ut mergat nos, ſed ut deprimat curas. Trudit enim curas & ab imo animū mouet, & ut morbis quibuſdā ita triſticiæ medetur. Liberq; non ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor uini, ſed quia liberat ſeruitio curarū animū & aſſerit, uegetioremq;, & audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini ſalubris moderatio eſt, & Solonem, Arceſilaumq; indulſiſſe uino credūt. Catoni ebrietas obiecta eſt, at facilius efficiet, quiſquis obiecerit, crimē honeſtū, quàm turpem Catonē. Sed nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat, & aliquando tamen in exultationē libertatemq; extrahendus, triſtisq; ſobrietas remouenda paulíſper. Nam ſiue Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire iucundum eſt, ſiue Platoni, fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit, ſiue Ariſtoteli, nullū magnum ingeniū ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi mota mens. Cum uulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuq; ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius, ore mortali. Nō poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Decidat oportet à ſolito, & efferatur, & mordeat frenos, & rectorem capiat ſuum, eoq; feratur, quò per ſe timuiſſet†aſcendere.

forte, cura

al. interiunxerunt.

al. accedere

Habes Serene chariſſime quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus uitijs reſiſtant. Illud tamen ſcito nihil horum ſatis eſſe ualidum, rem imbecillam ſeruantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate, finis.

IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE.

Cap. 1. De luxuria perditorum, diligentius quàm iam intra latus, &c. De luxuria perditorū aliquis annotarat in margine. Id imperitus aliquis coniecit in contextum. Hoc admoneo, ne quis reponat, ueluti incuria prætermiſſa.

Ibidem

Ibidem pro pædagogi Rodolphus mauult pædagij. Et mox pro, quàm intra latus legit, quàm intra priuatum. Ut ore tantum modo. Rodolphi liber habebat eadem. Ipſe repoſuerat, & ore tantum non meo.

Cap. 3. Quàm quid ſit iuſticia, &c. deſunt duo uerba, qui docet, aut ſimilia.

Non enim debet ſeruare ſe, nec obruere, ut opinor. Rodolphi codex pro nec, habebat uel. Id ille uertit in uelo, et ex, ſeruare, fecit ſeruantem. Forte ſic erat legendum, Non enim debet celare ſe, nec obruere.

Cap. 11. Inter ſolum & aulam ingenuam. Lectio uidetur tolerabilis. Significat enim ædes magnificas ſolo æquatas. Rodolphus tamen ita mutarat, diuinationem, ut opinor ſequutus, inter ſolum & aliena genua.

Capite 35. Viginti legionum ſanguinem fratri parare. Sic prior æditio. Legendum cenſeo, uiginti legionum ſanguine fratri parentare.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM LIBER SECVNDVS.

CAP. I TAntum inter Stoicos Serene & cæteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter fœminas & mares, non immerito dixerim, cum utraq; turba ad uitæ ſocietatem tantundem conferat, ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Cæteri ſapiẽtes & molliter & blande, ut ferè domeſtici & familiares medici ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum eſt medentur, ſed qua licet. Stoici uirilem ingreſsi uiam, non ut amœna ineuntibus uideatur curæ habent, ſed ut quàmprimum nos eripiant, & in illum æditum uerticem educant, qui adeò extra omnem teli iactũ ſurrexit, ut ſupra fortunam emineat. Et ardua per quæ uocamur, & confragoſa ſunt, Quid enim plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidẽ ſunt quàm quidam putant. Prima tamen pars ſaxa rupesq; habet & inuij ſpeciem, ſicut pleraq; ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa uideri ſolent, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadem illa quæ in unum congeſſerat error oculorum, paulatim adaperiuntur, tum illis quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit lene faſtigium. Nuper cum incidiſſet mentio Catonis, indigne ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas ſua parum intellexiſſet, ſupra Pompeios & Cæſares ſurgentem, infra Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum uidebatur, quod illi diſſuaſuro legem, toga in foro eſſet erepta, quodq; à roſtris uſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, uoces improbas, et ſputa, et omnes alias inſaniæ multitudinis cõtumelias pertuliſſet. Tũc ego reſpondi, habere te quod Reipub. nomine mouereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius ac peſsimus quiſq; uenundabat, & tacita cupiditate corrupti nõ intelligebãt

CAP. II ſe dum uendunt, & uenire. Pro ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe iuſſi. Nullũ enĩ ſapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam poſſe. Catonem autẽ certius exemplar ſapientis uiri nobis deos immortales dediſſe, quàm Vlyſſem et Herculẽ prioribus ſeculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & contemptores uoluptatis, & uictores omnium terrarũ. Cato cum feris manus non contulit, quas conſectari uenatoris agreſtiſq; eſt, nec monſtra igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cœlum unius humeris inniti, excuſſa iam antiqua credulitate, & ſeculo ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu congreſſus multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quam totus orbis in tres diuiſus partes ſatiare non poterat, aduerſus uitia ciuitatis degenerantis, & peſſum ſua mole ſidentis ſtetit ſolus, & cadentem Rempub. quantũ modo una retrahi manu poterat retinuit, donec uel abreptus uel abſtractus, comitem ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit, ſimulq; extincta ſunt, quæ nefas erat diuidi. Neq; enim Cato poſt libertatem uixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à populo, quod aut præturam illi detraxit aut togam, & ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec ulla affici aut iniuria aut contumelia poteſt. Videor mihi intueri animum

CAP. III tuum incluſum et efferueſcentem, paratum acclamare. Hæc ſunt quæ autoritatẽ præceptis ueſtris detrahant. Magna promittitis, & quæ ne optari quidẽ, nedum credi poſſint. Deinde ingentia locuti, cum pauperẽ negaſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi, & ſeruum, & ueſtem, & tectum, & cibum deeſſe. Cum ſapientem negaſtis inſanire

non negatis & alienari, & parum ſana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit au-
dere. Cum ſapientem negaſtis ſeruum eſſe, iidem non inficiamini et uenum iturum, et
imperata facturum, & domino ſuo ſeruilia præſtiturum miniſteria. Ita ſublato alte ſu-
percilio in eadem quæ cæteri deſcenditis, mutatis rerũ nominibus. Tale itaq; aliquid et
in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnum eſt, nec iniuriam, nec
contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, utrum ſapientẽ ex-
tra indignationem, an extra iniuriam ponas. Nam ſi dicis illum æquo animo laturum,
nullum habet priuilegium. Contigit illi res uulgaris, & quæ diſcitur ipſa iniuriarũ aſſi-
duitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id eſt, neminem illi tentaturum face
re, omnibus relictis negocijs Stoicus fio. Ergo uero ſapientem nõ imaginario honore
uerborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere quo nulla permittatur iniuria. Quid
ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrum eſt quod ſa-
crilegium non inueniat. Sed nõ ideò diuina minus in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui ma-
gnitudinem multum ultra ſe poſitam nõ icturi petant. Inuulnerabile eſt, nõ quod nõ
feritur, ſed quod non læditur. Ex hac tibi nota ſapientem exhibebo. Nunquid dubium
eſt, quin certius robur ſit, quod nõ uincitur, quàm quod nõ laceſſitur, cum dubiæ ſint
uires inexpertæ, at merito certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit?
Sic tu ſapientem melioris ſcito naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quàm ſi nulla ſit.
Et illum fortem uirum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota uis hoſtilis exter-
ret, non cui pingue ocium eſt inter deſides populos. Huiuſmodi igitur ſapientem nul-
li eſſe iniuriæ obnoxium. Itaq; non refert quàm multa in illum conijciantur tela, cum
ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duricia
eſt, nec ſecari adamas, aut cædi uel teri poteſt, ſed incurrentia ultro retundit: quemad-
modum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flamma circumfuſa, rigorem ſuum
habitumq; conſeruant: quemadmodum proiecti in altum ſcopuli mare frangunt, nec
ipſi ulla ſæuitiæ ueſtigia tot uerberati procellis oſtentãt: ita ſapientis animus ſolidus eſt,
& id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab iniuria, quàm illa quæ retuli. Quid igitur CAP. IIII.
non erit aliquis qui ſapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, ſed non peruenturam
ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus eſt, quàm ut ulla uis
noxia, uſq; ad illum uires ſuas perferat. Cum potentes imperio æditi, & conſenſu ſer-
uientium ualidi, nocere ei tentent, tam citra ſapientem omnes eorũ impetus deficient,
quàm quæ neruo, tormentiſue in altum exprimũtur, cum extra uiſum exilierunt, citra
cœlum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum ſtolidus ille rex multitudine telorũ diem
obſcuraſſet, ullam ſagittam in ſolem incidiſſe? Aut dimiſſis in profundum cathenis Ne
ptunum potuiſſe contingi? Vt cœleſtia humanas manus effugiũt, & ab his qui templa
diruunt, aut ſimulachra conflant, nihil diuinitati nocetur. Ita quicquid fit in ſapientẽ
proterue, petulanter, ſuperbe, fruſtra tentatur. At ſatius erat neminẽ eſſe qui facere uel-
let. Rem difficilem optas humano generi, innocentiã. At non fieri, eorum intereſt qui
facturi ſunt, non eius qui pati, ne ſi fiat quidem poteſt. Imò neſcio, an magis uires ſa-
pientia oſtendat tranquillitatis inter laceſſentia, Sicut maximum argumentum eſt, Im
peratoris armis uiriſq; pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Diuidamus ſi tibi ui
detur Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa natura grauior eſt: hæc leuior, tamen
delicatis grauis, qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſo
lutio et uanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruũ, qui flagellis quàm
colaphis cædi malit, & qui mortem ac uerbera tolerabiliora credat, quàm cõtumelioſa
uerba. Ad tantas ineptias peruentum eſt, ut non dolore tantum, ſed doloris opinione
uexemur, more puerorum, quibus metus incutit umbra, & perſonarum deformitas,
& deprauata facies, lachrymas uerò euocant nomina parum grata auribus, et digitorũ
motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propoſitum
hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem ſapientia nõ relinquit locum. Vnũ ma-
lum enim illi eſt turpitudo, quæ introire eò ubi iam uirtus honeſtumq; eſt, non poteſt.

Iniuria ergo ad ſapientem nõ peruenit. Nam ſi iniuria alicuius mali patientia eſt, ſa- CAP. V
piens autem nullius mali eſt patiẽs, nulla ad ſapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria
diminutio

diminutio eius eſt, in quem incurrit. Nec poteſt aliquis iniuriam accipere ſine aliquo detrimento, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos poſitarum. Sapiens autẽ nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunę credit, bona ſua in ſolidũ habet contentus uirtute, quæ fortuitis nõ indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui poteſt. Nam in ſummũ producta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit, uirtutem autem non dat, ideò nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, immota. Sic contra caſus indurat, ut nec inclinari quidem, nedum uinci poſsit. Aduerſus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, ſiue illi dura, ſiue ſecunda oſtentantur. Itaq; nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſsione uirtutis eſt, ex qua depelli nunq; poteſt, Cæteris precario utitur. Quis aũt iactura mouetur alieni? Quod ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia uirtute ſui ſalua ſunt, iniuria ſapienti non poteſt fieri. Megaram Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, Nunquid perdidiſſet, Nihil inquit, Omnia namq; mea mecum ſunt. Atqui & patrimonium eius in prædam ceſſerat, & filias rapuerat hoſtis, & patriam uiolauerat. Ille illi uictoriam excuſſit, & ſe urbe capta, non uictum tantum, ſed indemnem eſſe teſtatus eſt. Habebat ergo ſecum uera bona, in quæ non eſt manus iniectio. At ea quæ diſsipata & direpta ferebantur, non iudicabat ſua, ſed aduentitia, & nutum fortunæ ſequentia, ideò non ut propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſsio eſt. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus potens, aut diues aliquis, regnum orbæ ſenectutis exercens, facere iniuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille egregiam artem quaſſandarum urbium profeſſus, eripere nihil poſsit. Inter nutantes ubique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemq; impulſæ ciuitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, uni homini pax fuit. Non eſt itaque quod audax iudices promiſſum, cuius tibi ſi parum fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in homine, aut tantam animi magnitudinem cadere, ſed ſi prodit in medium qui dicat,

CAP. VI

Non eſt quod dubites, an tollere ſe homo natus ſupra humana poſsit, an dolores, damna, ulcerationes, uulnera, magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus aſpiciat, & dura placide ferat, & ſecunda moderate, nec illis cedens, nec his fretus, unus idemq; inter diuerſa ſit, nec quicquã ſuum niſi ſe putet eſſe, ea quoq; parte qua melior eſt: tandẽ aſſum hoc uobis probaturus, ſub iſto tot ciuitatum euerſore, munimenta incurſu arietis labefieri, & turrium altitudinẽ cuniculis ac latentibus foſsis repente reſidere, & æquaturum æditiſsimas arces aggerem creſcere, at nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent. † Eripimus erumnis domos, & incendijs undiq; relucentibus, per flammas, per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus habeat, an peior publico, neſcio. Solus, et ſenior & hoſtilia circa me omnia uidens, tamen integrum incolumemq; eſſe cenſum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non eſt quod me uictum, uictorem te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia, ubi ſint neſcio. Quod ad res meas pertinet, mecum ſunt, mecum erunt. Perdiderũt iſti diuites patrimonia, Libidinoſi amores ſuos, & magno pudoris impendio dilecta ſcorta. Ambitioſi curiam & forum, & loca exercendis in publico uitijs deſtinata. Fœneratores perdiderũt tabellas ſuas, quibus auaricia falſo læta, diuitias imaginatur. Ego quidẽ omnia integra illibataq; habeo. Proinde iſtos interroga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladijs nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hoſtem onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe Serene, perfectum illum uirum humanis diuiniſq; uirtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexuperabilibus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, una manu capta. Non capitolium, arcemúe. Habent iſta hoſtile ueſtigium, illa quæ ſapientem tuentur, à flamma & ab incurſu tuta ſunt, nullum introitũ habent, nec præbent, excelſa, inexpugnabilia, dijs æqua.

for. eripui me nudum domo.

CAP. VII.

Non eſt quod dicas, ita ut ſolet, hunc ſapientem noſtrum nuſquam inueniri. Non fingimus iſtud humani ingenij uanum decus, nec ingentem imaginem falſæ uirtutis concipimus, ſed qualem confirmamus

exhibuimus

exhibuimus, & exhibemus. Raro forſitan magniſq; ætatũ interuallis inuenitur. Neq; enim magna & excedentia ſolitum ac uulgarem modum crebro gignuntur. Cæterum hic ipſe M. Cato, à cuius mentione hæc diſputatio proceſſit, uereor ne ſupra noſtrum exemplar ſit. Deniq; ualidius debet eſſe quod lædit, eo quod læditur. Non eſt autem fortior nequitia uirtute. Non poteſt ergo lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentatur niſi à malis. Bonis inter ſe pax eſt. Mali tam bonis pernicioſi ſunt quàm mali inter ſe. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt, nec iniuria bonis, niſi à diſpari uerenda eſt, iniuria in ſapientem uirum non cadit. Illud enim iam nõ es admonendus, neminem bonum eſſe niſi ſapientem. Sed iniuſte, inquis, Socrates damnatus eſt: iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe euenire, ut faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi quis rem cum in uilla mea ſurripuit, in domo mea ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens geri, quamuis non nocuerit. Si quis cum uxore tanquam cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi uenenum dedit, ſed uim ſuam remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, ſceleri ſe obligauit, etiam ſi non nocuit. Nõ minus latro eſt, cuius telum oppoſita ueſte eluſum eſt. Omnia ſcelera, & ante affectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædam eius conditionis ſunt, & hac uice copulantur, ut alterum ſine altero eſſe non poſſit. Quod dico conabor facere manifeſtũ. Poſſum pedes mouere, ut non currã, currere non poſſum, ut non moueam. Poſſum, quamuis in aqua ſim non natare, ſi nato, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt de quo agitur, ſi iniuriã accepi, neceſſe eſt factam eſſe, ſi eſt facta, nõ eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt quæ ſubmoueant iniuriam. Vt intentam manum deijcere aliquis caſus poteſt, & emiſſa tela declinare, ita iniurias qualeſcunq; poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ ſint, nec acceptæ. Præterea nihil iuſtum iuſticia pati poteſt, quia non coëunt contraria. Iniuria autem non poteſt fieri niſi iniuſte.

Non eſt quod mireris, ſi nemo poteſt illi iniuriam facere, nec prodeſſe quidem quiſquam poteſt, & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris, & maius nihil poteſt tribuere ſapiẽti. Habere enim prius debet, quàm dare. Nihil autem habet quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit. Non poteſt ergo quiſquam aut nocere ſapienti, aut prodeſſe. Quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant, nec lædi poſſunt. Sapiens autem uicinus proximuſq; dijs cõſiſtit, excepta mortalitate, ſimilis deo. Ad illa nitens petenſq; excelſa, ordinata, intrepida, æquali & cõcordi curſu fluentia, ſecura, benigna, bono publica nata, & ſibi & alijs ſalutaria, nihil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus per humanos caſus, diuino incedit animo. Non habet ubi accipiat iniuriam, ab homine me tantum dicere putas: ſed nec à fortuna quidem, quæ quoties cum uirtute cõgreſſa eſt, nunquam par receſſit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratæ leges, ac ſæuiſſimi domini minantur, in quo imperium ſuum conſumit fortuna, æquo placidoq; animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem, multo facilius alia tolerabimus, Damnum, & dolores, & ignominias, locorum commutationes, orbitates, diſſidia, quæ ſapientem, etiam ſi uniuerſa circumueniant, non mergunt, nedum ad ſingulorũ impulſus mœreat. Et ſi fortunæ iniurias moderate fert, quãto magis hominũ potentium, quos ſcit fortunæ manus eſſe. CAP. VIII.

Omnia itaq; ſic patitur, ut hyemis rigorem, & intemperantiam cœli, ut feruores morboſq;, & cætera forte accidentia. Nec de quoquã tam bene iudicat, ut illum quicquam putet conſilio feciſſe, quod in uno ſapiente eſt. Aliorum omnium non conſilia, ſed fraudes & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt, quos caſibus adnumerat. Omne autem fortuitum circa nos ſæuit & iniuriatur. Illud quoq; cogita, iniuriarum latiſſime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quęſitum eſt, ut accuſatore ſubmiſſo aut criminatione falſa, aut iritatis in nos potentiorum motibus, quæq; alia intra togatos latrocinia ſunt. Eſt & alia iniuria frequens, ſi lucrum alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatum, ſi magno labore affectata hæreditas auerſa eſt, & quęſtuoſæ domus gratia erepta. Hęc effugiet ſapiens, qui neſcit nec in ſpe, nec in metu uiuere. Adijce nunc, quod iniuriam nemo immota mente accipit, ſed ad ſenſum eius perturbatur. Caret autem pertur- CAP. IX.

batione uir rectus, erroribus moderatur ſuis, altæ quietis & placidæ. Nam ſi illum tangit iniuria, & mouet & impedit. Caret autem ira ſapiens, quam excitat iniuriæ ſpecies, nec aliter careret ira, niſi & iniuria, quam ſcit ſibi nõ poſſe fieri. Inde tã erectus lætusq; eſt, inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offenſiones rerum hominumq; non contrahitur, ut illi ipſa iniuria uſui ſit, per quam experimentũ ſui capit, & uirtutẽ tentat. Faueamus obſecro uos huic propoſito, æquisq; & animis & auribus aſſimus, dum ſapiens iniuriæ excipitur, nec quicquam ideo petulantiæ noſtræ, aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut certe temeritati ſuperbiæq; detrahitur. Saluis uitijs noſtris, hæc ſapienti libertas quæritur, non ut uobis facere non liceat iniuriam agimus, ſed ut ille omnes iniurias in altum demittat, patientiaq; ſe ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus ſacris pleriq; uicere, cædentium manus obſtinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere patientiam & ſapientiam eorum qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi laſſandiq; omnem inimicam uim conſecuti ſunt.

CAP. X Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus. Quoniam quibuſdam proprijs, pleriſq; non cõmunibus cõtumeliam refutabimus. Eſt minor iniuria, quam queri magis quàm exequi poſſumus, quam leges quoq; nulla dignam uindicta putauerunt. Hunc affectũ mouet humilitas animi contrahentis ſe, ob factum dictumq; inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut ſuperbe auerſatus eſt, aut palam riſit, & non in medio me loco, ſed in imo collocauit, & alia huiuſmodi notæ. Quæ quid uocem, niſi querelas nauſeantis animi, in quæ ferè delicati & felices incidũt. Non uacat enim hæc notare cum peiora inſtant. Nimio ocio ingenia noſtra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ laſciuientia, his cõmouentur, quorum pars maior conſtat uitio interpretantis. Itaq; nec prudentiæ quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contemptum ſe iudicat, & hic morſus non ſine quadam humilitate animi euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem ſuam nouit, nulliq; tantum de ſe licere nunciat, quàm ſibi, & omnes has quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non uincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non peruertant, ut dolor corporis & debilitas, aut amicorum liberorumq; amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem. Nec enim lapidis illi duriciam ferriue aſſerimus. Nulla uirtus eſt, qua te nõ ſentias perpeti.

CAP. XI Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit, ſed receptos euincit, ſanat, & cõprimit. Hęc uero minora, ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolita illa uirtute utitur dura tollerandi, ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea cum magnam partem contumeliarũ ſuperbi inſolentesq; faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo iſtum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimã uirtutem omnium, animi ſanitatem magnitudinemq;, Illa quicquid huiuſmodi eſt tranſcurrit, ut uanas ſomniorũ ſpecies, uiſusq; nocturnos, nihil habẽtes ſolidi, neq; ueri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quantũ illis audaciæ ſit, tanto † audaciora deſpicere. *al. excelſiora* Contumelia à cõtemptu dicta eſt, quia nemo niſi quem contempſit, afficit tali iniuria. Nemo autem meliorem maioremq; contemnit, etiã ſi facit aliquid quod cõtemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt, et crines matris turbauit laceraui tq; infans, & ſputo aſperſit, aut nudauit in conſpectu ſuorum tegenda, & uerbis obſcœnioribus non pepercit, & nihil horum contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, cõtemnere non poteſt. Eadem cauſa eſt, cur nos mancipiorũ noſtrorũ urbanitas in dominos contumelioſa delectet, quorum audacia ita demum ſibi in conuiuijs ius facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſq; cõtemptiſſimus, & ut maxime ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiã acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditate effundant. Nec has contumelias uocamus, ſed argutias.

CAP. XII Quanta autem dementia eſt, hiſdem modo delectari, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare, à ſeruulo, ioculare conuitium. Quem animum nos aduerſus pueros habebimus, hunc ſapiens aduerſus omnes, quibus etiam poſt iuuentam canosq; puerilitas eſt. An quicquam illi profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctiq; in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaq; corporum differũt?

Cæterum

Cæterum non minus uagi incertiq́;, uoluptatũ ſine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti, Non ideo quicquam inter illos pueroſq́; intereſſe quis dixerit, quod illis talorum nucumq́; & æris minuti auaritia eſt, his auri argentiq́; & urbium; quod illi inter ipſos magiſtratus gerunt, et prętextam faſceſq́; ac tribunal imitantur, hi autem in campo foroq́; ſerio ludunt. Illi in littoribus arenæ cõgeſtu ſimulachra domorum excitant, hi ut magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporũ inuenta, in periculũ uerterunt. Ergo par pueris, ſed longius progreſſus, ſed in alia maioraq́; error eſt. Non immerito itaq́; horũ contumelias ſapiens ut iocos accipit, & aliquando illos tanquam pueros malo pœnaq́; admonet, & afficit, non quia accepit iniuriã, ſed quia fecerunt, ut deſinãt facere. Sic enim & pecora uerbere domantur, nec iraſcimur illis cum ſeſſorem recuſauerint, ſed compeſcimus, ut dolor contumaciam uincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, quare ſi non accepit iniuriam nec contumeliã ſapiens, punit eos qui fecerũt? Non enim ſe ulciſcitur, ſed illos emendat? Quid eſt autem quare hanc animi firmitatem non credis in uirum ſapientem cadere, cum tibi in alijs idem notare, ſed non ex eadem cauſa liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quiſue febricitãtis & frigida prohibiti, maledicta in malam partem accepit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens, quemadmodum aduerſus ægros ſuos medicus, quorum nec obſcœna ſi remedio egent contrectare, nec reliquias & effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſæuientium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui togati, purpuratiq́; incedunt, ualentes coloratoſq́; male ſanos eſſe, quos non aliter uidet, quàm ægros intemperatos. Itaq́; ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantius auſi ſunt aduerſus medentem. Quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodum non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit, nec contumeliã iudicabit, ſi illi homo plebis ultimæ ſalutanti mutuam ſalutationẽ non reddiderit, ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi diuites ſuſpexerint. Scit enim illos nihil à mendicis differre, imò miſeriores eſſe, Illi enim exiguo, hi multo egent; & rurſus non tangetur, ſi illum rex Medorum Attaluſue Aſiæ, ſalutantẽ ſilentio ac uultu arroganti tranſierit. Scit ſtatum eius non magis habere quicquam inuidendum, quàm eius cui in magna familia cura contigit ægros inſanoſq́; compeſcere. Num moleſte feram ſi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ad caſtra negociantur, nequam mancipia ementes uendenteſq́;, quorum tabernæ peſſimorum ſeruorum turba refertæ ſunt? Non ut puto, quid enim is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo ut huiuſmodi humanitatem inhumanitatemq́; negligit, ita & regis habẽtis ſub ſe Parthos, Medos, & Bactrianos, Sed quos metu contines, ſed propter quos remittere arcum non tibi contingit, ſed poſtremos & uenales, ſed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur cõtumelia. Omnes enim inter ſe differunt, Sapiens quidem pares illos ob æqualem ſtultitiã omnes putat. Nam ſi ſemel ſe dimiſerit eò, ut aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit unquam eſſe ſecurus. Securitas autem propriũ bonum ſapientis eſt, nec cõmittet, ut in iudicando ſibi cõtumeliam factam, honorem habeat ei, qui fecit. Neceſſe eſt enim à quo quiſquam cõtemni moleſte ferat, ſuſpici gaudeat. Tanta quoſdã dementia tenet, ut con- CA. XIII

tumeliã ſibi poſſe fieri putent à muliere. Quid refert quantũ habeat, quot lecticarios, quàm oneratas aures, quàm laxam ſellam, æque impudens animal eſt, & niſi ſcientia acceſſit, ac multa eruditio, ferè cupiditatum incontinẽs. Quidam ſe à cinerario impulſos moleſte ferunt, & contumeliam uocant hoſtiarij difficultatem, nomenclatoris ſuperbiam, cubicularij ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quanta uoluptate implendus animus, ex alienorũ errorum tumultu, cõtemplari quietem ſuam. Quid ergo? Sapiens non accedit ad fores, quas durus ianitor obſidet? Ille uero, ſi res neceſſaria uocabit, experietur, & illum quem quærit tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, ut limen tranſeat, cogitans, & in pontibus quibuſdam pro tranſitu dari. Itaq́; illi quoq́; quiſquis erit, qui ſalutatorium publicum exerceat, donabit. Scit emere uenalia. Ille puſilli animi eſt qui ſibi placet, quod hoſtiario libere reſpondit; & uirgam eius fregit, quod ad dominũ acceſſit & petijt † tornum.

CAP. XIIII

al. torum, forte corium

Facit ſe aduerſarium qui cõtendit, & ut uincat, par fuit. At ſapiens colaphis percuſſus, quid faciet? Quod Cato cum illi os percuſſum eſſet, non excanduit, non uindicauit. Iniuriam non remiſit quidẽ, ſed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quàm ignouiſſet. Non diu in hoc hærebimus. Quis enim neſcit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala ita uideri ſapienti, ut omnibus? Non reſpicit quid homines turpe iudicẽt, aut miſerum, non it quà populus, ſed ut ſydera contrarium mundo iter intendunt, ita hic

CAP. XV aduerſus opinionem omnium uadit. Deſinite itaq; dicere, non accipiet ergo ſapiẽs iniuriam, ſi cædetur? ſi quis oculos illi eruet? non accipiet contumeliã, ſi obſcœnorum uocibus improbis per forum agetur? ſi in conuiuio regis recumbere infra menſam, ueſciq; cũ ſeruis ignominioſa officia ſortitis iubebitur? ſi quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? Inquantumcunq; iſta uel numero, uel magnitudine creuerint, eiuſdem naturę erunt. Si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangent pauca, nec plura quidem. Sed ex imbecillitate ueſtra coniecturam non capitis ingentis animi, & cum cogitatis quantum putetis uos pati poſſe, ſapientiæ paulo ulteriorem terminum ponitis. At illum in alijs mundi finibus ſua uirtus collocauit, nihil uobiſcum commune habentem. Quare & aſpera & quæcunq; toleratu grauia ſunt, audituq; & uiſu refugienda, eum non obruent, cum eorum cœtu, et qualis ſingulis talis uniuerſis obſiſtet. Qui dicit illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet, male agit. Vincit nos fortuna, niſi tota uincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duriciã. Epicurus quem uos patronum inertiæ ueſtræ aſſumitis, putatiſq; mollia ac deſidioſa præcipere, & ad uoluptatem ducentia, Raro, inquit, ſapienti interuenit fortuna. Quàm penè emiſit uiri uocem. Vis tu fortius loqui, & illum ex toto ſubmouere? Domus hæc ſapientis anguſta ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus, turbã uenali faſtidio digerentibus, ſed per hoc limen uacuum, & ab hoſtiarijs liberum fortuna non tranſit. Scit non eſſe illic ſibi locum, ubi ſui nihil eſt. Quod ſi Epicurus quoq; qui corpori plurimum indulſit, aduerſus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri poteſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait iniurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos iniurijs non eſſe.

CAP. XVI Nec enim eſt, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rem incõmodam eſſe uerberari & impelli, & aliquo mẽbro carere, ſed omnia iſta negamus iniurias eſſe, non ſenſum illis doloris detrahimus, ſed nomen iniuriæ, quod non poteſt recipi, uirtute ſalua. Vter uerius dicat, uidebimus. Ad cõtemptum quidem iniuriæ uterq; conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſimos, quorum alter premit uulnus, & conſtat in gradu, alter reſpiciens ad clamantem populum, ſignificat nihil eſſe, & intercedi non patitur. Non eſt, quod putes magnũ, quo diſſidemus. Illud quoq; agitur, quod unum ad nos pertinet. Vtraq; exempla hortantur cõtemnere iniurias, & quas iniuriarũ umbras ac ſuſpicionem dixerim, cõtumelias. Ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt uiro, ſed tantum cõſpiciente, qui ſibi poſſit dicere, utrum merito mihi iſta accidunt, an immerito? Si merito, non eſt contumelia, iudicium eſt. Si immerito, illi qui iniuſta facit, erubeſcendum eſt. Equidem illud contumelia dicitur, in capitis mei leuitatem iocatus eſt, et in oculorum ualetudinem, et in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contumelia eſt, quod apparet audire? Coram uno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur, & eorum alijs libertatem nõ relinquimus, quæ

CAP. XVII ipſi dicere aſſueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis iraſcimur. Chryſippus ait quendam indignatũ, quod illum ueruecem aliquis maximũ dixerat. In ſenatu flentem uidimus Fidum Corneliũ Naſonis generum, cum illum Corbula Struthiocamelum depilatum dixiſſet. Aduerſus alia maledicta mores & uitam conuulnerantia, frontis illi firmitas conſtitit, aduerſus hoc tam abſurdum lachrymæ prociderunt. Tanta animorũ imbecillitas eſt, ubi ratio diſceſſit. Offendimur ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſiquis inceſſum, ſiquis uitiũ aliquod corporis aut linguæ exprimit, quaſi notiora illa fiant alio imitante quàm nobis facientibus. Senectutẽ quidam inuiti audiũt, & canos et alia ad quę uoto peruenitur. Paupertatis maledictũ quoſdã percuſſit, quam ſibi obiecit, quiſquis abſcondit. Itaq; materia petulantibus & propter contumeliam urbanis

bãnis detrahitur,ſi ultro illam & prior occupes. Nemo alijs riſum præbuit,qui ex ſe ce
perit. Vatinium hominẽ natum & ad riſum,et ad odium, ſcurrã fuiſſe, & uenuſtũ ac di
cacẽ,memoriæ proditũ eſt. In pedes ſuos ipſe plurima dicebat,& in fauces conciſas:ſic
inimicorũ quos plures habebat, quàm morbos,et in primis Ciceronis urbanitatem ef-
fugit. Si ille hoc potuit duricia oris,qui aſſiduis cõuicijs depudere didicerat, cur is non
poſſit,qui ſtudijs liberalibus & ſapientiæ cultu ad aliquem profectum peruenerat? A-
dijce,quod genus ultionis eſt,eripere ei qui fecit contumeliæ uoluptatem. Solent dice-
re,miſerũ me,puto non intellexit,adeo fructus cõtumeliæ in ſenſu & indignatione pa
tientis eſt. Non debet quidẽ homo eſſe contumelioſus. Deinde non deerit illi aliquan-
do par. Inuenietur qui te quoq; uindicet. C. Cæſar inter cætera uitia quibus abunda- CAP. XVIII
bat,contumelioſus mirabiliter ferebatur, † omnis aliqua nota feriendi, ipſe materia ri- *al. omnibus*
ſus benigniſſima, tanta illis palloris inſaniam teſtatis fœditas erat, tanta oculorum ſub *aliqua nota*
fronte ſimul latentium toruitas,tanta capitis deſtituti, & enudatis capillis aſperſi defor *feriendis*
mitas. Adijce obſeſſam ſetis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum.
Immenſum eſt, ſi uelim ſingula referre, per quæ in patres auosq; ſuos contumelioſus
fuit, per quæ in uniuerſos ordines, ea referam quæ illum exitio dederunt. Aſiaticum
Valerium in primis ferocem habebat uirum, & uix æquo animo alienas contumelias
laturum. Huic in conuiuio,in concione uoce clariſſima,qualis in concubitu eſſet uxor
eius obiecit. Dij boni, hoc uirum audire, principem ſcire, & uſq; eo licentiam perue-
niſſe,ut non dico conſulari,non dico amico, ſed tantũ marito princeps, & adulterium
ſuum narret, & faſtidium? De Chærea tribuno militum, ſermo promanauerat, quod
languidus † ſomno, & infracta uoce ſuſpectior. Huic Caius ſignum petenti,modo Ve *al. ſono*
neris,modo Priapi dabat,aliter atq; aliter exprobrans armato molliciẽ. Hoc, ipſe per-
lucidus,crepidatus,auratus. Coëgit itaq; illum uti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Ille
primus inter coniuratos manum ſuſtulit,ille ceruicem mediam uno ictu decidit,pluri
mum deinde undiq; publicas ac priuatas iniurias ulciſcentium gladiorũ ingeſtum eſt.
Sed primus uir fuit,qui minime uiſus eſt. At idem Caius omnia contumelias putat, &
fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus fuit Herennio Macro,
qui illum Caium ſalutauerat, nec impune ceſſit Primipilario, quod Caligulã dixerat.
Hic enim in caſtris natus, & alumnus legionum uocari ſolebat, nullo nomine militi-
bus familiarior unquam factus, ſed iam Caligulam conuitium & probrum iudicabat.
Conturbatis ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra facilitas ultionem omiſerit, fu-
turum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & iniurioſo, quæ uitia nun-
quam in uno homine,et in una contumelia conſumuntur. Reſpiciamus eorum exem
pla, quorum laudamus patientiam, ut Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe &
ſpectatos ſales in partem bonam accepit, riſitq; non minus,quàm cum ab uxore Xan-
thippe immunda aqua perfunderetur. At Iphicrates cui mater barbara et Threſſa obij
ciebatur,reſpondit & deorũ matrem Idæam eſſe. Non eſt in rixã colluctationemq; CAP. XIX
ueniendũ,procul auferendi pedes ſunt, & quicquid horum ab imprudentioribus fiet,
fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt,negligendũ. Et honores & iniuriæ uul-
gi,in promiſcuo habendæ ſunt. Nec his dolendum,nec illis gaudendũ. Alioquin mul
ta timore contumeliarum aut tedio,neceſſaria omittemus, ex publicis & priuatis offi-
cijs. Aliquando etiam † ſalutantibus non occurremus,dum muliebris nos cura angit, *a. ſalutaribus*
aliquid contra animum audiendi, Aliquando etiam obærati potentibus, detegemus
hunc affectũ,intemperanti libertate. Non eſt autem libertas nihil pati. Fallimur,liber-
tas eſt animũ opponere iniurijs,& eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda ueniãt,ex-
teriora deducere à ſe,ne inquieta agenda ſit uita, omnium riſus,omniũ linguas timen-
ti. Quis omnium eſt,qui non poſſit contumeliam facere, ſi quiſquam poteſt. Diuerſo
autem remedio utetur,ſapiens affectatorq; ſapientiæ. Imperfectis enim & adhuc ad pu
blicum ſe iudiciũ dirigentibus, hoc proponendũ eſt, inter iniurias ipſas cõtumeliasq;
debere uerſari. Omnia leuiora accidunt expectantibus,quoq; honeſtior eſt genere,fa-
ma,patrimonioq;,hoc ſe fortius gerat, Memor in prima acie altos ordines ſtare,contu
melias & uerba probroſa, & ignominias, & cætera dehoneſtamenta uelut clamorem

 hoſtium

hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine uulnere circa galeas crepitantia. Iniurias
uerò, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixa, nõ deiectus, ne motus quidẽ gradu, ſuſti
neat. Etiam ſi premeris, & infeſta ui urgeris, cedere turpe eſt, aſſignatũ à natura locum
tuere. Quæris quis ſit locus uiri ſapientis? Aliud auxiliũ eſt huic contrariũ. Vos enim
rem geritis, illi parta uictoria eſt: nec repugnate ueſtro bono, & hanc ſpem dum ad ue-
rum peruenitis alite in animis, libẽterq́ meliora excipite, & opinione ac uoto iuuate.
Eſſe aliquem in quem fortuna non poſſit ex Republica humani generis eſt.

Libri ſecundi & ultimi de tranquillitate, finis.

IN LIB. QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVR.

Cap. 3. *ijdem non iturum inficiamini, & uenum & imperata facturum.* Ex Rodolphi codice qui locum hunc ha*bebat deprauatum, reſtituimus ſermonis confuſum ordinem: ijdem non inficiamini iturum & uenum, aut quod mol*lius eſt, & uenum iturum.*

Cap. 6. *Eripimus erumnis domos, aliâs erepſimus domo. Rodolphus diuinauit. Eripui me nudum domo.*

Cap. 10. *Quoniam quibuſdam proprijs pleriſque communibus contumeliam refutauimus. Quoddam exemplar habebat. Quoniam quibuſdam proprijsq; contumeliam refutauimus. Vtraq; lectio nõ uacat mendo, niſi proprijsq;, dictum eſt pro, proprijs quoq;, & pro quoniam, malim, qua iam, Nam Rodolphus legit, refutabimus. Sentit enim ſe ſpeciatim demonſtraturum, quod in genere tractauit.*

Cap. 12. *Auctiq; in maiores errores. Alius habebat, aut utiq; in maiores errores. Neutra lectio integra eſt, forte legendum, auctiq; in maius errores. Rodolphus diuinat, aut utiq; maiores errores. Id probari poterat, ſi legatur, quibus paria animi mala ſunt, aut utiq; maiores errores.*

Cap. 14. *Non id quod populus. Rodolphus mea ſententia recte mutarat, non it quo populus, niſi quod malim, non it qua populus.*

LVCII ANNEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

CAP. I MAior pars mortaliũ Pauline de naturæ malignitate conqueritur,
quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam uelociter, tam ra-
pide dati nobis temporis ſpacia decurrant, adeo ut exceptis ad-
modum paucis, cæteros in ipſo uitæ apparatu uita deſtituat. Nec
huic publico, ut opinantur malo, turba tantum et imprudens uul-
gus ingemuit. Clarorum quoq; uirorũ hic affectus querelas euo-
cauit. Inde illa maximi medicorũ exclamatio eſt, Vitam breuem
eſſe, longam artem. Inde Ariſtoteli cum rerũ natura exigenti mi-
nime conueniens ſapienti uiro lis eſt. Aiunt animalibus tantũ indulſiſſe, ut quina, aut
dena ſecula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorẽ terminum
ſtare. Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. Satis longa uita, & in
maximarum rerum conſummationem large data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed ubi
per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, ultima demum ne-
ceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt, non accepimus
breuem uitam, ſed fecimus, nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ
opes ubi ad malum dominũ peruenerũt, momento diſſipantur. At quamuis modicæ,
ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, uſu creſcũt, Ita ætas noſtra bene diſponenti multũ patet.

CAP. II Quid de rerum natura querimur? illa ſe benigne geſſit. Vita, ſi ſcias uti, longa eſt.
Alium inſatiabilis tenet auaricia: aliũ in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius
uino madet, alius inertia torpet, alium defatigat ex alienis iudicijs ſuſpenſa ſemper am-
bitio. Alium mercandi pręceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri du-
cit. Quoſdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut
ſuis anxios. Sunt quos ingratus ſuperiorum cultus uoluntaria ſeruitute cõſumat. Mul-
tos aut affectatio alienæ fortunæ, aut ſuæ odium detinuit. Pleroſq; nihil certũ ſequen-
tes, uaga & inconſtãs, & ſibi diſplicens leuitas, per noua conſilia iactauit. Quibuſdam
nihil in quo curſum dirigant placet, ſed marcentes oſcitantesq́ fata deprehendũt, adeo
ut quod apud maximũ poëtarum more oraculi dictum eſt, uerum eſſe non dubitem,
Exigua pars eſt uita qua nos uiuimus. Cæterum quidem omne ſpacium, non uita ſed
tempus eſt. Vrgentia circumſtant uitia undiq;, nec reſurgere, aut in diſpectum ueri at-
tollere oculos ſinunt, & emerſos, & in cupiditate infixos premunt. Nunquam illis re-

currere

currere ad ſe licet,ſed ſi quando aliqua quies fortuito contingit, ueluti profundo mari,
in quo poſt uentum quoq; uolutatio eſt,fluctuantur, nec unquam illis à cupiditatibus
ſuis ocium inſtat. De iſtis me putas diſſerere,quorum in confeſſo mala ſunt? Aſpice il-
los,ad quorum felicitatem cõcurritur,bonis ſuis effocantur. Quammultis graues ſunt
diuitię? Quammultorum eloquẽtia quotidiano oſtentandi ingenij ſpatio,ſanguinem
educit? Quammulti continuis uoluptatibus pallent? Quammultis nihil liberi reliquit
circumfuſus clientiũ populus? Omnes deniq; iſtos ab infimis uſq; ad ſummos pererra.
Hic aduocat,hic adeſt,ille periclitatur,ille defendit, ille iudicat. Alius in alium conſu-
mitur. Interroga de iſtis quorum nomina ediſcuntur. His illos dignoſci uidebis notis.
Hic illius cultor eſt,ille illius,ſuus nemo eſt. Deinde dementiſſima quorundam indig-
natio eſt. Queruntur de ſuperiorum faſtidio, quod ipſis adire uolentibus non uacue-
rint. Audet quiſquam de alterius ſuperbia queri, qui ſibijpſi nunquam uacat. Ille ta-
men quiſquis eſt inſolenti quidem uultu,ſed aliquando reſpexit. Ille aures ſuas ad tua
uerba demiſit. Ille te ad latus ſuum recepit. Tu non inſpicere te unq;, non audire dig-
natus es. Non eſt itaq; quod iſta officia cuiquam imputes, quoniamquidem cũ illa CAP.III.
faceres,nõ eſt m aliquo uolebas,ſed tecum eſſe non poteras. Omnia licet quæ unq;
ingenia fulſerunt in hoc unum conſentiant,nunquam ſatis hanc humanarũ mentiũ ca
liginem mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo patiuntur, & ſi exigua contentio eſt
de modo finiũ,ad lapides & arma diſcurrũt. In uitã ſuã incedere alios ſinunt,imò uerò
ipſi etiã poſſeſſores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur qui pecuniam ſuam diui-
dere uelit, Vitã unuſquiſq; quammultis diſtribuit. Aſtricti ſunt in continendo patri-
monio,Simul ad temporis iacturam uentũ eſt, profuſiſſimi in eo, cuius unius honeſta
auaricia eſt. Libet itaq; ex ſeniorũ turba cõprehendere aliquẽ, Perueniſſe te ad ultimũ
ætatis humanæ uidemus. Centeſimus tibi uel ſupra premitur annus. Agedum ad cõ-
putationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor,quantum a-
mica,quantum Reſpub. quantum cliens abſtulerit,quantum lis uxoria, quantum ſer-
uorum coërtio, quantũ officioſa per urbem diſcurſitatio. Adijce morbos quos manu
fecimus. Adijce quod & ſine uſu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quàm nu-
meras. Repete memoria tecum,quando certus conſilij fueris,quotus quiſq; dies ut de-
ſtinaueras receſſerit,qui tibi uſus tui fuerit,quãdo in ſtatu ſuo uultus, quando animus
intrepidus,quid tibi in tam longo æuo facti operis ſit;quammulti uitam tuam diripue
rint,te non ſentiente quid perderes:quantum uanus dolor,ſtulta læticia,auida cupidi-
tas,blanda conuerſatio abſtulerit,quàm exiguum tibi de tuo relictum ſit, intelliges te
immaturum mori. Quid ergo eſt in cauſa? Tanquam ſemper uicturi uiuitis. Nunq; CAP.IIII.
uobis fragilitas ueſtra ſuccurrit. Non obſeruatis quantum temporis tranſierit,uelut ex
pleno & abundanti perditis, cum interim fortaſſe ille ipſe alicui uel homini uel rei do-
natus ultimus dies ſit. Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquam immorta-
les concupiſcitis. Audies pleroſq; dicentes,à quinquageſimo in ocium ſecedam, ſexa-
geſimus annus ab officijs me dimittet. Et quẽ tandem longioris uitæ prædem accipis?
Quis iſta ſicuti diſponis ire patietur? Non pudet te ad reliquias uitæ reſeruare, & id ſo-
lum tempus bonæ menti deſtinare,quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum
eſt tunc uiuere incipere, cum deſinendum eſt? Quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, ad
quinquageſimum annum differre ſana conſilia, & inde uelle uitam inchoare,in quod
pauci perduxerunt. Potentiſſimis & in altum ſublatis hominibus excidere uoces uide
bis,quibus ocium optent,laudent,omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex
illo faſtigio ſuo ſi tuto liceat deſcendere. Nam ut nihil extra laceſſat, aut quatiat, in te
ipſa fortuna ruit. Diuus Auguſtus cui dij plura quàm ulli præſtiterunt, non deſijt CAP. V.
quietem ſibi precari,uacationem à Repub. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper re
uolutus eſt,ut ſibi†pararet ocium. Hic labores ſuos etiam ſi falſo,dulci tamen oblecta- al. ſperaret
bat ſolatio,aliquando ſe uicturũ ſibi. In quadam ad ſenatũ miſſa epiſtola, cũ requiem
ſuam nõ uacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc
uerba inueni. Sed iſta fieri ſpecioſius quàm promitti poſſunt, me tamẽ cupido tempo-
ris optatiſſimi mihi prouexit, ut quanquam rerum lætìcia moratur adhuc,perciperem

aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tanta uiſa eſt res ocium, ut illam quia uſu
non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia uidebat, ex ſe uno pendentia, qui o-
mnibus gentibus fortunã dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem
ſuam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia ſudoris ex
primerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: cum ciuibus primũ, deinde
cum collegis, nouiſſime cũ affinibus, coactus armis decernere, mari terraq; ſanguinem
fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Aſiamq; & omnes prope oras
bello circumactus, Romana cæde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum al-
pes pacat, immixtosq; mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum ultra Rhenum
Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipſa urbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi,
Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias, filia,
& tot nobiles iuuenes adulterio uelut ſacramento adacti, iam infractam ætatem terri-
tabant, poſt quam iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc ulcera cum ipſis mem-
bris abſciderat, alia ſubnaſcebãtur, uelut graue multo ſanguine corpus, partes ſemper
aliquæ rumpebantur. Itaq; ocium optabat, in huius ſpe & cogitatione labores eius re-
ſidebãt. Hoc uotum erat eius qui uoti compotes tacere facere poterat. M. Cicero inter
Catilinas, Clodios iactatus, Pompeiosq; & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, par-
tim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam pereuntem tenet, nouiſſi-
me abductus, nec ſecundis rebus quietus, nec aduerſarum patiens, quotiens illũ ipſum
conſulatum ſuum non ſine cauſa, ſed ſine fine laudatum deteſtatur, quàm flebiles uo-
ces exprimit in quadam ad Atticum epiſtola, iam uicto patre Pompeio, adhuc filio in
Hiſpania fracta arma refouente? Quid agam, inquit, hic quæris, moror in Tuſculano
meo ſemiliber. Alia deinceps adijcit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præ-
ſenti queritur, & de futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero, at mehercules nun-
quam ſapiens in tam humile nomen procedet, nunquam ſemiliber erit. Integræ ſem-
per libertatis, & ſolidæ, ſolutus, & ſui iuris, altior cæteris. Quid enim ſupra eum po-
teſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt?

CAP. VI

Liuius Druſus uir acer & uehemens cum leges
nouas, & mala Gracchana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum
non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat inchoatas relinquere, exe-
cratus inquietam à primordijs uitam, dicitur dixiſſe, uni ſibi, nec puero quidem un-
quam ferias cõtigiſſe. Auſus eſt enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos
commendare, & gratiam ſuam interponere tam efficaciter, ut quædam iudicia con-
ſtet ab illo rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malũ ingens,
& priuatum, & publicum euaſuram illam tam feſtinatam audaciam. Sero itaque que-
rebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe, à puero ſeditioſus, & foro grauis. Diſputatur,
an ipſe ſibi manus attulerit. Subito enim uulnere per inguen accepto, collapſus eſt, ali-
quo dubitante, an mors uoluntaria eſſet in illo, an tempeſtiua. Superuacuum eſt com
memorare plures, qui cum alijs feliciſſimi uiderentur, ipſi in ſe uerum teſtimonium
dixerunt. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cum uerba erum-
perent, affectus ad conſuetudinem relabebantur. Noſtra mehercule uita, licet ſupra
mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta omnia nullum non ſeculum deuo
rabit. Hoc uero ſpacium quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat neceſſe
eſt. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelociſſimæ omnium rei moram faci-
tis, ſed abire ut rem ſuperuacuam ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos nu-
mero, qui nulli rei, niſi uino ac libidini uacant. Nulli enim turpius occupati ſunt. Cæ-
teri etiam ſi uanæ gloriæ imagine teneantur, ſpecioſe tamen errant. Licet auaros mihi,
licet uel iracundos enumeres, uel bellatores, omnes iſti uirilius peccant. In uenerem ac
libidinem proiectorum inhoneſta labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. Aſpice
quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quan-
tum uadimonia ſua atque aliena occupent, quantum conuiuia quæ iam ipſa officia
ſunt, uidebis quemadmodum illos reſpirare non ſinant uel mala ſua uel bona. Deniq;
inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri poſſe ab homine occupato. Non elo-
quentiam, non liberales diſciplinas, quando diſtrictus animus nihil altius recipit; ſed

omnia

omnia uelut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati quàm uiuere, nullius
rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium uulgo multiq; ſunt. Quaſdam CAP. VII
uero ex his pueri admodum ita percepiſſe uiſi ſunt, ut etiam præcipere poſſent. Viue-
re in tota uita diſcendum eſt. Quod magis mirandum eſt, in tota uita diſcendũ eſt mo-
ri. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus
renunciaſſent, hoc unum in extremam uſq; ætatem egerunt, ut uiuere ſcirent. Plures
tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi è uita abierunt, nedum ut iſti ſciant. Magni mihi
crede, & ſupra humanos errores eminentis uiri eſt, nihil ex ſuo tempore delibare, &
ideo uita eius longiſſima eſt, cui quantumcunq; patuit, totum ipſi uacauit. Nihil inde
incultũ ocioſumq; iacuit. Nihil ſub alio fuit, neq; enim quicquã repperit dignũ quod
cum tempore ſuo permutaret, cuſtos eius parciſſimus. Itaq; ſatis illi fuit. His uerò ne-
ceſſe eſt defuiſſe, ex quorum uita multum populus tulit. Nec eſt quod putes hinc illos
intelligere damnum ſuum, pleroſq; certe audies ex his quos magna felicitas grauat, in-
ter clientium greges, aut cauſarum actiones, aut cæteras honeſtas miſerias exclamare
interdum, mihi uiuere non licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te ſibi aduocant, ti
bi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis
hæredibus laſſa, quot ille ad iritandam auariciam captantium ſimulatus æger? Quot il-
le potentior amicus, qui nos, non in amicitia, ſed in apparatu habet? Diſpunge, inquã,
ac recenſe uitæ tuæ dies, uidebis paucos admodum & † ridiculos apud te reſedіſſe. Aſ- forte, reiculos
ſequutus ille quos optauerat faſces cupit ponere, & ſubinde dicit. Quando hic annus
præteribit? Facit ille ludos quorum ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit. Quan-
do, inquit, iſtos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu om-
nia ultra quàm audiri poteſt complet. Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat
quiſq; uitam ſuam, & futuri deſiderio laborat, præſentium tedio. At ille qui nullum
non tempus in uſus ſuos confert, qui omnes dies tanquam uitam ordinat, nec optat
craſtinũ, nec timet. Quid enim eſt quod iam ulla hora nouæ uoluptatis poſſit afferre?
Omnia uota ad ſatietatem percepta ſunt, de cætero foro fortuna ut uolet ordinet, uita
iam in tutò eſt. Huic poteſt detrahi nihil, adijci ſic, ſicut aliquis uentre quoq; admodũ
ſaturo iam, non pleno, aliquid cibi quod nec deſiderat capit. Non eſt itaque quod CAP. VIII
quenquam propter canos, aut rugas putes diu uixiſſe. Non ille diu uixit, ſed diu fuit.
Quid enim illum multum putas nauigaſſe, quẽ ſæua tempeſtas à portu exceptum huc
& illuc tulit, ac uiribus uentorũ ex diuerſo furentiũ per eadem ueſtigia in orbem egit?
Non ille multum nauigauit, ſed multum iactatus eſt. Mirari ſoleo cum uideo aliquos
tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterq; ſpectat, propter quod tem-
pus petitum eſt, ipſum tempus quidem neutri quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur. Res
omniũ precioſiſſima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub ocu-
los non uenit. Ideoq; uiliſſima æſtimatur, imò penè nullum precium eius eſt. Annua
congiaria homines chariſſimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligen
tiam ſuã locant, nemo æſtimat tempus. Vtuntur illo laxius quaſi gratuito. At eoſdem
ægros uide ſi mortis periculum admotum eſt propius, medicorum genua tangentes: ſi
metuunt capitale ſupplicium, omnia ſua ut uiuant paratos impendere. Tanta in illis di
ſcordia affectuum eſt. Quod ſi poſſet quemadmodum preteritorum annorum cuiuſq;
numerus proponi ſic futurorum, quomodo illi qui paucos uiderent ſupereſſe, trepida
rent, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamuis exiguũ diſpenſare, quod cer-
tum eſt. Id debet ſeruari diligentius, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamẽ quod
ignorare putes illos quàm chara res ſit. Dicere ſolent, eis quos ualidiſſime diligunt, pa-
ratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt, dant autem ita, ut ſine il-
lorum incremẽto ſibi detrahant, ſed hoc ipſum an detrahant neſciunt, ideo tolerabilis
eſt illis iactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterum te tibi reddet.
Ibit quà cœpit ætas, nec curſum ſuum, aut reuocabit, aut ſupprimet: nihil aut tumultua
bitur, nihil admonebit uelocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa ſe regis imperio, nõ fauo
re populi longius proferet. Sicut † miſſa eſt à primò decurret, nuſquã deuertet, nuſquã forte, iuſſa
remorabit. Quid fiet? tu occupatus es, uita feſtinat. Mors interim aderit, cui uelis nolis
uacandum

uacandum eſt. Poteſtne quiſquam ſenſus hominum, eorum dico qui prudentiam
iactant, operoſius occupari ſibi, ut melius poſſint uiuere? Impendio uitæ uitam inſtru-
unt, cogitationes ſuas in longum ordinant. Maxima porrò uitæ iactura dilatio eſt. Illa
primum quemq; extrahit diem, illa eripit præſentia, dum ulteriora promittit. Maxi-
mum uiuendi impedimentum eſt, expectatio, quæ pendet ex craſtino. Perdis hodier-
num, quod in manu fortunæ poſitum eſt diſponis, quod in tua dimittis. Quò ſpectas,
quò te extendis? Omnia quæ uentura ſunt, in incerto iacent. Protinus uiue, clamat ec-
ce maximus uates, uelut diuino ore inſtinctus, ſalutare carmen canit,

Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas fugit, cũ occupaueris,
tamen fugiet. Itaq; cum celeritate temporis, utendi uelocitate certandum eſt, uelut ex
torrente rapido, nec ſemper caſuro, cito hauriendũ eſt. Hoc quoq; pulcherrime ad ex-
probrandum infinitam cogitationem, quod nõ optimam quamq; ætatem, ſed diem di-
cit. Quid ſecurus in tanta temporum fuga lentus menſes tibi & annos, & longã ſeriem
(utcunq; auiditati tuæ uiſum eſt) exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipſo fu-
giente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæq; optima dies fugiat mortalibus miſe-
ris & occupatis, quorum pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam impara-
ti, inermesq; ueniunt. Nihil enim prouiſum eſt, ſubito in illam nec opinantes incide-
runt. Accedere eam quotidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, aut le-
ctio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perueniſſe ante ſciunt, quàm ap-
propinquaſſe: ita hoc iter uitæ aſſiduum & citatiſſimũ, quod dormientes uigilantesq;
CAP. X eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine. Quod propoſui, ſi in par-
tes uelim & argumẽta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuiſſimam
eſſe occupatorũ uitam. Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrarijs philoſophis,
ſed ex ueris & antiquis, contra affectus impetum non ſubtilitate pugnandũ, nec minu-
al. Suggilla- tis uulneribus, ſed incurſu auertendam aciem non probam. † Cauillatione enim con-
tione tundi debere non uellicari. Tamen ut illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantũ
deplorandi ſunt. In tria tempora uita diuiditur, quod eſt, quod fuit, & quod futurũ eſt.
Ex his quod agimus breue eſt, quod acturi ſumus dubium, quod egimus certum. Hoc
eſt enim in quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc
amittunt occupati, nec enim illis uacat præterita reſpicere, & ſi uacet, iniucunda eſt
præteritæ rei recordatio. Inuiti namq; ad tempora male exacta animum reuocant, nec
audent ea retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præſentis uoluptatis lenocinio
f. puteſcunt ſurrepebant, retractando † pateſcunt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub cenſura
ſua, quæ nunquam fallitur, libenter ſe in præteritum torquet. Ille qui multa ambitioſe
concupijt, ſuperbe contempſit, & impotenter uicit, inſidioſe decepit, auare rapuit, pro-
dige effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt pars temporis noſtri ſa-
cra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta,
quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hęc nec turbari, nec
eripi poteſt, perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantum dies, & hi per mo-
menta præſentes ſunt. At præteriti temporis, omnes cum iuſſeris aderunt, ad arbitri-
um tuum ſe inſpici ac detineri patiuntur, quod facere occupatis non uacat. Securæ &
quietæ mentis eſt in omnes uitæ ſuæ partes diſcurrere. Occupatorum animi cum ue-
lut ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abijt igitur uita eorũ in profun-
dum, & ut nihil prodeſt, licet quantumlibet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat ac ſe-
rat: ſic nihil refert quantum temporis detur, ſi non eſt ubi ſubſidat, per quaſſos fora-
toſq; animos tranſmittitur. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeo quidem, ut quibuſ-
dam nullũ uideatur, in curſu enim ſemper eſt. Fluit & præcipitatur, ante deſinit eſſe,
quàm uenit. Nec magis moram patitur quàm mundus, aut ſidera, quorum irrequieta
ſemper agitatio, nunquam in eodem ueſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præ-
ſens pertinet tempus, quod tam breue eſt, ut arripi, nõ poſſit, & idipſum illis diſtrictis
in multa, ſubducitur. Deniq; uis ſcire quàm non diu uiuant? Vide quàm cupiãt diu
uiuere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem uotis mendicant. Minores
natu

natu ſeipſos eſſe fingunt, mendacio ſibi blandiuntur, & tam libenter fallunt, quàm ſi fata unà decipiant. Iam ergo cũ aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanq̃ exeant de uita, ſed tanquam extrahantur, Stultos ſe fuiſſe quod non uixerint clamitant, & ſi modo euaſerint ex illa ualetudine, in ocio uicturos. Tunc quàm fruſtra parauerint, quibus non fruerentur, quàm in caſſum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negocio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? Nihil ex illa delegatur, nihil aliò atq; aliò ſpargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſuperuacuum eſt, tota (ut ita dicam) in reditu eſt. Quantulacunq; itaq; abunde ſufficit, & inde quandocunq; ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte quos occupatos uocem. Non eſt quod me ſolos putes dicere, quos à baſilica immiſſi deinde canes eijciunt, quos aut in ſua uides turba ſpecioſius elidi, aut in aliena cõtemptius, quos officia domibus ſuis euocant, ut alienis foribus illidant, quos haſta prætoris infamibus beat lucris, & quandoq; ſupputatio exercet. Quorundam ocium occupatum eſt in uilla, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine quamuis ab omnibus receſſerunt, ſibiipſi moleſti ſunt. Quorum non ocioſa uita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio. Illum tu ocioſum uocas, qui Corinthia paucorum furore precioſa, anxia ſubtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in eruginoſis lamellis conſumit, qui in ceromate (nam proh facinus ne Romanis quidem uitijs laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet, qui uicorum ſuorum greges metatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouiſſimos paſcit? Quid illos ocioſos uocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur, ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atq; illinc in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paulo negligentior fuit, tanquam uirũ tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicam ſuam turbari quàm comam? qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? Qui non comptior eſſe malit quàm honeſtior? Hos tu ocioſos uocas inter pectinem ſpeculumq; occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis operati ſunt, dum uocem cuius rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis ineptiſſimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper ſonant, quorum cum ad res ſerias etiam ſæpe triſtes adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? Non habent iſti ocium, ſed iners negocium. Conuiuia mehercule horum non poſuerim inter uacantia tempora, cũ uideam quàm ſolliciti argentũ ordinent, quàm diligenter exoletorũ ſuorum tunicas ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint, quomodo aper à coco cæſus exeat. Quanta celeritate, ſigno dato, glabri ad miniſteria decurrant. Quanta arte ſcindantur aues in fruſta non enormia, quàm curioſe infelices pueruli ebriorũ ſputa detergant. Ex his elegantiæ lautitiæq; fama captatur, & uſq; eo in omnes uitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, ut nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter ocioſos numeraueris, qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, qua ſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt, quos quando lauari debeant, quando †per noctare, quando cœnare, alius admonet, & uſq; eo nimio delicati animi languore ſoluuntur, ut per ſe ſcire non poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis, ſi modo delitiæ uocandæ ſunt, uitam & cõſuetudinem humanam dediſcere, cum ex balneo inter manus elatus & in ſella poſitus eſſet, dixiſſe interrogãdo, iam ſedeo? Hunc tu ignorantem an ſedeat, putas ſcire an uiuat, an uideat, an ocioſus ſit? Nõ facile dixerim, utrũ magis miſerear, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem non ſentiunt, ſed imitantur, quædam uitia illos quaſi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe uidetur, ſcire quid faciat. I nunc & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quàm fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingenioſo in hoc unum ſeculo proceſſit, ut iam mimorum arguere poſſimus negligẽtiam, eſſe aliquem, qui uſq; eo

CAP. XII.

al. natare

CAP.XIII. eo delitijs interierit, ut an ſedeat, alteri credat. Nō eſt ergo ocioſus hic, aliud nomen
imponas. Aeger eſt, imò mortuus eſt. Ille ocioſus eſt, cui ocij ſui ſenſus eſt, Hic uerò ſe-
miuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. Quomodo poteſt
hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos longum eſt, quorum aut † later-
al.latrunculi culi, aut pila, aut excoquendi in ſole corporis cura cōſumpſere uitam. Non ſunt ocioſi,
quorū uoluptates multum negocium habent; nam de illis nemo dubitabit, quin ope-
roſe nihil agant, qui in literarū inutilium ſtudijs detinentur, quæ iam apud Romanos
quoq; magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerum remi-
gum Vlyxes habuiſſet, prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea. Præterea an eiuſdem eſſet
autoris. Alia deinceps huius notæ, quæ ſiue contineas, nihil tacitam conſcientiam iu-
uant, ſiue proferas non doctior uideberis, ſed moleſtior. Ecce Romanos quoq; inuaſit
inane ſtudium ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quendam ſapientem referen-
tem, quod primus nauali prælio Duillius uicit, primus Curius Dentatus in triumpho
duxit elephantes. Etiamſi nunc iſta ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuilium ta-
men operum exempla uerſantur. Non eſt profutura talis ſcientia, eſt tamen quæ nos
ſpecioſa rerum uanitate detineat. Hoc quoq; quærentibus remittamus, quis Romanis
primus perſuaſit nauem conſcendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipſum appella-
tus, quia plurium tabularum contextus caudex apud antiquos uocatur, unde tabulæ
codices dicuntur, & naues nunc quoq; quæ ex antiqua conſuetudine commeatus ſub-
uehunt, caudicatæ uocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quod Valerius Coruinus
primus Meſſanam uicit, & primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in ſe tranſlato
nomine Meſſana appellatus eſt, paulatimq; uulgo permutante literas, Meſſala dictus
eſt: num & hoc quenq; curare permittas, quod primus L. Sylla in circo leones ſolutos
dedit, cum alioquin alligati tunc darentur, ad conficiendos eos miſſis à rege Bocho ia-
culatoribus? Et hoc ſanè remittatur: num & Pompeium primum in circo elephanto-
rum duodeuiginti pugnam edidiſſe, commiſſis more prælij noxijs hominibus, ad ul-
lam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, et inter antiquos principes, ut fama tradi-
dit bonitatis eximiæ, memorabile putauit ſpectaculi genus, nouo more perdere homi-
nes. Depugnant, parum eſt, lancinantur, parū eſt, ingenti mole animaliū obterantur.
Satius erat iſta in obliuionem ire, ne quis poſtea potens diſceret, inuideretq; rei mini-
CAP.XIIII. me humanæ. O quantū caliginis mentibus humanis obijcit magna felicitas. Ille ſe
ſupra rerū naturā eſſe tunc credidit, cum tot miſerorū hominū cateruas, ſub alio cœlo
natis beluis obijceret, cum bellum inter tam diſparia animalia cōmitteret, cum in con-
ſpectu populi Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coactu-
rus. At idē poſtea Alexandrina perfidia deceptus, ultimo mancipio transfodiendū ſe
præbuit, tū demū intellecta inani iactatione cognominis ſui. Sed ut illò reuertar, unde
deceſſi, & in alia materia oſtendam ſuperuacuam quorundam diligentiam, idē enarra-
bat Metellum uictis in Sicilia Pœnis triumphantem, unū omnium Romanorū ante
currū centum & uiginti captiuos elephantes duxiſſe; Syllam ultimū Romanorū pro-
tuliſſe pomœrium, quod nunq; prouinciali, ſed Italico agro acquiſito mos proferre a-
pud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quàm Auentinū montē extra pomœriū
eſſe, ut ille affirmabat propter alterā ex duabus cauſis: aut quod plebs eò ſeceſſiſſet, aut
quod Remo auſpicante illo loco aues non addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia,
quæ aut ficta ſunt, aut mendacijs ſimilia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere
ut ad præſtationem ſcribant, tamen cuius iſta errores minuent? cuius cupiditates pre-
ment? quē fortiorem, quē iuſtiorem, quem liberaliorem facient? Dubitare ſe interim
Fabianus noſter aiebat, an ſatius eſſet nullis ſtudijs admoueri, quàm his implicari. Soli
omniū ocioſi ſunt, qui ſapientiæ uacant, ſoli uiuunt; nec enim ſuam tantū ætatē bene
tuentur, omne æuum ſuo adijciunt. Quicquid annorum ante illos actum eſt, illis ac-
quiſitū eſt, niſi ingratiſſimi ſumus. Illi clariſſimi ſacrarū opinionū cōditores, nobis nati
ſunt, nobis uitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas,
alieno labore deducimur, nullo nobis ſeculo interdictū eſt, in omnia admittimur, & ſi
magnitudine animi egredi humanę imbecillitatis anguſtias libet, multū per quod ſpa-

ciemur

demur temporis eſt: Diſputare cũ Socrate licet, dubitare cũ Carneade, cũ Epicuro quieſcere, hominis naturam cum Stoicis uincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in conſortium omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo et caduco temporis tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cũ melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſq; inquietant, cum bene inſanierint, cum omniũ limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diuerſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint, quotumquemq; ex tam immenſa, & uarijs cupiditatibus diſtricta urbe poterunt uidere? quàm multi erunt quorũ illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoueat? quàm multi qui illos cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertũ clientibus atriũ prodire uitabunt, & per obſcuros ædiũ aditus profugient, quaſi nõ inhumanius ſit decipere, quàm excludere? quàm multi ex heſterna crapula ſemiſomnes & graues, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentes, ut alienum expectent, uix alleuatis labijs inſuſurratum millies nomẽ, ex citatione ſuperbiſsima reddent? Hos in ueris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, cæteroſq; antiſtites bonarum artium, qui Ariſtotelem & Theophraſtum uolent habere quàm familiariſsimos: nemo horum non uacabit, nemo non uenientem ad ſe beatiorem, amantioremq; ſui dimittet, nemo quenquam uacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conuenire & interdiu ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius amici capitalis† ſumptuoſa obſeruatio. Ferres ex his quicquid uoles, per illos non ſtabit, quo minus plurimum quantum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quàm pulchra ſenectus manet, qui ſe in horũ clientelã contulit: habebit cũ quibus de minimis maximiſq; rebus deliberet, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat uerũ ſine contumelia, laudetur ſine adulatione, ad quorũ ſe ſimilitudinẽ effingat. Solemus dicere non fuiſſe in noſtra poteſtate, quot ſortiremur parentes, forte nobis datos: nobis uerò ad noſtrum arbitriũ naſci licet, nobiliſsimorum ingeniorũ familiæ ſunt. Elige in quam aſciſsi uelis, non in nomen tantũ adoptaberis, ſed in ipſa bona, quæ non ſunt ſordide nec maligne cuſtodienda, maiora fiũt, quo illa pluribus diuiſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eijcietur ſubleuabunt: hæc una ratio eſt extendendæ mortalitatis, imò in immortalitatem uertendæ: Honores & monumenta, quicquid aut decretis ambitio iuſſit, aut operibus extruxit, cito ſubruitur, nihil non longa demolitur uetuſtas, & mouet ocyus, quod conſecrauit, Sapientiæ noceri non poteſt, nulla delebit ætas præſens, & nulla diminuet ſequens, ac deinde ſemper ulterior aliquid ad uenerationem conferet: quoniamquidem in uicinio uerſatur inuidia ſimplicius longe poſita miramur. Sapientis ergo multum patet uita, non idem illum qui cæteros terminus includit, ſolus generis humani legibus ſoluitur, omnia illi ſecula, ut deo ſeruiunt. Tranſiuit tempus, aliquid hac recordatione comprehendit, inſtat, hoc utitur, uenturũ eſt hoc præcipit. Longam illi uitã facit, omniũ temporum in unum collatio: illorum breuiſsima ac ſolitiſsima ætas eſt, qui præteritorum obliuiſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema uenerint, ſero intelligunt miſeri, tamdiu ſe dum nihil agunt occupatos fuiſſe.

al. ſuſpicioſa

CAP. XV

Nec eſt quod hoc argumento probari putes, longã illos agere uitam, quia interdum mortem inuocant: uexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. Mortem ſæpe ideò optant, quia timent. Illud quoq; argumẽtum non eſt, quod putes diu uicturos, quod ſæpe illis longus uidetur dies, quod dum ueniant ad condictum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur: nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in ocio relicti æſtuant, nec quomodo diſponant, aut extrahant ſciunt. Itaq; ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue eſt: tam me Hercules, quàm quando dies muneris gladiatorij eductus eſt, aut cum alicuius alterius uel ſpectaculi uel uoluptatis expectatur conſtitutum, † tranſilire medios dies uolunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt, ad illud tempus, quod amanti breue eſt, & præceps, breuiuſq; multo fit ſuo uitio, aliunde enim aliò transfugiunt, &

CAP. XVI

al. tranſire

cõſiſtere in una cupiditate non poſſunt. Non ſunt illi longi dies, ſed inuiſi. At contra,
quàm exiguæ noctes uidentur, quas in cõplexu ſcortorũ aut uino exigunt. Inde etiam
poëtarum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus uiſus eſt Iupiter uoluptate
cõcubitus Alcmenæ duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt uitia incendere quàm auctores
al. diuinitatis. illis inſcribere deos, & dare morbo, exemplo + dignitatis excuſatã licentiã? Poſſunt iſtis
non breuiſsimæ uideri noctes, quas tam chare mercantur? Diem noctis expectatione
perdunt, noctem lucis metu. Ipſæ uoluptates eorũ trepidæ & uarijs terroribus inquietæ
ſunt, ſubitq́; cũ maxima exultatione ſollicita cogitatio, Hæc quàm diu? Ab hoc affectu
reges ſuam fleuere potentiam, nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit, ſed uenturus
aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum ſpacia porrigeret exercitum,
nec numerum eius, nec menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſsimus,
lachrymas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute ſuperfuturus
eſſet. At illis erat admoturus fatum ille qui flebat, perditurusq́; alios in terra, alios
in mari, alios in prælio, alios in fuga: & intra exiguum tempus conſumpturus illos,
CAP. XVII centeſimum annum timebat. Quid quod gaudia eorum quoq; trepida ſunt? non enim
ſolidis cauſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur, uanitate turbantur. Qualia autem
putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſsione miſera, cum hæc quoq; quibus ſe
attollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſyncera ſint. Maxima quæq; bona ſolicita
ſunt, nec ulli fortunæ minus bene quàm optimæ creditur. Alia felicitate, ad tuendã
felicitatem opus eſt, & pro ipſis quæ ſucceſſerũt uotis, uota facienda ſunt. Omne enim
quod fortuito euenit, inſtabile eſt, quod altius ſurrexit, oportunũ eſt in occaſum. Neminem
porrò caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt non tantũ breuiſsimam
uitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſsideãt, operoſe aſſequuntur
quæ uolunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nunquam amplius rediturí
temporis eſt ratio. Nouæ occupationes ueteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat
ambitionem ambitio, miſeriarũ nõ finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores
torſerunt, plus temporis alieni auferunt, candidati laborem deſtituimus, ſuffragationes
incipimus, accuſandi depoſuimus moleſtiam, iudicandi nanciſcimur: iudex
deſijt eſſe, quæſitor eſt, alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit, ſuis
opibus detinetur. Marium caliga dimiſit, conſolatus exercet. Quintius dictaturam
properat euadere, ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nõ tantæ maturus rei Scipio, uictor
Hannibalis, uictor Antiochi, ſui conſulatus decus, fraterni ſponſor, ni per ipſum
mora ſit, cum Ioue reponetur: ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos
à iuuene æquos honores, iam ſenem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquam
deerunt uel felices, uel miſeræ ſolicitudinis cauſæ, per occupationes intercludetur
CA. XVIII ocium, nunquam agetur, ſemper optabitur. Excerpe itaq; te uulgo Pauline clariſsime,
& in tranquilliorẽ portum non pro ætatis ſpacio iactatus, tandem recede. Cogita
quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas
in te conuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita uirtus eſt
experire quid in ocio faciat. Maior pars ætatis, certè melior Reipub. data ſit. Aliquid
temporis tui ſume etiã tibi. Nec te ad ſegnem, aut inertem quietẽ uoco, non ut ſomno
& charis turbæ uoluptatibus, quicquid eſt in te indolis uiuæ demergas. Non eſt iſtud
acquieſcere. Inuenies maiora omnibus adhuc tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus
agites. Tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtrans, tam abſtinenter, quàm
alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religioſe quàm publicas, in officio amorem cõſequeris,
in quo odium uitare difficile eſt, ſed tamen mihi crede, ſatius eſt uitæ ſuæ rationem,
quàm frumenti publici noſſe. Iſtum autem animi uigorem, rerũ maximarum
capaciſsimum, à miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam uitam apto, ad
te reuoca, & cogita non id egiſſe te ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium,
ut tibi multa milia frumenti cõmitterentur, maius quiddam & altius de te promiſeras.
Non deerũt & frugalitatis exactæ homines, et laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis
oneribus tarda iumenta ſunt, quàm nobiles equi, quorũ generoſam pernicitatẽ
quis unquam graui ſarcina preſsit? Cogita præterea quantum ſolicitudinis ſit, ad tan-
tam

tam te molem obijcere, cum uentre humano tibi negocium eſt. Nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar perijt, ſiquis inferis ſenſus eſt, hoc gratiſsime ferens, quod dicebat populo Romano ſuperſtiti, ſeptem aut octo certè dierum cibaria ſupereſſe, dum ille pontes nauibus iungit, & uiribus imperij ludit, aderat ultimū malorū obſeſsis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio penè ac fame conſtitit; & quæ famem ſequitur rerum omnium ruina, furioſi & externi & infeliciter ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrū, ſaxa, ignes, gladium excepturi, ſumma diſsimulatione tantum inter uiſcera latentis mali tegebant cum ratione. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. Cauſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe.

CAP. XIX

Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas eſſe, utrum cures ut incorruptum à fraude aduehentium & negligentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & concaleſcat; ut ad menſuram pondusq; reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſciturus quæ natura ſit Dijs, quæ uoluptas, quæ conditio, quæ fortuna, quis animum tuum caſus expectet, ubi nos à corporibus dimiſſos natura componat? Quid ſit quod huius mundi grauiſsima quæq; in medio ſuſtineat, ſupra leuia ſuſpendat, in ſummum ignem ferat; ſydera curſibus ſuis excitet? Cætera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? Nunc dum calet ſanguis uigentibus ad meliora eundum eſt. Expectat te in hoc genere uitæ multum bonarū artium, amor uirtutū atq; uſus, cupiditatum obliuio, uiuendi atq; moriendi ſcientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio miſera eſt, eorum tamen miſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt ſomnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum, amare & odiſſe res omnium liberrimas, iubentur. Hi ſi uelint ſcire quàm breuis ipſorum uita ſit, cogitent, ex quota parte ſua ſit. Cum uideris itaq; prætextam † Arti ſæpe ſumptam, cum celebre in foro nomē, non inuideris; iſta uitæ damno parantur, ut unus ab illis numeretur annus, omnes annos ſuos conterent. Quoſdam autem cum in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quoſdam cum in cōſummationem dignitatis per mille indignationes erupiſſent, miſera ſubit cogitatio ipſos laboraſſe in titulum ſepulchri. Quorundam ultima ſenectus dum in nouas ſpes ut iuuēta diſponitur, inter conatus magnos et improbos inualida defecit.

† *forte Arij*

CAP. XX

Fœdus ille, quem in iudicio pro ignotiſsimis litigatoribus grandem natu & imperitiæ coronæ aſſenſiones captantē, ſpiritus liquit. Turpis ille, qui uiuendo laſſus, citiùs quàm laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. Turpis, quem in accipiendis immorientem rationibus, diu tractus riſit hæres. Præterire quod mihi occurrit exemplum nō poſſum. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ ſenex, qui poſt annum nonageſimum cum uacationem procurationis à C. Cæſare ultro accepiſſet, componi ſe in lecto, & uelut exanimem à circumſtante familia plangi iuſsit. Lugebat domus ocium domini ſenis, nec finiuit ante triſticiam, quàm labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeo ne iuuat occupatum mori? Idem pleriſq; animus eſt, diutius cupiditas illis laboris, quàm facultas eſt, cum imbecillitate corporis pugnant, ſenectutē ipſam nullo alio nomine grauem iudicant, quàm quod illos ſeponit. Lex à quinquageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo ſenatorem nō citat. Difficilius homines à ſe ocium impetrant, quàm à lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo ſunt miſeri, uita eſt ſine fructu, ſine uoluptate, ſine ullo profectu animi, nemo in cōſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam uerò diſponunt etiam illa quæ ultra uitam ſunt, moles magnas ſepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera & ambitioſas exequias. At me hercule iſtorum funera tanquam nimium uixerint, ad faces & cereos ducenda ſunt.

IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE.

Cap. 6. in ſe uerum teſtimonium dixerunt prodentes omnem actum annorum ſuorum. Alius habebat, *per oſtentionem actuum animorum ipſorum.* Rodolphus *recte animaduertit, hunc ſermonem eſſe interpretis non* Senecæ*, eoq; ſubmouimus, ne quis requirat.*

Cap.7. *paucos admodum & ridiculos.* Opinor legendum, *& reijculos,* hoc eſt deteriores: uidelicet ſenectutis.

Cap.10. *Cauillationes enim contundi debere.* Quidam habebat, contendi ſed mendoſe. Vide num legendum ſit, cauillatione, nam Rodolphus pro hoc notauit ſuggillatione, ut accipias impetus affectuum non debere uellicari, ſed cum ignominia contundi.

Cap.12. *qui in ceromathena.* Rodolphus bene reſtituit, in ceromate, nam.

Qui uicorum ſuorum greges metatur. Alius habebat, Qui uictorum ſuorum greges mercantium. Prior magis probatur, quanquam neutra in totum ſyncera eſt.

Aut deficiens hinc atq; hinc. Pro deficiens malim diffluens. *Tanquam uirum tonderet.* Forte tanquam uiuum tonderet, Aut tanquam non uirum tonderet. Decet enim uirum neglectius curari.

Capite 19. *& ad alienum gradiuntur uiaticum, &c.* Vſque ad amare & odiſſe, ſunt adiecta à barbaro quopiam, eoq; ſubmouimus.

LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM ἀκέφαλος.

NOſtra corpora firma ſunt, ſi redigas ad conditionem naturæ omnia deſtruentis, & unde edidit eodem reuocantis. Caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his multo mirabiliora ſequentium annorum extruxit ambitio, aliquando ſolo æquata uiſentur. Ita eſt, nihil perpetuum, pauca diuturna ſunt. Aliud alio modo fragile eſt, rerum exitus uariantur. Cæterum quicquid cœpit & deſinit. Mundo quidam minantur interitum, & hoc uniuerſum, quod omnia diuina humanaq; complectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſsipabit, & in confuſionem ueterem, tenebraſq; demerget. Eat modo aliquis, & ſingulas comploret animas, Carthaginis ac Numantiæ Corinthiq; cinerem, & ſi quid aliud altius cecidit, lamentetur, cum etiam hoc quod non habet quò cadat, ſit interiturum. Eat aliquis & fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non peperciſſe conqueratur.

CAP. XXI

Quis tam ſuperbæ impotentiſq; arrogantiæ eſt, ut in hac naturæ neceſsitate omnia ad eundem finem reuocantis, ſe unum ac ſuos ſeponi uelit? ruinæq; ipſi mundo imminenti aliquam domum ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſsi ſunt omnes, omneſq; paſſuri: & ideò mihi uidetur rerum natura quod grauiſsimum fecit commune feciſſe, ut crudelitatem fati conſolaretur æqualitas. Illud te quoque non minimum adiuuerit, ſi cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deſideras nec tibi, noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſticia profecturi ſumus, non recuſo quicquid lachrymarum fortunæ meæ ſuperfluit, tuæ affundere. Inueniam etiam nunc per hos exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos quod effluat, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur, atque adeò ipſe hanc litem meam faciam. Iniquiſsima omnium iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum hominem continuiſſe, qui munere tuo tantam uenerationem receperat, ut quod raro ulli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem quem ſaluo Cæſare accipere maximum poterat impreſſiſti, & cum bene illum undiq; circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit, nunc quoq; quantum poteſt, illam à ſe abiecit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fructum, quàm contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, ut facile in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum enim ex his hunc quos in principali domo potentes uidi, cognouiſſe uideor, quem omnibus amicum habere cum expediat, magis tamen etiam liber. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quàm ut à te quoq; ipſa cōcuti poſſet. Eriperes bonā ualetudinē? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, ut ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes, Longiſsimū illi æuū ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, ut meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate ſe uindicaret. Quamdiu fuerit ullus literis honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, uigebit cum maximis uiris,

uiris,quorum ſe ingenijs uel contulit,uel ſi hoc uerecundia eius recuſat,applicuit.

CAP.XXII

Hoc ergo unum excogitaſti,quomodo illi maxime poſſes nocere. Quo melior enim eſt quiſq;,hoc ſæpius ferre te conſueuit,ſine ullo delectu furentem; & inter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præſtare eum hominem; in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa perueniſſe; & non ex tuo more temere incidiſſe: Adijciamus,ſi uis; ad has querelas ipſius adoleſcentis interceptam inter prima incrementa indolem, Dignus fuit ille te fratre, tu certe eras digniſsimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omnium hominum. Deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum; nihil in illo fuit quod non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuiſſes bonus; ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam,multo ſe liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria ſenſit,nunquam ille te fratrem ulli minatus eſt, Ad exemplum ſe modeſtiæ tuæ formauerat,cogitabatq; quantum tu et ornamentum tuorum eſſes et onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata; & nullis æqua uirtutibus, antequam felicitatem tuam noſceret frater tuus,exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio,nihil eſt enim difficilius,quàm magno dolori, paria uerba reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere poſſumus,fateamur & conqueramur. Quid tibi uoluiſti tam iniuſta & tam uiolenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit? quæ iſta crudelitas eſt; in medios fratres impetum facere,& tam cruenta rapina,concordiſsimam turbam imminuere; tam bene ſtipatam optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degenerantem turbare; & ſine ulla cauſa delibare uoluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem exacta,nihil antiqua frugalitas,nihil felicitatis ſummæ potentia, ſumma conſeruata abſtinentia, nihil ſyncerus & tutus literarum amor, nihil ab omni labe mens uacans? Luget Polybius, & in uno fratre quicquid de reliquis poſsit metuere, admonitus,etiam de ipſis doloris ſui ſolatijs timet. Facinus indignum, luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæſare: hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, ut oſtenderes neminem contra te, ne à Cæſare quidem poſſe defendi

CA.XXIII

Diutius accuſare fata poſſumus,ſtant dura & inexorabilia,nemo illa conuitio,nemo fletu,nemo cauſa mouet,nihil unquam parcunt ulli,nec remittunt. Proinde parcamus lachrymis,nihil proficientibus. Facilius enim nos illi dolori adijciet, quàm illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet,non adiuuat, primo quoq; tempore deponendus eſt, & ab inanibus ſolatijs, atq; amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus eſt. Nam lachrymis noſtris; ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice. Larga ubiq; flendi & aſsidua materia. Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas uocat: Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto laborat ſuo. Alium ſolicitudo,alium labor torquet,alium ſuper ueſtibulum obſidens turba. Hic habere ſe dolet liberos,hic perdidiſſe. Lachrymæ nobis deerunt, antequam, cauſæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiſerit; quæ primum naſcentium hominum fletum eſſe uoluit. Hoc principio ædimur, huic omnis ſequentium annorum ordo conſentit, ſic uitam agimus, ideoq; moderate id fieri debet à nobis,quod ſæpe faciendum eſt,& reſpicientes quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lachrymas, at certè reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quàm huic, cuius tam frequens uſus eſt. Illud quoque te non minimum adiuuerit, ſi cogitaueris nulli minus gratum eſſe dolorem tuum, quàm ei; cui præſtari uidetur. Torqueri ille te aut non uult, aut non intelligit: nulla itaque eius officij ratio eſt,quod ei cui præſtatur,ſi nihil ſentit,ſuperuacuum eſt,ſi ſentit,ingratum eſt. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lachrymis tuis, audacter dixerim.

CA.XXIIII

Quid ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit; eum eſſe tu credis fratris tui,ut cruciatu tuo noceat tibi,ut te uelit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, à ſtudio & Cæſare? Non eſt hoc ſimile ueri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri oſtendit,& præſtitit uenerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori, ille deſiderio tibi eſſe uult, tormento eſſe non uult. Quid itaque iuuat dolori intabeſcere; quem ſi quis defunctis ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta

poſſet uoluntas uideri, omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: ſiue te torqueri lachrymis nunq̃ deſinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue nõ uult, uterq; ueſtrũ inertẽ dolorem dimittite. Nec amplius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic uelit. In hoc uerò, cuius tam explorata pietas eſt, pro certo habendũ eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, quàm ſi tibi hic caſus eius acerbus eſt, ſi te ullo modo torquet, ſi oculos tuos indigniſsimos hoc malo ſine ullo flendi fine cõturbat idẽ & exhaurit. Pietatẽ tuã tamen nihil æque à lachrymis iam inutilibus abducet, quàm ſi cogitaueris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ iniuriã ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus afflictis, ut hilaritatem de induſtria ſimulent, & aduerſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem uiderint, & ipſi collabantur, id nunc tibi quoq; faciendum eſt: indue diſſimilem animo tuo uultũ, & ſi potes, proijce omnẽ ex toto dolorẽ: ſin minus, introrſus abde, & contine, ne appareat, & da operã, ut fratres tui te imitentur, qui honeſtum putabũt quodcunq; facientem uiderint, animumq; ex uultu tuo ſument, & ſolatium debes eſſe, & cõſolator illorũ. Nõ poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

CAP. XXV Poteſt & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibiipſi renunciaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnam tibi perſonam hominum conſenſus impoſuit, hæc tibi tuenda eſt. Circunſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat, & utrum ne tu tantum in rebus ſecundis indulgere ſcias, an & aduerſas poſsis uiriliter ferre, obſeruabuntur oculi tui. Liberiora omnia ſunt his, quorum affectus tegi poſſunt. Tibi nullum ſecretum liberum eſt, in multa luce fortuna te poſuit, omnes ſcient quomodo te in iſto tuo geſſeris uulnere, utrũ ne ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, an in ſtatu & in gradu ſteteris. Olim te in altiorem ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt, nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quàm conſumendum ſe dolori committere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi nõ permittit opinio de ſtudijs ac moribus recepta, multũ à te homines exigunt, multũ expectant. Si uolebas tibi omnia licere, non conuertiſſes in te ora omnium: nunc autem tibi præſtandum eſt, quantum promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt, quibus cum fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. Nihil unquàm ita potes indignum facere prouecti & eruditi uiri profeſsione, ut non multos admirationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodice, nec hoc tantummodo non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in ocium ruris gratia quietis confugere, aut aſſidua laborioſi officij ſtatione fatigatum corpus, uoluntaria peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum uarietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere.

CAP. XXVI Multa tibi non licent, quæ humillimis in angulo iacentibus licent. Magna ſeruitus eſt ex magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere: Audienda ſunt tot hominum milia, tot diſponẽdi libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrentiũ congeſtus. Vt poſsit per ordinẽ ſuum principis maximi officium geri, quieti animi eſt. Non licet tibi unquam flere, ut multos flentes audire poſsis, ut periclitantium, & ad miſericordiam mitiſsimi Cæſaris peruenire cupientium lachrymæ proſint, tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. Hoc tamen etiamnum leuioribus remedijs adiuuabit, cum uoles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem, uide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantã induſtriam debeas, intelliges nõ magis tibi incuruari licere, quàm illi (ſiquis modo eſt fabulis traditus) cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoq; ipſi cui omnia licent, propter hoc ipſum multa nõ licent. Omniũ domos illius uigilia defendit, omniũ ociũ illius labor, omniũ delicias illius induſtria, omniũ uacationẽ illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarũ dedicauit, ſibi eripuit, & ſyderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunq̃ illi licet, nec ſubſiſtere, nec quicq̃ ſuũ facere. Ad quendam itaq; modũ tibi quoq; eadem neceſsitas iniungitur, non licet tibi ad utilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſsidente, impartiri te nec uoluptati, nec dolori, nec ulli rei potes, totum te Cæſari debes. Adijce nunc, quod cũ ſemper prædices, chariorem tibi ſpiritu tuo

Cæſarem

Cæſarem fore, fas tibi non eſt, ſaluo Cæſare, de fortuna queri. Hoc incolumi, ſalui tibi
ſunt tui, nihil perdidiſti, non tantũ ſiccos oculos tuos eſſe, ſed etiã lætos oportet. In hoc
tibi omnia ſunt, hic pro omnibus eſt. Quod longe à ſenſibus tuis prudentiſsimis pijſsi
misq; abeſt, aduerſus felicitatẽ tuam parũ gratus es, ſi tibi quicquã hoc ſaluo flere per-
mittis. Monſtrabo etiamnũ, non quidẽ firmius remediũ, ſed familiarius. Siquando te
domũ receperis, tũc erit tibi metuenda triſticia. Nam quãdiu numẽ tuũ intueberis, nul-
lum illa ad te inueniet acceſſum, omnia in te Cæſar tenebit: cum ab illo diſceſſeris, tunc
uelut occaſione data, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo pau
latim irrepet. Itaq; non eſt quod ullũ tempus uacare patiâris à ſtudijs: tũc tibi literæ tuæ
tamdiu ac fideliter amatæ, gratiam referant, tunc te illæ antiſtitem & cultorẽ ſuum uin-
dicẽt: tũc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti, quàm tu de omni
bus & de illis meruiſti, quos pluribus notos eſſe uoluiſti quàm ſcripſerant, multũ tecũ
morentur: tutum hic erit omne tempus, quod illis tuendum commiſeris. Tunc Cæſa-
ris tui opera, ut per omnia ſecula domeſtico narrentur præconio, quantum potes cõpo
ne. Nam ipſe tibi optime formandi condendiq; res geſtas, & materiam dabit & exem-
plum. Non audeo te uſq; eo producere, ut fabellas quoq; & Aeſopeos logos, inten-
tatum Romanis ingenijs opus, ſolita uenuſtate cõnectas. Difficile eſt quidẽ, ut ad hæc CA. XXVII
hilariora ſtudia tam uehementer perculſus animus, tam cito poſsit accedere. Hoc tamẽ
argumentũ habeto iam corroborati eius, & redditi ſibi, ſi poterit ſe à ſeuerioribus ſcri-
ptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim quamuis ægrum eum adhuc, & ſecum re
luctantem aduocabit ipſa rerũ quas tractabit auſteritas: hæc quæ remiſſa fronte cõmen
tanda ſunt, non feret, niſi cum iam ſibi ab omni parte conſtiterit. Itaq; debebis eum ſe-
ueriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi
erit leuamento, ſi ſæpe te interrogaueris, utrum ne meo nomine doleo, an eius qui de-
ceſsit? Si meo, petit me indulgentem iactatio, et incipit dolor, hoc uno excuſatus quod
honeſtus eſt, cum ad utilitatem reſpiciat à pietate deſciſcere. Nihil autem minus bono
uiro conuenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, neceſſe al-
terutrum ex his duobus eſſe iudicem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt, euaſit omnia
frater meus uitæ incommoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam
naſceretur, et expers omnis mali, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro eo me
nunquam dolere deſinere, qui nunquam doliturus eſt? Si eſt aliquis defuncti ſenſus,
nũc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui iuris & arbitrij ge-
ſtit, & rerum naturæ ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit,
diuina uerò quorum rationem tamdiu fruſtra quæſierat, propius intuetur. Quid itaq;
eius deſiderio maceror, qui aut beatus aut nullus eſt? Beatum deflere inuidia eſt, nul-
lum dementia. An hoc te mouet, quod uidetur ingentibus & gratis, & maxime cir- CA. XXVIII
cumfuſis bonis caruiſſe? Cũ cogitaueris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſſe quæ
non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget, nõ ſuſpicio laceſſet, non edax
& inimica ſemper alienis proceſsibus inuidia conſectabitur, nõ metus ſolicitabit, non
leuitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquietabit, Si bene computes, plus illi
remiſſum, quàm ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tua ſimul ac ſua gratia, non acci
piet beneficia, non dabit. Miſerum putas quod iſta amiſit, an beatum quod non deſide
rat? Mihi crede, is beatior eſt, cui fortuna ſuperuacua eſt, quàm is cui parata eſt. Omnia
iſta bona, quæ nos ſpecioſa ſed fallaci uoluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia,
aliaq; complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cum labore poſsi-
dentur, cum inuidia cõſpiciuntur, eoſq; ipſos quos exornant & premunt, plus minan-
tur quàm proſunt. Lubrica & incerta ſunt, nunquam bene tenentur: nam ut nihil de
tempore futuro timeatur, ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si uelis crede-
re altius ueritatem intuentibus, omnis uita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquie-
tumq; proiecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modo alleuans nos ſubiectis in-
cremẽtis, modo maioribus damnis deferens, aſsiduéq; iactans, nunq; ſtabili cõſiſtimus
loco, pendemus & fluctuamur, & alter in alterũ illidimur, & aliquando naufragiũ faci
mus, ſemper timemus. In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari

nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt Ne itaq; inuideris fratri tuo, quieſcit tandē
liber, tandem tutus, tandem æternus eſt, ſuperſtitem Cæſarem, omnemq; eius prolem,
ſuperſtitem te cum omnibus habet fratribus. Antequā quicquam ex ſuo fauore fortu-
na mutaret ſtantem adhuc illam & munera plena manu cōgerentem reliquit. Fruitur
nunc aperto & libero cœlo, ex humili atq; depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis il-
le eſt, qui ſolutas uinculis animas beato recipit ſinu, & nūc libere uagatur, omniaq; re-
rum naturæ bona cum ſumma uoluptate perſpicit. Erras non perdidit lucem frater tu-
us ſed ſecuriorem ſortitus eſt. Omnibus illud nobis commune eſt iter, Quid fata defle-
mus? non reliquit ille nos, ſed anteceſsit. Magna felicitas eſt, in felicitate mori. Eſt,
CAP. XXIX mihi crede, magna felicitas in ipſa felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem
certi eſt, quis in tam obſcura et inuoluta ueritate diuinat, utrum ne fratri tuo mors inui
derit, an conſuluerit? Illud quoq; iuſticia in omnibus rebus neceſſe eſt te adiuuet cogi-
tantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium datum,
quod tamdiu pietate eius tibi uti fruiq; licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitriū dan-
ti non reliquit, Auidus, qui non lucri loco habet quod accepit, ſed damni, quod reddi-
dit. Ingratus eſt, qui iniuriam uocat finem uoluptatis. Stultus, qui nullum fructum eſ-
ſe putat bonorum, niſi præſentium, qui nō & in præteritis acquieſcit, & ea iudicat cer-
tiora quæ abierūt, quia de illis ne deſinant nō eſt timendū. Nimis anguſtat gaudia ſua,
qui eis tantūmodo quæ habet ac uidet, frui ſe putat, et habuiſſe eadem pro nihilo ducit:
cito enim nos omnis uoluptas relinquit, quæ fluit & tranſit & penè antequam ueniat,
aufertur. Itaq; in præteritum tempus animus mittendus eſt, & quicquid nos unquam
delectauit reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandū eſt. Longior fideliorq;
eſt memoria uoluptatū, quàm præſentia. Quod habuiſti ergo optimū fratrem, in ſum-
mis bonis pone. Non eſt quod cogites quāto diutius habere potueris, ſed quamdiu ha-
bueris. Rerum natura illum tibi ſicut cæteris fratribus, non mancipio dedit, ſed cōmo-
dauit, cum uiſum eſt deinde repetijt, nec tuam in eo ſatietatē ſecuta eſt, ſed ſuam legem.
Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe moleſte ferat, eam præſertim cuius uſum gratui-
tum acceperit, nónne iniuſtus uir habebitur? Dedit natura fratri tuo uitam, dedit & ti-
bi, quæ ſuo iure uſa, à quo uoluit debitum ſuum citius exegit: nō illa in culpa eſt, cuius
nota erat conditio, ſed mortalis animi ſpes auida, quæ ſubinde quid rerū natura ſit ob-
liuiſcitur, nec unquam ſortis ſuæ meminit, niſi cum admonetur. Gaude itaque habuiſ-
ſe & tam bonum fratrem, & uſum fructum eius, quamuis breuior uoto tuo fuerit, bo-
ni conſule. Cogita iucundiſsimum, quod habuiſti, humanum quod perdidiſti. Nec e-
nim quicquam minus inter ſe conſentaneū eſt, quàm aliquem moueri, quod ſibi talis
frater parū diu contigerit, non gaudere quod tamen contigerit. At inopinanti ereptus
eſt. Sua quemq; credulitas decipit, & in eis quæ diligit, uoluntaria mortalitatis obliuio.
Natura nulli ſe neceſsitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter ocu-
los noſtros tranſeunt notorum ignotorumq; funera, nos tamen aliud agimus, & ſubi-
tum id putamus eſſe, quod nobis tota uita denunciatur futurum. Non eſt itaq; iſta fato-
rum iniquitas, ſed mentis humanæ prauitas inſatiabilis rerum omniū, quæ indignatur
CAP. XXX inde ſe exire, quò admiſſa eſt precario. Quanto ille iuſtior, qui nunciata filij morte,
dignam magno uiro uocem emiſit. Ego cum genui, tum moriturum ſciui. Prorſus nō
mireris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet, non accepit tanquam nouum nun-
cium filij mortem. Quid eſt enim noui hominē mori, cuius tota uita nihil aliud quàm
ad mortem iter eſt? Ego cum genui, tum moriturum ſciui. Deinde adiecit rem maio-
ris & prudentiæ & animi, huic rei ſuſtuli. Omnes huic rei tollimur, quiſquis ad uitam
editur, ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusq; id
cum repoſcemur, alium alio tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. In
procinctu ſtet animus, & id quod neceſſe eſt, nunquam timeat, quod incertum eſt, ſem-
per expectet. Quid dicam duces ducumq; progenies, & multis aut conſulatibus con-
ſpicuos, aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? Tota cum regibus regna, populi-
que cum gentibus tulere fatum ſuum. Omnes imò omnia in ultimum diem ſpectant,
non idem uniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu uita deſerit, alium in ipſo aditu re-
linquit,

linquit, alium in extrema ſeruitute fatigatũ iam & exire cupientẽ uix emittit, alio qui-
dem atq; alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus. Vtrũ ne ſtultius ſit
neſcio mortalitatem ignorare, an impudentius recuſare. Agedum illa quæ multo inge
nij labore tui celebrata ſunt, in manus ſume, utriuslibet autoris carmina, quæ tu ita re-
ſoluiſti, ut quamuis ſtructura illorũ receſſerit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex
alia lingua in aliam tranſtuliſti, ut (quod difficillimũ erat) omnes uirtutes in alienã te
orationẽ ſecutæ ſint: nullus erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima uarietatis huma-
næ incertorumq; caſuum, & lachrymarũ ex alia atq; alia cauſa fluentium exempla tibi
ſuggerat. Lege quo ſpiritu ingentibus intonueris rebus. Pudebit te ſubito deficere, &
ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne cõmiſeris, ut quiſquis extemplo, ac mo-
do ſcripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamq; ſolida, tam fragilis ani-
mus conceperit. Potius ab iſtis, quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur
conuerte, ac reſpice optimos fratres, reſpice uxorem, filium reſpice. Pro omnium horũ
ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas. Ab CA. XXXI
hac te infamia uindica, ne uideatur omnibus plus apud te ualere unus dolor, quàm hęc
tam multa ſolatia. Omnes iſtos unà tecũ perculſos uides, nec poſſe tibi ſubuenire, imò
etiam ultro expectare, ut à te ſubleuentur intelligis, et ideo quanto minus in illis doctri
næ, minusq; ingenij eſt, tanto magis aſſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autem
hoc ipſum ſolatij loco, inter multos dolorem ſuum diuidere, qui quia diſpenſatur in-
ter plura, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſa
rem, illo moderante terras & oſtendente, quanto melius beneficijs imperium cuſtodia
tur, quàm armis, Illo rebus humanis præſidente, non eſt periculum, ne quid perdidiſſe
te ſentias, in hoc uno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. Attolle te & quotiens lachrymæ
ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige. Siccabuntur maximi & clariſ-
ſimi conſpectu numinis. Fulgor eius, illos ut nihil aliud poſsint aſpicere præſtringet,
in ſe hęrentes detinebit. Hic tibi quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam
deijcis animum cogitandus eſt, hic contra fortunam aduocandus: nec dubito cum tan-
ta illi aduerſus omnes ſuos ſit mãſuetudo, tantaq; indulgentia, quin multis iam ſolatijs
tuum iſtud uulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit. Quid
porrò ut nihil horum fecerit, nónne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodo, co
gitatusq; Cæſar maximo ſolatio tibi eſt? Dij illum Deæq; omnes terris diu cõmodent,
† At faciant, ut quamdiu mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorẽ *al. Acta hic di-*
Romano imperio filium, longa fide approbet, & ante illum conſortẽ patris quam ſuc- *ui Augusti, &*
ceſſorem accipiat. Sera & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, qua illum gens ſua *annos uincat,*
cœlo aſſerat. Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea *quamdiu, &c.*
parte qua prodes, oſtenderis. Patêre illum generi humano iamdiu ægro & affecto me- CA. XXXII
deri, patêre quicquid prioris principis furor concuſsit, in locum ſuum reſtituere ac re-
ponere. Sydus hoc quod præcipitato in profundum, ac demerſo in tenebras orbi re-
fulſit, ſemper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patris trium-
phos ducat & nouos, quorum me quoq; ſpectatorem futurum ex uirtutibus eius pro-
mittit clementia: nec enim ſic me deiecit, ut nollet erigere, imò ne deiecit quidem, ſed
impulſum à fortuna & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ ma-
nus uſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatũ, et uitam mihi non tan-
tum dedit, ſed petijt. Viderit qualem uolet eſſe, æſtimet cauſam meam, uel iuſticia eius
bonam perſpiciet, uel clementia eius faciet bonam: utrumq; in æquo mihi eius benefi-
cium erit, ſiue innocentem me ſcierit eſſe, ſiue uoluerit. Interim magnum miſeriarum
mearum ſolatium eſt, uidere miſericordiam eius totum orbem peruagantem, quæ quũ
ex ipſo angulo, in quo ego defixus ſum, complures multorũ iam annorũ ruina obru-
tos effoderit, & in lucem reduxerit, non uereor ne me unum tranſeat. Ipſe autem opti-
me nouit tempus, quo cuiq; debeat ſuccurrere: ego omnem operam dabo, ne perueni
re ad me erubeſcat. O felicem clementiam tuam Cæſar, quæ efficit ut quietiorem ſub
te agant uitam exules, quàm nuper ſub Caio agere principes, Non trepidant, nec per
ſingulas horas gladium expectant, nec ad omniũ nauium conſpectum pauent. Per te
habent,

habent,ut fortunæ ſæuientis modum,ita ſpem quoque melioris eiuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet ea demum fulmina eſſe iuſtiſsima, quæ etiam percuſsi colunt.

CA. XXXIII Hic itaq; princeps,qui publicũ omnium hominum ſolatiũ eſt, aut me omnia fallũt, aut iam recreauit animũ tuũ,et tam magno uulneri maiora adhibuit remedia,iam te omni cõfirmauit modo, iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem compelleris, tenaciſsima memoria retulit, Iam omnium præcepta ſapientũ tibi facundia explicuit. Nullus itaq; melius has alloquendi partes occupauerit,aliud habebũt hoc dicente pondus uerba,uelut ab oraculo emiſſa,omnem uim doloris tui diuina eius cõtundet autoritas. Hũc itaq; tibi puta dicere, non te ſolũ fortuna deſumpſit ſibi, quem tam graui afficeret iniuria. Nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt,aut fuit ſine aliqua comploratione. Tranſibo exempla uulgaria,quæ etiam ſi minora, tamen mira ſunt. Ad faſtos te et annales perducã publicos,uides omnes has imagines,quæ impleuere Cęſareũ atriũ, nulla non harũ aliquo ſuorũ incõmodo inſignis eſt, nemo nõ ex iſtis in ornamentum ſeculorũ refulgentibus uiris, aut deſiderio ſuorũ tortus eſt, aut à ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referã Scipionẽ Africanũ, cui mors fratris in exilio nunciata eſt? Is frater qui eripuit fratrẽ carcere,non potuit eripere fato. Et quàm patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit, cũctis apparuit. Eodem enim die quo Scipio Africanus uiatoris manibus fratrẽ abſtulerat, tribuno quoq; plebis priuatus interceſſit,tam magno tamẽ fratrẽ deſiderauit hic animo,quàm defenderat. Quid referã Aemilianũ Scipionẽ, qui uno penè eodemq; tempore ſpectauit patris triumphũ, duorumq; fratrũ funera,adoleſcentulus tamen,ac propemodũ puer, tanto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum Pauli triumphũ concidentis ſubitã uaſtitatẽ, quanto debuit ferre

C. XXXIIII uir in hoc natus,ne urbi Romanæ aut Scipio deeſſet,aut Carthago ſupereſſet. Quid referam duorũ Lucullorũ diremptã morte cõcordiã? Quid Pompeios, quibus ne hoc quidem ſæuiens reliquit fortuna,ut una deniq; conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primũ ſorori ſuperſtes, cuius morte optime cohærentis Romanæ pacis uincula reſoluta ſunt. Idemq; uixit ſuperſtes optimo fratri, quẽ fortuna in hoc erexerat, ne minus alte eũ deijceret,quàm patrẽ deiecerat,& poſt hunc tamẽ caſum Sextus Pompeius non tantũ dolori, ſed bello ſuffecit. Innumerabilia undiq; exempla ſeparatorũ morte fratrũ ſuccurrunt,imò contra uix ulla unquam horũ paria cõſpecta ſunt unà ſeneſcentia,ſed contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis,ut fortunam ullis quæratur luctum intuliſſe, quam ſciet etiã Cæſarũ lachrymas concupiſſe. Diuus Auguſtus amiſit Octauiam ſororẽ chariſsimã,& ne ei quidem rerũ natura lugendi neceſsitatem abſtulit,cui cœlum deſtinauerat: imò uerò idem omni genere orbitatis uexatus,ſororis filium ſucceſsioni præparatum ſuæ perdidit. Deniq; ne ſingulos eius luctus enumerem,& generos ille amiſit,& liberos,& nepotes. At nemo magis ex omnibus mortalibus hominem eſſe ſe,dum inter homines erat ſenſit,nũc tot tantoſq; luctus cepit rerum omnium pacatiſsimum eius pectus,uictorq; diuus Auguſtus nõ gentium tantummodo externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius Cæſar diui Auguſti auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis ſuæ annos Lucium fratrum chariſsimum ſibi,princeps iuuentutis principem eiuſdem iuuentutis amiſit in apparatu Parthici belli, & grauiore multo animi uulnere quàm poſtea corporis ictus eſt, quod utrumque pijſsime idem & fortiſsime tulit. Cæſar patruus meus Druſum Germanici patrem,minorem natu quàm ipſe erat fratrem,intima Germaniæ recludentem,et gentes ferociſsimas Romano ſubijcientem imperio,in cõplexu & oſculis ſuis amiſit, modum tamen lugendi non ſibi tantum, ſed etiam alijs fecit,ac totum exercitũ,non ſolum mœſtum,ſed etiam attonitum,corpus Druſi ſui ſibi uendicantem,ad mortem Romani luctus redegit,iudicauitq; non militandi tantum diſciplinam eſſe ſeruandam, ſed etiã dolendi. Non potuiſſet ille lachrymas alienas compeſcere, niſi prius preſsiſſet ſuas.

CA. XXXV M. Antonius auus meus, nullo minor niſi eo à quo uictus eſt, tunc cum Rempub. conſtitueret,& triũphali poteſtate præditus, nihil ſupra ſe uideret, exceptis uero duobus collegis omnia infra ſe cerneret,fratrẽ interfectũ audiuit. Fortuna impotens quales ex humanis malis tibi ipſa ludos facis. Eo ipſo tempore quo Marcus Antonius ciuium

uium ſuorum uitæ ſedebat mortiſq; arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte uulnus eadem magnitudine animi Marcus Antonius, qua omnia alia aduerſa tolerauerat, & hoc fuit ei lugere, uiginti legionū ſanguine fratri parentare. Sed ut omnia alia exempla præteream, ut in me quoq; ipſo alia taceam funera, bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt, bis intellexit lædi me poſſe, uinci non poſſe. Amiſi Germanicum fratrem, quem quomodo amauerim intelligit profecto quiſquis cogitat, quomodo ſuos fratres, pij fratres ament. Sic tamen affectu meum rexi, ut nec relinquerem quicquã quod exigi deberet à bono fratre, nec facerẽ quod reprehendi poſſet in principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem oſtendere quàm nihil ſacrū intactumq; ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat deos paritura. Nemo itaq; miretur aliquid ab illa, aut crudeliter fieri, aut inique. Poteſt enim hæc aduerſus priuatas domos ullam æquitatẽ noſſe, aut ullam modeſtiam, cuius implacabilis ſæuitia, totiens ipſa funeſtauit puluinaria: Faciamus licet illi conuicia, non noſtro tantum ore, ſed etiam publico, non tamen mutabitur, aduerſus omnes ſe preces, omneſq; ceremonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit, nihil inauſum ſibi reliquit, nihil intactū. Ibit uiolentior per omnia, ſicut ſemper eſt ſolita. Eas quoque domos auſa eſt iniuriæ cauſa intrare, in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere ueſtem. Hoc unum obtineamus ab illa uotis ac precibus publicis, ſi nondum illi genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc principem, lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacratum uelit. Diſcat ab illo clementiam, atq; à mitiſsimo omniū principe mitis fieri. Debes itaq; omnes intueri eos, quos pauloante retuli, aut aſcitos cœlo, aut proximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoq; porrigentem manus, quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euicendis doloribus, & in quantum modo homini fas eſt per diuina ire ueſtigia. Quamuis in alijs rebus dignitatum magna diſcrimina, uirtus in medio poſita eſt, neminem dedignatur, qui modo dignum ſe illa iudicat. Optime certe illos imitaberis, qui cum indignari poſſent non eſſe ipſos expertes huius mali, tamen in hoc uno ſe cæteris exæquari hominibus non iniuriam, ſed ius mortalitatis iudicauerūt, tulerūtq;, nec nimis acerbe & aſpere quod acciderat, nec molliter & effœminate. Nam & non ſentire mala ſua non eſt hominis, et non ferre, non eſt uiri. Non poſſum tamen cum omnes circumiuerim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpẽdum, quem rerum natura in exitiū opprobriumq; humani generis ædidit, à quo imperiū euerſum, aduſtum funditus principis pijſsimi recreat clementia. C. Cæſar amiſſa ſorore Druſilla, is homo qui non magis dolere quàm gaudere principaliter poſſet, conſpectum, conuerſationem'q; ciuium ſuorum profugit, exequijſq; ſororis ſuæ non interfuit, iuſta ſorori non præſtitit, ſed in Albano ſuo ſeceſsit, ac foro & aduocatis, & huiuſmodi alijs occupationibus acerbiſsimi funeris eleuabat mala. Proh pudor imperij, principis Romani lugentis ſororem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſa inconſtantia, modo barbam capillumq; ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nunquam ſatis certus utrum lugeri uellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore quo templa illi conſtituebat ac puluinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſsima afficiebat animaduerſione. Eadem enim intemperie animi aduerſarum rerum ictus ferebat, qua ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum intumeſcebat modum. Procul iſtud exemplum ab omni Romano uiro, luctū ſuum aut intempeſtiuis uacare luſibus, aut ſordium ac ſqualloris fœditate iritare, aut alienis malis oblectare, minime humano ſolatio. Tibi uero nihil ex conſuetudine mutandum tua. Quoniamquidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ optime & felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatẽ, eademq; & ornamenta hominum maxima ſunt & ſolatia. Nunc itaq; ſtudijs tuis immergere, acrius nunc illa tibi uelut munimenta animi circūda, nec ex ulla tibi uelut tui parte, inueniat introitū dolor. Fratris quoq; tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monimento tuorū. Hoc enim unum eſt rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas

CA. XXXVI (margin, beside "Hoc unum obtineamus")

C. XXXVII (margin, beside "Nunc itaq;")

noceat,

noceat, nulla conſumat uetuſtas. Cætera quæ per conſtructionẽ lapidũ & marmoreas
moles, aut terrenos cumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propaga
runt longam diem, quippe & ipſa intereũt. Immortalis eſt ingenijs memoria, hãc tuo
(for. durato) fratri largire, in hac eum colloca, & melius illum † diutino ſemper cõſecrabis ingenio,
quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiamſi nunc agi apud
te cauſa eius nõ poteſt, omnia illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum quod aliquid eripuit,
inuita ſunt: tunc tamen erit agenda, cum primum æquiorem te illi iudicem dies fecerit:
tunc enim poteris in gratiam cum illa redire: Nam multa prouidit quibus hanc emen-
daret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Deniq; ipſum quod abſtulit,
ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, noli adeſſe dolori tuo. Poteſt qui-
dem eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis, rurſus magna attenuare,
& ad minima ducere. Sed alio iſta uires ſeruet ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum con
ferat. Sed tamen diſpice, ne hoc iam quoq; ſit ſuperuacuum. Aliquid enim à nobis na-
tura exigit, plus uanitate contrahitur. Nũquam autem ego à te, ne ex toto mœreas exi-
gam. Et ſcio inueniri quoſdã duræ magis quàm fortis prudentiæ uiros, qui negent do-
liturum eſſe ſapientem. Hi uerò uidentur nunquã in huiuſmodi caſum incidiſſe. Alio-
quin extudiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſsionem eos ueri etiã in-
uitos compuliſſet. Satis præſtiterit oratio, ſi id unum ex dolore, quod et ſupereſt & ab-
undat exciderit. Nam ut quidem nullum omnino ſecum patiatur, nec ſperandum ulli,
nec concupiſcendum eſt. Hũc potius modum ſeruet, qui nec impietatem imitetur, nec
inſaniam, & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mẽtis eſt, nec motæ, Fluant lachrymæ,
ſed eædem deſinant, trahantur ex imo pectore gemitus, ſed ibidẽ & finiantur. Sic rege
animum tuum, ut & ſapientibus te approbare poſsis & fratribus. Effice ut frequenter
fratris tui memoriã tibi uelis occurrere, ut illum & ſermonibus celebres, & aſsidua re-
cordatione repræſentes tibi. Quod ita deniq; conſequi poteris, ſi tibi memoria eius iu-
cundam magis quàm flebilem feceris. Naturale eſt enim ut ſemper animus ab eo refu-
giat, ad quod cum triſticia reuertitur. Cogita modeſtiã eius, cogita in rebus agendis ſo-
lertiam, in exequendis induſtriam, in promiſsis conſtantiã. Omnia dicta eius ac facta
& alijs expone, & tibimetipſe cõmemora. Qualis fuerit cogita, qualiſq; ſperari potue-
rit. Quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſsit? Hæc utcunq; potui, longo iam
ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui, quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo,
aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita quàm non poſsit is alienæ uacari conſola
tioni, quem ſua mala occupatum tenent, & quàm nõ facile latina ei uerba homini ſuc-
currant, quem barbarorum inconditus grauiſq; fremitus circumſonat.

IN FRAGMENTVM AD POLYBIVM.

Statim in initio. Noſtra corpora. alius noſtra compares. Cap. 21. Voles enim longum eſſe, quod iturum eſt. Rodolphus diuinauit, quod iuturum eſt. Opinor legendum, Nolis enim longum eſſe, quod irritum eſt.

Cap. 21. Ecce eum dolorem. Poſt hæc uerba quidam codex habebat, illi nomine Polybio, qui eius eſt frater. Verum ſatis apparet hæc adiecta ab interprete.

Cap. 26. Vt poßit per ordinẽ ſuũ principis maximi officiũ geri, ubiq; animi eſt. Rodolphus diuinat, ubiq; aſtricti animi eſt. At non placet. Propius uerò eſt ut legamus, ubi quies animi eſt: ut uox, ut, habeat uim concedentis.

LVCII ANNEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

NIſi te Martia ſcirem tam longe ab infirmitate muliebris animi quàm
à cæteris uitijs receſsiſſe, & mores tuos uelut antiquũ aliquod exem-
plar aſpici, non auderem obuiam ire dolori tuo, cui uiri quoq; liben-
ter hærent & incumbunt. Nec ſpem accepiſſem, tam iniquo tempo-
re, tam iniquo iudice, tam inuidioſo crimine, poſſe me efficere, ut for-
tunam tuam abſolueres. Fiduciã mihi dedit, exploratum iam robur
animi, & magno experimento approbata uirtus tua. Non eſt ignotũ
qualem te in perſona patris tui geſſeris, quem non minus quàm liberos dilexiſti, exce-
pto eo, quod non optabas ſuperſtitẽ, nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quæ-

dam contra bonum morem magna pictas. Mortem A. Cremutij Cordi parentis tui quantum poteras inhibuiſti. Poſtquam tibi aperuit inter Seianianos ſatellites illam unam patriæ ſeruitutis fugam, nō fauiſti conſilio eius, ſed dediſti manus uicta, fudiſtiq; lachrymas palàm, & gemitus deuoraſti, non tamen hilari fronte texiſti, Et hoc illo ſeculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliquem ſpiritum mutatio temporum dedit, ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſuppliciū, in uſum hominum reduxiſti, et à uera uindicaſti morte, ac reſtituiſti in publica monumēta libros, quos uir ille fortiſſimus ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudijs, magna illorum pars arſerat: optime de poſteris, ad quos ueniet incorrupta rerū fides, autori ſuo magno imputata: optime de ipſo, cuius uiget uigebitq; memoria, quamdiu fuerit in precio Romana noſci, quamdiu quiſquam erit, qui reuerti uelit ad acta maiorum, quamdiu quiſquam erit qui uelit ſcire quid ſit uir Romanus, qui ſubactis iam ceruicibus omnium, et ad Syllanum iugum adactis, indomitus ſit homo, ingenio, animo, manu, liber. Magnum mehercule detrimentū R.P. ceperat, ſi illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem correptum, in eloquentiam & libertatem non eruiſſes, Legitur, floret in manus hominum in pectora receptus, uetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum cito ſcelera quoq; quibus ſolis memoriam meruerunt tacebunt. Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad ſexum tuum reſpicere, Vetuit ad uultum quem tot annorum continua triſticia, ut ſemel obduxit, tenet. Et uide quàm non ſurrepam tibi, nec furtum facere affectibus tuis cogitem: Antiqua mala in memoriam reduxi, & uis ſcire hanc quoq; plagam eſſe ſanandam, oſtendi tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaq; molliter agunt & blandiuntur. Ego confligere cum tuo mœrore cōſtitui, & defeſſos exhauſtosq; oculos, ſi uerum audire uis, magis iam ex conſuetudine quàm ex deſiderio fluentes continebo, ſi fieri potuerit fauente te remedijs tuis, ſin minus, uel inuita, teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? Omnia in ſuperuacuum tentata ſunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, autoritates magnorum & affinium tibi uirorum: ſtudia, hæreditarium & paternum bonum, ſurdas aures irrito, ac uix ad breuem occupationem proficiente ſolatio tranſeunt. Iſtud idem remedium naturale temporis quod maximas crumnas componit, in te una uim ſuā perdidit: tertius iam præterijt annus, cum interim nihil ex illo impetu cecidit, renouat ſe, & corroborat quotidie luctus, & iā ſibi ius mora fecit, eoq; adductus eſt, ut putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia uitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt oppreſſa ſint: ita quoq; triſticia & miſeria, & in ſe ſæuitia, ipſa nouiſſime acerbitate paſcuntur, & fit infelicis animi, praua uoluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationē accedere, leuiore medicina fuiſſet oriens adhuc reſtingenda mali uis: uehementius contra inueterata pugnandū eſt. Nam uulnerum quoq; ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & uruntur, et in altum reuocantur, & digitos ſcrutantiū recipiunt, ubi corrupta in malum ulcus ſe uerterunt, difficilius curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter aſſequi tam durum dolorem. Frangendus eſt.

CAP. II

Scio à præceptis incipere omnes qui monere aliquē uolunt, & in exemplū deſinere. Mutari hunc interim ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. Quoſdam ratio ducit, quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & autoritas, quæ liberum non relinquat animum ad ſpecioſa ſtupendi. Duo tibi ponam ante oculos maxima & ſexus & ſeculi noſtri exempla, Alterius fœminæ quæ ſe tradidit ferendam dolori, Alterius quæ pari affecta caſu, maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed cito animum in ſedem ſuam repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera uxor, amiſerunt filios iuuenes, utraq; ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellū, cui & auunculus & ſocer incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret, adoleſcentem animo alacrem, ingenio impotentem, ſed frugalitatis continentiæq;, in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem laboris, uoluptatibus alienum, quantumcunq; imponere illi auunculus, & (ut ita dicam) inædificare uoluiſſet, laturum. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitę ſuæ tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admiſit uo

ces,ſalutare aliquid afferentes.Nec auocari quidem ſe paſſa eſt,intenta in unam rem,et
toto animo affixa. Talis per omnem uitam fuit,qualis in funere,non dico ex luctu tan
to conſurgere, ſed alleuari recuſans, ſecundam orbitatem iudicans lachrymas omitte
re.Nullam habere imaginem filij chariſſimi uoluit,nullam ſibi fieri mentionem. Ode
rat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium tran
ſiſſe,ſibi promiſſa felicitas,tenebris & ſolitudini familiariſſima.Ne ad fratrem quidem
reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alioſq; ſtudiorum ho
nores reiecit,et aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit,à ſolennibus officijs ſeducta
& ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, defodit ſe &
abdidit. Aſſidentibus liberis nepotibus lugubrem ueſtem non depoſuit, non ſine con
tumelia omnium ſuorum, quibus ſaluis orba ſibi uidebatur.

CAP. III. Diua Liuia amiſerat filium Druſum magnum futurum principem, iam magnum
ducem. Intrauerat ipſe penitus Germaniam, & ibi ſigna Romani fixerunt, ubi uix ul
los eſſe Romanos notum erat. In expeditione uictor deceſſerat,ipſis illum hoſtibus æ
grum cum ueneratione, & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expediebat
audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obierat, ingēs ciuium
prouinciarumq;,& totius Italiæ multitudo, per quam effuſis in officium lugubre mu
nicipijs,colonijsq;,uſq; in urbem ductum erat funus triumpho ſimillimū. Non licue
rat matri ut filij oſcula gratumq; extremi ſermonē oris hauriret,longo itinere reliquias
Druſi ſui proſecuta,tot per omnem Italiam ardentibus rogis,quaſi totiens illum amit
teret iritata. Vt primum tamē intulit tumulo, ſimul & dolorem ſuum poſuit,nec plus
doluit quàm aut honeſtum erat,aut Cæſare,aut æquo maius.Non deſijt itaq; Druſi ſui
celebrare nomen,utiq; illum ſibi priuatim publiceq; repræſentare, & libentiſſime de il
lo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius nemo poſſet retinere & frequentare,
quin illam triſtem ſibi redderet. Elige itaq; utrum exemplū putas probabilius, ſi illud
prius ſequi uis,eximis te numero uiuorum. Auerſaberis & alienos liberos & tuos, ip
al. omen ſumq; deſiderabis triſte matribus † agmen occurrere. Voluptates honeſtas permiſſas,
tanquā parum decoras fortunæ tuæ reijciēs,inuiſam habebis lucem, & ætati tuæ quod
non præcipitet te quamprimum & finiat,infeſtiſſima eris. Quod turpiſſimū effreniſſi
mumq; eſt animo tuo,in meliore noto parte,oſtendes te uiuere nolle, mori non poſſe.
Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris,moderatius ac mitius eris in æru
mnis,nec te tormentis macerabis. Quę enim maior eſt amentia,pœnas à ſe illicitas exi
gere, & mala ſua augere. Quam in omni uita ſeruaſti, morum probitatem & uerecun
diam,in hac quoq; re pręſtabis. Eſt enim quædam & dolendi modeſtia: illum ipſum iu
uenem digniſſime quietum, quem ſemper nominatū, cogitatumq; faciet, meliore po
nes loco,ſi matri ſuæ qualis uiuus ſolebat,hilaris, & cum gaudio occurrit.

CAP. IIII. Nec te ad fortiora ducam præcepta,ut humano ferre humana iubeam modo,ut ipſo
funebri die oculos matris exſiccem. Ad arbitrum tecum ueniam. Hoc inter nos quæ
retur, utrum magnus eſſe debeat an perpetuus. Non dubito quin Liuiæ Auguſtæ,
quàm familiariter coluiſti, magnum tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum concilium
uocat: Illa in primo furore, cum maxime impatientes feroceſq; ſunt miſeriæ, ſe conſo
landam philoſopho uiri ſui præbuit, & multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa, pluſ
quam populum Romanum, quem nolebat triſtem triſticia ſua facere, pluſquam Au
guſtum qui ſubducto altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinādus erat:
pluſquam Tyberium filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto genti
bus funere, nihil ſibi niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, ut opinor, aditus illi fuit, hoc
principium apud fœminam opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam. Vſque in hunc
diem Liuia (quantum quidem ego ſciam,aſſiduus uiri tui comes, cui non tantum quæ
in publicum emittūtur nota ſunt, ſed omnes quoq; ſecretiores animorum ueſtrorum
motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam repræhenderet. Nec id in
maioribus modo obſeruaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam
principum iudicem, uelles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio col
locatis, quàm multarum rerum ueniam dare, & nullius petere. Seruandus itaque ti
bi in hac

bi in hac re tuus mos eſt, Ne quid committas quod minus aliterúe factum uelis.

CAP. V

Deinde rogo atq; obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præſtes. Non eſt enim quod ignores, omnes hos neſcire, utrum aliquid loquantur coram te de Druſo, an nihil, ne aut obliuio clariſſimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mentio tibi: cum ſecedimus, & in unum cōuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit ſuſpectu celebramus, coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaq; maxima uoluptate, filij tui laudibus, quas non dubito quin uel impendio uitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omne ſis prorogatura: quare patere, imò accerſe ſermones quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamq; filij tui, nec hoc graue duxeris cæterorū more, qui eiuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorem fortunam tuam, quà deterior eſt aſpicis. Non conuertiſti te ad conuictus filij tui, occurſus iucundos, nō ad pueriles dulceſq; blandicias, nō ad incrementa ſtudiorum. Vltimam illam faciem rerum premis. Illi tanquam ipſa per ſe parum horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne obſecro te concupieris peruerſiſſimam gloriam, infeliciſſimam uideri.

CAP. VI

Simul uerò cogita, non eſſe magni animi ſe rebus proſperis fortem gerere, ubi ſecundo curſu uita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obſequens uentus oſtendit. Aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne ſubmiſeris te, imò cōtra fige ſtabilē gradum, & quicquid onerum ſupra cecidit ſuſtine, primo duntaxat ſtrepitu contenta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo animo. Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtēdit ex amiſſo nepotes. Tuum illic Martia negocium actum, tibi Arius aſſedit, & mutata perſona conſolatus eſt, Sed puta Martia ereptum tibi amplius quàm unquam ulla mater amiſerit. Non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fata uincūtur, conferamus, eat omnis inter luctus dies, noctem ſine ſomno triſticia conſumat, ingerantur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat, Atq; ſeſe omni genere ſæuitiæ, profecturus mœror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur, ſi ſors immota, & in æternum fixa, nulla miſeria mutatur, & mors tenuit quicquid abſtulit, deſinat dolor qui perit. Quare regamur, nec nos iſta uis tranſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia uela deſeruit, permiſit tempeſtati nauem. At ille uel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.

CAP. VII

At enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt, nam in diſceſſu non ſolum amiſſione chariſſimorū neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoq; animorum contractio. Sed plus eſt quod opinio adijcit, quàm quod natura imperauit. Aſpice mutorum animalium quàm concitata ſunt deſideria, & tamen quàm breuia. Vaccarū uno die alteróue mugitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille amenſq; diſcurſus eſt. Feræ cum ueſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſyluas peruagatæ, cum ſæpe ad cubilia expilatæ redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum ſtridore magno inanes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietæ, uolatus ſuos repetunt. Nec ulli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi homini, qui adeſt dolori ſuo, nec tantum quantū ſentit, ſed quantum conſtituit afficitur. Vt ſcias autem nō eſſe naturale luctibus frangi, primum magis fœminas quàm uiros, magis barbaros quàm placidos eruditæq; gētis homines, magis indoctos quàm doctos, eadem orbitas uulnerat: atqui ea quæ à natura uim acceperunt, eadem in omnibus ſeruant. Apparet non eſſe naturale, quod uarium eſt. Ignis omnes ætates, omnium urbium ciues tam uiros quàm fœminas, quia naturaliter, uret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam. Quare? quia uires illi à natura datæ ſunt, quæ nihil impium conſtituit. Paupertatem, lucrum, ambitionem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit, & imbecillum impatientemq; reddit præſumpta opinio de non timendis terribilis.

CAP. VIII

Deinde quod naturale eſt non decreſcit mora. Dolorem dies conſumit, licet contumaciſſimum quotidie inſurgentem, & contra remedia efferueſcentem, tamen illum efficaciſſimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidem tibi Martia etiamnum ingens triſticia, & iam uidetur duxiſſe callum non illa concitata, qualis in illo fuit, ſed pertinax & obſtinata, Tamen hanc quoq;

ætas tibi minutatim eximet, quoties aliud egeris, animus relaxabitur, nunc teipſa cuſtodis. Multum autem intereſt, utrum tibi permittas mœrere an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ conuenit, finem luctus potius facere quàm expectare, nec illum operiri diem quo te inuita dolor deſinat, ipſa illi renuncia.

IX Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ iuſſu? quod nihil nobis mali antequam eueniat proponimus, ſed ut immunes ipſi, & aliud & pacatius ingreſſi iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot prę ter domum noſtram ducuntur exequiæ, de morte non cogitamus: tot acerba funera, nos togam noſtrorum infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis ſucceſſionem animo agitamus. Tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit, & nobis nunquam in mentem uenit, noſtras quoq; opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaq; magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante prouiſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt circa te uibraſſe? uelut murũ aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locũ, & arduum aſcenſu, inermis adeas, expecta uulnus, & illa ſuperne uolantia cum ſagittis piliſq; ſaxa, puta in tuum librata corpus, quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt, exclama, Non decipies me fortuna, nec ſecuram aut negligentẽ opprimes. Scio quid pares, alium percuſſiſti, me petiſti. Quis unquam res ſuas quaſi periturus aſpexit? Quis unquam noſtrum de exilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? Quis non, ſi admoneatur ut de ſuis cogitet, tanquam dirum omen reſpuat, & in capita inimicorum, aut ipſius intempeſtiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurũ. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis uides eueniſſe? Egregiũ uerſum & dignum audiui, eſt enim è populo, Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. Ille amiſit liberos, & tu amittere potes. Ille damnatus eſt, & tua innocẽtia ſub ictu eſt. Terror decipit. Hic effœminat, dum patimur, quæ nunquam pati nos poſſe præuidimus. Aufert uim præſentibus malis, qui futura proſpexit.

CAP.X Quicquid eſt hoc Martia quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla arua, & excluſorum clientium turba, referta ueſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniunx, cæteraq; ex incerta & mobili ſorte pendentia, alieni commodatiq; apparatus ſunt, nihil dono datur, collaticijs, & ad dominum redituris inſtrumentis ſcena adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur, pauca uſq; ad finem perſeuerabunt, Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti, mutuo accepimus. Vſus fructus noſter eſt, cuius tempora ille arbiter muneris ſui temperat. Nos oportet in promptu habere, quæ in certũ diem data ſunt, & appellatos ſine querela reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo noſtros, & quos ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos præcedere iuſtiſſimum ipſorum uotum eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate eorum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus † metuere ut receſſura, imò tanquã recedentia: quicquid à fortuna datum eſt, tanquam exemplo abiturum poſſideat. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & ſine dilatione omne gaudium aduertite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam aduocationem dedi. Nihil de hac hora, Feſtinandum eſt. Inſtat à tergo mors, iam deficiet iſte comitatus. Iam contubernia iſta ſublato clamore ſoluentur. Rapina rerum omnium eſt. Miſeri neſcitis in fugam uiuere. Si mortuũ tibi filium doles, eius temporis quo natus eſt, crimen eſt. Mors enim illi naſcenti determinata, & in hanc legem datus, hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur, In regnum fortunæ, & quidem durum atq; inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna paſſuri, corporibus noſtris impotẽter, contumelioſe, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, uel in pœnam admotis, uel incertis, alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut littus explodet, ſed in alicuius uentrem immenſæ beluæ detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos, diu inter uitam mortemq; detinebit, ut uaria & libidinoſa, mancipiorumq; ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus eſt partes deflere? Tota uita flebilis eſt. Vrgebunt noua incommoda priuſquam ueteribus

d.metiri

ueteribus ſatisfeceris. Moderandus eſt itaq; nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum.

CAP. XI.

Quæ demum iſta tuæ publicæq; conditionis obliuio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti, putre ipſa fluidumq; corpus, & caſibus morbiſq; repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida et ęterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decurrit adhunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Hæc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris deſidet, in templis precatur turba, non diſpari gradu uadit. Et quę diligis ueneraris, & quæ deſpicis, unus exæquabit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis aſcripta uox γνῶθι σεαυτόν. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum uas, & quodlibet fragile, iactatu, non tempeſtate, ut diſſiperis eſt opus. Vbicunq; arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? imbecillimum corpus, & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuslibet uictima: ex infirmis fluidiſq; contextum, & liniamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus & laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & ocio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modum inopia rumpit. Anxiæ ſolicitæq; tutelæ, precarij ſpiritus, & male inhærentis, qua parum repentinum audiet ex improuiſo ſonus auribus grauis excutit. Soli ſemper ſibi nutrimentum uitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua ſingulis opus eſt. Nunquid enim ut concidat, res magni momenti eſt? Odor illi saporq;, & laſſitudo, & uigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus uiuere non poteſt, mortifera ſunt. Quocunq; ſe mouet infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatuq; non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſis atq; offenſionibus morbidũ, putre, † cauſaq; fletus uitam auſpicatum: cæterum quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet, In quantas cogitationes oblitum conditionis ſuæ uenit. Immortalia æterna uolutat animo, & in nepotes pronepoteſq; diſponit, cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc quod ſenectus uocatur, pauci ſunt circuitus annorum.

al. caſurum, fletu

CAP. XII.

Dolor tuus ô Martia, ſi modo tibi ulla ratio eſt, utrũ ſua ſpectat incõmoda, an eius qui deceſſit? Vtrũ te amiſſo filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cepiſti, an quod maiores, ſi diu uixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæq; perceperant: ſi confeſſa fueris percepiſſe magnas uoluptates, oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Peruenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione, niſi forte hi qui catulos aueſq;, & friuola animorum oblectamenta ſumma diligentia nutriũt, fruuntur aliqua uoluptate ex uiſu tactuq;, & blanda adulatione mutorũ, liberos nutrientibus non ipſa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil induſtria eius contulerit, licet nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit ſua, ipſum quod habuiſti quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, non maior. Melius tamen tecum actum eſt quàm ſi omnino non contigiſſet. Quoniam ſi ponatur electio, utrum ſatius ſit non diu felicem eſſe, an nunquam, eſt melius, diſceſſura nobis bona quàm nulla contingere. Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenq; filij expleturum habuiſſe, an tantæ indolis quantæ tuus fuit? Iuuenis cito prudens, cito maritus, cito pater, cito omnis officij curioſus, cito ſacerdos, omnia tanquam proſpera. Nulli ferè & magna bona & diuturna contingunt. Non durat, nec ad ultimum exit niſi lenta felicitas. Filium tibi dij immortales nõ diu dant. Statim tibi talem dederunt, qualis diu effici poteſt. Ne illud dicere quidem potes, electam te à dijs, cui frui non liceret filio. Circunfer per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculos, occurrent paſſim ubiq; qui maiora ſenſerunt, iſta magni iudices ſenſerunt principes. Ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt, puto ut noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circunſpice, inquam, omnes, nullam miſeram nominabis domum, quæ non inueniat in miſeriore ſolatiũ. Non, mehercule, tam male de moribus ſentio tuis, ut putem poſſe te leuius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. Maleuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam, non ut ſcias hoc ſolere

hominibus accidere (Ridiculum eſt enim mortalitatis exempla colligere) ſed ut ſcias
fuiſſe multos qui lenierunt aſpera, ferendo placide. A feliciſſimo incipiam. Lucius Syl
la filium amiſit, nec ea res, aut maliciã eius & acerrimam uirtutẽ in hoſtes ciuesq; contu
dit, aut effecit, ut cognomẽ illud uſurpaſſe ſaluo uideretur, quod amiſſo filio aſſumpſit,
nec odia hominum ueritus, quibus male nimis ſecundæ res conſtant, nec inuidiã deo-
rum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum iudicatas
habeatur, qualis Sylla fuerit, at inimici fatebuntur bene illum arma ſumpſiſſe, bene po
ſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſi-
mos peruenit. Nec nimis admiretur Gręcia illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nuncia
ta filij morte tibicinem tantũ tacere iuſſit, & coronã capiti detraxit, cætera rite perfecit.

CAP.XIII Puluillus hoc fecit pontifex, cui poſtem tenenti & capitolium dedicanti mors filij
nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſolennia pontificalis carminis uerba
concepit, gemitu nõ interrumpente precationem, & ad filij ſui nomen, Ioue propicia-
to. Putaſſes eius luctus aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus
ab altaribus publicis, & fauſta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule
fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos ne iratos
quidem deſtitit. Idem tamen ut redijt domum, & impleuit oculos, & aliquas uoces fle-
biles miſit, & peractis, quæ mos erat præſtare defunctis, ad capitolium hilari redijt uul
tu. Paulus circa illos nobiliſſimi triumphi dies, quo uictum ante currum egit Perſæ in-
clyti regis nomẽ, duos filios in adoptionem dedit, quos ſibi ſeruauerat extulit. Quales
retentos putas, cum inter cõmodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu uacuum Pauli cur
rum Po. Ro. aſpexit. Cõcionatus eſt tamẽ, & egit dijs gratias, quod compos uoti factus
eſſet. Precatum enim ſe, ut ſiquid ob ingentem uictoriam inuidiæ dandum eſſet, id ſuo
potius quàm publico damno lueretur. Vides quàm magno animo tulerit, orbitati ſuæ
gratulatus eſt, & qui magis poterat mouere tãta mutatio? ſolatia ſimul atq; auxilia per-
didit. Non contigit tamen triſtem Paulum Perſæ uidere. Quid nunc te per innumera-
bilia magnorum uirorum exempla ducam, & quęram miſeros, quaſi non difficilius ſit
inuenire felices? Quota quæq; domus uſq; ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit,
in qua non aliquid turbatum ſit? Vnũquenq; animo occupa, & ex eo magiſtratu cita-
Lucium ſi uis Bibulum, & C. Cæſarem, uidebis inter collegas & inimiciſſimos concor
dem fortunam. Lucij Bibuli melioris quàm fortioris uiri duo ſimul filij interfecti ſunt,
Aegyptio quidem militi ludibrio habiti, ut non minus ipſa orbitate, autor eius, digna
res lachrymis eſſet. Bibulus tamen qui toto honoris ſui anno ob inuidiam collegæ do-
mi latuerat, poſtero die quàm geminum funus renunciatum eſt, proceſſit ad ſolita in
publicum officia. Quid minus poteſt quàm unum diem duobus filijs dare? Tam cito
liberorum luctum finiuit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum Britanniã pera
graret, nec oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audiuit deceſſiſſe filiam, publica
ſecum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, nõ æquo laturus animo quen-
quam alium eſſe in Repub. magnum, & modũ impoſiturus incremẽtis, quoniam gra-
uia illi uidebantur, cum incommune creſcerent: tamen intra tertium diem imperato-
ria obijt munia, & tam cito dolorem uicit, quàm omnia ſolebat.

CAP.XIIII Quid aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uio-
lare fortuna, ut ſic quoq; generi humano proſint, oſtendentes, ne eos quidem qui dijs
geniti deosq; genituri dicantur, ſic ſuam fortunã in poteſtate habere, quemadmodum
CAP. XV alienam. Diuus Auguſtus amiſſis liberis, nepotibus, exhauſta Cæſarum turba,
adoptatione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter tanquam eius iam res age-
batur, cuius quàm maxime intererat, de dijs neminem queri. Tib. Cæſar & quem ge-
nuerat, & quem adoptauerat amiſit, ipſe tamen pro roſtris laudauit filium, ſtetitq; in
conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis ocu-
los à funere arceret, & flente populo Romano non flexit uultum: experiendum ſe de-
dit Seiano ad latus ſtanti, quàm patienter poſſit ſuos perdere. Vides ne quanta copia
uirorum maximorum ſit, quos non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot
al. uidelicet animi bona, tot ornamenta publice priuatimq; congeſta erant? Sed † uide ut in orbem
iſta

iſta tempeſtas,& ſine delectu uaſtat omnia,agitq; ut ſua. Iube ſingulos conferre rationem,nulli contigit impune naſci.

CAP. XVI.

Scio quid dicas,oblitus es fœminam te conſolari,uirorũ refers exempla. Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egiſſe,et uirtutem illarũ in arctum retraxiſſe? Par illis,mihi crede,uigor,par ad honeſta libera facultas, dolorem, laborem ex æquo (ſi cõſueuere) patiuntur. In qua iſtud urbe,dij boni,loquimur,in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantum non in uiros tranſcripſimus,Equeſtri inſidiens ſtatuæ in ſacra uia celeberrimo loco Clœlia,exprobrat iuuenibus noſtris puluinũ aſcendẽtibus, in ea illos urbe ſic ingredi,in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod tibi ſi uis exempla referri fœminarum,quæ ſuos fortiter deſiderauerunt,nõ hoſtiatim quærã. Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrẽ, duodecim illa partus, totidẽ funeribus recognouit: & de cæteris facile eſt,quos nec æditos, nec amiſſos ciuitas ſentit. T. Gracchũ,& C. quos etiã qui bonos uiros negauerit,magnos fatebitur, & occiſos uidit et inſepultos: conſolantibus tamen miſeramq; dicentibus,Nunq;,inquit, non felicem me dicam,quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuium Druſum clariſſimum iuuenẽ illuſtris ingenij,uadentẽ per Gracchorũ ueſtigia,imperfectis tot rogationibus intra penates interemptũ ſuos,amiſerat,in certo cædis autore: tamen & acerbã mortẽ filij,& inultam tam magno animo tulit,quàm ipſe leges tulerat. Iam cũ fortuna in gratiam Martia reuerteris,ſi tela quæ in Scipiones,Scipionumq; matres ac filios egit,quibus Cæſares petijt,ne à te quidẽ continuit. Plena & infeſta uarijs caſibus uita eſt,à quibus nulli lõga pax,uix induciæ ſunt. Quatuor liberos ſuſtuleras Martia. Nullũ aũt fruſtra cadet telũ, quod in cõfertum agmen immiſſum eſt. Mirũ eſt tantã turbam iam potuiſſe ſine iniuria damnoúe præteruehi. Ad hoc iniquior fortuna fuit, quod nõ tantũ filios eripuit,ſed elegit. Nunq; tamen iniuriã dixeris, ex æquo cũ potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias,& harũ nepotes, & ipſum quem maximè luges, prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias ſimiles patri,ſi male fers,magna onera,ſi bene,magna ſolatia: in hoc te perduxit,ut illas cum uideris,admonearis filij, non doloris. Agricola,euerſis arboribus,quas aut uentus radicitus euulſit,aut contortus repentino impetu turbo perfregit,ſobolem ex illis reſiduam fouit,& amiſſarũ ſemina ſtatim plantaſq; diſponit,& momento (Nam ut in damna,ita ad incrementa rapidũ ueloxq; tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Mecilij filij tui filias in eius uicẽ ſubſtitue,& uacantem locũ exple. Vnũ dolorem,geminato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortaliũ eſt,ut nihil magis placeat,quàm quod amiſſum eſt. Iniquiores ſumus aduerſus relicta,ereptorũ deſiderio. Sed ſi æſtimare uolueris, quàm tibi ualde fortuna etiã cũ ſæuierit pepercerit, ſcies te habere pluſq; ſolatia. Reſpice tot nepotes,duas filias.

CAP. XVII.

Hic illud quoq; Martia mouet me,ſi eſſet cuiq; pro moribus fortuna,nunq; mala bonos ſequerentur: nunc uideo, exempto diſcrimine, & eodem modo malos bonoſq; iactari. Graue eſt tamen quem educaueris iuuenem,iam matri,iam patri pręſidium ac decus,amittere. Quis negat graue eſſe? ſed humanũ eſt. Ad hoc genita es ut perderes, ut perires,ut ſperares,metueres,alios teq; inquietares,mortem & timeres, & optares, & quod eſt peſſimũ, nunq; ſcires cuius eſſes ſtatus. Siquis Syracuſas petenti diceret, Omnia incõmoda,omnes uoluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce,deinde ita nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis: uidebis primũ ipſam inſulã ab Italia anguſto interciſam freto,quam cõtinenti quondã † ceſſiſſe cõſtat, ſubito illud mare irrupit, *iunctam fuiſſe* et Heſperiũ Siculo latus abſcidit: deinde uidebis,licebit enim tibi auidiſſimũ maris uerticem reſtringere,fretũ,illã fabuloſam Charybdim dico,quamdiu ab auſtro uacat,quietã,at ſi quis inde uentus ſpirauit,hiatu magno profundoq; nauigia ſorbentẽ. Videbis celebratiſſimũ carminibus fontẽ Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidiſſimi ad imũ ſtagni,gelidiſſimas aquas profundentem: ſiue illas primum naſcentes inuenit, ſiue flumen integrũ ſubter tot maria,& à cõfuſione peioris undæ ſeruatum reddidit. Videbis portum quietiſſimũ omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium,aut adiuuit

manus,ſic tutũ,ut ne maximarũ quidẽ tempeſtatũ locus furori ſit. Videbis ubi Athe-
narum potentia fracta,ubi tot milia captiuorũ,ille exciſis infinitam altitudinem ſaxis,
al.laxius Naulius carcer incluſerat, & ipſam ingentẽ ciuitatem , & †latius territoriũ quàm mul-
tarũ urbiũ fines ſint:lympidiſſima hyberna,& nullũ diem ſine interuentu ſolis : ſed cũ
omnia iſta cognoueris,grauis & inſalubris æſtas,hyberni cœli beneficia corrũpit.Erit
Dionyſius illic tyrannus,libertatis,iuſticiæ,legũ exitiũ, dominationis cupidus, etiam
poſt Platonẽ,uitæ,etiã poſt exiliũ:alios uret,alios uerberabit,alios ob leuem offenſam
iubebit detruncari, accerſet ad libidinẽ mares fœminasꝗ, & inter fœdos regiæ intem-
perantiæ greges parum erit ſimul binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit , quid ab-
ſterrere. Proinde,aut nauiga,aut reſiſte. Poſt hanc denunciationem , ſiquis dixiſſet in-
trare ſe Syracuſas uelle , ſatis ne iuſtam querelam de ullo , niſi de ſe habere poſſet, qui
non incidiſſet in illam ,ſed prudens ſciensꝗ ueniſſet. Dicet omnibus nobis natura, ne-
minem decipio. Tu ſi filios ſuſtuleris , potes habere formoſos , & deformes, ſed ſi for-
taſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ quàm proditor pote-
rit. Non eſt quod ſperes tantæ dignationis futuros , ut nemo tibi propter illos maledi-
cere audeat. propone tamen & tantæ futuros turpitudinis,ut ipſis maledictum ſit. Ni-
hil uetat illos tibi ſuprema præſtare , & laudari te à liberis tuis , ſed ſic te para tanquam
in ignem poſitura,uel puerum,uel iuuenem, uel ſenem. Nihil enim ad rem pertinent
anni,quoniam nullum non acerbum funus eſt,quod parens ſequitur.

CAP. XVIII. Poſt has leges propoſitas ſi liberos tollis,omni deos inuidia liberas,qui tibi nihil ſpo-
ponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius uitæ introitum referamus. Syracuſas
uiſere deliberãti tibi quicquid delectare poterat,quicquid offendere,expoſui:puta na-
ſcenti me tibi uenire in conſilium , intratura es urbem dijs hominibusꝗ communem,
omnia complexam,certis legibus æternisꝗ deuinctam,indefatigata cœleſtium officia
uoluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas,miraberis uno ſydere omnia impleri,
ſolem quotidiano curſu diei noctisꝗ ſpatia ſignantem, annũ, æſtatem, hyememꝗ æ-
qualiter diuidentem. Videbis nocturnã lunæ ſucceſſionem à fraternis occurſionibus
lene remiſſumꝗ lumen mutuantem,& modo toto ore terris imminentem,acceſſioni-
bus,damnisꝗ mirabilem,ſemper proximæ diſſimilem. Videbis quinꝗ ſydera diuer-
ſas agentia uias,& in contrariũ præcipiti mundo nitentia, ex horũ leuiſſimis motibus
fortunæ populorũ dependent,& maxima ac minima proinde formantur,prout æquũ
iniquumúe ſydus inceſſit. Miraberis cõiecta nubila,& cadentes aquas,& obliqua ful-
mina,& cœli fragorem. Cum ſatiatos ſpectaculo ſuperiorum in terram oculos deiece-
ris,excipiet te alia forma rerum aliterꝗ mirabilis. Hinc camporum in infinitum paten-
tium fuſa planicies. Hinc montiũ magnis & niualibus ſurgentium iugis,erecti in ſub-
lime uertices,deiectus fluminũ, & ex uno fonte in orientem occidentemꝗ defuſi am-
nes,& ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſyluarum cum ſuis animali-
bus,auiumꝗ concentu diſſono. Varij urbium ſitus, & ſecluſæ nationes locorum diffi-
cultate,quarũ aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes,aliæ ripis,lacu, uallibus, palude,
circumfunduntur: adiuta cultu ſeges & arbuſta ſine cultore fertilia , & riuorum leuis
inter prata diſcurſus,& amœni ſinus,& littora in portum recedentia,ſparſæ tot per ua-
ſtum inſulæ,quæ interuentu ſuo maria circumdant & diſtinguunt. Quid lapidũ gem-
marumꝗ fulgor,& inter rapidorum torrentium curſum aurũ harenis interfluens , &
in medijs terris medioꝗ rurſus mari nitentes ignium faces, & uinculum terrarũ ocea-
nus,cõtinuationem gentium triplici ſinu ſcindens,& ingenti licentia exæſtuans. Vi-
debis his inquietis,et ſine uento fluctuantibus aquis in mari,et fidem excedẽti magni-
tudine terrentia animalia,quædam grauia & alieno ſe magiſterio mouentia,quædam
uelocia,concitatis perniciora nauigijs & remigijs,quædã haurientia undas,& magno
prænauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia,quas non nouere terras quæ-
rentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum,erisꝗ ei ſpectatrix,& ipſa pars ma-
gna conantiũ diſces,docebisꝗ artes illas quæ uitam inſtruant , alias quæ ornent , alias
quæ regant. Sed iſtic erunt mille corporũ & animorũ peſtes, & bella, & latrocinia, &
naufragia,& intemperies cœli,corporisꝗ,& chariſſimorum acerba deſideria,& mors
incertum

incertũ an per facinus,an per pœnam cruciatumq́;. Delibera tecum,& perpende quid uelis,ut in illa uenias,per iſta exeundũ eſt. Reſpondebis nolle te uiuere. Quid ni? imò puto ad id non accedes,ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo ut conuenit.

Nemo,inquis,nos conſuluit,Conſulti ſunt de nobis parentes noſtri, qui cum conditionem uitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed ut ad ſolatia ueniam, uidebis primum quid curandum ſit,deinde quemadmodum. Mouet lugentem deſiderium eius, quem dilexit,id per ſe deſiderabile apparet. Abſentes enim futuros dum uiuerẽt non flemus,quamuis omnis uſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo quæ nos cruciat,& tanti quodq́; malum eſt,quanti illud taxauimus. In noſtra poteſtate remedium habemus. Iudicemus illos abeſſe,& noſmetipſi nõ fallamus. Dimiſimus illos,imò conſecuturi præmiſimus. Mouet & illud lugentem, non erit qui me defendat,qui contemptum uindicet. Vt minime probabili, ſed uero ſolatio utar, In ciuitate noſtra plus orbitas confert quàm eripit. Adeoq́; ſenectutem ſolitudo, quæ ſolebat deſtruere,ad potentiam ducit,ut quidam odia filiorum ſimulent,& liberos ſeruent,& orbitatem manufaciant. Scio quid dicas. Non mouent me detrimenta mea, etenim non eſt dignus ſolatio,qui filium ſibi deceſſiſſe ſicut mancipium moleſte fert,cui quicquam in filio reſpicere prȩter ipſum uacat. Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod filius tuus deceſſit, an quod non diu uixit? Si quod deceſſit,ſemper debuiſti dolere, ſemper enim ſciſti moriturum. Cogita nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles,fabula eſt. Nullas imminere mortuis tenebras,nec carcerẽ,nec flumina flagrantia igne,nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tam laxa,nullos iterum tyrannos. Luſerunt iſta poëtæ, & uanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorũ & ſolutio eſt,& finis,ultra quam mala noſtra non exeunt,quæ nos in illam tranquillitatem, in qua anteq́; naſceremur iacuimus,reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur,& non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonũ aut malum eſſe, quod aliquid eſt: quod uerò ipſum nihil eſt, & omnia ad nihil redigit,nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bonaq́; circa aliquã uerſantur materiam. Nõ poteſt fortuna tenere,quod natura dimiſit, nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus terminos,intra quos ſeruijt. Excepit illum magna & æterna pax,non paupertatis metu,non diuitiarum cura,non libidinis per uoluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur,nõ inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur,nec conuitijs quidem ullis uerecundæ aures uerberantur, & nulla publica clades conſpicitur, nulla priuata, non ſolicitus futuri pendet ex euentu, ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit,unde nil eum pellat,ubi nil teneat.

CAP. XIX.

O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors ut ut optimũ inuentũ naturæ laudatur,quæ ſiue felicitatem includit,ſiue calamitatem repellit, ſiue ſacietatem aut laſſitudinem ſenis terminat,ſiue iuuenile æuum, dum meliora ſperantur in flore deducit, ſiue pueritiã ante duriores gradus reuocat,omnibus finis,multis remedium,quibuſdã uotum,de nullis melius merita,quàm de his ad quos uenit antequã inuocaretur. Hæc ſeruitutẽ inuito domino remittit. Hæc captiuorũ cathenas leuat,carcere educit, quos exire imperiũ impotens uetuerat. Hæc exulibus in patriam ſemper animum oculosq́; tendentibus,oſtendit,nihil intereſſe inter quos quiſq́; iaceat,Hȩc ubi res fortuna male diuiſit,& æquo iure genitos,aliũ alij donauit,exæquat omnia. Hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc eſt in qua nemo humilitatem ſenſit. Hæc eſt quæ nulli paruit. Hæc eſt Martia quam pater tuus cõcupiuit. Hæc eſt,inquam,quæ efficit,ut naſci non ſit ſupplicium,quæ efficit,ut non concidam aduerſus minas caſuum,ut ſeruare animum ſaluum ac potentem ſui poſſim. Habeo quod appellẽ. Video iſtic cruces non unius quidem generis, ſed aliter ab alijs fabricatas, Alij capite conuerſos in terram ſuſpendere, alij per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerũt. Video fidiculas,uideo uerbera, & membris & ſingulis articulis ſingula docuerunt machinamenta,& uideo mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti,ciues ſuperbi. Sed uideo iſtic et mortem. Non eſt moleſtum ſeruire, ubi ſi domini pertæſum eſt, licet uno gradu ad libertatem tranſire,coram te iura uitæ beneficio mortis habeo. Cogita quantum boni opor-

CAP. XX.

tuna

tuna mors habeat, quammultis diutius uixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeiũ, decus iſtius firmamentũq; imperij, Neapolis fortuna abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adiectio, faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas, & ex illo prælio in quo prima acies ſenatus fuit, quàm infelices reliquiæ ſunt, Imperatorem ipſum ſuperfuiſſe: uidit Aegyptiũ carnificem, & ſacroſanctum uictoribus corpus ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet pœnitentiam ſalutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeiũ uiuere beneficio regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Repub. conſeruator eius, ſi deniq; filiæ ſuæ funus ſecutus fuiſſet, tunc felix mori potuit. Non uidiſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones, nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona, ut etiam de ſuo perirent, non haſtam conſularia ſpolia uendentem, nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum. M. Catonem ſi à Cypro & hæreditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, uel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nónne illi bene actum foret? hoc certe ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio pauciſſimorum, uirum libertati non ſuæ tantum, ſed publicæ natũ coëgit Cæſarem fugere, Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit illi, omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis cito perijt & immaturus. Primũ puta illi ſuperfuiſſe, comprehẽde quantum plurimum procedere homini licet, quantũ eſt, ad breuiſſimum tempus editi cito ceſſuri loco. Venienti in pactũ hoc, proſpicimus hoſpitiũ, de noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui conſtat. Computa urbium ſecula, uidebis quàm nõ diu ſteterint etiam quæ uetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cũ populis, urbibusq;, & fluminibus, et ambitu maris puncti loco ponimus, ad uniuerſa referentes, minorem portionem ætas noſtra quàm partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni. Huius eſt enim maior menſura quàm mundi, utpote cum ille ſe intra huius ſpatium remetiatur. Quid ergo intereſt id extẽdere, cuius quantumcunq; fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo, imò multum eſt quod uiuimus, ſi ſatis eſt, Licet mihi uaces, & in moram tardatæ ſenectutis nouies centenos denosq; percenſeas annos, cum ad omne tempus dimiſeris animũ, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimiq; æui differentia, ſi inſpecto quanto quis uixerit ſpacio, comparaueris quanto non uixerit. Deinde non immaturus deceſſit, Vixit enim quantum debuit uiuere. Nihil enim iam ſupererat. Nõ una hominibus ſenectus eſt, ut ne animalibus quidem, intra xiiij. quædam annos defatigauit, & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ homini prima. Diſpar cuiq; uiuendi facultas data eſt. Nemo nimis cito moritur, qui uicturus diutius quàm uixit non fuit. Fixus eſt cuiq; terminus, manebit ubi poſitus eſt, nec ullum ulterius diligentia aut gratia promouebit, †ſcit libenter illum ex conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, metasq; dati peruenit ad æui. Non eſt itaq; quod ſic te oneres, potuit diutius uiuere, non eſt interrupta eius uita, nec unquam ſe annis caſus interiecit. Soluitur quod cuiq; promiſſum eſt, eunt ut ſua fata, nec adijciunt quicquam, nec ex promiſſo ſemel demunt. Et fruſtra uota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſq; quantum illi dies primus aſcripſit, ex illo quo primũ lucem uidit iter mortis ingreſſus eſt, acceſſitq; fato propior, & illi ipſi, qui adijciebantur adoleſcentiæ anni, uitæ detrahebantur. In hoc omnes errore uerſamur, ut non putemus ad mortem, niſi ſenes inclinatosq; iam uergere, cum illò infantia ſtatim & iuuenta omniſq; ætas ferat. Auguria opus ſuum, fata nobis ſenſum noſtræ necis auferunt, quoq; facilius obrepat mors, ſub ipſo uitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia conuertit. Pueritiam pubertas, iuuentutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa ſi bene computes damna ſunt.

al. nec illũ diligentia ex cõſilio perdidit.

CAP. XXI.

Quereris Martia non tam diu uixiſſe filium tuũ quàm potuiſſe. Vnde enim ſcis an diutius illi expedierit, an illi hac morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene poſitæ ſint et fundatæ, ut nihil illi, procedenti tempore timendum ſit? Labuntur humana ac fluunt. Nulla pars uitæ noſtrę tam obnoxia aut tenera eſt, quàm quæ maximè placet. Ideoq; feliciſſimis optanda mors eſt, quia in tanta incõſtantia turbaq;

bacꝗ rerum, nihil niſi quod præterijt certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, in ſumma pudoris cuſtodia, inter luxurioſæ urbis oculos cõſeruaturũ, ſi potuiſſet ita morbos euadere, ut ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus.

Cogita animi mille labes. Necꝗ enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia ſpem ſui fecerant, uſꝗ in ſenectutem pertulerunt, ſed interuerſa plerunꝗ ſunt, aut fœda proloqui, ex quo luxuria fœdior inuaſit, & cogit dehoneſtare ſpecioſa principia. Aut in popinam uentremꝗ proiectis, ſumma illis curarũ fuit, quid eſſent, quid biberent. Adijce incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, oſſa uiuis legentium, & totas in uiſcera manus demittentium, & nõ ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus, quàm Rutilius, quàm Coruncanus, non fuit ſapientior quàm Socrates, non fuit ſanctior quàm Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat uitæ ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quàm uita humana, nihil tam inſidioſum, non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſcijs. Itaꝗ feliciſſimum eſt non naſci, proximum puto breuitate uitæ defunctos, cito in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum cliẽti ſuo Atrio Secundo congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob unũ aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non poterat, Seianum in ceruices noſtras nec imponi quidem, ſed deſcendere. Decernebantur illæ ſtatuæ in Pompeij theatro ponendæ, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit tunc Cordus, uerè theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monumentis maximi imperatoris conſecrari peſſimum militẽ: conſecratur ſubſcriptio, & acerrimi canes, quos ille ut ſibi manſuetos, omnibus feros haberet, ſanguine humano paſcebat, circũlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid faceret? ſi uiuere uellet, Seianus rogandus erat, ſi mori, filia, uterꝗ inexorabilis. Cõſtituit filiã fallere. Vſus itaꝗ balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum ſe quaſi guſtaturus contulit, & dimiſſis pueris quædam per feneſtram, ut uideretur ediſſe, proiecit à cœna. Deinde quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit, alteroꝗ die, & tertio idem fecit. Quarto ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaꝗ te Chariſſima, inquit, filia, & hoc unum tota celata uita, iter mortis ingreſſus ſum, & iam medium ferè teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atꝗ ita lumẽ omne præcludi iuſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito conſilio eius, publica uoluptas erat, quod è faucibus auidiſſimorũ luporũ educeretur præda. Accuſatores, Seiano autore, adeunt conſulũ tribunalia, queruntur mori Cordum, ut interpellarẽt quod coẽgerant. Adeò illis Cordus uidebatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an mortis rei perderentur, dum deliberatur, dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe abſoluerat. Vides ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopinato ingruant? Fles quod quenꝗ tuorum mori neceſſe fuit, penè non licuit.

CAP. XXIII.

Præter hoc etiam omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius. Facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana conuerſatione dimiſſis, minus enim fecis ponderiſꝗ traxerunt: anteꝗ obducerentur, & altius terrena conciperent, liberati, leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius quicquid eſt illud abſoluti transfluũt. Nec unꝗ magnis ingenijs chara in corpore mora eſt. Exire atꝗ erumpere geſtiunt, ægrè has anguſtias ferunt, uagi per omne ſublime, & ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod Plato clamat, Sapientis animum totum in morte prominere, hoc uelle, hoc meditari, hac ſemper cupedine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia, cum uideres ſenilem in iuuene prudentiam, uictorem omnium uoluptatum animum, emendatum, carentem uitio, diuitias ſine auaritia, honores ſine ambitione, uoluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum uenit, ad exitum prope eſt. Eripit ſe auferteꝗ ex oculis perfecta uirtus. Nec ultimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius extinguitur. Viuacior eſt, qui cum lenta difficiliꝗ materia commiſſus, fumoꝗ demerſus ex ſordido lucet, eadem enim detinet cauſa, quæ maligne alit. Sic ingenia quæ illuſtriora, breuiora ſunt. Nã ubi incremento locus non eſt, uicinus occaſus eſt. Fabianus

ait,

ait,quod noſtri quoq; parentes uidere,pucrum Romæ fuiſſe,ſtatura ingentis uiri: ſed hic cito deceſſit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminentis exitij maturitas,& appetit finis,ubi incrementa conſumpta ſunt.

CAP. XXIIII Incipe uirtutibus illum,non annis æſtimare:ſatis diu uixit, pupillus relictus ſub tutorū cura, uſq; ad decimumquartum annum fuit ſub matris cuſtodia ſemper, cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtatura, pulchritudine,cætero corporis robore caſtris natus,militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Computa Martia quàm raro liberos uideant, quæ in diuerſis domibus habitant. Cogita tot illos perire annos matribus,& per ſolicitudinem exigi,quibus filios in exercitu habēt. Scies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquam à conſpectu tuo receſſit, ſub oculis tuis ſtudia formauit excellentis ingenij & æquaturi animum,niſi obſtitiſſet uerecundia,quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ in tam magna mulierum turba uiros corrumpentium, nullius fœminæ ſpei ſe præbuit, Et cum quarundam uſq; ad tentandū peruenifſet improbitas,erubuit quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morū effecit, ut puer admodum dignus ſacerdotio uideretur,materna ſine dubio ſuffragatione. Sed ne mater quidem niſi pro bono candidato ualuiſſet,harum contemplatione uirtutum filium gerit. Quid ſi nunc ille tibi magis uacat? Nunc nihil habet quò uocetur. Nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit, quod unum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti. Cætera exempta caſibus, plena uoluptatis ſunt, ſi modo uti filio ſcis,ſi modo quid in illo precioſiſſimū fuerit intelligis,imago duntaxat filij tui perijt,& effigies non ſimillima. Ipſe quidem æternus melioriſq; nūc ſtatus eſt, diſpoliatus oneribus alienis,& ſibi relictus. Hæc quæ uides oſſa circūuoluta neruis,& obductam cutē, uultūq;, & miniſtras manus, & cætera quibus inuoluti ſumus, uincula animorū tenebræq; ſunt. Obruitur his animus, effugatur, inficitur, arcetur à diuerſis,è ſuis in falſa cōiectus:omne illi cum hac carne graui certamen eſt,ne abſtrahatur & ſidat,nititur illo,unde dimiſſus eſt, ibi illum æterna requies manet pro confuſis craſſiſq; pura & liquida referentem.

CAP.XXV. Proinde non eſt quod ad ſepulchrum filij tui curras. Peſſima eius & ipſi moleſtiſſima iſtic iacent oſſa cineresq;, non magis illius partes quàm ueſtes, aliaq; tegumenta corporum. Integer ille,nihilq; terris relinquens fugit, & totus exceſſit: paulumq; ſupra nos commoratus,dum expurgat inhærentia uitia ſitumq; omnis mortalis æui excutit,deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitq; illū cœtus ſacer, Scipiones,Catonesq;,utiq; contemptores uitę,& mortis beneficio liberi. Parens tuus Martia illic nepotem ſuum,quanquam illic omnibus omne cognatū eſt, applicat ſibi noua luce gaudentem,& uicinorum ſyderum meatus docet,nec ex coniecturis,ſed omnium ex uero peritus in arcana naturæ liber ducit. Vtq; ignotarū urbium monſtratus hoſpiti gratus eſt, ita ſciſcitanti cœleſtium cauſas, domeſticus interpres: & in profunda terrarū promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaq; Martia te gere,tanquam ſub oculis patris filijq; poſita,non illorum quos noueras, ſed tanto excellentiorum,& in ſummo locatorum:erubeſce quicquam humile aut uulgare,& mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per uaſta & libera ſpacia dimiſſos. Non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium aut inuiæ ualles, aut incerta uada Syrtium:tramites plani,& ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt,intermixtiq; ſyderibus.

CAP.XXVI. Puta itaq; ex illa arce cœleſti patrem tuum Martia, & cui tantum apud te autoritatis erat,quantum tibi apud filium tuum,nō illo ingenio,quo ciuilia bella defleuit,quo proſcribētes in æternum ipſe proſcripſit,ſed tanto clariore,quanto eſt ipſe ſublimior, dicere:Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta ueri ignorantia uerſaris, ut inique actum iudices cum filio tuo, quod in tædium uerſus uitæ ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quàm nullis benignam facile ſe præſtitit, niſi qui in unum cum illa contraxerat. Reges ne diceres feliciſſimos futuros,ſi maturius illos mors ſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces,quorum

rum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid ætati detraxeris? An nobiliſſimos uiros clariſſimosq́ʒ ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos? Reſpice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percuſſoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quàm magno me iuuat animo ſcripſiſſe. Cur in domo noſtra diutiſſime lugetur, qui feliciſſime moritur? Coimus in unum omnes, uidemusq́ʒ uos alta nocte circundari. Nil apud uos ut putatis optabile, nil excelſum, nil ſplendidum, ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia. Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere dies perpetuos, † nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioq́ʒ uitam, & omnis æui proſpectum, uenientiumq́ʒ. Iuuabit unius ſeculi me fata componere in parte ultima mundi, & inter pauciſſimos geſta, tot ſecula, tot ætatum contextam ſeriem, quicquid annorum eſt, licet uiſere, licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum urbium lapſus, & maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſiderijs tuis commune fatum, nihil conſtat loco ſtabili, & nihil quo ſtat loco ſtabit. Omnia ſternet, adducetq́ʒ ſecum uetuſtas, nec hominibus ſolum (Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet, tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet, maria ſorbebit, flumina auertet, & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtusq́ʒ diſſoluet. Alibi hiatibus uaſtis ſubducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentiæ halitus mittet, et inundationibus quicquid habitatur, obducet. Necabitq́ʒ omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus uaſtis torrebit incendetq́ʒ mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, uiribus iſta ſe ſuis cædent, & ſydera ſyderibus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Nos quoq́ʒ felices animæ, & æternæ ſorte, cum deo uiſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſius parua ruinæ ingentis acceſſio in antiqua elementa uertemur. Felicem filium tuum Martia, qui iſta iam nouit.

aliter, uel

IN LIB. DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Cap. 1. *Salamannos ſatellites. Alius habebat, Seſanianos, Rodolphus annotarat, Seianianos.*

Cap. 4. *Vſque in hunc diem Liuia. Hic uidentur aliunde aſſuta quædam, quæ nihil faciunt ad ſenſum, nimirum hæc. Aßiduus uirtutum comes, cui non tantum quæ in publicum emittunt uota, ſed omnes qui ſunt ſecretiores animorum motus. His ſublatis congruit orationis tenor, uſque in hunc diem Liuia, quantum quidem ego ſciam, dediſti operam, ne quid eſſet &c.*

Cap. 10. *Alios ignibus peruret, uel in pœnam admotis, uel incerta nudos maria iactabit. Conſentiebant exemplaria. Legendum arbitror, Alios ignibus peruret uel in pœnam admotis, uel incertis, ſiue inſertis, alios nudos mari iactabit. Incertos ignes uocat, incendium forte ortũ. Inſertos ignes intelligas licet, febres ac peſtilentias. Alij ignes admouentur, alij inſeruntur.*

Cap. 28. *Semper in deteriora dependenti. Alius, ſemper interiora dependendi. Rodolphus ſemper anteriora deprendens, quanquam dependens bene habebat.*

LVCII ANNEI SENECAE AD ALBINAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

SAepe iam mater optima impetum cepi cõſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me interpellabant. Primum uidebar depoſiturus omnia incõmoda, cum lachrymas tuas, etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, abſterſiſſem. Deinde plus habiturum me autoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. Præterea timebam ne à me nõ uicta fortuna aliquem meorum uinceret. Itaq́ʒ utcunq́ʒ conabar manu ſuper plagam meam impoſita, ad obligandа uulnera ueſtra reptare. Hoc propoſitum meum erat. Rurſusq́ʒ retardare, dum recens ſæuiret. Sciebam dolori tuo occurrendum non eſſe, ne ipſum ſolatia iritarent, & accenderent. Nam in morbis quoq́ʒ nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quàm immatura medicina. Expectabam dum ipſe uires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea cum clariſſimorum omnia ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandosq́ʒ luctus compoſita

euoluerem, non inueniebam exemplum eius, qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur. Ita in re noua hæſitabam, uerebarq́, ne hoc non conſolatio, ſed exhulceratio. Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgari & quotidiana ſumptis allocutione, opus erat homini ad cõſolandos ſuos, ex ipſo rogo caput alleuanti. Omnis autem magnitudo doloris modum excedẽtis, neceſſe eſt ut ſtilo delectum uerborum eripiat, cum ſæpe uocem quoq; ipſam intercludat. Vtcunq; connitar, non fiducia ingenij, ſed qua poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe conſolator. Cui nihil negares, huic

CAP. II hoc utiq; te non eſſe negaturam (licet omnis mœror contumax ſit) ſpero, ut deſiderio tuo uelis à me modum ſtatui. Vide quantum de indulgentia tua promiſerim mihi, potentiorem me futurum apud te nõ dubito quàm dolorem tuum, quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaq; ne ſtatim cum eo concurram, adero prius illi, & quibus excitetur ingeram, omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet aliquis, quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare, & animum in omnium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, uix unius patientem? Sed is cogitet quæcunq; uſq; eo pernicioſa ſunt, ut contra remedium conualuerint, plerunq; contrarijs curari. Omnes itaq; luctus ſuos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli uia mederi, ſed urere ac ſecare. Quid cõſequar? ut pudeat animum, tot miſeriarum uictorem, ægre ferre unũ uulnus in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaq; diutius & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, ut ad leuiſſimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, grauiſſima quoq; forti & immobili conſtantia perferant. Vnũ habet aſſidua infelicitas boni, quod quos ſæpe uexat, nouiſſime indurat. Nullam tibi uacationem dedit à grauiſſimis luctibus, nec natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, imò dum naſcereris, & ad uitam quodammodo expoſita, creuiſti ſub nouerca, quam tu quidem omni obſe-

for. tamen non quio, & pietate, quanta uel in filia cõſpici poteſt, matrem fieri coëgiſti. Nulli † tam magno conſtitit & bona nouerca. Auunculum indulgentiſſimum optimum ac fortiſſimum uirum, cum aduentum eius expectares, amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem deducendo faceret, intra triceſimum diem, chariſſimum uirum tuum, ex quo mater trium liberorum eras, extuliſti. Lugenti tibi luctus nunciatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis, quaſi de induſtria in id tempus cõiectis malis tuis, ut nihil eſſet ubi ſe dolor tuus inclinaret. Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine interuallo uitæ incurſantes pertuliſti, modo in eundem ſinũ, ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium

al. oſculis nepotum recepiſti. Intra uigeſimum diem, in quæ filium meum in manibus et in † oculis tuis mortuũ funerauεras, raptum me audiſti. Hoc adhuc defuerat tibi, lugere uiuos.

CAP. III Grauiſſimum eſt ex omnibus, quæ unquam in corpus tuum deſcenderunt, recens uulnus, fateor, non ſummã cutem tenet, rupit, pectus, & uiſcera ipſa diuiſit. Sed quemadmodum tyrones leuiter ſaucij non uociferantur, et manus medicorum magis quàm ferrum horrent, at ueterani quamuis confoſſi patienter ac ſine gemitu uelut aliena corpora excoriari patiuntur, ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quæ inſciæ mulieres tumultuantur, amoue. Perdidiſti enim tot mala, ſi nondũ miſera eſſe didiciſti. Et quid? Videor ne tecum timide egiſſe, cũ nil tibi ſubduxi ex malis tuis, ſed omnia coaceruata ante te poſui? Magno id animo feci. Conſtitui enim uincere dolore, dolorem tuum, non circumſcribere.

CAP. IIII Vincam puto, primum ſi oſtendero nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros etiam quos cõtingam faciam. Deinde ſi ad te tranſiero, & probauero, ne tuam quidem grauem eſſe fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi hoc tibi demonſtrare non potero, ipſas res quibus me putas premi non eſſe intollerabiles, faciam manifeſtum. Sin id credi non potuerit, at ego mihi ipſe ſatis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolent facere. Non eſt quod de me alijs credas, ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non eſſe miſerum. Adijciam, quo ſecurior ſis, nec fieri quidem me poſſe miſerum.

CAP. V Bona conditione conditi ſumus, ſi eam non deſeruimus. Id egit rerum natura, ut ad bene

bene uiuendum non magno apparatu opus eſſet. Vnuſquiſq; facere ſe beatum poteſt. Leue momentum in aduenticijs rebus eſt, & quod in neutram partem magnas uires habeat. Nec ſecunda ſapientem euehunt, nec aduerſa demittunt. Laborauit enim ſemper, ut in ſe plurimũ poneret, intra ſe omne gaudium peteretur. Quid ergo? ſapientem me eſſe dico? Minime. Nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantum negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, et in uicinum deo perductum prędicarem. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus uiris me dedi, & nondũ in auxilium mei ualidus, in aliena caſtra confugi, eorum ſcilicet, qui facile ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſidue, uelut in præſidio poſitum, & omnis conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere, multo antequam incurrant. Illis grauis ipſa fortuna eſt, quibus eſt repentina. Facile eam ſuſtinere poteſt, qui ſemper expectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinate occupauit. At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & adaptati primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam ſi uideretur pacem agere, omnia illa quæ in me diligentiſſime conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco poſui, unde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaq; abſtulit illa, non auulſit. Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius uelut ſua & perpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici uoluerunt, iacent & mœrent, cum inualidos & pueriles animos, omnis ſolidæ uoluptatis ignaros, falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduerſus utrunq; ſtatum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. Nam in ipſa felicitate quid contra infelicitatem ualeret, eſt expertus. Itaq; ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper nihil ueri boni ineſſe, cũ inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita inueniantur, nihil habentia fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala uocãtur, nihil tam terribile ac durum inuenio, quàm opinio uulgi minabatur. Verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam, & cõſenſu iam aſperius ad aures uenit, & audientes tanquam triſte & execrabile ferit, ita enim populus iuſſit. Sed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies utcunq; credita eſt, aufert, uideamus quid ſit exilium, nempe loci commutatio eſt. Anguſtare uideor uim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet ſubtrahere. Hanc cõmutationem loci ſequuntur incõmoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduerſus iſta poſtea confligam. Interim primum illud intueri uolo, quid acerbi afferat ipſa loci cõmutatio. Carere patria intolerabile eſt. Aſpice hanc frequentiã, c[illegible]i uix urbis immenſa tecta ſufficiũt. Maxima pars illius turbæ patria caret, ex municipijs & colonijs ſuis, ex toto deniq; orbe terrarũ confluxerunt: alios abducit ambitio, alios neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios luxuria, opulentum, & oportunum uitijs locum quęrens, alios liberalium ſtudiorum cupiditas, alios ſpectacula. Quoſdã traxit amicitia, quoſdã induſtria, latam oſtendendæ uirtuti nacta materiã: quidam uenalem formam ſuam attulerunt, quidam uenalem eloquentiã. Nullum non hominũ genus cõcurrit in urbem, & uirtutibus & uitijs magna precia ponentem. Iube omnes iſtos ad nomen citari, & unde domo quiſq; ſit, quære. Videbis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis uenerit in maximã quidem ac pulcherrimã urbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ ueluti cõmunis patria poteſt dici, omnes urbes circumi, Nulla eſt ubi magnã partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc tranſiliens ab ipſis, quarum amœna poſitio et opportunitas regionis plures alliciet, deſerta loca, & aſperrimas inſulas, Sciathũ & Seriphum, Gyarum & Corſicam pete. Nullũ inuenies exilium, in quo non aliquis animi cauſa moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt? quid tam abruptã undiq; quàm hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti ieiunius? quid ad homines immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamen hic peregrini quàm ciues ſunt & conſiſtunt. Vſq; eo ergo commutatio ipſa locorum grauis non eſt, ut hic quoq; locus à patria quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant ineſſe naturalem quandam animis irritationem cõmutandi ſedes, & transferendi domicilia. Mobi

CAP. VI.

lis enim & inquieta mens homini data eſt. Nuũquã ſe tenet, ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atq; ignota dimittit, uaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima: quod non miraberis, ſi propriam eius originem aſpexeris, non ex terreno & graui concreta corpore, ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt. Fugit, & uelociſſimo curſu agitur. Aſpice ſydera mundi illuſtria. Nullum eorum perſtat, Labitur aſsidue, & locum ex loco mutat, quamuis cum uniuerſo uerſatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo refertur, per omnes ſignorum partes diſcurrit, perpetua eius cogitatio, & aliunde aliò commigratio eſt. Omnia uoluuntur. Semper in tumultu ſunt, & ut lex & naturæ neceſsitas ordinauit aliunde aliò deferuntur. Cum per certa annorum ſpacia orbes ſuos explicuerunt, iterum ibunt per quæ uenerunt. I nunc & animum humanum, ex iiſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem, cum dei natura aſſidua & citatiſsima cõmutatione, uel delectet ſe, uel conſeruet. A cœleſtibus agedum te ad humana cõuerte. Videbis gentes, populosq; mutaſſe ſedem. Quid ſibi uolunt in medijs Barbarorum nationibus Græcæ urbes? Quid inter Indos, Perſasq; Macedonicus ſermo? Scythia & totus ille ferarum, indomitarumq; gentium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impoſitas littoribus oſtentat. Non perpetuæ hyemis ſæuitia, non hominum ingenia, ad ſimilitudinem cœli ſui horrentia, transferentibus domus ſuas obſtiterũt. Athenienſis in Aſia turba eſt. Miletus ccccc.lxx, urbium populũ in diuerſa effudit. Totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi uendicat. Tyrij Africam incolunt, in Hiſpania Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorũ tranſitus non inhibuit, per inuia, per incognita uerſauit ſe humana leuitas. Liberos, coniugesq;, & graues ſenio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximũ occupauerunt. Alij armis ſibi ius in aliena terra fecerũt. Quaſdam gentes cum ignota peterent, mare hauſit. Qui iã ibi conſederunt, ubi illos rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſa relinquendi, quærendiq; patriam fuit. Alios excidia urbium ſuarum hoſtilibus armis elapſos, in aliena ſpoliatos ſuis, expulerunt. Alios domeſtica ſeditio ſubmouit, alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerãdas uires emiſit. Alios peſtilẽtia, aut frequens terrarũ hiatus, aut aliqua intolleranda infelicis ſoli uitia eiecerunt. Quoſdam fertilis oræ in maius † latæ fama corrupit. Alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. Illud itaq; eſt manifeſtũ, nihil eodem loco manſiſſe quo genitũ eſt. Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur. Noua gentiũ nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in acceſſionem ualidioris cõuerſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorũ transformationes, quid aliud quàm publica exilia ſunt?

al. laudatæ

CAP. VII

Quid tam longo te circuitu traho? Quid intereſt enumerare Antenorem Pataui conditorem, & Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem, aliosq; quos Troianum bellũ uictos ſimul uictoresq; per alienas terras diſſipauit? Romanum imperiũ nempe autorem exulem reſpicit, quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & uictoris metus, longinqua quærentẽ in Italiam deducit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias miſit, ubicunq; uicit, Romanus habitabat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex. Res quidem nõ deſiderat plurium enumerationẽ: Vnum tamen adijciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam colonos mutauit.

CAP. VIII

Vt antiquiora quæ uetuſtas obduxit tranſeã, Phocide relicta, Graij qui nunc Maſſiliam colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertum eſt, Vtrum cœli grauitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura importuoſi maris. Nam in cauſa non fuiſſe uiritatem acolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt deinde Ligures in eam, tranſierunt et Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. Eadem enim tegumenta capitum, idemq; genus calceamenti, quod Cantabris eſt, & uerba quædam. Nam totus ſermo conuerſatione Græcorum, Ligurumq; primo deſciuit. Deductæ deinde ſunt duæ

duæ ciuium Romanorum Coloniæ, altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius aridi et ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus, uix deniq; inuenies ullam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. Permixta omnia & inſtituta ſunt. Alius alij ſucceſſit. Hic cõcupiuit, quod alij faſtidio fuit, ille unde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Aduerſus ipſam mutationem locorum, detractis certis in commodis quæ exilio adhærent, ſatis hoc remedij putat Varro doctiſſimus Romanorum, quod quocunq; uenimus eadem rerum natura utendum eſt. M. Brutus ſatis hoc putat, quod licet in exilium euntibus uirtutes ſuas ad locum ferre ſecum, ad quem migraturi ſunt. Hæc etiam ſiquis ſingula parum iudicat efficacia ad conſolandũ exulem, utraq; in unum collata fatebitur plurimũ poſſe. Quantulũ enim eſt quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima ſunt, quocunq; nos mouerimus, ſequentur, natura cõmunis et propria uirtus. Id actum eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator uniuerſi fuit, ſiue ille deus eſt potens omniũ, ſiue incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſiue diuinus ſpiritus per omnia maxima ac minima, æquali intentione diffuſus, ſiue fatum & mutabilis cauſarum inter ſe cohærentiũ ſeries, Id, inquam, actum eſt, ut in alienũ arbitrium, niſi uiliſſima quæq; non caderent. Quicquid optimũ homini eſt, id extra humanã potentiã iacet, nec dari nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerũ natura genuit. Animus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaq; & erecti quocunq; res tulerit, intrepido gradu properemus.

Emetiamur quaſcunq; terras, nullum inuenturi ſolum intra mundũ quod alienum homini eſt. Vndecunq; ex æquo ad cœlum erigitur acies, paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis diſtant. Proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo eius inſatiabiles ſunt, non obducantur, dum mihi lunam ſolemq; intueri liceat, dum cæteris inhærere ſyderibus, dum ortus eorũ, occaſus, interuallaq;, & cauſas inueſtigare uelocius meandi, uel tardius, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnum ſpacium exeuntes, ſed intra ſe circũagentes ſuum ueſtigiũ, quaſdam ſubito erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidãt, uel longo tractu cum luce multa præteruolantes. Dum cũ his ſim, & cœleſtibus (qua homini fas eſt) immiſcear, dum animum ad cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam, quantum refert mea quid calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarũ arborum ferax. Non magnis & nauigabilibus fluminũ alueis irrigatur. Nihil gignit, quod aliæ gentes petant, uix ad tutelam incolentiũ fertilis. Non precioſus hic lapis cæditur, Non auri argentiq; uenæ eximuntur. Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. Ad illa adducendus eſt, quę ubiq; æque apparent, ubiq; æque ſplendent: & hoc cogitandũ eſt, iſta ueris bonis per falſa & praue credita obſtare: quo longiores porticus expedierint, quo altius turres ſuſtulerint, quo latius uicos correxerint, quo depreſſius æſtiuos ſpecus foderint, quo maiori mole faſtigia † cœnationũ ſub duxerint, hoc plus erit quod illis cœlum abſcondat. In eam te regionem caſus eiecit, in qua latiſſimum receptaculum caſa eſt. Næ & tu puſilli animi es & ſordide ſe conſolantis, ſi non id fortiter pateris, quæ Romuli caſam noſti. Dic illud potius. Iſtud humile tugurium nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formoſius erit, cum illic iuſticia conſpecta fuerit, cum prudentia, pietas omnium officiorum recte diſpenſandorum ratio, humanorũ diuinorumq; ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnarum uirtutũ turbam capit, nullum exiliũ graue eſt, in quo licet cum hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quem de uirtute compoſuit, ait ſe uidiſſe Marcellum Mitylenis exulantem, & quantũ modo natura hominis pateretur, beatiſſime uiuentem, neq; unquã bonarum artium cupidiorẽ quàm illo tempore. Itaq; adijcit, uiſum ſibi ſe magis in exilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quàm illũ in exilio relinqui. O fortunatiorẽ Marcellum, eo tempore quo exilium ſuum Bruto approbauit, quàm quo R. P. cõſulatum rexit. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul ſibi uideretur, quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam Catoni ſuo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæſarem Mitylenas præteruectum, quia non ſuſti

CAP. IX

al. contignationum

al. deformatū neret uidere † deſortunatum uirum. Illi quidem reditum impetrauit ſenatus publicis precibus, tam ſolicitus ac mœſtus, ut omnes iſto die Bruti habere animum uiderentur, & non pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illū exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæſar uidere. Contigit enim illi teſtimonium utriuſq;. Brutus ſine Marcello reuerti ſe doluit, Cæſar erubuit. Non dubitas quin ſemper ille Marcellus tantus uir ſic ad tolerandū æquo animo exilium ſeipſe adhortatus ſit, Ita te diſciplinis imbuiſti, ut ſcires omnem locum ſapienti uiro patriam eſſe; porrò hic qui te expulit, non ipſe per annos decem cōtinuos patria caruit, propagandi ſine dubio imperij cauſa, ſed nempe caruit: nunc ecce trahit illū Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouit, trahit Aegyptus infida, totus deniq; orbis qui ad occaſionem concuſſi imperij intentus eſt, cui primū rei occurret, cui parti ſe opponet. Aget illū per omnes terras uictoria ſua. Illū ſuſpiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore contentus. Bene ergo exiliū tulit Marcellus, nec quicquā in animo eius mutauit loci cōmutatio, quamuis eum paupertas ſequeretur, in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nondū peruenit in inſaniam omnia ſubuertentis auariciæ atq; luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam hominis neceſſariū ſit, & cui deeſſe hoc poteſt, ullo modo uirtutem habenti? Quod ad me quidē pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe: coporis exigua deſideria ſunt, frigus ſubmouere uult, alimentis famem ac ſitim extinguere, quicquid extra concupiſcitur, uitijs non uſibus laboratur: non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animaliū uentrem onerare, nec conchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dij iſtos deæq; perdant, quorum luxuria tam inuidioſi imperij fines tranſcendit. Vltra Phaſim capere uolunt, quod ambitioſam popinā inſtruat, nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; conuehūt omnia uota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus delicijs ſtomachus uix admittat, ab ultimo portatur Oceano. Vomunt ut edant, edunt ut uomant, epulas, quas toto orbe conquirunt nec concoquere dignantur. Iſta ſiquis deſpicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiſcit, illi paupertas etiam aliquid prodeſt. Inuitus enim ſanatur, & ſi remedia ne coactus quidem recipit, interim certe dum nō poteſt illa, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi uidetur rerum natura edidiſſe, ut oſtenderet quid ſumma uitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnauit uno die, & in hoc omnium adiutus ingenio, uix tamen inuenit quomodo prouinciarum tributum una cœna fieret. O miſerabiles, quorum palatum niſi ad precioſos cibos nō excitatur. Precioſos autem, non eximius ſapor aut aliqua faucium dulcedo, ſed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin ſi ad ſanam illis mentem placeat reuerti, quid opus eſt tot artibus uentri ſeruiētibus? quid mercaturis? quid uaſtatione ſyluarū? quid profundi perſcrutatione? paſſim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit, ſed hic uelut cæci tranſeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traijciunt, & cum famem exiguo cibo poſſint ſedare, magno iritant.

CAP. X Libet dicere, quid deducitis naues, quid manus & aduerſus feras & homines armatis, quid tāto tumultu diſcurritis, quid opes opibus aggeritis? Non uultis cogitare, quàm parua uobis corpora ſint. Nónne furor & ultimus mentium error eſt, cum tam exiguum capias, cupere multum. Licet itaq; augeatis cenſus, promoueatis fines, nunquā tamen corpora ueſtra laxabitis. Cum bene ceſſerit negociatio, multum militia retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, nō habebitis ubi iſtos apparatus ueſtros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Maiores noſtri, quorū uirtus etiam nunc uitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabant cibum, quibus terra cubile erat, quorum tecta nondum auro fulgebant, quorum templa nondū gemmis renitebant. Itaq; tunc per fictiles deos religioſe iurabatur, qui per illos iurauerāt, ad hoſtē morituri, ne fallerent, redibāt. Scilicet minus beate uiuebat dictator noſter, qui Samnitū legatos audit, cum uiliſſimū cibū in foco ipſe manu ſua uerſaret:
al. lanceam illa qua iam ſæpe hoſtē percuſſerat, † lancemq; in capitolini Iouis gremio repoſuerat,
al. atqui. † quam Apicius noſtra memoria † uicit, qui in ea urbe, ex qua aliquādo philoſophi ue
al. uixit lut corruptores iuuentutis abire iuſſi ſunt, ſcientiā popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculum

culum infecit,cuius exitum noſſe operæprecium eſt:cum ſeſtertium milies in culinam
congeſſiſſet, cum tot congiaria principum , & ingens capitolij uectigal ſingulis com-
meſſationibus hauſiſſet,ære alieno oppreſſus,rationes ſuas tunc primũ coactus inſpe-
xit:ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computauit,& uelut in ultima fame uicturus
ſi ſeſtertio centies uixiſſet, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium
centies egeſtas fuit,imò cum putat pecuniæ modum ad rem pertinere.

Seſtertium centies aliquis extimuit,& quod alij uoto petunt,ueneno fugit. Illi uerò CAP. XI.
tam prauæ mentis homini ultima potio ſaluberrima fuit. Tunc uenena edebat, bibe-
batq́ꝫ,cum immenſis epulis non delectaretur tantum,ſed gloriaretur, cum uitia ſua o-
ſtentaret,cum ciuitatem in luxuriam ſuam conuerteret,cum iuuentutem ad imitatio-
nem ſui ſolicitaret,etiam in malis exemplis per ſe docilem. Hæc accidunt diuitias non
ad rationem reuocantibus,cuius certi ſunt fines,ſed ad uitioſam cõſuetudinem , cuius
immenſum et incomprehenſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil eſt ſatis,naturæ etiam
ſatis eſt parum. Nullum ergo paupertas exulis incommodum habet, nulli etiam tam
inops exilium eſt,quod non alendo homini abunde fertile ſit. An ueſtem,an domum
deſideraturus eſt exul? ſed ſi hoc quoqꝫ ad uſum tantũ deſiderabit, neqꝫ tectum ei dee-
rit,neqꝫ uelamen. Aeque enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. Nihil enim homi-
ni natura quod neceſſariũ faciebat,fecit operoſum. Sed deſiderat ſaturatã multo cõchy
lio purpurã,intextam auro,uarijsq́ꝫ coloribus diſtinctã & artibus. Non fortunę uitio,
ſed ſuo pauper eſt,etiam ſi illi quicquid amiſerit reſtitueris, nihil ages. Plus enim reſti-
tuendo deerit,ex eo quod cupit, quàm exuli ex eo quod habuit. Si deſiderabit aureis
fulgentẽ uaſis ſuppellectilem,& antiquis nominibus artificũ argentũ nobile, æs pau-
corũ inſania precioſum,et ſeruorũ turbã,quæ quamuis magnã domũ anguſtet,iumen
torũ corpora differta,& coacta pingueſcere,& nationũ omniũ lapides, iſta congeran-
tur licet, nunqꝫ explebunt inexplebilẽ animũ:nõ magis quàm ullus ſufficiet humor ad
ſanandũ eum,cuius deſideriũ non ex inopia,ſed ex æſtu ardentiũ uiſcerũ oritur, nõ e-
nim ſitis illa,ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia tantum aut alimentis euenit. Eadẽ na
tura eſt in omni deſiderio,quod modo non ex inopia , ſed ex uitio naſcitur: quicquid
enim illi congeſſeris,nõ finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebitur itaqꝫ intra
naturalẽ modũ,paupertatẽ nõ ſentiet,qui naturalẽ modũ excedet,eum in ſummis opi-
bus quoqꝫ paupertas ſequetur. Neceſſarijs rebus exilia ſufficiunt,ſuperuacuis nec reg-
na. Animus eſt qui diuites facit, hic in exilia ſequitur,& in ſolitudinibus aſperrimis,
cũ quod tantũ ſatis eſt ſuſtinendo corpori inuenit, ipſe bonis ſuis abundat & fruitur.
Pecunia nihil ad animũ pertinet,nõ magis quàm ad deos immortales: omnia iſta quæ
imperita ingenia & nimis corporibus ſuis abdita ſuſpiciunt,ſcilicet lapides,aurũ & ar
gentũ,& magni leuatiq́ꝫ menſarũ orbes,terrena ſunt pondera, quæ non poteſt amare
ſyncerus animus,ac naturæ ſuæ memor,leuis† ipſe expers,& quandocũqꝫ emiſſus fue al. curæ
rit,ad ſumma emicaturus. Interim quantũ per moras membrorũ , & hanc circũfuſam
grauemq́ꝫ ſarcinã,licet,celeri & uolucri cogitatione diuina perluſtrat. Ideoq́ꝫ nec exu-
lare unqꝫ poteſt liber,& dijs cognatus,& omni mundo omniq́ꝫ æuo par. Nam cogita-
tio eius circa omne cœlũ,& in omne pręteritũ futurũq́ꝫ tẽpus immittitur. Corpuſculũ
hoc,cuſtodia et uinculum animi,huc atqꝫ illuc iactatur. In hoc ſupplicia,in hoc latroci-
nia,in hoc morbi exercentur. Animus quidẽ ipſe ſacer & æternus eſt, & cui nõ poſſit
inijci manus. Nec me putes ad leuanda incõmoda paupertatis,quam nemo grauem CAP. XII.
ſentit niſi qui putat,uti tantũ præceptis ſapientũ. Primũ aſpice, quanto maior pars ſit
pauperũ,quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioresq́ꝫ diuitibus,imò neſcio an eo lætio-
res ſint,quo animus eorũ in pauciora diſtrahitur. Transeamus à pauperibus, eamus
ad locupletes,quammulta ſunt tempora,quibus pauperibus ſimiles ſunt. Circumciſæ
ſunt peregrinantium ſarcinæ,& quotieſcunqꝫ feſtinantem neceſſitas itineris exigit,co
mitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarũ ſecum habent, cum
omnem apparatũ caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec tantum conditio illos tempo-
rũ,aut locorũ inopia pauperibus exæquat. Sumunt quoſdã dies, cũ iam illos diuitiarũ
tedium cepit,quibus humi cœnent,& remoto auro,argentoq́ꝫ fictilibus utantur. De-

mentes hoc quod aliquando concupiſcunt,ſemper timent. O quanta illos caligo mentium,quanta ignorantia ueritatis exercet,qui fugiũt quod uoluptatis cauſa imitantur. Me quidẽ quoties antiqua exempla reſpexi,paupertatis uti remedijs pudet. Quoniã quidẽ eò temporũ luxuria prolapſa eſt,ut maius uiaticũ exulũ ſit, quàm olim patrimonium principũ fuit. Vnũ fuiſſe Homero ſeruũ,tres Platoni,nullum Zenoni,à quo cœpit Stoicorũ rigida ac uirilis ſapientia,ſatis conſtat. Num ergo quiſquam eos miſeros uixiſſe dicet,ut nõ ipſe miſerrimus ob hoc omnibus uideatur. Menenius Agrippa,qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ ſequeſter fuit,ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus,cum Pœnos in Africa funderet,ad ſenatum ſcripſit, mercenarium ſuum deceſſiſſe,ab eo deſertum eſſe rus, quod ſenatui publice curari dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit ne tanti ſeruum non habere,ut colonus eius Ro.Po.eſſet. Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt,quia nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercules erat, Ro.Po.tributum Scipioni ſemel conferre,cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices uiros puellarum,quibus Ro. Po.loco ſoceri fuit. Beatiores ne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt,quàm Scipionem,cuius liberi à ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt. Dedignatur aliquis paupertatem,cuius tam claræ imagines ſunt? Indignatur exul aliquid ſibi deeſſe,cũ defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus,cum omnibus illis id quod deerat, ideò honeſtius ſuppletũ ſit,quia defuerat? His ergo aduocatis non tantũ tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas.

CAP. XIII. Reſponderi poteſt,quid artificioſe iſta diducis,quæ ſingula ſuſtineri poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt,ſi tantum locum mutes: paupertas tolerabilis eſt,ſi ignominia ei abſit,quæ ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc quiſquis me malorum turba terrebit,his uerbis utendum erit: ſi contra unam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt,idem aduerſus omnes erit. Cum ſemel animũ uirtus indurauit, undiq; inuulnerabilem præſtat, Si auaricia dimiſit, uehementiſſima generis humani peſtis, moram tibi ambitio non faciet, Si ultimum diem non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem aſpicis,ex quo pectore mortis metũ eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, Si cogitas,libidinem non uoluptatis cauſa homini datam, ſed propagandi generis quem non uiolauerit hoc ſecretum & infixum uiſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula uitia ratio,ſed pariter omnia proſternit,in uniuerſum ſemel uincit. Ignominia tu putas quemquam ſapientem moueri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit,qui ab opinionibus uulgi receſſit. Plus etiam quàm ignominia eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eodem uultu,quo aliquando ſolus triginta tyrannos in ordinem redegerat,carcerem intrauit,ignominiam ipſi loco detracturus: neq; enim poterant carceres uideri, in quibus Socrates erat. Quis uſq; eo ad cõſpiciendam ueritatem excæcatus eſt,ut ignominiam putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione præturæ & conſulatus repulſam. Ignominia illa præturæ & cõſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur,niſi à ſe contemptus eſt. Humilis & proiectus animus fit iſti cõtumeliæ oportunus: qui uerò aduerſus ſæuiſſimos caſus ſe extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipſas miſerias infularum loco habet, quando ita affecti ſumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet,quàm fortiter miſer. Ducebat̃ Athenis ad ſuppliciũ Ariſtides,cui quiſquis occurrebat,deijciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem iuſtum, ſed tanq; in ipſam iuſticiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen qui faciem eius inſpueret,poterat ob hoc non moleſte ferre,quod ſciebat neminem id auſurum animi purioris. At ille abſterſit faciem,& ſubridens ait comitanti magiſtratui, Admone iſtum,ne poſtea tam improbe oſcitet. Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere,contemptu nihil eſſe grauius,mortem ipſis potiorem uideri. His ergo reſpondebo,& exilium ſępe contemptione omni carere. Si magnus uir cecidit,magnus iacuit. Non magis illum putes contemni, quàm cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur,quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

CAP. XIIII. Quoniã meo nomine nihil habes mater chariſſima, quod te in infinitas lachrymas agat,ſequitur ut cauſæ tuæ te ſtimulẽt. Sunt autem duæ: nam aut iſtud te mouet, quod præſidium

præſidium aliquod uideris amiſiſſe: aut illud, quod deſideriũ ipſum per te pati non potes. Prior pars mihi leuiter perſtringenda eſt. Noui enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotẽtia exercent, quæ quia fœminis honores nõ licet gerere, per illos ambitioſæ ſunt, quæ patrimonia filiorũ & exhauriunt & captant, quæ eloquentiã commodando alijs fatigãt. Tu liberorũ tuorũ bonis plurimũ gauiſa es, minimũ uſa: Tu liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cum tuæ non imponeres. Tu filiafamiliâs locupletibus filijs ultro contuliſti. Tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, ut tanquam de tuis laborares, tanquam alienis abſtineres. Tu gratiæ noſtræ tanquam alijs rebus votereris pepercisti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi uoluptas & impenſa pertinuit. Nunquam indulgentia ad utilitatem reſpexit. Non potes itaq; erepto filio deſiderare, quæ incolumi nunquam ad te pertinere duxiſti.

Illò omnis conſolatio mihi uertenda eſt, unde uera uis materni doloris oritur. Ego complexu filij chariſſimi careo, non cõſpectu eius, nõ ſermone fruor. Vbi eſt ille, quo uiſo triſtem uultum relaxaſſem, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? Vbi colloquia, quorũ inexplebilis eram, ubi ſtudia, quibus libentius quàm fœmina, familiarius quàm mater intererã? Vbi ille occurſus, ubi matre uiſa ſemper puerilis hilaritas? Adijciam iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, & ut neceſſe eſt, efficaciſſimas ad uexandos animos recentis conuerſationis notas. Nam hoc quoq; aduerſus te crudeliter fortuna molita eſt, quod te ante xiij. diem quàm percuſſus ſum, ſecuram nec quicq; tale metuentem aggredi uoluit: bene nos lõginquitas locorum diuiſerat, bene aliquot annorum abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non ut uoluptatem ex filio perciperes, ſed ne cõſuetudinẽ deſiderij perderes. Si multo antea fugiſſes, fortius tuliſſes, ipſo interuallo deſiderium molliente: ſi non receſſiſſes, ultimum certe fructum biduo diutius uidendi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, ut nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſenti aſſueſceres: ſed quanto iſta duriora ſunt, tanto maior tibi uirtus ad uocanda eſt, & uelut cum hoſte noto, ac ſæpe iam uicto, acrius eſt congrediendũ. Non ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit, per ipſas cicatrices percuſſa es. Nõ eſt quod utaris excuſatione nominis muliebris, cui penè conceſſum eſt, imò datũ in lachrymas ius, non immenſum tamen: & ideò maiores decem menſium ſpacium lugentibus uiros dederunt, ut cum pertinacia muliebris mœroris publica conſtitutione deciderent, non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore cum aliquem ex chariſſimis amiſeris affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, nimis inhumana duricia. Optimum inter pietatem & luctũ temperamentũ eſt, & ſentire deſiderium, & opprimere. CAP. XV.

Nõ eſt quod ad quaſdam fœminas reſpicias, quarum triſticiam ſemel ſumptã mors finit. Noſti quaſdam, quæ amiſſis filijs, impoſita lugubria nunquam exuerũt. A te plus exigit uita ab initio fortior, non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à qua omnia uitia muliebria abfuerunt. Nõ te maximum ſeculi malum impudicitia, in numerũ plurium adduxit. Non gemmæ te, non margaritę flexerunt, nõ tibi diuitiæ uelut maximũ generis humani bonum refulſerunt, nõ te bene in antiqua & ſeuera inſtitutam domo periculoſa etiam probis peiorum detorſit imitatio, non te fœcunditatis tuæ, quaſi exprobraret ætatem, puduit. Nunquam more aliarũ, quibus omnis cõmendatio ex forma petitur, tumeſcẽtem uterum abſcõdiſti, quaſi indecens onus, nec intra uiſcera tua cõceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenocinijs, aut coloribus polluiſti, nunq; tibi placuit ueſtis, quæ ad †nihil aliud eſt exigẽda, quàm ut nudam componeret: unicũ tibi ornamẽtum, pulcherrima & nulli obnoxia ætati forma, maximum decus uiſa eſt pudicitia. Non potes itaq; ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te uirtutes tuæ ſeduxerunt: tantum debes à fœminarũ lachrymis abeſſe, quantum à uitijs. Nec fœminæ quidẽ te ſinẽt intabeſcere uulneri tuo, ſed leuiori neceſſario mœrore cito defunctã, iubebũt exurgere, ſi modo illas intueri uoles fœminas, quas cõſpecta uirtus inter magnos uiros poſuit. Corneliã ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ uelles, amiſerat decem, ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus tamẽ circa ſe, & fatũ eius execrãtibus interdixit, ne fortunã accuſarẽt, CAP. XVI. for. quicquam

quæ

quæ ſibi filios Gracchos dediſſet. Ex hac fœmina debuit naſci, qui diceret in cõcione, Tu matri meæ maledicas, quę me peperit. Multo mihi uidetur animoſior uox matris. Filius magno æſtimabat Gracchorũ natales, mater & funera. Rutilia Cottã filiũ ſecuta eſt in exilium, & uſq; eo fuit indulgentia conſtricta, ut mallet exilium pati, quàm deſiderium, nec ante in patriã, quàm cum filio rediјt. Eundem iam reductũ & in Repub. florentem tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt, nec quiſq; lachrymas eius poſt elatum filium notauit. In expulſo uirtutẽ oſtendit, in amiſſo prudentiam. Nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſticia ſuperuacua ſtultaq; detinuit. Cum his te numerari fœminis uolo, quarũ uitam ſemper imitata es, earum in coërcenda comprimendaq; ægritudine optime ſequeris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec ullum affectum ſeruire, minime uero eum qui ex dolore naſcitur. Ferox enim & aduerſus omne remedium contumax eſt, Volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus, per ipſum tamen compoſitum fictumq; uultum lachrymæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus. At illum inter ipſa quibus auocamur ſpectacula, leuis aliqua deſiderij nota ſubiuit. Ideò melius eſt illum uincere quàm fallere. Nam qui deluſus uoluptatibus, & occupationibus abductus eſt, refugit, & ipſa quiete impetum ad ſæuiendum colligit. At quiſquis rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus uſos multos eſſe ſcio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonij adminiſtratione multum occupes temporis, ut ſemper nouo te aliquo negocio implices. Omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. Ego autem malo illum deſinere quàm decipi. Itaq; illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, cõfugiendum eſt, ad liberalia ſtudia: illa ſanabunt uulnus tuum, illa omnem triſticiam tibi euellent. His & ſi nunquam aſſueſſes, nunc utendum erat, ſi quantum tibi patris mei antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes, nõ quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem uirorum optimus pater meus, nimis maiorum conſuetudini deditus, uoluiſſet te ſapientũ præceptis erudiri potius quàm imbui, Non parandum tibi nunc cõtra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum; propter iſtas quæ literis non ad ſapientiam utuntur, ſed ad luxuriam conſtruunt, minus eſt indulgere ſtudijs paſſus: beneficio tamen rapacis ingenij pluſquam pro tempore hauſiſti, iacta diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertamur, tutam te præſtabunt illæ, conſolabuntur illæ, delectabunt illæ, ſi bona fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam ſollicitudo nunquam afflictionis irritæ ſuperuacua uexatio. Et nulli horum patebit pectus tuum. Nam cæteris uitijs iampridem cluſum eſt. Hæc quidẽ certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eripere poſſint, ſed quia nondũ in illum portum quem ſtudia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, uolo & interim ſolatia tua tibi oſtendere. Reſpice fratres meos, quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. In utroq; habes quod te diuerſa uirtute delectet, alter honores induſtria conſecutus eſt, alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filij dignitate, alterius quiete, utriuſque pietate. Noui fratrũ meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento ſit. alter in hoc ſe ad tranquillam quietamq; uitam recepit, ut tibi uacet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna diſpoſuit, poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certabunt uitæ officijs, & unius deſiderium, duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum: ab his ad nepotes quoq; reſpice, M. blandiſſimum puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſticia, nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiuſquã pectore fuerit, quod non circunfuſus ille permulceat. Cuius non lachrymas illius hilaritas ſupprimat? cuius nõ contractum ſollicitudine animum illius argutiæ ſoluant? quẽ non in iocos uocabit illa laſciuia, quem non in ſe conuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminẽ ſatiatura garrulitas? Deos oro contingat hunc habere nobis ſuperſtitẽ. In me omnis fatorum crudelitas laſſata cõſiſtat, quicquid matri dolendum fuerit, in me tranſierit. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione

tione mea querar. Fuerim tantũ, nihil amplius dolituræ domus, piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Nouatillam, quam ſic in me trãſtuleram, ſic mihi aſcripſeram, ut poſſet uideri, quod me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla: hanc & pro me dilige: abſtulit illi nuper fortuna matrem, tua poteſt efficere pietas, ut perdidiſſe ſe matrem doleat tantum, nõ & ſentiat: nunc mores eius compone, nunc formã. Altius præcepta deſcendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus. Ad tuum formetur arbitrium, multum ſibi dabis, etiam ſi nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi ſolenne officium pro remedio erit. Non poteſt animum pie dolentem à ſolicitudine auertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerares inter magna ſolatia patrem quoq; tuum, niſi abeſſet, nunc tamen ex affectu tuo quid illius interſit cogita: intelliges quanto iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi impendi: quoties te immodica uis doloris inuaſerit, & ſequi te iubebit, patrẽ cogita. Tu tot quidem nepotes pronepoteſq; dando effeciſti, ne unica eſſes, conſummatio tamen ætatis actæ feliciter in te uertitur, illo uiuo nefas eſt te quod uixeris queri.

Maximũ adhuc ſolatium tuum tacueram, ſororẽ tuam, illud fideliſſimũ pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiſo transferuntur, illum animũ omnibus nobis maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miſcuiſti, in hac tu primũ reſpiraſti. Illa quidem affectus tuos ſequitur. In mea tamen perſona non tantum pro te dolet, illius manibus in urbem prolatus ſum, illius pio maternoq; nutritio per longum tempus æger conualui. Illa pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit, & quæ ne ſermonis quidem, aut datæ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me uicit indulgentia uerecundiam. Nihil illi ſeductum uitæ genus, nihil modeſtia, & in tanta fœminarũ petulantia ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad ocium repoſiti mores obſtiterunt, quo minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt mater chariſſima ſolatium, quo reficiaris. Illi quantũ potes te iunge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mœrentes ea quæ maximè diligũt fugere, & libertatem dolori ſuo quærere. Tu ad illã te, & quicquid cogitaueris confer, ſiue ſeruare habitum illum uoles, ſiue deponere, apud illam inuenies, uel finem dolori tuo uel comitem: ſed ſi prudentiam perfectiſſimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius ego etiam ſpectator fui, narrabit. Primum uirum amiſerat auunculum noſtrum, cui uirgo nupſerat, in ipſa quidem nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctũ, & metum, euictiſq; tempeſtatibus corpus eius naufraga euexit. O quàm multarum egregia opera in obſcuro iacent, ſed ſi huic illa ſimplex annumerandis uirtutibus contigiſſet antiquitas, quanto ingeniorũ certamine celebraretur uxor, quæ oblita etiam imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura obiecit, & dum cogitat de uiri funere, nihil de ſuo timuit. Nobilitatur carminibus hominum, quæ ſe pro coniuge uicariam dedit: hoc amplius eſt, diſcrimine uitæ ſepulchrum uiro quærere: maior eſt amor, qui pari periculo minus redemit. Poſt hoc nemo miraĩ, quod per ſedecim annos, quibus maritus eius Aegyptũ obtinuit, nunq; in publico cõſpecta eſt. Neminem prouincialem in domũ ſuam admiſit, nihil à uiro petijt, nihil à ſe peti paſſa eſt. Itaq; loquax & ingenioſa in contumelias præfectorũ prouincia, in qua etiã qui uitauerunt culpã, non effugerũt infamiam, uelut unicũ ſanctitatis exemplũ ſuſpexit, & quod illi difficillimũ eſt, cui etiã periculoſi ſales placent, omnem uerborũ licentiam cõtinuit, et hodie ſimilẽ ſibi, quamuis nunq; ſperet ſemper optat. Multũ erat, ſi per ſedecim annos illã prouincia probaſſet, plus eſt quod ignorauit. Hoc non ideò refero, ut eius laudes exequar, quas circunſcribere potius eſt quàm partem tranſcurrere, ſed ut intelligas magni animi eſſe fœminam, quam nõ ambitio, non auaricia, comites omnis potentiæ peſtes, uicerunt, non metus mortis eam, exarmata naui naufragium ſuum ſpectantẽ, deterruit, quominus exanimi uiro hærens, nõ quæreret, quemadmodum inde exiret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem uirtutem exhibeas oportet, & animũ à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui pœnitere. Cæterum quia neceſſe eſt cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemq; nunc ex liberis tuis frequentius tibi obſeruari, non quia illi minus chari ſint, ſed quia naturale eſt ma-

CAP. XVII.

nus

nus ſæpius ad id decurrere quod doleat, qualem me cogites accipe. Lætũ & alacrem,
uelut optimis rebus: ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers o-
peribus ſuis uacat, & modo ſe leuioribus ſtudijs oblectat, modo ad cõſiderandam ſui,
uniuerſiq; naturam ueri auidus inſurgit. Terras primum ſitumq; earum quærit. Dein
de conditionem circumfuſi maris curſusq; eius alternos & recurſus, tunc quicquid in-
ter cœlum terrasq; plenũ formidinis interiacet perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus
uentorum flatibus, ac nimborum niuisq; et grandinis iactu tumultuoſum ſpatiũ, tunc
peragratis humilioribus ad ſumma prorumpit, et pulcherrimo diuinorum ſpectaculo
fruit, æternitatis ſuæ memor in omne quod fuit, futurũq; eſt omnibus euadit ſeculis.

Libri Senecæ ad Albinam de conſolatione finis.

IN CONSOLATIONEM AD ALBINAM.

*Cap. 9. adhortatus ſit, quod carere non eſt miſerum: hæc quinq; uerba ab annotatore adiecta ſcriba indoctus re-
tulerat in contextum. Ea ſubmouimus ne quis temerè reponat.*

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRA- LIVM QVAESTIONVM. LIB. I. PRAEFATIO.

QVantum inter philoſophiam intereſt Lucili uirorum optime,
& cæteras artes, tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia,
inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos ſpe-
ctat. Altior eſt hæc & animoſior, multũ permiſit ſibi, non fuit
oculis contenta. Maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius
quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Deniq;, tantum inter
duas intereſt, quantum inter deum et hominem. Altera docet,
quid in terris agendum ſit, altera quid agatur in cœlo. Altera
errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua uitæ: altera
al. ereptos multo ſupra hanc caliginẽ in qua uolutamur excedit, & è tenebris †erutos, illò perdu-
cit, unde lucet. Equidẽ tunc naturæ rerũ gratias ago, cũ illã nõ ab hac parte uideo, quæ
publica eſt, ſed cũ ſecretiora eius intraui: cum diſco quę uniuerſi materia ſit, quis autor
ſit, aut cuſtos, quid ſit deus, totus in ſe intẽdat, an ad nos aliquãdo reſpiciat, faciat quoti
die aliquid, an ſemel fecerit, pars mundi ſit, an mundus, liceat illi hodieq; decernere, &
ex lege fatorũ aliquid derogare, an maieſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris mutan
da feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt. Nec
ob hoc minus liber & potẽs eſt, ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, nõ
fuerat operæpreciũ naſci. Quid enim erat, cur in numero uiuentiũ me poſitũ eſſe gau-
derẽ? An ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus caſurũ ac fluidũ, periturũq;
al. ſarcirem niſi ſubinde impleatur, †farcirẽ, & uiuerẽ ægri miniſter, ut mortem timerem, cui uni o-
mnes naſcimur? Detrahe hoc ineſtimabile bonũ, non eſt uita tanti, ut ſudem, ut æſtuẽ.
O quàm cõtempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit. Quamdiu cũ affectibus
colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam ſi ſuperiores ſumus, portenta uincimus.
Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? Non uideo
quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt ualetudinario. Multũ intereſt inter uires et bonam
ualetudinem. Effugiſti uitia animi, non eſt tibi frons ficta, nec in alienam uoluntatem
ſermo compoſitus, nec cor inuolutũ, nec auaricia, quæ quicquid omnibus abſtulit, ſibi
ipſi negat, nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet, nec ambitio
quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc cõſecutus es. Multa effu
giſti, te nondum. Virtus enim iſta quam affectamus magnifica eſt. Non quia per ſe bea
tum eſt malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium
dignumq; efficit, qui in conſortium dei ueniat. Tunc conſummatum habet plenumq;
bonum ſortis humanæ, cum calcato omni malo petit altũ, & in interiorem naturæ ſi-
num uenit. Tunc iuuat inter ſydera ipſa uagantem diuitũ pauimenta ridere, & totã cũ
auro ſuo terram, non illud tantum dico, quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed
& illud quod in occulto ſeruat poſterorum auariciæ. Nec poteſt ante contemnere por
ticus, & lacunaria ebore fulgẽtia, & tõſiles ſyluas, & deriuata in domos flumina, quàm

totum

totum circumeat mundũ,& terrarum orbem ſuperne deſpiciens,anguſtum,et magna ex parte opertum mari,etiam ea parte qua extat late ſqualidum,& aut uſtum aut rigentem,ſibiipſe ait. Hoc eſt punctũ,quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum Dacus nõ exeat.†Iſthmus Samothracas includat,Parthis obſtet Euphrates,Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet,Rhenus Germaniæ modum faciat, Pyreneus medium inter Gallias & Hiſpanias iugũ extollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarum inculta uaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis,nónne et illæ unam aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa uere magna ſuſtuleris, quoties uidebis exercitus ſub rectis ire uexillis, & quaſi magnum aliquid agatur,equitem modo † altiora explorantem, modo à lateribus affuſum,libebit dicere, It nigrum campis agmen. Formicarum iſte diſcurſus eſt in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt,niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt illud,in quo nauigatis,in quo bellatis,in quo regna diſponitis,minima etiam cum illis utrinq; oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpacia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur,at ita,ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidũ omne deterſit,& expeditus leuiſq; ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit,alitur,creſcit, ac uelut uinculis liberatus,in origenem redit. Et hoc habet argumentũ diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectãt,nec ut alienis,ſed intereſt ut ſuis. Secure ſpectat occaſus ſyderum atq; ortus,& tam diuerſas concordantiũ uias. Obſeruat ubiq;, quæ ſtella † primum cœlis lumen oſtendat,ubi culmen eius ſummum,quà curſus ſit,quouſq; deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula,& quærit. Quid ni quærat? ſcit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab ultimis littoribus Hiſpaniæ uſq; ad Indos iacet? Paucisſimorum dierum ſpacium,ſi nauẽ ſuus uentus impleuit. At illa regio cœleſtis per triginta annos uelocisſimo ſyderi uiã præſtat,† nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit,quod diu quæſiuit. Illic incipit deum noſſe. Quid eſt deus? Mens uniuerſi. Quid eſt deus? Quod uides totum,& quod non uides totum. Sic demũ magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra & intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturã dei,& noſtram? Noſtri melior pars,animus eſt, in illo nulla pars extra animum. Totus ratio eſt,cum interim tantus error mortalia teneat,ut hoc quo neq; formoſius eſt quicquam,nec diſpoſitius,nec in propoſito cõſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu uolubile,ideoq; tumultuoſum inter fulmina,nubes,tempeſtates & cætera quibus terræ ac terris uicina pulſantur. Nec hæc intra uulgum dementia eſt, ſed ſapientiam quoq; profeſſos cõtingit. Sunt qui putent ſibiipſis animum eſſe,& quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula & ſua et aliena: hoc autem uniuerſum,in quo nos quoq; ſumus,expers eſſe conſilij,& aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente quid faciat. Quàm utile exiſtimas iſta cognoſcere et rebus terminos ponere,quantum deus poſſit,materiam ipſe ſibi formet, an data utatur. Vtrum idea materiæ prius ſuperuenit,an materia ideæ: deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus illũ tractanda deſtituant,& à magno artifice † parua formentur multa,non quia ceſſat ars,ſed quia id in quo exercetur ſæpe inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere,hæc diſcere,his incumbere,nónne tranſilire eſt mortalitatem ſuam & in meliorem tranſcribi ſortem? Quid tibi inquis iſta proderũt? Si nihil aliud,hoc certè,ſciam omnia † anguſta eſſe † uerſus deũ.

forte, Strymo Thracas.

al. ulteriora.

forte, proximum terris.

al. nunquam.

Quid deus.

al. praue.

al. augusta.

al. ſed hæc deinde.

CAP. I

Nunc ad propoſitum ueniam opus. Audi quid de ignibus philoſophia uelit, quos aër tranſuerſos agit. Magna ui illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proijci. Ignium multæ uariæq; facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare hœdi uocẽtur. Si autem, quod commodisſimum eſt,conuenerit inter nos,ne alter alterum interroget, quid dicit ille, reſponde, ſatius erit de reipſa quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius,qui bellum aduerſus Perſeum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoq; uidimus nõ ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſsipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigiũ:

prodigium. Vidimus quum de Seiano actum eſt, nec Germanici mors ſine denunti-
al.motuum. atione tali fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, ut exiſtimes deos † mortium
al.denunciat. ſigna præmittere, & quicquam eſſe in terris tam magnum quod perire mundus † ſciat?
Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus an certus omniũ rerum ordo ducatur, et alia alijs
ita cõplexa ſint, ut quod antecedit, aut cauſa ſit ſequẽtium, aut ſignum. Videbimus an
dijs humana ſint curæ, aut ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerũ notis nunciet. Interim
illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exiſtere, aëre uehementius trito, cum inclinatio eius in
alteram partem facta eſt, & non ceſsit, ſed inter ſe pugnauit. Ex hac uexatione naſcun-
tur trabes & globi & faces & ardores. At cum leuius colliſus & (ut ita dicam) † frictus
al.ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemq; uolantia ſydera ducunt. Tunc ignes tenuiſſi-
mi iter exile deſignãt, & cœlo producunt. Ideò nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox
eſt. Non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Deniq;, ut breuiter dicam,
eadem ratione fiunt iſta qua fulmina, ſed ui minore. Quemadmodum nubes mediocri-
ter colliſæ fulgurationes efficiunt, ſed maiore impetu impulſæ fulmina, ſic quanto illas
minus preſſeris, tanto leuiora fulmina emittunt. Ariſtoteles eiuſmodi rationẽ reddit.
Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam ſicca, quædã calen-
tia, quædam cõcipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terris omnis generis & ua-
ria euaporatio eſt, cum in cœlo quoq; non unus appareat color rerum, ſed acrior ſit ca-
niculæ rubor, Martis remiſsior, Iouis nullus, in lucem purã nitore perducto. Neceſſe
eſt ergo in magna copia corpuſculorum quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agũt par-
tem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum colliſa poſſint arde-
re, ſed etiam afflata radijs ſolis. Nam apud nos quoq; ſtramenta ſulphure aſperſa ignẽ
ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam inter nubes congregatam
facile ſuccendi, & maiores minoreſue ignes exiſtere, prout illis fuit plus, aut minus ui-
rium. Illud enim ſtultiſsimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut ali-
quid illis auferri & abradi, nã ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt qua non
plurimæ ire, & in diuerſum uideantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæq; inueniũtur lo-
co. Magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illa, iſta naſcãtur, & cito in-
tercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certa. Quare ergo etiã nõ interdiu tranſ-
feruntur? Quid ſi dicã ſtellas inter diu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum
illæ latent & ſolis fulgore obumbrantur, ſic faces quoq; tranſcurrunt interdiu, ſed ab-
ſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta uis emicuit, ut & aduerſus
diem uindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra quoq; ætas non ſemel ui-
dit diurnas faces, alias ab oriente in occidentẽ uerſas, alias ab occaſu in ortũ. Argumen-
tum tempeſtatis nautæ putant, cũ multæ tranſuolant ſtellæ, quod ſi ſignũ uentorũ eſt,
ibi uenti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunã & terrã eſt. In magna tempeſtate ap-
parent, quaſi ſtellæ uelo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant, Pollucis
& Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſta-
tem, & deſinere uentos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas pe-
tenti uiſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris uiſa ſunt ar-
dere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis qui ſæpe fulminũ modo animalia ferire ſolent
& arbuſta, & ſi minore ui mittuntur, defluunt tantum & inſidunt, non feriunt nec uul-
nerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignes aptus fuit.
Nam ſereno quoq; cœlo aliquando tonat, ex eadem cauſa, qua nubilo, aëre inter ſe col-
liſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam ſimilia
nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoq; igitur fiunt trabes, quãdoq;
clypei & uaſtorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed
maior. Videamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui ſydera circumnectit.
CAP.II Memoriæ proditum eſt, quo die diuus Auguſtus urbem, ex Apollonia reuerſus, intra-
uit, circa ſolem uiſum coloris uarij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet, hunc Græci halò
uocant, quem nos dicere coronam aptiſsime poſsimus. Quemadmodum fieri dicatur
exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, uidemus in multos orbes aquam deſcen-
dere, & fieri primum anguſtiſsimũ orbem, deinde laxiores ac deinde maiores, donec
euaneſcat

euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre, cum ſpiſsior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ uel cuiuslibet ſyderis incurrẽs, recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aër & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt, ergo & aër percuſſus lumine hunc modũ exhibet. Ob hoc tales ſplendores Græci areas uocauêre, quia ferè terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. *Areæ* Nos autẽ non exiſtimemus iſtas, ſiue areæ ſiue coronæ ſint, in uicinia ſyderum fieri, plurimum ab hijs abſunt, quamuis cingere ea & coronare uideantur. Non longe à terra fit talis effigies, quàm uiſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſydus putat poſitam. In uicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri, quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſsis demum ſpiſsisq́ corporibus imprimi ſolent, in ſubtilibus non habent ubi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoq́ circa lucernã tale quiddam aſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatẽ, frequentiſsimæ aũt auſtro, cũ cœlum maxime graue & ſpiſſum eſt. Nonnunq́ paulatim diluũtur & deſinũt, Nonnunquã ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expectant, unde cõtextus coronæ perit. Si autẽ à ſeptentrione diſceſſerit, aquilo erit, Si ab occidente, Fauonius, quod argumentum eſt, inter eam partem cœli has fieri coronas, intra quã uenti eſſe ſolent? Superiora autẽ non habent coronas, quia ne uentos quidẽ. His argumentis & illud adijce, nullam coronam colligi niſi ſtabili aëre & pigro uento. Aliter non ſolet aſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci et in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Nõ enim formatur nec reſiſtit, quia prima quæq́ pars eius diſsipatur. Nunq́ ergo ullum ſydus talem ſibi effigiẽ circundabit, niſi cũ aër erit denſus atq́ immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis, nec ſine cauſa. Repete igitur exemplũ, quod paulo ante propoſui, Lapillus in piſcinam aut lacũ & aliquã alligatam aquã miſſus, circulos facit innumerabiles, & hoc quidem nõ facit in flumine. Quare? quia omnem figuram, fugiens aqua diſturbat. Et hoc idem in aëre euenit, ut ille qui manet poſsit figurari, at ille qui rapitur & currit non det ſui poteſtatem, & omnẽ ictum uenientemq́ formã exturbet. Hæ de quibus dixi coronæ cũ dilapſæ ſint æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aëris quies & omnium tranquillitas, †et tunc aquã expecta. *Hæ quatuor uoces uidentur ſupereſſe* Cum ad unã partẽ ceſſerint, illinc uentus eſt unde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam propoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies uniuerſa ſubſedit, apparet temperatũ eſſe aëra, & ſic placitũ. Si ab una parte interciſa eſt, apparet inde aëra incumbere, & ideò illa regio uentũ dabit. 2 At cũ undiq́ & concerpta & lacerata eſt, manifeſtũ eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietũ aëra hinc atq́ hinc aſſilire, itaq́ ex hac inconſtantia cœli, tam multa tentantis & undiq́ laborãtis, futura tempeſtas uentorũ plurium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam, & alias ſtellas notantur, & interdiu raro, adeò ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cũ illos hiſtoriæ coarguant. Cauſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aër agitatus ab illo, calefactusq́ ſolutior eſt: lunæ autem inertior uis eſt, & ideò à circumpoſito aëre facilius ſuſtinetur, eo quod ſydera cætera infirma ſunt, nec perrumpere aera ui ſua poſſunt. Excipitur itaq́ illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente uerſatur, Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, ut excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, ut nullam uenientibus radijs moram præbeat: hæc noctibus temperatura contingit, cum ſydera coniectum aëra luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſsioremq́, quàm ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

CAP. III

At contra arcus in nocte non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantum uirium, ut nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictę. Sic enim formam arcus diſcoloris excipiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſsiores, quædã craſſiores, quàm ut ſolẽ tranſmittant, aliæ imbecilliores, quàm ut excludant. Hæc inæqualitas alternis lucẽ umbrãq́ permiſcet, & exprimit illã mirabilẽ arcus uarietatẽ. Altera cauſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus cũ fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquã pertenue foramẽ elidi, quæ ſparſa cõtra ſolẽ oblique poſitũ, faciẽ arcus repræſentat. Idem

uidebis accidere,ſi quãdo uolueris obſeruare fullonẽ,cũ os aqua impleuit,& ueſtimẽta
tendiculis diducta leuiter aſpergit,apparet uarios edi colores in illo aëre aſperſo, qua
les in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſam in humore eſſe nõ dubitaueris. Nõ fit enim
unquã arcus niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtil
licidia,quæ ſolẽ tranſmittant, quædam magis coacta,quàm ut tranſluceãt:itaq; ab illis
fulgorẽ reddi,ab his umbram, & ſic utriuſq; intercurſu effici arcũ, in quo pars fulgeat,
quæ ſolẽ recipit,pars obſcurior ſit,quæ excluſit,& ex ſe umbrã proximis fecit. Hoc ita
eſſe quidã negant,poterat enim umbra & lux cauſa uideri, ſi arcus duos tantũ haberet
colores,& ſic ex lumine umbraq; conſtaret. Sed nunc diuerſi niteant cũ mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit, Vſq; adeo quod tangit idẽ eſt,tamen ulti
ma diſtant. Videmus in eo aliquid flãmei,aliquid lutei,aliquid cerulei, & alia in pictu
ræ modũ ſubtilibus lineis ducta,ut ait Poëta,ut an diſſimiles colores ſint,ſcire nõ poſſis
niſi cũ primis extrema cõtuleris. Nã cõmiſſura decipit,uſq; adeo mira arte naturę quod
à ſimillimis cœpit & in diſsimilima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciũt luminis,
atq; umbræ,cum innumerabiliũ ratio reddenda ſit? Qui ita exiſtimant arcum fieri, di
cunt in ea parte in qua pluit,ſingula ſtillicidia pluuię cadentis,ſingula ſpecula eſſe,à ſin
gulis ergo imaginẽ reddi ſolis. Deinde multas imagines,imò innumerabiles, & deue
xas,& in præceps tranſeuntes confundi. Itaq; et arcum eſſe multarũ imaginũ ſolis cõfu
ſiones. Hoc ſic colligunt, Pelues inquiũt mille die ſereno pone,& omnes habebũt ima
ginem ſolis. In ſingulis folijs,diſpone ſingulas guttas,ſingulæ habebunt imaginem ſo
lis. At cõtra ingens ſtagnũ nõ habebit niſi imaginẽ unam. Quare? quia omnis circum
ſcripta leuitas & circundata ſuis finibus,ſpeculum eſt. Itaq; piſcinã ingentis magnitudi
nis,inſertis parietibus in plures diuide, totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus
habuerit. Relinque illã ſicut eſt diffuſa,ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert quam
exiguus ſit humor aut lacus. Si circunſeptus eſt,ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infini
ta,quæ imber cadens defert,totidem ſpecula ſunt,totidem ſolis facies habent. Hæ con
tra intuenti pertubatæ apparent, nec diſpiciũtur interualla,quibus ſingula diſtant,ſpa
tio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus.
Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni inquit,leuitate acies radios ſuos replicat. Nihil aũt
leuius aqua & aëre. Ergo etiã ab aëre ſpiſſo uiſus noſter in nos redit: Vbi uerò hebes &
infirma eſt acies,quolibet aëris ictu defecit. Quidam hoc genere ualetudinis laborãt,ut
ipſi ſibi uideantur occurrere,ut ubiq; imaginẽ ſuam cernant. Quare? quia infirma uis
oculorũ non poteſt ne proximum quidẽ ſibi aërem perrumpere,ſed reſiſtit. Itaq; quod
in alijs efficit denſus aër,in his facit omnis. Satis enim ualet qualiſcunq;,ad imbecillem
aciem repellendam:longe aũt magis uiſum noſtrum nobis remittit, qui craſsior eſt,&
peruinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorũ moratur,& eò unde exierint relle
ctit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint,totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis co
lorem ſine figura exprimunt. Deinde cũ in ſtillicidijs innumerabilibus,et ſine interual
lo cadentibus reddatur idem color,incipit facies eſſe nõ multarũ imaginũ intermiſſarũ
ſed unius longæ atq; cõtinuæ. Quomodo inquis,tu mihi multa milia iſtic imaginũ eſſe
dicis,ubi nullam uideo? Et quare cũ ſolis color unus ſit,imaginũ diuerſus eſt? Vt et hęc
quæ propoſuiſti refellam,et alia quæ nõ minus refellenda ſunt,illud dicam oportet:ni
hil acie noſtra fallacius,non tantum in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorũ
diuerſitas ſummouet,ſed etiamnũ his quoq;,quæ ad manum cernit. Remus integer in
tenui aqua fracti ſpeciẽ reddit. Poma per uitrũ aſpicientibus multo maiora ſunt. Colũ
narũ interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere, hunc quẽ toto
orbe terrarũ maiorem probat ratio,acies noſtra ſic contraxit,ut ſapientes uiri pedalem
eſſe cõtenderint. Quẽ uelociſsimũ omniũ eſſe ſcimus,nemo noſtrũ uidet moueri, nec
ire crederemus,niſi appareret iſſe. Mundũ ipſum præcipiti uelocitate labentẽ,& ortus
occaſuſq; intra momentũ tẽporis reuoluentẽ,nemo noſtrũ ſentit procedere. Quid er
go miraris,ſi oculi noſtri innumerabilia ſtillicidia non ſeparant,& ingenti ſpacio intu
entibus minutarum imaginũ diſcrimẽ interit? Illud eſſe dubiũ nulli poteſt, quin arcus
imago ſolis ſit,roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi appareat. Nunq; non

aduerſa

aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſsior. Sępe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia nõ ex recto imaginẽ trahit. Varietas aũt non ob aliã cauſam fit, quàm 3 quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa: humor aũt modo ceruleas lineas, modo uirides, modo purpuræ ſimiles, et luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc uarietatẽ efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura codẽ conchylio nõ in unũ modũ exit. Intereſt quantũ macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit an excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirũ cum duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorũ exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut langueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In alijs rebus uaga inquiſitio eſt, ubi nõ habemus quod manu tenere poſsimus, & late coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem nubemq́;, quia nec ſereno unquam fit, nec ita nubilo, ut ſol lateat. Ergo utiq; ex his eſt, quorũ ſine altero non eſt.

CAP. IIII

Iam nunc illud accedit, quod æque manifeſtum eſt ſpeculi ratione imaginem reddi, quia nunq̃ niſi ex contrario redditur, id eſt niſi ex altera parte ſteterit, quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quæ nõ perſuadent, ſed cogunt, à geometris adſerũtur, nec dubiũ quicq̃ relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi, ob uitium figuramq́; ſpeculi. Nos interim †repetemus alias probationes, quæ de Platone legi poſſunt. Inter argumẽta ſic naſcentis arcus pono, quod celerrime naſcitur, igneũ enim uariũq; corpus cœlo intra momentũ ſubtexitur & æque celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur à ſpeculo, quàm imago. Non enim facit quicq̃ ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adijcit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſoli imaginem reddit. Si ſpeculũ, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars ſi extra mediũ conſtiteris, quicunq; iuxta te ſteterint, uniuerſi à te uidebuntur †priores tibi quàm ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere, ut ſolis imago à latere diſcedat, †priorq́; nobis ſit, & in nos magis cõuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt, ceruleus à nube, cæteri utriuſq; mixturæ.

al. tentemus

for. propiores

forte, propior

CAP. V

Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt, alij enim in his ſimulachra cerni putant, id eſt corporum noſtrorum figuras à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa aſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo ipſas uideamus, ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quid nam eſt tam diſſimile, quàm ſol & arcus, in quo neq; color neq; figura ſolis, neq; magnitudo apparet? Arcus longior ampliorq; eſt longeq; ea parte, qua fulget, rubicundior quàm ſol, cæteris uerò coloribus diuerſus. Deinde cũ uelis ſpeculũ aëri cõparare, des oportet mihi eandem leuitatẽ corporis, eandem æqualitatẽ, eundem nitorẽ. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinẽ ſpeculi, per medias ſæpe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montiũ ſumma conſcendunt, ſpectant nubẽ nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo, ſed illud nego ex ſtillicidijs conſtare nubem. Habent enim quædam, ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquã quidem habent nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere, non tamen omnes unam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula cõiunge, in unam imaginem non coibunt, ſed quæq; particula †in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſq; compoſita, quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet, unaquaq; parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint cõiuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex uno turbam efficiunt. Cæterum cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahũt. Ergo arcus uno circumſcriptus ductu, una totius eſt facies. Quid ergo, inquit, non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & remo excuſſa habere quiddam ſimile, his quos uidemus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt, ſed non ex hac cauſa, ex qua tu uideri uis, quia unaquæq; ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ quàm ut concipere imaginem poſsint. Standum eſt, ut id quod imitantur excipiant. Quid ergo fit? Colorẽ non imaginẽ ducũt, alioquin, ut ait Nero Cæſar diſertiſsime, Colla cytheriacæ

al. uiſæ

ſplendent agitatæ columbæ, & uarijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarũ omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturam habent quàm aues retuli & Chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cum ira uel cupidine accenſa, cutem ſuam uariant, humore diffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam uel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes, cum illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota, hæ è diuerſis temere cõpoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ. Preterea uidemus ortu ſolis partem quandam cœli rubere, uidemus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modo, inquis, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia ne à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, cõmune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo, id cuius imaginem in ſe tranſferat, Ita ſol ad hoc apte ponendus eſt, ſic ut nubes infici poſsit. Non enim idem facit ſi undiq; fulſit, & ad hoc opus eſt radiorum idonea locatio. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubem colorari. Poſidonius & hi qui ſpeculari ratione talem effici iudicãt uiſum, hoc reſpondent. Si ullus eſſet in arcu color, permaneret, & uideretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt, interit cum è uicino eſt uentura. Huic contradictioni non conſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes, ſed ita ut color eius non undiq; appareat. Nam ne ipſa quidem undiq; apparet. Nubem enim nemo, qui in ipſa eſt, uidet. Quid ergo mirum, ſi color eius non uidetur ab eo à quo ipſa non uiſitur? Atqui quamuis ipſa no uideatur, eſt, ergo & color, Ita non eſt argumentum falſi coloris, quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus, nec ideò falſæ ſunt, quia non uidentur. Præterea cum dicitur tibi nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorẽ illum immixtum eſſe uelut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed ut fluido & uago, & nihil amplius quàm perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim ſuam oſtendunt. Purpuram tyriam quo melior ſaturiorq; eſt, eo oportet ut altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimum habet, non quomodocunq; explicetur, oſtendit. In eadẽ ſententia ſum, qua Poſidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis pilæ ſectæ, Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, non poteſt, qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia aduerſus ſpecula reſpondent. Sunt quæ uidere extimeſcas, tanta deformitate corruptam faciem uiſentium reddunt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt quæ cum uideris, placere tibi uires tuæ poſſint, in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueãt uel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies uitioſa reddatur, in nube quoque fieri?

CAP. VI Inter cætera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor eſt, quo altior eſt ſol, Et bibit ingens Arcus, ut ait Vergilius noſter, cum aduentat imber, ſed non eaſdem, undecunq; apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnam uim aquarum uehet. Vinci enim non poterunt uehementiſſimo ſole, tantũ eſt illis uiriũ. Si circa occaſum refulſit, rorabit & leuiter implu et. Si ab ortu circaúe ſurrexerit, ſerena promittit. Quare tamẽ ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis ut maiora multo quàm uideat, oſtendat, & in portentuoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit ille color uarius: unde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quàm ſolis eſt à quo fatearis illi colorem dari, ſequitur ut detur & forma. Deniq; inter me & te cõuenit, colores illos quibus regio cœli depingitur à ſole eſſe. Illud unum inter nos non conuenit, tu dicis illum

colorem

colorem eſſe, ego uideri. Qui ſiue eſt, ſiue uidetur, à ſole eſt. Tu non expedies, quare color ille ſubito deſinat, cum omnes fulgores paulatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo abo letur quàm ponitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda uel remouenda opus eſt, quàm oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendax eſt ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem, iſtius uarietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm ſol. Dixi modo fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adijciam omnia per aquam uidentibus longe eſſe maiora. Literæ quamuis minutæ et obſcuræ per uitream pilam aqua plenam, maiores clarioresq; cernuntur. Poma formoſiora quàm ſint uidentur, ſi innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aſpicienti cernũtur, quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod uult fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum adimpleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nam cum in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquę redditur. Quicquid uidetur per humorẽ, longe amplius uero eſt. Quid mirum maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida uiſitur, cum de cauſis duabus hoc accidat, quia in nube eſt aliquid uitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ, quam ſi nõdum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſua uertatur. Quoniam inquis, uitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri uitrea, ſtricta, uel pluribus angulis in modum clauæ toroſa, hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu uideri ſolet, reddit, ut ſcias hic nõ imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primũ quod apparet quiddã leue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quod ſolem repercutiat: deinde quod apparet non fieri ullum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem ut dixi columbarum ceruix, & ſumit & ponit, utcunq; deflectitur: hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus uidetur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quod non uiſitur in illa uirgula ſolis imago, cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis, ſed nõ poteſt, quia enormiter † fracta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet † inſpectores. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in uicem ſpeculi nitent, inchoant tantum imagines nec exprimunt, & ob ipſam uiciniam turbant, & in ſpeciem coloris unius adducunt. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius uidetur, cum plurimum porrigitur, incuruaturq;? Quidam ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus à ſuperiore tantum illas percutit parte, ſequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab una parte ſolem accipiant, unam partem eius tantum imitantur, quæ nunquam dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo contingit? Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere? Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, et ideo tantum ſuperiori parti nubium affunditur, nunquam terratenus deſcendit arcus. Atqui uſq; in humum demittitur. Præterea nunquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infráue ſit, quia totum, quod contra eſt, latus uerberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quãuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nubilo, quomodo in ſpeculo lumen reddi uolũt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem, quæ non poteſt totũ orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non cõſentio. Nã ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet aſpici totã pilã, etiamnũ diximus circulos apparêre ſoli lunęq; in ſimilitudine arcus circumdatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi incipiente aut incli-

Marginalia: CAP. VII — *al. facta* — *ſo. inſecturas* — CAP. VIII *Cur arcus ſit dimidius tãtũ.* — *Poſt autũnale æquinoctium qualibet hora eſt arcus.*

nato iam die. Cuius rei cauſa manifeſta eſt. Primum medio die ſol calidiſsimus nubes
euincit, nec poteſt ab his imaginem ſuam accipere, quas ſcindit. At matutino tempore,
& uergens ad occaſum cum minus uirium habeat, minus calidus eſt, & ideo à nubibus
& ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his,
in quibus facit, nubibus, cum breuiores dies ſunt ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet
diei parte etiam cum altiſsimus eſt habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt.
At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum uerticem fertur. Itaque medio die excelſiſsimus
terras rectiore aſpicit linea, quàm ut ullis nubibus poſsit occurri. Omnes enim tũc ſub
CAP. IX ſe habet. Nunc dicendum eſt de uirgis, quas non minus pictas uariasꝗ & æque
pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt,
quia uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta,
ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem ferè in nube humi-
da, & iam ſe ſpargente. Itaꝗ idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur,
CAP. X quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt. Similis uarietas in coro
nis eſt, ſed hoc differunt, quod coronæ ubiꝗ fiunt, ubicunꝗ ſydus eſt, arcus non niſi
contra ſolem. Virgæ non niſi in uicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omni
um reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit, ſi direxeris, uirga. In omnibus color mul
tiplex eſt, ex ceruleo fuluoꝗ uarius. Virgæ ſoli tantum adiacent. Arcus ſolares luna-
CAP. XI. resꝗ omnes ſunt. Coronæ omnium ſyderum. Aliud quoꝗ uirgarum genus
apparet, cum radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtantesꝗ inter ſe di-
riguntur, & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas
uocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles uocant, & binos ternosꝗ apparuiſſe memoriæ
tradunt. Græci παρήλια appellant, quia in propinquo ferè à ſole uiſuntur, aut quia acce
dunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius
figuramꝗ. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen im-
ponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubi-
tauerat poſuit? & quo te nomine dicam, Rhetica, nec cellis ideo contende falernis. Ni-
hil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & uici-
na in modum ſpeculi. Quidam parelion ita diffiniunt, nubes rotunda & ſplendida, ſi-
milisꝗ ſoli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quàm fuit cum ap-
paruerit. Nũquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu ui-
dit? Non ut puto, Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos, reddi, ſi mo-
CAP. XII do idonea eſt materia, quæ reddat. Quoties defectionem ſolis uolumus depre-
hendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor mi-
nus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines ſeruat. Apparêre autem imagines nõ
poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare quemadmodum ſe luna ſoli
opponat, aut illum tanto maiorẽ, ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita con
tigit, ut latus occurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoꝗ
oſtendit & intercipit lucem, tunc ſcilicet cum uterꝗ orbis ſub eodem libramento ſte-
tit. Quemadmodum ergo in ære utriuſꝗ imago in terris aſpici poteſt, ita in aëre, cum
ſic coactus aër & limpidus conſtitit, ut faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes acci-
piunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ aut ſordidæ. Mobiles enim ſpar-
gunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpesꝗ non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem
CAP. XIII maculoſa non reddunt. Solent & bina fieri parelia eadem ratione. Quid enim
impedit quo minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendum imaginem ſo-
lis? Quidam in illa ſententia ſunt, quoties duo ſimulachra talia exiſtant, ut iudicent
unum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula diſpo-
ſita ſunt ita, ut alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & una imago à uero eſt,
cæteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur.
Quicquid enim uidet, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit,
ut inter ſe aſpiciant, altera nube ſolis imaginem, altera imaginis reddi. Debent autem
hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, leues, ſplendidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc
omnia quæ huius ſunt ſimulachra, candida ſunt & ſimilia lunaribus circulis, quia
ex percuſſu

ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & pro-
pior, ab eo diſsipatur; longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit.
Quia apud nos quoqꝫ ſpecula cum à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt,
quia acies noſtra non habet uſqꝫ ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (utar e-
nim hiſtorica lingua) indicia ſunt; utiqꝫ, ſi à parte auſtri conſtiterunt, inde maxime nu
bes ingraueſcunt, cum utrinqꝫ ſolem cinxit talis effigies (ſi Arato credimus) tempeſtas
ſurgit. Tempus eſt alios quoqꝫ ignes percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Ali- CAP. XIIII
quando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes nonnunquã
uolubiles, Horũ plura genera cõſpiciuntur. Sunt enim uelut corona cingente intror-
ſus ignes. Cœli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ ſunt pithiæ, cum magnitu
do uaſti rotundiqꝫ ignis dolio ſimilis, uel fertur, uel in uno loco flagrat. Sunt Chaſma- *Pithiæ*
ta, cum aliquod cœli ſpacium deſedit, & flammam dehiſcens uelut in abdito oſtentat. *Chaſmata*
Colores quoqꝫ horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam ceua-
nidæ ac leuis flammæ, quidam cãdidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſi-
ne eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo ſtellarum longos à tergo albeſcere tra-
ctus. Hæc uelut ſtellæ exiliũt & tranſuolant, uidenturqꝫ longum ignem porrigere, pro
pter immenſam celeritatem, cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed qua-
cunqꝫ cucurrerunt, totum ignitum credat, Tanta enim eſt uelocitas motus, ut partes e-
ius non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendantur. Intelligimus magis, quà † appa- *al. perit*
reat ſtella, quàm quà eat. Itaqꝫ uelut igne continuo, totum iter ſignat, quia uiſus noſtri
tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed uidet ſimul & unde exilierit & quò
peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis uidetur ignis eius, quia cito ſpacium ſu-
um tranſilit, & oculis noſtris occurrit uniuerſum per quod deiectus eſt. At ille non eſt
extenti corporis, per omne ſpatium per quod uenit, neqꝫ tam lõga & extenuata in im-
petum ualent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, uento pręceps
impellitur, non ſemper tamen uento attrituue fit. Nonnunquam ex aliqua opportuni
tate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi, ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, et
pabulum ſuũ ſubſequens defluit, ideoqꝫ uelociter rapitur. At quare color diuerſus eſt?
Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quàm uehemens quo incenditur. Ventũ
autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit. Fulgores, in- CAP. XV
quis, quomodo fiunt, quos Græci σέλαα appellant? Multis ut aiunt, modis. Poteſt illos
uentorum uis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nam cum late ſuſus ſit ignis, inferio
ra aliquãdo, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare
ignẽ, & in ſubiecta tranſmittere. Hoc uero non poteſt fieri, ut aër uim igneam in æthe
ra elidat, ex qua fulgor ardórue ſit ſtellæ, uel ſimilis excurſus? Ex hijs fulgoribus quæ-
dam in præceps eunt ſimilia proſilientibus ſtellis, quædã certo loco permanent, & tan
tum lucis emittunt, ut fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto ali-
mento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſsiduam
diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quæ-
dam ſupra nubes, cum aër ſpiſſus, ignem, quem propior terris diu pauerat, uſque in
ſydera expreſsit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut extingun
tur ſubinde qua reluxerant. Hij fulgores dicuntur, quia breuis facies illorum & cadu-
ca eſt, nec ſine iniuria decidens, ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta ui
demus icta ſine fulmine, quæ aſtrapoplecta Gręci uocant, At quibus longior mora &
fortior ignis eſt, motumqꝫ cœli † ſequens, aut qui proprios curſus agunt, cometas no- *al. ſequuntur*
ſtri putant, de quibus dicemus. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cypariſ-
ſiæ, & alia omnia quorũ ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium an inter hos ponantur tra-
bes, & pithiæ, quæ raro ſunt uiſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum
ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exuperet. Inter hæc po-
nas licet, & quod frequenter in hiſtorijs legimus, cœlum ardere uiſum, cuius non-
nunquam tam ſublimis ardor eſt, ut inter ipſa ſydera uideatur, nonnunquam tam hu-
milis, ut ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxili-
um Oſtienſis Coloniæ cucurrerunt, tanquam conflagrantis, cum cœli ardor fuiſſet per

magnam

magnam partem noctis,parũ lucidus,craſsi fumidiq; ignis. De his nemo dubitat quin
habeant flammam quam oſtendunt,certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quęritur,de
arcu dico & coronis,an decipiant aciem & mendacio conſtent, an illis quoque uerum
ſit, quod apparet. Nobis non placet in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi,
nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quàm alienum corpus
mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo,quod oſtenditur. Alioquin nõ exiret, nec alia
protinus imagine obduceretur,nec innumerabiles modo interirent,modo exciperen
tur formæ. Quid ergo? Simulachra iſta ſunt, & inanis uerorum corporum imitatio,
ſuntq; iſta à quibuſdam ita compoſita,ut & † hæc poſsint detorquere in prauum. Nam
al. hoc poſſent & detorque= rent. (ut dixi) ſunt ſpecula quæ faciem proſpicientium obliquent, ſunt quæ in infinitum au
geant,ut humanum habitum excedant,modumq; noſtrorum corporum. Hoc loco
uolo tibi narrare fabellam,ut intelligas quàm nullum inſtrumentum iritandæ uolupta
tis libido contemnat,& ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidã fuit
obſcœnitatis uſq; in ſcenam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertij milies ſeruũ di
uus Auguſtus indignũ uindicta iudicauit,cum à ſeruis occiſus eſſet, & tamen non pro
nunciauit iure cæſum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno ſexu impurus, ſed tam
uirorũ quàm fœminarũ auidus fuit. Fecitq; ſpecula eius notæ cuius modo retuli, ima
gines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij menſuram & longitudinem
& craſsitudinem excederet. Hæc autem ita diſponebat, ut cum uirum ipſe pateretur,
aduerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo uideret, ac deinde falſa magnitudine i
pſius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille dele
ctum,& aperta menſura legebat uiros, ſed nihilominus mendacijs quoque inſatiabile
malum delectabat. I nunc, dic, ſpeculum mundiciarum cauſa repertum. Fœda dictu
al. lacinandũ ſunt,quæ portentum illud ore ſuo †lacerandum dixerit fecerítq;,cum illi ſpecula ab o
mni parte opponerentũr ut ipſe flagitiorũ ſuorum ſpectator eſſet, & quæ ſecreta quo
que conſcientia premuntur,& quæ accuſatus quiſq; feciſſe ſe negat,non in os tantum,
ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera cõſpectum ſuum reformidant. In per
ditis quoq;,& ad omne dedecus expoſitis,tenerrima eſt oculorum uerecundia. Ille au
tem quaſi parum eſſet inaudita & incognita pati, oculis ſuis illa aduocauit, nec quan
tum peccabat uidere cõtentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret,diſponeretq;,
circumdedit; & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compreſſus erat, & ca
al. clunibus. put merſerat,† genibusq; alienis obhæſerat, opus ſuũ ſibi per imagines offerebat. Spe
culabatur illam libidinem oris ſui,ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia uiros. Non
nunquam inter marem & fœminã diſtributus,& toto corpore patiente expoſitus,ſpe
ctabat nefanda. Quid'nam homo impurus reliquit,quod in tenebris faceret? Non per
timuit diem, ſed ipſos concubitus portentuoſos ſibijpſe oſtendit, ſibijpſe approbauit.
Quid non putes in ipſo habitu uoluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia,et
illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt,
adeo quodã modo lupanar quoq; uerecundum eſt. At illud monſtrũ obſcœnitatẽ ſuũ
ſpectaculum fecerat,& ea ſibi oſtentabat,quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt,
Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, nihilominus illa quoq; ſuperuacua mihi
parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt.
Oculi quoq; in partem libidinis ueniant,& teſtes eius exactoreſue ſint. Etiã ea quæ ab
aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte uiſantur, ne quis me putet neſcire quid
faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quod
aliorum animalium concubitus melius inſtruxit. Inueniam quemadmodum morbo
al. imponam meo † & potiar & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id
4 genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem
reddat. Si liceret mihi, ad uerum iſta perducerem, quia non licet, mendacio paſcar. Ob
ſcœnitas mea, plus quàm capit, uideat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indi
gnum, hic fortaſſe cito & antequam hæc uideret occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immo
CAP. XVII landus fuit. Derideantur nunc philoſophi, quod de ſpeculi natura diſſerant, quod
inquirãt, quid ita facies noſtra nobis, & quidẽ in nos obuerſa reddatur. Quid ſibi rerũ
natura

natura uoluit, quod cum uera corpora dediſſet, etiã ſimulachra eorum aſpici uoluiſſet.
Quorſum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarũ imaginum capacem.
Non in hoc ſcilicet, ut ad ſpeculũ barbam faciemq́ uelleremus, aut ut faciem uiri polire
mus, In nulla re illa negociũ luxuriæ conceſsit, ſed primũ omnium, quia imbecilli ocu
li ad ſuſtinendum cominus ſolem ignoraturi erãt formam eius, hebetato illum lumine
oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemq́ contemplari liceat tamen habi-
tum eius, ipſum qui uerus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis neſciremus, niſi
in aliquo nobis humore leuior, & aſpici facilior occurreret. Præterea duorũ ſyderum
occurſum, quo interpolari dies ſolet, nõ uideremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi
liberius humi ſolis lunæq́ imagines uideremus. Inuenta ſunt ſpecula, ut homo ipſe ſe
noſceret. Multi ex hoc conſecuti primo ſui noticiam, deinde & ad quædam conſilium. 5
Formoſus, ut uitaret infamiam, deformis, ut ſciret redimendum eſſe uirtutibus, quic-
quid corpori deeſſet. Iuuenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi,
& fortia audendi. Senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret.
Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos uidendi. Fons cuiq́ perluci
dus aut leue ſaxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, cum placidum uentis
ſtaret mare, Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe † cernentiũ? Aetas illa ſim *al. comentium*
plicior & fortuitis contenta, nondum in uitium beneficium detorquebat, nec inuentũ
naturæ in libidinem luxumq́ rapiebat. Primo faciem ſuam cuiq́ caſus oſtẽdit, deinde
cum inſitus ſui mortalibus amor, dulcẽ aſpectũ formæ ſuæ faceret, ſępius ea deſpexere,
in quibus prius effigies ſuas uiderant. Poſtq́ deterior populus ipſas ſubijt terras, effoſ- 6
ſurus obruenda, ferrum primo in uſu fuit, & id homines impune eruerẽt, ſi ſolũ eruiſ-
ſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam ob-
tulit, quam hic in poculo, ille in ęre ad alios uſus comparato uidit, et mox proprio huic
miniſterio pręparatus eſt orbis, nondum argenti nitor, ſed fragilis uiliſq́ materia: tunc
quoque cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere colle-
ctum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam
depectere, & in hac re quiſque ſibi, alteriq́ operam dabat inuicem. Cõiugum quidem
manu, crinis ille, quem effundere olim mos uiris fuit attrectabatur, ſed illum ſibi ſine
ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſtea re- 7
rum iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoq́ cęlata ſunt,
denique gemmis adornata, et pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarum
dos fuit, non illa quæ publice dabatur, ſed imperatorum pauperum liberis. An tu exi-
ſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs gra-
ue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis ſenatus dotem, ſi
habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accipiſſe do-
tem, quam fas nõ eſſet reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum ſpeculum non
ſufficit illa dos, quam dedit pro ſe Scipio. Proceſsit enim moleſtius, paulatim opibus
ipſis inuitata luxuria, & incrementum ingens uitia acceperunt. Adeoq́ omnia indi-
ſcreta ſunt peruerſiſsimis artibus, ut quicquid mundus muliebris uocabatur ſarcinæ
uiriles ſint, Minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibi-
tum, nulli non uitio] munerario, neceſſarium factum eſt.

IN NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. I.

EX CAP. I.

Quod perire mundus ſciat. Pro ſciat, denunciat, magis arriſit Fortunato. quum ſenſus ſit idem: mihi ſciat uidetur argutius. Etenim qui neſcit, nec poteſt quidem prædicere. 1

EX CAP. II.

Et ſic placitum. Fortunatus putat hæc uerba reijcienda. Tolerari poſſunt ſi legas, & placidum. Poteſt & illud ferri, & ſic placidum: ut intelligas ideo placidum, quia temperatus eſt. 2

EX CAP. III.

Quam quia pars coloris ſole eſt ſparſa nubes illa. Sic prior æditio, ſine dubio mendoſe. Fortunatus diuinat legendum, quia pars coloris ſole ſparſa eſt, pars nube illa. Exemplar Britannicum hactenus ſuffragabatur, quod pro nubes, habebat in nube. Mihi probabilius uidetur, pars à ſcribæ culpa, mutatum in ſparſa, ut hæc fuerit germana lectio, quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa. 3

EX

EX CAP. XVI.

Quo nequitiam meam. Fortunatus putat non abſurde legi, nequitia mea. Hoc ut uerum ſit, apud Horatium in
4 *codicibus emendatis non legitur. Quo mihi fortuna eſt, ſed, quo mihi fortunam, ſi non conceditur uti? Et habet abru-*
pti ſermonis tropus ſuam gratiam. Ita, quo nequiciam, meam, ſubaudi, exerceo?

EX CAP. XVII.

Multi ex hoc conſecuti. Fortunatus mauult conſequuntur. Nec mihi diſplicet, ſi legas prouitaret, nitet, pro
ſciret, ſciat.

Poſtquam deterior populus ſubijt in ipſas terras ſe effoſſurus, ferrum obruendum, primum in uſu fuit, & id ho-
mines impune irruerent, ſi ſolum irruiſſent. Sic prior editio. Locus hic torſit Fortunatũ. Mihi probatur quod habe-
bat exemplar Britannicum, Poſtquam deterior populus, ipſas ſubijt terras, effoſſurus obruenda, ferrum primum in
uſu fuit. Nam eruerent & eruiſſent legendum eſſe, pro irruerent, & irruiſſent, alius ante nos monſtrauit.

Et poculũ unũ, ex his fœmina conſtitit. Sic prior editio. Britannicũ exemplar habebat, & pluris unum ex his fœ-
minæ conſtitit, quam antiquarum dos fuit. In Italicis habebatur in hunc modum, quod antiquarum dos fuit.

LVCII ANNEI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. II.

OMnis de uniuerſo quæſtio in cœleſtia, in ſublimia, & terrena diuidi-
CAP. I tur. Prima pars naturam ſyderũ ſcrutatur, & magnitudinem, & for-
mas ignium, quibus mundus includitur. Solidum ne ſit cœlum, ac
firmæ concretæq; † materiæ, an ex ſubtili tenuiq; nexum, agatur, an
agat, & infra ſe ſydera habeat, an in contextu ſui fixa, quemadmodũ
anni uices ſeruet, ſolem an retro flectat, Cætera deinceps his ſimilia.
Secunda pars tractat inter cœlum terramq; uerſantia. Hæc ſunt nu-
bila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes, Quæcun-
que aër facit patiturue. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars
de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & ut iuriſconſultorum uerbo utar, de omnibus
quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti
loco, quo de tonitruis fulguribusq; dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpi-
ritus aũt ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras, nõ ibi ſpectandus, eſt, cogitetur in ea ſede, in
qua illũ natura diſpoſuit. Dicã, quod magis uidebitur mirũ, inter cœleſtia, & de terra
dicendũ erit. Quare, inquis? quia cũ propria terræ excutimus ſuo loco, utrũ lata ſit &
inæqualis, et enormiter proiecta, an tota in formã pilæ ſpectet, & in orbẽ partes ſuas a-
gat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipſa animal ſit, an iners corpus, & ſine ſenſu, plenũ
quidẽ ſpiritus, ſed alieni, & cętera huiuſmodi quoties in manus uenerint, terrã ſequen-
tur, & in imis collocabuntur. At ubi quæretur, quis terræ ſit ſitus, qua parte mũdi ſub-
ſederit, quomodo aduerſus ſydera cœlũq; poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, &
CAP. II ut ita dicã, meliorẽ conditionẽ ſequitur. Quoniã dixi de partibus, in quas omnis re-
rum naturæ materia diuiditur, quædam in cõmune ſunt dicenda, & hoc primũ præſu-
mendũ, inter ea corpora, à quibus unitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipien-
dum fuerit, ſcies ſi paulò altius repetiero, & dixero aliquid eſſe cõtinuũ, aliquid cõmiſ-
ſum. Continuatio eſt partiũ inter ſe non intermiſſa cõiunctio. Vnitas eſt ſine cõmiſſu-
ra continuatio, & duorum inter ſe cõiunctorũ corporũ tactus. Nunquid dubiũ, quin
ex his corporibus quæ uidemus tractamusq;, quæ aut ſentiũtur aut ſentiunt, quædam
ſint compoſita, Illa cõſtant, aut nexu, aut aceruatione, utputa funis, frumentum, nauis,
Rurſus non compoſita, ut arbor, lapis, Ergo concedas oportet, ex his quoq; quæ ſenſũ
effugiunt, cæterũ ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam unitatem corporum. Vides
quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorũ lingua uti uo-
luiſſem, ut dicerem unita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiã.
Quare iſtud? ſi quando dixero unum, memineris me non ad numerũ referre, ſed ad na-
turam corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua cohærentis: Ex hac nota corporum
CAP. III aër eſt. Omnia quæ in noticiam noſtram cadunt uel cadere poſſunt, mundus com-
plectitur, Ex his quędam eius ſunt partes, quędam materiæ loco relicta. Deſiderat om-
nis natura materiam, ſicut ars omnis quę manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam.
Pars enim noſtri, manus, oſſa, nerui, oculus: materia, ſuccus recentis cibi, iturus in par-
tes. Rurſus

tes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis, qui tamen & materia eſt. Parat enim & alia, &
nihilominus in numero eſt eorum, quibus totũ corpus efficitur. Sic mundi pars eſt CAP. II
aër, & quidem neceſſaria: hic eſt enim qui cœlum terramq́ connectit, qui ima ac ſum-
ma ſic ſeparat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia utriq́ per
hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quicquid accepit à terris. Rurſus uim ſyderũ in
terrena trãsfundit. Quem ſic partem mundi uoco, ut animalia & arbuſta. Nam genus
animalium arbuſtorumq́ pars eſt uniuerſi, quia in conſumatione uniuerſi acceptum,
& quia non eſt ſine hoc uniuerſum. Vnum autem animal, & una arbor, quaſi pars eſt,
quia ſi perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aër autem, ut dicebam, & cœlo & ter
ris cohæret. Vtriq́ innatus eſt. Habet autem unitatẽ, quicquid alicuius rei natiua pars
eſt. Nihil enim naſcitur, ſine unitate. Terra & pars eſt mundi & materia. Pars quare CAP. V
ſit, non puto te interrogaturũ, ut æque interroges quare cœlũ pars ſit, quia, ſcilicet, nõ
magis ſine hoc quàm ſine illa uniuerſum eſſe poteſt, quod cum his uniuerſum eſt, ex
quibus, id eſt, ex illo, & ex iſta alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus
ſtellis diuiduntur. Hinc quicquid eſt uirium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa po-
ſcenti ſubminiſtratur, hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſydera, tam exercitata, tam
auida, per diem noctemq́, ut in opere: ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum na-
tura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in
æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantũ
complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſat eſt. Aër conti-
nuus terræ eſt, & ſic appoſitus, ut ſtatim ibi futurus ſit, unde illa diſceſsit. Pars eſt totius CAP. VI
mundi, ſed idem tamẽ quicquid terra in alimentum miſit, recipit, ut, ſcilicet, materia nõ
pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultusq́ eſt, Hunc quidã ex diſtan
tibus corpuſculis, ut puluerem ſtruunt, plurimumq́ à uero recedunt. Nunquam enim
contexti niſi per unitatem corporis niſus eſt, cum partes conſentire ad intenſionem de
beant & conferre uires. Aër autem ſi in atomos diuiditur, ſparſus eſt. Teneri uerò diſ-
iecta non poſſunt. Intenſionẽ aëris oſtendent tibi inflata nec ad ictum cedentia. Oſten
dent pondera, per magnũ ſpatiũ ablata, geſtante uento. Oſtendent uoces quæ remiſſæ
†claræq́ ſunt, prout aër ſe cõcitauit. Quid enim eſt uox, niſi intenſio aëris, ut audiatur
linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nónne intenti ſpiritus opera al. elatæq́
ſunt? Hic facit uim, & uelocitatem neruis currentibus. Hic cum uehementer cõcitatus
ipſe ſe torſit, arbuſta ſyluasq́† conuoluit, & ædificia tota corripiens in altum, frangit.
Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis enim ſine in al. conuellit
tenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura maiorem ſonitũ
reddunt, quàm qui ore reddi poteſt, nónne aëris intenſione partes ſuas explicant? Con
ſideremus quàm ingentem uim per occultum agãt paruula admodũ ſemina, & quorũ
exilitas in commiſſura lapidum locum inueniat, in tantũ cõualeſcunt, ut ingentia ſaxa
diſtrahant, & in momenta diſſoluant, ſcopulos rupesq́ radices in terra minutiſsimæ ac
tenuiſsimæ ſindunt. Hoc quid eſt aliud, quàm intenſio ſpiritus, ſine qua nil ualidum,
& contra quam nil ualidius eſt. Eſſe autem unitatem in aëre, uel ex hoc intelligi poteſt
quod corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt, quod tenet ea quam ſpiri-
tus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ
intenſio, niſi ex unitate? Quæ unitas, niſi hæc eſſet in aëre? Quid autẽ producit fruges
& ſegetem imbecillã, ac uirentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum eri-
git, quàm ſpiritus intenſio & unitas? Quidem aëra diſcerpunt & in particulas didu-
cunt, ita ut illi inane permiſceant. Argumentũ autem exiſtimant nõ pleni corporis, ſed CAP. VII
multũ uacui habentis? quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisq́
per illum tranſcurſus eſt, Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt, nec
de unitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, ut ſemper in contrarium ac
ceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiã, Græci autẽ περίστασιν appellant, quæ in aëre
quoq́ ſicut in aqua fit. Circũſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autẽ opus
erit inani admiſto, ſed hoc aliâs. Nunc autẽ eſſe quædam in rerum natura uehemen
tia, magniq́ impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione uehementius eſt, & CAP. VIII

N tamen

tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim eodem modo nõ poſſe quicquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis creditur ex ſemetipſo habere intenſionem, quàm ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, tecta, murosq́;, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus uelocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa milia aciem ſuam intendit, uox una totas urbes ſimul percutit, lumen non paulatim prorepit, ſed ſemel uniuerſis infunditur rebus, Aqua autẽ ſine ſpiritu quemadmodũ poſſet intendi? Nunquid dubitas quin ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intẽſione aquæ fiat? Atqui

forte, nec tollo magis. †uero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere quàm ſpiritus, Huic ſe commodat, hoc inſerto & agente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit nata defluere. Quid nauigia ſarcina depreſſa parum oſtendunt non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergãtur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet, nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinã miſſus, non deſcendit, ſed reſilit, quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autẽ qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quod ſolido quoq; aër ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu nõ aperta tantum intendens, ſed etiã abdita & incluſa.

forte, diffiſus. Quod illi facere expeditũ eſt, quia nuſquam † diuiſus, ſed per ea ipſa, quibus ſeparari uidetur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi, id enim intercluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumſcindit, tamen & utrinque cingit.

CAP. X

Permeat ab æthere lucidiſsimo aër, in terram uſq; diffuſus, agilior quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis, cæterum æthere ſpiſsior grauiorq́; frigidus per ſe & obſcurus, lumẽ illi calorq́;

al. aliunde † alimentum ſunt, ſed per omne ſpaciũ ſui ſimilis non eſt, mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſsima calidiſsimaq́;, & ob hoc etiam pertenuiſsima, propter uiciniam æternorũ ignium, & illos tot motus ſyderum, aſsiduumq́; cœli circum actum. Illa pars ima & uicina terris, denſa & caliginoſa eſt, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imisq́; conferas, quantũ ad

al. ſiccitatem †ſynceritatẽ tenuitatemq́; pertinet, cæterum utraq; parte frigidior. Nã ſuperiora eius calorem uicinorum ſyderum ſentiunt, inferiora quoq; tepent, primũ terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radij ſolis replicantur, & quouſque redire

reduplicato potuerunt, †id duplicato calore benignius fouent, Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtisq́; ac ſatis calidus eſt. Nihil eñ uiueret ſine calore. Adijce nũc ignes, non tantum manu factos & certos, ſed opertos terris quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnũ tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis, quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris, ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aëris frigida eſt.

CAP. XI

Qui cum ſic diuiſus ſit, iam ſui parte maxima uarius & inconſtans & mutabilis

forte, agit eſt. Circa terram plurimum† audet, plurimũ patitur, exagitat & exagitatur, nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſas autem illius mutationis & inconſtantiæ aliàs terra præbet, cuius poſitiones huc aut illò uerſæ magna ad aëris temperiem momenta ſunt, aliàs ſyderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes, Illum ſequitur annus, ad illius flexum hyemes æſtatesq́; uertuntur, Lunæ proximum ius eſt, Sed & cæteræ quoq; ſtellæ non minus terrena quàm incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuúe contrario, modo frigora, modò imbres, aliasq́; terrarũ iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturã eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere aut pati poſſet.

CAP. XII

Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ unà facta ſerius audiũtur. Fulguratio oſtendit ignem, Fulminatio emittit, Illa (ut ita dicam) cõminatio eſt, & conatio ſine ictu, iſta iaculatio cum ictu. Quædã ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit,

uenit,quędam in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis,omnia iſta in nubibus
& è nubibus fieri, etiamnum conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas
eſſe,aut † ignei ſpiritus. At illa nũc tranſeamus,in quibus lis eſt. Quibus putant ignem *ignea ſpecie*
eſſe in nubibus,quidam ad tempus fieri,nec prius eſſe, quàm mitti. Nec inter illos qui
dem quid proferat ignem,cõuenit. Alius enim † aliunde illũ colligit. Quidam autem *ul. à lumine*
radios ſolis intercurrentis recurrentisq́ʒ, ſæpius in ſe relatos,ignem excitare dicit. Ana
xagoras uero ait illum ex æthere diſtillare, & ex tanto ardore cœli multa decidere,quę
nubes diu incluſa cuſtodiãt. Ariſtoteles multo ante ignem colligi non putat, ſed eodẽ
momento exilere,quo fiat. Cuius ſententia talis eſt, Duæ mundi partes in imo iacent,
terra & aqua,utraqʒ ex ſe reddit aliquid. Terrenus uapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis,qui
uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus eſt, & in imbres & niues
cedit. Sed ſiccus ille terrarum uapor,unde uentis origo eſt,quia coaceruatus eſt,cũ coi-
tu nubium uehementer impactarum à latere eliditur, deinde,ubi latius ferit nubes pro
ximas,hæc plaga cũ ſonu incutitur, qualis in noſtris ignibus redditur,cum flãma uitio
lignorum uirentium crepat, Et ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum,cum eſt con-
globatus,rumpitur flamma. Eodem modo ſpiritus ille quem paulò ante exprimi colli-
ſis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi,nec exilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem
crepitus fit,ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitũ habent,
aliæ minorem. Cæterum illa uis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen ha
bet,leni impetu accenſus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem quàm ſonitum au-
diamus,quia oculorum uelocior eſt ſenſus, & multũ aures antecedit. Falſam autem CAP. XIII
eſſe opinionẽ eorum,qui ignem in nubibus ſeruant,per multa colligi poteſt. Si de cœ-
lo cadit,quomodo non quotidie fit,cum tantundẽ illic ſemper ardeat? Deinde nullam
rationem reddiderunt,quare ignis quem natura ſurſum uocat,defluat. Alia enim con
ditio noſtrorum ignium eſt,ex quibus fauillæ cadunt,quæ ponderis ſecum aliquid ha-
bent. Ita non deſcendit ignis,ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in
igne puriſſimo,in quo nihil eſt quod deprimatur. Aut ſi ulla pars eius deciderit,in pe-
riculo totus eſt,quia totum poteſt excidere,quod poteſt carpi. Deinde illud quod quo-
tidie leuitas cadere prohibet,ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit,un
de caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de qui-
bus quærimus fulmina? Fato enim non eunt,ſed feruntur. Aliqua illos potentia depri
mit,quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur,nihil rumpitur,nihil præter
ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi,ſummas ſorti-
tus oras,operas pulcherrime circumit,hinc diſcedere nõ poteſt,ſed ne ab externo qui-
dem exprimi,quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata nõ
pugnant. Vos inquam, dicitis, cum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe CAP. XIIII
aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus 4
locis ardore hic accendi. Sed plurimum intereſt,utrũ aliquis dicat ignem ex æthere de-
cidere,quod natura non patitur, an dicat ex ignea ui calorem in ea,quæ ſubiecta ſunt,
tranſilire,an hic accẽdi. Non enim illinc ignis cadit,quod non poteſt fieri,ſed hic naſci
tur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante,quaſdam inſulas,quæ diu con-
caluerant,ex ſe concipere flãmam. Itaqʒ ueriſimile eſt in aëre ſummo,qui naturam rapi
endi ignis habet,aliquid accẽdi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim,ut & imus
æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo ætheri,quia non
fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paulatim iſta confinio uim ſuam miſcent
ita,ut dubitare poſſis, an aër,an hic iam æther ſit. Quidã ex noſtris exiſtimant,aëra, CAP. XV
cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non detrahere aliunde cauſas flãmarum nouas:
ipſe enim ſe mouendo accendit, & quum denſos,compactosq́ʒ nubiũ ſinus diſſipat,ne
ceſſario uaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porrò nu-
bium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic quem-
admodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert,ſed ſecare ferri eſt. Quid ergo CAP. XVI
inter fulgurationẽ & fulmen intereſt? dicam, Fulguratio eſt late ignis explicitus, Ful-
mẽ eſt coactus ignis & impetu iactus. Solemus duabus manibus, inter ſe iunctis,aquã

concipere, & compreſſa utrinq; palma, in modum ſyphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ mediũ ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflãmant, & tormenti modo eijciunt. Nam baliſtæ quoq; & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.
C.XVII Quidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atq; humida euntem, ſonũ reddere. Nam ne ferrum quidẽ ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure extinguitur, Ita ut Anaximenes ait, ſpiritus incidẽs nubibus tonitrua edit, & deinde cum luctatur, per obſtantia & interciſa uadens, ipſa ignem fuga accendit.
C.XVIII Anaximander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? Quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? Quia tunc quoq; per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, qui in flãmam non ualuit, in ſonũ ualuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentiſq; iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? Acrioris denſioriſq; ſpiritus curſus.
C. XIX Anaximãdrus ait omnia iſta ſic fieri, ut ex æthere aliqua uis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit fulget, & minor uis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.
CAP. XX Diogenes Apolloniates ait, Quædam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrunq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando concedo, ita tamen, ut non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrunq; ab utroq; effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritũ magno impetu latum, cum efficit ſonum effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet aliquãdo ignem quoq; rumpere poſſe nubes, & non exilire, ſi plurimarũ aceruo nubiũ, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritũ, perdetq; fulgorem
al. ſecta infra & ſpeciem, dum † ſecuta in terra incendit. Adijce nunc, quod neceſſe eſt, ut impetus fulminis, & præmittat ſpiritus & agat ante ſe, & à tergo trahat uentum, cum tam uaſto ictu aëra inciderit. Itaq; omnia, antequam feriantur, intremiſcũt uibrata uento, quẽ ignis ante ſe preſſit.
CAP. XXI Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe, & æque fulgurationem, quæ nihil aliud eſt, quàm flamma, futura fulmen, ſi plus uirium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem calor oſtendit, qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorũ enim ſæpe incendiorũ cauſa fulmen fuit. Syluæ illo cremantur, & urbiũ partes, etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur, quędã uero uelut fuligine colorantur. Quid quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo et utramq; rem ignem eſſe cõſtat, utranq; rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras uſq; perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, uſq; in terras perductam. Non ad exercendũ uerba hæc diutius pertracto, ſed ut iſta cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ probem. Fulmen eſt quiddã plus, quàm fulguratio, uertamus iſtud, Fulguratio eſt penè fulmen.
C. XXII Quoniã conſtat eſſe utramq; rem ignẽ, uideamus quemadmodũ apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit, duobus modis, Vno, ſi excitatur, ſicut ex lapide percuſſo, Altero, ſi attritu inuenitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Nõ omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciẽdis ignibus, ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc uſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, ut nubes quoq; ignẽ eodem modo uel percuſſæ reddant, uel attritæ. Videamus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe à loco ſuo proijcitur. Quid ergo mirum, ſi tanta uis ignem excutit, uel aliunde, uel ſibi? Vides enim quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, uita exanimata, Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in ui ſyderum, quorũ ingens & confeſſa potentia eſt.
C. XXIII Sed fortaſſe nubes quoq; in nubes incitatæ fremente uento, & leuiter urgente, ignem euocabunt, qui explendeſcat, nec exiliat. Minore enim ui ad fulgurandũ opus eſt, quàm ad fulmi-
al. attrita nandũ. Superioribus colligimus, inquantũ feruorẽ quædã † aſtricta perducerẽtur. Cũ aũt aër mutabilis in ignẽ, maximis uiribus ſuis in ignẽ cõuerſus eſt, atteratur, credibile eſt, & ueriſimile ignẽ caducũ excuti, & cito interiturũ, quia non ex ſolida materia oritur, nec

tur,nec in qua poſsit cõſiſtere. Tranſit itaqꝫ,tantumqꝫ habet moræ,quantũ itineris, & curſus ſine alimento coniectus eſt. Quomodo,inquis, cum dicas hanc ignis eſſe na- CA.XXIIII
turam,ut petat ſuperiora,fulmen tamen terram petit,aut falſum eſt, quod deinde dixi-
ſti? Eſt enim illi æque ſurſum iter atque deorſum. Vtrumque uerum poteſt eſſe. Ignis
enim natura in uerticem ſurgit,& ſi nihil illum prohibet, aſcendit, Sicut aquæ natura
defertur, ſi tamen aliqua uis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur,
unde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſsitate qua excutitur. In his ig-
nibus accidit quod arboribus,quarũ cacumina ſi tenera ſunt,ita deorſum trahi poſſunt
ut etiam terram attingant,ſed cum permiſeris,in locum ſuum exilient. Itaque non eſt,
quod eum ſpectes cuiuſqꝫ rei habitum, qui illi nõ ex uoluntate eſt. Si ignem permittis
ire quò uelit, cœlum,id eſt, leuiſſimi cuiuſqꝫ ſedem repetet: ubi eſt aliquid, quod eum
ferat,& ab impetu ſuo auertat,id non natura,ſed ſeruitus eius fit. Dicis, inquis, nu- CAP.XXV
bes attritas edere ignem, cum ſint humidæ,imò hudæ, quomodo ergo poſſunt gigne-
re ignem,quem nõ magis uériſimile eſt ex nube,quàm ex aqua generari? Ignis qui CAP.XXVI
naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aër ſpiſſus ad gignendam aquam præ-
paratus,nondum in illam mutatus,ſed iam pronus & uergens. Non eſt quod eam exi-
ſtimes tunc colligi,ſed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe
nubem,conceptis aquis plenam,nihil tamen prohibet ignem ex humido quoqꝫ educi,
imò ex ipſo (quod magis mireris)humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam
poſſe mutari,priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes,ſalua quam con-
tinet aqua,ignẽ parte aliqua ſui reddere,ut ſæpe aliqua pars ligni ardet,alia ſudat. Nec
hoc dico,non contraria inter ſe iſta eſſe,& alterũ altero perimi, ſed ubi ualentior ignis,
quàm humor eſt,uincit. Rurſus ubi copia humoris exuperat,tũc ignis ſine effectu eſt.
Itaqꝫ non ardent uirentia. Refert ergo quantum aquæ ſit. Exigua enim uis non reſiſtit
nec ignem impedit. Quid ni? Aruorum noſtrorũ memoria, ut Poſidonius tradit,cum
inſula in Aegeo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur.
Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulmi-
num more,quoties ardor inferius iacentis,ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa cõ-
uoluta,rupeſqꝫ partim illæſæ,quas ſpiritus antequam uerterẽtur expulerat,partim ex-
eſæ & in leuitatem pumicis uerſæ, nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea
altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra me-
moria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? ut appareret nec
extinctum ignẽ mari ſuperfuſo,nec impetũ eius,grauitate ingentis undæ prohibitum
exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tra-
didit,per quam diruptis aquis ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarũ uis, ſubeũtium
ex imo flammarum uim non potuit comprimere,quanto minus in aëre extinguere ig-
nem poterit,nubium tenuis humor & roſcidus? Adeò res iſta nõ habet ullam moram,
quę contra cauſas ignium ſit,quos nõ uidemus emicare,niſi impendente cœlo,ſerenũ
ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus,nec nox quidem niſi obſcura nubi-
bus. Quid ergo? Num aliquando etiam apparentibus ſtellis,& nocte tranquilla fulgu-
rat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, unde ſplendor effertur, quas uideri à nobis terrarum
tumor nõ ſinit. Adijce nunc quod fieri poteſt, ut nubes ſummæ & humiles attritu ſuo
ignem reddant, qui in ſuperiora expreſſus, parte ſyncera puraqꝫ cœli uiſatur,ſed fit in
ſordida. Tonitrua diſtinxêre quidam ita,ut dicerent,unum eſſe genus,cuius ſit gra- CA.XXVII
ue murmur,quale terrarum motum antecedit,clauſo uento & fremente. Hoc quomo
do illis uideatur fieri dicam. Cum ſpiritum inter ſe clauſere nubes, in cõcauis partibus
earum uolutatus aër, ſimilẽ agit mugitibus ſonum raucũ & æqualem ,& continuum.
Itaqꝫ etiam ubi illa regio humida eſt,exitum claudit. Ideò huiuſmodi tonitrua uenturi
prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre,quod crepitũ magis dixerim,quàm ſonũ
qualẽ audire ſolemus,cũ ſuper caput alicuius dirupta ueſica eſt. Talia edũtur tonitrua,
cũ globata diſſoluitur nubes, & ſpiritũ quo diſtenta fuerat emittit. Hoc proprie fragor
dicitur,ſubitus & uehemens,quo edito cõcidunt homines & exanimantur, quidã ue-
rô uiui ſtupent,& in totũ ſibi excidunt,quos uocamus attonitos,quorũ mentes ſonus

ille cœleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoq; modo poteſt, ut incluſus aër caua nube &
motu in ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorē ſibi locum quęrit, à quibus
inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? nō quemadmodū illiſæ manus inter ſe plau
ſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concur
C.XXVIII runt inter ſe? Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum
omniū non quocunq; modo impulſæ ſunt tonant, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonū
edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata
plauſum facit. Et plurimum intereſt, utrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ.
Deinde nō tantum nubes ire oportet, ſed agi magna ui & procelloſa. Etiam mons nō
al.primam ſcindit nubem, ſed digerit, & †propriam quamq; partem eius ſoluit. Ne ueſica quidem
quocunq; modo ſpiritum emittens ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine ullo auriū ſenſu exit.
Rumpi illam oportet ut ſonet, nō ſecari. Idem de nubibus dico, niſi multo impetu diſ
ſolutæ, non ſonant. Adijce nunc, quod nubes in monte actæ nō frangūtur, ſed circum
funduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa, & eminentia.
Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariā emittunt, qui niſi uniuerſus
erumpit nec crepat. Hoc ut ſcias, uentus qui circa arborem funditur, ſibilat, nō tonat.
Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſsipāte opus eſt, ut ſonitus erumpat
C.XXIX qualis auditur cum tonat. Præter hæc natura aptus eſt aër ad uoces. Quid ni, cū uox
al.diſſecari nihil aliud ſit quàm ictus aër? Debent ergo nubes utrinq; †inſeri, & cauæ & intētæ. Vi
des enim quanto uocaliora ſunt uacua quàm plena, quāto intenta quàm remiſſa. Item
tympana & cymbala ſonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte ſpiritū pulſant,
hæc ad ipſum aërem acta, niſi cōcauo non tinniunt. Quidam, inter quos Aſclepio
CAP.XXX dotus eſt, iudicant ſic quorundam quoq; corporum cōcurſu tonitrua, & fulmina excu
ti poſſe. Aetna aliquando multo igne abundauit. Ingentem uim arenæ urētis effudit.
Inuolutus eſt dies puluere, populosq; ſubita nox terruit. Illo tēpore aiūt plurima fuiſ
ſe tonitrua et fulmina. Quæ concurſu aridorum corporū facta ſunt, nō nubium, quas
uerisimile eſt, in tanto ardore aëris nullas fuiſſe. Aliquando Cambiſes ad Ammonem
miſit exercitum, quem arena auſtro mota, et more niuis incidens, texit, deinde obruit.
Tunc quoq; uerisimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaq;, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non
repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim utriuſq; naturæ corpora efflare
terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre uagari. Ita ſi quid tale interuenit, nubem
facit ſolidiorem craſsioremq;, quàm ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi
poteſt & edere ſonum; iſta quæ dixi ſine incendijs uaporantibus aëra repleuerint, ſiue
uentis terras uerrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequàm ſonum. Nubes autem
arida quàm humida eſſe cenſetur. Eſt autem nubes (ut diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi.
CA.XXXI Cæterum mira fulminis, ſi intueri uelis, opera ſunt, nec quicquam dubij relinquen
tia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argen
tum. Manente uagina gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne di
ſtillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter an
notanda ponas, licet, quod & hominum & cæterorum animalium quæ icta ſunt caput
ſpectat ad exitum fulminis, quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina ha
ſtulæ ſurgunt. Quid quod malorum ſerpentium & aliorum animalium, quibus morti
fera uis ineſt, cum fulmine icta ſunt, uenenum omne cōſumitur? Vnde inquit, ſcis? In
uenenatis corporibus uermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies uermināt.
C.XXXII Quid quod futura portendunt, nec unius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæ
pe longum fatorum ſequentium ordinem nuntiant, & quidem certis euidentibus, lon
geq; clarioribus, quàm ſi ſcriberentur. Hoc autē inter nos & Thuſcos, quibus ſumma
perſequendorum fulminū eſt ſcientia, intereſt, nos putamus quod quia nubes colliſæ
ſunt, ideò fulmina emittantur, ipſi exiſtimant nubes collidi ut fulmina emittātur. Nam
cum omnia ad deum referant, in ea ſunt opinione, tanq; non quia facta ſunt, ſignificēt,
ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare pro
poſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à deo mittantur? Quo
al.ideo modo aues non in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum auſpicium ſiniſtrumúe
fecerunt.

fecerunt. Et illas, inquis, deus mouit. Nimis illum ocioſum et puſillæ rei miniſtrũ facis,
ſi alijs ſomnia, alijs extra diſponit. Ita nihilominus diuina ope gerũtur. Si à deo pennæ
auium reguntur, nec pecudum uiſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorum
ſeries explicatur, indicia uenturi ubiq; præmittens, ex quibus nobis quædam familia-
ria, quædam ignota ſunt. Quicquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt, fortuita & ſine ra
tione uaga diuinationem nõ recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur er-
go aquilæ hic honor datus eſt, ut magnarũ rerum faceret auſpicia? Aut coruo, aut pau-
ciſsimis auibus, & cæterarum ſine præſagio uox eſt? Quia quædam in artem nondum
redacta ſunt. Quædam uerò ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuer-
ſationem. Cęterum nullum animal eſt, quod nõ motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. 7
Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur, Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaq;
pertinet, qui † induxerit animum. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinq; ſtellarum po- *al. in ea di-*
teſtates Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot milia ſyderum iudicas otioſa lu *rexerit.*
cere? Quid eſt porro aliud, quod errorẽ incutiat peritis nataliũ, quàm quod paucis nos
ſyderibus aſsignant, cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partẽ ſibi noſtri uindicent? Sub-
miſsiora forſitan in nos propius uim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter
nos, aliter cætera animalia proſpiciunt. Cæterum & illa quæ aut immota ſunt aut pro-
pter uelocitatem uniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumq;
noſtri ſunt. Aliud aſpice & diſtributis rem efficis tractas. Nõ magis autem facile eſt ſci-
re quid poſsint, quàm dubitari debeat, an poſsint. Nunc ad fulmina reuertamur, CA. XXXIII
quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodum exploremus, quemadmodum interpre
temur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat, ſecunda ad diui-
nationem, tertia ad propiciãdos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Ro-
gare, ut promiſſa firment, deprecari, ut remittant minas. Summam eſſe uim fulmi- C. XXXIIII
num iudicant, quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid
ab hoc portẽditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione † minuitur. Quicquid *al. mutatur*
exta, quicquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine de-
nuntiatum eſt, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli uidentur. Qua-
re? Quia ueris uerius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium ful-
mine irritum fieri. Aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc auem comparo
& fulmen, ſed duo ueri ſigna, quæ ſi unum ſignificant, paria ſunt. Itaq; ſi fulminis inter
uentus ſubmouet, extorũ uel augurũ iudicia, male inſpecta exta, male obſeruata augu
ria ſunt. Non enim refert utrius rei maior potentióue natura ſit, ſed utra uim attulit,
ſignum quantum ad hoc par eſt. Si dicas flammæ uim maiorem eſſe, quàm fumi, non
mentieris, ſed iudicandum, an in igne idem ualet flamma, quod fumus. Itaq; ſi hoc di-
cunt, quoties extra aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit autoritas maior,
fortaſſe conſentiam: ſed hoc dicunt, quamuis altera ſigna uerum prædixêre, fulminis i-
ctus prior deleuit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quam mul
ta auſpicia ſint, fatum unum eſt, quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo
non interit, idem eſt. Fatũ fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum CA. XXXV
fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationesq;, quò pertinẽt, ſi immutabilia ſunt
fata? Permitte mihi illam rigidam ſectã tueri eorũ, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe
exiſtimant fata, quàm ægræ mentis ſolatia. Aliter ius ſuum peragunt, nec ulla commo
uentur prece, non miſericordia flectũtur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem,
ingeſta ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe nõ re-
currit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem fati æ-
terna ſeries regit, cuius hæc prima lex, ſtare decreto. Quid enim intelligis fatũ? Exi- CA. XXXVI
ſtimo neceſsitatem rerum omnium actionumq;, quam nulla uis rumpat. Hanc ſacrifi-
cijs, & capite niueæ agnæ exorari iudicas, diuina non noſti. Sapientis quoque uiri ſen-
tentiam negatis poſſe mutari. Tanto magis dei, cum ſapiens quid ſit optimum in præ-
ſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum uolo cauſam,
qui procuranda exiſtimant fulmina, & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando
ad ſubmouenda pericula, aliquando ad lenienda, aliquando ad differenda. Quid ſit C. XXXVII

quod ſequitur, paulo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoq; exiſtimamus uota proficere, ſalua ui ac poteſtate fatorum; quædam enim à dijs immortalibus ita ſuſpenſa, relicta ſunt, ut in bonum uertant, ſi admotæ dijs preces fuerint, ſi uota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatũ, ſed ipſum quoq; in fato eſt. Aut futurũ, inquit, eſt, aut non. Si futurũ eſt, etiam ſi non ſuſceperis uota fiet. Si non eſt futurum, etiam ſi ſuſceperis uota, non fiet. Falſa eſt iſta illatio, quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurũ, inquam, hoc eſt, ſed ſi uota ſuſcepta fuerint, hoc quoq;

C.XXXVIII neceſſe, inquit, eſt, fato cõprehenſum ſit, ut aut ſuſcipias uota, aut non. Puta me tibi manus dare, & fateri hoc quoq; fato eſſe comprehenſum, ut utiq; fiant uota. Ideò fient. Fatũ eſt, ut hic diſertus ſit, ſed ſi literas didicerit: ab eodem fato continetur, ut literas diſcat, ideo diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimoniũ illi grande promittitur, hoc quoq; protinus fatum eſt, ut nauiget, ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoq; in fato eſt, ut expiet. Ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, ut probetur nihil uoluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditũ. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum manente fato aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc uero id de quo a-

al. procurationes gitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes † propiciationesq;, prodigiorũ pericula auertant, quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtiq; enim expiare etiã non ſuadente illo mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas uideatur eſſe de fato, debe-

CA.XXXIX tur & medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus uenit. Genera † fulmi-

al. fulgurum num tria eſſe ait Cecinna. Conſiliariũ, Autoritatis, & quod ſtatus dicitur. Cõſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationẽ cum aliquid in animo cogitantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Autoritatis eſt, ubi poſt rem factam uenit, cum bonam fortunam malam'ue ſignificat. Status eſt, ubi quietis nec agentibus quicquã, nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitoriũ uocat, ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliariũ. Nam & qui monet cõſiliũ dat, ſed habet aliquã diſtinctionẽ. Ideoq; ſeparatur à cõſiliario, quia illud ſuadet diſſuadetq;, hoc ſolam impendẽtis periculi euitationẽ continet. Vt cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſeruis. Etiamnũ tamen aliam diſtinctionem utriuſq; uideo. Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt. Monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraq; res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at ultronei

CAP.XL monentur. Primo omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminũ genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod urit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſsimum fuga eſt, ob ſynceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſsipat, conglobatum eſt, & habet commixtam uim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaq; illud fulmen per id foramẽ, quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Huius late ſparſa uis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis eſt quàm flammeum. Itaq; relinquit magnas ignium notas, quæ percuſsis inhæreant. Nullũ quidem ſine igni fulmen uenit, ſed hoc proprie igneũ dicimus, quod manifeſta ardoris ueſtigia imprimit. Quod urit, & fuſcat, tribus modis urit: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta urunt, ſed genere & modo differunt. Quodcunque combuſtum eſt, utique & uſtum eſt. At non omne quod uſtum, utique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis uſſiſſe. Quis neſcit uri quid, nec ardere? Nihil autẽ poteſt ardere, quod non uratur. Vnum hoc adijciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod

CAP.XLI non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc autem decolorat, aut colorat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur id, cuius color uitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit quàm fuit facies, tanquam cerulea, uel nigra, uel pallida. Hæc adhuc Hetruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (ut aiunt) monet & placata eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilij ſententia.

Duodecim

Duodecim enim deos aduocat, quæ prodeſt quidem, ſed non impune. Tertiam manu
biam idem Iupiter mittit, ſed adhibitis in conſilium dijs, quos ſuperiores & inuolutos
uocant. Quæ uaſtat & includit, & inique mutat ſtatum priuatum & publicum, quem
inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur. In his primam faciem ſi intueri uelis, CAP. XLII
errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt, quàm credere fulmina è nubibus Ioue͂
mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnunquam petere, ut impunitis ſacrilegis,
percuſsis ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum cōciliũ à Ioue deos,
quaſi in ipſo parum conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus ex-
cutiat, pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me,
quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Iouem, aut non æquæ uo-
luntatis, aut certe minus paratum eſſe: uel tunc cum emiſit ignes, quibus innoxia capi-
ta percuteret, ſcelerata trãſiret, aut noluit iuſtius mittere, aut non ſuccelsit? Quid ergo
ſicuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorum ſapientiſsimi ui-
ri, indicauerũt ineuitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tan-
ta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens uideretur. Ad
conterrendos itaq; eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput
iudicem & quidem armatum. Quare id ſolum fulmen quod Iupiter mittit, placabi- CAP. XLIII
le eſt, pernicioſum id, quod deliberauit, & quod alijs quoq; dijs autoribus miſit? Quia
Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet nocere non, niſi cum pluribus ui-
ſum eſt, diſcant hi quicunq; magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſi-
lio nec fulmen quidem mitti. Aduocent, cōſiderent multorum ſententias, placita tem-
perent, et hoc ſibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe
conſilium. In hoc quoq; tam imperiti non fuere, ut Iouem exiſtimarent tela mutare, CAP. XLIIII
poëticam iſta licentiam decent. Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra cyclopum. Sæuitia
flammæq; minus, minus addidit iræ. Tela ſecunda uocant ſuperi. Illos uero altiſsimos
uiros error iſte non tenuit, ut exiſtimarent Iouem modo leuioribus fulminibus & lu-
ſorijs telis uti. Sed uoluerunt admonere eos, quibus aduerſus peccata hominum fulmi-
nandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda, quædam frangi debere, quæ-
dam eligi & diſtingui, quædam admoneri. Ne hoc quidem crediderunt, Iouem eſſe CAP. XLV
qualem in capitolio, et in cæteris ædibus uidemus, mittere manu fulmina, ſed eundem
quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremq; uniuerſi, animum ac ſpiritũ, mun-
dani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum
uocare? Non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, ex quo ſunt omnes cauſæ
cauſarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Eſt enim, cuius conſilio huic
mundo prouidetur, ut inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam uo-
care? Non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu uiuimus. Vis il-
lum uocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt, totum quod uides, totus ſuis parti-
bus inditus, & ſe ſuſtinens ui ſua. Idem & Hetruſcis uiſum eſt, & ideo fulmina à Ioue
mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur. At quare Iupiter ferienda tranſit, aut in-
noxia ferit? In maiorem me quæſtionem uocas, cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. CAP. XLVI
Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, ut ea etiam quæ ab
illo non fiunt tamen ſine ratione non fiant. Vis eorum, illius permiſsio eſt. Nam & ſi
Iupiter illa nũc non facit, Iupiter nō fecit, ut non fierent. Singulis non adeſt, ſed ſignũ,
& uim, & cauſam dedit omnibus. Huic illorũ diuiſioni non accedo. Aiunt aut per- CAP. XLVII
petua aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua quorum ſignificatio in totam
uitam pertinet, nec unam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem dein-
ceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimo-
nio, & in nouo hominis aut urbis ſtatu fiunt. Finita ad diem utique reſpondent. Pro-
rogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, auerti tolliq; non poſſunt. Dicã quid CAP. XLVIII
ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum uocant fulmen, fi-
nitum eſt. Aeque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia mul-
tum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuũ uidetur, finitum eſt. Nam illorũ quoq;
confeſsione certum eſt, quouſq; impetretur dilatio. Priuata enim fulgura negant ultra
decimum

decimum annum, publica ultra tricesimum poſſe differri. Hoc modo et iſta finita ſunt, quia ultra quod non prorogarentur incluſum eſt. Omnium ergo fulgurum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim ulla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſsim & uage dicunt, & ſic paſsiones eorum debere diuidi, quemadmodũ ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, ut inſpiciantur ubi factũ ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas

CAP. XLIX uoluero, quid poſtea faciam, niſi in immenſum procedam? Nunc nomina fulgurũ, quæ à Cecinna ponuntur, aperte ſtringam, & quid de his ſentiam, exponã. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non rite facta repetũtur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendũ ſit. Peſtifera, quæ mortem exiliumq; portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciẽ alicuius boni nocent. Dant conſulatũ malo futurũ gerentibus, & hæreditatẽ

al. demptalia cuius compendium magno ſit luendum incõmodo. † Dentanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminũ minæ. Atteſtata quæ prioribus conſentiunt. *al. Atterranea. 10.* † Artencata, quæ in incluſo fiũt. Obruta, quibus iam prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum ui tangitur, uel comitiũ, uel principalia urbis liberæ loca, quorum ſignificatio regnũ ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificijs ad nos Iouem arceſſunt, & (ut uerbo eorum molliori utar) inuitant. Hunc uenire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, ſed aduocantium bono ueniunt.

CAP. L Quanto ſimplicior diuiſio eſt, qua utebatur Attalus noſter egregius uir, qui Hetruſcorum diſciplinam græca † ſubtilitate miſcuerat. *al. utiliter* Ex fulminibus quædam ſunt, quæ ſignificant id, quod ad nos pertinet, quædam aut nihil ſignificant, aut id, cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædã nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut † prolongari. *al. quæ prorogari* Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut habent partem boni aut mali, aut mala in bonum, aut bona in malũ uertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec lætari debemus, ut peregrinationem in qua nec metus, nec ſpei quicquam ſit.

CAP. LI Reuertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factũ eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius noticia nos effugit, ut illa quæ in uaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines, quorum ſignificatio uel nulla eſt, uel perit.

CAP. LII Pauca adhuc adijciam ad enarrandam uim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam uexat. Valentiora quia reſiſtunt, uehementius diſsipat, cedentia nõnunquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroq; & duriſsimis quibusq; cõfligit, quia uiam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaq; facit uiam qua effugiat: teneris & rarioribus parcit, quanquam & flammis opportuna uideantur, quia tranſitu patente minus ſæuit. Loculis itaq;, ut dixi, integris pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur, quia ignis tenuiſsimus per occulta foramina tranſcurrit. Quicquid autem in tigno ſolidũ inuenit, ut contumax uincit. Non uno autem, ut dixi, modo ſæuit, ſed quid quæq; uis fecerit, ex ipſo genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadem materia, multa diuerſa, eiuſdem uis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſsimũ eſt, urit, quod ſolidiſsimum & duriſsimum eſt, terebrat et frangit, ſummos cortices diſsipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia pertundit ac ſtringit, uinũ gelat, ferrum & æs fundit.

CAP. LIII Illud eſt mirum, quod uinũ fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare illud accidat quærenti mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini uis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritũ in eo humore quem coëgit gelauitq;, ueriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum uinculum. Præterea olei quoq; et omnis unguenti teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quandam ſubtiliſsimo igni, & contra naturam acto, peſtilentem potentiam, qua non tantũ icta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quocunq; decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt, qui quia natura grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere,

quantum

quãtum omnia iſta à philoſophia artium parente fluxere. Illa primum & quæſiuit cau-
ſas rerum, & obſeruauit effectus, & quod in fulminis inſpectione longe melius eſt, ini
tijs rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terra terre- CAP. LIIII.
nisq; omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida remanet. Hæc fulminibus ali
mentum eſt, illa imbribus. Quicquid in aëra ſicci fumoſiq; peruenit, id includi ſe nubi-
bus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum uocamus. In
ipſo quoq; aëre quicquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoq; ſi incluſum eſt,
æque fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modo uniuerſam eruptionem facit, eoq;
uehementius intonat, modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hæc ſpiritus ex-
primit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube conclu
ſi, uehementiſsimum eſt atterendi genus. Tonitrua nihil aliud ſunt, quàm citi aëris CAP. LV.
ſonitus, qui fieri, niſi dum aut † terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, *forte, ferit*
nubes inter ſe, ſit is quem deſiderat ictus, ſed non uniuerſus. Non enim tota totis con-
currunt, ſed partibus partes. Non ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaq; non auditur
fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum extinguitur. Puta ita
eſſe pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per extinguentia effu-
giens. Vt dem tibi & fieri ignẽ in nube, & extingui, è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid
ergo inquit, non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem & ex-
tingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & id fieri. Nũc naturalem cauſam quærimus &
aſsiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri uerum eſſe, quod dicis. Aliquan-
do poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles, non ob hoc to
nitrua facta ſunt, ſed hoc fit quia tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationis ſpeciẽ
inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorũ uideri. Diſsi
mile eſt exemplum. Illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet. Hic quod ſit in aë-
re erumpit & exilit. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe uelut apud nos inci- CAP. LVI.
pientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo
inſurgentem. Hoc antiqui fulgetra dicebant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui
autem tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cecinam inuenio facũdum uirum,
ſi habuiſſet in eloquentia nomen, & niſi illum Ciceronis umbra preſsiſſet. Etiamnum
illo uerbo utebãtur antiqui correpto, quo nos producta una ſyllaba utimur. Dicimus
enim ut ſplendere, ſic fulgere. Atqui illis ad ſignificandam tam ſubitam è nubibus eru-
ptionem lucis, mos erat uti media ſyllaba correpta, ut dicerent fulgere. Quid ipſe CAP. LVII.
exiſtimem quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accõmodaui manum, dicam, ful-
gurat, cum repentinũ late lumen emicuit. Id euenit, ubi in ignem extenuatis nubibus
aër uertitur, nec uires, quibus longius proſiliat, inuenit. Non miraris puto, ſi aëra aut
motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu
aëris uelut igne diſtillat. Ideò æſtate † plura ſunt fulmina, quia plurimum calida eſt. Fa- *al. plurima*
cilius autẽ attritu calidiore ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor, qui tantũ fulget, & ful *fiunt*
men quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimentiq; eſt minus. Et ut breuiter dicam quod
ſentio, Fulmen eſt fulgur intentũ. Ergo ubi calidi fumiq; natura, emiſſa terris, in nu-
bes incidit, & diu in illarum ſinu uolutata eſt, nouiſſimè erumpit. Et quia uires non ha
bet, ſplendor eſt. At ubi fulgura illa plus habuere materiæ, & maiore impetu arſerunt, CAP. LVIII.
non apparent tantum, ſed decidunt. Quidam utiq; exiſtimant fulmen reuerti, qui-
dam ſubſidere, ubi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt.
At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur † aſſiduus ignis? Quia celerrimum *al. aßiduis*
eſt miriq; motus, ſimul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde deſinit flamma quie *ignibus*
ſcente motu, Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, ut ignis poſſit extendi, ſed quoties
fortius ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euaſit, & pu-
gna deſijt, ex eadem cauſa modo uſq; ad terram profertur, modo diſſoluitur, ſi minore
ui preſſus eſt. Quare oblique fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuo
ſusq;. Et quia natura ignem ſurſum uocat, iniuria deorſum premit, incipit obliquus
eſſe. Interdum autem neutra uis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, et in inferiora
deprimitur. Quare frequẽter cacumina montiũ feriũtur? Quia oppoſita ſunt nubibus,
&

CAP. LIX & è cœlo cadentibus,per hęc tranſeundum eſt. Intelligo quid iam dudum deſide-
ras,quid efflagites,malo inquis fulmina nō timere,quàm noſſe. Itaq; alios doce quem-
admodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo,quàm naturā indicari. Sequar
quò uocas, omnibus enim rebus omnibusq; ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum
eſt. Cum imus per occulta naturæ cum diuina tractamus, uendicandus eſt à malis ſuis
animus,ac ſubinde firmandus,quod etiam eruditis & hoc unum agentibus, neceſſari-
um eſt, non ut effugiamus ictus rerum, undiq; enim tela in nos iaciuntur, ſed ut forti-
ter conſtanterq; patiamur. Inuicti eſſe poſſumus,incōcuſsi non poſſumus,quanquam
interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo inquis? Contemne
mortem,& omnia quæ ad mortem ducunt contempta ſint, licet illa bella ſint ſiue nau-
fragia, ſeu morſus ferarum, ſiue ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Nun-
for. amplius quid † aliud facere poſſunt, quàm ut corpus ab anima reſoluant? Hæc nulla diligentia
euitat,nulla felicitas domat,nulla potentia euincit,talia uerò fortitudine diſponuntur.
Mors omnes æque uocat. Iratis dijs propicijsq;,moriēdum eſt. Animus ex ipſa deſpe-
ratione ſumatur. Ignauiſsima animalia, quæ natura ad fugam genuit, ubi exitus non
patet,tentant corpore imbelli. Nullus pernicioſior hoſtis eſt,quàm quem audacem an-
guſtiæ faciunt, longeq; uiolentius ſemper ex neceſsitate quàm ex uirtute corrigimur.
Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos tanquam
ad mortem proditos eſſe, & ſumus. Ita eſt Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. To-
tum hunc quem uidemus populum,quouſq; cogitas eſſe? cito natura reuocabit & con-
det,nec de re,ſed de die queritur. Eodem citiuſue tardiúſue ueniendum eſt. Quid ergo?
Non tibi timidiſsimus omnium uidetur & inſipientiſsimus, qui magno ambitu rogat
moram mortis? Nónne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficij
loco peteret, ut ultimus ceruicem præberet? Id facimus. Magno æſtimamus mori tar-
dius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſsi-
12 ma. Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, quorum cauſa eadem
ſors eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, et carnifici noſtro præſtaremus ob-
ſequium. Quid intereſt, ad mortem iuſsi eamus an ultronei. O te dementem & oblitū
fragilitatis tuæ,ſi tunc mortem times,cum tonat. Ita'ne ſalus tua in hoc uertitur? Viues
ſi fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet febris. Non maximum ex peri-
culis tuis,ſed ſpecioſiſsimum fulmen eſt. Male ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mor-
al. procuretur tis tuæ celeritas infinita peruenerit,ſi mors tua † prædicetur,ſi tu tunc quidem cum ex-
ſpiras,non ſuperuacuæ,ſed alicuius magnæ rei ſignum es? Male ſcilicet tecum agitur,
ſi cum fulmine cecideris. Si pauęſcis ad cœli fragorem,nubiúmue trepidas,quoties ali-
quid effulſit expiras. Quid ergo? Honeſtius iudicas deiectione animi perire quàm
fulmine? Eo itaq; fortius aduerſus cœli minas ſurge, & cum mundus undiq; exarſerit,
cogita te nihil habere de tanta morte perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cœli
confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæq; nubes ſtre-
punt,ſi in tuum exitium tanta uis ignium excutitur, at tu ſolatij loco numera tanti eſſe
mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte demet metum. Eſt in-
ter cætera quoque hoc commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Ne-
mo unquam fulmen timuit, niſi qui effugit.

Libri ſecundi naturalium quæſtionum finis.

IN LIBRVM SECVNDVM.

EX CAP. IX.

1 *Eſſe quandam in rerum natura uehementiam magnosq; impetus.* Sic Fortunatus: *Hic ſi mutes magniq; impetus, quod ille ſibi fatetur inuentum in uetuſtis codicibus, non cohærebit cum ſuperioribus. Vehementia nihil aliud eſt, quàm magnus impetus.* Exemplar Britannicum *ſic habebat, Eſſe quædam in rerum natura uehementia magniq; impetus.*

2 *Et tamen me hercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Ita ſuperior editio. Britannicum exemplar ad hunc modum, tam me hercules quàm nihil intendi ab alio poterit, niſi per ſemet aliquid fuerit intentum.*

3 *Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcindit, & media non circumſcindit, tamen & utrunq; cingit. In alijs erat,*

Ipſe quidem

Ipſe quidem tranſit per ipſum quo ſcinditur, & media non circumſcindit tamen, ſed utrūq; cingit. Ita repperit Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum; per ipſum quod abſcinditur, & media circumfundit tantum, & utrinq; cingit, ſed permeat.

EX CAP. XIIII.

4 *Poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem ex his ſuperioribus ardere, ac ſic accendi; Sic prior æditio. Fortunatus ita legit, Poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex locis his ſuperioribus, ardere an ſic accendi? Britanicum habebat, trahere ignem ex his locis ſuperioribus, & ex eo ardore ſic accendi. Fortunatus ita diuinat eſſe legendum, Poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his ſuperioribus ardere, an hic accendi? Ea lectio ſatis cōgrueret, ſi pro inquam ſcriptum eſſet, utrum. Pro ſed, quod mox ſequitur, Nam, quod plurimum intereſt. Tolerabilis erit lectio ſi ex uertatur in &, et ardere in ardore, & ſic in hic, ad hunc modum. Vos inquam dicitis, quum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, et locis ſuperioribus, & ex eo ardore hic accendi. Quanquā hoc, ex locis ſuperioribus, uidetur adiectum ab interprete quopiam. Itaq; non urget quæſtionem, ſed oſtendit illorum reſponſionem non eſſe abſolutam. Idq; mox explicat. Sed plurimum intereſt, &c.*

EX CAP. XVIII.

5 *Per curſum & ſiccum aëra. Sic prior æditio. Britanicum exemplar habebat, per craſſum & ſiccum aëra. Fortunatus diuinat, per aëra percuſſum & ſciſſum. Forte legendum, per ſudum & ſiccum aëra.*

EX CAP. XXVIII.

6 *Et ita diſcutiuntur, & ſi quem, &c. Fortunatus legit, & ita quum ducuntur, ſi quem habent ſpiritum multifariam emittunt. Et mox, qui non uniuerſus erumpit & crepat. Hic ſenſus plane repugnat ijs quæ mox ſequuntur. Britanicū exemplar ſubuenit ita legens, qui niſi uniuerſus erumpit, nec crepat. Miror hic nihil offenſum fuiſſe fortunatū.*

EX CAP. XXXII.

7 *Cæterum & illa quæ pereunt. Britannicum exemplar habebat, & illa fiunt quæ pereunt. Perire dicit, non obſeruata cuiquam. Quanquam ſubolet locum non carere mendo. Forte legendum, ſeruata & illa, ſiue, certa ſunt & illa quæ pereunt.*

8 *Quod ſi bene nec primum auſpicium intellectum eſt, ſecundo non intereſt. Ita prior æditio. Aliud exemplar habebat, quod ſiue primo auſpicio intellectum eſt, ſiue ſecundo, nihil intererit. Neutra placet. Tertiam ſequuti ſumus.*

EX CAP. XXXV.

9 *Aliter ius ſuum peragunt. Aliter uſurpatum uidetur pro, alioqui, ut referatur ad ægræ mētis ſolatia. In quodam erat, Fata irreuocabiliter ius ſuum peragunt. At non probatur.*

EX CAP. XLIX.

10 *Artencata, alias Atterranea rurſus, Atercauta. Atteranea habebat exemplar Britannicum, uox ab atro dicta uidetur, peculiaris auruſpicum.*

EX CAP. LV.

11 *Itidem tibi & fieri ignem in nube & extingui. E ſpiritu naſcitur. Ita prior æditio. Fortunatus offenſus abſurditate ſermonis legit, qui è ſpiritu naſcitur. Atqui dure cohæret uerbum infinitum cum ſuperioribus, fieri et extingui. Britannicum exemplar habebat. Vt dem tibi & fieri, &c. Vt tibi concedam ignem fieri & extingui in nube, non tamen aliunde fit, quàm è ſpiritu.*

EX CAP. LIX.

12 *Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, quorum cauſa eadem ſors eſt. Sic prior æditio. Tolerabilius quod alij legunt, quod eorum in cauſa eadem ſors eſt. Mollius erit, omiſſa coniunctione, quod. Eorum cauſa eadem ſors eſt, id eſt, ſuppliciorum cauſa, eadem ſors eſt, etiamſi nihil horum ad plenum ſatisfacit.*

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. III. QVI EST DE AQVIS. PRAEFATIO.

NON præterit me Lucili uirorum optime, quàm magnarum rerum
fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſas
ſecretaq́ꝫ eius eruere, atqꝫ alijs noſcenda producere. Quando tam mul
ta conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à 1
tergo ſenectus, & obijcit annos inter uana ſtudia conſumptos, tanto
magis urgeamus, & damna ætatis male exemptæ labor ſarciat. Nox
ad diē accedat. Occupationes patrimonij recidātur, longe à dominio
iacentis † cauſa ſoluatur, ſibi totus animus uacet, & ad contemplatio- al. cura.
nem ſui ſaltem † ipſo impetu reſpiciat. Faciet ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem al. in ipſo fugæ
temporis metietur. Quicquid amiſſum eſt, id diligenti uſu præſentis uitæ recolliget, fi- impetu.
deliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus; Libet mihi exclamare illum poëtæ al. in ipſo fine.

O inclyti

inclyti uerſum, Tollimus ingentes animos, & maxima paruo Tempore molimur:
Hoc dicerem, ſi puer iuueniſq; molirer. Nullum non tam magnis rebus tempus angu
ſtum eſt. Nunc uerò ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſi-
mus, faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, uelocitate penſant mo-
ram. Feſtinemus & opus, neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione
fort. attendit tractemus. Creſcit animus quoties cœpti magnitudinem† oſtendit, & cogitat quantũ
propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſere ſe quidam, dum acta regum exter
norum componunt, quæq; paſſi inuicem auſiq; ſunt populi. Quanto ſatius eſt ſua ma-
la extinguere, quàm aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare,
quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, cæterorumq;, qui exitio gentium clari, non
minores fuere peſtes mortaliũ, quàm inundatio, qua planũ omne perfuſum eſt, quàm
conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſupe-
rauerit alpes ſcribunt, quemadmodum cõfirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ
inopinatus intulerit, Infractiſq; rebus etiam poſt Carthaginem, pertinax reges perer-
rauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. Quemadmodum
non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere, adeò ſine patria eſſe pati poterat
ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendũ ſit quàm quid factum ſit quærere
ac docere eos, qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datũ eſſe, eius omnia fluere
aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraq; miſcere.
Itaq; in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat, alternæ ſunt uices rerum.
Quid exultas? Iſta quibus ueheris in ſummũ, neſcis ubi te relictura ſint, habebũt ſuum
non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc eſt reſurgendi locus. In meli-
us aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo uarietas, non priua
tarum tantum domuũ quas leuis caſus impellit, ſed etiam reipublicæ. Regna ex infimo
coorta ſupra imperantes conſtitere. Vetera imperia in ipſo flore cecidêre. Inueniri nõ
poteſt numerus, quàm multa ab alijs fracta ſint, nunc cum maxime, deus alia exaltat, a-
lia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Ma-
gna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilita
te noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria
compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna poſuiſſe, nec deficiente terra ad iniurias alio
rum erráſſe in oceano ignota quærentem, ſed animo omne uidiſſe, & qua nulla eſt ma
ior uictoria, uitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, quę urbes, qui populos habuere in po
teſtate, pauciſsimi qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & pro
miſſa fortunæ. Nihil dignum putare, quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod
concupiſcas? quia à diuinorum contemplatione quoties ad humana reciderís, non
aliter caligabis, quàm quorum oculi in denſam umbram ex claro ſole rediere. Quid
eſt præcipuum? poſſe læto animo aduerſa tolerare, quicquid acciderit ſic ferre, quaſi
tibi uolueris accidere: Debuiſſes enim uelle, ſi ſciſſes omnia ex decreto dei fieri. Flere,
queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates
fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantum, ſed & infeſtus, nec auidus peri-
culi, nec fugax, proſperitatem non expectans, ſed aduerſus utrumque intrepidus &
inconfuſus, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum?
non admittere in animo mala conſilia, puras ad cœlum manus tollere, nullum pete-
re bonum, quod ut ad te tranſeat, aliquis poſſit amittere, optare, quod ſine aduerſario
optatur, bonam mentem. Cætera magno æſtimata mortalibus, etiam ſiquis domum
caſus abſtulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà uenerint. Quid eſt præcipuum? Altos
al. fortuita ſupra† fortunam ſpiritus hominis attollere, Meminiſſe, ut ſiue felix eris, ſcias hoc non
futurum diu, ſiue infelix, ſcias, hoc te non eſſe, niſi cum putes. Quid eſt præcipuum?
In primis liberum animum habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium ut ſit liber, ſed
è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſuam. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, &
ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine com-
meatu. Sibi ſeruire, grauiſsima ſeruitus eſt, quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa
te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris

& æta-

& ætatē, ac tibi ipſe dixeris, quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram uerſo? quid forum uiſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam, primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoq; opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, nō erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram fu
roremq; diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aquis, & in- CAP. I
ueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, ut ait Ouidius, Fons erat illimis nitidis argenteus
undis. ſiue ut ait Vergilius, Vnde per ora nouem uaſto cum murmure montis, It ma 3
re præruptum & pelago premit arua ſonanti. Siue ut apud te Iunior chariſsime inuenio. Elyſius ſiculis de fontibus exilit amnis. Quomodo aquas ſubminiſtret, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant, quare alia hybernis aquis intumeſcāt, alia in defectu cæterorū omnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſingularis, illi diem ſuum dabimus, nunc uulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus quærendum erit, utrū calidæ naſcantur, an fiant. De cæteris quoq; diſſeremus, quas inſignes, aut ſapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fouent potu, et
pulmonis ac uiſcerum querelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinem, tam uarius 4
ſingulis uſus, quàm guſtus eſt. Aut ſtant omnes aquæ, aut fluūt, aut colliguntur, aut CAP. II
uarias habent uenas. Aliæ ſunt dulces, aliæ uariæ, aſperæ quippe interueniūt, ſalſæq; amaræq;, aut medicatæ ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat uim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primū tactus, frigidæ calidæq; ſunt: deinde ponderis, omnes leues aut graues ſunt. Deinde coloris, puræ ſunt & turbidę, ceruleæ, lucidæ. Deinde ſalubritatis, ſunt enim ſalubres & utiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogātur in lapidē. Quędam tenues, quędam pingues, quędam alunt, quędā ſine ulla biben-
tis ope tranſeunt, quædā hauſtæ fœcunditatē afferunt. Vt ſtet aqua aut fluat, loci po- CAP. III
ſitio efficit, in deuexo fluit, in plano cōtinetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur, tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi & naſci, quod in Fucino uidemus, in quē montis circumuecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latenteſq; in ipſo undæ ſunt, itaq; etiam cum hyberni defluxēre torrentes, faciem ſuam ſeruant. Primum ergo
quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, unde tantum C. IIII
aquarum exeat. Miramur, quod acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Aeque mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, ut præbere tantum ex recondito poſsit, ac ſubinde ſic ſuppleat? Quamcunq; rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. Quidam iu-
dicant terram quicquid aquarum emiſerit, rurſus accipere, & ob hoc maria non creſce- C. V
re, quia quod influxit non in ſuum uertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, ſecreto reuertitur, colaturq; tranſitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli uarietate exuit, & in ſynceram aquam tranſit. Quidam exiſtimant, quicquid ex im
bribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod C. VI
pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideò ſiccas eſſe aiunt Aethiopiæ ſolitudines, paucoſq; inueniri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli natura ſit, & penè ſemper æſtiua. Squallidæ itaque ſine arbore, ſine cultu arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat Germaniam Galliamq;, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humi-
do utuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret. Aduerſus hæc multa dici poſſe ui- C. VII
des. Primum ego tibi, uinearum diligens foſſor, affirmo, nullam pluuiā eſſe tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus uires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare effertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida

eſt,& abſumit quicquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, ex
cludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in ſe ſitiens terra tra-
hit. Quid quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent
pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adijce,
quod in ſicciſsimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum ſpatia,
inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret, ut ſci-
as illic non cœleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet uiuam a-
quam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo
montis cacumine redundãt. Apparet ergo illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis
CAP. VIII aqua pluuialis decurrat. Quidam exiſtimant quemadmodum in exteriore parte
terrarum uaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti
ſpacio terræ maria porrecta ſunt, infuſa uallibus, ſic interiora terrarum abundare a-
quis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quàm apud nos oceanum, & ſinus eius, imò
eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egerun-
tur, quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cum adiectos maria non ſentiant?
CAP. IX Quibuſdam hæc placet cauſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & mul-
tum ſpiritus, qui neceſſario frigeſcit, umbra graui preſſus. Deinde piger & immotus,
in aquam cum deſijt conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris umbram
facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Ali-
quando enim ſole tenuatur, aliquando uentis expanditur. Itaq; interualla magna im-
bribus ſunt. Sub terra uerò quicquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper
eſt, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas, ſemper ergo præbebit fon-
ti aut flumini cauſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Huc quoque quicquid ef-
flauit quia non aëre libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.
CAP. X Habes primas aquarum ſub terra naſcentium cauſas. Adijcias etiam licet, quod fi-
ant omnia ex omnibus. Ex aqua aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare
ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam,
imò maxime in hanc. Vtraque cognata res eſt, utraque grauis, utraq; denſa, utraq; in
extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna
flumina ſunt. Cum uideris, quanta ſunt, rurſus ex quanto prodeant aſpice. Rurſus
miraris, cum labantur aſſidue, quædam uerò concitata rapiantur, quod præſto ſit illis
ſemper aqua noua. Quid ſi mireris, quod cum uenti totum aëra impellant, non defici
at ſpacio ſpiritus, ſed per dies noctesq; æqualiter fluit, nec ut flumina certo alueo fer-
tur, ſed per uaſtum cœli ſpatium lato impetu uadit? Quid ſi ullam undam intereſſe mi
reris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit, omnium ele-
mentorum alterni recurſus ſunt. Quicquid alteri perit, in alterum trãſit. Et natura par
tes ſuas uelut in ponderibus conſtitutas examinat, ne portionũ æquitate turbata mun
dus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantum aëa in ignem tranſit, ſed nun
quam ſine igne eſt. Detrahe illi calorẽ, rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aër in humo-
rem, ſed nihilominus non ſine humore. Et aëra & aquam facit terra, ſed nõ magis unq;
ſine aqua eſt, quàm ſine aëre. Et ideo facilior inuicem tranſitus eſt, quia illis in quæ
tranſeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra humorẽ, hunc exprimit. Habet aëra,
hunc umbra hyberni frigoris denſat, ut faciat humorem. Ipſa quoq; mutabilis eſt in hu
morem, natura ſua utitur. Quid ergo, inquis, ſi perpetui ſunt amnes, uel cauſæ qui-
CAP. XI. bus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus nõ fuere
locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbant, & ruina interſcindit curſum aquis
quæ recentes & nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatio-
ne terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire ſolet, ut amiſſo cannali ſuo flu-
mina primum refundantur, deinde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod accidiſ-
ſe ait Theophraſtus in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem noua uis fon-
tium emerſit. Sed & alios quoq; caſus interuenire quidam opinantur, qui alter euo-
al. decidant cent aquas, aut à curſu ſuo† deijciant, atq; auertant. Fuit aliquãdo aquarum inops He-
mus, ſed cum Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſyluas cecidiſſet,

diſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentum ſuum nemora ducebant, quibus exciſis humor, qui deſijt in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile ueri; quia fere aquoſiſſima ſunt, quæcunq; umbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent, quibus alimentum ex proximo eſt, fluminum uerò uis ex intimo manat, ultraq; excipitur quàm radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant, non tantum id quo uiuant, ſed & id quo creſcant. Idem ait, circa Arcadiã, quæ urbs in Creta inſula eſt, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra diruta urbe, poſtea uerò quam cultores receperit, aquas quoq; recepiſſe. Cauſam ſiccitatis hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis deſertiſsimis fontes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint quia colebantur? Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ uaſtiſſima flumina à fonte ſtatim, magnis acta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æſtatemq; par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem, non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

CAP. XII

Paulo repetamus hoc altius ſi uidetur, & ſcies te non habere quod quæris, cum ad ueram omnium originem acceſſeris. Flumen nempe facit copia cuiuſcunq; aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quatuor, non poteſt interrogari unde aqua ſit, quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliquid ex ſe ſemper effundere? Quomodo aër & ipſa quarta pars mundi uentos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si uentus eſt fluens aër, & flumen eſt fluens aqua. Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum eſt. Intelligis quod ab illo proficiſcitur, nõ poſſe deficere.

CAP. XIII

Aqua, ait Thales, ualentiſsimum elementum eſt, hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed nos quoq; aut in eadem ſententia eius aut in ultima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto quàm humorem, in hoc futuri mundi ſpeciem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor † rerum primordium ſic poſitus eſt, ut fluminibus edendis ſufficere, ut riuis & fontibus poſſet. Quæ ſequitur Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim terrarum orbem aqua ſuſtineri, & uehi more nauigij, mobilitateq; eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc ueterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas in hunc orbem aquam ſubire, & per rimas facere † ſemitam.

al. in diductione rerum ad aquas re ductus eſt, ſic poſitus.

al. ſentinam

CAP. XIIII

Aegyptij quatuor elementa fecère, deinde ex ſingulis bina, marem & fœminam. Aërem marem iudicant, qua uentus eſt. Fœminam, qua nebuloſus & iners. Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocant maſculũ, qua ardet flamma, & fœminam qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem uocãt, ſaxa cauteſq;, fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

C. XV

Et mare unum eſt, ab initio ſcilicet ita conſtitutum, habet ſuas uenas, quibus impletur atq; æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris, uaſta in occulto uia eſt, quàm nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt uirium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum ſit emittitur. Quædam ex iſtis ſunt quibus aſſentire poſſumus, ſed hoc amplius cenſeo. Placet natura regi terram, & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & uenæ ſunt & arteriæ illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoq; ſunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ ſpiritus currit, adeoq; illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, ut maiores quoq; noſtri aquarum appellauerint uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humorum, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo † pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muſculi, ſaliuæq; & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico, ſic in terra quoq; ſunt humoris genera complura. Quædam

al. pigrioris.

for. omne me- tallorũ genus. quæ matura durentur, Hinc eſt† omnis metallorum humus, ex quibus aurum argen-
tumq́ petit auaritia: quædam quæ in lapidem ex liquore uertuntur. In quibuſdam ue-
ro locis terra humorq́ liqueſcit, ſicut bitumen, & cætera huic ſimilia. Hæc eſt cauſa a-
quarum, ſecundum legem naturæ uoluntatemq́ naſcentium. Cæterum ut in noſtris
corporibus, ita in illa ſæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quaſſatio aliqua, aut
loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humo-
rem, qui modo diuturnus eſt, modo breuis. Ergo ut in corporibus noſtris ſanguis cũ
percuſſa uena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec uenæ ſciſſura ſubſe-
dit, atq́ intercluſit, uel aliqua alia cauſa retro dedit ſanguinẽ, ita in terra ſolutis ac pate-
factis uenis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt quantum aperta ſit uena, quomo-
do conſumpta aqua ſit, modo exiccatur aliquo impedimento, modo coit uelut in cica-
tricem, premitq́ quam fecerat uiam, modo illa uis terræ, quam eſſe mutabilem dixi-
mus, deſinit poſſe alimenta in humorem cõuertere, aliquando autem exhauſta replen-
tur, modo per ſe uiribus recollectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inania appo-
ſita plenis humorem in ſe attrahunt. Ipſe tranſire facilis in aliud. Sæpe ipſa terra in ta-
bem reſoluitur & humeſcit. Idem euenit ſub terra quod in nubibus, ſi ſpiſſetur grauio-
6 remq́ quàm ut manere in natura ſua poſsit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris
modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aqui-
legæs uocant, quia guttæ quædam uel preſſura loci eliduntur, uel æſtu euocantur. Hic
tenuis unda uix fonti ſufficit, & ex magnis cauſis, magniſq́ conceptibus exceduntam-
nes, nonnunquam leuiter ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit, non nunquam uehe-
CAP. XVI menter & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidam fon-
tes ſenis horis pleni, ſeniſq́ ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina,
quæ certis menſibus magna, certiſq́ anguſta ſunt, & occaſionem ſingulis quærere,
cum poſſim eandem cauſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam
uenit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi ni-
hil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus,
ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quędam autem in-
terualla, quia minora ſunt, ideo notabilia, quædã maiora nec minus certa. Et quid hoc
mirum eſt, cum uideas ordinem rerum, & naturam per conſtituta procedere? Hyems
nunq́ aberrauit. Aeſtas ſuo tempore incaluit. Autumni ueriſq́, ut ſolet, facta mutatio
eſt. Tam ſolſtitium quàm æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus no-
ta nobis iura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quicquid uides ſupra. Sunt &
illic ſpecus uaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa.
Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas urbes receperunt, & ingentẽ in alto
ruinã cõdidêre. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim uſq́ inane eſt, & ſtagna obſeſſa te-
nebris & locis amplis. Animalia quoq́ illis innaſcũtur, ſed tarda & informia, ut in aëre
cæco pinguiq́ concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraq́ ex his cæca ut talpæ &
ſubterranei uermes, quibus deeſt lumen quia ſuperuacuum eſt. Inde ut Theophraſtus
CAP. XVII affirmat, piſces quibuſdam locis eruũtur. Multa hoc in loco tibi in mentem uenere;
quæ urbane in re incredibili fabuloſaq́ dicas, Non cum retibus aliquem, aut cum ha-
mis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Expecta ut aliquis in mari uerſetur. Quid eſt autem
quare piſces in terram nõ tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc
miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturã aut men-
titur aut uincit. In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transfera-
tur in menſam. Parum uidetur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. Vi-
treis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientium color, quem in multas muta-
tiones mors luctante ſpiritu uertit, alios necant in garo, et condiunt uiuos. Hi ſunt qui
fabulas putant piſcem uiuere poſſe ſub terra, & effodi non capi. Quàm incredibile illis
uideretur, ſi audirent natare in garo piſcem, nec cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cænam
cum multum in delitijs fuit, & oculos antequam gulam pauit. Permitte mihi quæſti-
CAP. XVIII one ſepoſita caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, nullo expirante formoſius. Ipſa col-
luctatione animam afficienti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur, quàm æque ua-
riatur,

riatur, & in cæteras facies inter uitam & mortem coloris eſt uagatio longa, ſomniculoſæ inertiſq; luxuriæ. Quàm ſero experrecta circumſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirẽtur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, ut nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem, qui, ut aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quò peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam, huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenere uentres delicatorum, ut guſtare non poſsint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem, palpitantemq; uiderint. Quanto ad ſolertiam luxuriæ plures eunt, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, uſitata contemnens. Illa audiebamus. Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus. Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus uas uitreum in quo exultet, in quo trepidet, ubi multum diuq; laudatus ex illo perlucido uiuario extrahitur, tunc ut quiſq; peritior eſt mõſtrat. Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio. Vide quas per latera uenas agat. Ecce ſanguineum putes uentrem, quàm lucidum quiddam ceruleumq; ſub ipſo tempore effulſit. Iam porrigitur & pallet, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſsidet, nemo uidere mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſq; funus domeſticum ad rogum proſequitur, fratrum, propinquorumq; extrema hora deſeritur, ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarijs uerbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & uentre, & ore contenti, oculis quoq; guloſi ſunt. Sed ut ad propoſitum reuertar, accipe argumentum magnam uim aquarum in ſubterraneis occuli fertilem fœdo ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam aſpici, & turpem ac noxiam guſtu. Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis exiliſſet unda, periere quicunque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, ut ex longo ocio, corpora, cæterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillæ quoq; latebroſis locis naſcuntur, grauis & ipſe cibus ob ignauiam, utique ſi altitudo luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum uenas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis uaſtæ, quorum alijs ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur. Alij ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſum hæc pertinet? Vt appareat hanc magis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium. CAP. XIX

At quare aquis ſapor uarius? propter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda ex eadem ſimilitudine eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex uitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporẽ dant aquis uarium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem ſpiritum, odoremq; peſtiferum. Hæ leuitatem grauitatemq;, aut calorem aut nimium rigorem. Intereſt utrum per loca ſulphure an uitro an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum uitæ periculo bibuntur. Hinc illud de quo Ouidius ait: Flumen habent Cicones quod potum ſaxea reddit Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum eſt, & eius naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodũ Puteolanus puluis, ſi aquam attigit ſaxum eſt, ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eundem lacum lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italia in quibuſdam locis euenit, ſiue uirgam ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. Hoc minus uidetur tibi mirum, ſi notaueris albulam, & ferè ſulphuratam aquam circa canales ſuos, † ripaſq; dura ri. Aliquã harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, ut idem poëta ait: Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem. Similem habet uim mero; CAP. XX

† al. cymbaſq;

ſed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur, dementia eſt, &
nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea uis habet quoddã acri-
us ex aëre noxio uirus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc ha-
bet mali & amnis. Quem quicunq; parum moderato gutture traxit. Haud aliter titu-
CAP. XXI bat, quàm ſi mera uina bibiſſet. In quoſdam ſpecus qui deſpexere moriuntur, tam
uelox malum eſt, ut tranſuolantes aues deijciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo letalis a-
qua diſtillat. Quod ſi remiſsior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoq; temperatior noxa,
nihil amplius quàm tentat neruos, uelut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque
aër aquas inficit, ſimilesq; regionibus reddit, per quas & ex quibus ueniunt. Pabuli ſa-
por apparet in lacte, & uini uis exiſtit etiam in aceto: nulla res eſt, quæ non eius à quo
CAP. XXII naſcitur notas reddat. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe
cum mundo. Siue ille æternus ſit, hoc quoque fuit ſemper, ſiue initium aliquod eſt illi,
hoc quoque cum mundo diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus & quodcun-
que ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoq;, quorum inenarrabi-
lis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Hiſtrum, ut Nilum uaſtosq; am-
nes, magisq; inſignes quàm ut dici poſsit, eandem illis originem quàm cæteris eſſe.
CAP. XXIII Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, ut quibuſdam uidetur. Poſt illam cœleſtes quas ex
ſuperioribus nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quæ in
CAP. XXIIII ſumma humo repunt, aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio. Quare quædam aquæ
caleant, quædam etiam ferueant intantum, ut non poſsint eſſe uſui, niſi aut in aperto
euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſti-
mat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſo-
lo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures
formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas, ut ſæpe eundem
ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigi-
da itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quem non fal-
li credebant. Quibus balnearia ſine igne calefiunt, ſpiritus in illa feruens loco æſtuan-
ti infunditur. Hic per riuos lapſus non aliter quàm igne ſubdito, parietes & uaſa bal-
nei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam, nec trahit ſaporem
euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant per loca ſulphure plena exe-
untes uel introëuntes aquas, calorẽ beneficio materiæ per quam fluunt, trahere, quod
ipſo odore guſtuq; teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiæ.
CAP. XXV Quod ne accidere mireris, uiuæ calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ mor-
tiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia ſtyx appellata
ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, non odore ſuſpecta eſt, qualia ſunt magnorum
artificum uenena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paulo
ante retuli aqua, ſumma celeritate corrumpit, nec remedio locus eſt, quia protinus hau-
ſta duratur, nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat uiſcera. Eſt
autem noxia aqua, in Theſſalia circa tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat, per
ferrum & æs tranſit, tanta uis illi ineſt etiam dura molliendi, nec arbuſta quidem ulla
alit & herbas necat. Quibuſdam fluminibus uis ineſt mira. Alia enim ſunt quæ po-
al. breue ta inficiunt greges ouium, intraq; † certum tempus, quæ fuere nigræ albam ferunt la-
nam, quæ albæ uenerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt,
quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt, uterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa fa-
cturi. In Macedonia quoque ut ait Theophraſtus eſt flumen, ad quod qui facere albas
oues uolunt, adducunt. Quod ut diutius potauere, non aliter quàm infectæ mutantur.
At ſi illis lana opus fuerit nigra, uel pulla, paratus gratuitus infector eſt, & ad Peneni-
on eundem gregem appellunt. Autores nouos habeo eſſe in Galatia flumen, quod i-
al. onibus dem in † omnibus efficiat. Eſſe in Cappadocia, quo poto equis: nec ulli præterea ani-
mali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe qui nandi imperitos
ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, &
mergi proiecta non poſſunt, & ſi grauia ſint. Huius rei palàm cauſa eſt, quamcunque
uis rem expende & contra aquam ſtatue, dummodo utriuſque par ſit modus, ſi aqua
grauior

grauior eſt leuiorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior, grauiora deſcendunt. At ſi aquæ, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit, nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquæ, & natabit quidem, ſed pene merſa ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, penè tota, efferantur, quædam ad medium † ſubmerſa ſint, ad æquilibrium aquæ, quædam deſcendant. *al. ſubmiſſa* Namq; cum utriuſq; pondus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo uehi debet. Itaque ubi aqua grauior eſt, hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non uincitur mergi. Sic euenit, ut in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. De ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ in † India natant. Theophraſtus eſt autor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam uidi. *Herm. Lydia* Alia in Vadimonis lacu uehitur, alia in lacu Stationēſi. Cutyliarum *Inſula mobilis* inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur, & in hanc atque illam partem non tantum uento impellitur, ſed & aura. Nec unquā illi per diem & noctem in uno loco ſtatio eſt, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderoſæ, & ipſius inſulæ materia uectibilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos frondeſq; in lacus ſparſas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaq; etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenenies aquoſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit utique circa medicatorum fontium riuos, quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quod ex uentoſo inaniq; concretum eſt. Quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo ut quarundam uiſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit. Quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax uulua eſt. Quid ad me attinet? Pono iſta inter temere uulgata. Creditum eſt quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quaſdam uitiliginem & fœdam ex albo uarietatem, ſiue inſuſa ſiue pota ſit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt? Contra autem eſt, tenuiſsimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipſa tenuitate facillime gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet, κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis, donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

CAP. XXVI

Aeſtate quædam flumina augentur, ut Nilus, cuius aliâs ratio reddetur. Theophraſtus eſt autor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo, quatuor autem eſſe iudicant cauſas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra eſt, aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita tacite ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus uentis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit qui creſcere uidetur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſyderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendere ſolebant, id incremento accedit. Quædam flumina palàm in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interualla reuertūtur, recipiuntq; & nomen & curſum. Cauſa manifeſta eſt, ſub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaq; recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſolidi quod obſtaret occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum. Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu, Exiſtit procul hinc, alioq; renaſcitur ore. Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus, Redditur argolicis ingens Eraſinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, abſorbetur & deſideratus diu tandem longe remoto loco purgamenta eiectat, ut Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per olympia. Inde opinio eſt Alphæon ex Achaia eo uſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antequam in Syracuſano littore emergere: ideo quibus diebus

olympia

olympia ſunt, uictimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Et hoc etiam à te traditum eſt, ut in prima parte Lucili chariſsime, & à Vergilio qui alloquitur Arethuſam. Sic tibi cum fluctus ſubter labere ſicanos, Doris amara ſuã non intermiſceat undam. Eſt in Cherſoneſo Rhodiorũ fons, qui poſt magnũ interuallũ temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; eſt: hoc quibuſdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutũ aut folia, ſed teſtas quoq; & quicquid putre iacuit, expellant: ubiq; autem facit mare, cui hæc natura eſt, ut omne immundum ſtercoroſumq; littoribus impingat. Quædã uero partes maris id certis temporibus faciunt, ut circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentũ in littus mare profert, feruetq; & exæſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulari ſolis boues fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorundã, utiq; inibi tempus eius ualde quo purgatur obſeruatum, ſed incertum eſt. Itaq; proxima quidem inueniri & uicina non poteſt cauſa, cæterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumq; natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt non poſſunt uitia conſiſtere, quæ ſua uis defert et exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid inſedit, magis minúſue æſtuant. Mare uero cadauera ſtramentaq; & naufragorum † reliqua ſimilia ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuq;, ſed tranquillum quoq; placidumq; purgatur. Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarũ undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat, an crebri ſine intermiſsione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax, immenſam uim aquarum ruptis nubibus † deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos: aut non ſit una tanto malo cauſa, ſed omnis ratio cõſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcãt, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt, Nihil difficile eſt naturæ, utiq; ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce utitur uiribus, diſpenſatq; ſe incrementis fallentibus, ſubito ad ruinam toto impetu uenit. Quàm longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans. Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſsime corpus adoleſcit, at quàm nullo negocio ſoluitur. Vrbes conſtituit ætas, hora diſſoluit. Momẽto fit cinis, diu ſylua. Magna tutela ſtant aut uigent omnia, cito ac repente diſsiliunt. Quicquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitum mortalium ſatis eſt. Ergo cum affuerit illa neceſsitas temporis, multa ſimul fata cauſas mouent, nec ſine concuſsione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant, inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine ullis ſolibus triſte nubilo cœlũ eſt. Nebulaq; continua, & ex humido ſpiſſaq; caligine, nunquam exiccantibus uenis. Inde uitium ſatis eſt, ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit, mox iniuriam & ualidiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt, & uitis atq; omne uirgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidũq; eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua ilex & quercus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum uſq; receptis aquis fundamẽta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fultura tentatur. Omne enim † fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſq; nimbi ingruunt, & congeſta ſeculis tabuerũt niues, deuolutus torrens altiſsimis montibus rapit ſyluas male hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit uillas, & intermixtos ouiũ greges deuehit, uulſisq; minoribus tectis quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora uiolentus oberrat. Vrbes & implicitos trahis mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium quærantur incertos, adeo ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſsim populatur. Nouiſsime ruina magna gentiũ clarus onuſtusq; diffunditur. Flumina uero ſuapte natura uaſta & tempeſtatibus rapta alueos relinquũt. Quid tu eſſe Rhodanũ, quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in cannali ſuo curſus eſt, cum ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione uoluuntur

f. reliquiis

CA. XXVII

al. deijciat

al. firmamentũ

uoluuntur, ubi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſime uelut per anguſtum aquas implet? Cumq; Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſolicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupeſq; deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim ſibijpſe præcluſerat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atq; urbium uno uortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cœlũ grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt, & quidem horrida & terribilis intercuſſu luminis diri: crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare, tũc primum auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum: iam promouet littus, non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia quæ proſpici poſſunt, aquis obſidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immenſa ubiq; altitudo eſt, tantum in ſummis montium iugis uada ſunt. In ea excelſiſsima cum liberis coniugibusq; fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus, quoniam quicquid ſubmiſsius erat, id unda compleuit. Aeditiſsimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum ſolatio fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locum. Quippe uim ſuam perdit in eo, qui ultra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, ut ait ille poëtarum ingenioſiſsimus egregie, ſicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia pontus erat, deerant quoq; littora ponto. Niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet. Nat lupus inter oues, fuluos uehit unda leones. Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia & tantæ confuſionis imaginem cepit cum dixit, Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos, Preſſæq; labant ſub gurgite turres. Magnifice hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt? aut nõ eodem impetu pecus, quo raptum erat, merſum eſt omne? Concepiſti imaginem quantam debebas. Obrutis omnibus terris cœlo ipſo in terram ruente perſer. Scies, quid deceat, ſi cogitas orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitũ reuertamur. Sunt qui exiſtimant immodicis imbribus uexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina, ſed reſident. C. XXVIII Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſam tantæ cladis acceſſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragiũ: ubi inſtat illa pernicies, mutariq; genus humanum placuit, fluere aſsiduos imbres, & non eſſe modum pluuijs conceſſerim, ſuppreſsis aquilonibus, & flatu ſicciore auſtris, nubes & imbres & amnes abundare. Sed adhuc in damna profectum eſt. Sternuntur ſegetes & deplorata colonis Vota iacent, longiq; perit labor irritus anni. Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum ultra extremum tempeſtatis maximæ ueſtigium mittunt. Deinde à tergo uentis ſurgentibus ingens æquor inuoluunt, quod longe à conſpectu † uentis, littoribus frangitur. Deinde ubi littus his prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, uelut admoto malo cominus, procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aëris ut ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoq; in abdito plenior. Hæc fatis mota non æſtu (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit uaſto ſinu fretũ, agitq; ante ſe. Deinde in mirã altitudinem erigitur, & illis tutis hominũ receptaculis ſupereſt. Nec id aquis † aridum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt. Nam par undiq; ſibi ipſa tellus eſt. Caua eius & plana eius undiq; inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in unius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa ſunt, fallunt, ſic non intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, at illud æquale terris eſt. Ideoq; ut effluat, non magna mole ſe tollet, dum ſatis eſt illi, ut ſupra paria ueniat, leuiter exurgere, nec à littore ubi inferius eſt, ſed à

uentis ſupereſſe uidetur

al. arduum

ſed à medio, ubi ille cumulus eſt. Defluit ergo ut ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum
lunæ ſolisq; coitum, omnibus alijs maior undare. Sed hic qui ad occupādas terras emit
titur, ſolitis maximisq; uiolentior, plus aquarum trahit, nec antequam ſupra cacumina
eorum, quos perfuſurus eſt, mōtium creuit, deuoluitur. Per centena milia quibuſdam
locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumq;
decreſcit. At ipſo tempore ſolutus legibus ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Ea
ſ. Alterutrum dem qua conflagratio futura eſt † Vtrum ſit deo uiſum ordiri meliora, uetera finiri?
fit cum Deo. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus & ex his interitus eſt. Ergo quando
cunque placuere res nouæ mundo, ſic in nos ſemper mare emittitur deſuper, ut feruor
CAP. XXIX ignisq;, cum aliud genus exitij placuit. Quidam exiſtimant terram quoque concuti,
& dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ amplius ut è pleno profundant.
Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait, curſu iſta ſyderum fieri, & adeo quidem affir
mat, ut conflagrationi atq; diluuio tēpus aſsignet: arſura enim terrena contendit, quan
do omnia ſydera, quæ nunc diuerſos agunt curſus in Cancrum conuenere, ſic ſub eo
dem poſita ueſtigio, ut recta linea exire per orbes omnium poſsit: inundationem futu
ram, cum eadem ſyderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bru
ma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna quæ in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et
iſtas ego receperim cauſas (neq; enim ex uno eſt tanta pernicies) & illa quæ in confla
tione noſtris placent, huc quoque transferenda puto, ſiue anima eſt mundus, ſiue cor
pus, natura gubernante, ut arbores, ut ſata, ab initio eius uſq; ad exitum, quicquid face
re, quicquid pati debeat, incluſum eſt, ut in ſemine omnis futuri ratio hominis compre
henſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corpo
ris & ſequentis ætatis in paruo occultoq; liniamenta ſunt. Sic origo mūdi, non minus
ſolem & lunam, & uices ſyderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur ter
rena, cōtinuit. In his fuit inundatio, quæ nō ſecus quàm hyems, quàm æſtas, lege mun
di uenit. Itaq; non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoq;, non incurſu maris, maris quoq;
incurſu, non terræ motu, ſed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut natu
ræ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præ
ſtabit, quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandocunq; erit ter
minus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, aboleriue funditus totæ, ut
de integro totæ, rudes, innoxiæq; generentur, nec ſuperſit in deteriora magiſter, plus
humoris, quàm ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur penſa ſunt.
Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento ſtant inæqualitas turbet. Accedet
humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illi adiece
ris, neceſſe eſt in alium locum exundet. Vnde ergo terra habeat, minus ut ualidioribus
infirma ſuccumbat? Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſsidua
tabe defluere. Tunc exilient ſub montibus flumina, ipſosq; impetu quatient, inde au
ra tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes, quemadmo
dum in morbum tranſeunt ſana, & ulceri uicina conſentiunt, ut quæq; proxima ter
ris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis
ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component, Nihil erunt Adriatici, nihil Sicu
li æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouū mare fabulas obruet, &
hic qui terras cingit Oceanus extremas, ueniet in medium. Quid ergo eſt? nihilomi
nus tenebit alienos menſes hyems, æſtas prohibebitur, & quodcunq; terras ſydus exic
cat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Am
brachij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur
quicquid in ſuas partes natura digeſsit. Nō muri quemq; turreſue tuebuntur. Nō pro
derunt templa ſupplicibus, nec urbiū ſumma, quippe fugientes unda præueniet, & ex
ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente cōcurrent, unus humanum genus
condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid ſupra cæte
ros extulit, nobilia pariter atq; adornata, magnarumq; gentium regna peſſundabit.
CAP. XXX Sunt omnia, ut dixi, facilia naturæ, utiq; à primo facere conſtituit, ad quæ non ſubi
to, ſed ex denuntiato uenit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex in
formi

formi unitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretũ eſt; & ne ſit quandoq; uelut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercẽt. Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non uides, ut illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porrò iſtinc, unde tantum tumultum uides, metus eſt è mari & magno impetu erumpentibus fluuijs? Vbi non humorem natura diſpoſuit, ut undiq; nos, cum uoluiſſet, aggredi poſſet. Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaricia, aut defodit, aut aliqua cauſa penetrare altius cogit, eruenti finis aliquando eſt. Adijce nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erit cauſa diluuio, cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circunfluunt, quæ diu coërcitæ uincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodũ corpora noſtra ad egeſtum uenter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem uires: ita tellus liquefiet, & alijs cauſis quieſcentibus, intra ſe, quò mergatur, inueniet, ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturq́; concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus, ſtatim undiq; ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam uiolentum & incõtinens ſui, contumax, infeſtumq́; renitentibus, quàm magna uis undæ, utetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitq́;, complebit. Vt ignis, diuerſis locis ortus, cito miſcet incendium, flammis coire properantibus, ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia undis erit, ſed peracto exitio generis humani, extinctiſq́; pariter feris in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit, † terram pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget, & reiectus è noſtris ſedibus in ſua ſecreta pelletur oceanus, & antiquitus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturq́; terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpicijs natus. Sed illis quoq; innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt, cito nequitia ſubrepit, uirtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemq́; deſiderat, etiam ſine magiſtro uitia diſcuntur.

al. pelagusq́; ſtare.

EX LIBRI TERTII PRAEFATIONE.

Prætermittat ergo ſenectus. &c. Britannicum exemplar habebat, præmittat ergo ſenectus. Non dubito quin Seneca ſcripſerit, premat à tergo ſenectus &c. Niſi malis, premit & obijcit, quod ſanè mollius eſt. 1

EX EADEM

In primis labris animam habere. Vt intelligas paratam ad mortem, quanquam altera ſcriptura magis arridet. Ac mox, Hæc res efficit non euenire quærenti ut ſit liber, ſed euenire naturæ. Fortunatus tantum mutat, quærenti in Quiriti. Britannicum exemplar probabilius habebat, non è iure Quiritium, ſed è iure naturæ. Nam omnino dubito, an latinè poßis quiritem dicere, ſingulari numero, duntaxat apud rhetores. 2

EX CAP. I.

Apud Terentium Iunior charißime. Pro Terentium legendum, te, quod indicauit Fortunatus, & huic ſuffragabatur codex Britannicus. Iunior Lucij cognomen eſt. 3

Tam uarius illius uſus quàm gratus eſt. Melius quod habebat exemplar Britannicum, quàm guſtus eſt. Ex guſtu enim iudicantur aquæ, quæ ad quid ſint uſui. 4

EX CAP. XIII.

Hunc eundem languere conſidero. Sic prior æditio. Britannicum exemplar pro eundem, habebat euanidum, & recte ni fallor. 5

EX CAP. XV.

Sæpe terra ſi facilis eſt, in tabem ipſa reſoluitur & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in nubibus ut ſpiſſetur, grauiorq́; quàm ut manere in natura ſua poßit gignat humorem. Ita prior æditio, quæ tolerabilis eſt, ſi legas, grauioremq́;. Fortunatus legit. Ipſe tranſire facilis in aliud. Ipſa terra in tabem reſoluitur, &c. Hæc lectio uidetur altera deprauatior. Suppoſuimus lectionem quam diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit. 6

EX CAP. XVIII.

Quàm ſero expreſſero circunſcribi ſe &c. Hoc loco torquetur Fortunatus, uariamq́; diuinat lectionem. At uetus lectio mea ſententia bene habet, ſi pro expreſſero, legas experrecta. 7

EX CAP. XX.

Circa cannales ſuos cymbaſq́; durari. Sic prior æditio. Alij legunt, riuos pro cymbas. Britãnicũ habebat ripaſq́;. 8
Amnis eius. Sic prior æditio. Lynceſtius amnis bene repoſuit Fortunatus. Sed ſtomachatur ſine cauſa, quod Mintius aſſcripſerim, ex codice, non ex ſomnio meo. Neq; enim aliud tum agebam in tranſcurſu. 9

EX CAP. XXVI.

10 *Chodiorum fons. Rhodiorum repoſuit Fortunatus, atq; id habebat exemplar Britannicum.*

EX CAP. XXVII.

11 *Adeſſe receſſerũt. Ita prior æditio. Fortunatus diuinat, auulſa. Britãnicũ exẽplar habebat à cõtinente receſſerũt.*

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS QVAESTIONVM NATVRALIVM. lib. 4. in quo de niue, grandine & pluuia agitur. Præfatio.

DElectat te quemadmodũ ſcribis Lucili uirorum optime Sicilia, & officiũ procurationis ocioſæ. Delectabit, ſi cõtinere id intra fines ſuos uolueris, nec efficere imperiũ, quod eſt procuratio. Facturũ te hoc non dubito. Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris ocio & literis. Turbam rerũ hominumq; deſiderant, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecũ optime conuenit. Nec mirũ paucis iſtud cõtingere, imperioſi nobis ipſi moleſti ſumus, ſi modo amore noſtri, modo tædio laboramus, infelicẽ animũ nunc ſuperbia inflamus, nũc cupiditate diſtẽdimus, aliàs uoluptate laxamus, aliàs ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimũ nunq; ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaq; aſſidua utamur, in tã magnorum uitiorũ contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere conſueuiſti. A turba quantum potes te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas: artifices ſunt ad captãdos ſuperiores, Par illis, etiã ſi bene caueris, nõ eris. Sed mihi crede proditioni, ſi capieris, ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ, etiã cũ reijciuntur placẽt, ſæpe excluſæ nouiſ-
al. ſubigi ſime recipiuntur. Hoc enim ipſum imputãt, quod repellũtur, & † ſubijci ne cõtumelia quidẽ poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen uerũ. Ea miſeria quiſq; patet, quã patitur. Fortaſſe enim idẽ, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut ſcias non poſſe te cõſequi, ut ſis impenetrabilis, cũ omnia caueris, per ornamẽta fiet, Alius adulatione clàm utetur parce: alius ex aperto palàm ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa nõ ars ſit. Plancus artifex ante Villeũ maximus, aiebat nõ eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendũ. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimũ adulator cum deprehenſus eſt, profi-
ſ. prouincia cit, plus etiamnũ ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in † perſona tua Plancos cogita, & hoc non eſſe remediũ tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil noui ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis & curãdis uitijs, ſæpe dicebat, adulationi opus nõ claudere oſtium, ſed aperire. Et quidẽ ſic, quẽadmodũ opponi amicæ ſolet. Quę ſi impulit grata eſt, gratior ſi effregit. Demetriũ egregium uirũ memini dicere cuidã libertino potenti, facilẽ ſibi eſſe ad diuitias uiã, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis hanc artẽ, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodũ non dubiã fortunã maris, non emendi uendendiq; litẽ ſubeant, non incertã fidem ruris, incertiorẽ fori tentent, quemadmodũ non ſolũ facili, ſed etiã hilari uia pecuniã faciant, gaudentesq; diſpolient. Te, inquit, longiorẽ Fido Anneo iurabo, & Apollonio pycta, quãuis ſtaturã habeas Thetiſi Threcæ incõpoſiti. Hominẽ quidẽ non eſſe ullum liberaliorẽ, non mentiar, cum poſſis uideri omnibus donaſſe, quicquid dereliquiſti. Ita eſt mi Iunior, quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frõtem ſuã perfricuit, cecidit aliã, hoc citius expugnat, Eò enim iam dementiæ uenimus, quod qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebã tibi dicere Gallionẽ fratrem meum, quem nemo nõ parũ amat, etiã qui amare plus non poteſt, talia uicia non noſſe, hoc eũ odiſſe: ab omni illũ parte tentaſti, ingeniũ ſuſpicere cœpiſti, omniũ maximũ & digniſſimum, quod cõſecrari mallet, quàm conteri, pedes abſtulit, frugalitatẽ laudare cœpit, quare ſic à nobis reſiluit: uti nos nec laudare ne damnare uideatur. Prima ſtatim uerba præſcidit. Cœpiſti mirari comitatẽ & compoſitã ſuauitatẽ, quæ illos quoq;, quos tranſit, abducit, gratuitũ etiam in obuios meritũ. Nemo enim mortaliũ uni tam dulcis eſt, quàm hic omnibus, cũ interim tanta naturalis boni uis eſt, uti artem ſimulationemq; nõ redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatẽ publicam patitur. Hoc quoq; loco blanditijs tuis reſtitit, ut exclamares inueniſſe te inexpugnabilem uirum aduerſus inſidias, quas

quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiã, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quãuis blãda diceres, quia uera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à uero petitur ueritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi male egeris, & quaſi ille aliquid iocorũ aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar cõponere. Cũ quis ad te adulator acceſſerit, dicito: Vis tu iſta uerba, quæ iam ab alio magiſtratu ad aliũ cum lictoribus tranſeãt, ferre ad aliquem qui paria facturus, uult, quicquid dixeris audire. Ego nec decipere uolo, nec decipi poſſum. Laudari me à uobis, niſi laudaretis etiam malos, uellem. Quid aũt neceſſe eſt in hoc deſcendere, ut te petere cominus poſſint? Longum inter uos interuallũ ſit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipſe te lauda, dic, liberalibus me ſtudijs tradidi, quã quam paupertas alia ſuaderet, & ingeniũ abduceret, ubi præſens ſtudij preciũ eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophię ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus eandem cadere uirtutem, & eluctatus nataliũ anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Nõ mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum perſonã infeliciter † amatorũ, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, ante- *f. armati*
quam ſui, propoſitum meum potuerũt euertere. Ceruicem pro fide appoſui. Nullum *Meſſalina*
uerbum mihi, quod non ſalua bona conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lachrymæ, nõ ẽ manibus ullius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec uiro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri uoluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem diu, neq; enim paria pendebant, utrum ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum cõſilium, quo me eriperem furori potentiũ, miſi. Videbam apud Caium tormẽta, uidebã ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatũ res humanas decidiſſe, ut inter miſericordiæ opera haberetur occidi. Nõ tamẽ ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne uiderer pro fide tantũ mori poſſe. Adijce nunc inuictum muneribus animũ, & in tanto auariciæ certamine, nunquam ſuppoſitam manum lucro. Adijce nunc uictus parſimoniam, ſermonis modeſtiam. Aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, uera ne an falſa memoraueris. Si uera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nũc uideri te, aut captare aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Vergilianum illud excude, Nuſquam tuta fides. Aut Ouidianum, Quà terra patet fera regnat Erinnys, In facinus iuraſſe putes. Aut illud Menandri (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis tendentis ad uitia) omnes ait, malos uiuere, & in ſcenam uelut ruſticus poëta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fœminam, non uirum, & adijcit, ſingulos peccare non paucos, ſed iam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundũ eſt, imò etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, & ſi diuidimur mari, præſtare tentabò, ut dubium uiæ iniecta manu ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus unà, qua parte optimi ſumus, dabimus inuicem conſilia, & ex uultu audientis pendentia. Longe te ab iſta prouincia abducam, ne forte magnam hiſtorijs eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hãc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarũ urbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli precium iacuit: cum quatuor Romanorum principũ, id eſt, totius imperij uires contractas in unum locum uidit, altamq; Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumq; cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus poſſet, quàm uelox foret ad imũ lapſus ex ſummo, quamq; diuerſa uia magnã potentiã fortuna deſtrueret. Vno enim tempore uidit Pompeium Lepidumq;, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienũ exercitum fugeret, Lepidus ſuum. Itaq; ut totum mente abducam, quamuis multa ha- CAP. I.
beat Sicilia in ſe, circaq; ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtiones præter-

ibo,& in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id, quod libro ſuperiore diſtuli. Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubiũ ſimilem habere naturã philoſophi tradiderũt, quod & fontis ignoti, & æſtate quàm hyeme maior ſit. Vtrunq; apparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe cõperimus, & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manẽte intra menſurã ſuam Nilo, primis caloribus, cum ſol uehementior inter extrema ueris niues emollit, quas ante cõſumit, quàm intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo uero æſtatis minuitur, & ad hybernã magnitudinem redit, atq; ex ea dimittitur.

CAP. II At Nilus ante ortũ caniculę augetur medijs æſtibus, ultra æquinoctiũ. Hunc nobiliſſimũ amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, ut eo tempore inundaret Aegyptũ, quo maxime uſta feruoribus terra undam altius traheret, tantum hauſura, quantũ ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, qua in Aethiopiã uergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetã aquis cœleſtibus terram non adiuuent. Vnam ut ſcis Aegyptus in hoc ſpem ſuã habet. Proinde ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorũ aſpicit cœlum. Quare non cum poëta in eo iocor, & illi Ouidium ſuum impingo, qui ait,

Tibullus habet hoc carmen non Oui. Nec pluuias ſupplicat herba Ioui. Vnde creſcere incipiat ſi cõprehendi poſſet, cauſæ quoq; incrementi inuenirẽtur. Nunc uero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus circa Philas primum ex uago & errante colligitur. Philę inſula eſt aſpera & undiq; prærupta, duobus in unũ coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferũt. Vrbem totam cõplectitur. Hanc Nilus magnus magis quàm uiolentus, egreſſus Aethiopiam arenaſq;, per quas iter ad cõmercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt autẽ cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſq; pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & uires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſtias eluctatur, ubicunq; uincit, aut uincitur, fluctuat, & illic excitatis primũ aquis, quas ſine tumultu leni alueo duxerat, uiolentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At ubi in ſcopulos cautiũ intrauit ſpumat, & illi non ex natura ſua, ſed ex in-

à Perſis iuria loci color eſt. Tandem eluctatus obſtantia in uaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentiũ regionũ ſtrepitu. Quem perferre gens ibi † aſperis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniã Nili, & reciprocos fluctus uolutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt, et cum toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoq; ſpectantiũ metu in caput miſſi, cum iam adploraueris, merſoſq; atq; obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadẽs unda, ſed planis aquis tradit. Primũ incrementũ Nili circa inſulam, quam modo retuli, Philas naſcitur. Exiguo ab hoc ſpacio petra diuiditur, ἄβατον Græci uocãt, nec illam ulli, niſi antiſtites calcãt, illa primum ſaxa auctũ fluminis ſentiunt. Poſt magnũ deinde ſpacium duo eminẽt ſcopuli, Nili uenas uocant incolæ, ex quibus magna uis funditur, nõ tamen quanta operire poſſet Aegyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes & aurea dona præfecti, cũ ſolenne uenit ſacrum iaciũt. Hinc iam manifeſtus nouarũ uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinẽ excedat obiectu montiũ preſſus. Circa Memphim demũ liber, & per campeſtria uagus, in plura ſcinditur flumina, manuq; canalibus factis, ut ſit modus in deriuãtiũ poteſtate, per totã diſcurrit Aegyptũ. Initio diducitur, deinde cõtinuatis aquis in faciẽ laci ac turbidi maris ſtagnat, curſum illi uiolentiãq; eripit latitudo regionũ, in quas extenditur, dextra leuaq; totã amplexus Aegyptũ. Quantũ creuit Nilus tantũ ſpei in annũ eſt. Nec cõputatio fallit agricolã, adeo ad menſurã fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquã inducit & terrã: nam cũ turbulẽtus fluat omnẽ in ſiccis atq; hiantibus locis fecem relinquit, & quicquid pingue ſecũ tulit, arentibus locis illinit, iuuatq; agros duabus ex cauſis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quicquid non adijt, ſterile ac ſqualidũ iacet. Si creuit ſuper debitũ, nocuit. Mira

itaq;

itaq; natura fluminis,quod cum cæteri amnes abluant terras & euiſcerent,Nilus tanto cæteris maior,adeo nihil excedit,nec abradit, ut cōtra adijciat uires, minimumq; in eo ſit quod ſolũ temperet.Illato enim limo,arenas ſaturat ac † iungit. Debetq; illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarũ,ſed ipſas.Illa facies pulcherrima eſt,cum iam ſe in agros Nilus ingeſſit.Latent campi,opertæq; ſunt ualles, oppida inſularũ modo extãt. Nullũ in mediterraneis, niſi per nauigia cõmercium eſt. Maiorq; eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum uident.Sic quoq; cum ſe ripis continet Nilus,per ſeptena oſtia in mare emittitur,quodcunq; elegeris ex his mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud littus porrigit.Cæterũ beluas, marinis uel magnitudine uel noxa pares educat.Et ex eo quantus ſit,æſtimari poteſt, quod ingentia animalia & pabulo ſufficienti,& ad uagandũ loco,continet. Babillus uirorũ optimus, perfectusq; in omni literarũ genere, rariſſimus autor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Aegyptũ, Heraclitio oſtio Nili,quod eſt maximũ,ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorũ à mari occurrentium,& crocodilorũ à flumine aduerſum agmen agentium,uelut pro partibus præliũ.Crocodilos ab animalibus placidis,morſuq; innoxijs uictos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt, etiam maiorum animaliũ dentibus, at inferior mollis ac tenera;hanc delphini ſpinis quas dorſo eminentes gerunt,ſubmerſi uulnerabant,& in aduerſum † emerſi diuidebant.Reciſis hoc modo pluribus, cæteri uelut acie uerſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimũ timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant,ſed contemptu & temeritate. Vltro enim inſequũtur, fugientesq; iniecto trahunt laqueo , pleriq; pereunt,quibus minus præſens animus ad perſequendũ fuit.Nilum aliquãdo mari nam aquam detuliſſe Theophraſtus eſt autor, Biennio continuo, regnante Cleopatra,non aſcendiſſe decimo regni anno & undecimo conſtat.Significatam aiunt duobus rerũ potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatræq; defecit imperium.Per nouem annos,non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſeculis Callimachus eſt autor.Sed nunc ad inſpiciendas cauſas, propter quas æſtate Nilus creſcat,accedam,& ab antiquiſſimis incipiam.Anaxagoras ait ex Aethiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilũ uſq; decurrere.In eadem opinione omnis uetuſtas fuit.Hoc Aeſchylus,Sophocles, Euripides † tradebant. Sed falſum eſſe argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam feruentiſſimã eſſe indicat hominũ aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt.Saxa uelut igni ferueſcunt,non tantũ medio,ſed inclinato quoq; die,ardens puluis,nec humani ueſtigij patiẽs,argentũ replumbatur,ſignorum coagmenta ſoluũtur,nullũ materiæ † ſuperadornatæ manet operimentũ. Auſter quoq; qui ex illo tractu uenit,uentus calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma,unquam reconditur. Etiam per hyemẽ in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexãdriæ quoq; quæ longe ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita,niues non cadunt,ſuperiora etiam pluuia carent. Quemadmodũ ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatẽ niues recipit? Quas ſanè aliqui montes illic quoq; excipiant, nunq; tamen magis quàm alpes, quàm Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montiũ flumina uere & prima æſtate intumeſcunt,deinde hybernis minora ſunt. Quippe uernis temporibus imbres niuẽ diluunt, reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus,nec Rhodanus, nec Iſter,nec Cayſtrus ſubiacent malo æſtate. Altiſſimæ ſunt & in illis ſeptentrionalibus iugis niues. Phaſis quoq; per id tempus eas oras tenẽs creſceret,ſi niues flumina poſſent contra æſtatẽ magna producere.Præterea ſi hæc cauſa attolleret Nilum,æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues,ex molliſſimoq; tabes eſt.Nilus aũt per menſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt.Si Thaleti credis,Eteſiæ deſcendẽti Nilo reſiſtũt,& curſus eius acto contra hoſtia mari ſuſtinent;ita reuerberatus in ſe recurrit,non creſcit,ſed exitu prohibitus reſiſtit,& quacunq; mox potuit incõceſſus erumpit. Eudimenes Maſſilienſis teſtimoniũ dicit,Nauigaui,inquit,Atlanticũ mare.Inde Nilus fluit maior,quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant,tunc enim eijcitur mare inſtantibus uentis. Cum reſederint,& pelagus cõquieſcit,minorq; diſcedenti inde uis Nilo eſt.Cęterũ dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ.Quare ergo ſi Nilum Eteſiæ prouocant,& ante illos incipit

al. inungit

al. emißi

al. credebant

al. ſuper adorata

Flantibus Eteſijs Nilus maior effluit.

incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non ſit maior quo illi flauere uehementi-
tius? Nec remittitur incitaturq;, prout illis impetus fuit, quod fieret, ſi illorum uiribus
creſceret. Quid quod Eteſiæ littus Aegypti uerberant, & contra illos Nilus deſcendit,
inde uẽturus, unde illi, ſi origo ab illis eſſet. Prҽterea ex mari purus et ceruleus effluerct
nõ ut nunc turbidus uenit. Adde quod teſtimoniũ eius teſtiũ turba coarguitur. Tunc
erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa littora. Libebat illis fabulas mittere.
Nunc uerò tota exteri maris ora mercatorũ nauibus ſtringitur, quorum nemo narrat
nunc ceruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dul-
ciſſimũ quodq; & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hyeme non creſcit, & tunc po
teſt uentis cõcitari mare, aliquanto quidẽ maioribus. Nã Eteſiæ temperati ſunt. Quod
ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Aegyptũ. At nunc per gradus creſcit. Oe-
nopides Chius ait hyeme calorẽ ſub terris contineri, ideo & ſpecus calidos eſſe & tepi-
diorem puteis aquam, itaq; uenas interno calore ſiccari. Sed in alijs terris augentur im
bribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſta-
tem, quo tempore frigent interiora terrarũ, & redit rigor fontibus: quod ſi uerũ eſſet,
æſtate flumina creſcerent, omnesq; putei æſtate abundarent. Deinde nõ calorem hye-
me ſub terris eſſe maiorẽ. Aqua & ſpecus & putei tepent, quia aëra rigentem extrinſe
cus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſa æſta
te refrigent, quia illò remotus, ſeductusq; aër calefactus nõ peruenit. Diogenes Apol-
loniates ait, Sol humorẽ ad ſe rapit, hunc exſiccata tellus, tum ex mari ducit, tum ex cæ-
teris aquis. Fieri autem non poteſt, ut una ſicca ſit tellus, alia abundet. Sunt enim perfo
rata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra
acciperet, exaruiſſet. Ergo undas ſol trahit, ſed ex his quæ premunt, maxime hæc meri-
diana ſunt. Terra cum exaruit plus ad ſe humoris adducit, ut in lucernis oleũ illò fluit,
ubi exuritur. Sic aqua illò incumbit, quo uis caloris & terræ æſtuãtis arceſſit. Vnde er-
go trahit? ex illis ſcilicet partibus ſemper hybernis, ſeptentrionalibus, unde exundat.
Ob hoc pontus in inferum mare aſſidue fluit rapidus, non ut cætera maria alternatis ul
tro citro æſtibus, in unam partẽ ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſq; iti-
neribus, quod cuiq; deeſt, redderetur, quod cuiq; ſupereſt, emitteretur, iam aut ſiccata
eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare cum pontus & amnes
cuncti inuicem commeent, nõ omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina. Aegyptum
ſol magis percoquit. Itaq; Nilus magis creſcit. Sed in cæteris quoq; terris aliqua flumi-
nibus fiat adiectio. Deinde quare ulla pars terræ ſine humore eſt, cum omnis ad ſe ex
alijs regionibus trahit, eoq; magis quo calidior eſt. Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi
è mari unda eſt? Nec enim ulli flumini dulcior guſtus.

CAP.III. Grandinem hoc modo fieri, ſi
tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero.
Itaq; ex his me teſtibus numero ſecundæ notæ, qui uidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſ-
ſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium
ſuum, unam aliquam rem nolunt ſpondere, ſed adijciunt, penes autores fides erit. Er-
go ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod præte
ritum, quàm in hoc quod ſecuturũ eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa etiam in
humorem uerſa ſic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando,
etiam ſine magiſtro ſcire potes, cum adnotaueris ſtillicidiũ omne cõglomerari. Quod
& in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaq; om-
ni leuitate: nam & in herbarum uel arborum folijs, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotun-
dum iacent. Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius unda? Dura tamen molli ſa-
xa cauantur aqua: aut ut alius poëta ait, Stillicidij caſus lapidem cauat, & hæc ipſa ex-
cauatio rotũda fit. Ex quo apparet illud, huic quoq; ſimile eſſe quod cauat. Locũ enim
ſibi ad formam & habitũ ſui exculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis,
cum defertur corrotundari, & toties per ſpacium aëris denſi deuoluta æquabiliter atq;
in orbem teri. Quod nix pati non poteſt, quia non eſt tam ſolida, imò quia tam fuſa eſt,
& non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initiũ eius eſt. Ita non longius
illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod
Anaxagoras

Anaxagoras,cũ inter nullos magis quàm inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas?
Grando nihil aliud eſt quàm ſuſpenſa glacies. Nix in pruina pendens cõgelatio. Illud
enim iam diximus, quod inter aquã & rorẽ intereſt, hoc inter pruinã & glaciem,nec-
non inter niuem et glaciem intereſſe. Poteram me peracta quæſtione dimittere,ſed CAP.IIII.
bene emenſum dabo,& quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quicquid in hoc loco quæ-
ritur,dicam. Quæritur aũt,quare hyeme ningat,non grandinet,et uere iam frigore in-
fracto grando cadat. Nam,ut fallar tibi,uerũ mihi quidem perſuadetur,qui me uſq; ad
mendacia hæc leuiora, in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto.
Hyeme aër riget,& ideò nondũ in aquã uertitur,ſed in niuẽ, cui aër propior eſt. Cum
uer cœpit maior inclinatio tẽporis ſequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt ſtillicidia.
Ideò ut ait Vergilius noſter, Cum ruit imbriferũ uer, uehementior immutatio eſt aë-
ris undiq; patefacti & ſoluentis ſe,ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues ma-
gis uaſtiq; quàm pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues, quales
ſæpe ſolent interuenire,cũ pluuia rara & minuta, niuem quoq; admixtã habet. Dici-
mus niualẽ diem,cũ altũ frigus,& triſte cœlũ eſt. Præterea aquilone flante & ſuũ cœlũ
habente,minutæ pluuiæ ſunt. Auſtro imber improbior eſt,& guttæ pleniores ſunt.

Rem à noſtris poſitã nec dicere audeo,quia infirma uidetur,nec præterire. Quid e- CAP.V.
nim mali eſt aliquid & faciliori iudicio ſcribere? Imò ſi omnia argumenta ad †lancẽ cœ *al.obruſſam*
perimus exigere,ſilentiũ indicetur. Pauca enim admodũ ſunt ſine aduerſario. Cætera
etiam ſi uincũt litigant. Aiunt quicquid circa Scythiam & Pontũ & ſeptentrionalem
plagã,glaciatũ & aſtrictũ eſt,uerè relaxari. Tunc flumina gelata diſcedere, tunc obru-
tos montes niues ſoluere. Credibile eſt ergo frigidos ſpiritus inde fieri, & uerno cœlo
immiſceri. Illud quoq; adijciunt,qđ nec ſum expertus,nec experiri cogito. Tu quoq;,
cenſeo,ſi uolueris uerum exquirere,niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pe
des eorum,qui fixam & duram niuem calcant,quàm eorũ qui teneram & labefactam.
Ergo ſi non mentiuntur,quicquid ex illis ſeptentrionalibus locis iam diſturbata niue
& glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidũq; aëra alligat,
& perſtringit. Itaq; cũ pluuia futura erit,grando fit, iniuria frigoris. Non tempero CAP.VI.
mihi quo minus omniũ noſtrorũ ineptias proferam,quoſdã peritos obſeruandarũ nu
biũ eſſe affirmant, & prædicere cũ grando uentura ſit, & hoc intelligere uſu ipſo po-
tuiſſe,cũ colorem nubiũ notaſſent,quem grando toties inſequebatur. Illud incredibi-
le, Cleonæ fuiſſe publicè præpoſitos χαλαζοφύλακας ſpeculatores futuræ grandinis. Hi
cũ ſignũ dediſſent adeſſe iam grandinem,quid expectas ut homines ad penulas diſcur
rerent,aut ad †ſtoreas. Imò pro ſe quiſq; albũ agnũ immolabat,alius pullum. Protinus *al.ſcortea*
aũt illæ nubes aliò declinabant,cũ aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe q̃d
rideas magis. Si quis nec agnũ,nec pullũ habebat,quod ſine damno fieri poterat, ma-
nus ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitũ ſuũ bene acuto
graphio pungebat,& hoc ſanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando ſe auer
tebat,quàm ab illo in quo maioribus hoſtijs exorata erat. Rationẽ huius rei quidã CAP.VII.
quærunt. Alteri ut homines ſapientiſſimos decet,negant poſſe fieri, ut cũ grandine a-
liquis paciſcatur,& tempeſtates munuſculis redimat,quãuis munera & deos uincant.
Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine uim quandã potentẽ auertendæ nu-
bis,ac repellendæ. Sed quomodo in tã exiguo ſanguine poteſt eſſe uis tanta, ut in altũ
penetret,& eã ſentiant nubes? Quãto expedito expeditius erat dicere,mendaciũ & fa-
bula eſt? At Cleonæ iudicia †reddebant in illos,quibus delegata erat cura prouidendæ *forte,animad-*
tẽpeſtatis,quod negligentia eorũ uineæ uapulaſſent,aut ſegetes procidiſſent. Et apud *uertebant*
nos in duodecim tabulis cauetur,ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc an- *Vineas ne ex*
tiquitas credebat,& attrahi imbres cantibus & repelli,quorũ nihil poſſe fieri tã palàm *cantaſſito.*
eſt,ut huius rei cauſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit. Vnã rem ad hoc adijciã, CAP.VIII.
& fauere,ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aëris fieri, quæ propè terras
eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſis. Vna,quod omnis terrarũ euapora
tio,cũ multũ intra ſe feruidi aridiq; habeat,hoc eſt calidior, quo recẽtior. Altera quod
radij ſolis à terra reſiliũt,et in ſe currũt. Horũ duplicatio proxima quæq; à terris calefa-

cit. Quæ ideò plus habent teporis, quia ſolẽ bis ſentiunt. Tertia cauſa eſt, quod magis
CAP. IX. ſuperiora perflantur. At quæcunq; depreſſa ſunt, minus uentis uerberantur. Acce-
dit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorẽ citius cõcipit, & diu
tius ſeruat. Itaq; ſi in ſolẽ poſueris æneum uas & uitreũ & argenteũ, æneo citius calor
accedit, diutius hærebit. Adijcit deinde quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corpori-
bus, quæ duriora & preſſiora denſioraq; ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & te-
nuiorem in ſingulis ſpiritũ. Sequitur, ut quemadmodum minora balnearia et minora
miliaria citius calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugiẽtia, & celerius feruo
rem ſentiant, & propter eaſdẽ anguſtias quicquid receperunt tardius reddant. Hæc
CAP. X. lõge præparata ad id perducũt, de quo nũc quæritur. Omnis aër quo propior eſt terris
hoc craſſior. Quemadmodũ in aqua & in omni humore fex ima eſt, ita in aëre ſpiſſiſſi-
ma quęq; deſidũt. Iam aũt probatũ eſt, omnia quo craſſioris ſolidiorisq; materiæ ſunt,
hoc fidelius cuſtodire calorẽ receptum, ſed quo editior eſt aër, & quo longius à terrarũ
colluuie receſſit, hoc ſyncerior puriorq; eſt. Itaq; ſolem nõ retinet, ſed uelut per inane
CAP. XI. tranſmittit, ideò minus calefit. Contra aũt quidam aiunt cacumina montiũ, hoc cali
diora eſſe debere, quo propiora ſoli ſunt. Qui mihi uidẽtur errare, quod Apenninũ &
Alpes & alios notos ob eximiã altitudinem montes, intantũ putant creſcere, ut illorũ
magnitudo ſentire ſolis uiciniã poſſit. Excelſa ſunt iſta quãdiu nobis cõparantur: at ue
rò ubi ad uniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omniũ humilitas. Inter ſe uincuntur, &
uincunt. Cæterũ intantũ nihil attollitur, ut collatione totius nulla ſit uel maximis por-
tio, quod niſi eſſet, non diceremus totũ orbẽ terrarũ pilã eſſe. Pilæ proprietas eſt cũ æ-
qualitate quadam rotunditas, æqualitatem aũt hanc accipe, quam uides in luſoria pila.
Non multum illi cõmiſſuræ & rimæ earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte
dicatur: quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciẽ rotundi, ſic nec in
uniuerſo quidem orbe terrarũ, editi montes, quorũ altitudo totius mundi collatione
cõſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere de-
bere, idem dicere poteſt lõgiorem hominem citius quàm puſillum debere calefieri, &
citius caput eius quàm pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimauerit, & ter-
ram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, ut cœle-
ſtia magis ſentiat, uelut in propinquũ illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, &
uertices æterna niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt, ſed propius quidẽ ſoli eſt mõs,
quàm campus aut uallis, ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior, arbor arbore, et mõs
monte maior eſſe dicitur. Iſto enim modo, & arbores aliæ magis quàm aliæ dicentur
uicinæ cœlo, quod falſum eſt, quia inter puſilla nõ poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi
dum inter ſe cõparantur. Vbi ad collationẽ immenſi corporis uentũ eſt, nihil intereſt
quanto alterũ altero ſit maius, quia etiam ſi magno diſcrimine, tamẽ minima uincun-
CAP. XII. tur. Sed ut ad propoſitum reuertar, propter has quas retuli cauſas, pleriſq; placuit,
in ea parte aëris niuẽ concipi, quæ uicina terris eſt, & ideò minus alligari, quia minore
rigore coit. Nam uicinus aër plus habet frigoris, quàm ut in aquã & imbrem tranſeat,
& minus quàm ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento ni-
CAP. XIII. ues fiunt coactis aquis. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quiſ-
quam, nec melior, tam operoſe perſequeris? Quomodo fiant niues dicis, cum multo
magis ad nos dici à te pertineat, quomodo emendæ non ſint niues. Haha iubes me
cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus ta-
men, etiam ſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes uincat. Quid porro? Hanc
ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod uis, cõferre? Cum quęrimus, quo
modo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturã, plus illi ſpiritus quàm
aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis, cum emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam qui-
dem emunt? Nos uerò quæramus potius quomodo fiant niues, quàm quomodo ſer-
uentur, quoniam non cõtenti uina diffundere ueterana, & per ſapores ætatesq; diſpo-
nere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, ut ea æſtatem euinceret, & contra anni
feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe ut
gratuitam mercemur aquã, Nobis dolet, quod ſpiritũ, quod ſolem emere non poſſu-
mus,

mus; quod hic aër etiam delicatis diuitibusq; ex facili nec emptus uenit. O quàm nobis male eſt, quod quicquam à rerum natura in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius hauſtum uitæ publicum fecit, hoc quod tam homini quàm feris auibusq;, & inertiſſimis animalibus, in uſum large ac beate profundit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad precium. Adeò nihil poteſt illi placere, niſi charum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo uno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi, cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, ut nulla nobis aqua ſatis frigida uideretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturq;, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, ubi ebrietas continua uiſceribus inſedit, & præcordia bile in quam uertitur torret, aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remedijs incitat uitium. Itaq; non æſtate tantum, ſed & media hyeme niuem hac cauſa bibunt. Quæ huius rei cauſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unquam quo interquieſcerent datū eſt, ſed prandia, cœnis uſq; in lucem perductis, ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorū ac uarietate, comeſſatio altius merſit? Deinde nunquam intermiſſa intemperantia, quicquid† ante decoxerat, efferauit, & in deſiderium ſem- al. auide
per noui rigoris accendit. Itaq; quamuis cœnationem uelis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hyemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus & æſtu ſuo languidus, quęrit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupentesq; frigida ſpargimus, ut ad ſenſum ſui redeant, ita uiſcera iſtorum uitijs torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa uehementiore perufferis. Inde eſt, inquam, quod nec niue cōtenti ſunt, ſed glaciem, uelut certior illi ex ſolido rigor ſit, ac ſæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed ut uim maiorem habeat, & pertinacius frigus ex abdito effoditur. Itaq; ne unum quidem eius eſt precium, ſed habet inſtitores aqua, & annonam proh pudor uariam. Vnguentarios Lacedæmonij urbe expulere, et propere cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderēt. Quid illi feciſſent, ſi uidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemq; paleis, quibus cuſtodiūt, inquinant? At dij boni, quàm facilè eſt extinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil calidum illis ſatis eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt penè fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis inquam quoſdam graciles, & palliolo focaliq; circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolum niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in cyphos ſuos deijcere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt, & quidem eo acrior, quod non tactu uenarum, nec in cutem effuſo colore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoq; durum atq; patiens. Non intelligis omnia conſuetudine uim ſuam perdere? Itaq; nix iſta, in qua etiamnū natatis, eo peruenit uſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, ut aquę locū obtineat. Aliquid adhuc quęrite illa frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

IN LIBRVM QVARTVM
EX CAPITE II.

Aeſtate proueniunt, & illis altiſſimæ in ſeptentrionalibus iugis niues ſunt. Phaſis quoq; per Indiæ campos oras tenens creſceret. Ita prior æditio, Fortunatus ita legit, *æſtate. Sunt & illis in ſeptentrionalibus altiſſimæ iugiter niues. Phaſis quoq; per Indiæ tempus, & oris tenus creſceret, ſi niues, &c.* Cum utraq; lectio ſit deprauata ne torquerem lectorem, id quod diuinat Fortunatus, in contextum repoſui, ceſſurum, ubi quid reperietur probabilius.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM. LIB. V. IN QVO de uentis & aëris motu agitur.

CAP. I. VENTVS eſt fluens aër. Quidam ita definierunt, Ventus eſt aër fluens in unam partem. Hæc definitio uidetur diligentior, quia nunquam aër tam immobilis eſt, ut non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaq; ſi legeris, Cum placidum uentis ſtaret mare, ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter, & dici tranquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum eſt, non eſſe unquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet, cũ ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, uidemus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum uariè concurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod uult, qui dixerit, fluctus eſt maris agitatio, quia tranquillum quoq; agitatur. At ille abunde ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit. Fluctus eſt maris in unam partem agitatio. Sic in hac quoq; re, de qua nunc maximè quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, ut dicat: Ventus eſt fluens aër in unam partẽ. Aut, uentus aër eſt fluens impetu, aut uis aëris in unam partem euntis, aut curſus aëris aliquò concitatior. Scio quid reſponderi pro diffinitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adijcere te, in unam partem fluens aër? Vtiq; enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe mouetur, ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere, & è contrario non poteſt fluere, niſi in unam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac utamur. Si uerò aliquis circumſpectior eſt, uerbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

CAP. II. Democritus ait, cum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos uocat, ſequi uentum. At contra quietum & placidum aëris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut uico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur, ubi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpacio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia alijs incidant & impellantur ac repellantur, implicenturq; & comprimantur, ex quibus naſcitur uentus, cũ illa quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At ubi in magna laxitate corpora pauca uerſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falſum eſſe uel ex eo colligas licet, quod tunc interim minimè uentus eſt, cum aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere, & inde ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adijce nunc quod circa flumina et lacus frequens nebula eſt, artatis coniunctiſq; corporibus, nec tamen uentus eſt. Interdum uerò tanta caligo effunditur, ut cõſpectum in uicino ſtantium eripiat, quod non eueniret, niſi in paruũ locum corpora ſe multa compellerẽt. Atqui nullum tempus magis quàm nebuloſum caret uento. Adijce nunc, quod è contrario uenit, ut ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt.

CAP. IIII. Quomodo, inquis, ergo uenti fiunt, quos non negas fieri? Nõ uno modo. Aliàs enim terra ipſa magnam uim aëris eijcit, & ex abdito ſpirat, aliàs cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ † merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in uentum uertitur. *al. emiſerat* Illud enim nec ut credam mihi perſuaderi poteſt, nec ut taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna narium iniuria emittitur, & uentrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerũ naturam alimenta mutantẽ emittere ſpiritum. Bene nobiſcũ agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius eſt, dicere multa ex omni parte terrarũ & aſſidua ferri corpuſcula, quæ cũ coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpaciũ maius deſiderat, uentus exiſtit.

CAP. V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſam uenti exiſtimas, aquarũ terrarũq; euaporationes. Ex his gra-

uitatem

uitatem aëris fieri, deinde ſolui impetu, cũ quæ denſa ſteterant, ut eſt neceſſe, extenua-
ta nituntur in ampliorem locum? Ego uerò & hanc iudico. Cæterum illa eſt longe ue-
rior cauſa, ualentiorq́ꝫ, habere aëra naturalem uim mouendi ſe, nec aliunde concipere,
ſed ineſſe illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem
datas uires eſſe, quibus nos moueremus, aëra aũt inertem, inagitabilem relictum eſſe?
cum aqua motum ſuum habeat, etiam uentis quieſcentibus, nec enim aliter animalia
edere poſſet. Muſcum quoq; innaſci aquis, & herboſa quædam uidemus, ſummo in-
natantia. Eſt ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, CAP. VI.
quædam etiam creat, & quod uideri non poteſt ſimile ueri, ſed tamen uerum eſt, ani-
malia igne generantur. Habet ergo aliquam uim talem aër, et ideò modo ſpiſſat ſe, mo
do expandit ſe & purgat, & aliàs contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter
aëra & uentum, quod inter lacum & flumen: aliquando per ſe ipſe ſol cauſa uenti eſt,
fundens rigentem aëra, & ex denſo coactoq́ꝫ explicans. In uniuerſum de uentis dixi- CAP. VII.
mus. Nunc uiritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodũ fiant,
ſi apparuerit, quando & unde procedant. Primũ ergo antelucanos flatus inſpiciamus,
qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntˋ. Nullus ex his per-
tinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole, nec fertur ultra terrarum aſpectum. Hoc uentorũ
genus incipit uerè, nec ultra æſtatem durat. Et inde maximè uenit, ubi aquarum pluri-
mum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ
pro uento ualet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν uo- CAP. VIII.
cant? Quicquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id aũt & multum eſt & aſſiduum)
per diem ſolis alimentum eſt, nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in unam
regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquò
& in unam partem procedit, hic uentus eſt. Itaq; eò incumbit, quò liberior exitus in-
uitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quod
prima noctis parte nõ ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam
plena eſt, & onerata quærit, quò defluat, & eò potiſſimum exit, ubi plurimũ uacui eſt,
& magna ac patens area. Adijcit aũt ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aëra. Nam
etiam antequam appareat, lumine ipſo ualet, & nondum quidem aëra radijs impellit,
iam tamen laceſſit & iritat, luce præmiſſa. Nam cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiun
tur, alia diffunduntur tepore. Ideò nõ ultra matutinũ illis datur flare, omnis illorũ uis a
conſpectu ſolis extinguitur; etiam ſi uiolentiores flauere, circa medium tamen diẽ re-
langueſcunt, nec unquam uſq; in meridiem aura producitur. Alia autẽ imbecillior ac
breuior eſt, prout ualentioribus minoribusúe collecta cauſis eſt. Quare tamen tales CAP. IX.
uenti uerè & æſtate ualidiores ſunt? Leuiſſimi enim cætera parte anni, nec qui uela im
pleant, ſurgunt. Quia uer aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, lociſq́ꝫ ob humidam cœli
naturã ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æque profun-
ditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdu-
rat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his ſponte reddi ſolet, de-
inde nõ tantum habet uirium, ut quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula
emanare ſolita & efflare, terra ex ſe atque humorem emittit. Facit autem uentum ſol
ortus, nõ calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ ſolem antecedit, non-
dum aëra calefacit, ſed percutit tantum, percuſſus autem in latus cedit. Quanquam
ego ne illud quidem cõceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore fiat. Non
habet forſitan tantum teporis, quantum tactu appareat. Opus tamen ſuum facit, &
denſa diducit ac tenuat. Præterea loca quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, ut
ſolem accipere non poſſint, illa quoq; nubila & triſti luce caleſiunt, & per diem mi-
nus quàm noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à ſe repel
lit. Ergo ſol quoq; idem facit. Et ideò quibuſdã uidetur, inde flatus eſſe, unde ſol. Hoc
falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem uehit, & contra ortum plenis
uelis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper uentus ferretur à ſole. Eteſiæ quoq; CAP. X.
qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propoſitũ adiuuant. Dicam
primũ quid illis placeat, Deinde cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hyeme nõ ſunt,
quia

quia breuiſſimis diebus ſol deſinit,priuſquã frigus euincatur. Itaq; niues & ponuntur & durantur. Aeſtate incipiunt flare,cum & longius extenditur dies,& recti in nos radij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt,concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue,retectasq; ſpirare liberius. Itaque plura ex ſeptentrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere; & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, ultraq; ortum caniculæ non ualent,quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egeſtum eſt. Ac ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur,et alteram partem aëris attrahit,aliam uerò impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit,& à menſium feruentiſſimorum grauitate defendit.

CAP. XI. Nunc quod promiſi dicendũ eſt,quare Eteſiæ illos non adiuuent,nec quicq; huic conferant cauſæ. Dicimus autem luce auram incitari,tandem ſubſidere, cũ illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis & delicati uocantur,quod (ut ait Gallio) mane neſciunt ſurgere, eo tẽpore ferè incipiunt prodire,quo ne pertinax quidem aura eſt,quod non accideret,ſi ut auras,ita illos ſol cõmoueret. Adijce nũc,quod ſi cauſa illis flatus eſt,ſpacium diei ac longitudo,etiam ante ſolſtitium flarent,cum longiſſimi dies ſunt, & cũ maximè niues tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia,aut certe admodum pauca iacent adhuc ſub niue.

CAP. XII. Sunt quædam genera uentorum quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci uentos ἐκνεφίας uocant. Qui hoc(ut puto)modo fiunt,cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum,quæ uapor terrenus emittit,in ſublime eat,& alia ex his corporibus ſicca ſint,alia humida. Ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in unum cõglobata ſunt,ueriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa,& in modũ tibiæ †angusta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus,qui maius deſiderat ſpacium, cum euerberatus curſu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, ſcinditq; cingentia,& erumpit in uentum,qui ferè procelloſus eſt, qui ſupernè demittitur,& in nos cadit uehemens & acer,quia non fuſus nec per apertum uenit, ſed laborat,& iter ſibi ui ac pugna parat. Hic ferè breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur,ac munimenta perrumpit,ideò tumultuoſus uenit aliquando, non ſine igne ac ſono cœli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq; ſunt, ſi alios quoq; flatus ex eadem cauſa ruentes in ſe abſtulere,& in unum confluxere plures:ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt,quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt, Cum uerò plures in ſe aquas conuertere, fluminum iuſtorum ac perhennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri et in procellis,ut ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt,ubi uerò ſociauere uires,& pluribus cœli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe cõtulit, & impetus illis accedit & mora.

(al. diducta)

CAP. XIII. Facit ergo uentum reſoluta nubes,quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnunquam conglobationem illam,ſpiritus rumpit incluſi et in exitum nitentis luctatio. Nonnunquam calor,quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio, ut magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco ſi tibi uidetur quæri poteſt,cur turbo fiat,qui euenire in fluminibus ſolet,ut quamdiu ſine impedimento feruntur,ſimplex & rectum illis iter ſit,ubi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominẽs,retorqueantur,& in orbem aquas ſine exitu flectant,ita ut circumlatæ in ſe ſorbeantur,& uorticẽ efficiant. Sic uentus quamdiu nihil obſtitit,uires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt,aut ui locorum coëuntium in canalem cõuexam,tenuemq; collectus, ſepius in ſe uolutatur,ſimilemq; illis,quas diximus cõuerti, aquis facit uorticem. Hic uentus circumactus & eundem ambiens locũ,& ſe in ipſa uertigine concitans,turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt,ac diutius uolutatur,inflãmatur & efficit quem πρηςῆρα Græci uocãt. Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt,quibus armenta rapiantur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnũ quidam uenti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aëra in alias quoq; partes, quàm in quas ipſi inclinauere,diſpergunt. Illud quoq; dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed ubi plura coiẽre,& turba uires dedit,tunc fluere & ire dicuntur:ſic quamdiu leues ſunt aëris motus agitati pluribus locis,nondum uentus eſt, tunc enim incipit, cum omnes illos miſcuit,

ſcuit, & in unũ impetum cõtulit. Spiritum à uento modus ſeparat, uehementior enim ſpiritus uentus eſt, inuicem ſpiritus leuiter fluens aër.

CAP.XIIII

Repetam nunc quod primo dixeram, ædi è ſpecu uentos, receſſuq́; interiore terrarũ. Non tota ſolida contextu terra in unum uſq; fundatur, ſed multis partibus caua, Et cæcis ſuſpenſa latebris, alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes nebulasq́; in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia uidentur, ſunt, ſed quia ſunt, uidentur. Illic quoq; nihilominus ob id ſunt, quod non uidentur flumina. Illic ſcias licet noſtris paria ſublabi, alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos et ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aëra onerari, oneratumq́; incumbere, & uentum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum uirium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud uerò manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris uim ſulphuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hæc loca cum ſe exitum quærens ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam ſiquid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & uiam cum fremitu uaſto atq; impetu quærere. Sed hoc diligentius perſequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP.XV

Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotos autor eſt, Demiſſos quàm plurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, ut explorarent quæ ubertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet uetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies, deinde longa uia fatigatos, uidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertiũ uaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore uiſos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim ſeculum noſtrum, non nouis uitijs, ſed iam antiquitus traditis laborare, nec noſtra ætate primum auaritiam, uenas terrarũ lapidumq́; rimatam, in tenebris male obſtruſa quæſiſſe. Illi quoq; maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſsimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſsimis uſq; latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumq́; perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſsitas hominem ad ſydera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, ut erueret aurum nõ minore periculo quærendum, quàm poſsidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq́; reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia urgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cœlum, quos in imo, ubi illud malum uirus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi ſunt, ubi nouam rerum poſitionem terrarũq́; pendentium habitus, uentosq́; per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamq́; noctem. Deinde cum iſta fecerint, inferos metuunt.

CAP.XVI

Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uenti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptentrionẽq́; diuiſi. Cæteri quos uarijs nominibus appellamus, his applicantur. Eurus ad auroram Nabatheaq́; regna receſsit, Perſidaq́; & radijs iuga ſubdita matutinis. Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt, Proxima ſunt Zephyro, Scythiam ſeptemq́; triones Horrifer inuaſit boreas, contraria tellus Nubibus aſſiduis pluuioq; madeſcit ab auſtro. Vel ſi breuius illos complecti mauis tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur. Vna eurusq́; notusq́; ruunt creberq́; procellis Africus. Et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidunt, & ſingulis uentis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro uir diligens illos ordinat, nec ſine cauſa. Non ẽm eodẽ ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſusq́; æquinoctialis (Bis autem æquinoctium eſt) Alius ſolſtitialis, alius hybernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur, Græci illũ ἀπηλιώτην uocãt. Ab oriente hy

berno eurus exit,quem noſtri uocauêre uulturnum. Et Liuius hoc illum nomine ap-
pellat,in illa pugna Romanis parum proſpera,in qua Hannibal & contra ſolem orien-
tem exercitum noſtrum,& contra uentum conſtituit, cum uenti adiutorio ac fulgoris
præſtringentis oculos hoſtium uicit. Varro quoq; hoc nomen uſurpat. Sed & eurus
iam ciuitate donatus eſt,& noſtro ſermoni non tanquam alienus interuenit. Ab orien-
te ſolſtitiali excitatum,Græci καικίαν appellant,apud nos ſine nomine eſt. A equinocti-
alis occidens Fauonium mittit, quem zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui græce ne-
ſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente, chorus uenit, qui apud quoſdam argeſtes dicitur:
Mihi non uidetur,quia chori uiolenta uis eſt,& in unam partem rapax: Argeſtes ferè
mollis eſt,& tam euntibus cõmunis quàm redeuntibus. Ab occidente hyberno Afri-
cus furibundus & ruens,apud Græcos λὶψ dicitur. A ſeptentrionali latere ſummus eſt
aquilo, medius ſeptentrio, imus Thraſcias. Huic deeſt apud nos uocabulum. A me-
ridiano axe euronotus eſt. Deinde notus, latine auſter. Deinde libonotus, qui apud
CAP. XVII nos ſine nomine eſt. Placet aũt duodecim uentos eſſe,non quia ubiq; tot ſint, quoſ-
dam enim inclinato terrarum excludit, ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus
ſex dicimus,non quia omne nomen ſex recipit,ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui
duodecim uentos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt,totidem uentorum eſſe, quot cœli di-
ſcrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinq;, qui per mundi cardines eunt. Eſt
ſeptentrionalis,eſt ſolſtitialis,eſt æquinoctialis,eſt brumalis, eſt contrarius ſeptentrio-
nali. His ſextus accedit,qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, ut ſcis: di-
midia enim pars mundi ſemper ſupra, dimidia infra eſt. Hanc lineam quæ inter aper-
ta & occulta eſt,Græci ὁρίζοντα uocant,noſtri finitorem dixêre,alij finientem. Adijcien-
dus eſt ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidã
circuli in tranſuerſa currunt,& alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt tot aë-
ris diſcrimina eſſe,quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus, quinq; illos orbes,
quos modo dixi fieri,ſecat,& efficit decem partes, quinque ab ortu, quinq; ab occaſu.
Meridianus circulus,qui in horizonta incurrit,regiones duas adijcit. Si duodecim aër
diſcrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam ſunt quorundam locorum pro-
prij,qui non tranſmittunt,ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere uniuerſi mun-
di impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapix, Athenas Sciron,Pamphy-
liam Catægis,Galliam Circius,cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt,tan-
quam ſalubritatẽ cœli ſui debeant ei. Diuus certè Auguſtus templum illi, cum in Gal-
lia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos uelim perſequi: Nulla enim
propemodum regio eſt,quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem,& circa ſe ca-
CAP. XVIII dentem. Inter cætera itaq; prouidentiæ opera,hoc quoq; aliquis, ut dignum admira-
tione ſuſpexerit. Non enim ex una cauſa uentos aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit:
ſed primum ut aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua uexatione utilem redderent,
al. tracturis uitalemq;† terris. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, ijdemq; nimios compeſce-
rent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt,ut per totum orbem pluuiæ diuidi
poſſent. In Italiam auſter impellit, aquilo in Africam reijcit, Eteſiæ non patiuntur a-
pud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tem-
pus aquis irrigant,Quid quod fruges percipi non poſſunt,niſi flatu ſuperuacua & mi-
xta ſeruandis uentilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem ru-
ptis uelamentis ſuis,quæ folliculos agricolæ uocant,adaperiret? Quid quod omnibus
inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſsipatas locis miſcuit? Ingens naturæ
beneficium,ſi illud in iniuriam ſuam non uertat hominum furor. Nunc quod de Cæſa-
re olim maiore uulgo dictitatum eſt,& à Tito Liuio poſitum,in incerto eſſe, utrum il-
lum magis naſci Reipub. profuerit,an non naſci,dici etiam de uentis poteſt, adeo quic-
quid ex illis utile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam
generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona,ſi ui-
tio male utentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia ac diſpoſitor ille mundi deus,
aëra uentis exercendum dedit,& illos ab omni parte,ne quid eſſet ſitu ſqualidum,effu-
dit,non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtẽ
in mari

in mari aut poſt mare inquiremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuũ compellit exitium? Vela uentis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſa. Incerta fortunam experimur, uim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta ueheremur. Nunc autem cum euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias uadoſi maris, cum effugerimus procelloſos deſuper montes, per quos præceps in nauigantes uentus impingit, cum inuoluto nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuulſa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet & obuius in littore hoſtis, & trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorẽ & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus directuros aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem ualetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuiq; annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & uocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri quid quæritis? mortem, quæ ubiq; ſuperest? Petet illa uos & ex lectulo, ſed ubiq; innocentes petat, occupabit uos in ueſtra domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc uerò quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circum ferre pericula, et ruere in ignotos, iratum ſine iniuria occurrentia deuaſtantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morſus eſt, nos ſine ulla parſimonia noſtri alieniq; ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus uentos quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſq; nos malos mala noſtra rapuêre? Parum eſt intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſsimus in Græciam traiecit, quam exercitus non uincet cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid ſit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe ultimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſsimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes, per hominum deorumq; iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi uentos flare uetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium in ſua quemq; terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſq; tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum ui domeſtica, externis quoq; laborandum eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non amittere aliquod ſuum malum poſsit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio hic mihi, an ille uentus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Nõ tamen (ut Paulo ante dicebam) queri poſſumus de autore noſtri deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & ut eſſent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad cuſtodiendam cœli terrarumq; temperiem, ad euocandas ſupprimendasq; aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs cauſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat promouens. Dedit uentos ad ulteriora noſcenda, fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit uentos, ut commoda cuiuſque regionis fierent communia, non ut legiones equitemq; geſtarent, nec ut pernicioſa gentium arma tranſueherent. Si beneficia naturæ utentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui uidere expedit? Cui loquì? Cui non uita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoque natura bonos futuros inuenerat, ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem eſt his & illis cauſa ſoluendi, ſed iuſta nulli. Diuerſis enim iritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant uita. Imò Lucili chariſsime, ſi bene furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uita parari ea, in quibus uita conſumitur.

IN LIBRVM V. EX CAP. IIII.

Quod ſemper excoquit. Vnum exemplar habebat, quum quod, ſemper concoquit ſic emittit, ſed mendoſe. Significat autem craßiora excrementa alui, aut certe uomitum.

EX CAP. VIII.

Alia finiuntur tepore. Sic prior æditio. Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britannicum exemplar habebat, diſtrahuntur tepore.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM, LIB. VI.

in quo de terræ motu agitur.

POmpeios celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumq́ꝫ littus, ab altera Herculanenſe conueniunt, mareq́ꝫ ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræmotu, uexatis quæcunqꝫ adiacebant regionibus, Lucili uirorum optime, audiuimus, & quidem diebus hybernis, quos uacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Februarij fuit motus hic, Regulo & Verginio conſulibus, qui Campaniam nunquam ſecuram huius mali, indemnem tamen & toties defunctam metu, magna ſtrage uaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieq́ꝫ ſtant etiã quæ relicta ſunt. Et Nucerinorũ colonia, ut ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoqꝫ priuatim multa, publice nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtrictæ. Villæ uerò præruptæ paſsim ſine iniuria tremuêre. Adijciunt his ſexcentarum ouium gregẽ exanimatũ, et diuiſas ſtatuas, motæ poſt hoc mentis aliquos atqꝫ impotes ſui erraſſe. Quorũ ut cauſas excutiamus & propoſiti operis cõtextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus, quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiqꝫ ſatis tutũ uideri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſsimæ labant? Si, quod unũ immobile eſt in illo fixũq́ꝫ, ut cũcta in ſe intẽta ſuſtineat, fluctuat? Si quod propriũ habet terra, perdidit, ſtare, ubi tandẽ reſidẽt metus noſtri? Quod corpora receptaculũ inuenient? quò ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omniũ eſt, ubi tecta crepuêre, & ruina ſignũ dedit, tunc præceps quiſqꝫ ſe proripit, et penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxiliũ ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod urbes ſitæ ſunt, quod fundamentũ quidam orbis eſſe dixerunt, †diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, ubi timor fugam perdidit? Quid eſt inquã ſatis munitũ? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam, prꝛruptæ altitudinis caſtella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos uindicant portus. Nimborum uim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt, fugientes non ſequitur incendium, aduerſus tonitrua & minas cœli ſubterraneæ domus, & defoſsi in altum ſpecus remedia ſunt, Ignis ille cœleſtis, non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Nunquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cœlum exhauſit urbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, ineuitabile, auidum, publice noxiũ. Non enim domos ſolum, aut familias, aut urbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regionesq́ꝫ ſubuertit, & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem condit, ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe, ſed ſupra nobiliſsimas urbes, ſine ullo ueſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è uiuorum numero uiui auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ueniat. Hoc habet inter cætera iuſticiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum uentum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar. Vtrum ſupra me domus unius onus ueniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in uaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum cõcadentium ferar. Nihil intereſt mea, quantus

circa

circa mortem meam tumultus ſit, ipſa ubique tantundem eſt. Proinde magnum ſumamus animũ, aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciauêre, quiq́; poſt hunc caſum emigrauerunt, negantq́; ſeipſos unq́; ipſam regionem acceſſuros; quis enim illis promittet, melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, etſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies, an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam uires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurũ ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi ullam terrarum partem exceptam immunemq́; ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadẽ iacent lege. Nihil ita ut immobile eſſet natura cõcepit, alia temporibus alijs cadũt, Et quemadmodũ in urbibus magnis, nunc hæc domus, nũc illa ſuſpenditur; ita in hoc orbe terrarũ nunc hæc pars facit uitium, nũc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim urbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiã & Macedoniã quæcunq́; eſt iſta uis mali quæ incurrit, nunc Campaniã læſit. Circuit fatũ, et ſi quid diu præterijt, repetit. Quædam rarius ſolicitat, ſæpius quædã. Nihil immune eſſe, & innoxium ſinit. Nõ homines tantum qui breuis & caduca res naſcimur, urbes oræq́; terrarum & littora, & ipſum mare in ſeruitutem fati uenit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelociſsima eſt leuitas, habiturã in aliquos pondus ac morã credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentẽ non uenit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile nõ eſſe. Neq; enim Campaniȩ iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli uitiũ eſt, male cohærere, & ex cauſis pluribus reſolui, & ſumma manere, partibus ruere. Quid ago? Solatiũ aduerſus pericula dare promiſerã, ecce undiq́; timenda denuntio. Nego quicq́; eſſe quietis æternæ, quod perire poſſit, & perdere. Ego uerò hoc ipſum ſolatij loco pono: & quidẽ ualentiſsimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt, ratio terrorẽ prudentibus excutit, imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis ſubita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt. Vna ſalus uictis nullam ſperare ſalutem, ſi uultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda, circũſpicite quàm leuibus cauſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non uigilia, nõ ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unũ periculi ſatis eſſet, quod tremũt terræ, quod ſubito diſſipantur, ac ſuperpoſita deducũt. Magni ſe ȩſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatusq́; formidat, uult ille imbecillitatis ſuæ conſcius timere pituitam: ita uidelicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cœlũ intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere eius ſciſſura, conficit, & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quàm ſoleat curſu, plus aquarum trahens ſuperueniat, cum quoſdam ſtrangulauerit potio male lapſa per fauces? Quàm ſtultum eſt mare horrere, cum ſcias ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quàm ipſe mortalitas. Nullum autem omniũ iſtorũ quæ extrinſecus terrent, quàm quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſint. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quàm timere nutationem ut ſubditos montium lapſus, & irruptiones maris extra littus eiecti, cum mors ubique præſto ſit, & undique occurrat, nihilq́; ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis ualeat? Adeo nõ debet nos iſta confundere, tanquam plus in ſe mali habeant quàm uulgaris mors, ut contra, cum ſit neceſſarium è uita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori ubicunque quandoq;. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec ulla iactetur iniuria, ſupra me quandoq; erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat. Diducitur ingenti potentia, neſcio cuius mali, rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? ſi mihi inijcit

CAP. II

ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine, Si cadendum eſt, *inquit*,
mihi, cœlo cecidiſſe uelim. Idem licet dicere. Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo.
Non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram
CAP. III quandoque uidere mortalem. Illud quoque proderit præſumere animo, nihil ho-
rum deos facere, nec ira numinum, aut cœlum concuti, aut terram. Suas iſta cauſas ha-
bent, nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam uitijs, ut corpora noſtra turbantur, &
tunc, cum facere uidentur iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, om-
nia terribilia ſunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, &
ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quicquam nobis inſolitum eſt? quia na-
turam oculis non ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed
tantum quid fecerit. Damus itaq; huius negligentiæ pœnas, tanquã nouis territi, cum
illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & qui-
dem publice, ſiue deficere ſol uiſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut par-
te ſui, aut tota delituit? Longeq; magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cœli magna
pars ardens, & crinita ſydera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diẽ uiſæ, ſubitiq; tranſ-
ſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur,
& cum timendi ſit cauſa, neſcire, non eſt tanti ſcire, ne timeas. Quanto ſatius eſt cauſas
inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quicquam inue-
niri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

CAP. IIII Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem pon-
deris impellat, quid ſit illa ualentius, quid tantum onus ui ſua labefactet, cur modo tre-
mat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſas diſcedat, & aliàs interuallum ruinæ
ſuæ diu ſeruet, aliâs cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ conuertat in-
trorſus, nunc nouos exprimat, aperiat aliquando aquarum calentium uenas, aliquan-
do refrigeret, ignesq; nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis fo-
ramen emittat, aliquando notos & per ſecula nobiles comprimat. Mille miracula
mouet, faciémque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, ualles extuberat,
nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſis accidant, digna res eſt excu-
ti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque
enim quicquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat fu-
tura uſui, quàm quod hominem magnificentia ſui detinet, nec mercede, ſed miracu-
lo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc, quorum eſt adeò mi-
hi dulcis inſpectatio, ut quamuis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis edi-
derim, tamen tentare me uoluerim & experiri, an ætas aliquid nobis, aut ad ſcientiam
CAP. V aut certe ad diligentiam adiecerit. Cauſam qua terra concutitur, alij in aqua eſſe, a-
lij in ignibus, alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauêre, alij in pluribus, alij in omnibus
his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſam dixerunt, ſed non liquere, quæ eſſet.
Nunc ſingula proſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones ueterum
parum exactas eſſe & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo
tentantibus, poſt eadem illa limata ſunt, & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus refer-
ri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec conten-
tum exteriori eius conſpectu, introſpicere & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimũ
ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque ueteres
audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium
maxima atque inuolutiſſima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas
quod agat inueniet, ſed in omni alio negocio, lõge ſemper à perfecto fuere principia.

CAP. VI In aqua cauſam eſſe, nec ab uno dictum eſt, nec uno modo. Thales Mileſius totam
terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare, ſiue illud oceanum uocas, ſiue ma-
gnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum.
Hac inquit unda, ſuſtinetur orbis, uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis
quas premit. Superuacuũ eſt reddere cauſas, propter quas exiſtimat grauiſſimam par-
tem mundi nõ poſſe ſpiritu tam tenui fugaciq; geſtari, non enim nunc de ſitu terrarũ,
ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſa, quibus hic orbis
agitatur

agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt ferè noui fontes: ſicut in nauigijs quoque euenit, ut ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eorũ quæ uehit ſi immodice depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certe dextra ſiniſtraq́; ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur, nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tunc tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim nauis dimidia iactatur: nunc uerò non terrarum uniuerſarũ, ſed ex parte motus eſt: quomodo ergo fieri poteſt, ut quod totum uehitur, totum non agitetur, ſi eo quo uehitur agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omniũ ſæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſa unda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur, ſicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quàm dicit eruptio, nec uelut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore & ferente uniuerſa.

CAP. VII

Quidam motum terrarum aquæ imputauere, ſed non ex eadem cauſa. Per omnem, inquiunt terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbriũ magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, † & Europam Aſiamq́; diſterminans, alter Germanos auidam gentem belli repellens. Adijce nunc patentiſsimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos & ex occulto amnes uomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorum uires quàm repentinæ, tam breues. Omnis hæc aquarum etiam intra terram natura facieſq́; eſt. Illic quoque aliæ uaſto curſu deferuntur, & in præceps uolutæ cadunt, aliæ languidiores in uadis refunduntur, & leuiter ac quiete fluunt. Quis autem neget uaſtis illas receptaculis concipi & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum ibi multas aquas eſſe, ubi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multóque funderet. Si hoc uerum eſt, neceſſe eſt aliquando illic amnis exereſcat, & relictis ripis uiolentus in obſtantia incurrat: Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat uerberabit. Poteſt fieri ut aliquam regionem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem, qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur. Iam uerò nimis oculis permittit, nec ultra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris uaſti. Nec enim uideo quid prohibeat uel obſtet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abſcondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortaſsis hoc amplius, quo ſuperiora cum tot animalibus erant diuidẽda: abſtruſa enim & ſine poſſeſſore deſerta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, & uentis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito extorta tempeſtas aliquam partem terrarum impulſam uehementius cõmouere. Nam apud nos quoq́; multa, quæ procul à mari fuerant, ſubito eius acceſſu uapulauere, & uillas in conſpectu collocatas, fluctus qui longe audiebatur inuaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum, quorum neutrũ fit ſine motu ſuperſtantium.

CAP. VIII

Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturũ, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, unde ad nos ueniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age cum uides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non uniuerſum auerti, ſed paulatim nõ apparentibus damnis minui primum, deinde cõſumi, quò illum putas abire, niſi in obſcura terrarum, utiq́; cum uideas emergere iterum, nõ minorẽ eo, qui prior fluxerat? Quid cum uides Alphæum celebratũ poëtis in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus trãſiecto mari effundere amœniſsimum fontem Aretuſam? Neſcis autem inter opiniones quibus † narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidẽ centuriones duos, quos Nero Cæſar ut aliarum uirtutum, ita ueritatis imprimis amantiſsimus,

Hæc tria uerba uidẽtur ſupereſſe

al. euariatur

tiſsimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter per-
egiſſe, cum à rege Aethiopiæ inſtructi auxilio, commẽdatiq; proximis regibus, pene-
traſſent: ad ulteriora quidem, aiebant, peruenimus, ad immenſas paludes, quarum ex-
tum, nec incolæ nouerãt, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt,
& aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruũ & unius capax, limoſa &
obſita palus non ferat. Ibi, inquit, uidimus duas petras, ex quibus ingens uis fluminis
excidebat. Sed ſiue caput illa: ſiue acceſsio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex
priore recepta curſu redit, nónne tu credis illã quicquid eſt ex magno terrarũ lacu aſcẽ-
dere. Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, ut
CAP. IX eructare tanto impetu poſsint. Ignem cauſam motus quidam, & quidem non eam-
dem iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui exiſtimat ſimili pene ex cauſa, & aëra concu-
ti & terram, cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eadem
ui qua apud nos quoq; nubila frangi ſolent, rumpit, et ignis ex hoc colliſu nubium, cur-
ſuq; eliſi aëris emicuit. Hic ipſe in obuia incurrit, exitũ quærens, ac diuellit repugnan-
tia, donec per anguſta aut nactus eſt uiam exeundi ad cœlum, aut ui ac iniuria fecit.
Alij in igne cauſam quidem eſſe, ſed non ob hoc iudicant, ſed quia pluribus obrutus lo-
cis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi
motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruere,
nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus uaſti aperiuntur,
aut cum diu dubitauere ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantq;, componunt. Hoc apud nos
quoq; uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cũ exuſtæ trabes ſunt,
aut corrupta, quæ ſuperioribus firmamentũ dabant, tunc diu agitata faſtigia cõcidunt,
CAP. X & tam diu differuntur atq; incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt. Anaximenes ait
terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incurrere, quod illam impellat,
ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut i-
gnis exederit, aut ſpiritus uiolentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe,
propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primum omnia uetuſtate labun-
tur, nec quicquã tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoq; & magni roboris carpit. Ita-
que quemadmodum in ædificijs ueteribus quædam non percuſſa tamen decidunt, cũ
plus ponderis habuere quàm uirium: ita in hoc uniuerſo terræ corpore euenit, ut par-
tes eius uetuſtate ſoluãtur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant, primum
dum abſcedunt (nihil enim utiq; magnum ſine motu eius, cui hæſit, abſcinditur) dein-
de cum deciderunt, ſolido exceptæ, reſiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac ſæ-
al. nonum pius pellitur, toties à ſolo in † nouum impetum miſſa. Si uerò in ſtagnãtibus aquis de-
lata ſunt, hic ipſe caſus uicina concutit fluctu, quem ſubitum uaſtumq; illiſum ex alto
CAP. XI pondus eijcit. Quidam ignibus quidem aſsignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam
cum pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem uaporem ſine exitu uoluant, qui ui
ſua ſpiritum intendit, & ſi acrius inſtitit, oppoſita diffundit, ſi uerò remiſsior fuit, nihil
amplius quàm mouet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod in hac aqua fa-
cit incluſa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum uiolentus ac uaſtus in-
gentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulſa-
CAP. XII uerit agitat. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis & maximis autoribus placet. Ar-
chelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi
iám omnia ſpacia plena ſunt, & inquantũ aër potuit denſatus eſt, is qui ſuperuenit ſpi-
ritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat.
Tunc ille quærens locum omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua conatur effringe-
re. Sic euenit, ut terræ, ſpiritu luctãte, & fugam quærente, moueantur. Itaq; cum terræ
motus futurus eſt, præcedit aëris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis ſpiritus, quæ
concitare uentos ſolet, in inferna ſede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Cam-
pania fuit, quamuis hyberno tempore † & inquieto, per ſuperiores dies à cœlo aër ſte-
tit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flaue-
re ſimul uenti. Fieri tamen & poteſt & ſolet, quod ſi recipimus, & conſtat duos uentos
rem ſimul gerere, quid ni accidere poſsit, ut alter ſuperiorem aëra agitet, alter inferum?
In hac

In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem & diſcipulum eius Theophraſtum, non,ut Græcis uiſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquij uirũ, & nitidi ſine labore. Quid utriq; placeat exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terra, quæ modo arida eſt, modo humido mixta. Hæc ab infimo ædita, & inquantum potuit elata, cum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atq; in ſe reuoluitur, dumq; rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta † eniſus eſt, motũ ac tumultum ciet. al. eliſus Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem philoſophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt, frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & unà eſſe non poſſunt, eò frigidum confluit, unde uis calida diſceſſit, & inuicem ibi calidum eſt, unde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico uerum eſt, ſed utrumq; in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore cum ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minus ſpecus, atq; omnes ſub terra receſſus: quia eò ſe calor contulit, ſuperiora poſsidenti frigori cedens, qui cũ in inferiora peruenit, & eò ſe quantum poterat ingeſsit, quo denſior, hoc ualidior eſt, huic alius ſuperuenit, cui neceſſario congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem econtrario euenit, cum uis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur, quia non patitur utriuſq; natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, proxima quæq; remolitur ac iactat. Ideoq; antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuantibus, nec enim aliter poſſet, ut ait noſter Vergilius, Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri, niſi hoc eſſet uentorũ opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt, deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedũt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis curſat, & ultro citroq; ſpiritus commeat, terra concutitur. CAP. XIIII Sunt qui exiſtiment ſpiritu quidem & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſa, quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm meat: quædam patentiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ uicem ſanguinis tenent, & uentis quos nihil aliud quis quàm animam uocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alibi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro dum bona ualitudo eſt, uenarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat, ubi aliquid aduerſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſsi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, incõcuſſæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc uelut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto uehementius, & quaſſante uenas ſuas: nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram, nam ſi hoc eſt, quemadmodum animal, tota uexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo nũc, quod intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre, qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur, ſi offendit aliquid, & incidit quod uiam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe à tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidẽ per quam effluat inuenit, conglobatus illic furit, et huc atq; illò circumagitur, aliaq; deijcit, alia intercidit, cum tenuiſsimus idemq; fortiſsimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quicquid intrauit ui ſua diducat & diſsipet, tunc terra iactatur. Aut enim datura uento locum diſcedit, aut cum dedit in ipſam, qua illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit. CAP. XV Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos uelut ſpiramẽta ab initio ſui recepit, ſed multos illi caſus impoſuit. Alicubi deduxit, quicquid ſuperne terreni erat aqua, alia torrentes cecidere, alia æſtibus magnis dirupta patuêre. Per hæc interualla intrat ſpiritus, quem ſi incluſit mare et adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tũc ille exitu ſimul redituq; preclusọ, uolutatur. Et quia in rectũ non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reuerberat. CAP. XVI Etiamnũ dicendum eſt, quod pleriſq; autoribus

autoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio. Nõ eſſe terram ſine ſpiritu palàm eſt.
Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſq;
corporibus, ſed illo dico uitali & uegeto & alente omnia: hunc niſi haberet, quomodo
tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde uiuẽtibus, & tot ſatis? Quemadmodum
tam diuerſas radices aliter atq; aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſumma receptas par
te, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam uaria generan-
tis, & hauſtu atq; alimento ſui educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc
cœlum, quod igneus æther, mundi ſumma pars claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum inue
niri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (ut alia prætercam) hic tam
prope à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum
ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur, nec ullo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſu
ſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa tantaq;, &
ſe ipſa maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem ac noctem ab omni
bus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tan-
tum petitur ac ſumitur, & ad tempus quidem, quod exeat naſcitur. Nec enim eſſet per-
ennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerẽt, & in aliud
alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, et ex cõdito proferat. Non
eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpacia aër latus
obtineat. Quod ſi uerum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſsima ple-
num eſt. Nunquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum
CAP. XVII quàm aër, & tam uerſabile & uagatione gaudens? Sequitur ergo, ut naturam ſuam
exerceat, & quod ſemper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum
illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit, cum offenditur
& retinetur, inſanit, & moras ſuas arripit, non aliter, quàm ille poëtæ pontem indigna
tus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſq; aquas explicat. Vbi
ſaxa manu uel caſu illata preſſere uenientem, tunc impetum mora quærit, et quo plura
oppoſita ſunt, plus inuenit uirium. Omnis enim illa unda quæ à tergo ſuperuenit, &
in ſe creſcit, cum onus ſuũ ſuſtinere non potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ
obiacebant fugit. Idem ſpiritu fit, qui quo ualentior agiliorq; eſt citius rapitur, & uehe-
mentius ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub qua pugna-
tum eſt. Quod dicitur, uerum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi
modo pars eius aliqua dirupta eſt, inde uentus per multos dies fluxit. Vt traditur fa-
ctum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit, quod apud Aſclepiodotum inuenies, audi
torem Poſidonij, in ipſis quæſtionum naturalium cauſis. Inuenies & apud alios auto-
res hiaſſe uno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe uentum, qui ſcilicet il-
CAP. XVIII lud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur. Maxima ergo cauſa eſt, propter quam
terra moueatur, ſpiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu non impel
litur, & in uacanti ſpacio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum
extrinſecus ſuperueniens cauſa ſolicitat compellitq;, & in arctum agit, ſcilicet adhuc
cedit tantum & uagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & undique obſiſtitur, tunc
Magno cum murmure montis Circum clauſtra fremit, quæ diu pulſata conuellit ac ia
ctat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtrauit o-
mne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quò maxime impactus eſt, reſilit, & aut
per occulta diuiditur, ipſo terræ motu raritate facta, aut per nouum uulnus emicuit. Ita
eius uis tanta non poteſt cohiberi, nec uentum tenet ulla compages: ſoluit enim quod-
cunque uinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſq; per minima, laxamentum ſupe-
ratus indomita naturæ potentia liberat, utiq; cum concitatius ſibi ius ſuum uindicat.
Spiritus uerò inuicta res eſt, nihil enim erit quod luctantes uentos, tempeſtateſq; ſono
ras imperio premat, ac uinclis & carcere frenet. Sine dubio poëtæ hunc uolucrãt uide-
ri carcerẽ, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clau-
ſum eſt eſſe adhuc uentum, nec id quod uentus eſt poſſe iam claudi. Nam quod in clau
ſo eſt, quieſcit, & aëris ſtatio eſt. Omnis in fuga uentus eſt. Etiamnum & illud accedit
his argumentis, per quod appareat, quod motum efficit ſpiritus, quod corpora quoq;
noſtra

noſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat, cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, & uenis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſsionem curſu ſuo deijcitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ ſuo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integer tulerat. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod uult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo, cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus damnare potius quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox, per totum cum quadam diſcuſsione percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota tamen circuit, non ſine tactu eius tumultúque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium uaſtitas habet aëra ſuum, quem ſimul alius ſuperne incidens percuſsit, agitat non aliter, quàm illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt. CAP. XIX

Veniamus nunc ad eos qui omnia iſta quæ retuli in cauſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque, & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna uis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & cæteris liquidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quomodo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe deſijt, aliquo incumbit, & primo uiam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per deuexum poteſt diu incluſa, nec in directũ cadere moderate, aut ſine concuſsione eorũ, per quæ & in quæ cadit. Si uerò cum iam rapi cœperit aliquo loco ſubſtitit, & illa uis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime pendet, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe uiciatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum uergentium pondus inclinat. Spiritus uerò nonnunquam impellit undas, & ſi uehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis uentis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quàm ut poſsit excludi, & uehementior, quàm ut ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epicurus ait, pluresq; alias tentat, & alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit, cum ſit arduum de ijs quæ coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, ut ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſijt poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus, fortaſſe enim aër extrinſecus alio intrante aëre, agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua pars terræ uelut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur, quibus uiciatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida uis ſpiritus in ignem uerſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens & ſe incitãs, ab imo in ſumma uſq; perfertur, nullam tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem quàm ſpiritum. Nobis quoq; placet hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſet conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidẽ quæ uehementiſsima ſunt ualent. Ignem ſpiritus concitat, aquæ ſi uentum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cum illas agit flatus, qui poteſt diſsipare magna ſpacia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere, & inſulas non ante uiſas in medio mari ponere. Therem, & † Theream hanc noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nobis in Aegeo mari enatam, quis dubitat quin in lucem ſpiritus uexerit? Duo genera ſunt (ut Poſidonio placet) quibus mouetur terra, utriq; nomen eſt proprium. Altera ſuccuſsio eſt, cum terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur. Altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro uocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſa tremorem terræ dixere maiores, qui utriq; diſsimilis eſt: nam nec

CAP. XX

CAP. XXI

for. Theraſiã ſiue Thiam

nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, ſed uibrantur. Res minime in hu-
iuſmodi caſu noxia, ſicut longe pernicioſior eſt inclinatio concuſsione. Nam niſi cele-
riter ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequi-
CAP.XXII tur. Cum diſsimiles ij motus inter ſe ſint, cauſæ eorũ diuerſæ ſunt. Prius ergo de mo
tu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehiculorum plurium tracta
ſunt, et rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus
tradit, cũ petra è latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia uicina tremore collapſa ſunt.
Idem ſub terris fieri poteſt, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno
pondere ac ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eo uehementius, quo aut plus pon-
deris habuit, aut uenit altius. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ uallis. Nec tantũ
pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferãtur, aſsiduus humor
commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (uti-
ta dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio uſque eò
infirmat illa, quæ quotidie attriuit, ut deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa uaſti pon-
deris decidunt, tũc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercuſsit, non paſſura con-
ſiſtere, ſonitu uenit. Et ruere omnia uiſa repente (ut ait Vergilius noſter.) Huius mo-
CAP. XXIII tus ſuccutientis terras hæc erit cauſa. Ad ad alteram tranſeo. Rara terræ natura eſt,
multúmque habens uacui, per has raritates ſpiritus fertur, qui ubi maior influxit nec
emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs (ut paulo ante retuli) cauſa, ſiquida-
pud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat, non contemptus
uir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri
crimen æternum, quod nulla uirtus, nulla bellorũ felicitas redimet. Nam quoties quis
dixerit, occidit Perſarum multa milia, opponetur, & Calliſthenem. Quoties dictũ erit,
occidit Darium, penes quem tunc magnum regnũ erat, opponetur, & Calliſthenem.
Quoties dictum erit, omnia oceano tenus uicit, ipſum quoq; tentauit nouis claſsibus,
et imperiũ ex angulo Thraciæ uſq; ad orientis terminos protulit, dicetur, ſed Calliſthe
nem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumq; exempla tranſierit, ex his quæ fecit
nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris quibus de-
ſcribit quemadmodum Helice Burisq; merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, uel in illas
mare immerſit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terrã per occulta
foramina, quemadmodũ ubiq; ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames,
per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fer
tur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſsime mari oppoſita uexan-
tur, & inde Neptuno hæc aſsignata eſt mouẽdi potentia. Quiſquis primas literas Græ-
σεισίχθονα cas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον uocari. Spiritũ eſſe huius mali cau-
CAP. XXIIII ſam & ipſe cõſentio, de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus, utrũ per tenuia fo-
ramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora ac potentiora, et utrum ab imo, an
etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoq; corporibus, cu-
tis ſpiritum reſpuit, nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur, nec conſiſtere quidem à
nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Nõ enim inter neruos pulpáſue,
ſed in uiſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpica-
ri licet, uel ex hoc, quod motus non in ſumma terræ circáue ſumma eſt, ſed ſubter & ab
imo. Huius indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria iactãtur, motis ſcilicet his,
ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo ueriſimile eſt terram ex alto moueri, et illic ſpiritum in cauer
nis ingentibus concipi. Imo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur,
ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri.
Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſa in horrorem
agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſa
conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere, cuius rei argumentum uel
maximum hoc poteſt eſſe, quod cum uehemẽti motu adapertum ingenti ruina ſolum
eſt, totas nonnunquam urbes & recipit hiatus ille & abſcondit. Thucydides ait, circa
Peloponneſiaci belli tempus Atalantam inſulam aut totam aut certe maxima ex parte
ſuperfuſam. Idẽ Sidoniæ accidiſſe Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Me-
minimus

minimus enim terris interno motu diuulſis, loca diſiecta, & campos interiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri. Cum ſpiritus magna ui in uacuum terrarum locũ penitus applicuit, cœpitq; rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa inter quæ latet ſæpius percutit, ſupra quæ urbes interdum ſitæ ſunt: hæc nonnunquam adeo concutiuntur, ut ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnunquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæq; urbes in immenſam altitudinem uergãt. Si uelis credere, aiunt, aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam unius magnitudinem montis in duas partes. Tũc effugiſſe Peneon, qui paludes quibus laborabat Theſſalia ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerãt aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenpolin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca uacua ſub terris) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpacia cõmouerentur, & unà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec unquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non tranſcendit Campaniã. Quid dicam, cum Chalcis tremuit Thebas ſteтiſſe? Cum laborauit Aegine, tã propinquas illi † patrias de motu nihil audiſſe? Illa uaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit urbes Helicen, & Burim, circa Aegæum conſtitit. Apparet ergo in tantum ſpacium motum protendere, quantum illa ſub terris uacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum abuti autoritate magnorum uirorum, qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hãc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata uelis poteſt, ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumq; ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento ſemper ultra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec ulla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo, quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur, nec quicquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidũ, ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Vergilius ſtare iuſſit, Immotamq; coli dedit, & contemnere uentos. Hanc philoſophi quoq; credula natio dixerunt non moueri, autore Pindaro. Thucydides ait antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe. Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata eſt duarum urbium Helices & Buris euerſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem uideri uult, quia mari impoſita ſit, habeatq; cõcauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri reditũ. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, urbesq; eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt: falſa hæc eſſe Pompeij & Herculaneum ſenſere. Adijce nunc, quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus, ſic Paphos nõ ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprũ ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur quàm diluitur. Hæ ferè cauſæ redduntur, propter quas tremit terra. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarũ ouium gregem exanimatũ in Pompeiana regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt, multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe qui uel terrarum culpa uel pigritia & æterna nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt, uel corruptus internorum ignium uitio, cum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumq; maculat ac polluit, inſuetumq; ducẽtibus ſpiritum affert noua genera morborum. Quid quod aquæ inutiles peſtilentesq; in abdito latent, ut quas nunquam uſus exerceat, nunq; aura liberior uerberet? Craſſæ itaq; & graui caligine ſempiternaq; tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoq; qui mixtus eſt illis, quiq; inter illas paludes iacet, cum emerſit, late uitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiũt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo auidiora ſunt, aperto cœlo plurimũ utuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues uerò mollioris naturæ quo propiora terris ferũt

CAP. XXV

forte, Patras

C. XXVI.

C. XXVII.

capita, corruptas eſſe non miror, cum afflatum diri aëris circa ipſam humum excepe-
rint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exijſſet, ſed illũ copia aëris ſynceri extinxit,
C.XXVIII antequam ut ab homine poſſet trahi ſurgeret. Multa autem terras habere mortifera
uel ex hoc intellige, quod tot uenena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte, ſolo ſcili-
cet habente, ut boni ita mali ſemina. Quid quod pluribus Italiæ locis per quædam fora-
mina peſtilens exhalatur uapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt. Aues
quoq; ſi in illum inciderint, antequam cœlo meliore leniatur, in ipſo uolatu cadunt, li-
uentq; corpora, & non aliter quàm per uim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu
terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quàm ut deſpectan-
tia & ultro ſibi illata cõficiat. Vbi per ſecula conditis tenebris, ac triſticia loci creuit in
uitium, ipſa ingraueſcit mora, hoc peior quo ſegnior. Cum autem exitum nactus eſt,
æternum illud umbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ
aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tran-
ſit in noxium. Inde ſubitæ continuæq; mortes & monſtroſa genera morborum, ut ex
nouis orta cauſis, breuis aut longa clades eſt, prout uitia ualuere. Nec prius peſtilentia
C.XXIX. deſinit, quàm ſpiritũ illum grauem exercuit laxitas cœli, uentorumq; iactatio. Nam
quod aliquot inſanis attonitiſq; ſimiles diſcurrere, fecit metus, qui excutit mentes, ubi
priuatus ac modicus eſt, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimũtur,
terra concutitur, quid mirum eſt animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe?
Non eſt facile inter magna mala nõ deſipere. Itaq; leniſſima ferè ingenia in tantum ue-
nere formidinis, ut ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis expauit,
ſimiliſq; furenti, quiſquis timet, ſed alios cito timor ſibi reddit, alios uehementius per-
turbat, & in dementiã transfert, Inde inter bella errauere lymphatici, nec uſquam plu-
ra exempla uaticinantiũ inuenies, quàm ubi formido mentes religione mixta percuſ-
ſit. Statuam diuiſam nõ miror, cum dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum di-
ruptum eſſe ab imò ſolum. Hæc loca ui quondã & uaſta conuulſa ruina (Tantum æui
longinqua ualet mutare uetuſtas) Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus utraq; tellus Vna fo-
ret, uenit medio ui pontus & undis Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaq; & urbes,
Littore diductas, anguſto interluit æſtu. Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, &
trans mare iacere, quod in confinio fuerat, uides & urbium fieri gentiumq; diſſidium,
cum pars naturæ concitata eſt de ſe, uel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum
mira, ut ex toto, uis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen uiribus ſæuit. Sic &
Hiſpanias à contextu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione quam poëtarum maxi-
mi celebrãt, ab Italia Sicilia reiecta eſt. Aliquanto autem plus impetus habent, quæ ex
infimo ueniunt. Acriora enim ſunt in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ij ter-
C.XXX. rarum tremores, quamq; mira ſpectacula ediderint, ſatis dictũ eſt. Cur ergo aliquis
ad hoc ſtupet, quod æs unius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue diru-
ptum eſt, cũ fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærẽs fugam, incluſerit? Illud uerò quis neſcit?
Diductis edificia angulis uidimus moueri, iterumq; componi. Quædam uerò parum
aptata poſitu ſuo, & à fabris negligentius ſolutiuſq; compoſita, terręmotus ſæpius agi-
tata cõpegit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarũ turrium,
quæ ſolida ſunt ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat, quid eſt, quare quiſquam di-
gnum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imò ad caput in partes duas ſtatuam?
Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſijt enim aſſidue tremere Campania,
clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat, quibus ad ca-
dendum male ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondũ uidelicet ſpiritus omnis
C.XXXI. exciderat, ſed adhuc emiſſa ſui parte maiore oberrabat. Inter argumẽta quibus pro-
batur ſpiritu iſta fieri, nõ eſt quod dubites & hoc ponere, cum maximus editus tremor
eſt, quo in urbes terraſq; ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maxi-
mum leues motus ſunt, quia uehementius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiæ
deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna opus eſt, cum iam uiam inue-
nerint, ſequanturq; eà quà prima uis ac maxima euaſit. Hoc quoq; dignum memoria
iudico, ab eruditiſſimo & grauiſſimo uiro cognitum, forte enim cum hoc euenit laua-
batur

batur: uidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab al-
tera ſeparari, iterumq; committi, & aquam modo recipi in cōmiſſuras pauimento rece
dente, modo compreſſo bullire & elidi. Eundem audiui narrantẽ uidiſſe ſe molles ma
terias, mollius crebriusq; tremere, quàm natura duas. Hæc Lucili uirorum optime C. XXXII
quantum ad ipſas cauſas. Illa nunc, quæ ad confirmationem animorũ pertinent, quos
magis refert ueſtra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non
enim aliunde animo uenit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione natu-
ræ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit et erexerit? Quid eſt cur
ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericu
la expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq;
animo mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo uaſtoq; impetu aggreditur, ſiue quotidia-
no et uulgari exitu, nihil refert quàm minax ueniat, quantumq; ſit, quod in nos trahat,
quod à nobis petit minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ do-
lor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parũ obſequens ſtomacho,
hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus
animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus uidebit maria perturbari, etiam ſi illa omnes
excitauerint uenti, etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totum in terras uerterit
oceanum. Securus aſpiciet fulminantis cœli trucem ac horridam faciem, frangatur li-
cet cœlum, & ignes ſuos in exitium omnium imprimis ſuum miſceat, ſecurus aſpiciet
ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper
illam uoraginem intrepidus, & fortaſſe quò debet cadere deſiliet. Quid ad me, quàm
ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum, proinde ſi uolumus eſſe feli-
ces, ſi nec hominũ, nec deorum, nec rerum timore uerſari, ſi deſpicere fortunã ſuper-
uacua promittentem, leuia minitantem, ſi uolumus tranquille degere, & ipſis dijs de
felicitate controuerſiam agere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue
morbi petent, ſiue hoſtiũ gladij, ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina
terrarũ; ſiue uaſta uis ingniũ, urbes agrosq; pari clade complexa, † quum libet illi eam *al. qui uolet illam*
accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntẽ hortari, & cũ bonis omnibus emittere? ua-
de fortiter, uade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæ
ſtio. Facis quod quandoq; faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in
aliquod malum exiturũ tuleris retro. Rerum natura quæ te genuit expectat, & locus
melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe uenti cum magno nubium frago
re concurrunt, non incendia regiones urbesq; uaſtant, non naufragiorum totas claſſes
ſorbentium metus eſt, non arma contraria diſpoſita uexillis, & in mutuam perniciem
multorum milium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcue, cōmunes popu-
lis cadentibus, rogi. Iſtud leue eſt, quid timemus? Graue eſt, potius ſemel incidat, quàm
ſemper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum iſta qua-
tiantur quę quatiunt, & in iniuriã noſtram non ſine ſua ueniunt? Helicem Burimq; to
tas mare accepit, ego de uno corpuſculo timeã? Supra oppida duo nauigatur, duo au-
tem quæ nouimus, quæ in noſtram noticiam memoria literis ſeruata perduxit. Quam
multa alia alijs locis merſa ſunt? Quot populos aut terra aut in ſe mare incluſit? Ego re-
cuſem mei finem, cum ſciam me ſine fine non eſſe? imò cum ſciã omnia eſſe finita? Ego
ultimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaq; ipſe te cohortare Lucili, contra me-
tum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit, hic eſt qui ipſam uitam cui parcit inquietat,
ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres cõſtan-
ter, ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguũ tempus & longum. Horæ ſunt quas per-
dimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos, perdidimus illos, nempe perituros.
Quid oro te refert, num perueniã ad illos? fluit tempus & auidiſſimos ſui deſerit. Nec
quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo, &
magni eſt modicum fuiſſe. Eleganter ille Lelius ſapiens dicenti cuidam ſexaginta an-
nos habeo, hos inquit, dicis ſexaginta quos nõ habes? Ne ex hoc quidem intelligimus
incomprehenſibilis uitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quod annos
annumeramus amiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus. Morien-

dum eſt. Quando? Quid tua? Mors naturę lex eſt, mors tributũ officiumq; mortalium malorumq; omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis hoc unum Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illam tibi cogitatione multa familiarem, ut ſi ita tulerit, poſſis illi uel obuiam exire.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I.

NEmo uſq; eo tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, ut ad diuina non erigatur, ac tota mente conſurgat, utiq; ubi nouum aliquod è cœlo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, ut nos quotidiana etiam ſi admiratione digna ſunt, tranſeant, contra minimarum quoq; rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaq; cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt, omniũ uultus in cœlo eſt. Sol ſpectatorem niſi cum deficit non habet. Nemo obſeruat lunam, niſi laborantem. Tunc urbes conclamant, tunc pro ſe quiſq; ſuperſtitione uana trepidat. Quanto illa maiora ſunt, quod ſol totidem (ut ita dicam) gradus quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit, quod à ſolſtitio ad minuendos dies uertitur, quod à ſolſtitio ſtatum inclinat & dat ſpatium noctibus, quod ſydera abſcondit, quod terras cum tanto maior ſit illis non urit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet, quod lunam nunquam implet niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Sed ſiquid turbatum eſt, aut præter conſuetudinẽ emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt, magis noua quàm magna mirari. Idẽ in Cometis fit, ſi rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit cupit, & oblitus aliorũ de aduentitio quærit, ignarus, utrũ debeat mirari an timere. Nõ enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicẽt. Sciſcitantur itaq; & cognoſcere uolũt, prodigiũ ſit, an ſydus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quęſierit, aut didicerit utilius, quàm de ſtellarũ ſyderumq; natura: utrũ flãma contracta, quod & uiſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an nõ ſint flãmei orbes, ſed ſolida quædã terrenaq; corpora, quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorẽ trahant coloremq;, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere uiri, qui ſydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienũ paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamq; nec ſtabili inditã corpori, † pro certo iam mundus turbine ſuo diſſipaſſet.

f. profecto

CAP. II.

Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere cõmunia, ortus & occaſus, Ipſam quoq; quamuis ſpargantur & longius exeãt, faciem, æque tamen ignei ſplendidiq; ſunt. Itaq; ſi omnia terrena ſydera ſunt, his quoq; eadem ſors erit. Si uero nihil aliud ſunt quàm purus ignis, mouenturq; menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & uelocitas, illa quoq; poſſunt & tenui cõſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cœli circũactu. Illò quoq; pertinebit hoc excuſſiſſe, ut ſciamus utrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contẽplatione, ut ſciamus in quo rerũ ſtatu ſimus, pigerrimã ſortiti an uelociſſimã ſedem, circa nos deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt aũt ueteres ortus Cometarũ habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorũ curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an uices ſeruent, & illos ad ſuũ diẽ certus ordo producat. Noua hæc cœleſtiũ obſeruatio eſt, & nuper in Græciã inuecta.

CAP. III.

Democritus quoq; ſubtiliſſimus antiquorũ omnium ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant, ſed nec numerũ illarum poſuit, nec nomina, nondũ cõprehenſis quinq; ſyderũ curſibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Græciã tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidem, quibus maior cœli cura

li cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea diligens et ipſe inquiſitor, defectio
nes quidem ſolis ſeruatas ab Aegyptijs collegit, nullam autem mentionem fecit Co-
metarum, non pręter miſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe qui
apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus
inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtel-
larum errantium poni à Chaldæis, teneriq; curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldæ
os nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed uideri illos accendi turbine quodã aëris
concitati, & intorti. Primum ergo (ſi tibi uidetur) opiniones huius ponamus acre- CAP. IIII.
fellamus. Huic uidetur plurimum uirium habere, ad omnes ſublimiũ motus ſtella Sa-
turni. Hęc cum proxima ſigna Martis, aut in Lunę † uicina tranſit, aut in Solis incidit *al. uiciniam*
radios, natura uentoſa & frigida contrahit pluribus locis aëra, conglobatq;. Deinde ſi
radios ſolis aſſumpſit, tonat fulguratq;. Si Martem quoq; conſentientem habet, fulmi-
nat. Præterea, inquit, aliam † naturam habent fulmina, aliam fulgurationes, Aquarum *al. materiam*
enim & omnis humidi euaporatio ſplendores tantũ cœli citra ictum minaces mouet,
Illa autem calidior ſicciorq; terrarũ exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces
quæ nullo alio inter ſe quàm magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cum humida terre
naq; in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacũq; fertur, præbet
ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu manſit aëris illa complexio, humi
di intra ſe terreniq; multũ uehens. Vt à proximis mendacijs incipiam, falſum eſt fa- CAP. V.
ces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoq; ar-
buſta radicitus uellit, & quacunq; incumbit, ſolum nudat, ſyluas interim & tecta corri
piens, inferior ferè nubibus, utiq; nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars
oſtentat. Ita nunquam nubibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube uelocior rapi-
tur, & in orbẽ uertitur. Super iſta uelociter deſinit, & ipſe ſe ſua ui rumpit. Trabes au-
tem non tranſcurrunt, nec præteruolant, ut faces, ſed cõmorantur, & in eadẽ parte cœ
li collucent. Charimander quoq; in eo libro quem de Cometis cõpoſuit, ait Anaxago-
ræ uiſum grande inſolitumq; cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos
dies fulſiſſe Calliſthenes tradit, antequam Burim & Helicem mare abſcõderet. Ariſto
teles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe, cæterum ob nimium ardorem non ap
paruiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cum iam minus flagraret, redditam
ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem ferunt digna, quæ notarentur, nihil
tamen magis, quàm quod ut ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burim & Helicem mare
fuit. Nunquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe cre-
debat? Hanc habetis differentiam, quod ijs continuus ignis eſt, cæteris ſparſus. Trabes
enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, In ultimis
uerò partibus coactam, qualem fuiſſe illam, de qua modo retuli, Calliſthenes tradit.

Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem undiq; effundunt, CAP. VI.
nec locum mutant, alij in unam partem ignem uagum in modum comæ porrigunt, &
ſtellas prætermeant, quales duo ætate noſtra uiſi ſunt. Illi priores criniti undiq; etiam
immoti, humiles ferè ſunt, & eiſdem cauſis quibus trabes facesq; conflantur, & ex in-
temperie aëris turbidi, multa ſecum arida humidaq; terris exhalata uerſantis. Poteſt
enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra, plenum alimentis ido
neis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſa refluat † curſus ac remittatur *forte, rurſus*
deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eundem locum inflãmare.
Videmus enim uentos per plures dies ad cõſtitutum redire. Pluuiæ quoq; & alia tem-
peſtatum genera ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem uoluntatem eius ex-
primam, eadem ferè ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiũt ignes turbine eiecti.
Hoc unum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, ij de
terra in ſuperiora eleuantur. Aduerſus hæc multa dicuntur. Primũ ſi uentus in cau- CAP. VII
ſa eſſet, nunquam Cometes ſine uento appareret. Nunc autem & quietiſſimo aëre ap-
paret. Deinde ſi uento fieret, cum uento caderet. Et ſi uento inciperet, creſceret uento,
eoq; eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoq;, uentus multas aëris par
tes impellit, Cometes in uno loco apparet; & uentus in ſublime non peruenit. Come-

tæ autem uiſuntur ſupra quàm uentis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt & ſigna prætereũt. Hos ait ex eiſdem cauſis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerẽtur, quò uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occaſum, omnes in flexũ, quod iter nõ daret uentus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, alijs uentis nõ orirentur Cometæ, atqui oriuntur. Illam nunc rationem eius

CAP. VIII.

(utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid humidi aridiq; terra efflauit, cum in unum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum uerſat in turbinem. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, et leuat in altum, ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quamdiu alimenta ſufficiunt, quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, nõ notat qualis ſit turbinum curſus, et qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolentus & ipſis uentis citatior eſt, Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus uagus eſt & diſiectus, &(ut Saluſtij utar uerbis) uerticoſus, Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet aut lunam aut quinq; ſydera rapi uento, aut turbine rotari? Non ut puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuſe nec tumultuoſe eunt, ut aliquis credat illos cauſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi uertices iſti cõprehendere terrena humidaq;, & ex humili in altum exprimere poſſent, non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis uſq; in nubilum uis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis uidemus per ſuperiora labẽtes. Ergo ueriſimile non eſt in tantum ſpacium

CAP. IX.

perſeuerare turbinem, qui quo maior eſt, maturius corrumpitur. Vtrumlibet itaq; eligat, aut uis inde peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc(ut putant) non exeunt altius, quia plus terreni habẽt. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neq; enim diutius apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu uerticem permanere, nec ſupra lunam, aut uſq; in ſtellarũ locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium uentorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cum uagus & incertus ſpiritus † certi uolatus eſt, nouiſſime uni uis omniũ cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quãto plus habent uirium, tanto minus temporis. Venti cum ad ſummũ uenerunt, remittuntur omni uiolentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaq; turbinem toto die uidit, ne hora quidem. Mira uelocitas eius, & mira breuitas eius. Præterea uiolentius celeriuſq; in terra circaq; eam uoluitur, quo celſior, eo ſolutior, laxiorq; eſt, & ob hoc diffunditur. Adijce nũc, quo etiam ſi in ſummum pertenderet, ubi ſyderibus iter eſt, utiq; ab eo motu, qui uniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt illa cõuerſione mundi citatius? hac omnium uentorum in unum coniecta uis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſq; compages, nedum particula aëris torti.

for. cum cæteris uolutatus

CAP. X.

Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoq; permaneret turbo. Quod porrò tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora. Vtiq; motus motu contrario uincitur, habet enim ſuam locus ille uertiginem, quæ rapit cœlum, Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet. Et ut des eis aliquam aduocationẽ, quod fieri nullo modo poteſt, quid de his Cometis dicetur, quæ ſenis menſibus apparuerũt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco. Alter ille diutinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus, Alter nouus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita cæterorumq; ſupra lunã meantium motus irreuocabilis eſt, nec hæſitatus, qui nec reſiſtit, nec dat ullam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet turbinem uiolentiſſimũ & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſyderum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla uerſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, et hunc expulſum in ſublime, prębere nobis opinionẽ ſpeciemq; ſyderis longi. Et puto tale eſſe debet, quale

eſt id

eſt id, quod ignem efficit, Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim ueſtigio uerſatur, & in columnæ modo circũagentis ſe uoluitur. Ergo ignẽ quoq; qui incluſus eſt, ſimilẽ eſſe illi oportet. Atqui longus eſt & diſiectus, minimeq; ſimilis in orbẽ coacto.

CAP. XI.

Epigenem relinquamus, & aliorũ opiniones perſequamur. Quas ante, quàm exponere incipiã, illud in primis præſumendũ eſt, Cometas nõ in una parte cœli aſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quàm in occaſu, frequẽtiſſime tamen circa ſeptentrionẽ. †Forma eius nõ eſt una. *forte, forma eis una* Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum, quibus in morẽ barbæ flãma dependet, & corũ qui undiq; circa ſe uelut comã ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidẽ eſt ignis, ſed in uerticẽ tendens, tamen omnes iſti eiuſdẽ notæ ſunt, Cometæq; recte dicuntur. Quorũ cum poſt longũ tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorũ non conuenit, ſed prout cuiq; acrior acies aut hebetior, ita dicit aut †lucidiorẽ eſſe aut rubicundiorem, *al. liuidiorem* & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuiſos. Sed ſiue ſunt aliquæ differentiæ illorũ, ſiue non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud unum conſtare debet, præter ſolidum aſpici nouam ſyderis faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio, cum ex ſtellis errantibus, altera ſe alteri applicuit, confuſo in unum duarũ lumine, faciem longioris ſyderis reddi. Nec hoc tũc tantum euenit, cum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cum appropinquauit. Interuallũ enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab utraq;, inflammaturq; & longum ignem efficit.

CAP. XII.

His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarũ mobilium. Solere autẽ eodem tempore & has apparere & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, nõ illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ ueſtigium uenit. Et Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercuriũ recta linea deſpicit. Nec tamen propter hunc curſum, cum alter alterum ſubit, Cometes fit, alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodẽ ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim uelocitas tranſeuntiũ eſt. Ideò omnis ſyderum defectio breuis eſt, quia cito illas idem curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunã intra exiguũ tempus, cũ obſcurari cœperint, liberari: Quanto celerior debet fieri in ſtellis cõgreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent, quod non accideret, ſi duarum ſtellarũ conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea illa nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella uſq; ad alteram ſtellam ignem mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cũ ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet unius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum ueſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis uiſitur. Hæc omnia primum magna ui efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum uicinia naſcitur. Superiora pura & ſyncera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed extingueretur cito, ſicut coronæ, quæ ſolem lunamúe cingunt, & intra breuiſſimum ſpacium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpaciũ confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtiq; non in tantũ maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt, at Cometæ ubiq; cernuntur. Non magis certũ eſt illis tempus quo appareant, quàm locus ullus, ultra quem non exeant.

CAP. XIII.

Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinq; diſcurrere, ſed has ſolas obſeruatas eſſe. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, ut tunc demum, cum ad extrema eorũ uenere, uiſantur. Ergo intercurrũt quædã ſtellæ, ut ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceãt, & maiorem quàm ſtellis mos eſt, porrigant ignem: hoc ex his quæ mentitur leuiſſimum eſt, tota eius narratio mundi, mendaciũ impudẽs eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cœli ora ſolidiſſima

eſt,in modum tecti durata, & alti craſſiq; corporis, quod atomi congeſti coaceruatiq;
fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea ita compacta, ut ſolui uitiariq; nõ poſſit.
Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras per quas ex parte exteriore mun-
di influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exte-
riora labuntur. Itaq; hæc quæ pręter conſuetudinẽ apparent, influxerunt ex illa utraq;
mundi iacente materia. Soluere iſta quid aliud eſt, quàm manum exercere, & in uentũ
CAP. XIIII. iactare brachia? Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impo-
ſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cœli? Quid fuit, quod illò
tam ſolida corpora adduceret, et ibi detineret? Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, ne-
ceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo in ſummo ergo manent grauia? Quomodo
illa moles nõ deſcendit, & ſe onere ſuo frangit. Fieri enim nõ poteſt, ut tanta uis pon-
deris, quantã ille ſubſtituit, pendeat, et leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici,
extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur, nec rurſus de medio ali-
quid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnũ nemo di-
cere audebit, mundũ ferri per immenſum, & cadere quidẽ, ſed non apparere an cadat,
quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimũ, in quod incurrat. Hoc qui-
dam de terra dixerunt, cũ rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre
ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper, ſed non apparet an cadat, quia infinitũ eſt in quod ca-
dit. Quid eſt deinde quo probes, non quinq; tantum ſtellas moueri, ſed multas eſſe,
& in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento licet reſpon-
dere, quid eſt quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullã dicat? Præterea ni-
hil te adiuuat iſta ſtellarũ paſſim euntiũ turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias
incident, rari aũt Cometæ & ob hoc mirabiles ſunt. Quid quod teſtimoniũ dicet con-
CAP. XV. tra te omnis ætas, quæ taliũ ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit. Poſt
mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulò ante
Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus or-
bis fuit, clarumq; lumen emittens, quanto uinceret noctẽ. Deinde paulatim magnitu-
do eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſimè aũt totus intercidit. Quot ergo coire
ſtellas oportet, ut tantũ corpus efficiant? Mille in unũ licet congreges, nunq; hunc ha-
bitũ ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſu-
ſtulit ſe diffuditq;, & uſq; in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illã plagã cœli cui la-
ctea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo cõueniſſe debẽt erraticæ,
CAP. XVI. ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo? Contra argumentũ dictũ
eſt, contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahẽda eſt autoritas Ephori,
Hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem
aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidã
negligentes ſunt, quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant,
hi appetunt. Et hoc in cõmune de tota natione, quæ approbare opus ſuum, & fieri po-
pulare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus uerò non religioſiſſimæ
fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometem, qui omnium mortalium oculis
cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu ſuo mer-
ſit, ait illum deſcendiſſe in duas ſtellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim
poſſet obſeruare illud momentũ, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt?
Quomodo autem ſi eſt qui uiderit Cometẽ in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus?
Quare autem non adiecit in quas ſtellas diuiſus ſit, cum aliqua ex quinq; ſtellis eſſe de-
CAP. XVII. buerit? Apollonius Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim Cometen non unũ
ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies fal-
ſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus, ſed & proprium ſydus Cometes eſt,
ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior &
in longum producta. Cæterum non eſt illi palàm curſus, altiora mundi ſecat, & tunc
demum apparet, cum in imum curſus ſui uenit. Nec eſt quod putemus eundem uiſum
eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto uidimus. Nec hunc qui ſub Nerone Cæſare ap-
paruit, & Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulij Ve-
neris

neris ludis genitricis, circa undecimam horã diei emerſit. Multi uarijq́ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore, alijs rubor eſt ſine ulla luce, alijs candor & purũ liquidumq́ lumen, alijs flamma, & hæc non ſyncera, nec tenuis, ſed multũ circa ſe uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt, hi minuunt augentq́ lumen ſuum, quemadmodum alia ſydera, quæ clariora cũ deſcendere ſunt, maioraq́ ex loco propiore uiſuntur, minora cũ redeunt & obſcuriora, quia abducunt ſe longius. Aduerſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in cæteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui. Deinde quod aduerſus priores, etiã aduerſus hunc dicitur. Si erraret Cometes, eſſetq́ ſydus intra ſigniferi terminos moueretur, intra quod omne ſydus curſus ſuos colligit. Nunquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſydus exire, ut per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non eſſe ſydus, ſed leuem ignem ac tumultuarium. Zenon noſter in illa ſententia eſt, congruere iudicat ſtellas & radios inter ſe committere, hac ſocietate luminis exiſtere imaginẽ ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem uicinorum ſyderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in cõſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſyderum nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora diſſipantur.

CAP. XVIII.

CAP. XIX.

In hac ſententia ſunt pleriq́ noſtrorum, nec id putant ueritati repugnare. Videmus enim in ſublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo longos à tergo flammarum albeſcere tractus, modo faces cum igne uaſto rapi: ipſa etiam fulmina, & ſi uelocitate mira, ſimul & perſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos, aëris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideò ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alij uerò ignes diu manent, nec ante diſcedunt, quàm conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula, columnæ, clypeiq́ flagrantes, aliæq́ inſigni nouitate flammæ, quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege diſcurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignẽ ex alto efferunt, ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aëre & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & uaſtum in concauo lumen? Exclamare poſſes, quid eſt hoc? Mediũ uideo diſcedere cœlum, Pallenteſq́ polo ſtellas, quæ aliquando non expectata nocte fulſerunt, & per mediũ eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio eſt, quare aliéno tempore apparent, quas eſſe, etiam cum laterent, conſtat. Multos Cometas nõ uidemus, quod obſcurantur radijs ſolis, quo deficiente, quendam Cometem apparuiſſe, quem ſol uicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe autem cũ occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideò aſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt. Placet ergo noſtris Cometas ſicut faces, trabeſq́ & alia oſtenta cœli, denſo aëre creari. Ideò circa Septentrionem frequentiſſimè apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo nõ ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium † materia alimentum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt, tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcẽdit, in aëra quoq́ ſi dextrã leuamq́ premit partem, Nulla enim illi uia eſt, ſed quà illum uena pabuli ſui duxit, illò repit, nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo uidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à ſeptentrione in uerticem ſurgens, orientem petijt ſemper obſcurior, hic ab eadem parte cœpit, ſed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille † humiliora habuit & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt, huic rurſus uberior fuit & plenior regio. Huc itaq́ deſcendũt, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum, cũ hic in dextrum

CAP. XX.

CA. XXI.

al. modo

al. humidiora

motus

motus ſit,ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt, id eſt,
contrarius mundo. Hic enim ab ortu uoluitur in occaſum,illæ ab occaſu in ortū eunt.
CAP. XXII. Et ob hoc duplex his motus eſt, ille quo eunt,& hic quo auferuntur. Ego noſtris
non aſſentio. Non enim exiſtimo Cometem ſubitaneum ignem,ſed inter æterna ope-
ra naturæ. Primum quæcunq; aër creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci &
mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, cum ipſe aër
nunquam idem maneat? fluit ſemper,& breuis illi quies eſt? Intra exiguum momentū
in alium,quàm in quo fuerat,ſtatum uertitur. Nunc pluuius,nunc ſerenus,nunc inter
utrunq; uarius,nubeſq; illi familiariſſimæ ſunt,in quas coit, & ex quibus ſoluitur,mo
do congregantur,modo digeruntur,nunq; immotæ iacent. Fieri non poteſt, ut ignis
certus in corpore uago ſedeat,& ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne unq;
excuteret,aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret,ſemper deſcenderet. Eo enim craſ-
ſior aër eſt, quo terris propior, nunquam Cometes in imum uſq; demittitur, neq; ap-
propinquat ſolo etiamnum. Ignis autem it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum,
CAP. XXIII. aut eò quò trahit materia,cui adhæſit,& quam depaſcitur. Nullis ignibus ordina-
rijs & cœleſtibus iter flexum eſt. Syderis proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an
Cometæ alij fecerint neſcio,duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſa tem
poralis accendit,cito intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt, ſic fulmina in unum
ualent ictū,ſic quæ tranſuerſæ dicūtur ſtellæ & cadentes, præteruolant & ſecant aëra.
Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis,quos habet mūdus æternos, quia
partes eius ſunt & opera. Hi autem aliquid agunt,& uadunt,& tenorem ſuū ſeruant,
pareſq; ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſúe fierēt, ſi ignis eſſet collectitius,
& ex aliqua cauſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenius aleretur aut
malignius. Dicebam modo nihil diuturnū eſſe,quod exarſit aëris uitio,nunc amplius
adijcio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nā & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens,
& quiſquis alius eſt ignis aëre expreſſus,in fuga eſt,nec apparet,niſi dū cadit. Cometes
habet ſuam ſedem, & ideò non cito expellitur,ſed emetitur ſpacium ſuum, nec extin-
guitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis unum ſtellis
limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſydera, quæ ſola
moueri creditis,alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in pro
prium iter,& ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt,quare in aliqua parte cœli peruiū
non ſit? Quod ſi iudicas non poſſe ullam ſtellam niſi ſigniferū attingere, Cometes po-
teſt ſic latum habere circulum,ut in hunc parte aliqua ſui incidat, quod fieri non eſt ne
CAP. XXIIII. ceſſarium,ſed poteſt. Vide ne hoc magis deceat magnitudinē mundi, ut in multa iti
nera diuiſus ſit,nec hāc unam deterat ſemitam, cæteris partibus torpeat. Credis autem
in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem de-
core uario diſtinguunt, quæ aëra minimè uacuū & inertem eſſe patiuntur, quinq; ſo-
las eſſe,quibus exercere ſe liceat,cæteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis
hoc loco me interrogauerit,quare ergo non quemadmodum quinq; ſtellarum ita ha-
rum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo, Multa ſunt quæ eſſe concedimus,
qualia ſunt ignoramus. Habere nos animum,cuius imperio & impellimur & reuoca-
mur,omnes fatebuntur,quid tamen ſit animus ille rector dominuſq; noſtri, nō magis
tibi quiſquam expediet,quàm ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius cōcentum
quendam,alius uim diuinam & dei partem,alius tenuiſſimum aërem,alius incorpora
lem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorē. Adeò animo non poteſt
CAP. XXV. liquere de cæteris rebus,ut adhuc ipſe ſe quærat. Quid ergo miramur Cometas tam
rarū mundi ſpectaculū nondū teneri legibus certis,nec initia illorū fineſq; noteſcere,
quorū ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondū ſunt anni mille quingēti, ex quo
Græcia ſtellis numeros & nomina fecit. Multæq; hodie ſunt gētes quæ tantū facie no
uerūt cœlū,quę nōdū ſciant cur luna deficiat,quare obūbret. Hoc apud nos quoq; nu
per ratio ad certū perduxit. Veniet tēpus,quo iſta quæ nūc latent in lucē dies extrahat
& longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas una non ſufficit, ut tota
cœlo uacet. Quid quod tam paucos annos inter ſtudia ac uitia non æqua portione di-
uidimus?

uſdimus? Itaq; per ſucceſſiones iſta longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſte-
ri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinq; ſtellarum, quæ ſe ingerũt no
bis, quæ alio atq; alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini ueſper-
tiniq; ortus ſint; quæ ſtationes, quando in rectũ ferantur, quare agantur retro, modo
cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet, nam hoc
illi nomẽ impoſuere cedenti, ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis di-
cerent, erratis, qui ullam ſtellam, aut ſupprimere curſum iudicatis, aut uertere. Non li-
cet ſtare cœleſtibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut ſemel miſſa ſunt uadunt. Idem erit
illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus, qui ſi quãdo cõ-
ſtiterint, alia ex aduerſo incident, quæ nũc tenor & æqualitas ſeruat. Quid eſt ergo **CAP. XXVI.**
cur & aliqua redire uideantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natu-
ra uiarũ circulorũq; ſic poſitorũ, ut certo tẽpore intuentes fallant. Sic naues quamuis
plenis uelis eant, uidentur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Co-
metæ partibus errent, cur tã ſeducti à cæteris eant, quanti qualesq; ſint. Cõtenti ſumus
inuentis, aliquid ueritati & poſteri cõferant. Per ſtellas, inquit, ulteriora nõ cernimus,
per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſydus
ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur.
Per interualla ignium, non per ipſos uides. Stellæ, inquit, omnes rotũdæ ſunt, Come-
tæ porrecti, ex quo apparet ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet Cometas longos
eſſe? Quorum natura quidem, ut cæterorũ ſyderum, globus eſt, cæterum fulgor exten
ditur. Quemadmodũ ſol radios ſuos longe lateq; dimittit, cæterum ipſi alia eſt forma,
alia ei quod ex ipſo fluit lumini; ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplen-
dor autem longior quàm cæterorum ſyderum apparet. Quare inquis? Dic tu mihi **CAP. XXVII**
prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat à ſole? Quare modo
rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit, cum à conſpectu ſolis exclu-
ditur? Dic mihi quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, di-
uerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſydera eſſe, quamuis ſimilia non ſint,
ita nihil prohibet Cometas æternos eſſe et ſortis eiuſdem, cuius cætera, etiam ſi faciem
illis non habent ſimilem. Quid porrò mundus ipſe ſi conſideres illũ, nõnne ex diuer-
ſis cõpoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat?
in aquario aſtringat hyemẽ, flumina gelu claudat? Et hoc tamẽ & illud ſydus eiuſdem
conditionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breuiſſimum tempus aries ex-
tollitur, libra tardiſſimè emergit, & tamen hoc ſydus & illud eiuſdem naturæ eſt, cum
illud exiguo tempore aſcendat, hoc diu proferatur. Non uides quàm contraria inter ſe
elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mun-
di concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometem ſtellam eſſe, quia forma eius nõ
reſpõdeat ad exemplar, nec ſit cæteris ſimilis. Vides quàm ſimillima eſt illa, quæ trice-
ſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non
ad unam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa uarietate ſe iactat. Alia maiora,
alia uelociora alijs fecit. Alia ualidiora, alia temperatiora, quædam autem eduxit à tur
ba, ut ſingula & conſpicua procederent, quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ po
tentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas non fre-
quenter oſtendit, attribuit illis alium locũ, alia tempora, diſſimiles cæteris motus. Vo-
luit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quàm ut for-
tuitam putes, ſiue amplitudinem eorum cõſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt arden-
tiorq; quàm cæteris. Facies uerò habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtũ
coniecta & artata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem.

Ariſtoteles ait Cometas ſignificare tempeſtatem & uentorum intemperantiam, **CA. XXVIII.**
atq; imbrium. Quid ergo? non iudicas ſydus eſſe, quod futura denunciat? Non enim
ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ Scintillare oleum, & putres
concreſcere fungos, aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ, notaſq; paludes Deſerit, atq; altã ſupra uolat ardea nubem,

ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorẽ frigusq; flectentis anni, quomodo illa quæ

Chal-

Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætumúe conſtituat. Hæc ut ſcias ita eſſe,
non ſtatim Cometes ortus, uentos & pluuias minatur, ut Ariſtoteles ait, ſed annum to-
ſ. improuiſo tum ſuſpectum facit. Ex quo apparet illum non ex † proximo, quæ in proximũ daret
ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui
Paterculo & Vopiſco cõſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoq́; ſunt præ-
dicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates ubiq́;. At in Achaia, Macedo-
niaq́; urbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentũ eſt
grauiores eſſe, multumq́; in ſe habere terreni, Ipſi præterea curſus, ferè enim cõpellun-
CAP. XXIX. tur in cardines. Vtrunq́; falſum eſt. De priore dicam prius, quia quæ tardius ferun-
tur, grauia ſunt. Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſimè effi-
cit, grauis eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quod ſupra cæteras eſt. Sed maiore
inquam ambitu circuit, nec tardius it quàm cæteræ, ſed longius. Succurratq́; tibi, idem
me de Cometis poſſe dicere, etiam ſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt ire eos
tardius. Nam intra ſextum menſem dimidia cœli partem tranſcurrit hic proximus;
Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt, inferius deferuntur. Pri-
mum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à ſeptentrione motus
ſui initium fecit, & per occidentem in meridiana peruenit, erigensq́; ſuum curſum ob-
lituit. Alter ille Claudianus à ſeptentrione primum uiſus, non deſijt in rectum aſſiduè
celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia
aut me. Quæ an uera ſint, diſcutiant quibus eſt ſententia tueri. Nobis rimari illa et con-
CAP. XXX. iecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec ſine ſpe. Egregiè
Ariſtoteles ait, nunquam nos uerecundiores eſſe debere, quàm cum de dijs agitur, Si
intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri uultum ſubmittimus, togam ad-
ducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur, quanto hoc magis facere debe-
mus, cum de ſyderibus, de ſtellis, de deorũ natura diſputamus, ne quid temerè, ne quid
impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam
tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolunt Cometen non eſſe or-
dinarium ſydus, ſed falſam ſyderis faciem, diligenter tractandum eſt, an æque omnis
pars anni ædendis Cometis ſatis apta ſit, an omnis cœli regio idonea in qua creentur,
an quacunq́; ire, ibi etiam concipi poſſint, & cætera, quæ uniuerſa tolluntur, cum dico
illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in
occulto mouet. Quàm multa præter hos per ſecretum eunt, nunquam humanis ocu-
lis orientia? Neq́; enim omnia deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti
noſtris oculis committitur. Ipſe qui iſta tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit,
deditq́; circa ſe, maiorq́; eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione uiſen-
CAP. XXXI. dus eſt. Multa præterea cognata numini ſummo, & uicinam ſortita potentiam, ob-
ſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt,
Siue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam cõſequi acies humana non poſſit, ſiue in ſanctio-
re ſeceſſu maieſtas tanta delituit, & regnũ ſuum, id eſt ſe regit, nec ulli aditum dat, niſi
animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus. Et miramur ſi quos ignicu-
los parum nouimus, cum maxima pars mundi deus lateat? Quàm multa animalia hoc
primum cognouimus ſeculo, quàm multa negocia, hæc quidem multa. Multa uenien-
tis æui populus ignota nobis ſciet, Multa ſeculis tunc futuris cũ memoria noſtri exo-
leuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus ha-
beat. Non ſemel quædam ſacra traduntur. Eleuſina ſeruat, quod oſtendat reuiſenti-
bus. Rerum natura ſacra ſua nõ ſimul tradit. Initiatos nos credimus, in ueſtibulo eius
hæremus. Illa arcana non promiſcue nec omnibus patent, reducta & in interiore ſa-
crario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet. Quã-
do ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proueniunt, utiq́; ſi la-
bor ceſſat. Id quod unũ toto agimus animo nondum perfecimus, ut peſſimi eſſemus.
Adhuc in proceſſu uitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit
impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid
tenerius molliusq́;, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quic-
quid

quid eſt boni moris extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, uiri ſumimus. Tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed repimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gēma diſponitur. Quotidie cōminiſcimur, per quæ uirilitati fiat iniuria, ut traducatur, quia nō poteſt exui. Alius genitalia excidit alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortē † infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit. Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes al. in fame
operam damus, huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? CXXXII
Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cū aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaq; tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta † Platonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. al. Pyrrhonis.
Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomimi nomē intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus, harū artiū multi diſcipuli ſunt, multiq; doctores. Priuatim urbe tota ſonat pulpitū. In hoc uiri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe uxoresq; cōtendunt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona cū diu trita frōs eſt tranſitur ad ganeā, philoſophiæ nulla cura eſt. Itaq; adeò nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerūt, ut multa quæ inuenta erant obliterētur. At me hercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incūberent, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

Libri ſeptimi & ultimi naturalium quæſtionum finis.

AD LECTOREM.

Inter omnes Senecæ lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuiolatū magis referebat publicæ ſtudiorum utilitatis, quàm hos declamationum libros, quos eruditus aliquis contraxit in compendium, delectis quæ uel intelligebat, uel minus erant deprauata, ac diſtinctis partibus, tum ex adiectis, quæ extra controuerſiam dicebantur à cenſoribus. Quod ipſum ſi paulo copioſius ac dexterius præſtitiſſet, operam ſumpſiſſet haud quaquam aſpernandā. Certè quiſquis hoc aggreſſus eſt, eo conſilio feciſſe uidetur, ut opus alioqui diffuſum ac uarium, deinde corruptiſſimum, poſtremo multis Græcis ſententijs interlitum, in ſcholis prælegi poſſet. Quod honoris omnibus penè huius uiri monumentis præſtitere quondam Chriſtiani. Quin in hanc epitomen extant iuſti commentarij, morem ſcholaſticum præ ſe ferentes. Nec mihi in hoc laborandum arbitror, ut doceam hos libros nihil aliud eſſe quàm epitomen, quum aliquoties præfatio ſit propemodum libro prolixior, nec præſtetur in libris quod pollicentur exordia. Id magis etiam perſpicuum fit, ex aliquot controuerſijs, quas habemus ſuperſtites, in quibus deprehenduntur quæ hic cōpendiarius decerpſit, quanquam interdum ſibi permiſit quaſdam uoces de ſuo uel addere uel immutare. Opus ipſum Seneca diuiſerat in controuerſias & ſuaſorias. Sic enim aliquando loquitur in controuerſijs, de quo plura dicemus, quum ad ſuaſorias uenerimus. Nunc uidemus inuerſum ordinem, Priore loco poſuerunt paucas ſuaſorias, ſed primam ἀκέφαλον, reliquas item truncas ac mutilas, adeoq; deprauatas, ut alicubi uix ipſe Seneca, ſi reuiuiſcat, diuinaturus ſit, quid ſcripſerit, poſteriore cōtrouerſias aliquātoplures, ſed imperfectas æque ac mendoſas, græcis aut prorſus omiſſis, aut tam inepte notatis, ut à nullo deprehendi lectio germana poſſit. In his tamē multa reſtituimus ex hac epitoma: non pauca diuinauimus, plura reliquimus. Huius igitur operis ſi quod exemplar integrū & emendatū inueniatur, neſcio quid amplius deſiderari poſſet ſapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim uelut in ſpeculo licet intueri, quomodo doctiſſimi uiri, defenſionis colorem inuenerint, quomodo cauſæ ſummā in propoſitiones diuiſerint, deinde ſingulas in alias ſubiectas partiri ſoleant, quibus argumentis unamquanq; cōfirment, tum quas ſententias adhibuerint, quæ ſchemata, quos affectus mouerint, quàm uarie idem thema à diuerſis ingenijs tractari potuerit, & in his quæ perperam inuenta, aut ineptis ſchematibus ſiue uerbis explicata, quæ ſtulta & cauſæ officientia, quæ ἀσύστατα ſecumq; pugnantia, quæ ἀπροσδιόνυσα & extra cauſam dicta. Hæ cenſuræ hominum in omni doctrinæ genere præcellentium, incredibile dictu, quantum utilitatis attuliſſent, non ſolum ad bene dicendum, uerumetiam ad iudicandum, ſiue in forenſibus cauſis, ſiue in concionibus popularibus militaribuſue, ſiue in conſeſſibus, ſiue in omni uitæ functione, quæ maxima ex parte, linguæ prudentis officio temperatur. Ea inueniendi iudicandiq; facultas, ſi ſtatim pueris tradatur, mihi uidetur multo plus fructus allatura, quàm quæ nunc in ſcholis traditur dialectica, quam tamen nec improbo, nec ſubmouendam cenſeo, modo reſectis nugalibus argutijs, ad uſum potius, quàm ad puerilem

oſtentationem tradatur. Atque utinam felix aliquis caſus hos Senecæ libros nobis integros reſtituat. Ex his tamen qualibuscunque fragmentis non parum emolumenti capient, qui ſagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS, AD NOVATVM, SENECAM ET MELAM FILIOS.

EXigitis rem magis iucundam mihi, quàm facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderunt, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta colligere: ut quamuis notitiæ ueſtræ ſubducti ſint, tamen non credatis tantum de illis, ſed etiam iudicetis. Eſt fateor iucundum mihi redire in antiqua ſtudia, melioresq; ad annos reſpicere, & uobis querentibus, quod tantæ opinionis uiros audire non potueritis, detrahere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me deſideranda ſenectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit, inter ea, quæ retuli memoria eſt, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, ut non tantum ad uſum ſufficeret, ſed in miraculum uſque procederet, non nego. Nam duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum conuenerant, ſingulos uerſus à ſingulis datos, cum plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens uſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ uellem, uelox erat mihi memoria, ſed etiam ad continenda, quæ acceperat †. Nunc autem & ætate quaſſata, & longa deſidia, quæ iuuenilem quoque animum diſſoluit, eò perducta eſt, ut etiam ſi poſsit aliquid præſtare, tamen promittere non poſſit, & diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei eſſe. Nunc quia iubetis, quid poſsit experiar, & illam cum cura ſcrutabor. Ex parte enim ſpero bene. Nam quæcunque apud illam, aut puer, aut iuuenis depoſui, quaſi recentia, & modo audita ſine cunctatione profert. At ſi qua illi intra proximos annos commiſi, ſic perdidit & amiſit, ut etiam ſi ſæpius ingerantur, toties tanquam noua audiam. Itaque ex memoria, quod nobis ſatis ſit, ſupereſt. Neque enim me de his interrogatis, quos ipſi audiſtis, ſed de his qui ad uos uſque non peruenerunt. Fiat quod uultis, mittatur ſenex in ſcholas. Illud neceſſe eſt impetrem, ne me quaſi certum aliquem ordinem uelitis ſequi, in contrahendis quæ mihi occurrent. Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem, & paſsim quicquid obuenerit controuerſiarum, apprehendam. Sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quæro, aliquid inuenio, ſed ſæpe quod quærenti non comparuit, aliud agenti præſto eſt. Quædam uerò quæ obſeruantia mihi, & iam ex aliqua parte ſe oſtendentia, non poſſum occupare, eadem ſecuro et repoſito animo ſubito emergunt. Aliquando etiam ſeriam rem agenti & occupato, ſententia diu fruſtra quæſita, intempeſtiue moleſta eſt. Neceſſe eſt ergo me ad delitias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precario paret. Facitis autem iuuenes mei rem neceſſariam & utilem, quod non contenti exemplis ſeculi ueſtri, prioris quoq; uultis cognoſcere. Primum, quia quo plura exempla inſpecta ſunt, plus eloquentia proficitur. Non eſt unus quamuis præcipuus ſit imitandus, quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura eſt rei, Semper citra ueritatē & minor eſt ſimilitudo. Deinde ut poſsitis æſtimare quantum quotidie ingenia decreſcant, et neſcio qua iniquitate, & ad malū pronitate naturæ eloquentia ſe retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem noſtris ſtudijs attulerunt, tunc nata ſunt. In deterius deinde quotidie data res eſt, ſiue luxu temporum (Nihil eſt enim tam mortiferum ingenijs quàm luxuria) ſiue cum præmiū pulcherrimæ rei cecidiſſet, translatum eſt omne certamen ad turpia, multo honore quæſtuq; uigentia, ſiue fato quodā, cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex eſt, ut ad ſummū perducta, rurſus ad infimū, uelocius quidē quàm aſcenderant, relabantur.

ſorte, fida

Torpent

Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis, nec in ullius honeſtæ rei labore uigilatur.
Somnus languorq́ꝫ, ac ſomno & langore turpior, malarum rerum induſtria, inuaſit
animos. Cantandi, ſaltandiq́ꝫ nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent, & capillum
frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis certare cum
fœminis, & immundiſsimis ſe excolere munditijs, noſtrorum adoleſcentium ſpeci-
men eſt. Quis æqualium ueſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, imò
quis ſatis uir eſt? Emolliti, eneruesq́ꝫ quod nati ſunt, inuiti manent, expugnatores ali-
enæ pudicitiæ, negligentes ſuæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat elo-
quentia, quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret. Erratis optimi
iuuenes, niſi illam uocem non Marci Catonis, ſed oraculi creditis. Quid enim eſt o-
raculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata, Et quem tandem antiſti-
tem ſanctiorem inuenire ſibi diuinitas potuit, quàm Catonem, per quem humano gē
neri non præciperet, ſed conuitium faceret? Ille ergo uir quid ait? Orator eſt Marce
fili, uir bonus, dicendi peritus. Ite nunc & in iſtis† fluxis atque expolitis, & nuſquam *al. uulſis*
niſi in libidine, uiris, quærite oratores. Merito talia habent exempla, qualia ingenia.
Quis eſt qui nunc memoriæ ſtudeat? Quis qui non dico magnis† uiribus, ſed ſuis pla- *forte, uiris*
ceat? Sententias à diſertiſsimis uiris factas, facile in tanta hominum deſidia pro ſuis di-
cunt, & ſic acerrimam eloquentiam, quàm præſtare non poſſunt, uiolare non deſi-
nunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ uiris
dicta teneo, ne ad quenquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipſis quoq́ꝫ mul-
tum præſtaturus uideor, quibus obliuio imminet, niſi aliquid tradatur poſteris, quo
memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarij maximorum declama
torum extant, aut quod peius eſt, falſi. Itaque ne aut ignoti ſint, aut aliter quàm debe-
ant noti, ſumma cum fide ſuum cuique reddam. Omnes autem magni nominis in elo-
quentia uideor audiſſe, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripue-
rat, ſed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, quo intra colo-
niam meam me continui. Alioquin potuiſſem eum audiſſe in illo atriolo, in quo duos
grandes prætextatos ait ſecum declamare ſolitos. Potui & illud ingenium, quod ſo-
lum populus Romanus par imperio ſuo habuit, cognoſcere, & quod uulgo de alio di-
ci ſolet, ſed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cice-
ro, non quales nunc controuerſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem
dicebantur, quas theſis uocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur,
adeò nouum eſt, ut nomen quoque eius nouum ſit. Controuerſias nos dicimus, Ci-
cero cauſas uocabat. Hoc uerò alterum nomen Grçcum quidem eſt, ſed in latinum ita
tranſlatum, ut pro latino ſit. Scholaſtica controuerſia multò recentius eſt, ſicut ipſa de-
clamatio, quia apud nullum autorem antiquum, ante ipſum Ciceronem & Caluum
inueniri poteſt, qui declamationē diſtinguit. Ait em̄ declamare eſt, iam non mediocri
ter bene dicere. Alterum putat domeſticæ exercitationis. Alterum eſſe ueræ actionis.
Modo nomen hoc prodijt. Nam & ſtudium ipſum nuper celebrari cœpit. Ideò facile
eſt mihi ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In alijs autem an beneficium uobis
daturus ſim neſcio, in uno accipio. Latronis enim Porcij chariſsimi mihi ſodalis memò
riam ſæpius cogor retractare, & à prima pueritia uſque ad ultimum eius diem produ-
ctam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius,
nihil ſuauius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperauit, Nemo
plus† indulſit. In utraq́ꝫ parte uehementi uiro modus deerat, nec intermittere ſtudia ſci *al. ſibi*
ebat, nec repetere. Cum ſe ad ſcribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies,
& ſine interuallo grauis ſibi inſtabat, nec deſinebat, niſi defecerat. Rurſus cum ſe dimi
ſerat, in omnes luſus, & in omnes iocos, reſoluebat. Cum uerò ſe ſyluis montibusq́ꝫ
tradiderat, omnes illos agreſtes in ſyluis ac montibus natos, laboris patientia ac uenan-
di ſolertia prouocabat, & in tantam ſic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut uix poſſet
ad priorem conſuetudinem retrahi. At cum ſibi manum iniecerat, & ſe blandiendo
quo abduxerat, reuocabat, tantis uiribus incumbebat in ſtudium, ut non tantum nihil
perdidiſſe, ſed multum acquiſiuiſſe deſidia uideretur. Omnibus quidem prodeſt ſub-

indeanimum relaxare. Excitatur enim ocio uigor, & omnis triſtitia quæ continuatio-
ne pertinacis ſtudij adducitur, feriarum hilaritate diſcutitur. Nulli tamen intermiſsio
manifeſtius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uiolẽtiusq́ dicebat.
Exultabat enim nouato & integrato robore, & tantum à ſe exprimebat quantum con
cupierat. Neſciebat diſpenſare uires ſuas, ſed immoderati aduerſum ſe imperij fuit.
Ideóque ſtudium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque ſolebat & ip-
ſe, cum ſe aſſidua & nunquam intermiſſa contentione fregerat, ſentire ingenij laſsi-
tudinem, quæ non minor eſt quàm corporis, ſed occultior. Corpus illi erat, & natu-
ra ſolidum, & multa exercitatione duratum. Itaque nunquam eum ardentis impetus
animi deſeruit. Vox robuſta, ſed ſordida lucubrationibus, & negligentia non natura
infuſcata, beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia parum attu-
liſſe uirium uideretur, ipſa actione accreſcebat. Nulla unquam illi cura uocis exercen-
al. antiquæ dæ fuit. Illum fortem, agreſtem, & † Hiſpaniæ conſuetudinis morem non poterat dedi-
ſcere, utcunq; res tulerat ita uiuere, Nil uocis cauſa facere. Non illam per gradus pau-
latim ab imo uſq; ad ſummum perducere. Non rurſus à ſumma contentione paribus
al. ablutione interuallis deſcendere, Non ſudorem olei unctione diſcutere, non latus † ambulatio-
ne reparare. Sæpe cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipſo cibo ſtatim ad decla-
mandum perueniebat. Iam uerò cum rem inimicißimam corpori faceret, uetari nullo
modo poterat. Poſt cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per ſtomachum,
per ſomnum quietemq́ æqualiter digeri, ſed perturbata & diſsipata in caput agebat.
Itaq; & oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Memoria & natura qui-
dem felix, ſed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediſcendi cauſa
al. idem relegebat. Ediſcerat illa, cũ ſcripſerat: cum † id in illo magis mirabile uideri poſsit, quod
nec lente & anxie, ſed eodem penè, quo dicebat, impetu ſcribebat. Illi quidem qui ſcrip-
ta ſua torquent, qui de ſingulis uerbis in conſilium ueniunt, neceſſe eſt, quæ toties ani-
mo ſuo admouerint, nouiſsime affigant. At quorũcunq; ſtilus eſt uelox, tardior me-
moria eſt. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, ſed ars ſumma, ad appre-
hendenda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda, adeò ut omnes declamationes ſuas
quaſcunq; dixerat, teneret. Iam itaq; ſuperuacuos ſibi fecerat codices. Aiebat ſe ſcribe-
re in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, eum memoria decepe-
rit. Hiſtoriarum omnium ſumma notitia, iubebat aliquem nominari ducem, & ſta-
tim eius acta curſu reddebat. Adeo quæcunque in animum eius ſemel deſcenderant,
in promptu erant. Video uos iuuenes mei plus iuſto ad hanc eius uirtutem obſtupeſ-
cere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod tantum uobis mirum uidetur, non opero-
ſa poteſt tradi arte. Intra exiguum paucißimorum dierum tempus, poterit quilibet face-
re id, quod Cyneas fecit, qui miſſus à Pyrrho legatus ad Romanos, poſtero die no-
uus homo & ſenatum, & omnem urbanam circumfuſam ſenatui plebem, nomini-
bus ſuis perſalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poëta carmen nouum, ſuum
eſſe dixit, & protinus memoria recitauit, cum hoc ille cuius carmen erat, facere non
poſſet. Aut quod fecit Hortenſius, qui à Siſenna prouocatus in auctione perſedit di-
em totum, & omnes res & precia, & emptores ordine ſuo recenſuit argentarijs reco-
gnoſcentibus, ita ut in nullo falleretur. Cupitis ſtatim iſta diſcere. Suſpendam cupi-
ditatem ueſtram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam ob-
ligatus ſum perſoluam. Plura fortaſſe uideor de Latrone meo uobis, quàm audire de-
ſideratis, expoſuiſſe. Ipſe quoque hoc præuideram futurum, ut à memoria eius, quo-
ties occaſio fuiſſet, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, ſed quoties me
inuitauerit memoria libentiſsime faciam, ut illum totum & uos cognoſcatis, & ego re-
cognoſcam. Illud unum non differam, falſam opinionem de illo in animis hominum
conualuiſſe. Putant enim fortiter quidem, ſed parum ſubtiliter eum dixiſſe, cum in illo
ſi qua alia uirtus fuit, etiam ſubtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto,
ſemper fecit, Antequam dicere inciperet, ſedens quæſtionem eius, quam dicturus e-
rat, controuerſiæ proponebat, quod ſummæ fiduciæ eſt, Ipſa enim actio multas late-
bras habet, nec facile poteſt, ſi quo loco ſubtilitas fuerit, apparere, cum orationis cur-
ſus

ſus iudicium audientis impediat, dicentis abſcondat. Aſt ubi nuda proponuntur mem bra, ſi quid aut numero, aut ordine excidit, manifeſtum eſt. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil eſt iniquius his, qui nuſquam putant eſſe ſubtilitatem, niſi ubi nihil eſt præter ſubtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes eſſent, hoc fundamentum tot & tantis ſuperſtructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, ſed nõ eminebat. Et neſcio an maximum uitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtendere. Magis nocent inſidiæ, quæ latent. Vtiliſsima eſt diſsimulata ſubtilitas, quæ effectu apparet, & habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæſtiones controuerſiarum, ſicut ab illo propoſitæ ſunt. Nec his argumenta ſubtexam, ne & modum excedam, et propoſitum tam meum quàm ueſtrum, cum uos ſententias audire uelitis, & quicquid ab illis abduxerit, moleſtum futurum ſit. Hoc quoq; Latro meus faciebat, ut amaret ſententias, cum condiſcipuli eſſemus apud Marullũ rhetorem, hominem ſatis aridum, pauciſsima belle, ſed nõ uulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationis ſuæ imputaret controuerſiæ et diceret. Neceſſe eſt me per ſpinoſum locum ambulantem, ſuſpenſos pedes habere, aiebat Latro, Non me hercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſententias quæ interponi argumentis, quàm maxime declamantis Marulli poſſent. Solebat aũt & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epicheremata ſcriberet, aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has translatitias, quas proprie ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia implicitum, ſed ſatis apte & aliò transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de ſeculo, de delitijs dicuntur. Hoc genus ſententiarũ ſupellectilem uocabat. Solebat ſchemata quoq; per ſe quæcunq; controuerſia reciperet ſcribere. Et putant illũ homines hac uirtute caruiſſe, cũ ingeniũ quidẽ eius hac dote abundauerit, iudiciũ aũt eius fuerit ſtrictius. Nõ placebat illi orationẽ inflectere, nec unq; recta uia diſcedere, niſi cũ hoc aut neceſſitas coëgiſſet, aut magna ſuaſiſſet utilitas. Schemata negabat decoris cauſa inuenta, ſed ſubſidij, ut quod palàm aures offenſurum eſſet, ſi palàm diceretur, id oblique & furtim ſurreperet. Summam quidem eſſe dementiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed iam non ſuſtineo uos morari. Scio quàm ſit odioſa Circenſibus pompa. Ab ea autem controuerſia incipiam, quam primam declamaſſe Latronem meum memini admodum iuuenem in Maxilli ſchola, cum iam cœpiſſet diem ducere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN PROLOgum præcedentem commentariolum.

Libros hos declamationũ quos explicaturi ſumus, L. Annæus Seneca ſcripſit. Is equeſtri ordine fuit natus Cordubæ, quod oppidum eſt partis eius Hiſpaniæ quam Beticam uocant, à Bet fluuio qui eam perfluit, in eloquentia temporibus ſuis clari in primis nominis & inſignis, philoſophiæ quoque ſtudijs à primis annis deditus, Photini Stoici diſcipulus fuit, Claudij Cæſaris temporibus, incertum quibus accuſantibus aut quibus criminibus in exilium relegatus eſt in Corſicam inſulam. Poſtea quum Agrippina Neronis mater Claudij matrimonium adepta eſſet, occiſa à Claudio priore uxore ſua Meſſalina propter adulterium, reuocatus eſt ab exilio Seneca, ut erudiendæ adoleſcentiæ Neronis adeſſet, quamobrem, aſſecuto deinde imperium Nerone, Seneca potentiam opesq; ampliſsimas conſecutus eſt. Pòſt quum inciperet ad uitia & crudelitatem, reliquaq; uitæ dedecora prolabi Nero, reprehendentem Senecam & ad meliora reuocantem iniquius ferebat, adeò ut quum Seneca certior fieret pleroſque ſe apud Neronem criminari, & opum magnitudinem cultumq; uitæ materiam ſumere ad infamandum ſe, & in odium principis ducendum, ſponte ſua Seneca bona ſua omnia obtulit Neroni, quæ recuſabat quidem Nero uelle ſe capere, & blande tecto diſsimulatoq; odio illi permittebat. Poſtea quum plerique inſignes uiri Romæ ad occidendum Neronem coniuraſſent, detectaq; foret ea coniuratio, & ſumptum de coniuratis ſupplicium, Seneca quoque tanquam & is in cõiuratis fuiſſet, iuſſus eſt à Nerone mortem ſuo arbitrio ſibi parare, ergo apertis primum uenis brachiorum & crurum, quum lentius ſanguis ex uenis ſenio arctatis proflueret, uenenum quale Socrates in carcere bibit, ſumpſit, & quum ne ſic quidem moreretur, inferuens demum balneum illatus mortuus eſt. Fratrem habuit Gallionem, itidem dicendi laude clarum. Filios genuit Nouatum, Melam & Senecam: quorum Mela, teſtimonio Cornelij Taciti, pater fuit Lucani poëtæ, ut fuerit Seneca non patruus, ſicut uulgo dicitur, ſed auus. Seneca filius is fuit qui Tragœdias quæ ſolæ extant latine ſcripſit. At pater Seneca inter plurima monumenta ingenij ſui quæ reliquit, quorum magna pars temporum iniuria perijt, pars ad nos comminuta & fragmentata peruenit, ſcripſit decem hos libros Declamationum ad filios ſuos, qui libri etiam nunc confracti ſunt, & tantum partes quaſdam habent eorum qui à Seneca ſcripti ſunt: qualeſcunque tamen digni qui legantur, & omni cura explicentur.

Senecæ uita.
Corduba.

Seneca auus Lucani.
Seneca Tragicus Senecæ filius.

Quia autem libri iſti Declamationum inſcribuntur, optimũ fuerit in initio dicere paulò apertius, quid ſit Declamatio. Igitur temporibus eis quo primum res Athenienſium deinde populi Romani magnæ & potentes fuere fuit & in Græcia & Romæ eloquentia in ſummo precio & ueneratione, itaq; pueri protinus in ſcholis inſtituebantur ad bene dicendum, ut quum adoleuiſſent poſſent in iudicijs & conſilijs publicis & priuatis proferre facundiam ſuam. Ergo quum apud Grammaticos ea percepiſſent quæ præexercitamenta uocabãtur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud nos Priſcianus ſcripta reliquit, tum ad rhetoris ſcholam adducebãtur, proponebanturq; eis themata qualia his libris deſcripta ſunt, quorũ alia ficta erant, alia ex hiſtorijs aut Poëtis ſumebantur, qualia hodie apud Græcos Sophiſtas pleraq; extant, ad quæ themata in ſcholis pueri exercebant ſe ſtylo, ſcribendo in utranque partem pro modo ingenij & eruditionis ſuæ quiſq; quàm optime poterat. Deinde qui profectu proceſſerant & commodius iam poterant ſcribere, hi ea ipſa quæ ſcripſerant ediſcebant, & tum dicebant: nonnulli qui ſummus iam profectus erat, ſtatim propoſito themate, ſine ſcriptura dicebant. Hoc ergo erat declamare, in ſcholis exercitationis cauſa dicere. Itaq; Declamatio non aliud eſt, quàm oratio ſcolaſtica, ad ſimilitudinem forenſis orationis dicta.

Exigitis.] Hoc eſt procœmium librorum, quo ex lege procœmiorum tria facit, Filios enim ſuos ad quos ſcribit beneuolos & attentos et dociles reddit. Beneuolos, quia ſe paratum oſtendit, et uolentem facere quod exigunt: dicit enim rem iucundam ſibi eſſe, quia rediturus eſt in memoriam iuuenilium ſtudiorum, et melior pars uitæ rurſus et eſt pertractanda, id autẽ non eſſe ſibi difficile, quia hoc opus ſit memoriæ magis quàm ingenij, quia oporteat reminiſci eum eorum quæ clari in dicendo uiri quos ipſe audiuit dixerunt, quod ſolum ſit memoriæ opus, quã certe Seneca habuit tam præſtantem, ut ex omni hominum genere inter paucos eſſet admirabilis, quod facile ex uerbis illius perſpici poteſt. Deinde ibi, Facitis autẽ iuuenes mei, reddit attentos eos & dociles. Attentos, quia oſtendit petere eos rem utilem & profuturam ſtudijs multorum. Dociles, quia dicit origenem declamandi, hoc eſt, rem oſtendit de qua dicturus. Tum præterea quod uelit primo libro ponere declamationes Portij Latronis, magna & arctiſſima familiaritate ſecum coniuncti. Ibi, Ipſis quoq; multũ præſtaturus uideor, hæ partes ſuis locis uberius dicentur. Exigitis.] Exigere quandoq; petere ſignificat, ut hic, quandoq; peragere. Vergilius primo Aeneidos, Omnes ut tecum meritis pro talibus annos Exigat. Ouidius in fine Metamorph. Iamq; opus exegi.

Quandoq; ſpernere uel repellere. Terentius in Andria, Vt quas poſthac faciet de integro comœdias

Spectandæ an exigendæ ſint uobis prius. Iucundam, per u ſcribendum eſt, non per o, non enim à ioco dicitur, ſed à iuuat, quod eſt delectare. habetq; primam non ut iocus breuem, ſed longam ſyllabam. Iuuenalis,

Iucundum & charum ſterilis facit uxor amicum. Iubetis.] Aliquando iubere ſignificat imperare, ut hoc loco. Statius in primo Theb. Vnde iubetis iræ deæ. Aliquando ſignificat poſcere. Ouidius in primo de Arte:

Verberibus iuſſas præbuit ille manus: Antiqua.] Antiquum & uetus promiſcue ferè unum pro altero accipiuntur. Iuuenalis: Antiquum & uetus eſt alienum Poſthume lectum Concutere. Dicuntur autem utrunque de eo quod adhuc durat. Priſcum uerò quaſi periſtum, id eſt, quod iam perijt. Horatius in Odis:

Vt redeant in aurum tempora priſcum. Et alio loco: Quid ſi priſca redit Venus, id eſt, quæ ante tempora fuit. Senex de eis dicitur de quibus iuuenis, hoc eſt de animantibus, nec de hominibus ſolum, ſed & de reliquis animalibus. Iuuenalis: Et uetus indulget ſenibus clementia porcis. Vergilius in tertio Georgicorum de equo dicit. Frigidus in Venerem ſenior. Meliores annos per metonymiam dixit, id eſt, commutationem nominis: non enim anni meliores ſunt, ſed uita quam intra annos uiuimus. Opinionis, id eſt famæ in hoc loco, diciturq; paſſiue uir magnæ opinionis, id eſt, de quo habetur mágna opinio. Aliquando pro ſententia animi accipitur; ſic dicimus opinionem Platonis. opinionem Democriti. Seneca in conſolatione ad Martiam: Præſumpta opinio de non timendis terribilis. Detrahere, auferre uel remouere. Quod autem detrahere pro infamare dicitur, figuratè dicitur, quia detrahit quis alienæ laudi. Iniuriam temporum, id eſt obliuionem, nam diuturnitate temporum omnibus rebus euenit obliuio. Memoria quandoque ponitur ut hic pro ea parte animi, quæ res perceptas continet: quandoque pro ætate, quæ in uniuſcuiuſque memoriam poteſt uenire. Cicero in tertio de Officijs: Cratippo huius memoriæ principi philoſophorum. Floruiſſe, per tranſlationem pro uiguiſſe ponitur. Vſum quandoq; pro conſuetudine accipimus. Ouidius in primo de Arte: Vſus opus mouet hoc. Vati parete perito. Quandoq; pro commoda facultate adminiſtrandarum rerum. Horatius: Pauper enim non eſt cui rerum ſuppetit uſus, id eſt, adminiſtratio. quandoq; pro utilitate. Vergilius in Buc. Quin tu aliquid ſaltem potius quorum indiget uſu.

Milia.] Mille quandoque numerale eſt cardinale, ſic dicit Ouidius: Mille modi reſtant. eſtq; pluralis numeri, omnis generis. quandoque eſt collectiuum, tunc eſt ſingularis numeri, neutri generis, additurq; ei genitiuus pluralis. Horatius: Mille ouium paſcit. dicimusq; eo modo, unum mille, duo millia, quatuor millia. Præceptorem dicimus præcipue magiſtrum artis alicuius quæ opere continetur reliquarum artium, quæ ſolum cognitione continentur. Inſtitutores uel doctores rectius dixerimus. Præſtare, quandoque ſignificat antecellere, Salluſtius in Catilinam. Omnis homines qui præſtare ſeſe ſtudent cæteris animantibus. Quandoque ſignificat præbere. Iuuenalis: Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas. Martialis: Vt præſtem Pyladen aliquis mihi præſtet Oreſtem. quandoque ſignificat facere quod dixeris, ut hic. Et in libro de Clementia: Non præſtas fidem.

Depoſui.] Deponere nonnunquam demittere, deorſum ponere. Vergilius in duodecimo Aeneid. Ille ut depoſiti proferret fata parentis. Aliquando alicuius fidei pecuniam aut ſimile committere, unde & in iure ciuili actio ex depoſito dicitur. Modo, quandoq; ſignificat id quod tantũ, uel ſolũ. Verg. 4. Aeneid. Tu modò poſce deos ueniã.

Quandoq;

Quandoq; non ſicut uulgus exponit idem quod iam ſignificat, ſed quod paulò antehac. Lucanus in 4. Qui modò in abſentem uultu dextraq; furebas. Commiſi.] Committere quandoq; ſignificat alteri tradere, ſic hoc loco accipitur. Terent. in And. Nec ſatis dignam cui committas primo partu mulierem. Quandoq; ſignificat facere. Cicero Fabio Gallo: Non committam ut ipſe tibi inſanire uidear. quandoq; ſignificat quaſi coniungere, Sic Sueton in uita C. Caligulæ, Senecam commiſſiones meras ſcribere, id eſt, ut ſic dicatur, ſolas coniuturas, & quaſi collectionem facere rerum male cohærentium. Vſque, præpoſitionem Donatus dixit eſſe, mihi magis uidetur eſſe aduerbiũ, nam nunquam iungitur uerbo cum caſu, niſi addatur ei præpoſitio ad, aut alia aliqua. Vergilius in Bucolicis:

Vſque ad aquam & ueteris confracta cacumina fagi. Videtur autem mihi ſicut à quis quiſquam & quiſque, ſic ab ubi uſquam & nuſquam & uſque dictum eſſe, unde & quandoq; pro ſemper poſitum inuenitur.

Illud neceſſe eſt impetrem.] Non dixit ut impetrem, ſicut paulò poſt: Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem, non addidit, ut errem. Mos eſt polite loquentium ſic dicere, neceſſe eſt faciam, neceſſe eſt dicam, non ut faciam, ut dicam. Paſſim, dicitur quaſi temerè ex paſſu in paſſum obuenit. Controuerſiarum.] Controuerſiæ dicuntur cauſæ quas Declamatores dicebant declamando, ſanè de quocunq; per diſceptationem quæritur, controuerſia dicitur, & res controuerſia uocatur ea de qua ambigitur. Illud autem monendum non eſſet, penultimam eius nominis corripi, niſi uſus indoctorum hoc ſicut pleraq; corrumperet, nam philoſophia, theologia, geometria, deberent habere accentum in antepenultima ad rationem latine eloquentium, tamen quia græca ſunt, & græco more penultimam acuunt, utcunq; excuſatius uidentur proferri penultima acuta. Præſtò eſt.] Credo hæc uerba Præſto & Cedo, quemadmodum & amabo, longo uſu loquendi à ſignificatione uerborum ad aliarum partium orationis uim eſſe detorta, ut quum diceretur, adeſto, reſponderet alter, præſtò adſum, id eſt, facio quod uis, adſum. Inde tandem uſu eò deductum, ut intelligeretur præſto pro eo quod eſt promptum aut paratum. Sic & cum diceret quis, dicam tibi hoc, reſpondebat alter, cedo id eſt, permitto dic: & ibo per fundum tuum, dicebat alter, cedo ito, id eſt, permitto ut eas. quod & Terent. ſignificaſſe uidetur in Heauton. dicens: Dumq; ſermones cedimus. Inde poſtea conſuetudo tenuit ut diceretur, cedo manum, cedo cantarum. Obſeruantia, id eſt circum mentem uelut circumeuntia.

Occupare, quandoq; ſignificat opere aliquo negotioſum facere. Horatius in Poëtica: Occupet extremum ſcabies. Quandoque præuenire, uel quod latine maxime in eam ſignificationem dici uideo, præuerti, ſic hic ponitur. & Plinius in epiſt. In ciuitate in qua omnia ab occupantibus aguntur, id eſt præuertentibus.

Seriam.] Serium dictum puto quaſi ſine riſu: dicimus rem ſeriam & hominem ſerium, nam ſerioſus apud emendate loquentes non inuenitur. Fruſtra quaſi fruſtra dicitur, quia quod fruſtra fit fraudat deſiderium eius qui id facit, ſic & pro defraudo defrudo inuenitur apud Plautum, ſicut pro claudo cludo. Precario dicitur fieri quod ob preces fit, unde apud Iuriſcõſultos dicitur quod ui, clam, uel precario. Facitis aũt iuuenes mei] Facit deinde Seneca attentos auditores, quia dicit rem eſſe neceſſariam & utilem, ut cognoſcantur ingenia priorum, cuius tres reddit cauſas: Prima cauſa eſt, quia multum proficitur ad eloquentiam, reſpiciendo ingenia, & exempla multorum, quod maxime fiet ſi multi clari, qui interierunt, rurſus per Senecam uelut reuocentur ad uitam, & ea quæ optime ab illis dicta ſunt, rurſus in lucem proferantur. Poſt ibi: Deinde ut poſſitis æſtimare, dicit ſecundam cauſam quare utile ſit ut mandetur literis eloquentia eorum qui mortui ſunt, ut ex illorum comparatione poſſit intelligi quantum ſtudia decreſcant quotidie, & quantum iuuentus illius ſeculi declinauerit, & minor ſit in dicendo quàm fuerint priores illi, hinc ſumpta occaſione Seneca acerrime inuehitur in deſidiam, & inertiam iuuentutis ſeculi ſui, ut dimiſſa omni honeſtorum ſtudiorum cura, ad luxuriam ſe & turpes uoluptates conuerterit. Deinde tertiam cauſam ponit ibi. Ipſis quoque multum præſtaturus uideor, quoniam multum pertineat ad memoriam eorum extendendam, qui magni in dicendo fuerunt, ne in obliuionem ueniant, ut egregie dicta ab illis literis mandentur. Nam dicit, aut nihil eos ſcriptum ferè poſt ſe reliquiſſe, aut falſo inſcripta ſub illorum nomine proferri, additq; facile iſtud ſibi eſſe ut omnes priores in dicendo claros colligat, quia omnes quicunque fuerunt declamatores egregij nominis audiuerit, præter Ciceronem, ſimul cum his originem declamandi & prima initia exponit. Sequitur: In alijs autem. Neceſſariam.] Neceſſarium dicitur aliquando id ſine quo res eſſe non poteſt. Aliquando dicimus neceſſarium noſtrum hominem, quem uel cognatio uel uſus rerum nobis aliquo maiore uinculo alligauit.

Exemplis, hoc eſt eloquentia, quam imitemini in exemplum. Præcipuus dictus eſt qui præcipit, id eſt præcedit, uel præſtat in aliqua re. Autori.] Autorem uocat eum cuius ſunt primæ partes in re aliqua quem caput rei & indocti principalem uocant. Quotidie, dicitur ſicut quotannis, quod omnibus annis ſignificat, ſic quotidie quaſi quot diebus dictum, interpoſitumq; eſt i ut fieret mollior pronunciatio uerbi, hinc eſt facile uidere per q, & non per c ſcribendum eſſe. Pronitate.] Pronus dicitur proprie antrorſum in terram inclinatus. Ouidius in primo Metamorph. Pronaq; quum ſpectent animalia cætera terram. Os homini ſublime dedit. Inde figurate dictum eſt pronum, quod quaſi inclinatum in decliue fluit, quod promptum uel paratum eſt. Inſolenti pro ſuperba poſuit hic, ſic & uulgò accipitur. Proprie dicitur quod præter ſolitum eſt, Terentius in Andria. Quid tu hic inſolens. Circa Ciceronem, id eſt circa Ciceronis tempora. Fuerunt enim tunc multi in dicendo clari, ut Hortenſius, Caluus, cui multi palmam eloquentiæ latinæ dederunt, Pollio, Meſſala, & multi præterea. Luxuria non proprie ſignificat id quod nos hodie per eam accipimus, hoc eſt impudicitiam, ſed magis omnem affluentiam & ſuperfluam laſciuiam & delitias uitæ. Sic Ouidius in epiſtolis: Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus. id eſt laſciuit, cuius contrarium eſt frugalitas. Siue quum præmium honeſtiſſimæ &c.] Vult innuere præcipuam

cauſam quamobrē perierit eloquentia, quam Fabius Quintilianus ponit in libro de Cauſis corruptæ eloquētiæ, nam quamdiu populus Romanus in libertate fuit, ut quiſq; eloquentiſſimus erat, ita plurimum potuit in ciuitate. Poſtquā uerò Iulius Cæſar armis oppreſſit remp. & omnia unius uoluntate gerebantur, tunc potentia & dignitas & honores quæ antea à populo propter eloquentiam dabantur, in ſolius Cæſaris poteſtate erant. Ergo dicit: Poſtquam cecidit præmium honeſtiſſimæ rei, hoc eſt, quando iſta amplius pro eloquentia ſperari non potuerunt, etiam tunc neglecta et prætermiſſa eſt coli eloquentia. Siue fato quodā, &c. Simile eſt ei quod Salluſtius dicit in Catilina: Omnia orta occidunt, & aucta ſic ſeneſcunt. Sic & Lucanus in primo: Summiſq; negatum ſtare. Vnde & Hippocrates dixit in Aphoriſmis, quod apud Græcos in prouerbium uerſum eſt: Bonæ ad ſummum habitudines ſunt fallaces uel periculoſæ. Languor, id eſt ſegnities, uel torpor, uel mollities. Languidum enim dicitur quod ſe demittit, qualia ſunt membra, uel collum dormientis hominis uel mortui. Pſallendi.] Pſallo græcum eſt, ſed à Latinis perinde ac ſi ſuum eſſet acceptum. Hoc autem intereſt inter cantare & pſallere. Cantare enim proprie uoce modulari ſignificat: Pſallere uerò per muſica inſtrumenta. Sic Gellius in decimonono noctium Att. dicit: Pueros habebat qui uel uoce canerent, uel pſallerent lyra. Quanquam Cornelius Tacitus uitans græcum uerbum, dixit ſeruum canere per tibias doctum. Saltandi.] Saltare latine dicitur quod hodie barbare corizare dicimus, unde & exultare uenit, hoc eſt uehementer ſaltare, quod uulgus pro gaudere ponit, quod ſi fiat per tranſſumptionem dicendum eſt, quoniam ſoleant homines nonnunquam præ gaudio ſaltare. Et obiter aliud uerbum explicemus, quod exultandi uerbo in ſacris literis ſæpe iungitur, iubilare, quod quid ſit non omnes intelligunt. Eſt autem iubilum ſonus inconditus paſtorum, aut aliorum hominum plaudentium, aut gaudium clamore teſtantium, unde dixit Calphurnius in Bucolicis: Et læti uenient ad iubila tauri. Dictum eſt hoc nomen ab interiectione iu, ſic enim ſolent gaudentes clamare, iu iu iu triumphe, aut Bacche. Inde dictum eſt iubilare. Capillum frangere.] Sic ad noſtram uſque memoriam ſolitus eſt crinis calido ferro criſpari, quod ferrum latine calamiſtrum dicitur. Specimen, media breui pronunciatur, ſignificat oſtenſionem aut exhibitionem aſpectus, quaſi hoc eſt quò ſe ſpectari cupiunt. Vergilius in duodecimo: Solis aui ſpecimen. Dicitur à ſpecio uerbo antiquo. Aequaliū.] Aequalis dicitur quem hodie ſocium uocamus uulgò, quia æqualem habeat ætatem. Quod nati ſunt, inuiti manent.] Vult dicere, quia mollitiem & delitias & temeritatem mulierum affectant, inuiti manent quod nati ſunt, id eſt uiri, & ſi fieri poſſet in fœminas cuperent ſe uertere. Magni Catonis.] Duo ſunt Catones clari apud literatos nominis, quorum alterū maiorem uocant, quoniam alterius proauus fuit. Hic & alio nomine Cenſor uocatur, quoniam cenſuram geſſerat: Alter Vticenſis uocatur, quia in bello ciuili, quod inter Iulium Cæſarem & M. Pompeium geſtum eſt, quum Vticæ, quod oppidū eſt Africæ, eſſet, audiens uictas Pompeij partes in Africa eſſe, ſeipſum occidit. Nam quem pueri in ſcholis Catonem uocant, eius libelli quis fuerit autor parum conſtat. Eſt enim uериſimile Catonem uocatum eſſe eum librum, quoniam acrem & ſeueram morum cenſuram peragat, ad imitationem Catonis maioris, quem ſatis certum eſt rigidum & acerbum fuiſſe cenſorem. Hic ipſe eſt de quo hoc in loco Seneca loquitur. Oraculum quid ſit Seneca apte & explicate definiuit, quod quo planius intelligatur, ſciendum eſt ueteres Gentiles in templis ſuis habuiſſe loca quæ ἄδυτα græce, id eſt inacceſſibilia uocabant: in quæ quum homo intraſſet, quibuſdam quidem locis uir is erat, quibuſdam mulier, qui intrauerant protinus non aliter quàm qui apud nos obſeſſi dicuntur, apprehendebantur, & urgente dæmone in furorem uertebantur, & ad omnia quæcunq; quærebant hi qui ad conſulendum Deum (ut illi dicebant) uenerant, reſpondebant. Interrogabant autem de pace, de bello, de remedijs peſtilentiæ, famis, morborum, & de alijs rebus, prout cuiq; publice aut priuatim opus erat, tum reſponſa ea quæ reddebantur interrogantibus, oracula uocabantur, quoniam Deus id eſt dæmon, quem conſulebant oratione, id eſt uoce hominis qui intraſſet adytum, enunciabat quid eſſet faciendū conſulentibus. Antiſtitem.] Antiſtes uſitate pro antiſtite ſacrorum, id eſt ſacerdote accipitur, ſicut hic etiam Seneca accipit, diciturq; ab anteſtando, id eſt præſtando uel præcellendo, itaq; ex proprietate ſignificationis ſuæ etiam pro quolibet accipi poteſt qui alicui rei præeſt. Quintilianus in Mathematico: Sicut conſtat apud ſacræ artis antiſtites, id eſt profeſſores uel doctores dixit. Dedicabo.] Nota hic interpretationē huius uerbi dedico contra cōmunem noſtrū morem. Vulgò enim dicūt grammatici indocti, dedicare quaſi Deo dicare, quum proprie dicatur dedicare, quaſi ab alijs uni dicare. Cōmentarij dicuntur libri, in quibus celeriter ea quæ cōmenti ſumus, id eſt quæ excogitamus, congerimus uel colligimus. Magni nominis, id eſt inſignis famæ. Bellorum ciuilium, quæ geſta ſunt inter Auguſtū Cæſarem & M. Antonium aduerſus interfectores Iulij Cæſaris. Coloniam.] Colonia proprie dicitur oppidū uel bello uictū, uel alijs caſibus exhauſtū, in quod uel milites uel ciues alterius oppidi ad colendum & habitandū mittuntur, unde & colonia Agrippinenſis dicitur, quam hodie uulgò Coloniam uocamus, ab Agrippina Neronis matre illic nata. Et colonia Traiana ea quam Santones hodie uocamus, quoniā ibi Traianus accepit nuntium quod factus eſſet Imperator. Et hic coloniam ſuam uocat Cordubam, in qua natus fuit.

Atriolo, ab atrio dicitur. Eſt autem atriū id quod ante ædes eſt poſtquam primū hoſtium intrauimus, quod ſub diuo eſt, & non tectum aut clauſum ædificijs. Prætextatos.] Prætextati dicebantur nobiles adoleſcentes qui nondum uirilem togam ſumpſerant. Erat enim prætexta genus tunicæ, qua ſoli nobiles utebantur, ita dicta quia genere quodam texturæ extrinſecus ornata eſſet. De alio dici, &c. Hoc de Demoſthene græco oratore dici ſolet, qui à Luciano dicitur eloquentiam quum ante ſe uelut mortua & machinis propulſa eſſet, uiuam & ſuis uiribus mobilem reddidiſſe. Declamabat autem Cicero, &c. Vult dicere Ciceronem non eſſe uſum ad declamandum tali genere thematum, qualia nunc in ſcholis finguntur, qualia ſunt quæ paulò poſt Seneca ponet. Theſes.] Theſis dicitur

apudnos

apud nos poſitio, Cicero propoſitum uel conſultationem uocauit, eſt genus quæſtionis commune ſine circumſcriptione perſonarum, locorum & temporum, ut: An colenda ſit amicitia, an ducenda uxor. Alia eſt quæ uocatur hypotheſis, id eſt ſuppoſitio, quam Cic. in libro Partitionum controuerſiam uel cauſam uocat, quæ habet in quæſtione certas perſonas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum, ut: An Ciceroni iungenda ſit amicitia cum Cæſare: an Cato tempore belli ciuilis recte duxerit Martiam uxorem. Caluum.] C. Caluus inſigni facundia fuit ætate Ciceronis, qui nonnullos adeò deditos ſibi habuit, ut omnibus eum oratoribus præferrent. Incunabulis.] Cunæ ſunt lectuli puerorũ in quibus agitantur, unde incunabula dicitur prima illa ætas quam pueri in cunis peragunt, hinc per translationem pro primis initijs ponitur. In alijs autem.] Hic iam uelut proprium huius primi libri procœmium ponit Seneca, & uitam ſtudiaq; & genus dicendi Portij Latronis commemorat, hoc enim ſatis apparet feciſſe Senecam in omnibus horum librorum præfationibus, ut cuius autoris declamationes eſſet in quoq; libro explicaturus, eum autorem inſigni aliqua commemoratione illuſtraret. Sed quoniam hi libri fragmentati & tantum concerpti in manus noſtras peruenerunt, ſicut reliqui librorum & declamationum partes, ita præfationes etiam librorũ magna ex parte perierunt. Ergo hic ut dicimus. Portium Latronem qualis in ſtudijs fuerit explicat, & primum quo impetu erga ſtudia fuerit, qualis uox, quæ firmitas corporis, poſtea quàm inſignis memoria, poſtremo genus dicendi illius & quo modo ſe exercuerit, exponit. In alijs, ſcilicet autoribus declamationum, quos ponam. Beneficium proprie dicitur quod gratis & nulla accipientis obligatione datur. Latronis.] Latro hic eſt proprium nomen, quando autem appellatiuum eſt, ſignificabat apud ueteres eum qui mercede militabat, quem hodie ſtipendiarium uulgus uocat, autor eſt Feſt. Pompeius. Deinde apud poſteriores eum ſignificat qui uias obſidet, & uiatores ſpoliat, nam qui occidit homines, graſſator dicitur. Iuuenalis: Interdũ & ferro graſſator agit rem. Retractare hoc loco Seneca pro eo quod eſt rurſus tractare ponit uel repetere. Aliter Vergilius in duodecimo: Nihil eſt quod dicta retractent ignaui Aeneadæ. id eſt reuocent, uel inficientur. Sic Auguſtinus inſcripſit libum Retractationum, eum in quo emendauit ea quæ ſibi uiſus eſt minus exacte dixiſſe. Indulſit.] Indulgere ſignificat non ueniam dare quemadmodum nos uulgò dicimus, & Nonius Marcel. inter reliquas eius uerbi ſignificationes ponit, ſed idem eſt quod obſequi, uel benignum præbere, ſic hoc loco dicit: Nemo plus indulſit, id eſt. Nemo ingenium ſuum benignius tractauit. Luſus.] Inter luſum & iocum hoc intereſt, quod luſus magis dicuntur illi, qui opere aut corporis exercitio fiũt, ut eſt curſus, ſaltatio, alea, pila: iocus magis in uerbis eſt. Solertia à ſolon, quod teſte Pompeio totũ uetere lingua ſignificabat, & Arte dicitur quaſi tota ars, aut totus artifex, ſic & ſolennis, quaſi totius anni feſtus dies, & ſolicitus quaſi totus citus, id eſt agitatus. Prouocabat.] Prouocare apud ueteres id ſignificabat quod hodie in iudicijs appellare uocamus, unde dicebat cui Senatus cognitio diſplicebat, prouoco ad populũ, id eſt populũ iudicem inuoco. quãdoq; ſignificat ad certamen uocare. Iuuenal. Patritios omnes opibus quũ prouocet unus. Vix dicitur fieri quod ſi quidẽ, ſed parũ abeſt ut non fiat. Propriè aũt dicitur fieri, quod non fit, ſed parũ abeſt quin fiat. Suetonius tamẽ in uita Neronis dixit: Vt uix reductus ſit, pro eo quod eſt, propè reductus ſit. Triſtitia, id eſt aſperitas uel moleſtia. Pertinacis.] Pertinacẽ Varro in libris de Lingua latina dici uult à pertendendo, quum id Plautus rectius uideatur oſtendere à pertinendo, id eſt iugiter tenendo dictũ eſſe, ſic enim apud eum in Captiuis duobus interrogatur: Quid tu ais, tenax ne pater eſt eius? Reſpondeturq;, imò ædepol pertinax Feriarum.] Feriæ dicuntur feſti dies, & deinde omnes quibus à publicis actionibus iudiciorum aut aliarum huiuſmodi rerum ceſſatur, dictæ ut arbitror à feriendo, quoniam tunc uictimæ ſolitæ ſint feriri, id eſt cædi. Dies autem quibus laborare licet, profeſti dicuntur, id eſt, procul à feſtis. Nouato.] Nouari dicitur ager quando dimiſſus uno anno requietus, deinde feritur, unde & noualia hi agri uocantur. Vergilius in Bucolicis: Impius hæc tã culta noualia miles habebit. Hinc dixit Seneca nouatum robur poſt ocium ac quietem à ſtudijs reparatum & confirmatũ. Diſpenſare, id eſt per partes diuidere. Aſsidua.] Aſsiduus ab aſsidendo dictus eſt. Contentione, impetu, conatu, inſtantia. Corpus.] Proſequitur de uoce Latronis & firmitate corporis, quale id fuerit. Solidum à ſolo dictum eſt, quia firmum eſt, ut ſolũ, id eſt extrema terræ cutis inſiſtimus. Vnde & ſolea dicta uidetur, quod ea ſolum attingimus. Duratum.] Durare quandoq; actiuum uerbum eſt, ut hic. Sic Lucanus: Nam certa damna Durata iam mente malis firmaq; tulerunt. Quando neutrale eſt, ſignificat perſiſtere. Vergilius in primo Aeneid. Durate, & uoſmet rebus ſeruate ſecundis. Lucubrationibus.] Lucubrare dicitur ad lumen ſtudere. Quintil. in decimo inſtit. Quibus fuligo lucubrationum bibenda. Negligentia.] Negligere non dicitur ut uulgò intelligimus pro obliuiſci, ſed eſt contrarium eius quod eſt diligere, ſignificatq; uel contemnere uel paruifacere. Laterum.] Latus & latera pro corpore ſæpe, præſertim pro ſuperiore parte eius accipiuntur, id eſt pectore & uentre, quanquam proprie ſignificent id quod omnes intelligunt, firmitatemq; præcipue tribuimus eis & debilitatem, propterea quod ea maxime ex lateribus percipiuntur. Hiſpanæ conſuetudinis morem.] Hiſpanus homo dicitur, res Hiſpanienſis: homo germanus, res germanica: homo teuto: res teutonica, ſic Martialis dixit: Ne librum ad urbem non Hiſpanum, ſed Hiſpanienſem mittamus, id eſt librum qui ſit factus in Hiſpania, ſed non uideatur habere ingenium Hiſpani. Confunduntur tamen hæc ſæpe apud autores, præſertim poëtas, itaque hic etiam Seneca dixit: Hiſpanæ conſuetudinis, non Hiſpanienſis. Non ſudorem olei.] Ita erat mos ueterum ungi oleo, aut in ſole, aut ad ignem. Ablutione, id eſt balneo. Digeri, id eſt per membra diſpergi. Nam quod in ſtomacho fit, id proprie non digeri, ſed concoqui dicitur. Et colorem mutauerat, id eſt, decolor factus eſt & pallidus. Memoria & natur.] Hic laudat inſignẽ Latronis memoriã, quæ eſt præcipuũ inſtrumentũ oratoris. Eſt aũt memoria aut naturaliter bona, aut ſi minus

bona eſt,

bona eſt, arte adiuuatur. Eſt autem ars ea à multis tradita, Cicerone, Quintiliano, & à pleriſque item noſtri ſeculi ſcriptoribus, & eſt res ſanè maioris exercitij aut laboris ad faciendum quàm ingenij ad percipiendum. Latroni certe in primis egregiam fuiſſe memoriam facile eſt uidere ex his quæ de eo Seneca commemorat. Felix.] Felicem crediderim à ſœtura dictum, cui plurima ſœtura proueniat Ediſcendi.] Ediſcere eſt ex ſcripto memoriæ mandare. Lente hic dixit pro tractim uel paulatim. Lentum autem dicitur proprie quod flexibile. Verg. in Bucolicis: Lenta ſalix quantũ pallenti cedit oliuæ. Anxie, id eſt ſolicite, ab angendo dicitur, unde omnis grauior cura anxietas animi dicitur. Impetu, id eſt ui, ab impetendo, inuenitur'q; apud poëtas impete in ablatiuo, ut apud Ouidiũ: Impete nunc uaſto. ſicut & rite pro ritu. Stylus à ςύλος græco dicitur, id eſt columna. Sed ars ſumma etc.]

Duas ponit uirtutes perfectæ memoriæ fuiſſe in Latrone, quarum prior eſt, celeriter percipere quod diſcendum eſt: altera uerò ea quæ percepta ſunt fideliter continere. Codices.] Codex liber à uetere conſuetudine dicitur, ſolebãt enim priſci in tabulis ſcribere, quas caudices uocabãt, deinde mutato ſono literarum, codices, ſicut et plaudo plodo, & cautes cotes dixerunt. Aiebat.] Aio proprie ſignificat affirmo. Sic Terent. in Eunucho: Ait aio, negat nego.

Hiſtoriarum.] Hiſtoria à græco hiſtoreo, quod eſt narro uel recenſeo dicitur. Ducem, id eſt aliquem clarum uirum, ut Miltiadem, Themiſtoclem, Alexandrum, Scipionem, Cæſarem, aut quemuis talium præſtantium uirorũ qui magnas res geßiſſet. Acta, id eſt res geſtas. In promptu erãt. Solet dici, hæc res eſt in promptu, id eſt, parata eſt ad manum, ut ſtatim promi, id eſt proferri poßit. Plus iuſto, id eſt plus quàm oporteat. Sic Ouid. Cur mihi plus æquo flaui placuere capilli. Virtutem.] Virtus à uiro quaſi uirilitas dicitur. Operoſa, difficili, laborioſa. Exiguum ab exigendo dictum eſt, id eſt contemnendo, quia modicum ſit & uile, & nullius precij. Quod Cyneas fecit.]

Ponit aliqua inſignia exempla egregiæ memoriæ. Cyneas iſte legatus fuit miſſus Romam à Pyrrho rege Epirotarũ, qui bellum cum Romanis geßit, uictusq; tandem redijt in Græciã, unde uenerat, & quum argos ciuitatem oppugnaret, iactu fragmenti lapidis molaris à muliere quadam Argiua occiſus eſt. Legatus uocatur quem hodie barbare loquentes ambaſiatorem dicunt. Plebem.] Plebs dicitur populi pars altera. Populus enim Romanus in patres, hoc eſt ſenatum & plebem diuidebatur. Patres enim dicti centum quos in conſiliũ publicum Romulus initio conditæ Romæ aſſumpſit, quiq; ab eis progeniti fuere Patritij uocabantur: at quorum progenitores ex his patribus non fuere, Plebeij dicebantur, quanquam in ſenatu eſſent. Aut quod ille fecit.] Huius Quintilianus etiam meminit quum de memoria tractat, quis tamen hic fuerit non explicat. Hortenſius.] Hic inſignis fuit orator Romæ, & diu palmam eloquentiæ tenuit, deinde æqualis eſt ei factus Cicero, demum proximus habitus eſt poſt Ciceronem. Auctione.] Auctio dicta eſt quidam mos uendendi res, quando expoſita re uenali traditur illi quiſquis pollicetur plurimum ſe uelle dare. Dicta autem eſt auctio quoniam ſemper ex ſequentis pollicitatione augetur. Argentarijs.] Argentarius dicitur ille quem hodie uel menſarium, uel bancarium uel trapezitam ut ueteres uocamus, uel quod communius eſt, campſorem. Suſpendam, per metaphoram, id eſt differam, protraham. Occaſio proprie dicitur commoditas temporis ad rem aliquam gerendam. Euelleretur, id eſt auferretur, ſcilicet mihi Senecæ. Illud unum non diſferam.] Nunc de genere dicendi Latronis dicit, oſtendit'q; deceptos in eo pleroſque qui crediderunt eum fortiter dicere, ſed parum ſubtiliter, nam & ſubtilitatem etiam in primis laudibus illius fuiſſe docet, ſed propter robur & impetum orationis non ita apparuiſſe eam. Argumentum autem ſubtilitatis hoc facit, quod priuſquam inciperet dicere, ſedens adhuc proponebat omnes quæſtiones controuerſiæ quam erat dicturus, ut appareret nihil latere cum de quo ambigi poſſet in controuerſia, & ut ea omnia quæ propoſuerat oratione exequeretur. Qua in re ſciendum eſt, unam controuerſiam ſæpe aut ferè ſemper potius in multas diuidi quæſtiones. Exempli gratia: Socrates iniuſte ad mortem condemnatus fuit Athenis, poſitusq; in carcere, permittitur ſibi ſi fugere uelit occulta è carcere fuga. Deliberat ergo Socrates an fugiat. Hæc primum uenit generalis quæſtio, an iuſte quiſquam poßit contra ſententiam iudicij ciuitatis facere, deinde an erumpere ex carcere, iam etiam ſi ad mortem condemnatus ſit, poſt hæc an ciui Athenienſi hoc liceat, an iam grandi ætate, an philoſopho, an uxorem & filios habenti, & reliquæ quæſtiones, quæ omnes ex perſona Socratis ducuntur, has omnes quæſtiones qui poteſt in qualibet controuerſia peruidere, & in dicendo exequi, certißimum præſtat ſine dubio ſubtilitatis documentum, has ergo quæſtiones quum antequam inciperet dicere Latro proponeret, & in dicendo ſeruaret, ne aberraret ab eis, certum eſt ei non defuiſſe ſubtilitatem. Sed dicit Seneca ſubtilitatem propter reliquas dicendi uirtutes abſconditam in eo fuiſſe, nec apparuiſſe tam notabiliter in eo. Differam.] Differre quandoque ſignificat differentiam habere, ut: differt homo ab equo dicimus. Quandoque ſignificat moram facere, ut Vergilius in ſexto: Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem. id eſt protracta. Aliquando ſignificat in diuerſum ferre, ut Terent. Differor miſera doloribus, id eſt, diſcerpor, diſtrahor. Fortiter, id eſt magnis & grauibus ſententijs & uehementibus. Parũ ſubtiliter, non aſtute, uel inſidioſe, uel circumſpecte, uel acute Sedens.] Quũ enim declamarent ſurgebant. Fiduciæ.] Fiducia in bonã partem dicitur: dicitur enim fiduciam habere, qui certa ſpe fretus confidit. Confidentia uerò in malam partem dicitur plerunque apud autores, qua quis contemnere confidit, quanquam confidere etiam in bonam partem dicatur. Vergilius in primo Aeneidos: Auſus & afflictis melius confidere rebus.

Actio, pronunciatio dicitur: pronunciatio autẽ magis ad uocem, actio uerò ad geſtum pertinet. Si quo, ſi quis, ſi quid, & ſimilia, enclitice legenda ſunt, ut accentus in ſi transferatur, quod hinc deprendere licet, quod ueteres ſi qua ſimilis dictio poſt ſi poneretur, c literam inſerebant, ut tanquam una dictio pronunciaretur, itaq; dicebant ſicubi, ſicunde, pro ſi ubi, ſi unde, & necubi itidem. Apparere dicitur ab ad & parere, id eſt obedire. Hinc miniſtri

magiſtratuum

magiſtratuum apparitores dicebantur, quoniam ſemper obediant & in conſpectu ſint. Hinc ergo figurate quicquid in conſpectu eſt apparere dicitur. Manifeſtum, certum, exploratum, credo dictum, quaſi quod manu feratur: ſicut infeſtum, qui in alium fertur. Et feſtum à ſacris ferendis dictum uidetur. Oratoriæ uirtutes.] Quæ multæ ſunt, copia, ſuauitas, lenitas, ornatus, magnificentia, grauitas & aliæ. Fundamentum.] Bene dixit fundamentum, nam primum eſt in omni controuerſia uidere quid in omnem partem poßit prodeſſe, quid obeſſe nobis, quod quum diligenter diſpexerimus, tunc illi ſubtilitati & acumini iudicij reliquæ uirtutes oratoriæ accommodantur. Superſtructis molibus, id eſt additis ornatibus & uirtutibus eloquentiæ. Obruebatur, id eſt abſcondebatur, ſic enim ſemper fit, ut quanquam fundamentum firmißima totius ædificij pars ſit, & cui reliqua omnia innitantur, tamen minime appareat. Et neſcio, &c.] Acutæ & uerißimæ ſunt hæ ſententiæ. Inſidiæ, ab inſidendo dictæ ſunt: quoniam qui inſidias parant, ſaltus aut loca ſylueſtra aut alioquin occulta inſideant. Effectu apparet, id eſt perſuadet, & peruincit animos auditorum. Et habitu, id eſt ſpecie uel aſpectu. Argumenta, Seneca hoc loco pro argumentationibus poſuit. Argumentum enim res eſt, uel, ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem. Argumentatio uerò, argumenti eſt per orationem explicatio. Sententias audire &c. Hoc fuit uitium quod poſterior ætas & ſæuiores eloquentiæ cenſores præcipue obiecerunt Senecæ, nimius ſcilicet amor ſententiarum, quibus & minutis ſæpe pondera rerum eleuabat, & crebris & condenſatis curſum orationis & impetum confringebat. Marullum.] Propriũ nomen rhetoris, quem apparet præceptorẽ Senecæ fuiſſe. Rhetorem.] Rhetor dicitur græce quod latine orator, qui cauſas in foro agit. Qui docet autem, græce Sophiſtes uocatur, quod nos poſſumus interpretari doctorem, apud Latinos uerò ferè obtinuit conſuetudo, ut rhetor qui docet, orator qui dicit, uocaretur. Aridum, non copioſum nec cultum, à ſimilitudine locorum aridorum dictum eſt. Vulgato genere, id eſt non uſitato more eloquendi, ſed nouo & peculiari. Neceſſe eſt me.] Sententia eſt, neceſſe eſt quum de re exili & tenui dicam, ut oratio mea exilis ſit & arida, recte, quia reſpõdit Latro exilitatẽ orationis ſuæ non ex rei uitio, ſed ingenij ſui cõditione prouenire. Quàm maxime, id eſt ſtatim & mox in præſentia illius temporis, ſicut enim pleriq; dicunt quum maxime, id eſt iam admodum. Solebat autem.] Dicit quomodo ſolitus ſit exercitari Latro, ut uno die ſcriberet nihil præter argumentationes, alio nihil præter ſententias, alio ſolum figuras. Deinde morem eius fuiſſe nunquam obliquare orationẽ ſchematibus, niſi id exigeret neceßitas. Epicheremata.] Epicherema Quintil. interpretatus eſt aggreßionẽ, eſtq; id quod alij ſyllogiſmum uocant, dictumq; eſt Epicherema hoc eſt aggreßio uel conatus, quia eo aggredimur, uel conamur rem demonſtrare. Enthymemata.] Enthymema ab ἐνθυμέομαι græco id eſt cogito dicitur, quaſi cogitatum, uel animo conceptum. Et hoc nomine aliud Ariſtot. ſignificat, aliud Cic. & Seneca, & qui circa eos fuerunt, aliud noſtræ ætatis dialectici. Ariſtot. enim definit enthymema eſſe ſyllogiſmũ ex ueriſimilibus & ſignis conſtantẽ, adeò nulla alia re differt enthymema à ſyllogiſmo, niſi quod certo genere materiæ conſtat. Cicero uoluit nomine enthymematis accipi genus argumentationis ex contrarijs ductæ, ut: Quem alienũ fidum inuenias, ſi tuis hoſtis fueris? Quid ſatis eſt, cui Roma parũ? Si hoſtis Catilina, cur tu ciuis? Noſtri dialectici uolũt enthymema eſſe ſyllogiſmũ imperfectũ, cui altera propoſitionũ hoc eſt maior aut minor deeſt, ut: Hũc ego ſi tantũ potui ſperare dolorẽ. Et perferre ſoror potero. Hic aũt enthymema accipiendũ eſt pro eo quod ſecũdo loco dixi, hoc eſt argumentatione ex cõtrarijs ducta.

Translatitias.] Dixit hic translatitias ſententias, quia cõmode ad quẽuis uſum transferri poſſunt ut quæ nõ de certa una re dicuntur, ſed in cõmune, de inſtabilitate fortunæ, de luxuria, de auaritia, & ut paucis dicã, Sententia eſt, ut uult Ariſtot. cõmune aliquod pronunciatũ, quod ad partẽ aliquã morũ uitæq; pertinet: quiſquis ergo de ſimili re dicit, poteſt eas in orationẽ ſuam transferre. Itaq; ſi dicat Hector. Pulchrum eſt mihi pater laudari abs te laudato uiro, non eſt proprie id quod uocamus ſententiam: ſed ſi dicat detractis perſonis. Pulchrum eſt laudari à laudato uiro, iam dicitur ſententia. De ſeculo, id eſt quæ ad reprehenſionem ſeculi pertinent. Ferè enim à prima origine rerum priora ſecula laudata ſunt, præſentia reprehenſa. Supellectilem uocabat.] Per translationem nempe. Supellex enim eſt inſtrumentum omne domeſticum, quo ad quotidiana miniſteria utimur, ut ſunt menſa, lances, canthari, lintei, uideturq; nomen id à ſuper & lecto dictum, quoniam ueteres in lectis cœnabant, unde omne inſtrumentum quo cœna explicatur, & inſtruuntur lecti, ſupellectilem dictam eſſe uidetur. Schemata.] Schema græcum eſt, interpretatur figura uel habitus, oratores figuram dicunt, ſuntq; nonnunquam dicta ſchemata omnes figuræ quibus ornatur oratio, ſiue eæ ſint in ſingulis uerbis, ſiue in collocatione uerborum, ſiue in ſententijs. Hic autem capit ſchema pro figura ſententiæ, qua uelut obliquatur oratio, ut quod recte uel non ſatis decore uel non ſatis utiliter dici poteſt, id circuitu quodam dicatur. Vnde & controuerſias quaſdam figuratas dicunt autores, in quibus euenit ſæpe ut quum per unius criminis defenſionẽ in alterius ſuſpicionem cadendũ ſit, quod ne fiat uel rem pro re, uel perſonã pro perſona, uel rem pro perſona, uel perſonam pro re ſubijciunt. Itaq; Cicero pro Ligario quũ Tubero obijceret Ligario contra Cæſarẽ eum fuiſſe, quum tamen ipſemet Tubero contra Cæſarẽ arma tuliſſet, & Cicero hoc ipſum obijceret Tuberoni, quod quidem ſi tãquam crimen obijciebat, neceſſe erat ut premeret eodem crimine Ligarium, quem defendebat: Si tanquam inuidioſum, neceſſe erat offendere aures Cæſaris, qui iam nihil aſperius in Tuberonem dictũ æquo animo laturus erat. Subſtituit ergo pro perſona Tuberonis perſonã ſuam, & dicit ſeipſum etiam contra Cæſarem fuiſſe, hocq; in ſummam laudem clementiæ Cæſaris conuertit, apud quem hoc audet tam liberè confiteri.

Abundauerit. Abundare, ſine aſpiratione ſcribendum eſt, dicitur à præpoſitione ab & undo, quaſi propter plenitudinem effluere. Schemata obſcura ea ſunt, per quæ quod aperte dictum aures offenderet, occultius dicitur, quale eſt apud Curtiũ, quũ interrogare uult Darius rex de uxore ſua, an intulerit ei uim Alexander, & propter ingentẽ

amorem

amorem fœminæ puderet eum tam obſcœnis de ea uerbis uti, dixit: Auſuſ ne eſt aliquid & dominus & iuuenis? Significãs in iuuene uoluntatẽ libidinis, in domino poteſtatẽ, quibus duabus rebus, uoluntate et poteſtate, omnia fiunt, ſignificauit quidẽ id ipſum quod apertius dicturus erat, ſed ab omni turpitudine uerborũ abſtinuit. Scio quàm odioſa, &c.] Hoc uult dicere, quum res expectatur odioſi ſunt longi apparatus, quibus differtur id quod expectatur. Erant enim Circenſes ludi equeſtres Romæ quibus equites decurrebant: antequàm cõmitterentur autem ludi, præcedebat pompa, hoc eſt præmiſsio equorum, qui in conſpectu populi traducebantur ocioſi, ut uiderentur à ſpectatoribus, & reliquus apparatus ludorum fortè oſtentabatur populo. Pompa à græco pempo, id eſt mitto dicitur, quia præmitti ſolet ante ludos aut triumphos, aut alia id genus. Dicere diem, id eſt polliceri certam diem qua dicturus erat. Sic Iuuenalis: Lætam fecit quum Statius urbem, Promiſitq; diem. dicebatur etiam dicere alicui diem ad Prætorem, aut ad populum, qui ad certam diem aliquem in ius aut ad populi cognitionem uocabat.

Declamatio prima primi libri, quæ eſt de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Thema. Duo fratres diſsidebant inter ſe, alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre uetante, adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hæreditate, locuples factus eſt. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum adoleſcens. Abdicatur, contradicitur.

Prima pars pro nepote.

Eò iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea ſola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipſe, inquit, ali me uetuit. Imitationem alienæ culpæ, innocentiã uocas. Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidine Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus? Ne circum plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non ſum hoſpes grauis. Vnum ſenem aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Iactatus inter duos patres, utriuſq; filius, ſemper tamen felicioris abdicatus, illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater limina aliena. Omnibus oſtendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogente. Quid ſi flere me uetes, cum uideo hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri in noſtra poteſtate. Quædam iura non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus † certiora ſunt.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Creſcere propoſuit ex mea inuidia homo, qui ſe melius iactare poteſt, quàm defendere. Iuſtus meus metus eſt, ne hæredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Etiam ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius, qui non tantum à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite quàm ualde eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrũ feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuerſiam.

Alfius Flauius prætextatus apud Ceſtium cõtrouerſias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero declamante lenocinium erat ingenij ætas.

RODOLPHI AGRICOLÆ IN PRIMAM *Senecæ declamationem commentariolum.*

LIBERI *parentes alant.] Hoc eſt thema huius primæ declamationis. Vocabantur autem themata in ſcholis declamationum ea quæ breuiter continebant controuerſiam quæ declamabatur, quæ poëtæ Comici & Tragici argumenta uocant operum ſuorum. Sunt autem themata aut ficta aut facta. Ficta ſunt quæ autor quiſq; aut declamator ſua uoluntate compoſuit, quale eſt hoc, et ferè omnia iſtius uoluminis. Facta ſunt quæ ab hiſtoricis, aut ab oratoribus, aut à poëtis ſumuntur. Ab hiſtoricis ſumuntur ut eſt apud Quintilianum thema declamationis quæ Cymon redemptus inſcribitur. Ab oratoribus, ut Polycrates qui accuſationem Socratis ſcripſit, & Ceſtius Pius qui orationi Ciceronis pro Milone & alijs nonnullis reſcripſit. À Poëtis ſumuntur, ut Ariſtides Sophiſta qui facit, ſumpto ab Homero themate, Vlyſſem ſuadere Achilli, ut redeat in gratiam cum Agamemnone & pro Græcis pugnet, cui Libanius ſophiſta, is qui præceptor Iuliani Apoſtatæ fuit, reſpondit. Sciendum præterea eſt fuiſſe omnibus declamationibus nomina ſua.*

mina ſua, quæ ferè inſcitia librariorũ aut corrupta aut deprauata ſunt. Itaq; hæc uocatur, Patruus abdicans adoptatam. Ponit in hoc themate legem primo, unde propè tota hæc controuerſia naſcitur, quæ lex eſt, Liberi, id eſt filij, parentes alant aut uinciantur, id eſt alligentur uel mittantur in carcerẽ. quod hinc uero ſequitur, factum eſt, unde hæc controuerſia oritur. Duo fratres diſsidebant, hoc eſt inimici erant inter ſe, alteri fratri ſcilicet, filius erat patruus, id eſt, frater cui non erat filius, in egeſtatem incidit, id eſt, inops aut pauper factus eſt, patre huius fratre qui filium habebat, uetante, id eſt prohibente, ne faceret adoleſcens, ſcilicet filius, illum hoc eſt patruum, aluit. Ob hoc ſcilicet factum, abdicatus ſcilicet filius, id eſt domo à patre expulſus, tacuit id eſt non contra dixit. Adoptatus ſcilicet hic abdicatus, id eſt in filiũ rurſus aſſumptus à patruo eſt, ſcilicet ſuo quem aluit. Patruus accepta hæreditate, ſcilicet per mortem alicuius propinquorum aut amicorum, locuples, id eſt diues factus eſt. Egere id eſt inops eſſe, cœpit, id eſt incepit, pater ſcilicet abdicati, uetante patruo, ſcilicet qui adoptauerat, aluit illũ, hoc eſt patrem, filius abdicatur, ſcilicet ob hoc, filius contradicit, id eſt in iudicio patruo abdicante reſpondet. Pendet autem tota hæc controuerſia ex lege quæ dicta eſt, ut liberi parentes alant, cuius legis ſcriptum hoc eſt. Verbum pro ſe filius aſſumit, quibus iubetur patrem alere. Contra patruus non uerbis legis, ſed menti & ſententiæ eius inſiſtit, mouetq; duplicem cõtrouerſiam. Primam definitionis, An nomine parentis ſit cenſendus qui abdicauit filium eum qui ab alio iam adoptatus ſit: quũ enim iam omnia iura parentis per abdicationem recuſauerit, & expulerit filium domo, & hæreditate accipienda excluſerit, & patriam in eo poteſtatem, quam apud Romanos pater in filiũ uitæ & necis habebat, depoſuerit, quæ omnia per adoptionem pater etiam adoptiuus acceperit, uidetur lex eum uoluiſſe nomine patris contineri. Deinde ut contineatur nomine patris, alia tamen naſcitur controuerſia, Vtrum lex indiſcrete ſe ad omnes patres ac filios extendat. Quid enim ſi pater ſit exul? quid ſi hoſtis patriæ? quid etiã ſi filius ſit puer? quid ſi debilis? quid ſi militare pro patria cogatur? quid ſi iubeatur in exilium ire? uidebitur certe lex eum noluiſſe aſtringere, quæ iubet ut filij parentes alant, Eo poteſt aliquid interuenire quod filium excuſet ut non cogatur alere parentem. Videndũ igitur an tantundem rationis habeat filius, qui ſit abdicatus à patre et ab alio adoptatus. Hoc itaq; genus controuerſiæ uocant Statum legitimum ex ſcripto & ſententia. Liberi quandoq; dicuntur qui ſerui non ſunt, quandoq; filij uocantur liberi, non tamen omnes nec omniũ, ſed eorum qui ipſi ſerui non ſunt: neq; enim qui ſeruus eſt recte filios ſuos, ſi præſertim & mater ancilla ſit, liberos uocauerit. Vult autem Gell. liberos pro filijs tantum plurali numero dici. Quintilianus tamen in Cæco in limine dicit: Liberi & parentis is eſt affectus. Fratres.] Fratrem dici uolunt quaſi ferè alterum. Alteri.] Inter alterum & ſecundum quid interſit quæſitum eſt. Secundus ſemper alterum ſignificat, eſt enim ſecundus ſemper alter à primo: ſed alter non utiq; ſecundus eſt, nam & primus alter à ſecundo eſt, itaq; dicimus primus & ſecundus: ſed unus & alter ut ſecundus non differentiam ſolum, ſed & ordinem ſignificet. Alter uerò ſolum differentiam, præterea quum dixit in Bucolicis Vergilius: Alter ab undecimo iam tum me cœperat annus. Intelligit duodecimum annum: quod ſi dicatur ſecundus ab undecimo, intelligitur tertius decimus, primus enim ab undecimo, eſt duodecimus. Egeſtatem.] Egeſtas & paupertas hoc differunt, quod egere ſignificat carere eo quo ſit opus: pauper dictus eſt quaſi paulum parans, hoc eſt qui parum habet, poteſt autem hic eſſe ut nihil ei quod neceſſarium ſit deſit. Itaq; Seneca in 7. epiſt. dixit: Quanta nobis uerborum paupertas, imò egeſtas ſit. Adoleſcens.] Feſtus Pomp. neſcio qua cauillatione per u uult ſcribi, ut aduleſcens dicatur, & græcam eius originem facit, quum certum ſit ex ſignificatione ab adoleſcere dici, & idcirco per o ſcribendũ eſſe. Abdicatus.] Abdicare dicebatur filium pater, quem quia male obediret aut turpius uiueret expellebat domo. Eſt autem aliud quàm exhæredare, quia exhæredatio non niſi poſt patris mortem locum habebat, quum apertis tabulis teſtamenti filius exhæres ſcriptus inueniebatur. Tacuit.] Inter tacere & ſilere intereſt quod inter ſpeciem & genus, quiſquis enim ſilet tacet, non quiſquis tacet, ſilet: tacere enim eſt non loqui, ſilere etiam ab omni ſono aut murmure aut ſtrepitu parcere, unde & uenti ſilere, & Vergilius noctem ſilentem dixit. Adoptatus.] Adoptare eſt alienum aliquem in ius & nomen filij ſibi aſſumere, quod in Italia hodie etiam uſitatum eſt, apud nos minus notum habetur. Hæreditate.] Hæres ab hærendo dictus uidetur, quoniam in eo domus & familia defuncti hæreat, hoc eſt innixa ſit. Locuples dictus eſt à plenis locis, quod propter copiam rerum omnes angulos domus ſuæ plenos habeat. Cœpit, non eſt præteritum à capio, ſed deficiens uerbum, ſicut odi, memini, cuius etiam infinitiuum Catonem dixiſſe cœpere Gellius eſt autor.

Eò iam perductus erat.] Hæc ſunt, ut ita dicatur, fragmenta decerpta ex his quæ pro parte filij in hac controuerſia dicta fuerunt, nec eſt ullus ordo aut continuus textus ſententiarum, ſed ſolum quicquid & undecunq; placuit decerptum eſt ab eo, qui hos libros declamationum, ut prædiximus, comminuit ad hunc modum & confregit. Hoc ergo quod dicit, Eò iam perductis &c. poteſt uideri pars narrationis fuiſſe. Dicit autem iſtud ideò ut oſtendat iniquitatem patrui, cuius tanta egeſtas fuit, ut ſolum ſperaret alimenta ex domo fratris ſui, qui illi inimicus erat, quum abdicaſſet etiam filium, qui alere patruum conſueuerat, tamen filius ſit ſe paſſus abdicari & adoptari à patruo paupere, ut poſſet illum alere, nunc tamen patruus immemor tanti beneficij abdicet eum qui in tanta neceſsitate illum aluit, quod iniqui hominis & digni inuidia uidetur eſſe. Habent autem omnia uerba quandã uim & efficaciam. Eò enim inquit, iam perductus, hoc eſt quaſi à neceſsitate compulſus, ut nõ ſolũ ſpem ſed omnẽ ſpem alimentorũ, quodq; maius ſit, ultimorum etiam, hoc eſt quæ ſolum à morte tueantur famem, in domo, & ea ſola poneret, in qua habebat abdicatum, à quo ſcilicet nihil poſſet ſperare, & inimicum à quo nihil ſperare deberet: quàm ergo fuit dura conditio iſtius?

Ipſe inquit ali &c.] Contradictio eſt patrui, quam ſumit filius ut diſſoluat: dicit enim patruus, quia pater tuus prohibuit ne tu me aleres, iure ne & eum alas uideor prohibere. Imitationem alienæ &c.] Diſſoluit contradi

ctionem dicens, non poſſe eum uideri idcirco iure facere, ſi imitetur alienam culpam, hoc eſt faciat quod alius facere non debuerit. Efficax ſine dubio & acris reſponſio, & breuiter cum magna ſignificantia collecta. Omnis inſtabilis &c.] Locus communis fuit dictus ad coërcendam ſuperbiam patrui ex felicitate ſua conceptam. Crepidine.] Crepido fragmentum rupis eſt à crepando dictum, ſolent enim in excauatis aut fractis rupibus circa itinera mendici ſedere. Marium.] Hic fuit C. Marius qui ſexies Conſul de Iugurtha prius, deinde de Teutonibus in Italia uictis triumphauit, poſtea diſſenſione ciuili fugiens ab urbe, & poſt uarios caſus in Africam ueniens, Carthagini iacens in crepidine mendicauit: rurſus collectis ſeruis & omni genere noxiorum aut cuiuſuis alterius conditionis hominum, redijt Romã, & uictor inimicorum crudeliſſime uictoriam exercens morbo uitam finiuit. Nec circum plura &c.] Concludit hunc locum præſenti rerum exemplo, quo nullum potuit efficatius. Quum enim is qui poſcebat alimenta diues fuiſſet, & poſceret alimenta ab eo quem à ſe abdicatum pauper adoptauerat, ſatis uidetur nulli fortunæ credendũ eſſe. Non ſum hoſpes grauis.] Vult dicere, non multos accipio hoſpitio aut inuito, quia aduoco unum ſenem, id eſt patrem, & placui tibi hoc uitio, id eſt hac uel benignitate uel liberalitate, quod iam per ironiam uocat uitium, quia id ſibi à patruo obijciebatur, eſtq; argumentum à pari ductum, quia enim gratum fuit tibi ut te in egeſtate tua aluerim, quum inimici tui filius, debes nunc id ipſum in patre meo æquo animo pati.

Periret totus.] Locus communis fuit ad comprimendam iram patrui, ex quo hæc ſententia ſumpta eſt. Iactatus inter duos.] Commiſeratio filij eſt Illud tamen deos &c.] Concluſio fuit huius loci ad inuidiam patrui dicta, quum enim pauperem aluerit, & quo melius id facere poſſet, paſſus ſit abdicari ſe ut ab eo adoptaretur, nunc à diuite expellatur. Deos teſtor.] Teſtari quandoq; ſignificat teſtes inuocare, ut Verg. in ſecundo Aeneidos:

Vos æterni ignes & non uiolabile ueſtrum Teſtor numen ait. Quandoq; teſtamentum condere, unde et inteſtatus dicitur qui teſtamentum non condidit. Inteſtabilis uerò in aliam ſententiam dicitur, quem teſtari, id eſt, teſtem ciere uel inuocare nemo poſſit propter improbitatem uitæ. Circumibo tecum pater.] Hoc de patre non adoptiuo, ſed uero dicit. Limina, id eſt, domos uel oſtia, per ſynecdochen pars pro toto poſita, eſtq; limen quod ad ingreſſum oſtiorum pro foribus ex lapide uel alia materia eleuatius quàm reliquum ſolum ponitur. Qui alimenta dedi, ſcilicet ut ſciant homines quàm crudeliter à patruo cui data ſunt expulſus ſum, & te qui negaſti ut nunc demum intelligatur iuſte te fuiſſe tam duo fratri iratum. Abdicari &c.] Hoc pertinet ad id quod prædiximus, Deſcriptio legis: quia lex iubet parentes ali, ergo quum id fecerit non poteſt abdicari. Quid ſi flere me &c.]

Hoc pertinet ad alteram controuerſiam qua mouetur quæſtio filio, An nomine parentis is qui abdicauit contineatur. Vult ergo dicere ut non contineatur eo nomine, tamen ſit ei adhuc erga eum affectus parentis, cui non poſſit imperare: & affectus ut non cõtineatur in ſcripto legis, cõtinetur intra ius naturæ in loco parẽtis, quod omni ſcripto potentius eſt. Calamitoſum à calamitate dictum eſt. Volunt autem calamitatem dici à calamis, quod ſit tempeſtas quæ calamis incidat, ut eſt grando, aut turbines, aut reliqua id genus mala quæ ſegetem euertunt aut deſtruunt. Poteſtate.] Poteſtas & potentia differunt. Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, ut eſt regnum, principatus, ducatus: Poteſtas ad uires noſtras. Inde dicimus, fac mihi poteſtatem dicendi. & filios dicimus in patria poteſtate eſſe, non potentia. Sic Hieronymus in præfatione ueteris teſtamenti: Cera mollis & ad fingendum facilis, etiam ſi plaſtæ manus ceſſent, poteſtate tamen totum eſt &c. Ideò traductores textuum Ariſtotelis omnes corrupte dixerunt potentiam & actum, quum debuiſſent dicere, poteſtatem & conſummationem, id eſt, perfectionem uel completionem. Creſcere propoſuit.] Hæc eſt pars abdicantis patrui. Quod ita dicit, Creſcere propoſuit &c. uidetur ad exordiũ pertinuiſſe, quo uoluerit patruus molliri inuidiam, quam illi filius adoptiuus ex ſpecie crudelitatis parare uoluit, ut ſit ſententia, quoniam filius beneficus fuerit in patruum, poſſe illum multa ſibi improperare atq; iactare, hoc eſt, grandia loqui potius quàm ſe defendere, hoc eſt, dicere quæ ad ius cauſæ pertinent.

Propoſuit.] Proponere propriè ſignificat quemadmodũ mercatores ſolent aliquid pro foribus aut feneſtris ad uendendum exponere, unde in lege Panes propoſitionis dicuntur. Quandoq; proponere ſignificat aliquid præmittere unde concluſio inferatur, ſic propoſitiones dicuntur apud dialecticos id quod hodie uulgò præmiſſas uocamus. Nam id quod uerum aut falſum ſignificat, quod Petrus Hiſpanus & reliqui propoſitionem uocant, id Boëtius enunciationem interpretatus eſt, Cicero melius pronunciatum uocauit, eſtq; ſimile ſi omne id propoſitionem uocemus, quale eſt ſi omne nomen ſubſtantiuum ſubiectum dicamus, quemadmodum ex omni pronunciato propoſitio fieri poteſt ſi in ſyllogiſmo ponatur, ſic ex omni nomine ſubſtantiuo poteſt fieri ſubiectum, non tamen dicitur ſubſtantiuum niſi ex relatione ad prædictum, hoc eſt, quum in pronunciato ponitur. Præterea proponere dicitur quemadmodum hic pro eo quod eſt in animo inſtituere. Sic Iuuenalis: Si te propoſiti nondum pudet.

Inuidia tam dicitur eius, ut ait Cicero, qui inuidet, quàm cui inuidetur. Vergilius in quarto Aeneidos paſſiue dixit: Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra Inuidia eſt. Actiue dixit Horatius in 1. epiſtola.

Inuidia uel amore uigil torquebere. Iuſtus meus metus &c.] Argumentationis pars eſt pertinens ad cauſam. Vult enim dicere, iure abdico hunc, quod ſi non faciam, metuendum eſt mihi ne ingratum, hoc eſt, hunc filium adoptiuum non obſequentem mihi ſcribam hæredem, & relinquam inimicum ſcilicet hæredem, hoc eſt, fratrem meum ad quem munere filij ſit hæreditas peruentura. Inimicum.] Inimicus & hoſtis differunt. Inimicus ſignificat omnem quem odimus qui amicus non eſt: Hoſtis hodie ſignificat eum cum quo bellum publice geritur. Veteres autem hoſtem peregrinum uocabant. Etiam ſi tu non odiſti eum qui fe. &c.] Mollis color uel figura eſt, qua pater uidetur abdicare filium, non in odium illius, ſed in odium fratris qui prius hunc ipſum abdicauerat.

Deſinit

Deſinit eſſe filius &c.] *Argumentationis collectio uel concluſio uidetur fuiſſe, contra eam partem filij quam diximus eſſe poſitam in definitione nominis patris uel parentis: oſtendit enim patrem naturalem non poſſe amplius ab hoc uocari patrem eum, à quo ſit abdicatus, hoc eſt, per quem amiſerit ius filij ne poßit eſſe hæres illius, præſertim quum ſit iam ab alio adoptatus, hoc eſt, alium acceperit patrem. Nec enim credibile eſt legem uoluiſſe ut filius duobus parentibus alendis aſtrictus eſſet.* *Audite quàm ual. &c.]* *Inuidia eſt contra fratrem inimicum, & habet duplicem emphaſim, id eſt, ſignificationem uel indicationem inuidiæ, per ſe enim miſerabilis perſona eſt, tam egena ut inimicum rogare cogatur, deinde inuidioſum eſt fratrem pro tam miſerabili rogandum eſſe.* *Quis es tu &c.]*

Patruus hoc dicit ex grauitate perſonæ ſuæ, quia iam per adoptionẽ pater erat. Videtur autem inter omnia humanæ neceßitudinis uincula nomen patris eſſe ſanctißimum. Ergo dicit, quis es tu ſcilicet iudex, qui audebis contradicere abdicationi meæ, & inter patrem, filium, ſententiam tuam interponere. Non enim mittimus ſcilicet nos patres, ad te arbitrum, id eſt, ad tuam cognitionem, odia noſtra, ſcilicet in filios iudices habebimus deos, quoniã illi ſoli ſunt ueneratione ſupra patris nomen, & ſoli poſſunt diſcernere quid recte aut ſecus inter patrem & filium geratur.

Extra controuerſiam.] *Id faciebat Seneca non ſolum in proœmijs librorum, ſed ubicunq; uiſum eſt, ut ſi quid dictum factúm ue eſſet, quod aliqua parte prodeſſe ad eloquentiam poſſet, id inſereret, quale eſt quod hic commemorat. Dicit enim Iunium Alfium Flauium prætextatum ſolitum declamare, ſemper erat autem aliquid extra declamationem, propter quod eius eloquentia placeret, præcipuum autem lenocinium, hoc eſt illectamentum uel prætextum quo puer declamans placeret erat ætas, quoniam in tenera ætate plus admirationis & beneuolentiæ mereretur facundia quæ ſupra annos eſſet.* *Prætextatus.]* *Prætextati dicebantur nobiles pueri. Romæ enim interior ueſtis qua utebantur, tunica dicebatur, eam ignobiles illaboratam & incultam habebant: nobiles uerò prætextam, id eſt, certo texturæ genere pictam & ornatam, unde prætexta dicta eſt, & prætextati qui ea utebantur, necdum togam uirilem aſſumpſerant. Ante togam ſub pædagogis erant, quorum cuſtodia & imperio cohercebantur. Poſt ſumptam togam ex ephebis dicebantur excedere, & deſinebant ſub imperio cuſtodum eſſe.* *Commendabat.]* *Commendare aliquando ſignificat aliquid curæ alicuius mandare. Vergilius in ſecundo Aeneid.* *Seq́; ſuosq́; tibi commendat Troia nepotes.* *Aliquando gratiam aut beneuolentiam parare. Sic Mart.* *Errat Qui commendandum ſe putat eſſe ſuis. hoc pacto hic accipitur.* *Lenocinium.]* *Leno, lena facit fœminino genere, ſicut leo leena, Laco lacæna. Dicitur autem leno qui quæſtum ex proſtitutis mulieribus facit, & conciliator eſt aut nuntius alienæ impudicitiæ. Vnde lenocinari dicitur, & lenocinium commendatio uel conciliatio propriè impudicæ conſuetudinis: uſus tamen obtinuit ut per translationem pro qualibet iucundiore gratia aut fauore accipiatur.*

Declamatio ſecunda de uirgine proſtituta.

SAcerdos caſta caſtis, puris pura ſit. Thema. Quædam uirgo à Piratis capta uenijt. Empta à lenone, & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem. Militem qui ad ſe uenerat, cum exorare non poſſet, eum luctantem, & uim inferre uolentẽ occidit. Accuſata, abſoluta, & reuerſa ad ſuos eſt. Petijt ſacerdotium, Contradicitur. *Rubrica*

Prima pars contra uirginem petentem ſacerdotium.

Sacerdos ueſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominem occidiſſet. Quid mihi ſacerdotem, cuius precaria eſt caſtitas? Id enim deerat, ut templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Fortuna, inquit, pati coëgit, & miſereri debent omnes mei, At nos miſerandas non facimus ſacerdotes. Nec eſt apud nos maximus honos ultimorum malorum ſolatium. Ita domi cuſtodita eſt, ut rapi poſſet. Ita chara fuit ſuis, ut rapta non redimeretur. Ita raptæ pepercere Piratæ ut lenoni uenderent. Sic emit leno, ut proſtitueret. Sic uenientes deprecata eſt, ut ferro opus eſſet. Mouet me reſpectus omnium uirginum, ſi in ciuitate nulla inueniri potuit, nec meretrice caſtior, nec homicida purior. Nulla eſt ſatis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix eſſet, audite quàm blanda ſit. Ponamus tres ſacerdotium petere. Vnam quæ rapta ſit, Alteram quę proſtiterit, Tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus negabo. *Declamatio*

Pars altera pro uirgine petente ſacerdotium.

Voluerunt Dij eſſe miraculo, in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent ſanè omnes tanquam ad proſtitutam ueniſſe, dum tanquam à ſacerdote diſceſſerint: quàm pudica ſit miles, oſtendit: quàm innocens, iudex: quàm felix, reditus. Inter tot pericula dij illæſam non ſeruaſſent, niſi eam ſibi ſeruaturi fuiſſent. Totus populus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quicquid ad uiolandam attulerat. Dicat pudicitiam ſuam Dijs quibus debet.

Extra controuerſiam.

Longe recedendum eſt ab omni obſcœnitate uerborum & ſenſuum. Quædam

ſatius eſt, uel cum cauſæ detrimento tacere, quàm inuerecunde dicere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN SECVNDAM
Senecæ declamationem commentariolum.

Sacerdos caſta &c.] Hæc declamatio controuerſiam habet poſitam in genere cauſæ legitimo ſcripti & ſententiæ. Quum enim lex dicat. Sacerdotem caſtis caſtam, & puris purum eſſe debere: quam is pro ſe ſumit, qui proſtitutam à ſacerdotio repellit, uidetur iſta neq; caſta eſſe, quia proſtituta fuit, neq; pura eſſe, quia homicida. Contrà qui defendit, dicit, non idcirco quia proſtituta ſit non eſſe caſtam, quod quidem in genere coniecturali poſitum eſt: neq; ut occiderit hominem uideri homicidam debere uocari tamen, ſed ita ſolum ſi contra ius occidiſſet, quod ad ſtatum definitiuum pertinet. Dicit ergo, Sacerdos caſta caſtis ſit. Sacerdos communis generis eſt, dictus à ſacris docendis. Sacerdos ergo, id eſt, fœmina quæ ſacris præeſt, ſit caſta caſtis, ſcilicet eis religionibus quas caſte coli oportet (Multi enim erant quibus nihil erat neceſſe, cuiuſmodi erant Venerea & Bacchanalia) & pura puris religionibus, quas non licebat fieri per eum qui non eſſet purus, id eſt, homicidio aut alio inſigni ſcelere contaminatus. Quædam uirgo à piratis, id eſt, prædonibus marinis capta uenijt, id eſt, uendita eſt, empta à lenone & proſtituta eſt, id eſt libidini hominum pro mercede expoſita, uenientes ad ſe, ſcilicet libidinis cauſa, exorabat ſtipem, id eſt, impetrabat ut in eleemoſynam ei gratis precium darent: militem qui ad ſe uenerat cum exorare non poſſet, ſcilicet quin ut ceperat explere libidinem, eum luctantem, ſcilicet ſecum & uim inferre uolentem occidit, accuſata ſcilicet ob cædem huius, abſoluta ſcilicet à iudicibus, reuerſa ad ſuos eſt, ſcilicet in patriam, petijt ſacerdotium, ſcilicet quia nemo libens in matrimonium ducere uoluiſſet. Contradicitur. Piratis.] Pirata græcum eſt, dictus à πειράζομαι, id eſt experior, quia multa pericula maris & certaminum experitur. Caſta.] Caſtus à carendo dictus uidetur, quod caret, id eſt, abſtinet à Venere. Vnde inceſtus, id eſt non caſtus dicitur, quanquã alij id nomen à ceſtos quod græcum eſt, cingulumq; Veneris ſignificat, ſed id longius petitum eſt, & ad ſignificationem parum conuenit. Accipitur autem caſtitas apud ueteres non modò pro pudicitia, ſed pro omni abſtinentia ſcelerum. Venijt.] Veneo à uenum & eo dicitur. Exorabat.] Differunt orare & exorare. Orare eſt rogare: Exorare impetrare quod rogatur. Sic Terentius in Adelphis: Orator ad uos datus ſum, ſinite ut exorem. Stipem.] Stips apud ueteres ſignificat quod hodie græco uerbo eleemoſynam dicimus, id eſt, miſerationem. Vnde & ſtipatores dicuntur, & ſtipendium. Militem.] Miles quid ſignificet hodie ferè plurimorum errore ignotum eſt. Vulgus militem uocat eum qui apud ueteres ius habebat aureorum annulorum, quæ erant inſignia equeſtris ordinis, hiq; equites uocabantur. Vnde Horatius dicit in Arte: Romani tollent equites peditesq; cachinnum. Ergo quibus hodie ius eſt aureorum ornamentorum, equites, aut equeſtris ordinis uiri dici debent. Miles uerò omnis ille qui in bello armatus operam dat, quod hodie indocti ſtipendiarios uel ſatellites uel quiduis aliud uocant: Vnde & militare, in bello operam præbere, & militia exercitium rei bellicæ apud omnes literatos uocatur. Accuſata.] Accuſo ab ad & cauſor cauſaris dicitur, mutata per ſynæreſim, id eſt, cõiunctionem a & u in u, ut claudo cludo. Sacerdos ueſtra &c.] Hoc ad inuidiam dicitur, quaſi dicat non eſſe dignam honore ſacerdotij, quæ ex una turpitudine, ſcilicet meretricatu, per aliam turpitudinem, ſcilicet homicidium liberata eſt. Lupanari.] Lupanar dicitur proſtibulum, id eſt, locus in quo proſtitutæ, id eſt, meretrices habitabant. Lupam enim ueteres meretricem uocabant. Quid mihi &c.] Eſt quaſi obiectio contra aduerſarium, quaſi dicat, ſacerdotem tam caſtam eſſe debere, ut non ſolum non uiolata, ſed etiam tentata uel appellata ſit de impudicitia, quod neceſſe erat huic contingere quæ erat caſta ſolum per preces ſuas, quia adeuntes exorabat ne ſibi uim inferrent. Precaria.] Precarium dicitur quod precibus impetratur. Sic Seneca paulò ante: Quæ paret mihi olim precario. Id enim deerat &c.] Hoc acriter & inuidioſe dicitur, Id enim deerat, inquit, ſcilicet ad contumeliam: uel per ironiam dicitur, quaſi non deerat, ſed tale eſt quod omnino fieri non debeat. Vt templa eas recipiant.] Cum magna cura uerba penſitauit, opponens templo lupanar aut carcerem, & recipiant contra eiecit, quaſi quibus in lupanari aut carcere locus non dabatur, illas indigniſſimum ſit in templa recipere. Templa à templando, id eſt, conſpiciendo dicta ſunt, quia ueteres antequam templa conderent templabantur, id eſt, uidebant quale ſe augurium præberet, ut templum id feliciter fieret: uel quia contempla, id eſt, eminentia & conſpicua erant. Carcer quaſi coarcer dictus eſt: ſignificat autem ſingulari numero locum quo homines uincti aſſeruantur: plurali uerò carceres dicuntur hi loci quo equi aut currus pro præmio curſuri continentur: Sic Lucanus in primo Pharſaliæ: Vt quum carceribus ſeſe effudere quadrigæ. Indignam te ſacerdotio &c.]

Argumentum à maiori. Si indigna eſt quæ tranſit per lupanar, quanto indignior quæ uixit in lupanari.

Fortuna, inquit, &c.] Contradictio eſt dicentis pro proſtituta, quia enim non ſuo uitio proſtituta fuit, ſed eius qui eam cepit, putat id non poſſe ſibi pro crimine obijci, quod ſibi non ſua improbitate, ſed fortunæ uiolentia contigit. Miſereri.] Miſereor dicimus cum genitiuo ſolum, ut miſereor tui. Miſeret imperſonale accuſatiuo & genitiuo iungitur, ut: miſeret me tui. Miſeror accuſatiuo iungitur, ut Vergilius in quarto Aeneidos:

Num lachrymas uictus dedit, aut miſeratus amantem eſt, At nos miſerandas.] Diſſoluit contradictionem. Nos, inquit, non facimus ſacerdotes, quia miſerandæ ſunt, neq; felicitatem ſacerdotalis nominis damus infelicibus.

Honos.] Vetuſto more honos, lepos, labos, arbos, habent s pro r in fine. Vltimorum, id eſt, maximorum, quia poſt ultimũ nihil eſt, ſicut ſupra maximũ nihil. Ita domi cuſtodita &c.] Egregia argumentatio qua docet indignitatem perſonæ, quæ omni ratione ſemper cõtempta fuit, eſtq; genus inductionis, ut hæc uelut forma argumentandi illis & illis & illis contempta fuit, ergo omnibus eſt contemnenda. Contemnenda eſt, ergo indigna ſacerdotio eſt. Mouet

eſt. Mouet me &c.] Pars argumentationis eſt ducentis ad inconueniens, quaſi dicat, in ſacerdotium ſumi debet caſtiſsima & puriſsima, ergo ſi hæc tanquam caſtiſsima & puriſsima aſſumitur, nulla uidetur uirgo eſſe purior homicida, aut caſtior proſtituta, quod prorſus abſonum eſt dicere, quare nequaquam in ſacerdotium aſſumenda eſt.

Nulla eſt ſatis pudica &c. ſcilicet ut in ſacerdotem aſſumatur: quum enim ſacerdos debeat eſſe antiſtita quædam & magiſtra pudicitiæ, dignum eſt ut ſit certæ & indubitatæ pudicitiæ. Omnes, inquit, &c.] Contradictio eſt pro parte proſtitutæ, quaſi dicat non hoc quod proſtituta fui in crimen impudicitiæ mihi uertendum eſt, quia exoraui omnes, hoc eſt, effeci precibus ut ab omnibus pudica manerem. Si quis dubitat &c.] Conuertit hanc contradictionem aduerſarius in eam ipſam pro qua poſita eſt, ſumpto ex coniunctis argumento, ut: Omnes exorauit, ergo blanda eſt: blanda eſt, ergo eſt meretrix. Eſt ſanè genus hoc argumentandi acerrimum, quando datur aliquid ex his quæ aduerſarius pro ſe poſuit, conuertere & retorquere in eum, & ſuo illum gladio iugulare, ita tamen ſi uehemens & firmum argumentum poſsit duci, alioquin friuolum uidetur & hominis uerba cauillantis: & hoc quod hic poſitum eſt non ſatis dignum argumentum uidetur ingenio & fama Portij Latronis, cuius hæc eſt declamatio.

Meretrix dicta eſt à merendo, quia impudicitia corporis meretur, id eſt quæſtum facit. Ponamus tres &c.] Hoc eſt acre argumentum & pugnax, habetq; imaginem inductionis, ut: negabo illi crimen & illi & illi, ergo magis ſimul omnibus negabo. Hic autem & cum criminibus perſonas diuiſit, poterit alioquin argumentum commode in una perſona explicari, ut dixiſſet, Ponamus hanc quæ ſacerdotium petit, raptam tantum fuiſſe, ponamus eam tantum proſtitiſſe, ponamus hominem occidiſſe, ex quauis harum cauſarum ſacerdotium ei negarem, quanto magis ex omnibis negabo. Omnibus negabo.] Deeſt concluſio, ſcilicet quum omnibus, id eſt, tribus illis prædictis negem, quanto magis uni, quæ ſola fecit id quod omnes illæ feciſſent. Proſtiterit.] Proſtare neutrale uerbum eſt, ſignificatq; in loco publico expoſitam impudicitiæ ſtare. Proſtituere actiuum eſt, & ſignificat aliquam ad proſtandum exponere. Leno ergo proſtituit, meretrix proſtat. Negabo.] Negare quandoq; ſignificat contrariũ eius quod eſt affirmare. Vergilius in Bucolicis: Sed reddere poſſe negabat. Quandoq; ſignificat petentem repellere, ut hic. Sic & Martialis: Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego. Voluerunt dei eſſe &c.] Hæc eſt pars proſtitutæ, in qua præcipue ſumit colorem ex iudicio diuino, tanquam maxime debeat deorum miniſterio conſecrari, quam Dij ſibi ex tam multis calamitatibus ſaluam eſſe uoluerunt, qui color per totam orationem ſeruandus ei fuit qui hanc partem dicebat, adiuncto fauore perſonæ, qui naturaliter ex tam multis aduerſis illi parabatur. Videtur ergo hic locus in principio poſitus, ex proœmio acceptus eſſe, maxime enim ad perſonæ commendationem pertinet: quid enim eſt quod maiorem commendationem pararet perſonæ, quàm tantum fauorem deorum, ut inter tot aduerſa ſeruarent illæſam, ut liberaretur cum captiua eſſet, maneret pudica quanquam proſtituta eſſet, & faceret ſalua innocentia homicidium. Dei.] Dei uel di promiſcue dicitur, uſitatius apud cõmunes di eſt. Id autem uno i ſcribendum eſt, quemadmodũ ratio poſtulat, non duobus quemadmodũ uulgus ſcribit, cuius rei ratio nobis paulò latius aperienda eſt. Sciendũ eſt ergo uetuſtiſsimos ſolitos eſſe i longum per e & i diphthongã ſcribere: erãt itaq; diphthongi latinæ quatuor, æ, œ, ei, et au, nam eu niſi in interiectionibus, heu et heus in nullis dictionibus latinis inuenitur. Scribebãt ergo pro dico deico, et ſcribo ſcreibo, & pro mariti mareitei, quod hodie quoq; in quibuſdam uetuſtiſsimis inſcriptionibus licet intueri in Italia, quæ priſcis temporibus factæ ſunt. Poſtea hæc diphthongus conſuetudine abolita eſt, poſitumq; eſt ſolũ i pro e et i. Ergo id accidit ſeruatumq; eſt in his non ſolũ in quibus dictionibus nihil mutabatur, ſed etiã eſt quibus e ad declinandi rationẽ pertinebat: dictũ eſt itaq; iſdem pro eiſdem, & idem pro eidem, & hi pro hei, et di pro dei. Quod autẽ non poſsit di per duo i ſcribi, manifeſtũ eſt ex hoc, quoniã di una ſyllaba eſt, duæ uocales autem unam ſyllabam facere non poſſunt, niſi uel fiat diphthongus ex eis, uel altera tranſeat in uim conſonantis. Ex duobus autem i nulla diphthongus latina conſtat, tranſire autem in uim conſonantis præcedente muta non poteſt, Ergo ſcribendum eſt di, & ſimiles dictiones uno i & non duobus. Pudicitiam.] Pudicitia, & pudor, & prudentia differunt. Pudicitia enim in corporis integritate conſiſtit: Pudentia in animi uerecundia: Pudor & pro pudicitia & pro pudentia accipitur. Innocentiam.] Innocentia non ſignificat id quod hodie hoc nomine intelligimus, id eſt ſecordia uel torpor animi, ſed quaſi omnes uirtutes hoc nomen complectitur, qui enim innocens, hoc eſt, non nocens eſt, is uidetur prorſus bonus eſſe. Narrent ſanè.] Purgatio eſt eius quod obijcitur proſtitutam fuiſſe, quid enim refert proſtitutã & in turpi loco fuiſſe eam, ſi tamẽ omnes qui ad eam uenerunt diſceſſerũt tanquã à ſacerdote, id eſt, tam caſte quàm uenerunt. Quàm pudica ſit &c.] Confutat quaſi una collectione omnia quæ cõtradici poſſent. Quum enim iubeat lex caſtam eſſe debere & puram ſacerdotem, iſta in milite caſtitatem ſuam oſtendit, in iudicio puram ſe eſſe probauit, deinde iſta etiam Deis ita uideri felicitas reditus ſui declarauit: non enim Deos tantum illi felicitatis daturos fuiſſe, niſi eam miniſterio ſuo, id eſt, ſacerdotio eam uoluiſſent ſeruare. Totus populus &c.]

Argumentum ſumptum ex iudicio populi, quum enim ad uiolandam eam populus ueniſſet, & non tactæ tamen dederit ſtipem, uidetur iudicaſſe populus eam non ſolum pudicam eſſe, ſed etiam ut eſſet facere ſuis opibus uoluiſſe.

Dicat pudicitiam ſuam Dijs &c.] Hoc eſt efficax & honeſtæ frontis, ut ita dicam, argumentum, quum enim uideatur ſolo munere deorum conſecuta eſſe ut caſta permaneret, iuſtiſsime conſecrat pudicitiam ſuam Dijs, per quos eam ſeruauit. Dicare proprie eſt aliquid alicui uelut in ſuam poteſtatem aſsignare. Sic Vergilius:

Coniugio iungam ſtabili, propriamq; dicabo. Extra controuerſiam. Longe &c.] Hoc uult dicere, quum enim hi qui contra proſtitutam dicebant ſumerent occaſionem ad exprobrandum ei fœditatem lupanaris, et quæ neceſſe fuerit ibi eam audire, quanquam ſalua pudicitia, & cum qualibus uerſari, & quæ pati, liberius multa & inue-

recundius dicebant, à quo monet Seneca omnino abſtinendum eſſe, licet enim nonnulla ſi dicantur prodeſſe cauſæ poßint, tamen ſi ſint turpia dictu tacenda potius quàm inuerecundi hominis famam ſubeundam. Hoc etiam poſtquam Seneca dixit notandum uidetur parum probabilem uideri totum colorem partis illius quæ contra proſtitutam eſt, & magis conuenire eam orationem aſpero illi & libero ingenio Latronis, quàm uero oratoris iudicio, tota enim oratione in proſtitutam inuehitur, & ſuſpiciones impudicitiæ & aliorum in eam criminum ſpargit, quod primum minime fauorabile eſt, ut calamitates cuiquam obijciantur, præſertim ei quæ inter omnia aduerſa tamen innoxia permanſerit: deinde & extra uel potius contra thema hæc ipſa dicuntur, datur enim in themate pudicam eam quum proſtituta eſſet manſiſſe, in cuius honorem etiam ab homicidio abſolutā eſſe cōſtat, quare neceſſe eſt omnium fauorem hac in parte pro ea ſtare, neq; æquis accipere auribus hac parte infamari eam unde ei præcipue admiratio accedit. Detrimento.] Detrimentum à detero dicitur, quia deterit aliquid rebus noſtris, hoc eſt damnum uel iacturam affert.

Declamatio tertia de inceſta ſaxo deiecta.

Rubrica INceſta ſaxo deijciatur. Thema. Inceſti damnata antequam deijceretur, Veſtam inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra inceſtam.

Id enim deerat ut modeſtior in ſaxo eſſet, quàm in ſacrario fuerat. Dubitari non poteſt quin tandiu deijcienda ſit, donec efficiatur, propter quod deiecta eſt. Patrocinium ſuum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? niſi ut ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo ſtuprum uel quando commiſit. Quia probaui, iſtam damnaſtis. Non putas legem cauiſſe ut perires, quæ cauit quemadmodum perires? Male de ijs exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt. Ita Dij maluerunt damnatam abſoluere, quàm ſacerdotem?

Pars altera pro inceſta.

Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. Putares puellam non deijci, ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum uſq; deferret, niſi ſententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam ſecure aſpicientibus horrenda.

RODOLPHI AGRICOLAE IN TERTIAM
Senecæ declamationem commentariolum.

INceſta ſaxo deiecta.] Lex eſt ut inceſta, hoc eſt, ſacerdos Veſtæ in ſtupro deprehenſa deijciatur, id eſt, præceps mittatur de ſaxo, id eſt, rupe aliqua. Quædam quum eſſet damnata inceſti antequā deijceretur deam Veſtam inuocauit, hoc eſt, orauit ut ita ſibi auxilio eſſet quemadmodum ſciret eſſe ſe pudicam: quum deiecta eſſet ſalua permanſit, repetitur rurſus ut deijciatur, quia lex uidetur uoluiſſe ut moreretur, deijci debere ergo quandiu mortua non ſit legis uoluntati non eſſe ſatisfactum. Cōtradicit; quia deiectam defendit: quum enim dicat lex, damnatam deijci debere, hæcq; damnata deiecta ſit, uidetur iußis legis nihil reliquum eſſe in iſta. Eſt itaq; genus legitimum ex ſcripto & ſententia legis naſcens, cuius ſententiam quidem tuetur accuſator, ſcriptum uerò defenſor. Veſtam.] Veſta dea erat ignis, in cuius templo perpetuus ignis ardebat, erantq; cuſtodiæ eius conſecratæ uirgines Veſtales quæ pudicitiam ſuam deæ conſecrabāt, & quibus capitale erat in ſtupro deprehendi, poſt ſexageſimum annum ſiqua uoluiſſet licebat ei nubere, erantq; propemodum ſimiles ſanctimonialibus noſtri temporis, Inceſti.] Inceſtum ab in id eſt non & caſtus dictum eſt, proprieq; uocatur impudicitia in perſonam aliquam, uel affectum ſacris incurrens, ut eſt uel in conſecratam deo uel in coniunctam cognatione tam arcta ut per leges uxor eſſe non poßit.

Id enim deerat &c.] Hæc eſt pars accuſatoris repoſcentis ad pœnam eam quæ deiecta fuerat, primumq; hoc inuidiam trahit quod auſa ſit in ſaxo Veſtam inuocare, quaſi dicat, Non eſſe mirandum ſi tam immodeſta fuit ut auderet in ſaxo inuocare Veſtam quum ſit auſa in eius ſacrario licet impudica eſſet uerſari. Sacrarium dicitur in templis locus in quo ſacra reponuntur, quod uulgò ſacriſtiā uocant. Dubitari non poteſt &c.] Hoc acriter dicitur. Non enim lex fruſtra deijci uoluit damnatam, nec ob aliud quàm ut moreretur, nam ſi noluiſſet mori damnatam, non utiq; de tam ſublimi deijci iußiſſet, ergo quandiu factum non eſt quod fuit cauſa ſtatuendæ legis, non eſt obeditum legi. Quin, id eſt, quî non. Quando autem ponitur in medio conſtructionis iungitq; duos ſenſus, accipitur pro ut nō, ſicut qui & quo pro ut accipimus. Sic Verg. in 4. Aeneid. Quo regnum Italiæ Libycas aduerteret oras.

Quando iungitur imperatiuo, ut quin age, legendū eſt diſiunctim, ut dicamus quin, id eſt, quî non, hoc eſt, quare non, ſcilicet agas, deinde age ſubijciendū eſt. Quū iungitur indicatiuo, ſimpliciter et coniunctim legitur, quin paras, id eſt, quî nō, quare nō paras. Patrociniū ſuum &c.] Vult dicere. Hæc putat ſe defenſuram eſſe per hoc quod ſit ad pereundū infelix, id eſt quod ſemel deiecta non perierit, ſed neceſſe ſit eam bis deijci. Patrociniū à patrono dictum eſt. Patronus dicitur qui ſeruū libertate donatū manumiſit: quemadmodū enim ad ſeruum dominus, ſic ad libertum patronus dicitur. Inde qui aliquem capitis reum in iudicio defenderat, apud ueteres dictus eſt etiā patronus, quoniam is reo quaſi uſum uitæ reddidiſſet, ſicut ſeruo dominus manumiſſo, & inde patrociniū, id eſt, defenſio dicitur.

Tantum ſcripſit Rodolphus Agricola in has Senecæ declamationes.

Declama

Declamatio quarta, quæ de forti ſine manibus.

ADulterũ cũ adultera qui deprehenderit, dũ utrũq; corpus interficiat, ſine fraude ſit, liceat adulteriũ & in matre filio uindicare. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adoleſcentẽ habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit. Rubrica

Prima pars pro forte contra filium.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimiſi, nec occidi. Quis non putet, aut me ſine filio, aut filium ſine manibus? Conceptus eſt iſte, à quo ſciemus. Cum adulterum deprehendi, tunc primum ſenſi me manus in bello perdidiſſe meas, domi etiam filij manus perdidi. Tam fruſtra ad filium, quàm ad gladium cucurri. In bellum non peruenit, & ante patriæ quàm patri negauit manus. Vſq; eo pugnauit pro nobis, ut pro ſe non poſſet. Adoleſcens quos dimiſiſti ſequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo ſis excuſatior, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro ſuo filio.

Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non ſemper ſcelera noſtri ſunt iuris. Et truces animos miſericors natura debilitat. In tam inopinati flagitij ſpectaculo, toto corpore ſtupui. Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, priuſquam in memoriã reuerterer, exierant. Maius erat ſcelus, quod impetrabas, quàm quod deprehenderas. Si quid exegeris ultra uires meas, dicam, Ignoſce, Non poſſum. Ignoſcit pater filio, nauigationem recuſanti, ſi non ferat mare. Ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamuis ipſe pater militaris ſit. Ipſam legem recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, niſi quia aliquos putat eſſe, qui non poſſint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem.

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

RApta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias petat, Vna nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat raptoris. Altera nuptias petit.

Prima pars contra raptorem.

Stupro accuſatur, ſtupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ diſciplinæ ſeueritas ſurgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuiſſe raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruiſſes. Si te ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, deinde hanc uitiaſſet antequam nuberes, negares illum iubente rapta, debere mori. Nihil amplius raptori præſtare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas. Non potes præſtare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

Inter pares ſententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ ſunt. Contumelioſum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo ſeruetur.

Declamatio ſexta de filio quodam ducente filiam Archipiratæ.

CAptus à Piratis ſcripſit de redemptione. Non redimebatur. Archipiratæ filia eũ iurare coëgit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet. Iurauit ei. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipiratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ uel amare captiuum poteſt, uel odiſſe patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narret, inquit, ſocero beneficia puella, non miſericordia mota eſt, ſed libidine.

Pars altera pro filio.

Illo me loco non deſeruit, in quem uenire & pater timuit. Vidiſſes membra uinculis preſſa, macie retractos introrſus oculos. Attritas cathenis & inutiles manus, talem quis amare niſi miſericors poteſt? Inter tot conſulatus Marius nihil habet clarius, quàm ſe autorem. Pompeium, ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnum

 dixiſſet,

dixiſſet. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidentur illi, qui rapti ab aratro paupertate ſua beatam fecerunt rempublicam? Non poſſumus unà felices eſſe, quod ſolemus; unà infelices erimus.

Declamatio ſeptima de tyrannicida à Piratis dimiſſo.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehẽſum, deprecante patre ne faceret, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam miſit, ſi præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illum dimiſerũt. Pater in ægeſtatem incidit, petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrannicida.

Si præcideritis, ſcribe potius ſi occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo, ne quas manus Piratæ ſoluerũt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærite nunc unde tyranni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnũ manus meas petis? Nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum. † Dic, ego rogare etiam pro adultero ſoleo. Remiſerunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epiſtola. Hoc noſtro ſeculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis à Piratis dimiſſus, alligatus à patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pirata uenditor. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt? potui uilius ſolui. Vt præcidatis ei manus. Obſtupuere prædones, & inquiunt. Indica patri, nõ omnia Pyratas uendere. Qualem optem patrem, neſcio. Diues debilitat, egens alligat. Neutrum hoc manibus meis expedit. Vbi eſt patrimoniũ tuũ, uel quo tyrannos inſtruis, uel q̃ adulteros facis.

al. Dic ergo ego etiam pro adultero ſoluo

Pars altera contra filium tyrannicidam.

Suſcepi tria prodigia inter me & ſe furentia. Vnum, qui poſſet patrem opprimere. Alium, qui fratrem uiolare, Alium qui patrem. Lex hęc ſcripta eſt pro malis patribus. Nam boni etiam ſine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent, & ſi ſperaſſent, utiq; præcidiſſent. Non ira illa patris, ſed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij patres alunt. Vſus conſilio ſum, ſciens piratas, non crudeles, ſed auaros. Feci ut deſperarent, quod poſſes redimi. An prudenter cogitauerim, neſcio. Interim feliciter cogitaui. † Excluſa mens eſt, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio.

Excuſſa

Extra controuerſiam.

Relictus ſolus orbus ſenex, qui color approbandus eſt impetu. Magna enim ui opus eſt, ut aliquis accuſans, ſe mirabilem faciat. † Perſium memini hominẽ inter ſcholaſticos inſanum, inter inſanos ſcholaſticum.

Sparſum

Declamatio octaua, quæ eſt de forti abdicato.

Qvi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter pater fortem in acie, quarto uolentem exire retinet. Nolentem abdicat.

Prima pars pro abdicante.

Quod patriæ ſupereſt, patri uindico. O me, filio pugnante, laſſum. Iam pro te dubito. Neſcio quid lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt. Cauſa mihi abdicandi eſt, ne ſine filio uiuam. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. Optimus finis uirtutis eſt, anteq̃ deficias, deſinere. Lex quoq; ter uiro forti aut diffidit aut conſulit.

Pars altera pro forti abdicato.

Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator poſt ſexageſimũ quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utranq; partem licet. Alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas imponitur. Ocium imperas animo non ocioſo. Tumultus exortus eſt. In me omnium ciuium diriguntur oculi, & adhuc, uerum dicendum eſt, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnaui niſi coactus. Adhuc militia mea legis munus eſt. Athenienſes abdicato uicerunt duce. Quantum uerò intereſt? Ille abdicationẽ uirtute deleuit, ego merui.

Libri primi declamationum finis.

IN

IN LIB. DECLAMATIONVM PRIMVM.

In ultima huius libri declamatione, tituli erant inuerſi. Prior enim erat, pro abdicato, quum eſſe debuerit, prò abdicante patre. Alter qui erat, contra fortē abdicatū, eſſe debebat, pro forti abdicato. Qui caſtigationi prioris ædi tionis præerant, offenſi ſermone qui eſt in parte poſteriore, ociū imperas animo non ocioſo, quoniā ad abdicantem accōmodari non poſſunt, admonuerunt eam partem à ſuperiori perperam huc tranſlatam, ſed falſo. Vt autem tituli inuerterētur, hæc opinor res errori dedit anſam. Prior pars ſic orditur, quod patriæ ſupereſt, patri uindico. Hoc exiſtimabat aliquis ab alio de patre dici, quum pater ita de ſe loquatur, ſentiens iam ſatisfactum patriæ, reliquum eſſe dandum patri. Similis forma eſt, quaſi dicas. Si non tribuis hoc benemerito, ſaltem tribue ſeni: ſubaudito pronomine mihi. Hoc ideò uiſum eſt monere, ne quis ratus caſu factum reponat priſtinos titulos.

IN LIBRVM SECVNDVM.

Quæ declamationi ſecundæ adijciuntur, extra controuerſiam, decerpta conſtat ex controuerſia undecima, ubi tractatur idem thema. Porrò uerſus qui hic refertur ex Ouidio, corruptus erat in quibuſdam exemplaribus, Egelidum boream egelidumq; notum, ut redderent carmen pentametrum. At legendum eſt. Gelidum boream, gelidumq; notum, ut ſit metrum anapeſticum, ex Medea, quam Ouidius ſcripſit. Vnde & Quintilianus citat uerſiculum hunc, Seruare potui, perdere an poſſim rogas?

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

CVM repeterem quos unquam bene declamantes audiſſem, occurrit mihi inter alios Fabianus philoſophus, qui adoleſcens admodū, tantæ opinionis in declamando, quantæ poſtea in diſputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuſcum, cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impēdit, ut ſimilitudinē eius effugeret, quàm impēderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fuſci Arelli ſplendida quidem, ſed operoſa & implicata, cultus nimis exquiſitus, cōpoſitio uerborū mollior, quàm ut illā tam ſanctis fortibusqꝫ præceptis præparans ſe, animus pati poſſet. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia uaga & effuſa: principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In deſcriptionibus extra legem omnibus uerbis, dummodo niterent, permiſſa libertas. Nihil acre, nihil ſolidum, nihil horridum. Splendida oratio & magis laſciua quàm læta. Ab hac cito ſe Fabianus ſeparauit, & luxuriam quidē cum uoluit, abiecit, obſcuritatem euadere non potuit. Hæc illum uſqꝫ in philoſophiā proſecuta eſt. Sæpe minus quàm audienti ſatis eſt eloquitur, et in ſumma eius ac†ampliſſima facultate dicendi, antiquorum tamen uitiorum remanent ueſtigia. Quædam tam ſubito deſinunt, ut non breuia ſint, ſed abrupta. Dicebat aūt Fabianus ferè dulces ſententias, et quoties incidebat aliqua materia, quæ conuitium ſeculi reciperet, inſpirabat magno magis quàm acri animo. Deerat illis oratoriū robur, et ille pugnatoris mucro, ſplendor uerò uelut † uoluptarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remiſſus, uocis nulla contentio, nulla corporis aſſeueratio, cum uerba uelut iniuſſa fluerent. Iam uidelicet compoſitus & pacatus animus, cum ueros compreſſiſſet affectus, & iram doloremqꝫ procul expuliſſet, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. Suaſorijs aptior erat, locorum habitus fluminumqꝫ decurſus, et urbium ſitus, moresqꝫ populorum nemo deſcripſit abundantius. Nunquam inopia uerbi ſubſtitit, ſed uelociſſimo curſu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius ô Mela fili chariſſime refero, quia uideo animum tuum à ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni ambitu auerſum, hoc unum concupiſcentem nihil cōcupiſcere, ut eloquentiæ tantū ſtudeas, facilis ab hac in omnes artes decurſus eſt. Inſtruit etiam quos non ſibi exercet. Nec eſt quod inſidias putes tibi fieri, quaſi id agam, ut te bene†crediti ſtudij labor teneat. Ego uerò non ſum bonæ mentis impedimentum, perge quò inclinat animus, & paterno contentus ordine ſubduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium quàm fratribus tuis, omnium bonarum artium capaciſſimum, eſt et hoc ipſum melioris ingenij pignus, non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitioſæ curæ ſunt, foroqꝫ ſe & honoribus parant, in quibus ipſa quæ ſperantur timenda ſunt, ego quoqꝫ aliquando eius proceſſus auidus, & hortator laudatorqꝫ uel periculoſæ, dum honeſtæ modo induſtriæ, duobus filijs nauigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi illa, quam

al. ſimpliciſſima.

al. uoluntarius

al. cedentis

quam tota mente agitas declamandi exercitatio, ſicut Fabiano profuit, qui aliquando
cum Ceſtium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi
al.ſtudio †ſtadio parari, nõ per illud alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui
eques Romanus Romę docuit. Ante illum inter libertinos pręceptores pulcherrima
diſciplina cõtinebatur, & minimè probabili more, turpe erat docere, quod honeſtum
erat diſcere. Nam primus omnium latinus rhetor Romæ fuit puero Cicerone Ploti-
nus. Apud Blandum diutius quàm apud Fuſcum Arellium ſtuduit, ſed cũ iam transfu
giſſet, eo tempore quo eloquentiæ ſtudebat, non eloquentiæ cauſa. Scio futurum, ut
auditis eius ſententijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus uaca-
bat, & ego multo tempore minor quàm ipſe erat, audiebam quoties inciderat, non
quoties uolueram. In hunc ergo libellum quæcunq; ab illo dicta teneo, conferam.

Abdicatus poſt tres abdicandos.

Diues tres filios abdicauit. Petijt à paupere unicum in adoptionem. Pauper dare
uult. Nolentem ire abdicat. Contradicitur.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurum putaui, ut aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſce-
ret. Dubitaui diu, an ille amicum tẽtaret, an hic filiũ. Ita uerò nos ſumus pauperes, qui
habemus quod diuites rogent? Si immerito abdicauit, odi patrem, tot eijcientem inno
centes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatem & pa
trem, utriq; aſſueui. Non tibi permultis fulta liberis domus eſt, quanquam nec ſic, de-
buiſti dare. Tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt. Abdico
inquit, apparet, tantũ ut uincas. Vna inter nos diſputatio eſt. Hic me dignũ putat bo-
no patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare, Ego te uolo. O merito abdicandũ, ſi talem
patrem relinquo. Quem me uideri uelim neſcio, Innocentem, ſi abdicor, Nocentem, ſi
adoptor. Non ut in cæteris abdicationibus, in mea poteſtate eſt non abdicari. Perditu
rus ſum patrem, ſi abdicor, Perditurus ſum ſi non abdicor. Quid intereſt utrum eijciat
an transferat? Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne
pater ſit. Graue eſt carere unico, grauius eo, quem alius cõcupiſcit. Non delectant do-
al.lati minos ignoti ſeruorum greges. Nec ſonantia ergaſtula †laxi ruris. Patrem gratis amo.
Neceſſe eſt ut timeam domũ liberis infelicem. Non poteſt inueniri aptius tempus re-
conciliationis. Diues filios quærit.

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cætera paupertatis incommodum eſt, quod abdicationem
filius non timet. Senatorium ad gradum cenſus aſcendere facit. Cenſus Romanum e-
quitem à plebe diſcernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cenſu in foro iudex le
gitur. Nunc facilius eſt paupertatem laudare, quàm ferre. Si emendati, inquit, fuerint
liberi mei, habebo hanc cum illis: ſi perſeuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuerſiam.

Aridi †Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos propoſuerunt. Nulla ſenten-
tiæ dulcedo ſubrepit, nullum ſchema ſollicitat. Sic quæ malam habent faciem, ſæpe pu
Tubrius dicæ ſunt, non animus illis deeſt, ſed corruptor. Gallus † Nibius tam magnæ fuit olim
eloquentiæ, quàm poſtea inſaniæ. Cui hoc accidiſſe uni ſcio, ut ad inſaniam non caſu
caderet, ſed iudicio perueniret. Nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij
furorẽ putat, quod ſimulabat ad uerũ redegit. Oto Iunius pater edidit quatuor libros
colorum, quos belle Gallio noſter Antiphontis libros uocat, tantum in illis ſomnio-
rum eſt. Syriacus contra Maximum Stertinium, à quo premebatur, cum comes eius
fuiſſet, dixit, Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc eſt
conſuetudo ueſtra, iniuriam uocatis finem ſeruitutis.

Declamatio ſecunda de iureiurando uiri & uxoris.

VIr & uxor iurauerũt, ut ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregre pro-
fectus eſt, miſit nuntium uxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit.
Recreata, iubetur à patre uirum relinquere, Non uult. Abdicatur.

Prima

Prima pars pro filia uxore.

Dij immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis, effeciſtis ut illud non periculum amantis eſſet, ſed experimentum. Hos diuidere uult ſocer, quos nec mors quidem diuiſit. Moriar, inquit, habeo & cauſam & exemplum. Quædam ſe maritorum amore rogis ardentibus miſcuerunt. Quędam animabus ſuis redemerũt maritorum ſuorũ ſalutem ſollicitudine breui. Inter has puellas uiua numeratur. Aſſiduè contentiones erant, Sine te uiuere non poſſum. Imò ego ſine te, qui certantium exitus eſſe ſolet. Iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, ut uiui nõ diducerentur, cum illud quoq; cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

Non poſſum, inquit, relinquere uirum. Quicq; non poteſt, quæ mori poteſt? Penè dum falſæ mortis nuntium miſit, ueræ recepit. Potes ſine uiro pati. Peregrinationem eius tuliſti. Iureiurando iam liberata es caſu proximo.

Extra controuerſiam.

Ouidius Naſo apud Arellium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controuerſiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadam dixit, Nõ uides ut immota fax torpeſcat & ignes exagitata reſtituat. Mollit uiros ocium, ferrum ſitu rubiginem ducit. Et Naſo dixit. Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas, Et rurſus nullo concutiente mori. Hic aũt dixit, quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxorem à uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, ut iurare permittas, ſi amare permiſeris. Eiuſdem. Pauca noſti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortaſſe nõ putas, peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, petiuit inuicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conſcripſerant illi quos tolli uellent ſecreto. Hic quos tutos eſſe uellet. In utriſq; codicillis ijdem uerſus erant, ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secundum, Gelidum boream, gelidumq; notum. Ex quo apparet ſummi ingenij uiro, non iudicium defuiſſe ad compeſcendum licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat interim decentiorem eſſe faciem, in qua aliquis neuus eſſet.

Declamatio tertia de nepote ex meretrice ſuſcepto.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus, ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit filium. Aeger ad patrem miſit. Cum ueniſſet, commendauit ei filium, & deceſſit. Pater poſt mortẽ illius in adoptionẽ recepit nepotẽ. Accuſat̃ ab altero filio dementiæ.

Prima pars, pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur, ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorũ, fratre ceſſante. Deficientis ſpiritus ſuſtinebatur in aduentum meum. Intraui, iam cadentes oculos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In ſinu meo, & filium, & animam depoſuit. Nuntiatum eſt mihi in ultimis eſſe filium. Nec hoc à fratre.

Pars altera contra patrem.

Pater iſtius incertus eſt. Bene cum iſto ageretur, ſi & mater. Incidit in meretricem, inter cætera mala & fœcundam. Mulier, neſcio aduerſus patrem iniurioſior ſis, quod abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptauit enim filium eius, propter quam eiecerat ſuum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante.

RAptor niſi intra triceſimum diem & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, ſuum non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

Quid contremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuiſtis oculi? Nondum triceſimus dies eſt. Nec triſtiore quidem uultu expugnatam filiæ pudicitiã tulit. Nimis cito exoratus eſt. Ne omnia uitia eius ab adoleſcẽtia repetam, Virginẽ rapuit, Patrem accuſat. Hoc intra triginta dies. Putas me accuſatori promiſſurum, quod filio negaui? Miraris dubitare patrem? lex ipſa inter mortem & nuptias dubia eſt. Semper enim

al. Ita aliquis aut tā temere

enim ſibi omnia licere credit:nihil me unquā rogauit. Ignouit enim,inquit. † Aliquis ante me rogatus eſt. Demens ſum. Vides, Nimirū turpiter uiuo. Legem ignoro, dies tuos nō numero. Demens,inquis,es. Poteſt aliquis ignoſcere,ſic roganti? Deliberabo cum amicis,deliberabo cum propinquis,me miſerum,quàm penè promiſi. O me miſerum, qui tantum triginta diebus iraſci non poſſum. Quid mirum, ſi citius illum exoraſti? Facilius eſt donare iniuriam,quàm crimen. Procede in medium ſenex,cuius miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt. Et tibi uacat accuſare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Apparet te nūc primum rogare. Quid enim tanquam demens egi? Non ſum exoratus. Nondum tranſiuit tempus. Etiamnum exorari poſſum. Quàm iniquum eſt,nondum eſſe me nocentem,& iam eſſe reum.

Pars altera pro raptore.

Me miſerum pater,iræ tuæ detractum eſt nihil, tempori autem multum. Infelicior ſum,quàm ſi neutrum exoraſſem. Si ſeruaturus es filium,iam tempus fuit. Si occiſurus iam tempus eſt. Prior rogatus eſt quem magis timebam.

Declamatio quinta de torta à tyranno pro marito.

TOrta à tyranno uxor, nunquid de uiri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. Poſtea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

Has nuptias tyrannicidium diduxit,quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ. Rapiebantur uirgines. Nullæ tunc uidebantur feliciores,quàm quæ filios non habebant. Suſpicatus eſt tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare,ſiue iſti aliquid excidit,ſiue non bene tegit uultus magna conſilia, tamen de uxoris garrulitate queri non poteſt,cum ſciat quemadmodum taceat. Impoſita in eculeum, ſæpius ad abſentem uirum reſpexit,quàm ad præſentem tyrannum. Explicatur totus aduerſus infelicem fœminam tyrannicæ crudelitatis apparatus, & illa inſtrumenta uirorum quoq; animos ipſo uiſu frangentia,ad excutiendum muliebris pectoris † ſententiam proponuntur. Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit,tyrannicidam dedit. Miraris,ſi tranſit quinquennium inter uxorem tortam,& uirum occupatū? Sciſſum corpus flagellis,igne aduſtum,tormentis cōuulſum. Ignoſcetis puto mulieri,ſi dixero,feſſa eſt. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius eſt tyrannum occidere,quàm ſuſtinere uerbera,laminas,eculeos. Quicquid antiqua ſæuitia inuenerat,quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebat,cum de tyrannicidio quæreret. Non premit cenſum oneroſa ſumptibus. Et (ut† ſceleri mos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, uſq; in publica damna priuatim inſanit. Nunquid gemmas,& ex alieno littore petitos lapillos? Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad certam fœcunditas diem. Sui iuris rerum natura eſt. Vtrum ne magis mirandum eſſe, tuum tyrannicidium,an huius ſilentium.

al. conſtantiam

al. ſeculi

Pars altera contra uxorem.

Ego torta ſum,merito obijceres,niſi te uindicaſſem: etiam ſi ſciſti de tyrannicidio, nec indicaſti,non eſt beneficium, ſcelus non facere. Deniq; neq; ſciſti. Non enim tibi indicaui. Nec tam magnum conſilium,uirilibus quoq; graue animis,cōmiſi muliebri garrulitati,quæ id ſolum poteſt tacere quod neſcit. Quo tempore uxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam,poſtea cogitaui. Et hęc cogitandi cauſa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierat tacuit,non beneficium eſt, ſed fides.

Extra controuerſiam.

Lucius Vinicius quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præſtatura erat,prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus. Vinicius ingenium in numerato habet.

Declamatio ſexta de patre & filio luxurioſis.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit,accuſatur à filio dementiæ. Cōtradicit.

Prima

Prima pars pro patre contra filium.

Accuſator meus intra ſe contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen abſolui, ſed tu ſenex, inquit, hoc dicis, luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. Quidam ſummum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil eſt mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Ebrietatem patri obijcit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

Adoleſcens luxurioſus peccat. Senex luxurioſus inſanit. Nemo uitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coërcet uitia, qui prouocat. Meam quoq; luxuriam patri imputabo. Nō ſub ſeuera fui diſciplina, non ſub bene inſtitutæ domus lege, quæ poſſet adoleſcentis formare mores, & à uitijs ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Madent cani unguento, & commeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus uidetur.

Declamatio ſeptima de peregrino negociatore & formoſa.

QVidam cum haberet formoſam uxorem peregre profectus eſt. In uiciniam mulieris peregrinus mercator migrauit, ter illam appellauit de ſtupro, adiectis precijs. Negauit illa, deceſſit negociator, teſtamento omnium bonorum ſuorum reliquit formoſam hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Adijt hæreditatem. At redijt maritus. Accuſat adulterij uxorem ex ſuſpitione.

Prima pars contra formoſam.

Seram querelam detuli. Non accuſo adulteram, niſi diuitem factam, poſt tantos impudicitiæ quæſtus, tacere iam non poſſum, confitendum hoc habeo, hac me cauſa abfuiſſe. Tempus eſt de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram, & aduerſus officioſum ſalutatorem, inhumana potius quàm inuerecunda ſit, longe ante ſuam impudicitiam neget ore, quàm uerbo. Nemo fortiter negantem iterum rogauit. Omnium bonorum hæres ſola eſto, quia corrumpi non potuiſti, quia tam † feliciter pudicitiam cuſtodiſti. Tace pauliſper nomen autoris. Nunquid non teſtamento uiri creditur? Adeo ne iam omnis pudicitia ſeculi noſtri abijt, ut aduerſus querimoniā uiri, alieno teſte defendatur uxor? Muliebrium uitiorum fundamentum auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulterij, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo ueſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborāt, ut adultera tenui ueſte perſpicua ſit, & nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinusq; agnouerit. Futura æſtimabo iudicia. Interim qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantum & unus, & peregrinus, cui plus laudator quàm accuſator nocet. Vxorem meā nuſquam audiui pudicam, niſi in adulteri elogio. Deijce in terram oculos, & aures tuas externorum uocibus claude. Sibi quiſq; pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit, quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli præter me contigit. al. fideliter

Pars altera pro uxore formoſa.

Formoſa eſt. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellata eſt. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Hæres relicta eſt. Hoc feliciter. Hæreditatem adijt. Hoc conſulto fecit.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER TERTIVS.

QVoſdam diſertiſſimos agnoui uiros non reſpondētes famæ ſuæ cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, ſimul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerāt, deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſq; æque mihi mirum, quàm certum eſt. Memini itaq; me à Seuero Caſſio quærere quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua non reſponderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena ſententijs. Nemo minus paſſus eſt aliquid in actione ſua ocioſum eſſe. Nulla pars erat, quæ non ſua uirtute ſtaret.

Nibil,'in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia nitentia & intenta aliquo', aliquid petētia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audientiū affectus. Verum eſt quod de illo dicit Gallio noſter,cum diceret,rerum potiebatur, adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat,iraſcebātur. Nemo non illo dicēte timebat ne deſineret. Non eſt quod illum ex his quæ edidit æſtimetis. Sunt quidē & hic quædam grata. Verū eloquentia eius longe maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus ferè,quibus maiori commendationi eſt, audiri quàm legi, ſed in illo longe maius diſcrimen eſt. Primum tantundem erat in homine, quantum in ingenio,corporis magnitudo conſpicua,ſuauitas ualentiſſimæ uocis. Quamuis hæc inter ſe raro coēant, ut eadem uox & dulcis ſit & ſolida. Pronuntiatio quæ hiſtrionem poſſet producere, tamen quæſtionis poſſet uideri. Nec tamen illo quicquam magis mirareris, quàm quod grauitas quæ deerat uitæ,actioni ſupererat, quandiu extra iocoſe continebat, cenſoria oratio erat. Deinde ipſa quæ dicebat, meliora erant quàm quæ ſciebat. Vir enim præſentis animi & maioris ingenij quàm ſtudij, magis placebat in his quæ inueniebat, quàm in his quæ attulerat. Iam uerò iratus commodius dicebat. Ideo diligentiſſime cauebant homines,ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti, melius ſemper fortuna,quàm cura, de illo merebatur. Nunquam tamen hæc felicitas illi perſuaſit negligentiam. Vno die priuatas plures agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret, alteram poſt meridiem,publicam uerò nunquam amplius quàm unam uno die. Nec tamen ſcio quem reum illi defendere,niſi ſe contigerit. Adeo nunquam reum,ullam materiam dicendi,niſi in periculis ſuis,habuit. Sine cōmentario nunquam dixit, nec hoc commentario contentus erat,in quo nudæ res ponuntur. Ex maxima parte perſcribebatur actio. Illa quoq; quæ falſo dici poterant annotabantur,ſed cum procedere nollet niſi inſtructus,libenter ab inſtrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito ſe antecedebat. Nunquam non utilius erat illi deprehendi quàm præparari, ſed magis illum ſuſpiceres,quod diligentiam non relinquebat,cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat,quæ illum ut bene declamaret inſtruerēt, Phraſin nec uulgarem nec ſordidam,ſed lectam. Genus dicendi non remiſſum aut languidum,ſed ardens & concitatum: nec lectas, nec uacuas explicationes, ſed plus ſenſuū quàm uerborum habentes: diligentiā, maximū etiam mediocris ingenij ſubſidiū. Tamen non tantum infra ſe cum declamaret,ſed infra multos erat. Itaq; raro declamabat, & nō niſi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi quare in declamationibus impar eſſet ſibi, hoc aiebat,quod in me miraris,penè omnibus euenit. Magna quoq; ingenia, à quibus multū abeſſe me ſcio,quando plus quàm in uno eminuerunt opere? Vergiliū illa felicitas ingenij oratione ſoluta reliquit. Ciceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit. Orationes Saluſtij in honorem hiſtoriarum leguntur. Eloquentiſſimi uiri Platonis oratio, quæ pro Socrate ſcripta eſt,nec patrono,nec reo digna eſt, Hoc non ingenijs tantū,ſed corporibus uidemus accidere,quorū uires non ad omnia,quæ uiribus efficiūtur,aptæ ſunt. Illi nemo luctando par eſt, ille ad tollerandam magni ponderis ſarcinā præualet, ille quicquid apprehendit nō remittit,ſed in procliue nitentibus uehiculis, moraturas manus inijcit. Ad animalia ueni,alij ad aprum,alij ad ceruum canes faciunt. Equorum non omniū,quamuis celerrimi ſint,idonea curriculis uelocitas eſt. Quidā melius equitem patiuntur,quidam iugum. Et ut ad morbū te meum uocem,Pylades in comœdia, Bathyllus in tragœdia,multū à ſe aberant. Numenio cum uelocitas pedum non conceditur tantum,ſed obijciatur,lentiores manus ſunt. Quidā cum hoplomachis,quidam cum Thracibus optime pugnant. Et quidam ſic cum ſcena componi cupiunt,quomodo alteri eſt. In ipſa oratione quāuis una materia ſit, tamen ille qui optime argumentatur,negligentius narrat. Ille non tā bene implet,quàm præparat. Paſſienus noſter cum cœpit dicere,ſecundum principiū ſtatim fuga fit,ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantū quibus neceſſe eſt audiunt. Miraris eundem nō æque bene declamare quàm cauſas agere. Aiunt eundem non tam bene ſuaſorias,quàm iudiciales cōtrouerſias dicere. Silo Pompeius ſedens cum facundus & literatus,& diſertus haberetur,ſi à proclamante dimitteret declamabat tā male,ut uidear belle optaſſe cū dixi,nunq; ſurgas. Ma-

gna &

gna & uaria res eſt eloquentia, nec adhuc ulli ſic indulſit, ut tota contingeret, ſatis felix eſt, qui in aliquam eius partem eſt receptus. Ego tamen & propriã cauſam uideor poſſe reddere: aſſueui non auditorem ſpectare, ſed iudicem: aſſueui non mihi reſpondere, ſed aduerſario. Non minus deuito ſuperuacua dicere, quàm contraria. In ſcholaſtica quid non ſuperuacuum eſt, cum ipſa ſuperuacua ſit. Indicabo tibi affectũ meum: cum in foro dico, aliquid ago: cũ declamo, id quod belliſſime Cenſorinus aiebat, de his qui honores in municipijs ambitioſe peterẽt, uideor mihi in ſomnis laborare. Deinde res ipſa diuerſa eſt tota. Aliud eſt pugnare, aliud uentilare. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, ſcholam quaſi ludum eſſe, forum harenam. Et ille ideo in foro primũ dicturus, tyro dictus eſt. Agedum iſtos declamatores produc à ſenatu in forum, cum loco mutabũtur, uelut in aſſueta claſſe, & dilecta umbra corpora ſub dio ſtare non poſſunt. Nõ imbrem ferre, non ſolem ſciunt, uix ſe inueniunt. Aſſueuerunt enim ſuo arbitrio diſerti eſſe. Non eſt quod oratorem in hac puerili exercitatione ſpectes. Quid ſi uelis gubernatorem in piſcina æſtimare? Diligentiſſime tibi me excuſarem, tanquam huic rei nõ eſſem natus, niſi ſcirem & Pollionem Aſinium, & Meſſalam Coruinum, & Paſſienum, qui nunc primo loco ſtat, minus bene uideri quàm Ceſtium, aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicentium uitium eſſe, an audientiũ? Non illi peius dicunt, ſed hi corruptius iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes ſcholas frequentant. Hi non tantũ diſertiſſimis uiris, quos pauloante retuli, ſed etiam Ciceroni Ceſtium ſuũ pręferrent, niſi lapides timerẽt. Quo tamen uno modo poſſunt, pręferunt. Huius enim declamationes ediſcunt. Illius orationes non legunt, niſi eas quibus Ceſtius reſcripſit. Memini me intrare ſcholas, cũ recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius: ex conſuetudine ſua miratus, dicebat, Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem: ſi Pantomimus eſſem, †Pantillus eſſem: ſi equus Meliſon. Nõ continui bilem, exclamaui, & ſi cloaca eſſes, magna eſſes. Riſus omnium ingens, ſcholaſtici intueri me, quis eſſem qui tam craſſas ceruices haberem. Ceſtius Ciceroni reſponſurus, mihi quid reſponderet, nõ inuenit, ſed negauit ſe executurũ, niſi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exiturum, niſi lotus eſſem. Deinde libuit Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere, ſubinde nactus eũ in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuitiorumq; effudiſſem, poſtulaui ut prætor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, ut aduocationẽ peteret. Deinde † adultum P R. edixi, & ingrati poſtulaui. Iam apud prætorem urbanum curatorem ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculum cõcurrerant, & rogantibus dixi moleſtum me amplius non futurum, ſi iuraſſet diſertiorem eſſe Ciceronem quàm ſe: uerum nec ut hoc faceret, uel ioco, uel ſerio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut ſcires in declamationibus in tantum aliud genus hominũ eſſe. Si comparari illis uolo, nõ ingenio mihi maiore opus eſt, ſed ſenſu minore. Itaq; uix iam obtineri ſolet, ut declamem, illud obtineri non poteſt, ut uelim, alijs quàm familiariſſimis audientibus: & ita faciebat. Eius declamationes inæquales erant, ſed ea quę eminebant, in quacunq; declamatione poſuiſſes, inæqualem eam feciſſent. Compoſitio aſpera, & quæ uitaret compoſitionem, ſententiæ uiuæ. Iniquum tamen erit ex his eum æſtimari, quæ ſtatim ſubtexam, non enim hæc ille optime dixit, ſed hæc optime teneo.

al. Partilius

f. ultimum ad prætorem adduxi

Luxurioſus à ſodalibus cæcatus.

Cæcus de publico mille denarios accipiat. Decem adoleſcentes cum bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, ut cuius nomen exiſſet, ex pacto excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exijt ſors cuiuſdam. Excæcatus eſt, petijt mille denarios: negantur.

Pars prima contra luxurioſum excæcatum.

Hi ſunt oculi quos extimuiſtis mariti. O legem abrogandam, ſi excæcat homines: Nulli dat mille denarios, niſi qui inuitus accipit. Dic nunc, miſerere. Hoc cum excæcareris, non dixiſti. Reſp. debilitatem conſolatur, non emit. Conſumptis patrimonijs membra conferunt. Vtilius eſt Reip. unum cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non ſolus à nobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit ubi homines maiorem partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouiſſime ſolem quaſi ſuperuacuum faſtidiant.

Pars altera pro excæcato.

Illis nouem nihil daturus eſt, nulli non fauorabilis erit, ſi eos à quibus excæcatus eſt deceperit. Circunuentus adoleſcens ab illis nouem ueteranis cõſumptoribus, ſolus, inquit, nouẽ cogentibus reſiſtere non potui. Omnia ex cõpoſito facta ſunt. Vnus mentionem intulit, omnes approbauerũt. Electus eſt, qui ſortiretur. Sors huius quæ exiret prima, ſubiecta eſt. Cũ repugnaret, excæcatus eſt. Si circunuentus eſt, inquit, iniuriam perſequatur, de ui agat, talionem petat. Videbimus, primum eſt, ut habeat unde uiuat.

Declamatio ſecunda de parricida abſoluto.

QVidam filium accuſauit parricidij. Aequis ſententijs abſolutum abdicat.

Prima pars contra parricidam.

Minus eſt iã quod rogo, non peto ut me à parricida uindicetis, ſed ut ſeparetis. Parricidam, non accuſo ſed fugo. An iſte accuſatori parcet, qui patri nõ pepercit. Igitur nihil mediũ eſt inter teſtamentũ, & culeum. Nõ eſt abſolutus parricida, ſed dubijs ſententijs. Vt abſoluaris, multis tibi ſententijs opus eſt, Vt damneris, una. Non abſoluerunt reum, ſed ſeculo pepercerunt, Miraris in hac ciuitate miſericordiã, in qua lex abſolutionem dat paribus tabulis? Quæris quàm multis non placeas? ſi unũ adiecero, parricida es. Abſolutionẽ legi, non innocẽtiæ debes. Abſolutus, inquit, ſum. Non abdico te propter parricidium, ſed propter alia uitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera pro parricida.

Manifeſtus eſt adoleſcentis color, ut dicat ſe autoritate patris oppreſſum.

Declamatio tertia de abdicato qui fratrem abdicatum adoptauit.

CVm filio tricenario pater patrimonium diuidat. Quidam habuit filium frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum. Frugi, peregre profectus eſt. Captus eſt à piratis, ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante, luxurioſus præuenit, & redemit. Redijt frugi. Adoptauit fratrem ſuum. Abdicatur.

Prima pars pro fratre adoptante.

Non eſt quod quiſquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. Vnà nauigauit, unà periclitatus eſt, unà omnes emenſus eſt terras. Non reliquit me, tandem ad paternam domum reduxit. Non eſt quod excuſatione ætatis utaris. Potes nauigare. Vtriꝙ gratias agere debes. Frater me iſti reduxit. Ego iſti fratrẽ. Si tanquam inertem abdicaſti, nauigauit, ſi tanquam impium, ſuos redemit. Non poteſt eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater poteſt eripere, quod non poteſt dare?

Pars altera contra filium adoptantem.

Mihi neceſſe eſt abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo uterꝙ patri diſplicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus periculoſis fieri ſolet, ut malum cum ipſo corpore execetur. Adoptare adoleſcenti permittitis, quem lex in diuidendo patrimonio experitur. Lex te ad miniſteriũ patrimonij admittit, non in dominium. Eſt aliqua ętas, à qua filius eſſe deſinat? Nec tricenario quidẽ filio adoptare licet. Neꝙ enim quiſꝙ poteſt alium in manũ ſuam recipere, qui in aliena manu eſt. Quomodo fieri poteſt, ut tibi poteſtas uitæ neciſꝙ, aut in fratrem ſit, aut in filiũ non ſit? Si bene de te meruerat, patrem pro illo rogaſſes. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio cõparebat. Quicquid tunc tricenarius reliquerat, abdicatus abſtulerat. Quid facerẽ ſolus, ſenex, inops, cuius patrimonium alter diuiſerat, alter abſumpſerat?

Declamatio quarta de ſeruato filio.

SEruatus contra ſeruatorem nequaquam habeat actionem. Seruatus à filio eum abdicat. Ille præſcribit.

Prima pars contra filium ſeruantem.

Licuiſſet perire, cui non licet loqui. Seruatum me putas? Captus ſum. Redde me hoſti. Captiuis loqui licet. Quò iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hoſti reddiderit, ſeruatorem uocabo. An uos abdicationem putatis actionem, etiam ſi actio eſt, lex quæ de ſeruato loquitur, ad perſonas tantũ extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad ſeruum & dominum, libertum & patronum. Vt à patria poteſtate diſcedas, & ad æſtimationem beneficij uenias, qui

dat uitam

dat uitam, ſi prior accepit, non obligat, ſed reddit. Proceſſi in aciem in exemplum filio meo. Vicit me non hoſtis, ſed ætas. Seruauit me, quem ſæpe ſeruaueram. Rediuiuum me ſenem meretrix uocat. Paraſitorum iocantium materia ſum. Omnibus iſtis tanquam ſeruatoribus tacere iubeor. Fili ſi uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti? Audite filij mei gloriam, Parricidium non fecit, cum poſſet ſeruare, ſeruauit.

Pars altera pro filio ſeruante.

Hic me genuit. Hic mihi ſpiritum, hic mihi has manus, quibus ſeruaretur, dedit.

Declamatio quinta quæ eſt de rapta incontinente.

Rapta, raptoris aut mortem aut indotatas nuptias petat. Raptor poſtulat, ut rapta ducatur, pater non uult.

Prima pars contra raptorem.

Iſte raptor eſt. Ego in ius adducor. Non eſt enim tam facile homini probo occidere, quàm perdito mori. Communis, inquit, lex eſt, dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea ſit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non poſſum, Curo uulnera. Familiam reficio. Expugnatam domum lugeo, ereptam uirginitatem conſolor. Minantem ſibi ipſi cuſtodio. Quando optabis? Cum rapta uoluerit, non cum raptor. Quãdo optabis? Cum tu non uoles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animum. Non eſt facile hominem occidere, premo interim gemitus meos, et introrſus hęrentes lachrymas ago. Scio quid futurũ ſit. Vultus te meus decipit. Stulte quenquam morari putas nuptias filiæ ſuæ? in ſecurim incurris, & carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, conuitium facis. Nemo uindicare ſe cogitur.

Pars altera pro raptore.

Nihil eſt miſerius quàm incertum inter uitam mortemq; deſtitui. Iam beneficium erit etiam ſi mortem optauerit. In amorem filiæ iſtius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem, Feci, Sed uidete quàm etiam in lege lentus ſit. Raptor uitam alieni arbitrij habet, libertatem ſui. Lex cõmunis eſt. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod ſperare poſſit. In lege, inquit, non eſt ſcriptum quando, imò ſtatim. Quoties tempus nõ adijcitur, præſens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis permittitur. Crudelius eſt quàm mori, ſemper timere mortem.

Declamatio ſexta de domo cum tyranno incenſa.

Damni illati ſit actio. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum perſequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit, præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Pars prima pro tyrannicida.

Cur non excluſiſti? Quare recepiſti? quare nullam aliam domum tyrannus petijt? Nemo uenienti domum clauſit. Aditum in domum non † habui. Non gaudes te aliquid impendiſſe publicæ libertati? Hic eſt in cuius domo tyrannus occiſus eſt. Tanquam tyrannicida, monſtraris. Redde, inquit, domum. Ita uiuo tyranno non perdideras, tyranni amicus, tyranni ſatelles, certe, quod negari non poteſt, hoſpes. Diu expectaui, an eijceretur tyrannus. Facilius potes accuſare aut te, qui tam familiaris tyranno fuiſti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illum recepiſti: aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. Aut ut culpa te liberem, facilius potes accuſare fortunam, quæ tyrannum potiſſimum ad te detulit.

al. habuit, qui in arcem habuit.

Pars altera contra tyrannicidam.

Eius debet eſſe damnum cuius eſt præmium. Non eſt iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepiſti. Non elegit domum tyrannus, nec enim hoc illi uacabat, ſed in eam quam potuit irruperat. Cum ego in ea non eſſem, nactus hic occaſionem nocendi, intrare noluit, ſed tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculoſum urbi: accepit præmium, maius ſine dubio, quàm ſi damnum ſarciret.

Declamatio ſeptima de ueneno dato filio furenti.

Filio furenti, & ſua membra lanianti pater uenenum dedit. Accuſatur ab uxore malæ tractationis.

Pars prima contra maritum.

Non mirum eſt quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit qui occidit.

Pars altera contra uxorem.

Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris miſera mulier, in orbitatis tuę tempore, non perdidiſti filium nunc, ſed extuliſti.

Extra controuerſiam.

Alfius Flauus hanc ſententiam dixit. Ipſe ſui & alimentum erat & damnum. Hunc Ceſtius quaſi corrupte dixiſſet obiurgans, Apparet, inquit, te poëtas ſtudioſe legere. Iſte ſenſus eſt eius, qui hoc ſeculum amatorijs non artibus tantum, ſed ſententijs impleuit, Ouidius enim in libris Metamorphoſeon dicit, Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Declamatio octaua de patre qui accuſatur concurſum feciſſe.

QVi cœtum & cõcurſum fecerit, capitale ſit. Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas uenit. Athenienſes omnibus ciuitatem Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adoleſcẽte luxurioſo, cum filio uenit. Ibi cum de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit. Filius retẽtus eſt. Pater flere ante domũ cœpit, incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, et filius Olynthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumq; fecerit.

Prima pars pro reo concurſus.

Miſero ſi flere non licet, magis flendũ eſt. Imperari dolori ſilentium nõ poteſt. Fuerunt ex populo qui dicerent, hic meum filium, hic meam corrupit uxorẽ. Suum quiſq; illò & ignem attulit & dolorem. Timeo fili ne dum te quæro, in oſſa alicuius raptoris incidã. Vbi Athenarũ fides? Vbi hoſpitales inuicem dextrę? Capti inquam fili ſumus. Dũ licet fugiamus, ſed tanquã à Philippo. Pariter apud Philippũ certe uiri fuimus. Lachrymæ meæ uocãtur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere deſierim. Tantus ſcilicet ſum, ut ea ciuitate populũ concitare potuerim, in qua filium ſeruare non potui. Non quoties conuenerunt in aliquem locũ plures, cœtus & concurſus eſt, ſed quoties conuocati, quoties parati, quaſi ad ducem ſuum concurrerunt. Non ſi una uicinia coit, aut ſi tranſeuntium paucorum numerus affluxit, ſed ubi totus, aut ex parte magna populus, Vbi diuiſa eſt in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomẽ eſt, coëuntis ex conſenſu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, ſed ad incendium, quod tamen populus maluit ſpectare, quàm extinguere. Lex non eum punit, propter quẽ cœtus factus eſt, ſed eum à quo cœtus factus eſt. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filium uellem, & tentaui populum rogare, nec potui.

Pars altera contra reum concurſus.

Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad uindictam iniuriarum omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſeruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Declamatio nona de cruce ſerui uenenum ſuo domino negantis.

AEger dominus petijt à ſeruo ut ſibi uenenum daret. Non dedit. Cauit teſtamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus tribunos.

Prima pars pro ſeruo.

Lex Cornelia te appello. Ecce hæres iubet, quod tu uetas. Ne quis illum domino diſplicuiſſe putet, tunc huic parari crucem iuſſit, cum ſibi uenenum. Plura ſerui crimina confitemur, intempeſtiuas potiones, inutiles cibos, deſideranti negauit. Quid enim non uoluit qui uenenum petijt? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si uincitur, periturus eſt. Si uincit, ſeruiturus eſt ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum. Crux utrinq;. Furioſus ſeruum ſine cauſa occidere uoluit. Quæritis inſaniæ argumentum? & ſeipſe uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni nũ poſſunt ſuccurrere. Seruum natum, regem habuimus. Seruo indice, patefacta eſt Bruti liberorum cum Tarquinijs coniuratio. Ergo nihil intereſt, uenenum domino aliquis dederit an negauerit? Etiam ubi remedium eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam cito uos de uita domini ſeruum deſperare uultis quàm hæredem? Mortem ſi ſupplicium putas, quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenum quiſquam obijcit, niſi datum? Finem ullum

ullum facies tribunitiæ poteſtati? quam P.R. ut ipſe plurimũ poſſet, ualere plus quàm
ſe uoluit. Venenum habere ſcelus eſt, tam magnum quàm dominum occidere.

Pars altera contra ſeruum.

Mori uolens elegit huic miniſterio nequiſſimũ ſeruũ, audacẽ, infeſtũ ſibi. Ille nõ ſa-
luti cõſuluit domini, quem uidebat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormenta extẽdit.
Seruus herilis imperij non cenſor eſt, ſed miniſter. Agitur de iure teſtamentorũ, quo-
rũ interijt omnis poteſtas, ſi uiui neglexerint imperia mortuorũ. Tribuni ne ferent, ut
fur præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVARTVS.

QVOD munerarij ſolent facere ad expectationem populi detinendam
noua paria per omnes dies diſpenſant, ut ſit quod populum & dele-
ctet & reuocet: hoc ego facio, non ſemel omnes produco, aliquid
noui ſemper habeat libellus, ut non tantum ſententiarum uos, ſed au
torum nouitate ſollicitet. Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi,
quàm nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, de qui-
bus modo aliquid fama promiſit, in omnibus deniq; rebus uidemus accidere. Ad no-
uat omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non tamen expectationem ueſtram ma- al. homines
cerabo ſingulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Aſinius
nunquam admiſſa multitudine declamauit, nec illi ambitio in ſtudio defuit. Primus e-
nim omnium Romanorũ aduocatis hominibus ſcripta ſua recitauit. Et inde eſt quod
Labienus homo mentis quàm linguæ amarioris dicit, ille triumphalis ſenex ἐπιδείξις,
id eſt, declamationes ſuas nunq; populo cõmiſit. Siue quia parum in illis habuerit fidu
ciæ, ſiue, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio ſuo duxerit,
exerceri quidem illo uolebat, gloriari faſtidiebat. Audiui autem illum & uiridem &
poſtea iam ſenem cum Marcello Eſernino nepote ſuo, quaſi præciperet. Audiebat il-
lum dicentem, & primum quidem diſputabat de illa parte quam Marcellus dixerat,
prætermiſſa oſtẽdebat, tacita leuiter implebat, uitioſa coarguebat. Deinde dicebat par-
tem cõtrariam. Floridior erat aliquando in declamando, quàm in agendo. Illud ſtrictũ
eius & aſperum & nimis ratum incendio ſuo iudicium, adeò ceſſabat, ut in multis illi
uenia opus eſſet, quæ ab ipſo uix impetrabatur. Marcellus quãuis puer iam tantæ in-
dolis erat, ut Pollio ad illum pertinere ſucceſſionem eloquẽtiæ ſuæ crederet, cũ filium
Aſinium Gallum relinqueret magnum oratorem, niſi illum (quod ſemper euenit) ma
gnitudo patris non produceret ſed obrueret. Memini intra quartũ diem quàm Ateriũ
filium amiſerat declamare eum nobis, ſed tanto uehementius quàm unq;, ut appareret
hominũ naturã contumacẽ cum fortuna ſua rixari. Nec quicq; ex ordine remiſit uitæ
ſolito. Itaq; cũ mortuo in Syria Cæſare per codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus, ut
erat mos illi clementiſſimo uiro, nõ ciuiliter tantum, ſed etiã familiariter, quod in tam
magno & recenti luctu ſuo homo chariſſimus ſibi, pleno conuiuio cœnaſſet, reſcripſit
Pollio, eo die cœnaui, quo Aterium filium amiſi. Quis exigeret maiorẽ ab amico dolo
rem, quàm à patre? O magnos uiros qui fortunæ ſuccũbere neſciũt, & aduerſas res ſuæ
uirtutis experimẽta faciunt. Declamauit Pollio Aſinius intra quartũ diem, quàm filiũ
amiſerat. Præconium illud ingentis animi fuit malis ſuis inſultantis. At contra Ateriũ
ſcio tam imbecillo animo mortes filiorũ tuliſſe, ut non tantũ recenti dolori cederet, ſed
ueteris quoq; & obliterati memoriã ſuſtinere nõ poſſet. Memini cũ diceret controuer
ſiam de illo, qui à ſepulchris trium filiorum abſtractus iniuriarum agit, mediã dictionẽ
fletu eius interrumpi, deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabilius, ut appare
ret, quàm magna interim pars eſſet ingenij, dolor. Declamabat Aterius admiſſo popu-
lo ex tempore, ſolus omniũ Romanorũ, quos meo tempore cognoui, in latinã linguã
tranſtulit græcam facilitatẽ. Tanta illi erat uelocitas orationis, ut uitium fieret. Itaq; di-
uus Auguſtus optime dixit, Aterius noſter † ſufflamandus eſt. Adeò nedũ currere, ſed al. ſufflaminandus. al. ſuffibulandus
decurrere uidebatur, nec uerborũ tantũ illi copia, ſed etiã rerũ erat, quoties uelles ean-
dem rem, & quamdiu uelles diceret. Alijs toties figuris, alijs tractationibus. Ita ut nec

al. aliquando regi poſſet, nec conſumi. Regi autem ab ipſo non poterat, † alioquin libertum habebat, cui & parebat, & ſic ibat, quomodo ille aut concitauerat eum, aut refrenauerat. Iubebat enim tranſire cũ aliquandiu locũ dixerat, tranſibat, inſiſtere iubebat, eodẽ loco permanebat. Iubebat epilogum dicere, dicebat. Habebat in ſua poteſtate ingenium, in aliena modum. Diuidere cõtrouerſiam putabat ad rem pertinere, ſi illũ interrogares, non putabat, ſi audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat ſe ad declamatoriam legem nec uerba cuſtodiebat. Quædam enim ſcholæ iam quaſi † obſo-
al. obſcœna leta refugiunt, nec ſi qua ſordidiora ſunt, aut ex quotidiano uſu repetita, poſſunt pati. Ille in hoc ſcholaſticis morẽ gerebat, ne uerbis calcatis & obſoletis uteretur. Sed quædam antiqua et à Cicerone dicta, cęteris deinde deſerta dicebat, quæ nec ille quidẽ orationis citatiſſimæ curſus poterat abſcondere. Adeò quicquid inſolitũ eſt, etiam in turba notabile eſt. Hoc exempto, nemo erat ſcholaſticis nec aptior nec ſublimior, ſed dũ nihil uult, niſi culte, niſi ſplendide dicere, ſæpe incidebat in ea, quæ deriſum effugere non poſſent. Memini illum (cum libertinum reum defenderet, cui obijciebatur, quod patroni concubinus fuiſſet) dixiſſe. Impudicitia in ingenuo crimen eſt, in ſeruo neceſſitas, in liberto officium. Res in iocos abijt, non facis mihi officium, & multum ille & hic in officijs uerſatur: ex eo impudici & obſcœni, aliquandiu officioſi uocitati ſunt. Memini & illam contradictionem ſic ab illo poſitam, magnam materiam Pollionis Aſinij, & tunc Caſsij Seueri iocis præbuiſſe. At, inquit, inter pueriles cõdiſcipulorum
al. iuſsiſti ſinus laſciua manu obſcœna † iniſti, & pleraqꝫ huius generis illi obijciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ ſuſpiceres, cum torrentis more magnus quidem ſed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus, & plus habebat quod laudares, quàm quod ignoſceres, ſicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

Declamatio prima quarti libri de patre rapto à ſepulchris trium filiorum ab adoleſcente luxurioſo.

QVidam amiſſis tribus liberis, cum aſſideret ſepulchro, à luxurioſo adoleſcente in uicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus eſt conuiuio intereſſe, mutata ueſte, dimiſſus iniuriarum agit.

Prima pars pro rapto à ſepulchris trium filiorum.

Nunquam lachrymæ opprimuntur imperio, ſed etiam iritantur. Nulla flendi maior eſt cauſa, quàm flere non poſſe. Nam rapuit me, qualem in conuiuio puderet uenire, dimiſit, qualem ad ſepulchrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum amiſſis modo liberis, ueniam. At ego iam in conuiuio fui. Quouſqꝫ, inquit, flebis? Eſt quædam in ipſis malis miſerorum uoluptas, & omnis aduerſa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipſe non fleres. Cum miſerrimum ſit flere, quàm infelix ſum, cui ne hoc quidem licet, Vidi ebriorum ſitim, & uomentium famem. Quis eſt iſte, qui ſupra lugentem patrem cenſuram lugendi poſtulat? proiectus in omnia gulæ libidiniſqꝫ flagitia, omnibus denotandus cenſoribus, ſeculo præcepta componit. Scit quantum ſuper amiſſis tribus filijs patri flendum ſit, cui ſi uiueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miſerias ſolatium capio, quod miſerior eſſe non poſſum. Cineres meorum in ſepulchro uideo. Magnum ſolatium eſt appellare ſæpius nomina filiorum non reſponſura. Hic mihi uiuendum eſt, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit, cogit flere, qui non ſinit. Iniuria eſſet felicis, in illo conuiuio morari.

Pars altera contra raptum.

Queſtus fui prius de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent: Nemo amicus, nemo, inquit, propinquus eſt. Sed melius, ut uideo, illius rabiem nouerant. Feſto die ſodales, amiciqꝫ mecum, quorum unus, quid hunc miſerum ſic perire patimur? Nemo ſibijpſi finem flendi fecit. Pudet illos deſinere, Cogi uolunt. Conſolarer te diutius, niſi iam & accuſare poſſes.

Declamatio ſecunda de Metello coacto ne fungatur ſacerdotio priſtino.

SAcerdos integer ſit. Metellus pontifex cum arderet Veſtæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Prima

Prima pars pro Metello.

Veſta mater fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sacrorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem, quàm Metelli, ne ſacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi ſacerdotium dedimus. Ciuitas ſollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat precioſius, ſacra & Metellus. O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex æſtimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet ſacerdotiũ. Habes Veſta duplex pontificis tui meritũ, ſeruauit, nec uidit.

Extra controuerſiam.

Pollio, Ante hoc ſi cæcus factus eſſet, non abſtuliſſet. Si poſtea cæcus factus eſt, uidit.

Pars altera contra Metellum.

Sacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res uitanda eſt. Hoc in uictimis notatur, quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſeruanda eſt debilitas. Non enim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Apparet non eſſe propitios deos ſacerdoti, quem ne ſeruati quidem ſeruant.

Extra controuerſiam.

Hunc colorem Gallio non probauit, ſummo cum honore Metelli. Aſſerens contra Metellum agendum ita, ut cogatur cũ iudicibus officio pontificum & ipſe conſulere.

Declamatio tertia de patre exule & filia rapta.

IMprudentis cædis damnatus quinquẽnio exulet. Rapta raptoris mortem aut indotatas nuptias optet. Cum quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis damnatus, in exilium abijt. Filia eius rapta eſt. Raptor ad patrem puellæ ſe contulit. Impetrauit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare, & epiſtolam daret ad filium. Fratre autore, mortem optauit puella. Pater redijt, abdicat filium.

Prima pars contra filium.

Quomodo me excuſabo Reipub. cui duos abſtuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos, inquit, errores agnoui preces meas. Potes, inquit, omnibus hominem oſtendere, quem non poſſis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus, & prudentes ſeruauimus. Aliquem in † exilio intra fortunam meam uidi. al. exemplo

Pars altera pro filio.

Irrupit contumelioſe tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non pepercit eius dolori. At ego querebar, quod abſenti fecit iniuriam. Non poſſum ob hoc abdicari, quod lege factũ eſt. Non potuiſti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus ſcribere, & tum fortuna ea eras, in qua poſſes iniuriam accipere, & ille is erat, qui etiam in patria poſſet iniuriam facere. Quia ſciebat malam cauſam ſuam, egit apud illum, qui eam non nouerat. Redijt ſuperbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur ſic & illic coëgiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. Nemo unquam tardius perijt. Collegit ingentem numerum perditorum. Expugnauit domum. Vexauit puellam. Hoc tibi raptor nõ narrauerat.

Extra controuerſiam.

Latro aiebat ſemper inuiſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubijceret. Non oportet hoc deriuari factum, in ſororis uoluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus, qui transfert, tanquam accuſator. Malo autem loco eſt, qui habet rei fortunam, accuſatoris inuidiam. Aſinius Pollio dicebat colorem in narratione oſtendendum, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nam & plus eos ponere, quàm narratio deſideraſſet, & minus quàm probatio.

Declamatio quarta de eo qui armis ſepulchri factus eſt uictor.

SEpulchri uiolati ſit actio. Bellum cum eſſet in quadam ciuitate, uir fortis in acie amiſſis armis, de ſepulchro uiri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnauit, & repoſuit. Præmio accepto, accuſatur ſepulchri uiolati.

Prima

Prima pars pro uiro forti.

Arma uix contigeram, ſecuta ſunt. Hæc ſi ſumo, arma ſunt. Si relinquo, ſpolia. Vidiſſem uere uiolari ſepulchrum, ſi illo ueniſſet hoſtis. Vterq; quod alteri deerat commodauimus. Ille uiro arma, ego armis uirum. Reſp. multum conſecuta eſt. Vir fortis nihil perdidit. Neceſſitas eſt, quæ nauigia iactu exonerat. Neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit. Neceſſitas eſt lex temporis. Quicquid fit non legitime pro legibus, melius eſt. Pro ipſo ſepulchro actum eſt, in quo notiora ſunt iterum arma uictricia. Pro Republica plerunq; templa nudantur, & in uſum ſtipendŋ dona conflamus.

Pars altera contra uirum fortem.

Reum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in utroq; turpem, non minus patrocinio, quàm crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſari nō poterat niſi rapuiſſet aliena, at rapuit aliena. Hoc excuſari nō poterat, niſi & ſua perdidiſſet. Arma uictricia, arma cōſecrata dijs manibus, arma quæ te quoq; fecerunt uirum fortem. Repoſui, inquit, arma. Gloriatur, quod non et illa perdiderit. Non teneor lege, quia repoſui. Tam teneris hercle, quàm qui uulnerauit aliquē, licet uulnus ſanauerit, quàm qui ſurripuit aliquid, licet deprehenſus reddiderit. Non eſt hoc illi crimen propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus, præmium conſecuta eſt. Aequos nos eſſe conuenit. Vnum uirum fortem honorauimus, alterum uindicemus.

Declamatio quinta de priuigno medico & nouerca moriente.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent poſſe ſanari, ſanauit. Reductus eſt patri, ægrotare nouerca cœpit. Deſperauerūt medici, Rogat pater filium ut curet nouercam. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio medico.

Quo pacto iſtud euenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouerca? Pietati ceſſere morbi, medicinam relinquo. Multū laboris, multum uigiliarum. Adijce huc quod qui ſanantur ingrati ſunt, & medicus poſſum decipi, & non poſſum priuignus excuſari. Eundem, inquit, medici morbum eſſe dicunt, Nempe illi, qui negauerunt te poſſe ſanari. Ego non credo, ſi fateris illam ſic poſſe ſanari. Timeo fortunam. Imputabitur mihi, ſi quid acciderit. Ecce tu me non poſſe non credis. Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti ſunt. Non ſum tantæ ſcientiæ, quantæ uideor. Magnis præceptoribus opus eſt. Abdicatus ſtudui. Quęris quomodo te ſanauerim? Non tibi medicus, ſed filius profuit. Deſiderio laborabas. Gratū tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Vt primum intraui, recreatus es. Quid in te curandum eſſet, aduerti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa ſunt diſſimilia, ſexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodeſt, quàm ab eo curari à quo uolunt. Temerarijs remedijs graues morbi curantur, quibus uti non audeo in nouerca.

Extra controuerſiam.

Non oportet adoleſcentem quicquam nouercæ ſuccenſere, alioquin odit & gaudet. Ferendus eſt adoleſcens, ſi ſe excuſat. Non eſt, ſi ulciſcitur.

Pars altera contra filium medicum.

Lugendum eſt, flendum eſt, in hoc me conſeruaſti. Hoſtis aliquando uulnus ſanauit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius ſanare non poterat. Negant poſſe ſanari. Nemo ſuſcipit, nemo enim uult filio curationem præripere.

Extra controuerſiam.

Pollio dicebat, inter patres & filios, id ſolum iudex putat licere, quod oportet.

Declamatio ſexta, de indiſtinctione filŋ & priuigni.

QVidam mortua uxore quæ in partu perierat, duxit aliam, puerum rus miſit. Ex illa ſubinde ſuſtulit filium. Vtrunq; puerum ruri educauit. Poſt longum tempus redierunt ſimiles. Quærenti matri uter eius eſſet, non indicauit. Accuſatur ab ea malæ tractationis.

Prima pars pro marito.

Quid fletis pueri? ſecuri eſtote. Non minimæ iam lites ſunt, & nondum indicaui. Qualis erit nouerca, quæ ſic fieri cupit? Alter tuus eſt, Alter tui frater eſt, & ſi per te licuerit,

licuerit, neuter priuignus erit. Dum alterius uis eſſe mater, utriuſq; es nouerca. Si coëgeris, mentiar. Nõ mater, ſed nouerca decipieris. Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem, niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non ſis nouerca.

Pars altera contra maritum.

Malæ tractationis agit, Filius eius rus ablegatus à patre, & educatus eſt, ſic, ut ignotus eſſe poſſet & matri. Tibi rediјt uterq; filius, huic uterq; priuignus. Eo crudelius filio caret, quò propius acceſſit. Times huius iniquitatem, cum iniquus magis ipſe ames eum cui alterius uis donare matrem, quàm cui non uis reddere ſuam.

Extra controuerſiam.

Quod ad colorem pertinet uiri, Hiſpo Romanus, & Sillo Pompeius hoc uſi ſunt: Neſcio, et ideò non indico tibi. Quidam miſcuerunt etiam, et utroq; uſi, dixerunt, Neſcio, & ſi ſcirem, nõ indicarem tibi. Quod Latro & Ceſtius, ſed & Aſinius Pollio neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, neſcio, nulli fidem facit. Vxor ipſa non quæreret ab eo, niſi ille ſcire poſſet. Etenim contra uirum dici poteſt, quære à nutrice & pædagogo. Veriſimile non eſt, neminem domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color utrunq; corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cum dicit, etiam ſi ſcirem, non indicarem, efficit ut illum iudex ſcire putet, cum dicit neſcio, efficit, ut uideatur indicare debere, ſi ſciat. Hoc autẽ ipſe colore uſus eſt, quem aiebat ſpecialiſſimum, ſcio, ſed non indico, quia pueris hoc utile eſt, & tuo filio. Magis enim amaturus ſum eum, qui matrem uidebitur non habere.

Declamatio ſeptima de tyrannicida, & adulterio tyranni.

Tyrannicidæ præmium detur. In adulterio deprehenſus eſt à tyranno, gladium extorſit à tyranno, & occidit eum. Petiјt præmium, Contradicitur.

Prima pars contra tyrannicidam.

Non feciſſet tyrannicidium, niſi illum tyrannus armaſſet. Cuius adulter non fuit qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod in adulterio mori noluit deprehẽſus. Tyrannicida noſter iure occidi potuit à tyranno. Certamen impari conditione contractũ publica fortuna diſtraxit. Non innocentior uicit, ſed fortior. Tulit ſecũ tyrannus gladium. Sic enim occiſuri ueniunt. Cur ſolus ad præmium uenis? tyrannum certe occidiſti cum adultera. Non loricam, clypeumúe ſumpſit, ſed tenuem ac perlucidam ueſtẽ, perfuſus unguento intrauit cubiculum, in quo non eſſe tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noſter ne tyrannũ inueniret, optauit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor, odium, non amor, aſcenſurus ferat animum, ferat ferrum, eat illò ubi inueniat tyrannum. Omnia honeſta opera uoluntas inchoat, occaſio perficit. Sæpe honorata uirtus eſt, etiam ubi eam fefellit exitus. Scelera quoq; quamuis citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum, nec gloriam uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam maiorum noſtrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidiũ emeret, ſi etiam id libido permitteret. Nouo inauditoq; more pugnabant. Tyrannicida pro adultero, tyrannus pro pudicitia. Occidiſti tu maritum, fortuna tyrannum, tyrannum cadere reipublicę uolo. Occidat illum ciuis iratus, miſceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. Ab adulteræ oculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat tyrannum. Pop. Romanus ueneno uinci hoſtem noluit, proditione noluit. Honorabo ſubitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera pro tyrannicida.

Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo quod inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus eſt, ſed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim, tyrannicidiũ detuli. Non eſt gladius meus, ſed manus mea eſt, ſed animus meus eſt, ſed conſilium, ſed periculum, ſed tyrannicidium meum. Adulterium uocas, quo effectum eſt, ne quis timeat adulterium? Diligenter arce munita occaſionem requirens, tentaui ſeruos, tentaui amicos. Per uxorẽ ſolam fulſit occaſio. Non putaui adulterium uxorem tyranni polluere, ſicut nec homicidiũ, tyrannũ occidere.

Ferrum

Ferrum in arcem ferre periculoſum erat, inuenire facile. Si tyrannū inquam inuenero obuium, quælibet res telum erit. Certe ſemper ſolet ſecum tyrannus habere ferrū. Gladius inter duos fortioris eſt. Quàm ſolicitus fui adulter ne non deprehenderer.

Declamatio octaua, de patrono operas dimiſſas repetente à liberto.

PEr uim metumq; geſta irrita ſunt. Bello ciuili patronus uictus & proſcriptus, ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, ut operas dimitteret. Remiſit. Conſignatione facta reſtitutus exigit operas. Contradicit.

Prima pars pro Patrono.

Patronus à liberto reſtitutionem peto. Si paciſci tunc à me uoluiſſes operas, ſpopondiſſem. Bona bello perdidi, ad reſtitutionem nudus ueni. Nunc libertorū operas deſidero. Profer tabellas crudeliores tabula Syllanæ proſcriptionis. Perſequebatur illa quos uicerat. Hæ perſecutæ ſunt, quos receperāt. In illa ultio fuit, in his perfidia. Deniq; illa iam deſijt, hæ perſeuerant. Non mea, inquit, ſed aliena uis fuit. Aeque dignus eſt pœna, qui ipſe uim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrum ſuum utitur. In hunc primum incidi. Et cum timeo ne offenderem, ſecutus ſum hoc exigentem. Non recepit me, ſed incluſit. Nihil eſt uenali miſericordia turpius.

Pars altera pro liberto.

al. parem Nihil tibi opus eſt poteſtas. Sciſti illum †parere, etiam ſi cogi non poteſt, quaslibet indicas operas. Nunquam tamen indices ita periculoſas, quàm indixiſti. Habeo iudicia tua. Bene de ſeruo iudicaſti, manumiſiſti. Bene de liberto. Proſcriptus potiſſimum ei te commiſiſti. Si uoluiſſem, patronum non habere potui. Vnus ex proſcriptis fuiſti, qui tunc non poſſes etiam rogari. Reſtitutio tibi proſcriptionem remiſit, non quicquid in proſcriptione geſſiſti reſcidit.

Extra controuerſiam.

Omnes inuecti ſunt in libertum. Varius Geminus, & Otto Iunius egerunt leuius, ut patronus remiſſurus uideretur operas, ſi obtinuiſſet. Nam Otto dixit, Sine me iudicio meo, uideris redemiſſe. Fac, iam remittam. Quid me ſic times, tanq; inuitus promiſerim? Contra Ceſtius ait. Tunc huiuſmodi utendum eſt coloribus, ubi uerendū eſt, ne uideamur rem duram poſtulare. Vbi contra honeſtam perſonam, promiſſo iudex molliore fallendus eſt. Quid in hac perſona ueremur & cauſa? niſi hoc unum, quod ex colore metuendum eſt, ne ſi nolimus hæc remittere, etiam noluiſſe uideamur.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA QVINti libri. De eo qui incidit alteri laqueum, quo ſe ipſe ſuſpenderat.

INſcripti maleficij fit actio. Quidam naufragio facto, amiſſis tribus liberis, & uxore, incēdio domus, ſuſpendit ſe. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberto reus fit maleficij.

Prima pars pro eo qui præcidit laqueum.

Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos ſeruare potuiſſem. Viue. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proſcriptus aliquando proſcripſit. Victi fugiūt, proſcripti latent, natant naufragi. Amiſi, inquit, uxorem, liberos, patrimoniū. Tu putabas ea te conditione accepiſſe ne perderes? Ludit te ſuis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abſtulit, reddit. Nec unq; tutius eſt eam experiri, quàm cū locū iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharſalia uictus acie uixit. Mortem tuorū, tuum putas naufragiū, Craſſus uixit. Non priuatas perdiderat, ſed publicas opes. Omnia tibi fortuna abſtulit, ſed ſpem reliquit. Tolle ſpem hominibus, nemo uictus retētabit arma. Nemo infeliciter experta negotiatione alios appetet quæſtus. Nemo naufragus uiuet. Spes eſt ultimū aduerſarū rerum ſolatium. Vt uiueres nataſti, miſertus ſum. Nec in te amplius quàm periculū cogitaui. Nō attendi incendium, non orbitatem. Aut ſi attendi, meminerā te poſt illa uixiſſe. Non uiſus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari poſſes.

Pars altera contra præcidentem laqueum.

Tot ille fundorum dominus, aliena arbore ſuſpendo laqueum. De fortuna nihil queror. Mori permittit. Nunc inquit, morere. Iniuria eſt, ut qui meo arbitrio debui, tuo

turo moriar. Amiſi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil prçter laqueum reliquit. Iſte nec laqueum. Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem & laqueum. Alterum aptum morituro, alterum miſero. Quiſquis interueneris ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. Cum à me iſte accuſetur, grauiorem de me quàm de reo ferte ſententiam Ego ut ne moriar, iſte ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori uolui. Præcidit remedium meum, ſi qua fides eſt. Non enataui, ſed eiectus ſum. Nihil iam timebam, niſi uiuere. Domus meæ fata claudo, nullo miſerior quàm quod ultimus morior. Cui me uitæ reſeruas? Vt ædificem? Aſpice incendium. Vt nauigem? Aſpice naufragium. Vt educem? Aſpice ſepulchrum. In tam calamitoſa domo feliciores fuiſtis, uxor & liberi. Vobis mori contigit.

Declamatio ſecunda de filio pauperis, qui factus eſt gener diuitis inimici.

PAuper cum haberet filium, & diuitem inimicum filiam habentem, peregre profectus eſt. Rumor fuit de morte. Filius cum diuite in gratiam rediјt, & eius filiam duxit. Reuerſus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre paupere.

Nemo quicquam facile credit, quo credito, dolendum ſit. Ego diu non credidi de nuptijs tuis, deſertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium. Non fleuiſti patrem, nõ quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti. Rumor, inquit, fuerat deceſsiſſe te. Mirabar, ſi talem uxorem †iubente patre habere potuiſſes. Non quæris, ubi perierim. Mors mea tibi debet eſſe ſuſpecta. Inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, niſi qui me uiuo, filiam collocare non poterat? non times ne inter ipſas nuptias patris oſſa referantur? Tot ſerui ſequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor ſit. Fabricius aurum à Pyrrho recipere noluit, beatior iſte fuit animo, quàm ille regno. Plures inſidias in itinere fugi, & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit. al. uiuo.

Pars altera pro filio pauperis genero diuitis.

Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales eſſe inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & poſtea ſocer. Cuius uitio inimicitiæ contractæ ſint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra controuerſiam.

Seuianus rem ſtultiſsimam dixit. Diues me ſemper contempſit, nunquam niſi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ſimile de Seuiano dicam, poſt hanc ſententiam Seuianum ſemper pro mortuo habui.

Declamatio tertia de duobus fratribus Pancratiaſtis.

MAlæ tractationis ſit actio. Duos filios quidã Pancratiaſtas inſtituit, & ad Olympiam duxit. Cum compoſiti eſſent, ut ſimul pugnarent, acceſsit ad pugnantes pater, & ait abdicaturam ſe, ſi quis perdiderit. Commortui ſunt iuuenes, & decreti ſunt his honores diuini. Reus ſit pater malæ tractationis ab uxore.

Prima pars pro filijs.

Tertius ſine ſorte pugnaſti, & utrunq; uiciſti. Stetit cruentus pater. Iam perierant, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, ſed uterq; à patre. Miſera mater, odiſſe non poteſt, qui filium ſuum occidit. Iuuenes inuicti, niſi habuiſſent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis. Vincere propter parricidium nolunt, uinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidij abſoluta ſunt.

Pars altera pro patre contra filios.

Non facturus dixi, et ſi facturus, pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia ſolus eſſe, cum luctus communis ſit. Omnes aiebant colluſſuros fratres. Minatus ſum, non ut neceſſitatem filijs imponerem, ſed ut populo ſatisfacerem.

Declamatio quarta de damnato parricidij alligante fratrem.

QVi falſum teſtimonium dixerit, uinciatur apud eum in quem dixit. E duobus filijs profectus eſt cũ uno pater. Adoleſcens ſolus rediјt. Accuſatus à fratre parricidij, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus pœna ex lege dilata eſt. Rediјt pater. Accuſauit damnatus fratrem falſi teſtimonij, & obtinuit, & uinxit. Cogit pater ut uinctum ſoluat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre.

Falſum, inquit, teſtimonium frater dixit. Si uis illius graue crimen facere, te exorabilem præſta. Crudelis in fratrem, miraris, ſi in te creditum parricidium eſt? Ergo ego duos filios habere non poſſum? Adoleſcens iam potes & parricidium facere. Alligatus eſt alter filius, quia non reuertebar. Alter, quia iam redij. Nunquam ſolues fratrem Si talis es, nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te, ſed in patrem pio animo dixit. Suſpectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem clauſus ergaſtulo. Ingrate, teſtem tuum ſimul alligaſti.

Pars altera pro filio.

Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolui poterat, ſi teſtimonium falſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe patrem mihi carnifex nuntiauit. Parricida ſum, ſicut obijcitur. Hoc leuius iraſcor. Miraris, ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata penè erat ipſa pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur quàm pati. Imaginabar mihi culleum, ſerpentem, profundum.

Declamatio quinta de domo pauperis per diuitem cum arbore, quæ dicitur Platanus, combuſta.

QVi ſciens damnum dederit, reddat quadruplum: qui inſciens, ſimplum. Diues pauperem uicinum rogauit, ut ſibi uenderet arborem, quam ſibi uidebat obſtare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arſit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo ſimplum.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Excitatus flammarũ ſono, uicinorum primo fidem imploraui. Arbor ramis diſcurrentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari. Incendatur. Eſt hoc impotentiæ, ſine fine concupiſcere, ſine modo iraſci. Non poteſt expugnari precibus, expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi iure agamus. Liceat & pauperem gaudere proſpectu. Vos poſsidetis agros, urbium fines, urbesq́ domibus impletis. Intra ædificia ueſtra undas, & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis, quàm ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuſcula quidem poteram. Delitijs tuis diues ardebimus. Oculis uoluptas incendio quæritur, & proſpectus ignibus relaxatur. Proſpectui obſtabat. Quid? inambulantibus nobis non obſtant ſeruorum cateruæ? & in immenſam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ ſpacijs ambulationes, & urbium ſolo ædificatæ domus, non nos propè á publico excludunt? Sub hac arbuſcula imaginabar diuitum ſyluas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidiſſe quàm uoluit? Non iniquum poſtulo. Eius damno deſinat incendium, cuius conſilio cœpit. Sic licet ut domus ad cœlum omne conuerſæ, brumales æſtus habeant, æſtiua frigora, & non in ſuis uicibus intra iſtorum penates agatur annus. Alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabiliũ piſcinarum freta. Arata quondam populis rura, ſingulorum nunc ergaſtulorum ſunt. Latiusq́; nunc uillici quàm reges imperant. Maria ſubmouentur proiectis molibus. Neſciebas quanta ſit potentia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmodum totas conſumat urbes, quàm leuibus initijs oriantur incendia, etiam ſi partem damni dare uoluiſti, partem noluiſti, in totum quaſi prudens dederis, tenendus es. Ex toto enim noluiſſe debet, qui imprudentia defenditur. Si fateretur iſte ſcienter ianuam incendiſſe, puto tota domus intelligeretur, ex parte, ſi unum tignum. Nec enim quiſquam omnia incendit, ſed unam aliquam rem, ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus ignis. Atqui pars domus eſt, arbor, quæ in domo eſt.

Pars altera pro diuite.

Peſtilentem mihi domum faciebat arbor. Cœlum omne per quod ſalubris ſpiritus uenire poſſet, obduxerat. Rogaui pauperem & dixi, nihil tibi nocet arbor reciſa, mihi plurimum non reciſa. Quid ad te illi rami pertinent qui extra domum ſunt? Quaſdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quoſdam parietes minuerant. Scitis quanta uis ſit arborum, muros diſcutiunt.

Declamatio ſexta de rapto adoleſcente in ueſte muliebri.

IMpudicus concione prohibeatur. Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, muliebri ueſte ſe exiturum in publicum. Proceſsit. Raptus eſt ab aduleſcentibus decem, accuſauit illos de ui, & damnati ſunt. Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit magiſtratum iniuriæ.

Prima pars pro magiſtratu contra aduleſcentulum raptum.

Muliebrem ueſtem ſumpſit, capillos in fœminæ habitũ compoſuit, oculos puellari lenocinio circundedit, colorauit genas. Non creditis? & qui nõ crediderant, uicti ſunt ſponſione. Et hoc de ſponſione forſitan uenerat, ut auderet impudicus cõcionari. Date illi ueſtem puellarẽ, date noctẽ, rapietur. Sic illum ueſtis ſumpta decuit, ut uideretur non tunc primũ ueſtem ſumpſiſſe. Facta totius aduleſcentiæ remitto. Vna nocte contentus ſum, ſic imitatus puellam, ut raptorẽ inueniret. Nunquid cecini. Nunquid carmen famoſum compoſui, aut (ut propriũ genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres noſtros, qui forenſia ſtipendia auſpicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quàm longe ab his moribus aberant, qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur? Conſtat hunc ſtupratum, cum damnati eſſent qui rapuerunt.

Pars altera pro aduleſcentulo.

Conſtat ſemper grauem, ſemper ſeuerum fuiſſe, ſemper rigidum. Sed hoc iocis adoleſcentium factum eſt. Cæterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo ſine ſponſione crediderit.

Declamatio de trecentis non receptis ab imperatore.

NOcte portas aperire in bello non liceat. Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat. Trecenti ab hoſte captiui ad portas nocte uenerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occiſi ſunt. Imperator poſt uictoriam eius reus eſt læſæ reipublicæ.

Prima pars pro imperatore.

Non putaui meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? imò cur ne perirent, capti ſunt? Hos ego in die non recepiſſem, niſi uictores. Noctu ne uictores quidem. Procedens poſtridie in prælium pugnaturus oſtendi trecentos, in quibus laudari nihil poteſt niſi fuga. Nihil deſiderari, niſi numerus. Fugiunt, ut leges relinquant. Redeunt, ut leges tollant. Populus Romanus in † Carthaginenſi prælio in ſummas redactus anguſtias, cum ſeruorum deſideraret auxilia, captiuorum contempſit, & credidit eos libertatem magis tueri poſſe, qui nunquam habuiſſent, quàm qui perdidiſſent. Nocte quomodo hoſtem ciuemq́; diſtinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoſcam? Credo in inſidijs hoſtes fuiſſe, ut excluſos occiderent, ſequerentur admiſſos. *al. Cannenſi*

Pars altera contra imperatorem.

Infeſtus illis trecentis fuit, quod iniquo eos collocauit loco, hoc ne argui poſſet, non recepit. Capti ſunt fortiſsimi duces, Regulus, Craſſus. Hæc poſtremo rogantium uox erat, Mitte arma. Certe hoc lex non uetat.

Declamatio octaua de tyranno poſt abſolutionem petente magiſtratum.

COmpetitori liceat in competitorem dicere. Tyrannus ſub† obligatione dominationem depoſuit, ut ſi quis obieciſſet tyrannidem, capite puniretur. Petijt magiſtratum, competitor contradicit. *al. abolitione*

Prima pars contra tyrannum.

Anno meo ſpondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum ſpoliabitur templum. Cur honores tamdiu geſſerit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obijcietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua poteſtate diſtingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuiſſe dominus, qui incluſos æneis tauris homines ſubiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba non poſſent. O hominem in ſua crudelitate faſtidioſum, qui cum uellet torquere, tamen nolebat audire.

Pars altera pro tyranno abdicato competitore.

Quicquid egi, quicquid geſsi, cauſa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijcitur, quod non noceret obiectum.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA LIBRI SEXTI, DE FRATRE, DANTE fratri abdicato chirographum de parte hæreditatis.

ABdicato fratri, frater chirographũ dedit, dimidiã partẽ ſe hæreditatis
ſibi daturum ſi non reſpondiſſet. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.

Prima pars pro patre contra filium, dantem, chirographum fratri abdicato.

Tantum æris alieni habet, quantum uiuo patre non poteſt ſoluere.
Vis ſcire cuius fidei ſis? nec frater quidem tibi ſine chirographo cre-
diderit. Alterius ſpe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimonium
meum diuiſum eſt. Niſi ſuccurritis, uincit me, & ille qui tacuit, non diſsimulo me ho-
die duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus, & neſariæ ſpei pactum,
Chirographum danti impium, patri periculoſum, accipienti turpe.

Pars altera pro filio contra patrem.

In omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, unà militabi-
mus. Si peregrinandum, unà urbes peragrabimus. Si quotidianam rogauero ſtipem,
& illam tecũ diuidam. Nolui recentẽ iram exagitare patris. Malui, ut tacendo patrẽ uin
ceres. Meæ partis hæres ero, tuæ cuſtos. Et quia de re maxima melius ſibi quiſq; credit,
do chirographum, tu da operam, ut iſtud magis à patre accipere, quàm à fratre uidea-
ris. Hoc quod honeſte, & quod pie gerabamus, tã palàm egimus, ut pater ſciret. Quid
enim timebam, niſi ſi reſciſſet pater, moleſte ferret filium ſuum, hominem auarum non
eſſe, fratrem pium. Ita mihi contingat pater utrunq; noſtrum placere.

Declamatio ſecunda de patre exule, prohibito à fundo filij.

EXulem tecto, & cibo iuuare nõ licet. Imprudentis cædis damnatus quinquennio
exulet. Quidam cum filiũ et filiã haberet, imprudentis cædis damnatus, in exilium
profectus eſt. Solebat uenire in poſſeſsionẽ uicinam finibus. Reſciuit hoc filius. Ceci-
dit uillicum. Villicus excluſit patrem, Cœpit ire ad filiam. Accuſata illa quod exulem
recepiſſet, aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.

Prima pars pro patre contra filium.

Accuſator, ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum. Filiam honeſtiorem inue
ni, quod accuſata eſt. Seruum frugaliorem quod cæſus eſt. Male meruiſti de patre, quẽ
excluſiſti, de ſorore, cui præiudicio nocuiſti, de iudicibus, quos in tã bona timuiſti cau-
ſa. Aut tu peccaſti, aut ſoror. Filius me docuit, quod illum non recipio. Abſoluta es, in
quit, me aduocato, ſoror. Ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene iſtam cauſam a-
gere poſſes, cum abſoluta eſt quæ receperat, damnatus eſt qui expulerat? Filia me pa-
trem iudicauit. Seruus dominum. Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſsime ſeruulorum,
et tibi imprudens nocui. Quàm bonam eius cauſam putas fuiſſe, quę ne te quidem ad-
uocato, damnata eſt. Si te hærede poſſum mori, dignus ſum, qui etiam tibi hunc ſeruũ
relinquam. Alij exul eſt, tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certe quæ fecit, abſolu
ta eſt, Lex eum tenet, qui iuuat exulem, non qui patiatur iuuari. Ignora, diſsimula, lex
te innocentem, non curioſum eſſe iubet. Si mea cauſa faciebas, me admonuiſſes, ſer-
uum prohibuiſſes, non cecidiſſes.

Pars altera pro filio contra patrem.

Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt, quia muliercula non ui-
debatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in noticiam hominum uene-
rat. Captabaris. Timui, ne occidereris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt. Ma-
lui ſeruum cædere frugaliſsimum, quàm patrem optimum amittere.

Declamatio tertia de matre nothi, lecta pro parte hæreditatis uel patrimonij mortui.

MAior frater diuidat patrimonium, minor eligat, liceat filium ex ancilla tollere.
Quidam cum haberet legitimum filium, alium ex ancilla ſuſtulit, & deceſsit. Ma
ior fratrer ſic diuiſit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi ma-
trem. Minor elegit matrem, & accuſat fratrem circumſcriptionis.

Prima pars pro parte nothi contra filium legitimum ſuum fratrem.

Vnus omnium exhæredatus ſum diuidendo, Elegiſſet inquit, alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iuſsit. Aperte ne minor circumſcribatur, timet. Sic diuiſit, ut ſi uellem, non eſſem mendicus. Relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſeruitute? Non eſt diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredem pater ex ancilla tolleret. Elige aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid ſuſtulerunt. Iſte nihil reliquit. Tu, inquit, uoluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi egeſtate delector? Obijci, inquit, non poteſt, quod lege factum, imò non niſi quod ex lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritum eſt. Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimũ eſt, quod latet inſidioſum. Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere. Nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, ut neceſſe haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Non timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars altera pro filio legitimo contra nothum.

Ego nihil aliud quàm diuiſi. Circumſcriptio non in diuiſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerũt bonis. Habes gloriam, quàm multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam ſæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes. Habes enim partem quam uoluiſti, & ut tantundem haberes, nec pater uoluerat. Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Declamatio quarta de potione mortifera ex parte data uxori.

VEneficij ſit actio. Proſcriptũ uxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecreto poculum tenentem interrogauit quid eſſet. Ille dixit uenenũ, & mori ſe uelle. Rogauit illa ut partem ſibi daret, & dixit ſe nolle ſine illo uiuere. Partem bibit ipſe, & partem uxori dedit: Perijt illa ſola. Teſtamento inuentus eſt hæres, reſtitutus arguitur ueneficij.

Pars prima contra maritum.

Sic egit ut deprehenderetur, ſic deprehenſus eſt, ut exoraretur: ſic bibit, ut uiueret. Quod eſt hoc uenenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo enim tam palàm uxori dedi uenenum. Fugit ne occideretur, qui dixit ſe mori cupere. Vnus proſcriptione locupletior factus eſt, ut uiuere uellet, uxor illi perſuadere non potuit. Perſuaſit res blandior, uxoris hæreditas, ſciuit quam partem potionis hauriret, cõtrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas ueneno: occidendi finem prius uictores fecerunt, quàm uicti. Quid iam putabatis futurum, cum in exilium uxor teſtamentum tuliſſet, maritus uenenum? Vbi eſt uxor? Et quid te pudet? Iam etiam proſcripti redeunt. Statim conſumpta potione collapſa eſt. Nolite mirari, ſi tam efficax uenenum eſt. Hæres eſt, qui dedit. Summis ferè partibus leuis & innoxius humor ſuſpenditur. Grauis illi & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuiſſe. Sciſti diuidere, etiam ſi poteſt defendi qui uolenti dedit. Tu nõ potes, qui feciſti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere ſubſideret in imum. Potionem bibit iſte, uxor uenenum.

Pars altera pro marito.

Virum in pace dilexit, in bello ſecuta eſt, in conſilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignam, quam innocens ſequitur. Bello ciuili lege proſcriptus ſum, Exulaui. Quid his malis adijci poteſt, niſi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenum inquam eſt. Hoc qui daturi ſunt, diſsimulant. Venenum Cato uendidit, Quærite an proſcripto licuerit emere, quod licuit Catoni uendere.

Declamatio quinta de Iphicrate reo.

QVi uim in iudicio fecerit, capite puniatur. Miſſus Iphicrates aduerſus Thracũ regem, bis in acie uictus, fœdus cum eo percuſsit, & filiam eius duxit uxorem. Cum Athenas rediſſet, & cauſam diceret, uiſi ſunt contra iudicium quidam Thracum cultris armati, & ipſe reus gladium ſtrinxit. Cum iudices citarentur ad iudicandum, palàm abſolutorias tulerunt ſententias. Accuſatur, quod uim in iudicio ſuo fecerit.

Prima pars contra Iphicratem reum.

Nemo iudicum tuorum non timuit, ſic, tanquam tu de illis iudicaturus eſſes. Cum toto tibi regno ſocer uenit aduocatus. Non maioribus copijs bellum inſtruxit, quàm iudicium Iphicrate conde gladium. Iudicium eſt. Quid tibi cum gladio? Certe bis uictis arma ponenda ſunt. Quæ eſt iſta mutatio contra rerum naturam? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

Pars altera pro Iphicrate reo.

Ego uim non feci. Omnia enim legitime peracta ſunt. Accuſator ſuo loco dixit, Reus ſuo reſpondit. Perfectum per omnes numeros ſuos iudicium eſt. Cum iudices ſententiam ferrent, extraxi gladium, ut occiderem me, ſi damnatus eſſem. Iudices tulerunt palàm abſolutorias, ut gratiam duci ſuo referrent. Nuptiarum cauſa, utilitas reipublicæ fuit. Miles ſæpius pulſus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuiſſe, non propter iudicium armatos, ſed propter morem ſuum. Quid poteſtis, inquit, queri, quod obſidem uobis uxorem adduxi?

Declamatio ſexta de adultera uenefica.

VEneficij ſit actio. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit, celerius morietur, quàm illi nubat. Deceſsit puella ante diem nuptiarũ, dubijs ſignis cruditatis & ueneni. Torſit ancillam pater, dixit illa ſe nihil ſcire de ueneno, ſed de adulterio dominæ, & eius cui collocaturus erat filiam. Accuſauit uxorem ueneficij & adulterij.

Prima pars contra uxorem pro marito.

Morietur, timeo ueneficam, celerius quàm nubat, teneo adulteram. Morietur, factum eſt, celerius quàm nubat, factum eſt. Adulterium ſerius deprehẽdi quàm factum eſt, ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli, & duas indices. Altera dicit, quod factum eſt. Altera, quod futurũ eſt. Generi adultera, Filiæ pellex. Quàm infelix eſt domus, in qua adulterium argumentum eſt. Dixi, honeſtus eſt, Dixi, pulcher eſt dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardiſsimum in malis meis. Veneficium nec denunciatum credidi, demum in ueneficio adulterium deprehendi. Verſæ ſunt in exequias nuptiæ, genialiſq; lectus mutatus eſt in funebrem. Subiectæ ſunt rogo infelices faces, profertur putre corpus, & uenenis tumens. Quid ultra quæritis? Verbis ſigna, ſignis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta cõueniunt. Morietur antequam nubat, factum eſt. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidi, Vxorem parricidio, Filiam ueneno.

Pars altera pro uxore contra maritum.

Duo grauiſsima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teſte, ueneficiũ, nec ancilla quidem. Cum indignaretur ſe non rogatã, exciderunt illi uerba, quæ non minus quàm pater filiã luget. At quare dixiſti, celerius morietur, quàm illi nubat? Verba dolor parum conſiderat. Exciderunt. Et eſt ſæpe fortuita diuinatio.

Declamatio ſeptima de dementia patris, qui filio ceſsit uxorem.

DEmentiæ ſit actio. Quidam habebat duos filios, duxit uxorẽ. Alter ex adoleſcentibus cum ægrotaret, & in ultimis eſſet, medici dixerunt animi uitium eſſe. Intrauit ad eum ſtricto gladio pater, & rogauit filium ut indicaret cauſam ſibi. Ait amare ſe nouercam. Ceſsit illi uxorem ſuam pater. Ab alio accuſatur dementiæ.

Prima pars pro patre contra filium.

Audite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam miſericordem. Inſanus ſum, quia aliquis meo beneficio ſanus eſt. Tradidi uxorem illi, ſed eripueram. Teſtor, inquit, præſides pietatis deos, prius amare cœpi, quàm duxeras. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam? Tranſij præter iſtius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, niſi æger extorſit. Patri, qui periculum filij morientis ſuſtinere non potuit, ignoſcendum in qualicunq; facto eſt.

Pars altera pro filio contra patrem.

Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium nõ putas, quod marito conciliante committitur? Neſcio furioſius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiſe

an dimiſerit, an collocauerit? Quàm demens eſt, cui adulterium pro beneficio imputatum eſt? Strinxit gladium maritus, non ut adulterũ uindicaret, ſed ut faceret. Mori potius debuit frater, quàm ſanari turpiter. Quid enim ſi matrem, ſi ſcrorem concupiſceret? Quædam remedia grauiora ipſis periculis ſunt. Omnia inter nouercam & priuignum compoſita ſunt. Simulatum morbum, deriſum animo turpiſsimo patrem.

Declamatio octaua de uirgine ueſtali inceſti accuſata.

VIrgo ueſtalis ſcripſit hunc uerſum: Felices nuptæ, moriar niſi nubere dulce eſt. Rea eſt inceſti.

Pars prima contra uirginem.

Felices nuptæ, cupientis eſt. Moriar niſi, affirmantis eſt. Nubere dulce eſt. Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum ſacerdotis eſt. Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt. Tibi conſules prætoresq; uia cedunt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret, nec unquam niſi per ſuam Veſtam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus eſt? Moriar. Nunquid de nuptijs appellata eſt? Ad ultimũ Veſtam inuoco, ut tam infeſta ſit ſacerdoti, quàm inuiſa eſt. Recita carmen, dum quæro quale carmen ſit. Tu carmen ſcribas, tu uerba pedibus tuis emollias, & ſeueritatem templo debitam modulatione frãgas? Quod ſi utiq; laudare uis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte ſcribe, antequam iurabis de tua. O te ſupplicio omni dignam, cui quicquam ſacerdotio felicius eſt. Dulce eſt, quàm expreſſa uox, quàm ex imis uiſceribus emiſſa, nõ expertæ tantum, ſed delectatæ. Inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtuprum.

Pars altera pro uirgine Veſtali.

Vnus illi uerſus obijcitur, & hic quidẽ non totus. Non oportet, inquit, ſcribere carmen. Multum intereſt obiurges, an punias. Inceſti damnari non poteſt, niſi cuius corpus uiolatum eſt. Quid tu putas poëtas, quæ ſentiunt, ſcribere? Vixit modeſte, caſtigate. Non illi cultus luxuriſior. Non conuerſatio cum uiris licentior. Vnum crimen uobis confiteor. Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi, quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderint ſacerdotes parientibus?

Extra controuerſiam.

Varius Geminus apud Cæſarem dixit. Cæſar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER SEPTIMVS.

INſtatis mihi quotidie de Albutio, non ultra uos differam, quamuis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies, ſexies'ue populo diceret, ad ſecretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat. Alius erat, cũ turbæ ſe committebat, alius, cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exurgere audebat. Illa intempeſtiua in declamationibus eius philoſophia, ſine modo tunc & ſine fine euagabatur. Raro totam controuerſiam implebat. Non poſſes dicere diuiſionem eſſe, non poſſes declamationem, tanquã declamationi multum deerat, tanquam diuiſioni multum ſupererat, cum populo diceret, omnes uires ſuas aduocabat, & ideò non deſinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni cõtrouerſia dicere, non quicquid debet dici, ſed quicquid poteſt. Argumentabatur moleſte, magis quàm ſubtiliter. Argumenta enim argumentis colligebat, quaſi nihil eſſet firmum ſatis. Omnes probationes probationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, quod quæſtionẽ non tanquam partem controuerſiæ, ſed tanquam controuerſiam implebat. Omnis quæſtio ſuam propoſitionem habebat, ſuam excuſationẽ, ſuos exceſſus, ſuas indignationes, epilogũ quoq; ſuum. Ita in unam controuerſiã exponebat, plures dicebat. Quid ergo? nunquid omnis quæſtio per numeros implenda eſt? Quid ni? ſed tanq; acceſsio, non tanq; ſumma. Nullũ habile eſt membrũ ſi corpori par eſt. Splẽdor orationis, quãtus neſcio an in ullo

Hæc præfatio habetur & in controuerſijs.

alio fuerit, non theſis magna, ſed phraſis. Dicebat enim citato curſu & effuſo, ſed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius nouerant, non deerat, ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sẽtentiæ, quas optime Pollio Aſinius albas uocabat, ſimplices, apertæ nihil occultum, nihil inſpiratum afferentes, ſed uocales, & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt tam inimicum quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe, neſcio quid mali. Itaq; adhibenda moderatio eſt, ut ſit illa præparatio, non confeſsio. Locũ beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis cultæ fluebat, nunquam ſe torſit, quomodo diceret, ſed quid diceret, ſufficiebat illi in quantum uoluerat explicandi uis. Itaq; ipſe dicere ſolebat, cum uellet oſtendere, non hæſitare ſe in electione uerborum, cum res animum occupauit, uerba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat, ſplendidiſsimus erat. Idem res dicebat omnium ſordidiſsimas acetum, & puleium, & Damam & Phileroten, laternas & ſpongias. Nihil putabat eſſe quod in declamatione dici non poſſet. Erat autem illa cauſa, timebat, ne ſcholaſticus uideretur. Dum aliud uitium deuitat, incidit in aliud, nec uidebat nimium orationis ſuæ ſplendorem, his admixtum ſordibus, non defendi, ſed inquinari, & hoc æque omnium eſt, ut uitia ſua excuſare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quomodo non uideretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu. Hæc ſordida uerba ad patrocinium afferebat aliorum. Hoc illi accidebat, inconſtantia iudicij. Quem proxime dicentem commode audierat, imitari uolebat. Memini illum omnibus omiſsis rebus apud Fabianum philoſophum, tanto iuniorem quàm ipſe erat, cum codicibus ſedere. Memini eum admiratione Hermagore ſtupentem, ad imitationem eius ardeſcere. Nulla erat fiducia ingenij ſui, & ideo aſsidua mutatio. Itaq; dum genera dicendi transfert, modo exilis eſſe uult, nudiſq; rebus hærere, modo horridus & ualens pluſquàm cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis ſe attollit, modo nimis deprimit, ingenio ſuo illuſit, & lõge deterius ſenex dixit, quàm iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectũ, cum ſemper ſtudium eius eſſet nouũ. Idiotiſmus eſt inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam. Hac uirtute uarie uſus eſt. Sæpe illi bene ceſsit, ſæpe decidit, nec mirum tamen ſi difficulter apprehenditur, uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcens, dum declamaret apte & conuenienter, utebatur hoc genere, quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod ſordidũ, ſed quod ſordido ſimile eſt. Raro Albutio reſpondebat fortuna, ſemper opinio, quamuis pœnituiſſet, libebat audire. Triſtis, ſolicitus declamator, & qui de dictione ſua timeret, etiã cum dixiſſet. Vſq; eo nullũ tempus ſecurũ illi erat, hæc illũ ſolicitudo fugauit à foro, & tantum unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodã iudicio centũuirali cum diceretur, iuriſiurandi cõditio aliqua facta ab aduerſario, induxit eiuſmodi figuram, qua illi omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi rem iureiurando tranſigi. Iura, ſed ego iuſiurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam, et executus eſt locũ, quo perfecto ſurrexit. L. Aruntius ex diuerſo, ut accepit conditionem, iurauit. Clamabat Albutius non tuli conditionem, ſchema dixi. Aruntius inſtabat, centumuiri rebus iam ultimis præparabant. Albutius clamabat, iſta ratione ſchemata de rerũ natura tolluntur. Aruncius aiebat, tollantur, poterimus ſine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, centumuiri dixerunt, dare ipſos ſecundũ aduerſariũ Albutij, ſi iuraſſet. Ille iurauit, Albutius non tulit hanc contumeliam, & iratus ſibi calumniam impoſuit, nunquam amplius in foro dixit. Erat enim homo ſummæ probitatis, qui nec facere iniuriã, nec pati ſciret, & ſolebat dicere, quid habeo, quare in foro dicã, cũ plures me domi audiant, quàm quenquam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo. Et quamuis non fateretur, hoc delectabat illũ in declamationibus, quod ſchemata ſine periculo dicebat: nec in ſcholaſticis tamen effugere contumelias poterat Ceſtij mordaciſsimi hominis. Cum in quadam controuerſia dixiſſet Albutius, quare ſi calix ceciderit, frangitur, ſi ſpongia ceciderit, non frangitur, aiebat Ceſtius. Ite ad illum, cras declamabit nobis, quare turdi uolant, cucurbitæ

cucurbitæ nõ uolant. Cum dixiſſet Albutius, in illo qui fratrem parricidij damnatum in exarmata naue dimiſit. Impoſuit fratrem in culleum ligneum. Ceſtius eandem dicturus, ſic expoſuit controuerſiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum, nouerca accuſante, cum accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culleum ligneum, ut perueniret, neſcio quò terrarum. Ingens riſus omnium ſecutus eſt, ſed nec ipſi bene ceſsit declamatio. Paucas enim res bene dixit, & cum à ſcholaſticis non laudaretur, Nemo, inquit, imponit hos in culleum ligneum, ut perueniant, neſcio quò terrarum, ubi calices frangũtur. Video quid uelitis, ſententias potius audire quàm iocos, fiat, audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

Declamatio prima ſeptimi libri, de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata impoſuit.

DVobus filijs quidam ſuperduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatũ tradidit fratri puniendum, ille eum exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad Piratas, archipirata factus eſt. Peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reuerſus pater, abdicat filium. *Hæc reſpõdet illi quæ eſt in 4. controuerſiarum 17.*

Prima pars pro filio contra patrem.

Tanta tempeſtate confuſus diſpicere nihil potui, nec ſatis memineram, ſi tale miniſterium mihi pater an nouerca mandaſſet. Miniſterium an pœnam eſſe uoluiſſet, uindictam parricidij, an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes. Non poſſum. Non ignoſcis, an non credis? Ego contendo ne te quidem poſſe. Nemo repertus eſt naufragij cõmes. Omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum, patri excuſandus ſum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferam, licuiſſet mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Feciſti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditum eſt: Ego, inquit fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & tempeſtates horridæ abſcõderant diem, intumuerat mare, iuſtis quoque nauigijs horrendum. Habes, inquam, frater, ſi innocens es nauigium, ſi nocens culleum. Non potui facere parricidium. Quàm facile erramus omnes, & factum putaui. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrũ infeliciter uexerat. Credo parricidã, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrũ, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus eſt pater tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid eſt hoc? Felicius nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat? Vtrum uidetur uobis innocentiam apud Piratas didiciſſe, an ne apud Piratas quidem perdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. Sciſſa quidem uela fecerant ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat nauis. Scires nauigare, qui ſeruaturus eſſet patrem. Erat nauigium, imò fuerat, ò crudelis & pertinax nouerca, nihilominus ſæuit. Iam maria quieſcunt, prædones miſerentur, irati parcunt. Veni ad uos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre. Non putatis miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere. Mithridatem Dij boni, quàm non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiſerit. Sic dimiſſus nocẽs eſt iſte, ſed mihi frater eſt iſte. Naturæ iura ſacra ſunt, etiam apud Piratas. Dixiſſet, inquit, te non poſſe, ita tu neſciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

Nega hunc parricidam fuiſſe, quem uere ſcis eſſe Piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuum, ut quia non occiderat, uideretur nec ante uoluiſſe. Quis porro me uno miſerior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuerſiam.

Magna rhetorum bonorum manus in hanc partem tranſijt, ut aliquid dici debuerit

in nouer-

in nouercã. Fuerunt & illi, qui non quidem palàm dicerent, ſed per ſuſpicionẽ & figuras, quod Paſsienus non probabat, aſſerens minus tolerabile et uerecundũ infamare nouercã, quàm accuſare. Quidam principia in ſua poteſtate tantũ habuerũt. Poſt ablati ſunt impetu. Excuſatius aũt eſt in malum colorẽ incidere, quàm tranſire. Vipſanius duro colore uſus eſt, Hic ſe tanquã grauius elegiſſe dixit ſupplicij genus, qui color prudentibus diſplicuit. Quã enim habebat abſolutionis ſpem, ſi nec paruit, nec pepercit?

Declamatio ſecunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

Hæc reſpondet illi quæ eſt in 4. 18

DE moribus fit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Abſolutus eſt Proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit, caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accuſatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab iſto occiſum patrem? Occiſurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iuſsit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum. Minus in illo crimen eſt, quod Ciceronem occidit. Proh iam dij boni, occiſum Ciceronem malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidiſti patrem, quàm Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, quàm pro ſe clientem. Ad uos hoc patroni ſpectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Abſcidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accuſator tuus uiuit. Non crediſſet facturum Antonius Popilium, niſi parricidium feciſſe meminiſſet. Dij manes Popilij ſenis occiſi, & inultæ patris umbræ, te Cicero perſequuntur, ut quem negaſti, ſentias parricidam. Non hauſit Minturnenſis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uidit imperatorem. Cn. Pompeius terrarum mariſq; domitor, libenter ſe Hortenſij clientem profeſſus eſt. Et Hortenſius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popili ſi Antonius iuſſiſſet, & patrem occidiſſes.

Pars altera pro defenſione Popilij.

Si illa tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, ſed de reipublicæ moribus Miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi, mea occidere. Iuſsit imperator, iuſsit uictor. Ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat reſpublica?

Extra controuerſiam.

Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoq; non parricidij reum, & à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio.

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum terente.

Hæc reſpõdet lib. 4. 19.

TEr abdicatus, ter abſolutus, comprehenſus eſt in ſecreta domus parte à patre, medicamentum terens. Interrogatus à patre quid eſſet. Venenum, inquit, & ſe uelle mori, & effudit. Accuſatur parricidij.

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid commiſerim certe nec ſecreta fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij. Quiſquam ne tam infelix fuit, quiſquam ne me magis odit quàm ego. Miſeri mei cœpi. Ter cauſam dixi, Acceſsi ad hęc ſupplicia. Venenum bibam. Sed non hoc tibi ſatis eſt. Venenum habuit Mithridates, habuit Demoſthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

Cum ſe uelle mori dicat, tamen uitam rogat. Teneo parricidam, & in mortem ſuam paratum. Quantum eſt quod negas, cum tantum ſit quod fateris. Venenum quæſiſti, uenenum emiſti, uenenũ intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica quis uendiderit, dicetur illi. Tu uendebas cuiquam uenenum, cuius ſciebas abdicationem? Cui daturus erat, quæritis? Cui uenenum parauit, non bibit. Quod ergo negat, paricidium eſt, quod confitetur, ueneficium. Mihi, inquit, paraui. Non bibit, ne quis dubitet, an alium poſsit occidere. Tam inuiſum tibi fuiſſe patrem dico, ut occidere uolueris, tam inuiſum ipſe confiteris, ut mori uolueris.

Extra

Extra controuerſiam.

Coniectura duplex à perſona, una an parauerit ſibi, an patri. Laberium mimum Diuus Iulius ludis ſuis produxit. Deinde equeſtri ordini reddidit, quem cum iuſsiſſet ire ſeſſum, omnes equites ita ſe coartauerunt, ut uenientem non reciperent. Multos tum in ſenatum legerat Cæſar, & ut expleret exhauſtum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in utrunqꝫ iocatus, mandauit Laberio tranſeunti. Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit. Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quod Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæſari, ſed utriuſqꝫ adulator.

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam habens uxorẽ & filium peregre profectus, in Piratas incidit, ſcripſit utrique de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionẽ, alimenta poſcit. Non remanentem, alligare uult. *Hæc reſpondet li. 4. uigeſimæ*

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus uxori filium reliquit, nec dum cæca erat. Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis, quia minatur, omnia facit, ne filius alligetur. Quoties eſt communis poteſtas duobus, eius ſit tota, qui præſens eſt.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnis uinculis duos alligat. Victa mater cathenas denunciat uictori. Ad Piratas eundum eſt. Filiusfamiliæ nulli ſeruire poſſum, niſi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. Ille peregre eſt. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter Piratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu ſoluta. At tu cæca es. Infelicior ille, qui uidit catenas ſuas, & cædes, & uulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt, inquit. Quàm multi pro patribus nihil periculoſum putauerunt. Non, inquit, uindictam, ſed miſericordiam quærit. Ita quiſquam exigit pietatem, ut impediat?

Extra controuerſiam.

Caluus qui diu cum Cicerone iniquiſsimam litem de eloquẽtiæ principatu habuit, uſqꝫ eo concitatus actor fuit, ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ego damnandus ſum.

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

Quidam mortua uxore ex qua priuignum habebat, duxit aliam. Suſtulit ex ea filiũ. habebat procuratorem ſpecioſiſsimum. Cum ſæpe iurgarẽt nouerca & priuignus iuſſit à ſe migrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodam tempore in cubiculo ſuo pater occiſus eſt inuentus, uxor uulnerata, cõmunis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri à filio quinquenni qui unà dormierat, quem percuſſorem agnoſceret. Ille procuratorem digito monſtrauit. Et filius procuratorem accuſat cædis. Ille eum parricidij. *Hæc reſpõdet ei quæ eſt lib. 4. 21.*

Prima pars pro procuratore.

Vt audiui clamorẽ, ſi qua fides eſt, deprehenſos adulteros credidi. Da puerũ, nemo eſt uno teſte contentus. Da populum, obijcite priuigno parricidium, filio mendaciũ.

Pars altera pro priuigno.

Dic puer quis occiderit patrem, dic audacter. Eundem nominas quem populus? Nox placet ſceleri, adulterij tempus. O magna in contrarium peruerſitas ſeculi. Inuentus eſt qui patrem poſsit occidere, non poſsit nouercam. Oſtende illud nõ uulnus, ſed argumentũ. Oſtende uulnus percuſſor. Ille quam timuit ne occideret, tam leuiter uulnerauit, non illa dextera, cui nec paries obſtabat nec pater.

Extra controuerſiam.

Nihil eſt puero teſte certius. Nam ad annos eos peruenit, ut intelligat, & nõ ad eos, quibus fingat. Vinicius uir exactiſsimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

Declamatio ſexta de eo qui ſeruo filiam matrimonio coniunxit.

Tyrannus permiſit ſeruis dominas ſuas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & ſimul qui habebat filium & filiã; cum omnes ſerui dominas uitiaſſent, ſeruus eius *Hæc reſpondet 22*

uirginem

uirginem ſeruauit:Occiſo tyranno, reuerſi ſunt principes. In cruces ſeruos ſuſtulet fili
Ille manumiſſo filiam collocauit. Reus eſt à filio dementiæ.

Pars prima pro filio contra patrem.

Haberemus ſolatium ſi has nuptias feciſſet tyrannus,non pater. Sanum putatis eſſe,
qui imitari maluit tyrannum,quàm ſeruum? Similem ſe fecit tyranno,filiam raptis, li
bertum cruciarijs:plus permiſit ſeruo dominus,quàm tyrannus. Quiſquis has nuptias
fecit,uel tyrannus, uel inſanus eſt. Egregius gener, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod
inter cruciarios non eſt. Virginitatem ſub patre perdidit,quam ſub tyranno ſeruauit.
Itáne dignus nuptijs filiæ, qui indignus eſt cruce? Melior eſt conditio uitiatarũ, quàm
uirginis. Illis cõtingit mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiam ſuam, ſicut
tyrannus iratus alienas:cum ſanus eſſet pater, ne uideret has nuptias fugit. Miſerrima
ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas,ſub patre tyrannũ deſyderas. Num eſt illi præ
mium ſpectare omnium cruces? Dominam non ſtuprauit. Auge beneficia. Nec domi
num occidit,nec uenenum dedit. Non eſt beneficium ſcelere abſtinere. Aliæ quod in
tyrannide paſſæ ſunt,hæc in libertate. Cęteræ abſentibus ſuis,hæc præſentibus. In alijs
uocatur ſtuprum,in hac matrimonium. Timuit ille ſupplicium. Sciuit rempublicam li
berandam. Daturos eſſe pœnas, qui contaminaſſent, & aduentare tempus tyrannidi
ultimum uidit. Conuenite ſeruuli,conuenite libertini,empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

Si quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet, licet cui uolo filiam colloca
re. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam, non
uerborum contumeliam timet,non pellicem,non repudium. Neminem natura fecit li
berum, neminem ſeruum. Impoſuit fortuna nomina hæc ſingulis. Nuper & nos ſer
ui fuimus. Seruus rex fuit.

Declamatio ſeptima quæ eſt de imperatore crucifixo.

Hæc reſpon-det 23.

PAter & filius imperium petebant. Pręlatus eſt filius. Commiſſo prælio captus eſt,
Miſsi ſunt quadraginta legati ad imperatorem redimendum. Occurrit euntibus
pater, dixit ſero attuliſſe aurum,filium crucifixum eſſe. Illi peruenerunt,quibus impe
rator ex cruce dixit, Cauete proditionem. Reus fit pater proditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

Imperator ſuppliciũ tulit, proditor precium. Triſtiorem iſtum uidimus, cum filius
imperator pronunciatus eſt,quàm cum captus. Quemadmodum rediſti tutus ſenex ſo
lus cum auro,cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quàm quod poſſet
abſcondi. Nolite mirari, & imperatorẽ & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam
Comitijs cauimus. Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, ſi non dediſſent. Cauete proditorẽ.
Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimiſſus es? Si nihil aliud, &
ducem genuiſti, & dux eſſe uoluiſti. Candidatus proceſsit contra patrem. Iam tunc no
bis uerecunde indicauit filius,cum rempublicam tibi credere noluit. Legati noſtri au
rum ferebant,pater afferebat. Num immobilis diriguiſti? Num & illic quaſi & ipſe af
fixus hæſiſti? Quid tam cito redis? Adhuc & uiuit,& loquitur. Voce proditionem in
dicauit, ſilentio proditorem. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator cura
re rempublicam,nec in cruce quidem deſijt,ubi dixit, Cauete proditionem. Nec impe
rator potuit tacere proditionem,nec filius loqui proditorem. Expecta dum mittantur
legati. Dicis, affectus meus non ſuſtinet moram. Ergo ſi redimere nõ potes uiuum, re
dime mortuum ſaltem. Nunquam tam durus hoſtis fuit, ut paternis lachrymis non fle
cteretur. Cauete proditionẽ, id eſt cauete,ne quis inſcijs cuſtodibus exeat de ciuitate,
ne quis ignorante republica ad hoſtes perueniat,ne quis ex hoſtilibus caſtris grauis au
ro reuertatur. Indicio nihil deeſt. De proditione nobis indicat imperator,de proditore
legati. Sublata eſt quæſtio. Quæritis quid dixerit. Videte cui nihil dixerit.

Pars altera pro patre contra filium.

In comitijs filio meo ceſsi,decretũ non expectaui. Sed amẽs & attonitus protinus cu
curri. Ad ſumma feſtinaui,nec occurri. Sciebã hoſtes,paternis lachrymis ſæpe flecti.

Extra controuerſiam.

Latro non curauit dicere nullam eſſe factam proditionem; ſed ſe proditorem non eſſe. Suſpectus eſt, inquit, iudici, qui pluſquam ſe defendit. Ceſtius poſita ſuaſoria, in qua deliberat Alexander an Oceanum nauiget, cum exaudita uox eſſet, quouſq; inuicte, deſcribenti diſcipulo late Alexandri uictorias, genteſq; perdomitas & addenti, quouſq; poſt iſta, exclamauit, & tu quouſq;?

Declamatio octaua de mutatione optionis raptore conuicto.

RApta raptoris mortē, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorē ſe negauit. Cōuictus eſt. Illa optionē petijt: raptor cōtradicit.

Prima pars contra raptam.

Optare tibi non amplius quàm ſemel licuit. Proponite ſupplicij faciem. Hoc ſemel licere nimium eſt. In hanc perturbationem perductus ſum, ut ignorarem quid feciſſem. grauius punior, cum me peccaſſe pudet, quàm cum peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc ſciebat, quàm uerecundum maritum eſſet habitura. Raptorem dimiſiſti. Virum occides? Minus eſt quod uitiauit, quàm quod negauit. Ergo nos iniuriam periculoſius negauimus, quàm fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Non negare iam pudet. Nox, uinum, error, quid iraſceris puella? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuocare ſententiam quam tulit non poteſt. Quæſtor non mutat pronuntiationē. Nihil tam ciuile, tam utile, quàm breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt. Si mortem optaueris, hodie facies quod nuuquam factum eſt, ut utrunq; optaueris.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

Id egit priori iudicio, ne quam omnino pœnam ſtupri penderet. Hic id egit, ut ipſe optet. Vtinam non liberaret illum metu, quod mouit iudices clementia ſui. Eſt quædā proxima innocentiæ uerecūdia, præbere ſe legibus. Lex non adijcit quoties optet, ſed ex puibus. Aut hoc, inquit, aut illud, nec adijcit, non amplius quàm ſemel.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER OCTAVVS.

Declamatio prima de orbata, quæ ſibi præciſo laqueo ſacrilegium confeſſa eſt.

MAgiſtratus de confeſſa ſumat ſupplicium. Amiſſo quædam uiro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum ſacrilegio facto, quæreretur ſacrilegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegium. Vult magiſtratus tanquam de confeſſa ſumere ſupplicium. Filius contradicit.

Prima pars pro filio contra magiſtratum.

Faciant iudices in foro quod domi feci, matrem mori prohibens. Quomodo, inquā, feciſti? quo loco quæ ſuſtuleras cōdidiſti? Hærebat, nec quicquam ſacrilegij niſi pœnam nouerat. Amiſsis duobus filijs, ſacrilega ſibi uidebatur, quod uiuebat. Non obfuturus ueni, ſed ſeruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nullum accuſator niſi in ſubſellijs meis habet teſtem. Non eſt cōfeſſio, ubi eam accuſator eruit, negat rea, tortor expreſsit? Fertur quedā uiſo contra ſpem filio expiraſſe. Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater habes non mediocre ſolacium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miſeri, quàm beati colunt. Non fecit ſacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit orbata, non fecit quæ cuſtoditur, nō fecit quæ confitetur. Iratis, inquis, dijs ſacrilegiū potuit cōmittere. Frangitur calamitoſis animus, & ipſa ſe infelicitas damnat, & hoc conditio humana uel peſsimum habet, quod fortuna quos miſeros fecit, & ſuperſtitioſos facit. Diligentius dij coluntur irati. Quid ergo fecit? Vnde ſcire poſſum qui matrem cuſtodio? Ago cauſam legum, ne carnificem, quem ſacrilegis minantur, calamitoſis adhibeant. Deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret. Confeſsio conſcientiæ uox eſt. Confeſſio coacti, & quæ fecit agnoſcentis, eſt uerbum.

Pars altera pro magiſtratu contra filium.

Omnium uox erat, ſacrilegium latere non poterit. Quiſquis eſt, non ipſe bonum exitum faciet, non quiſquam ſuorum. Et ſi nemo fuerit accuſator, ipſe narrabit. Con-

citata proceſsit, uelut dijs ipſis perſequentibus. Feci, inquit. Supplicium de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperūt. Violatorum numinum maieſtate compulſa eſt, ut mori etiā uellet & deberet, & non poſſet. Inciſus eſt ei laqueus. Tu putabas ſacrilegam ſecreto mori poſſe. Omnia fecit, ut taceret, quæ ne confiteretur, etiam mori uoluit. Si crimen quæritis, ſacrilegium factum eſt. Si ſacrilegium fatetur, facti cauſam quæritis, ſi priuſquam amitteret liberos, auara, ſi poſtquam amiſerat, irata.

Declamatio ſecunda de Phidia truncato manibus.

Sacrilego manus præcidantur. Elij ab athenienſibus Phidiam acceperunt, ut is Iouem Olympiū faceret, pacto interpoſito, ut aut Phidiam, aut centū talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurū rapuiſſe dixerunt, & manus tanquam ſacrilego præciderūt, truncatū athenienſibus reddūt. Petūt Athenienſes centū talenta. Contradicitur.

Prima pars pro Athenienſibus.

Iam Phidiam cōmodare nō poſſumus. Tunc demū illa maieſtas exprimi poteſt, cū animus opera proſpexit, Manus duxit ante ſibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos eſtis, qui præcidiſtis conſecratas manus. Primum ſanguinem ſui artificis uidit deus. Teſtor Iouē, iam propriū Phidiæ deum. Ars alios in miſeria ſuſtinet, te fecit miſerum. Paciſcendū Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos ſperatis, ſine quo uos accepturi non fuiſtis? Commodauimus qui poſſet facere deos, recepimus qui ne adorare quidem poſsit. Non pudet uos Iouem debere ſacrilego? Supereſt homo, ſed artifex perijt. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manus quę deos ſolebant facere, nunc nec homines quidem rogare poſſunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elij ultimū eſſe uellēt. Manus cōmodauimus. Manus repoſcimus. Elius teſtis eſt Elius accuſator, Elius iudex. Athenienſes tantū reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidias & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor ſi poſſumus commodare.

Pars altera pro Elijs.

Habuimus aurum olim ſacrum. Habuimus ebur. Sacræ materiæ artificem quæſiuimus. Diſpoſueramus quidem, ut alijs templis quoq; ſimulachra Phidias faceret. Sed non tam neceſſe erat ornare deos, quàm uindicare.

Declamatio tertia de iuuene retinente diuitem uxorem fratris, ſuſpitione adulterij.

DVorum iuuenum pater uni uxorem dedit, quo peregrè profecto, infamari cœpit ſocer in nurum. Maritus reuerſus duxit ancillam uxoris, & torſit. Illa in tormentis perijt. Maritus incertus quid quæſierit, laqueo ſe ſuſpendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio contra patrem.

Duc, inquit, fratris uxorem. Sic hoc fieri poteſt. Adulterium frater inuenit. Hæc eſt mihi cauſa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tentari me ſi qua eſt fides credidi. Mulier ſi nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi cauſa abdicationis eſt, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ, ſi peregrinatio inciderit, mecum peregrinari uelit, quæ ſi uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid ſuſpicatum de me.

Pars altera pro patre contra filium.

Obieciſti mihi ultimū neſas, & quod qui tantum eſt ſuſpicatus, noluit uiuere. Impulſu tuo frater torſit ancillam, & quia nihil reperit, falſas ſuſpitiones morte piauit.

Declamatio quarta de homicida inſepulto.

HOmicida inſepultus abijciatur, Quidam ſe occidit. Petitur ut inſepultus abijciatur. Contradicitur.

Prima pars pro homicida ſepeliendo.

Afferre ſibi coactus eſt manus aſsiduis malis. Summam infelicitatum ſuarum in hoc remouit, quod exiſtimabat licere miſero mori. Infelicißime adoleſcens, cum te & ſepultura prohiberi uideo, deſino mirari quod perijſti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum perſequantur. Facilius miſerum quàm ſceleratum fortuna uincit. Sumpſiſti hoc

hoc ferrum Cato, & quàm inuidioſum, quod Catonem occideris. Non perdideras ſepulturam, niſi in morte reperiſſes. Quid eſt miſerius in uita, quàm uelle mori? Quid in morte, quàm ſepeliri nõ poſſe? Quis miretur eum mori uoluiſſe, quem fugientẽ quoq; fortuna perſequitur? Omnibus natura ſepulturam dedit. Naufragos idem fluctus qui expulit, ſepelit. Suffixorum corpora crucibus, in ſepulturam ſuam defluũt. Eos qui ui ui urũtur pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſereri interfecti. Homicida, inquit, eſt qui ſe occidit. Huic iraſceris? Pro quo iraſceris? Non aliud Scæuolæ Mutio cognomen dedit, quàm quod à Porſenna libertatem, manus ſuæ uſtione, defendit, nec aliud quàm uilitas ſui. Non aliud Codrus cæteris imperatoribus dedit exemplũ, quàm quod poſitis imperatorijs inſignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, quàm quod ſe ducem nõ eſſe mentitus eſt. Non poſtulo, ut glorioſum ſit, ſed ut tutum ſit mori. Non magis crudeles ſunt, qui uolentes uiuere occidunt, quàm qui mori uolentes non ſinunt. Curtius deijciendo ſe in præcipitem lacum, fatum ſepulturæ miſcuit. Celebretur Cato, huic miſerrimo, quod aliquid non ignaue de ſpiritu ſuo ſtatuit, tantum impune ſit. Etiam uulnera infelicis ſcrutantur in crimen. Aeſtimate an uiuere licuerit, cui nec mori quidem licuit.

Pars altera contra homicidam ſepeliendum.

Facinus indignum, ſi inueniatur manus quæ ſepeliant eum, quem occiderunt ſuæ. Sumpſit gladium. Video ardentes oculos. In quem neſcio. Scelus cogitat. Neſcio cuius criminis, ſibi conſcius confugit ad mortem. Cuius inter ſcelera etiam hoc eſt, quod damnari non poteſt. Contra hos inuentum eſt, ut aliquid poſt mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non auſurus fuit, qui ſe potuit occidere.

Declamatio quinta de patre repetente filium quem prius expulerat.

ABdicauit filiũ quidam. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrẽ reditũ. Pater cõtradicit. Pater poſtea fortiter fecit. Petit ad ſe filij reditũ. Filius cõtradicit.

Prima pars contra filium.

Ego fortior ſum, poſt tuam pugnam pugnauimus, poſt meã uicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Iſti oculi mei ſunt. Iſtæ manus meę ſunt. Iſta contumacia mea eſt. Si mereor præmium, patri date. Si non mereor, iſti ſuum reddite. Ego inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc eſt unde abdicatus es. Cum putas nihil inter te & patrẽ intereſſe, poſt ſimilia opera, ſi tãtum commilito eſſes, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmium qui recuſauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commiſſurum me putas, ut iterum rogem? Bello grauiore pugnaui, quo neceſſe fuit etiam ſenibus militare, quo fortes eſſe non potuerunt etiam qui priore bello fuerant. Ille annos ſuos exercuit. Ego uici meos. Tu feciſti bellum. Ego ſuſtuli. Quãta exhortatio iuuenum fui ſenex fortis. Vtriq; noſtrum præmium reddite. Militaui ſenex, Militaui exanguis, Militaui qui iam uicarium dederam. Vterq; noſtrum cum rogatur, faſtidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos ſuſpicari cogis, quod non uis in paternam domum uenire? Turpe erat uirum fortem, niſi à patre coacto, non recipi.

Pars altera pro filio contra patrem.

Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ ſubijcis uirũ fortem? Quid efficis, ut poſſim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus eſt præmio, ſi tuus ſum?

Declamatio ſexta de filia pauperis poſt paſſum naufragium à diuite uitiata.

VItiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptijs filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cũ filia, naufragio expulſus eſt in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptijs filiæ. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magiſtratus. Diues contradicit.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Adducatur ad magiſtratus puella, quid times? Certe uxor tua eſt. Queri nec de morte poteris, ſi hanc puella maluerit. Nemo unq; raptor ſerius perijt. Vt littus agnoui naufragus in altum nataui. Quid times, ſi exoraſti? Acceſſit ad me primum, filiam tuam

ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ, tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragiũ quidem & nuptias, nec una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere ſocer ſinat. Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi hic, cum nec dum ſe committat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptijs filiæ fui. Si rapta es, cur optionẽ recuſas? Si uxor es, cur times? Loquor ubi primum licet, procul à conſpectu reliquerã patriã, nondum tamẽ poſſeſsionẽ diuitis præterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac diſcordes in perniciem noſtrã flauêre uenti. Demiſſa eſt nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur. Inter terram & cœlum dubij pependimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium maius reſtat in littore. Erat in ſummis montiũ ſpecula ardua diuitis. Illic iſte naufragiorum reliquias computabat, illic uectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptijs filiæ, cum adhuc pulſaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico ſtuprum lachrymis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare poteſt, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abſcondit. Ibi fecit nuptias, quò nemo niſi naufragus uenit: lachryma eſt indicium inoptatæ rei. Lachrymæ pignora ſunt nolentium, & repugnantis animi uultus index. Nemo unquã quod cupit deflet. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia & intolerabilis ſilentij eruptio. Sicut ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium odit incendium, Sic qui naufragium deflet, maria deteſtatur. Fletus humanarũ neceſſitatum uerecunda execratio eſt. Tuæ nunc ſunt partes puella. Diſcedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes, quod optes, ſi uitiata, quod imperes.

Pars altera pro diuite contra pauperem.

Naufragium duo ſacratiſsima inter homines acceperunt, hoſpitium & affinitas. Alterum præſtiti, Alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis ſæpius rogaui, quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quod indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi chariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid mihi ſupereſt? preces meæ quas toties adhibui, an iſtius lachrymę quas moui? Nihil mihi inimicus obijcere poteſt præter matrimoniũ. Magnus eſt amor qui ex miſericordia uenit. Fundebamus lachrymas, ex pœnitentia diſsidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut iſtum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudijs occupatæ. Nulla integritas tantum, etiam ſibi explorata, confidit, ut cauſam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es, ſi non interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus eſſet, etiam innocentiam reliquiſſet. Quæritis quid dum fleret, faceret? Non negauit, & ſolebat negare. Si nollet mortem, optaturus eſt? Non enim poteſt eas partes legis deſiderare, quas non habet.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER NONVS.

Declamatio prima, De Cimone à Callia redempto.

Hæc reſpõdet. 25

ADulterum cum adultera, qui deprehenderit, dum utrunque corpus interficiat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Milciades peculatus damnatus, in carcere alligatus, deceſsit. Cimon filius eius, ut eum ſepeliret, uicarium ſe pro patris corpore dedit. Callias ſordide diues natus, redemit eum à republica, & pecuniam ſoluit, eique filiam collocauit. Ille deprehenſam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus eſt.

Prima pars pro Cimone.

Adulterium mihi carcer eſt. Ferrum mihi à lege traditum, ad uindictam pudicitiæ proijciam. Perdidiſti pecuniam Callia, ſi ſoluiſti tales manus. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Hoc intereſt, inter fortunam patris & filij, Illius calamitatum exitus fuit carcer, mearũ initiũ. Vnius Milciadis cenſus inuentus eſt, Cimon filius redemptus. Cimon redemptoris infelicitas eſt. Reddam beneficiũ, cũ tam honeſtum deſideraueris, quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas manus haberẽ. Quid tu pœnã putas pro Milciade alligari? Magnũ uterq; beneficiũ

dum

dum damus, recipimus. Ego, quod Milciadem redemi, tu quod Cimonem. Turpiſsimum duxi ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego ſum qui referre gratiam ne mortuis quidem deſino. Ita mihi ueros habere liberos cõtingat, quod quantum ſit Milciades expertus eſt. Dignum erit Callias talem genuiſſe, qualem redemit. Dic nũc exemi te ego carcere, cui reſpõdeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod à Callia redemptus ſum, quàm quod pro Milciade alligatus. Ego me à te redemptum putabam. Emiſiti me filiæ tuæ, Calliæ filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus eſſe nolo, iniuriam feci. Non poſſum ob id damnari, quod lege factum eſt. Beneficium eſt, quod totum eius cauſa præſtatur, in quem confertur. Vbi aliquis ex eo quid ſperat, aut impetrat, non beneficium ſed conſilium eſt. Summo te decore liberaui inuitus. Redemiſti me, & tu non rogantem, huic uirgini. Omnes & quicunque uitiatas filias uel clauſerunt, uel occiderunt.

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem paſſus es adulteram fieri, quod non cuſtodiſti, quod moratus es, dum ſuperueniret pater, ſpectator ſuæ calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogarer. Moleſte ferebas ſocerum dici Calliam. Mores puellæ non tantum paſſus es in uitia labi, ſed ipſe impuliſti, nactus occaſionem non obmiſiſti.

Extra controuerſiam.

Hic color, & Gallioni, & Latroni, & Montano placuit, Vt nihil in Calliam diceretur contumelioſe, in redemptorem, in ſocerum infelicem. Multas quæſtiones rhetorici & poëtæ Romani à Græcis dictas non ſurripiunt, ſed & prouocauerunt. Thucydidis ſententia eſt, Res ſecundæ mire ſunt uitijs obtentui. Cum ſit pręcipua in Thucydide uirtus breuitas, hac eum Saluſtius uicit, & ſuis cum † clauſtris cecidit. Nam in ſententia græca, quæ ſaluo ſenſu detrahas deme, conſtabit etiam ſi non æque tamen integra. At ex Saluſtij ſententia, nil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. Titus etiam Liuius tam iniquus Saluſtio fuit, ut hanc ſententiam uituperaret, tanquam tranſlatam, & corruptam dum traſferretur obijceret Saluſtio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, ſed laudat, quem non timet, & facilius putat à ſe poſſe Saluſtium uinci, ſi ante à Thucydide uincatur. *ul. caſtris*

Declamatio ſecunda de Flaminio prætore qui occidit damnatum ad rogatum meretricis.

MAieſtatis læſæ ſit actio. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam ſe uidiſſe hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accuſatur læſæ maieſtatis. *Hæc reſpõdet 26*

Prima pars contra Flaminium.

Obijcio luxuriam hiſtrionicam, iocos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occiditis. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquire totum annum, una nocte contentus ſum. Facilius eſt ut qui multa meretrici dedit, homicidium neget, quàm ut qui homicidium dederit quicquam negaret. Seruum ſi uerberari uoluiſſes, extra conuiuium abduxiſſes. Contactam ſanguine humano menſam, ſtrictas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe meretricem, uel feciſſe populi Romani prætorem? Virgæ promuntur, & ante menſam deoſq; crudelitatis uictima trucidatur. Me miſerum terrore Romani imperij luſiſti. Lege potius, quàm ſcorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cætera imperij decora. Veſtris faſcibus, ſecuribus ueſtris, iam puellæ iocantur obſcœnæ. In eo quod ſub prætextu publicæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, magiſtratus actione, uindicandum eſt, Percuſſurus ad prætorem lictor reſpicit. Prætor ad meretricem.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata affert falſa, ſic audiuntur tanquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percuſsit, uidetur populus percuſsiſſe Romanus, & fœdere continetur. Nunc nec quicq; uiribus populi detractũ eſt, nec opinioni. At ex te æſtimant cæteros. Et ante hunc alij fuerũt, quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſcribit urbibus uitia

ſingulorum. Obijciunt, quod damnatus perierit meretrici, & poſtulant prętorē perire damnato. Libido omnis intra meretricē eſt, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulit. In Manlio impotentiā, à quo & filius et uictor occiſus eſt. In Sylla crudelitatē. In Lucullo luxuriā. In multis auariciā. Non putaui ad rem pertinere, ubi aut quādo periret, qui perire deberet. Occiſus eſt. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio, quo tempore? Eſt enim tempus quo noxius perire non debeat.

Extra controuerſiam.

Quædam controuerſiæ ſunt in quibus factum defendi poteſt, excuſari non poteſt. Non ſperamus ut Flaminiū iudex probet, ſed ut dimittat. Itaq; ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, ſed potius non ſcelerato. Titus Liuius de oratoribus, qui uerba antiqua ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatem, †ſecuritatem putant tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus † ſpei eſt, illi qui tument, & abundantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem procliuis eſt, qui poteſt detractione curari, illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. † Mindius dixit tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſsima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut expleretur circuitus. Quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hanc ideo ſententiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs, curamus ut numerus conſtet, nō curamus ut ſenſus. Omnium autem corruptarum ſententiarum exempla de induſtria pono, quia facilius & quid imitandum, & quid uitandum ſit, docemur exemplo.

al. ſeueritatem *al. ſpeciei.* *al. Mirridius*

Declamatio tertia de patre repetente duos expoſitos.

Hæc reſpondet 26

PEr uim metumq; geſta, non ſint rata. Facta conuentaq; legibus, rata ſint. Expoſitos qui cognouerint ſolutis alimentis recipiant. Quidam duos expoſitos ſuſtulit & educauit, quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt, reddit illi duos, repetit unum.

Prima pars pro patre repetente duos expoſitos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus? Vtrūq; genui: Vtrunq; deſideraui, pro utroq; pactus ſum. Vnà ſunt nati, unà expoſiti, unà educati, redditi diſtrahuntur. Diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nūquam ab ipſis. Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos hoſtilis haſta non diuidit. Plus quidem eſt geminos eſſe quàm fratres. Perdit uterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcam retinenti meos, cum ipſe non concupiſcam alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiam expoſitio. Omnia pro filio paciſcor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanquā exponerem. Mihi tunc uis & neceſsitas erat. Non enim poteram inuenire filios, niſi alterum promiſiſſem.

Pars altera pro petente alterum expoſitorum.

Vtrunq; poteſt ex hoc iudicio patrem dimittere, liberis hic carere conſueuit. Ego et cum unum accepero, neceſſe eſt torquear. Duobus aſſueui. Vim uocas, quæ te patrem fecit? Ego ſuſtuli. Ego educaui. Ego reddidi. Iſte electurus eſt, In iſta ui duos filios perdidi. Lex, arma, & uincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra controuerſiam.

In Sabinum Clodium, una die & græce & latine declamantem, multa urbane dicta ſunt. Dixit Catherius quibuſdam querentibus, quod puſillas mercedes acciperet, cum duas res doceret, Nunquam mercedes magnas accipere eos qui†breuia pneumata docent. Mecœnas dixit, Caſsius Seuerus ab auditione eius rediens, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit, male uicit.

al. hermeneumata

Declamatio quarta de patre cæſo à filio.

Hæc reſpondet 27

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus filijs in arcē accerſijt. Imperauit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Ex his alter præcipitauit ſe, alter cecidit patrem. Poſt in amicitiam tyranni receptus eſt, Occiſo tyranno præmium accepit. At reus fit cæſi patris. Petuntur manus, pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

Felicior eſſem ſi plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid eſt hoc?

hoc? integer tyrãnus iacet. Tam neceſſe fuit patrem cædere, quàm templa ſpoliare, uirgines rapere. O quantum debemus iſtis manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt, ut ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitaſti te fili. Hoc non eſt patri parcere, ſed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi per patrem eundum eſt, utrum ex filijs meis probatis? Alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leuiter admouebat manus. Filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſsitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium. Hoc excuſat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, ſed occiderint. Sed nec iſte occidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt. Quid intereſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauerit, cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit, ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior uapulante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyrãno. Non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui deorum immortalium dona ſuis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cecidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæſus eſſem, & iniuriarum agere nollem, nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cecidit, ius idem eius qui cæſus eſt.

Pars altera contra filium qui patrem ceciderat.

Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno. Satelles inquit, pro Repub. feci. Idem imputas & Reipub. & tyranno? Habuiſti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. Perijt, ne parricidium faceret, aut uideret. Cæſus inquit, pœnam remitto. Mirarer, niſi pro tam bono patre fuiſſet, qui mori uellet. Pater, inquit, uoluit, ſed frater noluit. Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus uiſus es parricidio. Cecidiſti patrem cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra controuerſiam.

Ab Appio proconſule, cum quo in Cretã Sabinus uenerat, in theatro Græci poſtulare cœperant, ut Sabinus maximum magiſtratũ gereret. Mos autem eſt barbam & capillos magiſtratui Cretenſiũ ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto, hũc magiſtratũ inquit, ego Romæ bis geſſi. Bis enim reus cauſam dixerat Græci non intellexerunt, ſed bene interpretati petebant, ut illum honorẽ Sabinus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in latomias transferretur. Nec nunc, inquit, quenquam noſtrum decipiat nomẽ latomiæ, illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſerijs, ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe quis credit?

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui fit actio. Quidã duos filios ſub nouerca amiſit, dubijs ſignis cruditatis et ueneni. Tertium filium auus maternus rapuit, qui ad uiſendos nepotes ęgros non fuerat admiſſus. Quærenti patri, per præconem dixit apud ſe eſſe. Accuſatur de ui. *Reſpondet 28*

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

Habui filiam, quamuis unus filius ſuperſit fœcundã, apud me nutriatur, ſine. Quid times? ne nõ admittare cum ueneris? Non quæris filios, quos perdidiſti, quẽ non perdidiſti quæris. Pater à me unum repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod auo, quàm quod reo, timendum ſit. Veni ad ægrotantes nepotes. Admiſſus non ſum: hęc uera uis fuit, illa uis eſt, quæ arma, pugnam uulnera non habet. Deſcribe iſtius comitatũ tumultus unus & ſonus eſt. Rapuiſti, inquit, filiũ meum, imò nepotẽ ſuſtuli, imò uenientem non potui excludere, ſi quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem, liberosq́; rapuiſſet. Quod uiuit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus noſtris ui medentur. Non poteſt agere mecum tanquam cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrem & auum intereſt, quod auo ſeruare ſuos licet, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam ſera pietas? tam præpoſtera? Quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

Pars altera pro patre contra auum.

Non ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorẽ ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum ſocero mihi, iudices, ne uiua quidem uxore, per omnia cõueniebat, mor-

tua uerò, inimicum profeſſus eſt. Languente puero cum uociferatione & conuitio, auſpicans quid accidit, uenit, qui ad ſanos nepotes nunquam antea ueniſſet. Non admiſi & tunc enim uidi uenire rapturum.

Extra controuerſiam.

Habet et hoc Montanus uitiũ. Sententias ſuas repetendo corrumpit. Dum non eſt contentus unam rem ſemel benedicere, efficit, ne benedixerit. Propter hoc ſolebat Montanum Scaurus inter oratores Ouidiũ uocare. Nam & Ouidius neſcit, quod bene ceſsit, relinquere. Cum Polyxena eſſet adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit: Cinis ipſe ſepulti. In genus hoc pugnat. Poterat eſſe contentus. Adiecit, tumulo quoque ſenſerat hoſtem. Neq; hoc contentus adiecit Aeacidæ fœcunda fui. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

Declamatio ſexta de matre uenefica filiam accuſante.

Hæc reſpondet 29

VEnefica torqueatur, donec conſcios indicet. Quidam mortua uxore, ex qua habebat filiũ, duxit aliam, & ex ea filiam ſuſtulit. Veneficij damnata, dum torqueretur dixit conſciam puellam. Petitur duci ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

Prima pars pro filia ne ſit rea ueneficij.

Non prodeſſet tibi puella, quod amauit te pater, niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiam filiæ nouerca. Ne mori quidem potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quoq; conditio dura uictoris eſt, cum moriente pugnantis. Nullũ magis aduerſarium timeas, quàm qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. Cõcitatiſsima eſt rabies in deſperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quædã feræ ipſa tela inuadunt, & in mortis autorem per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus ſequitur, & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit. Quodam naturali deploratæ mentis affectu, morientibus gratiſsimum eſt commori. O mendacium ſimile ueneficio, dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Peto ne quia filium uindicaui, filiam perdam, quod niſi ſuccurritis, nouerca uincit. Ego uictus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Proſit apud uos puellæ, quod pater eam laudat, proſit quod mater accuſat. Conſcia inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illum amare poſſet nouerca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe etiam filiam poſſet. Seruus furti tortus, Catonem conſcium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quod nouerca tam ſero, puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat, ut accuſatoris exigeret.

Pars altera contra filiam quæ ſit rea ueneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur. Venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit? habemus exemplum quod & ſorori conueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenum, ut filia ſola hæres eſſet. Ideo adhibuit, & conſciam.

Libri noni Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER DECIMVS.

Hæc præfatio præponitur lib. 6.

QVod ultra mihi moleſti ſitis, nõ eſt. Interrogate, ſi qua uultis. Sinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutẽ meã reuerti. Fateor uobis, iam res eſt tedio. Primo libẽter aſsilui, uelut optimã uitæ meæ partẽ mihi reducturus, deinde iã pudet tanq; diu non ſeriã rem agam. Scholaſtica ſtudia leuiter tacta delectant, cõtrectata & propius admota, faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel exhaurire memoriã meam, & dimittite uel adactũ iureiurãdo, quod fermè dixiſſe memini me quæ ſciui, quæq; audiui, quæq; ad hãc rem pertinere iudicaui. Pertinere aũt ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore ſuum populũ habuit, cum illũ homines non in ipſius honorẽ laudarent, ſed in ſoceri ferrent, quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamauerit, trãſeo iſtos quorũ fama cũ ipſis extincta eſt.

De ſcauro ſi me interrogatis, cum illum mecũ audieritis, iniqui eſtis. Non noui quen-
quam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter cauſam in ipſis
ſubſellijs, ſæpe † domi dicebat: deinde litiganti ſimilior quàm agenti, cupiebat euoca- *dum amicitur*
re aliquam uocem aduerſariorum, & in altercatione uires ſuas nouerat: nihil erat illo
uenuſtius, nihil paratius, genus dicendi antiquum, uerborum quoq; non uulgarium
grauitas, ipſe uultus habitusq; corporis, mire ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed
ex ijs omnibus ſcire poſſes non quantum oratorem præſtaret Scaurus, ſed quantum
deſereret. Pleræq; actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectiq; inge-
nij ueſtigium extabat, raro aliqua actio bona, ſed quam fortunæ imputares. Sed illum
longa imò perpetua deſidia eò perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil poſſet. Oratio-
nes ſeptem edidit, quæ deinde ſenatus conſulto combuſtæ ſunt. Bene cum illis ignis e-
gerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius † lucent, multoq; ſolutiores ipſis actioni- *al. pugnant*
bus. Illas enim cum deſtituerit cura, labor adiuuabat, ij coloris minus habent, negli-
gentiæ non minus. Declamantẽ audiuimus, nouſsime quidem lepide ita, ut quod dif-
ficillimum erat ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidem po-
pulo, ſed egregie. Non admittebat populum, & quia nondum hæc conſuetudo erat
inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis affectare. Faciebat enim cenſori-
um ſupercilium, cum alius animo eſſet, magnus orator, qui per multa impedimenta
eluctatus ad famam ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quàm uolen
tibus. Summa egeſtas erat, ſumma infamia, ſummum odium. Magna autem debet eſ-
ſe eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum oſtendat, fauor alat,
quantam uim eſſe oportet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat quin cum homi-
ni omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ.
Cultus inter noſtrum ac prius ſeculum medius, ut illum poſſet utraq; pars ſibi uendica-
re. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia paſsim ordines honores la-
niabat, Rabienus uocaretur: animus per uitia ingens, & ad ſimilitudinem ſui ingenij
uiolentus, et qui Pompeianos ſpiritus nondũ in tanta pace poſuiſſet. In hunc primum
excogitata eſt noua pœna. Effectum eſt enim per inimicos, ut omnes eius libri incen-
derentur. Res noua & inſueta, ſupplicia de ſtudijs ſumi. Bono hercule publico, iſta in
pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronẽ inuenta eſt. Quid enim futurũ fuit, ſi trium-
uiri libros, ſi ingenium Ciceronis proſcriberẽt? Sunt dij immortales lenti quidem, ſed
certi uindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientium regeſſerunt,
ut iuſtiſsima patiendi uice, quod quiſq; alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo.
Quæ uos dementiſſimi homines tanta uecordia agitat? parum uidelicet in pœnas no-
tæ crudelitatis eſt? Conquirite in uoſipſos noua, quibus pereat & ſi quid ab omni pa-
tientia rerum natura ſubduxit, ſicut ingenium memoriamq; nominis, inuenite quem-
admodũ perducatis ad eandem rem corporis. Malam facem ſtudijs ſubdere, & in mo-
numenta diſciplinarum animaduertere, quanta & quàm non contenta certa materia
ſæuitia eſt? Dij melius, quod eo ſeculo iſta ingeniorum ſupplicia cœperũt, quo & inge
nia deſierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſtea uiuentis ad-
huc ſcripta combuſta ſunt. Iam non malo exemplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus
contumeliam, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo uoluit, ſed in monumenta ſe maiorũ ſuo-
rum ferri iuſsit, atq; ita includi, ueritus ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori
negaretur, non finiuit tantum ſe ipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini aliquando cum re-
citaret hiſtoriam, magnam partem illorum librorum conuoluiſſe, & dixiſſe, hæc quæ
tranſeo poſt mortem meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quam etiam Labienus
extimuit? Caſsij Seueri hominis Labieno iunctiſsimi belle dicta res ferebatur. Illo in
tempore quo libri Labieni ex S. C. urebantur, nunc me inquit, uiuum uri oportet, qui
illos edidici. Monſtrabo uobis bellum libellum, quem à Gallione ueſtro petatis.
Recitauit reſcriptum Labieni pro Batillo Mecœnate, in quo ſupplet adoleſcentis ani-
mum, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis, re-
ſtat. Muſa rhetor quem interdum ſoletis audire, licet Mela meus contrahat frontem,
multum habuit ingenij, minus cordis. Omnia uſque ad ultimum tumorem perducta,

ut non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſet. Quis enim ferret hominem de ſifonibus dicentem, cœlo repluerunt, de ſparſionibus, odoratos hymbres, & in cultum uiridium, cælatas ſyluas, & in pictura, nemora ſurgentia. Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentẽ, cum uos me illò perduxeritis. Quicquid auium uolitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarũ diſcurrit, noſtris ſepelitur uentribus. Quęre nunc, cur ſubito moriamur. Mortibus uiuimus. Non ergo & ſi iam manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri. Non ſum ex iudicibus ſeueriſsimis, nec ad exactam regulam redigam, multa donanda ingenijs puto, ſed donanda uitia non portenta ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt, non ſubtrahantur, non plura uideãtur, uos ſubijciatis. Oſcius non incommode dixit, ſed ſibi nocuit: cum nihil ſine ſchemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaq; non inurbane Pacatus rhetor, cũ illi Maſſiliæ mane occurriſſet, ſchemate illum ſalutauit. Poterã, inquit, dicere aue Oſci. Ipſe ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingenijs inurendas. Nulli nõ impreſsit aliquid, quod effugere nõ poſſet. Ille Paſsieno prima eius ſyllaba in Græcum mutata obſcœnum nomen impoſuit, declamatori ſubtili & arido: ille Sparſo dixit ſcholam communem cum rhetore quodam habenti, tu potes controuerſiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparſus autem dicebat ualenter, ſed dure. Ad imitationem Latronis ſe addixerat, non tamẽ unquam ſimilis illi erat, niſi cum eadem diceret. Vtebatur ſuis uerbis, Latronis ſententijs. Cum Baſſo certamen illi fuit, quem uos quoq; audiſtis, homine diſerto, cui demptam uelim quam conſectabatur amaritudinem, & ſimulationem actionis oratoriæ. Nihil indecentius, quàm ubi ſcholaſticus quod nõ nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonem, cuius declamatio eſt de Popilio, hæc quæ meo Latroni ſubijcitur. Bona fide ſcholaſticus erat, in his declamationibus quæ illi bene ceſſerunt, nulli non poſt primum Tetracolum præferendus. Primũ Tetracolum quorum faciam quæritis, Latronis, Fuſci, Cæſtij, Albutij, Gallionis. Hi quoties cõflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur cõponite. Ego uobis omnium feci poteſtatẽ, hos minus nobiles ſinite in partem abire, Paternum, Moderatũ, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad ſatietatem ueſtrã me præſtiterim, permittite me mihi & aliquos ex ſinu proferre, quibus quo minus ad famam peruenerint, non ingenium defuit, ſed locus. Bene declamauit Caius Silo, cui Cæſar Auguſtus, cum frequenter cauſas agentem in Trachinenſi Colonia uidiſſet, plenum teſtimonium reddidit, dixit enim, nunquam audiui patremfamiliâs diſertiorem. Erat qui patremfamiliâs pręferret, oratorem ſubduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abſcondere. Solebat declamare ſtudioſe Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore cõiunctus eſt, adoleſcens ſummæ eloquentiæ futurus, niſi mallet exercere quantũ habet, quàm conſequi quantum ſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi ſuperfuit uirium, quantum ualeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, inſidioſe aliquid petentes. Nunquam de colore Latroni controuerſiam fecit. Latro nunquam ſolebat diſputare in cõuiuio, aut aliquo quo declamare poterat tempore. Dicebat quoſdam eſſe colores, prima facie duros & aſperos, eos non poſſe actione approbari. Negabat itaq; ulli placere poſſe, niſi totum, noſſe ſe ſuas uires, & illarum fiducia alijs metuenda & prærupta adire, multa ſe non perſuadere iudici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutum, non quia imbecillis erat, ſed quia circumſpectus cauſæ. Nemo diligentius propoſuit, nemo reſpondit paratius, & pecuniã itaq; & dignitatem, quam primũ in prouincia Hiſpania habuit, eloquentiæ debuit. Natus quidẽ erat patre ſplendidiſsimo, auo diui Iulij hoſpite. Sed ciuili bello attenuatæ domus nobilis uires excitauit, & ita ad ſummam perduxit dignitatem, ut ſi quid illi defuit, ſcias loco defuiſſe. Inde filius quoq; eius, id eſt meus, nunquã enim illum à uobis diſtinxi, habet in dicendo paternam diligentiam, quæ uires ingenij ſui ex induſtria retundit: hoc & in ipſo uitæ genere ſequitur, ad ſumma euaſurus iuuenis niſi modicis contentus eſſet, & ideo dignus eſt, cuius tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem. Horum omnia non me

animo

animo maiore, ſed certo poſuiſſe iudicio ſcietis, cum ſententias eorum retulero, aut pares notiſsimorum autorum ſententijs, aut præferendas.

De filio pauperis occiſi, & diuite inimico.

Iniuriarum ſit actio. Quidam cum haberet filiũ, & diuitem inimicum, occiſus inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus ſequi diuitẽ cœpit. Diues eduxit eum in ius & poſtulauit, ut ſi quid ſuſpicaretur, argueret. Adoleſcens ait: Accuſabo, cum potero. Diues petens honores repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperis filium. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti, quod quos odit, iam reos facere contentus eſt. Non ambulabis inquit, eadẽ uia, non calcabis ueſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidam ueſtem, non flebis, me inuito, non tacebis. Perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. Quod ſordidatus fui, lugentis eſt: quod fleui, pietatis: quod non accuſaui, timoris: quod repulſus eſt, ueſtrum eſt. Honores patre meo uiuo nunquam petiuit. Vitium me meum ſequatur. Taceo. Vtinam hoc uitium habuiſſet & pater. Quando uobis non ſordidati ſumus? Accuſa, inquit, pauper diuitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accuſa, inquit, rem perage, perora. Quis accuſare ſic † locupletem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? Aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quiſquis percuſſor fuit, quaſi diues ſpolia contempſit. Mortuo patre meo, metuo, ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere poſſum occiſi pauperis filius? Quid accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem. Quare, inquit, ſequeris me? Vt aliquando miſerearis mei, ut deſinas afflictam domum perſequi. Eum accuſatorem habeo, qui ſe non eſſe reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem quem uindicare non poſſum? Non erat in illo præda, quam graſſator appeteret. Erat ſumma uirtus, contumax aduerſus diuitiarum faſtidium innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum, quod diſsimulari non poteſt, ſcio, quis optauerit: & tu diues inimicus es, & ille inſpoliatus inuentus eſt. Non eſt cur accuſem, ſed eſt cur ſuſpicer.

Hæc reſpondet 30

al. loquentem

Pars altera pro diuite inimico.

Vt ſcias te inuidiam mihi facere, cum dixiſſem, accuſa me, non negaſti, ſed reſpondiſti, accuſabo cum potero.

Declamatio ſecunda de patre uicto à filio uictore.

VIro forti præmium. Si plures erunt, iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, ut ſibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem, petit præmio ſtatuas patri. Abdicatur, contradicit.

Prima pars pro filio uictore.

Quem optem neſcio iudicij huius euentum, cum crimen meum ſit uiciſſe. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi, patrem in acie uidi, pugnaui cum exemplo. Iudicium uocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Vici non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego uici, ſed omnes gratulati ſunt patri. Cogitaui Horatium Hetruſcas acies corpore ſuo ſubmouentem. Cogitaui Decium, qui nec ipſi patri ceſsit. Pugnaui non tantum imperatori, ſed etiam patri. Auidus ſum gloriæ. Hoc ſi uitium eſt, paternum eſt. Pudeat pater, ſi te uicit filius abdicandus. Ego præmium habeo, tu & præmium, & uirum fortem. Virtutes noſtræ ſilentio præteriſſent, illuſtratæ ſunt, dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, ſed quod te malle credebant. Honor ad utrunque peruenit. Alter præmium habet, alter percepit.

Pars altera pro patre uicto.

Nolo habitare cum aduerſario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuam, inquit, tibi poſui, imò ne poſſem unquam me uictum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

Declamatio tertia de filia, quæ ſe ſuſpendit, ut patri ſatisfaceret.

DEmentiæ ſit actio. Bello ciuili uirum quædam ſecuta eſt, cum in diuerſa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, uenit ad patrem, Reſpondet 32

à quo

à quo recepta, ait patri. Quemadmodũ uis tibi ſatisfaciam? Ille reſpondit, Morere. Suſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.

Prima pars protinus patrem accuſans.

Sic tibi ſatisfieri uelle nec debuiſti. Nam ſic ſibi ſatisfieri, nec uictor quidem uoluit. Nullum fuit in proſcriptione mulieris caput. Inquinaſti filiæ ſanguine penates, quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Pompeij caput Cæſar fleuit, nec hoc ille propter filiam fleuit. Quemadmodum uis ſatisfaciam tibi? Hoc ipſo ſatisfeciſſe puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrem pia. Vt alterum uſque ad mortem ſecuta ſit, & alteri morte ſatisfecerit. Periculoſe offendo patrem, qui neſcit ignoſcere. Morere, quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere noluiſſet? Defendiſti Ligarium Cicero. Quàm leue iudicaſti crimen, de quo confeſſus es. Ante ipſum domus limen extincta eſt, ne dubitari poſſet marito periſſet, an patri. Meruerat, inquit. Accuſas etiamnum? Et certe iam tibi ſatisfactum eſt. Secutus eſt gener diuerſas partes, uxor ſuas. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. Morere, inquit. Etiam quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt occide. Non morere, ſed age lege. Crudelitatem imperij, uerbo mitiore ſubducunt.

Pars altera patrem defendens.

al.exigere. Mores tuos patri debes approbare, non patris † regere. Multa potes iam dementiæ ſigna colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hoſtes, ſed futuros. Videas an ſub iſtis exemplis patri fortius liceat tantum loqui. Contumaciter rogauit, quemadmodum & perijt. Nihil agnoui filiæ, nihil uictæ. Non miſit ad patrem fratrem. An etiamnum iraſcitur fratri? Cur me ſolum rogat? cum duobus ſatisfacere debeat. Victor, inquit, cito exoratus eſt. Facilis eſt ignoſcere bello, quàm parricidio. Iam morte, patris quæſiuit inuidiã. Periſſe propter patrem dicitur mulier, quæ uirum habuit, propter quem mori poſſet.

Declamatio quarta, de eo qui debilitat expoſitos, & eos pariter educabat.

Reſpondet 33. REipub. læſæ fit actio. Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reipub.

Prima pars contra debilitantem expoſitos.

Factum eſt, ne liberos patres aut agnoſcant, aut recipiant. Vectigalis iſta crudelitas, eo magis, quod præ cæteris omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Effectum eſt, ut nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli, parentibus, quàm agnoſcere. Alterius comminutas ſcapulas in deforme tuber extundit. Produc familiã tuam. Volo noſſe illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanquam ars aſsignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horreſcitis, ſi iſte miſeretur? Nouum monſtrum, integer alitur, & debiles alunt. Periſſent, inquit, ita non infelicius ſic ſunt? Periſſent, inquit, interroga pueros, utrum maluerint. Quanti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri ſacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptũ crudelitati, quàm expenſum miſericordiæ refert. Expoſitos aluerunt, etiam feræ, ſatis futuræ mites, ſi præteriſſent, quorum cum ubiq; audiantur preces, in ſua tantum cauſa ceſſant. Abſciſa eſt illis lingua, & eſt rogandi genus, rogare non poſſe. Miſeremini omnium iudices, quorum ſingulorum miſereri ſoletis. Iſtis nos uindictam negaturos putas? Quibus ne id quidem negauimus, quod tibi daturi erant. Res indigniſsima, cum tam crudelis ſit, miſericordiam publicauit. Exurgite miſeri, & hodie uobis præmium rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non conſtat. Apparet te nondum ſatis miſerum uideri. Occurrunt nuptijs dira omina. Fatis publicis auſpicia feralia. Et diebus in hilaritatem dicatis, iſti ſemianimes greges oberrant. Alunt iſtum, qui ſe alere non poſſunt. Non eſt qui rogare neſciat. Solet aut ẽdicere: Non habes tot membra, quot debes. Ergo tu cum de publica miſericordia cogitas, tam crudelis eſſe potuiſti? Miſeros qui ſic rogant, miſeriores qui ſic rogantur. Omnes omnibus ſtipẽ conferunt, dũ quiſq; timet ne filio neget. Effeciſti ut maius eſſet malum educari, quàm exponi. Timebãtur feræ atq; ſerpentes, et inimicus teneris artubus rigor,

bus rigor, inopia quoq;, Inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expoſitos.

Debilitaſti, inquit. Plus illis patres nocuerunt. Quid uidetur laniſta? qui iuuenes cogit ad gladium, & tamen non accuſatur læſæ Reipub. Quid leno, qui ſtuprum pati cogit inuitas? nec Rempub. læſit. Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolui. Noceat hoc illi, cum petet honores. Poteſt etiam aliquis & non eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Vt illis multum ablatum ſit, uita reddita eſt. Reipub. læſæ non poteſt agi eorum nomine, qui extra Rempub. ſunt. Egens homo, & qui ne me alere quidem, nedum alios poſſum, ſuſtuli relictos, quibus non iniuria fieret, ſi aliquid detraheretur, ſed beneficio cederet, ſi uita ſeruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me miſere uiuere, dum fateantur per me uiuere. Vnius miſericordia uiuunt, & omnium aluntur. Mirum eſt uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis iſtius principes diuitias ſuas exercent contra naturam, exciſorum greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant, & quia ipſos pudet uiros eſſe, id agunt, ut quampauci uiri ſint. His nemo ſuccurrit, delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur, non curatis quod ſolitudines ſuas iſti beati ingenuorum ergaſtulis excolunt, & miſerrimorum iuuenum ſimplicitatem circunueniũt, ſpecioſiſſimum quemq;, ac maxime idoneum caſtris illidunt, & detrudunt.

Declamatio quinta de Parrhaſio pictore torquente Olynthium.

Religionis læſæ ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ſenem. Duxit Athenas, deinde torſit. Ad exemplum torti, Prometheum pinxit, Olynthius in tormentis perijt, ille in templo Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipub. Reſpondet 34

Prima pars contra Parrhaſium.

Senex ſi abſq; liberis ſuper exuſtæ patriæ cinerem ſtetiſſet ad figurandum Prometheum, ſatis triſtis eſſet. Nemo ut naufragium pingeret, merſit hominem. Vltima precatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ideo templa Mineruæ fugimus tanquam caſtra Macedonum. Parum, inquit, triſtis eſt. Vis Parrhaſi triſtem uidere? Duc illũ ad Olynthum iacentem. Scis certe quàm triſtem emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templa præcluſimus. Nemo Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent: torqueatur hic, nec ſub Philippo moriatur, hoc nec ſub Ioue. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit, Hoc eſt Promethea facere, non pingere. Emi, inquit, imò ſi Athenienſis es, redemiſti. In iſto templo pro Olynthijs uota ſuſcepimus. Ille carnifex Græciæ iſtũ tamen non amplius quàm uendidit, ſenex longa miſeriarum tabe confectus, & tam triſtis quàm ſi iam tortus eſſet. Quemcunq; præco uiderat ibi flentem, agnoſcebat emptorem. Vereor ne quis cum audierit Olynthij uerbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt. Si nobis, uicit iratum Philippum. Tam patiendum eſt pingentem Parrhaſiũ, quàm iratum Iouem. Miſerrime ſenex aliquis forte ex ſeruis tuis felicius ſeruit. Si ad ſuccurrendum profectus es, queror, quod unum ex his emiſti. Si ad torquendum queror, quod illum ſtatuit ex altera parte Parrhiſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubium eſt inter iſta Parrhaſius, ſtudioſius pingat, an ſæuiat. Producitur reſpiciens patriam ſenex. Placuit Parraſio uultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei ſimile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum, officina, Hoc pictoris, an Philippi eſt?

Pars altera pro Parrhaſio.

Nunquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſiũ quàm ut labefactari tormẽtis capti poſſit. Læſiſti, inquit, Rempub. qui hanc picturam in templo poſuiſti. Lædunt Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & ſacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templo picta ſunt. Multum ſemper artibus licuit, Medici ut uim in ægroto morbi cognoſcerent, uiſcera hominum reſciderunt.

Declamatio ſexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

Reſpondet 15

INiuriarũ ſit actio. Fur concione prohibeatur. Quidem cum diuitem accuſaſſet proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & ſcrinium in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Cum concionari uellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

Id ſolũ ſuſtuli quod fur reliquiſſet. Nil magis fur timuit, quàm ne dominus furtũ agnoſcere nollet. Ruentis ciuitatis ſtatum, unius parietis ruina ſuſpendit. Profiteor indicium furti. Nunc ciuitas conſcia eſt? Furtum eſt quod timet dominus agnoſcere, quod qui perdidit, ſuppliciũ tulit, præmiũ qui ſurripit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodem tempore & fur ueniſſet, et dominus? Mille nauiũ duces furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius liberantur? In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me ſubmoues ante actionem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in cõcione narrandum, proditoris uigilantiſſimũ pectus, & in exitia noſtra ſemper ſolicitum, publica fata ſopierãt. Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hoſtium muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factum eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magiſtratu.

Quale id ſpectaculũ fuit? cõpoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furem, et proditorem, ut uidit inutile, furtũ ſuum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſiliũ uideri uult infelicitatem furti ſui. Lex quæ nocturnũ furem occidi iubet, quoquo modo iubet, nõ de damnato tantum, ſed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. Eluxit illum tunc non primum feciſſe. Suſtulit, non quod uoluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

Libri decimi & ultimi declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS SENTENTIAE, DIVISIONES, COLORES, SVASORIARVM LIBER I.

Hæc declamatio eſt ἀκέφαλος

SIn ut cuiuſq; rei magnitudinem natura dederat, dediſſet & modum nihil infinitum niſi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraq; Oceanum rurſus alia littora, alium naſci orbem, nec uſquam naturam rerum deſinere, ſed ſemper inde, ubi deſiſſe uideatur, nouam exurgere. Facile iſta finguntur, quia Oceanus nauigari non poteſt. Satis ſit hactenus uiciſſe Alexandro, qua mundo lugere ſatis eſt. Intra has terras cœlũ Hercules meruit. Stat immotum mare, & quaſi deficientis ſuo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta uaſtitas nutrit, confuſa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipſum uerò graue & defixum mare, & aut nulla aut ignota ſydera. Ita eſt Alexander rerum natura, poſt omnia Oceanus, poſt Oceanum nihil. ARGENTARIVS. Reſiſte, orbis te tuus reuocat, uicimus quà licet, nihil tantum eſt quod ego Alexandri periculo petam. POMPEIVS SYLO. Venit ille dies Alexander exoptatus, quo tibi operæ eſt adeſſe, ijdem ſunt termini & regni tui & mundi. OSCVS. Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cũ ſole deſinere, quod noueram uici, nunc concupiſco quod neſcio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrũ poſito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophea conſtitimus, non quærimus orbem, ſed amittimus. Immenſum & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis uinculum terrarumq; cuſtodiam, inagitata remiſſio, uaſtitas, littora modo ſæuiente fluctu inquieta, modo fugiente deſerta, terra caligo remittet fluctus. Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, & terram

& terram nox obruit. MVSA. Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur Alexander, nihil ultra eſſe quod uincas, reuertere. ALBVTIVS SYLVS. Terræ quoq; ſuum finem habent, & ipſius mundi aliquis occaſus eſt, nihil infinitum eſt, modum magnitudini facere debes, cum fortuna non facit, magni pectoris eſt inter ſecunda moderatio. Eundem fortuna uictoriæ tuæ, quē natura finem facit. Imperium tuum claudit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoq; naturam ſupergreſſa eſt, Alexander orbi magnus eſt, Alexandro orbis anguſtus eſt, aliquis etiam magnitudini modus eſt. Non procedit ultra ſpacia ſua cœlum. Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummum peruenit, incremento nō reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum nouimus, quàm ultra Oceanum. MARILLIVS. Maria ſequimur, terras cui tradimus? orbem quem non noui quæro, quem uici relinquo. FABIANVS. Quæ iſta toto pelago infuſa caligo? Nauigantem tibi uidetur admittere, quæ proſpicientem quoq; excludit? Non hæc India, nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes propone beluas, aſpice quibus procellis fluctibusq; ſæuiat, quas ad littora undas agat, tantus uentorum concurſus, tanta conuulſi funditus maris inſania eſt: nulla præſens nauigantibus ſtatio eſt, nihil ſalutare, nihil notum, rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circunfudit Oceanum. Illi qui iam ſyderum collegerunt metas, & annuas hyemis atq; æſtatis uices, ad certam legem redegerunt, quibus nulla pars ignota mundi eſt, de Oceano tamen dubitant: utrum ne terras uelut uinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbem, & in hos, per quos nauigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet, ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit, habeat, an ſpiritum. Quid agitis commilitones? regem domitoremq; generis humani magnum Alexādrum eò demittitis, quod adhuc quid ſit diſputatur? Memento Alexāder, matrem in orbe uicto adhuc magis quàm capto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cæſtius hoc genus ſuaſoriarum aliter declamandum eſſe quàm ſuadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges quibus etiam quæ proſunt, ita tamen ut delectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen, quoſdam magis aut minus rerum uſum habere. Veritatem facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi uim elatos cernimus. Deniq; ut alia dimittantur argumenta, ipſa ſuaſoria inſolentiam eius coarguit, orbis illum ſuus non capit: itaq; nihil dicendum aiebat, niſi cum ſumma ueneratione regis, ne accideret idem quod præceptori eius Calliſtheni accidit, quem occidit propter intempeſtiue liberos ſales. Nam cum ſe deū uellet uideri, & uulneratus eſſet, uiſo ſanguine philoſophus mirari ſe dixerat, quod non eſſet.

Ille ſe ab hac urbanitate lancea uindicauit. Eleganter in C. Caſſij epiſtola quadam ad M. Ciceronem miſſa poſitum, multum iocabatur de ſtulticia Cn. Pompeij adoleſcentis, qui in Hiſpania contraxit exercitum, & ad Mundam acie uictus eſt. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, ſed timeo ne illo gladio αὐτιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hæc urbanitas extimeſcenda eſt. Aiebat itaq;, apud Alexandrum dicendam eſſe ſententiam, ut multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Athenienſibus, cum publicæ eorū blanditiæ non tantum deprehenſæ, ſed ut caſtigatæ ſunt. Nam cum Antonius uellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi, habitu quoq; & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienſes cum coniugibus & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet, dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam Muſam, ſuam, & rogauerunt ut duceret: & Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait,

huic quidem impune fuit, ſed Athenienſiū ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt, quæ cum exigerentur, complures contumelioſi libelli proponebantur, quidam etiam ipſi Antonio tradebantur, ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ eius fuit, cum & eodem tempore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euita   reſtituas, tibi habe.

Belliſſimam tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Coruinus deſertorem bellorum ciuilium uocat, quia ab Dolobella ad Caſſium tranſituro ſalutem ei pactus eſt, ſi Dolobellā occidiſſet, & à Caſſio deinde tranſijt ad Antoniū. Nouiſſime ab Antonio tranſfugit ad Cæſarem: hic eſt Deillius, cuius epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatram ferūtur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniam conferendam nec exorarent, Deillius ait, & tamē dicito illos tibi annum biennij, triennij diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaq; ad propoſitum reuertar. Aiebas Cæſtius magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriam eſſe dicendam, quam ſic diuiſit, ut primū diceret, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe, ſatis gloriæ quæſitum, regenda eſſe & diſponenda, quæ in tranſitu uiciſſet. Conſulendū militi totius orbis uictorijs laſſo, de matre illi cogitandum, et alias cauſas compluris ſubiecit. Deinde illam quæſtionem ſubiecit, ne nauigari quidem Oceanum poſſe. FABIANVS philoſophus primam fecit quæſtionem eandem, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandum non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendū eſſe rebus ſecundis, hic dixit ſententiam. Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſiſtit. Dixit deinde locum de de uarietate fortunæ, & cū deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere, deinde exempla rerum è faſtigio ſuo deuolutarum adiecit: Sine potius rerum naturam quàm fortunam tuam deficere. Secundam quoq; quæſtionem aliter tractauit. Diuiſit enim illam ſic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum eſſe terras habitabiles, deinde ſi eſſent, perueniri tamē ad illas non poſſe. Hic difficultatem ignoti maris, naturam nō patientē nauigationis, nouiſſime ut poſſit perueniri, tanti tamen non eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri, deſcituras gentes, ſi Alexandrum naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum tranſiturus eſſet. LYCONIS celebris ſententia eſt. Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit.

ARTEMON dixit,

APATVRIVS dixit,

Sic Cæſtius deſcripſit, fremit Oceanus quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimā rem omnium, quæ unquam dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperunt, putabant. DORIONIS, Eſſe in Metaphraſi dictum Homeri, Tum excæcatus Cyclops ſaxum in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eò perueniant, ut & magna, nec tamen ſana ſint, aiebat MECOENAS, apud Vergilium intelligi poſſe. Tumidum eſt Vergilius quidē ait, Rapit haud partem exiguam montis, ita magnitudini ſe dat. Sed ut nō impudenter diſcedat à fide, eſt inflatū. Vergilius ait, quod de nauibus credas innare reuulſas Cycladas, quod non dicit hoc fieri, ſed uideri, propicijs auribus uidetur, quamuis incredibile eſt quod excuſatur antequam dicitur. Multo corruptiorem ſententiam Miniſtrati cuiuſdam declamatoris, non abiecti ſuis temporibus nactus ſum in hac ipſa ſuaſoria, cū deſcriberet beluarum in Oceano naſcentium magnitudinem. Efficit hæc ſententia ut ignoſcamus ei, qui dixit ipſi Charybdi & Scyllæ maius portentum, Charybdis ipſius maris naufragium uideri, & ne in mare ſemel inſaniret, quid ibi poteſt eſſe ſaluum, ubi ipſum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentem, cum deſcriberet aſſidue prioribus periculis noua ſuperueniſſe. BARBARVS dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum hunc ſenſum. FVSCVS ARELLIVS dixit, Teſtor ante orbem tibi tuum deeſſe, quàm militem. LATRO ſedens hanc dixit, non excuſauit militem, ſed dixit, Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terram, quis diem? quis mare? Da ubi caſtra ponam, ubi ſigna ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani deſcriptione non minus uiguerunt, nam aut nimis deſcripſerunt, aut curioſe. Nemo illorum potuit tanto ſpiritu dicere, quanto Pædo, qui nauigante Germanico dixit.

Iampridem poſt terga diem ſolemq; relictum,
Iampridem notis extorres finibus orbis,

Per non conceſſas audaces ire tenebras,
Heſperij metas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis:
Qui ferat Oceanum, qui ſæuas undiq; Piſtris
Aequoreosq; canes ratibus conſurgere panſis.
Accumulat fragor ipſe metus, iam ſydere limo
Nauigia & rapido deſertam flamine claſſem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atq; aliquis prora ſe dat ſublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere niſu.
Vt nihil erepto ualuit dinoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipſe dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
Anne alio poſitas ultra ſub cardine gentes,
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis
Et ſacras uiolamus aquas, diuûmq; quietas
Turbamus ſedes?

Ex Grecis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, quàm Glyconi. Sed nõ minus multa magnifice dixit quàm corrupte. Vtriuſq; uobis faciam poteſtatem. Et uolebam uos experiri non adijciendo iudicium meum, nec ſeparando à corruptis ſana: potuiſſet etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt, & nihilominus poteſt fieri, quamuis diſtinxerim. Illa belle dixit, ſed fecit quod ſolebat, ut ſententiam adiectione ſuperuacua quoad tumide perderet. Adiecit enim illud, quoſdam iudices dubios ſui habet, ego non dubito contra ſententiam ferre.

Finis primæ ſuaſoriæ.

Initium ſecundæ ſuaſoriæ.

TRecenti Lacones contra Xerxen miſſi, cum Trœzeni ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant an & ipſi fugiant. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto rudis lecta ætas & animus, qui frangeretur metu inſueto, armaq; non paſſuræ manus, hebetataq; ſenio, aut uulneribus corpora, quid dicam potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios, an Eleos, an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot uictarum gentium ſpolia? Et nunc proh dolor concidunt, ſi remeabimus, templa. Pudet conſilij noſtri, pudet etiam ſi non fugimus deliberaſſe talia. At cum tot milibus Xerxes uenit, ò Lacedæmonij aduerſus Barbaros, non reueremini opera ueſtra, nõ auos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia ſurgit ingeniũ, pudet Lacedæmonios ſic adhortari: ſcilicet tuti ſumus, licet totum claſſe orientem trahat, licet metuẽtibus explicet inutilem numerum. Hoc mare quod tantum ex uaſto patet, urgetur in minimum, inſidioſis excipitur anguſtijs, uixq; minimo aditus nauigio eſt, & huius quoq; remigium arcet inquietatione quod circunfluit mare, fallacia curſus, uada altioribus ſtagnis interna, aſpera ſcopulis & cæca, quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint. Non referam Perſarum ſpolia, certe ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere Trœzenos, qui ſic non fugiant, & ſic cadant. Hunc ſumite animum, Neſcio an uincere poſſimus, uinci non poſſumus. Hęc non utiq; perituris refero, ſed ſi cadendum eſt, erratis, ſi metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum ſpiritum dedit, ſtatutaq; naſcentibus in finem uitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia deus orſus eſt, quippe minimis ſuccidũt corpora, indenunciata ſorte rapimur, ſub eodem pueritia fato eſt, eadem iuuentus cauſa cadit, optamus quoq; pleriq; mortem, adeo in ſecuram quietem receſſus eſt. At gloriæ nullus finis eſt, proximiq; deo. Sic ages ea ſatagunt, fœminis quoq; frequens hinc in mortem pro

tem pro gloria iter eſt,quid Lycurgum?quid interbitos ſomni poculo,quos memoria
ſacrauit referam? uel unũ Otroyaden Meſcitem , annumerare trecentis exemplo poſ-
ſum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidẽ hoſtium,ſed fabula uinci? Ma-
gnum et alumnum uirtutis naſci Laconem,ad certam uictoriam omnes remanſiſſent,
ad certam mortem tantum Lacones , non eſt ſic Sparta lapidibus circundata . Ibi mu-
ros habet,ubi muros nõ habet. Melius reuocabimus Trœcenos quàm ſequemur. Sed
montes perforat,maria contegit. Nunquã ſolido ſtetit ſuperba felicitas , & ingentium
imperiorum magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt . Scias licet ad
finem perueniſſe, quæ ad inuidiam perducta ſunt. Maria terrasq; rerum natura ſtatio-
ne mutauit ſua,moriamur trecenti,ut hic primum inuenerit, quod mutare non poſſit.
Tandem amens placiturũ conſilium erat, cur non potius in turba fugimus? PORTII
LATRONIS. In hoc ſcilicet morati ſumus,ut agmen fugientium cogeremus,furori ter
ga uertitis. Sciamus ſaltem quis ſit iſte, quem fugimus, uicit . At uictoria dedecus elui
poteſt. Vt omnia fortiter fiant,feliciter cadãt, multũ tamen nomini noſtro detractum
eſt iam Lacones,quod,an fugeremus,deliberauimus. Vt enim non moriamur,quan-
tum ad me quidem pertinet,poſt hanc deliberationẽ nihil aliud timeo,quàm ne reuer-
tamur . Arma nobis fabulæ excutiunt? Nunc nunc pugnemus . Latuiſſet uirtus inter
Trœzenos, cæteri quidem fugerunt . Si me quidem interrogatis quid ſentiam, ego in
noſtrum & in Græciæ patrocinium loquar , electi ſumus, non relicti. HALI SABINI.
Turpe eſt cuilibet uiro fugiſſe, Laconi etiam deliberaſſe. MARILLI. In hoc reſtitimus,
ne in turba fugientium lateremus,habent quemadmodum ſe excuſent Trœzeni Græ
ciæ,munitas Thermopylas ſatis putauimus,cũ relinqueremus illic Lacones. CAESTII
PII. Quàm turpe fugere iudicaſtis Laconas,tamdiu non fugiendo, Omnibus ſua deco
ra ſunt, Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis. Ideo hanc Euro-
tas amnis circunfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiã , ideo Tayget
montis difficilia niſu Laconibus iuga,ideo Herculẽ gloriamur operibus cœlũ meritũ,
ideò muri noſtri arma ſunt. O graue maiorũ uirtutis dedecus, Lacones ſe numerãt, nõ
æſtimãt. Videamus quanta turba ſit, ut habeat certe Sparta etiã ſi non fortes milites, at
nuncios ueros,ita nõ bello quidẽ,ſed nuncio uincimur. Merito Hercules omnia con-
tempſit,quẽ Lacones audire nõ ſuſtinẽt. Si uincere Xerxẽ non licet,uidere liceat. Vo
lo ſcire quẽ fugiã. Adhuc non ſum ex ulla parte Athenienſiũ ſimilis,nõ muris,nec edu
catione, nihil prius illorũ imitabor quàm fugam? POMPEI SYLONIS Xerxes multos
ſecũ adducit, Thermopylæ paucos recipiunt,erimus inter hoſtes fugaciſſimi, inter fu-
gaces tardiſſimi;nihil refert, quantas gentes in noſtrũ orbem oriẽs effuderit, quantũq;
nationũ ſecũ Xerxes trahat,tot ad nos pertinent,quot locus ceperit. CORNELII HIP
PANI, Pro Sparta uenimus,pro Græcia ſtemus,uincamus hoſtes,ſocios iam uicimus:
ſciat iſte inſolẽs Barbarus, nihil eſſe difficilius, quàm Laconis armati latus fodere. Ego
uerò quod Trœzeni diſceſſerunt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas . Nil
erit quod uirtuti noſtræ ſe opponat,quod inſerat,non latebit in turba Laco,quocunq;
Xerxes aſpexerit,Spartanũ uidebit. BLANDI Referã præcepta matrũ,aut in his,aut cũ
his? Minus turpe eſt à bello inermẽ reuerti,quàm armatũ fugere. Referã captiuorũ uer
ba? captus Laco,occidit,inquit,nõ ſeruio,nõ potui capi,ſi fugere uoluiſſem . Deſcribi-
te terrores Perſicos,omnia iſta cũ mitteremur,audiuimus. Videat trecẽtos Xerxes, &
ſciat,quanti bellũ æſtimandũ ſit, quanto aptus numero locus. Reuertamur, ne nuncij
quidẽ niſi nouiſſimi. Quis fugerit neſcio. Vos mihi Sparta cõmilitones dedit. DESCRI
PTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quod fugerunt Trœzenij,anguſtas
mihi Thermopylas fecerant. CONTRA CORNELII SPARTINII. At ego maximum
dedecus futurũ Reipub . noſtræ arbitror , ſi Xerxes nihil prius in Gręcia uicerit quàm
Laconas, ne teſtem quidẽ uirtutis noſtræ habere poſſimus, id de nobis credetur, quod
hoſtes narrauerint. Habetis conſilium meum, id eſt autem meum quod totius Græcię,
ſi quis aliud ſuadet , non fortes uos eſſe, ſed gaudet perditos. CLAVDII MARCELLI.
Non uincent nos, ſed obruent . Satisfecimus nomini , multum rei geſſimus , ante nos
rerum natura uicta eſt. DIVISIO. Huius ſuaſoriæ feci mentionem,non quia in ea ſub-

tilitatis

tilitatis erat aliquid, quod uos excitare poſſet, ſed ut ſciretis quàm nitide Fuſcus dixiſ-
ſet, uel quàm licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbitrij erit, utrum explicationes
eius luxurioſas putetis, an ut poëta Pollio Aſinius aiebat, hoc non eſſe ſuadere, ſed in-
uidere, ne uolo nihil fuiſſe † & iuuenis te amo, tanquam has explicationes Fuſci, quas *& iuuene tamio*
nemo noſtrũ non alius alia inclinatione uocis, uelut ſua quiſq; modulatione cantabat.
At quia ſemel in mentionem incidi Fuſci, ex omnibus ſuaſorijs celebres deſcriptiun-
culas ſubtexam, etiam ſi nihil occurrerit, quod quiſquam alius niſi ſuaſor dixerit. Diui- *Diuiſio*
ſione autem hac ſuaſoria Fuſcus uſus eſt illa uulgari, ut diceret non eſſe honeſtum fu-
gere, etiam ſi tutum eſſet: deinde æque periculoſum eſſe fugere, et pugnare: nouiſſimè
periculoſum eſſe fugere, pugnantibus hoſtes timendos, fugientibus & hoſtes & ſuos.
Cæſtius primam partem ſic tranſegit, quaſi nemo dubitaret, an turpe eſſet fugere, dein
de illò tranſijt, an non eſſet neceſſe. Hæc ſunt, inquit, quæ uos confundunt, hoſtes, ſo-
ciorum paucitas. Non quidem hæc ſuaſoriæ. Sed in hac materia, diſertiſſima illa fertur
ſententia Dorionis, cum poſuiſſet hoc dixiſſe trecentis Leonidam, quod puto etiam
apud Herodotum eſſe. Sabinus Aſydius uenuſtiſſimus inter rhetores ſcurra, cũ hanc
ſententiam Leonidæ retuliſſet ait, ego illi ad prandium promiſiſſem, ad cœnam renun
ciaſſem. Attalus Stoicus, qui ſolum uertit à Seiano circũſcriptus, magnæ uir eloquen-
tiæ, ex philoſophis, quos noſtra ætas uidit longe & ſubtiliſſimus et facundiſſimus, cum
tam magna & nobili ſentẽtia certauit, ut mihi dixiſſe uideatur animoſius quàm prior.
Occurrit mihi ſenſus in huiuſmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquam de
Romanis, neſcio an parum fortiter. Edicta in poſterum diem pugna epulantis milites
inducit, & ait, ſtratiq; per herbam Hic meus eſt dixere dies. Elegantiſſimè quidem
affectũ animorũ incerta ſorte pendentium expreſſit, ſed parũ Romani animi ſeruata
eſt magnitudo. Cœnant enim tanq; craſtinũ deſperent. Quantus illis Laconibus ani-
mus erat, his qui nõ poterant dicere hic dies eſt meus. Illud Porcellus grammaticus ar-
guebat in hoc uerſu quaſi ſolœciſmũ, quod cũ cõplures induxiſſet, diceret, hic meus eſt
dies, nõ dies hic eſt noſter: & in ſententia optima accuſabat id quod erat optimũ: muta
enim ut noſter ſit, peribit omnis uerſus elegantia, in quo hoc eſt decẽtiſſimũ, quod ex
cauſa ſermo trahitur: nam quaſi prouerbij loco ait, hic dies meus eſt, et cũ ad ſenſum re-
tuleris, ne Grammaticorũ quidẽ calumnia ab omnibus magnis ingenijs ſubmouẽda,
habebit locũ. Dixerunt enim nõ omnes ſimul tanq; in chorũ manu ducente Grãmati-
co, ſed ſinguli ex his, hic meus eſt dies. Sed ut reuertar ad Leonidã & trecẽtos, pulcher-
rima illa fertur Glyconis ſentẽtia. In hac ipſa ſuaſoria nõ ſane refero memoria ullã ſen-
tentiã Græci cuiuſq;, niſi Damæ. De poſitione loci eleganter dixit Aterius, cũ
anguſtias loci facundiſſimè deſcripſiſſet, natus trecentis locus. Cæſtius cũ deſcripſiſſet
honores, quos habituri eſſent, ſi pro patria cecidiſſent: adiecit, Per ſepulchra noſtra iu-
rabitur. Nicetas longe diſertius hanc phantaſiã mouit, & adiecit, niſi antiquior fuiſſet
Xerxes quàm Demoſthenes Ciptoy, cui dicere hanc ſuã dixit ſententiã, aut certe non
deprehenſam, cũ deſcripſiſſet oportunitatẽ loci, & tuta undiq; pugnantiũ latera, & an
guſtias à tergo poſitas, ſed aduerſas hoſtibus. Potamo magnus fuit Mitylenis, qui eo-
dem tempore uiguit, quos Lesbocles magni nominis et nomini reſpondentis ingenij,
in quibus quanta fuerit animorum diuerſitas in ſimili fortuna, puto uobis indicandũ,
multo magis, quia ad uitam pertinet, quàm ſi ad eloquentiam pertineret. Vtriq; filius
ijſdem diebus deceſſit. Lesbocles ſcholam ſoluit, nemo unq; ampliore animo ſe geſſit.
Potamon à funere filij contulit ſe in ſcholam, & declamauit. Vtriuſq; tamen affectum
temperandum puto, hic durius tulit fortunã quàm patrem decebat, ille mollius. Verũ
Potamon cum ſuaſoriam de trecentis diceret, tractabat quàm turpiter feciſſent Laco-
nes, hoc ipſum quod deliberaſſent de fuga, & ſic nouiſſimè clauſit. Inſanierunt in hac
ſuaſoria multi circa Otroyadem. Murrhedius qui dixit, fugerunt Athenienſes, non e-
nim Otroyadæ noſtri literas didicerant. SARCONIVS dixit, Otroyades perijt ut falle-
ret, reuixit ut uinceret. LICINIVS NEPOS. Cum exemplo uobis etiam mortuis uin-
cendum fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures ſententias uidetur palmam me-
ruiſſe, dixit enim: Otroyades, penè à ſepulchro uictor digitis uulnera geſſit, ut trophęa

Laconum inſcriberet, & deo dignum in ſpartano ſacramento uirum, cuius ne literæ quidem fuere ſine ſanguine CATIVS CRISPVS. Municipalis Gatozeos dixit poſt relatum exemplum Otroyade dicebat, municipalis aliud cæteros, aliud Laconos decet, nos ſine delitijs educamur, ſine muris uiuimus, ſine uita uincimus. SENETIO fuit, cuius nomen ad uos potuit perueniſſe, ingenij cõfuſi ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeò ut nouiſſimè huius rei morbo & teneretur & rideretur, nam & ſeruos nolebat habere, niſi grandes, & argentea uaſa non niſi grandia. Credatis mihi uelim non iocanti, eò peruenit inſania eius, ut calceos quoq; maiores ſumeret, ficus non eſſet niſi mariſcas. Concubinam ingentis ſtaturæ habebat, omnia grandia probabat, ei impoſitum eſt uelut Meſſala ait cognomentum, & uocari cœpit Senetio Grandio. Is in hac ſuaſoria cum poſuiſſet contradictionem, ait, omnes qui miſſi erant à Græcia, fugerunt, ſublatis manibus, inſiſtens ſummis digitis (ſic enim ſolebat quo grandior fieret) exclamat, gaudeo, gaudeo: mirantibus nobis quid tantum boni illi contigiſſet, adiecit. Totus Xerxes meus erit. Idem dixit, iſte qui claſſibus ſuis maria ſurripuit, qui terras circumſcripſit, dilatauit profundum, nouam rerum naturæ faciem importat. Ponat ſanè contra cœlum aſtra, cõmilitones habeo deos. SENIANVS multo potentius dixit, Terras armis poſſidet, cœlum ſagittis, maria ungulis, Lacones niſi ſuccurritis, mundus captus eſt. Decentiſſimi generis ſtultam ſententiam referam VICTORIS STATORII municipis mei, cuius fabulis memoria digniſſimis aliquis ſuaſoria occaſione contradictionem ſumpſit. At, inquit, trecenti ſumus, & ita reſpondet, trecenti, ſed uiri, ſed armati, ſed Lacones, ſed ad Thermopylas. Nunquã uidi plures trecentos. LATRO in hac ſuaſoria cum tractaſſet omnia quæ materia capiebat, poſſe ipſos & uincere, poſſe certe uictos reuerti & beneficio loci, tum illam ſententiam, ſi nihil aliud, erimus certe belli mora. Poſtea memini auditorem Latronis ABRONVM SYLONEM patrem huius Sylonis qui Pantomimis fabulas ſcripſit, & ingenium grande non tantum deſeruit, ſed polluit recitare carmen, in quo agnouimus ſenſum Latronis in his uerſibus. Ite agite Danai magnum Pæana canentes. Ite triumphantes belli mora concidit hora. Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius uerba ſurripi nõ poſſent. At nunc cuilibet orationes inuertere tuto licet pro ſuis. Sed ut ſciatis ſenſum bene dictum dici tamen poſſe melius, notare præ cæteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ualde erat celebre, belli mora concidit Hector. Item. Quicquid apud duræ ceſſatũ eſt mœnia Troiæ Hectoris Aeneæq; manu uictoria Graium Hęſit. MESSALA aiebat hic Vergiliũ debuiſſe deſinere, quod ſequitur, & in decimũ ueſtigia retulit in annum explementum eſſe. MECOENAS hoc etiam priori cõparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar, DIOCLES CARISTIVS dixit. APATRIVS dixit. CORVO teſtimonium ſtuporis reddendum eſt qui dixit, Quid ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat, fugiamus antequam nobis terra ſurripiatur; hic eſt Coruus, qui cum tentaret ſcholam Romæ ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat, declamauit controuerſiam, de eaq; apud matronas diſſerebat, liberos non eſſe tollendos, & ob hoc accuſatur, Reipub. læſæ. In hac controuerſia ſententia eius hæc ridebatur, inter pyxides & redolentis animæ medicamina conſtitit myrata concio. Sed ſi uultis hiſtoricum quoque uobis fatuum dabo. THVSCVS ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorũ familia extincta eſt, maieſtatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij, cum hanc ſuaſoriam declamaret, dixit, expectemus ſi nihil aliud effecturi, ſcilicet ne inſolens barbarus dicat, ueni, uidi, uici, cum hoc poſt multos annos diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. DVRION dixit. ANDREAS aiebat, Nicocratis Lacedæmonis inſignem hanc ſententiam fuiſſe futuram, ſi media inciderentur. Sed ne uos diutius infatuem, qui prædixeram me Fuſci Arellij explicationes ſubiecturum, finem ſuaſoriæ faciam, quod iterum nimius cultus & fracta compoſitio poterit uos offendere, cum ad meam ætatem ueneritis. Nam nunc uos ipſa, quæ offenſura ſunt, uitia delectant.

Initium tertiæ ſuaſoriæ.

DEliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Chalcante aliter nauigari potuiſſe. ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionem deus fudit æquora, quàm

quàm ne omnis ex uoto iret dies, nec ea ſors mari tantum eſt, cęterum ipſa non ſub eadem conditione ſydera ſunt; alia negatis imbribus exurunt ſolum, & miſeri cremata agricolæ legunt ſemina, & hæc interdum anno lex eſt; alijs ſerena clauduntur, & omne cœlum nubilo graue, ſubſidit ſolum, & creditum ſibi terra non retinet; alius incertis ſyderibus curſus eſt, & uariantur tempora, neq; ſoles nimis urgent, neq; ultra debitum imbres cadunt, quicquid aſperatum æſtu eſt, quicquid nimio defluxit imbre, inuicem nimio temperatur altero; ſiue ita natura diſpoſuit, ſiue ut ferunt luna curſu gerit: quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendensq; pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet, ſiue occupata nubilo, ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non ante finit quàm in lucem redit; ſiue ne lunæ quidem ipſa potentia eſt, ſed flatus qui occupauere annũ tenent, quicquid horum eſt, extra iuſſum dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulteram? prior eſt ſalus pudicæ. Ne quid uirginitati huius timerem, perſequebar adulterũ. Victa Troia uirginibus hoſtium parcendum, nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nũc tempeſtatem, Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus, Quod hoc ſacrum eſt, uirginis deæ templo uirginem occidere? libentius hanc ſacerdotem habebit quàm uictimã. CORNELII HISPANI. Infeſtæ, inquit, ſunt tempeſtates, & ſæuiunt maria, neq; adhuc parricidiũ feci. Iſta maria ſi numine ſuo deus regeret, adulteris clauderentur. MARYLLI. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. ARGENTARII. Iterum in malum familiæ noſtræ fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt, iſta mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat. DIVISIO. Hanc ſuaſoriam ſic diuiſit Fuſcus, ut diceret, etiam ſi aliter nauigare non poſſent, non eſſe faciendum, quia homicidium eſſet, quia parricidium, quia plus impenderetur, quàm peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit etiam ſi non immolaſſet, nauigaturum. Illam enim moram naturæ maris & uentorum eſſe, deorum uoluntatem ab hominibus non intelligi, Hæc Ceſtius diligenter diuiſit. Dixit enim deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuum, ſi interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur, non poſſe fata reuocari, ſi non ſint fata, ſacra profutura, ſi ſint, non poſſe mutari. Sylo Pompeius etiam ſi quod eſſet diuinandi genus certum, auguri negauit credendum; quare ergo ſi neſcit Chalcas affirmat primum, & ſcire ſe putat. Hic communem locum dixit in omnes, qui hanc affectarent ſcientiam; deinde iraſcitur tibi, inuitus militat, quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gentes fidem in ea deſcriptione. Primum in hac ſuaſoria Fuſcus Arellius Vergilij uerſus uoluit imitari. Valde autem longe petit, & penè repugnat materiæ, certe non deſyderanti inſeruit. Ait enim de luna, quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendensq; pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet; ſiue occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, non ante finit quàm in lucem redit. At Virgilius hæc quanto ſimplicius & beatius dixit.

Luna reuertentes cum primum colligit ignes
Si nigrum obſcuro comprehenderit aëra cornu
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber. Et rurſus,
Sin ortu in quarto (nanq; is certiſſimus autor)
Plena, neq; obſcuris per cœlum cornibus ibit.

Solebat autem ex Vergilio Fuſcus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, non in aliqua ſe Vergiliana deſcriptione placuiſſe; ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit, cur iſte inter eius miniſterium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc potiſſimum ſortitur poëſis? quod tantum non impie aiebat ſe imitatum Vergilium, plena deo? Solet autem Gallio noſter hæc aptiſſime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Meſſalam ueniſſe. Nicetes ſuo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Meſſala, quid illi uiſus eſſet Nicetes. Gallio ait, plena deo, quoties audierat aliquem ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici caldos uocant, ſtatim dicebat, plena deo. Ipſe Meſſala nunquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem

nientem interrogat nihil aliud quàm ut diceret, nunquid plena deo? Itaq; hoc ipſi iam
tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæſarem cum mentio eſſet de in-
genio Haterij, conſuetudine prolapſus, dixit, & ille erit plena deo. Quærenti deinde
quid hoc eſſe uellet, uerſum Vergilij retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſa-
lam excidiſſet, & nunquam poſtea potuiſſet excidere. Tyberius ipſe Theodoreus of-
fendebatur Nicetis ingenio; atq; delectatus eſt fabula Gallionis: hoc autem dicebat
Gallio Naſoni ſuo ualde placuiſſe, itaq; feciſſe quod in multis alijs uerſibus Vergilius
fecerat, non ſurripiendi cauſa, ſed palàm imitandi, hoc animo ut uellet agnoſci: eſſe au-
tem in tragœdia eius, feror huc illuc, ut plena deo. Iam uultis ad Fuſcum reuertar, &
deſcriptionibus eius uos ſatiabo. Hæc potiſſimum ex his quas in ſimilitudinis tracta-
tione poſuit, cum diceret, omnino non conceſſam futurorum ſcientiam.

Initium quartæ ſuaſoriæ.

DEliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denuntiatum eſſet illi
reſponſo auguris periculum. ARELII FVSCI. Quis eſt qui futurorum ſcien-
tiam ſibi uendicet? nouæ oportet ſortis ſit, qui iubente deo canat, non eodem conten-
tus ſit utero, quo imprudentes naſcimur, quandam imaginem dei præferat qui iuſſa
exhibeat dei, ſic eſt. Tantum enim regem tantiq; rectorem orbis eſſe in metu cogit, ma-
gnus iſte eſt, ſupra humanæ ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrum:
ponat iſte ſuos in ſydera patres & originem cœlo trahat, agnoſcat ſuum uatem deus,
non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum neceſſitatem
caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera ſunt iſta, quid ita, non huic ſtudio ſer
uit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosq;, qua licet, uiſimus? cum
pateant nobis ſydera & intereſſe numinibus liceat, quid tam inutili deſidemus facun-
dia? aut periculoſis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri ſcien-
tia ingenia ſurrexerint? Qui uerò in media ſe ut prædicant fatorum miſere pignora,
natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum habent initia, quo ierint
motu ſydera, in quas diſcurrerint parteis, contra ne deus ſteterit, an placidus affulſerit
ſol, an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint, an abdiderit in noctem obſcurum
caput luna, Saturnus naſcentem, an ad bella Mars militem, an negocioſum in quæſtus
Mercurius exceperit, an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iu-
piter tulerit. Exiſtimant tot circa unũ caput tumultuanteis deos? Futura nuntiant, ple-
rosq; dixere uicturos, & nihil metuentes oppreſſit dies, alijs dedere finem propinquũ,
at illi ſuperfuere. Egentes inutilis animæ, felices naſcentibus annos ſpoponderunt, at
fortuna in omnem properauit iniuriam: incertæ enim ſortis uiuimus, unicuiq; iſta pro
ingenio finguntur nõ ex ſcientiæ ui. Deerit aliquis toto orbe locus qui te uictorẽ non
uiderit? Babylone cluditur, cui patuit oceanus. DIVISIO. In hac ſuaſoria nihil aliud tra
ctaſſe Fuſcũ ſcio quàm eaſdẽ quas ſupra retuli, quæſtiones, ad ſcientiã futuri pertinen-
tes. Illud quod nos delectauit præterire non poſſum. Declamabat Fuſcus Arellius cõ-
trouerſiã, de illa, quæ poſteaq; ter mortuos pepererat, ſomniaſſe ſe dixit, ut in luco pa-
reret. Valde in uos cõtumelioſus fuero, ſi totã controuerſiã, quam ego intelligo me di-
cere, Fuſcus declamaret, & aperte, aut non agnoſcentis puerum, tractaret locũ contra
ſomnia & deorũ prouidentiam, & male de magnitudine deorũ dixiſſet mereri eũ, qui
illos circa puerperas mitteret, ſummis clamoribus dixit illũ Vergilij uerſum. Scilicet
is ſuperis labor eſt ea cura quietos Sollicitat. Auditor Fuſci quidam, cuius pudori par-
co, cũ hanc ſuaſoriam de Alexandro ante Fuſcũ diceret, putauit æque belle poni uer-
ſum eundẽ dixit, Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat. Fuſcus illi ait,
ſi hoc dixiſſes audiente Alexandro, ſcires apud Vergiliũ eundẽ uerſum eſſe, & altũ
capulotenus abdidit enſem. Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de Fuſco, quid fuerit, qua-
ſi nemo uideretur dixiſſe cultius, ingeram uobis Fuſcianas explicationes. Dicebat aũt
ſuaſorias libẽtiſſime & frequẽtius græcas quàm latinas. Hybreas in hac ſuaſoria dixit.

Initium quintæ ſuaſoriæ.

DEliberant Athenienſes, an trophæa perſica tollant, Xerxe minante rediturum
ſe, niſi tollerentur. ARELLII FVSCI. Pudet me uictoriæ noſtræ, ſic fuga-
tum

tum creditis Xerxem, ut reuerti poſſit? tot cæſa milia, nihil ex hac acie relictum minanti, niſi quod uix ſequi fugientem poſſit, toties merſæ claſſis. Quid Marathona? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet? At neſcio quomodo languet circa memoriam iacturæ animus, & diſturbata arma non repetit. Prior enim metus futuri regni is eſſet, amiſſa ne audeat, amiſſurum monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita aduerſis frangitur: ubi ignominia ſpem premit, ubi nullam meminit aciem, niſi quæ fugerit, errat circa damna ſua, & quæ male expertus eſt, uota deponit. Si uenturus eſſet, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacta ſoluitur. Non denuntiaret ſi uenturus eſſet, neq; armaret nos nuntio, nec inſtigaret uictricem Græciam, nec ſollicitaret arma felicia, magis ſuperueniret improuidis, nam & arma indenuntiata monent. Quantumcunq; oriens ualuit primo in Græciam impetu effuſum eſt, hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat. Extincta tot ante Xerxem milia, tot ſub ipſo iacent, & nulli niſi qui fugerunt ſuperſunt. Quid dicam Salamina? quid Cynagyron referam? & te Polyteles? & hoc agitur an uiceris? Hæc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græciæ conſpectu ſtatui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miſerum, pugnante Xerxe trophæa poſui, fugiente tollam? Nunc Athenæ uincimur, non tantum credetur rediiſſe, ſed uiciſſe Xerxes. Non poteſt Xerxes, niſi per nos trophæa tollere. Credite mihi, difficile eſt attritas opes recolligere & ſpes nouare fractas, & pœnitenda acie in melioris euentus fiduciam ſurrigere. CAESTII PII. Inferam, inquit, bellum, alia mihi tropæa promittit, poteſt maior uenire quàm uictus eſt. ARGENTARII. Non pudet uos, pluris trophæa ueſtra Xerxes æſtimat quàm uos. DIVISIO. Fuſcus ſic diuiſit, etiamſi uenturus eſt Xerxes, non tollimus, non ſunt trophæa tollenda. Confeſſio ſeruitutis eſt iuſſa facere, ſi uenerit, uincemus, hoc non eſt diu colligendum, de eo dico, uincemus quē uicimus. Sed nec ueniet quidem, ſi uenturus eſſet, non denuntiaret. Fractus eſt & uiribus & animo. CAESTIVS & illud dicit, quod in prima parte tractauit, non licere Athenienſibus trophæa tollere, commune in illis ius totius Græciæ eſſe, communem uictoriam, commune bellum fuiſſe: deinde ne fas quidem eſſe, nunquam factum, ut quiſquam conſecratis uirtutis ſuæ operibus manus adferret; iſta trophæa non ſunt Athenienſium, deorum ſunt, illorum bellum fuit, illos Xerxes uinculis, illos ſagittis perſequebatur, hæc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiam pertinēt. Et quid? ergo bellum habebimus? habebimus, etſi Xerxem remouebis, alius hoſtis inuenietur. Nunquam magna imperia ocioſa. Omnium bellorum proſpere ab Athenienſibus geſtorum. Deinde non erit bellum, Xerxes enim non ueniet, † multo timidiores eſſe qui ſuperbiſſimi fuerint. Nouiſſime ut ueniat, cum quibus ueniet? reliquias uictoriæ noſtræ colliget, illos adducet quos priore bello quaſi inutiles reliquias nouit, ſi qui ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem niſi aut faſtiditum aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit, aut non uenturum Xerxem, aut non eſſe metuendum. Si uenerit his ſolis inſtitit, & illud dixit quod excerptum eſt, tollite, inquit, trophæa: ſi uiciſti, quid erubeſcis? Si uictus es, quid imperas? locum mouit non inutiliter, iudicare quidem ſe neq; Xerxem neq; iam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere ſe, ideò magis ipſis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc uenturus hoſtis eſſet, ut conſpectu trophæorum animi militum accenderentur, hoſtium frangerentur. BLANDVS dixit, repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat, apparere uoluit poſteris quemadmodum uenerit, appareat etiam quemadmodum redierit. TRIARIVS. Omni dimiſſa diuiſione tantum exultauit, quod audierit Xerxem uenire ad ſe, ipſis nouam uictoriam noua trophæa. SYLO POMPEIVS. Venuſto genere ſententiæ uſus eſt, niſi tollitis, inquit, trophæa, ego ueniam, hoc ait Xerxes, niſi hæc trophæa tollitis, illa ponetis. Alteram partem ſolus Gallio declamauit, & hortatus eſt ad tollenda trophæa, dixit gloriæ nihil detrahi, manſuram enim memoriam uictoriæ quæ perpetua eſſet, ipſa trophæa & tempeſtatibus & ætate conſumi, bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro coniugibus, pro liberis, pro re ſuperuacua, & nihil nocitura ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum. Hic dixit utiq; uenturum

f. An neſcitis

turum Xerxem, & deſcripſit aduerſus ipſos deos tumentem, deinde habere illum magnas uires, neq; omnes illum copias in Græciam produxiſſe, nec omnes perdidiſſe in Græcia: timendam eſſe fortunæ uarietatem, exhauſtas eſſe Græciæ uires, nec poſſe iam pati alterum bellum, illi eſſe immenſam multitudinem hominum. Hoc loco diſertiſſimam ſententiam dixit, quæ uel in oratione uel in hiſtoria ponitur, diutius illi perire poſſunt, quàm nos uincere.

Initium ſextæ. De morte Ciceronis clariſſima.

DEliberat Cicero an Antonium deprecetur. Q. ATERIVS, Sciant poſteri potuiſſe Antonio ſeruire Rempublicam, non potuiſſe Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius, in hac cauſa etiam Ciceronem uerba deficient. Crede mihi, ſi diligenter te cuſtodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non poſſit. Si intelligis Cicero, non dicit, roga ut uiuas, ſed roga ut ſeruias: quemadmodum autem hunc ſenatum intrare poteris exhauſtum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu ſenatũ uoles, in quo non Cn. Pompeium uiſurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortenſium, non Lentulum atq; Marcellum? non tuos, inquam, Coſſ. Hircium & Panſam? Cicero quid in alieno ſeculo tibi? Iam noſtra peracta ſunt. M. Cato ſolus maximum uiuendi moriendiq; exemplum, mori maluit quàm rogare, nec erat Antonium rogaturus, & illas uſq; ad ultimum diem puras à ciuili ſanguine manus, in ſe infectas, acerrimè armauit. Scipio cum gladiũ poni iuſſus foret, dicitur abdidiſſe ſe, quærentibus qui in nauem tranſierant militibus imperatorem, imperator, inquit, bene ſe habet. Victus uocem uictoriæ miſit. Vetat, inquit, Milo rogari iudices. V. C L. nunc & Antonium rogat. PORTII LATRONIS, Ergo loquitur imperator Cicero, & nõ timet Antonius, loquitur, inquam, Antonius, ut Cicero timeat? Ciuilis ſanguinis Syllana ſitis in ciuitatem redit, & ad triumuiralem haſtam pro uectigalibus ciuiũm Romanorum mortes locantur. Iniuſta bella albo Pharſalica ac Mundenſis Mutinenſiſq; ruina uincitur, cõſularia capita auro rependuntur. Tuis uerbis Cicero utendum eſt, ò tempora, ô mores! uidebis ardentes crudelitate ſimul ac ſuperbia oculos, uidebis illum non hominis ſed belli ciuilis uultum, uidebis illas fauces per quas Cn. Pompeij bona tranſierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem: uidebis illum pro tribunali loco, quem magiſter equitum cum raptaretur, præerat, uomitu fœdauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, & ore, cui ſe debet ſalus publica, humili, in adulationem uerba ſubmittes? Pudeat Verrem quod quia proſcriptus fortius perit. CYRI MARLII ESERNINI occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? CAESTII PII Si ad deſiderium populi reſpicis Cicero, quandocunq; perieris, parum uixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis uixiſti: ſi ad iniurias fortunæ & præſentem Reipublicæ ſtatum, nimium diu uixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper uicturus es. POMPEI SYLONIS Scias licet tibi non expedire uiuere, ſi Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proſcribẽte Antonio? & Rempublicam laniante? & ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem quàm uiuum deſideret. TRIARII, quæ charybdis eſt tam uorax? Charybdin dixi? quæ ſi fuit, animal unum fuit, uix mediusfidius oceanus tot res tamq; diuerſas uno tempore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſæuienti putas Ciceronem poſſe ſubduci? ARELLII FVSCI Ab armis ad arma diſcurritur, foris uictores dum trucidamur, dum in ſanguine inteſtinus hoſtis incubat, quis non hoc populi Romani ſtatu Ciceronẽ ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtra? Non te ignobilis tumulus abſcondet, idem uirtutis tuæ qui finis eſt immortalium, humanorum operum cuſtos memoria, quæ manſuri uita perpetua eſt, in omnia te ſecula ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quàm corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, caſibus expoſitum, proſcriptionibus obiectum. Animus uerò diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis uinculis exolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſydera recurret. Et tamen ſi ad ætatem annorumq;, nunquam obſeruatum uiris fortibus, numerum reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es, nec potes uideri non nimis uixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia

ciuilia arma, & poſt Italicas Pharſalicasq; acies Romanum ſanguinem hauſit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pompeium Alexandrino licuit, An non occiduntur qui ad indignos confugiunt? CORNELII HISPANI. Proſcriptus eſt ille qui tuam ſententiam ſecutus eſt, tota tabula tuæ morti præluditur, alter fratrem proſcribi, alter auunculum patitur, quid habes ſpei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete age, tot patrocinia, tot clientelas & maximum beneficiorum tuorum teipſum, iam intelliges Ciceronem in mortem cogi poſſe, in preces non poſſe. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, & popina tributo gentium inſtruitur, ipſe uino & ſomno marcidus deficiẽteis oculos ad capita proſcriptorum leuat. Iam ad iſta non ſatis eſt dicere hominem nequam. DIVISIO. Latro ſic hanc diuiſit omnem ſuaſoriam, etiam ſi impetrares uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes. In priore illa parte poſuit, Turpe eſſet cuilibet Romano, nedum Ciceroni uitam rogare. Hoc loco omnium qui ultro mortem oppetiſſent exempla poſuit: deinde inutilis illi ſua uita futura proponitur, morte grauior detracta libertate. Hic omnem acerbitatem ſeruitutis futuræ deſcripſit, deinde non futurum fidei impetratæ beneficium. Hic cum dixiſſet, aliquid erit quod Antonium offendat aut factum tuum, aut dictum, aut ſilentium, aut uultus, adiecit ſententiam, haud cum placaturus es. ALBVTIVS aliter diuiſit, primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni etiam ſi nemo proſcriberet, cum hæc inſectatio temporum fuerit: deinde moriendum eſt, ille enim ſe ſua ſponte conficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori nõ luiſſet, graues odiorum cauſas eſſe, maximam cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronem. Et ſolus ex declamatoribus tentauit dicere, non unum illi eſſe Antonium infeſtum. Hoc loco dixit illam ſententiam, ſi cui ex triumuiris non es inuiſus, grauis es. Et illa ſententia ualde excepta eſt, rogo Cicero, ora unum, ut tribus ſeruias. CAESTIVS ſic diuiſit. Mori tibi utile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt ut liber & illibatæ dignitatis cõſummes uitam. Hic illam ſententiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui ſeruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. MARCELLVS hunc ſenſum de Catone melius. Vſque eo ne omnia cum fortuna populi Romani cõuerſa ſunt, ut aliquis deliberet, utrum ſatius ſit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuiſionem Cæſtij reuertamur, dixit utile eſſe, ne etiam cruciatus corporis paterẽtur: non ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonij manus incidiſſet, & in hac parte cum deſcripſiſſet contumelias inſultantium Ciceroni & uerbera & tormenta, dixit illam multum laudatam ſententiam. Tu me hercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit, hortarer te, ſi non alterutrum utiq; faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius quàm rogares, & omnia complexus eſt, quæ à cæteris dicta erant, ſed addidit & tertium: adhortatus eſt illum ad fugam, illic eſſe M. Brutum, illic C. Caſſium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam ſententiam quam Caſſius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Reſpub. ſuos triumuiros habet. Deinde etiam quas petere poſſit regiones percurrit, Siciliam dixit uindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à proconſule egregie adminiſtratam, familiares ſtudijs eius & Achaiam & Aſiam, Deiotari regnum obligatum beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam, ſed illum maxime in Aſiam & Macedoniam hortatus eſt in Caſſij & in Bruti caſtra. Item Caſſius Seuerus aiebat alios declamaſſe, Varium Geminum uiuum conſilium dediſſe. Alteram partem pauci declamauerunt, nemo auſus eſt Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alteram quoq; partem & ait, Spero me Ciceroni meo perſuaſurũ ut uelit uiuere, quod grandia loquitur, & dicit, Mors nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti, non mouet me idiotam, perit, Ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad ſeruitutem pertinet, non recuſabit, iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæſar ſubiecerunt. Veteranum mancipium uidetis, & quàm plura alia dixit ſcurrilia ut illi mos erat. Diuiſit ſic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non fruſtra rogaturum: in priori parte poſuit, non eſſe turpe, ciuẽ uictorem rogari à uicto, hic quàm multi rogeſſent

C.Cæſarem , hic & Ligarium; deinde ne iniquum eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere,
qui prior illum proſcripſiſſet, qui & iudicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionem, ac da-
to rogari. Deinde non pro uita illum ſed pro republica rogaturum , ſatis illum uixiſſe
ſibi, reipublicæ parum. In ſequenti parte dixit, exorari ſolere inimicos , ipſum exoratũ
à Vatinio. C. quoq; Verri affuiſſe, facilius exorari Antonium poſſe, qui cum tertius eſ-
ſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clementiæ occaſionem præteriret: fortaſſe iraſci
Antonium, qui ne tanti quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quam periculoſa
eſſet cum deſcripſiſſet, adiecit, quocunq; perueniſſet ſeruiendum illi eſſe, ferendam aut
Caſsij uiolentiam aut Bruti ſuperbiam aut Pompei ſtultitiam. Quando in hanc ſuaſo-
riam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quiſq; ſe ex hiſtoricis aduerſus
memoriam Ciceronis geſſerit. Nam quod Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret An-
tonium, nec tam ſtultus ut exorari poſſe ſperaret, nemo dubitat, excepto Aſinio Polli-
al. alterius one qui infeſtiſsimus famæ Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis †
ſuaſoriæ occatione dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere.

Alia ſuaſoria pro Cicerone.

DEliberat Cicero, an promittente ſalutem Antonio orationes ſuas cõburat. Hæc
inepte ficta cuilibet uideri poteſt. Pollio uult illam ueram uideri, ita enim dixit in
illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS, Itaq; nunquam perficeret,
nec mora fuit, quin euitaret, ſuas eſſe quas cupidiſsime effuderat orationes in Antoni-
um, multiplicesq; numero & accuratius ſcriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipſe pa-
làm pro concione recitare, pollicebatur: cæteraq; his alia ſordidiora multo, ut tibi faci-
le liqueret, hoc totum adeò falſum eſſe, ut ne ipſe quidem Pollio in hiſtorijs ſuis pone-
re auſus ſit. Huic certè actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixiſ-
ſe, nec enim mentiri ſub trium uirorũ conſcientia ſuſtinebat, ſed compoſuiſſe. Nolo au-
tem uos iuuenes mei contriſtari, quod à declamatoribus ad hiſtoricos tranſeo, ſatisfaci-
am uobis, & fortaſſe efficiam, ut his ſententijs lectis ſolidis, & uerum habentibus rece-
f. æquiores datis. †Et quia hoc ſi tamẽ recta uia conſequi non potero, decipere uos cogar, ueluti ſa-
f. contationis lutarem pueris daturus potionem, abſinthiati poculi. Huius adeo †contrectationis cõ-
ſilium habuiſſe Ciceronẽ non dicit, ut neget tempus habuiſſe. Ita enim ait LIVIVS. M.
Cicero ſub aduentum triumuirorũ ceſſerat urbe, certum habens id quod erat, non ma-
gis Antonio eripi ſe quàm Cæſari Caſsium & Brutum poſſe, primo in Tuſculanum fu-
git, inde tranſuerſis itineribus in Formianum, ut ab Caieta nauim conſcenſurus profi-
ciſcatur. Vnde aliquoties in altum prouectũ cum modo uenti aduerſi retuliſſent, mo-
do ipſe iactationem nauis cæco uoluente fluctu pati non poſſet, tædium tandem eum
& fugæ & uitæ cepit, regreſſusq; ad ſuperiorem uillam, quæ paulo plus mille paſsibus
à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpe ſeruata. Satis conſtat, ſeruos fortiter fideli-
terq; paratos fuiſſe ad dimicandum, ipſum deponi lecticam & quietos pati, quod ſors
iniqua cogeret, iuſsiſſe. Prominenti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput
præciſum eſt: nec ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit, manus quoq; ſcripſiſſe in Anto-
nium exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium iuſſuq; eius inter
duas manus in roſtris poſitum, ubi ille conſul, ubi ſæpe conſularis, ubi eo ipſo anno ad-
uerſus Antonium, quanta nulla unquam humana uox, cum admiratione eloquentiæ
auditus fuerat: uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra ei-
us poterant. Baſſus Aufidius, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter
ſe morti non præbuerit tantum, ſed obtulerit. AVFIDII BASSI. Cicero paulum remo-
to uelo poſtquam armatos uidit, ego uerò conſiſto, ait, accede ueterane, & ſi hoc ſaltem
potes recte facere, incide ceruicem. Trementi deinde dubitantiq;, quid ſi ad me, inquit
primum ueniſſetis? Cremutius Cordus, & ipſe ait, Ciceronem cum cogitaſſet, utrum-
ne Brutum, an Caſsium, an Sextum Pompeium peteret, omnia illi diſplicuiſſe, præter
mortem. CREMVTII CORDI, Quibus uiſis lætus Antonius, cum peractam pro-
ſcriptionem ſuam dixiſſet, eſſet quippe non ſatiatus modo cædendis ciuibus, ſed defe-
ctus, quoque ſint pro roſtris exponit. Item qua ſæpius ille ingenti circumfuſus tur-
ba proceſſerat, quæ paulo ante coluerat pijs concionibus, quibus multorum capita ſer-
uauerat,

uauerat, tum per artus ſuos latus, aliter ac ſolitus erat, à ciuibus ſuis cõſpectus eſt, †præ-
tendenti capiti oriq; eius impenſa ſanie, breui ante princeps ſenatus Romaniq; nomi-
nis titulus, tum preciũ interfectoris ſui. Præcipue tamẽ ſoluit pectora omniũ in lachry-
mas gemitusq; uiſa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ miniſtra: f. pendenti
cæterorumq; cædes priuatos luctus excitauerunt, illa una communem. BRVTIDII NI-
GRI. Elapſus interim altera parte uillæ Cic. lectica per agros ferebatur, ſed ut uidit ap-
propinquare notum ſibi militem Popilium nomine, memor defenſum à ſe, lætiore uul
tu aſpexit: at ille, uictoribus idipſum imputaturus, occupat facinus, caputq; deciſum,
nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutram in partem poſſet notari, Antonio
portat, oblitus ſe pauloante defenſum ab illo. Et hic uoluit poſiti in roſtris capitis miſe-
rabilem faciem deſcribere, ſed magnitudine rei obrutus eſt. Item BRVTIDI NIGRI. Vt
uerò iuſſu Antonij inter duas manus poſitum in roſtris caput conſpectum eſt, quo to
ties auditum erat loco, ſedato gemitu & fletu maximi uiri inferiæ, nec ut ſolet ita depo-
ſiti in roſtris corporis concio audiuit, ſed ipſa narrauit. Nulla nõ pars fori aliquo iacta-
tionis inclytæ ſignata ueſtigio erat. Nemo non aliquod eius in ſe meritum fatebatur,
hoc certè publicum beneficium palàm erat, illam miſerrimi temporis ſeruitutem ac ale
am delatam in Antonium. Quoties magni alicuius mors ab hiſtoricis narrata eſt, toti-
es ferè totius conſummatio uitæ, & quaſi funebris laudatio redditur: hoc ſemel atq; ite-
rum à Thucydide factum, idem in pauciſsimis perſonis uſurpatum à Saluſtio, Liuius
benignius omnibus magnis uiris præſtitit. Sequentes hiſtorici multo id effuſius fece-
runt. Ciceroni hoc, ut græco uerbo utar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. TITI LIVII, Vixit
tres & ſexaginta annos, ut ſi uis abfuiſſet ne immatura quidem mors uideri poſsit: in-
genium & operibus & præmijs operarum felix: ipſæ fortunæ diu proſperæ & in lon-
go tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partiũ, pro quibus
ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atq; acerbo, omnium aduerſorum nihil ut uiro dig-
num erat tulit, præter mortẽ, quæ uere æſtimanti minus indigna uideri potuit, quod à
uictore inimico crudelius paſſus erat, quàm quod eiuſdem fortunæ cõpoſito feciſſet,
Si quis tamen uirtutibus uitia penſarit, uir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius
laudes ſequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt noſter candidiſsimus omni-
um magnorum ingeniorum æſtimator T. Liuius pleniſsimum teſtimonium Cicero-
ni reddidit. Cordi Cremutij non eſt operæ deferre etiam redditam Ciceroni laudatio-
nem. Nihil enim ipſo Cicerone indignũ eſt, ac ne hoc quidem, quod penè maximum
eſt, tolerabile eſt. CREMVTII CORDI. Priuatas enim ſimultates deponendas inter-
dum putabat, publicas nunquam. Vides credendam eius non ſolum magnitudinem
uirtutum, ſed multitudinem quoq; cõſpiciendam. AVFIDII BASSI. Sic M. Cicero de-
ceſsit, uir natus ad Reipub. ſalutem, quæ diu defenſa & adminiſtrata in ſenectute de-
mum è manibus eius elabitur, non ipſius uitio læſa, quod nihil in ſalute eius aliud illi,
quàm ſi caruiſſet Antonio, placuit. Vixit ſexaginta & tres annos, ita ut ſemper aut pe
teret alterum, aut inuicem peteretur, nullamq; rem rarius, quàm diem illum quod nul-
lius intereſſet ipſum mori, uidit. Pollio quoq; Aſinius, qui Verrem Ciceronis reum for
tiſsime morientem tradidit, Ciceronis mortem ſolus ex omnibus maligne narrat, teſti
monium tamen quamuis inuitus plenum ei reddit. ASINII POLLIONIS. Huius ergo
uiri tot tantiſq; operibus manſuris, in omne æuũ prædicare, cuius ingenio atq; indu-
ſtriæ ſuperbe natura pariter atq; fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſene-
ctutem proſperaq; permanſit ualetudo, tum pax diutina, cuius inſtructus erat artibus,
cõtigit, namq; à priſca ſeueritate iudicis exacti, maximorũ noxiorum multitudo pro-
uenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſq; habebat. Iam feliciſsima conſula
tus ei ſors petendi & gerendi munera magna, deum conſilio, induſtriaq;: utinam mo-
deratius ſecundas res, & fortius aduerſas ferre potuiſſet: namq; utræq; cum uenerant
ei, mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt inuidiæ tempeſtates coortæ graues in eum,
certiorq; inimicis aggrediẽdi fiducia: maiore enim ſimultates appetebat animo quàm
gerebat. Sed quando mortalium nulli uirtus perfecta contigit, qua maior pars uitæ at-
que ingenij ſtetit, ea iudicandũ de homine eſt. Atq; ego ne miſerãdi quidẽ exitus eum

fuiſſe iudicarem, niſi ipſe tam miſeram mortē putaſſet. Affirmare uobis poſſum nihil eſſe in hiſtorijs eius hoc, quē retuli, loco diſertius, ut mihi tunc non laudaſſe Ciceronē, ſed certaſſe cum Cicerone uideatur. Nec hoc deterrendi cauſa dico, ne hiſtorias eius legere concupiſcatis, concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſsimis uiris melius Ciceronis mortem deplorauit quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimum ſpirantia penè uirorum
In roſtris iacuēre ſuis, ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia conſulis acta,
Iurataeq; manus, deprenſaq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas, eſt nunc & pœna Cetegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, ſacris & uita quid artibus acta?
Abſtulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſollicitis quondam tutela ſalusq;,
Egregium ſemper patriæ caput, ille ſenatus
Vindex ille fori, legum ritusq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis.
Informes uultus ſparſamq; cruore nefando
Caniciem ſacrasq; manus, operumq; miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
Reſpexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hæmatio mitis uictoria Perſe,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Abfuerant, noſtræq; cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen ſtygias tulit inuiolata ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono uerſu ex quo hic multo melior Cornelij Seueri proceſsit, Conticuit latiæ triſtis facundia linguæ. Sextilius Ena fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis poëta, & penè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poëtas ait, pingue quiddam ſonantis atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Coruini, Pollionem Aſinium aduocauerat, & in principio hunc uerſum non ſine aſſenſu recitauit, Deflendus Cicero eſt latiæq; ſilentia linguæ. Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait, Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua uideris, ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus uideor, atq; ita conſurrexit ne interfuiſſet recitationi eorum, quod Cornelium ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc uerſum quàm Pollioni apparet quod meliorem quidem, ſed non diſsimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, ſcio futurum, ut uos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſsi. Ergo ut librum uelitis uſq; ad umbilicum reuoluere, adijciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

Alia ſuaſoria ad Ciceronem pertinens.

DEliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat promittente Antonio incolumitatem ſi feciſſet. Q. ATERIVS. Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio felicitas eſt, nihilq; cupientes magis accendit, quàm propriæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Nō feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies: quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum, tamen non tedet me uitæ meæ, ſed pudet, ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait ſe tibi ut uiuas, commentus, quemadmodum eripiat etiam quo uixeras. Crudelior eſt pactio Antonij, quàm proſcriptio.

ſcriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus eſt Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in ciuitate haberet locum, ſi ſuum in libertate eloquentia, ſi non ciuili enſe ceruicibus† lucrentur. Nunc ut ſcias nihil melius eſſe quàm mori, uitam tibi Antonius promittit, pendet nefariæ proſcriptionis tabula, tot prætorij, tot conſulares, tot equeſtris ordinis uiri periere, penè nemo relinquitur niſi qui ſeruire poſsit. Neſcio an hoc tempore uiuere poſsis Cicero, nemo eſt cum quo uelis. Merito Hercules illo tempore uixiſti, quo Cæſar ultro te rogauit, ut uiueres ſine ulla pactione, quo tempore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinum ceciderat. CAESTII PII. Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius ſaluis eloquentiæ monumentis, non poſſe Ciceronem mori, ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi pauliſper eloquentiam, Ciceronem periturum rogo. Si te audiſſent Cæſar & Pompeius, neq; iniſſent turpem ſocietatem neq; diremiſſent, ſi uti unquam conſilio tuo uoluiſſent, neq; Pompeius Cęſarem, neq; Cęſar Pompeium deſeruiſſet. Quid conſulatum ſalutarem urbi, quid exilium conſulatu honeſtius, quid prouocatam inter initia adoleſcentiæ libertatem tyrocinijs tuis Syllanam potentiam, quid Antonium auulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignoſce Cicero, diu iſta narrauero, Forſitan hac die nouiſsimo audientur. Si occidetur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Qu. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc ſucceſſore generis. Si ſeruatur, uiuet inter Ventidios & † Canicios & Saxos. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis iacere, an cum his uiuere? Pro uno homine iactura publica paciſceris. Scio omne precium iniquum eſſe quod ille conſtituit, nemo tanti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, ſed eruentur oculi tibi, uiues, ſed debilitabuntur pedes, etiam ſi in alia damna corporis præſtaris patientiam, excepiſſes tamen linguam. Vbi eſt ſacra illa uox tua? Mori enim naturæ finis eſt, non pœna, hoc tibi uni nō liquet? At uideris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati, & unum crimē inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. P. ASPRENATIS, Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe in eloquentiam ſuam animaduertet. Quid autem tibi ſub hac pactione promittitur. Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reipublicæ ſenatus, digniſsimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re uicturos animi ſui contemptus oppreſsit, multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit, & cauſa illis uiuendi fuit, fortiter mori. Permitte populo Romano contra Antoniū licet ſcripta combuſſeris. Antonius paucos annos tibi promittit, at ſi non combuſſeris, populus Romanus omnes. POMPEI SYLONIS. Quale eſt ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem ſequamur Antonij? miſericordiam tu iſtam uocas ſupplicium ſummū ingenio Ciceronis? Credamus Antonio Cicero, ſi bene illi pecunias crediderunt fœneratores, ſi bene pacē Brutus & Caſsius, hominem & uitio naturæ, & licentia temporum inſanientem, inter ſcenicos amores ciuili ſanguine luxuriantem, hominem, qui creditoribus ſuis oppignerauit Rempublicam, cuius gulæ duorum principum bona Cæſaris & Pompeij non potuerūt ſatisfacere. Tuis utar Cicero uerbis, chara eſt cuiquam ſalus, quàm aut dare, aut eripere poteſt Antonius. Non eſt tanti ſeruare Ciceronem, ut ſeruatum Antonio debeam. TRIARII, Compulſus aliquando populus Romanus, in eam neceſsitatē eſt, ut nihil haberet præter Iouem obſeſſum & Camillum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quàm quod indignum putauit, uiros ſalutem pactioni debere. O grauem uitam etiam ſi ſine precio daretur Antonius hoſtis à Republica iudicatus, nunc hoſtem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſsio, utriuſque collegæ mancipium, noſter dominus. ARGENTARII, Nihil Antonio credendum eſt, mentior, quid enim iſte non poteſt, qui occidere Ciceronem poteſt? qui ſeruare, niſi crudelius, quàm occidebat, non poteſt. Ignoſcentem tibi illum putas, qui ingenio tuo iraſcitur? ab hoc tu ſperas uitam, cui nondum uerba tua exciderunt? Vt corpus quod fragile & caducum eſt

ſ. luderetur

al. Carutios

ſeruetur, pereat ingenium quod æternum eſt? ego mirabar ſi non ſupplicio crudelior
eſſet Antonij uenia. P. Scipionem à maioribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in
numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod ſolum in te
immortale eſt. Qualis eſt pactio? Aufertur Ciceroni ingenium ſine uita, promittun-
tur obliuione nominis tui pauci ſeruitutis anni. Non ille te uiuere uult, ſed facere inge-
nij tui ſuperſtitem. Viue, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo
Ciceronem? Patieris perire, ut quod in te optimum habes, ante te efferas. Sine dura-
re poſt te ingenium tuum, perpetuam Antonij proſcriptionem. ARELLII FVSCI.
Quoad humanum genus incolume manſerit, quam d u uſus literis, honor ſummæ elo
quentiæ precium erit, quamdiu rerum naturæ aut fortuna ſteterit aut memoria dura-
uerit, admirabile poſteris uigebit ingenium, & uno proſcriptus ſeculo proſcribes An-
tonium omnibus. Crede mihi uiliſsima pars tui eſt, quæ tibi uel eripi, uel donari po-
teſt. Ille uerus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat, niſi à Cicerone poſſe.
Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit An-
tonius, morieris: ſi præſtiterit, ſeruies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te M. Tul-
li quatuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipub. conſulatum, per
æternam ſi pateris ingenij tui memoriam, per Rempub. quæ ne quid te putes charum
illi reliquere ante cœperit, oro & obteſtor, ne moriaris confeſſus quod nolueris mori.
HVIVS ſuaſoriæ alteram partem neminem ſcio declamaſſe, omnes pro libris Cicero-
nis ſolliciti fuerunt, nemo pro ipſo, cum adeò illa pars non ſit mala, ut Cicero, ſi hæc
conditio ei lata fuiſſet, deliberaturus non fuerit. Itaq; hanc ſuaſoriam nemo declama-
uit efficatius quàm Sylo Pompeius, non enim ad illa ſpecioſa ſe contulit, ad quæ Cæ-
ſtius, qui dixit, hoc gr uius eſſe ſupplicium quàm mortem, & ideò hoc Antonium e-
ligere, breuem uitam ſſe homini, multo magis ſeni, ita memoriæ conſulendum quæ
magnis uiris æternitatem promitteret, non qualibet mercede uitam redimendam, &
has conditiones intole abiles eſſe, omnia potius ſubeunda quàm monumenta ingenij
ſui ipſum exurere. Iniuriam illum facturum populo Romano, cuius linguam in ciuem
extuliſſet, ut inſolentis Græciæ ſtudia tanto antecederet & eloquentia, quanto fortu-
f. degenere na; iniuriam facturum generi humano, pœnitentiam illum acturum tam† degener ſpi-
ritus empti, cum in ſeruitute ſeneſcendum fuiſſet, in hoc unum eloquentia utendum,
ut laudaret Antonium. Malle cum illi ait, dari uitam, eripi ingenium. SYLO POM-
PEIVS ſic egit ut diceret, Antonium non paciſci ſed illudere, non eſſe illam conditio-
nem, ſed contumeliam, combuſtis enim libris nihilominus occiſurum: non eſſe tam
ſtultum Antonium, ut putaret ad rem pertinere libros à Cicerone comburi, cuius ſcri-
pta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod poſſet ipſe facere, niſi for
te non eſſet in ſcripta Ciceronis is qui eſſet in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere
quàm ut ille Cicero multa fortiter de mortis cõtemptu locutus ad turpes conditiones
perductus occideretur. Antonium illi non uitam cum conditione promittere, ſed
mortem ſub infamia quærere. Item quod turpiter poſtea paſſurus eſſet, nunc illum for-
titer debere pati. Et hæc ſuaſoria inſignita eſt. Dixit enim ſententiam Cacozeliæ ge-
nere humillimo & ſordidiſsimo, quod detractu aut adiectione ſyllabæ facit ſenſum.
Proh facinus indignum, peribit ergo quod Cicero ſcripſit, manebit quod Antonius
proſcripſit. Apud Cæſtium prætorem declamabat hanc ſuaſoriam Surdinus ingenio-
ſus adoleſcens à quo græcæ fabulæ eleganter in latinum ſermonem conuerſæ ſunt.
Solebat dulces ſententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac ſua-
ſoria cum iuſiurandum bellis ſenſibus prioribus complexus eſſet, adiecit, ita te le-
gam. CAESTIVS homo naſutiſsimus diſsimulauit exaudiſſe ſe, ut adoleſcentem orna
tum quaſi imprudens obiurgaret, quid dixiſti? quid ita te fruar? Erat autem Cæſtius
nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infeſtus, quod illi nõ impune ceſsit: nam cum
M. Tul. filius Ciceronis Aſiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit
præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cæſtius. M. Tullio & natura memoriam
dempſerat, & ebrietas, ſi quid ex ea ſuperat, ſubducebat, ſubinde interrogabat, quis ille
uocaretur qui in imo recumberet: & cum ſæpe ſubiectum nomen Cæſtij excidiſſet,
nouiſsime

nouiſsime ſeruus ut aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino quis ille eſſet qui in imò recumberet, ait. hic eſt Cæſtius, qui patrem tuum negabat literas ſciſſe: afferri protinus flagra iuſsit, & Ciceroni ut oportuit de corio Cæſtij ſatisfecit. Erat autem etiam ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ diſertiſsimi uiri filio male apud ſe cauſam agenti. & cum in quadam poſtulatione Hybrias partibus ſtultorum locum ad literam omnibus agnoſcentibus diceret. Age, inquit, non putas me ſcripta didiciſſe patris mei, quouſq; tandem abutere Catilina patientia noſtra? GARGONIVS amabiliſsimus in hac ſuaſoria dixit duas res, quibus ſtultiores ne ipſe quidem unquam dixerat: unam in principio, nam cum cœpiſſet ſcholaſticorum frequentiſsimo iam more à iureiurando, & dixiſſet multa: ita quàmprimum tantum timeat, quantũ poteſt, ita ut totus uiuat Cicero aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero nulla pactione delebo. Alteram rem dixit cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius, mutuis uulneribus concurrerunt & mortes fœnerauerunt.

Libri primi ſuaſoriarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SECVNDVS.

Liberi parentes alant, aut uinciantur.

DVO fratres inter ſe diſsidebant, alteri filius erat: patruus in egeſtatem incidit, patre uetante adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptatus à patruo eſt, patruus accepta hæreditate locuples factus eſt, egere cœpit pater: uetante patruo aluit illum, abdicatur. DEFENSIO ADOLESCENTIS. Quid mihi obijcis? Puto luxuriam, quicquid unquam immodeſta largitione effudimus, id omne conſumebatur in alimentum duorum ſenum, cum uetaret me pater alebat ipſe, mihi cum egerem alimenta non dabat, eò iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum, & inimicum. Ecce oppreſsit increſcentem, quid acturus es? pluris tibi † pater efferendus quàm alendus eſt, quis rogatus eſt? aut quis porro tam locuples, frater alere non poteſt. Miſerrimus ſenex diuitias ſuas & iam extremum blandimentum in ſtipem perdidit. Ipſe, inquit, me non aluit, imitationem alienæ culpæ innocentiam uocas. Nec eo quidem æſtimas, quanta iſta crudelitas ſit, quod ſi quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus eſt. Quid adoptionem iactas? Tunc ad te ueni cum haberem diuitem patrem. Parcius quæſo fratres. Præſentes habemus deos, ſcis tuto te facere etiam ſi abdicaueris. Alam, fatendum eſt crimen meum, tardius miſertus ſum. Item do pœnas ego parentibus meis, cum in cætera odium ſit, tantum in meam notam quærũt. O felix ſpectaculum, ſi uos in gratiam poſſum reducere, faciam hoc quod uultus quoq; ueſtri hortantur. Surgite patres, adeſte iudices, alter mihi ex parentibus ſeruatus, alter ſeruandus eſt: porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidor. Ergo morientem uidebo, per cuius cineres iuraturus ſum? Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidinem Marium fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto tanquam modo non ſit qui illum uidit. Quid non timendum felicibus putas? quid deſperandum infelicibus? IVNII GALIONIS. Ego indicabo cur me abdices, tu indica cur adoptaueris. Quædam accedunt noua. Equidem noua. Illud non miror quod miſericordia obijcitur. Illud miror, quod hic obijcit. Sic enim me geſsi, ut hoc crimine duos patres obligarem, uterque me amat, uterq; ali miſer deſiderat, uterque prohibet. Nec ſecum, nec mecum fortuna bene conuenit. Componite aliquando bonos quidem, ſed contumaces uiros. Vter diſcordiæ cauſam præbuerit, nolite à me exigere. Vterq; patruus eſt, uterq; pater eſt. Tranſit ad iſtum fratris ſui & fortuna & animus, miſericors ſum, nõ muto patrem, ſi naturam

† al. frater

ſi naturam mutare potuiſſem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex eſt præſtare quæ exe-
geris, miſerere, mutabilis eſt caſus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortu-
na quos deſtituit. Quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicantem,
ſeptimo imperantem. Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis
alimenta rogetur & roget. OTHONIS IVNII patris. Timeo mutationem, & ille ni-
hil prius ex bonis quàm filium perdidit. ARELLI FVSCI Patris. Ecquid cerno pe-
regrini penates, an tuos? Non ſum hoſpes grauis, unum ſenem adduco, hoc tibi ui-
tio pater placui. Venit ignotus ſenex, nolo tranſire iacentem, per patrem rogat. Ergo
aliquis peribit fame, qui filium ſuum optat ſuperſtitem? Quid hoc eſſe dicam quod me
tam periculoſe abdicant, quod toties iſti fortunam mutant, quoties ego patrem. Redi-
te in gratiam. Inter funeſtas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus
orbis niſi iram finiret miſericordia. Aut ſi tam pertinacia placent odia, parcite, iacta-
tus inter duos patres utriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus, poſitus inter
duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, qui non alunt. Illud tamen
pater deos teſtor, diuitem te relinquo. CAESTII PII Tali me operi præparauerant, uo-
lebam fratres in gratiã reducere, hoc tu obijcis: at niſi impetrauero ut boni fratres ſint,
impetrabo ne mali patres ſint. Vterque me amauit, uterque pro me uota fecit, quan-
tum eſt ſi dixero, uterque me aluit? Quæ cauſa fuerit diſcordiæ neſcio. Timeo ne iſte
prior egere cœperit. Quid obijcis pater? ſcio quendam in hac ciuitate propter iſtud cri-
men adoptatũ. Fratrem, inquit, alere noluit. Inueniſti quo poſsim me defendere: poſ-
ſum liberos tollere, & præ meis oculis narrem auum illorum fame periſſe. Non fefelli
& qualis eſſem ſciuiſti cum adoptares. Bis abdicatus ſum, uolo utrunque cauſam me-
am agere, neutrũ pro me uolo, adſit mihi alius, ſemper cauſa mea habebit aduocatum
patruum aut patrem, alter alterum amet, uterque me amabit. Vis illum ueras pœnas
dare? ſentiat quam iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS De patre bene
quod eum per ætatem noſſe non poſſum, ſed habet & ille beneficiũ meum, duos eius
filios alui. Surge infelix ſenex, quid putatis illum flere? quod eget? imò quod abdica-
uit, quod aluit. ARGENTARII Vides enim, liberalis in domo tua eſſe cœpi, ille prop-
ter me duxit uxorem cum fortaſſe iuuenem adoptare poſſet. Hæc abdicantis fuere uer-
ba. I ad illum quem magis amas quàm patrem. Non omnibus imperijs parendum eſt,
nihil interim noui facio, ſcis me & priori patri non paruiſſe. Venit immiſſa barba capil
loq; deformi, non ſenectute, ſed fame membris trementibus, ſemerſa & tenui atq; eliſa
ieiunio uoce ut uix exaudiri poſſet, introrſum conditos oculos uix alleuans: alui, quo-
modo quæritis? quomodo iſtum. CORNELII HISPANI Putas me hodie non abdi-
cari ſed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimi-
cum patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo † ueſtram domum, ut cum men-
al. beatam díco uiueret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad præſtandum calamitoſis miſericor-
diam contumax eſt. Nec tamen habeo quod de hoc conuitio queri poſsim, hoc enim
patrem, hoc patruum perdidi. Quàm multi patres adoptent talem filium. Bis abdicor.
Homo eſt, non uis ali hominem? Ciuis eſt, non uis ali ciuem? amicus eſt, non uis ali a-
micum? propinquus eſt, non uis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrem, homo eſt,
ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt cognatione. Ergo non erit uitium porrexiſſe ſti-
pem, niſi dixero pater eſt? VIBII GALLI Circuibo tecum per aliena limina, oſtendam
omnibus & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. ROMANII HISPONIS. Scio pa-
ter melius eſſe quod tu dicis, iſtud ego ſi poſſem, nunquam abdicatus eſſem. Fateor
uitium meum, hoc quoque prior in me emendare uoluit pater, nec potuit. Impuliſti
me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportet fieri, tu dicebas oportet, tibi credi-
di. Non dedit, inquit, mihi alimenta, defuerũt tibi? Quiſquis alimenta à mendico roga-
tus eſt, nihil amplius quàm miſereri monſtrat, uade, ad patrem, i ad filium, iam quidam
nobis eandem fortunã precãtur. Crede mihi ſacra populi digna eſt. ALBVTII SYLII.
Tollite ueſtras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in
gratiã, innocens ſit. PARS ALTERA, VALLI SYRIACI Creſcere ex mea propoſuit
inuidia, ſequamur ſenes, quò uocat ambitio iuuenilis, & cõditionem illi præbebimus,
melius

melius ſe poteſt iactare quàm defendere. Atqui iuſtus metus meus tu es, ne hæredem
ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar
eſſe omnia, & hoc eſt infelicißimum, ambo triſtißimam egimus uitam, excepto uno
quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus: adijce iſtis uerborum contumelijs,
iuſsit, ad cœlum manus ſuſtulit, faſſus ſe huius ſpectaculi debitorem, & tunc primum
fratri uitam præcatus ſum: lætitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum ſtupo-
res, nullam percepi, niſi quod iſti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis
deos eſſe, qui non aluit, eget, qui in domum ſuam fratrem non cepit, in publico ma-
net. Aequauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna, niſi quod hoc prior
facere non poſſum. Adoptaui te, cum abdicatus es, cum abdicas, abdico. VIBII FV-
RII. Cum egerem, aiebam ſatis ſe uindicauit, quod à diſpenſatore locupletis inimici,
conſors modo omnis fortunæ, diurnum petam. MARILLI. Ille autem audebat roga-
re, qui mori mallet quàm uerba ſua ſibi dici: multis debeo miſericordiam, à multis tu-
li, quiſquis eſt qui me ulla calamitate ſimilem effingit, perinde habebo ac ſi gradu co-
gnationis attingat. Scio quàm acerbum ſit ſupplicare exteros, ſcio quàm graue ſit re-
pelli à domeſticis, ſcio quàm graue ſit, & quotidie mortem optare & uitam rogare: &
ſi tu non odiſti eum qui mihi fecit iniuriam, ego odi eum qui fecit tibi. DIVISIO con-
trouerſiarum antiqua ſimplex fuit, recens utrum ſubtilior an tantum operoſior ipſi æ-
ſtimabitis, ego exponam quæ aut ueteres inuenerunt, aut ſequentes aſtruxerunt.
LATRO alias quæſtiones fecit, diuiſit in ius & æquitatem, an abdicari poſsit an debeat
abdicari; ſic quærit, an neceſſe fuerit illum patrem alere, & ob id abdicari non poſsit,
quod fecit lege cogente. Hoc in has quæſtiones diuiſit, an abdicatus deſinit eſſe fili-
us, an is deſinat qui non tantum abdicatus, ſed etiam ab auo adoptatus eſt, etiam ſi fi-
lius erat: an quiſquis patrem non alit puniatur, tanquam æger, uinctus, captus, an a-
liquam filij lex excuſationem accipiat, an hoc accipere potuerit, an abdicari debeat.
Per hoc quæſiuit, an etiam ſi ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecit qui a-
luit: deinde an indignus fuit qui aleretur. Noui declamatores græcis autoribus ad-
iecerunt primam illam quæſtionem, an † abdicatus abdicari poſsit, hac Ceſtius uſus *al. adoptatus*
eſt: adiecit quæſtionem Gallio alteram, an abdicari poſsit iam adoptatus, ob id uiti-
um, quod antequam adoptaretur notum fuit adoptanti, hoc autem ex æquitatis par-
te pendet, & tractatio magis eſt quàm quæſtio. GALLIO quæſtionem primam Latro-
nis duplicauit ſic, licuit mihi alere etiam te uetante, deinde non licuit non alere.
In priori parte hoc uindicauit, non poſſe filium ob id abdicari quod eſſet ſuæ poteſta-
tis, nullum autem intercidi miſericordia. Quid ſi flere me uetes cum uidi hominem ca
lamitoſum? quid ſi uetes propter aliquod honeſtum factũ periclitanti fauere? affectus
noſtri in noſtra poteſtate non ſunt, quædam enim iura non ſcripta, ſed omnibus ſcrip-
tis certiora ſunt. Quamuis filius familiæ ſim, licet mihi & ſtipem porrigere mendico,
& humum cadaueri. Iniquum eſt collapſis manum non porrigere, commune hoc ius
generis humani eſt, nemo inuidioſum ius poſtulat, quod alteri profuturum eſt.
LATRO illud uehementer preſsit: nõ feci ratione, affectu uictus ſum, cum uidiſſem pa-
trem egentem, mens non cõſtitit mihi, quid uetueris neſcio. Hoc aiebant non eſſe tra-
ctandum tãquam quæſtionẽ, eſſe tamen potentius quàm ullam quæſtionem. FVSCVS
ARELLIVS Pater hoc mouit in ultimo tanquam quæſtionem: putaui te quamuis ue-
tares nihilominus uelle ali à fratre meo. |Vultu uetabas, aut mihi ita uidebaris. CAE-
STIVS audacius, non fuit cõtentus dicere, putaui uelle te, adiecit uoluiſti|& hodie quo-
que uis, & ſua figura dixit omnia propter quæ uelle deberet, quare ergo abdicas? pu-
to indignaris præteritum officium. LATRO colore ſimplici pro adoleſcente, habere,
non quo excuſet ſed quo glorietur, non potui, inquit, ſuſtinere illud durum ſpectacu-
lum. Offenſas mihi putas tantũ excidiſſe, mens excidit, non animus mihi conſtitit, non
in miniſterium ſuſtinendi corporis ſuffecerunt pedes, oculi ſubita caligine obturpue-
runt. Alioquin ego ſi tunc meæ mentis fuiſſem, expectaſſem dũ rogarer. FVSCVS iſtũ
colorẽ introduxit quo frequenter uti ſolebat religionis, mouet, inquit me natura, mo-
uet pietas, mouet & humanorũ cauſa, & tã manifeſto approbata exemplo. Stare ante
oculos

oculos ſortuna uidebatur & dicere talia. Hi ſunt qui ſuos non alunt. ALBVTIVS hoc
colore, acceſsit inquit ad me pater, nec ſummiſsis uerbis locutus eſt, non rogauit, ſed
quomodo agendum eſſet cum filio, alere me iuſsit, recitauit legem, quam ego ſemper
ſcriptam etiam patruo putaui: & deinde dixit, pręſtiti non quantum patri præſtare de-
bui, ſed quantum uetanti ſurripere potui. BLANDVS colore diuerſo. Venit ſubito
deformis ſqualore, lachrymis. O graues fortuna uires tuæ, ille diues modo ſuperbus
rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum: interrogas quamdiu
rogauerit: ne dij iſtud nefas patiantur, ut diu rogauerit, diutius tamen quàm tuli. Quæ
ritis quid fecerit? Quod ſolebat. SYLO POMPEIVS hoc colore. Mouet, inquit, me,
quod nihil ſuo iure, nihil pro poteſtate, quod tanquam patruus acceſsit: ego uerò non
expectaui uerba, non preces, complexus ſum, & oſculatus ſum patrem, dedi alimenta:
hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrē dediſſe, non alere, ſed exprobrare uiſus ſum.
TRIARIVS hoc colore. Timui, inquit, ſi non aluiſſem ne abdicarer à patre, ſciebam
quomodo illi placuiſſem. TRIARIVS hoc colore. Acceſsit, inquit, ad me pater obru-
tus ſordibus, tremens deficientibus membris, rogauit alimenta, interroga uos iudices,
hoc quidem ſi facere oporteat, nam iſtum non interrogo. Scit quid facturus ſim.
f. non putaram †Nam patrem ut alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cum uetuiſſet me alimē-
ta præſtare, ſi qua eſt fides, nō putaui illum ex animo uetare, lenocinatur inquam glo-
riæ meæ, ut uidear etiam prohibitus aluiſſe. MARYLLIVS nouo colore egit. Cecidit
in pedes meos ſenex, ſqualidus barba capilloq́; mouit inquam neſcio quis te miſericor
dia mea, alleuaui cum ignorarem quis eſſet, uultis repellam, quod pater eſt? CAESTI-
VS hoc colore. Nec meum cogitaui, patrem meum egentem uideo, frater nec miſere-
tur, nec præſtat alimenta, hoc eſt inquam noui uitij, eripere filio officium. Sciebam hāc
fortunam meorum, has iam meas eſſe parteis: hoc peccaui quod non ultro ad patrem
acceſsi, ſed aiebam, nolo quicquam aliud præſtare, quàm illi præſtiti. Expectaui donec
patruus ad me ueniret, & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid habui facere? Per-
ducerem illum ad patruū? non feci, merito iraſcitur. Potuit enim ſi aluiſſet leuare qui-
dem fortunam fratris, ſed cauſam aggrauare. BVTEONIS colorem non approbabat
Latro, præſtitiſſe ſe dixit exiguum, tantum quo ſpiritum poſſet producere, & dum de-
ſcripſiſſet pallorem eius & maciem, adiecit, apparet illum ab inimicis ali: hunc colorē
cum improbaret Latro hac ſententia uſus eſt: non eſt, inquit, abdicato cuiquam ex glo
ria ſui criminis detrahendum. HISPANVS hunc colorem uenuſtius, nam & miſeratio
ni eius qui benigniſsime alit, adiecit aliquid, & pietati ſuæ nihil detraxit. Quomodo in
quit illum alo? Exiguos furtiue cibos mitto, & ſiquid de menſa mea detrahere potui,
famelico ſeni porrigo. Non credis, quia ſcis quomodo te aluerim. Colorem ex altera
parte quæ durior eſt, ultro aiebat hunc ſequendum, ut grauiſsimarum iniuriarum in-
exorabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more aiebat, patrem non iraſci tan
tum debere ſed furere. In declamatione uſus eſt ſummis clamoribus illo uerſu tragico,
Cur fugis? fratrem ſcit ipſe. Hunc colorem ſecutus SYRIACVS, durum ſenſum uideba
tur non dure poſuiſſe in narratione ſic, Infeliciſsimam ambo & triſtiſsimam ambo egi
mus uitam, excepto quod alter alterū egentem uidimus. Aeque efficaciter uidebatur
odium expreſsiſſe paternū, hac ſententia: uos iudices audite quàm ualde eguerim, pa-
trem rogaui. Hāc partem memini apud Cæſtium declamari ab Alfio Flauo, ad quem
audiendum me fama perduxerat, qui cum prætextatus eſſet, tantæ opinionis fuit, ut P.
Romano puer eloquentia notus eſſet. Semper de illius ingenio Cæſtius & prædicauit
f. præmature & timuit. Aiebat tam †immature magnum ingenium non eſſe uitale, ſed tanto con-
curſa hominum audiebatur, ut raro poſt illum auderet Cæſtius dicere. Ipſe omnia ma-
la faciebat ingenio ſuo, naturalis tamen illa uis eminebat, quæ poſt multos annos tam-
etſi deſidia obruta, & carminibus eneruata, uigorem tamen ſuum tenuit. Semper au-
tem eloquentiam eius commendabat, aliqua res extra eloquentiam. In pucro lenoci-
nium erat ingenij ætas, in iuuene deſidia. Hic cum declamaret partem abdicati, hanc
ſummis dixit clamoribus ſententiam. ALFII. Quis es tu qui de facto fratrum ſenten-
tiam feras? Ille tunc peccauit, tu non peccas, ad te arbitrum odia noſtra non mitti-
mus,

mus, iudices habemus deos. Et illam ſententiam. Audiuimus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia, niſi nos fuiſſemus, impias epulas, deteſtabili parricidio furuum diem. Hoc uno modo iſte frater à fratre ali meruit, quàm innocenter. Me contra parricidium uindica, filium illi ſuum reddo. CAESTIVS hunc colorem tam ſtrictũ non probauit, ſed dixit temperandum eſſe, & ipſe hoc colore uſus eſt, quem ſtatim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo grauiſsimam acceperimus iniuriam, ego & filius, ego ſolus iraſcor, non eſt quod quiſquam miretur, iam filio ſatisfactum eſt. Debuiſti, inquit, me rogare, ut ipſe præſtares, debuiſti illum ad me perducere, debuiſti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia. Fortaſſe ego cum egerem, fratrem rogaſſem, ſi tu non fuiſſes, fortaſſe ille me rogaſſet, ſi tu non fuiſſes, poterat nobis conuenire, ſi non fuerit in medio, quem potius miſeri contumaces rogent. Hermagoras in hac controuerſia tranſijt à procœmio in narrationem eleganter, rariſsimo quidem genere, ut in eadem re tranſitus eſſet, ſententia eſſet, ſchema eſſet, ſed ut Latroni placebat, ſchema, quod uulneret, nõ quod titubet. Ex altera parte tranſit à procœmio in narrationem Caleo, & ipſe per ſententiam ſic. Quid ni filium mihi nolim cum iſto communem eſſe, cum quo utinam communem nec patrem habuiſſem. DIOCLES CARYSTIVS illum ſenſum à Latinis iactatũ dixit breuiſsime, rariſsimo genere, quod ſententia uerbis conſumatur, nec enim paucioribus poteſt.

Euctemon leuis declamator, ſed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque ab omnibus uexatum ſenſum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

Initium ſecundæ.

SAcerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit. Quædam uirgo à piratis capta uenijt, empta à lenone & proſtituta eſt. Venientes ad ſe exorabat ſtipem, militem qui ad ſe uenerat, cum exorare non poſſet, colluctantem & uim inferentem occidit, accuſata & abſoluta remiſſa ad ſuos eſt, petit ſacerdotium. PORTII LATRONIS. Sacerdos ueſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominem occidiſſet. Inter barbaros quid paſſa ſit, neſcio, quid pati potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Abſint ex hoc foro lenones, abſint meretrices, ne quid parum ſanctũ occurrat, dum ſacerdos legitur: ſi nihil aliud certe oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrociniũ, militem occidit, & Hercules lenonem non occidiſti; Deducta es in lupanar, accepiſti locũ, precium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt, hactenus in te inquiri poteſt. Cæterum neſcio quid cellulam & obſcœnum lectulum uocas. De pudicitia ſacerdotis hic quæritur. Nemo inquit mihi uirginitatem eripuit. Sed omnes quaſi erepturi uenerunt, ſed omnes quaſi eripuiſſent, receſſerunt. Quò mihi ſacerdotem, cuius precaria eſt caſtitas? cum ex illo lupanari cruenta fugeres, ſi qua tibi occurriſſet. Si mater tua proſtitiſſet, tibi noceret, propter te liberis tuis ſacerdotiũ non daretur. FVLVII SPARSI. Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus. CORNELII HISPANI. Occidiſti hominem, quid reſpondes? uim afferebat mihi, etiam puto ſacerdoti. Pro libertate uota faciẽda ſunt, captiuæ mandabitis. Pro pudicitia uota facienda ſunt, proſtitutæ mandabitis. Pro militibus uota facienda ſunt, iſti mandabitis. Id enim deerat, ut templa reciperent, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe, blanda eſt, domi lenoni rationes captura conueniet. Age ſi quis uenit pertinax, age ſi quis hoc ipſum concupiuit quod uirgo eras, age ſi quis, ne negare poſſes, ferrum appulit. P. VINITII. Eam ſacerdotem facite, quæ aut honeſta maneat, quod ſemper fuit, aut pœnam ſentiat, ſi eſſe deſierit. Cuius audaciæ es puella? etiam ſi nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini ſubiecta uniuſcuiuſq; conſcientia eſt, aliter noſtræ æſtimationi. Nos tantum quæ feceras palam, uidimus, illi etiam quæ ſecreta ſunt. Indignam ſacerdotio dicerem, ſi tranſiſſes per lupanar. Procedente hac lictor ſubmoueri uidebitur, huic prætor uia cedet, ſummum imperium conſules cedent tibi. Quæcunque meretrix proſtrata fuit, fugiet. Fas ſacerdoti non eſſet, ancillam tibi ſimilem habere, fieri ne ſacerdotem fas erit? Nam quod ad ſortem pertinet, ne reliquæ uirgines contaminarentur, hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas, quia inuiſa meretrix es. Nuda in littore ſtetit ad faſtidium emptoris, omnes partes corporis

corporis & inſpectæ & contrectatæ ſunt. Vultis actionis exitium audire? Vendit pira
ta, emit leno, excipitur nihil, eo deducta es, ubi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti
quàm mori, ſtipem rogaſti, quæ ſacerdotium rogas. Fortuna, inquit, hoc me cogit pa-
ti, miſereri debent omnes mei. Et ego miſereor tibi puella, ſed non facimus miſerandas
ſacerdotes, non eſt apud nos maximus honor ultimorum malorũ ſolatium. MENTO-
NIS. Honorem habitum aurium maieſtatisq; uelim ueſtræ, quod neceſſe eſt in hac cau
ſa nominare lupanar, lenonem, meretricios quæſtus, homicidium. Quis credat? Inter
hæc ſacerdos quæritur. At me hercules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat.
Sacerdotis ueſtræ ſumma noticia eſt, quod proſtitit, ſumma uirtus quod occidit, ſum-
ma felicitas quod abſoluta eſt: non poteſt in ea ſperari ſacerdos, in qua ſperari meretrix
poteſt. Alijs oculis leno uitam æſtimat, alijs pontifex. BLANDI. Virgo ſum inquit,
interroga ſi dubitas archipiratam, interroga gladiatorem, an rogatus uirginitati peper
cerit. Non refello, dum ſcias clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo uoluit li
ceri, ut enotuit, ſeruiſſe piratis, non uidebatur iſte uirginis uultus, iſta conſtantia, & ne
armatum quidem timens audacia. ARELLII FVSCI PATRIS. Ne metuas puella pu-
dica es, ſed ſic te uiro lauda, non templo. Meretrix uocata es, in communi loco ſtetiſti,
ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, uenientes recepiſti. Cętera etiam ſi in communi loco
eſſem, tamen potius ſcirem. POMPEI SYLONIS. Excipitur meretricum oculis. Do-
cetur blanditias, & in omnem motum corporis confingitur. Auertit aures petitura ſa-
cerdotiũ, dum reliqua narro, nihil ad uos afferam dubium, nihil audietis, niſi quod uici
na ciuitas uidit. Tu ſacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi tantum proſtituta? quid ſi
tantum homicida? quid ſi tantum rea fuiſſes? ROMANI HISPONIS. Nũquid hoc ne-
gas, colluctatam te tamen cum uiro, quem in illa uolutatione neceſſe eſt prius ſuper te
fuiſſe. Adijciebat Zeno, merito occiſum militem. Plus auſum quàm in proſtitutam li-
cebat. Exoraui populum. Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum, quem nõ
poteras occidere? ARGENTARII. Armatum inquit, occidi. Quid inermis gloriatur
homicidio eius, quem neſcio an ſero occiderit. CAESTII PII NARRATIO. Ita domi
cuſtodita eſt ut rapi poſſet, ita chara fuit ſuis, ut rapta non redimeretur, ita raptæ peper
cere piratæ, ut lenoni uenderetur. Sic emit leno, ut proſtituerit. Sic uenientes depreca-
ta eſt, ut ferro opus eſſet. Coniectum in urnam nomen eius non exijt, ſed eiectum eſt,
tempus erat non ſortiri, urna purgata eſt. Stetiſti puella in lupanari, ut te nemo uiolaue
rit, locus ipſe uiolauit. Stetiſti cũ meretricibus, ſtetiſti ſic ornata, ut populo placere poſ-
ſes, ea ueſte quam leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte, Precia ſtupri accepi-
ſti, & manus, quæ dijs datura erat ſacra, capturas tulit: cũ deprecarêris intrantis ample-
xus, & omnia alia impetrares, oſculum rogaſti. Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non
emuntur, coram ſacerdote obſcœni homines abſtinent. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor
apparet, occurrenti tibi meretricem ſubmouiſſet: Non eſt credibile, temperaſſe à libidi
ne piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasq; luſus eſt, ſimul terras &
maria latrocinantis, quibus in aliena impetus per arma eſt: iam ipſa fronte crudeles, &
humano ſanguine aſſuetos, præferentes ante ſe uincula & catenas, grauia capitis one-
ra, à ſtupris remouere potuiſti? quibus inter tot tanto maiora ſcelera, uirginem ſtupra-
re, innocẽtia eſt. Sed lupanar excepit omnes, ſordida iniurioſaq; turba huc influit, nec
quiſquam eo ut iudicet, uenit. Aut omnes fauere fabulis tuis, aut omnibus perſuaſum
eſt. Nemo in tanta euntiũ redeũtiumq; turba inuentus eſt, qui fortunæ tuæ uellet illu-
dere? Ergo tu cum tam innocẽs quàm dicis uixeris, iſta paſſa es, credis deos eſſe? Nihil,
inquit, paſſa ſum: hoc ſatis eſt nupturæ ſacerdoti parum. Ibi adhuc fuiſti, diſcede, ignota
es, diſcede, nimiũ nota es. P. ASPRENATIS. Contradico non inimicitijs cuiuſq; impul
ſus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cuiuſq; eſſe poſſunt, quam nemo ciuium ſuo-
rum norat antequam proſtitit. Monet me reſpectus omnium uirginũ, de quibus ho-
die grauis fertur ſententia, ſi in ciuitate nulla inueniri poteſt, neque meretrice caſtior,
neq; homicida purior. Piratæ te inuiolatam ſeruauerunt? à ſacerdote ſe non abſtinuiſ-
ſet pirata, leno, mango. De ſacerdotis pudicitia, his ſpõſoribus credendum eſt? Iacuiſti
in piratæ myoparone. Cõtrectata es alicuius manu, alicuius oſculo, alicuius amplexu.
An melius

An melius pirata ſeruauit quàm pater? conuerſata eſt diutius inter humano ſanguine
delibutos, inde eſt profecto quod poteſt hominem occidere. Proclama ingenuam eſſe
te, quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia templa præcluſa ſunt. Con-
ſeruarum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuarum iocos iactatur, modo in pue
rilem, modo in muliebrem habitum compoſita. Iſtinc ne patri quidem redimenda es.
Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur. Non legerem te ſacerdotem, etiam ſi ſacerdoti
ſeruiſſes. Virginem eſſe ſacerdotem noſtram, cui credimus? meretrici, lenoni, piratis?
hæc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat ſa
cerdos, ſi te è lupanari redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba, & concurrit
ad meretricem nouam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria eſt. Tot intrauerunt
cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij, & omnes ante militem inermes. Ego illam
dico proſtitiſſe, illa ſe dicit etiam mendicaſſe, pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifi-
ci debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium nonnullas non ſan-
ctitatis tantum, ſed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in uitam. Vide tu
quemadmodum tam moroſæ legi ſatisfacias. Capta es à piratis, inter ſeruos, inter homi
cidas, in illis myoparonis anguſtijs ſpaciata es. Viderimus quid in te audere potuerit
feritas hoſtium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo iudices cum
hanc feritatem barbarorũ audiatis, fauetis illi, ut quàm primum mutet ſeruitutem. Sic
iſtam ſeruauerunt piratæ, quemadmodum qui lenoni eſſent uendituri. Stare in illo or-
dine, ex eadem ueſci menſa, in eo loco uiuere, in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum, ui
deas. Aliquis fortaſſe inuentus eſt, quem hoc ipſum iritaret, quod rogabas. Ipſe autem
leno pepercit? Ignoramus iſtos, quibus uel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipue placet,
quod illibatam uirginitatem decerpunt. Seruauit te leno, quam proſtituturus erat in li
bidinem populi? ita eſt. Sic leno tanquam nos caſtam è caſtis. Omnes, inquit, exoraui-
mus. Si quis dubitat, an meretrix eſſet, audiat quàm blanda ſit. Hæſiſti in cõplexu, oſcu
lo, pacta es, ut feliciſſima fueris, pro pudicitia impudice rogaſti. Quid faciam mulieri
in crimina ſua deliteſcenti? Cum dico uim paſſa es, occidi inquit, cum dico hominem
occidiſti, inferebat inquit uim. Sacerdos noſtra ſtuprum homicidio, homicidiũ ſtupro
defendit. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit, an per legem ſacerdos fieri non
poſſit, & ſi lex illi non obſtat, tamẽ ſacerdotio indigna ſit. An lege prohibeatur, in hæc
duo diuiſit, an caſta ſit, an pura ſit. An caſta ſit, in hæc diuiſit. Vtrum caſtitas tantum ad
uirginitatem referatur, an ad omnium turpium obſcœnarumq́ꝫ rerum æſtimationem.
Puta enim uirginem quidem eſſe te, ſed contrectatam te oculis omnium, etiam ſi citra
ſtuprum, cum uiris tamen uolutare. Non caſta talis, qualis uideri poteſt, cui lex nocere
uult. Matrem quoqꝫ inceſtam eſſe, ſi ad uirginitatem tantum refertur caſtitas. An hæc
uirgo ſit, Aiebat Apollodorus quidem placere, ſi fixa eſſet hæreat & tuta, ſed hic non
repugnare controuerſiam huic ſuſpitioni. Non enim potitur adhuc uirgine, & multa
ſunt propter quæ credibile ſit non eſſe: illud adijciebat, deniqꝫ etiam ſi non effecero, ut
credant iudices non eſſe uirginem, conſequar tamen ut non putent dignam ſacerdo-
tio, de qua dubitari poteſt, an uirgo ſit. An pura ſit, in hæc diuiſit: an etiam ſi merito oc
cidit hominem, pura tamen non ſit homicidio coinquinata: deinde an merito occide-
rit hominem innocentem, uti corpore proſtituto uolentem. Abſoluta eſt, oſtendit nõ
puram ſe eſſe ſed tutam. An idonea ſit, in tractationes quas quiſqꝫ uult diuiſit, an ido-
nea ſit tam infelix ut caperetur, ut ueniret lenoni potiſſimum, ut proſtitueretur, occide
re hominẽ cogeretur, ut cauſa diceretur. CAESTIVS etiam altius petit & obijcit quod
tam uilis ſuis fuiſſet ut non redimeretur. SYLO POMPÈIVS dum præceptum ſequi-
tur, quo iubemur, ut quoties poſſumus de omnibus legis uerbis controuerſiam facia-
mus, illam quæſtionem mouit, Caſta de caſtis: lex inquit de caſtis, cum dicit, hoc non
tantum ad parentes refert, ſed ad omnes quibus cum uerſata eſt uirgo. Non enim adij-
cit è caſtis parentibus, ſed è caſtis: uult illos à quibus uirgo uenit caſtos eſſe. Intelligo,
inquit, ſub hoc uerbo multa, caſtis cum dicit penatibus, tu ex inceſtis uenis: intelligo
caſtis diſciplinis, tu ex obſcœniſſimis uenis, quid enim didiciſti? & quæcunqꝫ hoc loco
dici poterant: idem & in illa parte fecit, pura è puris. HISPO ROMANVS accuſatoris

uſus pugnacitate negauit puram eſſe, non ad eam hoc referens, ſed ad corpus, tractauit impuram eſſe, quæ oſculũ impuris dederit, quæ cibũ cũ impuris cœperit. ALBVTIVS figuram diuiſit in controuerſiã. Dixit enim putemus tres ſacerdotium petere, unam, quæ capta eſt, alteram, quæ proſtituta, tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego, & ſic cauſam cõtra ſingulas egit. FVSCVS ARELLIVS ſic diuiſit. Probabo indignam ſacerdotio, primũ etiã ſi pudica ſit, deinde quia neſcimus an pudica ſit, nouiſſime quod non ſit pudica. FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt Dij immortales in hac puella uires ſuas oſtendere, ut appareret, quàm nulla uis humana diuinis reſiſteret, magis putauerũt miraculo eſſe in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in accuſata innocentiã. LATRO dixit, aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. MARILLVS cum deſcripſiſſet indignationem puellæ magnam fuiſſe, altius quiddam ſuperbiusq; uultu ipſo præferentem, hanc adiecit ſententiã, quam ſolebat mirari Latro, imò ut ipſe aiebat exoſculari: narrate ſanè omnes tanq; ad proſtitutam ueniſſe, dum tanq; à ſacerdote diſceſſerint. ALBVTIVS dixit, Neſcio quis fero & uiolento animo uenit, ipſis credo dijs illũ impellentibus, ut futuræ ſacerdotis non uiolaret caſtitatẽ ſed uideret, prædixit illi, abſtineret à ſacro corpore manũ: nõ eſt quod audeas lædere pudicitiã, quam homines ſeruant, dij expectant. Cruente, & in perniciem cruente tuam, hæc, inquit, arma quæ neſcis tenere pro pudicitia, et raptũ gladium in pectus piratæ ſui torſit: hoc factum eius ne lateret eiſdẽ Dijs immortalibus fuit curæ. Accuſator eius inuentus eſt, qui iudicij eius in foro teſtimoniũ redderet, Nemo credebat occiſum uirum à fœmina, iuuenem à puella, armatũ ab inermi, maiora uidebantur, quàm ut poſſent credi ſine deorum immortaliũ auxilio geſta. CAESTIVS timuit ſe in narrationem demittere, ſed illam tranſcurrit: hoc dixit in ſacerdote futura maxime debere æſtimari, pudicitiã, innocentiam, felicitatem: quàm pudica ſit miles oſtendit, quàm innocens iudex, quàm felix reditus. Etiam habemus quandam prærogationem ſacerdoti ab ipſo numine datam, licet iſti obijciant illi fuiſſe captiuam, lenoni poſtea ſeruiſſe, cauſam nouiſſime dixiſſe, inter tot pericula nõ ſeruaſſent illã Dij, niſi ſibi ſeruata fuiſſet. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accuſator in hoc maxime premebat reã, aiebat occiſum eſſe intra uerba antequã uim afferret. SYLO POMPEIVS hac figura narrauit, Eam uobis ſacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſet fortuna. Poteſt aliquid ſeruitus cogere, ſeruiuit & barbaris & piratis, inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in uitia ſeculi praua conſuetudo, etiam matronarũ notum in libidine magiſterium, pudica permanebit licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactã pudicitiam efferre contigit: fuit in loco turpi, probroſe leno illam proſtituit, populus adorauit: nemo non plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quàm ad uiolandã attulerat. Multum poteſt ad rectum quoq; pudici animi propoſitum, hoſtis gladio non ſuccumbet, imò ſi opus fuerit, pudicitiam uindicabit. Incredibilẽ uideor in puella rem promittere, iam præſtitit, adoleſcentem miſericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accuſaret cædis, abſoluta eſt: ne qua uobis poſſet eſſe dubitatio, quæ uentura erat ad ſacerdotiũ, an pura eſſet, an integra, iam iudicatũ eſt. TRIARIVS dixit, negat ſe puella feciſſe, negat illum ſuis manibus cecidiſſe: altior inquit humana uiſa eſt circa me ſpecies eminere, et puellares lacertos ſupra uirili robur attollere, quicunq; eſtis dij immortales qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluiſtis emergere, non ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. Alterius patris color nihil habet difficultatis, apparet quas præpoſuit, dicendũ eſt in puellã uehementer non ſordide, nec obſcœne. Sordide Baſilius, qui dixit, Extra portam iſtam uirginẽ, & oſtende iſtam eruginoſam manum. VIBIVS RVFVS, qui dixit, Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obſcœne, quemadmodũ Murrhedius rhetor qui dixit. Vnda ſcimus, an conuenientibus pro uirginitate te alio libidinis generi addixeris? Hoc genus ſenſus memini quendam prætoriũ dicere, cum declamaret controuerſiam de illa quæ egit cum uiro malæ tractationis, quod uirgo eſſet, & damnata poſtea petijt ſacerdotium. Nolumus, inquit, iſtam maritorum abſtinentiam, qui etiam ſi primam uirginibus timidis remiſere noctem, uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum

Scaurus

Scaurus, non tantũ diſertiſſimus homo, ſed uenuſtiſſimus, qui nullius unquam impunitam ſtultitiam tranſire paſſus eſt, ſtatim Ouidianũ illud, Dum timet alterius uulnus inepta loci, & ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem uitiũ aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractum, qui nihil & non permiſerint ſibi, & penetrauerint. HYBREAS inquit, cum diceret controuerſiam de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit, deſcribere cœpit mariti affectum, in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio.

GRANDAVS ASIANVS æque declamator cum diceret in eadem controuerſia. Non ideo occidi adulteros, non paterentur, dixit ei,

in hac cõtrouerſia de ſacerdote non minus obſcœne dixit Murrhedius. Fortaſſe dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obſcœnitate & uerborum & ſenſuum, quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere quàm uerecundiæ. VIBIVS RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis uſus nõ male dixiſſe. Iſta ſacerdos quantum mihi abſtulit ἀτελὲς τέλος.

Controuerſia tertia.

INceſta ſaxo deijciatur, inceſta damnata antequam deijceretur de ſaxo, inuocauit Veſtam, deiecta repetitur ad pœnam. LATRONIS. Hoc expectatis, ut capite demiſſo uerecundia ſeipſa antequam impelleretur, deiecerit, id deerat, ut modeſtior eſſet in ſaxo, quàm in ſacrario fuerat: conſtitit, & circumlatis in frequentiam oculis, ſanctiſſimum numen quaſi parum uiolaſſet inter altaria, cœpit in ipſo quo uindicabatur uiolare ſupplicio, hoc alterum damnatæ inceſtum fuit: damnata eſt, quia inceſta erat, deiecta eſt, quia damnata erat, repetenda eſt, quia inceſta & damnata & deiecta eſt. Dubitari non poteſt, quin uſque eo deijcienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt. Patrociniũ ſuum uocat pereundi infelicitatem, Quid tibi importuna mulier imprecer, niſi ut nec bis deiecta pereas? Veniet ad colendum Romani imperij pignus, etiamſi non ſtupro at certe carnificis manu inceſta. Inuocaui inquit deos, ſtatuta in illo ſaxo deos nominaſti, & miraris, ſi iterum te deijci uolunt? ſi nihil aliud, in loco inceſtarũ ſtetiſti. CAESTII PII narratio. Quid agam? exponam quando ſtuprum cõmiſerit? cum quo? quibus conſcijs? Iſta quia probaui, damnata eſt, quid poſtea acceſſit, quod illam uirginem faceret? quod iacuit in carcere? quod ducta eſt ad ſaxũ? quod inde proiecta? ait ſe innocentem, quia perire non potuit. Ita lex de ſacerdotum iure, in iudicio queri uoluit, de iudicibus in ſupplicio? ampliatur à iudicibus in pœnam, poſtulat cum contra pœnam cauſa tuta non fuerit, contra cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem cauiſſe ut perires, quæ cauit, quemadmodum perires? Exoremus te mulier, ut iterum abſoluaris. Aut tu ſacerdotium uiolaſti, aut dij ſacerdotem. Male de dijs exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt, lata eſt ſententia, pronuntiatũ eſt, damnata es. Interrogo te hoc loco mulier? reſponde mihi. Sunt dij? ARELLII FVSCI PATRIS. Iterum experiamur, quid times propicios deos? erat, inquit, præruptus locus, & immenſæ altitudinis, dicebã tibi, inceſtam lex mori uoluit, ſtat moles abſciſſa in profundum, frequentibus exaſperata ſaxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro grauius impellant, inhorrent ſcopulis enaſcentibus latera, & immenſæ altitudinis triſtis aſpectus, electus potiſſimum locus, ne damnati ſæpius deijciantur. FVLVII SPARSI & à ſuperis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt. IVNII BASSI. Nihil putabam amplius adijci poſſe audaciæ iſtius, quàm quod in illa cruce Veſtã nominauerat: ab ipſo enim ſupplicio in templum uſque reuoluta, quicquid ſecundum deos ſanctiſſimum eſt, contactu ſuo polluit, quam à ſaxo nuſquã reuerti fas eſt, niſi ad ſaxum. Quanto minus quàm in templum reſiluit: huc potius uenit, ubi damnatur, quàm illò ubi abſoluitur. ALBVTII SYLLI. Si quis adhuc dubitabat de deiecta, ueniat & ſibijpſi credat. Hęc impudentia uirginis eſt, in urbe tam beata cum tot ſuperent uirgines, cum tot principum filiæ ſint, poſtulat, ut præteritis his potiſſimum ab inferis ſeruetis ſacerdotem? Quare ego ſi inceſta ſim, uiuo, neſcio, hoc unum ſcio, nec fieri quod non poteſt, nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, nefas eſt, ut id ſaxum abſoluat, quod tantum damnatos accipit. ARGENTARII narratio, Penè iudices cœpi, qualis eſſet rea, ſed quid efficiam, cum illam inceſtam probauero? nempe ut de ſaxo deijcienda uideatur, iam uiſa eſt. Nõ imitabor

iſtius impudentiam, ut repetendo iudicium, quod factum eſt improbaſſe uidear: quod exigebatur, probaui, quod iudicaſtis exequor. CORNELII HISPANI. Deos deasq́ inuoco, quos priore iudicio non fruſtra inuocaui, inceſta quàm tardiſſime pereat. Inuocaui inquit numina, quid inuocas mulier? Si innocens es, dij non ſunt. Videte quantum ſacerdos peccauerit, quæ nec abſolui potuit nec mori. Aut tu ſacerdotium uiolaſti, aut nos ſacerdotem. Erras, ſi ſatis ad ſacerdotium putas, perire non poſſe. ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Veſtam, cuius uitam carnifex rupit, à templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum, hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & uota diſcurſus eſt, inter ſuperos inferosq́ iactata in nouam pœnam reuixiſti. POMPEI SYLONIS narratio, Quod ad rerum expoſitionem pertinet iudices, non committam ut deorum immortalium ultionem morer, bis inceſta ſaxo deijciatur: lege damnata eſt, habetis iudicium. deiecta eſt, habetis exemplum. VIBII GALLI narratio, breuis expoſitio rerum eſt. Aduerſariam inceſti poſtulaui, accuſaui, damnaui, carnifici tradidi, permittitis iam ab rea accuſator recedam? eamus ad abſolutionem tuam, ita Dij damnatam abſoluere ſacerdotem, ſero innocentiã damnata concupiſti, uitã deiecta. Ex altera parte SYLLII SPARSI, damnata deiecta eſt, abſoluta deſcendit. ARELLII FVSCI PATRIS. Putares puellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullam habebat gratiam in templo, dixerat itaq́ tantum, deos inuocabat, lex ſacerdotem non uſq́ ad ſaxum deferret, niſi expectaret deorum ſententiam. CORNELIVS HISPANVS deſcripſit altitudinem montis, etiam ſecure deſpicientibus horrendam, & adiecit. Carnifex quoq́ recedens impellit, nihil fecit tanquam rea, contumax eſt innocentia, turpe putabat ſacerdos rogare, niſi deos. MARILLII. Mirandum eſt, ſi oppreſſa eſt uirgo ſine gratia, cuius enim genibus ſubmiſit manus? quem deprecata eſt? quæ tarde rogauit, etiam deos? DIVISIO. Latro in has quæſtiones diuiſit, utrum lex de inceſta tantum ſit, quæ deijciatur, nec pereat: an etiam damnata, ſi innocens poſt damnationem apparuit, deijci non debeat, an hæc innocens ſit, an hæc deorum adiutorio ſeruata ſit. CAESTIVS & illa ſubiunxit huic ultimæ quæſtioni, an dij immortales humanarũ rerum curam agant. Et ſi agunt, an ſingulorum agant. Si ſingulorum agant, an huius egerint. Improbabat Albutium, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in quæſtionem tractaſſet, ſed tanquam problemata πεφιλοσοφωμένα. FVSCVS ARELLIVS PATER ſic diuiſit, Vtrum inceſtæ pœna ſit deijci, an perire. Vtrum prouidentia deorum, an caſu ſeruata. Si uoluntate deorũ ſeruata ſit, an in hoc quo crudelius periret. Hic color ferè ſententijs quas propoſui permixtus eſt. Quid tamen Cæſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt, uideri deos infeſtos illi, in hoc eam ſeruaſſe, ut diutius torqueretur, aiebat Cæſtius, malle ſe caſu uideri factum quàm deorum uoluntate: nam ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur, manifeſtius erit in pœna ſeruatam eſſe ſacerdotẽ quàm in pœnam actam, quæ non probabat ille. TRIARII. Remiſſam tibi pœnam putas? ampliata eſt, & ipſa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri ſolet, eoq́ uerbum in ſententia

ſ. poſitum † petitum eſt, non eſt damnantis, ſed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipſam controuerſiam Varus Quintilius tunc Germanici gener ut prætextatus: cum deſcripſiſſet circunſtantem, quod tam cito oculis penè ſubduceretur, dixit. Exaudierunt Dij immortales ſupplicum uoti preces, inceſtam ne cito ſupplicium tranſcurreret, reuocauerunt. Cæſtius multa contumelioſe dixit in ipſam ſententiam, ſic inquit, Quomodo quadrigas reuocauerunt, nam & ante poſuit ſimilitudinẽ, quia & hæc de carcere exierat. Cum multa dixiſſet, nouiſſime adiecit rem, quam omnes improbauimus. Si iſta negligentia pater tuus exercitum perdidit, filiam obiurgabat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuerſiam apud Cæſtium iam ſenator dixit, & hunc colorem optimum putauit, ſic ueneficijs corpus induruit, ut ſaxa reuerberaret. Multũ Cæſtius hanc corripuit, & dixit, hoc eſt, quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire, hoc male mi facit ille, qui aut Anticleta aut Pythuicus eſt. Dicebat autẽ in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuerſia durius ſaxo, & in Baſſum Iulium multa dixerat Virgo, qui de ſub ſaxo. Othonem Iunium patrẽ memini colorẽ inſulſum inducere, quod minus ferendũ eſt, quod libros colorũ edidit. Fortaſſe, inquit, pœnæ ſe præ

parauit

parauit,& ex quo peccare cœpit,cadere condidicit. SYLO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præſtatur,inquit, quædã damnatis ſacerdotibus uerecũdia, erubuimus quicquam ex dãnatæ ueſte detrahere. HISPANVS dixit,ita putaueras una te pœna poſſe defungi, cũ in ſaxo deos nominaſſes? TRIARIVS indignantiũ uoces deſcripſit dicentiũ, quia non potes,uis mori. MARILLIVS dixit,conſtituta in ſaxo inuocauit deos, publica indignatio exorta eſt,audet iſta nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos roget niſi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit.

Controuerſia Quarta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit,dum utrunq; corpus interficiat,ſine fraude ſit. Liceat adulteriũ in matre & filia uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit,deprehendit adulterũ cum uxore,ex qua filiũ adoleſcentem habebat,imperauit filio ut occideret. Non occidit,adulter effugit,abdicat filiũ. LATRONIS. Adulteros meos tantũ excitaui,me miſerũ quamdiu iacuerunt, poſtq; deprehenderã, Ego te non abdicem,quem poſſem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O triſtẽ uictoriæ memoriã, ille onuſtus modo hoſtilibus ſpolijs uir militaris,adulteris meis tantũ maledixi,ſolus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros nec occidi. Quid ridetis? inquam, nõ habeo manus,uoca filium. Tu uiri fortis filius, qui ſtringere ferrum non potes? ne te truncus quidẽ capere potui,niſi domi, utcunq; tamen potui,obluctatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri tantũ meo ſanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum,cui aut pudica contingat uxor,aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica inuoco, quæ manus meas poſſides, quis non putet aut me ſine filio fuiſſe,aut filiũ ſine manibus? CAESTI PII. Conceptus eſt iſte, ex quo ſciemus cum adulteros deprehendero. Nunquã putaui futurũ ſalua republica, ut uir fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. MARILLII. Adulteros meos uſq; ad limen proſecutus ſum, cucurri miſer ad ferrum quaſi manus haberem. TRIARII. Deciderunt arma cum manibus,tũc primũ ſenſi me manus perdidiſſe. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Dij boni & has manus aliquis deriſit? cum à patre natus accerſitus ut occideret adulteros,uenit ut dimitteret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidi, ſteti deprehenſus ab adulteris meis. Patris deſertor, matris leno, quẽ puto iam creditis non eſſe filium uiri fortis, tertius in cubiculo deriſor ſtetit. FVLVII SPARSI. In bello ſuas, in domo etiam filij manus perdidit. Proceſſit in bellũ hic unus omniũ adoleſcentis filij uicarius, in acie uicit,domi captus eſt,portat inter ſpolia uiri fortis uolutantes adulteros. Adoleſcens uenit tempus militiæ tuæ,indignare ſi deceptus es, tam fruſtra ad filium quàm ad gladium cucurrit, ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa ſua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ quàm patri negauit manus,libenter cauſam eius ſuſcepi. Quis enim illũ non uindicet,quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riſerunt,cum deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros ſpectat. IVLII BASSI. Nõ eſt quod putetis puniri illum,ad ſuos dimittitur,inquam ad matrem ſuam, neſcio an & patrem. Meruit hæreditatem illius,quem occidere parricidiũ putauit. Nulli unq; plus debuiſtis uiro forti,uſq; eo pro uobis pugnauit,ut pro ſe non poſſet. Aduleſcens quos dimiſiſti ſequere. VIBII GALLI. Matrem,inquit,nõ occidiſti, quam minus hoc crimine perdere debui quàm patrem. Pater occidere iuſſit,lex uetat: non comparaſſem patri legem,niſi cum illa lex fuiſſet, alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. ARELII FVSCI PATRIS. O miſera pietas quæ inter parentum uota conſtiſti, non ſemper ſcelera noſtri iuris ſunt, & truces quoq; animos miſericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO hac uſus eſt diuiſione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an ſi licuit & oportuit, ignoſcendum ſit illi,ſi non potuit indulgentia repugnante. An licuerit,in illa diuiſit, an tunc liceat adulterum filio uindicare,cum maritus nõ eſt, an tunc liceat ubi maritus in eo loco eſt,quaſi omnino non eſſet, an oportuerit, tractationis quidẽ eſt,quàm ut quiſq; uult uariat. Latro tamen ſic ordinauit,oportuit etiam ſi pater non iuberet occidere adulterã, uiri fortis uxorem, oportuit iubẽte patre, etiam ſi ipſe poſſet occidere, oportuit cum & iuberet & ipſe non poſſet. Noui declamatores illam quæſtionem tractauerunt ex uerbo legis natam. Adulterũ cum adultera qui de-

prehendit, dum utrunq; corpus interficiat ſine fraude ſit: an nemo poſſit occidere niſi qui deprehenderit? Tentauerunt & illam an poſſit abdicari filius, ob id quod illi facere ſalua lege nō licuit. Color pro adoleſcente unus ab omnibus qui declamauerunt intro ductus eſt, non potui occidere, ex illa Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controuerſia dixit, cum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiſerat terrore. LATRO deſcripſit ſtuporem totius corporis in tanto inopinati flagitij ſpectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, ſed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium torſionem deſcripſiſſet, adiecit, antequam ad me redeo, exierunt. GORGIAS inepto colore, ſed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias egregie dixit. Pammenes dixit. Fuſcus Arellius dixit, maius erat ſcelus quod imperabas, quàm quod deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, ſed hoc colore egit ab initio uſq; ad finem. Ego me defendere debeo, ſiquid mihi obiectū erit, aut negabo, aut excuſabo. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicā ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater nauigationē excuſanti ſe non ferre mare, ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quamuis pater ipſe militaris ſit. Non poſſum occidere. Agedū ipſam legē recita, Liceat & marito, liceat & patri. Quare tam multos nominat, niſi quod putat aliquos eſſe qui non poſſunt? Et in deſcriptione dixit: cū me uocauit pater, hoc inquam putaui ſuppliciū futurū morte grauius, ſi adulterā filio oſtenderet. Et illud dixit, exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem. SYLO POMPEIVS hoc colore narrauit, nō putaui mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrinq; filij nomen audio, pater rem petit iuſtiorem, mater faciliorem. Et illud poſt deſcriptionem adiecit, fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. CAESTIVS hoc colore egit. Proſiluit, inquit, protinus mater, & amplexu ſuo manus meas alligauit. Ago confuſioni meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo uidi, niſi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderē, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita eſſet, mater ut ego innocēs eſſem. Pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. Et ultimam ſententiam dixit, occidere ſi matrem turpe eſt noluiſſe, non potui. ARGENTARIVS dixit, Non eſt quod me ex hoc habitu æſtimetis, quod manus habeo, tunc nō habui. Et illud dixit dat pœnas tibi, perdidit uirum, perdidit filium, ægrotanti non aſſedero, egentem non alam, omnia mihi libera ſunt, iam uitam illi nō debeo. Ex altera parte multa ſunt pulcherrime dicta, ſed neſcio an Græcis noſtri ceſſuri ſunt. In hac controuerſia dixit AMAS, habet aliquid corrupti hæc ſententia. LATRO dixit, Quantū ego tunc queſtus ſum cum fortuna mea, quod non cito oculos perdidiſſem. SYLO POMPEIVS dixit, Fili aut oculos erue, aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo deprehenſi ſunt adulteri dimiſſi. LATRO dixit. Adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIVS dixit innuiſſe nunciæ, frigidius dixit contrariam illi ſententiam, Adulteros interuentu meo ne excitaui quidē. VIBIVS RVFFVS dixit, Adulteri marito non aſſurrexerunt. POMPEIVS dixit, Adoleſcens, denique adulteros excita, poſtquam tu ueniſti ſecurius iacent. LATRO dixit, Erratis qui me putatis manus non habere, filium uocaui, ut intrauit, ab adultero ſalutatus eſt. FVSCVS dixit, Fili, tuā fidem oſtende, te integro manus me non perdidiſſe: controuerſiam mihi de te facit adulter, ueni, utrius filius ſis indica. PVNITIVS & pulchre dixit & noue, ſumpſit ab omnibus bene dicta, Irrupi in cubiculum adulterorum, quid mentiar miſer, aperto cubiculo expectabant adulteri. CAESTIVS dixit, Vocaui filium, riſit adulter tanquam qui diceret, meus eſt. VIBIVS RVFFVS dixit, quàm ocioſi, quàm ſecuri adulteri tranſierunt præter oculos meos, præter filij manus. LATRO cum exeuntes adulteros deſcripſiſſet, adiecit, Adoleſcens, parentes tuos ſequere. NICETES illam ſententiam pulcherrimam, qua neſcio an noſtros anteceſſerit, ſed illum Albutium qui Græcis præminet: cum pugnantem acie ſe deſcripſiſſet, dixit, Me miſerum quas manus adulter effugerit: & illud Albutij, non potui, inquit, matrem occidere, quo excuſatior ſis adijce & patrem. ALBVTIVS ſic narrauit, ut tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium, ſuſpectum quaſi patri conſcium matri ſuæ fecit. P. ASPRENAS dixit, Extenuiſſime maritus & dedit adulteris locum: idem dixit, matrem occidere non potes, adulterum certe occide, an & iſte

& iſte pater eſt: dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dum hanc ſententiam imitari uult, ſtultiſsimam dixit, Reliqui in acie pugnaces manus.

Controuerſia quinta.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera nuptias. PORTII LATRONIS. Iam ſe parabat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus ſtuprum defendit. Cum altera litigat rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti, fortior diſciplinæ publicæ ſecuritas ſurgat, iam binæ rapiuntur. MENTONIS. Poſtera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis, cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus, coit populus uelut publico metu exterritus, uix credit duos tantum raptores fuiſſe. Cum interim producitur publicus pudicitię hoſtis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII.

Alteram iniuriæ rapuit, alterā patrocinio: quantū ſuſpicor, ne rapta quidem es. quæris argumentū? nō iraſceris. quomodo iſtud fit? duabus iniuriā fecit, una queritur. Miſericors ſum, inquit. Gaude, habes qui te uindicet. Vide qualē habitura ſit uirum, non eſt una contentus. ARGENTARIVS eundē ſenſum dixit, hoc adiecto, non eſt una contentus, ne una quidem nocte. POMPEII SYLONIS. At quàm bene mimum egit, quomodo raptā ſe queſta eſt, qua uociferatione, quàm perbene illi optionē ceſſimus. TRIARII. Perieras raptor, ni bis perire meruiſſes. IVNII GALLIONIS. Sumatur de illo ſupplicium, conſtituatur in conſpectū publice, cædatur diu, totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito faſtidioſus raptor occurrit, & ait, iam nec nuptias uolo. Stulta deciperis, dicam ſuus? quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic, dum te puto, in illam incidi. ARELLII FVSCI PATRIS. Retro amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem reuocet, confugiat ſacrilegus ad aras, raptorem rapta uindicat. EX ALTERA PARTE: POMPEI SYLONIS. Poſtera die cū illi narratus eſſet nocturnus error, dum putat ſe in unā incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus, hāc prius deprecatus eſt, exorauit, propter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorē mori uult, altera ſeruari reū. Alter iudex dānat, alter abſoluit, Inter diſpares ſententias mitior uincat: dicā quod ſentio, magis iraſceretur, ſi unā tantū rapuiſſet, diceret, ergo ego ſola digna uiſa ſum, cui iniuriā faceret? ARGENTARII. Referat nunc Virginiā, referat Lucretiā, plures tamē Sabinæ ſunt. Ex tribunis, potētior eſt qui intercedit: nō eſt inuidioſa poteſtas, quæ miſericordia uincit. Quid ceſſas puella? pro marito roga. Hæc ſententia deridebatur à Cæſtio, quaſi improba. DIVISIO. In hac controuerſia de prima quæſtione nulli cū altero cōuenit. LATRO primā fecit quæſtionē, non poſſe raptorē, qui ab rapta mori iuſſus eſſet, ſeruari. Si legatus inquit exire debet, peribit, ſi militare debet, peribit, ſi legē dicere debet, peribit. Si raptā ducere debet, æque peribit. Si is ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito deinde tēpore, anteꝗ̃ nuberet, hanc uitiaſſet, negares iſtū debere mori rapta iubēte? Atqui nihil intereſt, niſi quod dignior eſt raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidē nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertiū diem rapuiſſet aliā, negares illū mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quod honeſtius tunc maritū defenderes, quàm nunc raptorē defendis. Alteram fecit, an rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, quàm ne ſua lege pereat, cōtra alienā legē nullū ius habet. Optaſti nuptias, nō occidetur tanꝗ̃ raptor tuus. At idē ſi eadē nocte qua te rapuit ſtationē deſeruit, fuſte ferietur. Si ſacrilegiū fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, ut illū ipſa non occidas, non potes præſtare, ne quis occidat: quomodo ſacrilegus, quamuis à te ſeruatus periret, ſic alterius puellæ propter uitate ſeruatus peribit. Si rapuiſſet te, deinde deprehenſus in adulterio adſeruaretur in tormentū diutius pereundi, tu interim educta nuptias optaſſes, datur enim optio et in abſentem, uetares illum occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quod modeſtius alienā legē impelleres quàm tuam. Tertiam fecit, cū quod utraq; optat, fieri nō poſſit, in ea eligenda ſit optio, qua ultio ad utranq; perueniat. Atqui mortē optat mea optio, & te uindicat, tua me non uindicat, nec hoc tibi mea optio præſtat, quod & mihi, occiſo raptore inuidiā. Illa reſpondet, optio tua me nō uindicat.

Vindictam tu meam putas non fieri quod uolo, fieri quod nolo? mihi cõtumelioſum erit, te dignam uideri, in cuius honorẽ occidatur, me indignam in cuius honorẽ ſeruetur. Iſto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit uitiatori, alterã paſſurus eſt, non eris inulta, iam raptor non erit impunitus, habebit pœnam, indotatã uxorem. Reſpondet, eodem modo morietur, ſed non mihi ſeruabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem. Si non poteſt utriuſq; rata eſſe optio utraq;, at dignior ſit uictrix. Non quæſtionem, ſed tractationem, non raptorem impunitum futurum: ſi hæc uia impunitatis monſtretur, ut qui plures rapuiſſet, tutior eſſet, neminem non inuenturũ aliquam humilem quæ ſe in optionem cõmodaret. FVSCVS ARELLIVS primam quæſtionem hanc fecit, qui duas rapuit perire utiq; debebat: lex inquit, quæ dicit, rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias, de eis loquitur, qui ſingulas rapuerunt. non putauit quenquam futurum, qui una nocte duas raperet. Non quero quid optatis, quod ſeueriſſime optare poteſtis occupo, neceſſe eſt raptorem mori. Quare? utriq; raptæ debet ultio cõtingere. Vtranq; enim non potes ducere, utriq; mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors eſt, Putate enim utranq; nuptias optaſſe. Quid futurum eſt? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuiſſe quàm duas, quid fiet? una nubet, nuptiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit utriq; debet mori, quare? dicã, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortem, altera nuptias, Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod utraq; uoluerit. Vno modo poterit fieri quod utraq; uolet, ſi utraq; mortem optauerit; ergo fiat id quo uno duæ uindicari poſſunt. Hic tractauit, ne exemplum quidem utile eſt, non utiq; proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem pernicioſiſſimum introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire ſæpius meruit. Reliquam partem cõtrouerſiæ Fuſcus in hæc diuiſit, utra optio honeſtior ſit, utra iuſtior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controuerſiæ ſic diuiſit, Vtra puella dignior ſit, quæ ualeat? utra optione raptoris dignior ſit. Cæſtius & coniecturalem quæſtionem tentauit, An hæc cũ raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, nõ quicquid ſpargi poſſit ſuſpitioſe de eo eſſe uindicandum. Colorem hunc eſſe non quæſtionem, eam quæſtionẽ eſſe quæ impleri argumentis poſſit. CAESTIVS aiebat, & eam impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à latinis iactatum NICETES dixit, GLYCON dixit. DIOCLES CARISTIVS dixit hunc ſenſum. VIBIVS RVFFVS ſubtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum ſponſo tuo facere, habet amicam, in hoc controuerſiam dixit. ALBVTIVS ambulat in maſculos, adeò nullum ſine amatore uitium eſt, ut hoc quidam diſertũ putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuiſſe dicere, quàm aliquos potuiſſe laudare. Ex latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid iſti finem rapiendi fecerit? dies. LATRO Iam ſe parabat in tertiam niſi nox defeciſſet.

Initium ſextæ.

CAptus à Piratis ſcripſit patri redemptionem, non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coẽgit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet, iurauit, Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem, rediȷt ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater imperat, ut archipiratæ filiam dimittat, & orbem ducat, nolentem abdicat.

PORTII LATRONIS. Proh diȷ boni & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt, prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captiuum, odiſſe uel patrem. Captus inquit, in tenebris iacebam, narra obſecro ſoceri tui beneficia, poſſum inquit iudices eſſe ſecurus, filius meus ait ſe uxori parricidiũ debere. CAESTII PII. Quis interfuit nuptiȷs ſuis? pater, deniq; puellæ pater. EX ALTERA PARTE SYLLII BASSI hodie captiuus eſſem, niſi hæc archipiratæ filia fuiſſet: ut dixi, patrem habeo, inter bonos captiuos ſepoſitus ſum Archipiratæ filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura à patre abduxerat, miſericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omniũ, nihil in illa deprehẽdi poterat piraticum. Promiſi nuptias, & quaſi aliquam ſacram teſtationem, tuum nomen inſerui, eo loco me non deſeruit, in quem uenire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit,

alligauit,niſi corpus,omnia uinculis,quàm ut orba poſſit diuellere! uidiſſes tectũ pan-
nis corpus,omnia membra uinculis preſſa,maciem,retractos introrſus oculos, obtri-
tas catenis et inutiles manus,talem quis amare niſi miſericors poſſet? Decepi te puella,
alia pollicitus ſum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam, hic catenatus,
egens,ſqualidus quid poſſum? pater meus ſocer tuus, ſic enim iampridem te uocabã,
ſocer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasq; flagitijs obruerũt
imagines,quidam ignobiles nati fecere poſteris genus, in illis non ſeruaſſe quod acce-
perant,maximum dedecus,in his quod nemo dederat feciſſe laudabile. Si poſſent ho-
mines ſibi ſortem facere naſcẽdi, nemo eſſet humilis, nemo egens, unuſquiſq; felicem
domum inuaderet. Sed quamdiu non ſumus, natura nos regit, & in quemcunq; uult
caſum nos mittit. Hinc ſumus æſtimandi,cum ſumus noſtri. Quis fuit Marius ſi illum
in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis in conſulatu nihil habet clarius quàm ſe auto
rem. Pompeium ſi hæreditariæ extuliſſent imagines,nemo Magnũ dixiſſet. Seruium
regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi
uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate ſua beatam fecere rempublicam? Quem-
cunq; uolueris reuolue nobiliũ, ad humilitatẽ peruenies. Quid recenſeo ſingulos, cũ
hanc urbẽ poſſim tibi oſtendere? nudi ſtetere colles. Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil
eſt humili caſa nobilius, faſtigiatis ſupra tectis auro puro fulgens prælucet capitolium.
Potes obiurgare Romanos, ꝙ cum humilitatẽ ſuam, obſcurare poſſint, oſtendunt. Sed
hæc nõ putant magna, niſi apparuerit ex paruis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet, quia
orba eſt, iſta tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis
ſuæ tutorem fortiſſimũ. Omnes uxores diuites ſeruitutẽ exigunt. Crede mihi, uolet in
ſuis regnare diuitijs, & tamen æquum eſt eam poſſidere domum, quam meam agno-
uerit. Si cœperimus eſſe magis liberi, ſi paulo ſpecioſior animo eius affulſerit domus, ſi
parũ blande fecerimus, relinquit, & tunc eſt tormentũ carere diuitijs, cum illas iam ſen
ſeris. Vides quid inter duas uxores interſit, iſta ſi nos reliquerit, repetet ſuos, hęc quod
dedit dimiſſa non auferet. Multi duxere ſine dotibus uxorem, quidam dictas non ac-
cepere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum poſſent accipere
diuitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt quàm ſuam uendere. Aliquis in
adoptionem iuuenis petitur, ſi uolet ire, quæret ſenex ille qui petit, quales & quos ha-
beat maiores, quanta bona, an ſatis magno ſe poſſit addicere. Aliquis captare orbos ſe-
nes uult, & ſuas ſpes in alienas mortes diffundere, excutiat teſtamẽta, ſcrutetur cenſus,
ubi uerò quæret uxorẽ, uideat an nuptias ſuas amet, an nihil pluris faciat marito, an mi
ſericors ſit, an fortis ſit, an poſſit, ſi quid uiro inciderit mali, uelit tolerare. Si his bonis
fuerit inſtructa, dotata eſt. Non poſſumus unà felices eſſe, quod ſolemus, unà infelices
erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrem tuũ offendas. Ibo, inquit,
ſola. Tu ibis? quo infelix? Quas petitura regiones? Eſt enim tibi aliquis locus, pater
tuus nobis maria præcluſit, meus terras. CAESTII PII. Solent qui coguntur à patribus
ut uxores ducant, illa dicere, non ſumus etiã nunc apti nuptijs. Ego contra refugio uxo
rem, quia uxorius ſum. ARELLII FVSCI PATRIS. Inſolens malum eſt beata uxor, cũ
immenſum pondus auri orba attulerit, cũ pecunia arcas noſtras onerauerit, quid aliud
quàm beatæ ſeruiemus? Altera filiũ dat tibi, altera patrimoniũ. Pater utra magis diues
eſt? Locuples eſt pater, quam mihi concilias. O ſi ſcires quàm diues hæc fuiſſet. Orba,
inquit eſt, & hæc orba eſt. Inter duas orbas ea mihi curanda eſt magis, quàm orbã ego
feci. DIVISIO. In hac controuerſia nihil litium fuiſſe ferè omnes conſentiunt. LATRO.
primam quæſtionem fecit, An pater propter matrimonium filiũ abdicare poſſit, cum
liberum cuiq; huius rei arbitrium ſit. GALLIO ſubiecit huic, etiam ſi poteſt imperare
filio, ut uxorẽ ducat, an ei qui iam habet. LATRO ſecundam fecit, ſi ius eſt patri etiam
propter matrimonium abdicandi, an liberum huic fuerit nõ parere cum iuraſſet. Hoc
in hæc diuiſit, an nemo iureiurando teneatur, quo per neceſſitatem adactus eſt, an ex-
pleuerit iuſiurandum, ducendo illam uxorem, an etiam ſi non expleuit, non teneatur
religione, qui coactus aliquid cõtra iuſiurandum fecit, hunc autem cogi à patre ſuper
iuſiurandũ facit, hunc putas parere patri, an debeat? Hic de meritis puellæ & moribus.

Colore hoc uſus eſt Latro pro patre puellæ, non miſericordia motam, ſed libidine, &
ideò non eſſe beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit, etiam ſi be-
neficium dediſſet, non eſſe ſic referendam gratiam: deinde beneficium eſſe quod iudi-
cio detur, non quod furore aut morbo. HISPO ROMANVS alio colore dixit, Illam nõ
amore adoleſcentis, ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commenda-
tionem detrahere. BVTEO longe accerſito colore uſus eſt. Voluit eam nubere non in-
uito patre, ſed ſecreto ſuadente, palàm diſſimulante. Totum hoc geſtum, re illi honeſta
conditionem nuptiarum inuentam cum alio nullo modo poſſet. Neq; enim aliter illos
effugere potuiſſet, niſi patiente patre. Sed aiebat Latro, non eſſe tanti detrahere illi cõ-
mendationẽ ſolum adoleſcentis, ut detraheretur inuidia relicti patris. FVSCVS AREL-
LIVS egregie declamauit, non enim propter nuptias orbæ dimitti illam, ſed quamuis
orba non eſſet, eijci iuſſit, non aliam ſibi magis placere, ſed illam diſplicere dixit, & hoc
quod Latro trãſcurrerat, preſſit. Timere ſe puellã temerariã inter piratas natam, inter
piratas educatã, impiã in patrẽ. GALLIO illud quod omnes ſcholaſtici tranſierũt dixit,
timere ſe ne hæc ſpeculatrix eſſet, & piratis omnes occaſiones indicaret, aut certe ne ui-
deretur, nolle ſe ſuſpectã eſſe Reip. illi iuraſſe timuit, ne à puella uideretur improbe iu-
ſiurandũ exegiſſe, ut quid liberi ſibi eſſet, adiecit iuraſſe per patrem. TRIARIVS dum
ſententiam puerilem captat, inepte dixit, iuraſſe & ſe per orbam. Aiebat enim Ceſtius
ualde hanc fieri orbam, etiam ſi iuraſſet. LATRO aiebat quoq; iuſiurandum ineptum
eſſe, nihil enim minus conuenire, quàm aliquem per patrem iurare, patrem relicturæ.
Omnes honeſtam matrem puellæ dederunt, omnes dixerunt eam miſericordia motã,
non amore. Solus Pollio iudicio feciſſe uult eam, etiam à miſericordia diſceſsiſſe, dixit
enim illam non potuiſſe cum piratis uiuere. Vt primum honeſtam occaſionem inue-
nerit diſcedendi, diſceſſiſſe. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimã imaginem mo-
uit. Cœpit enim ſubito quo ſolebat curſu orationis ſcribere, quaſi exaudiret aliquem
tumultum, uaſtari omnia ac rapi, comburi incendijs uillas, fugas agreſtium, & cum o-
mnia impleſſet terrore, adiecit. Quid exhorruiſti adoleſcens? ſocer tuus uenit. GLYCO-
NIS ualde leuis & Græca ſententia eſt.
Tolerabilem dixit illam rem, cum iuſiurandi uim deſcriberet, hoc eſſe quod fœdera
ſanciret, quo aſtringeretur exercitus.
ARTEMON circa eundem ſenſum uerſatus eſt à parte adoleſcentis, cum dixiſſet reli-
ctum patrem, adiecit.

Finis ſextæ controuerſiæ.

Initium ſeptimæ controuerſiæ.

LIberi parẽtes alant, aut uinciantur. Quidam alterũ fratrẽ tyrannũ occidit, alterũ in
adulterio deprehenſum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri
de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit, ſi præcidiſſent manus, duplum ſe da-
turum: piratæ illum dimiſerunt, patrẽ egentẽ non alit. PORTII LATRONIS. Da mihi
epiſtolã eſurientis iſtius. Manus, inquit, præcidantur, in quã partẽ corporis tutius ſæ-
uitia incurrat? cætera membra mea ſunt, manus publicæ ſunt. Nunquid peto tyranni-
cidam? talem me dimittite, qualẽ à piratis recepiſtis. Non habeo quod de fortuna queri
poſſim, eum qui manus meas cõfigit. Si præcideritis, inquit, manus, iraſceris, ſcribe po-
tius, ſi occideritis tyrannicidam. Exitiũ tyranni rogo, non timeo. Manus, quas piratæ
ſoluerunt, Iudices alligant. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra mariq; priuatim mala
publiceq; congeſſit, tyrannum, adulterum, piratasq;, nihil expertus ſum durius quàm
patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. Iniuria matrimonij nihil
abſtulit corpori, piratæ, quaſi beneficio meo uiuerent, gratis miſerti ſunt. Vnũ hoſtem
inexorabilem habui, quod felici re, quod ſubito inimico, non ante tyrannidem naui-
gaui. Genui, inquit, educaui, nempe iſtud beneficium & tyranno præſtitiſti & adulte-
ro. Has manus ſi per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum ma-
nibus ſepultus, tyrannus cum manibus proiectus. Magnis ſceleribus iura naturæ in-
tereunt, nõ magis tu pater, quàm illi fratres. Audite nouam captiui uicem. Tuus ſum,
ſi pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte, non eſt quod ti-
meas,

meas,non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas,quærite nunc quomodo tyranni fiant. CESTI PII. Cedo mihi epiſtolas patris, quæris unde habeam cũ mihi nullas miſeris,Duplas dabo pecunias,unico filio rogat, Duplam pecuniam dabo,unam ſummam pro filio,alteram pro tyrannicida.Si manus præcideritis,hoc ne adulteris quidem licet.Non habui pecunias,ſed rogare illos potes, & audacter roga,in miſericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filiũ tuũ non alere parum eſt. Si dixero,non redemiſti, alere non poſſum, perdidi manus, non credis,epiſtolam lege,duplam pecuniam dabas,auaris dabas,piratis dabas: ſic excuſabant piratæ,ipſas mihi cũ præciderent manus,pater iuſſit,aiebant,magnum facinus eſt ſed magno licet. Ages,ſum inquit,mentiris.Cedò mihi patris mei cenſum.Quid ergo alis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam,cũ rogaueris, nihil paciſcor? Etiam num manus meas petis,nega tuam eſſe epiſtolam,& habes argumentum,dices erogare adultero ſoleo.Qui non aluit,inquit,patrem alligetur.Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI.Quid me rogârit pater,neſcio, publica uindicta,cruentum gladium priuato tyranno impreſſi.Captum me piratæ nihil aliud quàm alligauerunt, duplam pecuniam dabo. Q. PIVS.Polliceris inquam petiturum te tantas patrimonij uires, habes etiamnum tanquam petiturum te tantas patrimonij,de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorem meam,quam nec tyrannus uiolauerat. Vt precium piratæ conſtituerunt,gauiſus ſum inquam locuples pater, poteram dare etiam ſi duplam popoſciſſent, remiſerunt me reip.cum manibus,patri cũ epiſtolis.POMPEI SYLONIS. Pactus ſum de redemptione,ſcripſi patri,quæcunq; pro tyrannicida ueſtro pependiſtis,certum habeo,ſolliciti optatis ut hæ literæ ad patrem perueniant,ego,inquit,ſic ſubito? quod ex toto emi non debet, duplo emit. ARELLII FVSCI PATRIS. Cauſam meam tenui apud eos qui nihil debebant manibus meis.Tunc primum egere queritur iſte,cum manus meas uidit, quid mirum ſi non putauerunt turpe piratę accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas,ſi ſancte uixi & innocẽter,effice ut iſte manus meas,qui odit, deſideret. Tarde mihi epiſtola ſolui uidebatur, hoc prorſus in fabulis repleto ſceleribus noſtris ſeculo deerat,ut narretur aliquis ſolutus à piratis & alligatus à patre.BLANDVS. Hic qui unde uiuat non habet, quàm care tyrannicidæ ueſtro ſe mancipat? quid agis pirata filij,piratarum magiſter,eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata uenditor eſt.ROMANI HISPONIS. Pater piratis ſalutem hanc eripis filio, duplam dabo? Quid neceſſe eſt,potui uilius ſolui. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ & cũ dimitterent dixerunt. Indica patri tuo non omnia piratas uendere. MENTONIS. Adhuc iudices tanquam pro manibus meis egi, uerum eſt confitendum uobis, remiſſæ ſunt, exhibeo reſpub.piratarum depoſitum tibi, manus hæ tuæ ſaluæ ad te perlatæ ſunt, fac quod uoles:illud unum rogo,ſi peccauerunt cuilibet tu uinciendas trade, ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo uoluit præcidere.ALLEGII FLAVII.Adhuc qualem optem patrem neſcio,diuitem? debilitat, egentem? abdicat, neutrũ manibus meis expedit. Duplam dabo,ut manus præcidatis.Filium minus crudelem habuiſti.MARYLLII.Vt allata eſt epiſtola,cœperuntq; eã piratæ ſoluere, ut recitata dupla in epiſtola pecunia eſt, hic eſt, inquit, pater quem uobis laudaueram. TRIARII. Vbi eſt patrimonium tuum illud quod tyrannos inſtruit? quod adulteros facit? ubi eſt? certe in me nil impendiſti. SYLLII BASSI.Infelix futura eſt etiam uictoria mea,ſi non tenuero cauſam,fame moriar,ſi tenuero,hoc tantum conſequar,ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcundam,peperit mihi tria, neſcio quæ prodigia uarijs generibus inter ſe & iudicio furentia,alium qui poſſet patriam obtinere,alium qui patrẽ,alium qui matrem. Teſtor iudices,omnes dies meos,unà ſeruiuimus, nemo tyrannidẽ uno ſenſit magis. Argumentum habeo maximum, quod uiuo non peperciſſetis mihi, ſi putaſſetis me patrẽ tyranni.Dum inter ſe pugnant,uicit reſp.Reliqui duo qui nihil poterant in nos, inter ſe tyrannidem exercuerunt:habebat iſte neſcio quam uxorem, quam in arce cognouerat, ſi alligare te poſſem, proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa, ad ſuſtinendum patrem,magna omnia ſunt,tu mecũ alimenta partire,nolo me tam bene alas quàm ego te alui,nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrẽ, poſce

poſce flagella, ſcinde rugas, ultores ſubijce ignes, & mortuam hanc partem, quæ tan-
tum in contumeliam ſuam ſpirat, quia extingui non poteſt, exure: ſi parum eſt, fac
quod ais ne piratas quidem feciſſe, manus pręcide, exhibeo tibi, hæ ſunt illæ quæ quid-
libet ſcribunt. Vbi eſt gladius tuus? ſtringe, tyranno licuit uulnere mori, adulter uno
ictu breuiter confectus eſt. Pater te per beneficia ſimilem ſortem rogo, ne tu quidem
apud piratas famem timuiſti, neminem tyrannus ſic torſit. PORTII LATRONIS.

Fili nihil amplius quàm famem deprecor, ſi tamen inexorabilis es, illud pro benefi-
cio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriuſq; fortu-
na illo tempore, tu alligatus eras, ego ſenectute immobilis & uincto ſimillimus, tu in
ſollicitudine, & ego in omnium meorum ſolitudine, tu lucem non uidebas, ego etiam
modicam, hoc unũ inter nos intereſt, quod tu etiam à piratis cibũ accepiſti. BLANDI.
Deprecabar non pro adultero, ſed pro domo ne fratrem occideret, tyrannicidam in-
quinaret, patrem reſpergeret. Roganti mihi & has interponenti manus penè præci-
dit. Hæc ſententia deridebatur à Latrone tanquam puerilis, hæc & pro iſto eſt, ut ali-
quem ex ſuis reliquiſſe uideatur, quem non occiderit. VIBII RVFFI. Hæ nempe ſcri-
pſerunt epiſtolam manus, præbeo, præcide & ale. POMPEI SYLONIS. Liberi paren-
tes alant, aut uinciantur, ad te legem meam transfero, licet alliges & alas. DIVISIO.
Ferè hac uſi ſunt diuiſione, an lex cauſam nec patris nec filij æſtimet, ſed hominis, pa-
ter an à filio alendus ſit. Dixit legem hanc pro malis patribus ſcriptam eſſe, bonos etiã
ſine lege ali, an omnes alendi ſunt, an hic alendus ſit. Hanc quæſtionem Latro in hæc
diuiſit, an alendus ſit, quod filium à piratis non redemit: hoc loco quærit, an potuiſſet
redimere, an uoluiſſet, deinde an alendus ſit, ſi etiam præcidi filij manus uoluerit, no-
uiſſimè an præcidi uoluerit. HISPO ROMANVS ſeparatim quaſi iuris quæſtionem fe-
cit, an qui non redemit filium non poſſit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraq; quæ-
ſtio continet, ut aiebat Gallio, & prior in qua quæritur, an omnis pater alendus ſit, di-
citur enim quid ſi quis filium excæcauerit? quid ſi quis non redemerit? Et cum ad alte-
ram quæſtionem uentum eſt, in qua quæritur, an hic pater alendus ſit, nihil aliud dici
poteſt, quare non alatur, quàm quod non redemit, quàm quod duplam promiſit, ut
manus præciderentur. Græcorum improbam quæſtionem ſatis erit in eiuſmodi con-
trouerſijs ſemel aut iterũ annotaſſe, an in tyrannicidam uti pater hac lege poſſit, quaſi
in ſacras & publicas manus ne piratæ quidem licere quicquam putent. Noſtri hoc ge-
nus quæſtionis ſummouerunt. SYLO POMPEIVS. Non eis tantum uſus eſt quibus
cæteri cum dicerent, hunc patrem non debere ali, quod nõ redemiſſet filium, & quod
præcidi manus filio uoluiſſet. Sed à priuatis cauſis tranſit ad publicam cauſam, dixit e-
nim non debere ali hominem pernicioſum Reip. qui tyrannum filium habuiſſet, qui
non occidiſſet, qui deſideraſſet amiſſum quod nõ uindicaſſet. Sed negauit ullam aliam
cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem publicam, & deſcripſit mo-
res hominis impij, cruenti, qui quia per liberos non poſſet, per piratas tyrannidẽ exer-
ceret, ut liberius diceret, latrocinium filio dedit: & illud in hac parte laudatum eſt à Sy-
lone declamante, Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus fa-
uentibus illum fame necandum: & cum diu preſsiſſet illum tyranni patrem eſſe, adie-
cit, Aude poſtulare ut illud tibi proſit, quod tyrannicidæ pater es. BLANDVS hunc ſen-
ſum cũ poſtero die declamaret, in ironiam uertit, & cum obieciſſet quod tyranni pater
eſſet, adiecit, nolite illum auerſari, habet quod opponat, & adulteri pater eſt. Colorem
pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratũ ſe illi confeſſus eſt fuiſſe, quod fratrem
in conſpectu patris occidiſſet, & huic loco uehementer inſtitit, cum nemo hoc tyran-
nus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quod hoc ſcelere etiam tyran-
nicidium inquinaueras, apparet te morbo quodam aduerſus tuos furere: & ſeruauit
hunc actionis tenorem, miratus fui hodieq; paciſcor nec queror, nec ſe demiſit in pre-
ces aut rogauit, ſed iure patrio uſus eſt. Illud ad excuſandam epiſtolæ crudelitatem adij-
ciebat, Scripſi piratis non eo animo ut manus tibi præciderentur, ſed ut exprobrarem
tibi cruentas in cõſpectu patris fraterno ſanguine manus, tuto autem ſcribebam, ſcie-
bam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent. Quamobrem neq; præci-
derunt,

derunt,& ſi ſperaſſent, utique præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcentis eſſe non promittentis. In ultimo deſcripſit quàm miſer futurus eſſet, alimenta accipiens illis manibus,quas paulo ante ſpectauerit fratrem occidentes,et adiecit,quam aiebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. SYLO POMPEIVS & ipſe iram faſſus eſt,aiebat enim non habiturum fidem,ſi ſe negaſſet iratum fuiſſe,ſed iræ cauſam non dixit. Q. FVSCVS tranſeundas aiebat has offenſas quibus ille gloriaretur, hanc cauſam poſuit, quod relictus eſſet ab unico filio, quod inuito ſe nauigaſſet, cum uideret ſenem orbum iam penè egentem, iam tum illum fugiſſe ne aleret,& ad preces patrem deduxit,& rogauit in epilogo filium, ut ſparſim hoc colore declamaſſet. Memini hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. CAESTIVS alio colore uſus eſt, dixit enim non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem,non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam auara ciuitate,in qua ne filij quidem patres alant? uſus ſum conſilio,ſciebam piratas non crudeles eſſe,ſed auaros,uolui efficere ut deſperarēt illum redimi, & propter hoc ſuperuacuum & cum impenſa futurum,dimitterent. An prudenter cogitauerim, neſcio,feliciter certe cogitaui,poſt epiſtolas illas quas accuſat dimiſſus eſt. LATRO ſe totum ab iſtis remouit coloribus,& aduocauit uires ſuas tanto totius actionis impetu,ut attonitos homines tenuerit; hoc enim colore uſus eſt. Neſcio quid ſcripſerim, olim iam mihi excuſſa mens eſt,ex quo filium in mari uidi unum, alterum in adulterio, tertium in parricidio, ex quo reſperſus ſum ſanguine morientis filij, ex quo relictus ſum ſolus,ſenex,orbus,egens,odi meos. Hic color illius uiribus approbandus eſt. Quanto enim opus eſt,ut aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat. ALBVTIVS omnes colores miſcuit,& ut hoc liberum eſſet,patronum patri dedit,nec uoluit narrare,ad propoſitionem cœptam alimenta pater à filio petit:deinde cum ad defendendū uenit,quod ſcripſit duplam ſe daturū ſi manus præcidiſſent,primū Latroniano colore uſus eſt:hoc inquit reſpondeo,neſcit quid fecerit,inſania mali eſt actus:hic phyſicum introduxit,quo modo magnis calamitatibus animi euerteretur,deinde anthypophoras ſumpſit, Mentiris,ille uerò iratus fuit:cogis,inquit,me dicere,iratū tibi merito fuiſſe; executus eſt omnia,hoc illi inter cætera obiecit, quod occupans fratrem ſuum ignoraſſet aut diſsimulaſſet,ait tyrannicidio quoq; eius commendationē facere:deinde ad illum colorem redit Cæſtianum,ſed illum puto conſilio feciſſe quę fecit,quid ergo? quid iſte? tandem dicit quare ſcripſiſſet? nihil dixit,flet,mori uult,ſed non fame. In hac declamatione hanc Albutius ſententiam dixit dubiam inter admirātes & deridentes,panem quē cani das, patri non das GLYCON egregie dixit. Gorgonius fuit Buteonis auditor,poſtea ſcholæ quoq; ſucceſſor,uocis obtuſæ, ſed pugnaciſsimæ, cui Baros ſcurra rem uenuſtiſsimā dixit,centū raucorum uoces habes. Hic putauit uarium colorem ſe excogitaſſe pro patre. Ego, inquit, dictaui, duplam dabo ſi manus non præcideritis, librario una ſyllaba excidit, non, & ſcripſit ſi præcideritis; digna res quæ uoce illa diceretur. ARTEMON dixit: ANDREAS dixit, donent NICETES dixit:

Initium octauæ controuerſiæ.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter fortiter agentem pater in acie, quarto uolentem exire retinet,nolentem abdicat. PORTII LATRONIS. Miſerrimus pater iam non uiderem filium niſi abdicarem,fortis pluſquam lege aut patris eſt. Tertio mihi non redditur,ſed relatus eſt,quod patriæ ſupereſt,patri uindico,fugit me filius & quidem ad hoſtem. Quouſq; pauidus præliorum nuncios expectabo? fili mihi uacationem peto. CAESTII PII. Abdico filium ut habeam, nō minus uacatio mea reipub. profuit quàm militia,duxi uxorem. Sic deſcendit in narrationem. Tertio audiui uelut denunciantis deos, faciat adoleſcens iam felicitatis ſuæ finem. Ego aduocationē in unam pugnam petij,accidat inquam quicquid timeo, ſi illum amplius in aciem dimiſero. Cum dijs pactus ſum,nō timeo inquit,hoc eſt cur timeā. Obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam laſſum, magna omnia ſunt, nihil hoc putas, quod uiri fortis pater timeat? Miſerum me, iam hoſti nimis notus ſum, iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Miraris ſi quod legi ſatis eſt patri

nimis eſt? Nunquid luxuriam, inquit, obijcis? ego uerò te etiã morari poſco inter uoluptates. Quouſq; in duro caſtrorum iacebis cubiculo? quouſq; ſomnum claſsico rumpes? quouſq; cruentus uiues? ſimus hilares. Trium uictoriarum uota ſoluenda ſunt, tot acies ſuſtinuiſti, tot uulnera, poſſum cum repub. queri, ſero dimitteris. Subinde audio te dicentem. Malo gloriam quàm uitam. Hoc ergo me exanimat, quod mo : tibi tam facile eſt, deniq; uno quieſce bello. POMPEI SYLONIS. Cauſa abdicandi eſt, ne ſine filio uiuam, quem tamdiu non uiderem niſi abdicarem. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatæ felicitati moleſtus es? quid expectas donec caſtris eijciaris? MENTONIS. Erubeſcit reſpub. tam cicatricoſo milite uti. Non oportet tantam uirtutem ſine ſucceſſore cõcedere, ducenda uxor eſt, ſed iam nunc te admoneo ne unum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœpi quàm dimiſit reſp. Nullum iam tibi uulnus niſi per cicatricẽ imprimi poteſt, adhuc diutius fuiſti cum hoſte quàm apud patrem, dum tantum ſanatus es. IVLII OTHONIS PATRIS. Optimus uirtutis finis eſt antequam deficias deſinere. EX ALTERA PARTE. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nunquid imperator uocat? uenio, plurimum in prima acie laboraui, pudet me ter uictum militare. P. ASPRENATIS. Quouſq;, inquit, periclitaberis? bene habet iudices, pater me putat dignum eſſe qui ſaluus ſim. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam uenire non cogitur, nõ uetatur. Prætorio licet prætexta toga uti feſtis aut ſolennibus diebus, nunquid neceſſe eſt? Quicquid aut premij aut honoris nomine datur, in utrãq; partẽ ſumi liceat, alioquin deſijt præmiũ eſſe, cui neceſsitas iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera oſculabaris. Ad hæc noua & diuerſa imperia ſubitò me circumagi putas poſſe? non ita eſt. Ille in me dominatur affectus, qui animũ primus intrauit. Luxuria, auaritia, deſidia, iniuſtitia, timor, nõ dediſcũtur, & quotidie hæc om̃ia aut caſtigantur aut puniuntur, in tantum etiam uiorum tenaces ſumus. Crede mihi pater nõ ſum mei iuris, cum ille prælij clamor exortus eſt, inuadere hoſtis libet, obſtantis cuneos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hoſtiũ ſpolijs adornauit: huic ſupplicatiões illas debeo, propter hoc me etiam cum abdicas diligis. Non animus, nõ lingua cõſtat, in alieno opere cõprehenſus ſum, toga ipſa humeris nõ cedit. Ad obſidendũ hoſtem, ad occupandum caſtris locum, ad intercipiendos hoſtiũ commeatus ire iuſſeris, animo non otioſo. Quotieſcunq; tumultus aliquis exortus eſt, in me ciuium diriguntur oculi, meas ſpectãt manus, & adhuc, uerum dicendum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui niſi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? ſcimus quem uitæ curſum agamus, eadem pericula nos ubiq; circumſtant, & totidẽ uiæ ad mortem ſunt. Interdum continuatus labor firmiores facit, ſæpe quos labor roborauerat, deſidia conſumpſit. MARILLII, Sine me aliquod meritum in patriam conferre adhuc militia mea munus eſt. Pugnabo & abdicatus, nec uerebor, ne uilis ſit opera mea patri. Athenienſes abdicato uicerunt duce, quantum inter illum & me intereſt? ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO. Prima quæſtio illa ab illo facta eſt uulgaris. An filius ob id, quod ſui iuris ſit abdicari poſsit, deinde an debeat. Hæc tota tractationis eſt. Græci illam quæſtionem primam ſolent tentare, quam Romanæ aures non ferunt, An uir fortis abdicari poſsit. Non uideo autem quid allaturi ſint, quare non poſsit: nam quod & uir fortis eſt & toties fortiter egit, non plus iuris illi adeſt, ſed plus cõmendationis. Colorem à parte patris quidam duriorẽ fecerunt, uoluerunt enim uideri inuiſum filio patrem. Item malle illum cum hoſtibus uiuere, quàm cum patre, penè omnes, adoleſcentem inſatiabilem eſſe gloriæ, ſed propter ipſum patri & moderandum & continendũ. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerũt & non diſputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius diſputauit, qui ſic diuiſit ut diceret, etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas, quia patrem habes, deſinere debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui ſic diuiſit hanc partem, hoc impero Reip. cauſa tua cauſa, mea cauſa: ſequentia duo uidetis, quemadmodũ potuit implere illud Reipub. cauſa imperare. Sic tractauit, primum ut pluribus iuuenibus pateat

ad

ad uirtutem aditus, non debere omnium occaſionem fortiter faciendi ab uno occupari; deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frangerentur, ſi caſu ter fortis occidiſſet. Ad ultimum utile eſſe Reipub. ter fortem ſeruari, ut ſit qui oſtendatur iuuentuti. Iam illum magis poſſe ornamentum eſſe quàm pręſidium. Illum ſenſum ueterem, Iam pro uiro forti neſcio quid etiam lex timet, hoc loco Gallus poſuit, hoc quoq; inquit. Ter uiro forti, aut diffidit, aut conſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationem, qua uſus eſt Blandus qui dixit, Militia tibi ſuperuacua eſt, inuidioſa eſt, periculoſa eſt. Superuacua eſt, quia non cogeris, imò uerecunde uetaris. Gloriæ cauſa aliquis militat, conſecutus es gloriam, uacationis cauſa, conſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt: & ſic tranſijt, ut diceret, inuidioſum eſſe unum hominem toties optare honores intercipere, quàm periculoſa res eſſet inuidia quàm, magnos uiros oppreſsiſſet: hic exempla, periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit, quod certè illud unum non adiecit de lege, non poſſe illum iam fortiter facere, quia omnes illum hoſtes peterent, & adiecit. Ideò lex ter fortem dimiſit, ſcit illum iam obſeruari ab hoſte. His ergo omiſsis illi, qui amantem patrē induxerant, hoc genere egerunt, non poſſum pati, non poſſum deſiderium tui ſuſtinere. Hoc loco AESCHINES ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor inquit, affectus patris; quos ut quiſque uolet interpretetur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non ſeruaſſe dignitatem patris. Placebat autem Latroni potius ratione detineri patrem quàm affectu, cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem ſecutus eſt longe alium, dixit enim ſe non negare reip. uiri fortis operas, ſed ad neceſſarios uſus reſeruare. Si magnum aliquod bellū incidat, tunc & ueteranos uocari ad arma. Et illa ſentētia eius hoc loco ualde laudata eſt. Nunc illi militent quibus neceſſe eſt, tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic ueniſſe populum Ro. ad Scipionē Aemilianū cum maius bellum Numantinū apparuiſſet, quàm quod alij duces ſuſtinere poſſent. Magnū interuallū inter Numantiā & Carthaginem Scipioni datū. Sic ad Pompeiū cum piratæ maria clauſiſſent, magna præſidia non eſſe cōſumenda. Hoc loco Aſprenas de lege dixit & ipſe ſenteñtiam, uidelicet ad hos caſus lex ter fortem ſepoſuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. NICETES quidem hoc uſus eſt uerbo

& ſic egit ut quereretur quod ceſſarent manus ſuæ, quod inermes eſſent. LATRONI non placebat hic color, malebat adoleſcentem iudicio quàm morbo militare, hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illū operibus ſuis glomerariū, ſanguinariū, quem nec pater poſsit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cū patre, tanq; MENTO, qui dixit ſemel tantū ſe militare uelle, ut aliquid uideretur reip. ſupra legem præſtitiſſe: quidam perpetuā denuntiauerūt militiā, quàm diu uires fuiſſent, non defuturū reip. uirum fortem. Non probabat hunc colorem LATRO. Negabat patri abſcindendā ſpem filij in perpetuū. VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo Mento, ſed illud adiecit, peruenire ad ſe uoces inuidorū illas, nūquid amplius pugnauit, quàm quod neceſſe illi fuit? Quidam hoc compoſitum & ſimulatum inter nos putauerunt, ut ego militare uellem, tu uetares. LATRO uehementer egit à patre patris & adiecit, abdicato non permittam exire, inijciam manus, tenebo, nouiſsime ante limen exeuntis cadauer hoc ſternam, ut ad hoſtem peruenias, patrem calca. Putabat Plancus ſummus declamator Latronis hunc ſenſum à Latrone fortius dictum à Lesbocle græco tenerius, qui dixit ſic: FVSCVS ARELLIVS religioſe patrem induxit omnibus territum: aiebat præceptorem ſuum in hac controuerſia deſcribentem pericula futuri prælij, Homeri uerſus ob hoc ædidiſſe:

GLYCON dixit: DIOCLES CARYSTIVS dixit:

GLYCON dixit: AESCHINES non ille orator, tunc enim non declamandi ſtudium erat, ſed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denunciaret filio periculum, & præſagijs tangi ſe diceret.

DIOCLES CARYSTIVS dixit ſententiam, quæ non in declamatione tantum

poſſet placere, ſed etiam in ſolidiore aliquo ſcripti genere, cum de fortunæ varietate loquum diceret. DORION dixit, rem paulo quidem elatiorem, quàm preſſa & ciuilis oratio recipit, ſed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS CONTROVERSIAVM

Liber tertius.

Miſſa præfatione & epiſtola cõtrouerſia hæc eſt. Diues tres filios abdicauit, petit à paupere unicum filium in adoptionem, pauper dare uult, nolentem ire abdicat. PORTII LATRONIS. Hanccine meam eſſe fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Ita uidelicet domus adoleſcentem me non capit, quæ te ſenem fecit, quietiora tempora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capitolio geſsimus diuitias putas aurum et argentum ludibria fortunę, quæ inter iocum ipſis dominis ueniunt? Denuncio tibi diues etiam ſi uenero, dabo operam, quod in tua domo facillimum eſt ut abdicer. Etiam ſi multa cõtra expectationẽ accidunt, nunquam tamen fururum putaui, ut aut pater meus liberos odiſſet, aut diues concupiſceret, Non deſidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas eſt, & omnis fortunæ blandientis ſpecioſus cum periculo nitor, & ſine cauſa ſæpe fluit & ſine ratione deſtituit. Vidi ego magni exercitus ducem ſine comite fugientẽ, uidi ambitioſa turba clientum limina deſerta, ſub domino rectore uenalia. Nam quid ex ſummis opibus ad egeſtatem deuolutos loquar? Multa tibi ſuccurrerent exempla etiam ſi in una domo quæras. RVFFI VIBII, Habendos eſſe liberos is quoque iudicat qui non libentiſsime habet. Ego illos in friuola inuitaui noſtra. Qui illis meam promiſi domũ, ſuam eripiam? quid faciam? Si paruero, abdicabor, ſi nõ paruero, abdicabor. Patrem habeo, hæc eſt contumacia mea, diues filium non habet, me dabis, ſi diues reduxerit ſuos, me recipies. Ita non adoptari recuſo, ſed commodari. CAESTII PII. Accipe uitæ meæ teſtem, quid magni æſtimas diuitem, cui placere difficile eſt? Vultis ſcire quare patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? diu dubitaui, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. Hoc pater uerus. Quid ab eo qui adoptauit ſperare poſſum? NARRATIO CAESTII PII Diues ſuſtulit unum filiũ, non fuit contentus, qui enim erat diuiti unus? tres ſuſtulit, poterat enim in adoptionem dare, abdicauit unum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti ſupereſſe putatis, quartum abdicat. ARELLII FVSCI PATRIS. Quiſquis es auarus pecuniæ cuſtos immenſæ, cultor †Syllæ, cum multa quæſieris, poteris ne omnibus frui? Filium quæris? ecce turba iuuenum ſine patre. Impera quid uis non negabo, militabo dummodo ubicunq; fuero tuus ſim, ita nos pauperes ſumus qui habemus, quod diuites rogent? unde talem patrẽ? nõ iraſceris niſi ut ames? quid porrò iſta matrimonia in quæ male ſani ruitis? gaudia dominorũ? at onera ſunt? Mille cum uentũ inter uices ſuas exempla referebas, & inter illa ponebas & diuitis domũ. Merito abdicaſti an immerito? Si immerito abdicaſti, odi patrẽ tot eijcientem innocentes, ſi merito, odi domũ tot facientẽ nocentes. Aliquid in domo locupletis nõ agendũ agam. Quæ apud nos frugalitas eſt, apud illos humilitas eſt. Petis iterum potius filios quàm recipis: colit etiamnum in capitolio caſam uictor omnium gentium populus, cuius tantam felicitatẽ nemo miratur. Merito potens eſt, nemo ab eius origine eſt, qui non reliquit patrem, egredientem te certe domum redeuntem comitabor, nec niſi in limine deſeram, ero in publico filius, amo æque pauper pauperẽ patrẽ, utiq; conſueui. Non poſſum agere in domo diuitis filiũ. Si charũ tibi ſeruum uenderes, quæreres quis ſuus emptor eſſet, nam me hercule habeo, quo tibi irato ſatisfaciam. Interim pluris omni matrimonio puto, hoc ſomnium quod ſic me amittere curas, ſatis amare non poſſum. Quid faciam adoptatus? loquar filijs eius bene de abdicatione? Ego in domum ueſtram intrabo, tanquam ego uos eiecerim? ego ornamenta ueſtra occupabo, Tum illic ſi quid commiſero nec meus recipiat pater. Quid eſt quod aut negandũ mihi, au excuſandum ſit. Non inſaniſsimum diſpendiorum malum, non erubeſcendos amores, neq; luxuriantem habitum, neq; potatus obijcis filio, hæc ſi non potes, aliqua ſaltem

al.ſylua

ſaltem ex commentarijs amici tui deſcribe,madentem unguentis heſternis,conuulne-
ratum libidinibus,incedentē,ut fœminis placeat fœmina mollius, & cætera quæ mor-
bi non iudicij ſunt. Abdicatio loquax eſt. Quàm te paupertas amo,ſi beneficio tuo in-
nocens ſum. Accuſatorē non habeo,me miſerū,etiam laudatorē habeo, & eum cui nō
omnes placent,hoc enim malo dicere quàm omnes non placent. Non tibi per multos
liberos anguſta domus eſt,neq; turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres
eſt,nec poſt te aliquem retineas,quanquam nec ſic quidem debuiſti dare,†quàm enim *f.cum*
deos cum uotis patris uidiſſes certantes: & tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid
poſt damnum ſupereſt, & habemus exemplum poſſe aliquem tris filios perdere. Ille
Crœſus inter reges opulentiſsimus ad tormenta poſt tergum uinctis manibus ductus
eſt. Tu Craſſe poſt eueſtigata illa fugitiuorū arma urbis Romanæ ditiſsimus, qui nunc
apud Parthos eges ſepulchro quoq;†dicta præpea illa corrumpentium non fero, quo *al. dicta præte rea.*
ties enim inter diuitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdentem di
uitijs ſuis liberos,hoc ſcio noſtros fuiſſe maiores,hoc illū Elium Tuberonē,cuius pau-
pertas uirtus fuit, hoc Fabritium Samnitium non accipientem munera, hoc cæteros
patres noſtros quos apud aratra ipſa mirantes decora ſua circumſtetêre lictores. Sur-
gite ſurgite iuuenes & meum rogando patrem,ueſtrum rogare diſcite. BLANDVS.
Tres genuit,quatuor abdicat, abdico inquit, apparet unde uenias. GALLI VIBII.
Si quis me audit,abdicari iam putat adoptatum,quare?†tum, ne auferam patri filium, *al. reſpondeo.*
filijs patrem,nec tam uicino exemplo emendaris. Qui abdicat ſuos quærit alienos,nul
la certa felicitas eſt. Pauloante ego diuitis filijs inuidebā, modo illi mihi, laudat me pa-
ter cum abdicet, laudo ego patrem cum abdicer, hæc una inter nos diſputatio eſt, iſte
me dignum putat beato patre,ego me meo. FABIANI PAPYRII. Ecce inſtructi
exercitus ſæpe ciuiū cognatorumq; conſerturi prælium, manus conſtituerunt,& col-
les equis utrinque complentur & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus con-
ſternitur,illatorum multitudine cadauerum uel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis quæ
cauſa hominem aduerſus hominem in facinus coëgit,nam neq; feris inter ſe bella ſunt,
nec ſi forent,eadem hominem deceāt,placidum proximumq; diuino genus. Quæ tan
ta uos fert ira, cum una ſtirps idemq; ſanguis ſitis, uel quæ furiæ in mutuū ſanguinem
egere? Quod tantum malum uno genere uel ſorte uel fato† iunctum,an ut cōuiuia po *f.inuectum*
culis extruātur & tecta auro fulgeant,parricidium tanti fuit? Magna enimuero & lau-
danda ſunt propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quàm lucem innocentes inte
rim maluerint, An, ne quid uentri negetur libidiniq;, orbis ſeruitiū expetendum eſt?
quid tandem peſtiferæ iſtæ diuitiæ expetuntur,ſi ne in hoc quidem ut liberis relinquan-
tur? quid tandē eſt quod in uitio corruperint? Primū ſi inde incipere uelis, ſedes ipſæ,
quas in tantum extruxêre, ut domus ad uſum & munimentū paratæ ſint nunc pericu-
lo nō præſidio,tanta altitudo ædificiorū eſt tantæq; uiarum anguſtiæ,ut neq; aduerſus
ignē præſidiū,neq; ex ruinis ullū ullam in partem effugium ſit:ad delitias dementis lu
xuriæ lapis omnis eruitur,cæduntur q; gentium ſyluæ,æris ferriq; uſus, iam auri quo-
que in extruendis & decorandis domibus, nempe ut anxij interdiu & nocte ruinam
ignēq; metuant,qui tectis iniectus eſt fortuitusq;. Hinc & illa urbiū excidia ſunt,quip
pe non defendis uni,ſed in communi periculo apprehendam, hoſteſq; aliena & in ſua
damna ualidiora ceduntur alia, ipſaq; cum maxime flagrant ſpolium ex alienis ruinis
ferunt. In hos ergo exitus uarius ille ſecatur lapis,ut tenui fronte parietem tegat,quam
uinctis ſeuere in hoc pauimentum leuatum & infuſum tectis aurum. O paupertatis,
quàm ignotum bonū eſt. Quin etiam montes ſyluæq; in domibus marcidis & umbra
fumoq; uiridibus. quid faciam? Si caruero,abdicabor,patrem amo, hæc eſt cōtumacia
mea. Vt maria amneſq; mutentur, uix poſſum credere quemquam eorum uidiſſe ſyl-
uas patentiſq; campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, uel cum in plana infuſus eſt,
placidus interfluit,non maria unquam ex colle uidiſſe lata aut hyberna cum uentis pē
nitus agitata ſunt,quis enim tam paruis oblectare animū in uita poſſet, ſi uera cogno-
uerit? Videlicet ut quæ inſtantibus tangi comprehendiq; manibus aut ſinu poſſunt.
An magna non capit,exiguū eſt et hoc, littoribus quoq; moles inuehuntur cōgeſtiſq;

in altum terris exaggerant ſinus, alij foſsis inducunt mare: adeò nullis gaudere ueris ſciunt, ſed aduerſus naturam alieno loco aut terra, aut mari mutata ægris oblectamenta ſunt, ut imbres faſtidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidem niſi alieni placent. HISPANI CORNELII. Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit. VIBII RVFFI. Diues filium non habet, me dabis? diues reduxerit ſuum, me recipies? ita non adoptari, ſed accommodari recuſo. Quid mihi obijcitur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat, diuitem inquit, te eſſe uolo. O me abdicandum, ſi talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda, aiebat multos diuites accuſatos, ego certe memini abdicatos. Abdico, non eſt patris mei uerbum. TRIARII. Quare abdicas? nunquid dies noctesq́ impendo turpibus cõuiuijs? plurimũ uino in lupunari? ſi neſcis quæ crimina obijciantur, ab amico diſce, ſi omnes mali ſunt quid iſto patre cruentius? ROMANI HISPONIS. In hanc ego domum ibo in qua aut toties inſanitur à patre, aut toties peccatur in patrem? cum prodiero repente diues, dicent omnes, quis eſt iſte quem magna fortuna non decet? hæc eſt diuitis quarta abdicatio. SYLONIS POMPEI. Quantumcunq; eſt mihi ſatis eſt, unicus ſum, fortiter fortunam meam feram, hoc nunc primum mihi accidit, dictus ſum filius. Et iam abdicor. Quid uideri me uelis, neſcio. innocentem, ſed abdicor, nocentem? ſed adoptor. Vtcunq; tamen abdicatio tolerabilior eſt, unum abdicat adoptio, tris abdicat natura. Non poteſt mihi dici, quod cæteris abdicatis, in tua poteſtate fuit, ſi paruiſſes patri, non perdidiſſes patrem, etiamſi non abdicarer perditurus fui. Pars altera. PORTII LATRONIS. Si neſcirem quid mali eſſet pauperies, nunc intelligerem, cum abdicationem filius meus non timet. Fabritiorum imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum & Scipionum familias adoptio miſcuit, etiam abolita ſeculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent. Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamentis urbis habita uſq; in hæc tempora conſtitit. Adoptio fortunæ remedium eſt. Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum conuictos ſtrepit accuſatioq́ conſequitur, neque quieſcere ſinit. Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius oſtendit, cenſus ſenatorium gradum aſcendit, cenſus in caſtris ordinem promouet, cenſus iudices in foro legit, non perſuadeo tibi. I ergo ad illos quos mauis ſequi quàm reducere. FVSCI ARELLII PATRIS, Facilius poſſum paupertatem laudare quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Ariſtidem? Tunc paupertas erat ſeculi, quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanos? pompæ iſta exempla. Fictilibus fuerunt dij faciles, tibi non noueris diuitias eſſe paupertatem, quid uos liberis ueſtris optatis? ego meo imperium? DIVISIO. Non puto uos quærere quomodo hæc controuerſia diuiſa ſit, cum habeat negocij nihil. FVSCVS tamen ſic diuiſit, dico mihi licuiſſe adoptare, dico mihi licuiſſe recuſare adoptionem, dico etiam ut licuerit recte tamen recuſaſſe, & quod iure fit, uerum eſt, & quod ſine iure quoque rationem habeat, recte fit. Cum de iure diceret, dixit ſub arbitrio, inquit, patris ſum, & hoc ſubijcior patri, quia pius ſum, in hoc ſine dubio, ut pius ſim: & ad manum argumentum eſt, nempe abdicanti reſpondeo. quid ita? quia reſpondeo, ſcilicet id ago ne deſinam illius eſſe, quid ago cum reſpondeo emancipanti? quid enim ad amittendũ patrẽ intereſt, utrũ eijciat an transferat? ſi non licet recuſare, cur potius abdicas me quàm tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuiſit, dico non fuiſſe dandum ſine magna cauſa filium in adoptionem, dico multo magis à te, dico minime illi. SYLO POMPEIVS ſic diuiſit, cœpit euertere & exploſa quæſtione. In omnia patri pareo, dum ſit, etiam ſi in omnia, ibi non parendum quo efficitur ne pater ſit. Deinde quærit an inuitus filius, dari in adoptionem poſsit: ſi non poteſt à nobis abdicari, quod arbitrij ſui eſt, an poſsit, non cum contra uoluntatem patris eſt, ſed cum male arbitrio ſuo utitur: hic ſubiecit, an hic bene uſus ſit. De officij parte tractauit & ita diuiſit. Turpem eſſe adoptionem, inutilem eſſe, periculoſam eſſe. Cum diceret turpem, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum ſub ſe ſortem eſſe, & liberis ſpem reconciliationis paternæ eripere quàm inhumanum eſſe. Cum inutilem diceret, dixit patri utilem eſſe, adoptanti inutilem eſſe. Cum patri inutilem diceret, tractauit, quàm graue eſſet unico carere filio quem alius cõcupiſceret: & cũ diceret

diuitem

diuitem eſſe, quodq́ qui tot haberet ſolatia, filium quæreret, dixit: Tibi non erit facile adoptare eum. Inutilem eſſe diuiti cum diceret, ſic tractauit, futurū ut ad ſuos rediret, ſi non adoptaſſet. Hoc loco belle uidebatur dixiſſe. Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat ſe ſolitudinem pati poſſe. Cum inutilem ſibi eſſe diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus eſt, dixit ſe poſſe diuitijs corrumpi, quibus corrumpi poſsit exercitus. Cum in diuitias inueheretur dixit, aiunt multa uitia diuites habere iſtos, & hoc grauiſsimum, quod ſuos non amāt. Nec eſſe quod quiſquam ſe ſatis putet firmum ad repellenda uitia, contactu ipſo nocentia tranſeunti bono. Nec peccare diſcam? Ecce tu quàm cito abdicare didiciſti. Dixit futurum, ut diuiti diſpliceret propius inſpectus, ipſum amorem paupertatis ab illis faſtidiri: dixit futurum, ut abdicaretur, ſi adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adiecit periculoſam ſibi futuram abdicationem in domo, ſuos dominos deſiderante, & totam familiam expellere inſtitiuum hæredem cupientem. LATRO ultimam quæſtionem poſuit quam ferè ſolebat, etiam ſi non recte fecit, quod adoptari à diuite noluit, an tamen bono id aduerſus patrē animo fecerit, an ignoſcendum ſit, deinde, an bono aduerſus patrem animo fecerit. In hanc quæſtionem bona pars adoleſcentis eſt, patrem amantis & opibus præferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduerſus ſe animo factum, ſed conſenſum filiorum aduerſus patrem dicturum tacitum, neſcio quem. BROCCO quidam non male re uſus, qui dixerat adoleſcentem uideri ſibi habere capitalia quædam uitia, male de ſe exiſtimare eū, qui ire ad iudicem diſtrictim innocens nollet. ARGENTARIVS omnes priores tranſiens partes ſtatim ad hoc uenit, debuerit'ne patri parêre an non debuerit, & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere ut in adoptionē diuiti daretur, quam bonam, inquit, cauſam pater habebit? Dicit hic, deinde tranſit. Sic cum declamaſſet eam controuerſiā quæ uſitata non erat: Si ille filius malam cauſam haberet, ego bonam habeo, contulit ſuam cauſam cum illo. De colore magis quæſitum eſt, an adoleſcens debeat aliquid in diuitem dicere, quid enim faciet? diceret in eum qui tantum æs habet, et in amicum paternum, non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui ſibi abſtinentiam conuitiorum imperauerant, non bene præſtiterunt, aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit. At declamatores fidelius quos propoſuerunt colores tuentur, nihil enim eos ſollicitat, nullū ſchema nulla dulcedo ſententiæ ſubrepit: ſic quæ malā faciē habent, ſępius pudicæ ſunt, nō animus illi deeſt, ſed corruptor. FABIANVS PHILOSOPHVS hoc colore uſus eſt, ut diceret, etiā ſi ſubſtineret, at alicui tradi diuiti nollē, & in diuitias dixit, non in diuitem, illas eſſe quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnaſſent, quæ malos patres, malos filios facerent. GALLVS VIBIVS fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quàm poſtea inſaniæ, huic accidiſſe uni ſcio ut in inſaniam non caſu incideret, ſed iudicio perueniret: nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat quod ſimulabat ad uerum redegit: hic controuerſiam poſtero die quàm erat à Fabiano dicta declamauit. Solebat autem ſic ad iocos peruenire, ut amorem deſcriberet penè cantantis modo, ut diceret amorem deſcribere uolo, cum tanquam bacchari uolo. Deinde deſcribebat & toties cœpturus repetebat, amorem deſcribere uolo. In hac controuerſia planè quod uoluit conſecutus eſt, ut diuitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingeſsit, diuitias deſcribere uolo, & multa facūde explicuit, corruptius quàm Fabianus ſed dulcius, hoc unum occurrit in quo puſillum ineſt inſaniæ. Non me delectatis non ſeruorum domini greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colorem dixit, hominibus offendor, cum primum de adoptione iſta cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicat & audio in iſta domo tres fuiſſe filios nec eſſe. Timeo infelicem liberis domum, & alias cauſas dixit: licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, ſed nunc refero cui rei quiſq́ maxime inſtiterit. LATRO illo colore uſus eſt, ſodalem ſe tribus diuitis filijs fuiſſe, ſemper inquit, illos colui, imò adhuc colo, cum abdicati eſſent, ego illis ſuaſi ut tacerent, & patrem cedendo mitigarent, dixi cum primum tempeſtiuum putabitis, patrem ueſtrum rogabit meus. Ecce admonet me aptiſsimum eſſe tempus. Verum eſt, non poteſt pater inuenire reconciliationis

aptius tempus, diues filios quærit. CAESTIVS illo colore, quos abdicatione nõ potuit terrere, putat ſe caſtigaturum adoptatione: non ille tuum filium cõcupiſcit, ſuos corrigit, dũ illos correctos putauerit, te ſatis minatum abdicabit. Non faciet illud? at qui neminem adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iuſtius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixi, egit, nolo diues eſſe. RVFFVS VIBIVS hoc, neſcio diues eſſe. Hæc in hoc loco cum diceret excepta ſunt. Non eſt quod putes omnibus diuitias conuenire, nihil eſt inſolentius nouitio diuite. Sed et illud dixit. Alius animoſe loquitur, ut ex contemptu diuitiarum gloriam petat, ego non dico diues eſſe nolo ſed neſcio. ALBVTIVS & ipſe diuitias inſecutus eſt, & dixit pulchram de Fabricio ſententiam. Munera, inquit regia reſpuit, cum auro dominum timet accipere: & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habebo ſuſpectos, omnes potiones. Trium pædagogi, ex illis occidere me uolet quiſquis frugaliſsimus fuerit. Non uenenum pauperes timent, non hæredem, adhuc non abdicationem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere poteſt, ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu ſperare poſſent. Et cum multa dixiſſet in diuitem, dixit. Non eſt quod mireris ſi te oderũt quos abdicaſti. Colorem aperte paratius aliquid cur hic deſiderat? quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidioſum eſt in hoc uſum, quidam ita diuitias fili dare uult, ut filijs eripiat? Ita Latro optimo colore uſus eſt, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati recõcilientur. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, ſummã ſibi amicitiam cum diuite fuiſſe, dixiſſe illum ſibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimoniũ, ego iſtum fratrem liberorum iudicabo. Item cum & tertium abdicaret, dixit, quid ſi mihi illudis? tantum unicum etiamnum filium habeo: uenit ad me & ait, redde quem educaſti mihi, ſi emendati erũt, fruere, habebo hunc pro illis. Tentaſtis ſtatim illum reducere in gratiam, cum filijs intemp ſtiuum erat. Tentaui quoties ſubtrahendum illum, reſpondit, nõ tanquam poſſit diuiti deeſſe filius. SYLO dixit: amicos, inquit abdicat, uſus ſum, quid ergo? mauis inimicum adoptet, ſi intraueris domum uidebis, an aliqui animũ patris à filijs auertãt. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentiſsime recipiam, hoc de me diues meruit, ut illi darem filium paratiſsime cõmodato. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitem inexorabilem eſſe liberis, omnia ſe feciſſe ut illum placaret, uidere ſe magnas cauſas & graues. Ita certam futurã adoptionem. OTHO IVNIVS PATER ſolebat difficiles controuerſias belle dicere, eas in quibus inter ſilentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noſter Antiphontis libros uocabat, tantum in illis ſomniorũ eſſe: & hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. illi enim colores probant qui non poſſunt coargui, non ut omnia aſſeuerent, ut non eſſe aliquo homine offenſus. Sed ridiculum eſt affectanti, quod falſum probari non poſsit. Non multum intereſt in cauſa ſua, falſum aliquis teſtem deprehenderit an ſeruũ, alteri enim credi non debet, alteri non ſolet. OTHO TAMEN IVNIVS bene dicebat has controuerſias quæ ſuſpitioſe dicendæ erant. Item memini optime dicere illum pro hac re, ne adulteri reo, in quam SYRIACVS VALLIVS homo diſertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale.

Controuerſia decima.

SPecioſum iuuenẽ dominus ſuus deprehendiſſe cum uxore in cubiculo teſtatus eſt, & ob id uxorem ſuam dimiſit: hoc nomine, ſeruum pro adultero poſtulatum, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat præiudicium, tuebatur; opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uiſa eſſet cum ſeruo à marito. OTHO IVNIVS nullam incertam poſuit, ſed tantum circumuentam à uiro mulierem egregie tractauit, cuius actio quàm utilis fuiſſet ſtatim apparuit. NIGRO BRVTIDIO dicente, qui hoc colore uſus eſt. Accerſitum à domino ſeruum, qui inter ſe medius & dominam rem haberet, illam non eſſe paſſam, maritum indignatum, proſiluiſſe quaſi in corruptorem: uſus eſt colore, dixit enim arceſsitum ut dominicæ libidini paparium faceret SYRIACVS cum

secunda

ſecunda actione hunc colorem urgeret, diſerte multa dixit, inter quæ & hoc, adulterum accuſator in cubiculum uſq; perduxit, patronus in lectum, & pene cauſam abſtulit: & illud cum Syriaco uafre & facit, & belle reſpondet, cũ prima actione diceret, non poſuit cauſam ſed argumentatus eſt, dixit probaturũ ſe deprehenſam in cubiculo cum ſeruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod cauſam non poſuiſſet, & inſtitit aſsidue, quare non appareret, quomodo ſeruus ſolicitatus eſſet, quomodo perductus in cubiculum: cum reſponderet Syriacus, ait, primum non apud eundem præceptorem ſtuduimus. Tu Apollodorum habuiſti, cui ſemper narrare placet, ego Theodorum cui non ſemper: deinde ſi quæres magis, quare ego non narrauerim, ut iſta narrares. † Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuiſſet, dixit per annos duodecim in officio fui, dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc conſuetudo ueſtra. Tamdiu uobis cordi ſumus quàm diu uſui. Hæc à Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerẽt mihi præterire non potui. Ad Othonem redeo, à quo longius aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui ſilentium & ſignificationem deſiderant, bene itaq; & hanc cõtrouerſiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis cauſa faceret. Hoc non detegebat, ſed omnibus ſententijs utebatur ad hoc tendentibus, tanquam, non poſſum, inquit, pati ſine patre me, an ſine te putas pati poſſe quemquam, aut patrẽ putas pati ſine liberis poſſe? & illud. Credite mihi impium nihil de liberis duo patres cogitant, & illud, recipiat inquit ſuos, nõ poſſum ſine te pati, hoc fortaſſe illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti uoles: & illud, non amas abdicatos, domum illorum occupa, ama, ſerua: dixit et illud, libenter, inquit, pauper ſum & ego. Dicet aliquis, quare ergo in adoptionem diuitis filium recipi uolo. Et excuſationem ſi dixero, filij mei cauſa facio, honeſtius autem nunc facio quaſi filium ei facerem, & illud: hoc aut meum conſilium eſt, aut illius, aut commune, conſentiatis licet duo ſenes. Iungit & illud, temerariam aduleſcentiam & incautam contumaciam, fortaſſe iam ſuperuacua eſſet adoptio, ſi non repugnaſſet. Et illud. Non recipio omnia licet facias, non ergo ero pater orbo diuiti, et illud in ultimo, ſcit me non inuiſum eſſe pauperẽ, ego te genui, ego diuitias docui contemnere, ſequere autoritatem meam, nihil turpiter ſuadeo, nihil ſordide concupiſco, crede fidei meæ, hoc fieri expedit, quod inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam, inquit, bene dixit controuerſiam, ſed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum ſic eſſe: deinde mirabere quid illi ſuſpicioſa actione opus fuiſſet cum aperte liceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex altera parte ſatis dulcem dixit ſententiam.

Hæc adhãc cõtrouerſiã nihil faciũt, uidetur fragmentũ ex ſuperiore controuerſia huc caſu translatũ. Nã in illius calce loquitur Syriacus.

ARTEMON dixit.

HERMAGORAS dixit.

Controuerſia undecima.

VIr & uxor iurauerũt, ut ſiquid alteri obtigiſſet, alter moreretur. *Vir peregre profectus miſit nuncium ad uxorem, qui diceret deceſsiſſe uirum. Vxor ſe præcipitauit, recreata iubetur à patre relinquere uirum, non uult, abdicatur.* PORRTII LATRONIS. Dij immortales qua debetis prouidentia humanum genus regitis, effeciſtis ut illud non periculum eſſet amantis, ſed experimentum. CAESTII PII. Antequam iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat, ſi abdicata fuerim, non uiuam: huius illi pater non credit, nec eſt nouum, nec uir credidit. Quęris quod iuſiurandum fuerit? ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor non nauigabo, non peregrinabor, fides tua me timidum fecit: mentitus, inquit, hic es: ſolenne eſt amantibus, ideo non niſi iurantibus credimus. Hos diuidere uult ſocer, quos ne mors quidem diuidit. Moriar ab eo excluſa & ero exemplum. Quædam ardentibus rogis thorum miſcuerunt, quædam uicaria maritorum ſalutem anima redemerunt, quàm magna gloria eius ſolicitudine penſata eſt. O te felicem uxor, inter has uiua numeraris. MARILLII. Aſsiduæ contentiones erant, ego magis amo, imò ego: ſine te uiuere poſſum, imò ego ſine te: qui ſolet eſſe exitus certantium, iurauimus, reſpexiſtis nos dij dignos, nunquam uiolauimus HISPONIS ROMANI. Difficile eſt iudici eorum ſecretorum cauſas

cauſas reddere, quæ amãtibus etiam ſine ratione iucunda ſunt: nec eſt quod putetis de abdicatione hodie tantum illis agi, de ſpiritu agitur. Scitis quemadmodum ſuos amat, non magis ſine patre uiuere poteſt quàm ſine uiro. IVNII GALLIONIS. Socer huius, ſic enim te appellabo quamdiu uixero, quid ſibi uolunt altiores gemitus, & fortiora inter lachrymas ſuſpiria? neſcio quid uideris fortius puella promittere, non ſum tanti, ut bis pro me pericliteris. ARGENTARII. Nocet illi indulgentia ſuorum, in duo pericula mulier incidit, quorum neutrum eſſet experta, ſi aut minus amaret uirum, aut minus amaret patrem. ALFI FLAVII. Nec eſt quod putetis illi facilius iſtius eſſe deſiderium, & patri narrabat tanquam murmurauerit. PARS ALTERA P. ASPRENATIS. Nempe ſi quid acciderit uiro peritura eſt, & ſi bene filiam meam noui, peritura eſt, ſi quid genero meo acciderit, filia mea moritura eſt; adijciam quod ſit indignum, ſi quid filiæ meæ acciderit, uir eius uicturus eſt. Vide qua te lege conſtrinxeris, ſi parueris uiues. BLANDI. O conditionem æquam, alteri uitam debet, alteri deuouit. PAPYRII FABIANI. Non poſſum, inquit, relinquere uirũ. Quid ni, inquit, non potes, quæ mori potes? Itáne qui falſum mortis nuncium miſit, uirum recipis? Vir dum nimis amat uxorem, penè cauſa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, penè cauſa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum amore mutuo laborantem. Moriar, inquit, hoc patri minaris, uiro promittis. Potes ſine uiro pati, peregrinationem eius ſuſtuliſti, facilius potes carere eo, qui ſpiritum debet, quàm eo qui impendit. Et hæc controuerſia non erat in diuinatione, nam præter illam quæſtionem, an pater abdicare poſſet propter matrimonium, reliqua cum ad æquitatem pertineant, tractationis ſunt. Optimam tamen coniecturalem quæſtionem Latro fecit, propoſuit illam, an etiam ſi non malo aduerſus uxorem animo maritus fuit, fecit tamen ut tam temerarius & inconſultus relinquendus ſit, deinde an etiam malo aduerſus uxorem animo fecerit. FVSCVS ARELLIVS iuris quæſtiones ſubiecit. Non poſſe illam diſcedere à uiro: nam & hoc iureiurando illam obligauit, hunc enim animum fuiſſe ſine dubio iurantium, ut uiui non diducerentur. LATRONI contrarium uidebatur, onerari iuſiurandi inuidiam, cum extenuari deberet, & illud iuſiurandum contra fortunam uidetur, hoc etiam contra patrem. CAESTIVS contra fecit, & toto dixit iureiurando illam liberatam, illo caſu ſolutos ipſos uinculo religionis, & ideo non futurum periculum uxoris, ſi quid accidiſſet uiro. SYLO POMPEIVS contradixit, illam teneri iureiurando, & adiecit, & ſi repudio diducta fuerit, non tamen ſolui fœderis pactionem: & ideo inquit, honeſtum mortis titulum uindico, ne ſi quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno uiro. HISPO ROMANVS hoc colore uſus eſt, iuſiurandum iocoſum fuiſſe, ſicut multa quotidie iurarent amantes; & ipſum iuraſſe, idque oblitum ſe an iuraſſet, miſiſſe nuncium, ut experiretur affectus uxoris, non perimeret. Vxorem intellexiſſe falſum nuncium eſſe, & ex eo ſe loco præcipitaſſe, ex quo præcipitata perire non poſſet, ut quomodo ego illam, inquit, falſo nuncio terrueram, ſic illa, inquit, me falſo periculo terreret. MARILLIVS præceptor noſter licenter uerbo uſus eſt, ſatis ſenſum exprimente, cum diceret uxorem intellexiſſe mariti mendacium, & ipſa aduerſum temerarios mariti iocos reluſit. Hanc controuerſiam memini me uidere Naſonem declamare apud rhetorem Arellium Fuſcum, cuius auditor fuit, Nam Latronis admirator erat, cum diuerſum ſequeretur dicẽdi genus, habebat enim ille conſtans & decens & amabile ingeniũ. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quàm ſolutum carmen. Adeo autem ſtudioſe Latronẽ audiuit, ut multas eius ſententias in uerſus ſuos tranſtulerit. In armorũ iudicio dixerat Latro. Mittamus arma in hoſtes, & petamus. NASO dixit: Arma uiri fortis medios mittantur in hoſtes. Inde iubete peti, & alium ex ſuaſoria ſenſum quem à Latrone mutuatus eſt, memini Latronẽ in pręfatione quadam dicere, quod ſcholaſtici quaſi carmen didicerant. Non uides, uti immota fax torpeat et exagitata reddat ignes, mollit uiros ocium, ferrum ſitu carpitur, deſidiam dedocet. NASO dixit. Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas. Et rurſus nullo concutiente mori. Tunc autem cum ſtuderet habebatur bonus declamator. Hanc certe controuerſiam ante Arelliũ Fuſcum declamauit, ut mihi uidebatur longe ingenioſius,

ingenioſius, excepto eo quod ſine certo ordine per iocos diſcurreret. Hæc illo dicente excepta memini: quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxori uirum, & uiro uxorem diligere concedas. Neceſſe eſt deinde, iurare permittas, ſi amare permiſeris. Quod habuiſſe nos iuſiurandum putas? Tu nobis religioſum nomen fuiſti, ſi mentiremur, illa ſibi iratum patrem inuocauit, ego ſocerum. Parce pater, parce ſocer, non peierauimus. Ecce obiurgatur, neſcis quàm effrenate amor fertur, quãquam eſſe filiam preceris, charum quidem, quod illum ab indulgentia ſua euocet. Dij boni quomodo hic amauit uxorẽ, amat filiam & abdicat, dolet periclitatam eſſe, & ab eo abducit ſine quo negat ſe poſſe uiuere, quæritur periculum eius, qua penè caruit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem impetres quàm modum, tum hos opponis terminos quaſi approbaturi cuſtodiant, ut nihil faciant niſi conſiderate, nihil promittant niſi ut ius facturi, omnia uerba ratione & fide ponderent? Senes ſic amant. Pauca noſti pater crimina, & litigauimus aliquando, & cecidimus, & fortaſſe quod non putas peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent ſibi, crede, nec ad deos pertinet. Non eſt quod tibi placeas uxor tanquam prima peccaueris, perit aliqua cum uiro, perit aliqua pro uiro, illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Per ſocer felicitatem tuam magnum tibi quàm paruo conſtat exemplum, in reliquum diligentiores facti ſumus, errorem noſtrum confitemur, exciderat iurantibus eſſe tertiũ qui magis amaret ſic † deſit ſemper. Perſeuera ſocer, recipe filiã, ego qui peccaui, pœna dignus ſum, quare uxore necata ſocero cauſa ſim orbitatis? Diſcedã è ciuitate, fugiam, exulabo, utcunque potero deſiderium miſera & crudeli patientia perferam. Morerer ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat autem Naſo raro controuerſias, ſed non niſi ethicas, libentius dicebat ſuaſorias, moleſta illi erat omnis argumentatio, uerbis minime licenter uſus eſt niſi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia ſua, ſed amauit. Manifeſtum poteſt eſſe, quod rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, inuicem petijt, ut ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret; æqua lex uiſa eſt, ſcripſerunt illi quos tolli uellent, in utriſq; codicillis ijdem uerſus erant, ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secundum, gelidũ Boream, gelidumq; notum. Ex qua apparet ſummi ingenij uiro iudicium non defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorũ, ſed animum. Aiebat interim decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis neuus eſſet. *forte, dijſit*

Controuerſia duodecima.

RAptor niſi ſuum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat. Raptor raptæ patrem exorauit, ſuum non exorauit, accuſatur dementiæ. PORTII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie, ego uirum non fleo. Quid contremiſcis ſenectus? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis? nondum eſt trigeſimus dies. Vitã rogas, dedi & perdidiſti. Mori inquit, filium uis, ego te mori uolo? imò furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas. Et inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus eſt. Quare tam cito ſenex ille remiſit iniuriam? Ne triſtiore quidem uultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit, timeo ne uerũ ſit quod audio, ne nouo, inauditoq; more de nuptijs puellæ exoratus ſit. CAESTII PII. Quo melius de hærede iudicare poſsitis, narrabo me iuuenem, habui patrem ſanæ mentis, nec tam ſeuerum, ſcilicet, ut crudelis eſſet, nec tam indulgentem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iuſſerat, & tamen nuptiarũ mearum me pœnitet. Fili nónne ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod negaueram dedi? Ipſe diſpenſaſti triginta dies, ut haberet primos ſocer, medios reus, nouiſſimos pater. Ne omnia à prima adoleſcentia repetam, uirginem rapuit, patrem accuſat. Hei intra triginta dies putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negaui? Impetraui, inquit, ab illo, alij aiunt illum à te, medijs me diebus accuſas. Rapuiſti uirginem, & cum tam libenter uiueres? ARELLII FVSCI patris. Moriar, inquit, etiamnum minaris? nondum rogas? Quid, inquit, rogabo? iam laſſus es, nec ullum adhuc rogaſti. Non poſſum, inquit, exorare tam diu? Nouo more obijcit dementiæ conſtantiam. Quid? ergo tu poteris uidere morientem filium? fortaſſe non potero, & ideo iraſcor, dum licet. POMPEI SYLONIS. Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ eſt, nimium indulgenter

indulgenter nutritus eſt, omnia ſibi putat licere, nec ille unquam me rogauit. Ignouit,
inquit, & alius ante me rogatus eſt. Non noſti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares
ſententias habent, pereunt, ipſe ad alienam ſe miſit, lex illum admiſit ad meam. Raptor
niſi & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Vis ſcire lex utrum maluerit? non e-
xoratus iraſcitur, ex duobus patribus eum pater accuſat, qui legem ſequitur. ARELLII
FVSCI. Miraris me dubitare, ipſa lex inter mortem & nuptias dubia eſt. Quid me in-
tempeſtiuæ proditis lachrymæ? nondũ erat tempus faciendi. Non eſt quod quicquam
tibi promiſiſſe lachrymas putes, fleo, quod neceſſe mihi eſt ſpectare filiũ morientem.
Quid facturus ſim, adhuc neſcio, utiq; tu ante trigeſimũ diem ſcies. Exorabis, inquit,
patrem. Quid ergo mihi moleſtus es, ſi hoc tibi ſatis eſt? O dij effregit fores, & identidẽ
leges inuocantem coëgit pati ſtuprum, niſi tam facile puellam exorauit, quàm patrem.
al. uitatione Mortem † uita non meruit, accuſationem deprecatus, cõſumuntur interim dies. Vter
noſtrum conſumit? Rogo, inquit: Nunc tu ne me rogas? num ego rogare debueram
qui periclitor? PAPYRII FABIANI. Demens ſum uides, turpiter uiuo, meretricem a-
mo, leges ignoro, dies tuos non numero, ad iudicem uocatus adſum. Ergo moriar, in-
quit: hoc ſi reo dicis, non curo: ſi iudici, uidebo: ſi dementi, nõ intelligo. Et huic aliquis
ignoſcere poteſt, qui ſic rogat? Vos mei iudices eſtis, iſte habet ſuum iudicem, nec po-
teſt inexorabilem queri, quem nondum expertus eſt. IVNII GALLIONIS. Rogo, in-
forte, num quit, † nunc hic ſic. Si uolebas rogare, admouiſſes propinquos amicos, maiorum ima-
gines, lachrymas, repetitos alte gemitus. Teſtor deos, ſic rogaturus eram puellæ patrẽ.
Cum, inquit multum in ſupplicijs habitum ſubmiſeris, cum dixeris, pœnitet quod ra-
puit, quod deteriorem non rogaui, cum dixeris te dementem fuiſſe, deliberabo cum a-
micis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miſerum quàm pe-
nè promiſi, anime dura, heri fortior eras, et multum habeo quod deliberem, diuerſi me
affectus diſtringunt, inter reum & patrẽ diſtrahor. Hinc iniuria eſt, hinc natura. Quid
properas? nemo tibi præter me rogandus eſt. Ergo, inquit, miſereberis? nihil promitto
ante trigeſimum diem. Miſerum me, quod tantum triginta diebus iraſci poſſum, lon-
giore tempore opus erat. Audi à demente exempla huic crimini, denis uiceniſq; annis
inter bella iuuentus cõſenuit, nos triginta dies ferre nõ poſſumus. Deliberabo, lex ni-
hil uult temerè fieri. Magna res eſt, inquit, delibera, cogita, tempus accipe: effregiſti do
mum ciuis, ut dicis, etiam miſericordis, morere. Non eſt hoc nocenti graue, ego nihil
peccaui, propter te mori cupio, ratio à me exigitur alienæ culpæ, non meæ poteſtatis.
Quid ergo facturus es? non pronunciabo ante ſupremũ. Quid ſic miraris, ſi illũ ocyus
exoraſti? facilius eſt iniuriam donare, quàm crimen. Agedum in medium ſenex, cuius
miſericordia crudelis ſum, non putaſti mecum deliberandum. Vnde autem ſcis quem
filium habeam? ego certe adhuc neſcio qualem filium habeas: nullum tempus uni uer-
bo anguſtum eſt, iam inquit, anguſtũ tempus eſt, & tibi uacat accuſare. VIBII RVFFI.
Quis unquam præter me ignoſcere iuſſus eſt? iam, inquit, tempus anguſtũ eſt, ita non
putas me ſubducere quantum ſuperſit? Iam, inquit, tempus anguſtum eſt. Anguſtum
erat, ſi duos rogare deberes. Anguſtum tempus eſt, exclamat, neſcio quid rogem. Ro-
ga ergo. Me priorem rogare debuiſti, non dico quia dignior ſum, qui prius roger, quia
pater tuus, id quod minimum eſt, propius habito. Huc uideo illa pars legis pertinebat,
ut ſuum patrem exoret. Patrem nati? ſic aliquis exorat, ſic deprecatur? Apparet nunc
te primum rogare. Demens ſum, imò ſi uis argumẽtum dabo tibi, filius meus moritu-
rus ſit, nondum teſtamentũ meum mutaui. CORNELII HISPANI. Multi me affectus
diducunt, neceſſe eſt de alijs querar, de alijs erubeſcam, de alijs timeam, de omnibus e-
tiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouiſſet, ſi
ſic rogatus eſſet. PARS ALTERA ARELLII FVSCI PATRIS. Me miſerum, pater iræ
tuæ detractum eſt nihil, & tempori multum, infelicior ſum, quàm ſi neutrũ exoraſſem.
Mortem timeo poſtquam mihi homines gratulati ſunt. Quid tibi optime ſocer pro i-
ſta miſericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, niſi ſuperſtitem filiam?
PAPYRII FABIANI. Non poſſum diſsimulare pater, quod illũ exoraui, tuum benefi-
cium eſt, certe cum exoratus eſt, hoc dixit, aliud quidẽ ſuadebat dolor meus, ſed quid
faciam?

faciam? patris iudicio miſereor. Miſerere pater, ſcis quàm breuis ſit aduocatio mea. Miſereor, inquit, uis uerum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miſer ab hoc patre ueniēs timerem patrem. CAESTII PII. Timeo mortem, nec iam habeo cui paream? MARILLII. Si tibi tam pertinax aduerſum me odium eſt, audacter quid ſis facturus, pronuncia. dic exorari te non poſſe, quid me incerta mortis expectatione ſuſpendis? ſolicitus inter ſomnos quoq; uelut admotā ceruicibus meis ſecurim expaueſco, ſi non impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non eſt quod putetis legem in numero dierum anguſtam fuiſſe, lex illius diu mori. Reſponde pater ſi ſeruaturus es filium, iam tempus fuit, ſi occiſurus, iam tempus eſt, non poſſum metum ſuſtinere ultra hæc tormenta diebus paucis, & in me mihi aliud licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod ſolus periclitante filio non rogas? LATRO ſic diuiſit, An intra trigeſimū diem raptor cum filio agere poſſit, ſicut non poteſt qui in cuſtodia eſt, qui in carcere: etiam ſi cum alio poteſt, an cum patre poſſit, quod uitæ mortiſq; ſuæ arbitriū datum eſt, cum illi accuſare eum liberum eſt, quem mortiferum eſt non exoraſſe: etiam ſi cum patre poteſt agere, an ab ijs poſſit, quibus faciendi poteſtatem lex patri dedit. Iſta enim ratione nihil licet, ſi aut exorari, aut accuſari ei neceſſe eſt: deinde ſi poſſet agere an debeat. Iraſcendi cauſam tractauit, quod rapuit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accuſat: ſi non exorauit filius, dementia eſt: tantam dementiam ferre non poſſum, cum adhuc an exoretur, incertum eſt. Hic paternos affectus tractauit ſpem facientis, non probabat Fuſcum, qui paulò apertius agebat: eſt controuerſiam promittere, poteſt nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus. FABIANVS eam quæſtionem fecit, & in ea multum miratus eſt, dementiæ non poſſe agi, niſi cum eo qui morbo fureret, in hoc enim latam eſſe legem, ut pater à filio ſanari deberet, non ut regi. LATRO eleganter dicebat quaſdam eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quicquid optauerit uir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quaſi iam pronunciatum eſt non debere. Nemo quæſtionem hanc iam tractat, ſicut ne illam quidem, an quicquid pater imperat faciendum ſit. Inter has putabat & hanc eſſe, an pater ob dementiam quæ morbo fieret, tantum accuſari à filio debeat. Aiebat enim manifeſtius eſſe de lege & officio patris quæri, & fingi quaſdam controuerſias, in quibus pater furioſus probari non poſſit, nec abſolui tamen propter nimiam impietatem, libidinem fœdam. Quid ergo aiebat, nunquam utar hac quæſtione? utar, & malis deficiar. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc Latronem uideri tanquā forenſem facere, ut ineptas quæſtiones circuncideret, in nulla magis illum re ſcholaſticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæſtionem, quæ ſemper pro patribus ualentiſſima eſt. Ego ſemper ſcio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater ſit, aut impius, ſed quia furioſus: hoc autem in foro eſſe curatorem petere, quod in ſcholaſticā dementiam ageret. GALLIO & ſuperiore uſus eſt quæſtione, & illam adiecit, an agi cum patre dementiæ poſſit, ob id quod facturus eſſet, non ob id quod fecerit: neminem iniuriarum accuſari, quod iniuriam facturus ſit, non adulterij, quod adulterium cōmiſſurus ſit, nec dementiæ quidem, quod demens facturus ſit aliquid. Tu uerò, inquit, mecum agis, non quod non exoraſti, ſed quod exoraturus nō es: puta enim me hodie exorari, ego demens uideor, qui uno uerbo ſanare poſſum me? Lex triginta dies dedit, quia iudicauit aliquē duriorem futurum. Etiam ſi demens eſt, quod non exoratur à filio, nunquid etiam & uigeſimo? ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non ſim, etiamnum enim exorari poſſum. Ita ſi quis ueſtrum agere mecū hoc crimen nō poteſt, ut ſi quem ad triginta dies exorare poſſum, poſt triginta quæri nō poteſt, aut crimen non habeo, aut accuſatorem. SYLO POMPEIVS fecit quæſtionem, qua Gallio uſus eſt, nihil acturum adoleſcentem, etiam ſi damnauerit patrem: nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam ſalutis uiam dedit raptori, quàm ſi exorauerit patrem. LATRO hæc omnia quaſi membra in aliquam quæſtionem incurrentia tractabat, non ut quæſtionem, quanquam hoc ipſum in aliam aiebat quæſtionem incurrere, in qua quæritur, an raptor poſſit accuſare patrem intra trigeſimum diem. Nam cum dico, non potes accuſare eum, in cuius arbitrio poſitum eſt, moriaris, an uiuas, nō magis quàm magiſtra-

tum in ius uocare, quàm de iudicibus tuis ferre ſententiam, non magis quàm miles in
imperatorem ſuum animaduertere, adijcio non potes accuſare: nihil enim tibi prode-
rit, etiam ſi damnaueris, morieris. Lex enim ſi non exoraueris, perire te uult, non exo-
ras autem, etiam ſi damnas. Quare hoc non quæſtionis loco ponebat, quod imbecil-
lum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet
quem exoret: puta enim patrem alicuius eſſe tam palàm furioſum, ut nihil intelligat,
ſcr. Iunius hunc exorari à filio non uult. Atqui eodem loco eſt manifeſtus.† Iuſtus parum hoc pu-
tabat ualens eſſe, tanquam quæſtionem, ſatis ualens tanquam argumentũ, & illam alte-
ram ſatis ualentem quæſtionem, non poſſe cum patre agi eo nomine, quod non pecca-
uerit: ſed tractaturus iſte iniquitatem tractationis ponebat, cum diceret, agere mecum
dementiæ, & ſi iam poteſt, nunquid enim peccaui? non ſum exoratus, nondũ tempus
tranſijt, etiamnum tempore exorari poſſum: quàm iniquum nondum eſſe me nocen-
tem & iam reum. Omnes infamauerũt raptæ patrem, quaſi cum raptore colludentem.
GALLIO dixit, Ingenuus uirginem rapuit, ſi tamen rapuit. SYLO POMPEIVS ean-
dem ſuſpicionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptæ patrem, miratur cum exo-
rabilem patrem haberet, rapuiſſe. HISPANVS dixit, Omnia cito facta ſunt, iſte cito ra-
puit, ille cito ignouit, niſi demens ſum, eſt aliud ſuſpicandum. ARGENTARIVS dixit,
Rapta eſt, & ſtatim exorata, imò neſcio an exorata, deinde rapta, ſpero te innocentio-
rem fuiſſe quamuis uideri. Tu exoraſſe te dicis, ego te exoratum puto: dic, quid tibi
cum ſocero conuenit? RVFFVS Vibius dixit, Dic mihi, quid tibi conuenerit, quan-
do tibi nuptias promiſerit, nec uictum te hercules fateberis, cum dies uenerit. ASPRE-
NAS dixit, Iam, inquit, non multum reliquum eſt ex triginta diebus, ſi ex illo dies nu-
merarem, cum primum exoraſti, aiunt iam triginta dies præteriſſe. LATRO dixit, Id
quod inter ſententias ſcriptum eſt adoriar, dic ergo uerum, dic ergo uerum. CAESTI-
VS hac figura declamauit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus eſſet raptæ pater: de-
inde ad hanc ſententiam tranſit, nunquid peiorem cauſam habeo, ſi apud alterum iu-
dicer. LVCIVS eadem figura declamauit, & HISPO Romanus, ſed tranſit mollius,
Scio quid reſponderi mihi poſſit, facile eſt domeſtico iudici ſatisfacere. Videro te cum
ad raptæ patrem ueneris. In hac controuerſia TRIARIVS dixerat, Non ſcies an exo-
f. quod is res, niſi ultimus dies uenerit,† quod cum id ius lugebit, perſeuerabo. Deinde cũ ſcho-
lucebit. laſticorum ſummo fragore, & tu quiſquis es carnifex, cum ſtrictam ſuſtuleris ſecurim,
antequam ferias patrem reſpice. Belle deridebat hoc ASINIVS Pollio. Filius, inquit,
ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat, Agon?
quod fieri ſolet uictimis. Sed ioco quoq; remoto, aiebat rem ueriſſimam, non poſſe car-
nificem uenire, niſi eo tempore quo iam pater exorari non poſſet. CAESTIVS ex alte-
ra parte hoc colore uſus eſt, quia priorem rogaſſet raptæ patrem, ſuſpenſum eſſe uolui,
ſtatim illum ſecurum eſſe nolui. De me queritur, quod illum potius cogitare de patri-
monio filij quàm de periculo uolui. LATRO hoc colore uſus eſt, ſcitis periclitantes alie-
no arbitrio agere, illi qui circa erant ſodales, qui occurrerãt amici paterni aiebant, Ea-
mus ſtatim ad raptæ patrem, in huiuſmodi caſu illi rogantur, nam raptoris patres ro-
gant. SYLO Pompeius diuerſum colorem huic ſecutus eſt, Non erit, inquit, duritia pa-
tris mei, item amici ſuaſerunt ad raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quod
tarde ſuũ exoraremus patrem. HISPO ROMANVS bello dociſmo uſus eſt, uis inquit
amici eamus ad raptæ patrem? hoc curemus, ille domi eſt. FVSCVS ARELLIVS di-
xit, ille prior rogatus eſt, qui magis timebatur. TRIARIVS à parte adoleſcentis di-
xit, Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc ſenſum non imprudenter Sylo Pompe-
ius improbabat, aiebat enim non poſſe mutari ſemel latam ſententiam. Quidam uo-
luerunt uideri, cito exoratum raptæ patrem, quidam tarde. FVSCVS Arellius dixit,
Magnam partem legis conſumpſi, nec de mora queror, raptæ pater rogabatur. CAE-
STIVS non probabat, & hac ſententia uſus eſt, cum hunc colorem arguendum puta-
ret: uult uideri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut uideatur eum diu non rogaſſe:
malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMAGORAS ſolebat interdum diu
ſchemata proſequi, interdum breuiter & fortius attingere, ſicut in hac ſententia fecit,
cum

cum ſuſpitionem facere uellet, inter raptæ patrem & raptorem colluſionis.
ARTEMON dixit,
GLYCON dixit,
Hunc ſenſum commodius dixit LEPIDVS Neronis præceptor, Miſereris niſi etiam ultimo die, egomet iam tui miſerebor. DIOCLES CARYSTIVS à parte patris ethicos dixit.

Controuerſia decimatertia.

Abdicauit quidam filium, abdicatus ſe contulit ad meretricem, & illa ſuſtulit filiū, æger ad patrem miſit, cum ueniſſet, commendauit ei filium ſuum, & deceſſit, adoptauit puerum, ab altero pater filio accuſatur dementiæ. PORTII Latronis. Qualem uidi ipſe, fungebatur officijs, ſedula circa lectum ægrotantis in omnia diſcurrebat miniſteria, non impulſis tantum, ſed laniatis capillis. Vbi eſt, inquit, meretrix? uenit ad me ſedulo, qui diceret, filius antequam moritur rogat uenias, Non expectaui, dum iſte curreret, amens cucurri. Cætera quemadmodū narrem neſcio, ſi ſteterim, an ſederim, quid loquutus ſim, quid audierim, neſcio: hoc unum ſcio, iacuiſſe me inter duos filios: accede huc puer, depoſitum, crimen meum, non habeo miſer, cui te moriturus commendem, CAESTII PII. Recipi in ſinum nepotem uultis, & hunc abdicem? duos filios tuli, huic numero iam aſſueui. Patrem accuſat, fratrem infamat, infantem perſequitur. Rogo uos, non ſatius eſt meretricem amare quàm neminem? Noui generis dementia arguitur, ſanus eram, ſi nō agnoſcerem meos. Tradidit infantem & expirauit, non habeo cui crederem, offerebam me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat. Meretricis, inquit, filium recepiſti, nempe eius quæ meū receperat. Fatear me aliquando infamem fuiſſe, neſcio quis eſſet abdicatus, meliorem extuli. PAPYRII Fabiani. Quàm nihil in domo illa meretricia fœdi uidi, aſſidebat mulier triſti uultu affecta, ægro ſimillima ipſa demiſſis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater loquutus eſt? in ſinu meo filium poſuit, domum pertuli, dementiam uocat, quod infantem non abdicaui. Quid facerem? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? Ignoſco tibi quod tam durus es. Aegrum fratrem nō uidiſti, ille magni ſucceſſor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebatur. Nō ſeruorum turba circunſtabat, non amicorum, inter infantem & mulierculam, deficientis ſpiritus in aduentū meum ſuſtinebatur. Vt intraui cadentes iam oculos ad nomen meum erexit, fugientemq; animam retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus ſum, non cōtumacia feci, fratri mandaueram. Indico tibi crimina mea, expirantem cohęredē, cum ad uitam uolui reuocare ut ſaluus eſſet, rogaui deos, et licet dementiam uoces, ſi uixiſſet, recepiſſem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia præſtare fratrem, cum ſubito nunciatū eſt in ultimis eſſe filium, nec hæc à fratre, ò me miſerum, quod ſolum nepotem recepi. ALBVTII SYLII. Vt uidit uxorem, uidit & fratrē, circunſpiciebat & patrem. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier, quod habuit filius meus, in qua domo ægrotaret. Pudet dicere, ut nepotem agnoſcerē, rogatus ſum. Non poteſt uno crimine dementia intelligi. Nemo ſine uitio eſt, in Catone moderatio, in Cicerone cōſtantia,† in ſumma dementia: ad ſummā, tres fuimus, omnes peccauimus, ego quod abdicaui, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogaſti. Non ſum uno hærede contentus, duos habere uolui, & quo magis concupiſcā, habui: Miſit ad me adfectus æger, non ibo? mihi crede, aliter tu à dijs, De cohærede cogita, te quis roget, quem roget, uidebis neminem rogare non poſſe, niſi qui accuſare poſſit & patrē. ALTERA PARS PORTII Latronis. Quàm honeſtus fuit, ſubiecit meretrix quę peperit, pater iſtius incertus eſt, bene cum ipſo ageretur, ſi & mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat ſi quis ſit qui me putet pecunia moueri, primum aſſueui cohæredem habere, deinde olim iam cū puero iſto paterna diuiſi, quia mulieri ille frater donauit plus quàm pro ſua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam ueræ inimicæ. Noſcis quibus ante in cubiculū riualis uenit quàm maritus. ARGENTARII, Cum abdicaret, aiebat hoc ſcilicet, expectabo donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier neſcio an aduerſus patrem iniurioſior ſis, quod abſtuliſti illi hæ-

† deſideratur

redem,an quod dediſti. ALBVTII SYLLI. Sine ueniant illuc amici, ſiue propinqui,
nunc erubeſcũt in domũ meretricis accedere. Mulier quæ ſine præfatione honeſte no
minari nõ poteſt,cedo iſtum puerũ nulli agnoſcendũ, ſed mater aſſerat ſeueris modis,
pater abdicauit etiam,quem ſciebat ſuum. Erat in domo puer, qui omnes uocabat pa
tres,adoptauit eius filium,propter quam etiam ſuũ eiecerat. CAESTII PII. Nullum ge
nus iudicum recuſo,ſi ſeueri erunt,nocebit iſti,quod receperit meretricis filium:ſi cle
mentes,quod abdicauit ſuũ. Clamauit pater, in domum ergo meam meretrix ueniet,
aut,quod turpius eſt,filius ad illam ibit? Miſit in domum noſtram publicum puerum.
Quis illis nuptijs interfuit,niſi aut abdicatus,aut abdicandus? LATRO ſic diuiſit,an pa
ter ob illam adoptionem accuſari poſſit, an ob hoc debeat: omnes infamauerunt ado
leſcentem,quaſi illius criminationibus factum ſit,ut frater abdicaretur. Et ideo ſenten
tia laudatur FABIANI, Nihil tecum locutus ſum: cum hoc unum puero noceat, quod
ex meretrice natus eſt,omnes operas dederunt,ut quantũ in controuerſia licebat, huic
uitio mederentur, efficerentq́; ne quid in illa uideretur meretricis fuiſſe, niſi nomen.
MARILLIVS decenter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatem, nihil, inquit,in illa
domo meretricium fuit,ſcires ſi mecum fuiſſes. ALBVTIVS ethicos ut multi putant di
xit,certe laudatus eſt,cum diceret,exeuntem proſecutus eſt: non probabat hanc Meſ
ſala ſententiam. Non habebit,inquit,fiduciam, ſi mauult uideri recepiſſe puerũ quàm
abduxiſſe,& qua ratione eum adoptandũ eſſe,non quia debuerit, ſed quia ſecutus eſt.
Fuit autem Meſſala exactiſſimi ingenij quidem ſtudiorum partis, latini utiq; ſermo
nis obſeruator diligentiſſimus. Idem itaq; cum audiſſet Latronem declamantem dixit,
ſua lingua diſertus eſt,ingenium illi conceſſit,ſermonem obiecit. Non tulit hanc con
tumeliam Latro,& pro Pythodoro Meſſalæ orationem diſertiſſimam recitauit,quam
ſuaſoriã Theodoto declamauit per triduum,quæ dixerit ſuo loco reddam, cum ad ſua
ſorias uenero. A parte adoleſcentis non unus omnibus color placuit, quidam perſo
nam eius qualem acceperant,introduxerunt duram & aſperam. Ex quibus fuit & Hi
ſpo Romanus:hic unum aiebat efficiendũ,ut non durus uideretur, ſed ſeuerus. In hac
parte dixit nobilem illam ſententiam, quam Fabius Maximus circunferebat. Venit
aſſidue in domum meretrix, non recedit, paulum abeſt,quin nouerca ſit. CAESTIVS
bella figura egit. Dementia, inquit,res eſt ſanitati contraria, non quæram extra exem
pla ſani hominis,& quod pater me rogat,ipſum ſibi comparabo. Fuit aliquãdo ſanus.
Tunc quid faciebat? Oderat luxuriam,ut nunc caſtigaret,nunc iam ſeuerus. Senem pu
tabitis ſanum,ſi uobis lupanar oſtendero? Sic declamauit,ut fratri patrem daret accuſa
torem,& illum argueret ſibijpſi comparandum. LATRO fratri pepercit,puerum preſ
ſit,& dixit fratris filium non eſſe, & ne fratrem quidem hoc fieri uoluiſſe. Illa uerba ab
ægro impetrata. Fabianus ex omnibus iſtis colorem ſecutus eſt optimũ, qui aiebat di
cere Meſſalam non tantum bonam partem adoleſcentis fieri, ſed etiam honeſtam: ob
iecit patri,quod etiam fratrem abdicaſſet,non ſchemate,ſed certo. Nihil,inquit,pecca
uerat,amat meretricẽ,ſolet fieri,adoleſcens eſt,expecta, emendabitur, ducet uxorem,
quare tunc non egit? Dementiã tuam aiebat,expectabat. Expectabat pœnitentiã, aie
bat,tuã,iam reſipiet. Hoc per tranſitũ obijcere cœpit, quod non recipiſſet, quod uidiſ
ſet in lupanari habitantẽ. Abdicaſti,inquit,ut emendares, non ut uitia augeres indies,
nullum illius uitium ætatis amor eſt, recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore
moriatur. Ad ultimũ obiecit illi,quod ægrum non ſuſtuliſſet. Poteſt,inquit, cõualeſce
for. ſaluo re,ſi uiderit penates ſuos,mitius certe morietur paterno ſolo,† ſuo puero. Quare, in
quit,tu apud fratrẽ non fuiſti,& ego queror? ille cum ad te mitteret, putauit ſe ad duos
mittere. Vtinam tecũ fuiſſem pater,rediſſes illinc cum filio,ſed tuo. De adoptione no
uiſſime queſtus eſt & hac figura. Abſtuliſti mihi fratrẽ, cum quo natus ſum,cum quo
educatus ſum,ut dares iſtũ. Indignor hanc fratri meo contumeliã, ut huius uocetur pa
ter. Sed ut ut aliquid iocer, FABIANVS MAXIMVS nobiliſſimus uir fuit, qui primus
foro Romano hunc uomicũ morbũ,quo nunc laborat,intulit,de quo Seuerus Caſſius
anteq; ab illo reus ageretur dixerat,quaſi diſertus es, quaſi formoſus es, quaſi diues es,
unũ tantũ es,non quaſi, lapſam. Hanc controuerſiã cum declamaret Maximus, dixit,
quaſi

quaſi tricolum le, qualia ſunt quæ baſilicam† inſectant. Dicebat autẽ à patre, omnes aliquid ad nos, ... cilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur pater in ultimis annis, nepos in pri... abdicatur, Nullus aũt. Hæc ſubinde refero, quod æque uitandarũ rerum exempla p... nda ſunt, quàm ſequendarũ. In hac controuerſia Latro contrariã rem cõtrouerſiæ di... ſed ſibi declamabat, illũ Cæſare Auguſto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes ... s, Cæſar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat Agrippa inter eo... qui non nati ſunt nobiles, ſed facti. Cum diceret patrem adoleſcentis Latro, & tracta... adoptionis locum, dixit. Nam iſti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt: hæc & a... in hanc ſententiam, MECOENAS innuit patri faſcira recuſare, finire iam quidam de... mationem putabant, hanc malignam rem Mecœnas eſſe, effeciſſe enim nobilem, no... ut audiret quæ dicta erant à Cæſare, ſed ut notaret. Tanta autem Mecœnas ſub diuo ... uguſto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ nõ defuerint, qui ignobilitatẽ e... robrarent. Vipſanius Agrippa fuerat, Vipſani nomen quaſi argumentum paternæ ... militatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur: cũ defenderet reum, fuit accuſator qui ... eret Agrippam, & quod in medium eſt, uolebat Vipſanum intelligi. Fuit qui dicer... cõcurrite, Agrippa malũ habebis, reſponde dijs, Ea in arte utiq; mihi uidetur admira... one dignus diuus Auguſtus ſub quo tantum licuit. Sed horũ non poſſum miſereri, qu... anti putant caput potius quàm digitũ perdere. Latro dignus fuit miſeratione, qui ne ... cuſare quidem errorẽ ſuum potuit. Nihil eſt autẽ crudelius quàm ſic offendere, ut mag... ſis offenſurus ſi ſatisfeceris.

Controue... a decimaquarta.

TOrta à tyranno uxor, nunquid de t... rannicidio ſciret, perſeuerauit negare, poſtea maritus eius tyrannũ occidit, illam ſt... rilitatis nomine dimiſit, intra quinquenniũ non parientem. Ingrati actio eſt. PORTII ... ATRONIS. Si cum liberis torta eſt & inceſte, deſcende, inquit, occide tyrannum: niſi o... ciderís, indicabo. Subuecta manu ſatelles quid moraris: inquit, iam expoſita tormen... a ſunt. Bene eſt, inquit, mulier, ad ſtuprum uocor. Inſtabat quotidie uiro uxor, exigeb... t tyrannicidiũ, tempus eſt, deſcende. Si nihil aliud ut liberos habeas, niſi tyrannicidæ paritura nõ ſum. Miraris, ſi eo tẽpore matrona dicere potuit, deſcende, occide tyrannũ: comes ſequerer, niſi me inutilem dimiſiſſet tyrannus, deſcende, ego iam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas nõ diduxit tyrannus. CAESTII PII. Subito infelices nuptias oppreſsit tyrannus, terrebantur matronæ, & premebantur uirgines, nihil tutũ erat, nulli feliciores tunc uidebantur, quàm qui liberos non habebant. Quædã itaq; eliſere cõceptos, quædam fœcunditatem ſuam moratæ ſunt. Quod ad hanc pertinet, agit ſuæ fortunæ gratias, quod iſto tempore nihil peperit. Tyrãnus ſuſpicatus eſt iſtũ, neſcio quid de tyrannicidio cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna cõſilia nõ bene uultus tegit, utiq; de uxoris garulitate queri non potes, cum ſcias, quemadmodũ taceat. Miſit itaq; ſatellites, attrectate, inquit, uxorem, & adiecit, ſi quos filios habet: ueniunt in domum crudeliſsimi carnifices, in quorum uultibus extant tormenta, iactatur miſera inter ſatellitum manus, & toto itinere non ducitur, ſed trahitur. Hanc aliquis ſi torta non ſit, mirabitur nõ peperiſſe, cum cogitur: Iſti de tyrannicidio, iam de cõſilio indicemus. Iam enim puto, licet nupſit iſti propter liberos, ſed infelices nuptias cito tyrannus oppreſsit, hoc publicum diuortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter ſatellitũ manus, uexatur atq; diſtrahitur. Hanc etiam aliquis ſi non torqueatur, non parere miretur: ex poſita in eculeum ſæpius abſentem uirum reſpexit, quàm præſentem tyrannũ. Quàm multas matres audiui illo tempore, quid nam uolui, quæ peperi: ARELII FVSCI Patris. Explicantur crudelitatis aduerſus infelicem fœminã apparatus, & alia inſtrumenta, uiros quoq; ipſo uiſu frangentia, ad excutiendã muliebris pectoris conſcientiã proponuntur, inſtat tam denunciationibus, quàm tormentis tyrannus, & minando torquet, tacet. Videt intentũ tyranni uultũ, uidet oculos minaces, & tacet, plus tibi præſtare nõ potuit, ſi de te liberos ſuſtuliſſet. Cæduntur flagellis artus, uerberibus corpus abrumpitur, exprimiturq; ipſis uitalibus, licet reſtet. An ſit tibi iſta datura liberos neſcio, tyranncidium dedit: ita ſit mulier, non uis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times

Dd 3 Fremebat

f. inſeſtant.

forte, alit.

Fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus, & cõſilio ſuo, & ux is adiutorio for-
tior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime cat, ubi cuſtodiæ
ceſſant, ubi natura loci minore munimẽto uirtutẽ non ſubmouet ic uir & uxor men
tem exercebant, miraris ſi tranſit quinquennium inter uxorem tam, & uirum occu
patum? ſæuiebat etiamnum tyrannus, torquebantur in conſpe u uirorũ uxores, pœ-
nitebat matres fœcunditatis ſuæ. HISPO ROMANVS inquit eſiderabas liberos, ut
ſint quibus relinquas patrimonium. Ingrate ita tu hac ſalua h redem non habes, nul-
lum tormenti genus omiſit, omnia membra laniata, omnes artes conuulſæ ſunt, ſciſ-
ſum corpus flagellis, exuſtum, conuulſum tormentis, igne etis puto mulierculæ, ſi di
xero, falſa eſt. HISPANI CORNELII. Contabatur ille, nec llis adhortationibus in ty-
rannicidium poterat impelli, prorſus cum uxorem uidiſs, poſſes timenti ignoſcere.
Aſſidue tormenta uariantur, accenduntur extincti ign, tortor uocatur, ſub quo ma-
riti uxorem prodiderãt, paciſci me tecum putabat, tace n, donas quinquenniũ. Quid
gloriaris? tanquam non facilius ſit occidere tyrannum quàm ſuſtinere. Duplici benefi
cio uxoris ſuæ obligatur, & cur non eſt occiſus, & od occidit. Faſtidit ſterilem qui
fecit. IVNII GALLIONIS. Inſtabat tyrannus, torqe. Illa pars etiam poteſt ſubijci in
ignes, in illa parte iam exaruit cruor, ſeca, uerbera, culos lancina, faciam ne uiro pla-
ceat matrix. PAPYRII FABIANI. Deſcribam ni c ego cruciatus, & miſeram corpo-
ris patientiã inter tyrannica tormenta ſæuientia: xtincti ſanguine refouebãtur ignes,
hæc deſinebat torqueri aliquando, ut ſæpius p ſſet, exquiſita uerbera, iam eculeum,
quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid t noua adiecerat. Quid amplius dicam?
tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta
puerperijs fui, acuit hanc, fecit tyrannicidum ſilentio, certe tyrannicidam. Conuulſis
laceratiſq; mẽbris, nec adhuc ſufficientibus non dimiſſa eſt ex arce, ſed proiecta. Quid
eſt quod uxorem dimiſeris? nunquid emit te oneroſa ſumptibus, & ut ſeculi mos
eſt, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo uſq; in publica dam-
na priuatim inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno littore petitos lapillos, & aurum
ueſtemq; nihil in matrona tecturam concupiuit. Si talis eſſet, facile illam corrupiſſet
tyrannus. Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad propoſitum, nec ad certum diem
fœcunditas, ſui iuris rerum natura eſt, nec ad leges humanas componitur, modo pro-
perat, modo uota præcurrit, modo lenta eſt & demoratur. Expecta modo, pariet.
Quid dicis? non poteſt fieri, quare? quia torta eſt. Imputat tibi quod publicata eſt, im-
putat tibi quod torta eſt, imputat tibi quod ſterilis eſt. IVLII BASSI. Aiebat tyrannus
ure, cæde uentrem. ARGENTARII. Cæde uentrem, ne tyrannicidas pariat. TRIARII.
Non ex formula natura reſpondet, & neq; ad præſcriptum caſus obſequitur, ſemper
expectari fortuna mauult quàm regi. Aliubi offenditur improuiſa ſegetum maturitas,
aliubi ſeram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit.
Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiam.
Aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa eſt. Cæditur, tacet. Igitur tacere putas tutum,
mirantur, tuum eſſe tyrannicidiũ huius ſilentium. Expectaſſe aliqua per longum tem-
pus maritũ dicitur, quanta laus eſt ſeruaſſe, cum expectaſſe tanta ſit. Alia deſiderio ui-
ri attonita, in ardentem rogum ſe miſiſſe, hæc non cum uiro arſiſſet, quę pro uiro arſit?
alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormẽtis oppreſſam,
morte amplius pro uiro præſtitiſſe, ſi quid amplius elegiſſet tyrannus. MARCELLI. Si
tamen peccaſſet in partu, ignoſci ei poſſet. Nupſerat enim iſti occupato. Crudelior es
etiam illo, quem occidiſti, tyranno, ille torſit & dimiſit ad uirum. ALBVTII SILI. Vi-
cerat ſæuitiã patientia, deerat iam ſanguis, ſuperabat fides, aliquando proiecta eſt, diſ-
ferebatur diſtortis manibus, emotis articulis, nondum in ſua membra artus redierant.
Vxorem tortor dimiſit, ad partum ingratus uocabat, quod in præmio nullam uxoris
fecerat mentionem. Res tuas tibi habe, inijcere debuit manum, & ipſam inter res ſuas
trahere, nihil amplius patri debes quàm uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidium pa
ti, quàm facere. PARS ALTERA ARGENTARII. Ego tamen torta ſum. Merito obij-
ceres, niſi uindicaſſem. FVLVII SPARSI. Vobiſcũ iudices loquor, controuerſia hæc,

reum facere primum ſi materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi, aut accepi quidem, ſed non potui reddere, aut iſta nouiſſima, non facere. Non quiſquis non reddidit beneficiũ ingratus tenetur, animus æſtimandus eſt non reddentis. POLLIO ASINIVS aiebat, nunquam tentandas eſſe quæſtiones, primam manifeſto obtinere poſſe, qua negamus nos beneficium accepiſſe, perit tota cauſa, niſi in hoc uicit. Apparet enim ingratum eſſe, qui ne fatetur quidem ſe accepiſſe beneficium. GALLIO noſter putat, quoties poſſit, hoc auferendum aduerſario, quoties non poſſit concupiſcendũ, quoties ne hoc quidem poſſit, tranſeundũ, quaſi donemus, & poſſimus quidem facere cõtrouerſiam, ſed nolimus. Idẽ Attico Vipſani Apollodori diſcipulo placuit. Hæc ille amplius, quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus controuerſiã facere, hoc modo faciamus, non eſſe tam magnum quàm ille dicat: ſicut in criminibus facimus, quoties negare nõ poſſumus, eſſe quidem crimen illud fatemur, ſed leuiore pœna dignum quàm accuſator arguat. LATRO in hac controuerſia non dubitabat facere primã quæſtionem, an beneficium dederit: hoc in hæc diuiſit, Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio uiri, nec indicaſti, non eſt beneficium ſcelus non facere: deinde ne ſciſti quidem. Non enim tibi indicaui, nec tam magnum conſilium, uirilibus quoqꝫ animis graue, commiſi muliebri garrulitati, quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Etiam ſi dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi pleniſſimam, perſecutus ſum nefarium hoſtem, illic occidi ubi torſerat. Dices me Reipub. cauſa feciſſe, et tu Reipub. cauſa tacuiſti. Tutus ſit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit? Hoc diuiſit in hæc duo, an iam certam ſterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne ſterilis quidem pro certo ſit. Noui declamatores Poſ
cum Apollodoro, qui reus ueneficij fuit, & à Pollione Aſinio defenſus, damnatus Maſſiliæ docuit. Et hanc quæſtionem fecerunt in hanc controuerſiam, an inter uiros & uxores data beneficia, ingrata lege teneantur. Non eſt beneficiũ, ſed officium facere quod debeas, ut ſi filius patri ſe dicat beneficium dare. Hanc quæſtionem fecit & Gallio noſter. BLANDVS in ultima parte controuerſiæ, qua de Republica diſputatur, quæſtionem fecit, An quinquennium numerari debeat à nece tyranni: illud tempus nõ debere imputari, quaſi ſterili, quo matres etiam ęditos partus abominatæ ſunt: illud tempus imputatur fœminis in Repub. quando pariunt non plus tyranno. Huic ſubiecit, an etiã ſi & alijs imputari tempus tyrannidis ſolet, huic non debeat. LATRO ex ſuo more has non quæſtiones putabat, ſed membra illius ultimæ partis ex æquitatis quæſtione pendentia. An ſterilis quidem, altius repetis, an uero quæcunqꝫ quinquẽnio non peperit, ſterilis eſt. Quid enim ſi uir alicuius abfuerit toto penè quinquennio in peregrinatione, uiro imputabitur. Quid ſi uir ægrotauerit, quid ſi maritus à uiro tortus inutilis in cõcubitu uxoris ſuæ iacuiſſet, imputaturus fuit? quinquennio quæris, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo cum parentibus ſuis querebatur, quod natus eſſet, hic quod torta eſt, hic quod maritus occupatus tyrannicidio non uacauit in uxoris uoluptates. BVTEO aridus quidem declamator, ſed prudens diuiſor controuerſiarum, cõtra Latronem ſentiebat, Blando accedebat. Aliud enim eſſe aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non utiqꝫ ſterilis eſt: aliud quæ intra quinquennium non peperit, non ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione iuris, illic de ſpe fœcunditatis. Sed Blandum quoqꝫ arguebat, aiebat enim ſic fuiſſe quærendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde etiam ſi nõ in alijs, an inter hos gradus eſt. Sed ipſe ſic hanc in partes quæſtionem diuidebat, an quæcunqꝫ quinquennio non peperit, tanquam ſterilis dimitti poſſit. Poſſet enim accidere quod Athenienſibus in bello accidit, ut liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo uiros deſtituunt, non quo nõ habent. Sic tyrãnus non uetuiſſet iſtam parere, quin interemiſſet. Et cum hoc uehementer impleuiſſet, & probaſſet, non omnes poſſe dimitti, ſi quinquẽnio non peperiſſent, tunc illò tranſit. Et hic poſſet & hæc etiamnum, non hoc quærebat, an deberet dimitti, ſed an poſſet. Et hoc contra Latronem dicebat, quomodo iſtam quæſtionẽ putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, non quid oporteat: hæc enim, an hic poſſit, per il-

lum non poſſet quia tyrannidem non cœperat. Aliquod tempus immune à legibus
miſeriæ faciunt. Non dico quia torta eſt, ſed hoc adhuc, propter ęquitatis tractationem
reſeruo: ſed non peperit quia torta eſt. Quia tu maxima in cogitatione occupatus, ni-
hil de liberis cogitaſti. PASSIENVS uir eloquentiſsimus, atqꝫ temporis ſui primus o-
rator, hanc ſubtilitatem actionis non probabat in Latrone, ſed aſſentiri dicebat, ideò
quæſtiones tractandas per ſe eſſe, ſi hæc mulier iuſti repudij ageret, non ingrati. Ita nõ
quæritur an legitime, ſed an ingrate dimiſſa ſit, itaqꝫ in æquitatis tractationem cadunt,
etiam quæ iuris ſunt. Nam cum quæratur, an potuerit hæc dimitti, etiam ſi licuit, appa-
ret, quod utiqꝫ non oportuit, ſi ne licuit quidem. ALBVTIVS decentiſsime fecit, ſole-
bat enim ferè in aliquas figuras declamationẽ deſcribere, & prius egit iuiuſti repudij,
deinde ingrati, in quibus putat eſſe, an ullum beneficium uiro contulerit, à quo tanqꝫ
inique dimiſſa. Hic omnes quæſtiones ad ſterilitatem & æſtimationem quinquennij
pertinentes libere tractauit, deinde tranſit in ingrati accuſationem. CAESTIVS pro
uiro introduxit colorem. Eo tempore uxor torta eſt, quo nihil adhuc de tyrannicidio
cogitabam, poſtea cogitaui, & hæc ipſa cogitandi cauſa fuit. Vxoris uitio utrunqꝫ ſecu
tum eſt, ut illa marito inſolentiam imputare non poſſet, maritus illi tyrannicidiũ poſ-
ſet. LATRO dixit, Si iam tum de tyrannicidio cogitaſſem, uxori non indicaſſem. FABI
ANVS philoſophus colorem magis bono uiro conuenientem introduxit, quàm orato
ri callido. Dixit enim & cogitaſſe tyrannicidium, & uxori indicaſſe, & illam tum qui-
dem feciſſe, quod probam fœminam facere oportuit, nunc peccare quod putet benefi-
cium eſſe recte facere. Hic color illi & in illa parte profuiſſet, ſi beneficium putas te de-
diſſe, tyrannicidium non prodidiſſe, ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi, re
pudium ex tuo uis liberorum cupiditatem, quo ſemper uti tanquam uir eius debuiſſet,
poſtea magis tanquam tyrannicida. L. VINITIVS Vinitij frater, Fabiani colorem ual-
de probabat, & aiebat onerari uxorem uno modo poſſe, ſi nihil uacuum decretum ab
illa maritus habuiſſet. Si dixerit, inquit, poſt tormenta ſe de tyrrannicidio cogitaſſe,
tum tyrannicidium uxori melius deberi meruit, ſi torta tyrannicidam fecit, quàm ſi ta-
cuiſſet. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus uſqꝫ eo ſuſpica
tus eſt, ut torqueret. Dixerit cogitaſſe quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed u-
xori non indicaſſe, augebit uxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidiũ
indicare, quod illi commiſſum nõ erat. Potuit enim uxor, etiam nõ indicante marito,
tam magni conſilij molitionẽ deprehendere. At ſi hunc colorem Fabiani ſequor, mu-
tam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honeſtior ſum uetus tyrannicida, &
non priuatis, ſed publicis malis ad ultionem impulſus. Si cum cogitarem non celaui u-
xorem, facilius perſuadebo, me malum hodie maritum non eſſe, cui ſemper tam dedi-
tus fui. Ad ultimum hoc conſequar, quod ſi quod audierat, tacuit, non beneficium eſt,
ſed fides. Hic eſt L. VINITIVS quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſenti-
us habuit ingeniũ, quicquid longa cogitatio illi præſtitura erat, prima intentio animi
dabat, ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc cõmendationem, ut ex tem
pore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus, unus Vinitius ingeniũ
in numerato habet. HISPO ROMANVS maligno & accuſatorie, Nihil, inquit, ego iſti
narraueram, iſta ut erat neceſſe aliquid ex ſumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs ſuſpica
ta eſt, unde emanauerit ſermo ſcietis. Videtis quò ueniat tyrannus, non ad amicũ me-
um, non ad ſeruũ, ſed ad iſtam, quæ nihil negocij habuiſſet, ſi tacuiſſet. Tua enim cauſa
tacuiſti, ſciebas te perituram ſi confeſſa eſſes tyrannicidium. HYBREAS dixit.

Controuerſia decimaquinta.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit, filius accuſat patrem dementiæ, POR-
TII LATRONIS. Vtriuſque tamen comparetur luxuria, tu conſumis patrimo
nium patris tui, ego accuſatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adoleſcens,
utere ſenex. Accuſator meus diuerſos & inter ſe contrarios affectus habet, cupit reum
damnari, crimen abſolui. CAESTII PII. Poteſt nobis conuenire, ſimiles ſumus, pu-
ta te patrem, dic quid me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego
imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu poſterior luxuriaris. Patrimonium, in-
quit,

quit, computemus. Sed tu ſenex, inquit, hoc dixit, luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu, inquit: ſenex. Vnde ſcis te non futurum luxurioſum ſenem? Omnia à te uitia, quod unguento coma madet, tuum eſt, quod laxior uſq; in pedes tunica demittitur, tuum eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes diſcant? quid porro? domus noſtra luxurioſos duos non capit, indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet ſeniles annos meliore uita reficere? hoc nouiſſimũ meum meritum eſt, ſed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxurioſus factus ſum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiſcere, quid tibi dicam? Hæc eſt quæ auget diſcordiam. Vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat, hæc eſt quæ ſenes corrumpit. Quidã ſummũ bonũ dixerunt uoluptatẽ, & omnia ad corpus retulerunt, nihil eſt mihi opus præcipientibus, exemplum habeo, propoſui quicquid tu feceris, me facere, nauigabo ſi nauigaris, militabo ſi militaris, dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipionum non obijcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriã propriam, & hoc dicit adoleſcens. Frugaliter uixi, quamdiu frugi patrem habui, ante me deſiſte, ante me cœperas. BLANDI, Senex luxuriaris, reſpondeo tibi, adoleſcens nauigaui, Ego iam, inquit, deſij, tu nondum, Non miror ſi deſiſti prior, prior cœperas. MENTONIS. Quod gaudium accepiſti uerè luxurior. POMPEII SYLONIS. Si modo emendatus eſt filius meus (ſolet enim etiam luxuria ſimulari) ſuo quiſq; ordine reus ſit. Vis me ducere uxorem, ſi nouercam haberes, iam abdicatus eſſes. VIBII GALLI. Conuiuæ certe tui dicunt, bibamus, moriendum eſt. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Alliga me, dum te cuſtodias. P. ASPRENATIS. Quia nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam ſuam oſtendere. IVNII OTHONIS. Malam cauſam haberem, ſi alium accuſatorem haberem. Aliam cauſam haberem, ſi te filium non haberem. IVNII GALLIONIS. Aliter à laudibus patris incipiam, hic adoleſcens temperatiſſimus & lubricum tempus ſine infamia tranſijt, duxit uxorem, filium ſuſtulit, ad ætatem perduxit, iam ſenex factus eſt, niſi quod ſibi bonum uidet, luxuria uſque eò ſe proiecit, ut accuſetur. Senex amens, ſenex ebrius, circundatus ſertis, & delibutus unguentis, & in præteritos annos ſe retro agens, & ualidus in uoluptatibus quaſi iuuenis exultans, nónne portentum eſt? Luxurioſus adoleſcens peccat, ſenex autem luxurioſus inſanit, ætates inhauriunt, uitia laſciuiunt. PAPIRII FABIANI. Nauem in portu mergis, alter ſolito tempore labitur, alter inſolito, alter alieno, alter ſuo, alter annos ſequitur, alter ſenectuti repugnat. Non eſt luxuria, patrem uidere uelimus. Non ſimulas iſta, ſed facis, nec amantem imaginaris, ſed amas, nec potantem adumbras, ſed bibis, nec † te decet diſſipare bona, ſed diſſipas. Nemo uitia quæ odit imitatur. Quis *f. me doces* imperator ob hoc ipſe de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum *aut dedoces* comprimeret, ipſe honores mercatus eſt? quis ut ſeditionem leniret, turbauit rempublicam? Non coërcet uitia qui prouocat. LATRO ſic diuiſit, An ob hoc accuſari pater poſſit. Hic illam uocalem quæſtionem poſuit, quam ſolebat faſtidire Seleucius, minimè ſolere patri obijci luxuriam, non magis quàm auariciam, quàm iracundiam. Non uitia patris accuſari ſolere, ſed morbũ, & ſi poſſit aliquid præter dementiam obijci patri, luxuria non poſſit, alioquin filijs, inquit, abdicare permittis. Hic de ſuo conſumit, an ſi ob hoc pater accuſari poteſt à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem obijcere patri ſolet ebrius, ſi petulantiam iniuriæ damnatus, Etiam ſi ob hoc accuſari poteſt, etiam ſi à tali filio, an ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio uſus eſt, damnandus ſit. Ait enim adoleſcens, quolibet alio genere debuiſti me obiurgare: quid ſi adulterium uindicare uellet committendo? Turpe eſt ſic caſtigare uitia, ut imiteris. Deinde an conſilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius, aut inquit, quare, ſi cœpiſti ſic emendare filium, cum emendaueris non deſinis. CAESTIVS PATER. Patris aiebat ſimulationem ſignificandam magis quàm profitendam, ita inquit, adparebit illum ſimulaſſe, ſi etiamnum ſimulat: ſi deſinit ſimulare, oſtendit iam ſibi nihil prodeſſe ea cõſilia, quaſi filius: emendatus ſit emendatum autem eſſe non conceſſit, & aſſidue dixit; nihil magis ſequi interuallum hoc luxuria, etiam uerè intermiſſa uitia uehementius ſurgere.

ſurgere. LATRO aperte putabat ſimulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honeſtum ſenem, ſed prudentem defendere, ſi quod uitium uideri poterat efficio conſilium, quare potius ſignificet quàm dicat frugi eſſe. BLANDVS hac figura declamat filium, & pro abdicato reſpondit. CAESTIVS aiebat adoleſcentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipſi remiſſum ſit. Idq; ſic narrauit, ut ſuam quoq; luxuriam imputaret patri, non ſeueram fuiſſe diſciplinam, non bene inſtitutæ domus legem, quæ poſſet adoleſcentis mores formare, & à uitijs ætatis abducere, quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Vnguento cani madent, & comeſſator ſenex redijt, nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus uidetur. Merito in adoleſcentibus omnē luxuriam uindicant, cito deſinūt. Cum haberem luxuriæ iſtius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio foret. Aetas illa quæ faciebam, imputabat, me non diſcere: Hunc ſenſum ipſe Cæſtius ſano genere dixit, Flauium Alfium auditorem ſuum, qui eandem rem laſciuius dixerat, obiurgauit. FLAVIVS hoc modo dixit, cum deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe, & odio ſibi uitioſum factū, hoc fuit, inquit, quare deſinerem. Sentiebam, inquit, me ſenem fieri. CAESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, ſed corrupit, & unam ſententiam. Incredibile eſt, inquit, cum iuuenis ſit ſenſiſſe ſe ſenem fieri, & noluiſſe uideri tam diu luxuriatum, donec ſentiret ſe ſenem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit, Nō accuſaturus patrem, ſed me defenſurus ſum, ne aliena luxuria mea laudatio. Conſilio luxuriantem filium iſtum emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit, ſubito furore collapſam patri mentem, meretricem dependentem collo ſenis, & paraſitorum circūfuſam regem turbam, ſic cum riualibus rixari & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putaui initio & ego conſilium eſſe, non morbum, deſinet luxuriari, deſinet, inquam, ſi propter me cœpit. Permanet in iuuenilibus uitijs, hoc turpius luxurioſus quo diutius. Quid faciam? è ſuo more emendare patrem uolo, luxuriandum eſt SYLO POMPEIVS patronum adoleſcenti dedit, quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accuſaret patrem. RVFVS VIBIVS. Feſtiuum ſenem qui in honorem filij ſui adoleſcentis ebrius ſit. In narratione hoc uſus eſt colore, ſolutum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœpiſſe luxuriam, dicerem eſſe felicius, ſi his qui ſibi amare permitterent neceſſarium tantū habere, quantum acceperant, obiurgarent, interim quaſi non commemorent. Ruſticum inquit, iuuenem, præmatura inquis ſeueritas non eſt frugalitas, ſed triſticia. Quid tu ſenex facies? non creditis hæc illum dixiſſe, qui uitia etiam obiurgare uult? luxuriatur. ARGENTARIVS hoc colore declamauit. Duo luxuriantur, una in domo, alter iuuenis, alter ſenex: alter filius, alter pater, uterq; licenti cultu per publicum incedit. Alter uobis ait, hoc conceſſum ætati utor, & iuuenili lege fungor, id facio quod pater meus fecit, cum iuuenis eſſet: negabit, bona ergo ætate cœpit ſimul primum hoc tyrocinium adoleſcentiæ, quaſi debitum ac ſolenne perſoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem cauſam habeant uideritis, faciāt etiam ſi non quod oportet fieri, at quod ſolet. Alter ait, ſcio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxurioſum ſenem, ſed hoc caſtigandi genus cōmouere uiſum. Vt emendaret filium, ipſe peccare cœpit: at ſi auus uiueret, nemo in domo luxurioſus non eſſet, tres luxurioſi fuiſſetis. À PARTE PATRIS, GLYCON SYRICON dixit.

AGROTAS Maſſilienſis longe liuidiorem ſententiam dixit, quàm cæteri Græci declamatores, qui in hac controuerſia tanquam riuales rogati ſunt. Docebat autem Agrita pars inculta, & ſcires illum inter Græcos non fuiſſe ſententijs fortibus, aut ſcires illum inter Romanos fuiſſe. Sententia quæ laudatur hæc fuit,

DAMOS CAMBRVS,

DIOCLES CARYSTIVS, HERMAGORAS rara ſententia dicebat, ſed arguta, & quæ auditorem diligentem penitus afficeret, ſecurum & negligentem tranſcurreret. In hac controuerſia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem ſenſum ſatis uulgariter

elegantius hoc compoſuit HISPO ROMANVS. Placet uobis frugalitas mea, quod patrimonium

patrimonium ſeruo, quod acquiſiui, duxi uxorem mature, ſemper dilexi, quod ad omnem me tutum tabulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrime SYRIACVS VALLIVS dixit, Fili quando uis deſinamus.

CONTROVERSIA DECIMASEXTA.

QVidam cum haberet formoſam uxorem peregre profectus eſt, in uiciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit, illam appellauit de ſtupro, adiecit preces, negauit illa: deceſſit mercator, teſtamento hæredem omnibus bonis reliquit formoſam, & adiecit elogion, pudicam repperi: adit hæreditatem, redit maritus, accuſat adulterij ex ſuſpicione. PORTII LATRONIS. Quanquam eò prolapſi iam mores ſunt, ut nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus uideri poſſit, tamen ego adeò longe ab eo uitio ſemper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium ſtuporem arguat, quod tam ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram niſi diuitem factam, ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum eſt: cum ego tamdiu peregrinatus ſim, nullum periculum terra mariq; fugerim, plus iſta intra unam uiciniam, quàm ego toto mari, quæſiuit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus, ſi tacere poſſim, confitendum habeo, hac me cauſa fugiſſe, ut in acceſſione patrimonij peregrinando cum uxore certarem. Illud iudices mihi tormentum eſt, quod notata iudicio uero, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamẽ ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum eſt. Tantum in iſtam diues amator effudit, ut poſt pœnam quoq; expediat fuiſſe adulteram. Quæ præceperim uxori proficiſcens ſcio, cætera quemadmodum adoleſcens, formoſus, diues, ignotus, in uicinia formoſæ, & in abſentia uiri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quemadmodum aſſidua ſocietate quotidianæ per diem noctemq; libidinis exhauſtis uiribus perierit, interrogate rumorem uos. Intelligo iudices quid officij mei fuerit. Poteram ego ſaluo pudore meo nihil de hæreditate ſuſpicari, in qua etiamnum autor ab uxore dictus ſum. Veni nihil aliud quàm ut fortunam meam querar, nam cauſam melius uos noſtis. Tempus eſt iudices de uxore & marito credi, mulierem tam formoſam amari potuiſſe. Pudica forte ſic amari, ne ſollicitaretur, potuit. Neq; eſt quod dicat, in meo iſtud arbitrio poſitum: Erratis uos iudices, ſi non maritus ad ſollicitandam matronam putatis irritamentum, ſpem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilem ſenſum. Si tantum in formoſa ſperari poteſt, quantum placere poteſt, omnes formoſæ in ſe uniuerſos populos conuerterent matronæ, qua eſſe aduerſus ſollicitantes laſciuia ſolet. Prodeat intantum ornata, quantum ne immunda quidem ſit: habeat comites eius ætatis, qui impudicos, ſi nihil aliud, uerecundia annorum remouent: ferat iacentes in terram oculos, aduerſus officioſum ſalutatorem inhumana potius quàm inuerecũda ſit, etiam in neceſſariam reſalutandi uicem multo rubore confuſa, ſic ſe inuerecundiam pignori: longe ante impudicitiam neget in ore, quàm uerbo: in hac ſeruãdę integritatis cuſtodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium cõpoſita, paulò obſcœnius quàm poſita ueſte nudæ, exquiſito in omnes facetias ſermone, tantum non ultro blandientes, ut quiſquis uiderit non metuat accedere. Deinde miramini, ſi cum tot argumentis pudicitiam proſcripſerit, cultu, inceſſu, ſermone, facie, aliquis repertus eſt, qui incurreret retia adulteræ, ſe non ſubduceret internuntiũ, puto illud ſollicitari ſe, arripi & denudari iuſſit, flagella & uerbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatem muliebris manus continuit. Quoties quod non una peregrinaretur queſta eſt, nemo ſic negantem iterum rogat. Cum quo queſta eſt? apud quem indignata eſt. Abunde in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum negaueris, quod plerunq; etiam impudiciſſima ſpe uberioris præmij de induſtria ſimulat. Quando de iniuria tua uiro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis iniuriæ ſolitudo tua pateret, maturiorem reditum rogaſti, & quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epiſtola quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem. Miſerrimus omnis ſeculi maritus, ſi cõtentus abſentia mea etiam nunc iniuriã meam neſcirem, ſi quod fecerat tacere uoluiſſet. Toties ſollicitantẽ in iſtam faciem qua placere poteras, conuertiſti. Non omne ornamentum, ueluti cauſam talis iniuriæ exe-

crata es,quod proximum eſt à promittente rogata ſtuprum tacet. Inſpicite adulteri cenſum ex eo impune,ſi quod adulteris edidit,ſi eſt aliquid quod non erit. Quid ſigillatim omnia percenſeo,quicquid ego non emi in mundo tibi miſer,ut maritus cũ omni cenſu meo inter munera adulteri maneo. Sola mihi hęres eſto. Quid ita habes,inquit,ſcripſit cauſas:quam cum ſemel appellaſſem,cum iterum,tum tertio appellaſſem non corrupi. O nos nimium felices,& aureo (quod aiunt) ſeculo natos. Sic etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ ſola hæres eſto,quia corrumpi non potuit, quia tot ſollicitationibus expugnari nõ potuit,quia tam fideliter pudicitiam cuſtodiuit. Tace pauliſper nomen autoris, nunquid non teſtamento uiri creditis? nullam eſſe in uxore ſuſpicatur infamiam inter mutuum eius amorem,aut certe ita creditum,iam moriturus tabellas occupare,ſi uultis cum muneribus meis imponere,elogium ex teſtamento adulteri petendũ eſt. Sola hæres eſto, quamuis aliena,quamuis ignota,tantũ,quia pudica,quia incorrupta eſt. Quid iſti tam cenſorio adultero non mater eſt? non ſoror? non propinqua? aut nulla earum pudica eſt? Idcirco ſcilicet cum tantis diuitijs peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat? Illic ubi natus eſt,nulla pudica erat? at illic ubi negociatus? quin illa non proſtituta erat,uacuo teſtamento pudica hæres per errorem quæſita eſt. Ego adulteram arguo,quam in matrimonium recepi,qui cõmuneis ex illa liberos precatus ſum qui pudicam mihi libentiſſimè crederem. Adeò ne iam omnis patientia ſeculi noſtri abijt,ut aduerſus querimoniam uiri uxor alieno teſte defendatur? At Hercules aduerſus externorum quidem opiniones ſpecioſiſsimũ patrocinium erat, ego uiro placeo. At ego ſi hunc morẽ inſcribendi recipitis,in conſpectu ueſtro ita ſcribam. Vxor mea hæres eſto,quod peregrinante me adamata eſt,quod hæres ab adoleſcente alieno ac libidinoſo relicta eſt, quod tam infamem hæreditatem adijt: à duobus uos teſtamentis in conſilium mitto,utrum ſecuturi eſtis quod ab adultero abſoluitur, an quod damnatur à uiro? Magnus pudicitiæ fructus eſt,pudicam credi,& aduerſus omnes illecebras atq; omnia delinimenta muliebris ingenij, eſt ueluti ſolum ac firmamẽtum, in nullam incidiſſe fabulam,nouos fortaſſe,non in omnium æſtimationem occurrere,& horrenda multa deinde ac uaria daturus experimenta, fœmina quæ damnum pudicitiæ quiuis eſt,atq; curandus eſt eſſe ac uideri pudicam.

Libri tertij controuerſiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVARTVS.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio,non ultra uos differam,quamuis non audieram frequenter,cum per totum annum quinquies ſexieſué populo diceret,ad ſecretas exercitationes nõ multi irrumperent,quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat, alius erat cum turbæ ſe cõmittebat,alius cũ paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exurgere audebat, illa intempeſtiua in declamationibus eius philoſophia ſine modo tunc,et ſine fine euagabatur,raro totam controuerſiam implebat,non poſſes dicere diuiſionẽ eſſe, non poſſes declamationem,tanquam declamationi multum deerat, tanquam diuiſioni multum ſupererat. Cum populo diceret,omnes uires ſuas aduocabat, & ideò non deſinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit,dum cupit in omni controuerſia dicere,non quicquid debet dici,ſed quicquid poteſt. Argumentabat̃ moleſte magis quàm ſubtiliter. Argumenta enim argumentis colligebat,& quaſi nihil eſſet ſatis firmum,omnes probationes probationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium,quod quæſtionem non tanquam partem controuerſiæ, ſed tanquam controuerſiam implebat,ſuam executionẽ. Quid igitur per numeros ſuos implenda non eſt? Eſt quidẽ,ſed tanq; acceſſio,nõ tanq; ſumma. Nullũ habile membrũ eſt ſi corpori par eſt. Splẽdor orationis quantus neſcio an in ullo alio fuerit. Non theſis magna ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu,ſed præparato. Extemporalis illi facultas,ut affirmabant qui propius norant,non deerat,ſed putabat ipſe ſibi deeſſe. Sententię,quas

optime

optime Pollio Aſinius albas uocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultum, nihil inſperatum afferentes, ſed uocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt tam inimicum quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe, neſcio quid mali. Ideoq; moderatio eſt adhibēda, ut illa ſit præparatio nō cōfeſſio. Locū beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi inquantū uoluerat explicandi uis: itaq; ipſe dicere ſolebat, cū uellet oſtendere non hæſitare ſe in ſelectione uerborum, cum res animum occupauere, uerba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat, ſplendidiſſimus erat. Idem res dicebat omnium ſordidiſſimas, acetum & puleium & laternas, philerotem, ſpongias, nihil putabat eſſe quod dici in declamatione non poſſet. Erat autem illa cauſa, timebat ne ſcholaſticus uideretur, dum alterum uitium euitabat, incidebat in alterum, nec uidebat nimium orationis ſplendorem, his admixtis ſordibus non defendi, ſed inquinari, & hoc æque omnium eſt, ut uitia ſua excuſare malint quàm effugere. ALBVTIVS enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quomodo uideretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu, hæc ſordida uerba ad patrociniū aliorum afferebat: hoc illi accidit inconſtantia iudicij, quem proxime dicentem cōmode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto iuniorem quàm ipſe erat cū condiſcipulis ſedere. Memini admiratione Hermagoræ ſtupentem ad imitationem eius ardeſcere: nulla fiducia ingenij ſui, & ideo aſſidua mutatio. Itaque dū genera dicendi transfert, & modo exilis eſſe uult, nudiſq; rebus hærere, modo horridus & ualens potius quàm cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis ſe deprimit, ingenio ſuo illuſit, & longe deterius ſenex dixit. ætas ei non proderat, dum ſemper ſtudium eius eſſet nouum. Idiotiſmus eſt inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam, hac uirtute uarie uſus eſt. Sæpe illi bene ceſſit, ſæpe decidit: nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcentulus cum declamaret apte & conuenienter & decenter hoc genere utebatur. Raro Albutio rēſpondebat fortuna, ſemper opinio, quamuis pœnituiſſet, audire libebat. Triſtis ſollicitus declamator, et qui de dictione ſua timeret etiam cum dixiſſet. Vſq; eo nullum tempus ſecurum erat, hæc illum ſollicitudo fugauit è foro, & tantum unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iuriſiurandi conditio aliquando facta ab aduerſario, induxit eiuſmodi figuram, qua illi omnia crimina irrogaret. Et placet, inquit, tibi rem iureiurando tranſigi: iura, ſed ego iuſiurandum dabo. Iura per patris cineres qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam, & executus eſt locum, quo perfecto ſurrexit. L. V. ARVNTIVS ex diuerſo ait, Accipimus conditionem, iurauit. Clamabat Albutius, non detuli conditionem, ſchema dixi. Aruntius inſtabat, centumuiri rebus iam ultimis, ſeparabant. Albutius clamabat, Iſta ratione ſchemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat, tollantur, poterimus ſine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, Centumuiri dixerunt dare ipſos ſecundum aduerſarium Albutij ſi iuraret ille. Albutius non tulit hanc contumeliam, ſed iratus calumniam ſibi impoſuit, nunquam enim amplius in foro dixit, homo ſummæ probitatis, qui nec facere iniuriam nec pati ſciret. Et ſolebat dicere, quid habeo quare in foro dicam quum plures me domi audiant, quàm quenquam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo, & quamuis non fateretur, delectabat illum in declamationibus quod ſchemata ſine periculo dicebantur: nec tamen in ſcholis effugere contumelias poterat Cæſtij mordaciſſimi hominis, cum in quadam controuerſia dixiſſet Albutius, quare calix ſi cecidit, frangitur, ſpongia ſi cecidit non frangitur, aiebat Cæſtius, Ite ad illum cras, declamabit uobis, quare turdi uolent, cucurbitæ non uolent. Cum dixiſſet Albutius in illo, qui fratrem parricidij damnatum exarmata naue dimiſit, impoſuit fratrem in culeum ligneum, Cæſtius eandem dicturus ſic expoſuit controuerſiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum nouerca accuſante cum accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culeum ligneum, ut perueniret, neſcio quò terrarum;

rarum: ingens riſus omnium, ſed nec ipſi bene ceſſit declamatio. Paucas enim res bonas dixit, ſed cum à ſcholaſticis non laudaretur, nemo, inquit, imponet hos in culeum ligneum, ut perueniant neſcio quò terrarum ubi calices franguntur, ſpongiæ non franguntur. Video quid uelitis, ſententias potius audire quàm iocos. Audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

Controuerſia. 17

MOrtua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adoleſcentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille exarmato nauigio impoſuit, delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt; poſtea pater peregre profectus, captus eſt ab eo, & remiſſus in patriam, abdicat illum. ALBVTII SYLII. De fratre nec iudicare audeo nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quòd patrem ſeruare potui. Mori iuſſus, tanta tempeſtate cõfuſus, neq; æſtimare quicquam, neq; diſplicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquẽte, quàm quę uideris ipſe noſſe. Nec ſatis memini, ſolutum mihi fratrem tradideris an alligatum, neſcio quantum ad meum ſtuporem attinet, etiam fugere potuit: nec ſatis meminerã tale miniſterium an pœnam eſſe uoluiſſes, uindictam an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes, non poſſum pater. Non ignoſcis, an non credis? ego cõtendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrãnus, ueni, tuis manibus filium inſue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire incluſi filij gemitum? Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes, quid frater in fratrem poſſet? patrem teſtem dedit. Quid accuſas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto conſiliũ meum uictum ſit, à me frater ut uiueret, non impetrauit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit quàm ut aliter, quàm in culeo moreretur. Cauſam malam habeo, ut inter fratres. Vbi ſpes? in gubernaculo nulla eſt, in remigio non eſt. Hæc eſt in comite? nemo repertus eſt naufragij comes, in uelo? in arte? omnia pené inſtrumenta circunciſa ſunt. Adminiculũ in ſpe nullum eſt, patri ſum excuſandus? at fratri, de filio tuo hoc reſpondeo, quamdiu in patrio ſolo morari licet, tuus eſt proiectus in mare, quicquid poſt exilium & naufragium uel facit uel patitur, ab omni fœdere uitæ communis abſtractus, pœnarum eius pars non eſt, nequitiæ opus eſt, ſed alijs quærentibus, teipſum teſtem dabo, non eſſe piratam. Ego illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abſtuli. Fortuna ipſa, quæ emiſerit, eius eſt, nihil tamen illi præter mare relinquitur. Moriendum eſt mihi, pater iuſſit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iuſſus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte, uolo mori, ſed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferã, licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbete aures, dabo uobis etiam damnatum abſoluendum. Viuit, inquit, frater, non credo; ſeruauit, inquit, me, feciſti ut crederem. Hæc eſt ſumma rerum geſtarum. In ea domo, in qua facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel mori uolo. Q. HATTERII. Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempeſtates abſconderant diem, imbres undiq; & omnia procellis ſæuientia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat ſubitis tempeſtatibus mare, iuſtis quoq; nauigijs horrendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, ſi innocens eſt, fortuna commendo, fragmentum infelix, etiam nauigaturis omen, quod ſi quis gubernator uidiſſet, uitam ſuum abſtuliſſet naufragijs è littore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes, inquam, frater ſi innocens nauigium, ſi nocens culeum: non feci parricidium, & quàm facillime erramus homines, factum putaui, deliberabam an parentarem patri. Fratrem, inquit. TVRRINVS in domo parricidium facies inuenire, etiam locum à naufragis nauigium. ARGENTARII. Quod iuſſeras factum eſt, perijt frater. Viuit, inquit, & me dimiſit, bono argumento probatur uiuere. Vtraſq; ad cœlum manus ſuſtulit. Si nihil unquam impie cogitaui, patrem meum etiam damnatus diligo. Dij immortales rerum iudices adeſte, ſi aliter ſentiret, infelicia ſibi imprecatus eſt maria, ſic nauem ſuam rexit. BLANDI. Latebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, ſi tibi

ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi ferrum non ſentienti cum animo pariter excidit, torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile eſſet parricidiũ facere, etiã quod imperaret pater. Ita mihi quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis fortuna ſuccurras, ita mihi contingat aut honeſte dicere, aut mori, ita ex domo noſtra ego ſim ultimus reus, ut ille iurabat, meliorem ſe nouercam habuiſſe quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, ſed tunc intellexi quàm difficile eſſet parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui, ne nunc quidem poſſum. Pater noſter nauigauit ſereno die, tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? nauigauit damnatus felicius quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebo patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiam poſt ſupplicium. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didiciſſe, an me apud piratas quidem perdidiſſe? ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrẽ occidere, & quem teſtem timebat abdicatus à patre? Quò me conferam? in mare? non poſſum, iratos habeo piratas. Cum traditus eſt mihi frater, imperatumq; ut ſumerem ſupplicium, ſi qua eſt fides, tentari me putaui, an poſſem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. TRIARII. In naufragio nauigabat, parum eſt quod non occidit patrem, imò etiam integra naue dimiſit patrem reſolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Inſue me culeo, certè ſentiam maria, non ea uidebo. Sciſſa quoq; uela fecerant ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis, ſcires nauigare qui ſeruaturus eſſet patrem, etiam pirata dicitur, interim falſo crimine male audit. CAESTII PII. Erat nauigium, imò fuerat, ſed adhuc crudelis & pertinax nouerca, poſt omnia deuicta nihilominus ſæuit, maria iam quieſcunt, prædones iam miſerentur, irati iam parcunt. Ibamus præter ſepulchrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus: expecta, Vide an fortuna nobis obijciat ſcelus. Iacebat nauigium peruetus, & attritum ſalo, uix unius capax animæ. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidiſti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucundiſſimam uocem, fateor me parricidam, occidi fratrem, tutus ſum pater, ſi hoc probetur: impoſui in exarmatam nauem: non eſt occidere? Nouercæ quidem nunquam ſatis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc eſt conditio miſerrima humani generis, quod naſcimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, uenenum, naufragium, milla alíæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere uocatur, ſed diutius. Si quis nunc ſtat in turba, & hoc dicit, huic quiſquam parcat qui fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, ut alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater, qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa nauigia, parua materia ſeiungit fato. Quid ſi uero non rudentibus committitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, & utroq; patens latere. Imponitur miſer in naufragium, nauigio per ſe peſſum ituro, pondus inſuitur. Ecce nauem diuinitas armat, ſubito uiſa ſunt uela, ſubito nauis cœpit & regere ſe & attollere. Magnum eſt præſidiũ in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur, procellæ ſpumante impetu latera nauigij urgent, pulſatur undiq; nauis periculis, innocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre, quàm effeciſtis animam. Nec hoc tantum diuinitus geſtum eſt, quod peruenit tutus in portum, excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, ut illum pœniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidij potui, parricidam facere nec damnãdo quidem potuit. Cognoſce innocentiam meam in mari, quàm domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt, ſic patrem parricida dimiſit. IVNII GALLIONIS. Multa non agnoſco, frater domi damnatus eſt, ego in publico: illi obiectum eſt quod parricidium fecerat, mihi quod non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrocinio utendum eſt, fratrem occidi: in ea domo, in qua parricida damnatur, hęc innocentia eſt. Video uos inuitos audire hoc genus defenſionis, malo itaq; me uobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fra

trem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundem patrem habui
mus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris naturæ pectoris ſum, mollioris ani
mi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior eſt,
illius clemẽtior: apud piratas quoq; inuenitur, qui non poſſit occidere, putas me dictu
rum ne alius occideret? Si mater noſtra uiueret, puto illi tradidiſſet. Quod proximum
fuit, mihi tradidit. Vtrum uobis uidetur per manus patris punire filiũ uoluiſſe, an ab-
legare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid fece
rim, dicatis, certè negabis te poſſe hominem occidere. MVSAE. Traditus eſt frater pu-
niendus mihi potiſſimum, quo iſtud propoſito pater feceris, apud pleroſq; diſputatio-
nem habet. Ego, ſi quid mitius illo tempore uoluit fieri, nõ intellexi. Impoſui multum
recuſantem, & inſui culeo poſtulantem. Obijcis mihi molliorem animũ, alius mitior
eſt plus quàm debet, alius ſeuerior eſt quàm neceſſe eſt, medijs alius affectibus inter u-
trunq; poſitus, totus in ſua poteſtate eſt. Quidam & accuſare & damnare poſſunt &
occidere, quidam tam mites ſunt, ut non poſſint in caput ne teſtimonium quidem dice
re. Non poſſum hominem occidere, hoc uitium & apud piratas inuenitur. Alij uiuere
ſine reipublicæ adminiſtratione non poſſunt, alijs in priuato latere, & extra omnẽ in-
uidiam ſeceſſiſſe præcipua tranquillitas eſt, alijs non poteſt perſuaderi, ut matrimonio
obligentur, alijs ut careant. Sunt qui caſtra timeãt, ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeant.
In tanta morum uarietate uidete quantulum ſit quod excuſem, non ambitioni, non in
ertiæ ueniã peto, miſericors ſum, non poſſum occidere hominem. Gratulare pater na-
turæ meæ, Nunquam eiuſmodi filijs parricidium faciet. Hoc uitiũ à te traxiſſe uideor.
An non putas miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio
Luculli Mithridatem non potuit occidere, dextera ſimul ac mente languit, proh bone
Iupiter Mithridatem quàm nõ dubiũ parricidam. POMPEII SILONIS. Gaude pater,
neuter filius tuus parricidiũ fecit, dimiſi in portum naufragũ. Vis pater ſcire, accuſator
nocentior ſit an reus? Conijce in alteram nauem nouercã, illa faciat uotum, precetur, ſi
neminem innocentẽ accuſauit, ſi priuignũ immerentem non oppreſſit, in eos piratas
incidat, qui neſciãt captos dimittere. ALTERA PARS MVSAE. Parricida meus in ma
ri regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. CAI SA
BINI. Facinus indignum, parricida damnatus poſt pœnam potuit dicere patri ſuo, mo
rere. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit. An licuit illi quod iubebat pater face
re. Non licet, inquit, fratrem necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ceci-
derat, ignoſce ſi diligentior ſum, cum uideam hominem tam facile damnari. Timeo ne
quis me parricidij poſtulet, facile eſt, ſi dicenda ſit domi cauſa, etiam nocens abſolutio-
nem ſperare potero, in foro quid reſpondebo? Occidi fratrem parricidã, me quoq; uo-
cant, quod non affui reo, ſi licuit an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt, naturæ
iura ſacra ſunt. Quid de me iudicaturus eſt ſi fecero? puto difficulter poſtea in me parri
cidium credes. Etiam ſi debuit parere patri, an ignoſcendum ſit illi, ſi non potuit. Fate
bor, inquit, quod forte offenſurũ eſt aures, patri parere uolui, fratrem occidere non po
tui. Obortæ ſunt ſubito tenebræ, diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu cor
pus, non poſſum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occi-
dere hominem tantum non poſſunt. Quorundã aduerſus hoſtes deficit manus. Fratris
quoq; beneficium non eſt tam magnum pater, quàm magnum putas. Non ille te no-
luit occidere, ſed non potuit. Nouiſſimas illas partes fecit, quamuis non occiderit, ſi ta
men potuit damnatũ, an abdicari debeat. Dicet enim pater, ſi non poteras, negaſſes: &
miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem ualde laudatam, dixiſſes, inquit,
te nõ poſſe, Ita me neſciebas, putaſti me poſſe occidere? Quid ergo ſic loquebaris? iam
unum parricidij condemnaſſes: deinde an puniuerit fratrem. Hęc deſcriptio ſupplicij,
quod dixit grauius etiam culeo fuiſſe, & adiecit hoc die illum pœnas dare inter barba-
ros incluſum, per quos neceſſe eſt illis patre populari capere, ſed ne per illos quidẽ ne-
ceſſe eſt parricidiũ facere. Hac diuiſione uſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defen-
dere, inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adoleſcentẽ optimam cauſam ha-
bere, ſi non occidit fratrem, etiam nocentẽ, meliorem tamen ſi non occidit innocentẽ,

Partitam autem materiam fecit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam ſi nocentem fratrem non occidit: hic dicit, non licuit, non debui, non potui, An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, tam ſero defendis. Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Nouiſſime, an etiam nocentem ſatis punierit. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, utrum ne aliquid deberet dici in nouercam, an non P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna horum rhetorum manus in hanc partem tranſiuerant, & qui in nouercam inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palàm dicerent, ſed per ſuſpiciones & figuras: quas rem non probabat PASSIENVS, & aiebat, minus uerecundum eſſe, aut tollerabile infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem in malum colorem incidere quàm tranſire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem uſus eſt, non potuit occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem dixit, Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non poteſt facere. CAESTIVS colore alio uſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulchrum, inuocare cœpit manes eius, motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit, quid facerem, inquit, occidere pater iubebat, mater uetabat: & eum colorem dixit, hæc mecum cogitaui, non eſt imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari, eligere ſupplicij genus liberum eſt. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus. Tentari me à patre putaui, uno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri uult. ALBVTIVS in argumentis plura poſuit, & omnes ferè colores contrectauit. In narratione hoc colore uſus eſt, & dixit, hoc unum mihi præſta beneficium, ſine me tanquam parricidam mori. ARGENTARIVS, Non tanquam frater eſſem, ſed huius conſilij inuentor dixit, Cogitaui quid facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem ſine parricidio. PASSIENVS hoc colore uſus eſt. Non putaui patrem utiq; uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quod domi cognouerat, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit, age ſi parcere noluiſſet, cui tradidiſſet. POLLIO ASINIVS dixit in nouercam, itaque illo colore uſus eſt. Cogitaui mecum quid liceret, quid oporteret: ſi tantum inquam nefas commiſſum eſt, nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Triumuiris opus eſt, comitio, carnifice. Tanti ſceleris, non magis priuatum poteſt eſſe ſupplicium quàm iudicium. MARCELLVS dixit ita, Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam: & illam quam ſupra ſententiam retuli, habes, inquam, frater. VARIVS GEMINVS & ipſe dixit, Nolui occidere, egregie, inquam nouerca inter priuignos diuiſit odium, aliter alium aggreſſa eſt, alteri parricidiũ obijcit, alteri mandat: & hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem, apud quem prætorem cauſam dixiſti? apud nullũ, inquit. Quis accuſator fuit? nemo, Quis teſtis? imò qui teſtes? Vni enim etiam de minore ſcelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronunciauit? nemo. Quid pater inquit? Ego ſi reus fuiſſem, ad te nõ miſiſſem. SEPVLLIVS BASSVS hoc colore uſus eſt. Non habui parricidæ inſtrumenta, non culeum, non ſerpentes, parricidã tamen in maria proieci. VIPSANVS duro colore uſus eſt. Hoc, inquit, ſupplicium tanquam grauius elegi, quid iſte, inquam, inſuetur, & ſtatim omnem ſenſum ſupplicij effugiet? imò ſollicitus pendeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur, ipſe pœnã ſuam ſpectet: nihil ſperet, timeat omnia, peius debet quàm cæteri parricidæ mori, à patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationem uſus eſt ut diceret, hoc ſe tanquã grauius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudentibus. Quam enim ſpem habuit abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit? HATERIVS hoc colore uſus eſt. Diu mecum diſputaui, parricida eſt, quem nõ teſtis probauit? non iudex coarguit? quid ergo? innocens quem condemnat pater? Inueni æque pœnam ſimillimã reo, merſam, non tamen ex toto perditam ratem, quæ uel punire fratrẽ poſſit, uel abſoluere. TRIARIVS & ipſe quaſi ſententiam de fratre ferre noluiſſet, egit & dixit. Tandem ad cœlũ manibus leuatis, quicquid

eſt inquam quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas inuoco, damnatus alto cōmittitur, Dij iudicate poſt patrem. Hæc ſententia dicebatur ex græco translata, ſed Græca corruptior eſt.
A parte patris, quod ab archipirata dimiſſus eſt ſic. CAESTIVS, Pœnam, inquit, putauit mihi hanc eſſe morte grauiorem, & ſic poſuit in narratione, Rogabam ut occideret, non impetraui. VARIVS GEMINVS ait, In hoc me dimiſit, non quia uolebat ſaluum eſſe, ſed ad patrocinium ſuum, ut quia non nunc occiderat, uideretur nec ante uoluiſſe. LATRO dixit, Quis porro uno me miſerior eſt, qui uitam parricidæ debeo. DIOCLES CARYSTIVS elegantem ſenſum in prooemio poſuit pro adoleſcente, cum diceret cauſas ſe abdicationis non inuenire, luxuriæ ſe occaſionem non habuiſſe, parricidium ſibi non obijci, & contra reos ſe minime laborare, fortaſſe, inquit, quæritur, quod captum non redemerit, adiecit.
Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem noſſe uitia liberorum, & ferre utiq; in unico, adiecit,
ARTEMON in deſcriptione tempeſtatis laudatus eſt, & belle acceſſit ad eam.
Et cum de ipſo nauigio diceret, pulchre cœpit.
Et ultimam deſcriptionis ſuæ ſententiam propoſuit,
Et ad partem narrationis eleganter tranſit,
GLYCON dixit.
Soleo dicere uobis Cæſtium latinorum uerborũ inopia hominem græcum laboraſſe, ſenſibus abundaſſe. Item quoties aliquid deſcribere auſus eſt, toties ſubſtitit, utiq; cum ſe ad imitationem magni alicuius ingenij direxerat, ſicut in hac cōtrouerſia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditũ ſibi deſcriberet, placuit ſibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnia iudices canentia ſyderibus muta erant. MONTANVS IVLIVS qui comis fuit, quiq; egregius poëta, aiebat illũ imitari uoluiſſe Vergilij deſcriptionem. Nox erat & terras animalia feſſa per omnes, Alituũ pecudumq; genus ſopor altus habebat. At Vergilij imitationē bene ceſſiſſe, qui illos optimos uerſus Varronis expreſſiſſet in melius.
Deſierant latrare canes, urbesq; ſilebant. Omnia noctis erant placida cōpoſta quiete. Solebat Ouidius de his uerſibus dicere, potuiſſe fieri longe meliores, ſi ſecundi uerſus ultima pars abſcideretur, & ſic deſineret, omnia noctis erant. Varro quem uoluit ſenſum optime explicuit. Ouidius in illius uerſu ſuum ſenſum inuenit, aliud enim interciſus uerſus ſignificaturus eſt, aliud totus ſignificat.

CONTROVERSIA DECIMAOCTAVA.

De moribus fit actio.

POpilium parricidij reum Cicero defendit, abſolutus eſt, proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accuſatur de moribus. BASSI SEPVLLII. Si accuſaſſet Cicero Popilium, uiueret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto iam creditis occiſum ab iſto patrem, ut uno ictu pereat, tantum dabo pro Cicerone, ſi liceat paciſci. GABII SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronem deſideraret. Popili potes, inquit, Ciceronem occidere, potes uel patrem. PORTII LATRONIS. Prorſus occiſurus Ciceronem debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iuſsit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo eſſet crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum, feliciſſime licet cedat actio, id ſolum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubeſcat. Proh dij boni occiſum Ciceronē, & caput eius humerotenus reciſum. ALBVTII SILII. Cæde ceruices tanti uiri, & humerotenus reciſum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam, Hoc unum tantum feliciter feciſti, quod ante occidis patrem quàm Ciceronē. Facilius Cicero pro parricida iudices mouit, quàm pro ſe clientem. Ad uos hoc patroni exemplum pertinet. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicunq; eſtis iudices, qui in iſtum reum ſederatis, ecquid penitet abſoluiſſe? ARGENTARIVS. Impius eſt, ingratus eſt, audeo dicere parricida. Senſit

Senſit qui defenderat. Reſpice forum, hic ſub Cicerone ſediſti, reſpice roſtra, hic ſupra Ciceronem ſtetiſti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus eſt, abſcidit ceruices loquentis, hæc eſt abſoluti clientis poſt longum tempus ſalutatio. Parce iam quæſo Popili. Nihil tibi niſi occidendum Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia, quorũ alterũ audiſtis, alterum uidiſtis. CAESTII PII. Si dixero, infamis adoleſcentia turpis eſt, infamis pueritia turpis eſt, reſpondebit, iam iſta Cicero defendit. Non pudet Popili, accuſator tuus uiuit: quid tam commune, quàm ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Parricida ſic etiã tu periſſes. FVLVII SPARSI. Non crediḋiſſet Popiliũ feciſſe Antonius, niſi in mentẽ illi ueniſſet, illũ et parricidiũ feciſſe. Facinus indignũ, à me defenditur Cicero, cũ Popiliũ Cicero defenderit. MENTONIS. Nõ magis quiſquã alius occidere Ciceronẽ potuit præter Popiliũ, quàm nemo Popiliũ præter Ciceronẽ defendere, parricidã quẽ uiuus negarit Cicero, occiſus oſtendit. Fortunã Ciceronis, Antonius illum proſcripſit, qui accuſatus eſt, Popilius occidit qui defenſus eſt. Si damnatus eſſes, carnifex te culeo totũ inſuiſſet. Video quid reſpondeat. Non credet Antonius occiſum Ciceronẽ à Popilio, niſi ei ſignũ attulerit. TRIARII. Præſta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præſtiterunt. Proſcriptum tranſi. Ne à mortuo quidem manus abſtinet, lacerat occiſum. Popili hoc parricidiũ tertiũ tuũ eſt. POMPEII SILONIS. Nunquid magis exonerare te poſſis, præſta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI. Dic Antonio, ego iſtud ſcelus facere poſſum & patrẽ occidi. Securi erant amici Ciceronis poſtq; ad illũ Popilius miſſus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuiſti Ciceronem occidere. At quàm bene perſuaſerat nobis Cicero, parricidiũ te facere nõ poſſe. Occidiſti tu Ciceronẽ loquentẽ. Nunquid inquit, et aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timendus eſt, qui cũ Popilio uenit? Q. HATERII, qui modo Italiæ humeris relatus eſt, nunc ſic à Popilio refertur, propoſito in roſtris capite Ciceronis: cum unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proſcriptus, inquit, erat Cicero, pater certe tuus proſcriptus non fuit. BLANDI. Dij manes, Popilij ſenis patris, & inultæ Cicero te perſequuntur umbræ, ut quem negaſti, parricidam ſentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omnium, quos terra ſuſtinet, nocentiſſimum, ingratum, impium, percuſſorem, bis parricidã, nec tamen timeo, patroni uiderint, ne à Popilio quidẽ niſi poſt beneficiũ occiditur. Nec damnationem tamen iſtius deſpero. Non enim à Cicerone nunc defenditur, timeo ne cauſæ non ſatisfaciã. Maior cauſa eſt, occiſum à Popilio Ciceronẽ queri, quàm fuit aliquando probare nõ occiſum patrem. Ciceronem quiſquam potuit occidere qui audiuit? Minturnenſis palus exulem Marium non hauſit. Cimber etiam in carcere uidit imperantem, prætor iter à conſpectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Marium, in ſella figurauit. Non poſſumus de Popilio queri, eodem loco patronũ habuit quo patrem. Pompeius terrarum mariſq; domitor Hortenſij ſe clientem libenter confeſſus eſt. Hortenſius bona Pompeij non Pompeiũ defenderat. Romulus horũ mœnium conditor & ſacratus cœlo parens, non tantam urbem fecit, quantam Cicero ſeruauit. Metellus in Veſtæ æde extinxit incẽdium, Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrro Fabritius, Antiocho alter Scipio, Perſe Paulus, Sparthaco Craſſus, Sertorio & Mithridate Pompeius, nemo hoſtis Catilina propius acceſſit. Fert appenſum conto caput, & defluente ſanguine hunc ipſum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTEONIS. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occiſum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. MARYLLII. Si inimicus eſſem patronis optarem ut reus abſolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi etiam potuit Popilius. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis, ſed hi quoq; non parricidij reũ à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidam reũ fuiſſe. Sic aũt eum accuſant, tanquam defendi non poſſet, cum adeo poſſit abſolui, ut ne accuſari quidẽ potuerit. LATRONI non placebat illum ſic accuſari quomodo quidam accuſauerunt. Obijcio tibi quod occidiſti hominem, quod ciuem, quod ſenatorem, quod conſularem, quod Ciceronẽ, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem, ſed fatigari,

ſtatim illò ueniendum eſt ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam cau
ſam habet Popilius, ut detracto eo quod patronũ occidit, nihil negocij habiturus ſis,
& patrocinium eius eſt ciuilis belli neceſſitas. Itaq; nolo per illos reum gradus ducere,
quos poteſt tutius euadere. Licuit enim in bello & ciuem & ſenatorem et conſularem
occidere, nec in hoc crimen eſt, quod Ciceronem, ſed quod patronum. Naturale eſt au
tem ut quod in nullo patrono fieri oportuit, indignius ſit factum in Ciceronem patro
num. LATRO accuſauit illum de moribus, primum quod ſic uixiſſet, ut cauſam parri
cidij diceret, deinde quod patronum ſuum occidiſſet. Et fecit has quæſtiones, an poſſet
eo nomine accuſari, quo abſolutus eſt. Si quis, inquit, hodie uolet me parricidij poſtu
lare non poterit. Quomodo crimen quod obijci nõ poteſt, puniri poteſt? An in bello
ciuili acta obijci non poſſint. Honeſte dixit, cum hunc locum tractaret VARIVS GE
MINVS. Si illa, inquit, tempora in crimen uocas, dicis nõ de hominis, ſed Reipub. mo
ribus. Si poteſt, quod ciuili bello actũ eſt, obijci, an hæc obijci debeant. Hanc quæſtio
nem in illa diuiſit. An etiam ſi neceſſe ei fuit facere, non ſit tamen ignoſcendum. Ad
quædam enim nulla debet neceſſitas compellere: hoc loco Latro dixit ſummis clamo
ribus, ita tu Popili ſi Antonius iuſſiſſet patrem tuũ occideres? Deinde an non fuerit ei
neceſſe: potuiſti excuſare te, potuiſti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut ſciret & fu
geret. Neceſſe certe non fuit, manum caputq; præcidere mortuo. Colorem pro Popi
lio LATRO ſimplicem habuit, neceſſitate coactum feciſſe, & hoc loco illam ſentẽtiam
dixit, miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? ALBV
TIVS dixit, in pœnã Ciceronis electũ amiciſſimũ Ciceronis, quaſi exprobraturus per
hoc illi ſuã fortunã eſſet: moleſtius, inquit, feret ſe à Popilio occidi quàm occidi. MAR
CELLVS ESERNINVS eundem colorẽ aliter induxit. Cogitabat, inquit, Antonius ſe
cum, quod Ciceroni excogitabo ſupplicium? Occidi iuſſero? olim iam aduerſus hunc
metum emuniuit animũ. Scit mortem, nec immaturam eſſe conſulari, nec miſeram ſa
pienti: fiat aliquid noui quod non expectat, quod non timet, non indignabitur ceruí
cem hoſti porrigere, indignabitur clienti. Popilium aliquis uocet, ut ſciat quantum illi
defenſi in Republica profuerint. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus eſt, Offendeba
tur, inquit, proſcriptione, & quędam liberius loquebatur, non miror, Ciceronis cliens
eſt, tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non ſuæ infirmitatis ſententiam.
Vterq; inquit, ſed diuerſo genere punitus eſt. Ciceronis proſcriptio fuit, occidi, mea
occidere. MARILLIVS præceptor noſter ſic narrauit, Iuſſit, inquit, imperator, iuſſit ui
ctor, iuſſit qui proſcripſit, ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat
Reſpublica? BLANDVS hoc inquit loco, uolo me excuſare, dixi, Cicero me defendit:
reſpondit, ſcio, me accuſauit. I ergo, ut ſciat plus ſibi Antonij accuſationem nocuiſſe,
quàm Popilij defenſionem profuiſſe. BVTEO hoc colore, uocetur, inquit, ille Cicero
nianus, ille cliens, amicus. Excogitaui quomodo Cicero ſua periret manu. CAESTIVS
hoc colore, Duriſſima, inquit, mihi militia in Antonij caſtris fuit, ob hoc ipſum, quod
Ciceronis eram cliens, difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoq; uocatus
ſum quaſi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem, nec credam, inquit, niſi attuleris ca
put, magiſq; admiratus eſt potentiam ſuam, quod Ciceronem Popilio nõ licebat non
occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus eſt, Antonij ſe partes ſecutum, ut ſi
quid poſſet Ciceroni prodeſſet, facta proſcriptione ad genua ſe Antonij procidiſſe, de
precatum ſe pro Cicerone, offenſum Antonium, eo magis dixiſſe, Occide quem mori
nõ uis. Hic color diſplicebat Paſſieno, quia ad teſtem ducit: nam ſi hoc fecit Popilius,
non tantum quod defendat non habet, ſed habet quod glorietur. HISPO ROMANVS
uehementi colore uſus eſt & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit aliter ſe cau
ſam acturum Popilij, aliter Antonij: pro Popilio dicturũ, occidere nolui, coactus ſum:
pro Antonio dicturum, occidi Ciceronem oportuit, & dixit locum, aliter nõ potuiſſe
pacari Rempub. quàm ſi ille turbator ocij è Repub. ſublatus eſſet. Solus ex declamato
ribus in Ciceronem inuectus eſt. quid ille, inquit, cum Antonium hoſtem iudicaret,
& omnes Antonij milites, nõ intelligebat ſe & Popilium proſcripſiſſe? Hic color pri
ma facie aſperior eſt, ſed ab illo egregie tractatus eſt. VARIVS quidem minus dixit, Cũ

imperaſſet

imperaſſet mihi Antonius, paſſus ſum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui cõtumelijs afficeret, antequam occideret, & uiuum laniaret. ARGENTARIVS dixit, Vocatus ueni, poſt proſcriptionem Antonius terribilior erat factus, etiam ſuis. Iuſſus ſum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poteram, ſi me occidiſſem, hoc nec Cicero poterat. A parte accuſatoris illo loco, quò Popilius uenit, nemo nõ aliquid noui uoluit dicere. LATRO ait, Præcluſerat fores, nemo ad proſcriptum recipiebatur. Popilius ut uenit, admiſſus eſt. CAESTIVS dixit, Vt renunciatum eſt Ciceroni, ait, Popilio ſemper uaco. VISPANVS CORNELIVS fecit etiam quærentem Ciceronem, Popili tam ſero. ALBVTIVS dixit, quid eſt Popili? ecquid tuto lateo? nunquid mutandus eſt locus inepte ab Idibus? PAVLVS quidem induxit Ciceronem, tum maxime Popilij orationem legentem. Et MVRRHEDIVS non eſt paſſus hanc controuerſiam tranſire, ſine aliqua ſtuporis ſui nota. Deſcripſit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium, & Popilij manum dedit Popilio, quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Controuerſia decima nona.

TEr abdicatus comprehenſus eſt à patre, in ſecreta domus parte medicamentum terens, interrogatus, quid eſſet, dixit, uenenum, & uelle ſe mori, & effudit, accuſatur parricidij. CAESTII PII. Dic quid commiſi? certe nec ſecreta te fallunt, dimittam te, intelligetis cui parauerim, dic quid ante commiſerim, niſi forte contentus es reo committere parricidium, parricidæ nihil. ARGENTARII. Volo mori, quia reus fui, quid ergo, reus uiuet? uiuet, quia ſordidatus aſſidebit pater. Reuertar ad uenenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi ſemel paſſa eſt. ALBVTII SILII. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, ſi quem alium iuuet. Vt interuenit, in alias cogitationes abij. Ergo quiſquam tam infelix fuit, ergo quiſquam me magis odit, quàm ego miſer memet cœpi? VARII GEMINI. Ter inquit, abdicatus es. Videris mihi pater obijcere, quod tam diu uiuam, quod pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum eſt innocentibus mori quàm miſeris defendi, CORNELII HISPANI. Scio quoſdam periclitanteis illa iactare, nunc primum cauſam dico, hic ergo dicere non poſſem, iterum reus fui, nec dubito, qui nobis in odium uenerim, cum ipſe me oderim. PORTII LATRONIS. Ter cauſam dixi, acceſſi ad hęc ſupplicia mea, uenenum teneo, hoc ſi tibi ſatis non eſt, uiuam. ALTERA PARS ALBVTII SYLLI. Teſtor deos immortales, hoc me tribus iam cauiſſe abdicationibus, ne in domo mea uenenum deprehenderẽ. Parricidij reus uiuit, qui abdicatus mori uoluit. In quàm anguſto domus meæ fortuna poſita eſt, aut patri pereundum eſt, aut filio. Quid habes, quare me mori uelis? Viuunt orbi, uiuunt naufragi, uiuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cum ſe mori uelle dicat, uitam rogat. Teneo parricidium, quod apparet etiam in ſuam mortem paratiſſimum. CORNELII Hiſpani. Nolite mirari, ſi debitas uires do lori meo non exhibuero, tribus iudicijs experti eſtis, patres accuſare non poſſe. VIBII RVFFI. Cum tantum eſt quod fateris, quantum eſt quod negas? Tu uenenum quęſiſti, tu uenenum emiſti, tu uenenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicũ patrem, recte uitam odiſſes ſuam, cui parricidium obieciſſes. Vis ſcire quid peccaueris? indica quis tibi uendiderit, dicetur illi, tu illi uenenum uendebas, tu ter abdicato uendebas, ſine dubio ſciebas cui daturus erat, ita hoc ego iudicio filij mortẽ moror. Si me cum iſto includitis, moriar, ut uobis hanc faciam inuidiam, quam iſte mihi facere uoluit. VARII GEMINI. Quæritis filius meus uenenum cui parauerit? uiuit. POMPEII SYLONIS. Mihi, inquit, paraui, & hoc eſt patri parare. Abſolutus mori uult, reus uiuit. MVSAE. Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere quàm parricida? habuit inquam Demoſthenes uenenum & uixit, idem ego tibi pater quod Demoſtheni Philippus. PORTII LATRONIS. Cum abdicarem, ſi quid obieceram, aiebat, nunquid deprehendiſti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis, quod negat parricidium, quod confitetur, uenenum eſt. Mori, inquit, uolo uiuo patre, & hoc parricidium eſt. Miſer æque timui ne biberet uenenum, quàm ne daret. ARELLII FVSCI PATRIS. Mihi, inquit, paraui uenenũ, ne quis dubitet an alium

poſſim

poſſim occidere. IVNII OTHONIS PATRIS. Reus eſt parricidij, qui mauult mori,
quàm patrẽ uidere. quomodo uultis, magis probem uobis illũ mori noluiſſe? nõ uult
mori. Mori, inquit, uolui. quare? quia ter uiciſti. Si mihi credis, parricidium facere uo-
luit. Qualis eſt reus, cuius hoc unum patrocinium eſt, indignũ ſe uita fuiſſe? Dico tam
inuiſum illi patrem fuiſſe, ut occidere uoluerit. Non puto uos exigere diuiſionem, cũ
coniecturalis ſit controuerſia, habet tamen diſſimilem cæteris coniecturam & dupli-
cem, non quomodo ſolet, inter duos reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo cri-
mina, cũ alterũ probamus, ut id alterius fiat probatio, tanquam cũ dicimus adulteram
fuiſſe, ut credatur etiam propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex eſt.
Quærimus enim utrum uenenum in ſuam mortem, an in patris parauerit. Si hic co-
lor diſplicet pro adoleſcente, quo dixit Latro ut nihil mutaret, ſed diceret, Mori uolui
tædio abdicationis & infelicitatis aſſiduæ, cum in hoc tantum ſordes ponerem, ut cum
maiore tormento poſitas reſumerem, & abſoluto mihi uni, non finis eſſet periculi, ſed
initium: incipit præter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiuſmodi controuerſijs
& pertrita quæſtio incurrere, an uenenum habere in mortem ſuam liceat. ALBVTIVS
illo colore pro adoleſcente dixit, non fuiſſe uenenum, Cum putarem, inquit, odio eſſe
patri meo, uolui experiri affectũ eius, quomodo mentionem mortis meæ ferret. Itaq;
palàm & ita ut interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodem colore uſus eſt,
ſed aliter: non dixit, experiri patrem uolui, ſed ut miſerabilem me patri facerem. MVR-
RHEDIVS pro cætero ſtupore ſuo dixit, medicamentum ſe paraſſe ad ſomnum, quia
aſſiduæ ſollicitudines, uigiliarum ſibi facerent conſuetudinem. Vſus colore eſt, & Pu-
bliana ſententia dixit, Abdicationes, inquit, ſuas ueneno diluit. Et iterũ, Mortem, in-
quit, meam effodi. Memini nos cũ loqueretur de hoc genere ſententiarũ, quo iam in-
fecta erant adoleſcentulorũ omniũ ingenia, queri de Publio, quaſi iam ille hanc inſa-
niam introduxiſſet. CASSIVS SEVERVS ſummus Publij amator aiebat, non illius hoc
uitium eſſe, ſed illorum, qui illũ ex parte, qua tranſire deberent, imitarentur: quæ apud
eum melius erant dicta, quàm apud quenq; comicũ tragicũq;, aut Romanũ, aut Græ-
Publij Mimi. cum, ut illum uerſum, quo aiebat unũ uerſum inueniri non poſſe meliorẽ, Tam deeſt
auaro quod habet, quàm quod non habet, Et illud de eadem re dictum, Deſunt luxu-
riæ multa, auariciæ omnia, Et illos uerſus qui huic quoq; ter abdicato poſſent conue-
nire, O uita miſero longa, felici breuis, Et plurimos deinceps uerſus referebat Publij di-
ſertiſſimos. deinde auctorẽ uitij, quod ex captione unius uerbi plura ſignificantis na-
ſcitur, aiebat Pomponiũ Attellanarũ ſcriptorẽ fuiſſe, à quo primũ ad Laberiũ tranſiſſe
hoc ſtudium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad uirtutum ſtudia tranſtuliſſet:
nam ut tranſeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in ſermone dixit, &
nota ut non referã à Laberio dicta, cum Mimi eius quicquid modo tolerabile habent,
tale habeant, id quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis ſuis Mimum produxit,
deinde equeſtri illum ordini redditum iuſſit ire ſeſſum in equeſtria: omnes ita ſe coar-
tauerunt, ut uenientem non reciperent. Cicero male audierat, tanquam nec Pompeio
certus amicus, nec Cæſari, ſed utriuſq; adulator, multoſq; tunc in ſenatum legerat Cæ-
ſar, & ut repleret exhauſtũ bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus meruc-
rant, gratiam referret. Cicero in utramq; rem iocatus, miſit enim ad Laberium tranſe-
untem, Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit, Atqui ſo-
lebas duabus ſellis ſedere. Vterq; elegantiſſime, ſed neuter in hoc genere ſeruat mo-
dum. Ab his huius ſtudij diffuſa eſt in plures imitatio. Sed ut ad controuerſiã redeam,
CASSIVS SEVERVS aiebat placere ſibi illum colorem, Mori uolui. Et quaſdam dixit
inter diſputandum ſententias. Tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam, nihil tanti eſt, in-
felicem hanc animam, quam toties exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud
rurſus dicebat, Mihi ſerua iſtum animũ, facies quod uoles abſolutus. Quare ergo nũc
non moreris, dicet aliquis? Primum non ſemper idem miſeris libet, nonnunq; iuuat
cum fortuna ſua concurrere, illam fatigare. Deinde uerum uis quare non moriar inte-
rim? quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam ſententiam uidebatur dixiſſe, non
multum intereſt mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Controuerſia uiceſima.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiũ, peregre profectus, & à piratis captus, ſcripſit de redemptione epiſtolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amiſit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit, non remanentem alligari uult. CAESTII PII. Non eſt quod mulieris affectũ lege æſtimetis, quę minatur, omnia fecit, ne filius alligetur, nauigaturus reliquit uxori filiũ, nec adhuc cæca erat. ALBVTII SYLII. Deducite filium, itaq; tene, complectere: audeo dicere, hoc par ne piratæ quidem diuiderent: ſi uellet filium alligare, pateretur ire quò properat. Ergo i adoleſcens, matri tuæ nec decẽ menſium quidem alimenta reddes? ſi paſcere non uis matrem, expecta ſaltem ut efferas. TRIARII. Legem attulit, qua catenas minetur, cauſa eſt quia timet. MARCELLI ESERNINI. Si perſeueras, me quoq; ad piratas trahe, impetrabo ab illis alimenta & uirum meum. FVLVII SPARSI. Mater ſi non paſcitur, moritura eſt. Pater etiã ſi non redimitur, paſcitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimẽta. ALTERA PARS CAESTII PII. Matrẽ meam imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit. Si matris exemplo pius eſſe uoluero, etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Deſertorem tuum apud patrem inuenies. VARII GEMINI. Qualis fortuna eſt, cui uincto mater catenas denuncias? eundum eſt uictori ad piratas. Omnia licet patri præſtem, meliorem tamen habuit uxorem: quàm multi me putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cum matre colludere. FVLVII SPARSI. Matri nihil timeo, ſi eam apud uos relinquo. Patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? BVTEONIS. Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præſtiterit uxor. LATRO hanc controuerſiam quaſi eſſet tota officij declamauit. Nullas quæſtiones iuris inſeruit, ſed cõparauit inter ſe incommoda patris & matris, & tanquam quæreret, dixit. Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendum cæcam matrem ſubſiſtere. Et ſic eam diuiſit, ut diceret, hoc quod pater deſiderat, utile eſt patri. Nouiſſime tractauit, ne patri quidem utile, utiq; ſi ſciat matrem in hac eſſe fortuna, non paſſurum. In epilogis uehemens fuit. APOLLONIVS GRAECVS ET BVTEO fatuam quæſtionem mouerunt. Primam, an lex quæ de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantum nomen pertineat: Illi ſunt omnia priuilegia data, & ipſam pœnam non alentium, ſignũ eſſe non muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior quàm ut coarguenda ſit, itaq; tranſeo. Illud unũ quod dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunquam tentari debere in cauſa uerecunda improbam quæſtionem. HISPO ROMANVS illam mouit quæſtionem, an lex de alendis parentibus nõ pertineret ad matres: ut uiuis parentibus filius, inquit, familiæ nulli poterit ſeruire niſi patri, omni alia ſeruitute liber eſt. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. ALBVTIVS non iuris fecit illam quæſtionem, ſed æquitatis, ita tamen, ut iuri adiungeret, & matris prius eſſe, quàm patris officiũ. SYLO POMPEIVS illã fecit quæſtionem, An quoties duobus cõmunis eſſet poteſtas, eius tota fieret qui præſens eſſet: Puta, inquit, te ſeruũ eſſe cõmunem, huic domino ſeruies, qui præſens eſt: puta fundũ eſſe cõmunẽ, is fructus percipiet qui præſens eſt. Illam quæſtionẽ huic durã ſubiecit, an nunc pater nullũ ius in filiũ habeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi hominis non habet? patrẽ habet ille nullã in poteſtatẽ, habet matrẽ in totius legis poſſeſſionẽ. Eſt iam non cõmune illi ius in te, ſed proprium. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit, An non ſemper filius cogi poſſet, ut matrem alat. Deinde, an nunc cogendus non ſit. Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægrotos et inutiles, aliquis ad propellendũ hoſtẽ proficiſcitur, in cuius unius militia poſita eſt ſalus publica. Hũc retinebit mater, puta legatũ, de ſumma Repub. puta fœderis. Huic mater uincula iniijciet. Per partes comparando utrunq; officiũ: Ille, inquit, peregre eſt, tu domi, ille captus, tu libera, ille inter piratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu ſoluta es, at tu cæca es, ille hoc infelicior quod uidet. Quid enim uidet? catenas ſuas & cædes, et uulnera & cruces eorũ qui non redimuntur: at periculoſum eſt nihil, niſi domi manere & flere. LATRO dixit, pro matre ſubmiſſe et leniter agendũ. Nõ enim uindictã, inquit, ſed miſericor-

ſericordiam quærit, & cum eo adoleſcente conſiſtit, in quo ita exigit pietatem ut impe
diat. Aiebat itaq; uerbis horridioribus abſtinendũ, quoties talis materia incidiſſet ip
ſam orationẽ ad habitũ eius, quẽ mouere uolumus ad affectus, molliendã. In epilogis
nos quoq; uocẽ de induſtria infringere, & uultũ deijcere, & dare operã, ne diſſimilis ſit
orationi orator, compoſitionem quoq; illis minorem cõuenire. CALVVS, qui diu cum
Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentiæ habuit uſq; eo uiolentus accu
ſator, & cõcitatus fuit, ut in media actione eius ſurgeret Vatinius reus, & exclamaret:
Rogo uos iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideò me damnari oportet? Idem poſtea cum
uideret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Aſinium circumuentum in ſorite, im
poni ſe ſupra cippum iuſſit. Erat enim paruulus ſtatura, propter quod etiã Catullus in
hendecaſyllabis uocat illum ſalluputium diſertũ, & iurauit ſiquã iniuriam Cato Pol
lioni Aſinio accuſatori ſuo feciſſet, ſe in eum iuraturũ calumniam, nec unquam poſtea
al. præterea Pollio à Catone aduocatiſq; eius aut re, aut uerbo uiolatus eſt. Solebat † poſtea excede
re ſubſellia ſua, & impetu latus uſq; in aduerſariorum partes tranſcurrere. Et carmina
quoq; eius quamuis ioca ſint, plena ſunt ingẽtis animi. Dicit de Pompeio, digito uno
caput ſcalpit, quo credas ſibi hunc uelle uirũ. Compoſitio quoq; eius in actionibus ad
exemplum Demoſthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia excitata &
fluctuantia. Hic tamen in epilogo quẽ pro Meſſio, tunc tertio cauſam dicente habuit,
non tantũ leniter cõponit, ſed cũ dicit, Credite mihi, nõ eſt turpe miſereri, & omnia in
illo epilogo ferè non tantũ emollitæ cõpoſitionis ſunt, ſed infractæ. In hac cõtrouerſia
publianã ſententiã dedit. FETVS quidã rhetor ſtaturæ puſillæ, in quam Euctemon ho
mo uenuſtiſſimi ingenij græce dixit, Antequam te uiderem neſcio rhetor an ſoratos
eſſes. Fuit autem CAESTII ſententia. Captus eſt, inquit, pater, ſi te capti mouent, & hęc
capta eſt: & quaſi non intellexiſſemus ait, neſcitis dici captos luminibus: & illud dixit,
Mittes tamen epiſtolam infructuoſam, odiſſe illam debes, hæc eſt quæ matrem tuã ex
cæcauit: & illam falſiſſimam in quam multi incidunt, Propter hoc ipſum, inquit, magis
flebilis eſt, quod non poteſt flere, Et iterum inquit, Lachrymæ matri deſunt, cauſæ ſu
perſunt, tanq; cæci flere nõ ſoleant. Memini CRISPVM quendam antiquũ rhetorẽ in
illa cõtrouerſia uiri fortis, qui tertiũ filiũ retinet, cũ alter filius in tyrannicidio perdidiſ
ſet oculos, alter in acie manus: Exurgite nũc uiua cadauera, rogate pro fratre. Sed quid
ego meos derideo, alter quod roget non uidet, alter quod roget non habet. Multis cõ
poſitio bellę ſonãtis ſentẽtiæ nomẽ impoſuit. Itaq; memini LATRONEM PORTIVM
ut exprobraret hanc audiendi ſcholaſticis negligentiam, maxime quia Triarius com
poſitione uerborum belle cadentiũ multos ſcholaſticos delectabat, omnes decipiebat,
in quadam controuerſia cum magna quaſi fluerent & concitata, ſic locum concluſiſſe.
Inter ſepulchra monumenta ſunt. Et cum ſcholaſtici magno clamore laudarent, inue
ctus eſt in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquum etiã quæ bene dicta erant tardius
laudarent, dum inſidias uererentur. GLYCON dixit

HYBREAS in hac con
trouerſia dixit. In quibuſdam corruptum uidebatur.
ROMANVS tamen

Controuerſia uiceſimaprima.

MOrtua quidam uxore, ex qua filium habebat duxit aliam, ſuſtulit ex ea filium.
Habebat procuratorẽ in domo ſpecioſum. Cum frequenter eſſent iurgia nouer
cæ & priuigni, iuſſit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem cõduxit. Rumor
erat de adulterio procuratoris & matrisfamiliæ. Quodam tempore paterfamiliæ in cu
biculo occiſus inuentus eſt, uxor uulnerata, communis paries perfoſſus, puer iubetur
percuſſorem cognoſcere. Ille procuratorem digito denotauit, accuſat filius procurato
rem cædis, ille filium parricidij. ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem, ſi
qua eſt fides, deprehenſos à patre adulteros putaui. Quis ferret te uoluntariam teſtem
in forum uenientem, etiam ſi uenires dictura pro filio? miſerrime puer quamuis peri
clitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis inſiſtis ueſtigijs, itaq; iam tibi cũ ma
tre non conuenit, Quamdiu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus, nec fa
cile

eſſe ſit parricidium. Vis ſcire quantum natura poſſit? etiam infans pro patre loquitur. TRIARII. Viuo patre adultera, moriente conſcia, mortuo teſtis, aliquis uno teſte contentus eſt, dabo populum, obijcit priuigno parricidium, filio mendaciũ, intrat procurator quà ſolebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit? dic audacter: eundem nominas, quem populus; nox placet ſceleri, prorſus adulteri tempus: habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamen me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumen? ea tantum admiſſuro nefas optãda nox eſt. Quid, inquit, ante peccaui? diſſimile eſt, memento enim de homicida quæri, poteſt tyrocinium eſſe homicidium, parricidium non poteſt. Lumen attuliſti ut diſcerneres, erat illic quem leuiter uulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium, ſic ego nouercam uulneraſſem? frater quæro an uideris procuratorem proxima nocte? nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod perſequitur & populus? ego taceam de parricidio quod perſequitur puer? Teſtor uos iudices ſaluum patrem reliqui. ò magnam in contrarium ſeculi noſtri peruerſitatem, inuentus eſt qui patrem poſſet occidere & nouercam non poſſet. Etiam ſi quis occidere patrem non poteſt, nouercam poteſt. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio parietem, aliquis ſentiet. Cuius uis leuiſſimũ ſomnum, pueri, an ſenis, an mediæ ætatis? Pueri? frater ſentiet. ſenis? pater. Mediæ ætatis? nouercà. Quærerem quàm ſordida domo natus eſſet, ſi ullam habuiſſet, nunc inquiſitionem noſtram humilitate effugit. Nõ miror ſi neſcis, quàm difficile ſit patrem occidere, cum incertũ habeas patrem. ALBVTII SYLII. Quæro à te mulier, an filio tuo credendum putes. Liceat mihi nutrire puerum, ne cum matre illi, ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo ſunt, patrem occidis, puerum contemnis, adulteram non times, ſinguli ſe ſerui libertiq; offerebant, puer ſtabat ante omnes, percuſſor latebat poſt adulteram. Quid ante peccaui? cuius uxorem corrupi? quod ſi feciſſem, hominem occidere, ſed patrem non poſſem, hominem occidere bonos habeo teſtes, timet hunc in aliena poteſtate. Aſpice corpus patris quàm grauis plaga, quàm alte adactus eſt gladius, ſic ego nouercam percuſſiſſem? CAESTII PII. Adulterum te eſſe, non unum teſtem dabo, non corruptum, dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percuſſi, quàm debui nouercam. Nouercam ne ſic quidem, quemadmodum patrem. IVLII BASSI. Tibi fuerit neceſſarium lumen, ne eam occideres, propter quàm occidebas, mihi ſuperuacuum erat, ne inſtrumento parricidij detegerem parricidiũ. Si rerum natura pateretur, obliuiſcendum mihi erat patris dum occiderẽ. Minore licentia, quæ non uidemus agimus. & quamuis nõ minor ſit atrocitas facinoris, formido minor eſt. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus eſt, tibi parcam, parricidium nõ habeo, non poſſum gloriari ultione patris, frater illam meus occupauit. BLANDI quàm difficile eſt filio patrem uulnerare, & quàm facile priuigno nouercam occidere. VARII GEMINI. Patrem, inquit, occidiſti, teſtor uos iudices nihil leuiter hæ manus faciunt, utrum non habui poteſtatem? atqui uulnerata eſt, ui nolui te occidere, non habui poteſtatem, atqui uulnerata es, leuiter uulnerata es, quàm diligenter ſeruata es. Tu teſtimonium dic, & oſtende uulnus, percuſſor ille quàm timuit, ne occideret. PORCII LATRONIS quare lumen affero? fortius parricidium faciam, ſi non uidero patrem, occidere aliquis patrem antequam nouercam poteſt, nouercã ne poſt patrem quidem poteſt? TRIARII aliquis parricidio puras manus ſeruat, & inde incipit quò peruenire difficile eſt? DIVISIO. Has controuerſias quæ & accuſationem habent, non eodem ordine omnes declamauerunt, quidam fuerũt qui ante defenderent quàm accuſarent, ex quibus Latro fuit. Fuſcus Arellius, Debet, inquit, reus in epilogo deſinere, optime autem epilogum contexit defenſioni, & homines magis defendenti quàm accuſanti fauent. Vltima ſit pars quæ iudicem fauentem poſſit admittere. Quidam permiſcuerunt accuſationem ac defenſionem, ut per comparationem duorum reorũ irent, & crimen ſimul repuliſſent ſtatim transferrent, ex quibus fuit Cæſtius. Hoc non ſemper expedit, utiq; qui imbecilliorem partem habent, non eſt utile cominus congredi, facilius latent quæ non comparantur. In hac controuerſia duo uel tres rei, nouerca enim procuratori coniungitur, Itaq; à filij parte utiq; aiebat prius accuſandum, quia unum debe

bat crimẽ defendere, duo obijcere, & adulterij & cædis: ſi qua ſunt ex utraq; parte difficilia, non colorem, ſed argumentationem deſiderant: itaq; ne modũ excedam præteribo. Circa uulnus nouercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas, imò multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta ſunt referam. FVSCVS. Vt deſtricta leui uulnere eſt cutis, non credas factum, manu priuigni, credas amatoris. PASSIENVS AIT. Sed leuiter uulnerauit dextera illa, cui nec paries obſtitit nec pater. VARIVS GEMINVS dixit, da ferrum teſti meo, fortius feriet. CAESTIVS dixit, cũ deſcripſiſſet quàm leue uulnus eſſet. Nouercas, inquit, mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. NIGER BRVTIDIVS quotidiano uerbo ſatis ſignificanter uſus eſt. Riualem, inquit, occidit, amicam ſauciauit. HISPO ROMANVS eiuſdẽ generis rem dixit, oſtende nouerca, oſtende id quod amator tuus uellicauit. BASSVS SEPVLLIVS dixit, Maritum occidit, adulteram ſtrinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes MVSA ridetur, qui cum uulnus nouercæ deſcripſiſſet adiecit, At Hercules pater meus tanquam paries perfoſſus eſt. MVRRHEDIVS patrocinium putat eſſe, quod cauſæ ſuæ ſanguinem miſit. NEPOS LICINIVS ait, Non eſt iſtud uulnus, ſed ludentis adulteri morſus. SENIANVS, Ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit. Non uulnerauit, inquit, nouercam, ſed uiri ſui ſanguine aſperſit, cum illic uulnera tantum ponantur. VINITIVS exactiſſimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, ſolebat hanc ſententiam Seniani deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. SENIANVS in hac eadem controuerſia dixerat, Nihil puero eſt teſte certius, utiq; quinquenni. Nam et ad eos peruenit annos, ut intelligat, & nondũ ad eos quibus fingat. Et hæc diffinitio, inquit, ridicula eſt, nihil eſſe puero teſte certius, utiq; quinquenni, puta nec ſi quadrimus puer teſtis eſt, nec ſi ſex annorum. Illud uenuſtiſſime adijciebat. Putes, inquit, aliquid agi, omnia in hac ſententia circumſpecti hominis ſunt, finitio, exceptio. Nihil eſt autem inamabilius quàm diligens ſtultitia. MONTANI VOTIENI

ſ. oratione

ſententiam huic aiebat eſſe ſimilem, & deridebat hanc in † omne, & experrectum eſt animal canis utiq; catenarius paratus: erat autem non æquus ipſi Montano, accuſauerat illum apud Cæſarem à Colonia Narbonẽſi rogatus: at Montanus adeo toto animo ſcholaſticus erat, ut eodem die quo accuſatus eſt à Vinitio, decertauerit, in Vinitij actionem ſententias ſuas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS. Rogo nunquid putas illum alteram partem declamaſſe? Grauis ſcholaſticos morbus inuaſit, exempla cum dixerunt, uolentes illa ad aliquod cõtrouerſiæ thema redigere. Hoc ut aliquando faciendũ eſt cum res patitur, ita ineptiſsimũ eſt luctari cum materia & longe arceſſere, ſic quomodo fecit in hac cõtrouerſia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgentia liberorũ in parentes, uenit ad filiũ Crœſi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta rupit, qui plus quàm quinquennio tacuerat: quia quinquennis puer ponitur, putauit ubicunq; nominatũ eſſet quinquenniũ, ſententiam fieri, quia Latroni bene ceſſerat: qui cum diluiſſet uulnus exiguũ, dixit, Aſpicite iſtam uix apparentem cicatricem, rogo uos, non putetis puerulũ feciſſe, & ne puerulũ quidem quinquennẽ. GALLVS VIBIVS improbã dixit ſententiã, cum cædem deſcriberet, Occidit, inquit, maritũ, nouercam læſit, puero pepercit, etiã hunc putabat ſuũ. Valde enim puero Cæſtius aiebat parcendũ. Itaq; dixit cum laudaret eius teſtimonium, procuratori natus eſt. HERMAGORAS hunc ſenſum decentius poſuit. Blandi ſententia laudabatur, cum deſcripſiſſet à puero demonſtratũ procuratorem, digito, multa ſignificante. EVCTEMON dixit.

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam ſententiam dixit, cum dixiſſet nouercam diſputare contra filij ſui teſtimonium, Facit, inquit, quod ſolet pro amatore, ſanguine ſuo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, ſed & uetus declamator dixit, HERMAGORAS cum miſerabilem dixiſſet pueri conditionem eſſe, qui infeſtus nouercæ & procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare. ἀτελές

Viceſimaſecunda controuerſia.

TYrannus permiſit ſeruis, ut dominis interemptis dominabus ſuis nubant. Profugerunt

gerunt principes ciuitatis. Inter eos qui filium & filiam habebat profectus eſt peregre: cum omnes ſerui dominas ſuas uitiaſſent, ſeruus eius uirginem ſeruauit, occiſo tyranno reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerunt, Ille manumiſit, & filiam collocauit, accuſatur demētiæ. ARGENTARII. Haberemus ſolatium, ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater: habe hunc illi honorem, fac dotalem, ſine dominam cuſtodiat. Sanum putatis eſſe qui mauult tyrannum imitari quàm ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus, qui enim aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantum ingenuus fuiſſet? CAESTII PII. Soror opto tibi perpetuam ſterilitatem, cum dicerem, manumittamus ſeruum, aiebat, expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror ut honeſtos habeas liberos adulterandum eſt. Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs. Plus ſeruo dominus permiſit quàm tyrannus. Qui facit has nuptias, inſanus eſt aut tyrannus. Quis hoc poteſt credere, optandum filiæ fuiſſe, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauiſſimum in tyrannide fuerit ſcelus, ſi ſanus eſt, reſpondebit, quod dominæ ſeruis collocatæ ſunt. FVLVII SPARSI. Eligitur maritus quem ſanus pater dotalem dediſſet, gener tuus ipſis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios non eſt. Grauiſſima quoq; ipſi ſeruo facta eſt iniuria, dominam ſuam non licuit illi ſeruare uirginem. BLANDI. Fecit etiam ſeruo iniuriam cum detraxit abſtinentiæ gloriam, nuptijs ſuis manumiſſus eſt. O matrimonium omni adulterio turpius. IVLII BASSI. Liberata Repub. quod me triſtem uidiſtis, nolite mirari, nobis etiamnum uiuit tyrannus. Virginitatem quam ſub tyranno ſeruauerat, perdidit ſub patre. Dic furcifer cui ſororem meam uirginem ſeruaſti? dic ſi placet, mihi. Non uitiauit, inquit, cum liceret illi. Ita ne dignus eſt nuptijs, quia indignus eſt cruce? ex cella, ſuæ dominæ migrabit in cubiculum, uel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. CORNELII HISPANI. Melioris conditionis ſunt uitiatæ quàm uirgo, illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex ædicto tyranni nupta eſt: qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum eſt, ne tyrannum accuſare poſſet, Quod ille, inquit, filiam meam uirginem alteri ſeruauit, nunc maritus eſt: qui ſub tyranno quoq; nihil aliud potuit quàm raptor eſſe, is qui dotalis deſtinatus erat, cuſtos relictus eſt: propoſitum eſt edictum, quod ne ferremus, fugimus, nihil per totum publicæ ſeruitutis ſpacium indignius uiſum eſt, nihil dijs hominibusq; minus ferendum: itaq; tyrannus poſt hoc occiſus eſt, deſponſa eſt puella, omnia ex edicto tyrāni facta ſunt. ALBVTII SYLII. Egregius gener, cuius hæc una gloria eſt, quod comparatus cruciarijs frugalior eſt, melius ſeruus cuſtodiuit dominam, quàm pater filiam ſuam collocauit: quemadmodum iratus tyrannus, alienos inimici tibi nepotes precantur: cum ſanus pater fuit, ne has uideret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiæ, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, ſeruos in crucem? quomodo qui ſic fugis, ſic collocas? Honeſtius exules quàm ſocer. Si uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundum eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Ex ſeruo gener, & ex domina uxor, ex domino ſocer eſt factus, quis has nuptias nō tyranni putet? patrem tyranni criminibus accuſo, tyrannum patris, quid de tyrāno loquor? patris ſimilis eſt. Quid, de patre non querar? tyranno ſimilis eſt. Miſerrima ſoror ſub tyranno patrem deſiderabas, id in filia tua coegiſti, quod tyrannus tantum permiſerat. Nunc nobis pater, ſi ſanus es, exulandũ eſt: quid enim miſerius accidere poteſt, quàm is ſtatus in libertate, quem cæteri uix ferunt in ſeruitute? fugimus ne ſeruiremus, felicitatem noſtram in calamitatem conuertit, aliquando enim fugit. Satius cum cæteris contumeliam ferre, quàm libertatis omnibus ſolos in tyrannidem reijci. Seruo libertatem dedit, filiæ ſeruitutem, ſeruo filiam dedit, innocentiā abſtulit. Neſcio quid ſibi uelit, quod ſerui meritũ laudat. Tyrannũ enim laudare debebat. Seruus non ſtultus, tergum, & caput ſuum delitijs præſentibus prætulit: ſi dixiſſet, timuiſſe tantũ, laudabo, & hanc illi etiā nunc optabo mentem. Cæteræ honeſtos inuenerunt ſeruos, hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex eſt, ſed ut domina nuberet, conſeruula de cellula exacta eſt. Nullũ in tyranno maius ſcelus fuit, ꝙ quod tibi libuit

bi libuit imitari. O te ſoror miſeramquod iſta non ſub tyranno paſſa es, iam enim pati
deſiſſes. Hoc tu putas præmium eſſe quia dominam non uiolauit? uiolet quantũ uolet.
Iſte uero, ut dicis, iniuriam tibi fecit, quia affinitatem tuam moratus eſt, Si non ceſſaſſet
iã fortaſſe ex illo nepotes haberemus: habebimus generũ, ſi poſſumus, patri ſimilem,
ſin minus nõ erubeſcẽdũ, cui cognatus ſit aliquis, cui ſacra aliqua et penetralia, in quæ
deducatur uxor, quem adiungamus ad domum, non quem extenſum doleamus POR-
TII LATRONIS. Qui omnia tuleramus, hos fugimus. Vocat ſeruum, & quia crucem
non meruerat mereri iubet. Ita ne furcifer tu potuiſti dominam complecti? putaſti autẽ
te per tyrannum uicturum, aut ſemper futurũ patrem? feliciſſimi uidebuntur, quibus
contigerit raptus tyrannus. Ita ſine dubio beneficium dedit, qui cuſtodiuit dominam
à ſtupro, ſe à cruce. Cum infelici face ad dotalem ſuum noua nupta deduceretur, ſiqua
fides eſt exhorrui, quaſi repoſitum eſſe edictum, cogitabam quem ſorori uirum elige-
rem, ſimpliciter fatebor, faſtidiebam iam eas conditiones, quæ ante profectionem fue-
rant, aiebam, illo tempore & aliæ uirgines erãt. Non uitiauit, inquit, ſub tyrannide, ô
nos felices, ſi ne nunc quidem. TRIARIVS. Age, hoc non eſt præmium, unum ſpecta-
re omnium cruces? Certum habeo ſi habuiſſet tyrannus filiam, nõ ſcripſiſſet edictum.
Indicit feſtum diem, aperiri iubet maiorum imagines cum maxime tegendæ ſunt.
VARII GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum, hoc fecit quod tyrannus
non cogit, niſi cum iraſcitur, ſeruus ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum ha-
bes, qualem? ut illi laudatonem ſuam reddam, nempe frugi ſeruum, ſeruis tuis paritura
fratres. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyrãnidis ma-
la, tamen triſtiora exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt, non dubitabam quin
eſſet tyrannicidæ nuptura; ſi ſub tyranno uitiata eſſet, haberemus, hoc non tibi uni ac-
cidit: nondum tyannum occiſum puto, etiamnum tyrannicas nuptias uideo. MARYL-
LII. Nunc ſciam, an merito libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem. hoc
quod obijcio, qui in pluribus fecit occiſus eſt. L. VINITII. Nunc in domo noſtra ma-
trimonium eſt, cuius me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quàm miſeros putatis iudices
eſſe eos, quibus quidem duo quæ miſerrima fuerunt optanda ſunt, tyrãnus & raptor.
Vna generi tui commendatio eſt, quod ſe aliquando iſta puella putauit indignum.
VALLII SYRIACI. In eadem conditione iudices ſumus, ut conſolari debeamus ſoro-
rem, quod aut rapta non ſit, aut nupſerit: & tamen quid ille meruit, quamdiu per do-
minum licuit, innocentiſsimus ſeruus? SEPVLLII BASSI. Nuptias clauſa domo feci-
mus, in contuberniũ deducta ſerui domina eſt, ita iſte dexteram ſororis meæ niſi dum
manumittitur non contigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptias feſcenninos in cru-
cem generi noſtri iocabantur. Miſerrimum egiſſe me diem memini, quod ſeruire cœ-
pit R. P. Miſerrimum diem egiſſe memini, quo in exilium fugimus. Inter hos dies ſo-
roris nuptias numero. Miſerrima ſoror fortaſſe uernularum tuorum nouerca es, pater
uolo ducere uxorem, dic quam mihi ex ancillis deſpondeas. Contra ALBVTII SYLII.
Seruauit dominam, ſi quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet. DIVISIO.
LATRO in has quæſtiones diuiſit. An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damna-
ri tamen ob hoc non poſſit dementiæ, Licet, inquit, mihi filiam meam cui uelim collo-
care, iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor, male collocaſti filiam, & mul-
ti alij. Quid tibi uidentur hi, qui abdicãt filias ſuas? auari, ſed mala cauſa eſt, nec ob hoc
damnabor. Tu patrem debes dementẽ accuſare, non ſanum regere. Ego iſtud an ſine
ratione fecerim, uidebimus, ſatis eſt ſi ſana mente feci. Deinde an ſic filiam collocare de-
buerit, Hoc in hæc diuiſit, an etiam ſi meruit ſeruus, non tamen ſic illi referenda fuerit
gratia. Deinde an bene meruerit. De facto ſerui primum diſputauit. Deinde animo
factum quali. Non dominam conſtuprauit. Auge beneficia, nec dominũ occidit, nec
adultero dominã uenundedit. Non eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus per-
miſit dominam rapere, nõ coëgit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſeruum, alio-
quin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata, tunc tamen ſolatium fu-
iſſet cum multis pati. Deniq; quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate, cæ-
teræ abſentibus ſuis, hæc præſentibus. In alijs ſtuprũ uocabatur, in hac matrimoniũ,

in alijs finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus, Deniq; illarũ ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus. Deinde de animo ſerui LATRO colorem à parte filij, quare non uitiaſſet ſeruus, hunc fecit, timuiſſe illum ſupplicium, ſciſſe futurum, ut liberata Repub. omnes pœnas qui contaminaſſent dominas ſuas darent, & aduentare iam tempus ultimum tyrannidis uidebatur, cum ad ſummam eſſet perducta rabiem, quæ nunquam niſi ex deſperatione fit. Itaq; cũ uideret, inquit, ſuffigi cruci ſeruos clamabat, hoc ego futurum ſciebam. In ultima oratione LATRO dixit, Serui quoq; nomine tecum queri poſſum, quem qui frugi fuerat, nequam feciſti. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriæ idonea, & ideo illam non adduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat. CAESTIVS dixit. Ego planè nõ ſum detracturus ſeruo ſuam laudem, habuit bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, ut ſi uirginem ſeruaſſet, nuptijs dominæ manumitteretur. VARIVS GEMINVS ait, Fortaſſis amicam habebat, hac delectatus abſtinuit, nam quidam uirginum concubitum refugiunt: fortaſſe ſciuit illam non eſſe paſſuram, & illud quod nequam quoq; ſeruus interdum frugi facit, malam fortunam timuit: & hanc ſententiam quæ ualde circumlata eſt, adiecit, An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, niſi illi pater permiſiſſet, & illud dixit, Ad hoc pater ab exilio redibas? Exilium ergo quid fugimus? BVTEO uoluit uideri re uera mente lapſum patrem, & in narratione hoc dixit, Quàm mœſtus uenit domum ab edicto tyranni, quantum in ſinu filiæ fleuit, puto illo tempore mentem eſſe concuſſam. VARIVS GEMINVS dixit, de abſtinentia, ſic contaminare dominam ſuam & trahere in cellã non eſt auſus, niſi forte hoc modo mauis narrem, iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro, quàm colore. Varius Geminus factum ipſum defendit, magnos uiros feciſſe, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato inquit, coloni ſui filiam duxit uxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam, ſed Cato: plus intereſt inter te & Catonem, quàm inter libertum & colonum. Quàm multa bona habebit? Subiectus, & obſequens maritus. Non petulantiam timebit, non uerborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meã ſemper domi habeo, quam eo magis deſidero, quod habeo. Deinde fide factũ liberti laudauit. Albutius & Phaneus dixit, neminem natum liberũ eſſe, neminem ſeruum, hęc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Deniq;, inquit, ſcis & nos nuper ſeruos fuiſſe. Retulit Seruium regem. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus dixit. Exhauſtũ tyrannidis iniurijs patrimonium, non habuiſſe ſe dotem quam daret. ARGENTARIVS, uoluit uideri puella uolente ſe feciſſe, Viſa eſt, inquit, indulgere illi, certè debuit. CAIVS SABINVS hoc colore uſus eſt, ut in quantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret, & humilitatem cõfiteretur, & ideo, inquit, facilius potuit. Non uitiaui quia nemo in domũ noſtrã oculos dirigebat, & fueram, inquit, facere cui collocarem, quærendus mihi erat gener aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui, ſcio cuius affectus in nos ſit: ſi moriar, ſcio me meam filiam apud hunc tutorem relicturũ. Et hanc ſententiã adiecit, quæ ualde excepta eſt, cum non contempſi generum, qui tyrannum cõtempſerat. ACTIVS POSTHVMVS hoc colore uſus eſt. Nihil eſt, inquit, inuidia periculoſius, hanc ſapientes uiri ueluti peſtiferam uitandam eſſe præcipiunt, hanc ita uincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obijcit fortunam liberorũ noſtrorum, oderant filiam meã fœminæ, me patres quaſi publici mali ſegregem exprobratorẽ, quo uno modo honeſte potui, feci filiam meã cæteris ſimilem, fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia eſt, filiam non habeo honeſtiorẽ quàm uos, ſeruum frugaliorem habui quàm uos. HISPO ROMANVS dixerat. Maritũ autem ego iſtum uocem, raptorem ſe rotinum: uerbum hoc quaſi † amputandi, quod nõ erat uſurpatum, quibuſdam diſplicebat: eiuſdem uerbi explicatione, ut extra reprehenſionem eſſet, uſus eſt, cum diceret nondum eſſe cõſummatã aduerſus ſeruos publicam uindictam, etiamnũ in domo noſtra reſiduus raptor eſt. SATVRNINVS FVRIVS, qui uolens uel cõdemnauit, maius nomen in foro quàm in declamationibus habuit, ſolebat tamen tam honeſte declamare, ut ſcires illum huic materiæ non minus idoneum eſſe, ſed minus familiarẽ. Is in hac controuerſia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit ſententiam. *f. occupantis*

Ex tabellis emptionis multi ſen-
tentiam trahere tentauerunt. ALBVTIVS dixit, Profer mihi tabellas, quid hoc eſt?
generum ſocer mancipio accepit. TRIARIVS dixit, Fugitiuum erronem non eſſe, ſi
tam malum autorem habemus, gener noſter fugitiuus eſt. BLANDVS dixit, Relega-
mus autoritatis tabellas, furtis noxaq; ſolutus, hæc generi noſtri laudatio eſt? GAL-
LIO dixit, Furtis noxaq; ſolutus eſt. SPARSVS dixit, Oſtende tabellas, quid nobis
cum iſto genero prior dominus promiſit, fugitiuum non eſſe. Gratulor uobis poſteri,
patrem fugitiuum non habebitis. VARIVS GEMINVS dixit, Erronem non eſſe, adij-
cio, fugitiuum non eſſe, adijcio, furtis noxaq; ſolutum. Tum nunquid de generi tui
nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere ſe, quod declamatores decreuiſſent hũc uti-
que emptitium eſſe. Mirari uos puto, quod in hac controuerſia omnes declamatores
mentis ſuæ fuerint. Non fuerunt. NEPOS MANVLIVS cum hortaretur libertum ad
repudiũ ſororis dixit. Refer nobis gratiam, & tu ſororem meam manumitte. NEPOS
LICINIVS illi non ceſſit, dixit enim, Sub illa ſubſellia tranſite ſerui, tranſite liberi, em-
pta cognatio: & tum illum ſenſum elegantem, & ab omnibus iactatum, ſed corrupit,
ſoror opto tibi ſterilitatem: adiecit, nec eſt quod mireris me timere partum tuum, ha-
beo ſic naſci tyrannos.

Viceſimatertia controuerſia.

PRoditionis ſit actio. Pater & filius imperiũ petierunt. Prælatus eſt patri filius. Bel-
lum cõmiſit cum hoſte, captus eſt: miſſi ſunt decem legati ad redimendũ imperato-
rem, euntibus illis occurrit pater cum auro, dixit filiũ ſuum crucifixũ eſſe, & ſe aurum
ad redemptionem tuliſſe, illi peruenerunt ad crucifixũ imperatorem, quibus ille dixit,
cauete proditionem, accuſatur pater proditionis. ALBVTIVS SYLI, quid deſideratis
ultra? imperator ſuppliciũ tulit, proditor precium, triſtiorem iſtũ uidimus, cum filius
imperator renunciatus eſt, quàm cum captus. Redde rationem quemadmodũ redieris
tutus, ſenex, ſolus, cum auro, cum etiam imperatores capiantur. Imperator adoleſcens
renunciatus eſt omnibus lætis præter patrem. GAESTII PII. Plus accepit auri, quàm
quod poſſet abſcondi, nolite mirari, & imperatorẽ, & filium uendiderat. Cauete pro-
ditionem, iam comitijs cauimus. Abſtuliſſent tibi aurũ hoſtes, niſi dediſſent. Cum de
redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem. Indicium fuit,
morientis breue, filij uerecundum. BLANDI. Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, et
ducem genuiſti, & tu eſſe uoluiſti. Si nõ decreueramus, conſiliũ noſtrum expectari de-
buit, ſi decreueramus, officiũ. ARELLII FVSCI PATRIS. Vnde tam graues paterni ſi-
nus? nunquid oſſa filij reportant? expectat uidelicet iudicia ueſtra reus, tanquã neſciat,
quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſimus.
Imperator non audet nominare te tanquam patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit adole-
ſcens optimus, uerecundiſſimus, qui patri ſuo ceſſiſſet, ſi ſalua pietate potuiſſet. Iterum
uobis inter patrem, & filium iudicandũ eſt. Candidatus proceſſit cõtra patrem, ſi ſilen-
tium eius intelligere ſciſſetis, & tunc uobis uerecunde indicauit. Habebas apud hoſtes
autoritatem, apparebat te Reip. iraſci. Legati noſtri aurum ferebant, pater auferebat.
Dixeras illos ſerò uenturos, nõne peruenerunt? ſerò imperatorẽ noſtrũ conuenerunt.
Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus, hoc fuit imperatoris noſtri teſtamentum.
Obijce, inquit, aliqua anteactæ uitæ crimina, non poſſum. Verecundũ competitorem
habuiſti, multũ tacebat, quod poſſum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi
Remp. noluit. Non eſt quod dicas, quem miſi ad hoſtes, tanquam ipſe ire non poſſes:
cur tam cito reuerteris? Diutius nos contra filiũ rogaſti, quàm pro filio hoſtem. Num
immobilis ſtetiſti? num illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam citò recedis? etiamnũ
uiuit, etiamnum loquitur, receſſurus interroga ſi quid uelit mandare, uocem proditio-
nem coarguit, ſilentio proditorem. Intelligo quãto periculo iſtum offendam, quemad-
modum enim iſte accuſationem uindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, da-
bo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtem, & ne quid de dignitate
dubitari poſſit, imperatorẽ. De hoc utrũ uolet dicat, inimicus eſt, hunc indicauit. Aurũ
tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus; tantũ ſuſpectus erat, ut quem-
uis po-

uis potius quàm uos admoneret. Proditionem cauete. Optimus adoleſcens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem deſijt. Dignum te nõ putauit filius, cui diceret, caue proditionem. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accuſatore, & occupato & uerecundo, reũ intelligite, crimina audiſtis, quæritis anteactæ uitæ crimina? non habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit. Tam cito laſſatæ preces tuæ ſunt, quid faciet miſer? Nec imperator poteſt tacere proditionem, nec filius loqui proditorem? PORTII LATRONIS. Quid abitis? itaq; iam peruenit uſq; ad crucẽ. Vereor ne tam ſero caueamus, quàm imperator noſter, qui non ante intellexit proditionem, quàm proditus eſt: nec unquam præſentius periculum fuit, Reſpub. ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pepercerunt, cum imperatoris noſtri pater eſſes? Aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus non ſuſtinet moram, rapit me deſiderium filij, etiam ſi redimere uiuum non potero, mortuũ redimam. Nunq; tam durus hoſtis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Vt ignoſcam tibi quod tam citò iſti, obijciã, quod tam citò rediſti: dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauete proditionem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inſcijs cuſtodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hoſtem perueniat, ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Nihil deeſt indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator uobis dicet. Si quid de proditore, legati. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI. P. Quantum eſt precium quo uendo, ut filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi. Gratulabuntur omnes repulſo magis quàm deſignato nimis ambitioſe. Nunc pœnitet, & filium & patriam uendidit, tam exiguum auri accepit, ut unus ſenex portare poſſet. In hac controuerſia, etiam ſi coniecturalis eſſet, habet quaſi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declamanteis diſſenſio. LATRO ſemper contrahebat, & quicquid poterat tutò relinquere præteribat. Itaq; & quæſtionum numeros minuebat, & locos nunquam attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, nõ diu dicebat, ſed ualenter. Hoc erat itaq; præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorẽ facere debere, minuendæ litis cauſa, quod in hac controuerſia fecit: non enim curauit dicere, nullam eſſe factam proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe, Et ſuſpectus, inquit, iudici eſt, qui plus quàm ſe defendit: & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium mentitum dicam, præſertim cum odium aduerſus filium obijciatur patri. ALBVTIVS in duas parteis declamationem diuiſit, primum negauit illam eſſe proditionem, deinde ut eſſet, ad ſe non pertinere. Colorem contra patrem SYLO POMPEIVS hunc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulſus erat feciſſe, & odio ipſius filij quem oderat, & quia competiuerit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit ſtatim petijſſe patrem hoc propoſito imperium, ut proderet hominem auarum & lucro inhiantem: & quia noti mores eius erant, uictum ab eo competitore, à quo uinci fas non erat, niſi hominem turpiſſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filium prodere, poſt comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Vt captus eſt d ux, aiebamus, inquit, nõ poteſt hoc ſine proditione fieri, excuſauimus nos imperatori, diximus perſeueraſſe ad redemptionẽ, quamuis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit, Cauete proditionem. BLANDVS dixit, ægreferentem pudorẽ repulſæ, uoluiſſe occidi filium, ut in eius locum ſubſtitueretur ipſe. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, ſuam hoſti uendidit, tam facile, inquit, exijt, nocte peruenit ad hoſteis, redijt, ut ſcires illum nõ tunc primum feciſſe. ARGENTARIVS dixit, perfer ad ſenatum mandata filij tui, neceſſe eſt tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortaſſe proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS fuit, ne quis filium meum uinceret, timui: itaq; profeſſus ſum, ut autoritate mea deterrerem futuros competitores, deinde ipſe filio meo ceſſi. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet, talem ſenẽ, qualis Maximus fuit, ſenem nihil temere facturũ, utriuſq; populo copiam feci. CAESTIVS

hoc colore uſus eſt. Noueram uitia filij mei, ſciebam eſſe acrem adoleſcentem, fortem,
ſed inconſideratum, temerarium. Itaqꝫ petij imperium Reipub. cauſa filij mei, quem
idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit, in
hoc ſe competiſſe, ut hoſtium animi frangerentur, cum audiſſent poſſe Rempub. uel
in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS ſimpliciter putauit agendum. Inepti,
inquit, hi colores ſunt, componantur competitores: hoc itaqꝫ egit colore, ut querere-
tur, de exitu comitiorum adoleſcentulos omnes conſpiraſſe, quaſi de ætatis compara-
tione ageretur, facile itaqꝫ uictum ſenem non ambientem, De me, inquit, queri non
poteſtis, clamaui, non eſt uobis utilis huius ætatis imperator. Manſit itaqꝫ illi & poſt
comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil cõmunicabat, itaqꝫ captus
eſt, & cum deſcripſiſſet quàm imperite diſpoſuiſſet aciem, quemadmodum in explo-
ratis locorum inſidijs oppreſſa eius temeritas eſſet, adiecit, hoc erat quod uobis clama-
bam, ducem ſenem eligite. OTHO IVNIVS PATER, præſagijs quibuſdam & inſom-
nijs hanc fortunam prænunciantibus agitatur, re comperiſſe dixit: erat autem ex ſom-
niatoribus totus, ubicunqꝫ illum defecerat color ſomnium narrabat. De eo quod in-
ſcio ſenatu egreſſus eſt, LATRO ſic colorauit, amentem & attonitum protinus procur-
riſſe. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt. Semper de duce cito conſtitui, longum erat expe-
ctare, ad ſummam feſtinaui, nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluiſſe ſolum
ire, hoſtes enim autoritate legatorum non moueri, ad lachrymas patrum ſæpe flecti.
SYLO POMPEIVS ait. Putaui utilius eſſe, priuata illum pecunia redimi, minoris enim
poſſe æſtimari, quàm ſi tanquam imperator redimeretur. ARGENTARIVS ait, nihil
tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionẽ mitti, nunquam enim reddidiſſent,
quem ſic deſiderari publice iudicaſſent. Itaqꝫ præcurri rogaturus et hoc dicturus. Exer
citus contemnit illum, Reſpub. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mihi quid facerem,
contentus ne eſſem paternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiuuarem,
tandem uenit in mentem, Priamum regem ad redemptionem filij ſine legatis iſſe &
cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait, non expectaſſe ſe curiam, quia putauerit futuros
qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæpius erat: itaqꝫ ante ſe uo-
luiſſe redimere, quàm poſſet aliquid de non redimendo conſtitui. CAESTIVS dixit,
non quæſiui ſecretos tramites, & occultum iter, proditor ſcilicet eadem uia ueni qua
legati. De uoce filij colorem ALBVTIVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod ca-
ptus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuæ patrocinium, uoluit uideri non culpa ſua,
ſed proditione hoc ſibi accidiſſe, itaqꝫ nomen adijcere non potuit. FVSCVS ARELIVS
dixit, alienatum iam ſupplicijs animum & errantem has uoces effudiſſe ſine argu-
mentis ſine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus eſt, poteſt, inquit, propter
hoc, poteſt propter illud, ego uobis idem ſuadeo, cauete proditionem, hoc ſi cauere
uultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controuerſia & in omni uitandum
aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam de-
curramus, ſicut in hac apud Cæſtium quidam auditor hoc modo cœpit. Vt uerbis
ducis ueſtri ſcilicet, iudices, incipiam, Cauete proditionem: ſic finiuit declamationem
ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc ſententiæ genus
CAESTIVS hoc uocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat

ut in illa ſuaſoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum
exaudita uox eſſet, quouſqꝫ inuicte? ab ipſa uoce quidam cœpit declamare, & in hanc
deſijt. Ait illi Cæſtius deſinenti.

Et alter cum deſcriptis Alexandri uictorijs, gentibus perdomitis, nouiſſime poneret,
quouſqꝫ inuicte, exclamauit Cæſtius, tu autem quouſqꝫ? OTHO PATER hoc colore u-
ſus eſt pro patre, dixit enim moleſtum fuiſſe imperatori, quod illum ſuffixum legati
intuebantur, itaqꝫ ut ab hoc illo ſpectaculo urgeret, & exoneraret uerecundiam ſuam,
id dixiſſe, quo audito feſtinarent, Itaqꝫ dixiſſe illum, non Caueant proditionem, ſed
Cauete, quaſi ipſis legatis eſſet periculum ne proderentur.

Controuerſia uiceſimaquarta.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Qui dicebatur raptor ne
gauit

gauit ſe rapuiſſe, iudicio uictus uult ducere, illa optionem petit. ALBVTII SYLLI.
Præterq́; quod in omni diſcrimine periculoſa libertas eſt, meruit puella ut taceremus,
miſericors in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas eſt, ſi uincimus
aduerſus iudices. Non oportet tibi amplius quàm ſemel optare, omnis nimia potentia
ſaluberrime breuitate conſtringeretur: qui poteſt cõdemnare, poſſit ſemel, qui poteſt
occidere, poſſit ſemel, aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipien-
da eſt. Proponite uobis iam ſupplicij cauſam, faciam carnificem, ſicui tamen hoc ſemel
liceret, meũ eſt, exorata ſum, conde gladium, irata ſum, repete optionem, & nõ ſemel,
mori ſatius eſt, occide iam non uitiatorem, ſed uirum PORTII LATRONIS. Periculo-
ſius eſt negare raptum quàm commiſiſſe, in hanc perturbationem adoleſcens perdu-
ctus erat, ut ignoraret, quid feciſſet, non refugiebat tamen puellæ nuptias, fauebat tan-
tum ſibi, ut innocens duceret: itaq́; nihil aliud petit quàm libertatem, ut honeſtius du-
ceret. Ita apud uos iudices, tutius eſt peccare quàm erubeſcere. Dignior pœna erat, ſi
id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exurge adoleſcens & ſine ullo reſpectu pudoris
ad pedes te puellæ demitte, accedite & uos amici propinquiq́;, & tu mater & pater,
quid te puella hæc, & quid te horum lachrymæ mouent? Non eo inquit, ad illum ma-
giſtratum, non diſſimulo, metuo te puella, ſi nuſquam rogari uis, niſi ubi occidere po-
tes. Grauius punior nunc, cũ me peccaſſe pudet, quàm cũ peccaui. Quæ poſt iniuriam
ignoſcit, perdit miſericordiam. CAESTII PII. Venit ad uos ueſtro beneficio retentu-
rus puellæ beneficium, optauit nuptias, neq́; adhuc ſciebat, quàm uerecundum mari-
tum eſſet habitura. Vitiatorem dimiſiſti, uirũ occides? aiebat iudex, quid habes, quod
tam pertinaciter neges? nuptias optat, minus eſt ergo quod uitiauit, quàm quod nega
uit. Q. HATTERII. Non ſum, inquit, optatura mortem, ſed uolo mihi licere & mortem
optare, quã poteſtas iſta delectat crudelis eſt. BLANDI, ergo nos iniuriam periculoſius
negauimus quàm fecimus. IVNII GALLIONIS Quadam nocte, quid dicam? iam ne-
gare non audeo, nõ diligenter cauſa mea acta eſt, dum nihil timetis, facilius me puellæ
credidiſtis. Confitendum eſt uitium noſtrum, nos nuptijs fecimus moram. Siue adhuc
eſſet uitiata ſiue non eſſet, uiſa eſt indigna matrimonio, quæ hominem poſſet occide-
re. Tibi conſulebam, ne dicereris uitiatori nupta, ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritũ
habuiſſes, tu negaſti. O hominem impudentem, ita tu iam ante magiſtratus tribunal,
in conſpectu populi, in medio foro clamitaſti, ego uirginem rapui? neminem habere
tam obſequentem maritum potes, hic iam nihil negauit. VARII GEMINI. exponam
uobis rerũ ordinẽ ſic, tanquam ab eo didicerim, qui quid fecerit, neſcit. VIBII GALLI.
Vbi eſtis qui dicebatis, nihil intereſt tua, confitere, confitere, quia honeſtius putaſti ra-
ptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, ſi quis intra decem mẽſes natus fuerit, nunquam
negat. Surge adoleſcens, dic rapui, uitiaui, incipe ſcire quod neſcis, miraris ſi tibi non
credit? multum eſt de quo timet. PARS ALTERA P. ASPRENATIS. Neſcio utro iu-
dicio aduerſarius fuerit improbior: priore id egit, ne quam omnino pœnã ſtupri pen-
deret: hoc id agit, ut ipſe optet, ex duobus alia lege conſtitutis ſupplicijs, utrũ uelit pen
dere. Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe, quàm ducere uxorem, uxorem ducere
malle quàm mori: antea legem uitiationis euertere conatus eſt, nunc transferre uult,
aduocatos rogat, iudices rogat, omnes potius quàm uitiatam. Vtinam non hoc illum
liberaret metu, quod iudices mouit clementia ſui: nobis clamabat ſe innocẽtem, etiam
ſi quid peccaſſet mori non recuſare. Aderat raptori populus, nec quiſquam magis ſu-
ſpectã faciebat uitiatæ cauſam, quàm lenitas optionis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet,
eſt quędam proxima innocentiæ uerecundia, pręberc ſe legibus: tu uero meruiſti qui-
dem mortem, illa inficiationem: ignoraſti an peccaſſes, innocens eſſe uoluiſti, cauſam
haberes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipſa
debueras. LATRO tres fecit quæſtiones, an illa interrogatio iuſta fuerit, Non fuit in-
quit iuſta: non enim conſtabat te raptorem eſſe, Nihil refert, inquit, an negauerit, erat
eñ raptor etiã ita ſi negabat, & iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit reuocari poſſit,
optio inquit, ſemel puellæ datur, immutabilis eſt, ſemel emiſſa eſt. Iudex quam tulit de
reo tabellã reuocare nõ poteſt, quæſitor nõ mutauit pronũtiationẽ ſuã. Nihil tã ciuile,

tam

tam utile eſt, quam breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt: ſi uolet & alterã ſuã optionem reuocare, & deinde tertiam, nunquam conſtabit quid futurum ſit, cum illa quod optauerit, poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem, an ſi poſſit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defenſio adoleſcentis qui negauit ſe uitiaſſe. FVSCVS & ordinem mutauit quæſtionum & numerum auxit: fecit enim primam quæſtionem, an rapta non poſſit amplius optare quàm ſemel: poteſt inquit, lex enim nõ adiecit quoties optet, ſed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, nõ adijcit, neq; amplius quàm ſemel. Contra ait, lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris, facies quod nunquam factum eſt, utrunq; optaueris, etiam ſi non licet, inquit, amplius quàm ſemel & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui, optio eſt enim, quæ legittime fit, illa nõ eſt facta legitime: ſi prætor defuiſſet, nunquid optionem uocaret? Si rapta defuiſſet, raptor non fuit. Non eſt illa optio, ſermo eſt. An proximo iudicio confirmata ſit optio, rapta ait, agebatur apud iudices, utrum deberet raptæ eſſe optio, non iudicatum eſt raptam eſſe debere, rapta ſit. Nõ inquit puella, quæſitum eſt enim an ego in raptorem ius haberem, iudicatum eſt habere me, uti debeo. Non poſſum ante legem habere quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit æquitatis, an raptæ debeat eſſe optio. PASSIENVS hanc ultimam partem ſic diuidebat, an ſi adoleſcens malo aduerſus puellam animo inficiatus eſt raptum ut nuptias effugeret, dignus ſit qui iterũ fortunam ſubeat optionis recuſatæ, deinde an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæſtioni uel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adijciebat quæ per ſe quæri putabat, an ſi puella pro certo adoleſcentis mortem optatura eſt, non debeat illi permitti optio tam crudeliter uſuræ ſua poteſtate: deinde, an mortem optatura ſit. Quid eſt inquit, quare uelis optare niſi quod nuptias non uis? Hoc non tantum patimur, ſed rogamus. Color pro adoleſcente introductus eſt à Latrone talis, ut diceret, ſe ebrium fuiſſe, & ignorare quid fecerit, hoc die magis credere de facto ſuo quàm ſcire: recuſaſſe autem non ne duceret uxorem, ſed ut ſua uoluntate duceret, & iudices non audiſſe ſolicitos, facile fuiſſe quaſi de nuptijs ageretur. VARIVS GEMINVS raptam cofeſſus eſt, & dixit, nihil tam contrarium eſſe adoleſcenti, quàm etiamnum negare, ne non tantum raptam, ſed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronem ſecutus eſt dicentem, neſciſſe ſe hodieq; neſcire, nec Variũ Geminum confitentem, ſe non rapuiſſe apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire nõ poterat iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit indignum eſt puellam inuitam raptam eſſe, ſi non rapuit, nónne indignum eſt fieri illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit adoleſcentem uerecundum natura & ruſtici pudoris non ſuſtinuiſſe confeſſionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignoſceret illi ſi ſcit ſe rapuiſſe & ſciens mentitus eſt. Contradicebat Sylo, poſſe ulli fidem fieri aliquem neſcire an rapuerit? HISPANVS CORNELIVS. Non ſubducere illi, inquit, maritum uolui, ſed honeſtiorem dare. Digna eſt, inquit, tam miſericors puella quæ non uideatur nupſiſſe raptori. HISPO ROMANVS ait, illos ſodales qui ipſum impulerant circumſtetiſſe & dixiſſe, Non eſt hæc quam rapuiſti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret iniuriam. ARGENTARIVS dixit, uellem mortem optaſſes, non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit, ſed optio. Dum unuſquiſq; iudex dicit, quid habet quod tantopere recuſet, putet de capite agi, & ipſe ait, ſe non uelle ducere uxorem, ſed titulum recuſare. Nempe uictus ducet uxorem, Non eſt ſolicite de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. SYLO hoc colore uſus eſt. Confuſum adoleſcentem ſubito, & tanto tumultu parum ſibi conſtitiſſe, & negaſſe, quia perturbatus erat, perſeueraſſe quia negauerat.

LVCII

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS. SENECA NOVATO ET MELAE FILIIS S.

IAM uidebar promiſſum meum impleſſe. Circumſpiciebam tamen nunquid me præteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intuliſtis, & uelim uos ſubinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, quæ, quando ſenilis marcet per ſe, admonita & aliquando laceſſita, facile ſe colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam oſtentationis declamauit cauſa, ut ne exercitatus quidem declamauerit, Rationem quærenti mihi ait, Vtram uis? honeſtam an ueram? Si honeſtam, ne male aſſueſcam. Qui declamationem parat, ſcripſit non uincat ſed ut placeat. Omnia itaq; lenocinia ita conquirit, argumentationes quia moleſtæ ſunt, & minimum habent floris relinquit, ſententijs explicationibusq; audienteis delinire cõtentus eſt. Cupit enim ſe approbare, non cauſam. Sequitur aũt hoc uſq; in forũ declamatores uitium, ut neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectãtur. Accedit etiam illud quod aduerſarios quamuis fatuos fingant, reſpondeant illis & quæ uolunt & cum uolunt. Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget, ſtulticia eorũ gratuita eſt, Vix itaq; in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt, qui creuit dum tutus eſt. Quid quod laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere. Cum uentũ eſt in forũ, & deſijt illos ad omnem guſtũ plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adijce nunc, quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur, familiares ſunt omniũ uultus. In foro, ut nihil aliud, ipſum illos forũ turbat: hoc quod uulgo narratur an uerum ſit, tu melius potes ſcire, Declamatoriæ uirtutis LATRONEM PORTIVM unicũ exemplum, cum pro reo in Hiſpania ruſtico Portio propinquo ſuo diceret, uſq; eo eſſe confuſum, ut à ſolœciſmo inciperet: nec ante potuiſſe confirmari, ac parietes deſiderantem, quàm impetrauit ut iudicium ex foro in baſilicam transferretur. Vſq; eo ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, ſilentium, riſum, cœlum deniq; pati neſciant, Non eſt autem utilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi quod exerceat, itaq; durior ſolet eſſe uero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcunt quàm pugnant, diutius illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet. Luctantes binos ſimul ac ternos fatigant, ut facilius ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exiguũ ſpacium de uelocitate eorum iudicetur, id ſæpe in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine, Multiplicatur ex induſtria labor quo cõdiſcimus, ut leuetur. Quod cernimus in ſcholaſticis declamationibus, cõtra uenit, omnino molliora & ſolutiora ſunt, in foro partẽ accipiũt, in ſchola eligũt, illic iudici blãdiuntur, hic inſeruiũt, illic inter fremitũ conſonantis turbæ intendendus animus eſt, uox ad aures iudicis perferenda eſt, hic ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaq; uelut ex umbroſo & obſcuro prodeuntes loco claræ lucis fulgor obcæcat, ſic iſtos à ſcholis in forum trãſeuntes, omnia tanquam noua & inuſitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur, quàm multis perdomiti contumelijs puerilem animum ſcholaſticis delitijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui declamatorio non ſtudio. Ἀτελὲς

Controuerſia uiceſimaquinta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunq; corpus interficiat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Milciades peculatus damnatus in carcere alligatus deceſſit, Cimon filius eius ut eum ſepeliret uicarium ſe pro corpore patris dedit. Callias ſordide diues natus redemit eum à Repub. & pecuniam ſoluit, filiam ei ſuam ipſe collocauit, quam ille deprehenſam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus eſt. ALBVTII SYLLI. Non me mouet periculum meum, ſemper nos in malis noſtris non fortunam, ſed cauſam ſpectauimus. Non dubito quin Callias redempturus Milciadem, ſi iam habuiſſet filiam nubilem. MVSAE aliud alius pati non poteſt, mihi adulterium

adulterium carcer eſt. ASELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus poſſum dare
quàm Cimonem uirum, quando mihi contingerent ex eo nepotes: ferrũ ex lege mihi
traditum, ad uindictam pudicitiæ, proijciam? Perdidiſti pecuniam Callias, ſi tales ſol-
uiſti manus: damnatus peculatus nihil aliud hæredi ſuo relinquit quàm ſe patrem. CAE
STII PII. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone ne-
potes habere concupiſti. Quid magis in me probaſti quàm carcerem? non ſum inno-
centior quàm pater, nec liceor, qua liceor quidem. Hoc unum intereſt inter parẽtis &
filij fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam
uobis quàm in neminem meorum ingratus ſim. Vnius Milciadis cenſus inuentus eſt
Cimon filius, nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter ſeipſum
poſſet. In Cynegyri domo ſperare nuptias poterã, in Callimachi, nec uerebar, ne Cy-
negyrus pluris ſuas æſtimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris infelicitas eſt.
VOTIENI MONTANI, faciat, dicat, non accepi beneficium, alter reddidit: certus red-
dam cum tam honeſte deſideraris quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud
facerem, ſi alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non me hercule ſic ex
oraſſet Milciades pater. Nihil Calliæ debeo niſi libertum. Eſt uir egregius Callias, eſt
miſericors. Sed utinam tantum aduerſus bonos malorum iniuria eſſet. Si nunc manus
Cimonis alligantur, quantũ fuit beneficium quod tunc ſolutæ ſunt? Non iſte, iniquio-
re animo filiam amiſit quàm ego uxorem, ſed æquiore animo impudicam pati uoluit.
Vis diuitias tuas abſcondere, cum in eos inciderint qui mendicitate cenſentur? Nihil
habet domus noſtra melius quod oſtendat quàm paupertatem. Da pecuniam Milcia-
di, qua damnationem luat, nocens erit, da Cimoni qua patrem redimat, pius non erit.
VIBII GALLI. Nullibi mihi felicior uideor quàm quod Milciadis precium fui, alliga-
tus iacebat Perſicæ potentiæ uindex, libertatis publicæ aſſertor, iacebat crimen ingra-
tæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri, adulteram cui non tam glorior, quod filius ſum
Milciadis, quàm quod uicarius. Quid tu pœnam putas, pro Milciade alligari? ſi adul-
terum ſolum dimitterem, exulandum eſt. Quid faciam? occidam? pluſquam præſtiti-
ſti exigis, pro carcere exilium. Non occidam? pluſquam præſtitiſti exigis. Vnũ benefi-
cium dediſti, duo petis. Vterq; magnum beneficium dediſtis. Tantundem datis rece-
piſtis, Cimon quod Milciadem redemit, tu quod Cimonẽ. Videbatur mihi omnis ma
iorum meorum circa me turba fremere dicentium, Vbi ſunt illæ manus quæ ſoluere
Milciadẽ? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias ſocer, nõ ullius, aut rei,
aut beneficij memoria, feci quod ſoleo, nihil aliud aſpexi quàm patrem. MENTONIS:
Cogita adulteros eſſe pro quibus rogas, cogita qualiũ miſereri ſoleas. Turpe eſt ab eo-
dem mitti & adulteros et Cimonem. Ego ſum qui referre gratiam ne mortuis quidem
deſino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum ſit, Milciades exper-
tus eſt. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate uindictæ animus.
Has manus cõtinere non poſſit Milciades, quas alligare potuit. Si in hoc ſolutus ſum,
redde me carceri. Ille Græciæ ſeruator & Perſarũ uindex oriẽtisq; domitor, cui modo
tam inſignem triumphũ fortuna de hoſte detulerat, damnatus eſt peculatus, ob hoc ui-
delicet ipſum, ut innocentia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipſa damnatione oſten
deretur, damnatus eſt innocens. Quis in ciuitate miſericos eſt? nũc occaſio miſericor-
diæ uenit. Milciades redimendus eſt. Redemi corpus tuũ Milciade, ne funeri quidem
interfuturus, in quod meipſum impenderam. Miſereor accuſatoris mei, non quia per-
didit filiam, ſed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod ſi
me in hanc ſtuprorum patientiam redemiſti, matrimonio carcerẽ præfero. Honeſtius
patri alligor, quàm adultero ſoluor. Vt audiui eſſe qui pecuniam numeraret, miratus
ſum fuiſſe in ciuitate noſtra quenquam qui Cimonem redimere quàm Milciadem ma
luiſſet. Ego ne patrem quidem meum niſi innocens fuiſſet redemiſſem. BLANDI. Obij
ciat licet uincula, nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier quàm matri-
monio. Diuerſi ſunt hominũ affectus. Tu fortaſſe Callia uincula ferre non potes, ego
adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tanquam alligatas Cimonis manus? AR-
GENTARII. Redemptum me protinus appellare cœpit de filię nuptijs. Statim inquam
Callias

Callias experitur an gratus ſim, habes Calliã ſine Cimone, pro uno rogat duos eripit? FVLVII SPARSI. Dic nunc, te carcere exemi, dum ego reſpondeam, ego me carceri tradidi: nunquam effici poterit ut melius actum putem quod à Callia redemptus ſum, quàm quod pro Milciade alligatus. Filia tua abſtulit tibi generum Cimonem. Ductus eſt pater meus in carcerem etiamnum captiuis ſuis plenum. IVNII GALLIONIS. Beneficium, inquit, tibi dedi quod filiam tibi collocaui, nunc uero Milciade grauiorem fortunam carcere ſuſtines, Callias tecum communicare dignatus eſt. Ego me redemptum putabam, filiæ iſtius emptus ſum. Steterunt ante oculos meos maiorũ imagines, emiſſusq́; ſede ſua Milciades maieſtate imperatoria refulſit, & iterum meas inuocauit manus. IVNII BASSI. Calliæ filiam uxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus eſſe nolo. Placeas tibi licet & iſtas iactes diuitias, tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus ſum. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit, an quiſquis gratiam non retulit cum poſſit ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quæ non debeam facere etiam ſi poſſum. Si non tenetur quiſquis non retulit gratiam cum poſſet, an hic teneatur. Hoc in hæc diuiſit, an poſſit ob id damnari, quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouiſſime an ſi affectu & indignatione ablatus, non fuit in ſua poteſtate, ignoſcendũ illi ſit. Hoc non tanquam quæſtionem, ſed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. MONTANVS Votienus quæſtionẽ hanc adiecit, an gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli inquit, filiam tuam uxorem, filia tua Milciadis nurus facta eſt, non putas beneficium, habere cõmunes cum Milciade nepotes? GALLIO illam quæſtionem duram mouit, ſed diligenter executus eſt, quæ ſolet eſſe ingrati in controuerſijs prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna in carcere eſſe, mea uoluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuiſſe? Nullus tum erat locus Athenis honeſtior, quàm qui Milciadem habuerat. Deinde & illã ſubiunxit quæſtionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non petiuit. Non rogaui, inquit, te, dediſti iſtud iactationi tuæ, putaſti ad gloriã tuam pertinere, ita tu non accepiſſes beneficium, ſi tibi ſoluere Milciadem contigiſſet. SYLO POMPEIVS à parte Calliæ duo beneficia dixit dediſſe, quod redemiſſet, & quod egenti filiam collocaſſet: hoc quod ſecundum poſuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeò non eſt dubium an beneficium non dederit, ut dubium ſit an receperit. NIGER Brutidius illas preterea quæſtiones fecit, an ſi ſua cauſa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an ſit beneficiũ: beneficium enim eſt, inquit, quod totum eius cauſa præſtatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid aut præparat, non eſt beneficium, ſed conſilium: & diu executus eſt, & argumentis & exemplis. Deinde an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti, inquit, opinionem ſordium illuſtri facto effugere, petiſti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum eſſe, à quo Cimon ſolutus eſſet, quàm pro quo alligatus. Voluiſti habere generum nobilem, pium. HISPO Romanus duram quæſtionem fecit, an retulerit gratiam hoc ipſo quod occidit. Liberaui, inquit, te dedecore ſummo, inuito tibi beneficium dedi, non eſt quod mireris. Nam & me tum non rogantem redemiſti. hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderũt, qui incluſerunt. Color & GALLIONI ET LATRONI ET MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe & redemptorem & ſocerum & infelicem. CAESTIVS multa in auarum & in fœneratorem, & menſularium & lenonem dixit, dum uult illud probare, reddidiſſe ſe beneficium, quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. LATRO dixit, filiam tuam dimittam, quid adultero faciam? pro una rogas, duos eripis. Hanc HYBREAS aliter dixit ſententiam.

Hæc tota diuerſa ſententia eſt à priore, etiam ſi ex eadem eſt petita materia. Illa non eſt ſimilis, ſed eadem, quam dixit prior ADDEVS rhetor ex Aſianis non proiecti nominis, deinde ARELLIVS FVSCVS

ſic putauit ARELLIVS Fuſcus, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita, merui. Deinde Fuſcum cum hæc à diſcipulis ſententia ei obijceretur, non inficiari, tranſtuliſſe ſe eam in latinum, & aiebat non commendationis ſe id aut furti, ſed exercitationis cauſa facere. Do, inquit, operam ut cum

optimis ſententijs certem, nec illas corrumpere conor, ſed uincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam.

deinde Saluſtianam. Res ſecundæ mire ſunt uitijs obtentui: cum ſit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis, hac eum Saluſtius uicit, & in ſuis illum caſtris cecidit. Nam in ſententia Græca tam breui habes, quæ ſaluo ſenſu detrahas, deme uel

uel deme

conſtabit ſenſus etiam ſi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Saluſtij ſententia nihil demi ſine detrimentis ſenſus poteſt. T. autem Liuius tam iniquus Saluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam & tanquam tranſlatam, & tanquam corruptam dum transfertur, obijceret Saluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat, laudat quem nō timet, & facilius putat poſſe à ſe Saluſtium uinci, ſi ante à Thucydide uincatur. CAESTIVS colorem hunc pro Callia habuit, obiecit ultro Cimoni, quod paſſus eſt uxorem ſuam adulteram fieri, quod non cuſtodiſſet, quod expectaſſet dum ſuperueniret pater, ut ſpectator calamitatis ſuæ fieret. Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris ingratus es, ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS hunc colorem ſecutus eſt, & dixit adoleſcentem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem, inuiſa habuiſſe beneficia ſua, moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem operam dediſſe, ut mores puellæ in uitia non tantum labi pateretur, ſed ipſe impelleret, ut haberet iuſtam dimittēdi cauſam, nec eam occaſionē intermiſiſſe, ſed expectaſſe etiam dum ſuperueniret pater: hoc ſe cogitaſſe, expectat me, uult mecum pares rationes facere: feciſſet ſi non oſtendiſſet patri adulteram filiam. GORGONIVS in hac controuerſia fœdo genere cacozeliæ uſus dixit, iſtum publicum adulterium eſt, ſub Miltiadis tropheis concumbere. DORION cum deſcripſiſſet gloriæ ſibi fuiſſe carcerem, nunquam non ſe illam fortunam oſtentaſſe dixit.

Maieſtatis læſæ ſit actio.

FLaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat ſe nunquam decollari hominē uidiſſe, unum ex damnatis occidit, accuſatur maieſtatis. MENTONIS. Iam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo ſupplicij, ne quid ſe meretrix negaret uidiſſe. O miſerum ſi quis meretricem offendit. O miſeram matrem familiæ, ſi cuius fœminæ meretrix inuidet, nihil petenti prætor negaturus eſt. MVSAE. Hic eſt Flaminius qui exiturus in prouinciam uxorem à porta dimiſit. ARGENTARII. Obijcio luxuriam, obijcio lenocinium, obijcio hiſtrionicam, iocos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occidit: qui in carcere uixerunt, in conuiuio perierunt. BLANDI. Feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris unco trahebantur. Maieſtatem læſam dixiſſem, ſi exeunti tibi lictor à conſpectu meretricem non ſummouiſſet. VIBII RVFFI. Paratus erat accuſator cum commentarijs, aiebat, quid ſi meretrix deſyderarit? In hoc te cum uxore non miſimus, ut ſalua prouincia ſit. optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatū, dedimus quæſtorem, ut tu cum meretrice cœnares? meretrix uxoris loco accubuit, imò prætoris. P. ASPRENATIS. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium, etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. PORTII LATRONIS. Ne à ſobrio quidē lictore percuſſus eſt. Non inquiro in totum annum, una nocte cōtentus ſum. Bibe lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo damnatus ſit, qui ſic occiſus eſt? quid ſcio, an in cuius gratiam occiſus eſt, in eiuſdem etiam damnatus ſit? quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dediſti. Si negaret, quos teſtes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum ſit credendum? facilius eſt, ut qui meretrici dederit homicidium, neget, quàm ut qui hoc quoq; dedit, quicquam inde minuerit. Nunquam iſtud mulierum oculis oſtendi ſolet, aut iſta iam ſæpe uidiſſet. IVLII BASSI. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modo exciſum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iactus cœnantiū, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euertitur. Gratulor ſortiti tuæ prouincia, quod deſiderante tale ſpectaculū meretrice, plenum carcerem damnatis habuiſti. Seruum ſi uerberare uoluiſſes extra conuiuium abduxiſſes. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te ſi in triclinio tuo iudiciū coēgiſſes? Scelus eſt in con-

uiuio damnari hominem, quid occidere ad arbitrium meretricis? de reo pronuntiaſti, niſi forte facilius in honorē eius decollas quàm iudicas. FVLVII SPARSI. Contactam ſanguine humano menſam loquor, ſtrictas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricem, aut feciſſe prætorem? Cadauer, ſecures, ſanguinem loquor, Quis inter hæc de conuiuio cogitat. Hominem, inquit, occidi, nunquam uidi, alio quàm Flaminio prætore, omnia alia uidiſti. SYLONIS POMPEI. Virum nobiliſſimum & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem feciſſet, crudelem fecit. Nunq̃ uidi, adijce ſi uis, nec alio prætore uidere potes. ALBVTII SYLI. Si quis autem eſt iudices, qui deſideret, ut prætoris referã crudelitatē, quot præter hunc iugulauerit, quot innoxios damnauerit, quot carcere incluſerit, huic ego me ſatisfacturũ polliceor uno conuiuio, cum ſua prætura reum euoluã. Inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico aparatu extruitur conuiuiũ, diſtinguuntur argēteis poculis aurea, quid multa? è carcere in conuiuium prætoris, cui ſtupenti miſero meretrix arridet, Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrannos, ſoli tibi inter epulas uoluptati fuit morientiũ gemitus, hic ultimus apparatus cœnæ fuit, In eodem triclinio uideo prætorem, amatorē, ſcorta, cædes, meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio cōſtituitur catenatus, qui cum languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimans ipſum prætoris beneficio dimitti, gratias iſti agere, & utriſq; manibus menſam tenens, Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunq; in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demiſſo capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter uarios conuiuarum uultus ſubmoueri iubet miſerũ, ſtare ad præbendas ceruices in iocum. Interim diſtinguitur mora poculis, nec ſobrij quidē carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Nō peto quo minus ſecuri percutiatur. Illud rogo, legi potius quàm ſcorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam iud. ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamen, prætor ne ſe mollius moueret an meretrix. CAPITONIS. Exurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora imperij. Veſtri faſces, ueſtrę ſecures, in quantũ proh bone Iupiter dedecus reciderunt. Iſtis obſcœnæ puellæ iocantur, Quid ſi per deos immortales nullo ſolēni die, populo inſpectãte, in foro conuiuiũ habuiſſes? nō minuiſſes maieſtatē imperij noſtri? atqui quid intereſt conuiuiũ in forum, an forũ in conuiuiũ attrahas? Deinde deſcripſit qualiter in foro decolletur. Aſcēdit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxię poſt terga ligantur manus, ſtat intento ac triſti omniũ uultu, fit à pręcone ſilentiũ, adhibentur deinde legitima uerba, canitur ex altera parte claſſicũ. Nunquid uobis uideor deſcribere conuiuiales iocos? Heu quàm diſſimilis exitus initijs adeſt. Accuſauit te, quis? Po. Ro. Iudicarunt te qui? te prætor damnatũ pronuntiauit, occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iſte cũ amica cœnaret iucundius, homo occiſus eſt. Nunquid iudices unquam pro roſtris uidiſtis prætorem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui ſic cōuiuatur, quo modo iraſcitur? Damnaturi iurant nihil ſe gratiæ, nihil precibus dare. Poſtulo, ut in hanc legem iures, Maieſtas Po. Ro. per omnes nationes; per omnes diffuſa prouincias in ſinu meretrico iacet. Ea imperat prætori noſtro, quæ proſtitit: cuius oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui pepercit ſuo. Conuiuas tuos ipſa narra, fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani, cũ ijs ergo prætor. CASSI SEVERI. Ne de ſeruo quidem aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, ſuppliciũ ſumi fas eſt, adhibeturq; ad ea magiſtratus ob cuſtodiam non lætitiam. TRIARII. Quo crimine damnatus eſt? cædis, non tamen in cōuiuio ociderat, Animaduerte diligenter, meretrix, ne iterum homicidiũ roget. MONTANVS VOTIENVS has putabat quæſtiones eſſe, an quod quis in magiſtratu peccauit proles uindicari poſſit, maieſtatis læſæ reus. Vnum enim quod tueri ſe facto nō poteſt ad ius confugit, & dicit ſe hac lege non teneri. Num quicquid peccauit in magiſtratu aliquis, maieſtatem lædit. Puta aliquem, dum magiſtratus eſt patrem ſuum occidere, ueneno uxorem ſuam necare puta, non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidij & ueneficij.

Vis ſcire non à quo fiat ad rem pertinere, ſed quid fiat? priuatus poteſt accuſari maieſtatis læſæ, ſi quid fecerit quo populi Romani maieſtatem læderet. Puta amicam habet proconſul, ideo maieſtatis damnabitur? Quod amplius dico, puta matronam corrupit, dum proconſul eſt, adulterij cauſam dicet non maieſtatis, ſingula, inquit, æſtima quæ obijcis. Si tantum amicam habuiſſet, nunquid accuſares? quod animaduertiſſet in aliquem nullo rogante, nunquid accuſari poſſit? Si non omne non recte factum hac lege uindicari poteſt, an id quod ſub autoritate publica geritur? Nam cum adulterium committit tanquam ciuis peccat, item cum ueneficium, cum animaduertit autoritate publica utitur, In eo autem quod ſub prætextu publicæ maieſtatis actione uindicandũ eſt. Dic enim mihi, ſi cum animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more ſolenni uſus interdiu, tribunal conſcenderit conuiuiali ueſte: ſi cum claſſicum canere debeat, ſymphoniam canere iuſſerit, nõ lædet maieſtatem? atqui quod fecit fœdius eſt, & comparauit. Deinde ſi poteſt uindicari maieſtatis lege id quod proconſul, maieſtatis publicæ & iuri & apparatus eſt, peccauit, an hoc poſſit? non poteſt, inquit, nihil enim detractum eſt populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani maieſtatẽ, qui aliquid publico nomine facit, tanquam ſi legatus falſa mandata affert, nõ aliter quàm populus Romanus dederit. Imperator fœdus percuſſit, uidetur populum Romanũ percuſſiſſe, & continetur inito fœdere: nunc nec uiribus quicquam populi Romani detractũ eſt, nec opinioni eius imputatur, ſi quid fecit, non populus Romanus. At ex te cæteros æſtimant. Nõne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æſtimari poſſit? & poſt hunc erunt. At ſingulorum uitia nemo urbibus aſcribit. Attamen factum ipſum turpe eſt: ſed multa alia, nec ideo illis populi Romani maieſtas læditur. Nemo penè ſine uitio eſt, ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt, non tamen ſi cum aliquo imitatum eſt malis, eo ſtatim maieſtas læditur: deinde ad facti ipſius æſtimationẽ uenit, & dixit hæc obijci, quod meretricem habuit, quod aliquẽ occidit, quod noctu, quod in conuiuio, quod rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæſtiones, an ſi quod ei facere licuit, fecit, non poſſit maieſtatis accuſari, poteſt, inquit: hæc enim lex quid oporteat quærit, aliæ quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus faſcibus prætor deducetur in lupanar, maieſtatem lædet, atqui quod licet fecerit. Licet qua quis uelit ueſte uti. Si prætor ius in ueſte ſeruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maieſtatem. Deinde illam fecit quæſtionem, an ei hoc facere licuerit: non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cauſa occidere, quædam quæ licẽt, tempore & loco mutato non licent. De colore, inquit, quæritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit. Quædam controuerſiæ ſunt, in quibus factum defendi nõ poteſt, excuſari poteſt, ex quibus eſt & hæc. Non poſſumus efficere ut propter hoc non ſit reprehendendus, non ſperamus ut Flaminiũ iudex probet, ſed ut dimittat, ſed ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non ſcelerato tamen. Item negabat ſe pro flaminio narraturum MONTANVS, ſed his quæ obijciuntur reſponſurũ. Aiebat autem illam ſentẽtiam Ruffi Vibij, colorem actionis eſſe bonum, Senetionis eſſe, bonũ ſe habere animũ pro reo, in quo libido omnis intra meretricem eſſet, crudelitas intra carcerem. Ipſe Montanus illum locum pulcherrime tractauit, q̃ multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulerit, In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & uictorem occidere, in Sylla crudelitatem, in L. Lucullo auaritiam. In prætore, inquit, cum illi conſtiterit abſtinẽria, diligentiam excutiatis quomodo una nocte cœnauerit, utrum tamen, inquit, iniqui eſt quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice poſtulãte, prætori perire damnato. Colorem FVSCVS ARELLIVS hunc introduxit, ebrium fuiſſe, neſciſſe quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus eſt, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando periret qui perire deberet. TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuiſſe prætores qui quotidie animaduerterent, huius anno nullum fuiſſe occiſum. Dixit aliquis ex conuiuis. Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier, ergo nunquam iratus, quod clementia ſua contemptui eſſet. Curabo, inquit, ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem uidere lucem ultra non oportet: occiſus eſt, quia damnatus ſub prætorio fuerat. Quo tempore?

Eſt enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam me hercules, ne exoraſſet ut occideretur, aut indemnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta ſunt, multa corrupte: in deſcriptione ſupplicij uti que illi qui uoluerunt omnia legitima ſupplicij uerba in ſententias trahere, in uitia inciderunt: tanquam dixit TRIARIVS, Summoue, audis lictor, ſummoue à prætore meretricem: hoc loco non male adiecit, uerbera, ſed uide ne uirgæ tuæ pocula noſtra diſturbent. SYLO POMPEIVS dixit, deſpolia, meretrix agnoſcis hoc uerbum? certè prouincia agnoſcit. Sylo Pompeius homo qui iudicio cenſebatur, & ipſe ad hanc deſcriptionem acceſſit, nimium tamen mali fecit, ait animaduerte meretrix, age lege, quicq́ enim lege hic agitur? HISPANVS dixit, age lege, tibi dicitur Flamini, uiue ſine meretrice, cœna ſine carnifice. ARGENTARIVS in quæ ſolebat ſchemata, attrectationem uiolentiſſimam fregit, age lege, ſcis, inquit, quid dicat. Interdiu age, in foro age, ſtupet lictor, id eſt, quod dicit meretrix tua nunquam ſe uidiſſe. MONTANVS VOTIENVS dixit, percuſſurus lictor ad prætorem reſpexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit, lictori quia bene percuſſerat propinatum eſt. Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non eſſe Latronis pro teſtimonio dico, & Latronem à ſententia inepte tumultuoſa uindico: ipſe enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem, neq́ enim illi mos erat quemcunq́ audire declamantem: declamabat autem ipſe tantum, & aiebat ſe non eſſe magiſtrum, ſed exemplum, nec Iulio, nec alij contigiſſe ſuo, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut à diſcipulis non audiri deſyderarent, ſed contenti eſſent audire. Initio contumeliæ cauſa à deridentibus, diſcipuli Latronis auditores uocabantur, deinde in uſu uerbum eſſe cœpit, & promiſcue poni pro diſcipulo auditor, hoc erat non patientiam ſuam, ſed eloquentiam uendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio, Refulſit inter priuata pocula publicæ ſecuris acies, inter temulentas ebriorum reliquias humanum euerritur caput. Nunquam Latro ſic compoſuiſſet, ut quia publicam ſecurim dicturus erat, diceret, priuata pocula; neq́ in tam mollem compoſitionem eius ſententia euanuiſſet, neq́ tam incredibileis unquam figuras compingebat, ut in ipſo triclinio inter lectos & iocos & menſas percuſſum deſcriberet. Ille cum in hac controuerſia deſcripſiſſet atrocitatē ſupplicij, adiecit, quid exhoruiſtis iudices, meretricios luſus loquor. Et ille dixit, minus notam ſententiam, ſed minus bonam. In ſocium noſtrum prætor populi Romani animaduertit, cum priuata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortaſſe, nec calciatus quidem, niſi ſi ut omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. RVFFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret: belle ceſſit illi ſententia ſordidioris notæ: prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit. Alteram eiuſdem generis, ſed non eiuſdem ſucceſſus ſententiam, cum deploraſſet cōditionem uiolatam maieſtatis, conſuetudinem maiorum deſcripſiſſet, qua ſemper uoluiſſent ad ſupplicium aduocari, ſententiam dixit: at nunc à prætore lege actum eſt ad lucernam. POLLIO TAMEN ASINIVS aiebat hanc ſe ſententiam recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & ſordida conſectatur, & orationis obſcuritatem ſeueritatem putat, aiebat Milciadem rhetorem eleganter dixiſſe   tamen in ijs etiam ſi minus eſt inſaniæ minus ſpei eſt. Illi qui tument, abundantia laborant, plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari, illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear, in Flaminio tumidiſſime dixit MVRRHEDIVS, Prætorem noſtrum in illa ferali cœna ſaginatum meretricis ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut impleretur circuitus: quē enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hanc ideo ſententiam retulit quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs curamus ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus. Omnia autem genera corruptarum quoq́ ſententiarum de induſtria pono, quia facilius quid imitandum, & quid uitandum ſit docemur exemplo: & certè illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine uerborū quaſi aggrauatur. Iam res petit, ut in hac controuerſia referamus id quod LICINIVS NEPOS

dixit, Reus damnatus eſt legi, perijt fornici: & illud quod SENIANVS dixit, habet ſui generis inſaniam, cum diceret, nocte non debere ſumi ſupplicium, poſt longam deſcriptionem cum nunc demum uictimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuerſiam græci appoſuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVCTEMON dixit GLAV

CIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxurioſam deſcripſiſſet indignam maieſtate prætoris adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum deſcripſiſſet cœnam nocturnam NICETES dixit,

ARTEMON eodem loco aliam dixit ſententiam

SIC GLYCON dixit,

Viceſima ſexta controuerſia.

PEr uim uiq; geſta ne ſint rata. Pacta, conuentaq; legibus facta ſint. Expoſitum qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiat. Quidam duos filios expoſitos ſuſtulit, educauit, quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicaturum ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet, pactum interpoſitum eſt, reddit illi ſuos filios, repetit unum. ARELLII FVSCI PATRIS. Aequum eſt ut cum alienis diuidamus liberos, quos nõ diuidimus cum matribus? ſi alterũ non abſtuleris, utrunq; habebis. quid faciam? utrunq; genui, utrunque deſideraui, pro utroq; pactus ſum. ALBVTII SYLII. Vnà nati ſunt, unà expoſiti, unà educati, redditi potiſſimum diſtrahuntur, diſtraxit illos fortuna aliquãdo à parentibus, nunquam ab ipſis. Miſeremini iudices, grauis inuidia eſt. IVLII GALLIONIS Duos expoſui, qui alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium ueni, ſine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non poſſum, cauſa pacti mei fuit, ut haberem filios, conſummatio, ut perderem, pro filijs tibi debeo, non filios. Pete quantum uis pro diſciplinis, imputa quantum uis pro alimentis, licet plus petas dum minus reddam. Maiores noſtri uiderũt quàm effuſa eſſet indulgentia pro ſuis timentium, quàm parata quicquid póſceretur dare. Itaq; pro patre lex, non cum educatore pacta eſt. Non potui obligari de eis, qui in mea poteſtate non erant: ſi uis ex æquo diuidamus, at habeatur utriuſq; ratio: habeam ego tandiu duos quamdiu tu habuiſti, nolite timere pueri, non diducam uos, aut utrunq; habebo aut neutrũ: in auctione fratres quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddam eſt geminos eſſe ꝙ fratres, perdit uterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. FVLVII SPARSI. Ignoſcere mihi aduerſarius debet meos retinenti, cum ipſe alienos concupiſcat, repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo ignoui. Agnitio diuidet quos iunxit etiam expoſitio. CORNELII HISPANI. Dic uter obſequentior ſit, uter indulgẽtior, uterq; inquis. Miraris ſi iã meos diuidere non poſſum? omnia pro filio paciſcor, præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego uero ne patrocinium quidem habeo. Si tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos an eripere? Vtroq; modo perdendi erant, uel pacti eſſent uel negati, pactus ſum flens tremenſq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios, unà expoſui, iſte quoq; duos ſuſtulit, qui tantum uno cõtentus eſt, iterum cogor exponere. IVNII GALLIONIS cõtra, expeditæ partes ueſtræ ſunt, utrunq; ex hoc iudicio poteſtis patrem dimittere. MENTONIS. Iſte aſſueuit carere liberis, etiam ſi unum accipiam neceſſe eſt torquear, duobus aſſueui. Quid unquam cõmiſi? & habes domi quos de me interroges, nihil unquam ſine illis feci, niſi indicium uim uocas, quæ patrem facit ſine hęrede hęrere, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet ſatis ſit. POMPEI SYLONIS. Videte quàm modeſte agam, ego ſuſtuli, ego educaui, ego reddidi, iſte eligat. VIBII RVFFI. Salui ſunt, inquit, liberi tui, poſt hanc uim meam iſte me oſculatus eſt. PASSIENI. Cedò mihi tabulas teſtamenti, plures in teſtamento habeo quàm in pacto: hoc teſtamentũ delere non cogito, ſi meos filios hæredes facere non poſſum, tuos faciam, preces meas ad filios transferã, hoc enim nomen licebit, puto, mihi uſurpare dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expoſitos ſuſtuli, ego educaui, ego ægrotãtibus aſſedi, ſenem me feciſtis et relinquitis? ARGENTARIVS, In iſta ui duos filios perdidi. DIVISIO. LATRO ſic diuiſit, in re uis aut neceſſitas ſit, Nulla, inquit, uis eſt, arma lex & uincula, & ultimum

timum periculũ cõplectitur,quorũ nihil fuit in tua perſona. Illic,ait, uis eſt & neceſſitas,ubi uelim nolim ſuccumbendũ eſt mihi,cũ eſſet neceſſe, non enim poteram habere alterum filium,niſi alterũ promiſiſſem. Reſpondetur,primũ non eſt uis ubi aliquid expediendæ rei cauſa patiendũ eſt,ſed ratio:tanquam,quia non poſſum domũ habere,niſi hic emero,nulla alia uenalis eſt, hanc occaſionem uidet uenditor & premit, nõ tamen hanc emptionem reſcindes,alioquin in infinitũ calumnia excedet. Dicet alius,neceſſe mihi erat,tibi neceſſe carere,primũ etiam non poteras,deinde & alia uia poteras inuenire,ſperare alium indicem. An aliter inuenire nõ poteras? ergo tibi plus præſtiti. An ſi eſt in re uis & neceſſitas, ita tamẽ reſcindantur quæ per uim & neceſſitatẽ geſta ſunt, ſi uis & neceſſitas à paciſcente adhibita eſt,Nihil inquit mea,an tu cogaris,ſi non à me cogeris. Meam culpam oportet eſſe,ut mea pœna ſit. Non inquit, neque enim lex adhibenti uim iraſcitur,ſed paſſo ſuccurrit, & iniquum illi uidetur, id ratum eſſe quod aliquis nõ quia uoluit pactus eſt, ſed quia coactus eſt; nihil autem refert quam per quem illic neceſſe fuit:iniquum enim quod reſcinditur facit fortuna eius, qui paſſus eſt, non perſona faciẽtis. Deinde an ab hoc uis admota ſit,Tu inquit mihi uim admouiſti, qui nõ aliter indicabas,quàm ſi pactus eſſem. Non eſt, inquit,admouere uim aliquid cum certa conditione promittere, ſi qua uis eſt à te tibi adhibita eſt, quod & ſponte & ad exonerandum ſe ueniſſet,ut tantum patri redderet, quantum educatori ſuperfuiſſet. Pro educatore GALLIO hunc colorem ſecutus eſt,ſe miſericordia motum. Cum uiderem,inquit,morbidum ſine hærede eſſe, dixit modo ipſe qui auidus eſt,poſſumus duo patres eſſe,& dixit illam amabilem ſententiã. Da itaque nunc pœnas miſericors. MONTANVS VOTIENVS ſic cœpit, Si quis me uidit, iudices, modo duorum liberorum patrem,nunc ſolitudine periclitantem,certum habeo,dicit crudelem indicem. Et ſum miſſe cum aduerſario egit,rogauit,ut altero contentus eſſet. Et illam ſumpſit contradictionem,neſcio,inquit,utrum:& dixit,mihi crede qui illos optime noui,utrũ uis elige,ideò ſic pactus ſum quia nihil intererat. HISPO ROMANVS erat natura, qui aſperiorem dicendi uiam ſequeretur. Itaque hoc colore egit ut inueheretur tanquam in malum patrem,& diceret,crudeliter exponentem,perfide recuperantẽ. In hoc inquit repetit,nõ quia habere uult, ſed quia eripere,iraſcitur mihi quod duos educaui,quod indicaui. Et cum deſcripſiſſet ſæuitiam exponẽtis adiecit. Etiamnum mihi uidetur eiuſdem animi,eiuſdẽ duritiæ,quia nihil putat ſe debere ei,qui liberos ſuos educauit. Durus eſt pater,crudelis eſt, nolite credere ex illa feritate tam ſubitam mutationẽ. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat in hac controuerſia illam quæſtionem,qua dicebat ſe nequaquam uim adhibuiſſe. Quid? ergo quis adhibuit uim? tu tibi,nõ eſt quod dicas aliũ. quis ſibiipſi uim adhibet? ſolet fieri,ecce ego ipſe mihi nocui;& illud dixit. Placet mihi in irritum reuocari quæ geſta ſunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit,ex altera parte,miſeriorem ſe nunc eſſe,quàm cum ignoraret ſuos, & cum tormenta patrij animi deſcripſiſſet,ait,etiam nunc paciſci uolo,quid do,ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIVS detorqueri ab illo toties, & mutari ſententias ſuas,quid putatis,aiebat,Argentarium eſſe, certiſſimum ius eſt. Solebat & græce dicere, Fuerat enim Argentarius Cæſtij auditor, & erat imitator. Aiebat inuicem,quid putatis eſſe Cæſtium, niſi Cæſtij cinerem:& ſic ſolebat iurare,per manes præceptoris mei Cæſtij,cum Cæſtius uiueret. Omnibus aũt inſiſtebat ueſtigijs Cæſtij,æque ex tempore dicebat,æque contumelioſe, multa interponebat,illud tamen optima fide præſtitit, cum uterque græcus eſſet, ut nunquam græce declamaret,illos ſemper admiraretur qui nõ fuerunt cõtenti unius linguæ eloquentia,cum latine declamauerant,toga poſita ſumpto pallio, quaſi perſona mutata redibant, & græce declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die & græce & latine declamantem multa urbane dicta ſunt. Dixit Aterius quibuſdam quærentibus puſillas mercedes eum accepiſſe cũ duas res doceret,nunquam magnas mercedes accepiſſe eos, qui Ermeneumata docerent, MOECENAS dixit, CASSIVS SEVERVS uenuſtiſſimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret,interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit male uicit. GLYCON dixit,

GALLIO autem elegantiſſime dixit à parte patris, cum in ultima parte teſtamenti figuram tractaret, quando ego mortuus ero, tunc mihi hæres ſit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, à parte educatoris, Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

Viceſima ſeptima controuerſia.

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs acceſſit, imperauit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cecidit, poſtea in amicitiam tyranni acceptus occiſo tyranno, præmium accepit, petuntur manus eius, defendit pater. CAESTII PII. Felicior eſſem ſi plureis reos defenderem. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, poſtea feci quàm dimiſſus ſum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit ſolum tyranno, quod manus illius ſunt, ego iuſſi, itaq; crimini meo aſſum. Amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce ſimulauit? Procumbo ad genua ueſtra iudices, ille contumax, qui cum uapularem non rogaui. MVSAE, Occiſus eſt tyrannus, à quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus? quid hoc eſt? integer tyrannus iacet, præciduntur tyrannicidæ manus: patri præcidite, ne uindicem filium propter quem ne à tyranno quidem impune uapulaui: poſtquàm occupauit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti uenefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat: neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quàm neceſſe fuit ſpoliare templa, uirgines rapere. Aiebam, fili fortius feri, tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus qualem deſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum iſtis debemus manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Occidit tyrannum, ſic huius iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannum, ſic aiebat, Pater te interficit, pater ferit, ſic feriunt qui uolunt. Tecum fili inconſideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidiſti quàm iuſſit tyrannus iratus, iacenti ipſas cadaueris manus in me ingeſſiſti. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt ex quibus poſſet alter contemnere tyrannum, alter occidere. IVLII BASSI. Compreſſas filij manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. PORTII LATRONIS. Cæde, inquit, patrem dum ego negligens ſum, occupauit ſe ex arce filius, hoc non eſt patri parcere ſed ſibi. Dura fili, ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent ecce cruentum tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Vt uidi tyrannicidam ex arce deſcendentem, nihil prius quàm manus oſculatus ſum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in iſtas manus, meæ ſunt iſtæ. Etiam cum tyranno ſeruirent, mihi paruerunt, ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit parricidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per ſecuritatem publicam, per modo reſtitutæ libertatis lætitiam, per coniuges liberoſq; ueſtros: nemo tam ſuppliciter audiuit me rogantem cum uapularem. Quàm languidæ cædentis erant manus, non putares illas tyrannicidium poſſe facere: iſtæ mihi ſalutares porrexerunt cibos, iſtæ potiones, nunquam tamen indulgentiores ſenſi manus, quàm cum me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quàm ſint, qui tam fortiter loquantur. Vix inuentus eſt qui tyrannum occideret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat: ſuſpenſas leuiter admouebat manus filius, ſimulabat ictus, pater gemitus. Si qua eſt fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium eſt. Hæc excuſat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, ſed occiderint, hęc excuſat Romanos quos ad ſeruilem delectum Canenſis ruina compulit, quæ quicquid coëgit defendit. Ille quoq; mihi pepercisset ſi unicus fuiſſet, ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua uulnera apparent, Fili nocet tibi quod tam cito occidiſti tyrannum. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior ſteti. Ex altera parte ARELLII FVSCI PATRIS. Tamdiu cecidit patrem donec placeret tyranno ſatelles, quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus? Pater,

Pater,inquit,adeſt:malo,non enim tantum patrem,etiam patronum cęcidiſti. IVLII BASSI. Quoniam eò ſcelerum peruentum eſt, ut parricidæ pater adſit, non iſtius aduocationi adſum,defendit enim quamuis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgētiam illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre iungebat; exclamat iſte, nihil illi mandaui, ego tibi & pro illo ſatisfaciam, ut ualidius, inquit, cæderet. Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adeſt. At mehercules frater non adeſſet. Habuiſti, inquit, quod tyranno iactares. Frater maluit mori, quiſquis cædendus erat, quamuis quiſquis iſte tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi, at patrem quantulominus quàm occidiſti? POMPEII SYLONIS. Gaudeo in ſubſellijs iſtius eſſe patrem, quo modo enim aliter efficere potuiſſem ut uulnera eius uideretis? Non multū refert mea ubi ſit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa oſtenditur. Grauior teſtis eſſe ſolet qui à reo ſurgit. Talis prorſus pater, quem nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyranni. Frater perijt ne parricidium aut faceret aut uideret, In illa præcipitia non minus inquam fratrem fugit quàm tyrannum. CORNELII HISPANI. Deſcendebat cruentus pater, uexato laceratoq; corpore uix agnoſcendus, putares duos fuiſſe qui cęcidiſſent: fecit quod debebat qui patrem cęciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego, inquit, cæſus ſum, pœnam remitto. Mirarer niſi pro tam bono patre fuiſſet qui mori uellet. Dignus eſt quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudeles patres uindicantur. Pater, inquit, iuſſit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant ſatellites, aiebat tyrannus, non ſpectatis quemadmodum patrem cęciderit. Qui patrem ceciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouiſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit, an non quiſquis patrem cęciderit puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur, ſed multa quamuis non excipiantur intelligūtur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt, quædam uerò tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt, excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauit, cum illi non ſupplicio ſed remedio opus ſit. Quid opus eſt caueri lege, ne puniatur infans ſi pulſauerit patrem? quid opus eſt caueri, ne puniatur, ſi quis aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis grauitate collapſum excitauit, cum illa non iniuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſe quis cęcidit patrem non pulſauit, puniri debet? Hanc quæſtionem in partes plureis diuiſit, an tutus ſit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, nō licere hoc quoq; tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit, miſerior fuit ipſo uapulante. Ille non dicitur ſacrilegus qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium conſecrauit. An tutus ſit qui patre iubente fecit, non cęcidit, ſed paruit: & illud dixit in narrationibus, Stabat cōtumaci frater uultu, intellexit non poſſe cogi à tyranno. An tutus ſit qui pro patria facit, an hic pro patria fecerit. Item an illo tunc tempore cogitationē tyrannicidij habuerit, & hoc animo cęciderit, ut aditū faceret ſibi ad amicitiam tyranni. MONTANVS & illam quæſtionem ultimam fecit, An etiam ſi quid peccatū eſt, tanto merito redemptum ſit? GALLIO illam quæſtionē primā fecit. An ultio cæſi patris, nullius ſit patris. Inuitum, inquit, me nemo uindicaret, ſi à quolibet alieno cæſus eſſem, & nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret: atqui nihil intereſt: pœna maior eſt eius qui cęcidit, ius idem eius qui cęſus eſt. Contra ait omnibus actionem dari, non enim priuatam eſſe iniuriā ſed publicā: itaq; nec taxatione defungi damnatum, aut iniuriarū pœna, ſed manus pendere: ad omnes partes pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipſam Rempub. tales eſſe qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit queſtiones. An ſi pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et in illa quæſtione Latronis, an tutus eſt qui patre uolente fecerit, Nūc, inquit, fingis in filij patrocinium, ſed tunc noluiſti. Et adiecit, ne dixeris idem uoluiſſe patrem quod tyrannum. Quæritis utri paruerit? Tyrannus illum amauit tanq; ſibi paruiſſet. Pater, inquit, uoluit; ita tu nō tyranno tantum, ſed patri parricidio dignus es. Cum deſcripſiſſet

ſcripſiſſet impium in fratrem, impium in patrem, adiecit, Tyrannum quocꝫ tunc cum
amare deberes occidiſti. MONTANVS partem accuſatoris declamauit, & hoc colo-
re uſus eſt: indulgentiſſimum fuiſſe in filios patrem, nimiam pietatem eius fuiſſe no-
tam tyranno. Itacꝫ illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus
ex ſeruitute, pijſſimo patri tormentum quæſiſſe ex filiorum impietate: & dixit illum
animoſe loquentem, qui iuſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cecidero, inquit,
quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quàm quod minaris. Cer-
tamen erat in uno homine, utrum plus poſſet natura an tyrannus. Cæde, inquit, non
cædo: uerbera, non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit cũ promitteret amicitiam
tyrannus, magis præmium extimuit tyrannici imperij quàm imperium. Et cum deſcri-
pſiſſet cicatrices pulſati patris, Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab utrocꝫ cæſum pu-
tes. MONTANVS tamen aiebat, nihil poſſe melius dici, Ex hac parte tyrannus iu-
bet, ex altera lex uetat, morieris ſi cecideris, morere ne cædas. CAESTIVS dixit, Ty-
rannus imperat ut patrem cædas, non eſt nouum, noluiſti facere. Laudaturum me pu-
tas? ego uerò non laudo, alterius iſta gloria eſt, tu fratrem imitatus es. ARGENTA-
RIVS dixit, Tu patrem cecidiſti, cum & legem noſſes, & fratrem. MONTANVS dixit,
Parricida eſſe uoluiſti, uiolaſti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colo-
re omnes declamauerunt tanquam patre iubente feciſſet. TRIARIVS dixit, In filij
mei manus incurri. BASSVS IVLIVS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERIVS
dixit, Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum cuſtodiri iuſſit, ne mori poſ-
ſet. CAESTIVS ait in narratione. Tyrannus iubet cædere, expoſita tormenta ſunt,
quid faciat? moriatur inquis? hoc dicis, ne cædat patrem, occidat. FVSCVS AREL-
LIVS dixit, Complecti uolo iſtas manus optime de me etiam ante tyrannicidium me-
ritas. GALLIO dixit, Viderit quantum ſibi ſe putet debere Reſpub. ego plus me quàm
illam debere ſibi iudico, difficilius eſt quod me iubente feciſti. MONTANVS VOTIE-
NVS dixit in narratione, Si perſeueras fili, fratrem ſequar. Videris utrum patrem cæ-
dere malis an occidere. Hanc controuerſiam & ab Iulio & à Sabino bene declamari
memini, cum deſcriberet tyrannum occiſum, & cum ingenti gloria ex arce deductũ.
O te parricidam, niſi poſt tyrannicidium quocꝫ intelligas, quanto melius frater tuus
beneficio perierit quàm tu occideris. Illud non probaui, quod multa in re ſeuera tenta-
uit ſalſe dicere. Erat autem urbaniſſimus homo, ut uobis ſæpe narraui, ut quicquid illi
in eloquentia deerat, urbanitate penſaret. Meminimus cũ illum Syriacus Vallius ho-
mo diſertus accuſaret, & uideret latinum Calumniam teſtem circa coronam iudicij ob-
uerſari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet ſpei, deinde poſt iu-
dicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam ſui egiſſet, At mehercu-
les, inquit, timebam, ne uno rhetore plus haberemus: & teſtis productus cum interro-
gatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quod accepiſſet, an haberet, negauit,
Deinde interrogatus an Calumniam haberet, Ipſe, inquit, negligentiam meam noſti,
an habeam neſcio, accepiſſe me ſcio: & in Domitium nobiliſſimum uirum in conſu-
latu cum thermas proſpicientis uiam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores cir-
cumire & declamare. Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ quærenti de
tua deſidia dixeram   Duas eius urbanas res præ-
terire non poſſum, ſecutus erat in prouinciam Cretam Occium flamam procõſulem,
Græci cœperunt in theatro poſtulare, ut Sabinus maximum magiſtratũ gereret. Mos
autem eſt barbam capillumcꝫ magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus
& ſilentium fecit, deinde ait, hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi, bis cauſam dixe-
rat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene interprætati à Cæſare petebant, ut hono-
rem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitum cohors, op-
preſſi ſunt in templo ab omni multitudine quæ poſtulabat, ut Romam Sabinus cum
Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inuiſos homines Turdus. Cum
Turdus promitteret iturum ſe, ut inde poſſet exire, Sabinus ſilentio facto, ait, Ego ad
Cæſarem non ſum iturus cum mattea. Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret obie-
ctum eſt. Multa illum diſerte dixiſſe memini, cum introductus eſſet ex carcere in ſena-
tum

tum poſtulaturus, ut diariam acciperet, tunc dixit de fame queſtus, nihil oneroſum à uobis peto, ſed ut me aut mori uelitis aut uiuere: atq; illud dixit, Nolite, inquit, ſuperbe audire hominem calamitoſum. Sæpe qui miſereri potuit, miſericordiam rogat. Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe, homo, inquit, adhuc indemnatus, ut poſſim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta, rediit tamen ad ſales, rogauit ut in Latumias transferretur, ne, inquit, quenq; ueſtrum decipiat nomen ipſum Latumiæ, minime lauta res eſt: hoc retuli ut & ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis, & illud ſciretis quàm difficile eſt, naturã ſuam effugere. Quomodo poſſet ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miſeriis ac periculis ſuis, in quibus iocari cum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe, quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuerſia, nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum, dum retineo, dum luctor, uiſus eſt patrem cecidiſſe. Vnum ex his quos audiui declamantes ſcio MENTONEM uſum non patrono patre, ſed aduocato, ipſum tyrannicidam induxit dicentem, & colore uſus eſt. Non iuſſum ſe à patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cedi ſe iuſſiſſe, ſed in iis eſſe tyrannicidæ conſilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hęc eius ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit, iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit. Vos ego tunc reſpexi templa, leges, Reſpub. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illà, qua frater effugerat.

Vicesimaoctaua Controuerſia.

QVidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubia cruditatis et ueneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad uiſendos ægros non fuerat admiſſus: quærenti per præconem, dixit apud ſe eſſe, accuſatur de ui. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum è ſinu meo rapuit, quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona, Quoties miſerum me puer audies? nouerca, quis eſt? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iſte unus filius ſuperſit fœcundam. Quàm indulgenter puerperia diuiſit, natus eſt filius, dixit, filius hic meus eſt: natus eſt alter, dixit, hic matris eſt: natus eſt tertius, dixit, hic aui eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent, tace, meruit excludi. CAESTII PII. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex, nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi ſi tantum filiæ meæ mandata narro, hanc ſolam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum. Habitu uagabatur lugubri ſordidaq; prætexta, omnes illius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis audiui, quid? iſte puer matrem non habet? patrem non habet? auum non habet? ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi, ſine apud me nutriatur. Quid times ne admittare cum ueneris? expoſuiſſe hactenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda eſt, ut uidit me, hæſit complexibus meis, puerum oſculabar miſer, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo ne hoc cauſam meam peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem, adiice illi omnia inſignia, hic puer matrem perdidit, fratres amiſit, nouercam habet. Affirmo tibi non indicabit quiſquis fuerit, erras & uehementer erras, filios quos perdidiſti, non quæris, quæris quem non perdidiſti. Vtra tandem iuſtior querela eſt? pater ab auo unum repetit, auus duos à patre. VIBII RVFFI. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam ſteti, plus habeo, quod auo, quàm quod reo timendum ſit. FVLVII SPARSI. Vnus perit, alter perit, toties fortunam accuſas, nunquam nouercam. Facinus indignum, puer ad ſupplicium indicari à patre quæritur. Ad ægrotantem nepotem ueni, non ſum admiſſus, hæc uis uera fuit. ARGENTARII. Pater quos conſcios habuit neſcio, domi non fui, amiſſa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, ſed aiebam, quid neceſſe eſt? quoties uidere uolam in domum ueniam, quoties uolam in domum abducam, agamus tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quàm non improbam diuiſionem deſiderem,

derem, ex tribus unum poſco. Vtinam omnes quos perdidit, quæreret. BLANDI.
Cum tradere uellem puerum, neſcio quis exclamauit, puer nunc periſti, nihil uobis
ſubtraham? quid ni? præconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem, ha-
beo, redderem, ſi pater quæreret. DIVISIO, MONTANVS VOTIENVS in has
quæſtiones diuiſit, an in re uis ſit, nulla, inquit, uis eſt, quæ arma, quæ pugnam, quæ
uulnera non habet. Volo mihi deſcribi comitatum iſtius tumultus, quæ turba eſt? u-
nus puer & unus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium meum, imò nepotem ſuum ſuſtulit,
imò uenientem non potuit excludere. An ſi pro illo fuit, fieri uim quæ facta dicitur,
non teneatur qui fecit? Vis iniurioſa damnatur, ſolet enim eſſe & ſalutaris. Cum la-
trones aliquid obſiderent, ſi perfodiſſem uillam armata manu, coniugem, liberos eius
rapuiſſem, accuſari poſſem. Quod uiuit puer beneficium meum eſt. Et medici alligant,
& corporibus noſtris, ut medeantur uim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco ac-
cuſatio nouercæ, & inſectatio patris tam patienter ſuos perdentis. GALLIO & illam
quæſtionem fecit, & prius ſumendam quæſtionem putauit ex perſona quàm ex re.
An cum auo nepotis nomine agi poſſit? Non magis, inquit, quàm pro patre filij no-
mine, nō magis quàm cum matre. Habet ſua iura natura, & hoc inter auum patremq;
intereſt, quod auo ſuos ſeruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, ſic mecũ
agere tanquam cum alieno, ut dicas, quid tibi cum illo qui eſt inteſtati filius? tuus hæ-
res futurus ſit, quem dementem alligaturus es: quædam iura non lege, ſed natura no-
bis attributa. Si nepotem ſuum auus peccantem aliquid, & inter laſciuos iocos petu-
lantius laſciuientem feriret, num iniuriarum quiſquam cum illo ageret? Et ultimam
illam GALLIO fecit, cum tractaſſet illa, licet mihi ut proſim facere, deinde huic pro-
fuit. An auo ignoſcendum ſit cũ pro nepote, affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit
quàm indignum eſſet damnari illum ob hoc. LATRO duas ultimas quæſtiones aliter
poſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi uim fecit, an tamen damnari non poſſit, ſi bo-
no animo fecerit? ait enim & de animo fieri controuerſiam auo, & dicere patrem, non
ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem meam, tanquam ueneficam, me
tanquam ueneficæ emancipatum, cui male liberi ſui committerentur. Colore ergo
hoc Latro eodem uſus eſt pro patre, ut diceret ne uiua quidem uxore bene ſibi cum ſo-
cero conueniſſe, ſuas uero profeſſas inimicitias illum geſſiſſe ſecum, languente uero
genero illum ueniſſe cum conuitio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auſpi-
cantem: autores habere amicos ſe, ne admitteret hominem, nō ad officium nepotum,
ſed ad inuidiam & contumeliam generi uenientem, qui ad ſanos nepotes nunquam
dignatus eſſet accedere: medicos uero ſuaſiſſe ne ueniret, & puerum confunderet &
impleret ſuſpicionibus. SYLONIS POMPEI color fuit, ut Latroni uidebatur, qui
controuerſiæ repugnaret: dixit enim ueniſſe auum ad imbecillum puerum, ad ægros
non ſemper proximos admitti, utiq; ad eos qui grauiter ægrotant, ſæpe & patrē non
admiſſum. Sic auo quoq; intempeſtiue uenienti dictum, nunc non potes, ſtatim cum
conuitio abiſſe, in altero idem feciſſe. LATRO aiebat hunc colorem optimum eſſe, ſi
recitaſſet, ſe recipi non poſſe: quia ponatur, non eſt admiſſus, ſub hoc themate intelli-
gere nos, non hoc illi dictum, nunc non potes, ſed ex toto non potes. GALLIO utrun-
que miſcuit, & hoc colore, qui uideri non poteſt alioquin thema euertere, parcius u-
ſus eſt. Dictũ eſt, inquit, illi, quieſcit puer, paulum cōmorare, medici uetuerunt quen-
quam admitti: ſcitis ſolere dicere illos, nec ſi pater uenerit: protinus iſte clamare cœpit,
teſtor me non admitti, & tantum non tabellis ſignatis denunciare. Auum diſtuleram,
accuſatorem excluſi. Iterum, inquit, uenit cum conuitio, iam unum occidiſtis, alterum
occidiſtis. Nihil eſt miſerius, quàm ubi alicui ex miſeria ſua inuidia quæritur. Non eſt
admiſſus, cum diceret ſe nepotem ſuum, non uidere uelle, ſed inſpicere. Sic egit. Veni
non ut iſtum accuſarem, ſed ut me defenderem. GALLIO hoc colore uſus eſt. Non
admiſi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo uenire, ut raperet. Ex altera par-
te colorem hunc CAESTIVS introduxit, Timuiſſe ſe de puero: fruſtra inquit, duos
occiderat nouerca, & ait, uellem ad uos nocentior uenirem reus, uellem tres raperem.
ARGENTARIVS hoc colore uſus, Rogatum à puero auum: negabat, inquit, poſſe
ſe

c

ſe uiuere ſi in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore uſus eſt, affectu eſſe ablatum. Suſtuli, inquit, nepotem meum, non potui, inquit, ſaciari oſculis, non potui ab illo tam cito diſtrahi, nolite mirari, poſt longum tempus illum uideram. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, ut diceret, Noluiſſe illũ in tam infauſta domo educari, ex qua duo iam fratres elati eſſent, ei qui poſtea deceſſit inter cauſas moriendi caſum fratris fuiſſe. Et ſeruauit hunc colorem, ne quid in nouercã, ne quid in patrem diceret: aiebat iuſtiſſimum futurum auum, ſi tantum ſe defendere uoluiſſet. quid ergo? quare rapuiſti? amabam, huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo ueſtra nihil præter ipſam domum timui. Si apud me duo deceſſiſſent, ex domo mea illum tranſtuliſſem. MARCELLVM MARTIVM aiebat ſic narraſſe, puer me ſecutus eſt, non criminor uobis illum, quicquid eſt potius quàm illius periculo fiat, ego rapui. Vbi eſt, inquit. Viuit, ſaluus eſt, ueniet cũ uoles aſpicere: redde, inquit, patri ſuo, ego aſper, age, monſtrabo ſi uis, quis ante me tibi filios abſtulerit. VARIVS GEMINVS eundem ſenſum dixit. Quæ eſt iſta autoritas præpoſtera, quærere duos, à tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rariſſimi etiam ſi non emendatiſſimi ingenij, uitium ſuum quod in orationibus non euitabat, in ſcholaſticis quoq; euitare non potuit: ſed in orationibus, quia laxior eſt materia, minus earundem rerum annotatur iteratio. In ſcholaſticis eadem ſunt quæ dicuntur, quia pauca ſunt, notantur. Memini illum pro Galla, non niſi apud centumuiros tyrocinium ponere. Ex uncia hæres erat patris ſui Galla, obijciebatur illi ueneficium, dixit rem diſertiſſimam & omnibus ſeculis duraturam, qua neſcio, an quicquam melius in eo genere cauſarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi, nec ueneficæ. Non fuit contentus, adiecit, In paternis tabulis filiæ locus, aut ſuus debetur, aut nullus. etiamnũ adiecit, Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potuit, adiecit, Non poteſt filia tam anguſte paternis tabulis adhærere, quas aut totas poſſidere debet, aut totas perdere: & plura multa quæ memoria non repeto. Ex eis quædam in oratione contulit, & alia plura quàm dixerat adiecit, nihil non ex eis bellum eſt, ſi ſolum ſit, nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eum memini. Erras pater, inquit, & uehemẽter erras, quos perdidiſti non quæris, quem quæris non perdidiſti. Deinde, puer iſte inuentus perit. Deinde, quiſquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde, puer niſi auum ſequitur, fratres ſecuturus eſt. Deſine quærere, quem ſi inueneris, ſic perdes, ut inuenire non poſſis. Et deinde, rapuit iſtum auus, ne raperet nouerca. Et deinde, unum tantum pater ex liberis ſuis quærit qui ſaluus eſt. GLYCON hunc ſenſum ſemel dixit, ſed genere corrupto.

Habet hoc MONTANVS uitium, ſententias ſuas repetendo corrumpit, dum non eſt contentus, unam rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit: & propter hoc & alia quibus orator poteſt poëtæ ſimilis uideri, ſolebat Scaurus Montanũ inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius neſcit quod bene ceſſit relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene eſſet abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit. Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat: poterat hoc contentus eſſe, adiecit, tumulo quoq; ſenſimus hoſtem. Nec hoc contentus eſt, adiecit. Aeacidæ fœcunda fui. aiebat autem Scaurus rem ueram, non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

Viceſimanona controuerſia.

VEnefica torqueatur, donec conſcios dicat. Quidam mortua uxore ex qua filium habebat, duxit uxorem, & ex ea filiam ſuſtulit: deceſſit adoleſcens, accuſauit maritus nouercam ueneficij: damnata cum torqueretur dixit ſibi conſciam filiam eſſe: petitur ad ſupplicium puella, pater defendit. CAESTII PII. Non eſt quod putetis has lachrymas filiæ eſſe, aut me patrem. Non prodeſſet tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amauit, niſi mater odiſſet: hoc me odiſti nouerca, quod ſciſti conſciam me, eligi pœnæ. Dixit ante actam eius uitam excutiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiæ quoq; nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. Inter gladiatores uictoris quoq; conditio peſſima eſt cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas

meas, quàm qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. VIBII GALLI. Concitatiſſima in mortem rabies eſt, deſperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis autorem per uulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator quem armatus fugerat, nudus inſequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit, & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimũ eſt commori. VOTIENI MONTANI. Dum filium uindico, ubi grauiſſime mihi nocere poſſit oſtendit. Veneficium ſimile eſt mendacio. Si incredibile eſſe in ſorore parricidium creditis, nõ timeo, ne quis hoc in ſorore credat, quod ego uix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli, aiebam dum matris meminit, obliuiſcetur nouercæ, at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt, poſt hanc uocem remiſſa putares tormenta, ſimilis facta torquenti eſt: ſoror fratri uenenum dedit, quamdiu luctati ſumus, ut crederetur nouerca priuigno dediſſe. Nouerca quod uolueras conſecuta es, damnaſſe iam pœnitet. ARGENTARII. Facio rem iudices non nouam, liberos meos à nouerca uindico. Peto ne, quia filium uindicaui, filiam perdam: niſi ſuccurritis, nouerca uicit, ego uictus ſum. Duxi neſcio peiorem uxorem an nouercam, hoc mihi carior eſt quod tam inuiſa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conſcia eſſet neminem expectarem, ſcitis quemadmodum ueneficam oderim, inſtabam tormentis, aiebam morere peius quàm odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes uidebantur, non ſatis inſidere uerbera, dixi, ſi quid adijcere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem, quid expauiſti puella? quid ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanquam nouercam? MARYLLI. Ne inter ſupplicia quidem deſijt occidere, & hanc quiſquam putet non potuiſſe uenenum ſine conſcia dare puella: quę occidiſſe fratrem dicitur, quid ante peccauit? Nouerca quoq; non ante occidit priuignum quàm filiam, & bonæ ſpei eſt, quæritis argumentum? matri ſuæ non placet. ARELLII FVSCI, etiam cineribus tuis infeſta eſt nouerca, quod unum poteſt perſequitur ſororem tuam. Quid adhuc poteſt noſſe niſi fratrem? Proſit illi apud uos quod illam pater laudat, & proſit quod talis mater accuſat. MENTONIS. Non miſereris huius, miſerior eſt quàm frater, ille habuit ſine dubio nouercam torqueri. Cõſecuta es mulier quod uoluiſti, ſolus omnium magis ſenſi, cum nouercam perdidi. PORTII LATRONIS. Habui filiũ tam bonum, ut illum amare poſſet etiam nouerca, niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiã filiam odiſſe. Huc mea ſcelera reciderũt ut parricidium puellare ſit, ita ſi magnitudinem rei non intelligit, non eſt idonea parricidio. Sed uenificæ, inquit, filia eſt. Si parentes inſpiciuntur, cur non potius patri uideatur ſimilis cui placet, quàm matri cui diſplicet? Denique non recuſo quo minus in illa uel matris exigatur imitatio, illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenifica. ALBVTII SYLII, duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis, nec miror innocentem tunc fuiſſe, adhuc puella erat. BLANDI. Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt, ante ueneficium oportet faciat, quam parricidium. Filia, inqut, conſcia eſt. Dij te perdant, etiam cum torqueris occidiſti. Seruus tortus Catonem conſcium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catoni? BVTEONIS. Si conſcius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam ſero, puella tam cito. Filia, inquit, conſcia eſt. Male pereas, at ego te putabam unius nouercam. TRIARII. Filia, inquit, tua conſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc uocem uiciſſe. Amiſſum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lachrymis ſuis expreſſit, itaq; illam nouerca peius perire uoluit quàm priuignum. Filia, inquit, conſcia eſt. Hoc ultimum fuit nouercæ ueneficium. Q. HATERII. Succurrite quæſo ne cum torta ſit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos ſemper effero, unius mulieris aut mendacio, aut ueneno. Non flet quantum reæ ſatis eſt, quemadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginem fratris, uideo ſubito deſiderio fletus concitatos, nunquid talem uultum cum mater torqueretur habuit? PARS ALTERA TRIARII. Si odiſſemus te, pateremur cum eiuſmodi filia uiuere? Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur, uenena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt. Quantum illi ad ſcelera ætas adijciet, quod illam nouerca pepe-

ea peperit. Quid illa quæ fratrem in moram patri ſequenti ſparſit? Habemus exemplum, quod & ſorori conueniat & uirgini. DIVISIO CAESTIVS in duas partes coniecturam diuiſit. Et primum quæſiuit, an conſcia illi opus fuerit: deinde ſi opus fuit, an hanc habuerit. Non ſeruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam uoluit uideri, ut nulli eſſet idonea miniſterio. Itaq; elegantiſſime deridebat MONTANVS VOTIENVS in hac controuerſia ineptias rhetorum, quod ſic declamarent, tanquam hæc quæ nominata eſt infans eſſet, nec intelligerent ſi tales eſſet, ne futuram quidem ream. Itaq; hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile ſcelus illud quidem, ſed intollerabile eſſe aiebat. Induxerat Cæſtius matrem dicentem filiæ, da fratri uenenum. TRIARIVS multo rem magis ineptam, quia nō inuenit illam, ſed concupiuit, nam exceſſus ſententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem, da fratri uenenum. Fecit illam reſpondentem, Mater & mihi da. quid enim eſt tam abſurdum, quàm matrem ſic locutam cum puella? da fratri uenenum. Non ferebant nec illam Triarij ſententiam, qua aliter HATERIVS uſus eſt, cum ad epilogum perueniſſet, hoc loco debebat reus flere, non flet puella, inueniat quemadmodū fleat aliquis, hoc eſt imaginem fratris. Illa enim ſi tam puella eſt ut dicat, mater quid eſt uenenum, non poteſt tantæ pietatis eſſe, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autem error eſt in omnibus ſtudijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta eſt, ut uitia quidam ſua & intelligant & ament. CAESTIVS pueriliter ſe dixiſſe intelligebat. Mater quid eſt uenenum? Deridebat enim Murrhedium, qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cum alloqui cœpiſſet puellam & diceret, Compone te in periclitantium habitum, profunde lachrymas, manus ad genua demitte, rea es: fecerat reſpondentem puellam, Pater quid eſt rea? Et aiebat Cæſtius, quod ſi ad deridendū me dixit, homo uenuſtus fuit. Et ego nunc ſcio, me ineptam ſententiam dicere. Multa autem dico non quia mihi placent, ſed quia audientibus placitura ſunt. Et illud RVFFI VIBII tolerabilius aiebat eſſe, ſed & ipſum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo, Nutrix ream tolle. Illud in Haterio qui & promiſit oratorem & præſtitit, negabat ſe perferre quod dixerat, Hæc rea non mittenda in exilium, ſed ferenda eſt. Cum ſciret, inquit, in exilium exportandos locari ſolere, quid enim intelligi uult hac ſententia, niſi ex toto puellam ambulare non poſſe uſq; in exilium? Verum eſt, ſed nec mater eius potuiſſet. SYLO à parte patris comparationem fecit inter ſe matris & filiæ, totam hac figura declamauit. Non ſum, inquit, uobis dicturus qualis debeat eſſe uenefica, operam perdam ſi cœpero deſcribere, debere eſſe ætate prouectam, uſu exercitatam, inuiſam uiro, quæ poſſit etiam filiam occidere. Superuacuum eſt uti pluribus uerbis, in hac ipſa cauſa habemus ueneficæ exemplar, comparemus inter ſe duas reas: nec eſt quod quæratis aliquem, qui cognitionem ueſtram per omnes comparationis parteis ducat. Ego uobis dicam, quomodo illam accuſauerim. Ego illi obieci ante actam uitam, uos illi poteſtis obijcere. Et ſic omnia circumijt, & comparando defendit illam quæſtiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibuſdā. Non illi utiq; fuiſſe opus et conſcia, ſic trāſcurrit, aiebat, inquit, tota actione rea, hæc, quam conſciā habuerā, ego negabam illi opus fuiſſe, aiebam, in eadem domo eras, uenenum notum erat, nouercæ occaſio facilis cōniuenti, non eras ſuſpecta, nemo te timebat propter ſororē. Ex altera parte hoc uſus eſt colore. Nouercam uideo uenenum dediſſe, ut filia ſua ſola hæres eſſet, eandem illi & conſciam fuiſſe ueneficij & cauſam. Omnes declamatores aiebat uoluiſſe aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam cōſciam, dixit, inquit, HYBREAS Hanc ſententiam FVSCVS ARELLIVS cum eſſet ex Aſia non caſu dixit, ſed tranſtulit ad uerbum quidem. Quid ergo, inquit, mentita eſt de filia ſua, imò de mea? Modeſtius hanc ſententiam uertit HATERIVS quid ergo, mentita eſt, quæ nihil lamentabatur de accuſatoris ſui filia? CAESTIVS dixit. Nominauit priuigni ſui ſororem. ALBVTIVS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius à quo occidebatur, ſorori eius quem occiderat. TRIARIVS dixit. Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen, poſt

damnationem nouerca eſt. BLANDVS dixit. Nominabo iſtam quæ patri affuit, iſtam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. SYLO POMPEIVS dixit. Filia, inquit, mihi conſcia eſt, poſt hoc eundem uultum eius notaui, quem uideram moriente priuigno. MONTANVS VOTIENVS Marcellum Martium amicum ſuum cuius frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit, tanquam hominis diſerti, aiebat hanc dixiſſe ſententiam. Inuenit quomodo damnata accuſaret, moriens occideret, torta torqueret: non eſt hoc indicium, ſed alterum nouercæ ueneficium. Labro dixerat, cum deſcripſiſſet tormenta, inſtabam ſuper caput non accuſator, ſed tortor, ipſe igneis ſubijciebam, ipſe ad intendendum eculeum manus admouebam. Ego nõ bibam ſanguinem iſtius, non eruam oculos? filium mihi eripuit, niſi citius illam oppreſſiſſem & filiam abſtuliſſet. TRIARIVS dixit, cum accuſarem, obieci ueneficium. In ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionem fratris ſui. Hęc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercam offendit. ALBVTIVS dixit. Poſtquam nominauit filiam ad me reſpexit, uidelicet ut ſciret, an ſatis torſiſſet. NICETES egregie dixit in eodem loco. MONTANVS cum diceret illum locum, quamuis ſceleratos parentes, uelle tamen innocentes liberos eſſe ſuos, dixit. Poteſt iſta filiam ueneficam fingere, ſi poteſt facere, difficilius eſt filios inquinare quàm perdere: & illud, fauete ſeculo iudices, cum ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit, fauete, nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet, fauete ut potius non deſierit nouerca parricidium facere quàm ſoror cœperit: damnare illum potui, effugere non potui. Sero feciſti nouerca. Si hoc ante dixiſſes, potuiſti præuaricationem paciſci, recte cum damnareris animoſa eras, recte nihil potes facere: ſi quã fides, accuſator inſidias reæ timui, nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omnes prægustaui cibos. O incauta futuri mortalitas. Poſtquam ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia deſij. Omnes illo colore uſi ſunt, Nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit. Fortaſſe, inquit, hanc nominauit, ut ueros conſcios cælaret, fortaſſe ut quia acerrime inſtabat accuſator, hoc metu territus finem tormentis imponeret, fortaſſe in dolore tormentorum ſtupefacta neſciuit quid loqueretur. Nouiſſime dixit, fortaſſe in hoc, ut quæ pœnas ueneficij dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adiecit. Ex meis hoc affectibus æſtimo, cum tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes ultionis uias, oblitus innocentiæ, ſi proprios habuiſſet liberos nouerca occidiſſem. In hanc ipſam quoties impetum facere uoluiſſem, propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

Libri quinti controuerſiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEXTVS ET VLTIMVS.

SEneca nouato Senecæ ac Melæ filijs ſalutem. Quod ultra mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua uultis. Sinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutem meam reuerti. Fateor uobis, iam res eſt tędio. Primo libenter aſſilui, uelut optimam uitæ meæ partem mihi reducturus, deinde iam pudet, tanquam diu non ſeriam rem agam. Scholaſtica ſtudia leuiter tractata delectant, contrectata & propius admota, faſtidio ſunt. Sinite ergo me ſemel, exhaurite memoriã meam, & dimittite uel adactũ iureiurando, quod fermè dixiſſe memini me quæ ſciui, quæq; audiui, quæq; ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore ſuum populum habuit, cum illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri ferrent, quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamauerit, tranſeo iſtos quorum fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui eſtis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter in ipſis ſubſellijs, ſæpe dũ amicitur dicebat: deinde litiganti ſimilior quàm agenti, cupiebat euocare aliquã uocẽ aduerſariorũ, & in altercatione uires ſuas nouerat: nihil erat illo uenuſtius, nihil paratius, genus dicendi antiquum uerborum

uerborum quoq; non uulgarium grauitas, ipſe cultus habituſq; corporis, mire ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed ex ijs omnibus ſcire poſſes non quantum oratorem præſtaret Scaurus, ſed quantũ deſereret. Pleræq; actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectiq; ingenij ueſtigiũ extabat, raro aliqua actio bona, ſed quam fortunæ imputares. Sed illum longa imò perpetua deſidia eò perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil poſſet. Orationes ſeptem ędidit, quæ deinde ſenatuſcõſulto cõbuſtæ ſunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cũ fama eius pugnant, multoq; ſolutiores ipſis actionibus. Illas enim cũ deſtituerit cura, labor adiuuabat, ij caloris minus habent, negligentiæ nõ minus. Declamantẽ audiuimus, nouiſſime quidẽ lepide ita, ut quod difficillimũ erat ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis. Declamauit nõ quidẽ populo, ſed egregie. Non admittebat populũ, & quia nondũ hæc conſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis, affectare cenſoriũ ſupercilium, cum alius animo eſſet, magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus ad famã ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quàm uolentibus. Sũma quidem ægeſtas erat, ſumma infamia, ſummũ odium. Magna aũt debet eſſe eloquẽtia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominũ oſtendat, fauor alat, quantã uim eſſe oportet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſeculũ medius, ut illũ poſſes utraq; pars ſibi uendicare. Libertas tanta, ut libertatis nomẽ excederet, ut quia paſſim ordines honoreſq; laniabat, Rabienus uocaretur: animus per uitia ingens, & ad ſimilitudinẽ ſui ingenij uiolentus, & qui Pompeianus ſpiritus nondũ in tãta pace poſuiſſet. In hũc primũ excogitata eſt noua pœna. Effectũ eſt enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderentur. Res noua & inſueta, ſupplicia de ſtudijs ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurũ fuit, ſi triumuiri libros, ſi ingeniũ Ciceronis proſcriberẽt? Sunt dij immortales lenti quidem, ſed certi uindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientiũ regeſſerunt, ut iuſtiſſima patiendi uice, quod quiſq; alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ uos dementiſſimi homines tanta uecordia agitat, parum uidelicet, in pœnas notæ crudelitatis eſt? Conquirite in uoſipſos noua, quibus pereat & ſi quid ab omni patientia rerũ natura ſubduxit, ſicut ingeniũ memoriamq; nominis, inuenite quemadmodũ perducatis ad eandẽ rem corporis, Malam facem ſtudijs ſubdere, & in monumenta diſciplinarũ animaduertere, quãta & quàm nõ contenta certa materia ſæuitia eſt? Dij melius, quod eo ſeculo iſta ingeniorũ ſupplicia cœperũt, quo & ingenia deſierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiã dixerat, poſtea uiuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt, Iam nõ malo exemplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo uoluit, ſed in monumenta ſe maiorum ſuorum ferri iuſſit, atq; ita includi, ueritus ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantũ ſeipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini aliquando cum recitaret hiſtoriã, magnã partem illorũ liberorũ cõuoluiſſe, & dixiſſe, hæc quæ tranſeo poſt mortẽ meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quam etiã Labienus extimuit? Caſſij Seueri hominis Labieno iunctiſſimi belle dicta res ferebatur, Illo tempore quo libri Labieni ex S.C. urebantur, nunc me, inquit, uiuũ uri oportet, qui illos edidici. Monſtrabo uobis bellũ libellum, quem à Gallione ueſtro petatis, Recitauit reſcriptũ Labieni pro Batillo Mœcenate, in quo ſuſpicietis adoleſcentis animũ, illos dentes ad mordendũ prouocatis. Puto iã nihil, quod interrogetis reſtat. Muſa rhetor quẽ interdũ ſoletis audire, licet Mela meus cõtrahat frontem, multũ habuit ingenij, minus cordis. Omnia uſq; ad ultimũ tumorẽ perducta, ut non extra ſanitatẽ, ſed extra naturã eſſent. Quis enim ferret hominẽ de ſiſonibus dicentem, cœlo repluerunt, de ſparſionibus, odoratos hymbres, & in cultũ uiridiũ, cælatas ſyluas, & in pictura, nemora ſurgẽtia. Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem, cũ uos me illò perduxeritis, Quicquid auiũ uolitat, quicquid piſciũ natat, quicquid ferarũ diſcurrit, noſtris ſepelitur uentribus. Quære nunc, cur ſubito moriamur. Mortibus uiuimus. Non ergo & ſi iam manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri. Non ſum ex iudicibus

ſeueriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam, multa donanda ingenijs puto,
ſed donanda uitia non portenta ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt, non ſubtra
hantur, nõ plura uideãtur, uos ſubijciatis. Oſcus non incõmode dixit, ſed ſibi nocuit:
cum nihil ſine ſchemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaq; non
inurbane Pacatus rhetor, cũ illi Maſſiliæ mane occurriſſet, ſchemate illũ ſalutauit. Pote
ram, inquit, dicere aue Oſce. Ipſe ab eloquentia multũ aberat, natus ad contumelias o
mnium ingenijs inurendas. Nulli non impreſſit aliquid, quod effugere nõ poſſet. Ille
Paſſieno prima eius ſyllaba in græcum mutata obſcœnũ nomen impoſuit, declamato
ri ſubtili & arido: ille Sparſo dixit ſcholã cõmunem cum rhetore quodam habenti, tu
potes controuerſiã intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparſus aũt dicebat
ualenter, ſed dure. Ad imitationem Latronis ſe addixerat, non tamen unquam ſimilis
illi erat, niſi cum eadem diceret. Vtebatur ſuis uerbis, Latronis ſententijs. Cum Baſſo
certamen illi fuit, quem uos quoq; audiſtis, homine diſerto, cui demptam uelim quam
conſectabatur amaritudinem, & ſimulationem actionis oratoriæ, Nihil indecentius,
quàm ubi ſcholaſticus forum quod nõ nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonem, cu
ius declamatio eſt de Popilio, hæc quæ meo Latroni ſubijcitur. Bona fide ſcholaſticus
erat, in his declamationibus quæ illi bene ceſſerunt, nulli non poſt primũ Tetracolum
præferendus. Primum Tetracolum quorum faciam quæritis, Latronis, Fuſci, Cæſtij,
Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gal
lionem palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omnium feci poteſta
tem, hoc minus nobiles ſinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi
quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad ſatietatem ueſtrã me præſtiterim,
permittite me mihi & aliquos ex ſinu proferre, quibus quo minus ad famam peruene
rint, non ingeniũ defuit, ſed locus. Bene declamauit Caius Sylo, cui Cæſar Auguſtus,
cum frequenter cauſas agentẽ in Trachinenſi colonia uidiſſet, plenum teſtimoniũ red
didit, dixit enim, nunquã audiui patremfamiliâs diſertiorẽ. Erat qui patrẽfamiliâs præ
ferret, oratorẽ ſubduceret. Partẽ enim eloquentiæ putabat, eloquentiã abſcondere. So
lebat declamare ſtudioſe Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore coniun
ctus eſt, adoleſcẽs ſummæ eloquẽtiæ futurus, niſi mallet exercere quantũ habet, quàm
conſequi quantum ſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus remiſerat,
dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi eum putat. Tantum tamen
illi ſuperfuit uirium, quantum ualeret, etiam ſi ars abeſſet. Sentẽtias dicebat excitatas,
inſidioſe aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controuerſiã fecit. Latro
nunquam ſolebat diſputare in conuiuio, at aliquando declamare ex tempore ſolebat.
Dicebat quoſdam eſſe colores prima facie duros, aſperos, eos non poſſe, niſi actione
probari. Negabat niſi actitata quoq; illis placere poſſe, niſi totũ noſſent: ſe & ſuas uires
noſſe, & illarũ fiducia alijs metuẽda & prærupta audere. Multa ſe non perſuadere iudi
ci ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutum, non quia imbecillus erat, ſed
quia circunſpectus: cauſas nemo reſpondit paratius: & pecuniã itaq; & dignitatem elo
quentiæ debuit, ut ſi quid illi defuit, ſcias loco defuiſſe, Inde filius eius idẽ meus, nunquam
enim illũ à uobis diſtinxi, habet in dicendo paternã diligentiam, quę uires ex induſtria
retundit. Hoc & in ipſo genere uitæ ſequitur ad ſumma euaſurus iuuenis, niſi modicis
contentus eſſet. Ideo dignus eſt cuius tã modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem.
Horum nomina nõ me à nimio fauore, ſed à certo poſuiſſe iudicio ſcietis, cum ſenten
tias eorum retulero, aut pares notiſſimorum autorum ſententijs aut præferendas.

Triceſima controuerſia.

INiuriarum ſit actio. Quidam cum haberet filium & diuitem inimicum, occiſus, in
ſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus diuitem ſequebatur. Diues eduxit
eum in ius, & poſtulauit ſiquid ſuſpicaretur accuſaret ſe. Pauper ait, accuſabo cum po
tero, & nihilominus ſordidatus diuitem ſequebatur. Cum peteret honores diues re
pulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperem. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti, quod
quos odit reos iam facere contentus eſt; interdiu publico nobis interdicitur, quærite

quid

quid nocte fiat: non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis ueſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidatam ueſtem, non flebis inuito me, non tacebis: pe- rieramus ſi magis iratus eſſet. ALBVTII SYLII. Quod ſordidatus fui luctus eſt, quod fleui pietas eſt, quod non accuſaui timoris eſt, quod repulſus eſt, ueſtrum eſt. Non ta- ceam? quid adhuc uiuo? quod tacui. Noſtis populi loquacis ſuſpiciones. Quare iſte ho nores illo uiuo nunquam petijt? ego uerò omnes quæſo, omnes ut me in inquiſitio- nem paternæ mortis adiuuent, & ad tua genua diues ueniſſem niſi timerem, ne inui- diam tibi fieri diceres, & iam pridem hoc animo ſequor, occaſionem loquendi capto: nec mehercules poſſum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo, quod uitium me meum ſequitur. Taceo, utinam hoc uitium meũ habuiſſet & pater, dum libere lo- quitur multos offendit: neq; te puto ſolum in ciuitate habuit inimicum. Vt iſte ait, cau ſam meam populo probaui. IVLII BASSI. Quando autem iſtis diuitibus nõ ſordidati ſumus. Accuſa, inquit, pauper diuitẽ, egens candidatũ. Ego accuſem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius uocauit: reum, inquit, me perage, perora. quis hunc locu pletem auderet accuſare? cur, inquit, me ſequeris? quaſi aliud iter pauperes, aliud diui- tes habeant. CAESTII PII. Nõ eſſem reus ſi accuſaſſem, barba demiſſa, ſordidatus cum criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant non deſinam inquirere percuſſorẽ, & fortaſſe iam inueni. Cum ſubito pater meus in media ciuitate, quid me intueris? quid obſeruas? quid dicam? ſubductus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Incedere magno co- mitatu, ſplendido cultu, non eſt fortunæ meæ, iſta diuites poſſunt, ſatis eſt ſi uiuimus. Cum ſpoliatum cadauer non ſit, quis fuerit percuſſor, neſcio, quiſquis fuit quaſi diues ſpolia contempſit. Quare, inquit, me ſequeris per publicum? facinus indignum com- miſſum eſt, diues & pauper eadem ueſtigia inceſſimus. OSCI. Accuſa, inquit, ubi eſt qui primo cœperat? Vellem pater meus quoq; à te non diſceſſiſſet, uiueret. Quare, in- quit, me reum facis, qui accuſatorem me non times? Mortuo patre, timeo ne quis in- iuriam ſibi fieri putet, ſi dixero, occiſus eſt pater meus, à quo? ſi permittis, neſcio. IV- NII GALLIONIS. Quid iſte accuſanti feciſſet qui perſequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio ſordidatus? quod reo li- cet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præſtare? in honorem eius ue- ſtem mutaui. FVLVII SPARSI. Sordidatus es, inquit, fles, hoc dicis pauperis occiſi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate ſaluis legibus occiſus eſt, quis hoc ſine lachrymis narrare poſſit? non deponam has ſordes, niſi inuenero cui in- duam. Quis occidit patrem meum? neſcio. Nihil amplius teſtari poſſum, quàm hanc uocem meam. Adhuc neſcio. Delibero interim ut induam ueſtem quam patri meo reliquerit percuſſor. Cur me ſequeris? Magiſtratus ſeruos poſt terga ſua non ſummo- uent. ARGENTARII. Non uis patrem meum fleam? laceſſere nos ultro non ſolebat. CLODII TVRRINI PATRIS. Quare, inquit, ſordes ſumpſiſti? quid igitur? Ne luge- bo quidem quem uindicare non poſſum? Nulli iniuriam facio niſi patri, quem adhuc tacitus fleo. PORTII LATRONIS. Cuiuis neceſſarius, ita crudeliter interempti patris dolor eſt. Nihil fortius eſt quàm quod gemit. Accuſa, inquit, me, Vnde tam ſecurus es? inueniſſe uideris quis alius occiderit. Non erat præda quam graſſator ſequeretur, ſed erat firmiſſimum ignoti monumentum, cõtumax aduerſus faſtidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Neſcio quo modo miſerum eſſe inter- dum in miſeria iuuat, & plerunq; omnis dolor per lachrymas effluit. Nimium funere meo exultat. Non ſolebat uiuo illo prouocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mor talium miſeriarum inter neceſſarias ſuper occiſum patrem lachrymas, increditam ad- huc inertiam miratus eſt, in hac indignitate præſentis periculi omnem ſuam ponat ad- mirationem. Si pauper accuſandi diuitis animos non ſumpſit, miramini? quia tacet, reus eſt. Per has lachrymas, per hunc ſqualorem, per hæc neceſſaria omnibus pericli- tantibus inſtrumenta, non inuidioſum ueſtræ miſericordiæ præmium petimus, ut ab- ſoluto ſic eſſe tanquam reo liceat. Potens iſte & gratioſus, & quod ne ipſe quidem ne- gat diues fuit, & qui nihil unquam ſibi putaret timendum, etiam reo. Creſcere deinde

indies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quàm nos paupe-
res exiſtimare, nos nihil aliud quàm innocentes, inter quotidianas acies ſemper inui-
cti: quis de noſtra interim morte cogitauerit, neſcio, quod diſſimulari non poteſt, ſcio
quis optauerit. Venit iſte cum turba clientium & paraſitorum, & aduerſus pauper-
tatem totam regiam ſuam effundit. Cur me non accuſas? non poſtulas? uix tempera-
bat quin diceret, Quid ego in te accuſatorẽ non audeam, qui occidendum eum curaui
qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunque finitimæ inter repentinam diſcor-
diam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in ultionem ſatis eſt, quantum quiſque ad
maledicendum occupauit. M. Cicero qua uiolentia in abſentiam Metelli ſtrepit. M.
Cato Pulchro obijciente furtorum crimina audiuit. Quæ maior indignitas eſſe potuit
illius ſeculi, quàm aut Pulcher accuſator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra ma-
rique uictorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput ſcalpentem. Fuit
aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti ſacratiſſimam
eloquentiam lacerat, cum quidam eius ciuili ſanguine non inquinatas ſolum manus,
ſed infectas ait: atque ille tamen cum tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet, adeò
non timuit, ne eſſet reus, ut etiam diſertus eſſe curauerit. Solus hic eſt in ueſtra ciuitate
innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio. LATRO ſic diuiſit, an in re
iniuria ſit? nulla, inquit, iniuria eſt, ſordidatus ſum inquam, multi faciunt, omnia iniu-
riæ genera comprehenſa ſunt. Pulſare non licet, conuitium facere contra bonos mo-
res nõ licet. Hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum componitur, quod
nihil contra bonos mores fuit, etiam ſi in re iniuria eſt. An ſi non malo animo fecit, tu-
tus ſit? An malo animo faciat. Hoc latro in duas quæſtiones diuiſit, an ſi credidit, ob
hoc ipſum patrem ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendum illi ſit. De-
inde an credidit. GALLIO illam primam fecit quæſtionem. An quod liceat cuiquam
facere ſi faciat, iniuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare quà uelis, ſume-
re nihil, inquit, ut & alienum iniuriarũ facere. Sordidatus es, non queror: ſed ſi ſordes
tuæ inuidiam mihi concitant, queror. De colore quæſitum eſt. Quidam aperte inuecti
ſunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerũt, quidam ſecuti ſunt mediam uiam: cum
præter hæc nihil ſit, LATRO ſolebat uideri inueniſſe quartum genus, ut hoc modo in
diuitem diceret. Tu quidem non feciſti, ſed tamen ego habui cauſas propter quas
poſſem decipi, & de te aliquid fruſtra ſuſpicari, quia inimicus eras, quia inſpoliatus
pauper inuentus eſt. Hoc eſt autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec
accuſandi. Nam & dimittere non debet quem diſtulit, & accuſare propter hoc ipſum
non debet, quia diſtulit. ALBVTIVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit.
Committit iniuriarũ, inquit, ſi qui non poſtulauit accuſat. Quare, inquit, ſequeris me?
ut aliquando mei miſerearis, ut deſinas afflictam domum perſequi, ut ſcias me in hoc
habitu accuſare non poſſe, ut concupiſcas gloriam uindicatæ mortis. Tu ſolus potes ſi
uoles inuenire quis occiderit, tu accuſare. At me quidam propter hoc ſuſpectũ habẽt.
Potes diſcutere iſtam ſuſpicionem, quære quis fecerit. Vt ſcias, inquit, te inuidiam mi-
hi facere, cum dixiſſem: accuſa me, non negaſti te accuſaturum, ſed reſpondiſti, accuſa-
bo cum potero. Ignoſce mihi non magis adhuc quenquam accuſare poſſum quàm ab-
ſoluere. Quæro quis fecerit. Hæc leuia argumenta ſunt, hæc uana ſunt quæ alios tan-
gunt, quod inimicus eſt, quod ille inſpoliatus inuentus eſt, non eſt quare accuſem, eſt
quare ſuſpicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore poſuit. Sordidatus ſum, lugeo, ſequor
te, ut tutior ſim, timeo neſcio quem illum qui patrem meum occidit. Scio me quamdiu
tecum ſum perire non poſſe. Dum hunc colorem ſequitur MVRRHEDIVS ineptiſſi-
me dixit, quare te ſequor? pater meus quia ſolus inambulabat, occiſus eſt. OSCI color
non placuit Gallioni. Sequor inquit ut inueniam quis fecerit, hoc mecum cogito,
quiſquis eſt ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitẽ ueniet. Multo, inquit,
hoc iniurioſius eſt, ſi inquirendi cauſa facit, ſi non tantũ in conuitiũ ſed & periculum
diuitis ſequitur. GALLIO ſubtiliter agendum putauit, & ad poſitionem controuerſiæ
colorem actionis dirigendum, ut diceret, ſuſpicor à te patrem meum occiſum, quis e-
nim illum alius oderat magis? quis impotens alius eſt? ueſtem enim illius ſine dubio

neſcio quis percuſſor non concupiſcebat. Dicet aliquis, quid ergo? ſi inimicus eſt, protinus interfector eſt? non, ideò non accuſo. HISPO ROMANVS palàm accuſauit & dixit, Non cauſam ſibi eſſe, ſed iure etiam hanc ſententiam in proœmio magno cũ aſſenſu hominum dixit, eum accuſatorem habeo qui ſe reum non eſſe miratur. BASSVS IVLIVS in hac controuerſia dixit. Quare me ſequeris per publicum? facinus indignum iudices factum eſt, pauper & diues eandem terram calcamus. Cõſectari autem ſolebat res ſordidas, & inueniebat qui illas unice ſuſpiceret, Memini illum declamantem declaraſſe controuerſiam de lenone, qui decem iuuenibus denunciauit, ut in lupanar accederent, & foueam igne repletam terra ſuperiecta obruit, in quam adoleſcentibus lapſis & cõſumptis accuſatur Reipub. læſæ, Apud illum declamantem ALBVTIVS faſtidioſus auditor, eos quibus inuidere poterat admirabatur. Hanc Baſſi ſententiam non me hercules referrem, ſi canem ad oſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias aiebat tumidas magis eſſe quàm fortes. Summa hominũ admiratione circumferebatur, Lugent argumenta patres & oſſa liberorum coniecturam diuidunt: & illam, Producta ſacerdote ſtatuam: & illam, Super cineres liberorum noſtrorum lupanar de quantum eſt. Ipſe utiq; laudabat: hæc autem docuerat. Nam in hac ipſa controuerſia ne Baſſus quidem uidebatur aliquid dixiſſe, ſordidius dixit ipſe. Itáne peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos EVKTEMON à filij parte cum patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum dixit,

HERMAGORAS dixit.

Illud in narratione. ARTEMON dixit,

Triceſima prima controuerſia.

VIr fortis, quod præmium uolet, optet. Si plures erunt iudicio cõtendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut ſibi cederet, ille non uult, iudicio contendit, uicit patrẽ, accepit præmio ſtatuas patris, pater ipſum abdicat. IVNII GALLIONIS. Dubito quid de euentu huiuſce iudicij optem, cum crimen meũ ſit, uiciſſe. Videtis quemadmodum in hoc quoq; iudicio opera ſua iactat, & miratur quiſquam ſi hoc patre natus gloriæ cupidior eſt. Facileis habetis patres, uiros fortes iungite. Diffidemus quia nimium ſimiles ſumus, cum exiremus in aciem, aiebat, ſi adoleſcens eſſem, nemo pugnaret fortius. Maiorum quoq; ſuorum uirtutes referebat, ſed omnibus ſe præferrebat. Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis ſi exemplum tuum ſequi uolucro, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicanti, non luxuriabor, non amabo: hanc emendationem criminum meorum non poſſum promittere. Ego uerò pugnabo, & fortiter & fortiſſime. Vidi patrem iam ſenem loricam induentem, multum eſt pugnare cũ exemplo. Iudicium uocatur quo pater & filius ſpolia contulimus. Ecce ammitto, ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum. Quod contendi legis, quod uici iudicũ, quod pugnaui patris eſt: uolui cedere, concurrerunt iuuenes, ætatis cauſa agebatur, Vici non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego uici, ſed omnes patri gratulati ſunt: parui adoleſcens, magnis exemplis deceptus ſum, dum cogito mecum Horatium Hetruſcas acies corpore ſuo ſubmouentem, & Mutium in hoſtilia arma ruentem, & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere: tranſibo in ſubſellia tua, complectar inuitum, licet repugnes fortior ſum. FVLVII SPARSI. Neceſſe fuit mihi fortiter militare, pugnandum habebam non imperatori tantum ſed patri. Si tu uiciſſes, diceretur patri ceſſit, abdicationem enim timuit. Solebas enim optare ſemper, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium uocas duplicem domus noſtræ triumphum. CLODII TVRRINI. Tu Mutio diceres, non eſt quod oſtendas iſtam manũ, tu Scipioni poſt deletam Carthaginẽ, tace. Loquax eſt uirtus, nec oſtendit ſe tantũ ſed ingerit. Aiunt, ecce nũc quidã pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, ut uerũ uideatur fuiſſe certamẽ. Opta pater ut & à nepote uincaris. Poſtea, inquit, fortiter pugnare poteris: unde ſcio? uulneribus me ſenẽ feci. Quis te felicior? tu omnes uiciſti, te filius: quanto honeſtius, modo pater & filius inter ſe cõtendunt, honeſtiorẽ facturus uictum uter uiciſſet. Dubito quid faciam? taceã? ſed ſilentiũ uidetur confeſſio. Narrẽ uirtutes meas? ſed illud quoq; nouũ accidit

mihi,

mihi,quod uni mihi abdicato meas narrare non conceſſit.Proceſſi in aciem coram pa-
tre,fortiter,inquit,pugna. Turpe eſt adoleſcenti uinci à ſene. Auidus ſum gloriæ,hoc
ſi uitium eſt,paternum eſt,fortis ſum,nunquid improbas pater? At iam abdicabis,ſi ui-
ro fortiſſimo ſum fortior,dicam tamen audacter fortiſſimus ſum, nec timeo in ea ciui-
tate hoc crimen, in qua fortes etiam ſenes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoq; igno-
miniæ meæ pars redundat. Pudeat te pater ſi à filio abdicando uictus es. ARELLII FV-
SCI. Ignoſce, iuuenis erraui, ambitioſus non ero, cũ ſenex fuero. GAVII SYLONIS.
Vtrum putas uiciſſe, ego præmium tantum habeo, tu & præmium & uirum fortem.
Permittente lege fecit,imò in eadem re,& habet legem & timet. Contra ait, ſi quid fe-
cit quod non licet,lex uindicabit,ſi quid quod licet,non oportet. Pater nõ queritur de
ſcelere filij, ſed de officio. Deinde utatur quiſq; ſua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc li-
cet;abdicare liberos liceat,eſt aliqua lex quæ filio patrem præferat? Si poteſt abdicari,
etiam propter id quod lege permittente fecit, an abdicari etiã propter hoc non poſſit,
quod præmium accepit. Non poteſt,inquit,in ea re priuatim puniri,in qua publice ho-
noratur. Eidem rei non poteſt præmium dari,& nota denuntiari. Cætera iura puto pa-
terno imperio ſubiecta eſſe, hoc maius ius eſt cæteris, quod uictoria ſumma uirtute
quæritur. Non potes propter hanc legẽ filiũ abdicare, propter quam à filio uictus es.
Si poteſt abdicare,an debeat:hoc diuiſit. An etiam ſi non debeat cũ patre contendere,
ignoſcendũ tamen ſit,ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt, Deinde an cõtendere
debuerit. Tum,inquit,& honeſtum certamen erat & tutum. Quid enim eſt glorioſius
quàm aut uirũ fortẽ uincere,aut uinci à filio? ſi non debuiſſet contendere,non uiciſſet.
Et potuit fieri, ut ſi hic tibi ceſſiſſet,alius quis ad certamẽ procederet,qui nunc nõ pro-
ceſſit,quia ſciebat nihil ſibi profuturum ſi te uiciſſet, cũ deberet à filio tuo uinci: nulla
laus tibi fuiſſet,apparuiſſet enim illam uictoriam non uiri fortis fuiſſe ſed patris. Silen-
tio uirtutes noſtræ tranſiſſent, nunc illuſtratus es,dum conferuntur. TVRRINVS hoc
loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperunt, poſtq; uictus es. Itaq; noui generis res
accidit,filius uicerat,Omnes aiebant,O felicem patrem. Nouiſſimam fecit quæſtionẽ,
An etiam ſi quid iudicio peccauit, præmio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO il-
lam ſententiam, quę ualde excepta eſt; cum diu deprecatus eſſet,ait, ſi nihil profecero,
quid me facturum putas? ad templa iturum,aut ad deos ſupplicem? ad tuas ſtatuas con-
fugiam. SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuerſia illam quæſtionem, quam
in omnibus uirorum fortium abdicationibus putabat eſſe tenendam, An uir fortis
abdicari poſſit, aiebat in nulla magis controuerſia illam poſſe tractari. Non potes, in-
quit,eum abdicare,qui te poteſt uincere. Miraris ſi patri ac legi ſubducitur, qua & cõ-
paratur & præfertur? Colorem pro adoleſcente GALLIO illum dixit. Meæ, inquit iu-
uenis, ætatis cauſa agi uidebatur, cum dubitaret ex ordine ſuo quem dicentem, nihil
agis, ego tibi cedo, illi non cedo. CAESTIVS hoc colore uſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri
honeſtius hoc eſſe,certe domui, laudes utriuſq; in foro inſpici. MONTANVS VO-
TIENVS ait,cognoui non quid imperares,ſed quid præcepiſſes: dixeras ſemper,cum
me hortareris ad gloriam,ut nulli cederem. Inuidioſa omnibus in illo iudicio fortuna
tua uidebatur, cum quæreretur, utrum pugnaſſes felicius an genuiſſes? Non eſt quod
putes me uiſum illis fortiorem,decepti ſunt pater,iudicauerũt nõ quod erat, ſed quod
te malle crediderunt. ARGENTARIVS ait, occaſionem beneficij quæſtu non concu-
piui accipere, præmium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PA-
TER ait,ſi nauigare imperaſſes,per hybernos fluctus egiſſem ratem, ſi peregrinari, ni-
hil fuiſſet iubente te durum: hanc rem imperabas difficilem forti uiro, uinci. BLAN-
DVS hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re non ceſſerim? Ego mul-
tiplicabo crimina mea. Nunquam illi, quoties recte faciendum fuit,ceſſi,ſemper uolui
uideri frugalior,uideri uolui laborioſior;nam cum ad uires uentum erat,etiam ipſe ce-
debat, non ego illum uincebam ſed ætas. TVRRINVS hoc colore uſus eſt. Volui in-
quit cedere, ſed erant qui dicerent non licere. Hoc enim modo legem ſaluberrimam
tolli. Diſputaturi contra præmium patris uidebantur & dicturi ſcilicet,non licere inter
ſe cedere fortibus,nõ ipſorum tantum cauſa agitur ſed publica. Omniũ intereſt ſcire,
quis

quis ſit fortiſſimus. His uocibus hominum miſſus ſum ad id certamen, in quo ad iſtum utraq; pertineret uictoria. Quid putatis me dicturũ? fortiorem me uiſum? falſum eſt, cum hoc quoq;, quod ego fortis eram, iſtius eſſet. Quid ergo? quare uicerim quæritis? Viſum eſt ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminem pugnaſſe fortius, quàm ſenem. Et cum dixiſſet, ſe præmia in patrem contuliſſe, dixit, uici te pater, ſed nempe uici tibi. ALBVTIVS hoc colore narrauit, noluit, inquit uideri per colluſionem patri titulum fortiſſimi uiri contigiſſe. Non ceſſi ante iudicium, ut in iudicio cederem effeci. Nihil aliud quàm laudaui patrẽ, uirtutes eius retuli, uiſus ſum propter hoc ipſum præmio dignus. SYLO GAVIVS ait, ſolebas mihi pater inter dignorum uirorum exempla narrare quædam etiam domeſtica: aiebas autem, patrem fortem uirum habuiſti, uide ut tu ſis fortior, proceſſi tecum in aciem, nec illinc inulti redimus, omnis gloria in una domo erat. Iubebat Reſp. fortes uiros recognoſcere. O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo uidi, quàm iuuenilem contentionem, me inuitabat imperio, iubebat exemplo. Ventum eſt in iudicium omnium quos ego noui, res inuidioſiſſima quærebatur de patre meo, utrũ fortior eſſet an felicior. OSCVS hoc colore narrauit. Accederent & dicerent, roga patrem tuum, cedat tibi, non eſt utile reip. hoſtium excitare animos. Excitabuntur ſi ſcierint, neminem in hac ciuitate eſſe fortiorem quàm ſenem, illi me coëgerunt, quaſi tunc quoq; aliquid præſtiturus eſſem reip. uenire in iudicium, in quo quid habet? ego ſum iudicatus iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc ipſum patri uilior fiam, ego ſciam an uſquam glorioſus ſit. TRIARIVS hoc colore uſus eſt. In iudicio uolui tibi cedere, ut non imperare uidereris ſed uiciſſe & ceſſi, defunctorie cauſam meam egiſſem, notum ſit illum cedere, quia parum eſt illi non putabat. NICETES in hac controuerſia dixit,

SCAVRVS hunc ſenſum aliter dixit. O ſi auus meus intereſſet iudicio, quàm libenter ſpectaret & diſcordiam noſtram. Clamaſſet mihi, non eſt quod cedas, ipſe mihi nunquam ceſſit. LABIENVS, partem patris declamauit, & dixit quod etiam deſertoribus licet. Nolo habitare cum aduerſario meo, non capit idem cõtubernium fortem uirũ & uictum. Statuam, inquit, tibi poſui, imò ne poſſem unquam me uictum obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

Triceſima ſecunda controuerſia.

DEmentiæ ſit actio. Bello ciuili quædam uirum ſecuta eſt, cum in diuerſa parte haberet patrem; uictis partibus ſuis & occiſo marito, uenit ad patrem, non recepta in domum, dixit: quemadmodum tibi uis ſatisfaciam? ille reſpondit morere: ſuſpendit ſe ante ianuam eius. accuſatur pater à filio dementiæ, PORTII LATRONIS. Sic ſibi ſatisfieri ne uictor quidem uoluit, excuſauit uictos qui reſtituit. Quoniam repoſcis uitam, quã dediſti accipe: nullũ fuit in proſcriptione mulierculæ caput. OSCI. Inquinaſti filiæ ſanguine penates, quanq; quid ego dico penates tanq; in domo perierit? Allatum ad ſe Cæſar Pompeij caput fleuit, hoc illi propter filiã præſtitit. ARELLII FVSCI, quẽadmodũ tibi uis faciã ſatis? hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat, filiã habuit piã, & in maritum & in patrem. Alterũ uſq; in mortẽ ſecuta eſt, alteri etiam per mortẽ ſatisfecit: quàm periculoſe eum offendo, qui ſimul iraſci cœpit, neſcit ignoſcere. CLODII TVRRINI PATRIS. Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet. Niſi occupaſſes ſoror, fortaſſe pater tibi ſatisfeciſſet. Hoc certum habeo, unuſquiſq; ueſtrum ſuadebat puellæ, ad iratum patrem uenis, in quas potes te compone blanditias, roga, deprecare, ſi nihil proficies, habes quemadmodum cogas, morituram te denuncia: hoc quod ignouiſti uictor, ad uiros pertinet, illi tibi gratias agunt, nam fœminas ne ſi iraſceris quidẽ proſcripſiſſes. Quare ſecuta es uirum. Adeò tibi uetera exempla exciderunt bonarũ cõiugum, quibus filiam tuam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum uiri redemit ſuo, aliqua ſe ſupra ardentis rogum miſit, impendiſſet ſe puella uiro, niſi ſeruaſſet patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternum in cruore ſuo uolutatur, quid exhorruiſtis? paterna ſatisfactio eſt. Noſtis domus noſtræ legem, aut dicendum mihi aut moriendũ eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio qua filia exoratum patrem ſibi non ſentit? ALBVTII SYLI. Vtræ meliores partes eſſent ſoli uidebantur iudicare dij poſſe. Si uis ſatisfacere mihi,

mihi, morere. Quod ad me attinet, iraſcere malo. Si parricidiũ eſt fuiſſe in diuerſis par
tibus, nunq̃ defendiſſet apud Cæſarem Ligariũ Cicero. Marce Tulli quàm leue iudi
caſti crimen de quo confeſſus es. Dona filiam ſi miſericors es deprecanti, ſi hoſtis ædi
cto, ſi pater naturæ, ſi iudex cauſæ, ſi iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipſum limen do
mus deceſſit, ne dubitari poſſit utrũ marito periſſet an patri: ubi ſtuduiſti? ubi audiſti?
nego te iſtuc in bello didiciſſe. MARYLLII. Meruerat inquit mori, etiamnum accuſas?
certe iam tibi ſatisfactum eſt. O nouum monſtrum, irato uictore uiuendum eſt, exo
rato patre moriendũ eſt PASSIENI. Vtinam interueniſſem, non ſatisfeciſſes ſola patri:
furioſum te dicerẽ, ſi pro genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diuerſas partes, uxor
ſuas. LABIENI. Hoc obſequio conſequatur, deniq; ut intra domum moriatur. M. Ca
to quo uiro nihil ſpecioſius ciuilis tempeſtas abſtulit, potuit beneficio Cæſaris uiuere,
ſicut Tullius ſi uoluiſſet. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. MVSAE. Allato ad ſe
capite Cn. Pompei Cæſar auertiſſe oculos dicitur, quod tu ne in morte filiæ quidem fe
ciſti. CORNELII HISPANI. Peruagata eſt illa crudelis belli fortuna omnem ordinem,
& uſq; ad ultimæ plebis ſupplicia deſcendit, nihil in ciuitate noſtra immune uictoris
iræ præter fœminas fuit. Hanc laudem miſeræ urbi ſeruare licuit. At tu pater noſter ut
uictor inſanis. MENTONIS. Semel repulſa iterum redit, iterum repulſa tertio rogat:
non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſteis. O te crudelem niſi iam tibi & pro genero ſa
tisfactum eſt. Non ignoro in quanto periculo ſim. Neſcit placari iratus, & hoc etiam
ſi filiæ excanduit. TRIARII. An non exorares uictorem pro alio patrem? Morere, illi
quoq; quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt, Morere, ſed age,
lege, crudelitatem imperij uerbo mitiore ſubducunt. DIVISIO. LATRO uſus eſt in
hac controuerſia illa calcata quæſtione. An poſſit agi cum patre ob ullam aliam rem,
quam ob dementiam. Impotens ſum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri
debes approbare, non patris exigere. Dic deſipis, nihil intelligis. Ego ſanitatis meæ ſi
potuero argumenta colligam, dicam in ſenatu non ſtulte ſententiam. Quid tibi ui
deor feciſſe dementer. Partes male egi? damnare non potes patrem propter uerba imò
propter uerbum. Si damnari dementiæ aliquis pater etiam non demens ob aliquod
improbandum factum poteſt, an hic poſſit. Hoc in duo diuiſit. An etiam ſi hoc animo
dixit, ut filiam mori uellet, damnandus tamen non ſit. Hæc accuſatio filiæ contrarias
parteis à patre ſequentis, cum illam ipſa natura publicis excepiſſet malis. Animaduer
tit Manlius in filium & uictorem, animaduertit Brutus in liberos non factos hoſteis,
ſed futuros. Vide an ſub ijs exemplis fortius loqui liceat. Deinde an non eo animo di
xerit, ut eam mori uellet. Dixit inquit iratus cum uellet caſtigare non occidere. TVR
RINVS CLODIVS belle dixit, nolite mirari ſi durioribus utar, non ſum proceſſurus
ultra uerba, minabor, deinde ignoſcam, fecit & uictor. GALLIO & illam quæſtionem
fecit, an non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure reſponderit. Perijt, inquit,
propter deſiderium uiri, alioquin unius uerbi amaritudinem mortem penſaſſet? Imò
mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, quæ uirum patre relicto
ſecuta fuerat res uiri conſecuta eſt. SYLO POMPEIVS huic quæſtioni præponebat il
lam ex qua in hanc tranſitus ſit, an etiam ſi propter hoc uerbum patris perijt, damnari
tamen pater non debeat, nec enim euentus imputari debet cuiuſq; rei, ſed conſilium.
Si poſt hoc uerbũ puella uixiſſet nunquid patrẽ dementiæ damnare poſſes? atqui hoc
uerbo ſi quid factũ eſt, non à patre, ſed à puella factũ eſt. Non oportet aũt illius temeri
tatem dementiam uideri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illam, an ob hoc perie
rit. Color à parte accuſatoris ſimplex eſt, ait patrem durũ fuiſſe, crudelem, bono publi
co eum fuiſſe periturum, dixit dure inquit, eo uultu, ea affirmatione, ut uideretur non
iubere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc poſt bellũ
imò poſt edictum: & adiecit, nunc intelligit Reſpub. imperator quantum tibi debeat,
cui ſine ſanguine ſatisfactum eſt. Omnes enim dixerunt patre nolente illam uixiſſe.
GALLIO dixit, nondum mihi uidebatur ſcire quid meruiſſet. Volui illam intelligere
crimen ſuum. CAESTIVS hoc loco. Contumaciter, inquit, rogauit, ſic quomodo pe
rijt, non uultu demiſſo, non ſummiſſis oribus, nondum tanq̃ uicta. Primum quare ad
me

me non fratrem ſuũ miſit, an etiamnũ fratri iraſcit? ARGENTARIVS. Nos duces exorauimus quorum liberi in diuerſis partibus fuerant, diximus, ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccaui quod filiam ex hoſtium caſtris uenientem nõ primo uerbo recepi? TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri ſororis dare beneficiũ, eo durius loquar, ut ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primũ quare me ſolum rogat, cum debeat duobus ſatis facere? SYLO GAVIVS dixit, Volui inquam mora torquere, ſine inquam iterum ac tertio roget. Nec mitiſſimus quidem uictor ſtatim ignouit. LABIENVS ait. Non ſum ſtatim exoratus, & ſi uixiſſet, non eſſem fractus primis uocibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus eſt. Noli mirari, facilius eſt ignoſcere bello quàm parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS. Tuto me ait, putaui loqui fortius, non dubitaui enim quin frater illi dicturus eſſet, non eſt quod timeas, exorabitur, ſi difficilior erit illum ego rogabo, & ſi rogaſſes adoleſcens feciſſem, nõ magis tibi ego quàm ſorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit. Non eſt quod putes illam cecidiſſe ira patris: cui uixerat, periјt, illa ſe cui addixit impendit. Et eundem ſenſum in argumentis cum dixit, nõ propter patrem illam periſſe, quid ergo inquis? propter quẽ? Scis illam uirum habuiſſe, pro quo mori poſſet.

Triceſimatertia controuerſia.

REipublicæ læſæ ſit actio. Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reipub. læſæ accuſatur. PORTII LATRONIS. Aeſtimate quale ſit ſcelus iſtius, in quo læſi patres liberos ſuos aut ut agnoſcant, aut recipiant, etiam confeſſas iniurias tacent. Vectigalis iſtius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Mendicares, niſi tot mendicos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, ut nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis quàm tolli, parentibus quàm agnoſcere. CASSII SEVERI, Huic cæci innitentes baculis uagantur, huic trunca brachia circumteruntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & torti tali, huic eliſa crura, illius inuiolatis pedibus cruribusq; fœmina contudit, aliter in quẽq; ſæuiens oſſifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium diſtorquet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & riſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemiuiuam, tremulam, debilem, cęcam, mancam, famelicam, oſtende nobis captiuos tuos. Volo mehercules noſſe illum ſpecum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium ſpoliarium, ſua cuiq; calamitas tanquam ars aſſignatur. Huic recta membra ſunt, et ſi nemo obſtet naturæ, proceritas mutabitur. Ita frangatur, ut humo ſe alleuare non poſſit, ſed pedum crurumq; reſolutis uertebris reptet: huic extirpentur radicitus: huic ſpecioſa facies eſt, poteſt formoſus mendicus eſſe, reliqua membra inualida ſint, ut fortunæ iniquitas in beneficia ſua ſæuientis magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus tyrannus, calamitates humanas diſpenſat. VIBII GALLI Intuemini debilia infelicium membra, neſcio qua tabe conſumpta, illi præciſas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorreſcitis? ſic iſte miſeretur, tot membra franguntur, ut unũ uentrem impleant, & ò nouum monſtrum, integer alitur, debiles alunt. ALBVTII SILI. Periſſent inquit, ita non ſic infelicius ſuperſunt, qui perituri fuerant? Periſſent inquit, interroga patres, utrum maluerint. Eruantur inquit oculi illius, huius præcidãtur manus. Quid ſi aliquis ex iſtis futurus ſit tyrannicida? quid ſi ſacerdos? Nec puto incredibile loquor, ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quàm expenſum miſericordiæ refert. TRIARII. Periſſent inquit, puto. Experireris nos non eſſe crudeles, tamen nemo õn noſtrum, cum iſtis ſtipem porrigeret, mortem precatus eſt: Surge tu debilis, conatur & corruit. Surge tu mute, ſed quid excitaris? rogare non potes, ſurge tu cæce, ſed ad quorum eas genua neſcis ò te inter omnes debiles ante hoc iudicium feliciſſimum, quod iuſtum dominum non uidebas, in hoc iudicio infeliciſſimum, quod iſtum reum non uides. Expoſitos aluerunt etiam feræ, ſatis futuræ mites ſi præteriſſent. CORNELII HISPANI. Ergo ſi illis temporibus iſte carnifex apparuiſſet, conditorem ſuum Roma non haberet. Ti

meo ne hoc proſit reo, quod nemo ex his quenquam uideri uult ſuũ. IVLII BASSI
Intuemini utranque partem, & ei ſuccurrite, quæ miſerabilior eſt, liceat uidere merce-
narios ſuos: hic cæcus eſt, hic debilis, hic mutus, his tu mori non permittis? Vis in te
iudices more tuo miſericordes ſint, tuo exemplo. ARGENTARII. Quorum cum
ubique audiantur preces, in ſua cauſa tantum ceſſant. Adijciamus aliquid ad quæſtũ,
deme huic oculos, illi manus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidat, inquit, lingua,
genus eſt rogandi rogare nõ poſſe. Miſeremini horũ omniũ iudices, & miſereri etiam
ſingulorum ſoletis. CAESPII PII. Vt hanc cauſam ſuſciperem, ne ab eis quidem ro-
gatus ſum, pro quibus ago, quid enim miſeri rogare ſciũt, niſi ſtipem? quid infelix iſte
peccauit aliud, quàm quod natus eſt? CLODII TVRINI PATRIS. Age ſi quis ag-
nouerit ſuum, petes alimenta tanquam alueris? nõ eſt quod timeas, nemo cognoſcet. O mi-
ſerum, ſi quis alimenta ſuo dat, ò miſerum ſi negat. Ita nos iſtis uindictam negaturos
putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi ſint? Et quod eſt indigniſſimũ,
crudelis cũ ſit, miſericordia publica alit. Venite miſeri, & hodie primum uobis rogate.
MENTONIS. Errant miſeri circa parentum ſuorum domos, & fortaſſe aliquis à pa-
tre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tã exiguũ re-
fers? uia eſte quas poterat, ut non rogares, ut non acciperes: ſpiritum tamen relinquerẽ
tibi, niſi crudelior futurus eſſem in relinquendo. Tibi captura quotidiana nõ reſpon-
det, apparet nõdum hominibus ſatis miſerum uideri. GAVII SILONIS. Tu inquit,
in illa uicinia mendicabis, tu ad limẽ accedes, & crudelis miſeris parentum domos de-
monſtrat: hic non facile ſtipem impetrat, etiamnũ aliquid illi detrahatur. IVNII GA-
LIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, ſerua manus ut habeat quibus ſtipẽ ac-
cipiat. Occurrunt nuptis omina dira, ſacris publicis triſtia auſpicia, feriatis maxime ac
ſolennibus & hilaritati dicatis diebus ſemianimes iſti greges oberrant, à te fortaſſe ali-
quis acceptam ſtipem portat ad deos. FVLVII SPARSI Scio, iudices, uarijs quenque
cauſis ad accuſandum ſolere compelli, quoſdam ambitio gloriæ, quam ex damnato pe-
tierunt, prouocauit, alios odia & ſimultates protraxerunt. Nõ dubito fuiſſe quoſdam
qui præmium peterent: ego omnibus cæteros impellenitibus cauſis uaco. Quæ enim
gloria eſt in tam ſordido reo? quæ ſimultas, ijs ut noceas quos cõtra exiſſe pudeat? aut
quod præmium, cum ſtimulant ij qui ſe alere non poſſunt? Non is eſt qui rogare neſci-
at, etiam docere ſolet. Quos affectus ueſtros optare debeã, neſcio, ſi miſericordiæ pro-
piores fueritis, crimina rei uobis oſtendam ſi ocium fuerit. At reum hunc publice pa-
ſcimus. Exigitur à te talio, non tales totidem membra quot debes. Lupa oblita ferita-
tis placidior uelut fœtibus ſuis præbuiſſe ubera fertur. Sic lupa uenit ad infantes, expe-
ctemus hominem, gratulor tibi Roma quod in cõditores tuos homo nõ inciderit. Er-
go cum de publica miſericordia cogitares tam crudelis eſſe potuiſti. Proxima, inquit,
die hic plurimũ retulit, faciendus eſt huic ſimilis alter: hic ſatis retulit, fiat & alius mi-
ſer ad hoc exemplũ. Ite nunc inquit, & alimenta mihi quærite. Tu inquit, qui oculos
non habes, per oculos rogato. Tu inquit qui manus perdidiſti, per manus rogato: tu
per illa mẽbra quæ trahis debilia: per ea quiſque quæ non habet, ambiat. O miſeros qui
ſic rogãt, miſeriores qui ſic rogant. Ecce neſcio quis, meus, inquit, filius ſi uiueret, huic
fortaſſis ſimilis eſſet: nũ, inquit, ego meũ trãſeo. Alius inquit, potuit meus in eundẽ in-
cidere dominũ, quid ſi incidit? omnes omnibus conferunt, dũ unuſquiſque timet ne ſuo
neget. Pars altera ARELLII FVSCI. Debilitaſti inquit, plus illis patres nocuerant.
LATRO ſic diuiſit, an læſa ſit Reſpub. Primũ quod Reip. crimen conſtare oportet, in
hunc reũ quæri. An læſa ſit Reſp. non ſolet argumẽtis probari. Manifeſta ſtatim reip.
damna ſunt, ſi muri diruti ſunt, ſi claſſis incenſa eſt, ſi exercitus amiſſus, ſi uectigalia di-
minuta: hoc damnum quod tu obijcis, non uidebat. Dic mihi quando Remp. lęſit? cũ
unum expoſitũ debilitauit? atqui etiã qui occidit unũ, non tamen Reip. læſæ tenetur
reus, ſed cædis, etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læ-
ſa uideatur Reſp? duo debilitantur, nondum Reſp. Iuuenes qui ſuadere infantes per-
didit, & infelices. Potuerunt, inquit duces fieri, potuerunt etiam ſacrilegi eſſe & homi-
cidæ, potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & laniſta, nec dãnatur Reip.
læſæ:

læſæ: & leno qui cogit inuitas pati ſtuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari
reum deſidero, ſed abſolui, noceat hoc illi, cum honores petit. Poteſt aliquis & nõ eſſe
homo honeſtus, et eſſe innocẽs reus. Deinde an lęſa ſit Reſp. an ab hoc læſa ſit: nõ à me
inquit, ſed à parentibus qui proiecerunt. Hic crudelis & multum illis abſtulerit, uitã
reddidit. Contra ait, illi ſingulos exponunt, tu omnes debilitas: illi ſpem, tu inſtrumen
ta uiuendi detrahis. Deinde an teneatur Reipub. læſæ, ſi fecit quod ei facere licet. Nõ
potuit inquit, ulla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domum meam diruam, nun
quid dices me Rempub. lædere? Et poteras deſcribere, quàm inhumanum ſit, illos pa
rietes maiorum in noſtram uſq; perductos memoriam in hoſtilem modum deijci. In
agris meis arbuſta ſuccidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Ex-
poſiti, inquit, in nullo numero ſunt, ſerui ſunt: hoc legum latori uiſum eſt, deniq; ſi nõ
licet, habent legem talionis, agere ſinguli iniuriarum poſſunt. Reip. quidem læſæ nõ
poteſt agi eorum nomine qui extra Remp. ſunt. Non poteſt pro omnibus agi, pro qui
bus ſingulis non poteſt. Scio quoſdam putare quæſtionem eſſe, an poſſit à priuato ho
mine lædi Reſp. SPARSVM certe ita declamare memini. Quod ſi quiſquam recipit,
& illã recipiet. An à muliere poſſit, an à ſene, an à paupere poſſit, quorũ nihil unq; quæ
rit. Sed dici tamẽ ſolet, quomodo tũ illa quæſtio tractatur, an Reſp. læſa ſit, toties reus
in argumenta non læſæ Reipub. dicit, ne potuit quidem lædi à priuato, à paupere, ab
ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæſtionem, an in expoſitis lædi poſſit Reſp.
Non poteſt inquit. An lædi poſſit in aliqua ſui parte, hæc nulla Reipub. pars eſt, non
in cenſu illos inuenies, non in teſtamentis. Sed hæc quoq; in illã incurrit, an Reſpub.
læſa ſit: dicitur enim ne lædi quidem potuit in eis quos non habebat. Pro illo qui debi-
litat expoſitos pauci admodũ dixerunt. Dixit GALLIO, & hoc colore uſus eſt. Egẽ-
tem hominem, & qui ne ſe quidem alere, nedum alios poſſet, ſuſtuliſſe eos, qui iam reli
cti ſine ſpe uix ſpiritum traherent, quibus non iniuria fieret, ſi aliquid detraheretur,
ſed beneficium daretur, ſi uita ſeruaretur. Faciant inuidi alicui oculos deeſſe, alicui ma
nus, dicant illum per hunc uiuere. Gallio illud quoq; in argumentis tentauit. Adeo in
quit hæc res non nocuit Reip. ut poſſit uideri ètiam profuiſſe. Pauciores erunt qui ex
ponant filios. TVRRINVS CLODIVS hoc colore uſus eſt. Multos patres exponere
ſolitos inutiles partus. Naſcuntur inquit quidam ſtatim aliqua parte corporis mulcta-
ti, infirmi, & in nullã ſpẽ idonei, quos parentes ſui proijciunt magis quàm exponũt, ali
qui etiam uernulas, aut omine infauſto æditos, aut corpore inualidos abijciunt. Ex his
aliquos hic ſuſtulit, & eas partes quæ cuique poſſent miſerabiliores eſſe, miſeratus ab-
ſtulit, ſtipem rogant, & unius miſericordia uiuunt, omnium aluntur. At res fœda eſt,
mendicos habere, à mendicis ali, inter debiles uerſari. Age non pudet uos ex hoc pro-
ducere contubernio reũ, à quo dicatis læſam Remp. & ſic deſcendit ad argumenta, ut
diceret, quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore uſus eſt. Miſeri-
cordẽ hunc fuiſſe, uoluiſſe uitã dare, ſed non potuiſſe alere, itaq; eò cõpulſum, ut unuſ
quiſq; aliquã partem corporis pro toto dependeret. LABIENVS tam diſerte declama
uit partem eius, qui debilitabat expoſitos, quàm nemo alterã partẽ, cum illam omnes
diſertiſſimi uiri, uel ad experimenta ſuarum uiriũ dixerint. Illum aũt locũ uehemẽtiſſi
me, dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter men
dicos faciat. Principes inquit uiri contra naturam diuitias ſuas exercent, caſtratorum
greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, am-
putant. Et quia ipſos pudet uiros eſſe, id agunt, ut quàm pauciſſimi ſint. His nemo ſuc
currit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, peritu
ros niſi auferantur, non curatis quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis
excolunt, non curatis quod iuuenũ miſerorum ſimplicitatem circũueniunt, & ſpecio
ſiſſimũ quemq; ac maxime idoneũ caſtris in ludum conijciunt. In mentem uobis ue-
nit miſereri horũ quod membra non habeant? quid illorum quod fruſtra habent? Hoc
genere ſeculi uitio, egregia figura, inquinatum & infamẽ reum, maiorum criminũ im
punitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cõtrouerſia eſt. Multa ab illis pulchre di
cta ſunt, à quibus non abſtinuerunt noſtri manus, multa corrupte, quibus nõ ceſſerũt.

NICETES dixit, hunc dixit ſenſum P. ASPRENAS, eodē modo uno uerbo magis pro
piore uſus hos alit, qui alimenta poſcit, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſen
ſum eſt & ille à QVINTILIANO dictus. Neſcio utrum ne uos miſerabiliores dicam,
quod alimēta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. Ei datis
per quem debiles eſtis. ADDEVS rhetor.

Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt, ſed ſic, ut putem illos non mutuatos hanc ſen
tentiam, ſed irritatos. BLANDVS dixit, Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem, utiq;
ſi peperit, ſi expoſuit. O te quàm miſera cogitatio porrigentis eſt, hic fortaſſe meus eſt.
OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus ſtipem, ſuo negat. ARELLIVS FVSCVS
dixit, Alit rogata filium mater miſera, ſi ſcit ſuum eſſe, miſera ſi neſcit. ARTEMON
dixit, Hanc ſententiam LATRO
PORTIVS uirilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe, Græcos enim & cōtem
nebat & ignorabat; cum deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios
repētes, adiecit, proh Dij boni ab his aliquis alitur integer? DAMAS SCOMBRENVS
dixit,

Hunc ſenſum CAESTIVS tranſtulit. Effeciſti inquit, ut maius periculum eſſet educa
ri quàm exponi. FVSCVS ARELIVS aliter dixit, Illa adhuc in miſeræ ſortis infantia ti
mebantur, feræ ſerpenteſq; & inimicus teneris artubus rigor, & inopia, inter expoſi
torū pericula non numerabamus educatorem. GLICON corruptam dixit ſententiā.

Sed noſtri quoq; bene inſanierūt. MVRREDIVS dixit: Producitur miſerorū lōgus
ordo, maior pars ſe ſine ſe trahit. ET LICINIVS NEPOS, ut ſoluendo ſis in pœnas,
quoties tibi renaſcendum eſt? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum,
ſed contrarium dicebat eſſe Montanus. Solus plura habes membra, quàm tot homini
bus reliquiſti. Ita enim hic poteſt uideri læſiſſe rempublicam, ſi multi ſunt debilitati.
Apparet autem non multos eſſe, ſi plura habet membra quàm debilitatis reliquit. Et
illud æque ab illo aiebat corrupte dictum, prodiderunt plures membra. Græcas ſen
tentias in hoc refero, ut poſſitis æſtimare primum quàm facilis Græcæ eloquentiæ in
Latinū tranſitus ſit, & quàm omne quod bene poteſt dici, cōmune omnibus gentibus
ſit. Deinde ut ingenia ingenijs conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis nō
minus habere, licentiæ minus. LABIENI ſententiam ſeparaui, quia locuti de illa ho
mines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mendicantium quæſtus recognoſcit,
tu hodie minus attuliſti, cedò lora, gaudeo me non omnes emancaſſe. Quid fles? quid
rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam, Date miſeris, quod
unum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum uideat, aliquis au
diat GLICON dixit Vnicus ſummus amator
Ouidij, hunc aiebat ſenſum diſertiſſime apud Naſonem Ouidiū eſſe poſitū, quem ad
fingendas ſimiles ſententias aiebat eſſe memoria tenendū: occiſo Achille hoc epipho
nema apponit, Quod Priamus gaudere ſenex poſt Hectora poſſet, Hoc fuit. CASSI
VS SEVERVS dixerat, Oſtende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Oſten
de nobis merendarios tuos. LABIENVS commodius uidebatur dixiſſe, Oſtende no
bis alumnos tuos. P. ASPHRENATES dixit, Cū induxiſſet ſtipem porrigentem men
dico, O felicem patrem, & hoc qui dicit fortaſſe pater eſt.

Controuerſia triceſimaquarta.

LAeſæ religionis ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captiuos
Olynthios uenderet, emit unum ex his ſenem, perduxit Athenas, torſit, & ad ex
emplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit, ille tabulam in templo
Mineruæ poſuit, accuſatur religionis læſæ. GAVII SYLONIS Infelix ſenex uidit ia
centis diuulſæ patriæ ruinas, abſtractus à coniuge ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſte
tit, iam ad figurādum Promethea ſatis triſtis eſt, quo proh Iupiter, quem enim melius
inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt? Olynthum tantum pictura
tuæ excipio, Numquis ut naufragium pingeret, merſit? cæditur, parum eſt, inuritur,
etiamnum parum eſt, laniatur, hoc inquit in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in ira

to Ioue. IVLII BASSI Producitur puer,ſuperuacuum eſt inquit,nondum quantum
ſatis Prometheo poteſt cernere. Vltima Olinthij deprecatio eſt,Athenienſis redde me
Philippo.Non eſt iſtud donum,ſacrilegium eſt.Seruus inquit meus fuit.Putes Philip-
pum loqui.Aedem Mineruæ tanquam caſtra Macedonum fugiunt. CLODII TVR
RINI. Parum inquit triſtis eſt,niſi quia Athenienſem dominum ſortitus eſt.Dabo ti-
bi Parrhaſi maiora tormenta,duc illum ad iacentē Olynthum,duc illò ubi liberos, ubi
domum perdidit,ſcis certe quàm triſtem illum emeris. Olynthijs urbem aperuimus,
templa præcluſimus:ergo minime Olynthius tortus eſſet,ſi omnes illos Macedones
emiſſent. Torquetur,hoc nec ſub Philippo factum eſt,moritur,hoc nec ſub Ioue. AR
GENTARII. Hoc hoſpitio Olinthius Athenis exceptus eſt:tantum ergo Olynthius
poſſit,Parrhaſius quid non? & oculos noſtros torquet,ibi ponit tabulam ubi fortaſſe
nos tabulam fœderis poſuimus.Hoc Promethea facere eſt,non pingere.Aiebat torto
ribus,Sic intendite,ſic cædite,ſic iſtum quem fecit,cum maxime uultū ſeruate, ſit ſibi
ipſi exemplar. CAESPII PII. Emi,inquit,imò ſi Athenienſis es redemiſti, ſi neſcis
Parrhaſi in iſto templo pro Olynthijs dona ſoluuntur.Crudelis ille Græciæ carnifex,
iſtū tamen nihil amplius quàm uendidit: producitur nobilis ſenex,longa miſeriarū ta
be confectus,reductis introrſus oculis tam triſtis,quaſi iam tortus eſſet. Vt admoueri
ſibi catenas uidit,ſuperuacuæ inquit ſunt,ſi ad alium dominū perueniſſem, Athenas
fugerem.Iſtud tibi in nullo Olynthio permitto,niſi Laſthenē emeris. TRIARII.Cor-
rupuiſti duo maxima Promethei munera ignem & hominē.Quemcunq; præco flen-
tem uiderat,ſciebat te emptorem,miſerabantur omnes.Te fortaſſe & Philippus redu-
ci iuſſiſſet,ſi Athenienſem uidiſſet emptorem,quod ego fabuloſum eſſe non dubito.
Sed utrum uult Parrhaſius eligat,parum pie,aut infami auctione imitatus eſt. Clama-
bat iſte,nondum ſatis triſtis es,nondum ſatis inquam adieciſti ad priorem uultū, talis
in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus ſum Olynthij ſenis ignes,uerbera,tor-
menta,aliquis me nunc queri de Philippo putat.Dij deæq; te perdant, miſericordem
Philippum feciſti.Si iſti creditis,iratum Iouem imitatus eſt,ſi nobis,iratum Philippū
uicit.Pinge Philippū crudelem,oculo effoſſo,iaculo perfractum,per tot damna à dijs
immortalibus tortum. CORNELII HISPANI. Vltima membrorum meorum tabes
tormentis immoritur.Parrhaſi quid agis? nō ſeruas propoſitū: hoc ſupra Promethea
eſt:tantum patiendū eſt,pingente Parrhaſio, quantū irato Ioue. ARELLII FVSCI
PATRIS. Pinge Promethea,ſed homines facientē,ſed igneis diuidentē,pinge,ſed in-
ter munera potius q̄ inter tormenta.Inter altaria,Olynthij ſenis crucē poſuit. Miſerri
me ſenex,forte ex ſeruis tuis aliquis felicius ſeruit,utiq; felicior eſt,quiſquis Macedo-
ni ſeruit. FVLVII SPARSI. Si ad currendū profectus es,queror,quod utinā Philippe
his auctionē cū exceptione feciſſes,ne quis Athenienſis emeret.Non uidit Phidias Io
uem,fecit tamē uelut tonantem.Nec ſtetit ante oculos eius Minerua,dignus tamen il
la arte animus & cōcepit deos,& exhibuit.Quid facturi ſumus,ſi bellū uolueris pin-
gere,diuerſas uirorū ſtatuemus acies,& in mutua uulnera armabimus manus,uicti ſe
quentur,uictores cruenti reuertentur? Ne Parrhaſij manus ludat temere coloribus,in
ternitioni humanæ timendū eſt? Si neceſſe eſt aliquem torqueri,eme nocentem ſeruū,
ut eodē tempore ex eo exemplum ſumas & ſupplicium.Statuitur ex altera parte Par-
rhaſius cum coloribus,ex altera tortor cum ignibus,flagellis,eculeis. Iſta aut uiden-
tem,aut expectantem Parrhaſi parum triſtem putas? Dicebat miſer,non prodidi patri
am. Athenienſes ſi nihil merui,ſuccurrite,ſi merui,reddite Philippo.Inter iſta Parrha
ſius dubium eſt ſtudioſius pingat,an ille ſæuiat,torqueat,uerberet.Sic iſte carnifex co
lores temperat.Quid ais? parum triſtis uidetur , quem Philippus uendidit, emit Par-
rhaſius? Etiamnum torque,etiamnū,bene habet,ſic tene.Iſte uultus eſſe debuit lacera
ti,hic morientis. PORTII LATRONIS. Si uidetur tibi,iſtis muneribus aram miſe-
ricordiæ orna.Nemo ergo ex Olynthijs miſerius ſeruit,quàm qui Athenienſem domi
num ſortitus eſt.Miſer ubicunq; Philippū non uiderat,pacē putabat. Alliga inquit,
aiebat.Solutus apud Philippum fuit. ALBVTII SYLLI. Expecta dum Euthycrates
aut Laſthenes capiatur.Pythia ſomnia Parrhaſi me tortor effecit.Philippus quoq; uen

didiſſe contentus eſt. Producit̃ ſenex nobilis, flens, reſpiciens patriã, placuit iſti uultus,
habuit aliquid Promethei ſimile, etiam antequã torqueat, diligẽter agit cauſam, ut Phi-
lippus Olynthio non eſt, ego pecuniam perdidi, redi ad auctorem. Propter hominem
Prometheus diſtortus, propter Promethea homines ne torſeris. Philippus ſic rogaba-
tur, liceat Olynthijs uiuere. Parrhaſius aliter rogatur, Olynthijs mori liceat. Triſtem
uolo facere. Nemo faciet, ſi Philippus non fecit. Hãc cõtrouerſiam magna pars decla-
matorum ſic dixit, ut non controuerſiam diuideret, ſed accuſationem, quomodo ſolẽt
ordinare actionem ſuam in foro, qui primo loco accuſant. In ſcholaſtica, quia nõ duo-
bus dicitur locis, ſemper non dicendum tantum, ſed reſpondendũ eſt: obijciunt quod
hominem torſerit, quod Olynthium, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, quod tabu-
lam in templo Mineruę poſuerit. Si Parrhaſius reſpõſurus nõ eſt, ſatis bene diuidunt.
Nihil eſt autẽ turpius, quàm aut eam controuerſiam declamare, in qua nihil ab altera
parte reſponderi poterit, aut non refellere, ſi reſponderi poteſt. GALLIO ferè ſimilẽ
diuiſionem in Parrhaſio habuit, ei quam habuerat in illa controuerſia, cuius mentio
eſt in hoc ipſo libro, debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diuiſit autem ſic, An
læſa ſit religio, quid perdidit inquit? nihil. Nondum de iure controuerſiam facio. Per-
didit unum ſenem Olynthus, fac Athenienſem, non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi
Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis: ita uero Athenienſiũ corrumpitur opi-
nio, miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunc̨ unius facto publica fama corrumpit̃. So-
lidior eſt opinio Athenienſiũ, quàm ut labefactari ullo modo poſſit. Læſa eſt inquit re-
ſpub. Si quis Olynthi depoſitum negauerit, uidebitur, ut exiſtimo nõ remp, ſed homi-
nem læſiſſe. Olynthijs hoc tribuiſti, ut eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti in-
quit rempublicam, lædunt rempub. qui aliquid illi auferunt, non qui adijciunt, qui di-
ruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam recepe-
runt, quare tamẽ non reciperent? Deorũ adulteria picta ſunt, poſitę ſunt picturæ Her-
culis liberos occidentis. Deinde an ob id accuſari poſſit læſæ reip. quod ei facere licu-
it. Ea lege perſequere, quia non licuit: dicis mihi, hoc facere non oportet: huic rei æſti-
matio immenſa eſt, Itac̨ nulla uindicta eſt. Et id tantũ punitur, quod non licet. Satis a-
bundec̨ eſt, ſi opifex rerũ imperitus ad legem innocens eſt, An hoc ei facere licuerit.
Hoc in illa diuidit̃, An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequã fieret de-
cretũ. Seru us inquit eſt meus, quem ego emi belli iure. Vobis Athenienſes expedit,
alioquin imperiũ ueſtrũ in antiquos fines redigit̃, quicquid eſt bello partũ. Et eſt con-
tra. At ille ſeruus alij emptori eſſe poteſt, Athenienſi nõ. Quid em̃ ſi Athenienſem à
Philippo emiſſes? Atqui ſciebas Olynthios nobis cõiunctos eſſe fœdere. Vt ſcias, in-
quit, ſeruos fuiſſe, decretũ poſtea factũ eſt Athenienſiũ, quo iuberent̃ & liberi et ciues
eſſe. Quare hoc illis ius, ſi iam habebãt, dabat̃? Deinde an decreto hoc nõ cõtineatur, li-
beri ut fiant, ſed ut eſſe liberi iudicentur. Hoc cẽſuimus Olynthios ciues noſtros eſſe,
ita & ille ciuis noſter fuit. Nõ inquit, nã decretũ in futurũ factum eſt, non in pręteritũ:
uis hoc ſcire? Nõ quiſquis Olynthiũ ſeruum habuit, accuſabitur, quod ciuẽ in ſua ſerui-
tute tenuerit. Si quid tunc inter neceſſaria ſeruilium officiorũ miniſteria percuſſit aut
cecidit, iniuriarũ accuſabitur. Atqui quantũ ad ius attinet nihil intereſt occiderit, an ce-
ciderit. Nã aut nec cædere licuit aut occidere. A parte Parrhaſij fecit hunc colorẽ, em-
ptũ eſſe à Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturũ. Si uerũ uultis inquit, non occidit illũ
ſed deficientis, & alioquin expiraturi morte uſus eſt. Torſit inquit tamen: ſi lucri cau-
ſa, obijce, nempe crudelitatis precium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum
ſemper artibus licuiſſet, medicos ut uim ignoratam morbi cognoſcerent uiſcera reſci-
diſſe, hodie cadauerum artus reſcindi, ut neruorũ articulorumq̨ poſitio cognoſci poſ-
ſit. ALBVTIVS hoc colore, calamitoſum fuiſſe, orbum palàm mortem optantem,
nec aliter illum Philippus uendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnã eſſe uiuere SYLO POM-
PEIVS, putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, ut ali-
quem in hunc uſum emeret: poterit enim uideri elegiſſe uiliſſimum & maxime inuti-
lem. FVSCO ARELLIO placebat, emptũ quidem illũ in alios uſus, ſed cũ deficeret,
& mori uellet, in id quod unum ex cadauere artifex poterat impenſum. GALLIO ad

neutrum

neutrum ſe alligauit, nec dixit quo animo emiſſet. GALLIONIS color intolerabilis eſt, dixit enim ſenem ex noxijs Olynthijs emiſſe, quod ſi licet illi fingere, non uideo quare non eadem opera dicat, & conſciũ proditionis Laſtheni fuiſſe, & ſe pœnæ cauſa torſiſſe. HISPO ROMANVS ignorantiam illam excuſauit. Pictor inquam intra officinam ſuam clauſus, qui hæc tantum uulgaria iura nouerit, in ſeruum nihil non domino licere, pictori nihil non pingere, mancipium ſuum operi ſuo impendit. Non omnia inquit narras, Olynthius fuit ille qui perijt. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis ſeruus fuerit? Audes inquit ſeruum dicere Olynthium, etiam poſt bellum, & ante decretum? alioquin quod uos illi dediſtis beneficium, niſi quod iam illos nec torquere liceret, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhaſio dicere, omnes illum accuſauerunt, in eoſdem ſenſus incurrerunt. GLICON dixit, TRIARIVS hoc ex aliqua parte cum ſurriperet, inflexit. Hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, ſimiles ſibi uideri furibus, alienis poculis anſas mutantibus. Multi ſunt qui detracto uerbo, aut mutato, aut adiecto putant ſe alienas ſententias lucrifeciſſe. TRIARIVS autẽ ſic uertit, Corrupiſſe duo maxime Promethei munera, ignem & hominem, ſed egregie illam ſurripuerunt, EVCTEMON qui dixit, ſanius quàm GLYCON DAMVS corruptiſſime. hic eſt CRATON uenuſtiſſimus homo, & prohomo & profeſſus. ASINIVS qui bellum cũ omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæſar talentum in quo xxiiij ſeſtertia ſunt Athenienſium more hic Cæſari quod illum nunq̃ niſi menſe Decembri audiret, dixit & cõmendaretur à Cæſare, PASSIENVS Nec curaret interroganti, quare nõ complecteretur tanti uiri gratiam Sæpe ſolebat apud Cæſarem cũ imagine confligere hominem acidæ linguæ, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario uſq; ad amicitiam Cæſaris, felix uſq; eo utranq; fortunam contempſit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cum illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerũ ab illo geſtarum, quaſi & ipſi ingenio ſuo interdiceret, diſertus homo & dicax, à quo multa improbe, ſed uenuſte dicta, ne modũ excedam, excurro & ad Parrhaſium reuertor. NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit, ignes, ferrũ, tormenta pictori iſti à Philippo officina eſt. SPARSI ſententia in deſcriptione picturæ habet aliquid corrupti, & ubicunq; ſanguine opus eſt, humano utitur, dixit enim quod fieri non poteſt. Illum locum omnes tentauerunt, quid ſi uolueris bellum pingere? quid ſi incendium? Quid ſi parricidium? A Græcis DORON furioſe dixit, Sed nihil eſt quod minus fieri poſſit, quàm quod à METRODORO dictum eſt,

TRIARIVS dixit, Nondum dignum irato Ioue gemuiſti. HATERIVS dixit ſanius, Nondum uultus ad fabulam conuenit: & illud, Parrhaſi, ut omnia fiant ad exemplũ, uiuat qui tortus eſt, Si uultis audire ſupra quod non poſſit procedere inſania, LICINIVS NEPOS ait, Si uultis digne punire Parraſiũ, ipſe ſe pingat. Non minus ſtulte AEMILIANVS quidam Græcus rhetor, quod genus ſtudiorum amabiliſſimum eſt. HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhaſio diceret, hoc colore deriſus eſt, quia conciderant inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum proditori ſuo Iouem. GARGIVS multo ſtultius, quare Promethei Parrhaſius ſupplicium pinxiſſet? Ego, inquit, ardente Olyntho non odiſſem ignium autorem. LATRONIS illa celebris ſententia eſt, quam SPARSVS quoq; ſubtractis quibuſdam uerbis dixit in deſcriptione mortuorũ. Parrhaſi emorior, ſic tene: hanc ſententiam aiunt & DIOCLEM CARISTIVM dixiſſe non eodem modo HISPO rideon honeſte ROMANVS fecit, multo enim uehementius inſanit quàm noſtri fanatici. Voluit uideri uolturios ad tabulam Parrhaſij aduolare, fabula eleganti, ad turpem ſententiam perductus traditur ZEVSIN ut puto pinxiſſe puerum, uuam tenentem, & cum tanta eſſet ſimilitudo uuæ, ut etiam admirationem faceret operi, quendam ex præceptoribus dixiſſe, aues male exiſtimare de tabula, non fuiſſe enim aduolaturas,

niſi ſimilis eſſet. ZEVSIN aiunt obleuiſſe uuam, & ſeruaſſe illud, quod melius erat in tabula, non quod ſimilius SYPIRIDIO æque familiariter in templũ uolturios ſubire putauit, quàm paſſeres aut columbas. Dixit enim.
Sed nolo Romanos in ulla re uinci. Reſtituet aciem MVRRHEDIVS, qui dixit, Pinge Triptolemũ, qui iunctis draconibus ſulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & APATVRIVS locum ſibi uindicat, dixit enim, O

Controuerſia triceſimaquinta.

FVr concione prohibeatur. Quidam cum diuitem proditionis poſtulaſſet, noctu parietem eius effodit, & ſcrinium in quo erant miſſæ ab hoſtibus epiſtolæ ſuſtulit, damnatus eſt diues. Accuſator concionari cum uellet à magiſtratu prohibitus agit iniuriarum. PORTII LATRONIS, id ſolum ſuſtulit, quod fur reliquiſſet, nihil tam fur timuit, quàm ne dominus res ſuas non agnoſceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtũ meum: ago magiſtratui iſti gratias, cum ad illum furtũ meum detuliſſem, furem ſummoueri non iuſſit. Ruentem ciuitatis ſtatum unius parietis ruina repoſui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indicium profiteor, multos furti cõſcios habeo, at illud tuto illi oſtendi, hoc furtum non ſolus habeo. Furtum eſt quod timet dominus agnoſcere? potui non eſſe pauper, habui quod magno uenderem. Teneo ecce epiſtolas, in quibus manifeſta proditionis argumenta ſunt, in quibus hoſtium cõſilia. Te interrogo, ſi furtum eſt, repono. MVSAE. Furtum uocas, quod qui perdiderat, negabat ſuum? furtum feciſſet ex hoſtibus. CLODII TVRRINI, Furtum uocas, quod qui perdiderat, ſupplicium tulit, qui ſurripuerat præmium? Viri permiſiſſetis loqui, ſi eodem tempore fur ueniſſet & dominus? Potui rempublicam magno uendere uel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Græci furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius ſeruantur? Si non indicauero cuius ſit, nemo cognoſcet. VIBII RVFFI, Cuius ego ſi potuiſſem, non parietem tantum, ſed pectus ipſum perfodiſſem. Nondum totum conſummaui officium, non eſt tam anguſta reſpublica, ut ab uno opprimi poſſit. CAESTII PII. Nolite à me omnia exigere quæ ſcio, multa ſunt, quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos noſtros docete, Rogo uos iudices per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodiſti domum. Tace, ego noui iſta melius. Narrare ſoleo, non negare quæ ſcio.

Libri ſexti & ultimi Controuerſiarum finis.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

QVid actũ ſit.) Claudius Cæſar Druſi Germanici filius, qui Caio proxime ſucceſſit, talẽ egit principẽ, ut neſcias ſtultior ne fuerit, an crudelior. Hunc Anneus Seneca hoc libello, quem ludum de morte Claudij Cęſaris inſcripſit, mirè taxat & ſuis (quod aiunt) coloribus graphicè depingit. In cauſa aũt nõnihil fuiſſe crediderim, quur ſic Claudium inſectarẽt, quod ſub eo exulauit. Cuius rei ipſe meminit in li. De breuitate uitæ ad Paulinũ his uerbis de Cæſare blandiuſcule loquens. Nec enim ſic me deiecit, ut nollet erigere, imò ne deiecit quidẽ, ſed impulſum à fortuna & cadentẽ ſuſtinuit, & in præceps euntẽ, leniẽ diuinæ manus uſus moderatione depoſuit. Hactenus Seneca. Cęterũ cũ Agrippina Claudio nupſiſſet, ne malis tantũ facinoribus innoteſceret, ueniã exilij pro Anneo Seneca ſimul præturã impetrat, lætũ in publicũ rata ob claritudinem ſtudiorũ eius, utq; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & cõſilijs eiuſdẽ ad ſpem dominationis uterẽt, quia Seneca fidus in Agrippinã memoria beneficij, & infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus. In cœlo.) Ridicule cœpit, pollicẽs ſe traditurũ, quæ in cœlo ante diẽ tertiũ Eidus Octobris acta ſunt, quaſi illic ſint Calendæ. Sic Homerus ſubinde deſcribit, quid interea dij fecerint in cœlo. Iocus eſt ex imitatione: nam ita exordimur annales. Ante diẽ tertium.) Exceſſit enim Claudius tertiũ ante eidus octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ. lxiiij. ætatis imperij xiiij anno. Ac ueneno quidem occiſum cõuenit, ubi aũt, & per quẽ dato diſcrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus aũt per ei diphtongũ græcam ſcriptũ eſt, qua utebãtur antiqui in his, quę i extẽſum habẽt, id q̃d in uetuſtis inſcriptionibus etiamnũ uiſit. Feliciſſimi) Ob Claudiũ ſublatũ. Ego ſcio me liberũ factum.) Innuit tyrãnidem Claudij, uel optimis optima, cũ loqui tum agere prohibentis. Aut regem aut fatuum.) Hic ſtulticiam Claudij notat, neq; id falſo. Nã mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum, ac ſi quẽ ſocordiæ argueret, ſtultiorem aiebat filio ſuo Claudio. Auia Auguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſimè: non monere, niſi acerbo & breui ſcripto, aut per internuncios ſolita. Soror Liuilla quũ audiſſet quandoq; imperaturũ, tam iniquã, tam indignã ſortem populi Romani palàm & clarè deteſtata eſt, ut ſcribit Tranquillus. Hoc aũt prouerbio, Aut regem, aut fatuũ naſci oportet, antiqui regum uecordiam taxabãt. Nam quemadmodum in fatuis, riſu, quæcunq; fecerint, excipimus, ſic regũ quoq; facta nemo non probat. Proinde ueriſſimũ eſt facultatibus licentiaq; & adſentationibus ali principũ uitia, quod de Antonio Velleius Paterculus ſcriptũ reliquit. Cæterũ niſi ſtulti fuiſſent olim reges, non eſſent tot libri illorũ fatuitatibus referti, hoc eſt, factis, nõ tam ſtultis ſępenumero quàm ſceleratis, ac im

LVCII ANNEI SENECAE in mortem Claudij Cæſaris, Ludus.

QVid actũ ſit in cœlo ante diem tertium Eidus octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola, Coſſ. Anno nouo, initio ſeculi feliciſſimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offenſæ uel gratię dabiẽ. Hęc ita uera ſiquis quęſierit unde ſciã. Primũ, ſi uoluero, nõ reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberũ factũ, ex q̊ ſuũ diẽ obijt ille, qui uerũ prouerbiũ fecerat, Aut regem, aut fatuũ naſci oportere. Si libuerit reſpõdere, dicam quod mihi in buccã uenerit.

Quis

Quis unq̃ ab hiſtorico iuratores
exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit au-
torē producere quęrite ab eo, qui
Druſillā euntē in cœlū uidit. Idē
Claudiū uidiſſe ſe dicet iter facien-
tē, nō paſſibus æquis. Velit, nolit,
neceſſe eſt illi omnia uidere, quæ
in cœlo agant. Appię uię curator
eſt: qua ſcis & diuū Auguſtū, &
Tiberiū Cæſarē ad deos iſſe. Hūc
ſi interrogaueris, ſoli narrabit, co-
rā pluribꝰ nunq̃ uerbū faciet. Nā
poſteaq̃ in ſenatu iurauit ſe Dru-
ſillā uidiſſe cœlū aſcendentē, et illi
pro tā bono nūcio nemo credidit
q̃d uiderit, uerbis conceptis affir-
mauit, ſe nō indicaturū, etiam ſi in
medio

pijs cædibus & bellis, quibus in hoc mun-
do nihil ſtultius. Qui huius prouerbij ex-
plicatiorem interpretationē legere cupit,
Eraſmi Roterodami, quē equidē ut præ-
ceptorē & ueneror & ſuſpicio, Chiliades
adeat. Illic enim præ-
ter eruditionem, quę
huic nuſquam deeſt,
etiam ad uitā rectius
inſtituendā, ſaluber-
rimā inueniet cohor-
tationem. Quis un-
quam ab hiſtorico.)
Salſiſſime taxat uani-
tatem hiſtoricorum,
qui ſcribūt quicquid
uolūt, nullo fideiuſ-
ſore. Autorem pro-
ducere.) Autor eſt,
non ſolum is, cuius
ſuaſu & autoritate fit
aliquid, uerum is, un-
de rumor eſt ortus.
Produci autē teſtes
dicuntur. Quærite
ab eo, qui Druſillā.)
Caius Cæſar (ut re-
fert Suetonius) Dru-
ſillam ſororē uitiaſſe uirginē creditus eſt,
quam mox Lucio Caſſio Longino con-
ſulari collocatam abduxit, & in modū iu-
ſtæ uxoris propalam habuit. Eadē defun-
cta iuſtitiū indixit, in quo riſiſſe, lauiſſe,
cœnaſſe, cum parentibus, aut coniuge, li-
beriſue capitale fuit, cuius amorem quan-
ti faceret, uel hac re docuit, q̃ poſt mor-
tem eius repente noctuq̃ ab urbe profu-
giens, trāſcurſa Campania, Syracuſas pe-
tijt. Rurſuſq̃ inde propere redijt barba
capilloq̃ promiſſo. Nec unq̃ poſtea, quā-
tiſcunq̃ de rebus, ne pro concione quidē
populi, aut apud milites, niſi per nomen
Druſillæ deierauit. Seneca quoq̃ noſter
in libro De breuitate uitæ, Suetonio aſti-
pulatur, affirmans Caiū poſt mortē Dru-
ſillæ, furioſa inconſtantia modo barbam
capillumq̃ ſubmittentem, modo Italię ac
Siciliæ oras errabundum permetientem,
nunquam ſatis certum fuiſſe, utrum luge-
ri uellet, an coli ſororē. Eodem enim tem-
pore, quo templa illi conſtituebat & pul-
uinaria, eos qui parū mœſti fuerant, cru-
deliſſima afficiebat animaduerſione. Hāc
igitur Druſillam, quidam cum eſſet uiæ
Appiæ curator, in qua ſepeliebantur Ro-
mani, ut gratificaretur Caio, cœlum ade-
untem ſe uidiſſe in ſenatu iureiurando aſ-
firmauit, quod cū illi
nemo crederet, ſed ri-
deretur potius, ſan-
cte promiſit, ſe nihil
amplius, ne ſi homi-
nem quidem in me-
dio foro occiſum ui-
diſſet, deinceps indi-
caturum. Nō paſ-
ſibus æquis) Particu-
la eſt carminis Ver-
giliani in Aeneide.
Reſpexit autē ad id,
quod Trāquillus de
eo refert, his uerbis.
Cęterum ingredien-
tem deſtituebant po-
plites minus firmi.
Velit, nolit.) Εἰρωνι-
κῶς dixit. Appiæ
uiæ.) Hæc ſic nomi-
nata fuit ab Appio,
qui eam muniuit, ut
autor eſt Liuius in nono primæ Decadis.
Eſtq̃ præcipua uiarum, ducens Brundu-
ſium, in qua erant conditoria ſepulchraq̃
Romanorum. Diuum Auguſtum.) De
quo ſic inquit Suetonius. Nec defuit uir
prætorius, qui ſe effigiē cremati euntem
in cœlū uidiſſe iuraret. Soli narrabit.)
Notat morem eorū, qui huiuſmodi por-
tenta ſpargūt in uulgus. Primum unicui-
piam narrant, uelut arcanum, quod ſileri
uelint, deinde fama ſerpit, alio alijs per
manus tradente. Cōceptis uerbis.) Con-
ceptis uerbis proprie iuramus, cum (ut la-
tine dicam & eleganter) alio præeunte,
ac iuſiurandū dictante, aliquid expreſſis
ad certam formulam uerbis, ꝑmittimus.
Plautus in Bacchidibus, Ego iuſiurandū
conceptis uerbis dedi, daturum id me ho-
die mulieri ante ueſperam, nunc pater ne
peierem cura. Etiam ſi in medio foro.)
Taxat obiter urbem Romanam, in qua
tanta erat impunitas malis, ut homines ſę-
penumero in medio foro occiderētur. Id
qđ paſſim fiebat Romæ ſub Alexandro,
frequen-

medio foro hominem uidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcunq; audiui, certa, claraq; affero, ita illum ſaluũ & felicẽ habeam. Iam Phœbus breuiore uia cõtraxerat ortũ.

Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni.
Iamq; ſuum uictrix augebat Cynthia† regnum,
Et deformis hyems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, uiſoq; ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus uindemitor uuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, mẽſis erat October, dies quintus eiuſdem Octobris. Horã non poſſum tibi certam dicere, facilius inter philoſophos, quàm inter horologia cõueniet. Tamẽ inter ſextam & ſeptimã erat. Nimis ruſtice acquieſcunt oneri poëtæ, non cõtenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiã mediũ diẽ inquietent. Tu ſic tranſibis horã tam bonã?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem.

Et propior

frequentiſſimo foro, in meridie. Iam Phœbus.) Chronographia eſt. Et tacite notat poëtas quoſdam, qui huiuſmodi deſcriptionibus explent uolumina. Quos taxauit & Horatius in arte poëtica, Cũ lucus & ara Dianæ, Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros, Aut flumẽ rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus.

Gratos carpebat honores.) id eſt, fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra producit. Puto magis intelligi.) Poëtas notat nimis anxie tempus deſcribẽtes, & id multis carminibus, cũ interim quatuor quum maximum uerbis, & quidem expreſſius dici poſſet. Facilius inter philoſophos.) Feſtiuè dictum in horologiorum diſcrepantiam. Simulq; philoſophorum perpetuũ illud diſſidium latenter taxat. Nã cui non notum eſt, quàm inter ſe philoſophi omnes ἐκ διαμέτρου (quod aiunt) diſſideant? Plato ſiquidẽ (ut in hãc digreſſiunculam expatiemur) unum deum unigenitũ ex ſeipſo natum cẽſuit, Anaximãder cœleſtia ſydera, Deos eſſe. Thales animam mundi, deum putat, Ariſtoteles formã ſeparatã, ſphæræ quidem uniuerſi innitentem, Democritus mentẽ ignitam, mundi animã, Epicurus ſpecie humana deos eſſe, Pythagoras, monada, Stoici deum ignem eſſe, necnon ſpiritũ, qui mundũ uniuerſum penetret. Deniq; Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenẽſis, nullos eſſe deos. Quid cũ de principijs rerũ diſputant, nonne diuerſiſſima ſentire uidentur? Anaximenes Mileſius, aërem eſſe rerum principium, aſtruxit. Thales aquam, Anaxagoras Clazomenius particulas ſimilares, Heraclitus ignẽ. Archelaus Athenienſis, aëris infiniti raritatẽ ac denſitatem, Empedocles amicitiam & litem, Pythagoras numeros, & horum commenſiones, Plato deum, materiam, & ideam, Zeno deũ & materiam, & quatuor elemẽta, Ariſtoteles, entelechiam, materiam, & priuationẽ, elemẽta quatuor, & quintum quoddã corpus. An uerò de mundo inter illos cõuenire putas? Nullibi magis diſſident. Nam Plato deum ad ſui exemplũ ait, mundũ affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternum eſſe uult, Epicurus planè interiturũ, Xenophanes ſempiternum, corruptionis expertem, Pythagoras & Stoici genitum à deo, ſed ex ſua quidẽ natura nequaquam interitus immunẽ. Plato quoq; animãtem eſſe mundum aſſeuerat, ſeq; ex tabeſcentibus alere, Democritus, Ariſtoteles, & Epicurus id conſtanter negãt. Adde quod Thales unum mundum eſſe cẽſuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horũ diſcipulus Metrodorus, abſurdũ eſſe dixit, in agris unicã naſci ſpicã, unũq; in infinito mũdum, innumeros aũt eſſe quod innumerabiles eorum ſint cauſæ, Seleucus infinibilẽ mundũ, Empedocles mundũ quidem unũ, ſed uniuerſi tantũ exiguã eſſe particulã. Quid de anima,

Et propior nocti feſſus quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitū poterat, Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, unam de tribus Parcis eduxit, & ait, Quid fœmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris? nunq̃ meritum, ut tamdiu cruciaretur. Annus ſexageſimus et quartus eſt, ex quo cū anima luctaẗ. Quid huic inuides? Et reſpōdit, † Patere Mathematicos aliquando uerū dicere, qui illū poſtq̃ princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus mēſibus efferūt. Et tamē nō eſt mirū ſi errant.

ma, nonne pugnantia ſtatuiſſe uidenẗ. Pythagoras animam definijt, numerum ſeipſum cientem, Ariſtoteles entelechiam primā corporis, Dicearchus quatuor elemētorum harmoniam, Thales naturam irrequietam, ſeſe mouentem, Aſclepiades medicus, ſenſuū coexercitationē, Plato ſubſtantiā intellectu prędítam, Stoici ſpiritū feruidum, Anaxagoras aëri ſimilem, Democritus ignitū quiddā, Epicurus elementarem temperaturā. Neq; uerò ſecius de animæ principatu, qua uidelicet in parte ſit, longe lateq; diſſident. Herophilus eñ in uentriculo cerebri ſedē animæ ponit, Plato & Democritus in toto capite, Eraſiſtratus circa mēbranam cerebri, quā Epicranidem uocat, Strato in ſuperciliorū interſtitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes in arteriaco cordis uētriculo, Stoici in toto corde uel ſpiritu, qui circa cor uerſaẗ. Nonnulli in ceruice cordis, quidā in præcordijs, Empedocles in ſanguinis concretione. Ad hæc nónne de ſole & luna inter ſe ridicule propemodū euariant. Anaxagoras, Democritus & Metrodorus ſolē eſſe aiunt globū ferri cādentem, uel ſaxūm ignitum, Philolaus ſolem uitri modo pellucentem, ab igne cœleſti ſplendorem accipere, Xenophanes nubem flagrantem. Lunā uerò Heraclitus terram dixit nebula obuolutam, Stoici temperamentum ex igne aëreq;, Pythagoras ignitum lunę corpus, Xenophanes eſſe nubē cōſtipatam, Democritus conglobationē ignitam, Sic de magnitudine horū diſcordes ſunt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponeſo maiorem. Heraclitus latitudine pedali, Anaximander terræ æqualē, circulum uerò quo uehiẗ, ſepties et uicies terra maiorem. Lunam ſimiliter terra maiore Stoici cēſent, Parmenides ſoli ęqualē eſſe cōtendit. Sed quid hæc uerboſius perſequimur, cum bona pars librorū utriuſq; linguæ, id genus opinionibus ſit referta, & quidā luculenti ſcriptores de his ex ꝓfeſſo tractarint. Satis ſuperq; ſit, è tanta copia nos uno atq; item altero argumento breuiter indicaſſe, quàm nihil inter uterc's philoſophos uſpiā cōueniat. In quorū locū ſuperioribus ſeculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (ſi dijs placet) ſucceſſerūt, inter q̃s non minus quàm antiquos illos diſcrepat, ut uel hac re priſcos Academicos, Stoicos, Peripateticosq;, maxime referre uideātur. Proinde neutiq; abſurdū erit, ſi iocū Senecæ uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia cōuenire, q̃ inter philoſophos.

Nimis ruſtice.) Exactam poëtarū curam, etiam in minimo temporis articulo deſcribendo ridet.

Animam agere.) Agere animam, eſt niti ad mortē. Tacite uerò ridet Claudiū, qui crebro uentris crepitū ſolebat edere. Nam anima pro uento quoq; ponitur. Agebat igitur animam, uerum ea nō potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum.

Qui ſemper ingenio.) Propter cognitiones cauſarum, quibus expilabat populum. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος.

Nunq̃ meritū) Locus eſt ex ambiguo: nā utrūq; poteſt intelligi, indignū longo cruciatu, & dignū præſentaneo, ſubitoq; exitio. Cū anima luctatur.) Rurſum alluſit ad crepitū. Patere Mathematicos.) Verba ſūt Clothus. Notat Genethliacos, qui mēdaciſſimi, mēdaciorū pręſidē Mercuriū colūt, quē ne offendant, rarius uera dicūt. De Mathematicis non minus ſcite quàm

ſi errāt. Horā eius nemo nouit, nemo enim illū unq̄ natū putauit. Tum ille, Fac quod faciendū eſt. Dede neci, melior uacua ſine regnet in aula. Sed Clotho. Ego mehercle, inquit, puſillū tēporis adijcere illi uolebā, dū hos pauculos qui ſuperſunt, ciuitate donaret. Conſtituerat em̄ omnes Gręcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui ultra glacialem Boreā incolunt Barbari, togatos uidere. Sed quoniā placet aliquos peregrinos in ſemē relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tūc capſulā, & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter Badæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis uno anno exiguis interuallis temporū diuiſos mori iubebo. Nec illū incomitatū dimittam. Non oportet enim eū, qui modo ſe tot milia hominum ſequētia uidebat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Cōtentus erit his interim conuictoribus. Hæc ait,

Et turpi cōuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tempora uitæ,
At Lacheſis redimita comas, ornata capillos, Pieria

q̄ uerè Tacitus in decimoſeptimo, Genus hominū, inquit, potētibus infidū, ſperātibus fallax, quod in ciuitate noſtra, & uetabitur ſemper, & retinebitur. Eodē autore de Mathematicis Italia pellendis ſub Claudio factum ſenatuſconſultū atrox & irritum. Efferunt.) Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρεσθαι. Horā eius nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quicq̄ prædicat, opus eſt ut illi geniturā tuam ediſſeras, quod ab Auguſto factum refert Tranquillus, cum in Apolloniæ ſeceſſu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa cōſcēdiſſet. Natum putauit.) Indicat Claudij obſcuritatē, quē nemo ſenſerit naſcētem. Tullius ſe quoſdam reges natos neſciſſe dixit, pro eo qđ eſt prorſus ignorare. Dede neci.) Carmē Vergilij ex quarto Georgicon, de apibus. Dum hos pauculos.) Multis enim iam ius ciuitatis donauerat. Ciuitate donaret.) Donare ciuitate, eſt ius ciuitatis tradere, & planè facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, ſic de Galba imperatore ſcribens, ciuitatem Romanā raro dedit. Conſtituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeq̄ merētes honoribus afficiebat. Nam ut ſcribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipſano cōſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoresq̄ Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſequuti, ius adipiſcēdorum in urbe honorū expeterent, & id ſenatui non placeret, Claudius contra diſſeruit, maiores ſuos origine Sabina ſimul in ciuitatē Romanam, & in familias patriciorum adſcitos, hortari ut paribus conſilijs Rempublicā capeſſat, transferendo Romam, quod uſq̄ egregium eſſet. Orationem itaq̄ principis ſequuto patrum cōſulto, primi Edui ſenatorū in urbe ius adepti ſunt. Prętérea (ceu refert Tranquillus) ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducenarijs indulſit, Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrē quoque ademit. Latum clauum (quāuis initio affirmaſſet, non lecturū ſe ſenatorē, niſi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ ſuæ ſponſo nondum puberi dedit. Aulū inſuper Plautiū, qui ſuam uirtutem certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriæ maieſtatis oblitus, ouantem ſequutus eſt, & capitolium cōſcendenti, læuū latus texit. In ſemē relinqui.) Belle dictū, à ſegetibus aut leguminibus ſumpta metaphora. Qui modo ſe tot.) Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius ſpectaculum, ut teſtatur Suetonius, cōmeare in urbem, non ſolum præſidibus prouinciarum permiſit, uerumetiā exulibus quibuſdā. His.)

Augurino & Bada; Abrupit.) Mortem Claudij ſignificat. Regalia tempora.) Rurſum alluſit ad prouerbiũ, Aut regẽ, aut fatuum naſci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrannicũ & barbarũ, inuiſum habebatur. Et Lacheſis.) Poëtice natiuitatem Neronis deſcribit. Sed ô uanũ augurẽ, Putabas optime Seneca, morte Claudij libertatem obueniſſe Romanis. At quãdo Romæ ſæuior unquam tyrannis fuit, quàm ſub Nerone, de quo tu tamen adeo præclara, ſed planè falſo Apolline uaticinaris. Id quod tandẽ ipſe expertus es, dum ad necem te compulit. Vincunt Tithoni.) Tithoni et Neſtoris longæuitas uel uulgo nota eſt, Intentas cãtu.) Pro cãtui paſſim id apud poëtas obuium. Mihi ſimilis.) Apollinẽ enim ut citharœdum pingũt. Talis in theatro ſæpe uiſus eſt Nero, Qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit. Nec cantu.) Neronem in primis muſicæ ſtudioſũ fuiſſe, neque quicquã eorum omiſiſſe, quæ generis eius artifices & phonaſci, uel conſeruandæ uocis cauſa, uel augendæ factitabãt, teſtis eſt Tranquillus. Apollinem enim æquiparare cantu, Solem aurigando uideri uolebat. Legumque ſilentia.) Eleganter oppreſſas leges, ſilentia legum uocat. Iuxta illud, Silent leges inter arma. A carcere.) Sumpta eſt à certaminibus equorum metaphora, in quibus repagulum illud, unde fit initium curſus, carcer dicitur, quemadmodũ meta ubi ſiſtitur. Hinc à carcere, ſiue à carceribus, pro eo quod eſt, ab initio, prouerbiali figura iactatũ. Carcerem in hac ſignificãtia græci βαλβίδα appellãt. Plena manu.) Hoc eſt, largiter & copioſe. Prouerbiũ eſt, quo utitur Cicero ad Atticũ, libro ſecundo. At hercle alter familiaris tuus Horatius, quàm plena manu, quàm ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.

Pieria crinẽ lauro frontẽque coronãs.
Candida de niueo ſubtegmine uellera ſumit,
Felici moderanda manu, quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum, mirantur penſa ſorores.
Mutatur uilis precioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcẽdũt ſecula filo.
Nec modus eſt illis, felicia uellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloque labore,
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, uincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuque iuuat, gaudetque futuris.
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat,
Detinet intentas cantu, fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus, humanaque fata,
Laudatum tranſcendit opus: ne dimitte Parcæ,
Phebus ait, uincat mortalis tempora uitæ,
Ille mihi ſimilis uultu, ſimiliſque decore,
Nec cantu, nec uoce minor. felicia laſſis
Secula præſtabit, legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra.
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris.
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol aſpicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes.
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Aſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus & affuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis quæ & ipſa homini formoſiſſimo faueret, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudiũ autem iubent omnes χαίρειν

Deſijt

Et ille

Et ille quidem animam ebulijt,& eo deſijt uiuere uideri. Expirauit autem dum comœdos audit, ut ſcias me nõ ſine cauſa illos timere. Vltima uox eius hæc inter homines audita eſt, cũ maiorem ſonitum emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur. Væ me, puto, concacaui me. Quid ante fecerit, neſcio, omnia certe concacauit. Nec poſt boletũ oppiparè medicamentis conditum plus cibi ſumpſit. Quę poſtea in terris ſunt acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis em̃ optime, nec periculum eſt, ne excidant memoriæ, quæ publicum gaudiũ impreſſit. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cœlo quæ acta ſunt, audite. Fides autem penes autorem erit. Nunciatur Ioui ueniſſe quẽdam bonæ ſtaturæ, bene canum, neſcio quid illum minari, aſſidue enim caput mouere, pedem dextrum trahere, quæſiſſe ſe cuius nationis eſſet, reſpõdiſſe illũ, neſcio quid perturbato ſono, & uoce confuſa, nõ intelligere ſe linguam eius, nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec ullius gentis notę. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe uidebatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorũ hominum eſſet. Tum Hercules, primo aſpectu ſane perturbatus eſt, ut qui etiã nõ omnia monſtra timuerit, ut uidit noui generis faciẽ, inſolitum inceſſum, uocẽ nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis beluis ſolet) raucam & implicatã, putauit ſibi tertium decimum laborem ueniſſe. Diligẽtius autẽ intuẽti, uiſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaq;, & quod facillimum fuit, Græculo ait, Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες? Vbi hęc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtorijs ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico uerſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans ait,

Erat autem ſequens uerſus uerior æque Homericus.

Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine †fabulã, niſi

Deſijt uiuere uideri.) Sic ſcriptum eſt in exemplari ueteri. Significat autẽ eum fuiſſe nõ hominẽ, ſed ſomnium hominis: Nã ſequitur paulo pòſt, uiſus eſt quaſi homo. Comœdos audit.) Qui per ſimulationẽ fuerãt inducti, uelut deſiderãtem oblectaturi. Autor Suetonius. Illa parte.) Fœditatẽ aſſidue pedẽtis innuit: id uel ex hoc intelligas, quod edictum meditatus eſt, quo ueniam daret in conuiuio flatum, crepitumq; uentris emittendi. Poſt boletũ.) Quẽ Agrippina medicatũ ueneno q; infectum auidiſſimo ciborũ talium obtulerat. Hinc boletus, Nero, quaſi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare ſolebat. Nemo felicitatis ſuæ.) Epiphonema eſt. Bonæ ſtaturæ.) Autoritas em̃ dignitasq; formæ nõ defuit, uel ſtanti, uel ſedenti, ac præcipue quieſcenti: nã & prolixo nec exili corpore erat, ut refert Trãquillus. Bene canũ) huic enim ſpecie cani cieq; pulchra. Caput mouere.) Habuit em̃ Claudius caput cum ſemper, tum in quantulocunq; actu, uel maxime tremulum.) Pedẽ dextrũ, Nam ingredientẽ deſtituebãt poplites minus firmi, quod ſupra retulimus. Tertiũ decimum laborem.) Duodecim labores Herculis à nullo poëtanon ſunt celebrati. De his & Vergilij titulo carmen extat. Græculo. Nam non mediocri cura Claudius Græca ſtudia ſequutus eſt. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpõdit. Multũ uerò pro tribunali etiam heroícis locutus eſt uerſibus, ut ſcribit Suetonius. Ait.) Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες, Hoc eſt, Qui nã es, unde uenis, tibi quę patria atq; parẽtes? Hoc carmen ex primo Odyſſeæ, in hunc locũ ſubſtituimus. Verba ſũt Telemachi, Mineruã alloquẽtis quę illi Mentæ Taphiorum regis ſpecie tũ apparuerat. Philologos) Erant philologi, qui multiplici uariaq; ſcientia cenſebãtur, qualis fuit primũ Eratoſthenes, qui primus hoc cognomentũ ſibi uendicauit. Deinde Ateius Romæ tempore Saluſtij, quemadmodum

fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo reli
cto, ſola cum illo uenerat. Cæteros
omnes deos Romę reliquerat. Iſte,
inquit, mera mendacia narrat. Ego
tibi dico, quæ cū ipſo tot annos ui-
xi, Lugduni natus eſt. Marci muni
cipem audis, quod tibi narro, ad de
cimumſextū lapidem à Vienna na-
tus eſt, Gallus germanus: Itaq; q̊d
Gallum facere oportebat, Romā ce
pit. Hunc ego reddo tibi Lugduni
natū, ubi L. Licinius multos annos
regnauit. Tu autē qui plura loca cal
caſti, ꝙ ullus mulio perpetuarius,
Lugdunenſes ſcire debes, & multa
milia inter Xantū & Rhodanū in-
tereſſe. Excandeſcit hoc loco Clau-
dius, & quāto poteſt murmure ira
ſcitur. Quod diceret nemo intelli-
gebat: Ille aūt Febrim duci iubebat
illo geſtu ſolutæ manus & ad hoc
unū ſatis firmæ, q̊ decollare homi-
nes ſolebat. Iuſſerat illi collū præci-
di. Putares oēs illius eſſe libertos,
adeo illū nemo curabat. Tū hercul
Audi

admodū refert Trāquillus de claris Grā-
maticis. Hic de Græcis dicit, tanquam lo
quacibus, aut uerborum phaleras ſectāti
bus. Hiſtorijs ſuis.) Scripſit enim et Gręcas hiſtorias Thyrenicon xx. Carchedo
nicon octo. Home
rico uerſu.) Σκηπτοῦ-
χος βασιλεὺς, ᾧ τε Ζεὺς
κῦδος ἔδωκεν, id eſt,
Sceptra ferēs rex ſū,
rerum à Ioue tradita
cura eſt. Carmē hoc
ex primo Iliad. Ho
meri cōiecturam ſe
quuti, reſtituimus.
Erat aūt ſequens.)
Ἀλλ' ὅγε φέρτερός ἐστιν,
ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.
Quod multis pręſit,
uult hic præſtantior
eſſe. Ex eodem Ho-
mero lib. Carmē aūt
hoc à ſuperiori terti
um eſt. Ridet ſtultiti
am eorū, qui quod
reges ſint, ac multis
imperent, ſeſe melio
res putant. Niſi quis
hos duos ex Odyſ-
ſeæ ſecundo uerſicu
los malit; Σκηπτοῦχος
βασιλεὺς οὐ ἦ φρεσὶν αἴ
σιμα εἰδώς. id eſt, Sce-
ptra gerens rex ſum
non mente decentia
noſcens. Ἀλλ' αἰεὶ χαλε
πός τ' εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέ
ζοι, id eſt, Immitis fu
erit, ſemper ſimul impia tractet.

Febris.) Plinius indicat Romæ febri de
lubrū in palatio publico fuiſſe. Porrò ſub
ſignificat inſaniā Claudij, qua per omnē
uitam laborauerat. Cæteros omnes.)
Tacite notat impietatem & ἀθεότητα Cæſa
ris, quam nemo deorū comitatus ſit, præ
ter febrim, & hanc infeſtam. Lugduni.)
Claudius natus eſt Iulio Antonio, Fabio
Africano Coſſ. calēd. Auguſti, Lugduni
eo ipſo die, quo primum ara ibi Auguſto
dedicata eſt, autor Tranquillus. Marci
Mu.) Legendum credo Munatij. L. em̄
Munatius Plancus, Lugdunum Coloniā
duxit, et Rauricā, ex qua Baſilea deriuata

eſt urbs amœniſſima, necnon optimis iu
xta ciuibus ornata. Municipes ſūt, qui in
ciuitatē Romanā recepti, muneribus ca-
peſſendis apti fiunt. Iocatur itaq; in Clau-
diū, perinde ac ſi Munatio honores cōſu
lares debeat, non pa
rēti Druſo. Si Mar-
ci legas, Ancū Mar
tiū intelligas, quar-
tum Romanorū re
gē. Meminit & T.
Liuius Marci Cor-
nelij, quē ſcribit in
x. tertiæ decadis,
prorogato imperio
Galliā prouinciā ob
tinuiſſe. Viēna.)
Vrbs eſt Galliæ.
Germanus.) uerus
Quod em̄ natiuum
eſt, germanū etiā di
cere ſolemus. Sic
Plauto germana il-
luuies dicta Germa
nū etiā appellamus
quod cognatū eſt.
Sic inuidentiam et
detractionē germa
na uitia dicimus.
Eſt & Germanus
ex Germania aliqs:
unde hic amphibo-
logia, quā iocātes aſ
fectare ſolēt. Itaq;
q̊d Gallum.) Quo-
modo Galli urbem
Romam ceperint,
narrat Liuius in
quinto primæ Dec. Romā cepit.) Iocus
eſt in amphibologia. Capit hoſtis qui po-
pulat̄, et capit qui ſuſcipit. L. Licinius) L.
Florus meminit. L. Licinij Luculli. Qui
plura.) Ridet Herculē per innumeras re
giōes diuagatū. Mulio per.) De Quarta
rijs muliōibus meminit Feſt. hic μιμητικῶς
Seneca perpetuariū dixiſſe uidet̄, aut q in
ſolidū, aut ſemper ſit uector aut (q̄d magis
arridet) q perpetua nec interrupta uecta
tione ſuos uectores aliq̊ perducat. Ad ue
hicula mulis uſi ſūt antiq, nō equis: unde
muliones uehicularij, quiq; mulis queſtū
faciebant. Milia.) Miliaria. Xanthū.)
Fluuius eſt Troiæ, qui & Scamander di-
citur,

citur. Taxat Claudiũ, qui cum in Gallia natus eſſet, Græcus uideri geſtiebat, ut quem patriæ ſuæ puderet? Rhodanũ.) Rhodanus fluuius eſt Galliæ notiſſimus, qui ex alpibus nõ longe quidẽ à Rheni, Danubijq́ꝫ fontibus orit̃, ac Lugdunũ lapſus, Ararim ibi ſuſcipiẽs, mox Iſarã Druentiamq́ꝫ tribus oſtiis in mare Tyrrhenum influit. Huius Strabo meminit & Cæſar. Duci.) Ducunt̃ hi proprie, q̊s carnifices ad ſupplicia rapiũt. Suetonius in Caligula. Stãs tantummodo intra porticũ mediã, à caluo ad caluũ duci imperauit. Solutæ manus) Innuit Claudiũ ſigno ſolutæ manus, ut homines capite truncarẽtur, iubere ſolitum. Belle igitur dicit, ſolutam etiam manum Claudij, in hoc ſatis adhuc fuiſſe firmã, ut hominẽ capite priuaret. Putares omẽs eſſe libertos.) Notat hic Claudiũ, ut qui nimium in libertos ſuos indulgens eſſet. Vnde fiebat, ut ab his, quos nõ modo præmijs ingẽtibus, ſed & quæſturis prętorijsq́ꝫ ornamentis ornari patiebat̃, quibusq́ue multa per phas & nephas acquirere rapereq́ꝫ permittebat, contẽneretur, deſpiceretur, illuderet̃. Vbi mures ferrum rodunt.) Hoc ad excitandũ riſum dictum, ſignificare autem uult magnam rerum mutationem, lociq́ꝫ diuerſitatem. Quaſi diceret, Si mures hic ferrum rodũt, quales nos eſſe putas? Theophraſtus autor eſt (ut refert Plinius lib. octauo, capite quinquageſimo ſeptimo) mures in Gyaro inſula, cũ incolas fugaſſent, ferrum roſiſſe. Hic aũt ridicule de cœlo dictũ, quaſi & illic oporteat eſſe mures, ſed præſtãtiores. Alogias.) Stulticias, ἀλογίαν Gręci eam animę partẽdicũt, quæ rationis expers eſt. Tragicus) Et hoc, ut alia multa ad riſum iocoſe dixit. Nota eſt Tragicorũ amarulẽtia, tumiditasq́ꝫ. Exprome) Carmẽ eſt Iambicũ quod cõſtat in locis paribus ſemper ex Iãbo aut tribreui, in imparibus indiſcriminatim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapæſto, tribreui. Hoc ſtipite.(Clauam obiectat. Mobile caput) Supra retulimus Claudiũ fuiſſe capite admodũ tremulo. Tergemini re.) Notũ eſt quo pacto Hercules Geryõi tricipiti boues eripuerit, & ſecũ in Gręciã duxerit. Qui fabulę originẽ noſſe uolet, Palæphatũ euoluat. Arrianum quoq́ꝫ legat de geſtis Alexandri Magni, li. ſecũdo, qui Hecatæi Abderitæ ſentẽtiã de Hercule et Geryõe refert. Heſperio mari) Hiſpanico. Innachiam ad urbem.) hoc eſt, Argos Peloponenſi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponeſũ ſignificat, non tantum Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gẽtile Inachius. Verba Stephani hæc ſunt, Ιναχία, ἡ πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ ἄργος ἀπὸ ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐθνικὸν Ινάχιος. Nobile pecus.) Boues Geryo

Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: ueniſti huc ubi mures ferrum rodũt. Cicius mihi uerũ, ne tibi alogias excutiã. Et quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait. Exprome propere, ſede qua genitum dicas,

Hoc ne peremptus ſtipite ad terram accidas.
Hæc claua reges ſæpe mactauit fe-
Quid nunc profatu uocis in- (ros
certo ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab Heſpeſperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexit pecus,
Vidi duobus imminẽs fluuijs iugũ
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo uidet.
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararq́ꝫ dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas undis.
Eſt ne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe, & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet,

Claudius

Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe, illicq; non habere ſe idem gratiæ: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimū poſſe. Itaq; quantum intelligi potuit, hæc uiſus eſt dicere. Ego te fortiſſime deorū Hercules, ſperaui mihi affuturū apud alios, & ſi quis à me †notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nā ſi memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus menſe Iulio et Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarum contulerim, quum cauſidicos audirē, et diem & noctem. In quos ſi incidiſſes, ualde fortis licet tibi uidearis, maluiſſes cloacas Augiæ purgare. Multo plus ego ſtercoris exhauſi. †Sed quoniam uolo. Non mirum, quod impetum in Curiā feciſti, nihil tibi clauſi eſt. Modo dic nobis qualem deum iſtum fieri uelis, ἐπικούρειος θεὸς, non poteſt eſſe, οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? Quomodo poteſt rotundus eſſe (ut ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in illo Stoici dei: iā uideo, nec cor, nec caput habet. †Si me Hercules à Saturno petiſſet hoc beneficiū, cuius mēſem toto anno celebrauit Saturnalia, eius princeps non tuliſſet. Illum deum à Ioue, qui quantum quidem in illo fuit, damnauit incæſti. Lucium Syllanum, generum ſuum, occidit. Oropénque ſororem ſuam

nis. Vidi.) Rediens ex Hiſpania. Iugū) Cacumē montis. Ararq;. Araris fluuius, qui per conciſionem Arar dicitur, oritur non longe à mōte Voſego (qui Germaniam à Gallia hodie ſeparat) in collimitio Burgundiæ, Lotoringięq;, ac decurrens per Eduorum, Sequanorumq; fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sagonam uocant.

Gallum in ſuo ſterquilinio.) Simili prouerbio noſtrates uulgo dictitāt. Canem in ſuo ſterquilinio, ſiue in ſuarum ædium ueſtibulo ferociorem eſſe. Non deeſt autē in Galli uocabulo latens morſus. Nā in Gallia Lugduni uidelicet natus eſt Claudius, ceu ſupra quoque retulimus. Fortiſſime deorum.) Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quàm inter homines habuit.

Mihi affuturum.) Opitulaturum.

Rotundus.) Perfectus. Horatius Graíjs dedit ore rotundo Muſa loqui. Figura eñ orbicularis, quam et cœlum poſſidet, perfectiſſima eſt.

Stoicus?) Subaudi deus fiat Claudius? Sine capite, ſine præputio.) Nam negant Stoici ineſſe deo humanæ formæ lineamenta. Iocatur itaq; non tam in imperfectum Stoicorum deum, quàm in Claudium ipſum, ueluti carentem capite eo, quod ſtultus eſſet, et carentem præputio, uel ob morbum, uel quod iam ob ętatem ad Venerem inutilis foret.

Nec cor, nec caput.) Quia Stoici deum faciunt incorporeum, & mentē duntaxat, cui nulla ſint membra. Id torquet in ſtultíciā & amentiam Claudíj. Apud Græcos obſcœnus ſermo, ἀκέφαλος dicitur, et cordatos uocamus prudentes.

Hercules.) Iurantis eſt, & ſunt uerba alicuius diuorum. Ridiculū autem iurare deum per Herculem.

Hoc beneficium.) ἀποθέωσιν uidelicet, hoc eſt, deificationē.

Cuius menſem.) Saturnalia Romæ celebrari menſe Decembri ſolebant, ita ut

ſuam feſtiuiſſimam omniũ puellarum, quã quoniam omnes Venerem uocarent: maluit Iunonẽ uocare. Quare, inquit, quæro tantũ ſororẽ ſuam ſtulte ſtudere, Athenis dimidium licet, Alexãdriæ totum. Quia Romæ, inquit, mures molas lingũt, hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, ego neſcio, etiã cœli ſcrutatur plagas, deus fieri uult. Parũ eſt ꝙ tẽplũ in Britannia habet, quod nũc barbari colunt, & ut deum orant.

Tandem Ioui uenit in mentem, priuatis intra curiam morãtibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit. P.C. interrogare uobis permiſeram, uos mera mapalia feciſtis. Volo ſeruetis diſciplinã curiæ. Hic qualiſcũqꝫ eſt, quid de nobis exiſtimauit? Illo dimiſſo primus interrogatur ſententiam Ianus pater, is deſignatus erat in Calẽ. Iulias poſtmeridianus Coſ. homo, quantum uia ſua fert, qui

ita ut intra quinqꝫ, aut quum plurimum ſeptem dies finirentur. Claudius autem qui nunq̃ temere (quemadmodum teſtatur Tranquillus) triclinio abſceſſit, niſi diſtentus ac madens, toto anno uiſus fuit Saturnalia celebrare

De ſaturnalib. Claudij Cæſaris ad Lucilium his uerbis ſcribit Seneca noſter q̃ mire faciunt ad hunc locum. Decẽber eſt menſis, inquit, quo maxime ciuitas deſudat, ius luxuriæ publice datum eſt, ingẽti apparatu ſonant omnia, tanq̃ quicq̃ inter Saturnalia nõ interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, ut non uideatur mihi erraſſe, qui dixit olim mẽſem Decembrem fuiſſe, nunc annum.

L. Syllanum.) Hic Claudij gener à Vitellio, cum ad id inſtigaret Agrippina Augusta, de inceſtu ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ accuſatus, quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine ſenatorio motus eſt, nec lõge poſt, mortẽ ſibi cõſciuit. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoqꝫ paulo poſt mentio.

Mures molas lingunt.) Cauſatur mollitiem Romanorum, ut qui proni ſint ad libidinem, ſed non niſi pulcherrimas ſollicitent. Mures enim urbani farinam abſumunt, & delicatiſſimis ad ſatietatẽ uſqꝫ ueſcuntur, cum rureſtres interim, fruticulos depaſcantur. Quin adeò molles ſunt, ut nec caſeum arrodant, ſed lingant molitam farinam. Apparet hoc dictum fuiſſe familiare Claudio, de muribus ferrum arrodentibus. Hic nobis curua corrigit.) Subeſt, ut opinamur, ſenſus obſcenus, uelut ſi diceretur, Claudius adeò circa Venerem eſt intemperans, ut ad libidinem ſuo nos exẽplo incitet. Etẽm ut Claudianus ueriſſimè cecinit, Mobile mutat̃ ſemper cum principe uulgus. Corrigere eſt emendare, eſt & rectum facere, atqꝫ arrigere.

In cubicu.) Alludit ad hoc qđ refert Suetonius. Mortẽ uidelicet eius cælatam fuiſſe, donec omnia circa ſucceſſorẽ ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc uerba & ſuperiora, & quæ proxime ſequuntur, intellige Romæ fuiſſe in ſenatu dicta, cũ deliberarent, eſſet ne in numerũ deorũ referendus Claudius, id quod etiam ex ſequentibus magis pateſcet. Fingit autem Curiam in cœlo, qualis erat Senatorum Romæ.

Templũ in Britãnia habet.) De hoc ſic Tacitus, ubi de Camulodunoloquitur. Ad hæc templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi ara æternæ dominatiõis aſpiciebat̃. Vos mera mapalia,) Promiſcue ſententiã ferẽtes, nõ ſeruato ordine alius aliũ turbãtes. Mapalia ſunt tuguria ruſticorũ. Eſtqꝫ uocabulũ Punicũ. Alluſit aũt ad prouerbiũ, Rus ciuitas. Cõfine eſt Epicharmicũ illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς, i. E ciuitate rus facis. Qualiſcũqꝫ eſt.) Q̃ contemptim hoc de Cæſare dicit Iupiter. Dimiſſo.) Secedere iuſſo. Ianus pater.) Per Ianũ hic aliquẽ ſenatorẽ intelligit. Sed & Acrõ in Satyrã Horatij, cuius initiũ, Sic raro ſcribis, teſtat̃ Iano tris in foro fuiſſe ſtatuas: ad unã conueniebãt creditores, et fœneratores: ad alterã, qui fœnus redderent: ad tertiã, qui locarent fœnus. Indicat igit̃ hic fuiſſe maximũ quæſtum Claudij.

ſemper uidet ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſerte, q̊d in foro † iuuat, dixit, quæ notarius perſequi nō potuit, & ideò nō refero, ne alijs uerbis ponã, quàm quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorũ, nō debere hũc uulgo dari honorẽ. Olim, inquit, magna res erat, deũ fieri, iam fama minimũ fecit, etiam peſſimũ quemq; illum affectare. Itaq; ne uidear in perſonam, non in rem dicere ſententiã, Cenſeo ne quis poſt hũc diẽ, deus fiat ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν, aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S.C. deus factus, dictus, pictusúe erit, eum dedi laruis. †Sed proximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Proximus interrogatur ſentẽtiã Dieſpiter Nicepotę filius & ipſe deſignatus Coſſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc uerba cenſet. Cum diuus Claudius diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minus diuam Auguſtã auiam ſuam, quã ipſe deam eſſe iuſſit, longeq; omnes mor-

Semper uidet.) Vel quod bifrons, uel quod tres haberet ſtatuas. Et addidit ridicule, quantum uia fert, quaſi uidere ſit uideri. Quod in foro iuuat.) Notat ambitionem fori, quod à patrono iam non ueritas, ſed eloquentia exigeretur, & iudex nō tantum doceri cuperet, ſed etiam delectari. Quemadmodũ indicat & Quintilianus. Ne alijs uerbis) Ridicula religio in re conficta, ſed feſtiuiter ſimulata. De magnitudine.) Subnotat locos communes, in quibus oſtentandi ingenij cauſa, nimiũ ſolent immorari Rhetores. Iam fama minimũ fecit.) Duo notat, paſſim collectos ſordidos in ordinẽ ſenatoriũ, & peſſimos etiam imperatores, in deorũ numerũ relatos, magis iã ex more, quàm ex merito. Illum.) Honorem. In perſonã nō.) Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non propriè in Claudium. S.C.) Senatuſconſultum.

Dictus pictusúe.) Eſt nonnihil feſtiuitatis in imitatione: nã his modis loquuntur iurecōſulti, & qui ſenatuſconſulta cōſcribunt. Dedi laruis.) Terriculamentis inferorum. Laruæ ſunt noxię inferorũ umbrę. Et dedimus noxę animal quod læſit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro deo uoluerit haberi cũ nihil ſit, niſi umbra, Dieſpiter.) Iouis cognomentum eſt, quem ſic uocant, quaſi diei patrẽ Et auriculã ei tetigit.) Auris memoriæ dicata. Vnde qui atteſtantur, aut admonent, auriculam uellere dicunt. Ad diuum Auguſtum ſanguine.) Fuit enim nepos Auguſti. Nam patrẽ Claudij Cæſaris Druſum, cũ Liuia Auguſto grauida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit. Autor Tranquillus. Quam ipſe deã eſſe iuſſit.) Auiæ enim Liuię (ut refert Suetonius) diuinos honores, & Circenſi põpa currũ elephantorũ decernendũ curauit. E.R.P.) ex uſu Reipub. Romanæ.

Eamq; rem.) Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane eſſe fabulam, ac proinde dignam, quę fictis Ouidij trãſformationibus intuliciatur. Deſcribit enĩ Ouidius μεταμορφώσεις fabuloſas, ut Aegles puellæ in populum arborem, Hecubæ in canem. Ferrum ſuum in igne.) Hoc eſt, rem ſuã agi, rogatus enim erat, ut Claudio patrocinaretur. Sumpta eſt metaphora à fabro ferrario. Suballudit autẽ ad hoc quod Hercules etiam ex homine deus factus eſſet, id quod tanta nunc ambitione Claudius aſſequi nitebatũ. Ac ꝓfecto Hercules Claudium, deum Romæ effecit, hoc eſt, precibus & inſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati ueneni ſuſpitionẽ euitare uolẽtis, ſenatus quaſi ui impulſus, Claudio diuinos honores decreuit. Noli mihi inuidere.) Expreſſit Seneca morem, etiamnum magis communem quàm utilem. Manus manum lauat.) Prouerbium eſt de opera mutuum

tales ſapientia antecellat,ſitq́ȝ è R. P. eſſe aliquem,qui cum Romulo poſſit feruentia rapa uorare.Cenſeo ut diuus Claudius ex hac die deus fiat,ita uti ante eum quis optimo iure factus ſit.Eamq́ȝ rem ad metamorphoſeis Ouidij adijciendam. Variæ erant ſententiæ,& uidebatur Claudius ſententiam uincere.Hercules enī qui uideret ferrum ſuū in igne eſſe, modo huc, modo illuc curſabat et aiebat,Noli mihi inuidere,mea res agiť,deinde ſi quid uolueris,in uicem faciā, Manus manū lauat. Tum diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ loco dicendæ,& ſumma facundia diſſeruit. P. C. uos teſtes habeo, ex q̄ deus factus ſum,nullū uerbū me feciſſe,ſemper meum negociū ago.Sed nō poſſum amplius diſſimulare,& dolorē quē grauiorem pudor facit,cōtinere.In hoc terra mariq́ȝ pacem peperi. Ideò ciuilia bella cōpeſcui. Ideò legibus urbē fundaui,operib. ornaui. Et quid dicā.P.C.non inuenio, omnia infra indignationē uerba ſunt. Confugiendum eſt itaq́ȝ à me ad Meſſalæ Coruini diſertiſſimi uiri illā ſententiā.Præcidit ius imperij hic P.C. Qui uobis nō poſſe uidetur muſcā excitare, tā facile homines occidebat, quàm caneis excidit. Sed quid ego de tot actibus iuris dicam? Non uacat deplorare publicas clades,intuenti domeſtica mala.Itaq́ȝ illa omittā,hæc referam.Nam τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος. πυργοπολινίκης iſte, quem uidetis per tot annos ſub meo nomine latens, hāc mihi gratiā retulit,

mutuum præſtanda. Græce ſic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει. Tum diuus Auguſtus.) Quoniam ſuperiora ad ſenatum Romanum retulimus, Hic ſub Auguſti perſona Neronē Cæſarem intelligere poteris. Nam Nero Claudiū diuinis honoribus deſtituit,omnibus rerū uerborūq́ȝ contumelijs mortuū inſectatus,ac modo ſtulticiæ, modo ſæuitiæ arguens, ut refert Tranquillus.

P.C.) Patres conſcripti. Ex quo deus factus ſum.) Ridet Auguſti diuinitatē. Nā huic uiuo quoq́ȝ diuini honores cōtigerunt. Mortui non loquuntur. Meum negocium ago.) Salſe ſignificat iam priuatum nec curare, quid agatur uſq́ȝ.

In hoc.) Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione.

Operibus.) Vt foro cum æde Martis ultoris, Tēplo Apollinis in palatio, Aede tonantis Iouis in capitolio. Infra indignationem.) Quaſi dicat, Etiam ſi multa nunc allegem,adhuc nō uidebor indignatus, ſed iuſte conqueri. Præcidit.) Verba ſunt ex aliqua oratione Meſſalæ. Subeſt autē iocus ex ambiguitate.Nam præcido ſignificat amputo,& aliud obſcœnius,quàm ut libeat exponere. De tot actibus iuris.) In cognoſcendo enim ac decernendo mira uarietate animi fuit, ut inquit Tranquillus. Duas amitas.)Nā Iulias alteram Druſi,alterā Germanici filiam,crimine incerto,nec defenſione ulla data occidit. Hic Druſus autem & Germanicus Tyberij Cæſaris fuerunt filij.

Quos quaſq́ȝ.)Imitatio feſtiuitatem habet, ſimul & emphaſim. Sic enī loquunť in iudicialibus cauſis. Et intelligimus illum nec fœminis pepercisse. Ecce Iupiter.) Alludit ad id, quod eſt apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquādo cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum eſt, rixatus, cum uerbera huic infligere cœpiſſet, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni ſubſidium ferre uolebat. At Iupiter iratus, hunc pedibus arreptum, è cœlo rotauit, qui cū totum diem decidendo cōſumpſiſſet,tandem in Lemnon inſulam (mane enī deiectus fuerat) ſub ueſperam lapſus,ibi ſtatim ab indigenis ſubleuatus eſt. Quod apud Homerū his carminibus ipſe teſtať, dum Iunonem monet,ne marito aduerſetur, ſin illius in ſe furorē concitet, Vulcanum nequaquam ſuppetias laturū, utpote qui Iouis iram olim ſenſerit. ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι

retulit, ut duas amitas ſuas, pronepotes meas occideret, alterã fame, alteram ferro. Vnũ abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter†an in tua certe mala uenit, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi diue Claudi, quare quenquam ex his, quos, quaſq; occidiſti, anteq; de cauſa cognoſceres, anteq; audires, dãnaſti? hoc fieri ſolet in cœlo? non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quem ῥίψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Et iratus fuit uxori, & ſuſpendit illam, nunquid occidit? Tu Meſſalinam, cuius æque auunculus maior eram quàm tuus, occidiſti. Neſcio, inquis? Dij tibi malefaciant, adeò iſtud turpius eſt, quod neſcis, quàm quod occidiſti. Iſte C. Cæſarem nõ deſijt mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum, hic generũ. Caius Cæſar Craſſi filium uetuit Magnum uocari, hic nomẽ illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Craſ-

ſum

μεμαῶτα, ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι Κάππεσον ἐν Λήμνῳ, ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν. Ἔνθα με Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα. Quos uerſus ſic nos, ut ſententiam redderemus, ex tempore latinos fecimus. Me ſiquidẽ læſæ nuper tibi adeſſe uolentem,

Arreptũ pede de magno deiecit olympo.
Atq; diem totum de lapſus ab æthere tandem in Lemnon cecidi, exanimi uix pectore ſpirans.
Hic ubi me pia gens delapſũ attollere curat.

Huius fabulæ ſic meminit Phurnutus ſimulq; rationẽ reddit, ῥιφθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρχομένους χρῆσθαι πυρί, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέπω ἐπινοίᾳ τοῖς πυρίοις ἐπιπεσεῖν δυναμένους, id eſt, Vulcanus à Ioue proiectus in terram, è cœlo dicitur, quod hi forſan, apud quos primũ in uſu fuit ignis, ex iactu fulminis hũc nacti fuerint, quum inſtrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperiſſent. Iratus fuit uxori.) Cum Hercules olim ex iuſſu Iunonis nauigationem inſtituiſſet, hęc ut ſuum odium nuſquam non oſtenderet, illi, exorato Borea, uentos aduerſos immiſit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto ſuſpendit, geminã incudem pedibus appẽdens. Sic enĩ Iliados decimoquinto loquitur, hoc illi in memoriam reducẽs, ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἧκα δύω. Quorum uerſuum hic ſenſus eſt, Ex alto ne tenes quod cum ſuſpenſa fuiſti, Nos pedibus geminam incudem demiſimus? Cuius fabulæ quemadmodũ et ſuperioris, cauſam aſſignat Phurnutus, περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων, his uerbis, Ἔοικεν ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, διὰ τὸ χρυσοφανές τι ἔχειν τὰ ἄστρα, καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν, ὑφ' ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiqua fabula uidetur, inquit, poẽta hoc afferre, qua Iouẽ fabulabãtur, Iunonem aureis catenis ſuſpendiſſe, nempe quod auri fulgorem, ſtellæ poſſideant. Ac ad pedes eius appendiſſe duas incudes, mare uidelicet & terram, à quibus deorſum tẽditur aër, ſic ut ab horum neutro diuelli poſſit. Huius etiam fabulæ meminit enarrator τῶν Στηλιτευτικῶν Gregorij Nazianzeni.

Meſſalinam.) Hæc fuit uxor Claudij, quam mori compulit, ut eſt apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue.

Neſcio. inquis.) Alludit ad hoc q̃d Tacitus refert. Meſſalinæ enim iam mortem expectãti, Claudius ubi uino incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam cauſam poſtero die adeſſet, quod Narciſſus accuſator intelligens, ne, ſi euaderet, in ſe pernicies uerteret, denunciat centurionibus et tribuno, qui tum aderãt, exequi cædem, ita imperatorem iubere, illi eam interfecerunt. Neſcire autem uiſus eſt. Nam occiſa Meſſalina (inquit Suetonius) paulo poſt quàm in triclinio decubuit, cur domina non ueniret, requiſiuit. Tantæ fuit & obliuionis & inconſiderantiæ.

C. Cæſarem.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, qui incredibili

credibili ſæuitia aduerſus omne genus hominum graſſatus eſt. Quem rerum natura (uelut alio loco ſcribit Seneca) non niſi in exitium, opprobriumq́ humani generis edidit.

Occiderat ille ſocerum.) Syllanũ enim ſocerum Caius ad necem, ſecandasq́ nouacula fauces compulit, cauſatus in eo quod ingreſſum ſe turbatius mare non eſſet ſequutus, ac ſpe occupandi urbem ſiquid ſibi per tempeſtatem accideret, remanſiſſet, quum Syllanus impatientiam nauſeæ uitaſſet, & nauigandi moleſtiam. Autor Tranquillus.

Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulo poſt.

Craſſi filium uetuit.) Cn. enim Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni cognomen Caius ademit, ut meminit etiam Suetonius. Hic nomen) Fecit enim generum ſuum: nam Antoniã filiam maiorem, illi uxorem dedit.

Caput tulit.) Ambiguum eſt. Poteſt enim intelligi, caput tulit, hoc eſt, exeruit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc eſt, amputauit. Tam fatuum, ut etiam regnare poſſet.) Alludit ad uulgi dicterium, quo regum ſtulticiam paſſim notabãt. In quam & ab Eraſmo declamatum eſt in prouerbio, Aut regem, aut fatuum naſci oportet, quod in huius ludi exordio ſtatim uſurpauit Seneca.

Scilicet.) Ironiæ cum inficiatione accõmodata eſt particula. Quemadmodũ & illud apud Poëtam, ſcilicet, hic ſuperis labor eſt. Dryudarum.) Dryudarum

ſum Magnum, Scriboniam, Baſſioniam, Aſſarionem, nobiles tamẽ. Craſſum uerò tam fatuum, ut etiã regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portẽtum in numerum deorũ ſe recipi cupiat. Principes pietate, & iuſtitia dij fiũt. Scilicet hic pius & iuſtus, quoniam Dryudarum perfidæ gentis Gallicæ immanem religionẽ, à qua ciues ſubmoueram, prorſus exſtirpauit, ut Romæ nuptiarũ ſacra eſſent, quibus ipſe, cum ſibi Agrippina nuberet xxx. Senatoribus, innumeris Eq. Ro. mactatis, principium dedit. Hunc nunc deũ facere uultis? Videte corpus eius dijs iratis natum. Ad ſummã tria uerba dicat, & ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? deniq́ dum tales deos facitis, nemo uos deos eſſe credet. Summã rei P. C. ſi honeſte inter uos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, uindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cẽſeo. Atq́ ita ex tabella recitauit

religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus ſub Auguſto interdictam penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorum ſacerdotibus, multa meminit Cæſar in ſexto.

Immanem religionem) Nam pro uictimis homines mactabant, ut refert Cæſar.

Vt Romæ nuptiarũ.) Senſus eſt, Claudius hanc ob cauſam Dryudarum religionẽ deleuit, ut fratris ſui filiam Agrippinã ducere poſſet, quod non licebat ante. Nã Claudius ſenatũ ingreſſus, decretum poſtulauit, quo iuſtę inter patruos, fratrũq́ filias, nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Extat apud Tacitum, in hãc rem Vitellij oratio corã ſenatu habita.

xxx. Senatores.) De hoc ſic Suetonius, Die ipſo Claudij & Agrippinæ nuptiarum in quinque & xxx. Senatores, trecẽtosq́ amplius equites Rom. tanta facilitate animaduerſum, ut de nece conſularis uiri renunciante centurione, factum eſſe quod imperaſſet, negaret Claudius quicquam ſe imperaſſe, nihilominus rem comprobaret, affirmantibus libertis officio milites functos, quod ad ultionem imperatoris ultro procurriſſent. Tria uerba.) Quod Balbus eſſet, & tamen iudicis eſt, tria uerba dicere, quæ diebus nefaſtis non licebat. Eſt autem iucunda προσονομασία in dicat & ducat. Summam rei.) Imperij.

Ex tabella recitauit.) Alludit ad conſuetudinem antiquam, qua in ſenatu cenſentes, de ſcripto ſententiam proferebant, & reci-

recitauit. Quandoquidem diuus Claudius occidit cõſocerũ ſuum Appium Syllanũ, generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ ex Petina. L. Syllanũ Octauiæ ex Meſſalina, ſocerũ filiæ ſuæ Craſſum frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouũ, Scriboniã ſocrum filię ſuæ, Meſſalinam uxorẽ ſuam, & cæteros quorũ numerus inueniri nõ potuit, placet mihi in eũ ſeuere animaduerti, nec illi rerum iudicandarum uacationẽ dari, eumꝗ quàmprimũ exportari cœlo, intra dies xxx. excedere olympo, intra diẽ terras, Pedibus in hanc ſentẽtiam itũ eſt. Nec mora Cyllenius illũ collo obtorto trahit ad inferos è cœlo, unde negãt redire quenꝗ. Dum deſcendunt per uiam ſacrã, interrogat Mercurius, quid ſibi uelit ille concurſus hominũ, nũ Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimũ, & impẽſa cura plenum, ut ſcires deũ efferri, tibicinum, cornicinũ, omnisꝗ generis æneatorũ tanta turba, tantus cõuentus, ut etiã Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tanꝗ liber. Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed planè ex animo. Iuriſcõſulti è tenebris procedebãt, pallidi, graciles, uix habentes animã, tanꝗ qui tum maxime reuiuiſcerent. Ex his unus cũ uidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorãtes cauſidicos, accedit, & ait,

& recitare uerbum hoc ſignificat.

Appium Syllanum.) Quem cũ Meſſalina & Narciſſus, cõſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe uim ei ab Appio illatam. Altera in admiratione firmata, ſibi quoque eandem ſpeciem aliquot iam noctibus obuerſari retulit. Nec multo poſt ex compoſito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adeſſet, præceptum erat, qua ſi planè repræſentaretur ſomni fides, arceſſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Hæc Suetonius.

Craſſum frugi.) Huius meminit quodã loco Trãquillus.

Tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouum.) Prouerbium eſt, quo utimur, propinquã ſimilitudinęm indicantes. Vide Chiliades Eraſmi Roterodami.

Nec illi rerum iudicandarum uacationem.) Quemadmodum ipſe uiuens pro conditione cuiuſque ciuis uacationem legis Papiæ conſtituerat, hoc eſt, ut ea lege non tenerentur.

Pedibus in hãc ſententiam.) Non pauci ſunt qui opinantur, pedarios ſenatores appellatos, qui ſententiam nõ uerbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent, inquit Gellius libro tertio. Vnde dictum eſt in ſententiam ire, & pedibus ire in ſentẽtiam.

Cyllenius.) Mercurius, à Cyllene monte Arcadię ſic dictus.

Vnde negant.) Verſus eſt Catulli, de paſſere mortuo Lesbiæ. Illuc unde negant redire quenquam.

Viam ſacram.) Via eſt Romæ ſic dicta. In hac apparet illum fuiſſe ſepultum.

Vt ſcires deum efferri.) locus eſt à ſtultitia. Nã hoc ipſum pugnat cum ratione dei, efferri mortuũ.

Vt etiam Claudius.) Tam ſtupidus & ſomnolentus, deniꝗ mortuus.

Pauci cauſidici plorabant.) Meritò lugebant cauſidici ob mortuum Claudiũ, quippe qui in ſe nimia facilitate uſus eſſet. Scribit enim Trãquillus, ſe à natu maioribus audiſſe, cauſidicos adeò patientia Claudij abuti ſolitos, ut deſcendentem è tribunali non ſolum uoce reuocarent, ſed & lacinia togę retenta, interdum pede apprehenſo retinerent.

Sed planè ex animo.)

ait. Dicebam uobis non ſemper, Saturnalia erunt. Claudius ut uidit funus ſuum, intellexit ſe mortuũ eſſe, Ingenti enim ἐπιτάσει χορικῶς Nenia cantabatur Anapæſtis.

Fundite fletus, ædite planctus, fingite luctus.
Reſonet triſti clamore forum, cecidit pulchre
Cordatus homo, quo non alius fuit in toto fortior orbe.
Ille citato uincere curſu poterat celeres,
Ille rebelles fundere Parthos, leuibusq́ʒ ſequi
Perſida telis, certaq́ʒ manu tendere neruum.
Qui præcipites uulnere paruo figeret hoſtes.
Pictaq́ʒ Mœdi terga fugacis. Ille Britannos
Vltra noti littora ponti, & cæruleos
Scuta Brigantas dare Romuleis colla cathenis
Iuſſit, & ipſum noua Romanæ iura ſecuris
Tremere Oceanum. deflete uirum quo non alius
Potuit citius diſcere cauſas, una tantum
Parte audita, ſæpe & neutra. quis nunc iudex
Toto lites audiet anno? tibi iam cædet

Sede re-

mo.) Obiter taxat publicũ morẽ, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis, Plorāt lachrymis amiſſa pecunia ueris.

Dicebam uobis non ſemper.) Hoc eſt, prædicebam uobis, nõ ſemper adeo fauentem Cæſarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorum licentia nota eſt. In quibus ſerui quoq; libertate gaudebant, & domini uiciſſim ſeruis miniſtrabãt. Sub Claudio plus poterant aduocati quàm iure conſulti. Sapit prouerbium ſimile illi, θύραζε κάρες οὐκ ἔτ' ἀνθεςήρια, id eſt, Foras Cares non amplius Anthiſteria.

Fundite.) Anapæſtica ſunt familiaria Tragœdijs, licet recipiant Dactylos & Spondæos. Poſtremo tamen loco, non admittunt niſi Spondæũ aut Anapæſtũ. Rebelles Parthos) De Parthis ſub Claudio Mithridatem regem expetẽtibus, ac de eorum diſſentione, lege Tacitum in xij. Qui.) id eſt, quo, ſcilicet neruo. Vulnere par.) Sagittæ. Pictaq́ʒ terga.) Propter ſcutum pictũ. Britannos.) Nam, ut inquit Suetonius, à Geſſoriaco (nunc Caleſium uocant) in Britanniam tranſmiſit, ac Cn, Sentij & Auli Plautij ductu, ſine ullo prælio, aut ſanguine, intra pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionem recepta, ſexto quàm profectus erat menſe, Romam redij, triumphauitq́ʒ maximo apparatu.

Brigantas.) Populi ſũt Britanniæ, de quorum diſcordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo: nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigantiũ oppidũ Ptolemæus in deſcriptione Rhetiæ.

Et ipſum noua.) Hoc dixit propter Orcadas inſulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, ut teſtatur Euſebius.

Non alius citius.) Locus eſt ex ambiguo. Nam cito cognoſcit, qui ſtatim intelligit, & abſoluit. Et cito cognoſcit, qui pronunciat nõ auditis partibus, ita ut Claudius ſolebat.

Toto anno.) Ius enim laborioſiſſime dixit, etiam ſuis ſuorũq́ʒ diebus ſolenni bus nõnunq́ʒ, feſtis

quocque antiquitus et religioſis. Autor Trãquillus. Qui dat.) Iudex inferorum Minos, qui quondam Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſtitiã ſuã poëtæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretẽſes, ut quos ciuilitate & moribus erudiit, ad Ioue tanquã preceptorẽ itaſſeme morant, in Ida monte ſpeluncam oſtendentes, atque illi in nonum annum cõſueſſe, necnon didiciſſe, que ad Rempublicã inſtituendã utilia forent. Id quod Max. Tyrius his uerbis innuit. τί δ᾽ οἱ Κρῆτες, ἢ σοὶ οὐ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ μίνῳ κομισθέντες καλῶς ἀγαθυνθέντες τὴν ἀρετήν, διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίσαι τὸν δία. εἶναι μὲν αὐτόθι γὰρ τοῦ ἴδη ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν μίνω δι᾽ ἐννάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ δίϊ μανθάνειν παρ᾽ αὐτοῦ τὰ πολιτικά, οὗτοι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homerus Odyſſeæ undecimo.

O cauſidici uenale ge.) De rhetorib. dictũ, ὑποτιθεῖσι τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν, quod muneribus linguã uenditãt. Sic Velleius Paterculus uetuſtiſſimus ſcriptor, quẽ nos nuperrime in Murbacẽſi bibliotheca reperimus, aliquando ſtudioſis impertituri, Plãncũ proditorẽ, qui ab Antonio ad Cęſarẽ trãſfugerat, in omnia et in omnib. uenalẽ perque

Sede relicta, qui dat populo iura ſilenti,
Cretæa tenens oppida centum, cædite mœſtis
Pectora palmis, ô cauſidici uenale genus.
Voſque poëtæ lugete noui, uoſque in primis
Qui concuſſo magna paraſti lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, et cupiebat diutius ſpectare. Inijcit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eũ poſſit agnoſcere, per cãpum Martiũ. Et inter Tiberim & uiam rectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam compẽdiaria uia Narciſſus libertus, dominus domini, ad patronũ excipiendum, & uenienti nitidus, ut erat à balineo, occurrit & ait. Quid dij ad homines? Celerius præcedito, inquit Mercurius, & uenire nos nuncia. Ille autẽ patrono plura blãdiri uolebat, quẽ Mercurius iterũ feſtinare iuſſit, & uirga morantẽ impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliua ſunt, facile deſcẽditur. Itaque quãuis podagricus eſſet, momẽto tẽporis peruenit ad ianuã Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouẽs, uilloſque horrendos excutiens: puſillum ſubperturbatur, ut illũ uidit canem nigrũ. Nã albam canem in delitijs habere conſueuerat, ille autẽ totus informis

eleganter appellat. Concuſſo fritillo.) Nam (autore Suetonio) Claudius alea ſtudioſiſſime luſit, de cuius arte librum emiſit. Solitus etiã erat in geſtatorio ludere, ita eſſedo alueoque adaptatis, ne luſus cõfunderetur. Talthybius) Eſt Talthybius, præco apud Homerũ in primo Iliad. quẽ Agamemnon ad tentoria Achillis miſit. ἀλλ᾽ ὅγε Ταλθύβιόν τε, καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε, id eſt, Aſt hic Talthybiũ affatus fuit Eurybatenque. Eſt & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iuſſit filiam ſuam Polyxenam ſepelire.

Narciſſus.) Ab epiſtolis Claudij ante omnes dilectus. Dominus domini) Scribit enim Cornelius Tacitus, Claudiũ libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique ac legibus adæquaſſe. De immodicis Narciſſi diuitijs & Claudij in eũ indulgentia ſic ſcribit Satyricus, Nec Crœſi fortuna unquam, nec Perſica regna Sufficiẽt animo, nec diuitiæ Narciſſi Indulſit Cæſar cui Claudius omnia.

Virga.) Caduceo.

Facile deſcendit.) Alludit ad poëtam. Facilis deſcenſus auerni.

Velut ait Horatius) Eſt apud Horatium in Oda, qua arborẽ alloquitũ, cuius caſu penepererierat, ubi inquit,

informis eſt, nec quē uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna, inquit uoce Claudius Cæſar uenit. Ecce extemplo cũ plauſu procedũt cantantes

Hic erat Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Tallianus, Heluius Trogus, Coriotectus, Valens Fuſidius, Equ. Rom. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac canentiũ turba Neſtor Pantomimus, quem Claudius decoris cauſa minorē fecerat. Necnon ad Meſſalinã cito rumor percrepuit, Claudiũ ueniſſe. Conuolarunt primum omnium liberti, Myron, Ampyronas, Ampęus, Pheronas, Poſides, haſta pura inſignis, Felix cũ Pallãte fratre, Harpocras, Polybius, quos omnes Claudius Quęſtorijs, Prætorijsq; muneribus ubi impertitus eſſet, præmiſerat. Deinde pręfecti duo Iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luſcus, & Pedo Pōpeius, & Lupus, et Celer Aſinius, cōſulares. Nouiſſime fratris filia, ſororis filia, generi, ſoceri, ſocrus, omnes planè conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cũ uidiſſet Claudius exclamat,

Quomodo uos huc ueniſtis? Tum Pedo Pompeius. Quid dicis homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis em̃ nos alius huc miſit quàm tu omnium amicorũ interfector? In ius eamus, ego tibi hic ſellas oſtē dam. Ducit illum ante tribunal Æaci, is lege Cornelia, quæ de ſiccarijs lata

quit, Demittit atras bellua centiceps Aures, & intortis cabillis Eumenidum recreantur angues. Nec quem uelis.) Superſtitioſa ſiquidem antiquitas nigri ſeu deformis occurſum, infelicis ominis loco ponebat. Et tempus nocturnũ alioqui per ſe ſubinfauſtũ habet. Hinc illud apud ſatyrographũ, Et cui per mediã nolis occurrere noctē. Ab hiſtoricis memoriæ proditũ eſt, q̃ pacto quidã imperator, quod in uia Maurũ hiſtrionē habuiſſet obuiũ, mortē ſibi ſit ominatus.

Trogus.) Saufelli Trogi meminit Tacitus. Quos Narciſſus duci iuſſerat.) Hi iuſſu Narciſſi fuerant occiſi.

Pantomimus.) Mimus imitatorem ſignificat, Pantomimus eũ qui oēs perſonas effingit repreſentatq;. Poſides.) Libertorũ pręcipue ſuſpexit Poſidē ſpadonem, quem etiã Britannico triũpho inter militares uiros haſta pura donauit, Vt refert Suetonius

Felix.) Hunc cohortibus & alis prouinciæq; Iudææ prępoſuit, triũ reginarum maritũ. Autor Tranquillus & Tacitus. Apud felicem Paulus apoſtolus à Iudæis accuſatus, ſe excuſauit, ut ſcribit Lucas in Actis apoſtolicis, & meminit Euſebius. Cũ Pallãte fratre.) Hic fuit à rationibus Claudij, quē & Narciſſum, de quo paulo ante, decreto quoque ſenatus non modo præmijs ingentibus, ſed et quæſtorijs prætorijsq; ornamentis ornari libenter paſſus eſt, Tantum pręterea acquirere & rapere, ut quærēte eo quondã de fiſci exiguitate, nō abſurde ſit dictũ, abundanturũ ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur ut p̃dit Suetonius. De his et Plinius meminit, ſic ſcribens, Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos, opulentiores, pariterque tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtũ, & Narciſſum. Cornelius Tacitus, ubi de Pallãte loquitur, Fixum eſt, inquit, ære publico ſenatuſcōſultum quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquæ parſimonię laudibus cumulabaẽ. Hinc cecinit Iuuenalis, Ego poſſideo plus Pallante & Licinis. De monumēto Pallantis, ad Mōtanum Plinius iunior meminit.

Harpocras.) Huic lectica per urbē uehendi, ſpectaculaq; publice edēdi ius tribuit.

Polybius.) Hic à ſtudijs Claudij, ſępe inter duos conſules ambulabat.

Lege Cornelia.) Lege cornel. de ſicarijs teneẽ, inq̃t Martianus iurecōſultus,

lata eſt, quærebat, poſtulat, nomē eius recipit, ædit ſubſcriptionē. Occiſos Senatores xxx. Equites Ro. cccxv. atque plures. Cæteros ccxxi ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos undecunq; circumfert, ueſtigat aliquē patronum qui ſe defenderet. Aduocatū nō inuenit. Tandem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lingua diſertus, et poſtulat aduocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit P. Petronius uelle reſpondere. Æacus homo iuſtiſſimus uetat illum loqui. Altera tantū parte audita cōdemnat & ait,

Ingens ſilentium factum eſt. Stupebāt omnes nouitate rei attoniti, negabant hoc unquam factum. Claudio iniquū magis uidebatur q̄ nouum. De genere pœnę diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erāt qui dicerent, † ſi minus dij latura feciſſent, Tātalū ſiti periturū, niſi illi ſuccurreretur. Nō unq̄ Siſyphum onere releuari. Aliquandò Ixionis miſeri rotā ſufflaminandam. Non placuit ulli ex ueteranis miſſionem dari, ne uel Claudius unquā ſimile ſperaret. Placuit nouā pœnā excogitari debere, inſtituēdū illi laborē irritū, & alicuius cupiditatis, +ſpes ſine fine effectus. Tū Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et iā cœperat fugiētes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere,

Nam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraq; ſubducto fugiebat teſſara fundo.
Cumq; recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperq; petenti,
Decepere fidem, refugit, digitoſq; per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto,
Sic cum iam ſummi tanguntur culmina montis.

libro Pandectarum quadrageſimo octauo, qui hominē occiderit, cuiuſue dolo malo incendium factum erit, quiue hominis occidendi furtiue faciēdi cauſa cū telo ambulauerit. Pœna huius legis eſt, in inſulā deportatio, & omniū bonorū adēptio: Sed ſolent hodie capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, q̄ ut legis pœnā ſuſtineāt, ut habetur eodē titulo. Mire uerohic expreſſit morē priſtinū iudiciorū. Claudiana lingua.) Siue q̄d Gallus eſſet, ſiue quod balbus, ſiue qđ ſemper ageret Claudij negocia. Iocus eſt ex amphibologia. Homo iuſtiſſimus.) Iuſtū eñ par pari referre. Sic ille tractauerat reos. Alioqui iniuſtiſſimū eſt reū nō ſinere loqui. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantū accuſationis parte audita, ſtatim iudicaſſet. Quàm nouum.) Sæpe eñ inauditos reos damnauerat.

Tantalū ſiti. Tantalus ſtagno apud inferos labrotenus immerſus, & pomis circū os ex arbore propendentibus, ſiti tamen & fame torquetur: nā ſi bibere uelit, refugit aqua, ſi pomū arripere tētet, arbor ſurſum reſilit. Ouidius. Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat Tantalus. Siſyphū onere) Siſyphli ſaxū illud ingens apud inferos, ubi in montē protruſum fuerit, ſtatim delabitur, iterū inani conatu ſurſū ferēdum. De huius & Tantali pœnis lege Homerum xi. Odyſſeę, circa finē ubi Vlyxes refert, quæ apud inferos uiderit.

Ixionis miſeri rotam ſufflaminandā) Ixion apud inferos rotæ alligatus, aſſidue circūfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorum. Ex ueteranis miſſionē.) Vtitē metaphora militari. Militibus eñ datur miſſio, cū circa ignominiam exauctorātur. Alea ludere.) Qua uiuēs adeo ſtudioſe luſit. C. Cęſar. Nam Caligula Cæſar Claudij ex fratre nepos, hunc (ut ſcribit Suetonius) nō niſi ad ludibrium reſeruauit: quid mirum igitur ſi à Caio in ſeruitutē poſcatur. Ab illo flagris.) De his, qui iuſſu

Irrita

Iuſſu Caligulæ uapularunt, in hũc modũ ſcribit Seneca noſter libro. iij. de ira. Modo C. Cæſar, Sextũ Papiniũ cui pater erat cõſularis, Bethenũ Baſſum, quæſtorem ſuum procuratoris ſui filium, aliosq; & equites Romanos, & ſenatores uno die flagellis ceci

Irrita Siſyphio uoluuntur põdera collo

Apparuit ſubito C. Cæſar & petere illum in ſeruitutẽ cœpit, producit teſtes, qui illum uiderant ab illo flagris, ferulis, colaphis, uapulantẽ. Adiudicatur C. Cæſari, illum Æacus donat. Is Menãdro liberto ſuo tradidit, ut à cogitationibus abeſſet.

dit. Cognitionibus Cognitiões ſunt cauſarum, ut cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuiſſe obnoxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, ut qui cognoſcendi prouinciam ſæpe libertis ſuis cõmitteret, quo magis à curis liber altiori ocio frueretur.

Finis.

BEATVS RHENANVS LECTORI S. D.

NVlli parentes æque uehementer liberos ſuos charos habent, ac ſcriptores ingenij ſui monumenta amant. Ipſe ſanè libelli iſtius autor nõ ſum, ſed quando olim interpretandum duxi adiectis ſcholijs, illum quoq; iuris mei feci, hoc eſt tuendum ornandum emendandũq; ſuſcepi. Porrò ſemper optaui ut interim alicuius exemplaris manuſcripti copia mihi fieret propter collationem, quæ non ſolum diligentia ſed & tempore indiget. Id uero uix tãdem & ad modum ſero nactus ſum, quũ uidelicet operum Senecæ æditio iſta ſecunda, iam non procul à fine abeſſet. Scriptura erat planè miſerabilis, ſed quæ tamen aliqua ueſtigia haberet uerborum Græcorum. Quibus quum in primis opus ſit ad autorem intelligendũ, dedi operam ut illa reſtituerem. Et quoniam ex Homero uidebam quædam eſſe citata, perlegi totum Homeri poëma. Reperi nonnulla, quædam nimio inueniendi ſtudio inter feſtinandũ fefellerunt, neq; enim certa erant ueſtigia in codice ſcripto, ſed in quibus coniecturã ſequi oporteret. Porrò multa meo marte feliciſſime reſtitui, quum Græca, tum Latina, quæ hic ſubdemus unà cum coniecturis noſtris. Nec pigebit & diuerſam lectionem annotare.

Anno nouo.) In exemplari manuſcripto legitur, Anno nono.

Ab hiſtorico iuratores exegit.) Melius diuiſim leges, ab hiſtorico iurato res exegit.

Ab hoc ego quæcunq; aud.) Videtur huiuſmodi continere lectionẽ manuſcriptus codex, Ab hoc ergo quæ tum audiui, certe clara affero.

Creſcebant tempora ſomni.) In exemplari uetuſto ſcriptum cornua.

Augebat Cynthia regnum.) Illic legitur lignum non regnum. Sed utrunq; mendoſe. Tu ſcribe lychnum. Eleganter autem uocat lychnum Lunæ, quod alieno lumine egeat nempe Solis. *Lychnũ legendũ pro regnũ.*

Vnam de tribus Parcis.) In codice ueteri non eſt Parcis ſed lacuna uacua, fortaſſis græce ſcriptum fuit μοίραις

Nunquam meritum.) Vetus habet, Nec unquam tamdiu cruciatus eſſet.

Patere Mathematicos.) Conijcio legendum, Patiar Mathematicos. Nam ſunt uerba Parcæ.

Omnibus annis.) Non eſt in ueteri

Horam eius nemo n.) Sic illic legitur. Et tamen non eſt mirum ſi errant, & horam e.n.n. Nemo enim ip.

Sauromatas & ſi qui ultra glacialem Boream incolũt Barbari.) Hæc uerba nõ ſunt in codice Vuiſſenburgenſi. Doctus aliquis adiecit ad explendã fortaſſis libri lacunã.

Mollia contorto diſtẽdunt.) Caſtigauimus deſcendunt exemplar antiquum ſequuti. Tametſi diſtendunt quoq; poſſit legi, ſi quis ad Parcas referat.

Felicia lapſis.) Repoſuimus laſſis. Sic enim in ueteri libro ſcriptum eſt. Intelligit au-
tem laſſos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.
Vultus & affuſo.) Non diſplicuit adfuſo pro effuſo. Ceruici capillus adfunditur.
Quid autem fecerit.) Correximus, Quid ante ſe.
Nec poſt boletum o. m. c. p. c. ſumpſit.) Hæc ſententia non eſt in codice Vuiſſen-
burgenſi.
Scitis enim opt.) Vetus. Scitis enim certiſſimo, n. p. e. ne excidant, quæ memoriæ
publicum gaudium impreſſerunt. Vbi legendum aut impreſſit, aut publica gaudia.
Et impoſuerat Herculi minimo diſc. fabulam.) Manuſcriptus codex non fabulam
habet, ſed fabros. Eam dictionem doctus aliquis mutarat in fabulam in æditione Ro-
mana, quam nos primum ſecuti ſumus. Cæterum antequam uidiſſem librum uetuſtũ
pro fabulàm putabam ſubſtituendum rabula. Verum poſteaquam fabros illic ſcri-
Allobrox Claudius. ptum comperi, planè puto legendum Allobrox. Sunt autem Allobroges ad Rhoda-
num uergentes Galliarum populi. Vbi natus eſt Claudius, quorum caput erat olim
Vienna Delphinateis hodie uulgus appellat. Nec caret contumelia nomẽ, quod cum
primis ea gens quondam Romanis infeſta fuerit. Porrò facile potuit in fabros uerti
incognitum uocabulum Allobrox. Sic autem malim legere quàm Vafer. Omnino
nec fabulam nec fabros huc pertinet. Nã impoſuerat Herculi, hoc eſt deceperat Her-
culem. Id enim impono ſignificat abſolute cum datiuo conſtructum.
Marci municipem audis) Liber uetuſtus habet, municipem audes, & mox pro, Hũc
ego reddo tibi, Hunc ego tibi recipio Lugd. n. Cæterum indicauimus aliàs uideri no-
bis hic legendum Munatij pro Marci, ut de Munatio Planco intelligatur, qui coloni-
as in Gallia deduxit Lugdunum & Rauricam, quæ ſupra Baſileã uno milliario Ger-
Inſcriptio apud Baſileam. manico ſita eſt. Ei Munatio nuperrime huiuſmodi memoria poſita eſt hîc in foro nõ
procul à Curia, me autore. L. Munatio Planco, ciui Romano, uiro conſulari & præto-
rio, oratoriq́ ac M. Ciceronis diſcipulo, qui poſt deuictos Rhetos æde Saturni de ma-
nubijs extructa, non modo Lugdunum, ſed & Rauricam coloniam deduxit, quæ
Auguſta fuit appellata, ab Octauio Auguſto tum rerum potiente, S. P. R. Baſilien-
ſis tametſi Alemanorum tranſducti coloni, ſubactis Rauracis Romanisq́ depulſis,
amore tamen uirtutis quę etiam in hoſte uenerationem meretur, uetuſtiſſimo tractus
huius illuſtratori, culpa tẽporũ prorſus abolitam memoriam depoſtliminio renoua-
runt. Anno M. D. XXVIII.
Citius mihi u. nt. alogias excutiam, dicito) Dicito non eſt in codice manuſcripto.
Doctus aliquis adiecit. Venuſtior erit oratio ſi ſubaudiatur. Nam iratis ſermo breuis
& abruptus conuenit. Itaq́ uerbum ſubſtulimus.
Exprome propere, ſed de qua genitum dicas.) Exemplar uetus habet, Exprime pro-
pere ſed qua genitus cluas. Hoc carmen neſcio quis mutauit in æditione Romana
quemadmodũ et nos legere coacti ſumus, ſed prorſus infeliciter. Nam quid opus erat
pro elegantiſſimo & ueteri uerbo cluas, ſupponere dicas. Ego carmen ſic reſtituen-
dum arbitror. Expromere properes qua gente natus cluas.
Ad terram occidas.) Vetus habet accidas. Et mox, regna tergemini petens, quæ le-
ctio nobis quoq́ probatur.
Et ſi quis à me notorem petiſſet.) Non admodum mihi placet notoris uocabulum.
Quanto uerò tantopere Claudius lingua græca delectabatur, quid ſi putemus hic nõ
ἀμύντωρ à me notorem, ſed amyntorem à Seneca fuiſſe ſcriptum. Significat autẽ ἀμύντωρ Grę-
cis defenſorem & uindicem, niſi libeat autorem legere pro patrono. Paulopoſt ſequi-
tur contulerim, quod fortaſſis eſſe debebat exantlarim.
Maluiſſes cloacas Augiæ purgare.) Sic enim hunc locum ex codice manuſcripto re-
Augiæ cloacas purgare prouerbium. ſtituimus. Hic Augias tantũ fimi collegerat in ſtabulis ſuis, ut Αὐγέιου βουστασία Græ-
cis in prouerbium abierit, quoties hominem ſignificare uolunt aut rem ſupra modũ
immundam. Augiæ meminit Philoſtratus libro VIII.
Sed non miror quod i. in c. f. quoniam uolo.) Hic locus ſic legitur in libro uetuſto,
Sed quoniam uolo nõ mirum, quod in curiam impetum feciſti, nihil tibi cluſi eſt, quẽ-

admodum

admodum & nos repoſuimus. Cæterum aut mendoſus eſt locus, aut, quod potius credo, Græca hic deſunt, & diuerſas ſententias librarius cōfudit. Fuit aūt in hūc fortaſſis ſenſum aliquid ſcriptū. Sed bono animo ſis, quoniam uolo tibi patronus eſſe. Et ſunt uerba Herculis Claudio reſpondentis. Interim irrumpit Hercules in Curiam quam Seneca fingit in cœlo: neq; enim ciuilitatem didicerat inter homines omnia cū impetu facere ſolitus. Itaq; Semidei illi qui intra Curiam erant de Claudio recipiendo conſultantes, irrumpentē illū & clauſa omnia ſuis uiribus perfringere ſolitū ſic alloquuntur. Non mirū inquiunt, quod impetum in Curiam feciſti, quaſi dicant, hoc tibi nouū non eſt. Nihil tibi cluſi eſt, Modo dic nobis qualem deum. Et quæ ſequuntur.

Ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe.) Hæc uerba Ἐπικούρειος θεὸς præſidio tenuium ueſtigiorum eruta repoſuimus, niſi mauis Ἐπικούρου θεός. Reſtituimus & ea quæ mox ſequuntur οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει, hoc eſt, Neq; ipſe negocium habet, neq; alijs exhibet. Quam ſententiam uelut aduerſantem diuinæ prouidentiæ hactenus exploſit optimus quiſq;, ſed in primis Chriſtiani ſcriptores. Cæterum eleganter in Epicuri deum iocantur Semidei iſti, quando regnant, iraſcuntur, pugnant dij ſi quid poëtis creditur. Epicurus aūt hebetem & ignauū deum inducit. Sed & in Stoicorum deum iocantur tanq; monſtroſum: nam negant deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, uentrem, & quæ ſub uentre ſunt. At dij uulgares & poëtici de loco in locū migrant, comeſſantur, amant. Proinde Stoicus deus, inquiunt, quomodo poteſt rotundus eſſe, ſine capite & præputio? Quaſi dicat, imperfectum quiddam eſt Stoicus deus & monſtri ſimile. Concedunt tamen Claudium poſſe Stoicum deum fieri, quod corde & capite careat, hoc eſt prudentia & mente, propter ſtultitiam.

Deus Epicuri.

Deus Stoicorū

Si me Hercules à Saturno p.) Cum hoc loco & hijs quæ ſequuntur diutiſſime luctatus ſum, nec ſuccurrebat exemplar manuſcriptum. Opinor aūt legendum, Iuſtiſſime hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium. Et quæ ſequuntur. Suntq; uerba ſemidei cuiuſpiam in illa curia quam in cœlo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet lector, ſemideos illos nunc nullo ordine obſeruato loqui. Vnde poſtea Iupiter illos ob iurgat. Ego P.C. inquit, interrogare uobis permiſerā, uos mera mapalia feciſtis. Quaſi diceret, in dicendis ſententijs non ſeruatis ciuilem conſuetudinem, ſed ruſticano more, quicquid in buccam uenit promiſcue blatteratis.

Eius princeps non tuliſſet.) In hijs prodigioſe corruptis locis nihil prorſus erat præſidij à codice manuſcripto. Deprehendi tandem legendū non eius princeps, ſed Caius princeps. Sequitur mox, Illum deum à Ioue. Liber uetus habet illum Ioue, ſic ut inter illum & Ioue ſit lacuna media. Porrò perſuaſiſſimū mihi eſt dictiones iſtas deū à Ioue, nihil ad ſenſum facere. Doctus quiſpiam ſic tumultuarie locum caſtigauit, deū & à præpoſitionem apponens, haud re diligentius perpenſa. Ego legendum reor, illū ἀποθεῶσθαι, hoc eſt in deorum numerum referri: nam dubio procul ignota uox Græca librario occaſionem dedit, ut omitteret. Sequit̄ damnauit inceſti, Lego damnatū inceſti. Sequitur, Oropenq; ſororem ſuā. In manuſcripto codice eſt, oro per quod ſor. ſuā. Conijcio ſcribendum, eo quod ſororem ſuam. Sequitur, quam quoniam omnes, ſcribo, quū omnes uen. diſpuncto relatiuo quam. Sequitur adhuc, Quam inquit, quæro tantum ſororem ſuam ſtulte ſtudere. Sic & in exemplari ſcripto legitur propemodū, ita uidelicet, Quare, inquit, quæro inquit, ſororem ſuam ſtulte ſtude. Locus eſt nō ſolum mendoſus ſed & obſcurus. Diuinatione planè hic opus eſt. Fortaſſis legendum Quare inuidit Romæ hiſtoriam ſuam. Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totū. Vt huius ſemidei ſententia taxet quod Græcas hiſtorias ſuas Claudius Alexandriæ curārit recitandas ſingulis annis, & quidē opus utrūq; totum, per uices ſeorſim in duobus Muſeis, inſtitutis ſtipendijs, ueluti contempta Roma. Quam rem hijs uerbis narrat Suetonius. Deniq;, inquit, & Græcas ſcripſit hiſtorias Tyrrhenicō XX. Charchedonicon VIII. Quarum cauſa ueteri Alexandriæ Muſæo additum ex ipſius nomine, inſtitutumq; ut quotannis in altero Tyrrenicon libri, in altero Carchedonicon diebus ſtatutis uelut in auditorio recitarentur toti à ſingulis per uices. Hactenus ille. Vides libros illos hiſtoriarū autore Tranquillo totos fuiſſe lectos ſingulis annis.

Hiſtoriæ Claudij Cæſ. totæ recitabantur ſingulis annis Alexandriæ.

Id ergo eſt quod dicit Seneca, Alexādriæ totum. Fortaſſis alterum tantum uolumen ſingulis annis apud Athenas recitabatur nō utrūq;, ut ſit quod ait, Athenis dimidiū. Porrò ualidū argumentū, ſi dijs placet, aduerſus Claudiū, q Græcis plus fauere uiſus ſit, quàm Romanis. Iam à nobis caſtigatæ ſententiæ ſic poterunt legi, & diſtingui. Iuſtiſſimè hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem toto anno celebrauit Saturnalia. Caius princeps non tuliſſet illum ἀποθεῶνδη, qui (quantum quidem in illo fuit) damnatū inceſto Syllanum generū ſuū occidit, eo quod ſororē ſuam feſtiuiſſimā omniū puellarum, quū omnes Venerē uocarent, maluit Iunonē uocare.

Quare inuidit Rom. hiſtorias ſuas? Auſcultare Athenis dimidiū licet. Alexādriæ totum. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, e.n.e.c.ſ.p. Deus fieri uult. Parum eſt quod templum in Britan. & quæ ſequuntur.

Porrò eius ſententiæ quæ incipit, Caius princeps non tuliſſet, hic eſt ſenſus. Caius Caligula Cæſar nunquam permiſiſſet Claudium recipi in numerum deorum, uel ob hoc quod generū ſuum L. Syllanū inceſti ſtatim damnauit accuſante Vitellio ſed Agrippina ſubornante, quod illicito ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ amore teneretur, quum eidem crimini Caius Cæſar longe magis fuerit obnoxius ob omneis ſorores ſuas adamatas, non unam tantum. Nam ut Suetonius ſcribit, Caius Caligula cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit. Plenoq; conuiuio ſingulas infra ſe uiciſſim collocabat, uxore ſupra cubante. Solent autem fures furibus, inceſti inceſtis fauere. Blandimur enim hoc modo uitijs noſtris. Porrò non occidit Claudius generū ſuum Syllanum, ſed ipſo cōniuente per edictum Vitellij ordine ſenatorio motus eſt, & eiurare magiſtratum coactus, quum forte eo anno prætor eſſet, & pridie ſenatus lectus foret luſtrumq; cōditum. Præterea affinitatem Cæſar diremit. Quibus rebus offenſus ornatiſſimus iuuenis & aliàs clarus inſigni triumphalium & gladiatorij muneris magnificentia, quo die Claudius inceſtas illas nuptias cum Agrippina celebrauit, ipſe ſibi mortē conſciuit, ſiue eo uſq; ſpem uitæ produxerat, ſeu delecto die ad augendam inuidiam, ut ait Tacitus. Atq; hoc eſt quod hic Seneca uult hijs uerbis, Quantū quidem in illo fuit, damnatum inceſti Syllanum generum ſuum occidit, Nimirū ob præſtitam mortis occaſionem. Iam ſatis apertum puto quid ſibi uelint illa uerba, eo quod ſororem ſuam f.o.p. quum omnes Venerem uocarent, maluit Iunonem uocare. Significat enim per Venerem nō admodum caſtam fœminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram ſed procacem appellat, à fratre Syllano, uxoris penè loco habitā, id quod per Iunonem Ioui nexu coniugali copulatam eleganter innuit.

Claudius Cæ. Syllano genero ſuo cauſam præbuit ut ſibi mortem conſciſceret.

L. Syllanus ſororem ſuā uocabat Iunonē ab alijs Venerem paſſim appellatam

Porrò dicterium Claudij, Romæ mures molas lingunt, quo frequenter uti ſolitus uidetur, perſtringit Romanos tanq; delicatos & faſtidioſos qui non quibuslibet ſcriptis recitandis intereſſe poſſint, precibus iam & pretio corrogandi.

Dicterium Claudij, Mures Romæ molas lingunt.

Hic nobis curua corrigit.) Si quis hoc ſimpliciter accipiendum putat, erit εἰρωνεία in cenſoriam Claudij ſeueritatem. Si referendum ad proxime præcedens dicteriū, quid ſi legas, Hic nos ſcurra Cæſar regit, ut ſit alicuius Mimi clauſula.

Tandem Ioui uenit in mentem priuatis.) Fortaſſis legendum, primateis intra Curiam moranteis ſententiam dicere n. diſp. Vt intelligas uoluiſſe Iouem ſenatores primæ autoritatis ſententiam dicere omiſſa iſta pedariorum ſenatorum diſputatione.

Homo quantum uia ſua fert.) Oſtendimus aliàs quo ſenſu ſit accipiendum, id, quantum uia ſua fert, qui tamen præcedit, homo, quid ſi legas quantumuis uafer & qui ſemper uidet, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω, hoc eſt ſimul ante & poſt. Quæ Græca uerba reſtituimus ex ueſtigijs quæ erant in codice manuſcripto. Clauſula eſt qua Homerus ſæpe utitur. Vt Iliados A. & rurſum Iliados Γ,

ἅμα πρόσσω ϗ ὀπίσσω

οἶσ δ' ὁ γέρων μετέηπεν ἅμα πρόσσω, ϗ ὀπίσσω Et Iliados Σ.

ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. De polydamente loquitur.

Quod in foro iuuat.) Non dubito quin hic legendum ſit uiuat non iuuat.

Nota

Notat autem quempiam qui conſul factus erat ex numero Nummulariorum aſſidue in foro uerſantiũ. Nam qui inter homines uerſant̃, plus eloquentiæ plerunq; habent.

Iam fama minimum fecit.) Exemplar manuſcriptum nimium habet non minimum. Fortaſſis legendum, mimum fecit. Vt ſit ſenſus. Adeo uulgaris res eſſe cœpit etiam immeritos inter deos conſecrare, ut ſcenicis ludis argumentũ ſubinde præbeat. Nam quid eſt aliud hic Senecæ ludus de apotheoſi Claudij, quàm mimus quidam. Significat autem mimus modo hiſtrionem actorem, modo carmen ipſum ſiue fabulam. Sic Laberius mimum quendam, ut autor eſt Gellius, Cophinũ inſcripſit, alium Alexandriam, alium Fullonem. Huiuſmodi mimus fuit Laureolus quẽ Catulus Mimographus ædidit, in quo iudex agebatur in crucẽ. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, & Tranquillus in Caio Caligula hijs quidẽ uerbis: & quũ in Laureolo Mimo, in quo actor proripiens ſe ruina ſanguinẽ uomuit, ut plures ſecundarũ certatim experimentũ artis darent, cruore ſcena abundauit. Quem locũ ſic opinor legi debere, in quo actor prorepens è ruina, ſanguinem uomuit, plures ſecundarum, Et quæ ſequũtur. Iam arbitror liquere quid ſibi Septimius Tertullianus omnis antiquitatis peritiſſimus uelit, quũ in libro quo aduerſum Valentinianos pugnat, ſic ſcribit, de Enthymeſi illa Valentinianorum loquens, Ita depulſa, inquit, quo minus pergeret, nec habẽs ſuperuolare crucem, id eſt Horon, quia nullum Catuli Laureolum fuerit exercitata, ut deſtituta, ut paſſioni illiſa, in trica multiplici atq; perplexa, omni genere eius cœpit adfligi. Vult enim dicere Enthymeſin nõ fuiſſe exercitatam in ſcena, in agenda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolũ inſcripſit, in qua Iudex in crucem agebatur. Alioqui ſi illam ſcenicorum hiſtrionum in repræſentanda in cruce acti præſidis fabula dexteritatem habuiſſet, fortaſſis crucem ſuperuolaſſet, id eſt, Horon.

Iam fama minimum fecit.

Mimus.

Laureolus.
Mimus.
Ca.ulus.
Mimographus.
Suetonij locus.

Tertulliani locus expoſitus.

Etiam peſſimum quemq; illum affectare.) Hæc clauſula non eſt in codice Vuiſſenburgenſi.

Ex hijs qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν) id eſt agrorum fructu ueſcuntur. Reſtituimus hunc locum manuſcripti libri ueſtigijs adiuti. Eſt autem apud Homerum Iliados Z

εἰ δέ τις ἐσσὶ βροτῶν οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.

Aut ex hijs quos alit ζείδωρος ἄρουρα) hoc eſt frumentiferũ rus. Et hunc locum eruimus. Eſt autem hæc clauſula apud Homerum frequenter obuia, Vt Odyſſeæ I.

καὶ γὰρ κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα.

Eſt uerò ζείδωρος terræ epithetum.

ζείδωρος ἄρουρα

Eum dedi laruis. Sed proximo mun. inter nouos autoratos.) Repoſuimus ex manuſcripto codice pro dedo, dedi. Et pro noxios, nouos. Porrò ſententia adhuc eſt imperfecta, niſi pro ſed legamus, & prox. Sic autem reſtitui debet, Qui contra hoc S. C. deus factus, ductus, pictusúe erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Nam ad hoc uerbum placet in fine, etiam ſuperiora referri debent. Ex hoc loco ueterem ſpectaculorum morem animaduertere licet, quo ferulis uerberabãtur qui nuper ſe Laniſtis addixiſſent: nam hos uocat autoratos, ubi rudes adhuc primum in harenam prodiſſent. Solent autem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi nouos ſcholaſticos Athenis obſeruatus narratur in uita Magni Baſilij, de Baſilio & Gregorio Nazianzeno.

Tyrones primũ tentantur.

Coſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle acceſſit Hercules.) Hunc locum auſim iurare corruptiſſimum eſſe. Nam iſtæ dictiones, Ad hoc uelle, planè portenta quędam ſunt mendarum. Diu hic laboraui, nec quicquam uenit in mentem quod prorſus probem. Inter cætera, uiſum eſt legi poſſe, Coſ. numulariolus, hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulis ſolebat olei culleos. Acceſſit Hercules &c. Tum uidendum an pro nummulario legendum ſit, cullear iolus. Sed hæc coniectura eſto.

Sitq; neceſſe è R. P.) Caſtigauimus, Sitq; è R. P.

Qui cum Romulo poſſit feruentia reparare.) Exemplar manu ſcriptum habet,

Qui

E rhombo feruentia rapa uorare.

Qui è Romulo poſſit feruentia rapta notare. Ego caſtigaui uorare. Cæterum uidendum an pro Romulo ſcribẽdum ſit rhombulo, Vt hic ſit ſenſus. Expedire eſſe aliquẽ qui feruentia rapa uoret è rhombulo, hoc eſt uaſe eius figuræ cuius eſt rhombus. Fieri poteſt ut huiuſmodi uaſe peculiariter uſus ſit Claudius. Boletorum & ſimilium ciborum quibus & rapa annumerari poſſunt, auidum illum fuiſſe Suetonius tradit. Et uidebatur Claudius ſententiam uincere.) Vetuſtior codex habet ſententia. Conijcio ſcriptum à Seneca fuiſſe, Et uid. Clau. una uincere, ſubaudi ſententia. Pars Claudio fauentium uno tantum calculo uincebat partem diuerſam. Attende Claudium paucis fuiſſe probatum.

Canis exta edit.

Quàm canis fruſtum abſcidit.) Emendaui, Quàm caneis excidit, exemplar manuſcriptum ſecutus. Videtur autem Claudius canibus exectis delectatus fuiſſe. Porrò quãdo manuſcriptum exemplar mire corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptũ fuiſſe, exta edit pro excidit, ut ſit ad Græcum prouerbium alluſio κύωρ παρ᾽ ἐντέροις, id eſt, Canis iuxta inteſtina.

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.) Fortaſſis legendum, de tot præſtantibus uiris, Aut de dodrantibus uſuris.

Prouerb. Iræ morbus ægre ſeneſcit.

Nam τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος.) Hunc locum maximo labore reſtitui, quod Græca latinis literis eſſent ſcripta, & latina non minus deprauata forent quàm Græca, hoc modo, Nam & ſiphormea græce neſcit ego ſcio. Senſus eſt iræ morbus ægre ſeneſcit. Reddit rationem Auguſtus cur domeſtica mala potius cõmemorare uelit, quàm publica. Alludit ad prouerbium, Ira omnium tardiſſime ſeneſcit, quod Græci dicunt θυμὸς ἔσχατον γηράσκει, id eſt, ira poſtremum ſeneſcit.

Πυργοπολινίκης

Πυργοπολινίκης iſte quem uidetis.) Et hoc uerbum ex qualibuſcunque ueſtigijs repoſui, Thraſonicum nomen eſt, ab expugnatis arcibus & oppidis deductum, quo glorioſum militem Plautus uocauit, Notatur autem hic Claudius qui potentiam ſuam in miſeros & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere uoluerit.

Videris Iuppiter an in tua certe mala.) Codex uetuſtior habet, uideris Iup. an in cauſa certe in tua. Scriptum opinor à Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt.

Vni Vulcano crus fregit, quẽ ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο, Et iratus fuit ux.) Sic nos hunc locũ reſtituimus præſidio manuſcripti codicis. Nam uerba quæ in priore æditione legebantur, Et in Lemnon cœlo deturbauit, nõ extinxit, doctus aliquis adiecerat ut lacunam Græci carminis expleret. Verſus eſt apud Homerum Iliados A. quem ſic reddere poſſis, Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Cogitate P.C.) Hæc uerba & quæ ſequuntur uſque ad eam ſententiam quæ incipit, Hunc nunc deum facere uultis? non erant in codice Vuiſſenburgenſi.

Quis credet in eum?) Exemplar manuſcriptum habet, Quis credet? Dum tales deos facitis.

Intra diem terras.) Vetus liber habet infra diem tertium. Opinor legendum, intra diem terra.

Aeneatores.

Omniſque generis ſonatorum.) In exemplari manuſcripto legitur ſenatorum pro ſonatorum. Ego caſtigaui Aeneatorum. Sunt autem Aeneatores, tubicines, quod tubæ ex ære fiant.

P.R. ambulabat tanque liber.) Vetus codex habet ambulat. Malim iubilat ſiue iubilabat.)

Tanquam qui tum max. reui.) Hic erat in uolumine Vuiſſenburgenſi lacunula quædam. Verbum reuiuiſcerent, integre erat perſcriptum.

Nenia anapæſtis.

ἐπίτασις.

ἄνεσις.

Ingenti enim ἐπιτάσει χορικῶς Nenia cantabatur Anapæſtis.) Hæc uerba nos utcunque eruimus è ueſtigijs quæ erant in exemplari manuſcripto, per ἐπίτασιν, uocis contentionem intellige. Cuius contrarium eſt ἄνεσις.

Fingite luctus.) In libro ueteri eſt, fugite mugitus. Opinor legendũ, Iungite queſtus.

Cordatus homo.) Volumẽ manuſcriptum habet cordatus iano. Proinde cenſeo ſcribendum cordatus Sino, nam præcedentis dictionis ultimum elementum eſt s. Vt ad Sinonem Virgilianum ſit alluſio.

Dominus

Dominus domini.) Non eſt in codice Vuiſſenburgenſi.

Centiceps.) Hic paulo diuerſam lectionem liber manuſcriptus cõtinet, nempe hanc. Centiceps. Puſillum ſuperturbatur (album canem in delitijs habere conſueuerat) ut illum uidit canem nigrum, uilloſum. Sanè nunquam uelis tibi in tenebris occurrere.

Claudius Cæſar uenit.) Vetus, & magna uoce Claudius, inquit, ueniet. Cum plauſu, &c. Nam duæ iſtæ dictiones, ecce extemplo illic non habentur.

Procedunt cantantes.) Ex notulis imperfectis literarum Græcarum quæ erant in libro ueteri, nihil potui certi colligere. Forte θρηνώδη Neniam χορικῶς legendũ. Sed hæc coniectura eſto.

Hic erat Coſ.) Mira hic diuerſitas exemplaris, quæ plerunque ſolet accidere in proprijs nominibus. Primum erat lacunula, deinde pro Iunio prætore, unus prætorius, pro Tralliano, Trallius, pro Coriotecto, Cottatectus, poſtremo pro Fuſidio Fabius.

Medius erat in hac cantantium turba noſter Pantomimus.) Sic & in codice manuſcripto legitur. Nos tamẽ pro noſter ſubſtituimus Neſtor. Nam indubiè locus hic de M. Neſtore eſt intelligendus, cuius ſemel atque iterum in uita Cai Caligulæ meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens. *M. Neſtor Pãtomimus.*

Quem Claudius decoris cauſa.) Neſcio an ſit legendum Caius, ut intelligas Neſtorem amaſium ex obeſo graciliorem factum.

Conuolarant primum omnium.) Vetuſtus liber habet, Conuolarunt omnium liberti, Fortaſſis ſcribendum, Conuolarunt obuiam liberti.

Myron, Ampeus Ampyronas.) Hic rurſus nominum diuerſitas & alius ordo. Pro Ampyrona Arropas eſt in codice manuſcripto, & pro Pherona Pheronattus.

Quos omnes Claudius.) Volumen antiquum habet, Quos Claudius omnes nec ubi imperatus eſſet, permiſerat. Quem locũ doctus aliquis caſtigare uolens, Senecæ mentem non eſt aſſecutus, quem opinor ſic ſcripſiſſe. Quos Claudius omneis, uelut ibi imperaturus eſſet, præmiſerat.

Exclamat.) E ueſtigijs hic Græcorum dictionum quæ libellus manuſcriptus continet, nihil eruere potui, niſi ſi quis ſcriptum fuiſſe putet, πάντας φίλους ὁρῶ, id eſt omneis amicos uideo.

In ius eamus.) In codice Vuiſſenburgenſi tantum eſt, eamus, & loco duarum dictionum præcedentium erat dimiſſa lacuna. Nec eſt ſellas ſed ſtellas. Nomine ſellarum intelligantur ſubſellia iudiciaria. στήλην Græci uocant columnam ſepulchralem, in qua ponitur inſcriptio.

Equites Romanos.) Hunc locum ſic arbitror legi debere, Equites Romanos CCXXI. Cæteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε, id eſt innumeros, quorum uidelicet numerum non minus difficile ſit inire quàm aut arenæ aut pulueris. Eſt Iliados ι.
οὐδ᾽ εἴ μοι τόσα δοίη ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.

Exterritus Claudius o. u. c. u. a. p. qui ſe defenderet.) Hæc uerba non ſunt in codice Vuiſſenburgenſi. *ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.*

Si minus dij latura feciſſent.) Hic locus deprauatiſſimus multum mihi negocij exhibuit. Liber manuſcriptus habet, ſi uni dij laturam feciſſent. Conijcio legendum, Semidei laruam faceſſeret, id eſt abijceret, ſubaudi Claudius. Nam ſic & Liuius hoc uerbo faceſſo utitur. *Semidei laruam faceſſeret.*

Nonnunquam Siſyphum.) Hæc clauſula non erat in codice Vuiſſenburgenſi.

Aliquando Ixionis m. r. ſufflaminandam.) Quid ſi leges ſublaminandam, à lamina deducto uerbo.

Non placuit ullis ex ueteranis.) Vetuſtus libellus non habet hæc duo uocabula, ex ueteranis, ſed horum loco lacunam.

Pœnam excogitari deb. inſtitu.) In manuſcripto uolumine legitur, conſtitui debere, excogitandum illi.

Et alicuius cupiditatis, ſpes ſine fine effectus.) Propemodum certus ſum ſic ſcripſiſſe Senecam, Et alicuius cupiditatis ſpecimen ſine effectu. *Alicuius cupid. ſpecimen ſine effectu.*

Habes

Habes candide lector annotatiunculas noſtras in Senecæ libellũ, quantũ quidem in iſta temporis anguſtia ſcribere licuit. Porrò gratulandũ eſt bonis ſtudijs quod quẽadmodũ cętera Senecæ opera maximis Eraſmi noſtri ſudoribus adamuſſim caſtigata, nunc in lucem prodeunt, ſic & hoc opuſculum aliquanto factũ emendatius & magis quàm antè ſcholijs illuſtratum unà cum illis in publicum exit. Quæ res abſq; labore confecta non eſt. Bene Vale. Baſileæ, Calen. Februarijs An. M. D. XXIX.

Quod ſequitur opuſculum ſine controuerſia non eſt Senecæ, licet admixta ſint permulta ex eius libris decerpta, ſtudio hominis Chriſtiani. Nam in ipſo ſtatim initio occurrit. Scire debes, quia ſunt. Ac mox, ex rebus tranſitorijs. Rurſum Cap. de Continentia, à corpore ad ſpiritum. Mox in eodem. Scito quia profuit, & ſcito quia prodeſſe uoluit. Hæc nimirum chriſtianiſmum olent. Nec tamen eiuſdem hominis uidetur conſarcinatio. Nam appendix de moderatione ſingularum uirtutum ineptior eſt ſuperiore parte. Caput de prudentia moderanda, deq; temperantia tam erant in exemplaribus uaria, ut palam eſſet id ſtudio factum. Comperi totum opus, mire deprauatum, ſed codice deſcripta ferè omnia reſtitui.

LVCII ANNEI SENECAE DE QVATVOR VIRTVTIBVS. LIBER VNVS.

QVATVOR uirtutum ſpecies multorum ſapientũ ſententijs diffinitæ ſunt, quibus animus humanus componi ad honeſtatem uitæ poſſit. Harum prima eſt prudentia. Secunda magnanimitas. Tertia continentia. Quarta iuſtitia. Singulæ tibi in his officijs quæ ſubſunt annexæ ſunt, ac bene moratum uirum efficiunt.

De Prudentia.

QVifquis prudentiam ſequi deſideras, tunc per rationem recte uiues, ſi omnia prius exiſtimes & perpenſes, & dignitatem rebus non ex opinione multorũ, ſed ex earum natura conſtituas. Nam ſcire debes quia ſunt quæ uideantur eſſe bona, & non ſunt. & ſunt quæ uideantur non bona eſſe, & ſunt. Quæcũq; autem ex rebus tranſitorijs poſſides non mireris, nec magnum exiſtimes quod caducum eſt: nec apud te quæ habes tanq; aliena ſeruabis, ſed pro te tanquam tua diſpenſes & utaris. Si prudentiam amplecteris ubiq; idem eris, & prout rerum ac temporum uarietas exigit, ita te accommodes tempori, nec te in aliquibus mutes, ſed potius aptes, ſicut manus quæ eadem eſt cum in palmam extenditur, & cum in pugnum aſtringitur. Prudentis proprium eſt examinare conſilia, & non cito facili credulitate ad falſa prolabi. De dubijs non diffinias, ſed ſuſpenſam teneas ſententiam. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne uериſimile ſtatim uerum eſt, ſicut & ſæpius quod primum incredibile uidetur, non continuo falſum eſt. Crebro ſiquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mendacium ſpecie ueritatis occulitur. Nam ſicut aliquando triſtem frontem amicus, & blandam adulator oſtendit, ſic ueriſimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel ſurrepat, coloratur. Si prudens eſſe cupis, in futurum proſpectum intende, & quæ poſſunt contingere animo tuo cuncta propone. Nihil tibi ſubitum ſit, ſed totũ ante conſpicies. Nam qui prudens eſt non dicit, non putaui quidem hoc fieri, quia non dubitat, ſed expectat: nec ſuſpicatur, ſed cauet. Cuiuſcũq; facti cauſam require, cum initia inueneris, exitus cogitabis. Scito te in quibuſdam debere perſeuerare, quia cœpiſti, quædã uerò nec incipere, in quibus perſeuerare ſit noxium. Prudens fallere nõ uult, falli non poteſt. Boni eſt uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia ſint. Cogitationes uagas & inutiles & uelut ſomnio ſimiles non recipies, quibus ſi animus tuus ſe oblectauerit, cum omnia diſpoſueris triſtis remanebis: ſed cogitatio tua ſtabilis & certa ſit, ſiue deliberet, ſiue quærat, ſiue contempletur, non recedat à uero. Sermo quoq; tuus non ſit inanis, ſed aut ſuadeat, aut moneat, aut conſoletur, aut præcipiat. Laude parce, uitupera parcius. Nam ſimiliter reprehenſibilis eſt nimia laudatio, ut immoderata uituperatio. Illa ſiquidem adulatione, iſta malignitate ſuſpecta eſt. Teſtimoniũ ueritati, non amicitiæ reddes. Cũ conſideratione promitte, plenius quæ promiſeris præſta. Si prudens eſt animus tuus, tribus temporibus diſpenſetur. Præſentia ordina, futura præuide, præterita recordare. Nam qui nil de præterito cogitat, perdit uitam, qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas in animo

animo tuo futura mala & bona, ut illa ſuſtinere poſsis, et iſta moderari. Non ſemper in actu ſis, ſed interdum animo tuo requiem dato, & requies ipſa plena ſit ſapientiæ ſtudijs & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam otio marcet. Habet autem aliquando remiſſum animum, nunquam ſolutum. Accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit enim quid qua uia aggredi debeat, & cito ſingula, & diſtincte cuncta uidet. Conſiliũ peritorũ, ex apertis obſcura æſtimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Non te moueat dicentis autoritas, nec quis, ſed quid dicat intẽdito. Nec quàm multis, ſed qualibus placeas cogita. Id quære quod inuenire poſsis. Id diſce quod potes ſcire. Id opta quod optari coràm bonis poteſt. Nec altiori te rei imponas in qua tibi ſtanti tremendũ, aſcendenti cadendum ſit. Conſilia tibi ſalutifera aduoca, Cum tibi alludit uitæ proſperitas, tunc te uelut in lubrico retinebis, ac ſiſtes, nec tibi dabis impetus liberos, ſed circumſpicies quò eundem ſit, uel quouſque.

De magnanimitate.

MAgnanimitas uerò quæ & fortitudo dicitur, ſi inſit animo tuo cum magna fiducia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonum eſt non uacillare, conſtare ſibi, & finem uitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnum in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi cõtumeliam fieri. De inimico dices, non nocuit mihi, ſed animum nocendi habuit: & cũ illum in poteſtate tua uideris, uindictã putabis uindicare potuiſſe. Scito enim honeſtũ & magnum genus uindictæ eſſe ignoſcere. Neminem ſuſurro appetas, neminem ſuffodias, palam aggredere, non geres conflictum niſi indixeris, nam fraudes & doli imbecillum decent. Eris magnanimus, ſi pericula nec appetas ut temerarius, nec formides, ut timidus, nam nil timidum facit animum, niſi reprehenſibilis uitæ conſcientia. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidum eſſe hominem, nec audacem.

De continentia.

COntinentiam uerò ſi diligis, circuncide ſuperflua, & in arctum deſideria tua conſtringe. Conſidera tecum quantum natura poſcat, & non quantum cupiditas expetat. Si continens fueris, eo uſq; peruenies, ut teipſo contentus ſis. Nam qui ſibijpſi ſatis eſt, cum diuitijs natus eſt. Impone concupiſcentiæ tuæ frenum & modum, omniaq; blandimenta quæ occultam uoluptatem trahunt, reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Obſerua ne in conuiuio aut in qualibet uitæ communitate, quos non imitaberis damnare uidearis, nec pręſentibus delitijs inhærebis, nec deſiderabis abſentes. Victus tibi ex facili ſit, nec ad uoluptatem, ſed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non ſapores. Deſideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes, ut deſinant, atq; quaſi ad exemplar compoſitus diuinum, à corpore ad ſpiritum quantum †potes te feſtina reducere. Si continentiæ ſtudes habita nõ amœne, ſed ſalubriter; *al. poteſt.* nec dominum eſſe uelis notum à domo, ſed domum à domino. Nõ tibi aſcribas quod non eris, nec quod es, nec maius quàm es uideri uelis. Hoc maius obſerua, nec paupertas tibi immunda ſit, nec parſimonia ſordida, nec ſimplicitas neglecta, nec lenitas languida: & ſi tibi res exiguæ ſunt, non tamen ſint anguſtæ. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam accidant, nec quenquam alium uereberis plus quàm te. Omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. A uerbis quoque turpibus abſtineto, quia eorum licentia imprudentiã nutrit. Sermones utiles magis quàm facetos & amabiles ama, rectos potius quàm obſecundantes. Miſcebis interdum ſerijs iocos, ſed temperatos, & ſine detrimento dignitatis ac uerecundiæ. Nam reprehenſibilis riſus eſt ſi immodicus, ſi pueriliter effuſus, ſi muliebriter fractus. Odibilem quoq; hominem facit riſus, aut ſuperbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipſos iocos exigis, hoc quoq; cum dignitate ſapientiæ gere, ut te nec grauent tanquam aſperum, nec contemnant tanquam uilem. Non erit tibi ſcurrilitas, ſed grata urbanitas. Sales tui ſint ſine dente, ioci ſine † uilitate, riſus ſine *al. utilitate* cachinno, uox ſine clamore, inceſſus ſine tumultu, quies tibi non deſidia erit, & cum ab alijs luditur, tu ſancti aliquod honeſtiq; tractabis. Si continens es, adulationes euita, ſitq; tibi tam triſte laudari à turpibus, quàm ſi lauderis ob turpia. Lætior eſto quoties

diſplices malis, & malorum de te exiſtimationes malas, ueram tui laudationem aſcri-
be, Difficilimum continentiæ opus eſt, aſſentationes adulatione repellere, quarum
ſermones animum uoluptate reſoluunt. Nullius per aſſentationem amicitiam mere-
aris, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arro-
gans, ſubmittes te, non proijcies grauitate ſeruata. Admoneberis libenter, & repre-
henderis patienter. Si merito obiurgabit aliquis, ſcito quia profuit, Si immerito, ſcito
quia prodeſſe uoluit. Non acerba ſed blanda timebis uerba. Eſto uitiorum fugax ipſe,
aliorum uerò neque curioſus ſcrutator, neque acerbus reprehenſor, ſed ſine expro-
bratione correptor, ita ut admonitionem hilaritate præuenias, & errori facile ueniam
dato. Nec extollas quenquam neq; deijcias. Dicentium eſto tacitus auditor, audienti-
um promptus receptor. Requirenti facile reſponde, contemnenti facile cede, nec in
iurgia execrationesq; diſcedas. Si continens es, animi tui motus corporisq; obſerua,
ne indecori ſint. Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, ſi nemo uideat,
cum tu ipſe illos uideas. Mobilis eſto, non leuis, conſtans non pertinax. Alicuius rei
ſcientiam habere te, nec ignotum ſit, nec moleſtum. Omnes tibi pares facies, ſed infe-
riores ſuperbiendo non contemnes. Superiores recte uiuendo non metuas. In red-
denda officioſitate, neque negligens, neque exactor appareas. Cunctis eſto benig-
nus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior eſto in iudicio quàm
al. cultu. in ſermone: uita quàm † uultu: cultor clementiæ: deteſtator ſæuitiæ: bonæ famæ neq;
tuæ ſeminator, neque alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, ſuſpitionibus minime
credulus uel malignus, ſed potius his qui per ſpeciem ſimplicitatis ad nocendum ali-
quibus ſubrepunt, oppoſitiſsimus. Ad iram tardus, ad miſericordiam pronus, in ad-
uerſis firmus, in proſperis cautus & humilis, occultator uirtutum ſicut alij uitiorum.
Vanæ gloriæ contemptor, & bonorum, quibus præditus es non acerbus exactor.
Nullius imprudentiam deſpicias. Rari ſermonis ipſe, ſed loquentium patiens. Seue-
rus non ſæuus, ſed hilarem non aſpernans. Sapientiæ cupidus & docilis, quæ noſti ſi-
ne arrogantia poſtulanti imparties, quæ neſcis ſine ocultatione ignorantiæ tibi poſtu-
la impartiri. Non conturbabit ſapiens mores publicos, nec populum in ſe uitæ nouita-
te conuertet. Iuſtitiæ poſt hæc uirtus eſt.

De Iuſtitia.

QVid eſt iuſtitia, niſi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta:
Iuſtitia non noſtra conſtitutio, ſed diuina lex eſt, & uinculum ſocietatis huma-
næ. In hac non eſt quod æſtimemus quid expediat, expetit tibi quicquid illa dictaue-
rit. Quiſquis ergo hanc ſectari deſideras, Deum time prius & ama, ut ameris à Deo.
Amabilis eris deo, ſi in hoc illum imitaberis, ut uelis omnibus prodeſſe & nulli noce-
re. Et tunc te iuſtum uirum appellabunt omnes, ſequentur, uenerabuntur, & diligent.
Iuſtus enim ut ſis non ſolum non nocebis, ſed etiam nocentes prohibebis, nam nil no-
cere non eſt iuſtitia, ſed abſtinentia alieni eſt. Ab his ergo incipe ut non auferas, ut ad
maiora proueharis, & alijs ablata reſtituas. Raptores quoq; ipſos ne alijs timendi ſint,
al. porphibe. caſtiga & †cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate controuerſiam nectes, ſed animi quali-
al. confirmes. tatem ſpeculare. Nihil tibi interſit an † firmes, an iures. De fide & religione ſcias agi
ubicunq; de ueritate tractatur, nam ſi iureiurando deus inuocetur, & nõ inuocanti te-
ſtis eſt, tamen non tranſies ueritatem, ne iuſtitiæ tranſeas legem: Quod ſi aliquando
coarcteris uti mendacio, utere non ad falſi, ſed ad ueri cuſtodiam, & ſi contigerit fideli-
tatem mendacio redimi, non mentieris, ſed potius excuſaberis, quia ubi honeſta cau-
ſa eſt, iuſtus ſecreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur, atq; illi aperta
& ſecura tranquillitas, ut dum alij uincantur à malis, uincantur ab illo mala. Hæc ergo
ſi ſtudere curaueris, lætus & intrepidus curſus tui finem expectabis, proſpicies hæc tri-
ſtia huius mundi hilaris, tumultuoſo quietus, extrema ſecurus.

De menſura & moderatione prudentiæ.

HIs ergo inſtitutionibus obſeruatis, quatuor uirtutum ſpecies perfectum te facient
uirum, ſi menſuram rectitudinis earum æquo uiuendi fine ſeruaueris. Nam ſi
prudentia terminos ſuos excedat, callida & pauida commiſeris, inueſtigatur latẽtium
& ſcrutator

& ſcrutator qualiumcunq; noxarũ oſtenderis, notaberis timidus, ſpecioſus, attentus, Semper aliquid quærẽs, ſemper aliquid timens, ſemper aliquid dubitans, & ſubtiliſſimas ſuſpitiones ſuas ad animi tui apprehenſionem impinguas, monſtraberis digito aſtutia plenus, uerſipellis & ſimplicitatis inimicus, contemplatorq; culparum, & poſtremo uno nomine uocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudentia immenſurata perducet, quicunq; in illa mediocri lance perſiſtit, nec obtuſum in ſe aliquid habeat, nec uerſutum.

De moderanda fortitudine.

MAgnanimitas autem ſi ſe extra modum ſuum extollat, faciet uirum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quaſcunque extollentias dictorum, actorumq; neglecta honeſtate feſtinum, qui momentis omnibus ſupercilia ſubrigens, & beſtiarius etiam quieta excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quamuis audax ſit impugnator, tamen multa extra ſe ualentia ferre non poterit. Sed aut miſerum appetit finẽ, aut erumnoſam ſui memoriam derelinquit. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidum eſſe hominem, nec audacem.

De modo temperantiæ.

COntinentia deinde his terminis te aſtringat, caue ne parcus ſis, ne ſuſpitioſe & timide manum contrahas. Ne in minimis quoque ſpeculum ponas. Nam talis & tam circumciſa uilis putabitur integritas. Hac ergo mediocritatis linea continentiam obſeruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxurioſus appareas, nec auara tenacitate ſordidus, aut obſcurus exiſtas.

Qualiter ſit moderanda iuſtitia.

IVſtitia poſtremo eo mediocritatis tibi itinere regenda eſt, ut nec ductu iupiter† leui *al. leni.* immotam ſemper animi rationem negligentia ſubſequatur. Dum neq; de magnis neq; de minimis errantium uitijs corrigendi curam geris, ſed neq; licentiam peccandi, aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proterue permittis, neq; rurſus nimia rigiditate, & aſperitate, nil ueniæ aut benignitati reſeruans, humanæ ſocietati durus appareas. Ita ergo iuſtitiæ regula tenenda eſt, ut reuerentia diſciplinæ eius, neque nimia negligentiæ communitate deſpecta uileſcat, neque ſeueriori atrocitate diuturna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Concluſio præmiſſorum.

SI quis ergo uitam ſuam ad utilitatem non tantum pariat, ſed multorum inculpabiliter componere deſiderat, hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, perſonarum atq; cauſarum ſequatur, eo mediocritatis inſiſtens, quo per abrupta altrinſecus præcipitia, aut ruentem corporis deuitet inſaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de quatuor uirtutibus finis.

Gnomologia & hæc eſt, non ex Seneca tantum. Inſunt Mimi, & Pythagoræ quædam, poſtremo fit mentio diaboli. Videntur quædam decerpta ex prouerbijs Solomonis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS DE MORIBVS LIBER VNVS.

OMne peccatum actio eſt. Actio autem omnis uoluntaria eſt, tam honeſta quàm turpis, ergo uoluntarium eſt omne peccatum. Tolle excuſationem, nemo peccat inuitus. Educatio & diſciplina mores faciunt, & id unuſquiſque ſapit, quod didicit. Itaque bona conſuetudo excutere debet, quod mala inſtruxit. Nihil intereſt quo animo facias, quod feciſſe uitioſum eſt, quia facta cernuntur, animus uerò non uidetur. Nulla autem laus eſt, non facere, quod facere non poſsis. Quid homini eſt inimiciſsimum? homo. Libenter feras, quod neceſſe eſt, dolor patientia uincitur. Expecta quo nunquam pœniteas. Non quàm multis placeas, ſed qualibus ſtude. In hoc tantum incumbe, ut libentius audias, quàm loquaris. Multos uitam differentes, mors iuncta præuenit. Itaque omnis dies uelut ultimus iudicetur. Triſtitiam ſi potes, ne admiſeris, ſin minus, ne oſtenderis. Amicos ſecreto admone, palàm autem

lauda. Verba rebus non perſonis æſtimanda ſunt. Oratorem te puta, ſi tibi ante omnes, quod oportet perſuaſeris. Vt licentioſa mancipia animi imperio coërce, linguam, uentrem, & libidinem. Quod tacitum eſſe uelis, nemini dixeris. Si tibi non imperaſti, quomodo ab alio ſilentium ſperas? Ridiculum eſt aliquem odio nocentis, innocentiam perdere. Monſtro ſimilis eſt auaritia ſenilis. Quid enim ſtultius eſt quod dici ſolet, quàm uia deficiente uiaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Non pudet te fortius naſci quàm uiuere? Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo audeas ut tecum omnia loqui? Magnarum uirium eſt negligere lædentem. Quid ſis intereſt, non quid habeas. Nondum es felix ſi te turba non deriſerit. Si uis beatus eſſe, cogita boc primum, contemnere, & contemni. Priuſquam promittas, deliberes, & cum promiſeris, facias. Id agas, ne quis merito te oderit, & ſi nullos inimicos tibi facies iniuria, multos facit inuidia. Solitudinem quærat, qui uult cum innocentibus uiuere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor Dei eſt. Abſtine bis ab alieno matrimonio. Præſtabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatem. Deuitabis crudelitatem, & miniſtram crudelitatis iram. Non aliter uiuas in ſolitudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuiſti: nihil negabis, quod petiturus fuiſti. Pacem cum hominibus habebis, cum uitijs bellum. Hoc habet omnis affectus, ut in quod ipſe inſanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximum in eo uitium eſt, qui non melioribus uult placere, ſed pluribus. Vis omnibus eſſe notus? prius effice ut neminem noueris. Bonum eſt non laudari, & eſſe laudabilem. Stultum eſt timere quod uitare non potes. Male opinentur de te homines, ſed mali. Malis diſplicere eſt laudari. Male de te loquuntur homines, bene autem loqui neſciunt, non quod merearis, ſed quod ſolent ipſi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod loquuntur moleſtum eſt, ſed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nunc maxime gaudeo. Apparet enim enim illos uera obiecturos, ſi poſſent. Non es in patria tua. Patria tua eſt ubicunq; bene es, illud enim per quod bene eſt, non eſt in loco, ſed in homine. Nihil magnum, niſi magno animo deſpicias. Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias. Quis plurimum habet? is qui nimium cupit. Quid eſt dare beneficium? deum imitari. Honeſtius eſt cum iudicaueris amare, quàm cum amaueris, iudicare. Diſſenſio ab alio incipiat, à te autem reconciliatio. Succurre paupertati amicorum, imò occurre. Amicos ſecundæ res parant, aduerſæ certiſsime probant. Peiora ſunt tecta odia quàm aperta. Itaque te minus loquax inimicus offendit quàm tacitus. Mira ratio eſt quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignoſci amat, qui quod, odit oſtendit. Eleemoſyna non tam accipientibus quàm dantibus prodeſt. Et ſpes præmij ſolatium fit laboris. Quæ eſt maxima egeſtas? auaritia. Pecuniæ imperare oportet non ſeruire. Nullum conſcium peccatorum tuorum magis timueris quàm temetipſum. Alium potes effugere, te autem nunquam. Quis eſt pauper? qui ſibi uidetur. Qui à multis timetur, multos timet. Infelicem erige, ſubmitte felicitatem. Vera felicitas, innocentia eſt. Nequitia ipſa ſui pœna eſt. Mala conſcientia ſæpe tuta eſt, ſecura nunquam. Libidinis initia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti nunquam oportet obliuiſci, dati protinus. Inhoneſta uictoria eſt ſuos uincere. Satis eſt pœnarum, potuiſſe puniri. Inimicitias tarde ſuſcipe, amicitias exerce moderate. Simultates depone. Imago animi ſermo eſt. Qualis uir, talis oratio. Magna res eſt uocis & ſilentij temperamentum. Qui æquo animo malis immiſcetur, malus eſt. Neminem laudaueris, neminem cito accuſaris, ſemper puta te cum dijs teſtimonium dicere. Vitium eſt omnia credere, uitium nihil credere. Vtendum eſt diuitijs, non abutendum. Nullum putaueris locum ſine teſte. Excuſationem quærere uitium. Fortior eſt qui cupiditatem uincit, quàm qui hoſtem ſubijcit. Eſt difficillimum ſeipſum uincere. Inique iraſcitur, qui ſuis iraſcitur. Amare ſic incipe tanquam non liceat deſinere. Magnarum rerum etiam ſi ſucceſſus non fuerit, honeſtus eſt ipſe conatus. Nobilitas animi eſt generoſitas ſenſus. Nobilitas corporis generoſus animus. Honeſtior eſt quem ſenectus ad otium retulit, quàm quem in otio inuenit, & tunc incipiat laborare. Turpe ſpectaculũ præbet animus æger. Nunquam ſit triſtis facies tibi incommodo alterius. Homo

ſum, quomodo deuitabo ſecundarum rerum inuidiam? Si felicitatem iactaueris cum multis diues eris. Quomodo optime potentiam tuebor? impotentia occaſionis. Locũ tenet innocentiæ proximum confeſsio. Vbi confeſsio, ibi remiſsio. Iræ ſeueritas in uitio eſt. Boni iudicis eſt diſpenſare, non tantum quid damnandum ſit, ſed quatenus. Proximus iuſtitiæ modus ſeueritas. Quietiſsimam uitam agerent homines in terris, ſi hæc duo uerba à natura omnium rerum tollerent, meum & tuum. Qui paupertatem timet, timendus eſt. Vires tuas amici magis ſentiant beneficijs quàm iniurijs. Pecunia non ſatiat auaritiam, ſed irritat. Homo ſemper indigens pecunia, ſcit cum eius moribus conuenire. Mihi crede, non potes diues eſſe, & felix. Auribus frequentius quàm lingua utere. Quicquid dicturus es antequam alijs dixeris, dicito tibi. Nihil intereſt inter iratum & inſanum, niſi unus dies. Alter non ſemper iraſcitur, alter ſemper inſanit. Facilime bonis frueris, ſi ea uitaueris quæ uituperaueris. Cum alienos timueris, tè ipſum uerere, nam ſæpe ſine alijs eſſe potes, ſine te nunquam. Si bene te inſtruxeris, pudeat deteriora facere. Quod perſuaſeris erit diuturnum, quod coëgeris, erit in occaſione. Alteri ſemper ignoſcito, tibijpſi nunquam. Tantum ad uirtutem adijcies, quantum ex uoluptate abſtraxeris: ſtultum eſt ſomno delectari, & quaſi mortem moliri. Bonis nocet, qui malis parcit. Multi cum alijs maledicunt, ſibijpſis conuitium faciunt. Nihil turpius quàm qui obijcit alteri ſibi obijciendum. Vt licentioſa mancipia, animi imperio rege, linguam, libidinem, uentrem, cupiditatemq́ comprime, ſi non potes, paululum remitte. Sæpe ea quæ ſanari ratione non poterant, ſanata ſunt tempore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinum moritur, oſtendit ſe nunquam ſui cauſa uixiſſe. Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per uerba diſcutitur. Sic habita, ut potius laudetur dominus quàm domus. Conſuetudinaria res eſt innocentia, non damnatio, ſed cauſa hominem turpem facit. Merito damnari pœna eſt, damnatio immerita damnantis eſt calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit conuerſantibus. Videri uis ab omnibus, nunquam bonæ honeſtatis ſimulatio longa eſt. Quod de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi ſunt obligandi, pauci offendendi, nam memoria beneficiorum facilis eſt iniuriarum tenax. Obiurgationi ſemper aliquid blande admiſce, facilius enim penetrant uerba quæ molli uadunt uia, quàm aſpera. Nemo enim ſe mutat, qui mutari ſe deſperet. Quoties ſcribens aliquid dicturus es, ſcito morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in ſeruos iraſcitur & crudelis eſt, ſatis oſtendit poteſtatem aduerſus alienos ſibi defuiſſe. Qui neſcit tacere, neſcit loqui. Facilius eſt pauperi contemptum effugere, quàm diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona conſcientia. Malis hominibus tutiſsimum eſt cito fugere. Nulla puſilla domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intentio, frangit animum remiſsio. Nunquam ſcelus ſcelere uincendum eſt. Bonus uir eſt, qui eo perduxit affectu animum, ut non tantum peccare non uelit, ſed etiam non poſſit. Regnantibus peius multo periculum, quàm his qui iudicantur, hij enim ſingulos timent, illi uniuerſos. Nunquid fortis fortem ſe gloriabitur, quem corporis ægritudo efficit infirmum? Nunquid diues in opibus ſuis gloriabitur, cuius ſpem fur uel tyrannus abrupit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnunquam indignis & miſerabilibus ſeruiens? Diabolus aliquando ſe gloriabitur interfectorem tuæ miſericordiæ, nunc intergemiſcit, ſocios tuæ beatitudinis. Fugienda ſunt omnibus modis, & abſcindenda igni ac ferro, totoq́ artificio ſeparanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à mente, à ciuitate ſeditio, à domo diſcordia, à cunctis rebus intemperantia. Dixit quidam amicorum omnia eſſe communia, & amicum ſeipſum eſſe alterum. Duorum temporum maxime habendam curam, & eorum quæ acturi ſumus, & eorum quæ geſsimus: poſt Deum ueritatem colendam, quæ ſola homines Dijs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVcius Anneus Seneca Cordubenſis Photini ſtoici diſcipulus, patruus Luciani poëtæ, continentiſsimæ uitæ fuit. Quem non ponerem in catalogo ſanctorum niſi me illæ epiſtolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad ſenecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum eſſet Neronis magiſter & illis temporibus potentiſsimus, optare ſe dicit eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus eſt.

LECTORI ERASMVS ROTER. S.

HIs epiſtolis non uideo quid fingi poſsit frigidius aut ineptius, & tamen quiſquis fuit autor, hoc egit, ut nobis perſuaderet Senecam fuiſſe Chriſtianum. Diuus Hieronymus non ignarus fuci, abuſus eſt ſimplicium credulitate, ut Senecæ libros, lectu cũ primis dignos cõmendaret Chriſtianis, qui tamen maiore cum fructu legentur, ſi legantur ut hominis pagani, quemadmodum initio præfati ſumus. Cum autem hæc ſcribantur clanculũ inter ipſos, quam nihil eſt in Paulinis epiſtolis illo Pauli ſpiritu dignum, quam uix uſquam audias nomen Chriſti, quum ille non ſoleat aliud crepare quàm Ieſum Chriſtum. Deinde illum fortiſsimum Euangelij propugnatorem, quàm facit in his epiſtolis formidoloſum. Obiurgat Senecam quod Neroni indicarit epiſtolas ipſius, quas in hoc ſcripſerat, ut in omnibus eccleſijs legerentur, atque adeò ſeipſum redarguit Apoſtolus, quod epiſtolis ſuis nomen ſuum ſoleat ſubſcribere, & huc ſcilicet allegatur illud, omnibus eſſe placendum, & domino, nempe Cæſari gerendum morem. Paulus cuiquam placeret diſsimulato Euangelio, quum multo ante Romanis miſiſſet liberam ac prolixam epiſtolam? Aut hoc docuit Paulus celandum Chriſtianiſmum, ut placeas impio domino? Deinde Seneca nuntiat Paulo, quod Cæſar immanibus ſupplicijs ſæuiret in Chriſtianos, quaſi hoc Romæ cuiquã eſſet ignotũ. Adhæc ſi quid metuebãt, tutius poterant ore colloqui quàm epiſtolis. Nec Paulus amore euangelij grauatus fuiſſet, uel in Saluſtianos hortos uenire, ſi Seneca metuebat uenire Romã. Quanta copia, quãto affectu Paulus ſcribit uni Philemoni de re uulgari, et Senecæ tam celebri uiro ſcribit, tam ieiune, tã frigide de amplectendo Chriſtũ, hoc eſt de re omniũ maxima? Quando uerò ſic loqueretur Paulus, & ſi ſors proſpere annuerit. Non auſus eſt nominare Deum, quem Seneca paganus toties nominat in ſcriptis ſuis? Illud inſignitæ cuiuſdam ſtultitiæ eſt, quod Seneca mittit Paulo librum de copia uerborum, quo poſthac melius ſcribat Romane. Atqui ſi Paulus neſciebat latine, poterat græce ſcribere, quum græce noſſet Seneca. Qui cõuenit autem, ut cum Seneca doceat philoſophi dictionem ſententijs grauem potius, quàm uerbis ornatam eſſe debere, nunc in Paulo requirat Romani ſermonis copiam. Illud omnium impudentiſsimum, quod cum faciat Senecam in apoſtolo deſiderantẽ copiã et cultũ ſermonis, tamen in his epiſtolis nihilo cultius ſcribit Seneca quàm Paulus. Sed par eſt utriuſq; balbuties, & ſenſum frigus atque ineptia. Saltem aliqua ex parte Senecæ phraſim æmulari debuerat, aliquid ex Paulinis epiſtolis effingere, uel uehementia & ſublimitate dictionis. Scurrilis impudentia eſt ſic facere loquentem Senecam: bleſphemia eſt ſic facere loquentem Paulum. Non dubito, quin uel mulio uel agaſo Senecæ minus inepte fuerit ſcripturus. Paulo uerò quid eſt minus ieiunum aut ſomniculoſum? Et tamen in has epiſtolas extant uerboſi commentarij. Quid his iudicijs cæcius? Hæc non admonerem niſi talibus impoſturis nimium & in alijs tribuant interdum Chriſtiani. Iam uideamus quæ ſit illa mirabilis ſententia, quæ commouit Hieronymum, ut Senecam inſeret catalogo ſanctorum, in quo tamen commemorantur & Iudæi, & hæretici ab eccleſiæ conſortio digreſſi. In epiſtola quæ præcedit penultimam ita ſcribit, Nam qui tutus eſt apud tuos locus, uelim ut ſit apud meos meus. Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modeſtiæ. atqui Paulus apud Chriſtianos erat ſummo in pretio, utpote apoſtolus, qui plus omnibus laborauit. An Seneca optat talis eſſe apud ſuos, hoc eſt ethnicos? uerum hoc qui finxit, fortaſsis huc alludit, quod Tacitus refert, illum inuidia multorumq; criminationibus iam grauatum, egiſſe cum Nerone, ut opes ac dignitatem liceret ipſi reſignare qui dederat. Sed quid refert magnus ne ſit an humilis, modo ſit apud idololatras: optare potius debuit, ut ſibi liceret uel inter humiles Pauli diſcipulos numerari. Talis uox poterat illum commendare Chriſtianis affectibus. Poſtremo ſi uerum eſt quod hæ fingunt epiſtolæ, quis unquam Chriſtianus ſibi fuit ſupplicij miniſter? Quis in uxore ſua probauit ut citra neceſsitatem ſibi mortem conſciſceret. Sed in balneum calidum illatus quum iam deficeret, ſparſit aquam ſanguine mixtam, & Socraticum quiddam referens dixit: Hoc libo ioui liberatori, per iouem ut aiunt, liberatorem, uerum deum intelligens. Adeò ne moriens quidem auſus eſt nominare Chriſtũ. Sed ego nimis multa de re nihili.

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nuntiatũ eſſe, quod heri cum Lucilio noſtro de apocryphis & alijs rebus ſermonẽ habuimus. Erant enim quidã diſciplinarũ tuarũ comites nobiſcũ. Nam in hortos Saluſtianos ſeceſſeramus, quo in loco occaſione noſtri aliò tendentes, hi de quibus dixi, uiſis nobis adiuncti ſunt. Certe tui præſentiã optauimus. Et hoc ſcias uolo, libello tuo lecto, id eſt, cum legiſſemus de plurimis aliquas epiſtolas, quas ad aliquã ciuitatẽ, ſeu caput prouinciæ direxiſti, mira exhortatione uitã mortalẽ cõtinentes, uſq; refecti ſumus. Quos ſenſus nõ puto ex te dictos, ſed per te, certe aliquando ex te & per te. Tãta enim maieſtas earũ eſt rerũ, tantaq; generoſitate clarent, ut uix ſuffecturas putem ætates hominum, quibus inſtitui perficiq; poſsint. Bene te ualere frater cupio.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

Literas tuas hilaris heri accepi, ad quas reſcribere ſtatim potui, ſi præſentiam iuuenis, quem ad te miſſurus eram, habuiſſem. Scis enim quando, et per quem, & quo tempore, & cui quid dari committiq; debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum perſonæ qualitatem reſpicio, ſed quod literis meis uos bene acceptos alicubi ſcribis, felicem me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc diceret cẽſor, ſophiſta magiſter tanti principis, etiam omnium, niſi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

SENECA PAVLO SALVTEM.

Quædam uolumina ordinaui, & diuiſionibus ſuis ſtatum eis dedi. Ea quoq; legere Cæſari ſum deſtinatus, & ſi modo ſors proſpere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forſitan & tu præſens. Sin aliàs, reddam tibi diem, ut inuicem hoc opus inſpiciamus, & poſsim non ei prius edere hanc ſcripturam, niſi prius tecum conferam, ſi modo impune hoc fieri potuiſſet, ut ſcires & te non præteriri. Vale Paule chariſsime.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

Quotieſcunque literas tuas audio, præſentiam tuam cogito, nec aliud exiſtimo, quàm omni tempore te nobiſcum eſſe. Cum primum itaq; uenire cœperis, inuicem nos de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

Nimium tuo angimur ſeceſſu, quid eſt, uel quæ res te remotũ faciunt? Si indignatio domini, quod à ritu & ſecta ueteri receſſeris, & aliorſum cõuerſus ſis, erit poſtulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc exiſtimetur. Vale.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

De his quæ mihi ſcripſiſtis, non licet harundine & atramento eloqui, quarum altera res notat & deſignat aliquid, altera euidenter oſtendit, præcipue cum ſciam inter uos eſſe, id eſt, apud nos, & in uobis qui me intelligant: honor habendus eſt omnibus, tanto magis quanto indignandi occaſionem captant: quibus ſi patientiam demus, omnimodo eos quaqua parte uincemus, ſi modo hi ſunt, qui pœnitentiam ſui gerant. Bene ualete.

ANNEVS SENECA PAVLO & Theophilo ſalutem.

Profiteor bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthijs, & Achæis miſiſti. Et ita inuicem uiuamus, ut etiam cum honore diuino eas exhibeamus. Spiritus enim ſanctus in te excelſior, & ſublimior, & ſuper te excelſos & ſublimiores ſatis uenerabiles ſenſus exprimit. Vellem itaq; cum res eximias proferas, ut maieſtati earum cultus ſermonis non deſit. Et ne quid tibi frater ſurripiam, aut conſcientiæ meæ debeam, confiteor Auguſtum ſenſibus tuis permotum, cui lecto uirtutis in te exordio iſta uox fuit, Mirari eum ſic poſſe loqui, ut qui non legitime imbutus ſit, taliter ſentiat. Cui ego reſpondi, ſolere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem ſua poſſunt, & dato ei exemplo Vaticani hominis ruſticuli, cui cum duo uiri apparuiſſent in agro Reatino, qui poſtea Caſtor & Pollux ſunt nominati, ſatis inſtructus uidetur. Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Licet non ignorem Cæſarem noſtrum rerum admirandarum ſi quando deficiet amatorem eſſe, permittes tamen te non lædi, ſed admoneri. Puto enim te grauiter feciſſe quod ei in notitiam perferre uoluiſti, quod ritui & diſciplinæ eius ſit contrariū. Cum & ille enim gentium deos colat, quid tibi uiſum ſit, ut hoc eum ſcire uelles non uideo, niſi nimio amore meo facere te hoc exiſtimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendum eſt enim, ne dum me diligis, offenſam domini facias. Cuius quidem offenſa, nec oberit, ſi perſeuerauerit, neque ſi non ſit proderit. Si eſt regina, non indignabitur, ſi mulier eſt, offendetur. Bene uale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

SCio te non tam tui cauſa commotum litteris, quas ad te de æditione epiſtolarū tuarum Cæſari feci, quàm natura rerum, quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, ut non hodie admirer. Quippe ut is, qui multis documentis hoc iam notiſsimum habeam. Igitur noue agamus, ſi quid facile in præteritum iam factum eſt, ueniam irrogabis. Miſi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule chariſsime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

QVoties tibi ſcribo, & nomen meum tibi ſubſcribo, graue & ſectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, ut ſæpe profeſſus ſum, cum omnibus omnia eſſe, & idem obſeruare in tuam perſonam, quod lex Romana honori ſenatus conceſsit, perlecta epiſtola, ultimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotiſsime magiſter Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Meſſala Conſulibus.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſsime. Putas me haud cōtriſtari, & non luctuoſum eſſe, quod de innocentia ueſtra ſubinde ſumuntur ſupplicia. Dehinc quod tā duros, tamq; obnoxios uos reatu omnis populus iudicet, putās à uobis effici, quicquid in urbe contrarium fit. Sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod ſors cōceſsit, donec inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priſcorum ætas Macedonem Philippi filiū, & poſt Darium, Dionyſium, noſtra quoq; Caium Cæſarem. Quibus quicquid libuit, licuit. Incendium urbis Romana manifeſte ſæpe unde patiatur, conſtat. Sed ſi effari humilitas humana potuiſſet, quid cauſæ ſit, & impune in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia uiderent. Chriſtiani & Iudæi quaſi machinatores incendij, ſupplicio affici ſolent. Graſſator iſte quiſquis eſt, cui uoluptas carnificina eſt, & mendaciū uelamentum, tempori ſuo deſtinatus eſt, & optimus quiſq; unum pro multis donatū eſt caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni cremabitur. Centum trigintaduæ domus, Inſulæ quatuor, ſex diebus arſere, ſeptimus pauſam dedit. Bene te ualere frater opto. Data v. Calend. April. Apronio & Capitone Coſſ.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſsime. Niſi mihi nominiq; meo uir tātus & ad id delectus omnibus modis, non dico fueris iunctus, ſed neceſſario mixtus, actum erit de Seneca tuo. Cum ſis igitur uertex, & altiſsimorum omnium montium cacumen, noli latere, ita ſim tibi proximus, ut alter ſimilis tui deputer, haud itaq; te indignum prima facie epiſtolarum nominandum cenſeas, ne tam tentare me, quàm ludere uidearis. Quippe cum ſcias ciuē eſſe te Romanū. Nam qui tuus eſt apud tuos locus, uelim, ut apud meos ſit meus. Vale mi Paule chariſsime. Data x. Cal. April. Apronio & Capitone Coſſ.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſsime. Allegorice & ænigmatice multa à te uſque quaque opera conduntur, & ideo rerum tanta uis & numeri tibi tributi, non ornamento uerborum, ſed cultu quodam decoranda eſt; nec uereare quod ſæpius te dixiſſe retineo, multos qui talia affectent ſenſus corrumpere, rerum uirtutes euiſcerare. Cæterum mihi concedas uelim, latinitati morem gerere, honeſtis uocibus ſpeciem adhibere, ut generoſi muneris conceſsio, digne à te poſsit expediri. Bene uale. Data ij. Nonis Iul. Catone & Sabino Coſſ.

Paulus

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

PErpendenti tibi ea ſunt reuelata, quæ paucis diuinitus conceſsit. Certis igitur ego in agro iam fertili ſemen fortiſsimũ ſero, nõ quidem materiam quæ corrumpi uidetur, ſed uerbum ſtabile dei deriuamentum creſcentis, & manẽtis in æternum, quod prudentia tua aſſecuta eſt, indeficiens fore debebit, Ethnicorum Iſrahelitarumq́ obſeruationes cenſere uitandas. Nouum te autorem feceris, Chriſti Ieſu præconijs oſtendendo rhetoricis irreprehenſibilem ſophiam, quam propemodum adeptus regi temporali, eiusq́ domeſticis atque fidis amicis inſinuabis, quibus aſpera & incapabilis erit perſuaſio, cum plerique eorum minime flectantur inſinuationibus tuis, quibus uitale commodum ſermo Dei inſtillatus, nouũ hominẽ ſine corruptela, perpetuam animam parit ad Deum iſthinc properantem. Vale Seneca chariſsime nobis. Data Calendas Auguſt. Latone & Sabino Coſſ.

ORATIO ANNAEI SENECAE QVA NERONI STVDVIT perſuadere, ut ſibi liceret omnem fortunam reſignare. Ex Tacito.

QVartuſdecimus annus eſt Cæſar, ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus, ut imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ. Atauus tuus Auguſtus, Mar. Agrippæ Mytilenenſe ſecretum, C. Mecœnati urbe in ipſa, uelut peregrinum ocium permiſit, quorum alter bellorum ſocius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, ſed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quàm ſtudia, ut ſic dixerim, in umbra educata, è quibus claritudo uenit? quod iuuentæ tuæ rudimentis affuiſſe uideor, grande huius rei pretium. At tu gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti, adeo ut plerunq́ intra me ipſe uoluam, ego ne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, tam lato fœnore exuberat? Vna defenſio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterq́ menſuram impleuimus, & tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus à principe accipere. Cætera inuidiam augent, quæ quidem ut omnia mortalia, infra tui magnitudinem iacent, ſed mihi incumbũt. Mihi ſubueniendum eſt, quomodo in militia aut uia, feſſus adminiculum orarem, ita in hoc itinere uitæ, ſenex, & leuiſsimis quoq́ curis impar, cum opes meas ultra ſuſtinere non poſsim, præſidium peto. Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari, in tuam fortunam recipi, nec me in paupertatem ipſe detrudam, ſed traditis quorum fulgore perſtringor, quod temporis hortorum aut uillarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo. Supereſt tibi robur, & tot per annos nixum faſtigij regimen, poſſumus ſeniores amici quiete reſpondere, hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad ſumma uexiſſe, qui & modica tolerarunt. Ad quę Nero ſic fermè reſpondit. Et quod orationi tuæ ſtatim occurram, id primũ tui muneris habeo, qui me non tantũ præuiſa, ſed ſubita expedire docuiſti. Auus meus Auguſtus Agrippæ & Mecœnati uſurpare ocium poſt labores conceſsit, ſed in ea ipſa ætate, cuius autoritas tueretur, quicquid illud & qualecunq́ tribuiſſet, attamen neutrũ datis à ſe præmijs exuit. Bellis & periculis meruerant. In his enim iuuentas Auguſti uerſata eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent in armis agenti. Sed quod præſens conditio poſcebat, ratione, cõſilio, præceptis, pueritiam dein iuuentã meam fouiſti. Et tua quidem erga me munera dum uita ſuppetet, æterna erunt. Quæ à me habes, horti & fœnus, & uillæ, caſibus obnoxia ſunt. Ac licet multa uideantur, pleriq́ haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores ſpectantur. Vnde etiam rubori mihi eſt, quod præcipuus charitate, nondũ omnes fortuna antecellis, uerum & tibi ualida ætas, rebusq́ & fructui rerũ ſufficiens, & nos prima imperij ſpacia ingredimur, niſi forte aut te Vitellio ter Conſuli, aut me Claudio præponis. Sed quantum Voluſio longa parſimonia quæſiuit, tantum in te mea liberalitas explere non poteſt. Quin ſi qua in parte lubricum adoleſcentiæ noſtræ declinat, reuocas,

inornatumq́; robur ſubſidio impenſius regis? Non tua moderatio ſi reddideris pecuniam, nec quies ſi reliqueris principem, ſed mea auaritia, meæ crudelitatis metus, in ore omnium uerſabitur. Quod ſi maxime continentia tua laudetur, non tamen ſapienti uiro decorum fuerit, unde amico infamiam parit, inde gloriam ſibi recipere. His adijcit complexum & oſcula, facetus natura, & conſuetudine exercitus uelare odium fallacibus blanditijs.

FINIS.

AD LECTOREM.

Studioſus aliquis cœperat, ex Publij Laberijq́; Mimis inſignes aliquot colligere ſententias, nam hi duo mimographi magnam in hoc genere laudem olim tulerant, præcellebat tamen Publius. Sed incertum, an hic collector deſtiterit in litera N. an aliquis opus contaminarit. Nam ab hac nullum ferè carmen eſt. Etiam in cæteris admixtæ ſunt ſententiæ oratione ſoluta, ex Senecæ libris pleræque decerptæ. Verſus aut ſenarij ſunt iambici, aut trochaici tetrametri catalectici, pauciſsimi iambici tetrametri, quorum aliquot nomine Publij & Laberij referuntur, ab Aulo Gellio & Macrobio, nonnulli reperiuntur & apud Senecam, omnes prodigioſe deprauati, quos maxima ex parte reſtituimus. Opuſculum hoc Cantabrigiæ reperimus in membranis accurate deſcriptum, literis initialibus colore & auro pictis, ſed deprauatiſsime. Adiecti erant commentarij deum immortalem quàm abſurdi. Neq; cœlum quod aiunt, neq; terram attingebant. Singulis commentariolis ſubiectum erat diſtichon hexametrum, eandem ſententiam alijs ſcilicet uerbis explicans, ad oſtentationem opinor opinor copiæ. Tales neniæ tum uiris etiam prælegebantur, talibus ineptijs diſcruciabantur ingenia puerorum. Et ſunt hodieq́; qui indignantur linguarum peritiam & bonas literas reuocatas in ludos literarios.

SENTENTIAE IVXTA literarum ordinem.

Alienum eſt omne quicquid optando euenit.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.
Animus uereri qui ſcit, ſcit tuto ingredi.
Auxilia humilia, firma conſenſus facit.
Amor animi arbitrio ſumitur, nō ponitur
Aut amat, aut odit mulier, nihil eſt tertiū.
Ad triſtem partem ſtrenua eſt ſuſpitio
Ames parentē, ſi æquus eſt, ſi aliter, feras.
Aſpicere oportet quod poſsis deperdere
Amici uitia ſi feras, facis tua.
Aliena homini ingenuo, acerba ē ſeruitus
Abſentem lædit, cum ebrio qui litigat.
Amans iratus multa mentitur ſibi.
Auarus ipſe miſeriæ cauſa eſt ſuæ.
Amans quid cupiat ſcit, qd ſapiat nō uidet
Amans quod ſuſpicatur, uigilans ſomniat
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri non poteſt, elabi poteſt
Ab amante lachrymis redimas iracundiā.
Aperte cum eſt mala mulier, tum demum eſt bona.
Auarum facile capias, ubi non ſis idem.
Amare & ſapere uix deo conceditur.
Auarus niſi cum moritur, nil recte facit.
Aſtute crines dū cælantur, ætas indicatur
Forte ſic. Aſtute dum cælatur, ſe ætas indicat.
Auarus damno potius quàm ſapiēs dolet.
Auaro quid mali optes, ni ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, noſtrum plus alijs placet.
Amare iuueni fructus eſt, crimen ſeni.
Anus cum ludit, morti delitias facit.
Amoris uulnus idem qui ſanat, facit.
Ad pœnitendū properat, cito qui iudicat.
Amicos res opimæ parant, aduerſæ probant
Forte ſic legendum ut conſtet ſenarius
Amicum opimæ res parant, triſtes probant. troch. eſt.
Aleator quanto in arte eſt melior, tanto eſt nequior.
Amor ocioſæ cura eſt ſollicitudinis.
Arcum intēſio frangit, animum remiſsio
Videtur inuerſus ſenarius. Conſtabit ſi legas,
Remiſsio animum frangit, arcum intenſio.
Reliqua non ſunt uerſus in hac litera.
Aberrare à fortuna tua non potes, obſidet te. *A. ſupereſt.*
A quocunq; deſcenderis, magno apparatu ſequitur.
Acerrima uirtus eſt, quam ultima neceſsitas excutit.
Agat princeps curam, non tantum ſalutis, ſed honeſtæ cicatricis. *A. ſupereſt.*
A duabus cauſis præſtare princeps ſolet, ſi aut ſe uendicat, aut alium.

Bis eſt gratum quod opus eſt, ultro ſi offeras.
Bonarum rerum conſuetudo peſsima eſt.
Beneficia

Beneficia dare qui neſcit, iniuſte petit.
Bonũ eſt fugienda aſpicere in alieno malo
Beneficiũ accipere, libertatẽ uendere eſt.
Bona nemini hora eſt, ut nõ alicui ſit mala
Bis enim mori eſt, alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit qui ſcit reddere.
Bis peccas, cum peccanti obſequium accommodas.
Bonus animus læſus grauius multo iraſcit
Bona mors eſt homini, uitæ quæ extinguit mala.
Beneficiũ dando accepit, qui digno dedit
Blanditia, non imperio, fit dulcis Venus
Bonus animus nunquam errãti obſequium accommodat.
Beneficia ſe dediſſe qui dicit, petit.
Beneuolus animus maxima eſt cognatio.
Beneficia ſæpe dare, docere eſt reddere
Bonitatis uerba imitari maior malitia eſt.
Bona opinio homini tutior pecunia eſt
Bonũ tametſi ſupprimitur, non extinguit
Bis uincit qui ſe uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi cauſam excogitat
Bis interimitur, qui ſuis armis perit
Bene dormit, qui non ſentit quàm male dormiat.
Bonorum crimen officioſus eſt miſer.
Bona fama in tenebris proprium ſplendorem obtinet.
Bene cogitata ſi excidunt, non occidunt
Bene perdit nũmos, iudici cũ dat nocens.
Bonis nocet, quiſquis pepercerit malis.
Bonus iudex eſt, qui nouit diſpẽſare quod dandum eſt, & quatenus.
Bono iuſticiæ proxima eſt ſeueritas †
Beneficium eſt eo carere, quod inuitus poſsideas.
Beneficium eſt ſemper reddere bonitatis (uerba
Bonũ ẽ reddere bona uerba, etiã inimicis.
Bona quæ ueniunt, niſi ſuſtineantur, cadunt ut opprimant. *uerſus eſt.*
Bona, imperante animo, fiet pecunia.
Bonũ apud uirũ, cito moritur iracundia.
Breuis mens ipſa eſt memoria iracundiæ.
Bona turpitudo eſt, quæ periclũ uindicat.
Bona comparat præſidia miſericordia
Beneficia dignis ubi das, omnes obligas.

Conſueta uitia ferimus, niſi reprehendimus.
Crudelis in re aduerſa eſt obiurgatio
Cauendi nulla eſt dimittenda occaſio
Cui ſemper dederis, ubi neges, rapere imperas.
Crudelem medicũ intemperans æger facit
Cuius mortem expectant ciues, uitam oderant.
Cum inimico nemo in gratiam cito redit
Citius uenit periclum cum contemnitur.
Caſta ad uirum matrona parẽdo imperat.
Cito ignominia fit ſuperbi gloria
Conſilio melius uincas quàm iracundia.
Cuiuis dolori remedium eſt patientia.
Cottidie damnatur qui ſemper timet.
Cum uitia proſunt, peccat qui recte facit.
Contumeliam, nec facere fortis poteſt, nec ingenuus pati. *non eſt carmen.*
Conſcientia amici nullius inuenit linguæ preces.
Cõtemni eſt leuius quàm ſtultitia percuti
Cottidie eſt deterior, poſterior dies
Comes facundus in uia pro uehiculo eſt
Cito improborũ læta ad perniciem cadũt
Crimen relinquit uitæ, qui mortẽ appetit.

Non ſunt uerſus excepto ultimo.

Clementia in quamcũq; domũ uenerit, felicem eam tranquillamq; præſtabit
Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi.
Clementia eſt lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem.
Conſuetudo peccandi, multitudinem facit peccantium.
Coniunctio animi maxima eſt cognatio.

Diſcipulus eſt prioris poſterior dies
Damnare eſt obiurgare, cum auxilio eſt opus.
Diu apparandum eſt bellum, ut uincas celerius.
Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris. *trochaicus.*

Reliqui ſex nõ ſunt uerſus excepto proximo.

De. ſupereſt.

de Inimico non loquaris malũ, ſi cogites.
Deliberare utilia, mora eſt tutiſsima.
Dolor decreſcit, ubi quo creſcat nõ habet.
Dediſcere flere fœminam eſt mendacium
Diſcordia fit charior concordia
Deliberandum eſt diu, quod ſtatuendum eſt ſemel.
Difficilẽ habere oportet aurẽ ad crimina
Dum eſt uita grata, mortis conditio optima eſt.
Dari bonum quod potuit auferri poteſt
Damnum appellandum eſt, cum mala fama lucrum.
Ducis in conſilio poſita eſt uirtus militum
Diues q̃d donat timeas, cito raptum uenit

Dimiſſum

Dimiſſum quod neſcitur, non amittitur
Difficilius eſt moderari, ubi dolori debet ultio, quàm ubi exemplo. *non eſt carm.*
Deſunt luxuriæ multa, auariciæ omnia. *hic citatur controuerſia 19.*

ETiam innocẽtes cogit mentiri dolor
Etiam peccato rectè præſtatur fides
Etiam celeritas in deſiderio mora eſt
Ex uitio alterius ſapiens emendat ſuum
Et deeſt & ſuperat miſeris cogitatio.
Etiam obliuiſci quod ſis, interdũ expedit.
Ex hominũ quæſtu, facta fortuna eſt dea.
Effugere cupiditatem regnum eſt uincere
Exuli ubi nuſquam domus eſt, ſine ſepulchro eſt tanquam mortuus.
Trochaicus conſtabit ſi legas. Exuli cui nuſquam domus eſt ſine ſepulchro eſt mortuus. Senarius ſi ſic. Cui nuſquam domus eſt ſine ſepulchro eſt mortuus
Etiam qui faciunt odio habent iniuriam
Eripere telum non dare, irato decet.
Exilium patitur qui ſe patriæ denegat
Verſus ita uidetur inuerſus.
Se denegare patriæ exilium eſt pati.
Etiam capillus unus habet umbram ſuam
Eheu quàm miſerũ eſt fieri metuẽdo ſenẽ.
Etiam hoſti eſt æquus, qui habet in conſilio fidem
Excelſis multo facilius caſus nocet.
Errat ſi quis exiſtimat tutum diu eſſe regẽ. *non eſt uerſus.*
Ex ſæua animaduerſione nulla regi gloria eſt *non ſunt uerſus.*
Euadere poſſunt puſilla mala, & uerba dare ingentibus obuiam itur.
Excuſationem quærere uitium eſt, omnia ad deum relinque.
Eleemoſyna non tam accipiẽtibus, quàm dantibus prodeſt.
Ex ſpe præmij ſolatium fit laboris.

FIdẽ qui perdit quo ſe ſeruat in reliquũ
Fortuna cũ blanditur, captatũ uenit.
Fortunam citius reperies quàm retineas
Formoſa facies, muta commendatio eſt
Fruſtra rogatur, qui miſereri non poteſt
Fortuna unde aliquid fregit, caſus eſt
Fraus eſt accipere q̃d non poſsis reddere.
Fortuna nimiũ quem fouet, ſtultum facit.
Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.
Felix improbitas, optimorũ eſt calamitas.
Feras, non culpes, quod mutari nõ poteſt
Futura pugnant ut ſe ſuperari ſinant.
Furor fit, læſa ſæpius patientia.
Ficta cito ad naturam reciderint ſuam
Ordo inuerſus eſt, Cito ad naturam ficta reciderint ſuam.
Fidẽ qui perdit, perdere ultra nihil poteſt.
Facilitas animi ad partem ſtulticiæ rapit
Fides ut anima unde abijt, eò nunq̃ redit
Fidẽ nemo unq̃ perdit, niſi qui nõ habet
Fortuna obeſſe nulli contenta eſt ſemel
Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat iracundia. *trochaicus.*
Fruſtra cum ad ſenectutem uentum eſt, repetes adoleſcentiam. *trochaicus.*
Falſum maledictũ, maleuolũ mendaciũ eſt
Fœminæ naturam regere, deſperare eſt omnium
Fer difficilia, facilia ut leuius feras.
Fortuna nulli plus, quàm conſilium ualet
Fortuna uitrea eſt, cum ſplendet frangitur
Feras quod lædit, ut q̃d prodeſt, perferas
Fortuna quam nemo inuidet gratum facit
Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe iudicantibus. *non eſt uerſus.*
Frequens uindicta, paucorum odium reprimit, omnium irritat. *non eſt carmen. niſi uelis eſſe trochaicum. Vindicta frequens paucorum odium reprimit omnium excitat.*

GRaue præiudicium eſt, quod iudicium non habet
Grauiſsima eſt probi hominis iracundia
Grauis animi pœna eſt, quem poſt factum pœnitet.
Grauis animus dubiã non habet ſententiã
Graue eſt malum omne, quod ſub aſpectu latet
Grauius nocet, quodcunque inexpertum accidit
Grauior inimicus, qui latet ſub pectore
Grauiſsimum eſt imperium cõſuetudinis.
Graue crimen etiam cum dictum eſt leuiter nocet. *non eſt uerſus.*
Gradus à magnis ad maiora fit.

HEu quàm difficile eſt gloriæ cuſtodia
Homo extra corpus eſt ſuum, cum iraſcitur.
Heu q̃ eſt timendus, qui mori tutũ putat.
Homo qui in homine calamitoſo eſt miſericors, meminit ſui. *trochaicus eſt.*
Honeſta turpitudo eſt ꝓ bona cauſa mori
Habet in aduerſis auxilia, qui in ſecundis commodat. *trochaicus eſt*
Heu quàm miſerum eſt diſcere ſeruire, ubi ſis doctus dominari *non eſt uerſus.*
Heu quàm miſerũ eſt lædi ab illo, de quo non poſsis queri

Hominē experiri multa paupertas iubet
Heu dolor quàm miſer eſt, qui in tormento uocem non habet *Trochaicus*
Heu quàm multa pœnitenda incurrunt, uiuendo diu.
Habet ſuum uenenum, blanda oratio.
Homo toties moritur quoties amittit ſuos
Homo ſemper in ſeſe aliud fert, in alterū aliud cogitat. *iambicus tetramiter*
Honeſtus rumor alterum patrimoniū eſt.
Homo neſcit, ſi dolore fortunam inuenit.
Honeſte ſeruit, qui ſuccumbit tempori.
Homo uitæ cōmodatus, non donatus eſt.
Hæredis fletus, ſub perſona riſus eſt.
Hæredem ferre utilius eſt quàm quærere.
Habent locum maledicti crebræ nuptiæ
Hæc clementia principem decet, ut quo- † cunq; uenerit, mãſuetiora omnia faciat.
Haud minus turpia ſūt principi multa ſupplicia, quàm medico multa funera.
Honeſtius eſt, cum iudicaueris amare, ꝙ cum amaueris iudicare.

INferior horret, quicqd peccat ſuperior.
Inimicū ulciſci, uitã accipere eſt alteram.
Id agas, tuo te merito ne quis oderit
Inuitum cum retineas, exire incitas
Ingenuitatem lædis, cum indignum rogas
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
Inopiæ parua deſunt, auaritiæ omnia.
Carmen inuerſum arbitror ita legendum,
Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia
Inſtructa inopia eſt, in diuitijs cupiditas.
Inuitat culpam, qui peccatum præterit
Iucundū eſt nihil, niſi quod reficit uarietas
Ingenuitas non recipit contumeliam
Impune in eum pecces, qui peccat rarior
Ingratus unus miſeris omnibus nocet
In miſeri uitia nulla contumelia eſt.
Ita amicum habeas, poſſe ut fieri inimicum putes.
Inuidiam ferre, aut fortis aut felix poteſt
In amore ſemper mendax iracundia eſt
Inuidia tacite, ſed minute iraſcitur.
Iratum breuiter uites, inimicum diu.
Iniuriarum remedium eſt obliuio
Iracundiam qui uincit, hoſtem ſuperat maximum. *Trochaicus*
Iocum tacentem crimen faciat acrius.
In malis ſperare bonum, niſi innocens, nemo ſolet. *Trochaicus*
In uindicando criminoſa eſt celeritas.
Inhoneſta res eſt ſuos uincere, ſatis eſt potuiſſe punire.
Imago animi ſermo eſt, qualis eſt uir talis oratio.
In felicitate ſe erigere, eſt felicitatem ſubmittere.
In felice felicitas eſt innocentia, nequitia ipſa pœna ſui eſt.
Inimicū quãuis humilē, docti eſt metuere.
In calamitoſo, riſus etiam iniuria eſt.
Iudex damnatur, cum nocens abſoluitur.
Ignoſcere humanū, ubi pudet cui ignoſcit
In rebus dubijs, plurima eſt audacia
Illo nocens ſe damnat, quo peccat die
Ita crede amico, ne ſit inimico locus
Iratus etiam facinus conſilium putat
Inuidia loquit, nō quod eſt, ſed q̄d ſubeſt.
Iritare eſt calamitatē, cum te felicem uocas
Ius omnem ſupra iniuriam poſitum ſcias.
Trochaici duo ſunt
Imbecillos oculos eſſe, qui ad alienam lippitudinē ſuffunduntur.

Hi quatuor nō ſunt uerſus.

non eſt uerſus, nec quæ ſequūtur.

LOco ignominiæ eſt, apud indignum dignitas.
Laus noua niſi oritur etiã uetus amittitur.
Læſo doloris remedium, inimici dolor.
Leuis eſt fortuna, cito repoſcit quod dedit
Lex uniuerſi eſt, quæ iubet naſci & mori.
Lucrū ſine dãno alterius, fieri non poteſt.
Laſciuia & laus nunquã habēt concordiã.
Legem nocens ueretur, fortunã innocens
Libido indicium eſt, quo leuitas ſapit
Libido etiam cunctos ſub uultu domat.
Laſſa crudelitas, non eſt uocanda clementia *non eſt uerſus*

MAlignū fieri, maxime ingrati docēt.
Multis minat, qui uni facit iniuriam
Mora omnis odio eſt, ſed facit ſapientiam
Mala cauſa eſt, quæ requirit miſericordiã.
Mori eſt felicis, antequã mortem inuocet.
Miſerū eſt tacere cogi, quod cupias loqui.
Miſerima eſt fortuna, quæ inimico caret.
Malus eſt uocãdus qui ſua eſt cauſa bonus
Mōſtro ſimilis eſt auaricia unica. *nō ſunt*
Malis diſplicere, laudari eſt. *uerſus*
Malus ubi bonū ſe ſimulat, tūc eſt peſſim9
Metus dum uenit, rarū habet ſomnus locū
Mori neceſſe eſt, ſed non quoties uolueris
Male geritur, quicqd geritur fortunæ fide.
Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, ſibi adimit. *non eſt carmen*
Minus eſt ꝙ ſeruus dñs, qui ſeruos timet.
Magis hæres fidus naſcitur quã ſcribitur.
Malo in conſilio fœminæ uincunt uiros.

Nn Mala

Mala eſt uoluptas alienis aſſueſcere.
Magno cũ periclo cuſtoditur, quod multis placet. †
Trochaicus Mala eſt medicina, ubi aliqd naturæ perit
Malæ naturæ, nunquã doctore indigent.
Miſeriam neſcire propriam, ſine periculo eſt uiuere †
Trochaicus Male uiuũt, qui ſe ſemper uicturos putãt.
Maledictum interpretando facies acrius.
Male ſecum agit æger, medicum qui hæredem facit.
Minus decipitur, cui negatur celeriter
Mutat ſe bonitas, cum irites iniuria
Mulier cum ſola cogitat, male cogitat.
Male facere qui uult, nuſquã non cauſam inuenit.
Maleuolus ſemper ſua natura ueſcitur
Multos timere debet, quem multi timent
Male imperãdo, ſumũ imperiũ amittitur.
Mulier quæ nubit multis, multis nõ placet

Reliqua non ſunt carmina.

Miſera eſt ægritudo animi, ob alienarum ſpeciem miſeriarum
Miſericordia nõ cauſã ſed fortunã ſpectat
uerſus eſt cæteri naquaquã Magnam fortunã, magnus animus decet.
Magni animi eſt propriũ eſſe tranquillum iniurias atq; offenſiões ſemper deſpicere
Muliebre eſt, furere in ira
Miſericordia eſt uicina miſeriæ, habet eñ aliquid, trahitq; ex ea.
Malo ueris offendere, q̃ placere adulando
Morbum eſſe ſcias, non hilaritatẽ, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium æſtimationem ipſum quoq; os diducere.

Nihil agere, ſemper infelici eſt optimũ
Nil peccent oculi, ſi oculis animus imperet.
Nihil propriũ ducas, quod mutari poſsit.
Non cito perit ruina, qui ruinam timet
Nullus eſt tantus quæſtus, quàm eo quod habes carere
Nõ eſt carmen Neſcias quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies †
Trochaicus. Nunquam periclum ſine periclo uincitur
Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum
Nihil prodeſt didiciſſe, ſi ceſſes benefacere
Nulla eſt tam bona fortuna, de qua nihil queri poſsis
Nõ eſt uerſus. Nuſquã melius morimur homines, quàm ubi libenter uiximus
Trochaicus. Negandi cauſa nunquam auaro deficit
Nondum felix es, ſi nondum te turba deridet

Non eſt uerſus, ſicut nec ſequentes.

Nam ſi nullos inimicos tibi parit iniuria, multos tamen inuidia.
Non aſpicias quàm plenas quiſq; manus deo, ſed quàm puras admoueat
Non enim aliter niſi optimus animus, pulcherrimus dei cultus eſt.
Nõ aliter uiuas in ſolitudine, aliter in foro
Nihil petas, quod negaturus es.
Nihil negabis, quod petiturus es
Nihil magnum eſt in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciẽs.
Nihil intereſt quo animo facias, quod fecisse uitioſum eſt
Nã facta cernuntur, animus non uidetur.
Non q̃ multis placeas, ſed quibus, ſtude.
Nequitia ipſa pœna ſui eſt.
Nam mala cõſcientia ſæpe tuta eſt, ſecura (nunquã
Neminẽ cito accuſaueris.
Neminem cito laudaueris.
Nullum putaueris eſſe locum ſine teſte
Nulla puſilla domus, quæ multos recipit amicos
Nunquam ſcelus ſcelere uindicandum eſt
Nimium altercando ueritas amittitur †
Non multum ſupra eum eminet quis, cui ſe iraſcendo exæquat
Nobilis profeſsio ſapientia eſt, quæ diſtributa ſuſcipit incrementum, auarum dedignata poſſeſſorem, cito niſi publicetur, elabitur.
Non alia facies eſt quieti moderatiq; imperij, quàm ſereni cœli & nitentis
Nullũ ex omnibus clemẽtia magis, quàm regem aut prælatum decet
Nemo poteſt perſonã diu ferre fictam, ficta cito in naturam ſuam recidunt
Nunq̃ liquidũ ſyncerũq; ex turbido uenit
Nullum moroſius eſt animal, maiorq; arte tractandum quàm homo, & nulli magis parcendum quàm homini.

Omne peccatum eſt actio
Omnis actio eſt uoluntaria, tam honeſta quàm turpis.
Omne ergo peccatum uoluntarium eſt
Omitte excuſationẽ, nemo peccat inuitus
Omne uitium habet patrocinium ſuum
Odia multorum ſub uultu, multorum ſub oſculo latent.
Omnia tum panduntur, cũ non dico ſi cecideris, ſed ſi turbaueris
Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipſe inſanit, in idem putet cæteros furere.

Omnes

Oẽs uitã differẽtes, mors incerta præuenit
Omnis dies uelut ultimus ordinãdus eſt †
Opinantur de te homines male, ſed mali, diſplicere enim malis laudabile eſt.
Oratorem te puta, ſi tibijpſi, quod oportet, perſuaſeris.
Odium oportet peccandi nõ metũ facias.
Obiurgatiõi ſemper aliqd blandi admiſce
Optimum eſt ſemper ignoſcere, tanquam ſi ipſe pecces quotidie.
Optimum eſt maiorum ueſtigia ſequi, ſi recte præceſſerint.
Omnis doctor in uitæ ratione peccãs, turpior eſt, ob hoc quod in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur.
Omni rei moderatio eſt adhibenda, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat.
O uita miſero longa, felici breuis.

Hic Senarius Publij nomine citatur, Controuerſia. 19.

PEccandi duo ſunt genera, aliud ex propoſito, aliud ex negligentia. †
Pleriq; metu ceſſant peccare, nõ innocentia, profecto tales timidi, non innocentes ſunt dicendi.
Prius quàm promittas, deliberes, & cum promiſeris, facias.
Prius ſi negaueris, feciſſe poſtea fallere eſt
Propter cauſam multa amico dabis, multa etiam cauſæ contra amicum.
Pro eo religioſior eris, quo melior.
Præſtabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem.
Præſtabis amicis fidẽ, omnibus æquitatẽ.
Pacẽ cũ hominibus habebis, bellũ cũ uitijs
Pecuniæ imperare oportet, non ſeruire.
Pecunia ſi uti ſcias ancilla ẽ, ſi neſcia, dña ẽ
Pecunia non ſatiat auarum, ſed irritat.
Putandus eſt recte forrior qui cupiditates quàm qui hoſtes ſubijcit.
Patria eſt ubicunq; bene uixeris
Peiora ſunt tecta odia quàm aperta
Propterea loquax inimicus minus quàm taciturnus offendit.
Proximum ad innocentiam tenet locum uerecunda peccati confeſsio.
Pleriq; cum ſtultis male dicunt, ipſi ſibi cõ uitium faciunt.
Perturpe eſt enim quod obijcitur, in obijciente cognoſci.
Pulchertimũ ẽ omĩa pręſtare nihil exigẽti
Principium diſcordiæ eſt, aliquid ex communi proprium facere.

Pleriq; famã, pauci conſcientiã uerentur.
Poteſt nõ eſſe honeſtũ quod nõ eſt liberũ.
Parcendum eſt improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus.
Principium ſæuitiæ bellum eſt
Peſtifera uis ualere ad nocendum.
Prope eſt ut libenter damnet qui cito
Prope eſt ut non æque damnet qui nimis.
Peccandi uerecundiam facit ipſa clementia regentis.

Trochaicus Senarius, reliqui non ſunt uerſus.

Hic nulli uerſus.

QVidam quoſdam occidũt inimicos nõ quia habeant, ſed quia meruerũt
Quam iuimicum eſt nocuiſſe, uel quia oderis lædere.
Quanto iniquius eſt odiſſe quia læſeris.
Quã magnarũ uiriũ eſt negligere lædentẽ;
Qui enim uindicat, ſentit.
Quis ſis intereſt, non quis habearis
Quamuis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen ſemper qui oderint
Qꝫ magnũ eſt nõ laudari, & eſſe laudabilẽ
Qui ſuccurrere petituro poteſt, cum non ſuccurrit, occidit.
Quid eſt homini inimiciſsimũ? alter homo
Qui propter pecuniæ uel libidinis amorẽ moritur, oſtendit ſe nunq; ſui cauſa uixiſſe
Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias.
Quis plurimũ habet? is qui minimũ cupit
Quid eſt dare beneficium? imitari deum
Quis eſt pauper? qui ſibi uidetur diues
Quidam inimici graues ſunt, amici leues;
Quietiſsime uiuerent homines in terris, ſi duo uerba tollerentur. ſ. meum & tuum
Qui paupertatem timet, timendus eſt.
Quod tacitum eſſe uis, nemini dixeris
Quia non poteris ab alio ſilentium exigere ſi tibijpſe non præſtas
Qui æquo animo malis miſcet, malus eſt.
Qui ſeruis crudelis eſt, oſtendit in alios uoluntatem non deeſſe, ſed poteſtatem.
Qui ob hoc iniuriam facit, quia poteſt, cito deſinet, quia fecit.
Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo omnia audeas, cui ſic credes ut tibi, cui ſic loquaris quaſi tecum.
Quãmulti tales amicos habere uoluerũt, & ipſi tales eſſe non poſſunt.
Quõ ſe fortuna & fauor inducit hominem
Quicquid æquo plus futurum eſt, in partẽ humaniorem inclina uel præpondera
Quid eo infelicius, cui iã malũ eſſe neceſſe eſt?

Hic nulli ſunt uerſus

Quid poteſt ab eo quiſquam ſperare quē malum eſſe docuit.
Quotidie damnatur qui ſemper timet.
Quotidie eſt deterior poſterior dies.
Quàm miſerū eſt ab illo lædi, de quo non poſsis queri.
Quid refert quantum habeas, multo illud plus eſt, quod non habes.

Hunc trochaicum citat Gelius.

Nec hic uerſus ſunt.

REpelli ſe homines facilius, quàm decipi ferunt.
Reſpue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram
Reuera memoria beneficiorum fragilis eſt iniuriarum tenax.
Ridiculum eſt odio nocentis, perdere innocentiam † (timet.
Trochaicus. Res uera eſt qui à multis timetur, multos
Regibus eſt peius multo ꝙ ſeruiētibus, reuera quia iſti ſingulos, illi uniuerſos timēt.
Res ipſa ut ipſa re poſsimus efficiet, ſi polliceri properamus honeſta.
Rem maximam promittit ſapientia, ut te reducat tibi
Recta ingenia debilitat uerecundia, praua confirmat audacia
Res optima eſt non ſceleratos extirpare, ſed ſcelera.
Recte parētem & inferiorem laudas, quia pertinet ad gloriam tuam
Res magnæ clementiæ eſt, indulgēdo corrigere peccata magis quàm uindicando
Rege incolumi mens omnibus una eſt amiſſo rupere fidem. †
Habahe Maronis carmen eſt.
Regibus certior eſt, ex manſuetudine ſecuritas.

Non ſunt uerſus.

SVnt quorum corpus innoxium eſt, & in mille facinorum furias mens ocioſa diſcurrit.
Si in cliontelam felicis hominis potentisꝙ perueneris, aut ueritas, aut amicitia perdenda eſt.
Si uis beatus eſſe, cogita hoc primum contemnere & contemni.
Si multis placuerit uita tua, tibi placere nō poterit.
Solitudinem quærit, qui uult cum innocētibus uiuere.
Stultum eſt timere, quod uitari nō poteſt.
Semper diſſenſio ab alio incipiat, à te recōciliatio.
Succurre paupertati amicorum, imò potius occurre.
Secrete amicos admone, lauda palàm
Si bene te inſtitueris, pudeat te fieri deteriorem.
Si quis iraſcitur pœnas ab alio expetit, à ſe exigit.
Seueriſſime enim nos aduerſum peccātes gerimus, & ipſi eadem committimus.
Seueritas aſsidua, amittit autoritatem.
Sicut formoſa pictura eſt cuius nulla pars errat, ſic formoſus homo in quo nulla peccati macula eſt, proinde hoc domi, hoc foris, hoc om̄i genere uitæ teneamus, ut nobis inexorabiles ſimus, exorabiles illis qui non niſi ſibi dare ueniā neſciūt.
Si inuitus pares ſeruus es, ſi uolēs miniſter
Scias eum multis uirtutibus abundare qui alienas amat.
Si non inuideas maior eris, nam qui inuidet minor eſt.
Scis quid inuidia eſt? dolor animi eſt ex alienis commodis.
Scito etenim illud, quia nulli inuidetur, niſi prædito bonitate.
Sunt multi qui plurimū uerbis, non re contemnūt, ſed ipſa quæ ſpernūt clā furātur
Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habet.
Sapiens nihil facit quod non debet, & nihil prætermittit quod debet.
Seruis imperare moderate, laus eſt.
Si uis amari ama.
Sapiens & ſi contentus eſt ſe, tamē amicū uult habere: ſed hoc ob nihil aliud niſi ut exerceat amicitiā, ne tā magna uirtus iaceat: non ad hoc ut dicit Epicurus, ut habeat qui ſibi aſsideat, ſuccurrat: ſed ut habeat cui aſsideat quando libet.

Non ſunt uerſus

TImidus cautū ſe uocat, ſordidus parcū tutiſsima res ē nihil timere, prȩter deū
Tene ſemper uocis et ſilētij tēperamentū.
Tamen & in hoc incumbe ut libentius audias quàm loquaris.
Tacere qui neſcit, neſcit loqui.
Triſtitiam ſi potes, ne admiſeris.
Turpe præbet ſpectaculum, animus æger
Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor rerum per uerba diſcutitur.
Tranſibit ſermo in affectum, ſi honeſta loquamur.
Tolerabilior eſt qui mori iubet, quàm qui male uiuere.

Tole

Tolerabilior pœna nõ poſſe uiuere quàm neſcire.
Talem diligentiã exhibe in amicitijs comparandis, ne incipias amare quem deinceps poſsis odiſſe.
Tu primum exhibe te bonum, & ſic quæras alterum tui ſimilem.
Turpius nihil eſt quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter uixeris.
Tam omnibus ignoſcere, quàm nulli crudelitas eſt.
Tam diu à periculo aberit populus quam diu ſciet ferre frenos.
Tyrannus à rege diſtat factis, non nomine
Tam deeſt auaro, quod habet, quàm quod non habet.

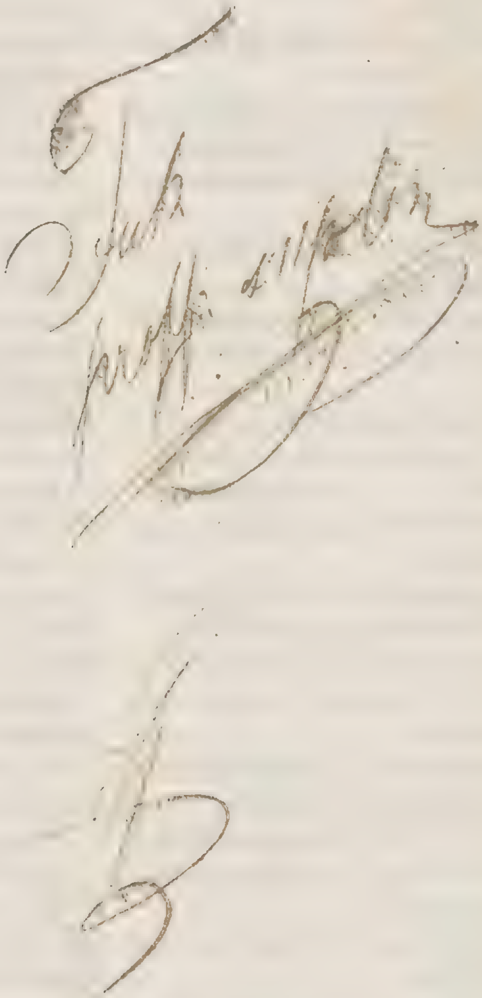
Laudatur hic uerſus controuerſia 19.

VIx quiſquam in bonum, niſi ex malo tranſit. *Nullum eſt carmen.*
Vis omnibus eſſe notus, prius effice ut neminem noueris.
Vis habere magnum honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.
Vide ſi adhuc malus eſt, ſimilibus parce
Verũ ſi eſſe deſijſti, quare alijs locũ emendationis abcidas.
Vitiũ prius fuit obſeruatio, nunc mos eſt.
Verum non dicimus nec audimus.
Vtilis educatio & diſciplina, mores facit.
Vnde & bona cõſuetudo excutere debet, quæ mala incuſsit.
Viriliter feras quæ neceſſe eſt, dolor enim patientia uincitur.
Verba rebus non perſonis accipiẽda ſunt
Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs ſentiant.
Vita omnis breuis eſt, ideo immortalitas eſt mors honeſta.
Vir eſt bonus qui intantum perduxit animum ſuum, ut non modo nolit peccare ſed etiam non poſsit
Vt aliquid auri extrahamus, terram peruertimus, ut ſummum bonum occupemus, ſcrutari pectus piget.
Virtutem cuius progreſſum uideris, non exitum eius finemq; deſperes.
Vlcera animi magis quàm corporis ſanan da ſunt.
Volunt homines ita præceptum eſſe ut uiuunt, non ita uiuere ut præceptum eſt.
Vtendum eſt diuitijs & non abutendum, ut nec à ſuperioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.
Vbi uſitata remedia non procedunt, tentа contraria.
Vbi diſcrimen inter bonos malosq; ſublatum eſt, confuſio ſequitur & uitiorum eruptio.
Venia eſt pœnæ debitæ remiſsio.
Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu, ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrẽt latius quàm nocent.
Vtinã ea lex homini eſſet, ut cum telo ſuo frangeretur, nec ſæpius liceret nocere quàm ſemel.

ZElum de deo tantũ habeas, non contra homines.
Zelari autem hominibus uitioſum eſt.

Chriſtianæ ſententiæ ne z. non haberet locum.

Prouerbiorum Senecæ finis.

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM ET CLARISSIMVM ANTISTITEM AC DOMINVM, DOMINVM IOANNEM TAVERAM SACRO ſanctæ Romanæ eccleſiæ tituli diui Ioannis ante portam latinam præſbyterum Cardinalem, Archiepiſcopum Toletanum, Hiſpaniarum primatem, maximum Caſtellæ Cancellarium, ac Regij ſenatus Principem, FERNANDI Pinciani utriuſq; linguæ in Salmanticenſi Gymnaſio profeſſoris, in Senecæ philoſophi Caſtigationes, Præfatio.

QVANTVM, quanq; celebre ſit illuſtriſsime ac clariſsime Præſul inter omnes fermè Latinæ linguæ auortes, qui ad noſtra uſq; tempora peruenerunt, Annæi Senecæ philoſophi nomen, quotq; elogijs, laudibus & titulis honeſtatum, nemo eſt (ſi modo in ſtudijs humanarum diſciplinarum aliquid promouit) cui nõ ſit compertiſsimum. Cornelius Tacitus libro hiſtoriarum ab Auguſti exceſſu tredecimo, amœnum Senecæ ingenium uocat, orationemq; ad uſum Neronis principis ab eo compoſitam multum cultus prætuliſſe ſcribit. Idem autor libro quintodecimo, nouiſsimo quoq; obitus momento eloquẽtia ſuppeditante, aduocatis ſcriptoribus pleraq; tradidiſſe prodit, quæ poſt eius mortem in uulgus emanarint. Columella quoq; uir ipſe eloquentiſsimus, & qui nunquã pro dignitate ſatis extolli poſsit, libro rerum Ruſticarũ tertio Senecam uirum excellentis ingenij & doctrinæ fuiſſe memorat. Hieronymus deniq; inter ſacros ſcriptores omnium confeſsione primus, nõ dubitauit Senecam ob diuinum propè ingenium, eminentiſsimamq; eius, ac caſtiſsimam eruditionem in numero ſanctorum ſcriptorum reponere. Sed citandis innumeris alijs (quos afferre poſſem) autoribus ſuperſedeo. Neq; enim cõmittendum eſt, ut rem apud omnes teſtatiſsimam nimia laudandi ſollicitudine dubiam faciam. Tanta eſt enim Senecæ noſtri gloria, tanta in omni diſciplinarũ genere claritas, ut nullius teſtimonij ſummus uir & extra omnem ingeniorũ aleam poſitus egere uideatur, præcipue quum extent eximia ipſius in utraq; philoſophia monimenta, quæ ſatis magnum ac locuples teſtimonium perhibent eminentiſsimi eius ingenij, altiſsimæq; & incomparabilis ſapientiæ. Sed enim quẽadmodum tempus edax rerum atq; inuidioſa uetuſtas, ut Naſo eleganter canit, paulatim lenta conſumunt omnia morte, ita ingenijs quoq; quæ ab hac ſaltem cõmunis calamitatis ſorte excipi debuiſſent non pepercêre, ſed in doctiſsimorũ ſcriptorum ac de omni poſteritate benemeritorum monimenta etiam atq; etiam craſſata ſunt. Quorum maiorem partem nobis omnino interceperũt, aliam autem quàm ueluti humani generis miſerta reliquam nobis fecêre, ambuſtam, mutilam, laceram, ad nos tranſmiſerũt. Acceſsit ſecunda doctrinarũ peſtis, craſſa, uidelicet ac ſupina librariorum ignorantia, iam inde à priſcis illis temporibus ad noſtram uſq; ætatem ueluti per manus tradita, ac tantum non hæreditario iure relicta. Hoc igitur biceps malum quum in uniuerſum, tam græcis quàm latinis autoribus ſine ullo diſciplinarum meritorumue diſcrimine perniciofiſsimum extiterit, neſcio quo aduerſo Hiſpanæ nationis fato in Senecam noſtrum ſupra cæteros omnes atrociſsimam exercuit lanienam, uix ut in tanto tanque memorando autore una aut altera linea (proh dolor) ſine offenſione & inſigni aliqua macula tranſcurri poſſet. Conati ſunt tamen profeſſores nonnulli noſtrorum temporũ celebres, qui in uarios Latinæ linguæ autores obſeruationes compoſuêre, opem aliquam tantæ iacturæ afferre, pleraq; in eo uitioſa loca reſtituentes, alia quæ expoſitionis indigere uidebantur enucleantes, multa in meliorem ſtatum redigentes, homines prorſus quàm optime de tanto autore meriti, nec debita laude fraudandi. Inter quos præſtantiſsimam in hac prouincia operam nauauit ætatis noſtræ ſcriptor Eraſmus Roterodamus. Ante quem ſummam etiam laudem conſecutus eſt Matthæus Fortunatus æditis in naturales Senecæ quæſtiones annotationibus. Sed tot tantaq; erant portenta & monſtra quæ Senecæ poſſeſsiones & latifundia obſederant, ut mirandum non ſit, ſi homines alioqui doctiſsimos & lynceis oculis præditos aliqua fefellerint. Nos igitur ueluti ſpicilegium facientes tantorum meſſorum ueſtigia conſectati non pauca obſeruauimus, laborioſa ſane ac exquiſita diligentia uſi, exemplaribus ſcriptis & peruetuſtis. 15. & eo pluribus ſumma induſtria & labore hinc inde cõquiſitis. Harum igitur noſtrarũ caſtigationũ in omnia Senecæ philoſophi opera quæ ad quinq; ferme millium numerũ excreuerunt, triplex eſt, ut ſic dicam ſtatus. Quædam enim ueluti maiorum gentium ipſæ ſeſe intrepide conſtanterq; defendunt, locumq; ſemel occupatum pertinaciter tuentes depelli ab eo nulla ui patiuntur. Aliæ non perinde ut priores iure ſuo confiſæ, ita animatæ in medium prodierunt, ut ſi quæ potiores ſuperuenerint in earum locum ſubrogari depoſcentes, omni contentione ſepoſita, iure, lite, & cauſa cedere paratæ ſint. Tertiæ & poſtremi ordinis admonendi magis lectorũ cauſa adiectæ ſunt, quàm quòd fiduciam haberent auxilium aliquod præſentaneum ſtudioſis ſubminiſtrare poſſe. Quædam enim eius notæ fuerũt, ut quamuis prima fronte nullius utilitatis adminiculiue ſpeciem præferant, diſsimulari tamen non debuerint felicioribus ingenijs ueritatis explorandæ, ac è tenebris in lucem aliquando eruendæ anſam ſuppeditaturæ. Breuitati in primis ſtuduimus, uel operis conditione id expoſcẽte, in quo maiorem partem caſtigationum noſtrarum fulciendam habuimus, non uaria & remota autorum lectione, (ut aliâs fieri aſſolet) ſed ſola antiquorum codicum fide, uel quod bonis horis ſtudioſorum lectorum parcendum erat, in tanto præſertim antiquiſsimorum & eminentiſsimorum auctorum prouentu, qui felici quadam noſtrorum temporum ſorte quotidie eruderantur. Quam

ob rem non eſt quod quiſquam aut in dicendo cultum, aut in prodendo reconditam aliquam doctrinam (quæ duo alioqui in me ſunt perquàm exigua) in præſenti opere deſideret. De reliquo illud habemus perſuaſum, ſi benignus lector ea quæ in Seneca à nobis obſeruata ſunt curioſe rimari uoluerit, cum autoris uerbis cõtulerit, minutiſſima quæq; expenderit, & cuncta ad examen cenſuramq́; uocauerit, fore ut laborem à nobis ſuſceptũ neq; ſuperuacaneum, neq; pœnitendum putet. Quum igitur noſtra hæc qualis qualis fœtura publicum acceptura eſſet, reformidaretq; in conſpectum hominum progredi, niſi ſublimi aliquo & excelſo patrocinio cõmunita, te Antiſtes clariſſime ex omni Hiſpanorum principum albo delegimus, cuius ſplendidiſſimum nomen in ea inſcriberetur. Idq; fecimus plurimis & iuſtiſſimis rationibus compulſi. Tum quòd hominis Hiſpani compoſitio, & in autorem Hiſpanum ac inter Hiſpanos omnes autores celeberrimum conſentaneum fuit, ei potiſſimum præſuli ac protomyſtæ nuncupari, qui inter cæteros omnes Hiſpaniæ principes principem locum obtinet. Deinde quod (ut ait Papinius) qui bona fide deos colit, uenerętur & ſacerdotes. Cui igitur qui ſe literarum cultores profitentur cauſatius monimenta ſua dicare poſſunt, quàm ei principi qui literarum claritate magis etiam quàm tot honoribus, dignitatibus, titulis cæteris omnibus antecellat. Sed non eſt huius loci eminentiſſime Præſul omnes fortunæ, naturæ, & ſublimis animi tui dotes conſectari. Speciem dignã imperio, ut dixit Euripides, & repetitum eſt à Platonico Porphyrio. Summam in obeundis rebus prudentiam, Altiſſimum & præſentaneum conſilium, Aequitatem iuſtitiamq́; admirandam, Manus innocentiſſmas, Propenſam beneficentiam, Singlarem quandam & incredibilem erga nos etiam infirmæ notæ homines clementiam & humanitatem. Vt quod de Tito Romanorum principe Plinius ſecundus ſcribit, id omni ex parte magnitudini tuæ quadret, nihil in te fortunæ amplitudinem mutaſſe, niſi ut prodeſſe tantũdem poſſes ut uelles. Nam ſi hæc & innumera alia quæ ſpacijs excluſus iniquis miſſa feci perſequi libuiſſet, finis huic præfationi nunquam eſſet inuentus. Illud tantum ſi dixero uerbum non amplius addam. Inculpatæ uitæ tuæ integritatem ac morum ſanctimoniam, ita cunctorum hominũ oculis obuerſari, ſic omnium mentibus inhærere, ut ad eam perinde, ac exemplar quoddam abſolutiſſimum, & (ut dici ſolet) Polycleti canonem, qui ſanctæ & innocenter uiuere inſtituerunt, actus ſuos omnes & opera dirigant. Ardua res hæc eſt (feſtiuiſſimus ait poeta) opibus non tradere mores, & quum tot Crœſos uiceris eſſe Numam. Hinc nimirum illud conſecutum eſt, tantũ ut amplitudo tua ualeat gratia & autoritate apud Cæſaream maieſtatem inuictiſſimi Imperatoris CAROLI, principis nunquam ſatis laudati, neq; item laudandi, ut quod ſummus Poeta canit, eius te ſine nil altum mens incohet. Accipe igitur ſplendidiſſime Princeps munuſculum hoc ab homine tenuis quidem fortunæ profectum, ſed ampliſſimo tuo nomini & ſummarum tuarum uirtutum claritudini addictiſſimo, tanquã deguſtationem quandam & argumentũ ſummæ eius in te obſeruantiæ. Quòd ſi per ſummas tuas & arduas occupationes aliquãdo euoluere uacauerit, probariq; & placere excellentiæ tuæ labores & uigilias noſtras intellexero, nõ minoribus poſtea, ſed fortaſſe etiam plenioribus donis (quæ nunc ſub incude ſunt) cum amplitudine tua agam.

FINIS.

IN OMNIA L. ANNAEI SENECAE SCRIPTA FERNANDI PINCIANI VIri græce latineq; doctiſsimi, Caſtigationes *utiliſsimæ fauſte occipiunt.*

IN LIB. PRIMVM DE BENEFICIIS.

LVCII ANNAEI SENECAE *ad Ebutiū liberalem cætera.*] *Docuimus in Plinianis* Cap.1.
annotationibus ſcribēdum eſſe, Annæi, per diphthōgum in penultima ex auctoritate Terē=
tiani grāmatici. Annæus Seneca, *&* Pomponius *ante ſecundus, & infra.* ¶ *Sibi enim quiſq;*
debet quod a neſciente accepit.] Beneficiū poſſe à neſciente dari negat libro. 6. Seneca ad=
iecta ratione. Item libro. 9. controuerſiarum. Beneficium inquit eſt, quod totum eius cauſa
præſtatur in quem confertur. Proinde probo lectionem quorūdam codicum qui non legunt
hic neſciente, ſed negligente. Quam uidentur confirmare uerba ſtatim ante præcedentia,
& ideo non eſt negligenter dandum. Et infra libro. 2. *Nam qui negligens eſt in accipiendo,*
quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius uoluptas refrixit. Videtur appellare Seneca ne=
gligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & læto animo utrūq; facere. & infra. ¶ *Vtuntur natura ſua &*
cuncta, interq; illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes iuuant.] Scribendum reor. *Vtuntur natura ſua. Cun=*
ctanturq; illos ipſos munerum ſuorum. reliqua, & infra. ¶ *Quibus turpe eſt non reddere. Scilicet quàm multi indi=*
gni ſunt luce.] *Scribe. quibus turpe eſt nō reddere, ſi licet. Quā multi indigni ſunt luce.* ex uetere lectione. & infra.
¶ *Qui beneficium non reddit non magis peccat, quàm qui non dat citius.*] Caſtigo. *Qui beneficium non reddit ma=*
gis peccat. Qui non dat citius. Nam in exemplaribus diui Franciſci Salmanticenſis & publicæ eius urbis academiæ
ſecunda negatio, non, deſideratur omnino. Præterq; putamus nos particulam, quàm, remouendam, ut ſenſus fiat per
ſpicuus & tanto auctore dignus, & infra. TANTVM *erogatur.*] Verior quorūdam codicū lectio. *Tantū eroga.* Cap.2.
& infra. SED *utrumlibet ex iſtis iudicauerim.*] Corrige, *Sed utrūlibet ex iſtis iudica uerum.* ex correctiſsimo ex= Cap.3.
emplari cœnobij diuorum Facundi & Primitiui, & infra. ¶ *Aegle maximā natu appellauerit.*] Caſtiga. *appellauit.*
ex uetere lectione. & infra. ¶ *Prout cuiq; uiſum eſt conuenire deflectit.*] Verbum, conuenire, ſuperuacaneum eſt, ex
exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ *Paſithoam appellauit.*] Scribēdum *Paſitheam*, non *Paſithoam*, ex Ho=
mero quartodecimo Iliados, & uetere lectione, & infra. ¶ *Non quia beneficia ratio commendat uel oratio.*] Poſtre
ma duo uerba, uel oratio, aduentitia putamus ab aliquo ſtudioſo in margine libri ſui ſcripta, adnotante ſic in alijs ex=
emplaribus haberi, poſtea per incuriam librariorū in contextum relata. Cuiuſmodi uitia non pauca tum in alijs, tum
in hoc præcipue auctore admiſſa ſunt, negocium nō mediocre eius ſtudioſis exhibentia, & infra. ¶ *Nam præter iſta*
quæ Hecaton ſcripſit.] Vetus lectio, *tranſcribit*, agnoſcit, non *ſcribit*. Hecatonis autem teſtimonio ſæpe alias Seneca
utitur, & pleriq; alij autores, ut dubitādum nō ſit de integritate eius dictionis, & infra. DEBERE *enim dicit ſe.*] Cap.5.
Eſt ſcriptus codex in quo non habetur, *dicit*, ſed *putat*, & infra. ¶ *Amiſſo eo per quod datum eſt.*] Particula, per, ſu=
perfluit ſi ueteri lectioni credimus: quod confirmant uerba ſequentia. *Manet etiam ſine illis quod in illos datum eſt.*
Vbi etiā corrigendum arbitramur, *quod in illis datum eſt*, & infra. ¶ *Quid habet per ſe corona precioſum.*] Exem
plar diui Franciſci, *ſpecioſum* legit, non *precioſum*, & ut ſentio rectius. Indicāt id uerba paulo ante præcedentia, ut
alicubi ſit ſpecies recti, alicubi ipſa res, & infra. ITAQVE *boni etiā farre ac fictili religioſi ſunt.*] Nullus ex ſcri= Cap.6.
ptis codicibus, *fictili*, agnoſcit, ſed partim *ficiola*, partim *ficilla*. Exemplar Facundi & Primitiui minus deprauate,
fitila. Caſtigo, *fritilla*, Genus id erat pultis ſacrificijs familiare, & infra. ALCIBIADIS *parem diuitijs animum.*] Cap.8.
Legendum puto. *Alcibiadem pari diuitijs animo*, uel ſic. *Alcibiadis compara diuitijs animum*, & infra. QVI *ſe pre* Cap.9.
cium ſui fecit.] Vetus lectio. *Precium ſe ſui fecit*, & infra. ¶ *Difficilem aditum præbent.*] Quædam ſcripta exempla
ria addunt negationem, *non difficilem aditum præbent*, & infra. ¶ *Speſq; improbas nihil ſe adiuturis uerbis fouet.*]
Caſtiga, *ſpeſq; improbas nihil re adiuturus uerbis fouet*, ex eiſdem, & infra. ¶ *At eius peior eſt opinio, qui lingua a=*
ſper.] Sunt codices qui legunt. *At peior opinio ſi lingua aſper*. Scribendū exiſtimo. *At peior opinor qui lingua aſper*,
& infra. ¶ *Nec clam ſed aperte quidam ludibrio habitis.*] Scribendum per tranſpoſitionem uerbi quidem, *nec clam*
quidem, ſed aperte ludibrio habitis. ex ſcripta lectione, & infra. ¶ *Inhumanus ac maliuolus.*] Eadem. *inurbanus, ma*
li moris, & infra. ¶ *Indecentiſsimū ſponſaliorum genus eſt.*] Corrigendum reor. *Hinc decentiſsimum ſponſaliorum*
genus eſt.] Vel ſic. *Inde decentiſsimum ſponſaliorum genus eſt*, & infra. ¶ *Niſi qui abduxit iam raptam. Agros ſpar*
gere auaritiam recolligere certant.] Vetuſta lectio, *niſi qui abduxit. Iam rapta ſpargere. Sparſa erant, agri auari=*
tia recolligere certant. ut poßit forte, *pari*, non *agri* ſcribi. Cæterum hunc locum ſicuti pleraq; alia huius operis in
medium relinquimus, ut ingenioſus lector pro captu ingenij ſui aut emendet aut in meliore ſtatu reponat, & infra.
PRAESEFERENS *animi deformitatē.*] Scribe. *corpore præ ſe ferens animi deformitatem*, ex eadem, & infra. Cap.10.
¶ *Sine ullo meo incommodo.*] Veteres codices non agnoſcunt uerbum, incommodo, ſed partim legunt *ſine ullo meo*,
partim *ſine ullo meo merito*, & infra. IAM *cætera ex abundanti ueniunt.*] Particula, Iam, in nonnullis exēplaribus Cap.11.
deſideratur, & pro uerbo, *ſequemur*, quod mox paulo habetur, *uideamus* legunt, nō *ſequemur*, & infra. ¶ *Vt toties*

Cap.12. *nobiſcum ſit quoties cum illo ſit.*] Scribe, ut toties nobiſcum quoties cũ illo ſit, ex uetere lectione, & infra. E O qui-
dem magis duratura quæramus.] In quibuſdam codicibus. Eoq; magis duratura quæramus. In exemplari meo dome-
ſtico gallicana manu ſcripto. Et eo quidem magis, & cætera, & infra. ¶ Apud paucos poſt remanet gratia.] Caſti-
gandum putamus cõtra omnia exemplaria. Apud paucos poſt rem manet gratia, & infra. ¶ Sic in beneficio ſenſus
cõmunis] Lego, Sit, non Sic, & infra. ¶ Tempus, locũ obſeruet, perſonas.] Præpoſtere locatæ dictiones. Lege, Tem-
pus, Locũ, Perſonas obſeruet, ex codice cœnobij diui Franciſci Salmanticenſis antiquiſſimo & emẽdatiſſimo ac plu-
Cap.13. ne uenerandæ fidei, & infra. V B I   I L L A defecerant.] Fideliorem lectionem ducimus, ubi illi defecerãt: hoc eſt
Cap.14. Hercules & liber, & infra. N V L L I gratum eſt.] Quædam exemplaria: nulli datum eſt, & infra. ¶ Morbo ſuo
morẽ geſſit.] In quibuſdam codicibus, Minime, Morbo ſuo morẽ geſſit, & infra. ¶ Illa enim in quantũlibet exeat.]
Omnis antiqua lectio. Illa uero in quantũlibet exeat, & infra. ¶ Ille accepit quũ rogaſſet, ego quũ rogarer.] Quæ-
dam exemplaria. Ille accepit quum rogaſſet, ego quum nõ rogarem. Alia, Ille accepit quũ rogaſſet, ego non rogaui,
& infra. Ne perperã monitiones noſtras exaudit.] Exemplar Academiæ Salmanticẽſis, Ne perperã monitiones no-
Cap.15. ſtras exaudiat, & infra. N O N quòd quilibet caſus.] Dictio, quòd, expũgenda, ex uetere lectione. Alioqui legendũ
erat inuerſo ordine, quod nõ quilibet caſus, & infra. ¶ Et quorũdã beneficiũ male quã iudiciũ.] Cõiũctio, &, delẽda
eſt, ex eadẽ, & infra. ¶ Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus?] Diſtincte ſcribẽdũ, Quid ergo? iſta inter ſe cætera.

IN LIB. SECVNDVM DE BENEFICIIS.

Cap.1. SI SIC *demus quomodo uellemus accipere.*] Antiqua exẽplaria. Sic demus quomodo uellemus accipere, & in-
fra. ¶ Et ſic dare tanquã ſibi raperet] In eadem ſuperfluit particula, ſi, Nam legendũ eſſe eriperetur, nõ rape-
ret, alij ante me annotarũt. Codices alij, tanquã ſibi eriperet, & infra. ¶ Proximus eſt autẽ neganti qui dubitauit.]
In eadem, Proximus eſt autẽ à negante qui dubitauit, & infra. ¶ Sed aduerſus ducentẽ male retinuit.] Illa illa uer-
ba, ſed aduerſus ducentem, non agnoſcũt nõnulla exemplaria, & infra. ¶ Parata facile occurrentia, ubi nulla mora
fuit] Scribe: Parata, facilia, occurrrẽtia, ubi nulla interuenit mora, ex uetere lectione, & infra. ¶ Os concurrat &
ſuffundatur rubor.] Eadẽ, Os cõcurrat & ſuffundatur rubore. Scribendũ exiſtimo cõtra fidem omniũ exemplariũ.
Os corruat, nõ os concurrat, ut uerba etiã mox paulo ſequẽtia indicant. Moleſtum uerbũ eſt, Onéroſum & demiſſo
uultu dicẽdum, rogo, & infra. ¶ Quoniã quidem ut maioribus noſtris grauiſſimis uiris uiſum eſt.] Duo illa uerba,
grauiſſimis uiris, in exemplaribus aliquot nõ leguntur. Et ſcribo, Quandoquidẽ, non quoniã quidem, frequentiſſima
in hoc autore menda, & infra. ¶ Tacite malimus & intra nos precari.] Vetus lectio, tacite malumus, & intra nos
Cap.3. metipſos precari, & infra. V T illum caſtiges quòd tardior in rogando fuit.] Eadẽ, ut ille ſe caſtiget quòd tardior in-
te rogãdo fuit, & infra. ¶ Quàm ſi multiplicatũ hoc ad me de quo loquebar alia uia perueniſſet.] Verba illa, de quo
Cap.4. loquebar, nõ ſunt Senecæ ſi fidem adhibemus ſcriptis codicibus, & infra. Q V A M ubi quòd impetraſti rogandum
eſt] Exemplar diui Franciſci, quàm ubi quid impetraſti rogandũ eſſe, & infra. ¶ Vt beneficia tua illibata & inte-
Cap.5. gra.] Scribe, ut beneficia tua illibata, ut integra, ex uetere lectione, & infra. P O T E S ob id ingratus eſſe.] Caſtiga,
poteſt ob id gratus eſſe? ex eadem, & infra. ¶ Eſt enim bonarũ etiam rerum ſollicita expectatio.] Scribo. Eſt enim
bonarũ etiam rerum ſollicitis expectatio grauis, ex eadem, & infra. ¶ Aut gaudere beneficio ſuo tardius manus af-
fert.] Legendũ permutato ordine: aut gaudere tardius beneficio ſuo manus affert, ex eadem, & infra. ¶ Et propriũ
eſt libenter faciẽtis cito facere.] In exemplaribus diuæ Mariæ & diui Franciſci urbis Salmãticenſis aliter hæc uerba
leguntur, & propriũ eſt benefacientis libenter & cito facere, & infra. ¶ Qui tarde dedit & diem extrahens pro-
fuit.] Quidã codices, Qui tarde & diem de die extrahẽs profuit. Alij, Qui tarde fecit diu noluit, & qui de die diem
Cap.6. extrahẽs profuit, & infra. S E D IN infinitũ intereſt.] Præpoſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex uetere lectiõe, & infra.
Cap.7. ¶ Etiam ſi quid erit de quo uelis admonere.] Breuior ſcripta lectio, etiam ſi quid uelis admonere, & infra. V T æri
alieno ſuccurreret.] Variant exemplaria. Quædam legunt, ut ære alieno grauato ei ſuccurreret. Alia, ut ære alieno
eius ſuccurreret, & infra. ¶ Sed creditores cõuocare.] In quibuſdam codicibus, onerare legitur, non conuocare, ut
legendum forte ſit, ſed credito exonerare. Subijcit enim paulo poſt, Liberauit illum à creditoribus, ſibi nõ obligauit,
Cap.8. & infra. R E P R E H E N D E R E eſt ut in tranſitu de hac quoq; parte dicam.] Corrigo. Deprehendere eſt. Et ut
Cap.9. in tranſitu de hac quoq; parte dicã, ex uetere lectione, & infra. E T N E hoc quidem confitenti deeſſe ſibi in ſum-
ptum ad neceſſarios uſus.] Puto ſcribendum, & ne ſic quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum cætera, ut ſit in ſum-
ptus quòd analomata Græci uocãt. Poſſet etiam legi, & ne hic quidem confitenti: hoc eſt in morbo, & infra. ¶ Puluil-
no eius ignoranti ſacculum ſubiecit.] Scribe: ignorantis, non ignoranti, ex ſcripta lectione, & infra. ¶ Ego ſciam
Cap.11. me dediſſe.] Feſtiuiorem reddes orationẽ ſi inuerſis dictionibus legas, ego ſciam dediſſe me, & infra. N O N E S T
memoriæ reuocandum.] Corrige. non eſt memoria renouanda, ex uetere lectione, & infra. ¶ Niſi ut aliud dando
prioris admoneas.] Scribendũ: niſi ut aliud dando prioris admoneas, ex eadem, & infra. ¶ Et hoc laudabitur quod
ipſe non narras.] Sunt codices in quibus, narrabitur, legas, nõ laudabitur, lepidiore ſic & efficaciore ſenſu, & infra.
¶ Quæ ego magis uelle me ſcio præſtare quàm poſſe.] Variãt exemplaria. Quædam legunt, ego magis uelle me ſcio
præſtare quã præſtitiſſe. Alia ſic, Sed & ego magis uelle me ſcio omnia illi præſtare quã adhuc præſtitiſſe, & infra.
¶ Multa cura ſata producũtur ad ſegetẽ.] Perducũtur ſcribendũ, nõ producũtur, ex uetere lectione, & infra. ¶ Nec
tamẽ tuta ſunt.] Emẽda. Hæc tamen irrita ſunt, ex eadẽ, & infra. ¶ Sed ut ames.] Delenda particula, ut, ex eadem,
& infra. ¶ Detrahenda eſt inanis iactatio.] Sunt exẽplaria in quibus legitur, Detrahenda eſt inanis manus iactatio,
& infra.

& infra. CAESAR dedit uitam.] Scribe. C. Cæſar dedit uitam, ex ſcripta lectione, & infra. ¶ Porrexit ad oſcu= Cap.12.
landum ſiniſtrum pedem.] Particula, ad, non habetur in eadem, & infra. ¶ Qui excuſant eum negant id inſolentiæ
cauſa factum.] Quędam exemplaria. Qui excuſant & negant id cætera. Alia breuius. Qui excuſant id inſolentiæ
cauſa factũ, & infra. ¶ Si ſenator ſenex ſubmiſſis honorib.] Scribẽdũ forte, ſi ſenator ſenex ſummis uſus honoribus,
& infra. ¶ Pigros ſuos.] Quid ſi legas pictos ſoccos. Nam ſoccos muliebres picturis uariari nemo neſcit. Et uſum C.
Cæſarem muliebribus ſoccis Tranquillus in eius uita prodit, & infra. ET omne beneficium in iniuriam conuertis.] Cap.13.
Lege. ut omne beneficium reliqua. ex uetere lectione, & infra. ¶ Vno modo perſuadebimus ne beneficia inſolentia
perdant.] Scribendũ. Vno modo iſtis perſuadebimus ne beneficia ſua inſolentia perdant, ex eadem, & infra. ¶ Quæ
tumultuoſius data ſunt.] Quo, non quæ, eadẽ, & infra. VT frigida ægris negamus.] Frigidam legendũ, nõ frigida. Cap.14.
ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Et merito quum ad mẽtem bonam redierit.] Deeſt dictio, quidẽ, &
merito quidem quum ad mentẽ bonam redierit. ex uetere lectione, & infra. ¶ Quod nũquam in malum uertatur.]
Eadem, uertat agnoſcit, non uertatur, ut illud. hos illi quod nec bene uertat cætera, & mox paulo adiuuabo, nõ iuua=
bo legitur, & infra. ¶ Siue ambitionis calor abducit à tutis nõ committam.] Exemplar diui Franciſci fidelius hunc
locum legit quàm reliqua quæ hactenus ad manus meas uenerint. ſiue ambitionis calor abducit à tutis, nõ à ſemetipſo
uim ſibi inferri patiar, nec committam reliqua, & infra. ITA qui quantum det oſtendit munus ſuum non cõmendat Cap.15.
ſed exprobrat.] Scribe per minorem, ita qui quantum det oſtendit munus ſuum commẽdat, non exprobrat, ex uete=
re lectione, & infra. ¶ Tecum inter illa quæ donabis examina.] Sic prior æditio. Corrige, & ipſum inter illas quod
donabis examina. ex eadem, & infra. ET CVM regia ſit eſt ſtultiſſima.] Antiquus codex, & tamen regia quum Cap.16.
ſit ſtultiſſima, & infra. ¶ Perſonarum ac dignitatum proportio.] Ratio legitur in exemplari diuorum Facundi &
Primitiui, non proportio, & infra. NIHIL tam exiguum eſt quod nõ honeſte regis humanitas tribuat.] Quædam Cap.17.
exemplaria. Nam nihil tam exiguũ eſt quod non honeſtet regia humanitas, & infra. ¶ Aut mittentis ſtudio.] Duo
ſcripta exemplaria, dubio agnoſcunt, non ſtudio. Quid ſi legas, deuio. & ultra. ¶ Vt malignis curſoribus propoſi=
tum eſt.] Luſoribus, non curſoribus antiqua lectio, & infra. PER totam uiam eundum eſt.] Vitam lege, non uiam, Cap.18.
ex eadem, & infra. ¶ Subſequuntur autem plurima.] Sequuntur eadem, non ſubſequũtur, & infra. ¶ Etiam poſt
iniuriam poſſis.] In ſcriptis quibuſdam codicibus poſt hæc uerba ſequitur, ubi amicitia iucundam alicui eam fecit &
iuſtam. In alijs. ubi amicitiam alicui iucundam cauſa fecit & iuſtam, & infra. ¶ Honeſtam uitam ſequi uolentibus,]
Scribe. Honeſta ſequi uolentibus, ex ueter lectione, & infra. TYRANNVM pone] Si ſic legas ſenſus nõ proce= Cap.19.
dit. Vide itaq; an tyrannicidam placeat legi pro tyrannum, & infra. VENIRE in diſputationem poteſt aliquan= Cap.21.
do.] Scribe aliquam, nõ aliquando, ex uetuſtis exemplaribus, & infra. ¶ Et infamis repromittit.] Caſtiga. & infa=
mis ore promittit, ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim ut paulo poſt apparet de illis quorum teterri-
ma libido, ut Lactantius inquit, nec capiti quidem parcit, & infra. ¶ Viuam cum obſcœno? Non uiuam cum redem-
ptore.] Scribendum reor. Viuam cum obſcœno? Non, Viuam cum redemptore? Non, partim ex uetere lectione, par
tim ex coniectura, & infra. ¶ Quæm Cæſar occidit.] Corrige. quem C. Cæſar occidit, ex uetere lectione, & infra.
VTRVM hæc munera accipere eſt an ſenatum legere.] Hæc uerba inuectitia ſunt ut arbitror, & aliunde in Sene- Cap.22.
cæ contextum irrepſerunt. Certe in exemplari bibliothecæ diuæ Mariæ non habẽtur omnino, & infra. ITA acci= Cap.23.
pienti adhibenda concio eſt.] Exemplar Gymnaſii Salmaticenſis conſcio egit, non concio. Vt putem legendum in to=
tum ſic, ita accipienti adhibendus conſcius eſt. dixerat enim paulo ante. teſtem beneficij & conſcium uitant, & infra.
¶ Quidam nolunt nomina ſecum fieri.] Scribendũ reor, uolunt, potius quã nolunt, & infra. ¶ Quibus iam ante di=
gnitatem debent.] Quibus uitam aut dignitatem debent. Codex diui Franciſci, & infra. QVIA nec referre poteſt Cap.24.
gratiam niſi qui meminit.] Adde ex eodem, & qui meminit eam refert, & infra. ¶ Non mihi opus eſt.] Lege, non
quidem mihi opus eſt, ex uetuſtis exemplaribus. Nec adduci poſſum ut credam Senecæ eſſe uerba illa, quæ ſtatim ante
habentur tanquam qui dicat, ſed gloſſema, & infra. NEC ad ſpem quidem exequendi unquam beneficij accedere.] Cap.25.
Lege, quàm nec ad ſpem quidem exæquandi unquã beneficij accedere, ex eiſdem, & infra. ¶ His atq; eiuſmodi uoci-
bus agamus.] Scribendũ ex eiſdem. His atq; eiuſmodi uocibus id agamus, & infra. NEC ſatis pro ſuo precio æſti- Cap.26.
matum putet.] Caſtiga, nec ſatis ſuo precio ſe æſtimatũ putet, ex eiſdem, & infra. INGENII fuit ſterilis tam pu= Cap.27.
ſilli quàm animi.] Sic prior æditio, quam lectionem agnoſcunt antiqua omnia exemplaria. Cuius loco ſubſtituendam
puto inuerſo uerborum ordine, ingenij fuit tam ſterilis quàm puſilli animi, & infra. ¶ Deriſum à labore irrito libe
rauerat.] Vetus lectio. deriſu ac labore irrito liberauerat, & infra. ¶ Nec hoc quidem faciet ſi unus eſt ultra ſe. Cu-
piditas ſe porrigit.] Scribendum. Nec hic quidem faciat ſi unus eſt. Vltra ſe cupiditas porrigit, ex eadem, & infra.
QVANTO eſt ſimplicius quanto purius.] Eadem prudentius agnoſcit, non purius, ut forte commodior lectio ſit Cap.28.
prudentius, & infra. ET QVIDEM profeſſi ſapientiam quæruntur quod non magnitudine corporis æquemus Cap.29.
elephantes.] Lego per minorem: etiam quidam profeſſi ſapientiam. Deinde ſcribe per maiorem. Quæruntur quod
non magnitudine corporũ æquemus elephantos, partim ex uetere lectione, partim ex coniectura, & infra. ¶ Multa
animalia nandi felicitate.] Expende an ſit commodior lectio, facilitate, quàm felicitate, & infra. ¶ Pares animalibus
habeamus.] Hæc uerba in nullo antiquorũ exemplarium habentur, & infra. ¶ Et in negligentes noſtri deos quæri=
moniam iaciunt.] Scribe, & negligentes noſtri deos. reliqua deſiderantur in uetere lectione, & infra. ¶ Quod non
bona ualetudo & uirtus inexpugnabilis.] Vitijs eadem, non uirtus agnoſcit, & infra. ¶ Voluerunt ſecula ſortiri.]
Eadem ſecunda agnoſcit, non ſecula. Legendum puto ſecundas: ut paulo poſt, ab ipſis proximos nos collocauerunt.

Et libro tertio de Ira. Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere, & infra. ¶ Quanto uelocio=
ra aſſequamur.] Conſequamur uetus lectio, nõ aſſequamur, & infra. ¶ Magna accepimus, maiora non debuimus.]
Scribendum. Magna accepimus, maiora non cepimus, ex eadem, ut ſit exornatio Paranomaſia, ſiue Annominatio li
Cap.30 terarum detractione, & infra. HAEC mihi liberalis.] Lege. Hæc mi liberalis, ex eadem, & infra. ¶ Etiam inter
cætera.] Etiam in cætera. exemplar ſcholarum Salmanticenſium, & infra. ¶ Ab infirmitate atque inopia eruat.]
Petat, non eruat. uetus lectio, & infra. ¶ Referre gratiam facile eſt.] Superuacaneum eſt uerbum, gratiam. ex ea=
Cap.31 dem, & infra. PRODESSE ei cui dat ex uoluntate ſupra eſt.] caſtiga. prodeſſe ei cui dat & uoluptati ſibi eſſe.
ex eadem, & ultra. ¶ Peruenitq; ad me animus eius.] Scribendum arbitror munus, non animus, & infra. ¶ Nihil
de reditu cogitare.] Scribe per duplex d redditu, uel contra omnia exemplaria, & infra. ¶ Non quicquid potero
Cap.32 & faciam & reddam.] Corrigendum arbitror. Non quicquid potero faciam ut reddam, & infra. LICET ani=
mo benigniſſimo acciperet.] Scribe acceperit, non acciperet. ex uetere lectione, & infra. ¶ Et expedite remiſit
quam acceperat.] Legendum puto exceperat, non acceperat. Nam præceſſerat paulo ante pilam iacere & diligen
ter excipere. & ſequitur qui pilam ut oportebat excepit, & infra. ¶ Ludus per ſe imperfectus eſt.] Corrige. tamen
Cap.33 luſus ipſe imperfectus eſt. ex uetuſta lectione, & infra. ERGO gratus ſum.] Emendatiores codices. ego gratus
ſum, & infra. ¶ Perfecit opus ſuum etiam ſi non uendidit.] Deeſt dictio, Phidias, Perfecit opus ſuum Phidias cætera.
ex eiſdem, & infra. ¶ Fructus primus illæ conſcientiæ.] Deeſt uerbum ſubſtantiuum, eſt, fructus primus illæ eſt con
ſcientiæ. ex eiſdem, & infra. ¶ Secundus eſt & famæ & eorum quæ præſtari inuicem poſſunt.] Legendum reor.
Secũdus eſt famæ. Tertius eorum quæ præſtari inuicem poſſunt, ut paria ſint imaginis membra. Erroris cauſam fu=
iſſe opinor ſimilitudinem ternarij numeri per compendium ſcripti in exemplaribus antiquis cum figura qua in eiſ=
dem effigiatur coniunctio, &, & infra. ¶ Itaq; quum benigne acceptum eſt, beneficium eſt. Qui dedit gratiam qui=
dem iam recepit.] Caſtigandum puto. Itaq; quum benigne acceptum eſt beneficium, is qui dedit cætera, & infra.
Cap.34 PRIMVM fecit. Bono animo bonum obtulit.] Exemplar Facundi & Primitiui. Plurimum legit, non primum. &
rettulit mallem legeres, quàm obtulit, & infra. ¶ Poſt deinde.] Legendum exiſtimo. Poſt diuide, & infra. ¶ Res
eſſe magis quàm uerba.] Caſtiga plures res eſſe, quàm uerba. ex exemplari ſcholarum Salmanticenſium, & infra.
¶ Sed aliunde commodatis, quia pedem & noſtrum dicimus.] Corrigendum. ſed alienis commodatiſq;. Pedem &
noſtrum dicimus. ex uetere lectione, & ultra. ¶ Fortitudo eſt pericula iuſta contemnens.] Scribe. Fortitudo eſt uir
tus pericula iuſta contemnens. ex eadem, & infra. ¶ Vt & ille fortis dicatur.] Sunt codices in quibus particula, ut,
non habetur, & infra. ¶ Sic beneficium eſt & actio dicitur beneficij.] Sic prior æditio. Quidam codices. Sic bene=
Cap.35 ficium eſt & actio ut diximus bona. Alij & actio ut diximus benefica, & infra. INSANIRE omnes ſcilicet ſtul
tos dicimus.] uerbũ, ſcilicet, deſideratur in ſcriptis codicibus & infra. ¶ Gratiã relaturũ etiam quum reddiderit.]
Etiã quum rettulit ijdẽ præferunt. Scribendũ puto. etiã quum rettulerit, & infra. ¶ Ne intolerabili ſarcina depreſſi
deficiamus. Animo bono mihi donata ſunt.] Scribendũ reor. ne intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bo=
na mihi donata ſunt, & infra. ¶ Spiritus & libertas potior ſpiritu.] Reſtituẽdus forte hic deprauatiſſimus locus ſic.
Spiritu & libertate potior. ut ſuperuacanea ſit dictio ultima, ſpiritu, adiecta fortaſſe ab aliquo qui putauit, potior,
comparandi eſſe nomẽ, non uerbum, & infra. ¶ Non ut ſoluiſſe te putes.] Non ut ſolutũ te putes. exemplaria diuæ
Mariæ & diui Franciſci.

IN LIB. TERTIVM DE BENEFICIIS.

HAEC prauitate naturæ accidere.] Hoc, non Hæc præfert uetus lectio, & infra. ¶ An quia hoc accidat ali=
Cap.1 cui.] Aut, non An, eadem legit, & infra. NISI ad quod ſæpe non reſpexit.] Scribe niſi ad quod nõ ſæpe re=
Cap.2 ſpexit. ex eadem, & infra. MERITA nonnunquam maxime uelant.] Maxima, non maxime. eadem, & infra.
Cap.3 ¶ Prima ac omnium potiſſima.] Eadem. Prima omnium ac potentiſſima, & infra. ¶ Sed quod appetitur intenti.
Scribe. ſed in id quod appetimus intenti. ex exemplari diui Frãciſci, & infra. ¶ Inuidere & gratias agere.] Scribe.
& inuidere & gratias agere. ex eadẽ, & infra. QVOMODO gratus quiſquã eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui
Cap.4 omnẽ uitam ſuã tranſtulit? Præſentiũ intuitus ac præteritorũ memoria gratũ facit. Memoriæ minimũ tribuit quiſ=
quis ſpei plurimũ.] uetus lectio particulã, ergo, addit. Quomodo ergo gratus quiſquã cætera. Item correctiora &
antiquiora exemplaria futurorũ legunt, nõ præteritorũ. Quapropter adducor ut locũ hunc ambuſtũ & mutilatum
ſic reſarciam, nõ auſim dicere reſtituã. Quomodo ergo gratus quiſquã eſſe aduerſus beneficia poteſt qui omnẽ uitã
ſuam tranſtulit præſentiũ intuitu, ſpe futurorũ. Memoria gratũ facit. Memoriæ minimũ tribuit quiſquis ſpei pluri=
mum, & infra. NISI cõtineatur.] Aliquot ſcripti codices niſi cõtinuetur, & infra. ¶ Quid cuiq; debeamus co=
Cap.5 gnoſcimus.] Recognoſcimus legendũ, nõ cognoſcimus. ex uetere lectione, & infra. ¶ Adeo tamẽ ingratus eſt.] Cor
rige. Adeo enim ingratus eſt. ex eadẽ, et infra. ET à maioribus collata à poſteris exigant.] Eadẽ, maiores legit, nõ
Cap.6 à maioribus. Puto ſcribendũ. Et maioribus collata à poſteris exigant, & infra. ¶ Ab hoſtibus tantum expetierunt
beneficia. magno animo dabant magno perdebant.] Corrige ab hoſtibus tantum æs petierunt. Beneficia magno ani
mo dabant, magno perdebant ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. AVT EX conducto aut ex locato.]
Cap.7 uetus lectio. aut ex conducto & locato, cui lectioni fauent Iuriſconſulti, apud quos habetur titulus de locatione &
conductione, & infra. Non magis laudabit quiſquam.] Deeſt coniunctio, enim, non enim magis laudabit quiſquam.
ex eadẽ, & infra. ¶ Gratũ hominem et beneficiũ.] Corrigo. gratũ hominem et beneficũ. cõtra omnia exemplaria,
& infra. ¶ Si ad iudicem quàm ad arbitrum mittitur.] Legendum ex codice Facundi & Primitiui, ſi ad iudicem
quàm

quàm ſi ad arbitrum mittitur, & infra. ¶ Et equeſtris hæreditas miſit.] Quid ſi legas. & equeſter ordo trãſmiſit.
Aut ſic, quẽ cenſus in album equeſtris ordinis miſit. Nam teſte præter alios Aſconio Pediano in orationẽ pro M. Scau=
ro, iudicia aliquando penes equeſtrem ordinem fuerunt, & infra. ET cum ualetudo eius ac ſalus momentis conſta= Cap. 9.
ret excepiſſe idonea cibi tempora.] Duo uerba, ac ſalus, non habentur in pleriſque exemplaribus. & cibo legitur,
non cibi. in omni ſcripta lectione, & infra. AN hoc indicimus ut nunc demus beneficia ſine teſte.] Corrige. An hoc Cap. 10.
inducimus ut non demus beneficia ſine teſte? ex eadem, & infra. ¶ Inæquales & pro cuiuſq; beneficio.] Scribendum
ex eadem. An inæqualem & pro cuiuſq; beneficio, & infra. SOLLICITANDI ad hunc laborẽ erunt.] Emenda Cap. 11.
erant. ex eadẽ, & infra. ¶ Si deceptus es quære dignũ adiuua.] Quædam exemplaria. Si deceptus es quærere, dignũ
adiuua. Legẽdum reor. Si deceptus es quære te dignũ. Adiuua, & infra. ¶ Quibus dederũt nihilominus daturi ſunt.]
Lege, quibus dederũt dant nihilominus daturiq; ſunt, ex codice ſcholarũ Salmanticenſium, & infra. QVAEDAM Cap. 12.
excipientibus magna ſunt.] Idem codex accipientibus habet, non excipientibus, & infra. ¶ Quem noſſe à beneficio
incipis.] Scribe, quẽ noſſe à beneficio tuo incipis. ex antiqua lectione, & infra. ¶ Qui dignitati ſuæ quã ſecuritati ſuæ
cõſuli malit.] Legendũ. qui dignitati ſuæ quàm ſecuritati cõſuli malit. ex eadẽ, & infra. ¶ Beneficiũ ſæpe ab ipſo ac=
cipio à quo nolo.] Corrige, ab eo accipio à quo nolo. ex eadẽ, & infra. AN in quo læſus eſt?] Caſtigãdum puto. an id Cap. 13.
quo læſus eſt, & infra. ¶ Erimus per hæc ipſi quoq;.] Legendũ hoc, nõ hæc. & paulo poſt inuitis pro inuitus, ex ſcri=
pta lectione, & infra. ¶ Niſi quod uolunt.] Scribo. niſi quod uolent. ex eadẽ, & infra. IN quos merita conferũtur.] Cap. 14.
Legendum puto, conferrẽtur, nõ conferuntur, & infra. ¶ Et quærenti occaſiones amputemus.] Mallem legeres. &
quærendi occaſiones amputemus, & infra. ITAQVE nõ honeſtius erat.] Vetus lectio. Ita nõ honeſtius erat, & in= Cap. 15.
fra. ¶ Niſi apud alium geſtata eſt apud aliũ manſit.] Diſpice an legendũ ſit, pranſit, potius quã mãſit. Nam ſæpe nu=
mero duas has res geſtari & prandere cõiungit Seneca, & infra. MATRIMONIVM uocari unũ adulterum.] Cap. 16.
Scribe adulterium, non adulterum, ex uetere lectione. & mallem legeres unius quàm unum, & infra. NON educa= Cap. 17.
toris.] Emendatius ut ſentio quædam exemplaria, non educatorum. Nam præceſſit parentum & ſequitur præcepto
rum, & infra. DARE aliquando beneficium.] Deeſt dictio, domino. dare aliquando domino beneficium, ex exem= Cap. 18.
plaribus ſcriptis, & infra. ¶ Quid enim animus magnus promitteret ſibi ſi certam uirtutem fortuna mutaret.] Ma
gnum non magnus quidam codices. Alij magni. Et conſidera an ſit probatior lectio, cenſu, quàm certam. Dixit enim
paulo ante non eligit domum nec cenſum, & infra. ET LABORE ſummo colit.] Exemplar Facundi & Primi= Cap. 19.
tiui, eius laborem ſummo colit. Puto caſtigandum. Eius laborem ſuo tollit, & infra. ¶ Sine reſpectu dimicantem.]
Iidem ſine reſpectu ſui dimicantem. Lego ſuæ, non ſui, & infra. QVAM quod ſeruo neceſſe eſt beneficium.] Lege Cap. 21.
quàm quod ſeruo neceſſe eſt beneficium eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo
debeat, ut cibariũ, ueſtiarium.] Eadem. Eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo ſuo debeat, ut cibaria, ueſtiarium,
& infra. QVAM quod operis locauit.] Omnis antiqua lectio operas agnoſcit, non operis, & infra. CLAVDI= Cap. 22.
VS quadrigarius in ſecundo & uiceſimo annalium tradit quod quum obſideretur Drumentum.] Corrige. Claudius Cap. 23.
quadrigarius in duodeuiceſimo annalium tradit. Cum obſideretur Grumẽtum. ex eadem. Grumentinos autem po=
pulos eſſe in Italia Lucaniæ regionis notum eſt ex Plinio & reliquis, & infra. ¶ Et exemplum duarũ urbium fuit.]
Caſtigo, & exemplum Grumẽtinæ urbis fuit, ex eadem, in qua quum eſſet uitioſe ſcriptũ, Drumen, per compẽdium
ut ſolet fieri non percipiens imperitus librarius quid eſſet, Drumen, ſuſtituit duarum. Vera enim lectio erat, Grumẽ
urbis, hoc eſt. Grumẽtinæ urbis. Meminit hiſtoriæ Macrobius etiam primo Saturnaliorum, & infra. ¶ Non eſt mihi
crede non eſt.] Eadem. Non eſt mihi crede non dico, & infra. ¶ Atenus prætor Marſorum.] Codices nonnulli. Ve=
ctenus non Atenus præferũt. Sed utroq; modo uitioſe legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet ſcriben=
dum eſſe, Cluentius non Vectenus ſiue Atenus. Cluentium inquit Pelignum Italicenſem comprehenſum à cohortibus
ſuis ne Pompeio traderetur ſeruus eius occidit, ac ſe ne domino ſuperſtes fieret, interemit, & infra. CVM tergi= Cap. 24.
uerſantem eum uideret.] Dele pronomen, eum, ex uetere lectione, & infra. PETITQVE non faſtidiendam & Cap. 27.
propitio ſummam.] Quidam codices emendatius. Petitq; ne faſtidiendam à propitio ſummam, & infra. ¶ Honeſte
Cæſar quod ignouit.] Vetus lectio. Honeſte Cæſar fecit quod ignouit, & infra. ¶ In parte prima ædium collocant.]
Summa non prima eadem agnoſcit, & infra. VBICVNQVE fecit nomen illuſtre illo domini fugiunt.] Sic prior Cap. 28.
æditio. Locus eſt corruptiſſimus. Correxerunt alij fulſit pro fecit recte: nos putamus legendum loco illorum uerbo=
rum, illo domini fugiunt, illud domi pingunt. Nam & in antiquo quodam exemplari fingunt legitur, non fugiunt,
& infra. ¶ Siue libertini ante nos habentur.] Legendum forte. Siue libertini autem nobis aui, & infra. ¶ Et tam
contemptus quàm contemnis.] Sunt exemplaria in quibus coniunctio, &, deſideratur, & non contemnis legatur ſed
contemnens, & infra. ILLVD conceditur.] Scribe. Iſtud conceditur: ex uetere lectione, & infra, ¶ Cuius bene= Cap. 29.
ficium eſt ipſum quod uincit.] Legendum uincitur, non uincit, ex eadem, & infra. ¶ Maius eo quod cœpit.] Codex
Facundi & Primitiui, maius eo quo cœpit. Scribendum puto: maius eo à quo cœpit, & infra. ¶ Tantum quæ in fir=
mamẽtum totius operis.] Scribendum, tamen, non tantum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Cum æque ſine patris be=
neficio quam ſine nutricis fomento non potuerim cætera.] Verbum fomento non habetur in ullo antiquo exemplari.
Exiſtimoq; ſcribendum inuerſo dictionum ordine ſic: cum æque ſine nutricis beneficio quam ſine patris non potue=
rim reliqua, & infra. ATQVI nemo dicitur plus debere ignotis.] Ex uetere lectione ſcribo. Atqui nemo dicet me Cap. 30.
plus debere ignotis, & infra. ¶ Maioribus ſuis debet.] Verbum, ſuis, in codice Facundi & Primitiui non habetur:
& puto ſcribendum debeo, non debet, & infra. ¶ Non enim genuiſſet me pater ni ſanatus eſſet.] Duo exemplaria.

Diui Franciſci alterum. Alterum diuæ Mariæ aliter. Non enim genuiſſet me pater meus niſi beneficio eius ſanatus
eſſet,& infra. ¶ An id quod potuit & id quod fecit meum ſit.] Legendum uidetur contra omnia exemplaria. An
id quod potui,& id quod feci meum ſit,& infra. ¶ Per ſe intuere quale ſit.] Legendum reor prorſus intuere quale
ſit,& infra. ¶ Sed non ideo maiorem omnibus quia primum eſt.] Veteres codices. ſed non ideo maius eſt omnibus
quia primum eſt,& infra. ¶ Quicquid humanus ad ſe animus rapit.] Caſtiga.quicquid humanos ad ſe auimos ra-
pit.ex eiſdem,& infra. ¶ Reſpondebo tibi & prorſus.] Scribe. Reſpondebo tibi.Eſt prorſus.ex eiſdem, & infra.
¶ Sed ſi ad bene uiuendum minima portio eſt.] Quidam codices benefaciendum habent, non bene uiuendum, &
infra. ¶ Quod non ex tuis beneficijs, ſed etiam ſine tuis oritur.] Corrige. quod non ex tuis beneficijs etiam ſi non
ſine tuis oritur.ex ſcripta lectione, & infra. ¶ Aut per uoluptatem dederim.] Eadem aut certe per uoluptatem
Cap.31 dederim,& infra. SI EXPOSVISSES nempe iniuria erat genuiſſe.] Eadem expoſuiſſe eſt nempe cætera.
emendo.Expoſuiſſes. Nempe iniuria erat genuiſſe, & infra. ¶ Ita tamen hoc eſt tuum quod uiuo.] Corrigendum.
Ita hoc tantum eſt tuum quod uiuo.ex eadem,& infra. ¶ Ipſo beneficio maius quàm quod dederas recepiſti.] Scri-
be.In ipſo beneficio tuo maius quàm quod dederas recepiſti.ex eadem. In quibuſdam codicibus non habetur uer-
Cap.32 bum,quod.In alijs ſic legas.ſi bene uiuo in ipſo beneficio reliqua, & infra. QVANTAM accepiſſet uolupta-
tem.] Cepiſſet eadem habet non accepiſſet,& infra. CVM MAXIME prementia.] Eadem.tot eum cum ma-
Cap.33 xime prementia,& infra. ¶ Haud dubium eſt.] Aduerbium,haud,non habetur in uetere lectione, & infra. NEC
DANTI uoluntarium.] In eadem. ſed danti uoluntarium. Legendum forte. ſed & danti uoluptarium,& infra.
¶ Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit.] Scribe.quod neceſſe eſt ille multis dederit etiam
Cap.34 quibus dediſſe ſe neſcit.ex eadem,& infra. IAM TEMPVS eſt quædam ex noſtra ut ita dicam moneta primo
ferri.] Eadem.Iam tempus eſt ut ex noſtra ut ita dicam moneta aliquid proferamus,& infra. ¶ Poteſt autem ſi ſæ-
pius periculo mortis liberatus.] Eadem.Poteſt ergo ſi ſæpius à periculo mortis liberatus, & infra. ¶ Eo quod na-
tus eſt.] In exemplari Facundi & Primitiui deſideratur uerbum, eo, & infra. ¶ Patris beneficia uinci.] In qui-
buſdam codicibus. Quid inquit? Patris beneficia uinci cætera, & infra. ¶ Quam illi dederat.] Scribe. quam ipſe
Cap.35 illi dedit.ex uetere lectione,& infra. NATVRA enim glorioſa uirtus.] Deeſt in fine uerbum,eſt.Natura enim
glorioſa uirtus eſt.ex eadem,& infra. ¶ Niſi hic ita iudicamus.] Scribe, hoc,non hic.ex eadem,& infra. ¶ Poſita
Cap.36 eſt inter parentes ac liberos.] Legendum.Propoſita eſt.cætera ex eadem,& infra. IPSE CVIVS infantia leue
tutumq; geſtamen.] In eadem non,cuius, habetur: ſed, eius, ut putem legendum: ipſe eius in infantia leue tutumq;
geſtamen,& infra. ¶ Qui cum ante ad tempus relegatus eſſet.] Verbum, ante, ſuperuacaneum eſt. ex eadem, &
infra. ¶ Proditorem parentis inuiti.] Quid ſi legas inuiſi non inuiti: aut certe proditorem parentis in lite,& in-
Cap.37 fra. PARENTIBVS malis parui.] Parentibus meis parui.uetus lectio,& infra. ¶ Siue iniquum fuit.] Scribe.
ſiue iniquum fuit ac durum,ex eadem.

IN LIB. QVARTVM DE BENEFICIIS.

Cap.1 CVM VIRTVTEM nec lucrum inuitet nec abſterreat damnum.] Vetus lectio. Cum uirtus nec lucro
inuitet, nec abſterreat damno. Poſſet legi. Cum uirtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno, & in-
fra. ¶ Vt cuncta in ſe impendere iubeat.] Scribendum. Vt contra in ſe impendere iubeat. ex eadem,& infra. ¶ In
Cap.2 ultro tributis ſit.] Exemplar diui Franciſci.multis tributis ſit,& infra. DISPVTATIONEM ESSE
oportet de re tota.] Quidam codices.Diſputatio eſt de re tota.Et perpende an pro uerbo quod ſequitur, poteſtate,
Cap.3 ſubſtituendum ſit,parte.Sequitur enim mox paulo.Primæ partes eius ſunt. SI VNA BENEFICII dandi cau
ſa ſit utilitas.] Antiqua lectio. Nam ſi una beneficij dandi cauſa ſit dandi utilitas. Alij codices,dati utilitas. Lego dan
Cap.4 tis utilitas,& infra. ITAQVE NON dat Deus beneficia.] Conſidera an legendum ſit. Vtique non dat Deus
beneficia,& infra. ¶ Vota facientibus priuata geri ac publica.] Verbum, geri, expungendum ex uetuſta lectione,
& infra. ¶ Niſi noſcerent illorum beneficia nunc oblata.] Scribe. niſi noſcerent illorum uera beneficia nunc ultro
oblata.ex eadem,& infra. ¶ Quis eſt itaque tam miſer.] Legendum. Quis eſt autem tam miſer.ex eadem, & in-
fra. ¶ Parum autem id quod naſcentibus.] Deſideratur ex eadem uerbum, eſt. Parum autem eſt id quod naſcenti-
Cap.5 bus, & infra. VSQVE IN delitias armamur.] Corrige. Vſque in delitias amamur. ex eadem,& infra. ¶ Illa
præbitura commertia uia uaſta & nauigabili curſu uadentia.] Caſtiga. Illa præbitura commertia mari, uaſto &
nauigabili curſu uadentia,ex eadem,& infra. ¶ Statis diebus.] Quædam exemplaria,æſtatis diebus, & infra.
Cap.6 ¶ Vt anhela & feruenti ſubiecta cælo loca.] Arida habet eadem,non anhela, & infra. IN AERA SVPER
quæ decurrunt ſola auri uehentia.] Præpoſitio, in, non habetur in exemplari Facundi & Primitiui. ut putem
reliqua ſic fere reſtitui poſſe.arenas ſuper quas decurrunt ſolidi auri uehentia. Tanto magis quod eandem ſenten-
tiam repetitam inuenies in libro de Conſolatione ad Martiam, & infra. ¶ Ille Deus non eſt qui paucas boues.]
Cap.7 Præpoſtero ordine ſcripta uerba. Lege. Ille Deus eſt, non qui paucas boues. ex uetere lectione,& infra. EFFE-
Cap.8 CTVMQVE cæleſtium.] Eadem effectumq; cæleſtium rerum, & infra. NEC DISTAT officium.]
Lege.nec diſtant officio.ex eadem,& infra. ¶ Fortunamq;.] Particula, que, ſuperuacanea eſt. ex eadem. Alioqui
Cap.9 ſcribendum erat.fortunam ue,& infra. SED NE aliam diſputationem ex obliquo habeam.] Emendo contra o-
mnia exemplaria. Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo habeam,& infra. ¶ Quocunque modo & quocunque
Cap.10 loco daretur.] Scribe.Quæ quocunque loco & quocunq; modo daretur. ex uetere lectione, & infra. VTRVM
inficier,

inficier, an palam reddam.] Eadem. *Vtrum inficier, an parum reddam, & infra.* ¶ *Quàm hoc quod exiſtimas.*]
Codices nonnulli. quàm hoc quod tu æſtimas, & infra. ¶ *Ingratus qui reddidit.*] *Vetus lectio. Et ingratus qui reddi=*
dit, & infra. SVI NON *auarum, non tenacem.*] Eadem. *ſui non auare tenacem, & infra.* ¶ *Hunc uero cum ele-* Cap.11
gero.] *Hunc ego cum elegero. eadem, & infra.* SI LATRONIBVS *circumuentum defendo.*] *Scribe. Sic la=* Cap.12
tronibus. cætera ex eadem, & infra. ¶ *Nemo thuſculanum atque tyburtinum.*] Emendatiores codices. *Nemo thu=*
ſculanum aut tyburtinum, & infra. INERTIS *ocij facere crepuſculum.*] Legendum forte. *inerti ocio aſſuefa=*
cere corpuſculum, & infra. ¶ *Nobis uoluptas eſt.*] Antiquum exemplar. *uirilis nobis uoluptas eſt, & infra. Alio=* Cap.13
quin nobis illud damus.] Codices aliquot. *Alioquin nobis non illi damus, & infra.* TAM NATVRALE *quàm* Cap.15
liberis prauis.] *Vetus lectio. tam naturale eſt quàm liberis paruis, & infra.* IISDEM *etiam hoc collegimus.*] Cap.16
Scribe. iiſdem etiam hoc colligemus. ex eadem, & infra. ¶ *Quomodo id fecerit.*] Expende an legendum ſit. *Quo=*
modo id feres? & infra. ¶ *Et profuturam commiſerit.*] *In eadem omiſerit habetur, nõ commiſerit, & infra.* SV=
PERVACVVM *eſt inquit, in naturæ ius impelli.*] Quædam exemplaria. *Superuacuum eſt enim in quod natu=*
ra imus impelli. Alia breuius. Superuacuum eſt in quod imus impelli, & infra. ¶ *Placet ſuapte natura, adeoq; gra=* Cap.17
tioſa uirtus eſt.] *Placent ſuapte natura, Adeoq; gratioſa uirtus eſt. ex uetere lectione, & infra.* ¶ *Speciem aliam in=*
duat recti. Velit quoque his uideri beneficium dediſſe.] *Sunt codices qui inducat præferant, non induat. Poſtrema*
autem uerba omnes ſic legunt. Velit quoque etiam his uideri, cætera & infra. ¶ *Vt animi cauſa malus ſit.*] *Exem=*
plaria quædam enim legunt nõ animi, ut forte ſcribendũ ſit inani, & infra. ¶ *Dic ergo cuilibet ex iſtis.*] *Scribo. Dic*
enim cuilibet ex iſtis, ex uetere lectione, & infra. QVAE *illũ obnoxio quolibet ualidiſſimũ faceret.*) *Sic prior æ=* Cap.18
ditio. Expende an legendũ ſit, quæ illũ à noxio quamlibet ualido ſecurũ faceret, & infra. ¶ *Societas terras gentiũ*
in alienæ cætera.] *Caſtiga. Societas terris genitũ in alienæ cætera, ex exemplari ſcholarũ Salmanticenſiũ, & infra.*
¶ *Sed quia aliud illi timendum eſt.*] *Lege, ſed quia aliquid illi timendũ eſt, ex uetere lectione, & infra.* ¶ *Proieciſti*
ipſum metũ.] *Eadẽ, proieciſti illũ extra metũ, & infra.* ¶ *Eſt aliquid per ſe expetendũ.*] Eadem. *Eſt ergo aliquid*
per ſe expetendũ, & infra. ¶ *Ex appoſito acquiſitoq;.*] *Repoſito, nõ appoſito. eadẽ, & infra.* ¶ *Lapſa morbo pe=*
cora.] *Quidam codices laxa. Alij melius laſſa. Nullus lapſa, & infra.* BONO *dedit.*] *Vetus lectio bono debet, &* Cap.21
infra. ¶ *Hic intra conſcientiam occluſus eſt.*] *Cluſus, non occluſus. eadem, & infra.* ¶ *Atque hic etiam ſi cætera.*]
Atqui legendum uidetur, non Atque, & infra. ¶ *Quicquid defuit, fortuna peccat.*] *Deficit, non defuit, codices nõ=*
nulli, & infra. ¶ *In contrarium tradidit.*] *In contrarium uertit, alia exemplaria, & infra.* LICET *ipſum cor=*
pus plenum bona conſcientia ſtillet.] Exemplaria nonnulla. *Bene conſcio homini ſi cor bonũ plenũ bona conſcientia* Cap.22
ſtillet, & infra. ¶ *Per quem bona fides collucebit.*] *Vetus lectio. Per quẽ bona conſcientia lucebit, & infra.* ¶ *Nunc*
quoq; illud argumentũ quamuis dictũ iam reducatur.] Eadem. *Nunc illud quoq; argumentũ ſupra dictũ reducatur.*
Alij codices. Nunc illud quoq; argumentũ quamuis ductum reducatur, & infra. ¶ *Quæ ſæpe tuto ac facili datur.*]
Corrigendũ reor, quæ ſæpe tuta ac facili aditur, ut ſubintelligatur uia græco more. Nam & in exemplari Facundi
& Primitiui, tuta, ſcriptum eſt, non tuto, & infra. NVM *dubium eſt.*] *Vetus lectio. Non dubium eſt, & infra.* Cap.23
¶ *Minoribus ſphæræ ſpacijs flectens.*] *Eadem, minoribus ſe ſpacijs flectens, & infra.* ¶ *Aſpice iſta tanto ſuperne cœ*
tu labentia.] *Scribendũ fortaſſe. Aſpice iſta tacito ſuperne cœlo labentia, ut quod libenter facit Seneca oblata occa=*
ſione, ac nonnunquam captata alludat ad Virgilianũ uerſum. Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo. Præſertim
quod mox paulo ſubijcit. Quanta rerũ turba ſub hoc ſilentio euoluitur? & infra. In numerum ac diſcrimen demum
obſeruas.] *Dierum, non demum præferunt antiquiſſima exemplaria diui Franciſci & ſcholarum Salmanticenſium.*
Nec mutandam eam dictionem cenſeo. Nam rudibus & imperitis non præſtat alium nox uſum, quàm quietis, diſcri
minis, ac numeri & ſpacio temporis & dierum cõnumeratione, & infra. ¶ *Certus limes adducit.*] *Educet, nõ ad=*
ducit. uetus lectio, & infra. ET NECESSARIA *uitaliaq; ſint.*] *Vtilia quidam præferunt codices nõ uitalia,* Cap.24
& infra. ¶ *Ita omnis illa uirtus & in primis grati animi.*] Exemplar Facũdi & Primitiui. *Ita omnis uirtus illa &*
in primis grati animi. Scribendum puto. Ita omnis uirtus & in primis illa grati animi, & infra. NIHIL *præter* Cap.25
ipſam faciendi rationem, Eadẽ. Quid præter ipſam faciendi rationẽ, & infra. ALTER *ingratus, quia ſtultus eſt.* Cap.26
Qui ſtultus etiã malus eſt.] Corrige. *Alter eſt ingratus, quia ſtultus eſt. Stultus etiã malus eſt, ex uetere lectione, &*
infra. ¶ *In hoc uitiũ natura pronus & propenſus.*) *Scribe. in hoc uitiũ natura propenſus, reliqua ſuperfluunt ex ea=*
dem, & ultra. ¶ *Qui hac culpa nõ caret.*) *Legendũ, qui ſic ac culpa non caret, ex eadem, & infra.* ¶ *Qui bene=*
ficiorũ defraudator eſt.) *Particula, de, ſuperuacanea eſt, ex eadem. Notandũq; mox infra in dictione, coctori, deſi=*
derari eandẽ pariculam quæ hic redundat, ut euidens ſit hic ſcribendũ fuiſſe fraudator, illic uero decoctori. Cuiuſ=
modi portenta numeroſiſſima admittere ſolet librariorũ imperitia, tranſpoſitis tum ſyllabis, tum dictionibus, non=
nunquam etiam integris uerſibus, & infra. ¶ *Et ob hoc quidẽ malos ſequitur.*) Exemplar Facundi & Primitiui. *Et*
hoc malus ſequitur. Exemplar Diui Franciſci. *Et ob hoc quia malos ſequitur, & infra.* TAM ACRIA ET Cap.27
concitata habet omnia.) *Deeſſe exiſtimo negationem contra omnium codicum fidem, ut ſcribendum uideat, ur*
non tam acria & concitata habet omnia, & infra. SANCTIVS EST AVTEM.) *Satius legito, non* Cap.28
Sanctius, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Et media ueris autumniq; tempora.*) *Temperamenta eadem agnoſcit,*
non tempora, & infra. ¶ *Quiſquis ciuis eſt cum aliquid eſt quod tanquam ciui reliqua.*) *Caſtiga, quiſquis ciuis*
eſt. Quicquid aliud eſt quod tanquam ciui. Cæterum pro uerbo illo, ciuis, in omnibus ſcriptis codicibus ha=
betur, inciſus, ut putem legendum altero ex duobus modis, aut in cenſu, aut cenſus, & infra.

Deus

¶ Deus quoq; quædam in uniuerſum humano generi dedit.] Lege ex uetere lectione. Deus quoq; quædam munera
uniuerſo humano generi dedit, & infra. ¶ Medicina & ſceleratis opem miniſtrat.] Monſtrat, eadem habet, non
miniſtrat, & infra. ¶ Non his quæ promiſcue turbam admittunt.] Deeſt præpoſitio, in, non in his quæ promiſcue
reliqua ex eadem, & infra. ¶ Ius fori omnibus dicitur.] Eadem. Ius & fori dicitur, & infra. ¶ Quædam non po-
Cap.29 terant cæteris contingere.] Mallem legeres certis, quàm cæteris, & infra. INTERDVM iſta plus proſunt.]
Deeſt coniunctio, &, quæ non parum lepôris addit orationi. Et interdum iſta plus proſunt. ex eadem, & infra.
Cap.30 QVOSDAM turpiſsimos utilitas, alios nobilitas induſtrijs prætulit.] Scribendum. quoſdam turpiſsimos nobi-
litas induſtrijs prætulit. reliqua ſuperfluunt. ex eadem, & infra. ¶ Non ſine ratione ſacra eſt magnarum uirtutum
memoria.] Ea diſtinctione ſcribendum puto, ut tria illa uerba, non ſine ratione, ad præcedentia pertineant. Adſti-
pulante etiam exemplari ſcholarum Salmanticenſium, & infra. ¶ Et etiam plures bonos iuuat.] Et eſſe plures bo-
nos iuuat, uetus lectio, & infra. ¶ Ciceronem filium, quæ res conſulem fecit. Ciceronis non Ciceronem. eadem, &
infra. ¶ Tanta quidem.] Tanta quondam. eadem, & ultra. ¶ Cuius oſculum etiam impediret uiri uota boni.]
Varie in uarijs legitur exemplaribus, in nullo recte. Poſſet non obſcure ſic forte legi: cuius oſculum etiam impuri
uiri uitabant. De hoc Fabio perſico homine obſcœnioris habita ſuperius mentio, & infra. ¶ Quomodo illæ id ege-
Cap.31 runt.] Lege. Quomodo illi ijdem egerunt. ex uetere lectione & infra. ipſos, non ipſas. & ultra. REFERAM
hoc dictum eius in ſe.] Pronomen, hoc, non habetur in eadem, & infra. ¶ Pollioni Annio iacenti.] Corrigendum ar-
bitror. Pollioni Aſinio iacenti, & infra. ¶ Cogitaſſet indigne fert ſobolem eius iacere.] Vetus lectio cogitas indi-
Cap.32 gne fers ſobolem eius iacere, & infra. ANIMVM ſupra fortunam geſsit.] Eadem, qui animum ſupra fortunam
geſsit, & infra. ¶ Referre illis gratiam.] Scribe. Referri illis gratia, ex eadem. & infra. ¶ Alio me iſtud dare. Alio
Cap.33 olim debitum ſoluere.] Legendum utrobiq; alij, non alio. ex eadem, & infra. INGRATO ego aliquando
Cap.34 quædam.] Ergo eadem. non ego, & infra. CONSCIENTIA noſtra hoc loco titubat.] ueſtra legendum, non
Cap.35 noſtra. ex eadem, & infra. PATRIA ſibi me dare iuſſerit.] Codices quidam. patria ſibi non dare iuſſerit, &
Cap.26 infra. ¶ Non eſt mihi cum extraneo connubium.] Externo uetus lectio, non extraneo, & infra. IGNARIVM
dabo.] Linguariũ omnis antiqua lectio. quo nomine appellatur fortaſſe à Seneca tenue illud lignum, quo blaſphe-
Cap.27 morum linguæ coherceri ſolent, & infra. À QVO receptus à quo ſanatus.] Scribe. à quo receptus erat à quo ſa-
natus. ex eadem, & infra. ¶ Non ſufficit homo iuſtus.] Quidam codices. Non ſufficit homo iuſtus unus, & infra.
Cap.39 ¶ Vt bona priori domino reſtitueret.] uerbum, ut, deſideratur in exemplari Facundi & Primitiui, & infra. EF-
FICE ut idem ſit cum exigitur qui fuit cum promitterẽ. Deſtituere leuitas non erit.] Scribo. Effice ut idem ſtatus
Cap.40 ſit quum exigis, qui fuit cum promitterem deſtituere leuitas erit. ex uetere lectione, & infra. QVID enim regi,
quid pauperi, quid diuiti reddam?] Emendandum reor. Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? ex
conſuetudine loquendi Senecæ, qui duas dictiones reges & principes frequenter copulat, ut in quinto. A principi-
bus dico à regibus, & mox paulo. Reges & principes dixi quibus tamen poteſt opera nauari, & infra. ¶ Quando
plus mihi detracturus ero. Scribe: Quando? ſi plus mihi detracturus ero. ex uetere lectione, & infra. ¶ Qui feſti-
nat utique reddere.] Corrige. Qui feſtinat itaque reddere, ex eadem. & ſi ſint codices qui legant. Qui feſtinat red-
dere non habet animum utique grati hominis.

IN V. LIBRVM DE BENEFICIIS.

Cap.1 MAGIS non ſuperuacuum quàm neceſſarium.] Ita præfert maior pars exemplarium. Sed ſunt etiam quæ
inuerſo ordine legant. magis non neceſſarium, quàm ſuperuacuum. quæ lectio uidetur mihi probatior, quia
ſequitur eodem ordine, nec facit operæprecium, nec perdit operam, & infra. ¶ Propoſitum optimi uiri & ingentis
animi eſt.] uerbũ, eſt, in emendatioribus exemplaribus deſideratur, Adijciendaq; altera coniunctio, &, ut ſit. Pro-
Cap.2 poſitum & optimi uiri & ingentis animi, & infra. EX TOTO in hoc intentus animo.] Scribe. & toto in hoc
Cap.3 intentus animo. ex uetere lectione, & infra. VELOCITATE illum non animo anteceſsit.] Alium puto, non
illum, legendum, & infra. ¶ Quoniam quidem inter ſuperantia animus inuictus eſt.] Corrigendum reor. Quando-
quidem inter ſuperatis animus inuictus eſt. Adducunt me ut ſic emendem uerba non multo ante præcedentia. Lucta-
tor ter abiectus perdidit palmam non tradidit. & ueteres codices non Quoniam quidem habent, ſed Quandoquidẽ.
Cap.4 & infra. QVIBVS nihil poteſt præſtare fortuna.] Vetus lectio. quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna, &
Cap.5 infra. RAPIVNTVR à nobis.] Præpoſitio, à, ſuperuacanea eſt. ex eadem, & infra. ¶ Nos tamen nec uince-
mur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur.] Quædam exemplaria. Nos tamen non uincemur (animo enim res
Cap.6 geritur) nec turpiter. cætera, & infra. VT FACETVS.] Vir facetus, uetus lectio, & infra. QVARE So-
Cap.7 crates non agat quod ipſe ſe docuit.] Antiquum exemplar. quare Socrates non agat ſibi quod Platonem docuit. &
infra. ¶ M. Cato ait.] Vide an legendum ſit. Hecaton ait. cuius teſtimonio ſubinde uti Senecam iam à principio te-
ſtati ſumus. & infra. ¶ Natura ſibi dedit.] Hæc uerba in correctioribus codicibus deſiderãtur, & infra. ¶ Etiam cũ
aliquis probe fecerit.] Tolerabilior lectio exemplaris ſcholarum Salmaticenſium. etiam cum aliquid prodeſſe ſibi
Cap.8 fecerit. & infra. QVOD quo excedat non habet.] Exemplar uetuſtum. quo excidat. In altero. ex quo excidat. &
infra. ¶ Quid ſimile inquit habet hoc exemplũ huic propoſitæ quæſtioni.] Verbum, huic, deſideratur in uetere le-
Cap.9 ctione, & aliquanto ante. NEMO ſibi beneficium dat non magis quàm hoſpitium. Nemo ſibi donat non magis
quàm credit.] Scripti codices. Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm credit. reliqua ſuperfluunt. & infra.

¶ Quando

¶ Quando ergo gratiam referet.] lege. Quomodo ergo gratiã referet.ex eiſdem, & infra. IVRISQVE ſui in Cap.10
alium tranſlatio.] Scribe.iuriſq; in ea ſui in alium tranſlatio.ex eiſdẽ, & infra. ¶ Sed etiam nũc multũ intereſt in=
ter dare & accipere.] Sunt exemplaria in quibus hæc omnino uerba deſiderantur. Sunt alia in quibus deeſt primũ
tantũ uerbũ,ſed,& infra. ¶ Frater ſum alterius.] uetus lectio.Frater ſum,ſed alterius.Cõfirmant hanc lectionẽ uer
ba ſequentia.Par ſum ſed alicui,& infra. ¶ Quid? cũ inter ea ſit habendũ beneficiũ.] codices nõnulli.Quid ni? cum
inter ea,reliqua & infra. ¶ Niſi cũ altero nõ habent locũ.] niſi in altero nõ habet locũ. uetus lectio,et infra. ILLI
beneficium dedi.] Scribe.dedit,nõ dedi.ex eadẽ,& infra. DICIS me abeſſe ab eo qui operæprecium facit.] Puto Cap.11.
corrigendũ.Quod dicis? Me abijſſe ab eo qui operæpreciũ facit, & infra. ¶ Expecta etiã hoc.] Cõſidera an ſit pro Cap.12
batior lectio.Expecta etiã nunc ,& infra. ¶ Crebri aliquid & confragoſi.] Scribendum fortaſſe ſcabri, non crebri.
& infra. ¶ Hic benefaciendi uoluntate caret.] Scribendum puto.Hinc benefaciendi,cætera & infra. QVAE ac= Cap.13.
cipere poteſt.] Lege,quæ & accipere poteſt.ex uetere lectione, & infra. ¶ Non hoc ex noſtra conſtitutione.] Nec
hoc ex noſtra conſtitutione.eadẽ & infra. ¶ Ita qui uiri boni ſpem fefellit.] Exemplaria diui Franciſci & ſcolaſti=
cum.Ita & qui ueri beneficij ſpeciem fefellit,& infra. CLEANTHES uehementius ait.] Vetus lectio.Cleanthes Cap.14.
uehementius agit,& infra. ¶ Qui ad occidendum.] Scribe ex eadem, quia ad occidendum, & infra. ¶ Quamuis
nemo uſq; ad eos manus porrigat.] Videtur legendum.uſq; ad deos,& infra. ¶ Ea ſcilicet ratione, quia accipiet ab
illo aliquid ex his quæ apud imperitos ſunt,cui tamen & ſi malus eſt.] Vetuſta exemplaria.ea ſcilicet ratione qua ac
cipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos ſunt,quorum & ſi malis copia eſt. Legendum arbitror accepit, non
accipiet.Et putamus deeſſe uerbum,bona,ut ſcribatur,ex his quæ apud imperitos bona ſunt.Quæ lectio uidetur pro
bari uerbis ſequentibus, & illa qualiacunq; ſunt cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere, & infra. SED AD Cap.15.
alios ſpectat.] Eadem.In alios quæritur,& infra. ¶ Ecce neſcio quænam.] Particula,nam,delenda ex eiſdem,& in
fra. TRANS ALPES accitus hoſtis.Lege,& trans alpes accitus hoſtis,ex eiſdem,& infra. ¶ Parum mutatam.]
Scribendum,parum mulctatam.ex eiſdem,& infra. ¶ Et pecuniã tantũ non ciuicam.] Legendum puto ordine præ Cap.16.
poſtero.pecuniam & tantum non ciuicam,ut ſubintelligas coronam, & infra. ¶ Eo redegit.R.P.ut ſaluus eſſe non
poſſet.] Pro duobus elementis.R.P non accipiam remp.ſed Romanum, quia ſubdit ſaluus eſſe non poſſes. Aut ſi rem
pub.intelligas,ſalua,non ſaluus neceſſe eſt legas,ut alij ante me adnotarunt, & infra. ¶ Ingratus ipſe Pompei hoſtis
ac uictor à Gallia Germaniaq;.] Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac uictor. C.Iulius Cæſar,qui à Gallia Germaniaq;.ue-
tus lectio,& infra. ¶ Neminẽ occidit niſi armatũ.] Legendum reor,odit,non occidit, quandoquidem uerbum eius
fuit.Armatus ſit oportet quem oderim,& infra. ¶ Proſcriptionibus,incurſionibus,bellis,laceratã.] uerbum,incur=
ſionibus,nõ habetur in uetere lectione,& infra. NISI quærendũ eſt de omnibus.] Legendũ arbitror,niſi quærendũ Cap.17.
eſſet de omnibus,& infra. ¶ Vt dicã quã ingrata ſit uide iuuẽtus.] Caſtigandũ putamus.utiq; quã ingrata ſit iuuẽtus
uide,& infra. ¶ Vt nõ cõputet.] Multũ uenuſtatis energiæq; cõciliat orationi cõiunctio,&,quã agnoſcũt antiqua
exemplaria.ut nõ cõputes,& infra. ¶ Vt prolongetur tibi dies mortis.] Vt prorogetur tibi dies mortis.eadem,&
infra. ¶ De quo uado ad quẽ currit.] Sic prior æditio. Legendũ puto. de quo uſq; ad quẽ currit,quod ex uerbis,quæ
infra ſequũtur apparet.In nõnullis tamẽ exemplaribus uerbũ,nõ habetur,ſed tantũ legitur,de quo ad quẽ currit,&
infra. SIC pater beneficio in filiũ collato.] Scribendũ opinor,ſed,nõ ſic,& infra. BENEFICIVM odit & ac- Cap.19.
cepit.] Lege,beneficiũ & odit & accepit.ex uetere lectione, & infra. ¶ Hunc occidi.] Lege. Hunc ego occidi, ex Cap.20.
eadem & infra. ¶ Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorẽ in publicũ. Humanus dicit aliquis.] Corrigendum
reor.nullũ in hoc habeo huius officij debitorẽ niſi publicũ humanũ. Dicet aliquis,& infra. ¶ Indignus etiã repenti
nõ reddet.Dignus etiã per ſe refert.] Vetus lectio.indignus etiã repetenti non reddet.Dignus ipſe per ſe referet,&
infra. ¶ Petam potius beneficiũ quàm repetã.] Ssribe.prætereã,nõ petam.ex eadem,ut poſt paulo. Sic ego quoſdã
ingratos palam ac pertinaces præteribo,& infra. CVM quo diu mihi luctandum ſit. Quis tam ingratus eſt,ut illi Cap.21.
reliqua.] Scribe per maiorẽ ut ſit initiũ ſenſus ſequentis.Cum quo diu mihi luctandum ſit,qui tam ingratus eſt,ut illi
non ſit ſatis admoneri eum tranſibo.ex eadem,& infra. SI QVID illos remorderet.] Scribendũ momorderit,nõ Cap.22
remorderet,ex eadem,& infra. AD ferendam gratiã.] referendam eadem,nõ ferendam,& infra. EX ueteranis Cap.23.
quidam paulo uiolentior.] Scribendũ puto,ex ueteranis quidã Publius militio.ſic enim uocabatur hic miles, ut con= Cap.24.
ſtabit paulo poſt,& infra. ¶ Quendam ex cõmilitonibus penulam cætera.] Legendũ & hic reor,quendam P.Mi=
litionẽ.& reliqua,& infra. ¶ Et quidẽ ſiti cõfectus qui impeditus.] Equidẽ, nõ & quidẽ uetus agnoſcit lectio.Eadẽ.
quia,legit:nõ,qui,& infra. ¶ Niſi cõmilito homo fortis.] Exemplar ſcholarũ.S. niſi pro militio homo fortis.Cor-
rigendũ ut ante teſtatus ſum.niſi P.Militio homo fortis,& infra. ¶ Nã galeã illam ſi uideres,agnoſceres.] Vetus le=
ctio.Nec galeã illam ſi uideris, agnoſces, & infra. ¶ Machæra enim Iſponia diuiſa eſt.] Exẽplar diui Frãciſci Hi=
ſpania legit,nõ Iſponia: ut uideatur ſcribendũ Hiſpanica,& infra. ¶ Et agellos in quibus uicinalis uia cauſa rixæ ac
litiũ fuerat.] Legẽdũ forte uicina ſylua,nõ uicinalis uia,& infra. ¶ Militi ſuo donauit.] Exẽplar ſcholaſticũ.militio
ſuo donauit.ſcribendũ ut dixi militioni ſuo donauit,& infra. OPTANDA erat obliuio.] Legẽdũ reor.obtẽdebat Cap.25.
obliuionẽ,& infra. ¶ Melius fuiſſet quid rerũ noſtrarũ ſtatus poſceret,] Quidã codices.bonũ eſt quid rerũ noſtrarũ
ſtatus poſcat, & infra. ¶ Paucis animus ſui rector optimus.] Deeſt uerbũ,mouetur,ſiue,monetur,ex nõnullis exẽ=
plaribus.Paucis animus ſui rector optimus mouetur,& infra. ¶ Opertis oculis ineſt acies ſed ſine uiſu.] Vetus lectio
Opertis oculis eadẽ eſt acies ſed ſine uſu,& infra. ¶ Quod lumẽ à dijs immiſſũ ad miniſteria ſua uocat.] Eadẽ quã a=
gnoſcit,nõ quod: & euocat,ſiue aduocat,nõ uocat.ut putẽ ſcribẽdũ,quẽ lumẽ ab his emiſſũ ad miniſteria ſua euocat.

IN VI. LIBRVM DE BENEFICIIS.

Cap.1 HIS quoq; ſi abire protinus iuſſeris.) uetus lectio. In his quoq; ſi abire protinus iuſſeris. Fideliorē lectionē ar-
bitror. Quin his quoq; ſi abire protinus iuſſeris, & infra. ¶ Prodeſt cognoſcere.) Agnoſcere eadē, nō cogno
ſcere, & infra. ¶ Et ea perire agā.) Eadē, ea perite agā. Corrigendū reor. Alia peragā. Præceßit enim paulo ante,
aut peragi iubeto. Vt ſint tria mēbra. Alia detinebo. Alia expellā. Alia peragā, & infra. MATERIA illius huc
Cap.2 & illuc iactatur.) Eadē. Materia uero eius huc & illuc iactatur, & infra. APVD Rapiriū poëtam.) Scribendū
Cap.3 Rabiriū, non Rapiriū. Fuit enim C. Rabirius poëta Epicus, de quo Quintil. 10. meminit, & Ouid. 4. de pōto. Cū fo-
ret & Marſus magnıq; Rabirius oris, & infra. ¶ Quæ ex alieno ſanguine rapta.] Puto præpoſitionem, ex, aduēti-
tiam eſſe, & infra. ¶ Quomodo illa tua facias? dono dando.] Sic quidam præferūt codices. ſed magis arridet aliorū
lectio, in quibus donando ſcriptū eſt, nō dono dando. Confirmant eam uerba ſequentia, cum donaſti beneficiū eſt, in
quibus tamē uerbis ſuperfluit dictio, cum, ex codice nuper mihi allato Pincia patria mea ex cœnobio diui Pauli, &
Cap.4 infra. BENEFICIVM dare deſinimus.] Beneficiū debere deſinimus, uetus lectio, & infra. ¶ Quid nō tam duri
quidam etiam ſcelerati patres ſunt, ut illos auerſari & euitare ius faſq; ſit.] Lego Quid? non tam duri quidam &
tam ſcelerati patres ſunt, ut illos auerri & eiurare ius faſq; ſit. ex eadem, & infra. ¶ Tanquam pecuniam aliquis
mihi credidit.] Verbum, Tanquam, non habetur in quibuſdam codicibus, & infra. ¶ Quam quod eſt crediti.] Le-
ge, quam quod ex crediti cauſam petit. ex eadem, & infra. ¶ Inter beneficia quoq; & iniurias ratio confert.] Le-
gendum puto confertur, non confert. Cæterum uerba hæc alieno loco poſita opinamur, & locanda ante ea quæ ali-
quanto poſt ſequuntur. Dediſti beneficium, iniuriam poſtea feciſti. Illud autem quod mox ante legitur. Argentum
quod non emeras, mihi non probatur. & ſi ita omnia præferant exemplaria. Pro meliore lectione duxerim. Agellum
quem non emeras, & infra. ¶ Sæpe etiam beneficium manet.] Sæpe inquam beneficium manet. duo fideliſſima ex-
Cap.5 emplaria. In alijs non habetur dictio etiam, & infra. ACVTAE ineptiæ ſunt.] Quid ſi legas argutæ non acutæ.
Cap.6 Vel ſic, argutiæ ineptæ ſunt, & infra. VTRAQVE ſua uia habet actionē propriam, tam me hercule quàm de-
poſitum quàm furtum.] Corrige. Vtraq; ſua uia it. Depoſitum habet ſuam actionē propriam tam me hercule quàm
Cap.7 furtum. ex uetere lectione, & infra. AN ETIAM ultro debeatur.] Sunt codices in quibus legitur, an mihi ultro
debeatur, & infra. ¶ Sic beneficium ſuperueniens iniuriam apparere non patitur.] Exemplar diui Pauli iniuria le-
git non iniuriam recte, & infra. ¶ Quo tandem mihi dexter abis.] Scribe. Quo tantum mihi dexter abis. ex 5. Ae-
Cap.8 neidos & uetuſtis codicibus, & infra. ET IN flumen alicui cecidiſſe frigore magno.] Lego contra omnia exem-
plaria. fragore, non frigore, & infra. ¶ Et unum teſtem temere dimittit.] Scribe. & in unum teſtem temere dimit-
tit, ex uetere lectione. cæterum erratum eſſe in ordine uerborum exiſtimamus, legendumq; ad hunc modum. Aduer-
ſarius meus dum contraria dicit & in unum teſtem temere dimittit, iudicem ſuperbia offendit, & cauſam meam e-
Cap.9 rexit, & infra. AT QVID eſt aliud quod illum querelæ eximat.] Vetus lectio. At quicquid eſt aliud cætera. Cor-
Cap.10. rigendum puto. Atqui quid eſt aliud cætera, & infra. AD PRIMVM illud reuertamur.] Scribe. Ad primum
illum reuertamur, ex exemplari ſcholaſtico. Repetuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, etſi be-
neficium conferant, & infra. ¶ Vt debeam non ſatis eſt uoluiſſe.] Emendo. ut non debeam ſatis eſt noluiſſe. ex ue-
Cap.12 tere lectione, & infra. NON OPVS te dicere.] Non opus eſt te dicere, eadem, & infra. QVARE potius te
Cap.13 mihi profuiſſe dices.] Eadem. Vſus me quare potius te mihi cætera, & infra. ¶ Aduerſus hoc reſpondebo. Aliquid
iſtius tua cauſa facis, aliquid mea. Tua quod redimis me tibi enim ad utilitatem tuam ſatis eſt.] Caſtigo. Aduerſus
hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſa facis, aliquid mea. Tua quod redimis. Mea quod eligis. Tibi enim ad utilitatē
tuam, reliqua ex exemplari diui Franciſci, & infra. ¶ Idem conſequi quid utilitatem rei partiris mecum.] Corri-
Cap.14. ge, idem conſequi quod mea. Vtilitatem rei partiris mecum, ex omni uetere lectione, & infra. SED quàm ingra-
tum quod non habuiſſem niſi emiſſem.] Scribendum forte, ſed quàm gratuitum quod non habuiſſem, niſi emiſſem,
Cap.15 & infra. CVM è terræ conſpectu receßit. Certam ſecanti uiam.] Corrige, cum æther è conſpectu receßit certam
Cap.16 ſecanti uiam, ex uetere lectione, & infra. QVIA ME non tanquam amicum uidit, ſed tanquam imperatorem.]
Sic quidem omnia quæ hactenus legerim habent exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus mo-
dis. Aut ſic, quia me non tanquam amicum uidit, ſed tanquam inuocatorem. Accerſere enim medicum inuocare ap-
pellat Seneca paulo poſt his uerbis, in turba multorum inuocantium ego illi potiſſima curatio fui. Aut certe empto-
rem legas pro imperatorē, ex ipſius etiam Ciceronis uerbis quæ mox paulo ſequuntur, non quia pluris eſt quod uen-
diderunt, quàm eminus, & infra. ¶ Ille plus impendit.] Quidam codices. Ille magis perpendit. Alij. Ille magis pe-
pendit, & infra. In docendo & laborem & tædium tulit.] Exemplaria aliquot, in docendo me & laborem & tæ-
dium tulit, & infra. ¶ Iniecta ut ita dicam manu.] Breuius quidam codices, iniecta dicam manu, & infra. ¶ Sed cu-
pit ſi poſſet.] Scribe, ſed cuperet ſi poſſet, ex uetere lectione, & infra. QVID ERGO nihil tibi debetur pro
Cap.18 hoc tanquam ab uno, niſi cum omnibus ſoluam quod tibi cum omnibus debet.] Scribo. Quid ergo? nihil debetur pro
hoc? Tanquam ab uno nihil. Cum omnibus ſoluam, cætera ex eadem, & infra. NIHIL hoc nomine debebunt.]
Cap.19 Lege, nihil hoc nomine ſinguli debebunt, ex eadem, & infra. ¶ Deinde ego quoq; illi non tanquam proprium de-
bebo, ſed commune munus ex populo, nō tanquam pro me ſoluam.] Exemplar diui Pauli breuius. Deinde ego quo-
que illi non tanquam pro me ſoluam, ſed tanquam pro patria conferam, cætera ſuperfluunt. Alioqui legendum erat.
Deinde ego quoq; illi nō tanquam proprium debebo, ſed quomodo unus è populo. Non tanquam pro me ſoluam, ſed
reliqua,

reliqua,& infra. NEC EX hoc æs alienum profitebor.] Præpoſitio,ex,delenda eſt,ex uetere lectione,et infra. Cap. 20
Quia dedit quidē.] Lege, quia mihi dedit quidem, ex eadē,& infra. ERGO MAGNVM magnū argumentū Cap. 21.
eſt firmæ uoluntatis ne mutare quidem poſſe.] Eadem ergo maximum argumentum eſt firmæ uoluntatis ne mu=
tari quidem poſſe,& infra. ¶ Itaque quod tanquam coacto non deberem.] Scribe.Ita,non itaque, ex eadem &
infra. INTER tot ſecula promiſſas uices.] Scribe, in tot ſecula promiſſas uices, ex eadem & infra. ¶ Sit
tanti ut tu coarguaris.] Lege,eſt tanti ut tu coarguaris, ex eadem, ſequitur confeſtim. ¶ Poſſunt tibi etiam iu= Cap. 22.
uito.] Scribendum reor, primo ſunt tibi etiam inuito, & infra. IN IMBECILLITATE permanent. [Ex
imbecillitate permanent,legendum ex uetere lectione,& infra. ¶ Nos tamen in maiora ituri iuuant.] Itura, non Cap. 23.
ituri,eadem,& infra. ¶ Quam non intra homines tantum.] Verbum tantum, expungendum ex exemplaribus
diui Franciſci & ſcolarum Salmanticenſium,& infra. ¶ Quæ cohercuit fine terrarum.] Scribe, quæ non coher=
cuit fine terrarum, ex uetere lectione,& infra. ¶ Quis negat ab his accepiſſe ſe à quibus cum maximè accepit.]
Scribe per minorem,ut ad ſuperiora referas,qui negat accepiſſe ſe à quibus cum maxime accipit, ex eadem & in=
fra. ¶ Et oēs alias impudētis animi uoces aſtruat] Eadē aſtrue legit, nō aſtruat,& infra. ¶ Vel hoc maximū quod
etiā quærenti daturus eſt.] Corrige,uel hoc maximū eſt quod etiā nūc quærenti daturus,ex eadē.Quidā tamen co
dices legunt quod etiam quærenti daturus eſt,et infra. COAPTANT & applicant.] Caſtigo,coactā applicant,
ex eadē et infra. Ius adhibetur ac ſeruitus.] Vis adhibetur aut ſeruitus, quidā codices,& infra. FERE idē itaq; Cap. 24.
exitus eſt.] Inuertēdus uerborū ordo,legēdumq́;,ferè itaq; idē exitus eſt,ex uetere lectione,et infra. NON nocet, Cap. 25.
illi uotū meū inquit.] Eadem,Non nocet inquit illi uotum meū,et infra. ¶ Vt poſſem ferre illi opem.] Poßim uide Cap. 26.
tur legendū,non poſſem,et infra. VT OPE indigeat.] Scribe,optas ut ope indigeat,ex uetere lectione,& infra.
Sed ut ille neceßitatem implorandæ. Superiorem te facis.] Deeſt ex omnibus ſcriptis exemplaribus dictio, rei, ut Cap. 27.
ſit implorandæ rei. Quædam etiam exemplaria legunt. Eo uoto ſuperiorem te facis, & infra. ¶ Si inficiareris
quod acceperis.] Legendum, quod acceperas, ex eiſdem, & infra. SED quos illi & habere contingat.] Ver=
bū,Sed,non habetur in eiſdem,& infra. ¶ Tutæ ſecretæ.] Prior æditio & omnes ſcripti codices,tutæ ſic credere Cap. 29.
agnoſcunt. Quam lectionem ueram genuinamq́; ducimus ſi pro illa particula,ſic, remota litera, c, legatur, ſi, ut
accipiatur credere pro committere, & infra. . ISTA tam triſtis eſt.] Ita, non Iſta, uetus lectio. Vt forte legen=
dum ſit.Ita tua triſtis eſt, & infra. ¶ Et omni uoto ſubmouenda occaſio.] Exemplar diui Franciſci, octio, præ= Cap. 30.
fert non occaſio, ut ſit fortè ſcribendum optio, & infra. ¶ Vindicet à conſenſu contemptuq́; falſorum.] Exem=
plar,diui Franciſci. Vindicet cum conſenſu contemptuq́;falſorum. Scribendum fortè,cum ſenſu contemptuq́; falſo=
rum,& infra. ¶ Attraxere ſuperuacua.] Quidam codices,attraxere uires ſuas ad ſuperuacua, & infra. ¶ Su=
per ſe ac ſua regna fregerunt.] Super ſe ac ſuos regna fregerunt, uetus lectio, & infra. NON laturos nun= Cap. 31.
cios belli.] Nunçium non nuncios, eadem. ¶ Vix patere cœlum ſagittis ad emittenda omnia manu tela.] Satis,
non ſagittis in eadem habetur,& infra. ¶ Et emiſſas ſibi anguſtias.] Commiſſas pro emiſſas recte emendatum ex
omnibus ſcriptis exemplaribus. Illud tamen ſciendum commiſſas hoc loco non ſignificare adeo anguſtas, ut ſeſe
contingant,ſed Lacedæmonum fidei fortitudiniq; ad tuendum concreditas. Aemilius Probus in uita Themiſtoclis.
Huius conſilium plerisq; ciuitatibus diſplicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque miſſi ſunt delecti cum
Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusq; barbaros progredi non paterentur.
Idem ſignificare uidetur Herodotus ſeptimo hiſtoriarum ſcribens, cum multi eſſent alij ſuæ quiſque ciuitatis du=
ces imperij tamen ſummam penes Leonidam fuiſſe. Sed apertißime omnium Valerius Maximus libro tertio ca=
pite de fortitudine. de Leonida loquens. Cæterum perfidia inquit & ſcelere incolarum eius regionis & loci op=
portunitate,qua plurimum adiuuabatur, ſpoliatus occidere dimicans,quam aßignatam ſibi à patria ſtationem de
ſerere maluit, & infra. ¶ Velut torrentis modo ablati.] Quidam codices mole non modo, & infra. ¶ De=
inde hinc atque illinc coorientur.] Commodior lectio eſt, adorientur, quàm coorientur, & infra. ¶ Stratusq́;
per totam Græciam paßim Xerxes.] Quidam codices ordine inuerſo.Stratusq; per totam paßim Græciam Xer
xes, & infra. HAEC TAM uindicanda principi quàm tacenda.] In nonnullis exemplaribus. Hæc non
tam uindicanda principi quàm tacenda,& infra. ¶ Solitos illi uera dicere.] Mallem legeres, ſolos illi uera di= Cap. 32.
cere, & infra. ¶ ALIOS uniuerſos habuerunt.] Scribe ex uetere lectione, alios cum uniuerſis. Habuerunt Cap. 34.
cætera,ut uerbum, Habuerunt, ad ſequentia pertineat. Proinde uerba quæ ſequuntur. ¶ Itaque iſti amicos pri=
mos habuerunt & ſecundos.] ſic legenda erunt. Habuerunt itaque iſti amicos primos. Habuerunt & ſecundos,
& infra. ¶ Nunquam ueros.] Expende an commodior ſit lectio neutros ueros,etſi duriuſcula ſit correctio,et in=
fra. ¶ Aduerſa eius ſi nec deſerueris.] Scribe,ſi aduerſa eius non deſerueris:ex uetere lectione,& ſi ſint codices in
quibus habeatur, Aduerſa eius nec deſerueris,& infra. ¶ Et tanti exiſtimat illū miſerum eſſe.] Aeſtimat,non exi=
ſtimat maior exemplarium pars,& infra. ¶ An ut ne debeas] particula,ut,ſuperuacanea eſt ex quibuſdam exem
plaribus,quæ paulo poſt aptabit legunt non aptauit,& infra. ¶ SI FAMEM ac meum imprecareris.] Scriben Cap. 35.
dum reor contra omnia exemplaria, mortem, non metum, & infra. Vtrum uox iſta tua an ſit uoti tui
Sanius aliquid horum opta.] Vetus lectio. Vtrum uox iſta ſit uoti tui. Sanius enim aliquid horum opta. Caſtigan=
dum puto, utrum uox iſta ſit uoti tui ſi,animus ei aliquid horum optat,& infra. VT BONA liberis exempla
monſtrarent ſi optauerunt.] Errorē eſſe exiſtimo in ordine uerborū,legendumq́;,ſi ut bona liberis exempla mon=
ſtrarent, optauerunt cætera, & infra. ¶ Vt Aetna immenſa ignium ſupra ſolitum ardens daretur ipſis occaſio.] Cap. 36.

Corrige,ut Aetna immenſa igniũ ui ſupra ſolitum ardẽs daret ipſis occaſionem,ex uetere lectione,et infra. ¶ Gra
uißima infamia eſt medici opus quærere. Multi quos auxerant morbos & reuocauerant.] Eadem ſic habet. Gra
uißima infamia eſt medici, opus quærere medici. Multi quos auxerant morbos & irritauerant, & infra.
Cap. 37. QVIA SATIVS erat duos iniquo malo affici.] Perpende an legendum ſit, unico, non iniquo. Quædam
tamen exemplaria,uno,præferunt & aliquanto poſt,uotum,legendum, non notum: ex omni antiqua lectione,&
Cap. 38 infra. DEMADES Athenis certé.] Ita prior æditio. Legendum permutato uerborum ordine. Demades
certe Athenis, ex eadem,& infra. ¶ Ex alieno commodum lucrum.] Scribe, ex alieno incommodo lucrum,
ex eadem,& infra. ¶ Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit.] Emendandum reor,
Miles bellum optat. In gloriam agricolam annonæ caritas erigit, & infra. ¶ Eloquentiæ præcium exoptat li
tium numerus.] Quid ſi legas. Eloquentiæ principes exoptant litiũ numerum,& infra. ¶ Illi quorum mortes ob
tent neſciunt.] Scribe. Illi tamen quorum mortes optent neſciunt,ex uetere lectione, & infra. ¶ Ex quo pro
pter amicitiam rei plurimum eſt.] Locum deprauatißimum ſic reſtituendum reor, cum quo propter rem ami
citiæ plurimum eſt, & infra. ¶ Omnium tamen iſtorum uota ſunt impunita.] Vetus omnis lectio. Omnium
Cap. 39 tamen iſtorum tam nota ſunt uota, quàm impunita,et infra. QVOD IN manibus eſt.] Legendum fortè quod
immane eſt, quia aliquanto ante. Nemo inquit, ut exiſtimo de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi pau
pertatem,cætera,& infra. ¶ Et in id incidentis quod euitant.] Deeſt uerbum,uitium,ex quibuſdam exempla
ribus, & in id incidentis uitium quod euitant,& infra. RESIGNARE rationem partem properas.] Signa
Cap. 40 re,nõ reſignare uetus lectio,et infra. QVO minus tuũ reuertur.] Exẽplar diui Pauli,quo minus tuũ reuertatur ad
Cap. 41 te & infra. ¶ Nulla mora inter nos eſt.] Corrige. Nulla mora in Turno eſt. Nam initium eſt Virgiliani uerſus ex
xij. Aeneidos circa initia. Nulla mora in Turno. Nil eſt quod dicta retractent Ignaui Aeneadæ. Adſtipulante etiam
uetere lectione, & infra. NEC decet gratum animum.] Non decet gratum animum, eadem, & infra. ¶ Di
Cap. 42 miſſa eſt omnis anxietas.] Verbum eſt,non habetur in ullo uetuſto codice, & infra. Duo iſtius rei iudices habes,
illum quem potes.] Vetus lectio. Duos iſtius rei iudices habes, illum quem non potes, & quem potes, & infra.
PROFERRE dona.] Eadem,proferre, donare, & infra. ¶ Nec procurandum intempeſtiue] Corrigens
Cap. 43 dum puto,nec properandum intempeſtiue:quia ſequitur ſtatim. ¶ Qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſ
ſat quàm qui alieno properat] Quem locum crediderim legendum eſſe mutato uerborum ordine hoc pacto,qui
ad referendam gratiam properat tempore alieno quàm qui ſuo ceſſat,& infra. ¶ Præſtat eſſe in utrunque faci
lem] Præſtet ſe in utrunq; facilem,uetus lectio,& infra. ¶ Quid theſaurum eius eripimus.] Eadem. Quid the
ſaurum eius eruimus? Et ſi ſunt exemplaria ubi legatur,qui cuſtodiam recuſamus,& infra. ¶ Tanquam non du
cere,ſed ſequi debeat] Codices quidam,tanquam quæ non ducere,ſed ſequi debeat.

IN SEPTIMVM LIB. DE BENEFICIIS.

Cap. 1 RELIQVIAS hic liber cogit. Exhauſta materia circumſpicio] Vetus lectio. Reliquæ hic liber cogit &
exſta materia circunſpicio, & infra. ¶ In primum ſtatum congeßi] Legendum ſtatim, non ſtatum, ex
eadem, & infra. ¶ Pauca manent] In quibuſdam codicibus pauca uincunt. In alijs pauca iuuant, & infra.
¶ Et columnarum nouißime interualla iungantur] Legendum reor nouißima, non nouißime: & mox ante.
¶ Aetati ſignum imprimat] Exemplar diui Franciſci ætatis præfert, non ætati, & infra. ¶ Si ſe ſupra metum
Cap. 2 ſuſtulit & poſuit] Poſtrema duo uerba,& poſuit, non habentur in uetere lectione, & infra. VOLVPTAS
fragilis & breuis faſtidit obiecta] Eadem. Voluptas fragilis eſt,Breuis,Faſtidit obiecta. Quidam codices. Fa
ſtidio obiecta,& infra. ¶ Cuius ſubinde neceſſe eſt pœniteat] Legendum ex eadem, cuius ſubinde neceſſe eſt
aut pœniteat,aut pudeat,& infra. ¶ Qui maxime ut ita dicam diuini iuris atq; humani peritus] Exemplaria
quædam quàm maxime legunt:non qui maxime,ut putem legendum eſſe cum maxime,& infra. QVANTVM
Cap. 3 in id quod inexplebile eſt congeras] Vetus lectio,quantum eo quod inexplebile eſt congeras,& infra. NIHIL
Cap. 4 probibet aliquid eſſe & eius qui poßidet,& eius cui datum & aßignatum eſt] Corrigendum. Nihil prohibet
aliquid & ſapientis eſſe & eius qui poßidet cui datum & aßignatum eſt,ex eadem,& infra. ¶ Et totus ager aut
ullius R.P.eſt] Exemplar diui Pauli Pinciani,& totus ager illius R.P.eſt, & infra. ¶ Cuius uniuerſa eſſe con
tendimus] Veteres codices conceßimus,non contendimus,habent,& infra. TVA in poſſeßione naſcantur] Hoc
Cap. 5 exornationis genus aliorum eſt auctorum non Senecæ,proinde legendum,ut in eiſdem habetur, in tua poſſeßione
Cap. 6 naſcantur,& infra. AT recte utriuſq; dicuntur eſſe] Per minorem ijdem,ac recte utriuſq; dicuntur eſſe,& in
Cap. 7 fra. QVAE uiritim ei ſeruiunt] Vicißim non uiritim ſunt exemplaria quæ legant, & infra. PER ordinem
Cap. 9 pandere] Per ordinem expandere, uetus lectio,& infra. ¶ Ipſa illa quæ placet uarietas] Quædam exem
plaria,ueritas,non uarietas,& infra. ¶ Iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt] Nonnulli codices uer
Cap. 10 bum,aures,non agnoſcunt. Nam pauloante præceßit auribus, & infra. VIDEO iſtic diplomata] Iſta, non i
Cap. 11 ſtic,quædam exemplaria,& infra. ITAQVE cum Cæſar illi ducenta talenta donaret] Scribendum reor. Ita
que cum C. Cæſar,cætera ut mox paulo liquebit, & infra. ¶ Pauxillo illum animum] Puſillo non pauxillo,ue
tus lectio,& infra. ¶ Cum miraretur dementiam eius] Exemplar Scolarum. Cum miraretur Caij dementia,&
Cap. 12 infra. QVIBVS cum duo ſunt] Quidam codices,quibuſcunque duo ſunt,& infra. ¶ In illis tantum locus me
Cap. 13 us ſit proprius quem occupaui] Tamen legendum,non tantum,ex uetere lectione, & infra. VTI hoc nolente
non poſſum. Eadem, Vti his illo nolente non poſſum,& infra. ¶ Quo ueram amicitiam experiretur] Aut ſcri
bendum

bendum erit,quo ueram amicitiam experireris, aut certe,quod ueram amicitiam experiretur, ut præfert exem=
plar Pincianum,& infra. HIC benigniſsimus qui te cum curſantem & ſolicitum atque anxium uiderit] Scri= Cap. 14
be.Hic benigniſsimus qui cum uiderit te concurſantem & ſolicitum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Si gratiam
retuliſſet] Exemplar Scolarum, ſic gratiam retuliſſe. Legendum puto. ſi ſic gratiam retuliſſet, & infra.
¶ Contra illud pone] Scribe. Contra nunc illud pone,ex uetere lectione,& infra. ¶ Rebus meis in ſecuri=
tatem creditoris oppoſitis] In quibuſdam codicibus appoſitis non oppoſitis ſcriptum eſt. Mallem legeres depo=
ſitis,& infra. ¶ Etiam ſi in illa nauigatione & mox ſtatim,etiam ubi in uincula] Exemplum Scolarum,etiam
niſi in illa nauigatione.etiam niſi in uincula,& infra. HVIC uere debes & qui uult, & qui conatur,& nihil in= Cap. 15
tentatum relinquit,ſed non potes dicere] Verba aliquot ſuperuacanea faciunt ut ſenſus uix cohæreat. Legen=
dum exiſtimo ſic. Huic uero qui uult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit non potes dicere, & infra.
HIC dicat habeo. Ille reſpondeat non habeo] Vetuſta exemplaria. Hic dicat habeo. Ille reſpondeat debeo. Cap. 16
Quam lectionem approbant uerba ſequentia, ita tu ingratus es, niſi ei qui uoluntatem bonam in ſolutum accepit,
eo libentius debes,quia dimitteris, & infra. ¶ Hoc illi ſatis tibi parum] Scribe. Hoc illi ſatis ſit. Tibi parum
ex eiſdem,& infra. INTER nos & imperitos] Delenda coniunctio, &,ex eiſdem,& infra ¶ Malo bene=
ficium proijciam,bono reddam. Huic quia debeo. Illi ne debeam] Longe aliter in exemplari Pinciano. Malo Cap. 17
beneficium proijci à bono, quàm non reddi etiam malo. Reddam huic quia debeo. Illi ne debeam, & infra. VT Cap. 18
quidam debeat quod à me accepit. Iam ulterioris eſt curæ] Ita prior editio. Corrigendum arbitror, ut cuſto=
diam debeam eius quod à me accepit iam ulterioris eſt curæ. Nam ſequitur mox paulo. Beneficij accepti non red
diti cuſtodiam debeo,& infra. ¶ Non. Reddo illi quale nunc poteſt accipere] Sic habent omnia exemplaria, ſed
corrupte. Legendum arbitror. Nunc reddo illi,reliqua,& infra. ¶ Intra ſe malus] Verbum,ſe, ſuperuaca=
neum eſt,ex uetere lectione,& infra. OMNIA mihi in illum bona ſint libera] Etiam hoc loco uerbum,bona, Cap. 20
redundat,ex eadem,& infra. ¶ Cui triremes & ceratas non mitterem] In exemplari diui Franciſci non tri=
remes habetur,ſed tyrrhenicas. Item puto cercyras reponendum ſiue cercuros pro ceratas ex Plinij 7. hiſtoriæ
naturalis capite. 57. & infra. ¶ Quanquam ingenijs talibus] Ita præferunt uetuſta omnia exemplaria,ſed pu
to caſtigandum. Namq; ingenijs talibus,& confeſtim. ¶ Optimum eſt obire ei] Lege ex uetere lectione. Opti
mumq; eſt obire ei,& ultra. ¶ Quod in me non eſt redeat domum bonus malus] Vetuſta exemplaria. Quod
meum non eſt redeat ad dominum bonus ſit,an malus,& ſtatim, ¶ Quàm diligenter iſtud excuterem] Verbum,
Quàm,ſuperuacaneum uidetur. Aut certe legendum eſt. Quid ni? Diligenter iſtud excuterem,& infra. ¶ At
philoſophus noſter] Exemplar ſcolarum Salmanticenſium. At pythagoricus noſter,& infra. AD te non per= Cap. 21
tinet.] In quibuſdam exemplaribus poſt hæc uerba ſequitur protinus. Non enim tibi debet eius prodeſſe mali=
gnitas,& infra. ¶ Quemadmodum inter nos officia diuiſa ſunt] Scribendum puto inter uos, non inter nos, &
infra. ¶ Quæ ideo præcipimus ultra modum, ut aduerſum ſuum redeant] Vetus lectio. Quæ ideo petimus
ultra modum,ut ad uerum & ſuum redeant. Quæ lectio uidetur confirmari uerbis,quæ paulo poſt ſequuntur. In
hoc omnis hyperbole extenditur,ut ad uerum mendacio ueniat. Cæterum libentius legerem. Quædam petimus,
ſiue quædã præcipimus(Sunt enim exẽplaria,quæ præcipimus agnoſcant) quàm. Quæ ideo petimus, & infra. IN
hoc omnis hyperbole excedit] Vetus omnis lectio extenditur agnoſcit,non excedit,& infra. ¶ Itaq; ille cũ dixit] Cap. 23
Eadẽ. Itaq; ille qui dixit. Quidam tamen codices. Itaq; iſte qui dixit,& infra. ¶ Occaſionem ignoranti non oſten=
dam] Exemplar diui Franciſci, occaſionem ignoranti illi non oſtendam, & infra. TAM firmæ uoluntatis] Cap. 26
Tam firmæ mentis,uetus lectio, & infra. ¶ Semper aliquo tranſilientem] Alio,non aliquo,legendum putaue=
rim,& infra. Quibus uoluimur] Quidam codices, in quibus uoluimur,& infra. ¶ Quæ conſequi poſſe ſpes non
fuit] In nonnullis exemplaribus. Optare quæ conſequi poſſe ſpes non fuit,& infra. CAPTAE quàm maximè Cap. 27
ciuitatis faciem] Ita prior æditio. Scribendum, cum maxime,ex uetere lectione & Senecæ conſuetudine, & in=
fra. ¶ Ipſa quibus arcetur] Exemplar Franciſcanum arctatur, non arcetur, & forte rectius quia præceſsit angu
ſto itinere, & infra. ANTE beneficiorum memoria comitetur] Corrige, an omnium te beneficiorum memoria Cap. 28
comitetur ex uetere lectione, & infra. SIMVS quales fuimus nos] Scribendum inuerſo ordine. Simus nos qua= Cap. 29
les fuimus,ex eadem, & infra. ¶ Damnum non tunc factum apparuit] Exemplar diui Pauli minus corrupte. Dam
num nunc tunc factum apparuit. Legendum puto mutato dictionum ordine. Damnum tunc factum nunc apparuit.
Quam ſententiam repetit alijs uerbis paulopoſt. Stulte non noſti detrimenti tui tempora. Perdidiſti ſed cum dares,
& infra. QVI beneficia ignoranti dare incipiunt] Sunt exemplaria in quibus ignorati habetur, non ignoranti, Cap. 31
& infra. ¶ Saxum aliquod] Exemplar Franciſcanum,ſaxum aliquod ignitum,& infra. NON eſt magni animi Cap. 32
beneficium dare & perdere] Verbum,beneficium,non agnoſcunt pleriq; codices.

IN PRIMVM DE IRA AD NOVATVM.

AD CONSPECTVM æqui ueriq; inhabilis] Diſpectum ſcribendum,non conſpectum, ex uete Cap. 1
re lectione, & infra, ¶ Flagrant & micant oculi] Eadem flagrant emicant oculi, & infra. A= Cap. 2
LIVM inter ſacra menſe ira percuſsit] Exemplar Facundi & Primitiui & pleriq; alij codices
iura legunt,non iram,& infra. ¶ Celebriſq; ſpectaculum fori] Mallem legeretur celebriſue ſpe
ctaculum fori,& infra. ¶ Tanquam aut curam noſtram deſerentibus aut auctoritatem contem=

 nentibus.

nentibus] Deſideratur uerbum, dijs, ex antiquis exemplaribus ut ſit, tanquam dijs aut curam cætera. Ego uero e-
tiam deeſſe opinor dictionem, ſuam, ad complementū ſententiæ, ut in totum legendum ſit, tanquam dijs, aut curam
noſtri deſerentibus, aut auctoritatem ſuam contemnentibus, & infra. ¶ Quid de gladiatoribus quare populus ira
ſcitur. Particula, de, non habetur in exemplari Pinciano, & infra. ¶ Et ſæpe neſciunt quid eſt cui iraſcantur]
Cap. 3 Corrige, & ſæpe nec ſciunt quidem cui iraſcantur, ex eodem exemplari, & infra. VERVM *etiam iraſci nos*
læſuris] Scribe per maiorem. Verū eſt iraſci nos læſuris, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Non magis quàm luxuriã*
uel iniuriam] Duo poſtrema uerba, uel iniuriam, non habentur in eadem, & infra. ¶ Et in quaſdam uoluptates in
temperatiores homines ſunt] Homine non homines eadem præfert, & infra. ¶ Prudentia eſt prouidentia, diligen
tia, cognitio] Omnia exemplaria cogitatio habent, non cognitio, & in pleriſq; illorum uerbum prouidentia, deſi
deratur, & infra, ¶ Regium enim illud & principale aliter dicunt] Quidã codices. Regū aūt illud & principale
Cap. 4 aliter dicunt. Codex Pincianus. Regiū eſt illud & principale alte ductū, et infra. CAPVT *ergo uiſus ſpeciesq;*
rerum] Scribendum reor. Capit eorum uiſus ſpecies rerum, & infra. ¶ De curſuq; ueſano] Diſcurſuq; ueſano o-
mnis fere uetus lectio, & infra. ¶ Quædam ſede manent] Eadem. Quædã ſine motu, & infra. ¶ Quædam in uer-
Cap. 5 *borū dictorumq; amaritudine effuſæ*] Maledictorū legendum non dictorū, ex eadem, & infra. HOMINE *quid*
amantius] Eadē. Quid homine aliorum amantius, & infra. ¶ Ille congregari uult, illa diſcedere] Scribendū. Hic
congregari uult, illa diſpergi, ex eadē & infra. ¶ Commendatiſsimo eius operi] Emendatiſsimo quidã codices, nō
cōmendatiſsimo, et infra. ¶ Beneficijs aūt humana uita cōſtat] Vetus lectio. Beneficijs enim humana uita cōſiſtit, et
infra. ¶ Tranſeat. deinde ad triſtiorē orationē] Codex Frãciſcanus caſtigatius. Tranſeat deinde ad ſtrictiorē orati
onē, frequens hoc & fere familiare mendū in hoc auctore, & infra. NON *quia delectetur illius pœna*] Vllius nō
Cap. 6 illius, uetus lectio, et infra. ¶ Non gaudebit ne in eo quidē affectu] Particula, in, nō habetur in ulla ſcripta lectione
& ultra. ¶ Nunquid quãuis nō ſit naturalis ira] Exēplaria quædã. Quid? quamuis cætera, & infra. ET *excuſſa*
Cap. 7 *mens*] Concuſſa nō excuſſa omnis antiqua lectio, & infra. PRIMVM *irritamentū iræ protinus ſpernere*] Mal
Cap. 8 lē legeres aſpernari quàm ſpernere, ut in 2. lib. ad quoſdam tactus aſpernatio, & infra. ¶ Sed etiam affectū ipſe imi
tatur] Exēplar Facūdi & Primitiui ſed in affectū ipſe mutatur, & infra. ¶ Peiuſq; in melius mutatio animi eſt]
Cap. 9 Corrige, in melius peiuſq; mutatio animi eſt, ex omni ſcripta lectione, & infra. NON *rationis beneficio quieuit*]
Exemplar Pincianum. Non rationis tunc beneficio quieuit, & infra. ¶ Quotiens impetui eſt locus] Scribe. Quo-
tiens impetu opus eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Cui proprium eſt contumacia] Cuius, non cui, eadem, & in-
Cap. 10 fra. ITA INQVIT *utilis affectus eſt*] Scribe. Ira inquit utilis affectus eſt, ex eadem, & infra. QVID *Cim*
Cap. 11 *brorum Theutonicorumq; tot milia*] Teutonorum exemplar Facundi et Primitiui, non Theutonicorum, et infra.
¶ Quæ ut aliquando perculit ſtrauitq; omnia] Caſtiga. Quæ ut aliquando propulit ſtrauitque obuia, ex uete-
re lectione, & infra. ¶ Non ſuffragia aduerſus perpetem cœli rigorem] Legendum reor ſuffugia, non ſuffra-
gia, & infra. ¶ Affectu imperij uires] Corrige, affectas imperij uires, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quàm
Cap. 12 *dum circumuallat & includit hoſtem*] Verbum, quàm, non habetur in eadem, & infra. NON CAVET]
Non præcauet, quædam exemplaria, & infra. ¶ Quid ergo uir bonus non iraſcitur inquit] Scribe ex
ſcripta lectione. Quid ergo inquit? Vir bonus non iraſcitur? & infra. ¶ Nec liquetur animo] Corrige.
nec liquetur animo, ex eadem, & infra. ¶ Si calceus luto ſparſus eſt] Eadem aſperſus, non ſparſus, & in-
fra. ¶ Prærabidus & amens & omnis ferè cupiditas] Eadem prærabida & amens ut omnis ferè cupiditas, &
Cap. 14 infra. ¶ Obliuiſcitur mortem eſſe communem] Martem non mortem, eadem, & infra. ERRANTES
Cap. 15 PER AGROS *ignorantes uiæ*] Ignorantia non ignorantes, ſcribendum ex eadem, & infra. IMMAN-
SVETVM BOVEM *cædimus*] Occidimus non cædimus, eadem, & infra. ¶ Ferrum demittimus] Fer-
rum apponimus exemplar Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Portentuoſos fœtus extrahimus] Exemplar Fran-
ciſcanum aliter & pluribus uerbis. Portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque ſi debiles monſtroſiq; editi
ſunt, abigimus, & infra. ¶ In illo tempore ſe admonuit] Vetus lectio illo tempore ſe admonuit, & ultra.
¶ Ad coërtionem errantiū ſceleratorum] Correctionem quædam exemplaria non coertionē, & infra. QVID
Cap. 16 *ergo non iraſcar latroni?*] Codex Franciſcanus. Quid ergo non iraſcar latroni? Non, & infra. ¶ Primum ſecre-
ta deinde publicata] Exemplar Facundi & Primitiui, publica, non publicata, et infra. ¶ Ignominia contineberis]
Deeſſe negationem exiſtimo, ut ſit. Ignominia non contineberis, et infra. ¶ Iam ſolida nequitia] Quidã codices, iã
ſolita nequitia. Quid ſi legas inſolita nequitia, et infr. ¶ Tibi inſanabilis animus] Scribe. Tibi inſanabilis animus
eſt, ex uetere lectione, et infra ¶ Et perpetua alienaq; uoluptate ſupplicia id quod unū bonum tibi supereſt] Corri
ge, et per tuã alienamq; uoluptatem ſupplicium id quod unum bonū tibi ſupereſt, ex eadē et infra. ¶ Sed uultu legis
et illa ſolennia uerba leni magis grauiq; quàm rabida uoce concipiã et agi iubebo] Præpoſtere ſcripta uerba totū
ſenſum obnubilant. Corrigendum arbitror, ſed uultu leni et magis graui quàm rabida uoce illa ſolēnia uerba legis
concipiam et agi iubebo. Poſſet etiam legi et ſorte aptius. Illa ſolennia uerba concipiam et lege agi iubebo, et infra.
¶ Et cum Tarpeiæ proditorem] Tarpeio non Tarpeiæ omnis uetus lectio, et infra. ¶ Quid enim ueſter lex
iraſci his quos nō nouit] Eadem. Quid? tibi lex uidetur cætera ex eadem, et infra. ¶ Sentiet itaq; ſuſpirationes quaſ
dam] Suſpitiones exēplar Facundi et Primitiui, non ſuſpirationes, et infra. ¶ Quàm hoc ab iracundia petere præ
ſidium] Hanc legēdum nō hoc, ex eodē exemplari, et infra. ¶ Non ſolū inſolidum robur] Verbū ſolū non habetur
in eadē, et ſolidū legitur nō inſolidum, et infra. ¶ Et fluminib. paludibuſq; excepti] Eadē concepti legit non exce-
pti, et infra. ¶ Modo citius debito reſiſtit] Exemplar Facundi et Primitiui, modo citerius debito reſiſtit, et infra.
¶ E

¶ *Et ea tenet quæ inuaſit.*] Duo exemplaria Franciſcanũ & Pincianum mutato uerborum ordine legunt, & *ea quæ
inuaſit tenet*, & *infra*, ¶ *Nam militem fortuna reddiderat.*] Militi uetus lectio non militem, & *infra*. ¶ Quid ergo
indignius?] Scribe. Quid hoc indignius? eadem. & *infra*. ¶ Non eodẽ malo afficiet.] Eadem non eodem modo affi-
ciet, & *infra*. ¶ Hæc cuiq; expendenda æſtimãdaq́; ſunt. Vides quantũ debeat.] Corrige. Hæc cui expendenda æſti-
mandaq́; ſunt uides quàm debeat, ex eadem, & *infra*. ¶ *Altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt.*] Lege. altum
quiddam & ſublime cætera, ex eadem, & *infra*. ¶ *Ventoſi & infelicis animi imbecillitas ſibi conſcij indoleſcere.*]
Eadẽ. ueternoſi & infelicis animi imbecillitatis ſibi conſcij ſæpe indoleſcere, & *infra*. ¶ *Quæ ad tactus leuiſſimos.*]
Ictus non tactus exemplar Facundi & Primitiui, & *infra*. ¶ *Quæ magno uideantur animo.*] Vetus lectio, quæ ma-
gno emiſſæ uideantur animo, & *infra*. ¶ *Etiam bonum erit aut nec magnum.*] Eadem. aut & bonum erit, aut nec
magnum, & *infra*. ¶ *Qualis ineſſe malis ingenijs non poteſt.*] Codex Facundi & Primitiui, qualis eſſe in malis in-
genijs non ſolet, & *infra*. ¶ *Et quidem ſine intermiſſione.*] Omnis ſcripta lectio & quidem ſine miſſione. ſed in co-
dice Facundi & Primitiui non habentur omnino hæc uerba.

IN SECVNDVM LIB. DE IRA.

ET VT ALIA *minime ſpecioſa uiſu.*] Sic prior æditio. Corrigendum puto. & *uitalia minime ſpecioſa uiſu*, Cap. 1.
& *infra*. ¶ *Perfecto iam corpore effunditur*,] Affunditur, non effunditur, legunt pleraq; exemplaria, & *in-
fra*. ¶ *Niſi animus qui tãgebatur aſſenſus eſt.*] Quidã codices. niſi animus eis, qui tangebatur accenſus eſt. Alij, niſi
animus eius quibus tangebatur cætera. & *infra*. QVORSVS *inquit hoc non pertinet?*] Corrige. Quorſus, inquis, Cap. 2.
hæc quæſtio pertinet? ex uetere lectione, & *infra*. ¶ *Ad quoſdã ictus aſpernatio.*] Tactus non ictus eadẽ habet, & *in-
fra*. ¶ *Cantus nos nõnunquã & cõcitata modulatio inſtigat.*] Quidã codices. Cantus nos nõnunquanq́; citata modu-
latio inſtigat, & *infra*. ¶ *Animorũ moueri uolentiũ.*] Scribendum reor nolentiũ, & *infra*. ¶ *Alexandrũ aiunt Ze-
nophanto canente.*] Xenophanto lege ſiue Xenophante, ex uetere lectione, nõ Zenophanto, & *infra*. VOLVN- Cap. 3.
TATIS *iudicio pergentis*. Scribe, uoluntate & iudicio pergentis. ex eadem, & *infra*. INCEDENS *intra cada-* Cap. 5.
uera.] Exemplar diuorum Facundi & Primitiui. incedens ſupra cadauera. Alij codices, incedens inter cadauera, &
infra. ¶ *Quis hæc rex feciſſet.*] Corrige. Quid hic rex feciſſet. ex duobus codicibus Pinciano & Facundi ac Primi-
tiui, & *infra*. IRASCI *non ex dignitate eius.*] Scribendũ. Iraſci nõ eſt ex dignitate eius. ex uetere lectione, & *in-* Cap. 6.
fra. ¶ *Et in homine omnis ira.*] Corrige. & in hanc omnis ira. ex eadẽ, & *infra*. ¶ *Si profecto cuiq; iraſcendũ eſt.*]
Caſtiga. Si pro facto cuiuſq; iraſcendũ eſt, ex eadem, & *infra*. ¶ *Deſinet Socrates.*] Eadem. Deſinet ille Socrates, &
infra. QVANTO *turpiores aduocatos habent.*] Quidã codices. quanto turpiores aduocatos conſciſcunt, & *in-* Cap. 7.
fra. ¶ *Alius iudicia patris accuſat quẽ mereri ſatis fuit. Alius cum matre conſiſtit.*] Hæc uerba in nõnullis exempla-
ribus deſiderantur. Alioqui ſic ni fallor lagenda fuere. *Alius iudicio patrem accuſat quem demereri ſatius fuit cætera*
Nam & exemplar Facundi & Primitiui. ſatius non ſatis legit, & *infra*. NVNQVAM *iraſci deſinet ſemel ſi ſa-* Cap. 8.
piens cœperit.] Scribe inuerſo uerborum ordine. Nunquã iraſci deſinet ſapiens ſi ſemel cœperit. ex uetere lectione,
& *infra*. ¶ Plus cõmittitur quã quod poſſit coërtione ſanari.] Verbum, quod, ſuperfluit. ex eadem, & *infra*. ¶ *Cer-
tatur ingenti quidem nequitiæ certamine.*] Scribendum reor, quodã, non quidem, & *infra*. ¶ *Ad fas nefaſq; miſcen-
dum coorti ſunt.*] Exemplar Facundi & Primitiui ad fas nefaſq; miſcendum coire, & *infra*. ¶ *Et parentum libero-
rumq; ſacramẽta diuerſa.*] Idem exemplar ſingularitatis numero ſacramentũ diuerſum, & *infra*. ¶ Et ne hoc qui-
dem libidini exceptum.] Exemplar idem minus corrupte. & ne eos quidem libidini exceptũ. Exemplaria duo Pin-
cianum & diuæ Mariæ. & *ne os quidem libidini exceptum rectiſſime*, & *infra*. QVICQVID *non reſiſtebat ad-* Cap. 9.
ductum.] Legendum puto abductum nõ adductum, & *infra*. ¶ *Quid ſi illis iraſci uelis uel qui ægrotant.*] Particula
uel, nõ habetur in uetere lectione, & *infra*. ¶ *Inter cætera mortalitatis incõmoda, & hæc eſt.*] Scribe. & hoc eſt, ex
eadem, & *infra*. ¶ *Vniuerſis ignoſcendum & indulgendũ eſt.*] Duo illa uerba, & indulgẽdum, ſuperuacanea ſunt,
ex eadem, & *infra*. INTELLIGIT *quàm eſt iniquũ & periculoſum.*] Eadem. Intelligit quàm & iniquũ ſit & Cap. 10.
periculoſum, & *infra*. ¶ *Vbi iſti hiccine locus eſt.*] Caſtigandũ reor. Vbi iſthic iræ locus eſt? & *infra*. ¶ *Lento adiu-
torio opus eſt.*] Exemplar Facũdi & Primitiui. Non lento adiutorio opus eſt, & *infra*. NEC *hoc ſapẽiti dici uelim* Cap. 11.
quod fere quoq; telum timeri.] Vetus omnis lectio. Nec hoc ſapientiã dici uelim quod fere ſapiẽtis quoq; telum eſt ti-
meri. Sed in hac parte magis ab impreſſa lectione iſto modo emaculetur. Exiſtimo enim legẽdum, Nec hoc ſapientis
dici uelim quod fere quoq; telum eſt timeri. Nam uerbum, eſt, omnis antiqua lectio agnoſcit, & *infra*. ¶ *Aut cõtra
omnia deſpecta & fœda & turpia ipſo quo timẽtur ſunt.*] Exemplar Pincianum. At contra omnia deſpecta fœdaq́;
turpia cætera. Exemplar Facundi & Primitiui. At contra omnia deſpecta fœdaq́; & turpia timentur, reliqua deſi-
derantur, & *infra*. ¶ *Ira per ſe deformis eſt.*] Idem exemplar. *Sic ira per ſe deformis eſt*. & paulo poſt dictus le-
gendum non dictus, & *infra*. ¶ *Pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora.*] Exemplar diui Franciſci. pauida ſunt
ad leuiſſimos pectora ſonos. Exemplar Facundi & Primitiui. pauida ſunt ad leuiſſimos tactus pectora. Quid ſi legas
ictus potius quàm tactus, & *infra*. QVIA *formidandum eſt. Quoniam quidem etiam contemptiſſima timentur.*]
Corrige. quia formidini eſt. Quando quidem cætera. ex uetere lectione, & *infra*. ¶ *Et oſſa mortifera & morſus.*] Cap. 12.
Caſtigandum puto, & oſſa mortifera morſu, & *infra*. *Linea pennis diſtincta contineat.*] Exemplar Facundi & Pri-
mitiui conterreat, non contineat, & *infra*. ¶ *Curriculi motuſq; rotarum uerſata facies leonem redegit in caueam.*]
Caſtiga. Curriculi motus, rotarumq́; uerſata facies Leonem redigit in caueam. ex uetere lectione, & *infra*. ¶ *Vigi-*

 lia inde-

liam indeſatigabilem extẽdit.] Exemplar Facundi & Primitiui, uigilia ſe indeſatigabilem oſtendit, & *infra.* ¶ *Di-*
dicerunt tenuiſsimis & aduerſis funibus currere.] Exemplar Pincianum. didicerunt alij tenuiſsimis, & reliqua, &
Cap.13. *infra.* AVT NVLLA *cauſa pertinacis ſtudij, aut indigna merces fuit.*] Vetus lectio, aut nulla tam pertinacis
ſtudij, aut non digna merces fuit, & infra. ¶ *Non eſt quod in patrocinium nobis quæramus etiam excuſatam licen-*
tiam.] In codice Pinciano deſideratur uerbum, etiam. Exemplar Facundi & Primitiui. Non eſt quod patrociniũ no-
bis quæramus & excuſatam licentiam, & infra. ¶ *Non uanæ nobis autor rei uenit.*] Vetus lectio. Non uanæ nobis
autor rei uenio, & infra. ¶ *Rectiusq; ſcelera tollentur.*] Potiusq; ſcelera tollentur codex Facundi & Primitiui.
Cap.14. *Quid ſi legas ocyus nõ potius, & infra.* CVIVS CAVSA *domum ſollicitius obſeruet.*] Verbum, cauſa, in nullo
ſcripto exemplari inuenies. & puto legendum modum non domum, & infra. ¶ *Et qua noceat tantum aſpcit.*] Ex-
Cap.16. *emplar diui Franciſci. & qua noceat tantum non qua caueat aſpicit, & infra.* IN EXEMPLVM *hominis ad-*
duxit.] Adducit uetus lectio non adduxit, & *infra.* ¶ *Quid autem cur hominem cætera.*] Eadem. Quid autem eſt
cur hominem cætera, & infra. ¶ *Cum habeas mundum deniq; deûmq;.*] Verbum, deniq;, non habetur in eadem, &
infra. ¶ *Simpliciſsimi inquit omnium habentur.*] Eadem. Simpliciſsimi inquit hominũ habentur. etſi exemplar Fa-
cundi & Primitiui aliter legat. Simpliciſsimi inquit omnium ſunt, & infra. ¶ *Stultis, luxurioſis, nepotibusq;.*] Duo
Cap.17. *poſtrema uerba, nepotibusq;, deſiderantur. in eadem, & infra.* IMO *imitatus iratum.*] Omnes fere ſcripti codices
habent, imo irritatus, & infra. ¶ *Nec latronem oportet eſſe nec prædonem.*] Legendum forte prædem non prædo-
nem. ut ſicuti in uerbis ſequentibus nec miſericordem nec crudelem, ita & in his duo opponantur cõtraria; & infra.
Cap.18. SCILICET *ne incidamus in iram.*] Verbũ, ſcilicet, nulla uetus lectio agnoſcit, & *infra.* IRACVNDOS *fer-*
Cap.19. *uida animi natura faciet.*] Exemplar Pintianum feruidi præfert non feruida. Vt putem ſcribendum cõtra omnia ex-
emplaria. Iracundos feruidi mixtura faciet. Quam lectionem approbant hæc quæ ſubijcio uerba. ¶ *Frigida mixtu-*
ra frigidos facit.] Corrige. Frigidi mixtura timidos facit: ex correctioribus exemplaribus. Pinciano, Facundi & Pri-
mitiui. meo domeſtico Gallicana littera ſcripto, & *infra.* ¶ *Frigus inſequetur.*] Frigus inſequitur. ſcribe ex eiſdem
Cap.20. & *infra.* QVIDAM *ſaucij.*] Exemplaria Pincianum & Franciſcanũ, quidam ſaucij ſunt. Exemplar Facundi &
Primitiui. quidam ſaturi, & *infra.* ¶ *Plurimumq; poteſt conſuetudo, quæ ſi grauis eſt aliud uitium alit.*] Exemplar
Facundi & Primitiui. Plurimum poteſt conſuetudo, quæ ſi grauis eſt aliud initium eſt, & *infra.* ¶ *Vt minuatur &*
non ut conſumatur calor.] Coniunctio, &, non habetur in ulla uetere lectione, & *infra.* ¶ *Luſus quoq; proderunt.*]
Cap.21. Ludi non Luſus, eadem agnoſcit, & *infra.* FACILE *autem etiam attendentem ſimilia decipiunt.*] Verbũ, etiam,
ſuperfluum eſt ex exemplari Facundi & Primitini, & *infra.* ¶ *Vt modo frenis utatur.*] Scribe. ut modo frenis uta-
mur. ex uetere lectione, & *infra.* ¶ *Nunquã illi neceſſe ſit rogare ſimpliciter, nec proſit rogaſſe.*] Eadem. Nunquã
illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter, nec proſit rogare, & *infra.* ¶ *In nobis quidem ſors naſcendi.*] In eadem. In nobis
Cap.22. ſiquidem ſors naſcendi, & paulo ante. QVIN *citius patrẽ quã Platonem imitatus ſit.*] Exemplar Facũdi & Pri-
mitiui. Quin citius Platonẽ quã patrem imitatus ſit. Alij codices. quin citius patrẽ quã Platonẽ comitatus ſit, & *infra.*
Cap.23. ET AB *ipſo tortus.*] Vetus lectio & ab hippia tortus. Nota eſt hiſtoria, & *infra.* ¶ *Qui cũ legiſſet epiſtolã matris.*]
Diſſentiũt à Seneca quinq; præſtãtiſsimi ſcriptores. Curtius lib. 4. Valerius Max. tertio. Trogus. 11. Arrianus. 2. Plu-
tarchus in Alexandro. Omnes produnt hãc epiſtolã à Parmenione miſſam, non ab Alexandri matre, & *infra.* ¶ *Non*
ueritus bibit.] Scribe, nõ deterritus bibit, ex uetere lectione, ſiue ut quidam præferunt codices, nõ territus bibit, &
infra. ¶ *Hoc ergo magis in Alexandro laudo.*] Exemplar Facundi & Primitiui. Hoc ego magis in Alexandro laudo.
Exẽplar Pincianũ. & itẽ meũ caſtigatius. Hoc eo magis cætera, & *infra.* ¶ *Quo maior autẽ moderatio in regibus.*]
Scribendũ puto rarior non maior. Nam ſi maior legas, inepta erit ſententia, non enim in regibus tantũ, ſed in plebeijs
hominibus maior moderatio magis laudanda eſt, & *infra.* ¶ *Aut in diuerſis aut in neutris fuiſſe partibus.*] Aduerſis
legendũ puto contra omnia exemplaria. nõ diuerſis, & *infra.* ¶ *Gratiſsimũ putant genus ueniæ.*] Lege putauit, nõ
Cap.25. putant, ex uetere lectione, & *infra.* AVT *tepidior aqua potui erogata.*] Quædam exemplaria. aut tepidior aqua
potuero. Alia, aut tepidiore aqua potus ero. Alia, aut tepidior aqua potaturo, & *infra.* ¶ *Vt ægræ & infelicis ualitu-*
dinis eſt.] Scribe, ægræ & infelicis ualitudinis eſt, ex uetere lectione, & *infra.* ¶ *Miridem aiunt fuiſſe.*] Mindyridẽ
non miridem, eadem, & *infra.* ¶ *Vetuit illud opus in conſpectu ſuo facere.*] Exemplar Pincianum illum legit, non
Cap.26. illud, & *infra.* ¶ *Aut obuerſatus canis.*] Exemplar Facundi & Primitiui, aut obuerſatus calix, & *infra.* SINE
conſenſu ſunt.] Sine ſenſu ſunt. Vetus lectio, & *infra.* ¶ *Sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria niſi à conſilio*
profecta faciunt.] Exemplaria duo Franciſcanum & Facundi & Primitiui hunc locum ſic legunt, ſic & multis ani-
malibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia uelle non poſſunt. Non eſt enim iniuria niſi à conſilio profecta, &
Cap.28. *infra.* ALIOS PER *nos facere.*] Vetus lectio. Alios pronos facere, & *infra.* ¶ *Et eos qui uolentes ſcientesq; fa-*
ciunt.] Scribe, Etiam eos qui uolentes cætera, ex eadem, & *infra.* ¶ *Ad ſingula quibus offenditur dixerit. Is qui*
nullius non uxorem.] Caſtiga, Ad ſingula quibus offenditur dixerit, Hæc & ipſe commiſi. Sed ubi tam æquum iudi-
cem inuenies? Is qui nullius non uxorem, ex exemplari Facundi & Primitiui, & *infra.* ¶ *Pudicitiam ſeruorum ſuo-*
rum attentari non uult.] Seruulorum, non ſeruorum, uetus lectio, & *infra.* ¶ *Tempeſtiua filij conuiuia.*] Vitia non
conuiuia, eadem, & *infra.* ¶ *Hæc ab illo pœnæ initio non ut ignoſcat.*] Corrige, Hoc ab illa pete initio. Non ut
Cap.29. ignoſcat, ex eadem, & *infra.* HIS QVAE, *narrata ſunt.*] Omnis ſcripta lectio. De his quæ narrata ſunt, &
infra. ¶ *Vt uideatur diluiſſe factam.*] Doluiſſe, non diluiſſe, eadem, & *infra.* ¶ *Quo ſæpius ad manum uenerit.*]
Quo ſæpius ad manum uenit, eadem, & *infra.* ¶ *Iam uerum iamque.*] Eadem, Iam enim iam, & *infra.* ¶ *Alioquin*
nunquam

nunquam tibi dicam.] Scribe ex eadem. Alioqui nihil unquam tibi dicam, & infra. VT ILLI donanda iniuria Cap.30.
eius ſit.] Omnis antiqua lectio, ut illi etiam iniuria eius ſit. Corrigendum reor, ut illius iam iniuria ius ſit, & infra.
¶ Mulier eſt errat.] Emendandum arbitror. Mulier eſt, Erat, ut ſit ſenſus. Muliebrem errorem ignoſcendum eſſe.
Erat enim mulier. hoc eſt ſexus in errores proni, & infra. ¶ Quædam quæ non ſuperauerint.] Scribe quædam quia
non ſperauerint, & mox ſtatim putamus, non putauimus, ex uetere lectione, & infra. IN SE NOLIT alteri.] Cap.31.
Verbum, alteri, ſuperuacaneũ eſt. ex eadem, & infra. ¶ Aut ignorantia nos itaq;] Scribe. Aut ignorantia nos itaq;
rerum. ex eadem, & infra. ¶ Inſidioſos amicos.] Inſidioſos animos. exemplar Facundi & Primitiui. Infidos amicos
codex diuæ Mariæ, & infra. ¶ Adulantibusq́;, Non ergo feras pudebit cum animalibus permutaſſe mẽtes.] Magna
pars codicum aliter hunc locum legit, adulantesq́; domino feras. Pudebit cum animalibus permutaſſe mores? & in=
fra. ¶ Ergo & homines.] Scribendum reor, ergo & homo unus, & infra. ¶ Et ſi qua morſu aut ictu noceant effu-
gerimus.] Caſtiga. & ſi qua morſu, aut ictu nocent affligeremus. ex codice Facundi & Primitiui, & infra. INHV= Cap.32.
MANVM uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptum ultio, & talio non multum differt niſi ordine.] Idem exem=
plar duorum tantum uerborum locum commutat, hoc pacto. Inhumanũ uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptum
ultio, & talio multũ non differt niſi ordine. Corrigendum reor, Inhumanũ uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptũ
ultio, & à contumelia non differt niſi ordine, & infra. ¶ Si tanquam ad remedium ſine ira ueniamus.] Scribe. ſi
tanquam ad remedium uenimus ſine ira ueniamus. ex uetere lectione, & infra. QVOS LAESERVNT & Cap.33.
oderunt.] Exemplar Facundi & Primitiui addit particulam, quod, ut ſit. quod quos læſerunt & oderunt, & infra.
¶ Et gratias agendo de ipſis.] Poſtrema duo uerba, de ipſis, non habentur in ullo ſcripto exemplari, & infra. ¶ Im=
munditijs eius & incultioribus capillis offenſus.] Vetus lectio econtrario. munditijs eius & cultioribus capillis offen
ſus, & infra. ¶ Contempſiſſet Romanum patrem.] Legendum puto, contempſiſſem Romanum patrem, & infra,
AD QVAS ſi manum admoueris ora conuertunt.] Exemplar Facundi & Primitiui. quas ſi manu amoueris ora Cap.34.
conuertunt, & paulo ante dictio, ut, ſuperfluit. ex exemplari Franciſcano in quo legitur. Mures & formicæ reliqua.
Sed cõſiderandum an ordine uerborũ erratum ſit. Forte enim Seneca ſic ſcriptũ reliquit. Imbecilla ſe lædi putant ſi
tangãtur ut mures & formicæ, quas ſi manu amoueris ora cõuertunt, aut ſic, ad quas ſi manũ admoueris ora cõuer=
tunt. Poſſet etiã aliter legi. Mures formicæq́; ſi manu amoueris ora cõuertunt. Imbecilla ſe lædi putant ſi tangũtur.
Nam & in exemplari Facundi & Primitiui præpoſitio, ad, non habetur. Sic enim præfert, Mures formicæ quas ſi
manu amoueris ora conuertunt, & infra. ¶ An expediat omnes nobis inexorabiles eſſe.] Idem exemplar. an ex=
pediat nobis omnes inexorabiles eſſe. Scribendum forte homines, non omnes. In exemplari tamen Pinciano non ha=
betur omnino ea dictio, & infra. ¶ Quã ſæpe hic pedibus eius aduolutus eſt, quem à ſuis reppulit.] Vetus lectio.
Quam ſæpe eius pedibus aduolutus eſt, quem à ſuis reppulit, & infra. ¶ Quos Populus Romanus feliciores habet
ſocios fidelioresq́;.] Lege quos Populus Romanus fideliores habet ſocios. reliqua ſuperfluunt, ex eadem, & infra.
¶ Niſi pariter non pugnat, ſed ſi utrinque certabit ira concurritur.] Eadem. Niſi pariter non pugnant. Si utrinque
certabitur ira concurritur. Vide an hæc lectio magis arrideat. Niſi par non pugnat. reliqua, & infra. ¶ Nunquam
uelit quiſquam.] Corrige. Nunquid uelit quiſquam, ex eadem, & infra. ¶ Vt uix retrahatur.] Eadem. Vix retra=
bitur, & infra. NIHIL TAM æque profuit.] Scribe. Nihil tamen æque profuit, ex eadem, & infra. ¶ Etiam Cap.35.
ſi amictus illius compoſitus ſit ad legem retrahet ueſtem.] Exemplar Facundi & Primitiui. & ſiue amictus illius
compoſitus ſit ad legem trahet ueſtem, & infra, ¶ Et tumeſcunt uenæ.] Vetus lectio. Tumeſcunt uenæ, & in=
fra. ¶ Deterrimæ inferum exeunt furiæ.] Scribe teterrimæ non deterrimæ. ex eadem, & infra. ¶ Vel ſi uidetur
qualis ſit apud uates noſtros eſt.] Sic prior æditio. Scribendum. Vel ſi uidetur ſit qualis apud uates noſtros eſt. ex
eadem & paulo ante. INCESSV VESANO effuſam.] Exemplar Facundi & Primitiui ſua ſanie offuſam, Cap.36.
& infra ¶ Sanguineum quatiens dextra leuaq́; flagellum.] Omnis ſcripta lectio. ſanguineum quatiens dextra bel=
lona flagellum, & infra. SPECVLO qui neminem deterritum ab ira credit.] Duo exemplaria Franciſca=
num & Pincianum. Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis? ſed conſiderandum an legendum ſit potius
credo quã credis, & infra. ¶ Repentina & uniuerſa uis eius eſt.] Huius non eius, uetus lectio, & infra. MAGNO Cap.37.
æſtimata ira proiecit inſignia.] Verbum, ira, ſuperuacaneum eſt, ex eadem.

IN. TERTIVM ET VLTIMVM LIB. DE IRA.

HAEC INCITATA & ſeipſam rapiens uiolentia.] Corrige. Huius incitata. reliqua ex uetere lectione, Cap.1.
& infra. ¶ Quia non eunt ſed cadunt.] Exemplar Facundi & Primitiui. quia non eunt, ſed caſu ruunt, &
infra. ¶ In ira deiectus animorum eſt.] Exemplar Facundi & Primitiui. in ira deiectus etiam animorum eſt. &
mox paulo. Nec refert quantum ſit, & infra. TAM INTER Graios quàm Barbaros. Sunt exemplaria in qui= Cap.2.
bus Græcos non Graios ſcriptum eſt, & infra. ¶ Nunquam uniuerſus populus fœminæ amore flagrauit.] Duo
exemplaria, proprium & diuæ Mariæ. Nunquam uniuerſus populus unius fœminæ amore flagrauit, & infra.
¶ Et modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore cætera.] Fauorabilior non fauorabilis codex Pincianus.
Item perpende an malis legere in medio honore quàm in multo honore, & infra. PIGRVM INERMEM= Cap.3.
que fieri.] Superuacanea ſunt duo uerba illa, inermemque, ex uetere lectione & recte. nam mox ante præceſſe=
rant, & infra. ¶ Quaſi dubiæ apud homines opinionis ſic infamem.] Scribe, ſit, non ſic. ex eadem, & infra.
¶ Eculeus & fidiculæ, & ergaſtula, & cruces, & circundati, & ce.] Eadem. Eculei, non Eculeus, & infra.

¶ Defoßis corporibus ignes.] Corrigendum arbitror cõtra omnia exemplaria. defixis corporibus ignes. ut illud Iu-
uenalis. Qua ſtantes ardent qui fixo guttere fumant, & infra. ¶ Et beſtiarum immanium cauernæ.] Scribe caueæ,
non cauernæ, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Omnibus per quæ furit deterior.] Lege tetrior, non
Cap. 4. deterior, ex uetere lectione ut non multo poſt. ferarum me hercule minus tetra facies eſt, & infra. ADIICE nunc
dentium inter ſe arietatorũ.] Nullus ſcriptus codex agnoſcit particulam, nunc, & infra. ¶ Vel infixũ uiſceribus fer-
Cap. 5. rum.] Legẽdum ex ſcripta lectione. ſiue infixum uiſceribus ferrũ. & infra. NIHIL poteſt firmitas corporis.] Le-
ge. nihil prodeſt firmitas corporis, ex eadem, & infra. ¶ Quemadmodum ab illa liberemur.] Rectius eadem, quem
admodum nos ab illa liberemus, & infra. ¶ Potior eſt inquam luxuria.] Corrige. Peior eſt etiam quàm luxuria, ex
exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Hæc alieno dolore uincit malignitatem & inuidiam.] Scribendum ea
diſtinctione, ut uerba illa, hæc alieno dolore, ad ſuperiora pertineant, & ultra. ¶ Ad ſenſum ſui adducit.] Lege ab-
ducit, non adducit. ex uetere lectione, & infra. ¶ Quem incurrit iniuria.] Eadem. quem incuruat iniuria, & infra.
Cap. 6. INFERIORA fulminantur.] Omnis ſcripta lectio inferiora fulminant, & infra. ¶ Et uenerabilis eſt & diſpoſi-
tus.] Eadem depoſitus agnoſcit, nõ diſpoſitus, & infra. ¶ Ex leuißimis cauſis iraſcitur.] Corrige. & leuißimis cau-
ſis iraſcatur. ex eadem, & infra. ¶ Atqui alienis in nos manibis impoſita.] Legendum reor contra omnia exempla-
Cap. 7. ria. At quæ alienis in nos cætera, & infra. PREMVNT atq; adducunt adminiſtrantẽ qui non quæ facilia ſunt ag-
greditur.] Reſtituenda huic loco ſunt compluſcula uerba ex fide exemplaris Facundi & Primitiui. Legẽdum igitur
ſic. Premunt atq; abducunt adminiſtrantem teneriq; iam uiſa cum ipſo cadunt. Itaq; fit ut frequenter irrita ſit eius
uoluntas qui non quæ facilia ſunt aggreditur, & infra. ¶ Hoc intereſt utrum quis cætera.] Hic, non Hoc idem exem-
plar, & infra. ¶ Nec paruæ ſint nec audaces.] Prauæ legendũ reor, non paruæ, & infra. ¶ Quàm ferre neſcimus.]
Quia ferre neſcimus. uetus lectio, & infra. ¶ Et minime obnoxio moroſoq; uiuendum eſt.] Eadem anxio agnoſcit,
non obnoxio, & infra. ¶ In contactos corpore uitia tranſiliunt.] Exemplar Franciſcanũ. & item exemplar Facun-
di ac Primitiui ad contactus corporis legunt, non in contactos corpore. & infra. ¶ Fortemq; & ſi liceat uirũ emol-
Cap. 8. lit.] Legendum reor. fortem quoq; & ſiliceum uirum emollit. Vetus etiam lectio nonnihil adiuuat, & infra. NEC
euocent & ferant.] Exemplar Facundi & Primitiui. non euocent, ſed ferant. Codex Franciſcanus. nec euocent neq;
ferant, & infra. ¶ Vitio ſuo interuallum cætera.] Verbum, ſuo, non habetur in nonnullis codicibus, & infra. ¶ Et
dimiſſos altius tenet.] Particula, &, ſuperuacanea eſt ex codice Facundi & Primitiui. Fideliorem quoq; lectionem
Cap. 9. arbitramur demiſſos quàm dimiſſos, & infra. ET ACRIA concitantur.] Scribe. & acria concitat. ex omni ſcri-
pta lectione, & infra. ¶ Siue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini.] Non caret hic locus uitio ni fallor.
Cap. 10. Proinde perpende an ſit legendum. ſiue quia calor in inediã compellit, ea nocet ſanguini, & infra. SVNT quædam
prænuncia.] Prognoſtica in exemplari Facundi & Primitiui non prænuncia habetur, & infra. ¶ Incipientem ca-
ſum occupant.] Vetus lectio cauſam non caſum. Sunt tamen exemplaria, quæ curam habeant, non caſum aut cauſam,
Cap. 11. & infra. ETIAM ſi ſecreto habiti ſunt euerrit.] Eadẽ partim eruerit, partim eruit, partim quærit nõ euerrit, &
infra. ¶ Quædam interpretatio eo producit.] Scribe perducit, non producit, ex eadem, & infra. ¶ Tumida fortu-
nata & licentia ingenia.] Legendum puto. fortuna, non fortunata, & infra. ¶ Non magis illi ſe ſuccenſere.] Exem-
Cap. 12. plar Facundi & Primitiui. nõ magis illis ſe ſuccẽdi. rectius quia præceßit, faces ſubderẽt, & infra. AVT ferre aut
pati.] Clarius nihil quàm duo illa poſteriora uerba, aut pati, gloſſema eſſe ſiue annotationem diuerſæ lectionis eſſe.
Idem enim eſt ferre quod pati, & infra. ¶ Aut humanũ aut humile ſit.] Exemplar Facundi & Primitiui mutato uer-
borum ordine. aut humanum ſit, aut humile commodius, & infra. ¶ Apparebit iudicium non eſſe iram.] Quidam
Cap. 13. codices. apparebit iudicium non iram eſſe. Alij. apparebit iudicium eſſe non iram, & infra. ¶ Et ſtabit percuſſori ſi-
milis.] Percuſſuro, ſcribe, non percuſſori. ex uetere lectione, & quod mox ante præceßit, ſua manu ipſe percuſſurus
& infra. ¶ Ob hoc nõ cecidi propter quod cætera,] Legendum per maiorem. Ob hoc nõ cecidit propter quod cæ-
tera ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ET mutare faciẽ.] Aptius idem exmeplar, & immutare faciem
infra. ¶ Cum exterioribus interiora formantur.] Vetus lectio formentur, non formantur, & infra. ¶ Nec illi ex-
Cap. 14. probratio cætera.] Exemplaria Franciſcanũ & Pincianum. Nec erat illi exprobratio cætera, & infra. TRAX-
HEXAVSPES unus è charißimis.] Scribe. Præxaſpes, nõ Traxhexauſpes ex Herodoto tertio, & infra. ¶ Et iſ
grauis & uinolentus ac uiolentus.] Duæ poſtremæ dictiones, ac uiolentus, deſiderantur in uetere lectione, & infra.
¶ Hærens in ipſo ſpiculum oſtendit.] Deeſt uerbum, corde, hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit. ex eodem, & in-
fra. ¶ Omnium ſuorum arcus uertantur.] Verterentur eadem agnoſcit, non uertantur, & infra. ¶ Videmus quo-
modo ſe pater gerere debuerit.] Caſtiga. Videbimus quomodo pater ſe gerere debuit. ex eadem, & infra. ¶ Quem
ſatius erat.] Omnis ſcripta lectio. Quam ſatius erat, & infra. ¶ Non dubito quin Harpalus quoq;.] Legẽdum har-
Cap. 15. pagus, nõ Harpalus ex Herodoto, Trogo & cæteris, & infra. REGI SVO Perſarum ſuaſerit.] Vetus lectio. re-
gi ſuo Perſarumq; ſuaſerit, & infra. ¶ Etiam exigentibus malis naſcentum iam abſcondi.] Scribe, etiam ex ingenti-
bus malis. cætera ex eadem, & infra. ¶ Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem.] Corrigẽdum reor. Vi-
des illam arborem retorridam, infelicẽ. Nam ſi breuis erat quomodo poterat libertas ab illa ſuſpendio peti, & infra.
Cap. 16. VNVM eſt leuamentum malorum ingentium pati.] Verbum, ingentium, non habetur in exemplari Facundi &
Primitiui, & infra. ¶ Poſt ablatam magorum imperium.] Vetus lectio, mago, non magorum, & infra. ¶ Rogatus
ab Oraborto nobili ſene.] Quidam codices Orobaſio legunt, non Oraborto. Alij minus uitioſe. Orobazo. Lege Oe-
Cap. 17. bazo ex Herodoto quarto, & infra. QVI PITHIO quinq; filiorum patri.] Scribe per, y, pythio. ex eodem
ſeptimo,

ſeptimo,& infra. NEC in Romanos mores cum alijs aduentitijs uitijs ſuppliciorum irarumq́; barbarie tranſiſ=
ſent.] Exemplar Pincianum,nec inter Romanos mores cum alijs aduentitijs uitijs,etiam ſuppliciorum irarumq́; in Cap.18
barbariem tranſiſſent,& infra. ¶ Iam omne facinus in mario exercens.] Exemplar Facundi & Primitiui,in omne
facinus manus exercens.Codex Franciſcanus.Iam omne facinus Manu exercens, & infra. ¶ Et non tam immerito
quàm nimis amatus.] Exemplar Franciſcanum,merito legit,non immerito.Pincianũ meritus,& infra.¶Hoſtium
& iudicum gladios reciperet.] Scribendum uindicum,non iudicum,ex uetere lectione,& infra.¶Bethenum Baſ=
ſum.] Exemplar Facundi & Primitiui. Bedienum Baſſum minus ut puto corrupte, & infra. ¶ Quam ingentem
crudelitas ſine dilatione poſcebat.] Scribe, quam ingens crudelitas eius ſine dilatione poſcebat,ex eodem exem=
plari,& infra.¶Vt in cyrrha maternorum hortorũ.] Corrige,ut in xyſto maternorum hortorum,ex omni uetere
lectione,& continuo qui porticum,non quæ porticum,& infra. QVANQVAM aberrare aliquando poſsi= Cap.19
mus uideri, & in deuiũ exire.] Exemplar Facundi & Primitiui breuius. Alioqui poſſemus uideri in deuiũ exire.
Exemplar Pincianum,quanq̃ aberrare alio poſsimus uideri,& in deuium exire,& infra.¶Fidiculis tabularibus]
Exemplar Gallicanæ literæ quo utor familiariter,tribularibus legit,non tabularibus,& infra. ¶ Inter ueſperã &
flammas.] Verbera,non ueſperam,uetus lectio,& infra.¶Qui imperauerit ſilentium his in quos animaduerti uo=
lebat iubebat os inſerta ſpõgia includi.] Duo uerba expungenda,ſilentium,& uolebat,ex eadem,& infra.¶Quo
gemeret.] Qua gemeret eadem,& paulo poſt farciri,non farcire,& infra. ¶ Liceat ultimum ſpiritum trahere.]
Exemplar Facundi & Primitiui,obice ultimũ ſpiritũ trahere,& infra.¶Liceat animũ non per uulnus emittere.]
Liceat illã non per uulnus emittere. Vetus lectio,& infra. QVOS patres occiſorũ.] Corrige, quot patres quoq;
occiſorũ,ex eadem,& infra.¶Quæ non tantũ in unũ furit.] Exemplar Facundi & Primitiui,quæ non tantũ uiriũ Cap.20
fudit.Legendũ puto,quæ non tantũ uiritim furit,& infra.¶Inter primum iter deerant neceſſaria.] Intra legen=
dum,non inter,ex uet ere lectione,& infra. NAM cũ Babyloniã oppugnaturus feſtinaret.] Scribe Babylonẽ,non
Babyloniã,ex eadẽ,& infra.¶Nando tranſire tentauit.] Eadẽ uado agnoſcit,non nando,& infra. ¶Qui trahere Cap.21
regiũ currũ alibi ſolebant.] Lego albi nõ alibi,ex Herodoto primo,& infra. ¶Regis cõmeatus auferentẽ] Quid
ſi legas regijs equis meatũ auferentẽ,& infra. ¶Perijt itaq; tempus & magna in magnis rebus iactura & militum
ardor.] Scribendũ puto mutato coniunctionis loco.Perijt itaq; et tempus magna in magnis rebus cætera,& infra.
DE REGE ſuo male exiſtimant.] Lege qui de rege ſuo male exiſtimant,ex uetere lectione,& expende,an pro
uerbo quod paulo ante habetur incumbentes,reponendũ ſit excubantes,& infra.¶Cum inter dicentem & audien
tem.] Legendũ puto dicentes,non dicentem,duo enim erant manipulares milites,& infra. ¶Paulũ intereſſet quẽ Cap.22
ille leuiter cõmouit & longius inquit diſcedite ne uos rex exaudiat.] Exemplar Facundi & Primitiui.Palla inter=
eſſet,quã ille leuiter cõmouit,& longius inquit,diſcedite ne uos rex audiat,& infra.¶Et aliquid boni ſpero in ca=
ſtris meis ſilenũ habeo.] Vetus lectio,& boni ſpero ſi in caſtris meis ſilenũ habeo.Scribendũ reor, & bene ſpero ſi
in caſtris meis cætera,& infra.¶Captis ſicut mos eſt.] Eadem captis ſic uſus eſt,& infra. ¶Præconio ſubijceret.]
Præconi ſubijceret,eadem,& infra. PARRHESIASTES.] Exemplar Franciſcanũ & Pincianũ. Parrhe=
ſiades præferunt non parrheſiaſtes,& infra.¶Te inquit ſuſpendere] Deeſt coniunctio , & ex exemplari Facundi Cap.23
& Primitiui.Legendumq́; & te inquit ſuſpendere,& infra.¶Hiſtorias quas poſtea ſcripſerat recitauit. Vetus le=
ctio hiſtorias poſtea quas ſcripſerat recitauit,& infra.¶Quaſi fulguris ictũ.] Malim legere quaſi fulgure ictum,
& infra.¶Paranti demũ excuſationẽ obſtitit,fruere inquit mi Pollio fruere.] Exemplar Facundi & Primitiui,et
Pincianũ.Paranti deinde excuſationẽ obſtitit & fruere inquit cætera,& infra. ¶ Si iubes Cæſar ſtatim illi domum
meã interdicã.] Eadẽ exemplaria.Si iubes Cæſar domo mea interdicã,& infra. HILARIVS reſponſum. Qui
dã codices clarius,nõ hilarius. Alij elatius,& infra.¶Prudẽtiori credamus] Cedamus, nõ credamus legendũ,ex ue
tere lectione,& infra. ETIAM ex regia duci.] Exemplar Facundi & Primitiui,etiam ex regia domo duci,& Cap.24
infra.¶Ad latratũ canũ.] Scribendũ alterutro modo,aut ad latratus canũ,aut ad latratum canis,ut præfert exem= Cap.25
plar Pincianum,& infra. ¶ Incõcuſſus in iniuria perſtitit.] Superfluit particula, in, ex uetere lectione, & infra.
IMPRVDENTIA par in omnibus patrocinium eſt.] Aut legendum imprudentiæ,non imprudentia, aut ſu= Cap.26
peruacaneæ ſunt duæ illæ dictiones,patrocinium eſt,ut quidã oſtentant codices,& infra.¶Nec ruffus crinis & coa
ctus in nodũ apud Germanos utrunq; decet] Quædã exemplaria.Virũ dum decet,ut forte legendũ ſit,uiritim dede
cet.In codice diui Franciſci.Nec ruffus crinis & in nodũ coactus apud Germanos dum decet , pro quo exiſtimo ut
dixi legendum,apud Germanos dedecet,& infra.¶Nihil in uno iudicabis cætera.] Exemplar Facundi & Primi=
tiui.Nec in uno iudicabis,& infra.¶Quod genti ſuæ publicũ eſt.] Gentis nõ genti uetus lectio,& infra.¶Sæd iam
aliqua fortaſſe læſiſti.] Aliquem,nõ aliqua,eadem,& infra. QVANTO melius eſt abire in uniuerſum, nec ui=
tia uitijs cõponere.] Exemplar Facundi & Primitiui.Quanto melius eſt ire indulſum nec uitia uitijs opponere,& Cap.27
præter citatũ exemplar alia quoq; exemplaria opponere habent nõ cõponere.Sunt etiã codices qui legãt. Quanto
melius eſt abire in diuerſum cætera,& infra. ¶Quàm iniquus eſt.] Scribe, quàm iniquus es,ex uetere lectione,&
infra.¶Hac peccauit.Hoc enim primũ,hoc extremũ] Eadẽ. Peccauit,hoc eſt primũ, hoc eſt extremum, et infra.
¶Inter errores ſuos uolutabitur] Expungenda dictio,ſuos, ex eadẽ, et infra.¶ An ſemper hæc cogitatio durabit.]
Exẽplar Facũdi et Primitiui.Si ſemper hæc cogitatio permanebit,et infra. NISI bene te ipſe ſuccẽderis et ſubinde Cap.28
cauſas quibus ſtimuleris renouaueris] Idẽ exẽplar,cũ bene te ipſe ſuccẽderis,et ſubinde cauſas quibus ſtimuleris re
uocaueris,et infra.¶Victũ liceat accipias] Corrige,uinctũ licet accipias,ex eodẽ exẽplari,et infra. CONSTER Cap.30
nãtur ad ima] Sic in omnibus exẽplaribus legitur.Cõſidera an inania,nõ ima,aut ut alij uolũt minima ſcribẽdũ ſit:

Cap.31 nam paulo ante dixerat. friuolis turbamur & inanibus, & infra. OBLITI quantum ſequatur à tergo ingẽtis
inuidiæ] Exemplar Franciſcanũ & Pincianum, obliti quantum ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati.
Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter, obliti quantum hominum retro ſit, et paucis indigentes quantum ſe-
quatur à tergo ingentis inuidentiæ, et infra. ¶ Sed deeſt mihi ad ſacerdotium] Vetus lectio, ſed deeſſe mihi ad ſacer-
dotium, et infra. ¶ Et dedit mihi] Exemplar Facundi et Primitiui. Ea dedit mihi, et infra. QVOD properamus
Cap.32 uerberare ſtatim.] Legendũ exiſtimo. Quid properamus uerberare ſtatim, & infra. ¶ Caſtigandam flagris leuio-
ribus.] Flagellis, non flagris, uetus lectio, & infra. HI ſunt propter quos oculi clamore exprimãtur.] Exemplar
Cap.33 Facundi & Primitiui. Hi ſunt propter quos uenæ clamore tumeſcunt, & infra. ¶ Euocati qui longinquis regioni-
bus iudices ſedeant.] Idem exemplar euocati ex longinquis regionibus aduolant, & infra. ¶ Aut imputatum à ſer-
uo denarium.] Amputatum fortaſſe, non imputatũ ſcribendũ, & infra. ¶ Ad comparendum non relictis.] Quidã
Cap.34 legas, ad cõputandum modo relictis, & infra. HORVMQVE cauſa paratam ambitionẽ.] Superfluunt uerba
hæc ex codice Facundi & Primitiui, quorũ loco habetur unica tantũ dictio, ambitiones, et infra. ¶ Qualia quæ pue-
ros.] Qualia quoq; pueros, exemplar Facundi & Primitiui, qualiaq; pueros, exemplar Franciſcanũ, qualia pue-
ros, exemplar meum, & infra. ¶ Nihil ex his quæ tam triſtes agimus ſæuũ eſt.] Scribe ſeriũ eſt, nõ ſæuũ eſt, ex exem-
plari Facundi & Primitiui. Sunt etiã codices in quibus habetur, tanti gerimus, nõ tam triſtem agimus. Quid ſi le-
gas. Nihil ex his quæ tanq̃ ſeria agimus ſerium eſt, ut quod ſtatim ſubijcit. Inde inquam uobis ira & inſania eſt, quod
exigua magna exiſtimatis, et infra. ¶ Dum ſpe ſuprema captus eſt criminatur.] Exemplaria quædã minus ni fallor
Cap.35 corrupte, diu ſpe ſuprema captatus criminatus eſt, & infra. ET AD clamorẽ ſerui & ad tinnitũ æris aut ianuæ
impulſum.] Exemplar Facundi & Primitiui, ſine ulla coniunctione, ad clamorẽ ſerui, ad tinnitũ æris, ad laminæ im-
pulſum, & infra. ¶ Quod de auribus dictũ eſt transferunt ad oculos.] Vetus lectio. Hoc quod de auribus dictum eſt
transfer ad oculos, & infra. QVIA nunc ne ſobrijs quidẽ pudor eſt.] Particula, nunc, non habetur in uetere le-
Cap.37 ctione, & infra. ¶ Honeſtiorẽ te aut turpiorẽ poteſt facere puluinũ.] Eadẽ. Puluinar agnoſcit, nõ puluinũ, et infra.
CATO uidetur melius.] Scribe. Cato noſter melius, ex exemplari Franciſcano, & infra. DIVVS Auguſtus
Cap.38 cum cœnaret apud Atediũ Pollionẽ.] Prior æditio minus corrupte, apud Nedium Pollionẽ. Lego Vediũ Pollionẽ.
Cap.40 Plin. lib. ix. hiſtor. natur. cap. xxiij. Inuenit inquit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus
ex amicis diui Auguſti uiuarijs earum immergens damnata mancipia, & cap. liij. In Cæſaris piſcinis à Pollione Ve-
dio cõiectum piſcem ſexageſimũ poſt annũ ſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca. Meminit & alio loco Seneca. Corrigen-
dus paulo poſt idem error, & infra. ¶ Fregerat unus cryſtallinũ ex ſeruis.] Vetus lectio. Fregerat unus ex ſeruis e-
ius cryſtallinũ, & infra. ¶ Quas ingens piſcina cõtinebat.] Eadem. partim, quas ingentes in piſcina cõtinebat, par-
tim quas ingenti in piſcina cõtinebat, & infra. ¶ Et cryſtallina ante omnia corã ſe frangi iuſsit.] Caſtigo ex eadem,
cryſtallina aũt omnia corã ſe frangi iuſsit, & infra. ¶ Et noui generis pœnis lacerari.] Lancinari eadẽ nõ lacerari,
Cap.41 & infra. VBI ira ex ſuperiori loco aggredi poſsit male tractabilem ac talem duntaxat cætera.] Exemplar Fa-
cundi et Primitiui, ut ira ex ſuperiori loco aggredi nõ poſsit male tractet. At talem duntaxat, & infra. ¶ Sequatur
Cap.42 uel mala de bene meritis.] Omnis uetus lectio, ſequatur uel mala dũ bene merearis, et infra. VNDECVNQVE
hæſerint renaſcentur.] Exierint eadem, nõ hæſerint, & infra. ¶ Nõ capiunt res iſtæ iacturã.] Sunt exemplaria quæ
Cap.43 habeant geſtæ non iſtæ, & infra. ¶ Fortaſſe citra tuã eſt.] Circa nõ citra, uetus lectio, & infra. SVVS confector
ſpectat.] Exemplar Facundi & Primitiui, finis confector expectat. Cui lectioni ſuffragantur uerba hæc quæ mox
paulo ſequuntur. ¶ Cum uicto uictori finis æque maturus.] Magna pars ſcriptorũ codicũ legit, & quidem matuti-
nus non æque maturus, & infra. ¶ Conclamatũ in uicino incendium.] Fidelior mihi uidetur lectio uicinia quàm ui-
cino, & infra. ¶ Vbi metus maior apparuit.] Maiorũ nõ maior, uetus lectio, & infra. ¶ Nolo inquis utiq; occide-
re.] Verbũ, utiq;, non habetur in exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Velicationes contemnamus.] Quidã
codices, uellicationes, contemptus, & infra. ¶ Immortalitas aderit.] Corrigendũ reor, iam mortalitas aderit, ut ſu-
pra. Nec ulla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.

IN PRIMVM LIB. DE CLEMENTIA AD NERONEM.

ITA LOQVI ſecum.] Exemplar Pincianum, & ita loqui ſecum, & infra. ¶ Apud me gratio-
Cap.1 ſus.] Adde uerbum, eſt, apud me gratioſus eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Omnia in fida tutela
haberi. Nihil per te, neq; ui, neq; clàm à te R.P. ereptum.] Exemplaria Franciſcanum & Pincia-
num. Omnia quæ in fidem tutelamq; tuam uenerunt nihil per te neq; ui neq; clam rei publicæ ere-
ptum. Scribendum reor, omnium, non omnia, & infra. ¶ Nemo unus homo.] Quidã codices, Nec
unus homo. Alij, Non unus homo, & infra. ¶ Nec quod te imitari uelit.] Corrige, Nemo qui te imitari uelit, ex ue-
tere lectione, & infra. ¶ Lætiſsima forma reipu.] Lectiſsima, non lætiſsima exemplar Franciſcanũ, & infra. ¶ Nisi
pereundi licentia.] Prior æditio, niſi pereat licentia. Codex modo citatus, niſi perennis diligentia, & infra. ¶ Pro-
Cap.3 portione fortunæ ſuæ.] Portione fortunæ ſuæ emendatoria exemplaria, & infra. QVI hominem uoluptati do-
Cap.4 nant.] Quidam codices, dant, legunt, non donant, & infra. VT deduci alterum non poſſet.] Vetus lectio, ut ſe-
Cap.5 duci alterum non poſſet. Legendum uidetur diduci potius, quàm ſeduci aut deduci, & infra. NAM ſi quid ad-
huc colligitur.] Nam ſi quid adhuc colligis, eadem, & infra. ¶ Ne ultra quàm neceſſe ſit incidat. Quædã exempla-
ria, inſidas, legũt, nõ incidat. Legendũ reor incidas, & poſt crudelitas ſcribe, nõ crudelitate, & infra. ¶ Quid enim
maius aut fortius.] Quidam codices. Quid enim maius infortunijs, & infra. ¶ In bona fortuna latiorem locum ha-
bnet.]

bet.] Laxiorem,non latiorem,uetus lectio.Item dictionẽ,magnanimitas,adiectitiam eſſe opinor,& infra. ¶Quid
enim eſt memorabilius] Vetus lectio. Quid enim eſt mirabilius,& infra. ¶ Nec deprecaturus eſt quidem] Ver=
bum,eſt,ſuperfluit,ex eadem,& infra.¶Tranſeunt quem impulerunt.] Tranſeunt quæ impulerunt.eadem,& in=
fra. QVI non ex ipſa lege teneatur quæ quæritur.] Eadem,quærit,non quæritur,& infra. ET quis regum erit Cap.6
tutus] Puto legendum. Ecquis regum erit tutus, & infra. ¶ Quod ſi dij placabiles ſunt & æque delicta cætera.] Cap.7
Corrige. Quod ſi dij placabiles et æqui delicta cætæra,ex uetere lectione,& infra.¶Facilius priuatis ignoſcitur.]
Legendum puto. Difficilius priuatis ignoſcitur. Alias non uideo quis ſenſus elici poßit, & infra. ISTA quidem Cap.8
ſeruitus eſt.] Corrige.Iſta inquis ſeruitus eſt,ex exemplari Pinciano,& infra.¶Non tibi ſeruitutẽ.] Negatio,non,
ſuperuacanea eſt,ex uetere lectione,& infra. IAM fuerat collega proſcriptoris] Eadẽ proſcriptionis agnoſcit, Cap.9
non proſcriptoris,& infra. ¶Cum M. Antonius proſcriptionis edictũ inter cœnam dictaret.] Legendũ arbitror,
cũ M.Antonio proſcriptionis edictũ inter cœnam dictârat,& infra.¶Saluidenũ Lepidus ſecutus eſt.] Sic quidem
præfert uetus lectio, ſed legendũ Saluidienũ, non Saluidenũ, ex Velleio Paterculo ſecundo, & infra. ¶ Gauiſus ſibi
quod aduocatũ inuenerat.] Verbum,ſibi,non habetur in uetere lectione, & infra. ¶ Dimißisq; omnibus egreſſus
eſt è cubiculo.] Eadem,dimißisq; omnibus è cubiculo,reliqua redundant,& infra.¶Ne meo ſermone medio pro=
clames.] Exemplar diui Pauli ordine uerſo ne medio ſermone meo proclames, in alijs non habetur uerbũ meo,&
infra. ET DVELLIOS.] Legendũ duillios,non duellios,tũ ex uetere lectione,tum ex uulgata apud hiſtoricos Cap.10
nomenclatura,& infra.¶Eius pontificatum maximũ.] Vetus lectio,& pontificatum maximum,& infra. ¶Adeò
non odit.] Sunt codices qui habeant adeò non occidit,& infra. SENECTVTEM pluſquam maturam.] Exem Cap.11
plar Franciſcanũ,ſenectutem potius quàm naturam,& infra.¶In uoluptate ſæuiunt.] Quidam codices,in uolup=
tatem ſæuiunt,& infra. HIC non eſt mentitus.] Scribe.Hoc nõ eſt mentitus,ex uetere lectione,& infra. ¶ Nam Cap.12
ut inuiſus ſit quia timetur.] Corrigendum reor. Nam ut inuiſum ſe ſcit,quia timetur. Poſſet etiam ſcribi inuiſus ſit,
non inuiſus ſit,& infra.¶Sic feras lineis & pinna concluſas contine.] Caſtiga.Sic feras lineæ & pinnæ clauſas con=
tinent,ex uetere lectione,& infra. FIDAE ac bonæ uoluntatis miniſtros.] Scribe permutato uerborũ ordine. Cap.13
Bonæ ac fidæ uoluntatis miniſtros,ex eadem,& infra.¶Hoc enim inter cætera peßimum habet crudelitas. Perſe=
uerandum eſt.] Eadem.Hoc enim uel peßimum habet crudelitas quod perſeuerandum eſt, & infra. ¶ Qui à tota
ciuitate amatur.] Verbum,Qui,ſuperfluit,ex eadem,& infra. PRO prima offenſa exhæredat.] Eadem,ad pri Cap.14
mam offenſam exhæredat,& infra.¶Vt ſciret datam ſibi poteſtatem patriæ.] Scribendum puto contra omnia ex=
emplaria poteſtatem patris,non poteſtatem patriæ,& infra. EXILIO damnauit.] Conſilio, non exilio uete= Cap.15
res codices.Cui lectioni ſuffragantur uerba quæ mox paulo ſequuntur: aduocauit in cõſilium Cæſarẽ Auguſtũ,&
legendum infra,effecit,non efficit,& infra.¶Gratuitam eſſe ſeueritatem ſuam.] Sententiam non ſeueritatem,ue
tus lectio,& infra.¶Contundet enim amicos & quicquid eſt in dolis cõminuetur.] Emenda,contunditur enim a=
nimus,& quicquid eſt in dolis cõminuitur, ex eadem, & infra. CVI tradita ſalus omnium eſt.] Quidam codi= Cap.17
ces credita legunt,non tradita,& infra.¶Quoſdam morbi curatio decipiat.] Corrige. Quoſdam molli curatione
decipiat,ex uetere lectione, & infra. QVID aliud quàm ſerpentibus obijci iubebat.] Scribe, quid aliud quàm Cap.18
ſerpentium abijci iubebat,& mox paulo abijciebat,non obijciebat,ex eadem,& infra.¶Si ad naturæ legem com=
ponitur.] Quædam exemplaria,ſed ad naturæ legem cõpoſitam, & infra. HOC tamen maxime diſtinguitur.] Cap.19
Variant hic exemplaria. Sunt enim quæ habeant.Hoc cũ maxime diſtinguitur,& infra. ¶ Nullumq; momentum
immune amet. Habeat hanc aliquis ægrã uitam ſuſtinet cũ liceat innoxium. Alijs ob hoc ſecurũ ſalutarẽ potentiam
eius.] Sic prior æditio. Corrigendũ. Nullumq; momentũ immune à metu habeat. Sed quis hanc uitam ægram ſuſti=
net cũ liceat innoxium alijs,& ob hoc ſecurũ ſalutarẽ potentiam eius,ex uetere lectione,& infra ¶Intueamur ue
nerantes colenteſq;.] Legendũ reor per minorẽ cũ ſuperioribus,intueremur uenerantes colenteſq; & paulo ante,
intuetur lege,non intuentur,& infra. QVAS ſcit aliquando ſibi faſtidio obtinuiſſe. Locus uitiatißimus. Veteres
codices faſtigium legunt, non faſtidio,ut putem hunc locũ reſtituendũ ſic,quos ſcit aliquando par ſibi faſtigium ob= Cap.21
tinuiſſe,aut ſic,quos ſcit aliquando ſimile faſtigium obtinuiſſe,& infra. ¶Alienam de capite ſuo regiamq; ſenten=
tiam expectauit.] Caſtiga ex exemplari ſcholarũ Salmanticenſium,alienã de capite regio ſententiã expectauit,&
infra.¶Quod dignũ eſſet uictoria apud uictos inueniſſe.] Scribe uictore non uictoria,ex uetere lectione,& infra.
AVT ſublatis malis.] Lege,aut ut ſublatis malis,ex eadem,& infra. ¶Et uitia eius cõpeſcit.] Maior pars exem Cap.22
plariũ,& uitia eius facilius reprimit,& infra.¶Cum magno tormento.] Scribe, & cũ magno tormento,ex uete=
re lectione,& infra. CLEMENTIA inuocatus ad occidendũ amicũ] Sic prior æditio. Scribendũ puto. Leo Cap.25
etiã inuocatur ad occidendũ amicũ. Veteres enim omnes codices inuocatur præferunt,& infra. ¶Tunc ille diri a=
nimi morbus] Dirus non diri ijdem,& infra. ¶Odio ueneno gladijs] Odia,uenena,gladij, exemplar Pincianum,
& infra.¶Tam multis periculis petitur] Patitur non petitur pleriq; omnes codices, Quid ſi legat patet, & in=
fra. QVOQVE ſeruiles manus] Inuerte dictiones,& ſcribe,ſeruiles quoq; manus, & infra. ¶ Et impieta= Cap.26
tem & feritatem] Quædam exemplaria impunitatem, non impietatem, & infra. ¶ Nec quantum uidetur pec=
cat] Exemplar Pincianum,nec quantum uidetur tantum peccat,exemplar Pincianum, & infra. ¶ Noxioſißimo
cuiq; animali] Noxijßimo uetus lectio, non noxioſißimo, ut à pius pijßimus, quod in antiquis legitur monu=
mentis: & ſi in Philippicis Cicero reclamet, & infra. ¶ Et tuta eſt inter feras] Et tuta eſt etiam inter feras,
eadem, & infra. ¶ Apud homines tamen] Eadem. Apud homines autem, & infra. À ſingulorum deinde
cædibus

cædibus in exitia gentium ſerpere.] Scribendum inuerſo ordine. à ſingulorũ cædibus deinde in exitia gentium ſero
pere, ex eadem, & infra. ¶ *Barbarorum ſanguine cruenti.*] Cruentati eadem non cruenti.

IN SECVNDVM LIB. DE CLEMENTIA AD NERONEM.

Cap. 1 ET CVM *diceretur audiſſe memini.* Exemplar Scholaſticum, & cum diceretur audiſſe me memini, & in
fra. ¶ *Et bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem.*] Legendum arbitror, ſed bonitatem cætera, & infra.
¶ *Vellem neſcirem literas.*] Vetus lectio. Vellem neſcire literas. & infra. ¶ *Quæ Romanum imperium colunt.*]
Eadẽ incolunt, non colunt. & infra. ¶ *Ò uocẽ publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquũ*
illud ſeculum.] Scribendum diſpungendumq́; ad hunc modum arbitror. Ò uocem priſcæ generis humani innocen-
tiæ. Dignam cui redderetur cætera, & infra. ¶ *Pietatem integritatem.*] Vetus lectio. pietatem integritatemq́;, &
Cap. 2 infra. ET CVNCTA *in ſimilitudinem ſui formabuntur.*] Quædam exemplaria tui non ſui. Alia tuam agno-
ſcunt, & infra. ¶ *À capite bona ualitudo ea tranſibit in omnes. Vegetata ſunt cætera.*] Prima duo uerba, à capi-
te, ſuperioribus adiungenda ſunt. Quæ ſuccedunt ſic ſcribe ex pleriſq; antiquis codicibus. Bona ualitudo in omnes
uegeta eſt, reliqua ſuperfluunt ex omni ſcripta lectione, & mox paulo. uiuit ſubſtitue pro iuuit, & infra. ¶ *Quid*
ergo eſt propter quod bene actis dictisq; tuis.] Legendum. Quid ergo eſt præter id quod cætera ut prior æditio ha
bebat, & infra. ¶ *Materia ſecundiore expreſſerunt ſenſus uehementes.*] Lego fœcundiore non ſecundiore ex exem
plari Pinciano. & infra. ¶ *Quid ergo eſt ut raro inuitus, & cum magna cunctatione cum multis dilationibus. Et*
ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen.] Scribe ex omni antiqua lectione. Quid ergo eſt? Vt raro, inui-
tus, & cum magna cunctatione, ita aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud quod tibi in odium literas adduxit, ſed ſicut
facis cum magna cunctatione cum multis dilationibus. Ne forte decipiat reliqua. & infra. SPECIOSVM cle-
Cap. 3 *mentiæ nomen aliquando.*] Verbum, aliquando. redundat ex eadem, & infra. ¶ *Plura proponere eſt tutius.*] Ma-
lem legeretur Plures quàm Plura. & infra. ¶ *Nullam uirtutem cuiquam minus debito facere.*] Legendum puto
quicquam non cuiquam, & infra. VT *Buſiris ille & Procruſtes.*] Exemplar academiæ. Oſiris ille & Procluſtes.
Cap. 4 Exemplar Franciſcanum. Siris ille & Procuſtes. Lego Scinis ille & Procruſtes ex Plutarcho, Ouidio, & pleriſq; a-
lijs, & ultra. ¶ *Hanc clementia repellit longius ſtare à ſe.*] Sic prior æditio. Exemplar Pincianum. Hanc clementia
repellit longius quæ ſtare à ſe facit, & infra. ¶ *Ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus.*] Pleraque
uerba quæ hic deſiderantur reſtitue ex exemplari Pinciano hoc pacto. ne per ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem,
ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. & infra. QVOD *ſi eſt quid in hac ſcientia.*] Vetus le-
Cap. 5 *ctio. Quod ſi eſt quidni hæc ſcientia. & infra.* ¶ *Aeque æſtimanda.*] Scribendum æqua, non æque. ex eadem, & in-
fra. ¶ *Cætera omnia quæq; miſerentur. uolo facere libens, & alius animo faciet.*] Ita prior æditio. quæ uerba uitio-
ſiſſime ſcripta ad hunc modum caſtiganda exiſtimo. Cæterum omnia quæ ſi miſereretur nolens faceret, libens & a-
Cap. 6 *lacri animo faciet, & infra.* ET *fortius laborantibus.*] Fortuitis non fortius legendum puto, ut ſequentia indicant.
& infra. ¶ *Vultum quidem non deijciet nec animum.*] Sciendum multa hic uerba deeſſe. ſed quæ in ſcriptis exem-
plaribus uarie legantur. Modo ſic. Vultum quidem non deijciet, nec animum ad corruſcantis ciuis aut pannoſi ari-
dam faciem, & obnoxiam baculo ſenectutem. Modo ſic. Vultum quidem non deijciet, nec animum obſtruſit cauſſ
rerum in pannoſam faciem, & in obnoxiam baculo ſenectutem. ut forte corrigendum ſit. Vultum quidem non deij-
ciet nec animum ad æruſcantis ciuis, aut pannoſi aridam faciem & obnoxiam baculo ſenectutem, & infra. ¶ *At*
quare non ignoſcet uacuam.] Sic prior æditio. Scribendum puto. Dicam non uacuam, & paulo poſt debitæ nõ me-
ritæ. ex uetere lectione: ſicuti etiam patet circa finem libri repetitis eiſdem uerbis. & infra. INVIDIA *crimi-*
Cap. 7 *nis manifeſte laborantem.*] Exemplar Pincianum. *inuidiæ crimine manifeſte laborantem. & infra.* ¶ *Sed & quan-*
ti uult æſtimare litem.] Taxare non æſtimare: uetus lectio, & infra. ¶ *Secundum hæc uidebit perfectus ſapiens quod*
ingenium qua ratione tractandum ſit donec in rectum praua flectantur.] Eadem. Videbit quod ingenium qua ra-
tione tractandum ſit. Quo modo in rectum praua flectantur. reliqua ſuperfluunt.

IN LIB. DE VITA BEATA, AD GALLIONEM FRATREM.

Cap. 1 QVAE IN *contrarium ducit.*] Vetus lectio. quæ ubi in contrarium ducit. & infra. ¶ *Quantum*
cotidie proficiamus.] Eadem. Quantum cotidie profligetur. & infra. ¶ *Quodq́; exempla pro bo-*
nis multa ſunt.] Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui. quodq́; exempla boni multa ſunt.
Reliqua quæ legerim omnia per defectum illorum duorum uerborum, pro bonis, ſic habẽt, quodq́;
exempla multa ſunt, ut corrigendum arbitrer quorumq́; exempla multa ſunt. & infra. QVID
optime factum ſit.] Exemplar Facundi ac Primitiui. quid optimum factum ſit: ut ſcribi poſſit. quid optimum factũ
Cap. 2 *ſit & infra.* ¶ *Quanto leuius fuit quàm quod concupiui.*] Idem exemplar melius præfert non leuius. & infra. ¶ *Cũ*
multis amicitias geſſi.] Omnis antiqua lectio inimicitias agnoſcit, non amicitias. & infra. ¶ *Et aliquam dotem no-*
tabilem facerem.] Corrige. aliqua dote notabilem facerem. ex eadem. & infra. NON *in ſpecie bonum ſed ſoli-*
Cap. 3 *dum & æquale.*] Eadem. non in ſpeciem bonum, ſed in ſolidum & æquale. & infra. ¶ *Deinde ſit fortis ac uehe-*
mens.] Verbum, ſit, ſuperuacaneum eſt. ex eadem. Alioqui, ſi, legendum erat, non ſit. & infra. ¶ *Sine admiratione*
Cap. 4 *cuiuſcunq;.*] Eadem. ſine admiratione cuiuſq;, melius cuiuſquam, & infra. EO *quod ſibi ipſi dare poteſt.*] ipſe
ſcribendum, non ipſi. ex eadem. & infra. ¶ *Quid enim prohibet nos beatum dicere.*] Eadem. Quid enim prohibet
nos beatam uitam dicere. & infra. ¶ *Nec detrahens quicquam beatæ uitæ.*] Detrahet, nõ detrahens. exemplar Fa-
cun d

cundi & Primitiui, & infra. EXPVLSIS terroribus] Quidam codices doloribus, non terroribus. Legendũ
forte erroribus, & infra. ¶ Aliaq; ex alijs admoueat quibus totas quoq; partes noſtri ſollicitet] Vetus lectio, aliaq; Cap. 5
ex alijs admoueat, quibus totos parteſq; noſtri ſollicitet, & infra. VIDE autem & in illis qui ſummum bonum
uoluptatem dixerint] Exemplar Facundi & Primitiui. Videant quin in his ſummum bonum dixerunt, & infra. Cap. 6
¶ Et à uirtute deduci] Coniunctio, &, ſuperuacanea eſt, ex uetere lectione, & diduci reor ſcribendum, non de-
duci, & infra. ¶ Vt non iucundæ] Lege, ut non iucundæ uiuat, ex eadem & infra. ¶ Videlicet quod omne bonis
ex uirtute principium eſt] Legendum, uidelicet quia omne boni ex uirtute principium eſt, ex codice Facundi &
Primitiui, & infra. IMMO ab ipſa uoluptate] Idem codex, immo ob ipſam uoluptatem, & infra. ¶ Pallidam
ac fucatam] Exemplar Facundi & Primitiui, pallidam aut fucatam, & infra. ¶ Quod uenit tranſitu celerrime] Cap. 7
Vetus lectio, quod uenit tranſitue celerrime, & infra. NEC minus turpes dedecus] Addenda eſt dictio ſuum. Nec Cap. 8
minus turpes dedecus ſuum, ex eadem, & infra. ¶ Quo ſunt in caſtris auxilia & armatura leuis] Pluralitatis nu-
mero, armaturæ leues, eadem, & infra. ¶ In exteriora quidem tendit & redit] Eadem. In exteriora quidem ten-
dit, ſed tamen in totum undique in ſe redit, & infra. ¶ Ad externa porrexit & illorum & ſui potens ſit] Exem-
plar Franciſcanum poſt hæc uerba adijcit, & ut ita dicam deuinciat ſummum bonum. Item porrexerit agnoſcit, nõ
porrexit, & infra. ¶ Non diffidens nec hæſitans] Diſſidens legendum, non diffidens, ex uetere lectione, & infra.
¶ Nihil enim praui, nihil ſubiti ſupereſt] Lubrici legendum non ſubiti, ex eadem. quam lectionem arguunt ueram
uerba ſtatim ſequentia, nihil in quo arietet aut labet, arietet refertur ad praua, labet ad lubrici. Solet enim Sene-
ca libenter eandem ſententiam alijs uerbis repetere, & infra. NON enim hanc præſtat, ſed nec huic laborat. Sed
labor eius cætera] Correctiora exemplaria. Non enim hanc præſtat, ſed & hanc. Nec huic laborat, ſed labor eius Cap. 9
cætera, & infra. ¶ Quæ cum ſinum impleuit] Exemplar domeſticum, quæ cum ſuum impleuit. Exemplar Facun
di & Primitiui, quem cum impleuit, & infra ¶ Quæris enim aliquid ſupra ſummum. Interrogas quid petam cæ-
tera] Vetus lectio. Quæris enim aliquid ſupra ſummũ bonum interrogans quid petam, & infra. CLARE inquã
ac palam teſtor] Inquit legunt, non inquam exemplar Franciſcanum et Facundi ac Primitiui, & infra. ¶ Nec quas Cap. 10
probauit magnipendit. Vtiq; enim admittit] Hæc uerba in codice Franciſcano non habentur omnino, & infra.
EGREGIVM autem uirtutis apud uos officium uoluptates præſtare] Exemplar idem, & item Facundi ac Pri Cap. 11
mitiui. Egregium autem habet uirtus apud uos officium uoluptates prægustare, & infra. ¶ Iam dicacitatem &
loquacitatem] Duo poſtrema uerba, & loquacitatem, in uetere lectione deſiderantur, & infra. ¶ Omnium gene-
rum animalia] Gentium non generum eadem præfert, & infra. TAM longinquum illos ab omni moleſtia ab-
eſſe] Corrigendum tam longe tum illos cætera. ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Ac uagabundus Cap. 12
ſemper atque ebrius] Antiqua omnia exemplaria non uagabundus habent, ſed raptabundus. Scribendum puto
reptabundus, ut infra, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar, et infra. ¶ Ita nõ
ab Epicuro repulſi luxuriantur] Impulſi legendum non repulſi, ex eiſdem, & infra. ¶ Nec æſtimabitur uoluptas
illa Epicuri. Ita mehercules enim ſentio] Aeſtimatur non æſtimabitur, eadem præferunt, & coniunctio, enim, in
caſtigatioribus codicibus non habetur, & infra. AD pronum & exile] Vetus omnis lectio paruum non pronum,
& infra. ¶ Et dum ille uenit blando nomine inductus] Illo legendum. non ille, ex eadem, & infra. ¶ Quæ ſtatim Cap. 13
uenerunt uitia] Sic prior æditio. Exemplar Pincianum, quæ ſtatura uenerunt uitia. Exemplar Facundi ac Primi-
tiui, quæ ſtatim eneruant cum uenerunt uitia, quæ lectio confirmatur uerbis ſtatim ſequentibus. Qui uoluptatem
ſequitur uidetur eneruis, fractus, reliqua. ¶ Vir peruenturus in turpia] Prior æditio uix non uir. Quid ſi legas.
mox, non uix. Exemplar Facundi & Primitiui, ut peruenturus in turpia, ut forte ſcribi poſſit, & peruenturus in
turpia, et infra ¶ Quæ in præceps ferantur. Corrige, quæ in præceps ferãt ex uetere lectione, & infra. ¶ Et uolup
tas nocet nimia] Scribe ſine coniunctione, &, per maiorem. Voluptas nocet nimia, ex eadem & infra. SI hoc pla
cet ſcilicet ad beatã uitã ire comitatũ] Puto uerba hæc Senecæ nõ eſſe, ſed ſtudioſi alicuius Senecæ ſenſum exponen Cap. 14
tis, & infra. ¶ Virtutẽ quidã excellentiſſimã omniũ uoluptati tradidere ancillã. Nihil magnũ animo capientis eſt]
Exẽplar Franciſcanũ & domeſticum. Virtutẽ quidem excellentiſſimã omnium uoluptati tradere ancillã nihil ma-
gnum animo capientis eſt, & infra. ¶ Ita habentis magnæ uoluptates] Corrige, ita habentes magnas uoluptates,
ex uetere lectione, & infra. ¶ Permanere licet in hac cætera] Libet, non licet, ex eadem ſcribendum, & infra.
QVIA pars honeſti non poſſunt eſſe niſi honeſtum & iucundum ſit] Poſtrema tria uerba, & iucundum ſit, non Cap. 15
habentur in eadem, & infra. ¶ Et ne ex æquo quidem fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris eſt ue-
tat] Emendo ex eadem, & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid uigoris in altero eſt hebetat, et
infra. ¶ Libertatemq; illam uoluptas iſta demum ſi nihil ſe præcioſius nouit inuitam ſub iugum mittit] Scribe,
libertatemq; illam ita demum ſi nihil ſe præcioſius nouit inuictam ſub iugum mittit, ex eadem, & infra. ¶ Nam-
que quod maxima ſeruitus eſt] Lege. Nam quæ maxima ſeruitus eſt, ex eadem, & infra. ¶ Trepida caſum
pariens] Caſtiga, trepida caſum pauens, ex eadem. Exemplar tamen Facundi & Primitiui, trepida caſum ti-
mens legit, & infra. ¶ Temporum ſuſpenſa momenta] Verbum, momenta, non habetur in codice domeſtico,
& infra. ¶ Illo ergo ſummum bonum aſcendat] Codex Pincianus, aſcendit, non aſcendat, recte quia ſequi-
tur ſtatim compar uerbum detrahitur, non detrahatur, & infra. ¶ Illa uirtus fortiter ſtabit] Verbum, uir-
tus, aduentitium eſt ex omni ſcripta lectione, & infra. ¶ Quiſquis autem cogitur quæritur et plorat] Ex-
pungendum uerbum, cogitur, ex eadem, et infra. ¶ Aut æque mirari uel indigne ferre] Scribendum, aut

miſrari,aut indigne ferre,ex eadem & infra. ¶ Ex uniuerſa conſtitutione] Exemplar Facundi & Primitiui, uni
Cap. 16 uerſi legit,non uniuerſa,& infra QVID hæc tibi uirtus ſuadebit] Dictionem,uirtus,cum pauloante præceſſe
rit putamus adiectitiam eſſe, & infra. ¶ Quod nec uirtute nec malitia contingeret] Scribendum contingет, non
Cap. 17 contingeret,ex uetere lectione & infra. CVR autem domus diſponitur] In maiore ueterum exemplarium par
te uerba hæc deſiderantur. In nonnullis uerbum,domus,tantum. & expende an laute legendum ſit : ubi autem le
gitur,& infra. ¶ Et aliquis eſt ſcindēdi obſonij magiſter] Vetus lectio ordine mutato,& eſt aliquis ſcindēdi obſo,
nij magiſter,& infra. ¶ Cur plura quàm noſti poſſides ? Turpiter] Exemplar Facundi & Primitiui. Cur plu
ra quàm noſti ? reliqua ſuperfluunt, & infra. ¶ Non tanquam ſapiens, ſed ſolum ut maliuolentiam tuam paſcam.
Nec erro] Idem exemplar. Non ſum ſapiens,& ut maliuolentiam tuam paſcam nec ero,& infra ¶ Vt non opti
mis par ſim] Corrigè ex exemplari domeſtico,non ut optimis par ſim,& infra. ¶ Et ſi minus fera minatur] Irata
Cap. 18 ta non fera bona pars exemplarium,& infra. CVI aliquid apti eſt] Acti non apti plerique codices. Exemplar
Facundi ac Primitiui,actum,caſtigatius,& infra. ¶ Hoc per malignißima capita] Particula, per, ſuperuacanea
eſt,ex uetere lectione,& infra. ¶ O uirum acerrimum] Aduerbium,o, expungēdum, ex eadem, & infra. ¶ Hoc
pauperiorem quàm cæteros Cynicos] Scribe , hoc pauperiorem quàm cæteri Cynici , ex eadem, & infra.
Cap. 19 ¶ Vides enim non uirtutis ſcientiam cætera] Expende an legendum ſit. Vix non. Vides, & infra. RED
DIDIT SIBI teſtimonium præcedentis uitæ laudabilisq́; eius ætatis in portu & ad anchoram uitæ actæ quies]
Exemplar Facundi & Primitiui, reddidit ſibi teſtimonium uitaexcedens ,laudauitq́; ætatis in portu ad anchoram
uitæ actæ quietē, & infra. ¶ Dicit quod uos inuiti audiſtis ?] Vetus lectio,& dixit quod uos inuidi audiſtis,& in
fra. ¶ Quibus ipſum nomen uirtutis odio eſt] Adde ex omnibus antiquis exēplaribus uerba hæc. Negatis quen
quam præſtare quæ loquitur nec ad exemplar orationis ſuæ uiuere,& infra ¶ Niſi quidā ex patibulo ſuos ſpecta
Cap. 20 tores conſpuerent] Eadē. Niſi quod quidā ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerunt,& infra. LAVDANDA
tractatio eſt] Laudanda oratio eſt,uetus lectio, & infra ¶ Quis ſibi propoſuit hæc] Eadem, qui ſibi hæc propo
ſuit,ut ordo ſit,ingenti animo qui ſibi hæc propoſuit,& infra. ¶ Ego mortem eodē uultu audiā quo iubebo & ui
debo] Exēplar Facundi et Primitiui.Ego mortem eodē uultu uidebo quo audiā,reliqua ſuperuacanea ſunt, & in
fra. ¶ Et præſentes & abſentes æque contemnā] Poſteras legit exēplar domeſticū,non abſentes,& infra. ¶ Nec ſi
aliubi iacebunt triſtior] Triſtor legendū, non triſtior, ex uetere lectione & infra. ¶ A nemine meam] Eadē mi
Cap. 21 nime meam,et infra. HOC ille etiā ſi non tenuerit magnis tamen excidit cauſis] Prior æditio. Nec ille etiā ſi non
tenuerit reliqua. Caſtigo. Næ ille etiam ſi non tenuerit magnis tamen excidet auſis ex Phaëtontis epitaphio apud
Ouidium, & infra. ¶ Paucæ argenti armillæ] Codex Franciſcanus , & nonnulli alij laminæ præferunt non ar
millæ. Codex Facundi & Primitiui lamellæ rectius ut ſentio,& infra. ¶ Non in animum illam gazam,ſed in do
mum recipit] Omnis ſcripta lectio. Non in animum illas,ſed in domum recipit, & infra. ¶ Nec reſpuit poſſeſ
ſas diuitias ſed contemnit] Eadem. Nec reſpuit poſſeſſas ſed continet,& infra. ¶ Et maiorem uirtutis ſuæ ma
teriam ſubminiſtrari uult] Scribe uirtuti non uirtutis,ex eadem & infra. VT DIES BONVS & in prui
Cap. 22 na ac frigore apricus locus] Exēplar Facundi et Primtiui, ut dies bonus in pruina, & frigore apricus locus. Ex
emplar Pincianum caſtigatius ut reor, ut dies bonus in bruma & frigore apricus locus,& infra. NEMO SA
Cap. 23 PIENTEM paupertate damnauit] Sapientiam non ſapientem , uetus lectio , & infra. ¶ O Magnum uirum
optime diuitem] Adde poſt hæc uerba ex exemplari Facundi & Primitiui. Si opus ad hanc uocem conſonet,
& infra ¶ Quid donabit ? erexiſtis aures. Quid expeditis ſinum] Legendum puto ordine præpoſtero. Do
Cap. 24 nabit. Quid ? Erexiſtis aures ? Quid ? Expeditis ſinum ? & infra. ILLI CREDO. Huic ſuccurro. Huic
miſereor] Corrige. Illi reddo. Huic ſuccurro. Huius miſereor , ex uetere lectione. Poteſt tamen legi credo,
& infra. ¶ Erit defecturum] Erit defuturum,eadem,& infra. ¶ Si proceſſero quantum propoſui] Eadem,
Quantumcunque non quantum agnoſcit,& infra. Et quanti quenquam æſtimem] Exemplar Facundi & Primi
Cap. 25 tiui,& quanti quæq; æſtimem,& infra. DOMVM illam ſplendidam malo quàm putentem] Codices quidam
petentē habent non putentē. Alij potentē. Lege pontē. Nam duæ res comparantur. Domus ſplendida et pons ſubli
tius,et infra. ¶ Pone in inſtrumentis ſplendentibus] Corrige. Pone in ſtramentis ſplendentibus, ex exēplari Facun
di et Primitiui , et infra. ¶ Si lapſa ceruix mea cætera] Vetus lectio laſſa non lapſa , et infra. ¶ Prætextatus et
candidatus] Variant hoc loco exemplaria. Alia legunt prætextatus et chlamydatus. Alia prætextatus et cau
ſeatus, et infra. ¶ Vt omnes mihi ex uoto cedant] Veteres quidam codices,aut fetentibus. Omnes mihi ex uoto
decidant. Alij,aut aſſentientes mihi omnes ex uoto diſcedant. Corrigendum arbitror. Fac ſententiæ omnium
mihi ex uoto cedant, et infra. ¶ Nulla homo hora ſine querela ſit] Exemplar Facundi et Primitiui. Nullus ho
mo ſine querela aliqua ſit, et infra. ¶ Iura reges Perſarum petant] Prior æditio. Iura reges penatum pe
tant. Exemplar modo citatum. Iura regnis imponam,et infra. ¶ Cum dijs undique conſultabo] In uarijs ex
emplaribus uaria lectio,in nullo ſyncera. Quædam legunt,cum deo utiq; conſcientia luctabor. Alia cum deus un
Cap. 26 diq; quæ ſunt requirat,et infra. QVAE exercendæ tranquillius ſint] Codex Facundi et Primitiui,quæ exercen
do tranquillæ ſunt,et infra. ¶ Diuitiæ apud ſapientem uirum in ſeruitute ſunt] Exemplar Franciſcanum . Diui
tiæ cum apud ſapientem uirum ſunt,in ſeruitute ſunt et mox ante. ¶ Quid inter me ſtultum et te ſapientem inter
eſt,ſi uterque habere uolumus plurimū ? Exemplar Pincianū et diuorū Facundi ac Primitiui. Quid ergo inter me
ſtultū et te ſapientem uirū intereſt, ſi uterq; habere uoluimus ? Plurimū.Diuitiæ enim reliqua,et infra. ¶ Nec quo
illa

illa pertingant quæ ex longinquo inſtruuntur intelligunt] Scribendum nec quo illa pertineant quæ ex longinquo
ſtruuntur intelligunt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Iam iamque precioſa ſpolia laturi] Pro commodiore lectione
duxerim daturi quàm laturi, & infra. ¶ Quia calamitas eſt odiſſe & laceſſere uirtutem bonæ ſpei euitatio eſt]
Vetus lectio, quia calamitates odiſſe & laceſſere uirtutem bonæ ſpei eiuratio eſt, & infra ¶ Sed ne dijs quidem]
Vide an ſit fidelior lectio, ſicut ne dijs quidem, & infra. ¶ Adulterum illum induxit & abnoctantem.] Obnoctan
tem non abnoctantem ſcripta lectio, & infra. ¶ Alius raptorum ingenuorum corruptorum & cognatorum qui-
dem] Verbum, raptorem, deſideratur in exemplari Facundi ac Primitiui, & infra. ¶ Veſtra tamen uos moneo
cauſa] in eodem. Veſtra tamen nos mouet cauſa, & infra. ¶ Mentio ſacrarum literarũ interuenerit] Sacra non
ſacrarum legendum ex uetere lectione, & infra. ET medio lucernam die proferens] Præferens eadem non pro- Cap. 17
ferens, & infra ¶ Illuſtrata eſt manus mea per ea ipſa cætera] Codex Facundi ac Primitiui uirtus mea legit non
manus mea, & infra. ¶ Quare hic philoſophus latius habitat] Laxius non latius omnis ſcripta lectio, & infra.
¶ Quem uera ſcabies depaſcitur] Exemplar Facundi ac Primitiui fera legit non uera. Exemplar Pincianum
fœda rectius, ut in libro de Tranquillitate animi Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt & tactu gaudent, et
fœdam corporum ſcabiem delectat quicquid exaſperat, & infra ¶ Vt uobis tantum ocij ſuperſit] Scribendum
& uobis, non ut uobis, ex uetere lectione, & infra. AVT tam uicinæ ut uos ac ueſtra rapturæ propius acceſſerint] Cap. 18
Corrige, aut iã uicinæ uos ac ueſtra tracturæ propius acceſſerint, ex eadẽ, & infra. ¶ Nunc in infima alliſos rapit.
Cur nobis magno conſenſu uitia cõmendant] Exẽplar Facũdi ac Primitiui, nũc in infima aliſos magno uos cõſenſu
in uitia rapit. Quid ſi legas nõ conſenſu ſed concuſſu, & infra. ¶ Proderit tamen primo in ſeipſum ſecedere] Exẽ
plar Pincianum & Gallicanum domeſticum, proderit tamen poſſe ipſum ſecedere, & infra. ¶ Ad quod uitam di-
rigamus licet admonitio nota ſit] Sic prior æditio. Caſtiga, ad quod uitam dirigamus, licet quod in ocio non ſit,
ex uetere lectione, & infra. ¶ Certe Stoici noſtri dicunt] Certe Stoici ueſtri dicunt codex Facundi & Primiti- Cap. 29
ui, & paulopoſt uacationem, non uacationes, & infra. NVNC probo tibi non deſciſcere me] Scribendum pro
babo, non probo, ex eodem, & infra. VTINAM quidam iam tententur omnia] Corrige, ex eodem. Vtinam Cap. 30
quidem iam tenerentur omnia, & infra. ¶ Cauſa autem late illa patet] Scribendum mutato dictionum ordine.
Cauſa autem illa late patet, ex omni ſcripta lectione, & infra. ¶ Quoniam qui ſe deteriorem facit] Codex Fa-
cundi ac Primitiui. Quomodo qui ſe deteriorem facit, & paulopoſt. Sic ſi quis bene de ſe meretur, legendum nõ Cap. 31
Sed ſi quis cætera, & infra. NON ad hunc angulum reſpicimus aut illum] Corrigendum, non ad hunc angulum
reſpicimus, aut ad illum, ex omni ſcripta lectione, & infra ¶ Aut Carthaginenſium erit] Verbum, erit, eraden-
dum, ex eadem, & infra. ¶ Huic maiori. R. P.] Minori non maiori. Exemplar Franciſcanum & Pincia-
num, & infra. ¶ Quod maria terraſq;, & mari ac terris inſerta complectitur] Corrigendum reor contra omnia
exemplaria. Quod mari terras, & maria terris inſerta complectitur, & infra. ¶ Immobilis ſit mundus] Ca-
ſtiga, immortalis ſit mundus, ex uetere lectione, & infra. ¶ Natura ad utrumque genuit & contemplationi re-
rum & actioni] Exemplar Franciſcanum. Natura ad utrunque genuit & contemplationem rerum et actionem,
& infra. ¶ Sed etiam ad contemplationem factum] Factura, non factum maior pars ſcriptorum codicum et, in-
fra. ET VVLTVM ſuum circumferre cum toto corpore] Verbum, corpore, non habetur in eodem exem- Cap. 32
plari, nec item in Gallicano meo, ut per dictionem, toto, accipiamus, mundo ipſo, & infra. ¶ Sublime fecit illi ca-
put] Exemplar Facundi ac Primitiui, ſublimius præfert, non ſublime, & infra ¶ Sena per noctem ſigna perlu-
cent, nullam non partem ſui explicuit] Vetus lectio produceret agnoſcit, non perlucent, ut forte legendum ſit, ſe-
na per noctem ſigna produxit, & nullam non partem ſui explicuit, & infra. ¶ An propter ipſum pondus corpo-
rum] Præter, non propter, eadem, & infra. ¶ Quod à me probatur homines diuini ſpiritus eſſe partem] Le-
gendum, quo maxime probatur, non quod à me probatur, ex eadem, & uerbum illud, partem, ſequentibus adiun-
gendum eſt non præcedentibus, & infra. ¶ In terras deſiluiſſe atque ex alieno loco exiſſe] Scribe in terram re-
ſiluiſſe atque extraneo loco hæſiſſe, ex eadem, & infra. ¶ Ad hæc quærenda natus æſtima] Legendum ex eadem.
Ad hæc quærenda natus exiſtimat, & infra. ¶ Ego ſecundum naturam uiuo] Scribendum. Ergo, non Ego, ex
eadem, & infra. ¶ Quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt] Exemplar Facundi ac Primitiui, quo-
niam ne contemplationi quidem intendere poſſum ſine actione, & infra. ¶ Nec unquam ſumas illud tempus]
Vllum, non illud, uetus lectio, & infra. ¶ Nec ille qui ſe contẽplationi inſeruit] Codex Facundi ac Primitiui, nec
ille qui contemplationem elegit, & infra. ¶ Sed eam qua ratione efficit firmam ſibi] Sic prior æditio. Idem
codex quam agnoſcit, non qua, & infra. ¶ Nobis ſtatio eſt non portus hæc] Lege inuerſis dictionibus. No-
bis ſtatio hæc non portus eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Adijce nunc huc] Adijce nunc hoc, exemplar Fa-
cundi & Primitiui, & infra. ¶ Quod è lege Chryſippi] Vetus lectio, quod de lege Chryſippi, & infra. ¶ Ne-
gabis mihi acceſſurum in hanc R. P.] Ad hanc rempublicam. Exemplar Facundi & Primitiui, non in hanc
R. P. & infra. ¶ Et hanc fugiet] Scribe, & hanc fugiet ſapiens, ex eodem exemplari, & infra. ¶ Quum
laudet nauigationem] Exemplar idem & Pincianum, antequam laudet nauigationem. Scribendum puto per
tranſpoſitionem dictionum, quum ante laudaret nauigationem.

IN LIB. PRIMVM DE TRANQVILLITATE VITAE AD SERENVM.

QVAE *manu præciderem*] Quidam codices, *quæ manu penderem*. Exemplar Facundi et Primi-
tiui, *quæ manu prenderem recte*, & *infra* ¶ Quem nec parent *familiæ nec ſpectent*] Pro meliore
lectione duxerim *exſpectent*, quàm *ſpectent*: quam approbant uerba hæc ſtatim ſuccedentia. ¶ Nō
ante multos paratus dies] Quædam exemplaria, nec in multos paratus dies. Alia nec ante multos
imperatus dies. Quid ſi legas, nec multos ante paratus dies, & infra. ¶ Nihil habeat accerſiti
precio, ſed habilibus non defuturus] Vetus lectio, nihil habens accerſiti precio, ſiue ubi licet non defuturus. Scri-
bo, nihil habens accerſiti precio ſiue. Vbi libet non defuturus, & infra. ¶ Sine ullo opere & nomine artificis]
Eadem, ſine ullo nomine artificis. Reliqua non agnoſcit, & infra. ¶ Diligentius quàm iam intra latus ueſtita &
auro culta mancipia] Eadem, diligentius quàm intra larem ueſtita cætera, ut forte legi poßit, diligentius quàm in
priuato lare ueſtita cætera. ut hoc ipſo libro infra. Sed habet ubi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus.
Verba autem ſtatim ante præcedentia, de luxuria prædictorum non habentur in ullo uetere exemplari, & infra.
Iam domus etiā quæ calcatur precioſa] Scribe, qua calcatur, nō quæ calcatur, ex eadē, & infra. ¶ Et aſſentator co
mesq;. patrimoniorum] Aſſectator lege, nō aſſentator, ex eadē & infra. ¶ Tantusq; morſus ſubit] Tacitus lege,
non tantus, ex eadem, & infra. ¶ Aut aureis uirgis adductum capeſſere] In quibuſdam codicibus uerbum, au-
reis, non habetur. In alijs abductū, nō adductū, et cōpeſcere nō capeſſere, & infra. ¶ Promptus cōpoſitus] Scribe,
propius poſitus, & adiunge ſuperioribus ex antiqua lectione, & infra. ¶ Et nemo non omiſit. Ad quam cum ani-
mum inſolitum arietari permiſi] Corrige, & nemo non miſit. Vbi aliquid animam inſolitam arietari percuſsit,
ex eadem, & infra ¶ Alterius coërcere in foro ſuperbiam] Alicuius non alterius omnes ſcripti codices præferunt,
& infra. ¶ Cogitationis magnitudine leuauit] Iidem cogitationum, non cogitationis rectius, & infra. ¶ Alti-
usq; ut ſpirare ita eloqui geſtit] Sperare in eiſdem habetur, non ſpirare, & infra. ¶ Et ad dignitatem rerū exit
oratio] Exemplar Facundi & Primitiui, & ad dignitatem rerum exigitur oratio, & infra. ¶ Oblitus tum le-
nis, preſſiorisq; iudicij ſublimis feror] Legis, non lenis, & ſublimius, non ſublimis, ſcripta lectio, & infra. NEC
Cap. 2 ullius propius admoneri exemplo] Eadem. Nec ulli propius admouerim exemplo. & infra. ¶ NON parum eſt
corpus ſanum] Scribe, inuerſo ordine, non parum ſanum eſt corpus, ex eadem & infra. ¶ Alicubi infles grauis]
Grauius legendum, non grauis, ex eadem, & infra. ¶ Ego eam tranquillitatem uoco] Verbum, eam, ſuperuaca-
neum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Et illi qui marcent & oſcitant] Prior æditio oſcitantur, non oſcitant, pro quo
ociantur legit exemplar Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Quàm quibus difficilis ſomnus] Quàm quibus diſ-
ficilis ſomnus eſt, ex uetere lectione ſcribendum, & infra ¶ Qui non inconſtantiæ uitio] Quædam exemplaria,
qui non conſtantiæ uitio. Quid ſi legas, qui non conſtantia in uitio, & infra. ¶ Hoc oritur ab intemperantia
animi] Intemperie, exemplar diuæ Mariæ, non intemperantia, & infra. ¶ Nec dolent ſe praua fruſtra uoluiſ-
ſe] Sic prior æditio. Exemplar Facundi & Primitiui. Nec dolent praua ſe fruſtra uoluiſſe minus corrupte.
Codex Franciſcanus. Nec dolent praua ſed fruſtra uoluiſſe rectißime, & infra. ¶ Ad ſecreta ſtudia] Scribe,
& ad ſecreta ſtudia. ex uetere lectione, & infra ¶ Seipſas ſtrangulant] Se ipſæ ſtrangulant, eadem, & infra.
Et ille fluctus mentis incertæ] Mille non ille, eadem, & infra. ¶ Et ex hac deinde uerſatione alienorum pro-
ceſſuum] Sic prior æditio. Legendum per minorem cum ſuperioribus, & ex hac deinde auerſatione alienorū
proceſſuum, ex eadem, & infra. ¶ Gratior quibuſdam peßimis ingenijs] lege gratior peßimis quibuſque inge-
nijs, ex eadem. Quædam exemplaria, gratiorq; peßimis quibuſque ingenijs, & infra. ¶ Et mutare nondum feſſum
latus] Quid ſi legas motare, non mutare, ut alludat ad Virgilianum illud, & feſſum quoties motat latus, & infra.
¶ Et tecta uel antiquæ ſatis opulenta turbæ ¶ Verba hæc in exemplaribus Pinciano & Franciſcano deſiderantur,
& infra. ¶ Aliud ex alio ſuſcipitur] Lege. Aliud ex alio iter ſuſcipitur, ex uetere lectione, & infra. ¶ Omnes ita
que ſcire debemus] Expungendū uerbū, omnes, ex eadē, & infra. CVRAM corporis educunt] Scribe, & curā
corporis diem educunt, ex eadem, & infra. ¶ Ad rerum ciuilium tutamen] Certamen in eadem, non tutamen
Cap.3 habetur, & infra. ¶ Ita tamen delituerit, ut ubicunque ocium ſuum abſconderit, prodeſſe uelit cætera] Cor-
rige, ita tamen delituerint, ut ubicunque ocium ſuum abſconderint prodeſſe uelint, ex eadem, & infra. ¶ Vir-
tute inſtruit animos qui ad pecuniam luxuriamq; curſu ruentes prenſat ac retrahit] Eadem, uirtute inſtituit qui
animos ad pecuniam luxuriamq; curſu ruentes prenſat ac retrahit, & infra. ¶ Qui inter peregrinos & ciues
aut urbanus præter adeuntibus aſſeſſoribus uerba pronunciat] Emendandum puto, qui inter peregrinos & ci-
ues, aut urbanus prætor adeuntibus, aut aſſeſſor æris uerba pronunciat, ut pro æris accipias legis in ære inciſæ, ut
illud, nec uerba minantia fixo ære ligabantur, & infra. ¶ Quàm qui docet quid ſit iuſticia, quid pietas, quid ſapi-
entia, quid fortitudo, quid mortis contēptus, quid deorū intellectus, quantū bonū ſit bona cōſcientia] Vetus lectio,
quàm qui quid ſit iuſticia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intelle-
ctus, quàm gratuitum bonum ſit bona conſcientia declarat, & infra ¶ Quod ſubduxeris officijs non diſſerueris,
nec munus detrectaueris] In exemplari Pinciano ultima uerba, nec munus detrectaueris, non habentur. Le-
gendumq; ex eodem non te deſerueris. In codice Facundi ac Primitiui, quod de officijs ſubduxeris cætera. &
infra. ¶ Contra difficultates locorum educere] Vetus lectio ducere præfert non educere, & infra. ¶ Quod
nobis

nobis natura conſumendum dedit] Conſumandum, non conſumendum, exemplar Facundi & Primitiui, & in-
fra. ¶ Quare nihil turpius eſt] Deeſt uerbum, ſæpe, ex omni antiqua lectione. Quare nihil turpius eſt ſæpe,
& infra. ¶ Sed parcius ſe inſerat officijs] Inſerat, non inſerat quidam codices, poſſet legi ingerat, & infra. ¶ Of-
ficia ſi ciuis amiſerit] Officia ciuis amiſit, uetus lectio, & infra. ¶ Et ſors inter gregarios poſuit] Triarios, non
gregarios, in eadem habetur, & infra ¶ Stes tamen, clamore iuues, ſi quis fauces oppreßiſſet] Corrige. Stes ta-
men. Clames. Si quis fauces oppreſſerit, ex eadem, & infra. ¶ Siue patiatur & ſentitur iure ſuo] Sic prior æ-
ditio. Legendum ſiue exſpatiatur, & utitur ſuo iure, ex exemplari Facundi ac Primitiui, & infra. ¶ In quo-
cunque habitu eſt proſit] Scribe in quocunque habitu eſt prodeſt, ex eodem, & infra. ¶ Longe itaque optimum
miſcere ocium rebus] Lege ex eodem. Longe inquam optimum eſt miſcere ocium rebus, & infra. ¶ Vt nulli
actioni locus honeſtæ ſit] Scribendum ordine inuerſo, ut nulli actioni honeſtæ locus ſit, ex eodem, & infra. ¶ In
Qua tot tyranni quod ſatellites erant] Expende an è contrario legendum ſit, in qua quot tyranni tot ſatellites e-
rant, & infra. ¶ Et diuitibus opes ſuas mœrentibus] Omnis ſcripta lectio metuentibus agnoſcit, non mœren-
tibus. & infra. ¶ Et in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam, cætera.] Exemplar Franciſcanum, & in floren-
ti ac beatam peciam, inuidiam. Vt legendum putem, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, & infra. ¶
Malle eſſe ſe mortuum quàm uiuere] Sic prior æditio. Legendum reor mutato uerborum ordine, male eſſe ſe
quàm uiuere mortuum. Sequitur confeſtim ¶ Ex uirorum numero exire] Viuorum ſcribendum puto, non ui-
rorum, & ultra ¶ Nec aliter quàm perículoſa nauigatione ſubmerſus portũ petas] Scribe, nec aliter quàm in
periculoſa nauigatione ſubinde portũ petas, ex uetere lectione, & infra. DEINDE eos quorum cauſa, aut cum Cap. 4
quibus] Eadem, deinde eos quorum cauſa, aut cum quibus agendum eſt, & infra. ¶ Laborioſo oppreßit offi-
cio] Preßit, non oppreßit, eadem, & infra. ¶ Irritamenta nocitura libertati euitet] Eadem, irritamenta no-
ciṫuræ libertatis euitet, & infra. IN ACTORE quàm in pondere] Quid ſi legas, in latore quàm in ponde- Cap. 5
re, quia ſequitur mox paulo, quæ ferente maiora ſunt, & infra. ¶ Nec eſſe eſt ut opprimant onera] Particula, ut,
ſuperuacanea eſt, ex uetere lectione, & infra. HOMINVM namque delectus habendus eſt] Ita prior æditio. Cap. 6
Lege. Hominum utique delectus habendus eſt, ex eadem, & infra. ¶ Qui cum amicorum officijs paria in menſa
faciunt] Exemplar Facundi & Primitiui, qui cum amicorum officijs pares menſas faciunt, & infra. ¶ Deinde
illi ſint teſtes] Corrige. Deme illis teſtes, ex uetere lectione, & infra. ¶ An ocio, ſtudio, contemplationiq́; ap-
tior ſit] Lege, an ocioſo, ſtudio, contemplationiq́; aptior ſit, ex eadem, & infra. AFFLATVQVE ipſo in Cap. 7
proximo laborabimus] Duo uerba, in proximo, non habentur in eadem, & infra. ¶ Vbi enim iſtud inuenies
quod tot ſeculis quærimus] Scribendum. Vbi iſtum inuenies quem tot ſeculis quærimus ? ex eadem, & infra.
VTRIQVE ENIM pecunia ſua adhæſit] Vtriſque enim pecunia ſua obhæſit, eadem, & infra. ¶ Po- Cap. 8
teſt ipſe dubitare] Idem legendum, non ipſe, ex eadem, & infra. ¶ Non pudet] Eadem. Non te pudet, & in-
fra. ¶ Nihil apud Diogenem iam tui eſt] Eadem tutum agnoſcit, non tui. Lego tuum, & infra. ¶ Habiliora
ſunt corpora puſilla] Prior æditio. Habiliora ſunt corpora imbecilla. Exemplar Facundi & Primitiui. Im-
becillo legit, non imbecilla. Corrigendum puto in bello ſiue in bella, & infra. PLACEBIT AVTEM no- Cap. 9
bis menſura] Scribe,. Placebit autem hæc nobis menſura, ex uetere lectione, & infra ¶ Et uſu rerum ornamen
ta metiri] Eadem. Et uſus rerum, non ornamenta metiri, & infra ¶ Libidoq́; qua neceſſe eſt effluat] Di-
ctiuncula, quæ, ſuperfluit, ex eadem, & infra. ¶ Diſcamus membris noſtris inuitis cultum uictumq́; non ad no-
ua exempla componere] Eadem. Diſcamus membris noſtris inniti. Cultum uictumq́; cætera, & infra ¶ Etiam
ſi hos pudebit] Variant hoc loco inſigniter exemplaria. Quædam ſic habent. Etiam ſimul hos pudebit. Alia
ſic. Etiam ſimules nos pudebit ei plus. Ali a. Etiam ſimules nos pudebit eſſe populo. Legendum reor. Etiam
ſi milies nos pudebit, Aut ſic. Etiam ſi ſimiles nos pudebit eſſe populo, & infra. ¶ Nec curari mollius poteſt]
Melius, in uetere habetur lectione non mollius, & ſi exemplaria quædam mollibus præferant, & infra. ¶ Quid
ni durius enim conſulitur, & ſi paupertas & ignominioſa rerum euerſio, adhibetur, malo malum opponitur] Cor
rige. Quid ni conſulitur ? ſi & paupertas, & ignominia, & rerum euerſio adhibetur. Malo malum opprimi-
tur, ex eadem, & infra. ¶ Sed in ſpacijs uitæ] Sed in his ſpacijs uitæ, eadem, & infra. ¶ Studiorum quoque
quæ liberalißima impenſa eſt tandiu rationem habet] Exemplar Facundi & Primitiui. Studiorum quoque li-
beralißima impenſa eſt : tamen tandiu rationem habent. Legendum puto habebo, non habent, quia ſequitur.
Quo mihi innumerabiles libros, & infra. ¶ Quadraginta milia librorum Alexandriæ arſerunt] Legendum
uidetur. Quadringenta potius quàm quadraginta. Cæterum Gellius libro ſexto capite ultimo ſeptingenta pro-
dit fuiſſe librorum milia, & infra. ¶ Honeſtius inquis in hos impenſas quàm in Corinthia pictasq́; tabulas effu-
derim] Exemplar Facundi & Primitiui. Honeſtius inquis in hos impenſum eſſe quod in Corinthia pictasq́; ta-
bulas effuderint, & infra ¶ Et inter tot milia librorum oſcitanti] In quibuſdam codicibus non habetur con-
iunctio, &, In alijs habetur, &, deſideratur tot, & infra. ET VOLVPTATEM SI uolueris malam Cap. 10
putare uitam potius quam inuidioſam facere] Vetus lectio, & uoluptates, ſi uolueris malam putare potius
uitam quàm inuidioſam facere, & infra. ¶ Deinde ubi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt] Exem-
plar Pincianum, deinde ubi non dedignari illa cætera, & infra. ¶ Quam cum ſciret quibus erumnis naſcere-
mur calamitatum mollimentum conſuetudine inuenit] Corrigendum arbitror, quam quod ſciens quibus erumnis

naſceremur calamitatũ mollimentum conſuetudinem inuenerit. Nam & in codice Pinciano conſuetudinem ha-
betur, non conſuetudine, & infra ¶ Aliorum aurea cathena eſt, aliorum laxa] Exemplar Facundi ac Primiti-
ui. Aliorum aurea cathena eſt, & laxa rectiſsime, & infra. ¶ Et quamuis auguſtum pedem] Legendum re-
or, quemuis auguſtum pedem, & infra. ¶ Et fortunam ſuam quàm maxime potuerunt in planum deferendo]
Poterunt non potuerunt, ſcribendum ex uetere lectione, & infra. ¶ Sed hoc ipſum teſtentur] Lege. Sed hoc
ipſo teſtantur, ex eadẽ, & infra ¶ Large & benigna manu] Sic prior æditio. Legendũ larga nõ large, ex eadem,
& infra] Ad ſecundos caſus præſidia] Forte ſequentes, non ſecundos commmodius legeretur, & infra. ¶ Et
Cap. 11 finitæ non in immenſum cætera] Exemplar Facundi & Primitiui, ſed finitæ non in immenſum, & infra. ¶ SO-
LET intueri fidei commiſſa] Tueri lege, non intueri, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Re-
cipe animo meliore quàm dediſti] Omnis ſcripta lectio. Recipe animum meliorem quàm dediſti, & infra.
Viues diutius & morieris expeditius] Scribe. At tu etiam uiues diutius cætera, ex eadem, & infra. ¶ Mor-
bus, & captiuitas, ruina, ignis] Lege. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, ex eadem, & infra. ¶ Sciebam in
quàm tumultuoſum me contubernium natura duxiſſet] Cluſiſſet, non duxiſſet, eadem, & infra ¶ Totiens pro-
pe limen immaturas exequias fax cereuſq; preſſit] Corrigendum. Totiens præter limen immaturas exequias fax
cereuſq; præceſsit, ex eadẽ, & infra. ¶ Multos ex his quorũ forũ, curia, ſermo, mecũ contraxerat] In eadẽ. Multos
ex his quos forum, curia, ſermo, mecũ contraxerat, & infra. ¶ Miror aliquãdo ad me pericula acceſsiſſe] Mirer
eadẽ præfert, nõ miror, & paulo poſt, ſi pario, non ſi parij, & infra. ¶ Inter ſolũ & aulam ingenuã] Scribe inter
ſoliũ & aliena genua, ex eadem, & infra. Cui cũ Granius uetus cognatus] Caius, non Granius, ex eadem, & infra.
¶ Perijt in palatio cognata] Cognati lege, non cognata, ex eadẽ, & infra. ¶ Qui in rogũ ſuum deſcendit iuſſus &
extingui uidit] Eadẽ. Qui rogũ ſuum, & deſcendit iuſſus & extingui uidit. Corrigendũ reor, qui rogũ ſuũ et in-
cendi uiuus & extingui uidit, ex Herodoto primo, & infra. ¶ Id eſt ne aut labor irritus] Verbũ. Id eſt, eradem-
Cap. 12 dum, ex eadem, & infra. HORVM & ſi aliquem cætera] Dele coniunctionem, &, ex eadem, & infra. ¶ Quid
cogitas? Reſpondebit tibi] Legendum ſine interpolatione cum nota interrogationis in fine. Quid cogitas re-
ſpondebit tibi? ex eadem, & infra ¶ Cum interim concurrerunt] Legendum per minorem, cum interim cu-
currerunt, ex exemplari Franciſcano, & infra. ¶ Ad iudicium ſæpe litigantis, ad ſponſalia ſæpe nubentis] Cor-
rige. Sæpe aut iudicium litigantis, aut ſponſalia nubentis, ex codice Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Non in-
duſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant] Scribe per maiorem. Non induſtria inquietos &
inſanos, ſed falſæ rerum imaginesa gitant, ex exemplari Franciſcano. Exẽplar tamen Facundi et Primitiui, inqui-
tes præfert nõ inquietos. Sed puto ueriorẽ eſſe lectionẽ, et ſi nullo ſuffragante exẽplari ad hũc modũ. Inanis indu-
ſtria inquietes ut inſanos falſæ rerum imagines agitant, & infra. ¶ Inanes & leues etiam cauſæ] Verbum, etiam, de-
lendum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Nomenclator perſalutauit] Eadem, nomenculatores perſalutauit, &
infra. ¶ Nec publice ad ſuperuacua ſe ferat] Caſtiga, ad ſuperuacua ſcilicet referens, ex eadem, & infra.
Cap. 13 SEMPER DE ILLA cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere] Exemplar Pincianum & Franciſca-
Cap. 14 num, ſemper de illa cogitare debemus, & nihil ſibi de fide eius promittere, & infra. NE NIMIS deſtinatis
rebus indulgeamus, tranſeamus in ea quæ nos caſus deduxerit] Vetus omnis lectio, ne nimis deſtinatis rebus in-
dulgeamus, tranſeamusq; in ea cætera, ſed placet prior lectio, & infra. ¶ Hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt]
Corrige ex eadem. En uena ſanguinis. In tua poteſtate eſt, & infra ¶ Falleris ille dixit] Exemplar Facundi
& Primitiui. Phalaris habet, non falleris, & infra. ¶ Cum centurio agmen periturum trahens & illum quo-
que citari iuberet] In uetere lectione, cum centurio agmen periturorum trahens illum quoque excitari iuberet,
& infra. ¶ Quid mœſti inquit eſtis uos? Quæritis an immortales animæ ſint] Caſtigandum puto ſic. Quid
mœſti inquit eſtis? Vos quæritis cætera, & infra. ¶ Iam non procul erat tumulus] Scribe. Nec iam procul
erat tumulus, ex uetere lectione, & infra. ¶ Inquit. Quid cani nunc cogitas?] Inuerſo ordine legendum. Quid
inquit cani nunc cogitas? ex eadem, ut mox ante. Quid mœſti inquit eſtis uos, & infra. ¶ Nemo diutius phi-
Cap. 15 loſophatus] Eadem. Nemo diutius philoſophatur, & infra. PRIVATAE TRISTITIAE CAVSAS
abieciſſe] Quædam exemplaria adieciſſe legunt, non abieciſſe, et infra ¶ Et circuncurrit tot ſcelerum felici-
um turba] Scripta lectio, occurrit non circuncurrit, et infra. ¶ Vt uix unquam eſt niſi cum expedit fides, ſed
libidinis lucra damnaque pariter inuiſa] Eadem. Et uix unquam niſi cum expedit fides, et libidinis, reliqua
et infra. ¶ Quas non ſperare licet non habere prodeſt] Scribe, quas nec ſperare licet nec habere prodeſt, ex
eadem, et infra. ¶ Ille et ſpei bonæ aliquid relinquit] Coniunctio, et, expungenda ex exemplari Pinciano,
et infra. ¶ Omnia hominum negocia ſimilia nuptijs eſſe] Exemplaria nonnulla initijs præferunt non nu-
ptijs. Alia micijs. Corrigendum reor, mimis, ſiue mimicis. Nam et uetus eſt adagium, mimum eſſe uitam
et Auguſtus auctore Tranquillo paulo ante obitum amicos percunctatus eſt. Ecquid his uideretur mimum uitæ
commode tranſegiſſe, et infra, ¶ Quam conceptus inchoatos] Quid ſi ſcribas, quàm concubitus in his actos,
et infra. ¶ Nec in riſum nec in lachrymas excidere] Exemplar Facundi et Primitiui excitari habet, non excide-
re, ſed non diſplicet impreſſa lectio, et infra. ¶ Quia aliquis filium ſuũ efferat] Exemplar Facundi ac Primitiui, ſi
quis filium efferat, et infra. ¶ Vt in ſimulatione etiam ſimpliciſsima dolor eueniat.] Scribe, ut in ſimulatione etiam
ſimpliciſsima res dolor ueniat, ex uetere lectione, & infra. ¶ Sequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtari, &
in

in ſollicitudinem deduci,ubi dolorum exitus mali ſunt. Vbi Socrates cogitur in carcere mori.] Exemplar Facundi
& Primitiui.Sequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtare & in ſollicitudinem adducere. Vt bonorum exitus
mali ſunt. Vt Socrates cætera,et infra. ¶ Ipſorum animos deſidera.] Idem exemplar,tu talis fieri deſidera,& infra.
¶ Quorum deſiderio uirtus tibi placeat.] Verbum,deſiderio,delendum,ex uetere lectione,& infra. ¶ Non tu di=
gnus mala fortuna.Dijs uiſus es.Indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet.] Eadem. Non tu dignus mala fortuna
dijs uiſus es,ſed indignus,reliqua & infra. ¶ Aut regulum quòd tot clauis configitur, aut Catonem, quòd uulnera
ſua fortiter tulerit.] Exemplar Facundi & Primitiui, aut Regulum quod tot clauis transfigitur,aut Catonis uul=
nus iteratum,rectiſſimè & infra. ¶ Attilla quantum haberet uoluptatis.] Habet legendum eſt non haberet,ex ue=
tere lectione,& infra. ¶ Nec perduratum eſt.] Quidam codices percuratum. Alij procuratum, & infra. ¶ Inter
luſum ac feſta ipſa tempora.] Exemplaria aliquot intra ludos legunt,non inter luſum, & in omni antiqua lectione
deſideratur uerbum tempora,& infra. ¶ Naſcitur ex aſſiduitate laborum animorum hebetatio.] Exemplar Fa=
cundi ac Primitiui,animo præfert,non animorum,& infra. ¶ Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet.] Scribe.
Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, ex uetere lectione, & ultra. ¶ Oratorem magnum meminimus
quem nulla hora ultra decimam retinuit.] Exemplar Facundi & Primitiui,oratorem magnum meminit noſtra æ=
tas,quem nulla res ultra decimam retinuit,& infra. ¶ Vt cœlo libero & multo ſpiritu.] Feſtiuior lectio exempla=
ris Facundi & Primitiui,ut,cœlo libero,ut multo ſpiritu,& infra. ¶ Sed ut deprimat curas.] Verbum, curas, ex=
pungendum,ex uetere lectione,& infra. ¶ Trudit enim curas.] Eluit enim curas,eadem,& infra. ¶ Et aſſerit ue=
getioremq; & audaciorem in omnes conatus facit.] Scribe. Et aſſerit uegetatq; & audaciorem, reliqua ex ea=
dem,& infra. ¶ At facilius efficiet quiſquis obiecerit crimen honeſtum quàm turpem Catonem.] Eadem. Facilius
efficiet quiſquis obijciet hoc: crimen honeſtum quàm turpem Catonem, & paulo poſt perpulit, aut compulit non
pepulit,& infra. ¶ Decidat oportet à ſolito & efferatur.] Deſciſcat,non decidat,exemplaria diui Franciſci & Fa
cundi ac Primitiui,& perpende an ſit correctior lectio efferetur quàm efferatur,et infra. ¶ Et rectorem capiat ſuũ,
eoq; feratur quo per ſe timuiſſet aſcendere.] Corrige,& rectorem rapiat ſuum, eoq; ferat quo per ſe timuiſſet ac=
cedere,ex exemplari Facundi & Primitiui,& infra. ¶ Surrepentibus uitijs.] Quidam codices repentibus uitijs.
Alij ſemper repentibus uitijs.

IN LIB. AD SERENVM QVOMODO IN Sapientem non cadit iniuria.

LVCII Annæi Senecæ ad Serenum liber Secundus.] Verbum,ſecundus,in correctioribus exem Cap. 1
plaribus non habetur,& infra. QVAM primum nos eripiant,& in illum æditum uerticem
educant.] Legendum ſingularitatis numero, eripiat & educat, ex uetere lectione, & infra.
¶ Et ardua ad quæ uocamur.] Exemplar Facundi ac Primitiui. At ardua per quæ uocamur,&
infra. ¶ Supra Pompeios & Cæſares ſurgentem.] Lege,quod ſupra cætera, & paulo ante pro
Catonis ſubſtitue. M. Catonis,ex uetere lectione, & infra. ¶ Et tacita cupiditate corrupti non
intelligebant ſe dum uendunt & uenire.] Scribendum,& cæca cupiditate correpti non intelligebant ſe dum uen=
dunt etiam uenire,ex eadem,& infra. IN tres diuiſus partes.] Verbũ,partes,redundat,ex eadem. Significat aũt Cap. 2
Cæſarem,Pompeium,Craſſum,euidens eſt,& infra. IN eadem quæ cæteri deſcendiſtis.] Lege incidiſtis, non de= Cap. 3
ſcendiſtis,ex eadem,& infra. ¶ Quo nulla permittatur iniuria.] Perueniatur crediderim ſcribendũ non permit=
tatur,& infra. ¶ Quod ſacrilegium nõ inueniat.] Caſtigatior puto lectio erit ſacrilegum quàm ſacrilegium,quam
confirmant uerba ſtatim ſequentia,ſi exiſtunt qui magnitudinẽ reliqua,& ultra. ¶ Non icturi petant.] Omnis ſcri
pta lectio appetat,non petat agnoſcit,& mox paulo habeatur,non habebatur,& infra. ¶ Quam ſi nulla ſit.] Quã
ſi nulla ſit,eadẽ,& infra. ¶ Vel teri poteſt.] Vel deteri poteſt,eadẽ,& infra. ¶ Tot uerberati procellis.] Eadem.
Tot uerberati ſeculis,& infra. CVM potentes imperio æditi.] Eadem. Etiam cum potentes et imperio æditi,
& infra. ¶ Aut dimiſſis in profundũ cathenis Neptunũ potuiſſe contingi.] Demiſſis,non dimiſſis,eadẽ habet: et ui= Cap. 4
detur cõſtringi legendũ eſſe potius quàm contingi,& infra. ¶ Vnũ malũ enim illi eſt turpitudo.] Permuta uerbo=
rum ordinẽ. Vnũ enim illi malũ eſt turpitudo,ex eadẽ,et infra. BONA ſua ſolidum habet.] Scribendũ,bona ſua
in ſolido habet,ex eadem,et paulo poſt perducta,nõ producta in eadem habetur,et infra. ¶ Libera eſt inuiolabilis Cap. 5
immota.] Scribe. Libera eſt,inuiolabilis,immota,inconcuſſa,ex eadem,et infra. ¶ Sic contra caſus indurat.] Scri=
bendum reor. Sic contra caſus indurata: aut,Sic contra caſus induruit,et infra. ¶ Quia uirtute ſui ſalua ſunt.] Sua
ut legatur,non ſui,et Grammaticæ ratio poſcit,et exemplaria ſcripta confirmant,et infra. ¶ Megaram Demetrius
ceperat.] Corrige. Megara neutro genere,tam nota re,ut prodi non debeat,et infra ¶ Et patriam uiolauerat. Ille
illi uictoriam excuſſit.] Vetus lectio,et patriam. At ille uictoriam illi excuſſit,et infra. ¶ Non uictum tantum] Scri
be non inuictum tantum,ex eadem,et infra. ¶ Aut uicinus potens.] Corrige,aut uicinus impotens,ex eadem,et in=
fra. ¶ Inter nutantes ubiq; gladios.] Micantes,non nutantes, exemplar Facundi et Primitiui, et infra. ¶ Si parum
fidei habeo.] Habes legendum,non habeo,ex uetere lectione,et infra. AN tollere ſe homo natus ſupra huma= Cap. 6
na poſſit.] In eadem attollere habetur,non tollere,et infra. ¶ Tandem aſſum hoc uobis probaturus.] Scribendum.
En adſum hoc uobis probaturus, ex eadem, et infra. ¶ Eripimus erumnis domos.] Caſtiga. Erepſi modò è

ruinis domus ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶Habent iſta hoſtile ueſtigium.] Quid ſi legas. Patent
iſta hoſtili ueſtigio, & infra. ¶Nullum introitum habent nec probent.] Lege nullum introitum præbent, reliqua
Cap.7 ſuperuacanea ſunt, ex uetere lectione, & infra. QVAM mali inter ſe.] Dictio, mali, tollenda è medio, ex eadem,
& infra. ¶Quod ſi lædi niſi infirmior nõ poteſt, nec iniuria bonis, niſi à diſpari uerenda eſt.] Scribe, Quod ſi lædi
niſi infirmior nõ poteſt. Malus autem infirmior bono, nec iniuria bonis, niſi à diſpari inferenda eſt, ex eadem, & in-
fra. ¶Sed iniuſte inquis Socrates damnatus eſt. Iniuriam accepit.] Legendum abſq; illa diſtinctione expuncto uer-
bo, eſt. Sed iniuſte inquis Socrates damnatus iniuriam accepit, ex eadem, & infra. ¶Cũ in uilla mea ſurripuit] Scri-
be, cum è uilla mea ſurripuit, ex eadem, & infra. ¶Oppoſita ueſte eluſum eſt.] Exemplar Facundi & Primitiui, ap-
poſita ueſte cluſum eſt, ſed magis placet prior lectio, & infra. ¶ Vt alterum ſine altero eſſe non poßit.] Scribe, ut
alterum ſine altero eſſe poßit, alterum ſine altero non poßit, ex eodem exemplari, & infra. ¶Iniuria autem non po-
teſt fieri niſi iniuſte. Non eſt quod mireris.] Corrige. Iniuria autem non poteſt fieri niſi iniuſte. Ergo ſapienti iniu-
ria non poteſt fieri. Nec eſt quod mireris, ex uetere lectione, & infra. NEC prodeſſe quidem quiſquam poteſt.]
Cap.8 Eadem. Nec prodeſſe uerò quiſquam poteſt, & infra. ¶Et maius nihil poteſt tribuere ſapienti.] Exemplar Pincia-
num, & inanis nihil poteſt tribuere ſapiens. Aſtipulatur & codex Franciſcanus, et infra. ¶ Quod ad ſe transferri
ſapiens gauiſurus ſit.] Duo paulo ante citata exemplaria, quod à ſe transferri legunt, non quod ad ſe transferri, &
infra. ¶ Ad illa nitens petensq; excelſa.] Pergens, non petens, uetus lectio, & infra. ¶ Non habet ubi accipiat iniu-
riam.] Mallem legeres unde acciperet, quàm ubi acciperet, et infra. ¶Vltra quod nihil habent iratæ leges ac ſæuiſ-
ſimi domini minantur.] Scribendum reor, ultra quod nihil habent iratæ leges ac ſæuißimi domini quod minentur,
& infra. ¶Multo facilius alia tolerabimus. Damnum & dolores & ignominias.] Vetus lectio, multo fortius alia to-
Cap.9 lerabimus damna, dolores, ignominias, & infra. CAETERA ſorte accidentia.] Forte, non ſorte legendum, ex
eadem, & infra. ¶Circa nos ſæuit.] Expende an citra nos ſcribi debeat, non circa nos, & infra. ¶Quæq; alia intra
togatos latrocinia ſunt.] Inter, non intra legendum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Eſt & alia iniuria frequens.]
Illa non alia eadem præfert, & infra. ¶ Hæc effugiet ſapiens.] Effugit, non effugiet, in eadem habetur, & infra.
¶Nam ſi illum tangit iniuria & mouet & impedit. Caret autem ira ſapiens.] Eadem. Etiam ſi illum tangit iniuria
& mouet & impedit habet iram. Caret autem ira ſapiens, & infra. ¶ Inde continuo gaudio elatus. Adeò autem ad
offenſiones rerũ hominumq; non contrahitur, ut illa ipſi iniuria uſui ſit.] Corrige. Inde continuo gaudio elatus adeo
ad offenſiones rerum hominumq; non contrahitur, ut ipſa illi iniuria uſui ſit, ex eadem, et infra. ¶Ex hoc puta ge-
Cap.10 nere patientiam & ſapientiam.] Eadem. Ex hoc puta genere ſapientem, et infra. ¶Pleriſq; non cõmunibus.] Cor-
rige. Pleriſq; uerò communibus, ex eadem. Totus autem hic locus ſic forte aptius legetur. Quũ iam quibuſdam pro-
prijs, pleriſq; uerò cõmunibus cõtumeliam refutauerimus, eſt minor iniuria cætera, et infra. ¶Et non in medio me
loco.] Maior pars exemplarium lectio agnoſcit nõ loco, & infra. ¶Nulliq; tantum de ſe licere nunciat quàm ſibi]
Quædam exemplaria, quantum legunt, non quàm. Alia non agnoſcunt omnino eam particulam, et infra. QVAN
Cap.11 TVM illis audaciæ ſit tanto audaciora deſpicere.] Corrige, quàm ut illis audacia ſit tanto celſiora deſpicere, ex
uetere lectione, et infra. ¶Mancipiorum noſtrorum urbanitas.] Verbum noſtrorum ſuperfluit, ex eadem, & in-
fra. ¶In conuiuijs ius facit.] In conuiuas ius facit, eadem, & infra. ¶Qui probra meditate effundant.] Eadem. Qui
probra immeditata effundunt, & infra. ¶Hi autem in campo foroq; ſerio ludunt.] Eadem. Hi eodem in campo cæ-
Cap.12 tera. Legendũ puto eadẽ, nõ eodẽ, & infra. ERGO par pueris, ſed longius progreſſus.] Corrige. Ergo par pue-
ris longiusq; progreßis, ex eadẽ, & mox paulo malo, non mala ſcribendũ, & infra. ¶Sed quia fecerunt ut deſinant
Cap.13 facere.] Scribe, ſed quia fecerunt, & ut deſinant facere, ex eadẽ, & infra. QVEMADMODVM aduerſus æ-
gros ſuos medicus] Scribendũ, quẽ aduerſus ægros ſuos medicus, ex eadem, & infra. ¶Quam ægros intemperatos]
Quã ægros intemperantes, eadẽ, & infra. ¶Quo animo honores eorũ] Lege, et quo animo honores eorũ, ex eadẽ,
& infra. ¶Ex his qui ad caſtra negociantur.] Emenda, ex his qui ad Caſtoris negociantur, ut ſubaudias templũ at-
tice. Fuiſſe aũt Caſtoris templũ in foro Papinius in ſyluis, Catullus, & multi alij ex poëtis hiſtoricisq; paßim teſtãtur,
aſtipulante etiam omni ſcripta lectione, & infra. ¶Ergo ut huiuſmodi humanitatem inhumanitatemq;.] Huius ea-
dem agnoſcit, non huiuſmodi, et infra. ¶Habentis ſub ſe Parthos, Medos, & Bactrianos.] Corrige. Habes ſub te
Parthos, Medos, & Bactrianos, ex eadem, & infra. ¶ Sed propter quos remittere arcum non tibi contingit.]
Exemplar Facundi & Primitiui, ſed per quos remittere arcum tibi non contingit. Poſſet etiam legi & fortaſſe ſyn-
cerius remittere animum, non remittere arcum, & infra. ¶ Nouum aucupantes dominum.] Omnis ſcripta lectio
dominium agnoſcit, non dominum, & infra. ¶Nam ſi ſemel ſe dimiſerit eo.] Corrigendum puto demiſerit pro di-
miſerit, & infra. ¶ Vt in iudicando ſibi contumeliam factam.] Particula, in, non habetur in uetere lectione, &
Cap.14 infra. ET ILLVM quem quærit tanquam canem acrem obiecto cibo leniet] Caſtiga, & illum quiſquis erit
tanquam canem acrem cætera, ex eadem, et infra. ¶ Et petit tornum.] Exemplar domeſticum, petens tor-
Cap.15 uum. Exemplar Facundi & Primitiui, petens thronum rectius, & infra. SI QVIS oculos illi eruet.] Cor-
rige, ſi oculus illi eruetur, ex eadem, & infra. ¶ Coniecturam non capitis ingentis animi.] Negatio, non, de-
lenda, ex eadem, & infra. ¶ Quare & aſpera & quæcunque toleratu grauia ſunt.] Exemplar Facun-
di & Primitiui. Quare et ſi aſpera et cætera. Corrigendum reor. Quare, et ſi aſpera & quantumcunque
toleratu grauia ſint, et infra. ¶ Eum non obruent cum eorum cœtu.] Vetus lectio, non obruetur eorum cœ-
tu, et infra. ¶ Et animi magnitudinem intra certos fines tenet.] Scribe teneri, non tenet, ex eadem, et infra.
¶Niſi

¶Niſi tota uincatur. Nec putes iſtam ſtoicam eſſe duriciam.] In eadem niſi tota uincitur. Ne putes iſtam cætera.
¶Et illum ex toto ſummouere.] Illam non illum exemplar Pincianũ, & infra. ¶Venali faſtidio.] Quædam exem=
plaria, ſtudio, non faſtidio, & infra. EQVIDEM illud contumelia dicitur.] Exemplar Facundi & Primitiui, et
quibus illud quod cõtumelia dicitur. Corrigendũ puto, è quibus illud eſt quod cõtumelia dicitur, & infra. ¶Quæ Cap.16
ipſi dicere aſſueuimus] Scribe, quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus, ex uetere lectione, & infra. QVOD illũ uer=
uecem aliquis maximũ dixerat.] Eadem, quod illum aliquis ueruecem marinũ dixerat, & infra. ¶Cum illũ Corbu Cap.17
la ſtruthiocamelum depilatũ dixiſſet.] Caſtiga. Cũ illum Corbulo ſtruthocamelum depilatũ dixiſſet, ex eadem, &
infra. ¶Tanta animorũ imbecillitas eſt ubi ratio diſceſſit offendimur. Si quis ſermonem noſtrũ imitatur] Corrige.
Tanta animorũ imbecillitas eſt, ubi ratio diſceſſit. Quid? quod offendimur ſi quis ſermonẽ noſtrũ imitatur, ex ea=
dem, & infra. ¶Et propter contumeliam urbanis.] Emendandũ & per contumeliam urbanis, ex eadem, & mox
paulo quædam exemplaria illa legunt, nõ illã, & infra. ¶Qui ex ſe cœperit.] Qui ex ſe cœpit in eadem habetur,
& infra. ¶Depudere didicerat.] Omnia ſcripta exemplaria pudere agnoſcunt, nõ depudere. Expẽde itaq; an per
tranſpoſitionem ſyllabarũ placeat legi, pudere dedidicerat, & infra. ¶Non debet quidem homo eſſe cõtumelioſus.]
Non habentur hæc uerba in ulla ſcripta lectione, & infra. SVB fronte ſimul latentiũ.] Eadem, ſub fronte anili la
tentium, & infra. ¶Et enudatis capillis aſperſi.] Exemplar Facundi & Primitiui, & emendicatis capillis aſperſi. Cap.18
Quid ſi legas medicatis, nõ emendicatis, et infra. ¶Aſiaticũ Valeriũ in primis ferocẽ habebat uirũ.] Corrige. Aſia
ticũ Valerium in primis amicis habebat ferocem uirũ, ex uetere lectione, & infra. ¶Huic in cõuiuio, in cõcione.]
Scribe per maiorem. Huic in cõuiuio. Item in concione. Ex eadem, & infra. ¶De Chærea tribuno militum ſermo
promanauerat languidus ſomno & infracta uoce ſuſpectior. Corrige. Chæreæ tribuno militum ſermo non pro ma=
nu erat: quod languidus ſono & infracta uoce ſuſpectior, ex eadem, & infra. ¶Crepidatus, auratus.] Eadem, cre=
pidatus, ac iratus. Caſtigandum reor, crepidatus, armillatus, ex Suetonio in eius uita, & infra. ¶Ceruicem mediam
uno ictu decidit.] Scribendum arbitror diſcidit, nõ decidit, ex eodem Suetonio, & infra. ¶Hæc idem Caius omnia
cõtumelias putat.] Legendum forte. Hic idem Caius omnis contumeliæ puteus, & ſtatim. ¶Et fuit ferendarum im
patiens faciendarumq; cupidiſſimus.] Corrige, ex uetere lectione, & ſicut ferendarum impatiens faciendarum cu=
pidiſſimus, & infra. ¶Qui illum Caium ſalutauerat.] Lege, quod illum, cætera ex eadem, & infra. ¶Hic enim in
caſtris natus & alumnus legionum uocari ſolebat.] Scripta omnis lectio. Hoc præfert, non Hic, ut ſit græcanicus di
cendi modus. Hoc ille uocabatur, pro hoc nomine ille uocabatur, & infra. ¶Sed iam Caligulam conuitium & pro=
brũ putabat. Conturbatus ergo.] Verbum, Conturbatus, ad ſuperiora pertinebat in priore æditione. Quapropter
corrigendum reor, ſed iam caligam conuitium & probrũ putabat cothurnatus ex Suetonio. Sæpe inquit depictas
gemmatasq; indutus penulas manuleatus & armillatus in publicum proceſſit. Aliquando ſericatus & cycladatus,
ac modo in crepidis uel cothurnis, modo in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri, & infra. ¶Et in una
contumelia conſumuntur.] Confirmantur ſunt nonnulla exemplaria quæ habeant non conſumuntur, & infra. ¶At
Iphicrates cui mater barbara & thraeſſa obijciebatur.] Prior æditio. Anthiopæq; mater barbara & thraeſſa obij
ciebatur. Nonnulla exemplaria ſcripta. Antiphoni mater barbara cætera. Exemplar Facundi & Primitiui. Anti=
ſtheni mater barbara & thraeſſa obijciebatur rectiſſime, ex Diogene Laërtio in uita Antiſthenis, & infra. EX Cap.19
publicis & priuatis officijs. Aliquando etiam ſalutantibus nõ occurremus.] Vetus lectio. publicisq; & priuatis of=
ficijs. aliquando etiam ſalutantibus non occurremus, & infra. ¶Aliquando etiã oberati potentibus detegemus hunc
affectum.] Exemplar Facundi & Primitiui oberatis legit, nõ oberati, & infra. ¶Ne inquieta agenda ſit uita] Ver
bum, agenda, non habetur in exemplaribus Pinciano & Franciſcano, & infra. ¶Quis omnium eſt.] Scribe. Quis
enim eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶Quoq; honeſtior eſt, genere, fama, patrimonioq; hoc ſe fortius gerat.] Ea=
dem. Quo quiſq; honeſtior, genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius ſtare faciat, & infra ¶Quæris quis ſit locus
uiri ſapientis? Aliud auxiliũ eſt.] Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui. Quæris quis hic ſit locus? uiri. Sa=
pienti aliud auxilium eſt, & infra. ¶Eſſe aliquem in quem fortuna non poſſit ex republica eſt, humani generis eſt]
Scribe, eſſe aliquid inuictum, eſſe aliquem in quẽ nihil fortuna poſſit è republica eſt, generis humani eſt, ex eadem,
& ſi exiſtimo redundare alterutrum è duobus uerbis illis ſubſtantiuis, eſt, aut prius, aut poſterius.

IN LIB. DE BREVITATE VITAE AD PAVLINVM.

AIVNT animalibus tantum indulſiſſe.] Exemplar Facundi & Primitiui. Illam ſcilicet iam anima
libus tantum indulſiſſe, & infra. QVIBVSDAM nihil in quo curſum dirigant placet.] Præ Cap.1
poſitio, in, delenda, ex uetere lectione, & infra. ¶Exigua pars eſt uita qua nos uiuimus.] Ver= Cap.2
bũ, nos, non habetur in eadẽ. Legendũ reor. Exigua pars eſt uitæ quã uiuimus, et infra. ¶Vrgen
tes circumſtant uitia.] Surgentes, nõ Vrgentes, exemplar Facundi & Primitiui. Vrgentia exẽplar
Franciſcanum, & infra. ¶Et emerſos & in cupiditate infixos premunt.] Cupiditatibus, non cupiditate, uetus le=
ctio. Legendum autem reor, ſed merſos & in cupiditatibus infixos premunt, & infra. ¶Ille iudicat.] Exem=
plar Franciſcanum. Ille iudicat, nec ſe ſibi uendicat, & infra. ¶Hic illius cultor eſt. Ille illius, ſuus nemo eſt.]
Codex Facundi & Primitiui. Ille iſtius cultor eſt. Iſte illius. Suus nemo, & infra. ¶Quod ipſis adire uolen=
tibus non uacuerint.] Vetus lectio, quod ipſos adire uolentibus non uacauerint, & infra. QVONIAM Cap.3
quidem cum illa faceres.] Exemplar Facundi & Primitiui, quæ quidem cum ipſe faceres, & infra. ¶In uitam
ſuam

ſuam incedere alios ſinunt. Imò uerò ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt.] Exemplar idem longe aliter, &
in aliorum cedem ſuæq; uitæ diſpendium properant. Vt uehementer mirandum ſit, unde tanta in exemplaribus di-
uerſitas oriatur, et infra. ¶ Quantum reſpu.] Quidam codices, non reſpu. legunt, ſed rex. Alij reus, et infra. ¶ Qui
tibi uſus tui fuerit.] Exemplar Scholarum Sal. Quando tibi uſus tui fuerit, adſtipulante etiam codice Facundi &
Cap.4 Primitiui, & infra. AD reliquias uitæ reſeruare.] Lege, reliquias uitæ tibi reſeruare, ex uetere lectione, & in-
fra. ¶ Ad quinquageſimum annum differre ſana conſilia, & inde uelle uitam inchoare in quod pauci perduxerũt]
Corrige ex eadem, in quinquageſimũ & ſexageſimum annum differre ſana conſilia, & inde uelle uitam inchoare
quo pauci perduxerunt, & infra. ¶ In te ipſa fortuna ruit.] Scribendum puto in ſe ipſam fortuna ruit, ut illud in ſe
magna ruunt, & infra. HIC labores ſuos etiam ſi falſo dulci tamen oblectabat ſolatio.] Scribe Hoc, non Hic, ex
Cap.5 uetere lectione, & infra. ¶ Vt quanq̃ rerũ lætitia moratur adhuc.] Emendandum reor, ut quum rerum lætitia mo-
retur adhuc, et ſtatim ante perduxit nõ prouexit, habet exẽplar Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Iam infractã æta-
tem territabant.] Aliter idem exemplar, iam fractam ætatem irritabant, & infra. ¶ Partes ſemper aliquæ rumpe-
bantur.] Quidam codices corrumpebantur agnoſcunt, non rumpebantur, & infra. ¶ Qui uoti cõpotes tacere fa-
cere poterat.] Verbũ, tacere, ſuperuacaneum eſt, ex uetere lectione, et infra. ¶ Et illam pereuntem tenet.] Eadem,
Cap.6 & illam peſſum euntem tenet, & infra. NEC iam liberum erat inchoatas relinquere.] Deeſt uerbum, ſemel: ut
ſit, nec iam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, ex eadem, & infra. ¶ Et gratiam ſuam interponere.] Lege &
gratiam ſuam foro interponere, ex eadem, & infra. ¶ Tam efficaciter.] Deeſt hic quoq; uerbũ, quidem, ex eadem:
tam efficaciter quidem, & infra. ¶ Tam feſtinatã audaciam.] Maior ſcriptorũ codicum pars, tam preco quem au-
daciam. Exemplar Facundi & Primitiui, tam feſtinam audaciam, & infra. ¶ An mors uoluntaria eſſet in illo an
tempeſtiua.] Emenda, an mors uoluntaria eſſet nullo, an tempeſtiua, ex exemplari Facundi ac Primitiui, & infra.
¶ Verũ teſtimoniũ dixerunt.] Adijce his uerbis ex omni uetere lectione peroſi omnẽ actũ annorũ ſuorũ, & infra.
¶ Noſtra mehercule uita.] Veſtra legendũ eſſe, non Noſtra, uerba quæ infra mox ſequuntur oſtendunt adſtipulan-
te etiam uetere lectione, & infra. ¶ Iſta omnia nullum non ſeculum deuorabunt.] Corrige. Iſta uitia nullum non cæ-
tera, ex eadem, & infra. ¶ Quamuis natura currit ratio dilatat cito nos effugiat neceſſe eſt.] Eadem, quod quam-
uis natura currit natio dilatat cito uos effugiat neceſſe eſt, & infra. ¶ Vel bellatores.] Exemplaria Franciſcanum
& Facundi ac Primitiui, uel odia exercentes iniuſta uel bella, & infra. ¶ Inhoneſta labes eſt.] Tabes, non labes cor-
rectiores codices, & infra. ¶ Quamdiu colant.] Exemplar Pincianũ & Facũdi ac Primitiui, quandiu colant, quan-
diu colantur, & infra. ¶ Quæ iam ipſa officia ſunt.] Officioſa, non officia codices Pinciæ Facundiq; & Primitiui,
Cap.7 & infra. VIVERE in tota uita diſcendum eſt. Quod magis mirandum eſt in tota uita diſcendũ eſt mori.] Scri-
pta lectio, uiuere tota uita diſcendum eſt, & quod magis fortaſſe miraberis tota uita diſcendum eſt mori, & infra.
¶ Nihil inde incultũ ocioſumq; uacauit] Exẽplar Facũdi ac Primitiui, nihil inde in cultũ ociumq; uocauit. In exem-
plari Pinciano non habentur omnino hæc uerba & infra. ¶ Interdum mihi uiuere nõ licet.] Inter hæc mihi uiuere
nõ licet. Exẽplar Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Omnia uota ad ſatietatẽ percepta ſunt.] Idẽ exemplar. Omnia
nota. Omnia ad ſacietatem percepta ſunt, & infra. ¶ Huic poteſt detrahi nihil, adijci ſic, ſicut aliquis uentre quoq;
admodũ ſaturo iam nõ pleno aliquid cibi quod nec deſiderat capit] Exẽplar idẽ breuius & caſtigatius. Huic adijci
poteſt, detrahi nihil, & adijci ſic quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi adijcitur, et infra. AC uiribus
Cap.8 uentorũ è diuerſo furentiũ] Vicibus, nõ uiribus, exẽplar Facũdi & Primitiui, & infra. ¶ Per eadẽ ueſtigia in orbẽ
egit] Per eadẽ ſpacia in orbẽ egit, idem exemplar & pleraq; alia, et infra. ¶ Ipſum tempus quidẽ neutri quaſi nihil
petitur.] Vetus lectio, ipſum quidẽ neuter. Quaſi nihil petitur, & infra. ¶ Si mortis periculũ admotũ eſt propius.]
Lege præpoſtero ordine, ſi mortis periculũ propius admotũ eſt, ex eadẽ, & infra. ¶ Nihil aũt tumultuabitur] Ver-
bũ, aũt, ſuperuacaneũ eſt, ex eadẽ, & infra. ¶ Nõ illa ſe regis imperio nõ fauore populi longius proferet] Exẽplar
Facundi & Primitiui. Non illa regitur imperio, nõ fauore populi longius procedet, & mox paulo diuertet ſcribe,
non deuertet, & infra. ¶ Cui uelis nolis uacandũ eſt.] Exemplar ſtatim ante citatũ. Ibi uelis nolis uacandum eſt, &
Cap.9 infra. OPEROSIVS occupari ſibi] Operoſius occupati ſunt, uetus lectio, & infra. ¶ Velut diuino ore inſtin-
ctus.] Et uelut diuino ore inſtinctus, eadem, & infra. ¶ Nec ſemper caſuro.] Hæc uerba in exemplari Facundi &
Primitiui non habentur, in Franciſcano & Scholarum Sal. habentur, ſed laturo in eis non caſuro legitur, & infra.
¶ In tanta temporum fuga lentus.] Deeſt coniunctio, &, ut ſit, & in tanta temporum fuga lentus, ex uetere lectio-
ne, & infra. ¶ Miſeris & occupatis.] Eadem miſeris, id eſt occupatis, & infra. ¶ Perueniſſe ante ſciunt.] Et per-
ueniſſe ante ſciunt, eadem, & infra. CONTRA affectus impetum non ſubtilitate pugnandum.] Impetu legen-
Cap.10 dum, non impetum, ex eadem, et infra. ¶ Hoc eſt enim in quo ius fortuna perdidit.] Verbum, enim, in pleriſq; co-
dicibus non habetur, in quibus etiam quod legitur, non quo, et infra. ¶ Iniucunda eſt præteritæ rei recordatio.]
Codex Franciſcanus et Academiæ Salmanticenſis et nonnulli alij, certe iniucunda eſt pœnitendæ rei recorda-
tio, et infra. ¶ Nec audent ea retractare.] Retẽtare quidam correcti codices, non retrectare et infra. ¶ Etiam
quæ aliquo præſentis uoluptatis lenocinio ſurrepebant.] Vetus lectio, etiam ſi aliquo præſentis uoluptatis lenoci-
nio ſurripiebantur, et infra. ¶ Libenter ſe in præteritum torquet.] Eadem, retorquet, non torquet, et infra. ¶ Et
impotenter uincit.] Coniunctio, et, tollenda ex eadem, et infra. ¶ Occupatorum animi cum uelut ſub iugo
ſunt.] Particula, cum, deſideratur, in eadem, et infra. ¶ Abijt igitur uita eorum in profundum.] Eadem. Abit
ergo uita eorum in profundum, et infra. ¶ Quod excipiat ac ferat.] Prior æditio feruet, non ferat agnoſcit.
Scribendum,

Scribendum,ſeruet,ex eadem,& infra. IAM ergo cum aliqua imbecillitas.] In eadem. Iam uerò cum illos ali- Cap.11
qua imbecillitas,et infra.¶Tota ut ita dicam in reditu eſt.] Eadem,in reditum habet,non in reditu,& infra. ¶Et
inde quandocunq; ultimus dies.] Ideò non inde legendũ,ex eadem,& infra.¶Immiſſi deinde canes eijciunt.] Cor-
rige immiſſi demum caues eijciunt,hoc eſt cancelli,unde cauea dicta,aut è contrario,ex eadem,& infra.¶Specio-
ſius elidi aut in aliena contemptius.] Expende an arrideat magis hæc lectio,ſpacioſius elidi an in aliena cõtractius,
& infra. ¶ Quos haſta prætoris infami lucro laborant lucus, & quæ neq; ſuperatior exercet.] Sic prior æditio.
Corrigendum,quos haſta prætoris infami lucro,& quandoq; ſuppuraturo exercet, reliqua ſuperuacanea ſunt,ex
uetere lectione,& infra.¶Quorum non ocioſa uita eſt.] Legendum arbitror. Quorundam,non Quorum,& in-
fra. VICORVM ſuorum gregis metatur. Quidam codices uinctorum,non uicorum. Alij uictorum,& infra.
¶Et colorum paria deducit.] Scribendum uidetur,& in colorum paria diducit. Suffragantibus etiam exempla- Cap.12
ribus,Pinciano,Franciſcano,& Scholarum Sal.& infra.¶Inflexu modulationis ineptiſſimæ.] Inertiſſimæ,non in-
eptiſſimæ,uetus lectio,& infra.¶Quando pernoctare.] Maior codicum pars noctare agnoſcit, non pernoctare.
Legendum puto,uectari,nam poſt balneum geſtari conſueuerunt, ut ex multis locis obſeruare poteris, & infra.
¶Sed imitantur.] Prior æditio,ſed multarum imitantur. Scribe, ſed multarum mentiuntur: ex codice Facundi &
Primitiui,quam lectionem confirmant uerba ſequentia. Non facile dixerim utrum magis miſerear ſi hoc ignorauit,
an ſi ſe ignorare finxit,& infra. QVOD primus nauali prælio Duillius uicit.] Lege,quæ primus quiſq; ex Ro- Cap.13
manis ducibus feciſſet. Primus nauali prælio Duillius uicit,ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Etiam
ſi nunc iſta ad ueram gloriam non tendunt.] Scribendum. Etiamnum iſta etſi ad ueram gloriam non tendunt,ex ue
tere lectione,& infra.¶Vnde tabulæ codices dicuntur.] Lege, unde publicæ tabulæ codices dicuntur, ex eadem,
& infra.¶Quæ ex antiqua conſuetudine commeatus ſubuehunt caudicatæ uocantur.] Legendum,quæ ex antiqua
cõſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt caudicariæ uocantur,ex eadem,& M. Varrone & alijs,& infra.
¶Cum alioqui alligati tunc darentur.] Particula, tunc, expungenda, ex eadem, & infra. ¶ Ingenti mole anima-
lium obterantur.] Prior æditio exterrantur præfert, non obterantur. Legendum arbitror contra omnia exem-
plaria exenterantur. In codice Facundi & Primitiui conteruntur, & infra. VNDE deceſſi & in alia materia Cap.14
oſtendam.] Corrigendum,unde receſſi,& in eadem materia oſtendam,ex uetere lectione,& infra. ¶ Idem enar-
rabat.] Scribe,narrabat,non enarrabat, ex eadem, & infra. ¶ Centum & uiginti captiuos elephantes duxiſſe.]
Et hoc loco,& ſupra ubi dixit. Curius dentatus in triumpho duxit elephantes in exemplari Facundi & Primitiui,
elephantos legitur ſecunda inflexione,non elephantes tertia, & ſic ferè accuratiores proferunt. De numero au-
tem horum elephantorum magna inter auctores diſſenſio, ut diximus in Plinianis obſeruationibus,& infra. ¶ Ex
heſterna crapula ſemiſomnes.] Particula, ex, tollenda, ex uetere lectione, & infra. ¶ Excitatione ſuperbiſſima
reddent.] Oſcitatione legendum,non excitatione,ex eadem, & infra. ¶ Nullius amici capitalis ſumptuoſa obſer-
uatio.] In exemplari Facundi & Primitiui,inimici legitur, non amici, & infra. QVAE non ſunt ſordide nec Cap.15
maligne cuſtodienda maiora quo illa à pluribus diuiſeris.] Vetus lectio,quæ non erunt ſordide,nec maligne cuſto-
dienda maiora fient quo illa pluribus diuiſeris,& infra.¶Honores & monumenta.] Eadem. Honorum monumen
ta,& infra. ¶ Quod conſecrauit. Sapientiæ noceri non poteſt. Nulla delebit ætas præſens, & nulla diminuet ſe-
quens.] Exemplar Facundi & Primitiui. Quæ conſecrauit ſapientia perire non poſſunt. Nulla abolebit ætas.
Nulla diminuet. Sequens cætera,& mox paulo conferet ſcribendum,non confert,ex eodem,& infra. ¶ Quod pu-
tes diu uicturos.] Vetus lectio,quod putes diu uiuentium,& infra. NEC quomodo diſponant.] Nec quomodo
id diſponant, eadem, & infra. ¶ Quam quando dies muneris gladiatorij eductus eſt. Aut cum alicuius alterius uel Cap.16
ſpectaculi uel uoluptatis expectatur conſtitutum.] Exemplar Facundi & Primitiui,quam cum dies muneris gladia
torij edictus eſt. Aut alicuius alterius uel ſpectaculi uel uoluptatis expectato cõſtituto,& infra.¶Voluptate cõcu-
bitus clementer duplicaſſe noctem.] Sic legit prior æditio. Scribendum reor,uoluptate concubitus Alcmenæ tripli
caſſe noctem. Nota eſt fabula. Illud ſciendum in omnibus ſcriptis exemplaribus delinitus duplicaſſe legi,non clemen
ter duplicaſſe,ſed perperam,& infra.¶Quid aliud eſt uitia incendere quàm auctores illis inſcribere deos.] Ho-
neſtior reddetur ſenſus ſi permutato loco illius particulæ,quam,legatur ad hunc modum. Quid aliud eſt quàm ui-
tia noſtra incendere auctores illis inſcribere deos. Nam in omni antiqua lectione habetur uerbum,noſtra,& infra.
¶Subitq; cũ maxima exultatione ſollicita cogitatio.] Corrige,ſubitq; cũ maxime exultantes ſollicita cogitatio: ex
exemplaribus Franciſcano & Scholarũ. Sal.& infra.¶Nec numerũ eius nec menſurã cõprehenderet.] Exemplar
Pincianũ,nec numerũ eius,ſed nec menſurã cõprehenderet. Exemplar Facundi et Primitiui,nec numerum eius,ſed
menſuram cõprehẽderet,recte ut arbitror ex hiſtoria luſtrati exercitus apud Herodotũ.& infra. ¶Ille qui flebat]
Vetus lectio ipſe qui flebat,& paulo ante profudit,nõ fudit,& infra. ¶Illos centeſimũ annũ timebat.] Scribe illos
quibus centeſimum annũ timebat,ex eadem,& infra. QVOD fortuito euenit inſtabile eſt, quid altius ſurrexit Cap.17
opportunum eſt in occaſum] Legendum,quod fortuito obuenit inſtabile eſt,quo altius ſurrexerit uergit pronius in
occaſum,ex exemplari Facundi & Primitiui, etſi ſcripti alij codices cum impreſſa lectione conſentiant, & infra.
¶Candidati laborẽ deſtituimus,ſuffragationes incipimus] Vetus lectio deſinimus agnoſcit.nõ deſtituimus,& legen
dũ reor,ſuffragatoris,non ſuffragationes,& infra. ¶Suis opibus detinetur.] Exemplaria Frãciſcanũ & Scholaſti
cũ,ſuis operibus diſtinetur. Exẽplar Facũdi & Primitiui,ſuis operibus deſtituetur,& infra.¶Non tantæ maturus
rei Scipio] Scribe,nondũ tantæ maturus rei Scipio,ex uetere lectione,& infra. ¶Et poſt faſtiditos à iuuene æquos
honores.

honores.] Scribendum,& poſt faſtiditos à iuuene dijs æquos honores,ex uetere lectione,& infra. ¶Per occupatio-
nes intercludetur ocium, nunquàm agetur ſemper optabitur.] Eadem. Per occupationes uitæ reddetur ocium.
Nunquam agetur ſemper optabitur. Quid ſi legas. Per occupationes uita eluditur. Ocium nunquam agetur ſemper
Cap.18 optabitur. Aut ſic. Per occupationes uitæ eludetur ocium. Nunquam reliqua, et infra. PAVLINE clariſſime.]
Eadem. Pauline cariſſime,& infra. ¶Et charis turbæ uoluptatibus.] Carnis,non charis. exemplar Facundi & Pri-
mitiui,ut forte pro illa dictione,turbæ, reponendum ſit turpibus, & infra. ¶ Omnibus adhuc tractatis operibus.]
Lege omnibus adhuc ſtrenue tractatis operibus,ex uetere lectione,et infra. ¶ Iſtum autem animi uigorem.] Ver-
bum autem,tollendum,ex eadem,& paulo ante adminiſtras legendum,nõ adminiſtrans,et infra. ¶ Quod dicebat
populo Romano ſuperſtiti.] Corrigendum puto,quod decedebat populo Romano ſuperſtite. Nam omnis ſcripta
lectio,ſuperſtite legit,non ſuperſtiti,& infra. ¶Ferrum,ſaxa,ignes,gladium,excepturi.] Cum ferrũ dixiſſet,quid
attinebat gladium adiungere. Quapropter fideliſſimam duco lectionem exemplaris Facundi & Primitiui: in quo
non gladium habetur, ſed Caium,quaſi uelit dicere. Caium ipſum imperatorem excepturi omni ferro, ſaxis, igni-
bus,terribiliorem,& infra. ¶Summa diſſimulatione tantum inter uiſcera latentis mali tegebant cũ ratione] Cor-
Cap.19 rigendum reor,ſumma diſſimulatione tamen intra uiſcera latentis mali tegebant curationem, & infra. QVAE
uoluptas,quæ conditio,quæ fortuna.] Vetus lectio,quæ uoluntas,quæ conditio,quæ forma,& infra. ¶Sydera curſi-
bus ſuis excitet.] Exemplar Scholarum, orbibus legit, non curſibus. Exemplar Facundi & Primitiui motibus,&
infra. ¶Multarum bonarum artium amor uirtutum atq; uſus.] Corrige,multus bonarum artium amor uirtutumq;
uſus,ex uetere lectione,& infra. ¶Cum uideris itaq; prætextam. Arti ſæpe ſumptam.] Eadem. Cum uideris itaq;
prætextam ſæpe iam ſumptam,& infra. ¶Per mille indignationes erupiſſent.] Eadem,per mille indignitates eru-
Cap.20 piſſent. Cæterum perpende an ſit uerior lectio crepſiſſent, quàm erupiſſent, & infra. ET imperitæ coronæ aſſen-
ſiones captantem] Aſſentationes,non aſſenſiones,exemplar Facundi & Primitiui,& infra. ¶In accipiendis immo-
rientem rationibus.] Particula,in,redundat ex eodem exemplari,& infra. ¶Tyrannus fuit exactæ diligentiæ.] Fi-
delior lectio. Titianus aut alia huiuſmodi quàm Tyrannus. Poſſet non abſurde legi. Turranius. Præfectus is fuit an-
nonæ Tyberio principe,peruenitq; uſq; ad tempora Claudij,potiſſimus inter eius amicos auctore Cornelio Tacito
libro primo & undecimo,& infra. ¶Et ad rogum munera.] Et ad rogum munia,exemplar Facundi & Primiti-
ui,& infra. ¶Tanquam nimium uixerint ad faces & cereos ducenda ſunt] Scribendum puto, tanquam minimum
uixerint,non ad faces,ſed ad cereos deducenda ſunt. Pueros enim non ad faces efferri ſolere, ſed ad cereos ſine can-
delas auctor eſt poëta Perſius. Hinc tuba candelæ,reliqua, & ueteres codices deducenda legunt, non ducenda.

IN LIB. DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM.

NOSTRA corpora.] Initium eſt diuerſi operis, cui in uetuſtis codicibus præfixus eſt talis ti-
tulus. Incipit liber L. Annæi Senecæ ad Polybium de conſolatione fratris ſui mortui. Cæterum
quædam exemplaria, ſi naturæ compares habent,non Noſtra compares. Alia Noſtras compa-
res,ut forte ſcribendum ſit. Noſtra ſi compares,& infra. ¶Ad conditionem naturæ.] Ad con-
dictum naturæ exemplar Facundi & Primitiui,& infra. ¶Et ſi qua his multo mirabiliora.]
Verbũ,multo,non habetur in exemplari Scholaſtico,& infra. ¶Eat modo aliquis.] Eat nunc
Cap.21 aliquis,exemplar Facundi & Primitiui, & infra. RVINAEQVE ipſi mundo imminen-
ti.] Scribe,ruinæq; etiam ipſo mundo imminenti,ex uetere lectione,& infra. ¶Fortunæ meæ ſuperfluit.] Eadem
ſuperfuit,agnoſcit,non ſuperfluit,& infra. ¶Adhuc uidebaris.] Legendũ reor,ad hoc uidebaris,& infra. ¶ Ecce
eum dolorem.] Scribe. Ecce cum dolorem illi,ex uetere lectione,& infra. ¶Hanc partem tantummodo patere ſti-
bus ſuis.] Hac parte,non hanc partem codices Franciſcanus & Scholaſticus,& infra. ¶Illam à ſe obiecit.] Exem-
plar Facundi & Primitiui,illam à ſe abijcit,& infra. ¶Vnum enim ex his hunc quos in principali domo, cætera.]
Scribe conuerſo ordine. Vnum enim hunc ex his quos in principali domo cætera,ex uetere lectione,& infra. ¶Ma-
Cap.22 gis tamen etiam libeat.] Videtur mihi ſuperfluere hæc particula, etiam,& infra. ANTEQVAM felicitatem
tuam noſceret.] Vetus lectio,antequam felicitatem ſuam noſſet,et infra. ¶Fateamur & conqueramur.] In eadem
conqueramur tantum legitur,reliqua deſiderantur, & infra. ¶ Tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit.] Scribe, tam
cito indulgentiæ tuæ te pœnituit,ex eadem,& infra. ¶Nihil ſyncerus & tutus literarum amor.] Corrigendũ reor,
nihil ſyncerus ex toto literarum amor,ut non ita poſt,proijce omnem ex toto dolorem,& infra. ¶Quicquid de re-
liquis poſſit admonitus.] Sic omnia præferunt exemplaria mendoſe ut arbitror. Ego legerim quid de reliquis poſ-
ſis admonitus,cum fortuna enim illi ſermo eſt. Verbum autem,metuere,non habetur uſquam,& infra. ¶Nec à Cæ-
ſare quidem poſſe defendi. Diutius accuſare fata poſſumus.] Verbum,diutius,ad ſuperiora pertinet,et infra. NI-
Cap.23 HIL unquam parcunt ulli nec remittunt.] Scribe, Nihil unquam ulli remittunt,ex exemplari Facundi & Primi-
tiui,reliqua ſuperfluunt,& infra. ¶Facilius enim nos illis dolori adijciet quàm illos nobis reducet.] Corrige. Faci-
lius enim nos illis dolor iſte adijciet quàm illas à nobis reducet,ex quibuſdam codicibus,et infra. ¶Et aſſidua mate-
ria.] Lege & aſſidua materia eſt,ex uetere lectione,& infra. ¶ Alium ſuper ueſtibulum obſidens turba.] Scriben-
dum ſemper non ſuper,ex eadem,et infra. ¶Si ſentit ingratum eſt.] Verbum,eſt,delendum,ex exemplari Facundi
Cap.24 et Primitiui, et infra. ¶ VT cruciatu tuo noceat tibi, Vetus lectio, ut cruciatu tui noceat tibi, malim legeres ſui
quàm tui,et infra. ¶Oſtendit et præſtitit.] Duo priora,uerba, oſtendit et, ſuperuacanea ſunt, ex eadem, et infra.
¶Quid

Sic prior æditio, corrigendum ex eadem. Quid itaque iuuat doloris ui tabeſcere, & infra. ¶ Vterque ueſtrum
inertem dolorem dimittite] Correctiora exemplaria, utrique ueſtrum inhærentem dolorem dimitte, & infra.
¶ A lachrymis iam inutilibus] Scribendum puto, à lachrymis tam inutilibus, & infra ¶ Quod duces magnifa-
ciunt rebus afflictis] Fideliores codices, affectus legunt, non afflictis, & infra. ¶ Qui honeſtum putabunt] Ver
bum, qui, non habetur in ſcripta lectione, & infra. ¶ Et ſolatium debes eſſe & conſolator illorum] Eadem præ
poſtero ordine. Et ſolatium debes eſſe illorum & conſolator, & infra. ET VTRVM ne tu tantum in rebus Cap. 25
ſecundis indulgere ſcias] Corrige, & utrum ne tu tantum rebus ſecundis dextere uti ſcias, ex exemplaribus Fran-
ciſcano, Scholaſtico, & Facundi ac Primitiui, & infra. ¶ Obſeruabuntur oculi tui] Scripta lectio. Obſeruan-
tur oculi tui, & infra. ¶ An in ſtatu & in gradu ſteteris] Scribe, an in gradu ſteteris, reliqua ocioſa ſunt, ex ea-
dem, & infra. ¶ De ſtudijs ac moribus recepta] Adijce dictionem, tuis, ex eadem, de ſtudijs ac moribus tuis re-
cepta, & infra. ¶ Prouecti & eruditi uiri profeſſione] Perfecti eadem, non profecti, & infra. QVAE humi- Cap. 26
limis in angulo iacentibus licent. Magna ſeruitus eſt ex magna fortuna] Scribe, quæ in humillimis & in angu-
lo iacentibus licent. Magna ſeruitus eſt magna fortuna, ex eadem, & infra ¶ Vt poßit per ordinem ſuum prin-
cipis maximi officium geri quieti animi eſt] In eadem, ut poßit per ordinem ſuum principis maximi animo ſub-
ijci exigendus is eſt, ut referas ad congeſtus, hoc eſt accurate diſponendus quod ab eo qui aliquo affectu ſollicitatur
præſtari nequit. In quibuſdam exemplaribus erigendus legitur, non exigendus. Vt forte ſcribendum ſit. Vt poſ-
ſit per ordinem ſuum principis maximi animo ſubijci erigendus tuus eſt, & infra. ¶ Non licet tibi unquam flere]
Legendum inquam, non unquam, ex eadem, & infra. ¶ Si quis modo eſt fabulis traditus] Quædam exemplaria,
ſiquis modo eſt fabulis traditus fauor, & infra. ¶ Cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem fore] Eſſe uetus lectio non
fore, & infra. ¶ Tutum hic erit omne tempus] Scribe, tutum id erit omne tempus, ex eadem, & infra. AES- Cap. 27
SOPEOS logos] Legendum forte. Aeſopi apologos, hoc eſt fabellas dictione iam latij iure donata, & infra.
Solita uenuſtate connectas] Vetus lectio, ſolita ſibi uenuſtate connectas. Legendum uidetur tibi non ſibi. Et ſub
dubito an ſcribendum ſit conuertas, non connectas, ut hortetur Polybium ad transferendos in latinum carmen Ae-
ſopi apologus, quod præſtitiſſe apud Græcos Socrates perhibetur, & infra. ¶ Si ſæpe te interrogaueris] Lege, ſi
ſæpe te ſic interrogaueris, ex eadem, & infra. ¶ Petit me indulgentem iactatio] Caſtiga, perit meæ indulgen-
tiæ iactatio, ex eadem, & infra ¶ Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt] Eadem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus ſu-
pereſt, & infra. ¶ Nihil cupit, nihil patitur] Scribe, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur, ex eadem, & infra.
INGENTIBVS & gratis & maxime circumfuſis bonis caruiſſe] Lege ex eadem, ingentibus, & cum ma- Cap. 28
xime circumfuſis bonis caruiſſe, & infra. ¶ Quam is cui parata eſt] Quid ſi legas, quam is cui parta eſt,
& infra. ¶ Et modo alleuans nos ſubiectis incrementis] Subitis, non ſubiectis, uetus omnis lectio, & infra.
¶ Et nunc libere uagatur] Exemplaria Fanciſcanum & Scholaſticum, & nunc illis libere uagatur, & infra.
¶ Omnibus illud nobis commune eſt iter] Scribe. Omnibus illo nobis commune eſt iter, ex codice Franciſca-
no. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui. Omnibus cum illo nobis commune eſt iter, & infra. ¶ Ma-
gna felicitas eſt in felicitate mori] Superuacanea ſunt hæc uerba ex omni ſcripta lectione, & infra. ET inuolu- Cap. 29
ta ueritate] Varietate legendum arbitror, non ueritate, & infra. ¶ Illud quoque iuſtitia omnibus rebus] Ve-
tus lectio. Illud quoque qua iuſticia in omnibus rebus eſt. Lego es, non eſt, & infra ¶ Habuiſſe & tam bonum
fratrem] Scribe, habuiſſe te tam bonum fratrem, ex eadem, & infra. ¶ Cogita iucundißimum quod habuiſti]
Deſideratur uerbum eſſe ex eadem. Cogita iucundißimum eſſe quod habuiſti, & infra. ¶ Non gaudere quod
tamen contigerit] Legendum puto ordine inuerſo, quod tamen contigerit, non gaudere, & infra. QVIS- Cap. 30
QVIS ad uitam æditur] Vetus lectio. Quiſquis à uita æditur, & infra. ¶ Alium alio tempore fata compre-
hendent] Aptior lectio deprehendent, & infra. ¶ Alium in extrema ſeruitute fatigatum] Senectute legen-
dum, non ſeruitute, ex uetere lectione, & infra. ¶ Mortalitatem ignorare] Scribe mortalitatis legem ignorare,
ex eadem, & infra. ¶ Multo ingenij labore tui] Lego multo ingenij tui labore, eadem, & infra. ¶ Sic enim
illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti] Scribendum arbitror. Sic etiam illa cætera, ut duplex fuerit Polybij la-
bor, tum Paraphraſi liberius ſenſa Homerica, & Virgiliana exprimendi: tum utrunque auctorem in alteram lin-
guam uertendi, & Homerum latinitate Vergilium græcitate donandi. Sic niſi legatur aut fallor ego aut ineptiſ-
ſimus ſenſus erit, & infra. ASSISTERE te neceſſe eſt communi malo] Reſiſtere quædam exemplaria non Cap. 31
aßiſtere. Alia obſiſtere, & infra ¶ Quam ſucceſſorem accipiat] Exemplar Scholaſticum, aſpiciat legit, non
accipiat, & infra ¶ Sera & nepotibus demum noſtris] Deinde non demum, maior exemplarium pars, & in-
fra. ¶ Ex uirtutibus eius promittit clementia] Scripta omnis lectio, quæ ex uirtutibus eius primum obtinet lo-
cum promittit clementia, & infra. ¶ Non tantum dedit ſed petijt] Lege ex eadem, ſed etiam petijt, & infra.
Vel clementia eius faciat bonam] Verbum, eius, redundat ex eadem. Ego uero etiam dictionem bonam, redun-
dare exiſtimo, & infra. ¶ Quæ ex ipſo angulo in quo ego defixus ſum] Eadem, quæ cum ex ipſo angulo in quo
ego defiſus ſum. Lego defoſſos ſum, non defiſus ſum, quia ſequitur ſtatim effoderit, & infra. ¶ Ad omnium na-
uium conſpectum] Exemplar Scholaſticum, ad omnem uanum conſpectum, & infra. AVT ME OMNIA Cap. 32
fallunt] Legendum puto, omnia, ut ſit dicendi modus uulgatus, et fere prouerbij uice, et infra. ¶ Quibus ad
animi æquitatem compelleris] Corrige, quibus ad animi æquitatem compellereris, ex exemplari Pinciano, et in-
fra. ¶ Tibi Facundia explicuit] Scribo, aſſueta ſibi facundia explicuit, ex uetere lectione, et infra. ¶ Et

Quam patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit] Legendum impatiens, non patiens, ex codice Pinciano. Cu
lectioni uerba ſequentia fauent, etiam ſi per ironiam poßit prior lectio tolerari, & infra. VLLIS QVAERA
Cap. 34 TVR luctum intuliſſe] Vlli, non ullis legendum, ex uetere lectione, & infra.] At nemo magis ex omnibus
mortalibus.] Scribe, ac nemo magis cætera, ex eadem, & infra. ¶ Nunc tot tantosque luctus] Eadem, tamen
tot tantosq; luctus, & infra ¶ C. Cæſar diui Auguſti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis ſuæ annos Lu
cium fratrum chariſsimum ſibi] Scribendum iuuentæ, non iuuentutis, & fratrem, non fratrum, ex uetere lectio
ne. Item noſcendum Auguſtum non fuiſſe Claudij auunculum, ſed magnum auunculum hoc eſt Octauiæ fratrem
quæ fuit auia Claudij. Nam Octauia ex Marco Antonio Antoniam minorem ſuſtulit, ex qua & Druſo natus eſt
Claudius. Quapropter uide ſit ne uerior lectio quorundam ſcriptorum codicum, in quibus auunculi tui filius ac
nepos habetur, non auunculi mei nepos adoptione, uidelicet filius natura nepos, & infra. ¶ Et grauiore multo
animi uulnere quàm poſtea corporis ictus eſt, quod utrunque & pijßime, idem & fortißime tulit] Quædam ex
emplaria, & grauiora animi uulnera quàm corporis ſunt. Vtraque tamen pijßime idem & fortißime tulit, &
infra. ¶ Druſum Germanici patrem] Caſtigo. Druſum Germànicum patrem meum. Nam Druſus Claudij
pater à deuictis Germanis Germanici cognomine donatus eſt à Tranquillo auctore, in Claudio. Adſtipulatur item
uetus lectio, & infra. ¶ Intima Germaniæ recludentem] Sunt codices in quibus recipientē legatur, nō recluden
Cap. 35 tem, & infra. ET TRIVMPHALI poteſtate præditus] Triumuirali ſcribendum, non triumphali, ex uete
re lectione, & infra. ¶ Ex quibus erat deos paritura] Eadē petitura agnoſcit, non paritura, & infra. ¶ Faciamus
licet illi conuitia] Eadem conuitium agnoſcit, non conuitia, & infra. ¶ Omnesque cerimonias] Legendum reor
quærimonias, non cerimonias, & infra. ¶ Nihil inauſum ſibi reliquit, nihil intactum] Scribe. Nihil inauſum
ſibi reliquit. Nihil intactum relinquet, ex uetere lectione, & infra ¶ Eas quoque domos auſa eſt iniuriæ cauſe
intrare] Verbum, eſt, expungendum ex eadem, legendaq; ſunt hæc uerba per conſequentiam cum ſuperioribus,
& infra paulo inducet non induct, agnoſcit exemplar Facundi & Primitiui, & ultra. ¶ LAPSIS hominum
Cap. 36 rebus datum] Laßis, non lapſis, habetur in eodem exemplari, & infra. ¶ Sibi eſſe ſacratum uelit] Sacro
ſanctum uetus lectio, non ſacratum, & infra. ¶ Quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abſtinet] Iuramus,
non uiuimus eadem. Notum autem iurari per genium principis, & infra. ¶ Dignitatum magna diſcrimina]
Eadem dignitatum ac nobilitatum magna diſcrimina adeant. Alij codices magna diſcrimina ſint, & infra. ¶ Sed
in Albano ſuo ſeceßit ac foro & aduocatis & huiuſmodi alijs occupationibus] Locus conclamatus. Veteres non
nulli codices pro aduocatis legunt pernotatis, & pro ſeceßit ceſſerit, ut ferè adducar ita legi poſſe. Sed in Alba
no ſuo teſſeris ac fere etiam pernoctatis & huiuſmodi aleis occupatus cætera. Nam & Iuuenalis in dignitatibus
Romanis pernoctem aleam taxat, ſi luditur inquit alea pernox ante Numantinos ſi dormire incipis ortu luciferi,
reliqua præſertim cum ſtatim mox ſequatur. Principis Romani lugentis ſororem alea ſolatium fuit. Item leuas
bat, non eleuabat, in nonnullis leges exemplaribus, & infra. ¶ Luctum ſuum aut intempeſtiuis uacare luſibus]
Vocare uetus lectio non uacare. Scribendum reor auocare, & infra. ¶ Quoniam quidem ea inſtituiſti ama
re ſtudia] Familiare in Seneca uitium, quoniam quidem pro quandoquidem, cuius ſemel admonuiſſe ſatis erit,
& infra. NVNC itaque ſtudijs tuis immergere acrius] Vetus lectio, nunc itaque te ſtudijs tuis immerge a
Cap. 37 crius. Scribendum puto altius, non acrius, propter ſignificantiam uerbi immergo, & infra. ¶ Nec ex ulla tibi
uelut tui parte inueniat introitum dolor] Duæ ille dictiones, tibi uelut, ſuperuacaneæ ſunt, ex uetere lectione,
& infra. ¶ Aliquo ſcriptorum monumento tuorum] Quidam codices, aliquo ſcriptorum monumentorum,
& infra. ¶ Nulla conſumat ætas] Lege quod nulla conſumat ætas, ex uetere lectione, & paulo poſt tumulos
lege, non cumulos, & infra. ¶ Immortalis eſt ingenijs memoria] Ingenij, non ingenijs, eadem, & infra. ¶ O
mnia illa quæ nobis dedit] Scribo, omnia enim illa cætera, ex eadem, & infra. ¶ Et ad minima ducere] De
ducere, eadem non ducere, & infra. ¶ Hi uerò uidentur nunquam in huiuſmodi caſum incidiſſe] Scribo. Hi
non uidentur mihi unquam in huiuſmodi caſum incidiſſe, ex eadem, & infra. ¶ Alioquin extudiſſet illis fortuna
ſuperbam ſapientiam] Excuſiſſet, non extudiſſet, eadem, & infra. ¶ Satis præſtiterit oratio] Scribendum,
ratio, non oratio, ex eadem, & infra. ¶ Nam ut quidem nullum omnino ſecum patiatur] Eadem, ut quidem nul
lum omnino eſſe eum patiatur, & infra. ¶ Nec motæ] Malim legere, emotæ, & infra. ¶ Sed ibidem finiantur
tur] Eadem ijdem non ibidem, recte quia præceßit ſtatim ante, ſed eædem deſinant, & infra. ¶ Quid enim
de illo non tuto ſponderi fratre poßit] Scribe poſſet, non poßit, ex eadem, & infra ¶ Quem Barbarorum in
conditus grauisq; fremitus circunſonat ¶ Quædam exemplaria, quem Barbarorum inconditus & Barbaris quo
que humanioribus grauis fremitus circunſonat.

IN LIB. DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Cap. 1 QVI uiri quoque libenter hærent & incumbunt] Vetus lectio, incumbant, non incum
bunt, & infra. ¶ Nec ſpem accepiſſem] Eadem, nec ſpem concepiſſem, & in
fra. ¶ In perſona patris tui geſſeris] Scribo perſonam, non perſona, ut in quarto de
beneficijs, quid amplius in horum perſonam poſſum quàm uelle, & infra. ¶ Permittit ſi
bi quædam contra bonum morem magna pietas] Deeſt particula, &, ut ſit, & contra
bonum morem magna pietas, ex uetere lectione, & infra. ¶ Illam unam patriæ ſeruitu
tis

tis fugam] Eadem, illam unam patere ſeruituti fugam, alioqui paternæ ſcribendum erat, non patriæ, & infra.
¶ Fudiſliq; lachrymas palàm & gemitus deuoraſti] Videntur aduerſa eſſe inter ſe fundere lachrymas palàm
& gemitus deuorare. Quare malim clam legeres quàm palam, & infra. ¶ Non tamen hilari fronte texiſti]
Vetus lectio. Quidem tamen non hilari fronte texiſti. Scribendum puto. Quin & tantum non hilari fronte te=
xiſti, & infra ¶ Vt uerò aliquem ſpiritum mutatio temporum dedit] Legendum, ut uero aliquam occaſionem
mutatio temporis dedit, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Quandiu quiſquam erit qui uelit ſci=
re] Vetus lectio, quàmdiu quiſquam uelit ſcire, & infra. ¶ Quid ſit uir Romanus qui ſubactis iam ceruici=
bus omnium & ad ſyllanum iugum adactus indomitus ſit] Scribe partim ex uetere lectione, partim ex coniectu=
ra, quid ſit uiri Romanus. Quid ſubactis iam ceruicibus omnium & ad ſeianianum iugum adactis indomitus.
Nam quo iure ſupra ex ſalamanos emendatum eſt ſeianianos eodem, hic ex ſyllanum fieri debuit ſeianianum, & in
fra. ¶ Si illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem correptum in eloquentiam & libertatem non eruiſ=
ſes] Vetus lectio. Si illum ob duas res pulcherrimas in obliuionem coniectum eloquentiam, & libertatem non eru
iſſes, & infra. ¶ Scelera quoque quibus ſolis memoriam meruerunt tacebunt] Lege tacebuntur, non tacebunt
ex antiquis codicibus. In quorum nonnullis uerbum, quoque deſideratur, & infra. ¶ Nec furtum facere affe=
ctibus cogitem] Quid ſi legas, nec fucum facere affectibus cogitem, hoc eſt fraudem facere, ut illud fucum factum
mulieri apud Comicum, & infra. ¶ Alij itaque molliter agunt & blandiuntur] Lege, alij itaque molliter a=
gant & blandiantur, ex uetere lectione, & infra. ¶ Si uerum audire uis] Si uerum fateri uis, eadem agnoſcit,
& infra. ¶ Iſtud idem remedium naturale temporis quod maximas erumnas componit] Eadem. Illud ipſum
naturale remedium temporis quod maximas quoque erumnas componit, & infra. ¶ Quum interim nihil ex illo
impetu cecidit] Lege ex eadem, quum interim nihil ex primo illo impetu cecidit, & infra. ¶ Ita quoque triſti=
tia & miſeria, & in ſe ſæuientia] Eadem. Itaque quoque hæc triſtia & miſera, & in ſe ſæuientia, & infra.
¶ In malum ulcus ſe uerterunt] Exemplar Facundi & Primitiui, in malum ulcus ueterauerunt, & infra. Et in
exemplum deſinere] Et in exemplis deſinere, uetus lectio, & infra. ¶ Mutari hunc interim ordinem] morem Cap. 2
non ordinem eadem habet, & infra. ¶ Et ſexus & ſeculi noſtri exempla] Lego tui, non noſtri, ex eadem, &
infra. ¶ In quem onus imperij reclinaret] Quædam exemplaria reclinare legunt, non reclinaret, ut repetatur
uerbum cœperat, & infra. ¶ Ingenio impotentem] Exemplar Facundi & Primitiui potentem legit, non im=
potentem, & ſtatim. ¶ Sed frugalitatis continentiæq;] Scribendum reor. Sed & frugalitatis continentiæq;,
& infra. ¶ Non dico enim non eſt auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans] Exemplar Facundi & Primitiui. Non
dico tantum conſurgere, ſed alleuari recuſans, cætera deſiderantur, & infra. ¶ Nullam ſibi fieri mentionem]
Vetus lectio, nullam ſibi fieri de illo mentionem, & infra. DIVA Liuia amiſerat filium Druſum magnum futu=
rum principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipſe penitus Germaniam, & ibi ſignum Romani fixerunt, ubi Cap. 3
uix ullos Romanos eſſe notum erat: in expeditione ter deceſſerat] Sic prior æditio. Tres uerſus, tres ſuperua=
caneæ dictiones. In primo, Diua. In ſecundo, ipſe. In tertio, ter, ex omni uetere lectione, & infra. ¶ Et totius
Italiæ multitudo. Eſide] Ita prior æditio legebat, elegans ſanè & ad exemplum mirus deprauationis modus, mul
titudo, Eſide, pro deſiderium. Nam omnis antiqua lectio habet, & totius Italiæ deſiderium, & infra. ¶ Non li/
cuerat matri ut filij oſcula gratumque extremi ſermonem oris hauriret, longo itinere reliquias proſecuta] Scri=
be ex eadem, non licuerat matri ultima filij oſcula gratumque extremi ſermonem oris haurire longo itinere reli=
quias Druſi ſui proſecutæ. Item paulopoſt irritatæ legendum puto, non irritata, & ſi omnes ſcripti codices proſe
cuta & irritata habeant non proſecutæ & irritatæ. In quorum nonnullis habetur uti filij oſculo, non ultima filij
oſcula, & infra ¶ Simul & dolorem ſuum poſuit] Vetus lectio, ſimul & illum & dolorem ſuum poſuit, & infra.
Vtique illum ſibi priuatim publiceque] Scribe. Vbique non utique, ex eadem, & infra. ¶ Ipſumque deſidera
bis triſte matribus agmen occurrere] Quædam exemplaria, ipſumq; deſiderans triſtem matribus omnem occur=
rere. Alia ſic, ipſumque deſiderans omnem occurrere. Legendum reor. Ipſa te deſiderabis. Triſte matribus o=
men occurres. Cui correctioni uidentur ſuffragari uerba Senecæ libro quarto declamationum. Hic mihi uiuen=
dum ne cui de nuptijs, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurram. Poſſet etiam non abſurde ita legi. Ipſeq;
quem deſideras triſtis matri & ominoſus occurret, & infra. ¶ Quod turpiſſimum effreniſſimumq; eſt animo
tuo] Vetus lectio alieniſſimum agnoſcit, non effreniſſimum, & infra. ¶ In meliore noto partes] Lego contra
omnia xemplaria patre, non parte, ut circa initia, non eſt ignotum qualem te in perſonam patris tui geſſeris, &
infra. ¶ Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris moderatius ac mitius eris in erumnis] Vetus lectio.
Si ad hoc maximæ fœminæ te exemplum applicueris moderatius ac mitius, non eris in erumnis, & infra. ¶ Quæ
enim maior eſt amentia pœnas à ſe illicitas exigere] Corrigo. Quæ enim malum amentia eſt pœnas à ſe infelici=
tatis exigere, ex eadem, & infra. ¶ Illum ipſum iuuenem digniſſime quietum nominatum cogitatumq; faciet] Ve
teres omnes codices. Illum ipſum iuuenem digniſſime quietum ſemper nominatus cogitatusq; faciet. Scriben=
dum fortè. Illum ipſum iuuenem digniſſimum quiete ſemper nominans cogitansq; facies, quam correctionem pro=
bare uidentur uerba ſtatim ſequentia, & infra. VT humano ferre humana iubeam modo] Vetus lectio, ut hu
manæ ferre inhumano iubeam modo. Scribe, ut humana ferre inhumano iubeam modo, & infra. ¶ Vtrum ma= Cap. 4
gnus eſſe debeat an perpetuus] Deeſt uerbum, dolor, utrum magnus dolor eſſe debeat an perpetuus, ex eadem, &
infra ¶ Magnum tibi placeat exemplum.] Magis lege, non magnum, ex eadem, & infra. ¶ Illa te ad ſuum con=

cilium uocat] Eadem, conſilium agnoſcit, non concilium, & infra. ¶ Se conſolandam philoſopho uiri ſui præ-
buit] Prior æditio, ſe conſulero philoſopho uiri ſui præbuit. Vetus lectio, non conſulero, habet, ſed conſula-
reo. Emendandum puto ſe conſilio Arei philoſophi uiri ſui præbuit. Fuit hic Areus ſiue Arius philoſophus Ale-
xandrinus Auguſto acceptiſſimus. Cum quo inſtituto ſermone & dextra ei data, ut inter ciues ſuos ſpectabilis foret,
admirarenturq; eum omnes, ingreſſus eſt Alexandriam poſt debellatos Antonium & Cleopatram. Deinde quũ
in ſuggeſtum theatri aſcendiſſet: Alexandrinis omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus quum
eos ſtare iuſſiſſet omni ſe inquit populum crimine abſoluere, idque ſe facere primo propter conditorem Alexan-
drum: ſecundum propter miram pulchritudinem, magnitudinemq; eius urbis: tertio propter Arium amicum ſuũ,
auctor Plutarchus in Antonio, Suetonius quoque in Auguſto. Deinde etiam inquit eruditione uaria repletus ſu-
per Arei philoſophi filiorumq; eius Dionyſij & Nicanoris contubernium inijt, etiam ſi in Suetonio exemplaribus
atroci menda, ſperarei, legatur pro ſuper Arei. Huic Areo credunt nonnulli Dioſcoridem inſcripſiſſe libros ſuos
de medicinali materia. Cæterum in exemplari Facundi & Primitiui ſic habetur, ſe Areo philoſopho uiri ſui præ-
buit, & infra. ¶ Et multum eam rem profuiſſe ſibi conffeſſa plus quàm Romanum] Scribe, ex uetere lectione,
& multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt pluſquam Romanum populum, & infra ¶ Diligentiſſimum. Vſq;
in hunc diem Liuia] Scribendum reor per maiorem. Diligentiſſime ut ſit exordium orationis quàm Areus ha-
buit ad Liuiam, & infra. ¶ Cui non tantum quæ in publicum emittunt uota, ſed omnes qui ſunt ſecretiores animo-
rum noſtrorum motus] Legendum ex uetuſtis exemplaribus, cui non tantum quæ in publicum emittuntur nota
ſed omnes ſunt ſecretiores animorum ueſtrorum motus, & infra ¶ Multarum rerum ueniam dare & nullius pe-
tere] Tolle coniunctionem, &, ex eiſdem, & infra. QVEMADMODVM aliquid loquantur coram te de
Cap. 5 Druſo] Sic prior æditio. Scribendum, quemadmodum ſe gerant. Loquantur aliquid coram te de Druſo anni-
hil ex eiſdem, & infra. ¶ Qui huiuſmodi caſibus] Lego, qui in huiuſmodi caſibus, ex eiſdem, & infra. ¶ Et ob-
lita meliorem fortunam tuam quæ deterior eſt aſpicis] Aliter uetus lectio, nec fortaſſe peius, & oblita meliorum
fortunam tuam qua deterior eſt aſpicis, & infra. ¶ Non conuertiſti te ad conuictus filij tui, occurſus iucundos]
Cap. 6 Lege occurſusq; iucundos, ex eadem, & mallem legeres conuertis quàm conuertiſti, & infra. PRIMO duntа-
xat ſtrepitu contenta] Scribe conterrita, non contenta, ex eadem, & infra. ¶ Et mutata perſona conſolatus eſt]
Corrige. Muto perſonam te conſolatus eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Si fletibus fata uin-
cuntur conferamus] Sic in omnibus legitur codicibus. Quid ſi legas, confligamus, non conferamus, & infra.
¶ Et mors tenuit quicquid abſtulit] Tenet legendum, non tenuit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quare rega-
mur nec nos iſta uis transuerſos auferat] Eadem, ne, legit, non nec, & conſidera an commutato dictionum ordine
ſcribendum ſit. Quare regamus nos ne iſta cætera. Nam regamus in eadem habetur non regamur, & ultra.
¶ Fluctuantia uela] Fluitantia, eadem, non fluctuantia, aſſueta etiam in Plinio menda, & infra. CVM ſæpe
Cap. 7 adeo ibilia expilatæ redierint] Expilata, non expilatæ, eadem, & infra. ¶ Eadem in omnibus ſeruant] Eandem,
non eadem legitur, in eadem, & infra. ¶ Quia naturaliter] Deſiderantur in eadem hæc duo uerba, & recte,
nam confeſtim ſequitur eadem ſententia. Quare? quia uires illi à natura datæ ſunt, & infra. ¶ Quæ nihil ima-
pium conſtituit] Scribe, quæ nihil in perſonam conſtituunt, ex eadem, & infra ¶ Paupertatem lucrum, ambitio-
nem alius aliter ſentit] Scribendum reor, paupertatem, luctum, orbationem, alius aliter ſentit. Nam & uetus le-
ctio, luctum præfert, non lucrum, & infra. ¶ De non timendis terribilis] Legendum reor, terribilibus, non ter-
Cap. 8 ribilis, & infra. DOLOREM dies conſumit] Scribo dolorem dies longa conſumit, ex uetere lectione, et infra.
¶ Qualis in illo fuit] Vitiatiſſima uerba, & quæ pro tempore donec meliora occurrant ſic reſtituenda puto,
Cap. 9 qualis in Liuia fuit, & infra. ET ALIVD & pacatius ingreſſi iter] Exemplar Facundi & Primitiui, & a-
lijs pacatius ingreſſi iter, & infra. ¶ Multo ante prouiſa] Legendum præuiſa, non prouiſa, ex uetere lectione,
& infra. ¶ In tuum librata corpus quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt] Scribo in tuum uibrata
caput. Quoties ad latus aut poſt tergum ceciderint. Nam & Paulo ante præceſſit, circa te uibraſſe, & adſtipu-
latur uetus lectio, & infra. ¶ Alium percuſſiſti me petiſti] Eadem, alium quidem percuſſiſti, ſed me petiſti, &
infra. ¶ Quis non ſi admoneatur, ut de ſuis cogitet] Duo illa uerba, de ſuis, ſuperflua ſunt, ex eadem, & in-
fra. ¶ Egregium uerſum & dignum audiui eſt enim è populo. Cuiuis poteſt accidere quod cuique poteſt] De-
prauatiſſimus locus ſi quis in toto opere, non tantum uerbis uitiatis, ſed inuerſo etiam ut conijcio ordine. Sunt co-
dices qui ſic habeant, egregium uerſum & dignum audiui qui non è populo heri & cuiuis poteſt accidere quod
cuiquam poteſt. Legendum opinor. Egregium uerſum audi & dignum qui non eſſet Publij Syri. Et cuiuis po-
teſt accidere quod cuiquam poteſt. Comprobat hanc caſtigationem Seneca ipſe in libro de Tranquillitate uitæ,
his uerbis. Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicisq; uehementior ingenijs, quo-
ties mimicas ineptias & uerba ad ſummam caueam ſpectantia, reliquit inter multa alia cothurno non tantum ſu-
parto fortiora & hoc ait, cuiuis poteſt accidere quod cuiquam poteſt. Fuit hic Publius natione Syrus mimogra-
phus poëta temporibus Cæſaris dictatoris, multis & pulcherrimis ſententijs clarus in primis. Quas leges apud
Gellium libro 17. capite 14. & apud Macrobium ſecundo Saturnalium non procul à calce, & infra. ¶ Ter-
ror decipit] Legendum putarim error, non terror, & infra. AMPLA ARVA] Legendum atria, non
Cap. 10 arua, ex uetere lectione, & infra. ¶ Nihil dono datur: collatitijs & ad dominum redituris inſtrumentis ſcena
adornatur] Scribe ex eadem, nihil horum dono datur, collatitijs, & ad dominos redituris cætera, & infra.

¶ Metuere

¶ Metuere ut receſſura] Eadem, à metu ire ceſſura. Corrigo amet ut receſſura, & infra. ¶ Et ſine delatione omne gaudium aduertite] Haurite ſcribi debet non aduertite, ex eadem, & infra. ¶ Deficiet iſte comitatus] Quidam codices. Deficietur habent, puto legendum deficiet te, & infra. ¶ In fugam uiuere] Vetus lectio, & fuga uiuere. Vt uerba illa miſeri neſcitis parentheſi claudantur, & infra. ¶ Et in hanc legem datus hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur] Eadem. In hanc legem datus eſt. Hoc illum fatum ab utero ſtatim proſecutum eſt, & infra. ¶ Vel in pœnam admotis uel in certa nudos maria iactabat] Variam & parum ſibi conſtantem ueterem lectionem hoc loco reperio. Sed quæ commodior ex emendatioribus codicibus elici potuit ſic habet, uel in pœnam admotis uel in remedium, alios uinciet. Id nunc iſti licebit nunc tibi. Alios per incerta, nudos maria iactabit, & infra. ¶ In alicuius uentrē immenſæ beluæ detrudet] Vetus lectio, ſed in alicuius uentrē immēſæ beluæ recondet, & infra. ¶ Moderandus eſt itaque nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum] Breuius eadem, moderandum eſt itaque uobis maxime qui immoderate fertis, & in multos dolores humanum pectus diſpenſandum, & infra. HAEC OMNIS ISTA quæ in foro litigat, & mox paulo, non diſpari gradu uadit] Lege huc, non hæc, & foris, non foro, & negatio, non, tollenda, ex eadem, & infra. ¶ Et quæ diligis uenerarís, & quæ deſpicis unus exæquabit cinis hic uidelicet illa phyticis oraculis aſcripta noſcit] Sic prior æditio. Deploratiſſimus eſt locus. In quibuſdam codicibus ſic habetur. Et quæ diligis uenerarís, & quæ deſpicis unus exæquat cinis hoc uidelicet illa phyticis oraculis aſcripta noſcite, quæ uerba minus forte uitioſa erunt ſi ſic legantur. Et quem diligis uenerarís, & quem deſpicis unius exæquat uox Chilonis, hæc uidelicet illa pythicis oraculis aſcripta, Noſce te, uel ſic. Et quem diligis uenerarís, & quem deſpicis unius exæquat Chilonis uox licet illa pythicis oraculis aſcripta. Noſce te. Notum ſententiam illam, noſce te. Chilonis eſſe Lacedæmonij, ex Plinio, Plutarcho, Auſonio & alijs, & ſi Iuuenalis Apollini aſcribat. E cœlo deſcendit gnothi ſeauton. Cicero item prima Tuſculana. Nimirum inquit hanc habet uim præceptum Apollinis quo monet ut ſe quiſque noſcat. Diogenes quoque Laërtius in uita Chilonis cum ſententiam illam ſponſioni non deeſſe iacturam. Chiloni tribuat hanc de ſe noſcendo non tribuit, & infra. ¶ Non tempeſtate ut diſſiperis eſt opus] Lege ex uetere lectione, non tempeſtate magna ut diſſiperis eſt opus, & infra. ¶ Alimenta metuens ſua quorum modum inopia rumpit] Veteres quidam codices duo uerba addunt, & ſemper, ſed & ſic locus eſt ambuſtus & uerbis quibuſdam caſſus quæ omnino addere ad complementum ſenſus neceſſarium habui. Scribendum igitur cenſeo ſic, & ſemper alimenta metuens ſua quorum modo inopia laborat, modo copia rumpitur, & infra. ¶ Morbitum, putre, cauſamq; fletus uita auſpicatum] Legendum puto morbidum putre, caſſum, à fletu uitam auſpicatum. Plinius libro 7. Nullumq; tot animalium ad lachrymas, & has protinus uitæ principio, & paulo poſt, & à ſupplicijs uitam auſpicatum, & ſtatim. ¶ Cæterum quantos tumultus] Scribe. Cum interim quantos tumultus, ex uetere lectione, & infra. SI MODO tibi ulla ratio eſt] Corrigo. Si modo ulla illi ratio eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Sed de eo gratias agere quod collegiſti] Cœpiſti uetus lectio, non collegiſti, & ſtatim. ¶ Peruenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum] Scribe prouenerunt, non peruenerunt, unde prouentus dicti. Adſtipulante etiam uetere lectione, & infra. ¶ Liberos nutrientibus non ipſa fructus educatione acquiritur] Exemplaria quædam liberos nutrientibus non fructus educat ipſa educatio, & infra. ¶ Licet itaque tibi nihil induſtria eius contulerit, licet nihil diligentia ſua cuſtodierit] Vetus lectio. Licet itaque nihil tibi induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, & infra. ¶ At potuit longior eſſe non maior.] Exemplar Facundi & Primitiui. At potuit longior eſſe maiorq;, & infra. ¶ Iuuenis cito prudens cito maritus] Lege iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, ex uetere lectione, & ſtatim ¶ Omnia tanquam proſpera] Corrigendum puto. Omnia tam præpropera. Cui emendationi ſuffragantur uerba hæc non longe à fine. Hac ſanctitate morum effecit ut puer admodum dignus ſacerdotio uideretur, & infra. ¶ Filium tibi dij immortales non diu dant. Statim tibi talem dederunt] Vetus lectio, filium tibi dij immortales non diu daturi, ſtatim tibi talem dederunt, & infra. ¶ Eiectam te à dijs cui frui non liceret filio] Legendum, abiectam te à dijs cum frui non licuerit filio, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra ¶ Occurrent paſſim ubique qui maiora ſenſerunt, iſta magni iudices ſenſerunt principis] Vetus lectio, occurrent tibi paſſim ubique maiora. Senſerunt iſta magni duces. Senſerunt principes, & infra. ¶ Quibus male nimis ſecundæ res conſtant.] Eadem, quorum male illo nimis ſecundæ res conſtant. Conijcio legendum, quorum malis illius nimis ſecundæ res conſtabant, & infra. ET SOLENNIA pontificalis carminis uerba concepit] Sic agnoſcunt complura exemplaria, ſed in exemplari antiquiſſimo & correctiſſimo Facundi & Primitiui tantum habetur, ſolennia pontifica perfecit, cætera uacant, & infra. ¶ Quo uictum ante currum egit Perſæ inclyti regis nomen.] Lego quo uinctum ante currum egit Perſem inclyti regis nomen, ex uetere lectione, & infra. ¶ Et qui magis poterat mouere tanta mutatio] Scribendum uidetur. Ecquem magis poterat cætera, & ſic ferè habetur in exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Non contigit tamen triſtem Paulum Perſæ uidere.] Idem exemplar, non tamen contigit Perſæ triſtem Paulum inuenire, & infra ¶ Vnumquemque animo occupa] Vnumquemlibet animo occupa, uetus lectio, & infra. ¶ Quoniam grauia illi uidebantur & cum in commune creſcerent] Lege, quæ grauia illi uidebantur etiam cum in conciuem creſcerent. Exemplar enim Facundi & Primitiui, conciuem, agnoſcit, non commune, & infra. SED uide ut in orbem iſta tempeſtas] Scribe, ſed uidelicet it in orbem iſta tempeſtas, ex omni uetere lectione, & infra. QVIS enim dixerit naturam maligne cum mulieribus

Cap. 11 (beside "HAEC OMNIS ISTA") · Cap. 12 (beside "SI MODO") · Cap. 13 (beside "ET SOLENNIA") · Cap. 15 (beside "SED uide") · Cap. 16 (beside "QVIS enim")

ingenuis egiſſe, & uirtutem illarum in arctum retraxiſſe] Corrige, quis enim dixerit naturam maligne cum mu-
liebribus ingenijs egiſſe & uirtutes illarum cætera, ex eadem, & infra. ¶ Par ad honeſta libera facultas] Scriben
dum. Par ad honeſta (libeat) facultas, ex eadem, & ſtatim ¶ Laborem, dolorem ex æquo] Lege laborem dolo
remq; ex æquo, ex eadem, & infra. ¶ Quod tibi ſi uis exempla referri] Præpoſtero ordine ſcribendum. Quod
ſi tibi uis exempla referri, ex eadem, & infra. ¶ Nec amiſſos ciuitas ſentit] Eadem ſenſit legit, non ſentit, & in-
fra. ¶ Scipionumq; matres ac filios egit] Scribe exegit, non egit, ex eadem, & infra. ¶ Nullum aũt fruſtra ca-
det telum] Quidam codices, nullum amat fruſtra cadere telum, & infra. ¶ Mirum eſt tantum turbam iam po-
tuiſſe ſine iniuria damno'ue præteruehi] Quædam exemplaria, mirum eſt tantam turbam non potuiſſe ſine inui
dia damnoúe præteruehi. Alia. Mirum eſt tantam turbam ſine inuidia ſine damno præteruehi. Legendum puto
eſſet potius quàm eſt, & infra. ¶ Ad hoc iniquior fortuna fuit] Scribe. At hoc iniquior fortuna fuit, ex uetere,
lectione, & infra. ¶ Similes patri] Hæc uerba deſiderantur in eadem, & infra. ¶ Mecillij] Eadem Metilij,
& infra. ¶ Hæc quidem natura mortalium eſt] Scribe commutatio dictionum ordiñe. Eſt quidem hæç natura
Cap.17 mortalium ut nihil magis cætera, ex eadem, & infra. ILLVD quoque martia mouet me] Scribe moueret, ex
eadem non mouet, & infra. ¶ Iam patri, iam matri præſidium ac decus amittere] Scribe, iam patri iam matri
reſiduum amittere, cætera ocioſa ſunt, ex codice Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Quam contiĩnenti quondam
ceßiſſe conſtat ſubito illud mare irrupit] Lego ex uetere lectione, quàm continenti quondam cohæſiſſe conſtat.
Subitum illo mare irrupit, & infra. ¶ Auidißimum maris uerticem reſtringere] Legendum reor, perſtringere,
non reſtringere, & infra. ¶ Siue illas primum naſcentes inuenit ſiue transflumen integrum ſubter tot maria]
Sic prior æditio. Vetus lectio, ſiue illas ibi primum naſcens inuenit, ſiue in ipſum trans flumen. Sunt codices, qui
legant ſiue in ipſum trisflumen. Scribe. Siue illas ibi primum naſcens inuenit ſiue immerſum terris flumen inte-
grum ſubter tot maria, & infra. ¶ Vt ne maximarum quidem tempeſtatum locus furori ſit] Inuertendæ dictio-
ones, furori locus ſit, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Ille exciſus in infinitam altitudinem ſaxis
naulius carcer] Legendum reor, lautumius carcer, de quo multa in obſeruationibus Plinianis, & infra. ¶ Et
latius territorium] Exemplar Facundi & Primitiui & laxius turritam, & infra. ¶ Lympidißima hyberna.]
Vetus lectio, lepidißima. Lego tepidißima, ut patet ex uerbis ſequentibus, cuius rei Plinius quoque meminit ſecun
dæ hiſtoriæ naturalis capite 64. & infra. ¶ Dicet omnibus nobis natura] Scribe dicit, non dicet, ex eadem,
& infra. ¶ Potes habere formoſos & deformes. Sed ſi fortaſſe tibi multi naſcentur eſſe ex illis aliquis] Ca-
ſtior eadem, poteris habere formoſos, poteris & deformes. Multi naſcentur eſſe aliquis ex illis, reliqua ſuperflu-
unt ¶ Non eſt quod ſperes] Exemplaria quædam deſperes habent non ſperes, & infra. ¶ Vt ipſis maledictum
Cap. 18 ſit] Legendum ex antiqua lectione, ut ipſi maledicta ſint, & infra. ANNVM, æſtatem, hyememq; æqualiter
diuidentem] Eadem. Anno, æſtates, hyemesq; æqualiter diuidentem, & infra. ¶ A fraternis occurſionibus.]
Lege à fraternis occurſibus, ex eadem, & infra. ¶ Et modo toto ore terris imminentem acceßionibus damnisq;
mirabilem] Scribe, & modo occultam modo toto ore terris imminentem, acceßionibus damnisq́, mutabilem, ex
eadem, & infra. ¶ Sacratos ſpectaculo ſuperiorum.] Scribendum ſupernorum, non ſuperiorum, ex eadem, &
infra. ¶ Quæ interuentu ſuo maria circundant & diſtinguunt] Duo illa uerba, circumdant &, tollenda ex ea-
dem, & infra. ¶ Et inter rapidorum torrentium curſum aurum arenis interfluens] Corrige, & inter rapido-
rum torrentium arenas aurum interfluens, cætera ſuperfluunt, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ In
mari & fidem excedenti magnitudine] Scribe, immani, non in mari, ex uetere lectione, & infra. ¶ Concitatis
perniciora nauigijs & remigijs] Scribe concitatis perniciora remigijs, reliqua redundant, ex eadem, & infra.
¶ Erisq; ei ſpectatrix] Exemplaria quædam, erisq; eius expertrix, & infra. ¶ Diſces. Docebisq; artes illas
quæ uitam inſtruant, alias qui ornent] Legendum. Diſces docebisq; artes. Aliâs quæ uitam, reliqua ex uetere le-
ctione, & infra. ¶ Et latrocinia & naufragia] Scribo & latrocinia & uenena & naufragia, ex eadem, & infra.
¶ Et mors incerta facilis per pœnam cruciatumq;] Sic prior æditio. Exemplaria quædam, & mors incertumq; fi-
nis per pœnam cruciatumq;. Exemplar domeſticum non reſpuendæ fidei, et mors incertum facilis an per pœnam
cruciatumq;, et infra. ¶ Reſpondebis nolle te uiuere] Omnia ſcripta exemplaria uelle, agnoſcunt, non nolle recte.
Sequitur enim. Viue ergo, ut conuenit, & ultra. ¶ Videbis primum quid curandum ſit] Exemplar Facundi &
Cap. 19 Primitiui, uideatis primum reliqua. Scribendum puto. Videamus primum cætera, & infra. ¶ Id per ſe deſidera-
bile apparet] Tolerabile, non deſiderabile, idẽ agnoſcit exemplar rectißime, et infra. ¶ Abſentes enim futuros dũ
uiuerent, nõ flemus] Scribo, abſentes enim abfuturosq; dũ uiuerent nõ flemus, ex uetere lectione, et infra. ¶ Et nos
metipſi non fallamus] Quidã codices ſine negatione, et noſmetipſi fallamus. In alijs non habẽtur omnino hæc uerba
et infra. ¶ Et qui contemptũ uindicet] Vetus lectio, et quia contẽptu uindicet, et infra. ¶ Plus orbitas confert quã
eripit] Scribe plus gratiæ orbitas cõfert quàm eripit, ex eadẽ, et infra. ¶ Illa quæ nobis inferos faciũt terribiles fa-
bula eſt. Nullas imminere mortuis tenebras] Scribe. Illa quæ nobis inferos faciũt terribiles fabula. Nullas ſcimus im
minere mortuis tenebras, ex eadẽ, et infra. ¶ Nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tã laxa, nullos iterũ tyran
nos] Eadẽ, nec tribunalia et reos, et in illa reorũ libertate tã laxa ullos iterũ tyrãnos, et infra. ¶ Et omnia ad nihil
redigit] Caſtigatius eadẽ, et omnia in nihilũ redigit, et infra. ¶ Vnde nihil eũ pellat, unde nihil terreat] Scribe. Vn
Cap.20 de nihil eũ depellat. Vbi nihil terreat, ex eadẽ, et infra. SIVE calamitatẽ repellit] Eadẽ expellit agõſcit, nõ repellit,
et infra. ¶ Nõ poteſt fortuna tenere quod natura dimiſit] Lege, nõ poteſt id fortuna tenere cætera, ex eadẽ, et infra.
¶ Et

¶Et nulla publica clades cõſpicitur] Coniunctio,et,eradenda,et exemplar Facũdi et Primitiui peſtis agnoſcit,non
clades,& infra.¶Carcere educit.] Lege.Hæc è carcere educit,ex uetere lectione,& infra. ¶ Hæc exulibus in pa=
triam ſemper animo oculiſq; tendentibus oſtendit nihil intereſſe infra quot quiſq; iaceat.] Caſtigandum puto,hæc
exulibus in patriam ſemper animum, oculos, tendentibus oſtendit nihil intereſſe in terra qua quis iaceat. Nam &
uetus lectio quis,præfert,non quiſq;,& infra. ¶ Hic ubi res fortuna male diuiſit & æquo iure genitos alium alij do
nauit.] Hæc ubi res communes fortuna male diuiſit & æquo iure genitos aliud alij donauit,uetus lectio.Puto legen
dum alium alijs donauit,& infra.¶In qua nemo humilitatem ſenſit.] Scribe ex eadem. In qua nemo humilitatem
ſuam ſenſit,& infra.¶Vt non concidam aduerſus minas caſuum.] Legendum forte cæſarum potius quàm caſuum.
Exemplar Facundi & Primitiui, aduerſus ruinas caſuum , et infra. ¶ Coram te iura beneficio mortis habeo.] Sic
prior æditio. Vetus lectio uita habet,non iura. Proinde ſcribendum ſic reor. Coram te uita beneficio mortis ha=
beo.Nam & inter alios Plinius quoq; maximum uitæ bonum appellat mortem, et infra. ¶ Neapolis fortuna abſtu=
liſſet.] Exemplar Facundi & Primitiui, Neapolis ualetudo abſtuliſſet , & infra. ¶ Quam infelices reliquiæ ſunt
imperatorem ipſum ſuperfuiſſe.] Scribendum,quæ infelices reliquiæ ſunt imperatorem ſuperfuiſſe, ex eodem ex=
emplari,& infra. ¶ Et ſacroſanctum uictoribus corpus ſacietati præſtitit.] Conſidera an ſit commodior lectio,&
ſacroſanctum uictoribus caput ſatelliti præſtitit,& infra. ¶ Liberata republica conſeruator eius.] Poſtrema duo
uerba , conſeruator eius , in exemplari Facundi & Primitiui non habentur, & infra. ¶ Tunc felix mori potuit.]
Lege etiam tunc felix mori potuit,ex uetere lectione, & infra. ¶ Latrocinia, bella, rapinas,tantum Catilinarum.
Legendum puto trium Catilinarum,non tantum Catilinarum.Nam Auguſtum, Antonium,Lepidum,tres Catilinas
uocat,ut Iuuenalis tres Syllas.In tabulam Syllæ ſi dicant diſcipuli tres , & infra. ¶ Nihil ergo mali illi immatura
mors attulit.] Sic exemplar Pincianum. Legendum arbitror. Nihil ergo mali Metilio immatura mors attulit , &
infra.¶Nimis cito perijt & immaturus primum puta illi ſuperfuiſſe.] Vetus lectio,nimis tamen cito perijt & im=
maturus. Quæ ſequuntur ſic puto legenda. Primum puta illum ſupereſſe , & infra. ¶ Quantum eſt ad breuiſſi=
mum tempus æditi,cito ceſſuri loco. Venienti.] Exemplar Pincianum, quantulum eſt ad breuiſſimum tempus ædi=
tis,cito ceſſuris loco,uenientibus,& infra. ¶ Venienti in pactum hoc proſpicimus hoſpitium.] Caſtigandus forte
uitioſiſſimus locus ſic. Venientibus in puncti hoc proximum hoſpitium. Poſſes etiam legere ſpatium,non hoſpitium,
& infra.¶Minorem portionem. Aetas noſtra quàm partem puncti habet ſi tempori comparetur omni. Huius eſt
enim maior menſura.] Exemplar Facundi & Primitiui. Minorem portionem habet ætas noſtra quàm punctum
ſi omni tempori comparetur,cuius maior eſt menſura,& infra.¶Cum ille ſe intra huius ſpatiũ remetiatur.] Scri=
bo,cum ille ſe intra huius ſpatium toties remetiatur, ex exemplari Facundi & Primitiui. Domeſticus meus codex,
utpote cum ille ſe præ huius ſpacium metiatur.Legendum arbitror,utpote cum ille ſe per huius ſpacium toties re=
metiatur, & infra. ¶ Imò multum eſt quòd uiuimus ſi ſatis eſt.] Exemplar Facundi & Primitiui. Imò modo mul=
tum eſt cætera. Scribendũ uidetur. Vno modo multum eſt reliqua,& infra. ¶Nihil enim iam ſupererat.] Vetus le=
ctio,nihil illi iam ultra ſupererat,& infra.¶Intra 14. annos quædam defatigauit.] Scribe defatigantur, non defa=
tigauit,ex eadem,& infra.¶Qui uicturus.] Quia uicturus,eadem,& infra. ¶ Manebit ubi poſitus eſt.] Eadem,
manebit ſemper ubi poſitus eſt,& infra.¶Nec ullum ulterius diligentia aut gratia promouebit.] Hæc uerba in co
dice Pinciano non leguntur. Quæ uerò ſtatim ſequuntur.¶Scit libenter illum ex conſilio perdidiſſe.] Ita leguntur
in eodem codice,ut recitaui,ſed mendoſe.Puto ſic corrigenda,nec illum diligentia uel conſilio protuliſſet , & in=
fra.¶Eunt ut ſua fata.] Expende an legendum ſit,eunt ui ſua fata, & infra. ¶ Et fruſtra uota ac ſtudia ſunt.] Ex=
pungenda coniunctio,&,ex uetere lectione,& infra.¶Auguria opus ſuum fata.] Quid ſi legas,urgent opus ſuum
fata , & infra. IN ſumma pudoris cuſtodia.Inter luxurioſæ urbis oculos conſeruaturum, ſi potuiſſet ita morbos Cap. 21
euadere cætera.] Exemplar Facundi ac Primitiui, & ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſæ urbis oculos conſer
uatum potuiſſet,ita reliqua,& infra. AVT ſœda proloqui ex quo luxuria fœdior inuaſit.] Scribe,& ſera eoq; Cap. 22
fœdior luxuria inuaſit,ex uetere lectione,& infra.¶Aut in popinam uentremq; proiecti ſumma illis curarũ fuit,
& eſſet quod biberent.] Eadem. Aut in popinam uentremq; percoqui.Summaq; illis curarũ fuit quid eſſent, quid
biberent,& infra.¶Non ſimplici dolore pudenda curantium.] Quædam exemplaria,non per ſimplicem dolorem
cætera. Alia,non ſimplicem dolorem cætera,& infra.¶Poſthæc exilium,non fuit innocentior filius tuus quàm Ru
tilius quàm Corruncanus,non fuit ſapientior quàm Socrates,non fuit ſanctior quàm Cato,qui uoluntario uulnere
transfixit pectus. Cum iſta perſpexeris.] Falſo ſcripta. Peius diſpuncta. Præpoſtere locata uerba. Lego ex uetere le=
ctione. Poſthæc Exilium,non fuit innocentior filius tuus. Carcerem,non fuit ſapientior quàm Socrates. Voluntario
uulnere transfixum pectus,non fuit ſanctior quàm Cato. Quũ iſta perſpexeris,& infra. ¶ Clienti ſuo atrio ſecun=
do.] Lego Satrio,non Atrio,ex Cornelio Tacito,& infra.¶Nec imponi quidem ſed deſcendere] Sunt exemplaria
quæ habeant. Nec imponi quidem ſed aſcendere, & infra. ¶ Decernebantur illi ſtatuæ in Pompeij theatro ponen=
dæ.] Corrige. Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponenda, ex uetere lectione , & infra. ¶ Exclamauit
tunc Cordus uerè theatrum perire.] Scribo inuerſis dictionibus.Exclamauit Cordus.Tunc uerè theatrum perire,
ex eadẽ,& infra.¶Conſecrari peſſimũ militẽ] Non peſſimũ,ſed perfidũ habet eadem,ut puto recte,alludere enim
uidebatur ad militem illũ qui Pompeium obtruncauit,& infra. ¶ Vt ſibi manſuetos omnibus feros habere.] Vetus
lectio,ut ſibi uni mãſuetos omnibus feros habere poſſet,& infra.¶An mortis rei perderẽtur] Locus eſt corruptiſſi
mus, ex eorũ numero qui emendatore indigent Oedipo. Fortaſſe ſic minus corrupte legetur,an maieſtatis reo pe=

rire daretur. Quam lectionem aſtruere uidentur uerba ſequentia pene non licuit, & infra. ¶Fles quod quenquam
Cap.23 tuorum mori neceſſe fuit.] Vetus lectio. Fles quod cuiquam tuorum cætera, & infra. PRAETER hoc etiam
quod omne futurum incertum eſt, & infra. ¶Quæ illuſtriora breuiora ſunt.] Lege quo, non quæ, ex uetuſtis exem
plaribus, & infra. ¶Ita eſt iudicium imminentis exitij maturitas.] Scribendum ex eiſdem. Ita eſt. Indicium eſt im-
Cap.24 minentis, reliqua, & infra. SVB matris cuſtodia.] Sub matris tutela, eadem, & infra. ¶Cogita tot illos perire
annos matribus & per ſolicitudinem exigi.] Eadem, totos, non tot, & ſolitudinem, non ſolicitudinem agnoſcunt.
Quæ certe lectio præſenti magis conuenit inſtituto, & infra. ¶Excellentis ingenij & æquaturi animum.] Lege a-
uum, non animum, ex eiſdem, & infra. ¶Nullius fœminæ ſpei ſe præbuit.] Dictio, fœminæ, neceſſaria non erat præ
cedente paulo ante uerbo mulierum, proinde eradenda eſt, ſuffragante etiam uetere lectione, & infra. ¶ Niſi pro
bono candidato ualuiſſet.] Quædam exemplaria, uoluiſſet habent, non ualuiſſet, & infra. ¶Harũ contemplatione
uirtutum filium geri tanquã ſi nec ille tibi magis uacet.] Sic prior æditio. Scribendum puto. Harũ contemplatione
uirtutum ſic tegere tanq̃ ſi nunc ille cætera, ut infra. Sic itaq; martia tegere tanquam ſub oculis patris filijq; poſita.
Sequitur ſtatim. ¶Nunc nihil habet quo uocetur. Scribendum arbitror auocetur, non uocetur, ut infra paulo deſpo
liatus oneribus alienis, & ſibi relictus, & infra. ¶Et effigies non ſimillima.] Caſtigandum exiſtimo & effigies non
ſimul ipſe, & confeſtim non eſt legendũ quidẽ ſed, qui, ex exemplari Facundi & Primitiui. Quid ſi legas, & effigies
non ſimul animus ipſe qui cætera, & infra. ¶Circum nobis neruos & obductam cutẽ.] Corrige, circa nos, oſſa, ner
uos, & obductã cutem, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Arcetur à diuerſis è ſuis in falſa coniectus.]
In quibuſdam exemplaribus aduerſis habetur, non à diuerſis. In alijs auerſis. Scribo alterutro modo, aut ſic, à ueris
& ſuis in falſa coniectus, aut ſic, auerſus à ſuis in falſa coniectus, & infra. ¶Et confuſis craßiq; pura & liquida inſe
rentem] Sic prior æditio. Lego è confuſis craßiſq; pura & liquida uiſentẽ, ex uetere lectione, & infra. NIHIL-
QVE terris relinquens.] Scribo, nihilq; in terris reliquens animus, ex eadem, & infra. ¶Vtiq; contemptores uitæ
Cap.25 & mortis beneficio liberi.] Eadem interq; cõtemptores uitæ & mortis beneficio liberos, & infra. ¶Liber ducit.]
In eadem libens ducitur, ut ad adoleſcentem referatur nõ ad auum, et infra. ¶ Vtq; ignotarũ urbium monſtratus ho
ſpiti gratus eſt.] Monſtrator, non monſtratus exemplar Franciſcanum, & infra. ¶Et in profunda terrarũ promit-
tere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere.] Vetus lectio breuior, & in profunda terrarũ permittit
aciem. Iuuat enim ex alto cætera, quam lectionem agnoſcit quoq; exemplar emendatißimũ Facundi & Primitiui,
& infra. ¶Sic itaq; martia tegere.] Scribe diſtincte, te gere, ex eadem, et infra. ¶Aut inuiæ ualles aut incerta uada
ſyrtium, tramites plani, & ex facili mobiles & expediti & inuicem peruij ſunt intermixtiq; ſyderibus.] Codices
nõnulli. Aut imæ ualles, aut incertarũ uada ſyrtium. Omnia plana, & ex facili mobilia et expedita et inuicem per-
Cap.26 uia ſunt intermixtaq; ſyderibus, & infra. QVID in te domus ſtatus uitæ ipſa ad maiores recepit ſuos.] Sic prior
æditio. Sunt exẽplaria in quibus legatur, quod ſe ipſe ad maiores recepit ſuos, reliqua nõ habeantur. Aliàs ſic fuiſſet
ut opinor ſcribendum, quod uiua te, domo ſtante ſe ipſe ad maiores recepit ſuos, & infra. ¶Quam nullis benignam
facile ſe præſtitit, niſi qui in unum cum illa contraxerat.] Vetus lectio, quam nullis benignam, facilem, ſe præſtite-
rit niſi qui minimum cum illa contraxerint, & infra. ¶Reges ne diceres felicißimos futuros ſi maturius illos mors
ſtantibus ſubtraxiſſet malis.] Eadem. Reges ne tibi nominem felicißimos futuros reliqua, ſed legendũ reor, inſtan-
tibus, non ſtantibus, & infra. ¶Oſtendi quàm magno me iuuat animo ſcripſiſſe.] Corrigendum puto, quàm magno
no quæ iuuabat animo ſcripſiſſem. Nam omnis uetus lectio ſcripſiſſem agnoſcit, non ſcripſiſſet, & infra. ¶ Vide-
murq; non alta nocte circundati. Nil apud uos cætera.] Sic prior æditio. Scribe, uidemuſq; non alta nocte circum-
dati, nil apud uos, reliqua ex eadem, & infra. ¶ Venientiumq; iuuabit unius ſeculi me facta componere.] Lege ex
eadem, euentumq; iuuabat unius ſeculi fata componere, & infra. ¶Nihil conſtabat loco ſtabili.] Hæc uerba non ha
bentur in eadem et recte, nam ſequitur confeſtim eadem ſententia, & infra. ¶Adducetq; ſecum uetuſtas.] Lege ab
ducet, non adducet, ex eadem, & infra. ¶Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt.] Fortunæ, nõ fortuitæ, ex-
emplar Facundi et Primitiui, & infra. ¶Et æterna ſorte.] Scribe et æterna ſortitæ, ex uetere lectione, & infra. ¶Et
ipſius parua ruina ingentis acceßio.] Lego, & ipſæ parua ruinæ ingentis acceßio, ex eadem.

IN LIB. DE CONSOLATIONE AD HELBIAM MATREM.

Cap.1 L. ANNEI Senecæ ad Albinam matrem.] Omnis ſcripta lectio, Helbiam agnoſcit, non Albi-
nam, et infra. Vt auderem multa me interpellabant.] Lege impellebant, non interpellabant, ex
eadem, & infra. ¶Etiam ſi ſupprimere non potuiſſem abſterſiſſem.] Scribendum, etiam ſi ſup-
primere non potuiſſem interim certe abſterſiſſem, ex eadem, et infra. ¶ Rurſuſq; retardare.]
Eadem, rurſuſq; retardabar, & infra. ¶ Ne ipſum ſolatia irritarent.] Scribe, ne ipſum ipſa ſo-
latia irritarent, ex eadem, & infra. ¶Nã in morbis quoq; nihil eſto magis periculoſum, nec per-
niciosum, quàm immatura medicina. Expectabam dum ipſe uires ſuas frangeret.] Breuius eadem, nam in morbis
quoq; nihil eſt pernitioſius quàm immatura medicina. Expectabam itaq; dum uires ſuas frangeret, et infra. ¶Præ-
terea quum clarißimorum omnia ingeniorum monumenta.] Commuta dictionum ordinem. Præterea quum om-
nia clarißimorum ingeniorum monumenta, ex eadem, & infra. ¶ Verebarq; ne hoc non conſolatio ſed exulcera-
tio.] Deeſt uerbum, eſſet, uerebarq; ne hæc non conſolatio eſſet, ſed exulceratio, ex eadem, et ſi in pleriſq; codicibus
negatio, non, deſideratur, et infra. ¶ Neceſſe eſt ut delectum uerborum eripiat.] Superfluit uerbum, ut,

ex eadem, et infra. SED cogitet.] Eadem. Sed is cogitet, & infra. ¶Omnes itaq; luctus suos.] Lege, Omnes itaq; Cap. 2
luctus illi ſuos, ex eadem, & infra. ¶Quos ſæpe uexat.] Semper non ſæpe, eadem, & infra. ¶ Nullam tibi uacatio=
nem dedit.] Scribo, nullam tibi fortuna uacationem dedit, ex eadem, & infra. ¶ Et ad uitam quodammodo expo=
ſita creuiſti ſub nouerca.] Legendum, & ad uitam quodam modo expoſita es. Creuiſti ſub nouerca, ex eadem, &
infra. ¶Quanta uel in filia conſpici poteſt.] Scribendum arbitror contra omnia exemplaria, quanta uix in filia cō
ſpici poteſt, & infra. ¶Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem deducendo faceret.] Ducendo non deducendo, exem
plar Facundi & Primitiui, recte, hoc eſt procraſtinando, protrahēdo, ut illud tardando noſtros in longum ducis a=
mores, & infra. ¶Vbi ſe dolor tuus inclinaret.] Vetus lectio reclinaret, nō inclinaret, & infra. ¶Quos ſine inter=
uallo uitæ incurſantes pertuliſti.] Eadem, quos ſine interuallo in te incurſitantis pertuliſti, & infra. ¶Intra uigeſi=
mum diem tu quæ filium meum cætera.] Scribēdum, intra uigeſimum diem quam filium meum cætera, ex eadem,
& infra. NON ſummam cutem tenet, rupit.] Verbum, tenet, non habeatur in eadem, & infra. ¶Tyrones leui=
ter ſaucij non uociferantur.] Scribe. Tyrones leuiter ſaucij, tamen uociferantur, ex eadem, & infra. ¶ Excoriari Cap. 3
patiuntur.] Exſecari patiuntur eadem agnoſcit, & infra. ¶Lamentationes & ululatus, & alia per quæ inſciæ mu
lieres tumultuantur amoue.] Eadem. Lamentationes & eiulatus, & alia per quæ ferè muliebris dolor tumultuatur
amoue, & infra. ¶Et quid? Videor ne tecum timide egiſſe cum nihil tibi ſubduxi ex malis tuis.] Eadem. Ecquid ui
deor ne tecum timide egiſſe? Nil tibi ſubduxi ex malis tuis, & infra. ¶ Conſtitui uincere dolore dolorem tuum.]
Verbum, dolore, deſideratur in eadem, & infra. AT ego mihi ipſe ſatis placebo.] Magis, non ſatis, eadem præ= Cap. 4
fert, & infra. NON deſeruimus.] Scribe, non deſeruerimus, ex eadem, & infra. ¶ Intra ſe omne gaudium pete= Cap. 5
retur.] Lege, peteret, non peteretur, ex eadem, & infra. ¶Facile ſe ac ſua tuentur.] Facile ſe ac ſuos tuentur, ea=
dem, & infra. ¶Illis grauis ipſa fortuna eſt quibus eſt repentina.] Duo illa uerba, ipſa fortuna, non habentur in
eadem, & infra. ¶Omnia illa quæ in me diligentiſſimè conferebat.] Indulgentiſſimè legendum, non diligentiſſime,
ex eadem, & infra. ¶Nam in ipſa felicitate.] Exemplar Facundi & Primitiui, infirmitate legit, non felicitate, &
infra. ¶Cum inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita inueniantur nihil habentia fronti ſuæ ſimile.] Scri=
be ex uetere lectione. Quin inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circunlita inueni, intra nihil habentia fronti ſi=
mile. Legendum puto ſpecioſo potius quàm ſpecioſa, & infra. QVOSDAM induſtria latam oſtendendæ uir=
tuti nacta materiam.] Eadem, laxam agnoſcit, non latam, & oſtentandæ mallem legeres quàm oſtendendæ, & in= Cap. 6
fra. ¶Quidam uenalem formam ſuam attulere.] Dictio, ſuam, non habetur in eadem, & infra. ¶Nulla eſt ubi ma=
gnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias.] Aliter eadem, nulla non magnam partem peregrinæ multi=
tudinis habet, & infra. ¶ Nunc tranſiliens ab ipſis quarum amœna poſitio.] Lege. Tranſi ab his quarum amœna
poſitio, ex eadem, & infra. ¶Giarum & Corſicam pete.] Eadem. Giaram & Corſicam percenſe, & infra. ¶Quid
ad copias reſpicienti ieiunius.] Eadem, quid ad copioſa reſpicienti tenuius, & infra. ¶ Plures tamen hic peregrini
quàm ciues ſunt & conſiſtunt.] Duo illa uerba, ſunt &, tollenda, ex eadem, & infra. ¶Si propriam eius originem
aſpexeris.] Primam legito, non propriam, ex eadem, & infra. ¶Aſpice ſydera mundi illuſtria.] Aſpice ſydera mun
dum illuſtrantia, eadem, & infra. ¶Quamuis cum uniuerſo uerſatur in contrarium nihilominus ipſi mundo referr=
tur.] Quædam exemplaria, & quamuis cum ipſo uertatur in contrarium nihilominus ipſi mundo defertur, & in=
fra. ¶Perpetua eius cogitatio.] Legendum agitatio, non cogitatio, ex uetere lectione, & infra. ¶Semper in tumul
tu ſunt.] Scribe, ſemper in tranſitu ſunt, ex eadem, & infra. ¶ Orbes ſuos explicuerunt.] Lege explicuerint, non
explicuerunt, & paulo poſt uenerant, non uenerunt, ex eadem, & infra. ¶ Vel delectet ſe uel conſeruet.] Exem=
plar Facundi & Primitiui, nos delectet ſe uerò conſeruet, et infra. ¶In medijs Barbarorū nationibus græcæ urbes.]
Scribendū regionibus, nō nationibus, ex uetere lectione, & infra. ¶Atheniēſis in Aſia turba eſt. Miletus. ccccclxx.
urbium populum in diuerſa effudit.] Deprauatiſſima uerba. Scribendum reor. Athenienſium in Aſia urbs eſt mile
tus. Ea. lxxv. urbium populum reliqua. Ionas quorum caput in ora minoris Aſiæ Miletus eſt Athenienſes fuiſſe no=
tius eſt quàm ut ſit prodendum. Vetus item lectio eum quem ſignaui urbium numerum præfert, adſtipulante etiam
ferè Plinio libro hiſtoriæ naturalis quinto capite 29. Miletus inquit Ioniæ caput ſuper 80. urbium per cuncta ma=
ria genitrix. Strabo quarto decimo maximam eſſe multitudinem ſcribit coloniarū à Mileto profectarum ſuppreſſo
earum numero, & infra. ¶Totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur. Scribo, infero, nō inferiori, ex omnibus
ferè auctoribus & ſcripta lectione, et infra. ¶ Alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas uires emiſit.]
Lege, alios nimia ſuperfluentis populi frequentia cætera, ex eadem. Scribendum tamen puto, urbes, non uires, &
infra. ¶Aut frequens terrarum hiatus.] Frequentes, non frequens, eadem, & infra. ¶Felicis ſoli uitia.] Infelicis ea
dem, non felicis, & infra. ¶Omnes aūt iſtæ populorum transformationes.] Eadem, tranſportationes agnoſcit, non
transformationes, & infra. ET Euandrum in ripa Tyberis.] Coniunctio &, tollenda, ex eadem, & infra. ¶In Ita Cap. 7
liam deducit.] Eadem, partim deduxit habent, partim detulit, & infra. ¶ Vbicunq; uicit Romanus habitabat.]
Scribe. Vbicunq; uicit Romanus habitat, ex eadem, & infra. ¶Colonos mutauit.] Cultores mutauit, eadem, &
infra. CONVERSATIONE Græcorum Ligurumq; primo deſciuit.] Scribe, conuerſatione Græcorū Ligu Cap. 8
rumq; à patrio deſciuit, ex eadem, & infra. ¶Permixta omnia et inſtituta ſunt.] Scribendum exiſtimo, permixta
omnia et inſititia ſunt, & infra. ¶ Quod licet in exilium euntibus uirtutes ſuas ad locum ferre ſecum ad quem mi=
graturi ſunt.] Lego, quod licet in exiliū euntibus uirtutes ſuas ferre ſecū. reliqua redundant ex uetere lectione, et
infra. AB illo ſpectaculo eius inſatiabiles ſunt nō obducātur.] Scribendū ex eadē, cuius, nō eius, et legendū potius Cap. 9
abducantur

abducantur quàm obducantur, & infra. ¶*Sed intra ſe circumagentes ſuum ueſtigium.*] Quidam codices, *ſed intra*
ſuum ſe certũ agentes ueſtigium. Alij, *ſed intra ſuũ ſe circumagentes ueſtigium, & infra.* ¶Non auri argentiq; ueni
eximuntur.] Vetus lectio *eruuntur,* agnoſcit, non *eximuntur,* et infra. ¶*Ad illa adducendus eſt.*] Abducendus lego,
non adducendus, ex eadem, et infra. ¶*Quo latius uicos correxerint.*] Legendum reor, quo laxius uicos porrexe
rint, & paulo poſt laxiſsimum, non latiſsimum, & infra. ¶*Si non id fortiter pateris quæ Romuli caſam noſti.*] Scri
be, ſi ideò id fortiter pateris, quia Romuli caſam noſti, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Cum prudentia pietas.*] Ea
dem, quum continentia, quum prudentia, pietas, & infra. ¶*Quam quo R.Po. cõſulatum rexit.*] Scribe, quam quo
Reip. conſulatum, ut ſuperfluat uerbum, rexit, ex eadem, & infra. ¶ *Quo die illum exulem Brutus relinquere non*
potuit, nec Cæſar uidere.] Particulam, nec, eadem non agnoſcit, & infra. ¶*Non dubitas quin ſemper ille Marcel*
lus tantus uir.] Scribendum. Num dubitas quin ſe ille Marcellus, cætera ex eadem, & infra. ¶ *Ita te diſciplinis im*
buiſti.] In priore æditione, quod patria carere non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti. Vetus lectio. Quod pa
tria cares non, eſt miſerũ. Ita te diſciplinis imbuiſti. Correctior forte lectio. Quod patria cares non es miſer, etenim
ita te diſciplinis imbuiſti, & infra. ¶*Porrò hic qui te expulit.*] Scribe. Quid porro? hic qui te expulit, ex eadem,
& infra. ¶*Ecce trahit illum Africa.*] Legendum. Ecce trahit illum ad ſe Africa, & mox paulo refouet ſcribendũ,
non refouit, ex eadem, & infra. ¶*Vllo modo uirtutem habenti.*] Corrige. Vllam modo uirtutem habenti, ex eadẽ,
& infra. ¶ *Vltra phaſin capere uolunt.*] Capi non capere ſcribe, ex eadem, & infra. ¶ *Omnia uota faſtidien*
ti gulæ.] Nota eadem præfert, non uota, & infra. ¶*Illi paupertas etiam aliquid prodeſt.*] Scribe quid, non aliquid,
ex eadem, & infra. ¶ *Dum non poteſt illa nolenti ſimilis eſt.*] Legendum, dum non proſunt illa nolenti ſimilis eſt,
Cap.10 ex eadem, et infra. ¶*Sed hic uelut cæci tranſeunt.*] Scribe, hæc, non hic, ex eadem, & infra. QVID *manus &*
aduerſus feras & homines armatis.] Eadem ſic præfert. Quid manus aduerſus feras & aduerſus homines armatis,
& infra. ¶*Maiores noſtri.*] Eadem, ſcilicet maiores noſtri, et infra. ¶*Nondum gemmis renitebant.*] In eadem, ni
tebant habetur, non renitebant, et infra. ¶*Si ſeſtertio centies ſi uixiſſet.*] Eadem, ſi in ſeſtertium centies uixiſſet, &
infra. ¶*Imò puta pecuniæ modum ad rem pertinere.*] Sic prior æditio. Eadem, In uno puta pecuniæ modum ad rem
pertinere non animi. Corrigo. I nunc & puta pecuniæ modum ad rem pertinere non animi, et infra. ETIAM *in*
Cap.11 *malis exemplis per ſe docilem.*] Lego, etiã ſine malis exẽplis per ſe docilem, ex eadem, & infra. ¶ *Sed ſi hoc quoq;*
ad uſum.] Verbũ, ſed, redundat ex eadem, et infra. paulo uelamentũ, non uelamen agnoſcit, eadẽ, & ultra. ¶*Quod*
neceſſariũ faciebat.] Legendum puto ſciebat, nõ faciebat, & infra. ¶*Sed deſiderat ſaturatam.*] Scribendũ reor. Si
deſiderat ſaturatam, & infra. ¶*Nõ fortunæ uitio.*] Scribe, non fortunæ uitio iſte uitio, ex uetere lectione, & infra.
¶ *Quam ullus ſufficiet humor ad ſanandũ eum.*] Saciandũ, nõ ſanandũ eadem habet, & infra. ¶*Qui continebitur*
itaq;.] Scribendum. Qui continebit itaq; ſe, ex eadem, & infra. ¶*Neceſſarijs rebus exilia ſufficiunt.*] Lege. Neceſ
ſarijs rebus & exilia ſufficiunt, ex eadem, & infra. ¶*Quũ quod tantũ ſatis eſt.*] Scribendum, quũ quantũ ſatis eſt,
Cap.12 ex eadem, et infra. ¶*Et nimis corporibus ſuis abdita.*] Lege addicta, nõ abdita, ex eadem, & infra. AD *leuanda*
incõmoda paupertatis.] Eleuanda eadem, nõ leuanda, & infra. ¶*Quo animus eorũ in pauciora diſtrabitur.*] Ea
dem, quod animus eorũ in pauciora diſtringitur, & infra. ¶*Et quotienſcunq; feſtinantẽ neceſsitas itineris exigit.*]
Scribe ex eadem, & quotiens feſtinationem neceſsitas itineris exigit. In exemplari tamen Facundi & Primitiui di
ctio, itineris, non habetur, & infra. ¶*Paupertatis uti remedijs pudet.*] Scribe ſolatijs, non remedijs, ex eadem, &
infra. ¶*Miſeros uixiſſe dicet.*] Miſere, non miſeros, eadem, & infra. ¶ *Mercenarium ſuum deceſsiſſe ab eo deſer*
tum eſſe rus.] Eadem, mercenarium ſuum diſceſsiſſe, & ab eo deſertũ eſſe rus, & infra. ¶*Dotem receperunt.*] Do
Cap.13 tem acceperunt, eadem, & infra. QVID *artificioſe iſta diducis quæ ſingula ſuſtineri poſſunt. Cõmutatio cæte*
ra.] Verba hoc loco tria deerant, quorũ defectus ſenſum reddebat obſcuriorem. Legendum igitur ſic. Quid artifi
cioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt, ex exemplaribus Facundi & Primitiui, ac meo
domeſtico, & infra. ¶ *Si ignominia ei abſit quæ ſola opprimere animos ſolet.*] Corrige, ſi ignominia abſit quæ uel
ſola opprimere cætera, ex uetere lectione & infra. ¶*Neq; enim poterant carceres uideri in quibus Socrates erat.*]
Legendũ, neq; enim poterat carcer uideri in quo Socrates erat, ex eadem, & infra. ¶*Nemo ab alio cõtemnitur niſi*
à ſe contemptus eſt.] Deeſt dictio, ante, niſi à ſe ante contemptus eſt, ex eadem, & infra. ¶*Non tanq̃ in hominem iu*
ſtum.] Inuertendæ dictiones, tanquam non in hominem iuſtum, ex eadem, et infra. ¶*Qui faciem eius ſpueret.*] Scri
be qui in faciem eius inſpueret, ex eadem, & infra. ¶*Poterat ob hoc non moleſte ferre quod ſciebat neminem id au*
ſurum animi purioris.] Verbũ, animi, tollendũ ex eadẽ, & legendũ diſtincte purioris, & infra. ¶*Non magis putes*
illũ contemni quàm quũ ædiũ ſacrarũ] Scribe, non magis illũ cõtemni quàm ædium ſacrarum, ex eadem, & infra.
NAM *aut iſtud te monet*] Lego illud, non iſtud, ex eadem, & infra. ¶ *Aut illud quod deſideriũ ipſum per te pati*
Cap.14 *non potes*] Ocioſum eſt uerbũ, illud, ex nõnullis codicibus, in quibus etiã per ſe habetur, nõ per te, & infra. ¶*Quæ*
potentiã liberorũ muliebri impotentia exercent] Mallem legeres, quæ potentia liberorũ muliebrẽ impotentiam
exercent, & infra. ¶*Tanquam alijs rebus utereris*] Scribe alienis, non alijs, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Non po*
Cap.15 *tes itaq; in erepto filio deſiderare*] Deeſt dictio, ea, ut ſit, ea deſiderare, ex eadem, & infra. TRISTEM *uul*
tum relaxaſſem] Triſtem uultum relaxaui, eadem, & infra ¶ *Adijciam iſtis loca ipſa*] Adijcis eadem non Adij
ciam, & infra. ¶*Bene nos fortuna diuiſerat*] Exemplar Facundi & Primitiui diſiunxerat agnoſcit, non diuiſe
rat, & infra. ¶ *Ante xiij. diem.*] Vetus lectio, ante tredecimum diem. Correctiora tamen exemplaria uerio
rem habent lectionem, ante tertium demũ diem. Sic enim eſſe ſcribendum patet ex uerbis ſequentibus, ultimũ certe
fructum

fructum biduo diutius uidendi filium tuliſſes, & infra. ¶ Si multo antea fugiſſes.] Scribe. Si multo ante abſuiſſes, ex eadem, & infra. ¶ Nec abſenti aſſueſceres.] Lege abſentiæ, non abſenti, ex eadem, et infra. ¶ Ni pene cõceſſum eſt imò datum in lachrymas ius.] Immoderatum eadem, non imò datum, & infra. ¶ Et nullo nimis inhumana auritia.] Eradendum uerbum nimis ex eadem, & infra. ¶ Optimum inter pietatem & luctum temperamentum eſt.] Lege ex eadem. Optimũ inter pietatem & rationem temperamentum eſt, & infra. MORS finit.] Eadem mors Cap.16
finiuit, & infra. ¶ Non faciem lenocinijs aut coloribus polluiſti.] Eadem, non faciem coloribus ac lenocinijs polluiſti, & infra. ¶ Quæ ad nihil aliud eſt exigenda quàm ut nuda cõponeret.] Eadem & breuius, & longe aliter, quæ amplius nudaret quàm componeret, & infra. ¶ Rutilia Cottam filium ſecuta eſt.] Verbum, Cottam, non habetur in eadem, & infra. ¶ Eundem iam reductum & in republica florentem.] Eadem, reducem, non reductum agnoſcit, & infra. ¶ Volumus eum interim obruere.] Eadem, uolumus interim illum obruere.] et infra. ¶ Nam qui de luſus uoluptatibus & occupationibus abductus eſt refugit.] Scribe. Nam qui aut deluſus uoluptatibus aut occupationibus abductus eſt reſurgit, ex eadem, et infra. ¶ Si quantum tibi.] Eadem ſed quantum tibi, et infra. ¶ Nimis maiorum conſuetudini deditus.] Quædam exemplaria minus legunt, non nimis, & infra. ¶ Sed ad luxuriam conſtruunt.] Vetus lectio, aliâs obſtruuntur habet, aliâs conſtruuntur. Forte inſtruuntur aut inſtituuntur, & infra. ¶ Iacta diſciplinarum.] Eadem. Iacta ſunt diſciplinarum, & infra. ¶ Nunc ad illas reuertamur.] Nunc ad illas reuertere, eadem, & infra. ¶ Et nulli horũ patebit pectus tuum.] Coniunctio, &, ſuperuacanea eſt, ex eadem, & infra. ¶ Sed quia nondum in illum portum quem ſtudia promittunt perueneris.] Lege, Sed quia dum in illum portum quem tibi ſtudia promittunt perueneris, ex eadem, & infra. ¶ Certabunt uitæ officijs.] Scribo, certabunt in te officijs, ex eadem, & infra. ¶ Quicquid matri dolendũ fuerit in me tranſierit. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba.] Eadem. Quicquid matri dolẽdum fuit in me tranſierit, quicquid à me in me. Floreat cætera. Legendum reor non, quicquid à me in me, ſed quicquid auiæ in me, & infra. ¶ Ad tuum formetur arbitrium. multum ſibi dabis.] Lege ex eadem. Ad tuum fingatur arbitrium. Multum illi dabis, & infra. Non poteſt animum pie dolentem à ſollicitudine auertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio, numerares inter magna ſolatia cætera] Eadem. Non enim animum pie dolentem à ſollicitudine auertit, niſi aut oratio, aut honeſta occupatio. Numerarẽ inter magna ſolatia, & infra. ¶ Tu tot quidem nepotes pronepoteſq; dando.] Scribe, Cui tu quidẽ tot nepotes pronepoteſq; dando, ex eadem, & infra. ILLA quidem affectus tuos ſequitur. In mea tamen perſona, non tantũ pro Cap.17
te dolet. Illius manibus in urbẽ prolatus ſum.] Eadem. Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur. In mea tamen perſona non pro te dolet. Illius manibus in urbem perlatus ſum, et infra. ¶ Aut datæ ſalutationis ſuſtinuit audaciam.] Scribe claræ, non datæ, ex eadem, & infra. ¶ Siue ſeruare habitum illum uoles.] Legendum iſtum, non illum, ex eadem, & infra. ¶ Primum uirum amiſerat auunculum noſtrũ, cui uirgo nupſerat in ipſa quidem nauigatione.] Scribe ex eadem. Chariſſimum uirũ amiſerat auunculum noſtrũ cui uirgo nupſerat in ipſa nauigatione, & infra. ¶ Sed ſi huic illi ſimplex annumerandis uirtutibus.] Verbum, Sed, ocioſum eſt, ex eadem, in qua etiam admirandis habetur, non annumerandis, ut forte legendum ſit, ad memorandas uirtutes, & infra. ¶ Quæ oblita etiam imbecillitatis.] Ocioſa quoq; & hic eſt coniunctio, etiam, ex eadem, & infra. ¶ Oblita etiam firmiſſimis metuendi maris.] Scribe inuerſis dictionibus. Oblita metuendi etiam firmiſſimus maris, ex eadem, & infra. ¶ Nobilitatur carminibus hominum.] In eadem, omnium, habetur, non hominum, & infra. ¶ Qui pari periculo minus redemit.] Legendum, redimit, non redemit, ex eadem, & infra. ¶ Nihil à uiro petijt.] Auro, non à uiro legit exemplar Scholarum Salmanticenſium. Forte ſcribendum eſt ab ullo, & infra. ¶ Et hodie ſimilem ſibi quiuis nunquam ſperet.] Corrige, & hodie ſimilem illi quamuis nunquam ſperet, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Quas circumſcribere potius eſt quàm partem tranſcurrere.] Caſtiga, ex exemplari Facundi & Primitiui, qua circumſcribere eſt tam parce tranſcurrere, & infra. ¶ Peſtes uicerunt.] Lege, & peſtes uicerunt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Non quæreret quemadmodum inde exiret.] Puto ſcribendum mutato uerborum ordine, quæreret, non quemadmodum inde exiret, & infra. ¶ Sui uniuerſi quæ naturam.] Scribe, ſuam uniuerſiq; naturam, ex uetere lectione & paulo ante. ¶ Manus ſæpius ad id decurrere.] Quædam exemplaria recurrere legunt, non decurrere. Exemplar Facundi & Primitiui caſtigatius ut arbitror, manum ſæpius ad id referre, & infra. ¶ Aeternitatis ſuæ memor.] Scribo, æternitatiſq; ſuæ memor, ex uetere lectione, & infra. ¶ Futurumq; eſt uadit omnibus ſeculis.] Scribendum puto mutato dictionum ordine, futurumq; eſt omnibus ſeculis uadit.

IN LIB. PRIMVM EPISTOLARVM.

QVOD mortem proſpicimus.] Codices nonnulli. Quod mortem procul eſſe conijcimus, & infra. Epiſt.1
¶ In huius rei nimis fugacis ac lubricæ poſſeſſionẽ] Vetus omnis lectio non habet, nimis, ſed unius, quod & rectius quia ſequitur. Cũ interim hoc unum eſt cætera, & infra. ¶ Et tanta ſtultitia mortalium eſt.] Scribe, Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, ex eadem, & infra. ¶ Imputari ſibi cum periere patiantur.] Caſtigatiſſima quædam exemplaria, impetrauere, agnoſcunt, non periere, & paulo ante. ¶ Ex qua expellit quemcunq; uult.] Prior æditio, ex qua expellitur quicunq; uult. Exemplar Scholaſticum, ex qua nemo expellitur niſi quicunq; uult, & infra. ¶ Quid eſt?] Scribe. Quid ergo eſt? ex uetere lectione, & infra. BENE compoſitæ mentis.] Verbum, bene, non habetur in eadem, & infra. ¶ Quæ ubi uaria ſunt & diuerſa coinquinant.] Eadem, inquinant, agnoſcit, non coinquinant, & infra. ¶ Et ſi quando ad alios diuerti libue- Epiſt.2
rit.] Diuertere, non diuerti, exemplar Scholaſticum. Exemplar Pincianum, & pleraq; alia tranſire, & infra.

ILLA

Epiſt.3 ILLA *dicet tibi ſe & diem feciſſe & noctem.*] In quibuſdam codicibus. illa dicet tibi, & diem feciſſe ſe & noctē.
Epiſt.5 In alijs. Illa dicet tibi ſe & diem feciſſe ſe & noctem, & infra. FVGAMVS & à nobis auertimus.] Scribe in
Epiſt.6 uerſo ordine. Fugamus à nobis & auertimus, ex uetere lectione, & infra. OBSERVAVIT illum an ex for
mula ſua uiueret.] Quidam codices, obſeruauit ut ex formula ſua uiueret, & infra. ¶ Quid me apud hecatonem
Epiſt.7 delectauerit.] Deſideratur dictio, hodie, ex omni uetere lectione, quid me hodie apud cætera, & infra. QVO
RVM animi ex longo morbo inficiuntur.] Eadem reficiuntur præfert non inficiuntur, & infra. ¶ Omnia iſta mor
tes meræ ſunt.] Lego ex eadem. Omnia iſta mortis moræ ſunt, & infra. ¶ Interfectores interfectis iubentur obijci.]
Exemplar Scholaſticum interfecturis habet, non interfectis, & infra. ¶ Vnum exemplum aut luxuriæ aut auaritiæ]
Prior cõiunctio, aut, ſuperfluit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Non eſt quod te gloria publicandi ingenij.] Adde uer
bum, ergo. Non eſt ergo, reliqua ex eadem, et infra. ¶ Si tibi didiciſti.] Scribe. Tibi didiciſti, ut ſuperfluat particu
la, ſi, ex eadem, & infra. QVISQVIS noſtrum tutam agere uitam uolet.] Legendum, ueſtrum, non noſtrum,
Epiſt.8 ex eadem, & infra. ¶ Quod habere nos putamus hæremus.] Corrige, quod habere nos putamus. Habemur, ex ea
dem, & infra. ¶ Hanc utrum ceſpes erexerit.] Quidam codices extruxerit legunt, non erexerit, & infra. ¶ Mihi
crede qui nihil agere uidentur maiora agunt, humana diuinaq; tractant.] Scribe, Mihi crede qui nihil uel minora
agere uidentur maiora agunt, quia humana diuinaq; ſimul tractant, ex uetere lectione, et infra. ¶ Adhuc Epicurū
Epiſt.9 complicamus.] Bona pars ſcriptorum codicum replicamus præfert, non complicamus, & infra. VNO uerbo cito
uoluerimus.] Verbum, cito, aduentitium exiſtimo & uel expungendum ex contextu, uel in locum eius ſubſtituen
dum, ſcito, aut ſcite, & infra. ¶ Si quis oculum caſu excuſſerit.] Scribe caſus, non caſu, uetus lectio, & infra. ¶ Et ea
rit in minuto corpore & amputato tam lætus quàm in integro fuit.] Quædam exemplaria, & erit imminuto cor
pore & amputato tam lætus animus quàm integro fuit. Alia ſic, & erit imminuto corpore & amputato tam
lætus quàm quum integer fuit, & infra. ¶ Sed quæ ſibi deſunt num deſiderat? Non deeſſe mauult.] Omnia ſcripta
exemplaria pro particula illa, num, legunt, non, ut putem per tranſpoſitionem uerborum ſcribendum ſic. Quæ ſibi
deſunt non deſiderat, ſed non deeſſe mauult, et infra. ¶ Habes autem nõ tantum amicitiæ uſum ueteris & certe ma
gnam uoluptatem, ſed etiam initium & comparationem nouæ.] Caſtigo partim ex uetere lectione, partim ex con
iectura. Habes autem non tantum uſu amicitiæ ueteris & certæ magnam uoluptatem, ſed etiam initio & compara
tione nouæ, & infra. ¶ Sed habeat aliquem.] Scribe per minorem ex eadem, ſed ut habeat aliquem, et infra. ¶ Qui
ſe ſpectat & propter hoc ad amicitiam uenit.] Quædam exemplaria, & propter hoc amicitiam init. Illud noſcen
dum in nonnullis exemplaribus hæc uerba initium præbere epiſtolæ à ſuperiore diſtinctæ, cuius lemma eſt. Quo
modo aliquis ſibi amicum faciat, & quod niſi ſapientia ſua non ſufficiunt ſiue placent, et infra. ¶ Qui cauſa utilita
tis aſſumptus eſt] Scribe. Quæ cauſa utilitatis aſſumpta eſt, ex uetere lectione, ut referatur ad amicitiam, et infra.
¶ Et dicet quod Stilbon ille dixit.] Lege, Stilpon, per, p, nõ per, b, ex Suida, Diogene, & reliquis, & infra. ¶ Etiam
ſi hunc diem expunxi.] Particula, ſi, ſuperuacanea eſt, & item paulo poſt dictio bona, ex uetere lectione, et infra.
Epiſt.10 DE ſolitudine uitanda prudentibus.] Scribe imprudentibus, non prudentibus, ex uetere lectione, quam ſcripturam
Epiſt.12 confirmant uerba ſequentis epiſtolæ. Nemo eſt ex imprudentibus qui relinqui ſibi debeat, & infra. QVOD in
ter nos fit.] Scribendum puto. Quid interim nobis ſit? ut mox ante. Quid mihi futurum eſt. Nam uetus omnis lectio
habet. Quid inter nos ſit? & paulo poſt primus legendum, non primum, & infra. ¶ Ego ſum Philoſti uillici filius.]
Exemplaria quædam Philoſiti legunt. Alia Philoſoti. Mallem legeres Philiſti quod græcam magis refert indolem,
& infra. ¶ Cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe.] Fugaſſe quidam codices, non fatigaſſe, & infra. ¶ Vt non improbe
unum diem ſperet.] Negatio, non, ſuperuacanea eſt, ex nonnullis exemplaribus, & infra. ¶ Hic pertinet à natali ad
diem extremum.] Codicum pars pertingit agnoſcit, non pertinet, et infra. ¶ Eſt deinde per ſe annus.] Vetus lectio.
Eſt deinde ipſe annus, & infra. ¶ Cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas.] Legendum reor, Scotinu, ut ſit
genitiuus græcus non ſcotinon, & infra. ¶ Planeta facit iſta non alias contractior, alias productior dies.] Exempla
ria quædam. Plura habent non Planeta. Alia Pluralitas. Verbum autem, dies, in cunctis deſideratur, & infra. ¶ Et
illis funereis epulis ſe ſepeliſſet, & quaſi ſibi parentauerit.] Vetus lectio breuior, & illis funebribus epulis ſibi pa
rentauerit, reliqua ſuperuacanea ſunt, & infra. ¶ Quid ni nulla? ſi patent undiq; ad libertatem uiæ. Scribe. Quid
ni nulla ſit? Patent undiq; ad libertatem uiæ, ex eadem.

IN LIB. SECVNDVM EPISTOLARVM.

Epiſt.13 CERTE *nunquam uenerint.*] Caſtigatior uetus lectio. Certe nondum uenerunt, & infra. ¶ Quædam ergo
nos magis torquent. Eadem. Quædam enim nos magis torquent, et infra. ¶ Primum id quia res in contro
uerſia eſt. Illud legendum, nõ id, ex eadem, & infra. ¶ Satis cito dolebit cum uenerit.] Dolebis legendum ex eadem,
non dolebit, & infra. ¶ Quid faciet lucri tempus?] Scribe. Quid facies lucri? Tempus. ex eadem, et infra. ¶ Interim
non eſt, meliora propone.] Legendum. Interim dum non eſt meliora propone, ex eadem, & infra. ¶ Si plures habe
bit ſententias metus.] Habebis antiqua lectio præfert, non habebit. Quædam etiam exemplaria habes legunt, non ha
bebit, aut habebis, & infra. ¶ Cum illic nec ſit quicquam mali.] Illi legendum, non illic, ex eadem, et infra. ¶ Et tam
leuibus te remedijs refocillare] Eadem, focillare agnoſcit, non refocillare, et infra. ¶ Videbimus utrum ueniet.] Vi
debimus utrum uincat, eadem, & infra. ¶ Et mors iſtam uitam honeſtabit.] Eadem partim iſta legit, non iſtam,
partim non habet omnino hoc uerbum, & infra. ¶ Cicuta magnum Socratem confecit.] Scribendum reor. Cicuta
magnum

magnũ Socratem fecit, & infra. ¶ Qui ſe quàm maxime ad ambitionẽ parent.] Vetus lectio, cũ maxime, non quàm
maxime. Lego tunc maxime, & infra. ET turbã ferarũ quàm in uiſcera cõdat humana] Sunt codices qui ſiccarũ
legant, non ferarũ, & infra. ¶ Et cruces & eculeos] Vetus lectio, culeus, nõ eculeos, & infra. ¶ Gratioſi timeantur Epiſt.14
in eo uiri] Verbũ. timeantur, nõ habetur in eadẽ, & infra. ¶ Qui ſiculũ pelagus interdũ etiã plus quàm timere de-
beamus exaſperet] Verba illa, interdũ etiã plus quàm timere debeamus, deſiderantur in eadẽ, & infra. ¶ Rixa eſt
inter cõpetitores] Lege, unde rixa eſt inter cõpetitores, ex eadem, & infra. ¶ Plures competant quàm oderint.]
Sunt codices in quibus occiderint legatur, non oderint. Quid ſi legas. Plures compilant quàm occiderint, & infra.
¶ Quid tum ? alter uincere poteſt, melior uincere non poteſt, non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit melior qui
uicerit] Sunt exemplaria in quibus ſic legitur ut recitaui. In alijs diuerſo modo. Quid tu alter uincat. Poteſt
melior uincere, non poteſt non peior eſſe qui uicerit. In quibuſdam ita. Quid tibi an alter uincat. Poteſt me-
lior uincere, non poteſt non eſſe peior qui uincit, quæ lectio uidetur rectior modo legatur, non uincit, ſed uincitur,
& ſunt quædam exemplaria ubi ſic habeatur. Quid tu alter uincat. Poteſt melior uincere, non poteſt peior eſſe
qui uicerit, & infra. ¶ Et miſit iratas uoces] Irritas, non iratas omnis priſca lectio, & infra. ¶ Et portan-
dus extra forum traheretur] Scribendum reor deportandus, ſiue exportandus, non & portandus, & infra.
¶ An ſapienti opera perdenda ſit] Quidam codices, an ſapientiora opera perpendenda ſit, ut fortè ita reſtitui
poſſit, an ſapienti opera. P. R. impendenda ſit, & infra. ¶ Sed tu quid accidere in medio mari credis] Scri-
bendum ordine uerborum permutato, ſed quid tu accidere, reliqua ex uetere lectione, & infra. ¶ Propoſitum
eſt aliena laudare] In quibuſdã codicibus, dare legitur, non laudare, & infra. QVODLIBET ex his elige uſu
ſit facile] Vetus lectio quẽlibet ex his elige uſu rudem facilem, & infra. ¶ Imminere libro aut tabulis aut pugilla
ribus] Verba illa, aut tabulis, non habentur in eadẽ, & infra. ¶ Vt non reſoluatur, ſed ut remittatur] Scribe, ut Epiſt. 15
nõ reſoluatur, ſed remittatur, ex eadẽ, et infra. ¶ Quod ſi uelis deinde quemadmodũ ambules diſcere] Scribendũ
cum diſtinctione. Quod ſi uelis. Deinde quemadmodũ ambules diſcere. Ita erit ſenſus apertior, & fauet etiã uetus
lectio, & infra. ¶ Fac in ciues conuitiũ] Plerique codices non legunt in ciues, ſed uicinis. Codices emendatiores,
uitijs, & infra. IN ID ualebit] In id latus modeſta, agnoſcit omnis uetus lectio, non in id ualebit, & infra. ¶ De-
traxit tibi non puſillum negocium mercedula & munus gratum ad hæc beneficia accedet] uitiatiſſimus eſt locus.
Scripta exemplaria modo, unum græcum legunt ubi ſcriptum eſt, munus gratum, modo unus Græcus, ut fortè ita
legi poſſit. Detraxit mihi non puſillum negotium mercedulæ unus Græcus ad hæc beneficia accedens, ut pro uno
Græco Epicurum accipias, à quo has ſententias Lucillio debitas mutuabatur Seneca, & infra. ¶ Te ipſum ipſe
anteceſſiſti] Verbum, ipſum, ſuperfluit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Ecce hic ultimus dies] Scribe. Ecce
hic ultimus dies eſt ex eadẽ, & infra. COTIDIANA meditatione] Sunt codices qui legant non meditatione,
ſed lectione, & infra. ¶ Nec tamen longis] Nec tã longis uetus lectio, & infra. ¶ Quod iã de te ſpem habeã non-
dum fiduciam] Particula illa iam, non habetur in quibuſdam codicibus. In alijs habetur, ſed deſideratur, quod, Epiſt. 16
& infra. ¶ Vt aliqua oblectatione conſumatur dies] Nonnulla exemplaria, ut cum aliqua oblectatione conſu-
matur dies, & infra. ¶ Si aut conſilium meum deus occupauit] Sed aut conſilium cætera quidam codices, &
ſi tolerabilis etiam eſt prior lectio, & infra. ¶ Aut ſi repentina aut ſubita dominantur] Vetus lectio, aut ſi
repentina uis & ſubita dominatur, & infra. ¶ Si bene te noui circumſpicies] Circumſpexiſti eadem, non cir
cumſpicies, & infra. ¶ Retrahe te à uanis] Scribe. Retrahe ergo te à uanis, & infra. VT ſufficere nihil
agenti poſſit] Quædam exemplaria, officere, pro ſufficere legunt. Alia ut ſufficere in hoc agenti poſſit. Alia ut
ſufficere hoc agenti poſſit. & infra ¶ Cum aliqua conclamatum eſt] Vetus lectio, cum aliqua ui conclamatum Epiſt. 17
eſt. Scribendum reor, cum alicubi conclamatum eſt, & infra. ¶ Bene mori non uetat] Legendum uetet, non
uetat, aliâs claudicabit ſenſus, & ſic præfert uetus lectio, & infra. ¶ Aut ex mercede compendium] Quidam
codices, aut ex merce compendium, & infra. ¶ Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat] Verbum,
quoque tollendum, ex uetere lectione, & infra. QVO maxime ciuitas deſudat] Eadem, quum maxime ciui-
tas deſudat, & infra. ¶ Grabbatus ille ferus ſit. Scribe] Grabatus ille uerus ſit, ex eadem, & infra. ¶ Inci-
pe cum paupere habere commercium] Scribe paupertat[illegible], non paupere, ex eadem, & infra. VTINAM ti- Epiſt.18
bi quidem ſeneſcere contigiſſet] Verbum, quidem, non habetur, in quibuſdam codicibus, nec male, & infra.
¶ Nunquam erit tempus] Scribe, nunquam erit tempus deſinendi, ex uetere lectione, & infra. ¶ Minora erunt Epiſt.19
omnia & affatim implebunt] Scribe, ſed affatim implebunt, non et affatim implebunt, ex eadem, & infra. ¶ Et
auida felicitas eſt alienæ auiditati expoſita] Iteranda coniunctio, &: Legendumq;. Et auida felicitas eſt & ali-
enæ auiditati expoſita, ex eadem, & infra ¶ Quantum ad ſucceſſum acceſſerit accedat & metus] Scribe ac
cedet ad me tus, non accedet & metus, ex eadem.

IN LIB. TERTIVM EPISTOLARVM.

CVM illum inquit uidi nudum] Verbum, inquit, deſideratur in uetere lectione, & infra. ¶ Nec ſcio ego
Epicuri angelus ſi pauper cætera] Emenda, nec ſcio inquit Epicurus ſi iſte pauper cætera, ex eadem, &
infra. ¶ Ineſt illis ſine qua nihil eſt cætera] Deeſt coniunctio, enim, ut ſit. Ineſt enim illis cætera, ex eadem, & in- Epiſt. 20
fra. SVIS literis incidiſſe] Eadem partim legit indidiſſet, partim indicaſſet non incidiſſet, & infra. ¶ Non ir-

Epiſt.22 ritant inquit hi hortuli famem] Verbum,inquit,deſideratur in quibuſdam exemplaribus,& infra. ET quidem
prudentiores quàm ipſe ſum ad quos ſoleo deferre ſi quid delibero] Quidam codices, ſunt, legunt:non ſum. Alij
diuerſo in totum modo hoc pacto. Equidem ad prudentiores quàm ipſe ſum ſoleo deferre ſi quid delibero, & in-
fra. ¶ Ideſt ſi uerum affectum eorum inſpicias] Exemplaria nonnulla, & ſi uerum affectum cætera, & infra.
¶ Vitæ deſiderio laboramus] Cum in fine uitæ deſiderio laboramus, antiqua lectio. Corrigendum exiſtimo,
Epiſt.23 quorum in fine uitæ deſiderio laboramus, & infra. EORVM mote qui fluminibus innatant] Quidam codi-
ces,eorum more quæ fluminibus innatant,& infra. ¶ Ex quibus alios leuior unda detinuit] Alia,non alios ijdē,
& mox infra ubique ita eſt corrigendum,& infra. ¶ Torrens impetus deiecit in mare] Proiecit in aliquibus le-
gitur codicibus,non deiecit. Fidelior mihi uidetur lectio deuexit, & infra. NVNQVID ultra quicquam cor-
Epiſt.24 pori timendum eſt] Non corpori,ſed illi, quidam præferunt codices. Alij fidelius ulli, & infra. ¶ Vt beneficio
eius nihil anteferendum] Deſunt tres dictiones ex omni uetere lectione. Legendumq; ita, ut beneficio eius nihil
ante ferendum timendumúe ſit,& infra ¶ Quod facere te moneo ſed ſcio certe feciſſe] Particula, ſed, eradenda,
ex eadem,& infra. ¶ Mors nos aut conſumit aut exuit] Exemplaria quædam non exuit habent,ſed emittit: cui
lectioni fauet uerbum ſtatim ſequens,emiſsis, & infra. ¶ Vel ad mortis uel ad uitæ patientiam. At in utrumque
emonendi ac firmandi ſumus] Vetus lectio,uel ad mortem uel ad uitæ patientiam,aut in utrunq; emonendi enim ac
Epiſt.25 firmandi ſumus, & infra. ¶ Sed non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus] Particula,nec,deſide-
ratur in quibuſdam codicibus, & quidem ut ſentio recte, & infra. OMNIA nobis mala ſolitudo perſuadet.]
Epiſt.26 Vitia legunt nonnulla exemplaria,non mala, & infra. PROSIT ne habituro aliquid ſi quicquid nolim,quicquid
non poſsim non poſſe me gaudeo] Locus uitiatiſsimus,uerbis partim redundantibus,partim deficientibus,nec in
ullo alio maior exemplarium diſſonantia,diſcuſsis igitur & diligenti cenſura perpenſis ſcriptorum codicum uer-
bis hanc lectionem elicio. Proſint ne habituro quæ uelim. Atqui ſi nolim quicquid non poſſe me ſcio gaudio, &
infra. ¶ Quā in finē ſuū natura ſoluente dilabi] Vetus lectio delabi,nō dilabi, & infra. ¶ Totā uitam tracta] Le-
gendum cenſeo,tota uita tractata. Nam & exemplar Facundi & Primitiui tractata præfert,non tracta, & infra.
Finire iam uolebam] Fidelior uetus lectio. Deſinere iam uolebam,& infra. ¶ Exſpecta me puſillum] Dictio,me,
Epiſt.27 deſideratur in nonnullis exemplaribus, & infra. ¶ Putas me non dicere unde ſumpturus ſum mutuum] Puta ſcri-
bendum, non putas ex uetere lectione, & infra. HOC denique tibi circa diem mortis præſta] Aliquot codices.
Hoc denique tu tibi ante diem mortis præſta, & infra. ¶ Dimitte iſtas uoluptates turbidas magno leuandas] Scri-
bendum puta luendas,non leuandas, & infra. ¶ Tam properanter quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat.]
Sic prior æditio. Corrigo ex exemplari Facundi & Primitiui, tam perperā tribus quàm ille Troianos, reliqua, &
infra. ¶ In quod ipſe neceſſe eſt uigiles ipſe laborem tuum impendas] Caſtigatius uetuſta lectio,uigiliam habet,nō
uigiles,& infra. ¶ In medio uerſu excidebat] Verbo,nō uerſu,eadem agnoſcit,& infra. ¶ Vt grāmaticos habere
Epiſt.28 analectos] Eadem analectas habet,nō analectos, quam lectionē etiam Rhodiginus agnoſcit, & infra. MAGIS
quis uenerit quàm quo intereſt] Veneris eadem non uenerit, & infra. ¶ Inquire in te] Eadem. Inquire te in te.

IN LIB. QVARTVM EPISTOLARVM.

Epiſt.29 ET in ipſa deſperatione extrema remedia tentet] Malim legere,ſed in ipſa deſperatione,cætera,& infra.
Epiſt.30 NEQVE cum audirem his dicentibus] Vetus lectio, neque cum audirem ab his dicentibus, & infra.
Epiſt.31 MINVSQVE ſibi uinci ac ſtringere permiſerint] Sic prior æditio. Quædam exemplaria,minuſq; ſibi uitiis
conſurgere permiſerint,& infra. ILLE prudens atq; artifex] Nonnulli codices. Prudens artifex tantum le-
gunt,& infra, ¶ Laborem ſi non recuſes parum eſt poſſe] Corrige. Laborem ſi non recuſes parum eſt. Po-
ſce,ex uetere lectione, & infra. ¶ Deum in humano corpore hoſpitem] Scribe Deum in humano corpore ho-
ſpitantē,ex eadem,& infra. NON conuerſari cum diſsimilibus] Præpoſitio, cum, in omni antiqua lectione de-
Epiſt.32 ſideratur,& infra. ¶ Diducimus illam in particulas ac lancinamus] Eadem laniamus agnoſcit,non lacinamus, &
Epiſt.34 infra. ¶ Nemo ſibi contigit] Contingit,eadem:non contigit,& infra. ITAQVE pars magna bonitatis eſt uel-
le fieri bonum] Verbum, Itaq;, redundat ex eadem, & infra. ¶ Cuius acta diſcordant] Aliquot codices, cuius di-
Epiſt.35 ctis acta diſcordant,& infra. SI tamen re quoq; ipſa lætus eſſe uolo] Vetus lectio. Sed tamen re quoq; cætera.

IN LIB. QVINTVM EPISTOLARVM.

Epiſt.36 DENIQVE nihil illi iam liberum eſt ſpopondit] Vetus lectio, deniq; nihil illi iam liberum eſſe ſpopondit,
& infra. ¶ Nec neceſſe eſſet in id comparari] Scribe. Nec enim opus eſſet cætera, ex eadem, & infra.
Epiſt.37 SACRAMENTO ligatus es. Deridebit ſi quis tibi dixerit] Eadem non ligatus agnoſcit,ſed rogatus,ut ſit ro-
gatus pro interrogatus. Codex tamen Franciſcanus decipit legit,non deridebit,quod non diſplicet quia paulo poſt
Epiſt.38 ſequitur,nolo te decipi,& infra. ET effuſæ audiente populo] Vellem legeres audienti, non audiente, & in-
Epiſt.40 fra. ¶ Idem facit ratio] Oratio ſcribe, non ratio, ex uetere lectione, & infra. QVAE non effudit una,ſed
præmit & urget] Eadem, quæ non effundit imò præmit & urget. Exemplar Pincianum notatum habet in
margine legendum eſſe,quæ non effundit una uox ſed præmit & urget, quàm lectionem probo, quia ſubijcit ſta-
tim. Plura enim ueniunt quàm quibus uox una ſufficiat, & infra. ¶ A quo Romana eloquentia exiluit] Quidam
codices exuit,non exiluit,& infra. SED etiam de iactura] Vetuſta lectio, ſed etiam ubi de iactura, & infra.
Epiſt.42 ¶ Perdidiſti poſtquam ſaciatus es] Perdis, non perdidiſti eadem habet recte, nam iteratur confeſtim idem uerbū
Epiſt.43 perdis,& infra. GVBERNACVLVM quod naui alteri magnum alteri exiguum eſt] Scribendum ex ea-
dem.

dem. Gubernaculum quod alteri naui magnum eſt,alteri exiguum eſt, & infra. Eo tibi die diligentius uiuen=
dum eſt] Codex Franciſcanus addit compluſcula uerba, hoc pacto. Quanto diligentius uita tua,pro honoris fa=
ſtigio quæritur,tanto tibi diligentius uiuendum eſt,& infra. SI ad uetera te reuocas] Verbum, te, ſuperuaca= Epiſt.44
neum eſt,ex uetere lectione.

IN LIB. SEXTVM EPISTOLARVM.

VELLEM inquis magis conſilium mihi quàm liberos dares] Locus manifeſte præpoſtere ſcriptus. Lego. Epiſt. 45
Vellem inquis magis liberos mihi quàm conſilium dares,& infra. EX his qui ad te ueniunt] Scribendum Epiſt.47
à te,non ad te,ex uetere lectione,& infra. ¶ Eruditam manum fruſtra excutit] Quidam codices, eruditam ma=
num in fruſta excitat,& infra. ¶ Tu tam illum ingenuum uidere potes quàm ille te ſeruum] Lege commutatis di
ctionibus. Tam tu illum uidere ingenuum potes,quàm ille te ſeruum ex uetuſtis exemplaribus, & infra. ¶ Itaq;
inquit prorſus colant] Scribe. Ita inquam prorſus colant ex eiſdem,& infra. ¶ Verberibus multa admonentur]
Vetus lectio,uerberibus multa amouentur. Puto corrigendum,uerberum mulcta amouetur. Quid ſi legas. Ver
beribus muta admonentur ſeu amouentur, & infra. ¶ Sic exardeſcunt, ſic ſæuiunt] Sic excandeſcunt ſic ſæuiunt,
eadem,& infra. ¶ Diutius te me morari nolo] Verbum,me,redundat ex eadem,& infra. ¶ Et permanent] Con Epiſt.48
iunctio,&,non habetur in eadem,& infra. IN diuerſum. Ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt] Error in ordi=
ne. Lege per maiorem. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt,ex eadem,& infra. ¶ Quod in re tam
ſeria ſenes ludimus] Superfluit uerbum,quod, ex eadem. Illud notandum in pleriſq; antiquorum exemplarium
connecti hanc epiſtolam cum ſequente, & unam eſſe,non duas, & infra. FIDEM præſta quantum potes. Er= Epiſt. 49
ga mi Lucili reduc te ab iſtis exceptionibus] Erratum eſt in ordine & diſpunctione uerborum. Corrige, fidem
præſta. Quantum potes ergo mi Lucili cætera, & infra. AVT ſerui uli familiaris amiſsio] Admiſsio credide= Epiſt. 50
rim legendum potius quàm amiſsio,& infra. ¶ Nobis ſatis reſiſtentem] Quædam exemplaria,non ſatis reſiſten
tem,& infra. ¶ Aetatis noſtræ portio eſt] Scribe. Aetatis noſtræ bona portio eſt, ex uetere lectione, & in=
fra.¶ Aduerſus hæc me doce,aliquid affer ne mortem fugiam.] Corrigo,aduerſus hæc me doce aliquid. Effice ne
mortem fugiam,ex eadem.

IN LIB SEPTIMVM EPISTOLARVM.

AETNAM & illum nobiliſsimũ Siciliæ montem] Coniunctio,&,ſuperuacanea eſt in pleriſque exẽplari= Epiſt.52
bus,et infra.¶ Et aſpicere tot genera cymbarũ] Verbũ aſpicere,deſideratur in uetere lectione,alioquin
aſpiceret legendũ erat, & infra. ¶ Quam tibi unam noctem anxius ipſe duxiſſet] Scribendum,quod in una nocte
manu ſua ipſe duxiſſet, ex eadẽ,& paulo poſt extirpa,nõ exturpa legendũ,& infra. SED quomodo aut quando Epiſt. 53
nos ab illa reuellemus] Poſterius pronomẽ,nos,redundat ex eadẽ,& bona pars exẽplarium reuellemur legit,non
reuellemus,& infra. ¶ Quoſdam ait Epicurus ad ueritatẽ ſine ullius adiutorio exiſſe,feciſſe ſibi ipſos uiam] Ex=
emplar Facundi & Primitiui. Quoſdam Epicurus ait ad ueritatem contendere ſine ullius adiutorio. Ex ſe feciſſe
ſibiipſis uiam. Quid ſi legas,ex his ſe feciſſe ſibi ipſi uiam. Nam Epicurus gloriabatur authore etiam Cicerone
nullo uſu fuiſſe præceptore. Tanto magis quod ſecundæ notæ exemplum attulit Metrodorum tertiæ Hermachũ,
ut ueriſimile ſit primæ notæ exemplum non fuiſſe prætermiſſurum,& infra. Alterum puram aream accepit] Scri
bendum arbitror. Alterum dura area accepit,& infra. ET homini exhortationibus tacitis] Deeſt uerbum, ſci Epiſt.55
licet, ut fit, & homini exhortationibus tacitis, ſcilicet, ex uetere lectione, & infra. ¶ Nihil cogito de die tuto]
Scribendum toto,non tuto,ex eadem,& infra. ET de ignauiæ uitio uitando] Lege,& de ignauo ocio uitando, Epiſt.56
ex eadem,& infra. ¶ Debilitatem nobis induxere delitiæ] Indixere non induxere, eadem, & infra. ¶ Amicitiæ
Aſinij Galli] Scribe, amicitia,non amicitiæ, ex eadem, & infra. ¶ Et altera uſq; in occidentẽ tenet] Coniunctio,
&, ſuperuacanea eſt,ex eadem,& tenetur,non tenet legunt pleraq; exemplaria. Quid ſi legas torretur, non tene
tur,& infra. ¶ Prata bona medius riuus diuidit] Prior æditio. Prata noua medius riuus diuidit. Exemplar Facun
di & Primitiui. Platanos medius riuus diuidit. Exemplar Franciſcanum. Plata noua medius riuus diuidit. Lego. Pla
tanona medius riuus diuidit,& infra. ¶ Manus ad parata porrigitur] Quidam codices priuata, non parata, &
infra. ¶ Vt Baias neget] Baijs,non Baias ſcribendum,ex uetere lectione,& infra. ¶ Animus eſt qui ſibi commen
dat omnia] Verbum,ſibi,deſideratur in emendatioribus exemplaribus,& infra. CVM in aliquem inertẽ & hac Epiſt. 57
plebeia functione contentũ incidi] Scribendum exiſtimo alipten,non aliquem, & unctione codex meus familiaris
habet,non functione. De alipte Iuuenalis,cuius uerba mire cum uerbis Senecæ congruunt,& infra. ¶ Si uero Pel
licrepus ſuperuenerit] Pelicerpus,non pellicrepus legunt duo antiqua,& correctiſsima exemplaria,ut ſit qui pi=
los euellit, & infra.¶ Tabulas experitur & tibias] Legendũ forte non tabulas,ſed tubas,& infra. ¶ Animum non
cogo ſibi intentum eſſe] Scribe. Animum enim cogo ſibi intentũ eſſe,ex uetere lectione, & infra.¶ Et ſerrarium
uicinũ] Ferrarium,eadem,non ſerrarium, & infra.¶ Et ideo ad rerum actus excitandi] Legendũ ex eadem,
excitandi,non exercitandi, & infra.¶ Ad uocẽ ex accidenti erigitur] Eadem ad uocẽ & accidentia erigitur, &
infra. ¶ Arietata in arma agminis denſi] Inter,nõ in,eadem,& infra.¶ Et carere conuitio] Quidã codices con=
uictu, non conuitio, & infra. ¶ Et experiri & exercere me uolens] Prior cõiunctio, &,& redundat,& uolui le=
go non uolens, utrumq; ex uetere lectione,et infra. ET tantum luti tota uia fuit] Eadem, ſed tantum luti tota uia Epiſt.58
fuit, et infra. ¶Non ut nos per tenebras uideamus] Pronomẽ nos non habetur in eadem,et infra.¶ Itaque et uultũ
adducet ad triſtitiã] Caſtiorẽ lectionẽ putamus abducet quã adducet, & infra.¶ Vigiliariũ ruat an mons] Vetus

lectio uigilarium,non uigiliariũ, & infra. ¶A deo non effectus ſed efficientiã timor ſpectat] Sunt exemplaria quæ
non efficientiã,ſed efficatiã præferunt. Opinor ſcriptũ fuiſſe, adeo non effectum, ſed effectus cauſam timor ſpectat.
Deinde librariorũ inſcitia duas dictiones in unã coaluiſſe,ſcilicet effectus cauſam in efficatiã ſiue efficientiã,et in=
fra. ¶ Permanere non poſſe] Corrigendũ reor permeare non poſſe. Sequitur enim quia nõ fuerit illi exitus liber.

IN LIB. OCTAVVM EPISTOLARVM.

Epiſt.59 CICERONEM auctorem huius uerbi habeo] Caſtigandum exiſtimo. Ciceronem auctorem uſia uerbi ha
beo,quod ſequentia monſtrant,& infra. ¶ Natura continens fundamentum omnium] Naturã, non natura
pleraq; legunt exẽplaria,et infra. ¶Sed id ſi neceſſe eſt ponã quod eſſet] Ex uetere lectione lege,ſed ita neceſſe eſt
ponã quod eſt,et infra. ¶Eſſe aliquid genus et ſpeciem] Sic prior æditio. Eadẽ. Eſſe aliud genus eſſe et ſpeciem,&
infra. ¶Canis eſt ſpecies] Verbũ,eſt,nõ habetur in eadẽ,& infra. ¶Quædã anima carent] Eadem. Sed ſunt quædã
quæ anima carẽt,et infra. ¶Primũ genus Stoicis quibusdã uidetur. Sed quare uideatur ſubijciã] Exemplar corre
ctiſſimũ Facũdi et Primitiui loco illius particulæ,ſed,habet,quod,ut ſit legendũ. Primũ genus Stoicis quibuſdã uide
tur,quod. Quare uideatur ſubijciã,hoc ſenſu. Viſum eſſe Stoicis primũ genus non eſſe, quod eſt, quia natura cõple
ctatur,etiã quæ non ſunt,ſed tantũ,quod,et infra. ¶ Quæ ſunt interrogas. Proprie Plato ideas uocat] Vetus lectio.
Quæ ſunt interrogas? Propria Platonis ſupellex eſt. Plato ideas uocat,& infra. ¶Ex quibus omnia quæ ſunt fiunt.]
Secus eadem,ex quibus omnia quæcunq; uidemus fiũt,et infra. ¶ Eorũ quæ naturaliter fiunt] Eadẽ,eorũ quæ natu
ra ſunt,et infra. ¶ Exẽplar picturæ tuæ habeo] Scribe,te,non tuæ,ex eadẽ,et infra. ¶ In idem flumen bis deſcendi=
mus,& nõ deſcendimus] Bona pars exemplariũ breuius. In idẽ flumen bis deſcendimus,ut putẽ legendũ addita ne=
gatione. In idẽ flumen bis nõ deſcendimus. Sententia Ariſtoteli et alijs memorata,et infra. ¶Tanq ſemper futura ac
ſemper habituri] Vetus lectio,tanq̃ aut ſemper futura,aut ſemper habituri,& infra. ¶Hac ratione uitiũ corporis
uincat] Scribe,ac,nõ hac,ex eadẽ,et infra. ¶Poteſt tamẽ aliquatenus noſtra quoq; prouidẽtia prorogare huic cor=
puſculo morã] Scribendũ reor,poſſe tandẽ aliquatenus noſtra quoq; prouidẽtia longiorẽ prorogari huic corpuſcu
Epiſt.60 lo morã,et infra. ¶Vtrũ fex uitæ hæc ſit] Scribe,utrũ ea fex ſit,reliqua tollẽda ex uetere lectione, et infra. OPI=
nione falſi boni immoderatã et immodicã] Legendũ,opinione falſi boni motã immoderatã et immodicã,ex eadem,
et infra. ¶ Inuenio tamen tralationes uerborũ,ut nõ temerarias,ita nõ indecoras. Ita quæ periculũ ſui fecerint] Bre
uius pleriq; codices. Inuenio tamen tralationes uerborũ,ut non temerarias ita quæ nõ periculũ ſui fecerint. Alij ſic.
Inuenio tralationes uerborum,ut nõ temerarias,ita quæ periculũ ſui fecerint,et paulo poſt mouet,ſcribe,nõ monit,
et infra. ¶Namq; ut ſupremã falſa inter gaudia noctẽ egerimus. Noſti eos totã luxuriari noctẽ inter falſa gaudia. Et
quidẽ tanquã ſupremã agunt] Lego. Namq; ut ſupremã falſa inter gaudia noctẽ egerimus noſti. Omnẽ luxurioſi no
ctem inter falſa gaudia,et quidem tanquã ſupremã agunt,ex uetere lectione,et infra. QVIA quãdiu futurum hoc
Epiſt.62 ſit nõ minus pendo] Quidã pro uerbis illis,nõ minus pendo,nemini pando legunt. Quid ſi ſcribas nõ animi pendeo,
uel certe minimi pendo,et infra. DESINE beneficiũ naturæ male interpretari] Omnis antiqua lectio,fortunæ ag
Epiſt.64 noſcit,nõ naturæ,quæ ſcriptura uidetur cõfirmari uerbis ſequentibus,maiorem ipſi nobis iniuriã fecimus, quàm à
fortuna accepimus,et infra. ¶Quia ab hominibus dictũ eſt] Omnibus lege,nõ hominibus,ex eadem,et infra. SED
Epiſt.65 hæc tamen morbis et temporibus aptãda ſunt] Modis legendũ,nõ morbis ex eadem. Indicant id etiã uerba aucto=
Epiſt.66 ris paulo poſt. Teras iſta oportet et eligas tempus,adhibeas ſingulis modũ,et infra. ESSE debet ergo unde aliquid
fiat. Deniq; à quo fiat.] Scribe. Eſſe ergo debet unde aliquid fiat. Deinde à quo fiat,ex eadem,et infra. ¶ Nulla ſine
motu ars,nulla mutatio eſt] In quibuſdã codicibus imitatio habetur, non mutatio, et infra. ¶Ne hoc quidẽ tempus
ut exiſtimas perdo] Lege. Nec ego hoc quidem tempus cætera,ex uetere lectione,et infra. ¶Quemadmodũ artifi=
ces ex alicuius rei ſubtilioris intentione quæ oculos defatigat] Scribendum,quemadmodũ artifices cum alicuius rei
ſubtilioris intentione oculos defatigant,ex eadem. Quidam tamen codices nõ intentione,ſed inſpectione præferunt.
Cui lectioni ſuffragantur uerba,quæ nõ multo poſt habentur. Interdices mihi inſpectionem rerum naturæ,et paulo
ante calcem,et illa de qua modo loquebamur inſpectio,et infra. ¶Et uelut ſacramento ligatus] Rogatus,non liga=
tus,eadem,& infra. ¶An ſæpe naſcendum,quo hinc iturus ſim] Legendum reor,an ſæpe. Neſciam quo hinc iturus
ſim,& infra. ¶Et nunc cum hæremus] Vetus lectio,& nunc tamen dum hæremus.

IN LIB. NONVM EPISTOLARVM.

Epiſt.67 SCILICET uirtutem incapacẽ augmenti uel decrementi] Vetus lectio, detrimenti,nõ decrementi, cui fauere
uidentur uerba quæ ſequuntur infra. Mortalia minuuntur, cadunt,deteruntur,creſcunt,exhauriuntur,implen
tur,et infra. ¶Gratior eſt pulchro ueniens è corpore uirtus] Eadem,gratior et pulchro ueniens in corpore uirtus.
Bona tamen exemplarium pars ita habet ut impreſſa lectio,et infra. ¶In ſimilitudinem ſui adducit & cingit] Re=
ctior lectio, in ſimilitudinem ſui abducit & fingit,et infra. ¶Minuuntur cadunt] Mallem legeres eminent cadunt.
Nam et quæ ſequuntur continuo per oppoſitum dicta ſunt,deteruntur creſcunt, exhauriuntur implentur,et infra.
¶In exitium ipſas ſui uerti] Suum,nõ ſui,omnis antiqua lectio,et infra. ¶Libertas,cõſtantia,æquanimitas] Libe=
ralitas,nõ libertas,eadem,et infra. ¶Inter gaudium et dolorẽ inflexibilemq; patientiam] Exemplar Frãciſcanum,
inter gaudium et dolorũ inflexibilem patientiã,et infra. ¶Plurimum quãtum ad illa] Vetus omnis lectio,plurimũ
inter illa,& infra. ¶Naturalis animi remiſſio] Scribe, naturalis eſt animi remiſſio, ex eadem,et infra. ¶ Alterius
in gaudio poſiti,alterius inter tormenta fortiſſime ſtãtis] Exemplar peruetus et correctum, unius in cõuiuio iacen
tis,alterius inter tormenta fortiſſime ſtãtis,et infra. ¶Ergo tuã quoq; uirtutem nõ magis laudabis] Scribe. Ergo tua
quoq;

quoq; uirtus nõ magis laudabilis, ex uetere lectione, et infra. ¶Quàm breuem aut modicum] Lege quàm breuem et
modicum, ex eadem, & infra. ¶Falſa multum habent uani] Scribendum. Illa falſa multum habent uani, ex eadem,
& infra. ¶Quã multo reparata ſanguine.] Caſtigãdum cenſeo, quã multorum parta ſanguine, et infra. ¶Vi quadã
& patientia educta] Exemplar Franciſcanũ, ui quadã patientiæ inducta, & infra. ¶ Maiora eſſe alijs poſſunt] Idẽ
exempla poſſent agnoſcit, non poſſunt, & infra. ¶Et ut calamitatẽ fortiter ferat] Particula, ut, redundat ex uetere
lectione, & ultra. ¶Vt male laxandos articulos exoletis meis porrigam] Nonnulla exemplaria, laxandos tantũ ha
bent: nõ, male laxandos. Alia rectius malaxandos, hoc eſt molliendos à uerbo græco tractũ. Hoc melius quàm malaci
zandos, & infra. NONDVM me cõmitto frigido ueri] Exemplar Franciſcanum, aëri legit, non ueri, & infra. Epiſt. 68
¶Adhuc uigor eſt eius in frigore] Corrigendum puto, adhuc rigore eius infringor, & infra. ¶ Itaq; maior pars in
ueſtimentis degitur] Scribendũ reor, nõ ueſtimentis, ſed ſtramentis: hoc eſt in cubili. Sequitur enim quod me lectulo
affixit, & infra. ¶Quaſi colloquor tecũ] Colloquar, nõ colloquor uetus lectio, & infra. ¶Omniũ noſtrorũ fortem
tolerantiam] Scribe tormentorũ, non noſtrorũ. Tum ex uetere lectione, tum quod ſubijcit tormentorum fortis pa-
tientia, & infra. An feliciter, quod agis?] Quidem, nõ quod, eadem, et infra. ¶SI non præcepto ad exemplũ] Exem Epiſt. 69
plar meum, ſi non præcepto at exemplo, & infra. ¶Depono hoc apud te] Depone quidem codices, non depono, &
infra. ¶Atq; etiam aliud propoſito tuo nomen impone, ualitudinem & imbecillitatem uocato deſidiam] Vetus le-
ctio. Atqui aliud propoſito tuo nomen impone. Valitudinem & imbecillitatẽ uocato & deſidiam, & infra. ¶Tanti
eſt ab hominibus uinci] Inuerte dictiones. Eſt tanti ab hominibus uinci, ex uetere lectione, etſi nonnulli codices præ
ferant omnibus non hominibus. ¶Plus habeo gratiæ] Habet, non habeo in eadem inuenies. Illud notandũ putare me
ordinem uerborũ hoc loco perturbatũ haberi, legendaq́, eſſe omnia ad hunc modum. Ille clientũ turba. Cuius turbæ
par eſſe non poſſum plus habet gratiæ. Eſt tanti ab hominibus uinci dum à me fortuna uincatur, & infra. Iam diſpu
tauit] Quid ſi legas. Iam diſpumauit, quia ſubdit primo feruore adoleſcentiæ, eſt enim metaphora ſumpta à muſto,
& infra. ¶Hoc eſt breuis huius boni tempus] Verbũ, breuis, nõ habetur in uetuſtis codicibus, et infra. NEDVM Epiſt. 70
ſi tã breue tẽpus per interualla diſcindimus.] Exẽplar antiquũ, nedum ſi tam breue tẽporis interuallũ diſcindimus.

IN LIB. DECIMVM EPISTOLARVM.

ET quemadmodũ Vergilius noſter ait in mari terræq; urbesq; recedunt] Erratum in ordine uerborum. Lege. Epiſt. 71
Et quemadmodum in mari ut ait Vergilius noſter terræq; urbesq; recedunt, ex uetere lectione, et infra. ¶Stul
titia eſt timore mortis mori] Eadem addit complu ſcula uerba hoc pacto. Si ibi commodaret ſtultitia eſſet. Stultitia
eſt timore mortis mori, & infra. ¶Quam illo ſeculo quiſquam ſperare poterat, at ipſe quum æger à ſenatu cætera]
Lego ex eadem, quam illo ſeculo quiſquã ſperare poterat, aut ipſe ullo. Quum æger à ſenatu cætera, & infra. ¶Non
ſane frequentibus obſequijs] Exemplar Facundi & Primitiui, exequijs legit, non obſequijs, & infra. ¶Vtrum con-
ſciſceret mortem] Vetus lectio, utrum conſciſceret ſibi mortem, & infra. ¶ Alia enim exercent fortaſſe in ſuperua-
cuum] Exercentur legendum non exercent, ex eadem, & infra. ¶Nunquam à nobis exiget huius uirtutis experi-
mentum] Scribo contra omnia exemplaria exegit, non exiget, quia præcedit permanſere diuitiæ et ſequitur ſuper-
ſtites fortuna ſeruauit, & infra. Huius unius rei uſum qui excitet dies ueniet] Exemplar Franciſcanũ exigat habet,
nõ excitet rectiſsime, dixerat enim paulo ante, nunquã à nobis exegit huius uirtutis experimentũ, et infra. ¶Cumq́;
cõmmodo mori non licuiſſet] Non cõmodo, ſed quo modo omnia ſcripta exemplaria præferunt, ut putem omiſſum
fuiſſe librariorum incuria uerbum aliquod neceſſarium ad cõplementum ſententiæ, & infra. ¶Et in præcluſis fau-
cibus ſpiritum eliſit] Præpoſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex eiſdem, & infra. ERGO conſilium ſub die naſci debet.] Epiſt. 72
Venuſtior lectio antiqui exemplaris ſub diem, quàm ſub die, et infra. ¶Summũ eſt quod honeſtum eſt] Scribe. Sum
mum bonum eſt quod honeſtum eſt, ex omni antiqua lectione, & infra. ¶ Qui animum minuta docendo dimittunt]
Legendum demittunt, non dimittunt, ex eadem, & infra. ¶Et hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam] Coniunctio, et,
ſuperuacanea eſt ut reor, & uerbum ſequens, inquit, mutandũ in, inquã. Bisq; idem admiſſus eſt error, niſi nos potius
erramus, & infra. ¶Eodem natura demittit] Omnis uetus lectio dimittit, & infra. ¶ Rigidari quidẽ amplius inten
di non poteſt] Exemplaria pleraq; cũ impreſſa lectione rigidari præferunt. Alia rigida eſt, ut conſiderandũ lectores
habeant, an ita legi cõmode poſsit. Rigida eſſe amplius non intendi poteſt, et infra. ¶Nec quæ illa quidem fiunt] Ve
tus lectio, nec quæ ab illa quidẽ fiunt, & infra. ¶Qui ſupra fortunã extat] Scribe, quàm qui ſupra fortunã extat, ex
eadẽ, & infra. ¶Vbi ergo eſt origo calamitatis. Vbi illud malũ uerũ eſt] Scribendũ. Vbi ergo eſt calamitas? Vbi il-
lud ueſtrũ malũ eſt? ex codice antiquo, & infra. ¶Si iſta animũ detrahunt] Diſtrahunt, non detrahunt, in eodem ha
betur codice, & infra. ¶Omnia quæ uirtute contracta ſunt] Quædã exemplaria cõtenta ſunt, præferunt: non con-
tracta ſunt, & infra. LIQVEBAT mihi ſi rem edicerem per ſe, ſed diu non retentauit memoriam meam] Exem Epiſt. 73
plar Franciſcanũ, liquebat mihi ſic rem edidiſceram, ſed diu non retentaui memoriam meam, & infra. ¶ Quædam
enim ſunt quæ poſſes & inciſe ſcribere] Codex Facundi & Primitiui non inciſe legit, ſed in circo. Alij in ciſio, quam
lectionẽ probo, eſt enim ciſiũ genus uehiculi geſtatorij auctore Nonio Marcello, nec poſſes, legendũ, ſed poſsis, et in
fra. ¶Sapientis uerò cõtexitur gaudiũ, nulla rumpitur fortuna] Vetus lectio. Sapientibus uerò cõtexitur gaudium.
Nulla rumpitur cauſa. Nulla fortuna, & ultra. ¶Aliquo incõmodo afflatur] Melior lectio aliquando, quàm aliquo,
& infra. ¶Hæc eſt etiam quæ æterna cõmendet] Veteres codices. Hæc etiã eſt quæ externa cõmendet, et infra. ¶Ad
rapinam alterius erecti & attoniti] In quibuſdam exemplaribus, attenti habetur, non attoniti, et infra. ¶Quam nõ
quidem attigerunt] Contigerunt uetus omnis lectio, non attigerunt, & infra. ¶ Cũ medios quoq; ſequatur fructus
ſuus] Prior æditio fluctus, non fructus, quod non diſplicet: quia præceſsit, iã in portu ſunt. Scripti quoq; codices eam

 lectionem

Epiſt. 74 lectionē agnoſcūt, et infra. ANIMOSIVS à mercatore quã à uictore.] Adde cõiunctionē, &, ut ſit & animoſius
Epiſt. 75 reliqua ex eiſdē, et infra. ILLA uerò maxima eſt ex omni mortaliū populorū turba miſeroiū.] Emenda. Illa uerò
maxima ex omni mortaliū populo turba miſerorū, ex eiſdē et infra. ¶ Circa premiū rixa eſt.] Primū, nõ premiū, ea
dem, et infra. ¶ Aliquos ſpes uana deluſit] Lege inuadendiq; aliquos ſpes uana deluſit, ex eiſdē, et infra. ¶ Aut inde
fallimur] Omnia quæ legerim exēplaria ita habēt præter unū Frãciſcanū in quo legitur, aut decipimur aut fallimur,
et infra. ¶ Quicũq; beatū eſſe ſe cõſtituet] Vetus lectio. Quicũq; beatus eſſe cõſtituet, et infra. ¶ Et ut lingua noſtra
loquar producta] Coniunctio &, nõ habetur in eadē, et infra. ¶ Niſi tēperatur præmit] Corrige, niſi tēperat premit
ex eadē & infra. ¶ Ad Cõuerſationē uniuerſi pertinere] Scribe conſeruationē, nõ conuerſationē, ex eadem et infra.
¶ Quod negatis ullū eſſe aliud honeſto bonū] Legendū, quod negatis ullū eſſe aliud ab honeſto bonū. Alia exempla
ria, quod negatis ullū eſſe aliud bonū quã honeſtū et infra. ¶ Quare ſi amicū bonū amiſi] Si ſuſtinetur particula, qua
re, per interrogationē legatur ſententia neceſſū erit ut ſit reſponſio. Si amicū bonū amiſi, ſed in antiquiſſimo & cor
rectiſſimo exemplari diui Franc. quod ſubinde aduoco nõ habetur, quare, et infra. ¶ Quod ſi queris] Scribendū per
interrogationē. Quid ſit quæris? ex uetere lectione, & infra. ¶ Quid illos quoq; bonos fecerat uirtus] Lego, quod il
los bonos fecerat uirtus, ex eadē,, et infra. ¶ Non facit collectio amici ſapientiorē] Amicorū lege, nõ amici, ex eadē, et
infra. ¶ Siue circa ſenectutē finitus eſt] Citra legendū, nõ circa, ex codicibus Vinc. & Facun. ac Primit. et infra. ¶ Et
Epiſt. 76 nullo actu pigritia.] Corrige, & in ullo actu pigritia, ex uetere lectione, et infra. MVLTVM tamē operis impen
di uerbis nõ oportet.] Legendū operæ, non operis, ex eadē, et infra. ¶ Quid aures meas ſcalpis, quid oblectas. Aliud
agitur. Vrendus, ſecãdus, abſtinēdus ſum] Scabis, nõ ſcalpis: & abſcindendus, nõ abſtinendus in quibuſdã habetur ex
emplaribus, et infra. ¶ Poſtq̃ hæc animū implicuerūt & perpetua eius mala eſſe cœperunt] Nõnulli codices. Hæc cū
ſemel ceperunt animū implicuerūt, & perpetua eius mala eſſe cœperunt, & infra. ¶ Aſſidua & uetus ptyſim] Legen
dum reor phthiſim, nõ ptyſim, & mox paulo proficere, nõ præficere, et infra. ¶ Iam nõ ſollicitatur libidine, ſed tole
rat etiã nūc ambitionē.] Sic prior æditio, Corrigendū. Iam nõ ſollicitatur libidine etiã nūc ambitionē ſentit, ex uetere
lectione, etſi quidã codices legãt. Iã nõ ſollicitatur libidine, at etiã nunc ambitione, et infra. ¶ Optima & noxa carētia
expectant nos, ſi ex hac aliquãdo fece in illud euadimus ſublime & excelſum. Tranquillitas animi eſt expulſis errori
bus abſoluta libertas.] Scribe. Optima noxa carēt. Expectat nos ſi ex hac fece in illud euadimus ſublime & excelſum
tranquillitas animi & expulſis erroribus abſoluta libertas, ex collatione & diligenti excuſſione ueterū codicū, et in
fra. ET quidē quintū iã diē habeo ex quo in ſcholã eo] In nõnullis exēplarib. equidē habetur, nõ et quidē, ſed omnino
Epiſt. 77 ſuſpecta mihi tota hæc lectio, mallēq; legeres ſic, & quidē quintus iã dies abijt ex quo in ſcholã eo: etſi nullus antiquus
codex faueat, et infra. ¶ Si hoc unū ſenectutē meã decet] Scribendū reor dedecet, nõ decet, & infra. ¶ Metronactis pe
tenti domū] Petentib. nõ petēti uetus lectio, & infra. ¶ Illud quidē factū eſt et hoc ingēti ſtudio quis ſit Pitaules bonus
iudicatur] Caſtiga. Illud quidē ingenti ſtudio quis ſit pitaules bonus iudicatur, reliqua ſuperuacanea ſunt, ex eadē, &
infra. ¶ Honor afferetur] Caſtigatū exemplar offeretur habet, nõ afferetur, & infra. ¶ Vnū eſt bonū quod honeſtū]
Lege, unū enim eſt bonū quod honeſtū, ex uetere lectione, & infra. ¶ Et ut in artū quæ dicta ſunt cõtrahã] Particula,
ut, redundat, ex eadē, & infra. ¶ Et ſapor uinū] Cõiunctio, &, delenda ex eadē, et infra. ¶ Quare fortia dorſo iumē
ta ſint quæris] Quã legendū, non quare, ex eadem, & infra. ¶ Nec cui argenteū roſtrū eſt] Scribe, nec cui argenteū,
aut aureū roſtrū eſt, ex eadē, & infra. ¶ Velox & nõ ſentiens uentū] Expende an ſit aptior lectio uelox et cõſentiens
uento, & infra. ¶ Etiã ſi ſtatim facturus hoc eris] Lege, etiã ſi nõ ſtatim facturus hoc eris, ex uetere lectione, & infra.
¶ Interdū ex re pulcherrima] Scribendū puto per maiorē. Interim ex re pulcherrima, & infra. ¶ Sed ille quoq;] Le
ge per maiorē. Sed & ille quoq;, ex uetere lectione, et infra. ¶ Et parū grate exiſtimatio ciuiū reſpondebit tibi. Iſta
omnia extra opus meū ſunt] Corrige, & parū grata exiſtimatio. Reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meū ſunt,
ex eadem, & infra ¶ Cum baſi illum ſua metire, paruus pumilio licet in monte conſtiterit] Corrigendum ex eadem,
cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit, & infra. ¶ Sciebam hæc mihi reſtare] In quibuſdam codicibus notatum inueni in margine legendum eſſe, Neſciebam, nõ ſciebam. Sed poteſt tolerari ſci
ebam, ſi legatur per interrogationem ducentem ad negationem.

IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt. 78 NON ENIM certus numerus quē debeas explere finitur] Emendandū reor. Nõ enim certus numerus cætera? ut ſit interrogatio, & infra. NON minus me hercule quã capitis ipſius, ſed quo incitatior eſt] Vetus le
Epiſt. 79 ctio. Nõ minus me hercule quã capitis ipſius ſi incitatior eſt, et infra. ¶ Animū deducit à corpore] Diducit uerior le
ctio, quàm deducit, & infra. ¶ Corpus tuū ualetudo tenet] Dictio, tuū, ſuperuacanea eſt, ex uetere lectione: genera
lis eſt enim ſententia. Exemplar Facundi & Primit. Corpus cū ualide tenet, & mox paulo moratur ſcribe, nõ moran
tur, & infra. ¶ Quantūlibet ſit illud] Nõnulli codices, quantulū licet ſit illud, & infra. ¶ AN omnis tempeſtas atq;
mare illud cõtorqueat] Aeque nõ atq; uetus lectio: etſi quædã exemplaria legãt: an omnis tēpeſtas atq; flatus mare il
Epiſt. 80 lud cõtorqueat, et infra. ¶ Quicqd illo freti turbine] Sunt codices in quibus nõ habeatur uerbū freti, et infra. ¶ Quod
aliquãdo longius nauigantibus ſoleat oſtendi] Scribe ſolebat, nõ ſoleat, ex uetere lectione, & infra. ¶ Fumo quoq; per
diem ſegnior] Legendum puto, ſegniore, non ſegnior, & infra. ¶ Foratum pluribus locis ſolū] Quædam exempla
ria perforatū legunt, non foratū, & infra. ¶ Retractaturus ingenij tui uires] Retracturus omnis priſca lectio, non
retractaturus, & infra. ¶ Detrahat aſſidua uis ignium] Expende an legendum ſit deterat potius quàm detrahat,
& infra. ¶ Nõ ruina inferius adducet] Vetus lectio abducet agnoſcit, nõ adducet, et infra. ¶ Circa quas detiluerat]
Apud

Apud quas delituerat,emendatiores habent codices,et infra. ¶Nunquid non opinio eius emicuit] Vetus lectio eni-
tuit habet,non emicuit,& poſt paulo enituiſſe,nõ emicuiſſe,& infra. ¶Qui uoluiſſent per eadem ire ueſtigia] Ad-
denda cõiunctio,&,ut ſit,& qui uoluiſſent cætera,ex eadem,et infra. AD ſphæromachiã auocauit] Scribendum
arbitror,ſphyromachiã,non ſphæromachiã,hoc eſt calciũ ſiue talorũ pugnã,ut ſequentia uidentur probare, ſi cor- Epiſt. 81
pus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, &
infra. ¶Non alleuabatur uelũ] Alleuabitur uetus lectio,nõ alleuabatur,et infra. ¶Qui nobis partes quas male aga
mus aſsignat] Scribe,qui nobis partes has quas cætera,ex eadẽ,et infra. ¶ Latius incedit] Scribendũ reor, laxius,
nõ latius,& infra. ¶Quod de alijs loquor] Emendatiora exemplaria. Quid de alijs loquor? ut ſit interrogatio, &
infra. FOEneratorẽ nõ fugat à foro coactor] Quædã exemplaria nõ coactor habent,ſed tortor ut legendũ putẽ, co- Epiſt. 82
ctor,qui aliàs dicitur decoctor,& infra. ¶Quamuis iniuriæ præponderent: tamẽ beneficijs donetur cũ quod ex in-
iuria ſupereſt plus nocuit,ſed prius profuit] Scribendũ per maiorẽ. Quamuis iniuria præponderet: tamẽ beneficijs
donetur quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit,ſed prius profuit,ex uetere lectione, & infra. ¶Vtiq; dum prope ſibi
eſt reddere beneficiũ & penſare ab accepto] Exemplar Facundi & Prim. utiq; dum propè eſt ab accepto, reliqua
ſuperfluũt,& infra. ¶ Quantũ aũt exiſtimas intereſſe,utrũ aliquis quod dedèrat receperit,uel quod præſtauit ſum
pſerit] Vetus lectio,& breuior,& correctior. Quantũ aũt putas intereſſe,utrũ aliquis quod deerat,ſed quod præ-
ſtabat ſumpſerit,reliqua non habentur,et infra. ¶Etiam ſi multum erit,ſed ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit,
remittet] Scribe per maiorẽ. Etiã ſi multũ erit,etſi id donari,cætera ex caſtigatiſsimo codice,et infra. ¶Quàm qui
cũ maxime obligatur] Lege ex exemplari diui Pauli Pinciani, quàm qui accipiens cũ maxime obligatur, & infra.
¶Et illa creſcunt mora] Videtur ſcribendũ. At illa creſcunt mora, & infra. ¶Noſtrũ enim hoc bonũ quemadmodũ
iuſticia nõ eſt,ut uulgo creditur ad alios pertinens] Corrigendũ reor mutato uerborũ ordine. Noſtrũ enim hoc bo
nũ eſt,non quemadmodũ iuſticia ut uulgo creditur ad alios pertinens, & infra. ¶ Nec ulla miſeratio contingit his
qui patiuntur iniurias] Legendũ exiſtimo,cũ patiuntur,non qui patiuntur: aliàs nullũ elicies ſenſum, & infra. ¶Ne
mo ſi ingratus eſt nõ miſer erit,non differo illũ,ſtatim miſer eſt] Corrigendũ ex codice Franciſcano, reliquos enim
deprauatos inuenio. Nemo ſi ingratus eſt miſer erit. Non differo illum. Statim miſer eſt, & infra. ¶Quod peſsimum
ex illa eſt, & ut ita dicam ſpiſsiſsimũ] Legendũ reor, peſsiſsimũ, non ſpiſsiſsimũ, formauit enim ſuperlatiuũ à ſuper-
latiuo,ut apud Græcos primiſsimus, ipſiſsimus, cætera, & infra. ¶Illud aũt uenenũ] Verbũ, aũt, tollendũ, ex uetere
lectione, & infra. ¶Sed nec quærit cui imputet caſum] Dele uerbũ, ſed, ex eadem, & infra. ¶Et hoc facit quod qui
poſt tabulas accepto quidem præſtauerant uſurã. Vel hi remittunt uel tabulas nouas ſoluunt] In duobus fideliſsimis
exemplaribus Franciſcano et Facundi ac Primitiui multa ex his uerbis non habentur ni fallor rectiſsime. Legitur in
his ad hunc modũ. Et hoc facit quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt, reliqua deſiderantur, & infra. ¶Cogitamus non
quid impetratum, ſed quid petendum ſit] Scribe impetrandũ, non petendũ, ex exemplari diuæ Mariæ Salmanticen
ſis, & infra. ¶Sic & in hoc fidem populo demus] Vetuſtum exemplar, ſic & hoc fidei populi credamus, & infra.
¶Quam me beneficij uiolati pudere] Sic pleriq; habent codices caſtigatiores, quàm beneficij oblati pudere, & in-
fra. NVNC ſic excipe] Fidelius in quodam antiquo exemplari. Nunc ſic accipe, & infra. ¶In ſuperabili loco ſtat Epiſt. 83
animus] Scribe. In inſuperabili loco ſtat animus, ex uetere lectione, & infra. ¶Laudatur non exilium, ſed qui hoc
non doluit] Scribendum. Laudatur non exilium, ſed is qui patienter tulit, ex eadem. Sunt tamen exemplaria in qui-
bus legitur. Laudatur non exilium, ſed qui non doluit quamuis iſſet, pro quo fortaſſe reponendum, ſed qui nõ doluit
cum exulaſſet, & infra. ¶Sed etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe] Scribe iſta, non iſtas, ex exemplari correcto
& priſco, & paulo ante territat, non terreat habet uetus lectio, & infra. ¶ Et ab re ſuſpecta ac periculoſa fugiat.]
Malim legeres fuget quàm fugiat, & infra. ¶Non ibis audacior ſi mala illa eſſe credideris] Scribe audentior, non
audacior, repetit enim Vergilianum uerbũ, ſic etiam agnoſcente uetere lectione, & infra. ¶Nec uictoriam ſperant
nec reditum] Scribe, ſperantes, non ſperant ex caſtigatiſsimo codice. In quo etiam funditus legitur paulo poſt, non
futurus, et infra. ¶Ne Python quidem uulnerabilis erat] Scribendum cenſeo ne Python quidem inuulnerabilis erat,
etſi arbitror hæc uerba Senecæ nõ eſſe, ſed ſtudioſi Senecæ uerba refellentis, exẽplo Pythonis qui fuerat ab Apolline
ſagittis confectus, quæ uerba poſtea per errorem à librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.

IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.

SIC interuenit dico non tanquã aliquando diſcedat] Tolle negationem, non, ex uetere lectione, & infra. ¶Bre Epiſt. 84
uiſsimo ſomno utor, & quaſi interuigilo] Eadem interiungo habet rectiſsime, non interuigilo, & infra. ¶Sed
ſanè ſi hoc ſenſerit] Verbum, ſi, delendum, ex eadem, & infra. ¶Tam creditum eſt illi Cimbro] Corrige, tam cre-
ditum eſt Tullio Cimbro, ex exemplari Franciſcano, & ex ipſo Seneca paulo poſt, præterq; Suetonio, Appiano, Plu
tarcho, & alijs, & infra. ¶Ebrius ex quo ſemel factus fuit] Codices correcti, ebrius ex quo ſemel factus eſt fuit, &
& infra. ¶Extendi in plures dies illum ebrij habitũ] In quibuſdam exemplaribus uerbum, dies, deſideratur, in qui-
buſdã pro eo, uires, ſubſtitutum leges, et infra. ¶Et intellecto facinore mori uoluit. Certe eruit omne uitiũ ebrietas
& incẽdit & detegit] Verba illa, Certe eruit, aliter habẽtur in uetere lectione. Quædã exẽplaria. Certe diruit. Exẽ
plar diuæ Mariæ. Certe deliuit. Quæ lectio propius ad ueritatẽ accedit. Scribẽdũ enim puto per minorẽ, ut legatur
cõiunctim ad ſuperiora certe delituit, & referatur ad Alexandrũ, qui occiſo Clito cõſpectũ hominũ ueritus domi ſe
multos dies cõtinuit ad cõfirmandũ pudorẽ auctore Curtio, et infra. ¶Vallatur enim exaſperaturq; ſanitas mentis]
Exẽplaria quædã uallatur agnoſcũt, ut habẽt impreſsi codices. Alia uillatur. Alia uiolatur. Codex diuæ Mariæ Sal-
mãtic. bellatur, ut ferè adducar legi poſſe belluatur, hoc eſt in belluæ naturã trãſit, et infra. ¶Nã cũ ſæpe apud ſe nõ

 ſunt

ſunt conſuetudine inſaniæ durata] Corrige. Nam cũ ſæpe apud ſe non ſint ubi conſuetudo inſaniæ durata eſt, ex ex-
Epiſt.85 emplari Facundi et Primitiui, & infra. ¶ A LEctionibus receßi] Scribe, à lectione nõ receßi, ex codice Frãciſcano.
Cæteris cum impreßis conuenit, & infra. ¶ Inuicem hoc illo cõmutandum eſt] Cõmeandum, non cõmutandũ omnis
habet antiqua lectio, & infra. ¶ Et alterũ altero temperandum] Maior codicum pars reparandum legit, non tempe
randum, & infra. ¶ Etiam ſi alicuius in te cõparebit ſimilitudo] In correcto exemplari Quod ſi alicuius cætera re
ctius, & infra. ¶ Ne intelligi quidẽ poſſe ſi magni uiri] In nonnullis codicibus, ne intelligi quidem poſſe ſi magni uiri
ingenium eſt, & infra. ¶ Nec enim omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit] Variant hic codices. Quidam le
gunt ex æquo, non ex quo. Alij exemplari, non exemplaria. Alij ſtruxit agnoſcunt, nõ traxit. Ex hac diſſonantia le
ctionũ cõmodam aliquã excogitato ingenioſus lector, et infra. ¶ Vt unitatem cũ illa petant] Quædam exemplaria,
& in unitatem illa cõputat, & infra. ¶ Et cauea uenatoribus cincta] Exemplar Facundi & Primitiui, non uenato-
ribus legit, ſed æneatoribus pulcherrimè, & infra. ¶ Quam ne ſe poſt alium] Vetus lectio, quã ne alium poſt ſe. Sunt
tamen codices in quibus uerbũ, alium, redundat, & infra. ¶ Si is cui inuidetur & inuidet] Coniunctio ſi, ſuperuaca-
nea eſt, ex antiquo codice, et infra. ¶ Tranquillißimasq; res & ſimul amplißimas pete] Deeſt uerbũ, eius, tranquil-
Epiſt.86 lißimasq; res eius & ſimul amplißimas pete, ex uetere lectione, & infra. QVOD ſi ſanũ uoces leuiter febricitan-
tem] Scribe. Quid, non Quod, ex eadem, & infra. ¶ Idem enim negat nunquã uirtutẽ eſſe ſine uoluptate] Scribe,
unquam, non nunquam, ex eadem, & infra. ¶ Aut ſi ſtulti & amentis eſt mala non timere] Scribendum per maiorẽ.
At ſi ſtulti & amentis eſt cætera, ex eadem, & infra. ¶ Inter lymphaticos metus numera] Eadem numerat habet, nõ
numera, & infra. ¶ Si ex interuallo quo magis tormenta ſentiat repetitur] Quid ſi legas, refrritur, non repetitur,
& ſtatim. ¶ Et perſiccata uiſcera recens dimittitur ſanguis] Vetus lectio, exſiccata, ſiue aßicata. Itẽ exiſtimo legen-
dum, demittitur, non dimittitur, & infra. ¶ Non in effectu tunc maximus] Legendum per maiorem & abſq; nega-
tione. In effectũ tunc maximus, ex eadem, & infra. ¶ Oſculatur tigrim ſuus cuſtos] In quibuſdam codicibus legitur.
Oſculantur tigres ſuos cuſtodes, & infra. ¶ Elephantem minimus & æthiops iubet ſubſidere in genua] Dele con-
iunctionem, & paulo poſt adde illam, ut ſcribatur & ambulare per funem, ex uetere lectione, et infra. Vbiq; horren
da cum ad hunc peruenere manſueta ſunt] Eadem. Quæcunq; horrenda ad hunc peruenere manſueta ſunt.

IN LIB. TERTIVMDECIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt.87 QVAEDAM oblectabilia ſeneſcenti] Vetus lectio. Quædã oblectamenta ſenectutũ, & ſtatim ante inſitio
nibus legendũ puto, non inſationibus, & infra. ¶ Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Roma in libertate]
Antiquus codex. Aut Scipio Romæ eſſe non debebat, aut Roma in libertate. In alijs. Aut Scipio Romæ deeſſe debe-
bat, aut Roma ſine libertate, ſed prior lectio magis probatur, & infra. ¶ Quid putas illo ſoluiſſe malitiam labore ui
rum] Sic prior æditio. Legendũ reor. Quid putas illos oluiſſe, militiam, laborẽ, uirũ, ut paulo poſt Paſtillos Rucil-
lus olet. Vt uerba illa. Quid putas illos oluiſſe? interrogatio ſit eius qui antiquorũ ſordes improbabat. Senecæ autẽ
reſpõſio ſit. Militiã, laborẽ, uirũ. Poſſet etiã legi uires, nõ uirũ, et infra. ¶ Annuo tẽpore iſta ponenda ſunt] Corrige,
an uno tempore iſta ponenda ſint, ex exemplari Franciſcano, & infra. ¶ Relicto tantũ capite ipſo ex quo illæ pepen
derant] Caſtigatior lectio cuiuſdam antiqui codicis, relicto tantũ capite uno ex quo cætera, et infra. ¶ Quas neceſſe
eſt teneras adhuc & precario hærentes] Prior æditio & omnes quos legerim ſcripti codices, cæteras habẽt, nõ tene
ras: uno excepto in quo, cereas legitur, nõ cæteras rectißimè, & infra. ¶ Parũ aũt arboris antequã obruat radix] Sic
in omnibus inueni exemplaribus, ſed radit, ſcribendũ, nõ radix, ex his quæ ſequuntur datur intelligi, et infra. ¶ Gran
dis copiæ ſunt] Forte, grandiſcapiæ ſunt, ut ſit grandiſcapiæ dictio cõpoſita, hoc eſt grandis capitis: nam ſi ſeparatim
Epiſt.88 copiæ legas quare adderet, ut ita dicã, & infra. NONDVM audeo frugalitatẽ palã ferre] Quædam exemplaria
proferre legũt, nõ ferre, & infra. ¶ Quia magnus Calẽdarij liber uoluitur] Rectior uetus lectio, euoluitur, et infra.
¶ Et cũ omnia dixeris pauper eſt] Scribe per maiorẽ & abſq; cõiunctione. Cũ omnia dixeris pauper eſt, eadem, &
infra. ¶ Quẽ tã neceſſariũ Ro. po. hercule profuit naſci quàm Scipionẽ] Eadẽ, quẽ tã R. P. fuit naſci quàm Scipionẽ,
reliqua deſiderantur. Exẽplar tamẽ quoddã profuit habet, nõ fuit, & infra. ¶ Et hippoperis quidẽ impoſitis, ut ſecũ
utilia portaret] Puto legendũ non utilia, ſed utenſilia. Nã non ita poſt ſubijcit: partim enim ſarcinæ ab utroq; latere
dependentes occupabant, & infra. ¶ Curſores & Numidas & multũ ante ſe pulueris agentẽ] Emendatißimũ exem-
plar, agentibus legit, nõ agentẽ, recte ut referatur ad troſſulis, nõ ad Catonẽ, et infra. ¶ Cultior imitatiorq; quàm M.
Cato uideretur] Comitatior, nõ imitatior legendũ, ex uetere lectione, & infra. ¶ Ab ipſo Catone defrictũ Stare po
teſt uerbũ defrictũ, ut illud, nã multos qui fricabat conſul factus eſt, ſed ueteres codices legunt deſtrictũ, unde ſtrigiles
dictæ, & infra. ¶ Quod bonũ eſt facit muſicũ] Aliqua exemplaria, quod bonũ eſt bonos facit muſicos, & infra. ¶ Ab
eo inquit quod eſt bonũ] Maior codicũ pars, inquiunt, agnoſcit, non inquit, & infra. ¶ Quomodo poſuerimus quod
bonũ eſt muſico] Corrige, quomodo poſuerimus quod bonũ eſt in muſica, ex uetere lectione, & infra. ¶ Etiã nunc fa
cere his me planius uolo] Caſtigandũ ex eadẽ. Etiamnum facere id planius uolo, & infra. ¶ Nec cupit nimis nec expa
ueſcit] Lege, aut cupit nimis aut expaueſcit, ex eadẽ, et infra. ¶ Chelidonius ex Clepatræ mollibus] Aliqui codices.
Cheledon unus ex Cleopatræ mollibus, & infra. ¶ Cui cõtingit habere rem nõ quamlibet hunc non quemlibet dixe-
ris] Breuior uetus lectio. Cui cõtingit habere nõ quælibet, hunc nõ quemlibet dixeris, & paulo poſt, acceßionẽ lege
pro acceßione, ex eadem, & infra. ¶ Verũ eſt quod cõtemptißimo] Scribe. Verum eſt ergo quod cõtemptißimo cæ
tera, ex eadem, et infra. ¶ Neceſſe eſt ut recipiat ſacrilegium reliqua] Verbum, ut deſideratur in antiquo codice, et
infra. ¶ Quo quid fieri portentuoſius poteſt] Legendum portentoſius, ex uetuſtis codicibus, et infra. ¶ Prorſus per-
ſuaſimus] Forte legendum, prorſus perſuaſi ſumus, et infra. ¶ Dißimillima enim utriuſq; rei cõditio eſt] Cõiunctio,
enim,

enim, eradenda, ex uetere lectione, & infra. ¶Illic lucrũ ſine ſacrilegio facere non poſſum.] Corrige. Hic lucrũ cætera. Præceſſit enim alterũ Illic, ex eadẽ, & infra. ¶Duas inquit ſignificationes habet propoſitio noſtra.] Veſtra legendũ, nõ noſtra, ex eadem, & ſi in aliquibus exemplaribus nõ habeatur omnino ea dictio, & infra. ¶Et ſua cuiq; nocet ſtulticia.] Scribe, aut ſua cuiq; nocet ſtulticia, ex eadem, & infra. ¶Eſſent malũ ſi per ſe nocerent.] Eadem. Eſſent malũ ſi ipſæ nocerent, & infra. ¶Bonũ animũ habere.] Scribe, Bonũ animũ habe, ex eadem, et infra. ¶Græci dicunt ſterreſin, cum dicunt nõ quod habeat dicitur, ſed quod nõ habeat.] Lego. Græci dicunt cata ſtereſin. Non quod habeat dicit ſed quod nõ habeat, ut uerbũ habeat ad paupertatẽ referatur. Reliqua ſuperuacanea ſunt ex eadem, & infra. ¶Aliter inquit quam debes paupertatẽ intelligis.] Deeſt cõiunctio, enim. Aliter enim inquit quàm debes cætera, ex eadem, & infra. SYLLABARVM enarratio.] Sic ſcripta omnia præferunt exemplaria. Sed cõſiderandũ an enumeratio ſit ſcribendũ, nõ enarratio, & infra. ¶Si triſtem me facit uicinus potens.] Vetus lectio impotens habet non poteſt rectius. Sunt tamẽ exemplaria quæ præpotens legant, & infra. ¶Quid immutabilis rei notitia proficiet] Mallẽ legeres proficiã quàm proficies, ut notitia ſit caſus auferendi, & infra. ¶Vt ab inſidijs tutus eſſem. Nunquid me craſtina nõ fallit hora, fallit enim quod neſcienti euenit.] Scribe, ut ab inſidijs tutus eſſes. Nunquid te craſtina non fallit hora nec inſidijs noctis capieris opacæ, fallit enim cætera, ex uetere lectione, et infra. ¶His imperitorũ feriuntur oculi.] Feruntur eadẽ agnoſcit, nõ feriuntur, hoc eſt ducuntur, trahuntur, ut illud ſummi Poëtæ, trahit ſua quenq; uoluptas, & infra. ¶Pueriles ſunt & aliquid habentes liberalibus ſimile hæ artes quas eleutheras Græci.] Legendũ puto, ſed aliquid, non & aliquid. Itẽ antiqui & emaculati codices, & item impreſſi ante germanicã impreſſionem nõ eleutheras habent, ſed encyclius, hoc eſt circulares. Ita certe appellat illas apud Græcos ut alios omittam Atheneus, apud noſtros Capella Martianus, & cõmuni uulgatáq; nomenclatura Græci encyclopædiã uocant, hoc eſt circularẽ diſciplinã. De cuius nominis ratione alia alij, plura Philoponus in poſteriora, & infra. ¶Eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis. Sic & hic quoq; cætera. Tria illa prima uerba, eſt aliqua moralis, ſuperflua ſunt ex nonnullis exemplaribus, & legendum hæc, nõ hic, ex uetere lectione, et infra. ¶Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſteriũ] Aliquod, nõ Aliquid, exemplar Facundi & Primitiui, & infra. ¶Hoc illa altius condent.] Scribe condã, non condent, ex uetere lectione, & infra. ¶De diuinis humaniſq; dicendũ eſt.] Diſcendũ, nõ dicendum, eadem, & infra. ¶Primũ an per ſe ſit aliquid.] Eadem. Primũ an ipſum ſit aliquid. Quibuſdã tamen exemplaribus conuenit cũ impreſſis, & infra. ¶Deinde an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cum mundo cœperit? an & ante mundũ quia cætera.] Duo emendati codices. Deinde an aliquid ante tempus ſit ſine tempore. Cũ mundo cœperit an & cætera, & infra. ¶Miſer erat ſi tam multa ſuperuacua legiſſet.] Verbũ, erat, in aliquibus ſcriptis codicibus non habetur, & infra. ¶Noli cogitare quantũ temporis tibi auferat mala ualitudo.] Scribe per minorem & lege cũ ſuperioribus, non cogitare quantũ temporis auferat mala ualitudo, ut pronomen tibi ſuperfluũ ſit. Alioqui ſibi ſcribendum erat non tibi, ex uetere lectione, & infra. ¶Parmenides ait ex his quæ uidentur nihil eſſe in uniuerſo.] Corrigendum reor. Parmenides ait ex his quæ uidentur nihil eſſe niſi unum, & infra. ¶Omnia negocia de negocio deiecit.] Verba illa, de negocio, in pleriſq; exemplaribus non habentur, & infra. ¶Et megarici & cretici.] Legẽdũ critici, nõ cretici, hoc eſt ſi liceret dici iudiciales. Sed id uerbũ receptũ iã à Latinis & latij iure donatũ eſt.

Right margin, beside the lines above: στέῤῥησιν — Epiſt. 89

IN LIB. QVARTVMDECIMVM EPISTOLARVM.

SIMILLIMVM mundo ſpectaculum.] Lege. Simillimum uel mundo ſpectaculum, ex codice antiquiſſimo, & infra. ¶Et ſic à nobis aſpicienda.] Scribe, erit à nobis aſpicienda, ex antiquo exemplari, & infra. ¶Quia cauſæ diuinorũ humanorumq; partes ſunt.] Exemplar Franciſcanũ, quia cauſæ diuinorũ humanorũ pars diuinorũ ſunt, & infra. ¶Illud quaſi conſtet.] Omnis emendatior lectio, conſtitit, non cõſtet, & infra. ¶Nec iuſtus homo eſſe ſine ſtudio ſui poteſt.] Corrige. Nec uirtus aũt eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, ex uetere lectione, & infra. ¶Sed ad uirtutẽ uenitur per ipſam] In eadem uerbũ, ſed, non habetur, recte, & infra. ¶Sed eam acceſſionem eſſe] Eũ legendũ, non eã, ut referas ad locũ, ex eadem, & infra. ¶Ipſe elementis locus] Elementi eadem, nõ elementis, & infra. ¶Hãc analyticã, illã topicã placuit appellari.] Eadem aliter præfer Græcis literis. Hanc dialecticen. Illã Rhetoricen placuit appellari, & infra. ¶Analytica in duas partes diuiditur] Dialectice in eadẽ ſcriptũ eſt Græcis characteribus, non Analytica, et infra. ¶Itaq; in eo loco finẽ faciã.] Eadem. Itaq; hoc loco finem faciã, & infra. ¶Quouſq; arationes ueſtras porrigetis ne prouinciarum quidem ſtatione contenti.] Scribendum. Quouſq; arationibus ueſtris fines ueſtros porrigetis, cætera ex eadem. Sed legendũ puto ſatione, non ſtatione, & infra. ¶Per priuatũ decurſus] Deeſt uerbũ, eſt, per priuatum decurſus eſt, ex eadem, & infra. ¶Niſi trans Adrianum & Ionium.] Adriam, nõ Adrianũ, eadem recte. Res eſt nota. Ideò confirmationibus ſuperſedi, & infra. ¶Quam uultis late poſſidere?] Scribe, poſſidete, non poſſidere, nec eſt ulla in uerbis interrogatio, ex eadem, & infra. ¶Non contenti ſolo niſi quod manu feceritis.] Scribendum, nec contenti ſolo cætera, ex eadem, & infra. ¶Quantulum enim ex iſtis epulis quæ per tot cõparatis manus.] Lege, ex eadem. Quantulum enim eſt quod ex iſtis epulis quas per tot cõparatis manus, & infra.

Right margin, beside "SIMILLIMVM mundo ſpectaculum": Epiſt. 90

PHILOSOPHIAE aũt quod bene uiuimus.] Remoue uerbũ, aũt, ex eadem, & infra. ¶Pro certo deberetur.] Lege per minorẽ cũ præcedentibus, pro certo haberetur, ex eadẽ, & infra. ¶Cuius ſcientia nulli dederunt.] Vlli habent, nonnulli antiquiora duo exemplaria, & infra. Et ſapientia quod in ſe optimũ habet.] Superuacanea eſt, cõiunctio, et, ex eiſdẽ, et infra. ¶Inter ſeptẽ æui ſapiẽtia notus] Scribe notos, nõ notus, ex caſtigatis exẽplaribus. Poſſet etiã legi, inter ſeptẽ æui illius ſapientes natus, et infra. ¶Nec illi fabricæ aſſerã gloriã] Illã lego, nõ illi, ex uetere lectiõe, et infra. ¶Ante architectores fuiſſe] Nõ architectores, ſed architectonas, præfert eadẽ literis græcis quanq̃

Right margin, beside "PHILOSOPHIAE aũt quod bene uiuimus": Epiſt. 91

male

male deliniatis & uacillantibus,& infra. ¶Et ferro per deſignata currente.] Scribe, ſerra, non ferro, ex eadē,&
infra. ¶Nō enim tecta cœnationū epulas receptura parabātur.] Scribe. Nō enim tecta cœnationi epulū receptura
parabantur,ex exemplari Facundi & Primitiui,& infra. ¶Et in procliue diſpoſita] Idē exemplar depoſita legit,
nō diſpoſita,& infra. ¶In ſummo uenas iacentes liquefactas fudiſſet.] Liquefacta,nō liquefactas,ex eodē ſcribendū,
& infra. ¶Ipſa tales inueniunt.] Iſta mallem legeres,quàm ipſa,& infra. ¶Et animo humū expectante.] Sunt co
dices in quibus uerbū,animo,nō habetur,et infra. ¶Quæ ſi audire humanū genus uoluerit] Scribe Quā,nō Quæ,
ut referas ad naturā,ex uetere lectione,& infra. ¶In delitijs laboratur etiā] In delitias laboratur,eadē.In qua uer
bū,etiā,nō habetur,& infra. ¶Facilē actū uitæ daret] Legendū fortaſſe. Facilē ac tutā uitā daret,& infra. ¶Nos
iſta peruitioſa,nos miſera.] Corrige. Nos iſta precioſa. Nos mira,ex uetere lectione,& infra. ¶Itaq; hinc textorū,
hinc fabrorū officinæ ſunt.] In quibuſdam codicibus,nō hinc habetur, ſed huic,nō minus cōmoda lectione,et infra.
¶Separata coire cogantur] Caſtiga,ſpata coire cogantur,ex omni antiqua lectione,et infra. ¶Textricū quoq; ar
tem à ſapientibus dixit inuentā.] Textrini lege per minorē,nō Textricū recte,ut non multo poſt,ſutrinū,& infra.
¶Quod lato pariunt inſecti pectine dentes] Sic legitur in omnibus ſcriptis exemplaribus,ſed feriunt, eſſe legendū,
nō pariunt docet Ouid.in 6. Metamor.unde hi uerſus deſumpti. Quos notandū in eodē Ouidij 6.aliter haberi. Inſe
ritur mediū radijs ſubtegmen acutis, Quod digiti expediunt atq; inter ſtamina ductū Percuſſò feriunt inſecti pecti
ne dentes,niſi forte Seneca ex cōmodo ſuo illos concidit,& infra. ¶Proſciſſum aratro ſolū & inter aratrū.] Legen
dū reor,nō inter aratrū,ſed iteratū,& infra. ¶Et ſæpius regeruntur.] Legendū credo referuntur nō regeruntur,
præceſſit enim attritū,& infra. ¶Omnia hæc quidē inquit ſapiens inuenit.] Error in ordine uerborū. Corrige,ex
codice Facundi & Primitiui. Omnia hæc inquit ſapiens quidē inuenit,& infra. ¶Deinde à corporibus ſe ad incor
poralia tranſtulit.] Corrige. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, ex uetere lectione, & infra.
¶Quia homines ſunt non quia ſapientes.] Lege qua,non quia utrobiq;. Nam & ſtatim ſubijcitur,qua uelox eſt,nō
qua ſapiens,& infra. ¶Qui curſu omnes anteibit.] Dictio,qui,tollenda, ex uetere lectione, & infra. ¶ Aliquē ui
triariū oſtendere.] Vitrariū,nō uitriariū,legi in antiquo exemplari, quod & uidetur expoſcere analogiæ ratio.
Præterq; grammaticos quoſdā id magis approbare uideo,& infra. ¶Qui uix diligenti manu effingerentur] Vetus
lectio,qui uix diligentia manuū effingerentur,& infra. ¶Quemadmodū ebur molliretur.] Sic quidem legunt om
nes ſcripti codices. Sed poliretur exiſtimo legendū,nō molliretur,& infra. ¶Non quia ſapiens erat.] Corrigendū
ut ante admonui,non qua ſapiens erat, adſtipulante etiam uetere lectione, & infra. ¶ Sed illa quæ nullum bonum
putat.] Scribe,ſed de illa quæ nullum bonum putat,ex eadem,& infra. ¶ Tam inter diem illis quàm noctem pate
bant proſpectus huius pulcherrimæ domus.] Caſtigo. Tam interdiu illis quàm noctu patebat proſpectus huius pul
cherrimæ domus,ex eadem. ¶Et ut ita dicam à dijs recentes.] Sunt exemplaria quæ recedentes habeant,non recen
tes,& infra. LVGDVNVM quod oſtendebatur in Gallia quæritur.] Codex antiquus non quæritur habet,ſed
Epiſt.92 quæri,& infra. ¶Validiſſimos ptyſis] Phthiſis legendū,nō ptyſis,ex uetere lectione,cuius uitij & antea admonui,
& infra. ¶Qui diem dixit horam momentumq; temporis euertendis imperijs ſufficere.] Puto reclament licet om
nia exemplaria deſiderari in his uerbis negationem,non,legendūq; qui diem dixit,non horā momentumq; tempo
ris cætera. Quā ſententiam mutuatus uidetur Seneca à Phalereo Demetrio,qui cū legiſſet apud Euripidem diuitias
rem eſſe diariam,ſufficereq; uel unicam diem ad alleuanda quæ depreſſa ſunt,uel è cōtrario reliqua pronunciauit
ab Euripide recte dicta,niſi quod non diem fuit dicturus, ſed momentum. Auctor eſt Plutarchus in conſolatione ad
Appollonium,et infra. ¶Si tanto tēpore repararentur cuncta quanto finiuntur.] Emendatiora exemplaria. Si tan
to tempore perirent cuncta quanto fiunt. Alia,ſi tam tarde perirent cuncta quàm fiunt,& infra. ¶Ornamentumq;
prouinciarū quibus & inſerta erat & excepta.] Conſiderandum an ſit cōmodior lectio prouincialium quàm pro
uinciarū,& infra. ¶Ac ſpeculas ad humilem arenam deduxit. Vetus lectio,ac ſpeculas ad humile deduxit,et infra.
¶Omnibus exitus manet] Eadem,omnes exitus manent,& infra. ¶Siue interna ui flatuq; præcluſa uiolenti.] Ea
dem,ſiue interna uis flatuſq; præcluſa uiolenti. Sed expendendum an ſit aptior lectio præcluſi, quàm præcluſa.&
infra. ¶Siue torrentium in abdito uaſtior obſtantia effregerit.] Vaſtorum lege, non uaſtior, ex eadem, & infra.
¶Felicitatis urbis inimicus.] Puto deſiderari hoc loco principis. C. Caligulæ nomen, quem infenſiſſimum extitiſſe
urbis ſucceſſibus auctor eſt Tranquillus, & infra. ¶ Aetas ne homini quidem extrema deducta.] Vetus lectio.
Aetas ne homini quidem extrema. À Plauto deducta. Alij codices non à Plauto habent, ſed à Plano. Alij. À Planco
recte Euſebius in Chronicis. Munacius inquit Plancus Ciceronis diſcipulus orator habetur inſignis, qui cum Gal
liam comatam regeret Lugdunum condidit, & infra. ¶ Nihil horum dedignandum eſt.] Legendum indignan
dum,non dedignandum,ex eadem,& infra. ¶ Iam Ardea capta quàm Roma capta eſt.] Eadem. Tam Ardea ca
pta quàm Roma eſt,& infra. ¶Diſcede inquit ambitio. Omnium quæ terram premunt ſeruus miles eſto.] Corru
ptiſſima uerba, nec in ullo ſcripto codice caſtigatiora. Minus uitioſa ni fallor futura ſi ſic legantur. Diſcede in
quit ambitio. Omnium quæ terram premunt ſeriem unam eſſe. Quandoquidem in uetere lectione ſere miles habe
tur,non ſeruus miles, & infra. ¶ Iſta de quibus quæris omnibus eadem ſunt.] Quæreris, non quæris, uetus le
ctio, & infra. ¶ Niſi fama uiciſſet.] Eadem iuſſiſſet agnoſcit, non uiciſſet, & infra. ¶ Cum ne morti quidem
hæc apud nos noceat.] Scribendum puto,ne morti quidem hi apud nos noceant,ut pronomen hi, referat rumores.
Nam dictio,cum,in omnibus antiquis codicibus propalam deſideratur, & infra. ¶ Et hoc malam molitionem ha
bet.] In eiſdem ſic ut recitaui habetur,ſed legendum puto, & hæc malam amolitionem habet, hoc ſenſu, mortem
quoq;

quoq; ſicuti infamiam, & alia huiuſmodi amolitionem habere ſed malam, hoc eſt amoliri homines illam, ſed deci-
pi. Non enim ut creditur malum eſt nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta quæ circa collum aut in bra-
chijs geſtari ſolent gratia amoliendi faſcinationes morboſúe. Græci phylacteria uocant, hoc eſt ut ſic dicam ſerua-
toria. Dioſcorides & alij, & infra. ¶Is inquam beatus quē nulla res.] Deeſt uerbum, eſt, Is inquam beatus eſt quem
nulla res, ex uetere lectione, & infra. ¶Si ueritas tota perfecta eſt.] Scribe, Si ueritas tota perſpecta eſt, ex eadem,
& infra. ¶Vides autem quale ſit, & te non eſſe contentū cætera.] Sic prior æditio. Corrige. Vides autem quale ſit
ſole te non eſſe contentū, ex exemplari domeſtico reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem
uerba ſequentia. Quod poteſt in hac claritate ſolis cætera, & aliquanto poſt. Paulo ante dicebam igniculum nihil
conferre lumini ſolis, & infra. ¶Liber ad conſpectum uniuerſi.] Inſpectum, non conſpectum, uetus lectio, et infra.
¶Tam diſcors inter ſe iunctura corporum.] Corporis, non corporū legendū, ex eadem, & infra. ¶Sanctiſſimæ in-
temperans uſq; ad indigeſta.] Eadem ingeſta agnoſcit, non indigeſta. Quid ſi legas intemperans æque ac iniuſta, et
infra. ¶Nónne petas illas.] Elegantior antiqua lectio, non petes illa? & infra. ¶Hoc unū bene elegi.] Scribēdum
eligi, non elegi, & mox paulo cœna, non cœno, ex eadem, & infra. ¶Ego de corpore quoq;] Lege Ergo, nō Ego,
ex eadem, & infra. ¶Summū enim bonū non ſequitur] Emenda, ſummū tamen illud bonū non ſequitur, ex eadem,
& infra. ¶Non eſſe miſerū etiam beatū.] Scribe, non eſſe miſerū, eſſe etiam beatū, ex eadem, & infra. ¶In quanto
libet tempore bona æterna conſumat.] Quantulo, non quanto, eadem, & infra. ¶Et habitu manente ſuo.] Manen
tem legit eadem, non manente, ut referatur ad aſpectū. Legendum item, ſed, ut puto, non, &, & ultra. ¶Vt in perfe
cto Huic malitiæ uis quædam ineſt.] Scribendum reor mutata literarū quantitate. Vt imperfecto uiro huic mala-
tiæ uis quædam ineſt, ut ſit malatiæ pro mollitudinis, ut ſupra, & infra. ¶ Ad praua ille agit carens malitia, & ea
agitatio abeſt à bono.] Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte ſic. Ad praua illum agit hæ-
rens malatia, & ea agitatus abeſt à bono, & infra. ¶ Vt ſuarum poſſeßionum orientis occidentiſq; terminus ſiat.]
Vetus lectio cōpendioſior & elegantior, ut ſua orientis occidentiſq; terminus fiat, & infra. ¶Vtrū proiectum aues
differant an conſumatur canibus data præda marinis.] Exemplar diuæ Mariæ proiectam agnoſcit, non proiectū,
ut ſcribendum ſit proiectas. Item conſumantur libentius legerim quàm conſumatur, & Latinis legendū, non mari-
nis. Eſt enim Virgilianus uerſus ex nono. Heu terra ignota canibus data præda Latinis Alitibuſq; iaces, & infra.
¶Quid ad illum qui tunc quoq; cum inter homines eſt nullas minas timet, ullas ne timebit poſt mortem minas eorū
quibus uſq; ad mortem timeri parum eſt. Non conteret inquit me nec uncus.] Breuior fideliorq; uetus lectio. Quid
ad illum qui nullas ſed tunc quoq; cum inter homines eſt minas timet ullas poſt mortem timebit? Parum eſt, non con-
teret cætera, & infra. ¶Niſi illud ſecūdis cinxiſſet.] Ita omnis ſcripta & hactenus impreſſa lectio habet. Correctio
erat in promptu, niſi illud ſecum diſcinxiſſet. Diſcinctum fuiſſe Mœcenatem & Virgilius in elegia in eius obitum,
& alij teſtantur. Seneca item ſtatim ante. Alte cinctum putes dixiſſe. De ſoluto autem & diſcincto Mœcenatis in-
genio legito multa libro xx. epiſtolarum, in epiſtola cuius initium eſt. Quare quibuſdam temporibus prouenerit
corrupti generis oratio, & infra. DVM utiq; exeundum eſt.] Caſtiga, unde utiq; exeundum eſt, & paulo ante,
parere, non parare, ex uetere lectione, & infra. ¶Nec ſero mortuus ſed diu.] Deeſt uerbum, eſt, nec ſero mortuus Epiſt.94
eſt, ſed diu, ex eadem, & infra. ¶Et uixit & uiguit.] Nonnulla exemplaria, & uiuit, & uixit, & uiguit, & infra.
¶Vt agam uitam ut non præteruehar.] Vetus lectio ordine præpoſtero, ut agam uitam non ut præteruehar, et in-
fra. ¶Scimus ad quid principalis natura ſe attollat.] Scribe. Scimus à quibus principalis natura ſe attollat, ex eadē,
& infra. ¶Etiam inter illos fui.] Lego per diuiſionem, & iam inter illos fui, ex eadem, & infra. ¶Etiam ſi nuſquā
tranſiturus accedo.] Eadem, excedo agnoſcit, nō accedo, et infra. ¶Annales Tamuſij.] Lego. Annales Tanuſij, tum
ex uetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cæſare dictatore. Meminerunt inquit huius coniurationis Tanu
ſius geminus in hiſtoria. Et mox paulo. Tanuſius adijcit Craſſum pœnitentia uel metu cætera, & infra. ¶Quā non
decori ſint] Exemplaria quædam, quam non dedecoroſi ſint. Alia pro decori, deroſi, habēt. Sunt etiam quæ legant,
quam non dederoſi ſint, ut forte ſcribendum ſit quanto opere deriſi ſint, aut ſic, quanto deriſui ſint, & confeſtim.
¶Et qui uocentur.] Legitur etiam in nonnullis codicibus, & quid uocentur, & infra. ¶ Hæc eſt uita quorundam
longa & quod Tamuſij ſequitur annales.] Corrigendum arbitror. Aeque eſt uita quorundam longa, & quod Ta-
nuſij ſequitur annales. Sed conſidera an magis placet legi per tranſpoſitionē dictionū, & quod ſequitur Tanuſij an-
nales, & infra. ¶Nunquid aliquem eſſe tam cupidū uitæ putas.] Vetus lectio. Nunquid aliquem tam ſtulte cupidū
eſſe uitæ putas, & infra. ¶Quid aūt ad rem pertinet quandiu uites.] Scribe, Quid enim ad rē pertinet cætera, ex
quibuſdā ſcriptis codicibus, & infra. VTRVM pars philoſophiæ ſuperfluat.] Deſideratur uerbū, præceptiua. Epiſt.95
Vtrū pars philoſophiæ præceptiua ſuperfluat, ex uetere lectione, & infra. ¶Et de annotatione contra malū popu-
laris opinionis.] Aduocatione, non annotatione eadem habet, & infra, ¶At illā habentē præcepta.] Legendū puto
decreta, non præcepta, ut ex ſequentibus conſtat, & infra. ¶Quocunq; illa uult utitur.] Inuertendæ ſunt dictiones,
quocunq; uult illa utitur, ex uetere lectione, & infra. ¶Alioquin doces illud quod ſano faciendū ſit.] Caſtigo. Alio-
quin doces illum quid ſano faciendum ſit, ex eadem, & infra. ¶Sic incede, ſic cœna.] Nonnulla exemplaria, ſic in-
cede, ſic mane, & infra. ¶Vtrum manifeſta demum an dubia percipies.] Corrige. Vtrum deinde manifeſta an du-
bia præcipies, & mox paulo monitore legito, ex uetere lectione, & infra. ¶ Si iam mones quod obſcurum
eſt.] Scribe per maiorem. Si id mones quod obſcurum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Scit ſibi faciendum ſcit etiam
te tacente.] Caſtigo. Scit quid ſibi faciendum ſit: quid non, etiam te tacente, ex exemplari domeſtico, & infra.

¶AVT

¶Aut uagantem.] Agnoſcunt quædam uetuſta exemplaria aut uacantem, & ſi ſunt quæ impreſſæ lectioni conſentiant, & infra. ¶ Aut procurare mentem ægram.] Codices nonnulli percurare legunt, non procurare, & infra. ¶Malitia liberatur, & liberatis non eſt opus exhortatione.] Vetus lectio, Malitia liberatus & liberat. Non eſt opus exhortatione, & infra. ¶Non ut tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata.] Permuta dictionū ordinem, ut non tantum nota ſint nobis, reliqua ex eadem, & infra. ¶ Emas non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt.] Scribendum reor contra omnia exemplaria. Non emas quod opus non eſt, ſed quod neceſſe eſt. Confirmat hanc emendationem Seneca ipſe ſubdens. Quod non opus eſt aſſe carum eſt. Alioqui quod opus eſt neceſſe eſt, & infra. ¶ Animum quoq; magis alleuent.] Lege, animumq́; magis alleuent, ex uetere lectione, & infra. ¶Non uident aliud ingenium eſſe hominis mobilis & erecti aliud tardi & hebetis.] Corrige, non uident alium eſſe ingenij mobilis & erecti, alium tardi & hebetis, ex eadem, & infra. ¶Vtiq; alius alio ingenioſior eſt.] Eadem. Vtiq; alium alio ingenioſiorem, & infra. ¶Hoc ſcilicet ut liberetur.] Scribe. Hoc ſcilicet ut illis liberetur, ex eadem, & infra. ¶ Si tamen illam diutina peſtis non infecit nec enecuit.] Corrige, ſi tamen illam diutina peſtis infecit nec enecuit, ex exemplari Scholarum Salmanticenſium. Dixerat enim paulo ante obſcuratam eſſe, & oppreſſam indolem non extinctam. Cōſiderandūq; an ſit magis commoda lectio, tantum, quàm tamen, & infra. ¶Sed ad hæc non ſatis proſpicit.] Præpoſitio, ad, ſuperuacanea eſt, & perſpicit legendum, non proſpicit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Dubioſq; & in prauum inclinabiles.] Sic quidem omnia quæ legerim exemplaria præter Franciſcanum, in quo inclinantes legitur, non inclinabiles. & infra. ¶Si ſæpe tecum ſint profutura quàm bona exempla.] Deſunt duo uerba in fine addenda. Plus putes ex uetere lectione, & infra. ¶Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq; ſimulachra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi uocem operientibus.] Locus mutilatus & uerbis nonnullis caſſus in exemplaribus omnibus præterquàm in meo familiari in quo ſic habetur. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq́; ſimulacra ex uicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi uocem operientibus, & infra. ¶Etiam ſi nudis præceptis utimur.] Scribendum utitur, non utimur, ex uetere lectione, & infra. ¶Quæ adiuuat ratione, quæ præcipit.] Caſtius eadem, quæ adiuuat ratione quod præcipit, et infra. ¶ Si imperio & admonitione proficitur.] Lege ex eadem. Si imperio proficitur, & admonitione, & infra. ¶ Vtraq; admonitio facit.] Scribendū. Vtranq; admonitio facit, ex eadem, et infra. ¶Quæ affectus noſtros uelut edicto coërcent & obligant.] Scribe ablegant, non obligant, ex eadem, & infra. ¶Nam qui didicit & facienda ac uitanda percipit.] Scribe, illā qui didicit, & facienda ac uitanda percepit, ex eadem, & infra. ¶Cui duo iſta ſufficiant.] Legendum, cui duo illa ſufficiant, ex eadem, & infra. ¶Nulla ad aures noſtras uox impune profertur.] Lege perfertur, non profertur, ex eadem, & infra. ¶Nemo errat uni.] Eadem. Nemo errat uni ſibi, & infra. ¶Opiniones quæ nos circumſonant cōpeſcamus.] Eadem, opiniones quæ nos circumſonant repellantur, & infra. ¶Calcandumq́; ac premendum dedit, et quicquid eſt propter quod calcamur ac premimur.] Scribe per maiorem. Calcandumq́; ac premendum dedit quicquid eſt propter quod cætera, ex eadem, & infra. ¶Et ſine ullo ictu ſonituq; fulgores cœli fatiſcentes.] Legendum uidetur per maiorem & diſtincte. Cœli fatiſcentes. Vt per fulgores accipias quod Græci ſelas appellant, per cœlos fatiſcentes chaſmata, & ſi uetus omnis lectio non fatiſcentes præferat, ſed pateſcentes, & infra. ¶Hæc ſupra nos natura diſponit.] Vetus lectio. Hæc ſupra nos itura diſpoſuit, & infra. ¶ Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] Maior codicum pars infernum legit, non informe, & infra. ¶Vnam deniq; uocem audire.] Quid ſi legas ueram, non unam, lubrico lapſu inter utrunq; uerbum cum, ueram, per compendium ſcribitur, et infra. ¶Quā quem lictor ſemita deijcit.] Antiqua lectio, quam te quem lictor ſemita deijcit, & infra. ¶Nemo illis uenientibus reſiſtit.] Scribo reſtitit, non reſiſtit, ex eadem, et infra. ¶ In qua eruditus eſt incœpit, qui quod cuiq; optimum eſt eripuit.] Scribe incipit & eripit præſenti tempore, non incepit & eripuit. Nam præterquam quod uetus lectio ita habet ſequitur eodem tempore iubet cum dicit ſtatim. ¶Lacedæmoniam ſeruire iubet.] Lege. Lacedæmona, non Lacedæmoniam ex correctioribus codicibus, et infra. ¶Et alias alio loco proijcit.] Coniunctio, et ſuperuacanea eſt, ex eiſdem, & infra. ¶Nec ſubſiſtit unquam laſſata crudelitas.] Corrige, nec ſubſiſtit uſquam laſſa crudelitas, ex eiſdem, & infra. ¶Cū Teutonicos Cimbroſq; concideret] Teutonos lege non Teutonicos ex geographis omnibus, ex uetere lectione, & infra. ¶Qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt.] Scribendum, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi ante uoluuntur, & ob hoc maiore impetu incurrunt, ex eadem, & infra. ¶ Ideoq́; cum multis fuerunt mali.] Corrige. Ideoq́; cum multis fuerint malo, ex eadem, et infra. ¶ Et ex iſto cœtu inuicem noxia procul abegiſſe.] Caſtiga, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abijſſe, ex eadem, & infra. ¶ Quis ſub alicuius umbra ruſticæ arboris poſitus.] Lego, Quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus umbra, ex eadem, & infra. ¶ Si ut non oſtendamus effeceris.] Caſtigatior uetus lectio, ſi ne offendamus effeceris.

IN LIB. QVINTVMDECIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt.96 NON tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt.] Verbum, tamen, deſideratur in uetere lectione, & infra. ¶Atq; illud ergo hic his reſpondemus.] Lego. Atqui eſt illud ergo & hoc. His reſpondemus, ex eadem, & infra. ¶Vnde omnis natura creat res haurit alitq́;. Quæq́; eadem rurſus.] Vetus lectio. Vnde omnis natura creat res auget alitq́;. Quoq; eadem rurſus, minus uitioſe. Scribendum. Vnde omnis natura creet res auctet alatq́;. Quoue eadem rurſus ex Lucretio primo, & infra. ¶Qui in re præcepta acceperit non in nomine.] Exemplar Franciſcanū, qui in rem præcepta acceperit non in omne. Confirmatur hæc lectio uerbis cōtinuo ſequentibus.

Imbecilla ſunt per ſe ut ita dicam ſine radice quæ partibus dantur. In quibus uerbis deeſt coniunctio et, ex uetere lectione, ut ſit, & ut ita dicam ſine radice, et infra. ¶ Aliarum impetu ſubeuntium] Corrige, Aliarum impetu ſæuientium, ex eadem, & infra. ¶ Aut curſu defatigati, aut uenatu, aut tellure uerſata] Exemplar Franciſcanum & meum familiare aliter habent, et quidem ut ſentio rectius, aut curſu defatigata, aut uenatu, aut tellurem uerſantia, et infra. ¶ Et huiuſmodi ſcientiæ conditor] Huius, non huiuſmodi, uetus lectio, et infra. ¶ Atqui etiam capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt] Sic prior æditio, Corrigendum puto. Atqui hæ iam capillis deſtitunntur cætera, & infra. ¶ Non minus peruigilant, non minus potant] In codice antiquo non habetur peruigilant, ſed peruigilantur, ut ferè perſuadear ſcribendum eſſe pugillantur, etſi uerbum ſit non frequentatum: tamen quia Seneca ſolet huiuſmodi uti uerbis nõ debet uideri nimis abſurdũ ſi ſic legatur. Pugiles autem fuiße mulieres Iuuenalis proclamat, et Terentius id quoq; innuere uidetur, dicens, ſi qua eſt paulo habitior pugilem eſſe aiunt, & infra. ¶ Et uinum omne uomitu remittunt] Remetiuntur, non remittunt, uetus omnis lectio, et infra. ¶ Et antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius] Coniunctio, &, ſuperuacanea eſt, nec cibum legitur, ſed ſcyphum in correctißimo exemplari, et infra. ¶ Neſciebant crurum uincula, brachiorumq́; latentem uim cætera] Scribe uinculo, non uincula, ex eodem, & infra. ¶ Quanta circa nepotum focos iuuentus premit] Scribendum reor premitur, non premit, et infra. ¶ Aliæ cubiculi contumeliæ expectant] Cubili non cubiculi exemplar caſtigatum, & infra. ¶ Eadem prima menſura lanuginis] Scribe primæ, non prima, ex uetere lectione, & infra. ¶ Ne quis cui erectior eſt coma criſpulis miſceatur] Eadem, rectior legit, non erectior, & infra. ¶ Quid illud ſoſiorum garum pretioſam malorum piſcium ſaniem] Lego ſociorum, non ſoſiorum, ex eadem & Plinio lib. 31. capite 7. & Auſonio poëta & omnibus ferè ſcriptoribus. Præterea dictio, malorum, in uetuſtißimo codice Facundi & Primitiui non habetur, quod nõ admodum probo, Videtur enim ſignificare ſcombros piſces ad nihil aliud utiles: teſte eodem Plinio, eodem loco, & infra. ¶ Exhalantibus crapula uentrem] Corrige exhalantibus crapulam ueterum, & mox ſtatim concoqui pro coqui, ex eadem, & infra. ¶ Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam] Sic quidem omnia præferunt exemplaria. Sed niſi coniectura fallor legi debet. Memini fuiſſe quondam Aeſopi nobilem patinam. De hac Aeſopi patina Plinius multa libro 10. capite 51. Meminit & Aeſopi huius ut ditißimi Macrobius tertio Saturnaliorum, & infra. ¶ Apud lautos ſolet diem ducere] Sic omnes codices, ſed frigida opinor ſententia. Animaduertendumq́; an ſit fidelior ſcriptura diduci in diuerſas patinas, quàm diem ducere hoc ſenſu, quæ ſeparata & diducta magnificas & ſumptuoſas apud lautos ſtruunt menſas ea omnia in unam Aeſopi patinam accumulata fuiſſe, & infra. ¶ Et oſtrea eatenus circumciſa quæ eduntur interuenientibus diſtinguebantur] Puto corrigendum, & oſtrea è teſtis circumciſa, quæ dentibus interuenientibus diſtinguebantur: aut ſic, quæ dentium interuentu diſtinguebantur. Nam dictio, echinis, ad ſequentia pertinet. Legendúmque echini, non echinis. Obuallant hanc correctionem uerba quæ ſequuntur. Quantulo autem minus eſt hoc teſtas excerpere, atque oſſa. Dentium opera coquum fungi, & infra. Diſtractiqúe ſine ullis oſſibus muli] Exemplaria quædam diſtricti habent, non diſtracti. Alia diſtincti. Alia diſtricti, & infra. ¶ Conſtrau:runt. Piget eſſe iam ſingula coquuntur in unum ſapores. In cæna fit quod fieri debet ſaturo in uentre] Viciatiſſima uerba, reſtituendáque ad hunc modum ex exemplaribus Pinciano & Facundi, ac Prim:itiui: contraxerint pituitam ſingula. Coquuntur in unum. Saporis in cænam fit, qui fieri debet ſaturo in uentre. Sunt tamen exemplaria quædam, quæ congeruntur præferant, non coquuntur, & infra. ¶ Priuatim quæ commiſſa capite luerent, tamen quia paludati fecere laudamus] Verbum, priuatim, ſuperioribus adiungendum. In reliquis uariant exemplaria. Quædam legunt: Quæ clam commiſſa capite luerent, tamen cætera, & infra. ¶ Non pudet hominis mitiſſimum genus] Hominum codices nonnulli, non hominis. Alij, quod magis placet, homines, & infra. ¶ Voluptas ex omni quæritur] Verior lectio ex uarijs exemplaribus colligitur. Voluptas ab omni parte quæritur, & infra. ¶ Honeſtatis obliuio inuaſit] Elegantior uetus lectio. Honeſti obliuio inuaſit, & infra. ¶ Homo ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur] Eadem: Homo ſacra res homini iam per luſum cætera: rectius ut alludat ad ueterem parœmiam. Homo homini Deus, & infra. Satisq́; ſpectaculi in homine mors eſt] Scribe: Satiſque ſpectaculi, & ex homine mors eſt, ex eadem, & infra. ¶ Sine inſtructione ſubtili euaſerunt probi] Eadem, inſtitutione agnoſcit, non inſtructione, & infra. ¶ Quæ quàm ſint neceſſaria, ſcilicet uideas] Exemplar antiquiſſimum, non ſcilicet legit, ſed ſeculo, & infra. ¶ Sciet in uxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ habere pellicem] Verbum, habere, delendum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Vt ad præcepta quæ damus poſſit animus ſoluendus ire] Caſtiga. Vt ad præcepta quæ damus poſſit animus ire ſoluendus eſt, ex eadem, & infra. ¶ Exhibebit recta] Eadem. Exhibuit recta. Legendum fortè exibunt recta, & infra. ¶ Non præſtabunt quemadmodum oportet] Emendo, non præſtabunt, ut quemadmodum oportet, ex eadem, et infra. ¶ Faciet ergo quod oportet monitus] Dictio, ergo, ſuperfluit, ex eadem, et infra. ¶ Amici, inquit, omnia me fallunt] Legendum puto omina, non omnia, et pronomen me, deſideratur in omnibus antiquis codicibus, et infra. ¶ Nã ille qui emerat] Omnis uetus lectio, nõ illi qui emerat, ut dictio ſequens admiratus per maiorẽ literã ſcribenda ſit, et infra. ¶ Quæq; ex eo ſunt ſemper bona ſunt] Poſtremæ tres dictiones, ſemper bona ſunt, deſiderantur in eadem, et infra. ¶ Niſi æſtimantur quæ rependunt animos] Repellunt, non rependunt, eadẽ, et infra. ¶ Nunquã ſatis perfectum erit] Scribe profectum, non perfectum, ex eadem. Conſiderandum tamen an perſpectum emendatior ſit lectio quã perfectũ, et infra. ¶ Errat ſi quis putat illos nocere uelle uel poſſe, nec accipere iniuriã cætera] Legendũ

Errat ſi quis putat illos nocere uelle. Non poſſunt. Nec accipere iniuriam cætera, ex eadem, & infra. ¶ Et aliquan
do ſpe boni puniunt] Scribe ſpecie, non ſpe, ex eadem, et infra. ¶ Erranti ut uiam monſtret] Particula, ut, de-
lenda eſt, ex eadem, & infra. ¶ Paratæ ſunt iuuantis manus] Exemplar familiare paratæ ſunt ad iuuandum ma-
nus. In reliquis paratæ ſunt iuuandis manus, et infra. ¶ Iſti uerſus & in pectore & ore ſint] Vetus lectio. Iſte
uerſus & in pectore & in ore ſit, et infra. ¶ Habeamus in commune quod nati ſumus] Exemplar Franciſcanum
Habeamus, In commune nati ſumus, ut forte non Habeamus legendum ſit, ſed Cōcamus, et infra. ¶ Cauſa iuſq;
iactationis] Scribe, Cauſa uiſq; iactationis, ex uetere lectione, et infra. ¶ Continent uitam & bonam & ma-
lam] Correctum & antiquum exemplar: Continent uitam. Bona & mala, et infra. ¶ Rerum commodarum
poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas] Quidam codices commodatio, non commodarum. Alij moderatio, & mox
paulo æſtimationem ſubſtitue, pro æſtimatorem. & ſcilicet, pro ſcire licet, et infra. ¶ Hoc neſcis niſi conſtitutio-
nem ipſam] Neſcies uetus lectio, non neſcis, et infra. ¶ Recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis & decretis]
Corrigendum reor: recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis ſine decretis, hoc eſt quæ præcepta ſuperuacua ſunt ſi-
ne decretis, et infra. ¶ Et quidem multa, quia inuoluta ſunt uix ſumma diligentia cætera] Scribe per minorem ut
adiungas ſuperioribus, & quidem multa, quia inuoluta ſunt, uixq; ſumma diligentia cætera, ex uetere lectione, &
infra. ¶ Aperta quæ ſenſu cōprehenduntur, quæ memoria. Obſcura quæ extra hæc ſunt] Nullo pacto adduci poſ-
ſum ut credam fidelia eſſe duo illa uerba, quæ memoria, nec intelligo ſenſum ullū commodū poſſe ex his erui. Cum
itaq; paulo poſt ſenſus communis fiat mentio ſubdubito an ſcribendū ſit, & ſi duriore caſtigatione hoc pacto. Aper-
ta quæ ſenſu cōprehenduntur cōmuni. Obſcura quæ extra hunc ſunt, et infra. ¶ Sine qua omnia in animo natāt. Ne-
ceſſaria ergo ſunt decreta] Scribo, Sine qua ſi omnia in animo natāt neceſſaria ſunt decreta, ex exemplari Facundi
& Primitiui, et infra ¶ Adijcimus iuſtum et honeſtum] Lege: adijcimus iuſtū & honeſtum, ex eodē, & infra. ¶ Aper-
te iuuat cor, illud quo manus iuuant ex quo impetum ſumunt] Corrige: Aperte iuuāt. Pertinētq; duo hæc uerba ad
præcedentia. Tum ſequitur per maiorē. Cor illud quo manus uiuunt, ex quo impetū ſumūt, ex uetere lectione, et in-
fra. ¶ Admiſſis receptiſq; oſtenduntur in ſacro] Corrupta et præpoſtero ordine ſcripta uerba. Emēda: admiſſis re-
ceptiſq; in ſacra oſtenduntur, ex eadem, et infra. ¶ His adijcit cauſarū inquiſitionem & etymologiā, quam curita
dicere non audeamus] Breuior uetus lectio & correctior. His adijcit ætologiā, quam quare dicere nō audeamus.
Nimirū uerba illa cauſarum inquiſitionē gloſſema fuerūt, quo dictio græca ætologiā exponebatur, et infra. ¶ Ait
utilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſq; uirtutis] Eadem: Ait utilem futuram & deſcriptioni cuiuſq; uirtutis ac
uitij, et ſi quidam codices diſcretioni legant, non deſcriptioni, et infra. ¶ Hanc Poſidonius etymologiam uocat qui-
dam characteriſmon] Legendum, ut dixi ætologiam, non etymologiam. Sed illud ſciendū deſiderari hæc uerba in
nonnullis antiquorum exemplarium, et infra. ¶ Luxuriatq; toris animoſum pectus anhelitum ſi qua ſonitum pro-
cul arma dedere] Verbum, anheli, non habetur in uetere lectione, nec item in tertio Georgicorum, unde mutua-
ti ſunt hi uerſus. Item ſcito deeſſe ex ſerie Vergiliani carminis uerba compluſcula quæ in codice antiquo gymna-
ſij Salmanticenſis plenè leguntur hoc pacto: Luxuriatq, toris animoſum pectus. Honeſti ſpadices glauciq; color
deterrimus albis & giluo. Tum ſi qua ſonitum procul arma dedere, et infra. ¶ Et primus incedens admotus
iam exercitus alpibus.] Corrige, et primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus, ex uetere lectione, & in-
fra. ¶ Non enim quæri debet an liber Cato] Verbum, debet, ſuperuacaneum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Inter pub-
licas ruinas nō labentis] Eadem labantis, non labentis, & infra. ¶ Tuberonis ligneos lectos] Eadem lectulos, non
lectos, & infra. ¶ Fractū eſt & in milites conflatū] Exemplar Franciſcanū, fractū eſt & milies conflatū. Exēplar
Scholaſticum fractum eſt conflatum, reliqua non agnoſcit. Legendum fortè, fractum eſt & in uile æs coflatum.

IN LIB. DECIMVMSEXTVM EPISTOLARVM.

Epiſt.97 QVO modo in longa uia ſunt & puluis et lutū et pluuia] Verbū, ſunt, deſideratur in uetere lectione, et in-
fra. ¶ Turturillæ ſunt tuti cōtumeliæ cauſa] Sic legunt exemplaria omnia, fortaſſe aūt nō turturillæ ſcri-
bi debuit, ſed Tutilinæ, quæ dea fuit apud antiquos, à tutādo dicta, ſicuti & Tutanus deus, autore Nonio. Meminit
et Aug. in ciuit. dei, & infra. QVOD cū Cæſaris uxore in aperto cōmiſerat] Operto mallē legeres, quàm aperto,
Epiſt.98 nota eſt hiſtoria, & infra. ¶ Violatis religionibus eius ſacrificij] Quidā codices religionis habent, nō religionibus.
Proinde legendum puto in totum ſic, uiolata religione eius ſacri, & infra. ¶ Sic ſubmotis extra conſpectum omni-
bus uiris] Vetus omnis lectio, conſeptum habet, non conſpectum, et infra. ¶ Hoc uerò matribus familiæ denunci-
are eſt] Locus mutilatus in reliquis exemplaribus, præter quàm in meo, ubi integer habetur. Legendū igitur hoc
pacto. Illud eſt matribus familiæ denunciare, hoc illudere: & paulo ante. ¶ Etiam noctes ſcortorum mulierum]
Vetus quoddam exemplar certarum habet, non ſcortorum, et infra. ¶ Quicquid fuiſſe corruptius illis moribus
credis] Quicquam legito, non quicquid, ex uetere lectione, & infra. ¶ Florales iocos nudandarum mulierum]
Exemplar Franciſcanum nudarum correctius, quàm nudandarum, & infra. ¶ Et fieri facta iſta ex licentia urbium
cætera] Scribe: Et fient & facta iſta ſunt. Et licentia urbium, reliqua ex uetere lectione, & infra. ¶ Iudices a-
pud eum confiterentur] Reum, fidelior et ſyncerior lectio, quàm eum, ut eadem dictio uenuſtè iteretur, et ex au-
toris conſuetudine, et infra. ¶ Rei iudicandæ cauſa] Iudicandi libentius legerim, quàm iudicandæ, et paulo poſt:
uno adulterio legito, non uni, & infra. ¶ Non omne Catones fert] Scribe feret, non fert, ex uetere lectione, & in-
fra. ¶ Non prænuncius tantum ad uitia, ſed præceps] Sic omnis antiqua et recentior lectio. Sed ſcribendum exi-
ſtimo altero ex duobus modis: aut ſic: Non in pronum imus tantum ad uitia, ſed in præceps. Aut certè ſic: Nō proni
imus

imus tantum ad uitia, ſed præcipites, & infra. ¶ Offenduntq́; dum errantem uitæ peccata delectant] Legendum
offenduntq́; deerrantem. Vitæ peccata delectant, ex uetere lectione, & infra. ¶ Lætatur ille circumſcriptione
furti, quod non tam illi culpa, quàm culpæ fortuna diſplicuit] Corrige: Lætatur ille circumſcriptione, furtoq́;,
nec ante illi culpa, quàm culpæ fortuna diſplicuit, ex eadem, & infra. ¶ Subeſſe animis etiam in peſſima addu-
ctis] Scribendum abductis, non adductis, ex eadem, & paulo poſt dictio, omnes, per minorem ſcribenda, legen-
dáq; cum ſuperioribus, & infra. ¶ Latendi fides non poteſt] Legendum puto fiducia, non fides, ut ex ſequen-
tibus liquet, & infra. ¶ Quia latenti etiam ſi facultatem habeant, fiduciam non habent] ¶ Scribe, quia la-
tendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent, ex uetere lectione, & infra. ¶ Hoc ergo repugnare
ſectæ noſtræ] Ego, non ergo legendum, ex eadem, & infra. ¶ Legem & iudicem effugiunt] Vindicem,
non iudicem, quædam exemplaria, & infra. NVNQVAM credideris felicem quenquam ex felicitate ſu-
ſpenſum. Fragilibus innittitur qui aduentitio lætus eſt, exibit cætera] Sunt codices qui legant, & forte rectius: Epiſt.99.
Nunquam credideris felicem quenquam eſſe ea felicitate ſuſpenſum quæ fragilibus innittitur, qui aduentitio lætus
eſt. Exibit reliqua, & infra. ¶ Fidele firmumq́;] Scribe fidele firmumq́; eſt, ex uetere lectione, & infra.
¶ Omnia quæ fortuna intuetur] Eadem intuentur, non intuetur, & infra. ¶ Si quis habens iſta ſe quoq; habet]
Scribe, Si quis habens illa ſe quoq; habet, ex eadem, et infra. ¶ Vt carmen fortius ac iuſtius repetam] Exempla-
ria quædam petam legunt, nō repetam. Alia an petam, pro quo non abſurde fortaſſe ſubſtitueris, amputem, hoc eſt
breuius faciam, et infra. ¶ Quin uerò metuenda declina] Scribe: Tu uerò metuenda declina, ex omni uetere le-
ctione, et infra. ¶ Et ad tolerandum omne obfirmata mens] Omnino non omne, eadem, et infra. ¶ Tam intempe-
rantes in ipſis miſerijs, quàm ſunt ante illas] Puto inuertendas eſſe dictiones, legendumq́;, tam intemperantes in
ipſis miſerijs ſunt, quàm ante illas, et infra. ¶ Plus dolet, quàm neceſſe eſt. Eadem enim infirmitate] Reſarci locū
mutilatum ſic. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui ante dolet quàm neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate, ex uetere lectio
ne, et infra. ¶ Intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem] Lege, eadem intemperantia fingit cætera, ex
eadem, & infra. ¶ Et oblitus fati quo humana iactantur] Prior æditio, & oblitus huius peccati quo humana ia
ctantur, minus uitioſe, legendum enim petauri, non peccati, ex omnibus ſcriptis exemplaribus. De cuius dictionis
ſignificatione legendi gloſſematum ſcriptores, & infra. ¶ Mortale eſt omnium mortalium bonum] Omne le-
gendum, non omnium, ex eiſdem, et infra. ¶ Quo illos ſinguli dies turbent] Vetus lectio turbant, forte trudant
Gallicanum meum exemplar contra reliqua omnia trahant, non turbant, legit ſiue turbent, & infra. ¶ Aequo a-
nimo perdere quod periturum eſt] Exemplar Facundi ac Primitiui, æquo animo perdere quod perdendū eſt, re-
ctius, & infra. ¶ Intelligebat enim quod dari poſſet & eripi] Vetus lectio: Intelligebat enim quod dari poteſt &
eripi poſſe. Alij codices: Intelligebat enim quod dari poſſet & eripi poſſe, & infra. ¶ Animoſi ſumus inter ex-
empla quare deficimus] Lege: Sumus inter exempla quare deficimus, ex eadem, & infra. ¶ Iſta uis ulce-
ris quam opto me hercules mitigari] Scribe illa uis ulceris quam opto me hercule mitigari, ex eadem, & in-
fra. ¶ Sed ſecurus de iſto ſum] Ipſo, non iſto, eadem, & infra. Quid ergo, nònne ſuadebit & exibit] Cor-
rigendum: Quid ergo? non ſi ſuadebit exibit, ex eadem, & infra. ¶ Philoſophiam in opere diſcere] Sic le-
gunt pleraque omnia exemplaria. Vnum tantum Scholaſticum habet, philoſophiam in opus ducere, & infra.
QVIBVS ingemiſcunt homines amoris cauſa] Exemplar Franciſcanum non habet amoris, ſed moris, & infra.
¶ Quantum ue gauiſi ſint] Particula, ue, redundat, ex uetere lectione, & infra. ¶ Hoc habent inter reliqua Epiſt.100
mala dolor, quod non ſuperuacuus tantum, ſed ingratus eſt] Legendum, hoc habet inter reliqua mali dolor. Non
ſuperuacuus tantum, ſed ingratus eſt, ex eadem, et infra. ¶ Aut ſi mortem in homine non cogitant] Scribendū
puto. At, non Aut, & infra. ¶ Flet aliquis factum quod aiebat non poſſe fieri] Exemplar Facundi, & Primitiui.
Flet aliquis factum quod aiebat non poſſe non fieri, et infra. ¶ Sed quis tibi concedit] Vetus lectio concedat, non
concedit, et infra. ¶ Ita nihil perdit ille niſi aleam in damnum certius] Caſtiga, Ita nihil perdidit ille niſi aleam
in damnum certiorem, ex eadem, et infra. ¶ Puta autem me uetare quædam quæ non ſunt ſui iuris] Lege, puta
autem me uetare. Quædam ſunt ſui iuris, ex eadem, & infra. ¶ Quibus adiacentem humorem perpremit] Lego
premit, non perpremit, ex eadem, & infra. ¶ Nec fluunt unquam tam turpiter quàm finguntur] Scribendum o-
pinor, nec fluunt unquam tam turpiter, quàm cum finguntur, et infra. ¶ Quàm multis uitalia eruuntur] Vetus le
ctio, quàm multi uitalia emittunt, & infra. ¶ Sic aues ſic feræ ſuos diligunt] Scribe: Sic aues, ſic feræ ſuos dili-
gunt fœtus, ex eadem, & infra. ¶ Hanc ipſe captandam in eiuſmodi tempore] Sic prior æditio. Sed legendum
arbitror, eſſe, non ipſe. Alioqui in meo peruetere exemplari redundat hæc dictio, & infra. ¶ Dolorem aut
admittendum non eſſe] Scribito dolorem aut admittendum in animum non eſſe, ex uetere lectione, & infra.
¶ Dico admittitur, captatur] Inuerte dictiones: Admittitur dico captatur, ex eadem, & ſi in meo uetuſto codi-
ce, imo legitur ubi ſcriptum eſt, dico, & paulo poſt curanda, non ſananda aliquot præferunt exemplaria, & in-
fra. QVI inſcribuntur ciuilium] Quidam codices agnoſcunt hanc lectionem. Alij habent, qui inſcribuntur
artium ciuilium. Alij qui inſcribuntur artium & Iulium, Alij ſine coniunctione, Artium Iulium. Alij Archinilium, Epiſt.101
& infra. ¶ Et non reſpondiſſe expectationi tuæ] Legendum reor, ſed non reſpondiſſe expectationi tuæ, & in-
fra. ¶ Puto eſſe quod dicis & effundi uerba, non fingi] Lege: Puta eſſe quod dicis & effundi uerba non figi,
ex uetere lectione, et infra. ¶ Non effundere uidetur orationem, ſed fundere] In exemplari Facundi et Pri-
mitiui utrobique legitur effundere. Puto in priore loco ſcribendum eſſe fundere, in poſteriore effundere, ſequi-

tur enim adeò larga eſt. Item non longe à fine epiſtolæ de oratione eius loquens, non eſt inquit uiolenta nec torrens,
quamuis effuſa ſit, & infra. ¶ Primo aſpectum oculorum occupaſſe] Scribe, primo aſpectu oculos occupaſſe, ex
uetere lectione, et infra. ¶ Quod parum reciſum ſit, quod parum ſtructum] Eadem, quid non quod utrobiq;. Item
ſtrictũ puto ſcribendũ, non ſtructũ, quia ſequitur non multo poſt exceptis paucisſimis quæ ad certũ modũ, et ad unũ
exemplar aſtricta ſunt, quamuis de Pollione id nõ de Fabiano, et infra. ¶ Non ſunt enim tenore quieto compoſitoq;
formata] Caſtiga ex eadem, & ad animi tenorem quietum compoſitumq; formata, et infra. ¶ Sed totum corpus
uideri quàm ſit comptum honeſtum eſt] Sic prior æditio. Aliter tamẽ eadem. Sed totũ corpus uideris quàm ſit com
ptum. Honeſtum eſt, et infra. ¶ Quos non magis philoſophiæ annumerare poßis quàm hiſtoriæ] Aut inuerſas eſſe
dictiones opinor, & legendum, quos non magis, hiſtoriæ annumerare poßis, quàm philoſophiæ. aut certè eradem
dam eſſe negationem, non, & ſcribendum, quos magis philoſophiæ cætera, & infra. ¶ Non eſt fortis oratio eius
quàmuis elata ſit] Exemplar domeſticum, electa habet, non elata, et infra. ¶ Deſideras, inquis, contra uitia ali
quid aſpere dici] Lege, Deſideres inquit contra uitia cætera, ex uetere lectione, et infra. ¶ Non erunt ſine du
bio ſingula circumſpecta] Exemplar Franciſcanum circumſecta legit, non circumſpecta, ut puto rectè. Præceßit
namq;, Videbimus quid parum reciſum ſit, & ſequitur è ueſtigio, nec in ſe collecta, et infra. ¶ Sed multum erit in
omnibus locis & ingens ſine tedio ſpacium] Corrige: Sed multum erit in omnibus lucis. Sed ingens ſine tedio ſpa
cium, ex uetere lectione, et infra. ¶ Deterret enim qui imitandi cupiditatem non fecit, ſpem abſtulit] Exemplar
Franciſcanum ſine negatione pulcherrimè. Deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit: ſpem abſtulit.

IN LIB. DECIMVMSEPTIMVM EPISTOLARVM.

CV M æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem] Scribe: Tum æterna meditatos cætera, ex uetere le
Epiſt. 102 ctione, & infra. ¶ Pecunia quoque circa paupertatem plurimum amorem habet dum ex illa ereptat.]
Sic omnia legunt exemplari, ſed qui ſit ſenſus non percipio, fortè ſcribendum non amorem, ſed moræ: aut ſi hoc
arridet magis, molem, et infra. ¶ Illi qui & mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque] Lego:
Ille quem & mari et terra pecunia agitabat, ex uetere lectione, & in uno tantum meo codice ſcriptum annotaui
publicanos, non publica, et infra. In ipſo actu bene cedentium rerum] Fortaſſe uerior eſt lectio, ictu, hoc eſt,
momento, quàm actu, et infra. ¶ Et caſtrenſium laborum tarda manu precia] Scribe coniunctim, manuprecia,
ex uetere lectione, & infra. ¶ Quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena nobis ſubinde ingeruntur
mortalitatis exempla.] Lege: Quæ quoniam nunquam cogitatur niſi aliena, ſubinde nobis ingerantur
mortalitatis exempla, ex uetere lectione, & præcipue ex exemplari Franciſcano, et infra. ¶ Tanquam ad
extremum uentum ſit] Extrema, non extremum, eadem agnoſcit, et infra. ¶ Nihil eſt miſerius dubitatio
ne uehementer irruentium quorſum euadant] Venientium, non uehementer irruentium omnia ferme exem
plaria ſcripta, ut fortè legendum ſit uoluentium, ſiue uolutantium. Cui lectioni ſuffragari uidetur quod ſequi
tur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem, & paulo ante. ¶ Quod etiam aliquid ex illa differtur] Men
doſa uerba & difficilis ad corrigendũ cõiecturæ. Sed ni fallor uerior erit ſcriptura. quod in aliud ex alio differtur.
Nam & uetus omnis lectio pro etiã aliquid habet in aliquid, & hoc uerbũ, aliquid, cũ per compendiũ ſcribitur du
bitationem affert ſit nè legendum aliquid an aliud: ſicut etiam hoc ipſo loco ſcriptum erat in exemplari Facun
di & Primitiui, et infra. ¶ Collecta mens inexplicabili formidine agitatur] Explicabili omnia exemplaria
non inexplicabili, quibus fauet quod ſequitur ſtatim. Vno ſi uita noſtra non prominebit ſi in ſe colligitur. Con
ſiderandum tamen an deſit negatio ſicuti multis locis ſuperfluit & legendum ſit: Non collecta mens, ſiue incol
lecta mens, ut ſint honeſto dicendi modo inculcata duo nomina, incollecta & inexplicabili, idem habentia initi
um, et infra. ¶ Si certus ſis aduerſus incerta] Legendum ſit, non ſis, præceßit enim uerbum tertiæ perſonæ,
cogitat: ex uetere lectione, et infra. ¶ Subitquè auiditas & miſerrimum, atque miſerrima omnia efficiet me
tus mortis.] Caſtiga, ſubitquè auiditas temporis & miſerrimus atque miſerrima omnia efficiens metus mortis,
ex eadem, & infra. ¶ Debilem facito manu, debilem pede. Coxa tuber. aſtruè gibberum] Scribe debilem
facito manu. Debilem pede. Debilem coxa. Tuber aſtrue gibberum, ex eadem, & infra. ¶ Hanc mihi uel acu
tam ſi ſubdas crucem ſuſtineo quod miſerrimum erat] Scribe: Hanc mihi uel acuta ſi ſedeam cruce ſuſtine. Quod
miſerrimum erat, ex eadem, & ſi impreſſæ lectioni facere uideantur uerba mox paulo ſequentia, ſuffigas licet
& acutam ſenſuro crucem ſubdas, ſed ſeſſuro ibi non ſenſuro ſcribi debet, ut notabo. Ita uerba illa magis ab an
tiqua lectione ſtant, quàm ab impreſſa, & infra. ¶ Quid tam fœda uitæ mendicatio] Sunt codices qui legant,
non mendicatio, ſed commendatio, neſcio quàm rectà, quia ſupra uelut commendauit uitam ſuam, cum dixit. Hanc
mihi uel acuta ſi ſedeam cruce ſuſtine, & infra. ¶ Effectum tamen uerè habentem] Scribe, affectum tamen ue
ræ habentem, ex uetere lectione, & infra. ¶ Cogitationi aptæ traditum & iterum ſi licuiſſet ulterius] Iturum
legendum reor, non iterum, & ſi poſſet etiam legi ituræ, ut referatur ad nomen cogitationi, & infra. ¶ Crede
bam enim me facilem opinionibus] Exemplar Pincianum: Credebam enim facile opinionibus, & infra. ¶ Neget
me epiſtola prima] Negat legendum, non neget, ex uetere lectione, & infra. ¶ An ex eo quodcunq; erit ſenſuri
ſumus, antequam aliquis fructus percipi aut peti poßit] Eadem, An ex eo quod cum erit ſenſuri non ſumus antequã
aliquis fructus reliqua. Ego dictiones illas, antequam redundare exiſtimo. & mox paulo poſita legitur in ea
dem non ſita, et infra. ¶ Niſi aliud præcidero intelligi non poterunt quæ refellentur] Maior codicum pars, niſi ali
quid prædixero intelligi cætera. Exemplar Facundi & Primitiui, & niſi aliquid prædixero. Corrigendum puto:
Sed niſi

Sed niſi aliquid cætera, & infra. ¶ *Quid eſt quod etiã nunc præcidere uelim*] Inuerte dictiones, *quid eſt etiã nunc quod prædicere uelim*. Ita mea ſententia melius legetur adſtipulante etiã exemplari Franciſcano, & infra. ¶ *Vno enim ſpiritu unũ bonũ contineri ac regi debet*] Expende an ſit rectior lectio continuari, quàm contineri, et infra. ¶ *Quia in noſtra tela mittuntur*] Legendũ forté, quia in nos tela mittuntur, & infra. ¶ *Dicis, inquit nullũ bonũ ex diſtantibus eſſe*] Dicitis non dicis uetus lectio, & infra. ¶ *Claritas autem iſta bonorum uirorũ ſecũda optimo eſt*] Verbum, ſecunda, expungendum ex quodam ſcripto codice allato nobis ab urbe Valeria ad uſus harum caſtigationum, & infra. ¶ *Vox eſt autem licet uirorum ſit bonum. Nam & plaudit & ſibilat*] Exemplar Scholarũ Salmanticenſium: Vox eſt aũt licet bonorũ uirorũ ſit, bonũ non eſt. Nam qui plaudit & ſibilat, in quibus uerbis ex duobus ſubſtantiuis uerbis, eſt. prius remoueri debet, et infra. ¶ *Diuerſa horum conditio eſt & illius*] Scribe: Diuerſa horũ conditio, & illius eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Aequè uerò inſiſtitur ab his qui diſsidere non poſſunt*] Exemplar familiare proſpicitur habet non inſiſtitur, ut ſit ſenſus. Aeque conſuli ueritati à bonis qui diſcordare non poſſunt. Exemplar Franciſcanum æquè uero inficitur. Diſsidere non poſſunt, reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi, & Primitiui, niſi quod pro inficitur habet inficiſcitur, quod & alia exemplaria agnoſcunt, & infra. ¶ *Illic enim poteſt unius ſententia quod omnium*] Scribe, Illic idem poteſt unius ſententia, cætera ex uetere lectione, & infra. ¶ *Quia omnium ſi prorogetur una erit*] Exemplar familiare non prorogetur habet, ſed interrogentur, & infra. ¶ *Non eſt unius una ſententia*] Scribe altero ex duobus modis, aut ſic. Non eſt omnium una ſententia, aut certé quod magis probo ſic: Non eſt. Vnius una ſententia eſt, & infra. ¶ *Cum dicant claritatem laudẽ eſſe bonorum à bonis reddi iam non ad uocem referunt*] Corrige ex meo exemplari domeſtico, reliqua enim deprauata erant. Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum à bonis redditam non ad uocem referunt, & infra. ¶ *Et omne aliud ſtudium auribus deditum*] Scribe debitum, non deditum, ex eodem exemplari, & infra. ¶ *Vuque eorum quibus ipſe ſum boni cauſa*] Legendum, utiq; eorum quibus iſtius ſum boni cauſa ex uetere lectione, & infra. ¶ *Eſt iſtud laudantium bonum*] Eadem illud, non iſtud præfert. Item exemplar Franciſcanum laudationum fermè habet, non laudantium, et infra. ¶ *Quin iuſtitia & habentis bonum ſit*] Codex Facundi & Primitiui, an iuſtitia & habentis bonum ſit, et infra. ¶ *Et an bonum ſit eius cui debitum ſoluit*] Exemplar Franciſcanum, & ſit autem eius cui debitum ſoluit. Lego, & ſit item eius cætera, & infra. ¶ *Abunde reſpondebimus*] Conſidera an uerior ſit lectio reſponderimus, quàm reſpondebimus, & infra. ¶ *Arguta diſſerere*] Mallem legeres, argutias ſerere, & infra. ¶ *Quam inter ſe perite captantium luſus*] Nihil me hoc loco adiuuerunt ſcripta exemplaria. Sed coniectura ductus opinor reſtituenda eſſe hæc uerba ſic, quam inuicem ſe puerorum captantium luſus, & infra. ¶ *Aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius oculis lætius uectis ſolum, illi patria eſt quodcunque ſuprema & uniuerſa circuitu ſua cingit*] Puto corrigendum, aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius accolis: lætius nautis ſolum. Patria illi eſt quodcunque ſuprema & uniuerſa circuitu ſuo cingit. Nam in antiquis exemplaribus uerba illa, Patria illi eſt, hoc ipſo ordine habentur, & in quibuſdam occulis per duplex cc. legitur. Item in exemplari Franciſcano pro ſuprema, ſolennia legitur. Vt poßit fortaſſe ſic in totũ legi: Patria illi eſt quacunq; ſol meat, & uniuerſa circuitu ſuo cingit. Poſſet etiã tolerari uectis, poſſet legi aduenis, poſſet uectoribus, & infra. ¶ *Iam coniungit*] Puto ſcribendum, etiam coniungit, et infra. ¶ *Deinde actam ætatem ſibi dari non ſinit*] Exiſtimo ſcribendum certam, aut arctam, non actam, & infra. ¶ *Omnes inquit ante me ſunt*] Scribe, omnes inquit anni mei ſunt, ex correctioribus codicibus, et infra. ¶ *Nullũ non cogitationi paruũ tempus*] Legendũ peruium, non paruũ, ex eiſdem, & infra. ¶ *Qui mixtum hoc diuini humaniq; ſecernat tempus. Hic ubi inueni relinquã*] Corrigendũ reor, qui mixtũ hoc diuini humaniq; ſecernat. Corpus hoc ubi inueni relinquã, & confeſtim. ¶ *Ipſe me diei reddam*] Dijs, non diei uera lectio eſt, quia ſequitur, nec nunc ſine illis ſum, adſtipulanti etiã exemplari Scholaſtico, et infra. ¶ *In quem uidemur emitti. Iam idonei ſpiritũ trahere & in aperto durare*] Scribe, in quẽ uidemur emitti iã idonei. Spiritũ trahere cætera, et infra. ¶ *In aliũ naturæ ſumimur partũ. Alia origo nos ſpectat.*] Poſſet legi pro illis uerbis, in aliũ naturæ ſumimur partum, in aliũ matureſcimus partũ, ſed rectiſsime ut puto legit hunc locũ exemplar Scholarũ, in aliũ naturæ ſumimur, & tanquã partũ alia nos ab origo expectat, & infra. ¶ *Relicto in quo latebas corpore extiteris*] Vetus lectio exieris habet, nõ extiteris, & infra. ¶ *Demũ offendit duræ manus tactus*] Deinde eadem, non demum, et infra. ¶ *Pereunt ſæpe uelamenta naſcentium*] Mallem legeres ſemper, quàm ſæpe, & infra. ¶ *Huic nunc quoq; tu quantum potes ſubuolutaris, quæ niſi etiam neceſſarijs cohærebunt. Alienus iam hinc altius aliquid ſublimiuſq; meditare*] Sic prior æditio, Scribendum reor: Hinc nunc quoq; tu quantum potes ſubuola ab alijs niſi quæ neceſſario cohærebunt alienus. Iam hinc altius ſublimiuſq; cogita, & infra. ¶ *Aliquando naturæ tibi arcana retegentur*] In exemplari Scholaſtico non, Aliquando habetur, ſed antequam, ut forté legendum ſit per minorem cum præcedentibus, intra te quando naturæ tibi cætera. Forte ſic, meditare illa. Quando naturæ tibi reliqua, & infra. ¶ *Cum totam lucem & totus aſpexeris*] Delenda coniunctio, &, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Et tamen admiraris illam procul*] Scribe, Et tamen admiraris iam procul, ex eadem, & infra. ¶ *Quid tibi uidebitur diuina lux*] Videtur eadem, non uidebitur, & infra. ¶ *Quid ni non timeat qui mori ſperat*] Codex Franciſcanus: Quam qui ni timeat qui mori ſperat. Puto legendum, quam qui meminit quid mori expauet. uel ſic: Quam qui mente teneat quid mori expauet. Dixerat enim: Quam qui mente concipit, et infra. ¶ *Si is quoq; qui tandiu animum*] Exemplar Scholaſticum: Sed ille quoque, ut forte deſit coniunctio, legendumq; ſit: Sed & illa quoq; cætera, & infra. ¶ *Non minus præſentiam eſſe utilem quàm memoriam*] Sic prior æditio. Præpoſterus eſt ordo uerborum, legendumq; non minus memoriam quàm

Epiſt.104 præſentiã eſſe utilẽ,ex meo familiari codice,& infra. INCIDENTIVM dico ruinã,aliqua nobis incidũt nõ inſidiãtur] Scribendũ puto: Incendiũ dico,ruinã. Alia quæ nobis incidunt nõ inſidiantur,& infra. ¶Pares ſunt caſus et ſi graues] Opinor legendũ. Rari ſunt caſus et ſi graues,quia ſequitur. Ab homine homini cotidianũ periculũ. Rarũ aũt cotidiano opponitur,& infra. ¶Quos tranſire nõ quærũt] Scribe: quos trãſire nõ quærũt,ex exẽplari Franciſ. & infra. ¶Ad nocẽdũ niſi neceßitas miſit] Omnis uetus lectio,inijcit agnoſcit,nõ miſit,& infra. ¶Nõ arietãt inter ſe ſenes,ut eodem ambulantes] Corrige: Non arietant inter ſe niſi in eodem ambulantes,ex emendatiore lectione ſcripta,& infra. ¶ Inſolenter tractata] Lego iactata potius quàm tractata, & ſi omnia exemplaria reclament: quia præceßit. Quid philoſophiam non debebis iactare,& infra. ¶ Nec ita agat ut quicquid non facit] Scribe,nec hoc agat,ut quicquid non facit,ex uetere lectione.

IN LIB. DECIMVMOCTAVVM EPISTOLARVM.

NAM cum ſcias ſpiritum illius in meo uerti] Vetus lectio. Nam quũ ſciam ſpiritum cætera. Sed cũ non omnes codices hanc lectionẽ agnoſcant,bona enim eorũ pars habet: Nã cũ ſcias ſpiritũ illius cætera,fit ut putẽ legen-
Epiſt.105. dum eſſe: Nam cõſcius ſpiritum illius,reliqua,et infra. ¶Etiam cum me fortiorẽ ſenectus ad multa reddiderit] Scribe per maiorem. Et cum me fortiorem ſenectus,cætera ex eadem,et infra. ¶ Vt me fortius amet] Caſtigandum arbitror,ut ſe fortius amet,alias ſenſus non procederet, et infra. ¶ Sed ſi cœperit intermittat: & ſuis ſe commodet] Exemplar familiare rectius, & ſuis ſe concedat, et infra. ¶ Et illum odorem culinarum fumantium quæ in ora quicquid peſtiferi uaporis obruerit cum puluere effundunt] Scribendum,& illũ nidorem culinarũ fumigãtium quæ motæ quicquid peſtiferi uaporis obtinent cũ puluere effundunt,ex uetere lectione. Sunt tamẽ exemplaria,in quibus obruerant,habeatur,non obtinent,et infra. ¶ Vbiq; quod ſtringatur inueniet] Ita prior æditio. Emendo,ubiq; quo diſtringatur inueniet. Exemplar Franciſcanum,quo diſtrahatur. Meum quomodo diſtringatur, et infra. ¶Putes ueniſſe te Athenas] Puta,non putes,uetus lectio,et infra. ¶Tanto tibi uideris defici quanto uinceris] Lege: tanto tibi uideris deficere, quanto aliquis plus habet ex emaculatoribus codicibus. Non tamen deſunt codices qui defici,non deficere habeant. Item puto ſcribendum: uideberis, non uideris,et infra. ¶ Ringeris quotiens aliquem in faſtis cætera] In meo familiari codice non ringeris habetur, ſed inuidebis, & infra. ¶ Exterrebunt te non tantum pericula,ſed ſuſpiciones. Vanis ſemper agitaberis] Codex Franciſcanus non, uanis habet, ſed uanæ, ut prioribus adiungatur. Poſſet etiam legi non abſurde, ſed ſuſpicionibus uanis ſemper agitaberis, & infra. ¶Quicquid te delectat æque uidet ut uideras dum uireret. Vtinam. Alium alio die caſus excutiet] Vitioſiſſimus locus & nodus deo dignus uindice. In codicibus ferè omnibus,uide,nõ uidet,& uiret,non uireret,& pro utinam,uter aut utrum. Itaque coniectura ductus ſuſpicor Senecã ita ſcriptũ reliquiſſe. Quicquid te delectat æquè uiret. Viuũt dum uirent. Vtiq; aliũ alio die caſus excutiet,et infra. ¶Horũ nihil cogitabis ab his,nec remedia uulneribus oppones] Duo illa uerba,ab his,in nullo ſcriptorũ exemplariũ habẽtur,et appones probarẽ magis,quàm oppones,et infra. ¶Si ſatis alterũ alteri miſceas] Legendũ puto: Si ſapis alterũ alteri miſceas,et infra. ¶Quæ maxime ægra eſt laceßit mobiliorẽ,leuiorẽq; reddit ipſa tractatio] Legendũ opinor laceßitã,nõ laceßit,et infra. ¶ Citiusq; quã uenerant abeũt] Codex Franciſcanus ocyus legit,non citius,& infra. ¶ In libertatem aſſeritur] In libertatem erigitur codex idẽ,et infra. ¶Medicina ergo non regio quærẽda eſt] Scribe: Medicina ægro non regio quærẽda eſt, ex uetere lectione,& infra. ¶ In itinere colligitur] Exemplar Facundi & Primitiui,non itinere colligitur,ut puto rectè, ne eſt hic ulla interrogatio,et infra. ¶ Et emenda deſideria. Intra ſaltem modũ contine] Codex Scholarũ, & emenda deſideria tua. Intra ſalutẽ modũ cõtine. Exemplar meũ rectius, & emenda deſideria intra modũ ſaltẽ cõtine. Scribendũ arbitror: aut amãda deſideria,aut intra modũ ſaltẽ cõtine,ut ſit amãda pro abige,expelle. Nam uerbo illo,emẽda,mox ante uſus fuerat,et infra. ¶ Multũ nocituri ſi propè à te fuiſſent] Scribendũ,ſi prope te fuiſſent,ex exemplari Franc. & infra. ¶Videbuntur in opere eſſe] Vetus lectio partim ſi uidebunt in opere eſſe,partim. Hi uidebunt in opere eſſe,partim: Hi iubebunt in opere eſſe rectè,& ultra. ¶Nec tantum ſcire loqui] Eadem, eloqui,non loqui,& fortè ſcite quàm ſcire rectius legeres,quando quidẽ exemplaria quædã ſic te præferãt nõ ſcire et infra. ¶Stare fidenter ad portũ] Corrige: ſtare fidenter aperte,ex codice Franciſ. in quo uno tantũ ſic emendate legebatur,reliquis uitiatis. Nã ſequens uerbũ latitantẽ planißimũ facit ſcribendũ eſſe aperte,nõ ad portũ, et infra. ¶ Profert ſe laudari & aſpici credit] Legendum puto: Profert ſe, laudari & aſpici geſtit, & confeſtim. ¶ Omnium eſt ſupra omnia eſt] Scribe: dominus omniũ eſt. Supra omnia eſt, ex meo familiari codice, & infra. ¶ Nihil quod uirũ incuruet] Dictio,uirum,in quibuſdam codicibus non habetur. In meo illo uetuſto exemplari ſic legas: Nihil aſperum quod uirum incuruet,& infra. ¶ Minime quidem ſi rectis oculis intueri illa poßis] Legendum, minime quidem ſi quis rectis oculis intueri illa poßit,ex uetere lectione,& infra. ¶ Egregiè Vergilius noſter iure dixit terribiles ſed uiſu] Egregie Vergilius noſter non re dixit terribiles eſſe,ſed uiſu,ex uetere lectione. Codex meus: Egregie Vergilius noſter in re dixit terribiles non eſſe, ſed uiſu, & infra. ¶ Inuictum tamen & paupertatem] Exemplar Franciſcanum caſtigatius,inuictum fame & paupertate,& infra. ¶Et labores quos militares quoque pertulit] Laboribus,nõ labores,idẽ codex,& infra. ¶Quibus ille domuit exercitus] Domi ſcribe,non domuit, ex eodem,& infra. ¶Vſq; eo animum Socratis non mouerant] Lege: Hæc uſque eo animum Socratis non mouerunt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Illam mirabilem laudem et ſingularem uſque ad extremum, non hilariorem quiſquam non triſtiorem Socratem uidit] Eadem. Illam mirabilem laudem & ſingularem uſque ad extremũ ſeruauit. Nec hilariorem quiſquã,nec triſtiorẽ Socratem uidit,et infra. ¶Totis externarum gentium præſidijs

diijs,hinc Cn.Pompeium] Opinor inuerſo dictionũ ordine ſcribendum. Hinc Cn.Pom. totis externarũ gentiũ præ=
ſidijs,& infra.¶Satis unus aduerſus omnia] Sunt codices in quibus omnes,non omnia habeatur. In meo exemplari,
ſatis aduerſus omnia tutus,& infra.¶Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes] Sic omnia exemplaria præter
domeſticum in quo legitur. Solus Cato fecit aliquas ſui, & reipublicæ partes. Cui lectioni uidetur ſuffragari quod
ſubijcit,duos in medio relictos,Rempub.& Catonẽ,& infra.¶Quæ cõſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſsimis poterãt]
Agnoſcitur hæc lectio ab omnibus codicibus præter Scholarũ codicẽ in quo ita leges,quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus
iratiſsimis uix filijs Atrei poterant,& ante paulo,qui ea ſibi:ſcribe nõ quid ſibi,ex domeſtico codice, & infra. SI Epiſt.106
nibil humeris quod cupiditatẽ alienã & improbã irritet] Caſtiga, ſi nibil habueris quod cupiditatẽ alienã & in=
temperiem irritet,ex exemplari Franciſcano,& infra.¶Neminẽ laceſſendo aut gratificando] Corrige,neminem
laceſſendo gratuito,ex uetere lectione,& infra.¶Qui apud aliquẽ potentẽ potentes ſunt]Exemplar diuæ Mariæ,
qui apud aliquem impotentem potentes ſunt,& infra.¶Dulcedo ſermonis qui irrepit & blanditur] Vetus lectio,
dulcedo ſermonis quæ irrepit & eblanditur,& infra.¶Secreta producit] Verã & genuinã lectionẽ arbitramur
ſecreta prodit,& infra.¶Vt garrulitatẽ ſuã cuſtodiat & cõtentus ſit unius auribus populũ faciet] Sic quæcũq; legi
exemplaria agnoſcunt,unius literæ deprauatione adumbrato perſpicuo ſenſu. Puto enim ſcribendũ poculũ, non po
pulum. Nam meminiſſe oportet uerborũ,quæ non ante multo præceſſerunt, & non aliter quàm ebrietas aut amor
ſecreta prodit. Erit ergo ſenſus pro modo & capacitate poculi cuſtodire aliquem garrulitatem ſuam, aut non cu=
ſtodire,et eſſe contentũ unius auribus aut plurium,& infra.¶Trepidant enim cũ fecerunt. Hæret cõſcientia, aliud
agere non patitur] Corrige. Trepidant enim cũ fecerunt. Hærent. Conſcientia aliud agere non patitur, ex uetere
lectione,& infra. QVARE nõ protinus reſcriberem ei de quo querebas] Ita agnoſcit maior codicũ pars,ſed in Epiſt.107
Scholaſtico codice,tibi legas,nõ ei,et infra.¶Ergo & corpus eſt bonũ eius] Præpoſtere ſcripta uerba. Lege. Ergo
& bonũ eius corpus eſt,ex uetere lectione,& infra.¶An ruborem euocent an fugientem ſanguinem.] Scribe. An
ruborem euocent an fugent ſanguinem,ex exemplari Franciſcano,& infra.¶Ergo & malitia & ſpes omnis ma=
lignitatis,Inuidia,ſuperbia] Corrige. Ergo & malitia & ſpecies eius omnes. Malignitas,Inuidia,ſuperbia,ex uete
re lectione,& infra.¶Omnes aũt uirtutes quas retuli bonæ ſunt] Bona potius quàm bonæ legendũ arbitror,et in=
fra. ¶Non triſtitia adducit] Abducit, non adducit exemplar Pincianũ. Caſtigandum puto obducit unde frons ob=
ducta apud Iuuenalem,& infra.¶Lateruncul is ludimus] Latrunculis ludimus in emendatioribus codicibus,et in=
fra.¶Apertior res eſt ſapere imò ſimplicior] Scribe,imò ſimplicior eſt,multũ enim addit neruorũ orationi uerbũ
ſubſtantiuum in fine locatum iteratumq;,& ſic legitur in exemplari Frãciſcano,& infra. TAM puſilla tangunt] Epiſt.108
Exemplar diuæ Mariæ. Tam puſilla te res angit,& infra.¶Si amici deciperent]Veriorem lectionẽ duco,ſi amici
deceperunt,& infra.¶Habeant ſane nomen quod illis Epicurus noſter impoſuit,& uocentur quo turpius nõ omni
bus ſit rebus tuis. ¶Deſunt illi cætera] Vetus lectio quo turpius nõ ſit omnibus rebus tuis cætera. Minus uitioſe le=
get totus hic locus ut ego credo ſi ſic legatur. Habeant enim ſanè nomen quod illis Epicurus noſter impoſuit. Ita uo=
centur. Quota pars nõ eſt ſi ex omnibus rebus tuis deſunt illi qui & operã tuã cõterebant cætera, & infra. ¶Et te
omnibus moleſtũ eſſe credebant] Fideliorem lectionẽ exiſtimo,& te omnibus moleſtũ reddebant,& infra. ¶Et la
baris oportet & arietes et cadas] Nõ arietes exemplar antiquũ,ſed erigaris legit,& infra.¶Aut inquineris luto]
Lege. Aut inquineris in luto,ex uetere lectione,& infra.¶Eadẽ uitæ cõditio eſt quæ balnei. Turbæ itineris quædã
intermittentur quædam incident] Error eſt in diſpunctione uerborum. Legendum. Eadem uitæ conditio eſt,quæ
balnei,turbæ,itineris. Quædam intermittentur,quædam incident,& incident,& infra. ¶Idem mentiaris] Corru
pta in omnibus exemplaribus uerba. Forte legendum iter emetiris, quia ſubijcit paulo poſt, per eiuſmodi offenſas
emetiendum eſt confragoſum hoc iter,& infra.¶Sciat ſe ueniſſe tonat ubi fulmen] Hæc uerba in quibuſdam exem
plaribus non habentur. In alijs ſic leguntur. Sciat ſe ueniſſe ubi patiatur fulmen,& infra.¶Deinceps quæ multa &
uaria ſunt in nos diriguntur] Correctiorem exiſtimamus lectionem. Deinde quum multa & uaria ſint quæ in nos
diriguntur,& infra.¶Alium aqua alium ignis eripiet] Aliud,non alium utrobiq; uetus lectio, & infra. ¶Quem
Cleanthes noſter] Familiare exemplar, quomodo Cleanthes noſter.

IN LIB. VNDEVICESIMVM EPISTOLARVM.

QVIA pertinet properas]Sũt codices qui legũt,quia pertinaciter properas,et infra.¶Ne ipſa impediat]
Lege ne ipſa ſe impediat, ex uetere lect. Legitur & in alijs codicibus,ne te ipſa impediat,& infra.¶Qui Epiſt.109
multis apud philoſophiã annis perſederint. Corrige,qui multis apud philoſophiã annis perſederunt,ex eadẽ,& in=
fra. Vt aliqua illi uitia deponant] Ita prior æditio. Puto ſcribendũ illic,nõ illi,& infra.¶Quã Phrygij ſolent tibi=
cinis ſono ſemiuiri] Emenda,quã ſolent Phrygij tibicinis ſono ſemiuiri, ex uetere lectione, & infra. ¶Afficiuntur
illi & ſunt quales iubentur. Si illi animo forma permanſerit] Eadem. Afficiuntur illis et ſunt quales iubentur,ſi illa
animo forma permaneat. Puto ſynceriorẽ lectionem eſſe. Afficiuntur illis. Eſſent quales iubentur cætera,& infra.
¶Tunc illa animi bona uelut ſoluta excitantur] Quædam exemplaria,uelut ad ſolita excitantur. Codex diui Fran
ciſci,tunc illa anima bona uelut ſollicitatur, Scribendũ reor,tunc ad illa animi bona uelut ſolicitantur, uel ſic, tunc
ad illa animi bona uelut ſolita excitantur, & infra. ¶Cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum patenti
ore nouiſsime exitu effudit] In quibuſdam exemplaribus, dictio illa,tractum, non habetur, & coniunctim paten=
tiore legendum,non patenti ore ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis effundit legitur, non effudit.
& infra.¶Qui paupertati ſuæ aptus eſt] Scribe qui paupertati ſuæ aptatus eſt,ex uetere lectione, & infra. ¶Fa=

cillimè enim tenera conciliantur ingenia] Reconciliantur aliqua exemplaria agnoſcunt, non conciliantur, & in-
fra. ¶ Et adhuc docibilibus leuiterq; corruptis] Docilibus præferunt duo antiqua exemplaria, non docibilibus cor
rectius, & infra. ¶ Cui liceret cenſuram agere regnantium] Exempar familiare gentium habet, non regnantium,
& infra. ¶ Hæc enim nō cibi ſed oblectamenta ſunt] Caſtiga. Nec enim cibi ſed oblectamenta ſunt, ex uetere lectio
ne, & infra. ¶ Quem obtinemus odor in corpore eſt. Nullo inde uino caret ſtomachus] Exemplar Franciſcanum,
quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde uino carens ſtomachus. Adſtipulatur & alter eiuſdē bibliothecæ
codex, & infra. ¶ Quē mihi amorē Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat quare ille animalibus abſtinuiſſet] Pu
to corrigendū, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion. Dicebat quare ille animalibus abſtinuiſſet. Sed ex
pende an legendū ſit pro dicebat, docebat, ſiue diſſerebat. Nā ſequitur infra. Hæc cū expoſuiſſet Socion, et infra.
¶ Omnia tibi in integro ſerua] Exemplar familiare. Omnia tibi integra ſeruas, & infra. ¶ Quod iſtic crudelitati-
bus tuis damnū eſt] Sic in omnibus ferè habetur exemplaribus, ſed in promptu erat correctio. Quod iſtius crudeli-
tatis tuæ damnū eſt. Nec deſunt codices qui hanc etiā lectionē agnoſcant, & infra. ¶ Alienigenarū gentiū ſacra mo-
uebantur] Nullus ſcriptus codex habet uerbū, gentium, & infra. ¶ Sed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur
quorundam animaliū abſtinentia] Puto inuertendas eſſe dictiones, & legendū. Sed inter argumenta ſuperſtitionis
quorundā ponebatur animaliū abſtinētia, & infra. ¶ Si quis exhortaretur illos, ſi quis impenderet] Scribendū forte
impelleret, nō impenderet, & infra. ¶ Et omiſsis ad quæ diuertimur] Vetus lectio diuertimus, & infra. ¶ Qui grā
matici oculis carmen iſtud legit] Exemplar Franciſcanū grammaticis legit, nō grammatici, quod nō minus placet,
& infra. ¶ Anci pater Martius Numæ nepos dicitur] Idem exemplar. Anci pater nullus Numæ nepos dicitur. Alius
codex. Numæ nepos fuit, & paulo poſt. ¶ Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Feneſtella eoſdem libros cum
grāmaticis explicuit] Legendū reor. Id eſſe in pontificalibus libris, & alij putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cū
grammaticis explicuit, cætera, & infra. ¶ Primū uerba expreſſa ab ſe dici à Cicerone. Idem re ipſa in cōmenta-
rium refert] Verba hæc uitiatiſsima, & cimmerijs quod aiunt inuoluta tenebris, ſic reſtituenda coniecto. Primum
uerbū priſcū, reabſe, dici à Cicerone, id eſt re ipſa in cōmentariū refert. Vt dictionē, priſcū, reponā admonēt me ea
quæ infra ſequuntur: non ut uerba priſca aut ficta captemus. Exemplar Facundi & Primitiui ſic legit. Primū enim
uerba expreſſa ab ſe cætera. Vt forte ſcribendū ſit. Primū Ennij uerbū priſcū reabſe cætera, & infra. ¶ Nec minus
ſeſe idem ſeipſe] Caſtiga. Nec minus ſeſe, id eſt ſeipſe, ex uetere lectione, & infra. ¶ Hanc quā nunc in circo creatā
uocamus calcem antiqui dicebant] Corrigendū puto. Hanc quam nunc in circo metam uocamus cætera. De metis
in circo Suetonius et cōplures alij, & infra. ¶ Deinde inanes colligit uerſus] Lego. Deinde Ennianos colligit uerſus,
ut liquet ex ſequentibus, & infra. ¶ Cui nemo ciuis atq; hoſtis qui uult pro factis reddere operæprecium] Vetus le-
ctio, cui nemo ciuis neq; hoſtis cætera. Sed ego opinor, non qui uult legendū, ſed quibit, hoc eſt poterit. Nam ſequi-
tur neminem potuiſſe Scipioni, neq; ciuem, neq; hoſtem reddere operæprecium. Iam uerbū, eſt, quod in fine clauſu-
læ adiectū eſt à nullo, neq; antiquo neq; recentiore codice agnoſcitur, & infra. ¶ Non tantū auxiliū ſignificaſſe ope-
ram, ait opera eius neminem potuiſſe Scipionem neq; ciuem cætera] Vetus lectio deprauata etiam, ſed manū non-
nihil emendaturo porrigit: quæ ſic habet, non tantū auxiliū ſignificaſſe, ſed operā, ait opera enim eius neminem po
tuiſſe Scipioni. Conſidera igitur an in integrū reſtitui poſsit locus hic permutato dictionum ordine hoc pacto, non
tantū auxilium ſignificaſſe operā, ſed alicuius opera, ait enim neminem potuiſſe Scipioni cætera, et infra. ¶ Ennius
hoc ait Homero ſurripuiſſe. Ennio Virgilius] Scribo. Ennium hoc ait Homero ſe ſurripuiſſe. Ennio Virgilium, &
infra. ¶ Eſſe enim apud Ciceronem in his ipſis de R.P. hoc epigramma] Puto contra omnia exemplaria ſcribendū
hoc pacto. Eſt Ennij apud Ciceronem in his ipſis de R.P. hoc epigramma. Alioquin ſi enim legas, nō Ennij, uitioſa
eſſet confirmatio afferre epigramma librorū Ciceronis ad confirmandū Ennium imitatione Homeri portas cœli
appellaſſe. Quòd aūt Ennij poetæ ſit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1 cap. 18. his uerbis. Ille autē
qui infinita hominū milia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templū, ſed etiā
in cœlum admittitur. Apud Ennium ſic loquitur Africanus. Si fas cædendo cœleſtia ſcandere cuiquā eſt, mi ſoli cœli
maxima porta patet, et infra. ¶ Si fas eſt plagas cœleſtium aſcendere cuiquā] Prior æditio minus corrupte, ni faci-
endo plagas cœleſtum aſcendere cuiquā. Lege. Si fas cædendo cœleſtia ſcandere cuiquā eſt, ut mox ante ex Lactan-
tio apparuit, & infra. ¶ In Philologū aut grammaticū delabar] Correcte magis exemplar meū dilabar. & infra.
¶ Velut aliquod artificiū uenale didicerunt] Reclament licet exēplaria omnia, cōtenderim legendū eſſe duocue-
runt, nō didicerūt. Sequitur enim, quàm uiuendū eſſe præcipiunt, et rurſus, Nō magis mihi poteſt quiſquā talis pro-
deſſe præceptor, & infra. ¶ Et ingens agmē. Nō tamē taliū] Sic prior æditio. Exēplar Frāciſcanū, & ingens agmē
tot ac taliū. Quid ſi hæc uerba. Nō tamē taliū, adiectitia ſunt gloſſema, uidelicet ſtudioſi cuiuſpiā, qui ingens agmē
Epiſt.110 interpretabatur eſſe nō taliū quales fuerant Zeno, Chryſippus, Poſsidonius, & infra. PRAETER hæc aliquis co-
gitationes ſuas exprimet] Aliquas, non aliquis omnis habet uetus lectio, et infra. ¶ Vno modo dicas licet non eſſe in
melle dulcedinē] Legendū reor, iſto modo dicas licet cætera, & infra. ¶ Quibus morbi uitio uel amarū eſſe uidea-
tur] Scribe, quibus morbi uitio mel amarum eſſe uideatur, ex omni uetere lectione, & infra. ¶ Et huic profuturo
idonea materia ſit] Profecturo, nō profuturo eadē, et infra. ¶ In ſummū inquit producto calorē] Perducto, nō pro-
ducto eadem, emenda paulo poſt, et infra. ¶ Vti amplius arma deſiderat] Armis lege, non arma, ex eadem, et infra.
¶ Itaq; prodeſt qui uirtutes alicuius partes ſui amat] Scribendū puto cōtra omnia exēplaria, pares, ſuis, nō partes
ſui, & infra. ¶ Etiā nunc ſapientis animū perite mouere nemo alius poteſt niſi ſapiens] Scribe. Etiā nunc ſapientis
animum

animum perite mouere nemo alius poteſt, quàm ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo, ex omnibus ſcriptis codicibus. et infra. ¶ An deliberaturus ſit ſapiens, an in conſilium aliquem aduocaturus] Caſtigatiorem exiſtimamus lectionem. An deliberaturus ſapiens ſit, aliquem in conſilium aduocaturus, & infra. ¶ Et animo cogitationes miſcendo] Scribe, & animos cogitationesq; miſcendo, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quæ in exercendo ſenſu ualet] Exemplar Scholaſticum, quæ in exercendo ſe uſu ualet, & infra. ¶ Aiunt homines plus in alieno negocio uidere. Vitio hoc illis euenit.] Lege. Aiunt homines plus in alieno negocio uidere quàm in ſuo. Hoc illis euenit, ex emaculatioribus codicibus, & infra. ¶ Etiam ſi contra me gladij micarent] Circa legendum, non contra, ex omni ſcripta lectione, ut mox ſtatim. Etiam ſi circa me flagrarent incendia, & infra. ¶ Etiam ſi ſubitus turbo totam nauem meam mari raperet] Exemplar Franciſcanum, toto legit, non totam, ex exemplari Facundi ac Primitiui, & infra. ¶ Hanc mihi præſtaturum uoluptatem ut gloriam contemnam] Sic prior æditio. Puto legendum. Hanc mihi præſta tu, ut uoluptatem, ut gloriam contemnam, & infra. VT memineris maiores no- Epiſt.111
ſtros qui crediderunt hos Stoicos fuiſſe] Legendum puto, non hos, ſed hoc, & infra. ¶ Quotiens enim calamitas felicitatis eſt cauſa & uitium fuit, quod calamitas uocabatur] Caſtigatius & breuius uetus lectio. Quotiens enim felicitatis cauſa & initium fuit quod calamitas uocabatur, & infra. ¶ Eſt autem tanti diu nihil gaudere] Scribe inuerſis dictionibus. Eſt autem tanti nihil diu gaudere, ex eadem, & infra. ¶ Nec inter hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur] Corrige. Nec intra hæc humani cætera, ex eadem. ¶ Quo feratur unde ſurrexerit] Eadem. Quomodo feratur. Vnde ſurrexerit, & infra. ¶ Si contempſeris etiam ſordidum panem] Corrige. Si non contempſeris etiam ſordidum panem, ex exemplari Pinciano, & infra. ¶ In quem ſi precioſa congerimus] Scribe, in quẽ ſic precioſa congerimus, ex uetere lectione, & infra. ¶ Alia ergo gratiora ſi recentiora perferuntur ad menſam] Eo legendum, nõ ergo, ex eadem, & infra. ¶ Alia ſi diu paſta & coacta pingueſcere] Verbum, ſi, eradendum ex omnibus ſcriptis codicibus. In quorum uno, dure paſta habetur, pro diu paſta: ut forte legendum ſit, diu repaſta, & infra. ¶ Hinc puerorum proſpicuos cultu atq; forma greges] Perſpicuos lege, non proſpicuos, ex eiſdem, & infra. ¶ Delectat te nitor horum] Nidor lege, non nitor, ex eiſdem, et infra. ¶ Hæc nobis Attalus dixit natura dixit omnibus] Scribo. Hæc nobis Attalus dixit. Natura omnibus dixit, ex exemplari Facundi et Primitiui. Ex cuius fide lege paulo ante per cõmutationem uerborum, in alienum cadit arbitrium, et infra. QVIBVS quiſq; ſe tradidit queſtiunculas quidem Epiſt.112
uafras] Vetus lectio, quibus quiſquis ſe tradidit queſtiunculas quidem uarias nectit. Placet tamen magis ut uafras legatur quàm uarias, & infra. ¶ Nec in ſummis ambulat digitis] Præpoſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex eadem, et infra. ¶ Siue fluctuatur & per aduerſa & difficilia] Superfluit coniunctio, &, ex eadem, & infra. ¶ Et animum ſpecie ſubtilitatis inductũ tentant morantur] Corrige, & animũ ſpecie ſubtilitatis inductũ tenent ac remorantur, ex eadẽ, & infra. CITO tamẽ redibit in gratiã] Scribe, cito tamẽ cũ illa redibit in gratiã, ex codicibus ſyncerioribus. Epiſt.112

IN LIB. VICESIMVM EPISTOLARVM.

DE MORALI fortitudine, iuſtitia, doctrinam inferens] Corrige. Moralem de fortitudine, & iuſtitia do- Epiſt.114
ctrinam ſubinferens, ex uetere lectione, & infra. ¶ Vt exercere ingenium inter irrita uideremur] Legendum eſſe uideamur, non uideremur, & ſenſus monſtrat & exemplar Scholaſticũ. Item correctiorẽ ducerẽ lectionẽ, intra, quàm, inter, & infra. ¶ Sed me in alia ſententia profiteor] Deeſt uerbũ, eſſe, ut ſit profiteor eſſe, ex uetere lectione, et infra. ¶ Non tamen duos eſſe dices nos] Pronomen nos, expungendum, ex exemplari Franciſcano, et ſtatim. ¶ Quare? quia ſeparatim eſſe debent] In eodẽ dictio, Quare, non habetur. Et ſeparati, nõ ſeparatim omnis agnoſcit antiqua lectio, et infra. ¶ Iuſtitia animal eſt, fortitudo. Sic cæteræ uirtutes] Scribe. Si iuſtitia animal eſt, fortitudo, cætera ex eadem, & ſtatim. ¶ Ac rurſus incipiunt] Corrige, ut rurſus incipiant, ex eadẽ, et infra. ¶ Agit inquit aliquid & prodeſt. Impetum habet] Exemplar diuæ Mariæ, & item familiare. Agit inquit aliquid et prodeſt. Quod aũt agit aliquid & prodeſt impetũ habet, & infra. ¶ Omne animal donec moriatur hoc eſt idẽ quod cœpit.] Corrige. Omne animal donec moriatur id eſt quod cœpit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Equus, canis tranſire in aliud non poteſt] Lege. Equus equus, Canis canis. Tranſire in aliud non poſſunt, ex eadem, & infra. ¶ Iſta quomodo erunt ſingula animalia cum unus animus ſit] Scribe. Itaq;, non iſta, ex uetere lectione. Exemplar diui Franciſci. Ita quomodo ſingulæ animalia erunt reliqua, & infra. ¶ Hoc quoq; exiſtimo & quod in tanta copia rerum] Legendum reor. Hoc quoq; exiſtimo eſſe quod in tanta copia rerum, & infra. ¶ Nulli ſimilitudo cum altero conuenit.] Corrige. Nullius magnitudo cum altero conuenit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoq; rationales ſunt] Legendũ, aut irrationalia, ut feræ, ut pecora. Virtutes utiq; rationales ſunt, atqui nec homines ſunt, reliqua ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo poſt negat uirtutes rationales eſſe, crediderim legendũ hic potius ſint quàm ſunt, ut cõcedat aduerſarijs quod ipſe non ſentit, & infra. ¶ Specie alicuius rei irritatũ eſt] Exemplar Franciſcanũ magis præferre uidetur incitatũ quàm irritatũ, & infra. ¶ Puta enim prudentiam eſſe] Scribendũ arbitror. Puta animal prudentiã eſſe, & infra. ¶ Hoc natura nõ præcipit] Scribe recipit, nõ præcipit ex melioribus codicibus, & infra. ¶ Prudenter tacere & cœnare bonũ eſt. Ita & tacere & cœnare animal eſt] Caſtiga. Prudenter tacere bonum eſt. Cœnare bene bonũ eſt. Ita & tacere & cœnare animal eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quæram an & auaritia & luxuria & clementia reliqua] Scribe dementia, non clementia, ex eadẽ, et infra. ¶ Sunt enim & ipſa animalia] Ipſæ, nõ ipſa legito, ex eadẽ, & infra. ¶ Si has quoq; retundauerint.] Eadẽ ſi has quoq; corrotũdauerint, & infra. ¶ Ne putes aũt primũ ex noſtris] Lege. Ne putes aũt me primũ ex noſtris, ex eadẽ, & infra. ¶ Ergo cur nõ ipſius Chryſippi exẽplo] Muta uerborũ ordinẽ. Cur ergo non ipſius cætera,

ex eadem,& infra.¶Idem eſt animus & iuſtus & prudens & fortis. At ſingulæ uirtutes quodammodo ſe habent.]
Corrige.Idē eſt animus: & animus iuſtus & prudens & fortis ad ſingulas uirtutes quodam modo ſe habens, ex meo
familiari codice,et infra.¶Et aptans illis facies tanquā pictor aßigno] Aptas,non aptans,omnis uetus lectio,& in-
fra.¶Non poſſunt hoc loco dicere] Poſſum lege,non poſſunt,ex eadem,& infra.¶Tuis pugna contra ipſam for-
tunam,non armat itaq; contra hoſtes, inſtructi contra illam inermes ſunt] Hunc locum in omnibus exemplaribus
corruptum deprehendi. Corrigendū hoc pacto cenſeo. Tuis pugna. Contra ipſam fortunā non armant illa quæ con-
tra hoſtes. Inſtructi contra illam inermes ſunt,& infra.¶Priuatis cōmodis quàm longißime auerſa ſit] Deeſt præ-
poſitio,à,ut ſit,à priuatis commodis quàm longißime auerſa ſit ex domeſtico exemplari, & infra. ¶Non eſt quod
ſpectes quod ſit iuſtæ rei præmium maius iniuſto eſt] Caſtiga. Non eſt quod expectes quod ſit iuſtæ rei præmium ma-
ius quàm iuſtum eſſe ex eodem. Exemplar tamē Scholaſticū quàm iuſtam eſſe legit,non quàm iuſtum eſſe,& infra.
Epiſt.115 VBI contra luxuriam ſuccincte declinat] Scribendum forte,declamat,non declinat,& infra. ¶ Si approbata eſt
et recepta] Scribe,ſed approbata eſt et recepta,ex uetere lectione,& infra.¶Mecœnas in cultu ſuo] De cultu ſuo,
eadem,non in cultu ſuo,& paulo ante ire,non iri,& nunc,non tunc,& infra.¶Vide ut alueum lyntribus aret uer-
ſoq; uado remittat hortos] Exemplar familiare. Vide ut alueum lintribus arent,uerſoſq; uado remittant hortos,et
infra.¶Vt ceruice laſſa ſanantur] Idem exemplar,ut ceruice laxa feratur,& infra. ¶Ne mori tyranni irremedia-
bilis factio] Nemo tyranni cætera idem exemplar,& infra.¶Quid ſi quis fœminæ cirro criſpat & labris columba-
tur] Vetus lectio. Quid ſi quis fœminæ cirro criſpatæ labris columbatur,et infra.¶Tum tam negligenter abiecta]
Particula,tum,tollenda,ex eadem,& infra. ¶ Quod uitium hominis eſſe interdum corporis ſolet] Corrige, quod
uitium hominis eſſe interdum,interdum temporis ſolet, ex exemplari Facundi ac Primitiui, et infra. ¶ Vt ea quæ
cludere ſolent cœna prima ponantur] Emendo, ut ea quæ includere cœnam ſolent prima ponantur, ex uetere le-
ctione,et infra.¶Et illi & pro ſordidis olita ſunt] Ex duabus coniunctionibus poſterior expungenda, ex eadem,et
infra.¶Modo fingit & ignota deflectit] Eadem,modo fingit ignota ac deflectit, & infra. ¶ Et hoc gratiam ſpe-
rent ſi ſententia pependerit] Hinc,non hoc,eadem & paulo poſt ament,non amet,& infra.¶Ad Appium & uſq;
ad Coruncanū redeunt] Corrigendum. Ad Appium uſq; & Coruncanum redeunt,ex eadem,& infra. ¶ Quam ſi
nollent ſplendidis uti] In quibuſdam codicibus excerptū in margine lego ſcribendum uellent,non nollent,et infra.
¶Deo blanditur & molliter labitur] Scribe,adeò blanditur cætera,ex uetere lectione,& infra. ¶Vix ad clauſu-
las redduntur] Redeunt,non redduntur,eadem,& infra. ¶ Quid illa in exitu lenta] Caſtigandum reor. Quid de
illa in exitu lenta,& infra.¶Quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere] Dedere,non debere lege,ex ue-
tere lectione,& paulo ante fugam fecere,non facere,& infra.¶Irritant illos & in ſe aduertunt] Scribo,auertūt,
non aduertunt,ex eadem, & infra. ¶ Nulli moleſta eſt niſi animus labatur] Eadem, labat, non labatur, & infra.
¶Simul dubitant] Legendum puto,ſimul nutant,& infra.¶Non cū omni exoletorū cætera] Scribe, quod nō cū
omni exoletorū cætera,ex uetere lectione,& infra.¶Nunquid enim mi Lucili hic furor eſt] Ex ſcriptis exempla-
ribus quædā ſic legunt. Nunquid enim mi Lucili in hoc furor eſt. Alia negationem addunt. Nunquid enim mi Lucili
in hoc furor non eſt,& infra.¶In illo quod nemo noſtrum] Exemplar Scholaſticū,in illo etiam quod nemo cætera.
Exēplar Franciſcanū. Imò in illo quod nemo noſtrū cætera quā lectionē magis probo,& infra. ¶Cui tanto tumultu
cōparatur cibus] Vetus lectio. Cui tantorū cultu cōparatur cibus,& infra.¶Aſpice ueteraria noſtra] Veterana,
non ueteraria, exemplar Franciſcanū, & infra. ¶ Tot conſulum regionumq; uina cluduntur] Exemplar Schola-
ſticū,tot climatū regionūq; uina cōduntur,& infra. ¶Nihil tam æque tibi profuerit] Tamē,nō tam, uetus lectio.

IN LIB. VICESIMVMPRIMVM EPISTOLARVM.

Epiſt.116 ET QVOD omnium hic non ſolida ſed bracteata,& ficta felicitas eſt] Vetus lectio. Quod omnium hic emi-
nentium non ſolida ſed bracteata felicitas eſt,& infra. ¶Habeo maiora quæ cures quàm quæ ſcribas] Poſtre-
mæ tres dictiones,quàm quæ ſcribas,in omnibus uetuſtis exemplaribus deſiderantur,& infra.¶Barba & coma ni-
tidos de capſula tortos] Diſcapſulatos pleraq; exemplaria non de capſula tortos. Codex Franciſcanus, de capſula
totos,& infra.¶Si circumtunſa eſt] Vetus lectio, ſi circumtonſa eſt, & infra. ¶ Et quod credas in homine rarum
humanitatis bonum] Scribe,& (quis credat) in homine rarum humanitatis bonum,ex eadem,& infra.¶Splendo-
remq; illi ſuum affunderent] Dictiuncula,q;,ſuperuacanea eſt,ex eadem,& ſtatim. ¶ Tunc prouidentia cum ele-
gantia] Tum legendum,non Tunc,ex eadem,& infra. ¶Nemo illum amabilem] Lege illam, non illum, de facie
enim loquitur, ex eadem, & infra. ¶ Nemo non inquam amore eius arderet] Corrige. Nemo inquam non amore
eius arderet,ex eadē,& infra.¶Nunc enim multa obſigillant] Codices quidam obſugillant. Alij minus deprauate
obſtigillant. Lego Obſtrigillant. Cuius uerbi ſignificationē legito apud Marcellum,& infra. ¶ Et aciem noſtram
aut ſplendore nimio repercutiunt,aut obſcure retinent] Scribendum reor obſcuritate, non obſcurè: ut ſplendori
opponatur obſcuritas,& infra.¶Quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat] Exemplar fa-
miliare,impendeat,non impediat,& infra.¶Nos ingentium maculæ columnarum ſiue ex Aegyptijs arenis] Quid
ſi legas eremis,non arenis. Nam ſolitudinum Aegypti & Hieronymus & alij meminerunt, & ſequitur ſtatim, ne
ex Africæ ſolitudinibus cætera,& infra.¶Miramur parietes tenui marmore inductos] Codices quidam indutos,
non inductos,& infra.¶ Quantum mali iaceat] Emendatius quædam exemplaria,lateat,non iaceat,quam lectio-
nē cōfirmant quæ paulo ante præceſſerunt ſub illo auro fœda ligna latitare,& infra. Hæc ipſa res tot magiſtratus]
Scribe. Hæc ipſa res quæ tot magiſtratus,& dictio ſequēs,Pecunia,per minorē ſcribi debet et præcedētibus annecti,
ex

ex uetere lectione, et inſra. ¶ Quærimus non quale ſit quid ſed quanti.] Scribe, quærimus non quale ſit quidq; ſed
quanti, ex eadem, & inſra. ¶ Et honeſta quandiu ſpes ineſt ſequimur in cõtrarium tranſituri ſi plus ſcelerata pro-
mitterent] Eadem. Honeſta quandiu aliqua illis ſpes ineſt ſequimur in contrarium trãſituri ſi plus ſcelera promit-
tant, & inſra. ¶ Qui lucro innocentiam, ſalute opinionem bonam mutant] Lege. Qui lucro, innocentiã, Salutem,
Opinionem bonam mutent, ex eadem, & inſra. ¶ Sine me uocari peßimum ut diues uocer] Adijcit eadem uerbũ,
ſimul. Sine me uocari peßimum ſimul ut diues uocer, et inſra. ¶ An diues an bonus nemo. Omnes quærunt] Caſtiga.
An diues ſit omnes quærimus nemo an bonus, ex eadem, & inſra. ¶ Vtinã honores petituri cũ ambitioſis. Vtinã qui
diuitias optaturi eſſent cum diuitibus deliberarent & ſummũ cætera] Mutandus ordo uerborũ & ſcribendum ex
eadem ſic. Vtinam qui diuitias appetituri eſſent cũ diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri cũ ambitioſis
ſummũ cætera, & inſra. ¶ Cũ priora damnauerint] Exẽplar familiare qui priora damnauerant, et inſra. ¶ Et opi-
nionũ ſuarũ ſecurus] Verbũ, ſuarũ, expungendũ, ex uetere lectione, & inſra. NVLLVM enim uitium ſine pa- Epiſt. 117
trocinio. Nulli nõ uitium eſt uerecundũ] Caſtiga. Nullũ eſt uitiũ ſine patrocinio. Nulli non initium eſt uerecundũ,
ex eadem, & inſra. ¶ Imbecillisq; primo omnis affectus] Eadẽ imbecillus eſt primo omnis affectus, et inſra. ¶ Nec
uino infirmũ animũ cõmittamus] in quibuſdam exemplaribus uitio habetur non uino, & inſra. ARGVMEN Epiſt. 118
tatur cõtra profeſſores ſuos] Vetus lectio. Argumentatur contra quoſdam cõprofeſſores ſuos, & inſra. ¶ Multum
mihi tibiq; negociũ cõcinnabis] Eadẽ. Multũ mihi negocij cõcinnabis, etſi in pleriſq; codicibus cõtinuabis legatur
nõ cõcinnabis, & inſra. ¶ Deinde tũc dicere ſententiã audebo] In exẽplari Scholaſtico uerbũ. Deinde, nõ habetur,
& inſra. ¶ Quid ergo inquiunt cũ dicimus bonũ ſapere dicimus referẽtes ad id de quo pendet] Vetuſta lectio. Quid
ergo inquit? Nũ dicimus bonũ eſt ſapere. Sapere dicimus referẽtes ad id de quo pẽdet. Aliqui codices ſic. Quid ergo
inquit? Nõ dicimus bonũ eſſe ſapere. Sapere dicimus referentes cætera, & inſra. ¶ Et in aliã partẽ cõſidere] Lege,
& in alia parte conſidere, ex eadẽ, & inſra. ¶ Si expetenda res eſt bona eſt] Eadem, ſi expetenda res eſt bonũ eſt, et
inſra. ¶ Sed petito bono accedit] Exemplar Franciſcanũ, ſed petito bonum accedit, & inſra. ¶ Inter alia hinc colli
gimus] Vetus lectio. Inter alia hoc colligimus, & inſra. ¶ Aut timentium inferos aut colentium] Eadem, aut timen
tium inferos, aut colentium æthera, & inſra. ¶ Tam corpus eſt quàm ille cui accidit] Scribe, illud, non ille, ex ea-
dem, & inſra. ¶ Si extra eſt poſtquàm acceſſerat receßit] Lege, acciderat, non acceſſerat, ex eadem, et inſra. ¶ An
quale iſtud ſit tale hoc ſit] Scribendum, illud, non iſtud, ex eadem, et inſra. ¶ Vnum enim deerat illi quo minus bo-
num eſſet] Particula, enim, in quibuſdam exemplaribus non habetur. In alijs ergo habetur pro, enim, & inſra.
¶ Niſi quia ſapientiam habet. Lege, niſi qui ſapientiã habet, ex uetere lectione. Adſtipulantur & uerba ſequentia.
Nunquid quenquã qui ſapiat non putas habere ſapientiam, & inſra. ¶ Puto concedas duo eſſe hæc] Puto concedes
duo eſſe hæc, ex eadem ſcribendũ, & inſra. ¶ Habitu ſapiẽtiam habet qui ſapit] Caſtiga ex eadem. Habetur ſapien
tia. Habet qui ſapit, & inſra. ¶ Non corpus inquit eſt quod nunc loquor] Quidã codices, non corpus eſt quidẽ quod
nunc loquor, & inſra. ¶ Non enim quid mihi uideatur pronuncio] Scribe, nondum enim quid mihi cætera, ex ue-
tere lectione, et inſra. ¶ Quid prohibet quominus aliud quidem ſed nihilominus bonũ] Puto legendũ. Quid prohi-
bet quominus alia quidem ſint nihilominus bona. Nam paulo poſt ſubijcit. Cœperã dicere poſſe iſta duo eſſe, & ta-
men utraq; bona, & inſra. ¶ Et ſapientiã & ſapientiã habere duo eſſe] Vetuſta lectio. Et tanq̃ ſapientia & ſapiens
duo ſint, & inſra. ¶ Nihil obſtat ergo quominus & ſapientia bobũ ſit] Caſtiga, ſic nihil obſtat quominus & ſapien
tia bonũ ſit, ex eadẽ, & inſra. ¶ Olim me ipſum damno] Eadem. Olim ipſe me damno, et inſra. ¶ Omnia iſta circa
ſapientiã ſunt nõ in ipſa ſapientia ſunt] Corrigo. Omnia iſta circa ſapientiã nõ in ipſa ſunt, ex eadẽ, et inſra. ¶ De
ſyderũ elementis] Exemplaribus reliquis hoc loco, deprauatis Franciſcanũ exemplar opem nobis tulit. In quo non
de ſyderũ elementis legitur, ſed de ſyderũ alimento rectißime, et inſra. Quid mihi profuturũ eſt ſcire aliud bonum
eſſe] Exemplar familiare, & paucioribus uerbis et longe alijs. Et ex his quid bonũ ſit. Sciendũ tamẽ notatũ hoc ha-
beri partim in margine partim in cõtextu, quẽ ut apparet deleuit ille qui ante me codicẽ poſſederat quam recte nõ
auſim affirmare. ¶ Quibus animũ labentẽ ſtudijs firmẽ] Labantem, non labentẽ ſcribendũ, et paulo poſt feriunt, nõ
ferunt, ex uetere lectione, & inſra. ¶ Quæ ad me irrũpunt quomodo illas ad quas irrupi] Eruperunt & erupi ſunt
codices qui habeant, non irruperunt & irrupi, & inſra. ¶ Sed ipſe mecũ quo uiſum erit profugiã] Caſtigo, ſed ipſe
me cũ uiſum erit profugiã, ex uetere lectione, & inſra. ¶ Siue nõ uis quid deos rogas] Corrigendũ arbitror, ſi ui-
uere nõ uis quid deos rogas, & ita notatũ præfert domeſticũ exẽplar, & inſra. ¶ Itaq; inquit quàmprimũ moriar]
Legendũ puto, nõ Itaq;, ſed Ita. Nam uidetur principiũ eſſe à uoto ſumptũ hominis qui ægritudini manus dederat.
Nemo aũt incipit à uerbo Itaq;. Idem uitium mox paulo bis caſtigandum, et inſra. ¶ Tot quæſtiones tibi fortuna im
poſuit] Lege, poſuit, non impoſuit, ex uetere lectione, & inſra. ¶ Remoue iſta luxuriæ arma] Luſoria exemplar
Franciſcanum, non luxuriæ, & inſra. ¶ Hoc ſecretarũ cupiditatum pondus effundam] Lege. Qua ratione hoc ſe-
cretarum cætera, & ex eadẽ, & inſra. ¶ Qua ratione agatur aliquid] Prima duo uerba, qua ratione, deſiderantur
in eadẽ, & inſra. ¶ Sic ſit. Negemus ſapere bonũ eſſe] Fit, non ſit, eadẽ, & inſra. ¶ An bonũ ſit ſapientia] Scribe,
an bonũ ſit futura ſapientia: ex Franciſcano exemplari, & inſra. ¶ Quid enim dubiũ eſt oro te] Dubij, nõ dubium
legendũ, ex eodem, & inſra. Deinde quale eſſe] Vetus lectio, deinde quale eſt, & inſra. ¶ Sapiam ſpero, ſed inte-
rim non ſapio] Caſtigo. Vt ſapiam ſpero, ſed interim non ſapio, ex correctioribus exemplaribus, & inſra. ¶ Tabu-
lam laterunculariam] Tabulam latrunculariam, eadem, & inſra. ¶ Et unde quàm multa] Mallem legeres, & ui-
des quàm multa. Quædam exemplaria & uide quàm multa, & inſra. ¶ Et hoc tempore tam anguſto & rapido.]

Legendum

Legendum reor. Ex hoc tempore tam anguſto & rapido, & infra. ¶ Delectare potius quàm ſanare] Scribe, dele-
ctare ſe potius quàm ſanare, ex uetere lectione, & infra. ¶ Dic mihi cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit
didicero cur potius inter uocabula cætera] Deſiderantur hic duo uerba. Verbum, ſapiam, & coniunctio ergo, ex
codice Facundi ac Primitiui. Vt legendum ſit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto. Dic mihi
cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit didicero ſapiam? Cur ergo potius inter uocabula cætera, et infra. ¶ Si
dixero omne quod diſco] Direxero, non dixero pleriq; codices, & infra. ET quid ſit bonum. Et quæ honeſti &
Epiſt. 119 boni differentia] Caſtiga. Quid ſit bonum, & quæ honeſti ac boni ſit differentia demonſtrat ex eadem, & infra.
¶ Vt ſcriberes ego reſcriberem.] Vetus lectio. Tu ſcriberes Ego reſcriberem, & infra. ¶ Quis aperte petat.] In
quibuſdam codicibus arte legitur, non aperte, & infra. ¶ Propinquis nummus moueri non poßit] Corrige, propin
qui nummum mouere non poſſunt, ex uetere lectione, et infra. ¶ In templis ſuis pendant] Scribe pendeant, nõ pen-
dant, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Qui ut aliquid peſtiferi cõſequantur per mala nituntur in ma
lum] Diuerſus eſt uerborum ordo in uetere lectione. Qui ut aliquid peſtiferi per mala cõſequantur nituntur in ma
lum, & paulo poſt optanti, non optandi ſcribendum, et infra. ¶ Verum & uериſimile inter ſe differunt. Itaq; quod
bonum eſt uero iungitur. Non eſt enim bonum niſi uerum eſt. Ad quod inuitat ad ſe & allicere facit ueriſimile eſt]
Legendum puto hoc pacto. Verum & ueriſimile inter ſe differunt ita. Quod bonum eſt uero iungitur. Non eſt bo-
num niſi uerum eſt. At quod inuitat ad ſe & allicit facie ueriſimile eſt. Nam & Scholaſticum exemplar, ita, nõ itaq;
habet, & in Franciſcano codice coniunctiò, enim, non habetur, & ſtatim. ¶ Surripit, ſollicitat, attrahit] Exemplar
Franciſcanum minus deprauate, Subripit, non Surripit. Lego Subrepit, & infra. ¶ Iam & honeſtum eſt] Supera-
fluit, uerbum, eſt, ex uetere lectione. Legendaq; hæc uerba ut puto per conſequentiam cum præcedentibus nulla di
ſtinctione, & infra. ¶ Hæc cum honeſte miniſtrata ſunt] Eadem adminiſtrata agnoſcit, non miniſtrata, & infra.
¶ Leuia enim ſunt contemnenda] Superuacaneum eſt uerbum, ſunt, ex eadem. In familiari codice. Leuia enim ſunt
& contemnenda, et infra. ¶ Nullum enim minimum contemnendum bonum] Eadem non habet coniunctionem, e-
nim. In meo domeſtico exemplari aliter. Nullum etiam minimum contemnendum bonum, & infra. ¶ Vnde aliquid
cognoſcitur bonum] Codices quidam. Vnde agnoſcitur bonum: et infra. ¶ Hæc eius proprietas] Deeſt in fine uer
bum, eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quomodo ad illam proprietatem peruenit] Aliam, non illam, eadem, et in-
fra. ¶ Ille irrationabilis eſt hic rationabilis] Caſtiga, ille enim irrationalis eſt hic rationalis, ex eadem, et infra. ¶ Et
exiguum mellis pondus] Legendum ſine coniunctione. Exiguum mellis pondus, ex eadem, & infra. ¶ Vbi animus
aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt infinitum cœpit uocari quod longe aliud factum
eſt quàm fuit cum magnum uideretur. Sed finitum eodem modo cætera] Verba hæc uitioſißime habentur in omni-
bus & priſcis & neotericis codicibus nullo uel minimo apparente ueſtigio antiquæ ſynceræq; lectionis. Promam ni
hiloſecius ſententiam meam. Cui quantum tribui debeat aliorum eſto iudicium. Certe facilius ea lectione quam con
iecto Senecæ mens percipietur. Ad hunc ergo modum ſcribendum exiſtimo. Vbi humus aliquid diu protulit qui in
magnitudine eius ſecanda laſſatus eſt infinitum cœpit uocare quod longe aliud factum eſt, quàm fuit cum magnum
uideretur, ſed finitum. Eodem modo cætera. Quidam codices adijciunt coniunctionem, &, ſed et finitum. & infra.
¶ Nouißimè creſcente ad difficultatem] Caſtiga, nouißimè creſcente hac difficultate, ex omni uetere lectione, &
Epiſt. 120 infra. AD maximas te diuitias compendiario ducam] Quidam codices compendiarie legunt, non compendiario.
Sed rectius exemplar diui Franciſci compendiaria, ut ſubintelligatur uia, et infra. ¶ Catonianũ illud à te mutuum
ſumes] Corrigendum credo Hecatonianum illud à te mutuum ſumes, nam Hecatonis teſtimonium frequens eſt in
Seneca, & infra. ¶ Summa res in utroq; eſt eadem] Corrige. Summa rei in utroq; eadem eſt, ex eadem, & infra.
¶ Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero] In eadem aliter. Vtrum hæc aqua
ſit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue eliſero, & infra. ¶ Et ſuperuacanea deuites] Dimittes,
non deuites, eadem, & infra. ¶ Ad proxima quæq; tendatur manus. Ipſa mihi commendabit quodcũq; comprehen
dero] Scribe. Ad proxima quæq; porrigatur manus. En ipſa mihi commendauit cætera, ex eadem, & infra. ¶ In
anima inquis lance numeras] Corrige ex meo familiari exemplari. Inani me inquis lance muneras, & paulo ante
quæſitor, non quæſtor habent nonnulla exemplaria, & infra. ¶ Nam ego paraueram fiſcos] Vetus lectio. Ego iam
paraueram fiſcos, & infra. ¶ Conſecuturus eſt quod nunquam diuitijs contingit finem] Scribe, conſecutus eſt quod
nunquam diuiti contingit finem, ex eadem, & infra. ¶ Qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit] Puto legendum,
qui tantum non alget reliqua, hoc eſt qui ferè non alget, et infra. ¶ Nunquam ſatis eſt quod multum] Vetus omnis
lectio. Nunquam multum eſt quod ſatis non eſt, & infra. ¶ Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo
quærit quod ſuum faciat] Exemplar Franciſcanum non Macedo agnoſcit, ſed Mentior ut ſit obiectio, & infra.
¶ Tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis] Scribe, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbẽ
triſtis eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui, & ſi codex Franciſcanus non tanto habeat, ſed toto, ut forte legendũ
ſit, tot, non toto, & infra. ¶ Quorũ nomina cum Crœſo Licinioq; numerantur] Quædam exẽplaria Craſſo agno-
ſcunt, nõ Crœſo rectius. Nam Crœſus cũ Licinio male committitur, cum Craſſo bene, ut illud Perſij. Nunc Licini in
campos, nunc Craßi mittit in ædes, & infra. ¶ Iſte ſi mihi credis pauper eſt ſi tibi poteſt eſſe] Corrige. Iſte mihi cre
de pauper eſt ſi poteſt eſſe, ex omni ſcripta lectione, & infra. ¶ Hic ipſe quem circa naturam diximus] Exemplar
Scholaſticum, hic ipſe quem citra naturam dicimus. Exemplar familiare, hic ipſe de quo circa naturam dicimus. &
infra. ¶ È contrario dicere ſolemus] Caſtigandum reor, è contrario dicere debemus, & infra. ¶ Quam paribus
miniſterijs

miniſterijs & leuibus afferatur cibus] Lege, quam paribus miniſtris & læuibus affertur cibus, ex uetere lectione,
& infra. ¶ *in prima potione ſedatam*] Superfluit præpoſitio, in, ex eadem, & infra. ¶ *Oculos meos lædit. Id actum*
eſt cætera] Eadem: Oculos hoc meos lædit. Id pactum eſt cætera, & infra. ¶ *Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio*]
Præpoſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex eadem.

IN LIB. VICESIMVM SECVNDVM EPISTOLARVM.

QVOMODO *ad nos boni honeſtiq; notitia peruenerit*] Vetus lectio: Quomodo ad nos boni hone-
ſtique prima notitia peruenerit, & infra. ¶ *Per analogiam noſtri intellectum, & honeſtum & bo-* Epiſt.121
num iudicant] Corrigendum reor per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante. Patet ſic
eſſe legendum ex ſequentibus, & infra. ¶ *Nemo non gloriam ultra rectum tulit*] Scribendum: Nemo non glo-
riam ultra uerum tulit, ex uetere lectione, et infra. ¶ *Quam ſi ſponte ueniſſet*] Exemplar Facundi & Primi-
tiui: quam ſi ponte ueniſſet. Caſtigo, quam ſi e ponte ueniſſet, & infra. ¶ *Sed ſemel hunc uidimus in bello fortem*]
Prima duo uerba. Sed ſemel ad præcedentia pertinent. Tum ſequitur per maiorem literam. Hunc uidimus in bello
fortem, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Sed hoſpitium & breue hoſpitium*] Scribe, ſed hoſpitium & quidem bre-
ue hoſpitium, ex eadem, & infra. ¶ *Vbi te grauem eſſe hoſpitem uideas*] Hoſpiti, non hoſpitem, eadem, & in-
fra. ¶ *At nos corpus tam turpe ſortiti nihilominus alterna proponimus*] Scribe, At nos corpus tam putre ſortiti
nihilominus æterna proponimus. Nam uerus lectio putre, non turpe habet, & exemplar Franciſcanum aterna præ
fert corrupte pro æterna, et infra. ¶ *Hoc quod futurum dico nunc maxime fit*] Lego, Hoc quod futurum dico
cum maxime fit, ex omni uetere lectione, & infra. ¶ *Modo Lucium Craſſum diuitijs*] Corrige: Modo Licinium
diuitijs, tum ex præcedentibus, tum ex uetere omni lectione, in qua dictio, Craſſum non habetur, & infra. ¶ *Et*
inter ſimulationem uirtutis amoremq; utilium aſſidua iactatio] Corrige, & intra ſimulationem uirtutum a-
moremq; uitiorum aſſidua iactatio, ex eadem, & infra. ¶ *Modo pecuniam ſpargit nunc rapit*] Scribe, nunc
pecuniam ſpargit. Nunc rapit, ex eadem, & infra. ¶ *Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit*
atque alius] Quædam exemplaria. Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius proditq; alius, et infra.
¶ *Et ex omnibus conſtitutionibus ſuis ſenſus eſt*. Puto corrigendum, & quod omnibus conſtitutionis ſuæ ſen-
ſus eſt, & infra. INTERIM *enim clamabis hoc, quod clamare ſoles.*] Exemplar Franciſca-
num. Iterum enim exclamabis, cætera ſuperfluunt, ex eodem, & infra. ¶ *Sed ad exclamandum tibi. Pri-*
mum alios opponam] Præpoſitio, ad, eradenda, ex uetere lectione, ſcribendumq; per maiorem. Primum ali- Epiſt.122
os opponam. In exemplari Facundi & Primitiui. Sed exclamanti tibi reliqua, et infra. ¶ *Et uirtutes exhor-*
tabor.] Melius: Ad uirtutes exhortabor, et infra. ¶ *Et affectus efferatiſſimos*] Lege, & affectus effrena-
tiſſimos, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Nemo ægre mollitur actus ſuos*] Artus lege, non actus, ex eadem,
& infra. ¶ *Nullum tormentum ſentit ſupina teſtudo*] Supinata, non ſupina, correctiora exemplaria, & in-
fra. ¶ *Ergo omnibus conſtitutionibus ſuus ſenſus eſt*] Legendum: Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, ex
uetere lectione, et infra. ¶ *Neceſſe eſt enim id ſentiant per quod animalia quoque ſentiunt*] Exemplar Franci-
ſcanum: Neceſſe eſt enim adſentiant per quod animalia quoque ſentiunt. Vt fortè legendum ſit, Neceſſe eſt ei ad-
ſentiant per quod animalia quoque ſentiuntur. Sic enim pleraque exemplaria habent non ſentiunt. Addit codex Sco
larum Salmanticenſium uerbum ferri. Neceſſe eſt enim id ferri ſentiant per quod cætera, ut rurſus legi poſſit, Ne
ceſſe eſt enim id fieri ſentiant, per quod alialia quoque ſunt, uel ſic, per quod animalia quoque ſentiuntur, &
infra. ¶ *Et quod ſibi eſſe ſcit*] Corrige, Et conatum ſibi eſſe ſcit, ex omni uetere lectione, & infra. ¶ *Enati*
ſunt dentes] Exemplar Franciſcanum, Ei nati ſunt dentes, & infra. ¶ *In quam conſtitutionem cum uenit e-*
am tuetur] Corrige: in quãcunque conſtitutionem uenit eam tuetur, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Quod ni-*
hil amplius ſi intellexerint faciant] Lego facient, non faciant, ex eadem, & ſi ſint codices in quibus habeatur,
quod nihil amplius quàm intellexerint faciant, ut exiſtimem legendum, non quàm, ſed quum, & infra. ¶ *Simul*
enim conciliatur ſaluti ſuæ quicque, & quæ iuuant illa petit] Corrige, ſimul enim conciliatur ſaluti ſuæ quæ-
cunque iuuant illa petit, ex exemplari Franciſcano, et infra. ¶ *Quanta diurni laboris*] Omnis ſcripta lectio
quanta diuidui labori, et infra. ¶ *In quorum precium illa tenduntur*] Legendum reor contra omnia ex-
emplaria perniciem, non precium, & infra. ¶ *Aequo uenit, quod natura diſtribuit*] Ex æquo lege, non æ-
quo, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Tacitis quoque et brutis, quamuis in cætera torpeant*] Scribendum pu-
to, Tacitis namque & brutis cætera, & infra. ITA *tamen ut liberale adhuc ſpacium ſit*] In codice meo
non ſit habetur, ſed ſuperſit, & infra. ¶ *Et lucem primam exuit*] Legendum arbitror: luce prima exiuit. Epiſt.123
Nam Franciſcanus codex exiuit præfert, non exuit, aut lege ſic, ut luce prima exeat, & infra. ¶ *Cuius uigi-*
lia in medio die incipit] Redundat præpoſitio, in, ex uetere lectione, & infra. ¶ *Sunt quidem eadem ur-*
be Antipodes] Quidam, non quidem legendum, ex eadem, & infra. ¶ *Tam infauſti homines, quàm no-*
cturnæ aues ſunt] Exemplar Franciſcanum noctuæ agnoſcit, pro nocturnæ, & crediderim legendum eſſe o-
minis, non, homines, & infra. ¶ *Totum peruerſum uigiliæ tempus deducant*] Peruerſæ palàm eſt ſcri-
bendum eſſe, non peruerſum, agnoſcente etiam id uetere lectione, & mox ante diſtrictis, non diſcoctis, ea-
dem præfert. Et diducant ſcribo, non deducant. Et ſubrexit fortè, non ſuccreſcit, & infra. ¶ *Non conui-*
uantur, ſed iuſta ſibi faciunt] Buſta, non iuſta, uetus lectio, & infra. Et *ſuperbam umbram iners ſagina*
ſuccreſcit.] Maior pars exemplarium, ſuperba membra, non ſuperbam umbram, & infra. ¶ *At iſtorum cor-*

pora qui ſe tenebris dicauerunt] Corrigendum puto: ita iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt, & infra. ¶ Quippe non ſpecioſior illis quàm morbo pallentibus color eſt] Exemplar Franciſcanum: Quippe ſuſpectior illis quaſi morbo pallentibus color eſt, & infra. ¶ Deinde etiam iſti è contrario non uidentur ſibi contra naturam uiuere. Ieiuni bibunt] Scribe, Deinde etiam è contrario iſti non uidentur tibi contra naturam uiuere qui ieiuni bibunt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Atque frequens hoc aduleſcentum uitium eſt] Atqui, non atque, legendum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Merum illud delectat non quod innatat cibo quod libere penetrat ad neruos] Caſtiga. Merum illud delectat quod non innatat cibo quod libere penetrat ad neruos, ex eadem, & infra. ¶ Qui ſpectant ut pueritia ſplendeat] Scribendum, expectant, non ſpectant, ex eadem, & infra. ¶ Et calorum apta imitatione brumalium florem uernum exprimunt] Mutatione, non imitatione, eadem agnoſcit, & fortè commodior eſſet lectio brumalilium, quàm brumalium, et infra. ¶ Quorum ſyluæ in tectis domuum] Scribe, domorum non domuum, ex eadem, & infra. ¶ Et delicate natare ipſi uidentur, ubi calentia ſtagna cætera] In eadem ſic habetur, & delicate natare ſibijpſi uidentur niſi calentia ſtagna, ut fortè legendum ſit, nec delicate natare ipſi ſibi uidentur niſi calentia ſtagna, et infra. ¶ Lucet ſomni tempus quies eſt] Correctiores codices: Focus lucet ſomni tempus eſt, quies eſt, & ſtatim. ¶ Nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus] Exemplar diuæ Mariæ non prandeamus legit, ſed pendeamus, quod non ita diſplicet. Nam Cornelius Celſus libro ſecundo, inter geſtationum genera ponit lecti ſuſpenſionem, & infra. ¶ Et frigore ortus & occaſus libentißime inſerebat] Exemplar familiare, non frigore agnoſcit, ſed frequenter. Eſt & in quibuſdam exemplaribus licentißime, non libentißime, et infra. ¶ Nunquam liberalius poſſum agere] Scribe per interrogationem: Nunquid liberalius poſſum agere? ex uetere lectione, et infra. ¶ Argutis redit uſa cibos immittere nidis] Lege: Argutis reditura cibos immittere nidis, ex eadem, et infra. ¶ Varus eques Romanus uicini comes] Scribendum: Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, ex exemplari Franciſcano. Fuit hic L. Vinitius præſtans orator, Auguſti temporibus tam præſentaneo in agendis cauſis ingenio, ut quicquid longa cogitatio alijs præſtatura erat, præſto illi adeſſet prima animi dũtaxat intentione. Itaq; eleganter de illo Auguſtus ingeniũ in numerato habere dixit: Autor Seneca libro declamationum ſecundo, et infra. ¶ Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam] Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam, exemplar familiare. Puto deeſſe negationem, legendumquè hoc pacto: Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam, et infra. ¶ Habitaſſe ſe ſupra domum Spanij.] Quedam exemplaria, Spapinij habent, non Spanij. Alia Spu. Panij. Forte legendum, Spu. Papinij, & infra. ¶ Clamorem concitatum] Legendum reor, Clamorem concinnentium, ſiue clamorem cantuum, & infra. ¶ Quid ſit ille ſonus rotarum uelle geſtari dicitur] Vetus lectio, quid ſibi ille ſonus rotarum uellet geſtari dicitur et infra. ¶ A balneo exiſſe] Exemplar Franciſcanum: ab alueo exiſſe, quod non diſplicet. Nam ſolium in balneo etiam alueus dicebatur. Qua in ſignificatione utitur præter alios Cicero 4. Rhetoricorum ad Herennium, ſiue quis alius fuerit pro Cicerone eius compoſitionis ſcriptor. Deinde, inquit, ubi uiſum eſt, ut in alueum deſcenderet. Ecce ibi iſte de tranſuerſo cætera, et infra. ¶ Excedebat, inquit, cœna cuius diem minime] Vetus lectio inuerſis dictionibus: Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. Scribendum fortaſſe: Excedebat, inquit, eius in diem cœna? Minime, & infra. ¶ Itaque credo dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum. Vos, inquit, & lychnobium dicetis] Sic prior æditio. Scribendum reor, Pedo non credo, ut referatur dicterium ſequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora uerba. Item lichnobium per i, non per y legendum, ut ludat in ambigua uerbi ſignificatione. Deſignat enim & hominem ad lucernam uiuentem & helluonem, ac uoracem, prout hoc uel illo modo ſcribitur, et infra. ¶ His diſtorti] Exemplar diuæ Mariæ. Ab his diſtorti, et infra. ¶ Quibus peccandi præmium infamia eſt] Commodior erit mea ſententia lectio: Quibus peccandi præmium in fama eſt, ſiue ſine præpoſitione, quibus peccandi præmium fama eſt, ut liquet ex ſuperioribus, & infra. ¶ Qui ut ita dicam, recto uiuunt] Corrigendum arbitror, qui, ut ita dicam retro uiuunt, & infra.

Epiſt.124 ITAQVE in lecto laßitudinem pono hanc coci ac piſtoris moram boni conſulo] Scribe: Ita in lectulo laßitudinem pono. Hanc coci. Hanc piſtoris moram boni conſulo, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quod indignandum nihil] Puto legendum: Quàm indignandum nihil, & infra. ¶ Etiam locupletibus & inſtructis à nobis optantem prohibentes & occurrent] Ita prior æditio: Qua in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, præter unum illud meum familiare, in quo ſynceram ſcripturam deprehendi ad hunc modum, Etiam locupletibus, & inſtructis aciebus optabam prohibentes occurrent. Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum legens à diebus, non à nobis, & infra. ¶ Hæc qualiſcunque cæna Diali iucundior erit] Exemplar Facundi & Primitiui: Hæc qualiſcunque cœna Attali iucundior erit. De Attalo philoſopho ſupra, et infra. ¶ Si non tantum æquus moleſtiam, ſed placidus aſpexit] Nonnulli codices moleſtia: Lego moleſta, & infra. ¶ Sed quod dari deberet] Vetus lectio: ſi quod dari deberet, & infra. ¶ Vtebamur illis non quia debebamus] Adde coniunctionem enim, Vtebamur enim illis cætera, ex eadem, & infra. ¶ Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt] Autem eadem agnoſcit non ante, & puto caſtigatiorem eſſe lectionem paramus quàm parabamus, & infra. ¶ Vt qui honeſtum hominem uenire] Verbum, ut, ſuperuacaneum exiſtimo, & infra. ¶ Omnes iam multos habent, qui cryſtallina cætera] Bona exemplarium pars mulos legit, non multos. Quid ſi legas famulos, non multos ſiue mulos, quod magis uidetur ſenſus expoſcere, & infra. ¶ Horum omnium ſermo uitandus eſt] Scribe hominum, non omnium, ex exemplari domeſtico, ut paulo poſt. Peßimum genus horum

rum hominum uidebatur, & infra. ¶ Hi ſunt, qui uitia tradent, & alio aliunde transferent] Scribe: Hi
ſunt qui uitia tradunt, & alio aliunde transferunt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Nam etiamſi non ſtatim pro-
ficit] Officit lege, non proficit, ex exemplari diuæ Mariæ, & infra. Ferunt ſecum in auribus modulationem il-
la ad dulcedinem, cantumque cogitationes] Caſtiga, Ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedi-
nem cantus quæ cogitationes impedit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Facere omnia libere] Eadem: facere,
eſſe, bibere. Vt forte accipiat facere pro uenereis uti. In qua ſignificatione, & apud Plautum inuenitur, & uul-
go uſurpatur, & infra. ¶ Dubitamus quod iuuat ſapere] Dubitamus quod iuuat facere, quædam agnoſcunt
exemplaria, et infra. ¶ Et ætati uoluptates non ſemper decepturæ. Interim dum poteſt, dum poßit ingerere]
Caſtigo: & ætati non ſemper uoluptates recepturæ, interim dum poteſt, dum poßit ingerere, ex codice Franci-
ſcano. & infra. ¶ Quanta dementia eſt hæredi ſuo procurare] Scribo: Quanta dementia eſt hæredis ſui res
procurare, ex omni uetere lectione, & infra. ¶ Alienæ uitæ cenſores, ſiue hoſtes] Scribe: Alienæ uitæ cen-
ſores ſuæ hoſtes, ex eadem, & infra. ¶ Et in turpem uitam ac miſeram ubi turpius illidunt] Breuius & ſyn-
cerius exemplar familiare: & in turpem uitam miſeros illidunt, & infra. ¶ Aduerſus petentia concitemur]
Potentia, non petentia omnis ſcripta lectio. Quid ſi legas, prementia. Nam ſupra duo dixit eſſe genera re-
rum, quæ nos inuitent aut fugent, ut dicat hic prementia, quæ nos fugant, & infra. ¶ In res aſperas & du-
ras ſubeundum eſt] Eadem: In aſpera & dura ſubeundum eſt, et infra. ¶ Qui dolores metus per ſe formida-
biles res incutiunt] Scribendum puto: Qui doloris metus per ſe formidabilis rei incutiunt. Videntur fauere
huic lectioni uerba epiſtolæ ſequentis, quibus nimium uoluptas placet quibuſque ſummus eſt doloris timor, &
paulo poſt, & improbamus illos qui nihil uiriliter auſuri ſunt doloris metu, & infra. ¶ Combibendi & con-
uiuendi] Vetus lectio: Combibendi & conuiuandi, & infra. ¶ Gloria uanum & uolatile quiddam eſt] Ea-
dem: Gloria uanum & uolubile quiddam eſt, et infra. ¶ Quid quæris. Sola in æquo eſt generis humani] Ea-
dem, Quid ſit quæris? Sola uis æquum eſt generis humani. Exemplar familiare: Sola ius generis humani æquat,
& infra. ¶ Superſtitio error inſanus eſt. Exemplar Franciſcanum: Superſtitio error infantis eſt, & infra.

NON eſt elegantiæ tuæ tam magna ſectari] Legendum puto, tantum, non tam, & infra. ¶ Daretur
bonum malumque dignoſcere] Vetus lectio, partim daret, partim deberet, non daretur, et infra. ¶ Sicut
quid ſit integrum quod contingit protinus nato] Scribe: ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam?
quod contingit protinus nato, & infra. ¶ Et illum qui maternorum uiſcerum latens onus eſt] Exemplar fami- Epiſt.128
liare. & illum qui maternorum uiſcerum latens uermis eſt, & infra. ¶ Et non magis infans ad hoc boni capax
eſt] Exemplar Facundi & Primitiui. Quia non magis infans ad hoc boni capax eſt. Videtur mihi legendum ad-
huc, non adhoc, et infra. ¶ Ob hoc infantiæ quoque non eſt] Scribendum per maiorem, legendumq́; : Ob hoc
in infante quoque non eſt, ex omni uetere lectione, & infra. ¶ Ratio illud ſecum affert] Scribe rurſus per ma-
iorem. Ratio illud ſecum affert, ex eadem, hoc eſt bonum ſine ratione eſſe nequit, & bonum comitatur, & in-
fra. ¶ Non quod erit bonum in eo quod irrationabile eſt. In eo quod nondum rationale eſt tunc eſſe bonum non
poteſt, ſed imperfectum iam poteſt bonum, ſed non eſt] Caſtigo ex lectione diuerſorum exemplarium, nam in
uno ueram ſcripturam inuenire non potui, in eo quod irrationale eſt nunquam erit bonum. In eo quod nondum ra-
tionale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt. In imperfecto iam poteſt bonum eſſe, ſed non eſt, & infra. ¶ Ergo nec
in tenero modo caleſcente corpuſculo eſt] Scribe: ergo nec in utero modo coaleſcente corpuſculo, ex codice
meo familiari, & infra. ¶ Non magis quàm in ſemine hoc. Si dicas aliquod arboris aut ſati bonum nouimus]
Caſtiga, Non magis quàm in ſemine. Hæc ſi dicas, aliquod arboris ac ſati bonum nouimus, ex uetere lectione, &
infra. ¶ Hoc nondum eſt in herba latente.] Puto mendum eſſe in uerbo latente, legendumq́; lactente, ut Ver-
gilius lactentia frumenta in Georgicis appellauit, & infra. ¶ Quod autem hoc bonum dicam] Legendum,
Quod autem hoc ſit bonum dicam, ex uetere lectione, et infra. ¶ Si hoc & bonum & intelligibile eſt] In ea-
dem habetur, ubi hoc & bonum & intelligibile eſt, et infra. ¶ Hoc quod in illis bonum eſt prædicatione bonum
dicitur] Lege præcario, non prædicatione, ex correctioribus codicibus, & infra. ¶ Bonum autem cadere in
mutum animal] Vetus lectio, Bonum quidem cadere in mutum animal, & infra. ¶ Alterius cura hominis]
Deeſt dictio, ſcilicet, ut ſit alterius cura hominis ſcilicet, ex eadem, & infra. ¶ Cætera tamen in ſua natura
perfecta ſunt] Verbum tamen, ſuperuacaneum eſt, ex eadem, & infra. ¶ In muto animali beata uita non effi-
citur] Caſtiga, in muto animali non eſt quo beata uita efficitur, ex codice Scholaſtico, et ſtatim. ¶ In muto
animali bonum non eſt] Deeſt uerbum, ergo. In muto ergo animali bonum non eſt, ex eodem, & infra. ¶ Mu-
tum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur cum id incidit quo ſenſus admonetur, tan-
quam equus reminiſcitur uiæ cum ad initium eius admotus eſt] Multa ex his uerbis in exemplari Franciſcano
non habentur. Sic enim in eo legitur, Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur.
Reminiſcitur uiæ cum ad initium eius admotum eſt, reliqua deſiderantur, & infra. ¶ In ſtabulo quidem nul-
lius uiæ, quamuis ſæpe calcatæ memoria eſt] Corrigo, In ſtabulo quidem nulla illi uiæ quamuis ſæpe calcatæ me-
moria eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Aut ſi natura habet, hoc habet quod habent et ſata] Codices Fran-
ciſcanus et diuæ Mariæ breuius. Aut ſi natura habet hoc habent et ſata, & infra. ¶ Sed quale nec bonum abſo-
lute nec uirtus cætera] Verbum, quale, nou agnoſcitur à uetere lectione, & infra. ¶ Nullo modo prodeſſe ma-
gis poſſum] Scribe, Nullo modo prodeſſe tibi magis poſſum, et ex eadem, & infra. ¶ Vel Germanorum modo

uinxeris] Verbum, modo, expungendum ex eadem, & ſi non abſurde pro eo ſubſtitui poſſet nodo, ut illud: Cri-
nibus in nodum tortis Venere Sicambri, et infra. ¶ Cum tibi gaudium omne naſcetur] Scribe, cum tibi ex te gau-
dium omne naſcetur, ex eadem, & infra. ¶ Tunc habebis bonum tuum] Aptior lectio domeſtici exemplaris. Bo-
num tunc habebis tuum. In exemplari tamen Franciſcano deſideratur dictio, bonum.

IN LIBRVM DE DIVINA PROVIDENTIA

QVID ita ſi diuina prouidentia mundus ageretur] Verbum, diuina, uetus lectio non a-
gnoſcit, et infra. ¶ Cum præeſſe uniuerſis prouidentiam probaremus] Caſtigandum
cenſeo, quo præeſſe uniuerſis prouidentiam probamus. Exiſtimamus enim fieri hoc loco à
Seneca mentionem operis alterius de prouidentia quod citatur à Lactantio Firmiano & a-
lijs, & infra. ¶ Sæpe turbari & cito arietare] Duo illa uerba, & cito, deſiderantur in ex-
emplari domeſtico, et infra. ¶ Vt infuſa uallibus molliant terras] Quid ſi non legas mol-
liant, ſed moueant, ſiue commoueant, nam in quibuſdam codicibus commolliant habetur,
unde & à poëtis Enoſigæus appellatur Neptunus, hoc eſt terram quatient, & infra. ¶ Sed & illa cauſas habent]
Scribe: Sed ſuas & illa cauſas habent, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quam quæ alienis locis conſpecta miracu-
la ſunt] Lege miraculo, non miracula, ex eadem, & infra. ¶ Aduerſus optimos optimus ſis] Scribendum
aduerſus optimos optimis, legendaqúe ea uerba per conſequentiam cum præcedentibus, ex eadem, & infra.
¶ Neque enim natura patitur, ut unquam bona bonis noceant] Scribe: Neque enim rerum natura patitur, ut
bona bonis noceant, ex eadem, & infra. ¶ Quoniam quidem bonus tempore cætera] Lege ex eadem quan-
doquidem, non quoniam quidem, & infra. ¶ Cogita filiorum nos modeſtia delectari.] Scribe: Cogita filiorum
hos modeſtia delectari, ex eadem, et infra. TANTVM ſupernè deiectorum imbrium] Sunt codices
De ſuſtinendo in quibus legitur tot ſupernæ deiectiones imbrium, et infra. ¶ Eſt enim omnibus externis potentior] Exem-
impetũ aduer- plaria aliqua: Eſt enim omnibus caſibus potentior, et infra. ¶ Per quos certamini præparantur] Alij
ſitatis. codices, per quos certamen præparatur: ut ſignificet illos, quos Græci uocant agonothetas, & infra. ¶ Cædi,
uexariq; patiuntur. Et ſi non inueniunt ſingulos pares pluribus ſimul obijciuntur] Scribendum reor, cædi, ue-
xariq; patiantur. Et ſi non inueniant ſingulos pares pluribus ſimul obijciant, ut referatur ad agonothetas, & in-
fra. ¶ Quantumqúe ualeat polleatq;] Vetus lectio, quantumq; polleat, reliqua deſiderantur, & infra.
¶ Si aliquando impetum capiunt, Spectant dij magnos uiros] Caſtigandum arbitror, ſi quando impetunt capi-
unt ſpectandi magnos uiros, & infra. ¶ Sed Puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis] Vetus lectio, pueri-
lia & humanæ oblectamenta leuitatis, & paulò poſt rectum, non erectum, et infra. ¶ Ferrum iſtud in ciuili
bello purum] Scribe: Ferrum iſtud etiam ciuili bello purum, ex eadem, & infra. ¶ Retenta ac reuocata uir-
tus eſt] Renouata quidam codices, non reuocata, & infra. EOS dignos malo eſſe ſi nolint] Lege, ac
dignos malo, reliqua deſiderantur, ex uetere lectione, et infra. ¶ Et radi oſſa & lædi] Scribendum, & radi
Sed iam proc. oſſa et legi, ex eadem, & infra. ¶ Vbi ex uoto illi fluxerunt omnia, ut ante uotum] Eadem, ut ex uoto illi flu-
xerunt omnia, imò et ut ante uotum, & infra. ¶ Ignemqúe experitur in mutio] Particula, que, delenda, ex
eadem, et infra. ¶ Magnum exemplum niſi mala fortuna non inuenit] In quibuſdam exemplaribus magna le-
gitur, non mala, & infra. ¶ Quas in agro triumphalis ſenex euulſit] Scribe: Quas in repurgando agro triumpha-
lis ſenex euulſit, ex uetere lectione, & infra. ¶ Si ingenti pomorum ſtrue augeret] Lege augeretur, non au-
geret, ex eadem, & infra. ¶ Primæ formæ feras captas multa cæde uenantium] Deeſt uerbum, deglutire, re-
ponendum in fine horum uerborum, ex exemplari Franciſcano, & infra. ¶ Viderint inquit, hoc iſti quos Ro-
mæ deprehendit felicitas tua] Vetus lectio non agnoſcit uerbum hoc. Item iſta lego, non iſti, ut paulo poſt. Vi-
deant iſta qui exulare non poſſunt, & infra. ¶ Id enim proſcriptionis ſpoliarium eſt] Scribe: Id enim proſcri-
ptionis ſyllanæ ſpoliarium eſt, ex eadem, et infra. ¶ Male tu natum Socratem iudicas] Prior æditio, Male tu
natum Socratem iudicas. Scribo: Male tractatum Socratem iudicas, ex eadem, & infra. ¶ Male cum ille a-
ctum eſt. Congelatus eſt ſanguis] Lego: Male cum illo actum eſt, quod gelatus eſt ſanguis, ex eadem, et infra.
¶ Suamq; illi felicitatem contigiſſe] Summam, non ſuam, eadem habet, et infra. ¶ Opponatur ſimul Pompe-
io Cæſari, et Craſſo] Remoue coniunctionem, et, ex eadem, et infra. DESCENDISTI ad O-
lympia, ſed nemo præter te, uictoriam non habes, Olympiam coronam habes] Corrige, Deſcendiſti ad olympia,
De proſperta- Si nemo præter te. Coronam habes, uictoriam non habes, ex eadem, et infra. ¶ Quid quidem quiſque poſſet,
te. niſi tentando non didicit] Eadem non agnoſcit uerbum, quidem, et infra. ¶ Et uirtuti iter in occaſionem per
quam eniteſcerent quæſierunt] Caſtigandum, & uirtuti ituræ in obſcurum occaſionem per quam eniteſcerent,
quæſierunt, ex eadem, et infra. ¶ Quoniam et quod paſſura eſt gloriæ pars eſt] Quanquam, non quoniam,
eadem agnoſcit, et infra. ¶ Quam æquo animo paſſurus ſi orbitatem filiorum] Verbum, filiorum non habe-
tur in eadem, et infra. ¶ Tranquillitas itineris detinet] Caſtiga: Tranquillitas iners detinet, ex eadem, et in-
fra. Graue eſt ferre ceruicibus iugum] Sic prior ædtiio, In qua deſiderabatur uerbum, teneris. Legendum ita-
que: Graue eſt ferre teneris ceruicibus iugum, ex eadem, et infra. ¶ Sed ueniet ad illum diu felicem ſua portio]
Coniunctio, Sed, redundat, ex eadem, et infra. ¶ Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſsimis imperantur,
dux lectiſsimos cætera] Caſtiga, Quia in caſtris quoque periculoſa fortiſsimis imperat dux. Lectiſsimos cætera,
ex eadem,

ex eadem, & infra. ¶ In uarias mentem imagines euocat] Vanas, non uarias, eadem, & infra. ¶ Publice uerberibus admotis] Eadem admotos agnoſcit, non admotis, & infra. ¶ Quam frequens uſus agitauit] Exagitauit, non agitauit, præfert, eadem, & infra. ¶ Vt contra illam ab ipſa duremur] Corrige, ut contra ipſam ab ipſa duremur, ex domeſtico exemplari, & infra. ¶ Sic ſunt nautica corpora ferendo mari dura] Nautis præfert omnis antiqua lectio, non nautica, & extritæ paulo poſt, non tritæ, et infra. ¶ Ad contemnendam malorum potentiam] Patientiam, non potentiam, eadem, & infra. ¶ Super durata glacie ſtagna perſultant] In quibuſdam exemplaribus uerbum, ſtagna, non habetur, & infra. Hoc eſt † propoſitum Deo, ſapienti uiro oſtendere] Scribe, Hoc eſt propoſitum deo, quod ſapienti uiro oſtendere cætera, ex uetere lectione, & infra. ¶ Debilitari aut confringi] Eadem configi habet, non confringi, & infra. ¶ Idem in hac re magna publica fit] Lege inuerſis dictionibus. Idem in hac magna republica fit, ex eadem, et infra. ¶ Sed ſequuntur illam, & æquo gradu ſi ſciſſent anteceßiſſent] Scribo: Sequuntur illam & æquant gradus. Si ſciſſent anteceßiſſent, ex eadem, & infra. ¶ Quid eſt quod nos ſic uiuere, ſic mori iußit] Scribendum: Quicquid eſt quod nos ſic uiuere iußit, ſic mori iußit, ex eadem, nec eſt hic ulla interrogatio, et infra. ¶ Vt efficiatur uir cum cura dicendus] Quid ſi legas ducendus, non dicendus, & infra. ¶ Sciens illi non per ſecura uadendum eſſe] Scribendum reor per maiorem. Scies illi cætera, & infra. ¶ Poſt hæc ait: Finge datos currus] Iunge, non finge, habetur in omni uetere lectione. Videntur enim uerba eſſe adoleſcentis. Alioqui ſi, Finge, legas uerba erunt ſolis. Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis obuius ire polis cætera, ſed ratio non procedit, et infra. ¶ Quid ni cum aliquando & occidant] Exemplar Franciſcanum. Quid ni cum aliquando ipſi occidant, & infra. ¶ Qui etiam quædam dura patiuntur] Scribe per interrogationem. Quare quædam dura patiuntur? ex uetere lectione, & infra. ¶ Quanto magis uerſaueritis & undique inſpexeritis meliora, maioraque permiſi uobis] Caſtiga ex exemplari Franciſcano. Quanto magis uerſauerit aliquis, & undique inſpexerit tanto uidebit meliora, maiora, quæ permiſi uobis, et infra. ¶ Contemnite dolorem quia aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite fortunam cætera] Scribo ex uetere lectione. Contemnite dolorem. Aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite mortem. Aut finit aut transfert uos. Contemnite fortunam cætera, & infra. ¶ Quacunque ui peruium eſt. Ipſum illud quod uocatur mori] Corrige ex eadem: Quacunque peruium eſt ipſum illud, quod uocatur mori, et infra. ¶ Siue corpus lapſum ſubiacentis ſoli duritia comminuit] Emenda, Siue in caput lapſos ſubiacentis cætera, ex exemplari Facundi & Primitiui. Nec eſt ullum ſcriptum exemplar in quo corpus legatur. Omnia caput habent non corpus. Sciendum autem in omni uetere lectione poſt hunc priorem de prouidentia librum ſequi & alterum eiuſdem materiæ cuius initium eſt. Tantum inter Stoicos Serene, & cæteros ſapientiam profeſſos reliqua, qui liber in impreßis codicibus ſecundus de tranquillitate animæ inſcriptus eſt.

Adijce num.

IN LIB. DE PAVPERTATE.

NON eſt neceſſe maria tempeſtate] Corrige: Non eſt neceſſe maria tentare, ex uetere lectione. Hoc loco admonendus eſt lector ſi uelit multa in hoc opuſculo in priſtinam ueramque lectionem reſtituere, conferendum eſſe cum epiſtola libri ſecundi quæ incipit: Proijce omnia iſta ſi ſapis, & infra. ¶ Nihil humanius quàm quod cum magno emolumento inſidiantis eripi nihil poteſt] Caſtigo. Nihil habeamus, quod cum magno emolumento eripi poßit, reliqua ſuperfluunt ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Etiam in obſeſſa pauperi uia pax eſt] Legendum præpoſtero ordine. Etiam in obſeſſa uia pauperi pax eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Vbi deſinant non erit] Legendum: ubi deſinant, non habent, ex eadem, & infra. ¶ Veritati aliquid extremum eſt. Error immenſus eſt] Caſtigo, Via eunti aliquid extremum eſt, error immenſus eſt, ex eadem, & infra. ¶ Paupertas expedita eſt cum ſecura eſt] Particula, cum, ſuperfluit, ex eadem & paulo ante progreſſæ legit, non progreſſo, & infra. ¶ Eas tamen ut tangentes habet] Egens ſiue egentes legendum crediderim, non tangentes, & infra. ¶ Vt pauper ſis optes, aut pauperi ſimilis] Scribe, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis, ex uetere lectione, & infra. ¶ Perpeßi ſunt multi inopiam hominum reges uixerunt Barbari radicibus] Scribe: Perpeßi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum. Vixerunt herba, radicibus, ex eadem, & infra. ¶ Rebus in aduerſis facile eſt contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miſer eſſe poteſt.] Martialis poëtæ uerſus ad Chæremonem, ab aliquo ſtudioſo in margine libri ſui ſcripti, poſtea ab inſcijs librarijs in contextum adiecti. Neque habentur in correctißimo exemplari Facundi, & Primitiui, & infra. ¶ Morbum ſuum ſecum affert] Scribe, morbum ſuum ſecum transfert, ex uetere lectione, et infra. ¶ Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna licet irata. Quiuis enim neceßitati ſatis eſt] Præpoſtero ordine locata uerba & deprauatißime ſcripta. Scribendum per maiorem. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceßitati ſat eſt dabit licet irata, ex exemplari Facundi & Primitiui, & infra. ¶ Serius diuites erimus ſi ſciemus cætera] Lege: Securius, non ſerius, ex eodem exemplari, & infra. ¶ Aude opes contemnere & te quoque dignum finge deo] Legendum: Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum finge deo, tum ex ipſo Seneca alibi, tum ex ipſo quod dudum citaui exemplari, & infra. ¶ Illas tanquam exituras amplecti ſemper] Scribe: Si illas tanquam exituras aſpexeris, ex uetere lectione, & infra. ¶ Dijs cedat quiſquis non te, ſed alium diuitem ſequebatur] Eadem: Diſcedit quiſquis non te, ſed alium ſequebatur. Legendum reor, aliud, non alium, & infra. ¶ Quod à quibus ameris oſtendat] Longe aliter eadem, quod animum ſi intendit liberum

reddit,et infra. ¶ Viſus eſt pane & lacte eſſe contentus] Iuſſus eſt,non uiſus eſt,eadem,et infra. ¶ Item ſi quis deſide
rium ſuum clauſit] Eadem . Inter quæ ſi quis deſiderium ſuum clauſit . Lego : intra quæ ſi quis deſiderium ſuum
clauſit, et infra. ¶ Non in uno graue] Non uno modo graue,eadem. Scribendum uidetur grauis,non graue, et in-
fra. ¶ Alios in alium irritat,alios in potentiam] Eadem. Alios aliud irritat. Alios impotentia. Corrigendum puto.
Alios alio irritat. Alios impotentia , et infra. ¶ Si uis ſcire quod nihil mali ſit in paupertate, compara multum pau
peres & diuites] Caſtigo . Si uis ſcire quàm nihil mali ſit in paupertate , compara uultum pauperis & diuitis, ex
eadem , et infra. ¶ Hic enim grauis & ſub purpura lucet non palam triſtitia eſt.] In uetere lectione hæc tantum
uerba habentur. His enim ſub purpura triſtitia eſt, cætera ſuperuacanea ſunt , infra . ¶ Quod interdum non licet
palam eſſe miſeros] Verbum , interdum , non habetur in eadem , et infra. ¶ Neceſſe eſt latere ſelicem] Puto
ſcribendum , agere, non latere , ut ex alio Senecæ loco datur intelligi , et infra . ¶ Non enim quia concupiſcen-
da illa laudantur, ſed quia laudanda ſunt concupiſcuntur] Corrige : Non enim quia concupiſcenda ſunt laudan-
tur, ſed quia concupiſcuntur laudata ſunt , ex uetere lectione , & infra . ¶ Superbiam & arrogantiam pariunt]
Eadem : Superbiam pariunt , cætera non agnoſcit , & infra. ¶ Inuidiam trahunt] Scribe: Inuidiam contrahunt
ex eadem , et infra . ¶ Bona omnia culpa carere decet] Mallem legeres , omni , quàm omnia, & infra, ¶ Pu-
ra ſunt hæc non corrumpunt animos] Scribe : Pura ſunt . Non corrumpunt animos,ex uetere lectione ; & infra.
¶ Sed ſine timore] Legendum tumore,non timore,ex eadem.

IN LIB. DE REMEDIIS FORTVITORVM.

QV O D non præcedentes ſed poſteri narrabunt] Sunt exemplaria in quibus curabunt ha-
beatur,non narrabunt, & infra . ¶ Vnde ergo primum incipimus ſi tibi uidetur à morte.]
Quidam codices incipiemus non incipimus.Domeſticum exemplar. Vnde ergo incipiendũ
tibi uidetur. À morte,et infra . ¶ Si ergo fortuna aut aliquis tibi palam mortem minetur]
Vetus lectio:Sic ergo te forma,ut ſi quis tibi palàm mortem mineiur, & infra . ¶ Multa cũ
deambulaueris] Scribendum: Cum multum deambulaueris , ex eadem , & infra . ¶ Quis
ſenex exactorem moleſte tulit] Sanus,non ſenex,eadem præfert, & infra . ¶ Quid ergo.
Neſcio me eſſe animal rationale & mortale] Eadem: Quid? Ego neſcio me eſſe animal rationale mortale , & in-
fra . ¶ Nihil graue eſt quod ſemel eſt . Alienum nihil noui . Hoc quidem cum eo creditore contraxi de quo queri
non poſſum] In eadem ſic habetur : Quid graue eſt quod ſemel, æs alienum meum noui . Hoc quidem cum eo cre-
ditore contraxi cui detorquere non poſſum. Scribendum puto: Quid graue eſt quod ſemel ? Aes alienum non me-
um noui.Hoc equidem cum eo creditore contraxi cui decoquere non poſſum , & infra . ¶ Dij melius . Nemo
hac re melius mortalibus minari poteſt] Eadem : Dij melius , quod nemo mihi iſtud minari immortalis poteſt.
Alij codices mortales præferunt non immortalis . Quid ſi legas, niſi mortalis , et infra . ¶ Paulo conuenient non
concurrent , & infra. ¶ Nulla terra eſt aliena mortuo] Quædam exemplaria. Nulla eſt aliena patria mortuo,
& infra . ¶ Peregre morieris, Hoc eſt in patriam ſine uiatico peruenire] Hæc uerba in quibuſdam codicibus nõ
habentur , & infra . ¶ Quod æque tam ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet] Particula, tam, redundat, ex ue-
tere lectione . ¶ Ignis me an fera comedat] Conſumat lege, non comedat, ex eadem , & infra . ¶ An tempus o-
mnium ſepultura] Deeſt uerbum, ultima, ut ſit an tempus ultima omnium ſepultura,ex eadem.Neq; tempus agno
ſcit exemplar Facundi & Primitiui,ſed tellus,et infra. ¶ At traditus lapidi] Scribe, aut traditus lapidi,ex eadem
& infra . ¶ Vitæ multa debemus morti nihil] Eadem: Vt uitæ debeamus multa morti nihil , & infra . Alios la-
pis oſſa redditurus incluſit] Caſtiga. Alios lapis ad oſſa redacturus incluſit , ex eadem, & infra . ¶ Male de te o-
pinantur homines ſed mali] Loquuntur, non opinantur domeſticum habet exemplar , & infra. ¶ Vbi qui dam-
nandus eſt male de te loquitur . Male de te loquuntur] Emenda : Vbi qui damnandus eſt damnat . Male de te lo-
quuntur , ex exemplari Facundi & Primitiui, et infra . ¶ Qui faciunt non quod mereor , ſed quod ſolent] Ver-
bum, qui, non habetur in uetere lectione , et infra . ¶ In illius poteſtate eſt quid ſit illa fortuna] In domeſtico ex-
emplari & item in Pinciano.In ipſius inquam poteſtate eſt quid ſit illud fortunij, & infra . ¶ Leuis enim eſt patien
tia] Expungenda coniunctio, enim, ex uetere lectione, & infra. ¶ Imò tu grauior paupertati] Scribendum per
maiorem. Imò tu paupertati , ex eadem , & infra. ¶ Abſque dubio ſuperbiam accepit] Breuius eadem , Ergo &
ſuperbiam , et infra . ¶ Gaude quia impotens non eris.] Eadem: Gaude impotens non eris.Idem uitium paulo
poſt, & infra. ¶ Vtrum auarus aut prodigus eſt] Exemplar Facundi & Primitiui : Vtrum auarus an prodigus
ſit . Codex domeſticus : Aut auarus aut prodigus , et infra . ¶ Iſte quem beatum credis] Scribe : Iſte quem tu fe-
licem admirantibus credis , ex omni uetere lectione, & infra . ¶ Damnum putas & remedium eſt] Redundat con
iunctio, & , ex eadem , & infra . ¶ Perdidiſti pecuniam] Eadem : Perdidi pecuniam, & infra. ¶ Oculos per-
didiſti] Scribe: Oculos perdidi,ex eadem. Idem uitium mox paulo, & infra. ¶ Amiſiſti liberos : Stultus es qui de-
fleas mortem mortalium] Caſtigo, Amiſi liberos.Stultus es qui fles caſus mortalium,ex eadem , & infra. ¶ A qua
ſtante ipſa cadunt poma] Domeſticus codex , quod ſtante illa cadunt ſua poma . Exemplar Facundi & Primitiui
rectius, quod ſtante ipſa cadunt poma , & infra . ¶ Quid inde eſt quod indigneris] Scribe . Quid tamen eſt quo
indigneris, ex uetere lectione , & infra . ¶ Verum hoc nemo tibi promiſerat] Eadem.Sed nemo tibi promiſerat
& infra. ¶ Verum gaude quod euaſeris] Superuacanea eſt dictio , uerum , ex eadem , et infra . ¶ Inimicos non
graues habeo] Verbum, graues , in quibuſdam exemplaribus non habetur, et infra. ¶ Quod amicos non
habeas

habeas] Scribe, habes, non habeas, ex uetere lectione, & infra. ¶ Iam eum te habuiſſe certum eſt] Scribe cum in-
terrogatione. Iam enim te habuiſſe certum eſt? ex eadem, & infra. ¶ Quàm multæ inter probatas matronalis or-
dinis eſſe cœperunt, poſtea inter exempla naturarum] Eadem. Quàm multæ inter probra matronalis ordinis eſſe
cœperunt inter exempla nominatarum. Vide an magis arrideat hæc lectio. Quàm multæ antea probra matronalis
ordinis cætera. Exemplar Facundi & Primitiui numeratarum legit, non nominatarum, & infra. ¶ Ex diligentiſ-
ſimis ſolutiſſimas] Adijce ad hæc uerba, ex liberaliſſimis rapaciſſimas, ex eadem, & infra. Si bonam uxorem ami-
ſiſti] Scribe, Etiam ſi bonam uxorem amiſiſti, ex eadem: etſi ſunt exemplaria in quibus habuiſti legatur, non ami-
ſiſti, & infra. ¶ Dummodo ne imagines proauosq; reſpexeris] Lege. Tu modo ne imagines proauosq; reſpexeris,
ex eadem, & infra. ¶ Cui iam ipſa nobilitas ceſſit] Scribendum, cui iam ipſa nobilitas primo loco ceſſit, ex eadem,
& infra. ¶ Quam nondum corruperunt publici corruptores] Verbum, corruptores, putamus redundare, & in-
fra. ¶ Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum] Priora illa uerba. Amiſi uxorem bonam non haben-
tur in quibuſdam exemplaribus, & infra. ¶ Non qui alijs uidetur ſed qui ſibi] Deeſt uerbum, eſſe, ut ſit, non qui a-
lijs uidetur eſſe ſed qui ſibi, ex uetere lectione, & infra. ¶ Videas autem quàm domi ſit cætera.] Eadem. Vide non
Videas præfert, & confeſtim. ¶ Vicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid trahitq; ex ea.] Hæc uerba in omnibus
quæ uiderim ſcriptis exemplaribus deſunt.

IN LIB. PRIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

ALTERA multo ſupra hanc caliginem in qua uolutamur excedit.] Vetus lectio fidelior & Præfatio.
breuior. Altera caliginem in qua uolutamur excedit, & infra. ¶ Non fuerat operæprecium
naſci.] Eadē. Non fuerat naſci, qua loquendi conſuetudine & ipſe alibi Seneca utitur, & alij
ſubinde auctores, & infra. ¶ Cui uni omnes naſcimur] Verbum, uni, in eadem non habetur,
& mox paulo pro ſe erexerit, ſurrexerit agnoſcit, quod non minus placet, & infra. ¶ Qui
robuſtior eſt ualitudinario] Video ſenſum poſſe conſtare etiam ſi ſic legatur. Sed omnis ſcri-
pta lectio habet. Qui robuſtior eſt in ualitudinario. Appellatur ualitudinarium Senecæ locus
ubi ægroti curantur, ut lib. epiſtolarum 3. Non ſum tam improbus ut curationes æger obeam, ſed tanquā in eodem
ualitudinario iaceam, de communi malo tecum loquor, & infra. ¶ Virtus enim iſta quam affectamus magnifica eſt]
Verbū, iſta, ſuperfluit, ex eadem, & infra. ¶ Iſthmum Samothraces includat] Scribendum forte. Iſthmus ſuus Thra-
ces includat, ut intelligat de Iſthmo Thraciciæ Cherſoneſi. Aut certe. Strymo ſuus Thraces includat. Terminus enim
Strymo fluuius inter Macedoniam & Thraciam Ptolemæo & reliquis, & infra. ¶ Vtrinq; Oceanus occurrit] Le-
gendū puto. Vndecunq; Oceanus incurrit. Nam omnis ſcripta lectio incurrit præfert, non occurrit, & infra. ¶ Nec
ut alienis, ſed intereſt ut ſuis.] Inuertendus dictionum ordo, nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis, ex eadem, & infra.
SED inter ſe pugnauit] Lege, ſed intra ſe pugnauit, ex uetere lectione, & mox paulo ſpeculis, non ſpectaculis,
eadem habet. ¶ Sic quanto illas minus preſſeris, tanto leuiora fulmina emittunt] Redundant hæc uerba ex eadem, Cap. 1
& infra. ¶ Varia & multa terrarum orbis expirat] Corrigendum arbitror. Varia et multa terræ corpuſcula ex-
ſpirant, quoniam ſubijcit. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorū quæ terræ eiectant, & infra. ¶ Nec mirū
ſi terris omnis generis & uaria euaporatio eſt] Scribendum terræ, non terris, ex uetere lectione, & melius forte
legeretur omnigena quàm omnis generis, & infra. ¶ Talem materiam inter nubes congregatam] Intra legendum
non inter, ex eadem, & infra. IN multos orbes aquam deſcendere.] Correctius ut opinor legeretur, recedere, Cap. 2
quàm deſcendere, ut paulo poſt recedere illum in circulos cogit, & infra. ¶ Et fieri primum anguſtiſſimum orbē.]
Verbum, fieri, in uetere lectione non habetur, & infra. ¶ Quamuis cingere ea & coronare uideatur] Cingere et
coronare idem eſſe uidetur, proinde ueriorem lectionem duco tangere quàm cingere. Quam comprobat tum ue-
terum exemplarium fides, tum ipſe auctor ſubdens paulo poſt, quam uiſus noſter ſolita imbecillitate deceptus cir-
ca ipſum ſydus putat poſitam, & infra. ¶ Ob aëris denſi obſcuritatem] Sunt exemplaria in quibus legitur, ob aëris
denſitatem, & infra. ¶ Si autem à ſeptentrione diſceſſerit] Corrigendum reor. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit,
& infra. ¶ Inter eam partem cœli has fieri coronas inter quam uenti fieri ſolent] Scribendum puto utrobiq; in-
tra, non inter, conſueta apud Senecam menda, & infra. ¶ Niſi cum aër erit denſus] Vetus lectio, niſi cum pare-
bit denſus pro apparebit. Qua dictione & interpres Euangeliorum in euangelio Marci uſus eſt, & Martialis
poëta, & in orationibus Cicero, ſi modo fidelia ſunt Romanæ impreſſionis exemplaria, & infra. ¶ Et hoc in aëre
euenit] Eadem. Illud ergo in aëre euenit, & infra. ¶ Cum ad unam partem ceſſerint] Scribendum puto, cum ab
una parte ceſſerint, & infra. ¶ Et interdiu raro] Superuacanea eſt coniunctio, &, ex uetere lectione, & infra.
AT cōtra arcus in nocte nō ſit] È cōtra in eadem habetur non. At contra, & infra. ¶ Illam mirabilem arcus ua- Cap. 3
rietatem] Eadem, illam mirabilem arcus repreſentationem. Quam lectionem aſſerunt ueram uerba quæ ſequun-
tur, quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum faciem arcus repreſentat, & infra. ¶ Veſtimenta tendiculis didu-
cta.] In eadem, non tendiculis habetur ſed crediderís. Legendum arbitror craticulis ſiue clatriculis, & infra.
¶ In humore eſſe non dubitaueris.] Arcu omnis uetus lectio, non humore, ſed non placet, & infra. ¶ Quam exi-
guus ſit humor aut lacus] Inuerte uerba, quam exiguus ſit lacus aut humor, ex uetere lectione, & infra. ¶ In alijs
rebus uaga inquiſitio eſt] Vana, non uaga, eadem, & infra. REPETEMVS alias probationes quæ de Plato- Cap. 4
ne legi poſſunt.] Eadem non Platone agnoſcit ſed paulo, lego ſpeculo, ut ex his quæ è ueſtigio ſequuntur ap-
paret, & legi capitur hic pro colligi, & infra. ¶ Nihil autem tam cito redditur à ſpeculo quàm imago.]

Legendum puto permutato ordine dictionũ,nihil autem tam cito redditur quàm à ſpeculo imago,& infra. SED
Cap.5 quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi] Scribendũ opinor,ſed quomodo imago ſolis de nube ut ſpeculo red-
ditur,& infra. ¶Arcus longior amplioŕq; eſt] Lege. Arcus enim longior cætera,ex uetere lectione, & paulo poſt
diuerſis agnoſcit,non diuerſus,& infra. ¶Ergo arcus uno circumſcriptus ductu.] Verbum, Ergo, ſuperfluit,ex
eadem,& infra. ¶Cutem ſuam uariant humore diffuſo] Corrige,cutem ſuã uariant humore ſuffuſam, ex eadem,
& infra. ¶Modo inquis inter argumenta ponebas] Inquit,non inquis,eadem,et infra. ¶Talem effici iudicant ui-
ſum hic reſpondent] Verbum,talem,ſuperuacaneum eſt,ex eadem,& infra. ¶Neq; enim omnia aduerſus ſpecula
reſpondent] Caſtigandum reor. Neq; enim omnia ad uerum ſpecula reſpondent, ut infra, hoc ipſo libro. Si liceret
mihi ad uerum iſta perducerem,& infra. RORABIT & leniter impluet] Vetus lectio, tonabit & leuiter im-
Cap.6 pluet, & infra. ¶ Eſt iam apparet eius natura.] Verbum, eſt, deſideratur in eadem, & infra. VNVM tamen
Cap.7 hoc ſoluendum eſt] Vide an legendum ſit. Vnum tantum hoc ſoluendum eſt, & infra. NEC aliquando plane tu-
Cap.8 mentes] Vetus lectio. Nec aliquando planè extumentes,& infra. SED imaginem eius figuramq;.] Eadem, ſed
Cap.11 magnitudinẽ eius figuramq;,& infra. AVT illum tanto maiorem] Scribe, ut illum tanto maiorem, ex eadem,
Cap.12 & infra. OB hoc omnia quæ huius ſunt ſimulacra] Eadem. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra, & in-
Cap.13 fra. VT aër uim igneam in æthera elidat.] Scribendum, ut aër uim igneam uſq; in æthera elidat, ex eadem,&
Cap.15 infra. ¶Ab his tecta uidemus icta ſine fulmine] Poſtrema duo uerba,ſine fulmine,deſiderantur in eadem,& infra.
BRACHII menſuram & longitudinem & craßitudinem excederet.] Mallem ſcriberes, brachij menſuram &
Cap.16 longitudine & craßitudine excederet. Quanquam uerba illa, & craßitudinem, non habentur in uetere lectione,
& infra. ¶Aduerſus omnes admiſſarij ſui motus] Scribendum reor,auerſus, non aduerſus, & infra. ¶ Inſatiabile
malum] Vetus lectio,inſanabile malum,& infra. ¶Fœda dictu ſunt quæ portentum illud ore ſuo lacerandum dixe-
rit feceritq́;] Poſſet quidem defendi hæc lectio. Nihilominus exiſtimo inuerſa eſſe uerba legendumq; quæ porten-
tum illud lacerandum ore ſuo dixerit feceritq́; : quia uidelicet ſequitur,non in os tantum,ſed in oculos ſuos ingere-
ret,& infra. ¶Ab omni parte opponerentur] Caſtiga ab omni parte apponerentur, ex eadem,& paulo poſt,me-
hercules, non hercules, & infra. ¶ Nec quantum peccabat uidere contentus] Argutior lectio, & magis acumen
Senecæ referens eſt lectio codicis diuæ Mariæ, nec quantum uidebat peccare contentus. Cui ſuffragantur uerba
non multo poſt ſequentia. Obſcenitas mea pluſquam capit uideat,& infra. ¶Cum complexus erat & caput merſe-
rat genibuſq; alienis obhæſerat] Vetus lectio, cum cõplexus erat clunibuſq; alienis obhæſerat, cætera ocioſa ſunt.
Exemplar Pincianum,non clunibus habet, ſed diuinibus. Vt forte legendum ſit inguinibus, nam de obſcœnitate
oris ſermo eſt, & infra. ¶ Obſcœnitatem ſuum ſpectaculum fecerat] Scribe ſuam, non ſuum, ex eadem, & infra.
Facinus indignum hic fortaſſe cito, & antequam hæc uideret occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit] Ca-
ſtigandum reor. Facinus indignum hic foret cito & antequam hæc uideret occiſus. Poſt ad ſpeculum ſuum immo-
landus fuit,& infra. ¶Niſi in aliquo nobis humore leuior & aſpici facilior occurreret] Legendum puto,niſi in a-
liquo nobis humore leuioreue aſpici facilior occurreret,& infra. ¶ Niſi liberius humi ſolis lunæq; imagines uide-
remus] Emendandum arbitror,niſi leuore huiuſmodi ſolis lunæq; imagines uideremus. Nam & uetuſta quæpiam
exemplaria,huiuſmodi præferunt,non humi,& infra. ¶Multi ex hoc conſecuti primo ſui notitiam] Scribe. Mul-
ta ex hoc conſecuta. Primo ſui notitia,ex uetere lectione,& infra. ¶Nondum in uitium beneficium detorquebat.]
Nondum in uitia blanditias detorquebat,eadem,& infra. ¶Sæpius ea deſpexere in quibus prius effigies ſuas uide-
rant.] Scribendum putamus mutato uerborum ordine, ea deſpexere in quibus prius effigies ſuas ſæpe uiderant,
& infra. ¶ Et mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis.] Et mos fuit proprio præparatus eſt orbis,ea-
dem. Legendum forte,& mox uſui proprio præparatus eſt orbis,et infra. ¶Patientiæ luxuria] Scribe,potiente lu-
xuria,ex eadem,& infra. ¶Non illa quæ publice dabatur ſed imperatorum pauperum liberis] Verbum, ſed, non
habetur in antiquis codicibus,in quibus filiabus legitur, non liberis. Ego uerò etiam negationem, non, redundare
exiſtimo,& infra. ¶Quam dedit pro ſe Scipio] Emendandum forte,quam dedit Po. Ro. filiæ Scipionis. Cuius hi-
ſtoriæ meminit Valerius maximus lib. 4. capite de paupertate.

IN LIB. SECVNDVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Cap.1 NON ibi ſpectandus eſt. Cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit] Nulla ſcripta lectio habet cogite-
tur,ſed cogitur. Itaq; legendum puto,non ibi ſpectandus eſt quo agitur ab ea ſede in qua illum natura diſpo-
Cap.2 ſuit, & infra. CONTINVATIO eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura
continuatio,& duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus] Si hanc lectionem admittimus neceſſe eſt,ut con-
tinuatio & unitas ſint idem inter quas Seneca diſcrimen aßignat. Ego puto ordinem uerborum inuerſum eſſe, &
reſtituendum ad hunc modum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio, & duorum inter ſe
coniunctorum corporum tactus. Videntur confirmare hanc lectionem uerba quæ aliquanto poſt ſequuntur.
Aër continuus terræ eſt, & infra. ¶ Vnita corpora. Vetus lectio, unica corpora, non unita corpora, & infra.
OMNIA quæ in notitiam noſtram cadunt uel cadere poſſunt.] Vltimæ tres dictiones, uel cadere poſſunt, o-
Cap.3 cioſæ ſunt, ex eadem, & infra. ¶ Ex his quædam eius ſunt partes.] Dictio, eius, non habetur, in eadem,
& infra. ¶ Nerui & oculus.] Nerui & oculi, eadem, & infra. ¶ Succus recentis cibi.] Caſtiga, ſuccus retenti
Cap.4 cibi, ex eadem, & infra. QVICQVID alicuius naturæ pars eſt.] Codices quidam, quicquid alterius
naturæ

naturæ eſt. Alij, quicquid alterius naturæ eſt pars, & infra. VT æque interroges] Scribendũ reor, aut æque inter=
roges, & aliquanto poſt natura, non naturam ſcribendũ, ex eadem, & infra. HIC facit uim & uelocitatem ner= Cap.6
uis currentibus] Emendandum puto per tranſpoſitionem dictionũ. Hic facit uim neruis & uelocitatẽ currentibus,
& infra. ¶In momenta diſſoluant] Legendũ reor, monimenta diſſoluant, ut illud Iuuenalis, ad quæ diſcutienda ua
lent ſterilis mala robora fici, & infra. ¶Et contra quam nil ualidius eſt] Scribe, & contra quam nil ualidũ eſt, ex
ex uetere lectione; et infra. PER omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius] Caſtigandũ reor, permeat iſta. Pro= Cap.9
hibetur nobis eſſe peruius, & infra. ¶Et media non circũſcindit tamen & utrinq; cingit.] Emendatior lectio, &
media non circũſcindit tantũ ſed utrinq; cingit, & infra. CAVSAS aũt illius mutationis & inconſtantiæ.] Duo Cap.11
poſtrema uerba, & inconſtantiæ deſiderantur in uetere lectione, & infra. ¶Lunæ proximũ ius eſt] Scribendũ for
te, lunæ proxima uis eſt. Nam in eadem uis legitur, non ius, & infra. ET tonatio ſine ictu] Cõmotio, non tonatio, Cap.12
eadem, & infra. ¶Conuenit illis omnia iſta in nubibus & è nubibus, etiam nunc conuenit & fulgurationes & ful=
minationes, aut igneas eſſe, aut ignei ſpiritus. Ad illa tranſeamus in quibus lis eſt, quidam putant ignem eſſe in nubi=
bus, quidam ad tempus fieri nec prius eſſe quàm mitti] Eadem, Cõuenit illis omnia iſta in nubibus quidem fieri nec
prius eſſe quàm mitti. Reliqua ſuperuacanea ſunt, & infra. ¶Quidam aũt radios ſolis intercurrentis recurrentisq;
ſæpius in ſe relatos] Eadem. Quidam aũt radios ſolis, intercurrentesq; ſæpius in ſe relatos, & infra. ¶Deinde ubi
latius ferit nubes proximas] Caſtigandum puto. Deinde ut latus ferit nubis proximæ, & infra. ¶Et ille ſpiritus ha=
bens aliquid humidi ſecũ] Vetus lectio. Et illic ſpiritus habens aliquid humidi ſecũ. Corrige. Vt illic ſpiritus cæte=
ra, & infra. ANAximandrus ait] Eadem. Anaxandrus ait, & infra. QVAE ipſe antecedit & nunciat] Vltima Cap.19
duo uerba, & nunciat, deſiderantur in codicibus antiquis, & infra. HORVM tranſitu trita uita exanimata.] Cap.20
Verbũ, trita, ſuperfluit, ex eiſdem, & infra. AVT falſum eſt quod deinde dixiſtis] Scribendũ puto, aut falſum eſt Cap.22
quod de igne dixiſtis, & infra. ¶Sicut aquæ natura defertur] Aqua, non aquæ, uetus lectio, & infra. ¶In his igni= Cap.24
bus accidit] Lege ex eadem. Id his ignibus accidit, et infra. ¶Vbi eſt aliquid quod eũ ferat] Eadem, ubi eſt aliquid
quod eum feriat, & infra. NAM demũ prodebat ignem] Legendum forte. Interdum prodebat ignem, & infra. Cap.26
¶Quotiens ardor inferius iacentis.] Et ſenſus poſcit, & uetus lectio confirmat, ut iacens legatur, non iacentis, &
infra. ¶Quas ſpiritus anteq̃ uerteretur] Scribendum, puto uerterentur, ſcilicet in pumicem: quia ſequitur & in le
uitatem pumicis uerſæ. Poſſet legi, ureretur, nam ſubdit etiam partim exeſæ. & infra. ¶Per quam diruptis aquis ig
nis emerſit] Vetus lectio, direptis præfert, non diruptis. Exiſtimo emendandũ diremptis, & infra. ¶Num aliquan
do etiam apparentibus ſtellis] Lege. Non aliquando etiam cætera, ex eadem, & infra. ¶Vt nubes ſummæ & humi
les] Conſidera an placeat legi ſudæ, non ſummæ, & infra. ¶Parte ſyncera puraq; cœli uiſatur] Deeſt præpoſitio,
in, ut ſit in parte ſyncera cætera ex uetere lectione CVM ſpiritum inter ſe clauſere nubes] Scribe, cum ſpiritum Cap.27
intra ſe clauſere nubes, ex eadem, & infra. ¶Quidã uiui ſtupent] Eadẽ, humi agnoſcit, non uiui, & infra. ITEM Cap.29
tympana & cymbala ſonant] Legendum reor. Ita, non Item, & infra. ¶Repugnantem ex ulteriore parte aërem]
Scribendum puto, interiore, non ulteriore, & infra. ¶Hæc ad ipſum aërem acta.] Vetus lectio. Hæc ad ipſum æra
acta. Legendũ forte. Hæc & ſi ærea icta, & infra. LICET quod & hominũ] Verbũ, Licet, per minorẽ ſcriben= Cap.31
dum literam, & cum ſuperioribus legendum, & infra. ¶Contra fulmina haſtulæ ſurgunt] Legendum aſſulæ, non
haſtulæ, & infra. QVOD non motu & occurſu ſuo prædicet aliquid] Aliter eadem, quod non motum & occur Cap.32
ſum prædicat aliquid, & infra. ¶Tot milia ſyderum] Lege, tot milia illa ſyderum, ex eadem, & infra. SED utra Cap.34
uim attulit] Prior æditio, ſed utra res uiſa eſt tulit. Corrigendum puto, ſed utra res fidem tulit, ut mox paulo, ful=
minis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit, & infra. ¶Sed indicandum an in igne idem ualet flamma quod fu=
mus] Verba niſi fallor & uitiata & tranſpoſita. Scribendum arbitror. Sed ad indicandum ignem idem ualet flam=
ma quod fumus, & infra. ¶Sed hoc dicunt] Legendum ut puto. Si hoc dicunt, uel Sed ſi hoc dicunt, & infra. AVT Cap.42
certe minus paratum eſſe] Forte pacatum, non paratum ſcribendum eſt, & infra. ¶Vt ſupra nos aliquid timere=
mus] Legendum timerent, non timeremus, ex uetere lectione, & infra. ¶Poſuere ſuper caput iudicem.] Legen=
dum uindicem, non iudicem, ex eadem, & infra. QVIBVS aduerſus peccata hominũ fulminandum eſt] Emen=
da, quibus aduerſus peccata comminandum, ex eadem, & infra. NE hoc quidem crediderunt Iouem eſſe qualem Cap.44
in Capitolio & in cæteris ædibus uidemus mittere manu fulmina] Scribe ex eadem. Nec hoc quidem crediderunt Io Cap.45
uem quidem qualem in Capitolio cætera, & infra. APERTE ſtringam] Expende an ſit commodior lectio per=
ſtringam, quàm aperte ſtringam, & infra. ¶Hunc uenire cum magno inuitantium periculo affirmat.] Vetus le= Cap.49
ctio. Sed ſi iraſcente domino inuitant tunc uenire cum magno inuitantium periculo affirmant, & infra. EX
ipſo genere iniuriæ intelligis] Scribe ex ipſo intelligis, reliqua ſuperfluunt, ex eadem, & infra. ¶Interiores libros Cap.52
interioris arboris] Scribendum ex eadem, interiores libros in parte interioris arboris, ex eadem, & infra. QVA Cap.53
RE illud accidit quærenti mihi] Id legendum, non illud, ex eadem, & infra. ¶À philoſophia artium parente flu=
xerunt] Verbum, parente, non habetur in eadem, & infra. ¶Et quod in fulminis inſpectione longe melius eſt] Su=
ſpicor præpoſitionem, in, redundare, & mox ante flexere, hoc eſt deſciuere legendum eſſe non fluxere, & infra.
È TERRA terreniſq; omnibus pars humida efflatur pars ſicca & fumida remanet.] Verbũ, remanet, delendũ Cap.54
eſſe exiſtimo. Aliàs quo pacto tolerari poſſet quod ſtatim ſubtexitur. Quicquid in aëra ſicci fumoſiq; peruenit, &
aliquanto poſt. Ergo ubi calidi fumidiq; natura emiſſa terris in nubes incidit, & infra. FIT is quẽ deſiderat ictus] Cap.55
Deſideras, in uetere habetur lectione, non deſiderat, & infra. ¶Sic enim per noctẽ ſplendorẽ motu remotũ uideri]

Verbum

Verbum, motu, ſuperfluit, ex eadem, & infra. ¶ Hic quod fit in aëre erumpit] Scribe. Hic qui fit in aëre erumpit,
ex eadem, & infra. ¶ Etiam num illo uerbo utebantur antiqui correpto, quo nos producta una ſyllaba utimur.]
Corrigendum exiſtimo. Etiamnum illo uerbo utebantur antiqui correpta qua nos producta media ſyllaba utimur.
Liquet ratio huius caſtigationis ex ſequentibus, & infra. HOC antiqui fulgetra dicebant] Lege Hæc, non Hoc,
Cap. 56 & paulo ante reſurgentem, nõ inſurgentem, ex uetere lectione, & infra. VBI in ignem extenuatis nubibus] Re
Cap. 57 ctiorem exiſtimo lectionem extenuatus quàm extenuatis, ut referatur ad aërem qui motu & colliſione nubium ex-
tenuatus uertatur in ignem. Videntur hoc probare ea quæ ſequuntur, et infra. ¶ At ubi fulgura illa plus habuere
materiæ] Dictio, illa, ſuperfluit, in uetere lectione, & infra. QVIDAM utiq; exiſtimant fulmen reuerti, qui-
Cap. 58 dam ſubſidere] Eadem habet non quidam ſubſidere, ſed à quodam ſubſidere, ut forte legi poßit, ac quodam modo
ſubſidere, & infra. TALIA uera fortitudine diſponuntur.] Vetus lectio, talia uaria fortitudine diſponuntur.
Cap. 59 Corrigendum puto. Alia uariè à fortuna diſponuntur, & infra. ¶ Quam ex uirtute corrigimur] Corrigitur non
corrigimur, eadem, & infra. ¶ Si tu tunc quidem qui ſpiras.] Emendandum exiſtimo, ſi ne tunc cum expiras, &
infra. ¶ Si paueſcis ad cœli fragorem nubiumúe trepidas] Quædam exemplaria. Sed paueſcis ad cœli fragorem &
ad inane trepidas. Alia. Sed paueſcis ad cœli fragorem, & ad inane nubium trepidas. Legendum fortaſſe, ignem nu-
bium, nõ inane nubium. Quid ſi coniunctio, ue, quæ ibi ſuperfluit paulo poſt neceſſaria eſt, legendumq;, Quotieſue
aliquid effulſit, & infra. ¶ De tanta morte perdendum] Codices ueteres, perditum legunt, non perdendum. Com-
modior forte lectio erit pœnitendum, & infra. ¶ Caſus iſte demet metum] Corrigendum reor. Caſus iſtum demet
metum, & continuo. ¶ Et inter cætera quoq;] Melius. Eſt inter cætera quoq;.

IN LIB. TERTIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Præfatio. ET damna ætatis malæ exemptæ] Scribendum puto, exactæ, non exemptæ, & infra. ¶ Occupationes patrimo-
nij recidantur] Elegantius in antiquis exemplaribus, præcidantur, quàm recidantur, & infra. ¶ Longe à do-
minio iacentis cauſa ſoluatur ſibi totus animus uacet] Locus corruptißimus & Oedipo interprete indigens. Vetus
lectio. Longe à dominio, longe iacentis cauſa ſoluat ſibi totus cætera. Scribetur forte minus corrupte hoc pacto.
Longe ambitio. Longe iactantia. Curis ſoluatur. Sibi totus cætera, & infra. ¶ Infractis rebus etiam poſt Carthagi-
nem] Scribe, fractisq; rebus etiam poſt Carthaginem, ex uetere lectione, & infra. ¶ Si ſciſſes omnia ex decreto dei
Cap. 1 fieri] Verbum, omnia, eradendum, ex eadem, & infra. ELISIVS Siculis de fontibus exilit amnis] Sic omnia
præferunt exemplaria. Sed legendum arbitror Eleus non Eliſius, ut de Alpheo Elidis fluuio accipias emergente in
Cap. 2 Arethuſa fonte Siciliæ, & infra. QVAEDAM hauſtæ fœcunditatem afferunt] Aufrunt lege, non afferunt, ex
eadem, & infra. ¶ In quem montis circumuecti fluuij deriuantur] Legendum circumiecti, non circumuecti, ex ea-
Cap. 4 dem, & infra. AC ſubinde ſic ſuppleat] Dictio, ſic, expungenda, ex eadem, & infra. COLATVRQVE
Cap. 5 tranſitu mare] Scribe, colaturq; in tranſitu mare, ex eadem, & infra. QVOD paucißima flumina ſunt] Ver-
Cap. 6 bum, flumina, ſuperuacaneum eſt, ex eadem, præceßit enim paulo ante ut minime neceſſaria fuerit repetitio, &
Cap. 7 infra. AVT ibi concipi] Commodior forſitan lectio, haud ibi concipi, & infra. CVM uideris quanta ſunt, &
Cap. 10 rurſus ex quanto prodeant aſpice. Rurſus miraris cum labantur aßidue] Vetus lectio. Cum uideris ex quanto pro-
deant aſpice rurſus quanta ſint. Miraris cætera, & infra. ¶ Sed per dies noctesq; æqualiter fiat] Sic prior æditio.
Cap. 11 Scribe flat, non fiat, ex eadem, & infra. DIRVTA urbe] Sic antiqua exemplaria, ſed mallem direpta legeres,
quàm diruta. Plinius lib. 31. ca. 4. Proditur certe in Creta expugnato oppido quod uocabatur Arcadia ceſſaſſe fon-
Cap. 12 tes amnesq;, & infra. ¶ Magnis acta nauigijs] Legendum arbitror, apta, non acta, & infra. CVM ad ueram om-
nium originem acceſſeris] Amnium legendũ, non omnium, & infra. ¶ Et ipſa quarta pars mundi] Ipſe legendũ,
Cap. 15 non ipſa, ex uetere lectione, & infra. MODO per ſe uiribus recollectis] In eadem collectis habetur, non recol-
lectis, & infra. ¶ Si ſpiſſetur] Eadem, ut ſpiſſetur, & ſtatim. ¶ Grauioremq; quàm ut manere in natura poßit gig-
nat humorem] Verba corruptißima, & ſic, aut reſtituenda, aut in meliorem ſtatum forte redigenda, craßioremq;
quàm ut manare in maria poßit gignat humorem, & infra. ¶ Et ex magnis cauſis] Legendum reor. At ex magnis
cauſis, & mox ſtatim excidunt potius quàm excedunt ex exemplari Pinciano, & infra. VT talpæ & ſubterra-
Cap. 16 nei uermes] Vetus lectio, ut talpæ & ſubterranei mures, & quidem ut ſentio rectius, ſunt enim & aquatiles mu-
res. Plinius lib. 2. cap. 106. In eo ut in Arcadiæ ſtymphali enaſcuntur aquatiles muſculi, & infra. EXPECTAT
Cap. 17 aliquis in mari uerſetur] Expecto eadem, nõ Expecta, & uenetur ut ſentio potius quàm uerſetur legendũ, et infra.
¶ Hi ſunt qui fabulas putant] Aptiorẽ lectionẽ duco. Et ſunt qui fabulas putant, & infra. ¶ Nec cœnæ cauſa occiſum
eſſe ſuper cœnam cũ multum in delitijs fuit] Legendũ arbitror per tranſpoſitionẽ uerborũ ſic, nec cœnæ cauſa oc-
ciſum eſſe, ſed poſt cœnã multũ cũ in delitijs fuit, & infra. ET in cæteras facies inter uitam & mortẽ coloris eſt.]
Cap. 18 Scribendũ reor, & incerta facies inter uitam & mortem coloris eſt, & infra. ¶ Vagatio longa ſomniculoſæ iner-
tisq; luxuriæ] Scribe. Vacatio, non uagatio, ex uetere lectione, quam corroborant, quæ deinceps ſequuntur,
& infra. ¶ Qui coctum piſcem, qui exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur, mirabamur tantum in illis eſſe
faſtidium] Scribe per maiorem & cum nota interrogationis ut ſint uerba diuitis luxurioſi. Quo coctum piſcem!
Quo exanimem? In ipſo ferculo expiret. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, ex uetere lectione, in qua uer-
bum, etiam, non habetur, & infra. ¶ Qui non hodie eductus hodie occiſus eſt] Putamus negationem aduentitiam
eſſe adiectam ab aliquo qui ſenſum non percipiebat, & infra. ¶ Vbi multum diuq; laudatus.] Scribe per ma-
Cap. 19 iorem. Vbi multum diuq; laudatus eſt, ex uetere lectione, & infra. FERTILEM fœdo ſitu piſcium.]
Eadem

Eadem fœdorũ,non fœdo agnoſcit,& infra. ¶ In Caria circa Idimum urbem] In eadem non Idimum habetur, ſed
Hydiuium,ut forte corrigendum ſit Hydiſſum, ex S ephano cui ita uocatur Cariæ urbs ſic appellata ab Hydiſſo fi-
lio Bellerephontis. Adſtipulante etiam Plinio lib. 5.cap. 29. & infra. ¶ Magis amnibus æternam eſſe materiam.]
Lego magnis,non magis,ex eadem,& infra. QVEM non falli credebant. in quibus balnearia ſine igne calefiunt]
Sic prior æditio. Vetus lectio,quẽ nõ falli credebant ij quibus balnearia cætera,& credent aptior forte lectio,quam Cap.24
credebant,& infra. ET ad Penemon eundem gregem appellant] Coniunctio,&, ſuperuacanea eſt. Legendumq́;
Peneum,non Penenion. Plinius lib. 2.cap. 6. In Boetia amnis Melas oues nigras. Cephiſus eodem lacu profluens al- Cap.25
bas. Rurſus nigras Peneus, & ſi in Plinio corrupte penitus habeatur pro Peneus,et infra. ¶ Et ipſius inſulæ materia
uectibilis] Eadem uectabilis præfert,non uectibilis,& mox paulo,lacu,non lacus legendum, & infra. ET reuer- Cap.26
beratur fluctu amnis reſtitit] Scribendum duco,& reuerberato fluctu amnis reſtitit,& infra. ¶ Itaq; quod impen
dere ſolebant id incremento accidit] Fidelior uetus lectio. Itaq; quod impendio ſolebat id incremento accedit,&
infra. ¶ Fimo quiddam ſimile turbulentũ mare profert] Legendum puto. Fimum quendam ſimilem purgamentis
mare profert,aut ſic,fimo quædam ſimilia purgamenta mare profert. Plinius libro 2.cap. 98. ex emendata impreſ-
ſione. Omnia plenilunio maria purgantur,quædam & ſtato tempore. Circa Meſſanam & Milas fimo ſimilia ex-
puuntur in littus purgamenta,& infra. ET quæcunq; in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. La- Cap.27
bant ac madent tecta] Caſtigatius legetur quantum coniectura aſſequi poſſum ſic, & quæcunq; in arduis arbor cõ
miſſura aſtricta lapidum ſtetit labaſcit. Madent tecta,& infra. ¶ Fruſtra titubantium fultura tentatur.] Vetus le-
ctio,fruſtra titubantium fulcra tentantur,& infra. ¶ Ferens ſecum madefacta montium latera.] Labefacta magis
arridet quàm madefacta,& infra. ¶ Quæ fundamentis laborantibus adeſſe receſſerunt] Sic prior æditio. Vetus le-
ctio,quæ fundamentis laborantibus adconreceſſerunt. Putamus per tranſpoſitionem ſyllabarum locũ deprauatum
fuiſſe,reſtituendumq́; ſic,quæ fundamentis laborantibus adeſa corruerunt. Poſſet etiam legi ambeſa, non adeſa,ut
infra notabimus,& in ſequentibus exemplaria quædam laci,non lacus legunt, & infra. INGENS æquor inuol- Cap.28
uunt] Eadem uoluunt agnoſcit,non inuoluunt,& infra. ¶ Nec à littore ubi inferius eſt,ſed à medio ubi ille cumulus
eſt. Defluit ergo ubi ſol & æſtus æquinoctialis ſub ipſum lunæ ſoliſq; coitum omnibus alijs maior undauere. Sed hic
qui ad occupandas terras emittitur] Magis in diſpunctionem huius periodi peccatum eſt, quàm in uerborum de-
prauationem. Vtriq; errori ſic medendum eſſe arbitramur. Nec à littore ubi inferius eſt,ſed à medio ubi ille cumu-
lus eſt defluit. Ergo uti ſolet æſtus æquinoctialis ſub ipſum ſolis lunæq; coitum omnibus alijs maior undare, ſic hic
qui ad occupandas terras emittitur. Nam & uetus lectio,ſolis lunæq; coitũ agnoſcit, non contrario ordine lunæ ſo-
liſq; coitum,& infra. ¶ At ipſo tempore ſolutus legibus] Scribendum ex eadem illo,non ipſo,& infra. ¶ Sic in nos
ſemper mare emittitur deſuper ut feruor igniſq; cum aliud genus exitij placuit.] Dictio, ſemper, & particula in-
clinatiua,q;,non leguntur in antiquis exemplaribus,in quibus,ſicut, habetur, non ſic. Vt putem in totum ſcriben-
dum hoc pacto. ſic aut in nos mare emittitur deſuper aut feruor ignis cum illud genus exitij placuit. Quid ſi præpo-
ſtere locatis dictionibus legas, aut deſuper feruor ignis, & infra. ET adeo quidem affirmat] Coniunctio, &, ſu- Cap.29
peruacanea eſt,ex uetere lectione. Quapropter legendum puto. Adeoq́; id affirmat. Nam & in eadem per maiorẽ
literam ſcriptum eſt uerbum. Adeo,& infra. ¶ Inde aura tacita manabunt.] Tacta, non tacita, eadem præfert,&
infra. ¶ Ambracij & Cretici ſinus] Scribendum reor, Ambracij & Corinthiaci ſinus, & infra. STATIM un- Cap.30
diq; ex aperto & abdito ſuperne ab infimo aquarum fiet irruptio] Tenebroſus locus inuerſione iuxta ac corrup-
tione uerborum. Vetus lectio eruptio habet,non irruptio. Ergo legendum in uniuerſum ſic cenſeo,ſtatim undiq; ex
aperto ſuperne,ex abdito ab imo,aquarum fiet eruptio,& aliquanto ſuperius exhaurit eadem habet, non exol-
uit,& infra. ¶ Iterum aquas terra ſorbebit,terram pelagus ſtare aut intra terminos ſuos furere coget] Corrigen-
dum cenſeo. Iterum aquas terra ſorbebit. Iterum pelagus ſtare cætera.

IN LIB. QVARTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

TVrbam rerum hominumq́; deſiderant] Scribe,deſiderent,non deſiderant,ex uetere lectione, & infra. ¶ Si
modo amore noſtri modo tædio laboramus] Puto expungendam eſſe coniunctionem,Si, etſi à uetuſtis exem Præfatio.
plaribus agnoſcatur,& infra. ¶ Cum omnia caueris per ornamenta fiet] Vetus lectio. Cum omnia caueris per mu
nimenta feriet. Quid ſi legas æramenta,non munimenta,& infra. ¶ Futuros multos in perſona tua Plancos cogita]
Scribe. Futuros multos in perſonam tuam Plancos cogita,ex eadem,et infra. ¶ Adulationi opus non claudere oſtiũ]
Eadem,adulationibus,non claudere oſtium,& infra. ¶ Hominem quidem non eſſe illum liberaliorẽ non mentiar]
Legendum reor. Hominem quidem non eſſe ullum liberaliorem mentiar,& infra. ¶ Solebam tibi dicere] Scriben
dum puto. Solebas mihi dicere,nam ſequitur aliquanto poſt. Nolo tamen tibi diſpliceas quaſi male egeris,& infra.
¶ Talia uitia non noſſe,hoc eũ odiſſe] Puto corrigendũ,alia uitia nõ noſſe cætera,& infra. ¶ Ingenium ſuſpicere
cœpiſti] Scribendũ per maiorẽ. Ingeniũ, ut ſit initiũ narrationis qua mõſtrat quomodo ſe erga adulatores Gallio
geſſerit,& paulo poſt. ¶ Quod cõſecrari mallet quàm cõteri] Malles libentius legerim quàm mallet: et cõſeruari,
quàm cõſecrari,& infra. ¶ Prima ſtatim uerba præſcidit. Cœpiſti mirari comitatẽ et cõpoſitã ſuauitatẽ] Eadem.
Prima ſtatim uerba præcidit. Cœpiſti mirari comitatẽ & incõpoſitã ſuauitatẽ,recte nã ſequitur. Cũ interim tanta
naturalis bonitas eſt uti artẽ ſimulationẽq; nõ redoleat,& infra. ¶ Gratuitũ etiã in obuios meritũ] Probarẽ magis
ut ſcriberetur omnes quàm obuios,quia ſubdit ſtatim quàm hic omnibus,& item bonitatẽ publicã,& infra. ¶ Vis
tu iſta uerba quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeant ferre ad aliquem qui paria factu us uult

quicquid

quicquid dixeris audire] Scribo. I tu, non Vis tu, & ferto, non ferre, ex uetere lectione: nam & nonnulla ex exem-
plaribus forte habent, non ferre, & infra. ¶ Oſtendi in omne pectus eandem cadere uirtutem] Verbum, eandem, ſu-
perſluum eſt, ex uetere lectione, et infra. ¶ Salua bona conſcientia] Et hic quoq; dictio, bona, redundat, ex eadem,
& infra. ¶ Et ex uultu audientis pendentia. Longe te ab iſta prouincia abducam] Exiſtimo corrigendū, et ex uul-
tu audientis pendentem longe te ab iſta prouincia abducam, & infra. ¶ Altamq; Pompeij fortunam erexit. Cæſaris
fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumq; cepit quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus poſſet.]
Locus creber mendis. Vetus lectio, altumq; Pompeij fortuna erexit, ut pro altum commodior forte ſcriptura ſit a-
nimum. Quod autem ſequitur, omniumq; cœpit cætera libentius ſic ſcriberem. Omnium concuſſit qui illi ingenti
Cap. 1 ſpectaculo interfuere, quo liquere mortalibus poſſet, et infra. ITAQVE ut totum mente abducam.] Legen-
dum reor. Itaq; ut totum mihi te abducam; & infra. ¶ Atq; ex ea dimittitur.] Vetus lectio demittitur, & infra.
Cap. 2 VRBEM totam complectitur.] Recte qui legunt. Vrbs eam totam complectitur. Cuius rei auctor eſt Ariſtides
in oratione quæ uocatur Aegyptia his uerbis. Eſt autem Phile inſula in confinibus Aegypti & Aethiopiæ. Cuius par
eſt magnitudo cum magnitudine urbis in ea ſitæ. Idem de Arado Phœniciæ inſula memoriæ proditū eſt. Nam ſi ac-
cipiamus Nilum fluuium urbem totam complecti inutilis eſt repetitio, quia ſtatim ante dixerat, duobus in unum coi-
turis amnibus cingitur, & infra. ¶ At ubi in ſcopulos cautium intrauit ſpumat] Scribetur niſi fallor ſyncerius. At
ubi in ſcopulos arctius intrauit ſpumat, præceſſit enim & per anguſtias eluctatur, & mox paulo, tandem tenuiſſi-
mos canales tenet per quos anguſta rupium effugit, & infra. ¶ Primum incrementum Nili circa inſulam quam mo-
do retuli Philas naſcitur. Exiguo ab hoc ſpatio petra diuiditur] Scribo noſcitur, non naſcitur, quia ſequitur paulo
poſt, auctū fluminis ſentiunt. Item legendum ab hac, non ab hoc, uidelicet inſula, & infra. ¶ Illa primo ſaxa auctum
fluminis ſentiunt] Vetus lectio. Illa primum ſaxum auctu fluminis ſentiunt. Scribo. Illud primo ſaxum auctum flu-
minis ſentit, & infra. ¶ Quicquid pingue ſecum tulit arentibus locis illinit] Fidelior antiqua lectio allinit, non illi-
nit, & infra. ¶ Quod cum cæteri amnes abluant terras] Eadem, non abluant agnoſcit, ſed ambulant. Scribo, ambe-
dant, ut Virgilianum illud, ambeſas ſubigat malis abſumere menſas. Tum ſequitur illico adeò nihil edit nec abra-
dit, & infra. ¶ Heraclitio hoſtio Nili quod eſt maximum] Eadem Heraclutio. Scribo Heracleotico ex Plinio, Stra-
bone, Ptolemæo, Diodoro reliquis, quod idem eſt cum Canopico, & infra. ¶ Tunc enim maximæ & integræ adhuc
niues ex molliſſimoq; tabes eſt] Caſtigatius leges niuis, quàm niues, & infra. ¶ Eudimenes Maſſilienſis] Corrige.
Euthymenes Maſſilienſis, tum ex ſcriptis exemplaribus, tū ex Græcis uulgata uoce. Nam Ariſtophani in comœdia,
Acarnanes, Euthymenes magiſtratus eſt Athenienſium, et apud Suidam mentio quoq; Euthymenis, & infra. ¶ Cum
reſederint in pelagus conquieſcit] Emenda ex eiſdem. Cū reſederit pelagus conquieſcit, & infra. ¶ Ex eadem cau-
ſa æſtate frigidant] Sic prior æditio. Scribendum frigeſcunt, non frigidant, ex eiſdem, & infra. ¶ Vt una ſicca ſit
tellus alia abundet] Scribendum arbitror, ut una ſicca ſit tellus alia humeat, & infra. ¶ Vnde ergo trahit.] Lege.
Vnde ergo trahitur? ex uetere lectione, & infra. ¶ Quid niſi faceret] Rectior lectio. Quid niſi fieret, & infra.
Cap. 3 ILLVD huic quoq; ſimile eſſe quod cauat] Permuta dictionum ordinem. Illud quoq; huic ſimile quod cauat, ex
uetere lectione, & infra. ¶ Nix in pruina pendens congelatio] Mallem ſcriberes. Nix & pruina pendens congela-
tio: quia ſequitur hoc inter pruinam & glaciem, necnon inter niuem & glaciem intereſſe. Ergo iungit niuem &
Cap. 4 pruinam, & infra. AQVILONE flante & ſuum cœlum habente] Vetus lectio. Aquilone flante aut ſuum cœ-
Cap. 8 lum habente, & infra. VNAM rem ad hoc adijciam] Adhuc, non ad hoc, eadem, & infra. QVONIAM
Cap. 13 non contenti uina diffundere ueterana per ſapores ætateſq; diſponere] Eadem, quoniam non contenti uina diffun-
dere per ueterana per ſapores ætateſq; diſponere, & infra. ¶ Niſi frigore illa uehementiore peruſſeris.] Eadem
percuſſeris præfert, non peruſſeris, & infra. ¶ Et propere cedere finibus ſuis iuſſerunt] Scribendum puto, & pro-
pe recedere è finibus ſuis iuſſerunt, & infra. ¶ Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil calidum illis ſatis
eſt] Breuior ſyncerior q; uetus lectio. Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt.

IN LIB. QVINTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Cap. 4 ET continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat] Scribendum arbitror, & continua ex imo eua-
Cap. 10 poratio in altum agit quæ merſa erant, & infra. ITAQVE niues & ponuntur & durantur.] Conſide-
randum an reponuntur legi debeat, hoc eſt coaceruantur, accumulantur, non & ponuntur, & infra. ¶ Et in hæc lo-
ca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt] Vetus lectio, ſubmiſſiora habet, non remiſſiora, & infra. ¶ Ac ſol mutato cur-
ſu in noſtram rectior tendit] Vitiatiſſimus locus. Caſtigandum puto ſic, ac ſol mutato curſu noſtra regione cedit,
Cap. 12 & infra. QVI ſuperne demittitur] Vetus lectio, quia ſuperne demittitur, & infra. ¶ Et pluribus cœli partibus
Cap. 13 eliſus ſpiritus] Lege, & ex pluribus cætera, ex eadem, & infra. HOC loco ſi tibi uidetur quæri poteſt cur turbo
fiat qui euenire in fluminibus ſolet] eadem. Hoc loco ſi tibi uidetur quæri poteſt cur turbo fiat. Euenire in flumi-
nibus ſolet, & infra. ¶ In cannalem conuexam tenuemq; collectus] Deuexum lege, non conuexam, ex eadem, &
infra. ¶ Quem præſtera Græci uocant. Hic eſt igneus turbo] Mallem legeres, quem præſter Græci uocant, hoc eſt
igneus turbo. Sequitur ſtatim, ¶ Quibus armenta rapiantur] Scribe, armamenta non armenta, ex uetere lectione,
& infra. ¶ Tunc enim incipit cū omnes illos miſcuit] Legendum, tunc eſſe incipit cum omnes illos miſcuit, ex ea-
Cap. 14 dem, & infra. NON tota ſolida contextu terra in unum uſq; fundatur.] Legendum. Non tota ſolido contextu
terra in imum uſq; fundatur, ex eadem, & infra. ¶ Quod non uidentur flumina. Illic ſcias licet noſtris paria ſub-
Cap. 15 labi] Scribe, quod non uidentur. Flumina illic ſcias licet cætera, ex eadem, & infra OBLITVS dierum, oblitus
natura

naturæ melioris] Scribendum fortè deorum, non dierum, & infra. ADIICIENDVS eſt ad hunc meridianus
circulus] Adhuc lege, non ad hunc, ex eadem, & infra. ¶ Nunc quod de Cæſare olim maiore] Verbum, olim, re Cap.17
dundat, ex eadem, & infra. ¶ Cum effugerimus proceloſos deſuper montes per quos præceps in nauigantes uen=
tus impingit] Si de fluctuum montibus accipimus neceſſe eſt, ut præpoſitio, per pro ſuperuacua eradatur. Si de
promontorijs legendum erit. Cum effugerimus proceloſos deſuper montes in quos præceps nauigantes uentus im
pingit. Sequitur illico. ¶ Cum inuoluto nubilo dies] Scribe, cum inuolutos nubilo dies, ex uetere lectione, & in=
fra. ¶ Circunferre pericula & ruere in ignotos iratum] Eadem, initium habet, non iratum, ut fortè pro initium
ſcribendum ſit inuitum, quia ſequitur mox paulo quem non oderis, & infra. ¶ In ſua quemque terra ſtare iuſsiſ=
ſet] Verbum, terra, ſuperuacaneum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Diuerſis enim irritamentis ad tentandum ire com
pellimur] Sic prior æditio. Legendum reor, mare, non ire, & infra. ¶ Vita parari ea in quibus uita conſumitur]
Vetus lectio, uitæ parari in qua uita conſumimur. Puto legendum, uitæ parari in quæ uita conſumitur.

IN LIB. SEXTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

DESEDISSE terræ motu] Vetus lectio, conſediſſe terræ motu, rectius, et infra. ¶ Negantq; ſeipſos un=
quam ipſam regionem acceſſuros] Corrige, negantq; ipſos unquam in ipſam regionem acceſſuros, ex ea= Cap.1
dem, & infra. ¶ Imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas] Eadem mutato dictionum ordine. Imperitis
magna fit ex deſperatione ſecuritas. Conſidera an legendum manu potius quàm magna, & infra. QVID tan
ti molem ponderis pellat] Corporis non ponderis in eadem habetur caſtigatius quandoquidem charta ſequente. Cap.4
Ita inquit in hoc uniuerſo terræ corpore euenit, ut partes eius uetuſtate ſoluantur, & alibi. Sic hoc totum terrarum
omnium corpus & aquis quæ uicem ſanguinis tenent cætera, & infra. paulo diuiſa legendum, ex eadem, non di=
uiſas, & ultra. ALIQVAM ex iſtis cauſam dixerunt] Scribe, aliquam ex iſtis cauſam eſſe dixerunt, ex ea= Cap.5
dem, et infra. ¶ Omnis tamen ætas quod agat inueniat] Eadem, omnia tamen ætas quod inueniat habet, & infra.
SIVE magnum mare] Verbum, magnum tollendum, ex eadem, & infra. ¶ Grauiſſimam partem mundi non poſ= Cap.6
ſe ſpiritu tam tenui fugaciq; geſtari] Duo illa uerba, non poſſe, remouenda, ex eadem, & infra. ET quam donec Cap.7
decreſcat uerberauit] Creſcat, non decreſcat, in eadem habetur, et infra. AVT cum dubitauere] Eadem ſic ha= Cap.9
bet, aut cum diu dubitauerunt. Caſtigandum cenſeo, aut cum diu nutauerunt, & infra. Sed intra ipſam & ex ip= Cap.10
ſa quaſdam partes eius decidere] In eadem aliter, ſed intra ipſam, & in ipſam quaſdam partes eius decidere, & in Cap.11
fra. OPPOSITA diffundit] Quid ſi legas diffindit, non diffundit, et infra. HAEC duo alicubi concurrunt, a= Cap.14
libi conſiſtunt] Scribe: Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Vide er=
go nunc quod intret in illam ſpiritus] Corrigo. Vide ergo nunquid intret in illam ſpiritus, ex uetere lectione, &
infra. ¶ Aliaq; deijcit, alia intercidit] legendum reor, interſcindit, non intercidit, & infra. ALICVBI de= Cap.15
duxit quicquid ſuperne terreni erat aqua. Alia torrentes cecidere] Scribendum puto. Alicubi diduxit quicquid
ſuperne terreni erat aqua. Alia torrentes exedere, & infra. ATQVE alimento ſui educantis] Suo, non ſui, Cap.16
uetus lectio, & infra. ET moras ſuas arripit] Rectior lectio abrumpit, quàm arripit, & infra. ¶ Qui quo Cap.17
ualentior agiliorq; eſt citius eripitur] Sic prior æditio. Scribendum reor, erumpit, non eripitur, quanquam in ue
tere lectione deſideretur omnino hoc uerbum, & infra. INFVSVSQVE per minima laxamentum ſupera=
tus] Caſtigandum puto. infuſusq; per minima laxamentum ſibi parat. Nam & prior æditio & uetus item lectio ſu Cap.18
perat habet, non ſuperatus, & infra. ET illam qua parte maxime pendet exagitat] In eadem ſic habetur, & il=
lam qua parte tendit exagitat maxime, & infra. ¶ Nonnunquam incoacta itinera coniectus] Eadem, Nonnunquã Cap.20
in terrena itinera coniectus, & infra. ET inſulas non ante uiſas in medio mari ponere. Therem & Theream hãc
noſtræ ætatis inſulam ſpectantibus nobis in Aegeo mari natam quis dubitat] Caſtigandum puto hunc locum ſic, & Cap.21
inſulas non ante uiſas in medio mari ponere Theram & Theraſiam. Thiam noſtræ ætatis inſulam ſpectantibus nan
tis in Aegeo mari enatam quis dubitat? Plinius uolumine ſecundo, capite 87. Inter Cycladas Olympiadis 135. anno
quarto Thera & Theraſia. Inter eaſdem poſt annos 130. Hiera eademq; automate, & ab ea duobus ſtadijs poſt
annos 110. in noſtro æuo. M. Iunio Syllano, & L. Balbo conſulibus ad 8. Idus Iulij Thia, & infra. ¶ Nam nec ſuc=
cutiuntur tunc omnia] Legendum fortè mœnia, non omnia, ut non multo poſt, ædificia uicina tremore collapſa
ſunt, & infra. TVNC illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercuſsit non paſſura conſiſtere ſonitu uenit] Cap.22
Deprauatiſsimum locum et tantum non conclamatum reſtituendum hoc pacto exiſtimo, tunc illa rupes præcipita
ta quicquid ab imò repercuſsit non paſſura conſiſtere ſuccutit, & infra. OPPONETVR ei et Caliſthenes] Cap.23
Vetus lectio, opponetur et Calliſthenes. Lego opponetur et Caliſthenem. Idem error ſtatim corrigendus, et infra.
¶ Ideo frequentiſsime mari oppoſita uexantur] Appoſita, non oppoſita uetus lectio, et paulo ante merſit, non im=
merſit, & infra. AVT certè maxima ex parte ſuperfuſam] Suppreſſam, non ſuperfuſam in eadem habetur.
Sicq; eſſe legendum monſtrat ipſe autor paulo poſt, dicens: Illa uaſta concuſsio, quæ duas ſuppreſsit urbes Helicen, Cap.24
et Buran. Quanquam et ſuperfuſam legi poſſet ex Thucydide tertio uolumine, ſed idem erit ſenſus. Item Atalan=
tem legendum, non Atalantam, ex eodem autore colligitur, cui ſuffragatur uetus lectio, & infra. ¶ Idem Sidoniæ
accidiſſe] Sidoni, non Sidoniæ legendum reor, quæ urbs eſt Phœniciæ notior quàm ut ſit prodenda. Et uero ſimi=
le eſt quaſſationi obnoxiam eſſe Sidonem, cum Tyrus urbs propinqua eo malo laboret, ſicuti et omnia loca mari=

Cap.25. tima,ut paulo ante monſtrauit,& infra. repetet,et infra. TOTAEQVE urbes in immenſam altitudinem uer-
gant] Mallem legeres mergantur quàm uergant,cui uerbo locus non eſt in hac ſede, & infra. ¶ Tunc effugiſſe Pe-
næon] Legendum reor, tunc effluxiſſe Penæum. Is celeber eſt Theſſaliæ fluuius omnibus, et infra. ¶ Cum labo-
rauit Aegine] Scribo,Cum laborauit Aegium. Vrbs eſt Peloponneſi Aegium paruo ſpacio ſubmota à Patris omni-
bus ferè Coſmographis. Aegina autem inſula in ſinu Saronico longe diſtat à Patris, & paulo poſt Aegium non Ae-
geum legendum,adſtipulante etiam uetere lectione, et infra. ¶ In tantum ſpacium motum protendere.] Vetus
lectio pertendere,non protendere, & infra. QVIA mari impoſita ſit habeatq; concauas rupes] Breuius eadem
Cap.26 quia mari impoſita habeat concauas rupes, & infra. QVIA preſſa & quaſſa,quatiebat] Scribe, quia quaſ-
Cap.30 ſata quatiebat , ex uetere lectione, & infra. ¶ Emiſſa ſui parte maiore] Verbum, ſui, redundat, ex eadem, &
Cap.31 infra. QVIA uehementius locum uentis luctantibus fecit] Puto legendum uehementiſſimus, non uehementius,
& infra. ¶ Nec illis pugna opus eſt] Verbum, opus, ſuperuacaneum eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Con-
trouerſiam agere] Controuerſiam facere, eadem, & ultra. ¶ Perdidimus illos nempe perituros] Perdimus in
eadem habetur,non perdidimus.

IN LIB. SEPTIMVM NATVRLIVM QVAESTIONVM.

QVI ſydera crediderunt] Vetus lectio, tradiderunt, non crediderunt, & infra. SED uideri illos accen-
Cap.1 di turbine quodam] Conſidera an ſcribendum ſit non illos, ſed illis, uidelicet Chaldæis, & infra.
Cap.3 HVIC uidetur plurimum uirium habere ad omnes ſublimium motus ſtella Saturni] Quædam exemplaria. Huic
Cap.4 uidetur plurimum uirium habere ſtella Saturni, reliqua deſiderantur, & infra. ET quacunque incumbit ſolum
Cap.5 nudat] Quocunque uetus lectio agnoſcit, non quacunque, & infra. ¶ In quo igne multa quidem fuerunt digna,
quæ notarentur] Breuius eadem, In quo igne multa fuerunt quæ notarentur, et infra. LVNAM aut quinque
Cap.8. ſydera rapi uento] Scribendum puto, lumina,non lunam, ut uocet ſolem & lunam lumina, quæ ſacræ literæ lumi-
naria appellant, & errones ſydera antiquorum more qui ſolem & lunam inter Planetas non reponebant. Eadem
menda in uerbis quæ ſequuntur. ¶ Non tamen ſupra lunam efferrent] Scribendum enim lumina,non lunam, & in-
Cap.9 fra. NEC ſupra lunam uſque in ſtellarum locum creſcere] Legendum reor, nedum ſupra lumina in ſtellarum lo-
cum creſcere, ut non multo poſt,nedum particula aëris intorti, & infra. ¶ Mira uelocitas eius & mira breuitas
eius] Lege: Mira uelocitas eius, & mira breuitas eſt,ex uetere lectione, & infra. ¶ Violentius celeriusq; in ter-
Cap.10 ra circa eam uoluitur] Duo illa uerba, celeriusq;, non habentur in eadem, et infra. NEC hæſitatus qui nec re-
ſiſtit] Caſtigandum cenſeo, nec hæſitat uſquam nec reſiſtit, & infra. ¶ Et Puto talis eſſe debet] Caſtigandum
Cap.12 puto: At puto talis eſſe debet,ut ſit aduerſario,et infra. INTRA exiguum tempus cum obſcurari cœperint li-
berari] Legendum mihi uidetur,intra exiguum tempus quam obſcurari cœperint liberari,et infra. ¶ Præterea
illa nobis uicina uidentur] Iſta,non illa legito, ex uetere lectione, & infra. ¶ Altera ſtella uſq; ad alterā ſtellā ignē
Cap.21 mittere] Verbum illud, ſtellam, non habetur in eadem, & infra. SICVT faces trabesq;] Eadem ſicut faces,ſi-
cut tubas trabesq;, & infra. ¶ Huc itaque deſcendunt inuitante materia non itinere] Deſcendit eadem, non de-
ſcendunt, & infra. NEQVE appropinquat ſolo etiam nunc. Ignis autem it quò natura ſua ducit] Corrige, ne-
Cap.22 que appropinquat ſolo.Etiamnum ignis aut it quò natura ſua ducit,ex eadem, et infra. QVAE ſola moueri cre-
Cap.23 ditis] Scribo, credis,non creditis, ex eadem,ut infra. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore, &
infra. ¶ Quid eſt quare in aliqua parte cœli peruium non ſit] Eadem, non peruium habet,ſed paruium, ut forte
ſcribi debeat par uia, & infra. QVIA quæ tardius feruntur grauia ſunt] Corrigendum reor: Quare quæ tar-
Cap.29 dius feruntur grauia ſunt,ut legatur per notam interrogationis,et infra. ¶ Succurratq; tibi idem me de cometis
poſſe dicere] Particula, que,eradenda,ex uetere lectione, & aliquanto poſt coniectare fidelius quàm coniectura-
Cap.31 re ſcribetur, et infra. MVLTA præterea cognata nimium numini ſummo] Scribe,ſuo,non ſummo,ex eadem,
& infra. ¶ Id quod unum toto agimus animo] Scribe: In quod unum toto agimur animo,ex eadem, & infra. ¶ A-
liquid tenerius molliusq; quo pereat] Eadem pereatur agnoſcit,non pereat,et infra.

IN LIB PRIMVM DECLAMATIONVM.

Prologus. NAM duo millia nominum recitata] Vetus lectio: Nam ad duo milia nominum recitata, &
paulo poſt reddebam non referebam, & ſtatim. ¶ Qui ad audiendum præceptorem noſtrum
conuenerant] Meum,non noſtrum,eadem præfert,et infra. ¶ Et illam cum cura ſcrutabor]
Eadem & illam omni cura ſcrutabor,et infra. ¶ Totiens tanquam noua audiam] Scribe, to-
tiens tamen tanquam noua audiam,ex eadem, & infra. ¶ Itaq; ex memoria mea quod nobis
ſatis ſit ſupereſt] Eadem, Itaq; ex memoria mea quantum uobis ſatis eſt ſupereſt, et infra.
¶ Quod quærenti non comparuit] Eadem comparuerat agnoſcit,non comparuit, et infra.
¶ Intempeſtiue moleſta eſt] Intempeſtiua in eadem habetur,non intempeſtiue,quod magis arridet,et infra. ¶ Quæ
mihi iam olim precario paret] eadem,quæ mihi iam olim precario non paret,et infra. ¶ Et neſcio qua iniquitate
& ad malum pronitate naturæ] Eadem, & neſcio qua iniquitate naturæ, cætera delenda, & infra. ¶ Emolliti e-
neruesq; quod nati ſunt inuiti manent] Scribe: Emolliti eneruesq; nati ſunt. In uitio manent, ex eadem, & infra.
¶ In

¶ In hos nec dij tantum mali permittant ut cadat eloquentia, quam non mirarer niſi animos in quos ſe conferret e=
ligeret] Eadem partim ſic legit. In hos nec dum tantum mali ut cadat eloquentia, quam non mirarer, niſi animos
cætera. Partim ſic: Et in hos cadat eloquentia quam non mirarer reliqua, & infra. ¶ Et ſi acerrimam eloquen=
tiam quam præſtare non poſſunt, uiolare non deſinunt] Scribendum puto, & ſacerrimam eloquentiam, quia præ
ſtare non poſſunt, uiolare non deſinunt, & infra. ¶ Quo intra coloniam meam me continui] Verbum, quo,
deſideratur in uetere lectione, & præpoſitio, intra, per maiorem ſcribenda eſt, & infra. ¶ Et quod uulgo de alio
ſolet, ſed de illo proprie debet] Eadē, Etiā quod uulgo dici ſolet, ſed in illo proprie debet, & infra. ¶ Quia apud nul
lū autorē antiquū] Verbū, quia, redundat, ex eadē, & infra. ¶ Qui declamationē diſtinguit] Legendū diffinit nō di
ſtinguit, ex eadē, & infra. ¶ Non mediocriter dicere bene] Corrigendū reor, nō mediocriter dicere, ſed bene. Sequi
tur ſtatim. ¶ Alterum putat domeſticæ exercitationis. Alterum eſſe ueræ actionis] Scribe: Alterum putat domeſticæ
exercitationis eſſe. Alterum ueræ actionis, ex uetere lectione, et infra. ¶ Productam familiarem amicitiam] Per=
ductam, non productam, eadem, & infra. ¶ Et in omnes iocos reſoluebat] Scribe, & in omnes iocos ſe reſoluebat
ex eadem, et infra. ¶ Omnibus quidem prodeſt ſubidne animum relaxare] Lege: Omnibus enim prodeſt ſubinde
cætera, ex eadem, & infra. ¶ Nec patiebatur alimenta per ſtomachum per ſomnum quietemq; æqualiter digeri]
Quædam exemplaria: in ſtomacho legunt, non per ſtomachum. Alia carent omnino duobus his uerbis, & infra.
¶ Cum id magis in illo mirabile uideri poſſit] Scribendum puto: Quin id magis cætera, & infra. ¶ At quorum=
cunque ſtilus eſt uelox] Vetus lectio: Aſt, non at, & infra. ¶ Sed ars ſumma ad apprehendenda ea] Scribe: ſed ars
ſumma, & ad comprehendenda ea, ex eadem, & infra. ¶ Adeo quæcunque in animum eius ſemel aſcenderant]
Sunt exemplaria quæ memoriam legant, non animum, & infra. ¶ Cupitis ſtatim iſta diſcere] Verbum, iſta, non
habetur in uetere lectione, et infra. ¶ Quæ effectu apparet & habitu latet] Coniunctio, &, eradenda, ex eadem
& conſiderandum an rectior lectio ambitu, quàm habitu, & infra. ¶ Suſpenſos pedes habere] Eadem, ſuſpenſos
pedes ponere, rectius quia ſequitur. Non me hercules tui pedes ſpinas calcant, & infra. ¶ Quæ interponi argu=
mentis quàm maxime declamantis Marulli poſſent] Scribendum reor, cum maxime, non quàm maxime ex trita lo
quendi Senecæ conſuetudine, & infra. ¶ Nihil præter epicheremata ſcriberet] Prior æditio epithemata legit. Ex
emplar Scholarum Salmanticenſium ephiponemata agnoſcit. Scribo per tranſpoſitionem literarum, epiphonema=
ta, ex Quintiliano & Cicerone & cæteris rhetoribus, & infra. ¶ De ſeculo de delitijs dicuntur] Vetus lectio, de
ſeculo de diuitijs dicuntur. & ſunt exemplaria in quibus uerba illa de ſeculo non habentur, & infra. ¶ Scio quàm
ſit odioſa res Circenſibus pompa] Scribe. Scio quàm ſit odioſa res Circenſibus pompa, ex uetere lectione, & infra.
¶ Cum iam cœpiſſet diem ducere] Emendandum reor. Cum iam cœpiſſet dies lucere. Hoc enim factitare ſolitum
latronem ſuperius monſtrauit Seneca. Sæpe inquit cum per totam lucubrauerat noctē ab ipſo cibo ſtatim ad decla=
mandum perueniebat, et infra. IACTATVS inter duos patres utriuſq; filius] Iactatur, non iactatus, quædam
exemplaria. Alia iactatus agnoſcunt, ſed poſt uerbum abdicatus habent, fui, & infra. ¶ Semper autem commenda Declamat. 1
bat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam in puero declamante] In codicibus nonnullis rectius, ut puto ha
betur ſic. Semper autem eloquentiam eius commendabat aliqua res extra controuerſiam. In puero eloquentia. E=
go uerò non altero in loco tantum, ſed utroq; ſubſtituendum puto controuerſiam pro eloquentia, legendumq; hoc
pacto: Semper autem controuerſiam eius commendabat aliqua res extra controuerſiā cætera, & infra. SACER
DOS caſta caſtis puris pura ſit] Scribendum: Sacerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit, liquet id ex ſecundo libro cō Declamat. 2
trouerſiarum, ubi hæ omnes declamationes cum coloribus complurium rhetorum iterantur copioſius à Seneca, &
infra. ¶ Accuſata abſoluta & reuerſa ad ſuos eſt] Vetus lectio. Accuſata & abſoluta & remiſſa ad ſuos eſt, & in=
fra. ¶ Sacerdos ueſtra adhuc in lupanari uiueret] Noſtra, eadem præfert, non ueſtra, et infra. ¶ Quid mihi ſacer=
dotem cuius precaria eſt caſtitas] Rectius eadem: Quid mihi cum ſacerdote cuius precario eſt caſtitas, & infra.
¶ Ita cara fuit ſuis] Eadem: Ita curæ fuit ſuis, & infra. ¶ Si in ciuitate nulla inueniri potuit] Eadem, ſi in ciuita=
te nulla inueniri poterit, & infra. ¶ Ponamus tres ſacerdotium petere] Putemus, non ponamus, eadem agnoſcit,
& infra. ¶ Dij illæſam non ſeruaſſent niſi eam ſibi ſeruaturi fuiſſent] Breuius eadem: Dij non ſeruaſſent niſi ſibi ſer
uaturi fuiſſent, & infra. ¶ Dicat pudicitiam ſuam dijs quibus debet] Verbum ſuam, ſuperfluit, ex eadem, & infra.
¶ Quædam ſatius eſt, uel cum cauſæ detrimento tacere quàm inuerecundæ dicere] In quibuſdam exemplaribus ita
habetur, ut retuli, in alijs non legitur inuerecunde, ſed uerecunde, quæ lectio ſummè mihi probatur unius tantum li
terulæ adiectione, hoc eſt, ut legatur uerecundiæ, & repetatur detrimento, & infra. PATROCINIVM ſuū
putat pereundi infelicitatem] In ſecundo controuerſiarum aliter. Patrocinium ſuum putat perennem infelicitatē Declamat. 3
& infra. ¶ Exponam cum quo ſtuprū] Vetus lectio. Et ponā agnoſcit, non exponā, & quidem iudicio meo rectius.
Multū enim emphaſeos habet cōiunctio, illa, & infra. ¶ Non ad ſaxū uſq; deferret] Eadem differret, non deferret,
& infra. ¶ Etiam ſecure aſpicientibus horrenda] Lege, etiā ſecure deſpicientibus horrenda, ex eadē, et item ex ſe=
cundo controuerſiarum, et infra. LICEAT A adulteriū et in matre filio uindicare] Corrigendū puto contra o=
mnium codicū fidem. Liceat adulterium et marito et filio uindicare, quod ex fine controuerſiæ euidenter oſtendi= Declamat. 4
tur. Ipſam legem recita. Liceat marito, liceat et filio, et infra. ¶ Aut me ſine filio aut filium ſine manibus] Scribo,
aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus, ex uetere lectione, et infra. ¶ Contemptus eſt iſte] Exemplaria quæ
dam non contemptus legunt, ſed conceptus. Scribo, deceptus. Arelius Fuſcus ſecundo controuerſiarum. Adoleſcens

uenit tempus militiæ tuæ. Indignare ſi deceptus, & ultra. ¶ A' quo ſciemus. Cum adulterum deprehendi tunc pri
mum ſenſi cætera] Legendum puto diuerſa diſtinctione ſic: A' quo ſciemus? ut ſit per interrogationem. Deinde ſe
quitur. Cúm adulteros deprehendero: ſic enim habetur in uetere lectione. Poſtea lege per maiorem. Tunc primũ
ſenſi reliqua, et infra. ¶ Et truces animos miſericors natura debilitat] Legendum: Et truces quoq; animos miſericos
natura debilitat, ex eadem, & ſecundo controuerſiarum, et infra. ¶ Priuſquam in memoriam reuerteret exierant]
Aliter in ſecundo controuerſiarum. Prius quàm in me reuerterer exierant, & infra. AVT mortem aut indota
Declamat. 5 tas nuptias petat] Omnis ſcripta lectio, & item ſecundus controuerſiarũ non petat habet, ſed optet. Quam lectioné
eſſe ueram Seneca ipſe uidetur aſſerere ſubdens. ¶ Altera mortem optat raptoris. Altera uerò nuptias petit] Ve
tus lectio breuior multo, & Senecæ laconiſmo magis conſentanea. Altera mortem optat. Altera nuptias. Reliqua ſu
peruacanea ſunt, & infra. ¶ Deinde hanc uitiaſſet] Aliam in ſecundo controuerſiarum legitur, non hanc, et infra.
Declamat. 6 IVRAVIT ei. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem] Verbum, ei, non habetur in antiquis exemplaribus, etſi le
gi etiam poſſet. Iurauit: Ea relicto patre cætera, et infra. ¶ Narret, inquit ſocero beneficia] Vetus lectio. Nar
ra obſecro ſoceri beneficia. Adſtipulatur & controuerſiarum ſecundus, & infra. ¶ Niſi miſericors poteſt. Inter
Daclamat. 7 tot conſulatus] Eadem: niſi miſericors poſſet. In tot conſulatibus, et infra. SI praecideritis: Scribe potius occideri
tis] Eadem: Si præcideritis. Si iraſceris, ſcribe potius ſi occideritis, et infra. ¶ Tyrannicida exitum tyranni rogo]
Scribendum potius uidetur: Tyrannicidæ exitum tyranni roga. Vel ſic: Tyrannicidam per minorem ſcriptum per
tineat ad ſuperiora. Et quod ſequitur legatur hoc modo: Exitum tyranni rogo non timeo. Manus quas Piratæ ſol
uerunt iudices alligant, ut habetur in ſecundo controuerſiarum, & infra. ¶ Etiam nunc manus meas petis?] Scribo
ſine nota interrogationis: Et nunc manus meas petis, ex uetere lectione, & infra. ¶ Neutrum hoc manibus meis ex
pedit] Verbum, hoc, non habetur in eadem, et infra. ¶ In qua nec filij patres alunt] Scribe ex eadem, in qua nec filij
quidem patres alunt, & infra. IAM pro te dubito. Neſcio quid lex timet] Verbum illud, dubito, deſideratur in ea
Declamat. 8 dem. Vt legendum exiſtimem, Iam pro te neſcio quid etiam lex timet. Nam exemplaria omnia dictionem, etiam, a
gnoſcunt, et infra. ¶ Pars altera contra fortem abdicatum] Sic prior æditio. Legendum abdicantem, non abdica
tum, et infra. ¶ Quantum uerò intereſt] Verbum, uerò, redundat, ex uetere lectione.

IN LIB. SECVNDVM DECLAMATIONVM.

Prologus. NIHIL horridum] Nihil horrendum uetus lectio, et infra. ¶ Ac ampliſsima facultate dicendi] Felicitate ea
dem, non facultate, & quidem rectius. Nam non multo poſt beatam uocat Fabiani orationem, & infra. ¶ Et
ille pugnatoris mucro] Emendandum puto, & ille pugnatorius mucro, & infra. ¶ Cum ueros compreſsiſſet affe
ctus] Scribe uerò, non ueros, ex uetere lectione, & infra. ¶ Parum bene imitari poterat quæ effugerat] Eadem
non effugerat præfert, ſed effigerat. Conſidera an legendum ſit effinxerat, & infra. ¶ Et illi ſtadio parari non per
illud alteri] Lege illi ſtudio parari, non per illud alteri præparari, ex eadem, & infra. ¶ Præceptores pulcherrimæ
diſciplinæ continebatur] Scribendum pluralitatis numero continebantur, ut ad præceptores referas, ex eadem, et
infra. ¶ Nam primus omnium Latinus rhetor Romæ fuit puero Cicerone Plotinus] Scribo Plotius, non Plotinus, Ci
cero in epiſtola ad M. Ticinniũ referente Suetonio in lib. de grãmaticis & rhetoribus. Equidẽ memoria teneo pue
ris nobis primũ latine docere cœpiſſe L. Plotiũ quendã. Ad quem cũ fieret cõcurſus quod ſtudioſiſsimus quiſq; apud
eum exerceretur dolebã mihi idem nõ licere. Meminit Euſebius quoq; in libro temporũ. Sed & uetus lectio non ali
ter habet quàm Plotius, & infra. ¶ Et ego multo tempore minor quàm ipſe erat] Eadem, & ego multo minor natu
Declamat. 1 quàm ipſe erat, & infra. ABDICATVS poſt tres abdicandos] Caſtigo: Adoptandus poſt tres abdicatos, ex ea
dem, et infra. ¶ Amo æquè paupertatem et patrem] Lege ex eadem: Amo æquè paupertatem ac patrem, & infra.
¶ Hic me dignum putat bono patre] Scribendum, Hic me dignum putat beato patre, ex eadem, & infra. ¶ Quem
me uideri uelim neſcio. Innocentem ſi abdicor. Nocentẽ ſi adoptor] Locus eſt corruptiſsimus, in ſcriptis tamen co
dicibus fidelius. Vtrum tamen uelim neſcio. Innocentem? Sed abdicor. Nocentem? Sed adoptor, et infra. ¶ Grauius
eo quem alius concupiſcit] In eiſdem, Grauius eo quem alius filius concupiſcit. Lego filium, non filius, & ſtatim.
¶ Non delectant dominos ignoti ſeruorum greges] Legendum forte per diſtinctionem. Non delectant dominos igno
noti ſeruorũ greges, & infra. ¶ Magnũ & hoc inter cætera paupertatis incommodũ eſt] Lege incõmoda non incõ
modũ ex uetere lectione, & infra ¶ Gallus Nibius] Quidam codices. C. Rubius. Alij C. Nibius. Alij Gallus Viuius,
quibus ſuffragatur tertius controuerſiarum liber, et infra. ¶ Non caſu caderet ſed iudicio perueniret] Vetus lectio
incideret, non caderet, & infra. ¶ Per annos quindecim in officio tuo fui] In tertio controuerſiarũ. Per annos duo
Declamat. 2 decim in officio fui. QVOS nec mors quidem diuiſit] Correctiora exemplaria: quos nec mors quidem diuidet, et
infra. ¶ Quædam ſe maritorum amore rogis ardentibus miſcuerunt] Verbum amore, deſideratur in uetere lectio
ne, & infra. ¶ Inter has puellas uiua numeratur] Eadem: Inter has puella una nominabitur, & ſi ſunt exemplaria
in quibus non una, ſed uiua habetur. A' quibus ſtat tertium controuerſiarum uolumen, et infra. ¶ Et Naſo dixit]
Coniunctio, &, ſuperfluit, & paulo ante torpeat legendum, non torpeſcat. Vtrumq; ex eadem, et infra. ¶ Secundũ
gelidum Boream, gelidumq; Notum] Corrigendum reor. Secundum. Et gelidum Boream, egelidumq; Notum: eſt
enim Ouidianus uerſus ſecundi elegiarum ex elegia cuius lemma eſt. Ad amicam nauigantem, etſi in codicibus im
preſsis & in uetuſtiſsimo exemplari, quod nos domeſticum poſsidemus, aliter legatur. Et gelidum Borean præcipi
temq;

temq; Notum. Corrigendum idem uitium in tertio controuerſiarum, et infra. QVID obtorpuiſtis oculi] Qui=
dam codices: Quid obſtupuiſtis oculi, & infra. ¶ Hoc intra triginta dies] Hei intra triginta dies in tertio controuer Declamat. 4
ſiarum, & infra. ¶ Putas me accuſatori promiſſurum quod filio negaui] Scribe, Putas me accuſatori permiſſurum
quod pater filio negaui, partim ex tertio controuerſiarum, partim ex uetere lectione, & infra. ¶ Semper enim ſi
bi omnia licere credit] Eadem: Semper ſibi omnia licere credidit, & infra. ¶ Ignouit enim, inquit. Aliquis ante me
rogatus eſt] Correctius eadē. Ignorat inquit, ita? Alius ante me rogatus eſt, & infra. ¶ Quam penè promiſi] Lege.
Quam penè permiſi, ex eadem, et infra. ¶ Qui tantum triginta diebus iraſci non poſſum] Sine negatione eadem,
qui tantum triginta diebus iraſci poſſum, et infra. ¶ Prior rogatus eſt quem magis timebam] Eadem, Prior
rogatus eſt, qui magis timebatur, & infra. QVAM quæ filios non habebant] Quam quæ liberos non habebāt Declamat. 5
eadem, & infra. ¶ Inter uxorem tortam & uirum occupatum] Legendum reor, inter uxorem tortam & uterum
obturatum, & infra. ¶ Ignoſcetis puto mulieri ſi dixerit feſſa eſt] Vetus lectio. Ignoſces puto mulieri ſi dixero feſ=
ſa eſt. In tertio controuerſiarum. Ignoſcetis puto mulieri ſi dixero falſa eſt. Legendum puto faſſa eſt, & infra. ¶ Et
tyrannus torquebat cum de tyrannicidio quæreret] Scribendum torquebatur, non torquebat, ex eadem, & infra.
¶ Non premit cenſum oneroſa ſumptibus] In tertio controuerſiarum. Num premit cenſum oneroſa ſumptibus? ut ſit
interrogatio, quod placet, quia ſequitur altera mox interrogatio. Nunquid gemmas & ex alieno littore petit la=
pillos? & infra. ¶ Vtrum ne magis mirandum eſſe] Prior æditio & uetus lectio: Vtrum putas mirandum eſſe. Co
dices nonnulli, Munerandum, non mirandum legunt, & infra. ¶ Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio nec indicaſti] Vetus
lectio. Et ſi ſciſti de tyrannicidio uiri nec indicaſti, & infra. ¶ Et hæc cogitandi cauſa fuit. Vxoris ultio] Eadem. Et
hæc ipſa mihi cogitandi cauſa fuit uxoris ultio, et infra. ¶ Quidquid longa cogitatio illi præſtatura erat] Commo
diorem lectionem cenſemus, alij, quàm illi, & infra. AT rediit maritus] Particula, at, ſuperuacanea eſt, ex uetere Declamat. 7
lectione, & infra. ¶ Futura æſtimabo indicia, Interim qui rogat comperit impudicā] Eadem: Fruſtra æſtimabo eſ=
ſe indicia in tantum quod rogat cætera. Fortè legendum, ſi tantum qui rogat comperit pudicam. Cui lectioni uiden
tur ſuffragari uerba ſtatim ſequentia

IN LIB. TERTIVM DECLAMATIONVM.

OMNIA nitentia & intenta aliquo aliquid petentia] Vetus lectio breuior. Omnia intenta. Aliquo potentia.
Quædam exemplaria: Omnia intenta. Aliquid petentia, & infra. ¶ Sunt quidem & hic quædam grata] Cor Prologus.
rige: Sunt quidem & hæc quibuſdam grata, ex eadem, & infra. ¶ Pronunciatio quam hiſtrio non poſſet produce=
re tamen quæſtionis poſſet uideri] Sic prior æditio. Scribendum reor: Pronunciatio quam hiſtrio non poſſet pro=
ducere tamen quæ hiſtrionis poſſet uideri, et infra. ¶ Quamdiu extra iocos ſe continebat] Citra iocos lego, non
extra iocos, ex uetere lectione, & infra. ¶ Adeò nunquam reum nullam materiam dicendi niſi in periculis ſuis ha
buit] Corrigendum puto: Adeò nunquam reorū ullā materiā dicendi cætera, & infra. ¶ Nec lectas nec uacuas ex=
plicationes] Lentas, non lectas, quædam exemplaria, & infra. ¶ Sed infra multos erat] Scribe, ſed etiam infra mul
tos erat, ex uetere lectione, & infra. ¶ Orationes Salluſtij in honorem hiſtoriarum leguntur] Quidam codices. O=
rationes Salluſtij in honorem hiſtoriarum non leguntur, et infra. ¶ Ille ad tollerandam magni ponderis ſarcinam
præualet] Tollendam, non tollerandam, omnis uetus lectio, & infra. ¶ Quidam cum Thracibus optime pugnāt]
Threcibus rectius codex quidam antiquus. Nota res Threces genus eſſe gladiatorum ſic dictum à ſimilitudine Thra
cicæ parmulæ, & infra. ¶ Si à proclamante dimitteret] Omnis ſcripta lectio, ſi à prælocutione dimitteret, ut fortè
legendum ſit, ſi à prælocutione demum ſtaret, & infra. ¶ Nec adhuc ulli ſic indulſit] Eadem, nec adhuc ulli ſic ſe
indulſit, & infra. ¶ In Scholaſtica quid non ſuperuacuum eſt] Scribendum reor. In ſchola iſta quid non ſuperuacuū
eſt, et infra. ¶ Id quod belliſsimè cenſorius aiebat] Codices quidam cenſeamus, nō cenſorius. Alij Cenſorinus. Alij Ce
ſtrinus, et infra. ¶ Et ille ideò in foro primū dicturus] Inuertendæ dictiones. Et ideò ille in foro primū dicturus, ex ue
tere lectione, & infra. ¶ Agedū iſtos declamatores produc à ſenatu in forū] Scribe: Agedū iſtos declamatores pro=
duc in ſenatum, in forū, ex eadem, & infra. ¶ Non imbrē ferre non ſolem ſciunt] Hyemem, non imbrem, in exempla
ribus nonnullis habetur, & infra. ¶ Sed negauit ſe executurum niſi exirem de domo] Manſurum, non executurum
quidam codices, & infra. ¶ Deinde adultum. P.R. edixi] In ſcriptis exemplaribus nnn adultum legitur, ſed adulte=
rum. Vt fortè in totum caſtigandum ſit. Deinde ad alterum. Pr. eduxi. Nam & infra in ius educor legitur. Sic enim
uetus, ut dicemus, præfert lectio non adducor, & infra. ¶ Hanc, inquit, tibi fabulam retuli] Fabellam, non fabulā, in
eiſdem habetur, & infra. O LEGEM abrogandam ſi excæcat homines. Nulli dat mille denarios, niſi qui inuitus
accipi] Vetus lectio: O legē ſi excæcat homines abrogandā. Nulli reſpublica dat mille denarios, niſi qui inuitus acci
pit, & infra. ¶ Dic nunc miſerere. Hoc cū excæcarere non dixiſti. Reſp. debilitatē cōſolatur non emit] Corrige, dic Declamat. 1
nunc miſer homo cum excæcareris non dixiſti. Reſp. cætera, ex eadem, & infra. PARRICIDAM non accuſo
ſed fugo] Eadem. Parricidam non accuſo ſed fugio, & infra. ¶ Abſolutionem dat paribus tabulis] Codices nonnul= Declamat. 2
li, abſolutionem dat & paribus tabulis. Alij, abſolutionem dat à paribus tabulis, & infra. MIHI neceſſe eſt abdi=
care quem nolo] Quædam exemplaria. Alterum mihi neceſſe eſt abdicare quem nolo, & infra. ¶ Hoc uno alter al Declamat. 3
teri placet] Vetus lectio. Hoc uno, hoc alteri placet: repetitione Senecæ familiari ad urgendum uehementius, & in
fra. ¶ Qui in aliena manu eſt] Scribe. Qui ipſe in aliena manu eſt, ex eadem, & infra. ¶ Si bene de te meruerat

patrem pro illo rogaſſes] Eadem: Si bene de te meruerat patrem pro filio rogaſſes, & infra. ¶ Quicquid tunc tri
Declamat. 4 cenarius reliquerat] Non habetur in eadem particula, tunc, et infra. QVO iam tanto opere beneficia uitæ ia-
ctat? Audite quis prior dederit] Eadem, Quoniam tanto opere beneficia uitæ iactatis audite quis prior dederit,
et infra. ¶ Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti?] Eadem. Ita tu adoleſcens matrem non ante patrem ſte-
tiſti, & infra. AVT indotatas nuptias petat] Aut indotatas nuptias optet, eadem, ut paulo poſt. Quando ergo o-
Declamat. 5 ptabis, & infra. ¶ Iſte raptor eſt, ego in ius adducor] Eadem educor habet, non adducor, et infra. ¶ An tota mea
ſit] In eadem, an tota mea iſta ſit habetur, & infra. ¶ Et introrſus hærentes lachrymas ago] Nullum ſcriptum ex
emplar, hærentes agnoſcit, ſed partim erumpentes, partim habentes, pro quo ſubſtituo labentes, & infra. ¶ Tam
longum tibi ius in caput ciuis permittitur] Vetus lectio: Tam longum tibi ius in caput ciuis non permittitur, &
Declamat. 6 infra. NEMO uenienti domum clauſit] Eadem: Nemo non uenienti domum clauſit, & infra. ¶ Certè quod ne
gari non poteſt hoſpes] Scribendum: Certè quod negare non potes hoſpes, ex eadem, et infra. ¶ Maius ſine dubio,
quàm ſi damnum ſarciret] Emendatior antiqua lectio, maius ſine dubio quàm ſit damnum. Sarcire debet, & in-
Daclamat. 9 fra. TRIBVNI ne ferent ut fur præferatur domino] Breuius eadẽ: Tribuni. Ita ne furcifer, reliqua deſiderantur.

IN LIB. QVARTVM DECLAMATIONVM.

SED auctorum nouitate ſollicitet] Scribe: Sed etiam auctorum nouitate ſollicitet, ex uetere lectione, & in-
fra. ¶ Nec quicquam ex ordine remiſit uitæ ſolito] Scribendum permutato uerborum ordine. Nec quicquam
Prologus. ex ordine uitæ ſolito remiſit, ex eadem, & infra. ¶ Itaque cum mortuo in Syria Cæſare per codicillos quæſtus eſſet
diuus Auguſtus] Antiquum exemplar, non Cæſare præfert, ſed C. Cæſare. Præterq; legendum reor, Lycia, non Sy
ria, contra omnia exemplaria. Suetonius in Auguſto. Caium & Lucium in duo de uiginti menſium ſpacio amiſit
Ambos. Caio in Lycia, Lucio Maſſiliæ defunctis Velleius paterculus libro poſteriore. Deinde reluctatus inuitusq;
reuertens in Italiam in urbe Lyceæ Lymiram nominant, morbo obijt. Cornelius item Tacitus primo hiſtoriarum
uolumine Caium remeantem Armenia & uulnere inualidum mortem fato properam, uel nouercæ dolum abſtuliſ-
ſe ſcribit. At reditum ex Armenia in Italiam per Lyciam non per Syriam palàm eſt, & infra. ¶ Mortes filiorum tu
liſſe] Mortes ſex filiorum tuliſſe, uetus lectio, & infra. ¶ Atherius noſter ſuffibulandus eſt] Legendum proculdu
bio ſufflaminandus eſt, nõ ſuffibulãdus, ſeu ſufflamandus, à ſufflamine, uidelicet inſtrumento, quo immodicus rotarũ
procurſus reprimebatur. Iuuenalis Satyra 8. Carpento rapitur pinguis Damaſippus, & ipſe rotam ſtringit mul-
to ſufflamine conſul, & ultima Satyra. Nec res atteritur longo ſufflamine litis. Notauit hunc Senecæ locum ante nos
nouiſſimus eius poëtæ interpres, & infra. ¶ Adeò nedum currere, ſed decurrere uidebatur] Quædam exemplaria.
Adeò ut non currere, ſed decurrere uidebatur. Alia: Adeò ne occurrere, ſed decurrere uidebatur. Scribo: Adeo nõ
non currere, ſed decurrere uidebatur, & infra. ¶ Iubebat enim tranſire cum aliquandiu locum dixerat] Eum, ſi-
ue illum, uetus lectio, non enim. Item exemplaria quædam, aliquem, legunt, non aliquandiu, & infra. ¶ Et multum
ille & hic in officijs uerſatur] Elegantius eadem ſine poſteriore coniunctione, & multum ille hic in officijs uerſa-
tur, & infra. ¶ Plus habebat quod laudares, quã quod ignoſceres.] Scribo, plus habebat quod laudares, quã cui igno
ſceres, ex eadem, & infra. COACTVS eſt conuiuio intereſſe mutata ueſte] Verbũ ſubſtantiuũ, eſt, tollendũ, ex
Declamat. 1 eadem, et infra. ¶ Nam rapuit me qualem in conuiuio puderet uenire] Coniunctio, nã, ſuperuacanea eſt, ex eadem,
et infra. ¶ Scit quantum ſuper amiſſis tribus filijs patri flendum ſit, qui ſi uiuerent pater fleret] Quædam exempla-
ria: Scit quantũ ſuper amiſſos tres filios patri flendum ſit, quem ſi uiuerent patrem flerent, & infra. ¶ Hic mihi ui-
uendum eſt, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandũ. Dirũ omen occurrit] Caſtigo: Hic mihi uiuendum eſt, nec ui de
nuptijs, nec ui de liberis cogitanti dirum omen accurrã, ex uetere lectione, & infra. ¶ Iniuria eſſet felicis in illo con
uiuio morari] Longe aliter eadem. In illo conuiuio morari etiam felicis patris eſſet iniuria, et infra. ¶ Nemo ami-
cus nemo inquit, propinquus eſt] Inquam, nõ inquit, eadẽ, et infra. ¶ Feſto die ſodales amiciq; mecum] Eadem, feſtos
dies ſodales amiciq; ineunt, & infra. ¶ Conſolarer te diutius niſi & iam accuſare poſſes] Conſolarer eum diutius,
Declamat. 2 niſi iam accuſare poſſet, eadem, et infra. SERVAVIT nec uidit] Lege: Seruauit ſacra nec uidit, ex eadem, & in
fra. ¶ Pollio ante hoc ſi cæcus factus eſſet non abſtuliſſet] Quædam exemplaria: Pollio autem hoc. Si cæcus ant eſſe
Declamat. 3 ctus eſt, non abſtuliſſet, et infra. PER humanos, inquit, errores agnoui preces meas] Locus eſt uitiatiſſimus, qui
fortè melioris erit conditionis ſi ſic legatur: Pater humanũ, inquit, errare eſt. At noſti preces meas, & infra. ¶ Quod
imprudentes occidimus & prudentes ſeruauimus] Tollenda coniunctio, &, ex uetere lectione, et infra. ¶ Non pe-
percit eius dolori] Scribe, non pepercit eius pudori, ex eadem, et infra. ¶ Et tum fortuna ea eras] Corrige, & tu in
ea fortuna eras, ex eadem, & infra. ¶ Egit apud illum qui eam non nouerat] Codices quidam: Egit apud eum qui il-
lum non nouerat, & infra. VIDISSEM uerè uiolari ſepulchrum] Scribe: Vidiſſes iam uerè uiolari ſepulchrũ,
Declamat. 4 ex uetere lectione, & infra. ¶ In quo notiora ſunt iterum arma uictricia] Apertius eadem, in quo notiora ſunt
arma iterum uictricia, & infra. ¶ At rapuit aliena. Hoc excuſare cætera] Scribe. Rapuit aliena, hoc excuſa-
Declamat. 5 re reliqua. Nam dictio, at, nuſquam inuenitur in eadem, & infra. REDVCTVS eſt patri ægrotare no
uerca cœpit] Scribe, Reductus eſt. Poſtea ægrotare nouerca cœpit, ex eadem, & infra. ¶ Ego non credo ſi
fateris illam ſic poſſe ſanari] Emendo. Ego uerò cedo domo ſi fateris illam ſic poſſe ſanari, ex eadem, & pau-
lo ante. ¶ Vt abdicatione mea pater ægrotaret reditu nouerca] Poſſet etiam non temerè legi, ut abdicato me

pater

pater ægrotaret.Reducto nouerca,quia ſupra in argumento præceſſit.Sanauit.Reductus eſt.Poſtea ægrotare no-
uerca cœpit & infra.¶Magnis præceptoribus opus eſt.Abdicatus ſtudui.]Scribe.Magnus præceptoribus opus eſt.
Ego abdicatus ſtudui.ex uetere lectione,& paulo poſt ſeruaſti,eadem:non conſeruaſti,& infra.¶QVALIS e-
rit nouerca quæ fieri cupit.]Eadem.Qualis erit nouerca,quæ fieri cupis,& infra.¶Cum iniquus magis ipſe ames Declamat.6
eum cætera.]Iniquius legendum,nõ iniquus,ex eadem,& infra. ¶Etenim contra uirum dici poteſt.]Breuius ea-
dem. Dici contra uirum poteſt, & infra.¶Quem aiebat ſpecialiſſimum.] Eadem,quem aiebat ſimpliciſſimum,&
infra.¶Magis enim amaturus ſum eum.¶Coniunctio,enim,otioſa eſt, ex eadem.& infra. IN adulterio depre- Declamat.7
henſus eſt à tyranno, gladium extorſit à tyranno.] Verbum, eſt, non habetur in eadem, & infra.¶Imputat nobis
quod in adulterio mori noluit deprehenſus.] Error in ordine uerborum, eadem. Imputat nobis quod deprehenſus
in adulterio mori noluit,& infra.¶Certamen impari conditione.] Legendum diſtinctè.Certamen in pari conditio
ne,hoc eſt in quo utriq; licebat aduerſarium occidere,ex eadem,et infra.¶Si etiam id libido permitteret.] Eadem
promitteret agnoſcit,non permitteret,& infra.¶Tyrannicida pro adultero, tyrannus pro pudicitia.] Adulterio,
non adultero ſcribendum,ex eadem, & infra. Qualia in adulterum maritus attulerat.] Eadem, contulerat, non
attulerat, & infra.¶Ab adulteræ oculis ad præmium curris.] Oſculis, non oculis lege,ex eadem, & infra.¶In eo
quod inermis ad tyrannum uenit non minor uirtus,ſed periculum maius.] Corrige.In eo qui inermis ad tyrannum
uenit non minor uirtus eſt,ſed periculum maius,ex eadem,& infra. VT operas mitteret.] Emenda,ut operas re- Declamat.8
mitteret,ex eadem,& infra. ¶ Conſignatione facta reſtitutus exigit operas.] Aliter eadem. Conſignatio facta eſt.
Reſtitutus exigit operas,etſi in quibuſdam exemplaribus non exigit, ſed incidit habeatur, ut forte ſcribendum ſit,
indicit,quia ſequitur paulò poſt,quaslibet indicas operas,nunquam tamen indices ita periculoſas, et infra.¶Si pa-
ſciſci tunc à me uoluiſſes operas ſpopondiſſem.] Noluiſſes potius quàm uoluiſſes legendum uidetur, & infra.
¶Profer tabellas.] Profer tabulas, uetus lectio, & infra. ¶Et cum timeo ne oſtenderem ſecutus ſum hæc exigen-
tem.] Sic prior æditio.Vetus lectio.Et dum timeo ne oſtenderer ſecutus ſum hæc exigentem. Quid ſi legas obſecu
tus ſum hoc exigenti,& infra. ¶ Etiam ſi cogi non poteſt.] Eadem etiam cum cogi non poteſt, & infra. ¶Pro-
ſcriptus potiſſimum ei te commiſiſti.] Eadem.Proſcriptus mihi potiſſimum te commiſiſti,& infra.¶Qui tunc non
poſſes etiam rogari.]Negatio,non redundat,ex eadem,& infra.¶Egerunt leuius.] Egerunt lenius,eadem,et in-
fra.Videris redemiſſe.Faciam remittam.] Eadem Videris remiſiſſe.Faciam,remittam.Quidam codices.Videris
emiſſe,reliqua,& infra.¶Tunc huiuſmodi utendum eſt coloribus.] Scribe. Tunc huiuſmodi utendum eſſe colori
bus,ex eadem,& infra. ¶Quod ex colore metuendum eſt.] Quod ex hoc colore metuendum eſt,eadem.

IN LIB. QVINTVM DECLAMATIONVM.

INSCRIPTI maleficij ſit actio.]Lege,inſcripti maleficij ſit actio.]Lege.inſcripti maleficij ſit actio,ut ſupra,
& infra. ¶À liberto reus ſit maleficij.] Liberato ſcribo,non liberto, ex ſcripta lectione, & infra. ¶Ludit te
ſuis fortuna muneribus.] Lego,ludit de ſuis fortuna muneribus.] Lego,ludit de ſuis fortuna muneribus. ex eadem, Declamat.1
& infra. ¶In Pharſalia uictus acie.In Theſſalia uictus acie,eadem,& infra. Mortem tuorum tuum putas naufra-
gium.]Corrige.Mortem tuorum.Maius tu tuum putas eſſe naufragium,ex eadem,et infra. ¶Craſſus uixit.Non
priuatas perdiderat,ſed publicas opes.] Scribe. Craſſus uixit & non priuatas cætera,ex eadem et infra. ¶Nemo
infeliciter experta negociatione.] Correctior uetus lectio.Nemo infeliciter expertus negociationẽ, & infra.¶E-
go ut ne moriar iſte ut ne prohibeat.]Caſtiga.Ego ut moriar iſte ne prohibeat,ex eadem,& infra. ¶Ne hoc nar-
rarem mori uolui.] Antiquum exemplar,hæc narrare uolui. Vt forte legendum ſit. Enatare uolui. Aut ſic, ne ena-
tarem mori uolui,& infra. ¶Præcidit remedium meum.] Pronomen meum,redundat ex uetere lectione, & in-
fra.¶Cui me uitæ reſeruas.] Scribe.Cui me uita reſeruas,contra omnia exemplaria. & infra. RVMOR fuit
de morte.] legendum.Rumor fuit de morte eius,ex uetere lectione, & infra. ¶Iubente patre habere potuiſſes.] Declamat.2
Legendum reor.uiuente,non iubente,& infra. ¶Non quæris ubi perierim.] In quibuſdam exemplaribus. Num
quæris ubi perierim,& infra. ¶Ne inter ipſas nuptias.] Scribe,ne inter ipſas nuptias tuas,ex nonnullis codicibus,
& infra. ¶Fabricius aurum à Pyrrho recipere noluit.] Accipere, non recipere, uetus omnis lectio. Sunt tamen
codices in quibus deſideretur id uerbum, & infra. Vt aliquid ſimile de Seuiano dicam.] Scribe. Vt aliquid & ipſe
ſimile de Seuiano dicam,& infra. MALAE tractationis fit actio.]Legendum eſſe ſit,non fit,ſupra admonui, et
infra.¶Et ad Olimpiam duxit.]Vetus lectio.Eduxit ad Olympia,& aliquanto poſt parricidijs ſcribendum,nõ par
ricidia,& infra. SI VIS illius graue crimen facere.]Inuerte dictiones.Si uis graue illius crimen facere,ex eadẽ, Declamat.3
& infra. ¶Accuſatus à fratre parricidij.] Deeſt uerbum ſubſtantiuum, eſt. Accuſatus eſt à fratre parricidij, ex
eadem,& infra.] VT ſibi uenderet arborem quam ſibi uidebat obſtare.] Dicebat legendum,non uidebat,ex ea- Declamat.4
dem,& infra. ¶Vicinorum primo fidem imploraui.] Exploraui, non imploraui ſunt exemplaria quæ legant, &
infra.¶Nihil lætius oculis tuis quàm ruinæ meæ.] Scribe.Nihil lætius oculis tuis occurrit,quàm ruinæ meæ,ex ea- Declamat.5
dem,& infra. ¶Sic licet ut domus ad cœlum omne conuerſæ.]Eadem. Scilicet ut domus ad cœlum omnes emine-
ant & infra.¶Et non in ſuis uicibus agatur annus.]Præpoſitio,in,ſuperuacanea eſt,ex eadem,& infra,¶Quem-
admodum totas conſumat urbes,[Emendatior uetus lectio quemadmodum totas abſumat urbes.& infra.¶Si fate-
retur iſte ſcienter iannã incendiſſe.] Eadem.Si fateris te ſcienter ianuã incendiſſe.& infra.¶ Quid ad te illi rami

pertinẽt qui extra domũ ſunt] In quibuſdã codicibus inuerſis dictionibus legitur. Quid ad te rami illi pertinẽt cæte
ra. In alijs deſideratur pronomen, illi, & infra. ¶ Iam etiam quoſdã parietes minuerant] Vetus lectio: Iam etiã quoſ
Declamat. 6 dam parietes mouerant, & infra. ACCVSAVIT illos de ui & damnati ſunt] Eadem, Accuſauit illos de ui &
damno, & infra. ¶ Date illi ueſtem puellarem, date noctem rapietur] Corrige: Date illi ueſtem, puella . ſt. Date no
ctem rapietur, ex eadẽ & infra. ¶ Non tunc primum ueſtem ſumpſiſſe] Verbũ, ueſtem, non habetur in eadẽ rectè, &
infra. ¶ Sic imitatus puellam ut raptorem inuenerit] Lege. Sic imitatus eſt puellam ut raptorem inuenerit, ex ea
dem, et infra. ¶ Nunquid cecini] Corrige. Nunquid cecidi? ex eadem, & ex controuerſijs, & infra. ¶ Conſtat hunc
ſtupratum cum damnati eſſent qui rapuerunt] Hoc debet eſſe initium alterius partis pro adoleſcente, ex eadem. Le
gendumq; ex eadem. Conſtat hunc ſtupratum, condemnandi erant qui rapuerunt, & infra. IMPERATOR
Declamat. 7 poſt uictoriam eius] Pronomen eius, tollendũ, ex eadem, et infra. ¶ Hos ego in die non recepiſſem] Scribe. Hos ego
interdiu non recepiſſem, ex eadem, et infra. ¶ Pugnaturus oſtendi trecentos] Lege pugnaturis oſtendit trecentos.
ex eadem, & infra. ¶ Redeunt ut leges tollant] Verbum, leges, ſuperuacaneum eſt, ex eadem, et infra. ¶ Infeſtus il
lis trecentis fuit quod iniquo eos collocauit loco, hoc ne argui poſſet non recepit] Breuior uetus lectio. Infeſtus tre
centis fuit. Iniquo collocauit loco. Hoc ne agi poſſet non recepit, & infra. ¶ Mitte arma. Certe hoc lex non uetat]
Eadem: Mittite arma. Certe lex non uetat, et infra. ¶ De tyranno poſt abſolutionem petente magiſtratum] Scribe
De tyranno poſt abolitionem petente magiſtratum, ex eadem. Idem mendum caſtigandum paulo poſt, & infra.
¶ Anno meo ſpondeo] Legendùm. Candidatus anno meo ſpondeo, ex eadem, & infra. ¶ Cur honores tamdiu geſ
ſerit narret] In margine quorundam ſcriptorum exemplarium annotatum inuenio. Cur honores tamdiu non geſ
ſerit narret, probatiore lectione.

IN LIB. SEXTVM DECLAMATIONVM.

DIMIDIAM partem ſe hæreditatis ſibi daturum ſi non reſpondiſſet] Scribe dimidiam ſe partem daturum
Declamat. 1 hæreditatis ſi non reſpondiſſet irato patri, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quantum uiuo patre non poteſt
ſoluere] Eadem, poſſet habet, non poteſt, & infra. ¶ Nec frater quidem tibi ſine chirographo crediderit] Ea
dem credidit agnoſcit, non crediderit, & infra. ¶ Alterius ſpe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimonium me
um diuiſum eſt] Multis modis corrigi poteſt hic locus. Alterius ſpe morior, alterius fide ne uiuo etiam. Patrimo
nium meum diuiſum eſt. Aut ſic alterius ſpe morior, alterius fide. Me uiuo etiam patrimonium meum diuiſum
eſt. Aut alijs modis quos per ſe ingenioſus lector comminiſci poteſt, & infra. ¶ Chirographum danti impium, pa
tri periculoſum, accipienti turpe] Error eſt in ordine uerborum. Scribendum chirographum danti impium. Acci
pienti turpe. Patri periculoſum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Nolui recentem iram exagitare patris] Exagitari
uoce paſſiua legunt ſcripta exemplaria, et infra. ¶ Quid enim timebam niſi ſi reſciſſet pater moleſte ferret filium
ſuum hominem auarum non eſſe fratrem pium] Corrigendum puto. Quid enim timebam ne ſi reſciſſet pater mo
leſte ferret filium ſuum hominem auarum non eſſe fratrem pium eſſe. Nam uetuſta exemplaria habent fratrem pi
um eſſe, et infra. ¶ Ita mihi contingat pater utrũq; noſtrum placere] Vetus lectio. Ita mihi contingat patrem utriq;
noſtrum placere. Legendũ puto placari, non placere, & infra. EXVLEM tecto & cibo iuuare non licet] Scribe
Declamat. 2 liceat, non licet. Iubet enim lex non indicat, ſicuti oſtendit quod ſequitur. Imprudentis cedis damnatus quinquennio
exulet. Liquet hoc etiam ex multis quæ ſequuntur locis, & infra. ¶ Accuſator ciuium me fecit exulem, filius etiam
meorum] Legendum puto finium, non ciuium, ut patet ex hypotheſi, & ultra. ¶ Abſoluta es inquit me aduocato
ſoror] Lego eſt, non es, ex uetere lectione, & infra. ¶ Alij exul eſt tibi pater eſt] Poſterius uerbum ſubſtantiuum,
eſt, non habetur in eadem. Reliqua mutato ordine uerborum legenda cenſeo ad hunc modum. Illi pater eſt tibi exul
& infra. VT SI uellem non eſſem mendicus. Relinquerem fratrem in egeſtate matrem in ſeruitute] Scribe ex
Declamat. 3 uetere lectione, ut ſi uellem non eſſe mendicus relinquerem fratrem in egeſtate & matrem in ſeruitute, et infra.
¶ Circunſcriptores dici ſolent qui aliquid ſuſtulerunt] Eadem abſtulerunt agnoſcit, non ſuſtulerunt, et infra. ¶ Ob
ijci, inquit, non poteſt quod lege factum, imò non niſi quod ex lege factum eſt] Corrige. Obijci inquit, non poteſt,
quod lege factum eſt, imò nihil niſi quod lege factum eſt, ex eadem, & infra. Ego nihil aliud quàm diuiſi] Quædam
exemplaria. Ego nihil aliud egi, quàm diuiſi, & infra. ¶ Quam multi per ignes perierunt] Caſtigatius uetera ex
emplaria, quam quidam per ignes petierunt. Præceſſit enim alterum quidam, et infra. ¶ Habes enim partem,
quam uoluiſti] In quibuſdam exemplaribus, habes enim matrem quam uoluiſti, et infra. ¶ Et ut tantundem habe
res nec pater uoluerat] Coniunctio, &, ſuperuacanea eſt, ex uetere lectione, & ultra. TESTAMENTO
Declamat. 4 inuentus eſt hæres.] Scribe: Teſtamento inuentus eſt maritus hæres, ex eadem, & infra. ¶ Quod eſt hoc uene
num] Eadem. Quod enim illud uenenum, & infra. ¶ Nemo enim tam palam uxori dedit uenenum] Eadem,
Nemo unquam tam palam uxori dedit uenenum, & infra. ¶ Et quid te pudet?] Scribendum, Ecquid te pudet?
& paulo ante pro: Quid iam putabatis futurum ſubſtituendum reor: Quid nam putabatis futurum, & infra.
¶ Grauis illi & peſtifera pars] Lege illa, non illi, ex uetere lectione, & infra. ¶ Id genus ueneni fuit quod
pondere ſubſideret in imum. Potionem bibit iſte, uxor uenenum] Lego ex eadem. Id genus ueneni fuit,
quod pondere ſubſideret. In imam potionem bibit iſte uſque ad uenenum, uxor uenenum. Exemplaria quædam.
In unum potionem bibit iſte cætera. Vt ſcribendum putem. In imum potionem bibit iſte, reliqua, & infra. ¶ O
Declamat. 5 inquit, dignam quam innocens ſequitur habetur, non ſequitur, & infra. BIS IN ACIE uictus] Præ
poſitio

poſitio, in, ſuperuacanea eſt, ex uetere lectione, & infra. ¶ Viſi ſunt contra iudicium quidam] Emenda, ui-
ſi ſunt circa iudicium quidam, ex eadem, & infra. ¶ Quod uim in iudicio ſuo fecerit.] Pronomen, ſuo,
redundat, ex eadem, & infra. ¶ Quæ eſt iſta mutatio contra rerum naturam.] Lege. Quæ eſt iſta contra rerum
naturam permutatio, ex eadem, & infra. ¶ Cum iudices ſententiam ferrent extraxi gladium.] Eadem, Cum
iudices ſententias ſuas ferrent ſtrinxi gladium, & infra. ¶ Quid poteſtis inquit quæri? quòd obſidem uobis
uxorem adduxi.] Puto legenda hæc uerba & præcedentia ad hunc modum. Barbaros circa iudicium fuiſſe non
propter iudicium armatos, ſed propter morem ſuum quid poteſtis quæri. Quid inquam? Obſides uobis adduxi,
partim ex uetere lectione, partim ex coniectura. Nam uerbum, uxorem, adiectitium eſt, & in nullo ſcriptorum
codicum habetur, & infra. MORIETVR timeo ueneficam.] Scribe. Morietur teneo ueneficam, ex uete- Decl. 6
re lectione. Nam ex uerbo, Morietur, coniectat ueneficium, & infra. ¶ In qua adulterium argumentum eſt.]
Quædam exemplaria adulterij agnoſcunt, non adulterium, & infra. ¶ Veneficium nec denunciatum credidi.]
Vetus lectio. Veneficium, nec denunciatum quidem credidi, & infra. ¶ Quæ non minus quàm pater filiam lu-
get.] Verbum, pater, ſuperuacaneum eſt ex emendatioribus codicibus, & infra. DEMENTIAE ſit actio.] Decl. 7
Admonuimus ſæpe legendum ſit, non ſit fauente etiam uetere lectione, & infra. ¶ Intrauit ad eum ſtricto gladio
pater, & rogauit filium ut indicaret cauſam ſibi.] Aliter eadem. Intrauit ad filium ſtricto gladio pater, Rogauit
ut indicaret cauſam ſibi, & infra. ¶ Ceſsit illi uxorem ſuam pater. Ab alio accuſatur dementiæ.] Eadem. Ceſsit
illi uxorem pater. Ab altero accuſatur dementiæ, & infra. ¶ Prius amare cœpi quàm duxeras.] Eadem alijs uer-
bis, ſed eodem ſenſu. Amare antequam duceres cœpi, & infra. ¶ Cui adulterium pro ueneficio imputatum eſt.]
Quidam codices, imputandum habent, non imputatum, quod magis ſenſui quadrat, & infra. ¶ Simulatum mor-
bum deriſum animo turpiſsimo patrem] Deeſt coniunctio, &, Vt ſit, & deriſum animo turpiſsimo patrem, ex
uetere lectione, & infra. AVT experta iuras aut inexperta peieras] Eadem, aut experta uirum aut inexper- Decl. 8
ta petebas. Vtraq; lectio defendi poteſt. Impreſſæ uerba ſequentia fauent. Sacerdos raro iuret nec unquam niſi per
ſuam ueſtam. Et mox aliquanto. De illius morte, ſcribe antequam iurabis de tua, & infra. ¶ Et hic quidem non to-
tus] Vetus lectio, ne hic quidem totus eodem ſenſu, & mox paulo, nulla poteſt pro non poteſt, & infra. ¶ Non
conuerſatio cum uiris licentior] Eadem licentioſior, non licentior.

IN LIB. SEPTIMVM DECLAMATIONVM.

ARgumenta enim argumentis colligebat] Vetus lectio colligabat, non colligebat, & infra. ¶ Omnes pro-
bationes probationibus alijs confirmabat] Exemplaria quædam propoſitionibus agnoſcit, non probatio-
nibus, ſicuti è contrario in eo quod ſequitur. ¶ Omnis quæſtio ſuam propoſitionem habebat.] Probationem, non
propoſitionem nonnulli codices legunt, ut mox exercitationem, pro excuſationem, & infra. ¶ Nihil eſt tam ini-
micum quàm manifeſta præparatio] Mimicum legendum, non inimicum, ex uetere lectione. In quarto autem
controuerſiarum, iniquum, & infra. ¶ Locum beatæ implebat] Loca, non locum, eadem, & infra. ¶ Non defendi
ſed inquinari] Eadem, non deferri, ſed inquinari, & infra. ¶ Vt uitia ſua excuſare malint quàm effugere] In ea-
dem, effugare habetur, non effugere, & infra. ¶ Quem proxime dicentem commode audierat.] Commodum, non
commode, eadem, hoc eſt nuper, & infra. ¶ Admiratione Hermagoræ ſtupentem] Hermacotæ, non Hermagoræ,
in quarto controuerſiarum, idq; frequenter, & infra. ¶ Idiotiſmus eſt inter oratorias uirtutes res.] Vetus lectio.
Idiotiſmos, græca terminatione quod & rectius, & infra. ¶ Quamuis pœnituiſſet libebat audire.] Scribendum
puto, audiri, non audire. Poſſet etiam legi audere, & infra. ¶ Induxit eiuſmodi figuram qua illi omnia crimina re-
tegeret] Vetus lectio, induxit eiuſmodi figuram quæ illius crimina detegeret, & infra. ¶ Surrexit L. Aruntius ex
diuerſo, ut cœpit conditionem iurauit] Legendum arbitror. Surrexit Aruntius ex diuerſo. Accepit conditionem,
iurauit, & infra. ¶ Non tuli conditionem.] Vetus lectio. Non detuli conditionem, & infra. ¶ Rebus iam ultimis
præparabant] Properabant legendum puto, non præparabant, & infra. ¶ Cum uolo dico aſſum. Vti uolo dico
quandiu uolo] Sic prior æditio. Legendum reor. Cum uolo dico. Abſum uti uolo. Dico quandiu uolo, & infra.
¶ Vt perueniat neſcio quo terrarum] Videntur uerba hæc adiectitia eſſe. Nullibi enim comparent in tota uetere
lectione, etiam ſi paulo poſt repetantur, & infra. ¶ Paucas enim res bene dixit] Vetus lectio, bonas agnoſcit, non
bene, & infra. LICVISSET mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori] Licuiſſe, non licuiſſet, habetur Decl. 1
in eadem, & in quarto controuerſiarum, et infra. ¶ Ego inquit fratrem occidere non potui] Verbum, inquit, ſu-
peruacaneum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Et tempeſtates horridæ abſconderant diem.] Coniunctio, &, redundat,
ex eadem, & infra. ¶ Non potui facere parricidium] Scribe. Non putaui facere parricidium, tum ex eadem, tum
etiam quia mox ſtatim ſequitur, & factum putaui, & infra. ¶ Vtrum uidetur uobis innocentiam apud piratas di-
diciſſe, an ne apud piratas quidem perdidiſſe] Breuius eadem. Vtrum uidetur uobis innocentiam apud piratas di-
diciſſe an perdidiſſe, & infra. Nihilominus ſæuit] Sæuis legendum, non ſæuit, ex eadem, & infra. ¶ Non putatis
miſericordem qui quem damnauit fratri puniendum dedit.] Eadem. Nam putatis cætera. Legendum forte. Num
putatis per interrogationem ducentem ad negationem, & infra. ¶ Narra patri quomodo te dimiſerit. Sic dimiſ-
ſus nocens eſt iſte, ſed mihi frater iſte] Eadem. Narra pater quomodo te dimiſerit ſic dimiſſus. Nocens eſt iſte, ſed
mihi frater eſt, & infra. ¶ Dixiſſet inquit te non poſſe.] Dixiſſes lege, non Dixiſſet, ex eadem, & infra.

Decl.2 ET à Cicerone defenſum.] Actione, non à Cicerone plerique habent codices, & infra. CERTE nec ſecreta
Decl.3 fallunt.] Vetus lectio, certe nec ſecreta te fallunt, & infra. ¶ Acceſsi ad hæc ſupplicia.] Eadem. Acceſsi ad hæc
ſupplicia mea, & infra. ¶ Quod ergo negat parricidium eſt.] Verbum, ergo, ſuperuacaneum eſt, ex eadem,
& infra. ¶ Mihi inquit paraui non bibit.] Duæ dictiones, non bibit, aduentitiæ ſunt, ut ex eadem apparet. Vi-
Decl.4 deturq; ita eſſe, quia paulo ante præceſſerunt, & infra. VICTA mater cathenas denunciat uictori.] Eadem.
Vincta legit, non Victa, & mox ante. ¶ Vnis uinculis duos alligat.] Eadem. Vnum uinculum duos alligat, &
Decl.5 infra. QVIDAM mortua uxore ex qua priuignum habebat.] Omnia ferè ſcripta exemplaria filium agno-
ſcunt, non priuignum, & infra. ¶ Iuſsit à ſe migrare.] Vetus lectio, iuſsit eum à ſe migrare, & infra. ¶ Rumor e-
rat de adulterio procuratoris & uxoris.] Eadem. Rumor erat de adulterio matris & procuratoris, & ultra.
¶ In cubili ſuo pater occiſus eſt inuentus.] Cubiculo, non cubili, eadem, & infra. ¶ Prima pars pro procurato-
re.] Corrige. Contra procuratorem prima pars pro filio, ex eadem, & infra. ¶ Da puerum. Nemo eſt uno te-
ſte contentus. Da populum.] Caſtigo. Dabo puerum. Aliquis non eſt uno teſte contentus. Dabo populum, & in-
fra. ¶ Pars altera primo priuigno] Scribe. Pars altera pro procuratore. Sed notandum hoc lemma in alieno eſſe
loco. Poni enim debuit ante illa uerba. O magna peruerſitas ſeculi. Nam illud. Dic puer quis occiderit patrem
uſq; ad. O magna peruerſitas ſeculi ad ſuperiora pertinet, ex uetere lectione, & infra. ¶ Oſtende illud non uul-
nus, ſed argumentum. Oſtende uulnus percuſſor. Ille quam timuit ne occideret. Tam leuiter uulnerauit.] Cor-
rige ex uetere lectione. Oſtende tu iſtud non uulnus: ſed argumentum. Oſtende uulnus. Percuſſor quam timuit ne
occideret tam leuiter uulnerauit, & infra. ¶ Non illa dextera cui nec paries obſtabat nec pater.] Negatio, non
deſideratur in omni uetere lectione, & ſubſtitit agnoſcit ea, non obſtabat, & infra. ¶ Nec dicere ineptias nec
ferre poterat] Eadem, nec dicere res ineptas, nec facere poterat, & infra. ILLIS contigit murare nuptias.]
Decl.6 Corrigendum puto. Illis contigit uitiari nuptis, ut paulo poſt. In alijs uocatur ſtuprum, in hac matrimonium, &
infra. ¶ Sicut tyrannus iratus alienas.] Lege, ut tyrannus iratus alienas, ex uetere lectione, & infra. ¶ Num
eſt illi præmium.] Correctius. Non eſt illi præmium? per interrogationem, & infra. ¶ Conuenite libertini em-
pta cognatio.] Mallem legeres inempta cognatio, & infra. SERO attuliſſe aurum filium crucifixum eſſe.]
Decl.7 Lege, ſero attuliſſe aurum ad redemptionem filium crucifixum eſſe, ex uetere lectione, & infra. ¶ Cauete pro-
ditionem] Eadem, proditorem, non proditionem, & infra. ¶ Quid tam cito redis] In eadem. Quid tam cito re-
cedis, & infra. ¶ Dicis affectus meus non ſuſtinet moram] Verbum, meus, ſuperuacaneum eſt, ex eadem, & in-
fra. ¶ Quæritis quid dixerit] Lego. Quæritis quem dixit? ex eadem, & infra. ¶ Ad ſumma feſtinaui] Summam
legito, non ſumma, ex eadem, & infra. ¶ Proponite ſupplicij faciem] Scribe. Proponite ſupplicij faciem. Carnifi-
cem, ſecurim, ex eadem, & infra. ¶ Minus eſt quod uitiauit quàm quod negauit] Eadem. Minus ergo eſt quod ui-
tiaui, quàm quod negaui, & infra. ¶ Hic id egit] Scribe. Hoc id agit, ex eadem, & infra. ¶ Ne adijcit non am-
plius quàm ſemel] Eadem. Non adijcit ne amplius quàm ſemel.

IN LIB. OCTAVVM DECLAMATIONVM.

Decl.1 FACIANT iudices in foro quod domi feci. Matrem mori prohibes.] Corrige. Faciam iudices in foro quod
domi feci. Matrem mori prohibeo, ex uetere lectione, & infra. ¶ Non obfuturus ueni] Quidam codices aſ-
faturus. Alij effuturus. Lego affuturus, hoc eſt patrocinaturus, & ultra. ¶ Non eſt confeſsio ubi eam accuſator e-
ruit. Negat rea. Tortor expreſsit] Vetus lectio. Non eſt confeſsio, niſi cum accuſator eruit, negat rea, tortor ex-
preſsit, & infra. ¶ Viſo contra ſpem filio expiraſſe.] Eadem, uiſo circa ſpem filio expiraſſe. Lego, uiſo citra
ſpem filio expiraſſe, & infra. ¶ Non fecit orbata.] Eadem orba habet non orbata, & infra. ¶ Iratis inquis dijs
ſacrilegium potui committere] Scribe ex eadem. Vel iratis inquit dijs. Sacrilegium potuit committere, & in-
Decl.2 fra. ¶ Quid ergo fecit] Quis legendum, non Quid, ex eadem, & infra. DISPOSVERAMVS quidem ut
alijs templis quoq; ſimulacra Phidias faceret] Commuta dictionum ordinem, ut alijs quoq; templis ſimulacra cæ-
tera, ex eadem, & infra. MARITVS reuerſus duxit ancillam uxoris] Omnis antiqua lectio abduxit habet,
Decl.3 non duxit, & infra. HOMICIDA inſepultus abijciatur] Scribe. Homicida in ſe inſepultus abijciatur, ex ea-
Decl.4 dem, & infra. ¶ Et quàm inuidioſum quod Catonem occideres] In eadem, & quidem inuidioſum quod Catonem
occideres, & infra. ¶ Non perdideras ſepulturam niſi in morte reperiſſes] Eadem. Cur perdideras ſepulturam
cætera. Scribo. Curti perdideras ſepulturam cætera. Confirmant hanc lectionem uerba quæ ſequuntur. Curtius
deijciendo ſe in præcipitem lacum fatum ſepulturæ miſcuit, & infra. ¶ Non aliud Codrus cæteris imperatori-
bus dedit exemplum] In quibuſdam exemplaribus. Non aliud Codrum illum cæteris imperatoribus ædidit exem-
plum, & infra. ¶ Non poſtulo ut glorioſum ſit, ſed ut tutum ſit mori.] Vetus lectio breuior & emendatior.
Non poſtulo ut glorioſum, ſed tutum ſit mori, & infra. ¶ In quem neſcio. Scelus cogitat.] Quædam exempla-
Decl.5 ria. In quem neſcio. Quod ſolum ſcio, ſcelus cogitat, & infra. TV FECISTI bellum ego ſuſtuli.] Cor-
rige. Tu fregiſti bellum ego ſuſtuli, ex uetere lectione, & infra. ¶ Quod non uis in paternam domum uenire.]
Tria hic uerba deſiderabantur, legendum enim, quod non uis in paternam domum uenire ſine tuo præ-
Decl.6 mio, ex eadem, & infra. ¶ Vt poſsim abdicari] Scribe, ut poſsit abdicari, ex eadem, & infra. DVM flere ſo-
cer ſinat.] Deſinat lege, non ſinat, ex eadem, & infra. ¶ Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi hic, cum nec
dum

dum ſe committat uxori] Corrige. Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi, cum hic nec dum ſe committat uxori, ex
eadem, & infra. ¶ Inter terram & cœlum dubij pependimus] Antiquus quidam codex, inter mare terramq; du-
bij pependimus, & infra. ¶ Erat in ſummis montium ardua diuitis ſpelunca. Illic iſte naufragorũ reliquias com-
putabat.] Corrigo. Erat in ſummis montium iugis ardua diuitis ſpecula. Illinc iſte cætera, ex uetere lectione, &
infra. ¶ Naufragium duo ſacratiſſima inter homines acceperunt.] Exceperunt eadem, non acceperunt, & infra.
¶ Quid mihi ſupereſt.] Scribe. Quid enim ſupereſt, ex eadem, & infra. ¶ Etiam ſibi explorata.] Eadem, ſibi e-
tiam explorata, & infra. ¶ Partem legis amputaturus es] Imputaturus eadem præfert, non amputaturus, & in-
fra. ¶ Quæritis quid dum fleret faceret] Eadem. Quæritis quid flere fecerit? et infra. ¶ Quas non habet.] Ne-
gatio, non, ſuperuacanea eſt, ex eadem.

IN LIB. NONVM DECLAMATIONVM.

CALLIAS ſordide diues natus] Scribo mutato dictionum ordine. Callias diues ſordide natus, ex uetere le- Decl. 1
ctione. Illud notandum Plutarchum & Aemilium Probum diſſentire à Seneca in hac Cimonis hiſtoria pro-
dentes Elpinicem Cimonis ſororem filiam Miltiadis nupſiſſe Calliæ, quòd Cimonem ex uinculis liberaſſet ſoluto
pro eo ære alieno quod Miltiades pater contraxerat. Nota eſt hiſtoria, & infra. ¶ Illius calamitatum exitus fuit
carcer] Eadem, quòd illius calamitatum exitus fuit carcer, & infra. ¶ Vnius Milciadis cenſus inuentus eſt. Ci-
mon filius redemptus] Scribe hac diſpunctione. Vnius Milciadis cenſus inuentus eſt Cimon filius. Redemptus Ci-
mon redemptoris infelicitas eſt, ex eadem, & infra. ¶ Tu quod Cimonem] Poſt hæc uerba ſequi debet ex codicis
antiqui annotatione. Sed recepimus ego à carcere liberatus à te, tu ab adultera filia per me, & infra. ¶ Beneficium
eſt quod totum eius cauſa præſtatur reliqua.] In quibuſdam exemplaribus tantum legitur, non totum, & infra.
¶ Vbi aliquis ex eo quid ſperat aut impetrat] Vetus lectio. Vbi aliud ex eo quis ſperat aut præparat, & infra.
¶ Huic uirgini. Omnes & quicunq; uitiatas filias uel clauſerunt uel occiderunt.] Eadem. Huic uirgini hos, non
huic uirgini. Omnes. Corrigendum puto. Habes uirginios & quicunq; cætera. Nota eſt hiſtoria Virginij, qui Vir-
giniam filiam occidit ne uitiaretur ab Appio Claudio decemuiro, & infra. ¶ Ego non expectaueram donec ro-
garer] Eadem. Ego non expectaueram donec rogares, & infra. ¶ Multas quæſtiones rhetorici & poëtæ Roma-
ni] Orationes, non quæſtiones, eadem habet. Sequitur ſtatim. ¶ A Græcis dictas non ſurripiunt] Exiſtimo nega-
tionem redundare, & infra. ¶ Thucydidis ſententia eſt.] Poſt hæc uerba ſuccedunt in exemplaribus ſcripta græ-
ca uerba, ſed tam deprauate ſcripta ut nulla ratione legi queant, & infra. ¶ Cum ſit præcipua in Thucydide uir-
tus breuitas] Scribe. Sic cum præcipua ſit in Thucydide uirtus breuitas, ex eiſdem, & infra. ¶ Et ſuis cum clau-
ſtris cecidit] Corrige, & ſuis eum caſtris occidit, ex eiſdem, & infra. ¶ Nam in ſententia græca quæ ſaluo ſenſu
detrahas de me] Scribe. Nam in ſententia græca breui (quæ ſaluo ſenſu detrahas) deme, ex eiſdem. Poſt hoc autem
uerbum, deme, ſequuntur græcæ dictiones æque ac ſuperiores uitioſe ſcriptæ, ut nullus ſenſus erui omnino poſſit,
& infra. ¶ Conſtabit etiam ſi non æque tamen integra] In antiquo quodam exemplari. Conſtabit ſenſus, reliqua
deſiderantur, & infra. ¶ Titus etiam Liuius] Vetus lectio. Titus autem Liuius, & infra. ¶ Vt hanc ſententiam
uituperaret tanquam translatam & corruptam dum transferretur obijceret] Caſtiga, ut hanc ipſam ſententiam,
& tanquam translatam & corruptam dum transferretur obijceret, ex eadem, & infra. FLAMINIUS prætor Ro- Decl. 2
manus in cœna à meretrice rogatus] Proconſul, non prætor fuit Flaminius hic, exemplar quoq; antiquum Pr. ha-
bet, non prætor. Nota hiſtoria ex Valerio Maximo, Liuio, Cicerone, & reliquis. Quartus item liber controuer-
ſiarum, proconſul agnoſcit, non prætor. Sed hoc in medium relinquatur. Vetus item omnis lectio inter cœnandum,
agnoſcit, non in cœna. Eandem mendam inferius quoq; leges, & infra. ¶ Nihil aliud quàm occiditis.] Eadem. Ni-
hil aliud niſi occidis, & infra. ¶ Non inquire totum annum] Legendum, non inquiro in totum annum, ex eadem,
& infra. ¶ Et ante menſam deosq; crudelitatis uictima agnoſcitur] Crudelitas habent pleriq; codices, ut ſit ex-
clamatio parentheſi incluſa, & infra. ¶ Lege potius quàm ſcorto cadat] Elegantius, uetus lectio, legi habet, non
lege, & infra. ¶ Percuſſurus ad prætorem lictor reſpicit] Præpoſtero ordine ſcripta uerba. Lege. Percuſſurus li-
ctor ad prætorem reſpicit, & infra. ¶ Nunc nec quicquam uiribus populi detractum eſt] Permuta hic quoq; uer-
ba. Nunc nec uiribus quicquam populi detractum eſt, ex eadem, & infra. ¶ Et ante hunc alij fuerunt quibus æſti-
mari poſſunt] Ex quibus æſtimari poſſunt, eadem agnoſcit, & infra. ¶ T. Liuius de oratoribus] In quarto con-
trouerſiarum. Ruffus Vibius habetur, non T. Liuius, & infra. ¶ Mirridius dixit tetraculo.] Murrhedius uide-
tur legendum, non Mirridius, ex omni uetere lectione. Adſtipulante etiam quarto controuerſiarum, & infra.
¶ Vt expleretur circuitus.] Senſus non circuitus habent ueteres omnes codices, & infra. FACTA conuen- Decl. 3
taq; legibus rata ſint] Scribe. Pacta conuenta legibus facta rata ſint, ex eiſdem, & infra. ¶ Expoſitos qui cogno-
uerint ſolutis alimentis recipiant.] Caſtigo. Expoſitos qui agnouerit ſolutis alimentis recipiat, ex eiſdem, etſi
ſint nonnulli codices, in quibus legatur nouerit, non agnouerit. Sed agnouerit legendum eſſe indicant uerba ſe-
quentia. Agnitio diuidet quos iunxit etiam expoſitio. Item in quarto controuerſiarum non aliter habetur,
& infra. ¶ Cum alienis diuidimus liberos quos non diuidimus cum matribus.] Quædam exemplaria. Cum
alienis diuidemus liberos? Graue eſt quos non diuidimus cum matribus, & infra. ¶ Vna ſunt nati. Vna ex-
poſiti cætera.] Verbum, ſunt, non habetur in aliquot exemplaribus, & infra. ¶ Pactus ſum flens tremens

tanquam

tanquam exponerem] Scribe, tanquam cum exponerem, ex uetere lectione, & infra. ¶ Vtrunq; poteſt ex hoc iu-
dicio patrem dimittere] Poteſtis eadem, non poteſt, & infra. ¶ Dixit Catherius quibuſdam quærentibus] Scriben-
dum. Q. Aterius, non Catherius, ex eadem. Nam in quarto controuerſiarum. Arterius minus deprauate. De hoc
Aterio multa ſuperius in præfatione quarti libri, & infra. ¶ Mecœnas dixit] Vetus lectio. Nermas dixit. Sequun-
tur ſtatim in ſcriptis codicibus græca uerba uitiatiſſimè exarata. Et paulo poſt ſequitur denuo ſententia græca pari
perturbatione characterum poſt uerba illa male uicit. & infra. PETVNTVR manus] Eadem. Petuntur eius
Decl. 4 manus, & infra. ¶ Hoc excuſat Saguntinos] Scribe. Hæc, non Hoc, ut referatur ad neceſſitatem, ex eadem, & in-
fra. ¶ Sed nec iſte occidiſſet] Cæcidiſſet eadem, non occidiſſet, & infra. ¶ Quid intereſt lege excipere] Scriben-
dum puto cum diſtinctione. Quid? intereſt lege excipere cætera, & infra. ¶ Nomine meo ageret] Lege, nemo no-
mine meo ageret, ex uetere lectione, & infra. ¶ Ab Appio proconſule cum quo in Cretam Sabinus uenerat.] Op-
pio, non Appio, & ierat, non uenerat, legunt nonnulli codices, & in quarto controuerſiarum, ſecutus erat in pro-
uinciam Cretam ocium ſlammam, ut illic quoq; legendum forte ſit. Oppium, non ocium, & infra. ¶ Sed inter-
pretati petebant ut illum honorem Sabinus tertio gereret.] Vetus lectio, ſed bene precati Cæſarem petebant ut il-
lum honorem cætera. Legendum puto. Cæſari, non Cæſarem, & infra. ¶ Idem etiam cum reus rogaret, ut
in Latomias transferretur. Nec nunc inquit quenquam noſtrum decipiat nomen Latomiæ illa animo meo lauta
res eſt.] Emenda. Idem etiam cum reus rogaret ut in Lautomias transferretur. Ne nunc inquit quenquam ue-
ſtrum decipiat nomen. Lautumiæ illæ minime lauta res eſt ex quarto controuerſiarum. Lautumiæ autem ſcriben-
dum eſſe, non Latomiæ, docet tum iocus hic Fabini, tum uetus omnis lectio, in qua nunquã aliter habetur, & infra.
ILLA uis eſt quæ arma, pugnam, uulnera non habet] Scribe, nulla, non illa, ex eadem, & quinto controuerſia-
Decl. 5 rum, & infra. ¶ Deſcribe iſtius comitatum tumultus unus, & unus ſonus eſt] Senex præfert omnis antiqua lectio,
& quintus controuerſiarum. Ex quo puto legendum in totum ſic. Deſcribe iſtius comitatum tumultus. Vnus puer
& unus ſenex eſt, & infra. ¶ Suſtuli imò uenientem non potui excludere] Suſtuliſti per maiorem uetus lectio, non
ſuſtuli, & infra. ¶ Si quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem liberosq; rapuiſſet. Beneficium erit meum]
Corrige. Si cuius obſeſſam latronibus armata manu coniugem liberosq; rapuiſſem beneficium erit meum, ex ea-
dem etſi puto mutilatum eſſe locum, quod liquebit conferenti cum eo quintum controuerſiarum, & infra. ¶ Quiſ-
quis puero ſauit ne inueniretur optauit.] Quintus controuerſiarum, quiſquis puero ſauet ne inueniatur op-
tet. illuſtriore ſic ſenſu, & infra. ¶ Sed ut infamaret uxorem ueneficij me ueneficæ mancipauit. Cum ſoce-
ro mihi iudices ne uiua quidem uxore per omnia conueniat.] Emendo. Sed ut infamaret uxorem ueneficij, me
ueneficæ mancipatum. Quid mihi cum ſocero iudices, cum quo ne uiua quidem uxore priore conuenit, ex quin-
to controuerſiarum, & uetere lectione, & infra. ¶ Auſpicans quid accidit] Auſpicans quicquid accidit, eadem,
Decl. 6 & infra. DIXIT conſciam puellam. Petitur duci ad ſupplicium puella.] Filiam, non puellam, eadem. Item
dictio, duci, redundat, ex eadem, & infra. ¶ Quod amauit te pater.] Eadem frater agnoſcit, non pater, &
item quintus controuerſiarum, & infra. ¶ Quem armatus fugerat nudus ſequitur.] Scribe inſequitur, non
non ſequitur, ex eadem, & paulo ante commordent habet omnis antiqua lectio, non inuadunt. Adſtipulan-
te etiam quinto controuerſiarum.

IN LIB. DECIMVM ET VLTIMVM DECLAMATIONVM.

Decl. 1 DEINDE iam pudet tanquã diu non ſeriam rem agam.] Scribe per maiorem. Deinde iam pudet me quan-
diu non ſeriam rem agam, ex uetere lectione, & infra. ¶ Et admicate uel actum iureiurando.] Eadem, &
admittite uel adactum iureiurando. Sextus controuerſiarum dimittite, non admittite, & infra. ¶ Deinde litiganti
ſimilior quàm agenti] Sunt exemplaria quæ legant, non deinde, ſed demum, & infra. ¶ Et in altercatione uires
ſuas nouerat.] Sextus controuerſiarum, & in altercationem peruenire. Vires ſuas nouerat, & infra. ¶ Illos e-
nim cum deſtituerit cura labor adiuuabat, ij coloris minus habent negligentiæ non minus.] Legendum puto
ex ſexto controuerſiarum. Illas enim cum deſtitueret calor labor adiuuabat. Hi caloris minus habent negligen-
tiæ, non minus, & infra. ¶ Nouiſſime quidem lepide] Omnis priſca lectio, lepido, agnoſcit, non lepide, & infra.
¶ Faciebat enim cenſorium ſupercilium.] Legendum puto ei, non enim, & ſunt codices in quibus utrunque uer-
bum habetur. Faciebat enim cenſorium ſupercilium ei, & infra. ¶ Nemo erat quin cum homini omnia obiece-
rat ingenio multum tribueret] Scribe. Nemo erat qui non cum homini cætera, ex ſexto controuerſiarum, &
infra. ¶ Supplicia de ſtudijs ſumi.] Supplicium non ſupplicia legendum, ex uetere lectione, & infra. ¶ Con-
quirite in uos ipſos noua quibus pereat, & ſi quid cætera.] Lege. Conquiritis in uoſmetipſos noua quibus pe-
reatis. Et ſi quid cætera, partim ex eadem, partim ex coniectura, & infra. ¶ Inuenit quemadmodum perdu-
catis eandem rem corporis. Malam facem ſtudijs ſubdere.] Scribendum opinor. Inuenitis quemadmodum per-
ducatis ad eandem rem corporis mala, facem ſtudijs ſubdere. Nam uetus lectio, ad eandem rem habet, & in-
fra. ¶ Atque ita includi ueritus ne ignis qui nomine ſuo ſubiectus erat corpori negaretur.] Legendum for-
te, atque inibi uri, ueritus ſcilicet ne ignis qui nomine ſuo cætera. Nam uerbum, ſcilicet, in omni habetur ue-
tere lectione. Poſſet etiam legi, incendi, non includi, & infra. ¶ Magnam partem illorum librorum conuol-
uiſſe.] Exemplar peruetus non illorum librorum agnoſcit, ſed illius libri, ut forte legendum, ſit ſtili liberi:
quàm

quam lectionem penè aſtruunt ſequentia uerba, & infra. ¶ Quem à Gallione ueſtro petatis.] Quem à Gallione
noſtro petatis controuerſiarum ſextus, & infra. ¶ Recitauit reſcriptum Labieni.] Vetus lectio. Recitabit re-
ſcriptum Labieno, & infra. ¶ Cœlo repleuerunt.] Eadem repluunt habet, non repleuerunt, adſtipulante e-
tiam ſexto controuerſiarum. Vt forte non cœlo repluunt, ſed unica dictione cœlo repluum legendum ſit, & infra.
¶ Cum illo me perduxeritis.] Non perduxeritis, ſed perduxiſſetis, eadem præfert, & infra. ¶ Poteram qui-
dem dicere aue oſci ipſe ab eloquentia multum aberat.] Corrigendum. Poteram quidem dicere aue. Oſcus ipſe
ab eloquentia multum aberat, ex eadem, & infra. ¶ Declamatori ſubtili & arido.] Sextus controuerſiarum,
declamatori ſubtili, ſed arido, & infra. ¶ Nulli non poſt primum tetracolum præferendus. Primum tetraco-
lum quorum faciam quæritis.] Scribendum utrobiq; tetradeum, non tetracolum, ex omni uetere lectione, &
ſexto controuerſiarum. Latini quaternionem uertent, & infra. ¶ Latronis, Fuſci, Ceſtij, Albutij Gallionis.]
Verbum, Ceſtij ſuperuacaneum eſt, ex eadem. Alioqui, non tetradeum eſſet, ſed pentadeum, & infra. ¶ Dum
in his ad ſacietatem ueſtram me præſtiterim.] Eadem, non Dum in his habet, ſed Quamuis. Legendum reor.
Quum uobis, & in ſexto controuerſiarum. Cum bonis legitur, non Dum in his, & infra. ¶ Permittite me mihi
& aliquos ex ſinu proferre.] Verbum, me, deſideratur in eadem, & infra. ¶ Cauſas agentem in trachinenſi Co-
lonia.] Sextus controuerſiarum terraconenſi legit, non Trachinenſi. Scribo terracinenſi, ex eadem, Terracinam
autem Volſcorum lingua anxur, Latij oppidum eſſe Plinius tertio, Strabo quinto, & cæteri gregatim docent, &
infra. ¶ Quam conſequi quantum ſequi poſſet.] Verbum, ſequi, in ſexto controuerſiarum deſideratur. In quo
poteſt legitur, non poſſet, rectius, & infra. ¶ Inſidioſe aliquid petentes.] Scribe. Inſidioſas aliquid potentes, ex eo-
dem ſexto, & infra. ¶ Nunquam de colore latroni controuerſiam fecit.] In eodem ſexto. Nunquam non de colo-
re latroni controuerſiam fecit, & infra. ¶ Aut aliquo quo declamare poterat tempore.] In eodem, aut aliquan-
do declamare poterat ex tempore. Vetus lectio, aut aliquam quod declamare poterat tempore. Scribendum pu-
to, aut alio quam quo declamare poterat tempore, & infra. ¶ Negabat itaq; ulli placere poſſe.] Vtique legen-
dum, non itaq;, ex eadem, & infra. ¶ Sed quia circumſpectus cauſæ.] Eadem, ſed quia circumſpectus eſſet, & in-
fra. ¶ Nemo diligentius primo poſuit.] Eadem expoſuit, non propoſuit, & infra. ¶ Vt ſi quid illi defuit ſcias lo-
co defuiſſe.] Sciatis, non ſcias, eadem præfert rectius, ad plures enim uerba habet, ut ex præcedentibus liquet, &
infra. ¶ Filius quoq; eius id eſt meus.] Scribe. Filius quoq; eius idem meus, ex ſexto controuerſiarum, & paulo-
poſt controuerſiam non paternam, ex eodem, & infra. ¶ Quæ uires ingenij ſui ex induſtria retundit.] Qua, au-
ferendi caſu, non quæ, & uetus lectio, & ſextus controuerſiarum habent, & infra. ¶ Horum omnia non me ani-
mo maiore, ſed certo poſuiſſe iudicio.] In eodem ſexto. Horum nomina non me à nimio fauore, ſed à certo po-
ſuiſſe iudicio. Vetus quoq; lectio, à certo agnoſcit, & infra. ¶ Quod ſordidatus fui lugentis eſt.] Luctus, non lu-
gentis legendum, ex eiſdem caſtigatius, & infra. ¶ Vitium me meum ſequatur.] Indicandi modo ſequitur, non ſe-
quatur, in eiſdem habetur, & infra. ¶ Accuſa inquit rem perage.] Scribe. Accuſa inquit reum perage, ex ſexto
controuerſiarum, & infra. ¶ Mortuo patre meo metuo ne quis ſe lædi putet ſi dixero occiſum.] Scribe per mi-
norem & adiunge ſuperioribus, Mortuo patre meo. Metuo ne quis ſe lædi putet ſi dixero occiſum, & infra.
¶ Quid accuſanti feciſſet qui perſequitur tacentem.] Relatiuum, qui, habetur quidem in ſexto controuerſiarum,
in codice autem uetuſto ſuperfluit, & infra. VIRO forti præmium ſi plures erunt iudicio contendant.] Legen Decl. 2
dum puto. Viro forti præmium ſit, uel Viri fortis præmium ſit. Plures fuerint iudicio contendant. Nam antiqua
pleraq; exemplaria, Viri fortis præferunt, non uiro forti, & fuerint, non erunt, & infra. ¶ Qui neq; ipſi patri
ceſſit.] Malim legere, ipſe, quàm ipſi, & infra. ¶ Alter percepit.] In quibuſdam codicibus percipit legitur re-
ctius, ut præſens præſenti adiungatur, & infra. SIC tibi ſatisfieri uelle nec debuiſti. Nam.] Hæc uerba in nulla Decl. 3
uetere lectione habentur, & infra. ¶ Et nec hoc ille propter filiam fleuit.] In ſexto controuerſiarum, & hoc illi
propter filiam præſtitit, & infra. ¶ Videas an ſub iſtis exemplis, patri fortius liceat tantum loqui.] Vetus lectio.
Vide an ſub iſtis exemplis patri forti liceat tantum loqui, & infra. ¶ Iam morte patris quæſiuit inuidiam.] Lege
ex eadem. Etiam morte patri quæſiuit inuidiam, et infra. SI iſte miſeretur.] Scribe. Sic iſte miſeretur ex ſexto
controuerſiarum, & infra. ¶ Integer alitur & debiles alunt.] Tollenda coniunctio, &, ex uetere lectione, & in- Decl. 4
fra. ¶ Ita non infelicius ſic ſunt.] Eadem. Ita'ne? Infelicius ſuperſunt, & infra. ¶ Interroga pueros.] Scribe ex
eadem, Interroga patres, & infra. ¶ Num incredibilia loquor.] Eadem. Nec incredibilia loquor, & infra.
¶ Cum tam crudelis ſit miſericordiam publicauit.] Corrige, cum tam crudelis ſit miſericordia publica uiuit, ex
uetuſto exemplari, et infra. ¶ Et hodie uobis præmium rogate] Scribo, primum, non præmium, ex uetere lectio-
ne, & ſexto controuerſiarum, & infra. ¶ Solet autem dicere.] Eadem. Solent etiam docere, & infra. ¶ Ergo tu
cum de publica miſericordia cogitas] Cogitaris, non cogitas, eadem, lego cogitares, ex ſexto controuerſiarum, &
infra. ¶ Poteſt etiam aliquis] Scribendum. Poteſt enim aliquis, ex uetere lectione, & infra. ¶ Et quiné me alere
quidem nedum alios poſſum] Ordo uerborum inuerſus. Lege, & qui ne me quidem alere nedum alios poſſum, ex
eadem, & infra. ¶ Vnius miſericordia uiuunt & omnium aluntur] Dele coniunctionem, &, ex eadem, & infra.
¶ Illidunt & detrudunt] Pleraq; omnia exemplaria. Illudunt & detrahunt. In alijs. Illudunt tantum habetur, reli-
quis reduntantibus, & infra. AD exemplum torti Prometheum pinxit.] In nonnullis codicibus, & ad eius exem
plũ Promethea pinxit, & infra. ¶ Ideò templa Mineruæ fugimus] Nonnulla exemplaria, ædem Mineruæ fugimus, Decl. 5

quibus

quibus ſuffragatur ſextus controuerſiarum. Alia. Adeò templa Mineruæ fugimus, & infra. ¶ *Scis certe quàm triſtem emèris.*] *Scies legendum, non ſcis, ex uetere lectione, & infra.* ¶ *Torqueatur hic nec ſub Philippo moriatur. Hic nec ſub Ioue.*] Corrige. Torquetur. Hoc nec ſub Philippo. Moritur. Hoc nec ſub Ioue, ex ſexto controuerſiarum, & infra. ¶ *Senex longa miſeriarum tabe confectus.*] *Videtur hoc loco uerbum, ſenex, uagum eſſe & debito uerbo fraudatum. Proinde arbitror reponenda eſſe duo uerba quæ in ſexto controuerſiarum habentur, omiſſa ut puto negligentia librariorum.* Legendumq́;. *Producitur nobilis ſenex longa miſeriarum tabe confectus, & infra.* ¶ *Quemcunq; præco uiderat ibi flentem.*] Verbum, ibi redundat, ex quibuſdam codicibus, & infra. ¶ Statuit ex altera parte Parrhaſius.] *Vetus lectio, ſtatuit reum ex altera parte Parrhaſius.* Sextus controuerſiarum *per maiorem. Statuitur ex altera parte Parrhaſius, & infra.* ¶ *Dubium eſt inter iſta Parrhaſius ſtudioſius pinguat an ſæuiat.*] Corrige. *Dubium eſt inter iſta, Parrhaſius ſtudioſius pingat an ille ſæuiat, ex ſexto controuerſiarum, & infra.* ¶ *Ignis tormenta, ferrum, officina. Hoc pictoris an Philippi eſt.*] Scribendum, Ignis, ferrum, Officina hæc pictoris an Philippi eſt, ex ſexto controuerſiarum, & infra. ¶ *Deorum crimina in templo picta ſunt.*] Templis, *non templo habet uetus lectio, & exemplaria quædam, ſcis, agnoſcunt, non ſunt, & infra.* ¶ *Noctu parietem domus eius perfodit.*] *In aliquot codicibus uerbum, domus, non habetur, & infra.* ¶ *Id ſolum ſuſtuli.*] *In ſexto controuerſiarum. Id ſolum ſuſtulit, & infra.* ¶ *Profiteor indicium furti.*] *Deeſt uerbum, mei, ex omni antiqua lectione, ut ſit, furti mei, & infra.* ¶ *Cur me ſubmoues ante actionem.*] Eadem *accuſationem præfert non actionem, & infra.* ¶ *Quale id ſpectaculum fuit.*] Eadem. *Quale iſtud ſpectaculum fuit, & infra.* ¶ *Conſilium uideri uult infelicitatem furti ſui.*] Lego *felicitatem, non infelicitatem.* Felix enim fuit *qui hoſtiles literas intercepit.* Probant id etiam *uerba ſequentia. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit, & infra.* ¶ Lex *quæ nocturnum furem occidi iubet*] Verbum, iubet, *in quibuſdam exemplaribus non habetur.*

INDEX IN OMNIA SENECAE OPERA DILIGENTISSIMVS ET COPIOSISSIMVS.

A

Aβάτος 448
Abdicare 493
Abſoluere timoris 37
abſtinentia prima gratia 166
Abronus Sylon 548
exabundari 5
abundare 491
academici 192
Acciacum mare ſanguine Romano infectum 322
accidere cuiuis poteſt, q̃d cuiquam poteſt 388
accipere libenter 3
accuſo 496
Acheruſius lacus 128
Achillis Homerici inconſtans animus 348
de acie oculorum & mentis ſimile 251
in acta mittere beneficium pag. 10
actio quid 490
actio erga ingratū an danda 22
actio ex depoſito 486
actius 132
actus non ſolum emendandi, ſed & cogitatus 85
admonere genus hortandi pag. 208
admonitionis uis 209, & 210
adiuuare 2
adoleſcens 493
adoleſcens ſecreto ambulans reprehenſus 84
adoleſcentem Ariſton mauult triſtē quàm hilarē 111
adoleſcentum frequens uitium 263
adoptare 493
aduerſitas ferenda 352
aduerſitatis impetus quomodo ferendus 273
aduerſa eſſe exercitationes pag. 273
aduerſus, in bonā partem pag. 49
adulandi certamen 61
adulatio uitanda 108
adulatio hominis infatuat pag. 135
adulatio dum blanditur offendit 299
adulatorum ſermo diu hæret 299
adulterium indecētiſſimū ſponſaliorum genus 4
adultera occiditur 485
adulteri taxantur 23
adulterij uindicatio 569
in ædificando luxus 184
ædiliū officium balnea intrare, & curare, ut munda eſſent 184
Aegialus paterfamiliâs 184
ægine 469
ægle 2
de ægro & animo 92
de ægris & beneficio ſimile 8
ægrotis aſſidere hæreditatis cauſa 216
ægritudo an in ſapientem cadat 330
Aegyptū nunq̃ tremuiſſe pag. 469
Aegyptum irrigari à Nilo pag. 448
Aegyptios quatuor elemēta feciſſe 437
M. Aelius, uel Accius 9
Aeneæ pietas in patrem 28
Aeneæ pietas in parētes 63
æneatores 682
æqualis 488
æqualitas æquitatis prima pars 107
æquinoctium 457
æquitas per ſe expetenda pag. 207
aër quando purior 452
aër continuus terræ 421
aër & cœlo & terris cohæret 421
aër aptus ad uoces 426
æris alieni in ſenatu reddere cauſas 10
aëra naturalē habere uim mouendi ſe 455
in aëre eſſe unitatem 421
Aeſchylus 449
Aeſchines donat ſeipſum Socrati 4
Aeſopei logi 378
Aetas prima & ſubſequēs pag. 199
Aetas quæ apta ad bonam mentem 148
Aetatem diſponere ſtultū pag. 227
Aethiopes homines longiſſimæ uitæ 310
Aethiopia feruentiſſima pag. 449
Aethiopiæ ſolitudines quaræ ſiccæ 435
Aetna 168
affectio grati animi expetenda 34
affectus 160
affectus hominum diuerſi pag. 624
affectus habere modicos pag. 252
affectus cito rebellat 148
affectus animi moderandi pag. 180
affectus pro armis eſſe 288
affectus mali miniſtri 286
affectus quemadmodū incipiant 292
affectus diri facies 302
affectus à naturali fluere principio 252
affectuum umbras ſentire pag. 288
affectuum imitatio 296
affectuum diſcordia in hominibus 369

affectibus ueris aliquid dari 224
Africus furibundus 458
de Africano uerſus ſcripti pag. 240
de agricola & præceptore pag. 110
agricolæ & beneficiorum comparatio 10
Agamemnon 143
M. Agrippa 27.62.210
Agrippa Neronis mater pag. 485
Agrippinenſis colonia 488
Aio 490
Aiacem furor in mortem egit 302
Albina 397
Albinus 553
album iudicium 21
Alea ſtudioſiſsimus fuit Claudius 674
aleam adire 21
Alexander 211
Alexander bellorum auidus 459
Alexander urbem cuidam donat 12
Alexãder homo gloriæ deditus 6
Alexander ebrius Clitum interfecit 177
Alexander Antigonis nepos 311
Alexander Clitum interfecit 309
Alexander rex gloriari ſolitus, ſe à nullis beneficijs uictum 44
Alexander admonetᷣ à matre ut caueat à medico 298
Alexander quare geometriam didicerit 201
de Alexandri uictorijs 542 543.
Alexandri crimen æternũ pag. 468
Alexãdri dictum de agris in Aſia 127
Alexandri contra adulatores dictum 135
Alexandri temeritas ab in cunabulis 6
Alexandri auiditas 67
Alexandrum pauperẽ fuiſſe 258
Alexandrum quid perdiderit 178
Alexandria 449
Alexandrina marmora 184
Alfius Flauius 492.562
alienus qui 23
alimentum fame ſæuius 310
alimenta mutata ſolum in uires & in ſanguinẽ tranſire 179
Allegius Flauius 575
Alpes 452
Alphæus fons 463
amabò 487
Ambaſiator 490
ambitio cauſa multorũ malorum 211
ambitio immatura in Druſo 368
ambitionis malum 129.136
ambitionẽ in homine creſcere 15
ambitioſos differre promiſſa 9
ambitus multiformę malum 358
ambulatio quid 246
ambulatio utilis 90
amicitia ſumma 11
amicitia inter deum & bonos uiros 272
amicitia ſemper prodeſt pag. 110
amicitiæ temporariæ 83
amicitiæ precium 62
amicitias ſanctè colendas pag. 208
amicus optimus 683
amicus quomodo eligẽdus & probandus 77
amico quid præſtandũ 120
amicum facere iucundius, quàm habere 82
amicorum abſentium imagines iucundæ 113
amicorum defunctorũ memoria qualis 137
amicorum ſecreta non eloqui nulla lex iubet 50
amicis omnia cõmunia 70
amnes quare non augeantᷣ primis imbribus 436
amnes quaſdã creſcere in æſtate 441
amor uitæ 103
amor quomodo exuendus pag. 148
amorem aliquando nocere 110
de amore Panætij dictum pag. 252
de amphora & ætate ſimile 240
Anapharſis figuli rotã inuenit 198
ἀναλυτικὴ 194
Anaxagoras 451.473
Anaxagoras de Nili flumine 449
Anaxagoras de terræ motu 464
Anaxagoras Clazomenius 659
Anaxagoras de igne 423
Anaximander 423
Anaximander de deo 659
Anaximandrus 424
Anaximenes Mileſius 659
Anaximenes terrã eſſe ſibi cauſam motus dicit 464
4
ancillariolus 227
angina mori 439
anguillæ eſus grauis 263
animal multum altero doctius
animalia minuta cum mordent non ſentiũtur 209
animalia manſuefieri 300
animalia quædam ſine noxa corporũ per medios ignes tranſire 83
animalia norũt ſatietatem pag. 135
animalib. omnibus facilis uitæ actus datus 196
in animalib. omnibus iræ ſigna 283
animalibus abſtinuiſſe innocentia 239
animalibus omnibus, an ſit conſtitutionis ſuæ ſenſus 161
de animalibus & admonitione

tione ſimile 209
animæ ſolutæ quæ ſedes. pag. 141
animę contemptus ingens res 471
de animæ immortalitate pulchrum dictum 355
animam ineſſe arbuſtis 132
animam è cœlo uenire 183
animam hominis migrare pag. 239
de anima & eius principatu uariæ philoſophorum ſententiæ 660
animus quid 123
animus an ſit animal 245
animus ad in uitia ſua ſponte fertur 22
animus fortis ad quæ præparatus uenit 345
animus futuri anxius calamitoſus 222
animus ualẽtior omni fortuna 221
animus ad uera perſpicienda caligat 153
animus rectus deus hoſpes in corpore humano 108
animus melior pars hominis 409
animus ſacer & æternus pag. 401
animus quid ſit, ubi ſit, qualis ſit, et unde an homines ſciant 261
animus humanus natura contumax 327
animi remedia ab antiquis inuenta 139
animi rationalis pars, duas habet partes 202
animi humani coniectura difficilis 39
animi motus ſaniſsimi pag. 302
animi magni proprium 320
animi honeſta uis 9
animi onus deponendum pag. 104
animi excellentia 115
animo ſummo inhærere pag. 290
animo robor unde ueniat, pag. 471
animo duæ res plurimum roboris dant 210
animum ſapiẽtis totum in morte prominere 395
animum perducere ad contemptum animæ difficile, pag. 78
animum obtinuiſſe omnia quæ ſibi imperauerit 265
in animo eſſe partes mixtas 201
de animo & corpore ſimile 204
de animo innumerabiles quæſtiones 191
animorũ uitia molliter tractanda 75
animorum noſtrorum confuſio 242
animorum imbecillitas ubi ratio diſcedit 364
Anneus Serenus 138
Antenor Patauíj conditor pag. 004
Anticleta 568
Antiochus 374
Antiochus filius Demetríj pag. 476
Antigoni dictum ad Cynicum 12
Antigonum conuitia in ſe dicta potuiſſe ferre 310
Antipater 188.202
Antipodes 263
antiquum 486
antiquorũ induſtria 196
Antiſtes 488
M. Antonius 382.449
Antonius ſe liberum patrẽ dici uoluit 543
M. Antoníj dictum de fortunæ inconſtantia 53
M. Antoníj ebrietas 178
Antoníj ingratitudo erga patriam 49
Antonius Atticus 547
anxiè 490
ἀπάθεια 82
Apatrius 548
Apaturius 544
ἀπηλιώτην Gręci ſubſolanũ uocant 457
Apenninus mons an calidus 452
apes ſtudioſe imitẽtur, pagina 178
Apollodorus 71.292
Apollonia 410
Apollonius 446
Apollonius Myndius 473 & 476.
ἀπόρια 188
Apitius 216.335
Apitius ueneno ſeipſum perdit 402
apium rex 325
apparere 490
apparitores 491
appellare 489
appetitio in rebus 143
Appia uia 658
Appius cæcus 276
Appion grammaticus 192
Apyrina 180
aqua quarta naturæ pars, pag. 437
aqua ualentiſsimum elemẽtum 437
aqua & aëre nihil leuius, pag. 412
aquã tota uita bibiſſe Caſſium 177
aquam ſpumare igne ſubiecto 464
aquam ex rore collectam ſcabiem afferre 441
aquam per ferrũ & æs tranſire 440
aquam caleſcere ignibus, quos multis in locis terra opertos tegit 440
per aquam uidentibus longe eſſe maiora omnia 415
in aqua uitale aliquid, pagina 455
de aqua & ebrietate ſimile 440
aquæ mortiferæ ibid.
aquæ calẽtes in medíjs fluctibus 272
aquarum ingens copia apparet 437
aquarum uariarũ uis 441
aquarum naſcentiũ ſub terra primæ cauſæ 436

aquis quare uarius ſapor pag. 439
aquas in culpa eſſe peſtilentiæ 469
aquas in cauſa eſſe quod terra moueatur 463
aquas deſijſſe 437
aquileges 438
aquilo 457
aquoſiſsima quæ umbroſiſima 437
Araris fluuius 666
Aratus 417
Arcadia 437
Arcadum regna 400
Arceſilaus pecuniã oblatã à filio familiâs accipere recuſauit 14
Arceſilai liberalitas erga pauperẽ amicum 10
Arceſilaum uino indulſiſſe 357
Arcus imago eſt ſolis roſcida, & caua nube concepta pag. 412
arcus cur ſit dimidiatus tantum 415
arcus quando ſerenitatem & quando pluuium promittat 414
arcum fieri poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei 415
arcus in cœlo nocte non fieri 411
Archilaus Atheniẽſis 659
Archilaus rex uocauit ad ſe Socratem 44
Archilaus antiquitatis diligens ſcriptor 464
Archideus 38
Ardea 201
Ardetiuum 235
Areæ 411
Arellius Fuſcius 501
Arethuſa fons 391.441.463
argentarius 490
argento uti ſicut fictilib. 76
Argeſtes 458
argumentum & argumentatio 491
argutiæ 362
aridum 491
ariopagus 350
Ariſtarchæ notæ 102
Ariſtides cũ ad ſupplicium duceret cõſputus fuit 404
Ariſtidi iuſtitia nomen dedit 37
Ariſtippus delectatur unguento 73
Ariſtogitõ tyrãnicida 71
Ariſton 27.251
Ariſton Chius 193
Ariſton Stoicus 206
Ariſton lepidus philoſophus 106
Ariſtophani Socratẽ materiã iocorũ præbuiſſe 342
Ariſtoteles 132.366.373 412.415.473.779.480.
Ariſtot. de terręmotu 465
Ariſtot. defenſor iræ 303
Ariſtoteles de cauſis 139
Ariſt. de affectibus 288
Ariſtoteles ne damneretur fugit 345
Ariſtoteles de deo 659
Ariſtotelis de igni cœleſti ſententia 423
Ariſtotelis traductores taxantur 494
Ariſtotelis dictum de magnis ingenijs 357
Arius 387
ars 489
ars omnis imitatio naturæ, pag. 139
artes an à philoſophia inuẽtæ 195
artes liberales 188
artium genera quatuor 160
artiũ bonarũ antiſtites 373
de artibus quibuſdã & beneficijs 20
Artemidorus 475
Artemon 544
Artencata fulmina 430
articulorũ dolor 166
de artifice & animo ſimile pag. 140
Aruntius 63
Aruntiũ hiſtorias belli Punici ſcripſiſſe 249
Aſclepiadis ſecta 213
Aſclepiodotus 457.468
Aſclepiodotus Poſidonij auditor 428
Aſellius 114
Aſia duodecim urbes ſimul perdidit 461
Aſiaticus Valerius ferox uir 365
Aſinius Gallus 128
Aſinius Marcellus 657
Aſinius Pollio 226.318
aſper 94
L. Aſprenas 536.246
aſſenſio quid 246
aſſenſio popularis 229
aſſentatio nimia iracundos offendit 305
Aſſentatio uitanda 108
ab aſſentatione pueritia lõge remouenda 297
aſsiduus 489
Aſtrapoplecta 417
Aſytum 131
Atabulus 458
Atalanta inſula ſuperfuſa, pag. 468
Atedius Pollio 316
Atteius 663
Aterius 63
Athenæ 511
Athenienſes propter ſales intempeſtiuos in periculum uenere 543
Athenienſium miſeria ob triginta tyrannos 350
Athenodorus 348
Athenodori aureum dictũ pag. 84
Athenodori dictum de amicis fucatis 350
de atletha & forti uiro ſimile 187
Atomi 454
atrium 458
Atrius ſecundus 393
Attalus 137.237.238.248
Attalus Stoicus 147.547
Attalus philoſophus 82
Attalus philoſophus aſtronomiæ deditus 430
Attali dictũ de diuitijs 243
Attenus prætor Marſorũ, pag. 35
Atterẽdi genus uehemẽtiſſimum

ſimum 431
Atterranea fulmina 430
atteſtata fulmina 430
Atticus 256
Attici nomen à Cicerone celebratum 97
Attilij Reguli inopia 404
attoniti 425
Atylius Buta 264
auaritia inexplebilis 15
auaritia ſenilis monſtro ſimilis 688
auaritia mala ſine pœna 252
auaritia hominum taxatur pag. 457
auaritiæ malum 69
auaritię periculoſę ſera pœnitentia 350
auaritiã diſtraxiſſe ſocietatem humanam 195
auarus in nullum bonus pag. 238
auari miſeria 281
Aue ordine emittere 62
augiæ cloacas purgare prouerbium 678
Auguſtus 476
Auguſtus princeps mitis pag. 321
Auguſti principes dicti 324
D. Auguſti infelicitas ob liberorum amiſsionẽ 389
Auguſti Cæſaris patiens animus ad conuitia 311
Auguſti tempora 318
Auguſti filia impudica 62
D. Auguſto dij plura quã ulli homini præſtiterunt, pag. 367
Auguſtum uento templũ ædificaſſe 458
Aulus Plautius 673
Auram luce incitari 456
auriculam uellere 668
auris memoriæ dicata pagina 668
aurem peruellere 45
auſter uentus calidiſsimus pag. 449
Auſter Siculum petit pelagus. 89
Autor qui 658.487
autores quomodo legendi pag. 77
autores quomodo legendi & honorandi 139
autoritatis fulmen 428
auxiliaria fulmina 403

B

BAiana regio à quibus extructa 124
Babas 90
Babillus uir optimus 449
Babyloniæ obſeſsio 310
in balnei limine bibere 263
balnea blactaria 184
Baſileæ laus & origo pagina 664
Baſſus Aufidius 106.554
Bathyllus 506
Battillus 481
Battilius Mœcenas 642
beata uita diuina 181
beata uita conuenit naturæ ſuæ 332
beatus qui 118.202.333
beatum ſe facere unuſquiſque poteſt 399
Beli interpretatio 444
bella naualia taxantur 459
bellorum ciuilium malum pag. 5
benefacere res per ſe expetenda 32
beneficium quid 4.22.486
beneficium ingratum 8
beneficium dare quid 688
beneficium qui accepit, narret 10
beneficium res uoluntaria pag. 46
beneficium reddere 1.17
beneficiũ dare ſocialis res pag. 47
beneficium ubi incipiat ſtare 50
beneficium an eripi poſsit pag. 53
beneficiũ in quæſtum mitti 33
beneficium dare an ſeruus domino poſsit 23
beneficium deos imitari 22
beneficium pluris æſtimanda, quàm iniuria 171
beneficium qui reddit ſine uſura ingratus eſt 172
beneficium à quo accipiam eligendus 13
beneficium omne exornat ſapientia 172
beneficij locus ubicunque homo eſt 340
beneficio accepto quid debeamus 3
beneficia uiſitata 18
beneficia ſine ullo delectu proijcere 1
beneficia dare quando ſit uirtus 1
beneficia nec dare, nec accipere ſcimus 1
beneficia inſolentia perdi, pag. 11
beneficia ſequi non repoſcentem 43
beneficia non eſſe exaſperanda 9
beneficia conſpici uolũt 2
beneficia quędam palã danda, quædã ſecreto 10
beneficia minuta peruenire ad malos 48
inter beneficij materiam, et beneficium differentia 3
beneficia multa triſtem frõtem habere 50
beneficia quę danda et quẽ admodum 5.7.
beneficiorum memoria ſe neſcere non debet 2
beneficiorũ tria genera 2
beneficiorum ſimplex ratio 2
beneficiorum ſacratiſsimũ ius 13
beneficiorum temeritatem inhiberi 22
beneficiorum tabulæ 3
beneficijs uinci an ſit turpe pag. 43
Beroſus 444
Bet fluuius 485
Bethenus Baſſus 309
Bibliothecæ quibus inutiles 352
L. Bibulus 390
Bionis dictum de euellendis pilis 351

Bionis dictum de negotijs humanis 356
in benefaciendo dij imitandi 37
Bionis dictum de ſacrilegio 65
blandiendi ars 446
blanditiæ quid in ſe habeant 446
Blandus rhetor 502.551
Boletus 663
bonitas ſæua 11
bonitas pertinax uincit malos 75
bonũ quid 256.108.110.188
bonum nullum ex diſtantibus conſtare 229
bonum omne an optabile ſit 146
bonũ unũ ſibi fidere 108
bonũ unicũ hominis 162
bonum an ſenſu uel intellectu comprehendatur 266
bonũ ſummũ in animo 157
bonum in muſica arte 189
boni utilitas apud quoſdã pag. 259
bono ſuo omnia cõſtare 161
bono uiro mali nihil accidere poteſt 273
bona quæ 108
bona an tria poſsint eſſe 141
bonorum unum propoſitum 144
propter bonos malis benefit 37
Boreas 57
Breuiarum 112
Brigantium oppidum 673
Brutidius Niger 555
M. Brutus 401.391
Brutus mortẽ timuit 174
Bruti liber de uirtutibus pag. 401
Buta 264
Buris merſa 468
Burrus præfectus Neronis pag. 329
Buſiris ibid.
Buteon 562

C

Cacozeliæ genus 558
Cæciliam uerſus 247
Cæcilius durus fœnerator pag. 256
Cælius orator 306
Cæſar 234.256.447
Cæſar humani ſanguins auidiſsimus 38
Cæſar dedit uitã Pompeio Pœno 11
C. Cæſaris uitia 365. ambitio 211
C. Cæſaris crudelia facinora 309
C. Cæſaris factum laudandum 208
C. Cæſaris crudelitas in Paſtorem equitem 301
C. Cæſaris mors 375
C. Cęſarem iratũ fuiſſe deo pag. 290
C. Cæſarem filiæ mortẽ æquo tulit animo 390
Cæſares 358
Cæſtius 462
Cæſtius mordaciſsimus homo 601
Cæſtius flagris percutit 550
κακιας 458
Caius Silo 538.642
Calamiſtrum 488
calãitas uirtutis occaſio 275
calamitoſum 494
calculum decoctum in ſmaragdum conuerti 198
ad calculos ſedere 92
caldi 549
Caleſium 673
Calens rhetor 563
Calixtus 119
Callias 532
Callimachus 449
Calliſthenes 468.469
Calliſtrati dictum cum in exilium iret 63
Caluas 483
Calui ſententia in Vatiniũ
calix 240
Cambyſes rex minus deditus uino 307
Cambyſis exercitus arenis obrutus 426
Camilli exilium 49
Campaniæ fomenta 124
canis in ſuo ſterquilinio pag. 666
in cane quid optimum 161
de cane & homine 154
canes pro conſuetudine latrare 281
canes ſanguine humano ali 395
caniculæ acrior rubor 410
canitiem galea præmere pag. 343
Canius Iulius 355
campus 124
Cantabri 400
cantare 488
cantores in comeſſationibus 179
cantus quid poſsit 298
capillos fœminis non defluere 214
Capito rhetor 338
capra ignis genus 409
capite agere 53
captiones 118
carcer 496
à carcere uel à carceribus prouerbium 662
Cardiaci uita, bibere & ſudare 90
Carinus 63
Carneades 373
Caruncanus 395
Caruncani opes 339
Caij Caſsij epiſtola contra Pompei ſtultitiam pagina 543
Caſsium tota uita aquã bibiſſe 177
caſtitas 496
Caſtus 496
caſus ſex quare pagina 458
Categis 458
Catilina 394
Catilinæ crudelitas 309
Catilinæ ingratitudo erga patriam 48
Catius Criſpus 548
M. Cat. 45.139147.151.169.222.234.256.263.356.361.394.395
M. Cato inodeſte philoſophatur 89
M. Cato Cenſorius bellum cum moribus geſſit 186

Cato

Cato ſolus uiuendi & moriendi maximũ exẽplũ 551
Cato uirtutum uiua imago 356
M. Cato percuſſus in balneo 300
Cato exẽplar ſapientis uiri pag. 358
Catonis tempora corruptiſſima 220
Catonis magnus animus pag. 151. & 152
Catonis ſciſſum manu ſua uulnus 146
Catonis in petitione præturæ repulſa 404
Catonis laus 273. opes 339 tempora 351. & patientia 315. mors 100
Catoni os percutitur 364
Catonem cõuictus malus ſeduxiſſet 81
Catonem infeſtiſſime fortuna tentauit 234
Catones rari 221
Catones duo 488
Catonianæ ſententiæ 208
Catuli dictũ in iudices 220
Cati caſus 449
caudex 372
caudices 490
caudicatæ naues 372
cauillationes 244
cauſa 489
cauſæ mali remouẽdæ 207
cauſas eſſe quatuor 139
cauſas quinq; eſſe iuxta Platonem 140
Cayſtrus 449
Cecinna 428
Cecinna facundus uir 431
Cecinna carpitur 430
cedò 487
Ceryx 349
Chærea tribunus miles 365
Chalcis 469
Chalcedonenſis terræmotus 466
χαλαζοφύλακαι 451
χαρακτηρισμὸς 218
Charimander de cometis pag. 473
Charis 3
Charites Iouis filia 3
Charondæ leges 195
Charybdis 168
Chaſmata 417
Chelidonius 186
Chorus 458
Chriæ 110
Chyragra 166
Chryſippus 129. 223. 241. 246 343. 346
Chryſippus in ordinem coactus 3
Chryſippi acumen 2
cibus adiutorium corporis pag. 190
M. Cicero 92. 132. 257. 226 240. 256. 315. 356. 394. 506
Cicero dixit ſe ſemiliberũ eſſe 368
Cicero gradarius fuit in loquendo 114
Cicero multos ſuis ſcriptis nobilitauit 97
Ciceronis exilium 49
Ciceronis urbanitas 365
de Ciceronis morte multa pag. 551
Ciceronis facundia 482
circulus uarij coloris circa ſolem uiſus 410
Cimber Tullius 313
Cimbri 186
Cimon 532
L. Cinna 321
Circius 458
circuli in cœlo 458
Cirrha 309
ciuis boni opera nunq; inutilis 349
ciuis pars patriæ 300
ciuium amor inexpugnabile munimentum 325
ciuitatem donare uel dare ciuitatem 661
inter clamorem theatri & ſcholæ differentia 126
Claranus 141
Claudius 476
Claudius cæſar 485
Claudius caudex 372
Claudius cæſar Druſi Germanici filius 657
Claudius Quadrigarius 24
Clauiſius Sabinus 104
Cleanthes 139. 206. 345. 346
Cleanthes de ambulationis ui 246
Cleanthes emittit duos pueros ad quærendum Platonem 56 (ſit 80
Cleanthes Zenonẽ expreſ-
Cleãthes de beneficio dando 48
Cleanthes aquã traxit 116
Cleanthis uerſus 237. 238
Cleonæ iudicia 451
de clepſydra & morte 101
clementia quid 329
clementia uoluntaria innocẽtia impetu ſuo ſequit̃ 327
clemẽtia ornamentũ imperiorũ & certiſſima ſalus 322
clementia regem & principem decet 319
clementiæ bonum 318
clementiam liberum arbitrium habere 331
clementiam in tres partes diuidi 319
Cleopatra 449
Cleopatra ebria mulier 178
Clidemus de fulgurationibus 431
Clitus inter epulas interficitur 309
P. Clodius 358
Clodij adulterium 220
Clodios omne tempus ferre 221
Clœlia 391
clypei in cœlo 410
Coccei 322
codex 490
codices 372
de coma tondenda cura pag. 371
cæcitas pars innocentiæ pag. 281
cœlum diuiditur in quinq; circulos 458
cœli pulchritudo 36
cœleſtium natura ſemper in motu 400
Cœna C. Cæſaris 402
Cœnationum uerſatilia laquearia 196

cogere in ordinem 3
cognitio cœli munimenta
perrumpit 344
cognitiones 677
Colonia 488
columba Cytheriaca 413
cometa an ſit ſubitaneus ig
nis 478
cometæ 417
cometæ quid ſignificent
pag. 479
cometarum duo genera
pag. 473
de cometis Chaldæos nihil
habere 473
de cometis multa 472
commendare 495
commentarij 488
committere 487
commodum 188
concurſatio uitanda 354
conditioni ſuæ aſſueſcen-
dum 353
conditionum rerum ne-
mo poteſt mutare 237
confidentia 490
coniuratores ſupplicio affe
cti 485
Conon aſtronomus 473
conſcientia flagellari mala
facinora 221
conſiliarium fulmen 428
conſilium mutare cum re
non eſſe turpe 41
conſolatio de amico defun
cto 137
conſolatio à præceptis or-
dienda 385
conſolationẽ admittit Grę
corum imperator 390
conſolationes non eſſe ſu-
peruacuas 208
conſuetudo uitæ humanæ
lege omni ualentior dat
aditum 50
conſuetudinis prauæ ma-
lum 220
conſputa facies Ariſtidis
pag. 404
conſultatio 489
cõtemplatio ſapientiæ mul
tum temporis aufert 138
cõtẽtionẽ ſeipſam alere 306
cõtinentiæ cõmodũ 136.685
contumelia 364
contumelia à contemptu
dicta 362
cõtumeliæ uoluptatem eri
pere, ultiõis genus eſt 365
contumeliam generoſus a-
nimus non poteſt pati 624
contumeliã emendari non
ulciſci 363
contumeliarum patientia
ingens inſtrumentum ad
tutelam regni 311
controuerſia 489
controuerſiæ 487
conuerſatio 60
conuerſatio multorum ini
mica 80
conuictor delicatus paula-
tim eneruat 81
à cõuitiatore ſecedendũ 311
conuitium ciuile æquo ani
mo ferendum 298
corbula 364
Corcyrus mons 436
Corduba 485
cordus 395
Corfinium obſeſſum 25
in conuiuio legere libros
doctorum 138
Corinthij Alexandrum ci-
uitate donant 6
Coriolanus poſt ſceleris
pœnitentiam pius 48
corium forma publica per-
cuſſum, pro pecunia 48
Cornelia lex 274
Corneliæ duæ 391
Cornelius Seuerus 547
Cornelius eques Roma-
corona 410 (nus 227
coronas ubiq; fieri ubicun
que eſt ſydus 416
corpus in honorem animi
coli 201
corpus breue hoſpitiũ 260
corporis bona 255 (402
corporis exigua deſideria
corporis deformitate non
fœdari animum 141
corporis noſtri charitas no
bis inſita 88
corporis mãcipium homo
non eſt 341
corporis titillatio magno
uitam facit 202
corporis ſarcina animum
lædi 90 (dum 81
corpori quantũ indulgen-
corpori incerto in æthere
nulli locus eſt 423 (295
de corpore & anima ſimile
de corpore & animo infir-
mo 159
de corpore nulla cura poſt
mortem ſapienti 204
corpora igne cremata 224
corporum unitas 420
correctionis modus 288
correptorem ferre qui non
poſſint 315
corrigere 667
Corſica inſula 399
Coruus rhetor 548
Coſſi ebrietas 177
Cotes 490
Crates Stilbõis auditor 84
crapulæ uitium 215
Craſſus 234
Craſſum auaritia dedit Par
this 459
credulitas plurimum mali
facit 298
A. Cremutius Cordus 385
Crepido 494 (554
de crepitu uentris emitten-
do decretum 663
Creta 240
Cretici 192
crimen omnibus uolupta-
ti eſt 211
crinis ruffus & coactus in
nodũ apud Germanos 314
crinis coniugum manu o-
lim ornatus 419
Criſpus Paſſienus 446
Criſpi Paſſieni dictum de
beneficio 7
Crocodili uicti 449
Crœſus 258
crudele 309
crudele exemplum 308
crudelitas quid 330
crudelitas Antonij 178
crudelitas quid in ſe inter
cætera habeat 323

crudelitas acerbiſſima 9
crudelitas uerſa in uoluptatem 327
crudelitas opponitur clementiæ 329
de crudelitate & muneris gratia ſimile 9
cryſtallus 441
cryſtallina frangi 316
culeo inſuere 326
culinæ celebres 215
cunæ 489
cupiditas ſemper ingrata eſt 155
cupiditati nihil ſatis 403
cupiditatẽ, felicitatẽ ſuam intelligere 15
cupiditates in lõginquum non ſunt admittendæ 353
cupiditates mala ulcera 348
cupiditates refrenandę 260
Curius 339
Curius dentatus 350.372
currentem hortari 110
curſus quid 421
de curſu per decliue & dicendi celeritate ſimile 113
cuſtodem ſibi impoſuiſſe, prodeſt 102
cura cutem cogere 83
Cutylias inſula 441
Cyllenius 672
Cyneæ mors 490
Cyneæ memoria 484
Cynegyrus 624
Cynici 373
Cynici odium pecuniæ indixerunt 12
Cypariſſiæ 417
Cyprus 469
Cypta Neapolitana 130
Cyrus fluuio iraſcitur 310
Cyrenaici 193

D

DAedalus 196
Dãnare quod neſcias temeritas 201
dandum diligenter 1
dandi arbitriũ penes nos 5
dantis uoluntas æſtimanda 1
Danubius 463
Danubius fons ignotus pag. 448
Darius rex Perſarum 211 309.258
debere uerbum 46
debitorem nõ eſſe ſine creditore 45
Decius ſe pro repub. deuouet 146
Decij morte patriam liberârunt 63
declamare 483
declamare & declamatio quid 486
decreta 213
dedicare 488
deflere beatum inuidia eſt pag. 379
defrudo 487
defunctum nullis malis affici 393
defunctorũ memoria qualis 137
defunctis nullus ſenſus 379
Dellius 544
delitiæ Romanæ 184
Delos 469
Demarati petitio ab Xerxe 61
Demetrius 137. 147. 201. 446
Demetrius Syriæ rex 476
Demetrius Cynicus 338
Demetrius Pompeianus pag. 351
Demetrius Poliorcetes 360
Demetrij dictum egregiũ de bonis uiris 277
Demetrij uox de fortunato homine 274
Demetrij Cynici dictum de præceptis ſapientiæ 66
Demetrij laus 69
Demochares Parrheſiaſtes pag. 311
Democritus 198.355.373.452
Democritus de motu uaria 467
Democritus montem igni tam, mundi animam eſſe dicit 659
Democritus ſubtiliſſimus antiquorũ omnium 472
Democriti riſus 294
Democriti uolumen de trãquillitate animi 347
Democritum diuitias abieciſſe 277
Demoſthenes Ciptoy 547
Demoſthenem uenenum apud ſe habuiſſe 609
dentanea fulmina 430
deplorandi modus 137
deponere 486
deſipere inter mala magna facile 470
deſpondere animum 17
determinare 49
detrahere pro infamare 486
detrimentum 498
Deus quid 409
deus prope te, tecum & intus eſt 114
deus Stoicorum 678
deus cur patiatur bonos uiros affligi 277
deus non ſine natura 32
deo dignus quis 279.93
deo quæ ſint bona 157
deo nihil clauſum 176
deo nomen mutare 31
deum colit, qui nouit 217
deum omnia uehere 108
deũ quæ rogare debeamus pag. 84
de deo quid ſtatuant philoſophi 659
dei uel dij 497 (429
dij ſuperiores & inuoluti
dij cur quoſdam indulgentius tractent 39
dij lẽti ſed certi uindices 537
dij futiles 402
dij quomodo colendi 217
deos neminem timere 35
deos nec uelle obeſſe nec poſſe 299
deorum munificentiam omnes ſentire 31
de dijs cum agitur, uerecũdi ſimus 480
dijs quare quidam iraſcantur 313
de dijs & ſapiente ſimile pag. 67
Diadumenos 139
Dialis cœna 265

de

de ſymphonia & adulatore 265
dicare 497
dicere diem 492
dictator 240
Didymus grammaticus quatuor milia librorum ſcripſit 191
dies unus gradus uitæ 85
dies craſtinus ſine ſollicitudine expectandus 86
dies par omnibus 86
dies nullus longus agẽti 263
dies ultimus an homini timendus 260
dies ſingulos eſſe ſingulas uitas 228
diem extrahere 6
dieſpiter 668
differre 490
difficile nihil 295
digito demonſtrare 151
dignitas facilius creſcit quàm incipit 227
Diocles Cariſtius 548.563
Diodorus Epicureus ſibi gulam præſcidit 338
Diogenes 196
Diogenes uir ingentis animi 351
Diogenes Apolliniates pag. 424.450
Diogenis patientia 315
Diogenẽ per medias Macedonum gazas inceſſiſſe nudum 44
Diomedes 400
Dionyſij tyrannus 392
diſcendum etiam in ſenectute 160
diſcendi ſuperuacua ſtudiũ inane 372
diſcendi tempus 111
diſciplina ſeuerior loci firmat ingenium 124
de diſerto & grato ſimile 36
diſputare quidam de philoſophia docent, ſed non uiuere 239
diſputare docemur non uiuere 214
diſſimulare ſæpe melius quàm ulciſci 301
diuina ſemina ſparſa in corporibus humanis 156
diuinorum una eſt natura pag. 142
diuinorũ ingrati interpretes 157
diuinorum munerum æſtimatores iniqui 15
diues propriè quis 79
diuitẽ celerrimè fieri poſſe pag. 257
diuitiæ ueræ 244
diuitiæ multis ad philoſophandum obſtitere 92
diuitiæ multis graues ſunt pag. 367
diuitiæ quid proprium in ſe habeant 280
diuitiæ certæ 53
diuitiarũ naturaliũ ſapiens eſt quæſtor acerrimus 257
diuitiarum modus 77
diuitiarum cõtubernio nõ uitiari res magna eſt 279
diuitijs qui fruantur 90
diuitijs qui affluat 279
diuitias fieri ex auaritia 187
diuitias eſſe cauſam malorum 187
diuitias quid à tergo ſequatur 354
diuitias non amat ſapiens, ſed mauult 339
diuitias Seneca negat bonum eſſe 340
ad diuitias breuiſſima uia pag. 137
diuitias non poſſe pati infirmi eſt animi 79
de diuitijs & amico ſimile pag. 62
doctores 486
δόγματα 213
dolendi decor 224
dolendo nihil proficere 223
dolor cito in odiũ uenit 138
doloris cauſæ nõ accerſendæ 224
doloris ambitio 137
doloris opiniõe uexari 359
dolori modus imponẽdus pag. 387
dolorem reddere dulce 300
dolorem ſequi fugientes pag. 281
dolores ferendi 223
dolores maximi in macerrimis corporibus partibus pag. 166
domi 46
Domitius ueneno ſe tollere conatur 25
donare non facilis res 340
donare ignominiæ cauſa pag. 10
dona qualia eſſe debeant 6
donatio inconſulta 32
dormire in ſenatu 177
Dorionis ſententia 547
Doriphoros 139
Dorus librarius 68
Doſſennus 193
dotem ex ærario recipere pag. 404
Druentia 665
Drumentum 24
Druſilla à Caio Cæſare fratre uitiata 658
per Druſillæ nomen deierare 658
Druſus Libo 149
Druſi obitus 386
Druydarum religio 671
de dubijs non diffiniendũ pag. 684
Duellij 323
Duillius 372
durare 489
Durion 548
dux 490
duci 665

E

EArinus puer 176
Ebrietas donec exiccetur dæmentia eſt 440
ebrietas inſania hilaris pag. 136
ebrietas publica quas clades ediderit 178
ebrietas uoluntaria inſania 177
ebrietas non facit uitia, ſed protrahit 178
ebrietas Catoni obiecta pag. 357
ebrietas quæ iuuet 264

ebrietatis exempla 177
ebrietatis mala 176
ebrietatem omne uitium eruere 177
ebrioſus 177
ebrium duobus modis dici pag. 177
ebrios multa effutire 25
ebrijs lingua ſollicite cuſtodienda 327
ebur molliendum 198
ebutius liberalis 1
eclipſis deſcriptio 45
Echerus orator 114
ἐκνεφίαι 456
edictum 254
ediſcere 490
educatio & diſciplina mores faciunt 687
educatio puerorum qualis eſſe debeat 297
educatio mollis iracundos facere 297
Edui ſenatorũ in urbe Roma ius adepti ſunt 661
effatum 254
egeſtas 493
egeſtas maxima quæ 688
egeſtatis genus grauiſſimũ pag. 156
ἐγκολπίαι 455
ἐκονισμὸς 218
εἶδος 133
eleemoſyna 496
eleemoſyna quibus proſit pag. 683
elementa quatuor 296
de elementis ſtultæ opiniones Aegyptiorum 437
elephantem qui primus in triumpho duxerit 372
elephantes porcina uox terret 294
elephantorũ duodeuiginti pugnam ediidiſſe in circo pag. 372
Eleuſina ſacra 480
Ellius leno 276
eloquentia in malo homine 367
eloquentia raro inuitis placet 537
eloquentia ebrij hominis pag. 248
Empedocles de aquis feruidis 440
Ennius 132,240,315
ἐννοσιγαῖος 468
Enthymema 491
enunciatum 254
Ephorus hiſtoricus 476
Epicherema 491
Epigenes 437
Epicurus 81,169,181,373
Epicurus de motu 467
Epicurus magiſter uoluptatis 93
Epicurus de deo 659
Epicurus Stilbonis obiurgator 83
Epicuri deus 679
Epicuri ſecta an flagitiorũ ſit magiſtra 336
Epicurum multa ex autoribus optimis mutuaſſe 82
Epicurum corpori plurimum indulſiſſe 364
Epicureorum umbratica turba 30
Epicureorum & Stoicorũ ſecta diſſident 343
Epicureos duas partes philoſophiæ poſuiſſe 193
epiſtolarum ſarcina deprehenſa comburitur 298
epulæ Antonij crudeles pag. 178
epularum nocumentũ 101
equites 496
Eraſinus 441
Eratoſthenes philologus pag. 663
Erixion in foro graphijs confoſſus 324
errori qui præſtat demens eſt 40
Erimachus 80
Eteſiæ uenti 455
Eteſiæ à nautis ſomnolenti & delicati dicti 456
Eteſias Nilo reſiſtere 449
Etymologia 218
Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocaſſe 400
euaporationes unde 455
Euctemon 563 (449
Eudimenes Maſſilienſis
Eudoxus de motibus ſtellarum 472
Euemerus Tegeates 659
Euphroſyne 2
Euripides 449
Euripidis uerſus de pecuniæ uſu 252
Euronotus 458
Eurus 457
Eurybates 674
Eurymone unde dicta 3
εὐθυμία 347 (450
excantare fructus alienos
exceptio tacita in omnibus rebus 41
exempla mala redundare in eos, qui faciunt 80
exercitatio quotidiana quid proficiat 176
de exercitatione animi 348
de exercitu & definitione ſummi boni ſimile 333
exequiæ ambitioſæ 375
exigere 486
exiguum 490
exilium quid 399
exilij honor 63
exorare 496 (cere 11
exprobrationem odium fa
externis exiguum tribuere philoſophi 202
extrahere diem 9

F

FAbianus 126,132,442
Fabianus de puero 395
Fabianus uir egregius marte dicendi 114
Fabianus philoſophus 501
Fabianus arcus 358
Fabiani Papyrij libri 225
Fabiani pudor 85
Fabianũ dictũ de philoſo-
Fabius 538 (phis 370
Fabius Verucoſus 9
Fabius Perſicus 14,38
Fabij nõ uicti, ſed occiſi 43
Fabij cunctatio recreauit imperij uires Rom 286
Fabricius 222,274
Fabricius Pyrrhi regis aurum ſpreuit 259

faces ex cœlo 473
faces diurnæ 410
facilitas inconſulta 3
factorum recte uerus fructus 317
fallacia fulmina 430
fama ſæpe hominibus illudit 87
famæ debēt principes multa dare 324
famis incommoda tolerare pag. 92
fames ingens 310
fames paruo conſtat 279
famem non eſſe ambitioſam 258
familiaritatis utilitas 112
fatum quid 32
de fati inopinato termino pag. 227
fata ægræ mentis ſolatia pag. 427
fata neminē illæſum tranſmittere 282
fata inexorabilia 377
fatorum decretis aſſentiendum 219
fatorum agit continuus ordo 190
fauere linguis 342
fauor popularis malis artibus quæritur 106
fauor uulgi non appetendus 89
Fauonius 458
febri delubrū Romæ 664
febres quaſdam genera ualetudinis leuare 287
febriū innumerabilium genera unde 214
Felicio 85
felix 490
felices 324
felicitas res inquieta 111. 279
felicitas uera in uirtute poſita 337
felicitas premit, niſi temperetur 157
felicitas non auida, ſed puſilla 256
felicitatis magnæ malū 372
felicitatem molliter deponere paucis licuit 158
feneſtella 240
feras officia ſentire 2
fercula multa feciſſe multos morbos 214
feriæ 489
de feris & uoluptatibus ſimile 336
ferrum ignitum in aquam miſſum 423
feſtum 491
feſti dies cur inſtituti 357
Fucinus lacus 435
fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum 191
fidei ſpiritū impendere 24
fidem liberare 1
fiducia 490
Fidus Cornelius Naſonis gener 364
Fidus Anneus 446
fieri 489
figuli rotæ inuentor 198
filiorum mortē æquo ferre animo 390
finiens 458
finis rerum omniū ſpectandus 257
finitor 458
Flaminius prætor hominē decollari imperat propter meretricem 626
de flamma, aēre, & animo ſimile 130
flatus ubi nutriantur 457
flatus antelucani 455
flebilis eſt tota uita 388
flendi uis in unū diem 137
frigus pigrū & contractū pag. 296
fluctus quid 454
cum flumine bellum 310
de folijs & præceptis ſimile 218
folliculi 458
fons Rhodiorum Cherſoneſo 442
fontes pauci in interiori Africa 435
fontes in ſummo montis cacumine redundare 436
fontes quidam ſenis horis pleni & ſenis ſicci 438
fœminarum uoluntas mobilis 281
fœminarum uita mutata, non natura 214
fœminis animus lugendi conſtitutus 138
fœminas fœcūdiores aqua nilotica facit 441
cum fœminis mutare ueſtē pag. 264
fornicis inuentor 198
fortitudo quid 17. 247
fortitudinis rami 146
fortitudinis laus 685
de fortitudine moderanda pag. 687
fortuita an ſint bona 186
fortuna quid dare poſſit 221
fortuna an longas habeat manus 173
fortuna in mores ius nō habet 111
fortuna uerberat bonos pag. 276
fortuna incōmoda ſapientem à propoſito non dimouent 360
fortuna illis grauis, quibus eſt repentina 399
fortunæ nihil eſſe inauſum pag. 201
fortunæ incōſtantia 354. 78
fortunæ non ſuccumbere magna res 511
fortunæ lex 560
fortunæ armis nemo tutus pag. 247
fortunā nullius rei eodem ſemper loco ſtare 401
fortunam facere ludos 157
contra fortunam nullus inexpugnabilis murus 158
fictilibus uti ſicut argēto 79
fragor 425
frater 493
frigoris uim in os occurrentis euita 207
frontem perfricare 114
frugalitas paupertas uoluntaria 279. 92
frugalitatis laus 185. 186. 187
frugalitatem exigit philoſophia 79
fruſtra 487

fulgere media ſyllaba correpta 431
fulgetra 431
fulgores quomodo fiãt 417
fulguratio 423.424.422
fulguratio eſt penè fulmen pag. 424
fulgurationes unde 410
fulminatio 422
fulmen 423.424.431
fulmen magnorũ ſæpe incendiorum cauſa 424
fulmen igneum 428
fulmen an ſit timendũ 432
fulmen ipſum fati pars 427
fulminis mira opera 426
fulmini ineſt uis peſtifera (430
fulmina unde 410
fulmina à Ioue mitti, cur dicatur 429
fulmina quid extũdat 473
fulminum genera tria 428
fulminum ars in tria diuiditur 427
Fuluius Sparſus 569
funebris laudatio ex quibus rebus conſtet 229
Furnius qua in re demeruerit Auguſtum 14
Fuſcus Arellius 613.544
futurũ omne incertum 395
futuri auidos quid faciat homines 109
de futuro nemo ſibi quicq̃ promittat 227

G

GAudere in ſinu 235
gaudere mali ſui fine naturale 166
gaudiũ uerũ res ſeuera 99
gaudij uox 134
gaudia falſa 136
Gallio frater Senecæ 331
Galion 280 (446
Gallionis dictum 232
gallus in ſuo ſterquilinio pag. 666
Galli in Græcia 400
Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa 436
Gatozeos 548
Genethliaci notantur 660
Geminus Varius 114
Genius ſingulis datus 242
genus & ſpecies largo modo 132
Germanus & germanum pag. 664
Germani cuiuſdam mors ſordida 150
Germani auida belli gens pag. 463
Germanos ob iracundiam cæſos 286
Geſſoriacum 673
geſtatio utilis 90
Getulicus canis 447
gladius bonus 161
gladiatorem in harena capere conſilium 97
gladiatores inuiſi 353
gloria umbra uirtutis 169
gloria multorũ iudicijs cõſtat 229
gloriam fugientes ſequi 43
in gloriam eſſe 63
de gloria uana remouenda pag. 352
Glycon 545
Gorgias 570
Gorgonius Buteonis auditor 577
Gracchus ſegregauit turbas 62
Gracchorum mater 391
Græcia maior 400
Græci in Gallia 400
Græcorum ſtudium in indagandis ſtultis rebus 372
Græcinus Iulius 14
Grammatici munus 189
Grandaus Aſianus rhetor pag. 567
grando quid 451
grando quomodo fiat 450
grandinis futuræ ſpeculatores 451
grandini uenienti ſacrificare 451
Granius 354
gratiam facere 8
gratiam referre nemo ſcit præter ſapientem 171
Gratiæ tres 2
Gratiæ Iouis & Eurymones filiæ 3
grati hominis duo genera pag. 35
gratitudinis exemplum in Cæſare erga militem 52
gregalia poma 6
greges ouiũ flumina quædam inficere 440
gryllus 27
gubernatorem duas perſonas habere 182
Gyarus inſula 399
Gylippus 410
Gyndis amnis 310

H

HAc re, pro ideò 83
Hæcaton 3
hæres 493
hæreditas an uſucapi poſſit 54
Hannibal 374
Hannibalis dictum de foſſa ſanguine humano plena 292
Hannibalem uina hyberna ſoluerunt 124
Halo 410
Harmodius 71
Harmodij 350
Harpali dictũ cum rex illi liberos ſuos epulandos appoſuiſſet 308
Harpaſte fatua 123
de haſtilijs & ingenio ſimi(le 284
Haterius 605
Haterij ingenium 550
Helice merſa 468
Henius aliquando aquarum inops 436
Hepheſtion 168
Heraclitus 133.355.659
Heraclitus de fulgurationibus 431
Heracliti fletus 294
Heracliti dictum de die 86
Heracliticũ oſtiũ Nili 449
Hercules 32.356.358
Herculanenſis uilla 310
Herculanenſe littus 460
Herennius Macer 365
Hermacus 109.125
Hermagoras 563
Hermogenes 486
Heſiodi locus 2.3

Hetruſci 428
Hieronymus 290
Hippocratis ſecta 213
Hiſpanis adiectiue 489
Hiſpani 400
Hiſpanias à contextu Africæ mare eripuit 470
hiſtoria 490
hiſtoriæ comburuntur 311
hiſtoricorum quorundã uanitas taxatur 658
Homerus poëta 2.3.189.198 240.378.469
Homerus utrũ maior ætate, an Heſiodus 189
Homeri locus 544
Homero unum fuiſſe ſeruum 404
homo quid 389
homo in adiutorium mutuum creatus 284
homo quomodo tractandus 324
homo parcus qui 17
homo mundum & elegãs animal 202
homo ſacra res 216
homo nudus ad occidendũ productus 216
hominis officium 231
hominis propriũ quid 115
hominis prima pars uirtus pag. 202
homini cur uita data 408
hominem quæ in perniciẽ hominis inſtigent 235
hominẽ duo præcipua habere 35
in homine quid optimum, pag. 161
homines plus in alieno negotio uidere, quàm in proprio 242
hominibus quomodo utendum 217
honeſtum quid 259
honeſtum omne uoluntarium 142
honeſtum omne in arduo, pag. 13
honeſtum & bonum idem pag. 187
honores ruris 659
honores & iniuriæ uulgi in promiſcuo habendæ ſunt pag. 365
honores repuliſſe Sextiũ pag. 222
Hoplomachi 506
hora decretoria 229
horæ 3
Horatius Cocles 259
Horatius Flaccus 261
Horatius 184.258
ὁρίζου 458
horologiorum diſcrepantia 659
Hortenſius 315
Hortenſij memoria 484
hoſpes ingratus 40
hoſpitalia fulmina 430
hoſtis 494
Hoſtius uoluptuoſus uir, pag. 418
humanæ ſortis conditio deſcribitur 200
in humanis rebus quid præcipuum 434
humanæ ſortis æſtimatores 15.16
humor primordium mundi 437
humus metallorũ unde 438
Hybrias 559
Hydra multa capita habẽs pag. 245
hyeme quare ningat, non grandinet 451
hypotheſis 489
hypocriſis uitanda 79

I

IActandi genus 147
ſub ictu habere 155
de iaculatore & philoſophiæ dedito 206
Iano tres fuiſſe ſtatuas 667
Idea 133
Iapix 458
Idomeneus 97
ignoſcere magnum genus uindictæ 685
ignis an in nubibus 423
ignis globus capra dictus, pag. 409
ignis actuoſus & pertinax, pag. 296
ignis exitus eſt mundi 437
ignis diuerſæ naturæ 417
ignem lunari magnitudine quum aduerſus Perſeum Paulus bellum gereret, apparuiſſe 409
de igne & ira ſimile 94
ignium natura 409
ignorantia ueri omnes malos habet 256
ad ignoſcendum ſimus faciles 301
iocus 489
ioci florales 220
iocos non ſemper habere locum 364
iocis tẽperatis delectamur, immodicis iraſcimur 364
imago res mortua 179
de imagine & literis ſimile pag. 113
imbres aquas exiccare 437
imperandi non unum genus 324
imperium maximum ſibi imperare 247
imperium beneficijs melius cuſtoditur quàm armis pag. 391
imperium ſtabile 319
ad imperia euertenda una hora ſufficit 200
impetu & impete 490
σύλος 490
imperturbatus 180
improbum quid prodat 116
improuiſum nihil nobis eſſe debet 200
impudicum quid oſtendat pag. 126
impunitatis genus 326
impulſus aliqui in animalibus 284
Inachia 665
de inceſta lex 498
inceſtus 496.498
inclinatio terræ 457
incunabula 489
incurrere animo 5
indolis glorioſæ dare ſpem pag. 336
indifferentia 174
indulgere 489

indulgentiã ad utilitatẽ nõ reſpicere 405
inertiam infelicem alere liuorem 348
inferna fulmina 430
infeſtum 491
inficiandi genus 14
infinitus animus 340
ingenium habere in poteſtate 512
ingenŋ regalis mos 62
ingenia quæ illuſtriora eſſe breuiora 395
ingenia immanſueta quo in loco 296
ingenia pauci corpora multi exercent 166
ingeniorum dignationem creſcere 97
ingenijs immortalis memoria 384
ingenijs nihil tam mortiferum quàm luxuria 482
ingratus 35
ingratus animus, frequens uitium 1
ingrati duo ex Stoica conſtitutione 37
ingratorum hominũ enumeratio 48
ingratorum multa genera pag 19
ingratos quid maxime faciat 15
inimicitiæ tarde ſuſcipiendæ 688
inimicus 494
iniuria beneficio contraria pag. 34
iniuriam an ferre poſsimus pag. 312
iniuriæ obliuio 300
iniuriæ potentiorum hilari uultu ferendæ 301
iniuriæ à contumelia diuiſio 359
iniuriarum remedium obliuio 208
iniurias deſpicere magni animi 301
iniurias altius deſcendere, quàm merita 1
innocentia 497
innocentia magnum præſidium in periculis 603
innocẽtia uera felicitas 688
innocẽtiæ cõſenſus in qua ciuitate 326
inopiæ remedium 244
in ſapientem non cadit diuerſitas mentis 181
inſanire aliquando iucundum 357
inſanum quid demonſtret pag. 126
in ſe eſſe 56
inſidiæ 491
inſidiæ malorum 231
inſidiæ quæ latent, magis nocent 485
inſolentia quid 188
inſolens 487
iuſtitia qualiter ſit moderãda 687
inſtitutores 486
inſula mobilis 441
inſulæ aſperrimæ 399
intemperantiæ malum 158
inter ſe 54
inteſtatus & inteſtabilis pag. 494
inuidia 494
Iphicratis pulchrum dictũ pag. 365
inuidia pernitioſum optimis telum 156
inuidia inimica ſemper alienis ſucceſsibus 379
inuidia in uicino uerſatur, pag. 373
inuidia nihil periculoſius, pag. 617
inuidia importunum malum 15
ira pręceptis fugatur 291
ira uitanda ſanitatis cauſa, pag. 94
ira non tantum ex iniuria, pag. 283,284
ira breuis inſania 283
ira feras carere 284
ira an ſecundum naturam ſit 284
ira auida pœnæ 284
ira an iudicio aut impetu incipiat 291
ira uoluntarium animi uitium 291
ira neceſſaria teſte Ariſtotele 286
ira in temeritatem prona pag. 287
ira muliebre & puerile uitium 290
ira quomodo poſsit leniri pag. 283
ira multis modis circunſcribenda 306
ira dominatur in omnes affectus 202
ira omnes gentes inſtigat, pag. 303
ira prima ſurda & amens, pag. 315
irę locus 296
iræ utilitates 294
iræ incommoda 283,304
iræ fœminarum & puerorum acres magis quã graues 296
iræ irritamentum ſpernendum 285
de iræ remedijs 296
iræ mora maximum remedium 299
iræ pernitioſiſsimæ naſcatur 313
iræ inquitas pertinaciores facit 313
iræ morbus ægre ſeneſcit, pag, 682
iræ dilatio maximum remedium 307
iram immodicam gignere inſaniam 39
iram ſapientis tollit turba peccantium 294
iram amicitiam mutare 301
iram non eſſe pœnæ cupiditatem 284
iram in pectore moueri efferueſcente circa cor ſanguine 296
in ira furere muliebre 320
irarum differentia 284
iraſci pro ſuis non eſt pŋ animi, ſed infirmi 287
iraſcentium ſigna 283
iracundia opus ad punien-

 dum

dum 288
iracundiæ cauſa opinio iniuriæ eſt 297
iracundiæ triſtitia comes pag. 292
iracundiæ genus delicatũ, pag. 284
iracundiam alit luxuria 298
iracundiam duo concitare pag. 300
iracundiam nutrit felicitas pag. 297
iracundos quid faciat 297
iratus beneficijs prouocandus 301
iratis prodeſt aſpexiſſe ſpeculum 302
Iſara 665
Iſter 449
Iſocrates Ephorum iniecta manu à foro ſubduxit 350
iuba 273
iubere 486
iubilare & iubilum 488
iucundum à uino 486
iudices corrupti 220
iudiciorum priſtinus mos, pag. 676
Iulius Cæſar 13
Iulius Græcinus 106
Iulius ab amicis ferè confoſſus 313
Iunius Alfius Flauius 494
Iunior poëta 435
Iuno ſingulis data eſt apud ueteres 242
Iuppiter ineptias poëtarũ, quare tulit 341,342
iuuenibus permittendum ſequi impetus animi 126
iuuentuti utile regi 21
in ius naturæ impelli ſuperuacaneum 34
iuſtitia quid 686
iuſtitia pars animi 246
iuſtis uiris multa incõmoda accidunt 157
Ixion 90

L

LAberianus uerſus 294
Labienus 511
labor nutrit generoſos animos 108
Lacedæmonij cur ſuis indixerint pancratio aut ceſtu decernere 43
Lacedæmonij 211
Lacedæmoniorum pueri, uerberibus exercent 276
Lacon illiſum parieti caput rupit 165
Laconum induſtria 546
lachrymæ argumenta deſiderij 137
lachrymæ nobis nolentibus 224
lachrymarum ineptiæ 223
lactea cœli plaga 476
in lacte pabuli ſapor 440
Ladon flumen 469
Lælius 139
Lælius 233
Lælij uox de annorum curriculo 471
Lælio defuiſſet cum uictor malus 81
lamentationes unde 137
lampades 417
de lana & ingenio 153
lanceam in iugulũ immergere 150
languidum 488
de lapide in aquam miſſo, & de ijs quæ in aëre fiunt, pãg. 411
lapides in quibuſdã aquis non peſſum ire 441
laruæ 668
lateres natare 440
lateruncularia tabula 255
latro quid 489
Latro Portius 483
latus & latera 489
lauare manus & pedes ob ſordes contractas 184
lauari ſolum nundinis 184
laureolus 681
laudatio nimia repræhenſibilis 684
laus alit artes 229
lectio ad beatam uitam trahenda 240
lectionem alere ingenium pag. 178
lecti lignei Tuberonis 219
legatus 490
leno & lena 495
lenocinari & lenocinium, ibidem
Cn. Lentulus auarus 15
Lentuli improbitas 315
lentum & lento 490
leo beſtiarum defenſor 13
leoni obijcit Alexãder Lyſimachum 309
leones an feritatem exuant pag. 180
leones ſolutos quis primus in circo dederit 372
Leonidis exhortatio ad milites 175
lepidus 447
lepidi mors 78
Lesbocles 547
lex iuſti iniuſtiqúe regula, pag. 33
in legem eſſe 58
leges quare datæ 209
legum ſilentia 662
leuitas inimiciſsimum quieti uitium 355
Libanius Sophiſta præceptor Iuliani apoſtatę 492
liberare fidem 5
liber qui 434
Liberpater 32
Liber cur dictus inuentor uini 357
liber nemo, qui corpori ſeruit 204
liberi 493
liberi Socratis indociles, pag. 243
liberi an maiora beneficia parentibus ſuis dare poſſint, quàm acceperint 26
de liberis amiſsis conſolatio 282
liberorum educatio tenera pag. 59
liberorum amiſsionem ſapiens non deplorat 156
liberalis 259
liberalem eſſe de alieno pagina 98
liberales facere frontis infirmitatem 8
liberales artes 190
liberale ſtudium 183

liberalitatis

liberalitatis materiam animum inuenire 4
libertas 124
libertas deo parere 337
libertas eſt animum opponere iniurijs 365
libertas nõ poteſt gratis cõſtare 235
ad libertatem iter 308
libertatem animam amiſiſſe per mortẽ Catonis 219
ilbertate pro miſcua uti pagina 105
libido data propagandi generis cauſa 404
libidines incendunt adulterorum ſodalitia 233
Libonotus 458
libri qui legendi 117
libri quibuſdam cœnationum ornamenta, non ſtudiorum inſtrumenta 352
librorum quadraginta milia Alexandriæ arſerunt, pag. 352
librorum multitudinem diſtrahere animum 77
Licinius 258
Licinius Nepos 547
L. Licinius Lucullus 664
Ligures 400
limen 494
linguę ſolutiſsimę qui ſunt pag. 363
linternum 183
λίψ 458
Liuia uxor Auguſti 321, & 385
Liuius 458
Liuius uir diſertiſsimus pagina 290
T. Liuij ſcripta 626
Liuium dialogos ſcripſiſſe pag. 226
Liuius Druſus 62
Liuij Druſi uita & mors pagina 368
de locis ſordidis & inertibus ſimile 38
locuples qui 238. 493
loquendi arbitrium an eripiendum regibus 320
Lucani poëtæ pater 485
Lucilius 108
Lucius frater C. Cæſaris pag. 382
Lucius Sylla 274
Lucius Magius gener T. Liuij 537. 640
Lucretia 391
Lucretius 236. 348
Lucretius notator 242
luctator magnus qui 66
luctibus frangi non eſt naturale 387
lucubrare 489
Luculli duo 382
Lugdunenſis colonia exuſta 199
lugendi tempus conſtitutum fœminis 138
lumen omne rotundum pag. 411
de luna philoſophorum uariatio 660
Lupanar 496
Lupanar aliquo modo uerecundum 418
lupus pro meretrice 496
de luſore diſsimile 16
luſorium nomen 46
luſus 489
lux grauis malæ conſcientiæ 264
luxuria quid propriæ 487
luxuria uitiata opibus 419
luxuriæ parum, quod naturæ ſatis 336
luxuriæ parentari 335
luxuriæ ſpolia 69
luxuriæ portenta 243
luxuriæ propoſitum 263
luxuriæ caſtigatio 438
luxuriæ miniſtri 190
luxuriæ uis in decembri 93
cum luxuria litigare 452
luxurioſo frugalitas pœna eſt 153
luxurioſa imperia diu ſtare non poſſunt 158
luxurioſi uita in ſermonibus 264
luxus magnis opibus exitioſa res 152
Lycurgus 195
Lycon 544
Lycus 441
Lyſimachus leoni obijcitur 309

M

Macrobij 310
Mæander 233
magiſter populi 240
magnanimitas decet quemlibet mortalem 319
magnanimitas duplex pagina 112
magnanimitatis incommoda 687
Magneſia 437
magni 314
magnitudinis ueræ proprium 311
magnitudinis laus 685
malitia leuis 120
malæ rei temperamentum pag. 316
malum quid 108, 110
malum multum ſine autoramento 148
mali quando maxime laborent 241
malis diſplicere laudari eſt pag. 281
malis alienis delectari uoluptas inhumana 356
Mamreus Scaurus conſul pag. 38
Manes Diogenis ſeruus pag. 351
manifeſtum 491
Manlij factum 29
manus ſibi inferre an deceat propter dolorem 134
manus manum lauat prouerbium 668
manum ſummam imponere 227
manu plena prouer. 662
Manubiæ tres Ioui dantur pag. 428
manu plena agere 110
manu utraq; tenere 66
Mapalia 667
Marcellius 105
Marcellinus 385
Marcellus Martius 640
Marcellus Eſerinus 511
Marcellum Mitylenis exulaſſe

laſſe 401
Marcus Brutus taxatur 13
mare tranquillum 454
maris omnis ora obnoxia motibus 469
de mare & ſapiente ſimile pag. 89
de mare & uiro bono ſimile 273
Mariana clades 119
maritus & uxor parem deſiderant regulam 12
C. Marius 124.374
M. Marius crudeliter necatur 309
C. Marij exiliũ crudelitas & mors 494
C. Marij ingratitudo erga patriam 48
Marij ambitio 211
Mecœnatis mores 248
Martia 387
Martia conſolatur 384
Marullus rhetor 485
Marullus rhetor Senecæ præceptor 491
Maryllius 562
Maſsiliæ incolæ 400
Mathematici taxantur 661
Mecilius 391
Mecœnas 62
Mecœnatis uoluptuoſa uita 274
Mecœnatis turpiſsimum uotum 228
de medicina & clementia ſimile 318
medicina immatura in morbis periculoſa 397
medicina quando proficiat 194
Medicina olim paucarum herbarũ ſcientia 214
medicus uenenum regi dare uult 259
medici aſtutia erga regiam puellam 315
medicum uenenum dare recuſat 25
de medico & legum præſide ſimile 285
medici quare adhibeantur in morbis inſanabilib. 208
medicorum exclamatio de breuitate uitæ 366
Megara capitur 360
Megarici 192
Mel an apes conficiant 178
mel apud Indos inueniri in arundinum folijs 178
Melas amnis 440
Melas Senecæ filius 482
Meliſon 507
meminiſſe 110
memoria quid 486.489
memoria qualis in Seneca pag. 482
memoria mala 104
memoriæ egregiæ inſignia exempla 490
memoriæ perfectæ duę uirtutes 490
memoriam in alienis exercere 110
Menander 447
mendicaſſe C. Mariũ 494
Menenij Agrippę paupertas 404
menſa hoſpitalis ſacra res pag. 41
mens bona ſine Deo nulla pag. 156
mentis ſecuræ & quietę officium 370
mentis malæ indicium 260
Mercurius 32
Mercurius ἀγοραῖος 660
Mercurium Gratijs adſtare 2
meretrix 497
meretricis impudentia 626
de meretrice & beneficio ſimile 6
meridianus circulus 458
meritorum memoria non obliteranda 14
meritorum commemoratio lacerat animum 10
meritorum ſigna non merita 3
Meſſala 124.447
Meſſala unde 372
Meſſala Coruinus 507
Meſſalina uxor Claudij pag. 670
Meſſalina occiditur propter adulterium 485
Meſſana à quo deuicta 372
metallum antiquum inueſtigatum 457
metallorũ humus unde 438
Metellus cæcus 276
Metellus exilium fortiter tulit 100
Metellum centũ & uiginti captos elephantes duxiſſe ante currum 372
Metrodorus Chius 467
Metrodorus 80.93.169.171 & 222.225.
Metronactes philoſophus pag. 205
metus lymphatici 87
metum raritas rei auget 462
migratio frequens inſtabilis animi ſignum. 148
Milciades 532
Milciades peculatus damnatus 633
miles 496
de milite lex 375
de milite ingrato erga hoſpitem 40
milites optimi 134
Miletus 400
militia & militare 496
militiæ primum uinculum pag. 216
mille 486
minus 681
miniſtri regiæ potẽtiæ quales 9
Minos iudex inferorum pag. 674
miracula illa ſeptem interiiſſe 376
Miridis delicata uita 298
miſerior & miſeror 496
miſer nemo niſi ſuo uitio, pag. 150
miſericordia quid 330
miſericordiæ genus cito occidere 9
moderatio in regibus laudanda 298
moderatus 538
Moderatus rhetor 642
modeſtia etiam proſtitutus pag. 418

mœror

mœror omnis contumax, pag. 398
monendi ne omnes ſint, pag. 105
moneri uelle & poſſe, ſecũda uirtus eſt 52
monitorium fulmen 428
monitionum utilitas 208
monitoria fulmina 430
Montanus Iulius poëta, pag. 606.248
montium cacumina quare frequenter feruntur 431
moralis philoſophiæ pars in tria diuiditur 193
morbi animi 160
in morbo omni tria grauia pag. 166
moroſus 284
mori bene quid 137.149
mori in tota uita diſcendũ, pag. 369
mori neceſſe eſt 461
mori in felicitate, magna felicitas eſt 380
mori quotidie 101
mori peiores, quàm naſci, pag. 99
mori in radijs rotæ 150
mòri ſine dolore ibid.
mors quid 141
mors per omnes it 206
mors melior eligenda 149
mors an occupanda, an expectanda 149
mors omnium par 145
mori neminem ſine ſuo die pag. 148
mors eſt non eſſe 127
mors omnes pares facit 316
mors omnes æquè uocat, pag. 432
mors ingẽti animo prouocanda 471
mors naturæ lex 472
mors quos conſecret pagina 273
mors optanda feliciſsimis, pag. 394
mors non timenda 101
mors intermittit uitam, nõ eripit 111
mortis commoda 106
mortis meditatio 127
mortis maximum incommodum 225
mortis uias natura rerum multas aperuit 603
mortis nullum magis ſolatium, quàm ipſa mortalitas 461
mortis timore mori ſtultitia eſt 149
morti quæ res nos alienat, pag. 174
mortem ſibi accerſere 164
mortem timens, nihil unquam pro homine uiuo faciet 353
mortem cõdiſcere egregia res 103
mortem habere nullum incommodum 111
ad mortem ante præparandi ſumus quam ad uitam pag. 137
mortem inter adiaphora ponere 174
ad mortem reſpiciendũ in omnibus factis noſtris 250
mortem omnia tenere 76
mortem uenientem quis hilaris excipiat 107
de morte pulchra diſputatio 280
mortuum deos ſigna præmittere 409
mortales ſe eſſe pauci cogitant 250
mortalium natura 391
mortalium genus locupletiſsimum 198
mortalitatis exempla colligere, ridiculum 390
mortalitatis ſtulta obliuio, pag. 367
ad mores cõponendos eligendus aliquis 85
mores boni 120
mores ſeculi ſui deſcribit Seneca 4 & 5
motus quid 421
motus quatiens 468
motus terræ fieri ſpiritu pag. 420
mulier in ſedecim annis in publico nunquam conſpecta 407
mulier formoſa quæ 109
cum mulieribus ingenuis an natura maligne agat 391
muliebris mundus ſarcinæ uiriles 419
muliebrium uitiorum fundamentum auaricia 505
muliones 664
mullus ſaxatilis 439
mullus magni pretij 216
L. Munatius Planaus 664
mundus æterna res & inuicta 133
mundus omnium parens, pag. 26
mundi pars 421
mundi officium 33
mundum renouari 397
mundum omnia complecti 420
mundum faciẽdi cauſa bonitas dei 140
in mundo ſtabile nihil 200
de mundo quid ſentiãt philoſophi 556
municeps 664
Murbacenſis bibliotheca, pag. 674
murenas ſanguine humano ſaginare 325
mures ferrum roſiſſe 665
Murrhedius rhetor 566 & 547
muſa 3
Muſa rhetor 537
mutare loca 104
Mutius 274
Mutij fortis animus 100
Mutij factum duos reges uicit 145
Mutij manus in hoſtili ara relicta 71
Muxilli ſchola 485
Myndus urbs in Caria pagina 439

N

Nandi imperitos quaſdam aquas ferre 440
Narciſſus 447.674
naſi omnes Syris reciduntur 309

naſci ſub manu 151
natalis 186
Natta Pinarius 264
naturalis pars philoſophię in duo diuiſa 194
natura iubet hominibus prodeſſe 340
natura duce utendum 334
natura non dat uirtutem pag. 199
natura nihil aliud quàm deus 31
naturæ eſſe legem omnem temporũ difficultatẽ 337
naturæ quatuor 267
naturæ ſe ſapiens accommodat 92
naturæ magnum beneficium 228
naturam mutare difficile pag. 297
naturam uim ſuam exercere 84
naſci impune nulli contigit 391
nauali prælio qui primus uicerit 372
nauis bona 161
nauem qui primus cõſcenderit 372
Naulius carcer 392
Nauſiphanes 192
Neapolis 130.394.460
neceſſarium 487
neceſſitati quiduis ſatis eſt pag. 279
negare 497
negociatio ex empto & uendito 63
negociatio à beneficio multum diſtat 56
negotia quædam non tam magna quàm fœcũda 350
Neptuno qui multa debeant 155
Neptuno aſſignata mouendi potentia 468
nequitia non fortior uirtute 361
nequitia pro malitia 48
Nero Cæſar 317.476
Nero miſit duos ad inueſtigandum caput Nili 463
Neronis uox de captis duobus latronibus 329
Neronem inprimis muſicæ ſtudioſum fuiſſe 662
Neruorum dolor 166
Neſtoris ætas 662
Nicetas 547.570
Nicopolis 469
Niger Brutidius 585
negligere 489
Nilus 441
Nilus circa Memphim liber 448
Nilus dulcis 450
de Nili capite 464
Nilum ingentes aquas per æſtatem uehere 463
Nilum marinam aquã detuliſſe 449
Nilum æſtiuis fontibus abundare 448
Niuatæ potiones 452
nix quid 451
niuis qua in parte aëris fiat pag. 451
niuis æſtiua collum obducere iecinoribus 215
niuem duram calcare 451
niues emere 452
niues in Alexandria non cadere 449
nobilem quid faciat 116
nobiles facit bona mens pag. 116
nobilium ſtemmata 26
inſolentia hominũ ex fortuna 26
nobilitas animi & corporis 688
nobilitatis uis 38
nomen facere 1
nomen luſorium 46
nomina fieri 14
nomina lenta 50
Nomentanus 335
Nomentanus locus 232
noſſe te ipſum 389
notæ eiuſdem 102
notus 458
noualia 489
nouatu robur ibid.
nouari 489
nouatilla 407
Nouatus 283
Nouatus Senecæ filius 482
nouercam infamare nimis tolerabile quàm accuſare pag. 605
nox ſilens 493
nubes quid 426
nubem colorari 414
nubium obſeruatores 451
Nucerinorum colonia 460
Numidicæ cruſtæ 184
Numos poſcere & contemnere intolerabilis res 12

O

Obiurgationi ſemper aliquid laude admiſcendum 689
obliuio iniuriarum remedium 208
obruta fulmina 430
obſoleſcere 19
occaſio 490
occaſio properans obſeruanda 98
Occius Flama 634
occupare 487
occupationibus reſiſtendum 154
ocium ſine literis mors, & hominis uiui ſepultura pag. 173
ocium quare D. Auguſtus optârit 368
ocium quorundam iners negotium 371
ociũ quomodo colẽdũ 147
ocio gloriari, iners eſt ambitio 147
ocio ingenia perire 362
ocio excitatur uigor 484
ocio nunq̃ caret prudens pag. 685
oculi duces ſcelerum 282
Octauia ſoror Auguſti 382.385
Octauius 27
Oenopides Chius 450
Oeſtrus 131
officioſitas quomodo reddenda 686
officij humani finis 280
officia feras ſentire 2
officijs mutuis iuuari 35

oliuetum

oliuetum 185
Olynthius 510
Olynthius in tormentis perit 652
Oneſicritus præfectus claſſium Alexandri 67
opes quomodo poſſidendæ 93
opes amplas habere poteſt philoſophus 339
opes autoramenta ſeruitutum 234
opes an ſint bonæ 186
opinio 486
Orabortus ſenex 309
oraculum quid 483.488
orare 496
orandi deum modus 84
orator quis 483
orator uerus qui 688
orator iracundus 296
oratoris præcipuum inſtrumentum, memoria 489
oratio quid 229
oratio ſine impedimento exeat 114
oratio concitata 113
oratio etiam timidiſſimis audax 103
oratio ſimplex ueritatis 122
oratio corrupti generis unde proueniat 247
oratio cultus animi 250
oratio talis, qualis uita 247
orationis proprius decor pag. 225
orationis uitiũ pro exemplo eſſe 249
orationis dulcedinem magnos uiros à uero abducere 197
orationes ſeptem ſenatuſconſulto combuſtæ 537
de orbe & homine ſimile pag. 46
ordo omnium rerum an certus ducatur 410
ornamentum ſuperuacuũ contemnendum 81
Oſcius rhetor 538
Oſcius natus ad contumelias 642
oſculari ſocculum auratum 11
oſſam aliquando Olympo adhæſiſſe 469
Oſtienſis colonia 417
Otho Iunius 568
Otroyades 547
oua quantum complectantur humoris 421
Oues mollioris naturæ pag. 469
Ouidius 168. 242. 435. 439 447
Ouidius pro Tibullo 448
οὐσία 132

P

Pacatus rhetor 538.642
Pacuuij uox cum uino repletus 86
pædagogum unicuiq; noſtrum deum dari 242
Pammenes rhetor 570
Panætius 480
Panætij dictum de amore ſapientis 252
panis quomodo primo piſtus 197
Pantillus 507
Pantomimus 675
Paphos 469
παράδοξα 171
παραινετική 213
παρήλια 416
parens domeſticus magiſtratus 21
parentis officium erga filios 324
parentum inter execrationes creſcere 136
parentum clementia erga liberos 323
à parentibus maxima beneficia accipimus 59
parentibus data quædam priuilegia 21
paria facere 21
Parianus Artemidorus pag. 413
Parmenides 192
parſimonia quid 17
parſimonia uictus 258
parſimoniæ amor 346
Parrhaſius pictor Athenienſis 652
Parthos reges nemo ſine munere ſalutat 92
paſſim 487
Paſſienus 506
Paſithoa 2
Paſtor eques Romanus pag. 301
Paſtor Aietius rhetor 568
Patauij conditor Antenor pag. 400
Paterculus 480
Paternus rhetor 642.538
patres 490
patria 281
patria ubicunq; es 688
patria carere intolerabile pag. 399
patria totus mundus 104
patriæ nocere nefas 300
Patritij 490
Patrocinium & patronus pag. 498
Paulina uxor Senecæ 232
Paulus Prætorius 25
Pauli infractus animus pag. 390
Paulinus 366
Pauonũ colla quare ſplendeant 414
pauper qui 77
pauperi pax in obſeſſa uia pag. 279
paupertas 188.493
paupertas læta honeſta res pag. 278.77
paupertas probro eſt 251
paupertas compoſita lege naturæ, magnæ diuitiæ pag. 79
paupertas quæ tolerabilis pag. 404
paupertas à quibus illata pag. 198
paupertatis laus 92
in paupertate nullum uitium 281
peccantium falſa excuſatio taxatur 123
peccati notitia, ſalutis initium 105
peccatorum magna pars quomodo tollatur 85
πανσολή 202

pecunia maiori tormento
poſſidet̃ quàm acquirit̃ 252
pecunia in honore 251
pecuniæ malum 314
pecuniæ onus 281
pecuniæ optimus modus
pag. 352
pectore toto 77
Pedarij ſenatores 672
Pedo Albinouanus fabulator elegantiſſimus 264
Peneon 469
Peninion 440
penſi nihil habere 4
penſionẽ ſoluere 14 (233
peregrinari cum affectibus
peregrinationes quibus non proſint 232
peregrinationes quibus nihil proſint 104
peremptalia fulmina 430
perfectum quid 267
periculorum contemptus unde 276
Peripatetici tria genera inducunt bonorum 189
Peripateticorum philoſophiæ diuiſio 193
Peripateticos felicitatis humanæ longè lateq́ꝫ terminos ponere 48
περίστασις 411
pernitioſa nunq̃ ſeruant modum 180
Perſarũ regis lachrymę 374
Perſarum rex cur in Græciam traiecerit 459
perſonarum ac dignitatũ proportio habenda 12
pertinacia eſt ignobilis beſtia 320
pertinax 489
perturbationes animi Pythagoras Lyra compoſuit
Perueſſo 51 (306
Peruſinæ aræ 322
peſtifera fulmina 430
peſtilentiam fieri poſt magnos terrarum motus 469
de peſtilentia & ira 304
Petreius 273
Phædon 209
Phalaris 72, 292
Phalaridis crudelitas 329
pag. 330
Pharos 469
Phaſis 449
Phidias triplicem ſui operis fructum habet 17
Phile inſula 448
Philippus 211
Philippus medicus Alexandri 298
Philippus Macedonũ rex metallum explorauit 457
Philippi patiens animus ad conuitia 311
Philippi Macedonis benignus animus in fortẽ mi-
Philiſtæi 125 (litem 40
Philologia facta philoſophia 239
Philologi 663
philoſophia unde dicta 193
philoſophia quid doceat 155
philoſophia quomodo utendum ſit 231
philoſophia uitæ lex 209
philoſophia neminem reijcit 116
philoſophiæ uis incredibilis ad omnem fortuitam uim retundendam 127
philoſophiæ leges breues pag. 207
philoſophiæ ſeruire libertas eſt 82
philoſophiæ uis 238
philoſophiæ uerba, non opera tractare 101
philoſophiæ diuiſio utilis pag. 192
philoſophiæ laus 89
philoſophiæ tres partes 193
philoſophiam in opere diſcere 222
philoſophiam nil ab alio petere 191
philoſophiam quoſdam didiciſſe, uelut aliquod artificium uenale 240
philoſophiam non eſſe poſtulare artificium, nec oſtentationi paratum 90
ſine philoſophia æger eſt animus 90
de philoſophi uera magnitudine 244
philoſophi oratio ſimplex eſſe debet 225
philoſophi Cathedrarij pag. 370
philoſophi, uelut corruptores iuuẽtutis abire iuſſi 402
philoſophi an quæ loquantur præſtent 338
in philoſophorum ſchola quid diſcendum 237
philoſophorum de deo diſcrepantia 659
Philoſtus 85
Phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur 115
Photinus Stoicus 485
Phrygij 238
pila uiſa ardere in Romanorum caſtris 410
pila totus terrarũ orbis 452
de pilæ luſu, & beneficij ratione 11
Pindarus 469
pira 496
piſcatum ire cum dolabra pag. 438
piſces eſos mortem attuliſſe 439
piſces uitreis ollis occluſi pag. 438
piſces cur in terram non tranſeant 438
Piſiſtrati tyranni dictum pag. 307
Cn. Piſonis crudelitas 289
Piſonis ebrietas 177
Pithiæ 417
Placita 213
Plancus 446
Plato 45. 131. 139. 241. 367. 398. 506
Plato quintam cauſam adijcit 139
Plato de arcu 413
Plato inſtitutor puerorum pag. 297
Plato ſtat percuſſori ſimilis 307
Platonis anni 134
Platonis dictum ad nautam 57

Platonis librum legit Cato, quum ſe interficere cōſtituerat 100
Platonis dictum de uita hominis 459
Platoni tres fuiſſe ſeruos pag. 404
Platoni defuncto magi immolauerunt 134
plebs 490
plebeij 490
Plodo 490
Plotinus 502
Plution 544
pluuiæ minutæ 451
podagra 126,166
pœnæ quare infligantur à prudentibus 290
pœnæ genus omne remedij loco admouendum 288
à pœna fortunam multos liberare 221
Pœni 400
Poëtæ nomen 133
Poëtarum furor 374
Poëtis permiſſum fingere 3
Pogoniæ 417
Polienus 80,93
Pollio 126
Pollio Annius 38
Pollio Aſinius 357
Polybius 375
Polyteles 551
poma gregalia 6
pomœrium Syllam produxiſſe 372
pompa 492
Cn. Pompeius 124. 234. 256 275. 356. 394. 447
Pompeius Hortenſij clientem ſe confeſſus 607
Cn. Pompeij inuidia 49
Pompeij crudelitas malū finem habuit 372
de Pompei capite Pupillus & Spado tulere ſentētiā 78
Pompeij ore nihil mollius pag. 85
Pompeiorū calamitas 382
Pompeios celebris Campaniæ urbs 460
Pomponius Atellanarum ſcriptor 610
Popilius 538
Popilius miles 555
Popilius occiſor Ciceronis pag. 606
popina ambitioſa 402
popina ſecreta 350
populorum transformationes publica exilia 400
Porcellus grāmaticus 547
Porſena 100
Poſides Spado 675
Poſſidonius 168. 177. 187. 188 190. 195. 196. 197. 198. 209. 218 233. 241. 247. 414. 425. 431 450. 468
Poſidonius diſcipulus Aſclepiodoti 466
Poſidōius de cometis 477
Poſidonium plurimū philoſophiæ contuliſſe 197
poſitio 489
poſtulatoria fulmina 430
Potamon 547
potentia 494
poteſtas 494
potiones niuatæ 452
precarium 496
precario 487
πρηστῆρ 456
præcepta dare ſciēti ſuperuacuum 207
præceptis obſtantia amouenda 216
præceptor 486
præceptoris officium erga diſcipulos 324
præceptores quales dandi pag. 297
præcido 669
præcipuus 487
præexercitamenta 486
prætextati 494
prætextati & prætexta 488
præſtare 486
præſtò 487
principia rerum quæ apud philoſophos 659
principi quale exemplum conſtituendum 320
principes duabus de cauſis punire ſolent 326
principū ſæuitia bellum 319
principum nomina 324
principum uitia quibus rebus alantur 657
principibus qui gratiores eſſe debent 155
Priſcianus 486
priſcum 486
Probus 94
procruſtes 329
prodigium ignis tempore D. Auguſti 409
proditionis præmia ingentia 25
profeſti 489
proficere uelle, magna pars eſt profectus 154
profiteri æs alienum 58
prolongo 49
Prometheus liber 94
in promptu eſſe 490
pronus 487
pronunciatio 490
pronunciatio qualis eſſe debeat in philoſopho 113
proponere 494
propoſitum 489
proœmiorum lex 486
proſtare 497
proſtituere 497
Protagoras 192
prouidentia dei paucis nota 38
prouidentiam eſſe diuinā pag. 272
prouocare 489
proxima ab his 5
proximus ab hoc 16
prudentia 497
prudentiæ encomium 684
de prudentiæ menſura & moderatione 686
Prytanes 349
pſallo 488
Pſychroluta 126
Pſychrolutes 176
Publius Octauius 216
Publius Vicinius 114
Publij uerſus 354
Publij Mimi ſcripta 610
pudicitia 497
pudicitia quale ornamentum 405
pudor 497
pudor quos deceat 85

puer

puer ſtatura ingentis uiri pag. 396
pueri quomodo educandi pag. 297
puerorum ira 283
pueros ſtatim ſalubriter inſtitui plurimum proderit 297
de pueris ſi[illegible]e 362
Puluillus pontifex 390
purpura Tyria 414
puteolanus puluis 439
Pylades 506
Pyrenæus Germanorum tranſitus 400
Pyrrhus maximus præceptor gymnici certaminis pag. 295
Pyrronij 192
Pythagoras 209.239.373
Pythagoras de Deo quid ſentiat 659
Pythagoras quomodo perturbationes ſuperârit 306
Pythagorica ſchola 481
Pythagorici diſcipuli 126
de Pythagorico quodã factum inſigne 73
Pythocles 97
Pythnicus 568

Q

Quæror cum illo 50
Quies placida 129
Quintius 374
Quintus ſextus 138
Quotidie 487

R

Rabienus 537
Rde radijs ſolis & ebrietate 178
Rapirius poëta 53
ratio quid 142
ratio arbitra eſt bonorum ac malorum 144
Rebilus conſularis 14
à recto quid abſtrahat 279
reddere quid 72
reducere 6
regalia fulmina 430
regnum penes ſapientes olim fuiſſe 195
regnum nolle regnare cũ poſsis 28
Regulus conſul 460
Reguli fortis animus 274
Regulus captus à Pœnis non uictus 43
Reguli arca 146
Reguli conſtantia 146
remedij genus abominandum 287
repreſentare 9
rerum duo genera 266
de rebus ſitu obductis et cogitatione ſimile 19
reſpublicæ duæ 343
reipublicæ animus 319
reipublicæ qui præſint 349
retractare 489
reuerentia frænat animos, pag. 209
rex animus reipublicæ 319
aut regem, aut fatuum naſci 657
regibus ex manſuetudine ſecuritas 321
Rhenus 449.463
rhetor 491
Rhincolura loci nomẽ 310
Rhodanus 449
Rhodanus fluuius Galliæ pag. 665
Rhodij uox effœminatiſsima 149
riſus immodicus reprehenſibilis 685
rixam à laſſo quæri 306
robur animo unde ueniat, pag. 471
Roma incenſa 201
Romani imperij fundamẽtum paupertas 188
Romani principes quatuor 447
Romulum periſſe ſolis defectione 240
Rutilia Cottum filiũ ſecuta in exilium 406
Rutilius 222.274.356.395
Rutilij dictum 63
Rutilij cõſtans animus 100
Rutilij innocentia 49
Rutilij exilium 146

S

Sabbatis lucernas accẽdere prohibitũ 217
Sabinus Aſydius 547
Sabinus Clodius 623
ſacerdos 496
ſacerdotes ſtipẽ iacere 448
ſacrarium 493
ſacrilegium in omnibus rebus 359
ſacrilegij pœna 68
ſacrilegia minuta puniuntur magna in triumphis feruntur 187
ſæuitiæ exempla horrenda pag. 308.309
ſagacitas hominum multa inuenit 166
ſagena 666
ſales liberis ſępe nocere 543
ſales periculoſi 350
ſaltare 488
Saluidenus 321
Salluſtius 474.30.506
Saluſtij ſcripta 626
Saluſtij tempore quale genus dicendi 249
ſanguine litare 451
Santones 483
ſapere expetenda res 253
ſapiens quis 67
ſapiens non poteſt lædi 361
ſapiens in commune auxilium natus 330
ſapiens agricolas bonos imitatur 331
ſapiens ſe contentus eſt ad beate uiuendum, non ad uiuendum 81
ſapiens quare magnus 186
ſapiens ſeipſo contentus 52
ſapiẽs an ſapiẽti proſit 243
ſapiens iras potentium nũquam prouocabit 89
ſapiens humani generis pędagogus 193
ſapiens quid inueſtigauerit 198
ſapiẽtis præcepta finita 207
ſapiẽtis animus ſolidus 359
ſapiẽtis animus qualis 136
ſapienti uiro occaſio bene agendi in adflicta republica 350
ſapiẽti opus agitatione uirtutum 241

ſapientes

ſapientes animum in poteſtate habere 13
ſapientia quid 96.193
ſapientia habitus perfectæ mentis 254
ſapientia antiqua 214
ſapientia rerum terminos nouit 207
ſapientiæ ſtudioſus aliud, & aliud iam adeptus ſcientiam 340
ſapientiæ accidens 254
ſapientiæ uetuſtas nocere non poteſt 573
ſapientiæ uſus ſapere 254
ad ſapientiam cur pauci peruenerint 347
ſapientiam hærere in homine 72
ſapientiam bonum eſſe 253
ſarcinas contrahere 102
Sarcenius 547
ſatellites 496
Satellius Quadratus 104
ſatietas animalibus cognita 135
ad ſaturitatem non opus fortuna 93
Saturnalia celebrare toto anno 667
Saturnaliorũ licentia 673
Saturni ſtella 473
Scamander fluuius 664
Scaurus 106.537
Scaurus Mamercus 548
Scaurus orator 640
Scauri orationes ex ſenatuſcõſulto combuſtæ 641
ſcelera conſpectum ſuum reformidare 418
Scenicos artifices imitari affectus 85
ſchema 491
Sciathus inſula 399
Scipio 287.374
Scipio bellum punicum finiuit 63
Scipio ſocer Pompeij 100
Scipio quo in loco exulârit 124
Scipionis uirtutes 27
Scipionis filiæ ex ærario dotem accepiſſe 404
Scipionis pietas 183
Scipionum calamitas 382
ſcire 110
Sciron 458
Scita 213
Scythicæ ueſtes 196
Scordalus 559
ſcribere quicquid in buccam uenerit 256
Scribonia grauis fœmina pag. 149
Scylla quid 168
ſeculum aureum 195
ſeculi corruptiſſimi mores deſcribuntur 293
ſecuritas proprium ſapientis bonum 363
ſecuritatis magna pars nihil iniquum facere 235
ſedem mutaſſe omnes gentes 400
de ſegete & uoluptate ſimile 334
Seianus 395
Seiani infortunium 354.355
ſatellites 385
σέλας 417
de Senatore lex 375
ex Senatore fieri cuſtodem caſæ 119
ſenatores ad lucernam decollare 309
Seneca Photini Stoici diſcipulus 690
Seneca in Corſicam inſulam relegatus 485
Seneca iuuenis ſcripſit librum de terræ motu 462
Senecæ pronomen et cognomen 32
Senecæ uita 485
Senecæ filius Tragœdias ſcripſit 485
ſenectus in aula rariſſima res 301
ſenectus inſanabilis morbus 240
ſenectus iucundiſſima 85
ſenectus laſſæ ætatis nõ fractæ nomen 103
ſenectus non una hominibus 394
ſenectutem producit frugalitas 134
ſenectutem cur quidam grauem putant 375
ſententia 491
ſententiæ 485
in ſententiam ire 672
ſenex 486
Cn. Sentius 673
Senianus 548
ſeptentrionalis circulus pag. 458
ſeptimus quiſqꝫ annus ætati ſignum imprimit 66
Sepullius Baſſus 605
ſepultura quare inuēta 281
Serapion philoſophus 113
Serenus 346
Seriphus inſula 399
ſerium 487
ſerpens etiam per hyemem in aperto eſt 449
ſerpens ingens 175
ſerpens peſtifera quando tuto tractetur 115
ſeruator 13.14
ſeruitus ſummæ magnitudinis 321
ſeruitus uoluntaria 45
ſeruitus aſſidua 434
ſeruitus uoluntaria turpis pag. 110
ſeruitus una 105
ſeruitutem non in totum hominem deſcendere 24
de Seruij matre dubitatum
Seruius in conſilium admittendus 120
ſeruus dominũ captiuum iugulat 25
ſeruus an perpetuo mercenarius ſit 24
ſerui diligendi 119
ſeruorum egregium factũ pag. 24.25
ſeruis imperare moderatè, laus eſt 325
quot ſeruos, totidem hoſtes 119
Seſtius 302
Seuerus Cornelius 168
Seuerus Caſſius 505
Sextilius Ena poëta 556
Sextius 239

Sextius honores repulit 222
Sextius philoſophus 135
Sextius ſe in nocturna qui ete, animum ſuum interrogauit 314
Sextus Papinius 309
Sicilia ab Italia reiecta 470
Siciliæ deſcriptio 391
Siculi iu[illegible]es 29
Siculi iuuenes parentes ab incendio liberarunt 63
Sidonia 468
ſilere 493
Silo Pompeius 506
ſimultatis malum 304
Siſyphi ſaxũ uoluere 676
ſitim ferre potuiſſe Catonẽ pag. 239
Socion 239
Socion philoſophus 122
ſine ſocio nullius boni iucũda poſſeſsio 80
Socrates 45.81.169.139.222.233.293.373.395
Socrates ſales riſit 365
Socrates iratus noluit ſeruum emendare 288
Socrates Archelaum quare adire noluerit 44
Socrates totam philoſophiam reuocauit ad mores 151
Socrates præbuit ſe legib. pag. 149
Socrates in carcere diſputauit 100
Socrates dixit idem eſſe ueritatem & uirtutem 152
Socratis dictum de peregrinationibus 232
Socratis incommoda 234
Socratis calix 146
Socratis uox cum in carcere adeſſet ad populum 342
Socratis adhortatio in medio periculorum 350
Socratis dictum ad Aeſchinem 4
Socratis feſtiuus iocus 306
Socratis quærela de pallio, pag. 73
Socratẽ triginta dies in carcere fuiſſe 149
Socratem cicuta magnum fecit 88
Socratem triginta tyrãnos circunſtetiſſe 105
ex Socrate uarias ſectas eſſe natas 80
Socratici fœtus 351
ſocculũ auratũ oſculari 11
Sordalus 129
ſolatij genus maleuoli turba miſerorum 389
ſolea 489
ſolertia 489
ſolidum 489
ſolis lux ſemper 203
ſolis defectio quomodo deprehendenda 416
de ſolis radijs & animo ſimile 115
ſolis alimentum per diem pag. 455
ſolem undas trahere 450
ſolem currere nemo ſentit, pag. 412
de ſole & cometa ſimile, pag. 479
de ſole philoſophorum ſententiæ 660
de ſole & benefico ſimile pag. 33
de ſole & uirtute 143
ſoles binos & ternos apparuiſſe 416
Solon 195
Solonẽ uino indulſiſſe 357
ſomnus refectioni neceſſarius 357
σοφία 193
ſophiſmata 118.244
ſophiſmata puerilia qui tractant, quales ſint homines 121
Sophiſtes 491
Sophocles 449
Sophroniſcus 27
Spanij domus 264
Sparſus rhetor 538
ſpecimen 488
ſpeculum quare repertum pag. 418
ſpeculum omnis circunſcripta leuitas 412
ſpeculũ ex auro nitidũ 419
ſpeculi ratione imaginem reddi 413
ſpecula quare inuenta 419
de ſpeculis duæ opiniones pag. 413
in ſpecus quoſdam intuentes mori 440
ſpecus hyeme calidos eſſe pag. 450
ſpes in certi boni nomẽ 84.
Speuſippus 307.181
ſpiritus aër agitatus 420
ſpiritus ſacer intra nos ſedet 114
ſpiritus inuicta res 466
ſpiritum à uento modus ſeparat 457
ſpoliarium proſcriptionis, pag. 274
Stabianus littus 460
ſtagni in Syria uis 440
ſtagna quædam ſine fundo pag. 439
ſtator & ſtatilio 32
ſtatilia 165
ſtationenſis lacus 441
ſtatia diuiſa 470
ſtatus legitimus ex ſcripto & ſententia 493
ſtatus fulmen 426
ſtellã ſuper ipſam lancem conſtitiſſe 410
ſtellæ an decidant ibid.
ſtellarum quinq; poteſtates Chaldæorum obſeruatio excepit 427
ſtellarum uſus 36
ſtellarum non eſt eadẽ potentia 475
Stilbon 82
Stilbonis dictum quum patria eius eſſet capta 83.360
ſtillicidia pluuiæ cadentis, pag. 412
ſtilus decretorius 323
ſtilus exercendus 178
ſtipatores 496
ſtipendium ibid.
ſtips ibid.
Stoica duritia 364
Stoica paradoxa 185
Stoici de deo 659
Stoici 343.345.373
Stoicorum rigida & uirilis ſapiẽtia

pientia 404
Stoicorum dogma de ſapientia 253
Stoicorũ ſectam apud imperitos male audire 330
Straton doctus uir 465
ſtudendum an poſt cibum pag. 207
ſtudendum quomodo 195
ſtudium liberale 188
ſtulti uita ingrata 90
ſtultitia omnis laborat faſtidio ſui 84
ſtultitia morbus animi 71
ſtyx 440
ſubinde pro mox 60.67
ſubſolanus 457
ſubtilitas 490
ſuccuſsio terræ 467
Suetonij locus 681
Sufes 349
ſummarium 112
ſummum adiectionem nõ recipere 181
de ſuo donare 67
ſuppellex 491
ſuperbiæ proprium 62
ſuperſtitio error inſanus, pag. 266
ſuperfluens 5
ſuperfluitas taxatur 136
ſupplicium ſceleris in ſcelere 221
ſupplicia multa principi turpia 327
Surdinus 614
Surdinus ingenioſus adoleſcens 556
Surretinum littus 460
ſurſum deorſum 116
ſuſpicio & coniectura, fallaciſsima irritamenta 298
ſuſpitionis malum 297
L. Sylla 390
Sylla ſeptem milia ciuium Romanorũ occidi iuſsit 323
Sylla quando uiolentiſsimus 85
L. Syllæ crudelitas in Marium 309
Syllę occidendi finem fecit inopia hoſtium 323
L. Syllæ ingratitudo 49
Syllana crudelitas 301
Syllanum iugum 385
Syllano tempore ſcriptum pag. 290
Syriacus rhetor 562
Syriacus Vallius 634
Syrticum mare 356
Syrticæ gentes 196

T

TAbulæ 372
Tacenda quibus committenda 177
tacere 493
Talthybius 674
Tamuſij annales 205
Tantuli ſitis 676
tantum non 49
tardiloquus ſit orator 114
Tarij factum erga filiũ 324
Tauromenitanũ littus 168
Taygetus mons 546
de telo & dante ſimile 9
Teleſphorus Thedius miſere cruciatur 309
temperantiæ modus 687
tempeſtas quomodo præſciatur 411
tempeſtates animi 189
templa 496
tempus colligendum & ſeruandum 76
tempus tribus partibus cõſtare 268
tempus præſens ſemper in curſu eſt 370
tempus nemo æſtimat 369
de tempore conqueſtus eſt Cicero 122
tempora iniqua 395
Tentyritæ 449
terra nullum exilium 281
terra & pars mundi & materia 421
terra quomodo ad cõtinuandos fluminũ curſus ſufficiat 435
terra ab imbre nõ ultra decem pedes in altitudinem madefit 435
terra mutabilis 436
terræ quis ſitus 420
terræ natura rara 468
de terræ motu multa 460
terram quid ab infimo moueat 462
terrã natura regi ad noſtrorum corporum exemplar pag. 437
in terra humoris complura pag. ibid.
de terra & uena ſimile 438
terras haber[illegible]ulta mortifera 470
Tertulliani locus expoſitus 681
textorię artis deſcriptio 197
Thales 437.449
Thales Mileſius de terræ ſitu 462
Thales de deo 659
Thalia 2.3
thema 492
Themiſonis ſecta 213
Theodorus Cyronẽſis 659
Theodori philoſophi dictum contra tyrannũ 355
Theogenes mathematicus pag. 661
Theophraſtus 287.373 436.449.480
Theophraſtus carpitur 437
Theophraſtus Ariſtotelis diſcipulus 465
Therea 467
There inſula ibid.
Thetiſis Threcas 446
Theſis 485.488
Theſſaliæ paludes exiccatæ 469
in Theſſalia circa Tempe eſſe mortiferas aquas 440
teſtari 494
Theutonici 286
Thraciæ iuga 449
Thraſcias 458
Thucydides 468.469
in Thucydide pręcipua uirtus breuitatis 626
Thuſcus 548
Tib. Cæſar 390
Tiberij Cæſaris tẽpora 318
tigris 233.441
Timagenes hiſtoriarũ ſcriptor 311
timere ſemper nihil miſerius 222

timor ſtultus ſine remedio pag. 461
Tithoni longæuitas 662
τὸ ὄψ 132
tonare cœlo ſereno 410
tonitrua quid 431
tonitrua 423
tonitrua uenturi prænuntia imbri 425
tonus pro tonitru 431
tonſorum diligentia 371
τονικὴ 194
tormentum par pauperib. & diuitibus 351
trabes 410.417
trabes in cœlo 473
Trachinenſis colonia 538
Traiana colonia 488
tranquillitas uera 129
tranquillitas animi quomodo ad ſequenda 347
tranquillitas animi quãdo contingat 218
tremor terræ 467
trepidare nocentium propriè 221
triarius 551
Triarius rhetor 570.590
tributa uitæ 220
triſtitia iracundiæ comes, pag. 292
triſtitiæ an ſit cognata uoluptas 215
triſtitiæ famam captare 224
Trœceni 546
Troglodytæ 449
Tuber tyranno ab hoſte diuiditur 13
Tubero 222.233
Tuberonis lecti lignei 219
Tullius Marcellinus 164
turba uitanda 80
turbo 456.473
turpia quæ 108
turpitudo ſapiẽti malũ 359
Turrinus Clodius 538.642
Tuſci 400
Tyberius Theodoreus 550
Tyberij Cæſaris luxus 216
Tyberij Cæſaris dictum 52
Tyberij Cæſaris tempora, pag. ibid.
tyranni crudele factum in amicos 298
tyranni & regis diſcrimen, pag. 322
Tyrij 400
Tyrones primum tentantur 681
de Tyronibus & ueteranis & lugentibus ſimile 398
Tyros 469
Tyros infamis ruinis 461

V

Vaciæ uilla 128
Vadimonis lacus pag. 441
ad ualetudinem bonam cõferunt amici 166
Valerius Aſiaticus 425
Valerius Coruinus 372
Vagellius 462
Valgius 124
Valli 642
uanis uana terrori eſſe 294
Varro de diſtinctione uentorum 458
Varus 264
Varrus Quintilius 568
Vatinius 275.256
Vatinius natus ad riſum et ad odium 365
Vatinij 358
Vedius Pollio 325
de uenatore & uoluptatem captante ſimile 336
uenæ ſpiritus receptacula, pag. 437
ueneni uim amittere percuſſos fulmine 426
ueneo 496
ueneranda quæ ſint 203
Veneris comites 3
uenia pœnæ meritæ remiſſio 330
ad ueniam dandam qui difficiles 320
uentus quid 454
uentus omnis eſt in fuga, pag. 466
uenti quare dati 458 & 459
uento templum uouere, pag. 458
uentum facit ſol ortus 455
uentorum opus 465
uentorum regio 411
uentorum totidẽ eſſe, quot cœli diſcrimina 458
uentos eſſe quatuor 457
uentos duos ſimul flare, pag. 464
uentrem præcepta non audire 97
uerecundia parum idonea pag. 350
uerecundia non apud omnes æqua 84.& 85
Vergilius 130.131.132.148 168.184.202.219.228.234.239, 251.263.378.435.447.414 469.461.506
Vergilius de uẽtis 461. & 468.
Vergilij locus 544.549
Vergilij locus de parelijs, pag. 416
Verginius conſul 460
ueritatis una uia 229
ueritatis ſimplex oratio 121
uerſutum facere 94
uertebrarum dolor 166
Veſta & Veſtales 491
Veſtales uirgines diſcere officia 343
de ueſte & regio ſimile 124
ueſtis mundæ electio appetenda eſt homini 202
in ueſtibus ſumptus taxatur 69
Vetenus 25
uia ſacra 672
Vibius Rufus 566
uictoria ſapientum 154
Victor Stratorius 548
Vienna urbs Galliæ 664
uilia quæ ſint 203
Villeus 446
P. Vinitius 563
Vinitius exactiſsimi uir ingenij 614
uinolentiam crudelitatem ſequi 178
uinum pueris non dandũ, pag. 297
uinum gelat fulmen 430
uini uis in aceto 440
uino Solonem indulſiſſe, pag. 357

uino

uino cadentes uenas reficere 21
uino deditus Cambyſes pagina 307
de uino & oratione ſimile, pag. 249
uir bonus, omnibus eligendus cur 85
uiri fortis deſcriptio 219
uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus 416
uirgam in lapidem cõmutare 439
de uirgine proſtituta declamatio 495
uirtus 490
uirtus magnum ſui decus, pag. 141
uirtus ipſa prima hominis pars 202
uirtus contingit animo inſtituto & edocto 199
uirtus nõ ſine philoſophia pag. 193
uirtus nihil aliud quàm animus 245
uirtus altũ quiddam & regale 334
uirtus ubi quærenda 334
uirtus Epicuris uoluptatũ miniſtra 30
uirtus nulli præcluſa 23
uirtus in omnium animos lumen immittit 34
uirtus nulla ſine labore pagina 341
uirtus auida periculi pagina 275
uirtus acerrima 323
uirtus ſola excelſa & ſublimis 291
uirtus humilis & magna, pag. 292
uirtus diſcenda 266
uirtus certiſsima quæ 287
uirtus ſemper ſigna ſui mittit 349
uirtus ſine aduerſario marcet 273
uirtus nõ poteſt maior aut minor fieri 151
uirtus nulli uirtuti contraria 329
uirtus ſola pręſtat gaudiũ perfectum 104
uirtutis pars diſciplina, pars exercitatione conſtat 210
uirtutis ubique modus pagina 12
uirtutis proprium & naturale gaudere 292
uirtuti etiam lecto locus, pag 167
uirtutem in duas partes diuidi 210
uirtutem materia non mutat 142
uirtutẽ quidam uoluptati tradidere ancillam 336
in uirtute quid præcipuum pag. 204
uirtute nihil melius 156
uirtutes magnis uiris decori ſunt 316
uirtutes bona quaſi naturalia 123
Viſpanus 605
Vipſanus 661
uita plena uarijs caſibus, pag. 391
uita quur homini data pagina 408
uita honeſta uarijs actionibus conſtat 146
uita actuoſa 350
uita tenenda, quam natura præſcripſit 265
uita omnis ſeruitium eſt, pag. 353
uita longa, ijs qui uti ſciunt pag. 366
uita in tria tempora diuiditur 370
uita humana quibus rebus conſtet 284
uita optima ſequenda non iucundiſsima 334
uita quid ſit melius, pagina 28
uita ſeruitus eſt, ſi moriendi uirtus abeſt 165
uita quando ſibi concors, pag. 194
uita quorundam turpis & uoluptuoſa 368
uita humana nihil fallacius pag. 395
uita emenda non omni pretio 149
uita beata quibus conſtet, pag. 213
uitæ introitus qualis 392
uitæ cupido excutienda 228
uitæ genera tria 345
uitę ſpatium ampliſsimum pag. 205
uitæ regula apprehendenda 96
uitæ eadem conditio, quæ balnei 236
uitæ maximum uitium 227
de uitę partibus omnes deliberare 151
uitam contemnere 244
uitam deridere humanius, quàm deplorare 355
uitam inchoare ſemper moleſtum 99
ad uitã unus introitus, omnibus, ſed exitus multos, pag 149
uitam ſecurã eſſe mare mortuum 147
uitam dare quale beneficium 27
A. Vitellius 661
uitis exeſæ exemplum pag. 244
uitium quo laboramus nõ eſſe locorum 348
uitium nullum intra ſe manet 216
uitia confiteri ſanitatis indicium 127
uitia perducere ad deſperationem 204
uitia quædam uirtutes imitantia 319
uitia an nobiſcũ naſcantᷓ 210
uitia uirtutibus immixta eſſe 248
uitia ſui corporis quiſq; nota habet 147
uitia per uoluptatem facilius irrepunt 80
uitia hominum eſſe nõ temporum 220
ad uitia pronum iter & pręceps 221

uitia malumus excuſare quàm effugere 601
uia ſuccumbere uirtutibus pag. 43
uitia incendere quū dij autores inſcribuntur 374
uitiorum mors 103
uitiorū irritamenta quàm longiſsim[illegible]ugienda 124
uitijs notis impedimenta proſpicienda 307
uitriarij ars 198
uitro ornatæ cameræ 184
uituperatio immodica reprehenſibilis 684
uiuere ſibi 128
uiuere in tota uita diſcendum eſt 369
uiuere bene bonum 149
uiuere ad naturam 279
uiuere bene bonum 27
animo 205
ad uiuendū bene non magno apparatu opus 399
uiuēdum cum hominibus tanquam deus uideat 84
uiuendum quomodo ſit à philoſophis præſcribit 338
uiuendi maximum impedimentum 370
uiuendi facultas diſpar unicuiqꝫ data 394
uix fieri 489
de ulceribus & cupiditatibus ſimile 348
de ulceribus & animo affecto ſimile 306
ultio doloris cōfeſsio eſt 305
ultio duas res præſtat 326
Vlyſſes 143.358
in Vlyſsis mala neqtia nos impellit 189
de umbra & gloria ſimile pag. 169
unguētarios Lacedemonij urbe expulere 452
uocare ad pileū ſeruos 120
Voleſi crudelitas 292
uoluptas tam bonis quàm malis ineſt 334
uoluptas modica laxat animos & temperat 297
uoluptas ubi quærēda 334
uoluptas certior, quæ eripi non poteſt 20
uoluptas ſtabilis & certa 93
uoluptati indulgere initiū omnium malorum 243
uoluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit 252
uoluptates modū tranſcendentes, pœnas eſſe 178
uoluptates triſtes 146
uoluptates mixtas eſſe pœnitentiæ 198
uoluptates debellandæ 124
uoluptatū duo genera 167
uoluptatibus aſſuetis carere moleſtum 166
Vopiſcus 480
uota omnium ferè hominū pag. 63
uox quid 421.426
uox uiua prodeſt, quàm oratio 80.11
uocis mentio non contemnenda 90
uoces imperatorū quo loco habendæ 201
urbanitas Ciceronis 365
urbanitas temeraria 311
urbium excidia æquo animo ferenda 200
uſqꝫ 487
uſus 486
uterus maternus nos nouē menſibus tenet 229
Vulturnus 458
uxor aduentitium bonum pag. 282
de uxore amiſſa conſolatio pag. ibid.

X

Xanthus fluuius 664
Xenocrates 181
Xerxis crudelitas 309
Xerxis exercitus 61

Z

Zaleuci leges 195
Zenon 136
174.175.176.233.241.343.345.373.346.477
Zenon Eleates 191
Zenon de ira 288
Zenonis dictum quū naufragium paſſus eſſet 355
Zenoni ſeruum nullū fuiſſe 404
Zenonē promiſsis ſtetiſſe 41
Zenophantus 291
Zephyrus 457

FINIS.

ORDO CHARTARVM.

a. a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn. Omnes terniones, præter Nn duernio.
AA BB CC Dd EE FF GG HH II KK LL. Omnes terniones, præter HH quaternio, & LL duernio.

ERRATA, QVAE INTER RELEGENdum deprehenſa ſunt, ſic emendabis.

Fol.78.lin.23.puerilem 132.lin.penul.ſenſu.196.19.exemptum.217.40. fornici pro fornicatione. 264.47. lege clamorē pro calamorē. 267.26. lege poteſt pro poſt.304.19 ab ira.311.1.præconi.325.14.dele in.343.17.cū cuſatiſsimus.455.35 lege uere pro uerè.461.29.diſcrutiamur.et 41 ipſa.462.46.fuere pro fruere.471.27.ignix 544.15.dele de.641.48.tiſonibus.675.11.abundaturum.677.9.lege cognitionibus.688.10.hoc.& 25 dele enim. 694.18.dele opinor. In ultima linea ternionis CC 12.columnæ deſunt hæc uerba. Quid itaq; iuuat doloribus intabeſcere. Sic prior æditio, &c. incipit ternio DD.

Mercurius